Giurgi Albertina

Gramatica limbii române (GALR) a fost elaborată sub egida Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti" din Bucureşti al Academiei Române, de un colectiv format din cercetători ai institutului şi din cadre didactice de la Facultatea de Litere a Universităţii din Bucureşti şi de la Facultatea de Litere a Universităţii „Transilvania" din Braşov:

RALUCA BRĂESCU
ELENA CARABULEA
FULVIA CIOBANU
BLANCA CROITOR
LAURENŢIA DASCĂLU JINGA
ANDREEA DINICĂ
MIHAELA GHEORGHE
ADRIANA GORĂSCU
VALERIA GUŢU ROMALO
DANA MANEA
MARGARETA MANU MAGDA
ISABELA NEDELCU
GABRIELA PANĂ DINDELEGAN
MAGDALENA POPESCU-MARIN
MARINA RĂDULESCU SALA
CAMELIA STAN
DOMNIŢA TOMESCU
ANDRA VASILESCU
ILEANA VÂNTU
RODICA ZAFIU

Coordonator:

VALERIA GUŢU ROMALO

Referenţi ştiinţifici:

LILIANA IONESCU-RUXĂNDOIU
IOANA VINTILĂ-RĂDULESCU

Comisia de revizie:

VALERIA GUŢU ROMALO şi
GABRIELA PANĂ DINDELEGAN (resp.)

DANA MANEA
MARINA RĂDULESCU SALA
CAMELIA STAN
RODICA ZAFIU

Realizarea lucrării a fost sprijinită de un colectiv tehnic format din:

CRISTINA DEDIU
ADINA DRAGOMIRESCU

ACADEMIA ROMÂNĂ
Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti"

GRAMATICA LIMBII ROMÂNE

II

ENUNŢUL

Tiraj nou, revizuit

470190
B.C.U. IAŞI

ACU

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Bucureşti, 2008

Copyright © Editura Academiei Române, 2008.
Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate editurii.

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea 13 Septembrie, nr. 13, Sector 5
050711, București, România
Tel: 4021-318 81 46, 4021-318 81 06
Fax: 4021-318 24 44
E-mail: edacad@ear.ro
Adresa web: www. ear.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Gramatica limbii române / coord.: Valeria Guțu-Romalo. – București : Editura Academiei Române, 2008
vol.
ISBN 978-973-27-1632-8
Vol. 2 : Enunțul. - 2008. - ISBN 978-973-27-1305-4

I. Guțu-Romalo, Valeria (coord.)

811.135.1

Redactor: Mariana-Lucia FOTA
Tehnoredactor: Mariana IONICĂ
Coperta: Mariana ȘERBĂNESCU

Bun de tipar: 4.03.2008. Format: 16/70 × 100.
Coli de tipar: 68,25.
C.Z. pentru biblioteci mari: 459(021=59)
C.Z. pentru biblioteci mici: 459

3. NOV. 2010

SUMAR

INTRODUCERE (Gabriela Pană Dindelegan) 7

ENUNȚUL (Ileana Vântu) 13
RELAȚII SINTACTICE (Ileana Vântu) 16
TIPURI DE ENUNȚURI ÎN FUNCȚIE DE SCOPUL COMUNICĂRII (Andra Vasilescu, Ileana Vântu) 25

ORGANIZAREA STRUCTURAL-IERARHICĂ

STRUCTURI SINTACTICE 47

GRUPURI SINTACTICE 47
Grupul verbal (Gabriela Pană Dindelegan) 47
Grupul nominal (Camelia Stan, Andra Vasilescu) 74
Grupul adjectival (Magdalena Popescu-Marin) 106
Grupul adverbial (Andreea Dinică) 115
Grupul interjecțional (Blanca Croitor) 119
Grupul prepozițional (Isabela Nedelcu) 124

CONSTRUCȚII SINTACTICE 133
Construcții pasive și construcții impersonale (Gabriela Pană Dindelegan) 133
Construcții reflexive și construcții reciproce (Gabriela Pană Dindelegan) 148
Construcții cauzativ-factitive (Blanca Croitor) 172
Construcții cu predicativ suplimentar (Blanca Croitor) 188
Construcții comparative (Rodica Zafiu) 200
Construcții cu propoziții relative (Mihaela Gheorghe) 208
Construcții cu propoziții conjuncționale (Mihaela Gheorghe) 234

FUNCȚII SINTACTICE 241

PREDICATUL ȘI PREDICAȚIA 241
Predicatul (Gabriela Pană Dindelegan) 241
Numele predicativ (Gabriela Pană Dindelegan) 267
Complementul predicativ al obiectului (Gabriela Pană Dindelegan) 296
Predicativul suplimentar (Blanca Croitor) 301

COMPLEMENTE 317
Complementul. Prezentare generală (Gabriela Pană Dindelegan) 317

SUBIECTUL ȘI RELAȚIA CU PREDICATUL 332
Subiectul (Gabriela Pană Dindelegan) 332
Acordul dintre subiect și predicat (Raluca Brăescu) 373
Complementul direct (Elena Carabulea) 392
Complementul secundar (Elena Carabulea) 413
Complementul indirect (Marina Rădulescu Sala) 418
Complementul prepozițional (Marina Rădulescu Sala) 438

Complementul de agent (Marina Rădulescu Sala) 454
Complementul posesiv (Marina Rădulescu Sala) 463
Complementul comparativ (Rodica Zafiu) 473

CIRCUMSTANȚIALE 487

Circumstanțialul. Prezentare generală (Dana Manea) 487
Circumstanțialul de timp (Dana Manea) 495
Circumstanțialul de loc (Domnița Tomescu) 514
Circumstanțialul de mod (Rodica Zafiu) 523
Circumstanțialul instrumental (Andreea Dinică) 537
Circumstanțialul sociativ (Andreea Dinică) 541
Circumstanțialul cantitativ (Rodica Zafiu) 544
Circumstanțialul de relație (Andreea Dinică) 551
Circumstanțialul de cauză (Dana Manea) 557
Circumstanțialul de scop (Dana Manea) 572
Circumstanțialul condițional (Dana Manea) 582
Circumstanțialul concesiv (Dana Manea) 592
Circumstanțialul consecutiv (Dana Manea) 603
Circumstanțialul opozițional (Camelia Stan) 609
Circumstanțialul cumulativ (Camelia Stan) 615
Circumstanțialul de excepție (Camelia Stan) 622

ATRIBUTUL (Magdalena Popescu-Marin) 627
APOZIȚIA (Raluca Brăescu) 655

ORGANIZAREA DISCURSIVĂ

ASPECTE ALE CONSTRUCȚIEI DISCURSULUI 671

Afirmația (Rodica Zafiu) 671
Negația (Rodica Zafiu) 680
Modalizarea (Rodica Zafiu) 702
Deixis (Adriana Gorăscu) 727
Anafora (Rodica Zafiu) 749
Conectori frastici și transfrastici (Isabela Nedelcu) 767
Repetiția (Laurența Dascălu Jinga) 778
Anacolutul (Domnița Tomescu) 797
Construcții incidente (Domnița Tomescu) 802
Elipsa (Domnița Tomescu) 807
Imbricarea (Domnița Tomescu) 812

TIPURI DE DISCURS 819

Dialogul (Andra Vasilescu) 819
Vorbirea directă și vorbirea indirectă (Ileana Vântu) 859
Limba română vorbită (Margareta Manu Magda) 869

ORGANIZAREA INFORMAȚIONALĂ A ENUNȚULUI 905

Prezentare generală (Adriana Gorăscu) 905
Organizarea tematică a enunțului (temă / remă) (Adriana Gorăscu) 910
Organizarea focală a enunțului (topic / focus) (Adriana Gorăscu) 929

ORGANIZAREA PROZODICĂ A ENUNȚULUI (Laurența Dascălu Jinga) 946

PUNCTUAȚIA – ROLUL FONETIC, SINTACTIC, EXPRESIV ȘI DISCURSIV (Camelia Stan) 993

Sumar analitic 1003
Bibliografie specială 1034
Bibliografie generală (Blanca Croitor Balaciu) 1054
Surse (Blanca Croitor Balaciu) 1068
Indice de materii (Mihaela Gheorghe) 1075

INTRODUCERE

GALR vol. al II-lea constituie, ca și GALR I, o lucrare de primă importanță, lingvistica românească îmbogățindu-se, după mai bine de patru decenii, cu o amplă descriere a structurii sintactice a limbii române, descriere făcută în spiritul unei cercetări de tip academic și reflectând nivelul și cerințele științifice ale momentului actual.

1. RELAȚIA CU VOLUMUL I

Volumul al II-lea din GALR este conceput ca o continuare a celui dintâi, investigația sintactică din volumul al II-lea având ca punct de plecare informația conținută în primul. Ca atare, pentru aspectele sintactice, rezultatele globale se obțin numai din corelarea informațiilor din ambele volume.

Dacă în volumul I, interesul se concentrează asupra *cuvântului*, urmărit ca reprezentant al unei clase lexico-gramaticale, ca reprezentant al diverselor subclase, dar și ca unitate concretă și descris sub diverse aspecte (flexionar, combinatoriu, semantic și ca participant la procesele de formare a cuvintelor), în volumul al II-lea, interesul se deplasează asupra *organizării și funcționării grupurilor sintactice în ansamblu*.

Dată fiind această distribuire diferită a interesului de cercetare: *cuvântul* vs *ansamblul sintactic*, elementele de flexiune, care privesc trăsăturile morfologice ale cuvântului, fac obiectul special al primului volum și sunt epuizate în acesta, în timp ce elementele de sintaxă interesează, *în moduri diferite*, ambele volume: în primul volum, ca disponibilități combinatorii ale cuvântului și ale clasei pe care cuvântul o reprezintă; în al doilea, ca trăsături ale ansamblului sintactic (în primul rând, ale grupurilor sintactice, dar și ale organizărilor de dincolo de grupuri). Așa se explică, de exemplu, faptul că diateza, considerată prin tradiție o categorie morfologică a verbului, primește un spațiu extrem de restrâns în primul volum, destinat diferențierii diatezei de celelalte categorii verbale. În schimb, construcțiile opozabile de diateză sunt descrise detaliat în volumul al II-lea, ele deosebindu-se unele față de altele nu numai prin variația formei verbului, ci și prin reorganizări ale grupului verbal, cu modificări semnificative ale ierarhiilor sintactice (vezi **Construcții pasive și construcții impersonale, 1, 2**).

2. STRUCTURA VOLUMULUI AL II-LEA

Volumul este organizat *în două secțiuni*, fiecărei secțiuni corespunzându-i *perspective diferite* de abordare a ansamblurilor sintactice. Secțiunea *Organizarea structural-ierarhică*, prin cele două părți ale ei: *Structuri sintactice* și *Funcții*

sintactice, include *perspectiva structurală* şi cea *funcţional-sintactică*, iar secţiunea *Organizarea discursivă* include *perspectiva discursiv-pragmatică*.

2.1. Structurile sintactice privesc organizarea grupurilor sintactice, organizare impusă şi diferenţiată după calitatea morfologică a centrului de grup. Fiecare clasă lexico-gramaticală producătoare de grupuri sintactice are capacităţile ei de guvernare şi, implicit, de organizare a grupului (compatibilităţi diferite de combinare, restricţii diferite de formă şi de roluri tematice impuse de centru subordonaţilor).

Organizarea structurală a grupurilor dă seamă:

(a) de diferenţe de componenţă, de extindere, de relaţii, de mijloace de coeziune între grupurile constituite în jurul claselor-tip: verb (GV), nominal (GN), adjectiv (GAdj), adverb (GAdv), prepoziţie (GPrep), interjecţie (GInterj);

(b) de diferenţe semnificative între componentele aceleiaşi clase-tip. S-a distins, de exemplu, între un GN cu un centru substantival şi un GN cu un centru pronominal, fiecare dintre acestea prezentând, pe lângă elemente comune, şi trăsături proprii. În cadrul fiecăruia, apar diferenţe semnificative după tipul pronominal de centru (pronume personal vs alte pronume) sau după tipul substantival de centru (substantiv prototipic vs substantiv postverbal şi postadjectival etc.). Fără o tratare diferenţiată a centrelor de grup, n-ar fi fost posibilă, de exemplu, surprinderea şi explicarea diferenţelor dintre un GN prototipic şi un GN cu un centru-substantiv postverbal, dintre un GV prototipic şi un GV având drept centru o formă nepersonală etc.;

(c) de relaţiile dintre centrul de grup şi subordonaţii săi şi, implicit, de diferenţele ierarhice din interiorul grupurilor (vezi, de exemplu, în structura unui GV, a unui GAdj, a unui GAdv sau a unui GInterj, diferenţele dintre *complemente* şi *circumstanţiale*; dintre diversele *tipuri de complemente*, deosebite nu numai formal, ci şi ierarhic; dintre diversele *tipuri de circumstanţiale*, a căror poziţie ierarhică în cadrul grupului este extrem de diversificată de la un circumstanţial la altul şi de la o realizare la alta a fiecărei specii de circumstanţial);

(d) de relaţiile dintre subordonaţii înşişi, fie prin intermediul centrului (în cazul structurilor ternare; vezi, de exemplu, relaţia dintre numele predicativ şi subiect), fie, direct, între componentele subordonate (vezi, de exemplu, relaţia dintre complementul secundar şi cel direct). Complemente diferite, circumstanţiale diferite, complemente şi circumstanţiale pot, în cazul coocurenţei, să-şi impună unele altora restricţii de compatibilitate şi / sau de topică;

(e) de reorganizările de grupuri, reorganizări care privesc modificări esenţiale de ierarhii sintactice, fie ca urmare a unor mecanisme sintactice de tipul pasivizării sau al impersonalizării, fie ca urmare a amalgamărilor de grupuri, al căror efect este atragerea unor componente din exteriorul grupului examinat (este cazul, de exemplu, al complementului posesiv, rezultat prin atragerea unui component cu sens posesiv din exteriorul grupului verbal, mai exact, dintr-un grup nominal inclus sintactic în cel verbal);

(f) de distincţia dintre *grupurile sintactice propriu-zise* şi *construcţiile legate de grupuri* şi totuşi diferite de acestea. Unele construcţii legate de grupuri sunt *structuri reorganizate* (vezi construcţii pasive şi construcţii impersonale; construcţii cu predicativ suplimentar; construcţii cauzativ-factitive, toate legate de reorganizări ale grupului verbal; vezi construcţii comparative, legate de reorganizări ale grupului adjectival sau ale celui adverbial). Alte construcţii interesează, simultan, mai multe componente de tip actanţial, componente legate prin relaţii sintactico-referenţiale (vezi construcţiile reflexive propriu-zise, în raport cu structurile corespunzătoare nereflexive). Sunt şi construcţii care, indiferent de grupul în care se încorporează, prezintă aceleaşi reguli generale de încastrare, aceeaşi tipologie şi acelaşi inventar de conective (este cazul construcţiilor cu propoziţii relative, care au elemente comune indiferent de poziţia ierarhică ocupată în structura grupului).

2.2. Organizarea funcţional-sintactică, cea mai apropiată de perspectiva oferită de tradiţia noastră gramaticală (în primul rând, de descrierea din GA, vol. al II-lea), dă seama:

(a) de componenţa grupurilor sub aspectul *funcţiilor sintactice*, funcţii determinate de centru prin restricţiile de formă impuse subordonaţilor / complinirilor; *funcţiile sintactice* reprezintă clase de termeni legaţi prin acelaşi tip de relaţie şi prin aceeaşi clasă de substituţie;

(b) de distincţia dintre *funcţiile matriciale*, determinate de trăsăturile sintactice inerente ale centrului de grup, şi *funcţiile reorganizate*, funcţii ocurente numai în unele utilizări, dobândite ca efect al reorganizărilor sintactice (vezi *supra*, **2.1.**(e)). În cazul celor de pe urmă, regentul devine o „gazdă" sintactică a unui component fie din exteriorul grupului (vezi complementul posesiv sau predicativul suplimentar), fie din reorganizarea grupului însuşi (vezi complementul de agent sau complementul comparativ);

(c) de distincţia dintre *funcţiile* cu *interpretare esenţial referenţială* (funcţiile *actanţiale / argumentale*) şi cele cu *interpretare esenţial predicativă* (funcţiile *predicative*); primele au ca realizări prototipice nominalele cu citire individuală, trimiţând la entitate / la individ (este cazul subiectului, al complementelor direct, indirect şi prepoziţional), iar celelalte indică proprietăţi ale entităţilor şi relaţii între acestea (este cazul predicatului, al numelui predicativ, al complementului predicativ al obiectului, al predicativului suplimentar, al apoziţiei);

(d) de distincţia dintre *funcţiile sintactice* şi cele *sintactico-enunţiative*. Majoritatea funcţiilor aparţin primului tip, definiţia şi individualizarea acestora realizându-se la nivel strict sintactic (în cazul complementelor) şi la nivel sintactico-semantic (în cazul circumstanţialelor). Funcţiile celui de al doilea tip, mai puţin numeroase, sunt funcţii a căror definiţie nu se poate asigura numai la nivel sintactic şi sintactico-semantic, implicând şi nivelul enunţiativ-pragmatic. Este cazul predicatului enunţării, al circumstanţialului de modalitate, al apoziţiei; predicatul enunţării este legat de trăsătura predicativităţii, o trăsătură de dincolo de sintaxă, care permite grupului sintactic ancorare deictică, asigurându-i autonomie enunţiativă; circumstanţialul de modalitate se plasează într-un plan exterior organizării sintactice, planul modalizării (al atitudinii modalizante a locutorului în legătură cu cele enunţate), iar apoziţia este legată de „echivalenţa" discursiv-pragmatică a două componente, o echivalenţă instituită de locutor într-o situaţie de comunicare dată;

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

(e) de distincția dintre *complemente* și *circumstanțiale*, pe de o parte, și *atribut*, pe de altă parte. Dacă primele sunt determinate fie de restricțiile sintactice ale centrului (*complementele*), fie de relațiile sintactico-semantice față de centru (*circumstanțialele*), *atributul*, în schimb, reprezintă nu o funcție, ci o poziție sintactică, reunind orice alt component al grupului nominal în afara centrului de grup. Indiferent de funcțiile din interiorul grupului nominal („determinare" / „individualizare", „modificare / categorizare", „cuantificare", „calificare", „posesie", relații circumstanțiale), *atributul* reprezintă componentul care le poate exprima pe toate, atributele fiind și *individualizante*, și *categorizante*, și *de cuantificare*, și *apreciative*, și *posesive*, iar uneori, în vecinătatea unor centre nominale de proveniență verbală sau adjectivală, exprimând și relații circumstanțiale.

2.3. Este utilă examinarea distinctă a componentei structurale și a celei sintactic-funcționale?

În alți termeni, această întrebare este echivalentă cu: Se poate recupera integral o componentă din alta și, în consecință, se poate renunța la una dintre ele?

Perspectiva structurală permite examinarea unor ***aspecte specifice*** în raport cu cea *funcțional-sintactică*, asigurând: (a) pe lângă investigarea relațiilor existente între centru și subordonați, și examinarea relațiilor stabilite între subordonații înșiși, cu incompatibilitățile și compatibilitățile lor de ocurență, cu libertățile și restricțiile lor de topică; (b) investigarea mărcilor de actanță în ansamblu, conducând la formularea unor trăsături generale de funcționare a limbii române; (c) urmărirea reorganizărilor sintactice a grupurilor, cu apariții de poziții sintactice noi, necuprinse în matricea sintactico-semantică a centrelor primare; (d) examinarea aspectelor de sinteză, nelegate nici de grupurile propriu-zise, nici de o anumită funcție sintactică (vezi propozițiile relative și cele conjuncționale).

Perspectiva funcțional-sintactică aduce ***elemente noi***. De exemplu, oferă: (a) posibilitatea introducerii „paradigmaticului" în descrierile sintactice, funcțiile nefiind altceva decât clase de termeni substituibili în același context, altfel spus, clase de termeni funcțional echivalenți în aceeași poziție; (b) posibilitatea „legării" unor funcții raportate la centre diferite (complementele verbului, ale adjectivului, ale adverbului sau ale interjecției, în ciuda centrelor diferite, sunt legate prin trăsături comune, fiind determinate de același tip de regim al centrului și caracterizate prin același fenomen al atribuirii de caz și de roluri tematice; circumstanțialele verbului, ale adjectivului, ale adverbului sau ale interjecției au aceleași trăsături sintactico-semantice în raport cu centrul și cu ansamblul grupului); (c) posibilitatea determinării detaliate a condițiilor de apariție a fiecărei funcții, precum și posibilitatea caracterizării generale a unei funcții, indiferent de realizarea individuală a unui centru sau de modul de realizare a funcției într-o situație contextuală anumită; (d) posibilitatea separării unor funcții pe care gramaticile anterioare le grupau împreună, verificându-se și pe material românesc valabilitatea principiului universal al „unicității", potrivit căruia nu pot apărea două compliniri de aceeași natură (cu aceeași funcție) în același domeniu sintactic.

Ca perspective interferente, eliminarea oricăreia dintre ele ar fi sărăcit descrierea generală, pierzându-se numeroase aspecte, imposibil de recuperat din cealaltă abordare. Și chiar dacă cele două abordări au ca efect și reluarea unor informații, reluările nu se fac din aceeași perspectivă, cu aceeași intenție, iar corelațiile în care se cuprind sunt, de fiecare dată, altele.

2.4. Fenomenele discursive, constituind substanța celei de a doua secțiuni, aduc o perspectivă total diferită, prefigurată, de altfel, și de restul lucrării. Numeroase capitole anterioare, din volumul I sau al II-lea, introduc și punctul de vedere discursiv-pragmatic, fie ca punct de vedere definitoriu pentru unele fenomene (vezi predicatul enunțării; vezi clase deictice / anaforice de tipul pronumelui; vezi categorii gramaticale cu o importantă dimensiune pragmatică: timp, mod, persoană), fie ca punct de vedere complementar pentru altele (de exemplu, pasivizarea, pe lângă componenta sa sintactică, prezintă și o importantă componentă discursiv-pragmatică).

Secțiunea destinată fenomenelor discursive nu trebuie privită ca un capitol dintr-un tratat de pragmatică, ci numai din perspectiva corelării rolului gramatical cu cel discursiv-pragmatic, numeroase fenomene cu manifestare gramaticală având fie o componentă pragmatică, fie o „justificare" discursiv-pragmatică.

Introducerea perspectivei discursiv-pragmatice a încercat să atenueze separarea prea rigidă a sistemului gramatical de uzul lingvistic (în alți termeni, a competenței de performanță). Cum GALR este nu numai o gramatică a competenței (a sistemului), ci și o gramatică a uzului (a uzului literar al limbii actuale, diversificat el însuși, după varianta vorbită / scrisă de utilizare a limbii literare, după tipul de discurs, după stilul funcțional și după situația concretă de utilizare, după intențiile de comunicare ale utilizatorilor de limbă literară), ea nu putea să facă abstracție de numeroasele achiziții teoretice ale domeniului, menite să aprofundeze înțelegerea ***funcționării generale a limbii***, inclusiv a variantei ei literare.

3. NOUTĂȚI SEMNIFICATIVE ÎN GALR (VOLUMUL AL II-LEA)

Valorificând toate detaliile de descriere obținute după apariția GA (unele, chiar prin cercetări personale ale autorilor, efectuate anterior sau cu prilejul elaborării lucrării de față), GALR (vol. al II-lea) aduce, la fiecare capitol, noutăți de descriere, de detaliere și de aprofundare a materialului faptic.

GALR, ca gramatică academică, tip de gramatică recunoscut prin relația mai strânsă cu tradiția, valorifică, prudent, achiziții teoretice ale ultimelor decenii, fiind selectate, cu bună știință, acele aspecte teoretice general recunoscute, devenite, oarecum, locuri comune ale cercetărilor gramaticale recente. Ca noutăți semnificative, GALR (vol. al II-lea) se distinge prin introducerea perspectivei structurale (a descrierii grupurilor; vezi *supra*, **2.1**) și a celei funcțional-discursive (mai ales în ultima secțiune, dar și în secțiunile anterioare).

Nu trebuie înțeles de aici că examinarea funcțional-sintactică (secțiunea *Funcții sintactice*) rămâne neschimbată față de GA (II). La noutățile firești fiecărui capitol, se adaugă altele, precum: (a) separarea unor funcții sintactice prezentate împreună în vechea gramatică (complementul secundar de cel direct; complementul prepozițional de cel indirect; complementul posesiv de atribut, dar și de complementul indirect); (b) interpretarea diferită a unor funcții (comparativul ca

tip de complement obținut din reorganizări sintactice, și nu ca tip de circumstanțial; recunoașterea unui complement predicativ al obiectului, separat de predicativul suplimentar și de numele predicativ); (c) introducerea distincției dintre predicatul sintactico-enunțiativ și cel exclusiv sintactic; (d) deosebirea dintre predicatul simplu și cel complex, precum și interpretarea diferențiată a predicatului complex la diverse niveluri (sintactic, semantic, pragmatico-enunțiativ); (e) ierarhizarea sintactică a circumstanțialelor, cu mare varietate a pozițiilor ierarhice ocupate de acestea; (f) distingerea între circumstanțialul de mod propriu-zis și specia lui de modalitate și, în general, între manifestările sintactice ale circumstanțialelor și cele metadiscursive ale unora dintre ele (vezi circumstanțialele de relație, de cauză, de scop, concesiv, condițional) etc.

4. ASPECTE TERMINOLOGICE

Terminologia, fără a fi rebarbativă, este totuși o terminologie a zilelor noastre, care dă seama de noutățile teoretice, de metodă și de descriere introduse în această lucrare.

Cum lingvistica românească beneficiază de un dicționar recent de terminologie (DSL), actuala gramatică nu este însoțită de un glosar terminologic. În general, glosarea unor termeni apare în „aspectele definitorii" ale capitolelor (vezi *enunț, complement predicativ al obiectului, deixis, anaforă, modalizare, organizare tematică* vs *focală* etc.) sau, dacă nu sunt termeni-titlu de capitole, se face contextual, prin parafraze și explicații introduse la locul primei apariții a termenului (vezi, de exemplu, **Subiectul, 1.1**: „Subiectul reprezintă, în relație cu verbul, o *clasă de substituție* (adică de echivalente sintactice substituibile în același context verbal)", unde sintagma terminologică nou introdusă este redată grafic prin cursive, iar glosarea ei se face imediat, între paranteze).

Sinonimia (și chiar omonimia) unor termeni, imposibil de evitat totalmente în cazul terminologiei lingvistice, o terminologie supusă constant înnoirilor, se rezolvă (atunci când apare) prin indicarea, după bară oblică, a unui termen sinonim sau cvasisinonim (vezi: *actant / argument, restricție selecțională / lexicală, rol tematic / semantic, structură / schemă tematică / de roluri, centru / cap (de grup), regent / inductor de restricții sintactice și sintactico-semantice, complement / obiect, verb ergativ / inacuzativ, îmbricare / împletire a regentei cu subordonata* etc.).

Indicele de materii, de la finalul lucrării, servește și el la stabilirea corespondențelor terminologice, după cum servește și la stabilirea corespondențelor generale dintre fenomene, asigurând „relaționarea" faptelor lingvistice identice sau înrudite, tratate însă în capitole diferite ale lucrării. „Relaționarea" este cu atât mai necesară cu cât același fenomen poate apărea, din diverse perspective, cu ponderi diferite, în capitole diferite ale lucrării (vezi: *amalgamare*, tip special de *reorganizare de grupuri sintactice*, termen care apare în puncte diferite ale volumului; *nume predicativ*, sintagmă terminologică prezentă în descrierea unuia dintre tipurile de *predicat complex*, dar și în capitolul destinat predicației sau în cel destinat complementelor de tip special etc.).

ENUNȚUL

1. ENUNȚUL – UNITATE COMUNICATIVĂ

Unitate de bază a comunicării, enunțul este reprezentat printr-o secvență fonică asociată – în vederea transferului de informație – cu o semnificație. *Ca unitate comunicativă, enunțul se caracterizează prin referențialitate*, prin corelare pragmatică a unei secvențe fonice cu o informație referitoare la un „fapt", „eveniment" (al realității), *informație care constituie obiectul actului de comunicare.* Ca realizare lingvistică, enunțul se caracterizează prin asocierea secvenței fonice, delimitată prototipic prin pauze, cu un anumit contur intonațional (vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1.1, 1.4**); secvența este analizabilă sau neanalizabilă la nivelul unităților semnificative ale limbii.

Spre deosebire de *cuvânt,* enunțul nu aparține sistemului lingvistic; *enunțul* – comunicând o anumită informație, evocând un „eveniment" / „fapt" – este o realizare particulară, o combinație inedită (care nu face parte, ca atare, din „inventarul" de unități constituind sistemul limbii date). Organizarea (forma) lingvistică a enunțului depinde în mare măsură de „mesajul" / informația (formulată și) transmisă și de situația de comunicare, reprezentată prin participanții la actul comunicativ (locutor și alocutor), dar și prin coordonatele spațio-temporale ale cadrului de realizare. Realizarea oricărui enunț presupune *selectarea* (din ansamblul posibilităților oferite de sistem) *mijloacelor adecvate* „temei referențiale" a comunicării și contextului situațional. Orice enunț realizează una dintre structurile posibile într-o limbă dată, actualizează o schemă de organizare compatibilă cu sistemul (vezi **I, Unitățile limbii, 4.1.1**), iar calitatea de *unitate a comunicării* este condiționată de referențialitate.

La nivelul enunțului, corelarea dintre o anumită secvență lingvistică și informația / mesajul cu care este asociată este marcată prin intonație, în toate cazurile, și, în mod explicit, prin formele verbale personale, care participă la organizarea prototipică a secvenței-enunț. Prin informația gramaticală specifică, modurile personale fixează cadrul situațional al „evenimentului", precizează situarea în timp (vezi **I, Verbul. Timpul, 1.1, 1.2**) a „faptului" care constituie informația cuprinsă în enunț, exprimând totodată atitudinea locutorului și raporturile dintre interlocutori (vezi **I, Verbul. Modul, 1.1, 1.2; II, Modalizarea, 1**). Categoria timpului, prin raportarea „timpului evenimențial" la momentul actului discursiv, are un important rol deictic (implicarea în comunicare a contextului situațional se manifestă atât la nivelul enunțului, cât și al sistemului, vezi **Deixis**). La nivelul grupului nominal, referențializarea se realizează prin asocierea substantivului cu determinanții (vezi **I, Clase de cuvinte, 3.3**) și presupune

transferul substantivului din zona abstractă a conceptualului în domeniul „concret" la care face referință (prin enunț) discursul (compară: *carte* cu *Citesc această carte.*).

Referențializarea implică un proces de precizare, prin restrângere, a semnificațiilor care, la diverse niveluri de abstractizare, constituie conținutul semantic (sensul) unităților reprezentând sistemul lexical al unei limbi. Diversele componente ale enunțului, împreună cu determinările / complinirile / adjuncții cu care sunt asociate, alcătuiesc, la nivelul enunțului, grupări apte de corelare referențială: orice informație suplimentară restrânge domeniul de referință al centrului, sporind capacitatea de identificare a „obiectului" evocat prin semnificația expresiei lingvistice, cf. ***L-a auzit** vorbind / vorbind despre poezie / vorbind despre poezie anul trecut la un simpozion., Copilul este **talentat** / talentat la muzică.* sau *Vorbește despre **literatură** / această literatură / această literatură postmodernă / această nouă literatură postmodernă.* Asociațiile de acest fel reprezintă componente ale enunțului, *grupuri semantico-sintactice* funcționând referențial (vezi **I, Unitățile limbii, 4.6**).

Unitățile lingvistice implicate în procesul comunicării sunt *enunțul* (unitate fundamentală), *grupul semantico-sintactic* (parte a enunțului) și *cuvântul* (care participă la actul discursiv în calitate de componentă a enunțului sau, în condiții determinate, ca enunț, vezi *infra*, **2.2**).

2. ENUNȚUL – UNITATE SINTACTICĂ

2.1. Enunțul și unitățile limbii

Ca *unitate lingvistică* a comunicării, enunțul este dependent în realizarea sa de disponibilitățile oferite de sistemul lingvistic al unei anumite limbi. Nefăcând parte din sistem, enunțul, strâns dependent – în calitatea sa de unitate discursivă – de informația transmisă și de contextul situațional al comunicării, este tributar sistemului lingvistic sub aspectul mijloacelor de realizare: orice *enunț* este reprezentat prin *unități ale limbii*, utilizate izolat sau asociate în combinații variabile ca extindere și complexitate de organizare.

2.2. Enunțuri structurate / enunțuri nestructurate

În raport cu modul de realizare lingvistică, enunțurile se grupează în *enunțuri structurate* și *enunțuri nestructurate.*

Enunțurile nestructurate sunt reprezentate prin secvențe fonice care se identifică cu unitatea lexicală (cuvânt sau locuțiune) și sunt, ca atare, neanalizabile. Enunțul neanalizabil, reprezentat prin cuvânt – de obicei, interjecție (*Vai!, Of!*), substantiv (*Atenție!, Liniște!*) sau adverb (*Jos!*) –, se deosebește de unitatea lexicală respectivă prin asocierea cu o anumită intonație, care îi conferă referențialitate (și autonomie enunțiativă); enunțul nestructurat comunică, de regulă, o informație privind reacția vorbitorului față de un fapt extralingvistic.

În multe cazuri, enunțurile neanalizabile pot fi completate ([*Faceți / Să fie*] *liniște!*, [*Stai / Dă-te*] *jos!*) și considerate structuri eliptice rezultate din omisiunea verbului.

Enunțurile structurate sintactic variază ca lungime și organizare. Cele mai reduse sunt reprezentate prin grupări de două, trei unități lexicale (cf. *Ce bine!, Bravo vouă!, Ce vreme frumoasă!*), asociate semantic și sintactic și referențializate, ca și cele nestructurate, prin intonație.

De cele mai multe ori însă, enunțul structurat – variind foarte mult ca amploare – se organizează în jurul unei *forme verbale personale* care, prin informația gramaticală specifică, ancorează referențial structura lingvistică reprezentând enunțul și determină totodată, în virtutea particularităților sale semantico-sintactice, configurația lingvistică de ansamblu a comunicării.

2.3. Structura semnificativă a enunțului

La constituirea enunțului ca structură semnificativă participă atât unitățile lexicale care îl compun, cât și modul specific de organizare sintactică: deosebirea de informație dintre *Profesorul își cunoaște elevul.* și *Elevul își cunoaște profesorul.*, structuri alcătuite prin asocierea acelorași unități lexicale, se datorează diferenței de organizare, care constă în repartizarea diferită a rolurilor tematice. Enunțul *Îi citește scrisoarea tatălui.* admite, în funcție de statutul sintactic al celui de-al doilea substantiv (*tatălui*), două lecturi: „Tatălui [Beneficiar] îi citește scrisoarea.", dacă substantivul se subordonează verbului, și „Îi citește [lui / ei] scrisoarea tatălui [Posesor / Agent].", în condițiile subordonării față de substantivul *scrisoare.* În acest exemplu, diferența de organizare sintactică este condiționată însă și de deosebiri la nivelul situației comunicațional-referențiale. Prima interpretare presupune un unic referent pentru cele două componente nominale (substantivul și pronumele au același referent), în cea de-a doua lectură, substantivul și pronumele au referenți diferiți. Contextul situațional și lingvistic precizează calitatea (identitate sau nonidentitate) a raportului referențial, care reprezintă componenta principală a conținutului informațional al enunțului, fiind implicat însă și în organizarea sintactică (relevarea particularităților referențiale se impune în descrierea și caracterizarea a numeroase situații gramaticale).

Enunțul, unitate a comunicării, este dependent de „referința" a cărei expresie o reprezintă și de posibilitățile lingvistice combinatorii oferite de sistem, orice enunț fiind rezultatul actualizării unor virtualități combinatorii ale sistemului limbii date. În organizarea oricărui enunț interferează cele două planuri, informațional (comunicativ) și sintactic (vezi **I, Unitățile limbii, 4.7**).

2.4. Organizarea sintactică a enunțului. Propoziția și fraza

Componentele lexicale ale enunțului structurat extins se asociază prin afinități semantico-referențiale (în limitele restricțiilor semantico-lexicale impuse de sistem), dar și prin relații sintactice, constituind ansambluri coerente informațional, unități sintactic organizate, cu grade diferite de autonomie. Ordonarea gramaticală a componentelor enunțului analizabil este realizată prin relațiile sintactice, fundamentală fiind *relația de dependență* (vezi **Relații sintactice, 1**); asocierile variază în funcție de extinderea și de gradul de complexitate sintactică a ansamblului: enunțul analizabil poate fi reprezentat printr-un ansamblu unic (*Frumoasă vreme!, Iarba crește repede.*), dar și, mai frecvent, ca asociere prin includere a mai multor grupuri ([[*Pinul canadian*][*crește repede*]]), ale căror componente se organizează sintactic și semantic în jurul unui *centru,* structura grupului sintactic fiind determinată de calitatea gramaticală și de restricțiile impuse

de centru (vezi **Grupurile sintactice**). Participarea la alcătuirea unui *ansamblu superior* (enunț sau grup) situează grupurile ca *subansambluri* ale unei *structuri ierarhice* reprezentând unitatea lingvistică comunicativă. Constituirea în structuri ierarhice se realizează prin componentele care, participând la organizarea sintactică a unui ansamblu structurat, cumulează concomitent statutul de centru și cel de adjunct (vezi **I, Unitățile limbii, 4.5**), dar și prin conectori.

Între diferitele tipuri de grupuri sintactice, o poziție centrală are *grupul verbal*, alcătuit dintr-un număr variabil de termeni organizați în jurul unui *centru verbal*. Spre deosebire de celelalte grupuri (*nominal, adjectival, adverbial*), care participă la organizarea enunțului cu statut de *subansamblu dependent* (*grup semantico-sintactic*, vezi **I, Unitățile limbii, 4.6**), inclus, ca adjunct al unui centru, într-un ansamblu situat la un nivel superior în structura ierarhică a enunțului, *grupul verbal* poate reprezenta un *subansamblu sintactic autonom* (identificându-se cu enunțul: *Toți copiii din oraș au fost vaccinați împotriva gripei.*), când *centrul* este reprezentat printr-un *verb la mod personal*, sau un *subansamblu dependent*, când *centrul* este *o formă verbală nepersonală* (***Respectându-i pe ceilalți**, te respecți pe tine însuți.*). Enunțul / structura actualizată printr-un unic grup verbal reprezintă sintactic *propoziția*. Structura pluripropozițională reprezintă *fraza*. Grupul verbal organizat în jurul unui verb la mod personal poate participa la organizarea enunțului și ca subansamblu dependent, dacă este coocurent cu un alt centru, verb la mod personal, statutul de component dependent al grupului fiind marcat prin prezența unui conector subordonator (*A aflat **că** vine / **când** vine., Vestea **că** a obținut bursa l-a bucurat.*).

Poziția privilegiată a verbului în organizarea comunicării, manifestată în capacitatea de a constitui centrul unui *grup* (*verbal*) *autonom*, se datorează informației gramaticale specifice asociate flexionar, care îi conferă statutul de principală marcă a referențializării.

Atât structurarea de ansamblu a enunțului, cât și organizarea grupărilor subordonate acestuia sunt determinate de posibilitățile combinatorii ale componentelor lexicale, dar și de statutul / rolul care li se atribuie în comunicare.

RELAȚII SINTACTICE

Relațiile structurale care organizează enunțul sunt: *de dependență* (*de subordonare*), *de nondependență* (*de coordonare* și, ca tip special, *de echivalență* sau *apozitivă*).

1. RELAȚIA DE DEPENDENȚĂ SAU DE SUBORDONARE

Relația de dependență reprezintă relația fundamentală în funcție de care se organizează informația comunicată.

Se caracterizează prin existența unui termen obligatoriu exprimat (denumit *regent*, a cărui absență determină dezorganizarea enunțului) și a unui termen *dependent*, care, de regulă, poate fi omis. Absența termenului dependent anulează relația de dependență, dar nu dezorganizează enunțul privit ca unitate sintactică (compară: *Văd o floare frumoasă. / Văd o floare.; Ion vine la București. / Ion vine.*). În cazul anumitor verbe, complinirile sunt obligatorii: *Locuiește la București. / *Locuiește.; Ei angajează colaboratori. / *Ei angajează.*

Termenul regent dintr-o relație de dependență reprezintă termenul principal, care impune de regulă termenului subordonat anumite particularități de construcție. În funcție de statutul morfologic al termenului regent, aceste particularități de construcție (restricții gramaticale) diferă; astfel, verbul, adjectivul și adverbul impun termenului subordonat apariția unei anumite forme cazuale (***O** strigă., **Îi** comunică., obiect util **oamenilor**; asemenea **copilului***); substantivul impune termenului subordonat adjectiv anumite forme de gen, număr și caz (*unei fete **frumoase***) etc.

1.1. Tipuri ale relației de dependență

Relația de dependență se realizează ca relație de *dependență bilaterală* și de *dependență unilaterală*. Dependența unilaterală se manifestă în structuri binare și ternare.

Relația de dependență bilaterală sau *de interdependență* reprezintă o formă specială de dependență între doi termeni care se presupun reciproc. Acest tip de relație se stabilește între subiectul și predicatul unei propoziții și formează nucleul unui enunț structurat. Fiecare dintre termeni impune celuilalt anumite restricții gramaticale: predicatul impune subiectului cazul nominativ, iar subiectul impune predicatului acordul în număr și persoană: *Studentul citește., Caii aleargă., Tu pleci., Ei vin.* etc. (vezi **Acordul dintre subiect și predicat, 1**).

Enunțul minim presupune de obicei un subiect și un predicat.

Relația de dependență unilaterală asociază doi termeni: unul care nu poate fi omis (*regentul*) și unul care poate fi omis fără să se dezorganizeze comunicarea (*adjunctul*).

Relația de dependență presupune prototipic un *regent* unic (***casă** mare*; ***Vine** repede.*).

Relația de dependență se poate manifesta și în structuri cu doi regenți, spre exemplu, în cazul numelui predicativ (***Casa este** mare.*). Tot trei termeni sunt implicați în structurile cu complement secundar, a cărui realizare presupune coocurența cu un complement direct (***Îl** învață poezia / **să** scrie.*). Acest tip de relație este prezent și în unele structuri ternare rezultate prin reorganizare sintactică (vezi **Construcții cu predicativ suplimentar, Circumstanțialul opozițional, Circumstanțialul cumulativ, Circumstanțialul sociativ, Circumstanțialul de excepție**).

La nivelul frazei, dependența unilaterală se stabilește între un cuvânt din propoziția regentă și propoziția dependentă (atributivă: ***Cartea** care este interesantă se vinde repede.*, completivă directă: *El **a promis** că o să vină.*, completivă prepozițională: *Sunt **convins** că așa e bine.*).

> O relație de dependență complexă este presupusă de poziția sintactică de atribut circumstanțial. În enunțurile *Băiatul, speriat, a luat-o la goană.* și *Băiatul, care era speriat, a luat-o la goană.*, adjectivul *speriat* și propoziția relativă *care era speriat* sunt subordonate sintactico-semantic substantivului *băiatul*, dar semantic depind și de predicat (vezi **Atributul**).

1.2. Modalități de realizare a relației de dependență

Relația de dependență se realizează parțial diferit la nivelul propoziției și la nivelul frazei.

1.2.1. *La nivelul propoziției,* relația de dependență se exprimă prin acord, recțiune, elemente de joncțiune (prepoziții) și topică.

Manifestarea prin ***acord*** a relației de dependență constă în repetarea, prin mijloace morfologice, a unei anumite informații gramaticale de la regent spre termenul dependent (*casa **albă**; Casa voastră este **albă**.*).

În acordul dintre subiect și predicat, subiectul impune predicatului informația morfologică de număr și persoană (*Eu citesc. / Voi citiți.*).

Forma de plural a verbului-predicat este utilizată și în situația unui subiect exprimat prin mai multe substantive sau substitute de substantive, adică în situația unui subiect multiplu: *Studentul și profesorul discută., Studentul, studenta și prietenul lor ies din facultate., El, ea și prietenul lor ies din facultate.* (vezi **Acordul dintre subiect și predicat, 4.1**).

Acordul în persoană dintre subiect și predicat apare când subiectul este pronume personal, verbul reluând informația inclusă în forma pronominală: *Eu plec., Tu ai venit., El / ea scrie., Noi lucrăm., Voi lucrați., Ei / ele scriu.* (vezi **Acordul dintre subiect și predicat**).

Celelalte tipuri de relații de dependență se manifestă și ele prin acord. Astfel, relația de dependență unilaterală cu doi termeni se manifestă prin acord în cazul dependenței unui adjectiv față de un substantiv. Informația reiterată se referă la categoriile de număr, caz și gen ale substantivului, care sunt impuse adjectivului: *copac **înalt** / copaci **înalți**; acoperișul casei **înalte**; Fata este **frumoasă**.*; *Fata merge **bucuroasă**.* Acordul se manifestată și în cazul adjectivului / participiului care ocupă poziția de atribut circumstanțial: ***Băiatul, speriat**, a luat-o la goană., **Băieții, speriați**, au luat-o la goană.*

Recțiunea este o altă modalitate de exprimare a relației de dependență, în care termenul regent impune termenului dependent anumite restricții gramaticale: cazuale și de selectare a prepoziției.

Dintre relațiile de dependență, *relația de interdependență* implică și recțiune (nu numai acord), verbul regent impunând nominalului cu care se combină cazul nominativ: ***Elevul / El** învață.*; *Aflând **el** vestea, s-a bucurat.*

Cazul impus diverșilor adjuncți depinde de regimul verbului: *El scrie o **scrisoare.*** [acuzativ], *Copilul mulțumește **părinților.*** [dativ], *Copilul promite **ceva părinților*** [acuzativ + dativ].

Relația de dependență se manifestă în cazul anumitor verbe prin selectarea obligatorie a unei prepoziții (vezi **Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 4.4.2**): *a se ține de* (*Băiatul se ține **de șotii.***), *a conta pe* (*Conta **pe prietena** ei.*), *a depinde de* (*Soluția depinde **de datele problemei.***).

Tot prin restricții de caz și de prepoziție se manifestă relația de subordonare față de un adjectiv sau un adverb. Adjectivele și adverbele impun cazul dativ (*Copilul drag **sufletului** ei era copilul cel mai mic., El se comporta asemenea **unui copil.***). Unele adjective care impun dativul tolerează, în variație liberă, și o construcție prepozițională: *om dator **cuiva** / om dator **față de cineva**; zid exterior **casei** / zid exterior **față de casă**; obiect util **oamenilor** / obiect util **pentru oameni***

(vezi **I, Adjectivul, 3.2.2**). Dintre adverbele cu regim de dativ, doar unele admit ambele construcții: *El se purta aidoma **tatălui** său., El se purta aidoma **cu tatăl** său.*; *El vorbea corespunzător **gradului** său de educație., El vorbea corespunzător **cu gradul** său de educație.* (vezi **I, Adverbul, 3.2.2.1**). O altă clasă lexico-gramaticală care impune regim este cea a interjecțiilor: *bravo* și *vai* impun nominalului cazul dativ (*Bravo **vouă!**, Vai **nouă!***); *iată, na, uite*, cazul acuzativ (*Iată-**ne!**, Na-**ți creionul.**, Uite-**ți banii** pe masă.*); *halal* admite un adjunct prepozițional (*Halal **de ei!***), *vai* admite, pe lângă nominalul în dativ, și unul prepozițional (*Vai **nouă!**, Vai **de noi!***).

În grupul nominal, relația de dependență se manifestă prin genitiv (*bucuria **copiilor**, malul **mării***) sau prin construcție prepozițională (*casă **de piatră**, dependența **de părinți***).

Prepozițiile impun de asemenea restricții de caz nominalului pe care îl precedă (acuzativ: *intrarea în **casă***, genitiv: *liniștea dinaintea **furtunii***; dativ: *a reușit datorită **perseverenței***).

Prepozițiile impun restricții de caz nominalului, indiferent dacă sunt selectate prin regim cazual (*Ion colaborează **cu mine.***) sau semantic (*Merge **cu trenul.***).

1.2.2. *La nivelul frazei,* raportul de dependență se manifestă prin elemente joncționale (conjuncții, pronume, adjective și adverbe relative).

Conjuncția asociază regentului un adjunct propozițional. Selectarea conjuncției depinde de regimul verbului (*El crede **că** a greșit., S-a grăbit, voind **să** ajungă la timp.*) și de organizarea semantico-sintactică (*A auzit totul, **deși** ei au vorbit încet.*; *Explica destul de clar, **încât** să poată fi înțeles.*) (vezi **I, Conjuncția**).

Elemente de relație proprii nivelului frazei sunt *pronumele, adjectivele* și *adverbele relative.* Ele au statut de conectori și se clasifică în *relativizatori* și *relatori,* criteriile de diferențiere fiind de natură semantică și pragmatică: *Am văzut casa **pe care** ai moștenit-o.* (*pe care* – relativizator), *Am văzut **ce** ai moștenit.* (*ce* – relativizator), *Și-a recunoscut greșeala, **ceea ce** m-a impresionat.* (*ceea ce* – relator). În timp ce relativizatorii determină „încastrarea" propozițiilor relative în structura sintactică a propozițiilor regente, relatorii realizează legarea unor propoziții relative periferice de propozițiile regente. Propozițiile relative integrate sintactic prin relativizatori, indiferent dacă au antecedent (*Studentul **care** învață conștiincios trece examenele.*) sau nu (*Îmi place **ce** văd.*), constituie determinativi ai unui centru din propoziția regentă. Propozițiile relative legate de propozițiile regente prin relatori (*relative periferice*) sunt determinativi facultativi (vezi **Construcții cu propoziții relative, 1.1, 1.2**).

În propoziție, juxtapunerea apare obligatoriu în cazul subordonării cuvintelor neflexibile (a adverbului). La nivelul frazei, subordonarea prin juxtapunere apare, rar, în construcții nespecifice: ***Vrei să treci examenul, învață!**, **Fie pâinea cât de rea, tot mai bine-n țara mea.***

2. RELAȚIA DE NONDEPENDENȚĂ SAU DE COORDONARE

Relația de coordonare se stabilește între minimum două unități sintactice situate la nivelul aceleiași structuri sintactice. Coordonarea prezintă anumite particularități sintactico-semantice care se referă la structura unităților sintactice implicate în relație și la modalitățile prin care se realizează relația. În funcție de

modul în care sunt organizate sintactic, unitățile implicate într-o relație de coordonare sunt propoziții principale (*A **muncit mult** și **își merită prima.***) sau componente subordonate aceluiași element regent (*A cumpărat **cărți și caiete.***; *A spus **că e bolnav și că nu o să vină.***; *Ea vorbește **puțin și cum se cuvine.***). Specific relației de coordonare este procesul de repetare a unei poziții sintactice. Teoretic, orice poziție sintactică se poate repeta prin coordonare, cu excepția poziției de predicat, care, prin repetare, determină schimbarea statutului unității, din propoziție în frază (*El **cântă și dansează.***).

În construcții de tipul: *Ideile unui regim, chiar dacă nu le urmărești în presă și în discursuri (**și eu nu le urmăream**), plutesc în aer, ți se insinuează fără să vrei...* (M. Preda, *Viața ca o pradă*), deși propoziția ***și eu nu le urmăream*** este introdusă prin *și*, nu este coordonată, ci incidentă (vezi **Construcții incidente**).

2.1. Modalități de realizare a relației de coordonare

Relația de coordonare se realizează prin *joncțiune*, exprimată prin conectori care, morfologic, sunt conjuncții sau locuțiuni conjuncționale coordonatoare, și prin *juxtapunere* (*parataxă*), marcată intonațional și prin pauză, în cele mai multe situații.

2.1.1. *Joncțiunea* este caracterizată prin prezența unor conectori specifici (conjuncții și locuțiuni conjuncționale).

În funcție de raportul semantic dintre termenii săi, relația de coordonare poate fi *copulativă, disjunctivă, adversativă* și *concluzivă*. Raportul *copulativ* indică o asociere a termenilor, cel *disjunctiv* – o alegere, o selectare dintre mai mulți termeni, cel *adversativ* – o opoziție între mai mulți termeni, iar cel *concluziv* – o urmare, o consecință și o concluzie (termenul al doilea fiind o urmare în raport cu cel dintâi): *El scrie **și** citește.* (raport copulativ), *El scrie **sau** citește.* (raport disjunctiv), *El nu citește, **ci** scrie.* și *El scrie, **dar** nu citește.* (raport adversativ), *El scrie bine, **deci** citește mult în domeniu.* (raport concluziv).

Construcții de tipul ***Ba** râde, **ba** plânge.* pot fi interpretate ca reprezentând un tip aparte de coordonare, *coordonarea alternativă*, un subtip al coordonării disjunctive.

Coordonarea opozitivă este considerată un subtip al coordonării adversative, în construcții de tipul *Reporterul povestea în detaliu nu pentru a informa cititorii, **ci** ca să-i convingă.*, în care componentele implicate în coordonare se exclud, în termenii opoziției afirmativ / negativ.

Diversele tipuri de coordonare sunt marcate prin conectori specifici: raportul copulativ este exprimat prin conjuncția *și*, prin locuțiunile conjuncționale *cât și, cum și, precum și*; raportul disjunctiv – prin conjuncțiile *sau, ori, fie, au* (învechit și popular); raportul adversativ, doar între propoziții – prin conjuncțiile *iar, dar, însă, ci, or* și locuțiunea conjuncțională *numai că*; raportul concluziv – prin conjuncțiile *așadar, deci, carevasăzică / vasăzică* și locuțiunile conjuncționale *ca atare, în concluzie, în consecință, prin urmare.*

Dintre conjuncțiile coordonatoare, cele adversative și cele concluzive stabilesc raporturi sintactice numai între propoziții, care presupun exprimarea a două predicate sau elipsa unui predicat, ca în exemplele: *Ion a citit, **iar** Gheorghe s-a jucat.* (**Ion, **iar** Gheorghe*), *Ion este deștept, **dar** [este) modest.; Citise de curând, **așadar** cunoștea subiectul cărții., Ion este conștiincios, **deci** [este] muncitor.* (vezi și **I, Conjuncția, 4.2.1**).

În legătură cu caracteristicile conjuncțiilor concluzive care le apropie de adverbe, vezi **I, Conjuncția, 4.1.**

Diversele tipuri de coordonare sunt marcate prin conectori care însoțesc fiecare termen sau numai unul (ultimul). Conjuncțiile cu elemente corelative apar în exprimarea coordonării copulative: *Mi-a spus aceleași cuvinte **și** când a venit, **și** când a plecat.* sau disjunctive: *De rana aceasta a pătimit* [Ștefan-Vodă] *până la sfârșitul vieții sale, ca să-i fie toată viața amintire: **fie că** nedreptățile se răscumpără, **fie că** numai afacerile desăvârșit pregătite se dobândesc.* (M. Sadoveanu, *Viața lui Ștefan cel Mare*); ***Ori** o să accepte observațiile, **ori** n-o să le accepte și, atunci, o să renunțe la colaborare.*; *Profesoara i-a spus **sau** să stea liniștit, **sau** să iasă din clasă.*

În exprimarea coordonării copulative și disjunctive, conectorii cu caracter corelativ includ în structura lor și adverbe: *atât..., cât și; nu numai..., ci și; nu numai că..., dar și* sau numai adverbe cu valoare de conjuncție: *aci..., aci; acum..., acum; când..., când; ba..., ba; nici..., nici* (vezi **I, Conjuncția, 4.4**).

Tipul adversativ și cel concluziv de coordonare se marchează printr-un singur conector, situat înaintea celui de-al doilea termen: *A învățat mult, **dar** nu a înțeles corect cursul., Este târziu, **deci** o să ne grăbim.* Termenii asociați prin relația de coordonare pot fi la rândul lor structurați prin coordonare: [*A învățat mult **și** și-a scos notițe,*] [***dar** nu a înțeles corect cursul **și** nu a reținut ideile principale*]., *Este târziu **și** se circulă greu, **deci** o să ne grăbim **și** o să luăm un taxi., A învățat puțin **sau** a învățat fără metodă, **însă** rezultatul la examen a fost neașteptat **sau** a reprezentat o favoare din partea comisiei., **Ori** este târziu, **ori** se circulă greu, **deci** **ori** o să ne grăbim, **ori** o să luăm un taxi.*

Dintre conectorii coordonatori, conjuncțiile locuțiunile conjuncționale *deci, ca atare, în concluzie, în consecință, prin urmare* pot fi precedate de conjuncția copulativă *și: A nins **și deci** se merge greu.*

Conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale proprii relației de coordonare au o topică relativ fixă, fiind situate între termenii pe care îi leagă, în imediata vecinătate a celui de al doilea termen. Topică liberă au conjuncția adversativă *însă*, precum și conectorii concluzivi *deci, carevasăzică, ca atare, în concluzie, în consecință, prin urmare: Mi-a spus pe ce stradă să merg, **însă** nu am înțeles exact / nu am înțeles **însă** exact / nu am înțeles exact **însă**., A repetat întrebarea, **deci** i-am înțeles mirarea / i-am înțeles **deci** mirarea / i-am înțeles mirarea **deci**.*

2.1.2. Relația de coordonare se poate exprima și prin *juxtapunere* (*parataxă*). În absența conectorilor specifici, al doilea termen este precedat, în cele mai multe cazuri, de o pauză, marcată grafic prin virgulă. Juxtapunerea reprezintă o modalitate de exprimare comună pentru toate tipurile semantice de coordonare:

– coordonarea copulativă: *Ei confecționează **rochii, fuste, mantouri.**, Ei confecționează **rochii de seară, fuste lungi până la glezne, mantouri din stofă fină.*** (coordonare între grupuri nominale reprezentând aceeași poziție sintactică);

Toate perechile se îmbulzesc în jurul lăutarilor, se ciocnesc, se izbesc cu coatele goale. (L. Rebreanu, *Ion*; coordonare între propoziții);

– coordonarea disjunctivă: *Vorbește, atunci,* ***cu mama, cu tata, cu cine vrei.*** (coordonare între grupuri cu aceeași poziție sintactică); *Și* ***eu am, n-am înfățișare*** *la douăsprezece trecute fix mă duc la tribunal.* (I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*; coordonare între propoziții);

– coordonarea adversativă, care apare numai între propoziții: *S-a dus* ***la facultate, nu*** [s-a dus] ***acasă., El a scris, nu a dat telefon.***;

– coordonarea concluzivă, care apare numai între propoziții: ***Am cumpărat de toate, am ce să le dau musafirilor.*** (vezi **I, Conjuncția, 4.2.1**)

În ciuda unei anumite specializări, nu există o relație strictă de corespondență între conectori și diversele tipuri semantice de coordonare (vezi **I, Conjuncția, 4.3**).

2.2. Tipuri de coordonare

În cadrul raporturilor prototipice, în funcție de semantica termenilor asociați se pot realiza diverse variații.

2.2.1. *Coordonarea copulativă*, corespunzând unei relații de asociere, marchează o continuitate care se diferențiază în raport cu sensurile termenilor corelați: astfel, indică simultaneitatea unor acțiuni (*El ține materialul* ***și*** *ea îl taie.*), simultaneitatea lor contrastantă (*El muncește* ***și*** *ea doarme.*), succesiunea temporală sau temporal-cauzală a unor acțiuni (*Scoate portofelul* ***și*** *plătește., A muncit mult* ***și*** *a reușit la examen.*) etc.

O situație specială de coordonare copulativă o reprezintă construcțiile prin care se asociază propoziții subordonate circumstanțiale de tip diferit (de exemplu: *Va pleca* ***unde*** *și* ***când i se cere.***, în care prima propoziție, eliptică, este circumstanțială de loc, iar cea de-a doua, circumstanțială de timp).

Relația de coordonare copulativă este frecvent înregistrată în textele cu caracter narativ, conjuncția *și* contribuind la realizarea continuității tematice (inclusiv cu funcție de conector transfrastic, chiar marcând introducerea unei replici: *Fata a început a plânge.* ***Și*** *„mamă, da cum să mă duc acolo așa departe...?"*; acest tip de construcție are ca punct de plecare un *și* narativ, urmat de un verb de declarație, suprimat din motive de economie a limbajului).

2.2.2. *Coordonarea disjunctivă* presupune posibilitatea unei alegeri, a unei selectări care poate implica excluderea sau alternanța termenilor. Termenii corelați prin coordonare disjunctivă au în comun o serie de trăsături semantice la care se adaugă altele care se exclud reciproc în toate situațiile (***Urcă*** *sau* ***coboară*** *scara?*) sau care doar circumstanțial se exclud (*Toarnă-mi în pahar* ***vin*** *sau* ***țuică!***).

Construcția disjunctivă poate exprima un raport inclusiv (*Citește cursul* ***sau*** *notițele, poate chiar pe amândouă.*) sau exclusiv, marcat neambiguu de prezența conjuncțiilor înaintea fiecărui termen (*Învață* ***sau*** *după curs,* ***sau*** *după notițe.*), cu diverse nuanțe semantice, cum ar fi aproximarea (*Cumpără o pâine* ***sau*** *două.*) sau explicarea, parafrazarea unui termen prin celălalt (*Acolo crește multă mătrăgună* ***sau*** *doamnă-mare, cum îi spuneți voi.*).

Coordonarea disjunctivă, ca și cea copulativă, poate asocia un număr variabil de termeni : *Stai, pleci* ***sau*** *te mai gândești., Vorbește în toate limbile fără să le fi-nvățat și sporovăiește și-i turuie mereu gura și spune fel de fel de taine și pâre* [...]: ***ba*** *că „sacul cu lire de la paharnicul Iordache din Dudești* [...] *se află acum pus bine"*; ***ba*** *că „adiata lui Agop* [...] *nu-i scrisă de răposatul* [...]; ***ba*** *că „fratele ăla tinerelul* [...] *este fata a mai micșoară a lui Ristache Muscalagiul de la Ploiești..."* (I. L. Caragiale, *Kir Ianulea*), ***Acum*** *se supără,* ***acum*** *îi trece,* ***acum*** *nu reacționează în niciun fel.*

Semantic, coordonarea disjunctivă, deși marcată prin conectori specifici, exprimă o relație de asociere proprie coordonării copulative în construcții de tipul: *Cartea este utilă lingviștilor, literaților* ***sau*** *sociologilor.*, ***Fie că****-i spui adevărul,* ***fie că*** *îl minți, el tot nu te crede.* Conjuncțiile *sau* și *fie că* din exemplele menționate pot fi chiar înlocuite cu *și*, respectiv *și dacă*: *Cartea este utilă lingviștilor, literaților* ***și*** *sociologilor.*, ***Și dacă*** *spui adevărul,* ***și dacă*** *îl minți, el tot nu te crede.*

2.2.3. *Coordonarea adversativă*, care se stabilește întotdeauna între două propoziții, indică, din punct de vedere semantico-pragmatic, o opoziție, cu diverse tipuri de manifestare. Opoziția poate reprezenta o contrazicere a așteptărilor pe care vorbitorul emițător le are în raport cu sensul primului termen coordonat (*S-a dus la bibliotecă,* ***dar / însă*** *nu a citit nimic.*), o corectare a primului termen care apare negat explicit (*Artistul nu ia atitudine,* ***ci*** *trăiește răul și binele, eliberându-se de amândouă, rămânând cu o intactă curiozitate.* – G. Călinescu, *Istoria*) sau un simplu contrast tematic între cei doi termeni (*El scrie,* ***iar*** *ea se uită la TV.*).

În situații de tipul *Mănâncă nu fructe,* ***ci*** *legume., Se duce nu la facultate,* ***ci*** *la prietena ei., Este o studentă nu bună,* ***ci*** *eminentă.*, relația de coordonare adversativă se stabilește între o primă propoziție: *Nu mănâncă fructe., Nu se duce la facultate., Nu este o studentă bună.* și o a doua propoziție eliptică – *ci* [mănâncă] *legume, ci* [se duce] *la prietena ei, ci* [e o studentă] *eminentă,* vezi și **I, Conjuncția, 4.2.1**.

Coordonarea adversativă de „corectare" a primului termen poate reprezenta, în unele construcții, o negație metalingvistică. Prin acest procedeu se contestă adecvarea unui enunț la realitate, ca în: *Ținuta ei nu este „super",* ***ci*** *foarte elegantă.* (vezi **Negația**).

Tipul de coordonare adversativă care exprimă o contrazicere a așteptărilor este echivalent cu un raport răsturnat de subordonare concesivă (*Avea bani,* ***dar*** *nu a cumpărat cartea. /* ***Deși*** *avea bani, nu a cumpărat cartea.*), iar tipul care exprimă un contrast tematic este apropiat de cel copulativ (*Nu avea slujbă,* ***iar*** *singurele locuri pe unde îl puteai găsi în mod sigur erau câteva cârciumi de duzină, unde de altfel cred că și dormea.* – M. Cărtărescu, *Orbitor*).

2.2.4. *Coordonarea concluzivă* asociază termeni (propoziții, fraze sau secvențe de fraze) a căror ordine de succesiune nu se poate modifica și se caracterizează, din punct de vedere semantico-pragmatic, prin următoarele valori ale celui de al doilea termen: urmare factuală (*Este frig,* ***deci*** *lacul înghează.*), concluzie (*A redactat tot capitolul, s-a îngrijit de computerizare și a făcut corecturile,* ***deci*** *a terminat tot ce avea de făcut.*), deducție (*Ușa este forțată,* ***deci*** *a intrat un hoț.*). Realizarea acestor valori este determinată de raporturile dintre semnificațiile celor doi termeni.

Din punct de vedere pragmatic, conectorul concluziv poate corela acte diferite de limbaj, cum ar fi o asertiune și o interogație (*Ai învățat cursul,* ***deci*** *vei merge la examen*?), o asertiune și un ordin sau o invitație (*Este târziu,* ***deci*** *nu mai lungi vorba!*).

Semnificația anumitor construcții concluzive – excepție fac cele în care coordonarea exprimă o deducție sau o explicație – este foarte apropiată de cea exprimată printr-un enunț cu subordonată consecutivă: *A muncit mult,* ***deci*** *a reușit. / A muncit mult,* ***așa încât*** *a reușit.*

2.3. Relația dintre coordonare și subordonare

Din punctul de vedere al informației pe care o transmit, nu se pot stabili întotdeauna limite tranșante între construcțiile realizate prin coordonare și cele realizate prin subordonare. Astfel, valoarea semantică de asociere, de repetare, poate fi exprimată atât prin coordonare adversativă, cât și prin diversele tipare ale circumstanțialului opozițional: *A fost atunci foarte nervoasă,* ***pentru ca la lecția următoare să explice tuturor motivele ei de îngrijorare.; Dacă la prima problemă a mai rezolvat ceva,*** *la a doua s-a încurcat de tot.; Îmi spui mereu minciuni,* ***în timp ce eu vreau să aflu adevărul.*** (vezi **Circumstanțialul opozițional**). Raportul exprimat de o structură adversativă – *A plecat la timp,* ***dar*** *tot a pierdut trenul.* – este apropiat de cel al construcției cu subordonată concesivă – ***Deși*** *a plecat la timp, tot a pierdut trenul.*

3. RELAȚIA DE ECHIVALENȚĂ SAU APOZITIVĂ

Relația apozitivă este o relație de echivalență discursivă stabilită de un locutor între două unități coreferențiale, într-un context dat. Construcția apozitivă reprezintă lexicalizarea unor virtualități semantice diferite ale referentului unic prin două secvențe lingvistice – suportul, pe prima poziție, și apoziția, pe cea de-a doua:

Constantinopolul, ***capitala Bizanțului****, a căzut sub dominație otomană în anul 1453.*

Formă a relației de nondependență, relația apozitivă se distinge de cea de coordonare, mai ales în plan referențial, termenii echivalați vizând un referent unic (vezi **Apoziția, 1.1**):

Adina, ***prietena mea din studenție****, m-a vizitat la birou.* (relație apozitivă);

Adina, prietena mea din studenție [o persoană diferită de Adina] *m-au vizitat la birou.* (relație de coordonare).

Apoziția este un predicat secundar detașat de celelalte unități ale enunțului printr-o pauză semnalată prin semne grafice sau prin apozeme (vezi **Apoziția, 1.5**):

Au terminat **azi,** ***18 noiembrie.***

Ne întâlnim **la Ana,** ***adică la sora ta.***

Poate fi realizată printr-un constituent, un grup sau o propoziție apozitivă (vezi **Apoziția, 1.4.1**): **Autorul** (***Andrei / cel din față / cel care își asumase responsabilitatea***) *nu a fost invitat.*

Apoziția reia sau dublează un antecedent, amplificând enunțul printr-un supliment de relație nonrestrictivă, suprimabilă:

La țară, ***unde s-a născut****, n-a mai ajuns.*

La țară n-a mai ajuns.

TIPURI DE ENUNȚURI ÎN FUNCȚIE DE SCOPUL COMUNICĂRII

1. CLASIFICAREA ENUNȚURILOR DUPĂ SCOPUL COMUNICĂRII

În procesul comunicării, locutorii interacționează prin limbaj. Ei urmăresc diverse scopuri comunicative: să facă aserțiuni legate de o stare de fapte din lumea reală (*Afară este foarte cald astăzi.*); să-i determine pe alocutori să facă o acțiune, dând ordine, porunci, formulând rugăminți (*Te rog, deschide fereastra!*); să solicite o informație alocutorilor (*Cine lipsește azi?*); să își ia angajamente legate de acțiuni viitoare (*Promit să vin la timp altă dată.*); să își exprime emoțiile, sentimentele în legătură cu diverse stări de fapte din lumea reală (*Ce frumoasă ești astăzi!*); să producă prin cuvinte o schimbare în lumea reală, instituind o nouă realitate (*Vă declar căsătoriți.*). Deci, în procesul comunicării, vorbitorii performează, adică produc, diverse acte de vorbire: ***reprezentative*** (acte de vorbire prin care este reprezentată realitatea în plan discursiv), ***directive*** (acte de vorbire prin care se dau directive / ordine / instrucțiuni etc.), ***întrebări*** (acte de vorbire prin care se formulează întrebări), ***comisive / promisive*** (acte de vorbire prin care se fac promisiuni), ***expresive*** (acte de vorbire prin care sunt exprimate emoții, atitudini), ***declarative*** (acte de vorbire prin care se fac declarații, vezi **Dialogul, 3.1**).

Limbile dispun de structuri sintactice specializate (propoziții și fraze), care, alături de intonație (vezi **Organizarea prozodică a enunțului**), semnalizează scopul comunicativ al vorbitorului:

– Structuri asertive (numite și enunțiative): *Elevii sunt atenți. / Elevii sunt atenți când li se predă lecția nouă.*

– Structuri interogative: *Sunt atenți elevii? / Sunt atenți elevii când li se predă lecția nouă?*

– Structuri imperative: *Copii, fiți atenți! / Copii, fiți atenți când vi se predă lecția nouă!*

– Structuri exclamative: *Ce elevi atenți! / Ce atenți sunt elevii când li se predă lecția nouă!*

Există anumite corelații între actul de vorbire performat și structura sintactică a enunțului. În mod prototipic, aserțiunile se corelează cu sintaxa asertivă / enunțiativă; întrebările, cu sintaxa interogativă; directivele, cu sintaxa imperativă; expresivele, cu sintaxa exclamativă: promisivele / comisivele și declarativele nu au mărci formale specifice, fiind realizate de cele mai multe ori prin structuri cu sintaxă enunțiativă, dar nu numai. Această corelație dintre actele de vorbire și cele patru tipuri structurale de enunțuri nu este însă obligatorie. De pildă, o aserțiune se poate performa și prin intermediul unei structuri sintactice interogative (interogațiile retorice: *Cine te-a pus să vii?* – „Nimeni nu te-a obligat să vii."); un act de vorbire expresiv poate fi performat și prin intermediul unei structuri sintactice asertive (*Astăzi ești nespus de frumoasă.*); rugămințile se pot performa și prin intermediul unei structuri exclamative (*Ce bine ar fi dacă ai închide geamul!*) etc. Selecția structurilor sintactice prin care un vorbitor performează la un moment dat un act de vorbire depinde de mai mulți factori: contextul de comunicare

(participanții la actul de comunicare, relațiile dintre aceștia, locul unde are loc schimbul verbal etc.), strategia discursivă adoptată de interlocutori, forța persuasivă a enunțului într-un context dat etc. (vezi **Dialogul, 2**).

Semnificații suplimentare rezultă la intersecția celor patru tipuri sintactice cu fenomenele logico-semantice de negație și modalizare, precum și cu fenomene semantico-sintactice precum emfaza, tematizarea, dislocarea etc.

2. ENUNȚURILE ASERTIVE

2.1. Aspecte definitorii

Enunțurile asertive sunt enunțurile prin care locutorul comunică alocutorului o informație referitoare la producerea unui eveniment (din realitatea extralingvistică), care poate fi calificat ca adevărat sau fals, în urma raportării la starea de fapt corespunzătoare.

Evenimentul despre care se transmite o informație se situează diferit în raport cu momentul enunțării: anterior (s-a produs), simultan (este în curs de a se produce) sau posterior (se va produce): *Copilul a alergat., Copilul aleargă., Copilul va alerga., Ieri nu a plouat., Cursurile nu încep azi.*

Enunțurile asertive reprezintă enunțurile fundamentale ale oricărei limbi naturale. Ele au un caracter structurat și, fie propoziții, fie fraze, au drept scop să informeze alocutorul în legătură cu un anume eveniment, chiar dacă informația transmisă nu este nouă. Astfel, dacă un vorbitor formulează enunțuri de genul *Pământul este rotund., Omul este o ființă care gândește și vorbește.*, el transmite alocutorului informații general cunoscute. În alte situații comunicative, locutorul poate transmite sub formă asertivă o informație, strategia adoptată facilitând menținerea unor raporturi de cooperare și respectarea unor norme de politețe în decursul procesului de comunicare. Astfel, un enunț de forma *Știi că trebuie să-mi predai lucrarea.* poate fi utilizat de un conducător de proiect față de un subaltern în locul unui enunț imperativ ca *Să-mi predai negreșit lucrarea!* sau *Predă-mi lucrarea!*

2.2. Structura enunțurilor asertive

Există mai multe tipuri de enunțuri asertive, delimitate în funcție de factori de natură diversă: implicarea / nonimplicarea afectivă a locutorului, exprimarea modalității, organizarea lor gramaticală, forma pe care o iau în urma trecerii din vorbirea directă în vorbire indirectă.

2.2.1. *Implicarea / nonimplicarea afectivă a locutorului*, care are drept corespondent și o diferență de contur intonațional, distinge ***asertivele obiective*** (***neutre***) de cele ***subiective*** (***exclamative***): *Au plecat acum în oraș. / Acum au plecat în oraș!, L-am văzut de multe ori la institut. / De multe ori l-am văzut la institut!*

Asertivele obiective (neutre) prezintă anumite elemente intonaționale specifice, în funcție de organizarea tematică a enunțurilor, prin care se realizează trecerea de la o informație dată (veche, prezentă în universul de cunoștințe al locutorilor), la o informație nouă (care urmează să fie inclusă în universul de cunoștințe al alocutorilor). Astfel, în enunțuri de tipul *Pe ea au apreciat-o întotdeauna., De vorbit în public, îi era întotdeauna greu.*, secvențele inițiale (*Pe ea, De vorbit în public*) sunt pronunțate cu o tonalitate mai înaltă decât celelalte componente.

Enunțurile asertive obiective se caracterizează prin diverse tipuri de intonație: de încheiere și de continuitate, enumerativă, parantetică, de suspensie etc. (vezi **Organizarea prozodică a enunțului**). Fiecare dintre tipurile enumerate are un corespondent la nivelul structurii sintactice a enunțului.

2.2.2. *Enunțurile asertive sunt modalizate prin mijloace diverse* (asociate în același enunț): gramaticale (modurile verbale), lexico-gramaticale (adverbe și locuțiuni adverbiale, verbe modale), lexicale (verbe cu sens modal, precum și perifraze stabile sau libere), prozodice (intonația). În funcție de aceste mijloace variate de modalizare (în primul rând în funcție de modul verbului), se identifică enunțuri construite cu: modul indicativ, care exprimă certitudinea (*Omul **muncește / a muncit / va munci.***), modul prezumtiv, care exprimă posibilitatea (*O **veni** azi., **O fi venind** mâine la ședință., **O fi venit** ieri la facultate.*), modul conjunctiv, care exprimă o supoziție (însoțit de o intonație specială și de particulele *cam, tot*: ***Să tot / cam** fie ora zece.*), modul condițional care indică neîncrederea, dubiul locutorului (*Prietenul tău **s-ar fi mutat** la țară., **S-ar părea** că a câștigat la loto.*, vezi **Modalizarea, 3.1.1**).

2.2.3. Alt factor în funcție de care se disting diverse tipuri de enunțuri asertive îl constituie *forma pe care o iau în urma utilizării lor în calitate de componente inserate în vorbirea indirectă.* Diferențele dintre ele se marchează prin prezența unor conectori diferiți: ***că, să*** și ***ca... să, dacă***, a căror prezență semnalează că prin enunțurile asertive în care sunt incluse se realizează acte de vorbire de tip diferit (vezi **Vorbirea directă și vorbirea indirectă**).

2.3. Funcțiile enunțurilor asertive

Enunțurile asertive sunt utilizate prototipic în comunicare în cadrul performării unor acte reprezentative, locutorul angajându-se în privința adevărului exprimat prin intermediul lor: *Acest profesor este sever., Ea le-a spus că acest profesor este sever., Mulți elevi știu să utilizeze computerul.*

> În mod nespecific, enunțurile asertive se pot exprima și prin construcții *interogative* retorice (vezi *infra*, **5.3.2.1**): *I-am spus să nu spună nimic nimănui. **Crezi că m-a ascultat?**, Cine mai crede azi în valorile comunismului?, Unde nu te-am plimbat cu mașina?, Ce n-ai cumpărat când ai dorit?*. Caracter asertiv au și enunțurile prin care se realizează acte de solicitare de informații, introduse prin verbe ca: *a se interesa, a întreba*: *Ea a întrebat **dacă mai vine cineva***.

Se înregistrează însă și enunțuri asertive care funcționează în cadrul altor acte de vorbire, de exemplu, al actelor directive, prin care locutorul intenționează să-l determine pe alocutor să acționeze într-un anume fel: *Ei, poate răspunzi la întrebare!, E bine să răspunzi la întrebarea pe care ți-am pus-o.*

Enunțuri asertive se utilizează și în redarea actelor de vorbire promisive, prin care locutorul se angajează să efectueze o anumită acțiune: *Voi veni mâine la ședință., Mă angajez să termin lucrarea la termen., El făgăduiește că o să vină.*

Actele expresive, prin care locutorul își exprimă o stare psihologică, pot fi și ele exprimate prin enunțuri asertive: *Mă doare că nu mă crezi., Regret foarte mult că te-am supărat.* În mod similar, și enunțurile utilizate în actele de declarație pot avea caracter asertiv: *Mă declar nevinovat., Recunosc că am comis acest fals.*

Din punct de vedere pragmatico-discursiv, enunțurile asertive pot exprima o constatare sau o descriere a unui fapt, o opțiune, o mărturisire, un avertisment, o predicție, dirijate dinspre locutor spre alocutor.

3. ENUNȚURILE IMPERATIVE

3.1. Aspecte definitorii

Enunțurile imperative exprimă un ordin, o comandă, un îndemn, o interdicție, intenția comunicativă a locutorului fiind de a-l determina pe alocutor să acționeze într-un anume fel. Spre deosebire de enunțurile asertive, enunțurile imperative nu sunt susceptibile de a primi o valoare de adevăr. Enunțurile imperative au caracter structurat: *Vino aici!, Du-te să cumperi pâine!* sau nestructurat: *Sst!.*

3.2. Structura enunțurilor imperative

Enunțurile imperative – formă prototipică de manifestare a actului directiv – se structurează diferit, în funcție de factori de natură diversă, cum sunt modul de realizare a actului de vorbire (act directiv) în cadrul căruia se transmit, gradul de complexitate dat de numărul unităților componente, statutul gramatical (sintactic) al acestora, modul și persoana verbelor din enunțuri.

Modul de realizare a actelor directive este *direct* sau *indirect*. Imperativele directe reprezintă rezultatul unor acte directive care se realizează fără medierea altor acte. Enunțurile imperative directe apar sub forma unor enunțuri simple sau complexe: *Vino!, Pleacă de aici!, Să mergem acolo!.*

Enunțurile imperative indirecte sunt formulate în cadrul unor acte performate mediat, mai precis al unor acte asertive (reprezentative): *E bine să vii cu mine.*, al unor întrebări: *Vrei să pleci de aici?* (cu accent pe forma verbală regentă *vrei*).

În raport cu numărul de unități din care sunt formate. enunțurile imperative sunt simple (propoziții): *Spune!, Spune tot!,* sau complexe (fraze): *Spune ce gândești!* Organizarea sintactică a enunțurilor imperative reprezintă un factor în funcție de care se identifică enunțuri a căror structură sintactică este o frază alcătuită dintr-o propoziție principală independentă: *Pleacă!, Sst!, Ianuleo,* ***scoală-te, nu*** *mă* ***plictisi!*** (I. L. Caragiale, *Kir Ianulea*) sau o propoziție principală regentă, ex.: ***Să știți*** *că de azi încolo sunt eu stăpână aici!* ***Și să mai știți*** *că cu Ianuloaia n-o să vă meargă cum vă mergea cu prostul de Ianulea!* (I. L. Caragiale, *Kir Ianulea*).

Modurile verbale din structurile sintactice proprii enunțurilor imperative reprezintă un factor în funcție de care se disting două subclase: structuri cu predicatele realizate prin forme verbale personale și structuri realizate prin formele verbale nepersonale. Formele personale sunt: imperativ (***Vino*** *repede!*), indicativ (***Vii*** *repede!*), conjunctiv (***Să vii*** *repede!*). Formele verbale nepersonale sunt: infinitivul (***A nu se deschide*** *fereastra în timpul mersului!*) și supinul (***De rezolvat*** *aceste probleme până data viitoare!*).

În structurile sintactice imperative cu predicatele exprimate prin forme personale, persoana verbului reprezintă un alt element de diferențiere a diverselor tipuri de enunțuri imperative: persoana a II-a singular și plural, pentru structurile cu modul imperativ (*Spune!, Spuneți!*); persoana a II-a singular și plural și persoana întâi plural, pentru structurile cu modul indicativ (*Răspunzi negreșit!, Răspundeți!, Mergem!*); persoana I plural, a II-a singular și plural, și a III-a singular și plural, pentru structurile cu modul conjunctiv (*Să pleci imediat!, Să plecați chiar mâine!, Să plecăm!, Să vorbească!*). Formele de conjunctiv persoana a treia indică faptul că enunțul imperativ se adresează unei persoane care nu participă la actul de comunicare.

În enunțuri imperative care exprimă urări sunt folosite formele de conjunctiv persoana a II-a, singular și plural: *Să crești mare!, Să trăiți ani mulți!.* În imprecații apar și forme de condițional însoțite de modificări de topică: ***Usca-s-ar*** *izvoarele toate și marea. /* ***Și stinge-s-ar*** *soarele ca lumânarea.* (T. Arghezi, *Blesteme*).

Indiferent de factorul în funcție de care se stabilesc diversele tipuri, enunțurile imperative includ în structura lor, în mod frecvent, formule de adresare reprezentate de nominale (însoțite sau nu de determinativi) la vocativ (*Mario, Doamnă X, Stimate domnule profesor*), precum și interjecții (*măi, hai* etc.).

Prin trecerea din vorbire directă în vorbire indirectă, enunțurile imperative își pierd caracterul imperativ: – *Pleacă! / El i-a spus* (*ordonat*) *să plece.*

3.3. Funcțiile enunțurilor imperative

Enunțurile imperative reprezintă expresia unor acte directive, prin care locutorul intenționează să-l determine pe alocutor, printr-un ordin sau un îndemn, să acționeze într-un anumit mod.

În forma lor negativă, enunțurile imperative funcționează tot în cadrul unor acte directive prin care locutorul formulează o interdicție în raport cu alocutorul sau alocutorii săi: *Nu vorbiți neîntrebați!.*

Actul directiv se realizează și prin enunțuri imperative indirecte, sintaxa lor fiind asertivă, interogativă sau exclamativă (vezi *infra,* **4.1**).

4. ENUNȚURILE EXCLAMATIVE

4.1. Aspecte definitorii

Enunțurile exclamative aparțin construcțiilor de tip afectiv și exprimă o stare afectivă a locutorului în legătură cu un eveniment care l-a emoționat, l-a surprins, l-a nemulțumit etc.

> Simultan cu reacția afectivă, locutorul transmite sau solicită alocutorului o anumită informație. Exclamativele care transmit o informație referitoare la un eveniment din universul real fiind susceptibile de a primi o valoare de adevăr pot fi considerate ***asertive subiective*** (*Ce deștept este!*, vezi *supra,* **2.1**). Exclamativele prin care se solicită o informație sunt denumite ***interogative afective*** (*Cum de nu te-ai hotărât mai de mult?!*).

4.2. Structura enunțurilor exclamative

Enunțurile exclamative se structurează diferit în funcție de factori de natură diversă: conturul intonațional, organizarea lor sintactică marcată prin prezența anumitor componente adjectivale sau adverbiale asociate frecvent cu tipare sintactice de gradare și de intensitate, prin prezența interjecțiilor și a unor elemente exclamative și prin modificări de topică.

Contururile intonaționale ale enunțurilor exclamative sunt foarte diversificate. Aproape orice structură sintactică poate fi rostită exclamativ. Se deosebesc, astfel, între ele din punct de vedere intonațional enunțuri ca: *Nici nu intenționez să-i răspund la așa o răutate!, I-a promovat pe ei ?!, Scria repede!, Are și ea un umor!* (vezi **Organizarea prozodică a enunțului**).

Organizarea sintactică a enunțurilor exclamative permite identificarea multor tipuri de enunțuri: independente (sub formă propozițională sau nominală) sau incidente. În acest sens, sunt independente enunțuri ca: ***Uite vezi!*** *ăsta e cusurul tău – exagerezi.*(I. L. Caragiale, *Amici*), – ***Ei, poftim recunoștință militară!*** (L. Rebreanu, *Pădurea*), ***Frumoasă femeie!, Mare prostie!, Urâtă vreme!*** În enunțul următor, ultima parte are caracter exclamativ și statut de construcție incidentă: *Și numai așa se putea liniști biata mama de răul nostru,* ***biată să fie de păcate!*** (I. Creangă, *Amintiri*).

Enunțurile exclamative independente cu structură nominală sunt rezultate ale unor elipse prin care enunțuri mai dezvoltate se reduc la grupul sintactic cel mai intens marcat afectiv: *Ce frumoasă femeie este doamna X!* devenit *(Ce) frumoasă femeie!* într-un context în care participanții la comunicare pot s-o identifice în discurs pe doamna X.

În enunțurile exclamative, interjecțiile sunt foarte frecvente: ***Ah!*** *Ce greu e pachetul!,* ***Of!*** *Ce m-ai obosit!* etc.

Prezența anumitor elemente de natură adjectivală sau adverbială este asociată, de cele mai multe ori, cu anumite tipare sintactice exprimând cantitatea sau intensitatea: ***Ce*** *multe cărți ți-ai cumpărat!,* ***Ce de*** *cărți ți-ai cumpărat!,* ***Cât de*** *corect scrie în franceză!,* ***Atât de*** *ușor a rezolva: totul!*

Elementele exclamative *ce, cât (de), cum (de), așa (de), atât (de)*, pop. *unde nu* (***Unde nu*** *începe să toarne!*), pop. *că* (***Că*** *proastă mai este!*) se întâlnesc în mod frecvent în enunțurile exclamative. În multe cazuri, un anume contur intonațional suplinește elementul exclamativ: *Muncește! /* ***Cât de*** *mult muncește!* sau ***Cât*** *muncește!*

Modificările de topică față de forma asertivă a acelorași enunțuri se produc frecvent, ca urmare a procesului de tematizare: *Harnic (mai) este! / Este harnic., Director ajunge el! / El ajunge director., Cum își dorea a devenit! / A devenit cum își dorea.* (vezi **Organizarea tematică a enunțului**).

În enunțurile exclamative care asociază comunicarea unui eveniment adevărat sau fals cu expresia atitudinii afective a locutorului față de acest eveniment, topica se caracterizează prin plasarea în primele poziții a elementelor exclamative. Elementele exclamative sunt: *ce* (adverbial, adjectival) urmat uneori de adverbul *mai*, de prepoziția *de* sau de amândouă, *cât* (adverbial sau adjectival, singur sau urmat de prepoziția *de*), *unde, cum, unde nu*, conjuncția *că* (însoțită, în anumite construcții, de adverbul *mai*, situat la distanță față de conjuncția *că*). Vezi exemplele: ***Ce*** *întunecoase bucurii simțea mama ei în acea privire!* (M. Eminescu, *Cezara*), cu adjectivul pronominal *ce*; ***Ce mai*** *„schițe" i-ar fi tras,*

maica ta Doamne! de la el să fi auzit dandanale de mahala și de alegeri. (M. Caragiale, *Craii*), cu adjectivul pronominal *ce* urmat de adverbul *mai*; ***Câtă*** *înțelepciune în acest proverb!* cu adjectivul pronominal *câtă*; *Și* ***câte nu*** *ne venea în cap, și* ***câte nu*** *făceam cu vârf și îndesat, mi-aduc aminte, de parcă acum mi se întâmplă.* (I. Creangă, *Amintiri*), cu pronumele *câte* urmat de forma verbală cu negație expletivă, în vorbirea familiară; *Și* ***unde nu*** *ne trezim într-o bună zi plini ciucuri de râie căprească de la caprele Irinucăi!* (I. Creangă, *Amintiri*), cu adverbul *unde* urmat de forma verbală cu negație expletivă, în vorbirea populară. Tot la începutul enunțului exclamativ se plasează, de obicei, și intejecțiile: ***Af! Af!,*** *pufni părintele Timotei, aveam aici un diavol și acum a mai venit unul.* (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*), cu interjecția repetată *af*; ***Uf! că*** *tare* ***mai*** *era obraznic!* cu interjecția *uf* urmată de conjuncția *că* și la distanță, de adverbul *mai*.

Prin trecerea din vorbirea directă în vorbire indirectă enunțurile exclamative își pierd caracterul exclamativ: *Ce frig e afară! / Ea ne-a spus că afară este foarte frig.*

4.3. Funcțiile enunțurilor exclamative

Enunțurile exclamative reprezintă, prototipic, expresia lingvistică a performării unor acte expresive, prin care locutorul își exprimă reacția / atitudinea față de evenimentele din realitate la care se referă enunțul. Stările afective exprimate sunt diverse: admirație (*Ce ordonată este!, Ce mult studiază!*), mirare (*Câtă înțelegere a situației!*), nemulțumire (*Uf! Că tare am obosit!, Ce de (mai) minciuni i-a spus!*), reproș (*Ce urât mi-ai vorbit!*) etc.

În afara actelor expresive, enunțurile exclamative funcționează în cadrul performării unor acte reprezentative (*Mare este magazinul ăsta!*) și a unor întrebări (*Cum de și-a permis?*).

5. ENUNȚURILE INTEROGATIVE

5.1. Aspecte definitorii

Enunțurile interogative sunt structuri sintactice (propoziții sau fraze) specializate pentru a formula întrebări.

– ***Dar cutia aceea, cu care fata cea mică se făcea nevăzută, pe unde a rămas?***

– *Apoi, de, răspunse moș Timofte, unii povestitori spun că s-a pierdut odată cu prințesa* [...].

– ***Și pe urmă nu s-a mai aflat nimic despre ea?*** [...]

– *Dacă nu mă înșel, se hotărî el, unchiașul care mi-a povestit basmul* [...] *zicea că nu s-ar fi pierdut chiar cu totul cutia* [...].

– ***Și n-a spus unchiașul acela, călător prin lume cu oile, în ce peșteră se află îngropată cutia?*** *Îl iscodi iarăși prichindelul pe moș Timofte.*

– *El spunea c-ar putea să fie chiar pe aici prin munții noștri, poate chiar în Peștera Neagră...* (C. Chiriță, *Cireșarii*)

Enunțurile interogative prezintă particularități structurale și intonaționale specifice (adică o „sintaxă interogativă"), precum și un comportament specific în comunicare (ca structuri sintactice prin care se performează acte de vorbire).

Atragem atenția asupra distincției între doi termeni: *structuri interogative* și *întrebări*. Termenul *structuri interogative* corespunde unei

realități sintactice: enunțurile interogative sunt structurile cu sintaxă interogativă (o anumită organizare internă, intonație specifică etc.; vezi *infra*, **5.2**). Termenul *întrebare* corespunde unei realități pragmatice: actul de vorbire întrebare este performat de locutor cu scopul de a obține un răspuns de la alocutor (vezi *infra*, **5.3**, **5.4**). Pentru procesul comunicării este relevantă corelația care se stabilește între structurile interogative și actele de vorbire performate prin aceste structuri, precum și posibilitățile de a performa un act de vorbire „întrebare" prin alte structuri sintactice decât cele interogative.

Între structurile cu sintaxă interogativă și actele de vorbire performate în diverse situații de comunicare prin intermediul acestor structuri nu există o corelație necesară. În mod prototipic, structurile interogative se corelează cu acte de vorbire de tip întrebare, funcționând în cadrul perechii de adiacență întrebare – răspuns: – *Unde mi-ai pus ochelarii? / – Pe birou.*

Vorbitorii pot recurge însă la structuri interogative cu alt scop decât acela de a formula o întrebare, de a solicita o informație; de pildă, pentru a face o asertiune: – *Cine a mai pomenit așa ceva?* („Nimeni n-a mai pomenit așa ceva."). Pe de altă parte, vorbitorii pot performa acte de vorbire de tip „întrebare" prin intermediul unor structuri cu sintaxă non-interogativă (enunțuri asertive, imperative, exclamative): – *Vreau să știu cine ți-a spus asta.* („Cine ți-a spus asta?").

5.2. Structura enunțurilor interogative

Există trei tipuri structurale de enunțuri interogative: interogative totale, interogative parțiale, interogative alternative. Se deosebesc între ele prin comportamentul în cadrul cuplului întrebare – răspuns, organizarea sintactică, conturul intonațional, particularitățile trecerii din vorbirea directă în vorbirea indirectă.

Tipul structurii	**Comportamentul în cadrul perechii de adiacență**	**Organizarea sintactică**	**Conturul intonațional**	**Trecerea din vorbirea directă în vorbirea indirectă**
Interogative totale	Se solicită un răspuns de tipul *da / nu*	–Structură comună cu a enunțurilor asertive; – frecvent, topica subiect–predicat	Ascendent; un cuvânt din cadrul enunțului poartă „emfaza interogativă"	Subordonarea față de regent prin conjuncția non-circumstanțială *dacă*
Interogative parțiale	Se solicită un răspuns prin care alocutorului i se cere să dea o valoare variabilei din întrebare	– Prezența unui cuvânt interogativ (pronume / adverb interogativ); – inversiunea subiect–predicat	Descendent	Subordonarea față de regent prin pronume / adverbe relativ-interogative.
Interogative alternative	Se solicită un răspuns prin care alocutorului i se cere să facă o selecție între două / mai multe elemente prezentate de locutor în întrebare	Coordonarea disjunctivă între două propoziții sau între două părți de propoziție	Compus ascendent–descendent	Subordonarea față de regent prin conjuncția noncircumstanțială *dacă*

5.2.1. *Interogativele totale*

Prin enunțurile interogative totale locutorul îi solicită alocutorului să dea un răspuns de tipul *da / nu: – Ți-e frig? / – Da. / Nu.; – Vrei să mergem la film după ce terminăm lecțiile? / Da. / Nu.*

Organizarea sintactică a interogativelor totale este, în linii generale, aceeași cu a propozițiilor / frazelor asertive. O deosebire față de enunțiative apare când subiectul propoziției interogative este exprimat: în topica standard, subiectul exprimat este postpus predicatului (***Au venit musafirii?***; ***S-a terminat ședința?***; ***Vine cineva?***; ***E cineva acasă?***). Dialectal, arhaic, poetic poate apărea, ca marcă specifică structurilor interogative, inversiunea verb-auxiliar (***Văzut-ai?***; ***Auzitu-l-ai?***).

Trăsătura distinctivă a enunțurilor interogative totale în raport cu cele asertive este intonația ascendentă (vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1.4.2.2**), marcată grafic prin semnul întrebării la sfârșitul enunțului interogativ. În cadrul enunțului interogativ, unul dintre cuvinte poartă „emfază interogativă", adică este accentuat:

– ***Vrei*** *să mergem la film după ce terminăm lecțiile?*
– *Vrei* ***să mergem*** *la film după ce terminăm lecțiile?*
– *Vrei să mergem* ***la film*** *după ce terminăm lecțiile?*
– *Vrei să mergem la film* ***după ce*** *terminăm lecțiile?*
– *Vrei să mergem la film după ce* ***terminăm*** *lecțiile?*
– *Vrei să mergem la film după ce terminăm* ***lecțiile****?.*

Atunci când „emfaza interogativă" afectează predicatul propoziției principale, răspunsul (*da / nu*) exprimă acordul / dezacordul vorbitorului cu enunțul în ansamblu (cu predicațiile subordonate predicației logice principale și toți actanții implicați):

– ***Vrei*** *să mergem la film după ce terminăm lecțiile?*
– ***Da. / Nu*** *(vreau să mergem la film după ce terminăm lecțiile).*

Când „emfaza interogativă" afectează predicatul unei propoziții subordonate sau alte părți de propoziție din cadrul enunțului, răspunsul (*da / nu*) exprimă acordul / dezacordul vorbitorului doar cu un fragment din enunț (cu secvența care poartă „emfaza interogativă"). În această situație un simplu răspuns ***Nu*** este insuficient în plan comunicativ și, singur, fără precizări suplimentare, nu umple golul cognitiv al celui care a pus întrebarea. În măsura în care, în afară de răspunsul *da / nu,* solicită implicit și o precizare legată de un constituent din enunț (altul decât predicatul propoziției principale), acest subtip de întrebări totale se aseamănă cu întrebările parțiale (vezi *infra,* **5.2.2**):

– *Vrei* ***să mergem*** *la film după ce terminăm lecțiile?*
– *Nu vreau* ***să mergem*** *la film după ce terminăm lecțiile. Vreau* ***să stăm acasă*** *și să vedem un film la televizor.*;
– *Vrei să mergem* ***la film*** *după ce terminăm lecțiile?*
– *Nu vreau să mergem* ***la film*** *după ce terminăm lecțiile. Vreau să mergem* ***la cofetărie*** *după ce terminăm lecțiile.*;
– *Vrei să mergem la film* ***după ce*** *terminăm lecțiile?*
– *Nu vreau să mergem la film* ***după ce*** *terminăm lecțiile. Vreau să mergem la film* ***înainte să*** *terminăm lecțiile /* ***acum****.*;

– *Vrei să mergem la film după ce* ***terminăm*** *lecțiile?*

– *Nu vreau să mergem la film după ce* ***terminăm*** *lecțiile. Vreau să mergem la film după ce* ***scriem****; învățăm când ne întoarcem.*;

– *Vrei să mergem la film după ce terminăm* ***lecțiile****?*

– *Nu vreau să mergem la film după ce terminăm* ***lecțiile.*** *Vreau să mergem la film după ce terminăm* ***curățenia în cameră.***

În vorbirea indirectă (vezi **Vorbirea directă și vorbirea indirectă**), reproducerea unei întrebări totale formulate într-o situație de comunicare diferită de cea curentă se face prin subordonarea întrebării unui cuvânt (verb, substantiv, adjectiv) care exprimă „lipsa de cunoștințe", incertitudinea, îndoiala; marca formală a subordonării este conjuncția subordonatoare *dacă* în ipostază necircumstanțială (*M-am întrebat dacă mă va ajuta.; I-am adresat întrebarea dacă mă va ajuta.*; *Eram curioasă dacă s-a dus la ședință.*).

5.2.2. *Interogativele parțiale*

Prin enunțurile interogative parțiale locutorul îi solicită alocutorului să dea un răspuns prin care să precizeze o variabilă conținută în întrebare (reprezentată de cuvântul interogativ): – ***Ce*** *faci mâine?,* – ***Când*** *crezi că se întoarce?*

Marca distinctivă a interogativelor parțiale în raport cu interogativele totale este „cuvântul interogativ" (pronume / adjectiv pronominal interogativ: *cine?, ce?, care?, câți?, al câtelea?,* adverb interogativ: *unde?, când?, cum?, câți?, întrucât?* locțiunea adverbială *de ce?* – vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal interogativ; Adverbul, 4.2.4**). Cuvântul interogativ are rolul de a circumscrie semantic răspunsul așteptat și poate viza orice parte de propoziție (subiect, complement, atribut, circumstanțial etc.: ***Cine*** *vine mâine la examen?,* ***Ce*** *mănânci?,* ***La ce*** *te gândești?,* ***Ce fel de*** *om este?,* ***Unde*** *pleci în concediu?,* ***Când*** *ai tren?,* ***Cum*** *a fost la Sinaia?* etc.), inclusiv predicatul (prin intermediul unui verb „generic", pro-verb, precedat de cuvântul interogativ *ce*: ***Ce faci*** *acolo? / Citesc.,* ***Ce-ai pățit?*** */ Mi-am rupt piciorul.,* ***Ce s-a întâmplat?*** */ A căzut o carte de pe raft.*). În topica standard, cuvântul interogativ este așezat la începutul propoziției / frazei interogative, dar în limba vorbită, cu intonație marcată afectiv, poate apărea și la sfârșitul acesteia (*A venit* ***cine?****, A spus* ***ce?****, A plecat* ***unde?***). Atunci când o propoziție interogativă este subordonată unei regente (***Cine*** *crezi că a venit?,* ***Unde*** *vrei să mergem?,* ***De ce*** *zici că ai renunțat?,* ***Când*** *ar fi putut să plece?*), cuvântul interogativ este deplasat din subordonată în regentă la începutul întregii fraze interogative. Se produce fenomenul împletirii subordonatei cu regenta: cuvântul interogativ apare la începutul enunțului, ca marcă interogativă a întregului enunț, dar îndeplinește funcție sintactică (subiect, circumstanțial etc.) în propoziția subordonată. Deplasarea cuvântului interogativ din propoziția subordonată la începutul întregului enunț este posibilă doar din subordonate subiective și completive (directe, indirecte, prepoziționale) atunci când predicatul principalei este un verb din anumite clase semantice (verbe „slabe" semantic): verbe de declarație, verbe psihologice, verbe de percepție, verbe de modalizare (vezi exemplele anterioare). Deplasarea cuvântului interogativ din propoziția subordonată la începutul întregului enunț nu este posibilă din subordonate atributive și circumstanțiale sau din subiective / completive dependente de verbe „tari" semantic (*Vorbim după ce ajung* ***acasă.*** *–**Unde** *vorbim după ce ajung?, Mănânc ce mi-a dat* ***mama.*** *– **Cine** *mănânc ce mi-a dat?, Mănânc ce am mâncat* ***în Spania.*** *– **Unde** *mănânc ce am mâncat., Am văzut ce tablouri sunt expuse* ***la***

Muzeul de artă modernă. *– **Unde** *am văzut ce tablouri sunt expuse?*). Cuvântul interogativ se deplasează la începutul enunțului împreună cu prepoziția care îl regizează: ***Despre cine*** *este vorba? / **Cine** este vorba* ***despre****?,* ***Cu ce*** *scrii? / *Ce scrii* ***cu****?,* ***De unde*** *veniți? / **Unde** veniți* ***de****?.*

Cel mai frecvent, enunțurile interogative parțiale se construiesc cu un singur cuvânt interogativ. Există însă și interogative multiple, construite cu două (rar mai multe) cuvinte interogative juxtapuse sau coordonate copulativ (***Cine ce*** *a spus?,* ***Cine unde*** *s-a dus?,* ***Care cui*** *i-a dat invitație?,* ***Unde și când*** *ne întâlnim?,* ***Cine și de ce*** *s-a supărat?,* ***Unde și cum*** *ne distrăm?,* ***Cine ce cui când de ce*** *i-a spus?*).

Restricțiile de ordonare a cuvintelor interogative respectă, în general, topica standard (subiectul precedă complementele, complementele necircumstanțiale precedă circumstanțialele, mai multe circumstanțiale se ordonează în funcție de relevanța discursivă în raport cu predicația; repoziționarea complementelor în raport cu subiectul este totuși posibilă, reflectând relevanța discursivă a elementelor interogate: ***Cine cui*** *i-a spus? /* ***Cui cine*** *i-a spus?*).

Interogativele parțiale au o particularitate comună cu interogativele totale: subiectul, dacă este exprimat, apare, în topica standard, după predicat (*Despre cine vorbiți* ***voi*** *acolo?, Unde stă* ***Cătălin****?*).

Interogativele parțiale au contur intonațional descendent, cu accent frastic pe cuvântul interogativ (vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1.4.2.1**).

În trecerea din vorbirea directă în vorbirea indirectă, subordonarea față de verbul / substantivul / adjectivul regent se face prin intermediul pronumelui / adverbului relativ-interogativ *care, cine, ce, unde, când, cum, cât* etc. (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal relativ-interogativ; Adverbul, 4.2.4**).

5.2.3. *Interogativele alternative*

Prin enunțurile interogative alternative locutorul îi solicită alocutorului să selecteze unul (mai multe) dintre elementele prezentate ca opțiuni posibile: – *Vii* ***luni sau marți****? / – (Vin) luni.,* **– *Pleci sau mai stai****? / – Mai stau puțin.*

Sunt structuri bazate pe coordonare disjunctivă (*sau, ori*), realizată la nivelul propoziției, între două / mai multe cuvinte care ocupă aceeași poziție sintactică (*Mănâncă mere, struguri sau pere?*) sau la nivelul frazei, între două / mai multe propoziții care ocupă aceeași poziție sintactică (*Scrii, citești, mănânci sau te uiți la televizor?*). Propozițiile coordonate sunt uneori simetrice: una pozitivă, alta negativă (*Dormi sau nu dormi?*) sau construite cu verbe aflate în relație de antonimie (*Intri sau ieși?*). Pot fi prezentate ca alternative: predicatele (*Scrii sau te joci?*); actanții implicați în predicație (*Mănânci mere sau pere?*); circumstanțialele din grupul verbal (*Vrei să afli când sau cum ajunge acolo?*); atributele (*Vrei cafea mare sau mică?*); elementul modalizator din cadrul enunțurilor (*Probabil sau sigur vine?*); categorii logico-semantice (modul, timpul, persoana: *Venise sau veniseră?, Va sau ar veni?, Ai sau ați plecat?*).

Interogativele alternative au contur intonațional compus ascendent – descendent (vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1.4.2.4**).

În vorbirea indirectă, interogativele alternative se subordonează verbului / substantivului / adjectivului regent prin conjuncția subordonatoare *dacă*, în ipostază noncircumstanțială (*M-am întrebat dacă mă va ajuta sau nu (mă va ajuta).*; *M-a întrebat dacă să plec sau (dacă) să rămân.; I-am adresat întrebarea dacă vrea mere sau pere.*; *Eram curioasă dacă s-a dus sau nu la ședință.*).

De obicei elementele lexicale care se repetă (verbul, conjuncția subordonatoare) sunt omise; păstrarea lor în enunț este emfatică. Nu pot fi omise însă mărcile modale (*Să plec sau să rămân? – M-am întrebat dacă* ***să*** *plec sau* ***să*** *rămân.; Ai pleca sau* ***ai*** *rămâne? – Am întrebat-o dacă* ***ar*** *pleca sau* ***ar*** *rămâne.*).

5.2.4. ***Treceri între tipurile de enunțuri interogative***

Contextual, enunțurile interogative totale pot funcționa ca întrebări parțiale; prin focalizarea discursivă se solicită alocutorului să furnizeze mai multe informații decât cele solicitate literal: *Ai plecat? > Unde ai plecat?, Te plătesc bine? > Cu cât te plătesc?*

Semnificația intrinsecă a unor cuvinte interogative poate fi uneori deturnată spre semnificații contextuale noi: – *Unde ai plecat așa subțire îmbrăcată?* (unde? = de ce?) / – *Nu mi-e frig.*

5.2.5. ***Asocierea enunțurilor interogative cu diverse mecanisme sintactico-semantice***

Enunțurile interogative se asociază cu diverse mecanisme sintactice și semantice.

Coordonarea poate apărea între mai multe interogative totale (*A venit târziu și a plecat după cinci minute?*) sau interogative parțiale (*Când ai venit și de ce nu m-ai așteptat?*), vorbitorul așteptând de la alocutor un răspuns complex. Pot fi coordonate doar interogative de același tip (interogative totale între ele; interogative parțiale între ele). Conturul intonațional specific se extinde asupra întregului enunț interogativ rezultat prin coordonare.

Elipsa este un fenomen specific dialogal (vezi **Elipsa**). În cadrul dialogului pot apărea structuri interogative eliptice – analizabile în diverse grade, unele dintre ele convenționalizate prin uz – rezultate din diverse procese logico-sintactice: evitarea unor redundanțe lexico-gramaticale între structura interogativă și antecedentul care a generat-o, reluarea parțială în întrebare a unor elemente din antecedent, explicitarea unor elemente neclare din enunțul antecedent, anticiparea unor conținuturi, omiterea unor elemente ușor deductibile din context: *–Ai citit? / – [Întrebi dacă am citit]* ***Lecția?****; – Am venit împreună cu Maria. / –* ***Care Maria?****; – Ai lipsit de la curs... / –* ***Cine*** *[spui că a lipsit de la curs],* ***eu?****; – Am întârziat la interviu. / –* ***Cum*** *[se explică / se face]* ***de ai întârziat?****; – Aș vrea să... / –* ***Să ce?****; – Am să încerc să intru în cameră pe furiș.../ –* ***Dacă te vede*** *[ce faci]?,*

Tematizarea, adică deplasarea unui constituent din poziția standard la începutul enunțului, are ca efect pragmatic reliefarea elementului respectiv; elementul tematizat poartă accentul frastic: ***De profesorul*** *de matematică ați fost văzuți?;* ***Cu pixul*** *vrei să scrii?.* În interogativele parțiale, cuvântul tematizat trece înaintea cuvântului interogativ: ***Pe Ion*** *cu cine l-ai lăsat acasă?;* ***Mâine*** *unde te duci?;* ***Copilul*** *de ce a plecat?.* Pot fi tematizate și propoziții: *Ce-mi dai să mănânc la prânz? / –* ***Să mănânc*** *ce-mi dai la prânz?.* În întrebările totale poate fi tematizat doar subiectul cu trăsătura semantică [+ Individualizat]: ***Ion*** *vine? /* ***Băiatul*** *vine? /* ***Cineva*** *vine?.*

Dislocarea constă în mutarea unui constituent din poziția standard la începutul enunțului (dislocare la stânga) sau la sfârșitul enunțului (dislocare la dreapta) și separarea lui de restul propoziției prin pauză și intonație. Dislocarea are ca efect izolarea sintactică a constituentului dislocat. Structurile sintactice tipice dislocării la stânga sunt: complement de relație actualizat prin nominal + propoziție

(***Cât despre Mihai,*** *cine mai are încredere în el?;* ***În ceea ce vă privește,*** *ce veți face în continuare?*); complement de relație actualizat prin supin + propoziție (verbul la supin și verbul propoziției sunt identice: ***De citit,*** *cine a citit?*); structuri anacolutice, cu izolarea constituentului dislocat (***Mihai,*** *pe el cine îl ajută?;* ***Cutitul acela mare,*** *știi ceva de el?*). Structurile sintactice tipice dislocării la dreapta sunt de tip apozitiv (***Ce nu ți-o fi pe plac la mine, neamul meu****?, Dar nu* ***le*** *tundeai,* ***oile****?;* ***Ce*** *crezi tu,* ***că-s prost****?,* ***Despre cine*** *vorbești,* ***despre Ion?***) sau sunt realizate prin complemente / propoziții circumstanțiale de excepție (*Ce faci* ***altceva decât scandal****?, Ce pot face* ***altceva decât să-l ascult****?*).

Scindarea constă în „ruperea" unei propoziții în două părți, prin introducerea verbului *a fi* / *a avea* și reorganizarea sintactică a celorlalți constituenți. Pot fi scindate interogativele totale în care emfaza interogativă apare pe un alt constituent decât predicatul: *Te interesează asta? > Asta e ceea ce te interesează?; A plecat Ion? > Ion e cel care a plecat?; Te-ai întâlnit cu Ion? > Ion e cel cu care te-ai întâlnit?*; mai rar se produce scindarea atunci când elementul purtător al emfazei interogative este un circumstanțial (*București e orașul în care vrei să-ți faci studiile universitare?; Mâine e ziua când se decide soarta companiei?*). Dintre interogativele parțiale apar mai frecvent scindate cele construite cu *cine, de ce*: *Cine a zis așa ceva? > Cine a fost cel care a zis așa ceva?; Cine ar răbda toate jignirile tale? > Cine e acela (care) să rabde toate jignirile tale?; De ce țipi așa? > Ce ai de țipi așa?*. Interogativele alternative nu pot fi scindate. Amplificarea structurii sintactice prin scindare produce efecte discursive: emfază, focalizare.

Izolarea constă în întreruperea unei structuri sintactice și reluarea ei după pauză / punct. Este rezultatul unor procese psihice reflectate în discurs: ezitare, autocorectare, completare etc. Enunțul izolat este focalizat. Pot fi izolate ca enunțuri interogative distincte părțile componente ale interogativelor alternative (*Te duci la el sau îi dai telefon? > Te duci la el? Sau îi dai telefon?; Vrei mere sau pere? > Vrei mere? Sau pere?*). Pot fi izolate ca enunț interogativ + enunț declarativ eliptic frazele interogative totale sau parțiale prin disocierea principalei de subordonată (*L-ai întrebat dacă trebuie să vii mâine? > L-ai întrebat? Dacă trebuie să vii mâine.; Ai văzut că n-a venit nimeni? > Ai văzut? Că n-a venit nimeni.; Cine era acolo când ai sosit tu? > Cine era acolo? Când ai sosit tu.*), propozițiile interogative totale sau parțiale prin izolarea predicației sintactice de un constituent subordonat / mai mulți constituenți subordonați (*A venit Ion? > A venit? Ion.; Ce a scris pe plic? > Ce a scris? Pe plic.; Despre ce a vorbit directorul la ședință? > Despre ce a vorbit? Directorul la ședință.*).

Modalizarea, marcarea în planul enunțului a atitudinii vorbitorului, se poate realiza în enunțurile interogative prin mai multe procedee: (a) prin adverbe specifice indicând incertitudinea (*oare*, general; *(nu) cumva*, doar în interogativele totale: *Oare a venit?, Oare cine a venit?, Oare vine sau pleacă?, Nu cumva a venit?*); (b) prin verbe de modalitate devenite regente ale enunțului interogativ (*Cine crezi că a venit?, Poți să vii?, Vrei să mănânci mere sau pere?*; în interogativele parțiale modalizarea prin intermediul unui verb antrenează împletirea subordonatei cu regenta – vezi *supra*) sau incidente în raport cu enunțul interogativ (*Cine a venit, crezi?*); (c) moduri verbale – subjonctivul, prezumtivul, condiționalul (*Ai mânca o prăjitură?, Cine ar mânca o prăjitură?, Ai mânca mere sau pere?, Să mănânc prăjitura asta cu multe calorii?, Cine să vină?, Să plec sau să rămân?, Să*

fi mâncat copilul prăjitura?, Cine să fi fost la uşă?; Să-şi fi amintit sau nu de mine?); (d) intonaţie (*Pleci?* – în funcţie de context şi de mărcile intonaţionale poate fi interpretat ca: „Trebuie să pleci?" / „Poţi să pleci?" / „Vrei să pleci?" etc. (vezi **Modalizarea, 1**).

Negaţia afectează semnificaţia structurilor interogative în diverse moduri. În interogativele parţiale ea are funcţia de a nega predicaţia şi orientează selecţia referenţilor: – *Cine a venit? / – Ion şi Maria., – Cine nu a venit? / – Ana.*

În interogativele totale, forma preferată este cea afirmativă, fără a anticipa un răspuns afirmativ sau negativ; forma negativă se foloseşte atunci când vorbitorul anticipează un răspuns negativ: – *A venit? / – Da. / Nu.; – N-a venit? / – Nu. / Ba da. Ba* este în română un conector pragmatic specializat: apare într-un răspuns pozitiv la o întrebare cu structură interogativ-negativă. Conectorul *ba* marchează răsturnarea expectaţiilor locutorului de a primi de la alocutor un răspuns negativ.

În interogativele alternative, ordinea constituenţilor este, de obicei, fixă: afirmativ – negativ (*Vine sau nu vine?*), deşi inversiunea nu este imposibilă (*Nu vine sau vine?*), completată de o schimbare a conturului intonaţional compus în două contururi intonaţionale ascendente comune cu ale interogativelor totale (*Nu vine↑Sau vine↑*).

În interogativele retorice, caracterizate prin polaritate inversată, negaţia din interogativă semnalează o lecţiune afirmativă în declarativa corespunzătoare (vezi *infra*: – *Cine nu vrea să fie bogat?* „Oricine vrea să fie bogat.").

Uneori, negaţia este asimilată strategiilor discursive de atenuare a potenţialului agresiv al întrebării: *Nu l-aţi văzut pe Ionuţ?, Nu ştiţi cât e ceasul?.*

Contururi intonaţionale afective. Conturul intonaţional de bază al enunţurilor interogative poate fi modificat pentru a exprima valori contextuale suplimentare: indignare, uimire, surpriză, nemulţumire etc. (vezi **Organizarea prozodică a enunţului, 1.6.1**). Grafic, aceste valori contextuale suplimentare, afective, se pot marca prin mai multe semne de întrebare, prin semnul exclamării, aşezat după semnul întrebării, prin semnul întrebării urmat de puncte de suspensie (*N-ai terminat încă??, N-ai terminat încă?!, N-ai terminat încă?...*). Uneori interogativele afective sunt însoţite de interjecţii provenite din pronume / adverbe interogative, care marchează suplimentar orientarea locutorului spre alocutor (vezi **I, Pronumele şi adjectivul pronominal interogativ, Adverbul, 4.2.4**): – ***Ce,*** *n-a venit nimeni?,* ***Cum,*** *ai picat la examen?*

5.3. Funcţiile enunţurilor interogative

În mod prototipic, enunţurile interogative funcţionează în comunicare ca acte de vorbire de tipul „întrebare": locutorul solicită alocutorului un răspuns. Există însă şi situaţii în care enunţurile interogative sunt folosite de vorbitori pentru a performa alte acte de vorbire, nonîntrebări: acte de vorbire asertive, directive, comisive, expresive, declarative.

5.3.1. *Enunţuri interogative folosite ca acte de vorbire de tipul „întrebare"*

Vorbitorii pun întrebări – deci solicită informaţii – fie pentru a-şi umple un gol cognitiv (de diferite tipuri), fie doar pentru a auzi un răspuns formulat de locutorul însuşi. Întrebările sunt acte de vorbire orientate spre alocutor; locutorul se subordonează informaţional alocutorului.

Întrebările nu au valoare de adevăr (adevărat sau fals); valoarea de adevăr urmează a fi specificată de alocutor prin răspuns. De aceea, întrebările formează împreună cu răspunsul o pereche de adiacenţă (vezi **Dialogul**). Perechea întrebare – răspuns constituie scheletul oricărei interacţiuni verbale: – ***Cine a câştigat meciul de Cupa Davis? / – Elveţia.***

Întrebările sunt structuri constrânse pragmatic, în sensul că formularea unei întrebări este dependentă de respectarea unor precondiţii pragmatice:

(a) vorbitorul (crede că / pretinde că) nu cunoaşte o stare de fapte din lumea reală şi doreşte să o afle de la alocutor;

(b) alocutorul este în măsură să dea un răspuns la întrebarea locutorului;

(c) propoziţia din întrebările parţiale este adevărată (*Unde pleci mâine? –* „Tu pleci mâine undeva".);

(d) există un ansamblu nonvid de referenţi pentru fiecare entitate lingvistică folosită în întrebare.

Nerespectarea acestor precondiţii atrage răspunsuri a căror funcţie este tocmai negarea / corectarea presupoziţiilor false:

– *Ai mâncat prăjiturile din frigider?*

– ***Tu le-ai mâncat, de ce mă întrebi pe mine? / De unde era să ştiu că sunt prăjituri în frigider? / Ce te face să crezi că erau prăjituri în frigider? / Din bufet, nu din frigider.***;

– *Ce citeşte Cătălin?*

– ***Nu citeşte, acum se joacă. / Tu nu vezi? / De unde vrei să ştiu eu ce citeşte el? / Nu ştiu.***;

– *Care este capitala Dunării?*

– ***Dunărea nu este o ţară, este un fluviu.***

Tipul sintactic al enunţului şi cuvântul interogativ folosit orientează alocutorul spre un răspuns punctual sau spre un răspuns amplu, dezvoltat; vom distinge deci între întrebări închise şi întrebări deschise: *Unde ai pus cartea?, Vii?, Joci cu albele sau cu negrele?* (întrebări închise); *Ce părere ai despre campionatul de fotbal?, De ce n-ai fost la meci?, Cum veţi acţiona în continuare?* (întrebări deschise).

În conversaţia cotidiană vorbitorii pun întrebări pentru a-şi satisface necesităţi cognitive personale, pentru a construi un univers de discurs comun cu interlocutorii, pentru a socializa, pentru a rupe tăcerea etc.

În discuţiile instituţionalizate, întrebările sunt parte constitutivă a structurii unor tipuri de interacţiuni verbale (discursul didactic, în instanţă, interogatoriul la poliţie, consultaţia medicală, interviul de angajare etc.), cu particularităţi specifice de funcţionare de la un tip de interacţiune la altul. Sunt constrânse tematic, sunt formulate de pe poziţia unor roluri pre-alocate, limitează posibilităţile de răspuns, sunt parte constitutivă a unor sisteme de evaluare exterioare schimbului comunicativ.

5.3.2. *Enunţuri interogative folosite ca acte de vorbire de tipul „nonîntrebare"*

În afară de funcţia prototipică de întrebare, enunţurile interogative pot avea şi alte funcţii pragmatice: *Cine nu ştie atâta lucru?* (întrebare retorică; prin structura interogativă nu se solicită o informaţie, ci se face o aserţiune: „Oricine ştie atâta lucru".); *Povesteşte-mi tot ce ai văzut şi ai auzit acolo!* (structură imperativă folosită pentru solicitarea unor informaţii: „Ce ai văzut şi ce ai auzit acolo?").

Structurile interogative de acest tip deviază de la funcția prototipică „întrebare", dar păstrează de la actul de vorbire prototipic de la care au deviat componenta „orientare a locutorului spre alocutor", participând la un amalgam pragmatic.

5.3.2.1. *Enunțuri interogative folosite ca acte de vorbire asertive*

Există enunțuri interogative, cu diferite grade de gramaticalizare, care, contextual, pot fi folosite pentru a face diverse tipuri de asertiuni.

Interogativele retorice sunt structuri sintactice interogative – totale sau parțiale –, folosite de vorbitor cu scopul de a face o asertiune:

I-am rugat să nu lipsească de la ședință. ***Crezi că au venit?*** („Nu au venit".)

Cine nu știe atâta lucru? („Toată lumea știe un lucru atât de simplu".)

Când nu te*-am ajutat eu pe tine?* („Întotdeauna te-am ajutat".)

Ce nu ți-am dat când mi-ai cerut? („Ți-am dat tot ce mi-ai cerut".)

Din punct de vedere semantic interogativele retorice au polaritate inversată (interogativa negativă corespunde unei asertiuni pozitive și invers), iar cuvintele interogative capătă lecțiuni de cuantificatori universali (*cine – nimeni / toți; ce – nimic / tot; cât – nimic / tot; unde – nicăieri / peste tot; când – niciodată / întotdeauna*). Vorbitorul cunoaște răspunsul, iar enunțul interogativ este un artificiu de construcție a discursului. Uneori, vorbitorul răspunde singur la întrebarea retorică (*Ai venit când te-am convocat? Nu. Atunci ce pretenții mai ai?*). Dacă prin asertiuni vorbitorul își exprimă punctul de vedere, prin întrebările retorice corespondente vorbitorul îl implică pe alocutor în dialog. Întrebările retorice sunt marcate afectiv și au efect persuasiv asupra alocutorului.

Interogativele ofertă / sugestie sunt structuri interogative folosite pentru a face indirect o ofertă, o sugestie. Au structura sintactică și intonațională a interogativelor totale; este specifică folosirea modului conjunctiv într-o principală: *Să te ajut?, Să răspund eu?, Să nu-i dăm un telefon să-l întrebăm?*

Verbul poate fi folosit la forma pozitivă sau la cea negativă; folosirea negației este o strategie de atenuare a potențialului agresiv al interogației. Structura interogativă semnalizează o relativă reținere a vorbitorului în a face oferta, o prezintă ca posibilitate, nu o impune; îi lasă alocutorului posibilitatea de a o refuza.

Interogativele reproș sunt structuri interogative folosite pentru a face indirect un reproș. Au structura sintactică a interogativelor totale formate dintr-o principală regentă și o subordonată. Principala conține un verb la trecut (perfect compus, eventual perfect simplu, mai mult ca perfect) care evocă o istorie conversațională a interlocutorilor și care își subordonează sintactic propoziția care exprimă conținutul reproșului; deseori verbul din principală este un verb *dicendi* (*a spune, a zice, a ruga*), dar nu obligatoriu. Contrastul între un acord anterior între vorbitori și încălcarea lui de către alocutor este semnalizat de obicei prin forma negativă a acestui verb, deși nici forma pozitivă nu este exclusă:

– ***Mamițo, nu ți-am zis că nu se zice marinel?***
– *Da cum?*
– *Marinal...* (I. L. Caragiale, *D-l Goe*)
– ***Ți-am spus să nu te joci cu ei?;***
– ***Nu trebuia să fii aici la ora 7 fix? De ce n-ai venit?.***

Se aseamănă cu interogativele retorice prin polaritatea inversată: *N-am hotărât că stăm acasă?* („Îți reproșez că nu ai stat acasă".); *Ți-am spus să mă aștepți?* („Îți reproșez că nu m-ai așteptat".); *Nu trebuia să vii la 7?* („Îți reproșez că nu ai venit

la 7".). Se deosebesc de interogativele retorice prin faptul că enunțul asertiv subiacent nu funcționează contextual ca o descriere a unei stări de fapt din lumea reală, ci ca un reproș pe care vorbitorul îl face în legătură cu o stare de fapt din lumea reală. Accentul focal cade pe principala regentă.

Interogativele de respingere / rejective sunt structuri interogative care exprimă dezacordul locutorului față de o asertiune anterioară a alocutorului. Neagă valoarea de adevăr a enunțului rostit de alocutor. Se construiesc cu adverbele interogative *unde, cum* / pronumele interogative *care, ce* desemantizate, având o structură sintactică repetitivă în raport cu enunțul care le-a declanșat:

– *Ieri am fost la curs.*
– *Unde-ai fost tu la curs ieri? / Ce curs?* („Nu e adevărat că ai fost ieri la curs".);
– *Am fost numai eu la curs.*
– *Cum ai fost numai tu? / Care numai tu?* („Nu e adevărat că ai fost numai tu la curs".).

Interogativele de amenințare sunt structuri sintactice interogative care exprimă o amenințare pe care locutorul o face la adresa alocutorului. Au structura sintactică a interogativelor totale, polaritate inversată (ca și interogativele retorice) și structură lexicală fixă: ***Mai vezi tu*** *vreodată bani împrumut de la mine?!* („Nu mai vezi niciodată bani împrumut de la mine".); ***Mai pupi tu*** *invitație la film?!* („Nu mai pupi tu invitație la film de la mine..."); ***Îți mai*** *dau* ***eu*** *vreodată ceva?!* („Nu-ți mai dau niciodată nimic!").

5.3.2.2. *Enunțuri interogative folosite ca acte de vorbire directive*

Există enunțuri interogative care contextual pot fi folosite pentru a-i solicita alocutorului / a-l ruga / a-i ordona să facă un anumit lucru.

Întrebările ecou sunt un tip particular de structuri interogative – totale, parțiale – folosite de locutor pentru a adresa alocutorului rugămintea / solicitarea de a repeta enunțul / o parte din enunțul anterior. Prin structura interogativă vorbitorul îi semnalează alocutorului o problemă, reală sau pretinsă, survenită pe canalul de comunicare:

– *Am cumpărat unt de arahide.*
– ***Ce ai cumpărat?***;
– *Am pus cartea în bibliotecă.*
– ***Zici că ai pus cartea în bibliotecă?*** *Scuză-mă, nu eram atentă.*

Întrebările ecou au structura sintactică a interogativelor totale sau parțiale, dar se deosebesc de acestea prin intonație: întrebările ecou cu structură de interogative totale au un contur intonațional ascendent, în care accentul focal cade pe cuvântul asupra căruia se centrează întrebarea ecou; cele cu structură de interogative parțiale au contur intonațional ascendent, fără a avea accent semantic pe cuvântul interogativ. Au fie structură repetitivă în raport cu enunțul care le-a declanșat (repetă parțial / total structura acestuia; vezi și *supra*), fie structură eliptică: – *Am pus cartea în bibliotecă. /* – ***În biblioteeeăăă?***; – *Am cumpărat unt de arahide. /* – ***Ce?***; – *Am pus cartea în bibliotecă. /* – ***Îm?***

Reluarea totală / parțială printr-o interogativă a enunțului alocutorului poate fi și o strategie comunicativă a locutorului de a focaliza răspunsul pe care urmează să-l dea sau de a câștiga timp înainte de a răspunde: – *Ce faci după absolvire? /* – ***Ce fac după absolvire?*** *O să-mi caut un loc de muncă...*

Întrebările de confirmare sunt o clasă particulară de enunțuri interogative totale / alternative cu un tipar intonațional specific (descendent–ascendent), vezi

Organizarea prozodică a enunțului, 1.4.2.3. Se caracterizează prin structura lexico-sintactică relativ fixă și prin scopul cu care sunt folosite: formulând întrebarea, locutorul solicită alocutorului o confirmare / infirmare a unei aserțiuni anterioare. Sunt mărci gramaticalizate ale orientării spre alocutor: – *Vii mâine,* ***nu-i așa?,*** – *Ai greșit,* ***așa-i?,*** – *Ești de acord cu mine,* ***da sau nu?***

Au structură sintactică și lexicală fixă (*nu-i așa, așa-i / așa e*), cunoscând câteva variante: *nu?, da?, adevărat?, zic bine?, este? / da sau nu?, este sau nu este?* etc. Structurile interogative totale pot fi folosite și legate sintactic, ca regente ale unor subiective conjuncționale (*Așa-i că vine mâine? / Nu-i așa că vine mâine?*). Când alege forma afirmativă, locutorul anticipă o confirmare din partea alocutorului; când alege forma negativă, vorbitorul anticipă o posibilă infirmare a ipotezei sale de către alocutor. Aceste reguli ale uzului nu sunt însă rigide, deci cele două tipare (afirmativ / negativ) funcționează în vorbire în variație liberă. Frecvent, negația funcționează și în această situație ca modalitate de atenuare a potențialului agresiv al structurii interogative.

Directivele indirecte sunt structuri interogative totale sau alternative folosite de locutor pentru a formula directive / ordine / rugăminți.

În structura interogativelor totale cu funcție directivă apar verbele modale *a vrea, a putea* sau grupul adverbial *tot mai* în interogativele afective cu polaritate inversată: *Vrei să deschizi fereastra, te rog?* („Deschide fereastra!"), *Poți să-mi dai sarea, te rog?* („Dă-mi sarea!"), *Tot mai vorbești?!* („Nu mai vorbi!").

Interogativele alternative cu funcție directivă au structură simetrică și contur intonațional modificat: *Mănânci sau nu?* („Mănâncă odată!"), *Intri sau ieși?* („Intră odată!").

Performând actul de vorbire indirect prin intermediul unei structuri interogative, uneori însoțite de mărci ale politeții (*te rog, fii bun, dacă nu te superi* etc.), alteori atenuate și prin optativ (*Ai vrea să...; Ai putea să...*) sau prin impersonalizare (*Ar fi posibil să..., S-ar putea să...*), vorbitorul evită formularea unei rugăminți / a unui ordin în mod direct, lăsându-i alocutorului posibilitatea de refuz.

5.3.2.3. *Enunțuri interogative folosite ca acte de vorbire promisive / comisive*

Sunt enunțuri interogative totale, cu structură lexicală relativ fixă și polaritate inversată folosite de locutor pentru a-i face alocutorului o promisiune: ***N-o să*** *te ajut eu tocmai pe tine?* („Îți promit că o să te ajut".), ***Cum o să*** *te părăsesc tocmai acum?* („Îți promit că nu o să te părăsesc".), ***Cum să nu*** *te ajut?* („Îți promit că o să te ajut".).

5.3.2.4. *Enunțuri interogative implicate în realizarea unor acte de vorbire expresive*

Sunt structuri interogative totale, parțiale sau alternative pe care locutorul le folosește pentru a-și exprima sentimente, stări psihologice provocate de alocutor sau de o stare de fapte din lumea reală:

– *Mam'mare!* ***de ce nu mai vine?*** *Eu vreau să vie!* (nerăbdarea)
– *Vine, vine acum, puișorul mamii.* (I.L. Caragiale, *D-l Goe*);
– ***Ce naiba are aparatul ăsta de nu mai merge?*** (nemulțumirea, enervarea);
– ***Ce i-o fi venit tocmai acum?*** (mirarea);
– ***Ce te uiți așa la mine?*** *Pune mâna și scrie!* (indignarea);
– *Hai odată,* ***intri sau ieși?*** (nerăbdarea, enervarea);
– *Am făcut și eu puțină gimnastică.*
– ***Gimnastică?!*** (mirarea, uimirea)
– *Da!...Ce te miri?* ... (C. Chiriță, *Cireșarii*).

5.3.2.5. *Enunțuri interogative folosite ca acte de vorbire declarative*

Sunt structuri interogative ritualizate, parte componentă a unor ceremonii în cadrul cărora se instituie prin discurs o stare de fapte în lumea reală: – ***De bunăvoie și nesilit de nimeni iei în căsătorie pe...? / – Da.; – Te lepezi de Satana? / – Mă lepăd.***

5.3.2.6. *Enunțuri interogative cu funcție fatică*

Sunt structuri lexico-sintactice fixe folosite de locutor pentru a verifica eficiența contactului cu alocutorul (*Știi?, Înțelegi?, Vezi?, Da?*).

5.3.2.7. *Enunțuri interogative convenționalizate*

Unele structuri interogative funcționează ca acte de vorbire convenționalizate prin uz; ele nu mai sunt decodate pe baza sensului lor lexical și nici interpretate contextual, ci au semnificații fixe: *Ce mai faci?* (formulă de salut, desemantizată); *Coborâți la prima?* (pentru a cere permisiunea de a trece spre ușa de coborâre din autobuz); *Alo?* (formulă prin care se răspunde la telefon); *Ți-am spus eu?* (formulă prin care vorbitorul accentuează faptul că a avut dreptate); *Ai văzut (de ce e în stare)?.*

5.4. Acte de vorbire „întrebare" cu sintaxă neinterogativă

Locutorii pot cere informații interlocutorilor (deci pot performa acte de vorbire de tipul „întrebare") recurgând la alte structuri sintactice decât cele interogative: structuri declarative, structuri imperative, structuri exclamative.

Întrebările cu structură sintactică interogativă au funcție de „inițiere" a perechii de adiacență întrebare-răspuns, funcționând ca semnal pe care locutorul îl dă alocutorului pentru a-l determina să răspundă. Spre deosebire de acestea, întrebările cu structură sintactică noninterogativă au funcție de „inițiere" a perechii de adiacență întrebare-răspuns doar retroactiv, adică doar dacă alocutorul interpretează adecvat structura declarativă ca o întrebare și furnizează un răspuns (altfel spus, doar în momentul formulării răspunsului, structura declarativă capătă statut de întrebare).

5.4.1. ***Structurile declarative***

Structurile declarative pot fi folosite în contexte particulare cu scopul de a formula întrebări în mai multe situații: (a) când sunt incomplete, vorbitorul semnalându-i alocutorului prin intonație că așteaptă completarea informației (– *Ți-ai cumpărat bluza de la... / – Unirea.*); (b) când declanșează contextual implicaturi conversaționale prin care este formulată indirect o întrebare (De comun acord, X și Y au stabilit ca atunci când vine Ion, X să îl anunțe pe Y pentru a-i da indicații ce are de făcut în continuare; X: – *A venit Ion.*; pe baza contextului comun, aserțiunea va fi interpretată de Y ca o întrebare: *Ce am de făcut în continuare?*); (c) vorbitorul verbalizează una dintre presupozițiile întrebărilor: folosește într-un enunț declarativ un verb care prin semantica lui exprimă absența unor informații, iar vorbitorul implică, în context, dorința de a-și completa acest gol informațional (*Nu știu adevărul...* Care este adevărul?).

Întrebările cu structură declarativă sunt în cel mai înalt grad indirecte; vorbitorul îi lasă alocutorului libertatea de a refuza un răspuns, de a-l amâna, de a nu da răspunsul etc.

O categorie particulară de întrebări cu structură declarativă o reprezintă întrebările cu verb performativ. Verbul performativ este verbul care numește actul de vorbire performat (în cazul de față, *te întreb* sau echivalente semantice, *vreau să știu*), folosit la persoana I, indicativ, prezent (trecut sau viitor echivalent cu

prezentul), activ. Structurile funcționează ca acte de vorbire de tip „întrebare", deși, din punct de vedere sintactic, întrebarea propriu-zisă este subordonată unui verb de declarație (asemănător întrebărilor din vorbirea indirectă). Folosirea performativului se încadrează în strategiile discursive ale vorbitorului: atenuarea / accentuarea întrebării, anunțarea întrebării; potențialul agresiv al întrebării poate fi atenuat prin folosirea verbului performativ la condițional: ***Te întreb*** *ce ai făcut ieri.*, ***Vreau să ştiu*** *ce ai făcut ieri.*, ***Aş vrea să-mi spui*** *ce ai făcut ieri.*

5.4.2. ***Structurile imperative***

Structurile imperative pot fi folosite cu scopul de a formula o întrebare în următoarele situații: (a) locutorul lexicalizează o presupoziție a întrebării printr-un verb de informare la modul imperativ, care își subordonează un complement sau o propoziție completivă (*Spune-mi adevărul!* – „Care este adevărul?"; *Zi ce s-a-ntâmplat!* – „Ce s-a întâmplat?"; *Să nu-mi spui că a venit deja!* – „A venit deja?"); (b) în structuri imperative care își subordonează o condițională, funcționând în context ca solicitări de informație limitate la anumite circumstanțe (*Să-mi spui dacă nu-ți place!* – „Îți place?"; *Zi dacă ți-e frig!* – „Ți-e frig?"; *Vorbește dacă nu-ți convine!* – „Îți convine?").

Folosind structuri imperative cu scopul de a formula o întrebare, vorbitorul își asumă o poziție discursivă superioară alocutorului, exercitând o presiune asupra răspunsului.

5.4.3. ***Structurile exclamative***

Structurile exclamative pot funcționa ca întrebări în sens larg, ca solicitare a unei reacții verbale din partea alocutorului: – *Am pus-o în apă.* / – *În apă?!* / – *Tu ai spus s-o pun acolo.*; – *Nu-i frumoasă?!* / – *Da, e foarte frumoasă.*

ORGANIZAREA STRUCTURAL-IERARHICĂ

STRUCTURI SINTACTICE
FUNCȚII SINTACTICE

STRUCTURI SINTACTICE
GRUPURI SINTACTICE

GRUPUL VERBAL

1. PRELIMINARII ŞI ASPECTE DEFINITORII

1.1. Grupul verbal (GV) reprezintă o parte componentă a enunțului, organizată în jurul unui centru verbal (la o formă personală sau la una nepersonală: infinitiv, gerunziu, participiu şi supin) şi alcătuită din verbul-centru şi toți constituenții legați sintactic de acesta, adică acei termeni care satisfac o valență (o posibilitate combinatorie) a verbului-centru.

1.2. În lucrările de specialitate circulă interpretări diferite privind componența grupului verbal.

O primă diferență de interpretare priveşte includerea sau, dimpotrivă, neincluderea subordonaților sintactic facultativi în componența grupului. Există puncte de vedere care concep grupul verbal ca incluzând numai verbul-centru şi actanții / complementele sale. În această interpretare, GV acoperă numai grupul legat de verbul-centru prin reguli de regim (de subcategorizare) ale verbului, deci grupul a cărui ***coeziune*** se realizează, din punct de vedere sintactic, prin restricțiile de formă (de caz, de prepoziție) ale centrului, din punct de vedere semantic, prin restricțiile de rol tematic impuse complementelor, iar, din punct de vedere lexical, prin restricții selecționale.

Există însă şi puncte de vedere care lărgesc componența GV, incluzând şi Grupul Circumstanțial (Circ), reprezentat de subordonații facultativi. Aceştia intră în relație sintactică şi semantică cu centrul verbal, dar nu sunt ceruți de semantica şi sintaxa matricială a acestuia, fiind, din punct de vedere sintactic, omisibili. Distincția s-ar putea schematiza ca: [[Verb + Complemente] + Circ] şi primeşte realizări ca: [[*Îmi trimite cartea*] *numai dimineață.*], [[*Mă învață lecția*] *cu toată atenția.*], [[*Îmi pasă de Ion*] *destul de mult.*], unde, conform primei interpretări, grupul verbal este reprezentat numai de prima paranteză, iar, conform celei de a doua, întreaga organizare, inclusiv a doua paranteză, reprezintă un grup verbal.

A doua deosebire de interpretare priveşte statutul ierarhic al subiectului, cuprins sau, dimpotrivă, necuprins în componența grupului verbal. Potrivit tradiției noastre gramaticale, subiectul se aşază la acelaşi nivel ierarhic cu verbul, fiind interpretat ca a doua „parte principală" din organizarea propoziției. Există alte puncte de vedere care consideră subiectul drept complement al verbului, uneori cu specificarea de a fi un ***complement de tip special***, căruia verbul îi impune, ca şi altor complemente, restricții de caz şi de rol tematic, restricții în măsură să justifice atragerea subiectului sub dominanța GV. Între cele două soluții, se situează aceea a

interpretării subiectului drept complement, dar un complement „extern", cerut nu numai de verb, ci compoziţional, de grupul [Verb + Complemente].

Oricare dintre soluţii are avantaje şi dezavantaje, existând argumente favorabile uneia sau alteia.

În privinţa circumstanţialelor, în lucrarea de faţă, se preferă ***includerea circumstanţialelor legate de proces în componenţa grupului verbal***, adoptându-se soluţia teoretică a celor două niveluri ierarhice de organizare a grupului; vezi schema: [[Verb + Complemente] + Circumstanţiale]. Soluţia includerii unor circumstanţiale se întemeiază pe relaţii semantico-sintactice dintre cele mai strânse între verb şi aceste circumstanţiale (pentru ierarhia circumstanţialelor, vezi *infra*, **5,1**), ca şi pe afinităţi între tipul semantic de verb şi tipul de circumstanţial (vezi, de exemplu, apariţia circumstanţialului final şi a celui instrumental – în ipostaza prototipică de instrument nonuman, concret, alienabil – în contextul verbelor agentive (*Merge **cu tramvaiul ca să ajungă mai repede.***), precum şi diverse afinităţi între verb şi modale (*Priveşte / Citeşte **cu atenţie.***, dar **Îl doare / *Preţul creşte **cu atenţie.***; *Lucrează / Învaţă **greu / repede.***, dar **Locuieşte / *Se comportă **greu / repede.***; pentru compatibilităţile verb – circumstanţial modal, vezi **Circumstanţialul de mod, 1.1.1**).

În chestiunea subiectului, se adoptă soluţia ***interpretării subiectului ca un complement de tip special***, dependent, sub multe aspecte, de verb, dar impunând el însuşi restricţii acestuia şi având calitatea de „complement extern" (pentru argumente care privesc în mod special limba română, vezi **Subiectul, 1.1.3**).

1.3. În condiţiile unui centru de grup realizat prin verb la formă personală, grupul verbal poate coincide cu un enunţ constituit dintr-o unică propoziţie. Această „suprapunere", posibilă accidental (neprototipic) şi la alte grupuri sintactice (grupul nominal: *Ce carte frumoasă!*, grupul adverbial: *Afară!*, grupul prepoziţional: *Pe cai!*), ***apare în mod curent şi prototipic la grupul verbal,*** ca efect al trăsăturilor gramaticale şi pragmatice ale centrului de grup verbal, care, faţă de alte clase lexico-gramaticale, se distinge prin capacitatea de a fi purtător al mărcilor de predicativitate: *Elevul **citeşte** lecţia cu atenţie., Elevul îmi **trimite** cartea prin poştă.* (vezi **I, Verbul. Prezentare generală, 5; II. Enunţul, 1**). Pe baza acestei capacităţi de predicativitate a verbului la formă personală, se poate recurge la un operator verbal de tip copulativ pentru a converti un grup nominal, un grup adjectival, un grup prepoziţional sau un grup adverbial într-un grup predicativ (vezi *infra*, **6**: *profesorul nostru→ **este profesorul nostru***; *apt de muncă→ **devine apt de muncă***; *de la munte→ **este de la munte***; *asemenea celorlalţi→ **este asemenea celorlalţi***); vezi şi **Predicatul, 1.1.3**.

Când apar consecutiv două sau trei grupuri verbale, fiecare organizat în jurul unui verb la formă personală, iar între grupuri se stabileşte o relaţie de coordonare, grupurile verbale se constituie într-un enunţ bi- sau multipropoziţional: [*Elevul îmi **trimite** cartea prin poştă*] *şi* [*Ø mă **anunţă** imediat de asta.*]. Toate valenţele unui verb-centru se actualizează în limitele unui singur grup verbal, niciuna dintre valenţe neinterferând cu valenţe ale celuilalt centru. Dincolo de limitele unui grup verbal nu pot apărea decât relaţii de tip anaforic (vezi, în exemplul dat, anafora profrază *asta*, ca realizare a unuia dintre complementele celui de al doilea grup, şi anafora „zero" (Ø), corespunzătoare subiectului subînţeles din acelaşi grup).

Când subiectul sau unul dintre complementele prototipice ale grupului se realizează propoziţional, grupul verbal-matrice încorporează, într-o poziţie ierarhic

inferioară, alt grup verbal, ca în construcţii de tipul: [*Profesorul m-a învăţat* [***să gândesc corect.***]]; [*El m-a întrebat* [***cui să trimită cartea.***]]. Rezultatul îl constituie un enunţ pluripropoziţional, cu una sau mai multe propoziţii subordonate.

Dacă centrul grupului este o formă verbală nepersonală, grupul în ansamblu devine sintactic dependent, integrându-se, ca grup subordonat, în componenţa altui grup. Se include adesea în componenţa unui grup verbal, unde ocupă poziţia de subiect, de complement sau de circumstanţial ([*Este greu* [***a-ţi recunoaşte greşeala.***]]; [***Recunoscându-ţi greşeala,***] [*ţi se reduce o parte din pedeapsă.*]), dar se poate integra sintactic şi în componenţa unui grup adjectival, a unui grup nominal şi, mai rar, a unui grup adverbial sau grup prepoziţional (vezi *infra*, **6.2**). Lipsite de capacitate predicativă, ca efect al unei trăsături definitorii a formelor nepersonale de a fi incompatibile cu M(orfemele de)P(redicativitate), grupurile verbale organizate în jurul unor asemenea forme nu se pot constitui în enunţuri. Fac excepţie grupurile infinitivale şi cele cu centru-supin, care, cu totul izolat, în anumite situaţii de comunicare, se pot constitui în enunţuri imperative (*A nu se rupe florile!, De rezolvat primele trei exerciţii!*); vezi **I, Forme verbale nepersonale, 1; 2.3.6; 4.3.1.5**.

2. COMPONENŢA ŞI RELAŢIILE DIN STRUCTURA GRUPULUI VERBAL

Grupul poate primi extinderi diferite, de la grupul monomembru, limitat la un singur component, cel al verbului „nud" (fără subordonaţi), la grupul plurimembru, cu dimensiuni diferite, după cum verbul-centru se asociază numai cu subiectul, numai cu complementul / complementele, cu subiectul şi un complement sau două complemente, cu subiectul, complementul şi adjuncţii circumstanţiali.

În condiţiile unui verb-centru cunoscut, extinderea grupului nu depinde de alegerea liberă a locutorului, fiind determinată, în primul rând, de restricţii sintactice şi, numai în al doilea rând, de intenţiile semantice şi stilistic-discursive ale locutorului. În esenţă, extinderea grupului diferă:

(A) *după trăsăturile de subcategorizare (de regim) ale verbului-centru*, care, în funcţie de particularităţile semantico-sintactice inerente, îşi atrage complementele, determinându-le ca număr şi ca formă. Verbul cere de la un complement la trei (extrem de rar, patru) complemente, inclusiv subiectul, impunând fiecăruia restricţii de caz, de prepoziţie, iar, atunci când complementul se realizează propoziţional, impunându-i, în anumite limite, şi selecţia unei conjuncţii; vezi *infra*, exemplele grupate sub (a);

(B) *după forma de diateză din paradigma verbului-centru*, care, în funcţie de utilizarea lui la formă activă, pasivă sau impersonală, poate reorganiza sintactic diferit selecţia complementelor, disponibilităţile de construcţie şi extinderea grupului; vezi *infra*, exemplele de sub (b);

(C) *după forma din paradigma flexionară a verbului-centru*, care, trecând de la o formă personală la una nepersonală (infinitiv, gerunziu, supin, participiu), antrenează modificări substanţiale privind extinderea şi forma grupului. Formele nepersonale în ansamblu limitează, în raport cu formele personale, posibilităţile de construcţie ale centrului şi, implicit, extinderea grupului, limitările fiind mai mari

sau mai mici în funcție de natura formei nepersonale; vezi *infra*, exemplele de sub (c);

(D) *după actualizarea tuturor disponibilităților combinatorii ale verbului-centru sau numai a unora dintre ele.* Dintre determinări, ***circumstanțialele*** au cele mai mari posibilități de omisiune, căci, prin natura lor, sunt determinări sintactic facultative. Prezența sau absența acestora este dictată de rațiuni semantico-pragmatice (de specificare a circumstanțelor desfășurării procesului), discursive (de ancorare situațională a procesului) și stilistice (de insistență asupra unei circumstanțe sau a alteia). Cât privește ***complementele***, care, prin natura lor, sunt determinări obligatorii, cerute de semantica și sintaxa verbului-centru, acestea permit în mai mică măsură omisibilitatea. Dacă un complement este totuși suprimabil, posibilitatea neexprimării acestuia este dictată și ea de rațiuni sintactico-semantice matriciale, unele centre verbale acceptând omisiunea unui complement, deci folosirea „absolută", iar altele nu; vezi *infra*, exemplele de sub (d);

(E) *după utilizarea unui grup matricial (de bază) sau, dimpotrivă, a unuia reorganizat, reorganizare având drept efect amalgamarea a două grupuri și, implicit, modificarea trăsăturilor combinatorii ale primului centru*; vezi *infra* (e).

(a) Verbe ca: *a burnița, a se întuneca, a ploua; a alerga, a înota; a deveni, a însemna; a depinde, a se gândi; a conveni, a plăcea, a durea, a ustura; a oferi, a trimite; a învăța; a alege, a unge* creează grupuri cu extensiuni diferite, după schema actanțială / argumentală (schema de complemente) pe care o impune fiecare, limitările fiind determinate de trăsăturile de subcategorizare ale verbului-centru (vezi și **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 2; 3**):

a burnița, a se întuneca, a ploua – schemă actanțială „nudă", cu zero complemente și fără subiect (*Burnițează., Se întunecă., Plouă.*);

a alerga, a înota – schemă cu un singur actant, cel de tip special reprezentat de subiect (***Ion*** *aleargă.*, ***Copilul*** *înoată.*);

a deveni, a însemna – schemă cu doi actanți, ambii constituind complemente de tip special, unul fiind subiectul, iar celălalt numele predicativ (***Ion*** *devine* ***profesor.***, ***Lectura*** *înseamnă* ***plăcere.***);

a depinde, a se gândi → schemă actanțială cu un subiect și un complement prepozițional (***Ion*** *depinde* ***de părinți.***, ***El*** *se gândește* ***la copii.***);

a conveni, a plăcea – schemă actanțială cu două complemente: subiectul și un complement indirect (***Îmi*** *convine* ***situația.***, ***Îmi*** *place* ***muzica.***);

a durea, a ustura – schemă actanțială cu două complemente, subiectul și un complement direct (***Mă*** *dor* ***dinții.***, ***Mă*** *ustură* ***pielea.***);

a trimite, a învăța – schemă actanțială cu trei complemente, unul reprezentat de subiect, iar celelalte două reprezentate, în cazul lui *a trimite*, prin complementul direct și cel indirect (***Ion*** *trimite* ***salutări prietenilor.***), iar, în cazul lui *a învăța*, prin complementul direct și cel secundar (***Profesorul îl*** *învață* ***declinarea.***);

a alege, a unge – schemă actanțială rară, cu patru complemente: subiectul, un complement direct, unul indirect și un complement predicativ al obiectului (***Ministrul*** *ni* ***l-a ales director.***).

(b) Verbele *a alerga, a dormi,* după cum sunt folosite la diateza activă sau la cea impersonală, își reorganizează structura actanțială, determinând pierderea unei valențe, implicit a unui actant (vezi **Construcții pasive și construcții impersonale, 2**):

a alerga, a dormi – Se aleargă mult., Se doarme puțin., construcții impersonale devenite zero-actanțiale.

Verbele *a citi, a trimite*, după cum sunt folosite la diateza activă sau la cea pasivă (sau pasiv-reflexivă), își modifică organizarea grupului, perturbări de construcție care antrenează și posibilitatea omiterii unuia dintre actanți, cel devenit complement de agent (vezi **Construcții pasive și construcții impersonale, 1**):

a citi, a trimite – Cartea este citită (de către...)., Documentele sunt trimise instanțelor (de către...).

(c) Verbele *a trimite, a acorda,* dacă sunt folosite la forme verbale nepersonale, își limitează, diferențiat de la o formă la alta, posibilitățile de extindere; vezi și **I, Forme verbale nepersonale, 1.**

Astfel, *a trimite,* utilizat la supin (*Este dificil* [***de trimis tuturor ajutoare.***]), pierde posibilitatea realizării complementului indirect prin clitic pronominal, iar, în ceea ce privește subiectul, construcția se ambiguizează, componentul cu formă de nominativ-acuzativ (*ajutoare*) putând primi ambele interpretări (vezi și **I, Forme verbale nepersonale, 4.3.1.4; II, Subiectul, 6.4.2.3**);

a acorda, utilizat la participiu ([*Odată* ***acordate ajutoarele***], *interesul general s-a diminuat.*), creează un grup verbal participial, care, pe lângă alte perturbări de construcție, rămâne, de preferință, cu obiectul indirect neexprimat, iar, dacă îl exprimă, nu-l poate realiza niciodată prin formă pronominală clitică (*Odată ajutoarele acordate sinistraților / acordate *le...*).

(d) Verbele *a citi, a plăcea* își modifică limitele grupului, după cum își asociază sau nu circumstanțe cantitative, temporale, spațiale etc., a căror suprimare, posibilă ca organizare sintactică, este mai puțin permisă din rațiuni semantice și discursive; vezi construcțiile: *Citesc ziarul* ***zilnic câte două ore în grădină.***, *Îmi place* ***mult*** *gramatica.*, în care circumstanțialele sunt sintactic suprimabile.

Verbele *a învăța, a alcătui*; *a trimite, a aparține*; *a se supăra, a conta* prezintă în comun capacitatea de a primi complemente, dar se deosebesc după omisibilitatea sau neomisibilitatea unuia dintre ele; să se compare:

Ion învață [ceva] *cu plăcere.* vs **Ion alcătuiește cu plăcere.*, primul acceptând suprimarea complementului direct, iar al doilea, tot verb tranzitiv, neacceptând-o;

Guvernul trimite ajutoare [cuiva]. vs **Averea aparține.*, unde primul admite suprimarea complementului indirect, în timp ce al doilea nu acceptă același tip de omisiune;

Ion se supără [pe cineva]. vs **Ion contează.*, unde primul permite suprimarea complementului prepozițional (*se supără pe mine.*), în timp ce al doilea nu admite suprimarea complementului cu aceeași prepoziție (*contează pe mine.*).

(e) În condiții de reorganizare sintactică a grupurilor, componente exterioare grupului verbal se pot deplasa, atașându-se clitic verbului-centru. Efectul îl constituie amalgamarea a două grupuri sintactice și, implicit, suplimentarea posibilităților de combinare ale verbului.

Se pot amalgama grupurile GV + GN, ca în exemplele: *Ion* ***își*** *adoră părinții.*, *Ion* ***își*** *așteaptă oaspeții.*, în care, prin intermediul cliticului de dativ, se transferă asupra verbului-centru o valoare posesivă, provenind dintr-un grup nominal exterior grupului verbal (vezi și **Complementul posesiv, 2.1; Construcții reflexive și construcții reciproce, 1.2.1.3**). Se pot amalgama și grupurile GV + GAdj / GN, ca în exemplele: *Cartea* ***îi*** *este folositoare lui Ion.*, *Cartea* ***îmi*** *este*

cunoscută / dragă / familiară / necesară ***mie.***, *Ion* ***îmi*** *este / **îmi** devine ginere / cumnat.*, în care, prin intermediul cliticului de dativ, se ataşează verbului-centru un subordonat al adjectivului sau al substantivului, dacă acestea provin din poziţia de nume predicativ (vezi **Numele predicativ, 2.1.1**).

Şi într-un caz, şi în celălalt, verbele-centru îşi lărgesc posibilităţile combinatorii, devenind apte de a se combina cu dativul (vezi exemplele anterioare) sau devenind apte de a-şi ataşa coocurent două dative, unul clitic pronominal, altul substantival sau pronominal nonclitic, fără ca acestea să fie coordonate sau coreferenţiale (vezi exemplul: *El* ***şi**-a trimis salariul **sinistraţilor**.*, *El* ***şi**-a oferit serviciile **altora**.*).

3. DETERMINĂRILE OBLIGATORII (COMPLEMENTELE)

Cerute de trăsăturile semantico-sintactice matriciale ale verbului-centru, **complementele** reprezintă complinirile *obligatorii* ale verbului, nu neapărat în sensul imposibilităţii de omisiune, ci în sensul celei mai intime şi mai strânse relaţii semantico-sintactice cu verbul, ceea ce va apărea sub numele de **coeziune a grupului verbal** (vezi *infra*, **3.1**). Prin urmare, *obligativitatea* nu exclude posibilitatea de omisiune a complementului, fie o omisiune acceptată curent de unele verbe, ca în cazul utilizărilor absolute: *Elevul citeşte, scrie şi învaţă.* (vezi *supra*, **2.**(d)), fie o omisiune accidentală, contextul făcând posibilă recuperarea **oricărui** tip de complement (într-un context dialogic, sunt curente răspunsuri de tipul: *– Mai vrei cafea? – Mai vreau Ø.*, unde verbul *a vrea* apare fără complementul exprimat, deşi, în afara contextului, el cere prezenţa *obligatorie* a unui complement direct sau a unei completive directe); vezi şi **Complementul. Prezentare generală, 1.1**.

3.1. *Relaţia verb–complemente. Realizări ale complementelor şi mărci de actanţă*

Structurile [Verb + Complemente] asigură, în organizarea unui enunţ, tiparul sintactic central, celelalte componente subordonându-se şi integrându-se în această structură. Coeziunea structurilor de acest tip este extrem de puternică şi apare, în primul rând, ca efect al „atracţiei" şi al constrângerilor exercitate de centrul verbal asupra complementelor şi a subiectului şi, numai în al doilea rând, ca efect al constrângerilor exercitate de complemente asupra centrului (mai ales de subiect) şi de complemente unele asupra altora (vezi *infra*, **3.3**). Coeziunea are o latură **semantică**, una **sintactico-referenţială**, o latură **strict sintactică** şi una **lexico-selecţională.**

3.1.1. *Coeziunea semantică* este efectul constrângerilor de rol tematic impuse de verb complementelor şi subiectului, verbul, prin trăsăturile lui semantic matriciale, determinând tiparul de structurare semantică a propoziţiei. Scheme de tipul: (a) [Verb + Agent], (b) [Verb + Pacient / Temă], (c) [Verb + Agent + Temă / Pacient / Rezultat], (d) [Verb + Agent + Temă + Ţintă], (e) [Verb + Beneficiar + Temă], (f) [Verb + Experimentator + Temă], (g) [Verb + Experimentator + Locativ], (h) [Verb + Temă + Locativ], (i) [Verb + Temă + Ţintă] etc. corespund unor clase numeroase şi deschise de verbe şi, implicit, unor organizări semantice

diverse ale grupului verbal. Aceste scheme se păstrează indiferent dacă verbul apare la formă personală sau nepersonală (nonfinită); vezi exemple pentru fiecare tipar:

(a) *Ion aleargă., ~ înoată., ~ merge. / Alergând Ion..., Înotând Ion..., Mergând Ion...*;

(b) *Mâncarea se arde., Cireşele se coc., Producţia creşte. ~ descreşte., Steagul flutură., Maşina se opreşte. / Arzându-se mâncarea..., Crescând producţia...*;

(c) *Ion ară pământul., Mama aranjează camera., Ion coseşte grâul., Ion sparge lemne., Ea tricotează un fular. / Arând Ion pământul..., Aranjând mama camera..., Cosind Ion grâul..., Spărgând Ion lemne...*;

(d) *Ion dă bani copiilor., ~ oferă flori mamei., ~ trimite ajutoare sinistraţilor., Dând Ion bani copiilor...*;

(e) *Ion beneficiază de ajutor., Cartea îi foloseşte studentului. / Beneficiind Ion de ajutor...*;

(f) *Îmi convine situaţia., Îmi place gramatica., Mă uimeşte discuţia. / Convenindu-mi situaţia..., Plăcându-mi gramatica...*;

(g) *Mă doare capul., Mă mănâncă spatele., Mă ustură limba. / Durându-mă capul...*;

(h) *Butoiul conţine benzină., Bibliografia cuprinde / include numai lucrări româneşti., Pădurea mişună de gâze., Fruntea şiroieşte de sudoare. / Conţinând butoiul benzină...*;

(i) *Scrisoarea ajunge la destinaţie., Eu primesc o scrisoare., Îmi vine o scrisoare. / Ajungând scrisoarea la destinaţie...*

Aceeaşi schemă semantică, răspunzătoare de coeziunea semantică a grupului, nu corespunde unei singure organizări sintactice, fiecare schemă semantică putând primi, în funcţie de verbul-centru, realizări sintactice diferite (vezi (e), (f), (h), (i); în (i), de exemplu, aceleiaşi grile de roluri îi corespund trei structuri sintactice diferite: prima – intranzitivă cu un circumstanţial, a doua – tranzitivă cu obiect direct, ultima – intranzitivă cu obiect indirect).

3.1.2. *Coeziunea sintactică* este asigurată, în primul rând, prin restricţiile de formă (de caz şi de prepoziţie) impuse de centrul verbal şi, numai în cazul subiectului, prin restricţii formale bilaterale, subiectul inducând verbului, când condiţiile gramaticale permit, restricţii de acord. Restricţiile de formă impuse complementelor nu sunt altceva decât **mărci de actanţă**, mărci având rolul, pe de o parte, de a lega complementele de verb, iar, pe de alta, de a diferenţia complementele între ele.

Mărcile de actanţă variază: (a) de la un verb la altul; (b) de la un complement la altul; (c) de la un tip de realizare a aceluiaşi complement la altul. Realizările prototipice pentru complemente sunt cele nominale, ale căror mărci de actanţă specifice sunt cazul şi prepoziţia. Echivalentele funcţional-sintactice ale nominalelor actanţiale sunt formele verbale nepersonale şi propoziţiile conjuncţionale / relative. Mărcile specializate pentru forme verbale nepersonale sunt prepoziţiile, iar, pentru realizările propoziţionale, conectorii conjuncţionali şi relativele. Pentru fiecare tip de realizare şi pentru fiecare tip de marcă de actanţă, se pot desprinde, în ansamblul limbii, câteva trăsături cu o semnificaţie specială, trăsături adesea determinate sistemic şi intrând în intercondiţionare cu alte particularităţi ale sistemului (vezi şi **Complementul. Prezentare generală, 3.1**).

• Pentru **complementele realizate nominal**, este relevantă trăsătura pendulării între mărci de actanță cazuale și mărci prepoziționale, uneori selectate pentru același tip de complement, alteori, pentru complemente diferite.

Complementul indirect, de exemplu, poate fi marcat, în funcție de structura grupului nominal din poziția complementului sau de registrul stilistic în care se utilizează, cazual și prepozițional. Cele două realizări apar fie ca variante (*Aruncă mâncare **păsărilor.** / ~ **la păsări.***), fie în distribuție complementară, una dintre realizări – cea prepozițională – fiind obligatorie pentru o anumită componență a grupului nominal (*Trimite cartea **la doi copii.** / ~ **la doi dintre ei.** / ~ **la asemenea copii.** / ~ **la ditamai profesorul.***); vezi **Complementul indirect, 1.1**.

Complementul direct utilizează, de asemenea, ambele tipuri de mărci, fie în distribuție complementară (*El vede **filmul.** / (îl) ~ **pe Ion.***), fie ca variante, pentru același verb și același complement (*El (îl) întâlnește **pe student.** / ~ întâlnește **studentul.***). Distincția, extrem de nuanțată și dificil de cuprins integral în reguli, privește caracteristicile lexicale și semantice ale nominalului din poziția complementului direct (vezi următoarele situații: *Ei aranjează **grădina.***, cu un complement direct nonanimat; *Ei (îl) angajează **pe Ion.***, cu un complement direct personal și individualizat / specificat; *Ei angajează **grădinar.***, cu un complement direct personal, dar neindividualizat, cu citire „categorizantă" (categorie, specie); *Ei (l-)au șters **pe „i" din finalul cuvântului.***, cu un complement direct nonanimat, dar individualizat.; *Ea are **pe vino-ncoace.***, cu un complement direct nonanimat și neindividualizat, unde vecinătatea lui ***pe*** asigură categorizarea ca substantiv a secvenței *vino-ncoace*); vezi și **Complementul direct, 2.1.2**.

Complementul prepozițional se marchează în exclusivitate prepozițional (*El se ceartă **cu părinții.** / ~ contează **pe părinți.** / ~ depinde **de părinți.** / ~ se gândește **la părinți.***); vezi **Complementul prepozițional, 2.1.1**.

Pentru complementele realizate nominal, este relevantă, în ansamblul limbii române, ambiguitatea unor mărci prepoziționale, care, de la un verb la altul, de la un registru stilistic la altul sau în funcție de trăsăturile nominalului, pot introduce complemente diferite. Este cazul prepoziției ***pe***, marcând, de la un verb la altul, când un complement direct (*Îl întâlnesc **pe profesor.**, Te-au ales **pe tine.***), când unul prepozițional (*Se bizuie **pe tine.**, Contează **pe tine.**, Se supără **pe tine.***). Este, de asemenea, cazul prepoziției ***la***, care introduce, de la un verb la altul, complemente diferite; poate introduce un complement indirect (*Trimit ajutoare **la copii.**, Arunc grăunțe **la păsări.**, Ofer informații **la doi dintre ei.***) sau unul prepozițional (*Mă gândesc **la copii.**, Mă refer **la copii.**, Mă predispune **la visare.***). Este și cazul prepoziției ***de***, care, în funcție de regimul verbului și de forma lui de diateză, poate marca un complement prepozițional (*Abuzează **de voi.**, Se apără **de voi.**, Depinde **de voi.**, Se sperie **de voi.**, Se teme **de voi.***) sau unul de agent (*Este ales **de voi.**, Este preferat **de voi.**, Este remarcat **de voi.**, Soluția s-a respins în unanimitate **de** toți participanții.*).

În esență, pentru complementele realizate prepozițional, este impresionantă eterogenitatea prepoziției, care poate funcționa, de la un verb la altul, de la o funcție sintactică la alta, fie ca restricție de formă a verbului-centru (este cazul complementului prepozițional), fie cerută de o anumită formă de diateză (este cazul complementului de agent), fie nelegată de restricțiile sintactice ale verbului/prepoziția marcând anumite funcții sintactice, în anumite condiții de realizare a acestora (este cazul complementelor direct și indirect).

• Pentru **complementele realizate prin forme verbale nepersonale**, este relevantă, pe de o parte, specializarea unor mărci prepoziționale pentru legarea acestor complemente de centru (vezi ***a***, specializat pentru infinitiv, și ***de***, pentru supin), iar, pe de alta, ambiguitatea mărcilor, care funcționează atât ca mărci morfologice specializate pentru formele verbale nepersonale, cât și ca mărci sintactice, de legare a acestor tipuri de complement; vezi construcții ca: *Se teme **a** mai **insista.***; *Dorește, cu toată ființa lui, **a reuși.***, în care marca ***a*** îndeplinește atât un rol morfologic, de morfem liber al infinitivului, cât și unul sintactic, de legare a diverselor complemente (prepozițional și direct) de centrul verbal.

Prepozițiile înseși se „încarcă" cu valori diferite, în funcție de regimul verbului-centru și de tipul de complement pe care îl introduc. Astfel, ***de*** marcă pentru complementul realizat prin supin, funcționează diferit în construcții de tipul (a): *Mă apuc **de învățat.**, S-a lăsat **de băut.**, Mă satur **de citit.**, A scăpat **de învățat.*** sau de tipul (b): *Este important **de văzut.**, Rămâne **de văzut.**, Mântuie **de spus** pe de rost.* (I. Creangă, *Amintiri*), *Termină **de învățat***. În (a), ***de*** este o marcă sintactică independentă de calitatea de supin a complementului, fiind selectată și de complemente realizate nominal; în (b), marca ***de*** este nelegată de regimul verbului (căci forma de supin apare în poziția de subiect sau de complement direct), funcționând ca marcă de actanță specializată pentru supin (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 4.4.6; vezi și II, Complementul. Prezentare generală, 3.1.2**).

Spre deosebire de infinitiv și de supin, gerunziul, care destul de rar (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 5.3.4**) apare în calitate de complement sau de subiect, se atașează direct verbului, fără marcă prepozițională (*Se simte [**venind** o adiere de vânt.]*, *Simt [**venind** o adiere de vânt.]*). Numai în cazul special al poziției sintactice de complement predicativ al obiectului, gerunziul tinde să se utilizeze prepozițional, asimilând un tipar prepozițional al substantivului, cu prepoziția ***ca*** (*L-au denumit / L-au desemnat [**ca fiind** / **ca reprezentând** alesul nostru.]*). Spre deosebire de celelalte forme nepersonale, participiul nu poate apărea în poziția de complement (o excepție, discutabilă și aceasta, apare în cazul subiectului; vezi **Subiectul, 2.2.1.**(d)).

• Pentru **complementele realizate propozițional**, este relevant numărul mare de conectori-tip (complementizatori) și de variante ale acestora. Ca realizări-tip, se disting conectorii conjuncționali ***că***, ***să***, ***dacă***, primii selectați în funcție de regimul verbului, iar ultimul ales în condițiile transpunerii unei interogații totale (sau a unei interogații alternative) în vorbire indirectă (*El întreabă **dacă**..., El verifică **dacă**...*; vezi **Vorbirea directă și vorbirea indirectă, 4**). Primii doi conectori apar fie în distribuție complementară, selectați de clase diferite de verbe, fie ca variante, în construcție cu același verb, dar cu diferențe semantice pentru interpretarea modală a subordonatei (vezi și **Subiectul, 2.2.3; Construcții cu propoziții conjuncționale, 2.2.1.3**).

Astfel, sunt verbe care admit în poziția complementelor numai propoziții introduse prin ***că***: *El afirmă **că**..., El consideră **că**..., El presimte **că**..., El presupune **că**...*; *Se cheamă **că** n-ai înțeles., Rezultă **că** ești incorect.*, iar altele care admit numai pe ***să***: *El adoră **să**..., El dorește **să**..., El interzice **să**..., El preferă*

să...; *Se cuvine **să**..., Merită **să**..., Rămâne **să**...* Sunt şi verbe care admit, succesiv, fie pe ***că***, fie pe ***să***, cu urmări asupra valorii modale a subordonatei (***că*** indică, pentru cele mai multe verbe regente, aserţiune în subordonată, faţă de ***să***, care exprimă nonaserţiune, aserţiunea asociindu-se cu „certitudinea" locutorului în raport cu starea de fapt din subordonată, iar nonaserţiunea cu „incertitudinea / posibilitatea": *Mă bucură **că** pot face asta. / ~ **să** pot face asta., Mă impresionează **că** te văd aşa. / ~ **să** te văd aşa.*).

În afara celor doi conectori-tip, româna şi-a creat o variantă contextuală (sintactică), specializată pentru deplasarea preverbală a oricărui component al subordonatei (*El doreşte **ca** [**toţi / astăzi / măcar o dată**] **să** încercăm.*). În română, circulă şi ***ca să***, variantă liberă a lui ***să*** (*El doreşte **ca să** plece mai repede.*), neacceptată de norma literară actuală, dar frecventă în uz. Graţie celor două variante (***ca... să***, variantă disociată, şi ***ca să***, variantă nedisociată), se rezolvă parţial ambiguitatea lui ***să*** (dacă în cele mai multe apariţii, ***să*** funcţionează simultan ca marcă morfologică a conjunctivului şi ca marcă sintactică de legare a propoziţiilor completive, aici ***să*** se specializează numai ca marcă morfologică).

În română funcţionează şi numeroase alte variante, diferenţiate stilistic şi enunţiativ: ***de***, ***cum că***, ***precum că***, ***cum de***, ***că să*** (vezi, de exemplu, **Subiectul, 2.2.3.8**).

3.1.3. *Coeziunea sintactico-referenţială* este asigurată, în cazul unora dintre complemente, cel direct şi cel indirect, şi prin ***dublare***.

Dublarea are ca rol sintactic important marcarea neechivocă a unui complement (vezi, de exemplu, rolul dublării ca singur mijloc de a distinge, în anumite contexte, complementul direct de subiect: *Ţara **o** cântă poetul., Noutatea **o** constituie interpretarea.*: vezi rolul dublării ca singur mijloc de a distinge complementul indirect realizat cu ***la*** de cel prepoziţional: ***La toţi le*** *dăm aceleaşi şanse., **La cinci** dintre ei **le** trimitem alimente.*).

Suplimentar, dublarea se „încarcă" şi cu alte funcţii, indicând, în cazul complementului direct, individualizarea / specificarea nominalului-complement; vezi: ***Bucureştiul*** *îl ştie pe dinafară., **Cartea** a citit-o într-o noapte.* (complemente individualizate), dar *Străzi din Bucureşti ştie destul de puţine., Cărţi citeşte numai noaptea., Carne mănâncă numai duminica.* (complemente neindividualizate).

Dublarea are şi rol coeziv, legând verbul de complement, căci, prin intermediul cliticelor ataşate verbului, se transferă asupra verbului informaţii gramaticale ale celor două complemente. Cliticele cuprind informaţii de subcategorizare:

– un complement sau două complemente (*El **mi**-a dăruit-**o**.* vs ***Mă*** *doare.*);

– un complement direct sau unul indirect (***Îl*** *doare.* vs ***Îmi*** *convine.*);

– coreferinţa actanţilor subiect şi complement direct sau indirect (***Ion se*** *apără., **Ion îşi** impune ceva.*);

– coreferinţa numai a unuia dintre actanţi cu subiectul (***Ion şi**-o* *doreşte foarte mult.* vs ***Ion*** *mi **se** laudă.*).

3.1.4. *Coeziunea lexico-selecţională*, dirijată de centrul verbal prin restricţiile lexicale / selecţionale impuse subiectului şi complementelor, explică incompatibilităţi şi compatibilităţi selecţionale din interiorul grupului, de tipul: *Elevul / Copilul / Profesorul citeşte lecţia.*, dar **Peretele / *Fereastra / *Podul / *Ogorul citeşte lecţia.* sau: *Copilul / Elevul / Profesorul citeşte *fereastr· *calul. / *iarba. / *pantoful.*

3.2. Principiul „unicităţii" şi inventarul de complemente

Structura de complemente se organizează în română, ca şi în orice altă limbă, pe baza ***principiului*** general (universal) ***„de unicitate"***, potrivit căruia un centru verbal nu poate atribui complementelor sale decât o singură dată acelaşi rol tematic şi aceeaşi funcţie sintactică (vezi şi **Complementul. Prezentare generală, 1.1**). Aparentele excepţii sunt reprezentate de poziţiile sintactice aflate în coordonare (subiecte multiple; complemente directe sau indirecte coordonate), precum şi de poziţiile sintactice dublate (complement direct dublat; complement indirect dublat, subiect dublat), situaţii în care componentele coordonate / dublate primesc de la centrul verbal acelaşi rol tematic şi aceeaşi funcţie sintactică. În exemplul: ***Elevul şi profesorul*** *au organizat împreună conferinţa.*, cele două nominale coordonate primesc de la verb acelaşi rol (Agent) şi aceeaşi funcţie (subiect); în exemplul: *Colegii **l-au trimis pe Ion** la conferinţă.*, complementul nominal *pe Ion* şi cel clitic pronominal *l-*, legate anaforic, primesc de la verb acelaşi rol (Pacient / Temă) şi aceeaşi funcţie sintactică (OD).

Efectul interpretativ al acestui principiu de organizare l-a constituit separarea unor funcţii sintactice pe care tradiţia gramaticală le discuta împreună (OI şi OPrep: ***Îmi*** *pasă **de studenţi**.*; OD şi OSec: *Profesorul mă învaţă **carte**.*), dar şi separarea complementului posesiv de un OI autentic (***Mi**-am oferit salariul **sinistraţilor**.*) sau separarea OD de CPO (*L-au desemnat **ambasador**., L-au poreclit **„grădinarul"**.*). Analiza relaţiilor sintagmatice şi paradigmatice în care se angajează fiecare dintre aceste complemente a confirmat faptul că poziţiile coocurente, dacă nu sunt coordonate sau dublate, sunt, în esenţă, diferite; vezi **Complementul secundar; Complementul prepoziţional; Complementul predicativ al obiectului; Complementul posesiv.**

3.2.1. *Inventarul de complemente*, atribuite de verb, câte unul singur sau grupate câte două şi trei complemente, după capacitatea combinatorie şi de regim a verbului-centru, sunt: subiectul, complementul direct, complementul secundar, complementul indirect, complementul prepoziţional, numele predicativ, complementul predicativ al obiectului, circumstanţialul (în ipostaza de component obligatoriu cerut matricial de unele verbe).

Subiectul, complement de tip special, se distinge prin restricţii formale bilaterale (Verb → Subiect; Subiect → Verb) şi prin calitatea de „complement extern", impus, dacă verbul este biactanţial, „compoziţional" de grupul Verb + OD / OI / OPrep; ex. ***Ion*** *aleargă., **Elevul** citeşte un roman., Îmi trebuie **o carte**., Mă doare **capul**.*; vezi **Subiectul, 1.1.4**.

Complementul direct (OD), **complementul indirect** (OI), **complementul prepoziţional** (OPrep), complemente propriu-zise, atribuite de centrul verbal, se disting de subiect şi de alte complemente prin relaţii binare şi prin restricţii formale unilaterale (Verb → Complement), iar, între ele, prin restricţii de formă (de caz, de prepoziţie) şi prin trăsături sintactico-referenţiale specifice (vezi, de exemplu,

dublarea, trăsătură sintactico-referențială proprie complementelor direct și indirect, nu și celui prepozițional; ex.: *Cartea o citesc., Cartea îi aparține **profesorului**.*, dar *El se gândește **la viitor**.*; vezi **Complementul direct, 3.1.2, Complementul indirect, 3.3, Complementul prepozițional, 1.1**).

Complementul secundar (OSec) este o specie de complement caracterizată relațional prin participarea la o relație ternară, relație în care complementul cere nu numai prezența verbului, ci și a complementului direct: *Profesorul mă întreabă **rezultatul**.*; vezi **Complementul secundar, 1.1**.

Deși complementele în ansamblu sunt strâns legate de verbul-centru, totuși, din punctul de vedere al gradului de coeziune, se poate stabili o diferență ierarhică între ele, unele fiind mai intim legate de centru decât altele (vezi **Complementul. Prezentare generală, 2.6**).

Numele predicativ (NP), complement de tip special, se caracterizează, sintagmatic, printr-o relație obligatoriu ternară, implicând, pe lângă verb, și raportarea la subiect. Semantic, se distinge printr-un tip special de semnificație (cu unele excepții, numele predicativ exprimă o „proprietate", având o semnificație „predicativă", și nu una individual-referențială); ex.: *El este profesor., El devine **înțelept**.*; vezi **Numele predicativ, 1.1; 1.2**.

> Date fiind cele două caracteristici: obligativitatea și caracterul semantic predicativ, NP apare și sub denumirea de ***complement predicativ*** și, dată fiind raportarea obligatorie la subiect, se numește și ***complement predicativ al subiectului***.

Complementul predicativ al obiectului (CPO), complement de tip special, se caracterizează, ca și numele predicativ, prin natura ternară a construcției, implicând atât relația cu verbul, cât și raportarea la complementul direct (sau indirect). Semantic, se caracterizează, ca și numele predicativ, prin semnificația „predicativă" a complementului (cel mai frecvent, o predicație „de denominație" sau una „de categorizare"); ex.: *L-au botezat **Ion**., Îi zic **Ion**.; L-au denumit / L-au desemnat **profesor emerit**.*; vezi **Complementul predicativ al obiectului, 1.1; 1.2.**

> Deosebirea de numele predicativ este cuprinsă în cele două denumiri paralele: *complement predicativ **al subiectului*** (sintagmă terminologică sinonimă cu *numele predicativ*) vs *complement predicativ **al obiectului***.

Circumstanțialul (Circ), în ipostaza lui obligatorie, de component implicat în matricea sintactică și semantică a verbului, apare pentru o clasă restrânsă de verbe, care cer obligatoriu fie un circumstanțial modal (*El se poartă **corect**.*), fie un circumstanțial locativ (*El locuiește **în România**.*), fie un circumstanțial al țintei / al punctului de ajungere (*El ajunge **la București**.*), fie un circumstanțial al sursei temporale sau locative (*Actul datează **din primăvară**., Vinul provine **din Moldova**.*), fie unul cantitativ (*Sacul cântărește **mult**.*); vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 4.4.4**; **II, Circumstanțialul. Prezentare generală, 2.**

3.2.2. Funcțiile se disting după ***specificul relațiilor*** stabilite cu verbul atât ***prin relații sintagmatice*** (relații unilaterale vs bilaterale; structuri binare vs ternare; restricții diferite de formă; relații speciale de dublare), cât și ***prin relații paradigmatice*** (clase diferite de substituție); în mai mică măsură, numai în cazul complementelor „predicative", se disting și ***după specificul semantic*** al

complementului (complemente „predicative", care trimit la „proprietate", vs complemente prototipice, „individual-referențiale", care trimit la referent; vezi și **Complementul. Prezentare generală, 2.4**).

3.2.3. Deși grila de funcții sintactice atribuite de verb este determinată de matricea sintactică a verbului, ea este, în oarecare măsură, oscilantă, putându-se modifica de la o etapă de limbă la alta, precum și, în interiorul aceleiași etape, de la o construcție la alta. Fenomenul ***variației sintactice libere*** apare extrem de frecvent în limba română.

Unele funcții sunt mai stabile, altele mai instabile, mai ușor supuse fenomenului de variație sintactică, fiind evidentă, pe de o parte, o relație între semantica verbului și trăsăturile sintactice ale funcției, iar, pe de alta, o tendință de marcare mai puternică a funcțiilor cu mărci insuficiente. Astfel, cele mai stabile funcții sunt subiectul și complementul direct, dacă îndeplinesc rolul de Agent, respectiv de Pacient. Mai puțin stabile sunt complementul indirect și complementul secundar, fiecare din motive diferite: primul, dată fiind eterogenitatea lui ca roluri tematice (*Trimite copiilor / școlilor ajutoare. / Trimite la copii / către școli ajutoare.; Mi-a ajuns știrea. / Știrea a ajuns până la mine.; Pregătesc copiilor dulciuri. / Pregătesc pentru copii dulciuri.; Se sustrage obligațiilor / de la obligații.*); al doilea, din nevoia de a primi o marcă formală mai puternică (*Mă sfătuiește ceva / la ceva., Mă întreabă ceva / despre ceva.*). Sunt puternic instabile structurile verbale în care poziția de subiect și cea de complement direct sunt ocupate de alte roluri decât cele prototipice (Agentul, respectiv, Pacientul), mai ales atunci când în aceste poziții apare unul dintre rolurile locative (*Mă doare gâtul / în gât., Mă apasă stomacul / la stomac.; Bibliografia include trei titluri. / În bibliografie se includ trei titluri.; Ion colindă satele / prin sate., Cuiul pătrunde materialul / în material.*); vezi și **Complementul. Prezentare generală, 2.6**.

În ansamblu, fenomenul variației de construcție a verbului este extrem de extins, manifestându-se și dincolo de aceste situații; vezi: *a vorbi (de) rău pe cineva / a vorbi rău de cineva; a băga de seamă ceva / a băga de seamă la ceva; a-și aduce aminte pe cineva, ceva / a-și aduce aminte de cineva, de ceva; a spera ceva / a spera la ceva* etc.

3.2.4. În afara funcțiilor atribuite de verbul-centru ca disponibilitate matricială a acestuia, apar și altele, mai puțin numeroase, ca urmare a ***reorganizărilor sintactice*** (vezi *infra,* **4**), fie reorganizări de tipar sintactic (vezi pasivizarea, care determină apariția complementului de agent), fie reorganizări decurgând din deplasări de componente și, implicit, din amalgamări de grupuri sintactice (GV + GN; GV + GAdj; $GV_1 + GV_2$), verbul lărgindu-și posibilitățile de construcție prin atragerea unor componente exterioare grupului verbal primar (vezi *infra,* **4**, apariția complementului posesiv sau a predicativului suplimentar; vezi și **Complementul. Prezentare generală, 2.1**).

3.3. Relații între complemente. Structuri ternare

În structurile conținând complemente, legăturile sintactice și semantice apar nu numai între complemente și centru, ci și între complementele înseși, existând cazuri de obligativitate a coocurenței a două complemente, cazuri de coocurență facultativă și, dimpotrivă, cazuri de incompatibilitate. Există reguli generale de

compatibilitate / incompatibilitate şi reguli caracterizând anumite clase şi subclase sintactice şi sintactico-semantice de verbe.

Regulile generale privesc complementele cu statut relaţional ternar (vezi şi **Complementul. Prezentare generală, 2.5**). Este cazul coocurenţei obligatorii a numelui predicativ şi a subiectului sau al coocurenţei obligatorii a complementului predicativ al obiectului şi a celui direct / indirect, obligativitate cerută de trăsătura definitorie a acestor complemente, care, în structurile prototipice, impun prezenţa subiectului, respectiv a OD / OI, dar nu şi invers. Coocurenţă obligatorie apare şi între complementul secundar şi complementul direct, cel secundar cerând prezenţa în aceeaşi structură a unui complement direct.

Regulile particulare privesc: (a) compatibilitatea OD – OI, dar şi situaţii de excludere reciprocă. Deşi complementul direct şi cel indirect sunt, pentru multe verbe, coocurente (*I-am oferit **mamei flori.**, Le-am citit **copiilor poveşti.***), în structurile cu verbe nonagentive de stare fizică sau psihică, apariţia unui complement indirect având rolul Experimentator exclude apariţia complementului direct (tipul: *Îmi convine situaţia., Îmi place munca., Îmi repugnă situaţia.*) şi, invers, apariţia unui complement direct cu rolul Experimentator exclude apariţia complementului indirect (tipul: *Mă doare capul., Mă ustură braţul., Mă indispune situaţia.*); (b) compatibilitatea, ca formă curentă de manifestare (în cazul verbelor bivalente) a funcţiilor S – OD, S – OI, S – OPrep, vs situaţii în care fiecare dintre aceste componente poate apărea şi în absenţa poziţiei subiect. Astfel, din construcţii ca: *Mă plouă., Îmi merge bine., Îmi pasă de tine., Mă doare în gât.*, în care apare fie un complement direct, fie unul indirect, lipseşte subiectul, ca realizare curentă a construcţiei sau ca realizare posibilă, variantă.

În structurile sintactice reorganizate (vezi *infra*, **4**), în care apare fie complementul posesiv, fie predicativul suplimentar, construcţiile, prin caracteristicile lor relaţionale, se disting ca structuri ternare, în care:

(a) complementul posesiv implică obligatoriu şi alt complement al verbului, fie subiect, fie OD, fie OPrep, fie OI; vezi: ***Îmi** rămân copiii acasă.* (S), *El **îşi** cunoaşte interesul.* (OD), *El **îşi** vede de sănătate.* (OPrep), *El nu-**şi** crede ochilor şi urechilor.* (OI), iar

(b) predicativul suplimentar implică obligatoriu fie subiectul (*Ea se întoarce **profesoară**.*), fie complementul direct (*O consider **o bună profesoară**.*) sau, mai rar, alte poziţii sintactice (vezi **Predicativul suplimentar, 1.1**).

3.4. Caracteristici ale topicii complementelor; neizolare fonetică / grafică

Într-o limbă ca româna, cu topică liberă, numai complementele realizate prin clitice pronominale se caracterizează prin limitări de topică, ajungându-se, în faza actuală de limbă, până la reguli de topică fixă (vezi: *am văzut-o*, dar **o am văzut*; *l-am văzut*, dar **am văzutu-l*; *i le-am dat*, dar **le i-am dat*). Pentru regulile de topică ale cliticelor pronominale, vezi **I, Pronumele personal propriu-zis, 2.2.2.5**.

În condiţiile realizării complementelor prin nominale substantivale, regulile de topică sunt mult mai permisive, putându-se vorbi de *preferinţe de topică*, şi nu de reguli rigide. Pentru preferinţele de topică ale subiectului, vezi **Subiectul, 4**. Când se asociază două complemente substantivale, oricare dintre complemente poate ocupa poziţia din imediata vecinătate a verbului (*Le-am citit **copiilor** o poveste.*, alături de *Le-am citit **o poveste** copiilor.*, *L-am învăţat **gramatică** pe elev.*, alături de *L-am învăţat **pe elev** gramatică.*). Numai în cazul articulării hotărâte a complementului direct, complementul indirect coocurent – atunci când este realizat substantival – preferă antepunerea faţă de cel direct, aşezare în condiţiile căreia se rezolvă ambiguitatea (în locul construcţiei ambigue *Le-am trimis cartea copiilor.*, în care forma *copiilor* poate fi interpretată ca atribut genitival sau ca obiect indirect, se preferă construcţia neambiguă *Le-am trimis copiilor cartea.*).

Relaţia strânsă faţă de verb explică de ce, într-o topică sintactică (nemarcată stilistic), complementele, în mod curent, nu se separă prin pauză, ceea ce, grafic, înseamnă nesepararea prin virgulă.

Regula curentă, a neizolării prin pauză (sau, grafic, prin virgulă), este încălcată în toate cazurile de ***tematizare forte*** sau de ***focalizare forte*** (vezi **Organizarea tematică a enunţului, 5.4; Organizarea focală a enunţului, 4**), care determină o deplasare frontală a complementului (nominal sau propoziţional), însoţită de o izolare fonetică şi o marcare intonaţională a componentului deplasat, izolarea fiind asociată, uneori, cu o reluare anaforică a complementului (vezi: ***Pe Ion** [#], pe ăsta / pe el îl ştiu de mult., **Lui Ion** [#], ăstuia / lui i-am dat destul., **Lui Ion** [#], **asta** [#], n-am să i-o pot ierta niciodată., **Că s-au găsit nereguli** [#], asta am auzit-o deja.*).

În cazurile de ***tematizare slabă***, obţinute prin deplasarea complementelor în antepunere faţă de verb, antepunere însoţită sau nu de dublare, complementele direct şi indirect adesea nu sunt izolate fonetic de verb, nefiind, în scris, separate prin virgulă (***Pe Ion** l-am întâlnit chiar ieri., **Lui Ion** îi sunt recunoscător., **Multă** carte ştie.*).

4. REORGANIZĂRI ALE GRUPULUI VERBAL. OPERAŢII CARE INFLUENŢEAZĂ INVENTARUL, IERARHIA, TOPICA ŞI VALOAREA COMPLEMENTELOR

4.1. Reorganizarea „pasivă" şi „impersonală". Complementul de agent

Grupul verbal, în ansamblu, participă la opoziţiile de diateză (vezi **I, Verbul. Categoria diatezei, 1**), al căror efect sintactic îl constituie o reorganizare profundă a grupului, cu modificări privind particularităţile de construcţie a verbului, privind ierarhia şi aşezarea complementelor, modificări care diferă după cum structura primară este tranzitivă sau intranzitivă.

4.1.1. *Pasivizarea*, operaţie care afectează, cu unele limitări semantico-selecţionale, structurile verbale tranzitive şi, în mod special, pe cele cu tranzitivitate forte (vezi **I, Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 4.1.4.1**), produce, în afara schimbării formei verbului, efecte sintactice importante, constând în:

– aşezarea nominalului-complement direct în poziţia subiectului, devenind „complement extern" (subiect);

– trecerea nominalului-subiect într-o poziţie postpusă verbului, cu realizare prepoziţională, reprezentând, de fapt, o nouă poziţie şi funcţie, cea de **complement de agent**;

– modificarea valenţelor verbului, în sensul ***intranzitivizării***, deci al pierderii capacităţii lui de a atribui complement direct (ex. *Elevul este lăudat de profesor.*); vezi **Construcţii pasive şi construcţii impersonale, 1**.

4.1.2. *Impersonalizarea* acţionează asupra unor structuri complementare celor anterioare, afectând, cu unele limite sintactico-selecţionale, o mare parte a construcţiilor intranzitive. Pe lângă schimbarea formei verbului, impersonalizarea are drept consecinţe sintactice:

– suprimarea nominalului din poziţia subiect, poziţie care devine imposibil de saturat;

– modificarea valenţelor verbului, în sensul ***pierderii unei valenţe*** şi al trecerii, de regulă, în clasa ***verbelor zerovalente*** (ex.: *Se doarme mult., Se întârzie adesea., Nu se munceşte.*), iar, mai rar, dacă verbul este bivalent, în clasa verbelor monovalente (ex.: ***Se visează*** *la schimbare., Mi* ***se vorbeşte*** *urât., Sunt fericit când mi* ***se zâmbeşte***.); vezi **Construcţii pasive şi construcţii impersonale, 2.2.1**.

4.2. Reorganizarea „cauzativ-factitivă"

Ca efect sintactic, reorganizarea „cauzativ-factitivă" este pandantul pasivului. În condiţiile introducerii unui predicat cauzativ-factitiv, fie că acesta rămâne neîncorporat lexical (*Efortul îl* ***face*** *pe sportiv să obosească., Antrenorul îl* ***pune*** *pe sportiv să alerge., Suferinţa îl* ***face*** *pe Ion să slăbească.*), fie că se încorporează în matricea lexico-semantică a verbului (*Antrenorul îl* ***aleargă***., *Efortul îl* ***oboseşte***., *Suferinţa îl* ***slăbeşte***.), efectul sintactic este acelaşi, şi anume: ***suplimentarea numărului de valenţe*** (din monovalent verbul devine bivalent, iar, mai rar, din bivalent devine trivalent) şi ***tranzitivizarea*** verbului (să se compare utilizarea bivalentă şi tranzitivă a verbelor *a alerga, a obosi, a slăbi* din construcţiile cauzative cu regimul monovalent şi intranzitiv din construcţiile noncauzative: *Sportivul aleargă., El oboseşte., El slăbeşte.*); vezi **Construcţii cauzativ-factitive, 1.1**.

4.3. Organizarea „reflexivă" şi „reflexiv-reciprocă"

În raport cu operaţiile anterioare, ***reflexivizarea***, ca formă specială de pronominalizare, obţinută în condiţiile de coreferenţialitate subiect–complement direct / subiect–complement indirect, nu determină modificarea tiparului sintactic primar, păstrând, pentru complemente, aceleaşi restricţii de caz şi de rol tematic şi, implicit, aceleaşi funcţii sintactice. Antrenează, în schimb, o reaşezare a complementelor, care, din poziţia prototipică a unui complement substantival, ajung, prin cliticizare, aderente verbului, legate fonetic de acesta fie în antepunere (*Ion laudă spectacolul.* vs *Ion*$_i$ ***se***$_i$ ***laudă.***; *Ion atribuie merite numai altora.* vs *Ion*$_i$ ***îşi***$_i$ ***atribuie*** *merite.*), fie, mai rar, în postpunere (***lăudându-se***, ***atribuindu-şi*** *merite*), poziţia cliticului depinzând de forma flexionară a verbului-centru. Cliticul reflexiv, singur sau dublat emfatic, va ocupa poziţia de subcategorizare a verbului şi va îndeplini, potrivit cazului atribuit de verb, funcţia de complement direct sau indirect; vezi **I, Pronumele reflexiv, 1.2; 3; II, Construcţii reflexive şi construcţii reciproce, 1.2.1.1**.

O formă specială de reflexivizare o constituie ***reciprocizarea***, care, pe lângă reflexivizarea impusă de coreferenţialitate, adaugă o reorganizare mai profundă a tiparului sintactic, transformând un verb bivalent nonsimetric într-unul bivalent simetric (pentru „predicat simetric", vezi **Construcţii reflexive şi construcţii reciproce, 2**). Dintr-un tipar semantico-sintactic cu două propoziţii coordonate, fiecare conţinând acelaşi verb (biactanţial) şi aceiaşi actanţi, altfel însă distribuiţi în raport cu verbul-centru ([***Ion***$_i$ *laudă* ***pe Gheorghe***$_j$] *şi* [***Gheorghe***$_j$ *laudă* ***pe Ion***$_i$.]; [***Ion***$_i$ *atribuie merite* ***lui Gheorghe***$_j$] *şi* [***Gheorghe***$_j$ *atribuie merite* ***lui Ion***$_i$.]), se obţine o singură propoziţie, ale cărei caracteristici sunt:

– prezenţa subiectului multiplu (sau cu formă de plural);

– apariţia cliticului reflexiv, singur sau dublat emfatic printr-un grup pronominal reciproc dezambiguizator ([***Ion***$_i$ ***şi Gheorghe***$_j$] / ***Ei***$_{ij}$ ***se***$_{ij}$ *laudă* [*unul pe altul*]$_{ij}$; [***Ion***$_i$ ***şi Gheorghe***$_j$] / ***Ei***$_{ij}$ ***îşi***$_{ij}$ *atribuie merite* [*unul altuia*]$_{ij}$.); vezi **I, Pronumele reflexiv, 1.2**(c); **II, Construcţii reflexive şi construcţii reciproce, 2.1.2.A**.

4.4. Reorganizarea „posesivă". Complementul posesiv

Ca efect al reorganizării şi al amalgamării a două grupuri sintactice: GV + GN, în condiţiile în care GN include un component cu valoare posesivă şi este legat actanţial (mai rar, circumstanţial) de verb, verbul-centru îşi modifică numărul de valenţe, implicit de determinări, acceptând, din afara grupului, şi determinări necuprinse în matricea lui sintactico-semantică. Verbul „captează", printr-un clitic de dativ, valoarea „posesivă" din exteriorul grupului (vezi: *I-am cunoscut prietena., I-am înţeles suferinţa., I-au plecat copiii.*). În condiţiile coreferinţei cliticului de dativ cu nominalul-subiect, structura devine reflexivă (*Ion*$_i$ ***şi***$_i$*-a adorat părinţii., Ion*$_i$ ***îşi***$_i$ *plânge suferinţa.*).

Noua vecinătate realizată prin clitic pronominal, care nu este de tip argumental / matricial (nefiind cerut de matricea sintactico-semantică a verbului), reprezintă o formă specială de ***complement posesiv***, cu particularităţi proprii:

– se realizează, de regulă, prin clitic personal sau reflexiv;

– aparţine unei structuri obligatoriu ternare, implicând, în afara verbului, prezenţa unui grup nominal subordonat acestuia;

– stabileşte cu unul dintre nominalele-complement (rar, cu un nominal circumstanţial) o relaţie de posesie, nespecifică structurilor prototipice ale grupului verbal; vezi **I, Pronumele personal propriu-zis, 2.2.2.6; Pronumele reflexiv, 1.2.**(b); **II, Construcţii reflexive şi construcţii reciproce, 1.2.1.3**.

4.5. Recategorizarea verbului copulativ. Complementul indirect

Verbele copulative, matricial bivalente, construite prototipic cu un nominal-subiect şi un nume predicativ, îşi pot lărgi posibilităţile combinatorii, atrăgând, în formă clitică, dar şi ca obiect dublat, un ***complement indirect*** din exteriorul grupului verbal, component care, la origine, reprezintă o complinire a adjectivului sau a substantivului-nume predicativ. Această nouă poziţie are trăsături provenind de la ambele grupuri:

– de la verbul vecin, primeşte posibilitatea realizării prin clitic;

– de la adjectivul / substantivul din poziția de nume predicativ, primește restricția de caz și rolul tematic (***Le este cunoscut / folositor / drag tuturor copiilor.***).

La acest tipar de construcție, se recurge adesea pentru „predicativizarea" grupului adjectival / a grupului nominal, grupuri care, în absența mărcilor de predicativitate proprii, își atrag ca suport predicativ un operator copulativ (vezi *infra,* **6**).

Structura, în ansamblu, poate participa la „organizarea" reflexivă, inclusiv la cea „reflexiv-reciprocă" (vezi *supra,* **4.3**), dacă este îndeplinită condiția de coreferențialitate între subiect și complementul indirect al adjectivului (*Ion$_i$ își$_i$ este lui$_i$ însuși$_i$ cel mai mare critic., Ion$_i$ și Gheorghe$_j$ își$_{ij}$ sunt atât de dragi.*); vezi și **Construcții reflexive și construcții reciproce, 1.2.1.2, 2.2.2.**

4.6. Recategorizări ale verbelor noncopulative. Predicativul suplimentar

Din reorganizarea sintactică a două structuri propoziționale (coordonate sau în raport de subordonare una față de cealaltă), dintre care cea de a doua conține componente coreferențiale cu elemente din prima propoziție, iar altele recuperabile semantic (copulativul *a fi*, operatorul pasiv *a fi*, existențialul *a fi*), verbul primei propoziții își poate modifica, accidental, posibilitățile combinatorii, atașându-și, sub forma unor determinări adjectivale, nominale, gerunziale, mai rar adverbiale, componentul semantic „predicativ" din a doua propoziție. De o mare varietate sintactică de la o construcție la alta, reorganizarea prin predicativ suplimentar se caracterizează, în esență, prin suprimarea elementelor redundante, prin deplasări de componente din subordonată în regentă, prin trecerea verbului-predicat din a doua propoziție ca formă verbală nepersonală legată de primul predicat (ex. *Maria s-a întors **bolnavă.** / **profesoară.**, Maria mă consideră **bună.** / **o bună profesoară.**, Maria mă știe **bolnavă.** / **departe.** / **de neclintit.** / **învățând.***).

Vecinătatea pe care, ***accidental, numai în anumite contexte,*** și-o atașează primul verb, fiind atrasă din a doua propoziție, reprezintă o poziție de tip special, numită ***predicativ suplimentar***. Cu trăsături asemănătoare complementelor predicative (NP, CPO), predicativul suplimentar se deosebește profund de acestea prin caracteristica lui de a fi un component nematricial, necerut obligatoriu de semantica și sintaxa verbului; vezi și **Predicativul suplimentar, 1; Construcții cu predicativ suplimentar, 1.1**.

În condiții de coreferențialitate a subiectului și a complementului deplasat, construcțiile primesc și realizare reflexivă, inclusiv în varianta ei reciprocă (*Maria$_i$ se$_i$ consideră / se$_i$ știe **nedreptățită.**, Ei$_{ij}$ se$_{ij}$ cred [unul pe altul]$_{ij}$ **traficanți** de droguri.*).

5. COMPONENTELE FACULTATIVE (CIRCUMSTANȚIALELE). RELAȚIA VERB – CIRCUMSTANȚIALE

În categoria **circumstanțialelor** sunt cuprinse determinările neimplicate în matricea semantică și sintactică a verbului, acoperind, cu excepția circumstanțialului obligatoriu (vezi *supra,* **3.2.1**), toate celelalte tipuri ierarhice de circumstanțiale (vezi *infra,* **5.1**). Și chiar dacă aceste componente subordonate pot dobândi, din punct de vedere semantico-enunțiativ, caracter indispensabil, având în vedere rolul

lor: (a) de precizare / de limitare a domeniului predicației (*s-a întremat **fiziceşte**, a obosit **psihic**, a pierdut **parțial** averea*), (b) de ancorare situațională, temporală și spațială, a procesului, având drept efect tot o limitare (spațială și temporală) a predicației (*Lucrează **numai două săptămâni.**; Îl doare capul **în București, numai în lunile de iarnă.***), din punct de vedere strict sintactic, circumstanțialele au caracter facultativ, suprimarea lor lăsând enunțul corect și complet; să se compare: *Lucrează., Îl doare capul.*, grupuri obținute prin suprimarea circumstanțialelor facultative, cu **El procedează, **El locuiește*, construcții imposibile, rămase incomplete prin suprimarea circumstanțialelor obligatorii (matriciale).

În afara circumstanțialului matricial, alegerea circumstanțialelor este ***sintactic liberă***, fiind determinată de necesități extrasintactice, semantice și enunțiative, fie de ancorare spațio-temporală a procesului, fie de limitare a predicației, de specificare intensivă sau aspectuală a predicației, de introducere a atitudinii locutorului față de predicație, de indicare a cauzei, a scopului sau a consecinței procesului etc; vezi și **Circumstanțialul. Prezentare generală, 1**.

5.1. Ierarhia circumstanțialelor

Deși cu statut suprimabil, indicând, sub aspect sintactic, o anumită autonomie față de predicat, circumstanțialul ocupă, de la un verb la altul, de la un tip de circumstanțial la altul, de la o utilizare contextuală la alta a aceluiași circumstanțial, ***poziții ierarhice diferite***, apărând fie ca interior procesului (legat intim de verb sau dominat de grupul [verb + complemente]), fie ca interior procesului, dar legat de o întreagă propoziție / frază, cu toate circumstanțele ei de desfășurare, fie ca exterior procesului și planului sintactic, aparținând, în diverse moduri, planului enunțării. Vezi actualizarea tuturor acestor situații într-un enunț ca:

După cum vă spuneam, din fericire, mutându-se într-un loc nepoluat, în numai două luni, Ioana s-a refăcut fiziceşte complet., a cărui schemă sintactică este:

[$_{Circ6}$*După cum vă spuneam,*][$_{Circ5}$ *din fericire*], [[$_{Circ4}$ *mutându-se într-un loc nepoluat*], [$_{Circ3}$ *în numai două luni*] *Ioana* [[*s-a refăcut* [$_{Circ1}$ *fiziceşte*]][$_{Circ2}$ *total.*]]], unde indicii (1–6) reflectă, în ordine descrescătoare, gradul de intimitate semantică în raport cu verbul: Circ$_1$ este cel mai intim legat de verb, având rolul de limitare a domeniului predicației (*s-a refăcut **fiziceşte***); Circ$_2$ este și el intern procesului, specificând validitatea domeniului limitat anterior (*s-a refăcut fiziceşte **total***); Circ$_3$ indică „durata" de realizare a procesului, verbul, ca verb durativ, presupunând un proces cu o anumită durată (*s-a refăcut fiziceşte total **în numai două luni***); Circ$_4$ este un circumstanțial al ansamblului propozițional, căci numai „cauza" pe care acesta o specifică are drept efect „refacerea rapidă și totală" (*S-a refăcut fiziceşte total numai în două luni, **deoarece s-a mutat într-un loc nepoluat.***); Circ$_5$ este un circumstanțial parantetic al enunțării, care, situat în alt plan, al modalizării, nu intervine în semantica și sintaxa procesului (***din fericire***); Circ$_6$ este o construcție modală totalmente exterioară conținutului propozițional și frazal, plasată în planul enunțării discursive transfrastice (***după cum vă spuneam***).

Aparțin grupului verbal numai primele patru dintre cele șase circumstanțiale, cele legate de proces.

În funcție de trăsăturile matriciale ale verbului, s-a efectuat deja (vezi *supra,* **3.2.1**) distincția între circumstanțialele obligatorii (matriciale) și cele suprimabile.

Dintre circumstanțiale, cel mai eterogen ierarhic este modalul (vezi **Circumstanțialul de mod**), care, de la o utilizare la alta, poate apărea: (a) ca intern procesului (un modal matricial: *Profesorul se comportă / se poartă* ***corect.***); (b) ca intern procesului, cu rolul de a specifica validitatea parțială sau totală a predicației (*S-a distrus* ***total / parțial.***); (c) tot intern procesului, un circumstanțial care califică verbul (dacă este monovalent) sau ansamblul grupului [Verb + Complemente] (*Copilul vorbește* ***corect.***, *El rezolvă problemele* ***corect.***); (d) ca exterior procesului, un modal propozițional sau frazal de atitudine (***Fireşte,*** [*şi-a rezolvat problemele corect.*], ***Din păcate,*** [*el şi-a rezolvat problemele corect, dar soluția a fost incorectă.*]); (e) ca modal nonsintactic, aparținând planului parantetic discursiv transfrastic (***După cum am mai spus,*** *el a procedat corect.*); vezi **Circumstanțialul de mod, 1.1.1; 1.1.2,** unde construcțiile (a), (b), (c) sunt distinse de (d), (e), primele fiind desemnate prin ***circumstanțiale de mod***, iar ultimele două, prin ***circumstanțiale de modalitate***.

Este extrem de eterogen şi circumstanțialul de relație, care, de la un tip de construcție la altul, pendulează între un $Circ_1$, intim legat de proces, specificând şi limitând domeniul predicației (*El corespunde* ***fiziceşte*** *cerințelor.*), şi un $Circ_6$, plasat într-un plan al enunțării exterior grupului verbal şi structurii sintactice propoziționale (***Din punctul meu de vedere,*** */* ***De corespuns,*** *Ion corespunde fiziceşte cerințelor.*); vezi **Circumstanțialul de relație, 1.1; 1.3**.

Asemănător circumstanțialului de relație se comportă şi clasa circumstanțialelor de cauză, de scop, condiționale, concesive, care, deşi în majoritatea aparițiilor, sunt integrate sintactic şi semantic intrafrastic, pot apărea şi într-o ipostază transfrastică, discursivă de enunțare, situație în care introduc o explicație, o completare a locutorului sau o opinie a acestuia, având drept efect o raportare a cauzei, a finalității, a condiției, a concesiei la actul enunțării; vezi şi **Circumstanțialul. Prezentare generală, 4.2**.

În utilizările curente, sunt circumstanțiale integrate sintactic în enunț, stabilind o relație semantică cu ansamblul propozițional (uneori cu un grup de propoziții), în structura căreia / cărora pot intra alte circumstanțiale, mai legate de verb (***Fiind foarte bolnav,*** *medicul a pierdut* ***anul acesta*** *examenul de rezidențiat.*; ***Ca să-şi ajute familia,*** *lucra* ***şi sâmbăta, şi duminica.***; ***Dacă mă vor chema,*** *mă voi întoarce* ***acasă imediat.***; ***În ciuda eforturilor,*** *nu s-a descurcat* ***bine la examen.***). „Dominarea" semantică a unei întregi propoziții / fraze are ca reflex o structură sintactică de acelaşi rang cu structura dominată, circumstanțialele aici în discuție realizându-se în mod curent propozițional. În situația în care aceste circumstanțiale nu sunt formal propoziții, se realizează prin echivalente semantice ale acestora: prin construcții gerunziale; prin structuri prepoziționale cu nominale abstracte; prin adverbe funcționând ca proforme propoziționale (***Absentând mult,*** *n-a putut lua examenul.*; ***De frică / Din cauza absențelor,*** *n-a putut lua examenul.*; *A învățat enorm,* ***altfel,*** *nu s-ar fi putut descurca.*).

– În celelalte utilizări – de enunțare –, aceleaşi circumstanțiale apar drept componente incidente sau, mai adesea, legate (sau aparent legate) sintactic, dar cu legături sintactice slabe, circumstanțialul plasându-se în afara sintacticului strict, într-un plan al enunțării (*Examenele,* ***căci se apropie vertiginos venirea lor,*** *mă găsesc destul de nepregătit.*; *Şi acum,* ***ca să nu mai lungim vorba,*** *am să vă comunic notele.*; ***Deşi nu e treaba mea,*** *nu e bine să te duci la petrecere.*;

Rezultatele sunt sub aşteptări şi, ***dacă nu greşesc,*** *sunt cele mai slabe din ultimii zece ani.*); vezi **Circumstanțialul de cauză, 1.3.2; Circumstanțialul de scop, 1.3.2; Circumstanțialul condițional, 1.3.2; Circumstanțialul concesiv, 1.3.2**.

Se comportă omogen complementele instrumentale şi cele sociative, care sunt puternic legate de proces, primul, de procese de tip „acțiune" şi, implicit, de clasa verbelor agentive (*Love*şte* ***cu ciocanul.***, *Ară* ***cu tractorul.***), celălalt, de verbe mai variate, excluzând însă pe cele care indică „stări fizice" (*Ion merge la teatru* ***cu prietenii.***, *Ion cade* ***cu prieteni cu tot.***, *Ion locuieşte* ***cu prietenii.***, dar *Mă doare *cu prietenii.*). Nu întâmplător, prin reorganizări sintactice ale grupului, aceste tipuri de determinări ajung să ocupe poziții actanțiale, primul putându-se actualiza ca subiect (***Ciocanul*** *love*şte cu putere.*, ***Tractorul*** *ară mai eficient.*), iar al doilea ca element component al unui subiect multiplu (*Ion* ***şi prietenii*** *merg la teatru.*). Nu întâmplător, există verbe care ajung să încorporeze lexical rolul Instrument (*a bicliui, a ciocăni, a cosi, a grebla, a mătura*) sau să includă Comitativul în structura lor de roluri (*Ion se asociază / colaborează* ***cu Gheorghe*** *pentru a rezolva treburile mai repede.* */* *Ion* ***şi Gheorghe*** *se asociază / colaborează pentru a rezolva treburile mai repede.*).

Circumstanțialul consecutiv apare ca o „urmare" a procesului, fiind legat puternic de proces şi, în mod special, de intensificatorii acestuia, care, chiar şi atunci când nu transpar în structură, sunt implicați şi recuperați semantic (ex.: [*Munce*şte* (*atât de mult*)] ***încât / de / până când*** *cade bolnav.*; vezi **Circumstanțialul consecutiv, 1.2).**

Există o clasă omogenă de circumstanțiale, cele aparținând unor structuri ternare (opozițional, cumulativ, de excepție), care, ca şi în cazul unora dintre complemente, apar ca rezultat al reorganizărilor de propoziții. Se deosebesc profund de circumstanțialele autentice, apropiindu-se de semantica raportului de coordonare. Presupun, ca interpretare semantică, două predicații, care repetă acelaşi centru verbal (în formă afirmativă / negativă), dar care, în raport cu acelaşi eveniment, îşi modifică nominalul-subiect. Dintre cele două centre verbale, rămâne „vizibil" numai unul, celălalt fiind recuperat din construcția globală; vezi: *N-a venit Ion; a venit Gheorghe* → ***În loc de Ion,*** *a venit Gheorghe.* (opozițional); *A venit Ion; a venit şi Gheorghe* → ***Pe lângă Ion,*** *a venit şi Gheorghe.* (cumulativ); *Au lipsit toți; n-a lipsit Ion* → *Au lipsit toți,* ***în afară de Ion.*** (de excepție).

Ierarhizate semantico-sintactic diferit în raport cu verbul, este clară legarea de grupul verbal a circumstanțialelor ***interne procesului*** şi a celor ***legate de proces***, dar eliminarea din componența GV a circumstanțialelor de opinie şi metadiscursive, a căror apariție nu interesează planul sintactic strict, apărând fie parantetic, neintegrate sintactic, fie cu o legătură sintactică laxă. Prin natura şi poziția lor ierarhică, tipuri întregi de circumstanțiale nu interesează grupul verbal, fiind exterioare acestuia (vezi circumstanțialele din structuri ternare). Altele aparțin grupului verbal numai cu unul dintre subtipuri sau numai cu unele dintre utilizări (astfel, subspecia de modalitate sau ipostazele de opinie şi de enunțare ale circumstanțialului de relație, precum şi ale circumstanțialelor de cauză, de scop, de condiție şi de concesie nu interesează grupul verbal).

5.2. Circumstanțialele și principiul unicității

Principiul unicității, care guvernează organizarea complementelor, nu operează în cazul adjuncților / al circumstanțialelor decât cu totul izolat, pentru circumstanțialele de același tip și aparținând aceluiași nivel ierarhic.

Este evidentă posibilitatea apariției coocurente a două și trei circumstanțiale semantic diferite (vezi timp, loc, mod, scop: *Lucrează **zilnic în grădină din greu pentru câștig**.*), precum și a unui circumstanțial din clasa determinărilor obligatorii, grupat cu 1-2 circumstanțiale din clasa adjuncților (vezi: loc, mod, cantitate, dintre care cel modal este matricial (obligatoriu): ***La serviciu**, se comportă **corect câte două ore pe zi**.*). Este, de asemenea, posibilă apariția coocurentă a aceluiași tip semantic de circumstanțial, aflat însă, față de verb, în ipostaze ierarhice diferite (vezi *supra*, **5.1**, unde apar coocurent mai multe modale și mai multe circumstanțiale de relație). Este puțin probabilă însă apariția coocurentă a două circumstanțiale din același tip semantic, dacă ele nu sunt coordonate și dacă nu sunt ierarhic diferite. Aparentele excepții, din construcții ca: *Locuiește [**în București**, [**în Drumul Taberei**, [**pe strada X**, [**la numărul 10**, [**la etaj** [**pe stânga**.]]]]]]*. nu reprezintă circumstanțiale de loc diferite, ci aceeași poziție de circumstanțial locativ, care își restrânge, succesiv, domeniul de specificare a circumstanței locative. Raportul dintre construcțiile prepoziționale este, mai degrabă, apozitiv, de limitare succesivă.

5.3. Topica circumstanțialelor

Caracteristicile ierarhic diferite ale circumstanțialelor au consecințe în planul topicii și al izolării față de verbul-centru. Și deși topica limbii române este în general liberă, se pot observa anumite preferințe de topică, asociate sau nu cu trăsături de izolare fonetică, trăsături legate de ierarhia circumstanțialelor.

Astfel, circumstanțialele matriciale nu sunt izolate de verb, indiferent de topica lor postpusă sau antepusă (*Acest inel valorează **mult**., **Mult** valorează acest inel!*).

Circumstanțialele de precizare / limitare a domeniului predicației (unul dintre cele două subspecii de circumstanțial de relație) sau cele de validare / specificare a domeniului predicației (unele forme de modal: *parțial, total*) sunt vecine verbului și, în general, neizolate. Nu se separă prin pauză (respectiv, prin virgulă) nici circumstanțialele interne procesului de tip sociativ și instrumental. Oricare dintre aceste circumstanțiale permite însă și tematizarea forte și / sau focalizarea, ceea ce le aduce în poziție de temă forte și / sau de focus, dislocate sau nu la stânga sau la dreapta (***Cu tractorul, nu cu plugul** [#], **ară eficient**., **Ară eficient cu tractorul, nu cu plugul**.*; ***Parțial, nu total** [#], **și-a rezolvat treaba**.*; vezi **Organizarea tematică a enunțului, 5.6**).

Circumstanțialele enunțării, cele de tip modalizant sau cele de tip transfrastic, se disting, indiferent de așezarea în enunț, printr-o izolare prozodică, însoțită uneori și de o intonație parantetică, ambele marcate grafic prin virgulă. Ca topică, sunt izolate fie la stânga (***Din păcate** [#], **nu l-au mai putut salva**.*; ***De salvat** [#], **nu l-au mai putut salva**.*; ***După cum v-au spus** [#], **nu l-au mai putut salva**.*), fie la dreapta enunțului (*Nu l-au mai putut salva, [#] **din păcate**.*), fie în interiorul acestuia

(*Medicii, [**# din păcate** #] / [**# după cum vă spuneam** #], **nu l-au mai putut salva**.*); vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1.2.2**. Uneori, pentru același tip ierarhic de circumstanțial, apar deosebiri de topică de la o construcție la alta (de exemplu, circumstanțialul de relație al enunțării realizat prin supin nu se poate așeza decât frontal; vezi: ***De citit**, **nu mai reușesc să citesc**.*, dar **Nu mai reușesc să citesc, de citit**.*).

Circumstanțialele depinzând de grupul [Verb + Complemente], de ancorare temporală sau locală a predicației, au adesea o topică variabilă, antepuse, postpuse sau separând grupul complementelor (***Astăzi** voi citi întregul volum.* vs *Voi citi **astăzi** întregul volum.* vs *Voi citi întregul volum **astăzi**.*). Izolarea fonetică (grafic, prin virgulă) nu este obligatorie, dar poate apărea în orice context.

Circumstanțialele care stabilesc relații semantice cu propoziția / fraza întreagă (cauzale, finale, condiționale, concesive) sunt adesea izolate de restul enunțului prin pauză (care, la nivel grafic, poate fi marcată sau nu prin virgulă). Sunt izolate și toate circumstanțialele cu origine bipropozițională (opozițional, cumulativ, de excepție), pauza servind la recuperarea predicației omise.

6. FUNCȚII / POZIȚII SINTACTICE OCUPATE DE CENTRUL VERBAL

6.1. Centrul verbal la o formă personală

Dacă apare la o ***formă personală** (**finită**)*, verbul nu poate ocupa decât ***o unică poziție*** în ierarhia propozițională, cea de ***centru / de nucleu al organizării sintactice***, toate celelalte componente gravitând în jurul lui și fiind ierarhizate în raport cu nucleul central. El ***atribuie funcții sintactice*** complinirilor sale, reprezentând, în raport cu acestea, centrul lor sintactic („atribuitorul" de restricții și de funcții).

În alt plan, al enunțării, verbul la formă personală îndeplinește ***funcția de predicat al enunțării***, funcție care, deși legată de particularități morfosintactice ale verbului, se situează ***dincolo de sintaxă***, interesând, în egală măsură, și planul pragmatic, comunicativ. Funcția de ***predicat al enunțării*** este determinată de capacitatea verbului la formă personală de a-și atașa morfemele de predicativitate (MP = morfeme de mod, timp, persoană), morfeme capabile să transforme o organizare sintactică într-un grup cu autonomie enunțiativă (autonomie în comunicare); vezi **Predicatul, 1.1.3**.

• În condițiile în care MP se atașează direct verbului (ca morfeme fixe sau mobile), predicatul este ***simplu*** (a):

(a) *Ion lucrează., ~ a lucrat., ~ va lucra., ~ ar lucra., ~ va fi lucrând., Să fi lucrat Ion?, Lucrează mai repede!*

• În condițiile în care MP se atașează prin intermediul unui component verbal exterior componentului semantic principal (se atașează unui copulativ, unui operator pasiv, unui operator aspectual sau modal), predicatul este ***complex*** (b):

(b) *Ion **este / devine / rămâne** inginer.,*
*Ion **este / a fost / va fi / ar fi fost** lăudat.,*

*Ion **dă** să plece. / **apucă** să plece. / **începe** să citească. / **se apucă** de citit. / **continuă** a citi. / **urmează** să vină.,*

*Ion **trebuie** să învețe. / **poate** învăța. / **era** să învețe. / **are** de învățat.*

Prin combinarea de trăsături aparținând ambelor componente, ***predicatul complex*** impune interpretarea pe mai multe niveluri (vezi **Predicatul, 2.2.2**).

La nivel strict sintactic, cele două componente își păstrează autonomia, componentul al doilea ocupând o poziție sintactică distinctă, obținută prin „acoperirea" unei poziții de subcategorizare a operatorului verbal (altfel spus, obținută prin actualizarea valențelor acestuia; vezi, de exemplu, poziția de nume predicativ, în raport cu verbul copulativ (a); pozițiile de complement direct / complement indirect / complement prepozițional, în raport cu operatorii modali și aspectuali (b):

(a) *Ion este / rămâne / devine **inginer**.* (NP)

(b) *Ion începe **să lucreze.** / continuă **a lucra.** / termină **de lucrat**.* (OD);
*Ion se apucă **de lucrat.** / se pune **pe învățat**.* (OPrep);
*Începe **a ploua.**, Continuă **a-l durea** gâtul., Începe **a-i părea rău**.* (S).

> O situație aparte are ***operatorul pasiv***, pentru care s-au remarcat, sub aspect descriptiv, trăsăturile de autonomie sintactică a componentelor; vezi **Construcții pasive și construcții impersonale, 1.1.1**.
>
> În ciuda autonomiei sintactice a celor două componente, dat fiind că operatorul pasiv introduce o predicație verbală, și nu una adjectivală (vezi **Predicatul, 2.2.1.3**), grupul (operator pasiv + participiu) nu este interpretat la nivelul componentelor, ci constituie, în ansamblu, un predicat complex de tip verbal. Pentru acest grup, interpretarea sintactică și cea enunțiativă coincid, ambele cerând analiza grupului ca „bloc sintactico-enunțiativ neanalizabil".

La nivel semantico-enunțiativ, grupul funcționează ca „bloc", îndeplinind funcția de predicat al enunțării, unitate care are reflexe și la nivel strict sintactic, și la nivel semantic. La ***nivel sintactic***, grupul manifestă, în funcție de operator, un grad mai mare sau mai mic de coeziune; la ***nivel semantic***, componentele își transferă unul altuia semnificații (de la operator spre componentul semantic principal și invers), grupul în ansamblu caracterizându-se printr-un amalgam al semnificațiilor.

Semnele coeziunii sintactice se manifestă prin (vezi și **Predicatul, 2.2.3**):

– controlul subiectului componentului sintactic subordonat de către subiectul regentului (*El începe să mănânce., El termină de lucrat., El se apucă de lucrat., Ion dă să plece., El poate lucra., Ion era să cadă.*, dar imposibil *Ion începe *să mănânci tu., El termină *de lucrat tu.*);

– perturbări de valențe (*El dă / stă să cadă.*), cu pierderea totală sau parțială a valențelor originare ale primului component;

– limitări ale posibilităților de disociere (*El dă *azi / *în grabă să plece.; El stă *azi / *jos să cadă.*);

– deplasări de componente (clitice pronominale sau adverbiale), care din guvernarea celui de al doilea component ajung să „cliticizeze" pe primul (*Îl poate vedea., Îi poate spune., Se poate apăra.*; *Îi este cunoscut., Îi este frate.*; *Îl termină de spălat., Îl are de făcut.*);

– participarea blocului în ansamblu la opozițiile de diateză (*Cartea se poate citi de către studenți., Cartea poate fi citită de către studenți.* (pasiv) și la organizările reflexive și reciproce (*Ion se poate cruța pe sine., Ei se pot cruța unul pe altul., Ei își sunt atât de dragi / atât de cunoscuți unul altuia.*);

– pierderea posibilității de nominalizare pentru primul component al grupului (*începerea școlii de către copii*, dar *începerea *de către copii să muncească*) etc.

Sub aspect semantic, se constată următoarele:

• Fiecare component participă la predicație cu propria / propriile semnificații, cu observația că informația procurată de MP este obligatoriu purtată de primul component. De exemplu, în blocul [copulativ + NP], copulativul adaugă:

– informațiile temporale și modale (***este / a fost / va fi / ar fi** profesor*);

– distincția aspectuală *static / durativ / dinamic* (***este / rămâne / devine** profesor*);

– distincția modalizantă *factiv / nonfactiv / contrafactiv* (***este / pare / se dă** important / doctor*);

– unele dintre semnificațiile aduse de primul component sunt actualizate *numai contextual*, în vecinătatea componentului semantic principal (*El dă o carte.* vs *El **dă să iasă.***; *El se apucă de gâtul mamei.* vs *El **se apucă de citit.***; *El apucă marginile mesei.* vs. *El **apucă să plece.***; *Cărțile se pun pe masă.* vs *El **se pune pe plâns.***; *El trage numai foloase.* vs *El **trage să moară.*** etc.).

• Numai ultimul component, cel semantic principal, are capacitatea de a atribui roluri tematice. În construcții ca: *Profesorul [**poate învăța**] pe ceilalți limba franceză., Elevul [**se apucă de citit**] cartea., Ion [**trebuie să trimită**] părinților bani., Banii [**sunt trimiși**] părinților., Ion [**începe să devină util**] semenilor., Ion [**este frate**] cu Gheorghe.* etc., ultimul component, fie verb la infinitiv, supin, participiu sau la conjunctiv (un conjunctiv regizat), fie adjectiv sau substantiv, este cel care atribuie roluri. Trebuie subliniat faptul că, dacă sub aspect sintactic, fiecare component își impune, cu unele limitări (vezi gradul diferit de transparență sintactică), restricțiile proprii de construcție, sub aspectul rolurilor tematice, numai ultimul component este responsabil de atribuirea acestora (vezi **Predicatul, 2.2.2.2**).

Semnele de coeziune sintactică și de amalgam semantic sunt *diferite* de la un bloc semantico-sintactic la altul, depinzând de prezența unui operator sau a altuia și, implicit, de gradul de gramaticalizare.

> În măsura în care organizarea sintactică a grupului rămâne transparentă sau parțial transparentă, se preferă, cu excepția construcțiilor pasive, analiza sintactică diferențiată a celor două componente (cu un component regent, reprezentat de operator sau de primul operator, dacă se grupează mai mulți, și un component subordonat acestuia, care reflectă capacitatea de construcție a regentului; vezi **Predicatul, 2.2.3.5**). Există însă și construcții caracterizate prin pierderea totală a transparenței sintactice (ex.: *Dă să plece., Stă să cadă., Trage să moară., El / Ei era / erau să plece.*), construcții imposibil de descompus sintactic, singura soluție de interpretare fiind cea a unui „bloc sintactic și enunțiativ".

6.2. Centrul verbal la o formă nepersonală

Dacă centrul este la ***o formă verbală nepersonală*** (infinitiv, gerunziu, participiu, supin), formă inaptă de a primi morfemele de predicativitate, grupul verbal, deşi are autonomie sintactică (îşi păstrează, cu unele restricţii, posibilităţile combinatorii ale verbului, inclusiv combinarea cu nominalul-subiect), este lipsit de autonomie comunicativă, fiind inapt de a îndeplini funcţia de predicat al enunţării. Pentru a obţine această autonomie în comunicare, are nevoie de un suport sintactic la formă personală, suport care poate apărea fie ca exterior grupului (a), fie ca încorporând acest grup. prin legarea lui de un operator verbal (b):

(a) ***Începând ploaia devreme*** → *s-a renunţat la excursie.*

(b) *Este* ***apreciat astăzi de toţi.*** (operator pasiv), *Ion poate* ***trimite studenţilor cărţile astăzi.*** (operator modal), *El continuă* ***a oferi soluţii celor interesaţi.*** (operator aspectual), *Ion se apucă* ***de trimis anonime la direcţie.*** (operator aspectual), *Studentul are* ***de înapoiat cartea la bibliotecă.*** (operator modal).

În ceea ce priveşte disponibilitatea de asociere cu diverşi operatori de predicativitate, există diferenţe semnificative între grupuri, în funcţie de forma verbală nepersonală aflată în poziţia de centru al grupului:

– grupul gerunzial nu se poate asocia operatorilor, în timp ce toate celelalte forme nepersonale se pot ataşa unui tip sau altuia de operator;

– grupul participial nu se poate ataşa decât operatorului pasiv (*Este* ***cunoscută astăzi de toţi.***) sau, mai rar, celui copulativ (*Devine* ***cunoscută astăzi de toţi.***);

– grupurile infinitival şi cu centru-supin se pot ataşa, cu excepţia operatorului pasiv, oricărui tip de operator (copulativ, aspectual, modal), cu diferenţe de compatibilitate între operatorii aceluiaşi tip (*Elevul începe a învăţa.*, dar **Începe de învăţat.*; *Poate învăţa.*, dar **Poate de învăţat.*).

Lipsite de predicativitate, grupurile cu centru verbal la formă nepersonală pot apărea, în ansamblu, **ca poziţie de subordonare**, fiind încorporate, direct (în cazul grupului gerunzial) sau prin intermediul prepoziţiei (în cazul grupului infinitival şi al celui cu supin), în organizarea altor grupuri sintactice:

– în componenţa altui grup verbal (*Ion* **se satură** ***(de) a împrumuta tuturor bani*** / **se satură** ***de împrumutat tuturor bani.***);

– în componenţa unui grup adjectival (*Este* **vrednică** ***(de) a fi aleasă deputat*** / ***de ales deputat.***);

– în organizarea unui grup nominal, construcţii limitate la grupurile cu centru substantival (**dorinţa** ***de a trimite ajutoare sinistraţilor*** / ***de trimis ajutoare sinistraţilor***); numai cu totul izolat, pentru câteva centre pronominale funcţionând ca profraze cataforice, se pot ataşa şi acestora (*Dorinţa tuturor nu este alta decât* **aceea** ***de a trimite imediat ajutoare.***);

– în componenţa unui grup prepoziţional (**fără** ***a fi aleasă deputat***, **pentru** ***a fi aleasă deputat***);

– în componenţa unui grup adverbial (**înainte** ***de a fi aleasă deputat***, **departe** ***de a obţine banii***).

Posibilităţile de integrare / încastrare sintactică în structura altor grupuri diferă: (a) după tipul de grup în care se face integrarea; (b) după cum integrarea se produce în poziţii actanţiale (cu funcţie de subiect sau de complement), în poziţii nonactanţiale (de nume predicativ sau de circumstanţial); (c) după tipul de formă nepersonală în jurul căreia se constituie grupul.

Un grup nominal acceptă integrarea cu uşurinţă a unui grup gerunzial (*un profesor* ***pregătindu-şi cu seriozitate studenţii***) şi a unuia participial (*ajutoarele* ***trimise de guvern sinistraţilor***), spre deosebire de un grup adjectival, care, exceptând determinările facultative (circumstanţialele), nu permite integrarea aceloraşi grupuri.

În poziţii actanţiale / argumentale, cele mai mari posibilităţi de integrare le are grupul verbal, care poate încorpora toate celelalte grupuri, inclusiv pe cel gerunzial (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 5.3.4**, unde este înregistrată includerea grupului cu centru gerunzial în poziţia de subiect sau de complement după verbe de percepţie). Grupul participial, care nu apare în poziţii actanţiale, poate fi însă integrat după verbe copulative, în poziţia numelui predicativ, ca tip special de complement (vezi *supra,* **3.2.1**; vezi şi **Numele predicativ, 6.1**), sau după operatorul pasiv, împreună cu care formează un grup sintactico-enunţiativ (vezi **Predicatul, 2.2.2.3**).

GRUPUL NOMINAL

1. ASPECTE DEFINITORII

Grupul nominal (GN) este partea componentă a enunțului, organizată sintactic în jurul unui termen nominal (substantiv, pronume sau numeral substitut al substantivului) și alcătuită din nominalul cu rol de centru și din elementele direct dependente sintactic de acesta: *case* (sau *altele*) *vechi.*

Grupul nominal are mai multe tipuri de realizări. Distincția principală, în funcție de calitatea morfologică a centrului, este între grupul sintactic al substantivului, numit uneori ***grup substantival*** (*case vechi* – vezi *infra,* **2**), și grupul sintactic al pronumelui, numit ***grup pronominal*** (*altele / acestea mai vechi* – vezi *infra,* **3**). De tip special este grupul sintactic al cărui centru e un numeral, utilizat mai ales pronominal, ca substitut al substantivului (*două mai vechi* – vezi *infra,* **2.1, 3**).

Termenul generic ***grup nominal*** desemnează oricare dintre aceste tipuri de construcții.

2. GRUPUL NOMINAL CU CENTRU SUBSTANTIVAL

Grupul substantival este constituit din substantivul-centru împreună cu disponibilitățile sale de combinare, actualizate sau nu: *El are* ***o casă*** (***veche, de cărămidă***).

Între adjuncții substantivului, o situație specială au articolul definit (*casa, omul, plecarea*) și cel nedefinit (*o casă, un om, o plecare*); vezi **I, Substantivul, 3.1, 3.1.1; Clase de cuvinte, 3.3.2.**

Substantivul-centru poate apărea nearticulat: *El are* ***casă.***

Structura de constituenți a grupului nominal variază parțial în raport cu proprietățile sintactice și selecționale (de compatibilitate semantică) ale centrului substantival, cu poziția sintactică a acestuia în enunț și cu tipul de adjuncți (vezi *infra,* **2.1, 2.2, 2.8.1**).

2.1. Centrul

Centrul sintactic al grupului nominal poate fi un substantiv de orice tip formal și / sau semantic (vezi **I, Substantivul, 1, 4, 5.2**).

Astfel, din punct de vedere semantico-gramatical, centrul de grup poate fi un substantiv comun nume de obiect concret (numărabil, ***casa*** *bunicilor*), un substantiv abstract (nonnumărabil, *un mare* ***curaj***; numărabil, ***interesul / interesele*** *investitorilor*), „verbal" (***plecarea*** *bunicilor, două* ***plecări***) sau „adjectival" (***frumusețea*** *naturii*), masiv (***laptele*** *proaspăt*), colectiv (***mulțimea*** *agitată*), un nume propriu (***Bucureștiul*** *vechi*). Există diferențe de organizare a grupului nominal în funcție de tipul semantico-gramatical de substantiv-centru (vezi *infra,* **2.2.1–2.2.3**). Particularități în ceea ce privește structura și extinderea au în special grupurile nominale al căror centru este un substantiv de origine verbală (vezi **I, Substantivul, 4.4, 5.2.1.1**).

Numeralul utilizat substantival nu are, de obicei, adjuncți: ***Doi*** *și cu* ***doi*** *fac* ***patru.*** (vezi **I, Numeralul cardinal, 2.5.2.3**).

Numeralul adjectival, în structura grupului nominal, se utilizează doar ca adjunct (vezi *infra,* **2.2**). Numeralul substantivizat prin conversiune este un tip special de grup nominal, având proprietățile substantivului obișnuit.

2.2. Adjuncții

Adjuncții substantivului sunt de diverse ***tipuri*** sub aspectul modului de realizare (vezi **II, Atributul, 2; I, Substantivul, 3.1.1**):

(a) substantive – în genitiv (*vârsta* ***bunicilor***), mai rar, în dativ (*acordarea dreptului de vot* ***femeilor;*** *nepot* ***lui Gheorghe***) sau, excepțional, în nominativ (*devenirea Operei Române* ***instituție*** *de stat,* TV, 1996);

(b) pronume substitute în genitiv (*vârsta* ***lor***); (mai rar) pronume substitute și nesubstitute în dativ (*acordarea dreptului de vot* ***acestora;*** *nepot* ***mie,*** *nepot* ***unuia*** *sau* ***altuia*** *dintre șefi*); pronume personale clitice în dativ cu valoare posesivă (*mersu-****ți***);

(c) numerale substitute în genitiv (*sosirea altor* ***cinci***), mai rar, în dativ (*înmânarea de diplome* ***primilor***);

(d) adjective – propriu-zise (*culoare* ***urâtă,*** *București****ul*** ***interbelic***), pronominale (*nisipul* ***acela***), participiale (*mulțime* ***agitată***), gerunziale (*mâncare* ***aburindă***), alte elemente cu comportament adjectival, cum sunt unele numerale (***trei*** *copii,* ***ambele*** *plecări*);

(e) grupări prepoziționale la care participă substantive (*drum* ***de țară***), pronume (*lauda* ***de sine***), numerale substitute (*o carte* ***dintre primele*** *publicate de autor*), verbe la infinitiv (*plăcerea* ***de a călători***) sau la supin (*apă* ***de băut***), adverbe (*etajul* ***de sus***);

(f) verbe la gerunziu (*apă* ***curgând,*** *listele* ***conținând*** *semnături*);

(g) adverbe (*sosirea* ***mâine***); substantive în curs de adverbializare (*statul la soare* ***ore*** *în șir,* vezi **I, Substantivul, 5.1.1.1**);

(h) grupări prepoziționale de elemente corelative (*distanța* ***de la gară până în sat***);

(i) propoziții introduse de un element relativ anaforic, al cărui antecedent este regentul propoziției (*cartea* ***pe care o citesc,*** *ziua* ***când ne-am întâlnit***), și propoziții relative fără antecedent în regentă (*lista* ***cu ce am de cumpărat***) – vezi **Construcții cu propoziții relative, 3;**

(j) propoziții conjuncționale (*siguranța* ***că va reuși,*** *dorința* ***să plece,*** *întrebarea* ***dacă pleci***) – vezi **Construcții cu propoziții conjuncționale, 3.1.**

Adjuncții substantivului ocupă poziția sintactică de ***atribut,*** respectiv de propoziție atributivă.

Dintre adjuncți, cel ***genitival*** este specific grupului nominal (vezi *infra*, **2.2.1**), iar cel ***adjectival*** este foarte frecvent (vezi *infra*, **2.2.2**). Anumite tipuri de substantive-centru au o distribuție specifică în raport cu adjuncții (mai ales unele dintre substantivele abstracte, „verbale" sau „adjectivale" – vezi *infra*, **2.2.3**).

2.2.1. *Adjunctul genitival* este compatibil cu orice tip de substantiv regent: *casa* (*curajul, Bucureștiul*) ***bunicilor*** *mei*.

> Adjunctul genitival participă mult mai limitat la structura altor grupuri sintactice. Astfel, genitivul este cerut de regimul sintactic al unei subclase de prepoziții (*împotriva* ***corupției***). De asemenea, pot avea formă de genitiv adjuncții anumitor adjective de origine verbală, utilizate și ca substantive: (*echipa*) ***câștigătoare a trofeului.***

2.2.2. *Distribuția* anumitor adjuncți este *largă*, aceștia fiind compatibili cu toate tipurile de substantive regente: adjectivele propriu-zise sau participiale (*om* ***bun, om citit, mare*** *curaj, condiție* ***impusă,*** *plecare* ***grabnică*** sau ***grăbită,*** *cititor* ***avizat,*** *untdelemn* ***vărsat,*** *nisip* ***alb,*** *buchet* ***frumos,*** *bunuri* ***furate,*** *România* ***pitorească,*** *Bucureștiul* ***reconstruit***), unele adjective pronominale (cum sunt cele posesive, echivalente ale genitivului – *copilul / interesul / nisipul / buchetul / Iașiul* ***tău***), grupările prepoziționale conținând substantive (*casă* ***cu curte,*** *iubire* ***de mamă,*** *apă* ***de izvor,*** *armată* ***în retragere,*** *Maria* ***de la Sibiu***) sau adverbe (*copilul / răbdarea / vinul / mulțimea / Sighișoara* ***de atunci***), propozițiile relative cu antecedent în regentă (*casa / plecarea / triunghiul / vinul / buchetul* ***la care se gândea;*** *Sfătuiește-te cu Gheorghiu,* ***care ți-e prieten!***).

2.2.3. *Distribuția* altor adjuncți este *limitată* la combinațiile cu anumite tipuri semantico-gramaticale de substantive-centru.

Astfel, se combină doar cu regenți din clasa substantivelor „verbale" (vezi **I, Substantivul, 4.4.2.2.2**) atributul în dativ și propoziția introdusă de un pronume relativ (sau de un compus nehotărât al acestuia) în dativ, corespunzătoare în grupul verbal complementului indirect (*acordarea dreptului de vot* ***femeilor*** sau ***(ori)cui îl merită*** – *Acordă dreptul de vot femeilor* sau *(ori)cui îl merită.*); atributul în nominativ corespunzător, în grupul verbal, numelui predicativ (*devenirea Operei Române* ***instituție*** – *Opera devine instituție.*). Substantivele deverbale conservă caracteristicile de regim sintactic ale verbului de bază, cum sunt construcția cu dativul și, respectiv, cea cu nominativul nume predicativ.

Adverbele fără prepoziție (*sosirea* ***mâine,*** *prezența* ***aici***) și substantivele cantitative în curs de adverbializare (*statul la soare* ***ore*** *în șir*) se combină numai cu regenți din clasa substantivelor „verbale" sau „adjectivale" (vezi **I**, *ibid.*).

Infinitivul și propoziția conjuncțională se pot combina ca adjuncți numai cu substantivele abstracte: *ideea / dorința* ***de a pleca*** sau ***să plece.***

Anumite tipuri de adjuncți prepoziționali sau conjuncționali apar în grupul nominal doar dacă centrul de grup este un substantiv „verbal" sau „adjectival" care păstrează parțial construcția verbului sau a adjectivului de bază (vezi **I**, *ibid.*). Este cazul grupărilor la care participă prepoziții-regim (*adaptare la, adaptează la; atenție la, atent la; convertire în, convertește în; dependență de, depinde de; receptivitate la, receptiv la*), al propozițiilor introduse de conjuncții-regim (*bănuiala că, bănuiește că; dorința să, dorește să*) și al construcțiilor, mai ales circumstanțiale (*clasificarea / clasifică* ***după greutate,*** *mersul / mergi* ***fără să te sprijini*** *în baston, prezența lui – el este prezent –* ***îndată ce e posibil***).

Dativul posesiv substantival se combină doar cu substantive care indică relații de rudenie ori sociale: (înv.) *nepot* ***vecinului*** *nostru, ucenic* ***bunicului*** *meu* (vezi **I, Substantivul, 3.1.2.4**).

Posibilitățile de combinare cu adjuncții ale substantivelor provenite din conversiune (vezi **I, Substantivul, 5.2.1**) diferă în funcție de caracterul regulat (sistematic) sau accidental al substantivării. De exemplu, participiile substantivate de tipul (*om*) *rănit* sunt articulabile enclitic (*rănitul*) și se combină liber cu adjuncții substantivelor comune animate (*doi răniți pe care i-a îngrijit* etc.). Participiile și alte tipuri de unități substantivate accidental, prin utilizare autonimică, își asociază, de obicei, numai unele dintre contextele obișnuite ale substantivului (comp. ***Rănit*** */* ****Rănitul*** *nu variază după gen și număr în formele de perfect compus.; Din cuvânt lipsește* ***i-ul.;*** *A scris* ***un b înclinat*** *spre stânga.*). Substantivele provenite din alte tipuri de conversiune accidentală au distribuția, de asemenea, limitată la anumite contexte: *Se adresează unui* ***terț*** (**de acolo*) */* ****terțului,*** **acestui* ***terț.;*** unele combinații sunt oarecum stabile (*în* ***sinea*** *mea*).

2.2.4. *Coeziunea* dintre componentele grupului nominal se realizează prin diverse mijloace (vezi și **I, Substantivul, 3.1.7**).

Substantivul impune adjectivului și cuvintelor cu comportament adjectival genul, numărul și cazul prin acord (*prețul* ***acestei cărți cumpărate*** *ieri*, f. sg. G).

Substantivul impune prin regim (vezi *supra*, **2.2.1, 2.2.3**) adjunctului substantival sau pronominal (inclusiv pronumelui care introduce o atributivă relativă fără antecedent) forma de caz sau construcția prepozițională – *pereții* ***casei,*** G; *Hai, fiecare pe la casa* ***cui*** *ne are.* (I. Creangă, *Amintiri*), G; *furnizarea de armament* ***combatanților,*** D; *dependența* ***de părinți,*** Ac cu prepoziție. De asemenea, substantivul impune construcția atributivei cu o conjuncție-regim (*I s-a transmis rugămintea* ***să participe la festivitate.***).

Coeziunea în grupul nominal se realizează și prin prepoziții selectate liber (*zile* ***de vacanță***), prin restricțiile de topică – majoritatea numeralelor cardinale fiind antepuse (***trei*** *copii*), verbul cu formă nepersonală, totdeauna postpus (*dorința* ***de a pleca,*** *alimentele* ***conținând*** *conservanți, cal* ***de furat***) etc.

În unele tipuri de construcții, centrul substantival al grupului nominal și adjunctul său își impun reciproc restricții de formă gramaticală. Astfel, numeralul cardinal, folosit adjectival, selectează o anumită formă de număr a substantivului regent, iar substantivul impune numeralului genul și cazul prin acord gramatical (*Cumpăr* ***o carte.,*** f. sg. Ac; *Cumpăr* ***două cărți.,*** f. pl. Ac) – vezi **Atributul, 2.1.4.** Anumiți adjuncți adjectivali antepuși se construiesc totdeauna cu regentul nearticulat (*acest / același / fiecare / cutare* ***om***); demonstrativele *acesta, acela* se asociază, în postpunere, cu regentul articulat enclitic (***omul*** *acesta*); substantivul-centru impune acestor adjective genul, numărul și cazul, prin acord (*Îl cunosc pe* ***acest om / pe omul acesta.,*** m. sg. Ac) – vezi **I, Substantivul, 3.1.5.**

În limba română contemporană se manifestă tendința de a plasa mărcile flexionare de caz la începutul grupului nominal: *omului cel(ui) bun, domnule căpitan!* (vechi și popular, *domnule căpitane!*).

2.2.5. Grupul nominal poate varia ca *extindere,* în funcție de numărul și de complexitatea adjuncților asociați centrului substantival: *Are* ***casă nouă.*** (un singur adjunct), ***această micuță casă veche de lemn, bine conservată, pe care tocmai o cumpărase*** (șase adjuncți), *Au distribuit* ***ajutoare*** **[*constând* [*în* [*medicamente*]]]** (adjunctul substantivului, gerunziul *constând,* este la rândul său centru de grup și selectează obligatoriu, prin regim, prepoziția *în,* fiind astfel complinit printr-un grup prepozițional; comp. **ajutoare constând* – vezi *infra,* **2.6.2**).

În construcțiile complexe, pe lângă relația sintactică existentă între substantivul-centru și adjuncții săi, se manifestă anumite relații între adjuncți (vezi *infra,* **2.6.1, 2.6.3, 2.6.4**). Relațiile de compatibilitate (de coocurență – ***o casă veche, această casă veche***) și cele de incompatibilitate (**o această casă*) au consecințe directe asupra structurii grupului.

2.2.6. *Prezența adjuncților* în grupul nominal este, în general, *facultativă gramatical.* Grupul nominal are, din acest punct de vedere, o organizare sintactică mai puțin strictă decât grupul verbal și, într-o anumită măsură, chiar decât grupurile adjectival și adverbial, în care exprimarea sau cel puțin subînțelegerea anumitor adjuncți se impune prin trăsăturile centrului: *a se baza pe ceva, *a se baza; apt (pentru); gata (de).*

Cei mai mulți adjuncți ai substantivului sunt (strict formal) suprimabili. Actualizarea lor se justifică informațional. Anumite tipuri semantice de substantive-centru (cum sunt cele relaționale nume de rudenie) cer, de obicei, prezența adjunctului: *Ion este* ***cumnat cu Gheorghe.*** (**Ion este* ***cumnat.***, dar *Ion e* ***tată.***). Absența adjuncților modifică uneori substanțial sensul enunțului: *Toate examenele din studenție au fost pentru mine doar o simplă* ***problemă de timp.*** (O. Paler, *Autoportret*) sau *doar o simplă problemă; „unchiul George" imita parcă gesturile unui* ***om în ținută de seară*** (O. Paler, *ibid.*) sau *gesturile unui om.*

Suprimarea adjuncților categorizanți (vezi *infra,* **2.3.5.1**) face adesea ca structurile să fie incomplete semantic: *imita gesturile unui om în ținută (de seară).*

Adesea adjuncții calificativi, fiind, prin natura funcției lor semantice, mai slab legați de centrul substantival al grupului nominal, pot fi omiși cu ușurință: *Apărat de rele, omul e, totodată, eliberat de frică, printr-o* ***blândă*** *infuzie de încredere și speranță.* (A. Pleșu, *Despre îngeri*).

Într-o situație specială se află determinanții. Prezența lor este obligatorie pragmatico-enunțiativ și pragmatico-semantic (prin funcția lor de integratori enunțiativi), iar uneori și sintactic: *Copilul* (***acest copil***) *întârzie.*, **Copil întârzie.* (vezi *infra,* **2.3, 2.3.1**).

2.3. Funcțiile semantice ale adjuncților

Adjuncții substantivului îndeplinesc diferite funcții semantice (vezi și **I, Substantivul, 3.1.3**).

Orice substantiv exprimă o categorie conceptuală (*câine* exprimă noțiunea de „câine"; în propoziția *Rex este câine.*, substantivul se interpretează intensional, este

utilizat ca predicat logico-semantic, aflat în poziție sintactică de nume predicativ: „Rex are proprietățile a ceea ce, în mod obișnuit, numim *câine*". – vezi **Numele predicativ, 1.2, 2.2.2**). Un tip de adjuncți, *determinanții* (vezi *infra,* **2.3.1** și **I, Clase de cuvinte, 3.3.1**), îndeplinesc funcția *semantico-pragmatică* de „actualizare" discursivă a conceptului exprimat de substantivul-centru, prin precizarea extensională a substantivului și prin asocierea cu un referent (*Câinele* sau ***acest*** *câine se numește Rex.*). Asocierea cu un determinant face posibilă *integrarea* substantivului în enunț.

Integrarea în enunț a substantivului se realizează (a) sub aspectul semantico-pragmatic al asocierii cu referentul și (b) sub aspectul (semantico-) sintactic al capacității de combinare (în propoziția ***Câinele*** *se numește Rex.*, substantivul este utilizat ca argument al predicatului semantic, în poziție de subiect). Funcția determinanților de *integratori enunțiativi* ai substantivului se manifestă numai în planul semantico-pragmatic, nu și în cel sintactic (vezi *infra,* **2.8**).

Determinanții pot cumula funcția de integratori enunțiativi cu o funcție *semantică,* de *individualizare* a referentului substantivului (*câinele* – vezi *infra,* **2.3.2**) sau / și de *cuantificare* a acestuia, introducând o precizare de ordin cantitativ (***doi*** *câini,* ***mulți*** *câini; A apărut cartea.,* exemplu în care articolul integrează substantivul în enunț, îl individualizează și îl cuantifică – vezi *infra,* **2.3.3**).

Adjuncții pot stabili cu substantivul regent un raport semantic, a cărui semnificație corespunde, în unele structuri, diverselor *roluri tematice* (*casa* ***părinților*** – Posesor, *dorința* ***părinților*** – Experimentator; vezi *infra,* **2.3.4**).

Adjuncții pot preciza extensiunea substantivului, în sensul *identificării* referentului (*evenimentele anului* ***viitor***) sau al *categorizării,* al includerii lui într-o clasă (într-un tip) de obiecte (*evenimentele anului* ***sportiv***), sau pot *califica* referentul substantivului regent (*evenimentele anului nu tocmai* ***fericit*** *care trecuse*) – vezi *infra,* **2.3.5.**

Adjuncții care corespund în grupul verbal sau adjectival unor circumstanțiale își mențin semnificația de tip circumstanțial atunci când sunt utilizați ca adjuncți ai substantivelor „verbale" sau „adjectivale": *S-a hotărât părăsirea* ***numaidecât*** *a imobilului., Mă deranja prezența lui* ***aici.,*** *Cel mai mult îl relaxa mersul* ***vara la pescuit.,*** *Mersul* ***fără să te sprijini în baston*** *devine o probă de curaj.* (vezi *supra,* **2.2.3**).

2.3.1. *Determinarea* (*integrarea enunțiativă*) a substantivului se realizează prin articolele definite (***casa,*** *curajul*) sau nedefinite (***un*** *om,* ***o*** *plecare*) și prin toate elementele care cer nearticularea substantivului, îndeplinind rolul pragmatic al articolului definit. Îndeplinesc acest rol unele adjective pronominale (***acest / un / cutare*** *om,* ***ce*** *oraș?, frate-**său,** **altă*** *părere*), numerale (***doi*** *oameni,* ***două*** *plecări*), adjective adverbiale (***asemenea*** *oraș,* ***așa*** *curaj,* ***astfel de*** *copil,* ***altfel de*** *criză*).

2.3.1.1. Determinarea este *specifică grupului substantival:* exclusiv substantivul realizează referința prin combinare cu un determinant. Asocierea determinantului cu un element nesubstantival marchează substantivarea acestuia: *(mai) binele,* ***acel*** *cineva,* ***un*** *oarecare,* ***o*** *nimica toată,* ***Care*** *doi au venit?* (vezi și **I, Substantivul, 5.2.1.4**).

2.3.1.2. Combinarea diverşilor determinanţi cu numele proprii se realizează în condiţii şi cu efecte care particularizează această clasă de substantive (vezi **I, Substantivul, 4.5.2.4**).

Numele proprii se asociază cu un referent obiect nu prin combinare cu un determinant, ci, prin natura lor, independent de contextul concret în care sunt utilizate la un moment dat. De aceea determinanţii nu au funcţie de integratori enunţiativi în grupul nominal al căror centru este un nume propriu.

Determinanţii se combină cu numele proprii animate, în măsura în care acestea au realizat evoluţii semantice de tip metonimic sau metaforic, comportându-se ca substantive comune: *Singurul Picasso din România se află acolo, şi nu e o capodoperă..., dar poartă semnătura Picasso.* (M. Sorescu, *Trei dinţi din faţă, apud* Miron-Fulea 2003b) [„tablou pictat de Picasso"]; *Eminescu e* ***un*** *Leopardi.* (E. Ionescu, *Nu*) [„poet asemănător cu Leopardi"]; ***Nicio*** *Antigonă nu se mai poate împotrivi ordinii raţionale a bărbatului.* (C. Noica, *Cuvânt împreună..., apud* Miron-Fulea 2003a) [„femeie precum Antigona" (numele propriu apare cu vocala finală *-a,* omonimă cu articolul definit, înlocuită prin desinenţa *-ă,* după modelul opoziţiei articulat definit / nearticulat de la substantivele comune feminine, *fata – fată*)]; *Nu cunosc pe* ***acest*** *al o mie unulea Ionescu.* (T. Arghezi, *Cimitirul Buna-Vestire, apud* Miron-Fulea 2003b) [„om numit Ionescu"]; *un domn fanariot,* ***un*** *Mavrogheni* (O. Paler, *Autoportret*) [„membru al familiei Mavrogheni"]; *Este ultimul om,* ***acel*** *Noe pe care-l şi prefera.* (C. Noica, *Cuvânt împreună..., apud* Miron-Fulea 2003a); *Fetiţa ducea în braţe* ***un*** *Azorel cu blăniţă albă.* [„căţel"].

Similar se comportă unele nume proprii inanimate: *Dacă n-aş fi evitat să sar un gard care a fost micul meu Rubicon...* (O. Paler, *Autoportret*) [„limită impusă, interdicţie, a cărei încălcare este un act de îndrăzneală şi schimbă decisiv viitorul"]; în special cele compuse prin abreviere – *La parter s-a deschis* ***un*** *BCR.* [„o agenţie a BCR-ului"]; *BCR-ul de la parter* [„agenţia"].

Abrevierile care au la finală un substantiv cu articol enclitic se pot combina cu alt determinant atunci când sunt utilizate ca substantive comune: ***o*** *Romarta* „un magazin Romarta".

Adjectivul demonstrativ de apropiere şi cel de depărtare pot apărea ca simple elemente de coeziune anaforică a construcţiei, pe lângă nume proprii animate: *S-a dat startul pentru concurentul următor, cu calul Ducipal.* ***Acest*** *(****acel****) Ducipal este (era) un pursânge arab.* Contextual, demonstrativele (în special în variantele neliterare *ăsta, ăla*) exprimă atitudinea vorbitorului faţă de fiinţa numită, introducând o nuanţă mai ales depreciativă sau ironică: *Îl lauzi prea mult pe* ***acest*** *Victor (pe Victor* ***ăsta****, pe Victor* ***ăla****)!*

Unele nume proprii inanimate se utilizează cu şi fără articol enclitic, după reguli similare celor din flexiunea substantivelor comune (vezi **I, Substantivul, 3.1.5**).

Rolul articolului enclitic este morfosintactic, de marcă a cazului, obligatorie la genitiv-dativ şi la acuzativ (în anumite poziţii sintactice): *Bucureşti(ul) este un oraş.* (N), *populaţia Bucureştiului* (G), *necesar Bucureştiului* (D), *Vizitează Bucureştiul* (Ac, complement direct). Acelaşi rol are articolul enclitic pe lângă numele proprii compuse prin abreviere, care se termină în alt sunet decât în vocală atonă (tendinţa limbii actuale fiind de a elimina determinantul sau de a-l separa în scris prin cratimă): *TIB-ul va fi ascuns în spatele a două turnuri gemene.* (Rlib, 2004), *PSD a părăsit sala.* (Rlib, 2004) [N]; *înscrierea în circulaţie a VW-ului achiziţionat* (Rlib, 2004), *privatizarea CEC* (Rlib, 2004) sau *CEC-ului* [G]; *a făcut CSM-ului şapte propuneri* (Rlib, 2004), *un interviu acordat BBC* (Rlib, 2004) [D]; *legături cu KGB-ul* (Rlib, 2004), *judecător la ICCJ* (Rlib, 2004) [Ac cu prepoziţie].

Abrevierile terminate în vocală atonă de obicei nu se articulează enclitic (*cu ocazia centenarului FIFA,* Rlib, 2004). Unele apar recent în formă articulată (*ONU-lui,* pronunţat [onuuluĭ]).

Formaţii ca *FIFA* au o formă de genitiv-dativ în *-ei, FIFEI,* după modelul declinării articulate a substantivelor comune feminine, *casa – casei.*

La nume proprii inanimate, ca *Dunărea,* elementul final *-a,* omonim cu articolul definit, cunoaşte aceeaşi variaţie flexionară ca şi articolul; *-a* este suprimat contextual după modelul opoziţiei de articulare a substantivelor comune feminine: *Dunărea / marea este frumoasă.; frumuseţea Dunării / mării; pe Dunăre / pe mare.*

Comportamentul este diferit atunci când numele propriu e asociat cu alt referent decât cel obişnuit: *lângă Dunăre* „fluviu", *lângă Dunărea* „clădire"; *un Carpaţi* (numele propriu plural este determinat printr-un singular în contextul dat, cu referire la „un pachet de ţigări" sau la „o ţigară Carpaţi", dar este incompatibil cu determinanţii la singular când denumeşte un lanţ de munţi).

2.3.2. *Individualizarea* substantivului se poate realiza prin diverşi determinanţi noncantitativi, cum sunt articolul definit sau nedefinit (***un*** *om, interesul*) şi unele adjective pronominale (demonstrative, ***această*** *plecare;* posesive, *frate-****meu***). În prezenţa articolului definit, ceilalţi determinanţi noncantitativi au exclusiv rol de individualizare, integrarea substantivului în discurs realizându-se prin articol: *omul acesta, fratele meu, părerile celelalte.* Determinanţii numelor proprii nu au rol de individualizare, ci alte roluri semantice şi / sau gramaticale (vezi *supra,* **2.3.1.2**).

2.3.3. *Cuantificarea* substantivului se poate realiza prin anumiţi adjuncţi ai acestuia sau prin alte mijloace (pentru care vezi *infra,* **2.4**).

Adjuncţii cuantificatori ai substantivului sunt determinanţii cantitativi şi alţi termeni, exteriori clasei determinanţilor: numeralele cardinale propriu-zise (***doi*** *copii*), distributive (***câte doi*** *copii*), colective (***amândoi*** *copiii*); unele adjective nedefinite (*câţiva, fiecare, oricare, orice, vreun; mulţi, numeroşi, puţini, toţi –* ***fiecare*** *om,* ***toţi*** *oamenii*), interogative (*cât? –* ***câte*** *crize?*), relative (*Notează în registru* ***câte cărţi s-au vândut.***), negative (*niciun –* ***nicio*** *armată*); articolul definit şi nedefinit (*carte****a, o*** *carte*); vezi şi **I, Substantivul, 3.1.3, 4.1.2**.

2.3.3.1. Extensiunea substantivului cuantificat poate fi o mulţime de obiecte nonvidă (*trei copii, două ploi, amândouă / toate concursurile, buchetul, un minut*), o mulţime vidă – în situaţia cuantificării negative (*nicio secundă*) – sau un singur obiect, implicându-se însă existenţa unei pluralităţi (*fiecare om*).

2.3.3.2. Numeralele cardinale propriu-zise şi cele colective exprimă o cantitate definită, precisă: ***două / ambele*** *case.*

Adjectivele pronominale *atât(a), cât* (*oricât, câţiva*), *ceva, mult, puţin, nişte* (şi *niscai, niscaiva,* populare), *oarecare,* alte adjective ca *destul, numeros, diferiţi, diverşi* exprimă o cantitate nedefinită: ***atâţia*** (***câţi, câţiva, mulţi, destui***) *oameni,* ***ceva*** (***nişte***) *lapte. Câte cărţi n-a citit!.*

Adjectivele pronominale nedefinite *fiecare* (şi *fiece,* rar, învechit), *oricare, orice,* adjectivele interogative şi / sau relative *care, ce,* construite cu substantivul-

centru la singular, precum şi numeralele distributive implică nonunicitatea, se referă la o pluralitate în mod distributiv: ***fiecare*** (***oricare, orice, care?***) *om; Notează pe* ***câte o*** *foaie de hârtie.*

Referirea la pluralitate se poate face global, colectiv, substantivul cuantificat având formă de plural: ***toţi / tustrei*** *oamenii.*

Cuantificatorii colectivi şi cei distributivi de tipul *fiecare, oricare, orice* sunt cuantificatori „universali", indicând referirea la o întreagă clasă referenţială.

Adjectivele *care, ce* şi compusele nedefinite *oricare, orice,* adjectivele nedefinite *unii, vreunii,* construite cu substantivul-centru la plural, se referă la o subclasă de obiecte, în construcţii partitive: ***orice*** (***unii***) *oameni,* ***Care*** *oameni?.*

> Adjectivul relativ *care,* dependent sintactic, în propoziţia atributivă neinterogativă, de antecedentul său reluat din regentă, individualizează substantivul regent şi uneori dezambiguizează structura, indicând neechivoc antecedentul: *A locuit la nepotul unui bun prieten al ei,* ***care nepot*** *se numea Mihai.* (acelaşi efect, de dezambiguizare, se obţine prin construcţia cu pronume relativ *nepot care*).
>
> Locuţiunile adjectivale nedefinite *cine ştie ce, nu ştiu care, nu ştiu ce, te miri ce,* formate cu adjectivele *care, ce,* sunt cuantificatori slabi, care introduc (uneori preponderent) o semnificaţie calificativă: *Nu a avut* ***cine ştie ce succese.*** „multe, mari".

Articolul definit sau nedefinit exprimă unicitatea obiectului denotat de substantivul-centru: *casa,* ***o*** *casă.*

Adjectivele negative *niciun, nicio* exprimă o cantitate nulă şi se combină cu substantive la singular: *nicio casă.* Locuţiunea *niciun fel de* se asociază cu pluralul substantivelor numărabile (*Nu are* ***niciun fel de probleme.***), fiind compatibilă şi cu singularul, în cazul celor nonnumărabile (*Nu are* ***niciun fel de importanţă.***).

Articolul, adjectivele de tipul *vreun, niciun* sunt cuantificatori „existenţiali", indicând existenţa, respectiv inexistenţa referentului. Presupoziţia de existenţă este asociată şi altor cuantificatori: ***Unii / mulţi / puţini*** *oameni călătoresc iarna.*

Valoarea generică poate fi exprimată în grupul nominal prin cuantificatorii universali şi prin unii cuantificatori existenţiali (articolul definit şi nedefinit, *niciun*): ***Omul*** (***un om, orice om***) *are defecte.,* (***Toţi***) ***oamenii*** *au defecte.*

Adjectivele numerale multiplicative şi sinonimele lor adjectivale sau participiale precizează sub aspect cantitativ şi totodată califică sau categorizează referentul substantivului regent: *grâul* ***însutit,*** *câştigul* ***înzecit,*** *garsonieră* ***dublă,*** *imagine* (***de***)***dublată*** (***multiplicată***), *personalitate* ***multiplă.***

2.3.3.3. Semnificaţia cuantificatorilor variază, în anumite limite, de la un context la altul.

Astfel, unii cuantificatori nedefiniţi apar în construcţii partitive: *Expoziţia cuprinde toate lucrările pictorului;* ***câteva*** *tablouri sunt inedite.*

Anumiţi cuantificatori dobândesc o semnificaţie „universală", de „totalitate", prin articulare sau prin combinare cu demonstrativul *cel:* ***Multele*** (***puţinele, numeroasele, cele câteva***) *cărţi pe care le-a scris sunt romane.* („toate"), faţă de ***Multe*** (***puţine, numeroase, câteva***) *cărţi pe care le-a scris sunt romane.* („unele",

partitiv). Semnificaţia este influenţată uneori de ordinea lineară a elementelor: *Cărţile* ***multe*** (***puţine, numeroase***) *pe care le-a scris sunt romane.* (valoare calificativă).

Comparativul de superioritate al adjectivului *mult* poate exprima contextual aproximaţia (*A scris* ***mai multe*** *cărţi.* „câteva"), sens dezvoltat pe baza celui comparativ (din structurile de tipul *una sau mai multe cărţi,* „mai mult de una", deci „cantitate nedefinită, pluralitate").

Adjective ca *oarecare, diferiţi, diverşi, varii* au sens cantitativ numai când precedă substantivul: *Avea* ***oarecare*** *îndrăzneală.* „puţină"; *A cercetat* ***diferite / diverse / varii*** *fapte.* „unele". În postpoziţie, aceste elemente actualizează o semnificaţie lexicală de tip calificativ: *om* ***oarecare*** „comun, fără importanţă"; *fapte* ***diferite, diverse, varii*** „distincte, variate".

> La limita cu cuantificatorii se situează adjuncţii care califică (identifică sau categorizează) referentul substantivului printr-o proprietate cantitativă a acestuia: *casă* ***mare,*** *interes* ***major*** (***maxim***), *examen* ***parţial,*** *ploaie* ***abundentă.***

2.3.4. *Semnificaţia de rol tematic* (vezi **I, Verbul. Prezentare generală,** 4) a adjunctului variază de la un tip de grup nominal la altul, după clasa semantico-gramaticală căreia îi aparţine substantivul-centru.

2.3.4.1. Specific adjuncţilor numelui este rolul ***Posesor*** (vezi **I, Substantivul, 3.1.3**). Relaţia semantică de posesie dintre adjunct (Posesor) şi centrul substantival al grupului nominal identifică indirect referentul centrului, şi anume obiectul posedat. Relaţia de posesie subsumează diverse alte semnificaţii: apartenenţa propriu-zisă faţă de un Posesor animat (*casa omului*); (într-o accepţie lărgită a termenului) apartenenţa la un anumit loc, originea (*oamenii locului, satului*), apartenenţa părţilor la întreg (relaţia partitivă, *pereţii casei*), apartenenţa la o familie (relaţia de rudenie, *frate / fratele vecinului*), asocierea (*cristalul mesei* „de pe masă").

Realizarea tipică a Posesorului este ***genitivul*** (*casa* ***bunicilor***). Posesorul se exprimă şi prin diverse elemente echivalente cu genitivul: adjective pronominale posesive (*casa* ***mea***), grupări prepoziţionale (*casa* ***a doi bătrâni***), propoziţii relative fără antecedent, introduse de un pronume în genitiv (*costumaţia* ***cui participă la carnaval***), propoziţii relative introduse printr-o construcţie prepoziţională echivalentă cu genitivul (*suprafaţa* ***a ceea ce se vede***), dative pronominale clitice (inv. *locu-ţi*), unele adjective propriu-zise (***propria*** *ţară* „a lor, a mea", *casa* ***părintească*** „a părinţilor"). Dativul substantival, din structurile de tipul: *frate vecinului nostru, ucenic* ***lui Gheorghe,*** are semnificaţie de Posesor (regentul său fiind un substantiv care indică o relaţie de rudenie sau socială, subsumabilă raportului de posesie); totodată dativul poate fi interpretat, în aceste structuri, ca fiind o realizare a Temei (rol asociat conceptual substantivului regent).

Unele sintagme prepoziţionale exprimă posesia ca semnificaţie secundară, rolul lor principal fiind acela de a califica obiectul denotat de regent sau de a indica apartenenţa lui la o clasă (categorie) de obiecte (*casă de gospodari* „a unor gospodari" şi „bine întreţinută, înzestrată cu bunurile necesare etc.").

Relaţia de posesie este compatibilă cu diferite tipuri semantico-gramaticale de regenţi: substantive comune propriu-zise (***rochia*** *femeii*), substantive masive

(*sângele victimei*), colective (***buchetul** Anei*), abstracte (***curajul** Anei*), nume proprii (***Mihai** al nostru, **Bucureştiul** bunicilor mei*).

2.3.4.2. Spre deosebire de substantivele prototipice, substantivele „verbale" şi cele „adjectivale" (vezi **I**, **Substantivul, 4.4.2.2.2**) au asociată configuraţia de roluri tematice a verbului sau a adjectivului cu care se înrudesc prin formă, iar uneori numai prin conţinut:

– Agentul – *munca **lui** [El munceşte.]*, *exodul **populaţiei** [Populaţia pleacă, emigrează.]*

– Pacientul / Tema – *vinderea **casei** [Vinde casa.]*, *lovirea **Anei** [O loveşte pe Ana.]*, *prezenţa **lui** [El este prezent.]*, inclusiv în ipostaza de obiect posedat, când substantivul regent provine de la un verb de posesie – *deţinerea **titlului** [Deţine titlul.]*

– Experimentatorul – *în văzul **tuturor** [Toţi văd.]*, *cu vrerea **ta** [Tu vrei.]*, *tristeţea **lui** [El este trist.]*

– Cauzalul – *omor **din imprudenţă** [A omorât din imprudenţă.]*

– Instrumentalul – *trasul **cu arcul** [Trage cu arcul.]*

– Sursa, Ţinta, Parcursul – *traversarea **de pe un mal pe altul, peste pod** [Traversează de pe un mal pe altul, peste pod.]*, *mersul **la Bucureşti** – [Merge la Bucureşti.]*

– Locativul – *prezenţa **în casă** [Este prezent în casă.]*

– Beneficiarul – *cumpărarea de cadouri **copiilor** [Cumpără cadouri copiilor.]* etc.

2.3.4.3. În unele contexte, substantivul-centru al grupului nominal este ambiguu semantic, actualizând, pe lângă valoarea abstractă verbală („acţiune"), şi o valoare derivată metonimic, adesea concretă („rezultat, obiect etc. al acţiunii"). Ambiguitatea centrului implică ambiguitatea adjunctului acestuia, care cumulează, pe de o parte, un rol tematic corelat cu interpretarea abstractă a centrului şi, pe de altă parte, rolul Posesor corelat cu interpretarea concretă: *Expo-Market Herăstrău, centrul **cumpărăturilor tuturor*** (TV, 1995) [„unde toţi cumpără" (Agent), „cumpărăturilor (mărfurilor) care aparţin tuturor" (Posesor)], *El se va ocupa de **denumirea instituţiei.*** [„se va ocupa de acţiunea de a găsi o denumire instituţiei, va denumi instituţia" (Temă), „se va ocupa de numele instituţiei" (Posesor)].

Anumite rădăcini lexicale, mai ales verbale, intră în formaţii substantivale concurente, dintre care unele au sens abstract şi se construiesc cu actanţi specifici verbului, iar altele au sens concret şi se construiesc cu Posesor: *zugrăvirea / zugrăvitul camerei* „acţiune", cu adjunct Temă; *zugrăveala camerei* „rezultatul acţiunii", cu adjunct Posesor.

Adjuncţii genitivali ai substantivelor provenite de la verbe tranzitive agentive pot fi interpretaţi ca având semnificaţie corespunzătoare, în construcţia verbală, subiectului Agent sau complementului direct Temă. În aceste structuri, distincţia semantică Agent / Temă se neutralizează: *lauda **studenţilor*** „studenţii (Agent) laudă" şi „(cineva) îi laudă pe studenţi (Temă)"; *cercetarea **studenţilor*** „studenţii (Agent) cercetează", „(cineva) îi cercetează pe studenţi (Temă)" (substantivul-centru având sens abstract, de „acţiune"), dar şi „opera (ştiinţifică a) studenţilor (Posesor)" (substantivul regent referindu-se la rezultatul concret al acţiunii).

2.3.4.4. De obicei, rolurile tematice sunt exprimate diferit în grupul verbal sau adjectival şi în grupul nominal.

Principalii actanţi de tip verbal sau adjectival îşi modifică forma atunci când se realizează ca adjuncţi ai substantivului. Se redau prin genitiv sau prin elemente echivalente cu genitivul:

– Agentul subiect – *munca **lui** [El munceşte.]*, *munca **a doi** dintre ei [Doi muncesc.]*, *defilare **de trupe** [Defilează trupe.]*, *control **sârb*** „control al sârbilor" *[Sârbii controlează.]*

– Pacientul / Tema subiect, complement direct, complement prepoziţional – *limpezirea **vremii** [Vremea se limpezeşte.]*, *prezenţa **lui** [El este prezent.]*, *deţinerea **a două treimi** [Deţine două treimi.]*, *lauda **de sine** [Se laudă pe sine.]*, *vânzări **imobiliare*** „vânzări de imobile" *[Vinde imobile.]*, *Fugeau de **teama turcilor.** [Fugeau pentru că se temeau de turci.]*

– Experimentatorul subiect, complement direct sau indirect – *în văzul **tuturor** [Toţi văd.]*, *usturimea **lui** [Îl ustură.]*, *plăcerea **lui** [Îi place.]*.

În general, îşi menţin forma:

– Ţinta (Destinatarul) şi Beneficiarul complement indirect în dativ sau prepoziţional – *trimiterea de invitaţii **prietenilor** [Trimite invitaţii prietenilor.]*, *cumpărarea de cadouri **copiilor*** sau ***pentru copii** [Cumpără cadouri copiilor* sau *pentru copii.]* (grupul prepoziţional putând fi interpretat şi ca atribut al substantivului *cadouri*)

– diversele roluri realizate în mod obişnuit ca circumstanţiale, şi anume Cauzalul (*omor / omoară **din imprudenţă***); Sursa, Ţinta, Parcursul (*traversarea / traversează **de pe un mal pe altul, peste pod***); Locativul (*prezenţa / prezent **în clasă***) etc.

Propoziţiile interogative indirecte, relative sau conjuncţionale, sunt adesea interpretabile semantic ca expresii ale rolului Temă şi îşi menţin în grupul nominal construcţia originară, din grupul verbului sau al adjectivului: *întrebarea / întreabă **cine eşti şi dacă pleci.***

Rolul conceptual nonactanţial care subsumează diversele „stări de a fi", exprimate în grupul verbal prin nume predicativ sau prin complementul predicativ al obiectului, se poate realiza ca adjunct al numelui, cu formă de nominativ sau cu formă cazuală nemarcată (nominativ-acuzativ) – vezi **Complementul predicativ al obiectului, 2**: *devenirea Operei Române **instituţie** de stat [Opera devine instituţie.]*; *numirea lui **profesor** [Îl numeşte profesor.]*.

> Substantivele abstracte verbale sau adjectivale utilizate contextual cu o semnificaţie lexicală derivată, adesea concretă, îşi ataşează anumiţi adjuncţi de tip circumstanţial cu ajutorul prepoziţiei *de*, ca orice substantiv prototipic: *defilarea **din** piaţă* („rezultat al acţiunii", prep. *de* + *în*), dar *defilarea **în** piaţă* („acţiune"); *scrisul **de pe** hârtie* („rezultat al acţiunii, ceea ce a fost scris"), faţă de *scrisul **pe** hârtie* („acţiune"); *prezenţa **de la** cursuri* („numărul celor prezenţi"), faţă de *prezenţa **la** cursuri* („faptul de a fi prezenţi"). În contextele în care centrul substantival actualizează un sens lexical derivat, adjunctul nu are semnificaţia unui rol tematic (Locativ, în exemplele date), ci restrânge extensiunea centrului (vezi *infra*, **2.3.5**).

2.3.5. *Modificarea* (*restrângerea*) extensiunii substantivului şi *calificarea* acestuia se realizează prin exprimarea unei proprietăţi a referentului său.

Adjuncţii care pot îndeplini în grupul nominal aceste funcţii semantice sunt, formal, variaţi.

2.3.5.1. Unii adjuncţi restrâng clasa referenţială a substantivului regent, indicând proprietatea definitorie pentru o (sub)clasă (o categorie, un tip) de entităţi desemnate de grupul nominal ca ansamblu: *câine, faţă de câine ciobănesc* (denumind o rasă de câini). Semantic, grupul nominal este o unitate denotativă.

Restrâng (în acest sens) referinţa substantivului toate adjectivele categoriale (*an **calendaristic / fiscal / sportiv / şcolar,** suc **gastric,** triunghi **isoscel***). Un rol similar pot avea îmbinarea locuţională *ce fel de?* (***Ce fel de om eşti?!***), unele grupări prepoziţionale la care participă substantive (*ani **de liceu,** coleg **de şcoală,** frunze **de copac,** flori **de măr,** sare **cu / fără sodiu,** sală **de concerte,*** inclusiv substantive cu sens relaţional – *văr **după mamă,** Sunt fraţi numai **după tată**.*) sau supine (*cal **de furat***), dar şi genitive (*omul **interesului***).

> Îmbinarea *un fel de* nu îndeplineşte acelaşi rol semantic, ci exprimă, de obicei, incertitudinea asupra referentului: *Peste oraş se lăsa un fel de ceaţă.*

Restrângerea clasei referenţiale a substantivului se poate realiza şi în sensul identificării referentului, distingându-l explicit sau numai implicit de alţi referenţi. Pot îndeplini acest rol: adjectivele ordinale (numerale, adjective propriu-zise ca *ultim, penultim, antepenultim,* îmbinarea *cel din urmă,* adjectivul interogativ *al câtelea? – **prima, şi nu ultima** casă; **A câta** încercare?*); diferite tipuri de grupări prepoziţionale, la care participă substantive (*oameni **din sat,** peretele **dinspre stradă***), pronume (*o carte **de-astea***), infinitive (*Ai obligaţia **de a citi,** nu şi **de a memora** textul.*) sau adverbe (*cartea **de acolo,** furtuna **de atunci***); unele tipuri de propoziţii relative neizolate cu antecedent în regentă (*băiatul **care vine,** locul **unde / în care mă aflu***) sau fără antecedent (*teama **de ceea ce s-ar putea întâmpla***) şi propoziţii conjuncţionale (*E momentul **să fac o precizare despre natura ascezei.*** – A. Pleşu, *Despre îngeri*); gerunziile (*Am corectat paginile **conţinând** bibliografia.*); genitivul (în construcţii ca *problema **banilor***).

Adesea adjuncţii categorizanţi au şi rol de identificare a referentului: *În decembrie se încheie anul **fiscal,** nu şi anul **şcolar.,** Poartă haine **de furat** sau **de căpătat.*** Un mod aparte de identificare sunt genitivul şi grupul prepoziţional cu rol denominativ (*galeria **oglinzilor,** ziua **de marţi***).

2.3.5.2. Adjuncţii cu rol de calificare sunt în special adjectivele calificative (*cu **minunata şi teribila** ei nepăsare* – O. Paler, *Autoportret*). De tip special sunt construcţiile stabile, cu valoarea superlativului absolut, fie vechi (*în vecii vecilor, în veci de veci*), fie mai recente (argotice – *băiat de băiat, filme de filme*) şi construcţiile comparative nonatributive, interpretabile şi ca presupunând elipsa unui adjectiv: *o zi* [lungă] *cât o viaţă, faţă* [albă] *ca zăpada.*

2.3.5.3. Distincţia semantică dintre „categorizare" şi „calificare" nu e totdeauna netă, multe contexte fiind ambigue din acest punct de vedere: *Dimineaţa, când văd lumina **cenuşie** care se strecoară de-afară printre jaluzele, sunt fericit că voi vedea din nou cerul limpezindu-se.* (O. Paler, *Autoportret*) [„un anume fel de lumină" sau „o lumină, iar aceasta este cenuşie"].

2.3.5.4. Adjuncţii restrictivi şi cei calificativi au o compatibilitate combinatorie extrem de largă. Ei se pot asocia cu orice tip de substantive-centru: comune propriu-zise (***an fericit***), masive (***făină albă, veche***), colective (***armată înfometată***), abstracte (***curaj mare***), „verbale" sau „adjectivale" (***moarte** grabnică, **plânsul** care se oprise, **stare** de funcţionare, **tristeţe** apăsătoare*), nume proprii (*banul **Ion***). Nu orice tip de adjunct se combină însă cu toate tipurile de substantive (vezi *supra*, **2.2.2, 2.2.3**).

2.4. Cuantificarea grupului nominal

În grupul nominal, cuantificarea se realizează atât prin adjuncţii substantivului-centru (vezi *supra*, **2.3.3.**), cât şi prin alte mijloace.

2.4.1. Forma flexionară de număr (singular / plural) a substantivului exprimă (prin mărci gramaticalizate – desinenţe) o informaţie intrinsecă de tip cantitativ (*casă, case*). În unele contexte, forma de singular poate avea semnificaţie de pluralitate distributivă: *Cei trei au ajuns* [„fiecare"] *la spital cu **capul** spart., Vai de **capul** nostru!* („al fiecăruia").

2.4.2. Cuantificarea substantivului se realizează, de asemenea, prin (semi)adverbe şi prin grupări adverbiale fără funcţie sintactică, ce introduc în grupul nominal o semnificaţie de tip restrictiv (*decât, doar, numai, exclusiv*), cumulativ (*încă, şi*), cumulativ-negativ (*nici, nici măcar, nici cel puţin*), implicând existenţa unei pluralităţi: *Numai copilul a plecat.* („altcineva nu a plecat"); *Şi copilul a plecat.* („copilul şi altcineva / alţii au plecat"); *Nici măcar copilul nu a plecat.* („copilul şi altcineva / alţii nu au plecat"); *Transportul urma să fie însoţit de încă un angajat înarmat.* (Rlib, 2004 – „de un angajat şi de altcineva / alţii"; adverbul cuantifică aici grupul nominal *un angajat*, care include cuantificatorul *un*).

Tipuri speciale sunt combinaţiile (din exprimarea familiară, colocvială) cu particula adverbială cantitativă *la: Au venit **la** oameni!* („mulţi oameni"), *Mănâncă **la** pâine!* („multă pâine") şi cele cu adverbul exclamativ *ce* şi prepoziţia *de(-a)*: *Ce de mere ai cules!* („multe mere"), *Ce de(-a) pâine mânca!* („multă pâine").

2.4.3. Grupul nominal se poate combina cu substantive care precizează cantitatea referentului său (*majoritate, mulţime, grup, parte, jumătate, sfert, număr, serie* etc.; vezi şi **I. Substantivul, 4.3**). Uneori substantivul cu sens cantitativ este formal regent, antepus faţă de substantivul pe care îl cuantifică. Dependenţa sintactică dintre substantivul cuantificat şi cel cuantificator se realizează prin forma de genitiv (*A citit majoritatea **cărţilor cumpărate.***) sau prin prepoziţiile *de, din, dintre* (*A citit o mulţime **de cărţi,** o parte **dintre cărţi.**; Jumătate **din lapte** s-a stricat.*).

În unele contexte verbul şi adjectivul se acordă cu substantivul cuantificat (centrul semantic al grupului nominal), nu cu substantivul cantitativ (centrul formal) cu care sunt în relaţie sintactică: *O mulţime de cărţi sunt noi.*, nu *este nouă.* Între (a) *Se văd o mulţime de oameni.* şi (b) *Se vede o mulţime de oameni.* există o diferenţă de conceptualizare: în enunţul (a), actantul Temă („ceea ce se vede") este plural, *oameni*, iar substantivul *mulţime* este un cuantificator al Temei; în enunţul (b), actantul Temă („ceea ce se vede") este singular, *mulţime*, iar gruparea prepoziţională *de oameni* îi precizează semantic conţinutul.

Contextual, în special în cazul substantivelor masive sau al celor abstracte (vezi **I, Substantivul, 4.1, 4.2**), şi alte cuvinte pot fi asimilate cantitativelor: *o **mână** de orez; A băut **o ceaşcă** de cafea.; Adaugă **un vârf de cuţit** de sare şi **o picătură** de oţet.; **un pic** de linişte; **un strop** de fericire; **un dram** de noroc* etc.

Unele substantive cantitative apar şi după grupul nominal, având o valoare apropiată de cea a adjectivelor (fam. *A citit cărţi o mulţime, o grămadă.* „multe") sau a adverbelor (pop. *Parcurge drumul / calea jumătate.* „cât").

În poziţia substantivului cantitativ, mai ales antepus, cu prepoziţie, apar (îmbinări cu) numerale fracţionare (***două treimi** dintre absolvenţi*) şi diverse structuri echivalente cu acestea (***a treia parte** dintre absolvenţi; **trei procente** / 3% din voturi* etc.).

> În structurile cu elementele în ordine inversă, *partea a patra*, numeralul este ordinal şi nu are semnificaţie cantitativă, fiind mai degrabă restrictiv, identificator (vezi *supra*, **2.3.5.1**).

De asemenea, în poziţia substantivului cantitativ pot fi utilizate unele substitute pronominale sau numerale, asimilate cu adjuncţii cantitativi: ***câte** (**atâtea, unele, două**) dintre cărţi.*

2.4.4. O construcţie specifică limbii române este cea care cuprinde un numeral cardinal (cuantificator) urmat de prepoziţia *de* şi de substantivul cuantificat: *douăzeci de oameni* (vezi **I, Numeralul, 2.5.1.1**). Substantivul poate fi interpretat drept centru sintactic în grupul nominal, iar numeralul ca adjunct al său cuantificator, prin analogie cu structurile fără *de* (*nouăsprezece oameni*), în construcţiile în care substantivul, şi nu numeralul, impune acordul în gen al adjectivelor şi al elementului *cel: (cei) douăzeci (cei două mii) **de oameni prezenţi**.* Organizarea sintactică a grupului nominal este mai puţin clară în structurile în care cuantificatorul este un substantiv numeral (***zeci şi zeci, sute, miile** de oameni prezenţi*) şi în structurile în care acordul se face cu cuantificatorul (***cele două milioane** de oameni, **miile** de dolari **cheltuite** ilegal*). Calitatea substantivală a cuantificatorului şi, mai ales, acordul indică inversarea raportului sintactic în acest tip de grupuri nominale, cuantificatorul fiind centrul, iar substantivul cuantificat, adjunctul său.

2.4.5. Selecţia cuantificatorilor diferă parţial, în funcţie de caracteristica substantivului-centru de a fi numărabil sau nonumărabil (pentru detalii, vezi **I, Substantivul, 1.3**).

Numele de acţiune şi câteva nume de stare având corespondent verbal sunt compatibile cu cuantificatorii adverbiali specifici verbului, care nu apar în construcţia celorlalte substantive (vezi **I, Substantivul, 4.4.2.2.2**): numeralele adverbiale cardinale şi ordinale (*plecarea **de două ori**, existenţa **pentru prima dată** a unor dovezi*), adverbele numerale multiplicative (*răsplătirea **înzecit***), unele adverbe temporale aspectuale (*plecarea **frecvent, totdeauna***), unele substantive utilizate adverbial (*mersul pe jos **ore** în şir, cititul **dimineaţa***).

2.4.6. Cuantificatorii se pot combina între ei ori cu alte elemente (cum sunt negaţia, expresiile aproximării etc.), formând structuri cuantificate complexe: ***nu fiecare** casă, **nu toate** casele, **aproape / mai / cam toate** casele, **aproape nicio** casă* (structuri partitive); ***mai mult** (**mai puţin**) **de trei** cărţi, **peste / sub / nici / vreo trei** procente* (structuri nedefinite); ***aproximativ 4 la sută** dintre francezi* (Rlib, 2004 – structură partitivă nedefinită); *adună în fiecare an **tot mai puţini** specialişti* (Rlib, 2004 – structură care exprimă progresia nedefinită); ***o oră şi trei sferturi, un** metru **şi jumătate, o** unitate **şi trei optimi*** (numere mixte, alcătuite dintr-un numeral cardinal propriu-zis şi unul fracţionar sau un echivalent al acestuia, substantivul fiind la singular, intercalat între cuantificatori în exprimarea comună, dar în formă de plural, şi plasat după cuantificatori în transpunerea verbală a notaţiei cifrice – ***una şi trei optimi** unităţi*).

Adjectivul *vreun* şi articolul nedefinit, cu valoare generică, pot exprima în construcţiile negative o semnificaţie similară aceleia a cuantificatorilor negativi (vezi **Negaţia, 2.2.3**): *N-a citit niciodată **vreo / o** carte., O **cărte** n-a citit!* (cu intonaţie de tip special şi cu accent frastic pe substantiv – vezi **Organizarea prozodică a enunţului, 2.1.4**) [„n-a citit nicio carte"].

Cuantificatorul negativ *niciun* şi marca negativă *nici* îşi pot asocia substantive, mai ales cantitative, cu efect de intensificare a cuantificării negative în grupul nominal: ***nicio picătură de** apă, **niciun dram de** noroc, Nu se vede **nici picior de** om.* [„niciun om"] (vezi *supra*, **2.4.3,** şi **Negaţia, 2.5**).

2.4.7. Uneori *„domeniul"* cuantificatorului (secvenţa cuantificată) afectează şi elemente din afara grupului nominal.

Semnificaţia cuantificatorului se extinde uneori asupra regentului faţă de care grupul nominal cuantificat este dependent sintactic: *Memorează fiecare cifră.* „pe rând" (acţiunea verbului regent e realizată distributiv); *Memorează câteva cifre din număr.* (cuantificare partitivă); *Memorează toate cifrele.* „deodată sau pe rând" (structură ambiguă, acţiunea verbului realizându-se colectiv sau distributiv). Unii regenţi sunt semantic incompatibili cu anumite tipuri de interpretare (de exemplu, fraza *Citeşte toate ziarele.* descrie o acţiune realizată distributiv, deşi perspectiva asupra obiectului acţiunii este colectivă, globalizantă).

Cuantificatorii restrictivi permit mai multe interpretări. Ei au asociată o semnificaţie negativă implicită, care se poate extinde fie asupra unui domeniu restrâns, care include şi regentul grupului cuantificat (*Vreau să plece **numai Ion.*** [„vreau să *nu* plece altcineva"]), fie asupra unui domeniu mai larg, care include un grup sintactic supraordonat, eventual întregul enunţ („*nu* vreau să plece altcineva"). Faptul explică „mobilitatea", libertatea de topică a cuantificatorilor de acest tip: *Vede la distanţă de **numai doi metri** (**de doi metri numai, numai de doi metri, numai la distanţă de doi metri, numai la doi metri distanţă**).*

Extragerea unui grup nominal care include anumiţi cuantificatori, cum sunt cei distributivi, şi deplasarea lui la început de frază are drept consecinţă extinderea domeniului de cuantificare asupra întregii fraze: *E obligatoriu să participe **fiecare student.*** [„obligaţia este ca fiecare student să participe"]; ***Fiecare student** e obligatoriu să participe.* [„pentru fiecare student în parte, obligaţia este să participe"].

2.5. Modificarea raportului dintre constituenţi

Inversiunea constituenţilor grupului nominal poate modifica raportul sintactic dintre aceştia. Construcţiile au, în general, valoare comparativă; prin inversiune, adjunctul comparativ al substantivului din construcţia de bază devine centru în

grupul nominal modificat: *Ce pari de lumânări [lumânări cât parii]!* (B. Ştefănescu Delavrancea, *Hagi Tudose*); *bruma de avere pe care o avea [avere cât bruma (de puţină)]*; *vipera (asta) de Irina [Irina este (rea, perfidă) ca o viperă]*; *hoţul (hoţomanul) de Radu [Radu este (şiret, şmecher) ca un hoţ]*.

Un tip special de inversiune se realizează în structurile în care adjectivul (dependent sintactic de substantiv în construcţia de bază) se substantivează prin articulare (*prostul de Radu [Radu este prost]*) sau prin sufixare (dobândind valoare superlativă – *o frumuseţe de căţel [un căţel foarte frumos]*).

2.6. Structuri complexe

Structurile complexe ale grupului nominal includ adjuncţi cu structură complexă şi / sau mai mulţi adjuncţi dependenţi sintactic de centrul grupului.

2.6.1. Grupul nominal poate include ***mai mulţi adjuncţi de tipuri diferite*** ai centrului. Adjuncţii diferă formal şi / sau sub aspectul funcţiei semantice. De exemplu, în grupul nominal *altă frumoasă oglindă veneţiană a ei, cu reflexe cenuşii, pe care o cumpărase la Murano,* apar şase adjuncţi: determinantul *altă;* adjectivul calificativ *frumoasă* şi cel categorial *veneţiană;* genitivul *a ei;* grupul prepoziţional *cu reflexe (cenuşii)*; propoziţia relativă *pe care o cumpărase la Murano.*

2.6.1.1. Cele mai numeroase *restricţii de coocurenţă* privesc utilizarea articolului definit (vezi **I, Substantivul, 3.1.5**). Există, de asemenea, reguli stricte de coocurenţă şi de topică a celorlalte elemente care aparţin clasei determinanţilor (vezi **I, Clase de cuvinte, 3.3**).

Adjuncţii care nu sunt realizaţi prin determinanţi, susceptibili de a se combina cu orice tip semantico-gramatical de substantiv-centru, au compatibilităţi de coocurenţă largi: genitivul, adjectivul, substantivul cu prepoziţia *de,* propoziţia relativă neinterogativă. Frecvent apar grupate sintagme cu prepoziţii diferite: *coleg* ***de şcoală cu mine***. Adjuncţii ce caracterizează individual o anumită clasă semantico-gramaticală de regenţi nu se combină cu adjuncţii specifici altei clase; de exemplu, infinitivul (atribut numai al substantivelor abstracte) nu se subordonează niciodată aceluiaşi centru de grup ca dativul posesiv substantival (specific regenţilor nume de rudenie şi de relaţii sociale). Pronumele clitice (dative posesive) au distribuţie limitată astăzi la anumite tipuri de contexte (vezi **I, Substantivul, 3.1.2.4**); cliticele se pot ataşa unui adjectiv articulat enclitic, antepus substantivului-centru (***propria-i*** *casă*) şi pot fi coocurente cu anumiţi adjuncţi postpuşi, mai ales adjectivali (*propria-i casă* ***veche***), substantivali sau adverbiali cu prepoziţie (*propria-i casă* ***de la ţară, de acolo***), propoziţionali relativi neinterogativi (*propria-i casă,* ***care e la ţară***).

Anumiţi adjuncţi ai substantivelor verbale sunt obligatoriu sau de regulă coocurenţi şi alcătuiesc împreună cu regentul o structură ternară, analogă cu structura grupului verbal corespunzător. Astfel, dativul şi construcţiile echivalente cu dativul, care corespund în grupul verbal complementului indirect, apar, în general, în prezenţa unui adjunct corespunzător complementului direct al verbului: *furnizare* ***de armament*** *– furnizează armament –* ***combatanţilor / la numeroşi combatanţi / cui s-a angajat în luptă / la câţi s-au angajat în luptă***). Grupul prepoziţional complement de agent şi propoziţia completivă de agent sunt, de asemenea, coocurente în grupul nominal cu un adjunct ce corespunde subiectului

pasiv: *avertizarea* ***lor de către inspector*** *(****de către cine are datoria să o facă****) – Îi avertizează inspectorul (cine are datoria să o facă).*

Genitivul cu valoare de subiect şi cel cu valoare de complement direct nu se combină cu acelaşi substantiv verbal: **ultima* ***lui înfrângere a turcilor.***

2.6.1.2. În grupul nominal, *ordinea lineară* a adjuncţilor de tipuri diferite se bazează parţial pe reguli gramaticale sau pragmatice şi, în unele situaţii, este modificabilă stilistic.

Anumiţi adjuncţi, ca determinanţii sau adjuncţii categorizanţi, sunt mai strâns legaţi semantic de centru şi tind să se grupeze cu acesta, alcătuind o unitate, astfel încât alţi adjuncţi determină semantic unitatea integrală, şi nu strict centrul substantival al grupului nominal. Topica reflectă ierarhia adjuncţilor, în sensul că determinativul întregului grup fie precedă grupul (***ultima*** *premieră teatrală*), fie îl urmează (*o intrare secretă* ***mascată;*** *Harap-Alb vede altă drăcărie şi* ***mai mare.*** – I. Creangă, *Harap-Alb*).

Posesorul realizat ca substantiv (în genitiv sau în dativ) urmează, în general, după adjuncţii calificativi şi categorizanţi (adjective, substantive cu prepoziţie): *casa* ***veche*** *(****şi frumoasă****)* ***a bunicilor,*** *lecţia* ***de gramatică a profesorului,*** (înv.) *nepot* ***de soră vecinului*** *nostru.* Posibilitatea distanţării genitivului faţă de regent trebuie pusă în legătură cu prezenţa elementului *al,* care, deşi nu este propriu-zis pronume în aceste contexte, îşi menţine parţial natura pronominală, stabilind cu centrul substantival al grupului nominal o relaţie anaforică (vizibilă în acord – *casa a* f. sg.) şi oferind astfel un suport sintactic adjunctului genitival. Posibilitatea distanţării substantivului în dativ posesiv este asigurată de raportul semantic puternic, de tip actanţial, cu Posesorul. Inversiunea se realizează mai ales cu adjuncţii adjectivali. Aceştia pot fi deplasaţi, introducându-se un suport sintactic de tipul *cel* (*casa bunicilor cea veche*) sau pot fi izolaţi (*casa bunicilor, veche şi frumoasă*). Posesorul lexicalizat prin pronume în genitiv sau prin adjectiv pronominal posesiv are o topică mai liberă decât substantivul: *casa* ***lui / mea veche,*** *lecţia* ***lui / sa de gramatică*** (în această poziţie substantivul în genitiv este uneori ambiguu sintactic – *lecţia* ***profesorului de gramatică*** –, putând fi interpretat ca regent al atributului prepoziţional următor), *ultima* ***lui / sa*** (******a scriitorului****) apariţie* ***în public.***

> Mai ales adjectivul pronominal posesiv, dar şi genitivul pronumelui personal se pot insera între constituentele unor substantive compuse nesudate: *câinele* ***său*** *lup, blocul* ***lui*** *turn.*

Între substantivul verbal regent şi genitivul subiectiv sau obiectiv postpus se poate intercala un adjectiv: *asumarea* ***deschisă a opţiunii*** *republicane* („Dilema", 1993). Genitivul subiectiv sau obiectiv postpus poate fi precedat de un substantiv cu prepoziţie (*organizarea* ***în muzeu a acestor expoziţii***) sau poate fi urmat de o sintagmă prepoziţională (*diviziunea* ***istoriei după principii*** *exterioare sau* ***în spirit*** *dogmatic* – G. Călinescu, *Istoria*).

Adjectivele antepuse regentului se raportează semantic, adesea, la o grupare mai largă: ***noua lecţie de gramatică*** *a profesorului;* proprietatea „nou" este enunţată despre obiectul „lecţia de gramatică", acesta fiind argumentul semantic al

predicatului adjectival. Adjectivul poate fi distanțat de regent când relația sa cu acesta este clar marcată prin acordul în gen și număr: ***cursul** de gramatică **nou** al profesorului.* Între centrul substantival al grupului nominal și adjectivul postpus, strâns legat și neizolat de centru, nu se intercalează de obicei alți adjuncți: *votarea separată a legilor, *votarea legilor separată* (posibil însă *votarea legilor, separată,* cu adjectivul izolat).

Adjuncții adverbiali sunt mai slab legați semantic și formal de centrul grupului nominal decât adjuncții adjectivali. Adverbul nu exprimă însușiri ale referentului substantivului, ca adjectivele, ci, în general, circumstanțe, fiind asociat regenților din clasa substantivelor „verbale" sau „adjectivale" (vezi *supra,* **2.2.3**). Adverbul poate urma după un adjunct legat actanțial (tematic) de substantivul-centru și se raportează semantic, în această situație, la grupul nominal în ansamblu: *votarea legilor* [„în mod"] *separat* (*legilor,* Temă).

Topica genitivelor și a adverbelor depinde de condițiile pragmatico-stilistice: adjunctul rematic tinde să îl urmeze pe celălalt; adverbul antepus genitivului este marcat de emfază: *întrunirea **astăzi** a noului **Parlament.***

Genitivul precedă, în general, verbul cu formă nepersonală: *plăcerea **Mariei de a citi*** (sau *plăcerea de a citi a Mariei* și, cu genitivul antepus regentului, *naiva **lor** încercare **de a imita** stilistica bizantină* – G. Călinescu, *Istoria*), *sosirea **lor** până **a se însera,** ajutoarele **ministerului constând** în bani* (sau *ajutoarele constând în bani ale ministerului*), *hainele **ei de căpătat*** (sau *hainele de căpătat ale ei*).

Adjuncții realizați ca propoziții și cei însoțiți de determinări se plasează mai ales după adjuncții nepropoziționali fără determinări: *îndemnarea lor **să renunțe,** participarea astăzi **la demonstrația de protest.***

Adjunctul prepozițional corespunzător complementului de agent și acuzativul cu *de* corespunzător subiectului sau complementului direct precedă alți adjuncți prepoziționali, deoarece se leagă mai strâns de substantivul verbal regent, prin rolul lor tematic: *capturarea armelor **de către gardiști cu complicitatea** unor militari, distribuirea **de certificate la** toate **oficiile** poștale.* Acuzativul cu *de* subiectiv sau obiectiv tinde să urmeze imediat după regent; faptul e explicabil prin funcția semantică denotativă, de categorizare, pe care acest adjunct o îndeplinește concomitent cu rolul tematic: *ultima lansare **de disc** a interpretului, acordarea **de premii** de către fundație* (grupul prepozițional exprimă actantul Temă și tipul de eveniment sau de activitate la care se referă substantivul verbal regent). Adjunctul construit cu o prepoziție-regim urmează adesea imediat după regent, precedând alte grupuri prepoziționale: *adaptarea **la situație în** scurt timp*

Construcțiile prepoziționale gramaticalizate pentru a exprima un raport de genitiv au, în general, caracteristicile distribuționale ale genitivului postpus față de regent; de exemplu, *Cheamă populația la **comemorarea, marți,** 21 decembrie, **a 4 ani** de la jertfa eroilor.* (EZ, 1993). Construcțiile prepoziționale nu precedă regentul.

Ordinea lineară a elementelor (adjective categoriale + grup prepozițional) corespunde unei restrângeri succesive a referinței regentului, într-un exemplu ca: *pe podeaua **metalică mobilă de deasupra tampoanelor*** (O. Paler, *Autoportret*).

2.6.2. Grupul nominal complex presupune prezența unor ***adjuncți care, la rândul lor, sunt centre ale unor grupuri sintactice.*** Unui grup nominal îi poate fi astfel subordonat un grup verbal (*pagini **conținând bibliografia***), adjectival (*carte **utilă elevilor***), mai rar adverbial (*întreruperea discuției **relativ devreme / târziu***).

O situație specială este aceea în care grupul subordonat este nominal (substantival sau pronominal): *terasa **apartamentului vechi,** părerea **altora mai competenți.***

Grupurile subordonate au o structură internă analizabilă sintactic. Centrul (exceptând verbul la formă personală) are funcție dublă, fiind și atribut în grupul nominal; celelalte componente îndeplinesc o funcție în raport cu regentul lor (de exemplu, în construcția *carte utilă elevilor,* adjectivul *utilă* este atribut, iar substantivul *elevilor* este complementul indirect al adjectivului).

Uneori prezența adjuncților atributului este obligatorie sintactic și / sau semantic, adjuncții fiind strâns legați de regentul lor; suprimarea adjuncților atributului conduce la structuri incomplete gramatical sau modifică sensul acestora: *pagini conținând bibliografia – *pagini conținând, copilul devenit adult – *copilul devenit, carte utilă elevilor – carte utilă* „în general", *sfârșitul anului școlar – sfârșitul anului* „calendaristic" (în absența altor precizări contextuale cu privire la referent).

Grupul nominal este o structură semantică supraordonată, care integrează un grup sintactic adjunct. Componentele integrate pot fi analizate sintactic, însă *coerența semantică* a grupului din care fac parte este mare. Grupul nominal, ca unitate semantică de tip complex, are un ***centru principal,*** care coincide cu centrul principal sintactic al întregii structuri (***sfârșitul** anului școlar, **carte** utilă elevilor*), și unul sau mai multe ***centre secundare,*** care coincid cu centrul sintactic al grupurilor adjuncte (*sfârșitul [**anului** școlar], carte [**utilă** [**studenților** [filologi]]]*). Grupul nominal poate domina sintactic și încorpora semantic mai multe grupuri-adjuncte, subordonate unul altuia: *plăcerea [de [a mă arunca [pe [nisipul cald]]]]* (O. Paler, *Autoportret*) – *de a mă arunca* și *pe nisipul,* grupuri prepoziționale; *a mă arunca pe nisipul,* grup verbal; *nisipul cald,* grup nominal.

Prepoziția *de* poate introduce în grupul nominal un grup prepozițional (vezi și **I, Prepoziția, 3.1.1.5**), adesea circumstanțial: *zborul **de peste oraș*** [*Zboară peste oraș.*], *operația **de la** picior* [*Se operează la picior.*]. Uneori cele două prepoziții fuzionează: *defilarea **din București*** [*Defilează în București.*].

2.6.3. Grupul nominal poate include ***mai mulți adjuncți de același tip*** ai centrului. Aceștia stabilesc între ei raporturi de coordonare (*casă **veche, dar** bine **conservată***), de echivalență sau apozitive (*o casă totuși **veche, dărăpănată***).

De obicei, adjuncții diferiți ca formă sunt *coordonabili* în măsura în care îndeplinesc aceeași funcție semantică: *Dădui peste o slujnică **nouă și care, prin urmare, nu mă cunoștea.*** (C. Hogaș, *Pe drumuri*; adjectivul și propoziția relativă au funcție de calificare); *fragmente arhitectonice **de aceeași valoare și aparținând aceleiași perioade*** (adjunctul prepozițional și cel gerunzial califică / identifică referentul regentului; *fragmente **arhitectonice și de aceeași valoare*** – adjectivul categorizează, iar grupul prepozițional califică / identifică referentul substantivului). Adjuncții cu funcții semantice diferite în grupul nominal nu se coordonează, chiar dacă aparțin aceluiași tip formal: *an **școlar** (*și) **dificil,** boală **cardiacă** (*și) **incurabilă*** (un adjectiv categorial și unul calificativ). Aceasta arată că, în grupul nominal, ***adjunctul multiplu*** (adjuncți coordonați între ei) ***este, esențial, o structură unitară din punct de vedere funcțional-semantic.***

Determinanții de tipul articolelor nu se combină niciodată între ei. Ceilalți determinanți cu funcție contextuală de integratori enunțiativi alcătuiesc rareori structuri multiple, deoarece funcția enunțiativă însăși implică unicitatea determinantului. Se pot coordona unii cuantificatori (***doi sau trei*** *copii*) și, excepțional, alți determinanți (***acest sau acel*** *proiect,* ***astfel sau altfel de*** *lucruri*). În structurile apozitive, de obicei unul dintre termeni își pierde statutul de determinant: *puțini, adică doi copii* (*puțini,* pronume).

Un centru substantival se combină cu un singur pronume clitic în dativ posesiv.

În structurile multiple, adjunctul însoțit de determinative (formând un grup sintactic) se plasează, de preferință, pe ultimul loc: *sat* ***vechi, răzășesc, întemeiat în toată puterea cuvântului*** (I. Creangă, *Amintiri*).

2.6.4. Grupul nominal poate include ***adjuncți de același tip***, aflați ***în raport de corelare***: *distanța* ***de la gară până în sat,*** vezi *supra,* **2.2.**(h): *traversarea* ***dinspre continent spre insulă.***

În măsura în care există o coeziune formală a elementelor corelative, explicabilă uneori și semantic, coeziune manifestată prin coocurența lor obligatorie (**distanța de la gară;* vezi și **I, Substantivul, 3.1.1**), gruparea în ansamblu poate fi interpretată ca ***adjunct cu structură complexă,*** analizabilă, care ocupă o unică poziție sintactică, pe aceea de atribut.

Spre deosebire de atributul complex, care conține elemente corelative, adjuncții corelați stabilesc între ei un raport mai liber, nefiind obligatoriu coocurenți: *traversarea* ***dinspre continent,*** *traversarea* ***spre insulă.***

Determinanții nu intră în structuri de tip corelativ, neputând fi introduși de prepoziții.

2.6.5. Un adjunct poate fi dependent sintactic de un ***regent multiplu: plăcerea și necesitatea*** *de a călători,* ***limba și literatura*** *română,* ***cântecul și poezia*** *învățată* (cu acordul adjunctului adjectival prin atracție, la singular, conform tradiției), ***cântecul și poezia*** *învățate* (cu acordul la plural, după model străin).

2.7. Structuri eliptice

Grupul nominal se realizează parțial, atunci când, prin elipsă, centrul substantival este recuperat din context: – *Ce fel de casă?* – [***Casă***] ***Înaltă.***

Frecvent, adjunctul se substantivează în aceste condiții: (*materiale*) *consumabile.*

Pe de altă parte, substantivul-centru poate fi substituit printr-un pronume, inclusiv semiindependent: – *Care casă?* – ***A Mariei.*** Un context precum: ***Cel mai frumos*** *era al meu.* este ambiguu, *cel* fiind interpretabil aici ca pronume demonstrativ semiindependent sau ca marcă a superlativului relativ. Substantivările și grupurile nominale al căror centru este un pronume semiindependent substitut sunt compatibile, în general, cu contextele specifice substantivului (vezi *infra,* **2.8**): de exemplu, *Cumpără consumabile.* (complement direct). Unele incompatibilități se explică formal. De pildă, din cauza flexiunii sale cazuale incomplete, elementul *al* nu poate fi utilizat la genitiv-dativ singular, iar când precedă o formă de genitiv, nici la plural (**alor Mariei*).

Grupul nominal propriu-zis parțial (fără centru exprimat) are posibilități sintactice mult mai limitate, fiind utilizabil mai ales ca enunț nominal: [*Casă*] *Înaltă., De lemn.,* [*Bucurie*] *De a citi.,* [*Haine*] *De căpătat.,* [*Omul*] *Care trece.* etc. (vezi **2.8**).

Anumiți adjuncți nu apar, în mod obișnuit, fără regent: – *Ce fel de soare?* – ***Strălucind.***

2.8. Încadrarea grupului nominal în enunț

Utilizarea în enunț a unui grup nominal presupune încadrarea lui la nivel sintactic și / sau semantic.

Integrarea enunțiativă a substantivului prin determinanți nu are în vedere această situație (vezi *supra,* **2.3**).

2.8.1. Grupul nominal se încadrează sintactic în enunț în funcție de poziția centrului substantival, ca adjunct, în diverse grupuri sintactice (vezi și **I, Substantivul, 3.2**).

Astfel, substantivul-centru al unui grup nominal intră în alcătuirea grupurilor verbale (*Citesc* ***o carte veche.***), nominale (*casa* ***omului aceluia***), adjectivale (*carte utilă* ***studenților filologi***), interjecțional (*Iată* ***casa mea!***), (rareori) adverbial (*Ion va munci pământul, asemenea* ***fraților săi.***).

Funcțiile sintactice îndeplinite de substantivul-centru al grupului nominal sunt: subiect (***Copilul*** *ei citește.*), nume predicativ (*El este* ***student*** *eminent.*), complement direct (*Citesc o* ***carte*** *veche.*), complement secundar (*Îl învăț un* ***cântec*** *de leagăn.; Greșeala asta nu o să mă coste* ***viața,*** *ci √ numai* ***funcția*** *pe care o am.*), complement indirect (*carte utilă* ***studenților*** *filologi*) și prepozițional (*Apelez* ***la prietenii*** *vechi.*), complement predicativ al obiectului (*L-a numit* ***profesor de desen.***), circumstanțial (*Merg* ***la facultatea*** *noastră.*), atribut (*casa* ***omului*** *aceluia*), predicativ suplimentar (*Îl știu* ***avocat*** *bun.*).

Ocurența elementelor nesubstantivale în contexte ale grupului nominal este un indiciu sintactic al substantivării: *bine* subst. < adv., *Face* ***mult bine.*** (centru de grup, cu adjunct adjectival, cuantificator; complement direct); *Faci* ***bine*** *și îți auzi* ***rău.*** (complement direct).

Structura de constituenți a grupului nominal este parțial condiționată de poziția sintactică în care acesta apare și, implicit, de forma cazuală a substantivului-centru. De exemplu, un grup nominal adjunct în genitiv-dativ singular nu poate include un determinant nedeclinabil la singular și nearticulabil enclitic, ca adjectivul *tot,* antepus regentului (*tot orașul, tot curajul, toată liniștea*). Un grup nominal cu centrul în vocativ nu include articolul indefinit sau cuantificatori, ci, mai ales, adjuncți posesivi (*suflete al meu!*) și calificativi (*bunule Ion!*). Substantivelor aflate în altă poziție sintactică decât cea de nume predicativ, de predicativ suplimentar sau de apoziție în nominativ nu li se pot subordona substantive (pronume nonclitice, numerale) în dativ cu valoare posesivă (înv. *Este* ***frate vecinului*** *nostru., Îl consideram* ***dușman lumii*** *întregi., Acesta-i Gheorghe,* ***ucenic tatălui*** *meu.*).

Includerea semantică în enunț a unui grup nominal se poate realiza prin relații anaforice (*Ți-a telefonat o colegă și o să revină; fata e îngrijorată pentru tine. – fata* are ca antecedent nominalul *colegă*) sau prin relații de coreferențialitate de tip

special, în situația subiectului obligatoriu nelexicalizat al unor forme verbale nepersonale (*Omul nu îndrăznește a întreba.* – subiectul neexprimat, implicit, al infinitivului *a întreba* este coreferențial cu substantivul *omul*).

Grupul nominal, extins ca unitate sintactică și semantică, poate participa în context la raporturi de coordonare sau de corelare cu alt grup nominal: *exerciții* ***de menținere a păcii și de sprijin umanitar;*** *trecerea firească* ***de la planul material la cel alegoric*** (G. Călinescu, *Istoria*).

2.8.2. Grupul nominal nu constituie singur un enunț. Numai excepțional, grupul nominal, cu o anumită intonație, poate funcționa ca enunț nominal (vezi **Predicatul, 2.1.3.4**): *Liniște!, Ajutor!, Deșteptarea!, Gura!, Frumoasă zi!, Un cer albit de secetă azi.* (O. Paler, *Autoportret*). Doar în această situație substantivul nu este simultan centru de grup și adjunct.

3. GRUPUL NOMINAL CU CENTRU PRONOMINAL

Grupul pronominal este o realizare particulară a grupului nominal, în situații în care centrul grupului sintactic este un pronume. Se includ aici și realizările speciale, când centrul grupului este un numeral cu valoare pronominală (folosit anaforic sau cataforic – *Erau acolo câțiva copii;* ***doi*** *erau mai mari decât* ***ceilalți.***; *Sosiseră toți musafirii.* ***Primul*** *sosise Mihnea.;* vezi **Numeralul**).

3.1. Centrul grupului pronominal

Diverse subtipuri semantice de pronume personale (personale propriu-zise, de politețe, reflexive) și nepersonale (demonstrative, de cuantificare – nehotărâte și negative, relative, interogative) (vezi **I, Pronumele**) pot funcționa în calitate de centre ale unor grupuri pronominale (încorporate în grupuri prepoziționale): ***Eu*** *am făcut tot ce puteam, acum este rândul* ***lui.***; ***Pe dumneavoastră*** *nu vă cunosc.*; *Îi place să vorbească despre* ***sine.***; *Nu știu* ***nimic*** *despre asta.*; *Te-a căutat* ***cineva*** *în vârstă.*; *Care dintre* ***ei*** *e vinovat?.*

> Interpretarea posesivelor (*al meu, al tău*) fie ca genitive ale pronumelor personale, fie ca grupări alcătuite dintr-un pronume semiindependent *al* și un adjectiv pronominal posesiv / pronume posesiv (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal posesiv**) are consecințe asupra interpretării grupului sintactic în care se integrează posesivele și a relației dintre centru și adjuncți. Interpretat ca genitiv al pronumelui personal, se observă compatibilități combinatorii comune ale posesivului cu pronumele personale (vezi *infra*, **3.2**); interpretat ca adjectiv / pronume în genitiv determinând un pronume, posesivul se integrează ca adjunct în grupul nominal (cu centru un pronume semiindependent).
>
> Interpretarea formelor de întărire ca adjectiv, respectiv ca pronume de întărire (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal de întărire**) se răsfrânge asupra interpretării modului în care aceste forme se integrează în ierarhii de constituenți (ca centre pronominale fără adjuncți, respectiv ca determinări de tip adjectival în structura unor grupuri nominale).

Nu se constituie în centre ale unor grupuri sintactice realizările clitice ale pronumelor personale și reflexive.

Dintre numerale, funcționează ca centre ale unor grupuri sintactice numeralele cardinale (*Au sosit* ***trei.***), numeralele ordinale (*A scris două volume de poezie,* ***primul*** *în 1980.*), numeralele fracționare (*Au pierdut examenul opt candidați.* ***O treime*** *dintre cei căzuți au luat note de 2.*), numeralele colective (*Cursanții m-au dezamăgit. M-au dezamăgit* ***amândoi.***) și numeralele distributive (*Corectez lucrările la limba română. Corectez* ***câte două*** *pe oră.*). În cele ce urmează, iese din discuție numeralul fracționar, a cărui natură este exclusiv substantivală (vezi **I, Numeralul, 6.3**); celelalte numerale vor fi examinate în calitatea lor de centre cu statut pronominal.

> Numeralul ordinal apare însoțit de formantul *cel*, care marchează flexiunea cazuală; prezența lui *cel* este obligatorie la cazurile genitiv-dativ (*Cartea* ***celui de al doilea*** *este nouă.*; *Îi dau cartea* ***celui de al doilea.***) și facultativă la nominativ-acuzativ (***Al doilea*** *mi-a plăcut mai mult. /* ***Cel de al doilea*** *mi-a plăcut mai mult.*; ***Pe al doilea*** *nu l-am cunoscut. /* ***Pe cel de al doilea*** *nu l-am cunoscut.*).

În mod prototipic, pronumele și numeralele alcătuiesc singure un grup sintactic, fără adjuncți. Această particularitate structurală a grupului pronominal decurge din mecanismele semantico-referențiale la care participă pronumele (deixis, anaforă, cuantificare, referință generică).

Grupul pronominal se integrează în propoziție analog grupului nominal cu centru substantival: pronumele / numeralul centru îndeplinește funcții sintactice comune cu substantivul, iar rolurile actanțiale sunt comune cu ale substantivului. La unele subclase semantice de pronume apar limitări privind în special pozițiile de complement secundar și predicativ suplimentar. În mod particular, se realizează prin pronume poziția sintactică subiect: subiectul pronume este fie neexprimat (subiect inclus *Am sosit.* sau subînțeles *A sosit.*), fie este controlat de subiectul / complementul unui regent (*îi*$_i$ *place* $\varnothing_i$ *să cânte*; *l*$_i$*-am auzit* $\varnothing_i$ *cântând* etc.); exprimarea subiectului pronume este emfatică sau marchează contrastul discursiv (vezi **Subiectul, 3.2.2**). Pozițiile sintactice complement direct și complement indirect exprimate prin clitic pot fi dublate prin pronume accentuate pentru emfază (***L****-am văzut* ***pe el.***, ***I****-am spus* ***lui.***, ***S****-a mustrat* ***pe sine*** *însuși.,* ***Și****-a spus* ***sieși*** *însuși.*; vezi **I, Pronumele personale**). Cliticele pronominale (propriu-zise și reflexive) actualizează o funcție sintactică specială, nerealizabilă prin alte părți de vorbire: funcția de complement posesiv (*Ion* ***mi****-a pierdut cartea.,* ***Mi****-am pierdut cartea.*, vezi **Complementul posesiv**). Cliticele personale și reflexive pot ocupa și poziții nonsintactice (dativ etic, acuzativ și dativ neutru, reflexiv nonsintactic; vezi **I, Pronumele personal propriu-zis, 2.2.2, Pronumele reflexiv, 1.2; II, Construcții reflexive și construcții reciproce**).

Pronumele, în calitate de centre ale unor grupuri sintactice, pot fi însoțite de semiadverbe neintegrate sintactic: ***Chiar*** *tu ai spus asta.,* ***Mă interesează exact*** *asta.;* ***Aproape*** *toți au lipsit.;* ***chiar*** *același;* ***chiar*** *acela;* ***exact*** *celălalt.* În mod particular, pronumele de cuantificare (pronumele nehotărâte, negative și, prin extensie, pronumele relative și interogative) pot fi însoțite de semiadverbe

exprimând aproximarea (***cam** orice, **cam** oricine, **aproximativ** nimic, **cam** cine?, **cam** ce?*); combinate cu alte pronume, semiadverbele de aproximare se asociază cu diverse valori discursive (atenuare, ironie etc.). O varietate mai mare de formule de aproximare se actualizează pe lângă un centru numeral: ***vreo** cincisprezece, **circa** douăzeci, **aproape** cinci la sută, **până la** patru dintre candidați, **peste** doi, treizeci **și ceva***; aproximarea se poate exprima și printr-un grup complex, format prin repetarea numeralului-centru: *doi-trei, al doilea-al treilea, toți patru-cinci, doi-trei la sută* (vezi **I, Numeralul, 2.6, 6.4, 7.5**).

3.2. Adjuncții din grupul pronominal

În cadrul grupului pronominal românesc apar două tipuri particulare de adjuncți: (1) adjuncți obligatorii; (2) adjuncți facultativi.

3.2.1. *Adjuncții obligatorii*

Adjuncții obligatorii apar ca determinări obligatorii ale pronumelor semiindependente (***Cel nou** este albastru.; Despre lucrarea ta am vorbit astăzi, mâne vorbim despre **a colegului**.;* vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal demonstrativ; Pronumele și adjectivul pronominal posesiv**).

Pronumele semiindependent *cel* poate primi ca adjuncți obligatorii: adjective (*cel nou*), adverbe / numerale ordinale precedate de prepoziția *de* (*cel de acolo, cel de al doilea*), substantive / pronume precedate de *al* (*cel al copilului, cel al nimănui*), substantive / pronume cu prepoziție (*cel de la mama, cel de la tine*), *cel* + supin (*cel de scris sau cel de citit*), *cel* + propoziție relativă (*cel care te-a căutat / cel ce te așteaptă*).

Pronumele semiindependent *al* poate primi ca adjuncți obligatorii un substantiv în genitiv (*Al **copilului** s-a pierdut.; Al **Mariei** e mai nou decât al tău.*) sau un posesiv (*Al **meu** e nou, al **tău** e vechi.*).

În interiorul grupului pronominal, adjuncții obligatorii îndeplinesc funcția sintactică de atribut. Rolurile semantice ale adjuncților, analoge rolurilor actanțiale, sunt comune cu cele din grupul nominal cu centru substantiv și depind de modul de realizare a relației (caz genitiv sau prepoziție): Posesor (*al **Mariei***), Locativ (*cel **de acolo***), Sursă (*cel **de la mama***), Țintă (*cel **pentru tine***) etc.; sunt, de asemenea, posibile relații semantice de ordonare (*cel **de al doilea***) (pentru aspecte legate de interpretarea posesivului, vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal posesiv**).

3.2.2. *Adjuncții facultativi*

Tipul adjuncților facultativi acceptați în grupul pronominal, precum și tipul de coeziune în cadrul grupului depind de subclasa semantică a pronumelui-centru, iar în cadrul aceleiași subclase semantice, diferă uneori de la un membru al subclasei la altul.

La nivelul clasei generale a pronumelui, se poate distinge între adjuncți facultativi propriu-ziși, specifici unor subclase semantice de pronume (pronume demonstrativ, pronume nehotărât și negativ, pronume interogativ, pronume relativ; vezi *infra*), și adjuncți rezultați prin elipsa unui pronume semiindependent din cadrul unei structuri apozitive (pronume personal, vezi *infra*): *Tu, **cel** de acolo, vino la mine! > Tu de acolo, vino la mine!; El, **cel de la fereastră**, este blond. > El de la fereastră este blond.* Construcțiile rezultate prin elipsă au fost asimilate, în

diverse grade, tiparului nominal; unele au fost acceptate de limba literară, în timp ce altele sunt specifice limbii vorbite și sunt puternic ancorate contextual.

Adjuncții facultativi ai centrului-pronume, cei propriu-ziși și cei asimilați tiparului nominal, ocupă poziția sintactică de atribut (actualizat prin substantiv, pronume, numeral – în genitiv sau prepozițional –, adverb precedat de prepoziție, formă verbală nepersonală sau prin propoziție atributivă).

Diversele tipuri de adjuncți în cadrul grupului pronominal au frecvențe diferite în uz; unii adjuncți apar în îmbinări fixe, cvasilocuționale.

3.2.2.1. *Centru – pronume personal*

Când centrul grupului sintactic este un pronume personal (propriu-zis sau de politețe), grupul sintactic poate avea următoarea structură:

– Pronume + prepoziția abstractă *de* + grup prepozițional: *el* [*de* [*lângă ușă*]]; *tu* [*de* [*la fereastră*]]; *tu* [*de* [*lângă mine*]]; *el* [*de* [*lângă al doilea din dreapta*]]; *Dumneavoastră* [*d*[*in România*]]; *Dumneavoastră* [*d*[*in grădină*]];

– Pronume + prepoziția abstractă *de* + grup adverbial: *tu* [*de* [*acolo*]], *dumneata* [*de* [*aici*]];

– Pronume + propoziție relativă izolată: *Tu vorbești, [care n-ai avut niciodată nicio problemă]?; Ea, [care n-are frați], nu știe ce înseamnă dragostea de frate.; El, [care e bărbat], nu poate înțelege toate aceste probleme.*

Deși acceptă combinarea cu o atributivă, pronumele nu pot primi adjective ca adjuncți: (**el frumos, *ea atentă*).

Dintre pronumele personale, cele de persoana I și a II-a primesc mai rar adjuncți, referința lor fiind direct accesibilă din context, în timp ce pronumele de persoana a III-a primesc relativ mai multe determinări. Acestea au rol de precizare, delimitare, evidențiere în discurs, contrast discursiv (*el de lângă ușă, dumnealui mai înalt*). Pronumele reflexive accentuate se combină cu pronume / adjectiv de întărire, în structuri emfatice cvasilocuționale: *se blamează **pe sine însuși**, și-a acordat distincția **sie însuși**.*

3.2.2.2. *Centru – pronume demonstrativ*

Când centrul grupului sintactic este un pronume demonstrativ, posibilitățile combinatorii ale centrului sunt mai largi, induse de libertățile combinatorii ale substantivului încorporat: *acesta roșu, nu acela verde = acest creion roșu, nu acel creion verde; acesta de pe masă = acest caiet de pe masă; aceasta roșie cu buline din dreapta = această bluză roșie cu buline din dreapta.* Grupul sintactic poate avea următoarea structură:

– Pronume + prepoziția abstractă *de* + grup nominal: *Pe masă sunt două volume; îl vreau pe acesta* [*de* [*poezie*]]; *acela* [*de* [*aur alb*]]; *același* [*de* [*plumb*]]; *celălalt* [*de* [*catifea*]]; *acesta* [*de* [*proverbe*]]; *acela* [*de* [*gală*]].

– Pronume + prepoziția abstractă *de* + grup prepozițional: *acesta* [*de* [*lângă ușă*]]; *acela* [*de* [*la fereastră*]]; *același* [*de* [*lângă mine*]]; *celălalt* [*de* [*lângă al doilea din dreapta*]]; *acesta* [*d*[*in România*]]; *acela* [*d*[*in grădină*]].

– Pronume + prepoziția abstractă *de* + grup adverbial: *acesta* [*de* [*acolo*]], *acela* [*de* [*aici*]].

– Pronume + adjectiv / grup adjectival: *acela [roșu la față], acesta [nou], celălalt [vechi] din 1959; același* nu poate primi determinare adjectivală (**Același nou e al meu.*).

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

– Pronume + propoziție relativă: *acela* [*care vine*]; *Îl caut pe acela* [*de care am nevoie*].; *O vreau pe cealaltă,* [*pentru care am piese de schimb*].

– Pronume + propoziție conjuncțională: *Am o dorință, aceea* [*să reușesc*].

– Pronume + *al* + genitiv / posesiv: *acesta* [*al* [*copilului / meu*]], *acesta* [*al* [*Mariei / tău*]], *acela* [*al* [*lui*]], *acelea* [*ale* [*nimănui*]], *acesta* [*al primului* [*dintre ei*]].

Propozițiile conjuncționale și infinitivul apar ca adjuncți ai unor pronume care substituie substantive abstracte.

3.2.2.3. *Centru – cuantificator (pronume nehotărât și pronume negativ)*

Pronumele nehotărâte și negative, în calitatea de centre de grup sintactic, au următoarele posibilități combinatorii:

– Pronume + prepoziția abstractă *de* + grup nominal: *Caut ceva* [*de* [*lucru*]].; *Vreau orice* [*de* [*mâncare*]].; *Caut pe cineva* [*de* [*specialitate*]].

– Pronume + prepoziția partitivă *dintre / din* + grup nominal: *oricine* [*dintre* [*noi*]]; *nimeni* [*din* [*clasă*]].

– Pronume + prepoziția abstractă *de* + grup prepozițional: *oricine* [*de* [*lângă ușă*]]; *nimeni* [*de* [*la fereastră*]]; *toți* [*de* [*lângă mine*]]; *nimeni* [*de* [*lângă al doilea din dreapta*]]; *fiecare* [*d*[*in România*]]; *cineva* [*d*[*in grădină*]].

– Pronume + prepoziția abstractă *de* + grup adverbial: *oricine* [*de* [*acolo*]], *nimeni* [*de* [*aici*]].

– Pronume + adjectiv / grup adjectival: *oricine* [*interesat de lucrare*], *ceva* [*nou*], *ceva* [*bun de mâncat*], *nimic* [*important (pentru el)*].

– Pronume + propoziție relativă sau grup prepozițional care include o propoziție relativă: *N-am înțeles nimic* [*din ce s-a spus*].

– Pronume + propoziție conjuncțională (în construcții relative eliptice): *Nu e nimeni* (*care*) [*să mă ajute*].; *Caut ceva* (*care*) [*să te mulțumească*].

– Pronume + *al* + genitiv / posesiv: *oricare* [*al* [*copilului / meu*]], *niciunul* [*al* [*Mariei / tău*]], *toți* [*ai* [*lui*]], *nimic* [*al* [*Corinei*]].

– Pronume + *de* + *al* + genitiv / posesiv: *câteva* [*de*-[*ale* [*copilului*]]], *multe* [*de*-[*ale* [*tale*]]].

Specifice cuantificatorilor (pronume nehotărâte și negative; vezi și numeralul *infra*) sunt structurile partitive (în care pronumele nehotărâte se combină cu un nominal introdus prin prepoziția partitivă *dintre / din: oricare dintre elevi, oricare din noi, oricâte din o sută, niciunul din voi, nimeni dintre ei*) și structurile de identificare a referențialității (bazate pe o calificare a apartenenței în cazul obiectelor nonunice: *cineva de-al meu, niciunul de-al tău*).

3.2.2.4. *Centru – pronume interogativ*

Pronumele interogative, ca centre de grup sintactic, au următoarele posibilități combinatorii:

– Pronume + prepoziția abstractă *de* + grup prepozițional: *Cine* [*d*[*in casă*]] *a făcut asta?; Ce* [*de* [*pe masă*]] *e al tău?;*

– Pronume + prepoziția partitivă *dintre / din* + grup nominal: *Cine* [*dintre* [*voi*]]... ?; *Care* [*din* [*clasă*]]?, *Care* [*dintre ei*]] *e vinovat?*

– Pronume + prepoziția abstractă *de* + grup adverbial: *Care* [*de* [*acolo*]] *e a ta?, Ce* [*de* [*aici*]] *te interesează?*

– Pronume + *de* + *al* + genitiv / posesiv: *câte* [*de*-[*alc* [*tale*]]]*?*

Sunt posibile și structuri colocviale de tipul:

– Pronume + propoziție relativă, obligatoriu izolată: *Câte,* [*care atunci câștigaseră*], *au confirmat ulterior?; Cine,* [*care a înțeles situația*], *ar mai continua?.*

Ca și cuantificatorii, pronumele interogative intră în structuri partitive (*Care dintre elevi a lipsit?; Cine dintre voi mă poate ajuta?; Câte din o sută vrei?*) și în structuri de identificare a referențialității (*Ce de-al meu te-ar interesa?, Ce de-al tău poate fi folosit?*).

3.2.2.5. *Centru – pronume relativ*

Pronumele relative au posibilități combinatorii reduse, rar actualizate, la unii dintre membrii clasei: *Cu cine din oraș vorbeam îmi spunea același lucru.; Care de acolo mă poate ajuta va fi recompensat.*

3.2.2.6. *Centru – numeral cardinal*

Numeralul cardinal (utilizat ca substitut) dispune de următoarele posibilități combinatorii în cadrul grupului sintactic:

– Numeral + prepoziția abstractă *de* + grup nominal: *una* [*de* [*poezie*]], *două* [*de* [*proză*]]; *cinci* [*de* [*aur*]], *patru* [*de* [*argint*]].

– Numeral + prepoziția partitivă *din / dintre* + grup nominal: *una* [*din* [*străzi*]], *două* [*dintre* [*ele*]], *trei* [*dintre* [*aceștia*]].

– Numeral + prepoziția abstractă *de* + grup adverbial: *trei* [*de* [*acolo*]], *cinci* [*de* [*aici*]].

– Numeral + grup adjectival: *doi* [*roșu închis*], *trei* [*albi*], *patru* [*galben-verzui*].

– Numeral + propoziție relativă: *Mai aștept doi,* [*care au întârziat*].; *Trei* [*care sosesc primii*] *vor primi premii.*

– Numeral + propoziție conjuncțională, adesea consecutivă, provenind dintr-o elipsă: *Are două* [*de rămâi cu gura căscată*]. („două mașini foarte frumoase").; *Caută trei* [*să nu-l doară capul!*] („trei piese excepționale").

– Numeral + *al* + genitiv / posesiv: *trei ai copilului / mei, două ale Mariei / tale;*

– Numeral + *de* + *al* + genitiv / posesiv: *trei* [*de*-[*ai* [*copilului / mei*]]], *două* [*de* [*ale* [*Marie / tale*]]].

Ca și cuantificatorii nedefiniți (pronumele nehotărâte și negative), numeralul intră în structuri partitive (*Cinci dintre elevi au lipsit.*) și în structuri de identificare a referențialității (*Îți dau una de-a mea și două de-ale ei.*).

3.2.2.7. *Centru – numeral ordinal*

Numeralul ordinal (utilizat ca substitut) dispune de unele posibilități combinatorii comune cu numeralul cardinal:

– Numeral + prepoziția abstractă *de* + grup nominal: *Pe masă sunt două cărți: prima* [*de* [*poezie*]], *a doua* [*de* [*proză*]].; *prima* [*de* [*aur*]], *a doua* [*de* [*argint*]];

– Numeral + prepoziția partitivă *din / în / dintre / între* + grup nominal: *prima* [*dintre* [*cursante*]], *a doua* [*dintre* [*ele*]]; *prima* [*din* [*clasă*]], *a doua* [*din* [*grup*]]; *prima* [*între* [*campioane*]].

Prepozițiile cu sens partitiv *dintre, între* se folosesc când nominalul pe care îl regizează este un plural (*dintre* exprimă „detașarea de" grup; *între* exprimă „includerea în" grup). Prepozițiile *din* și *în* se construiesc cu nominale cu formă de singular, care exprimă grupul, colectivitatea; *din* exprimă „detașarea de" grup, *în* exprimă „includerea în" grup. Grupul nominal din cadrul structurii poate avea ca centru un numeral (*a doua din zece*), situație în care folosirea prepoziției *din* este obligatorie.

– Numeral + (prepoziția *de*) + grup prepozițional: *a doua* [(*de*) [*lângă perete*]], *a treia* [(*de*) [*pe raftul al doilea*]], *primul* [(*de*) [*lângă tine*]].

– Numeral + prepoziția abstractă *de* + grup adverbial: *prima* [*de* [*acolo*]], *a cincea* [*de* [*aici*]];

– Numeral + propoziție relativă: *Îl aștept pe al doilea,* [*care a întârziat*].; *Al treilea,* [*care soseşte luni*], *va veni cu trenul.; Ion a fost al şaptelea* [*care a abandonat cursa*].

– Numeral + *al* + genitiv / posesiv: *a doua* [*a* [*Mariei*]], *al doilea* [*al* [*meu*]].

Într-o situație specială se află sintagma *fiecare al doilea* (*Copiii erau aliniați pe un rând. **Fiecare al doilea** ieşea în fața rândului şi îşi spunea numele.*), în care centrul numeral are ca adjunct un adjectiv pronominal, alături de care formează o grupare cu sens unitar.

3.2.2.8. *Centru – numeral colectiv*

Numeralul colectiv, cu utilizare pronominală, dispune de următoarele posibilități combinatorii în cadrul grupului sintactic:

– Numeral + prepoziția *de* + grup prepozițional: *amândoi* [*d*[*in rândul doi*]], *amândouă* [*d* [*in* [*cameră*]].

– Numeral + prepoziția abstractă *de* + grup adverbial: *amândoi* [*de* [*acolo*]], *ambii* [*de* [*aici*]].

– Numeral + propoziție relativă: *Ambii care au venit erau serioşi.; Amândouă care au mi-au promis că vin şi-au respectat promisiunea.*

– Numeral + *al* + genitiv / posesiv: *ambele* [*ale* [*Mariei*]].

3.2.2.9. *Centru – numeral distributiv*

Numeralul distributiv, utilizat ca substitut, poate primi adjuncți în cadrul unui grup sintactic cu următoarea structură:

– Numeral + prepoziție + grup nominal: *Avea pe masă mai multe prăjituri. Îşi punea câte două* [*cu frişcă*].

– Numeral + prepoziția *din* (cu sens partitiv) + grup nominal: *Copiii au mers la concurs. Câte cinci* [*din* [*fiecare clasă*]] *s-au calificat pentru faza următoare.*

– Numeral + prepoziția *de* + grup prepozițional: *Păstra pentru sine câte cinci* [*de* [*pe* [*fiecare farfurie*]].

– Numeral + adjectiv demonstrativ: *Umplea paharele. Punea deoparte mereu* [*aceleaşi* [*câte cinci*]] *pentru fiecare client.*

– Numeral + grup adverbial: *Mereu lipsesc* [*câte cinci* [*de sus*]] *şi* [*câte cinci* [*de jos*]].

– Numeral + grup adjectival: *Am bancnote noi. Câte cinci* [*noi*] *pentru fiecare om.*

– Numeral + propoziție relativă: *S-a uitat la merele din sacoşele celor doi. De la fiecare a luat câte cinci,* [*care nu apucaseră să se strice*].

Specifice numeralului distributiv sunt structurile cu adjuncți prin care se precizează distribuția pe unitate: numeral distributiv + *pe* + unitate de măsură (*câte 20 pe zi / pe lună / pe an / pe metru pătrat / pe cap de vită furajată*); numeral distributiv + *din* + *fiecare* (*câte 5 din fiecare*); numeral + *fiecare* (*A primit câte 5 fiecare.*). În aceste situații, adverbul distributiv *câte* poate lipsi: *20 pe zi, 5 pentru fiecare, 5 fiecare*, iar determinativul nu este dependent sintactic strict de numeral (*Veneau pe zi / zilnic* (*câte*) *cinci.*).

3.2.3. *Pseudoadjuncții*

Pronumele participă la structuri sintactice particulare, rezultate (a) prin reducerea unor propoziții la forme verbale nepersonale (participiu, gerunziu, supin, infinitiv), (b) prin reducerea unor propoziții ca urmare a elipsei verbului predicat sau (c) prin avansarea unor componente. Structura sintactică modificată are ca

rezultat adiacența pronumelui cu participii / forme de supin, gerunziu, infinitiv / nominale / adjective ca urmare a amalgamării a două grupuri sintactice.

Pseudoadjuncții, rezultați din amalgamarea unor grupuri sintactice, contractează relații ternare, îndeplinind funcțiile de predicativ suplimentar (*În această fotografie sunt eu **urcând** pe munte.*; vezi **Predicativul suplimentar, 1.2.3**) sau atribut circumstanțial (*El, **obosit**, nu se mai putea concentra asupra conversației.*; vezi **Atributul, 3.1**).

Realizări analoage se înregistrează şi în situațiile în care centrul grupului sintactic este un numeral substitut.

3.2.3.1. *Centru* (*pronume, numeral substitut*) + *construcții reduse participiale, gerunziale, cu supin, infinitivale*

Pot participa la structurile cu propoziții reduse la participiu, supin, gerunziu, infinitiv, toate tipurile de pronume, cu diferențe de la o subclasă semantică la alta:

– Pronumele personale (de diverse subtipuri semantice): participiu (*El, **contactat**, a refuzat orice declarație.*); gerunziu (*În această poză sunt eu **urcând** pe munte.*; *Le-am auzit pe dumnealor **cântând.***, *Se vede pe sine **alergând.***).

– Pronumele demonstrative: participiu (*Acela, **intervievat**, s-a dovedit mai puțin inteligent.*); gerunziu (*În poza asta e Marius. Aici, același, **alergând.***).

– Pronumele nehotărâte şi negative: participiu (*Fiecare, **amenințat**, a depus o plângere.; Oricine, **anchetat**, ar face același lucru.; Nimeni, **întrebat**, n-ar spune altfel.; Niciunul, **umilit**, n-ar mai continua, cum faci tu.*); gerunziu (*A venit cineva **plângând.***; *Se vede ceva **fumegând.***; *N-am mai văzut pe nimeni **insistând** atâta...*); supin (*Vreau ceva **de mâncat.***; *Poartă orice **de căpătat.***; *N-are nimic **de mâncat** în casă.*; *N-am nimic **de cumpărat**, toate rochiile mele sunt făcute la croitoreasă.*; *N-am nimic **de scris** la mine.*).

– Pronumele relative nu se pot combina cu propoziții reduse.

– Numeralele: participiu (*Trei dintre ei, **contactați** telefonic, au declarat același lucru.*; *Al doilea, **anchetat**, s-a dovedit nevinovat.*; *Amândoi, **amenințați** cu moartea, au renunțat la anchetă.*; *Veniseră câte doi din fiecare grupă, **anunțați** de mine în ultimul moment.*); gerunziu (*Aici sunt doi dintre copiii mei, **urcând** pe munte.*; *Aici e primul dintre ei **înotând** în valuri.*; *Iată-i pe amândoi, **alergând** la o întrecere sportivă.*; *I-am văzut pe câte doi din fiecare birou, **plecând** acasă mai devreme*).

3.2.3.2. *Centru* (*pronume, numeral substitut*) + *propoziții reduse prin elipsa verbului predicat*

Pot participa la aceste structuri, în calitate de centre de grup sintactic, pronume din toate subclasele semantice:

– Pronumele personale: *Aici sunt eu* [√ *când eram*] ***mireasă.***; *În această poză îl vedeți pe el* [√ *când înota*] ***în valuri.***; *El,* [√ *pentru că a fost*] ***neatent**, a vărsat sticla cu vin roşu pe covor.*; *Aici sunteți dumneavoastră* [√ *când mergeați*] ***în mașină.***; *Se imaginează pe sine* [√ *cum ar urca*] ***pe munte.***; *Când mă uit la tine, mă văd pe mine* [√ *când eram*] ***în liceu.*** Când propoziția omisă este atributivă, pseudoadjunctul substantiv este legat de centru prin genitiv (*Voi,* [√ *care sunteți*] ***ai puterii**, evitați un dialog deschis.*) sau prin prepoziția *ca*, desemnând calitatea: *Tu, care eşti frate mai mare, trebuie să îi ajuți.* > *Tu, **ca frate mai mare**, trebuie să îi ajuți.*

– Pronumele demonstrative: *Același inel, când / dacă era pe degetul ei, părea mai frumos.* > *Același, pe degetul ei, părea mai frumos.* [√ *Deşi rămânea*] ***Mereu aceeași**, situația se repeta la două-trei săptămâni.*

– Pronumele nehotărâte şi negative: *Oricine,* [√ *dacă ar fi fost*] ***neatent**, ar fi făcut aceeași greşeală.*; *Nimeni,* [√ *care este*] ***cu capul pe umeri**, nu ar fi făcut aşa ceva.*

– Pronumele interogative şi relative nu intră în structuri cu pseudoadjuncţi.

– Numeral: *Pe masă sunt două cărţi: amândouă √ de poezie.; Avea trei rochii, toate trei √ de vânzare; Au venit trei băieţi: primul √ blond, al doilea √ brunet, al treilea √ şaten.; Avea doi băieţi, amândoi √ înalţi şi bruneţi.; Avea trei fete, toate trei √ harnice şi cuminţi.; Are trei case, toate trei √ de vânzare., Avea două fete, amândouă √ frumoase să te tot uiţi la ele.* Sunt structuri cu elipsa copulativului, informaţia acestuia fiind recuperată contextual.

3.3. Grupul pronominal amplificat

Grupul pronominal, atât cu centru pronume, cât şi cu centru numeral poate fi amplificat prin apoziţionare, prin citare, prin alăturări expresive de termeni neintegraţi sintactic.

3.3.1. *Amplificarea grupului pronominal prin apoziţionare*

Frecvent, centrul pronominal poate fi amplificat printr-o apoziţie, care are rolul de a preciza referenţial baza pronominală (*El, **copilul blond**, ne privea uimit.; Aceea, **cartea**, nu e a mea.; Cineva, **oricine**, să-mi dea o carte!; Trei, **premianţii**, zâmbeau fericiţi.; Primul, **Ionel**, părea cel mai atent.; Amândoi, **George şi Dan**, sperau să câştige.*). Locutorul revine asupra pronumelui, corectându-l sau dând date suplimentare cu ajutorul cărora alocutorul poate accesa referinţa.

Uneori pronumele apare în construcţii cu semnificaţie particulară: emfază (***Cine altcineva** putea fi?; **Cine altul** decât el?; Nu fusese **nimeni altul / altcineva** decât el.*); reformulare pentru insistenţă şi precizare (*Tu, **acela**!.*); delimitarea unei entităţi de alţi membri ai unei clase şi individualizarea ei (***Eu unul** nu mă duc acolo.; **Ce altceva** mai avem de făcut?; **Oricine altcineva** poate veni.; Accept **orice altceva** în afară de scuze.; **Oricare altul** ar fi făcut la fel.*). Statut cvasilocuţional au combinaţiile de două pronume: *nimeni altul, orice altceva, oricine altcineva, oricare alţii, toţi alţii, aceştia toţi, cine altul, ce altceva, eu însumi, ea însăşi.* Într-o situaţie specială, de îmbinare cvasilocuţională, se află şi grupul *fiecare al doilea* (*Copiii erau aliniaţi într-un şir.; Fiecare al doilea trebuia să facă un pas înainte.*)

Este discutabilă interpretarea grupărilor având în structura lor pronume (vezi **Apoziţia**).

3.3.2. *Amplificarea grupului pronominal prin citare*

Unele combinaţii de pronume apar în condiţiile în care al doilea pronume are statut de secvenţă citată: *Cine este **acest el** despre care îmi tot vorbeşti?; **Cine el**?* (pronumele personal apare ca inserţie în vorbirea directă a unui element citat din vorbirea altui locutor – *Cine este acest „el" despre care îmi tot vorbeşti?; Cine „el"?*); *Îi invitase şi pe ei. **Care ei** nu au venit.*; ***Despre care al meu** vorbeşti tu?; Îl căutam pe al meu. **Care al meu** dispăruse?; Despre **care toţi** vorbeşti tu?; **Câţi mulţi**?; Era datoria celorlalţi, dar **aceşti ceilalţi** nu făceau nimic pentru îndreptarea situaţiei.; **La care acesta** te referi tu?; **Cine acelaşi**?*. În situaţii analoage se găsesc şi numeralele: ***Pe care trei** îi aştepţi tu?; **Despre care al doilea** vorbeşti?*. Pronumele este antrenat într-o substantivizare autonimică, dobândind statutul unui substantiv de tip special.

3.3.3. *Amplificarea grupului pronominal prin construcţii expresive*

Adiacente unor pronume / numerale pot apărea cuvinte / construcţii incidente cu valoare interjecţională, neintegrate sintactic în enunţ, incluzându-se, alături de pronume, în enunţuri cu valoare expresivă: ***Ce dracu** mai cauţi aici?!; **Câte Dumnezeu** mai vrei?!; **El, bătu-l-ar norocul,** a sosit!, Vreau asta, **cum naiba**-i zice...; **Pe dracu' trei!***

3.4. Extinderea (dimensiunea) grupului pronominal

Extinderea grupului pronominal este mai redusă decât cea a grupului nominal al cărui centru este un substantiv. Pronumele apare cel mai adesea singur în enunţ.

3.4.1. *Numărul adjuncţilor admişi în grupul pronominal*

Când se combină cu adjuncţi, pronumele acceptă de obicei unu, eventual doi adjuncţi coordonaţi (*acelaşi, [**de ieri**] **şi** [**de azi**]*). Situaţiile în care centrul pronominal se combină cu doi sau mai mulţi adjuncţi ierarhizaţi sunt relativ rare, dar nu imposibile, şi caracterizează în special limba vorbită, care manifestă tendinţă spre juxtapunere şi destructurare: *eu [**în rochie de mireasă** [**la biserică**]] / eu [**la biserică** [**în rochie de mireasă**]]; tu [**la şcoală** [**la serbarea de Crăciun**]] / tu [**la serbarea de Crăciun** [**la şcoală**]]; [tu [**la şcoală**]] **veselă** / [tu [**veselă**] **la şcoală**]]; aici sunteţi [[dumneavoastră [**la Congres**] [**cu programul în mână**] / [[Dumneavoastră [**cu programul în mână**]] **la Congres**]; [unele [**nerezolvate**]] **ale mele** / *unele **ale mele nerezolvate**; [acesta **nou**] **al meu** / *acesta **al meu nou**; [acela **al tău**] **de acolo** / *acela **de acolo al tău**; [**aceştia puţini**] **de aici** / *aceştia **de aici puţini**; [acestea **noi**] **de scris** / [acestea **de scris**] **noi**; [acela **drăguţ**] **cântând** / *acela **cântând drăguţ**; [unul **harnic**] **de la tine** / [unul **de la tine**] **harnic**; [unele **noi**] **ale mele** / [unele **ale mele**] **noi**; [alţii **atenţi**] **de acolo** / [alţii **de acolo**] **atenţi**.* Pronumele relative şi interogative nu acceptă adjuncţi ierarhizaţi.

Aceleaşi reguli funcţionează şi în cazul în care centrul grupului sintactic este un numeral substitut (*doi de ieri şi de azi, două în rochie de mireasă la biserică, a treia la şcoală la serbarea de Crăciun, amândouă la Congres cu programul în mână, prima de acolo din dreapta* etc.).

3.4.2. *Regulile de coocurenţă şi de ordonare*

Regulile de coocurenţă şi de ordonare a adjuncţilor în grupul pronominal sunt următoarele:

– Adjuncţii îşi păstrează restricţiile semantico-sintactice de ocurenţă în raport cu centrul (vezi *supra,* **3.2**) atât când apar ca adjuncţi unici, cât şi când apar ca adjuncţi coordonaţi / ierarhizaţi.

– Adjuncţii cu topică liberă în raport cu centrul substantival (antepoziţie / postpoziţie; vezi *supra,* **2**) sunt, dimpotrivă, obligatoriu postpuşi în raport cu un centru pronominal (*copiii drăguţi, drăguţii copii / aceştia drăguţi, *drăguţi aceştia*).

– Atunci când la dreapta centrului pronominal apar mai mulţi adjuncţi, aceştia se ordonează relativ liber, cu preferinţă pentru: rangul 1 (cel mai apropiat de centrul pronominal) – adjuncţii demonstrativi şi de cuantificare; rangul 2 – adjectivele propriu-zise; rangul 3 – posesivele; rangul 4 – nominalele / adverbele legate prin prepoziţie, iar când apar mai multe nominale / adverbe legate prin prepoziţie, ordinea lor relativă fiind liberă: de la general la particular sau invers; rangul 5 – propoziţii reduse (*aceia mulţi nevoiaşi de acolo întinzând mâna după o bucată de pâine / *aceia nevoiaşi mulţi de acolo întinzând... / *aceia întinzând... nevoiaşi de acolo mulţi / *aceia de acolo mulţi întinzând... nevoiaşi; acelea frumoase de la tine din sertar / *acelea de la tine din sertar frumoase / acelea frumoase din sertar de la tine; acestea noi ale mele de scris / *acestea noi de scris ale mele / *acestea de scris noi ale mele; acestea trei interesante de la ei / *acestea interesante trei de la ei / *acestea de la ei trei interesante / *acestea de la ei interesante trei*).

GRUPUL ADJECTIVAL

1. PRELIMINARII

Grupul adjectival este o componentă a enunțului constituită în jurul unui centru exprimat prin adjectiv. Adjectivul participă la organizarea enunțului ca termen dependent, adică se subordonează centrului unui grup ierarhic superior (grup nominal, grup verbal).

Din punctul de vedere al interpretării comunicativ-pragmatice, grupul adjectival aduce o nouă informație, dezvoltând și detaliind unitatea informațională din cadrul enunțului privit ca mesaj. În organizarea mesajului, grupul adjectival face parte din remă, fiind plasat, de obicei, după componentul temă. Plasarea grupului adjectival în poziție tematică are loc în emfază, asociată, de regulă, cu o intonație specială, dar nu schimbă caracterul lui de parte nouă a mesajului: [***Așa de bună și de blândă***] *era, că toți o iubeau.*

1.1. Centrul unui grup adjectival poate fi exprimat, în afara adjectivului propriu-zis – prototipic sau verbal (***bun** de gură, **recunoscător** lui Dumnezeu*) –, printr-un participiu cu valoare adjectivală (***cuprinsă** de friguri, tineri **aleși** în Parlament,* vezi **I, Forme verbale nepersonale, 3.3.3, 3.4.1**), ca și printr-un gerunziu devenit adjectiv prin conversiune (*coșuri în trecut / până nu de mult **fumegânde***).

Adjectivul pronominal și numeralul adjectiv nu pot fi generatoare de grup sintactic.

> Grupul adjectival se apropie în mare măsură de grupul verbal prin calitatea și construcția adjuncților (complemente și circumstanțiale, și nu atribute), dar se deosebește de grupul verbal prin câteva trăsături specifice: (a) lipsa subiectului și a complementului direct, (b) imposibilitatea dublării complementului indirect prin clitice pronominale, (c) transferarea valorilor aspectuale și modale asupra adjuncților, fără posibilitatea de a încorpora aceste valori în forma flexionară a adjectivului-centru (compară: ***poate** tristă* cu ***s-o fi întristat***; *bucuroasă **acum** de succes* cu ***se bucură** de succes*), (d) prezența pe lângă adjectiv (niciodată pe lângă verb) a mărcilor de gradare.

Calitatea gramaticală a centrului de grup are consecințe directe în selectarea adjuncților. Se remarcă o diferență în selectarea adjuncților între adjectivele prototipice și cele înrudite semantic și formal cu verbul. Adjectivele verbale au mai multe complemente obligatorii în raport cu adjectivele propriu-zise (*acțiuni **premergătoare grevei**, ploi **cauzatoare de inundații**, rezultate **comparabile cu cele** de anii trecuți, scrisori **trimise de autori** necunoscuți* etc. vs *o femeie **delicată** și **elegantă***, adjective prototipice, fără compliniri obligatorii). Adjectivele postverbale sunt mai deschise față de clasa circumstanțialelor, compatibilitatea sau incompatibilitatea cu anumite tipuri fiind dictată de clasa semantică a verbului-bază. Pot avea circumstanțiale instrumentale sau finale numai adjectivele provenind de la verbe de acțiune sau de eveniment, nu și de stare (*drum construibil*

pentru mai multă siguranță din piatră**..., bolnavi transportabili **cu trenul** în capitală **pentru tratament). Unele circumstanțiale de mod, care trimit la Agent, nu pot apărea decât pe lângă verbe de acțiune: *gaz captabil **cu mare grijă** în containere* etc. Semantica adjectivelor prototipice (calificative și categoriale) generează, de asemenea, diferențe în selectarea adjuncților. Astfel, adjectivele calificative acceptă adjuncți cantitativi de diferite feluri (***grozav de** frumos, **mult** mai dulce, **din ce în ce** mai friguros, **destul de** tare* etc.), temporali sau locali (*elevă atentă **acum în clasă**, persoană fericită **atunci în Elveția***), pe când adjectivele categoriale (tipul: *lingvistic, școlar, zonal, pământesc* etc.), utilizate cu sens propriu, admit, în general, un număr limitat de adjuncți, exprimați de obicei prin (semi)adverbe cu sens de negare, de aproximare, de modalizare sau de validare a însușirii: ***nu tocmai** românească, **deloc** școlară, **oarecum** geografică, **sigur** zonală* etc.

Grupul adjectival se încadrează în organizarea sintactică a enunțului prin centrul său, adică depinde de poziția sintactică a adjectivului-centru. Astfel, determinativii adjectivului apar cel mai frecvent când grupul adjectival se află în poziții predicative: nume predicativ (*Tinerii **sunt dornici de** petreceri., Fata **a rămas bună de** plată.*) ori predicativ suplimentar (***O cred capabilă de** dăruire., **Îl consider demn de** stimă.*) sau în poziție de atribut izolat antepus sau postpus (***Bună de treabă, femeia** a primit postul.*; ***Femeia, bună de treabă**, a primit postul.*). Alte două poziții sintactice ale adjectivului, cea de atribut neizolat (*Am văzut **un film interesant**., Am citit **un interesant roman**.*) și cea de circumstanțial (*N-a mai putut lucra **de obosită**., Nu-mi place laptele altfel **decât gras.*** etc.) nu sunt favorabile complinirii adjectivului prin adjuncți, dar, în principiu, prezența adjuncților nu este exclusă, mai ales dacă aceștia din urmă sunt obligatorii sau intră în construcții fixate prin uz: *Am văzut un film **plin de peripeții**., Nu-mi place laptele decât **plin de caimac**., Din **galbenă cum era** s-a făcut verde., Nu-mi plac merele altfel decât **bine coapte**.*

Un rol important îl joacă și topica adjectivului-centru față de regentul său din grupul nominal. Postpunerea este favorizantă pentru prezența adjuncților adjectivului, iar antepunerea este limitativă. Să se compare: *Ea este o persoană **aptă de** efort., El este un redactor foarte atent **la** greșeli., Are o casă **destul de** plină de lucruri inutile.* cu **Ea este o aptă de efort persoană., *El este un foarte atent la greșeli redactor., *Are o destul de plină de lucruri inutile casă.*

Așadar, adjuncții din grupul adjectival diferă în funcție de calitatea centrului de grup (adjectiv propriu-zis sau adjectiv verbal) și de particularitățile semantico-sintactice și de regim ale centrului.

1.2. Coeziunea sintactică a grupului adjectival este asigurată de restricțiile de caz impuse determinativului de către centru (*dator cuiva ceva*), ca și de conectorul cerut: prepoziție (*apt de, încrezător în, analog cu, folositor la* etc.) sau conjuncție (*încrezător că, apt să, doritor să* etc.). Ca și adjectivele verbale, și cele prototipice impun complementelor restricții de formă (de caz, de prepoziție sau de conjuncție) și roluri tematice. Unele impun dativul (*Virtutea și dragostea față de aproape sunt **superioare poftelor**.* – „Connaisseur", 2005), altele cer o anumită prepoziție (*apt de, capabil de, vinovat de, atent la, receptiv la, furios pe, gelos pe*), eventual două (*gelos pe... pentru, invidios pe... pentru*) și altele, care acceptă adjuncți propoziționali, impun o anumită conjuncție, eventual, două (cu modificările modale corespunzătoare): *conștientă că, vinovată că, aptă să, gata să, curioasă dacă; bucuroasă că / să, mândră că / să.*

Unele adjective propriu-zise își schimbă sensul când primesc determinări: *Ion este vrednic* [harnic]. vs *Ion este vrednic* [demn] *de a fi premiat.* Tot așa: *Ea este străină.* vs *Ea este străină de matematică.*; *El este surd.* vs *El este surd la criticile altora.*

1.3. Calitatea morfologică a adjuncților variază de la un adjectiv la altul, iar adjuncții pot fi mai mult sau mai puțin specifici. De pildă, complementul de agent poate avea ca regent numai un adjectiv verbal cu sens pasiv: *reclamații trimise de anonimi, cărți scrise de poeți* etc. Un adjunct comun tuturor adjectivelor este adverbul (grupul adverbial). El poate avea drept centru atât adjective prototipice, cât și adjective verbale. Adverbul se poate asocia cu celelalte tipuri de adjuncți.

Determinativii adjectivului pot fi **obligatorii** când sunt ceruți de proprietățile sintactico-semantice ale adjectivului (*Au căzut bombe* ***cauzatoare de*** *moarte. / *Au căzut bombe cauzatoare.*) sau când prezența unui adjunct este impusă de regimul verbului înrudit (*tineri* ***dependenți de*** *droguri*). Determinativii sunt **facultativi** (când sensul adjectivului este suficient pentru un enunț reperabil: *Am cunoscut o fată* ***frumoasă.*** */ Am cunoscut o fată* ***frumoasă ca un înger.***).

Anumite mărci de gradație impun adjectivelor categorii suplimentare de adjuncți : ***mai*** *frumos* ***decât*** *soarele,* ***cel mai*** *frumos* ***dintre ei / din*** *clasă* etc.

Extinderea grupului adjectival depinde de numărul și de calitatea adjuncților. Unii adjuncți se referă numai la adjectivul-centru (*bună* ***la inimă***), alții complinesc un grup adjectival (***aparent*** [*bună la inimă*]).

2. STRUCTURA GRUPULUI ADJECTIVAL

Adjectivul propriu-zis poate fi centru al unui grup sintactic în condiții limitate semantic și formal.

2.1. Pot avea determinativi unele adjective calificative (*bun, frumos, urât* etc.), cele mai multe postverbale sau înrudite semantic cu un verb (*credincios, recunoscător, enervant* etc.) și participiile, care păstrează parțial regimul verbului, impunând adjuncților o anumită structură (cer determinativi la un anumit caz, au un anumit regim prepozițional, impun anumite moduri verbale etc., vezi **I, Forme verbale nepersonale, 3.4.2**). Adjectivele din sfera calității acceptă de obicei adjuncți de cuantificare, de evaluare, de apreciere (*destul de bun, puțin cam urât, nemaipomenit de frumos*), adjuncți care nu însoțesc, de regulă, adjectivele categoriale.

În comparație cu adjectivele verbale, numărul adjectivelor prototipice funcționând în calitate de centru al unui grup este relativ redus. Adjectivul având adjuncți de același fel cu verbul, este explicabil de ce și adjectivele postverbale au o deschidere mai mare față de adjuncți. Adjectivele postverbale și cele înrudite semantic cu un verb au posibilitatea unor adjuncți comuni cu verbul corespunzător (*salariat încrezător în șefii lui* = „care se încrede în...").

Adjectivele postverbale admit adesea acumulări de adjuncți de tipuri diferite (*femeie* ***totdeauna*** *recunoscătoare* ***colegelor*** *pentru ajutor*), pe când adjectivele propriu-zise nu suportă de obicei decât un anumit tip de adjuncți (*demn* ***de laudă***),

rar două tipuri (*medicamente* ***oricând*** *bune* ***de luat***), dintre care unul este obligatoriu un adverb, rar un adjectiv (***moartă de*** *beată* ***ce era***).

Puținele adjective provenite din gerunzii pot avea determinativi, mai ales adverbiali (*putere* ***mereu*** *crescândă, mâncarea* ***adesea*** *aburindă*), dar și prepoziționali (*Femeile suferinde* ***de inimă*** *sunt mai numeroase decât bărbații.*).

Adjectivele postverbale derivate cu sufixe se comportă diferit, în funcție de tipul de sufix atașat verbului. Unele sufixe (*-cios, -ăreț* etc.) îndepărtează adjectivul de natura verbală a bazei, făcându-l să se comporte ca un adjectiv propriu-zis, care se construiește adesea fără complement (*copil mâncăcios, plângăcios, supărăcios; fată zâmbăreață, plimbăreață* etc.), altele (*-tor, -ant, -bil* etc.) mențin trăsături ale verbului din care provine adjectivul, păstrându-i capacitatea de a avea complemente (*concluzii referitoare la subiectul anunțat, etapă premergătoare dezvoltării aerobe, delegații participante la conferință, rezultate comparabile cu cele din anii trecuți* etc.) – vezi **I, Relația verbului cu alte clase lexico-gramaticale, 2.1.2.**

Numai adjectivele participiale provenite de la verbe tranzitive cu două complemente (direct și secundar) pot avea complemente neprepoziționale care nu sunt marcate cazual și nu sunt substituibile printr-un clitic pronominal. Participiul-adjectiv conservă însă doar complementul secundar, nonpersonal: (rar) *învățată limbi străine, întrebată teoria mulțimilor.* Dintre adjectivele neparticipiale, numai *dator* admite un complement neprepozițional (*Îmi e dator recunoștință.*, vezi *infra*, **3.2**).

2.2. Când adjectivul-centru are poziție de atribut, este evitată situarea grupurilor adjectivale dezvoltate înaintea substantivului (vezi *supra*, **1.1**): **mândrul că a absolvit băiat* etc. Dar e posibilă antepunerea adjectivului cu adjuncți de tip adverbial: ***mult stimata*** *doamnă,* ***ușor coruptibilul*** *tânăr* etc. Tiparul sintactic cu grup adjectival dezvoltat antepus apare în idiostiluri culte, prețioase: *pentru a-l trimite în diplomație pe* ***de nimeni regretatul*** *J.* (Rlit, 2003).

2.3. Există și situații când același adjunct se poate referi la două adjective-centru: ***cumplit de*** *murdară și* ***de*** *leneșă.*

2.4. Când adjectivul-centru este la alt grad de intensitate decât pozitivul, adjuncții lui pot reprezenta reperul unei comparații (pot fi complemente comparative), fiind introduși de conectori specifici, ceruți de determinările cantitative sau de mărcile de gradare care însoțesc adjectivul: *O carte* ***mai*** *bună* ***decât*** *asta n-am citit., Studentul era* ***la fel de*** *silitor* ***ca*** *sora lui., Copilul* ***cel mai*** *talentat* ***dintre ei*** *a fost premiat., Era* ***cel mai*** *obraznic elev* ***din*** *clasa lui / de pe glob* etc., vezi **Complementul comparativ**.

Comparația se poate realiza și cu un adjectiv-centru nemarcat în privința intensității: *bun* ***ca*** *pâinea caldă, negru* ***ca*** *smoala* etc.

3. TIPURI DE ADJUNCȚI

Adjunctul adjectivului poate fi adverb, nume, verb la o formă nepersonală (infinitiv și supin), adjectiv și propoziție (vezi **I, Adjectivul, 3**), iar poziția față de centru este, de obicei, la dreapta; în cazul adverbului, și la stânga.

3.1. Adjunctul realizat prin adverb poate avea drept centru orice tip de adjective. Suportă adjuncți adverbiali adjectivele calificative, cele categoriale mult mai rar. Pentru adjectivele verbale, varietatea adverbelor este mai mare. Deși sensul adjectivelor categoriale este mai greu de modificat (**triunghi uşor isoscel, *centru puțin preşcolar* etc.), unele adjective categoriale admit totuși adjuncți adverbiali: *abordare* ***principial*** *matematică,* ***pe jumătate*** *matematică,* ***sigur*** *matematică* (vezi *supra,* **1.1**).

Adverbele au fie topică liberă în raport cu centrul (*Ajunsese bolnavă* ***sufleteşte / sufleteşte*** *bolnavă., Medicamentele sunt* ***totdeauna*** *folositoare / folositoare* ***totdeauna****., apa* ***oriunde*** *necesară / necesară* ***oriunde***), fie preferențial la dreapta (*ochi lucitori* ***adânc, himeric*** */ ochi* ***adânc, himeric*** *lucitori*) sau la stânga centrului (*vorbe* ***puțin*** *amăgitoare / amăgitoare* ***puțin***), mai rar şi cu sens schimbat (*o piesă* ***puțin*** *interesantă / interesantă* ***puțin***).

Poziția adverbului depinde de sensul şi de compatibilitatea celor doi constituenți ai grupului adjectival.

3.1.1. Dintre determinativii adjectivului obligatoriu antepuşi, foarte răspândită este construcția [adverb + *de* + adjectiv]. Componentul adverbial poate exprima evaluarea cantitativă sau calitativă în diverse grade, de la intensitatea maximă a calității (*exagerat de mare, groaznic de urât*), la atenuare (*suficient de clară, destul de bun*) sau la o apreciere cantitativă nedefinită (*aşa de dulce, atât de vitează*). Uneori aprecierea calitativă este strict subiectivă (*bolnăvicios de geloasă, chinuitor de plăcută, lăudabil de muncitoare, nepermis de leneşă*). Construcția se caracterizează prin faptul că prepoziția *de,* postpusă adverbului, nu poate fi disociată de acesta.

Plasarea grupului adjectival înaintea substantivului regent are drept consecință şi antepunerea adjunctului adverb urmat de prepoziția *de* în imediata apropiere a adjectivului, ceilalți determinativi precedând această construcție: astfel, *această idee* [**aparent** ***atât de simplă***] devine *această* [**aparent** ***atât de simplă***] *idee*. În postpunere față de adjectivul-centru, adverbele din construcțiile de mai sus realizează structuri sintactice fără element joncțional: *femeie urâtă groaznic,* în loc de *groaznic de urâtă, o pătură groasă cam atât,* în loc de *cam atât de groasă.*

În acelaşi tipar sintactic cu *de* pot apărea şi adverbele sau locuțiunile adverbiale care exprimă egalitatea, plasate în stânga centrului: *Băiatul este* ***la fel de / deopotrivă de*** */ frumos ca fata.*, şi nu în postpunere (vezi **I, Adjectivul, 2.4.1.2.1**).

Adverbul poate fi interpretat uneori fie numai ca determinativ al unui centru adjectival: *față* **realmente** *frumoasă,* fie ca determinativ al întregului grup adjectival: *față* **realmente** [***incredibil de frumoasă***].

3.1.2. *Substantivele cu valoare de adverbe,* în construcții superlative, ca *frumoasă* ***foc***, deplasate la stânga centrului, se comportă ca şi adverbele de mai sus, adică sunt legate de adjectiv prin *de*: *foc de frumoasă.* În cazul unor grupări fixe, antepunerea nu este uzuală: *gol puşcă,* dar **puşcă de gol.*

3.1.3. Există *structuri dezvoltate de adjuncți* (echivalente ale adverbialului *foarte*), situați în stânga centrului, cu prepoziția *de* postpusă, structuri care includ grupuri nominale cu sau fără determinare numerică sau grupuri propoziționale introduse prin relativele cantitative curente. Aceste structuri dobândesc valori superlative şi sunt caracteristice limbajului popular şi oral: *o brumă pe păreți* ***de trei palme de*** *groasă* (I. Creangă, *Harap-Alb*), *barbe* ***cât badanalele de*** *mari* (I. Creangă, *Amintiri*), *icrişoare moi* ***cât se poate de*** *multe* (I. Creangă, *Amintiri*).

3.2. Adjectivul acceptă **adjuncți nominali** (substantiv sau pronume) în cazul dativ şi la alte cazuri cu prepoziție.

> Adjectivul *dator* este singurul care poate guverna un determinativ nominal cu formă de nominativ-acuzativ neprepozițional: *Mi-e dator* ***un răspuns,*** *îi era datoare* ***o mare sumă de bani*** etc.

3.2.1. *Adjunctul nominal în dativ* (în structuri ca *bibliotecă* ***necesară cercetătorilor,*** *om* ***potrivnic sieşi,*** *persoană* ***recunoscătoare oricui, dator părinților***) are o frecvență ridicată în limba actuală (în diverse variante: literar-științifică, juridică, publicistică, beletristică), fiind prezent şi în limba veche (cf. adjective ca *dator, drag, credincios, potrivnic, prielnic, vinovat, vrăjmaş* etc.).

Tip sintactic deschis, specific şi unui mare număr de participii şi adjective postverbale, care păstrează regimul sintactic al verbelor din care provin, cu numeroase valori semantice, acesta este adesea concurat de structura cu adjuncți prepoziționali (vezi **I, Adjectivul, 3.2.2**).

3.2.2. *Adjunctul nominal prepozițional* poate fi obligatoriu sau facultativ (suprimabil): *Era* ***aptă de*** *muncă, dar* ***neglijentă*** (***în*** *serviciu*). Adjectivul *apt* impune un determinativ prepozițional, iar *neglijent* nu. Compară: **Era aptă, dar neglijentă în serviciu.* şi *Era aptă de muncă, dar neglijentă.*

Sunt obligatorii adjuncții impuşi de regimul prepozițional al unor adjective (*apt de, capabil de, dornic de, gelos pe, conform cu, paralel cu* etc.). Deşi, în comparație cu adjectivele postverbale, numărul adjectivelor prototipice cu adjunct este redus, există adjective neverbale care impun prezența adjuncților. În funcție de adjectivul-centru, determinativul poate fi obligatoriu sau facultativ. Compară adjectivele „simetrice" ca *analog cu, complice cu, conform cu, paralel cu, tangent cu* etc., care cer un complement prepozițional, cu alte adjective care admit facultativ un nominal precedat de aceeaşi prepoziție, precum *aspru cu, brutal cu, distant cu, ironic cu, prietenos cu* etc. (vezi **Construcții reflexive şi construcții reciproce, 2.2.1, 2.2.2**).

O varietate mai mare de adjuncți prepoziționali se întâlneşte la adjectivele înrudite semantic şi formal cu verbe al căror regim îl păstrează parțial (vezi *supra,* **1.1**): *a se încrede în – încrezător în* (*un tânăr* ***încrezător în*** *viitorul lui*); *a depinde de – dependent de* (*o fată* ***dependentă de*** *părinți*).

Adjunctul nominal prepozițional poate avea diferite forme de caz, impuse de prepoziții: *Era nesigură* ***în privința căsătoriei / lor.*** (genitiv), *Era sănătoasă* ***mulțumită doctorilor.***, *Era frumoasă* ***datorită cosmeticienei / ei.*** (dativ), *propunere irelevantă* ***pentru el / parlamentar*** (acuzativ).

Determinativul nominal este plasat în mod obişnuit după adjectivul-centru. Dacă acesta din urmă se află în antepunere față de regentul său din grupul nominal, el determină deplasarea la stânga a întregului grup adjectival, inclusiv a adjunctului prepozițional. Astfel: *Femeia,* ***credincioasă datorită educației primite,*** *mergea des la biserică.* devine ***Credincioasă datorită educației primite****, femeia mergea des la biserică.*

Plasarea grupului prepoziţional înaintea centrului adjectival este neobişnuită, fiind posibilă doar în exprimări emfatice: ***De sănătate** dătătoare, Maica lui Dumnezeu!*.

Adjunctul prepoziţional poate fi disociat uneori de centrul său printr-un adverb, caracterizând întregul grup adjectival (*veselă **parcă** de întâlnire, necesară **oricând** la casa omului*) sau printr-o construcţie incidentă (*bună, **cum se zice**, la toate*).

Unele prepoziţii sunt impuse nominalului de mărcile de gradare ale adjectivului-regent: ***mai** bună **decât** / **ca** mine / sora mea, **cel mai** bun **din** clasă / **dintre** băieţi* etc.

Construcţia prepoziţională poate fi substituită de un infinitiv prepoziţional (*demn de cercetare / demn de a fi cercetat*) sau de un supin (*demn de cercetat*), de o propoziţie conjuncţională (*conştient de avantaje / conştient că prezintă avantaje*) sau de o propoziţie relativă, cu menţinerea prepoziţiei înaintea relativului (*sensibil la frumuseţe / sensibil la ce-i frumos*); vezi şi *infra*, **3.3.1, 3.3.2**.

Pentru adjectivele cu adjuncţi pronominali introduşi prin prepoziţii (*atenţi unul cu altul, suspicioşi între ei, egală cu sine* etc.), vezi **I, Adjectivul, 3.2.2**; **Pronumele personal propriu-zis, 3.3**.

3.3. Adjuncţii verbali ai adjectivului sunt forme verbale nepersonale – *infinitiv şi supin*.

3.3.1. Determinativul realizat prin *infinitiv*, însoţit în mod obligatoriu de marca prepoziţională *a*, este precedat uneori de alte prepoziţii ca *de, pentru, spre: Elevă vrednică (**de / pentru**) **a fi premiată**.*

Construcţia este concurată de cea cu adjuncţi propoziţionali introduşi de conjuncţia *să* (*vrednică **să fie premiată***).

3.3.2. Determinativul realizat prin *supin* poate fi precedat de diverse prepoziţii: *mâncare bună **de aruncat** la gunoi, undiţă potrivită **pentru prins** peşte, copii plecaţi **la cules** de struguri* etc.

3.4. Adjectivul ca adjunct al adjectivului se întâlneşte rar, având conotaţii de evaluare superlativă (ca şi adjuncţii exprimaţi prin adverb, antepus, cu prepoziţia *de*, tipul ***grozav de** deşteaptă*): ***moartă de** beată, **bolnavă de** îndrăgostită* „foarte beată", „foarte îndrăgostită". Sensul superlativ se păstrează şi când adjectivul-adjunct este postpus centrului: *era beată **moartă**.* Adjectivele *moartă* şi *bolnavă*, în construcţiile cu *de*, îşi pierd încărcătura semantică, devenind mărci superlative.

Pentru situaţiile când adjectivul însoţeşte un participiu: *ţările foste comuniste, considerate comuniste, Camera de domni a coborât la parter, lângă biroul tatei, într-o cameră **devenită liberă**.* (I. Gheţie, *Fructul oprit*), vezi **I, Forme verbale nepersonale, 3.3.3** şi **II, Numele predicativ, 1.1.2**, unde se arată că poziţia de (nume) predicativ se păstrează intactă odată cu trecerea verbului copulativ de la o formă personală la o formă nepersonală. Ca atare, adjectivele *comuniste, liberă*, din exemplele date, sunt nume predicative sau predicative suplimentare ale unor verbe-centru exprimate prin participiu (vezi **Grupul verbal, 6.2**).

3.5. Adjuncţii propoziţionali ai adjectivului pot fi realizaţi prin propoziţii conjuncţionale sau relative.

3.5.1. *Adjuncţii propoziţionali conjuncţionali*. Adjectivul admite adjuncţi propoziţionali echivalenţi funcţional ai unui complement prepoziţional. Elementele joncţionale sunt, ca şi în cazul verbului, *că, să* şi *dacă*.

Dacă este selectat în cazul transpunerii în vorbirea indirectă a unei interogative totale. Adjectivele regente sunt puţine şi au sens intrinsec interogativ (*curioasă dacă a greşit*) sau admit numai contextual introducerea întrebărilor (*nesigură dacă o aşteptase sau nu*).

Că şi *să* introduc subordonate neinterogative, selecţia unuia sau a altuia fiind determinată de centru: *conştientă **că** este bolnavă / incapabilă **să**-şi recunoască boala.*

Unele adjective se construiesc numai cu *că* (*Se simţea **vinovată că** a pierdut anul.*), altele numai cu *să* (*Era **liberă să**-şi aleagă toaleta.*), iar câteva adjective admit ambele construcţii, de tipul: ***mândru că** a reuşit / **mândru să** reuşească* (vezi **I, Adjectivul, 3.2.2**).

Construcţiile antepuse adjectivului-centru actualizate printr-un adverb, un nominal cu valoare de adverb sau un adjectiv urmat de prepoziţia *de* (vezi *supra*, **3.1.1, 3.4**), implicate în comparaţie, ca şi mărcile propriu-zise ale gradelor de intensitate, pot cere propoziţii introduse de alţi conectori: *Era o femeie **aşa de** slabă **încât** se clătina., Era **moartă de** beată **de** nu mai ştia ce face., Cred că e o femeie... **suficient de** bogată **ca să** fie mândră.* („Luceafărul", 2004), *Era **mult mai** bogată **decât** credea., Da, chestiunea se arăta **mai grea decât** îţi venea să crezi la prima impresie.* (I. Gheţie, *Fructul oprit.*). Alte adjective, chiar fără o marcă de comparaţie, pot presupune comparaţia: *bătea o lumină* [aşa de] *puternică **de**-ţi lua ochii.*

3.5.2. *Adjuncţii propoziţionali relativi* pot fi introduşi prin pronume relative şi nehotărâte în cazul dativ sau acuzativ cu prepoziţie: *recunoscător (**ori**)**cui** îl ajută, blând **cu cine** merită* etc. şi prin adverbe relative (*bun **cum** nu se mai poate, fricoasă **când** e furtună, leneşă **cât** cuprinde* etc., *Sunt un om bun, **cum nu se poate** mai bun.* – „Luceafărul", 2004).

4. EXTINDEREA GRUPULUI

Există unele *restricţii de combinare* a adjuncţilor adjectivului atât între ei, cât şi în combinaţie cu semiadverbele.

Semiadverbele care se referă la adjectivul-centru se plasează obligatoriu în antepunere, în imediata vecinătate [*cam* + adj.]. Despărţirea de centru a semiadverbului printr-un adverb adjunct nu este uzuală: **tânăr **cam** sufleteşte bolnav*, dar *tânăr **cam** bolnav sufleteşte*. Pentru unele, topica este obligatorie (***cam** bolnavă* / **bolnavă **cam***), pentru altele, deşi e frecventă antepoziţia, se acceptă şi postpoziţia (***aproape** surdă* / *surdă **aproape***). Nu se coordonează două sau mai multe semiadverbe sau un semiadverb şi un adverb: **copilul chiar şi uneori bolnav, *copilul aproape şi parcă bolnav* etc.

Nu pot fi coordonaţi nici adjuncţii realizaţi prin ***adverbe sau adjective cu valori superlative urmaţi de prepoziţia de***: **colosal (de) şi nemaipomenit de frumoasă, *moartă (de) şi bolnavă de îndrăgostită.*

În general, nu este admisă asocierea mai multor adjuncți de evaluare pe lângă același adjectiv; în schimb, același adverb (sau adjectiv) poate complini două adjective-centru coordonate (norma literară cere repetarea prepoziției): *extraordinar de bună și de blândă, bolnavă de îndrăgostită și de supărată.*

Determinativul adverbial se poate asocia celorlalți adjuncți, apărând fie ca determinativ al centrului (*fata totdeauna bolnavă*), fie ca determinativ al ansamblului (*nicicând* [*bună să fie actriță*]).

Este greoaie construcția *hrana oricând la oameni / oamenilor necesară,* dar posibilă în forma *hrana totdeauna necesară oamenilor*, pentru că adverbul preferă poziția cea mai apropiată de centrul adjectival.

Adjuncții de natură nominală pot fi coordonați între ei, când sunt de același fel. Restricția de coordonare decurge din semantismul adjectivelor-centru care, de obicei, impun un anumit tip de adjuncți. Se remarcă posibilitatea acumulării de adjuncți în cazul adjectivelor de proveniență verbală: *carte folositoare* ***tinerilor, adulților și copiilor***, *hrană otrăvitoare* ***pentru animale și*** (***pentru***) ***păsări*** etc.

Mai rar, sunt coocurenți doi adjuncți nominali de tipuri diferite, determinând același adjectiv-centru de natură verbală. Limba literară admite și structuri de tipul: *carte folositoare* ***tinerilor pentru învățătură.***, *I-a rămas datoare* ***surorii ei mulți bani.***

Rar, în construcții nerecomandabile, se combină un adjunct nominal și unul verbal sau propozițional care realizează aceeași poziție sintactică: *Era mândră* ***de casa ei și de a o fi putut renova*** (***și că a renovat-o***).

Și *adjuncții verbali* ai adjectivului pot fi coordonați, numai când sunt de același fel: *șef bun de a face gălăgie și de a domina pe alții, ac bun de împuns și de cusut,* dar nu **șef bun de a face gălăgie și de dominat pe alții.*

O structură posibilă, dar nerecomandată, este *aparat bun de aspirat / de a aspira praful și să curețe parchetul.*

Mai rar, pot apărea două propoziții construite diferit pe lângă același centru adjectival: *Era mândră* ***să fie studentă și că*** *și-a luat examenele.*

În general, se evită acumulările de adjuncți ai adjectivului, dar este posibilă prezența unui singur adjunct având el însuși diverși determinativi: *Ei înșiși n-au părut* ***conștienți că ar putea fi văzuți ca trimiși ai divinității spre a mătura casa poeziei.*** („Luceafărul", 2004).

Exceptând determinarea prin complement direct, tiparul de construcție a grupului adjectival este asemănător cu cel al grupului verbal. Diferă frecvența de apariție, grupurile adjectivale cu subordonați exprimați fiind mai rar utilizate.

GRUPUL ADVERBIAL

1. ASPECTE DEFINITORII

Grupul adverbial este o componentă a enunțului constituită dintr-un adverb cu rol de centru și elementele dependente de acesta.

Grupul adverbial este încorporat în structura altor grupuri: verbal (*A plecat* ***departe*** *de părinți.*), nominal (*plecarea* ***departe***), adjectival ([*opinie*] ***bine*** *fondată*).

2. STRUCTURA GRUPULUI

2.1. Adverbul – centru de grup

Elementele din clasa adverbului constituie centrul unui grup adverbial, organizarea grupului depinzând de tipul de adverb. Elementele din clasa semantică a adverbelor de loc, de timp, de mod, de cantitate (cu excepția adverbelor substitute cuprinse în aceste clase semantice), precum și adverbele modalizatoare pot constitui centrul unui grup adverbial cu adjuncți actualizați. Semiadverbele nu pot constitui centru de grup.

Unele adverbe, în anumite contexte sintactico-semantice, cer compliniri obligatorii. Este cazul adverbelor „simetrice" (*asemenea, întocmai, concomitent, paralel, simultan*) care pot apărea fără adjuncți (ca grup adverbial monomembru) în construcții de tipul: *Ei procedează* ***asemenea.***, *Ei acționează* ***concomitent.***, dar cer obligatoriu un adjunct în contexte ca *El este* ***asemenea tatălui*** *lui.*, *Forțele armate terestre acționează* ***concomitent cu forțele*** *aeriene.* În unele situații, același centru adverbial poate avea mai multe posibilități de lexicalizare a adjuncților (*asemenea tatălui său / asemenea* ***cu tatăl*** *său / asemenea* ***cui a intrat pe ușă***).

Alte adverbe (*anterior, posterior, departe, aproape, înainte* etc.) pot avea adjuncți suprimabili atunci când recuperarea informației se face anaforic: *Am plecat în vacanță în august.,* ***Înainte*** [*să plec în vacanță*] *am terminat lucrarea.*

Adverbe ca *privitor, referitor, relativ* au adjuncți obligatorii, iar întregul grup tinde să se specializeze pentru a reda circumstanțialul de relație (***Referitor la declarațiile*** *președintelui, vom reveni cu amănunte.*). De asemenea, adverbul *indiferent* și adjuncții săi formează un grup care tinde să se specializeze pentru redarea raportului concesiv (*Fiți frumoase,* ***indiferent de vârstă!***) (vezi **Circumstanțialul concesiv, 2.1.1.5, 2.5.1; Construcții cu propoziții relative, 2.3.**(d).

Pentru alunecarea acestor adverbe spre clasa prepozițiilor, vezi **I, Prepoziția, 4.3**; **Adverbul, 1.2, 3.2.2.1**.

Adverbele modalizatoare au posibilitatea de a primi ca adjuncți propoziții conjuncționale. În această situație, dobândesc statutul de adverbe predicative (***Sigur*** *că vom finaliza proiectul.*).

Când adverbul este la gradul de intensitate comparativ, termenul comparației se actualizează ca adjunct al său dacă informația nu se recuperează anaforic sau deictic: *Medicamentul acționează* ***mai puternic*** *decât un drog., Își iubește fiii adoptivi* ***tot atât de mult*** *ca pe cei naturali.* (vezi **Construcții comparative, 3.1**).

2.2. Adjuncții grupului adverbial

Adjuncții centrului adverbial pot fi actualizați prin: nominal, formă verbală nepersonală (infinitiv), propoziții relative și conjuncționale. Centrul grupului adverbial se poate combina cu adverbe cantitative, adverbe modale și semiadverbe.

2.2.1. Adverbele pot avea *adjuncți nominali* legați direct sau incluși într-un grup prepozițional.

2.2.1.1. Au ca adjunct un *nominal* legat direct adverbele de mod *asemenea, contrar, anterior, posterior, ulterior, potrivit, conform, corespunzător, aidoma, întocmai.* Ele impun nominalului cazul dativ: *asemenea* ***unui copil****, contrar* ***afirmațiilor****, ulterior* ***acestei date****, potrivit* ***unor surse*** *din minister, conform* ***declarațiilor****, corespunzător* ***noii situații****, aidoma* ***mie****, întocmai* ***tatălui*** *său.*

2.2.1.2. Unele adverbe actualizează un adjunct nominal căruia îi impun o prepoziție.

Adverbele *concomitent, paralel, proporțional, simultan* cer actualizarea adjuncților într-un grup prepozițional având drept centru prepoziția *cu* (*concomitent* ***cu*** *delimitarea clară a atribuțiilor și competențelor*).

Unele dintre adverbele care au ca adjunct un nominal în dativ au și posibilitatea de a actualiza adjunctul ca grup prepozițional având drept centru prepoziția *cu*: *conform, corespunzător, potrivit, aidoma, întocmai* (***conform cu*** *declarațiile,* ***potrivit cu*** *informațiile,* ***aidoma cu*** *tatăl său,* ***întocmai cu*** *originalul*). Adverbele *privitor, referitor, relativ* impun actualizarea adjuncților într-un grup prepozițional având drept centru prepoziția *la:* ***referitor la*** *situația creată,* ***privitor la*** *statistici.* Adverbul *întocmai* prezintă și posibilitatea de construcție cu un nominal inclus într-un grup prepozițional constituit în jurul prepoziției *ca* (***întocmai ca*** *un copil*).

> Pentru interpretarea lor ca adverbe cu determinări obligatorii, și nu ca prepoziții, vezi **I, Adverbul, 3.2.2.1**.

Anumite adverbe au adjuncți facultativi care se pot lexicaliza printr-un nominal încorporat într-un grup prepozițional având drept centru prepoziția *de*: *departe, aproape, înainte, indiferent* (***departe / aproape*** [***de*** *casă*], ***înainte*** [***de*** *război*], ***indiferent*** [***de*** *rezultat*]).

2.2.2. Unele adverbe pot primi ca adjunct un *verb la infinitiv* încorporat într-un grup prepozițional. Este tot cazul adverbelor *departe, aproape, înainte*, care impun actualizarea grupului prepozițional cu prepoziția *de* centru de grup: *aproape / departe / înainte* ***de a termina*** *lucrarea.*

2.2.3. Anumite adverbe pot primi ca adjunct o *propoziție relativă* inclusă într-un grup prepozițional. Au această posibilitate de construcție toate adverbele care se pot construi cu un nominal înglobat într-un grup prepozițional (vezi *supra,* **2.2.1.2**) având drept centru prepoziția *la* (*Am discutat referitor* ***la ceea ce apăruse în presă.***), prepoziția *cu* (*Am adăugat proporțional* ***cu ceea ce fusese scos***) sau prepoziția *de*: *aproape / departe* ***de ceea ce s-a întâmplat în Orientul Mijlociu****, înainte* ***de ceea ce s-a petrecut la 11 septembrie***.

Și adverbele ai căror adjuncți se realizează prin grup nominal legat direct (vezi *supra* **2.2.1.1**) pot avea ca adjuncți propoziții relative. Ca și nominalul corespondent, pronumele relativ este în cazul dativ (***asemenea cui*** *a intrat pe ușă*) sau apare într-o construcție prepozițională echivalentă cu dativul (***contrar a ceea ce*** *s-a afirmat.*).

Adverbul *indiferent* are, de asemenea, posibilitatea de a primi ca adjunct propoziții relative. Termenul relativ poate fi atât pronume, în diferite cazuri (*Indiferent cine vine, este bine venit. / Indiferent cui i-am cerut părerea mi-a spus același lucru. / Indiferent ce îl întrebi, știe să-ți răspundă. / Indiferent cu ce îl ispitești, nu cedează.* etc.), cât și adverb relativ (*Indiferent unde te duci, vei întâlni oameni binevoitori. / Indiferent când pleci, tot târziu ajungi.*). Grupul astfel constituit se specializează pentru redarea raportului concesiv.

2.2.4. Au posibilitatea de a avea ca adjuncți *propoziții conjuncționale* unele dintre adverbele de mai sus, precum și adverbele modalizatoare.

Adverbul *înainte* poate avea ca adjunct propoziții conjuncționale introduse prin conjuncția *să*: *Înainte* ***să*** *înceapă meciul, toți suporterii scandau numele echipei favorite.*

Adverbul *indiferent* are ca posibilitate de actualizare a adjunctului propoziția conjuncțională introdusă prin *că* și *dacă*, în variație liberă: *Indiferent* ***că / dacă*** *va câștiga sau nu meciul, echipa se va califica în următoarea etapă.*

Adverbele modalizatoare primesc ca adjuncți propoziții conjuncționale introduse, de regulă, prin conjuncția *că*, dacă adverbul este un modalizator epistemic (***Desigur că*** *va afla toată lumea vestea cea bună.*) și prin *să*, dacă este modalizator deontic (***E obligatoriu să*** *afle toată lumea.*).

2.2.5. Centrul grupului adverbial se poate asocia cu adverbe cantitative (*suficient, destul, extrem, atât, exagerat, prea, oarecum, aproximativ* etc.), adverbe modale (*totalmente, realmente, incontestabil* etc.), semiadverbe cu rol de intensificare (*chiar, și, tot*), de restrângere (*doar, numai, decât*), de negație (*nu*).

Unele adverbe cantitative se leagă direct de adverbul-centru (***oarecum*** *recent,* ***prea*** *departe* etc.), altele, prin intermediul prepoziției *de* (*Argumentează* ***suficient de*** *coerent pentru a-i da dreptate., E* ***destul de*** *greu să ne punem de acord., E* ***extrem de*** *neplăcut pentru cei din jur cum pune problema., A strigat* ***așa de*** *tare, încât / de a trezit tot cartierul.*). Construcția adverbială este antepusă în raport cu adverbul centru al grupului.

Adverbele modale au rol de cuantificare (*Acționează* ***totalmente*** *just., Locuiește* ***relativ*** *aproape.*) sau de modalizare a centrului adverbial (*E* ***incontestabil*** *greșit ceea ce afirmi., E* ***realmente*** *dificil de înțeles punctul lui de vedere.*). Ele sunt, de asemenea, antepuse centrului grupului.

Semiadverbele se pot combina cu centrul grupului adverbial (***chiar*** *imposibil,* ***cam*** *greu,* ***doar*** *atunci,* ***decât*** *mâine*) sau cu un grup adverbial care include şi alţi adjuncţi (***nu*** [***tocmai / chiar / numai / doar / prea*** *clar*], ***cam*** [***prea*** *greu*]).

3. EXTINDEREA GRUPULUI

Centrul adverbial poate avea o complinire obligatorie, aflată în postpunere şi mai mulţi modificatori, de diverse tipuri, în antepunere: *indiscutabil* [*cam* [*prea* [***departe*** [*de casă*]]]].

Anumite construcţii pot contribui la decodarea referinţei adverbelor deictice sau anaforice, participând la o relaţie de tip apozitiv cu centrul grupului adverbial: ***Ieri, de Ziua Femeii,*** *am fost cu prietenele la restaurant.*, ***Acum, când proiectul e terminat,*** *putem sărbători ciocnind o cupă de şampanie.*

GRUPUL INTERJECŢIONAL

1. ASPECTE DEFINITORII

Grupul interjecţional reprezintă un enunţ sau o parte componentă a enunţului, organizată sintactic în jurul unui centru interjecţional şi alcătuită din interjecţie şi alte componente care ocupă diverse poziţii sintactice pe lângă aceasta (*Iată-l pe Ion!, Mersi pentru sfat.*).

2. STRUCTURA GRUPULUI INTERJECŢIONAL

2.1. Valoarea predicativă şi capacitatea de a forma grup sintactic a interjecţiei

Prin conţinutul lor, interjecţiile au autonomie comunicativă şi capacitatea de a constitui singure enunţuri nestructurate (*Au!, Brrr!, Bum!, Pleosc!, Iată!*). Interjecţiile care reprezintă enunţuri nestructurate au încorporată o predicaţie a enunţării, nelexicalizabilă, care este pusă în evidenţă de intonaţie. Toate interjecţiile pot fi utilizate independent, ca enunţuri nestructurate, însă numai unele dintre ele pot fi şi predicate sintactice.

Au capacitatea de a forma grup sintactic onomatopeele şi anumite interjecţii propriu-zise: cele care exprimă îndemnuri sau ordine, parţial echivalente semantic cu verbe la modul imperativ (*hai, na*), cele cu valoare prezentativă, sinonime cu verbul la modul imperativ „priveşte!" (*uite, iată, iacătă*), interjecţia *mersi*, parţial echivalentă semantic cu verbul „a mulţumi", interjecţia *bravo*, parţial sinonimă cu verbul „a felicita", unele interjecţii care pot fi echivalate semantic cu adverbele „rău" şi „bine" (*halal, vai*). Imitând sunetele şi zgomotele ce însoţesc anumite acţiuni (*boc, pleosc, trosc*) sau sugerând mişcări (*ţuşti, hop, ţop*), onomatopeele pot fi utilizate în locul verbelor care desemnează acţiunile respective, preluând multe dintre disponibilităţile combinatorii ale verbelor echivalente.

2.2. Tipuri de predicat interjecţional

Disponibilităţile combinatorii ale interjecţiilor, ca şi calitatea lor predicativă, depind de semnificaţia pe care o au. Astfel, se pot distinge câteva tipuri de predicat sintactic interjecţional.

(A) predicat interjecţional din enunţuri de tip imperativ, reprezentat de unele interjecţii propriu-zise cu valoare injonctivă (*hai, na, poftim*) şi de cele prezentative (*iată, uite*). Conţinutul lor imperativ este marcat prin intonaţie, iar în cazul interjecţiei *hai*, şi prin ataşarea de morfeme ale predicaţiei (*haidem, haideţi*). Între aceste interjecţii, se pot face distincţii în funcţie de restricţiile combinatorii. Unele se pot combina cu complement direct: *iată, na, poftim, uite* (interjecţii tranzitive). Interjecţia *na* se poate construi, simultan, cu un complement direct şi unul indirect,

S ...în clitice (*Na-ți-o.*). Interjecțiile prezentative și interjecția *na* *cam* ... ...mplement posesiv.
adju... ...valoare imperativă se pot construi cu diverse tipuri de

... din această categorie au și capacitatea de a primi subiect, însă, de ...ul nu este exprimat.

...redicat interjecțional din enunțuri de tip exclamativ, exprimat prin ... cu valoare emotivă (*bravo, halal, vai*) sau prin interjecția *mersi*. Ele ...ntre ele, după cum se construiesc cu un complement prepozițional (*halal*, *mersi*) sau cu unul indirect (*bravo, halal*), care nu se poate realiza prin clitic (**Bravo-i!*, **Îmi halal!* vs *Bravo lui!, Halal mie!*).

Interjecția *vai* primește frecvent un operator copulativ, mai ales dacă locutorul dorește să se refere la alte momente decât timpul prezent (la indicativ prezent, operatorul copulativ ar fi redundant, întrucât interjecția, prin valoarea sa deictică, trimite la momentul prezent): *În timpul războiului* **era** ***vai de ei****, se descurcau foarte greu.*

(C) predicat onomatopeic, în enunțuri de tip asertiv. Capacitatea de a se substitui unui verb pe care îl sugerează este o caracteristică a subclasei onomatopeelor, în general, însă ele se întâlnesc mai rar cu această valoare sintactică, de obicei fiind neintegrate sintactic în enunț sau formând enunțuri independente. Ca predicate sintactice, onomatopeele se întâlnesc mai frecvent în limbajul oral și în textele literare cu o anumită încărcătură stilistică. Ele preiau multe dintre disponibilitățile combinatorii ale verbului. Toate se pot construi cu subiect și cu circumstanțiale. Unele acceptă complementul direct (*pleosc, zdronc*, dar nu și *țuști, țop*, care sugerează mișcări și sunt echivalente cu verbe intranzitive), iar altele, complementul indirect. Nicio onomatopee nu se poate construi cu clitice. Unele interjecții sunt compatibile cu adjuncți a căror ocurență este consecința unor reorganizări sintactice: complementul posesiv și predicativul suplimentar.

2.3. Adjuncții din grupul interjecțional

2.3.1. ***Subiectul*** este exprimat mai frecvent când predicatul se realizează prin onomatopee sau prin interjecția *hai*, mai rar dacă predicatul se realizează prin interjecțiile *uite, na, poftim*. Adesea, subiectul este însoțit de semiadverbul de insistență *și*, caracteristic anumitor structuri cu subiect dublu exprimat (vezi **Subiectul, 3.1.3**):

Iar **el**, ***zvârr!*** *cu o scurtătură în urma noastră.* (I. Creangă, *Amintiri*);
Hai **și noi**, *măi băieți, să dăm ajutor la drum.* (*ibid.*);
Hop **și Ion** *dintr-un colț.*;
Uite **și tu** *ce dezordine ai făcut!*;
Na **și tu** *o bucată de pâine!*;
Poftiți **și dumneavoastră** *pe la noi!*

2.3.2. ***Complementul direct*** se întâlnește în grupurile interjecționale al căror centru este reprezentat de interjecțiile *na, uite, iată, poftim* sau de diverse onomatopee:

Na **bani** *pentru cumpărături.*;
Iată **cartea** *pe care ți-am promis-o.*;
Uite **pe nea** *Petrică!* (L. Rebreanu, *Răscoala*);

Poftim **cartea**!;
Eu ***zvârrr!*** **chibriturile** *din mână.* (I. Creangă, *Amintiri*);
Și, nici una, nici două, ***hați!*** **pe ied** *de gât.* (I. Creangă, *Capra cu trei iezi*).

Doar interjecțiile *na, uite* și *iată* acceptă realizarea prin clitice a poziției complementului direct (*Na-le!, Uite-i!, Iată-l!*), însă cliticul nu poate fi antepus, la fel ca în cazul verbelor la modul imperativ (**Le** ***na*** *(și pe astea)!*, ***Îi*** ***uite*** *(și pe prietenii noștri)!*, ***Îl*** ***iată*** *(și pe el)!*). Prin urmare, complementul direct regizat de una dintre aceste interjecții poate fi dublat, dar nu și complementul direct subordonat unor onomatopee sau interjecției *poftim*, care nu acceptă clitice (**Îl** ***hați*** *pe ied de gât!*).

Accidental, ca licență poetică, cliticul poate fi antepus interjecției: *Ajuns acum la pragul tău,* ***mă*** *iată.* (G. Topîrceanu, *Psalm*).

Pot fi complemente directe ale unor interjecții următoarele tipuri de pronume: personal (*Uite-****l*** ***pe el,*** *dar pe ea n-o văd.*), de politețe (*Iată-****l*** */ uite-l* ***pe dumnealui!***), demonstrativ (*Iat-o* ***pe aceasta!****, Na-l* ***pe ăsta!***), nehotărât (*Uite / Iată* ***ceva*** *despre accidentul de săptămâna trecută în ziarul de azi!, Na* ***altul!***), relativ (*Am găsit cartea despre care am vorbit ieri și* ***pe care*** *iat-o pe masă., Mai bine ia-ți pantalonii negri* ***pe care*** *uite-i în șifonier.*), precum și pronumele semiindependent *al* (*Uite-l / Na-l / Iată-l* ***pe al meu!***).

Interjecțiile prezentative, interjecția *na* și unele onomatopee admit și o realizare propozițională a complementului direct. Interjecțiile *uite* și *iată* acceptă propoziții atât relative, cât și conjuncționale în poziția complementului direct, iar interjecția *na* și onomatopeele, doar propoziții relative: *Iată* ***ce ți-am adus!****, Ia uite* ***cum a rămas!*** (Camil Petrescu, *Ultima noapte*), *Uite / Iată* ***că a reușit*** *să vină!, Eu, hați!* ***ce mai rămăsese pe masă.****, Na* ***ce ți-am promis!***

Când exprimă surpriza, mirarea sau regretul vorbitorului (deci nu are valoare prezentativă, ci emotivă / expresivă), interjecția *na* nu constituie un predicat sintactic. Ea poate fi urmată de o propoziție introdusă prin conjuncția *că*. Aceasta reprezintă o falsă subordonată, deoarece conjuncția este utilizată expletiv, neavând rolul sintactic de a introduce o propoziție, ci de a face posibilă apariția unei propoziții după un element care nu admite subordonați propoziționali (interjecțiile cu funcție expresivă nu admit subordonați): *Na c-am spart vaza!* Enunțurile respective se pot construi și fără conjuncție, între interjecție și restul enunțului făcându-se o pauză, marcată în scris prin virgulă (*Na, am spart vaza!*).

2.3.3. ***Complementul indirect*** poate apărea după interjecțiile *bravo, halal, na* și unele onomatopee. El se realizează prin pronume și substantive în cazul dativ sau prin propoziții relative: *Bravo* ***lor*** *și bravo* ***Naționalului!*** („Cotidianul", 2005), *Halal* ***mie / ție!****, Na-****vă*** *de cheltuială, ghiavoli ce sunteți!* (I. Creangă, *Amintiri*), *Ați vrut Academie? Na-****vă*** *Academie!* (AC, 2005), *Trosc / Pleosc două palme* ***băiatului.****, Bravo* ***cui reușește!*** Doar interjecția *na* acceptă realizarea acestei poziții sintactice prin clitic.

Pentru interjecția *vai*, tiparul de construcție cu un complement indirect este învechit: *Însă dacă Măria Sa Radu-Vodă întârzie și nu săvârșește cele*

ambele realizate şi prin clitice (*Na-ţi-o.*). Interjecţiile prezentative şi interjecţia *na* se pot construi cu un complement posesiv.

Interjecţiile cu valoare imperativă se pot construi cu diverse tipuri de circumstanţiale.

Interjecţiile din această categorie au şi capacitatea de a primi subiect, însă, de obicei, subiectul nu este exprimat.

(B) predicat interjecţional din enunţuri de tip exclamativ, exprimat prin interjecţii cu valoare emotivă (*bravo, halal, vai*) sau prin interjecţia *mersi*. Ele diferă între ele, după cum se construiesc cu un complement prepoziţional (*halal, vai, mersi*) sau cu unul indirect (*bravo, halal*), care nu se poate realiza prin clitic (**Bravo-i!, *Îmi halal!* vs *Bravo lui!, Halal mie!*).

Interjecţia *vai* primeşte frecvent un operator copulativ, mai ales dacă locutorul doreşte să se refere la alte momente decât timpul prezent (la indicativ prezent, operatorul copulativ ar fi redundant, întrucât interjecţia, prin valoarea sa deictică, trimite la momentul prezent): *În timpul războiului* **era *vai de ei***, *se descurcau foarte greu.*

(C) predicat onomatopeic, în enunţuri de tip asertiv. Capacitatea de a se substitui unui verb pe care îl sugerează este o caracteristică a subclasei onomatopeelor, în general, însă ele se întâlnesc mai rar cu această valoare sintactică, de obicei fiind neintegrate sintactic în enunţ sau formând enunţuri independente. Ca predicate sintactice, onomatopeele se întâlnesc mai frecvent în limbajul oral şi în textele literare cu o anumită încărcătură stilistică. Ele preiau multe dintre disponibilităţile combinatorii ale verbului. Toate se pot construi cu subiect şi cu circumstanţiale. Unele acceptă complementul direct (*pleosc, zdronc*, dar nu şi *ţuşti, ţop*, care sugerează mişcări şi sunt echivalente cu verbe intranzitive), iar altele, complementul indirect. Nicio onomatopee nu se poate construi cu clitice. Unele interjecţii sunt compatibile cu adjuncţi a căror ocurenţă este consecinţa unor reorganizări sintactice: complementul posesiv şi predicativul suplimentar.

2.3. Adjuncţii din grupul interjecţional

2.3.1. *Subiectul* este exprimat mai frecvent când predicatul se realizează prin onomatopee sau prin interjecţia *hai*, mai rar dacă predicatul se realizează prin interjecţiile *uite, na, poftim*. Adesea, subiectul este însoţit de semiadverbul de insistenţă *şi*, caracteristic anumitor structuri cu subiect dublu exprimat (vezi **Subiectul, 3.1.3**):

Iar **el**, ***zvârr!*** *cu o scurtătură în urma noastră.* (I. Creangă, *Amintiri*);
***Hai* şi noi**, *măi băieţi, să dăm ajutor la drum.* (*ibid.*);
***Hop* şi Ion** *dintr-un colţ.*;
***Uite* şi tu** *ce dezordine ai făcut!*;
***Na* şi tu** *o bucată de pâine!*;
***Poftiţi* şi dumneavoastră** *pe la noi!*

2.3.2. *Complementul direct* se întâlneşte în grupurile interjecţionale al căror centru este reprezentat de interjecţiile *na, uite, iată, poftim* sau de diverse onomatopee:

***Na* bani** *pentru cumpărături.*;
***Iată* cartea** *pe care ţi-am promis-o.*;
***Uite* pe nea** *Petrică!* (L. Rebreanu, *Răscoala*);

***Poftim* cartea**!;
Eu ***zvârrr!*** **chibriturile** *din mână.* (I. Creangă, *Amintiri*);
Şi, nici una, nici două, ***haţ!*** **pe ied** *de gât.* (I. Creangă, *Capra cu trei iezi*).

Doar interjecţiile *na, uite* şi *iată* acceptă realizarea prin clitice a poziţiei complementului direct (*Na-le!, Uite-i!, Iată-l!*), însă cliticul nu poate fi antepus, la fel ca în cazul verbelor la modul imperativ (***Le *na*** *(şi pe astea)!*, ***Îi *uite*** *(şi pe prietenii noştri)!*, ***Îl *iată*** *(şi pe el)!*). Prin urmare, complementul direct regizat de una dintre aceste interjecţii poate fi dublat, dar nu şi complementul direct subordonat unor onomatopee sau interjecţiei *poftim*, care nu acceptă clitice (***Îl *haţ*** *pe ied de gât!*).

> Accidental, ca licenţă poetică, cliticul poate fi antepus interjecţiei: *Ajuns acum la pragul tău,* ***mă iată.*** (G. Topîrceanu, *Psalm*).

Pot fi complemente directe ale unor interjecţii următoarele tipuri de pronume: personal (*Uite-**l** **pe el,** dar pe ea n-o văd.*), de politeţe (*Iată-**l** / uite-l* ***pe dumnealui!***), demonstrativ (*Iat-o* ***pe aceasta!***, *Na-l* ***pe ăsta!***), nehotărât (*Uite / Iată* ***ceva*** *despre accidentul de săptămâna trecută în ziarul de azi!*, *Na* ***altul!***), relativ (*Am găsit cartea despre care am vorbit ieri şi* ***pe care*** *iat-o pe masă.*, *Mai bine ia-ţi pantalonii negri* ***pe care*** *uite-i în şifonier.*), precum şi pronumele semiindependent *al* (*Uite-l / Na-l / Iată-l* ***pe al meu!***).

Interjecţiile prezentative, interjecţia *na* şi unele onomatopee admit şi o realizare propoziţională a complementului direct. Interjecţiile *uite* şi *iată* acceptă propoziţii atât relative, cât şi conjuncţionale în poziţia complementului direct, iar interjecţia *na* şi onomatopeele, doar propoziţii relative: *Iată* ***ce ţi-am adus!***, *Ia uite* ***cum a rămas!*** (Camil Petrescu, *Ultima noapte*), *Uite / Iată* ***că a reuşit*** *să vină!*, *Eu, haţ!* ***ce mai rămăsese pe masă.***, *Na* ***ce ţi-am promis!***

> Când exprimă surpriza, mirarea sau regretul vorbitorului (deci nu are valoare prezentativă, ci emotivă / expresivă), interjecţia *na* nu constituie un predicat sintactic. Ea poate fi urmată de o propoziţie introdusă prin conjuncţia *că*. Aceasta reprezintă o falsă subordonată, deoarece conjuncţia este utilizată expletiv, neavând rolul sintactic de a introduce o propoziţie, ci de a face posibilă apariţia unei propoziţii după un element care nu admite subordonaţi propoziţionali (interjecţiile cu funcţie expresivă nu admit subordonaţi): *Na* ***c-am spart vaza!*** Enunţurile respective se pot construi şi fără conjuncţie, între interjecţie şi restul enunţului făcându-se o pauză, marcată în scris prin virgulă (*Na, am spart vaza!*).

2.3.3. *Complementul indirect* poate apărea după interjecţiile *bravo, halal, na* şi unele onomatopee. El se realizează prin pronume şi substantive în cazul dativ sau prin propoziţii relative: *Bravo* ***lor*** *şi bravo* ***Naţionalului!*** („Cotidianul", 2005), *Halal* ***mie / ţie!***, *Na-**vă** de cheltuială, ghiavoli ce sunteţi!* (I. Creangă, *Amintiri*), *Aţi vrut Academie? Na-**vă** Academie!* (AC, 2005), *Trosc / Pleosc două palme* ***băiatului.***, *Bravo* ***cui reuşeşte!*** Doar interjecţia *na* acceptă realizarea acestei poziţii sintactice prin clitic.

> Pentru interjecţia *vai*, tiparul de construcţie cu un complement indirect este învechit: *Însă dacă Măria Sa Radu-Vodă întârzie şi nu săvârşeşte cele*

despre care a fost înțelegere și jurământ, atunci vai ***nouă***. (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*). El este înlocuit în limba actuală de tiparul cu un complement prepozițional, introdus de prepoziția *de*.

2.3.4. ***Complementul prepozițional*** este acceptat de unele interjecții propriu-zise cu valoare asertivă (*vai, mersi, halal*) și de interjecția injonctivă *uite*, care provine dintr-un verb construit cu un complement prepozițional (*a se uita*, vezi **I, Interjecția, 5.1.3**): *Acolo gătea. Ce să gătească! Vai* ***de gătitul*** *ăla.* (CORV), *Halal* ***de tine!***, *Mersi* ***de / pentru cadou!***, *Halal* ***de el!***, *Vai* ***de cine nu vine la timp!***, *Uite* ***la el!*** Această funcție se poate realiza prin propoziție relativă sau conjuncțională: *Vai* ***de cine nu vine la timp!***, *Mersi* ***că m-ai ascultat!***, *Slavă Domnului* ***că au plecat!***

2.3.5. ***Circumstanțialele*** se pot construi cu toate interjecțiile care constituie predicate sintactice, dar sunt mai frecvente cu anumite interjecții (onomatopeele, interjecția *hai*). În poziția unui circumstanțial pot apărea, mai rar, și propoziții relative și conjuncționale (de obicei, când predicatul este exprimat printr-o onomatopee sau prin interjecția *hai*). Circumstanțialele întâlnite sunt (a) de timp, (b) de loc, (c) de mod, (d) sociativ, (e) instrumental, (f) de cauză, (g) de scop, (h) cumulativ, (i) opozițional, (j) condițional, (k) concesiv:

(a) *Hai* ***mâine*** *la Andreea!, Iată-mă* ***astăzi*** *scriind o poezie pe un portret...* (D. Zamfirescu, *Scrisori inedite*);

Și el, cioc-cioc-cioc! ***toată ziua*** *la ușa noastră.*;

Și ***când răcnește odată*** *cât ce poate, eu zvârrr! chibriturile din mână.* (I. Creangă, *Amintiri*);

(b) *Hai* ***la mare!***, *Hopa* ***sus!***, *Pâș-pâș* ***pe cărare!***;

Când i-am pus pițorul în prag – ori coledzi, ori „Războiul", mă-nțelegi, – tranc! depeșă ***aiți...*** (I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*);

Halal ***pe la noi!*** *Apele-s dulci, limpezi ca cristalul.* (I. Creangă, *Amintiri*).

> În construcțiile cu interjecțiile *uite* și *iată* care au un complement direct și un adjunct cu sens locativ, acesta din urmă se află în poziția de predicativ suplimentar, nu de circumstanțial de loc, similar construcțiilor cu verbele echivalente (cf. *Îl văd sub masă.*, echivalent semantic cu *Văd că el este sub masă.*; vezi **Predicativul suplimentar, 5.5**): *Uite-i* ***subt geamul*** *boierilor și* ***subt ochii*** *noștri!...* (H. Papadat-Bengescu, *Concert*), *Iată-l* ***la ușă!***

(c) *Hai* ***mai repede!***;

Asemene cel mijlociu, țuștiu! ***iute*** *sub un chersin.* (I. Creangă, *Capra cu trei iezi*);

(d) *Hai* ***cu mine*** *la teatru!*;

(e) *Taică-său, trosc!* ***cu bâta*** *pe spinarea lui.*;

(f) *Și bâldâbâc în apă,* ***fiindcă i se făcuse cald.***;

Hai să plecăm, ***că am stat destul.***

> Regentul circumstanțialelor de la (f) este întreaga propoziție care are drept centru interjecția (cf. exemplele de la (j), *infra*).

> Interjecția *hai* poate fi urmată de o falsă subordonată, introdusă prin conjuncția *că* (cf. interjecțiile expresive urmate de false subordonate introduse prin *că*: *Uf,* ***că*** *tare cald mai e!, Na* ***că*** *nu știu unde-am pus banii!* etc.). Spre deosebire de structurile cu propoziție circumstanțială de cauză, în structura cu element expletiv nu se face pauză între interjecție și conjuncție: *Hai* ***că*** *așa călduri n-au mai fost de mulți ani!*

(g) *Hai* ***să vedem un film!***;

Eu atunci, hat de sumanul moșneagului, ***să-mi plătească paserea...*** (I. Creangă, *Amintiri*).

Circumstanțiala finală poate fi introdusă și prin conjuncția *de*: *Hai* ***de mâncă!*** (sau „disimulată" sub forma unei propoziții principale: *Hai* ***și mănâncă!***).

(h) *Na și cerneală,* ***pe lângă coli.***;

(i) *Haideți voi* ***în locul lor!***;

(j) *Hai cu noi* ***dacă vrei să vezi filmul!***;

(k) ***Deși nu speram să mai vină****, iată-l la ușă!*

2.3.6. ***Complementul posesiv*** este compatibil cu interjecțiile prezentative și cu interjecția *na*: *Iată-****ți*** *banii pe luna asta!, Uite-****mi*** *toată familia! zise învățătorul Dragoș* (L. Rebreanu, *Răscoala*), *Bătrânule! na-****ți*** *căciula, nu sta cu capul gol!* (I. Slavici, *Popa Tanda*).

2.3.7. ***Predicativul suplimentar*** determină, în general, interjecțiile prezentative și unele onomatopee:

Iată-ne ***scoțând*** *limba unii la alții.* („Dilema", 1998);

Uite-o ***teafără și nevătămată!***;

Na-o ***în bună stare****, așa cum mi-ai dat-o!*;

Ursul, mor-mor! ***întărâtat*** *la fereastra noastră!*

Uneori, dacă predicativul suplimentar se exprimă prin adjectiv și este adiacent nominalului la care se raportează, el poate fi interpretat și ca un atribut: *Iată-i pe boierii noștri* ***echipați.*** (M. Sadoveanu, *Împărăția apelor*).

> Unele structuri complexe cuprinzând interjecții sunt opace, discutabile din punctul de vedere al organizării sintactice. Structurile cu interjecția *adio* urmată de substantive nearticulate, la singular sau la plural, cu formă flexionară de nominativ-acuzativ, pot fi interpretate ca enunțuri structurate, constituite dintr-un grup interjecțional cu organizare internă opacă, sau ca enunțuri nestructurate, constituite dintr-o interjecție și un nominal fără funcție sintactică: *Adio prieteni, adio bani!* Enunțurile de acest tip se pot extinde cu determinări circumstanțiale locative sau temporale, ceea ce pune în evidență valoarea predicativă a interjecției: *În exil / După o vârstă, adio prieteni!* Enunțurile de acest tip se disting de cele în care interjecția este urmată de un substantiv în cazul vocativ: *Adio, prieteni (dragi)!, Adio, Leonică...* (I. L. Caragiale, *Broaște... destule*). În enunțurile cu vocativ, intonația diferă, iar între interjecție și substantiv se face o pauză.

GRUPUL PREPOZIȚIONAL

1. ASPECTE DEFINITORII

Grupul prepoziţional este un component al enunţului constituit dintr-o prepoziţie cu statut de centru de grup şi un alt element care depinde de aceasta (aparţinând de obicei nivelului propoziţiei).

1.1. În calitate de *centru de grup,* prepoziţia impune termenului cu care se asociază o serie de restricţii, de caz, de număr, de articulare, de topică. Aceste restricţii, care reflectă *coeziunea sintactică* a grupului prepoziţional, se manifestă diferit, în funcţie de capacitatea termenului asociat prepoziţiei de a se supune lor. Astfel, restricţiile de caz, de număr şi de articulare privesc numai grupul prepoziţional care include un nominal (*vorbeşte* ***despre tine,*** *discuţia* ***dintre părinţi / ei,*** *scrie* ***cu creionul;*** vezi *infra,* **2.1**). Restricţia de topică, în schimb, este comună tuturor asocierilor prepoziţiei (nominal, adjectiv, adverb, forme verbale nepersonale, propoziţie relativă / conjuncţională), termenul care depinde de prepoziţie fiind întotdeauna postpus.

Spre deosebire de celelalte grupuri sintactice (grupul verbal, grupul nominal, grupul adjectival, grupul adverbial, grupul interjecţional), grupul prepoziţional nu este niciodată monomembru: prepoziţia în calitate de centru de grup se asociază obligatoriu cu un alt termen al enunţului. Chiar dacă acest termen nu este exprimat, el este recuperabil întotdeauna din context: *Unii au venit înainte de deschiderea cursurilor, alţii* ***după*** [deschiderea cursurilor]. (pentru apropierea prepoziţiei de adverb atunci când nu este lexicalizat termenul dependent de aceasta, vezi **I, Prepoziţia, 4.5**).

1.2. *Prepoziţia-centru de grup purtătoare de informaţie semantică* (având valori circumstanţiale) funcţionează ca un predicat semantic, atribuind, în această ipostază, termenului asociat diverse *roluri tematice:* Locativ (*Intră* ***în magazin.,*** *Pisica stă* ***pe pervaz.***), Instrument (*Jocul* ***cu mingea*** *este preferat de către copii.*), Cauzal (*o emisiune ca o sinucidere* ***din amor*** – EZ, 2000) etc. (vezi *infra,* **4.1;** pentru interpretarea prepoziţiei ca predicat semantic, vezi **Predicatul, 1.1.1**). În schimb, *prepoziţia-regim* (impusă de termenul regent) este semantic nonpredicativă, transmiţând rolul tematic de la termenul regent la termenul asociat. În acest mod este transmis rolul Temă în exemplele: *În această încercare* **ne bazăm** ***pe ajutorul vostru.,*** *Gradul de libertate al unei comunităţi* **depinde** ***de capitalul de destin.*** (G. Liiceanu, *Despre limită;* vezi *infra,* **4.2**).

Rolurile tematice atribuite sau transmise de către prepoziţie termenului asociat evidenţiază *coeziunea semantică* a grupului prepoziţional.

1.3. Spre deosebire de celelalte grupuri sintactice, grupul prepoziţional are o autonomie sintactico-semantică mai redusă. Rar, grupul prepoziţional constituie un enunţ: *La masă!, Pe cai!, În maşină!* (vezi la polul opus grupul verbal, care, frecvent, se poate constitui ca enunţ: *Toţi locuiesc acolo., Ţi-am adus o floare.*).

De regulă, grupul prepoziţional se include într-un grup sintactic superior: grup nominal (*poveste* ***fără sfârşit,*** *acela* ***de acolo***), grup verbal (*vorbeşte* ***despre un miracol***), grup adjectival (*util* ***pentru călătorii***), grup adverbial (*departe* ***de noi***), grup interjecţional (*vai* ***de voi***) sau chiar grup prepoziţional (*copacul de* ***lângă casă***) (vezi **I, Prepoziţia, 3.1.2, 3.1.1.5**). În raport cu centrul grupului sintactic superior, grupul prepoziţional poate fi un constituent cu statut facultativ (*stă* ***pe / sub / lângă masă,*** *bun* ***la / pentru / în*** *toate*) sau obligatoriu (*depinde* ***de noi,*** *recurgerea* ***la forţă***).

Faptul că anumite semiadverbe au ca suport întreaga construcţie constituită din prepoziţie şi termenul postpus ei, şi nu doar prepoziţia, dovedeşte că această construcţie funcţionează ca un grup sintactic, respectiv ca un grup prepoziţional: *Este o haină* ***cam*** [***de copii***]., ***Şi*** [***între directori***] *apar discuţii.,* ***Tot*** [***de actualitate***] *este şi acest film.*

Când termenul asociat prepoziţiei-centru este un nominal, legătura dintre cei doi constituenţi ai grupului prepoziţional este marcată prin caz (*împotriva* ***războiului***) sau prin prepoziţie (*împotriva* ***a*** *trei candidaţi*), fapt care sprijină alinierea grupului prepoziţional la toate celelalte grupuri sintactice. În cadrul oricărui grup sintactic, atât cazul (impus nominalului subordonat), cât şi prepoziţia indică legătura ierarhică dintre constituenţii grupului, respectiv dintre centru şi nominalele subordonate acestuia (vezi, de exemplu, în grupul verbal, legarea prin caz sau prin prepoziţie a nominalului de centru: *Citeşte* ***o poveste copiilor.,*** *Luptă* ***pentru dreptate.;*** vezi **Grupul verbal, Grupul nominal, Grupul adjectival, Grupul adverbial, Grupul interjecţional**).

> Alinierea grupului prepoziţional la grupul verbal, grupul nominal, grupul adjectival, grupul adverbial, grupul interjecţional i-a determinat pe unii lingvişti să analizeze termenul dependent de prepoziţie drept un complement al acesteia.

2. STRUCTURA GRUPULUI PREPOZIȚIONAL

2.1. Grupul prepoziţional este reprezentat frecvent de combinaţia ***prepoziţie + nominal,*** acest din urmă constituent făcând parte, la rândul lui, dintr-un grup nominal.

Dintre toţi constituenţii posibili ai grupului prepoziţional, nominalul suportă cele mai multe restricţii impuse de prepoziţia-centru de grup.

2.1.1. Una dintre restricţii este cea de *caz.* În general, prepoziţia impune ca nominalul pe care îl precedă să fie la unul dintre cazurile acuzativ, genitiv sau dativ.

> Nominalul cu care se combină prepoziţiile neologice *versus, per, pro, supra, via* are formă nemarcată de N-Ac, semn al unei relative autonomii sintactice a acestuia: *În plus, apar situaţii în care normele pot intra în conflict, cum ar fi în procesul găsirii balanţei în problema responsabilităţii sociale* ***versus libertate*** *individuală.* (Internet), *Am avut un drum mai lung de făcut zilele trecute şi am făcut un consum nervos la drum întins, mai exact între Braşov şi Piatra Neamţ* ***via Bacău.*** (Internet).

O serie de prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale cer ca nominalul cu care se combină să fie la cazul ***genitiv.*** Este vorba de prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale care conţin un formant final omonim cu articolul hotărât enclitic *-(u)l, -a* sau *-le: dedesubtul, împrejurul, îndărătul, împotriva, înaintea, înapoia; în jurul, în faţa, în spatele* etc. (*împotriva voinţei / ei, în faţa casei / lui*). Prepoziţia

contra, de asemenea, impune nominalului, într-una dintre ipostazele ei de manifestare, cazul genitiv: *contra* (*contra unei sume mari*).

În cealaltă ipostază, prepoziția *contra* se construiește cu forma nemarcată de N-Ac a nominalului: *contra cost, contra cronometru.*

Atunci când nominalul sau cuvântul asociat nominalului, care urmează prepoziției, este invariabil, intervine pentru exprimarea *relației de genitiv* prepoziția abstractă *a: dedesubtul* ***a ceva*** *rotund, în jurul* ***a trei orașe.*** Uneori există chiar posibilitatea de alegere între forma de genitiv, exprimată desinențial, și construcția cu prepoziția *a,* echivalentă cu genitivul: *contra multor* (*numeroaselor*) *propuneri / a multe* (*a numeroase*) *propuneri.* (vezi **I, Prepoziția, 3.1.1.1.(A)**).

Alte prepoziții se construiesc obligatoriu cu un nominal în ***dativ:*** *mulțumită, datorită, grație* (*datorită sprijinului prietenilor*).

Impun cazul dativ și elemente precum *conform, potrivit, contrar, asemenea, aidoma,* (pop.) *așijderea,* considerate adverbe, dar care, prin unele trăsături, se apropie de prepoziție: *conform înțelegerii, potrivit programului, contrar așteptărilor, aidoma părinților, asemenea lor, așijderea bătrânilor* (pentru interpretarea ca adverbe a acestor cuvinte, vezi **I, Adverbul, 3.2.2.1; Prepoziția, 4.3**).

Dacă nominalul care depinde de una dintre aceste prepoziții este invariabil sau se asociază cu un cantitativ invariabil (sub aspectul cazului), *relația de dativ* se marchează prin prepoziția *a: toate datorită* ***a ceva*** (Internet). *Mulțumită* ***a două persoane*** *binevoitoare viața sinistraților s-a ameliorat.*

În limbajul familiar, neîngrijit, prepoziția *datorită* se construiește cu *la: datorită* ***la două persoane.***

Cele mai multe prepoziții cer ca nominalul pe care îl precedă să fie în cazul ***acuzativ:*** *cu, despre, fără, în, pentru, printre, spre* etc. Locuțiunile prepoziționale care au în structura lor, pe ultimul loc, una dintre prepozițiile cu regim de acuzativ impun, la rândul lor, cazul acuzativ: *afară de, în funcție de, cu privire la* etc.

În general (la substantiv, la numeral și la unele specii de pronume sau la anumite persoane ale pronumelui personal), forma de acuzativ a nominalului este omonimă cu cea de nominativ (***Ei / Doi*** (*copii*) / ***Aceia*** *vin.* vs ***Pe ei / Pe doi*** (*copii*) / ***Pe aceia*** *i-am văzut.*). Combinarea prepoziției cu un pronume personal de persoana I sau a II-a singular distinge însă nominativul de acuzativ: *eu* vs *pentru mine, tu* vs *despre tine.*

2.1.2. Coeziunea sintactico-semantică a grupului prepozițional se realizează și prin *restricțiile de număr* pe care anumite prepoziții le impun nominalului cu care se combină. Astfel, prepozițiile *dintre, de* cu sens partitiv se construiesc obligatoriu cu pluralul: *doi* ***dintre copii,*** *unul* ***de-ai lor.*** Prepozițiile *printre* și *între* cer, de asemenea, ca nominalul postpus să fie la plural: *mersul* ***printre rânduri,*** *Stă* ***între noi.*** Unele prepoziții se pot asocia și cu structuri coordonate echivalente cu pluralul: *cearta* ***dintre el și ea / ei,*** *Stă* ***între mine și tine / noi.***

2.1.3. Prepoziția în calitate de centru de grup este răspunzătoare într-o mare măsură de *articularea sau nearticularea nominalului* constituent al grupului prepozițional. Cele mai multe prepoziții care cer acuzativul formează un grup sintactic împreună cu un nominal nearticulat (fără determinări): *spre casă, la școală, pentru glorie* etc. Dacă nominalul indică însă o persoană puternic individualizată, atunci acesta apare în forma articulată hotărât: *spre mama, la bunica.*

Prepoziția *cu* se construiește cu un nominal articulat sau nearticulat în funcție de particularitățile sintactice și semantice ale acestuia din urmă. De exemplu, substantivele masive și abstracte sunt nearticulate în combinație cu prepoziția *cu: prăjitură* ***cu miere,*** *Mergem* ***cu încredere*** *înainte.* În schimb, substantivele care indică instrumentul sunt articulate când urmează lui *cu: Merg* ***cu trenul.*** vs **Merg* ***cu tren.*** (pentru regulile de articulare a nominalului care depinde de o prepoziție, vezi **I, Prepoziția, 3.1.1.1.(B)**).

Prepozițiile cu regim de genitiv sau de dativ se construiesc numai cu un nominal articulat: *împotriva hotărârii, datorită succesului* (vezi **I, Prepoziția, 3.1.1.1.(B)**).

Într-o construcție ca *împotriva dificilei hotărâri,* forma nearticulată a substantivului răspunde unei restricții a grupului nominal *dificilei hotărâri:* în condițiile antepunerii determinativului, articolul se atașează acestuia (compară: *împotriva hotărârii dificile* și *împotriva dificilei hotărâri*).

2.1.4. Alte restricții pe care anumite prepoziții le impun nominalului postpus privesc *apariția obligatorie a unei alte prepoziții.*

• Prepoziția *până* nu se construiește direct cu un nominal, ci cu un nominal precedat de o prepoziție: *până* ***la*** *ora patru / la noi, până spre seară, până* ***după*** *colț / după ora patru.*

Până se combină direct cu un substantiv numai când acesta se apropie de statutul unui adverb: *până seara / dimineața,* ca și în construcțiile cu adverbe: *până mâine / acolo.*

Adverbele *conform, contrar, potrivit,* precum și *aidoma, asemenea, așijderea* se construiesc fie cu dativul (vezi *supra,* **2.1.1**), fie cu prepoziția *cu: potrivit* ***cu cerințele expuse,*** *conform* ***cu intențiile anunțate,*** *aidoma cu* ***părinții,*** *asemenea* ***cu mulțimea.***

• Prepoziția *de* cere obligatoriu o altă prepoziție în transpunerea unui grup prepozițional circumstanțial din grupul verbal în grupul nominal. Construcțiile de tipul *copacul* [*de* [*lângă casă*]], *vaza* [*de* [*pe masă*]], având prepoziția *de* drept centru al grupului prepozițional superior, sunt specifice grupului nominal în care acesta se include. În grupul verbal, circumstanțialul corespunzător adjunctului din grupul nominal nu presupune ocurența prepoziției *de: Copacul se află* ***lângă casă.,*** *Vaza este* ***pe masă.*** (vezi **I, Prepoziția, 3.1.1.5**).

2.2. Grupul prepozițional constituit din ***prepoziție și adjectiv*** nu este caracteristic prepoziției, fiind și mai slab reprezentat în uz. Posibilitățile combinatorii ale prepoziției cu un adjectiv sunt mult mai limitate decât cele cu nominalul (vezi, *supra,* **2.1**).

Centrul unui astfel de grup este de obicei una dintre prepozițiile *de, din, drept, ca* în construcții precum: *Și* ***de dragi*** *unul altuia / Ei din ochi se prăpădesc.* (M. Eminescu, *Povestea teiului*), *Gândirea care se ghidează după logica elementară consideră această întrebare* ***drept absurdă.*** (G. Liiceanu, *Despre limită*), *În felul acesta,* ***din „gelatinoasă",*** *ziua capătă un contur și se vertebrează.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*).

2.3. La alcătuirea grupului prepoziţional poate participa şi ***adverbul.*** Unele prepoziţii formează împreună cu anumite adverbe grupuri prepoziţionale indicând circumstanţe locale (*A ajuns* ***până acolo.,*** *Strigătul ei se auzea* ***până departe.***) sau temporale (*Lucrează zilnic* ***până târziu., De acum*** *nu mai vreau să ştiu nimic.*).

2.4. În structura unui grup prepoziţional intră şi ***o formă verbală nepersonală.***

2.4.1. Grupul prepoziţional care conţine un *infinitiv,* marcat obligatoriu prin *a,* poate avea drept centru diferite prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale: *Dorinţa* ***de a reuşi*** *era mare., Nu renunţă* ***la a cere*** *dreptul său., Învaţă* ***pentru a trece*** *examenul.,* ***În afară de a cânta,*** *nu o mai pasionează nimic altceva.,* ***În loc de a veni*** *la mine, s-a dus la ei.*

2.4.2. Grupul prepoziţional care conţine o formă verbală de *supin* are drept centru cel mai frecvent prepoziţia *de: S-a apucat* ***de citit*** *un roman., S-a lăsat* ***de fumat.,*** *E gata* ***de plecat*** *la şcoală.*

> Prepoziţia *de* este considerată marcă a acestei forme verbale în situaţia în care nu este generatoare de grup, şi anume atunci când apare în poziţiile de subiect şi de complement direct independent de regentul verbal: ***De imitat*** *e uşor., A terminat* ***de cântat.***

Şi alte prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale pot forma împreună cu supinul un grup prepoziţional: *Merge* ***la cules.,*** *Se pregăteşte* ***pentru învăţat.,*** *Trăieşte* ***din scris., Pe lângă învăţat,*** *mai are şi de scris.* Dacă unele prepoziţii care se combină cu supinul sunt circumstanţiale, neregizate de termenul regent, altele sunt obligatorii, impuse de regent: ***S-a săturat de citit.,*** ***S-a pus pe*** *învăţat.* (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 4; Prepoziţia, 3.1.1.4.(B)**).

2.4.3. Mai rar, grupul prepoziţional are în componenţa sa o formă verbală de *gerunziu.*

Prepoziţia *ca* împreună cu gerunziul formează un grup prepoziţional corespunzător predicativului suplimentar: *Îl consider* ***ca având*** *o inteligenţă ieşită din comun., Îl apreciez* ***ca fiind cel mai bun.***

2.5. Un constituent special al grupului prepoziţional îl reprezintă *propoziţia relativă sau conjuncţională.*

Specific pentru propoziţia relativă ca membru al grupului prepoziţional este faptul că aceasta nu presupune un antecedent: *Taie* ***cu ce găseşte.,*** *Nu mai minte* ***de când a fost pedepsit.*** Propoziţiile relative cu antecedent de tipul: *Este o problemă*$_i$ ***la care***$_i$ ***revin des.,*** *Nu mai recunosc locul*$_i$ ***de unde***$_i$ ***am plecat.*** nu fac parte din structura unui grup prepoziţional; în astfel de contexte, prepoziţia se asociază cu elementul relativ-substitut (în exemplele date, *la care, de unde*), ocupând împreună, în cadrul propoziţiei relative, o anumită poziţie sintactică (altfel spus, relativul se include în structura unui grup prepoziţional care aparţine subordonatei; pentru compararea propoziţiilor relative cu antecedent şi cele fără antecedent, vezi şi **Construcţii cu propoziţii relative, 1.1, 1.2**).

Propoziţiile conjuncţionale pot intra, de asemenea, în structura unui grup prepoziţional: *Merge înainte* ***fără să privească în urmă.,*** *Dacă la începutul lui martie ni s-ar spune că mai avem de răbdat două luni* ***până să se facă frumos şi cald,*** *am claca probabil.* (A. Blandiana, *Autoportret*).

Considerarea propoziţiei relative / conjuncţionale drept constituent al grupului prepoziţional îşi găseşte justificarea în corespondenţa propoziţie relativă – nominal, respectiv propoziţie conjuncţională – formă verbală de infinitiv: *Vorbeşte* ***despre cine pleacă.*** vs ***~ despre el.,*** *Loveşte* ***cu ce găseşte.*** vs ***~ cu piatra.;*** *Vorbeşte* ***fără să se gândească.*** vs ***~ fără a se gândi., Până să ajungă medic*** *mai are de învăţat.* vs ***Până a ajunge medic ~.***

Nu întotdeauna corespondenţa menţionată se realizează. De exemplu, grupul prepoziţional cu centrul *spre* evidenţiază corespondenţa nominal–propoziţie relativă, dar nu şi corespondenţa formă verbală de infinitiv–propoziţie conjuncţională: *Priveşte* ***spre el / spre cine pleacă.*** (unde *spre* indică direcţia) vs *A vorbit mult* ***spre a atrage*** *atenţia. / *A vorbit mult* ***spre să...*** (unde *spre* indică scopul).

După cum, la nivelul propoziţiei, prepoziţia se asociază mai frecvent cu un nominal decât cu o formă verbală de infinitiv, tot aşa, la nivelul frazei, prepoziţia are posibilităţi mai largi de combinare cu propoziţiile relative decât cu cele conjuncţionale. Prepoziţiile *sub* şi *lângă,* de pildă, se asociază numai cu un nominal sau cu o propoziţie relativă: *Am găsit cercelul* ***sub / lângă cutie.,*** *Am găsit cercelul* ***sub / lângă ce mi-ai arătat.*** Prepoziţiile *de, la, în,* ca şi locuţiunile prepoziţionale *cât despre, afară de, în loc de* nu acceptă, dintre toate variantele menţionate, asocierea cu o propoziţie conjuncţională: *Se gândeşte* ***la ea / la cine îi e drag / la a pleca.*** vs **Se gândeşte* ***la să...***

Prepoziţia *fără* are o situaţie privilegiată datorită faptului că poate constitui un grup şi cu o propoziţie relativă, şi cu o propoziţie conjuncţională, şi cu elementele corespunzătoare acestora la nivelul propoziţiei: ***Fără ceea ce i-a sugerat profesoara ei,*** *nu ar fi scris un articol reuşit.* vs ***Fără sugestiile profesoarei ~.; Fără să i se fi dat sugestii de către profesoară ~.*** vs ***Fără a i se fi dat sugestii de către profesoară ~.***

Între (care cere un nominal la plural sau o structură coordonată, vezi *supra,* **2.1.2**) are aceleaşi compatibilităţi de combinare ca şi prepoziţia *fără: Aleg* ***între ceea ce vreau şi ceea ce pot., Aleg între bine şi rău.; Aleg între să rămân şi să plec., Aleg între a rămâne şi a pleca.*** Asocierea directă cu propoziţia conjuncţională este însă numai aparentă în cazul lui *între,* pentru că într-o asemenea situaţie se subînţelege, de fapt, un nominal: *Aleg* ***între*** **[faptul]** ***să rămân şi*** **[faptul]** ***să plec.***

3. POZIŢII SINTACTICE PE CARE LE OCUPĂ GRUPUL PREPOZIŢIONAL

În raport cu termenul regent, grupul prepoziţional reprezintă o complinire obligatorie (*Am nevoie* ***de ceva.,*** dar **Am nevoie.; Apelează* ***la prieteni.,*** dar **Apelează.*) sau facultativă (compară: *Cântăm* ***de bucurie. / la pian. / în parc. / pentru sărbătoriţi.*** şi *Cântăm.*).

Funcţiile sintactice ale grupului prepoziţional depind de calitatea morfologică a regentului. Astfel, pe lângă un ***regent nominal,*** grupul prepoziţional are funcţia de *atribut* de diverse tipuri: substantival (*casă* ***de vacanţă***), pronominal (*grija faţă de ei*), adverbial (*casa* ***de acolo***), verbal (*dorinţa* ***de a învăţa***).

În ***grupul verbal,*** având deci ca regent un verb, grupul prepoziţional funcţionează în diferite poziţii sintactice, de *complement:* indirect (*A dat bomboane*

la niște copii.), prepoziţional (*Se bizuie **pe sprijinul nostru.***), de agent (*Discuţia a fost condusă **de către un ziarist.***) sau de *circumstanţial:* de timp (*Nu l-am mai văzut **de atunci.***), de loc (*Merge **până acolo.***), de mod (*Vorbeşte **fără ruşine.***), de scop (*Merge **după cumpărături.***), de cauză (*Plânge **de bucurie.***), de relaţie (*Îi întrece pe toţi **la nebunii.***), condiţional (***Fără talent** nu poţi fi artist.*), concesiv (***Cu orice risc,** tot voi deschide uşa.*), instrumental (*Taie **cu lama.***), sociativ (*Merge **cu mine.***), opoziţional (*A venit ieri **în loc de azi.***) etc.

Grupul prepoziţional poate apărea şi în poziţia de *nume predicativ* (*Pixul este **de plastic.***), de *predicativ suplimentar* (*O ştiam **în străinătate.***) sau de *complement predicativ al obiectului* (*L-au luat **drept şef.***).

În cadrul ***grupului adjectival,*** grupul prepoziţional ocupă poziţii sintactice diferite: complement prepoziţional (*capabil **de sacrificiu***), complement comparativ (*mai bun **decât tine***), circumstanţial de relaţie (*bun **la suflet***), circumstanţial cantitativ (*lat **de trei metri***), circumstanţial opoziţional (*creioane roşii **în loc de albastre***).

Inclus în ***grupul adverbial,*** grupul prepoziţional poate satisface poziţii sintactice precum cea de complement prepoziţional (*departe **de casă***), de circumstanţial cantitativ (*Merge **de două ori** mai repede decât tine.*), de circumstanţial de relaţie (***După voi,** totul e bine!*).

Având ca termen regent ***o interjecţie,*** grupul prepoziţional poate fi complement prepoziţional (*Vai **de ei!**, Halal **de voi!***), predicativ suplimentar (*Iată-te **în aceeaşi ipostază!***), circumstanţial: de loc (*Hai **la noi!***), sociativ (*Hai **cu noi!***) etc.

În multe dintre poziţiile sintactice indicate, realizate în cadrul unui grup sintactic superior, se întâlneşte şi grupul prepoziţional care include o propoziţie relativă sau conjuncţională: complement direct (*Anunţă **pe cine a intrat.***), complement indirect (fam. *Oferim o floare **la cine ne deschide astăzi uşa.***), circumstanţial sociativ (*Merge **cu cine îl aşteaptă.***), circumstanţial instrumental (*Taie **cu ce găseşte.***), circumstanţial de mod (*Vorbeşte **fără să se oprească.***), circumstanţial de loc (*Te însoţesc **până unde lucrezi.***), circumstanţial de timp (*Până să vină **el,** a fost liniște.*) etc.

4. ROLURILE TEMATICE

Implicate în constituirea grupului prepoziţional, rolurile tematice ilustrează legătura sintactico-semantică strânsă dintre componentele sale şi sprijină considerarea prepoziţiei drept centru de grup (vezi şi grupul verbal a cărui coeziune sintactico-semantică se manifestă prin aceea că centrul de grup atribuie roluri tematice termenilor cu care se combină.).

În analiza rolurilor tematice legate de prepoziţia-centru de grup se disting două situaţii, după cum prepoziţia este predicat semantic sau este nonpredicativă.

4.1. Ca predicate semantice relaţionale funcţionează *prepoziţiile purtătoare de informaţie semantică,* de tip circumstanţial, care au capacitatea de a impune un rol tematic termenului împreună cu care formează grup: Locativ (*Locuieşte **lângă facultate / în Bucureşti.**, Câinele stă **sub scaun.**, Durerea **la inimă** este greu de vindecat.*), Instrument (*Călătorim **cu trenul.***), Sursă (*Se întoarce **din oraş.***), Parcurs (*Trece **prin centrul oraşului.***) etc.

În funcţie de context, prepoziţiile îşi schimbă sensul şi pot atribui alt rol. Prepoziţia *din,* de exemplu, poate marca nu numai rolul Sursă (vezi *supra*), ci şi rolul Instrument (*Cântă **din fluier.***) sau Cauzal (*Naivi **din disperare,** o bună parte a românilor au votat în aşa fel încât am ajuns să fim singura ţară post-comunistă.* – „Dilema", 2000). Sensul prepoziţiei *prin* şi, implicit, rolul pe care îl atribuie se dezambiguizează tot în context: Parcurs (vezi *supra*) sau Instrument (*asigurări cu plata **prin** card.* – Internet). Prepoziţia *pentru* impune rolul Beneficiar într-o construcţie ca: *Am făcut multe **pentru ea.**;* această prepoziţie exprimă însă şi scopul: *S-au cheltuit mulţi bani **pentru montarea** acestui film.* Sensul locativ sau temporal al prepoziţiei circumstanţiale *peste* şi rolurile pe care aceasta le impune se precizează tot în context: cu sens locativ atribuie rolul Locativ (*L-a lovit **peste faţă.***); cu sens temporal marchează Parcursul (***Peste zi** nu este acasă.*) sau limita unui interval de timp (*Plec **peste două zile.***).

4.2. Funcţionează diferit *prepoziţiile-regim,* cerute de termenul regent (verb, substantiv „verbal", substantiv „adjectival", adjectiv, adverb, interjecţie), din construcţii precum: *a decurge **din,** a beneficia **de,** a depinde **de,** a consta **în,** apelarea **la,** dependenţa **de,** gelozia **pe,** capabil **de,** util / apt **pentru,** departe **de,** vai **de*** etc.

Aceste prepoziţii nu atribuie roluri tematice, ci transferă rolul tematic din grila termenului regent nominalului următor. În construcţiile cu prepoziţii-regim, rolul tematic poate fi atribuit compoziţional de gruparea verb + prepoziţie: Temă (*Cel puternic* **depinde de** ***cel slab** şi este de aceea – slab.* – G. Liiceanu, *Despre limită*), Comitativ (*Grupa A* **se asociază cu** ***grupa B.***); de gruparea adjectiv + prepoziţie: Ţintă (*Ea este* **invidioasă pe** ***voi.***), Beneficiar (*Termosul este* **util pentru** ***călători.***); de gruparea adverb + prepoziţie: Sursă (*Simţeam din zi în zi,* **departe de** ***femeia mea,** că voi muri.* – Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

Unele dintre prepoziţiile-regim au un sens foarte abstract, ca în construcţiile: **A beneficiat** ***de o bibliografie importantă.**, Originalitatea romanului* **constă** ***în descrierea unei epoci.**,* unde rolul Temă este atribuit compoziţional de gruparea verb + prepoziţie.

Alte prepoziţii-regim au un sens mai puţin abstract, indicând, ca şi prepoziţiile circumstanţiale, diverse roluri: Sursă (*Ratarea* **decurge** ***din duelul** nefericit cu limita.* – G. Liiceanu, *Despre limită*), Ţintă (**Am apelat** ***la ea.***).

Asemănător cu prepoziţiile-regim se comportă prepoziţia *a,* cu sens foarte abstract, din grupul nominal. În construcţiile echivalente cu genitivul, prepoziţia *a* este transmiţătoarea rolului tematic Posesor (*tată **a** doi copii, cărţile **a** mulţi copii*).

> Prepoziţiile gramaticalizate nu sunt implicate în atribuirea rolurilor tematice. Prepoziţia *pe* cu rol sintactic, devenită marcă a complementului direct, nu influenţează rolul atribuit de verb, astfel că verbul atribuie acelaşi rol atât în construcţiile cu *pe* (*Ion îl loveşte **pe Gheorghe.*** [+ Pacient]), cât şi în cele fără *pe* (*Ion loveşte **pisica.*** [+ Pacient]). Nici prepoziţiile cu rol morfologic, devenite morfeme libere: *a* pentru infinitiv şi *de* pentru supin, nefiind generatoare de grup, nu participă la atribuirea de roluri tematice (*Îmi place **a** cânta., Am **de** citit.*).

CONSTRUCȚII SINTACTICE

CONSTRUCȚII PASIVE ȘI CONSTRUCȚII IMPERSONALE

În capitolul destinat categoriei diatezei (vezi **I, Categoria diatezei, 2**), s-a demonstrat că, în raport cu structura verbală **activă,** satisfac condiția **restructurării ierarhice, condiție definitorie pentru opozițiile de diateză, construcțiile pasive** și **cele impersonale,** fiecare dintre ele actualizând o valoare distinctă de diateză. Ambele tipare de construcție se deosebesc printr-o organizare sintactică proprie, prin forma verbului, iar, în plan pragmatic, prin componentul diferit spre care se orientează interesul comunicativ. Cum cele două structuri angajează ansamblul construcției (verbul și argumentele / actanții săi), și nu numai verbul izolat, ele vor fi examinate ca **tipuri speciale de construcții verbale**, urmărindu-se, pe de o parte, relația față de structura cu care intră în opoziție (activă, respectiv personală), iar, pe de alta, relația dintre ele.

1. CONSTRUCȚIA PASIVĂ

Pasivul, termenul marcat al diatezei, indiferent de forma pe care o îmbracă (vezi *infra,* **1.1**), se manifestă *sintactic* printr-o organizare specială a propoziției, așa-numita **construcție pasivă**, caracterizată, în raport cu **activul**, prin următoarele trăsături:

(a) Subiectul din construcția activă trece într-o poziție postverbală de complement prepozițional al verbului, așa-numitul *complement de agent.* Noua poziție are un statut de complinire facultativă, admițând suprimarea din oricare construcție pasivă: ***Ion*** *citește cartea.* → *Cartea este citită* (***de*** (***către***) ***Ion***).; ***Lăcustele*** *au distrus recolta.* → *Recolta a fost distrusă* (***de lăcuste***).; vezi **Complementul de agent, 1.1**.

Complementul de agent, marcat obligatoriu prepozițional prin prepozițiile ***de, de către***, poate deveni coocurent cu un complement primar (matricial), cerut prin regulile de subcategorizare (de regim) ale verbului, marcat identic (*Copilul este ferit* ***de părinți de grijile*** *zilnice.*). Pentru distingerea pozițiilor, se poate folosi celălalt conector prepozițional, ***de către*** (*Copilul este ferit* ***de grijile*** *zilnice* ***de către părinți.***).

(b) Complementul direct din construcția activă se „externalizează" ca subiect, schimbându-și ierarhia sintactică (sau, altfel spus, trece dintr-un complement propriu-zis în subiect, un complement special – extern – al verbului; vezi **Subiectul, 1.1.4**). Ca subiect pasiv poate apărea orice nominal, animat sau nonanimat, și orice tip de propoziție, conjuncțională sau relativă: ***Elevul*** *este lăudat*

*de profesor., **Cartea** este citită de profesor., La sfârșitul zilei, era deja cunoscut **cine este autorul crimei.**, La sfârșitul zilei, fusese anunțat deja **că s-a descoperit autorul crimei.***

(c) Trăsătura (b) are ca efect *intranzitivizarea verbului,* care, contextual, pierde capacitatea de a-și atașa un complement direct. De fapt, pierde capacitatea de a primi un complement al tranzitivității forte – vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 4.1.4.1**, dar își păstrează capacitatea de a-și atașa complemente ale tranzitivității slabe: complementul secundar (*Elevul a fost întrebat **rezultatul.**, Copilul a fost învățat **gramatică.***); complementul predicativ al obiectului (*Ion a fost numit **ambasador.**, Ion a fost ales **director.**, El a fost botezat **Ion.***).

1.1. Tipologia construcțiilor pasive

Indiferent de tipul formal de pasiv (vezi *infra*, **1.1.1; 1.1.3**), se disting două construcții: **o construcție lungă**, cu cei doi actanți exprimați, oricare dintre realizări fiind posibilă – ***Cartea*** (1) *este citită* ***de elev*** (2)., ***Situația*** (1) *este cunoscută* [***de oricine stă în bloc***] (2)., *Este cunoscut **de toată lumea*** (2) [***că s-au făcut abuzuri.***] (1), vs **o construcție scurtă,** cu unul sau chiar cu ambii actanți neexprimați (neexprimarea complementului de agent: *Cartea este lăudată.*; neexprimarea ambilor actanți: *Înainte de a fi fost ales* √ [subiect pasiv și complement de agent neexprimate] *ambasador, Ion a fost șeful partidului.*).

Neexprimarea complementului de agent are loc în următoarele situații semantice:

(a) când subiectul activ este „nedeterminat" (*Mi-a fost dat / menit / ursit / sortit / scris să trăiesc și asta!*);

(b) când subiectul activ are valoare generică (*Este cunoscut / știut că se fură mult.*);

(c) când subiectul activ, deși neexprimat, este recuperabil fie din cunoștințele comune ale locutorilor (*Legea n-a fost promulgată* √., situație în care fondul comun de cunoștințe trimite la persoana președintelui), fie anaforic, din contextul lingvistic (*Îl cunosc bine pe profesor, deci nu mă miră că elevii lui sunt aspru pedepsiți* √.);

(d) când subiectul activ este neinteresant din punctul de vedere al informației comunicative și poate rămâne nelexicalizat (*Au fost vândute* √*toate biletele., N-au fost reparate* √*toate străzile., Au fost suplimentate* √*locurile de admitere.*).

Construcțiile (a–d) sunt corespondentele pasive ale construcțiilor active cu subiect nelexicalizat, fiecare situație corespunzând unui tip anume de subiect neexprimat (vezi **Subiectul, 3.2**).

În raport cu neexprimarea complementului de agent, neexprimarea subiectului pasiv se limitează numai la cazurile în care acesta este recuperat anaforic sau discursiv:

(a) fie în construcțiile cu subiect inclus sau subînțeles, deci cu subiect recuperat contextual, deictic sau anaforic (√ *Am fost căutată telefonic., **Ion** a muncit enorm și* √*a fost admis primul.*);

(b) fie în construcțiile cu subiect controlat de subiectul sau de alt complement al regentului (***Ion**$_i$ poate* [√(e_i) *fi acceptat.*]; ***Îl**$_i$ știu* [*ca* √(e_i) *fiind alungat de ceilalți.*]);

(c) fie în construcțiile cu subiect avansat din subordonată (***Ion**$_i$ mi se pare* [*că* √(e_i) *a fost deja închis.*], *Cartea$_i$ se dovedește* [√(e_i) *a fi fost nemeritat uitată.*]).

În funcție de forma și caracteristicile mărcii pasive, se distinge ***pasivul marcat*** de ***pasivul nemarcat*** (ultimul numit și ***pasiv lexical*** sau ***cu marcă zero***), iar, în cadrul primei și celei mai importante categorii, se distinge ***pasivul cu operatorul a fi***, considerat și pasiv prototipic, de ***pasivul-reflexiv***.

1.1.1. *Pasivul cu operatorul „a fi"*

1.1.1.1. *Pasivul cu operator* se caracterizează printr-o construcție analitică analizabilă. Grupul ***a fi + participiu***, neanalizabil la nivelul funcției de predicat al enunțării (vezi **Predicatul, 2.2.1; 2.2.2**; vezi și *infra,* **1.1.1.2**), este, sub aspect structural, analizabil, fiecare component păstrându-și autonomia, după cum probează următoarele trăsături:

(a) Participiul este variabil, cu manifestare adjectivală, forma lui preluând informația de gen și de număr de la nominalul-subiect (***Elevul** este lăudat., **Eleva** este lăudată., **Elevii** sunt lăudați., **Elevele** sunt lăudate.*; vezi și **Acordul dintre subiect și predicat, 1**).

(b) Participiul acceptă, ca și cele mai multe adjective, mărci ale gradării, ale modalizării, ale aproximării, ale progresiei (*Noul său roman este **mai căutat** de cititori decât cel anterior., Cardiologul X este **cel mai căutat** de bolnavi., Reforma a fost **întrucâtva uitată.***, Rlib, 2002, *Numele lui este **cam interzis** în România.*, Rlib, 2002, *Prin noile măsuri, informația va fi **cât de cât protejată.***, EZ, 2002), dar și prin determinări de mod propriu-zise (*Casa este **bine administrată / atent păzită** de noii proprietari.*).

(c) Verbul își adaugă o marcă extraverbală, componentul ***a fi***, purtător al informației verbale de mod și de timp, iar, prin acord, al informației de persoană și de număr preluate de la nominalul-subiect, încorporând morfemele de predicativitate (MP); vezi **Predicatul, 1.1.3; 2.2.2** (*Cartea **este / a fost / va fi / ar fi** citită.*; ***Tu ești** lăudată. – **Ea este** lăudată. – **Noi suntem** lăudate.*).

(d) Componentul ***a fi*** are o flexiune completă, admițând, cu excepția imperativului, forme la diferite moduri și timpuri, inclusiv forme verbale nepersonale de infinitiv și de gerunziu (*Elevul **a fost lăudat.**, **Fiind lăudat**, a obținut rezultate excelente., Elevul, înainte de **a fi lăudat** / de **a fi fost lăudat,** avea rezultate slabe.*). Absența imperativului (**Fiți ajutați la timp!*, **Fiți numiți ambasadori!*) are o explicație semantică, fiind urmarea apariției în poziția subiectului pasiv a unui nominal non-Agent (de obicei, Pacient / Temă), nominal care, nedeținând controlul asupra procesului, nu poate primi un ordin / o interdicție.

(e) ***A fi*** este substituibil cu alte verbe, sinonime și mai puțin sinonime: ***a veni*** (pop.) *Înainte de folosire, cratița **vine unsă** cu unt.* (*apud* Iordan 1950; vezi și *infra*, **1.1.2**); ***a se afla*** (*Documentația **se află depusă** la primărie.*); vezi și verbe copulative sau modale (*Actorul **rămâne / a devenit apreciat** de public., Averea pare bine **gospodărită** de noul proprietar.*).

(f) Deși topica sintactică (neutră) este ***a fi + participiu***, construcția permite inversiunea componentelor. Topica ***fi-vor adunate***, curentă în limba veche, este rară în româna actuală, fiind totuși acceptată cu intenții stilistice; construcția permite frecvent, aproape nelimitat, disocierea componentelor (*Cartea **va fi**, imediat ce tipărirea va fi gata, **trimisă** tuturor librăriilor., Cartea **va fi** imediat / în două săptămâni **adusă** în librării.*).

(g) Operatorul pasiv admite suprimarea, fără pierderea sensului pasiv (*Elevul **a fost pregătit de profesor** şi a reuşit să câştige concursul. = Elevul, **pregătit de profesor**, a reuşit să câştige concursul.*), semn clar că informaţia pasivă este conţinută în matricea semantică a participiului, fiind exterioară verbului ***a fi*** (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 3.3.2**; vezi şi *infra*, **1.1.4**).

1.1.1.2. Discuţia privind autonomia celor două componente (vezi *supra*, **1.1.1.1**) oferă toate datele pentru *interpretarea construcţiei*, şi anume:

– Prima observaţie priveşte contestarea calităţii de *morfem mobil* a mărcii ***a fi***, deosebindu-se de morfemele formelor verbale compuse (perfect compus, viitor, condiţional, prezumtiv). Flexiunea completă şi autonomia celor două componente (vezi *supra*, **1.1.1.1** (d), (e), (f), (g)) sunt argumente în măsură să susţină această concluzie. În condiţiile în care ***a fi*** nu îndeplineşte condiţiile unui morfem mobil, dar funcţionează ca unic purtător al mărcilor de predicativitate, ***a fi*** din secvenţa [***a fi*** + participiu] se apropie de ceilalţi operatori ai predicatului enunţării; vezi **Predicatul, 1.1.3** (b).

– Dacă se are în vedere, pe de o parte, faptul că marca formei prototipice de pasiv, exterioară participiului, poartă MP, semnele de predicativitate, iar, pe de altă parte, faptul că grupul, în ansamblu, prezintă semne sintactice de coeziune (vezi **Predicatul, 2.2.3.2**), interpretarea acestei construcţii impune distingerea a două nivelur i de analiză:

(a) *un nivel structural,* la care se recunoaşte autonomia componentelor;

(b) *un nivel funcţional-enunţiativ,* la care gruparea funcţionează unitar, constituind *un predicat complex cu operator pasiv* (vezi **Predicatul, 2.2.2**).

Ca orice predicat complex, cele două componente îşi distribuie diferit funcţiile. *La nivel pragmatico-enunţiativ,* numai operatorul pasiv are capacitatea de a-şi ataşa MP, oferind întregului grup autonomie în enunţare. *La nivel semantic,* numai componentul final, cel participial, este purtătorul predicaţiei semantice, inclusiv al informaţiei pasive, atribuind, în acelaşi timp, şi roluri tematice. *La nivel sintactic,* operatorul este responsabil de o restricţie importantă de construcţie, constând în selecţia obligatorie a formei participiale.

Dat fiind sensul pasiv al componentului participial, sens legat nemijlocit de *natura verbală* a participiului, predicatul cu operator pasiv este *un predicat complex de tip verbal,* şi nu unul de tip nonverbal (pentru distincţia *predicat complex verbal* vs *predicat complex nonverbal*, vezi **Predicatul, 2.2.1.3**).

> Prin analogie, aceeaşi soluţie se va adopta şi pentru realizările nepersonale ale operatorului ***a fi*** (infinitiv sau gerunziu), ca reprezentând grupuri neanalizabile la nivel funcţional (îndeplinesc, în acest caz, o funcţie nepredicativă); vezi, de exemplu, funcţia de complement prepoziţional (a), respectiv de circumstanţial de cauză (b):
>
> (a) *o atitudine de scriitor, literat, dornic **de a fi citit** de contemporani* (Al. Niculescu, *Individualitatea*);
>
> (b) ***Fiindu-i refuzat** ajutorul de către toţi cunoscuţii, a ajuns în pragul disperării.*

1.1.2. *Există în română un pasiv cu operatorul „a veni"?*

În literatura de specialitate, se consemnează „urme" de pasiv cu auxiliarul *a veni*, în construcţii populare şi de limbă vorbită, precum: *Cratiţa în care se coace*

*cozonacul **vine unsă** cu unt şi cu grăsime.; Partea asta a feţei de masă **vine festonată.**; Grinda aceea **vine aşezată** aici.; Celălalt bec **vine slăbit.*** (*apud* Iordan 1950).

Dată fiind posibilitatea substituţiei lui ***a fi*** şi cu alte verbe (vezi *a se afla*: *Faptul **nu se află însemnat** de cronicari.*), este mai plauzibilă interpretarea lui [***a veni*** + participiu] ca rezultând din acelaşi tip de substituţie de care s-a vorbit anterior (vezi *supra*, **1.1.1.1**), semn al autonomiei celor două componente. Soluţia este susţinută şi de faptul că, popular, se înregistrează variaţia ***a fi / a veni*** şi în alte construcţii decât în cele cu participiu pasiv (vezi **Numele predicativ, 3.1**, construcţiile copulative: *Îmi **este / Îmi vine** cumnată.*). În plus, în construcţia ***vine*** + participiu, operatorul ***vine*** introduce, suplimentar, o valoare modală de necesitate, proiectând în viitor realizarea acţiunii / a evenimentului, valoare inexistentă în cazul pasivului cu ***a fi***.

Construcţia se apropie de alte structuri: *Cartea trebuie citită.*, unde operatorul modal *trebuie* se ataşează direct participiului pasiv, ca urmare a unei operaţii sintactice de reorganizare şi de ştergere a operatorului pasiv (*Cartea trebuie* [a fi / să fie] *citită., Cratiţa vine* [a fi / să fie] *unsă.*) ; vezi şi **Predicatul, 2.2.3.4**.

1.1.3. *Pasivul-reflexiv*

Pasivul-reflexiv se caracterizează prin aceeaşi turnură de propoziţie ca şi pasivul prototipic, adică prin trecerea subiectului activ în poziţia complementului de agent şi prin trecerea complementului direct activ în poziţia de subiect pasiv. Se distinge însă de pasivul prototipic prin unele trăsături de structură şi prin numeroase trăsături de uz.

A. *Trăsături proprii de structură*:

(a) Forma verbului / locuţiunii verbale este aceeaşi cu cea a verbului activ (exceptând eventuale modificări de acord, care pot surveni prin schimbarea subiectului), la care se adaugă obligatoriu, ca marcă exterioară verbului, cliticul reflexiv ***se*** (*Nu **se primesc** contestaţii.; Dacă aici **se spune** că oamenii urmăresc fericirea ca fiind bunul suprem al vieţii, **se are în vedere** un cu totul alt sens al cuvântului.*, M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*). Cliticul reflexiv, cu statut obligatoriu, nu apare într-o poziţie actanţială / argumentală a verbului şi nu intră într-o relaţie de tip anaforic cu nominalul-subiect, fiind lipsit deci de calitate pronominală; el funcţionează ca ***marcă de diateză***. Pierderea calităţii anaforice / pronominale se manifestă prin: (i) imposibilitatea dublării; (ii) apariţia într-o construcţie intranzitivizată (pentru caracteristici generale ale pasivului, vezi *supra*, **1**(c); (iii) neocuparea unei poziţii de subcategorizare a verbului, ceea ce decurge din proprietatea anterioară.

(b) Paradigma pasivului-reflexiv este incompletă sub aspectul persoanei, fiind limitată la forme pentru persoanele 3, 6, de unde derivă imposibilitatea coocurenţei cu subiecte de persoanele 1, 2, 4, 5.

> O paradigmă *personală* completă de pasiv-reflexiv este, în româna actuală, cu totul excepţională, apărând numai în construcţii populare ca: *Pe unde umbli, de **nu te mai vezi** deloc?* (*apud* Iordan 1956), unde *nu te vezi* „nu eşti văzut de alţii"; ***Mă cunosc** de la o poştă când mint., **Te cunoşti** când spui*

minciuni., unde *mă cunosc* „sunt cunoscut de alții", iar *te cunoști* „ești cunoscut de alții".

(c) Limitarea la persoanele 3, 6 restrânge posibilitatea de aplicare a pasivizării (deci a modificărilor de tip pasiv), fiind pasivizabile numai construcțiile active al căror complement direct este fie un substantiv sau substitut al acestuia (*Se știe deja* ***premiantul / rezultatul / cel*** *care a câștigat.*), fie o propoziție conjuncțională sau relativă (*Se știe* ***că s-a furat. / ce și cât s-a furat.***), dar imposibil de pasivizat construcțiile în care complementul direct este pronume personal de persoanele 1, 2, 4, 5; vezi: *Te-am lăudat pentru rezultat.* (activ) → **Tu te lauzi de către mine pentru rezultat.* (pasiv-reflexiv).

B. ***Trăsături specifice de uz:***

(a) Pasivul-reflexiv se utilizează de preferință în condițiile neexprimării complementului de agent; vezi: *Libertatea este ceva care* ***se cucerește*** *și nu ceva care* ***se cere*** *cu insistență.* (N. Iorga, *Cugetări*). Cazurile cu Agent lexicalizat, deși posibile, sunt mai rare; vezi: *Adevărul însuși* ***nu se vinde decât de aceia*** *cari nu-l au.* (N. Iorga, *Cugetări*), *Un om public* [...] ***nu se critică*** *decât în public* ***de aceia*** *cari au simț pentru loialitate.* (*ibid.*), ***Nu se vrea să se facă*** *capitalism* ***de către noi,*** *cei din țară.* (IVLRA), *Împărțeala veniturilor* [...] ***se va face de către judecătorie*** *în proporție cu creanța fiecăruia.* (G. Boroi, O. Spineanu-Matei, *Codul de procedură civilă*), *Cererea de recuzare* ***se soluționează de instanța judecătorească.*** (*ibid.*). În situația exprimării Agentului, uzul preferă pasivul prototipic.

(b) Pasivul-reflexiv se preferă în condițiile nontopicalizării subiectului pasiv, deci cu subiectul sau echivalentul lui sintactic (propoziția subiectivă) într-o poziție postverbală; vezi *supra*, exemplele de sub (c). Cazurile cu subiect antepus, deși posibile în condiții clare de topicalizare, sunt mai puțin numeroase (*Și în Austria s-a încercat acest șantaj.* ***Același lucru*** *s-a încercat și la noi.*, As, 2004). Pentru subiectele topicalizate (antepuse verbului), se preferă construcția cu ***a fi***.

(c) Construcția pasiv-reflexivă se preferă în condițiile unui subiect pasiv cu citire „nonindividuală", fie generică, pentru substantive masive sau nume de specie (*În România se vânează* ***lupi.***, *Aici se vinde* ***lapte.***, *În post, nu se bea* ***vin.***, *Pentru muncile dificile, se aleg* ***numai străini.***, *La sărbători, se cântă* ***marșuri patriotice.***), fie cu citire „nume de proprietate" / „de categorie" (*Se caută* ***menajeră.***, *Aici se pregătesc* ***diplomați.***). Pasivul prototipic este preferat, dimpotrivă, în condițiile unui subiect cu citire „individuală" (*În acest magazin, a fost vândut deja* ***Luchianul expus.***, dar **a fost vândut pește, iar acum *este vândută brânză.*).

(d) Pasivul-reflexiv este preferat în condițiile impersonalizării construcției, fie în cazul unui subiect pasiv neexprimat (*Orice scriitor dă mai mult când i se cere* √., N. Iorga, *Cugetări*; *În societatea modernă* ***se mănâncă*** √ *neechilibrat.*), fie în cazul unui subiect pasiv propozițional (propoziție conjuncțională) sau substitut al acestuia (*Se spune că..., Se crede că..., Se preferă să...,* dar **Este spus că..., ?Este crezut că..., *Este preferat să...*).

Din caracteristicile de structură și de uz prezentate anterior apare ***o specializare*** a celor două forme de pasiv: pasivul prototipic, specializat pentru construcții cu subiect individual / referențial, topicalizat și personal vs pasivul-reflexiv, specializat pentru construcții cu subiect nonindividual, nontopicalizat și preferabil nonpersonal.

În româna actuală apar însă, pentru fiecare construcție, și realizări caracteristice celuilalt tip:

– pasiv-reflexiv în care subiectul primește o citire „individuală" (*Astăzi, s-a ales* ***Ion*** *deputat., S-a vândut* ***Luchianul*** *din expoziție., S-a citit* ***capitolul*** *al III-lea.*);

– pasiv-reflexiv topicalizat (***Rezultatul*** *se știe dinainte.,* ***Că ești descurcăreț,*** *se știe de mult.*);

– pasiv-reflexiv cu paradigmă personală (***Mă cunosc*** *când spun minciuni.*);

– pasiv cu ***a fi*** al cărui subiect primește citire „generică" (*La această școală, sunt pregătiți* ***muzicieni.***);

– pasiv cu ***a fi*** al cărui subiect este nontopicalizat (*În acest tur de scrutin, a fost ales* ***Ion.***, *Sunt afișate toate* ***rezultatele.***, *Sunt făcute publice toate* ***neregulile.***);

– pasiv cu ***a fi*** impersonal (*E știut* ***că*** *au fost nereguli., Mi-a fost scris* ***să*** *cunosc multe., Dat fiind* ***că*** *s-au făcut multe erori,...*).

Comparând ponderea acestor preferințe și restricții de utilizare, cele mai constrângătoare sunt cele pentru pasivul-reflexiv și privesc limitarea paradigmei personale. Și chiar dacă celelalte constrângeri nu sunt la fel de evidente, contraexemplele fiind numeroase (vezi construcțiile anterioare), o tendință de specializare a celor două tipare pasive nu se poate contesta. Dată fiind prezența, în româna actuală, a unor contraexemple (deci exemple caracteristice celuilalt tip), nu se poate vorbi despre ***o specializare totală***, ci numai de o ***tendință*** *de specializare.* De altfel, în această specializare constă și explicația păstrării și a coexistenței în uz a celor două construcții.

> În româna veche, specializarea celor două forme era mai puțin evidentă.
>
> La specializarea sintactică, semantică și pragmatică stabilită anterior, trebuie adăugată și o preferință pe registre stilistice și pe stiluri funcționale: pasivul prototipic este preferat în registrul cult, exceptând stilul juridico-administrativ, unde trăsătura generală de „impersonalitate" se obține prin utilizarea ambelor tipuri de pasiv.

Cu toată această tendință de specializare, cele două tipuri de pasiv sunt utilizate, nu o dată, ca sinonime, așa cum indică apariția lor în același enunț sau în enunțuri învecinate; vezi: *Când arbitrul unic sau, după caz, arbitrii* ***nu au fost numiți*** *prin convenția arbitrală și nici* ***nu s-a prevăzut*** *modalitatea de numire...*(G. Boroi, O. Spineanu-Matei, *Codul de procedură civilă*), *Casarea unei hotărâri* ***se poate cere:*** *1. Când instanța* ***nu a fost alcătuită*** *potrivit dispozițiilor legale; 2. Când hotărârea* ***s-a dat*** *de alți judecători decât cei care au luat parte la dezbatere.* (*ibid.*).

1.1.4. *Pasivul lexical*

Pasivul lexical (numit și ***pasivul cu marcă zero***) are în vedere formele verbului, toate provenind de la verbe tranzitive, caracterizate prin includerea trăsăturii [+ Pasiv] ca trăsătură semantică inerentă, fără nicio marcă pasivă exterioară. Aparțin pasivului lexical (nemarcat) cele mai multe dintre participiile verbelor tranzitive (*avere bine* ***administrată*** */ bine* ***păzită;*** *casă bine* ***consolidată*** */ frumos* ***amenajată***; vezi și **I, Forme verbale nepersonale, 3.4.2.3**), precum și unele dintre supinele provenind de la verbe tranzitive (*Este interzis* ***de utilizat*** *asemenea substanțe de către copii.*; vezi **I, Forme verbale nepersonale, 4.3.1.4**).

Utilizările pasive ale participiului sunt mult mai numeroase decât utilizările pasive ale supinului.

Exceptând câteva participii de la verbe tranzitive agentive cu sens activ (*om băut, om învățat* „care a învățat și știe multe, știutor", *om citit, drum ocolit* „care ocolește", *om mâncat* „care a mâncat"), provenind toate de la verbe tranzitive folosite absolut, precum și participii de la verbe tranzitive nonagentive și de la verbe intranzitive ergative (*carte avută în bibliotecă, greșeala conținută / aflată în titlu, frunze căzute, preț crescut, copil însănătoșit*), celelalte participii de la verbe tranzitive își păstrează sensul verbal pasiv.

Spre deosebire de participiu, supinele verbale inerent pasive sunt mai puțin numeroase, limitându-se la: (a) unele utilizări din contexte verbale impersonale (*Este interzis* ***de folosit de către copii*** *asemenea substanțe.*); (b) unele utilizări din contexte adjectivale (*propuneri demne* ***de luat în seamă de*** *întreaga* ***societate civilă***, *recolte gata* ***de achiziționat de către negustori***, *Diplomatul a fost găsit demn* ***de numit*** *ambasador* ***de către*** *noul* ***ministru.***); (c) unele ocurențe din construcții reorganizate (*condiții imposibil* ***de acceptat de cumpărători***).

Pasivul lexical se apropie de celelalte tipuri de pasiv prin trecerea subiectului activ drept complement de agent, ocurența agentului fiind, de altfel, singurul semn al valorii pasive încorporate (*avere bine administrată* ***de moștenitori***; *profesor demn de ales director* ***de către colegi***; vezi **I, Forme verbale nepersonale, 3.3.2; 4.3.1.4; 4.3.4.2**).

1.2. Restricții în alegerea pasivului

În afara restricțiilor generale privind verbele care se sustrag oricăror opoziții de diateză (vezi **I, Categoria diatezei, 2**), în cazul pasivului, se adaugă noi restricții, unele privind *toate* cele trei forme de pasiv, iar altele, *specifice* numai uneia dintre ele.

1.2.1. ***Restricțiile comune tuturor formelor de pasiv*** sunt fie de tip strict sintactic, fie de tip semantico-sintactic:

1.2.1.1. *Restricțiile sintactice* au în vedere, pe de o parte, incapacitatea verbelor intranzitive și a celor ergative (inacuzative) de a satisface construcția pasivă, iar, pe de altă parte, incapacitatea verbelor cu tranzitivitate slabă de a accepta construcția pasivă.

Verbele ergative (inacuzative) realizează construcții aparent pasive, construcții cu Pacientul așezat în poziția subiectului (*Soarele apune., Frunzele cad., Producția crește., Fântânile seacă., Mâncarea se arde., Cireșele se coc., Copilul se însănătoșește.*) și care, în plus, pot apărea în perechi de construcții, una tranzitivă, cealaltă intranzitiv-ergativă, creând impresia realizării opoziției activ – pasiv (*Negustorii cresc prețurile. – Prețurile cresc., Gospodina arde mâncarea. – Mâncarea se arde., Căldura coace fructele. – Fructele se coc., Seceta seacă fântânile. – Fântânile seacă.*). În realitate, construcțiile ergative sunt lipsite de sens pasiv; cele două verbe din construcția tranzitivă și din perechea ei intranzitivă nu sunt legate printr-o relație de „pasiv", ci reprezintă unități lexicale distincte. Pentru numeroase verbe, există o trecere continuă de la construcția pasiv-reflexivă la cea nonpasivă ergativă; vezi: *Se reduce focul și* ***se continuă*** *fierberea. Fierberea* ***continuă*** *cu vasul acoperit.* (S. Marin, *Carte de bucate*), unde, în aceeași rețetă culinară, apare *a continua* în două ipostaze: întâi, în varianta pasiv-reflexivă, coordonată cu altă utilizare pasiv-reflexivă (*se reduce*), urmată de utilizarea nereflexiv-ergativă.

> Anterior recunoașterii verbelor inacuzative (ergative) drept clasă distinctă de verbe, construcția ergativă a fost subordonată, în unele cercetări, pasivului, pe de o parte, pe baza constatării elementului comun de așezare ierarhică: Pacientul așezat în poziția subiectului, iar, pe de altă parte, ca urmare a unei organizări paralele a acestor verbe, care, succesiv, apar în construcții intranzitive (ergative) și tranzitiv-active.

Dintre verbele cu tranzitivitate slabă, numai cele cu tranzitivitate foarte slabă se sustrag integral construcției pasive (vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 4.1.4.2**). Celelalte, reprezentând primul grad de tranzitivitate slabă, pot satisface măcar una dintre formele de pasiv (vezi: *Se caută menajeră., Se angajează menajeră.*, verbe care satisfac pasivul-reflexiv, spre deosebire de *a avea*, care nu satisface niciun tip de construcție pasivă: **Este avută avere multă., *Se are multă avere.*).

1.2.1.2. *Restricțiile semantico-sintactice* privesc verbele tranzitive nonagentive, a căror probabilitate de a primi pasiv este mai mică decât a verbelor agentive. Totuși, dintre verbele nonagentive, cele psihologice cu Experimentatorul așezat în poziția de subiect pot apărea în construcții pasive (*El este iubit / stimat / urât / disprețuit de colegi.*). Pot satisface pasivul și unele verbe nonagentive cu Posesorul în poziția de subiect (*Cartea a fost pierdută / găsită de Ion.*; *a găsi, a pierde* sunt verbe de schimbare de posesie). În schimb, nu apar deloc ca pasive:

– tranzitivele de stare fizică (*Mă doare capul., Mă furnică spatele., Mă mănâncă piciorul., Mă roade călcâiul., Mă ustură stomacul.*);

– tranzitivele psihologice cu Experimentatorul așezat în poziția OD (*Mă interesează cartea., Mă impresionează situația., Mă afectează suferința voastră., Mă uimește minciuna.*);

– tranzitivele locative cu Locativul așezat în poziția subiectului (*Butoiul conține apă., Titlul cuprinde / include greșeli., Rochia mă încape.*);

– tranzitivele relaționale de echivalență (*Metoda constituie / reprezintă o noutate.*) etc.

> Trebuie subliniată deosebirea dintre construcțiile agentive cu *a include, a cuprinde*, care acceptă pasivizarea (*Titlul este inclus / cuprins de cercetător în bibliografie.*), și construcțiile corespunzătoare nonagentive (*Bibliografia include / cuprinde și aceste titluri.*), care, deși tranzitive, nu admit pasivizarea.

1.2.2. ***Fiecare tip de pasiv prezintă și restricții proprii***, legate de particularitățile de structură și de uz ale fiecăruia. Într-o formă sau alta, aceste restricții apar deja prezentate în descrierea anterioară.

Din comparația pasivului prototipic cu pasivul-reflexiv, rezultă că ultimul prezintă restricții mai numeroase, legate de caracteristica acestuia de a nu apărea decât cu formă pentru persoanele 3 și 6. În consecință, orice verb tranzitiv care cere ca particularitate selecțională un nominal-complement direct cu trăsătura [+ Uman]

își restrânge utilizarea numai la persoanele 3, 6, fiind imposibilă apariția unor construcții pasiv-reflexive de la corespondente active ca: *Profesorul **mă / te / ne / vă** ajută., Ion **mă / te / ne / vă** laudă.*

Există și situația inversă de verbe care nu admit pasivul prototipic (vezi modalele : *a putea, a vrea*: **este putut, *este vrut*), dar acceptă construcția reflexiv-pasivă (***Nu se poate** să..., **Nu se vrea** să..., Ropotele de aplauze **s-au vrut** a fi o palmă pe obrazul trufașei A.*, Adev. lit. art., 2004), uzul actual înregistrând o creștere sensibilă a numărului acestor construcții (vezi: ***Nu se vrea** să se facă capitalism în România.*, IVLRA, *S-a încercat și **nu s-a putut**, iar acum nici **nu se mai vrea**.*, TV, 2004).

Tranzitivele folosite absolut (vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 4.1.1**) nu acceptă pasivizarea cu operator, ci numai varianta pasiv-reflexivă (*Se mănâncă mult., Se citește mult în România.*, dar **Este mâncat mult., *Este citit mult în România.*), semn că sunt mai apropiate de intranzitive (vezi *infra*, **2**) decât de tranzitive.

Comparând primele două tipuri de pasiv cu pasivul lexical, se constată că ultimul prezintă restricții suplimentare, legate de caracteristicile formelor verbale nepersonale, în general, și ale celor două forme (participiu și supin), în special. Participiile cu gradul cel mai înalt de adjectivizare, care s-au îndepărtat total de natura verbală a bazei (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 3.4.1**: *fata entuziasmată / interesată / pasionată / uimită*), își pierd sensul pasiv chiar și atunci când provin de la verbe tranzitive. Supinele din construcții personale al căror subiect este controlat de subiectul personal al unui regent verbal activ nu pot apărea cu sens pasiv (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 4.3.1.1; 4.3.1.2**: *Mă apuc de citit., Termin de citit., Mă pun pe învățat.*). Supinele din construcții impersonale al căror subiect este controlat de un OI personal al regentului nu pot apărea nici ele cu sens pasiv, ca urmare a aceluiași fenomen de control (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 4.3.1.4**: *Mi-e greu de citit cartea., Îți rămâne de terminat curățenia., Nu-ți arde de închiriat casa.*).

1.3. Caracteristici discursive ale pasivului

Caracteristica pragmatică generală a pasivului este reorientarea / deplasarea interesului comunicativ de la nominalul-Agent spre nominalul-Pacient / Temă.

Dintre formele de pasiv, pasivul prototipic este construcția cu determinarea pragmatică cea mai puternică. În acest tipar sintactic, accede la poziția de subiect pasiv, care, în mod curent, este și un subiect topicalizat (antepus verbului), pe de o parte, componentul asupra căruia se concentrează interesul comunicativ, iar, pe de alta, componentul al cărui referent este mai cunoscut în discurs. Nominalul-complement de agent trece, în raport cu nominalul-subiect, într-o poziție postverbală, iar, comunicativ, periferică, devenind omisibil.

Sunt construcții cu operator pasiv și agentul neexprimat, care, mai ales în contexte impersonale (cu propoziție subiectivă sau cu infinitiv), se îndepărtează de sensul pasiv, transformându-se în simple perifraze de modalizare deontică: *E indicat să..., E interzis să..., E permis să...*; vezi: *Capul copilului trebuie să fie mereu acoperit, în special când soarele de afară e puternic, iar dacă luminozitatea este intensă, **e indicat** să poarte o căciuliță.* (Internet), *De aceea **este absolut***

***interzis** să depuneți cerere pentru mai mult de o echipă.* (*ibid.*); vezi și **Modalizarea, 4.1.6**.

2. CONSTRUCȚIA DIATEZEI IMPERSONALE

2.1. Delimitare de alte construcții impersonale

În capitolul de față, nu sunt avute în vedere ***toate*** construcțiile impersonale, ci numai acelea aparținând ***diatezei impersonale***. Construcțiile aici examinate trebuie distinse de alte două tipuri de construcții cu care prezintă în comun trăsătura *neraportării la un subiect personal*; vezi (a), (b):

(a) Trebuie deosebite de ***verbele și construcțiile verbale inerent impersonale***, caracterizate prin trăsătura *sintactică* a impersonalității ca trăsătură matricială a verbului, prezentă în orice apariție a acestuia (vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 4.2.2.2**). Manifestarea sintactică a acestei trăsături constă fie în absența poziției subiect, poziție rămasă vidă în actualizările prototipice ale verbului (*Tună., Plouă., Ninge., Burnițează., Se înserează., Se înnoptează., Îmi pasă de ceva. / de cineva., Îmi pare bine / rău de cineva. / de ceva.*), fie în apariția unui subiect postverbal, realizat prin propoziție conjuncțională și prin echivalentele ei sintactice (forme verbale nepersonale), mai rar, și prin echivalente semantice (forme pronominale cu valoare neutră); vezi: *Trebuie să știi., Îmi vine să plâng / a plânge., Nu mi-a rămas decât **asta**: să plec imediat.*

(b) Trebuie deosebite și de pasivul utilizat în construcții impersonale, fie ca pasiv prototipic (*E știut / cunoscut că...; Mi-este dat / menit / scris / ursit să...*), fie, mai frecvent, ca pasiv-reflexiv (*Se știe că..., Se crede că..., Se presupune că s-a greșit / a se fi greșit., Nu se acceptă să..., Nu se admite să...*), construcții a căror natură impersonală derivă din particularitățile complementului-activ (devenit subiect-pasiv), realizat prin propoziție conjuncțională sau prin echivalentele ei; vezi construcții ca: *Oricine știe / crede / presupune **că s-a greșit. / a se fi greșit.***, care, prin pasivizare, devin: *Se știe / Se crede / Se presupune **că s-a greșit / a se fi greșit.*** În asemenea construcții, concomitent cu pasivizarea, se obține și impersonalizarea, dat fiind faptul că în poziția subiectului ajunge o propoziție conjuncțională sau un infinitiv.

2.2. Sintaxa diatezei impersonale și forma verbului

Construcția diatezei impersonale se opune, pe de o parte, construcției personale, iar, pe de alta, construcției pasive.

2.2.1. *Raportare la construcția personală*

Construcția diatezei impersonale intră în opoziție cu cea personală, manifestându-se, în raport cu aceasta, printr-o organizare sintactică proprie, numită ***construcție impersonală cu impersonalitate dobândită contextual*** (*Nu e bine **să se insiste** prea mult., **Se întârzie**., **Se merge** pe jos., **Se minte** prea mult., **Se procedează** incorect., **Se țipă** prea tare., **Se vine** târziu.*), construcție caracterizată prin următoarele trăsături:

(a) Subiectul-activ se suprimă, poziția lui rămânând vidă și imposibil de saturat printr-un component nominal.

(b) Verbul își păstrează forma din construcția personală (*El **merge**.* vs *Se **merge**.*), la care adaugă obligatoriu o marcă impersonală extraverbală, realizată prin cliticul reflexiv ***se***.

(c) Cliticul, cu statut obligatoriu, este lipsit de orice relație de tip anaforic cu un nominal plin referențial, devenind numai ***marcă a diatezei***. Pierderea funcției anaforice se manifestă, ca și în cazul pasivului-reflexiv, prin:

– imposibilitatea dublării;

– imposibilitatea suprimării sau a substituției cu alte nominale;

– neocuparea unei poziții de subcategorizare a verbului, după cum o dovedește apariția în vecinătatea unor verbe intranzitive, care nu pot atribui cazul acuzativ (vezi *supra*: *a insista, a întârzia, a merge, a proceda, a țipa, a veni*).

(d) Consecința trăsăturilor (a–c) este prezența unei paradigme incomplete de număr și de persoană, limitată la forma 3 sg.

2.2.2. *Raportare la pasivul impersonal*

Deși mecanismul impersonalizării, deci al modificării impersonale, acționează asupra unor construcții complementare: structuri tranzitive, în cazul pasivului, dar intranzitive, în cazul impersonalului, există unele *elemente comune*, și anume:

– Ambele diateze acționează asupra subiectului, cu deosebirea că, dacă în pasivul impersonal, subiectul-activ nu dispare dintre actanții (argumentele) verbului, dar își schimbă poziția ierarhică, în cazul diatezei impersonale, subiectul este suprimat complet, dispărând dintre vecinătățile verbului (să se compare: *Se știe / Se află **adevărul***. vs *Se merge pe jos **Ø**., Se vine târziu **Ø**.*).

– Ambele diateze acționează asupra disponibilităților combinatorii ale verbului, pasivul „intranzitivizând" verbul, iar impersonalul determinând ștergerea actantului-subiect.

– Ambele diateze au drept efect „marginalizarea" sintactică și pragmatică a subiectului-activ, fie prin ștergerea lui completă, în cazul impersonalului, fie prin deplasarea lui într-o poziție postverbală prepozițională, poziție permițând și suprimarea acestuia, în cazul pasivului-impersonal.

– Marca pasivă și cea impersonală sunt identice ca formă și prezintă aceeași trăsătură nonpronominală, neocupând poziții actanțiale ale verbului și neintrând în relații anaforice cu alt component care să le asigure referința.

– Paradigma pasivului-impersonal și cea impersonală sunt, amândouă, incomplete sub aspectul persoanei, cu singura deosebire că paradigma pasiv-impersonală poate avea două forme, pentru persoanele 3 și 6 (*Se știe rezultatul. – Se știu rezultatele.*; *Este știut deja rezultatul. – Sunt știute deja rezultatele.*), în timp ce paradigma impersonală are o unică formă: de persoana a 3-a (*Se merge pe jos.*).

Există însă și *diferențe* importante *de organizare sintactică*, și anume: pasivul impersonal rămâne *actanțial*, deci legat de nominale (de unul, cel cu funcția de subiect-pasiv, se leagă direct, iar de celălalt, complementul de agent, se leagă prepozițional), în timp ce impersonalul devine adesea *zerovalent*, pierzând disponibilitatea de combinare actanțială. În cazurile mai rare când verbul personal este biactanțial, el pierde, în urma impersonalizării, actantul-subiect, dar păstrează celălalt actant / ceilalți actanți (***El** abuzează **de alcool**.* → *Se abuzează **de alcool***.,

*România aderă **la convențiile** UE.* → *Se aderă **la convențiile** UE.*, ***El îmi** vorbește **despre aderare**.* → ***Mi** se vorbește **despre aderare**.*).

Cum construcțiile primare sunt, de cele mai multe ori, intranzitive monoactanțiale, construcția diatezei impersonale ajunge similară cu a verbelor zerovalente (*Ninge., Plouă.*; vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 2.1**), amândouă fiind nonactanțiale, cu deosebirea că, pentru clasa *plouă, tună*, natura zerovalentă este una intrinsecă, ținând de construcția matricială a verbului, în timp ce pentru diateza impersonală, este una dobândită contextual (*a călca* (intr.), *a merge, a intra, a întârzia, a trece* (intr.), *a adera* sunt verbe intrinsec personale, devenind impersonale numai contextual: *El calcă pe iarbă., El merge repede., Ei aderă la...* vs *Se calcă pe iarbă., Se merge repede., Se aderă la...*).

> Asemănările de structură, de formă și de efect pragmatic au determinat pe unii cercetători să subordoneze diateza impersonală celei pasive (variantei pasiv-reflexive), lărgind pasivizarea și dincolo de condiția de tranzitivitate. De altfel, în uz, nu o dată este posibilă varierea, în același context, când a pasivului-reflexiv, când a impersonalului propriu-zis, fără nicio deosebire discursivă, diferențele fiind dictate în exclusivitate de ***particularitățile sintactice*** ale verbului; vezi trecerea de la o construcție la alta: *Echinoxiștilor li **s-a reproșat*** (pasiv-reflexiv) *un oarecare manierism. Cu alt prilej, **s-a vorbit*** (impersonal) *de un soi de barochism.* (Rlit, 2003); ***S-a votat** stânga* (pasiv-reflexiv) *cu peste 95%, **ajungându-se*** (impersonal) *aproape la unanimitate.* (Rlib, 2001); *Când ni **se spune*** (pasiv-reflexiv) *că Dumnezeu ne este mereu aproape, nu **se vorbește*** (impersonal) *despre ubicuitatea Lui.* (A. Pleșu, *Despre îngeri*). Trecerea continuă de la pasiv-reflexiv la impersonal este asigurată și de întreaga clasă a verbelor tranzitive folosite absolut (***Se mănâncă** mult., **Se citește** și **se scrie** incorect.*), verbe care, contextual, nu-și actualizează valența de acuzativ, comportându-se asemănător intranzitivelor.
>
> Dacă însă se au în vedere, în afara elementelor comune, diferențele structurale, la fel de importante (vezi *supra*, **2.2.2**), pasivul-reflexiv, chiar și în ipostaza lui impersonală (ipostază derivând din caracteristicile subiectului-pasiv), trebuie distins de diateza impersonală propriu-zisă.

2.3. Restricții în acceptarea impersonalului

Pe lângă restricțiile generale prezente pentru orice diateză (vezi **I, Categoria diatezei, 2**), în cazul special al diatezei impersonale trebuie adăugate restricții suplimentare.

Una este de tip ***sintactic***: diateza impersonală nu caracterizează decât verbele intranzitive, iar, dacă se adaugă și restricțiile generale, regula trebuie completată astfel: diateza impersonală nu apare decât la verbele intranzitive nonreflexive și noncopulative.

Altă restricție este de tip ***semantico-sintactic***, și anume: dintre intranzitive, diateza impersonală nu este acceptată decât de acele verbe care au ca restricție selecțională un subiect cu trăsătura [+ Personal] (ex.: *Se adoarme greu când ești îngrijorat., Se aleargă prea repede., Din cauza valurilor se înoată dificil., Se minte mult., Se moare repede în țările sărace., Se muncește mult., Se oftează prea tare!,*

Se râde prea strident., Se trăieşte greu., Se trece peste cadavre., Se ţipă prea mult!, Se vorbeşte prea tare. etc. dar **Se adie., *Se asfinţeşte., *Se concordă., *Se curge repede., *Se decurge normal., *Se germinează devreme., *Se valorează mult.* etc.). Dintre verbele intranzitive cu subiect personal, răspund acestui tipar sintactic toate verbele agentive (vezi: *a alerga, a înota, a merge, a minţi, a munci, a ţipa, a vorbi* etc.), dar şi unele ergative cu subiect personal (*Se moare din ignoranţă., Se suferă mult în spitale., În zilele de arşiţă se transpiră mult.*).

Verbele tranzitive folosite absolut, deci cu obiectul direct neexprimat, sunt asimilate intranzitivelor, participând, ca şi acestea, la opoziţia de impersonalizare (*Se mănâncă prost., Se bea mult., Se citeşte puţin.*).

2.4. Particularităţi discursive

Locutorul alege tiparul de construcţie al diatezei impersonale dacă intenţia discursivă este de concentrare a ***întregului*** interes comunicativ ***asupra predicaţiei***. În uzul actual, se extinde gradul de utilizare a diatezei impersonale; vezi titluri de ziar precum: *Cum **se acţionează** pentru reducerea costurilor, În viaţă **nu se intră** cu picioare de ceară, Cum **se procedează** ca să devii miliardar.*; vezi şi construcţii în care diateza impersonală variază cu utilizări ale lui *TU generic*: ***Se adoarme** greu* [impersonalul unui verb intranzitiv] *când **eşti îngrijorat.*** [*TU generic*] (Internet); ***Se suferă** mult* [impersonalul unui verb intranzitiv] *când **eşti conştient*** [*TU generic*] *de neputinţa **ta.***

Diateza impersonală apare frecvent într-un limbaj caracterizat prin reducerea la maximum a mărcilor deictice, un limbaj „atemporal" de tipul celui folosit în reţetele culinare. Construcţiile impersonale (sintactic, ***de diverse feluri***; vezi impersonalul matricial, pasivul-reflexiv, diateza impersonală; chiar şi ergativul, în construcţiile cu subiect nonanimat) constituie, în acest tip de texte, singura formulă de realizare a predicaţiei; ex.:

***Se alege** lintea, **se spală** şi **se pune** într-o cratiţă cu apă rece* [...]. ***Se prăjeşte** uşor cu o lingură de unt o ceapă tăiată mărunt* [...]. ***Se dă** uşor cu o lingură de lemn. **Se mişcă** cratiţa din când în când, ca **să nu se ardă** pe fund. **Se adaugă** puţin bulion. După ce au început boabele **să se înmoaie**, **se adaugă** puţină apă, să fiarbă înăbuşit* [...]. ***Se acoperă**, **se dă** la cuptor şi **se mai ţine** un sfert de oră.* (S. Marin, *Carte de bucate*).

Se observă că, deşi predominante sunt pasivele-reflexive, provenind de la verbe tranzitive (*se alege, se spală, se pune, se prăjeşte, se mişcă* (*cratiţa*), *se adaugă, se acoperă, se dă la cuptor*), se utilizează şi o construcţie la diateza impersonală, provenind de la un verb intranzitiv: ***se dă*** (*în cratiţă cu o lingură de lemn*), precum şi verbe ergative, pentru care valoarea impersonală se obţine din modul de codificare a Pacientului nonpersonal / a Temei nonpersonale, aşezat/e în poziţia de subiect: *să nu se ardă* (*cratiţa*), *să se înmoaie* (*boabele*), *să fiarbă* (*lintea*).

Se remarcă, de asemenea, coocurenţa, în acelaşi enunţ sau în enunţuri învecinate (în coordonare), a unor construcţii impersonale de tip diferit, dar şi a unui *TU generic* sau *NOI generic*, fie că acest *TU / NOI generic* apare ca subiect nelexicalizat (inclus), fie că apare ca pronume lexicalizat; ex.:

*După ce **s-a scos** rinichiul* [reflexivul pasiv al unui verb tranzitiv], ***se toarnă*** [reflexivul pasiv al unui verb tranzitiv] *în tavă vinul, **se lasă*** [reflexivul pasiv al unui verb tranzitiv] ***să fiarbă*** [ergativ] *câteva clocote, în timp ce **tăiem*** [*NOI generic*] *rinichiul. **Se ţine*** [reflexivul pasiv al unui verb tranzitiv] *la cald, dar numai câteva minute, până **pregătim*** [*NOI generic*] *sosul.* (S. Marin, *Carte de bucate*).

Prin procedee gramaticale diferite, se ajunge, de fapt, la construcţii cu valori apropiate, deci la construcţii sintactic sinonime. Este o particularitate a limbii române de a avea la dispoziţie construcţii diverse pentru marcarea aceleiaşi valori de ***predicaţie generică***.

CONSTRUCŢII REFLEXIVE ŞI CONSTRUCŢII RECIPROCE

1. CONSTRUCŢII VERBALE REFLEXIVE

1.1. Aspecte definitorii

Construcţiile verbale reflexive sunt construcţii organizate în jurul unui centru verbal, la formă personală sau nepersonală, în care verbul, în funcţie de caracteristicile sintactice inerente şi de utilizarea contextuală, îşi asociază un clitic reflexiv sau o formă accentuată de reflexiv (vezi **I, Pronumele reflexiv, 2**). Forma de reflexiv (clitic sau accentuat), extrem de eterogenă sintactic şi funcţional, fie participă la relaţiile de actanţă ale verbului (vezi a) sau se asociază, prin intermediul verbului, unuia dintre complementele acestuia (vezi b), fie marchează opoziţiile de diateză în care se angajează verbul (vezi c), fie apare ca formant al acestuia, ocurent în orice apariţie a verbului / a locuţiunii (vezi d):

(a) *Nu primi lupta cu omul care* ***se înfăţişează*** *numai* ***pe sine***. (N. Iorga, *Cugetări*), *Ca de obicei când sunt nemulţumit de mine şi vreau* ***să-mi vorbesc***, *m-am dus şi* ***m-am privit*** *în oglinda de la baie.* (M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*);

(b) *Un om mare e acela care-****şi are vremea*** *lui ca piedestal.* (N. Iorga, *Cugetări*), *El* ***îşi iubeşte părinţii.***;

(c) *Judecata morţilor* ***se face*** *pe pământ* ***de acei*** *cari n-au în mâna lor nici raiul, nici iadul.* (N. Iorga, *ibid.*), *Nu* ***se intră*** *pe uşa din dos!* (TV, 2005);

(d) *El* ***se bucură*** *de rezultat şi-****şi dă seama*** *că, prin muncă, poate obţine mai mult.*

Reflexivul (clitic sau formă accentuată) îşi „dezvăluie" rolul sintactic şi discursiv în ansamblul grupului, în relaţie cu verbul şi cu actanţii / complementele sale, distingerea tipului de reflexiv fiind, de cele mai multe ori, imposibil de realizat numai prin raportare la forma izolată a verbului. Chiar şi atunci când reflexivul interesează numai forma verbului (vezi d), distingerea de alte utilizări omonime nu se poate face izolat, ci prin examinarea relaţiilor sintactico-semantice ale întregului grup.

Reflexivele prepoziţionale (legate de verb prin intermediul prepoziţiei) sunt, sintactic, eterogene, depinzând de statutul prepoziţiei în raport cu verbul-centru. În măsura în care prepoziţia asociată cu un reflexiv, de obicei formă accentuată de reflexiv, apare ca posibilitate de construcţie a unuia dintre actanţii / argumentele verbului, situaţia intră în sfera de interes a acestui capitol (ex. *De la pierderea părinţilor contează numai* ***pe sine.***; vezi *infra*, **1.2.1.5**; *Îşi laudă familia, dar se laudă şi* ***pe sine.***, vezi *infra*, **1.2.1.1**). Ies însă din discuţie reflexivele din construcţiile prepoziţional-circumstanţiale ale verbului (*Numai* ***graţie sieşi****, mai exact tenacităţii şi efortului de o viaţă, a reuşit să se afirme.* etc.), care, ca realizare a unui circumstanţial instrumental, nu participă la relaţiile de actanţă ale verbului.

Reflexivele având centru adjectival sau nominal interesează în acest capitol numai în măsura în care, prin intermediul operatorilor copulativi, ajung să se încorporeze într-un predicat verbal complex (este cazul unui reflexiv-complement indirect al adjectivului sau al unui reflexiv subordonat al numelui, fiecare putând fi atras în componenţa GV: *credincios* ***sieşi*** → ***îşi*** *este / **îşi** rămâne credincios **sieşi***; vezi *infra*, **1.2.1.2**). În raport cu un centru adjectival, reflexivul accentuat poate apărea şi în poziţia unui OPrep: *Profesorul$_i$,* ***sever cu sine$_i$ însuşi$_i$*** */* ***sigur pe sine$_i$*** */* ***încrezător*** *numai* ***în sine$_i$****, a luat hotărâri neaşteptate.* Exterior verbului, acest reflexiv interesează GV numai în asociere cu un operator copulativ, dar, spre deosebire de un reflexiv-OI, copulativul nu ajunge „gazdă" fonetică a reflexivului, acesta rămânând legat de nodul prepoziţional (*Profesorul* ***este sever cu sine*** *însuşi.*).

Dată fiind eterogenitatea structurală şi funcţională a construcţiilor verbale cu reflexiv, ele sunt cuprinse în diverse capitole ale acestei gramatici (vezi **I, Pronumele reflexiv; Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 4.5; Categoria diatezei**; vezi **II, Construcţii pasive şi construcţii impersonale; Construcţii reflexive şi construcţii reciproce** sau diversele **complemente**, ca realizări posibile ale acestora). Ceea ce prezintă, suplimentar, acest capitol este privirea de ansamblu, sinteză care surprinde imaginea ***eterogenităţii reflexivului*** în română, oferind, totodată, criterii operaţionale de dezambiguizare şi de delimitare a diverselor tipare sintactice în care este cuprins reflexivul, respectiv a diverselor funcţii şi valori ale acestuia.

1.2. Tipologia construcţiilor verbale reflexive

În operaţia de dezambiguizare, se disting două mari clase de construcţii reflexive, unele incluzând un reflexiv cu ***utilizare sintactică*** şi altele, un reflexiv cu ***utilizare nonsintactică.***

Din altă perspectivă, se disting construcţii care conţin verbe inerent (obligatoriu) reflexive şi construcţii ale căror verbe se caracterizează prin reflexivitate contextuală / dobândită, trăsătura reflexivităţii apărând în anumite contexte şi pentru anumite trăsături ale nominalelor-complemente (vezi şi **I, Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 4.5**). Pentru corelarea celor două clasificări, vezi *infra*, **1.2.2.**

1.2.1. *Reflexivul cu utilizare sintactică*

Prin *reflexivul cu utilizare sintactică* se înţelege reflexivul (cu formă clitică sau nonclitică) ocupând o poziţie din organizarea sintactică a GV, fie o poziţie de subcategorizare a verbului, cerută deci de particularităţile lui de regim, fie o poziţie ataşată verbului prin reorganizări sintactice, provenind din exteriorul grupului verbal. Ataşat clitic sau legat prepoziţional de verb, reflexivul se include în organizarea sintactică a grupului verbal, ocupând, prin restricţiile pe care verbul i le impune, prin restricţiile pe care construcţia în ansamblu i le impune, o funcţie sintactică de ***complement*** în cadrul grupului. Vezi construcţiile:

(a) *Îi amăgeşte pe toţi, dar* ***se*** *amăgeşte şi* ***pe sine.***;

(b) *Aşa se întâmplă cu cel care-****şi*** *adună comori numai* ***sieşi.***;

(c) *De la moartea părinţilor, nu contează decât* ***pe sine*** *(însuşi).*;

(d) ***Îşi*** *cunoaşte interesul (său).*

În (a), cliticul *se* şi forma prepoziţională accentuată *pe sine*, cerute de regimul tranzitiv al verbului *amăgeşte*, ocupă poziţia de complement direct (OD); în (b), cliticul *-şi* şi corespondentul accentuat *sieşi* au rolul de complement indirect (OI) pe lângă verbul *adună*; în (c), forma accentuată prepoziţională *pe sine*, legată de verbul intranzitiv *nu contează*, ocupă poziţia de complement prepoziţional (OPrep).

Se includ în categoria ***reflexivului cu utilizare sintactică*** şi cazurile speciale de clitic reflexiv care, deşi necerut de trăsăturile de regim ale verbului, îşi găseşte în verb o „gazdă" fonetică şi sintactică, integrându-se în organizarea sintactică a grupului şi a propoziţiei, dar participând la relaţii sintactice şi semantice mai complexe, obţinute din amalgamarea a două grupuri sintactice (vezi *infra,* cliticul de dativ din **1.2.1.2; 1.2.1.3**). Spre deosebire de (a), (b), (c), unde reflexivul ocupă o poziţie de subcategorizare a centrului verbal, în (d), deşi cliticul reflexiv intră în organizarea sintactică a GV, ca tip special de complement posesiv, el nu ocupă o poziţie de subcategorizare a verbului; componentul reflexiv este atras din afara grupului, provenind dintr-un GN-complement direct subordonat verbului-centru (*interesul său*).

Sub aspect semantic, există trăsături comune pentru toate aceste apariţii, constând în calitatea reflexivului de ***substitut cu utilizare anaforică*** (o anaforă *gramaticalizată*), sursa referenţială constituind-o, în oricare ipostază sintactică, nominalul din poziţia subiect. Nominalul-subiect poate fi plin referenţial (un nominal din clasa substantivului: ***Studentul***$_i$ ***se***$_i$ *amăgeşte* ***pe sine***$_i$.) sau el însuşi anaforic / deictic, în cazul unui subiect pronominal (*Nu numai* ***el***$_i$ ***se***$_i$ *amăgeşte, ci şi* ***noi***$_j$ ***ne***$_j$ *amăgim.*); vezi şi **Anafora, 2.**

În ciuda comportamentului semantic omogen, ***reflexivul cu utilizare sintactică*** acoperă, sub aspect sintactic, situaţii extrem de eterogene, diferenţiindu-se: (a) după forma reflexivului (clitică vs accentuată; formă de dativ vs de acuzativ; formă prepoziţională vs neprepoziţională); (b) după relaţiile cu verbul şi cu restul construcţiei. Aceste diferenţieri sunt, în ultimă instanţă, dirijate tot de trăsăturile verbului-centru, fiind dependente de tiparul sintactic în care verbul se include.

1.2.1.1. *Reflexivul, complement direct şi complement indirect al verbului*

O primă categorie o constituie construcţiile în care reflexivul sintactic ocupă o poziţie de subcategorizare a unui verb tranzitiv, respectiv a unui verb cu regim de dativ, primind de la verb restricţia de caz şi, dependent de aceasta, funcţia de OD, respectiv de OI (vezi şi **Complementul direct, 3.1; Complementul indirect, 2.2**). Grupul verbal incluzând acest tip de reflexive se caracterizează sintactic şi semantic prin următoarele trăsături:

– Include o realizare obligatorie prin clitic reflexiv, primind, în funcţie de regimul verbului şi de poziţia din construcţia verbului, formă de acuzativ sau de dativ.

– Acceptă dublarea emfatică printr-o formă reflexivă accentuată, construcţie care se manifestă diferenţiat, după cum se dublează cliticul de acuzativ sau cel de dativ; cliticul de acuzativ se poate dubla printr-un reflexiv prepoziţional accentuat cu prepoziţia *pe* (vezi (a)) sau, în variaţie liberă, printr-un pronume prepoziţional personal accentuat (vezi (b)); cliticul de dativ se poate dubla printr-o formă cazuală accentuată de dativ reflexiv (vezi (c)) sau de dativ personal (vezi (d)):

(a) *Viciul produce instinctiv, fulgerător, fapta rea: el* ***se fecundează pe sine.*** (N. Iorga, *Cugetări*), *Cei mai mulţi oameni sunt în stare* ***a se iubi pe sine*** *în afară*

de faptele lor şi împotriva faptelor lor. (*ibid.*), *Oratorul începe din acea clipă când vorbitorul* ***nu se mai ascultă pe sine.*** (*ibid.*);

(b) *Eşti un simplu consumator care* ***se consumă*** *în primul rând* ***pe el*** *însuşi.* (M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*), *Unii* ***se descriu pe ei*** *batjocorindu-te pe tine.* (N. Iorga, *Cugetări*), *Una dintre deosebirile dintre câine şi om este că nu s-a văzut câine care* ***să se linguşească pe dânsul.*** (N. Iorga, *Cugetări*);

(c) ***Îşi zâmbi sieşi*** *cu îngăduinţă.*;

(d) *E prea exigent,* ***îşi impune*** *prea multe restricţii* ***lui însuşi.***

– Structurile cu reflexivul-complement dublat apar ca variantă emfatică a structurilor cu clitic reflexiv nedublat, forma accentuată funcţionând stilistico-pragmatic şi lexical fie ca poziţie de emfază (vezi (e)), fie ca poziţie de contrast (vezi (f)), fie cu rol dezambiguizator (vezi distincţia din (g) dintre *a se lovi*, verb ergativ, cu actant unic, Pacient / Temă, şi *a se lovi*, verb tranzitiv, cu doi actanţi, Agent şi Pacient, dublarea reflexivului fiind posibilă numai în cazul celui de al doilea verb):

(e) *Numai* ***pe sine nu se vede*** *cât e de „frumuşel".* (I. Creangă, *Amintiri*);

(f) ***Se pune în valoare*** *numai* ***pe sine,*** *nu şi pe ceilalţi.*;

(g) *A căzut,* ***s-a lovit***$_1$ *şi nu s-a putut ridica.* vs *Nu întoarce totdeauna vorba înapoi, fiindcă se poate* ***să te loveşti***$_2$ ***tu însuţi pe tine.*** (N. Iorga, *Cugetări*).

Construcţia emfatică recurge, în afara dublării, şi la alte mărci de insistenţă: asocierea formei accentuate cu o formă de întărire (*lui însuşi, pe sine însuşi*) sau lexicalizarea subiectului şi sublinierea rolului agentiv al actantului prin forma de întărire sau prin adjectivul *singur* (*Nu întoarce vorba înapoi, fiindcă se poate să* ***te loveşti tu însuţi pe tine.*** (N. Iorga, *Cugetări*); *E momentul ca* ***tu singur*** *să* ***te prezinţi pe tine.***).

Ca anaforic gramatical (vezi **Anafora, 2**), reflexivul-OD sau OI se include în lanţuri de coreferenţialitate la distanţă, care, în funcţie de construcţia simplă [clitic + Verb] sau dublă [clitic+Verb+formă accentuată], grupează doi termeni (subiect + clitic: ***Elevul***$_i$ ***se***$_i$ *laudă.*) sau trei termeni, incluzând şi forma accentuată (subiect + clitic + formă accentuată: ***Elevul***$_i$ ***se***$_i$ *laudă* ***pe sine***$_i$.). Coreferenţialitatea reprezintă un mijloc suplimentar de asigurare a coeziunii în cadrul grupului verbal cu reflexiv sintactic; vezi şi **Grupul verbal, 3.1.3.**

Reflexivul ocupă, în mod curent, numai una dintre poziţiile de subcategorizare ale verbului (OD sau OI). Cu totul accidental, în cazul verbelor trivalente, cu regim de acuzativ şi de dativ în acelaşi timp, reflexivul poate ocupa, coocurent, ambele poziţii, dublarea fiind posibilă numai pentru una dintre ele (vezi (h), unde forma accentuată de dativ *sieşi* apare fără cliticul corespunzător):

(h) *Iubirea îi dă posibilitatea* ***să se***$_i$ ***dezvăluie pe sine sieşi***$_i$. (Internet).

Dintre verbele tranzitive, respectiv cele cu regim de dativ, satisfac acest tipar de construcţie, de preferinţă, verbele agentive (verbe care presupun un „control" din partea subiectului), iar, dintre acestea, verbele cu trăsătura selecţională [+ Uman] (mai rar, [+ Animat]) atât pentru nominalul-subiect, cât şi pentru nominalul-complement direct / indirect. La aceste condiţii, se adaugă o condiţie suplimentară, semantico-discursivă, privind acceptarea, potrivit fondului comun de cunoştinţe extralingvistice, a coreferenţialităţii nominalului din poziţia de subiect şi de complement.

Astfel, sunt acceptate construcții cu un reflexiv-complement direct ca: *El se apără., Ion se caracterizează pe sine ca fiind extrem de timid., El se compătimește (singur)., El se cruță., El nu se cunoaște suficient de bine., Se declară nevinovat., El se descrie în culori sumbre., El se distruge cu atâta muncă., Se iubește numai pe sine., Se laudă tot timpul., Se pregătește asiduu pentru concurs., Se (auto)proclamă regele romilor., Se (auto)propune director., Ion se supraestimează.* etc., dar, în mod normal, nu sunt acceptate construcții ca: **Se aclamă pe sine., *Se acționează pe sine în judecată., *Se ademenește pe sine., *Se adoarme pe sine., *Se adoptă pe sine., ?Se amnistiază pe sine., ?Se arestează pe sine., *Se avertizează pe sine., *Se mituiește pe sine.* etc. În condiții extralingvistice cu totul speciale, unele dintre aceste construcții reflexive pot fi reperate, ca într-o situație de tipul: *Parlamentarul și-a conceput o lege specială, pentru* ***a se amnistia pe sine însuși.***

Uneori, semantica matricială a verbului sau forma lui internă impune coreferențialitatea obligatorie a celor doi actanți; vezi: *El se abține,* ***cu toată forța / cu toată voința,*** *de la băutură., El se sinucide* ***pregătind totul în detaliu.***; *În fața copiilor, el se stăpânește* ***cu multă voință.***, construcții în care, în ciuda obligativității reflexivului (**abține pe altcineva, *sinucid pe altcineva, *stăpânesc pe altcineva* – ultima construcție este posibilă, dar cu sens diferit), cliticul reflexiv nu funcționează ca formant obligatoriu (vezi *infra*, **1.2.2.1**), structura actanțială a grupului rămânând transparentă, cu un reflexiv ca realizare a OD. Determinările modale, care pun în evidență natura controlată, volițională, a procesului, sunt dovezi suplimentare în sprijinul acestei interpretări. O construcție de tipul: **Se sinucide pe sine.* nu este acceptată nu pentru că verbul ar avea un tipar sintactic intranzitiv, ci pentru că, în prezența elementului de compunere (*sine-*), construcția devine pleonastică.

Obligația satisfacerii condiției de coreferențialitate pentru nominalul-OI și nominalul-subiect funcționează și în cazul reflexivului-OI, ca și pentru reflexivul-OD (vezi *supra,* condiția pentru reflexivul-OD). În raport cu această condiție, sunt acceptate construcții ca: *Își atribuie un merit inexistent., Își construiește o imagine deformată., Își cumpără o rochie., Își impune multe restricții., Își oferă o bucurie., Își pregătește un ceai., Își reproșează numeroase lucruri., Își spune cuvinte de îmbărbătare., Își vorbește în gând., Își zice cu ironie.* etc., dar, în mod normal, nu sunt uzuale construcții reflexive ca: *?Își aruncă sieși înjurături., ?Își dă lui însuși bună ziua.* etc.

Pentru recunoașterea tiparului sintactic cu clitic reflexiv în poziția OD / OI, existența paralelă a două verbe (sau locuțiuni), unul cu formă reflexivă, iar celălalt cu formă nereflexivă, ultimul construit cu un complement în același caz cu forma cliticului, este insuficientă. Relația dintre asemenea verbe-perechi nu este în mod necesar o relație „reflexivă". Astfel, paralelisme de tipul: *a aduce aminte cuiva – a-și aduce aminte, a duce pe cineva – a se duce* au alte explicații decât „legarea" lor prin reflexivizare. (a) În cazul primei perechi, cele două locuțiuni sunt unități distincte, una de tip volițional cauzativ (*În timpul ședinței, îi aduc aminte public, cu cinism, de istoria propriilor părinți.*), iar cealaltă de tip nevolițional (*Își amintește din întâmplare de părinți.*). (b) În cazul celei de a doua perechi, sensul celor două verbe este, în stadiul actual de limbă, diferit, *a se duce* îndepărtându-se de semnificația originară reflexivă (*S-a dus la facultate.* nu mai înseamnă „a dus / a purtat pe sine", ci „a mers, a plecat"). În consecință, în niciuna dintre construcțiile reflexive examinate, cliticul reflexiv nu funcționează ca poziție sintactică distinctă.

Exceptând situații puțin numeroase (vezi *supra, a se sinucide*), singura modalitate de recunoaștere a cliticului reflexiv cu funcție de OD / OI este acceptarea / neacceptarea dublării cliticului prin formă accentuată. Ca atare, funcționează ca OD cliticul din construcțiile: *Se apără pe sine., Se compătimește pe sine însuși.*, dar nu și cliticul din: **Nu se sinchisește pe sine., *Se gândește pe sine.*; funcționează ca OI cliticul reflexiv din construcțiile: *Își atribuie numai sieși / lui însuși merite., Își impune sieși multe restricții.*, dar nu și cliticul din: **Își revine sieși după boală., *Își amintește sieși din întâmplare.*

În cazul cliticului cu funcție de OD, un mijloc recent de dezambiguizare îl constituie atașarea, la forma verbului, a prefixoidului *auto-* (*se autoamăgește, se autocaracterizează, se autocompătimește, se autodenunță, se autoironizează, se autoproclamă, se autoprotejează, se autosugestionează* etc.), a cărui extindere, pentru verbe neologice, este din ce în ce mai mare în stilul publicistic; pentru multe verbe vechi, prefixoidul este evitat (**se autoașteaptă, *se autolaudă, *se autovede,* dar sunt posibile *se autoamăgește, se autolinișteșe* etc.).

1.2.1.2. *Reflexivul, complement indirect al verbului, avansat din grupul numelui predicativ*

Un tip special de reflexiv în dativ este cel al cărui centru este un adjectiv propriu-zis cu regim de dativ (vezi (a)), un adjectiv participial păstrând regimul de dativ din construcția verbală (vezi (b)) sau un nominal nedeterminat din poziții predicative (poziția de nume predicativ sau de nume inclus într-un atribut izolat; vezi (c):

(a) ***Indiferentă sieși,*** *celula se destramă.* (Rlib,1983), *o operă riguros terminată, rotundă,* ***suficientă sieși.*** (A. Blandiana, *Eu scriu*);

(b) *pe lângă suferința* ***cauzată sieși*** *și persoanelor apropiate* (Internet), *plăcerea supremă a cezarului dăruită publicului sau* ***rezervată sieși*** (Internet), *după succesive morți,* ***demonstrate sieși*** *de către sine* (M. Cărtărescu, *Jurnal*);

(c) *Spiritul devine* ***prizonier sieși.*** (Internet), *cea mai fidelă oglindă a rătăcitorului său spirit, veșnic* ***sieși vrăjmaș*** (Internet).

Trăsătura prototipică a acestei determinări reflexive în dativ este realizarea exclusiv prin formă accentuată, ca urmare a unei restricții distribuționale a regenților (adjectiv, participiu), care, deși acceptă construcția cu dativul, nu admit atașarea formelor clitice. Forma clitică este, totuși, posibilă în condițiile încorporării acestor grupuri într-un predicat complex (vezi **Predicatul, 2.2**), prin asocierea cu un copulativ; vezi (d):

(d) ***Își*** *este / ***Își*** *devine* ***sieși*** *atât de drag.,* ***Își*** *este / ***Își*** *rămâne* ***sieși*** *credincios.,* ***Își*** *este* ***lui însuși*** *dușman.*

Încorporarea într-un predicat complex permite dublarea complementului indirect, acesta ajungând să se comporte ca în orice combinație de tip verbal.

Construcția în ansamblu are trăsături proprii în raport cu structura verbală prototipică cu OI, în sensul că apariția cliticului reflexiv de dativ este condiționată de prezența operatorului verbal, în timp ce restricția cazuală (de dativ) și rolul

tematic sunt impuse formei reflexive de către adjectiv sau de substantivul-nume predicativ [*credincios* + dativ, + Țintă]; [*dușman* + dativ, + Țintă]. Aceste restricții impuse simultan de componente distincte ale construcției (verbul-operator și complementul acestuia) transformă structura într-un bloc sintactic grupând trei componente [clitic reflexiv + V-operator + nume predicativ], iar, dacă se are în vedere natura anaforică a reflexivului, se leagă patru componente, care includ și nominalul-subiect coreferențial. Blocul sintactic este efectul atragerii de către verb a unor componente ierarhic inferioare și, implicit, al amalgamării a două grupuri sintactice diferite: GV + GAdj / GN.

1.2.1.3. *Cliticul reflexiv de dativ, complement posesiv*

Un tip special de reflexiv sintactic este cel cu valoare de dativ posesiv. Construcția în discuție se subordonează structurilor verbale cu dativ posesiv (vezi **Complementul posesiv)**, limitându-se la o parte a acestora, cele în care cliticul se realizează ca ***reflexiv***:

Bețivul ***își înecă*** *întâi* ***necazurile*** *și apoi viața.* (N. Iorga, *Cugetări*); *El* ***își cunoaște firea.***; ***Își*** *simte durerea.*

Tiparul cu reflexiv prezintă caracteristicile generale ale construcției verbale cu dativ posesiv, cu unele particularități decurgând din limitarea la cliticul reflexiv. Principalele trăsături sunt:

(A) Cliticul reflexiv de dativ participă la o structură ternară, asociindu-și obligatoriu verbul și alt component, care, sintactic, este o complinire nominală a verbului. Nominalul implicat poate fi OD (vezi (a)), OPrep (vezi (b)), mai rar, OI (vezi (c)), Circ (vezi (d)) sau un subordonat – genitiv, grup prepozițional – al unui OD (vezi (e)):

(a) ***Își*** *cunoaște* ***slăbiciunile.***, ***Își*** *iubește* ***meseria.***, *Nu-****și*** *înțelege* ***scrisul.***, ***Își*** *pierde* ***vremea.***, ***Își*** *reface* ***viața.***, *Cunoaște-****ți*** ***prietenii*** *pentru a-i iubi și dușmanii pentru a-i stăpâni.* (N. Iorga, *Cugetări*), *Banul de furat* ***își*** *spune* ***stăpânul.*** (*ibid.*), *Pentru a-****și*** *merita* ***simbria,*** *el se silește să te poată urî.* (*ibid.*).

(b) ***Își*** *caută* ***de sănătate.***, ***Își*** *vede* ***de drum.***, *Singur* ***își*** *poartă* ***de grijă.***, ***Își*** *plânge* ***de milă.***, ***Și****-a intrat* ***în drepturi.***, ***Își*** *dă foc* ***la valiză.***

(c) *Cine să-****și*** *crează* ***ochilor și urechilor****?* (I. L. Caragiale, *Kir Ianulea*), ***Își*** *pune capăt* ***zilelor / vieții.***

(d) ***Și****-a pus* ***pe spate*** *un șal.*, ***Și****-a scos* ***din deget*** *un ciob.*, ***Își*** *ia copilul* ***în brațe.***

(e) ***Își*** *cunoaște lungul* ***nasului.***, ***Își*** *petrece o bună parte* ***din viață.***, *Nu-****și*** *recunoaște dezordinea* ***din viață.***

În construcții ca: ***Își*** *pierde* √ ***din interes.***, ***Și****-a vândut* √ ***din pământ.***, nominalul prepozițional implicat nu este unul subordonat direct verbului, ci, ca subordonat de tip partitiv, este legat de un nominal-OD (desemnând „partea") neexprimat în context.

În raport cu alte construcții cu dativ posesiv, în care apare un clitic personal (vezi **Complementul posesiv, 2.2**), nominalul implicat de structura **reflexivă** cu dativ posesiv **nu poate ocupa poziția de subiect**. El acceptă toate celelalte poziții – vezi (a), (b), (c), (d), dar nu și pe aceea de subiect; să se compare: ***I****-a fugit pisica.*, ***I*** *s-a rupt pantoful.*, unde apare coocurența subiect – clitic *personal* de dativ cu valoare posesivă, cu structurile **Și-a fugit pisica.*, în care este imposibilă coocurența subiect – clitic *reflexiv* cu aceeași valoare.

Multe dintre exemplele cu reflexiv clitic de dativ cu valoare posesivă, deși cu organizare încă transparentă, s-au constituit în expresii sau locuțiuni verbale (*Și-a ieșit din pepeni. / din minți.*, *Și-a venit în fire.*, *Și-a pus în gând.*, *Și-a pus cenușă în cap.*, *Și-a luat inima în dinți.*, *Și-a dat arama pe față.* etc.).

(B) Dată fiind natura anaforică a reflexivului, comună tuturor reflexivelor sintactice (vezi *supra*, **1.2.1**), cliticul reflexiv se angajează într-un lanț de coreferențialitate cu actantul-subiect, încadrându-se într-un tipar semantic și structural mai amplu, și anume:

$$\text{Actant}_{i\ |\ \text{Subiect}} + \text{clitic}_i + \text{V} + \text{Actant}_2.$$

(C) Relația [clitic – Actant_2] și, implicit, [Actant_1 – Actant_2] este, sub aspect semantic, una de posesie, alienabilă – o relație temporară de posesie – (vezi: *Ion își pierde averea.*) sau inalienabilă – o relație de posesie permanentă – (vezi: *El își cunoaște firea.*, *El își pune capăt vieții.*), realizată însă nu prin verb (care, de obicei, nu este verb de posesie), ci direct, între nominalul substituit prin clitic și nominalul-Actant_2. Astfel, în construcția: ***Ion***$_1$ ***își***$_1$ *cunoaște* ***interesul.***, pe lângă relația biactanțială proprie verbului *a cunoaște*, se constituie o relație suplimentară între cei doi actanți: *Ion are interesul X. + interesul lui Ion.* Cu totul accidental, în tipar pot apărea și verbe de posesie (vezi: ***Ion***$_1$ ***își***$_1$ *are întreaga* ***avere*** *la bancă.*, *Aici* [eu_i] ***îmi***$_i$ *aveam* ***biroul*** *de funcționar.*, M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*), situație în care relația de posesie este dublu exprimată, prin rolurile atribuite celor doi actanți ai verbului (*Ion are avere.*, *Eu am birou.*) și, suplimentar, prin relația dintre nominale (*averea lui Ion, biroul meu*).

Valoarea posesivă se poate evidenția emfatic, mai ales în cazul posesiei alienabile, printr-un atribut anaforic / deictic, lexicalizat ca posesiv, ca pronume personal în genitiv sau ca adjectiv anaforic: *cartea sa, cartea-și, cartea lui, propria carte* – vezi (f). Mult mai des (frecvent, în cazul posesiei alienabile, și, de regulă, obligatoriu, în cazul posesiei inalienabile), posesivul din GN rămâne neexprimat, fiind recuperat printr-o anaforă asociativă; vezi (g), precum și toate exemplele de la (a), (b), (c), (d), (e):

(f) [...] *văzându-****și***$_i$ *pe* ***fiii fiilor săi***$_i$ *împrejurul* ***mesei sale***$_i$. (I. Creangă, *Harap-Alb*), [...] *Paradoxul* ***își***$_i$ *are* ***explicațiile lui***$_i$. (Rlit, 1999), *dar și din nevoia de a-****și***$_i$ *motiva* ***propriii***$_i$ ***cetățeni.*** (*ibid.*);

(g) *Bolnavul*$_i$ ***își***$_i$ *așteaptă sfârșitul* ($\emptyset_i$)., *Ion*$_i$ ***își***$_i$ *simte inima* ($\emptyset_i$).

(D) Cliticul reflexiv în dativ apare atât în vecinătatea unor verbe cu regim de dativ (vezi *a împrumuta, a oferi, a pune, a purta de grijă* etc.: *Își împrumută cărțile. / Împrumută cuiva cărțile.*, *Își oferă serviciile. / Oferă cuiva servicii.*, *Își pune un șal pe spate. / Pune cuiva un șal pe spate.*, *Își poartă de grijă. / Poartă cuiva de grijă.*), cât și în vecinătatea verbelor care, în afara acestor construcții, nu satisfac determinarea prin dativ (vezi: *a *avea cuiva, a *cunoaște cuiva, a *detesta cuiva, a *iubi cuiva, a *înțelege cuiva, a *merita cuiva, a *simți cuiva, a *vedea cuiva* etc.).

Apariția cliticului de dativ pe lângă verbe care nu suportă regimul de dativ, precum și posibilitatea coocurenței, în cazul verbelor cu regim de dativ, a două dative necoordonate, unul realizat prin clitic, iar celălalt realizat ca nominal – vezi

(g), sunt argumente hotărâtoare pentru a individualiza statutul acestui clitic în dativ, şi anume: el nu „acoperă" o poziţie de subcategorizare a verbului şi nu primeşte funcţie de la acesta:

(g) ***Îşi** oferă salariul **sinistraţilor**., **Îşi** spune necazul **lumii** întregi., **Îşi** trimite copilul **părinţilor**.*

Construcţia nu conţine nici un OI autentic, nici un atribut posesiv autentic, ci o poziţie sintactică diferită, obţinută prin reorganizarea şi amalgamarea a două grupuri aflate în relaţie sintactică unul cu celălalt (un GV şi un GN subordonat). Poziţia astfel obţinută, deşi neregizată de verb, ajunge să se includă în organizarea structurală de ansamblu a grupului, funcţionând ca un ***complement***. Cum acest complement îşi recuperează informaţia „posesivă" din exteriorul grupului, este un complement de tip special, numit ***complement posesiv*** (vezi **Complementul posesiv, 1.1**).

În cazul verbelor care admit şi regim de dativ, şi complement posesiv, se ajunge, în numeroase situaţii, la ambiguitate, fiind posibile ambele citiri. Construcţii precum: *Ion şi-a pregătit cartea., Ion şi-a spus poezia.*, în care verbele admit şi regim de dativ (*a pregăti cuiva ceva, a spune cuiva ceva*), sunt „deschise", succesiv sau simultan, ambelor interpretări: (a) o interpretare cu OI autentic, pusă în evidenţă prin posibilitatea dublării emfatice (***Şi-a pregătit sieşi / pentru sine** cartea pe care trebuia să o înapoieze la bibliotecă., **Şi-a spus sieşi / pentru sine** poezia pe care o avea de învăţat.*) şi (b) cea de complement posesiv („A pregătit cartea, care carte are şi calitatea **de a fi a sa / de a fi propria carte**", „A spus **propria poezie**").

În cazul verbelor bivalente cu regim de dativ care nu admit însă şi reflexivizare (*a anunţa cuiva ceva*, dar **a-şi anunţa sieşi ceva*), construcţia cu reflexiv în dativ nu poate primi decât interpretare posesivă; vezi, de altfel, şi imposibilitatea dublării: *Ion şi-a anunţat demisia,* dar nu **Ion şi-a anunţat sieşi / pentru sine demisia.* În cazul verbelor care nu admit deloc regim de dativ (vezi *supra*: *a aştepta, a avea, a cunoaşte, a iubi, a înţelege, a merita, a simţi, a vedea*), construcţia cu clitic reflexiv de dativ nu admite decât interpretare posesivă, după cum probează şi imposibilitatea dublării (**Îşi are sieşi banii., *Ion îşi cunoaşte sieşi prietenii., *Ion îşi iubeşte sieşi părinţii., *Ion îşi înţelege sieşi neliniştea., *Îşi merită sieşi soarta.* etc.).

1.2.1.4. *Cliticul reflexiv de acuzativ, complement direct sau complement posesiv?*

Un tip special de reflexiv cu utilizare sintactică este cel reprezentat de cliticul reflexiv în acuzativ cu valoare posesivă. Construcţia aparţine structurilor verbale cu clitic în acuzativ cu valoare posesivă, limitându-se la situaţiile de clitic reflexiv. Ies din discuţie construcţiile cu clitic personal în acuzativ cu valoare posesivă (tipul: *Mă doare capul.*).

Dată fiind această limitare, construcţia aici în discuţie are trăsături comune cu tiparul general, dar şi trăsături specifice, provenind din natura reflexivă a cliticului. În plus, deşi dezvoltă o valoare de „posesie" comună cu a tiparului anterior (vezi *supra*, **1.2.1.3**), prezintă, atât sub aspect semantic, cât şi structural, particularităţi proprii, care vor orienta interpretarea în cu totul altă direcţie.

Structurile generale cu clitic de acuzativ cu valoare posesivă se realizează în cazul verbelor de senzaţie fizică (tipul: *Mă doare spatele., Mă mănâncă spatele., Mă ustură limba., Mă apasă la stomac.*), caracterizate sintactic printr-o construcţie actanţială bivalentă, cu OD antepus şi subiect postpus, subiectul intrând frecvent în variaţie liberă cu o construcţie prepoziţional-circumstanţială (*Mă apasă stomacul. / la stomac., Mă doare gâtul. / în gât.*). Semantic, se caracterizează prin particularitatea de a atribui celor două nominale rolurile Experimentator + Locativ, nominalele dezvoltând între ele o relaţie Parte (organ al corpului) – Întreg (fiinţa umană în totalitate) şi, implicit, o relaţie de posesie inalienabilă (pentru procedeele generale de exprimare a posesiei, vezi **I, Pronumele şi adjectivul pronominal posesiv, 1.1**).

Ca şi în cazul verbelor cu dativ posesiv, cele cu acuzativ posesiv aparţin clasei verbelor biactanţiale nonposesive. Totuşi, aceste verbe încorporează semantic un verb prototipic de posesie şi Tema acestuia (*a durea = a avea durere, a ustura = a avea usturime*). Verbele rezultate ajung să dezvolte între cei doi actanţi o relaţie de posesie, care obligatoriu este una de posesie inalienabilă. Dată fiind natura inalienabilă a posesiei, relaţia nu se exprimă, suplimentar, şi printr-o determinare de tip atributiv, informaţia fiind recuperată printr-o anaforă asociativă (**Mă doare capul meu. / *capu-mi. / *propriul cap.*).

Subordonate construcţiilor generale cu acuzativ posesiv, cele cu clitic reflexiv cu valoare posesivă „acoperă" două tipare total diferite de construcţie:

(a) *Mă frec la ochi., Mă scarpin pe spate., Mă spăl la cap., Mă vopsesc la păr.*;

(b) *Mă ard la picior, Mă lovesc la cot., Mă tai la deget., Mă umflu la ochi.*

Trebuie observat că, pentru cele mai multe construcţii, există şi o variantă cu dativ posesiv: *Îmi frec ochii., Îmi spăl capul / părul., Îmi vopsesc părul., Mi-am ars piciorul., Mi s-au umflat ochii.*

Particularităţile sintactice şi semantice ale tiparului (a) sunt următoarele:

– Se organizează în jurul unor verbe tranzitive agentive, care, pe de o parte, admit coreferenţialitatea nominal-subiect – nominal-OD şi, implicit, reflexivizarea complementului direct (X_i *spală copilul*$_j$ *pe cap.* – X_i *se*$_i$ *spală pe cap.*), iar, pe de altă parte, se combină cu un Locativ (realizat printr-un circumstanţial) indicând partea corpului / locul exact în care intervine procesul.

– Nominalul-OD şi nominalul din poziţia Locativ sunt legate printr-o relaţie de posesie inalienabilă. Dată fiind natura anaforică şi specificul de coreferenţialitate al reflexivului, se include în cadrul aceleiaşi relaţii de posesie şi nominalul-Subiect (*Mama*$_i$ *se*$_i$ *spală pe cap* $Ø_i$.). Fiind o relaţie de posesie inalienabilă, posesivul nu se lexicalizează ca atribut (*Mama se spală pe *capul său. / pe *capul propriu.*).

– Spre deosebire de structurile cu dativ posesiv, acuzativul posesiv din aceste construcţii ***este cerut*** de regimul verbului, intrând în grila de construcţie a verbului atât ca restricţie de caz, cât şi ca rol tematic.

Prin urmare, construcția cu reflexiv în acuzativ cu valoare posesivă nu rezultă dintr-un proces de reorganizare sintactică. Cliticul de acuzativ „acoperă" o poziție de subcategorizare a verbului, nefiind altceva decât o realizare a poziției OD, după cum probează și posibilitatea dublării cliticului, în construcțiile cu emfază, printr-o formă accentuată (*Astăzi numai **pe mine mă** spăl pe cap, nu și pe copii.*).

Tiparul (b) se distinge prin alte particularități:

– Se organizează în jurul unor verbe nonagentive ergative, care așază singurul actant (Pacientul) în poziția subiectului; ca și primele, au și un Locativ, realizat prin circumstanțial: ***Ion*** (Pacient-subiect) *se **love**ște **la cap.*** (Locativ-circumstanțial).

– Verbele ergative din acest tipar sunt obligatoriu reflexive, reflexivitatea având aici o singură semnificație: aceea de a orienta procesul spre un Pacient-subiect cu trăsătura [+ Uman]. Cliticul reflexiv nu ocupă o poziție de subcategorizare a verbului, neintrând în schema actanțial-sintactică a acestuia. Cliticul constituie un reflexiv cu utilizare nonsintactică (vezi *infra*, **1.2.2.1**), fiind un formant care asigură distingerea a două unități verbale: *a se lovi*$_1$, monovalent ergativ, vs *a lovi*$_2$, bivalent agentiv.

– Relația de posesie inalienabilă leagă nominalul-subiect de celălalt nominal, cel circumstanțial. Ca și în tiparul anterior, fiind vorba de o posesie inalienabilă, relația de posesie nu se exprimă și prin atribut (*Se love**ște** la *glezna sa. / *la glezna lui. / *la propria gleznă.*).

În concluzie, numai tiparul (a) conține un clitic ***sintactic*** de acuzativ angajat într-o relație de posesie, o posesie obligatoriu inalienabilă. Acest clitic reflexiv funcționează sintactic ***drept un OD autentic***, aparținând ***matricial*** grilei sintactico-semantice a verbului. Unele construcții (vezi: *Mă vopsesc la păr.*) admit dublă interpretare: una agentivă („eu singură fac operația de vopsire"), iar alta cauzativ-extralingvistică („determin / fac **pe altcineva** să mă vopsească"); numai una dintre aceste construcții, cea agentivă, corespunde tiparului cu reflexiv sintactic. Alte construcții (tipul: *Mă operez la picior.*) ies cu totul din discuție, dată fiind interpretarea lor generală ca verbe cauzativ-extralingvistice (probabilitatea de a te opera „singur" este aproape inexistentă). În lecțiunea cauzativ-extralingvistică, cliticul reflexiv apare cu statut obligatoriu. Pentru interpretarea structurilor cu verbe cauzative extralingvistice, vezi **Construcții cauzativ-factitive, 2.4**.

1.2.1.5. *Reflexivul accentuat în poziția OPrep*

Verbele cu regim prepozițional admit, în anumite condiții selecționale și semantice, realizarea poziției OPrep prin reflexiv. Ca restricții selecționale apare trăsătura [+ Uman] pentru nominalul-S și nominalul-OPrep, iar drept condiție semantico-discursivă apare acceptarea coreferențialității pentru cele două nominale; vezi: ***Ion***$_i$ *contează numai **pe sine***$_i$*.*; *Unii **scriitori***$_i$ *când vorbesc despre alți oameni, parcă* [ei$_i$] *vorbesc **despre sine***$_i$*.* (N. Iorga, *Cugetări*), dar *Ion *se înfrățește cu sine. / *colaborează cu sine.*).

În raport cu celelalte reflexive cu utilizare sintactică, reflexivul ocupând poziția OPrep primește ***formă accentuată / nonclitică***, ca urmare a particularității distribuționale a prepoziției de a se construi cu forme accentuate. Reflexivul accentuat, totdeauna anaforic, se decodează prin relația de coreferențialitate cu nominalul-subiect.

Face excepție prepoziția ***asupră(-și)***, care admite formă clitică de dativ reflexiv: *Ion*$_i$ *se întoarce **asupră-și***$_i$*, El*$_i$ *ia întrega vină **asupră-și***$_i$*.*

Coocurența clitic reflexiv – formă accentuată prepozițională este posibilă în două situații distincte: fie ocupând fiecare o poziție de subcategorizare proprie – vezi (a), fie unul, cel accentuat prepozițional, ocupând poziția OPrep, iar celălalt, clitic, aparținând tiparului nonsintactic cu reflexiv obligatoriu – vezi (b):

(a) ***Ion***$_i$ ***se***$_i$ *apără **de sine***$_i$ *însuși*$_i$*.*, ***Ion***$_i$ ***se***$_i$ *confruntă pe sine*$_i$ ***cu sine***$_i$ *însuși*$_i$*.*;

(b) ***Ion***$_i$ *se gândește numai **la sine***$_i$*.*, ***Ion***$_i$ *s-a împăcat **cu sine***$_i$ *însuși.*, ***Ion***$_i$ *se bazează numai **pe sine***$_i$*.*

Cum în (a) ambele reflexive au utilizări sintactice, comportându-se, în consecință, anaforic, fiecare se include într-un lanț propriu de coreferențialitate cu nominalul-subiect, ajungându-se la „legarea" coreferențială a patru-cinci componente din același enunț. În (b), numai unul dintre reflexive este sintactic, cel accentuat, fiind cuprins în relație de coreferențialitate cu nominalul-subiect.

1.2.2. ***Clitice reflexive cu utilizări nonsintactice***

Comune utilizărilor nonsintactice sunt trei caracteristici (vezi și **I, Pronumele personal propriu-zis, 2.2.2.6, Pronumele reflexiv, 1.2**):

(a) Forma clitică se desemantizează, pierzând orice legătură cu un nominal antecedent și făcând imposibilă decodarea prin intermediul nominalului (altfel spus, forma clitică nu funcționează anaforic sau, dacă apare la persoanele 1, 2, 4, 5, nu funcționează deictic).

(b) Forma clitică nu primește funcție sintactică, nemaiocupând o poziție distinctă în organizarea propoziției. În consecință, formele clitice de acuzativ pot apărea în vecinătatea unor verbe intranzitive, situație imposibilă în condițiile în care acest acuzativ ar ocupa poziția de OD.

(c) În absența funcției sintactice, forma clitică poate primi valori speciale, de natură stilistică sau lexical-dezambiguizatoare (vezi *infra*, **1.2.2.1**).

Astfel, între cele două utilizări ale cliticului *se* din (a) și (b) apare o diferență semantică și sintactică importantă:

(a) *Ion **se** laudă pe sine, dar îi laudă și pe ceilalți membri ai familiei.*,

(b) *Ion **se** uită pe fereastră și **se** crucește la vederea noastră.*

Din punct de vedere *semantic*, în (a), cliticul funcționează ca anaforă sintactică (vezi **I, Pronumele reflexiv, 1.1; II, Anafora, 2**), procurându-și referința de la substantivul-subiect, în timp ce în (b), aceeași formă de clitic nu trimite la niciun substantiv, neexistând niciun nominal substituit de la care să preia referința.

Din punct de vedere *sintactic*, în (a), cliticul îndeplinește funcția pe care un substantiv sau alt pronume ar ocupa-o în aceeași poziție, cea de complement direct, în timp ce în (b), cliticul nu ocupă o poziție sintactică aparte, neprimind de la verb funcție și rol tematic.

În (b), spre deosebire de (a), cliticul *se*, în ambele apariții, este utilizat ***nonsintactic***. Diferența dintre (a) și (b) are importante consecințe asupra tranzitivității verbului-suport: în (a), verbul *a lăuda* este tranzitiv, în timp ce în (b) verbele *a se uita* și *a se cruci*, ambele incluzând cliticul drept component obligatoriu, sunt intranzitive.

Nelegate sintactic și semantic (prin coreferențialitate) de subiect, cliticele cu utilizare nonsintactică pot apărea și pe lângă verbe monoactanțiale (vezi: *Ion se îngrașă., Producția se dublează., Se întâmplă o crimă.*), pe

lângă verbe zerovalente (*Se întunecă., Se înnoptează.*) sau pe lângă verbe care, deşi bivalente, sunt verbe fără subiect (*I se urăşte de şcoală., I se face de ducă.*)

Tipologic, clasa verbelor cu reflexiv nonsintactic este ea însăşi eterogenă, eterogenitatea fiind atât sintactică, cât şi funcţional-semantică.

1.2.2.1. *Construcţii verbale cu clitic reflexiv obligatoriu / inerent*

Pentru numeroase verbe şi locuţiuni verbale, forma clitică a reflexivului (de acuzativ sau de dativ) nu reprezintă o complinire identică referenţial cu subiectul, ci se include în forma verbului / a locuţiunii, verbul sau locuţiunea neputând apărea decât în vecinătatea unui clitic reflexiv. Altfel spus, suprimarea reflexivului are ca efect fie obţinerea unei construcţii imposibile pentru româna actuală şi pentru varianta literară a limbii (vezi: **cuvine să faci asta, *întâmplă o nenorocire, *bate joc de copii*), fie modificarea sensului verbului (al locuţiunii), obţinându-se un sens diferit de cel realizat în vecinătatea reflexivului; să se compare: *a se aştepta* (*El nu s-a aşteptat la asta.*) – *a aştepta* (*El a aşteptat un răspuns.*), *a se comporta* (*El se comportă brutal.*) – *a comporta* (*Soluţia comportă riscuri.*), *a se duce* (*El s-a dus la serviciu.*) – *a duce* (*El duce un geamantan.*), *a se uita la ceva / la cineva* (*El se uită pe fereastră.*) – *a uita ceva* (*El uită parola.*), *a-şi reveni* (*El şi-a revenit după şoc.*) – *a reveni* (*El revine asupra deciziei.*), *a-şi da seama* (*El îşi dă seama de dificultăţi.*) – *a da seama* (*Ca manager, el dă seama săptămânal de cheltuielile făcute.*) etc. În toate aceste cazuri, forma clitică a reflexivului se include în structura verbului (sau a locuţiunii), ca formant al acestora; vezi **I, Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 4.5; II, Predicatul, 2.1.2.4.**

Suplimentar, pentru verbele care au şi o formă nereflexivă cu sens diferit (vezi exemplele anterioare: *a se aştepta – a aştepta* şi celelalte), cliticul îndeplineşte şi o funcţie lexicală, având rolul de distingere a două omonime parţiale.

Plecând de la câteva observaţii: (a) natura *preponderent personală* a acestor verbe, (b) inventarul de verbe cu reflexivitate obligatorie mult mai bogat în utilizările stilistic marcate ale limbii decât în limba standard; (c) existenţa, pentru acelaşi verb, a unei variante reflexive alături de una nereflexivă, fără modificare de sens (*a râde – a se râde / a-şi râde*, ultimele două neacceptate de norma literară actuală), s-a vorbit şi de o valoare stilistică specială a cliticului reflexiv, numită *reflexiv dinamic* sau *participativ*, adică un reflexiv care exprimă implicare intensă în proces din partea subiectului personal (*a se bosumfla, a se burzului, a se căciuli, a se codi, a se cruci, a se gudura, a se holba, a se iţi, a se izmeni, a se lăfăi, a se mândri, a se mocăi, a se plânge, a se pripăşi, a se proţăpi, a se răsti, a se sclifosi, a se speti, a se urâţi, a se văicări, a se văita* etc.).

Urmărind însă întreg inventarul de verbe cu reflexivitate obligatorie, se constată că nu există ***o relaţie necesară*** între obligativitatea reflexivului şi valoarea stilistică dinamic-participativă. Observaţia se întemeiază pe faptul că sunt numeroase alte verbe care nu pot apărea decât ca reflexive, fără a putea fi interpretate ca dinamice. Unele sunt impersonale, fiind lipsite de subiect personal sau lipsite total de poziţia subiect (vezi: *a se cuveni, a se cădea, a se întâmpla, a se înnopta, a se înseră, a i se urî de*); altele sunt reciproce (*a se înfrăţi, a se înrudi, a se învecina*), verbe care, prin semantica relaţiei reciproce, nu presupun implicarea intensă a subiectului (vezi *infra*, **2.1.1**).

În afara obligativităţii de a primi clitic reflexiv în oricare dintre apariţiile verbelor, clasa este eterogenă.

Sub aspect sintactic, clasa cuprinde:

(a) verbe cu reflexiv clitic de acuzativ (cele mai numeroase: *a se teme* etc.), dar şi cu reflexiv clitic de dativ (*a-şi închipui, a-şi da seama*);

(b) atât verbe personale, care admit poziţia subiectului (*Ion se teme de ceva.*), cât şi verbe impersonale, inapte sintactic de a accepta subiect, ultimele, fie ca verbe zerovalente (*Afară se întunecă., Se înserează., Se înnoptează.*), fie ca verbe bivalente fără subiect (*I se face de ducă.. I se urăşte de cineva.*);

(c) în mod curent, verbe noncopulative, dar şi câteva verbe copulative: *a se chema: Propoziţie se cheamă orice comunicare...*; *a se da: Vorbeam în citate nu din snobism, ci ca să mă dau mare.* (M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*); *a se face: Copilul se face mare.*; *a se numi: Câinele se numeşte Bubico.*; *a se prinde: Ei s-au prins tovarăşi.* (vezi **Numele predicativ, 3**).

Din punct de vedere selecţional, verbele cu subiect admit atât subiecte personale (*Vecinul se aşteaptă la, se deprinde cu, se duce la, se lăfăieşte în, se miră de, se sinchiseşte de, se vaită*), cât şi subiecte nonanimate (*Profitul se dublează. / se micşorează., Criza se adânceşte.*); admit atât subiecte nominale, cât şi subiecte propoziţional-conjuncţionale (*Se întâmplă un necaz., Se întâmplă să nu reuşească., (Mi) se cuvine o recompensă., (Mi) se cuvine să fiu recompensat.*).

Sub aspect semantico-sintactic, verbele obligatoriu reflexive aparţin unor clase dintre cele mai diverse:

(a) verbe inerent reciproce / simetrice (*se aliază cu, se aseamănă cu, se căsătoreşte cu, se ceartă cu, se împrieteneşte cu, se înrudeşte cu, se învecinează cu, se sfădeşte cu, se solidarizează cu*; vezi şi *infra*, **2.1.1**);

(b) verbe ergative şi eventive (*Carnea se arde. / se rumeneşte. / se scumpeşte. / se strică., El se îmbolnăveşte. / se îngraşă. / se însănătoşeşte.*);

(c) verbe cauzativ-factitive cu interpretare extralingvistică (*Mă operez., Mă tund., Mă vaccinez., Mă vopsesc la păr.*) etc.

Multe dintre aceste verbe admit, în funcţie de contextul lingvistic şi de cel situaţional, interpretări diferite: (i) Astfel, construcţiile: *Mă tund., Mă vopsesc.* admit o interpretare cauzativ-extralingvistică („determin pe cineva să facă această operaţie") şi una sintactică, reflexivul acoperind poziţia OD („mă tund singură"; vezi **Construcţii cauzativ-factitive;** vezi şi *supra*, **1.2.1.4**). (ii) Construcţii ca: *Prăjitura se coace., Profitul se dublează., Bogăţia se repartizează inegal., Averea se risipeşte.* admit atât o interpretare ergativă (din care lipseşte sensul pasiv), cât şi una pasiv-reflexivă (ex.: *Prăjitura se coace cu ceasul în mână., Profitul se dublează prin grija specială a patronului.*, unde determinările prepoziţionale *cu ceasul în mână, prin grija specială a patronului* „trimit" spre un Agent neexprimat). (iii) Construcţii ca: *Mă caracterizez prin seriozitate.* admit o interpretare cu reflexivul ocupând poziţia OD (*Sunt obligată să mă prezint şi să mă caracterizez singură în faţa comisiei.*), dar şi una nonsintactică, cu reflexiv

obligatoriu (*De când mă ştiu, mă caracterizez prin timiditate.* „Timiditatea e caracteristica mea") etc.

Dar niciuna dintre aceste clase **nu stabileşte o relaţie de obligativitate** cu cliticul reflexiv, existând verbe zerovalente şi nonreflexive (*ninge, plouă, tună, burniţează*); verbe bivalente fără subiect şi nereflexive (*Îmi pasă de tine., Îmi stă bine cu ceva.*); verbe impersonal-conjuncţionale şi nereflexive (*Merită să, Trebuie să*); verbe simetrice nereflexive (*a coexista cu, a coincide cu, a comuta cu, a concorda cu, a contrasta cu, a conviețui cu, a semăna cu*); verbe ergative nereflexive (*Cartea alunecă., Mingea cade., Temperatura creşte. / scade., Steagul flutură., Pasărea moare., Maşina porneşte., Vecinul prosperă.*). Există, de asemenea, variante libere pentru acelaşi tipar de construcţie; vezi: *citind până s-a albit de ziuă / până a albit de ziuă* (M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*); *i se căşunează pe.../ îi căşunează pe..., Se pare că.../ Pare că..., Ploaia se porneşte. / Ploaia porneşte., Pânza îngălbeneşte. / Pânza se îngălbeneşte.* etc.). În absenţa unor corelaţii sintactice şi / sau semantice regulate, reflexivitatea, ca trăsătură inerentă, iese din domeniul gramaticalului.

1.2.2.2. *Construcţii verbale cu clitic reflexiv gramatical*

Tiparul are în vedere construcţiile pasive marcate prin cliticul ***se***; vezi *Tezele* ***se corectează de profesorii*** *din afara liceului.*, cu Agentul exprimat, sau, mai frecvent, cu Agentul neexprimat: *Cartea* ***se citeşte*** *şi* ***se înapoiază*** *la bibliotecă.* (pentru descriere şi pentru interpretare, vezi **I, Categoria diatezei, 2**; **II, Construcţii pasive şi construcţii impersonale, 1.1.3**).

Cliticul ***se***, neavând nicio trăsătură de substitut (nefiind deci anaforic), nu ocupă o poziţie de subcategorizare a verbului, neîndeplinind funcţia de complement. Rolul lui gramatical este de a marca, în cadrul opoziţiilor de diateză, valorile pasivă sau impersonal-pasivă (vezi **Construcţii pasive şi construcţii impersonale, 1.1.3**). Acest ***se*** intră în structura diatezei pasive, iar, dacă verbul este la o formă personală, intră în structura predicatului (simplu al) enunţării (vezi **Predicatul, 2.1.2.5**).

Pentru verbele intranzitive, incompatibile cu pasivul, există o construcţie corespunzătoare impersonală (vezi: ***Se doarme*** *mult.,* ***Se merge*** *pe jos.,* ***Se procedează*** *incorect.,* ***Se profită*** *prea mult de îngăduinţa directorului.,* ***Se trece*** *pe roşu.,* ***Se tuşeşte*** *mult.,* ***Se vine*** *târziu.* etc.). În acest caz, ***se***, cu aceleaşi caracteristici nonanaforice, nu îndeplineşte funcţia de complement, ci marchează, în cadrul opoziţiilor de diateză, o valoare specială de diateză caracteristică verbelor intranzitive, cea impersonală. Acest ***se***, ca şi cel pasiv, intră în structura diatezei impersonale a verbului şi, implicit, a predicatului enunţării, dacă verbul este la o formă personală (vezi **Construcţii pasive şi construcţii impersonale, 2.2.2**).

> Pentru categoria diatezei şi inventarul de termeni ai acestei categorii, vezi **I, Categoria diatezei, 2; 3**, unde apar şi argumentele ***eliminării reflexivului*** dintre termenii de diateză, fie că este vorba de un reflexiv obligatoriu / inerent, fie de unul propriu-zis. Fac excepţie reflexivul-pasiv şi reflexivul-impersonal, constituind termeni ai categoriei diatezei, dar nu ai diatezei reflexive, ci ai pasivului şi ai impersonalului.

2. CONSTRUCŢII RECIPROCE

Construcţiile reciproce sunt alcătuite în jurul unor predicate semantice cu trăsătura reciprocităţii, fie că această trăsătură este matricială, inerentă predicatului, fie că este dobândită contextual (pentru *predicat semantic*, vezi **Predicatul, 1.1.1**). Particularităţile acestor predicate sunt:

– caracterul lor biactanţial, deci posibilitatea de a se construi cu două argumente;

– capacitatea de a funcţiona fie ca predicate „simetrice", ceea ce le permite schimbarea ordinii argumentelor fără modificarea sensului în *oricare* dintre apariţiile predicatului (vezi A), fie ca predicate „mezosimetrice", ceea ce le permite apariţia când în construcţii reciproce, când în construcţii nonreciproce (vezi B).

(A) *X se aseamănă cu Y., X coexistă cu Y., X se înrudeşte cu Y.*; *X concomitent cu Y., X vecin cu Y., X alături de Y., X aidoma lui Y.* Oricare dintre aceste construcţii permite inversarea ordinii argumentelor fără schimbarea sensului (*X se aseamănă cu Y. = Y se aseamănă cu X.*; *X vecin cu Y = Y vecin cu X*);

(B) *X depinde de Y.* [nonreciproc], alături de *X şi Y depind unul de altul.* [reciproc]; *X gelos pe Y.* [nonreciproc], alături de *X şi Y geloşi unul pe altul.* [reciproc].

2.1. Verbe în construcţii reciproce

2.1.1. ***Verbele intrinsec reciproce*** (numite şi ***verbe simetrice***) sunt verbe care poartă matricial, în configuraţia lor semantică, trăsătura reciprocităţii (vezi *supra*, A). Ca manifestare sintactică a acestei trăsături semantic matriciale, apare, pentru toate aceste verbe, imposibilitatea construcţiei cu un singur argument (**Ion se aseamănă.*, **Ion se înrudeşte.*, **Ion colaborează.*). Verbele intrinsec reciproce, obligatoriu biactanţiale, îşi aşază cei doi actanţi: (a) fie unul în poziţia de subiect, iar celălalt, drept complement prepoziţional, adesea cu prepoziţia *cu* (***Ion*** *se aseamănă* ***cu Gheorghe.***, ***Ion*** *se înrudeşte* ***cu Gheorghe.***, ***Ion*** *colaborează* ***cu Gheorghe.***); (b) fie amândouă în aceeaşi poziţie de subiect multiplu, realizat şi ca plural (***Ion şi Gheorghe*** *se aseamănă. /* ***Ei*** *se aseamănă.,* ***Ion şi Gheorghe*** *se înrudesc. /* ***Ei*** *se înrudesc.,* ***Ion şi Gheorghe*** *colaborează. /* ***Ei*** *colaborează.*), cele două construcţii fiind, pentru una dintre citirile subiectului multiplu, perfect sinonime (*Ion şi Gheorghe se înrudesc., Ion şi Gheorghe colaborează. = Ion se înrudeşte cu Gheorghe., Ion colaborează cu Gheorghe.*; există şi o citire „separativă" a subiectului multiplu: „Ion şi Gheorghe se înrudesc, fiecare în parte, cu altcineva".). Valoarea de reciprocitate se poate marca, suplimentar, printr-un mijloc lexical, exterior predicatului, realizat în mod curent ca grup pronominal evasilocuţional (*unul cu altul / unul cu celălalt*), iar, mai rar, ca grup pronominal prepoziţional *între ei*.

> Marca suplimentară nu poate apărea decât în construcţiile cu subiect multiplu (*Ion şi Gheorghe colaborează unul cu altul., Ion şi Gheorghe se aseamănă unul cu altul.*, dar nu şi **Ion colaborează cu Gheorghe unul cu altul.*). În cazul construcţiei cu subiect multiplu, ataşarea grupului (cvasi)locuţional reciproc asigură distingerea lecturii „reciproce" [*colaborează între ei*] de cealaltă lectură „separativă" [*colaborează, fiecare în parte, cu alţii*].

Se cuprind în această clasă, de cele mai multe ori, verbe nonagentive, de relație (exprimând asemănare, coincidență, contrast, rudenie, proximitate etc.: *a se asemăna, a coincide, a contrasta, a se înfrăți, a se înrudi, a se învecina*), iar, mai rar, și verbe de acțiune, desemnând acțiuni care nu se pot realiza decât prin „colaborare / asociere", deci cu un Comitativ în matricea de roluri a verbului (*a se alia, a colabora*).

Sub aspect semantic, verbele inerent reciproce atribuie celor doi actanți același rol tematic, ceea ce le și permite așezarea în aceeași poziție sintactică de subiect multiplu, precum și inversarea rolurilor. Verbele de stare presupun grila de roluri: Temă$_1$ + Temă$_2$ (vezi: *a se învecina, a semăna*), iar cele simetrice de acțiune presupun grila de roluri: Agent + Comitativ; spre deosebire de cele dintâi, ultimele, în calitate de verbe de acțiune, permit introducerea unui circumstanțial de scop și a unui beneficiar (o intenție: *Ion se aliază / colaborează cu Gheorghe* ***în vederea unui câștig***.; un beneficiar: *Ion se aliază / colaborează cu Gheorghe* ***în beneficiul familiei / pentru familie***.).

Din altă perspectivă, se constată că, dintre verbele intrinsec reciproce, unele sunt obligatoriu reflexive (a), iar altele nonreflexive (b):

(a) *a se alia, a se asemăna, a se căsători, a se certa, a se ciorovăi, a se ciondăni, a se cununa, a se împrieteni, a se înfrăți, a se înrudi, a se întovărăși, a se învecina, a se sfădi, a se socoti* (*După masă vino să ne socotim, să-ți dau banii cuveniți.*, R. Tudoran, *Toate pânzele sus!*), *a se solidariza*;

(b) *a coexista, a coincide, a comunica* (*o cameră comunicând cu alta*), *a comuta, a concorda, a contrasta, a conveni* (*X și Y au convenit asupra salariului.*), *a conviețui, a semăna* (*Frații seamănă foarte bine.*), *a rima* (*Versul 1 rimează cu versul 3.*).

Existența celor două subclase dovedește că nu se stabilește ***o relație necesară*** între trăsătura semantică inerentă a reciprocității și trăsătura contextuală a reflexivității, unele verbe fiind obligatoriu reflexive, în timp ce altele exclud apariția lor în vecinătatea unui clitic reflexiv (vezi și *supra*, **1.2.2.1**).

2.1.2. ***Verbele contextual reciproce*** (sau ***verbe cu reciprocitate dobândită***) sunt verbe care, de la un context la altul, pot apărea fie în construcții nonreciproce, fie în construcții reciproce:

A. (a) *Ion îl apără pe Gheorghe.*, *Ion îl ajută pe Gheorghe.*[nonreciproc];

(b) *Ion îi adresează urări lui Gheorghe.*, *Ion îi zâmbește lui Gheorghe.* [nonreciproc]

(a') *Ion și Gheorghe / Ei se apără* (*unul pe altul*)., *Ion și Gheorghe / Ei se ajută* (*unul pe altul*). [reciproc]; vezi, pentru același tipar (a'):

Lupii se strâng în haită pentru ca, dacă nu vor găsi pradă, ***să se poată mânca între sine***. (N. Iorga, *Cugetări*), *Iubirile* ***se întâlnesc*** *pe drum,* ***nu se cheamă una pe alta***. (*ibid.*), *Și așa* ***una pe alta se îndemnau*** *la treabă.* (I. Creangă, *Amintiri*), *O oră să fi fost amici, /* ***Să ne iubim*** *cu dor.* (M. Eminescu, *Pe lângă plopii fără soț*), ***Să ne privim*** *nesățios / Și dulce toată viața.* (M. Eminescu, *Luceafărul*);

(b') *Ion și Gheorghe / Ei își adresează* (*unul altuia*) *urări.*, *Ion și Gheorghe își zâmbesc* (*unul altuia*). [reciproc]; vezi pentru același tipar (b'):

În ceruri nu se poate ține nicio socoteală de ceea ce sunt datori ***a-și da*** *oamenii* ***unul altuia***. (N. Iorga, *Cugetări*), *începură* [...] ***a-și da ghiont una alteia***. (I. Creangă, *Amintiri*); *și, de colè până colea,* ***și-au plăcut una alteia***. (*ibid.*), *Ei șoptesc, multe* ***și-ar spune***.(M. Eminescu, *Călin*), ***Ne spuneam*** *atât de multe / Făr-a zice un cuvânt.* (M. Eminescu, *Pe aceeași ulicioară*).

B. (a) *Ion contează pe Gheorghe.*, *Ion depinde de Gheorghe.* [nonreciproc];

(a') *Ion și Gheorghe contează unul pe altul.*, *Ion și Gheorghe depind unul de altul.* [reciproc];

(b) *Ion se bazează pe Gheorghe.*, *Ion se teme de Gheorghe.*, *Ion se gândește la Gheorghe.* [nonreciproc];

(b') *Ion și Gheorghe se bazează unul pe altul.*, *Ion și Gheorghe se tem unul de altul.*, *Ion și Gheorghe se gândesc unul la altul.* [reciproc].

Verbele de sub **2.1.2** dobândesc trăsătura reciprocității contextual, ca urmare a unei reorganizări sintactice (numită *reorganizare reciprocă* sau *reciprocizare*). Construcția primară, cea supusă reorganizării, are următoarele caracteristici:

– este o structură bipropozițională;

– cele două propoziții (P_1 și P_2) sunt legate prin coordonare;

– cele două propoziții sunt structurate simetric, conținând același verb biactanțial și aceleași nominale, dar cu ordinea sintactică inversată, subiectul din prima propoziție devenind complement direct / indirect / prepozițional în a doua ([Ion_i *îl apără pe* $Gheorghe_j$] *și* [$Gheorghe_j$ *îl apără pe* Ion_i.], [Ion_i *adresează urări lui* $Gheorghe_j$] *și* [$Gheorghe_j$ *adresează urări lui* Ion_i], [Ion_i *depinde de* $Gheorghe_j$] *și* [$Gheorghe_j$ *depinde de* Ion_i.]).

Reorganizarea reciprocă rezidă în:

– comprimarea celor două propoziții coordonate într-una singură, obținută prin coordonarea celor două subiecte din P_1 și P_2 și suprimarea verbului din P_2;

– pronominalizarea prin pronume reflexiv (vezi **Pronumele. Preliminarii, 1**) a complementelor direct / indirect / prepozițional din P_1 și P_2;

– pronominalizarea are efecte diferite după cum structura primară conține un complement direct, unul indirect sau unul prepozițional, și anume: (i) se pronominalizează prin clitic reciproc (identic cu cel reflexiv) + grupare pronominală reciprocă, dacă în structura primară apare un OD sau un OI (*Ion și Gheorghe se apără* ***unul pe altul***., *Ion și Gheorghe* ***își*** *zâmbesc* ***unul altuia***.; vezi *supra*, **A**); (ii) se pronominalizează numai prin grupare pronominală reciprocă, dacă în structura primară apare un OPrep (*Ion și Gheorghe contează* ***unul pe altul***. */ depind* ***unul de altul***.; vezi *supra*, **B**).

Ceea ce deosebește structurile **A** și **B** este realizarea morfemului de reciprocitate, și anume:

– În **A**, unde pronominalizarea privește OD și OI, marca de reciprocitate se realizează obligatoriu prin clitic reflexiv și, numai pentru insistență și cu rol dezambiguizator, se realizează suplimentar prin grupul pronominal reciproc (*unul altul / unul celălalt*).

– În **B**, unde pronominalizarea privește OPrep, este exclusă apariția cliticului, reciprocizarea având ca marcă obligatorie grupul pronominal cvasilocuțional [*unul* Prep *altul / celălalt*], unde Prep variază după regimul verbului-centru (ex.: *a conta pe – Ei contează unul* ***pe*** *altul.*, *a depinde de – Ei depind unul* ***de*** *altul.*, *a se gândi la – Ei se gândesc unul* ***la*** *altul.*).

În structurile de tip (Bb'), este posibilă apariția unui clitic reflexiv în cazul unor verbe obligatoriu reflexive, neexistând însă nicio relație între reflexivitate și reciprocitatea dobândită a verbelor cu obiect prepozițional. Și în acest caz, ca și în celelalte construcții de tip (Ba'), marca reciprocă se realizează în exclusivitate prin grupul pronominal cvasilocuțional [*unul* Prep *altul / celălalt*] (vezi *a se baza pe*: *Ion și Gheorghe se bazează* ***unul pe altul***.; *a se teme de*: *Ion și Gheorghe se tem* ***unul de altul***.; *a se gândi la*: *Ion și Gheorghe se gândesc* ***unul la altul***.).

Spre deosebire de (**B**), dar și spre deosebire de verbele inerent reciproce (vezi *supra,* **2.1.1**), în (**A**), apare ***o legătură necesară*** între valoarea contextuală de reciprocitate și cliticul reflexiv, semnificația reciprocă *neputându-se realiza în afara acestuia.* Diferența dintre (**Aa'**) și (**Ab'**) privește cazul cliticului reflexiv: acuzativ vs dativ, ca urmare a cazului diferit transmis de la complementele pronominalizate: în (**Aa**), pronominalizarea reciprocă privește OD, ceea ce explică apariția cliticului de acuzativ (*Ei* ***se*** *apără unul pe altul.*), iar în (**Ab**), privește OI, ceea ce explică apariția cliticului de dativ (*Ei* ***își*** *zâmbesc unul altuia.*).

Indiferent de forma de caz, cliticul reflexiv-reciproc are statut pronominal, de dublu substitut, înlocuind simultan două nominale din structura primară (vezi indicii *i,j*: se_{ij} și $\hat{i}și_{ij}$). Cliticul reflexiv-reciproc este un anaforic sintactic, caracterizat prin legare referențială de nominalele coordonate din grupul subiectului, de la care cliticul preia, cumulat, cele două referințe. Cliticul pronominal ocupă, în funcție de caz (acuzativ sau dativ), poziția de complement direct sau indirect. Ca orice complement, participă la fenomenul dublării, grupurile pronominale [*unul* ***pe*** *altul / celălalt*], [*unul altuia / celuilalt*] apărând în construcțiile cu dublare cu rol emfatic și dezambiguizator.

Cele mai multe verbe apte de a realiza construcția reflexivă (vezi *supra,* **1.2.1.1**) satisfac și construcția reciprocă (*El se laudă pe sine. – Ei se laudă unul pe altul., El își atribuie merite lui însuși. – Ei își atribuie merite unul altuia.*), ca urmare a aceloraşi restricții sintactice și selecționale pentru ambele tipuri de construcții: pot satisface aceste construcții numai verbe biactanțiale, care, în plus, satisfac restricția selecțională [+ Uman] pentru nominalele din pozițiile subiect și complement direct / indirect. Ca atare, nu pot apărea în această construcție verbe tranzitive ca: *a ara, a citi, a durea* sau verbe cu regim de dativ ca: *a contraveni, a deferi, a incumba, a reveni,* care, deși biactanțiale, nu satisfac condiția selecțională [+ Uman] fie pentru complementul direct (*Ion citește lecția.*) sau indirect (*El contravine legilor.*), fie pentru subiect (*Mă doare capul., Îmi incumbă / Îmi revine o obligație.*).

Verbele biactanțiale tranzitive cu obiect direct nonanimat din construcții reciproce precum: *Ei își povestesc unul altuia viața.* nu constituie excepții de la regula formulată, căci „reciprocitatea" nu privește obiectul direct, ci obiectul indirect (care are trăsătura [+ Personal]: *a povesti cuiva*).

În raport cu structura reflexivă propriu-zisă, în cazul construcției reciproce, sunt eliminate o serie de restricții privitoare la condiția de coreferențialitate; vezi: *?se aclamă pe sine, ?se anchetează pe sine, *se anunță pe sine, * se aplaudă pe sine, *se mituiește pe sine; ?își aruncă sieși înjurături, *își dă bună ziua sieși* etc., dar *Se aclamă unul pe altul., Se anchetează unul pe altul., Se anunță unul pe altul., Se aplaudă unul pe altul., Se mituiesc unul pe altul., Își aruncă înjurături unul altuia., Își dau bună ziua unul altuia.*

2.1.3. Construcțiile reflexive, mai ales cele care includ forme de plural, prezintă numeroase ***ambiguități***, dată fiind citirea „reciprocă" (cu reciprocitate dobândită), posibilă numai în cazul formelor de plural, la care se adaugă și celelalte interpretări ale reflexivului.

În construcții precum: *De* ***se-ntâlnește*** *drag cu drag / Cum inima ta cere.* (M. Eminescu, *Ce e amorul?*), *Ei* ***se salută.***, *Ei* ***se bat.***, tipul sintactic este ambiguu, verbul cunoscând atât o variantă tranzitivă (*a întâlni pe cineva, a saluta pe cineva, a bate pe cineva*), care ar putea sta la originea construcției reciproce dobândite, cât și o variantă intranzitivă, obligatoriu reflexivă, cu reciprocitate inerentă (*a se întâlni cu, a se saluta cu, a se bate cu*). Dezambiguizarea se obține numai în prezența locuțiunii pronominale reciproce: construcții precum *Ei se salută* ***unul pe altul.***, *Ei se bat* ***unul pe altul*** provin din tiparul tranzitiv (vezi selecția prepoziției ***pe***), în timp ce construcții ca: *Ei se salută* ***unul cu altul.***, *Ei se bat* ***unul cu altul*** provin din tiparul intranzitiv reflexiv cu reciprocitate inerentă (vezi selecția prepoziției ***cu***).

În cazul unor perechi cvasiomonime, precum: *a se supăra* (intranzitiv, obligatoriu reflexiv, prepozițional cu prepoziția *pe*) vs *a supăra* (tranzitiv) sunt posibile construcții reciproce dobândite provenind de la fiecare în parte: de la primul, o construcție reciprocă dobândită de tipul **2.1.2.B**, iar de la cel de al doilea, o construcție reciprocă dobândită de tipul **2.1.2.A.** Construcțiile rezultate sunt identice: *Ion și Gheorghe s-au supărat unul pe altul.*, neutralizându-se, în acest caz, opoziția dintre cele două verbe.

De la perechi cvasiomonime de tipul: *a se certa* (intranzitiv, obligatoriu reflexiv, simetric) vs *a certa* „a mustra" (tranzitiv), se pot obține construcții parțial identice. De la primul, se obține o construcție de tipul **2.1.1** (cu reciprocitate inerentă: *Ion și Gheorghe se ceartă unul cu altul.*), iar de la al doilea, o construcție cu reciprocitate dobândită de tipul **2.1.2.A** (*Ion și Gheorghe se ceartă unul pe altul.*), diferența formală fiind minimă, redusă la selecția altei prepoziții (*cu* vs *pe*).

Construcții cu subiectul la plural de tipul: *Ei se laudă., Ei se apără., Ei se propun directori.* sunt, în absența mărcilor suplimentare, ambigue, putând primi atât o interpretare reciprocă („unul laudă pe celălalt și invers"), cât și una reflexiv-propriu-zisă („fiecare, în parte, se laudă pe sine"). Dezambiguizarea se obține prin atașarea unor mărci suplimentare. Pentru citirea „reciprocă", se poate atașa oricare dintre mărcile suplimentare de reciprocitate (vezi: *Ei se propun* ***unul pe altul. / între ei. / reciproc.***), inclusiv mărcile prefixale *inter-, între-*, ultimele acceptate de puține verbe (*Ei se întrajutorează., Ei se interconectează.*). Pentru citirea „propriu-zisă", se atașează fie marca de dublare, asociată pronumelui *fiecare* (*Ei se propun fiecare pe sine.*), fie marca lexicală *auto-*, prefixoid acceptat însă numai de unele verbe (vezi: *Ei se autopropun., Ei se autoproclamă.*, dar **Ei se autolaudă.*; vezi și *supra*, **1.2.1.1**).

O construcție ca: *Ei se dovedesc incorecți.* acceptă, în absența mărcilor suplimentare, citiri duble: o citire „reciprocă" („unul dovedește pe celălalt și invers") și una „pasiv-reflexivă" (*Ei se dovedesc, cu probe, de către instanța de judecată, a fi incorecți.* „sunt dovediți de altcineva"). Pentru dezambiguizare, prezența mărcilor contextuale suplimentare este absolut necesară.

Construcții ca: *Ei își povestesc viața., Ei își spun necazul.*, admit citiri multiple: fie una „reciprocă" (reciprocitate dobândită) și, simultan, „posesivă"

(„își povestesc unul altuia viața proprie"), fie una „reflexiv-propriu-zisă" și, simultan, „posesivă" („fiecare, în parte, își povestește propria viață").

2.2. Predicate nonverbale reciproce și construcțiile lor

Reciprocitatea, trăsătură legată de calitatea de predicat semantic a cuvintelor, caracterizează, în afara verbului, și orice altă clasă care funcționează semantic predicativ. În consecință, ***adjectivele, adverbele, substantivele***, în ipostaza lor de predicate semantice (vezi **Predicatul, 1.1.1**), pot apărea și ele în construcții reciproce, dacă au caracteristica sintactică de predicate biactanțiale simetrice sau mezosimetrice (vezi *supra*, **2**).

Spre deosebire de predicatele reciproce verbale, care au capacitatea de a-și atașa direct morfemele predicativității, cele de tip adjectival, adverbial sau substantival pot dobândi autonomie enunțiativă numai prin atașarea unui operator verbal exterior predicatului semantic, de tip copulativ, alcătuind, împreună cu acesta, un predicat complex cu operator copulativ: *Acțiunea X* ***este concomitentă*** *cu acțiunea Y., Ploiești* ***este aproape*** *de București., Ion* ***este frate*** *cu Gheorghe.*; vezi **Predicatul, 2.2.**

Ca și în cazul predicatelor reciproce verbale, se disting două tipuri de adjective / adverbe / substantive reciproce: unele cu reciprocitate inerentă, matricială, iar altele cu reciprocitate dobândită, contextuală. Primele au trăsătura reciprocității cuprinsă în matricea lor semantică, fiind predicate obligatoriu simetrice (au deci această caracteristică în *oricare* apariție a lor); celelalte nu conțin în matricea lor semantică trăsătura reciprocității, apărând, de la un context la altul, fie în construcții reciproce, fie în construcții nonreciproce.

2.2.1. Îndeplinesc calitatea de ***adjective intrinsec reciproce*** adjective ca: *adiacent* (*unghiuri* ***adiacente***, *probleme* ***adiacente***), *antagonic* (*Îngerii și diavolii nu se găsesc pe poziții* ***antagonice***., A. Blandiana, *Eu scriu*), *antinomic* (*două câmpuri de forță subtil* ***antinomice***, G. Munteanu, *Istoria*), *antonim(ic)* („*Frumos*", „*urât*" *sunt adjective* ***antonimice***.), *asemănător* (*Situațiile celor doi sunt* ***asemănătoare***.), *coexistent* (*soluții* ***coexistente***), *complementar* (*unghiuri* ***complementare***, *Cele două diateze sunt* ***complementare***.), *complice* (***complice*** *cu cel care a trimis-o la eșafod.*, O. Paler, *Viața pe un peron*), *concomitent, concordant, concurent, consonant, congruent, coocurent, corespondent* (*Unghiurile 1 și 5 sunt* ***corespondente***., Geometrie VIII), *contradictoriu, contrar, corelativ, diferit* (*Soluția A este* ***diferită*** *de B.*), *disonant, echivalent, egal, identic, incompatibil, interferent* (*spații* ***interferente***), *înfrățit, înrudit, omonim, opus, paralel, perpendicular* (*Să se arate că segmentele X și Y sunt* ***congruente*** *și* ***perpendiculare*** *unul pe celălalt.*, Geometria VI), *proporțional, simetric, sincron, sinonim, suplimentar* (*unghiuri* ***suplimentare***), *tangent, vecin.*

Lista cuprinde adjective variate ca vechime, etimologie și utilizare. Unele aparțin terminologiilor speciale (vezi terminologia matematică: *perpendicular, suplimentar, tangent* sau cea lingvistică: *antonim, omonim, sinonim*); unele sunt de origine verbală (*asemănător, înfrățit, înrudit*), provenind de la verbe ele însele inerent reciproce (vezi *supra*, **2.1.1**); unele sunt compuse neologice (analizabile sau neanalizabile în interiorul limbii române) cu variantele prefixale *co-, con-*, purtătoare ele însele ale valorii de reciprocitate; altele, mai puține, sunt adjective primare din fondul vechi al limbii (vezi *vecin*).

Sintactic, adjectivele enumerate au fie regim de dativ (*X contrar / opus* ***lui Y***), fie regim prepozițional, construindu-se frecvent cu prepoziția ***cu*** (*sinonim* ***cu***, *identic* ***cu***, *incompatibil* ***cu***), mai rar, cu prepoziția ***de*** (*diferit* ***de***). Potrivit tendinței actuale de trecere de la regimul prepozițional la cel de dativ, unele adjective apar cu regim dublu (*soluție* ***complementară cu cea*** *propusă anterior /* ***complementară celei*** *propuse anterior*).

Reflexul sintactic al trăsăturii semantice inerente de reciprocitate îl constituie obligativitatea exprimării celor două argumente (*Casa mea este *vecină., Soluția mea este *opusă.*, construcții imposibile în absența unei recuperări contextuale). Cele două argumente se așază fie unul în poziția subiectului, iar celălalt în poziția complementului indirect sau a celui prepozițional (***Apartamentul*** *meu este* ***vecin cu apartamentul*** *lui Gheorghe.*, ***Soluția*** *mea este* ***opusă celei*** *discutate anterior.*), fie ca două argumente coordonate în poziția subiectului, al doilea argument fiind uneori încorporat în forma de plural (***Apartamentul*** *meu* ***și apartamentul*** *lui Gheorghe sunt vecine.*, ***Acestea*** *sunt vecine.*). Dacă subiectul este simplu și nu are formă de plural, neexprimarea celui de al doilea argument este posibilă numai în cazul recuperării lui contextuale (*Ion și-a prezentat propria părere. M-a surprins, fiindcă părerea mea este* ***opusă.*** */* ***identică.*** [în raport cu părerea lui Ion]).

Dată fiind trăsătura reciprocității în semantica internă a adjectivului, marca de reciprocitate, realizată fie prin grupul pronominal *unul altuia / unul celuilalt, unul cu altul / unul cu celălalt*, fie prin grupul *între ei / între ele*, apare (facultativ) în construcțiile cu ambele argumente antepuse (*case asemănătoare unele altora / asemănătoare între ele*), dar este exclusă în construcțiile cu un argument postpus (**soluție opusă celei anterioare una alteia, *sat vecin cu satul tău unul cu altul*).

Ca și în cazul verbelor intrinsec reciproce (vezi *supra*, **2.1.1**), gruparea prepozițională „orientează" locutorul spre o citire „reciprocă" („Casele sunt asemănătoare **între ele**"), distingând-o de citirea „separativă" a pluralului („Casele sunt, **fiecare în parte**, asemănătoare cu altele").

> În condiții semantico-selecționale speciale, atunci când cei doi actanți sunt identici referențial, adjectivele inerent reciproce pot fi utilizate și reflexiv (realizând tiparul discutat sub **1.2.1.5**); în construcții ca: [ea$_i$] *este veșnic egală* ***cu sine$_i$***, *Ion$_i$ este identic* ***cu sine$_i$*** ***însuși$_i$***, relația de „identitate", de „egalitate" etc. privește același referent surprins în momente diferite, în ipostaze diferite.

2.2.2. Construcțiile cu ***adjective contextual reciproce*** se constituie în jurul unor adjective care nu conțin în matricea lor semantică trăsătura reciprocității. Adjective ca: *atent, brutal, dator, devotat, drag, gelos, grijuliu, invidios, ironic, înțelegător, politicos, prietenos, sarcastic, sătul* etc., deși suportă câte două argumente, amândouă cu trăsătura selecțională [+ Uman], sunt predicate semantice mezosimetrice, admițând, de la un context la altul, fie construcții nonreciproce (a), fie construcții reciproce (b):

(a) *Ion este dator lui Gheorghe. / ~ este invidios pe Gheorghe. / ~ este atent cu Gheorghe. / ~ este sătul de Gheorghe.*;

(b) *Frații sunt datori unul altuia. / ~ sunt invidioși unul pe altul. / ~ sunt atenți unul cu altul. / ~ sunt sătui unul de altul.*; *Și de dragi unul altuia / Ei din ochi se prăpădesc.* (M. Eminescu, *Povestea teiului*).

Sursa valorii de reciprocitate stă, în acest caz, nu într-o trăsătură din semantica matricială a adjectivului, ci ***în construcția de reciprocitate***, ale cărei manifestări sintactice sunt prezența unui subiect multiplu sau cu formă de plural și a mărcii de reciprocitate [*unul* Prep *altul / celălalt*]. Spre deosebire de **2.2.1**, marca pronominală de reciprocitate dobândește statut obligatoriu. În absența ei, se pierde valoarea reciprocă, predicatul primind o citire total diferită, al cărei specific derivă din raportarea la un subiect cu formă de plural (*Frații sunt datori (vânduți). / invidioși.* „fiecare, în parte, are proprietatea *„dator"* / *„invidios"*).

Spre deosebire de verbele contextual reciproce, a căror marcă de reciprocitate se realizează obligatoriu prin clitic reflexiv-reciproc (vezi **2.1.2.A**), în cazul adjectivelor, care sunt incapabile să primească clitic pronominal, marca de reciprocitate se obține prin prezența *obligatorie* a grupului pronominal reciproc (vezi *infra,* (a)). În predicatele complexe cu operator copulativ, prezența operatorului face posibilă atașarea cliticului reflexiv-reciproc, construcțiile devenind asemănătoare celor verbale – vezi *infra,* (b). În construcțiile cu operator copulativ, grupul pronominal reciproc se transformă din marcă obligatorie în marcă facultativă; să se compare (a) și (b):

(a) *Frații, datori* ***unul altuia****, găsesc multă înțelegere în familie., Frații, devotați* ***unul altuia****, se simt în siguranță.*

(b) *Frații* ***își sunt datori*** *(unul altuia) mari sume de bani., Frații* ***își sunt devotați*** *(unul altuia)., Ei* ***își sunt*** *atât de* ***dragi****.*

2.2.3. ***Adverbele reciproce*** apar, de cele mai multe ori, în ipostaza de ***adverbe inerent reciproce***. În cazul acestora, trăsătura reciprocității este conținută în matricea lor semantică și, ca atare, este prezentă în oricare construcție; vezi:

Tatăl și fiul sunt ***aidoma****. / sunt* ***asemenea****.*, paralel cu *Fiul este* ***aidoma / asemenea*** *tatălui.*; *Casele noastre sunt* ***alături / aproape*** *(****una de alta.****)*, dar și *Casa mea este* ***alături / aproape de a lui****.*). Cele două posibilități de construcție, amândouă cu citire reciprocă, sunt sintactic sinonime. În construcțiile cu subiectul la singular, este posibilă neexprimarea celui de al doilea argument în condițiile recuperării sale contextuale (*Eu locuiesc la colț. Mama,* ***alături Ø****.*[**de mine**].).

Există și adverbe care nu satisfac niciuna dintre construcții, apariția lor ca predicate reciproce fiind imposibilă (*Camera mea este sus / jos în raport cu a lui.*, dar **Camerele noastre sunt sus / jos una față de alta.*; *Nunta lui Ion este înainte de cea a lui Gheorghe.*, dar **Nunțile lor sunt înainte una față de alta.*).

2.2.4. ***Predicatele substantivale inerent reciproce / simetrice*** sunt selectate din clasa substantivelor relaționale, desemnând relații de rudenie, relații interumane, socioprofesionale, de vecinătate, proximitate. Substantive precum: *cumnat, frate, rudă, coleg, tovarăș* [„asociat, părtaș"] satisfac condiția de predicate simetrice, cu urmări sintactice asupra construcției, și anume:

– În mod curent, nu pot apărea singure, fără determinări, actualizarea celui de al doilea argument fiind obligatorie (*Ion este *frate, *cumnat, *coleg., Ion s-a prins *tovarăș.* (pentru alte posibilități de construcție, vezi **Numele predicativ, 2.2.3**, unde se înregistrează situațiile rare în care asemenea substantive de relație pot apărea cu un singur argument exprimat).

– Acceptă așezarea celui de al doilea argument fie în poziție prepozițională, mai rar, ca dativ adnominal; vezi: *Ion este frate / cumnat / coleg* ***cu Gheorghe. / lui Gheorghe.***, *Ce frumos era în crânguri / Când* ***cu ea m-am prins tovarăș!***, (M. Eminescu, *Freamăt de codru*), *Ion vine cumnat* ***lui Gheorghe. / cu Gheorghe.***), fie ca subiect multiplu sau cu formă de plural (***Ion și Gheorghe*** *sunt frați, colegi. /* ***Ei*** *sunt frați, colegi.*; ***Ei*** *s-au prins tovarăși.*; ***Ion și Gheorghe*** *vin cumnați.*); vezi și **Numele predicativ, 2.2.3**; **3.4.6**.

Unele substantive „de relație" (care exprimă relații de rudenie, sociale, interumane) apar numai ca predicate contextual reciproce, situație în care, în vecinătatea unui copulativ, este posibilă și construcția cu un clitic reciproc; vezi: *Ion și Gheorghe,* ***dușmani*** *de moarte [****unul altuia****], nu suportă să-și vorbească.*, dar *Ion și Gheorghe* ***își sunt dușmani*** *de moarte [unul altuia].*

Există substantive din aceeași clasă care, semantic, nu admit reversibilitatea relației, fiind imposibilă apariția lor în construcții reciproce; vezi: *tată, mamă, ginere, noră, mire, mireasă*: *Ion este* ***tată / ginere*** *lui Gheorghe., Ioana este* ***mamă / noră*** *Mariei., Eu sunt luceafărul de sus, / Iar tu să-mi fii* ***mireasă****.* (M. Eminescu, *Luceafărul*), dar **Ion și Gheorghe sunt tați / gineri unul altuia., *Ioana și Maria sunt mame / nurori una alteia., *Ele sunt mirese una alteia.*

CONSTRUCȚII CAUZATIV-FACTITIVE

1. ASPECTE DEFINITORII

1.1. Caracterizare sintactică

Construcțiile cauzative sau **factitive** sunt construcții verbale cu doi actanți, unul reprezentând persoana sau cauza care declanșează o acțiune ce determină un efect (entitatea cauzatoare), iar celălalt, persoana sau obiectul asupra căreia / căruia se răsfrânge efectul acțiunii cauzatoare (entitatea afectată). Sensul cauzativ al acestor construcții este determinat de un verb cauzativ, verb care conține în matricea lui semantică semul [+ Cauzativ]. Verbul cauzativ prototipic este *a face*. Acesta reprezintă totodată un „predicat nuclear" care poate fi încorporat în structura unor verbe derivate, formând verbe cauzative (vezi *infra*, **2.2**; **2.3**).

Construcțiile cauzative sunt de diverse **tipuri**, în funcție de modul de exprimare a acțiunii cauzatoare și a efectului. În construcțiile cauzative analitice (a), acțiunea cauzatoare este exprimată printr-un verb cauzativ, urmat de o altă componentă (verb, adjectiv, substantiv însoțit sau nu de prepoziții) prin care se exprimă efectul. Acțiunea cauzatoare și efectul sunt exprimate **sintetic** printr-un singur element (verbul) – în construcțiile cauzative morfologice (b), ergative (c), interpretate extralingvistic (d) și lexicale (e):

(a) *Ion* ***a făcut****-o pe Maria* ***să iasă*** *din încăpere.*;
Frigul o ***face vânătă*** *la față.*;
Au pus *un deținut* ***să mă bată.*** (Internet, 2005);
(b) *Privirea ei veselă îl* ***rușină.*** (L. Rebreanu, *Pădurea spânzuraților*);
(c) *Ion* ***paște*** *oile.* (cf. *Oile pasc.*);
(d) *Mi-****am făcut*** *o casă., M-****am operat*** *la picior.*;
(e) *Ion l-****a ucis*** *pe Gheorghe.*;

Din punctul de vedere al ***structurii sintactice***, entitatea cauzatoare poate avea funcția de subiect al verbului cauzativ, de complement de agent – dacă verbul respectiv este trecut la diateza pasivă (*Ceaiul a fost îndulcit* ***de Ion.***) –, de circumstanțial de cauză (*Copacii s-au îndoit* ***de vânt.***) sau de circumstanțial instrumental (*Ceaiul de plante se îndulcește* ***cu miere.***). Entitatea afectată poate avea funcția de subiect al verbului care exprimă efectul acțiunii cauzatoare – în construcțiile cauzative analitice (*Vremea urâtă a făcut ca* ***agențiile*** *de turism să-și anuleze o serie de contracte.*) –, de complement direct al verbului cauzativ derivat (*Maria înroșește* ***ouăle.***) sau al operatorului cauzativ, avansat ierarhic din poziția de subiect al celui de-al doilea verb – în construcțiile analitice amalgamate (ex. *Ion l-a făcut* ***pe Gheorghe*** *să plece.*, vezi *infra*, **2.1**) –, de complement indirect, având cazul dativ impus de anumite verbe cauzative (*Ion i-a impus* ***lui Gheorghe*** *să plece.*) sau de complement prepozițional (*Necazurile au făcut* ***din el*** *un pesimist.*).

1.2. Caracterizare semantică

Construcțiile cauzative denotă un eveniment complex, care implică o acțiune cauzatoare și un efect. Efectul poate fi o acțiune, ca în structurile *Ion îl face pe Gheorghe să o ia la fugă., Ion aleargă caii, pregătindu-i pentru concurs.* („Ion îi face pe cai să alerge."), un proces eventiv și o stare rezultată (*Soarele a îngălbenit hârtia.*) sau doar o stare (*Ion l-a lăsat mut de uimire pe Gheorghe.*).

În funcție de ***natura celor două entități*** implicate în relația cauză – efect, se pot distinge patru tipuri de cauzalitate: cauzalitatea *fizică* (o entitate care nu este înzestrată cu rațiune, cu voință, acționează asupra unei alte entități nonraționale, nonvoliționale, nonconștiente: *Arșița seacă pâraiele.*), cauzalitatea *volițională* (o entitate volițională acționează asupra unei entități nonraționale: *Ion mută dulapul.*), cauzalitatea *psihică* sau *afectivă* (o entitate fizică acționează asupra unei entități raționale, modificându-i starea mentală: *Culoarea roșie îl enervează pe Ion.*) și cauzalitatea *inductivă* (o entitate volițională acționează asupra unei alte entități voliționale, raționale, determinând-o să acționeze într-un anumit fel: *Ion îl convinge pe Gheorghe să plece.*).

În funcție de ***natura relației cauză – efect***, dar și de gradul de ***control*** deținut de entitatea cauzatoare, se poate face o distincție între cauzalitatea *directă* (*Ion l-a omorât pe Gheorghe cu pistolul.*) și cea *indirectă* (*Ion l-a omorât pe Gheorghe pentru că nu i-a reparat bine mașina, iar Gheorghe a avut un accident fatal din cauza unei defecțiuni a mașinii.*). Dacă entitatea afectată este desemnată printr-un nominal cu trăsătura semantică [– Animat], gradul de control deținut de aceasta este zero (*Maria înroșește* ***ouăle.***). În schimb, dacă entitatea afectată este desemnată printr-un substantiv cu trăsătura semantică [+ Animat], ea poate deține un grad de control mai mare sau mai mic, în funcție de sensul verbului. De exemplu, în enunțul *Ion l-a silit pe Gheorghe să plece.*, entitatea afectată *Gheorghe* deține un grad mai mic de control decât în enunțul *Ion l-a determinat pe Gheorghe să plece.*

Se pot distinge patru tipuri semantice cauzative, în funcție de ***felul cum entitatea afectată este determinată*** să facă sau să nu facă o acțiune sau să treacă printr-un proces: (a) *intervenția* („a face să facă": *Ion l-a făcut pe Gheorghe să plece.*), (b) *nonintervenția* („a nu face să facă": *Vremea urâtă nu l-a determinat pe Gheorghe să intre în casă.*), (c) *permisiunea* („a lăsa să facă": *Ion i-a permis lui Gheorghe să plece.*) și (d) *obstacolul* („a face să nu facă": *Ion l-a făcut pe Gheorghe să nu mai plece.*; inclusiv interdicția: *Ion i-a interzis lui Gheorghe să plece.*).

Din punctul de vedere al ***rolurilor tematice***, entitatea cauzatoare poate fi Agent (***Ion*** *a îndulcit ceaiul.*), Cauză (***Experiența*** *l-a făcut înțelept.*), Forță (***Vântul*** *ne-a înroșit obrajii.*), Stimul (***Căderea*** *regulată a picăturilor de apă îl enerva pe Ion.*) ori Instrument (***Mierea*** *a îndulcit ceaiul.*) – cu precizarea că entitatea cauzatoare propriu-zisă nu este cea cu rolul de Instrument, ci un Agent nelexicalizat (***Mierea*** [pusă de Ion] *a îndulcit ceaiul.*). Entitatea afectată are unul dintre rolurile tematice Pacient (*Căldura usucă* ***plantele.***), Temă (*Ion îl învață* ***pe Dan*** *matematică.*), Experimentator (*Melodia aceasta îl înnebunește* ***pe Ion.***), Agent (*Criza de la minister a făcut ca mai mulți* ***secretari*** *de stat să-și prezinte demisiile.*) sau Forță (*Ploile din ultimele zile au făcut ca* ***apele*** *revărsate să dărâme mai multe case.*).

Uneori, aceeași entitate participă la două structuri argumentale (la două grile de roluri), cu roluri diferite: în enunțul *Ion i-a alergat* ***pe hoți*** *până la sediul poliției.*, nominalul din poziția de complement direct are un rol complex, Agent și Pacient. În construcțiile analitice echivalente, entitatea afectată desemnată de un

nominal cu funcția de complement direct are doar rolul de Pacient: *Ion i-a făcut pe hoți să alerge până la sediul poliției.*

Unele structuri pot primi două interpretări, sub raportul rolurilor semantice: în enunțul *Maria îi distrează pe copii.*, se poate considera că nominalul cu funcția de subiect are rolul Stimul, iar nominalul complement direct, rolul Experimentator („Felul de a fi al Mariei îi distrează pe copii".), dar se poate interpreta și că nominalul subiect are rolul Agent, iar nominalul complement direct are rolul complex **Pacient și Experimentator** („Maria face ceva (intenționat) pentru a-i distra pe copii".).

2. TIPOLOGIA CONSTRUCȚIILOR CAUZATIV-FACTITIVE

După modul cum sunt exprimate acțiunea cauzatoare și efectul, se poate face o distincție între construcțiile cauzative *analitice* sau *perifrastice* și construcțiile cauzative *sintetice*. Cauzativele ***analitice*** sunt cele în care evenimentul cauzal este exprimat prin două predicate semantice, unul denotând acțiunea cauzatoare, iar celălalt, efectul. Cele două predicate pot fi: (a) un operator cauzativ (verb care denotă acțiunea cauzatoare) și un alt verb care exprimă efectul, (b) un operator cauzativ și un adjectiv sau un substantiv care exprimă starea obținută în urma cauzării (efectul), (c) un verb cauzativ urmat de un verb la modul conjunctiv, exprimând efectul:

(a) *Ion l-**a făcut** pe Gheorghe* **să** *îl* **asculte**.;
*Ion l-**a pus** pe Gheorghe* **să șteargă** *tabla.*;
(b) *Maria s-**a făcut*** **blondă** *pentru noul său rol.*;
*L-**au pus*** **prefect** *pe Ion.*;
(c) *Ion l-**a obligat** pe Gheorghe* **să demisioneze**.
*Ion l-**a prostit** pe Gheorghe* **să**-*i* **lase** *moștenire averea lui.*

Cauzativele ***sintetice*** sunt cele în care atât acțiunea cauzatoare, cât și efectul sunt exprimate printr-un singur verb (derivat). Acesta încorporează „predicatul nuclear" *a face* și un adjectiv sau un substantiv exprimând efectul (cauzativele morfologice) ori un alt verb (cauzativele ergative, lexicale și cele cu interpretare extralingvistică).

În construcțiile cauzative analitice sunt utilizați, cel mai frecvent, *operatorii cauzativi*, iar în construcțiile cauzative sintetice, *verbele cauzative derivate*.

Operatorii cauzativi sunt verbele în a căror matrice semantică semul [+ Cauzativ] este central, denumind o acțiune cauzatoare, în general, fără a preciza natura acesteia. Aceștia sunt utilizați în construcțiile cauzative analitice: *a face pe cineva să..., a pune pe cineva să...* etc. (vezi *infra*, **2.1**). Există și alte verbe care se folosesc în construcții cauzative analitice, dar care nu au statut de operatori (sensul lor este mai bogat, exprimând și maniera de a face pe cineva să facă ceva): *a convinge, a forța, a sili* etc., vezi *infra*, **2.1.1**.

Verbele cauzative derivate sunt cele care au încorporat în matricea lor semantică semul [+ Cauzativ], în urma unei operații de derivare, de la baze adjectivale și substantivale (cauzativele morfologice, vezi *infra*, **2.2**): *a albi, a cârlionța, a îngălbeni, a înnebuni, a mări, a prosti* etc. sau de la baze verbale (cauzativele ergative, vezi *infra*, **2.3**): *a culca, a fierbe, a speria.* Ele exprimă

simultan procesul cauzativ, procesul eventiv și starea rezultată (*Soarele a îngălbenit hârtia.* – „Soarele a făcut ca hârtia să devină galbenă; hârtia este galbenă acum.").

Pe lângă structurile cauzative analitice și cele cu interpretare extralingvistică, care sunt încadrate la *construcții* datorită caracterului lor analitic (vezi *infra*, **2.1, 2.4**), sunt tratate tot la *construcții* și structurile cu verbe cauzative morfologice și ergative, deoarece procesul de derivare pe care îl prezintă acestea (mai extins în cazul celor morfologice), derivare de la adjective, substantive sau verbe, are consecințe gramaticale: adăugarea unui actant prin încorporarea „predicatului nuclear" *a face* (*Ouăle sunt **roșii**. / Maria **a înroșit** ouăle.* – care corespunde semantic structurii „Maria a făcut ca ouăle să devină / să fie roșii".; *Copiii **trec** strada. / Educatoarea îi **trece** strada pe copii.* – care corespunde semantic structurii „Educatoarea a făcut astfel încât copiii să treacă strada."). Verbele cauzative lexicale, discutate de obicei alături de celelalte tipuri de structuri cauzative, nu au o legătură formală cu verbul noncauzativ corespondent, ci doar una semantică (vezi *infra*, **2.5**), astfel încât acestea prezintă un interes gramatical mai redus față de celelalte tipuri de construcții cauzative.

Există o serie de verbe care exprimă acțiuni cauzatoare și care nu sunt încadrate, de obicei, în clasa cauzativelor: *a spăla*, echivalent cu „a face să fie curat", *a vopsi*, echivalent cu „a face să capete o culoare", *a construi*, echivalent cu „a face să apară o clădire". Unele dintre ele acceptă lexicalizarea stării rezultate printr-un adjectiv sau un substantiv, care reprezintă o predicație suplimentară, atașată verbului: *Maria s-a vopsit **roșcată**., A spart placa de gresie **în bucăți**., Casa a construit-o **pătrată**., Fusta a croit-o **strâmtă**.*, dar **Ion a spălat pantalonii curați.* (cu adjectivul *curați* având sens rezultativ). Verbele de acest tip nu apar în structuri cauzative cu două verbe și nu se află într-o relație derivativă cu un adjectiv, un substantiv sau un verb (acesta reprezentând motivul pentru care nu sunt tratate ca verbe cauzative).

2.1. Construcții cauzativ-factitive analitice

În construcțiile cauzativ-factitive analitice, acțiunea cauzatoare și efectul sunt exprimate separat, prin două predicate semantico-sintactice: un verb cauzativ, pe de o parte, și un adjectiv, un substantiv sau un alt verb, pe de altă parte.

În aceste construcții poate apărea fie un operator cauzativ, fie un alt verb cauzativ. *A face* este cauzativul prototipic, exprimând acțiunea cauzatoare, în general. El poate fi folosit indiferent de rolul tematic al subiectului (Agent, Cauză, Forță, Stimul sau Instrument), este neutru cu privire la gradul de constrângere a entității afectate, este foarte frecvent, apare într-o varietate de construcții mai mare decât alți operatori cauzativi și este un „predicat nuclear" (la fel ca *a deveni*), încorporat în structura semantică a unor verbe derivate cu sens cauzativ. Celelalte verbe cauzative pot exprima diverse grade de coerciție a entității afectate (*a pune* [pe cineva să] exprimă un grad de coerciție ridicat), pot oferi informații cu privire

la rolul tematic al subiectului (*a cauza* nu se poate asocia cu un subiect cu rolul de Agent: ***Ion** a cauzat apariția unor probleme.*).

2.1.1. ***Inventarul de operatori cauzativi*** din limba română este destul de dificil de stabilit, întrucât gradul de sudură dintre operatorul cauzativ și verbul următor (criteriu sintactic) nu este foarte mare. Se poate adopta un criteriu semantic de delimitare a clasei operatorilor cauzativi, în funcție de importanța trăsăturii semantice [+ Cauzativ] în matricea semantică a verbului respectiv. Verbele în a căror matrice semantică trăsătura [+ Cauzativ] este centrală, denumind acțiunea cauzatoare, în general, fără a indica și maniera de realizare a acțiunii, sunt operatori (*a face* [pe cineva să], *a pune* [pe cineva să], *a lăsa* [pe cineva să], *a determina* [pe cineva să]).

Nu sunt operatori verbele în a căror matrice semantică semul [+ Cauzativ] este secundar: *Ion* ***a convins*** **(pe cineva să facă ceva).*, *Ion* ***a permis*** **(cuiva să facă ceva).* Ele exprimă diverse moduri de a determina pe cineva să facă ceva: un ordin (*a comanda, a ordona, a porunci*), persuasiunea (*a convinge, a hotărî, a îndupleca*), constrângerea (*a constrânge, a forța, a impune, a obliga, a presa, a sili*), interzicerea, împiedicarea (*a interzice, a împiedica, a opri*), stimularea (*a impulsiona, a îmboldi, a îndemna, a stârni*), ademenirea (*a ademeni, a amăgi, a atrage, a ațâța, a ispiti, a îmbia, a momi, a tenta*), permisiunea (*a îngădui, a lăsa, a permite*), diverse acte de vorbire directive (*a cere, a conjura, a implora, a pretinde, a ruga, a sfătui, a solicita, a sugera*) etc.

2.1.2. În funcție de *criteriul poziției sintactice a nominalului care exprimă entitatea afectată*, se poate face o distincție între verbele cauzative care *„cer"* prezența în poziția de complement direct a acestui nominal și cele care *acceptă*, dar *nu impun* plasarea în poziția de complement direct a nominalului respectiv. Acestea din urmă se pot combina și ele cu un nominal complement direct, în urma unei operații de avansare din poziția de subiect al propoziției subordonate, însă tiparul lor *matricial* de construcție este fără complement direct. Structurile cu avansarea subiectului (din propoziția subordonată) în poziția complementului direct (în propoziția principală) sunt *structuri derivate*.

Verbele cauzative care apar în construcții derivate, pentru care complementul direct este un actant „dobândit" prin reorganizarea unor structuri de bază, sunt *a face* și *a determina*. În structura matricială, aceste verbe se construiesc cu o completivă directă:

Ion **a făcut** ***ca toți prietenii lui să plece în vacanță în același timp.***;

Ploile și inundațiile din ultimele zile **au determinat** ***ca autoritățile să ia măsuri suplimentare de protecție.***

Subiectul completivei directe poate fi avansat ierarhic în poziția de complement direct al operatorului cauzativ, iar propoziția conjuncțională ocupă poziția de predicativ suplimentar. Structura cu avansare este preferată (celei fără avansare) când entitatea afectată prezintă trăsătura [+ Animat]:

*Ion i-***a făcut** ***pe toți prietenii*** *lui să plece în vacanță în același timp.*;

Ploile și inundațiile din ultimele zile **au determinat** ***autoritățile*** *să ia măsuri suplimentare de protecție.*

Uneori, subiectul celui de-al doilea verb nu este avansat, ci rămâne *in situ* (în poziția inițială, de bază):

Asta **face** *ca din întreg sistemul* **să nu fie selectați** *decât șapte* ***oameni.*** (C. Ivanciuc, *Cartea cuceririlor*);

Guvernul condus de Ion Ionescu **a făcut să funcționeze** ***economia națională,*** *aflată până atunci în impas.*

Majoritatea verbelor cauzative din construcțiile analitice cer prezența nominalului complement direct: *a constrânge, a forța, a împiedica, a îmboldi, a amăgi, a lăsa* etc.:

O curiozitate de nestăpânit ***ne-*****a împins** *să cutreierăm până în cele mai îndepărtate colțuri ale planetei.* (Internet, 2005) vs **O curiozitate de nestăpânit a împins ca noi să cutreierăm până în cele mai îndepărtate colțuri ale planetei.*;

Ion ***l-*****a pus** ***pe Gheorghe*** *să rămână peste program.* vs **Ion a pus ca Gheorghe să rămână peste program.*;

Ion ***l-*****a rugat / convins / forțat / silit** ***pe Gheorghe*** *să vină.* vs **Ion a rugat / convins / forțat / silit / îmboldit ca Gheorghe să vină.*

2.1.3. ***Negația*** se poate atașa fie la verbul cauzativ, fie la verbul următor, cu diverse diferențe semantice: negația atașată verbului cauzativ poate exprima nonintervenția (***Nu l-am silit să plece.***), interdicția (***Nu l-am lăsat*** *pe Ion să se uite la televizor.*). Negația atașată celui de-al doilea verb poate exprima obstacolul (*L-am făcut pe Ion* ***să nu plece.***), dar poate avea și alte valori semantice.

2.1.4. ***Pasivizarea*** construcției cauzative analitice se face prin trecerea verbului cauzativ la forma pasivă:

Florin ***a fost pus*** *să fure numai lucruri scumpe din magazin.* (Rlib, 2005);

Ion ***a fost făcut / determinat / constrâns / silit / rugat / amăgit / împiedicat*** *să spună adevărul.*

Se poate pasiviza doar verbul care exprimă efectul, în timp ce verbul cauzativ își păstrează forma activă:

Ion a pus ***să-i fie ridicată*** *o statuie /* ***să i se graveze*** *numele.*

2.1.5. ***Construcțiile cu verbul a face*** pot prezenta mai multe particularități sintactice decât cele cu alte verbe. Construcția de bază, cu o propoziție completivă directă, poate fi reorganizată ca o structură cu complement direct și predicativă suplimentară (vezi *supra*, **2.1.2**) sau predicativ suplimentar exprimat prin substantiv sau adjectiv: *Am făcut* **hainele** ***zdrențe.***, **L-***am făcut* **pe Ion** ***(să ajungă) primar.***

În construcțiile cu verbul *a face* se poate pasiviza câte unul dintre cele două verbe sau amândouă:

La o singură secție de votare ***au fost făcute*** **dispărute** *mai multe buletine de vot.*

Ion ***a făcut*** **să fie distruse** *mai multe buletine de vot.*

Construcțiile de bază (fără avansarea subiectului) în care verbul al doilea este fie la forma activă, fie la forma pasivă pot avea un sens foarte apropiat:

Am făcut ca doctorul ***să o examineze*** *pe Maria.*;

Am făcut ca Maria ***să fie examinată*** *de doctor.*

În schimb, reorganizarea fiecăreia dintre aceste structuri prin avansarea subiectului duce la obținerea unor construcții cu sensuri diferite:

L-am făcut **pe doctor** ***să o examineze*** *pe Maria.*;
Am făcut-o **pe Maria** ***să fie examinată*** *de doctor.*

Această diferență este legată de faptul că în construcția fără avansarea subiectului, cauzalitatea este indirectă, iar construcția cu avansarea subiectului în poziția de complement direct implică o cauzalitate directă: *Maria a făcut ca* ***eu*** *să spăl pe jos.*, vs *Maria* ***m****-a făcut să spăl pe jos.* Această diferență semantică face ca nominalele cu trăsătura [– Uman], asupra cărora nu se poate exercita o „cauzare" directă, să nu poată fi avansate în poziția de actant al operatorului cauzativ: *Ploaia a făcut ca* ***locuințele*** *să rămână fără electricitate.*, vs **Ploaia a făcut* ***locuințele*** *să rămână fără electricitate.* Nominalele cu trăsătura [+ Uman] pot fi avansate sau nu, în funcție de cât de directă este considerată cauzalitatea: *Ploaia a făcut-o* ***pe Maria*** *să nu mai plece în vacanță., Ploaia a făcut ca* ***Maria*** *să nu mai plece în vacanță.*

În construcțiile în care nominalul exprimând entitatea afectată, postpus verbului *a face* și verbului la modul conjunctiv, este nonpersonal, nominalul poate fi interpretat în două feluri: (a) subiect al verbului la conjunctiv sau (b) complement direct postpus grupului verbal cauzativ: *Aceste cuvinte* **au făcut să cadă** ***zidul Berlinului și cortina de fier***. Interpretarea nominalului respectiv drept subiect al verbului la modul conjunctiv, neavansat, este mai plauzibilă, întrucât acesta suportă greu: **Zidul Berlinului și cortina de fier*** *au fost făcute să cadă.*, **Locuințele*** *au fost făcute să rămână fără electricitate de ploaie.*

În construcțiile cu substantiv propriu nu există această dublă posibilitate de interpretare, deoarece numele propriu trebuie să se construiască cu prepoziția *pe* și cu dublare când este complement direct: *Am făcut să vină Ion.* (subiect), dar *L-am făcut să plângă pe Ion.* (complement direct).

Acceptă greu testul pasivizării și nominalele avansate în poziția de complement direct din construcțiile cu verbul *a face* în care entitatea cauzatoare nu este un Agent, ci o Cauză, o Forță: **Maria a fost făcută* ***de ploaie*** *să nu mai plece.* (vs *Maria a fost* ***determinată*** *de ploaie să nu mai plece.*).

2.1.6. Verbele cauzative intră în componența mai multor *tipare de construcții cauzative analitice*, unele dintre ele fiind comune tuturor verbelor.

2.1.6.1. Un tipar sintactic de construcție cauzativă analitică comun tuturor verbelor cauzative este: *verb cauzativ + verb la modul conjunctiv* (exprimând efectul acțiunii cauzatoare):

Vârsta mea fragedă ***m-a făcut să dau greș***. (Internet, 2005);
O curiozitate de nestăpânit ***ne-a împins să cutreierăm*** *până în cele mai îndepărtate colțuri ale planetei.* (Internet, 2005);
A dezjugat-o, i-a dat să bea din căușul palmei, ***a pus-o să răsufle*** *aer din foalele îngerilor.* (C. Ivanciuc, *Cartea cuceririlor*);
Ion ***l-a rugat / convins / forțat / silit / îmboldit pe Gheorghe să vină.***;
Ion ***i-a impus / interzis / permis / ordonat lui Gheorghe să plece.***

În unele dintre aceste construcții, entitatea afectată este reprezentată de un nominal cu funcția de *complement direct* al verbului cauzativ (vezi *supra*, **2.1.2**), iar în altele, printr-un nominal cu funcția de *complement indirect* (după verbe ca *a impune, a interzice, a permite, a ordona*).

În limba veche și în limbajul popular, se întâlnește și un tipar de construcție cu propoziție conjuncțională introdusă prin conjuncția *de* și verbul al doilea la modul conjunctiv (*Îl făcuse pe Solomon* ***de să fugă.***, în DA, s.v.) sau la modul indicativ (*Blăstăma* [Cantemir-Vodă] *pe cine l-au îndemnat* ***de-au grăbit*** *de i-au tăiat.* – I. Neculce, *Letopisețul*; *L-a făcut* ***de a plecat.***).

2.1.6.2. Unele verbe cauzative acceptă tiparul de construcție cu verbul al doilea la *supin*, precedat de prepozițiile *la* sau *din*:

Petromidia, un elefant pus ***la alergat***. (JN, 2005);
I-am pus pe copii ***la cules*** *cireșe.*;
Tușitul meu l-a oprit ***din cântat.***;
Căldura îl îndemna ***la dormit.***;
Mașina am dat-o ***la reparat.***

2.1.6.3. Tiparul cu verbul al doilea la modul *infinitiv* este mai rar:

L-a făcut ***a înțelege*** *că a greșit.*;
În aceste condiții, sectorul economic este împins ***a activa*** *în economia subterană.* (Internet, 2005).

În general, tiparul cu verbul al doilea la modul infinitiv este simțit ca învechit:

Aș fi murit nenorocită și n-aș fi silită acum ***a-l blăstema*** *și* ***a plânge!*** (C. Negruzzi, *O alergare de cai*);
Natura [...] *a răspândit asupră-i și un nu știu ce* [...] *care face* ***a fi destul*** *să-l vezi ca să-l cunoști.* (C. Negruzzi, *Scrisoarea IX*).

În limbajul popular, infinitivul poate fi precedat de prepoziția *de*:

L-a făcut ***de a pleca.***

2.1.6.4. Unele verbe cauzative se pot construi și cu un *nume de acțiune însoțit de prepoziție*, fie un substantiv deverbal obținut din infinitivul lung (a), fie un substantiv propriu-zis care conține în matricea sa semantică o trăsătură ce îl apropie de verb (b). Prepozițiile care se întâlnesc în astfel de construcții sunt, în general, *la* și *pe*:

(a) *Tot* [...] *îl îndeamnă* ***la descărcarea*** *poverii.* (Gala Galaction, *Papucii lui Mahmud*);

(b) *Vremea ploioasă mă îndeamnă* ***la somn / la melancolie.***

Construirea de către americani a „noii ordini mondiale" [...] *a împins cele două mari puteri euroasiatice* ***la acțiuni*** *mult mai ferme.* (Internet, 2005);

Poveștile de groază ale „colegilor" indieni au pus ***pe fugă*** *27 de șoferi români angajați în Kuweit.* („Adevărul", 2005);

M-a cam pus ***pe gânduri*** *refrenul.* (Internet, 2005).

Prepoziția poate lipsi:

Numai relațiile cu mediul extern au determinat la om ***apariția*** *conștiinței.* (V. Pavelcu, *Elogiul prostiei*);

Ion ne-a impus tuturor ***tăcerea.***

2.1.6.5. Verbul cauzativ primar *a face* și unele cauzative secundare pot fi urmate de *adjective* (a) sau *substantive* (b), exprimând *efectul, rezultatul* acțiunii cauzatoare. Anumite verbe care denumesc acțiuni ce implică un efect (ex. *a vopsi*) nu pot fi urmate decât de adjective. De obicei, substantivele prin care se exprimă rezultatul acțiunii cauzatoare este nearticulat, întrucât desemnează o proprietate, nu un individ.

(a) *Măria Sa vă încurajează a vă face* ***vrednici*** *de o nouă epocă.* (A. Marino, *Pentru Europa*);

Dacă moartea este imanentă în viață, pentru ce conștiința morții face ***imposibilă*** *viețuirea?* (E. Cioran, *Pe culmile disperării*);

Ion l-a lăsat ***mort*** *pe Gheorghe.*;

Fata s-a vopsit ***blondă.***;

(b) *Te las / pun* ***paznic*** *până mă întorc eu.*;

Lui Pivot nu i-a făcut nimeni creierul ***maioneză*** *cu lecții de învățământ politic.* („Dilema", 1997).

Unele construcții cu verb cauzativ urmat de adjectiv sau substantiv sunt derivate din structuri bipropoziționale în care adjectivul ocupă poziția de nume predicativ. Prin amalgamarea celor două propoziții, subiectul predicatului nominal din a doua propoziție este avansat în poziția de complement direct al verbului cauzativ din prima propoziție, iar verbul copulativ *a fi* și conjuncția sunt suprimate (contribuția lor semantică fiind, oricum, minimă). Adjectivele sau substantivele respective au funcția de predicativ suplimentar.

Vă încurajează **a face** ***ca voi să fiți vrednici*** *de o nouă epocă.* > *Vă încurajează* **a** ***vă*** **face** ***vrednici*** *de o nouă epocă.*;

Ei **vor face** ***ca Mircea să fie inginer.*** > *Ei* ***îl*** **vor face** ***pe Mircea inginer.***;

Conștiința morții **face** ***ca viețuirea să fie imposibilă*** > *Conștiința morții* **face** ***imposibilă*** *viețuirea.*

Construcțiile cu *a face* urmat de adjectiv sau substantiv sunt parțial sinonime cu verbele derivate de la adjectivul sau substantivul respectiv (cauzative morfologice), obținute prin atașarea de sufixe verbale (eventual, și de prefixe) și încorporarea predicatului cauzativ *a face* în structura verbului derivat: *a face (să fie) galben – a îngălbeni, a face (să fie) dulce – a îndulci, a face (să fie) bogat – a îmbogăți, a face (să fie) fărămă / fărâme – a fărâma, a face (să fie) ferfeniță – a ferfeniți* (vezi *infra*, **2.2**). O diferență semantică importantă între cele două posibilități de exprimare a procesului cauzativ este că structura analitică exprimă acțiunea cauzatoare și starea rezultată, iar construcția sintetică exprimă acțiunea cauzatoare, procesul eventiv și starea rezultată. Prin urmare, verbele derivate sunt orientate spre procesul eventiv, pe când construcția analitică este orientată spre starea rezultată.

Dacă subiectul verbului *a face* și subiectul predicatului nominal din a doua propoziție sunt coreferențiale, prin avansarea subiectului din a doua propoziție în poziția complementului direct al verbului *a face*, acesta se reflexivizează: *Maria$_i$ a făcut ca Maria$_i$ să fie blondă.* > *Maria s-a făcut blondă.*

> Nu toate construcțiile cu verbul *a se face* urmate de adjective sau de substantive sunt cauzative. Dacă actantul din poziția subiectului nu deține *controlul* asupra acțiunii, cu alte cuvinte, nu are rolul de Agent, ci de Pacient, construcția este eventivă. Adjectivul sau substantivul care exprimă rezultatul au funcția de *nume predicativ*, nu de *predicativ suplimentar* (vezi **Numele predicativ, 3.2.3.5**). Nominalul prin care se lexicalizează cauza nu mai ocupă o poziție importantă în ierarhia sintactică a enunțului, având funcția de circumstanțial de cauză:

> *Chipul său* ***se face*** *când* ***galben*** *ca de mort, când* ***stacojiu*** *sau* ***vânăt,*** **din pricina mâniei** *înverșunate care îi zbuciumă pieptul.* (C. Ivanciuc, *Cartea cuceririlor*);
>
> **În urma incendiului,** *bucătăria* ***s-a făcut scrum.***

2.1.6.6. Verbul *a face* poate fi urmat și de *propoziții relative predicative suplimentare*, în structuri bipropoziționale obținute prin reorganizarea unor structuri cu trei propoziții, în care relativa ocupă poziția de nume predicativ (vezi și **Construcții cu predicativ suplimentar, 2.3**):

Spaima îl făcuse ***cum nu-l mai văzusem niciodată.*** < *Spaima făcuse ca el să fie* ***cum nu-l mai văzusem niciodată.***

> Există și locuțiuni verbale cauzative care se construiesc cu subordonate conjuncționale: *a-l împinge păcatul / nevoia / dracul* [pe cineva să...], *a-l pune dracul / păcatele / nevoia* [pe cineva să...], *a strânge cu ușa* [pe cineva să...] ș.a.
>
> Unele dintre verbele cauzative care se folosesc în construcții analitice pot avea și alte sensuri, necauzative: *a pune* și *a împinge* se folosesc cu determinanți locativi, *a face* are și un sens de activitate, urmat de un substantiv nearticulat (*a face politică, a face curte, a face sport*). Urmat de o propoziție conjuncțională introdusă prin *să*, *a face* poate avea și un sens necauzativ, „a crea" (nu „a determina"), subordonata conjuncțională fiind o circumstanțială finală: *Am fost făcuți să trăim veșnic.* (Internet, 2005).

2.2. Construcții cu verbe cauzative morfologice

Verbele cauzative morfologice sunt obținute prin *derivare* cu sufixe verbale, eventual și cu prefixe, de la o *bază adjectivală sau substantivală*. Din punct de vedere semantic, cauzativele morfologice includ în structura lor semantică predicatul nuclear *a face*, precum și efectul acțiunii cauzatoare (starea denumită de adjectiv sau de substantiv). Verbele cauzative morfologice exprimă concomitent acțiunea cauzatoare, procesul eventiv și starea rezultată.

Verbele cauzative morfologice sunt tranzitive, cu doi actanți, unul reprezentând Agentul, Cauza sau Forța, cu funcția de subiect, iar celălalt, Pacientul, Experimentatorul sau un rol complex, Pacient și Experimentator (vezi *supra*, **1.2**), având funcția de complement direct:

Soarele îngălbenește hârtia.;

Necazurile amărăsc sufletul omului.

2.2.1. ***Sufixele verbale*** care se atașează mai frecvent la baze adjectivale sunt: ***-a*** *(a creștina, a curăța, a curba, a micșora, a scurta, a strâmba, a strâmta, a ușura)*, ***-i*** *(a acri, a adânci, a aspri, a cumini, a domestici, a flămânzi, a frăgezi, a goli, a ieftini, a lărgi, a lăți, a orbi, a prosti, a rări, a rumeni, a sluți, a ticăloși, a umili)*, ***-iza*** *(a activiza, a concretiza, a marginaliza, a maturiza, a opaciza, a permanentiza)*, mai rar ***-î*** *(a chiorî)*.

Sufixele care se atașează la baze nominale pentru a forma verbe cauzative sunt, în general: ***-a*** *(a băsica, a cârlionța, a fărâma, a mobila, a rușina)*, ***-i*** *(a boieri, a călugări, a cocoloși, a popi, a preoți)*, ***-ifica*** *(a cocsifica, a gazifica, a valorifica)*.

Unele verbe cauzative derivate se obțin prin derivare parasintetică, cu sufixele ***-a*** sau ***-i*** și cu prefixul ***în- / îm-***, care se pot atașa la baze adjectivale

(*a îmbătrâni, a îmblânzi, a îmbogăți, a îmbolnăvi, a îmbuna, a împestrița, a împrospăta, a împuțina, a înavuți, a înăcri, a înălbi, a înăspri, a încălzi, a încărunți, a încreți, a îndârji, a îndesi, a îndrepta, a îndulci, a înfierbânta, a înfrumuseța, a îngălbeni, a îngreuia, a îngroșa, a înmulți, a înnoi, a înrăi, a însănătoși, a întări, a întineri, a întrista, a înțepeni, a înverzi, a înveseli, a învia, a învineți*), la baze nominale (*a împietri, a împroprietări, a împurpura, a înnobila*) sau la baze numerale (*a îndoi, a înzeci*).

Cu ajutorul prefixului ***des- / dez-*** se formează verbe cauzative care denotă pierderea unei calități sau a unei stări, numite și verbe *decauzative*. Acest prefix se atașează, în general, la baze substantivale (*a descărna, a descătușa, a descentra, a descleia, a devirusa*) sau verbale, înlocuind uneori prefixul ***în- / îm-*** (*a desăra, a descâlci, a descleșta, a desfăța, a despacheta, a despotmoli, a desțeleni, a deszăpezi, a deșuruba*).

2.2.2. Verbele cauzative deadjectivale și denominale pot fi *parafrazate* cu ajutorul verbelor *a face* și *a fi* sau *a face* și *a deveni*: *călugări* – „a face să fie călugăr / a face să devină călugăr", *a îmbuna* – „a face să fie bun / a face să devină bun", *a împietri* – „a face să fie (ca de) piatră / a face să devină (ca de) piatră", *a înfrumuseța* – „a face să fie frumos / a face să devină frumos".

Unele verbe cauzative derivate pot fi parafrazate cu ajutorul verbelor *a face* și *a avea / a fi cu*: *a decepționa* – „a face să aibă o decepție", *a găuri* – „a face să aibă o gaură / să fie cu gaură". Altele sunt parafrazabile prin sintagme formate din *a face* și *a fi acoperit de / plin de / a căpăta* (având o semnificație asemănătoare cu *a avea*): *a aburi* – „a face să fie acoperit de aburi", *a prăfui* – „a face să fie acoperit de praf", *a cocoșa* – „a face să capete o cocoașă", *a dunga* – „a face să fie acoperit de dungi", *a cuta* – „a face să fie plin de cute", *a mâli* – „a face să fie plin de mâl", *a împăduri* – „a face să fie acoperit de pădure", *a păta* – „a face să fie acoperit de pată / pete", *a bășica* – „a face să capete o bășică", *a îngândura* – „a face să fie plin de gânduri".

O subclasă a cauzativelor morfologice este cea reprezentată de verbele derivate de la baze indicând un nume de material: *a auri* („a acoperi cu aur"), *a cerui* („a acoperi / a lustrui cu ceară"), *a chitui* („a acoperi cu chit"), *a faianța* („a acoperi cu faianță"), *a parcheta* („a acoperi cu parchet"), *a pietrui* („a acoperi cu piatră"), *a smălțui* („a acoperi cu smalț"), *a șindrili* („a acoperi cu șindrilă"), *a tapeta* („a acoperi cu tapet"), *a tăblui* („a acoperi cu tablă"), *a zincui* („a acoperi cu zinc"). Sensul acestor verbe este „a face să fie acoperit de" sau „a face astfel încât cineva să facă ceva să fie acoperit de" (în ultimul caz, verbul respectiv se încadrează și în categoria mai largă a cauzativelor interpretate extralingvistic, vezi *infra*, **2.4**). Enunțul *Mi-am parchetat sufrageria.* poate însemna „Mi-am parchetat singur sufrageria." sau „Am pus pe cineva să-mi parcheteze sufrageria.".

O serie de verbe cauzative derivate de la anumite substantive care denumesc stări sufletești au sensul „a face să experimenteze starea (denumită de substantivul de bază)", nominalul cu funcția de complement direct având rolul de Experimentator: *a chinui* – „a face să simtă un chin", *a înfuria* [pe cineva] – „a face astfel încât cineva să simtă furie", *a îngrozi* – „a face să simtă groază", *a liniști* – „a face să simtă liniște", *a mânia* – „a face să simtă mânie", *a panica* – „a face să simtă panică".

Toate verbele deadjectivale încorporează în matricea lor semantică starea rezultată, exprimată de adjectiv, fie că sunt cauzative, fie că sunt eventive. În

schimb, verbele denominale pot să încorporeze în matricea lor semantică Rezultatul (*a bășica, a fărâma, a împietri, a înrobi*), Instrumentul (*a curenta, a încleia, a lumina, a mitui, a mobila*), Locativul (*a adăposti*). Unele verbe derivate sunt ambigue în privința componentei încorporate: verbul *a (se) înzăpezi*, având sensul „a (se) bloca în zăpadă", a încorporat fie Locativul, fie Instrumentul.

2.2.3. Nu toate verbele deadjectivale sau denominale sunt verbe cauzative, unele dintre ele sunt verbe *eventive* (*intranzitive*), fie la forma nereflexivă (*a înfrunzi, a înmuguri, a înspica, a umbri*), fie la forma reflexivă (*a se buhăi, a se clăpăugi, a se coroia, a se gheboșa, a se ghemui, a se isteți, a se oțeti, a se părăgini*), neavând o variantă tranzitivă. În astfel de situații, pentru a exprima cauzalitatea se folosește construcția analitică, alcătuită din verbul *a face* urmat de verbul eventiv: *Căldura* ***a făcut să înmugurească*** *pomii mai devreme anul acesta.*

Uneori, același verb are și o utilizare eventivă și una cauzativă. În acest caz, de obicei există un verb reflexiv pentru sensul eventiv și unul tranzitiv pentru sensul cauzativ: *a (se) acri, a (se) cocoșa, a (se) cuta, a (se) dunga, a (se) fărâma, a (se) ferfeniți, a (se) îmbogăți, a (se) îmbolnăvi, a (se) împrospăta, a (se) încreți, a (se) îndulci, a (se) înfrumuseța, a (se) îngălbeni, a (se) înnegri, a (se) înroși, a (se) însănătoși, a (se) întrista, a (se) înverzi, a (se) înveseli, a (se) învineți, a (se) lărgi, a (se) lăți, a (se) mări, a (se) mici, a (se) prosti, a (se) sălbătici, a (se) urâți.* Există și situații când atât verbul eventiv, cât și cel cauzativ sunt nereflexive (*a întineri*):

Pe măsură ce ei te lovesc [...], *tu* ***te veselești*** *mai tare, tu* ***te întărești****, tu* ***întinerești****.* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*).

Verbele cauzative derivate care se folosesc atât ca verbe tranzitive cauzative, cât și ca verbe intranzitive (reflexive sau nereflexive) eventive se încadrează și în clasa mai largă a cauzativelor ergative (vezi *infra*, **2.3**).

> Unele baze adjectivale pot constitui baza a trei forme verbale derivate, una reflexivă, una tranzitivă și una intranzitivă nereflexivă. Acestea se pot specializa pentru diverse sensuri și utilizări sintactice: verbul *a răci*$_1$ este tranzitiv și reflexiv, însemnând „a face să devină, respectiv, a deveni (mai) rece", *a răci*$_2$ este intranzitiv, cu sensul „a contracta o răceală". Verbul *a albi* are sensul eventiv „a deveni alb" în forma sa intranzitivă (reflexivă sau nereflexivă) și sensul cauzativ „a face să fie / să devină alb". Folosirea celor două forme eventive depinde de tipul de subiect și de tipul de transformare denumită de verb. Forma nereflexivă este orientată spre exprimarea procesului eventiv în desfășurarea lui, folosindu-se, în general, pentru a denumi transformări care implică o durată mai mare, fără un punct final (*Părul tatălui meu a albit.*), în timp ce forma reflexivă este orientată spre exprimarea rezultatului procesului eventiv (*Fața i s-a albit de durere.*). De asemenea, distincția reflexiv – nereflexiv mai poate privi tipul de cauză (externă sau internă) ori distincția proces eventiv – acțiune fără un rezultat final. Verbului cauzativ *a aburi* (*Frigul a aburit ferestrele.*) îi corespunde o formă noncauzativă intranzitivă și nonreflexivă cu sensul „a emana, a scoate aburi" (*Pământul aburește.*) și o formă noncauzativă reflexivă, cu sensul „a se acoperi de aburi" (*Fereastra s-a aburit.*).

Nu toate adjectivele și substantivele pot constitui baze de derivare pentru verbe cauzative. În acest caz, pentru a exprima un sens cauzativ, vorbitorii au la

dispoziție construcția analitică, formată din verbul cauzativ primar *a face* urmat de adjectivul sau de substantivul respectiv:

*Experiența l-**a făcut** pe Ion **mai inteligent**.*;

*Ion **a făcut** paharele **țăndări**.*

2.2.4. În limba actuală, clasa verbelor cauzative morfologice se îmbogățește cu noi derivate denominale sau deadjectivale. Unele dintre acestea circulă în registrul standard al limbii (*a actualiza, a acutiza, a minimaliza*), altele circulă mai mult în limbajul colocvial (adoptat uneori și de presă) și pot avea o ușoară conotație negativă, peiorativă (*a asiatiza, a bulgariza, a cederiza, a draculiza, a dugheniza, a libaniza, a mecdonaldiza, a maneliza* etc.). Majoritatea verbelor recente sunt formate cu sufixul ***-iza***, mai rar cu alte sufixe (***-a**: a toaleta* [copacii], *a îmborcăna*; ***-ui**: a brandui* etc.):

*D. a precizat că asemenea acțiunea **ar victimiza** PRM.* („Gardianul", 2003);

*Păcat că sponsorii de tutun nu mai acceptă încă un circuit fără **a brandui** mașinile.* (Internet, 2005);

[...] *prezența unor termeni din limba arabă, reflex al tentației de **a „libaniza"** franceza.* (Internet, 2005).

2.3. Construcții cauzative ergative

Verbele cauzative ergative sunt verbe care au *aceeași formă* ca verbele noncauzative corespondente (acestea din urmă pot avea și formă reflexivă). Trecerea de la forma intranzitivă la cea tranzitivă presupune schimbarea clasei sintactice, din punctul de vedere al *numărului de actanți*. Operația de obținere a unui verb cauzativ dintr-unul noncauzativ este cunoscută sub numele de *cauzativizare*. Se obțin astfel verbe biactanțiale de la verbe monoactanțiale și verbe triactanțiale de la verbe biactanțiale.

O mare parte dintre verbele cauzative ergative sunt și cauzative morfologice, derivate de la substantive sau adjective (vezi și *supra*, **2.2.3**).

Multora dintre verbele cauzative ergative le corespund verbe noncauzative cu reflexiv.

2.3.1. Majoritatea verbelor cauzative ergative sunt *biactanțiale*, iar verbul noncauzativ corespondent este *monovalent*. În construcția cu verb noncauzativ, nominalul cu rolul de Pacient, Temă sau Experimentator (exprimând entitatea afectată) are funcția de *subiect*, iar în construcția cu verb cauzativ, funcția de *complement direct* (a), rar *circumstanțial instrumental* (b), poziția subiectului fiind ocupată de nominalul cu rolul de Agent sau de Cauză (exprimând entitatea cauzatoare). Mai rar, ambii actanți (reprezentând cele două entități) au rolul de Agent (*Maria aleargă caii de cursă prin curte.*). Și în construcția cu verb noncauzativ se poate lexicaliza Cauza – sub forma unui circumstanțial de cauză (vezi ultimul exemplu, *din cauza fulgerelor*):

(a) *Copiii **s-au culcat**. – Mama **a culcat** copiii.*;

*Războiul **a început**. – Aliații **au început** războiul.*;

*Laptele **a fiert**. – Eu **am fiert** laptele.*;

*Prăjitura **s-a copt** – Eu **am copt** prăjitura.*;

*Maria **s-a speriat** (din cauza fulgerelor). – Fulgerele **au speriat**-o pe Maria.*;

(b) *Clopoțelul **sună**. – Ion **sună** din clopoțel.* (dar și *Ion **sună** clopoțelul.*).

Unele verbe cauzative ergative sunt *triactanțiale*, iar verbul noncauzativ este *biactanțial*. Nominalul cu funcția de complement direct și cu rolul de Pacient din construcția cauzativă are funcția de subiect în construcția noncauzativă (al treilea actant având funcția de complement secundar, cf. *o poezie* în exemplul de mai jos):

*Gheorghe **învață** o poezie. – Ion îl **învață** pe Gheorghe o poezie.*

Verbului cauzativ tranzitiv îi poate corespunde un verb noncauzativ cu formă *activă* (a) sau *reflexivă* (b):

(a) *Ion **adoarme** copilul. – Copilul **adoarme**.*;

*Frigul **crapă** pietrele. – Pietrele **crapă**.*;

*Arșița **a secat** râurile. – Râurile **au secat**.*;

(b) *Copiii **o distrează** pe Maria. – Maria **se distrează** (datorită copiilor).*;

*Aerul de munte o **va însănătoși** pe Maria. – Maria **se va însănătoși** (datorită aerului de munte).*

2.3.2. Din punct de vedere *semantic*, verbele ergative pot fi:

(a) incoative sau eventive, marcând trecerea de la o stare la alta: o stare fizică (*Ion **adoarme** copilul. – Copilul **adoarme**.; Maria **fierbe** oul. – Oul **fierbe**.; Arșița seacă izvoarele. – Izvoarele **seacă**.; Frigul **a crăpat** pietrele. – Pietrele **au crăpat**.*); o stare psihologică (*Vremea urâtă îl **indispune** pe Ion. – Ion **se indispune**.; Maria îl **enervează** pe Ion. – Ion **se enervează**.; Întunericul îi **sperie** pe copii. – Copiii **se sperie**.*);

(b) verbe care se referă la producerea unor zgomote (*Ion **sună** copoțelul. – Clopoțelul **sună**.; Ion **bate** clopotele. – Clopotele **bat**.; Maria **zdrăngănește** oalele. – Oalele **zdrăngănesc**.* ș.a.);

(c) verbe de mișcare (*Ion o **urcă** pe Maria în tren. – Maria **urcă** în tren.; Te **alerg** până la Ploiești. – (Tu) **alergi** până la Ploiești.; Cutremurul **a clintit** camionul. – Camionul **s-a clintit**.; Ion **a înălțat** un zmeu. – Un zmeu **s-a înălțat**.; **Am trecut**-o strada pe bătrână. – Bătrâna **a trecut** strada.*).

> În textele literare se pot produce, accidental, cauzativizări (tranzitivizări) ale unor verbe care sunt înregistrate în dicționare doar cu forme intranzitive, pentru a obține efecte stilistice:
>
> *În cearcăne verzui te ocolesc departe / vibrațiile ierbii, arcuite tandru, și **le iveşti**, și le azvârli în jururi.* (N. Stănescu, *Ordinea cuvintelor*);
>
> *Numai zigzagul de fluture **atipește floarea**.* (N. Stănescu, *Ordinea cuvintelor*).

2.4. Construcții cauzativ-factitive cu interpretare extralingvistică

Construcțiile cauzative cu interpretare extralingvistică („cauzative pragmatice") sunt structuri a căror interpretare cauzativ-factitivă se face contextual, cu ajutorul cunoștințelor extralingvistice. Aceste construcții pot fi parafrazate printr-o sintagmă de tipul „a face ceva astfel încât să determini pe altcineva să facă ceva".

Structura actanțială pe care o implică semantica acestor construcții cuprinde trei actanți și două verbe: un operator cauzativ (de tipul *a pune pe cineva să facă ceva, a face astfel încât cineva să facă ceva*) și verbul care apare în construcția cauzativă interpretată extralingvistic. Astfel, enunțul *Ion și-a construit o cabană.*

poate avea interpretarea *Ion a pus constructorii să-i construiască o cabană.*, cei trei actanți fiind *Ion* (entitatea cauzatoare), *constructorii* (entitatea afectată și, totodată, Agentul celei de-a doua acțiuni) și *o cabană* (rezultatul). Construcția cauzativă este obținută în urma unor operații de reorganizare sintactică: verbul cauzativ *a pus* este suprimat, actantul cu rolul de Agent al celui de-al doilea verb (*constructorii*) este, de asemenea, suprimat, fiind considerat nerelevant din punct de vedere semantic sau recuperabil contextual, iar subiectul operatorului cauzativ, reprezentând actantul care a declanșat întregul proces cauzativ (*Ion*), devine subiectul celui ce-al doilea verb, cel care exprimă efectul acțiunii cauzatoare.

În construcțiile cauzativ-factitive cu interpretare extralingvistică, verbul este, în general, însoțit de *un clitic în dativ sau în acuzativ*, coreferențial cu subiectul, reprezentând Beneficiarul (a), Posesorul, care este, totodată, și Beneficiar (b) sau Pacientul (c):

(a) ***Mi*-am construit** *o cabană.* < *I-am pus pe constructori să-mi construiască o cabană.*;

***Mi*-am montat** *un aparat de aer condiționat.* < *I-am pus pe instalatori să-mi monteze un aparat de aer condiționat.*;

(b) ***Mi*-am renovat** *casa.* < *I-am pus pe muncitori să-mi renoveze casa.*;

***Și*-a redecorat** *casa.*;

***Ți*-ai vopsit** *mașina.*;

***Ne*-am reparat** *televizorul.*;

***Mi*-am schimbat** *acoperișul.*;

***Mi*-am extras** o *măsea*.;

(c) *Ion* **s-a tuns** (*la frizeria din colț*). < *Ion l-a pus pe frizer să îl tundă.*;

***M*-am operat** *de apendicită* (*la spitalul Fundeni*).

Există și construcții cauzative cu interpretare extralingvistică în care verbul nu este însoțit de un clitic: *Ceaușescu a construit Casa Poporului.. Am renovat casa de la țară., Am operat copilul de apendicită.*

Nominalul-subiect are un dublu rol, de Agent (declanșator al întregului proces cauzativ) și de Pacient sau Beneficiar.

Unele verbe acceptă *două tipare de construcție, sinonime*: (a) cu un clitic în dativ și nominal în acuzativ neprepozițional sau (b) cu un clitic în acuzativ și nominal în cazul acuzativ, însoțit de prepoziția locativă *la* (referentul nominalului respectiv aflându-se într-o relație de posesie inalienabilă cu referentul nominalului subiect): **Mi**-*am vopsit* ***părul.*** / **M**-*am vopsit* ***la păr.***, **Mi**-*am operat* ***piciorul.*** / **M**-*am operat* ***la picior.*** (vezi și **Construcții reflexive și construcții reciproce, 1.2.1.4.**(b)).

Unele dintre construcțiile cauzative interpretate extralingvistic conțin verbe cauzative morfologice derivate de la substantive nume de materiale (vezi *supra*, **2.2.2**): *Mi-****am tapetat*** *dormitorul.*, *Mi-****am pietruit*** *aleile.*

Multe dintre construcțiile cauzativ-factitive cu interpretare extralingvistică pot fi interpretate și nonfactitiv (*Mi-am redecorat singur casa., Mi-am reparat singur televizorul.*, mai puțin *M-am operat singur.*, din cauze extralingvistice). Dezambiguizarea enunțurilor se poate face prin mijloace lexicale, ca adjectivul *singur*, circumstanțialul de loc (*la coafor, la spital*) etc.

2.5. Construcții cu verbe cauzative lexicale

Verbele cauzative lexicale, spre deosebire de cele ergative, nu au nicio legătură formală cu verbul noncauzativ (care le „corespunde" semantic). Legătura dintre cele două verbe este doar *semantică* (ex. *a ucide – a muri, a explica – a înțelege*). Este destul de dificil de stabilit un inventar al verbelor cauzative lexicale și al perechilor lor noncauzative. Se poate considera că sunt cauzative lexicale verbe ca: *a alunga, a exila, a expatria, a expulza* (noncauzativ: *a pleca*), *a anunța, a informa* (noncauzativ: *a afla*), *a arăta* (noncauzativ: *a vedea*), *a arunca* (noncauzativ: *a cădea*), *a băga, a introduce, a inocula, a vârî* (noncauzativ: *a intra*), *a convinge* (noncauzativ: *a crede*), *a da* (noncauzativ: *a avea*), *a explica* (noncauzativ: *a înțelege*) ș.a.

*Ion l-****a ucis*** *pe Gheorghe.* – *Ion l-a făcut pe Gheorghe* ***să moară.***;

*I-****am dat*** *lui Ion o carte.* – *Ion* ***are*** *o carte.* („L-am făcut pe Ion să aibă o carte".);

*I-****am arătat*** *Mariei tabloul.* – *Maria* ***vede*** *tabloul.* („Am făcut-o pe Maria să vadă tabloul".).

Verbele respective pot fi parafrazate cu ajutorul verbului *a face* și al verbului noncauzativ, însă între cele două structuri există diferențe semantice (*El a făcut-o să înțeleagă situația.* vs *El i-a explicat situația* [dar ea nu a înțeles-o].).

Între verbul cauzativ și cel noncauzativ există o diferență de valență: fie verbul cauzativ este bivalent, iar cel noncauzativ este monovalent (ex. *a omorî – a muri*), fie verbul cauzativ este trivalent, iar cel noncauzativ, bivalent *a arăta – a vedea*). Verbele cauzative bivalente se construiesc cu un complement direct (*Ion l-a ucis pe Gheorghe.*). Verbele cauzative trivalente se pot construi cu un complement direct și un complement indirect (*Ion îi arată lui Gheorghe tabloul.*) sau cu un complement direct și unul secundar (*Ion l-a anunțat pe Gheorghe că începe ședința.*).

CONSTRUCȚII CU PREDICATIV SUPLIMENTAR

1. ASPECTE DEFINITORII

1.1. Caracterizare sintactică

Construcțiile cu predicativ suplimentar sunt construcții ternare derivate, cuprinzând, în manifestarea lor prototipică, un nominal la care se raportează două predicații semantico-sintactice, una principală și una suplimentară. Ele se obțin prin reorganizarea sintactică a unor structuri bipropoziționale, care implică reducerea unei propoziții prin înlăturarea mărcilor predicativității (de mod, timp, persoană și număr, vezi **Predicatul, 1.1.3**) și a unor elemente omisibile (recuperabile) semantic (verbul *a fi*, elementele introductive) și amalgamarea, într-o oarecare măsură, a elementelor structurii bipropoziționale de bază. Propoziția redusă ocupă, în structura derivată, poziția de predicativ suplimentar:

(a) *Ion vede că Maria intră în bibliotecă.* > *Ion o vede pe Maria* ***intrând*** *în bibliotecă.*;

(b) *Profesoara îl ascultă pe Ion și (profesoara) este atentă la argumentele lui.* > *Profesoara îl ascultă pe Ion* ***atentă*** *la argumentele lui.*

În exemplul (a), structura de bază cuprinde o propoziție principală și o completivă directă. Prin reorganizarea structurii, subiectul completivei directe (*Maria*) este avansat în poziția de complement direct al verbului propoziției principale (*vede*), conjuncția subordonatoare *că* este eliminată, iar verbul completivei directe își pierde mărcile predicativității, primind o formă nepersonală, cea gerunzială (dar își păstrează determinarea – circumstanțialul de loc). Astfel, în structura derivată, gerunziul ocupă poziția de predicativ suplimentar, dependent de verbul predicat (*vede*) și raportat semantic la nominalul avansat (fostul său subiect).

În (b), structura de bază cuprinde două propoziții principale cu același subiect. Prin reorganizarea structurii, subiectul redundant din a doua propoziție este eliminat; sunt eliminate, de asemenea, conjuncția coordonatoare (*și*) și operatorul copulativ *a fi* (*este*), însă se păstrează determinarea prepozițională. Adjectivul *atentă*, nume predicativ în structura de bază, se află în poziția sintactică de predicativ suplimentar în structura derivată / reorganizată.

> Reorganizarea, amalgamarea structurii bipropoziționale reprezintă un model explicativ, teoretic, la nivelul interpretării gramaticale a structurilor cu predicativ suplimentar.

1.2. Caracterizare semantică

În unele construcții cu predicativ suplimentar, nominalul la care se raportează semantic predicativul a fost avansat, din poziția de subiect al propoziției de bază, într-o poziție sintactică dependentă de verbul regent, în structura derivată. În altele, subiectele celor două propoziții de bază sunt coreferențiale, iar cel din propoziția redusă este eliminat. Amalgamarea structurii face ca ea să aibă un caracter ternar; ambele predicații sunt importante din punct de vedere informațional, dar una este principală, deoarece este predicat al enunțării (cel care conferă autonomie enunțiativă întregului enunț, vezi **Predicatul, 1.1.3**), iar cealaltă este suplimentară – un predicat semantico-sintactic lipsit de autonomie enunțiativă, care completează informația referitoare la același nominal. Dubla predicație este trăsătura care deosebește construcțiile cu predicativ suplimentar de alte construcții ternare derivate (cum ar fi clasa circumstanțialelor ternare, vezi **Circumstanțialul. Prezentare generală, 2.2**), în care se păstrează un component dintr-o structură de bază, dar nu predicația semantico-sintactică.

La semantica predicativului suplimentar contribuie, pe lângă semantica proprie a componentului din poziția respectivă, și semantica celorlalte două elemente din structură, nominalul și verbul regent. Tipologia diversă a construcțiilor cu predicativ suplimentar face ca valorile semantice ale predicativului suplimentar să fie foarte diverse: calificativă, categorizantă, de identificare, posesivă, partitivă, circumstanțială de diverse tipuri (vezi **Predicativul suplimentar, 1.2**).

2. TIPOLOGIA CONSTRUCȚIILOR CU PREDICATIV SUPLIMENTAR

2.1. Caracteristici comune și trăsături diferențiatoare

Poziția de predicativ suplimentar cunoaște realizări foarte diverse care cuprind, pe lângă toate realizările posibile ale clasei numelui predicativ (vezi **Numele predicativ, 2**), și forme verbale gerunziale. Diversitatea, eterogenitatea clasei de realizări posibile ale poziției de predicativ suplimentar (substantive nearticulate sau însoțite de articol, pronume, numerale, grupuri prepoziționale, adjective, adverbe, toate tipurile de forme verbale nepersonale, interjecții, propoziții conjuncționale sau relative, vezi **Predicativul suplimentar, 2**) se datorește „istoriilor derivative" variate ale construcțiilor cu predicativ suplimentar (vezi *infra*, **2.2**).

Din punctul de vedere al tipului de predicat din propoziția de bază și al operațiilor sintactice implicate în derivare, se pot distinge două tipuri mari de construcții:

(a) construcții obținute prin înlăturarea verbului *a fi*, aflat în diverse ipostaze sintactice în structura de bază: ***verb*** cu sens ***existențial***, urmat de determinări circumstanțiale (locative, temporale etc.); acestea din urmă ajung în poziția de predicativ suplimentar în structura derivată (*Știam că ești la Ploiești până mâine.* > *Te știam la Ploiești până mâine.*); ***operator copulativ***, numele predicativ aflându-se în poziția de predicativ suplimentar în structura derivată (*Copiii aleargă și sunt roșii la față.* > *Copiii aleargă roșii la față.*); ***operator pasiv***, participiul ocupând poziția de predicativ suplimentar (*Maria știe că este admirată de colegi.* > *Maria se știe admirată de colegi.*);

Verbul *a fi* se poate păstra la o formă nepersonală, infinitiv sau gerunziu (în construcții considerate „intermediare" între structura bipropozițională și cea în care verbul este înlăturat cu totul): *Îl bănuiau* ***a fi*** *un escroc.*, *L-au apreciat ca* ***fiind***

unul dintre cei mai promițători scriitori din generația lui. În structura cu gerunziul verbului *a fi* apare, frecvent, și prepoziția *ca*.

(b) construcții obținute din structuri cu alte verbe decât *a fi*; prin înlăturarea morfemelor predicativității, verbele respective trec la o formă verbală nepersonală, cel mai frecvent gerunziul, rar infinitivul (după verbul *a face* cu sens cauzativ, dar și în această situație se preferă conjunctivul): *Mă ascultă și zâmbește.* > *Mă ascultă zâmbind., A făcut ca el să rămână.* > *L-a făcut a rămâne / să rămână.*

Verbul din prima propoziție, care este regentul noii poziții sintactice, poate suferi modificări: apariția unui clitic reflexiv în anumite tipuri de structuri (*Ion a văzut că este nevoit să plece.* > *Ion* ***s-a văzut*** *nevoit să plece.*), personalizarea unui verb impersonal (*S-a dovedit că emisiunile sunt interesante.* > *Emisiunile* ***s-au dovedit*** *interesante.*).

2.2. Istoria derivativă a construcțiilor cu predicativ suplimentar (nonpropozițional)

Propoziția care urmează a fi redusă poate fi o principală, o subordonată completivă, subiectivă, circumstanțială sau atributivă.

> Pentru simplificarea prezentării, vor fi descrise structuri de bază cu două propoziții: P1 – propoziția care conține verbul regent, iar P2 – propoziția care este redusă. De fapt, în structura de bază pot fi mai multe propoziții care urmează a fi reduse, în structura de suprafață apărând mai multe predicative suplimentare.

2.2.1. Unele construcții cu predicativ suplimentar sunt obținute prin condensarea a două *propoziții principale*, de obicei coordonate copulativ. Cele două propoziții au subiecte coreferențiale. Prin transformări succesive, se suprimă conjuncția coordonatoare, subiectul și verbul *a fi* din P2 sau morfemele predicativității, iar subordonatul lui *a fi* sau gerunziul ajunge să ocupe poziția de predicativ suplimentar:

Fata venea ***veselă****. < Fata venea și fata era veselă.*;

Ion cântă ***cu ochii închiși****. < Ion cântă și Ion este cu ochii închiși.*;

Ea s-a întors ***prima****. < Ea s-a întors și ea a fost prima.*;

Pompierii au ieșit ***toți*** *(****patru****) (****înecați*** *de fum). < Pompierii au ieșit și pompierii erau toți (și pompierii erau patru) (și pompierii erau înecați de fum).*;

Maria iese ***urmărită*** *de privirile noastre. < Maria iese și Maria este urmărită de privirile noastre.*;

Maria ne poftește în casa ei ***zâmbind****. < Maria ne poftește în casa ei și (Maria) zâmbește.*;

Ion ne privește ***mirându-se*** *de bucuria noastră. < Ion ne privește și (Ion) se miră de bucuria noastră.*

> În construcțiile de acest tip, în care predicativul este exprimat prin numeralul *prima*, respectiv pronumele nedefinit *toți*, iar verbul regent este la persoana a III-a, lexicalizarea subiectului este necesară pentru ca elementele *prima* și *toți* să fie interpretate ca predicative suplimentare. Dacă subiectul nu este lexicalizat, construcțiile sunt ambigue, elementele respective putând fi interpretate fie ca subiect (postpus verbului), fie ca predicative suplimentare.

Dacă se păstrează verbul *a fi* în acest tip de construcții, el nu poate avea decât formă de gerunziu (nu și de infinitiv): *Maria iese,* ***urmărită fiind*** *de privirile noastre.* (virgula marchează o pauză, predicativul suplimentar de acest tip fiind izolat).

Mai rar, se întâlnesc și enunțuri cu predicative suplimentare provenite din construcții în care cele două propoziții principale sunt coordonate adversativ. În această situație, conjuncția coordonatoare se poate păstra: *Deși întârziasem o jumătate de oră, Maria mă aștepta, supărată* ***însă*** *că nu venisem mai devreme.* (< [...] *Maria mă aștepta,* ***însă*** *(Maria) era supărată că nu venisem mai devreme.*).

2.2.2. P2 este o *completivă directă*, subordonată propoziției P1. În urma amalgamării celor două propoziții, subiectul din P2 este avansat în poziția complementului direct al verbului regent. În cazul în care subiectele celor două propoziții din structura de bază sunt coreferențiale, avansarea subiectului din subordonată în poziția complementului direct în regentă creează condițiile de reflexivizare.

În funcție de componența propoziției care a fost redusă, predicativul suplimentar din aceste structuri poate fi numele predicativ din structura de bază, participiul sau determinările cu sens circumstanțial ale existențialului *a fi* ori alt verb predicativ lipsit de morfemele de predicativitate (la gerunziu sau la infinitiv). El se subordonează verbului regent (din P1) și se raportează la complementul direct din structura derivată (cu care se și acordă, dacă este exprimat prin adjectiv):

El mă credea ***la mare****. < El credea că (eu) sunt la mare.*;

Vârsta ne face ***mai înțelepți****. < Vârsta face ca noi să fim mai înțelepți.*;

P. G. a murit în 1949, când, văzându-se ***încolțit*** *de securiști, și-a detonat* [...] *o grenadă sub inima dârză.* (AC, 2005) < [...] *văzând că este încolțit de securiști* [...];

Iată-te ***mai frumoasă*** *ca oricând! < Iată că (tu) ești mai frumoasă ca oricând!*;

Îl știam pe Ion ***lucrând*** *la minister. < Știam că Ion lucrează la minister.*;

Eu le-am văzut ***împreună****. < Eu am văzut că ele erau împreună.*;

Mi-l amintesc pe Ion ***în liceu / cu părul lung****. < Îmi amintesc cum era Ion în liceu / cu părul lung., Îmi amintesc că Ion era în liceu / cu părul lung.*;

Ni l-au propus ***director****. < Ne-au propus ca el să fie director.*

2.2.3. P2 este o propoziție *subiectivă*, cu verbul la modul conjunctiv, forma pasivă (perifrastică) și introdusă prin conjuncția *(ca) să*. Predicatul regentei este un verb impersonal, reflexiv sau nereflexiv. Subiectul din subordonată este avansat în poziția de subiect în regentă, realizându-se și acordul în număr cu verbul-predicat (care își pierde caracterul impersonal):

Bibliografiile se cuvin ***parcurse****. < Se cuvine ca bibliografiile să fie parcurse.*;

Voi meritați ***premiați*** *pentru această invenție. < Merita ca voi să fiți premiați pentru această invenție.*;

Bijuteriile s-au dovedit ***furate****. < S-a dovedit că bijuteriile sunt furate.*;

Tu te-ai dovedit ***a fi spion****. < S-a dovedit că tu ești spion.*

Unele construcții cu acord aparțin limbajului popular și colocvial, familiar, fiind la limita acceptabilității normei literare actuale: *M-****am nimerit*** *acolo.* (< *S-a nimerit ca eu să fiu acolo.*), *M-****am întâmplat*** *acolo.* (< *S-a întâmplat ca eu să fiu acolo.*), *Voi meritați* ***premiați.***

Verbul *a trebui* poate apărea în structuri asemănătoare: *Trebuie dezvoltat acest capitol.* (< *Trebuie ca acest capitol să fie dezvoltat.*), *Romanele trebuiau citite într-o săptămână.* (< *Trebuia ca romanele să fie citite într-o săptămână.*), însă *a trebui* este un operator modal (deontic), care intră în componența predicatului verbal complex (vezi **Predicatul, 2.2**).

Pentru unele verbe impersonale din propoziția regentă, contragerea de acest tip este posibilă numai dacă predicatul din propoziția subiectivă este la persoana a III-a (singular sau plural):

Se cuvine ca eu să fiu lăudat. > **Eu mă cuvin lăudat., *Eu se cuvine lăudat.*

Enunțul *Voi se cuvine **să fiți lăudați**.*, în care nu există semnele amalgamării structurii, prin acord, este cu o subordonată subiectivă al cărei subiect a fost avansat.

În unele enunțuri, operația de avansare a subiectului din subordonată în regentă aparent nu are loc, el rămânând *in situ*: *Meritau să fie citite **cărțile** din biblioteça bunicilor mei.* De fapt, realizarea acordului în număr între verb și nominalul subiect arată că subiectul a avansat ierarhic până în poziția de subiect al verbului (inițial) impersonal, însă topica sa nu reflectă această ierarhie.

Și verbele intranzitive (al căror participiu nu se adjectivizează) apar în construcții impersonale cu *a merita* și *a se cuveni*, fără subiect, în contexte în care informația de persoană și număr poate fi omisă, fiind considerată nerelevantă sau recuperabilă din context: *Merită mers până la capăt., Merită **vorbit** la Decanat pentru bursă., Se cuvine **vorbit** la ambasadă.* (vezi **Subiectul, 2.2.1.**(d)). Forma verbală nepersonală care urmează verbului impersonal este fie un supin, fie un participiu (nepasiv, întrucât verbul este intranzitiv, și neadjectival) și se află în poziția de subiect al verbului impersonal.

2.2.4. P2 este o *completivă secundară*, iar predicatul acestei propoziții cuprinde verbul *a fi*. Subiectul din P2 este coreferențial cu un complement direct din P1. Condensarea presupune suprimarea verbului *a fi*, subordonatul acestuia ajungând în poziția predicativului suplimentar. Subiectul redundant din P2 este, de asemenea, suprimat:

*Bunicii l-au învățat **respectuos**.* < *Părinții l-au învățat (ca el) să fie respectuos.*;

*Părinții l-au învățat **cu bani** la discreție.* < *Părinții l-au învățat să fie cu bani la discreție.*

2.2.5. P2 este o *completivă prepozițională*, cu verbul *a fi* (eliminat în structura derivată) sau cu alt verb (care are formă de gerunziu în structura derivată). Subiectul acestei propoziții este avansat în poziția de complement prepozițional în structura derivată (cu prepoziția impusă de verbul regent):

*Mă gândesc la Maria **singură** printre străini.* < *Mă gândesc că Maria este singură printre străini.*;

*Ei l-au obișnuit **modest**.* < *Ei l-au obișnuit să fie modest.* (dar propoziția de bază poate fi interpretată și ca o completivă secundară);

*M-am pomenit cu el **bătând** la ușă.* < *M-am pomenit că el bate la ușă.*

2.2.6. În poziția predicativului suplimentar se pot afla adjective, verbe la gerunziu și, mai rar, substantive care au, în context, un sens temporal, nu doar unul descriptiv: *M-am măritat **tânără**.* („M-am măritat și eram tânără / când eram tânără."). Prin urmare, P2 poate fi o *circumstanțială temporală*, cu verbul *a fi* sau cu alt verb-predicat. Subiectul din circumstanțiala temporală este eliminat, dacă este coreferențial cu subiectul din regentă, sau este avansat în poziția complementului direct în propoziția regentă. Sunt suprimate adverbul relativ introductiv și verbul *a fi* (dacă este cazul). Alte verbe-predicat trec la forma nepersonală de gerunziu.

*M-am măritat **tânără**.* < *M-am măritat când eram tânără.*;

*Puii de balenă îi studiază **mici**.* < *Studiază puii de balenă când sunt mici.*;

*Dar, vezi, tu **prunc** pe-acela l-ai putut cunoaște. / Isusul meu nu-i cel adevărat, / Și eu nu-l pot nici duce, nici cunoaște.* (T. Arghezi, *Sarcină sacră*) < „Tu l-ai putut cunoaște pe acela când era prunc.";

*L-am admirat **jucând** în piesele de la Teatrul Mic.* < *L-am admirat când juca în piesele de la Teatrul Mic.*

În general, adjectivele care apar în poziția predicativului suplimentar în construcții de acest tip includ în sensul lor o trăsătură temporală, ceea ce permite încadrarea lor la structurile având la bază subordonate temporale. Se poate presupune însă și o structură de bază cu două propoziții principale: enunțul *M-am măritat și eram tânără.*

Dacă adjectivul cu sens temporal este izolat prozodic sau dacă se păstrează prepoziția *de* din structura de bază, structura este cu circumstanțial temporal: *M-am măritat, tânără., M-am măritat de tânără.* (< *M-am măritat de când eram tânără.*).

2.2.7. P2 poate fi o *circumstanțială cauzală*, cu subiect coreferențial cu cel din regentă, cu verbul *a fi* sau cu un alt verb. Sunt suprimate subiectul redundant, conjuncția subordonatoare și verbul *a fi*. Alte verbe-predicat se transformă în forme nepersonale, gerunziale:

*Manuscrisul a dispărut **ars** într-un incendiu.* < *Manuscrisul a dispărut fiindcă (manuscrisul) a fost ars într-un incendiu.*

*A plecat **enervată** de prezența lui.* < *A plecat fiindcă era enervată de prezența lui.*

*Ea a murit **bolnavă** de cancer.* < *Ea a murit fiindcă / deoarece / din cauză că (ea) era bolnavă de cancer.*

Se poate presupune însă și o structură de bază cu două propoziții principale: *A plecat și era enervată de prezența lui., Ea a murit și era bolnavă de cancer.* Dacă adjectivul este izolat prozodic, are funcția de circumstanțial: ***Enervată** de prezența lui, a plecat., A plecat, **enervată** de prezența lui.*

2.2.8. P2 poate fi o *circumstanțială concesivă* cu subiect coreferențial cu cel din regentă, cu verbul *a fi* sau cu un alt verb. Sunt suprimate verbul *a fi*, subiectul redundant și conjuncția subordonatoare.

*A supraviețuit **bolnavă** de cancer până la 90 de ani. < A supraviețuit, deși era bolnavă de cancer, până la 90 de ani.*

Se poate presupune însă și o structură de bază cu două propoziții principale: *A supraviețuit până la 90 de ani și era bolnavă de cancer.*

Dacă adjectivul este însoțit de anumite cuvinte cu sens concesiv din structura de bază sau este izolat prozodic, funcția sa este de circumstanțial: *A supraviețuit până la 90 de ani, deși bolnavă de cancer.*

Gerunziile, care pot fi interpretate ca niște propoziții reduse (verbul fiind lipsit de mărcile predicativității), au funcția de circumstanțial dacă, în contextul în care apar, au un sens circumstanțial, nu unul descriptiv (referitor la o calitate, în sens larg, a nominalului la care se raportează): *A trăit până la 100 de ani **fumând** un pachet de țigări pe zi.* („A trăit până la 100 de ani deși fuma un pachet de țigări pe zi.").

2.2.9. P2 este o *circumstanțială finală*, cu predicat nominal. Subiectul este coreferențial fie cu subiectul din regentă (și în acest caz, este eliminat), fie cu complementul direct din regentă. Sunt suprimate verbul *a fi* și elementele introductive ale propoziției.

*Oamenii v-au trimis **deputat** în Parlamentul European. < Oamenii v-au trimis ca să fiți deputat în Parlamentul European.*

2.2.10. P2 este o *circumstanțială condițională*, cu predicat nominal și subiect coreferențial cu nominalul complement direct din regentă. În structura reorganizată, sunt eliminate verbul *a fi* și elementul introductiv:

*Pâinea o mănâncă bine **prăjită**. < Mănâncă pâinea, dacă pâinea este bine prăjită.* (dar și *< Mănâncă pâinea și pâinea este bine prăjită.* sau *Mănâncă pâinea, care pâine este bine prăjită.*, vezi *infra*, **2.2.11**).

2.2.11. P2 este o *subordonată atributivă*, cu subiect coreferențial cu un complement direct al regentei. Predicatul său poate cuprinde verbul *a fi* sau un alt verb. Sunt suprimate verbul *a fi* (când este cazul) și elementul relativ, iar alte verbe-predicat trec la o formă nepersonală, de gerunziu. În enunțurile în care predicativul suplimentar indică o calitate, apare o prepoziție (sau o locuțiune prepozițională) a calității:

*Îl are **apărând** poarta pe Ionescu, iar **ca mijlocaș** pe Popescu. < Îl are pe Ionescu care apără poarta și îl are pe Popescu, care este mijlocaș.;*

*O are **(drept) directoare** pe Maria. < O are pe Maria, care este directoare.;*

*Hainele le are **noi**. < Are hainele, care haine sunt noi.;*

*Legumele le mănâncă **fierte**. < Mănâncă legumele, care legume sunt fierte.;*

*Ceaiul îl bea **cu lapte**. < Bea ceaiul, care ceai este cu lapte.*

În ultimele două enunțuri, adjectivul și grupul prepozițional pot avea și un sens condițional („Mănâncă legumele doar dacă sunt fierte.", „Bea ceaiul doar dacă este cu lapte."), ceea ce înseamnă că provin dintr-o structură cu o

circumstanțială condițională (vezi *supra*, **2.2.10**). De asemenea, se poate presupune o structură de bază cu două propoziții principale: *Mănâncă legumele și legumele sunt fierte., Bea ceaiul și ceaiul este cu lapte.*

Verbul *a avea* este frecvent întrebuințat în acest tipar, construit cu predicative suplimentare realizate prin substantive (cu sau fără prepoziții ale calității), forme verbale gerunziale, adjective propriu-zise, adverbe, numerale, pronume:

*Hainele le avea **grămadă** pe pat.;*

*Romanele lui Rebreanu le avea **toate / amândouă / câte două** pe raft.;*

*Aveam bărbia **vânătă** și mă dureau coatele și genunchii.* (M. Preda, *Viața ca o pradă*).

Un subtip al acestui predicativ suplimentar este reprezentat de participiile unor verbe tranzitive:

*Avem **finisate** șase apartamente.;*

*Avem **începute** trei noi biserici în centrul orașului.;*

*Și cum ajunge la fântână, scoate mai întâi furca, de unde o avea **strânsă**, și apoi se pune jos să se odihnească.* (I. Creangă, *Povestea porcului*);

*Gropile astea de lup [...] în fund aveau **bătut** câte un mic țăruș, ascuțit apoi ca o țeapă în sus.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*);

*Aveți **raportate** pagube sau victime?* (TV, 2004).

Toate aceste construcții provin din structuri de bază cu subordonate atributive: *Avem șase apartamente, care apartamente sunt finisate., Avem trei noi biserici, care biserici sunt începute în centrul orașului.* etc.

2.3. Istoria derivativă a construcțiilor cu propoziție predicativă suplimentară

Propozițiile predicative suplimentare provin, în general, din structuri de bază asemănătoare cu cele de mai sus (vezi *supra*, **2.2**). Structura de bază, care poate fi bipropozițională sau tripropozițională, este reorganizată și amalgamată, însă într-o măsură mai mică decât atunci când predicativul se realizează nonpropozițional. Fenomenul sintactic care face ca structura să se amalgameze într-o construcție ternară este avansarea subiectului subordonatei predicative suplimentare într-o poziție sintactică subordonată verbului din propoziția regentă. Morfemele predicativității nu sunt eliminate, nici elementul introductiv. Astfel, construcțiile cu predicativă suplimentară reprezintă situații de anticipare a unui actant, de împletire a subordonatei cu regenta (imbricare). Unele dintre ele au un caracter colocvial, fiind simțite ca „ușor anacolutice".

2.3.1. Propozițiile predicative suplimentare pot proveni din structuri tripropoziționale de bază: *propoziție principală* + *propoziție principală atributivă* (cu operatorul copulativ *a fi*) + *propoziție predicativă*. Reorganizarea duce la suprimarea celei de-a doua propoziții principale aproape în întregime (cu excepția subordonatei predicative), deoarece conjuncția și verbul *a fi* se pot suprima fără pierderi semantice, iar subiectul este redundant, deci omisibil. Elementul introductiv al propoziției predicative suplimentare este același ca al propoziției predicative din structura de bază, adverbul relativ *cum*, care ocupă, în subordonata pe care o introduce, poziția de predicativ suplimentar:

Cartea a fost returnată ***cum a fost împrumutată.*** *< Cartea a fost returnată şi cartea era cum a fost împrumutată. / Cartea a fost returnată, care carte era cum a fost împrumutată.*

Mi-a înapoiat maşina ***la fel cum a luat-o.*** *< Mi-a înapoiat maşina şi maşina era la fel cum a luat-o. / Mi-a înapoiat maşina, care maşină era la fel cum a luat-o.*

Adverbul relativ *cum* poate fi precedat de adverbul *aşa*, care are rolul de a „emfatiza" subordonata. Prezenţa acestui adverb este facultativă:

Am luat un soldat care ştia drumul peste culme şi am pornit-o ***aşa cum mă găseam.*** (Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

Spre deosebire de construcţiile cu predicativă suplimentară având la bază o completivă directă, complementul direct din propoziţia regentă nu este avansat din subordonată, el fiind o complinire a verbului regent încă din structura de bază.

2.3.2. Propoziţia predicativă suplimentară poate proveni dintr-o structură tripropoziţională cu *propoziţie principală + completivă prepoziţională / secundară + propoziţie predicativă* (acest tipar nefiind foarte productiv):

Părinţii sunt cei care l-au obişnuit ***cum îl ştii.*** *< Părinţii sunt cei care l-au obişnuit să fie cum îl ştii.*

2.3.3. Propoziţiile predicative suplimentare provenite din structuri bipropoziţionale cu *completivă directă* apar în urma unei reorganizări sintactice care constă în avansarea subiectului din subordonată în poziţia complementului direct din regentă. Dacă subiectul subordonatei şi cel al regentei sunt coreferenţiale, avansarea subiectului în regentă are ca efect reflexivizarea verbului regent.

O văd ***cum plânge.****, O văd* ***că plânge.*** *< Văd cum plânge (ea)., Văd că (ea) plânge.;*

Mă văd ***cât sunt de prost coafată.*** *< (Eu) văd cât sunt (eu) de prost coafată.*

În acest tipar de construcţie se încadrează şi unele predicative suplimentare construite cu verbe cauzative (*a face, a lăsa* etc., vezi **Construcţiile cauzativ-factitive, 2.1**):

Când soarele răsfrânt în furnir mă orbea, făcându-mă ***să văd pete mov,*** *mă-ntorceam cu faţa la perete.* (M. Cărtărescu, *Orbitor. Aripa stângă*) < [...] *făcând (ca eu) să văd pete mov* [...];

Atunci, îşi lăsase ochii ***să alunece pe titlurile ediţiei speciale.*** (M. Eliade, *Noaptea de sânziene*) < [...] *lăsase ca ochii săi să alunece pe titlurile ediţiei speciale.* (În acest exemplu, amalgamarea structurii are ca efect şi apariţia cliticului reflexiv cu valoare posesivă *îşi*).

Acest tip de propoziţie predicativă suplimentară este introdusă prin conjuncţii subordonatoare (a), prin pronume sau adjective pronominale relative (b) şi prin adverbe relative (c), toate fiind păstrate din structura de bază:

(a) *Te cred* ***că*** *eşti derutat.* (*< Cred că tu eşti derutat.*);

La fiece cuvânt, o şovăire / Te face ***să*** *tresari şi-ai aştepta.* (T. Arghezi, *Frunze pierdute*);

Nu-l scăpa din priviri ca să-l vadă ***dacă*** *-i mincinos.;*

(b) *Îi ascultam* ***câte*** *părăvrăgesc.;*

Te cunosc ***cine*** *-mi eşti.;*

(c) *Ea l-a înţeles* ***cât*** *suferă.;*

Aud câinii ***cum*** *latră.;*

Iubeşte-mă ***cum*** *sunt.;*

Mi te amintesc ***când*** *veneai la mine.;*

Te ştiu ***unde*** *te-ai ascuns.;*

I-am văzut pe camarazii mei ***ce*** *sensibili sunt şi voi continua.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

Pronumele sau adjectivul pronominal poate fi precedat de prepoziţii, cerute de semantica unui component din subordonată: *Nu-l vezi* ***în*** *ce hal e?* (G. Călinescu, *Enigma Otiliei*), *O ştiu eu* ***de*** *câte e în stare.*

Prezenţa complementului direct în propoziţia regentă, ca urmare a operaţiei de avansare, de anticipare, constituie un criteriu de distingere a propoziţiei predicative suplimentare de propoziţia completivă directă (un enunţ ca *O văd cum plânge.* nu poate fi interpretat altfel decât cu predicativă suplimentară, întrucât verbul nu poate avea două complemente directe, unul nominal şi unul propoziţional).

2.3.4. Propoziţiile predicative suplimentare pot fi obţinute din propoziţii de bază *subiective*, subordonate unui verb impersonal. Subiectul subiectivei este avansat în poziţia subiectului în propoziţia regentă, reprezentând regentul nominal al predicativei suplimentare. Verbul impersonal este intrinsec impersonal (a) sau pasiv impersonal (b):

(a) avansarea subiectului din subordonata subiectivă ca subiect al unui verb impersonal intrinsec are ca efect stabilirea unei relaţii de acord între subiectul ridicat şi verbul impersonal, care se personalizează (în limbajul colocvial, familiar):

L-am cunoscut la Universitate, într-o împrejurare ce se cuvine ***să fie povestită*** (E. Lovinescu, *Memorii*) < *Se cuvine ca împrejurarea să fie povestită.;*

Eu m-am nimerit ***să plec*** *chiar înainte să se servească tortul. < S-a nimerit (ca eu) să plec chiar înainte să se servească tortul.;*

Ea s-a întâmplat ***să plece*** *chiar când veneam eu. < S-a întâmplat (ca ea) să plece chiar când veneam eu.*

Pentru verbul *a se întâmpla*, exemplele cu acord au un grad redus de acceptabilitate (*?Ei s-au întâmplat să plece., ?M-am întâmplat să plec.*).

Elementul introductiv al propoziţiei predicative suplimentare este o conjuncţie subordonatoare selectată de verbul regent, aceeaşi ca în structura de bază.

(b) verbul pasiv impersonal primeşte în structura derivată un subiect avansat din subordonata subiectivă din structura de bază, cu care se acordă, în unele situaţii:

După rezultatele copiilor se văd învăţătoarele ***ce pricepute sunt / că ştiu*** *să predea /* ***cum ştiu*** *să-i educe /* ***cât de pricepute sunt.*** *< După rezultatele copiilor se vede ce pricepute sunt învăţătoarele / că ştiu să predea învăţătoarele / cum ştiu învăţătoarele să-i educe / cât de pricepute sunt învăţătoarele.;*

Statisticile s-au dovedit ***că sunt revelatoare.*** *< S-a dovedit că statisticile sunt revelatoare.*

În construcţiile fără acord, propoziţia îşi păstrează funcţia de subordonată subiectivă: *Statisticile s-a dovedit* ***că sunt revelatoare.*** (vezi şi *supra*, **2.2.3**).

În enunţuri ca *Rezultatele se ştie* ***cine le-a falsificat.*** (*< Se ştie cine a falsificat rezultatele.*), *Toţi banii furaţi se bănuieşte* ***la ce au folosit.*** (*< Se bănuieşte la ce au folosit toţi banii furaţi.*), subiectul avansat nu se acordă cu

verbul impersonal (construcţiile cu acord fiind negramaticale: **Rezultatele se ştiu cine le-a falsificat., *Toţi banii furaţi se bănuiesc la ce au folosit.*), dar acordul e mai frecvent (însă nerecomandat) dacă propoziţia subordonată este introdusă prin adverb relativ: *Rezultatele se ştiu / se ştie cum s-au falsificat.* Prin personalizarea verbului, *se* îşi pierde valoarea impersonală, devenind o marcă a diatezei pasive (varianta reflexiv-pasivă).

Predicativele suplimentare de acest fel sunt fie conjuncţionale, fie relative, iar elementele introductive sunt selectate în funcţie de verbul regent sau de rolul lor în organizarea sintactică a subordonatei.

2.3.5. Structurile bipropoziţionale de bază cu o propoziţie *completivă prepoziţională* pot fi transformate în structuri cu propoziţii predicative suplimentare, prin avansarea subiectului din subordonată în poziţia complementului prepoziţional din regentă, cu prepoziţia impusă de verbul regent:

*Mă uit la ea **ce obosită e**. < Mă uit ce obosită e ea.*;

*Mă gândesc la ei **cât suferă** < Mă gândesc cât suferă ei.*;

*Mă uit la urşi **cum vin la geam** şi vorbesc cu ei.* (AC, 2004) < *Mă uit cum vin urşii la geam şi vorbesc cu ei.*;

*Mi-e milă de el **cum arată**. < Mi-e milă cum arată el.*;

*Ne-am pomenit cu el **că a venit la masă**. < Ne-am pomenit că el a venit la masă.*

Acest tip de predicativă suplimentară este introdusă atât prin conjuncţii, cât şi prin pronume şi adverbe relative, aceleaşi ca în structura bipropoziţională de bază.

> Unele propoziţii predicative suplimentare pot fi reduse (la predicativ suplimentar), prin eliminarea verbului *a fi*, a conjuncţiei şi a morfemelor predicativităţii: *O văd că plânge. > O văd plângând., Împrejurarea se cuvine să fie povestită. > Împrejurarea se cuvine povestită.*

Pentru descrierea celor două componente la care se raportează predicativul suplimentar, nominalul şi verbul regent, vezi **Predicativul suplimentar, 1.1**.

3. AMBIGUITĂŢI ŞI INTERPRETĂRI LITIGIOASE

Unele construcţii cu predicativ suplimentar sunt interpretabile sub aspectul istoriei derivative (al modului de producere şi al relaţiilor de sinonimie în care intră). Lor li se pot atribui mai multe istorii derivative sau se pot raporta la două (sau mai multe) nominale.

3.1. Multe construcţii cu verbe la gerunziu sunt ambigue sub raportul istoriei derivaţionale sau al delimitării de alte poziţii sintactice. În enunţurile în care verbul regent este tranzitiv, cu un complement direct lexicalizat şi determinat de un verb la gerunziu, acesta din urmă poate fi interpretat ca raportându-se la subiect sau la complementul direct (*Am găsit-o **căutând** în cartea de telefon.*). Gerunziul raportat la complementul direct ocupă totdeauna poziţia de predicativ suplimentar.

În unele construcţii, gerunziul care se raportează la subiect poate fi interpretat ca predicativ suplimentar sau ca un circumstanţial. La dezambiguizarea construcţiei contribuie sensul verbului regent şi sensul verbului la gerunziu. Dacă acesta exprimă o caracteristică a nominalului subiect, el este un predicativ suplimentar (raportarea semantică la un nominal fiind una dintre caracteristicile definitorii ale

poziţiei): *Am primit florile **zâmbind**.* (< *Am primit florile şi am zâmbit.*). Dacă gerunziul exprimă o circumstanţă în care se desfăşoară acţiunea denumită de verbul regent, gerunziul se află în poziţia unui circumstanţial (temporal, de mod etc.):

*Am cumpărat cărţi vechi **călătorind** prin ţară.;*

*Dar când ne apropiem de Bran, vedem cu spaimă că înspre noi înaintează, **plutind** larg, un vultur uriaş de foc.* (C. Petrescu, *Ultima noapte*).

Prin urmare, enunţul *Am văzut-o trecând strada.* poate fi interpretat ca derivat dintr-o structură cu o completivă directă, gerunziul ocupând poziţia de predicativ suplimentar („Am văzut că ea trecea strada.") sau ca o structură cu un circumstanţial de timp („Am văzut-o în timp ce treceam strada.").

Structurile în care nominalul la care se raportează gerunziul este postpus acestuia (*Aud venind maşina.*) pot fi interpretate în două feluri: (a) verbul la gerunziu ocupă poziţia de complement direct, iar nominalul postpus este subiectul său; (b) nominalul postpus gerunziului este un complement direct al verbului predicat, iar gerunziul este un predicativ suplimentar care se raportează semantic la nominalul complement direct.

Uneori, structurile cu topică diferită *Aud maşina venind.* şi *Aud venind maşina.* sunt interpretate diferit, elementul care este cel mai apropiat de verbul-predicat (*aud*) fiind considerat complement direct. Construcţiile de acest tip devin mai transparente dacă nominalul postpus este un substantiv propriu, care întotdeauna necesită dublare şi prezenţa prepoziţiei *pe* când are funcţia de complement direct. Faptul că structurile similare cu substantiv propriu nu sunt posibile fără „mărcile" de complement direct (prepoziţia *pe*, dublarea) arată că nominalele din astfel de structuri se află în poziţia unui complement direct (**Văd venind Maria., *Văd Maria venind.*, dar *O văd venind pe Maria., O văd pe Maria venind.*), chiar dacă topica sa nu reflectă întotdeauna această ierarhie sintactică. Structurile de tipul *Se vede venind Maria.* sunt aparente excepţii, nominalul postpus *Maria* fiind subiectul verbului impersonal *se vede*, iar gerunziul, un predicativ suplimentar.

Şi în alte tipuri de structuri gerunziul poate fi interpretat ca raportându-se la subiect sau la un alt nominal, cu funcţia de *complement prepoziţional* (structura *Mi-aduc aminte de el trecând prin Bucureşti.* poate fi derivată din [...] *când trec eu prin Bucureşti* sau din [...] *când trecea el prin Bucureşti*) sau *circumstanţial sociativ* (enunţul *Ioana s-a întors cu Maria tremurând din toate încheieturile.* poate fi derivat din *Ioana s-a întors cu Maria şi Ioana tremura din toate încheieturile.* sau din *Ioana s-a întors cu Maria, care tremura din toate încheieturile.*).

3.2. Unele predicative suplimentare se pot raporta atât la subiect, cât şi la complementul direct: enunţul *Îmi pierdusem căţeluşa în parc şi, după două ore de căutări, am găsit-o **epuizată**.* poate fi interpretat ca *Am găsit-o şi eram epuizată.* sau ca *Am găsit-o pe ea care era / şi ea era epuizată.*

3.3. Anumite grupări participiale şi gerunziale izolate, absolute, incidente, care reprezintă propoziţii reduse, ar putea fi interpretate şi ca predicative suplimentare. Unele dintre acestea sunt construite cu pronumele nedefinite *unul, altul*, acestea ocupând poziţia de subiect al propoziţiei reduse:

*Bologa întâlneşte mai des militari, **unii coborând, alţii urcând,** şi câteva căruţe trase de mârţoage prăpădite.* (L. Rebreanu, *Pădurea spânzuraţilor*);

*Colegele mele au ieşit de la spectacol **unele încântate, altele dezamăgite**.*

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

CONSTRUCŢII COMPARATIVE

1. PRELIMINARII

Construcţiile comparative sunt structuri sintactice specializate pentru a exprima o comparaţie stabilită între două obiecte, calităţi, cantităţi, procese etc. Comparaţia dispune de tipare sintactice specifice, fixate ca atare (*Ana e tot atât de deşteaptă ca Maria. / Ana şi Maria sunt la fel de deştepte.*), dar se poate realiza şi prin formulări libere, în care conţinutul specific este transmis prin mijloace preponderent lexicale, negramaticalizate (de exemplu: *Ana e deşteaptă şi Maria e la fel.*).

1.1. Comparaţia poate fi **calitativă** – stabilind o analogie între două obiecte, procese, situaţii sau proprietăţi (*Casa e* ***ca o ciupercă.***; *A reuşit acum* ***tot aşa cum a reuşit şi în trecut.***) – şi **cantitativă** – realizând o evaluare a noţiunilor graduale prin raportare la un reper (*Casa e mare* ***cât un palat.***; *A reuşit mai bine* ***decât în trecut.***). Comparaţia cantitativă presupune noţiuni scalare, graduale (caracteristice pentru adjectiv şi adverb), cea calitativă implică noţiuni nonscalare (mai ales din sfera numelui şi a verbului).

Din punct de vedere semantic, comparaţia calitativă presupune două elemente esenţiale – comparatul X şi comparantul (reperul) Y –, proprietatea (predicaţia) comună fiind adesea subînţeleasă, neexplicitată: *X este ca Y.* Comparaţia cantitativă explicitează şi proprietatea comună (*X este* ***mai lung*** *decât Y.*), precizând uneori şi diferenţa (*X este* **cu 2 cm** ***mai lung*** *decât Y.*).

În semantica tuturor construcţiilor comparative există un element comun (asemănarea) şi unul diferenţiator (contrastul dintre două elemente).

Structuri sintactice foarte diferite separă **comparaţia de egalitate** (între obiecte şi noţiuni preponderent nonscalare, dar care pot fi şi de tip scalar) de **comparaţia de inegalitate** (bazată aproape în exclusivitate pe noţiuni scalare).

1.2. Construcţiile comparative cuprind compliniri atât obligatorii, cât şi facultative. În genere, sunt obligatorii complementele comparative ale adjectivului şi ale adverbului din structurile comparative de inegalitate (*un om mai gălăgios* ***decât o morişcă;*** *Fuge mai repede* ***decât gândul.***), vezi **Complementul comparativ;** în schimb, sunt facultative circumstanţialele de mod exprimând comparaţia de egalitate (*Plânge* ***cum plângi şi tu.***). Complementele adjectivului şi ale adverbului în construcţii comparative de egalitate cu marcare explicită apar ca obligatorii (*Merele sunt* ***la fel de*** *scumpe* ***ca piersicile.***); în schimb, absenţa mărcilor de egalitate le face să pară facultative (*Merele sunt scumpe* ***ca piersicile.*** */ Merele sunt scumpe.*). Opoziţia dintre cele două tipuri de compliniri se atenuează însă dacă ţinem cont de faptul că mărcile gradului comparativ de egalitate pot fi interpretate ca elemente corelative ale complementului (care se pot grupa şi cu elementul introductiv al acestuia: *Merele sunt scumpe* ***la fel ca piersicile.***, ca şi *Plânge* ***la fel cum plângi şi tu.***).

1.3. Construcţiile comparative sunt de tip propoziţional, cele fără predicat putând fi considerate în cea mai mare parte eliptice. O bogată sinonimie sintactică apare între diversele grade de elipsă – *Casa e ca un palat. / Casa e mare ca un palat. / Casa e mare cum e un palat.* – şi explicitarea completă (destul de rară): *Casa e mare (tot) aşa cum e mare un palat.* Adesea elipsa înseamnă reducere la un singur element (cel diferenţiator): enunţul *Maria a dormit mai mult* ***decât ieri.*** se poate parafraza prin explicitarea elementelor subînţelese: *Maria a dormit* [azi] *mai mult* ***decât*** [a dormit] ***ieri.*** Reducerea înseamnă însă, cel puţin în cazul în care se păstrează subiectul propoziţiei comparative, o reorganizare sintactică: subiectului nominal (pronominal) i se atribuie cazul acuzativ, propoziţia comparativă devenind un grup sintactic cu rol de complement: *Maria a dormit mai mult* ***decât mine.***

Rămân oricum greu de interpretat situaţiile în care se păstrează mai multe componente sintactice ale propoziţiei comparative, iar reconstituirea elipsei nu mai este posibilă din cauza reorganizării sintactice (*Maria a dormit azi mai mult* ***decât mine ieri.***) sau a conectorului specializat, care nu acceptă un verb la formă personală (*Ion îşi apără cartea* **ca** ***un părinte copilul preferat.***).

1.4. Clasificarea sintactică a construcţiilor comparative se poate face după natura elementului regent, după funcţiile sintactice pe care le conţine sau după elementul introductiv.

Regentul celui de-al doilea termen al construcţiei comparative poate fi un adjectiv, un adverb, un verb, un nominal sau o propoziţie.

Construcţia comparativă se poate realiza prin funcţii sintactice diferite: circumstanţial de mod (*Merge* ***ca o maşină.***), circumstanţial cantitativ (*Costă* ***cât o casă nouă.***), nume predicativ (*E* ***ca o maşină.***), predicativ suplimentar (*O văd* ***ca pe o maşină.***), atribut (*un om* ***ca o maşină***), complement comparativ (*mai bun* ***decât o maşină***), inclusiv subtipul partitiv al acestuia din urmă (*cel mai bun* ***din clasă***).

1.5. Elementele care introduc cele mai frecvente construcţii comparative sunt: *ca, precum, cât, decât, cum.*

Elementele de relaţie *ca, precum, cât* şi *decât* sunt susceptibile de interpretări diferite. Tradiţional numite „adverbe de comparaţie", ele pot fi considerate şi prepoziţii, în măsura în care impun cazul acuzativ nominalului care ar îndeplini funcţia de subiect în propoziţia comparativă reconstituită: *E timid* ***ca tine.*** *= E timid / cum eşti timid tu.; E mai bun* ***decât mine.*** *= E mai bun decât sunt eu* [*bun*]. (vezi **I, Prepoziţia, 4.2**). Acuzativul poate fi distins de nominativ, în această poziţie, numai datorită formelor pronumelui personal de persoana I şi a II-a singular. Posibilitatea de a considera că aceste elemente de relaţie sunt conjuncţii (introducând întotdeauna propoziţii eliptice) e redusă, pentru că s-au produs unele specializări parţiale: doar *decât* apare fără restricţii în ambele ipostaze, putând fi considerat ca reprezentând două unităţi diferite: $decât_1$ – prepoziţie (*E mai tânăr* ***decât*** *tine.*) şi $decât_2$ conjuncţie (*E mai tânăr* ***decât*** *eşti tu.*), vezi **I, Conjuncţia, 7.1.** Elementul *cât* funcţionează mai ales ca prepoziţie, urmată de nominal (*E mic* ***cât*** *tine.*), mai rar ca o conjuncţie, urmată de propoziţie (*E mic* ***cât*** *ar fi un purice.*). *Ca* este doar prepoziţie – *E la fel de tânăr* ***ca*** *tine.* vs **E la fel de tânăr* ***ca*** *eşti tu* –,

corespondentul său la nivelul relațiilor între propoziții fiind *cum*, cu folosire exclusivă de adverb relativ: *E la fel de tânăr **cum** ești tu.* vs **E la fel de tânăr **cum** tine. Precum*, preponderent conjuncțional (*E tot atât de tânăr **precum** ai fost și tu.*), se folosește în ultimul timp destul de mult și urmat de un grup nominal, într-o construcție interpretabilă ca elipsă (*E la fel de tânăr **precum** [sunt] **colegii lui***) și chiar cu forme pronominale în acuzativ – *Păi dacă ar fi după oameni **precum tine**, nu ne-am mai integra deloc în UE.* (Internet) – care indică trecerea spre statutul de prepoziție.

O altă categorie de elemente de relație comparative este alcătuită din *asemenea* (cu varianta *asemeni*) și (mai rar) *aidoma*. Considerate adverbe, acestea au un comportament prepozițional în construcțiile comparative de egalitate, introducând, ca reper al comparației, un grup nominal cu centrul în dativ (vezi **Adverbul, 3.2.2.1**): *E timid, **asemenea ție.**; Discută și ei, **asemenea colegilor din celelalte grupe.**; El este **asemenea acelor substanțe chimice care, intrate într-un amestec, îi schimbă brusc și determinant caracteristicile.*** (A. Blandiana, *Autoportret*); *Vitrinele devin **asemenea oglinzilor.*** (*ibid.*); *Cred că puțini compatrioți au resimțit, **asemeni mie,** istoria țării lor ca pe o dramă personală.* (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*); *E un om simpatic, **aidoma prietenilor lui.**; Polul informațional al globului și-a schimbat, **aidoma polului magnetic**, poziția.* (C. T. Popescu, *Copiii fiarei*).

> *Asemenea* (*asemeni*) și *aidoma*, urmate de grupuri nominale cu centrul în dativ, sunt simțite în prezent ca ușor învechite, dar sunt folosite în stilul cult, solemn.

1.6. Construcțiile comparative (mai ales cele de egalitate) cuprind adesea mărci de emfatizare, plasate înaintea elementului de relație: *tocmai, chiar, exact, la fel, tot atât, tot așa* etc.: *E mic **exact cât un purice.**; E lăudat **tot atât cât tine.**; Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Mircea cel Bătrân sunt niște personaje, **la fel ca Făt-Frumos, Cozma Răcoare sau Greuceanu.*** (C. T. Popescu, *Copiii fiarei*).

O focalizare suplimentară (adesea cu rol dezambiguizator, vezi *infra*, **3.2.1**) se realizează în comparația de egalitate prin semiadverbul *și*, plasat după elementele de relație *ca, precum, cât*, care devin *ca și, precum și, cât și*: *Preferință lipsită de risc* [...], *la fel de vinovată **ca și** convingerea că noaptea, golite de oameni, chiar și orașele prezentului sunt frumoase.* (A. Blandiana, *Autoportret*).

La fel urmat de *ca* formează o unitate de tip locuțiune, care și-a dezvoltat o distribuție specifică, în parte diferită de a lui *ca*, similară cu a lui *ca și*, specializată pentru secvențele tematizate și izolate intonațional: ***La fel ca fratele lui**, e un om onest. / **Ca și fratele lui**, e un om onest.* – vs *?**Ca fratele lui**, e un om onest.*

Mărcile de emfatizare *la fel, tot atât, tot așa, deopotrivă* funcționează și ca elemente corelative (specifice construcțiilor comparative de egalitate): *E **la fel** de mic **ca** un purice.*; *E **tot atât** de lăudat **cât** tine.*

1.7. Comparația între calități (un tip de „comparație metadiscursivă") presupune confruntarea gradelor diferite de prezență a două proprietăți. Rezultatul confruntării poate fi constatarea inegalității sau a egalității. Structurile care exprimă inegalitatea sunt mai rare și mai artificiale (probabil și din pricina dificultății obiective de a compara calități cu repere diferite): *Crocodilul e mai mult lung decât lat.; Ana e mai bună decât e Maria frumoasă.*

Egalitatea este indicată de **complementul comparativ proporțional,** care conține elementele corelative *pe cât... pe atât* și se exprimă prin grupuri sintactice (adjectival, adverbial, prepozițional) cu semantică gradabilă și prin propoziții cu predicație explicită a calităților gradabile: *un om **pe cât de bun la treabă**, pe atât de modest*; ***Pe cât e de bun la treabă**, pe atât e de modest.* Corelativele *cu cât... cu atât, de ce... de ce / de aceea* stabilesc o comparație de egalitate (proporțională) **progresivă** între două grade de realizare a unor proprietăți sau a unor procese (*Îi place vinul **cu cât mai vechi**, cu atât mai bun.*; ***Cu cât tace,** cu atât se înfurie mai mult.*, ***De ce trece timpul,** de ce / de aceea e mai greu să alegi.* (vezi **Complementul comparativ, 2.3**).

2. CONSTRUCȚIILE COMPARATIVE DE INEGALITATE

Construcțiile comparative care indică inegalitatea se realizează prin complementul comparativ care are ca regent un adjectiv sau un adverb la gradul comparativ de superioritate sau de inferioritate: *copac* **mai înalt** ***decât turnul***; *om* **mai puțin gras** ***decât Ion***; *Se mișcă* **mai încet** ***decât tine***. (vezi **Complementul comparativ**).

Din punct de vedere semantic, comparativul de inegalitate, complinind o sintagmă explicit gradată, exprimă doar comparația cantitativă.

Complementul comparativ este reprezentat printr-o propoziție – *Așa înțeleasă, vindicația capătă un sens mai înalt **decât avea la resentimentarul Nietzsche.*** (G. Liiceanu, *Jurnalul*) – redusă frecvent la grupul sintactic care indică reperul ori elementul diferențiator al comparației: *Dansatorii și coregrafii s-au maturizat mai repede **decât publicul.*** (LAI, 2004); *Păcatele „strigătoare la cer" țind chiar, adesea, să se înscrie mai curând în sfera patologicului **decât în aceea a „viții" morale obișnuite.*** (A. Pleșu, *Minima moralia*).

Elementele introductive sunt *decât* (caracteristic) și *ca*; mai rar *față de, în comparație cu.*

3. CONSTRUCȚIILE COMPARATIVE DE EGALITATE

Construcțiile comparative care indică egalitatea se realizează în mai multe situații, caracterizabile prin elementul lor regent: (a) adjectiv sau un adverb (la gradul comparativ de egalitate); (b) verb (necopulativ sau copulativ); (c) nominal.

3.1. Comparația de egalitate cu regent adjectival sau adverbial

În grupul adjectival și în grupul adverbial, comparația este predominant scalară, explicită sau implicită, și se realizează prin complement comparativ (vezi **Complementul comparativ**). Complementul are ca regent un adjectiv sau un adverb la gradul comparativ de egalitate, uneori marcat prin construcțiile specifice – *tot atât de... / tot așa de.../ la fel de...* –, dar adesea fără asemenea mărci. Mărcile comparative de egalitate sunt responsabile de caracterul obligatoriu al unui subtip de complement comparativ (*E la fel de dulce **ca mierea.**; Merge tot atât de încet **ca melcul.***), în vreme ce alt subtip este cel condiționat doar semantic (*E dulce **ca mierea.**; Merge încet **ca melcul.***).

Din punct de vedere semantic, comparația cu regent adjectival sau adverbial este în mod prototipic una cantitativă: o proprietate este comparabilă doar dacă este gradabilă. Există însă o diferență între comparația care explicitează cuantificarea – și pentru care elementul de relație preferat este *cât* (***mare cât casa***) – și cea care stabilește doar o analogie sau raportare la un reper, elementul de relație tipic fiind *ca* (*isteț* ***ca un proverb***). Distincția depinde atât de semantica adjectivului sau a adverbului, cât și de cea a termenului comparant. Unele adjective (cu sens dimensional) permit cuantificarea prin *cât – mare / mic cât...*, *lung / scurt cât... –*, altele (cele mai multe) nu: **bun cât...*, **tare cât...* etc. Termenul comparant poate fi un prototip al calității, situație în care comparația intră clar în sfera cuantificării și atribuie valoare de superlativ – *alb ca zăpada, limpede ca ziua* – sau poate fi ambiguu, contextual: *alb ca untul* [= nu tocmai alb]; *bun ca Ion* [= foarte bun / relativ bun / deloc bun etc., în funcție de cunoștințele extralingvistice]. Când obiectul comparant este perfect individualizat – exprimat printr-un nume propriu sau un pronume cu rol deictic ori anaforic – comparația se îndepărtează de cuantificare: *Om ciudat* ***ca el*** *n-ai mai văzut.* (A. Pleșu, *Minima moralia*).

Complementul comparativ de egalitate se realizează propozițional – *Nu corespunde cu ei decât prin mijloace atât de imperfecte de comunicare,* ***cum e cuvântul.*** (Camil Petrescu, *Ultima noapte*) – sau prin grupuri sintactice care indică reperul comparației: *Grecii n-au ieșit din disidența Olimpului lor și din politeism decât cu destinul, la fel de grosolan și pustiitor* ***ca zeul Kronos.*** (C. Noica, *Modelul*).

Elementele introductive sunt *ca, precum* și *cât* – pentru complementul exprimat prin grup sintactic nominal, prepozițional sau adverbial (*îngust cât un șanț / bun ca la Iași / bine precum ieri*) –, și *cum, precum* și *cât,* pentru complementul realizat propozițional (*îngust cât ar fi un șanț / bun cum era la Iași / bine precum a fost ieri*).

Complementul comparativ apare și antepus, în poziția de intensificator al adjectivului sau al adverbului: ***ca un șanț*** *de îngust,* ***cât tine*** *de inteligent; Merge* ***ca din pușcă*** *de iute.*

3.2. Comparația de egalitate cu regent verbal sau propozițional

Această comparație implică o relație complexă între două procese sau stări, în care există un element comun (de obicei implicit) și unul diferit (obligatoriu explicitat). Regentul poate fi nu doar verbul, ci grupul verbal sau chiar propoziția.

Acest tip de structuri comparative se realizează la nivel sintactic prin:

(a) nume predicative: *Casa asta este* ***ca o închisoare.;*** *Concursul este* ***cum e o loterie.;***

(b) predicative suplimentare: *Am putea s-o imaginăm la fel de bine* ***ca pe un strat protector fără de care sufletul ajunge în contact direct cu luciditatea și se destramă.*** (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*);

(c) circumstanțiale de mod comparative ale verbului – *Toți lucrează* ***ca tine.;*** *Toți lucrează* ***cum lucrezi și tu.*** – sau ale propoziției:

Ca peste tot în sud-est, *efortul intelectual al elitei, devenită politică sub presiunea evenimentelor și a realității de pe teren, era menit a induce și cimenta solidarități organizate.* („Secolul 20", 1997);

(d) circumstanțiale cantitative: *Nu toți lucrează* ***cât tine.***;

(e) atribute izolate: ***Ca și copilul,*** *omenirea vrea să fie dusă de mână* (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*).

Elementele de relație sunt: *ca, precum, cât, cum* (cu specializările lor caracteristice în introducerea unor grupuri sau propoziții, vezi *supra*); adesea apar în structuri emfatizate: *la fel ca / la fel cu, tot așa ca; exact ca, tocmai ca, întocmai ca, ca și: Căci soarta noastră de oameni ai lunii* [...] *are,* ***ca și marea,*** *flux și reflux.* (A. Pleșu, *Minima moralia*).

Cu subordonare față de o propoziție, sunt destul de frecvente și locuțiunile *față de, în comparație cu: Mâncătorii de alte animale dau tipul superior, cel al ființei de pradă.* ***Față de ele,*** *bestia-om a dat în plus doar cultura, pare-se.* (C. Noica, *Modelul*).

3.2.1. Elementul diferit poate fi subiectul propoziției comparative, care devine un grup nominal cu centrul în acuzativ, caz cerut de prepoziția *ca*: *băiatul vorbește* ***ca un papagal;*** *băiatul vorbește* ***ca tine.*** În această situație nu se mai exprimă nici acțiunea (identică celei din regentă), nici modalitatea comună, propoziția fiind redusă la subiectul diferit, convertit în circumstanțial de mod:

Eticul intră și iese din lume, ***ca o respirare fără sfârșit.*** (A. Pleșu, *Minima moralia*);

Drumul propriu-zis rămâne în urma sa, ***ca un vehicul abandonat după atingerea țintei.*** (*ibid.*);

Legile prind corp și vorbesc ***ca niște ființe aievea.*** (*ibid.*).

Dependența de verb și focalizarea comparației asupra subiectului apropie aceste structuri de elementul predicativ suplimentar.

Comparația poate fi și izolată, antepusă: ***Ca și marea,*** *suntem stăpâniți de neprihănita și mândra noastră domniță luna.* (A. Pleșu, *Minima moralia*) și intercalată: *Masivitatea lui –* ***ca și aceea a întregii lumi*** *– se dovedește instabilă, inconsistentă, fugace.* (*ibid.*); *Lumea e –* ***ca și Falstaff*** *– dulce și amară, adevărată și falsă, vitează și lașă.* (*ibid.*). În asemenea situații, comparativul realizează de obicei poziția sintactică de atribut izolat.

Comparația verbelor prin *ca* poate avea două interpretări: elementul comun este fie modalitatea acțiunii, fie acțiunea: *Ana râde* ***ca Ion.*** (= Ana și Ion au același mod de a râde) / *Ana merge la Ploiești* ***ca și Ion.*** (= Ana și Ion îndeplinesc aceeași acțiune). Utilizarea mărcii de comparație focalizate *ca și* are rol dezambiguitor, excluzând intrepretarea care vizează modalitatea acțiunii și impunând ca element comun acțiunea însăși.

Predicatele nominale orientează clar interpretarea spre similitudinea calităților exprimate de numele predicativ (nu spre un „mod de desfășurare" al verbului copulativ): *Sfatul tău e* ***ca o consolare.***

3.2.2. Elementul diferit (comparat) poate fi complementul direct din grupul verbal regent: *Iubește-ți aproapele* ***ca pe tine însuți.***; *Ne-am obișnuit* [...] *să-l lăsăm la voia întâmplării,* ***ca pe o penumbră subînțeleasă.*** (A. Pleșu, *Minima moralia*).

În acest caz, *ca* precedă un grup nominal care are marca *pe* a complementului direct, în primul rând când aceasta e obligatorie (pronume, nume de persoană, nume de rudenie echivalent din punct de vedere funcțional cu un nume propriu, entități personale și puternic individualizate): *Îl iubește pe fratele lui. / Îl iubește pe Ion* ***ca pe fratele lui.*** Marca *pe* are funcție dezambiguizatoare, fiind de obicei prezentă chiar când nu este impusă de gradul de individualizare: *Răsfoiește o carte / Răsfoiește calendarul,* ***ca pe o carte.*** În asemenea construcții *pe* poate totuși lipsi,

în limba vorbită, mai ales atunci când nu se pot confunda pozițiile de subiect și de complement direct: *Răsfoiește calendarul,* ***ca o carte.***

3.2.3. Elementul păstrat din propoziția redusă, în afara verbului subînțeles, poate avea și o altă funcție sintactică: complement indirect (grup nominal în dativ: *Îmi e frică și mie* ***ca oricărui om.***), complement prepozițional (*Vorbește* ***ca despre altcineva.***), diferite tipuri de circumstanțiale (realizate prin grup prepozițional sau adverbial: *Ion se plimbă prin grădină* ***ca printr-un parc.***; *Vin la fel de mulți oameni* ***ca ieri.*** etc.).

3.2.4. Mai multe poziții sintactice păstrate alcătuiesc o structură complexă, o propoziție redusă. Centrul verbal oferă mai multe posibilități de acumulare a funcțiilor sintactice decât centrele adjectivale și adverbiale: *Băiatul vorbește* ***ca tine acum douăzeci de ani.***; *El le scrie prietenilor* ***ca noi dușmanilor.***; *Trebuie să credem,* ***ca altădată Laplace****, într-o ecuație integrală a lumii.* (A. Pleșu, *Minima moralia*).

3.2.5. Construcția comparativă se poate realiza printr-o propoziție introdusă de conectorii *cum, precum, cât.* Cel mai des predicatul este identic cu verbul regentei – *Vorbește* ***cum vorbește un papagal.***; *Îl privesc* ***cum îl priveai tu atunci.*** – sau este elementul modal al unei construcții imbricate eliptice (reducere a unui predicat complex): *Vorbește* ***cum poate.***

3.2.6. Comparația ireală (numită și ipotetică sau condițională) este introdusă de conectorii *ca și cum, ca și când, (de) parcă:*

Libertatea de a trăi ***ca și când ordinea n-ar exista*** *– nu e nimănui dată.* (A. Pleșu, *Minima moralia*);

Etica e amenajarea lumii în vederea locuirii ei, e întemeierea unui spațiu în care sufletul să se poată simți ***ca și cum ar fi acasă.*** (*ibid.*);

Îi tremura vocea ***de parcă era o actriță la întâiul pas pe scenă.*** (Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

3.2.7. Comparativa proporțională (progresivă) se stabilește între două procese, implicând o evaluare graduală a acestora: ***Cu cât doarme,*** *cu atât ar mai dormi.*; *De ce vorbește, de aceea se enervează.* Caracterizată de prezența corelativelor *cu cât... cu atât; pe cât... pe atât; de ce... de aceea, de ce... de ce...*, se deosebește de complementul comparativ proporțional (vezi *supra*, **1.7**; **Complementul comparativ, 2.3**) doar prin tipul de regent.

3.3. Comparația de egalitate cu regent nominal

În grupul nominal, comparația de egalitate se realizează printr-o structură comparativă care îndeplinește funcția de atribut.

Elementele de relație sunt aceleași – *ca, precum, cât, cum: un om* ***ca acela;*** *un om* ***precum voi;*** *un om* ***cât casa;*** *un om* ***cum era acela.*** În această construcție se folosesc destul de mult și adverbele cu rol de elemente de relație *asemenea* (*asemeni*) și *aidoma*, urmate de grup nominal în dativ: *un om* ***asemenea (aidoma) nouă.***

Cel mai adesea, grupul sintactic comparativ care determină un nominal corespunde subiectului predicației comparate; e mai puțin frecventă reducerea la alt component al propoziției elidate: *o dezordine* ***ca la noi.*** Se poate păstra și un determinativ al subiectului: *un ou* ***ca de ciocolată.*** Când se păstrează un atribut în genitiv, poziția subiectului transpus în construcția comparativă este realizată de pronumele semiindependent *al*: *o rochie* ***ca a Mariei.***

4. ALTE CONSTRUCȚII COMPARATIVE

În categoria mai largă a comparației pur calitative intră și structurile care descriu identitatea sau nonidentitatea. Acestea se exprimă lexical, prin pronume, adjective sau adverbe demonstrative, dar impun și construcții sintactice asemănătoare cu cele ale comparației descrise până acum.

Comparația de identitate se realizează prin adjectivul de identitate *același,* care primește un complement introdus de prepozițiile *ca* (*și*) sau *cu:*

Vorbesc **aceeași** *limbă* ***ca a basileilor pe care-i reneagă.*** („Secolul 20", 1997);

Raportarea la realitatea externă operei nu se va mai face, aparent, cu **aceeași** *ușurință* ***ca și în cazul literaturii clasice.*** (A. Blandiana, *Autoportret*).

Comparația de nonidentitate se realizează prin structuri cu adjective sau adverbe care au o semantică specifică, presupunând distingerea, de exemplu *diferit* sau *deosebit*, construite cu un complement prepozițional: *I s-ar putea chiar atribui, din perspectivă europeană, un discurs* **diferit** *nu numai* ***față de măreția sa trecută,*** *dar și prin raport la rangul pe care i l-au rezervat câțiva moderni.* (C. Noica, *Modelul*); *La început eram mândră de condiția mea* **deosebită** ***de a celorlalți copii.*** (A. Blandiana, *Autoportret*). Frecvente sunt construcțiile cu pronumele și adjectivul nehotărât *altul / alt* sau cu adverbul *altfel,* urmate de un complement introdus prin marca *decât* (*Țăria ei este și ea* **alta** ***decât cea modelatoare de lege.***, C. Noica, *Modelul*).

CONSTRUCȚII CU PROPOZIȚII RELATIVE

1. ASPECTE DEFINITORII

Propozițiile relative sunt o specie de subordonate circumscrise după tipul de conectiv: pronume, adjectiv sau adverb relativ. Din această perspectivă, se opun propozițiilor conjuncționale (vezi **Construcții cu propoziții conjuncționale**). Conectivul relativ se deosebește de cel conjuncțional prin faptul că amalgamează două roluri sintactice: conector interpropozițional (*operator* al subordonării) și constituent cu *funcție sintactică* în propoziția subordonată.

Una dintre particularitățile relativelor românești este prezența obligatorie a conectivului relativ. Ocurența unor propoziții subordonate cu relativ nelexicalizat este rară în limba română și este supusă unor puternice constrângeri semantice (vezi *infra,* **3.3.1.1**), ex.: *Nu-i nimeni Ø să-l ajute., Va fi primul Ø să-i salute.*

1.1. Construcția relativă prototipică

O structură relativă prototipică este alcătuită așadar din trei componente: un *element relativ* care pune în legătură o poziție sintactică din subordonată (*categorie relativizată*) cu un centru sintagmatic dintr-o altă propoziție (termen regent al relativei și *antecedent* al relativului). Categoria relativizată reprezintă poziția sintactică pe care o „eliberează" relativul deplasat în poziția inițială a subordonatei: *Îți aduc eu* ***cartea***$_i$ [**pe care**$_i$ o citea ($\mathbf{e}_i$) ea ieri]., ***Copilul***$_i$ [**care**$_i$ râde ($\mathbf{e}_i$)] *este al ei.*

Simbolul ***e*** marchează poziția sintactică nerealizată fonetic de unde a fost deplasat relativul.

Indicele ***i*** marchează identitatea referențială dintre elementul relativ, categoria relativizată din subordonată și centrul din regentă (antecedentul propoziției relative) al cărui determinativ este întreaga propoziție relativă.

1.2. Construcția relativă cu antecedent nelexicalizat

În situațiile în care antecedentul din propoziția regentă este nelexicalizat, locul său fiind preluat de întreaga propoziție relativă, conectorul funcționează ca dublu substitut – al antecedentului și al categoriei relativizate: *Pleacă în vacanță* (e_i) [**cine**$_i$ termină lucrarea ($\mathbf{e}_i$)].

Relativele din prima categorie (cf. *supra,* **1.1**) sunt *relative cu antecedent*, cele din a doua categorie, cu antecedent nelexicalizat, *relative fără antecedent* sau *relative libere* (vezi descrierea ambelor categorii, *infra,* **3.1**).

Diferența dintre cele două tipuri de propoziții relative poate fi descrisă și în termenii relației dintre regentul sintactic și antecedentul semantico-referențial (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal relativ, 4.5**): în primul caz, regentul sintactic al relativei și antecedentul semantico-referențial al conectivului coincid, în cel de-al doilea caz, în absența antecedentului, regentul relativei este un alt cuvânt din propoziția matrice (în exemplul de mai sus, verbul predicat *pleacă*).

Din perspectiva „intimității" legăturii sintactice cu propoziția regentă, se disting relative *integrate sintactic* și *relative izolate* (*periferice*) – vezi *infra,* **3.3.**

1.3. Propozițiile interogative indirecte parțiale

În tradiția gramaticală românească, în categoria propozițiilor relative sunt incluse și ***propozițiile interogative indirecte parțiale***, în virtutea faptului că, în vorbirea indirectă, cuvântul interogativ dobândește statut de marcă a subordonării, ca și elementul relativ din propozițiile relative neinterogative. Să se compare propoziția relativă neinterogativă de sub (a) cu relativa interogativă indirectă de sub (b), corespunzătoare propoziției interogative directe de sub (c):

(a) *Se îmbracă mai întâi* ***cine vine la petrecere.***

(b) *M-a întrebat* ***cine vine la petrecere.***

(c) ***Cine vine la petrecere?***

Inventarul conectorilor celor două tipuri de relative se suprapune parțial: cu excepția pronumelui relativ compus *ceea ce*, a relativului invariabil *de* (cu utilizare limitată stilistic) și a pronumelor / adjectivelor nehotărâte, toate pronumele / adverbele relative (*care, cine, ce, cât, unde, când, cum*) se utilizează atât în propozițiile relative neinterogative, cât și în cele interogative indirecte.

Relativele interogative indirecte sunt întotdeauna integrate sintactic, adică nu ocupă decât poziții actanțiale sau predicative în structura matricei, vezi *infra,* **3.3.** În privința pozițiilor sintactice pe care le pot ocupa în grupul regent, distribuția celor două tipuri de relative este diferită numai în privința pozițiilor de complement indirect, predicativ suplimentar și complement predicativ al obiectului, ocupate întotdeauna de relative propriu-zise, toate celelalte putând avea ambele realizări propoziționale: relativă propriu-zisă și relativă interogativă.

Interogativele indirecte au ca termen regent verbe de comunicare (*a întreba, a răspunde, a spune, a zice, a povesti, a explica* etc.) sau verbe care exprimă procese cognitive (*a ști, a (nu) avea habar, a afla, a descoperi, a stabili, a-și aminti, a-și aduce aminte, a vedea* – utilizat metaforic, cu sens cognitiv), uneori și verbe de atitudine sau de incertitudine (*a (nu-)i păsa, a se frământa*): ***Mă întreb*** *cu cine vine la petrecere.*, ***Nu văd*** *ce mai are de spus acum.*, ***Se frământă*** *ce să facă.*, ***Nu-mi pasă*** *cine vine.* Regentul unei interogative indirecte poate fi și un substantiv sau un adjectiv înrudit semantic cu verbele enumerate mai sus: *Mi-am pus* ***întrebarea*** *cine mai vine la petrecere. / Eram* ***curioasă*** *cine te-a căutat.* (vezi **Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării, 5.3.1.2**).

Clasa semantică din care face parte regentul nu reprezintă un criteriu decisiv pentru delimitarea celor două categorii de relative (interogative și propriu-zise), pentru că o serie de verbe, nominale și adjective din lista de mai sus admit ambele tipuri de subordonate, uneori realizate chiar simultan: *Am întrebat* [***pe cine*** *era acolo*]$_1$ [***unde este intrarea***]$_2$. Subordonata 1 este relativă propriu-zisă (completivă directă), subordonata 2 este relativă-interogativă (completivă secundară).

Inserția pe lângă conector a adjectivului/adverbului ***anume*** poate fi un test de recunoaștere a relativelor interogative: *Am întrebat-o* [***cine anume*** *vine*]., *Nu mi-a spus* [***unde anume*** *are casa de vacanță*]., *N-am aflat* [***ce anume*** *s-a întâmplat*]., *Nu-mi pasă* [***cine anume*** *pleacă*]. *Întrebarea* [***ce anume*** *să fac nu-mi dă pace*]. *N-am niciun dubiu* [***cine anume*** *e vinovatul*].

Gruparea [relativ + *anume*] este exclusă din contexte noninterogative: **Am întrebat* [***pe cine anume*** *era acolo*] ***unde*** *este intrarea.*, **N-am aflat* [***ce anume*** *voiam să aflu*]., **Nu-mi pasă de* e_i [***cine***$_i$ ***anume*** *pleacă*]., **Sigură pe* e_i [***cine***$_i$ ***anume*** *vine la petrecere*] *nici n-a mai dat alte telefoane.* Simbolul e_i marchează nelexicalizarea unui nominal din regentă care este coindexat cu relativul și față de care se subordonează relativa propriu-zisă.

1.4. Poziția propoziției relative în grupul nominal complex

În grupul nominal complex, propoziția relativă se află în poziție finală. Ea determină (alături de adjective, grupuri prepoziționale, propoziții conjuncționale) un antecedent nominal, reprezentând o extindere a grupului nominal minimal. De exemplu: (a) *această nouă vacanță a mea de vară* ***pe care o așteptasem atâta,*** (b) *casa aceasta de la munte a tinerilor noștri prieteni* ***unde am petrecut atâtea clipe minunate,*** (c) *un bilet de tren pentru clasa a doua* ***pe care îl cumpărase cu două zile înainte.*** (*apud* Florea 1983).

> Adjectivele care mai pot apărea după propoziția izolată nu aparțin grupului nominal, ex.: *Fata,* ***care îl știa bine****, supărată, îl certă.*

Afirmația privind topica postpusă se referă numai la relativele cu antecedent lexical, cele fără antecedent sunt reperabile și în poziție antepusă propoziției regente, de exemplu: (***Ceea***) ***ce mă bucură*** *este că ai terminat lucrarea la timp.*, ***Când termini lucrarea,*** *anunță-mă!*

> Propozițiile relative se pot afla în această poziție pentru că, prin intermediul elementului relativ, asigură cea mai explicită marcare a statutului de determinativ: relativul este un termen anaforic care recuperează sub aspect referențial centrul nominal și face posibilă continuarea neîntreruptă a lanțului de determinări (vezi **Anafora, 5.2.2**). De obicei, antecedentul propoziției relative este un termen plin referențial, dar există și situații în care acesta este la rândul lui un anaforic: *Îmi place* ***mașina***$_i$ *aceasta, dar nu-mi place* ***cea***$_i$ **pe care**$_i$ **mi-ai arătat-o tu**.

O organizare specială sub aspectul ordinii constituenților prezintă construcțiile **relative scindate** de tipul: (a) *Cel* ***care m-a căutat*** *este Ion.* sau (b) (***Ceea***) ***ce mă bucură*** *este că am terminat lucrarea la timp.* Acestea sunt construcții relative emfatice, având drept corespondent neemfatic structuri de tipul: (a') *M-a căutat Ion.* sau (b') *Mă bucur(ă) că am terminat lucrarea la timp.*

Fenomenul *scindării,* prin care iau naștere construcțiile relative de acest tip, este un fenomen gramatical complex, motivat pragmatic. Prin introducerea unui element relativ și a unui verb copulativ, structura inițială „se sparge" și se reorganizează ca enunț ecuativ: X = Y.

Din punct de vedere semantic, componentul aflat în poziție de *topic* al enunțului rezultat este o variabilă însoțită de o relativă (tipul a) sau încorporată într-o relativă (tipul b) (vezi **Organizarea focală a enunțului, 5.3**). Prin reorganizarea enunțului, prima secvență devine și *temă* a enunțului. Constituentul focalizat, asociat copulei, identifică variabila și devine *remă* (vezi **Organizarea tematică a enunțului, 2.1.3.4**).

Din punct de vedere sintactic, structurile rezultate de tip (a) sunt atributive relative cu antecedent pronume semiindependent (*cel / cea / cei / cele*), în acord

gramatical cu constituentul pus în ecuație (asociat copulei): ***Cel*** *care a intrat e* ***băiatul*** *ei.*, ***Cea*** *pe care o caut e* ***sora*** *ta.* Structurile de tip (b) sunt mai dificil de interpretat. Sunt posibile două variante: fie relativa introdusă prin (*ceea*) *ce* este subiectivă, în virtutea poziției inițiale și a statutului de *temă*, iar subordonata conjuncțională este predicativă, fie relativa este predicativă, iar subordonata conjuncțională subiectivă, în virtutea faptului că informația de natură categorială se află în relativă, al doilea component al structurii vehiculând informația de identificare. În favoarea ultimei interpretări s-ar putea aduce și argumentul acordului. Când componentul asociat copulei este un nominal la plural, verbul se acordă cu acesta: (***Ceea***) ***ce l-a deranjat*** **au fost** ***țipetele*** *lor.*

1.5. Identificarea antecedentului

O dificultate a interpretării expresiilor anaforice este slaba „saturare semantică" a elementului anaforic. În situații de acest fel, identificarea antecedentului „corect" este dificilă. În cazul relativelor, când între centrul nominal și relativă se află mai mulți constituenți care depind de același centru, sunt posibile unele interferențe între referința centrului și cea a altor expresii referențiale. De exemplu, în enunțul: *A pomenit de casa aceea de la munte a tinerilor noștri prieteni* ***de care mă leagă amintiri foarte plăcute.***, antecedentul relativului poate fi atât grupul nominal ***casa*** *aceea de la munte,* cât și grupul nominal *tinerilor noștri* ***prieteni.***

Interferențele referențiale se pot produce numai între expresii aflate la același nivel ierarhic cu relativa sau între centru și expresia referențială din imediata vecinătate a propoziției relative.

Dezambiguizarea se poate face fie prin alegerea relativului, fie prin reluarea sursei referențiale, fie prin alte mijloace aflate la dispoziția vorbitorului pentru ca actul referinței să fie reușit (dublare prin clitic, acord).

De exemplu, în enunțul: *A pomenit de casa aceea de la munte a tinerilor noștri prieteni* ***unde am petrecut atâtea clipe minunate.***, alegerea adverbului relativ *unde* în locul conectivului pronominal *care* rezolvă ambiguitatea, pentru că singura sursă referențială posibilă este *casa de la munte*, dată fiind trăsătura semantică [Locativ], comună nominalului și relativului.

Ambiguitatea se poate rezolva și prin reluarea antecedentului: *A pomenit de casa aceea de la munte a tinerilor noștri prieteni,* ***casă / prieteni de care mă leagă amintiri foarte plăcute.***

> Reluarea nu se realizează întotdeauna ca dublare lexicală a centrului, ci poate fi o anaforă lexicală (vezi **Anafora, 6**): *Sensurile inventariate mai sus ne permit să observăm* ***complexitatea*** *și* ***profunzimea*** *conceptului de literatură,* ***trăsături*** **care sunt și ale spațiului denumit de concept.** (Gh. Crăciun, *Introducere*).

Când antecedentul relativei este centru al unui grup nominal complex, identificarea lui corectă este mai dificilă. În exemplul de mai jos, doar diferența de număr dintre cele două nominale și marca de plural a relativului fac posibilă lectura neambiguă: *De asemenea, în unele situații, produsul încorporează și* **elemente de creație** ***a căror*** *estimare, deși este mai dificilă, trebuie avută în vedere în evaluarea activității considerate.* (Internet, 2001).

Ambiguitatea se evită tot prin acord și în situațiile când substantivul nedeterminat se află încastrat într-o structură complexă (de exemplu, un grup

prepoziţional dominat la rândul lui de un grup nominal): *tipul* ***de decizii ce*** *urmează a fi* ***luate.***

2. CONECTORII PROPOZIŢIILOR RELATIVE

2.1. Sistemul de conectori

Limba română deţine un ***sistem de pronume / adjective / adverbe relative*** care se suprapune parţial peste sistemul de pronume / adjective / adverbe interogative. Cu excepţia formelor *ceea ce* şi *de*, elementele constitutive ale sistemului de cuvinte relative sunt omonime cu cele interogative (vezi **I, Pronumele şi adjectivul pronominal relativ, Pronumele şi adjectivul pronominal interogativ**). Dezambiguizarea se face numai în contextul sintactic.

Cuvintele relative aparţin unei propoziţii subordonate şi sunt fie în relaţie anaforică faţă de un termen din propoziţia regentă, în relativele cu antecedent (vezi *supra*, **1.1**), de exemplu: (a) *Ţi-am adus cartea*$_i$ ***pe care***$_i$ *mi-ai cerut-o*$_i$, fie substituie acel termen, în relativele libere (vezi *supra*, **1.2**), ca în exemplul (b) *Ţi-am adus* (e_i) ***ce***$_i$ *mi-ai cerut*. În (a), pronumele relativ este legat referenţial de antecedentul *cartea*, dar şi de poziţia de extragere a relativului, adică poziţia eliberată de relativul deplasat din subordonată (e_i), precum şi de cliticul pronominal (o_i). Legătura se conservă şi când antecedentul lipseşte, vezi (b), unde relativul este un dublu substitut, al unui element din regentă şi al unui element din subordonată: *Ţi-am adus* ~~*cartea*~~$_i$ *[****ce***$_i$ *mi-ai cerut* ~~*cartea*~~$_i$*]*.

Cuvintele interogative sunt ocurente în propoziţii interogative parţiale (directe sau indirecte) şi nu sunt implicate în nicio relaţie anaforică din afara propoziţiei respective: (c) ***Pe care***$_i$ *mi-ai cerut-o*$_i$*?* (interogativă directă), (d) *Te-am întrebat* ***pe care***$_i$ *mi-ai cerut-o*$_i$ (interogativă indirectă). În exemplele de sub (c) şi (d), din lanţul referenţial lipsesc „verigile" exterioare propoziţiei (pronumele este liber în domeniul de discurs).

> Ca şi în cazul relativelor libere, în relativele interogative indirecte elementul „şters" din propoziţia regentă este substituit de întreaga propoziţie subordonată, însă conectorul nu are şi calitatea de substitut al elementului „şters", a se vedea indexarea diferită: *Te-am întrebat* ~~*ceva*~~$_j$ *[****pe care***$_i$ ***mi-ai cerut-o***$_i$*]*$_j$).

Ca o consecinţă a definirii propoziţiilor relative (vezi *supra*, **1**), dar având în vedere şi mecanismul sintactic de subordonare al cărui operator este elementul relativ, se consideră pronume / adjective / adverbe *relative* atât formele ocurente în propoziţii relative propriu-zise (neinterogative), cât şi conectorii relativelor interogative indirecte. Acestea, deşi conservă trăsăturile semantico-pragmatice pe care le manifestă în interogativele directe, funcţionează ca mărci ale relaţiei de subordonare la nivelul frazei.

Alături de pronumele / adjectivele / adverbele relative propriu-zise, o serie de pronume / adjective / adverbe nehotărâte pot avea statut de relative (vezi **I, Pronumele şi adjectivul pronominal nehotărât, 3.1**). Ele apar numai în construcţiile relative neinterogative libere, integrate sintactic sau izolate (periferice): (a) ***propoziţii relative integrate sintactic***: *Nu răspunde* ***oricui*** *te caută!, Îţi aduce* ***orice*** *carte îi ceri., Se duce* ***oriunde*** *îl trimiţi.*; (b) ***propoziţii relative izolate*** (***periferice***): *Nu răspunde,* ***oricine*** *te-ar căuta!,* ***Orice*** *carte ai citi, tu eşti tot plictisită.,* ***Oriunde*** *te-ai duce, nu uita de prietenii vechi!* (vezi *infra*, **3**).

2.2. Frecvenţa conectorilor

În ceea ce priveşte frecvenţa conectorilor, există importante deosebiri între cele două tipuri de construcţii relative. Conform statisticilor, în relativele propriu-zise (neinterogative), pronumele / adjectivul relativ *care* ocupă prima poziţie, urmat de *ce* şi de *ceea ce*. Mult mai puţin frecvente sunt formele *cât, cine*, pronumele nehotărâte (*oricare, orice, oricine*) şi relativul invariabil *de* (aflat pe ultimul loc în ierarhie).

În interogativele indirecte, distribuţia conectorilor este diferită: pronumele / adjectivul *ce* ocupă primul loc, urmat de *cine* şi de *care*.

Adverbele relative sunt distribuite astfel: în relativele neinterogative, cel mai frecvent este *când*, urmat de *cum* şi *unde*, pe ultimele poziţii plasându-se *cât* şi adverbele nehotărâte. În relativele interogative indirecte, cel mai frecvent adverb este *cum*, urmat de locuţiunea adverbială *de ce* (ocurentă numai în acest tip de propoziţii relative), şi de adverbele *unde, cât, când.*

2.2.1. *Care*

Relativul *care* este pronumele cu cea mai mare frecvenţă de ocurenţă în propoziţia relativă.

> Conform statisticilor, în limba actuală, peste două treimi dintre propoziţiile relative au acest conector. În statistica pe tipuri de relative, *care* ocupă primul loc în cazul relativelor cu antecedent. În relativele fără antecedent din limba actuală, locul lui *care* este luat de pronumele / adjectivul relativ *ce*.
>
> Relativul *care*, cu forma de genitiv şi dativ, este cel mai puţin frecvent, în toate categoriile de propoziţii relative. Cel mai mic procent se înregistrează în registrul oral (sub două procente din totalul ocurenţelor), iar cel mai mare (aproximativ zece procente), în registrul scris. Acest contrast este un reflex al diferenţelor dintre cele două registre privind „planificarea lingvistică" a enunţului. În registrul oral, locutorul optează pentru cea mai comodă formă a relativului, cea care nu pune probleme de acord în gen şi număr. Semnificativ este şi faptul că, dintre toate cazurile, nominativul ocupă locul privilegiat, dar acest fapt poate avea o explicaţie pragmatică.

În interogativele indirecte, frecvenţa lui *care* este foarte mică (se poate compara cantitativ cu cea din relativele fără antecedent). În ceea ce priveşte distribuţia formelor cazuale ale pronumelui / adjectivului *care*, predomină şi aici formele de nominativ.

2.2.2. *Ce*

Pronumele / adjectivul relativ invariabil *ce* se plasează în poziţia a doua, după *care*, însă într-un procent de cinci ori mai mic. În interogativele indirecte, *ce* ocupă primul loc, cu o frecvenţă mai mare decât a conectorilor adverbiali şi de cinci ori mai frecvent decât *care*, deci într-un raport invers faţă de situaţia din relativele neinterogative.

În ipostaza de adjectiv relativ, *ce* este prezent exclusiv în relativele libere. *Ce* funcționează și cu valoare de exclamativ: ***Ce** ploaie a început!* (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal relativ, 4.4**).

2.2.3. ***Ceea ce***

Ceea ce este singurul pronume relativ compus (pentru tratarea formelor *cel ce, cei ce, cele ce,* vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal relativ, 1.1**), ocurent numai în propoziții relative neinterogative. Este mai frecvent în relativele libere integrate sintactic decât în cele izolate (vezi *infra*, **3**) și foarte rar în relativele cu antecedent, unde are o ocurență limitată la un singur antecedent: pronumele nehotărât *tot*.

Este concurat de relativul *ce*, cu care împărtășește următoarele configurații sintactice:

(a) relative cu antecedent: *Pe taraba buchinistului constănțean găsești absolut **tot ce** te interesează în materie de beletristică sau carte tehnică.* (Rlib, 2002)., ***Tot ceea ce** ar putea deranja se cenzurează.* (Rlib, 2002);

(b) relative libere, în poziții sintactice marcate prepozițional (cu prepoziția impusă obligatoriu de un constituent din propoziția regentă): *Ne pare bine că vedem știrile din țară și că suntem la curent **cu ce** se întâmplă.* (TV, 2001), *Mă tem **de ceea ce**-o să iasă din Parlament.* (TV, 2002) sau în poziții sintactice neprepoziționale: *Adu-mi (**ceea**) **ce** ți-am cerut.;*

(c) construcții relative scindate: *Adică **ceea ce** spun eu acuma, eu cred că va fi confirmat de ce-o să se-ntâmple după noiembrie 2002.* (TV, 2001), ***Ce** nu înțelegem noi este de ce Guvernul nu și-a recunoscut donația încă de la început?!* (Rlib, 2002).

Există și contexte în care *ceea ce* nu poate înlocui relativul *ce*:

(a) în relative cu antecedent nominal (în afară de pronumele *tot*): *Se abțin însă, mirat de iritarea (*__ceea__) **ce**-l cuprinsese deodată.* (D. Baiski, *Luna*).

(b) în contexte în care relativul *ce* este adjectiv: *I-a explicat babei Rizea (*__ceea__) **ce** atribuțiuni are președintele și a promis că va face o statistică a bisericilor ridicate în țară.* („Adevărul", 1999).

În unele contexte, *ce* este exclus din pozițiile lui *ceea ce*, de exemplu în relative pseudoscindate reluate printr-o proformă: *Sunt alături cu sufletul de voi și **ceea ce**$_i$ faceți voi puțini tineri sunt în stare s-**o**$_i$ facă.* (TV, 2001) / *?Sunt alături cu sufletul de voi și **ce**$_i$ faceți voi puțini tineri sunt în stare s-**o**$_i$ facă.*; ***Ceea ce** spusese **o** făcuse doar așa, dintr-o pornire firească.* (D. Baiski, *Luna*) / ****Ce** spusese **o** făcuse doar așa, dintr-o pornire firească.*

> Vorbitorii folosesc cliticul neutru *o* (alături de proforma *a face*) ca anaforic pentru secvența introdusă de *ceea ce*. Relativul *ceea ce* este așadar resimțit ca „neutru", în acord cu proformele *o* și *a face*. Pierderea lui *ceea* slăbește gradul de acceptabilitate a construcțiilor.

2.2.4. ***Cât***

Cât poate fi pronume / adjectiv sau adverb relativ, formele lui trimit la cantitate, durată, proporție (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal relativ, 1.1; Pronumele și adjectivul pronominal interogativ, 2; Adverbul, 4.2.4**). În calitate de relativ, *cât* se asociază cu puține prepoziții: *din câte, după câte* etc., spre deosebire de interogativul *cât*, ale cărui combinații cu prepoziții sunt mai

numeroase. În privința frecvenței lui în propozițiile relative, adverbul ocupă primul loc, urmat de pronume și de adjectiv.

2.2.5. ***Cine***

Cine este întotdeauna pronume și, spre deosebire de relativele *ce* și *care*, în limba actuală are totdeauna statut de centru, deci nu se folosește în relative cu antecedent (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal relativ, 1; 3.1, Pronumele și adjectivul pronominal interogativ, 2**). În organizarea relativelor libere, *cine* are o frecvență foarte mică (sub un procent).

În privința flexiunii, predomină și în cazul lui *cine* formele de nominativ-acuzativ, în special acuzativ prepozițional. *Cine* se combină frecvent cu prepoziția *cu*, impusă de verbul din subordonată, dar și cu alte prepoziții impuse de un termen din regentă (*de către cine, de la cine, la cine, în funcție de cine, pentru cine* etc.), relativul fiind nodul în care subordonata se „împletește" cu regenta: *Mergem **la** (e$_i$) **cine**$_i$ ne invită.* (vezi *infra*, **3.3.2** și **Imbricarea, 1.1**).

În interogativele indirecte, *cine* este mai frecvent decât în relativele propriu-zise. Și aici, distribuția pe cazuri este similară cu cea din relative, cel mai mic număr de ocurențe se înregistrează pentru formele de genitiv-dativ ale relativului.

> Contrastul dintre utilizarea lui *cine* în relative și interogative indirecte se poate explica prin originea interogativă a lui *cine*. Utilizarea lui ca relativ s-a impus mai târziu în română, ceea ce explică faptul că adesea se simțea nevoia reluării lui în regentă prin alt pronume: *Cine te-a trimis acolo, acela să te-ajute!*. Dacă relativul *cine* apare astăzi foarte rar dublat de corelativ, aceasta se poate datora faptului că fenomenul corelației este specific subiectivelor introduse prin *cine*, iar subiectivele aparțin la rândul lor stilului sentențios, destul de puțin reprezentativ pentru româna actuală.

2.2.6. ***De***

Relativul invariabil *de* funcționează în limbajul popular, fiind substituibil prin *care*. Antecedentul lui este [± Personal], de cele mai multe ori pronumele semiindependent *ăl* sau demonstrativul popular *ăla*: *ăl(a) **de** l-ai văzut.* În limba literară actuală, *de* este destul de rar: *În toți anii **de** trecură, doar din povestirile martorilor la spectacole, ale actorilor și regizorilor care au colaborat cu centrul am aflat câte ceva* [...] (Rlib, 2002).

2.2.7. ***Pronumele nehotărâte***

Sub aspectele avute în vedere aici, pronumele nehotărâte *oricine, orice, oricare* nu prezintă trăsături diferite de ale componentului de bază (*cine, ce, care*). Formele cu *ori-* prezintă interes sub aspect semantico-sintactic, prin tipul de cuantificare pe care îl asociază relativei (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal nehotărât, 3.1**; vezi și *infra*, **3**).

2.2.8. ***Adverbele relative***

Adverbele relative *unde, când, cum, cât* funcționează ca mărci ale joncțiunii relative când categoria relativizată este plasată în poziție de circumstanțial (pentru cazul special al adverbului *cum*, și în poziție de nume predicativ și predicativ suplimentar). Sunt așadar anafore adverbiale a căror sursă referențială se găsește în propoziția matrice. Alături de aceste adverbe, se include în microsistemul adverbelor relativ-interogative și locuțiunea adverbială *de ce*, corespunzătoare unui

adjunct cu sens cauzal sau final. *De ce* funcționează numai în propoziții relative interogative indirecte: *M-a întrebat **de ce** n-am venit.*

2.3. Dinamica sistemului de conectori

Inventarul conectorilor relativi cunoaște o anumită dinamică, în sensul că pronumele sau adverbele relative tind ca în unele contexte să-și „tocească" sensul, apropiindu-se de statutul sintactic al conjuncțiilor. Fenomenul se manifestă însă în diferite grade, de la stadiul de „clișeu sintactic" sau de lexicalizare a unor construcții sintactice, până la conversiunea contextuală la clasa conjuncțiilor (este cazul adverbelor relative *unde, când, cum,* vezi **I, Conjuncția, 7.1**).

Se poate afirma că sistemul relativ românesc conține două tipuri de conectori, deosebiți atât sub aspect sintactic, cât și sub aspect pragmasemantic:

– ***relativizatori*** = pronume / adjective / adverbe relative cu rol de operator sintactic al „încastrării" propozițiilor relative în structura propoziției regente;

– ***relatori*** = cuvinte relative cu funcție relativizatoare slăbită, care asigură legarea sintactică a unor propoziții relative *izolate*, neintegrate sintactic în structura regentei (vezi *infra,* **3**).

Semantic, *relativizatorii* se află într-o relație de tip anaforic cu un element referențial din regentă, pe când *relatorii* nu aparțin unui asemenea „lanț anaforic"; ei nu prezintă decât parțial trăsăturile anaforice ale relativizatorilor.

Funcționează ca *relatori* conectivele:

(a) ***ceea ce*** cu sens neutru, în contexte în care rezumă o secvență anterioară și relansează enunțul printr-o legătură sintactică mai laxă decât cea subordonatoare, ex.: *Nu mi-a ascultat sfatul, **ceea ce l-a costat, până la urmă.***

> Se poate vorbi de două ipostaze ale relativului compus *ceea ce*. ***Ceea ce***$_1$ are statut de *relator,* foarte apropiat de conjuncții (prin aceasta înțelegând că unul dintre cele două roluri sintactice ale relativelor – cel de conector sintactic a două secvențe – devine mai pregnant, opacizându-i-se calitatea de anaforic; nu întâmplător aceste pronume și adverbe relative apar în propoziții apozitive, unde legătura sintactică este mai laxă, vezi *infra,* **3.4.1.3**). A se vedea și tendința, manifestată mai ales în limba vorbită, de a se folosi forma *ceea ce* în construcții anacolutice: *Cristian este deja cu un picior în groapă* [...]. ***Ceea ce** mă abțin de la a-mi spune părerea.* (A. Buzura, *apud* Avram 2001).
>
> ***Ceea ce***$_2$ are statut de *relativizator,* adică îndeplinește un rol dublu, de conector care asigură legarea sintactică a enunțului și de element anaforic, vehicul pentru informația referențială din propoziția regentă: *Adu-mi **ceea ce** ți-am cerut.*
>
> De aici rezultă sensibilitatea lui *ceea ce* față de configurația sintactică a enunțului în unele situații (vezi *supra,* **2.2.3**) și indiferența în altele (în propozițiile apozitive).

(b) ***care***, în configurațiile ***după care, la care, drept (pentru) care***, ex.: *Animalul se scutură, se dezmetici, privi în jur, **după care** se pierdu grăbit printre mărăcini.* (D. Baiski, *Luna*); *Și i-am spus că și io am stat și mi-am făcut temele, știi, **la care** el a percutat imediat...* (IVLRA); [...] *reclamantul Iancu poate trece pragul bucătăriei, conform articolului 274 din Codul de procedură civilă. Cu recurs. **Drept pentru care**, în cele din urmă, abia am reușit să-l evacuez cu forța, fiind un locatar deosebit de certăreț* (I. Iovan, *Comisia*).

> Tot aici se poate include ***care*** din construcțiile anacolutice, de exemplu: [...] *era miliție la mijloc, **care** nu se putea să ...să facem scandal.* (*apud* Vulpe 1980).

(c) ***unde***, în contexte globalizante, similare cu cele în care apare *ceea ce,* ex.: *Soarele, ieșit acum peste acoperișul anticariatului de peste drum, îi mângâia plăcut obrazul. **De unde** i se păru că frigul se mai îmblânzise puțin.* (D. Baiski, *Luna*). Într-un registru de tip special, *unde* este la limita extremă a „conjunctivizării", adică a alunecării spre conjuncție: *Evaluarea ritmului de lucru: Rm = t.n./ Tm x 100, **unde:** Rm – ritm de lucru (coeficient de viteză), T.n. – timp prevăzut de normativ (timp dezirabil), Tm – timp efectiv utilizat* (Internet, 2001).

(d) (*pe*) ***când,*** conector al unei circumstanțiale opoziționale: *Sănătatea economică a Chinei este din ce în ce mai înfloritoare, **pe când** situația economică a Japoniei se deteriorează.* (Rlib, 2002) sau în construcții în care adverbul nu-și pierde complet valoarea temporală, însă nu mai este un relativizator (dublu substitut) pentru că, de data aceasta, lipsește propoziția regentă; în plus, dobândește o valoare exclamativă: *Și **când** mă gândesc că la lansarea „Evenimentului zilei" am aruncat fluturași din elicopter până mi s-a făcut rău.* (R. Popescu, *Purtătorul de cuvânt*).

> Construcțiile de acest tip sunt rudimente ale unor construcții bipropoziționale din care s-a păstrat doar relativa, regenta fiind suprimată. Ea este însă ușor de reconstituit, grație stereotipiei acestor formule.

În afară de *ceea ce,* toți *relatorii* sunt variante contextuale ale *relativizatorilor* omonimi. Relatorii au în comun modificarea statutului de operator al relativizării, pierderea legăturii cu unul dintre cei doi membri ai construcției relative – antecedentul sau termenul de substituit din regentă și categoria relativizată, adică poziția sintactică din care este deplasat relativul. În toate cazurile de sub (a–d), s-a slăbit legătura cu porțiunea stângă a derivației fie prin izolare (parțială), ca în cazul lui *după care, la care, ceea ce, de unde,* dar cu extinderea sursei referențiale la întreaga propoziție regentă, fie prin pierderea legăturii cu sursa referențială din regentă (cazul *pe când*), fie prin dispariția totală a regentei (de exemplu: *A fost foarte plăcut spectacolul. Și **când te gândești** că n-am vrut să vin √ !*).

> În unele situații, se conservă relația cu regenta, dar se pierde relativa fie parțial, prin ștergerea predicației, ca în exemplul *Cicilia refuză plata până la câștigarea procesului intentat, deși e cert că respectivul nu a primit educația corespunzătoare, aruncând periodic obiecte,* [***printre care** √ și alimente.*] (I. Iovan, *Comisia*) – relativă *partitivă,* vezi *infra,* **3.4.1.2**. –, fie total, ca în *Aș pleca, dar n-am* [***unde** √*], [***când** √*] *și* [***cu cine** √*]., structură în care rămâne exprimat doar relativul.

Există, de asemenea, contexte în care se manifestă o anume stereotipie a formulei de joncțiune: relativul se asociază constant cu un regent, semn că elementul relativ se află probabil într-o fază de tranziție către statutul de conjuncție. De exemplu, în relative partitive de tipul: *Au primit 50 de milioane, **dintre care** 30 le-au cheltuit pe mașini.*, lanțul anaforic care leagă antecedentul, relativul și categoria relativizată este intact, așadar pronumele încă funcționează ca operator al relativizării. În aceeași situație se găsesc „clișeele" sintactice *în măsura /*

cazul / ipoteza / situația în care, vezi exemplele: *Interpretarea pe care el o dă operei e adevărată* ***în măsura în care*** *ea e coerentă, pertinentă, convingătoare* (Gh. Crăciun, *Introducere*).; *Intervenția militară din Irak* [...] *va repoziționa Rusia ca furnizor de petrol* ***în cazul în care*** *cele două state vor stabili un regim de administrare a Orientului Mijlociu* („Cotidianul", 2002).

> Pentru ***în cazul în care***, există o alternativă conjuncțională: locuțiunea *în caz că*, o dovadă clară că fenomenul de „conjunctivizare" se produce. Structura „de tranziție" coexistă un timp cu locuțiunea conjuncțională, probabil chiar vor rezista în paralel, dacă vorbitorul consideră avantajoasă în anumite situații varianta cu relativ. A se vedea situațiile în care relativul *care* e înlocuit de *când*: ***În cazul când*** *nu vor avea succes* [...] *mafiile caviarului vor primi o grea lovitură* („Adevărul", 1999).

Se poate stabili o ierarhie privind gradul de „sudură" din grupări – de la *în măsura în care,* cu cel mai înalt grad de coeziune (nominalul nu primește determinanți și nu poate fi flexionat: **în măsurile în care*, **în măsura extremă în care...*), la *în ipoteza în care,* stadiu intermediar (componenta nominală admite și determinări adjectivale, de exemplu: *în ipoteza cea mai sumbră în care...*) și până la *în cazul în care*, *în situația în care*, cu cea mai slabă legătură a componentelor, pentru care se înregistrează și variante flexionare ale nominalului (*în situațiile în care, în cazurile în care*) și sunt posibile și amplificări ale grupului nominal (*în situația aceasta în care...*).

Asociat unui relativ, adverbul *indiferent* „coagulează" gruparea respectivă, care, pe lângă sensul concesiv, adaugă și valoarea unui cuantificator universal de „liberă alegere". Grupareą formată din *indiferent* și relativ tinde să-și modifice statutul, însă procesul de transformare în locuțiune conjuncțională nu este încă încheiat. Sinonimia cu pronumele nedefinite (*oricine, orice, oricare* etc.) nu este un argument suficient pentru a le considera locuțiuni, dar poate demonstra tendința de schimbare. Grupările *indiferent* + relativ pot fi interpretate ca grupuri prepoziționale având drept centru un rudiment al locuțiunii prepoziționale *indiferent (de)*: *indiferent de* ***cine / ce / care*** > *indiferent* ***cine / ce / care***: *Evenimentul de la Moscova arată că,* ***indiferent cine*** *se află acum la conducerea noii Al-Qaeda, acesta a optat pentru un traseu de război presărat cu atentate spectaculoase.* (Rlib, 2002), ***Indiferent ce*** *poem citeai, erai filmat pe o bancă, în parcul pustiu, sub salcâm...* (A. Bodiu, *Jurnalexpress*), *Observ cu surprindere și indignare că se încearcă implicarea mea într-o afacere,* ***indiferent care*** *ar fi aceea.* („Adevărul", 2000).

Dinamica sistemului de conectori relativi se înscrie în procesul amplu al dinamicii limbii și ilustrează tendința de schimbare a statutului unor elemente de joncțiune (deja încheiată în unele cazuri; a se vedea valorile clar conjuncționale ale lui *când* și *unde*, **I, Adverbul, Conjuncția**).

3. CLASIFICAREA PROPOZIȚIILOR RELATIVE

O primă partiție a propozițiilor relative privește prezența sau absența antecedentului. Se identifică astfel două categorii de propoziții relative: ***relativa cu antecedent***, de ex.: *Mi-a fost de mare ajutor* ***cartea$_i$ pe care$_i$*** *mi-ai împrumutat-o$_i$* (e_i) și ***relativa liberă***, care ocupă poziția antecedentului nelexicalizat, de ex.: *Mi-a fost de mare ajutor* (***e$_i$***) ***ce$_i$*** *mi-ai împrumutat* (e_i).

3.1. Propoziții relative cu antecedent

Cel mai frecvent, propozițiile relative au ca regent nominale sau se includ în grupuri nominale, așadar sunt realizări de tip propozițional ale poziției sintactice *atribut*. Relativele atributive al căror regent este totodată și antecedent al conectorului relativ sunt propoziții relative cu antecedent. Să se compare: *Adu-mi* ***cartea$_i$ care$_i$ e pe masă.***, unde relativul este un element anaforic, legat referențial de nominalul regent *cartea*, cu *Asta a fost* ***dorința$_i$ cui$_j$ a venit primul aici.***, unde relativul și nominalul regent sunt diferite referențial. Regentul propoziției atributive nu este și antecedent al relativului, deci subordonata este o relativă liberă.

Din punctul de vedere al clasei morfologice căreia îi aparține, regentul antecedent al propoziției relative poate fi: (a) substantiv (***Oamenii*** *care beau bere sunt obezi.*), (b) pronume (***Tot*** *ce ți-am spus este adevărat.*) sau substitute numerale (***Al doilea*** *pe care l-a concediat a mai avut probleme și altădată.*).

Un caz particular îl reprezintă construcțiile în care antecedentul propoziției relative este un adjectiv sau un participiu cu valoare adjectivală. Relativul (întotdeauna *ce* adverbial) este nume predicativ în subordonată: ***De supărată ce*** *era, nici nu se uita la noi.*

> În construcții de acest tip, propoziția relativă funcționează ca marcă a determinării graduale pentru adjectivul din propoziția regentă, de aceea se poate vorbi aici de o valoare adverbială a relativului. Subordonata relativă este circumstanțială.

În condiții similare, propozițiile relative pot avea antecedenți adverbiali: ***Bine cum*** *lucra de obicei, a rezolvat problema fără greșeală.* Și în aceste construcții se manifestă restricții în privința selecției elementului relativ, care va fi întotdeauna adverbial, dacă antecedentul este adverb de mod. Cu adverbe de alt tip în regentă, *cum* nu mai este adverb relativ, ci conjuncție: ***Departe cum*** *stătea, nu ajungea mereu la timp.* (vezi **Circumstanțialul de cauză, 2.1.1.3, 2.3.2**).

> În unele lucrări de specialitate se menționează un tip de relative cu antecedent propozițional. Conectivele care pot „relua" o propoziție sau o secvență multipropozițională sunt *relatorii* ***după care, la care*** și ***ceea ce*** cu valoare neutră (vezi *supra,* **2.3**), ex.: ***Copilul era ținut de mamă, după care*** *fu dat servitoarei.*, ***Am certat-o că nu și-a terminat lecțiile, la care*** *ea mi-a răspuns printr-un gest de lehamite.*, ***N-a venit când l-am chemat și nici n-a răspuns la telefon, ceea ce*** *m-a supărat.* Aceste construcții relative nu sunt relative cu antecedent (și nu sunt nici atributive, vezi **Atributul 2.7**), ci au un statut sintactic special, determinat de tipul de dependență față de regentă și de natura conectivului (vezi *infra,* **3.4.1.3**).

Un criteriu suplimentar de clasificare a propozițiilor relative cu antecedent îl constituie rolul semantic al relativei în raport cu antecedentul. Anumite particularități semantice ale acestuia, corelate cu trăsături ale predicatului relativei și cu o serie de restricții privind selecția relativului permit identificarea a două clase de relative cu antecedent: **relative restrictive (determinative)** și relative **nonrestrictive (explicative, descriptive)**.

Terminologia utilizată în literatura de specialitate în legătură cu această distincție este departe de a fi unitară. În funcție de modelul teoretic în care se face descrierea, în funcție de școala, de tradiția lingvistică căreia îi aparține cercetătorul, denumirile propuse în tipologia relativelor cunosc variații importante (relative *determinative / restrictive / neizolate / solidare* vs *explicative / nonrestrictive / apozitive / izolate*). Încadrarea neechivocă a construcțiilor relative într-unul dintre tipuri este, de asemenea, o problemă dificilă, în lipsa unor criterii pertinente de diferențiere.

În delimitarea celor două categorii de relative se apelează, de regulă, la criterii semantice. Opoziția dintre determinative și explicative poate fi formulată (a) în termeni de *extensiune a conceptului* desemnat de antecedent sau (b) în termeni de *clasă / subclasă*:

(a) Relativa din construcția: *Oamenii* ***care beau bere*** *sunt obezi.* este o adăugire *determinativă*, pentru că ideea de „om" nici nu conține, dar nici nu exclude ideea de „a bea bere". Relativa restrânge extensiunea primului termen, astfel încât *oamenii* înseamnă *o parte a oamenilor.* Din punct de vedere semantic, relativa *restrictivă* (*determinativă*) formează împreună cu antecedentul un concept total, o idee complexă, nonechivalentă conceptual cu primul termen. Spre deosebire de relativa *restrictivă*, relativa *explicativă* (*nonrestrictivă*) este o adăugire care nu restrânge extensiunea antecedentului; în *Oamenii,* ***care sunt dotați cu rațiune****, înțeleg necesitatea legilor.*, relativa dezvoltă un concept deja conținut în cel al cuvântului *om*; nu modifică, nici nu restrânge conceptul acestui termen.

(b) În termeni de *clasă / subclasă*, relativa *restrictivă* restrânge ansamblul denotat de nume și delimitează o subclasă, iar relativa *nonrestrictivă* nu selectează și nu restrânge ansamblul care trebuie delimitat independent de relativă.

Criteriilor semantice de delimitare a celor două tipuri de relative li se pot asocia unele trăsături descriptive și criterii de identificare suplimentare:

– schimbarea sensului frazei (relativa explicativă este omisibilă, restrictiva, nu); să se compare: *Colegii tăi de grupă,* ***pe care i-am cunoscut anul trecut****, sunt foarte simpatici. / Colegii tăi de grupă* [Ø] *sunt foarte simpatici.* cu *Persoanele* ***care au intrat*** *sunt prietenii mei. / *Persoanele* [Ø] *sunt prietenii mei;*

– inserția unor modalizatori (*se pare, se zice, din păcate, probabil* etc.) sau a unor conectori pragmatici (*de altfel, așadar, cum spuneam* etc.), acceptați numai de relativele explicative: *El,* ***care nu mănâncă cu plăcere niciodată****, mi-a spus că vrea să participe. / El,* ***care din păcate / se pare / de altfel nu mănâncă cu plăcere niciodată****, mi-a spus că vrea să participe.* Inserția acelorași modalizatori în relativele restrictive conduce la enunțuri agramaticale: *Oamenii* ***care muncesc cu plăcere*** *trăiesc mai mult. / *Oamenii care se pare / din păcate / probabil muncesc cu plăcere trăiesc mai mult. / *Oamenii care așadar / de altfel muncesc cu plăcere trăiesc mai mult.*

– inserția semiadverbului restrictiv *numai*, acceptată doar de relativele restrictive: *Studentul* ***care învață în timpul semestrului*** *ia note mari în sesiune. / Numai studentul* ***care învață în timpul semestrului*** *ia note mari în sesiune.*

– selecția modului verbal din relativă (conjunctivul este rezervat restrictivelor): *N-am găsit pe nimeni* ***care să mă însoțească la spectacol.*** */ Am găsit pe cineva* ***care să mă însoțească la spectacol.***

– prezența pauzei (marcată grafic prin virgulă), ca semn prozodic al determinării de tip apozițional: *Invitații,* ***care vor să danseze****, se întorc în salon.* vs *Invitații* ***care vor să danseze*** *se întorc în salon.*

Niciunul dintre testele enumerate nu conduce însă la rezolvarea convenabilă a distincției, pentru că trebuie avute în vedere și aspecte ce țin de organizarea sintactică a construcției, precum și de situația concretă de comunicare. Aceeași construcție poate avea o „citire" restrictivă (evenimențială) sau nonrestrictivă (nonevenimențială sau generică) în anumite contexte.

3.2. Propozițiile relative libere

Propozițiile relative libere ocupă poziția sintactică a antecedentului nelexicalizat (substituit de pronumele sau de adverbul relativ din subordonată). „Vizibilitatea" antecedentului este criteriul după care se face distincția dintre relativele cu antecedent și relativele libere. Să se compare: *A adus* ***cartea****$_i$* ***ce****$_i$ i-ai cerut-o$_i$* (e_i). – relativă cu antecedent (ocupă poziția de *atribut* al numelui *cartea*) cu *A adus* ~~***cartea***~~*$_i$* [***ce***$_i$ *i-ai cerut* (e_i)]. – relativă liberă (ocupă poziția sintactică de *complement direct*).

În privința poziției sintactice a centrului nelexicalizat în organizarea propoziției regente, nu există restricții, acesta putând fi subiect, complement direct, complement indirect, complement prepozițional, nume predicativ, predicativ suplimentar, circumstanțial etc. În toate situațiile, propoziția relativă liberă va ocupa poziția sintactică a antecedentului nelexicalizat – subiect: *Îmi place* (e_i) ***ce****$_i$* ***aud.***, complement direct: *A adus* (e_i) ***ce****$_i$* ***i-am cerut.***, complement indirect: *I-a răspuns* (e_i) ***cui****$_i$* ***l-a felicitat.***, complement prepozițional: *Se bucură* ***de*** (e_i) ***ce****$_i$* ***i-ai spus.***, predicativ suplimentar: *L-ai văzut* ***ce face****?*, atribut (echivalent al unui atribut genitival sau prepozițional): *Hai să mergem fiecare pe la casa* (e_i) ***cui****$_i$* ***ne are.***, *Coborârea anevoioasă* ***de unde l-ai obligat să urce*** *l-a costat cam mult.*, circumstanțial: *S-au dus* (e_i) ***unde****$_i$* ***i-ai trimis.*** */* ***cu cine****$_i$* ***i-a chemat.*** */* ***cum****$_i$* ***au venit*** etc.

3.3. Relative integrate sintactic

În funcție de „intimitatea" relației cu regenta și de poziția ocupată în organizarea acesteia, subordonatele relative se pot clasifica în două categorii majore: relative *integrate sintactic* și relative *izolate* (*periferice*).

Trăsătura comună tuturor ***relativelor integrate sintactic*** este legătura sintactică puternică față de un centru din propoziția regentă; prezența lor este necesară pentru gramaticalitatea structurii regentei. Relativele *integrate* sunt fie *relative cu antecedent*, atributive restrictive, al căror regent nominal are și calitatea de antecedent al relativului, fie *relative libere*, subordonate care ocupă poziții sintactice impuse de *structura actanțială* a unui centru din regentă: completive directe, indirecte, prepoziționale, completive secundare, circumstanțiale obligatorii etc.

Relativele izolate (*periferice*) sunt supuse într-o măsură mai mică constrângerilor (sintactice sau semantice) din partea regentei, pentru că ele sunt constituenți facultativi, informația pe care o vehiculează având relevanță la nivel

extrasintactic. În categoria relativelor izolate se includ atât *relative cu antecedent* (*nonrestrictive*), cât şi *relative libere* (circumstanţiale facultative).

3.3.1. *Relative cu antecedent*

În inventarierea acestui subtip de relative *integrate sintactic,* o mare importanţă are zona de joncţiune a propoziţiei subordonate, complexul semantico-sintactic alcătuit de antecedent şi relativ. Mecanismele complexe ale legăturii de tip relativ sunt traduse mai ales prin *forma* relativizatorului (realizare lexico-gramaticală şi marcă de caz), aflată într-o strânsă dependenţă de tipul antecedentului care guvernează relativa.

Toate subordonatele din această categorie sunt *atributive*, nominalul antecedent al relativului fiind totodată şi regentul propoziţiei.

Cel mai frecvent dintre ***antecedenţii*** acestui tip de propoziţie relativă este substantivul, urmat de pronumele semiindependent şi de alte pronume: demonstrative, nehotărâte, negative şi numerale.

> De regulă, pronumele personale, reflexive, posesivele, ca şi numele proprii sau numele relaţionale (de rudenie sau care exprimă alte relaţii) nu acceptă restrângerea referinţei, aşadar nu pot fi antecedenţi ai relativelor integrate sintactic (întotdeauna restrictive); se asociază numai cu relative izolate, nonrestrictive (vezi *infra,* **3.4.1**). Numai în anumite situaţii de comunicare şi în condiţii speciale de „decupaj referenţial" operat de relativă asupra referentului antecedentului, nominale din această categorie pot reprezenta antecedenţi ai relativelor restrictive: **Mama** ***care l-a crescut şi nu mama naturală...*** / **Ion** ***care a absolvit colegiul anul acesta şi nu Ion din seria anterioară*** / **Dunărea** ***care trece pe la noi şi nu Dunărea vineză,*** **Tu** ***care eşti acum şi nu tu cel de dinaintea accidentului.*** etc.

(a) **Substantivul** poate fi nedeterminat, o expresie referenţială aflată la prima menţiune în frază: *Nu există* ***zi în care să nu-l caute cineva.*** sau un nume cu „citire" virtuală: *Voi n-aţi avut probleme cu turci, cu: cu: aprins* ***case-n care stau turci pentru...*** (CORV).

Determinanţii asociaţi substantivului antecedent sunt foarte variaţi. Cu **articol nehotărât**, substantivul este fie prima menţiune în context: *Se învârte robinetul şi ţâşneşte apa, caldă, opărită, iar asta* ***într-o vreme când era oprită în tot oraşul*** („Transilvania expres", 2000)., fie anaforic (reluare): *E doar o maşină roşie acolo,* ***o maşină pe care n-o mai văd*** *după ce fac duş.* (A. Bodiu, *Jurnalexpress*), fie generic: *În lumea ei de acasă,* ***o femeie care intra neînsoţită într-un bar*** *şi îşi comanda băutură era fie o beţivă, fie o prostituată în căutare de clienţi.* (A. Bittel, *Întâlnire*).

> Referentul la care trimite nominalul poate avea existenţă reală sau virtuală. Când antecedentul relativei este un nume din cea de-a doua categorie, de regulă predicatul relativei este la modul conjunctiv: *I-a fost greu până a găsit* ***un pictor care să-i reproducă tabloul pe o bucată de etamină apretată.*** (D. Baiski, *Luna*).

Substantivul cu **articol hotărât** (însoţit sau nu de determinative adjectivale şi precedat sau nu de prepoziţii) este cel mai frecvent antecedent al relativelor

integrate sintactic. El se referă la indivizi identificabili pornind de la clasa pe care o reprezintă numele (citire *specifică*) sau la ansamblul unei clase (citire *generică*). Ambele sunt posibile când substantivul este antecedent al unei relative integrate sintactic: ***Oamenii care au intrat acum*** *sunt invitaţii Anei.* / ***Oamenii care sunt cumpătaţi*** *trăiesc mai mult.*

> Cei mai frecvenţi conectori ai relativei cu antecedent substantival sunt ***care*** şi ***ce***, concurenţa dintre ei fiind determinată de trăsături semantice ale antecedentului (vezi **I, Pronumele şi adjectivul pronominal relativ**). Selecţia relativizatorilor adverbiali depinde de natura lexicală a antecedentului: *Am discutat pentru prima dată chiar* ***în ziua când am ajuns la Lisabona.*** (A. Bodiu, *Jurnalexpress*), *Ar urma apoi un party organizat* ***la cafeneaua unde citesc M. şi P.*** (*ibid.*), *Acest lucru m-a determinat să mă adresez Dumneavoastră, nădăjduind că* ***în perioada cât voi lipsi*** *veţi avea răgazul necesar de a reflecta şi a decide.* (I. Iovan, *Comisia*), *În funcţie de* ***modul cum se produce reducerea grosimii,*** *efilarea poate fi primară sau secundară.* (S. Pauliuc şi C. Dinu, *Geologie*).

Substantivul antecedent al relativelor integrate se asociază cu **adjective pronominale nedefinite** (*alt, vreun, atât(a), cutare, câţiva, orice, fiecare, tot* etc.) şi **cantitative** (*mulţi, puţini*): *Ştiu că* ***o altă etimologie care a mi-a generat mari probleme*** *a fost la dulf, pentru că nu... da, nu se prea nu e de găsit.* (IVLRA), *Ei au avertizat, de asemenea, că vor executa 10 ostatici* ***pentru fiecare membru al comandoului care va fi ucis*** *sau √* ***rănit de poliţie.*** (Rlib, 2002). Adjectivul *tot* este un cuantificator universal care, asociat nominalului, face ca extensiunea acestuia să fie apoi delimitată de întregul ansamblu [cuantificator + nominal + relativă]: *Mai mult decât atât, vreau să te felicit pentru* ***toate programele pe care le dai*** *şi aş vrea cât mai mult să dai mai multe filme bune.* (TV, 2000). **Adjectivul demonstrativ** precedă substantivul sau este postpus acestuia. Relativizatorul îşi procură referinţa de la antecedent prin intermediul demonstrativului, construcţia având un oarecare grad de redundanţă: *Am iubit satul până în acest moment, dar* ***izolarea$_i$ aceasta$_i$ în care$_i$ mă aflu*** *şi oamenii care nu sunt aşa cum am crezut eu, ci sunt egoişti şi cu ciudă pe mine şi pe mama, mă face să-l urăsc.* (V. Cristea, *Jurnal*). Când demonstrativul este antepus, substantivul nu are morfem de determinare definită, aşadar demonstrativul, pe lângă rolul deictic, cumulează şi rolul de indicator al clasei la care se referă numele: *În ce departamente sau în ce sectoare sunt angajate* ***[acele persoane]$_i$ care$_i$ fac obiectul diferendumului.*** (IVLRA). **Adjectivul negativ** reduce la zero extensiunea nominalului. Ca reflex sintactic al acestei trăsături semantice a antecedentului, modul verbal din relativă este (de cele mai multe ori) conjunctivul. Acelaşi efect de cuantificare şi de selecţie modală în relativă se înregistrează şi în cazul adjectivului *singur*: *Nu exista* ***un singur om*** *în facultate* ***care să-l fi citit de bunăvoie pe Borges.*** (R. Petrescu, *Eclipsa*). Când nominalul are sens spaţial sau temporal, relativa poate avea conector adverbial: ***E primul loc unde la micul-dejun se mănâncă o aşa-zisă mâncare caldă.*** (A. Bodiu, *Jurnalexpress*), *Însă* ***din prima clipă când pusese piciorul pe asfaltul parizian,*** *toate acestea îi apăruseră ca o corvoadă, o pierdere inutilă de timp, şi căutase în agendă adresa hotelului ieftin.* (A. Bittel, *Întâlnire*).

(b) **Pronumele** antecedente ale relativelor integrate sintactic sunt pronume nehotărâte şi negative, semiindependente, demonstrative şi numerale. **Indefinitele** (compuse cu structura [relativ + *-va*] sau [*alt-* + relativ + *-va*]) *ceva, cineva, careva, altceva, altcineva* etc. se comportă întocmai ca substantivele cu articol nehotărât, putând primi relative ca unic determinativ sau în asociere cu determinativi de tip adjectival sau cu grupuri prepoziţionale: *Mă întreabă* ***ceva la care nu ştiu să răspund.*** (V. Cristea, *Jurnal*), *E.B. are 60 de ani şi nu a văzut niciodată* ***pe cineva de la primărie care să cureţe pe Strada Traian Moşoiu,*** *pentru că nimeni nu vine să mătură pământul.* („Transilvania expres", 2002). În acelaşi mod se comportă şi **negativele** *nimeni* şi *nimic*: *Colonelul e furios când află că n-am găsit* ***nimic care să se potrivească temerilor noastre.*** (Camil Petrescu, *Ultima noapte*), *N-am găsit* ***pe nimeni care să-mi dea vreo informaţie.***

Pronumele **semiindependent** ***cel*** este cel mai frecvent dintre antecedenţii pronominali ai propoziţiilor relative; atât în relativele integrate sintactic cu relativizatorul *care*, cât şi în cele cu *ce*, este mai frecvent decât demonstrativul „independent" *acela*.

> Ca antecedent al relativei, *cel* apare în două categorii de construcţii, în care actualizează următoarele valori: ***deictic*** sau ***anaforic*** al unui nume propriu / comun deja menţionat (prin care se evită repetiţia şi se permite lansarea unei noi predicaţii) sau anaforă în construcţii relative scindate.
>
> În ipostaza de ***deictic*** pentru un referent cu trăsătura [+ Uman]: *persoană, ins, individ, om,* referinţa nominalului substituit se reconstituie cu ajutorul relativei, care funcţionează astfel ca o expresie referenţială aflată la prima menţiune în context: ***Cei care staţi la margine*** *trebuie să vă mutaţi pe rândul de la uşă.*
>
> Sursa referenţială a lui *cel* ***anaforic*** poate fi un nume propriu sau un nume comun menţionat deja în context: *După turnir stau de vorbă cu* **U. G.,** ***cea care a făcut*** *(...)* ***documentarea pentru istoria trenului sud-nord.*** (A. Bodiu, *Jurnalexpress*) sau un pronume personal: *Mă întreb dacă* **noi,** ***cei care am trăit această experienţă,*** *am înţeles ceva.*

Când nominalul substituit (fără nicio sursă referenţială în context) este [– Animat], se foloseşte forma de feminin plural cu valoare neutră şi se preferă relativizatorul *ce*: ***În cele ce urmează*** *vom prezenta şi alte elemente componente ale procesului de comunicare.* (Internet, 2000).

Situaţiile în care pronumele semiindependent selectează alt relativizator în afară de *care* şi *ce* sunt rare. În exemplul următor, selecţia adverbului *unde* este posibilă, pentru că nominalul sursă referenţială pentru *cel* este un locativ: *Punctul informativ,* ***cel unde se aflau computerele,*** *era aşezat, cu discreţie, la dreapta Pseudo-Sanctuarului.* (A. Bodiu, *Jurnalexpress*). Şi **pronumele demonstrative** cunosc cele două ipostaze discutate mai sus – substitut al unui nume cu trăsătura [+ Personal] şi anaforic: *Mai întâi de toate trebuie spus că nu sunt* ***dintre aceia care cred că poezia este intraductibilă.*** (A. Bodiu, *Jurnalexpress*), *În ultimă instanţă,* **ea** *e* ***aceea*** [***care*** *asigură coeficientul de generalitate şi specificitate al studiilor de istorie şi critică literară*]. (G. Crăciun, *Introducere*). **Numeralele pronominale** substituie un nominal a cărui referinţă o cuantifică: *Eu n-am văzut decât* ***vreo doi sau trei care-au votat,*** *restul s-au abţinut.* (TV, 2002).

> În anumite condiţii (predicatul relativei la conjunctiv şi un anumit antecedent, de pildă un pronume negativ, indefinit, numeral etc.), conectorul relativ poate lipsi: *Nu-i nimeni* ***Ø să m-ajute.,*** *Voi fi prima* ***Ø să salut o asemenea schimbare.*** etc. Posibilitatea suprimării relativului depinde mai ales de prezenţa conjunctivului în relativă, pentru că morfemul mobil ***să*** preia rolul de conector subordonator în absenţa conectorului relativ. Există trei contexte principale în care relativa are predicat la modul conjunctiv: (a) **context volitiv** (relativă subordonată unui verb volitiv, unui verb volitiv încastrat într-o altă propoziţie sau într-o frază imperativă: **Se doresc** *mai multe articole cu un conţinut politic* ***în care să se vorbească despre preşedinte.***), (b) **context negativ / interogativ / ipotetic** (antecedentul este complement al unui verb la formă negativă, interogativă sau al unui verb dintr-o propoziţie condiţională: **Nu mai avea** *pe nimeni* ***care s-o ajute.,*** **Ai** *pe cineva* ***care să te-ajute?,*** **De-ar avea** *prieteni* ***care s-o ajute,*** *ar termina treaba.*), (c) **context superlativ** (factorul care declanşează folosirea conjunctivului se găseşte în GN complex care conţine relativa şi care este sau face parte dintr-o expresie superlativă: **Nu există moment mai potrivit** ***în care să întrebi asta.***).

3.3.2. *Relative libere (fără antecedent)*

Relativele integrate sintactic fără antecedent pot avea aceeaşi organizare ca şi relativele cu antecedent lexical, discutate mai sus. Deosebirea dintre cele două subcategorii de propoziţii relative constă în anularea realizării lexicale a tuturor constituenţilor grupului nominal antecedent (atât a centrului nominal, cât şi a determinativelor sale). Trăsăturile sintactice ale antecedentului sunt însă active, astfel, relativizatorul va fi influenţat de acestea atât sub aspectul formei cazuale, cât şi în ceea ce priveşte dublarea prin clitic; într-o oarecare măsură, selecţia tipului de relativ depinde de aceste trăsături abstracte ale grupului nominal.

Poziţiile sintactice pe care le pot ocupa relativele integrate sintactic din această categorie sunt poziţii actanţiale, impuse de structura gramaticală a grupului regent: *subiect* (**Vine** *în excursie* (e_i) ***cine**$_i$ **termină eseul.***), *complement direct* (**A citit** (e_i) ***ce**$_i$ **i-ai trimis tu.***), *complement indirect* (*I-***a povestit** *asta* (e_i) ***oricui**$_i$ **a fost dispus** să asculte.*), *complement prepoziţional* (*El* **contează pe** (e_i) ***ce**$_i$ **îi trimiţi tu.***), *nume predicativ* (*El nu va* **deveni** *niciodată* (e_i) ***ce**$_i$**-ţi doreşti tu.***), *complement predicativ al obiectului* (*Şi-***a intitulat** *cartea* (e_i) ***cum**$_i$ **şi-a dorit.***), *predicativ suplimentar* (*L-am văzut* (***e**$_i$*) ***cum**$_i$ **învaţă.***), *circumstanţial obligatoriu* (*Lucrurile n-*au **decurs** ***cum ai fi vrut tu.***).

Legătura dintre relativa integrată sintactic şi antecedentul său cunoaşte diferite grade de „vizibilitate": ***transparenţă > semitransparenţă > opacitate.***

Situaţiile de ***transparenţă*** corespund antecedentului cu realizare fonetică (vezi *supra,* **3.3.1**).

În categoria construcţiilor cu joncţiune ***semitransparentă*** se includ relativele libere al căror antecedent nelexicalizat este dominat de un grup prepoziţional cu prepoziţie „vizibilă", adică menţinută şi după „ştergerea" grupului nominal, şi cele al căror conector este în alt caz decât cazul corespunzător categoriei relativizate. Relativizatorul se supune simultan constrângerilor exercitate de un termen din regentă (recţiune cazuală, prepoziţională) şi de un termen din subordonată care îl domină. Cum condiţiile impuse de cei doi sunt uneori contradictorii, formal,

relativizatorul este pus în situația de a „face o alegere"; vezi *infra,* **3.3.2.1** și **3.3.2.2**, descrierea situațiilor posibile.

> Aceste configurații sintactice sunt cunoscute în literatură ca „împletiri ale regentei cu subordonata", „amalgamări sintactice", fenomene de „sinteză sintactică", de „îmbricare", vezi **Imbricarea**.

Cazurile de ***opacitate*** sunt situații de coincidență, de „consens" în privința constrângerilor exercitate de cele două domenii aflate în „joncțiune relativă": grupul sintagmatic regent și subordonata relativă, vezi *infra,* **3.3.2.3.**

3.3.2.1. *Relative „semitransparente". Constrângeri de regim prepozițional*

„Încastrarea" relativei integrate sintactic cunoaște grade diferite de profunzime: antecedentul relativei poate fi dominat de un grup prepozițional aflat la rândul său sub dominația unui alt grup sintactic. Restricția prepozițională poate veni din stânga, adică prepoziția „vizibilă" aparține regentei (cazurile (a)–(c)) sau poate fi exercitată din dreapta, din domeniul relativei (cazurile (d)–(f)).

(a) Grupul prepozițional este dependent de un grup nominal: *Aș dori ca acum, în pragul unei triste aniversări, să-mi exprim* ***părerea de rău*** **pentru** (e_i) **ce**$_i$ **s-a întâmplat anul trecut în Statele Unite**. (TV, 2002), ***Gândul*** *la cumpărături și* **la** (e_i) **ce**$_i$ **faci acolo**. (IVLRA).

(b) Grupul prepozițional este dominat de un grup verbal. Prepoziția este impusă de un centru verbal din regentă: *Iar dumneata măsoară-ți cuvintele. Și nu* ***te baza*** **pe** (e_i) **ce**$_i$ **scrie** *ori nu scrie el în procesul verbal.* (R. Petrescu, *Eclipsa*), *Grig* ***râde*** **la** (e_i) **ce**$_i$ **spun**, *așa e...*(R. Popescu, *Purtătorul de cuvânt*).

> Când nominalul nelexicalizat (e_i) are trăsătura [+ Personal], relativizatorul preia această trăsătură, prin selecția formei *cine*: *Sensibil, sărac, orgolios cât cuprinde, la întoarcere* ***va trece*** *probabil* **la** (e_i) **cine**$_i$ **îl va aprecia primul**. (R. Popescu, *Purtătorul de cuvânt*). Tipul de relativizator depinde și de trăsăturile semantice ale categoriei relativizate. Când categoria relativizată e cuantificată, e ales, de exemplu, *cât: Și numără ăla de puncte îl împărțim* **la** (e_i) **câți doctori suntem** *și avem per doctor cât ar trebui să facă.* (IVLRA).

(c) Grupul prepozițional depinde de un grup adjectival: *Sunt* ***mirată*** **de** (e_i) **câte accidente se întâmplă.**

În exemplele de sub (d)–(e), prepoziția „vizibilă" este asociată relativizatorului ca reflex al recțiunii exercitate asupra lui de un centru de grup din relativă:

(d) Într-o primă situație, grupul prepozițional aparține propoziției relative: *Ce v-a decontat? / – Transportu, trenu, avionu,* (e_i) ***cu ce au venit***. (IVLRA). Prepoziția *cu* nu aparține regentei, ci este „deplasată" împreună cu relativul din categoria relativizată (*au venit* ***cu*** ...).

(e) A doua posibilitate este cea în care relativizatorul este dominat de un grup prepozițional, dar același grup prepozițional își justifică existența și în regentă, ca în exemplul: *Vorbesc* ***cu cine*** *vorbești și tu.* Poziția antecedentului nelexicalizat față de prepoziție sugerează că oricare dintre cele două prepoziții ar rămâne „vizibilă", se va găsi tot în vecinătatea relativului: *Vorbesc* ***cu*** (e_i) ***cine***$_i$ *vorbești și tu.* (prepoziția aparține domeniului regentei) sau *Vorbesc* (e_i) ***cu cine***$_i$ *vorbești și tu.* (prepoziția aparține categoriei relativizate și s-a deplasat împreună cu relativul).

(f) Există însă și a treia posibilitate: ambele domenii (regenta și relativa) exercită constrângeri privind recțiunea prepozițională, producându-se interferențe

de regim prepozițional similare cu ceea ce se întâmplă în amalgamările de mărci cazuale (v. *infra,* **3.3.2.2**): *Depinde* ***pe ce*** *mizezi.* Verbul regent al relativei impune prepoziția *de*, însă conectorul relativei s-a deplasat împreună cu prepoziția *pe,* impusă de verbul *a miza* din subordonată: *Depinde* (*~~***de***~~ e_i) ***pe ce*** *mizezi.* În limba română, prepoziția impusă din relativă (când categoria relativizată este un grup prepozițional) se grupează obligatoriu cu relativul, de aceea enunțuri în care ar fi respectat regimul prepozițional al ambelor grupuri prepoziționale sunt agramaticale: **Depinde* ***de*** (e_i) ***ce*** *mizezi* ***pe***.

3.3.2.2. *Relative „semitransparente". Constrângeri cazuale „divergente"*

(a) *Relativizator supus constrângerilor cazuale din regentă.* În această categorie se încadrează construcții de tipul *Dau* ***cui*** *cere.*, în care relativizatorul preia de la constituentul fără realizare fonetică toate trăsăturile abstracte relevante pentru interpretarea enunțului; aceste trăsături sunt însă în dezacord cu restricțiile impuse relativizatorului din interiorul subordonatei relative. Cazul poate fi impus de un centru adjectival: ***recunoscător*** **cui m-a ajutat** sau adverbial: **Cui**$_i$ **nu este obișnuit cu astfel de lucruri** *îi*$_i$ *este* ***greu*** *să se descurce.* Formal, relativul preia trăsăturile numelui nelexicalizat și este în cazul dativ, caz impus de adjectivul, respectiv, de adverbul din regentă. În același timp, în subordonată, relativul ocupă poziția sintactică a categoriei relativizate: subiect în ambele exemple. „Combinările" posibile sunt destul de numeroase, vezi **Imbricarea, 1.1.1**.

(b) *Relativizator supus constrângerilor cazuale din relativă.* În alte situații, tensiunea dintre cele două poziții se rezolvă în favoarea relativei, impunându-se mărcile reclamate de categoria relativizată. Când numele nelexicalizat de care depinde subordonata este în poziție de subiect, propoziția relativă este topicalizată, pentru o marcare mai clară a acestei poziții: **Cui îi trebuie tablouri** *să vină acasă.* (V. Cristea, *Jurnal*), *Ar trebui să-l lăsați să spună ce are de spus și* **cui nu-i convine** *să mute pe alt program, că de-aia s-a inventat telecomanda.* (TV, 2002). Relativul este în cazul dativ (complement indirect în subordonată), iar propoziția relativă este, în ambele exemple, subiectivă.

> În sintaxa populară se întâlnesc destul de frecvent construcții topicalizate de tipul: ***Cine*** *se amestecă în tărâțe îl mănâncă porcii.* (Proverb). Formal, relativul este în cazul nominativ, dar poziția sintactică a numelui nelexicalizat este de complement direct (a se vedea dublarea prin clitic). Și aici, relativul s-a acomodat în privința mărcii cazuale la constrângerea din subordonată, legătura cu regenta fiind reconstituită cu ajutorul cliticului.

3.3.2.3. *Relative „opace"*

Opacitatea poate fi rezultatul unor constrângeri cazuale „consensuale". Mărcile cazuale impuse din regentă nominalului antecedent sunt în acord cu mărcile cazuale impuse din subordonată relativizatorului. Nominalul antecedent fiind nelexicalizat, conectorul relativ se supune constrângerilor din regentă.

> Explicația poate fi (și) de natură pragmatică. Este mult mai ușor de interpretat (și de planificat) un enunț în care pozițiile sintactice sau cel puțin mărcile cazuale ale antecedentului și ale relativizatorului coincid, decât enunțurile cu mărci divergente. Respectarea acestui principiu se impune mai cu seamă în cazul relativelor fără antecedent, care nu conțin în regentă o expresie referențială „gazdă".

Şi aici există două situaţii: omonimie sau identitate cazuală.

(a) Omonimie cazuală

Grupul nominal antecedent este marcat pentru acuzativ, iar relativizatorului i se impune cazul nominativ: *Îi promit o antologie din care* ***să aleagă*** ($e_{acuzativ}$) **ce$_{nominativ}$ îi place** (A. Bodiu, *Jurnalexpress*).

Grupul nominal e marcat pentru nominativ, iar relativizatorului i se impune cazul acuzativ: ***Îi ajunge*** ($e_{nominativ}$) **ce$_{acuzativ}$ i-am adus**.

Se pot include în această categorie şi construcţii de tipul celor discutate *supra*, **3.3.2.1**, dacă grupul prepoziţional care domină relativa nu este lexicalizat: *Le explic că Proiectul nu e un plan: pur şi simplu* ***îmi dau seama*** (~~***de***~~ e_i) **ce$_i$ voi face.** (R. Popescu, *Purtătorul de cuvânt*), *Mă gândesc* (~~***la***~~ e_i) **ce$_i$ a fost aici**. Deşi absentă fonetic, prepoziţia rămâne prezentă din punct de vedere sintactic, ea fiind impusă de regimul verbului din regentă, care determină interpretarea sintactică a subordonatei: completivă prepoziţională.

(b) Coincidenţă de caz şi de poziţie sintactică

Nominalul nelexicalizat şi relativul sunt în aceeaşi poziţie sintactică, de exemplu, nume predicativ: *M-am trezit după ce Lelu nu mai* ***era*** ($e_{nominativ}$) **ce$_{nominativ}$ a fost pentru mine**. (V. Cristea, *Jurnal*) sau subiect: ***Nu mai conta*** ($e_{nominativ}$) **ce$_{nominativ}$ se întâmplă aici sau acolo.** (P. Cimpoieşu, *Simion*) sau complement direct: ***Mi-a adus*** ($e_{acuzativ}$) **ce$_{acuzativ}$ am cerut.** etc.

(c) Coincidenţă de caz, poziţii sintactice diferite

Nominalul nelexicalizat şi relativul sunt în poziţii sintactice diferite, dar cazul impus din regentă şi cazul impus din subordonată coincid: *Îmi place* ($e_{nominativ,\ s}$) **ce$_{nominativ,\ NP}$ a devenit Maria**.

Situaţia este frecvent întâlnită în relativele scindate, unde relativizatorul este în poziţie de subiect, iar antecedentul nelexicalizat al relativei este în poziţie de nume predicativ: ($e_{nominativ}$) **Ce$_{nominativ}$ mă surprinde** *este că aici, dar şi după-amiază,* [...] *discuţia se poartă în limitele comparaţiei Rusia – Europa.* (A. Bodiu, *Jurnalexpress*).

Opacitatea poate fi rezultatul unei ***elipse***. În exemplele de mai jos, lipseşte operatorul copulativ, astfel relativa ajunge în vecinătatea unui pronume personal (inapt de a domina relative integrate sintactic). Totuşi, relativa nu este izolată: *Ei, adică ei, socrii, sunt cei care împreună cu alţii îi ţin pe ăia de la oraş cu pită şi cu praz,* ***ei*** √ (e_i) **ce$_i$ mai ţin Paştele şi Crăciunul** *şi aşa mai departe.* (D. Baiski, *Luna*). Constituenţii absenţi pot fi recuperaţi fără dificultate, la aceasta contribuind şi intonaţia enunţului şi emfaza pronumelui: *Bad, poate doar Bad, cu poveştile lui, cu neghiobiile lui minunate, copilăreşti, chiar idioate uneori,* ***EL*** √ (e_i) **ce$_i$ îl mai împiedica** *să facă ceva urât* (*ibid.*).

Construcţiile ***relative infinitivale*** reprezintă un caz particular de opacizare a relaţiei cu antecedentul. Grupări de tipul: *N-am* ***ce face / unde merge / cu cine veni.*** etc. conţin un relativizator, semn al subordonării la nivelul frazei şi un verb la infinitiv, care nu îndeplineşte condiţiile actualizării lui ca predicat al enunţării. Construcţia relativă ocupă o poziţie sintactică similară cu relativele descrise *supra*, **3.3.2**, al căror antecedent este nelexicalizat. Să se compare (a) *N-am* (e_i) ***ce$_i$ face*** şi (b) *N-am* (e_i) ***ce$_i$ să fac.*** Construcţiile relative infinitivale acceptă, de asemenea, aglomerări de relativizatori: *N-am* ***cu cine*** √, ***unde*** √, ***când*** √ ***şi de ce pleca.***

Relativele infinitivale se caracterizează printr-o serie de constrângeri în ceea ce priveşte:

(a) *verbul din regentă – a avea* (personal, tranzitiv), ex.: *N-***am** ***ce citi.***, unde construcţia este echivalentă cu un complement direct (vezi **Complementul direct, 3.1.4**) sau *a fi / a avea* (impersonale), de exemplu *Nu-***i** ***cine-l ajuta.*** */ N-***are** ***cine porni maşina.***, construcţii echivalente cu subiectul (vezi **Subiectul, 2.2.2.3**);

(b) *poziţia sintactică a relativului:* este exclusă poziţia de subiect pentru construcţiile cu *a avea* tranzitiv: **N-am* ***cine veni.*** şi poziţia de complement direct pentru verbele impersonale: **Nu-i* ***ce face.***, **Nu-i* ***pe cine$_i$*** (***-l$_i$***) ***găsi.***, **N-are*$_{[impersonal]}$ ***pe cine găsi;***

> În privinţa celorlalte poziţii sintactice ale relativizatorului, nu se manifestă restricţii de construcţie nici în cazul poziţiei de complement prepoziţional: *N-am* ***la ce mă gândi.***, nici în situaţia în care relativul este un adverb în poziţie de circumstanţial: *N-am* ***unde merge***.

3.4. Relative izolate

Spre deosebire de relativele integrate sintactic, cele izolate (periferice) sunt determinativi facultativi ai unor constituenţi din propoziţia regentă. Termenii de care depind aceste relative pot fi nominali, nonnominali sau propoziţionali. Aceasta, precum şi o distincţie de natură semantică, privind statutul informaţiei conţinute în relativă, determină o clasificare a relativelor periferice în relative periferice *atributive*, *apozitive* şi *circumstanţiale.*

3.4.1. *Relative cu antecedent*

Se includ în această subcategorie relativele nonrestrictive şi propoziţiile apozitive având conector relativ (*relator*). S-a arătat (*supra*, **3.1.1**) că în majoritatea lucrărilor de specialitate criteriul operant al distincţiei restrictiv – nonrestrictiv este calitatea semantică a antecedentului şi relaţia semantică a relativei cu acesta. Antecedentul este referent unic sau membru al unui set ce a fost identificat independent în propoziţia precedentă. Orice modificare adusă de relativele nonrestrictive unui asemenea centru este informaţie suplimentară, neesenţială pentru identificarea lui.

> Această particularitate poate fi tradusă sintactic prin caracterul facultativ al relativei faţă de centrul în care se încastrează: matricea sintactică a antecedentului este „saturată", prezenţa relativei nu este reclamată din raţiuni de saturare tematică (implicit, nici referenţială), ea plasându-se la periferia structurii sintactice respective. De cele mai multe ori, statutul sintactic de anexă se corelează cu o marcă fonologică: schimbare de contur intonaţional şi pauză, de obicei reprezentate grafic prin virgulă; vezi **Organizarea prozodică a enunţului, 1.7.1**. În plan semantic, relativele izolate sunt de cele mai multe ori predicaţii care aduc informaţii suplimentare despre baza la care se adjoncţionează.
>
> Uneori, informaţia din relativa izolată se adaugă regentului sub forma unei interogaţii retorice: *Şi în acelaşi timp, jos, în mizerie, ultimele zile ale altor bătrâni,* ***care ce vină au?*** (R. Popescu *Purtătorul de cuvânt*).

Ca o consecinţă a relaţiei semantice cu regenta, între cele două clase de relative cu antecedent (integrate sintactic şi izolate) există deosebiri şi în privinţa categoriei de antecedenţi pe care cele două tipuri de relative îi determină. De exemplu, relativele nonrestrictive acceptă nume proprii şi pronume personale ca antecedenţi, spre deosebire de relativele integrate, care au doar în mod excepţional

antecedent nume propriu (vezi *supra*, **3.3.1**) şi niciodată pronume personal. O altă particularitate a relativelor nonrestrictive este incompatibilitatea cu un cuantificator universal (*oricare, orice, fiecare, niciun / nicio*): ***Oricare / fiecare / niciun om, care intră,** (n-)are zâmbetul pe buze.*

În ceea ce priveşte conectorii, restricţiile impuse de tipul de relativă sunt nesemnificative. Doar apozitivele propriu-zise au conectori specializaţi – relatorii *ceea ce* şi unele ipostaze ale lui *care* – relator (vezi **Apoziţia, 1.4.2**).

3.4.1.1. *Atributive izolate (nonrestrictive)*

Cele mai numeroase relative izolate cu antecedent sunt atributivele nonrestrictive. Datorită caracterului parantetic al informaţiei din relativă, grupul nominal antecedent poate fi mai amplu decât în relativa integrată sintactic: *De darurile mele, **pâinile acelea făcute de mine în casă,** **care miroseau de-ţi lăsa gura apă şi se frângeau în mâini ca nişte cozonaci**, nu se atingea nimeni.* (R. Petrescu, *Eclipsa*).

Grupul nominal antecedent are drept centru un *substantiv*, un *pronume* sau un *numeral* cu valoare pronominală.

(a) Antecedent *substantiv*

Spre deosebire de relativele integrate sintactic, atributivele izolate funcţionează numai în cazuri excepţionale cu antecedent substantiv nedeterminat. Substantivul poate fi la plural (în lectură generică sau virtuală): *Am văzut acolo şi **copii**, **care probabil îşi aşteptau părinţii.**, Caută **profesori de gimnaziu**, **care să fie liberi în luna iulie**.* sau (şi mai rar) la singular (substantiv masiv): *De aici se extrage **tiţei, care apoi se prelucrează în rafinării.***

Când substantivul are articol nehotărât, lectura relativei poate fi ambiguă: *În fiecare noapte visez unul şi acelaşi vis: că sunt **un câine** **ce linge cizma unui caporal** şi caporalul scoate pistolul de la şold şi mă ţinteşte după ceafă.* (D. Baiski, *Luna*). Dezambiguizarea se poate face dacă grupul nominal mai are şi alţi determinativi restrictivi şi dacă predicatul relativei este specificant: *Şi arătă spre **o femeie cu batic alb**, **ce vindea, la o tarabă, mititei cu muştar** (ibid.).*

Numele determinate definit pot fi folosite *generic*: *Dar dacă se-ntâmplă să fii scriitor nu te vede nimeni. Cel mult monstrul Golombre. Ori **poliţistul. Care te ameninţă cu degetul, preventiv.*** (R. Petrescu, *Într-o după-amiază*) sau *specific*: *El acuză **regiile locale, care revând energia termică furnizată de Termoelectrica**, de aroganţă ieşită din comun.* („Adevărul", 2000).

Ca şi antecedentul relativelor integrate sintactic, antecedentul relativelor izolate poate avea unul sau mai mulţi determinativi: *În fond, eu am făcut o facultate, am salvat un om de la moarte, şi-am mai şi publicat **câteva cărţi. pe care-am primit nouă premii.**.* (R. Petrescu, *Într-o după-amiază*), *Au fost invitaţi **toţi prietenii lui din copilărie**, **care locuiau încă în oraş.***

Substantivul propriu este antecedentul specific relativelor izolate. El poate fi un antroponim: *Poate am mai mult noroc cu **N. M.**, **despre care se spune** că e un regizor foarte bun.* (R. Popescu, *Într-o după-amiază*), un toponim: **Din Montparnasse**, ***unde e singurul zgârie-nori al Parisului**, pornim spre hotel.* (A. Bodiu, *Jurnalexpress*), un nume de instituţie: *Tot ei dezinformau **Ministerul Justiţiei, care dădea în scris**, pe 17 ianuarie 2000, că împotriva lui C. n-ar fi fost întreprinsă nicio cercetare* („Adevărul", 2000), un acronim: *Mai e şi faptul că **Sidex-ul, care face 10% din exportul ţării**, beneficiază de o conjunctură bună.* („Adevărul", 2000), o siglă: *Ei bine, de asta am propus eu un act de poliţie*

*lingvistică, exercitat prin **CNA, care are şi capacitatea şi datoria** să nu permită să iasă pe post orice analfabet.* („Cotidianul", 2002) etc.

> Numele de rudenie, desemnând referenţi unici, funcţionează similar numelui propriu: *Abia am găsit-o **pe mama, care a venit pentru această sărbătoare.*** (V. Cristea, *Jurnal*), dar pot primi şi determinanţi posesivi: *Păcat de **tatăl său, care**, pe lângă faptul că a fost şi este un mare cântăreţ, **a fost şi un om cu o reputaţie nepătată.*** (TV, 2001).

(b) Antecedent *pronume*

Ca antecedenţi ai relativelor izolate, pronumele personale şi cele demonstrative pot funcţiona cu sau fără determinativi, iar pronumele semiindependent, obligatoriu urmat de o complinire.

Relativa izolată aduce informaţii suplimentare despre referentul pronumelui, fără a avea rol de identificare: *A. merge mai departe, convinsă de misiunea ei „istorică" de a reforma prima instituţia de presă a ţării.* **Ea, *care nu are sânge de ziarist nici de-un pahar*** (R. Popescu, *Purtătorul de cuvânt*). Când nu are subordonaţi, demonstrativul este deictic sau anaforic, lectura relativei nefiind influenţată de statutul antecedentului: *Spre deosebire de teoria lui Wagner, continentele nu se deplasează în raport cu fundul oceanic, ci sunt purtate pasiv* **de acesta, *care joacă, astfel, un rol similar cu al unei benzi transportoare.*** (C. Dinu şi S. Pauliuc, *Geologie*). Şi cu determinativi adjectivali, lectura relativei este întotdeauna nonrestrictivă: *Dar, ia spune, de ce nu încerci şi **cu aştia noi, care i-au luat locul lui Ceauşescu?*** (P. Cimpoieşu, *Povestea*).

Pronumele semiindependent poate avea ca subordonat o propoziţie relativă, însă natura ei depinde de rangul ocupat în structura grupului nominal respectiv. Dacă este unicul subordonat al pronumelui, relativa este integrată sintactic (cf. *supra*, **3.3.1**). Dacă pronumele are şi alţi determinativi, relativa este izolată. Pronumele semiindependent ***al*** cu determinativ posesiv nu poate accepta decât relative izolate: *Cel mai ticălos din baterie a fost* **al meu, *care se numea cazac.*** (IVLRA). Acelaşi tip de relativă se asociază şi lui ***al*** cu determinativ pronume personal: *Culmea, că premiul meu e mai substanţial ca* **al lui, *care e Marele Premiu.*** (R. Popescu, *Purtătorul de cuvânt*).

Ca antecedent al relativelor izolate, pronumele semiindependent ***cel*** are obligatoriu ca determinativ grup nominal în genitiv: *un inel asemănător cu* **cel al mamei, *care are un diamant***, un grup prepoziţional: *Antonie îşi îndreptă ochii spre cele două poze. Întâi spre* **cea de deasupra, *de unde-i zâmbea puştiul, mândru de costumul său de „mariner".*** (D. Baiski, *Luna*) sau un adjectiv: *Concentraţi-vă [...] pe efectele secundare ale comunicării sau* **pe cele colaterale, accidentale, *care pot să apară în timpul comunicării.*** (Internet, 2000). Absenţa unui subordonat impune citirea restrictivă a relativei: *Iată-i* **pe cei *care te-au căutat.*** vs **Iată-i* **pe cei, *care** te-au căutat.*

> Numeralul cu valoare pronominală poate fi antecedent pentru două tipuri de relative izolate. În ambele ipostaze, numeralul este substitut al unui nume cu extensiune cuantificată precis, diferenţa dintre ele constând în valoarea pe care o preia anaforicul relativ. Când anaforicul preia integral extensiunea antecedentului, avem de-a face cu relative integrate sintactic sau periferice, în funcţie de poziţia propoziţiei faţă de nominal şi în funcţie de toţi factorii discutaţi *supra*, **3.1.1**, care pot fi consideraţi criterii de discriminare. Când

anaforicul relativ împreună cu întreaga subordonată operează o restrângere a extensiunii numeralului, relativa este întotdeauna izolată (relativă partitivă: *A cumpărat **cinci cărți, dintre care** trei dicționare.*, vezi *infra*, **3.4.1.2**).

Ca antecedent al unei relative izolate, numeralul cu valoare pronominală poate funcționa fără determinative, ca anaforic al unei expresii referențiale: *Copiii cântă **un cântec**, îl cântă și pe al doilea, iar **al treilea, care** e la origine un „șlagăr" sovietic, e reluat cu foc de rusul M. K.* (A. Bodiu, *Jurnalexpress*) sau deictic: **Cei doi, *care stau pe bancă*, să vină până la mine.** Când antecedentul este un numeral ce desemnează timpul (ani, ore), conectorul relativ este adverbul *când:* **În 1942, *când au publicat prima ediție a tratatului ...*, ... pe la 7 și 30, *când mă plimbam prin parc***. Dacă numeralul desemnează o cantitate, o sumă de bani, relativizatorul este *cât*: *... prețurile anormal de mici* (**50$, *cât aud*** *că ar fi costat un exemplar din megaalbum.*) (Rlib, 2002). Numeralul fracționar selectează tot adverbul *cât: Deci prețul final la carne ar putea să crească cu doar 0,16%, nu* **cu 10%, *cât anunță producătorii de carne.*** (*ibid.*). Adverbul relativ *unde* poate prelua referința de la un numeral, dacă acesta este substantivizat: *Alt drum* **la 14, *unde locuiesc***. (A. Bodiu, *Jurnalexpress*).

3.4.1.2. *Relative partitive*

Propozițiile *relative partitive* se caracterizează prin faptul că au drept antecedent un nominal cuantificat sau un cuantificator a cărui referință este preluată „integral" de anaforicul relativ. În organizarea relativei, conectorul se subordonează însă unui cuantificator care reprezintă doar o fracțiune din extensiunea antecedentului: *Limba estonă e vorbită de* **1 100 000 de oameni, *dintre care 960 000 locuiesc în Estonia***. Conectivul este întotdeauna *care*, însoțit de prepoziții (*din, dintre, între, printre*).

O altă particularitate a relativelor partitive este posibilitatea de a funcționa fără predicat: *A cumpărat* **două sticle, *dintre care una* √ *de vin***. Verbele suprimate sunt cu sens existențial (*a fi, a se găsi*). Omisiunea predicatului este însă o caracteristică secundară, de mai mică importanță pentru sintaxa acestor construcții. În cazul relativelor cu *din care, dintre care* și *între care*, diferențele cantitative dintre relativele cu și fără predicat sunt nesemnificative. Numai în cazul lui *printre care* predomină exemplele fără predicat.

3.4.1.3. *Relative apozitive*

Propozițiile apozitive cu conector relativ sunt întotdeauna *apoziții suplimentare* (vezi **Apoziția, 1.5**), care pot fi marcate prin apozeme adverbiale sau propoziționale: *Au cumpărat cărți, dicționare,* **adică *ce le trebuia pentru studiu***. Prin aceasta se deosebesc de atributivele nonrestrictive, cu care sunt uneori asimilate, în virtutea faptului că ambele tipuri de propoziții adaugă antecedentului / bazei un plus de informație.

Conectorii relativelor apozitive sunt selectați în funcție de natura semantică și gramaticală a antecedentului / a bazei: *Vin* **colegi, prieteni, cunoscuți, (adică) *cine i-a fost aproape în acești ani.***, *A plecat* **înainte de ora 6, *când nu veniseră încă toți oaspeții.***, *S-a dus* **acasă, (adică) *unde locuiește*** *când vine în oraș.* etc. Relativul compus *ceea ce* cu valoare neutră este singurul conector ocurent numai în contextul relativelor apozitive: *Rămânea doar ca cei de aici să uite, mai ales că întrebau și de Niculae cum merge cu școala,* ***ceea ce se putea*** *să însemne că într-adevăr nu mai aveau nimic cu nimeni.* (M. Preda, *Moromcții*).

Un tip particular de relativă apozitivă este relativa cu bază / antecedent propozițional. Conectorul, de cele mai multe ori un relator (vezi *supra,* **2.3**), reia conținutul bazei și îl repoziționează în organizarea subordonatei: **Și i-am spus** *că și io am stat și mi-am făcut temele, știi,* ***la care el a percutat imediat***...(IVLRA), **Urmează o jumătate de oră de împărțit stixuri, pe Corso,** ***după care candidatul se duce apă la cinematograf****, să facă o baie de mulțime.* („Adevărul", 1999), *Firește,* **asta subîntinde subtil și precis sensul că dl. președinte înțelege tot. *Drept care, Occidentul ascultă cuvântul său înțelept.*** (*ibid.*). În același tipar se înscriu și construcțiile cu adverbul *unde:* **Privirea constituie un mod „netactil" de a atinge pe cineva,** ***de unde și expresia „a mângâia cu privirea"***. (Internet, 2000).

Uneori, sensul global al propoziției-bază poate fi rezumat în relativă, conectorul fiind un grup nominal complex: *Dar,* **accidentată fiind de tren, am rămas cu picioarele rupte din șold, tovarășe Inspector General,** ***din care*** **cauză** ***am nevoie de un eminent*** (sic!) ***ajutor, unicul meu copil fiind dispărut de la școală pe data de 7 septembrie.*** (I. Iovan, *Comisia*), *După părerea noastră, suferă de boala ideilor fixe, în special pentru faptul că* **vrem să o taxăm nebună,** ***cu care*** **ocazie** ***statul să-i ia și copilul.*** (*ibid.*).

3.4.2. ***Relative libere***

Relativele izolate libere sunt subordonate fără antecedent, care ocupă poziții sintactice din afara structurii actanțiale a centrului regent – poziții circumstanțiale facultative: circumstanțial de loc (*Au plecat **unde aveau treabă.***), de timp (***Când are timp,*** *merge la teatru.*), de mod (*A procedat **cum l-ai învățat.***) etc. – vezi **Circumstanțiale**.

Realizările propoziționale ale circumstanțialelor obligatorii sunt propoziții *integrate sintactic*, vezi *supra*, **3.3.2**.

CONSTRUCȚII CU PROPOZIȚII CONJUNCȚIONALE

1. ASPECTE DEFINITORII

Propozițiile conjuncționale sunt o specie de subordonate circumscrise după tipul de conectiv: *conjuncție* sau *locuțiune conjuncțională subordonatoare*. Din această perspectivă, se opun subordonatelor relative, ai căror conectori sunt pronume, adjective sau adverbe relative. Spre deosebire de conectorul relativelor, care cumulează două roluri sintactice – de element de relație la nivelul frazei și de component sintactic autonom al subordonatei – (cf. **Construcții cu propoziții relative, 1**), cel ***conjuncțional*** are exclusiv rolul sintactic de „operator" al subordonării (numit și *complementizator* atunci când introduce completive), nefiind implicat în sintaxa propoziției pe care o introduce.

La această specie de subordonate, prezența conectorului conjuncțional (ca semn al subordonării la nivelul frazei) este obligatorie.

> Similar cu situația propozițiilor subordonate relative, unde suprimarea conectorului este foarte rară (*Nu știu pe nimeni* [care] ***să m-ajute.***, vezi **Construcții cu propoziții relative, 3.3.1**), și în cazul subordonatelor conjuncționale fenomenul este posibil, dar în condiții limitate stilistic și sintactic (numai în poziție de circumstanțial): [dacă] ***Ai carte, ai parte.*** (Proverb).

2. TIPOLOGIA PROPOZIȚIILOR CONJUNCȚIONALE

În tradiția gramaticală românească, corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție este un fapt unanim acceptat. Realizarea propozițională reprezintă, de regulă, una dintre posibilitățile de actualizare a unei poziții sintactice. O serie de poziții sintactice manifestă preferință pentru realizarea propozițională conjuncțională (de exemplu, circumstanțialele consecutive, concesive, condiționale, cauzale, finale), în timp ce altele acceptă foarte rar sau deloc actualizarea prin acest tip de subordonată (de exemplu, circumstanțialele de relație, instrumental, sociativ, complementele indirect și de agent au doar realizare propozițională relativă).

În descrierea propozițiilor conjuncționale, dincolo de criteriul formal (privitor la natura morfologică a conectorului, care permite partiția subordonatelor în *relative* și *conjuncționale*), se au în vedere și alte criterii (unele dintre ele utilizate și în subcategorizarea pozițiilor sintactice): (a) gradul de „intimitate" a legăturii dintre subordonată și termenul regent (vezi *infra*, **2.1**), (b) trăsăturile sintactico-semantice ale regentului care determină selecția unui anumit conector (de ex.: *că* vs *să*, vezi *infra*, **2.2.1**) și (c) poziția sintactică ocupată de subordonata conjuncțională și compatibilitatea sau incompatibilitatea realizării propoziționale cu anumite tipare de construcție a unor poziții sintactice (vezi *infra*, **3**).

2.1. Propoziții conjuncționale integrate sintactic vs neintegrate (izolate)

Clasificarea privește statutul sintactic al subordonatei în raport cu termenul regent, gradul de „intimitate" a legăturii cu regenta, și este în bună măsură în concordanță cu clasificarea tradițională a subordonatelor: necircumstanțiale vs circumstanțiale.

2.1.1. *Propoziții conjuncționale integrate sintactic*

Se includ în clasa *propozițiilor conjuncționale integrate sintactic* subordonate „introduse" prin conjuncțiile ***că, să, ca...să*** și ***dacă*** (rar și ***de***, ***cum că*** și ***cum de***, vezi, *infra*, **2.2.1** discuția privind selecția conectorului), a căror relație cu regenta este foarte strânsă, în sensul că pozițiile sintactice pe care le ocupă sunt cele specifice grupurilor nominale: *poziții actanțiale*, reclamate de structura semantico-sintactică a centrului de grup dominant (verbal, adjectival, adverbial, interjecțional, nominal).

> În literatura de specialitate, propozițiile ***conjuncționale integrate sintactic*** sunt considerate ***propoziții nominale***, în special datorită ocurenței lor în poziții specifice grupului nominal, dar și datorită altor particularități „nominale": posibilitatea tematizării (***Că ai dreptate*** *cred.* vs *Cred* ***că ai dreptate.***) sau a dublării prin clitic (***Că ai dreptate o cred.***).

În grupul verbal, poziția sintactică ocupată de propoziție poate fi: subiect (*Mă enervează* ***că ai dreptate.***), complement direct (*Ea crede* ***că ai dreptate.***), complement secundar (*M-a învățat* ***să mă stăpânesc.***), nume predicativ (*Problema mea este* ***că n-am timp liber.***), complement prepozițional (*Au insistat* ***ca și vouă să vă fie aprobată cererea.***), predicativ suplimentar (*L-au văzut* ***că e harnic.***).

Subordonată grupului adjectival (inclusiv cu centru participiu), propoziția conjuncțională integrată sintactic ocupă poziția unui complement prepozițional (*Interesată* ***să-și rezolve problemele,*** *a uitat de voi.*), în interiorul grupului adverbial poate fi subiect (*Desigur* ***că ai dreptate.***), în interiorul grupului interjecțional, poate ocupa poziția de subiect (*Zău* ***că n-a greșit față de tine.***) sau de complement direct (*Iată* ***că a ajuns.***), iar în grupul nominal este atribut (*ideea* ***că e talentat***).

În toate exemplele de mai sus, propoziția conjuncțională reprezintă o alternativă la realizarea prin grup nominal (sau grup nominal subordonat unui grup prepozițional, în cazul complementului prepozițional) a poziției sintactice disponibile în grupul dominant (verbal, adjectival, nominal etc), „saturând" astfel valența centrului.

Analogia dintre comportamentul sintactic al propozițiilor conjuncționale integrate sintactic și comportamentul grupului nominal rezistă în anumite limite. Spre deosebire de grupul nominal, a cărui poziție sintactică este marcată cazual sau prepozițional, propoziția conjuncțională nu dispune de aceste mijloace. Conjuncția subordonatoare (complementizatorul) este un element funcțional care permite integrarea unei propoziții independente în structura unui grup (în calitate de constituent al acelui grup) fără a lăsa să transpară „instrucțiunile" de recțiune (cazuală sau prepozițională) ale centrului care regizează acea poziție: *Am* **consemnat** ***reușita***$_{\text{Ac}}$ ***lui / că a reușit.***, *Sunt* **bucuros** ***de reușita***$_{\text{Ac prep.}}$ ***lui / că a reușit.***

În cazul propozițiilor relative nu se înregistrează acest fenomen de „opacitate", pentru că relativele dispun de un conector pronominal care poate „capta" trăsăturile cazuale impuse de termenul dominant din regentă (ex.: *Trimit cărțile* ***cui***$_{dativ}$ ***mi le-a cerut.***). Și în situațiile în care regentul impune o prepoziție, atât conectorul pronominal, cât și cel adverbial se pot supune acestei constrângeri (ex.: *Am vorbit* ***despre ce / cine / care / cât a vrut el să vorbim.***, *Vine* ***de unde l-am trimis.***, *Așteaptă aici* ***până când îl chemi.***). Vezi **Construcții cu propoziții relative, 3.3.2.**

„Opacitatea" conectorului conjuncțional în privința constrângerilor de recțiune cazuală (uneori și prepozițională) face ca unele poziții sintactice să aibă realizare propozițională exclusiv relativă (vezi **Complementul indirect**, poziție prin excelență „cazuală" sau **Complementul de agent**, pentru care prepoziția *de* (*către*) este obligatorie și nu poate fi suplinită la nivel frastic printr-o conjuncție). Constrângeri similare, dar care țin de semantica circumstanțialului, prezintă subordonatele sociative și instrumentale, a căror realizare propozițională este, de asemenea, exclusiv relativă (vezi **Circumstanțialul instrumental, 2.3** și **Circumstanțialul sociativ, 2.2**).

Din punct de vedere semantic, propoziția subordonată conjuncțională integrată sintactic este un argument evenimențial al predicatului, alături de un alt argument, de regulă cu trăsătura [+ Uman] și cu rol de Experimentator (ex. (a)–(c)) sau de Agent (ex. (d)–(f)):

(a) ***Nu-mi*** *pasă* **că** ***plouă.***, [**ea**] *E geloasă* **că** ***n-ai invitat-o pe ea.***
(b) *E important* ***pentru noi*** **să** ***vii și tu.***, *Mă doare* **să** ***aud asta.***
(c) *Nu* ***m-ar surprinde*** **dacă** ***ar renunța la proiect.***, [**ea**] *E nesigură* **dacă** ***vine.***
(d) ***Tu*** *ai afirmat* **că** ***demonstrația e greșită.***
(e) ***Ion*** *a spus* **să** ***vă trimit acolo.***, *El a poruncit* **ca** ***toți*** **să** ***fie prezenți.***
(f) ***Ei*** *au întrebat* **dacă** ***vii și tu.***

2.1.2. *Propoziții conjuncționale neintegrate sintactic (izolate)*

În clasa *propozițiilor conjuncționale neintegrate sintactic* (*izolate*) se includ subordonate introduse prin conjuncții și locuțiuni conjuncționale care ocupă poziții sintactice suprimabile fără a afecta gramaticalitatea enunțului, neconstrânse de structura actanțială a grupului regent. Acestea sunt circumstanțiale și apozitive, de ex: *Am apelat la tine,* ***pentru că*** *ești familiarizat cu problema.*, *Vino* ***să*** *mă ajuți.*, *Are și el o idee:* ***să*** *plecăm toți, acum.*

În clasificarea propozițiilor relative s-a avut în vedere același criteriu al „intimității" legăturii sintactice dintre subordonată și termenul regent, distingându-se propoziții *relative integrate sintactic* și propoziții *relative neintegrate* (*izolate*). Vezi **Construcții cu propoziții relative, 3.3; 3.4.**

Paralelismul dintre cele două categorii de subordonate (relative și conjuncționale) nu rezistă însă integral. De exemplu, în cazul relativelor, realizările poziției sintactice de **atribut** „acoperă" ambele categorii: *integrate sintactic* (atributivele restrictive, neizolate: *Băiatul* ***care te-a căutat ieri*** *este aici.*) și *neintegrate* (atributivele nonrestrictive, izolate: *Băiatul blond,* ***care te-a căutat ieri,*** *e aici.*). Spre deosebire de relative, atributivele conjuncționale sunt toate propoziții *integrate sintactic, neizolate*: *Afirmația* ***că demonstrația e greșită*** *m-a neliniștit.* „Izolarea" propoziției conjuncționale față de un centru dominant nominal este semn al raportului **apozitiv** în care se angajează subordonata: *Afirmația lui,* [și anume] ***că demonstrația e greșită,*** *m-a neliniștit.* (vezi **Apoziția, 1.4.2.**).

2.2. Conectorii propozițiilor subordonate conjuncționale

Inventarul conjuncțiilor subordonatoare este foarte bogat. În funcție de raportul sintactico-semantic pe care îl exprimă, conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale subordonatoare se clasifică în: *necircumstanțiale* și *circumstanțiale* (vezi **I, Conjuncția, 5**). Această distincție se poate corela cu clasificarea subordonatelor conjuncționale avută în vedere aici (vezi, *infra,* **2.2.1**).

Un alt criteriu de clasificare îl constituie specializarea pentru exprimarea unui anumit raport sintactico-semantic și, implicit, pentru introducerea unui anumit tip de subordonată (vezi **I, Conjuncția, 5.1**). Conjuncțiile specializate sunt de regulă circumstanțiale, cele nespecializate funcționează cu diverse valori contextuale.

2.2.1. *Conectorii propozițiilor conjuncționale integrate sintactic*

În calitate de conectori ai propozițiilor conjuncționale integrate sintactic funcționează *conjuncțiile subordonatoare-tip*: ***că, să, dacă.*** Ele se caracterizează printr-un înalt grad de abstractizare și prin posibilitatea de ocurență în configurații sintactice variate, nefiind specializate pentru exprimarea propozițională a unei anumite poziții sintactice. Selecția lor este dirijată fie *sintactic* (de clasa de regenți sau de tipul de construcție, vezi *infra,* **2.2.1.2**, selecția lui ***să***$_2$ sau **2.2.1.3**, selecția lui ***dacă***$_1$), fie *semantico-sintactic*, de trăsăturile regentului.

Celor trei conjuncții li se adaugă alți conectori, variante contextuale ale conjuncțiilor-tip, utilizate în condiții sintactice și stilistice particulare: ***ca...să*** (variantă a lui ***să***), ***de*** (echivalent al lui ***dacă***) și locuțiunile conjuncționale ***cum că***, ***precum că*** și ***cum de*** (de asemenea variante limitate stilistic).

2.2.1.1. Selecția conjuncției ***că*** este dirijată semantico-sintactic, depinzând de natura regentului. Subordonata are, de regulă, valoare de asertiune (asumată de locutor ca adevărată sau falsă ori neasumată de locutor). Din punct de vedere semantic, termenii regenți ai subordonatelor introduse prin ***că*** sunt predicate factive (care presupun adevărul complinirii): (*se*) *afirmă* ***că...***, (*se*) *dovedește* ***că...***, contrafactive (care presupun neadevărul complinirii): *minte* ***că...***, *inventează* ***că...*** sau nonfactive (care presupun nonangajarea locutorului în privința valorii de adevăr a complinirii): (*se*) *pare* ***că...***, (*se*) *presupune* ***că...*** etc.

Indiferent de calitatea semantică a regentului, poziția sintactică a subordonatei depinde de natura morfologică a regentului și de regimul său sintactic. Propozițiile conjuncționale introduse prin ***că*** sunt subiective (cu regent verbal sau adverbial): *Se pretinde* ***că lucrarea va fi terminată în septembrie.***, *Desigur* ***că lucrarea va fi terminată în septembrie.*** (vezi **Subiectul, 2.2.3**), predicative (cu regent verbal copulativ): *Gestul tău înseamnă* ***că vei termina lucrarea la timp?*** (vezi **Numele predicativ, 2.10**), completive directe (cu regent verbal sau interjecțional): *Credem* ***că avem resurse pentru terminarea lucrării.***, *lată* ***că ai avut dreptate.*** (vezi **Complementul direct, 3.1.3.2**), completive secundare (cu regent verbal): *M-a învățat* ***că onestitatea este foarte importantă.*** (vezi **Complementul secundar, 2.2.2**), propoziții corespunzătoare complementului prepozițional (cu regent verbal sau adjectival): *Mă tem* ***că n-ai înțeles nimic din***

experiența asta., *Bucuros* ***că l-ai ajutat****, ți-a mulțumit.* (vezi **Complementul prepozițional, 2.2.**(c)), atributive (cu regent nominal): *pretenția* ***că știe tot,*** *bucuria* ***că te vede*** etc. (vezi **Atributul, 2.7.2**).

Spre deosebire de conjuncția-tip ***că***, cu utilizări omonime și în propoziții circumstanțiale sau apozitive (neintegrate sintactic, vezi *infra*, **2.2.2**), locuțiunile conjuncționale ***cum că, precum că*** și ***cum de*** (variante condiționate stilistic ale acesteia, vezi **I, Conjuncția, 5.3**) introduc numai subordonate integrate sintactic: subiective, atributive, completive directe, secundare. prepoziționale: *E de mirare* ***cum de te-ai purtat așa.***, *Zvonul* ***cum că ar fi plecat și ea*** *nu s-a confirmat.*, *Vreau să aflu* ***cum de n-a fost chemată și ea.***, *Mă întreb* ***cum de n-ai venit cu noi.***, *Mă mir* ***cum de n-ai aflat asta.***

2.2.1.2. Conjuncția ***să*** cumulează două roluri: operator al subordonării la nivelul frazei și marcă a modului conjunctiv. Așadar, prezența ei este impusă de o serie de factori care declanșează selecția conjunctivului: *regenți modalizatori* sau *verbe aspectuale*, ale căror compliniri sunt evaluate ca aparținând zonei posibilului.

Impun, de regulă, conjuncția ***să***: modalizatori deontici (*a se cuveni, a se cădea, a trebui, (a fi) obligatoriu, necesar, permis* etc.), verbe exercitive (*a cere, a ruga, a sfătui* etc., care încorporează o valoare deontică prin faptul că implică o decizie în favoarea sau împotriva unei acțiuni, implicând ideea de necesitate), modalizatori volitivi (*a dori, a spera, a vrea* etc.), modalizatori apreciativi (*a detesta, a plăcea, a merita* etc.), verbe de comunicare (*a spune, a sugera, a scrie* etc., în anumite utilizări ale lor), verbe aspectuale și modale (inerent aspectuale: *a continua, a începe*, inerent modale: *a putea* etc. sau contextual aspectuale: *a da, a sta* etc.), vezi **I, Verbul. Categoria aspectului, 3.2.**

Conjuncția ***să*** are o valoare distinctă (***să***$_2$) când este selectată de verbe *dicendi*: este „semnul" transpunerii în vorbire indirectă a propozițiilor imperative. Să se compare: *Terminați lucrarea până mâine!* (enunț imperativ) → *El a spus* ***să terminăm lucrarea până mâine.*** și *Terminați lucrarea până mâine.* (enunț asertiv) → *El a spus* ***că terminăm lucrarea până mâine.***

Opoziția ***să / că*** ilustrată mai sus nu este de același tip cu opoziția de modalitate care permite ca același regent să selecteze fie conjuncția *să*, fie conjuncția *că*, în funcție de natura *asertivă* (*E bine* ***că vii.***) vs *nonasertivă* (*E bine să vii.*) a subordonatei (vezi **Subiectul, 2.2.3; I, Conjuncția, 6**).

Subordonatele introduse prin ***să*** pot ocupa o anumită poziție sintactică, în funcție de natura morfologică și de regimul sintactic al regentului (de obicei verb, dar posibil și adverb, adjectiv, nominal) – subiective: *Îmi place* ***să dansez.***, completive directe: *Detest* ***să-ți reamintesc asta.***, completive secundare: *Te-am rugat* ***să mă ajuți.***, propoziții corespunzătoare complementului prepozițional: *Țin* ***să te felicit pentru reușită.***, atributive: *Nu și-a pierdut nici acum plăcerea* ***să urce pe munte.***

Conjuncția compusă ***ca...să*** este o variantă combinatorie a lui ***să***, de a cărei selecție sunt responsabili aceiași regenți ca în cazul lui *să*. Sintactic, ***ca...să*** este condiționat de deplasarea unui constituent din subordonată în poziție preverbală: *Trebuie* ***ca*** *mâine* ***să*** *rezolvi problema.*, *Dorește* ***ca*** *tu* ***să***-*i relatezi întâmplarea.*, *Se teme* ***ca*** *Ana* ***să*** *nu fie acuzată de ceva.* (vezi **Subiectul, 2.2.3.4, Complementul direct, 3.1.3.2** și celelalte poziții sintactice necircumstanțiale).

2.2.1.3. Când introduce subordonate integrate sintactic, conectorul ***dacă*** are două valori omonime.

Dacă$_1$ se utilizează ca marcă a interogației totale sau alternative transpuse în vorbire indirectă, fiind selectat de cuvinte *dicendi*: verbe (*M-a întrebat* ***dacă venim.***), adjective (*nedumerită* ***dacă au înțeles corect...***), substantive (*întrebarea* ***dacă vine toată lumea...***); vezi **Vorbirea directă și vorbirea indirectă, 3.2**. Din punctul de vedere al pozițiilor sintactice pe care le poate ocupa, subordonata introdusă prin ***dacă***$_1$ poate fi subiectivă: *Nu se știe* ***dacă plecăm.*** (vezi **Subiectul, 2.2.3.6**), completivă directă: *Am întrebat* ***dacă are timp pentru mine.*** (vezi **Complementul direct, 3.1.3.2**), predicativă: *Întrebarea mea este* ***dacă vă sprijină cineva proiectul.*** (vezi **Numele predicativ, 2.10**), atributivă: *Întrebarea* ***dacă vine și el*** *nu-mi dă pace.* (vezi **Atributul, 2.7.2**).

Dacă$_2$ funcționează drept conector cu valoare *modalizantă ipotetică* (vezi **I, Conjuncția 5.3; II, Subiectul, 2.2.3.7**) pentru o acțiune proiectată în viitor (*Depinde de tine* ***dacă vei reuși.***) sau nonipotetic pentru un eveniment consumat deja, dar care este prezentat în contradicție cu așteptarea alocutorului (***Dacă am plecat*** *am făcut-o ca să te determin să reflectezi la gestul tău.*). Pentru funcțiile pragmatice ale acestei construcții, vezi **Organizarea tematică a enunțului, 3.1.2.2**. Subordonata introdusă prin ***dacă***$_2$ poate fi completivă directă: ***Dacă a venit*** *a făcut-o ca să mă ajute.* sau subiectivă, inclusă în două tipuri de configurații: (a) subiectivă + principală + finală / cauzală: *Și* ***dacă ramuri bat în geam*** */ De se cutremur plopii / E ca în minte să te am / Și-ncet să te apropii.* (M. Eminescu, *Și dacă*); ***Dacă n-a venit*** *e pentru că a fost bolnav.* și (b) subiectivă + principală + predicativă: ***Dacă vine*** *înseamnă că mă iubește.*

Conjuncția ***de***, echivalentă cu ***dacă***$_2$, are funcție modală ipotetică și introduce aceleași subordonate (subiectivă: ***De mă vei căuta*** *înseamnă că mă iubești.*, completivă directă: ***De m-a căutat*** *a făcut-o pentru a mă ajuta.* etc.), deosebirea dintre cele două conective plasându-se la nivel stilistic (***de*** este varianta marcată, utilizată în registru poetic sau în stilul livresc).

2.2.2. *Conectorii propozițiilor conjuncționale neintegrate sintactic*

În calitate de conectori ai *propozițiilor conjuncționale neintegrate sintactic* (circumstanțiale sau apozitive) pot funcționa aproape toate conjuncțiile sau locuțiunile conjuncționale subordonatoare: cele specializate pentru exprimarea raporturilor circumstanțiale (*căci, deoarece, fiindcă, întrucât, de vreme ce* pentru cauzal. *deși, chiar dacă, cu toate că* pentru concesiv, *încât* pentru consecutiv, *în caz că* pentru condițional, *de câte ori, până ce, îndată ce* pentru circumstanțialul de timp, *în loc să* pentru opozițional, *după ce că, în afară că, plus că* pentru cumulativ etc., vezi **I, Conjuncția, 5.1; Circumstanțiale**), dar și conectori omonimi cu ai propozițiilor conjuncționale integrate (*că, să, ca...să, dacă*); fac excepție locuțiunile conjuncționale: *cum că, cum de, precum că*, admise doar în poziții necircumstanțiale (vezi *supra*, **2.2.1.1**).

3. POZIȚII SINTACTICE CU REALIZARE PROPOZIȚIONALĂ CONJUNCȚIONALĂ

Clasificarea subordonatelor conjuncționale avută în vedere aici este susținută și de distribuția conectorilor (vezi *supra*, **2.2.1**, **2.2.2**), care este supusă unor

constrângeri semantico-sintactice ce acționează din direcția regentei în subordonatele integrate sintactic și care este lipsită de asemenea constrângeri în cazul celor izolate. Subordonatele izolate, spre deosebire de cele integrate, se limitează uneori la anumite mijloace de construcție (conjuncții și locuțiuni conjuncționale specializate, o anumită topică în raport cu regenta etc.), dar sursa constrângerii nu se află în regentă, ci în conținutul semantic al subordonatei (de cele mai multe ori circumstanțială).

3.1. Poziții sintactice realizate prin subordonate conjuncționale integrate sintactic

Toate pozițiile sintactice integrate sintactic într-un grup din regentă (poziții necircumstanțiale) se pot actualiza propozițional. Realizare propozițională conjuncțională cunosc: *subiectiva, completiva directă, completiva secundară, completiva prepozițională, predicativa, predicativa suplimentară* și *atributiva* și se introduc prin conectorii: *că, să, ca...să, dacă, de* (predicativa suplimentară admite numai conjuncțiile *că* și *să*). De exemplu:

(a) subiective: *Se știe* **că** ***Pământul e rotund.***, *Trebuie* **să** ***fim mai atenți.***, *Trebuie* **ca** ***toți să fim alături de ea.***, **Dacă** ***a reușit*** *e pentru că a fost ajutat., Lui îi e totuna* **de** ***vii ori ba.***;

(b) completive directe: *Știu* **că** ***va reuși.***, *Doresc* **să** ***reușesc.***, *Aș dori* **ca** ***tu să vii cu mine.***, *Nu știu* **dacă** ***am făcut prezentările.***, *Nu vreau să știu* **de** ***ai*** *sau* ***nu*** √ *dreptate.*;

(c) completivă secundară: *Te anunță* **că** ***vine.***, *M-a rugat* **să** ***vin mâine.***, *M-a învățat* **ca** ***totdeauna să verific datele.***, *Nu m-a anunțat* **dacă** ***vine.***, *Nu m-a anunțat* **de** ***vine.***;

(d) propoziții corespunzătoare complementului prepozițional: *Mă tem* **că** ***nu te pot ajuta.***, *S-a plictisit* **să** ***te aștepte.***, *S-a săturat* **ca** ***tot el să facă mereu raportul.***, *Curioasă* **dacă** ***vom urma instrucțiunile lui,*** *ne-a urmărit., Nu e sigură* **de** ***vine*** *ori* ***nu.***;

(e) predicative: *Problema e* **că** ***n-avem timp.***, *Datoria lor e* **să** ***rezolve problema.***, *Singurul lui drept este* **ca** ***stăpânul să nu-i ia uneltele.***, *Întrebarea este* **dacă** ***se mai poate face ceva.***, *A ajuns* **de** ***ți-e mai mare mila.***;

(f) atributive: *Faptul* **că** ***ai fost alături de el*** *l-a ajutat., Și-a exprimat dorința* **să** ***ne ajute.***, *Avea plăcerea* **ca** ***dimineața să bea o cafea cu lapte.***, *Nesiguranța* **dacă** ***vc primi răspunsul astăzi*** *o macină., Întrebarea* **de** ***vine ori nu vine*** *o chinuie.*

> Când regentul atributivei este un nume de acțiune, atributiva se poate construi și cu unii conectori circumstanțiali, ca: *îndată ce, până să, în loc să* (*plecarea lui* ***îndată ce i-au permis***).

(g) predicative suplimentare: *L-am văzut* **că** ***e harnic.***, *L-am făcut* **să** ***plece.***

Nu pot avea realizare propozițională conjuncțională completiva indirectă și completiva de agent (vezi *supra,* **2.1.1**).

3.2. Poziții sintactice realizate prin subordonate conjuncționale neintegrate în grupurile din regentă (izolate)

Cu excepția circumstanțialului sociativ și instrumental (vezi *supra,* **2.1.1**), propoziția conjuncțională poate ocupa orice poziție sintactică neintegrată, circumstanțială sau apozitivă: ***După ce-am văzut filmul,*** *am citit și romanul., Cântă la chitară* ***fără să fi studiat cu un profesor.***, ***Dacă îl ajuți,*** *termină temele mai repede., Au încercat să salveze situația, adică* ***să dea o explicație plauzibilă.*** etc.

FUNCȚII SINTACTICE

PREDICATUL ȘI PREDICAȚIA

PREDICATUL

1. ASPECTE DEFINITORII

1.1. Distincția predicat semantic / predicat sintactic / predicat al enunțării

În raport cu ceea ce tradiția gramaticală prezintă despre *predicat*, se va face aici distincția între *predicatul semantic,* cel *sintactic* și cel *enunțiativ*, numai ultimul acoperind ce se înțelege în mod curent prin *predicat*. Distincția este necesară pentru a înțelege specificul funcției *predicat al enunțării* față de celelalte funcții definite în raport cu centrele generatoare de grupuri sintactice (subiect, nume predicativ, alte complemente, circumstanțiale). De asemenea, este necesară pentru a înțelege de ce același centru de grup funcționează uneori ca predicat al enunțării, fiind și generator de enunț, iar, alteori, angajat în aceeași organizare sintactică a grupului, nu poate funcționa, *singur*, drept centru de enunț (vezi *infra*, **1.1.2**, formele verbale nepersonale în calitate de centre de grup verbal).

1.1.1. ***Predicatul semantic*** reprezintă componentul propoziției care asociază unei entități *o proprietate* sau care stabilește *o relație determinată* între două sau trei entități.

Predicatele care exprimă *proprietăți* primesc *un argument*, fie un argument nominal căruia i se atribuie proprietatea existențială (***Există / este*** *un vinovat.*), fie unul care este identificat (*El este* ***Ion.***) sau căruia i se atribuie o calitate (*El este* ***inteligent.***) sau este inclus într-o anumită clasă (*El este* ***profesor. / ziarist.***), fie un argument-nominal având calitatea de autor al acțiunii (*Sportivul* ***aleargă. / înoată.***) sau care suferă procesul exprimat / starea (sau schimbarea de stare) exprimată prin predicat (*Copilul* ***cade. / se împiedică.***; *El* ***se îmbogățește.***, *Fântânile* ***seacă.***).

Predicatele care stabilesc *relații* primesc câte două sau trei argumente, implicate fie într-o *relație de stare* (relație de identitate, asemănare, conformitate, relație de rudenie, de posesie / apartenență, relație spațială sau temporală etc. – vezi exemplele de la (a) –, fie într-o *relație dinamică, procesuală*, în care se angajează două sau trei argumente, dintre care unul determină procesul, acționând, prin proces, asupra celorlalte – vezi exemplele de la (b):

(a) *Ion este* ***vecin / asemănător / frate*** *cu Gheorghe.*; *Termenele sunt* ***conforme*** *graficului.*; *Ion este* ***supărat / invidios*** *pe Gheorghe.*; *Ion rămâne*

dușman / credincios lui Gheorghe.; *Momentul „x" este **anterior / urmează** momentului „y".*; *Ion este **asemenea** lui Gheorghe.*; *Ion **se înrudește / se învecinează / se aseamănă** cu Gheorghe.*; *Ion **are** o carte. / Cartea **aparține** lui Ion. / Cartea este **a lui Ion.***;

(b) *Ion (îl) **laudă** / (îl) **ajută** pe Gheorghe., Ion (îi) **vorbește** lui Gheorghe., Ion îl **învață** pe Gheorghe carte., Ion îl **numește** pe Gheorghe director., Ion **dă / atribuie / conferă / trimite** premianților diplome.*

Uneori, predicatul semantic, cu unul sau două argumente, poate primi și un argument-eveniment, atunci când, în locul unui argument-nominal prototipic, apar echivalentele lui propoziționale (propoziții subordonate; vezi relația dintre: *Îmi ajunge **salariul.*** vs *Îmi ajunge **să / că primesc un salariu decent.***).

Funcționează ca *predicate semantice*, în primul rând, cuvintele din clasa verbului, dar și din alte clase morfologice, și anume: (a) adjectivul (*Copilul (este) **inteligent / vrednic / obosit / sigur** pe sine.*); (b) substantivul în poziția sintactică de nume predicativ, de complement predicativ al obiectului, de predicativ suplimentar, de apoziție izolată (*Ion este **profesor. / ambasador. / copil** (**de director**). / **frate** cu Gheorghe.*; *L-au numit / ales **director.**, L-au categorisit **profesor** (**incompetent**).*, *L-au botezat **Ion.***; *Îl consider / Îl știu / Îl vreau **medic** (bun).*; *Ultima carte, **excelent roman memorialistic**, a cucerit imediat publicul.*).

Pentru fiecare dintre aceste clase, există folosiri semantice predicative și nepredicative.

Astfel. **adjectivul,** deși în majoritatea utilizărilor sale exprimă proprietăți, funcționând predicativ, apare și în construcții în care acționează asupra extensiunii numelui, restrângând clasa referențială (referința) desemnată prin nume la o subclasă / subcategorie a acesteia. În acest ultim caz, adjectivul, numit și categorizant (sau relațional), poate îndeplini funcția de predicat semantic numai împreună cu numele, și nu independent de acesta (*Substanța este **acid sulfuric**, și nu **acid clorhidric.**, Ședința este **o reuniune locală**, și nu **una națională.**, Ion este **copil înfiat**, și nu **copil natural.***).

Substantivul este semantic predicativ numai în anumite poziții sintactice (vezi *supra*, (b), pozițiile NP, CPO, PS și atribut izolat), funcționarea lui caracteristică fiind, dimpotrivă, cea argumentală, și nu cea predicativă. Altfel spus, „proprietatea" exprimată de predicat privește un argument, iar predicatul de tip „relațional" stabilește o „relație" între două-trei argumente, realizarea prototipică pentru argumente fiind cea substantivală. Să se vadă diferența dintre: *Ion este **profesor. / frate cu Gheorghe. / frate lui Gheorghe*** (funcționare semantic predicativă) vs ***Profesorul / Fratele lui Gheorghe** este bolnav.* (funcționare nepredicativă, referențială, desemnând un anume individ).

Funcționează ca predicate semantice și *adverbul* sau *prepoziția*, care, față de celelalte, au o trăsătură specială, și anume calitatea de a denota *proprietăți ale proprietăților*, și nu proprietăți ale entităților.

Adverbul, de la un tip la altul, este predicat *relațional* sau *nerelațional*, dar, în ambele ipostaze, implică și un alt predicat. Sunt relaționale adverbe ca: *asemenea, aproape, departe, alături* (*El se comportă **asemenea părinților.**, El locuiește **aproape de părinți.***), legate obligatoriu de un argument-nominal, fie că este lexicalizat (vezi: *asemenea **lui Ion***), fie că este nelexicalizat, dar recuperabil anaforic sau deictic (vezi: *Ion locuiește **departe de facultate**, în timp ce sora lui locuiește **alături Ø. / aproape Ø.**, Te rog, vino **mai aproape!*** [de mine]). Sunt

predicate nerelaționale cele mai multe adverbe modale și cantitative (vezi: *citește **corect** și **mult***, unde adverbul modal și cel cantitativ exprimă, fiecare, câte o proprietate a altei proprietăți). Au o poziție specială adverbele modalizatoare, care, în multe dintre aparițiile lor, au caracteristica de a primi un argument propozițional (***Sigur / Firește** că ne vom descurca.*), ipostază în care sunt predicate cu un argument-eveniment.

Prepoziția este, prin natura ei gramaticală, un predicat de tip *relațional* (vezi și **Grupul prepozițional, 1.1, 1.3**), legând obligatoriu câte două componente, dintre care unul este, în mod curent, el însuși predicat, iar celălalt se realizează, prototipic, ca nominal și este obligatoriu actualizat (*Locuiește **lângă facultate.**, A plecat **fără copii.***). Rar, în cazul unui număr limitat de prepoziții, este posibilă încorporarea, într-un grup prepozițional, și a altor componente decât cele nominale, și anume: propoziții relative și conjuncționale, precum și forme verbale nepersonale; ex.: *A plecat [**fără** [**ce i se cuvenea de la părinți.**]] / ~ [**fără** [**să ne spună nimic.**]]; ~ [**fără** [**a ne spune ceva.**]]*. (vezi **Grupul prepozițional, 2.5**).

Trebuie specificat că nu orice prepoziție funcționează ca predicat semantic, ci numai acele prepoziții purtătoare ele însele de informație semantică (loc, timp, posesie, asociere, comparație etc.). Trebuie distins, de exemplu, între ***pe***, predicat semantic relațional din construcții locative ca: *Ion **trăiește pe stradă**, și **pe** nonpredicativ, al cărui rol este fie de legare a unui argument de centru: Ion se bazează **pe Gheorghe.**, Ion este invidios **pe Gheorghe***, fie de legare și de marcare a unei anumite funcții sintactice: *Ion (îl) **ajută pe Gheorghe.*** Dacă în prima ipostază, prepoziția, în calitate de predicat semantic, atribuie ea însăși roluri tematice (vezi *pe stradă, pe casă, pe pat* [+ Locativ]), în a doua ipostază, ca marcă argumentală, prepoziția este numai transmițătoare de rol semantic, rolul fiind atribuit compozițional de [V / Adj + Prep]; vezi *geloasă pe, se supără pe* [+ Țintă], *contează pe, mizează pe* [+ Temă].

1.1.2. Același component al propoziției reprezintă, din *perspectivă sintactică*, un ***predicat sintactic***. *Predicatul sintactic* constituie centrul / nucleul unui grup sintactic așezat într-o poziție semantic predicativă (centrul unui GV, dar și centrul unui grup – nominal, adjectival sau adverbial – aflat în poziție de NP, CPO, PS, apoziție izolată). În pozițiile predicative, se manifestă, semantic, capacitatea predicatului de a-și atrage argumentele, iar, sintactic, de a-și atrage complementele, cărora le impune restricții de rol tematic și restricții de formă (de caz și de prepoziție). Predicatele sintactice cer asocierea cu actanți / argumente, care îndeplinesc, în funcție de trăsăturile matriciale ale predicatului, unul sau, în cazul mai multor actanți, două sau trei dintre rolurile: Agent, Pacient, Temă, Experimentator, Sursă, Țintă, Locativ, Beneficiar etc.

Prin trăsăturile lui de subcategorizare (deci prin diferențele lui de regim), predicatul sintactic asigură organizarea sintactică a grupului și coeziunea acestuia, iar prin trăsăturile lui semantico-sintactice, structurarea semantică (pe roluri tematice) a grupului (vezi, de exemplu, pentru **Grupul verbal, 3.1.1, 3.1.2**).

Cele mai multe predicate semantice sunt și predicate sintactice. Vezi utilizări ca: *Ion trimite o carte lui Gheorghe., Îmi place fizica., Mă ustură gâtul.*, unde predicatele de tip verbal *a trimite, a plăcea, a ustura*, în calitatea lor de centre de grup, își atrag actanții, iar, prin restricțiile de rol tematic și de formă impuse

actanților, determină: (a) structurarea semantică: [+Agent + Pacient + Țintă], [+ Experimentator + Temă], respectiv [+Experimentator + Locativ]; (b) structurarea sintactică: [S + OD + OI: ***Ion** trimite **o carte lui Gheorghe**.], [OI + S: ***Îmi** place **fizica**.], respectiv [OD + S / Circ: ***Mă** ustură **gâtul**. / ~ **în gât**.].

În același mod, predicatele adjectivale *invidios, util,* cele substantivale *frate, rudă,* sau cele adverbiale *departe, aproape,* în calitatea de centre de grup, își atrag câte doi actanți, cărora le impun, ca structură semantică, schemele *invidios*: [+ Experimentator + Țintă]; *util*: [Temă + Beneficiar]; *frate, rudă*: [+ Temă$_1$ + Temă$_2$]; *departe, aproape*: [+ Temă + Sursă], iar, ca structură sintactică, schemele: [S + OPrep: ***Ion** este invidios **pe Gheorghe***.], [S + OI: ***Ion** este util **lui Gheorghe***.], [+ S+ GPrep / Dativ adnominal: ***Ion** este frate / rudă **cu Gheorghe. / lui Gheorghe***.], [+ S + OPrep: ***Ion** este aproape / departe **de Gheorghe***.]

S-a notat cu [/] situația de variație sintactică liberă, adică posibilitatea de realizare sintactică diferită a aceluiași actant (care, indiferent de forma sintactică, primește același rol tematic), ca în construcțiile: *Mă doare gâtul. / în gât., Ion este frate cu Gheorghe. / lui Gheorghe.*

S-au notat prin Temă$_1$ și Temă$_2$ rolurile atribuite de predicatele simetrice *frate, rudă* (pentru *predicate simetrice,* vezi **Construcții reflexive și construcții reciproce, 2.1.1, 2.2.1, 2.2.4**). Dată fiind calitatea de *predicate simetrice*, nu se încalcă *principiul unicității*, cele două argumente având caracteristica de a-și schimba poziția între ele fără modificări de sens (*Ion$_i$ este rudă cu Gheorghe$_j$ = Gheorghe$_j$ este rudă cu Ion$_i$.*) și caracteristica de a se putea coordona și deci așeza, cu același sens, în poziția unui subiect multiplu (*Ion$_i$ și Gheorghe$_j$ sunt rude.*).

1.1.3. Calitatea de ***predicat al enunțării*** adaugă, la calitatea de predicat semantico-sintactic, și trăsătura *predicativității*, o trăsătură diferită de celelalte, legată de *enunțare*, deci de domeniul *pragmatic*. Este trăsătura care asigură punerea în relație, prin diverse mijloace lingvistice, a grupului semantico-sintactic predicativ cu un fapt / eveniment extralingvistic, ancorat spațio-temporal, și care asigură, în același timp, „încărcarea" grupului cu o anumită informație modală. Calitatea predicativității (deci calitatea de predicat al enunțării) este singura trăsătură care conferă unei secvențe lingvistice, indiferent de întindere, *autonomie enunțiativă* (= *autonomie în comunicare,* altfel spus, *calitatea de enunț*; vezi **Enunțul, 1).**

În situațiile prototipice, *predicativitatea* (sau *autonomia enunțiativă*) se obține prin atașarea la un predicat semantico-sintactic a M(orfemelor)P(redicativității), adică a morfemelor deictice de mod, timp, persoană și număr (= morfemele unei forme verbale personale). Rolul atașării morfemelor de predicativitate este de a transforma o organizare semantico-sintactică într-*un act de enunțare*, ancorând-o temporal și situațional, încărcând-o cu o anumită informație modală și, implicit, legând-o de un anume eveniment din realitatea extralingvistică.

Astfel, în condițiile în care unui predicat semantico-sintactic de tip verbal i se adaugă morfemele deictice ale unei forme verbale personale (mod, timp, persoană, număr), el dobândește predicativitate și, implicit, autonomie enunțiativă, transformându-se într-un predicat al enunțării (*a învăța Ion lecția* + MP → ***Ion învață / a învățat / va învăța / ar învăța** lecția.*).

(a) Morfemele de predicativitate se pot atașa direct (flexionar) verbului, ca în exemplul anterior, obținându-se un *predicat **simplu** al enunțării.*

(b) MP se pot atașa unui component exterior verbului principal, un operator verbal cu valoare aspectuală, modală, pasivă, copulativă (numit *operator de predicativitate*), obținându-se un *predicat **complex** al enunțării*, ca în: *Ion **se apucă de învățat** lecția., Ion **poate învăța** lecția., El **urmează să învețe** lecția., Lecția este **învățată** de toți elevii., Lecția **este de învățat**., Dorința lui Ion **este a învăța** lecția.*).

(c) Există și situația în care MP nu se leagă de predicatul semantico-sintactic care reprezintă centrul grupului, trăsătura predicativității fiind oferită de un component din afara grupului (*Înainte de **a învăța** Ion lecția, → **a afla** că...*).

Numai primele două situații (a), (b) sunt semnificative pentru transformarea unui predicat semantico-sintactic într-un predicat al enunțării.

– În condițiile în care predicatul semantico-sintactic este *de tip verbal*, MP pot apărea în toate variantele, rezultând atât predicate simple ale enunțării (a), cât și predicate complexe (b) – vezi exemplele anterioare.

– Dacă predicatul semantico-sintactic este însă *de tip adjectival, nominal, participial, adverbial, prepozițional*, MP nu se pot atașa direct centrului de grup, varianta (a) fiind imposibilă. Rămâne posibilă varianta (b), în care MP se atașează unui operator copulativ sau pasiv, obținându-se un predicat complex al enunțării (*Ion **este util** celorlalți., Ion **este profesor**., Ion **este învățat** gramatică., El **este asemenea** nouă., El **este împotriva tuturor**. / ~ **alături de toți**.*).

Predicatul enunțării este, de cele mai multe ori, și un predicat semantico-sintactic, dar nu și invers: nu orice predicat semantico-sintactic este și predicat al enunțării.

Această particularitate poate să explice de ce un grup verbal al cărui centru este o formă verbală nepersonală, deși se caracterizează printr-o organizare de grup complexă (cu actanți / complemente și roluri tematice) și, implicit, prin autonomie sintactică (fiind un predicat semantico-sintactic), nu oferă și autonomie enunțiativă (vezi: **Învățându-l Ion pe Gheorghe lecția.*, grup inacceptabil ca enunț).

Aceeași trăsătură explică și de ce un grup nominal, un grup adjectival, un grup adverbial sau unul prepozițional, deși cu organizare sintactică clară (pot primi actanți și roluri tematice) și cu autonomie sintactică a grupului, nu au și autonomie enunțiativă (vezi: ***stăpân pe sine**, **nepot** de frate **lui Gheorghe**, **diferit de ceilalți**, **asemenea nouă**, **lângă fereastră**.*, secvențe inacceptabile ca enunțuri).

În cazuri rare, predicatului enunțării poate să nu-i corespundă un predicat semantico-sintactic. Există cuvinte, mai ales interjecții (*Ei!, De!, Ah!, Of!, Aoleu!* etc.), care se disting prin autonomie enunțiativă, căci fac legătura cu un anumit fapt din realitatea extralingvistică, adesea din „realitatea" trăirilor interioare ale locutorului. Orice enunț nestructurat (vezi exemplele anterioare; vezi și **Enunțul, 2.2**), a cărui caracteristică este imposibilitatea de a lexicaliza un predicat semantico-sintactic, are „încorporat" un predicat al enunțării (vezi *infra*, **4**).

În concluzie, între autonomia semantico-sintactică, explicabilă prin relațiile semantice ale centrului și prin restricțiile de subcategorizare ale acestuia (atribuitor de roluri tematice și de funcții sintactice), și autonomia enunțiativă nu există o condiționare obligatorie. În enunțurile structurate, autonomia enunțiativă o implică pe cea sintactico-semantică, dar nu și invers.

Ceea ce se va numi în continuare *predicat* corespunde situației în care componentul este, simultan, *predicat semantico-sintactic și al enunțării.*

Distingerea *predicatelor **semantico-sintactice*** de *predicatele **enunțării***, tipuri de predicat a căror suprapunere, deși frecventă, nu este obligatorie, permite înțelegerea soluției propuse de multe gramatici de a interpreta formele verbale nepersonale drept „propoziții" (propoziții complement sau propoziții circumstanțiale). Propunerea se întemeiază pe natura lor de predicate semantico sintactice, cu toate caracteristicile decurgând din aceasta, dar nu și de predicate ale enunțării (calitatea lor de predicate ale enunțării se manifestă rar, fiind nespecifică; vezi *infra*, **2.1.3.2**).

Dacă ***propoziția*** se definește, convențional, printr-o organizare sintactică structurată în jurul unui centru cu trăsăturile [+ predicat semantico-sintactic, + predicat al enunțării], atunci soluția anterioară nu este corectă, căci formele verbale nepersonale nu sunt și predicate ale enunțării. Dacă definiția ***propoziției*** se limitează la existența unui centru cu trăsătura [+ predicat semantico-sintactic], atunci soluția este corectă, propoziția, ca parte componentă a unui enunț, putând avea și centre care nu au calitatea de predicat al enunțării.

1.2. Caracteristici ale predicatului (semantico-sintactico-enunțiativ)

În comparație cu funcțiile definite în raport cu un verb, un adjectiv, un adverb, predicatul are particularități proprii:

– Este singura funcție a cărei individualitate se configurează nu numai la nivel sintactico-semantic, ci implică și nivelul pragmatic, fiind o funcție a cărei definiție trece *dincolo de sintaxă*. În consecință, pentru a se realiza, este obligatorie apariția sa într-o organizare sintactică în care ocupă poziția de centru / de atribuitor de caz, de funcții sintactice și de roluri tematice, iar, în plus, e obligatoriu să primească, prin intermediul unei forme verbale, MP.

– Funcția predicatului reprezintă, în organizarea propoziției, o *poziție sintactică dominantă*, însă nu se poate defini drept clasă de substituție, căci, față de celelalte funcții, nu cunoaște realizări propoziționale (de propoziție relativă sau conjuncțională). Există poziții semantice predicative (vezi: numele predicativ, complementul predicativ al obiectului, predicativul suplimentar), definite prin poziția sintactică pe care o ocupă și prin clasa de substituție pe care o realizează, dar ele, singure, nu pot constitui și predicate ale enunțării.

– Suprimarea predicatului, exceptând cazurile de elipsă, când intervine recuperarea contextuală, este imposibilă, ducând la anularea enunțului. Este de neconceput un enunț prototipic din care predicatul (cel care asigură organizarea semantico-sintactică și, în plus, autonomia în enunțare) să lipsească și să nu poată fi recuperat (**Ion copiilor o carte imediat.*, **El pe copii imediat.*, **Cine copiilor o carte?*).

– În timp ce oricare altă funcție sintactică se actualizează prin componente care, simultan, pot ocupa atât o poziție de centru de grup, cât și una de subordonat, într-un enunț canonic (structurat) componentul care îndeplinește funcția de predicat nu poate apărea decât ca element regent / dominant. Într-un predicat *simplu*, componentul-predicat nu apare decât ca regent; într-un predicat *complex*, predicatul se realizează printr-un grup sintactic, al cărui centru nu poate funcționa decât ca regent. Pentru distincția predicat *simplu / complex*, vezi *infra*, **2**.

– Predicatul este singura funcție care, în limitele unei unități de tip propozițional, nu admite repetarea prin coordonare. Orice altă funcție sintactică (S, OD, OI, OSec, OPrep, NP, Circ etc.) admite coordonarea (de exemplu, situațiile

de *subiect multiplu* sau de *nume predicativ multiplu*; vezi **Subiectul, 3.1.2; Numele predicativ, 2.12**), în timp ce orice predicat „coordonat" are drept efect crearea unei noi organizări sintactico-propoziționale, depășind limitele organizării primare (vezi: *Elevul **a învățat și a obținut** premiul I.*; *Elevul **a învățat**, dar **a fost respins** la examen.*).

– Într-un enunț structurat (canonic), a cărui structură informațională este binară, fiind alcătuită din Temă + Remă, verbul-predicat (însoțit de complementele sale) aparține în mod curent părții rematice a enunțului, fiind partea de enunț purtătoare a noii informații.

Tematizarea forte a unui predicat se realizează printr-o structură specifică limbii române, alcătuită din tematizatorul forte ***de*** **+ supin**, structură introdusă parantetic, fiind cu totul exterioară predicatului (vezi și **I, Forme verbale nepersonale, 4.3.5; II, Organizarea tematică a enunțului, 5.2**); vezi schimbul de replici (a – b):

(a) – *N-ai prea învățat astăzi!* / (b) – *Ba, **de învățat**, am învățat, dar nu mă simt bine.*, unde construcția cu supin reprezintă un mijloc de tematizare forte pentru predicație, în poziția Remei așezându-se toată construcția care îi urmează (*am învățat, dar nu mă simt bine*); vezi **Organizarea tematică a enunțului, 3.1.2.1, 5.2.2, 5.2.3**.

Orice alt component în afara predicatului enunțării nu se poate tematiza prin supin, chiar și în cazul componentelor semantic predicative, de tipul numelui predicativ. Vezi, de exemplu, modul diferit de tematizare forte a numelui predicativ și a predicatului complex cu operator copulativ: ***De fost**, am fost răbdător, dar totul a depășit orice limită.* (tematizare forte a predicatului) vs ***De răbdător**, am fost destul de răbdător, dar...* (tematizare forte a NP).

2. TIPOLOGIA PREDICATELOR: PREDICATE SIMPLE VS COMPLEXE

Distincția *predicat simplu* vs *predicat complex* privește, pentru un predicat canonic (unul de tip verbal), modul de încorporare a MP și, implicit, structura internă a predicatului. În cazul *predicatului simplu*, MP sunt incluse în componentul semantic al acestuia, amalgamându-se, ca atare, într-un unic component, informația lui semantică, sintactică și pragmatică; în cazul *predicatului complex*, MP sunt preluate de un component exterior celui semantic, un operator verbal (numit și *predicator*), informația predicației semantice separându-se de cea sintactică și de cea pragmatică (vezi *infra*, **2.2.2**).

2.1. Structura predicatului simplu

Schema generală a expansiunii unui predicat (canonic) simplu este:

(Negație) [(Clitic$_{\text{reflexiv/ personal}}$) / (Semiadverb) + V + MP],

schemă din care reiese *obligativitatea*, pentru un predicat (canonic) *simplu*, a prezenței morfemelor de predicativitate, deci a morfemelor unei forme verbale personale (morfeme de mod, timp, persoană, număr), și, respectiv, caracterul *facultativ* al cliticului, al mărcii de negare a predicatului sau al semiadverbului. Caracterul „facultativ" trebuie înțeles nu în sensul posibilității de atașare /

suprimare a componentului clitic sau a mărcii de negație în orice structură predicativă, ci în sensul că există structuri predicative din care cliticul lipsește, precum și altele în care nu apar marca negației și semiadverbul, dar nu există structuri predicative canonice în care componentele [V și MP] sunt absente.

Prezența componentului clitic, atunci când apare, este impusă de particularități de construcție ale verbului-predicat, de anumite forme de diateză ale acestuia și, mai rar, de anumite trăsături de uz (de registru stilistic) ale construcției verbale. Componentul Negație, atunci când apare, are o determinare extralingvistică, indicând, pentru enunțurile asertive și „sincere" (care respectă maxima calității), nonadevărul predicației; ex.: *Ion* ***nu mănâncă, nu se joacă, nu iese din casă.*** (vezi **Negația, 1**). Apariția componentului Semiadverb este determinată semantico-discursiv, introducând semnificații suplimentare, aspectuale, restrictive, de insistență etc., și legând (presupozițional), adesea, procesul / evenimentul indicat prin predicat de altul / altele anterioare sau posibile (*El se* ***tot*** *plânge., El se* ***mai*** *plânge., El* ***doar*** *se plânge., El se* ***și*** *plânge., El* ***chiar*** *se plânge.*). În componența predicatului, poziția semiadverbului variază după cum apare sau nu un cliitic, după cum apare sau nu marca de negație, dar și după semiadverbul selectat (să se compare, în exemplele date, semiadverbele *tot, mai, și*, care sparg unitatea [clitic + verb], cu *doar, chiar,* așezate în exteriorul aceleiași secvențe).

Expansiunea minimală a predicatului canonic *simplu* este [V + MP], „acoperind" construcții cu formă sintetică sau analitică, precum: *lucrez, am lucrat, lucram, voi lucra, aș lucra, voi fi lucrând, lucrați!*

2.1.1. *Predicatul locuțional*

În cazul *predicatului locuțional*, MP se atașează verbului component al locuțiunii, cel care are capacitatea de a primi aceste morfeme. Predicatul locuțional este un tip de predicat *simplu*, căci, sub aspect funcțional, grupul se comportă ca un component verbal unic, locuțiunea, în ansamblu, impunând restricții de formă și de rol tematic diferite de ale verbului component. Vezi: ***Ion*** *[își bate joc]* ***de ceva.***, unde locuțiunea impune ca restricții de formă: [$Nominal_N$ + [***de*** + $Nominal_{Ac}$]]; să se compare cu structurile create în jurul verbului autonom corespunzător: *Ion (îl) bate pe Gheorghe.*, caracterizat prin alte particularități de regim: [$Nominal_N$ + $Nominal_{Ac}$].

Fiecare locuțiune, odată creată, reprezintă o unitate verbală distinctă, constituindu-se ca predicat cu trăsături semantice și sintactice proprii. Grupurile locuționale se deosebesc nu numai de comportamentul verbelor autonome corespunzătoare (vezi comparația anterioară), ci și de locuțiunile create cu același suport verbal. Să se compare predicatul locuțional *a-și aduce aminte* (*Ion [își aducc aminte] de tinerețe.*), care atribuie ca restricții sintactice: [+ S + OPrep] și ca roluri tematice: [Experimentator + Temă], cu predicatul locuțional *a aduce la cunoștință* (*Ion [aduce la cunoștință] ceva cuiva.*), cu alte restricții sintactice [+ S + OD + OI] și alte trăsături tematice [+ Agent + Pacient + Țintă]; vezi **I, Relația verbului cu alte clase lexico-gramaticale, 1.6**.

Prin urmare, *predicatul locuțional simplu* primește, în funcție de actualizarea morfemelor de predicativitate, forme ca: *Ion* ***ține minte*** *totul /* ***ținea minte*** *totul /* ***a ținut minte*** *totul /* ***va ține minte*** *toată viața /* ***ar ține minte*** *o asemenea situație.*

2.1.2. *Cliticul „pronominal" în componența predicatului*

Cliticul „pronominal" (reflexiv sau personal) intră în componența predicatului în condițiile unui *clitic nonsintactic* (vezi **I, Pronumele personal propriu-zis, 2.2.2.6; Pronumele reflexiv, 1.2.B; II, Construcții reflexive și construcții reciproce, 1.2.2**). Utilizările *nonsintactice* ale cliticelor pronominale au în comun natura lor nonanaforică / nondeictică și, implicit, natura lor nonpronominală, ceea ce explică includerea între ghilimele a indicației *clitic „pronominal"*, căci forma, deși a unui clitic pronominal, nu funcționează sintactic și semantic ca acesta. Inventariind utilizările nonsintactice ale cliticelor, se disting:

2.1.2.1. *Acuzativul „pronumelui" personal cu valoare neutră*

Caracteristică este utilizarea femininului singular ***o*** cu valoare neutră, adică fără legătură coreferențială cu un substantiv și, implicit, fără referire la un complement. Această valoare are în vedere o utilizare populară, familiară, uneori argotică; vezi exemplele: *a o apuca la dreapta, a o da în ninsoare, a o da în bară, a o da pe franțuzește, a o duce bine, a o face lată, a o încurca, a o lăsa mai moale, a o lua din loc, a o păți, a o porni la drum, a o rupe cu cineva, a o scălda, a o scoate la capăt, a o sfârși cu cineva (cu ceva), a o șterge din loc, a o ține într-un plâns, a o ține una și bună* etc.

Pentru unele verbe-predicat, prezența lui ***o neutru*** este obligatorie (vezi: *Ion* ***o duce*** *bine. / rău., De teamă, Ion* ***a șters-o.*** „a fugit"); pentru altele, este facultativă, construcțiile cu ***o*** și fără ***o*** fiind variante (*De Crăciun,* ***dă / o dă*** *în lapoviță și ninsoare., El* ***pornește / o pornește*** *la drum., Ion* ***termină / o termină*** *cu cineva., El* ***apucă / o apucă*** *la dreapta.*). Numeroase predicate locuționale simple (vezi *supra*, **2.1.1**) includ în structura lor un ***o neutru*** (ex.: *a o rupe la fugă, a o lua la sănătoasa, a o lua razna, a o pune de mămăligă* etc.). Uneori, ***o neutru*** se include în structura ***operatorului verbal al unui predicat complex***, fie a unui operator copulativ (ca în: *Ion* [***o face pe*** *prostul*]), fie a unui operator aspectual (ca în: *Ion* [***o ține în plâns***], [***o dă în plâns***]).

> Tiparul cu ***o neutru*** este în extindere, cuprinzând noi verbe, în special în utilizări argotice; vezi, de exemplu, seria argotică pentru sensul „a intra în încurcătură": *a încurcat-o, a băgat-o pe mânecă, a ars-o, a fiert-o, a sfeclit-o, a feștelit-o, a nasolit-o, a îmbulinat-o* etc. Tiparul sintactic se extinde, în limbajul actual argotic, și pentru forma feminină atonă de plural ***le:*** *le vede, le știe, le are, le nimerește* (vezi **I, Pronumele personal propriu-zis, 2.2.2.6**).

2.1.2.2. *Dativul „pronumelui" personal cu valoare neutră*

Cu valoare neutră, deci fără trimitere precisă la obiect, se folosește și dativul singular ***i***, ca în construcțiile: *Păi, ziceam să-****i*** *dăm înainte., Zi-****i*** *un cântec ca la noi!, O să-****i*** *trag un somn!, Sunteți pe drumul cel bun, dați-****i*** *bice!, Ce chef o să-****i*** *trag eu!* Funcția lui ***i*** este stilistică, construcția apărând într-un registru familiar sau argotic (vezi **I, Pronumele personal propriu-zis, 2.2.2.6**).

2.1.2.3. *Dativul „pronumelui" personal cu valoare etică*

Forma atonă de dativ de persoana I singular, dublată uneori de cea de persoana a II-a, se utilizează în registrul popular, marcând participarea intensă a vorbitorului, precum și intenția de captare a alocutorului. Vezi construcțiile: *Începe Flămânzilă a cărăbăni deodată în gură câte o haraba de pâne [...] și răpede* ***mi ți*** *le-a înfulicat* (I. Creangă, *Harap-Alb*), *Pe unde* ***mi****-ai umblat?, Pe unde* ***mi****-ai fost?* (vezi **I, Pronumele personal propriu-zis, 2.2.2.6**).

2.1.2.4. *Acuzativul şi dativul „pronumelui" reflexiv clitic ca formant*

Pentru numeroase verbe şi locuţiuni verbale, forma clitică a reflexivului nu exprimă un component identic referenţial cu subiectul, ci se include în forma verbului / a locuţiunii, verbul sau locuţiunea neputând apărea decât în variantă reflexivă. Altfel spus, suprimarea reflexivului are ca efect fie obţinerea unei construcţii imposibile pentru română (vezi: **cuvine să faci asta, *întâmplă o nenorocire, *bate joc de copii*), fie modificarea sensului verbului (al locuţiunii), obţinându-se un sens diferit de cel realizat în vecinătatea reflexivului (să se compare: *El* ***se aşteaptă*** *la orice. – El* ***aşteaptă*** *alegerile.*; *Copilul* ***se comportă*** *bizar. – Soluţia* ***comportă*** *riscuri.*; *El* ***se duce*** *la şcoală. – El* ***duce*** *cărţile la bibliotecă.*; *El* ***se uită.*** *– El* ***uită*** *ceva.*; *El* ***îşi revine*** *după accident. – El* ***revine*** *asupra deciziei.*; *El* ***îşi dă seama*** *de greşeală. – El* ***dă seama*** *de ceva.* etc.). În toate aceste cazuri, forma clitică a reflexivului se include în structura verbului (sau a locuţiunii), fiind un formant al acestora, deci apărând în forma lor de dicţionar. Suplimentar, pentru verbele care au şi o formă nereflexivă cu sens diferit (vezi exemplele anterioare: *a se uita – a uita, a se purta – a purta*), cliticul îndeplineşte şi o funcţie lexicală, având rolul de distingere a două sensuri, a două unităţi cvasiomonime (una reflexivă, alta nereflexivă); vezi **Construcţii reflexive şi construcţii reciproce, 1.2.2.1**.

2.1.2.5. *Forma reflexivă* ***se*** *ca marcă pasivă, pasiv-impersonală sau impersonală*

Alături de pasivul cu operatorul *a fi*, româna cunoaşte o construcţie pasivă cu realizare reflexivă, în care Agentul este exprimat sub forma complementului de agent (ex.: *Tezele* ***se corectează de profesorii*** *din afara liceului.*) sau, mai frecvent, rămâne neexprimat (*Cartea* ***se citeşte*** *şi* ***se înapoiază*** *la bibliotecă.*; *Înţelepciunea* ***nu se împrumută*** *cu carul, ci* ***se câştigă*** *cu bobul.*, N. Iorga, *Cugetări*).

În cazul verbelor intranzitive, incompatibile cu pasivul, există o construcţie corespunzătoare impersonală; vezi: ***Se merge prea*** *repede.*, ***Se doarme*** *prea mult.*, ***Se trece*** *pe roşu.*, ***Se vine*** *prea târziu.*, ***Se procedează*** *incorect.* etc.

Şi într-un tipar, şi în altul, forma de diateză se marchează prin asociere cu forma clitică ***se***. Cliticul ***se*** nu funcţionează ca substitut şi nu ocupă o poziţie de subcategorizare. Cliticul dobândeşte un rol gramatical de marcă, în cadrul opoziţiilor de diateză, a valorilor „pasivă" şi „pasiv-impersonală" (pentru verbele tranzitive) şi, respectiv, a valorii „impersonale" (pentru verbele intranzitive). Dacă verbul este la o formă personală, ***se*** intră în structura predicatului pasiv sau / şi impersonal (vezi **Construcţii pasive şi construcţii impersonale, 1; 2**).

2.1.2.6. *Asocierea cliticelor şi statutul acestora; clitice ale enunţării*

În asociere cu verbul, este posibilă coocurenţa a două (rar, chiar a trei) componente nonsintactice, fie prin legarea unui clitic nonsintactic personal cu unul reflexiv: *Şi cum pe Gruia-l vedea / La el* ***mi se*** *repezea.* (*Gruia lui Novac*), fie prin asocierea a două clitice nonsintactice personale (vezi: ***mi ţi-l*** *vedea,* ***mi ţi-l*** *jumulea*), a două clitice nonsintactice personale şi a unuia reflexiv (vezi: ***Mi ţi se*** *aşază în poală, cât e de greu.*).

Statutul cliticelor „pronominale" faţă de verb este diferit:

– Cliticul reflexiv cu statut obligatoriu este „legat" de orice apariţie a verbului, indiferent de calitatea acestuia de a funcţiona sau nu ca predicat. Cu excepţia supinului şi a participiului, care pierd capacitatea de combinare cu clitice pronominale, cliticul reflexiv se menţine în cazul infinitivului şi al gerunziului: *a se gândi la părinţi, dându-şi seama de eroare.*

– Cliticul personal de acuzativ cu valoare neutră se apropie de statutul unui clitic obligatoriu, apărând adesea şi în formele de infinitiv sau de gerunziu (*ştergând-o de acasă, ducând-o bine, a o lua din loc*).

– Celelalte clitice personale (dativul etic şi dativul neutru) sunt puternic legate de enunţare, apărând numai în ipostaza predicativă a verbului.

– Cliticul *se* pentru pasiv şi impersonal intră obligatoriu în structura formelor de diateză, apărând indiferent de calitatea predicativă sau nepredicativă a verbului; vezi gerunziul şi infinitivul din construcţii pasive şi / sau impersonale (*înainte de a se afla rezultatul, aflându-se rezultatul, procedându-se incorect*).

> Pentru situaţiile incluse sub **2.1.2.4**, reflexivul are calitatea de ***clitic formant***. Se apropie de această calitate şi situaţiile de sub **2.1.2.1**. În **2.1.2.5**, apare un ***clitic gramatical***. În **2.1.2.2** şi **2.1.2.3** (vezi *supra*), cliticul personal funcţionează drept ***clitic al enunţării***, fiind legat nemijlocit de calitatea verbului de predicat al enunţării.

2.1.2.7. *Marca / mărcile negaţiei predicative*

Principala marcă a negaţiei verbal-predicative este *nu* (vezi **Negaţia, 2.2.1**). În absenţa cliticului, *nu* precedă imediat verbul (*Nu aleargă., Nu citeşte.*) sau verbul însoţit de unele semiadverbe (*Nu mai aleargă., Nu mai citeşte*). În cazul apariţiei cliticului / a cliticelor pronominal(e), *nu* precedă întregul grup de componente: *Nu se (mai) gândeşte., Nu se (tot) vaită., N-o mai ia la sănătoasa ca alte dăţi.* Poate fi precedat de semiadverbul *nici* sau de grupul *nici măcar* (*Nici nu se gândea la asta., Nici măcar n-a dormit.*), cu rol de insistenţă, dar şi ca declanşatori de presupoziţii (vezi **Negaţia, 2.2.4**).

În construcţiile în care apar mărci suplimentare de intensificare a negaţiei verbal-predicative (vezi **Negaţia, 2.5.1**), acestea urmează grupului [clitic + verb]: *El nu citeşte* (***absolut***) ***deloc***.

> Dacă centrul de grup pierde trăsătura predicativităţii, trecând la o formă de gerunziu, participiu sau supin, negaţia, devenită *parţială*, se realizează în mod curent ca ***ne-***, şi nu ca ***nu*** (***Neplecând*** *la timp, copilul a pierdut autobuzul.*, ***Nebăgat în seamă****, s-a supărat şi a plecat.*). Face excepţie centrul infinitival: *Doreşte* ***a nu se implica*** *prea mult.* O situaţie diferită au formele verbale nepersonale aşezate în poziţie de negaţie focalizantă (vezi **Negaţia, 2.3**), care primesc morfemul negaţiei verbale ***nu***: *Îşi recapătă forţele* ***nu mâncând*** *urzici, ci urmând un regim alimentar cu multe proteine.*

2.1.3. ***Cazuri speciale ale exprimării predicatului simplu***

2.1.3.1. Predicatul *interjecţional*

Componentul predicativ verbal, prezent în majoritatea enunţurilor, lasă uneori acest rol ***interjecţiei***, care poate constitui, ca şi verbul, centrul semantic, sintactic şi pragmatic al unui enunţ. Inaptă morfologic de a primi MP, interjecţia îşi

îndeplinește rolul de predicat al enunțării în două tipuri de construcții, absența morfemelor de predicativitate fiind suplinită în alte două moduri:

(a) O clasă o constituie interjecțiile *deictice prezentative* (*iată, uite*) și cele *imperative* (*Hai la masă!, Na-ți cartea!, Poftim cartea!*), care, în absența MP, marchează predicativitatea prin intonație, apărând în construcții de tip imperativ (vezi **Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării, 3**).

Ca și verbele, se disting prin restricții de formă, impunând, în funcție de regimul tranzitiv sau intranzitiv, nominalelor subordonate forma de acuzativ, de dativ sau prepozițională; puține au posibilitatea de a se combina cu clitice (vezi: *iată-l, uite-l, na-ți-o!*) și participă, ca și verbul, grație cliticelor (atunci când acceptă clitice), la fenomenul de dublare (*Iată-l pe profesor!, Uite-l pe elev!, Pe asta na-ți-o ție!*). Spre deosebire de verbele-predicat, interjecțiile din această clasă, deși primesc complemente și chiar complemente realizate prin clitice pronominale, nu primesc, în mod curent, subiect. Excepție fac *hai* – rar, *na* –, care pot primi subiect pronominal postpus emfatic (ex.: *Hai **și voi** la plimbare!*; vezi **I, Interjecția, 4.2.1; II, Subiectul, 6.1**).

(b) Altă subclasă o constituie interjecțiile onomatopeice, care numai accidental îndeplinesc rolul de predicat, substituind un verb pe care îl sugerează și preluând toate caracteristicile verbului înlocuit, și anume: construcția acestuia (inclusiv posibilitatea de combinare cu un subiect), precum și trăsătura predicativității. Spre deosebire de interjecțiile din clasa (a), interjecțiile din clasa (b) nu apar în enunțuri imperative, ci în enunțuri asertive. Vezi substituții ca: *Iepurele* [sare] *țuști! în tufe., Copilul* [dă] *pleosc! o palmă., Copilul* [trântește] *zdronc! ușa., Copilul* [rupe] *hârști! o foaie.* Deși preiau grila sintactică a verbului sugerat, nu acceptă însă și construcția cu clitice: *Copilul *o hârști!* (vezi **I, Interjecția, 4.2.1**).

2.1.3.2. *Predicatul verbal la formă nepersonală*

În mod excepțional, formele verbale nepersonale (nonfinite) de infinitiv sau de supin pot dobândi, contextual, asociate și cu o intonație specială imperativă, funcția de predicate ale enunțării.

Infinitivul apare ca mijloc *nespecific* de actualizare a unui act directiv „de recomandare". Spre deosebire de realizările caracteristice enunțurilor imperative (vezi **Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării, 3**), care se disting prin natura adresată a construcției, specifică tiparului sintactic cu infinitiv „predicativ" este, conform particularităților morfologice ale formelor nepersonale, neexprimarea alocutorului, ceea ce înseamnă, implicit, pierderea naturii deictice a enunțului. Efectul îl constituie creșterea valorii generice a construcției, „recomandarea" fiind valabilă pentru *orice alocutor* și pentru *orice* moment al enunțării: ***A nu se rupe florile!, A nu se face** zgomot!* (vezi și **I, Forme verbale nepersonale, 2.3.6**).

Supinul apare și el în enunțuri imperative, fiind un mijloc rar și nespecific de exprimare a actului directiv de „ordin / recomandare". Se utilizează în condiții limitate de recuperare contextuală, din situația de comunicare, a alocutorului: ***De învățat** de la pagina 10 la 25!, **De rezolvat** primele două exerciții!, **De observat** procedeele folosite!* (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 4.3.1.5**).

2.1.3.3. *Există un predicat adverbial?*

Întrebarea privește adverbele și grupurile prepoziționale echivalente cu un adverb, care aparțin clasei construcțiilor modalizatoare (de atitudine propozițională), exprimând atitudinea locutorului (certitudine / incertitudine; aproximare, apreciere, modalizare deontică) în legătură cu o întreagă secvență propozițională și realizând tipul de structură modalizator + propoziție: ***Firește** că P, **Negreșit** că P, **De bună seamă** că P, **Realmente** P, **Într-adevăr** P; **Cică** P, **Pasămite** P, **Parcă** P, **Poate** că P, **Din nefericire** P, **Din păcate** P, **Musai** P* etc.

În structurile cu autonomie enunțiativă, „atitudinea modală" a locutorului este dublu exprimată: o dată, prin MP, care, ca mărci modale, sunt încorporate în forma verbului-predicat sau a operatorului predicativ și privesc predicatul / grupul predicatului, iar, suplimentar, prin modalizator, care, obligatoriu lexicalizat, aduce alte informații de modalizare privind ansamblul propoziției / frazei (vezi **Modalizarea, 1, 2.1**): ***Poate că o fi plecat.*** În structurile fără autonomie enunțiativă, „atitudinea modală" se exprimă o singură dată, cu ajutorul modalizatorului (vezi: *Studenta, **sigur** șocată, mi-a vorbit **realmente** deschis, fiindcă nu mai avea nimic de pierdut.*).

Statutul construcțiilor modalizatoare, deși omogen din punct de vedere funcțional și semantic, este extrem de eterogen din punct de vedere sintactic.

Funcțional, toate aparțin clasei largi a *modalizatorilor*, modalizând fie o predicație verbal-propozițională: *Firește* [*că a învățat.*], fie una adjectivală: *o imagine* [*firește șocantă*], adverbială: *Mi-a vorbit* [*firește deschis.*] sau prepozițională: *Mă întorc* [*firește / negreșit după Crăciun*], *dar nu înainte.*).

Semantic, toate au calitatea de predicat semantic, primind drept argument o întreagă propoziție [*sigur* (*faptul că*)], [*incert* (*faptul că*)], [*aproximativ* (*faptul că*)] sau se raportează la alt predicat [*sigur* (*frumoasă*)]. În primele apariții, adverbele au utilizări de predicate prototipice cu un actant / argument, singurul element specific constituindu-l calitatea propozițională a argumentului (***Firește că** a învățat.*). În celelalte contexte, se utilizează ca predicate ale altor predicate (*o fată **firește frumoasă**, o întrebare **poate incomodă***).

Sintactic, clasa este însă extrem de eterogenă:

– Unele adverbe, care au și corespondent adjectival, acceptă copula (*Este*) ***sigur** că*, (*Este*) ***neîndoielnic** că*, (*Este*) ***probabil** că*, (*Este*) ***adevărat** că*, (*Este*) ***bine** că.*

– Altele nu acceptă copula, fie că sunt adverbe de proveniență verbală (***Poate** că a greșit., **Trebuie** că e bolnav., **Parcă** ne-am mai întâlnit., **Cică** nu mai sunt împreună.*), fie că sunt create cu sufixe adverbiale specifice, care nu le permit și uzul adjectival (***firește** P, **realmente** P, **literalmente** P*).

– Unele acceptă, în variație liberă, construcția conjuncțională și cea juxtapusă, neconjuncțională (***Poate că** e bolnav. / **Poate** e bolnav., **Firește că** am respectat recomandările. / **Firește**, am respectat recomandările., **Negreșit că** va pleca. / **Negreșit** va pleca.*).

– Pentru unele dintre ele, prezența conjuncției este obligatorie, fie că îl selectează pe ***să*** (***Posibil să** P, **Obligatoriu să** P*), fie pe ***că***, selecția unei anumite conjuncții (vezi ***că***) fiind, pentru unele, semnul conversiunii formei verbale într-una adverbială (***Trebuie că** e bolnav. / **Poate că** e bolnav.*).

– Altele nu acceptă deloc construcția conjuncțională, ci numai pe cea juxtapusă, fie că au încorporat conjuncția în forma lor internă (***cică**, **parcă***), fie că apar cu această restricție de construcție (***Realmente** este obosit., **Literalmente** am spus tot ce știam., **Într-adevăr** s-au separat., **Din păcate**, au dat faliment.*).

În clasa componentelor modalizatoare este atrasă și o interjecție cu rol de modalizator de certitudine, interjecție care poate apărea fie alăturată direct (***Zău** l-am văzut plecând!*), fie legată conjuncțional, prin conjuncția ***că*** (***Zău că** l-am văzut plecând!*).

Eterogenitatea sintactică explică dificultatea de a corela criteriul funcțional-semantic cu cel sintactic, precum și interpretările sintactic diferite propuse acestor adverbe.

Deși din punct de vedere semantic comportamentul lor este omogen, toate având calitatea de predicate semantice (vezi *supra*, **1.1**), pentru ***nivelul sintactic*** se va adopta soluția ***sintactic-formală***, justificată, pe de o parte, prin integrarea lor sintactică (conjuncția, atunci când apare, este totuși un semn al integrării), iar, pe de altă parte, susținută de o lungă tradiție a gramaticii românești. Conform acesteia, adverbele aici discutate (sau grupurile prepoziționale cu valoare adverbială, la care trebuie adăugată interjecția *zău*) au funcție de predicat atunci când sunt urmate de o propoziție introdusă conjuncțional (*Sigur că va reuși., Firește că va reuși., Poate că va reuși., Aproape că plânge., Zău că va reuși., Posibil să reușească., Musai să reușească.*), fiind predicate construite cu o subordonată subiectivă, dar nu sunt predicate în condițiile atașării lor prin juxtapunere la o propoziție / frază (*Sigur începe să plângă., Zău, începe să plângă., Poate te răzgândești., Din păcate, au dat faliment.*). Distincția „admit copula" (*Sigur că, Probabil că*) vs „nu admit copula" (*De bună seamă că, Poate că*) își pierde din relevanță în momentul în care se admite o clasă de ***predicate adverbiale.***

În condițiile în care adverbele discutate nu apar ca modalizatori ai unei structuri sintactice cu predicat (al enunțării), ci ai unor adjective, adverbe, grupuri prepoziționale (*fată **într-adevăr frumoasă**, soluție **literalmente / firește greșită**, rezolvare **pasămite corectă**, Au mers îmbrăcați **probabil până la Universitate***.) sau apar ca modalizatori propoziționali juxtapuși, izolați sau neizolați prozodic (***Într-adevăr** / **Literalmente** nimeni nu mă respectă.*; *După cele întâmplate, **firește** nimeni nu-l mai respectă. / **firește #**, nimeni nu-l mai respectă., **Din păcate #**, nimeni nu-l respectă.*), toate, în ciuda trăsăturii comune de predicate semantice, îndeplinesc funcția de **circumstanțiale de modalitate**. În calitate de circumstanțiale de modalitate, diferă poziția sintactic-ierarhică a circumstanțialului fie pe lângă un GAdj / un GAdv / un GPrep, fie pe lângă propoziție, deci un circumstanțial al adjectivului / al adverbului / al grupului prepozițional sau un circumstanțial al propoziției (pentru distincția *circumstanțial **de modalitate** / circumstanțial **de mod***, vezi **Circumstanțialul de mod, 1.1.1, 1.1.2**). Soluția de circumstanțiale de modalitate se păstrează și în condițiile utilizării adverbelor / locuțiunilor adverbiale în vecinătatea unui ***că*** expletiv (*E o soluție [**poate că**] interesantă, dar **sigur** neeconomică.*; *Va veni din nou, [**pesemne că**] miercuri.*).

Atunci când apar în dialog, constituind ele singure o replică, adesea ca răspuns la o întrebare (*– Mergi mâine la facultate? – Poate √. /– Posibil √. /– Negreșit √. /– Sigur √. / – Musai √.*), interpretarea este tot de circumstanțial de modalitate al unei propoziții, propoziția fiind recuperată contextual).

2.1.3.4. *Elipse totale / parțiale ale predicatelor simple și recuperarea lor*

(a) Elipsa predicatului verbal este recuperată, de cele mai multe ori anaforic, recuperarea fiind integrală și numai în puține cazuri, cu intenție stilistică, parțială, urmărindu-se, în acest ultim caz, păstrarea „vagului" asupra procesului, ceea ce se marchează printr-o intonație specială de suspensie, iar, grafic, prin puncte de suspensie (este cazul ultimului exemplu):

Maimuța are nevoie de public și papagalul √ de învățător: privighetoarea √ nici de unul, nici de altul. (N. Iorga, *Cugetări*)

Primul copil aleargă, celălalt, √ și el.

Ei strâng mere, ceilalți, √ pere.

– Îți mulțumesc. / – N-ai de ce √.

Astăzi merg la teatru, mâine nu știu unde √.

S-au cumpărat treizeci de mașini, dintre care numai două√ pentru București.

Ei muncesc asiduu, ceilalți frați √...! (context în care se pot subînțelege diverse predicate: [„pierd vremea"], [„lenevesc"] etc., toate aflate într-o relație de opoziție cu predicatul anterior.

În anumite structuri, elipsa este obligatorie; este cazul structurilor adversative introduse prin *ci* sau *și nu*:

Reușește nu Dan, ci Gheorghe √., Reușește Dan, și nu Gheorghe √.

(b) Elementele absente sunt recuperate anaforic și deictic; anaforic, prin trăsăturile de construcție și selecționale ale restului enunțului, iar deictic, prin situația de comunicare. Sunt avute în vedere mai ales construcții imperative sau exclamative, în care absența verbului (și deci incapacitatea de atașare a MP) este suplinită prin alte mărci de predicativitate, de obicei prin intonație.

• Se cuprind aici enunțuri imperative, de tipul: *Jos!, Sus!, Dreapta!, Stânga împrejur!, Drept înainte!,* unde adverbul, locuțiunea adverbială sau grupul de adverbe, prin natura imperativă a enunțului și prin compatibilitățile selecționale verb–adverb, „sugerează" verbul-predicat absent. Dacă la această recuperare parțială se adaugă informația oferită de contextul situațional, se obține uneori recuperarea integrală a verbului absent („stai!", „așază-te!", „mergi!", „aleargă!", „ridică!"), ca în următoarele situații de comunicare: la intrarea profesorului în clasă; în sala de gimnastică; într-un cadru de instrucție militară; la o demonstrație (cu pancarte în mână) etc.

• Se cuprind aici și enunțuri exclamative de tipul: *Ce casă!, Ce idee!, Ce copil!,* unde intervine decodarea situațională și, de aici, variabilitatea de semnificații: „Ce casă are!" / „a pierdut!" / „și-a cumpărat!" etc.

• În enunțuri exclamative de tipul: *Hoții!, Apele!,* predicatul absent este recuperat din situația de comunicare.

• În enunțuri imperative nominale de tipul: *Valea!, Roiul!, Ușcheală!, Gura!, Fle(o)anca!*, cu utilizare puternic argotică, predicatul absent este decodat, prin conexiuni contextuale, ca echivalent semantic al lui „Șterge-o!" sau al lui „Tacă-ți gura!".

• În enunțuri nominale existențiale (*Ploaie, vânt, frig.*; vezi **Subiectul, 6.2.3**), absența predicatului este recuperată contextual, din trăsături generale ale textului / ale fragmentului de text.

• În enunțuri asertive structurate este posibilă recuperarea imperfectă a predicației, în condițiile în care grupul prepozițional sau cel adverbial, aflat într-o relație semantică strânsă cu predicatul, servește la limitarea posibilităților de alegere a unui anume predicat: *S-a strâns tot satul. Unii, √ cu cazmale, alții, √ cu târnăcoape, alții, √ cu mâna goală.*

(c) Elipsa predicatului este parțială, adverbul negativ sau afirmativ preluând anaforic informația verbului absent și adăugând propria informație:.

Primul copil aleargă, celălalt ***nu*** */ celălalt,* ***dimpotrivă****., Doi nebuni se înțeleg sau totdeauna sau niciodată, doi cuminți, când* ***da****, când* ***nu****.* (N. Iorga, *Cugetări*).

Față de verbul absent și recuperat integral, adverbul de afirmație / de negație adaugă informația asupra aspectului pozitiv sau negativ al verbului-predicat. Un adverb ca *dimpotrivă*, anaforic în orice apariție, contrazice forma afirmativă sau negativă a predicatului anterior.

(d) Elipsa predicatului este totală, unele adverbe (mai des, aspectuale și modale) preluând rolul unor *pro-declarative*, adică substitute pentru verbele *dicendi*, trăsătură de construcție care apare frecvent în comunicarea orală sau în stilul indirect liber; vezi:

Io ***mereu*** *√ „stai dă iel mamă! vez dă iel mamă!"* (TDM, II);

Nu știți decât să stați cu ochii pe om și să-l păziți și ***iar*** *√, și* ***iar*** *√: „aia nu!, ailaltă nu!; așa nu!"* (M. Preda, *Moromeții*);

Lui kir Ianulea i-a trecut repede necazul și ***iar*** *√ „dragă-n sus! dragă-n jos! Puiule și suflete!"* (I. L. Caragiale, *Kir Ianulea*),

unde adverbele *mereu, iar* suplinesc, într-un dialog narat, unul dintre verbele de declarație *a zice, a spune.*

2.2. Structura, tipologia și interpretarea predicatului complex

Predicatul complex este predicatul care, pe lângă componenta lui semantică, include cel puțin unul dintre *operatorii verbali de predicativitate*. Structura *predicatului complex* este:

[operator modal$_3$ [operator aspectual$_2$ [operator copulativ$_1$ / pasiv$_1$ [suport semantic]]]],

unde *suportul semantic* îl constituie fie adjectivul / participiul purtător al predicației semantice din vecinătatea operatorului copulativ sau pasiv (*este* ***înțelept****, este* ***pedepsit***), fie forma verbală nepersonală regizată (sau conjunctivul regizat) de operatorii modali sau aspectuali (*poate* ***începe / să înceapă****, dă* ***să plece****, stă* ***să cadă****, continuă* ***a învăța / să învețe / de învățat***).

Operatorii 1, 2, 3 apar succesiv sau simultan, numai unul singur sau grupați între ei, până la expansiunea maximă de trei operatori. Succesiunea 1, 2, 3 indică poziția lineară și ierarhică față de centrul semantic predicativ, fiecare nivel subordonându-l sintactic pe cel imediat următor. La nivelul (1) poate fi selectat oricare operator copulativ (a) sau operatorul pasiv (a'), într-un raport de substituție (*Ion* ***este / devine*** *înțelept.*, alături de *Ion* ***este / devine*** *apreciat de ceilalți.*).

Fiecare serie dintre construcțiile:

(a) *Ion* ***este*** *înțelept., Elevul* ***devine*** *medic., Ion* ***rămâne*** *prost., Ion* ***se dă*** *prost.*;

(a') *Ion* ***este*** *pedepsit., Ion* ***rămâne*** *pedepsit.*;

(b) *Ion* ***începe$_2$ a fi$_1$*** *înțelept., Ion* ***ajunge$_2$ să fie$_1$*** *recunoscut., Ion* ***urmează$_2$ să fie$_1$*** *ales.*;

(c) *Profesorul* ***trebuie$_3$ să înceapă$_2$ a fi$_1$*** *mai exigent., Profesorul* ***pare$_3$ să înceapă$_2$ a fi$_1$*** *ascultat.*

actualizează un operator – seria (a), doi operatori – seria (b) sau maximum trei – seria (c), în exemplele date selectându-se operatorii în ordinea nivelului ierarhic al fiecăruia. Este posibilă însă și combinarea a câte doi operatori din niveluri diferite, în condițiile păstrării ordinii lor ierarhice; vezi (d):

(d) *Elevul* ***trebuie$_3$ să fie$_1$*** *înțelept., Ion* ***poate$_3$ să fie$_1$*** *ales.*,

unde se grupează operatorii 3 + 1.

Este posibilă și selecția a doi operatori aparținând aceluiași nivel, dacă semantic nu sunt incompatibili; vezi (e), (f):

(e) ***Trebuie$_3$ să poți$_3$*** *face asta!, El* ***pare$_3$ să poată$_3$*** *fi$_1$ mai îngăduitor.*

(f) ***Încep$_2$ a mă da$_2$*** *la scris și la făcut cădelnița.* (I. Creangă, *Amintiri*).

Este posibilă, de asemenea, selecția directă a unui operator de rang superior: [operator 2 + suport semantic]; [operator 3 + suport semantic], construcții în care, uneori, se ajunge la un caz de ambiguitate, operatorul de rang superior dobândind și valoarea unui operator copulativ / pasiv; vezi exemplele (g) și (h):

(g) *Elevul* ***ajunge$_2$*** *[****să fie$_1$****] înțelept / apreciat.*

(h) *Elevul* ***pare$_3$*** *[****să fi ajuns$_2$ a fi$_1$****] înțelept / apreciat.*

> Parantezele drepte indică posibilitatea suprimării unuia sau a doi operatori. În construcțiile astfel obținute, operatorii ***ajunge***, ***pare***, asociați direct cu suportul semantic adjectival sau participial, pot primi interpretare copulativă. În asemenea construcții, se produce o recategorizare a regentului, care ajunge să cumuleze valoare „modală" + „copulativă" (vezi *pare*) sau „aspectuală" + „copulativă" (vezi *ajunge*).
>
> Posibilitățile de suprimare a unor operatori intermediari sunt dirijate de operatorul de rang mai înalt. Astfel, *trebuie* permite suprimarea operatorului pasiv, dar nu și a celui copulativ (*Copiii trebuie lăudați.*, dar **trebuie frumoși*); *pare* admite suprimarea amândurora (*Copilul pare rănit cu un corp contondent, dar pare conștient.*); *poate* nu permite suprimarea niciunuia (*Copilul poate fi lăudat., ~ poate fi mai atent.*, dar *~*poate lăudat., ~*poate atent.*).

În sintagmele [operator(i) + suport semantic], se manifestă ***restricții sintactice bidirecționale***, impuse dinspre operatorul mai îndepărtat spre cel de rang inferior până la componentul semantic principal și, invers, dinspre suportul semantic spre operator / operatori. Astfel, operatorii modali impun restricții de construcție operatorilor de rang inferior: ***trebuie să înceapă, trebuie să fie***; ***poate începe, poate fi***; operatorii aspectuali impun restricții de construcție operatorului copulativ / pasiv (***începe să devină, apucă să fie, continuă să fie***) și fiecare, în parte, impune restricții de formă suportului predicativ, atunci când se construiește direct cu acesta (***trebuie să plece, poate pleca***; ***începe să învețe, termină de învățat, se apucă de învățat, se pune pe învățat, urmează să învețe***); pentru restricțiile de construcție impuse de operatorii aspectuali vezi și **I, Verbul. Categoria aspectului, 3.3.1**.

Şi, invers, există o acomodare de construcţie dirijată dinspre suportul predicativ spre operatori, evidentă în selecţia unei forme unipersonale şi a unei construcţii impersonale pentru operator, în condiţiile unui suport semantic cu trăsătura impersonalităţii: ***poate*** ← ***să plouă; începe*** ← ***să plouă, ajunge*** ← ***să nu-mi mai pese de tine, continuă*** ← ***să-mi pară bine***; uneori, trăsătura impersonalităţii se transmite de la suportul semantic spre toţi operatorii grupului (***poate*** ← ***să înceapă*** ← ***să plouă.***). Această „acomodare" dinspre suport spre operator este vizibilă numai în cazul unui operator care îşi poate varia forma şi construcţia între un tipar personal şi unul impersonal (*poţi* ← *să înţelegi* vs *poate* ← *să plouă*). Nu este vizibilă, în cazul unui operator intrinsec impersonal, forma operatorului nepermiţând variaţia (*Trebuie / Urmează să pleci.* vs *Trebuie / Urmează să plouă.*). Dar şi în cazul operatorilor impersonali, se manifestă o tendinţă de acomodare a acestora la forma variabilă a verbului-suport, manifestată prin schimbarea de statut flexionar al operatorului (vezi: *Erau / Trebuiau* ← *să plece., Erai / Trebuiai* ← *să pleci.*; ultimele construcţii, deşi neacceptate de norma literară, sunt prezente în uz).

2.2.1. ***Tipuri de predicat complex***

2.2.1.1. *După clasa morfologică* a suportului semantic, predicatul complex se clasifică în:

(a) predicate ***cu suport semantic verbal***, forma acestuia aparţinând fie conjunctivului (regizat), fie formelor verbale nepersonale, infinitiv şi supin (*poate* ***să citească***, *poate* ***citi***; *se apucă* ***de citit***, *se apucă* ***a citi***; *stă* ***să cadă***; *se pune* ***pe învăţat***, *se pune* ***a învăţa***), fie, mai rar, în construcţii populare sau arhaice, indicativului (*M-am apucat eu apoi* ***de-am mai vorbit.***, [buba] *s-o apucat apăi* ***de s-o spart.***, *apud* M. Vulpe, 1980), *Cu sfiala e ca şi cu învelitoarea geamantanelor: întâi protege virtutea, apoi ajunge* ***de ascunde*** *viţiul.* – N. Iorga, *Cugetări*);

(b) predicate ***cu suport semantic adjectival, nominal, adverbial, grup prepoziţional*** sau forme echivalente ale acestora (*este* ***isteţ***, *devine* ***profesor***, *rămâne* ***de piatră***, *este* ***împotriva războiului***, *este* ***asemenea*** / ***aidoma*** *celorlalţi, este* ***departe*** *de a înţelege*);

(c) predicate ***cu suport semantic participial***, în condiţiile unui ***participiu pasiv*** (*este* ***invidiat***, *ajunge* ***invidiat*** *de toţi, rămâne* ***invidiat*** *de toţi, pare* ***invidiat*** *de toţi*). Când include un participiu care a pierdut valoarea pasivă, grupul [operator + participiu] se subordonează tiparului (b), şi nu lui (c); vezi: *rămâne* ***uimit***, *este* ***mulţumit*** *de sine, este* ***ahtiat*** *după putere.*

2.2.1.2. *După valoarea operatorului,* predicatul complex se clasifică în:

(a) ***predicate complexe cu operator pasiv*** (*Ion* ***este*** *lăudat.*);

(b) ***predicate complexe cu operator copulativ*** (*Ion* ***este / devine / rămâne*** *important., Munca* ***este / înseamnă / se cheamă*** *efort.*);

(c) ***predicate complexe cu operator aspectual*** (*Ion* ***începe*** *să înveţe., Ion* ***termină*** *de învăţat., Ion* ***se apucă*** *de învăţat., Ion* ***se pune*** *pe plâns., Casa* ***stă*** *să cadă.*);

(d) ***predicate complexe cu operator modal*** (*Ion* ***trebuie / poate*** *să plece., Ion* ***are*** *de lucrat., Mai* ***este*** *de lucrat destul de mult., Era* ***să*** *se întâmple.*).

Pentru inventarul operatorilor copulativi, vezi **Numele predicativ, 3;** pentru inventarul operatorilor aspectuali, vezi **I, Verbul. Categoria aspectului, 3.2**; pentru operatorii modali, vezi **Modalizarea, 2.2.**

2.2.1.3. *După natura verbală vs nonverbală* a suportului semantic, se disting:

(a) ***predicatele complexe nonverbale***, reprezentate de predicatele complexe cu operator copulativ sau cu operator recategorizat drept copulativ;

(b) ***predicate complexe verbale***, cuprinzând predicatele cu ceilalţi operatori.

Având în vedere ***sensul pasiv*** al participiului, ca semn evident al ***naturii verbale*** a acestuia, predicatul complex cu operator pasiv, deşi are ca suport semantic un participiu acordat, se subordonează predicatului complex verbal, şi nu celui nonverbal (vezi şi *supra,* **2.2.1.1.**(c)). Asta nu înseamnă că nu este posibilă alunecarea spre tipul nonverbal, pe măsura atenuării valorii pasive a participiului (vezi **Construcţii pasive şi construcţii impersonale, 1.2.2**; **I, Forme verbale nepersonale, 3.5.1**).

2.2.2. ***Interpretarea predicatului complex la nivel semantic, sintactic, enunţiativ***

Dacă în cazul predicatului simplu, componentul verbal permite interpretarea semantică, sintactică şi pragmatic-enunţiativă în limitele aceleiaşi forme verbale, în cazul predicatului complex, grupul de componente, alcătuit din [operator / operatori de predicativitate + suport semantic], **îşi distribuie diferit funcţiile**, ceea ce obligă la analiza grupului pe mai multe niveluri.

2.2.2.1. *La nivel pragmatic-enunţiativ,* numai primul component al grupului predicativ (operatorul de predicativitate sau, în cazul mai multor operatori, numai primul operator din grup) are capacitatea de a-şi ataşa MP şi, în consecinţă, de a oferi întregului grup autonomie în enunţare. Să se observe invariabilitatea (sau limitarea variabilităţii) suportului semantic predicativ în raport cu variaţia temporală şi modală a operatorului: ***începe / începea / a început / începuse / ar începe să lucreze.*** Să se observe, de asemenea, invariabilitatea operatorilor următori faţă de variaţia temporală şi modală a primului operator: *Tânărul* ***poate / putea / a putut / va putea / ar putea*** *începe să devină independent.: Tu* ***poţi / puteai / ai putut / vei putea / ai putea*** *începe a fi mai independent.* În cazul operatorului modal *trebuie*, caracterizat prin impersonalitate, capacitatea de a-şi ataşa MP se manifestă prin variaţia temporală şi modală a operatorului: ***Trebuie / Trebuia / Va trebui / Ar trebui*** *să plec.*

Dintre informaţiile deictice (de ancorare situaţională), numai cele de persoană şi de număr se pot transmite suportului predicativ sau operatorilor următori şi numai în condiţiile în care aceştia au formă de conjunctiv prezent (*Tu poţi să vii., Tu poţi să începi să te pregăteşti.*). Dacă însă operatorul al doilea şi suportul predicativ apar la o formă verbală nepersonală, niciuna dintre informaţiile de ancorare situaţională nu este reluată în forma celorlalte componente (*Tu* ***poţi*** *pleca., Tu* ***poţi*** *începe a spera.*). În condiţiile unui singur operator şi ale unui suport semantic adjectival, participial, nominal, adverbial, întreaga informaţie deictică aparţine operatorului (*Tu* ***eşti / ai fost / erai / ai devenit*** *util. / profesor. / pedepsit. / asemenea celorlalţi.*).

Dacă primul operator al grupului pierde MP, trecând la o formă verbală nepersonală (nonfinită), întregul grup îşi pierde ancorajul enunţiativ (şi, implicit, predicativitatea), rolul ancorării lui situaţionale revenind altui suport predicativ (*Trebuind să înceapă să lucreze,* → ***constată că...,*** *Neputând să rămână profesor,* → ***a decis să...***).

2.2.2.2. *La nivel semantic,* componentului final îi revine rolul semantic ***principal***, fiind componentul purtător al predicaţiei semantice: proprietate vs

relație; stare vs eveniment vs acțiune (*este **înțelegător**, este **vecin** cu; trebuie să înceapă **a înota**, trebuie să înceapă a fi **mai înțelegător***). De aici decurge imposibilitatea ștergerii componentului final (vezi, pentru câteva excepții, *infra*, **2.2.4.2**), dar posibilitatea suprimării operatorului, atunci când informația sa morfopragmatică este suplinită contextual; vezi, de exemplu, cazul operatorului copulativ cu citire generică: *Vorba lungă, √ sărăcia omului.* (în proverbe); cazul enunțurilor tip-definiție: *Desperare de tânăr, √ zăpadă de martie din care cresc flori.* (N. Iorga, *Cugetări*); cazul operatorului pasiv din reclame, titluri, sloganuri, prospecte medicale, cosmetice etc.: *√ Salvați de clopoțel!* (titlu de film); *√ Omorât de soțul concubinei!* (titlu de articol de ziar); *√ Căutat pentru primăria Capitalei. Recompensă: un oraș de tip european!* (slogan electoral); *√ Testat dermatologic.* (prospect pentru cosmetice) etc.

Operatorul sau operatorii (când sunt mai mulți) participă și ei la semantica de ansamblu a grupului, adăugând la informația suportului propria informație semantică, diferențiată de la un tip de operator la altul. Astfel, în ansamblul predicativ [*Trebuie să continue a rămâne exigent.*], se amalgamează informațiile semantice [+ calitate, + păstrare a calității, + continuativ, + necesitate], iar în ansamblul predicativ [*Pare să înceapă a fi citită.*] se încorporează informațiile semantice [+ acțiune, + pasiv, + incoativ, + aparență]. Primul operator sau al doilea (dacă primul este impersonal) transmite și informația gramaticală. Astfel, în construcții ca: *Te-ai pus pe învățat., Poți învăța.*, cu operator personal, la ansamblul semantic [+ acțiune, + incoativ], respectiv [+ acțiune, + posibilitate], operatorul adaugă și informația propriilor trăsături gramaticale [+ perfect, + pers. 2 sg.], respectiv [+ prezent, + pers. 2 sg.]. În grupul predicativ *Trebuia să ajungi a înțelege.*, primul operator contribuie, pe lângă informația modală, cu cea gramaticală a imperfectului, revenind celui de al doilea, pe lângă informația aspectuală, și cea de pers. a 2-a sg. Pentru contribuția semantică a operatorului copulativ la ansamblul grupului, vezi **Numele predicativ, 1.2.2.**

Semantic, numai componentul final este cel care atribuie roluri tematice. Numărul de argumente / actanți și tipul de roluri nu sunt modificate de numărul și tipul de operatori. În grupuri ca: *Trebuie să înceapă **a** ne **învăța** literele., Trebuie să ajungă **a oferi** ajutoare sinistraților., Dă **să iasă** din cameră., Poate să rămână **util** societății., Pare să ajungă (a fi) **prieten** cu noi.*, grila de roluri tematice este impusă în exclusivitate de componentele semantice finale *a învăța, a oferi, a ieși, util, prieten.*

2.2.2.3. *La nivel sintactic,* centrul grupului îl constituie operatorul sau, pe rând, fiecare operator în parte, care, deși nu atribuie roluri tematice, are capacitatea de a domina sintactic componentul următor, impunând restricții de formă suportului semantic; vezi: *se apucă → de învățat* (supin) sau, dacă sunt mai mulți operatori, impunând restricții operatorului vecin: *trebuie → să se apuce* (conjunctiv) *→ de învățat* (supin).

Există însă deosebiri importante între tipurile de operatori.

• *Tipul pasiv* și *cel copulativ* impun restricții predictibile și, în oarecare măsură, identice pentru fiecare dintre ei, și anume: primul acceptă numai participii pasive, iar al doilea cere complinirea prin NP, acceptând, cu diferențe de la un verb copulativ la altul, termeni din aceeași clasă de realizări ale numelui predicativ; vezi **Numele predicativ, 2.**

Operatorii copulativi se deosebesc însă după inventarul de compliniri acceptate; vezi, de exemplu, verbele copulative „de denominație", care nu admit complinirea prin adjectiv / grup adjectival, ci numai prin substantiv (de obicei, propriu) și prin câteva adverbe-substitut: *El se cheamă / se numește **Popescu**., **Cum** se cheamă Ion?*; vezi **Numele predicativ, 3.2.3.**

• *Operatorii aspectuali* și *cei modali* se deosebesc de cei anteriori printr-un regim mult mai diversificat, fiecare aparținând, sub aspectul tipului sintactic de verb, la clase diferite (vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe; Categoria aspectului, 3.2, 3.3**). De exemplu, incoativul *a începe* este tranzitiv, în timp ce incoativele *a se apuca* (*de*), *a se da* (*la*), *a se porni* (*pe*), *a se pune* (*pe*) sunt intranzitive, prepoziționale și obligatoriu reflexive; modalul *a putea* este tranzitiv și personal, în timp ce modalul *a trebui* este intranzitiv și, în mod curent, impersonal etc. Unele sunt obligatoriu propoziționale (construite cu subjonctivul; vezi *dă să, stă să, trage să*), în timp ce altele admit și nominal, și propoziție conjuncțională, și formă verbală nepersonală (chiar două forme nepersonale); vezi: *El continuă învățatul. / să învețe. / a învăța. / de învățat.* etc.

2.2.2.4. În concluzie, repartiția de funcții pentru fiecare component și, ca atare, participarea diferențiată la ansamblul grupului are drept efect *neconcordanțe între interpretarea pragmatică, sintactică și semantică.*

Semantic, în ciuda participării ambelor componente la semantica globală, componentul final are rol primordial, el fiind, de altfel, singurul component purtător al predicației semantice. Tot componentului final îi revine capacitatea de a atribui roluri tematice.

Sintactic și pragmatic, rolul important revine operatorului, fiindcă, în calitate de purtător al MP, asigură autonomia pragmatică a enunțului, iar, în calitate de inductor de tipar sintactic, asigură structurarea lui sintactică. Dacă apar mai mulți operatori, primul operator are rolul pragmatic important, fiind sigurul care primește MP, iar, sub aspect sintactic, fiecare, în parte, determină construcția componentului următor.

> Propunerea unei analize *pe mai multe niveluri* rezolvă dilema alegerii între două modalități distincte de interpretare a predicatului complex, indiferent că este unul nominal (cu operator copulativ) sau unul verbal (cu operator modal sau aspectual), și anume: modalitatea *strict sintactică*, structuralistă, a descompunerii grupului în elemente alcătuitoare, și modalitatea *semantică*, tradițională, a analizei globale a grupului. S-a sugerat aici faptul că, în funcție de nivelul de analiză avut în vedere, se recurge și la o soluție, și la cealaltă.
>
> *Pentru nivelul sintactic*, se impune soluția descompunerii grupului, cu delimitarea unui centru și a unui subordonat (eventual, dacă sunt mai mulți operatori, cu recunoașterea mai multor niveluri de subordonare), subordonatul ocupând diverse poziții sintactice în funcție de construcția regentului. Soluția „descompunerii" este aplicabilă numai în măsura în care organizarea rămâne transparentă (vezi *infra*, **2.2.3.5.** și cazuri de opacitate sintactică). *Pentru nivelul semantic și, mai ales, pentru cel pragmatic-enunțiativ,* se impune soluția blocului în ansamblu.
>
> Importantă, în această propunere de interpretare pe mai multe niveluri, este recuperarea soluției „tradiționale", nefiind însă contrazisă nici soluția

„structuralistă". Este, de asemenea, recuperată analiza tradițională asupra semiauxiliarelor de mod și de aspect, care, în construcții mai sudate sau mai puțin sudate, formează blocuri sintactico-semantice cu verbul următor. În plus, este o modalitate de a „lega" interpretarea pasivelor și a copulativelor, iar a amândurora, de interpretarea aspectualelor și a modalelor.

2.2.3. *Grade de coeziune sintactică și forme de amalgamare a grupului*

Gradul de coeziune a grupului variază de la un tip de operator la altul, iar, în cadrul aceluiași tip, de la un verb-operator la altul.

2.2.3.1. *Pentru operatorii copulativi,* coeziunea sintactică a grupului se manifestă astfel:

– Copulativul își poate atașa, prin cliticizare, subordonați în dativ ai numelui predicativ, avansați în fața întregului grup (*Îi este **dragă**., Îi este **utilă**.*; *Îmi este / vine / devine **cumnată**.*), dublarea realizându-se fie după regulile curente ale dublării complementului indirect cu ambele componente avansate (*Îmi este **mie** dragă., Îi este **lui** utilă., Îmi este **mie**, și **nu ție** soacră.*), fie cu păstrarea complementului *in situ* (*Îmi$_i$ este atât de dragă **mie**$_i$, Îi$_i$ este util **lui Ion**$_i$., Îi$_i$ este cumnat **lui Ion**$_i$.*).

– Grupul, în ansamblu, participă la reflexivizare și reciprocizare, ca și când cliticul ar ocupa o poziție de subcategorizare a copulativului (*Îmi sunt cel mai mare critic., Ei **își** sunt atât de dragi. / de cunoscuți. / de indiferenți **unul altuia**.*); vezi **Construcții reflexive și construcții reciproce, 1.2.1.2, 2.2.2.**

2.2.3.2. *Pentru operatorul pasiv* (***a fi***), coeziunea sintactică a grupului se manifestă:

– prin participarea grupului, în ansamblu, la opoziția de diateză *pasiv* vs *activ*;

– prin atașarea la operator a cliticului de dativ posesiv, avansat din poziții exterioare predicatului, fie din poziția de S , fie din cea de OPrep sau de Circ: ***Mi$_i$**-a fost ampulat brațul* (e$_i$).; ***Mi$_i$**-a fost furată grădina* (e$_i$).; *Copilul **mi$_i$**-a fost dat în îngrijire. / ~ în brațe* (e$_i$).; *Documentul **mi$_i$** -a fost pus la dispoziție* (e$_i$).;

– prin atașarea negației verbale o singură dată, grupată cu operatorul pasiv (*Ședința **n-a fost** amânată., Ion **n-a fost** sancționat.*).

> Este posibilă și negarea separată a participiului pasiv. Construcția este însă preferată fie în cazurile de îndepărtare de sensul pasiv și de apropiere de cel calificativ (*Casa este **neacoperită** și **nevopsită**.*), fie în construcțiile cu negare focalizantă a participiului (*Casa a fost **nu închiriată, ci cumpărată** de noi!*).

2.2.3.3. *Pentru operatorii aspectuali* (vezi și **I, Verbul. Categoria aspectului, 3.3**), gradul de coeziune se manifestă diferit de la un operator la altul, constând în:

(a) controlul impus de regentul-operator aspectual asupra subiectului suportului semantic, care, ca subiect neexprimat, repetă subiectul verbului-operator: *Ion$_i$ se apucă de citit* [Ion$_i$], *El s-a lăsat de fumat., Ion se dă la scris și la citit.* (I. Creangă, *Amintiri*), *Ion începe să înțeleagă., Hoțul prinde a vorbi., Ion se pune pe plâns., Ion continuă a scrie.. El urmează a decide., El ajunge să înțeleagă., El apucă să plece., El nu contenește din plâns., El isprăvește de citit., El termină de lucrat.* Se observă că subiectul celui de al doilea verb, indiferent de forma acestuia, conjunctiv, supin sau infinitiv, este controlat de subiectul verbului-operator, fiind, astfel, recuperat integral (vezi și **Subiectul, 3.2.2.1**). Controlul este și invers direcționat, dinspre subordonat spre regent, verbul-operator apărând cu statut impersonal atunci când subordonatul este verb impersonal fără subiect (*Începe a burnița., Se pune pe viscolit., Se oprește din nins.*); vezi și *supra*, **2.2**;

(b) participarea grupului în ansamblu la opoziția de pasivizare (*Toți au ajuns să cunoască situația.* vs *Situația a ajuns (să fie) cunoscută., Familia urmează să recupereze casa.* vs *Casa urmează să fie recuperată., Colegii încep să-l respecte pe Ion.* vs *Ion începe să fie respectat.*). Fac excepție grupurile ale căror verbe-operatori au statut reflexiv (*a se apuca de, a se da la, a se prinde să, a se pune pe, a se lăsa de, a se opri din*), care, dată fiind forma lor reflexivă, nu participă la opoziția de diateză (vezi **I, Verbul. Categoria diatezei, 2**(d));

(c) perturbări de regim ale operatorului, în sensul imposibilității de a se mai combina cu un nominal și al limitării posibilităților de selecție, până la construcții aproape fixe (*trage să moară., dă să plece., stă să cadă.*). Mai rar, se produc și limitări ale formelor flexionare ale operatorului (*stă / stătea să cadă.*, dar **a stat / *va sta / *ar sta să cadă., *stai să cazi!*);

(d) avansări de componente, complementele verbului subordonat ajungând să preceadă întregul grup și chiar să se atașeze clitic verbului-operator; vezi construcții ca: *Romanele **le** termină de citit., Clopotele **ni le**-au oprit de tras.* (I. Creangă, *Amintiri*), *Rochia **o** isprăvește de cusut.*;

(e) negarea întregului grup o singură dată, cu marca negației atașată la operator (ex.: *Nu s-a apucat încă de citit.*, dar *S-a apucat *să nu (mai) citească / *de necitit., Nu termină de învățat.*, dar *Termină *să nu învețe / *de neînvățat.*).

> Trăsăturile (a–e), ca semne ale coeziunii grupului, trebuie privite în mod global, și nu ca obligatoriu realizabile de către fiecare operator. De exemplu, în cazul operatorului aspectual *a termina,* este posibilă numai negația globală (e), în timp ce, pentru operatorul incoativ *a începe*, este posibilă și negarea celui de al doilea component (*Începe a nu mai asculta orbește. / ~ să nu mai asculte orbește.*).

2.2.3.4. *Pentru operatorii modali,* gradul de coeziune este diferit și are forme diverse de manifestare de la un operator la altul, cele mai semnificative fiind următoarele:

(a) controlul exercitat de subiectul operatorului (*Ion$_i$ poate să cânte* [Ion$_i$]. */ ~ poate cânta* [Ion$_i$].; *Ion$_i$ are de învățat* [Ion$_i$.] sau de complementul indirect al acestuia (*Dacă **îți$_i$** este de cumpărat* [tu$_i$].). Uneori, există și o direcție inversă, dinspre subordonat spre regentul-operator; un subordonat impersonal cere o utilizare impersonală a operatorului (*Nu se poate ← a se întâmpla nimic.*). Excepție fac operatorii impersonali *trebuie*, *este*, care se pot combina cu verbe subordonate de persoane diferite (*Trebuie să plec. / să pleci. / să plecăm. / să plecați., Era să cad. / să cazi.*). Apare, și în acest tipar, tendința de acomodare a ambelor componente la aceeași formă personală (*Trebuiau să plece., Erau să cadă.*), vezi și *supra*, **2.2**;

(b) avansări de clitice și de complemente nonclitice în fața întregului grup, cu atașarea cliticelor la operator (*Îl pot citi., Îi pot spune., Se poate duce., Mi se poate plânge., Mi-o poate repara.*; *Poezia o am de învățat., Cărțile le am de citit.*). Uneori, avansează și clitice provenind din componente subordonate suportului semantic (*Își poate rupe gâtul., Îi pot înțelege necazul., Își poate vedea de treburi.*), obținându-se, astfel, blocuri sintactice de câte 3-4-5 componente. Alteori, date fiind

restricțiile de regim ale operatorului (vezi modalele intranzitive *a fi* și *a trebui*), cliticul de acuzativ nu poate fi acceptat (*Viața nu mai e de trăit.*). Sudura grupului este mai mare sau mai mică, după cum operatorul se combină cu infinitivul sau cu subjonctivul (***Îl** pot aștepta.*, dar *Pot să-**l** aștept.*; *Cărțile trebuie să **le** citim.*, și nu **Cărțile le trebuie să citim.*);

(c) absența conectorului sintactic dintre operator și subordonatul lui la infinitiv (*pot cânta, putem discuta*), structură neacceptată, în limba actuală standard, în alte combinații cu infinitivul;

(d) avansarea subiectului / obiectului verbului subordonat, cu schimbarea statutului morfosintactic al verbului-operator (***Copiii trebuiau / erau** să plece.*, ***Oamenii** mi **se păreau** că sunt veseli.*, ***Multe sunt** de schimbat.*);

(e) participarea grupului în ansamblu la opoziția de pasivizare (*Toți trebuiau să citească și să înțeleagă referatele.* vs *Referatele trebuiau (să fie) citite și înțelese de toți.*, *Toți păreau să înțeleagă situația.* vs *Situația părea să fie înțeleasă de toți.*).

2.2.3.5. Formele de coeziune și de amalgamare sunt diverse, ajungându-se uneori la un bloc sintactic ale cărui componente structurale sunt greu se delimitat. Ca *soluție de interpretare sintactică*, este de preferat distingerea componentelor alcătuitoare ori de câte ori organizarea internă rămâne transparentă.

Astfel, în cazul unui operator copulativ, se distinge centrul copulativ al grupului și poziția NP, cerută de acesta (*este **inteligent.** / **savant.***). În cazul operatorului modal *a putea*, se distinge centrul sintactic al grupului și complementul direct al acestuia, realizat ca infinitiv sau ca propoziție conjuncțională cu subjonctivul (*El poate **citi.** / **să citească.***). Chiar și pentru construcția cu infinitivul, unde se produc reorganizări ale grupului, se poate distinge cliticul-complement direct sau indirect al infinitivului, avansat în fața operatorului (***L**-am putut citi.*, ***I**-am putut vorbi.*), sau cliticul-complement posesiv (***Își** poate primi banii.*). În cazul operatorului modal *a trebui*, cu regim impersonal, se recunoaște poziția sintactică de subiect, realizată ca propoziție conjuncțională cu subjonctiv (*Trebuie **să citim.***). Operatorii aspectuali structurează diferit grupul, în funcție de regimul fiecăruia. Dacă operatorul are regim tranzitiv, se recunoaște complementul său direct, realizat prin formă verbală nepersonală sau prin propoziție conjuncțională (*El începe **a-și reveni.** / **să-și revină.***). Dacă operatorul are regim intranzitiv prepozițional, se recunoaște complementul lui prepozițional, realizat ca formă verbală nepersonală sau ca propoziție conjuncțională (*El se apucă **de învățat.** / **să învețe.***) etc.

Se preferă însă soluția „ansamblului", ca grup sintactic neanalizabil, atunci când structura nou creată (prin avansare, reorganizare, schimbare de statut morfosintactic) devine opacă și dificil / imposibil de segmentat (vezi: *Copiii trebuiau să plece.*, *Ei trebuiau pedepsiți.*, *Copiii erau să cadă.*). Se preferă, de asemenea, soluția „ansamblului" atunci când perturbările de regim ale operatorului nu mai permit stabilirea funcțiilor sintactice ale componentelor subordonate (*Casa stă să cadă.*, *Ion dă să plece.*, *El trage să moară.*).

Pentru construcții de tipul: *Ei trebuiau pedepsiți.*, *Ei trebuiau să plece.*, soluția unui predicativ suplimentar, respectiv a unei propoziții predicative suplimentare nu este potrivită, deși operațiile de amalgamare sunt asemănătoare unor tipare cu PS (vezi **Construcții cu predicativ suplimentar, 2.2.3**). Dacă se are în vedere componența semantică a grupului, și anume: prezența ***unui singur predicat semantic*** – cel final – (vezi și caracteristica operatorului de a nu impune roluri tematice), construcția cu operator nu îndeplinește condițiile semantice pentru o „predicație suplimentară".

2.2.4. *Cazuri speciale în exprimarea predicatului complex*

2.2.4.1. *Elipsa operatorului* este posibilă limitat și în condiții determinate:

– Poate fi suprimat operatorul pasiv, atunci când sunt coordonate două nuclee pasive (*Elevul a fost ajutat și √ sfătuit de profesori.*). Participiul, unicul purtător al valorii pasive, poate apărea singur, cu operatorul suprimat în condițiile recuperării discursive a valorii deictic-temporale a operatorului (în prospecte: *√ Avizat de Ministerul Sănătății!*; în titluri TV: *Atomic TV – √ amendat cu 50 de milioane, Câștigurile din tranzacțiile cu acțiuni – √ impozitate din ianuarie 2005 cu 16 %*, „Gândul", 2005) etc.

– Este suprimat operatorul copulativ când sunt coordonate adversativ, prin conectorii ***ci, și*** (*nu*), două poziții NP (*Studentul nu este încântat, ci √ supraîncântat.*, *Caietul rămâne al Ioanei, și nu √ al Mariei.*) sau când apare conectorul conjuncțional *deși* (*Deși √ bolnavă, a venit la examen.*).

– Poate lipsi operatorul copulativ din enunțuri generice, când informația temporală a copulativului este recuperată discursiv, fiind vorba de un prezent atemporal (vezi proverbul *Vorba lungă, √ sărăcia omului.*).

– Poate lipsi operatorul aspectual sau modal când este recuperat anaforic (*El începe să muncească, iar ea, √ să se odihnească.*, *El trebuie să citească, iar ea, √ să se odihnească.*).

2.2.4.2. Componentul al doilea, tocmai pentru că este purtătorul informației semantice esențiale, nu poate lipsi, exceptând cazurile de anaforă Ø (*A început deja să ningă. Chiar a început √.*; *S-a pus pe plâns. Chiar s-a pus √.*; *– Nu pot să citesc. / – Trebuie să poți √!*; *Face și el ce poate √.*).

Fac, de asemenea, excepție cazurile în care unii operatori aspectuali și modali acceptă construcția cu un nominal de tip nonverbal (de exemplu: *Ion începe cartea. / casa. / mărul. / vinul.*), unde, în funcție de situația de comunicare, se recuperează deictic, de fiecare dată altul, un verb subordonat: *Ion începe (să citească / să scrie) cartea.*, *El începe (să construiască / să vopsească / să dărâme / să acopere) casa.*, *Ion începe (să mănânce / să curețe / să spele) mărul.*, *Ion începe (să bea / să facă / să vândă) vinul.*).

3. RELAȚIA DINTRE PREDICATELE SIMPLE ȘI CELE COMPLEXE

Există, pentru unele predicate semantice (adjectivale, adverbiale, nominale), posibilitatea de a exprima, prin predicat simplu și prin predicat complex, aceeași informație semantică predicativă. În condițiile încorporării operatorului în matricea verbului, se trece de la un predicat complex la unul simplu, obținându-se un caz de *sinonimie sintactică*. Operatorii frecvent încorporabili sunt cei copulativi, iar rezultatul îl constituie sinonimii sintactice de tipul: *este vecin cu → se învecinează cu*, *este asemenea / asemănător cu → se aseamănă cu*. Numeroase verbe eventive intră în relație de sinonimie cu predicate complexe copulative (*devine adânc → se adâncește*, *devine sănătos → se însănătoșește*, *devine slab → slăbește* etc.). Toate verbele cauzativ-factitive de tip morfologic încorporează, pe lângă operatorul

cauzativ *a face*, şi unul copulativ (*a fi* sau *a deveni*), precum şi un predicat semantic adjectival sau nominal (*Constructorii au adâncit fundaţia., Medicii l-au însănătoşit., Boala îl slăbeşte.*); vezi Construcţii cauzativ-factitive, **2.2.**

În relaţie cu un pasiv-reflexiv (vezi **Construcţii pasive şi construcţii impersonale, 1.1.3**), operatorul pasiv este cel încorporabil, relaţia dintre cele două construcţii fiind de *sinonimie sintactică* (*Casa **este refăcută** / **se reface** după planuri meticuloase.*). Ceilalţi operatori rămân exteriori şi dificil de cuprins în matricea predicatului semantic.

Pentru tipul copulativ, sinonimia sintactică evidenţiază mecanismele trecerii de la o predicaţie adjectivală / nominală / adverbială la una verbală şi, implicit, relaţia dintre ele. Apare aici un argument suplimentar pentru susţinerea *echivalenţei* dintre două predicate ale enunţării: un *predicat verbal simplu* (cel care încorporează MP în forma verbului-predicat) şi un *predicat complex*, alcătuit din [operator copulativ + Adjectiv / Adverb / Substantiv], în care rolul de preluare a MP revine operatorului copulativ.

4. PREDICATUL „ÎNCORPORAT"

Cele ce urmează nu privesc cazurile de elipsă, deci de recuperare anaforică sau deictică (totală sau parţială) a predicatului (vezi *supra*, **2.2.4**), nici cazurile de absenţă intenţionată, cu scopuri stilistice, a acestuia (vezi, de exemplu, alegerea unui stil prin excelenţă nominal sau intenţia de obţinere a „vagului" semantic prin neexprimarea predicatului). Nu privesc nici construcţiile în care, ca efect al trăsăturilor gramaticale ale centrului, este imposibilă ataşarea morfemelor predicativităţii (vezi predicatele interjecţionale, cele verbale cu forme verbale nepersonale sau cele adverbiale).

Se au în vedere aici alte cazuri de *enunţuri atipice*, cele reprezentate prin *enunţuri nestructurate* (vezi **Enunţul, 2.2**), în care predicativitatea este „încorporată" (imposibil de lexicalizat), obţinându-se prin alte mijloace decât cele de tip segmental. În absenţa unui component predicativ lexicalizat şi lexicalizabil, intonaţia şi contextul situaţional dobândesc un rol extrem de important în recuperarea predicativităţii, servind la recuperarea tipului de act de limbaj şi de atitudine propoziţională.

Cele mai numeroase secvenţe nestructurate „acoperă" acte de limbaj expresive, realizate prin interjecţii care sugerează stări psihice ale locutorului (dispreţ, bucurie, satisfacţie etc.): *Ptiu!, Ura!, Bravissimo!,* sau stări fizice ale acestuia: *Ah!, Of!, Aoleu!* Altele „acoperă" acte de limbaj *directive,* orientate spre alocutor, a căror expresie lingvistică o constituie interjecţii de „adresare, chemare, menţinere a contactului": *Hei!, Psst!, Bre!, Mă!* Tipologia enunţurilor nestructurate, extrem de diversă, cuprinde şi adverbe de confirmare / infirmare / validare a predicaţiei, toate exprimând acte declarative: *Da!, Nu!, Nici vorbă.* etc. Alte interjecţii exprimă acte interogative: *Zău?, Poftim?* Un loc aparte ocupă interjecţiile polifuncţionale, a căror intenţie de comunicare se decodează numai situaţional: *Ei!, Drace!, De!*; vezi **I, Interjecţia, 3; II, Tipuri de enunţuri în funcţie de scopul comunicării, 1, 4.1.**

NUMELE PREDICATIV

1. ASPECTE DEFINITORII

1.1. Caracterizare sintactică

Numele predicativ (NP), funcţie cerută de un centru verbal copulativ – la o formă personală sau nepersonală –, reprezintă o *clasă de substituţie* (adică de echivalente funcţionale substituibile în acelaşi context verbal) având ca termeni prototipici adjectivul şi nominalul în nominativ (altul decât nominalul-subiect), iar ca relaţie sintagmatică specifică, o relaţie obligatoriu ternară, implicând verbul-centru de tip copulativ şi un nominal-subiect.

1.1.1. În cadrul *structurii ternare* [S + Cop + NP], NP se caracterizează

(a) Faţă de verbul copulativ:

– prin neomisibilitate, orice ştergere a numelui predicativ având drept consecinţă fie construcţii nereperate (**Copilul devine., *Munca înseamnă.*), fie construcţii cu un grad mare de ambiguitate sau cu schimbare de sens (*El iese inginer.* vs *El iese., El trece drept învăţat. vs El trece.*);

– prin restricţie de caz, verbul impunând nominalului-NP cazul nominativ (N). Sub aspectul tiparului de caz, structura cu NP are forma V(erb) + N_1 ÷ N_2, unde N_1 reprezintă cazul impus nominalului-subiect, iar N_2, cazul impus nominalului-nume predicativ.

(b) Faţă de nominalul-subiect, prin semne de dependenţă precum:

– acordul în gen şi număr, în cazul unui nume predicativ adjectival, cu direcţia S (nominal) → NP (adjectival);

– restricţii selecţionale (lexicale), cu direcţia S (nominal) → NP (adjectival) (vezi: *Copilul este încăpăţânat. / inteligent. / obraznic. / blond.*, dar *Peretele este *încăpăţânat. / *inteligent. / *obraznic. / *blond.*);

– restricţii impuse de nominalul-subiect în selecţia anumitor termeni ai clasei de substituţie (vezi, de exemplu, *infra*, **2.9.2, 2.11.1**);

– restricţii conjuncţionale impuse de nominalul-subiect realizării propoziţional-conjuncţionale a numelui predicativ (ex.: ***Credinţa este că...***, ***Speranţa este să...***, ***Întrebarea este dacă...***, unde selecţia unui conector sau a altuia este dirijată de particularităţi ale nominalului-subiect).

1.1.2. NP este o poziţie (o complinire) care aparţine clasei de *compliniri obligatorii* ale verbului, fiind cerută de trăsăturile matriciale ale acestuia. Se aseamănă, sub multe aspecte, cu clasa complementelor direct şi indirect, de care, la nivel strict sintactic, se deosebeşte prin natura *ternară* a relaţiei, numele predicativ implicând atât verbul, cât şi subiectul.

Situarea în clasa complementelor se poate susţine prin numeroase manifestări sintactice ale numelui predicativ, comune cu ale celorlalte determinări obligatorii:

– Nominalului din poziţia NP i se impune o restricţie cazuală, legătura cazuală fiind prezentă şi la alte compliniri obligatorii.

– Înlocuirea unui verb copulativ cu unul necopulativ, în condițiile păstrării sinonimiei ansamblului, atrage modificarea sintactică a construcției, fiecare verb impunându-și tiparul propriu de construcție; vezi: *Apariția lucrării* ***este / înseamnă un succes.*** (NP) → ***Un succes îl reprezintă / îl constituie*** *apariția lucrării.* (OD), diferență de tipar sintactic pusă în evidență prin posibilitatea dublării complementului în ultimele construcții, dar imposibilitatea dublării, în primele; vezi, de asemenea, sinonimii ca: *Servieta este* ***a elevului.*** (NP) → *Servieta aparține* ***elevului.*** (OI); *Ioana este* ***frumoasă și inteligentă.*** (NP) → *Ioana are* ***frumusețe și inteligență.*** (OD). Schimbarea construcției, în condiții de sinonimie sintactică, probează faptul că atât poziția OD sau OI, cât și poziția NP sunt conținute în matricea semantico-sintactică a verbului, fiind impuse de fiecare verb-centru în parte.

– Poziția NP se păstrează intactă odată cu trecerea verbului copulativ la o formă verbală nepersonală (infinitiv, participiu, gerunziu, supin), semn clar că poziția NP nu este cerută de cea de predicat a enunțării, ci de calitatea copulativă a verbului-centru:

Înainte de ***a ajunge medic****, a făcut mari eforturi.*,
Fiind obosit*, a cedat la presiuni.*,
E greu ***de ajuns diplomat*** *când nu faci studii de diplomație.*,
O țară ***fostă comunistă*** *nu renunță ușor la vechile mentalități.*,
Părțile întregului (***rămas*** *totuși* ***nefinisat***) *sunt unele inedite.* (M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*).

– Poziția NP admite repetarea prin coordonare (*Ana este* ***inteligentă și stăruitoare.***, *Prea mult rod deodată înseamnă* ***sau o minune, sau niciun rod în viitor.***, N. Iorga, *Cugetări*), precum și extinderea (explicitarea) prin apoziționare (*Comportarea lui este* ***bizară, adică ciudată.***), trăsături comune și altor complemente ale verbului (vezi, de exemplu, subiectul multiplu, complementul direct coordonat), dar imposibile pentru predicat (vezi **Predicatul, 1.2**).

– Poziția NP are o clasă de substituție extrem de bogată și de variată, în componența căreia, pe lângă termeni specifici, apar și realizări comune cu ale altor complemente. Sunt comune: (a) realizarea prin nominal neprepozițional; (b) propozițiile conjuncționale, cu aproximativ același inventar de conective conjuncționale; (c) formele verbale nepersonale, ca echivalente funcționale ale propoziției conjuncționale; (d) propozițiile relative, cu o tipologie comună de propoziții relative interogative și relative neinterogative (vezi *infra*, **2**).

> *Soluția sintactică* a includerii poziției NP ca poziție *distinctă*, aparținând clasei *determinărilor obligatorii ale verbului* (un *tip special de complement*), are avantajul *teoretic* al includerii numelui predicativ într-un sistem coerent de tratare a grupului verbal, în care organizarea sintactică și semantică a grupului este determinată de particularitățile matriciale ale verbului-centru.

1.2. Interpretarea semantică a poziției NP; eterogenitatea relației semantice

Cum relația sintactică în care se angajează NP este una de tip ternar, există manifestări semantice imediate ale acestei trăsături, la semantica numelui predicativ participând atât componentul NP (ca manifestare a relației semantice cu subiectul), cât și componentul verbal (prin transfer semantic, în cadrul relației cu NP).

1.2.1. *În raport cu subiectul, rolul semantic al numelui predicativ* este diversificat, putându-se detașa următoarele valori semantice importante, fiecare cu propriile manifestări și restricții gramaticale:

– *valoare identificatorie* (de identificare a entității exprimate prin subiect):

Tu ești ***Ion.***, *Tu ești* ***profesorul.***, ***Cine*** *ești tu ?, Cel mai rău om este* ***acela care nu poate fi bun nici când este fericit.*** (N. Iorga, *Cugetări*), *Una dintre deosebirile dintre câine și om este* ***că nu s-a văzut câine care să se lingușească pe dânsul.*** (*ibid.*);

– *valoare denominativă* (de denumire a nominalului-subiect):

El se cheamă / se numește ***Ion Popescu.***;

– *valoare categorizantă*, exprimând fie includerea (de tip hiponim–hiperonim) într-o specie supraordonată a clasei referențiale desemnate prin nominalul-subiect (a), fie indicarea clasei / categoriei însești căreia îi aparține entitatea-subiect (b):

(a) *Balena este* (***un***) ***mamifer.***, *NP este* (***un***) ***complement*** *de tip special.*,

(b) *Ion este* ***profesor / jurnalist / deputat.***;

– *valoare ecuativă*, constând în stabilirea echivalenței între entitatea-S și entitatea-NP:

George Bacovia era, în viața curentă, ***G. Vasiliu.***,
Munca înseamnă ***sănătate.***,
Obrăznicie e ***a cere de la alții mai mult*** *decât ți se cuvine.* (N. Iorga, *Cugetări*),
A împărtăși suferința cuiva e ***a-l înțelege pe jumătate.*** (*ibid.*);

– *valoare apreciativ-calificativă*, constând în indicarea unei calități a entității-subiect (entitate descrisă în diverse moduri, de la aprecierea fizică, psihică, la cea cantitativă – cantitativ-numerică sau cantitativ-nedefinită –, la o apreciere prin comparație etc.):

Copilul este ***blond și bucălat.***, *Vremea este* ***friguroasă și ploioasă.***,
Profesorul este ***răbdător și înțelegător.***,
Situația este ***imposibilă.*** */ este* ***de nesuportat.***,
Studenții sunt ***mulți / puțini / destui.***, *Ei sunt* ***doi / doisprezece / amândoi.***,
Un suflet e ***ca un instrument muzical.***;

– *valoare locativă*, de indicare a originii / a proveniență entității-subiect:

El este ***de la munte.*** */* ***muntean.*** */* ***din București.*** */* ***bucureștean.***;

– *valoare restrictivă, de restrângere a referinței nominalului-subiect*:

Cămașa este ***bărbătească****, și nu* ***de damă.***, *Concepția lui este* ***chomskyană.***,
Cerceii sunt ***de aur.***;

– *valoare posesivă și partitivă*, de indicare a posesorului, respectiv a „întregului" într-o relație partitivă, ambele subordonându-se unui tip special de relație de identificare, respectiv de includere:

Caietul este ***al profesorului / al lui / al meu.***,
Directorul este ***de-ai noștri / dintre ai noștri / din familie.***

> Unele dintre aceste valori caracterizează și atributul, subordonat direct al numelui, și aparțin grupului nominal (compară valorile „restrângere a referinței": *cămașă* ***bărbătească***, *concepție* ***chomskyană***; „apreciere / evaluare": *cămașă* ***nouă și curată***; „origine / proveniență": *Universitatea* ***de la Iași / ieșeană***; „posesiv": *caietul* ***profesorului***; „partitiv": *elev* ***de-ai mei***);

vezi **Grupul nominal, 2.3; Atributul, 1.4**. Alte valori caracterizează apoziția; să se compare valorile „ecuativ" (*G. Vasiliu, **adică George Bacovia***) și „identificare" (*El, **profesorul***; *El, **Ion Popescu***); vezi **Apoziția, 2.1**. Apare și o valoare proprie numelui predicativ, cea „denominativă", cerută de semantica specială a unor verbe copulative (*se cheamă / se numește **Ion***.).

1.2.1.1. Din acest inventar al relațiilor semantice, se constată că NP variază între *interpretarea semantic-predicativă* (indicând o predicație „de stare", corespunzătoare valorii „apreciativ-evaluativ", și o predicație „de categorizare", corespunzătoare valorii „categorizant"), *cea referențială* („individualizantă", trimițând spre referent, corespunzătoare valorilor „identificare", „ecuativ", „posesiv") și cea *de restrângere a referinței* numelui-subiect (corespunzătoare valorii „restrictive" și celei „locative"), fiecare având manifestări și restricții diferite în privința inventarului clasei de substituție.

Astfel, adjectivul apreciativ (gradabil) apare pentru interpretarea predicativ-apreciativă (*El este **inteligent***.); numele „nud", nearticulat și fără alți determinanți, apare pentru interpretarea predicativ-categorizantă (*El este **profesor***.); adjectivul categorial (negradabil) apare pentru interpretarea restrictivă, de restrângere a referinței numelui-subiect (*Cămașa este **bărbătească***.); numele proprii (în citire referențială), pronumele personale și alte pronume deictice apar pentru interpretarea individual-referențială și pentru cea ecuativă (*Cel căutat este **Ion**. / **el**. / **cel din dreapta***.); grupul genitival apare pentru interpretarea posesivă (*Caietul este **al Ioanei***.); numele propriu (în citire nonreferențială) apare pentru interpretarea denominativă (*El se cheamă **Popescu***.); vezi și *infra*, **2**.

1.2.1.2. Ceea ce leagă această diversitate de relații semantice este raportarea la același referent desemnat de nominalul-subiect, fie identificându-l, fie numindu-l, fie încadrându-l într-o clasă / subclasă, fie calificându-l sau comparându-i.

1.2.1.3. La nivel semantic, poziția NP se distinge de celelalte compliniri obligatorii ale verbului prin *interpretarea semantic-predicativă*. Efectul, în planul realizărilor lexico-gramaticale, îl constituie posibilitatea numelui predicativ de a se exprima prin adjectiv și printr-un substantiv nearticulat și fără alți determinanți (un substantiv neindividualizat). De altfel, NP, spre deosebire de subiect și de complementele direct, indirect, prepozițional, admite ca realizare prototipică adjectivul și ca realizare curentă, substantivul neindividualizat.

> Diverșii termeni adoptați pentru desemnarea poziției (*complement predicativ*, *atribut*, *atributiv*, *nume predicativ*) reflectă asemănările și deosebirile față de celelalte complemente. Primul termen este cel mai transparent pentru calitatea numelui predicativ de complinire obligatorie a verbului, dar și pentru specificul semantic al acestui complement (natura lui „predicativă"). Următorii doi termeni atrag atenția asupra relației cu numele, în cadrul structurii verbale ternare, iar ultimul, asupra specificului semantic al complinirii. În conformitate cu tradiția gramaticală românească, se va păstra termenul *nume predicativ*.

1.2.2. La informația semantică a numelui predicativ, *copulativul participă cu propriile informații semantico-gramaticale*, transferând asupra NP următoarele informații (vezi și *infra*, **1.3**):

– adaugă distincția aspectuală *static* vs *durativ* vs *dinamic* (*incoativ*), după cum NP: (a) se leagă de copulativul ***a fi*** și seria lui sinonimică [+ Static]; (b) se leagă de ***a rămâne*** [+ Durativ]; (c) se leagă de copulativul ***a deveni*** și seria lui sinonimică [+ Dinamic / Incoativ]:

(a) *Ea **este** slabă. / grasă. / blondă. / profesoară., Ea îmi **vine** cumnată. / mătușă. / vară., Munca **înseamnă** sănătate.*

(b) *Ea **rămâne** frumoasă. / aceeași.*,

(c) *Ea **devine** slabă. / grasă. / blondă. / profesoară., Ea **se face** mare., Ea **ajunge** premiantă.*;

– adaugă distincția modalizantă *factiv* vs *nonfactiv* vs *contrafactiv*, adusă de copulativele ***este / înseamnă*** vs ***pare*** vs ***face pe / se dă***. Sunt selectate copulativele factive, când locutorul își asumă adevărul predicației vecine; copulativele nonfactive, când locutorul nu se angajează în legătură cu adevărul / falsul predicației exprimate prin NP; copulativele contrafactive, când, dimpotrivă, locutorul se anagajează deschis asupra neadevărului predicației:

*El **este** prost.* (factiv) vs ***pare** prost.* (nonfactiv) vs ***face pe** prostul., **se dă** mare.* (contrafactive).

1.3. Interpretarea enunțiativ-pragmatică a NP

Dacă sub aspect semantic componentele din poziția NP funcționează ca predicate semantice (vezi **Predicatul, 1.1.1**), fie cu un argument (nominalul-subiect; vezi ***Ion** este atent. / profesor.*), fie cu două argumente (în cazul nominalelor relaționale aflate în poziția numelui predicativ: ***Ion** este frate lui **Gheorghe***. sau al adjectivelor cu doi actanți: ***Ion** este ostil **celorlalți***.), predicatul semantic din poziția NP, ***singur***, nu poate funcționa și ca predicat al enunțării, neavând autonomie enunțiativă.

Pentru a dobândi autonomie enunțiativă, NP își asociază un operator copulativ de predicativitate, purtător al morfemelor de predicativitate (MP). Operatorul copulativ adaugă informația modală și temporală, precum și informația de persoană și de număr, informații care asigură transformarea predicatului (semantico-sintactic) realizat prin NP într-un ***predicat al enunțării*** (vezi **Predicatul, 1.1.3**):

*El **este / a fost / va fi / ar fi fost** magistrat.,*

*Ion **a rămas** profesor. / **ar rămâne** cu mare plăcere profesor., Te rog, **rămâi** profesor!*

1.4. Interpretarea grupului [copulativ + NP]

Spre deosebire de celelalte compliniri obligatorii ale verbului (subiectul, complementele direct, indirect, secundar, prepozițional), a căror interpretare se manifestă integral în limitele aceluiași component, în cazul NP, se impun ***două niveluri*** de interpretare a construcției:

– *interpretarea sintactică*, de poziție de sine stătătoare, cerută matricial de o clasă sintactică de verbe (cele copulative), poziție asemănătoare celorlalte complemente;

– *interpretarea semantico-enunțiativă*, de grup predicativ complex (un predicat complex cu operator copulativ; vezi **Predicatul, 2.2**), alcătuit din

[operatorul copulativ + NP]. Ca orice predicat complex, componentul NP este purtătorul predicației semantice, iar operatorul copulativ, al informației sintactice și pragmatico-enunțiative. Copulativul este, matricial, purtătorul informației sintactice, căci el atrage / determină apariția unui NP, iar, prin încorporarea morfemelor de predicativitate, asigură grupului predicație enunțiativă. În plus, operatorul copulativ aduce și informații suplimentare modalizante și aspectuale (vezi *supra*, **1.2.2**).

Faptul că verbul copulativ ***a fi*** poate fi suprimat nu este un argument în măsură să modifice interpretarea de predicat complex a ansamblului, având în vedere că, dintre copulative, *numai* ***a fi*** poate fi suprimat și *numai în* ***anumite condiții*** de utilizare a acestuia. Elipsa lui ***a fi*** este posibilă grație presupoziției existențiale a oricărei construcții cu ***a fi***, în care, pentru a adăuga o informație „apreciativă", „categorizantă", „individualizantă" cu privire la nominalul-subiect, este necesară subînțelegerea *existenței unui individ / unor indivizi*, cărora să li se atribuie predicația de stare. Prin această presupoziție, se recuperează informația copulativului ***a fi***, dar nu și celelalte informații legate de gramatica acestuia, privind valorile temporale și modale ale predicației. De aceea, este posibilă suprimarea unui ***a fi*** din enunțuri atemporale, generice (a), din enunțuri în care recuperarea lui este contextuală (b) sau din enunțuri de echivalență (c); vezi și **Predicatul, 2.2.4.1**:

(a) *Vorba lungă, √ sărăcia omului.* (proverb),

(b) *Ion este strălucit, fratele lui, √ cam leneș.*,

(c) ***Flori** false, √ **flori** care au fost totdeauna uscate și nu se pot vesteji.* (N. Iorga, *Cugetări*).

> O recuperare *contextuală* apare și în construcții concesive de tipul: *Deși √ bolnavă, a reușit să vină la examen.*; conectorului conjuncțional *deși* îi revine rolul dezambiguizator pentru funcționarea propozițională a construcției și pentru funcționarea adjectivului drept component al unui predicat al enunțării din care lipsește operatorul; vezi **Predicatul, 1.1.3**. Din contextul mai larg (mai exact, din valoarea temporală a predicatului din regentă) se recuperează și informația temporală a predicatului complex cu operator copulativ neexprimat.

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE A NUMELUI PREDICATIV

Ca orice complinire obligatorie a verbului, NP se caracterizează printr-o clasă de substituție, clasă extrem de bogată și de diversificată, reflectând eterogenitatea relațiilor semantice pe care le poate exprima.

2.1. Realizarea prin adjectiv

Cum NP este un complement *de tip special*, natura lui specială se manifestă și sub aspectul inventarului de termeni, fiind, dintre complinirile obligatorii, cea care admite ca termen al clasei de substituție *adjectivul* (vezi și *supra*, **1.2.1.1**), indiferent de natura acestuia, de adjectiv propriu-zis, participial, gerunzial sau de locuțiune adjectivală, și indiferent de faptul că apare singur sau însoțit de complemente și de mărci de gradare sau de aproximare:

Devii ***ridicul*** *luptând cu un om ridicul și nu-l poți nici măcar învinge.* (N. Iorga, *Cugetări*) [adjectiv propriu-zis],

Este o ambiție care atinge orice și rămâne ***tot așa de zadarnică și de flămândă***. (*ibid.*) [adjective propriu-zise coordonate, însoțite de mărci de gradare],

De-ar fi la o mie de sfaturi și un singur ajutor, lumea ar fi ***plină de fericiți***., *ibid.* [centru de grup adjectival, având el însuși complement],

Când ești ***tulburat pe tine***, *nu te poți împăca decât făcând bine altuia.* (*ibid.*) [adjectiv participial, primind el însuși un complement],

Cei din acest salon sunt ***suferinzi de cord***. [adjectiv gerunzial însoțit de complement],

Pentru binele tău, trebuie să fii ***de cuvânt***. [locuțiune adjectivală],

Câte unul ar fi ***în stare să meargă prin viață cu ochii închiși***. (*ibid.*) [locuțiune adjectivală, ea însăși primind complement propozițional].

În mod curent, sunt acceptate adjective evaluative, deci gradabile (vezi exemplele anterioare), corespunzătoare tipului se predicație „apreciativă". Mai rar, pentru valoarea restrictivă a numelui predicativ (de restrângere a referinței exprimate de nominalul-subiect), apar și adjective categoriale și, ca atare, negradabile (vezi: *Filmul este* ***românesc***., *Șampania este* ***franțuzească***., *Comportarea lui este* ***profesorală***., *Cartea este, în concepție,* ***saussuriană***.).

Uneori, adjectivul categorial poate aluneca spre unul evaluativ, suportând, în consecință, gradarea: *Cartea este* ***mai puțin saussuriană / mai puțin generativă*** *decât mi-am imaginat.*

Ca centru de grup adjectival, adjectivul din poziția NP poate primi un complement în dativ sau prepozițional: *Cartea este* ***cunoscută elevilor***., *El este* ***dornic de popularitate***. În cazul unui complement în dativ, acesta poate apărea lexicalizat: (a) printr-un substantiv sau un substitut nonclitic al acestuia; (b) printr-un clitic pronominal, situație în care este obligatorie avansarea cliticului înaintea copulativului; (c) poate apărea dublu lexicalizat, prin substantiv și prin clitic:

(a) *Cartea este folositoare* ***studenților***. */ este folositoare* ***acestora***.,

(b) *Cartea* ***le*** *este folositoare*.,

(c) *Cartea* ***le*** *este folositoare* ***studenților***.

> Adjectivul din poziția NP nu suportă substituirea prin pronume personal (clitic sau nonclitic). O construcție poetică de tipul: *Nu poți face nimic ca să ai stil, pentru că stilul nu îl ai, ci* ***îl*** *eşti.* (M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*) reprezintă nu o pronominalizare a unui adjectiv din poziția NP, ci o deviere metaforică a copulativului, care glisează spre o construcție tranzitivă cu OD.

2.2. Realizarea prin substantiv în nominativ

Alt termen definitoriu al clasei este *substantivul în nominativ*, care, de la o apariție la alta și, implicit, de la o interpretare semantică la alta (de la un tip de predicație la altul), variază ca subclasă sau ca formă gramaticală.

2.2.1. *Numele proprii* apar numai în citirile de maximă individualizare, de specificare a unui referent unic (a), în cele de echivalență (b) sau de denominație (c):

(a) *Tu ești* ***Ion***., *Vârful din depărtare este* ***Omul***.

(b) *Puțini mai știu că Brașovul a fost cândva* ***Orașul Stalin***.

(c) *El se cheamă / se numește* ***Ion***.

Să se observe deosebirea dintre un nume propriu referențial, din citirile „individualizante" (a), și numele propriu nonreferențial, din citirile „denominative" (c), ultimul fiind cerut de o clasă limitată de copulative. Așa se explică faptul că numele propriu din (a) acceptă substituția cu un pronume deictic sau anaforic (*Cel căutat este **Ion** / **acela.** / **acesta din prima bancă.***), în timp ce numele propriu din (c) nu admite, în aceeași poziție, expresii deictice sau anaforice.

2.2.2. *Substantivul nearticulat*, apariție rară pentru alte compliniri obligatorii ale verbului (subiect sau complement direct; vezi **Subiectul, 2.1.3; Complementul direct, 3.1.1**), este însă frecventă pentru NP, fiind o caracteristică legată de natura semantic-predicativă a acestui tip special de complement (mai precis, de tipul de predicație „categorizantă"). Substantivul funcționează fie ca nume de (sub)specie (a), fie drept categorizant, incluzând referentul desemnat prin nominalul-subiect într-o anume clasă / categorie (b). Substantivul poate apărea singur sau însoțit el însuși de determinări restrictive (c):

(a) *Balena este **mamifer**, iar rechinul, **pește**.*,

(b) *Ion este / devine / ajunge **frizer** / **bucătar** / **preot** / **medic** / **profesor**.*,

(c) *El este / ajunge **medic pediatru** / **profesor de română**.*, *Opalul este **piatră semiprețioasă**.*, *Li Tai-pe este **poet chinez**.*

NP este poziția sintactică în care, în absența unor forme clar distincte, se neutralizează opoziția adjectiv – substantiv, formele omonime apărând cu ambele citiri (vezi *infra*, (d)). Este poziția în care se produc cele mai numeroase alunecări de la substantiv spre adjectiv (vezi *infra*, (e)):

(d) *Ioana este **muncitoare**., Obiectele cumpărate sunt **consumabile**.*,

(e) ***Mai mamă** decât Fecioara Maria n-a fost nimeni în lumea asta.* („Orizont", 2004).

În condițiile unui superlativ relativ, NP urmat de complementul comparației este ambiguu, sub aspectul clasei lexico-gramaticale, superlativul putând fi interpretat și adjectival, și substantival: *El este **cel mai inteligent** din clasă.* Ambiguitatea este confirmată de posibilitatea superlativului relativ de a apărea în poziția unui subiect sau a unui OD, unde nu poate funcționa decât substantival: *La olimpiadă, a reușit **cel mai bun** din generația sa.*

2.2.3. *Substantivele relaționale* (exprimând relații de rudenie, de vecinătate, relații interumane) nu pot apărea singure (vezi *infra*, (a)), exceptând cazurile puțin numeroase de citire categorizantă (vezi (b)):

(a) *Ion este *frate, *cumnat, *nepot de soră.*,

(b) *Numai **mamă** să nu fii!, Frate, **frate**, dar brânza-i pe bani.*

În mod curent, substantivele relaționale apar însoțite:

– fie de dativul adnominal, construcție rară în româna actuală, dativ exprimat substantival (vezi (c)) sau exprimat prin clitic avansat în fața copulativului ori dublu exprimat (vezi (d));

– fie de un grup prepozițional de relație (vezi (e)),

– fie de un subordonat în genitiv precedat de ***al*** (vezi (f)).

Mai rar, complinirea obligatorie a substantivului de relație (vezi, pentru calitatea lui de predicat inerent simetric, **Construcții reflexive și construcții reciproce, 2.2.4**) este suplinită prin forma de plural a subiectului sau prin realizarea lui ca subiect multiplu (vezi (g)):

(c) *Ion este **frate** / **vecin lui Gheorghe**.*,

(d) *Ion **îi** este **frate.** / **vecin.** / **îi** este **nepot surorii** mele.*,

(e) *Ion este **frate** / **vecin cu Gheorghe**.*,

(f) *Ion este **frate** / **vecin al lui Gheorghe**.*,

(g) *Ion și Gheorghe sunt **frați**., Ei sunt **frați**.*

2.2.4. *Substantivul articulat hotărât* poate funcționa ca identificator, cu identificare deictică (a), sau cu determinări restrictive, care servesc la restrângerea referinței și la identificarea individului / indivizilor (b). Un substantiv din clasa celor de relație, dacă este utilizat cu articol hotărât, trece de la interpretarea categorizantă la cea identificatorie (c):

(a) *El este **directorul.** / **doctorul.***, *Cel căutat este **elevul acesta.** / **elevul din dreapta.***,

(b) *El este **directorul** școlii. / **profesorul** premiat. / **savantul** care...*,

(c) *Ion este **fratele lui Gheorghe.** / **fratele meu.***

2.2.5. *Substantivul articulat nehotărât* poate funcționa categorizant, articolul având un rol cuantificator de integrare într-o categorie de referenți („unul dintre"; vezi (a')) sau de integrare într-o clasă („unul aparținând clasei"; vezi (a")); mai rar, substantivul cu articol nehotărât poate funcționa și calificant, ca efect al unei devieri semantice (vezi (b)):

(a') *El este **un cetățean** al României.*,

(a") *Grivei este **un câine**.*,

(b) *El este **un copil.** / **un artist.*** („cu atitudine / comportament de copil, de artist").

2.3. Realizarea pronominală

Pronumele în nominativ apare și el ca termen al clasei de substituție, cu diverse valori ale predicației și cu diverse interpretări ale pronumelui (ca deictic, ca anaforic, ca variabil, ca generic).

Predicația de identificare și cea de echivalență se realizează prin demonstrative, interogative, relativ-interogative sau prin nehotărâte, cu citire variabilă sau generică (a), dar și cu citiri deictice, în cazul unor pronume demonstrative (b), sau citire anaforică, în cazul unor pronume nedefinite și demonstrative (c):

(a) *Cel mai mare orator e **acela** care spune mai puțin și sugerează mai mult.* (N. Iorga, *Cugetări*),

*Dușmanul cel mai rău al omului bun e **cel** pe care-l cunoaște mai puțin.* (*ibid.*),

***Cine** ești de-ți permiți atâtea lucruri?*,

*Nu știu **cine** ești.*,

*Întâmplarea este **ceva** neașteptat.*,

*Pentru lume poetul e **cineva** care face versuri.* (N. Iorga, *ibid.*),

(b) *Cartea care-mi trebuie este **aceasta.** / **aceea.** / **cea** de pe masă. / este **cealaltă**, din dreapta.*,

(c) *Visul părinților era să călătorească; al meu era* ***altul. / același.***

Predicația de categorizare se obține adesea prin interogative, relativ-interogative și relativ-nehotărâte, cu citire variabilă (d), dar și prin nehotărâte pentru care unele informații se deduc anaforic (e):

(d) ***Ce****-a ajuns Ion?, Nu știu* ***ce*** *mai este Ion., Nu mă tem,* ***orice*** *ar fi ajuns Ion.,*

(e) *Părinții lui au fost medici, dar el ar dori să fie* ***altceva.***

Predicația de calificare se realizează prin pronume demonstrativ de identitate sau, contextual, prin utilizări speciale ale nehotărâtelor sau ale negativelor:

A fost [*neserios*]$_j$*, dar nu mai e* ***același***$_j$.,

Când poți să ai mulți prieteni? Când nu ești ***nimic*** *și când nu mai ești* ***nimic.*** (N. Iorga, *Cugetări*),

Ion este totalmente neinteresant și ***oarecare.***

Pronumele personale, deși mai rar utilizate, nu lipsesc din poziția NP; pronumele personale apar fie în situația de identificare deictică (f) sau în construcții ecuative (g), fie cu rol deviant, de calificare, prin păstrarea unei calități (h):

(f) *Ion / Directorul / Cel pe care îl cauți este* ***el****, din dreapta.*,

(g) *Nu poți să spui despre un lucru că este, în același timp,* ***el însuși*** *și opusul său.* (A. Pleșu, *Despre îngeri*),

(h) *Ai rămas* ***tu însuți.***,

Eu sunt ***eu*** *și tu ești* ***tu****, nu ne mai putem schimba.*

O excepție de la regula de construcție a unui NP actualizat ca pronume privește pronumele relativ din propoziții relative fără antecedent (i):

(i) *Totul depinde* ***de ce*** *va ajunge tânărul după alsolvire.*,

Nu vei înainta niciodată ***spre ce****-ți închipui că ești.*(N. Iorga, *Cugetări*),

Din ce *ai fost, rămâne ce n-ai păstrat. (ibid.).*

În situația în care relativa neinterogativă se include într-o poziție puternic marcată a regentei (marcată prepozițional: *depinde* ***de*** *ceva, vei înainta* ***spre*** *ceva, rămâne* ***din*** *asta*), iar conectorul relativ ocupă, în organizarea relativei, poziția NP, atunci relativul exprimă poziția sintactică impusă de regentă, ajungându-se, astfel, la o excepție de la regula de construcție a unui NP pronominal, și anume: pronumele apare în alt caz decât nominativul.

2.4. Realizarea prin numeral

Numeralul în nominativ ocupă această poziție cu rol de cuantificare numerică sau de specificare a nominalului-subiect prin indicarea „ordinii" ocupate într-o serie . În poziția NP, distincția utilizare adjectivală vs pronominală nu mai este transparentă:

Elevii sunt ***doi. / doisprezece.****, El este* ***al doilea,*** *și nu* ***al treilea.***

Aceeași situație o au pronumele / adjectivele cantitative nedefinite:

Ei sunt ***mulți. / puțini. / destui. / câțiva.***

2.5. Grupuri prepoziționale

Funcționează ca NP și toate grupurile prepoziționale care exprimă „starea" subiectului, categorizându-l, integrându-l într-o clasă superioară de referenți, indicându-i originea și componența, calificându-l sau comparându-l. Nominalul

(substantiv sau pronume) din componența GPrep apare cu formă diferită de caz, în funcție de regimul special al prepoziției-centru al grupului. În cele mai numeroase cazuri apare acuzativul (a), dar prepoziția / locuțiunea prepozițională poate cere și genitivul (b):

(a) *Adevărul e* ***ca apa rece*** *de care dor numai dinții bolnavi.* (N. Iorga, *Cugetări*),

Cine câștigă stima oamenilor e ***ca acela*** *care...(ibid.),*

Paharul este ***de sticlă.***,

Caroseria Trabantului este ***din carton****, nu* ***din metal.***,

Bunicii dinspre tată erau chiar ***de la munte****, iar cei materni,* ***din București.***,

Cei mai mulți sunt ***fără respect*** *și* ***fără bun-simț.***,

Partidele politice sunt ***pentru țară****, bandele politice,* ***pentru ele.***(N. Iorga, *Cugetări*),

El se dă ***drept profesor.*** ,

Ei sunt ***de-ai*** *dușmanului / **de-ai** lor.*

> Grupul prepozițional partitiv din ultimul exemplu încorporează un grup nominal al cărui centru este pronumele semiindependent ***ai***, și nu genitivul.

(b) *Mare parte a populației este* ***contra războiului.***,

Desigur, poți fi ***de partea lui Descartes****, [...] din punctul nostru de vedere, e preferabil să fii* ***de partea lui Leibniz.*** (A. Pleșu, *Despre îngeri*).

Pentru cele mai multe exemple, cuprinderea grupului prepozițional în clasa de substituție a numelui predicativ are ca argument existența, pentru unele grupuri prepoziționale, a unui corespondent sinonimic adjectival, ceea ce indică posibilitatea redării aceleiași relații semantice atât prin GPrep, cât și printr-un adjectiv categorizant sau calificativ; vezi perechile:

Caroseria este ***din metal. – metalică.***,

Bunicii paterni sunt ***de la munte – munteni****, iar cei materni, din* ***București – bucureșteni.***,

Ei sunt ***fără respect și fără bun-simț. – nerespectuoși și nesimțiți.***,

Ei sunt ***contra războiului – antirăzboinici.***,

Țesătura este ***ca de mătase / ca mătasea – mătăsoasă.***,

El este ***de partea lui Leibniz – proleibnizian.*** etc.

> Pentru unele copulative, prepoziția este cerută de semantica verbului, asigurând distingerea copulativului de alte utilizări omonime: *El se dă* ***drept mare. / drept împărat / drept tine.****, El trece* ***de / drept profesor grozav.*** Prepozițiile calității ***de, drept*** permit includerea, în structura grupului prepozițional, nu numai a nominalelor (substantive sau pronume), ci și a adjectivelor.

2.5.1. În structura unui nume predicativ realizat prepozițional poate apărea și o propoziție relativă fără antecedent, situație în care relativul primește regimul cazual al prepoziției-centru:

Darurile sunt [***pentru tine***] *și* [***pentru*** [***cine mai dorești tu.***]],

El trece [***drept tine***], *trece* [***drept*** [***cine nu trebuie***]].

2.5.2. În poziția unui nume predicativ realizat printr-un grup prepozițional poate apărea o structură cantitativă, cu un nominal și un cantitativ-numeral (vezi (a)). Poate apărea și o structură comparativă complexă (vezi **Construcții comparative, 1.3; 3.2**), în două tipare de construcție:

– o construcție comparativă care, din structura propozițională primară, păstrează nominalul-subiect (devenit grup prepozițional; vezi (b)), putând păstra, cu formă neschimbată, și alte componente (vezi (c));

– o construcție comparativă sau comparativ-cantitativă cu inversiune, în care se produce opacizarea raporturilor sintactice (vezi (d)):

(a) *Pânza este* ***de 10 metri.****, Pantofii sunt* ***de peste un milion*** *(****de lei****)., Distanța este* ***de 1 km.****,*

(b) *Ion este* ***ca mine.****,*

(c) *Băiețelul este* ***ca tine acum treizeci de ani.****, Bucuria noastră e* ***ca o masă bună după câteva zile de post.****,*

(d) *El este* ***cât tine de inteligent.****, El este* ***ca tine de răsfățat.****,* [Iarba] *era crudă* ***și până la brâu de naltă.*** (I. Creangă, *Amintiri*).

2.6. Grupul genitival

Ca termen al clasei de substituție apare grupul genitival [*a*(*l*) + genitiv] sau un grup echivalent cu acesta [*a*(*l*) + adjectiv posesiv], exprimând o relație de posesie în care se angajează NP (posesorul) și nominalul-subiect (obiectul posedat). Date fiind trăsăturile de ocurență ale genitivului simplu, care impun vecinătatea imediată de stânga a unui substantiv articulat hotărât, în poziția NP nu poate apărea niciodată genitivul fără ***al***:

Cartea este ***a profesorului. / a lui. / a acestora. / a fiecăruia. / a tuturor. / a mea. / a noastră.***

Există și un corespondent propozițional al acestui grup, o propoziție predicativă relativă fără antecedent (vezi, pentru alte relative, *infra*, **2.11.2**), al cărei conector relativ este pronume relativ (a) sau adjectiv pronominal relativ (b), fiecare cu formă de genitiv și precedat obligatoriu de ***a***(*l*):

(a) *Cartea este* ***a*** *(****ori****)****cui o dorește. / a cui are nevoie de ea.****,*

Lumea nu e ***a cui o străbate cu piciorul, ci a cui o înțelege cu gândul.*** (N. Iorga, *Cugetări*),

(b) *Ea este a generației mele, dar și* ***a câtor generații se vor succeda.***

2.7. Realizarea adverbială

Adverbul, ca termen al clasei de substituție a numelui predicativ, se manifestă diferit (ca inventar, ca interpretare semantică) după cum ocupă poziția NP într-o construcție personală sau într-una impersonală.

2.7.1. *În construcții personale*, inventarul de adverbe cu funcție de nume predicativ este mult limitat, reducându-se la: *cum* (modal interogativ și relativ), *așa, astfel, altfel, cumva, altcumva, oricum* (adverbe modale, ultimul putând apărea și ca modal-relativ), *cât* (cantitativ interogativ sau relativ), *atât, oricât* (nehotărâte cantitative, ultimul putând apărea și ca relativ cantitativ). Toate sunt adverbe-

substitut, funcționând ca proforme, în sensul procurării referinței deictic (a) sau anaforic (b); uneori apar ca variabile (c):

(a) *Ești* ***cam așa!****, Rochia este* ***atât!*** (gest pentru a indica forma sau mărimea),

(b) *E* [*un om frumos*]$_j$ *cel ce pare făcut dintr-o singură bucată. Și o operă de artă,* √ ***tot așa***$_j$. (N. Iorga, *Cugetări*),

El este dur$_i$. ***Tot astfel***$_i$ *sunt și părinții lui.*,

Viața ta trebuie să fie ***altfel***$_{ij}$ *decât* ([a fost **Ø**]$_i$) *a noastră.*,

Viața lor a fost dură$_i$*, dar a copiilor trebuie să fie* ***altcumva***$_{ij}$,

El este Găsitu$_i$. *Se cheamă* ***așa***$_i$ */* ***astfel***$_i$*, fiind un copil abandonat.*

(c) *Ferice de acela care înfățișează nația sa* ***cum*** *este.* (N. Iorga, *Cugetări*),

Cum *mai ești?*,

Oricum *ai ajunge, părinții vor fi alături de tine.*

În (a), citirea este deictică, facilitată de gest. În (b), citirea este anaforică, adverbele din poziția NP fiind sau echivalente totale ale sursei referențiale (*așa, astfel*), sau decodabile parțial, prin diferențierea de sursă (*altfel, altcumva*). În (c), deși funcționează ca proforme, adverbele au o semantică variabilă, depinzând de răspuns (în uzul interogativ) sau de situația de comunicare.

Tot *în construcții personale* pot apărea și adverbe precum: *asemenea, aidoma*, care, în cele mai multe apariții, cer compliniri obligatorii (d), sau adverbe ca: *împreună, laolaltă*, care, ca adverbe simetrice (reciproce), apar în condițiile unui subiect multiplu sau cu formă de plural (e); vezi și **Construcții reflexive și construcții reciproce, 2.2.3**:

(d) *El este* ***asemenea / aidoma părinților.****,*

(e) *Ion și Gheorghe sunt* ***împreună / laolaltă.****, Ei au rămas* ***împreună / laolaltă.***

> Adverbe precum: *aproape, departe, alături*, care, în mod curent, exprimă raporturi concret-locative, pot glisa spre semnificații mai abstracte, sufletești, cu rol mai degrabă de calificare decât de localizare. *El este* ***aproape de oameni. / aproape de sufletul meu. / alături de mine*** *la greu., Îngerii au această calitate puțin obișnuită de a fi simultan* ***aproape de Dumnezeu*** *și* ***aproape de om.*** (A. Pleșu, *Despre îngeri*). Cât privește interpretarea grupului *a fi* (existențial) + un circumstanțial de loc, vezi *infra*, **6.2.**

2.7.2. *În construcții impersonale*, inventarul de adverbe și locuțiuni adverbiale ocupând poziția NP este mult mai larg, toate fiind adverbe de mod și de cantitate pline semantic:

E ***bine*** *să știi că, atunci când dormi mai sigur, este un dușman să te păzească.* (N. Iorga, *Cugetări*),

E ***ciudat*** *că se pot gândi oamenii la moarte, când e atât de făcut în viață.* (*ibid.*),

E ***mângâietor*** *că măcar sub anumite raporturi poți ajunge egal cu cei mai mari.* (*ibid.*),

E ***important*** *să..., E* ***primejdios*** *să..., E* ***greu*** *să..., E* ***vrednic*** *de luare-aminte că..., Nu e* ***totuna*** *să fii respectat sau, dimpotrivă, umilit.* etc.

Se cuprind aici toate adverbele modalizatoare (vezi **Modalizarea, 3.2, 4.1, 6**), purtătoare ale diverselor valori de modalizare: epistemică (de certitudine sau de

incertitudine), valori deontice, valori apreciative: ***E de la sine înțeles că...***, ***E mai presus de orice îndoială că...***, ***E sigur că...***; ***E posibil să...***; ***E obligatoriu să...***, ***E musai să...***; ***E bine că / să...***, ***E sănătos să...***. Sunt adverbe care apar în construcții cu subiect realizat ca propoziție subiectivă conjuncțională, ca infinitiv sau ca supin. Exceptând adverbe precum *bine*, *totuna*, *mai presus*, *musai*, cele mai multe sunt adverbe de mod omonime cu adjectivele cu formă de masculin singular. Pot apărea în aceeași poziție și adverbe de proveniență participială, în condițiile în care participiile și-au pierdut valoarea pasivă (*Este **exclus** să se întâmple așa ceva.*).

În construcții modalizatoare în care copulativul ***a fi*** este absent (tipul: *Sigur că..., Probabil că..., De la sine înțeles că...*), adverbul / locuțiunea adverbială este interpretat(ă) ca **predicat adverbial** (vezi **Predicatul, 2.1.3.3**), și nu ca NP. Prin această **decizie** de interpretare se urmărește unificarea modului de interpretare a adverbelor modalizatoare, indiferent că ele acceptă sau nu construcția cu un copulativ, fiind predicate adverbiale atât *Sigur că..., Probabil că...*, cât și *Firește că..., Poate că...*.

În condițiile în care aceleași adverbe nu sunt legate conjuncțional (este, mai ales, cazul adverbelor de modalizare epistemică, celelalte adverbe modalizatoare fiind frecvent legate conjuncțional), atașându-se direct unui verb, adjectiv, adverb sau grup prepozițional (***Probabil** va veni., o soluție **sigur** greșită, Va rezolva **probabil** corect., Va veni **probabil** la ora prânzului.*), ele sunt interpretate drept *circumstanțiale de modalitate*, subspecie de modale (vezi **Circumstanțialul de mod, 1.1, 3**).

2.8. Interjecția

Rar, într-un limbaj afectiv / emotiv, poate apărea în clasa de substituție a NP și interjecția (vezi și **I, Interjecția, 4.2.2**). Situația se limitează la un NP cu interpretare *apreciativă*, în care aprecierea locutorului asupra subiectului este numai *sugerată*, și nu precis formulată:

*Să ne spargă piața care e **și așa vai de capul ei***? („Cultura", 2004).

2.9. Grup verbal cu centru formă verbală nepersonală

Dintre formele verbale nepersonale, se includ în clasa de substituție a numelui predicativ:

– participiile, a căror prezență se explică prin natura lor adjectivală (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 3.3.3; 3.4.1**);

– infinitivele (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 2.3.2.1**);

– supinele, cu diverse utilizări și valori (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 4.3.1.4.**(b); **4.3.2**).

În mod curent, lipsește din clasa de substituție gerunziul (*El este / devine *plecând., *oftând*). Prezența lui este posibilă în caz de adjectivizare (*El este **suferind**.*).

Deși frecvent ocurent în construcțiile predicativului suplimentar, unde apare ca rezultat al reorganizărilor și al amalgamărilor sintactice (*Îl știu suferind., L-am văzut plângând.*; vezi **Predicativul suplimentar, 2.5.2**), gerunziul nu este acceptat în poziția NP. Excepție fac construcțiile cu verbul copulativ *a se da*, unde, rar, apare un gerunziu prepozițional (*El se dă **ca fiind** medic. / **ca având** mulți bani.*).

2.9.1. *Participiul* apare în poziția NP numai în condițiile îndepărtării sale de verb, îndepărtare care se manifestă prin pierderea valorii pasive. Dintre participiile adjectivizabile, sunt lipsite de valoare pasivă participiile verbelor ergative (a) și ale verbelor tranzitive folosite absolut (b):

(a) *Mâncarea este **arsă.** / **stricată.**, Pâinea este **coaptă.** / **necrescută.** / **rumenită.**, Fântâna este **secată.**, Prețurile sunt **crescute.** / **scăzute.*** etc.,

(b) *Omul este **băut.** / **avut.** / **mâncat.*** („a mâncat și nu mai are senzația de foame") / ***învățat.*** („știutor").

În condițiile în care participiile sunt urmate de un complement de agent (*Pâinea este coaptă **de un brutar** adus special în sat.*) sau de un circumstanțial de mod care „trimite" la un Agent (*Pâinea este coaptă **cu mare grijă.** / **cu toată știința.** / **cu multă atenție.**, Mâncarea este arsă **cu intenție.** / **cu bună știință.***), participiul, cu un marcat sens pasiv, se include în componența unui predicat verbal cu operator pasiv (vezi **Predicatul, 2.2.1.2** ; vezi și *infra*, **6.1**).

2.9.2. *Infinitivul* apare în predicația ecuativă (a) și în cea de identificare a subiectului (b):

(a) *A te lăsa de...urajat de gândul morții înseamnă **a te închina** ei atunci când îi poți sta împotrivă.* (N. Iorga, *Cugetări*),

*A te sinucide înseamnă **a te declara** incapabil sau incorigibil.* (*ibid.*),

(b) [...] *un om a cărui meserie e **de a cugeta** pentru alții.* (*ibid.*).

Pentru ambele tipare de construcție, este valabilă sinonimia cu subjonctivul, construcția cu infinitivul fiind preferată în registrul cult. În construcțiile de tip (b), legarea de copulativ se poate face, în variație liberă, prin ***a*** sau prin grupul de prepoziții ***de a*** (*a cărui meserie e **a** cugeta / e **de a** cugeta*).

Subiectul infinitivului, adesea neexprimat, se recuperează fie anaforic, din cliticul reflexiv cu care se asociază (*înseamnă **a te** declara*), fie este controlat de determinativi ai primului subiect (*a **cărui**$_i$ meserie e de a cugeta* [el$_i$], *Dorința / Gândul / Ideea **lui**$_i$ era de a câștiga* [el$_i$] *ceva mai mult.*). Rar, subiectul infinitivului se poate exprima (*Dorința noastră este de **a câștiga Ion**, și nu √ **Gheorghe.***).

2.9.3. *Supinul* din poziția NP apare în construcții cu o tipologie și o semantică destul de diversă:

(a) *Durerea este / ajunge **de nedescris.** / **de neimaginat.** / **de nesuportat.** / **de nemaiauzit.***,

(b) *Calul este **de furat.** / **de căpătat.***,

(c) *Aparatul este **de curățat.** / **de tălpuit.** / **de spălat.***,

(d) *Problemele sunt **de rezolvat.**, Aceste scrisori sunt **de trimis.***

Pentru primele tipare de construcție există corespondente adjectivale (grupuri adjectivale) sau corespondente prepoziționale, aproximative sau mai exacte, ceea ce permite includerea lor în aceeași clasă de substituție și cu aceleași funcții semantice: aprecierea calitativ-superlativă (în (e)); originea, proveniența (în (f)); destinația (în (g)).

(e) *Durerea este* ***de neimaginat. – inimaginabilă.***,
(f) *Hainele sunt* ***de căpătat. – căpătate.***,
(g) *Aparatul este* ***de produs*** *căldură.* ***– producător*** *de căldură.*

În (a), rolul apreciativ se manifestă şi prin posibilitatea gradării (*Durerea este* ***mai de nesuportat*** *decât alte dăţi.*). În (b), (c), rolul categorizant, prin indicarea originii sau a destinaţiei, împiedică gradarea, apropiind supinul în mai mare măsură de natura lui verbală. Tiparul (d) este obţinut prin reorganizare sintactică, rezultând din avansarea unui subordonat al supinului (*de rezolvat* ***problemele***, *de trimis* ***aceste scrisori***), care se deplasează în faţa copulativului ca subiect al întregii construcţii (vezi *infra*, **5.1.2**; vezi şi **Subiectul, 5.3.2**).

2.10. Propoziţia predicativă conjuncţională

Apariţia propoziţiei predicative conjuncţionale ca termen al clasei de substituţie este condiţionată, pe de o parte, de tipul de subiect, iar, pe de alta, de tipul de copulativ. În oricare apariţie a predicativei conjuncţionale, rolul său este de *identificare* sau de *echivalare* a componentului subiect.

În ce priveşte subiectul, el trebuie să aparţină fie subclasei de nominale abstracte (a), fie unei propoziţii subiective conjuncţionale sau unei anafore pronominale substituind-o pe aceasta (b):

(a) ***Gândul*** *nostru /* ***Ideea*** *noastră era* ***să obţinem totul cu cel mai mic efort.***,

Blestemul *prigonirii e* ***că la fiecare lovitură îşi înalţă duşmanul.*** (N.Iorga, *Cugetări*),

Cea mai mare ***înţelepciune*** *a naturii e* ***că a sădit în sufletul omului nemulţumirea.*** (*ibid.*),

Cel mai frumos ***privilegiu*** *al naturii e* ***că nu are nevoie să se răzbune.*** (*ibid.*),

Problema *care se pune este* ***dacă toate aceste modificări au dus la cristalizarea unei generaţii.*** (Adev.lit.art., 2004),

Chiar dacă obţinem viza, ***problema*** *noastră rămâne* ***să facem rost de bani de plecare.***

(b) [*Dacă doi oameni au aceeaşi idee*]$_j$, ***aceasta***$_j$ *înseamnă* ***că nu e a unuia, ci a întregii societăţi*** *în care trăiesc.* (N. Iorga, *Cugetări*).

Dacă subiectul abstract este şi postverbal, atunci între baza verbală (păstrată în forma numelui) şi selecţia conectorului conjuncţional se stabileşte o relaţie strânsă, de dependenţă, manifestată prin păstrarea regimului conjuncţional al verbului de origine; vezi:

crede ***că*** → *credinţa este* ***că***;

speră ***să*** → *speranţa este* ***să***;

întreabă ***dacă***, *se gândeşte* ***dacă*** → *întrebarea este* ***dacă***, *gândul nostru este* ***dacă***....

În ce priveşte copulativul, propoziţia predicativă conjuncţională este selectată în mod curent de regenţii copulativi *a fi, a rămâne* (vezi (a)), *a însemna* (vezi (b)). Sunt imposibile construcţii ca: *Întrebarea devine *că.../ *să.../ *dacă...*

2.10.1. Inventarul de conective conjuncţionale este asemănător cu al celorlalte propoziţii completive (vezi subiectivă, completivă directă, completivă prepoziţională). Conectorii-tip sunt: ***că, să, dacă***, ultimul, mai ales în varianta de

interogaţie totală transpusă în vorbire indirectă. Distincţia dintre ***că*** şi ***să*** este, şi în acest caz, de tip modal, marcând opoziţia *asertiv – nonasertiv* (*posibil*) pentru subordonată; vezi:

Plăcerea mea este ***că mă întâlnesc zilnic cu prietenii.*** (asertiv) vs *Plăcerea mea este* ***să mă întâlnesc cu prietenii.*** (posibil);

Bucuria lui este ***că te întâlneşte.*** (asertiv) vs ***să te întâlnească.*** (posibil).

Varianta ***ca... să*** este selectată, potrivit normei literare în vigoare, în condiţii de distribuţie complementară cu ***să***, mai precis, în cazuri de tematizare în subordonată, deci de aşezare în poziţie preverbală a oricărui component al subordonatei (vezi şi **Subiectul, 2.2.3.4**):

Speranţa este nu numai ***ca*** [*noi*] ***să*** *reuşim, ci* ***ca*** [*cei mai mulţi*] */* ***ca*** [*imediat*] ***să*** *reuşească.*

2.10.2. Un caz special de predicativă conjuncţională, diferit de construcţiile anterioare prin natura neregizată a conectorului, îl constituie predicativele comparative introduse prin conectorii modalizanţi *ca şi cum, ca şi când, de parcă*, conectori selectaţi în condiţiile de asumare de către locutor (un locutor exprimat sau neexprimat) a neadevărului comparaţiei din subordonată, folosindu-se o comparaţie din planul ireal:

A lăsa fiului tău o moştenire e ***ca şi cum*** *l-ai ţine pe umeri, pe când alţii se căznesc să se suie.* (N. Iorga, *Cugetări*),

Asta-i ***ca şi cum*** *lucrătorii s-ar ridica de la lucru pentru a-şi măsura puterile la maşină.* (*ibid.*),

Privea doar în jos, era ***de parcă*** *ochii ei ar fi fost numai gene.* (M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*),

Eram ***ca şi când*** *aş fi vrut să muşc un creion sau un deget tăiat.* (M. Cărtărescu, *Orbitor*); vezi **Construcţii comparative, 3.2.6.**

2.11. Propoziţia predicativă relativă

Ca şi pentru celelalte determinări obligatorii ale verbului, în clasa de substituţie a numelui predicativ se include propoziţia relativă, în două dintre variantele ei sintactice (vezi **Construcţii cu propoziţii relative, 1.2, 1.3**): relativa interogativă vs relativa neinterogativă fără antecedent.

2.11.1. ***Relativa interogativă*** este condiţionată de natura substantivului cu funcţie de subiect, care trebuie să aparţină clasei abstractelor postverbale sau postadjectivale, provenind de la verbe sau adjective care admit introducerea discursului raportat:

Întrebările *noastre sunt* ***cine şi când va pleca.*** */* ***cui*** *i se va da câştig de cauză.*,

Curiozitatea *noastră este* ***pentru cine s-a scos postul şi ce se va întâmpla la concurs.***

În aceste construcţii, este acceptat întreg inventarul de conective cu rol relativ-interogativ, iar forma relativului reflectă poziţia sintactică din subordonata predicativă (***cui***, pentru marcarea poziţiei OI în subordonată, iar ***pentru cine***, pentru marcarea unei poziţii de complement prepoziţional).

2.11.2. ***Relativa neinterogativă*** ocupă, în structura regentei, poziția NP și exprimă aceleași valori semantice cu adjectivele sau nominalele corespunzătoare:

– identificare (*El va ajunge* ***cine vrem noi să ajungă, nu cine este în realitate.***),

– categorizare (*Nu e deprins de a fi* ***ce a ajuns.***, *Rămâi* ***ce-ai fost*** *și nimic mai mult.*),

– calificare / apreciere, care poate fi și de tip comparativ (*Viața nu e bună, nici rea, este* ***cum este.***, N. Iorga, *Cugetări.*, *Cutare avut este, față de bogăția lui,* ***cum e hârbul negru sau fierul ruginit.***, *ibid.*).

2.12. Numele predicativ coordonat

Indiferent de clasa morfologică prin care se exprimă ; poziția NP, ca orice poziție determinată de verbul-centru, admite repetarea prin coordonare (cu cele două tipuri de coordonare posibile la nivelul propoziției: copulativă și disjunctivă), constituind așa-numitul ***nume predicativ multiplu***:

Rezonabil și matur *e și Descartes.* (A. Pleșu, *Despre* îngeri),

El singur [...] *era* ***întreg și frumos*** *ca un zeu.* (M. Cărtărescu, *Orbitor*),

Prea mult rod deodată înseamnă ***sau o minune sau niciun rod*** *în viitor.* (N. Iorga, *Cugetări*).

> Dat fiind faptul că raporturile adversativ și concluziv nu pot apărea decât între propoziții (vezi **I, Conjuncția, 4.2.1**), mărcile adversative și concluzive pot lega numai aparent două nume predicative, cel de al doilea constituind, de fapt, o nouă propoziție, eliptică de operator copulativ (*Ea nu este profesoară, ci √ doctoriță., Ea este nonconformistă, deci √ surprinzătoare.*).

Există însă limite ale coordonării, impuse de cerința de a se coordona numai nume predicative cu aceeași funcție semantică. Prin urmare, se pot coordona nume predicative de calificare (*El este* ***inteligent și harnic.***), de echivalare (*A ști înseamnă* ***a avea*** *siguranță* ***și a stăpâni*** *ansamblul.*), de categorizare (*El este* ***inginer și profesor*** *în același timp., Haina este și* ***de vară, și de iarnă.***), de identificare (*El este* ***acela*** *care m-a impresionat odată* ***și cel*** *care mă uimește acum., El este* ***profesorul și directorul*** *nostru.*), dar nu se pot coordona nume predicative de tip semantic diferit (*El este *profesor și inteligent., Haina este *călduroasă și de iarnă., El este *Ion și inteligent., Instalația este *ieftină și de încălzit.*).

3. INVENTAR ȘI CLASE DE VERBE COPULATIVE

Clasa verbelor copulative este, sub aspect semantic, sintactic și ca uz stilistic, destul de eterogenă, singurul element comun constituindu-l caracteristica de a cere poziția sintactico-semantică NP, fie ca singură posibilitate de construcție – în cazul verbului *a deveni* –, fie ca actualizare a unuia dintre sensurile distincte (sau a unuia

dintre omonime) – în cazul celorlalte copulative – (vezi și **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 4.3.1**).

3.1. Clasificare după calitatea matricială

Unele sunt, matricial, copulative (*a fi, a deveni, a însemna, a se face, a ieși, a rămâne*), iar altele devin operatori copulativi prin reorganizare și recategorizare. În această ultimă clasă intră ***a părea*** și ***a ajunge***, care funcționează, primul, ca operator modal, iar al doilea, ca operator aspectual, dar care, prin elipsa operatorului copulativ, ajung să se recategorizeze și să funcționeze, simultan, ca operator modal și copulativ, respectiv ca operator aspectual și copulativ: *Ion pare* [să ajungă a fi] *mai înțelept.*, *Ion ajunge* [a fi] *mai înțelept.*

> Așa se explică apariția aceluiași verb, cu aceeași semantică internă, în construcții sintactic diferite. *A părea* este ocurent (a) în construcții modale impersonale (*Pare că Ion este înțelept.*), (b) în construcții personale (sau impersonale) modale și copulative (*Ion pare înțelept., Pare ciudat că te porți așa.*). *A ajunge* este ocurent (a) în construcții aspectuale noncopulative prepoziționale, fie cu un complement prepozițional, fie cu o propoziție conjuncțională corespunzătoare (*Ion ajunge la înțelegerea situației. / să înțeleagă situația.*), (b) în construcții aspectuale și copulative (*Ion ajunge înțelegător.*).
>
> Suprimarea unor operatori intermediari apare ca efect al unei reorganizări sintactice și, implicit, al unei recategorizări. Sub aspectul restructurării construcției primare, se apropie de structurile cu predicativ suplimentar (vezi **Construcții cu predicativ suplimentar, 1.1**), cum, de altfel, *a părea* a și fost interpretat în unele gramatici. Se deosebesc de structurile cu predicativ suplimentar prin natura lor de **operatori în predicatele complexe.**

3.2. Clasificare după criterii semantice

3.2.1. *După semnificațiile aspectuale* pe care le transferă asupra predicatului semantic din poziția NP (vezi *supra*, **1.2.2.**(a)), se disting:

(a) o subclasă a verbelor *copulative statice*, ***a fi*** și sinonimele lui :

a însemna: *Sportul înseamnă sănătate.*,

a veni (pop.): *El îmi vine cumnat.*,

a se ține (pop.): *Ion se ține prieten cu Gheorghe.*;

(b) o subclasă a verbelor *copulative aspectual-dinamice*, reprezentată prin ***a deveni*** și sinominele lui:

a ajunge: *Ion ajunge înțelept. / profesor.*,

a se face: *Ion se face mai înțelegător. / mare și frumos.*,

a ieși: *Ion iese inginer.*,

a se prinde (pop.): *Ei se prind prieteni.*;

(c) o categorie a verbelor copulative **aspectual-durative**, reprezentată prin copulativul ***a rămâne***: *Ion rămâne neschimbat. / profesor.*

3.2.2. *După semnificațiile modalizante* pe care le transferă predicatului semantic din poziția NP (vezi *supra*, **1.2.2.**(b)), diferite de semnificațiile modale obținute prin atașarea morfemelor predicativității, se disting:

(a) o subclasă a verbelor *copulative factive*, a căror alegere corespunde cu exprimarea de către locutor a adevărului predicației performate (***a fi***: *El este inteligent. / bolnav. / medic.*);

(b) o subclasă a verbelor *copulative contrafactive*, a căror alegere are loc în condițiile asumării de către locutor a neadevărului predicației performate (***a se da*** (pop., fam.): *El se dă mare. / se dă drept director.*; ***a face*** (***pe***): *El face pe prostul.*; ***a se erija*** (***în***): *El se erijează în atotcunoscător.*);

(c) o subclasă a verbelor *copulative nonfactive*, în vecinătatea cărora calitatea performată poate fi adevărată sau falsă : ***a părea*** (*Ion pare inteligent.*), ***a trece de / drept*** (pop. *Între orbi, ar trece drept profet acela care i-ar înștiința că merg spre prăpastie.*, N. Iorga, *Cugetări*), ***a se ține*** (*Ei se țin prieteni.*).

3.2.3. *După tipul de predicație acceptată*, de care depinde nemijlocit inventarul de termeni ai clasei de substituție, se disting unele copulative care acceptă mai multe / toate tipurile de predicație, iar altele care limitează tipurile de predicație admise și, implicit, clasa de termeni cu care se pot construi.

3.2.3.1. Copulativele *a fi, a deveni, a ajunge, a rămâne* admit toate tipurile de predicație inventariate (vezi *supra*, **1.2.1**), ceea ce se corelează cu disponibilități mari în construcția acestor copulative.

3.2.3.2. Copulativul *a însemna* admite o predicație de tip ecuativ sau una de tip apreciativ-cantitativ, ceea ce restrânge clasa de substituție la construcții ca: *Sportul înseamnă sănătate., A munci înseamnă a avea și satisfacții., Dacă muncești înseamnă că ai și satisfacții., Un spor de 30% înseamnă mult pentru mine.* Este imposibilă apariția adjectivului calificativ (**Copilul înseamnă frumos.*), ca urmare a imposibilității de selecție a predicației de calificare propriu-zisă.

3.2.3.3. Copulativele *a se numi, a se chema* admit numai predicație denominativă, ceea ce are ca efect posibilitatea construcției cu substantive proprii (cu citire nonreferențială; vezi *supra*, **2.2.1**) și cu adverbe-substitut de mod: *așa, altfel, (alt)cumva, cum* (*El se cheamă / se numește Ion., Cum se numește / se cheamă colegul tău?, El se cheamă altfel, dar numele nu mi-l amintesc.*).

Copulativul *a se chema* admite, sporadic (în construcții arhaizante), și o predicație ecuativă, fiind utilizat, în enunțuri de tip definiție, ca sinonim al lui *a însemna*; vezi: *Propoziția principală se cheamă propoziția care...*

> Același tip de predicație ecuativă apare și în construcții ca: ***Învățat*** *se cheamă un om care e bucuros să tot învețe.* (N. Iorga, *Cugetări*), în care, aparent, poziția subiectului este ocupată de un adjectiv; în realitate, dată fiind calitatea de enunț-definiție, pe prima poziție apare denumirea conceptului, deci adjectivul substantivizat.

3.2.3.4. Copulativul *a ieși* admite o predicație categorizantă; în consecință, își limitează construcția numelui predicativ la substantive denumind nume de funcții, demnități, meserii, utilizate fără determinanți, dar însoțite, uneori, de determinativi restrictivi, și la câteva pronume categorizante (pronumele interogativ / relativ *ce*, pronumele nehotărât *altceva* etc.): *El iese inginer. / muzician. / arhitect. / profesor de română., Ce iese el?, El iese altceva decât i-au cerut părinții.*

> Trebuie distins copulativul *a ieși* de noncopulativul *a ieși*, verb de mișcare, care se poate construi cu adjective sau participii adjectivizate, dar în construcții cu predicativ suplimentar, și nu cu nume predicativ (*El iese pe stradă obosit. / distrat. / supărat.*); vezi **Construcții cu predicativ suplimentar, 2.2.1**.

3.2.3.5. Copulativul *a se face* admite predicația categorizantă, permițând aceleași realizări ale clasei de substituție ca *a ieși*; în plus, admite și o predicație calificativ-apreciativă, ceea ce îi lărgește clasa de substituție la construcții cu adjectiv, precum și la construcția cu adverbul calificativ *cum* (*El se face profesor. / inginer. / muzician., Ce se face Ion?*; *El se face mai înțelept. / frumușel., Cum se face el?*).

> Trebuie distins copulativul *a se face*, verb copulativ cu clitic reflexiv obligatoriu, de construcțiile în care apare un corespondent agentiv și cauzativ-factitiv al verbului. Pentru verbul noncopulativ, agentiv, cliticul reflexiv, atunci când apare, ocupă poziția sintactică OD, iar adjectivul sau substantivul, pe cea de predicativ suplimentar (*Rămas capul familiei, el și-a făcut frații preoți, iar pe sine s-a făcut* ***învățător.***); vezi și **Construcții cauzativ-factitive, 2.1.6.5**.

3.2.3.6. Copulativele *a veni, a se ține, a se prinde* admit tipul de predicație categorizantă, impunând, în cadrul acesteia, o restricție suplimentară, și anume: o predicație relațional-categorizantă, din clasa numelor de rudenie sau a relațiilor umane / sociale (*Ion vine cumnat lui Gheorghe. / Ion îi vine cumnat., Ion se ține / se prinde prieten / tovarăș cu Gheorghe.*). Cum în poziția NP apar substantive de relație, adesea simetrice, aceste copulative pot apărea și în construcții inerent reciproce (*Ion și Gheorghe se țin prieteni., Ce frumos era în crânguri / Când cu ea m-am prins tovarăș!* (M. Eminescu, *Freamăt de codru*), *Ion și Gheorghe vin cumnați.*); vezi și **Construcții reflexive și construcții reciproce, 2.2.4**.

3.2.3.7. Copulativul *a arăta* acceptă predicații calificante și comparativ-calificante; se construiește, pe de o parte, cu adjective calificative și cu adverbul-substitut relativ / interogativ *cum* (*Ion arată palid., Cum arată Ion?*), iar, pe de altă parte, cu grupuri prepoziționale constituite în jurul prepozițiilor comparative *a, ca*, introducând substantive categorizante (*El arată a cerșetor. / ca un cerșetor.*).

3.2.3.8. Copulativele *a se da, a trece* acceptă, ca și *a arăta*, predicații calificante, admițând construcția cu un adjectiv (*El se dă mare.*); frecvent, însă, se pot construi cu prepozițiile „calității" *de, drept*, introducând, prin intermediul prepoziției, fie substantive și pronume categorizante (*El se dă drept profesor. / drept altceva.*), fie substantive și pronume individualizante (*El se dă drept Ion. / drept tine. / drept altcineva.*). În vecinătatea acelorași prepoziții, se produce adesea neutralizarea distincției predicație calificantă vs categorizantă și, implicit, neutralizarea opoziției gramaticale adjectiv vs substantiv (*El trece de fraier. / drept învățat.*).

3.2.3.9. Copulativele *a face*$_6$ (*pe*), *a se erija* (*în*) introduc predicații categorizant-calificante și se construiesc numai substantival; aparentele forme adjectivale funcționează, de fapt, substantival, producându-se trecerea de la adjectivul calificativ la un substantiv care desemnează o „categorie" (*El face pe*

prostul. [unde *prost* este substantiv, indicând categoria „indivizilor proşti"], *El se erijează în (mare) ştiutor / în savant.* [unde *ştiutor, savant* sunt substantive, desemnând categoria indivizilor cu trăsătura „ştiutor", „savant"]).

În cazul verbului *a face*, indicele ($a\ face_6$) atrage atenţia asupra faptului că numai unul dintre sensuri (numai una dintre utilizările lui omonimice) primeşte acest tip de complinire obligatorie; vezi şi ***supra*, 3.2.3.5**, unde apare altă utilizare copulativă, cea reflexiv obligatorie (Pentru alte utilizări semantico-sintactice, noncopulative, vezi **Subiectul, 1.1.2**).

Stabilirea inventarului de verbe copulative este o operaţie anevoioasă şi, pentru unele verbe, adoptată **prin decizie**. În afara nucleului sigur de verbe copulative, recunoscute ca atare de orice gramatică, limita dintre copulativele contextuale şi verbele noncopulative, ultimele construite cu predicativ suplimentar, este o chestiune litigioasă.

Criteriul de separare a verbelor contextual-copulative l-a constituit caracteristica verbului de a cere, pentru actualizarea unui *anumit* sens (sens diferit de alt sens / alte sensuri ale verbului), ***complinirea obligatorie prin NP***. Astfel, în cazul verbelor *a trece* (copulativ), *a ieşi* (copulativ), *a se da* (copulativ), pentru actualizarea sensurilor „a fi considerat", „a deveni", „a-şi atribui o falsă calitate", sensuri total diferite de ale altor apariţii ale formelor în discuţie, prezenţa numelui predicativ este absolut obligatorie, vecinătatea NP având un rol semantico-sintactic distinctiv (*Ion* ***trece învăţat.*** vs *El trece strada., El* ***iese profesor.*** vs *El iese din cameră., El* ***se dă mare.*** vs *El se dă pe mâna prietenilor.*).

3.3. Clasificare strict sintactică

În funcţie de *trăsături sintactice proprii fiecărui verb,* se disting: (a) unele copulative care cer prezenţa unui clitic reflexiv obligatoriu, realizarea drept copulativ fiind imposibilă în afara cliticului (*a se numi, a se chema, a se da, a se face, a se prinde*), iar altele nonreflexive; (b) unele care cer prezenţa obligatorie a unei prepoziţii. Prepoziţia, de la un verb la altul, apare în ipostaze diferite: (i) fie ea însăşi purtătoare de informaţie semantică, aşa cum se întâmplă cu prepoziţiile „calităţii" *ca, drept, de* (*Ion se dă drept profesor., El trece de fraier.*) sau cu prepoziţiile comparaţiei *ca, a* (*Ion arată ca un bolnav de ficat. / a bolnav de ficat.*); (ii) fie ca regim prepoziţional al verbelor *a se erija, a* $face_6$ (*El* [*se erijează în*] *atotştiutor., Ion* [*face pe*] *prostul.*).

Grupul prepoziţional regizat de verbele *a se erija, a* $face_6$ nu constituie un complement prepoziţional, dată fiind caracteristica nominalului dominat de Prep(oziţie) de a se raporta la nominalul-subiect şi a exprima o „proprietate" calificativ-categorizantă a acestuia. Mărturie stă acordul nominalului-NP cu nominalul-S, un acord de tip special, „referenţial", caracterizând orice NP realizat ca nominal (*El face pe* ***prostul.***, *Ea face pe* ***proasta.***, ca şi *El este* ***elevul*** *nostru., Ea este* ***eleva*** *noastră.*).

3.4. Clasificare după circulaţia stilistică

În funcţie de registrul în care se utilizează, se disting verbele copulative cu utilizare generală în limbă, indiferent de registru stilistic (*a fi, a deveni, a rămâne, a însemna* etc.), şi cele cu utilizare stilistică limitată, restrânse la registrul popular şi familiar (*a se da, a se ţine, a se prinde, a veni*).

4. VARIAŢIA DE TOPICĂ A COMPONENTULUI NP

Ca limbă cu mari libertăţi de topică, româna permite variaţia grupului ternar S – V(copulativ) – NP după următoarele tipare de aşezare a componentelor:

(A) **S – V – NP**:

(a) *Eu sunt* ***Ion Popescu.*** [*sunt* ***cine?***],

(b) *Sportul înseamnă* ***sănătate.***, *Om de ştiinţă înseamnă* ***să nu poţi trăi fără cărţi.*** [*înseamnă* ***ce?*** */ este echivalent* ***cu ce?***],

(c) *Ion este* ***inginer.*** */* ***medic.*** */* ***cercetător.*** [*este* ***ce?***],

(d) *Băutura este* ***gazoasă.*** [*este* ***de ce tip?***],

(e) *Ion este* ***înţelept şi răbdător.***, *Ion este* ***de nerecunoscut.*** [*este* ***cum?***].

Tiparul (A) este universal, acoperind toate tipurile semantice de NP: de identificare (a); de echivalenţă (b); de categorizare (c); de restrângere a referinţei (d); de calificare (e).

(B) **NP – V – S**:

(a) ***Tot profesor*** *a fost şi tatăl lui.* (***Ce*** *a fost?*), (***O***) ***democraţie*** *a devenit România.* (***Ce*** *a devenit?*), ***Defect*** *de moarte este ipocrizia.*,

(b) ***Bogat şi greu*** *e iulie al vieţii.* (N. Iorga, *ibid.*) (***Cum*** *este?*), ***Deosebit de sângeroase*** *au fost luptele de pe plaja Omaha.* (Adev.lit.art., 2004),

(c) ***Ce*** *sunt nemărginirile acestui pământ?,* ***Cum*** *mai este fratele tău?,* ***Cine*** *eşti?,* ***Cât de reală*** *este o latenţă?* (A. Pleşu, *Despre îngeri*),

(d) ***Ce frumoasă*** *este Ioana!,* ***Cât de nouă*** *îţi este ideea!,*

(e) *Nu ştiu* ***cine*** */* ***ce*** */* ***cum*** *este noul proprietar.*,

(f) *Totul depinde* ***de ce*** *va ajunge Ion., Mă gândesc* ***la ce*** *ai putea fi, nu √* ***la ce*** *eşti.*

Este un tipar de topică acoperind două situaţii semantice de predicaţie: de categorizare (a), de apreciere-calificare (b).

Pentru structurile (c)–(f), tiparul este impus prin trăsăturile ***sintactice*** ale enunţului: (în c), un enunţ interogativ, cu o interogaţie parţială, în care este interogat NP sau un cantitativ al acestuia (*cât de*); (în (d)), un enunţ exclamativ; (în (e), (f)), un enunţ incluzând o relativă interogativă (e) , dar o relativă neinterogativă (f), singura condiţie constituind-o ocuparea poziţiei de nume predicativ de către relativ. În cazul structurilor (c)–(f), dată fiind condiţionarea sintactică a topicii, tiparul poate acoperi orice situaţie semantică de predicaţie.

Aceleaşi construcţii permit, în funcţie de deplasarea accentului frastic (vezi **Organizarea prozodică a enunţului, 1.7.3**), schimbarea ierarhică a raporturilor

sintactico-semantice şi, implicit, schimbarea tiparului topic, cu trecerea de la tiparul B la A (se va nota cu aldine componentul care primeşte accentul frastic; el reprezintă şi componentul-NP al structurii):

Ion / Acest tânăr *este profesorul căutat.* (predicaţie de identificare) vs *Ion / Acest tânăr este* ***profesorul căutat.*** (predicaţie de identificare).

Modificarea se însoţeşte, uneori, şi de schimbarea tipului de predicaţie, cu trecerea de la predicaţia categorizantă la cea de identificare şi invers:

O democraţie *este România.* (predicaţie categorizantă) vs *O democraţie este* ***România.*** (predicaţie de identificare).

În scris, unde accentul frastic nu se marchează, structura sintactico-semantică este ambiguă.

În construcţiile relative de tip scindat (vezi **Construcţii cu propoziţii relative, 1.4.1**), care sunt construcţii de tip ecuativ, identificarea subiectului / a subiectivei, respectiv a numelui predicativ / a predicativei este, în condiţiile nemarcării accentului frastic, o chestiune dificilă, uneori chiar imposibilă. Structura scindată, cu efect special de rematizare (vezi **Organizarea focală a enunţului, 5.3**), face imposibilă distingerea subiectului de numele predicativ, oricare dintre acestea putând ocupa, sub accent, poziţia de nume predicativ; vezi construcţii ca:

Adu-ţi aminte că ***ce trece*** *e viaţa ta,* N. Iorga, *Cugetări* (unde *ce trece* ocupă poziţia NP) vs *Adu-ţi aminte că ce trece e* ***viaţa ta.*** (unde *viaţa ta* ocupă poziţia NP).

(C) **V – S – NP**:

(a) *S-a întâmplat când era tata* ***copil.****, A ajuns cine nu trebuie* ***primar.****,*

(b) *Doream să fie Ion* ***primar.****, Speram să ajungi tu* ***director.****, Să ştiţi că de azi încolo sunt eu* ***stăpână*** *aici!* (I. L. Caragiale, *Kir Ianulea*),

(c) *Doream să fie Ion* ***directorul.***

Tiparul (C) se realizează mai ales în subordonate, fie că sunt circumstanţiale (a), fie necircumstanţiale (b), (c). Există construcţii în care, în absenţa unui acord dezambiguizator (vezi acordul din: *Speram* ***să ajungi tu*** *director.*), accentul frastic poate schimba şi ierarhia sintactică, şi tipul semantic de predicaţie. Construcţia devine şi mai ambiguă în condiţiile în care nominalul din structură este articulat hotărât (vezi (c), (d)).

(d) *Doream să fie* ***Ion*** *directorul.* vs *să fie Ion* ***directorul.***

(D) **V – NP – S**:

(a) *Este* ***uimitor*** *că..., Este* ***de la sine înţeles*** *că..., Este* ***misiunea ta*** *să..., Este* ***prinejdios*** *să..., E* ***sănătos*** *a umbla pe jos., E* ***greu / uşor*** *de acceptat adevărul.*;

(b) *Se cheamă* ***om rău*** *acela care...*(N. Iorga., *Cugetări*), *E* ***nevrednic*** *acela care nu dă decât ce i se cere. (ibid.), E* ***tot aşa de rar*** *cerşetorul care cerşeşte pentru plăcerea de a cerşi. (ibid.), E* ***curioasă*** *permanenta revenire a angelităţii.* (A. Pleşu, *Despre îngeri*).

Tiparul (D), indiferent de realizare, acoperă predicaţia apreciativă. În cazul (a), tiparul este determinat sintactic, actualizându-se în condiţiile unui copulativ impersonal şi, ca atare, ale apariţiei în poziţia de subiect a subiectivei conjuncţionale sau a unei forme echivalente (infinitiv, supin). În construcţiile cu

emfază (vezi şi **Subiectul, 5.5.1**), se schimbă tiparul de topică, subiectul (realizat propoziţional sau ca formă nepersonală) apărând în antepoziţie şi deci satisfăcând tiparul (A): *Că te porţi aşa, (asta) este* ***inexplicabil*** *pentru mine.*

(E) **S – NP – V**:

(a) *Femeia tot* ***negustoreasă / ipocrită*** *a rămas.*,

(b) *Nu ştiu alţii* ***cum*** *sunt, dar...* (I. Creangă, *Amintiri*).

(F) **NP – S – V**:

(a) ***Făptaşul*** *tot tu eşti.,* ***Tartorul*** *tu rămâi.*,

(b) *El este numai subdirector.,* ***directorul*** *eu sunt.*

(E) şi (F) sunt tipare sintactice rare, primul (E) acoperind o predicaţie apreciativă, iar ultimul (F), una de apreciere şi identificare, în acelaşi timp; amândouă se realizează mai ales în prezenţa semiadverbului (***tot*** *negustoreasă,* ***tot*** *tu*), care implică presupoziţia unei stări anterioare identice cu cea din enunţ. În (Fb), se stabileşte o opoziţie (*subdirector – director*).

Comparând primele patru tipare de topică (tiparele cu frecvenţă ridicată), se constată că trei dintre ele ((B), (C), (D)) indică un subiect postverbal, ceea ce poate constitui un argument suplimentar în susţinerea teoriei postverbale a topicii sintactice a subiectului (vezi **Subiectul, 4.4**). Este important de remarcat intervenţia accentului frastic (a intonaţiei) cu rol sintactic distinctiv, fiind una dintre puţinele construcţii în care accentului frastic îi revine acest rol.

Variaţia aşa de mare a poziţiei componentelor în structurile cu NP, cu efecte atât de diverse, de la cel semantic (de schimbare semantică a tipului de predicaţie) la cel stilistico-pragmatic (de emfază a construcţiei întregi sau de deplasare a interesului comunicativ de la un component la altul), este posibilă ***numai şi numai*** pentru că sintaxa limbii române o permite.

5. FENOMENE SINTACTICE ŞI SINTACTICO-DISCURSIVE PRIVIND POZIŢIA NP

5.1. Avansarea NP din subordonată în regentă

Ca şi în cazul altor compliniri obligatorii ale verbului, şi în cazul NP se pot produce avansări ale componentului NP din subordonată în regentă, unele cu caracter obligatoriu, fiind determinate sintactic, altele însă facultative, fiind explicabile pragma-stilistic. Unele structuri au corespondent printre complemente (vezi **Subiectul, 5.3;** vezi şi **Imbricarea,1.2**).

Sunt *obligatorii* avansările unui NP din subordonată în regentă în condiţiile unui NP actualizat ca interogativ (a), ca relativ (b) sau relativ-interogativ (c), componente care apar frontal, la început de enunţ (a) şi la începutul unei subordonate relative (b) sau relativ-interogative (c):

(a) ***Cine / Ce / Cum*** *este noua ta prietenă?*,

(b) *Nu-mi place* ***ce*** *eşti şi* ***cum*** *ai ajuns.*,

(c) *Nu ştiu* ***cine / ce / cum*** *ar trebui să fie noua ta prietenă.*

5.2. Avansarea altor componente; reorganizarea construcției conținând un NP

5.2.1. Este *facultativă* avansarea unui subordonat al supinului în condițiile unui regent copulativ impersonal, ca în construcții de tipul:

(a) *Substanța este* ***greu / ușor / primejdios / obligatoriu*** *de procurat.*

Avansarea unui subordonat al supinului (*Este greu / ușor / primejdios / obligatoriu* ***de procurat substanța.***) are ca efect modificarea ierarhiilor sintactice și opacizarea organizării ansamblului, fie modificând statutul morfologic al copulativului, care, în noile condiții, se acordă cu nominalul avansat (b), fie impunând lecțiuni diferite ale structurii, adverbul (la origine, un NP) putându-se interpreta și ca determinativ modal al supinului (c):

(b) ***Substanțele sunt*** *greu / ușor / primejdios / obligatoriu / important / de procurat.*,

(c) *Substanțele sunt greu / ușor de găsit.* [„sunt greu / ușor găsibile"].

Interpretarea din (c), posibil de acceptat pentru adverbe ca *greu, ușor*, este dificil de acceptat în cazul altor adverbe; vezi (d):

(d) *Substanțele sunt de procurat *primejdios / *important.*

5.2.2. Este *facultativă* avansarea nominalului-subiect dintr-o subordonată conținând un NP într-o regentă impersonală, efectul constituindu-l, ca și în cazul anterior, o modificare a ierarhiilor sintactice, precum și schimbarea statutului flexionar al regentului; vezi (e) și (f):

(e) *Lucrarea s-a dovedit* ***neinteresantă.***,

(f) *Măsurile s-au vrut* ***un avertisment.*** (TV, 2005), *Pepenii s-au nimerit* ***copți.***

Construcțiile de tip (e) și (f), unele acceptate de norma sintactică actuală (e), altele, aflate la limita de acceptabilitate (f), se realizează în condițiile unei subordonate cu structura [S + Copulativ + NP] (vezi și **Construcții cu predicativ suplimentar, 2.3.5; Subiectul, 5.3**).

5.3. Reflexivizare și reciprocizare

Verbele copulative, prin ele însele, ca verbe-operatori, sunt nereflexivizabile; ele pot însă participa la reflexivizare în combinație cu predicatul semantic așezat în poziția numelui predicativ. În condițiile în care acest predicat din poziția NP are două argumente (nominalul-S și nominalul-OI) și permite, în aceleși timp, coreferențialitatea acestora, copulativul se poate include într-o construcție reflexivă. Date fiind restricțiile formale impuse de adjectivul sau de substantivul din poziția NP, care nu pot accepta compliniri în acuzativ, construcția copulativă admite numai varianta cu reflexiv în dativ: *Școala trebuie să te învețe* ***a-ți fi dascăl*** *tu însuți.* (N. Iorga, *Cugetări*), ***Își*** *este / rămâne* ***credincios.***, ***Își*** *este cel mai mare* ***critic.*** Construcția reflexivă cere cliticizarea și repoziționarea nominalului în dativ, care din poziție postnominală (sau postadjectivală) ajunge în poziție precopulativă (*a fi dascăl lui*$_i$ → [*el*$_i$] *a-și*$_i$ *fi dascăl*); vezi și **Construcții reflexive și construcții reciproce, 1.2.1.2.**

În condiții speciale, când predicatul semantic biactanțial din poziția NP permite așezarea simetrică (reciprocă) a celor doi actanți, copulativul poate apărea și în construcții reflexiv-reciproce, fiind valabilă aceeași restricție cazuală pentru cliticul reflexiv: numai clitic de dativ (*Frații* ***își sunt atât de dragi.***, *După acest eveniment,* ***și-au rămas recunoscători*** *toată viața.*); vezi și **Construcții reflexive și construcții reciproce, 2.2.2.**

5.4. Rematizare și tematizare

5.4.1. Cum adesea NP apare ca răspuns la una dintre întrebările: *Cum este Ion?, Ce este Ion?, Cine este Ion?*, întrebări pentru a obține o informație nouă în legătură cu subiectul, NP, în realizarea lui prototipică, aparține părții rematice a enunțului.

NP, poziție rematică prin excelență, este singura poziție verbală obligatorie care nu acceptă turnura de frază caracteristică rematizării forte, neapărând în construcții relative de tip scindat (*Ion este / devine profesor.*, dar **Ceea ce este / devine Ion este profesor., Ion este / devine înțelept.*, dar **Cum este / devine Ion este înțelept.*; vezi și **Organizarea focală a enunțului, 5.3.3.**).

5.4.2. În unele enunțuri, NP poate aparține părții de informație cunoscute de locutori, fiind, de altfel, exprimat prin anafore pronominale sau adverbiale:

[*Sunt un dobitoc*]$_i$. ***Asta***$_i$ *sunt.*; *A fost un copil* ***deosebit de sensibil***$_i$. *Fiind* ***așa***$_i$ */* ***astfel***$_i$, *educația lui a fost neconstrângătoare.*

În alte construcții, apare legat de o *temă forte*, reluând-o pe aceasta și funcționând, împreună cu ea, ca anaforă conversațională, deci ca element de recurență și de continuitate tematică între două replici sau între două fragmente de text:

– *Când întrebai: „Pentru ce?", moș Nichifor răspundea* ***glumeț****: „Pentru că n-are Dumnezeu stăpân".*

– ***De glumeț*** [#,] ***glumeț*** *era moș Nichifor, nu-i vorbă, dar, de multe ce dăduse peste dânsul, se făcuse cam hursuz.* (I. Creangă, *Moș Nichifor Coțcariul*).

Tema forte se poate realiza fie prin deplasare și izolare în poziție frontală (a), fie printr-o construcție specializată, alcătuită din tematizatorul ***de*** + adjectiv / substantiv / adverb, grup deplasat și izolat tot în poziție frontală (b); vezi și **I, Forme verbale nepersonale, 4.3.5; II, Circumstanțialul de relație**.

(a) *Bolnavă* [#,] *e de când o știu.*;

(b) ***De bolnavă*** [#,] *e bolnavă, dar...*; ***De frate*** [#,] *mi-e frate, dar...*; ***De bine*** [#,] *mi-e bine, dar...*(vezi **Organizarea tematică a enunțului, 5.3**).

6. AMBIGUITĂȚI ȘI INTERPRETĂRI LITIGIOASE

6.1. NP participial

Apariția participiului adjectival în vecinătatea verbului ***a fi*** are adesea drept efect ambiguizarea construcției. Fac excepție participiile verbelor ergative, dar numai în cazul în care nu există și un corespondent tranzitiv al verbului; verbul ergativ, incompatibil cu pasivizarea, este una dintre situațiile în care participiul adjectival funcționează ca NP:

Femeia este ***căzută.*** */* ***plecată.*** */ de curând* ***ajunsă.***

Fac, de asemenea, excepție cazurile clare de pasiv cu operator, realizabile în construcțiile cu Agentul exprimat, ca tip de complement de agent (a), sau neexprimat, dar recuperabil contextual, fie din circumstanțiale de mod care „trimit" la Agent (b), fie din alți determinativi, care pot asigura dezambiguizarea construcției, trimițând la interpretarea pasivă (c):

(a) *Femeia este* ***respectată / lăudată / înşelată*** *de vecini.*,

(b) *Prăjitura este* ***coaptă*** **cu ceasul în mână.**, *Sportivul este* ***pregătit*** *zilnic* **cu atenţie.**, *Ouăle sunt* ***vopsite*** **cu migală.**, *Cartea este* ***colorată*** **cu multă pricepere.**,

(c) *Copilul este* ***învăţat*** **tabla înmulţirii.**; *Brutarii încep lucrul la ora 4 dimineaţa. Pâinea este* ***coaptă*** **în cuptoare** *speciale.*

Confuzia apare însă ori de câte ori Agentul nu este recuperabil contextual (d):

(d) *Expoziţia este* ***deschisă. / închisă.***, *Cartea este* ***ruptă. / colorată.***, *Fetiţa este* ***răsfăţată.***

Confuzia apare frecvent în cazul verbelor cu organizare sintactică dublă (vezi (e)), acceptând atât o construcţie tranzitivă, cât şi una intranzitivă, ergativă (*a arde ceva* vs *a se arde, a chinui pe cineva* vs *a se chinui, a coace ceva* vs *a se coace, a distruge ceva* vs *a se distruge* etc.). În asemenea situaţii, fiecare verb (cel tranzitiv şi cel intranzitiv ergativ) are disponibilitatea de a-şi crea un participiu adjectivizat, dar numai unul dintre participii, cel corespunzător variantei tranzitive, are sens pasiv, celălalt fiind adjectival, nonpasiv:

(e) *Fetiţa este* ***chinuită.***, *Mâncarea este* ***arsă.***, *Sportiva este* ***pregătită.***, *Recolta este* ***distrusă.***

6.2. Predicaţia locativ-situaţională

O problemă specială apare în vecinătatea verbului ***a fi***, când acesta primeşte ca determinare obligatorie un grup prepoziţional / adverbial exprimând o relaţie locativ-situaţională (a):

(a) *Ion este* ***înăuntru. / afară. / alături. / în Bucureşti. / în România.***

În cazul unei predicaţii locative de origine / de provenienţă, interpretarea este mai puţin confuză, dată fiind existenţa, în cele mai multe situaţii, a unui adjectiv categorial corespunzător, care, aparând exact în aceeaşi vecinătate, clarifică tipul de structură (b):

(b) *El este* ***de la munte. / din România. – muntean. / român.***

Alteori, grupurile prepoziţionale / adverbiale locative alunecă de la o interpretare spaţială concretă spre valori mai abstracte, făcând dificilă stabilirea limitei dintre utilizarea copulativă şi cea existenţială a verbului *a fi*; vezi (c). Situaţia este şi mai dificilă atunci când apar în coordonare grupuri prepoziţionale / adverbiale interpretate diferit, unul ca NP, iar celălalt, ca circumstanţial (vezi (d)):

(c) *Îngerii sunt, ierarhic,* ***deasupra oamenilor.*** (A. Pleşu, *Despre îngeri*),

(d) *Îngerul este şi* ***lângă noi****, şi* ***împotriva noastră.*** (*ibid.*)

> În cuprinsul acestei gramatici, pentru construcţiile cu determinativ locativ, se va adopta soluţia tradiţiei gramaticale, potrivit căreia, pe baza sinonimiei lui ***a fi*** cu *a exista, a se afla*, construcţiile se interpretează ca având un *a fi* (existenţial, noncopulativ) + circumstanţial de loc.
>
> Totuşi, ca soluţie alternativă nu se poate ignora nici posibilitatea lărgirii interpretării copulative la toate construcţiile verbului *a fi* conţinând determinativi locativi. O asemenea soluţie ar oferi avantaje semantice şi de interpretare sintactică precum:
>
> – Ar explica paralelismul cu unele adjective locative, deictice sau anaforice (*Punctul este* ***înăuntru. / afară.*** *–* ***este interior. / exterior.***, *Casa este* ***departe. / aproape. / alături.*** *–* ***este*** ***(în)depărtată. / apropiată. / alăturată.***).
>
> – Ar unifica modul de interpretare a predicaţiei de provenienţă / origine şi a celei locativ-situaţionale, care, în varianta actuală, se comportă diferit: *Studentul este* ***în Cluj.*** (Circ), dar *Studentul este* ***din Cluj.*** (NP).
>
> – Ar unifica modul de tratare semantică a predicaţiei exprimate prin NP şi a celei exprimate prin predicativ suplimentar. Dacă, în interpretarea curentă, NP nu include şi predicaţia locativă propriu-zisă, ci numai pe aceea de provenienţă, în schimb, numeroase construcţii cu PS, recunoscute ca atare de orice gramatică, exprimă şi o predicaţie locativă propriu-zisă (*Îl ştiu* ***la munte. / acolo. / sus. / jos. / înăuntru. / alături.***); vezi şi **Predicativul suplimentar, 2.6.**
>
> – Ar unifica modul de tratare a *predicaţiilor de stare*, cuprinzându-se într-un sistem comun de interpretare şi predicaţia locativ-situaţională.

COMPLEMENTUL PREDICATIV AL OBIECTULUI

1. ASPECTE DEFINITORII

1.1. Definiție și inventar de regenți

Complementul predicativ al obiectului (CPO), funcție cerută de un centru verbal atributiv, noncopulativ, reprezintă o *clasă de substituție* având ca termen prototipic substantivul neprepozițional (pentru unele verbe, și adjectivul), iar ca relație sintagmatică specifică, o relație obligatoriu ternară, implicând verbul-centru și un complement (de cele mai multe ori, direct, mai rar, indirect). CPO este cerut matricial de o subclasă de verbe trivalente, reprezentată prin verbe ca:

(a) *a boteza* (*L-au botezat* ***Ion.***), *a chema* „a avea nume" (*Îl cheamă* ***Popescu.***), *a denumi* (*Gramaticienii l-au denumit* ***complement secundar.***), *a intitula* (*Autorul și-a intitulat romanul* ***Orbitor.***), *a numi* (*Părinții l-au numit* ***Radu.***), *a porecli* (*Sătenii l-au poreclit* ***Ciungu.***), *a spune* „a avea nume" (*Îi spune* ***Popescu.***), *a zice* „a avea nume" (*Îi zice* ***Popescu.***);

(b) *a alege* (*L-au ales* ***deputat.***), *a angaja* (*L-au angajat* ***contabil.***), *a desemna* (*L-au desemnat* ***reprezentantul lor.***), *a unge* (*L-au uns* ***episcop.***);

(c) *a califica* (*L-au calificat ca* ***inapt*** *pentru studiu., Un nominal* [...] *poate fi calificat fie* ***subiect*** [...], *fie* ***complement direct***, GALR, II), *a caracteriza* (*L-au caracterizat ca* ***foarte inteligent.***), *a categorisi* (*L-au categorisit drept* ***scursura societății.***), *a taxa* (*L-au taxat de* ***fraier.***);

(d) *a lua* (*Obraznic e numai cineva care se ia pe sine* ***drept altul.***; N. Iorga, *Cugetări*); vezi și **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 4.3.3.**

Multe dintre aceste verbe permit și folosiri bivalente, tranzitive, de tipul: *L-au botezat deja pe nepotul lor., L-au ales pe noul director., Au angajat bucătar., (I)-au desemnat deja pe noii ambasadori., (L-)au uns pe noul mitropolit., I s-a cerut să-i caracterizeaze / să-i califice pe studenți.*, cu folosiri tranzitive forte (*L-au ales pe noul director., I-a caracterizat pe studenți.*) sau slabe (*Au ales director., Au angajat bucătar.*); vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 4.1.3**. În aceste construcții, verbul, păstrând o componentă semantică prezentă în ambele folosiri (verb de acțiune: „a face un botez / o angajare într-un post / o alegere / o caracterizare"), pierde însă o componentă semantică importantă, cea a predicației denominative (*L-au botezat* ***Ion.***), a predicației categorizante (*L-au angajat* ***bucătar.***), a celei calificante (*L-au caracterizat ca* ***foarte inteligent.***). Atât sub aspect semantic, cât și sub aspect sintactic, cele două folosiri reprezintă, de fapt, realizări ale unor unități verbale distincte; *a caracteriza*$_2$, de exemplu, implică matricial și obligația completării caracteristicii (fiind un verb din clasa acelora care admit introducerea discursului raportat), iar *a boteza*$_2$, și obligația completării denumirii.

În gramaticile românești, CPO a primit interpretări diferite: (a) conform tradiției gramaticale, reprezintă una dintre posibilitățile de construcție cu P(redicativ)S(uplimentar); (b) conform unor lucrări mai recente, reprezintă, în raport cu PS, o complinire „primară", matricială, a verbului, constituind, împreună cu NP, așa-numitul *atributiv de bază*. Dincolo de deosebirile de terminologie, soluția (b) corespunde soluției din această gramatică.

1.2. Caracterizare sintactică

Complementul predicativ al obiectului face parte din structuri ternare, fie de forma (a): V + OD + CPO (*L-au botezat Ion., L-au ales director., L-au taxat de fraier.*), fie de forma (b): V + OI + CPO (*Îi zice Ion.*), în care CPO cere atât prezența verbului, cât și prezența celuilalt nominal-complement (OD sau OI). Subiectul, fără a fi implicat direct în tipul de relație în care se angajează CPO, este totuși coocurent în majoritatea structurilor, dată fiind calitatea de verbe de acțiune, deci verbe cu Agent, care codifică Agentul ca nominal-subiect.

Absența subiectului este rară, restrânsă la câteva construcții (*Îmi spune Ion., Îmi zice Ion., Mă cheamă Ion.*), construcții care, la origine, au avut un subiect nedeterminat (vezi **Subiectul, 3.2.3.4**), dar care au evoluat spre o nouă utilizare semantică: verbul, devenit nonagentiv, păstrează numai predicația denominativă (*Îmi zice Ion., Mă cheamă Ion.* au sensul „Mă numesc Ion. / Numele meu este Ion".).

Dată fiind apariția funcției CPO într-o structură ternară implicând și un complement direct / indirect, complinirea CPO participă la toate (re)organizările sintactice în care este angajat celălalt complement, și anume:

– la pasivizare, dacă celălalt complement este direct: *Ghenadie* ***este uns episcop*** *al Ardealului.* (A. Niculescu, *Individualitatea*), *El* ***este angajat grădinar.***, *Moldovenii erau taxați de școala adversă din Blaj și București* ***de reacționari aristocrați.*** (G. Ibrăileanu, *Opere*);

– la impersonalizare, dacă celălalt complement este indirect, verbul fiind intranzitiv: *De aceea, i* ***se mai spune și „teritoriul lui non-unde"***. (A. Pleșu, *Despre îngeri*), *Și de atunci, cine are o piesă din garderoba lui i* ***se zice urmaș.*** (N. Iorga, *Cugetări*);

– la reflexivizare, fie angajând complementul direct: *El* ***se alege pe sine însuși director.***, ***S-au autodenumit rumâni.*** (A. Niculescu, *Individualitatea*), *Tot timpul* ***se ia pe sine drept altul.***, fie angajând complementul indirect: *Orice om care-****și zice moral*** *osândește prin aceasta societatea în care trăiește.* (N. Iorga, *Cugetări*).

În ultimul exemplu, trebuie observat că, deși în mod curent verbul apare cu subiectul neexprimat, aici poziția este saturată (*orice om*$_i$ ***care***$_i$ *își*$_i$ *zice moral*), ceea ce explică, de altfel, și posibilitatea apariției construcției reflexive.

Trebuie deosebit între: *Îi zice Popescu.* și *I se zice Popescu.*, prima construcție fiind o structură matricială, în timp ce a doua, o structură obținută prin impersonalizare din construcția anterioară intranzitivă.

1.3. Caracterizare semantică

Complementul predicativ al obiectului este purtător el însuşi de *predicaţie semantică*, fie o predicaţie denominativă (*L-au botezat **Ion.***), fie o predicaţie categorizantă (*L-au angajat **grădinar.***), fie una calificativă (*L-au categorisit / taxat de **fraier.***), predicaţii care privesc complementul, şi nu subiectul. O situaţie specială are verbul contrafactiv *a lua de / drept*, care, în afara predicaţiei categorizante (*M-au luat drept **medic.***) sau calificante (*M-au luat de **neputincios.***), admite şi o predicaţie de identificare (*M-au luat drept **Ion.** / drept **tine.***).

Alături de numele predicativ, CPO face parte din grupul de compliniri ale verbului *de tip special*, natura lor specială constând în *calitatea semantic-predicativă.*

> Este şi motivul pentru care această poziţia a fost denumită *complement predicativ*. Pentru că predicaţia priveşte obiectul, a fost numită *complement predicativ al obiectului,* spre deosebire de NP, care este un *complement predicativ al subiectului.*

Tipurile diferite de predicaţie (categorizare vs calificare vs denominaţie) se repercutează asupra clasei de substituţie (vezi şi *infra,* **2**), şi anume:

– Numai predicaţia categorizantă admite prezenţa substantivului comun desemnând o categorie socioprofesională, substantiv legat direct de verb sau prin intermediul prepoziţiilor „calităţii" (*L-au angajat bucătar. / ca bucătar.,* dar *L-au botezat *bucătar / *ca bucătar.*), precum şi prezenţa substitutelor pronominale *ce, ceva* (*Ce l-au ales?, Ce l-au angajat?*, dar **Ce l-au botezat?*).

– Numai predicaţia calificantă admite prezenţa adjectivului calificativ (gradabil), legat direct sau prin intermediul prepoziţiilor „calităţii" (*M-au luat de foarte prost., L-au taxat de fraier.*).

– Numai predicaţia denominativă acceptă prezenţa numelor proprii (*L-au botezat Radu.,* dar *L-au ales *Radu.*).

– Numai predicaţia calificantă şi cea denominativă admit prezenţa seriei de adverbe-substitute *cum, aşa, altfel, altcumva* (*Cum l-au taxat / l-au calificat?, Cum l-au botezat?,* dar **Cum l-au ales?*; ultima construcţie este posibilă, însă cu alt sens, determinarea fiind modală propriu-zisă: *L-au ales cu dificultate.*).

2. CLASA DE SUBSTITUŢIE

Complementul predicativ al obiectului are o clasă de substituţie eterogenă, constituită din:

(a) Substantiv propriu (cu citire nonreferenţială) sau devenit, contextual, propriu (*L-au poreclit **Ciungu.**, L-au denumit **complement secundar.***);

(b) Substantiv nearticulat (şi fără determinanţi), desemnând o funcţie, o demnitate, o categorie socioprofesională, eventual, însoţit de determinativi cu rol restrictiv (*L-au ales **ambasador.**, L-au angajat **profesor de română.**, L-au uns **mitropolit al Moldovei.***);

> De observat, ca şi pentru numele propriu (vezi *supra*, a), utilizarea nonreferenţială a substantivului (trimiţând la proprietate, şi nu la referent), aşa cum probează imposibilitatea însoţirii acestuia de articol hotărât şi de alţi determinanţi deictici (*L-au angajat * bucătarul. / *acest bucătar.*).

(c) Grup prepoziţional, încorporând un substantiv sau un adjectiv, ambele precedate de una dintre prepoziţiile „calităţii": *de, drept, ca* (*L-au angajat **ca grădinar.**, L-au uns **ca mitropolit.**, Puţin îmi pasă dacă mă taxezi **de Caţavencu.***, I. L. Caragiale, *Opere*; *L-au taxat **de imbecil.**, Au calificat **drept impardonabil** gestul lui.*);

> În vecinătatea prepoziţiilor „calităţii", distincţia adjectiv vs substantiv, este, în absenţa unor vecinătăţi dezambiguizatoare, incertă: *M-au luat de **foarte prost.*** (adjectiv), *M-au luat de **mare fraier.*** (substantiv); calificarea morfologică este incertă în construcţii ca: *M-au luat de **fraier.***

În vecinătatea prepoziţiei ***ca***, poate apărea şi o construcţie gerunzială (*L-au desemnat **ca** [fiind reprezentantul nostru la Bruxelles.] / [reprezentând comunitatea academică.], L-au calificat **ca** [având cel mai bun start.]*.

În cazul special al verbului *a lua,* posibilităţile de selecţie pentru centrul grupului prepoziţional sunt mult mai largi: nume propriu, cu citire referenţială, deci trimiţând la referent (*M-au luat drept **Ion.***), nume desemnând o categorie socioprofesională (*M-au luat drept **inspector.***), adjectiv prepoziţional (*M-au luat de **foarte fraier.***), pronume, inclusiv pronume personal (*M-au luat **drept tine.** / **drept altcineva.***), propoziţie relativă (*M-au luat **drept cine nu trebuie.***).

> Spre deosebire de nominalul ataşat direct (*L-au angajat **bucătar.**, L-au botezat **Radu.***), a cărui formă cazuală nu este marcată, deoarece, în contextul dat, forma substantivală nu permite substituţia cu un clitic pronominal, în prezenţa grupului prepoziţional cu prepoziţia *drept* (nu însă şi cu prepoziţia *ca*), forma impusă este acuzativul (*M-au luat drept **tine.***).

> Să se observe deosebirea dintre utilizarea referenţială (trimiţând la individ) a numelui propriu din construcţia prepoziţională cerută de verbul *a lua* (*a lua drept*), şi cea nonreferenţială, din vecinătatea directă a verbelor *a boteza, a denumi, a intitula, a numi, a porecli*, verbe care cer, matricial, o predicaţie denominativă (vezi *supra*, a). Spre deosebire de *a lua,* în construcţia prepoziţională a verbului *a taxa* (vezi *supra: Puţin îmi pasă dacă mă taxezi **de Caţavencu.***), apare o a treia situaţie, în care numele propriu a deviat, metonimic, spre unul comun, indicând „clasa indivizilor care prezintă trăsăturile lui Caţavencu".

(d) Substitute adverbiale (***Cum** l-au denumit?, L-au denumit **aşa.***) sau substitute pronominale (***Ce** l-au angajat?, L-au angajat **ceva.***), ceea ce permite şi selecţia unor propoziţii relative introduse prin aceste substitute (*L-au denumit **cum şi-a dorit.**, L-au ales **ce şi-a dorit.**, Spune tot ce vrei şi categoriseşte-mă **cum pofteşti.***, M. Sadoveanu, în DLRLC);

(e) Realizare propoziţional-conjuncţională, introdusă, în funcţie de verb, fie prin *că*, fie prin *să*; *că* este selectat de verbe din subclasa *a califica, a caracteriza*$_2$ (*L-au calificat **că** are cel mai mare coeficient de inteligenţă.*), iar *să*, de verbe din subclasa *a alege, a angaja* (*L-au angajat **să** le fie director.*). În uzul literar al limbii, *să* apare în variaţie contextuală cu forma sa disociată *ca...să* (*L-au angajat **ca** [imediat] **să** le fie director.*).

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

3. RAPORTARE LA NUMELE PREDICATIV (NP) ŞI LA PREDICATIVUL SUPLIMENTAR (PS)

3.1. Comparaţie cu numele predicativ

La nivel sintactic, asemănarea constă în natura *ternară* a relaţiei, iar deosebirea, în implicarea în relaţie a complementului (OD sau OI), în cazul CPO, dar a subiectului, în cazul NP.

La nivel semantic, asemănarea constă în tipul special de complinire, ambele fiind *complemente predicative* ale verbului.

Apropierea sintactică şi semantică dintre cele două funcţii apare clar la anumite verbe, care, în context reflexiv, permit trecerea de la complementul predicativ al obiectului la numele predicativ; vezi: *L-au numit* ***Popescu***. (CPO) vs *Se numeşte* ***Popescu***. (NP).

> La origine, acest reflexiv a fost probabil un pasiv-reflexiv de la verbul tranzitiv. În limba actuală, sensul pasiv este foarte depărtat (*El se numeşte Popescu.*). Pierzând relaţia cu pasivul, reflexivul a devenit un formant obligatoriu, dezambiguizator pentru sensul „a avea numele de".

La nivel enunţiativ-pragmatic, apare o diferenţă semnificativă între funcţii: CPO, spre deosebire de NP, nu participă la o predicaţie complexă.

3.2. Comparaţie cu predicativul suplimentar

CPO şi PS au numeroase trăsături în comun, CPO fiind, ca şi PS, o complinire *de tip predicativ*.

Se deosebesc însă prin *tipul matricial / nematricial* al complinirii: CPO este o complinire matricială a verbului, cerută de semantica şi sintaxa unei clase limitate de verbe, în timp ce PS este una nematricială, dobândită contextual. CPO apare obligatoriu în vecinătatea verbelor atributive, în timp ce PS, nefiind implicat obligatoriu în semantica şi sintaxa verbului-centru, ajunge, accidental, prin reorganizări sintactice, în vecinătatea acestuia.

Astfel, *a denumi, a desemna, a taxa* cer obligatoriu o complinire predicativă; *a lua de / drept, a califica,* pentru a actualiza sensul „a atribui o identitate falsă", respectiv „a indica, pentru o persoană / un lucru, o anumită caracteristică", au nevoie în mod necesar de vecinătatea unui CPO, devenit un context obligatoriu şi dezambiguizator.

Spre deosebire de acestea, verbe de opinie ca: *a considera, a crede* şi verbe voliţionale şi deziderative ca: *a vrea, a dori* sunt, matricial, tranzitive, având ca particularitate de construcţie realizarea curentă a poziţiei OD ca propoziţie conjuncţională (*Profesorii consideră / cred că el este inteligent., Părinţii vor / doresc ca el să fie medic.*). Prin reorganizare şi elipsă (vezi şi **Construcţii cu predicativ suplimentar, 1.1**)., în locul unei structuri bipropoziţionale, apare o construcţie „condensată", cu un singur predicat al enunţării, verbele în discuţie ataşându-şi o determinare exterioară, care provine din componenţa sintactică a subordonatei (*Profesorii îl consideră / îl cred inteligent., Părinţii îl vor / îl doresc medic.*).

PREDICATIVUL SUPLIMENTAR

1. ASPECTE DEFINITORII

Predicativul suplimentar (PS) este o poziţie sintactică în general facultativă, nonmatricială, realizată în structuri ternare derivate, care se raportează sintactic şi semantic concomitent la un verb (sau o interjecţie predicativă) şi la un nominal:

Făcea planuri de amenajare a întregului palat, se lăsa ***târât*** *spre anticipări.* (H. Papadat-Bengescu, *Concert*);

Lipsa de tradiţii europene face ***imposibilă*** *europenizarea noastră culturală efectivă.* (A. Marino, *Pentru Europa*);

Din moment în moment ne aşteptăm la evenimente importante şi iată-ne ***înconjuraţi*** *numai de spioni, parcă am fi în ţară inamică...* (L. Rebreanu, *Pădurea spânzuraţilor*).

Ca o situaţie aparte, predicativul suplimentar se poate raporta la două nominale, unul dintre ele fiind din sfera semantică „imagine":

Poza cu Maria ***tânără*** *mi-a trezit multe amintiri.;*

Fotografia Ioanei ***cu mama*** *ei m-a emoţionat.;*

Tabloul cu voievodul român ***comandant*** *al oştilor creştine în lupta împotriva turcilor a fost pictat de Ion Ionescu.*

1.1. Caracterizare sintactică

1.1.1. *Caracterul nonmatricial al predicativului suplimentar*

Construcţiile cu PS sunt eterogene din punctul de vedere al realizărilor poziţiei, fapt care se datorează *istoriilor derivative variate* ale acestora, adică reorganizărilor sintactice diferite (vezi **Construcţii cu predicativ suplimentar, 2**). Structurile cu PS se raportează la structuri de bază bipropoziţionale (prototipic), prin înlăturarea morfemelor predicativităţii uneia dintre propoziţii (morfemele de mod, timp, persoană şi număr), a unor elemente „omisibile" semantic (conjuncţia, uneori şi verbul *a fi*) şi prin amalgamarea sintactică a elementelor structurii rămase (cum ar fi deplasarea unor componente din propoziţia redusă în cealaltă propoziţie). Unele dintre aceste operaţii sintactice se înregistrează în toate structurile cu predicativ suplimentar, altele, doar în anumite exemple. Prin aceste operaţii sintactice se stabileşte relaţia dintre structura cu PS, care este o poziţie sintactică nonmatricială şi, uneori, facultativă, şi structurile cu două propoziţii (deci cu două predicate ale enunţării), în care acelaşi verb – regent în structura cu PS – are o utilizare matricială, fără predicativul suplimentar. Astfel, verbul *a considera* se construieşte, matricial, cu o propoziţie completivă directă: *Consider că Ion este isteţ.* În raport cu această construcţie, structura cu PS este derivată, deoarece nici

complementul direct realizat prin nominal, nici PS realizat prin adjectiv nu sunt compliniri matriciale ale verbului *a considera*, ajungând în pozițiile respective prin avansarea nominalului *Ion*, eliminarea conjuncției și a operatorului copulativ.

> Structurile cu PS sunt doar unul dintre tipurile de propoziții reduse. De semenea, există și alte tipuri de structuri ternare sunt cele cu nume predicativ, complement predicativ al obiectului, complement posesiv, circumstanțial opozițional, circumstanțial de excepție, circumstanțial cumulativ.

Înlăturarea morfemelor predicativității face ca în poziția predicativului suplimentar să apară fie forme verbale gerunziale (*Ion a intrat zâmbind.* < *Ion a intrat și Ion zâmbea.*), fie determinări ale verbului *a fi* din structura de bază (*Pe Ion îl credeam* ***profesor la Iași.*** < *Credeam că Ion este* ***profesor la Iași.***).

Componentele care se elimină, în general, sunt conectorii și verbul *a fi*. Acestea sunt păstrate când predicativul suplimentar se realizează printr-o propoziție (singura operație sintactică fiind avansarea nominalului din propoziția predicativă suplimentară în regentă: *Îi aud* **pe coriști** ***cum repetă partitura.*** < *Aud cum repetă coriștii partitura.*).

Nominalul avansat este întotdeauna subiectul, iar pozițiile din regentă în care este deplasat acesta sunt destul de diverse (vezi *infra*, **1.1.3.2**). Avansarea subiectului poate avea ca efect personalizarea unui verb impersonal (*Sfaturile lui* ***s-au dovedit*** *utile.* < *S-a dovedit că sfaturile lui sunt utile.*) sau reflexivizarea verbului regent (*Ion* ***se consideră*** *bine pregătit.* < *Ion$_i$ consideră că (Ion$_i$) este bine pregătit.*). Uneori, subiectul propoziției reduse nu este avansat, ci eliminat (*Maria povestește ceva amuzată.* < *Maria$_i$ povestește ceva și Maria$_i$ este amuzată.*). Pentru o descriere mai detaliată a diverselor structuri sintactice de bază din care la care se raportează structurile cu PS, vezi **Construcții cu predicativ suplimentar, 2**.

> Propoziția redusă poate fi destul de extinsă, fiind reprezentată de un centru (nominal, adjectival, verbal, prepozițional, adverbial, interjecțional) cu determinările acestuia: *O vedeam* ***plină*** **de dezgust**. */ **zâmbind*** **tuturor copiilor**. */* ***cu brațele*** **întinse la soare**. etc. Din punctul de vedere al funcțiilor sau pozițiilor sintactice, predicativul suplimentar este centrul nominal, adjectival, verbal, adverbial interjecțional ori centrul prepozițional și nominalul următor (cf. *cu brațele*), nu toată propoziția redusă.

1.1.2. ***Raportarea predicativului suplimentar la nominal și la verbul regent*** prezintă câteva caracteristici.

1.1.2.1. Față de *verbul regent*, predicativul suplimentar se caracterizează prin faptul că este o poziție **nonmatricială** (vezi **Complementul. Prezentare generală, 1.2**), iar, în unele structuri, și prin omisibilitate (facultativitate): *Ion o bănuiește pe mama lui* ***supărată*** *de boacăna făcută., Maria ne povestește* ***(amuzată)*** *pățania.*

Verbul regent poate impune anumite restricții de selectare a conjuncției când poziția PS se realizează propozițional: *O* **cred *că*** *nu știe ce să mai facă., Ea m-*a **făcut** ***să****-mi pierd capul.*

1.1.2.2. Față de *nominalul la care se raportează sintactico-semantic*, predicativul suplimentar se caracterizează prin anumite restricții selecționale pe care nominalul i le poate impune (vezi *infra*, **1.2.1**).

Adjectivul (propriu-zis sau provenit din alte clase de cuvinte) aflat în poziția PS *se acordă* cu nominalul la care se raportează sintactico-semantic, în *gen* și *număr*, la fel ca în structura de bază, în care adjectivul respectiv are funcția de nume predicativ, iar nominalul, funcția de subiect: *Copiii aleargă* ***voioși.*** < *Copiii aleargă și sunt voioși.*

Regulile acordului adjectivului cu un nominal regent coordonat sunt aceleași ca la numele predicativ (vezi **Acordul dintre subiect și predicat, 3, 4**): **Actorul și actrițele** *din rolurile principale au fost considerați foarte* ***talentați.***

Spre deosebire de atribut, cu care se poate confunda uneori, predicativul suplimentar nu se acordă în *caz* cu nominalul la care se raportează sintactico-semantic, nici dacă elementul verbal regent are tot forma de genitiv-dativ (fiind un participiu cu funcția de atribut): *Revizia unei mașini cumpărate* ***nouă*** *se face o dată pe an.* Tendința de propagare a acordului, hipercorectitudinea și confuzia cu atributul sunt factori care îi pot determina pe vorbitori să facă, în mod greșit, și acordul în caz: *Lectura unei cărți considerate* ***interesante*** *durează puțin., Revizia unei mașini cumpărate* ***noi*** *se face o dată pe an.*

> Faptul că unul dintre efectele reducerii și amalgamării structurii de bază nu este și acordul în caz al adjectivului este evidențiat și de structurile cu PS realizat prin substantiv, în care nominalul la care se raportează sintactico-semantic are formă cazuală de genitiv, iar substantivul predicativ suplimentar, formă de nominativ-acuzativ: *Am pierdut fotografia* ***Mariei mireasă*** *(/ *mirese).*

1.1.3. ***Statutul sintactic al nominalului și al verbului la care se raportează sintactico-semantic PS***

1.1.3.1. *Verbul regent* poate avea forme diverse de diateză, mod și timp sau forme nepersonale, poziția PS nefiind legată de calitatea de predicat (al enunțării) a elementului verbal regent:

O împodobise cu mătăsurile și țesăturile fiecărei țări, [...] *iubind o Luli turcoaică,* ***găsită*** **cu ochi și gene de cadână** *pe coasta asiatică și africană.* (I. Teodoreanu, *Lorelei*).

În general, nu există verbe care să nu se poată combina cu (cel puțin un tip de) predicativ suplimentar; însă câteva clase de verbe se construiesc mai frecvent cu această poziție sintactică (nominalul la care se raportează fiind complement direct): unele verbe de percepție (*a auzi, a simți, a vedea*), cele care desemnează anumite procese cognitive (*a-și aminti, a cunoaște, a recunoaște, a ști, a crede*), verbe voliționale (*a dori, a prefera, a vrea*), dubitative (*a bănui, a presupune, a suspecta*), de apreciere (*a analiza, a aprecia, a considera, a interpreta*), de prezentare (*a arăta, a expune, a prezenta*), de observare (*a observa, a remarca*), de direcționare (*a expedia, a trimite*), de acceptare (*a accepta, a admite, a primi*), verbele cauzative (*a face, a lăsa*), verbul *a avea* etc. Și operatorii copulativi se pot construi cu PS (*Ea* ***a devenit*** *medic* **singură**, *fără ajutorul nimănui.*), cu excepția copulativului *a fi*.

1.1.3.2. *Nominalul* la care se raportează predicativul suplimentar poate avea diverse funcții sintactice: subiect (a), nume predicativ (b), complement direct (c),

complement indirect (d), complement prepoziţional (e), complement de agent (f), mai rar circumstanţiale (g):

(a) *La câţiva paşi de Podul Mogoşoaiei* [...] *se ridica,* **neprimitoare şi posomorâtă**, ***o casă*** veche. (M. Caragiale, *Craii*);

(b) *Ea este* ***studenta*** *admisă* **prima**.;

(c) ***L-am văzut pe Ion*** **dând** *mâna cu vecinul său.*;

(d) *Se vor acorda premii* ***celor*** *veniţi* **primii**.

(e) *Îmi aduc aminte* ***de Ion*** **în armată**.;

(f) *E ultimul concediu petrecut (****de noi****)* **singuri**.;

(g) *Ion a împrumutat o carte de la mine şi a venit* ***cu ea*** **ruptă**.

În unele enunţuri, se poate considera că nominalul regent este fie subiectul, fie o altă poziţie sintactică: un complement direct (***Ion*** *a zărit-****o*** **trecând pe lângă facultate**.), un complement prepoziţional (***Eu*** *mă gândeam* ***la el*** **cu lacrimi în ochi**.) etc. (vezi şi **Construcţii cu predicativ suplimentar, 4**).

În locul nominalului la care se raportează PS poate fi o propoziţie (***Să vină mâine*** *s-a dovedit* **o idee** *bună.*) sau o formă verbală nepersonală, de infinitiv (***A ataca*** *pe cineva aflat pe proprietatea ta poate fi considerat* **un fapt** *de legitimă apărare.*).

1.2. Interpretare semantică

PS participă la o *relaţie semantică dublă*, cu nominalul şi cu verbul la care se raportează sintactico-semantic. El reprezintă o *predicaţie semantică*, exprimând o calitate / o caracterizare (în sens larg) a nominalului la care se raportează, valabilă în intervalul temporal desemnat de verbul regent. PS are multe valori semantice comune cu numele predicativ (vezi **Numele predicativ, 1.2.1**).

1.2.1. În raport cu *nominalul la care se raportează* şi în funcţie de realizările poziţiei sintactice, PS poate avea diverse valori semantice:

(a) *calificativă, apreciativă,* exprimând o apreciere de diverse tipuri a nominalului la care se raportează – fizică (*Am vopsit casa* ***roşie.***), psihică (*O simt* ***supărată.***), cantitativ-numerică (*Rafturile le-am cărat* ***câte trei.***) sau cantitativ-nedefinită (*Le ştiam* ***multe.***), comparativă (*Îl considerau* ***ca pe un salvator.***);

(b) *categorizantă*, exprimând fie includerea într-o categorie supraordonată, fie indicarea categoriei sau a clasei înseşi: *Subiectul este considerat* ***un complement*** *de tip special., A plecat* ***ca baby-sitter*** *în Germania.*;

(c) *de identificare* (a entităţii denumite de nominalul avansat): *Îl bănuiau* ***spionul*** *trimis de ruşi., Ea este considerată* ***lidera*** *grupului., Echipa Franţei este deja văzută drept noua* ***campioană*** *mondială.*;

(d) *posesivă*: *Hotelul îl credeam* ***al lui Popescu***.;

(e) *partitivă*: *Te ştiam* ***de-ai noştri***.;

(f) *circumstanţială*, exprimând o localizare în spaţiu (*Televizorul îl dorim* ***în dormitor****, nu* ***în sufragerie***.), în timp (*Tortul îl vrem* ***mâine****, ca să fie proaspăt.*), o cauză (*Pisoiul a murit* ***sfâşiat*** *de un câine.*), o concesie (*A trăit* ***bolnavă*** *de diabet încă douăzeci de ani.*), un rezultat (*A rupt hârtia* ***bucăţele***.).

1.2.2. Şi în raport cu *verbul regent* există câteva restricţii semantice: acesta poate impune restricţia ca adjectivul din poziţia predicativului suplimentar să nu exprime o caracteristică permanentă a nominalului, ci una valabilă într-un anumit interval, delimitat de verbul regent (este cazul verbelor de mişcare): enunţul **Maria vine* ***inteligentă.*** este imposibil (vs *O consider pe Maria* ***inteligentă.***, *Maria vine* ***veselă.***), iar enunţul *Fata vine* ***blondă.*** presupune existenţa unui interval anterior când persoana denumită de subiect nu avea această calitate (cf. *A intrat la coafor* ***brunetă*** *şi a ieşit de acolo* ***blondă.***).

O clasificare curentă a predicativelor suplimentare cuprinde două tipuri semantice, în funcţie de modul de raportare la verbul regent:

(a) *rezultativ*, care arată rezultatul acţiunii desemnate de verbul regent, în construcţii cu verbe care prin semantica lor internă implică o finalitate, un rezultat:

A tăiat fructele ***cubuleţe***.;

Şi mă lasă ***pustiit, / Veştejit şi amorţit*** */ Şi cu doru-mi* ***singurel,*** */ De mă-ngân numai cu el.* (M. Eminescu, *Ce te legeni*);

Toate ramele au fost pictate ***negre.***

(b) *descriptiv*, care descrie unul sau mai mulţi participanţi în intervalul de timp delimitat de verbul regent: *Mama se gândea la el* ***melancolică.***

1.2.3. Suprimarea morfemelor predicativităţii din propoziţia redusă face ca aceasta să nu mai aibă, în unele situaţii, valori temporale (şi modale) proprii, astfel încât *valoarea temporală* a propoziţiei reduse este reinterpretată în funcţie de valoarea temporală a regentei (a verbului regent). Enunţul *O cred destul de inteligentă (ca) să nu le spună adevărul.* este interpretat ca derivând din enunţul *Cred că ea este destul de inteligentă să nu le spună adevărul.* şi nu din enunţul *Cred că ea a fost destul de inteligentă să nu le spună adevărul.* Pentru o lectură corespunzătoare acestui din urmă enunţ, ar trebui să existe anumite elemente gramaticale care să marcheze anterioritatea fragmentului redus: adverbe (*atunci*), un timp verbal trecut al verbului propoziţiei încorporate în cea redusă (*O cred destul de inteligentă să nu le fi spus adevărul.*) etc.

În enunţurile în care PS este exprimat printr-un gerunziu, evenimentul actualizat de acesta poate fi concomitent sau posterior evenimentului actualizat de verbul regent. Predicativul suplimentar gerunzial poate păstra diverse determinări temporale din structura de bază, care pot face ca interpretarea sa temporală să nu mai depindă de verbul regent: *Mi-l închipui pe bunicul meu* ***plecând*** *pe front* **în tinereţe** *şi* ***întorcându-se*** **după doi ani**. */ Mi-l închipui pe Ion* ***plecând*** **mâine** *în armată.*

> Predicativul suplimentar a primit şi alte denumiri în literatura de specialitate, în funcţie de diverse caracteristici ale acestei poziţii sintactice: ***complement al calităţii*** (pentru construcţiile în care PS exprimă o calitate: *L-au trimis (ca) prefect la Iaşi.*), ***atribut predicativ*** (avându-se în vedere dependenţa poziţiei sintactice PS faţă de un nominal, la fel ca atributul, şi faptul că are o citire predicativă), ***nume predicativ circumstanţial*** (afirmându-se că PS nu denumeşte o stare / o calitate permanentă, ca numele predicativ, ci doar în contextul limitat al acţiunii verbului regent), ***atributiv transformat*** (avându-se în vedere două dintre caracteristicile sale: faptul că enunţurile cu PS sunt obţinute prin transformarea altei structuri, de bază, şi că se raportează obligatoriu la un nominal) ş.a. Uneori, PS a fost tratat ca un ***complement de mod***, fiind ignorată calitatea sa de dublu subordonat, manifestată prin acord, precum şi semnificaţia de predicaţie suplimentară. Denumirea „predicativ suplimentar", asemănătoare cu cea tradiţională, de „element predicativ suplimentar", are avantajul de a sublinia calitatea de

predicat sintactico-semantică a PS şi de a arăta apropierea sa de numele predicativ, termenul „suplimentar" făcând referire la faptul că PS reprezintă o a doua predicaţie, care se adaugă la cea exprimată de verbul regent.

1.3. Interpretare pragmatică

Predicativul suplimentar reprezintă o predicaţie semantico-sintactică, însă aceasta nu poate funcţiona singură ca predicat al enunţării. Ea se asociază în enunţ cu o altă predicaţie care are şi autonomie enunţiativă – predicatul enunţării. În raport cu aceasta, PS este o predicaţie suplimentară.

În multe situaţii, componentul care se află în poziţia PS constituie rema enunţului. Sub acest aspect, interpretarea PS depinde de topică, de elemente suprasegmentale (intonaţie, pauză) etc. În exemplul *Costumul de socru îl are nou.*, informaţia pe care locutorul doreşte să o comunice este calitatea pe care o exprimă predicativul suplimentar, nu relaţia de posesie. La fel, în enunţul *Carnea o mănâncă fiartă.*, informaţia nouă este cea adusă de PS. Schimbarea intonaţiei poate indica diferenţe de organizare informaţională, locutorul insistând asupra complementului direct. De asemenea, prin extinderea enunţului, locutorul poate reliefa informaţia reprezentată de PS (*Costumul îl are nou, nu purtat., Costumul îl are nou, special cumpărat pentru ceremonia de astăzi.*) sau de alte componente ale enunţului – complement direct (*Costumul îl are nou, nu încălţămintea.*), circumstanţial locativ (*Ei au fost formaţi doctori la Iaşi.*) etc.

2. REALIZĂRI ALE POZIŢIEI DE PREDICATIV SUPLIMENTAR

Toate clasele lexico-gramaticale pot ocupa această poziţie sintactică, mai puţin conjuncţia şi prepoziţia (decât dacă formează un grup sintactic).

2.1. Substantivul poate apărea în poziţia PS cu sau fără determinanţi. Substantivul se foloseşte frecvent nearticulat, ca urmare a calităţii predicative a poziţiei PS (pentru valori semantice, legate de calitatea predicativă, vezi *supra*, **1.2.1**):

*A plecat **copil** şi s-a întors **bărbat**.*;

*Ne-am despărţit **prieteni**.*;

*Şefule, te ştiam **om** de gust.* (Camil Petrescu, *Patul lui Procust*);

*Îmi place să te văd **făptură** clară / răsfrântă-n iezerul de munte.* (L. Blaga, *Prezenţă*).

PS poate realiza şi ca substantiv propriu:

*Îl credeam **Ion Popescu**, dar îl confundam.*;

*Se închipuie **Napoleon**.*;

*Se crede **un** nou **Picasso**.*

Substantivele au articol hotărât când sunt urmate de determinativi care cer articularea regentului (*Îl ştiam directorul unei fabrici.*, vs **Îl ştiam directorul.*) sau când sunt substantive comune care au unele caracteristici de nume propriu (*O credeam **şefa**.*).

Dacă PS are o interpretare categorizantă, substantivul poate fi nearticulat sau însoţit de articol nehotărât:

*Îl consider **un măgar**.*;

*Îl credeam **un terchea-berchea**.*;

*Se simţea **o jucărie** în mâinile lui şi totuşi nu-i trecea prin gând să-l învinuiască.* (L. Rebreanu, *Ion*).

Nominalul îşi păstrează **cazul** din structura de bază, deci nominalul neprepoziţional are cazul nominativ: *A plecat **muncitor** necalificat în străinătate., Mi te imaginam **prezentatoare** de televiziune.*

Se consideră că sunt în cazul nominativ şi structurile cu posesiv, întrucât centrul grupului posesiv îl constituie pronumele semiindependent *al*, nu genitivul: *Îl ştiam **al dracului**., Casa de la nr. 12 o credeam a **Popeştilor**.*

La fel ca la numele predicativ, în poziţia de PS se neutralizează opoziţia adjectiv / substantiv, astfel că formele omonime pot primi ambele interpretări: *O considerau **muncitoare**.* (vezi şi **Numele predicativ, 2.2.2**).

2.2. Pronumele se poate construi fie fără prepoziţie, fie cu diverse prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale (vezi *infra*, **2.8**). Ocupă poziţia de PS pronumele demonstrativ de identitate (a), nedefinit (b), negativ (c), relativ (d), interogativ (e) şi de politeţe (f). De asemenea, poziţia se poate realiza prin pronumele semiindependent *al* însoţit de determinări posesive (g):

(a) *Valul mai bate, **acelaşi**. / Raza e trează în turn.* (L. Blaga, *Noapte la mare*), *Am regăsit-o **aceeaşi**.*;

(b) *Ne-am regăsit **alţii**., Studenţii din anul I au luat **toţi** examenul., Se închipuia **orice** în afară de entomolog., Oamenii se strânseseră **mulţi** în faţa clădirii Guvernului.*;

(c) *Fetele n-au venit **niciuna** să mă vadă.*;

(d) *Nu eşti **ce** te consideră ei., Nu eşti **cine** te crezi., Nu eşti geniul **care** te crezi.*;

(e) ***Cine** se crede?*;

(f) *Atât de mult vă admiră încât s-a visat **dumneavoastră**.*;

(g) *Castelul îl socotea în întregime **al său**.*

Este imposibilă apariţia în poziţia PS a unui clitic pronominal.

Relativul care ocupă poziţia PS în subordonata pe care o introduce poate fi însoţit de o prepoziţie care marchează poziţia subordonatei relative faţă de regentă (nu rolul relativului în organizarea sintactică a subordonatei): *Lor nu le pasă* **de** ***cum** te consideri tu., Nu te mai gândi* **la** ***ce** te doresc părinţii tăi, gândeşte-te* **la** ***cum** te vezi tu.*

2.3. Adjectivul poate ocupa poziţia de PS atât singur, cât şi cu determinări:

*S-a întors **singură**.*;

*Femeia se arăta **simpatică şi plină** **de bun-simţ** şi sănătatea lui avea nevoie de bani.* (H. Papadat-Bengescu, *Concert*);

*O viziune macroscopică a istoriei te face **contemporan** tuturor* **momentelor** *esenţiale ale devenirii umane.* (E. Cioran, *Schimbarea la faţă a României*).

Adjectivul PS nu se acordă în caz cu nominalul regent. El se utilizează cu forma flexionară de nominativ-acuzativ (*lectura unei lucrări considerate **importantă**, luarea unei măsuri recunoscute **drept primordială***), formele cu acord în caz fiind hipercorecte (vezi *supra*, **1.1.2.2**).

Adjectivul poate fi însoțit de prepoziția comparativă *ca*, având o semnificație ireală, ipotetică (*Hainele le are* ***ca noi.***, *Vorbea* ***ca bolnavă****, abia înțelegându-se ce spune.*), sau de prepoziția *de* („drept"): *Îl știu* ***de viclean.***

2.4. Numeralul – aproape toate tipurile de numerale se pot afla în poziția de PS, cu excepția numeralului adverbial și a celui fracționar:

Ea a ieșit ***a doua*** *pe județ.*;
Ei au plecat ***doi*** *și s-au întors* ***trei.***;
Cărțile le-am pus ***amândouă*** *pe același raft.*;
Cărțile le-am pus ***câte două*** *pe raft.*;
Porțiile le-a comandat ***duble.***;
Uitându-te în suflet, biserică-nchisă, / Te vezi ***însutit*** */ Cu toți câți în tine s-au fost zugrăvit / Și nu s-au cojit.* (T. Arghezi, *Inscripție în dosul unui portret*).

2.5. Formele verbale nepersonale care ocupă poziția de PS au diverse istorii derivative (este eliminat verbul *a fi*, în structurile cu supin și participiu, sau sunt înlăturate morfemele predicativității, în structurile cu infinitiv și gerunziu):

2.5.1. ***Gerunziul***:
Îl vedeam în fiecare dimineață ***trecând*** *strada prin dreptul ferestrei mele.*
Gerunziul poate fi precedat de *ca*, prepoziția calității (vezi **I, Gerunziul, 5.3.3**). Uneori, prezența acesteia este obligatorie:
Ortogeneza ne revelează viața ***ca născându-se și afirmându-se*** *sub determinantul condițiilor interne și al unor direcții lăuntrice.* (E. Cioran, *Schimbarea*);
Îl priveau ***ca aparținând*** *curentului renascentist.* (**Îl priveau aparținând curentului renascentist.*).

2.5.2. ***Participiul*** din poziția de PS capătă caracteristici de adjectiv, prin acord:
Brazii nici acele nu și le clinteau, sorbind ***încremeniți*** *bucuria primăverii.* (L. Rebreanu, *Pădurea spânzuraților*);
Dar eu pe tine te credeam ***făcut praf****, acolo la căruțe...* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*);
Se credea ***ofensat*** *direct de această propunere, se credea* ***păgubit.*** (H. Papadat Bengescu, *Concert*).
Participiul poate fi precedat de prepoziția *ca*, având un sens comparativ:
Cupola strălucea ***ca poleită*** *cu aur.*;
Le privise pe ucenicele de la etaj câteva minute, ***ca fascinată****, pentru ca apoi să intre în gangul întunecat.* (M. Cărtărescu, *Orbitor. Aripa stângă*).

2.5.3. ***Supinul***:
Pe Maria o credeau ***de mărităt.***;
O astfel de soluție o considerau ***de neacceptat.***
Uneori, este avansat unui subordonat al supinului (*Te știam* ***greu*** **de găsit** *acasă.*), ceea ce poate avea ca efect amalgamarea structurii, prin acord (în construcții neliterare, de tipul: *Problema o consideram* ***foarte grea*** *de rezolvat.*).

2.5.4. ***Infinitivul*:**
Îl socoteau ***a fi*** *unul dintre cei mai buni din generația lui.*;
S-au pregătit pentru viitorul comunist al patriei. Și când acesta s-a arătat ***a fi*** *compromis, ei au fost chemați să-l înfăptuiască și pe cel democratic.* (EZ, 2004).
În limba actuală, cu excepția infinitivului verbului *a fi* (existențial, operator copulativ sau pasiv), infinitivul se întâlnește rar în poziția de predicativ suplimentar. În general, se preferă gerunziul, infinitivul putând avea conotația „învechit":
Acum întâiași dată vedem ideea de unitate ***a se arăta.*** (N. Bălcescu, *Istoria*).
Selecția infinitivului depinde și de verbul regent. După verbul *a face* cu sens cauzativ, infinitivul este ceva mai frecvent (însă este preferat conjunctivul): *L-a făcut* ***a plânge.*** (vezi și **Construcții cauzativ-factitive, 2.1.6.3**).

2.6. Adverbul poate ocupa poziția de predicativ suplimentar, dar structurile de acest fel se limitează la câteva adverbe: *cum* (relativ și interogativ), *oricum, precum, unde* (relative), *așa, astfel, altfel* (modale), *împreună, alături* (modal-asociative), *bine,* adverbe cu sens de loc – dacă se raportează la un nominal care nu are funcția de subiect:
Cum *ți-l închipuiai?;*
Oricum *te-ar vedea ceilalți, ceea ce contează este* ***cum*** *te vezi tu.;*
Sfârșitul le va descoperi însă prea puțin și astfel se vor stinge inconștienți ***precum*** *au și trăit.* (E. Cioran, *Pe culmile disperării*);
Unde *o știai?;*
Așa *mă consideră ei?;*
I-ai văzut ***împreună?;***
Când hoinărind, ***alăturea,*** */ Noi* ***mână-n mână*** *ne găsim / cu ochii la aceeași stea / mai e nevoie de destin?* (L. Blaga, *Strofe de-a lungul anilor*);
Margaretele le-aș prefera ***dincolo****, lângă narcise.;*
Pe Maria o știam ***bine****, sănătoasă,* ***alături*** *de ai ei.*

2.7. Interjecția poate ocupa poziția predicativ suplimentar datorită capacității unora dintre elementele clasei de a se substitui adjectivelor:
O consider cam ***tra-la-la.*** (apariția adverbului de aproximare subliniază apropierea de clasa adjectivului);
M-a lăsat ***paf.***

2.8. Grupurile prepoziționale sunt construite cu prepozițiile calității (a) sau cu alte prepoziții sau locuțiuni prepoziționale (b):
(a) Prepozițiile calității sunt *ca, drept, de* și locuțiunea *în calitate de.* Substantivul este fie nearticulat, fie însoțit de articolul nehotărât:
Vrea să lucreze pe seama lui ***ca profesor*** *de echitație.* (H. Papadat-Bengescu, *Concert*);
A dat un interviu ***în calitate de*** *proaspăt* ***prim-ministru.***;
A jucat și Ion în piesa de la Bulandra, ***drept Trahanache.***;
Sper să nu-l pierdem ***de client.***

> Uneori, în locul prepoziției *ca* se folosește greșit gruparea *ca și* (chiar și în situațiile în care nu se dorește evitarea unei cacofonii): *Vorbește* ***ca și prim-ministru.***

Dintre prepozițiile calității, numai *drept* se folosește cu pronume: ***Drept cine** te-ai prezentat?* Numeralul apare rar cu prepoziție, având o valoare pronominală: *Îl bănuia **cu amândouă**.*

(b) *Te credeam **în delegație**.*;

*Te știam **din Bacău**.*;

*O vedeam **în afara** oricărei **primejdii**.*;

*Îl bănuiam **de-al lor**.*;

*Te știam **printre ei**.*;

*Vă credeam **cu ele** la mare.*;

*Pământul, țarina, bucatele, / Puse-n spinarea mea **cu toatele**.* (T. Arghezi, *Cuprinsul*).

Substantivul predicativ suplimentar are cazul impus de prepoziție:

*Îl știam **între primii zece**., Îl credeam **de-al nostru**.;*

*O știam **împotriva** acestui **regulament**., Tabloul îl preferam **deasupra televizorului**.*

Însoțite de prepoziția *drept*, pronumele au formă de acuzativ: *S-a prezentat **drept tine**.* Se poate considera, prin analogie, că și prepoziția *ca*, sinonimă cu *drept*, este însoțită tot de nominal în acuzativ, deși ea nu apare niciodată cu pronume personal și, deci, nu este evident că avem a face cu un acuzativ (*A plecat **ca muncitor** necalificat în străinătate.*).

Uneori, predicativele suplimentare comparative, construite cu prepoziția *ca* și raportate la un complement direct, primesc și prepoziția *pe*, ca urmare a faptului că verbul regent este tranzitiv (vezi **Construcții comparative, 1.4, 3.2**):

*Să privești totul – prezentul și chiar viitorul – **ca pe un trecut**, în care nimic nu se poate schimba.* (A. Blandiana, *Autoportret*);

*N-am considerat că ne desparte adopțiunea asta. Am considerat-o întotdeauna **ca pe mama**.* (IVLRA);

*Unii l-au perceput ca **pe „un** mare **moment** de cinema”.* (Rlit, 2004).

> În enunțurile eliptice, colocviale, prepoziția poate fi folosită neînsoțită de substantiv (acesta fiind recuperat din context): *– Nu mai țin minte unde am pus mingea, pe masă sau sub masă? / – Am văzut-o **sub**.; – Bei cafeaua cu lapte sau **fără**? / – O beau **cu**.*

2.9. Propozițiile predicative suplimentare sunt relative sau conjuncționale. Structurile cu realizări propoziționale ale poziției de predicativ suplimentar prezintă mai puține diferențe în raport cu structura bipropoziționlă la care se raportează decât cele cu predicativ suplimentar nonpropozițional. Caracteristica propozițiilor predicative suplimentare este raportarea lor semantico-sintactică la un nominal din propoziția regentă și la un verb.

Predicativele suplimentare conjuncționale sunt introduse prin conjuncții selectate de verbul regent:

*Astăzi sunt așteptate **să** apară pe Internet vocile care au rostit dialogul de mai sus.* („Cotidianul”, 2005);

*Te știu **că** minți.*

Predicativele suplimentare pot fi introduse și prin pronume, adjective și adverbe relative: *Te-am cunoscut **cine** erai., Te știu **ce** mincinos ești., O știu **ce** fată serioasă e!, Ion a fost auzit **cum** țipa la vecina sa.*

Propoziția predicativă suplimentară poate avea o nuanță comparativă, dacă este introdusă de una dintre locuțiunile conjuncționale *ca și când, ca și cum* (predicatul fiind la modul condițional): *Cupola strălucea **ca și când / ca și cum ar fi fost poleită cu aur**.*

3. VARIAȚIA DE TOPICĂ A PREDICATIVULUI SUPLIMENTAR

De obicei, topica predicativului suplimentar este după verbul regent, fie imediat după acesta (*Am plecat **prima**.*), fie după diverși subordonați ai acestuia (*Am plecat de la spectacol **prima**.*). Această topică se poate schimba în enunțurile emfatice (a), din motive sintactice (b) sau în textele poetice (c):

(a) *În loc să mi-o ia cu forța, cum **furioși** se pare că vroiau ceilalți, [...] îmi mai dăduse una.* (M. Preda, *Viața ca o pradă*), ***Curajoasă** m-am arătat eu, dar n-am reușit să trec prăpastia., Eu **așa** am vrut-o.;*

(b) ***Cum** am lăsat-o, **așa** am găsit-o., **Cine** te crezi?, **Ce deșteaptă** te crezi!;*

(c) *Ca-n ape fără prunduri, fabuloase, reci, / **arzând** se văd minuni – prin lutul purpuriu.* (L. Blaga, *A fost cândva pământul străveziu*);

***Reci și palide**-n senin / Se ivesc deasupra stele.* (G. Topîrceanu, *Acceleratul*).

Se poate face distincție între predicativul suplimentar ***integrat prozodic*** și predicativul suplimentar ***neintegrat prozodic***, cu pauză în vorbire, marcată grafic prin virgulă: *Am zărit-o deunăzi **stând** la taclale cu vecinele.* vs *Am zărit-o deunăzi, **stând** la taclale cu vecinele., Fata venea, **veselă**.* vs *Fata venea **veselă**.* (vezi și **I, Gerunziul, 5.3.2**). Între cele două tipuri există diferențe pragmatice. Diferența dintre ele este pusă în evidență prin comportamentul diferit față de negație: construcțiile cu predicativ suplimentar integrat sunt negate prin plasarea negației înaintea verbului regent: *Fata nu venea veselă.*, însă pentru construcțiile cu predicativ suplimentar neintegrat acest tip de negare nu este acceptat: **Fata nu venea, veselă.* (vs *Fata venea, nu veselă, ci îngândurată.*).

Dacă topica este nominal determinat + adjectiv + verb, atunci adjectivul are funcția de atribut, cu sau fără nuanță circumstanțială (*Fata, veselă, venea., Fata, istovită, s-a oprit din mers.*).

Adejctivele izolate prozodic care au un sens circumstanțial au funcția sintactică de circumstanțial dacă sunt postpuse verbului sau dacă apar în poziție inițială (*M-am oprit din mers, istovită., Istovită, m-am oprit din mers.*).

4. FENOMENE SINTACTICE CARE AFECTEAZĂ POZIȚIA DE PREDICATIV SUPLIMENTAR

4.1. Poziția predicativului suplimentar admite repetarea prin ***coordonare*** în cadrul aceleiași construcții. Predicativele suplimentare coordonate pot fi juxtapuse sau legate prin conjuncții. Se pot coordona predicative suplimentare de diverse tipuri semantice și sintactice (neprepoziționale, prepoziționale), între anumite limite:

Bologa [...] *se miră văzându-l* ***foarte senin şi zâmbitor, cu o mulţumire în ochi aproape provocatoare.*** (L. Rebreanu, *Pădurea spânzuraţilor*);

Mă învârteam ***năuc, în cămaşă şi izmene****, şi mă aplecam peste fereastră.* (P. Istrati, *Chira Chiralina*);

Bătrânul domn mă întâmpină ***în picioare, dar întors*** *în profil cu faţa spre rafturi.* (M. Preda, *Viaţa ca o pradă*);

Predestinarea este resimţită ***când ca glorie, când ca eşec.*** (G. Liiceanu, *Jurnalul*).

4.2. Între două predicative suplimentare se pot stabili şi relaţii de ***subordonare*** – un predicativ suplimentar poate fi, la rândul său, regentul verbal sau nominal al altui predicativ suplimentar. În enunţul *Mi-o imaginam* ***aşteptându-mă*** **nerăbdătoare** *toată ziua.*, al doilea predicativ suplimentar, *nerăbdătoare*, se raportează la regentul nominal *o* şi la regentul verbal *aşteptând* (acesta fiind, la rândul său, un predicativ suplimentar).

4.3. Poziţia predicativului suplimentar poate fi extinsă prin ***apoziţionare***: *Îl credea* ***înzestrat*** *cu un har divin, adică* ***foarte talentat.***

4.4. Două predicative suplimentare pot apărea ***juxtapuse*** fără ca între ele să existe o relaţie de coordonare, subordonare sau apoziţionare. Cele două predicative suplimentare pot avea aceiaşi regenţi: *Te ştiam* ***cu ele la mare.*** (provenind dintr-o structură de bază cu două determinări necoordonate, un sociativ şi un locativ: *Ştiam că eşti cu ele la mare.*) sau regent verbal comun şi regenţi nominali diferiţi: *Îl simţeam,* ***îngrozită, în spatele meu.*** (predicativul suplimentar *îngrozită* se raportează la subiect, iar predicativul suplimentar *în spatele meu* se raportează la complementul direct).

4.5. Predicaţia suplimentară se poate păstra în enunţurile cu ***nominalizări*** (ocupând poziţia sintactică de atribut): *Predarea lucrării* ***neterminată*** *poate crea dificultăţi.*, dar **simţirea lui* ***îngrozită*** *în spatele meu, *venirea ei* ***supărată.*** Se păstrează mai ales predicativele suplimentare dependente de un nominal complement direct, care ocupă poziţia de atribut la genitiv în grupurile nominale obţinute prin nominalizări.

4.6. În general, pentru predicativul suplimentar sunt trei posibilităţi de ***negare***:

(a) ***negarea propoziţiei*** (a predicatului) arată că informaţia pe care o poartă predicativul suplimentar este cea mai importantă: *Hainele nu le are noi.* reprezintă varianta negativă a propoziţiei *Hainele le are noi.* şi înseamnă „Are haine, dar nu sunt noi." (negaţia vizează predicativul suplimentar, nu relaţia de posesie, deşi este negat predicatul). *Maria nu venea râzând.* este varianta negativă a enunţului *Maria venea râzând.* şi are (preferenţial) sensul „Maria venea şi / dar nu râdea.", putând să însemne şi „Maria nu venea (nicicum).".

Enunţul *Nu a văzut-o furând bijuteriile.* poate fi varianta negativă a enunţului *A văzut-o furând bijuteriile.*, negaţia vizând predicativul suplimentar, nu evenimentul desemnat de verbul regent, deşi acesta poartă marca negaţiei, sau poate avea sensul „Nu a văzut-o furând, dar e posibil ca acest lucru să se fi întâmplat.", negaţia vizând verbul principal.

(b) ***semiadverbul de negaţie precedă predicativul suplimentar***, în enunţuri contrastive: *A venit nu râzând, ci plângând., Hainele le are nu noi, ci vechi., O considerau nu drăguţă, ci de-a dreptul frumoasă.*

(c) negarea predicativului suplimentar se poate face şi ***lexical*** (prin prefixe negative): *Patul l-am găsit nefăcut.* (sinonim cu *Patul nu l-am găsit făcut.*).

5. AMBIGUITĂŢI ŞI INTERPRETĂRI LITIGIOASE

Ambiguităţile şi dificultăţile de interpretare cuprind diverse tipuri de situaţii: pentru unele construcţii sunt posibile două sau trei interpretări, în alte situaţii, o singură interpretare este corectă, însă elementul respectiv poate fi confundat (în general, din motive formale) cu o altă poziţie sintactică.

5.1. Când predicativul suplimentar subordonat subiectului se realizează prin unele pronume sau numerale, iar subiectul este nelexicalizat, sunt posibile două interpretări: pronumele sau numeralul respectiv poate fi interpretat fie ca predicativ suplimentar, fie ca *subiect* (***Prima*** *a plecat.*, *A plecat* ***prima.***, *Au reuşit* ***toţi.***). Dezambiguizarea se face prin lexicalizarea subiectului (***Prima*** *a plecat* **Andreea.**, **Andreea** *a plecat* ***prima.***, **Candidaţii** *au reuşit* ***toţi.***) sau prin introducerea unor determinări suplimentare (*A plecat* ***prima*** **din stânga.** – în care numeralul ordinal are funcţia de subiect).

5.2. În construcţiile în care apare un gerunziu care se referă la subiect, acesta este interpretat drept *circumstanţial de mod* dacă exprimă o modalitate de realizare a acţiunii verbului regent (*Vine* ***galopând.***, *Merge* ***şchiopătând.***), iar dacă exprimă o calificare a subiectului, atunci este predicativ suplimentar (*Vine* ***zâmbind.***, *Merge* ***gândindu-se*** *la proiectul său.*). Dacă gerunziul se referă la alt nominal decât subiectul, structurile sunt neambigue, cu predicativ suplimentar (*Îl credea* ***spionând*** *pentru americani.*, *Şi-o amintea* ***luptându-se*** *pentru a ajunge în finală.*) (vezi şi **Construcţii cu predicativ suplimentar, 3.1**).

Unele construcţii cu adverbe pot fi ambigue, fiind posibile două înterpretări: de predicativ suplimentar sau de circumstanţial de mod: *Te găsesc* ***altfel.***, *Îl ştiu* ***bine.*** Dezambiguizarea se poate face prin context: *Te găsesc* **altfel**, ***schimbată, mai veselă parcă.***, *Îl ştiu* **bine**, ***într-o formă excelentă.*** (pentru enunţul cu predicativ suplimentar) vs *Te găsesc* **altfel**, ***prin mica publicitate sau în cartea de telefon.***, *Îl ştiu* **bine**, ***doar ne cunoaştem de douăzeci de ani.*** (pentru enunţul cu circumstanţial de mod).

Adjectivele cu funcţia de predicativ suplimentar care se raportează la un nominal subiect de genul masculin, numărul singular şi care la acest gen şi număr sunt omonime cu adverbele admit admit şi interpretarea drept circumstanţiale de mod realizat prin adverb: *Elevul ascultă* ***atent.*** Enunţurile se dezambiguizează dacă nominalul la care se raportează adjectivul este de genul feminin: *Maşina ţi-o dau* ***ieftin.*** (dar colocvial, se poate spune şi *Maşina ţi-o dau* ***ieftină.***).

Grupurile prepoziţionale cu prepoziţia *cu* ar putea fi interpretate şi drept circumstanţiale de mod. La fel ca în cazul verbelor la gerunziu, grupurile formate cu prepoziţia *cu* sunt circumstanţiale de mod dacă exprimă o modalitate de realizare a acţiunii verbului regent. În enunţul *Ştefan se plimba* ***cu pasul repede,*** **cu mâinile** *adânc* **înfundate** *în buzunarele mântăii.* (M. Eliade, *Noaptea de sânziene*), primul grup prepoziţional este circumstanţial de mod, iar al doilea, predicativ suplimentar.

5.3. Uneori, în cazul grupurilor prepoziționale construite cu prepoziția *cu*, interpretarea poate oscila între predicativ suplimentar și *circumstanțial instrumental*. Dacă grupul prepozițional denumește în mod clar un instrument, un mijloc prin care se poate realiza acțiunea exprimată de verbul regent, structura este neambiguă, cu circumstanțial (*Scobea* ***cu unghiile murdare*** *în pământul cleios.*). În structurile în care grupul prepozițional nu poate fi interpretat ca un instrument pentru acțiunea exprimată de verbul regent, fiind o caracterizare a nominalului subiect, avem a face cu un predicativ suplimentar:

Vagoanele nu circulau decât ***cu perdelele trase****, sau, dacă nu erau perdele,* ***cu geamurile mânjite cu vopsea albă.*** (Camil Petrescu, *Ultima noapte*);

Cele care se vor întoarce ***cu speranțele pierdute*** [...] (M. Preda, *Viața ca o pradă.*);

Căpitanul Corabu [...] *a înlemnit* ***cu mâna ridicată*** *când a văzut pumnul meu crispat.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

Există și exemple în care ambele interpretări sunt posibile:

Luna clipea ușor, ***cu gene lungi și încurcate****, iar feea* [...] *începu un cântec despre Bucureștiul înnoptat.* (M. Cărtărescu, *Orbitor. Aripa stângă*);

El mă privea ***cu ochi mari, mirați.***

Probleme similare de interpretare și delimitare pun și construcțiile cu prepoziția *fără*. În enunțul *Fiind la regim, Ion gătește mâncărurile* ***fără grăsime.***, grupul prepozițional *fără grăsime* poate fi interpretat ca un predicativ suplimentar, ca un circumstațial instrumental sau ca un atribut.

5.4. Nominalul cu sens *sociativ* care se raportează semantic la un complement direct sau la subiectul unui verb la forma pasivă ocupă poziția de predicativ suplimentar dacă este neizolat prozodic: *Pe Ion l-am întâlnit* ***cu / fără Maria.*** (se poate considera și că nominalul prepozițional se raportează semantic la subiect, fiind un circumstanțial sociativ, în interpretarea „Eram cu Maria când l-am întâlnit pe Ion".), *Ion a fost văzut* ***cu / fără Maria.*** Dacă este izolat prozodic, nominalul cu sens sociativ are funcția de circumstanțial sociativ: *Le-am dat elevilor să citească și sonetele lui Shakespeare,* ***alături de tragedii.***

5.5. Predicativul suplimentar cu sens de loc (raportat la complementul direct) se poate confunda cu un *circumstanțial de loc* (deosebirea fiind că prin circumstanțial este exprimat locul desfășurării acțiunii descrise de verbul regent,fiind raportat la subiectul propoziției):

Te știam ***la Paris.*** *< Știam că ești la Paris.* (predicativ suplimentar);

L-am cunoscut pe Ion ***la Paris****, prin intermediul unor amici.* (circumstanțial de loc).

5.6. Probleme similare prezintă delimitarea predicativului suplimentar de un *circumstanțial de timp*. Predicativul circumstanțial cu sens temporal, care apare destul de rar, este derivat dintr-o propoziție subordonată completivă directă cu verbul existențial *a fi* urmat de un determinant temporal. Prin reorganizarea structurii, acesta ajunge în poziția de predicativ suplimentar:

Rapoartele le vreau pe biroul meu ***mâine****, la ora 10 dimineața. < Vreau ca rapoartele să fie pe biroul meu mâine, la ora 10 dimineața.*

5.7. Unele construcții formate din substantiv sau *grup nominal precedat de prepoziția* ***ca*** pot prezenta dificultăți de interpretare din cauza faptului că prepoziția

are două sensuri, *calitativ* și *comparativ*, și cu ambele sensuri apare în structuri cu predicativ suplimentar. Există mai multe elemente care pot ajuta la dezambiguizarea construcției. *Ca* exprimă calitatea dacă substantivul este nearticulat: *O vedea* ***ca profesoară de matematică.*** – nominalul la care se raportează putând fi subiectul sau complementul direct, *Vă vorbesc* ***ca președinte*** *al partidului., Ne iubim* ***ca frați*** [*, dar ca politicieni, ne certăm*].

Dacă substantivul este articulat cu articolul nehotărât, *ca* are, de obicei, sens comparativ: *Le vorbește* ***ca un președinte.****, Ne iubim* ***ca niște frați.****,* dar poate exprima și calitatea: *Sunt cunoscut* ***ca un om*** *care respectă legea.*

Dacă substantivul este articulat hotărât, el poate fi interpretat în ambele feluri (*Îl vedea* ***ca președintele*** *partidului.*) sau doar comparativ (*Ne iubim* ***ca frații.***). Construcția se poate dezambiguiza prin înlocuirea prepoziției *ca* cu o locuțiune sinonimă (*la fel ca* pentru sensul comparativ, *în calitate de* pentru cel de calitate).

5.8. Predicativul suplimentar trebuie delimitat de *atribut*, de care se deosebește prin faptul că atributul este subordonat numai unui nominal, nu și unui verb. Dacă nominalul și adjectivul se găsesc în imediata apropiere, în structura nominal + adjectiv + verb, adjectivul este un atribut izolat, care poate avea și valori circumstanțiale (vezi **Atributul, 3.1**): *Ioana,* ***veselă****, gângurea în pătuț., Maria,* ***bolnavă****, nu a venit la serviciu.*

Probleme de interpretare similare sunt în structurile cu prepoziția *ca*. Astfel, dacă topica este nominal + GPrep + verb, construcția este cu atribut: *Tu,* ***ca președinte****, vei hotărî.* Dacă topica este GPrep + nominal + verb sau nominal + verb + GPrep, structurile respective conțin un predicativ suplimentar: ***Ca președinte****, tu vei hotărî., Tu vei hotărî,* ***ca președinte.***

Aceeași interpretare este valabilă și în enunțurile cu subiect nelexicalizat: *În primăvara anului 1916,* ***ca sublocotenent*** *proaspăt, întâia dată concentrat, luasem parte, cu un regiment de infanterie din capitală, la fortificarea văii Prahovei, între Bușteni și Predeal.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*), *Iar* ***ca scriitor****, totuși, ce meserie ai?* (AC, 2004).

> Atributul circumstanțial poate fi considerat un tip predicativ suplimentar, datorită valorii sale semantice (valoarea circumstanțială fiind dată de raportarea la un verb): *Mingea,* ***dezumflată****, nu sărea.* (vs. *Mingea,* ***roșie cu buline albastre****, nu sărea.*).

În structuri de tipul verb + nominal + adjectiv (*Beau vinul rece.*), sunt două interpretări posibile, în general: de atribut („Beau vinul cel rece, nu pe cel cald.") sau de predicativ suplimentar („Beau vinul care vin / dacă vinul este rece."). La fel și în structurile cu un nominal prepozițional: *Am mobila de bucătărie* ***de lemn.*** Nominalul regent din aceste construcții este articulat cu articol hotărâ. Dacă este nearticulat, adjectivul are doar interpretarea de atribut (*Am* **mobilă *de lemn.***, *Am* **uniformă *neagră*.**).

În structurile cu predicativ suplimentar, adjectivul antepus substantivului regent trebuie să fie nearticulat (spre deosebire de atribut): *Am* ***neagră*** *uniforma.* (vs *Am* ***neagra*** *uniformă.*).

Construcțiile se pot dezambiguiza prin introducerea a diverse determinări, cum ar fi pronumele semiindependent *cel* sau un genitiv. Enunțurile *Venea fata* ***cea veselă.***, *Am văzut mașina* ***cea murdară.***, *Am uniforma* ***cea neagră.***, *Am văzut mașina murdară* ***a lui Ion.***, *Am uniforma neagră* ***a fratelui meu.*** sunt neambigue, cu atribut. Dacă determinantul genitival intervine între substantivul articulat hotărât și adjectiv, singura interpretare posibilă este cu predicativ suplimentar: *Am văzut mașina* ***lui Ion*** *murdară.*

5.9. Verbul *a se face* este copulativ doar când are sens eventiv (*Maria* ***s-a făcut*** **roșie** *la față de rușine.*). Când are sens cauzativ, el se construiește cu predicativ suplimentar (*Maria* ***s-a făcut*** **roșcată** *cu o nouă vopsea de păr.*).

Unele probleme de interpretare apar în sructurile cu verbul modal *a (se) părea,* deoarece acesta apare și în structuri bipropoziționale, care se pot reorganiza. În construcții în care este urmat de un adjectiv, *a (se) părea* este interpretat ca un modal recategorizat drept copulativ (vezi **Numele predicativ, 3.1**), adjectivul fiind un nume predicativ:

Ioana (îmi) ***pare*** **obosită.** – *(Îmi)* ***pare*** **că Ioana e obosită.**;

Maria mi ***se pare*** *supărată.* – *Mi* ***se pare*** **că Maria este supărată.**

5.10. Unele verbe atributive, construite cu un complement predicativ al obiectului, pot apărea și în structuri bipropoziționale, ceea ce ar putea constitui un argument pentru încadrarea lor în categoria verbelor construite cu predicativ suplimentar (poziție apărută prin reorganizarea structurii bipropoziționale): *a alege, a angaja.* Din motive sintactico-semantice, trebuie făcută distincția între construcția cu un complement predicativ (o construcție de bază, deoarece complementul predicativ face parte din structura matricială a verbului, servind la actualizarea sensului special pe care verbul îl dezvoltă) și construcția bipropoziționlă (în care verbul are altă valoare sintactico-semantică). Prezența complementului predicativ schimbă structura sintactico-semantică a verbului, făcându-l să se încadreze în clasa verbelor atributive (vezi **Complementul predicativ al obiectului, 1.1**).

COMPLEMENTE

COMPLEMENTUL. PREZENTARE GENERALĂ

1. ASPECTE DEFINITORII

1.1. Într-o perspectivă structural-ierarhică asupra componenței și a organizării grupurilor sintactice, ***complementul*** reprezintă componentul sintactic **obligatoriu**, cerut **matricial** de centrul de grup (și, mai rar, de un specificator al centrului; vezi *infra*, **1.2.**(i), **2.2, 4.2.**(a)), component **intim legat** de centru (sau de specificator), nu numai în sensul unei apariții sintactic obligatorii, ci și în sensul unei **coeziuni sintactico-semantice extrem de strânse**, manifestate, pe de o parte, prin **restricții de formă** (de caz, de prepoziție, iar, atunci când complementul se realizează propozițional, și de conector conjuncțional), iar, pe de altă parte, prin **restricții semantice (de rol tematic)**, impuse de centru asupra complinirii.

În proiecția grupurilor sintactice (indiferent de natura gramaticală a centrului de grup), **complementele** apar la primul nivel de proiecție / de expansiune, opunându-se **circumstanțialelor**, determinări sintactic facultative, necerute de sintaxa și semantica centrului, aflate, ca atare, la alegerea semantic și pragmatic liberă a locutorului (pentru statutul circumstanțialelor, cf. **Circumstanțialul. Prezentare generală**); vezi schema de organizare a grupurilor sintactice:

GV / GAdj / GAdv / GInterj / GPrep → [[V-centru / Adj-centru / Adv-centru / Interj-centru / Prep-centru + Complemente] + Circumstanțiale]].

Pentru situația specială a grupului nominal, vezi *infra*, 2.2.

Complementele sunt poziții obligatorii în sensul unei obligativități strict sintactico-semantice, și nu al actualizării (al prezenței) în orice enunț. Există complemente care, în relație cu anumite centre, pot să lipsească; vezi verbele tranzitive folosite absolut, al căror complement direct, deși acceptat sintactic de verbele regente, nu este exprimat (*El* ***citește*** *și* ***învață*** *toată ziua.*; cf. **I, Clase sintactice și semantico-sintactice de verbe; 4.1.1**). Obligativitatea poziției complement este impusă de sintaxa și semantica inerentă a centrului de grup, complementul acoperind, ca virtualitate, o poziție de subcategorizare a centrului.

În organizarea prototipică a grupurilor sintactice, complementele răspund **principiului „unicității"** (vezi și **Grupul verbal, 3.2**), în sensul că un centru de grup, într-o organizare matricială, nu poate primi decât un **unic complement de același tip** (îndeplinind, ca atare, aceeași funcție sintactică și primind același rol

tematic). Aparentele „încălcări" ale acestui principiu se produc fie în cazurile extinderii aceleiași funcții-complement prin coordonare sau apoziționare (vezi *Am cumpărat* ***mere, pere și gutui.***, *Am citit câteva* ***capitole****, mai precis* ***fragmente de capitol.***), fie în cazurile de restructurări sintactice ale grupului, al căror efect este „aducererea" sub dominanța aceluiași centru a unor complemente cu „istorii" diferite, unul matricial și altul provenit din reorganizări ierarhice ale grupului / grupurilor (vezi, de exemplu, complementul de agent, complinire reorganizată, adusă într-o poziție de complement prepozițional ca efect al reorganizării pasive, poziție în care poate ajunge coocurent cu un complement prepozițional matricial: ***De paparazzi și de alți răuvoitori****, el este apărat* ***de gărzile*** *lui de corp.*; vezi, de asemenea, complementul posesiv, adus, prin reorganizare, în vecinătatea unui verb, care poate primi, simultan, și un complement matricial în dativ: *El* ***își*** *oferă serviciile* ***prietenilor.***).

1.2. Pe lângă complementele prototipice, care sunt **de tip matricial** (vezi *supra,* **1.1**), sunt asimilate complementelor și **compliniri nematriciale**, obținute prin reorganizări sintactico-ierarhice de diverse feluri. Unele reorganizări intervin în raport cu același centru de grup (de exemplu, complementul de agent, rezultat din pasivizare). Alte reorganizări interesează o structură mai amplă, cuprinzând două grupuri legate sintactic, unde complementul poate apărea:

(a) ca efect al amalgamării celor două grupuri (de exemplu, complementul posesiv, rezultat din amalgamarea unui grup verbal și a unui grup nominal subordonat: *Ion*$_i$ *oferă* [*serviciile* ***sale***$_i$] *guvernanților.* → *Ion*$_i$ [***își***$_i$ *oferă seviciile*] *guvernanților.*, *Ion cunoaște* [*posibilitățile lor*$_j$]. → *Ion* [***le***$_j$ *cunoaște posibilitățile*].);

(b) ca efect al suprimării (ștergerii) unor componente din grupul al doilea (de exemplu, complementul comparativ, rezultat din pierderea unor componente din grupul propozițional subordonat: *Ion*$_i$ *este mai sănătos acum decât* [Ion$_i$ era sănătos] *anul trecut.* → *Ion este mai sănătos acum* ***decât anul trecut.***, *Ion este mai sănătos decât* [este sănătos] *Gheorghe.* → *Ion este mai sănătos decât Gheorghe.*);

(c) ca efect combinat al „ridicării" unui component din grupul subordonat completiv, dar și al suprimării de componente din grupul al doilea (vezi unele construcții cu predicativ suplimentar: *Profesorul consideră* [*că* ***el*** *este inteligent.*] → *Profesorul* ***îl*** *consideră* [că este] ***inteligent.***).

Includerea **complinirilor nematriciale** enumerate mai sus în clasa ***complementelor*** are explicații diverse, legate, în general, de natura sintactic „determinată" a construcției sau de asemănări de construcție și de comportament cu cele prototipice.

(i) Cele mai multe complemente reorganizate au caracteristica de a fi ***cerute*** de anumite particularități de construcție, de a se distinge, în consecință, printr-o „condiționare / determinare" sintactică. De exemplu, apariția complementului de agent este condiționată de tiparul pasiv, în oricare dintre realizările lui: pasivul cu operator, pasivul reflexiv sau pasivul lexical / cu marcă zero (vezi **Construcții pasive și impersonale, 1; Complementul de agent, 1.1**), iar apariția complementului comparativ este condiționată de tiparul comparativ, fiind cerut de specificatorul construcției, reprezentat prin mărcile comparației ***mai... decât, mai puțin... decât, tot așa de / la fel de... ca*** (*și*), ***cel mai... dintre / din*** (vezi **Construcții comparative, 2, 3.1; Complementul comparativ, 1.1**).

(ii) Cuprinderea complementului posesiv în clasa complementelor se explică prin prezența unor trăsături de construcție comune cu ale unui complement matricial (cel indirect): forma de dativ, atașată clitic unui verb, și, uneori, posibilitatea dublării cliticului printr-o formă nonclitică: *Ion* ***își*** *iubește copiii.*, *El* ***îmi*** *recunoaște meritele.*, ***Copacului i****-au căzut toate frunzele.*; vezi **Complementul posesiv, 1.1**.

(iii) În cazul predicativului suplimentar, considerat și el, în ***unele dintre apariții*** (vezi *infra,* **2.1**), drept complement (un complement reorganizat de tip predicativ), includerea în clasa complementelor se justifică prin proveniența sa „completivă", căci derivă din structuri propoziționale completive. Ca o consecință a acestei „istorii" completive, atunci când predicativul suplimentar se realizează propozițional, conectorii conjuncționali (*complementizatorii*) sunt identici cu cei ai propozițiilor completive (vezi construcții ca: *Te consider* ***că*** ***ești cel mai bun.***, *Te vreau* ***să fii cel mai bun. / ca anul ăsta să ajungi cel mai bun.***; vezi și *infra,* **3.1.3**).

2. TIPOLOGIA COMPLEMENTELOR

2.1. O primă distincție privește caracterul ***matricial*** vs ***reorganizat*** al complementului, cele prototipice fiind matriciale, cerute de trăsături sintactice și semantice ale centrului și acoperind poziții de subcategorizare ale acestuia, iar celelalte fiind reorganizate, obținute prin schimbări ale ierarhiilor primare (vezi *supra,* **1.2**).

Au statut ***matricial*** complementul direct, cel secundar, subiectul, complementul indirect, complementul prepozițional, numele predicativ și complementul predicativ al obiectului.

> În concepția acestei gramatici, **subiectul**, a cărui apariție este condiționată de capacitatea sintactică a verbului de a accepta un nominal-subiect, este interpretat ca aparținând clasei complementelor, fiind considerat un ***tip special***, ***„privilegiat"*** de complement (vezi vezi **Subiectul, 1.1.3, 1.1.4**; și *infra,* **2.6**). Sunt considerate drept tipuri de complement și **numele predicativ**, și **complementul predicativ al obiectului**, deosebite de celelalte numai prin interpretarea lor semantică (vezi *infra,* **2.4**).

Au statut ***reorganizat*** complementul de agent, complementul posesiv și complementul comparativ (pentru includerea în clasa complementelor, vezi *supra,* **1.2**).

> Chiar și complementele caracterizate drept matriciale pot apărea în ***ipostaze nematriciale***, restructurate, când ajung să ocupe aceste poziții ca efect al reorganizărilor sintactice. De exemplu, complementul direct din construcții ca: ***L-am făcut să plângă.***, ***Il consider nedrept.***, *Părinții* ***îl*** *vor medic.* nu acoperă o poziție de subcategorizare a verbului-centru, ci apar ca efect al „ridicării" subiectului din subordonată ca obiect direct în regentă (*Am făcut* [*ca* ***el*** *să plângă*]., *Consider* [*că* ***el*** *e nedrept*]., *Părinții*

vor [*ca* ***el*** *să fie medic*].). Tot astfel, orice subiect din construcții ca: ***Ioana*** *trebuie să fie ajutată.*, ***Problema*** *se dovedește că este falsă.* nu reprezintă, pentru verbul vecin, un subiect matricial, ci este adus în această poziție prin „ridicarea" subiectului din subordonată: *Trebuie* [***Ioana*** *să fie ajutată.*,], *Se dovedește* [*că* ***problema*** *este falsă.*]. Există însă o deosebire între asemenea situații și ceea ce am numit ***complemente reorganizate***: complementele reorganizate, în oricare apariție a lor, deci în relație cu orice regent, au un statut reorganizat, în timp ce complementele matriciale se comportă nematricial rar, numai în anumite construcții și în relație cu anumite elemente regente.

Tip special de ***complement reorganizat*** poate fi considerat și predicativul suplimentar, atunci când provine din reorganizarea unei structuri bipropoziționale care include o subordonată completivă (completivă directă sau subiectivă, mai rar, și completivă prepozițională: *El consideră că tu ești bună profesoară.* → *El te consideră* ***bună profesoară.***, *Se dovedește că ea este bună profesoară.* → *Ea se dovedește* ***bună profesoară.***, *Mă uit că ea suferă.* → *Mă uit la ea* ***că suferă.***). În acest caz, predicativul suplimentar (sau propoziția corespunzătoare) constituie pandantul reorganizat al complementelor matriciale speciale, de tip predicativ, reprezentate prin NP sau CPO (vezi **Construcții cu predicativ suplimentar, 2.3.4, 2.3.5, 2.3.6**).

Trebuie subliniat că nu orice predicativ suplimentar are statut de *complement reorganizat*, ci numai cel provenind din structuri sintactice completive; numeroase alte predicative suplimentare, cele provenind din subordonate circumstanțiale sau din propoziții coordonate, nu au statut completiv (pentru „istoria derivativă" extrem de eterogenă a construcțiilor cu predicativ suplimentar, vezi **Construcții cu predicativ suplimentar, 2.3**).

2.2. După natura lexico-gramaticală a centrului de grup, se disting ***complemente ale verbului*** (*El se adresează* ***studenților.***, *Aranjează* ***cărțile.***, ***Îl*** *învață* ***alfabetul.***), ***ale adjectivului*** (*cărți utile* ***studenților.***, *acțiuni demne* ***de laudă***), ***ale adverbului*** (*Asemenea* ***părinților****, el este foarte tenace.*, *Locuiește departe* ***de facultate.***), ***ale interjecției*** (*Bravo* ***lor!***, *Vai* ***de ei!***), ***ale prepoziției*** ([*Lângă* ***mine***], *se află un mare hotel.*, *Merge* [*cu* ***tine***].).

Grupul prepozițional are structura matricială [Prep-centru + Complement], structură în care centrul prepozițional impune nominalului-complement, pe care obligatoriu și-l atrage, o restricție de caz și de rol tematic (vezi și **Grupul prepozițional, 2, 4**). Similitudinile grupului prepozițional cu cel verbal privesc restricțiile centrului de grup, precum și structura internă a grupului, ambele centre admițând, pe lângă complemente prototipice de tip nominal, și complemente nenominale, echivalente sintactice ale celor dintâi, realizate fie propozițional, ca propoziții relative sau conjuncționale, fie ca forme verbale nonfinite / nonpersonale. Pentru realizări propozițional-relative încorporate în GPrep, vezi exemple ca: *El locuiește* [*lângă / cu* [*cine i-e drag.*]]. Pentru realizări propozițional-conjuncționale sau prin formă verbală nonfinită, vezi exemple ca: [*până* [*să reușească*]], [*până* [*a reuși*]]; [*fără* [*să reușească*]], [*fără* [*a reuși*]]. În GALR, se recunoaște organizarea internă a GPrep, asemănătoare altor grupuri (verbal, adjectival, adverbial, interjecțional), și se descriu restricțiile interne, impuse de centrul prepozițional. Sub aspect funcțional însă, grupul prepozițional este neanalizabil, constituind, în ansamblul său, o unică funcție sintactică, fie completivă, fie circumstanțială, fie funcția de atribut.

În descrierea **grupului nominal**, deși relațiile cu centrul de grup sunt sintactic și semantic detaliat diferențiate (vezi **Grupul nominal, 2.2, 2.3, 2.4, 2.5**), GALR respectă schema de organizare din gramaticile tradiționale românești, și anume: [Nominal-centru + atribut], unde atributul acoperă orice determinare a centrului, indiferent de poziția ierarhică față de centru. Ca atare, în GALR nu se vorbește de complemente ale numelui.

Există o clasă aparte de complemente, cele comparative, care nu sunt cerute de centrul de grup, ci de ***un specificator*** al centrului, apărând numai în structura grupului adjectival sau a celui adverbial cu centre de grup gradabile, unde prezența lor este condiționată de specificatorii adjectivului / adverbului, mai exact de mărcile de comparație și de intensitate însoțind centrul (***mai*** *frumoasă* ***decât tine***, ***mai puțin*** *frumoasă* ***decât tine***, ***tot atât de*** *frumoasă* ***ca tine***, ***cel mai*** *frumos* ***din clasă / dintre copii***; vezi și *supra*, **1.2**). În esență, atașarea mărcilor de comparație transformă un centru adjectival sau adverbial monovalent (cu un singur argument) într-un centru bivalent (cu două argumente), acesta din urmă cerând obligatoriu apariția unui complement. În consecință, complementul comparativ este ***cerut*** de un centru-adjectival / adverbial bivalent, alcătuit din [mărcile comparației + Adj-centru / Adv-centru] (*mai frumos, mai puțin frumos, tot așa de frumos, cel mai frumos*).

2.3. După posibilitățile de distribuție specifice fiecărui tip de centru, există ***complemente comune*** mai multor centre, apărând, ca atare, în organizarea mai multor grupuri sintactice, și ***complemente specifice***, apărând în structura unui singur grup sintactic sau a două grupuri.

De exemplu, complementul indirect și cel prepozițional caracterizează tipuri variate de centre (vezi construcții ca: ***Se gândește*** *la copii.*, *El* ***depinde*** *de copii.* – complemente prepoziționale ale verbului; *El este* ***atent*** *la copii.*, *El este* ***dependent*** *de copii.* – complemente prepoziționale ale adjectivului; ***Referitor*** *la copii, n-am ce-ți spune.*, *Se află* ***departe*** *de copii.* – complemente prepoziționale ale adverbului; ***Vai*** *de copii!* – complement prepozițional al interjecției; ***Le*** *zâmbește* ***copiilor.***, ***Îmi*** *convine ceva.* – complemente indirecte ale verbului; *dragă* ***nouă***, *utilă* ***celorlalți*** – complemente indirecte ale adjectivului; *aidoma* ***părinților*** – complement indirect al adverbului; *Bravo* ***lor!*** – complement indirect al interjecției). În schimb, complementul secundar și cele predicative (NP și CPO) caracterizează numai grupul verbal, iar complementul comparativ este limitat la GAdj și GAdv. Complementul direct și subiectul (ca tip special de complement), deși apar, izolat, și în grupul interjecțional, sunt definitorii pentru grupul verbal, interjecția primind aceste compliniri numai prin analogia acesteia cu verbul.

Centrul participial, care se distinge prin natura lui dublă, verbală și adjectivală (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 3.4**), primește atât complemente

de tip verbal (*Odată plecat **directorul**, a început dezordinea.* – S, *Ea este numită **profesoară**.* – CPO, *Devenită **profesoară**, a uitat de unde a plecat.* – NP, *Ea este învățată **tabla înmulțirii**.* – OSec), cât și complemente specifice grupului adjectival, rezultate din posibilitatea comparării și gradării adjectivului participial (*Ultima carte este **mai citită** / **mai căutată** **decât cele anterioare**., Ea este cea mai citită **dintre toate**.*); în plus, primește complementele comune celor două centre, indirect și prepozițional (*carte trimisă **elevilor**, concluzie bazată **pe observație***).

Problema existenței unui complement direct al adjectivului se pune cu totul izolat, numai în cazul adjectivului *dator* (*Datoare statului o **mare sumă de bani**, familia a fost obligată să-și vândă casa.*), adjectiv legat formal și, aparent, semantic de verbul *a da* și care prezintă caracteristicile tranzitivității slabe (pentru *tranzitivitate slabă*, vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 4.1.4.2**). *Dator* acceptă, direct, o complinire substantivală (sau pronominală: *dator **ceva***) realizată printr-o formă nemarcată de caz, dar nu acceptă forma pronominală specifică pentru cazul acuzativ: **dator mine, tine.*; vezi **I, Adjectivul, 3.2.1; II, Grupul adjectival, 3.2.**

2.4. După tipul de „citire" / de interpretare semantică, se disting complemente ***esențial referențiale*** (numite și *complemente argumentale*), care, în cele mai multe apariții, primesc citiri individuale, trimițând la entitate / la individ, și complemente cu citiri ***esențial predicative*** (numite și *complemente predicative*), exprimând nu entități, ci proprietăți ale entităților și relații între ele. Au statut predicativ, dintre complementele matriciale, numele predicativ și complementul predicativ al obiectului, iar, dintre complementele nematriciale, realizările completive ale predicativului suplimentar (vezi *supra*, **2.1**).

Reflexul gramatical al celor două tipuri îl constituie realizarea prototipică a complementelor referențiale prin nominale însoțite de determinanți (articol, adjectiv pronominal demonstrativ sau posesiv) sau prin pronume personal (*Citește **compunerea**. / **această compunere**. / **compunerea mea**. / **O** citește.*) și, dimpotrivă, realizarea prototipică a complementelor predicative fie ca adjective, fie ca nominale nude, fără determinanți (*El este **inteligent**., Dan este **inginer**.*; *El se dă **mare**., L-au numit **director**.*).

Deși diferite semantic și sintactic de complementele argumentale, complementele predicative prezintă în comun cu cele dintâi următoarele trăsături: (a) calitatea de complinire sintactic și semantic obligatorie; (b) calitatea de a fi cerute matricial de clase sintactice de verbe (verbele copulative cer apariția numelui predicativ, iar cele atributive, apariția complementului predicativ al obiectului; pentru distincția verb *copulativ* vs *atributiv*, vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 4.3.1, 4.3.3**); (c) calitatea de a „acoperi" poziții de subcategorizare ale verbului-centru.

Dacă sunt urmărite cu atenție realizările celor două tipuri de complemente (referențiale vs predicative), se observă că fiecare are, în afara „citirii" / interpretării prototipice (citire „referențială" vs „predicativă"), și contexte în care un complement esențialmente referențial primește citire nonreferențială (nume de proprietate; vezi cazurile de tranzitivitate slabă precum: *El caută **profesor de sport.**, **Inginer străin** caută **profesoară tânără** în vederea căsătoriei.*), după cum există contexte în care în pozițiile esențialmente predicative (NP, CPO) apar și citiri nonpredicative, referențiale (*Tu ești **Ion.** / **copilul meu.**, Cine ești? / – Sunt **eu**, nu mă recunoști?., El s-a dat **drept mine.** / **drept Ion.** / **drept copilul meu.***). În cuprinsul acestei gramatici, se sugerează că, dincolo de utilizările prototipice, există, pentru fiecare tip de complement, folosiri specifice celeilalte clase. Numele propriu, deși în utilizările specifice este de tip referențial, trimițând la un unic referent, poate apărea și predicativ, exprimând fie o predicație de identificare (*Cine ești? / – Sunt **Nicușor.***), fie una de denominație (vezi NP din vecinătatea verbelor *a se numi, a se chema: El se cheamă **Ion.**, El se numește **Ion.*** și CPO din vecinătatea unor verbe ca *a boteza, a denumi, a porecli: L-au botezat **Ion.**, L-au denumit **X.**, L-au poreclit **Spânu.***).

2.5. După tipul de relație sintactică, se disting complemente angajate în ***relații binare***, deci definindu-se în exclusivitate în raport cu centrul de grup, și complemente angajate în ***relații ternare***, care includ în definiție, pe lângă centrul de grup, și alt component al grupului.

Toate complementele cu interpretare „predicativă" aparțin unui tipar ternar, căci, prin natura lor, „proprietățile" trimit la indivizi, ceea ce înseamnă ocurența, în aceeași structură, atât a centrului de grup verbal și a complementului predicativ (cel care indică „proprietatea"), cât și a unui complement referențial (la care se referă „proprietatea"). Este cazul numelui predicativ și al complementului predicativ al obiectului, primul intrând în relația ternară $V_{copulativ}$ + NP + S, iar al doilea, în relația ternară $V_{atributiv}$ + CPO + OD / OI.

Există însă și complemente caracterizate prin relații ternare fără să fie și predicative. Este, de exemplu, situația complementului secundar, un complement matricial referențial, care implică structura ternară V + OD + OSec (*Profesorul **mă învață declinarea**.*). Tot aici se include însă și un complement reorganizat, cel posesiv, care, ca efect al reorganizării, apare într-o structură ternară V + CPos + GN, unde GN reprezintă un complement matricial al verbului-centru, iar CPos, complementul reorganizat, ultimul cerând atât prezența verbului, la care se atașează clitic, cât și prezența celuilalt complement (*Ion **își** iubește **părinții**., **Îmi** curge **nasul.**, El **își** vede **de sănătate**.*); cele două complemente (CPos și GN) sunt legate semantic printr-o relație de posesie / de apartenență, relație nu directă, ci mediată de verb; vezi **Complementul posesiv, 1.1, 1.2.**

2.6. Din punctul de vedere al gradului de coeziune, se poate stabili o **ierarhie a complementelor matriciale referențiale**.

O primă distincție separă **subiectul** și **complementul direct** de toate celelalte complemente, acestea fiind complementele **cel mai intim legate de verb**. Ambele se asociază prin relația de „diateză", precum și prin cea de „reflexiv" și se caracterizează prin legarea directă și extrem de strânsă de verb (când apare prepoziția ***pe*** a complementului direct, aceasta este cerută de trăsături ale grupului nominal-complement, și nu de particularități ale verbului; același verb se poate

construi, în relație cu diverse grupuri nominale, fie obligatoriu prepozițional (*Îl lovesc* ***pe Ion.***), fie, în variație liberă, prepozițional și neprepozițional (*Îl lovesc* ***pe copil.*** *– Lovesc* ***copilul.***), fie obligatoriu neprepozițional (*Lovesc* ***peretele.***). Rolurile tematice cel mai intim legate de verb (Agentul, Pacientul) sunt atribuite acestor poziții sintactice. Atunci când în aceste poziții se atribuie, rar, alte roluri decât Agentul și Pacientul, mai ales roluri de tip „circumstanțial", aceste poziții devin instabile (vezi S și OD „locative", care apar în variație sintactică liberă cu o construcție prepozițională circumstanțială: *Mă doare gâtul. / ~ în gât., El colindă satele. / ~ prin sate.*).

Dintre subiect și complementul direct, se detașează **subiectul**, ca **tip de complement „privilegiat" al verbului**, deosebit de toate celelalte, inclusiv de complementul direct, prin restricțiile formale bilaterale la care participă, fiind nu numai un component „subordonat" verbului (a cărui apariție depinde de trăsături combinatorii ale acestuia), ci și un component care, în cele mai multe apariții, impune verbului restricții de acord (cf. **Acordul dintre subiect și predicat**). Componentul-subiect își păstrează însă calitatea de subiect și în condițiile în care relația formală de acord nu se poate realiza (vezi **Subiectul, 1.1.2.**(d)). Astfel, formele verbale nepersonale, în absența mărcilor de acord, își păstrează capacitatea de a primi subiect (*Începând* ***ploaia****, copiii au intrat în casă., El este demn de a i se acorda* ***premiul.****, A încerca* ***tu****, cu propriile puteri, este mai important decât reușita însăși.*). Se deduce de aici că, deși importantă, diferențiind subiectul de celelalte complemente, trăsătura „acordului" nu este, totuși, fundamentală: apariția subiectului este posibilă și în afara acestei trăsături.

În ierarhia gradelor de coeziune, poziția imediat următoare complementului direct este ocupată de **complementul indirect**. Acesta are multe asemănări cu OD: (a) se leagă de verb, ca și acesta, prin clitic, ceea ce îi permite și realizarea dublării (***Îi*** *oferă ceva.,* ***Îmi*** *zâmbește.,* ***Îi*** *oferă* ***prietenului*** *ceva.*); (b) ca și complementul direct, se poate lega, suplimentar, cu verbul și subiectul prin relația de „reflexiv" (***Elevul își cumpără*** *cărți.,* ***Îmi spun mie însămi*** *cuvinte de îmbărbătare.*). Se deosebește însă de OD prin câteva trăsături, toate punând în evidență un grad de coeziune mai redus. (i) Există o mai mare instabilitate a poziției OI, construcția cu obiect indirect fiind susceptibilă, în mai mare măsură, de variație sintactică / de substituție cu o construcție prepozițională sinonimă. Unele realizări ***prepoziționale sinonime*** sunt chiar ale complementului indirect (*Arunc mâncare* ***păsărilor.*** */* ***la păsări.***), altele sunt ale complementului prepozițional (*Pregătesc* ***copiilor*** *un ceai. / un ceai* ***pentru copii.****, util* ***societății*** */ util* ***pentru societate****, Fură o parte din teren* ***vecinilor.*** */* ***de la vecini.***). (ii) Caracterul facultativ, suprimabil, este mult mai frecvent în cazul OI, situațiile de dativ obligatoriu fiind restrânse la un număr mic de verbe (vezi **Complementul indirect, 1.1.1.1**).

Cele două trăsături diferențiatoare au aceeași explicație, ambele fiind legate de particularități ale cazului **dativ**. Pe de o parte, dativul este un caz cu semantică extrem de „încărcată", apărând ca realizare a numeroase roluri tematice, inclusiv roluri cu valori circumstanțiale, de unde nevoia semantică de dezambiguizare (vezi, de exemplu, dativul-Țintă, dativul-Sursă, dativul-Locativ sau dativul-Beneficiar, aflate în variație cu câte o construcție prepozițională specifică fiecărei valori: *Trimite copiilor / la copii.*; *Fură vecinilor / de la vecini o bucată de grădină.*; *Se așterne drumului / la drum.*; *Îi tricotează nepotului / pentru nepot un fular.*). Pe de altă parte, este un caz care, cu excepția Experimentatorului (vezi *infra*), acoperă roluri tematice a căror natură este, pentru numeroase centre de grup, facultativă. Cel mai evident, sub acest aspect, este poziția Beneficiarului, care, ca rol inerent, obligatoriu, apare în grila tematică a puține verbe – vezi ***El beneficiază de ajutor.*** – și chiar și atunci, se realizează ca subiect, și nu ca obiect indirect; altfel, Beneficiarul este un rol facultativ, coocurent cu rolurile „esențiale" Agent și Pacient / Temă: *Citesc* (***copiilor*** */* ***pentru copii***) *o carte., Pregătesc* (***copiilor*** */* ***pentru copii***) *un ceai.,* ***Copiilor le*** *cumpăr / Cumpăr* ***pentru copii*** *bomboane.*). Dar și celelalte roluri (Țintă, Sursă), pentru multe verbe agentive sunt suprimabile (***Mi*** *se laudă. / Se laudă.,* ***Îmi*** *vorbește toată ziua. / Vorbește toată ziua., Zâmbesc* ***copiilor****. / Zâmbesc.*; ***Îmi*** *fură o carte. / Fură o carte.*). Nu aceeași este situația dativului-Experimentator, rol intim legat de verb, definitoriu pentru verbele de stare. Așa se și explică diferența dintre OI-Experimentator, poziție sintactică stabilă (***Îmi*** *place filmul.,* ***Îmi*** *convine situația.,* ***Mi-e*** *teamă.,* ***Îmi*** *pasă.*), și OI-Beneficiar / Țintă / Sursă (vezi exemplele anterioare), poziții suprimabile și sintactic variabile.

Și mai slab legat de verb este **complementul prepozițional**, dată fiind atribuirea rolului tematic și a cazului prin intermediul prepoziției. Nerealizarea prin clitic pronominal, neparticiparea la mecanismele sintactice intim legate de verb (dublare, diateză) separă net acest complement de cele anterioare. În plus, exceptând cazurile de prepoziții abstracte / prepoziții-regim (de tipul: *a se baza* ***pe****, a beneficia* ***de*** etc.), în numeroase alte construcții rolul semantic al prepoziției orientează construcția spre valori circumstanțiale, limita dintre complement și circumstanțial fiind adesea anevoie de făcut (vezi prepoziții ca ***asupra***: *Insistă asupra rezultatului., Se năpustește asupra mâncării.*; ***pentru***: *Este necesară pentru studiu., Militează pentru pace.*; ***cu***: *Este îndatoritor cu superiorii, dar ostil cu ceilalți.*; ***din***: *Decurge / Urmează din demonstrație.*; ***față de***: *Se laudă față de noi.* etc.; vezi și *infra,* **4**).

În esență, ierarhia sintactică a complementelor matriciale referențiale apare ca reflex sintactic al ierarhiei rolurilor tematice atribuite de centru, unele fiind mai intim legate de centru decât altele: Beneficiarul, Locativul, Ținta, Sursa sunt, în multe cazuri (aproape general în cazul Beneficiarului), roluri coocurente, determinate de prezența altor roluri în grila tematică, în timp ce Agentul, Pacientul sunt roluri esențiale. Pe de altă parte, dincolo de eterogenitatea semantică (de roluri tematice) a fiecărui complement matricial (pentru eterogenitatea subiectului, vezi **Subiectul, 1.2.1**; pentru eterogenitatea complementului indirect, vezi **Complementul indirect, 1.2** etc.), unele complemente sunt mai „legate" de anumite roluri tematice, stabilindu-se o relație preferențială între un anumit rol și modul lui frecvent de codificare sintactică (între Agent și subiect, între Pacient / Temă și complementul direct, între Beneficiar și complementul indirect etc.).

2.7. Pentru cazul special al complementelor reorganizate, partiția poate privi **tipul de reorganizare** din care derivă complementul (vezi *supra,* **1.2, 2.1**).

3. MANIFESTĂRI COMUNE

Complementele matricialte ale verbului, ale adjectivului, ale adverbului, ale interjecției, în ciuda centrelor diferite și a tipologiei diverse (vezi *supra*, **2**), sunt legate prin **trăsături comune**, trăsături determinate de o relație strânsă cu centrul de grup: același tip de regim al centrului (și, implicit, realizări comune), precum și fenomenul comun al primirii de roluri tematice. Indiferent de tipul de grup, coeziunea structurilor [Centru + Complement] este puternică și apare, în primul rând, ca efect al „atracției" și al constrângerilor exercitate de centru asupra complementelor și, numai în al doilea rând, ca efect al constrângerilor exercitate de complemente asupra centrului (este cazul singular al subiectului) și de complemente unele asupra altora (este, de exemplu, cazul complementului secundar, care cere ocurența obligatorie a celui direct, dar nu și invers).

3.1. Mărcile de actanță, cele care asigură „legarea" complementelor de centru, variază de la un tip la altul de realizare a aceluiași complement, dar, în ciuda acestor diferențe, inventarul general al mărcilor de actanță este comun.

3.1.1. De exemplu, atunci când complementele se realizează nominal, au drept mărci de actanță cazul și prepoziția, „legătura" cazuală sau prepozițională apărând în raport cu oricare centru de grup.

Astfel, complementul prepozițional este legat exclusiv prepozițional, cu ajutorul unei prepoziții regizate de centru, atât în cazul unui centru verbal (*El* ***depinde de*** *părinți.*), cât și al unui centru adjectival (*El este* ***avid de*** *bani.*), al unuia adverbial (*Locuiește* ***departe de*** *părinți.*) sau al unuia interjecțional (***Vai de*** *ei!*).

Există complemente legate esențialmente cazual; vezi complementul direct sau subiectul. Complementul indirect, esențialmente cazual, indiferent de centrul de grup (*Le vorbește* ***lor.***, *E ostil* ***lor.***, *Asemenea* ***lor***, *este imprevizibil., Bravo* ***lor!***), admite frecvent în variație (uneori liberă, stilistică, alteori, condiționată sintactic și lexical) o construcție cazuală definitorie și una prepozițională (*Aruncă* ***păsărilor.*** */* ***la păsări.***; vezi și *supra*, **2.6**). Realizarea cazuală prin clitic pronominal sau prin formă nonclitică depinde de trăsăturile distribuționale ale centrului de grup: există centre lexico-gramaticale care, deși admit forme cazuale distincte de dativ sau / și de acuzativ, nu admit și realizarea lor clitică (vezi *utilă lor*, dar **utilă le, asemenea lor*, dar **asemenea le*). Și totuși, și în asemenea situații, pot interveni fenomene comune, cliticele avansând în fața unor suporturi verbale copulative sau pasive (vezi: *drag lui* → ***îi*** *este drag, oferită lor* → ***le*** *este oferită, asemenea lui* → ***îi*** *este asemenea*).

3.1.2. Echivalentele funcțional-sintactice ale nominalelor argumentale sunt formele verbale nepersonale și propozițiile conjuncționale sau cele relative.

Mărcile specializate pentru forme verbale nepersonale sunt, indiferent de tipul gramatical de centru, prepozițiile (numai gerunziul, în cazurile rare în care acesta apare drept complement, se atașează direct centrului de grup: *Aude tunând., Se aude tunând.*; face excepție complementul predicativ al obiectului realizat prin gerunziu, care primește marca prepozițională ***ca***: *L-au desemnat* ***ca reprezentând*** *comunitatea academică.*).

Specifică celorlalte două forme verbale nepersonale, infinitivul și supinul (prezența participiului-complement este rară și discutabilă; vezi **Subiectul, 2.2.1.**(d)), este natura ambiguă a legăturii prepoziționale, prepoziția funcționând, simultan, ca marcă sintactică, dar și ca marcă morfologică, și anume: morfem liber al infinitivului, respectiv al supinului. Deși asemănător pentru cele două forme, stadiul procesului de gramaticalizare (de transformare a prepoziției în marcă morfologică) este diferit, pentru infinitiv, fiind mai avansat. Ca dovadă, marca ***a*** a infinitivului își poate atașa o marcă prepozițională suplimentară, atunci când regimul centrului cere altă prepoziție (*se gândește* ***la a*** *renunța, constă* ***în a*** *preciza, militează* ***pentru a*** *interveni*); în schimb, marca ***de***, specifică supinului, deși obligatorie în pozițiile de subiect și de complement direct (*E important* ***de citit*** *cărți., Am* ***de citit*** *două cărți.*), nu-și poate atașa altă prepoziție, atunci când regimul centrului o cere (*Se pune pe citit cărți.*, dar *Se pune *pe de citit cărți.*).

3.1.3. Pentru realizările propoziționale, legarea de centru se obține prin conectori conjuncționali sau relativi. Este semnificativ faptul că, indiferent de tipul de complement și de tipul lexico-gramatical de centru, dacă propoziția este conjuncțională, este selectat același inventar de contectori-tip (***că, să, dacă***) și aceleași variante (contextuale sau stilistice) ale acestora (***ca ... să, ca să, că să, de***), cu aceleași reguli generale de selecție și de utilizare. De exemplu, conectorul conjuncțional ***dacă***, utilizat ca marcă a interogației totale (sau a celei alternative) transpuse în vorbire indirectă, apare pentru diverse tipuri de centre: *Mă* ***întreabă dacă*** *plec.* (centru verbal), *Este* ***curioasă dacă*** *am plecat.* (centru adjectival), ***Indiferent dacă*** *voi pleca sau nu, doresc să termin cele începute.* (centru adverbial) și pentru diverse tipuri de completive (altfel spus, pentru diverse poziții sintactice în care propoziția cu ***dacă*** se încorporează): *Mă interesează* ***dacă*** *au reușit.* (subiectivă), *El întreabă* ***dacă*** *poate pleca.* (completivă directă), *El mă întreabă* ***dacă*** *plec.* (completivă secundară), *El se interesează* ***dacă*** *vom pleca.* (completivă prepozițională), *Întrebarea este* ***dacă*** *vom primi burse.* (predicativă); vezi și **Construcții cu propoziții conjuncționale, 2.2.1.3.**

3.1.4. În cazul completivelor realizate ca propoziții relative, este semnificativ faptul că, indiferent de poziția sintactică a completivei și indiferent de tipul de centru, tipologia propozițiilor relative este aceeași. De exemplu, variația relativă propriu-zisă / relativă infinitivală apare și în poziția subiectului, și în cea a complementului direct; vezi: *Nu-i* ***ce mânca.*** (S), *N-am* ***ce mânca.*** (OD). De asemenea, tipul de relativă fără antecedent apare legat de diverse centre, fiind în diverse poziții sintactice: *Cunosc* ***pe cine a intrat.*** (centru verbal, completivă directă), *Se gândește* ***la cine l-a amenințat.*** (centru verbal, completivă prepozițională), *Trimit cartea* ***oricui are nevoie.*** (centru verbal, completivă indirectă), *Vrea să ajungă stăpână* ***pe orice îi iese în cale.*** (centru adjectival, completivă prepozițională), *Devine ostil* ***oricui îl contrazice.*** (centru adjectival, completivă indirectă), *Casa lui este alături* ***de*** (***ceea***) ***ce s-a construit recent.*** (centru adverbial, completivă prepozițională), *Este extrem de arogant, aidoma* ***cui l-a crescut.*** (centru adverbial, completivă indirectă), *Vai* ***de cine s-a prăpădit,*** *nu* ***de cine rămâne.*** (centru interjecțional, completivă prepozițională), *Bravo* ***cui l-a ajutat!*** (centru interjecțional, completivă indirectă) etc.

3.1.5. În cazul conectorilor prepoziționali și al celor conjuncționali, ***comună*** tuturor completivelor este natura lor abstractă, și unii, și alții fiind selectați prin fenomenul de regim și, implicit, fiind lipsiți de informație semantică proprie.

Exceptând unele prepoziții cu o semantică proprie (vezi prepozițiile comitative din construcții cu OPrep obligatoriu: *se aseamănă cu, coincide cu, contrastează cu, se învecinează cu, rimează cu, seamănă cu* etc.; vezi și *infra*, **4.5**),

natura lor comună este de ***categorii funcționale***, și nu de categorii lexicale (semantic pline). Sunt conectori prepoziționali abstracți, „generali", nespecializați, care, în absența altor considerente de structură, nu aduc nicio informație asupra tipului de complement pe care îl introduc (*Se teme* ***de****..., Ajutat* ***de****...; Apără* ***pe****..., Se bazează* ***pe****...; Aruncă* ***la****..., Predispune* ***la****...* etc.).

La fel, complementizatorii (legăturile conjuncționale ale propozițiilor completive) nu aduc nicio informație asupra tipului de completivă. În vecinătatea lor, la nivel interpropozițional, opoziția dintre diversele completive se neutralizează (vezi: *Mă supără* ***că a plecat****.* – subiectivă, *El anunță* ***că a plecat****.* – completivă directă, *El mă anunță* ***că a plecat****.* – completivă secundară, *El se miră* ***că a plecat****.* – completivă prepozițională, *Credința lui este* ***că a plecat****.* – predicativă; *El consideră* ***că sunt vinovat****.* – completivă directă, *El mă consideră* ***că sunt vinovat****.* – predicativă suplimentară; vezi și **Construcții cu propoziții conjuncționale, 3.1**).

Sub acest aspect, se deosebesc esențial de mărcile prepoziționale și conjuncționale care introduc circumstanțiale, purtătoare ele însele de informație semantică. În multe apariții, conectorii prepoziționali și conjuncționali ai pozițiilor circumstanțiale sunt specializați, anunțând, prin propria informție semantică, tipul de circumstanțial pe care îl introduc (vezi următorii conectori conjuncționali: *A renunțat la facultate* ***deoarece****..., pentru ca să...,* ***în loc să****..., deși...* etc. și următorii conectori prepoziționali: *Se așază* ***lângă****..., deasupra..., în fața..., din cauza..., în cazul...*).

3.2. În situația realizării prin clitice prononminale, complementele participă la fenomenul sintactic al dublării (al exprimării duble a aceleiași poziții completive, prin formă clitică și nonclitică). Este cazul complementului direct din GV și, rar, din GInterj: ***L****-am văzut* ***pe Ion****., Iată-****l*** ***pe Ion****.*; este, de asemenea, cazul complementului indirect din GV și, rar, din GInterj, iar, prin intermediul unui suport copulativ, și din GAdj sau GAdv: ***Le****-am zâmbit* ***copiilor****., Na-****vă*** ***și vouă****!,* ***Le*** *este drag* ***copiilor****.,* ***Le*** *este aproape* ***copiilor****.*). Complementul posesiv, realizat prin clitic pronominal, participă și el, în anumite condiții și cu anumite restricții, la fenomenul dublării (***Copacilor le****-au căzut crengile.,* ***Mi****-au venit* ***și mie*** *copiii.*); vezi și **Complementul posesiv, 1.1**.

Realizarea prin clitic și dublarea permit complementelor cu aceste caracteristici să participe, indiferent de clasa lexico-gramaticală a centrului, la organizările sintactice de tip reflexiv sau de tip reciproc; vezi, de exemplu, reflexivizarea și reciprocizarea din GV, ambele privind atât complementul direct, cât și pe cel indirect: *Cu firea lui, se distruge singur., Ei se distrug unul pe altul., Ion își impune sieși mari restricții., Ion și Gheorghe își trimit (unul altuia) informații.*; vezi, de asemenea, reflexivizarea și reciprocizarea din GAdj: *El își rămâne credincios., Ei își sunt (unul altuia) atât de dragi.* sau reciprocizarea din GAdv: *Ei își sunt atât de aproape (unul altuia).* De observat că, date fiind restricțiile combinatorii ale adjectivului și ale adverbului, care nu admit decât complemente indirecte, nu și directe, reflexivizarea și reciprocizarea angajează, în aceste grupuri, numai complementul indirect. Complementul posesiv din structura GV poate participa și el la organizări de tip reflexiv sau reciproc, dar tot numai cu forma de clitic de dativ: *El și-a pierdut slujba., Oaspeții își povestesc viața (unul altuia).*; vezi și **Construcții reflexive și reciproce, 1.2.1.1 – 1.2.1.4, 2.1.2, 2.2.2**.

3.3. Complementele, a căror organizare este guvernată de „principiul unicității", admit coocurența numai în condițiile tipurilor **diferite** de complement (OD + OI, OD + OSec, OD + OPrep, CPos + OD, CPos + OPrep, CPos + S etc.).

Ca efect de interpretare a „principiului unicității", s-au separat unele funcții sintactice pe care tradiția gramaticală le-a discutat multă vreme laolaltă (vezi OI și OPrep: ***Îmi*** *pasă* ***de studenți****.*; OD și OSec: *Profesorul* ***mă*** *învață* ***carte****.*). S-a separat, de asemenea, complementul posesiv de un OI autentic (***Mi****-am oferit salariul* ***sinistraților****.*) sau complementul predicativ al obiectului de un OD (***L****-au desemnat* ***ambasador****.,* ***L****-au botezat* ***Ion****.*).

3.4. Legătura extrem de strânsă cu centrul (vezi *supra,* **1.1**) explică de ce, într-o topică sintactică (nemarcată stilistic), toate complementele, indiferent de felul complementului și de tipul de centru, nu se separă prozodic (prin pauză și / sau prin schimbare de intonație) de centru, iar, grafic, nu se separă prin virgulă. Ca topică, orice complement ocupă, de regulă, pozițiile din vecinătatea centrului; în cazul realizării prin clitice pronominale, complementele au reguli stricte de topică (vezi **I, Pronumele personal propriu-zis, 2.2.2.5**).

Regula curentă, a neizolării prin pauză (sau, grafic, prin virgulă), este încălcată în cazurile de ***tematizare forte*** sau de ***focalizare forte*** (vezi **Organizarea tematică a enunțului, 5.4; Organizarea focală a enunțului, 4**), care determină o deplasare frontală a complementului (indiferent de tip și de centru, indiferent de realizarea nominală sau propozițională), însoțită de o izolare fonetică și o marcare intonațională a componentului deplasat. Cliticele, ca realizări ale complementelor, pot apărea ca efect al deplasării spre stânga a componentelor: *Au oprit de tras* ***clopotele****. → Clopotele* ***le****-au oprit de tras., A uitat cărțile* ***prietenului*** */* ***sale*** *în mașină. → I-a /* ***Și****-a uitat cărțile în mașină., drag lui → Lui* ***îi*** *este drag.* etc.), dar ele însele, în absența complementului nonclitic, nu pot fi focalizate.

Pentru trăsăturile care deosebesc *circumstanțialele* de *complemente*, vezi **Circumstanțialul. Prezentare generală, 3.3.**

4. INTERFERENȚA COMPLEMENTE – CIRCUMSTANȚIALE

Deși distincția complemente / circumstanțiale este, din punctul de vedere al ierarhiilor teoretice, clară, în actualizările contextuale, trecerea de la un tip la altul de dependență este posibilă, iar delimitările sunt departe de a fi atât de tranșante. Oscilațiile de interpretare, intervenite în anumite situații sintactico-semantice precis circumscrise, pun în evidență fie că anumite tipuri de circumstanțiale nu au caracteristicile definitorii ale clasei sau nu au ***toate*** caracteristicile acesteia (vezi, de exemplu, circumstanțialul de relație, în utilizările lui de restrângere a domeniului predicației: *bun* ***la matematică****, neîntrecut* ***în luptă***), fie că vecinătățile pot influența semantica grupurilor, făcând posibilă, mai ales în cazul rolurilor cu semantică circumstanțială, alunecarea de la o specie la alta. În alte situații (este cazul construcției comparative), aceeași intenție de comunicare, primind, uneori, și aceleași mărci de realizare, dă naștere la tipare sintactice diferite, cu interpretare completivă sau circumstanțială (vezi *infra,* **4.2**).

4.1. Există, de exemplu, circumstanțiale obligatorii, cerute de sintaxa și semantica matricială a unei clase restrânse de verbe (vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 1.2, 4.4.4**), care se apropie de statutul complementelor. Ca și complementele, au statut obligatoriu și participă la fenomenul de atribuire a rolurilor tematice (vezi circumstanțialele locative, temporale, modale, cantitative cu statut obligatoriu, din construcții ca: *Locuiește în București., Datează din secolul trecut., Procedează incorect., Cântărește mult.*). Includerea lor în clasa determinărilor de tip circumstanțial s-a făcut pe baze strict semantice.

4.2. Există o specie întreagă de construcții specializate pentru a exprima o comparație care, după tiparul sintactic diferit pe care îl satisfac, se distribuie între pozițiile completive (complement comparativ: *mai inteligent **decât tine**, mai bine **decât el**, la fel de inteligent **ca tine***, dar și alte poziții completive, cele de tip predicativ – complementul matricial NP: *Copila este **ca o floare***. sau complementul nematricial PS: *Mi-o imaginez **ca pe o floare***.) și altele necompletive, funcționând frecvent ca circumstanțiale de mod (vezi **Construcții comparative, 3.2**).

Distincția complement comparativ – circumstanțial de mod privește tipul de grup sintactic și relațiile în care construcția comparativă se include.

(a) Dacă apare într-un grup adjectival sau adverbial al cărui centru este gradabil, construcția comparativă este de tip completiv (*mai frumos **decât tine**, tot așa de frumos **ca tine**, cel mai frumos **dintre ei***), chiar și în condițiile în care specificatorul / marca de comparație și gradare nu este exprimat/ă (*frumos **ca tine**, mici **ca furnicile***). În componența acestor grupuri, construcția comparativă răspunde trăsăturilor de tip completiv, ca urmare a **relației de obligativitate** create între specificatorul grupului și „complementul" cerut de acesta (*mai... decât, tot așa... ca și, mai puțin... decât, cel mai... dintre / din*). Numai în cazul comparației de egalitate cu specificatorul neexprimat, dar subînțeles (√ *înalt **ca tine*** înseamnă „la fel de înalt ca tine"), complementul comparativ este suprimabil, dar oricând posibil a se lexicaliza; vezi **Complementul comparativ, 1.1**.

(b) Ocurentă într-un grup verbal. unde construcția comparativă are, în orice apariție, **statut facultativ**, comparația se apropie sintactic și semantic de un circumstanțial modal (*Aleargă **ca vântul***. „aleargă repede"). În vecinătatea unui copulativ și în relație cu acesta (*Ioana este **ca o floare***.) sau într-un tipar sintactic specific predicativului suplimentar (*Mi te imaginez **ca** (pe) **o mireasă***.), aceeași construcție comparativă, angajată, de astă dată, în alte relații sintactice, funcționează ca nume predicativ, respectiv ca predicativ suplimentar.

4.3. Există și circumstanțiale facultative apropiate de comportamentul complementelor prepoziționale, mai ales al celor cu statut suprimabil. De exemplu, un verb ca *a insista*, cu regim prepozițional cvasiobligatoriu (*insistă **asupra***) și cu alte particularități de construcție apropiate de complemente (vezi regimul conjuncțional al verbului: *insistă **să plece***), oscilează ca interpretare între construcția cu un complement prepozițional și cea cu un circumstanțial de relație. Oscilația se explică prin natura prepoziției *asupra*, a cărei atașare la verb determină, prin semantica proprie, fie restrângerea domeniului predicației (*Și-au expus opinii asupra*), trăsătură care apropie construcția prepozițională în discuție de semantica circumstanțialului de relație, fie orientarea spre un sens de direcție (*S-au repezit asupra*), trăsătură care apropie construcția de un circumstanțial de loc.

4.4. În funcție de tipul semantic de centru, dar și de tipul semantic de nominal subordonat, același tipar sintactic prepozițional oscilează între o interpretare circumstanțială și una completivă; vezi: *Ajunge **la facultate.*** (Circ) vs *Ajunge **la înțelegerea** situației. / **la a înțelege** situația.* (OPrep); *Se îndreaptă **spre Piața Kogălniceanu***. (Circ de loc) vs *Se îndreaptă **spre reușită.*** (OPrep). În același sens, Sursa abstractă (***Din demonstrație** derivă că..., Soluția derivă **din necunoaștere***.) se poate modifica într-una concretă, temporală (*a data **din secolul trecut**, a izvorî **din copilărie***) sau locativă (*a proveni **din Moldova***. – Circ de loc).

4.5. Există prepoziții semantic pline care, de la un centru de grup la altul, pot introduce complemente sau circumstanțiale. Astfel, prepoziția comitativă ***cu***, păstrându-și aceeași valoare semantică, introduce uneori un complement prepozițional, atunci când este cerută obligatoriu de matricea semantică a unor verbe (dar și a unor adjective sau adverbe) inerent reciproce / simetrice (fie verbe de tip agentiv: *a se asocia cu, a se întovărăși cu,* fie verbe și adjective / adverbe de tip nonagentiv, de relație: *a se înrudi cu, a se învecina cu; asemănător cu, coocurent cu, simetric cu, sinonim cu, vecin cu; aidoma cu*), dar introduce un circumstanțial sociativ, atunci când, pentru anumite centre de grup, prepoziția este facultativă, grupul pe care îl introduce fiind suprimabil: *a bea **cu prietenii**, a călători **cu prietenii**, a învăța **cu prietenii**, a merge **cu prietenii***; vezi și **Circumstanțialul sociativ, 1.1**.

Prepoziția *pentru* introduce un complement prepozițional, mai ales în asociere cu nominale (sau substitute pronominale) cu trăsătura [+ Animat / + Uman], atunci când atribuie rolul tematic Beneficiar (*Pregătesc **pentru copii.**, Cânt **pentru tine.**, Tai carnea **pentru pisică.**, E util **pentru noi.***), dar introduce un circumstanțial de relație, atunci când, în asociere tot cu un nominal (pronominal) cu trăsătura [+ Uman], are rolul de a limita domeniul de valabilitate a predicației (***Pentru guvernanți / Pentru mine**, este puțin convingător, dar **pentru alții**, poate fi convingător.*); aceeași prepoziție introduce un circumstanțial de scop sau unul de cauză, mai ales în asociere cu substantive abstracte, de natură verbală: *Muncește **pentru câștig***. (Circ de scop), *M-a pedepsit **pentru vorbele** pe care i le-am spus.* (Circ de cauză); vezi și **Circumstanțialul de cauză, 2.5; Circumstanțialul de scop, 2.4.1**.

SUBIECTUL ŞI RELAŢIA CU PREDICATUL

SUBIECTUL

1. ASPECTE DEFINITORII

1.1. Caracterizare sintactică

Subiectul, funcţie depinzând de capacitatea sintactică a verbului de a accepta această poziţie, se defineşte în raport cu verbul-centru, indiferent de apariţia acestuia la o formă personală sau la una nepersonală. Reprezintă, în relaţie cu verbul, o *clasă de substituţie* (adică de echivalente sintactice substituibile în acelaşi context verbal), clasă având ca termen prototipic nominalul (substantiv, pronume, numeral cu natură pronominală) în ***nominativ***, iar ca relaţie sintagmatică specifică, *relaţia de interdependenţă* cu verbul şi acordul pe care subiectul îl impune verbului-predicat.

1.1.1. Relaţia verb–subiect se caracterizează, în construcţiile ***prototipice*** (atât pentru subiect, cât şi pentru verb), prin *restricţii bilaterale*: verbul impune nominalului-subiect cazul nominativ (***Eu*** *citesc, iar* ***el*** *se joacă.*), iar subiectul impune verbului-predicat acordul în persoană şi număr (***El*** *citeşte.* – ***Ei*** *citesc.*), transferând asupra verbului-predicat, integral sau parţial, informaţiile sale gramaticale (vezi **Acordul dintre subiect şi predicat, 1**).

Nu orice apariţie a subiectului, respectiv a verbului, se caracterizează obligatoriu printr-o relaţie cu manifestări formale bilaterale: există verbe-predicat sau forme din paradigma verbului (verbe intranzitive la diateza impersonală) care ***nu acceptă*** prezenţa unui nominal-subiect (*Îmi pasă de ceva. / ~ de cineva., Mi s-a urât de ceva. / ~ de cineva., Îi arde de plimbare., Îmi pare rău de ceva. / ~ de cineva., Îi căşunează pe cineva.*; *Se vine târziu acasă., Se doarme puţin., Se aleargă mult.*), după cum există grupuri verbale cu centre verbale la formă nepersonală (infinitiv, gerunziu, supin), care, deşi apar în relaţie cu un nominal-subiect, ***nu au capacitatea***, prin natura lor morfologică, ***de a satisface acordul*** (***Plecând profesorul*** *spre facultate,...,* *Înainte de* ***a ajunge profesorul*** *la facultate,...,* *E dificil* ***de înţeles*** *această* ***carte*** *de întregul grup de cititori.*).

1.1.2. Funcţia *subiect* este cerută, în structurile monovalente / monoactanţiale, de verbul-centru (***Copilul*** *aleargă. / înoată. / merge. / tuşeşte. / visează.*), iar, în structurile bivalente sau trivalente, este atribuită compoziţional, de grupul [Verb + Complement] (sau [Verb + $Complement_1$ + $Complement_2$], dacă verbul admite două complemente), ceea ce înseamnă că verbul poartă matricial, ca particularitate virtuală de dicţionar, schema sintactică pe care acesta o poate actualiza, inclusiv capacitatea de combinare cu nominalul-subiect. Această schemă este variabilă, în anumite limite, variaţie care, pe lângă determinări textuale şi discursive, este controlată ea însăşi de trăsături ale verbului.

> Numai în cazul verbelor pasivizabile, este posibilă variaţia între o construcţie tranzitivă şi una intranzitivă, în care complementul direct a devenit subiect (***Elevul*** *citeşte cartea.* vs ***Cartea*** *este citită de elev.*); or, acceptarea pasivizării este o trăsătură sintactic-matricială a verbului (vezi **Construcţii pasive şi construcţii impersonale, 1.2**). Numai pentru verbele impersonalizabile, trăsătură, de asemenea, sintactic-matricială (vezi **Construcţii pasive şi construcţii impersonale, 2.3**), este posibilă variaţia unei construcţii cu subiect cu alta fără subiect (***Elevul*** *aleargă.* vs *Ø Se aleargă.*).

În cazul verbelor bivalente / biactanţiale, atribuirea „compoziţională" se reflectă în schimbarea schemei sintactice acceptate de verb, inclusiv a calităţii de subiect atribuite unuia dintre nominale, în funcţie de combinaţia cu alt / alte complemente.

Este relevantă deosebirea dintre $arde_1$ [+ Complement direct], care atribuie primului nominal funcţia de subiect, şi $arde_2$ [+ Complement prepoziţional], care atribuie primului nominal funcţia de complement indirect: ***Ion*** *arde buruienile.* vs ***Lui Ion îi*** *arde de joacă.* Selecţia unor complemente diferite determină şi schimbarea de rol tematic impusă subiectului. Să se observe deosebirea dintre $face_1$, verb agentiv, cerând prezenţa unui subiect căruia îi impune rolul Agent (***Ion*** *face sport. / ~ curăţenie. / ~ o compunere.*); $face_2$, verb nonagentiv, cerând subiect căruia îi atribuie rolul Posesor (posesie inalienabilă) (***Ion*** *face burtă. / ~ cearcăne. / ~ riduri.*); $face_3$, verb nonagentiv, cerând subiect căruia îi impune rolul Temă (*I se face* ***foame., ~ somn., ~ frică., ~ ruşine., ~ lehamite.***); $face_4$, verb care apare fără subiect, impunând celor doi actanţi rolurile Experimentator, respectiv Ţintă (*I se face de ducă.*); $face_5$, verb nonagentiv, care apare obligatoriu cu un subiect propoziţional (*Ghimpii multor caractere sunt ca ai trandafirilor.* ***Face să sângerezi o clipă pentru ele.***, N. Iorga, *Cugetări*), subiect care corespunde rolului Temă.

1.1.3. Având în vedere că subiectul este o funcţie cerută de verb sau de grupul [Verb + Complement / Complemente], urmează de aici *dependenţa* subiectului faţă de verb. Teza subordonării subiectului cunoaşte argumente speciale pentru limba română, fiind legată de trăsături specifice subiectului în această limbă; vezi, în mod special, trăsăturile (a) şi (b):

(a) Apariţia unui component în poziţia de subiect este subordonată capacităţii verbului de a admite această poziţie, existând în limba română verbe „inapte" sintactic de a se construi cu subiectul. Intră în această categorie verbe zerovalente (*Tună., Plouă., Fulgeră., Geruieşte., Burniţează., Se înserează., Se întunecă.*), dar şi verbe mono- sau bivalente, care, deşi se construiesc cu unul sau două nominale, nu permit niciunuia să acceadă la poziţia de subiect (*Mă plouă., Îmi pasă de tine., I-a căşunat pe cineva., Îi arde de tine., Mi s-a urât de şcoală.*); vezi **I, Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 3.1; 3.2**. Tiparul sintactic fără subiect este bine reprezentat în limbă, iar, dacă se au în vedere şi numeroasele construcţii în variaţie liberă dintre care o variantă este fără subiect (*Mă doare în gât. / Mă doare gâtul., Mă apasă la inimă. / Mă apasă inima., Mă mănâncă pe spate. / Mă mănâncă spatele.* etc.), frecvenţa acestui tipar, mai ales în registrul popular şi în cel colocvial, este mult mai mare.

(b) Neexprimarea subiectului, care priveşte verbe apte sintactic de a primi subiect, cunoaşte în română diverse manifestări (vezi *infra*, **3.2**), fiind una dintre trăsăturile cu mare relevanţă la nivelul organizării sintactice a enunţului. În anumite limite, este o trăsătură controlată tot de verb, fiind consecinţa unei flexiuni bogate a acestuia, trăsătură care permite verbului să preia, integral sau parţial, informaţiile gramaticale ale subiectului.

(c) Coeziunea subiect–verb se realizează nu numai prin repetare de informaţie gramaticală (prin acord), ci şi prin ***caz***. Cazul este mijlocul care permite legarea de verb şi a celorlalte nominale din poziţiile de complement direct sau indirect, asigurând, în acelaşi timp, aşezarea acestora într-o *anumită poziţie*, în care ocupă o anumită *funcţie* sintactică. Dacă se face abstracţie de forma diferită de caz, din punctul de vedere al tipului de marcare (marcare cazuală), subiectul nu se deosebeşte de complementul direct şi de cel indirect, în realizările cazuale ale celor din urmă.

(d) Funcţia de subiect se păstrează în condiţiile în care centrul verbal îşi pierde posibilităţile flexionare de acord, trecând la una dintre formele verbale nepersonale: infinitiv, gerunziu, participiu, supin (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 1; II, Grupul verbal, 6.2**). Prin urmare, acordul, deşi important în „subiectivizarea" nominalului, adică în aşezarea lui în poziţia subiect, are limite de manifestare, determinate fie de forma verbului (vezi formele verbale nepersonale), fie de forma subiectului (există subiecte care nu includ informaţia de persoană şi de număr), atribuirea funcţiei de subiect realizându-se independent de manifestarea formală a acordului.

(e) Subiectul şi complementul direct ocupă faţă de verb o poziţie sintactică oarecum simetrică, fapt pus în evidenţă de pasivizare, în cazul căreia complementul direct ajunge să ocupe poziţia de subiect (*Ion citeşte* ***cartea.*** ↔ ***Cartea*** *este citită. / ~ se citeşte.*); vezi **Construcţii pasive şi construcţii impersonale, 1**.

(f) Clasele de substituţie ale funcţiilor subiect, complement direct, complement prepoziţional cuprind, pe lângă termeni specifici, şi un inventar de ***termeni comuni***, cu reguli asemănătoare de selecţie pentru fiecare:

• Propoziţia conjuncţională, cu acelaşi inventar de conective-tip (*că, să, dacă*) şi de variante ale acestora, selectate în exact aceleaşi condiţii semantice şi semantico-sintactice, caracterizează toate aceste determinări completive, inclusiv subiectul (*Ion îmi va spune* ***că*** *plecăm. / ~* ***să*** *plecăm. / ~* ***dacă*** *plecăm.* (conective pentru completiva directă); *Nu mi s-a spus* ***că*** *plecăm. / ~* ***să*** *plecăm. / ~* ***dacă*** *plecăm.* (conective pentru subiectivă); *Ion se gândeşte* ***că*** *reuşeşte. / ~* ***să*** *reuşească. / ~* ***dacă*** *reuşeşte.* (conective introducând propoziţia completivă prepoziţională).

• Propoziţia relativă, cu aceeaşi tipologie şi cu inventar identic de conective relative, apare ca realizare a complementelor direct şi prepoziţional, dar şi ca realizare a subiectului:

– relativa interogativă: *Mă frământă* ***cine*** *a furat. / ~* ***când*** *s-a putut fura. / ~* ***cât*** *s-a furat.* (subiectivă) vs *Ion întreabă* ***cine*** *a furat. / ~* ***când*** *s-a furat. / ~* ***cât*** *s-a furat.* (completivă directă);

– relativa neinterogativă: *Se citeşte* (***ceea***) ***ce / orice*** *se publică.* (subiectivă) vs *El citeşte* (***ceea***) ***ce / orice*** *se publică.* (completivă directă);

– relativa infinitivală: *N-are* ***cine pleca.*** (S) vs *Ion n-are* ***ce mânca.*** (OD).

• Formele verbale nepersonale, cu unele diferenţe de la o formă la alta şi de la un regent verbal la altul, apar cu aceleaşi trăsături în oricare dintre poziţiile OD, OPrep, S: *Rămâne* ***de lucrat.*** (S) vs *Ion termină* ***de lucrat.*** (OD); *Se doreşte* ***a se renunţa*** *la proiect.* (S) vs *El doreşte* ***a renunţa*** (OD) */ se gândeşte* ***a renunţa*** (OPrep) *la proiect., Se simte* ***venind*** *o boare de vânt.* (S) vs *Ion simte* ***venind*** *o boare de vânt.* (OD).

(g) Pentru o clasă numeroasă de verbe (vezi *infra*, **4.1**), topica subiectului este preferenţial *postpusă;* se cuprind aici toate verbele intrinsec impersonale care acceptă subiect nonpersonal şi subiectivă conjuncţională (tipul: *Mă doare* ***capul.*** */ ~* ***că s-a întâmplat aşa.***, *Îmi convine* ***salariul.*** */ ~* ***să primesc acest salariu.***, *S-a întâmplat* ***o tragedie.*** */ ~* ***să văd totul.***), precum şi cele devenite contextual impersonale, fie pasiv-impersonale, fie pasiv-reflexiv-impersonale (*Este cunoscut* ***adevărul.*** */ ~* ***că s-a furat.***, *S-a aflat* ***adevărul.*** */ ~* ***că*** *s-au făcut nereguli.*). Postpoziţia nu numai că favorizează pierderea acordului, dar plasează subiectul într-o poziţie asemănătoare celor ocupate de celelalte complemente. În asemenea cazuri, nu este rară variaţia sintactică între o construcţie cu subiect şi una prepoziţională fără subiect (*Îmi şade bine* ***rochia*** *roşie. / ~* ***cu rochia*** *roşie., Îmi place* ***cineva.*** */ ~* ***de cineva.***). Şi chiar dacă unele construcţii fără subiect sunt neacceptate de norma literară (vezi *Îmi place de cineva.*), ele circulă în uzul colocvial, funcţionând ca semn al statutului apropiat al celor două tipuri de compliniri.

(h) Odată acceptată de către verb poziţia de subiect, verbul atribuie subiectului un anumit rol tematic, inventarul de roluri atribuit subiectului (vezi *infra*, **1.2**), cu excepţia rolului Agent, fiind *comun* cu inventarul de roluri atribuit complementului direct. Vezi, de exemplu: Experimentatorul, atribuit subiectului, dar şi complementului direct (***El*** *se întristează la vederea situaţiei.* vs ***Mă*** *întristează situaţia.*); Pacientul / Tema, posibil pentru subiect, dar şi pentru complementul direct (***Fântânile*** *seacă.* vs *Seceta seacă* ***fântânile.***; ***Gutuile*** *se coc toamna.* vs *Gospodina coace* ***gutuile.***); Locativul, atribuit subiectului, dar şi complementului direct (***Livezile*** *abundă de fructe.*, ***Pădurea*** *mişună de găze.*, ***Butoiul*** *conţine apă.* vs *Ion colindă* ***satele.***, *Ion încalecă* ***măgarul.***); Ţinta, rol atribuit şi subiectului, şi complementului direct (***Copilul*** *primeşte fonduri.* vs ***Mă*** *ajung din urmă ceilalţi sportivi.*); Instrumentalul (frecvent inalienabil), caracterizând şi unele subiecte, şi unele complemente directe (***Palma*** *mângâietoare a medicului îi atinge fruntea.* vs *Medicul îşi atinge* ***palma*** *de fruntea bolnavului.* etc.).

1.1.4. Deşi subordonat verbului, având un statut asemănător celorlalte complemente, subiectul este totuşi *un complement special, un complement „privilegiat" al verbului*, fiind singurul complement legat de verb prin restricţii bilaterale. Subiectul este inductor el însuşi de restricţii formal-sintactice (acordul impus verbului-predicat; vezi **Acordul dintre subiect şi predicat, 1**) şi de restricţii sintactico-selecţionale (restricţiile impuse numelui predicativ; vezi **Numele predicativ, 1.1.1.**(b)). Niciuna dintre celelalte funcţii cerute de verb (celelalte complemente) nu cunoaşte un fenomen similar, restricţiile formale (de caz, de prepoziţie) şi cele de rol tematic fiind dirijate în exclusivitate în direcţia verb → complemente (vezi şi **Grupul verbal, 3.1.2**).

„Acordul" verb–complement (direct, indirect), despre care se vorbeşte în unele gramatici, are o ocurenţă limitată şi o manifestare cu totul diferită de a acordului verb-predicat–subiect. El este urmarea specificului *pronominal* al

cliticelor, care, ataşate fonetic la verb, transferă asupra acestuia, printr-o relaţie de tip anaforic, şi unele informaţii gramaticale ale celor două complemente (vezi: ***Îl***$_i$ *învăţ pe* ***student***$_i$ *să gândească.*, dar ***O***$_j$ *învăţ pe* ***studentă***$_j$ *să gândească.*, unde, prin intermediul cliticului, se transferă asupra verbului informaţia de gen şi de număr a nominalului-complement direct).

1.2. Interpretarea semantică a relaţiei verb–subiect; eterogenitatea semantică a relaţiei

1.2.1. Semantica subiectului este extrem de eterogenă, depinzând de tipul semantico-sintactic de verb (vezi **I, Verbul. Prezentare generală, 4**) sau de forma de diateză a centrului verbal (vezi **Construcţii pasive şi construcţii impersonale, 1**). În poziţia-subiect, se pot „subiectiviza" nominale cu diverse roluri semantice:

– Agentul (***Copilul*** *love*ş*te mingea.*, ***Răuvoitorii*** *aprind sondele.*, ***Copilul*** *alearg*ă*.*);

– Instrumentul, alienabil sau inalienabil (***Tractorul*** *ară mai repede decât vechiul plug.*, ***Microfonul*** *amplifică sunetul.*, ***Mâna*** *copilului îmi mângâie obrajii.*, ***Ochii*** *şi* ***urechile*** *vecinilor văd şi aud totul.*);

– Forţa, Cauza sau Stimulul (***Lăcustele*** *distrug recolta.*, ***Furtuna*** *a dezvelit nenumărate case.*, ***Nedreptăţile*** *l-au deprimat.*, *Mă indispune* ***suferinţa****.*);

– Pacientul, Tema, Rezultatul (***Temperaturile*** *cresc.*, ***Fântânile*** *seacă.*, ***Bolnavul*** *a decedat.*, ***Profitul*** *se dublează.*, ***Scrisoare*** *ajunge la destinaţie.*, ***Romanul*** *este scris în trei luni.*);

– Tema (*Îmi este / Mi se face* ***teamă*** */* ***frig*** */* ***somn.***, *Mă apucă* ***somnul*** */* ***teama.***, ***Mama*** *se află în casă.*, ***Ea*** *se mută în provincie.*);

– Ţinta (***Medicul*** *a primit scrisori de mulţumire.*, ***Vasele*** *din apropiere au receptat S.O.S.-ul.*);

– Experimentatorul (***Copilul*** *urăşte orice nedreptate.*, ***El*** *se entuziasmează uşor.*, ***Părinţii*** *se miră de spusele copiilor.*, ***Copilul*** *are groază de corijenţă.*);

– Beneficiarul (***Studenţii*** *beneficiază de burse.*, ***Bancherii*** *obţin profituri.*);

– Locativul (***Străzile*** *mişună de oameni.*, ***Fruntea*** *şiroieşte de sudoare.*, *Mă doare* ***spatele****.*, *Mă ustură* ***limba****.*);

– Posesorul (***Bunicii*** *au / stăpânesc / posedă o casă.*, ***Ea*** *găseşte / pierde bani.*).

1.2.2. Se poate stabili o relaţie între semantica şi sintaxa subiectului, constatându-se o mai mare stabilitate sintactică a rolului Agent şi, dimpotrivă, o instabilitate a subiectelor care primesc alt rol semantic decât Agentul. În timp ce Agentul „părăseşte" poziţia-subiect numai în construcţii pasive sau impersonale, trecând într-o poziţie sintactică prepoziţională sau dispărând complet (*Situaţia nu este înţeleasă. / ~ nu se înţelege* ***de către guvernanţi.***; ***Ø*** *Se aleargă prea mult după profit.*); Locativul, Pacientul / Tema, Experimentatorul sunt mai instabile, cele mai multe cazuri de variaţie liberă în care este angajat subiectul având drept rol tematic unul dintre ele. Vezi construcţii în variaţie sintactică precum:

– Subiect-Locativ (*Mă doare* ***gâtul.*** */ ~* ***în gât.***, ***Străzile*** *mişună de oameni.* vs *Oamenii mişună* ***pe străzi.***, ***Fruntea*** *şiroieşte de sudoare.* vs *Sudoarea şiroieşte* ***pe frunte.***, ***Livezile*** *abundă de fructe.* vs *Fructele abundă* ***în livezi.***);

– Subiect-Temă (*Îmi stă bine* ***rochia.*** */ ~* ***cu rochia.***, *Îmi place* ***Ion.*** */ ~* ***de Ion.***, *Mă pasionează* ***fizica.*** */ Mă pasionez* ***de fizică.***);

– Subiect-Experimentator (***Ion*** *are teamă de ceva.* vs ***Lui Ion*** *îi este teamă de ceva.*, ***Ion*** *se miră de ceva.* / ***Pe Ion*** *îl miră ceva.*);

– Subiect-Instrumental (***Medicamentele*** *l-au însănătoşit.* vs *El s-a însănătoşit* ***cu medicamente.***) etc.

1.3. Interpretarea comunicativ-pragmatică a subiectului. Relaţia subiect–Temă / subiect–Remă

1.3.1. Sub aspect comunicativ-pragmatic, subiectul este adesea purtătorul informaţiei *tematice*, deci al părţii de informaţie *cunoscute* de locutori, avute în comun de aceştia şi provenind fie din contextul situaţional sau lingvistic, fie din fondul comun de cunoştinţe al comunităţii lingvistice. Nu întâmplător în poziţia subiectului apar frecvent deictice pronominale, a căror informaţie este recuperată situaţional, şi anafore pronominale sau anafora „zero" (vezi **Anafora, 3.1**), a căror informaţie este recuperată din contextul lingvistic, sursa referenţială fiind adesea anterioară. *Subiectele anaforice* sunt cele care asigură, transfrastic, trasferul şi continuitatea de informaţie de la un enunţ la altul, iar *subiectele deictice* sunt cele care asigură ancorarea în situaţia de enunţare. Şi unele, şi altele sunt purtătoare ale unei părţi importante din fondul comun de cunoştinţe ale locutorilor.

1.3.2. În multe enunţuri, subiectul sintactic şi componentul tematic *coincid* (vezi **Organizarea tematică a enunţului, 3.2, 5.1**). De aceea, se recunoaşte că subiectul are, dintre toate poziţiile sintactice, cel mai înalt grad de tematicitate / topicalitate. În enunţul integrat discursiv (mai ales, într-un text dialogic, dar şi în alte tipuri de texte), este posibil să ajungă în poziţie tematică / topică, apărând într-o poziţie preverbală, frontală, şi alte componente sintactice în afara subiectului. Astfel, la un debut de conversaţie de tipul (a):

(a) – *Am aflat că ai fost bolnavă.*,

continuarea se poate face în diverse moduri: (b), (c), (d), (e), dintre care ***numai unele*** conţin realizarea Temei ca subiect:

(b) – *Dar* ***asta*** *nu m-a împiedicat să continui să mă pregătesc.*;

(c) – ***Asta*** *o comentează deja toţi, care nu mai cred în refacerea mea.*;

(d) – ***De bolnavă***, ***Ø***$_i$ *am fost*$_i$ *şi mai* ***Ø***$_i$ *sunt*$_i$ *bolnavă, dar* ***asta*** *nu mă împiedică să continui.*;

(e) – *A,* [***dacă e vorba de boală***$_i$ */* ***că veni vorba de boală***$_i$], *constat că* ***Ø***$_i$ *a devenit un subiect public.*

În (b), accede în poziţia Temei subiectul (vezi, de altfel, realizarea printr-un anaforic profrază ***asta***); în (c), accede în poziţie tematică un complement direct, realizat, ca şi anterior, printr-o anaforă pronominală de tip profrază (***asta***). În (d), apare o temă „suspendată" forte (***de bolnavă***), însoţită de două teme slabe, integrate sintactico-prozodic (vezi subiectele incluse, iar, în partea a doua a enunţului, profraza ***asta***), dintre care numai temele slabe se realizează ca subiecte. În (e), codificarea Temei se face propoziţional, parantetic, printr-o temă forte (vezi cele două realizări propoziţionale, care nu sunt propoziţii subiective), dar este reluată, în partea a doua a enunţului, printr-o temă slabă, realizată ca subiect subînţeles.; vezi **Organizarea tematică a enunţului, 5.1**.

1.3.3. În alte enunţuri, este posibil să acceadă la poziţia de subiect componentul reprezentând informaţia nouă, deci Rema, situaţie determinată adesea de o replică cuprinzând o interogativă parţială privitoare la subiect (vezi perechile de replici

a–b / a–b') sau determinată de o interogație de confirmare a Remei (vezi întrebarea c); vezi și *infra*, **5.5.2.1**; **5.5.2.2**:

(a) – ***Cine** a câștigat alegerile?*

(b) – ***Ion.** / – **Candidatul nostru.***

sau, în variantă rematizată,

(b') – ***Ion / Candidatul nostru** e cel care a câștigat alegerile.*

(c) – ***Tu** ești? / – **Eu.** / – **Eu** sunt, cine altul?*

1.4. Concluzii definitorii

Ceea ce ***unește*** componente ***semantic*** atât de eterogene (Agent, Pacient, Instrument, Experimentator, Beneficiar, Locativ, Țintă, Temă etc.; vezi *supra*, **1.2**), componente ***comunicativ-pragmatice*** eterogene (Temă vs component rematic; vezi *supra*, **1.3**), dar și elemente ***sintactic*** eterogene (cu topică antepusă și postpusă, cu realizare nominală și nenominală, fie ca forme verbale nepersonale, fie ca propoziție conjuncțională, fie ca propoziții relative de diverse tipuri; vezi *infra*, **2**), permițând includerea tuturor acestora în aceeași funcție sintactică, a subiectului, ***nu*** sunt considerațiile „autor al acțiunii", „despre cine sau despre ce se vorbește în propoziție", ci numai elemente ***de formă și relație sintactică***: forma de nominativ (pentru cuvintele care cunosc categoria cazului) și acordul din relația [subiect + verb-predicat], iar, pentru cuvintele care nu cunosc variație de caz și de număr, posibilitatea substituției cu un nominal în nominativ acordat.

Astfel, în construcțiile: *Îmi place **filmul.**, Mă indispune **rezultatul.**, S-a întâmplat **o nenorocire.***, nominalul, deși postverbal și nonagent, îndeplinește funcția de subiect, cum o dovedește realizarea acordului în număr (*Îmi plac **filmele.**, Mă indispun **rezultatele.**, S-au întâmplat **nenorociri.***). În construcții cu infinitiv, supin sau propoziție conjuncțională (*E nesănătos **a fuma** / **~ de fumat** / **~ să fumezi.***), calitatea de subiect și de subiectivă nu este urmarea unor considerente semantice, ci a posibilității de substituție cu un nominal cu funcție de subiect (un nominal în nominativ acordat cu verbul-predicat, semn al apartenenței la aceeași clasă de substituție: *E nesănătos **fumatul.***, dar *Sunt nesănătoase **țigările.***; vezi *infra*, **2**).

În concluzie, ***subiectul***, deși *poate fi interpretat* atât sub aspect semantic, cât și pragmatic-enunțiativ, este o funcție ***în exclusivitate sintactică***. Funcția de subiect stabilește *relații **preferențiale*** cu *un anumit rol tematic* și cu *un anumit rol pragmatic*, fără a se suprapune perfect acestora. Astfel, pentru verbele agentive, ***Agentul*** este rolul semantic predilect în poziția de subiect și rolul având cea mai mare stabilitate sintactică în această poziție, iar, sub aspect comunicativ-pragmatic, ***Tema*** (informația cunoscută) este rolul pragmatic cu cea mai mare frecvență în poziția-subiect.

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE (DE ECHIVALENTE FUNCȚIONAL-SINTACTICE) A SUBIECTULUI

2.1. Realizările nominale ale subiectului

În mod prototipic, poziția subiectului este ocupată de grupul nominal al cărui centru este constituit, pe de o parte, de substantive în cazul ***nominativ***, iar, pe de alta, de proforme pronominale sau numerale în cazul ***nominativ***, ultimele ocupând aceeași poziție cu substantivele pe care le substituie sau pe ai căror referenți îi specifică deictic:

***Ion** și **studentele** lui au organizat o excursie.*,

***Fiecare / Oricare / Unii / Câțiva / Mulți / Doi** dintre studenți a / au obținut notă maximă.*,

***Studenții** din anii mari sunt atenți, **cei** din anii mici sunt gălăgioși; **ai** colegului, chiar și din ani mai mici, sunt destul de interesați.*,

***Tu** ești timid, dar **aceștia** din dreapta sunt destul de impertinenți.*,

*Să vorbească **aceștia / aceia / cei** / (cei) **doi** din prima bancă!*

2.1.1. Așezarea în poziția de subiect a unor cuvinte provenind din alte clase decât clasa substantivului, a pronumelui, a numeralului-substitut (cea a adjectivului, a participiului adjectival, a adverbului, a interjecției) nu este posibilă decât în condițiile substantivizării acestora, poziția de subiect fiind incompatibilă cu oricare dintre clasele adjectiv, participiu, adverb, interjecție. În mod curent, substantivarea se marchează atât sintactic, prin așezarea noului cuvânt în poziția de subiect (asociată, uneori, cu legarea de diverși determinanți), cât și morfologic, prin selecția unor mărci flexionare specifice substantivului:

***Răul** nu se uită niciodată, dar **binele** se uită adesea.*,

*Pe o potecuță, **cumintele** își găsește largul lui, **nebunul** nu încape într-un oraș.* (N. Iorga, *Cugetări*),

***Ofurile** și **ahurile** mulțimii erau impresionante.*,

*Se auzea frecvent **un scârț-scârț.***

Rar, substantivarea se realizează exclusiv sintactic, singurul semn al schimbării clasei lexico-gramaticale constituindu-l așezarea formelor de adjectiv, participiu, adverb, interjecție în poziția de subiect. Pentru unele clase (instrumentele gramaticale și verbul la o formă personală), „subiectivizarea" nu se poate obține decât autonimic, prin citare:

*Pe când nu era moarte, nimic nemuritor, / Nici sâmburul luminii de viață dătător, / Nu era **azi**, nici **mâne**, nici **ieri**, nici **totdeuna** / Căci unul erau toate și totul era una.* (M. Eminescu, *Rugăciunea unui dac*),

*Li se puneau în seamă și **spuse**, și **nespuse**, și **adevărate**, și **neadevărate**.*,

*Ce să mai zică puiul? Nu mai încăpea **cât-mât.*** (I. L. Caragiale, *Kir-Ianulea*),

*Lipsește „**pe**" din text.*,

*– Ți-l înapoiez azi negreșit! / – Nu te cred, acest **azi** se repetă de o săptămână întreagă!*,

*„**Sunt**" e o serie de „am fost", nu totdeauna o făgăduială de „voi fi".* (N. Iorga, *Cugetări*).

> O construcție precum: *În curte se striga: „Văleu! Văleu!"* se deosebește de cele în care interjecția substantivizată apare în poziția-subiect; ea aparține tiparelor sintactice de trecere în alt plan, al reproducerii vorbirii directe (vezi și **Interjecția, 4.2.7**).

2.1.2. Centrul substantival al unui grup nominal din poziția subiectului apare frecvent articulat hotărât sau nehotărât, atât în citirile individualizante ale articolului (cu referire la *un anume individ* / la *anume indivizi* desemnați prin substantiv), cât și în citirile lui generice (cu referire la *întreaga clasă de indivizi* / *la specie*, independent de circumstanțe spațio-temporale):

Am primit un câine. ***Câinele*** *îmi aduce o mare bucurie.* (citire individualizantă hotărâtă: „unul dintre indivizii desemnați prin substantivul *câine*, cel la care s-a făcut referire anterior");

M-a muşcat ***un câine****.* (citire individualizantă nehotărâtă: „unul dintre indivizii desemnați prin substantivul *câine* m-a muşcat");

Câinele *este un animal devotat omului.* (citire generică: *„toți câinii / orice câine / specia*");

Un câine *este o companie agreabilă.* (citire generică: *„orice câine*").

Valoarea generică nu se obține identic în articularea hotărâtă şi în cea nehotărâtă: nehotărâtele ating generalitatea implicând unul câte unul toate elementele ansamblului, în timp ce hotărâtele ating generalitatea implicând direct specia.

Toate construcțiile în care funcția de subiect coincide cu cea de Temă (vezi *supra*, **1.3**) cer obligatoriu articularea substantivului-subiect, calitatea tematică (de informație cunoscută şi, prin asta, individualizată) fiind incompatibilă cu nearticularea; vezi: *Mi-am cumpărat o nouă carte a lui Cărtărescu.* ***Cartea*** *mi-a plăcut mai puțin decât celelalte.* Excepție fac cazurile în care nearticularea este urmarea sintactică a vecinătății determinanților (cuvinte din grupul nominal specializate pentru exprimarea determinării; vezi *infra,* **2.1.3.**(b)), funcția individualizantă revenind, în acest caz, determinantului; vezi: *Mi-am cumpărat o carte.* ***Această carte*** *mi-a plăcut mai puțin.* (vezi *infra*, **2.1.3**).

2.1.3. Cazurile de ***nearticulare*** a nominalului din poziția-subiect, deşi posibile, sunt mult mai rare decât cele ale substantivului articulat şi diferă, ca frecvență şi ca subclasă de substantive, după cum forma substantivului-subiect este de plural sau de singular.

Nearticularea la plural este mult mai frecventă decât la singular, apărând cu această caracteristică atât substantive din clasa celor *numărabile*, cât şi substantive *nenumărabile, pluralia tantum*:

Trec pe stradă ***elevi*** *şi* ***studenți****.*, ***Flori*** *dintre cele mai exotice umplu grădinile., Din parc se aud* ***cântece*** *de fanfară., Sânt* ***leneşi*** *fără suflet, cari trăiesc în liniște.* (N. Iorga, *Cugetări*), *În lumea cea mai rea, trebuie să rămâie* ***fărâmi*** *de bunătate.* (*ibid.*), *De sărbători s-au cumpărat* ***icre negre****.*

Nearticularea la singular este mai puțin frecventă decât la plural şi are reguli precise de limitare sintactică, lexico-gramaticală şi semantică. Apar ca nearticulate în poziția de subiect substantivele cu următoarele caracteristici:

(a) Substantive proprii, care, prin natura lor autodeterminată, sunt, în utilizările prototipice, incompatibile cu determinarea:

Luchian *şi* ***Enescu*** *sunt cunoscuți şi peste hotare.*;

(b) Substantive precedate de elemente din clasa determinanților:

Acest copil / Acel copil / Celălalt copil / Același copil / Al doilea copil / Fiecare copil *m-a întâmpinat.,* ***Care / Ce copil*** *m-a întâmpinat?*;

(c) Substantive *nenumărabile*, din clasa masivelor şi a abstractelor:

La masă se bea ***apă*** *sau* ***vin****., Mi-a mai rămas* ***cafea****., În aur zace* ***hrană****, deşi nu-l poți mânca.* (N. Iorga, *Cugetări*), *Când ți se aruncă* ***noroi****, tu luminează şi el se va face praf, pe care-l va sufla vântul.* (*ibid.*);

De la noi se aşteaptă ***înțelegere*** *şi* ***compasiune****., Pentru a fi un erou, ți se cere* ***caracter****, pentru a juca un erou,√* ***talent****.* (*ibid.*);

(d) Substantive *numărabile*, dar cu lecțiune „nume de proprietate", indicându-se nu referentul, ci „calitatea" / „proprietatea" pe care referentul trebuie s-o aibă:

Se caută ***profesor*** *(de matematică)., Se angajează* ***grădinar****., Se alege* ***director****., Se propune* ***suplinitor****., Se trimite* ***ambasador****.*

Exceptând primul exemplu, celelalte enunțuri de sub (d) pot avea şi a doua citire, în care există un subiect subînțeles, iar substantivul nearticulat devine predicativ suplimentar (*Ion a fost chemat din vacanță.* [El] *Se trimite ambasador.*) sau complement predicativ al obiectului ([El] *se angajează grădinar.*).

(e) Substantive din enunțuri tip definiție; ele funcționează ca substantive de tip autonimic, fiind posibilă. în această poziție, orice denumire de concept:

Ziar *înseamnă azi adevăr pentru o zi,* ***revistă****, frumusețe pentru o lună.* (N. Iorga, *Cugetări*), ***Copilărie*** *e fapta de copil a cuiva care nu mai e copil.* (*ibid.*), ***Docil*** *este sinonim cu „supus", „ascultător"*;

(f) Substantive *numărabile* utilizate în anumite forme de discurs (discursul de mică publicitate), unde este curentă apariția nearticulată atât a subiectului, cât şi a complementului direct, poziții sintactice în care se insistă asupra „calității" referentului, şi nu asupra unui anume individ / referent desemnat prin nominal:

Intelectual german / Cetățean străin *doreşte căsătorie în România.,* ***Familie francezi*** *angajează menajeră.,* ***Comisionar vamal*** *angajează declarant vamal.*;

(g) Substantive *numărabile* utilizate generic, multe apariții fiind în proverbe:

Ochi *pentru ochi,* ***dinte*** *pentru dinte.,* ***Cui*** *pe cui se scoate.,* ***Ban*** *la ban trage.* (proverbe), ***Gând*** *nespus, gând pierdut.* (N. Iorga, *Cugetări*), *Una dintre deosebirile dintre câne şi om e că nu s-a văzut* ***câne*** *care să se linguşească pe dânsul.* (*ibid.*);

(h) Substantive desemnând fenomene atmosferice:

Cade ***grindină****., Vine* ***furtună****., Bate* ***vânt****., S-a pus* ***zăpadă****.*;

(i) Substantive, indiferent de subclasă, apărând în tiparul [(*nici*) Nominal$_1$ *de* Nominal$_2$], care exprimă inexistența entității-subiect (vezi **Negația, 2.5**); prezența lui *nici* atrage utilizarea grupului nominal în construcții negative:

(***Nici***) ***picior / urmă / țipenie de*** *om n-a trecut pe aici!,*

(***Nici***) ***picătură / strop / dram / pic de*** *ploaie n-a căzut!.*

În raport cu (h), unde nearticularea caracterizează postpoziția, în (i), nearticularea apare şi în antepoziție, substantivele acceptând nearticularea dacă sunt folosite în construcții idiomatice negative, cu un cuantificator realizat prin substantiv (***Pic de / Strop de ploaie*** *n-a căzut.*).

(j) Substantive din construcții parțial fixe, incluzând un *a fi* (static) / *a se face* (dinamic) + substantive (de stare atmosferică, de stare fizică şi psihică sau indicând numele de luni, zilele săptămânii, momentele unei zile):

E / Se face ***frig, zăpuşeală, întuneric, seară, noapte, iarnă, vară, dimineață****.,*
E ianuarie, luni, marți*.,*

Mi-e / Mi se face ***foame, sete, somn, frig, teamă, groază, dor, lene, poftă, ruşine, silă, lehamite****.*

Aflate la limita dintre grupările neanalizabile (locuționale) şi cele analizabile, aceste construcții prezintă încă semne (mai ales sintactice) de

păstrare parțială a autonomiei substantivului (*E un frig năpraznic., Mi-e o foame de lup., Mi-e o poftă nebună.*), comportament care orientează interpretarea spre acceptarea unui grup analizabil, în care substantivul are funcție de sine stătătoare. Pentru poziția specială a acestor substantive și pentru interpretarea construcției, vezi și *infra*, **6.3.1**).

(k) Substantive din balada populară:

*Pe domnul ruga / **Domn** c-o auzea / **Domn** c-o asculta / Din gură-mi grăia.* (D. Dem.Teodorescu, *Poezii populare române*), ***Vânt** când o sufla / **Fluier** o cânta / Oile-or sălta / Oi că să strângea / Câini că s-aduna / **Crivăț** că bătea.* (*ibid.*).

În ultimul exemplu, au fost subliniate numai subiectele cu formă de singular.

Există diverse explicații ale nearticulării:

– apare ca semn al unei structuri fixe sau parțial fixe; vezi (i), (j);

– apare ca semn al vechimii unor construcții; vezi proverbele din (g); poate și utilizările din (k);

– are explicații ***sintactice***; vezi (b), unde este impusă de alți determinanți;

– are explicații ***lexico-gramaticale***; vezi (a), unde nearticularea privește subclasa substantivelor proprii; (c), unde nearticularea privește subclasa masivelor și a abstractelor; (i), unde este legată de anumite tipare lexico-sintactice;

– primește explicații ***semantice***; vezi (d), (f), unde nominalele au interpretarea „proprietate", și nu „individ"; vezi (g), nominale nedeterminate, de maximă generalitate.

Trecerea aceleiași forme de la calitatea de nume propriu la cea de nume comun, de la citirea masivă la cea numărabilă, de la citirea abstractă la cea concretă, de la citirea nume de proprietate la cea individual-referențială, de la citirea rematică la cea tematică se asociază ***obligatoriu*** cu articularea; vezi:

***Luchian-ul** din casa bunicilor era remarcabil.* (substantiv devenit concret),

*De Florii se mănâncă **pește**. **Peștele** de anul acesta a avut 2 kg.* (substantiv devenit numărabil),

*Se caută grădinar, căci **grădinarul** nostru s-a îmbolnăvit; de altfel, **grădinarul** nu ne mai plăcea.* (substantive cu citire individual-referențială, apărând în poziție tematică).

2.2. Realizări nenominale; echivalente funcțional-sintactice ale nominalului

Intră în această serie formele verbale nepersonale și propozițiile subiective.

2.2.1. *Forme verbale nepersonale*

Prin prezența unor caracteristici care le îndepărtează de verb (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 1**), formele verbale nepersonale dobândesc unele trăsături de tip nominal, dintre care cea mai importantă este compatibilitatea lor cu poziția subiect, specifică numelui.

Nu interesează aici formele a căror îndepărtare de verb se manifestă și din punct de vedere flexionar, forme cuprinse în paradigma substantivului, anume: infinitivul lung, supinul articulat, gerunziul și participiul substantivizate (*Mă interesează **alegerea** directorului. / ~ **strânsul** recoltei. / ~ **suferinzii** de cord. / ~ noii **admiși** la facultate.*).

(a) *Infinitivul scurt* (precedat de morfemul mobil *a*, exceptând construcțiile în care regentul său este ***a putea*** folosit impersonal):

***A te ocupa** de îngeri devine încet-încet un mod de a revizita întreaga cultură a lumii.* (A. Pleșu, *Despre îngeri*),

***A-ți recunoaște** greșeala este un prim pas spre căință., E o mare greșeală **a isprăvi** anul cu iarna.* (N. Iorga, *Cugetări*),

***A fi înțeles** pe omul care nu te-a înțeles dă totdeauna o mare superioritate.* (*ibid.*),

*Azi poate **ploua** oricât.; Se poate **spune** orice.; Continuă **a ninge**.*

(b) *Supinul verbal* (precedat obligatoriu de prepoziția *de*, indiferent de regent):

*Rămâne / Este **de negociat**., Este important / util / ușor **de negociat**.,*

*Unde se lucrează, e și **de măturat**; sunt oameni cari fac numai atât.* (N. Iorga, *Cugetări*).

Trebuie remarcată apariția construcțiilor cu supinul (b) în vecinătatea unor verbe impersonale, iar a infinitivului fără ***a***, în vecinătatea lui *putea* folosit impersonal; vezi unele construcții de sub (a).

(c) *Gerunziul* din construcții rare, urmând unor verbe de percepție utilizate impersonal:

*Se aude **tunând**., Se simte **venind** o adiere de vânt., Se vede **apărând** curcubeul.*

Exceptând primul exemplu, în care al doilea verb este zeroactanțial, în celelalte, intervine frecvent reorganizarea construcțiilor, determinările gerunziului fiind atrase sintactic de regentul acestuia, ceea ce are ca efect, mai ales în construcțiile în care subiectul gerunziului este antepus (*Se aude un zgomot venind.*), apariția unui nou tipar sintactic, conținând un predicativ suplimentar (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 5.3.4; II, Predicativul suplimentar, 2.5.2**).

(d) *Participiul* după câteva verbe inerent impersonale, care se construiesc cu un participiu pasiv (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 3.3.4**):

*Trebuie **spus** întregul adevăr., Se cuvine **făcut** acest gest., Merită **aprobat** acest buget.*

Având în vedere acordul realizat obligatoriu cu subordonații participiului, indiferent de topica acestora, deci și în postpoziție față de participiu (*Se cuvine* **făcută** *această **specificare**., Trebuie* **spuse** *aceste **adevăruri**.*), analiza grupului [Verb + Participiu pasiv] conduce spre structuri reorganizate, cu grad mare de coeziune (vezi **Predicativul suplimentar, 2.5.4**). În cazul special al lui *a trebui*, dată fiind calitatea acestuia de operator modal, structura constituie, în ansamblu, un predicat complex cu operator modal (vezi **Predicatul, 2.2.3.5**).

În construcții de tip (d), pot apărea și forme invariabile de la verbe intranzitive inergative: *Trebuie **înotat** până departe în larg., Trebuie **vorbit** cu directorul., Trebuie **insistat**.*, verbe care nu acceptă nici pasivizarea (căci sunt intranzitive), nici adjectivizarea participiului (căci sunt inergative: *copil *înotat, copil *vorbit, lucruri *insistate*; vezi **I, Forme verbale nepersonale,**

3.3.4). Dată fiind imposibilitatea adjectivizării participiilor de la aceste verbe, s-ar putea propune interpretarea formei ca supin (supinul apărând și în alte construcții impersonale: *Rămâne de văzut.*), și nu ca participiu. Interpretarea ca supin întâmpină însă o dificultate, și anume: exceptând această construcție, supinul se însoțește obligatoriu de prepoziție.

2.2.2. *Realizări propoziționale relative*

2.2.2.1. O subclasă de *subiective relative* o reprezintă *relativele interogative* din poziția de subiect, propoziții apărând după verbe *dicendi* (de „spunere" și de „întrebare"), după verbe *dubitandi* sau după verbe de modalitate epistemică, ultimele acceptând numai în anumite construcții transpunerea în vorbire indirectă a discursului raportat:

Ni se spune ***cine, ce, când, unde, cum, cât, încotro, de ce*** ...
Mă frământă ***cine, ce, cu ce, unde, de ce*** ...
Nu se știe / Vreau să se știe ***cine, ce, unde, de ce*** ...

Unele dintre verbele regente acceptă atât relative interogative, cât și relative propriu-zise neinterogative; vezi, de exemplu, *a interesa*, care în construcții ca: *Mă interesează* ***cui*** *i se va da premiul. / **încotro** ne orientăm.* admite relative interogative, dar în construcții ca: *Mă interesează* ***ceea ce*** *se întâmplă în jurul meu. / **orice** se întâmplă în jurul meu.*, admite relative neinterogative, propriu-zise sau nehotărâte cu valoare relativă (vezi *infra*, **2.2.2.2**).

Inventarul de conectori relativ-interogativi este extrem de bogat, admițându-se *toate* mărcile – pronominale, adjectivale, adverbiale – ale interogației parțiale, inclusiv mărci adverbiale de tipul *încotro*, *de ce*, dar neadmițându-se, din clasa relativelor, relativul compus *ceea ce*, precum și relativele nehotărâte (tipul *oricine, orice*). Forma relativului este determinată în exclusivitate de restricțiile cazuale și prepoziționale cerute de relativa interogativă sau de o subordonată a acesteia, în a căror organizare sintactică se integrează relativ-interogativul (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal relativ, 3.2, 3.3; II, Construcții cu propoziții relative, 1.3**):

Nu ni se spune (a) [***pe cine*** $_i$] *trebuie să alegem* (e_i).
(b) [***cui***$_i$] *merită să-i*$_i$ *dăm bursa* (e_i).
(c) [***ale cui cărți*** $_i$] *le*$_i$ *apreciezi* (e_i).
(d) [***despre ce*** $_i$] *vom discuta* (e_i).
(e) [***cu cine*** $_i$] *va pleca* (e_i).
(f) [***de unde*** $_i$] *provine* (e_i).
(g) [***încotro*** $_i$] *ar trebui s-o luăm* (e_i).

Se notează prin (e_i) poziția ocupată în subordonată de componentul interogat (poziția din care componentul este „extras" și apoi „deplasat").

În (c)–(f), forma relativ-interogativului reflectă funcția sintactică și, implicit, restricțiile pe care le primește în organizarea sintactică a subiectivei: atribut genitival (în (c)); complement prepozițional (în (d)), circumstanțial sociativ (în (e)); circumstanțial de loc, cu anumită restricție prepozițională (în (f)). În (a), (b), (g), forma relativ-interogativului reflectă funcția și restricțiile sintactice în raport cu o subordonată a subiectivei (*să alegem* ***pe cineva***, *să dăm* ***cuiva***, *s-o luăm* ***încotro***).

2.2.2.2. Altă subclasă de *subiective relative* este cea a *relativelor propriu-zise* (*neinterogative*), propoziții care, față de tiparul anterior, *se disting* printr-un inventar parțial diferit de conective relative, admițând ca relative specifice pronumele relativ compus *ceea ce*, în variație liberă cu relativul simplu *ce*, precum și nehotărâtele cu valoare relativă (tipul *oricine, orice*):

(a) *Mă sperie* (***ceea***) ***ce*** *s-a întâmplat.*,
(b) *Mă dezgustă* ***cum*** *s-a procedat.*,
(c) *Rămâne numai* ***cine*** *este interesat.*,
(d) ***Cine*** *sapă groapa altuia cade singur în ea.*,
(e) *Nu-mi place* (***ceea***) ***ce*** (*mi se impune să*) *mănânc* (e_i).,
(f) ***Oricine*** *spune cuvinte injurioase n-are ce căuta aici.*,
(g) *Să plece* ***cui*** *nu-i convine.*,
(h) ***Pe oricine*** *ai întreba ți-ar răspunde cu amabilitate.*,
(i) ***Pe cine*** *nu lași să moară nu te lasă să trăiești.*

Caracteristică tiparului al doilea de relative (cele neinterogative) este apariția unei forme a relativului acomodate fie organizării sintactice din regentă, fie organizării sintactice din subordonată (vezi și **Construcții cu propoziții relative, 3.3.2**). Cum însă, în cazul relativei subiective, aceasta ocupă, față de regentă, poziția de subiect, o poziție fără o marcă specială, forma relativului rămâne, uneori, netransparentă (aceeași formă fiind cerută și de regentă, și de subordonată; vezi propozițiile relative „opace", **Construcții cu propoziții relative, 3.3.2.3**). Alteori, forma relativului marchează poziția din subordonată, atunci când această poziție impune o restricție formală puternică (fie o formă de genitiv sau dativ, fie o construcție prepozițională specifică). Ca și în tiparul anterior, există situații de deplasare a relativului dintr-o subordonată a subiectivei în regenta acesteia (vezi *infra*, **5.3**). Astfel, în (a), (c), (d), (f), în ambele propoziții (regentă și subiectivă) relativul ocupă aceeași poziție (de subiect), cerând aceeași formă. În (e), relativul ocupă față de regentă poziția de subiect, iar față de subordonata subiectivei, din care este deplasat, poziția de complement direct, ambele impunând relativului aceeași formă: (*ceea*) *ce*. În (g), (h), (i), relativul marchează numai poziția sintactică din subiectivă, de complement indirect, respectiv complement direct, poziții cu mărci formale specifice: dativul (în (g)), respectiv prepoziția *pe* (în (h), (i).

2.2.2.3. O specie aparte o constituie *relativa infinitivală*, tip de construcție arhaică și parțial fixă, în care infinitivul conservă o formă fără marca mobilă ***a*** (vezi și **I, Forme verbale nepersonale, 2.3.4**). Construcția se limitează la un număr extrem de redus de contexte, ocupând poziția de subiect după *a fi* (existențial) și după *a avea* (utilizat impersonal):

(a) *Nu-i* ***ce*** *mânca.*, *Nu-i* ***cine pleca.***, *Nu-i* ***cu cine*** *pleca.*, *Nu-i* ***cui*** *cere.*, *Nu-i* ***unde*** *pleca.*, *Nu-i* ***de ce*** *rămâne.*,

(b) *N-are* ***ce*** *se întâmpla.*, *N-are* ***cine*** *se duce.*

Relativa infinitivală are caracteristici care o diferențiază atât de tiparul **2.2.2.1**, cât și de tiparul **2.2.2.2**. Cele mai importante sunt diferențele de frecvență și de repartiție stilistică, fiind un tipar de construcție strict limitat sintactic și lexical și preferat în uzul popular și colocvial al limbii. Se apropie de tiparul **2.2.2.1** prin inventarul de relative (niciodată *ceea ce* și relativele nehotărâte) și prin acomodarea

formei relativului după poziția sintactică ocupată față de infinitiv (vezi: *cui*, respectiv *cu cine*). Se îndepărtează, totuși, de **2.2.2.1** prin calitatea regentului, care nu admite niciodată discurs raportat.

2.2.3. ***Realizări propoziționale introduse prin conectiv conjuncțional***

Propoziția conjuncțională subiectivă admite, ca și conjuncționala completivă directă (vezi **Complementul direct, 3.1.3**), un inventar bogat de conective conjuncționale, unele fiind strict *determinate sintactic* de clasa de regenți (mai exact, de restricția de conjuncție impusă de aceștia), de „istoria" construcției, de organizarea subordonatei, iar altele permițând *alegere sintactic liberă*, corelată însă cu valori semantice și / sau stilistice suplimentare. În limba actuală, există trei ***conjuncții-tip de subordonare***: ***că, să, dacă*** și altele, variante ale celor dintâi, cu determinări sintactice sau / și semantico-stilistice.

2.2.3.1. *Conectorul* ***că*** este selectat atât de verbe și construcții factive (*Se afirmă* ***că****..., Se adevereşte* ***că****..., Se cunoaşte* ***că****..., Se dovedeşte* ***că****..., Se înțelege* ***că****..., Se ştie* ***că****..., E de la sine înțeles* ***că****..., Este sigur* ***că****...*), cât și de verbe contrafactive (*I se năzare* ***că****..., Se inventează* ***că****..., Se minte* ***că****..., Se fabulează* ***că****...*) și nonfactive (*Se bănuieşte* ***că****..., Se consideră* ***că****..., Se crede* ***că****..., Se pare* ***că****..., Se presupune* ***că****...*).

În general, ***că*** este un semn de aserțiune pentru subordonată (*Se afirmă* ***că****..., Reiese* ***că****..., Din demonstrație decurge* ***că****..., Este sigur* ***că****...*). Însă, în funcție de tipul de regent (factiv, contrafactiv, nonfactiv), aserțiunea este asumată de către locutor ca adevărată sau ca falsă sau, dimpotrivă, nu există o asumare din partea locutorului a opțiunii sale. Chiar și în condițiile unor structuri impersonale (majoritatea construcțiilor sunt de tip impersonal, fără referire la persoană), locutorul, subiacent, își asumă adevărul predicației din subordonată (în cazul regentelor factive), nu-și ia nicio răspundere în legătură cu validitatea predicației subordonate (în cazul regentelor nonfactive) sau, dimpotrivă, își asumă neadevărul predicației din subordonată (în cazul predicatelor contrafactive). Există și situații de folosire ambiguă a aceluiași verb, care oscilează între utilizări factive: *În această lucrare,* ***se vede cu claritate că*** [...] (A. Niculescu, *Individualitatea*) și altele nonfactive: *Dar ea, sărmana,* ***se vede*** *că se mistuise de frica mea prin cotloanele scorburei.* (I. Creangă, *Amintiri*), *Se* ***vede că*** *or fi ştiind ei ceva.* (M. Preda, *Delirul*).

2.2.3.2. *Conectorul* ***să***$_1$ este un semn de nonaserțiune pentru subordonată și un indice modal de „posibilitate", fiind selectat de verbe cu anumite caracteristici. ***Să*** apare:

– după verbe și construcții de modalizare deontică (*Se impune* ***să****..., Se cade* ***să****..., Se cuvine* ***să****..., Trebuie* ***să****..., Merită* ***să****..., Este necesar / imperios / obligatoriu / musai / permis / nepermis / îngăduit / neîngăduit / de dorit* ***să****...*);

– după verbe și construcții verbale cu sens modal, exprimând „dorință", „voință", „posibilitate" (*Se doreşte* ***să****..., Se vrea* ***să****..., Este posibil* ***să****...*);

– după verbe care proiectează în viitor predicația subordonatei, multe dintre ele fiind aspectuale și modale (*Îmi vine* ***să****..., Urmează* ***să****...*) sau o proiectează în planul posibilității (*Dacă este* ***să*** *se întâmple..., Când ar fi* ***să****-ți fie urât, adu-ți aminte că ce trece e viața ta și gustă măcar acest gând.*, N. Iorga, *Cugetări*).

Există regente care acceptă și pe ***că***, și pe ***să***, celor două construcții corespunzându-le, succesiv, o aserțiune sau o posibilitate (*Mă bucură* ***că*** *faci asta. /* ***să*** *faci asta., Îmi prieşte* ***că*** *stau la munte. /* ***să*** *stau la munte., Mă surprinde* ***că*** *eşti deprimat. /* ***să*** *fii deprimat., Îmi place* ***că*** *eşti vesel. /* ***să*** *fii vesel., Îmi convine* ***că*** *se amână examenele. /* ***să*** *se amâne examenele., Mă doare* ***că*** *te porți așa. /* ***să*** *te porți așa., Este sănătos* ***că*** *mergi pe jos. /* ***să*** *mergi pe jos., Este destul / important* ***că*** *te văd. /* ***să*** *te văd.*).

În construcțiile în care apare conectorul ***că***, sunt asertate câte două fapte; astfel, în enunțul *Mă bucură* ***că*** *se amână examenele.*, este asertat: (a) „se amână examenele" și (b) „situația amânării declanşează vorbitorului o stare de bucurie". În cazul selecției lui ***să***, este asertat un singur fapt; vezi *Mă bucură* ***să*** *se amâne examenele.*, unde singurul fapt asertat priveşte „starea de bucurie a vorbitorului în legătură cu o situație posibilă".

2.2.3.3. *Conectorul* ***să***$_2$ apare numai în discursul raportat, ca semn al transpunerii enunțului imperativ în vorbirea indirectă; vezi construcții ca: *Mi s-a ordonat* ***să*** *plec imediat., Mi s-a spus* ***să*** *plec până a doua zi., Mi s-a strigat* ***să****-mi văd de treabă și* ***să*** *nu mai agit spiritele.*, unde ***să*** apare în vorbirea indirectă fie dintr-un imperativ, fie dintr-un conjunctiv sau indicativ cu valoare de imperativ (*Mi s-a ordonat: – Pleacă imediat! / – Să pleci imediat! / – Pleci imediat!*); vezi **Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării, 3**.

2.2.3.4. *Conectorul* ***ca... să***, variantă combinatorie (sintactică) a lui ***să***, este selectat de aceeași clasă de regenți care îi selectează pe ***să***$_1$ și pe ***să***$_2$. Din punctul de vedere al normei sintactice actuale, este utilizat în condițiile în care, în limitele subordonatei, mai multe componente din subordonată s-au deplasat în poziție preverbală:

Trebuie ***ca*** *Ion* ***să*** *înțeleagă / ca mama și tata* ***să*** *înțeleagă / ca mamei și tatei* ***să*** *le explicăm / ca astăzi* ***să*** *dăm toate explicațiile., Ni s-a ordonat* ***ca*** *numai împreună* ***să*** *plecăm.*

2.2.3.5. *Conectorul* ***ca să***, ca variantă liberă a lui ***să*** (*Trebuie* ***ca să*** *plecăm., Ni s-a ordonat* ***ca să*** *plecăm., Ni se cere* ***ca să*** *plecăm.*), deși frecvent în uzul limbii, nu este acceptat de normele literare actuale.

> Apariția conjuncției nedisociate *ca să*, în variație liberă cu *să* (*Urma* **ca să** *mă duc acasă., Ni se ordonă* **ca să** *plecăm.*), trebuie explicată prin tendința de dezambiguizare a lui ***să***, varianta ***ca să*** asigurând disocierea celor două funcții ale conectorului: *să* rămâne ca marcă de conjunctiv + ***ca***, marcă a legăturii sintactice subordonatoare.

2.2.3.6. *Conectorul* ***dacă***$_1$ este semnul interogației totale (sau a celei alternative) transpuse în vorbire indirectă, fiind selectat de aceeași clasă de regenți care acceptă subiectivele relativ- interogative (vezi *supra*, **2.2.2.1**):

Nu se ştie ***dacă*** *vom reuși., Nu ni s-a spus* ***dacă*** *vom reuși., Mă frământă* ***dacă*** *vom reuși sau nu., Se verifică* ***dacă*** *informațiile primite sunt exacte.*

2.2.3.7. *Conectorul* ***dacă***$_2$, omonim cu cel anterior, nu are nicio relație cu interogația indirectă, fiind un conector ipotetic, atunci când predicația se proiectează în viitor (a), sau un conector cu valoare fals ipotetică, pentru o predicație ancorată în trecut sau în prezent (b):

(a) *Depinde numai de tine* ***dacă*** *vei pierde examenul.*,

[...] *încât nu ni se va lua drept lipsă de modestie* ***dacă*** *ne încercăm în paginile următoare să dăm un exemplu...* (T. Maiorescu, *Critice*),

(b) *Dar* ***dacă*** *în rândurile de mai sus am deplâns lipsa de iubire de adevăr, nu a fost din teama că invectivele lor vor fi putut rămânea puternice împotriva noastră.* (T. Maiorescu, *Critice*),

Multă lume crede că ***dacă*** *actorul apare în fiecare seară, e că-l încântă lumina rampei.* (N. Iorga, *Cugetări*),

Dacă *nu-l mai auzim, este pentru că, prezent încă din clipa naşterii în urechile noastre, a devenit un mediu sonor indiscernabil.* (A. Pleşu, *Despre îngeri*).

În (b), faţă de (a), apare o contradicţie între forma ipotetică ***dacă*** şi asumarea de către locutor a conţinutului nonipotetic pentru predicaţia din subiectivă; subiectiva introdusă prin ***dacă***$_2$ exprimă, sub aspectul conţinutului modal, o certitudine a locutorului din momentul enunţării („Este cert că am deplâns lipsa de iubire de adevăr", „Este cert că actorul apare în fiecare seară", „Este cert că nu-l auzim"). Pe lângă funcţia conectivă, ***dacă***$_2$ devine, contextual, un marcator de tematizare forte interfrazală.; vezi detalii asupra tiparului (b) şi a efectelor lui discursive în **Organizarea tematică a enunţului, 3.1.2.2**; vezi şi *infra*, **5.5.1**.

Pentru regentele care admit, succesiv, pe ***că*** şi pe ***dacă***, diferenţa modală (certitudine vs ipoteză) este transparentă: *Nu contează* ***că*** *întârzii. /* ***dacă*** *întârzii., Îmi convine* ***că*** *pleci. /* ***dacă*** *pleci., Mă impresionează* ***că*** *pleci. /* ***dacă*** *pleci., Mă priveşte numai pe mine* ***că*** *sunt neglijent. /* ***dacă*** *sunt neglijent.*

Mai puţin trasparentă este deosebirea modală dintre construcţiile ai căror regenţi admit ambii conectori ai posibilităţii, atât pe ***să***, cât şi pe ***dacă*** (*Îmi convine* ***să*** */* ***dacă*** *pleci., Mă impresionează* ***să*** */* ***dacă*** *te văd aşa., Mă bucură* ***să*** */* ***dacă*** *reuşeşti., Depinde numai de tine* ***să*** */* ***dacă*** *reuşeşti.*), diferenţa fiind, în planul general al „posibilităţii", între „simplă posibilitate" şi „ipoteză".

2.2.3.8. *Alţi conectori:* ***cum că, precum că, cum de, că să, de*** au, din punctul de vedere al uzului literar actual, o situaţie periferică, fie ca registru stilistic, fie ca frecvenţă, fie ca valoare specială modalizantă.

Cum că, frecvent în limba veche, este mult mai rar în româna actuală. ***Cum că*** apare în contextele în care regentul admite atât conectorul ***cum***, cerut de verbe care permit lexicalizarea subiectului prin (***modul***) ***cum*** (*Nu se înţelege* [**modul**] ***cum*** *ai procedat., Mi se explică* [**modul**] ***cum*** *au procedat., Ni se povesteşte* [**modul**] ***cum*** *au procedat.*), cât şi conectorul ***că***, cerut de verbe care admit lexicalizarea subiectului prin [**faptul**] ***că*** (*Nu se înţelege* [**faptul**] ***că*** *a fost o întâmplare., Ni se explică* [***faptul***] ***că*** *se poate greşi., Ni se povesteşte* [**faptul**] ***că*** *au făcut mari eforturi.*), ***cum că*** rezultând probabil din combinarea celor doi conectori: *Ni s-a explicat* ***cum că****..., Ni se povesteşte* ***cum că****....* Recent, ***cum că*** tinde să se specializeze ca tip de conector modalizant de opinie, utilizat pentru exprimarea rezervei locutorului.

Precum că, variantă a lui ***că***, are uneori avantajul de a evita cacofonia (*Printr-o hârtie ţi se certifică* ***precum că*** *te încadrezi în categoria de om al poporului.*, Ş. Bănulescu, *Elegii la sfârşit de secol*).

Cum de este un conector al aserţiunii cu valoare modalizantă, introducând şi opinia de mirare (uneori, de dezaprobare) a locutorului faţă de un eveniment deja consumat (redat în subordonată). Apare numai în cazul regenţilor care admit discurs raportat, permiţând transpunerea în vorbire indirectă a enunţurilor exclamative: *Mă mir / Mă frământă* ***cum de*** *s-a întâmplat asta., Nu ni s-a spus* ***cum de*** *s-a ajuns la acest haos.*

Alte corespondente adjectival-adverbiale ale acestuia sunt ***ce de***, ***cât de***, apărând în enunţuri exclamative transpuse „imperfect" în vorbirea indirectă, în construcţii deviante de tip indirect liber (vezi: *Mă uimeşte* ***ce de*** *lume a venit! /* ***cât de*** *mult s-a furat!*; vezi şi **I, Pronumele şi adjectivul pronominal relativ-exclamativ**).

Că să, conector neacceptat de norma sintactică literară, apare frecvent după regente care admit discurs raportat şi este rezultatul amestecului celor două tipuri de vorbiri: *că*, semnul sintactic al discursului direct legat, + *să*, transpunerea în vorbirea indirectă a unei propoziţii imperative: *Ni se spune* ***că*** *imediat* ***să*** *plecăm., Mi s-a cerut* ***că să*** *renunţ la examen.*

> ***Că să*** apare şi nelegat de discursul raportat (*S-apropia* ***că să*** *mă duc şi eu în război., apud* Vulpe 1980), reflectând, probabil, aceeaşi tendinţă de dezambiguizare a lui ***să***; vezi *supra*, **2.2.3.5**).

De, în oricare dintre apariţii, este un conector cu utilizare mult limitată în uzul actual al limbii. ***De***$_1$, conector arhaizant, neutralizează distincţia *asertiv* vs *posibil*, utilizându-se şi în contextele lui ***că***, şi în cele ale lui ***să***: *Ba la mulţi se întâmpla* ***de*** *veneau sâmbătă noaptea câte cu un picior frânt.* (I. Creangă, *Amintiri*). În limba actuală, apariţia lui este limitată la registrul popular şi la graiurile arhaizante: *Îi plăcea* ***de*** *bea., apud* Vulpe, *op. it.*

De$_2$ **şi** ***de***$_3$, echivalente semantice şi sintactice ale lui ***dacă***, primul apărând în contextele şi cu valoarea lui ***dacă***$_1$ (are ca regente verbele care admit discurs raportat, iar, ca subordonată, o propoziţie interogativă totală transpusă în vorbire indirectă: *Nu se ştie* ***de*** *vom reuşi.*), iar al doilea, ca echivalent sintactico-semantic al lui ***dacă***$_2$ (*Depinde de noi* ***de*** *vom primi proiectul.*). Construcţiile cu ***de***$_2$ şi ***de***$_3$ sunt posibile, dar frecvenţa lor este redusă.

2.2.4. *Realizări neprototipice*; *grupuri nominale-subiect cu structuri atipice*

Unele realizări ale subiectului se îndepărtează ***real*** sau ***aparent*** de la tiparele considerate canonice. Cele mai frecvente situaţii de îndepărtare de la prototip privesc ***subiectul în alt caz decât nominativul***.

2.2.4.1. O excepţie *reală* de la regula de construcţie a subiectului apare în structuri cu relative neinterogative fără antecedent, cu relative pronominale sau adjectivale, în care relativul pronominal ocupă poziţia de subiect, iar relativul adjectival, pe cea de subordonat într-un grup nominal aşezat în poziţia subiectului.

Când propoziţia relativă neinterogativă este încastrată într-o poziţie sintactică *puternic marcată* din organizarea propoziţiei matrice (a propoziţiei regente), fie o poziţie de dativ, fie una de genitiv, fie una prepoziţională, iar relativul (sau regentul lui) ocupă în subordonată funcţia de subiect, se produce obligatoriu *acomodarea* acestuia la forma cerută de regentă. Efectul, în planul organizării frastice, îl constituie împletirea regentei cu subordonata, iar, în planul organizării relativei, apariţia subiectului în alt caz decât nominativul (vezi **Construcţii cu propoziţii relative, 3.3.2; Imbricarea, 1.1.1**).

Acest subiect se exprimă printr-un pronume relativ (variabil sau invariabil) sau printr-un nominal având ca subordonat un adjectiv relativ. Vezi exemple ca:

(a) *Dau* (***ori***)***cui*** *cere., Sufletul nu ţi-l da decât* ***cui*** *îţi dă sufletul lui.* (N. Iorga, *Cugetări*),

(b) *Cunosc* ***pe cine*** *a intrat.*,

(c) *Mă gândesc* ***la ce*** *va urma., Depinde* ***de ce*** *se va întâmpla., Se bizuie* ***pe ce*** *s-a demonstrat., Caută* ***la cine*** *te prețuiește cât de curată e inima.* (N. Iorga, *ibid.*), *Certându-te* ***cu cine*** *are dreptate, poți numai să pari prost sau mișel.* (N. Iorga, *ibid.*),

(d) *Dorința* (***ori***)***cui*** *învață este să reușească., Lumea nu e* ***a cui*** *o străbate cu piciorul, ci* ***a cui*** *o înțelege cu gândul.* (N. Iorga, *ibid.*),

(e) *Efectul* ***a ceea ce*** *s-a făcut este grav.*,

(f) *Dacă e însemnat Asachi, dacă merită recunoștința noastră și* ***a câtor*** *generații românești se vor succeda, e pentru întreaga lui activitate de îndrumător cultural.*,

(g) *Mă ținea la curent* ***cu ce***$_i$ *credea el că ar trebui să se întâmple* (e_i). *Intraseră pe mâna* ***cui***$_i$ *trebuia* [să intre (e_i).] (M. Cărtărescu, *Orbitor*).

În (a), relativa se „încastrează" în poziția complementului indirect din regentă, poziție puternic marcată, cerând cazul *dativ*. În (b), relativa se include în poziția complementului direct din regentă, poziție cerând prepoziția *pe*, dată fiind calitatea persònală și individualizată a nominalului la care trimite pronumele. În (c), „încastrarea" subordonatei are loc în poziții prepoziționale, regentele verbale având regim prepozițional și impunând o anumită prepoziție (*la, de, pe, la, cu*). În (d), (e), relativa se „încastrează" într-o poziție de genitiv (*dorința* ***oricui****, efectele* ***acesteia***), cu deosebirea că, în (d), relația de genitiv se exprimă sintetic (cazual: *dorința oricui*), în timp ce în (e), dată fiind calitatea invariabilă a pronumelui relativ (*ceea ce*), relația se exprimă analitic, cu ajutorul prepoziției *a* care cere acuzativul (*efectul a ceea ce*). În (f), relativa se „încastrează" în poziția unui genitiv (*recunoștința noastră și* ***a generațiilor***), iar grupul subiectului din relativă (*câte generații*) include un adjectiv relativ, care, ca termen subordonat, preia marca de caz (*a câtor generații*).

În (g), o structură sintactică amplă (cu mai multe propoziții), relativa „se încastrează" într-o poziție puternic marcată (vezi construcția prepozițională *mă ținea la curent* ***cu ceva***), relativul îndeplinind funcția de subiect nu în prima propoziție relativă, ci într-o propoziție aflată la un nivel inferior de subordonare (*să se întâmple* [ceva]). Al doilea exemplu este asemănător (*intraseră pe mâna* ***cuiva***), cu deosebirea că structura încastrată este eliptică, lipsind subordonata acesteia, care se poate deduce însă contextual (*cine trebuia* [**să intre**]).

2.2.4.2. Un alt tip de construcții care încalcă regula cazului apare în structurile cu *subiect partitiv*, reprezentate de subiecte substantivale și pronominale precedate de prepozițiile partitive *de, dintre, din*:

Au câștigat ***Ø de-ai*** *noștri., Au lipsit* ***Ø de-ai*** *lui Moromete., Au căzut și* ***Ø de-ai*** *lui Sadam, și* ***Ø din coaliție.****, Au murit și* ***Ø dintre ei.***

În unele citiri, construcția cu *de* (+ demonstrativ de depărtare: *de aceia*), cu aceeași interpretare sintactică, pierde valoarea partitivă, dobândind sens calificativ-comparativ: *Sunt* ***și de aceia*** [unii de felul acelora] *cari cred că albina cea mai harnică va fi aceea* [...]. (N. Iorga, *Cugetări*).

Prepozițiile *de, dintre, din* impun cazul acuzativ numelui pe care îl introduc. O relație *anaforică specială*, curentă în cazul grupurilor nominale partitive,

permite, în această structură eliptică, recuperarea (sintactică și semantică) a centrului de grup neexprimat.

2.2.4.3. Unele grupuri nominale din poziția subiectului au structuri atipice, fiind posibil generatoare de confuzii. Se includ aici construcții precum:

(a) *Cartea*$_1$ *mea este încă nouă,*[***a***$_1$ *colegului*] *s-a rupt.*,

(b) *Au plecat* [***douăzeci și doi de***] ***elevi.***,

(c) [***Cât de***] ***mulți*** *lipseau!,* [***Destul de***] ***puțini*** *mă înțelegeau.*,

(d) *O* [***astfel de***] ***situație*** *nu apare frecvent., Au venit* [***fel de fel de***] ***oameni.***,

(e) *Au plecat* [***peste zece***] *din unitate., Au venit* [***la oameni***]*!*

În exemplul (a), componentul ***a*** din grupul nominal *a colegului* are toate caracteristicile anaforelor pronominale, funcționând ca pronume semiindependent (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal demonstrativ, 2.3.2**). Grupul nominal alcătuit din [centru pronominal ***a*** + substantiv în genitiv] ocupă poziția subiectului, dar centrul de grup apare în nominativ.

În exemplele (b)–(d), prepoziția ***de*** nu se grupează cu nominalul următor și nu impune acestuia restricție de caz. Nominalul substantival (în (b), (d)) sau pronominal (în (c)), precedat de un numeral cardinal „complex" (în (b)), de un adjectiv anaforic invariabil sau de o locuțiune adjectivală (în (d)) și de structuri de gradare, exclamative și neexclamative (în (c)), își păstrează caracteristica sintactică a unui subiect prototipic, fiind în cazul nominativ. În (e), numeralul-substitut (în cazul nominativ: *zece*) și substantivul-centru (*oameni*) sunt precedate de forme cu utilizare specială (*peste, la*), care, prin natura lor suprimabilă și prin valoarea cantitativ-nedefinită, se îndepărtează de statutul prepozițional (vezi **I, Prepoziția, 4.6**).

3. TIPURI DE SUBIECT

O primă clasificare a subiectului privește distincția *subiect* ***exprimat*** (sau ***lexicalizat***) și *subiect* ***neexprimat*** (sau ***nelexicalizat***).

3.1. Subiectul exprimat

Denumirea ***subiect exprimat*** (***lexicalizat***) acoperă subiectul actualizat în propoziție, poziția de subiect fiind ocupată / saturată de un cuvânt / grup observabil prin corpul său fonetic, indiferent că se exprimă printr-un nominal, o formă verbală nepersonală sau o propoziție. *Subiectul exprimat* poate fi: ***simplu***, ***multiplu*** sau ***dublu exprimat***.

3.1.1. ***Subiectul simplu*** constituie exprimarea curentă a subiectului, printr-un *unic component* așezat în poziția subiect:

Ion *aleargă., El este foarte obosit., Nu-i ușor* ***a alerga*** */ ~* ***de alergat*** *zilnic sute de metri., Ajungând* ***Ion*** *acasă,* ***părinții*** *l-au pus la treabă.*

Simple sunt și subiectele din următoarele propoziții nominale: ***Ploaie.***, ***Frig.***, ***Vânt.*** (vezi *infra*, **6.3**).

Este tot *simplu* și subiectul precedat de unul sau mai multe semiadverbe, printre care și semiadverbul de negație ***nu*** sau cel negativ ***nici***: ***Numai Ion*** *este vinovat.,* ***Și Ion*** *este vinovat.,* ***Chiar și Ion*** *este vulnerabil.,* ***Nu Ion*** *trebuie pedepsit, ci instigatorii lui.,* ***Nici Ion*** *n-a reușit.*; pentru negația subiectului, vezi **Negația**; **2.2.4, 2.3**; vezi și *infra*, **5.5.2.2**.

Ataşarea semiadverbelor, declanşatoare de presupoziţii (*Numai Ion este vinovat.* „există măcar o bănuială de vinovăţie asupra altuia"; ***Şi Ion a reuşit.*** „există măcar un individ, altul decât Ion, care a reuşit"; ***Nici Petru** n-a reuşit.* „există cel puţin unul, altul decât Petru, care n-a reuşit"), modifică informaţia semantică a ansamblului propoziţional, deşi, sub aspect sintactic, nu modifică organizarea propoziţiei. Este motivul pentru care semiadverbele se grupează sintactic cu nominalul-centru, care, în exemplele comentate, ocupă poziţia de subiect.

3.1.2. *Subiectul multiplu* este *obligatoriu exprimat* şi include, în poziţia de subiect, două sau mai multe componente raportate la acelaşi centru verbal (formă personală sau nepersonală) şi aflate în raport de coordonare copulativă sau disjunctivă. Tipul de coordonare nu influenţează calitatea de subiect, dar are consecinţe asupra acordului cu verbul-predicat (vezi **Acordul dintre subiect şi predicat, 4.1**):

***Ion, Gheorghe şi Maria au reuşit** la examen., La examen **va reuşi sau Ion, sau Gheorghe.**, Odată **directorul şi inspectorul** plecaţi, s-a instalat vacarmul.*

Multiple pot fi şi subiecte din enunţuri nominale: *Astăzi, **ploaie şi frig.***

O situaţie specială au conjuncţiile adversative şi cele concluzive, care, chiar şi în absenţa verbului, presupun coordonare între propoziţii (*Astăzi, soare, dar vânt., Nu Ion, ci Gheorghe a câştigat., Astăzi e soare, deci lumină.*). Reflexul interpretativ îl constituie trecerea din planul coordonării a două subiecte, în cel al coordonării de propoziţii (vezi şi **Predicatul, 2.1.3.4**).

În româna actuală, se extinde o construcţie hibridă de subiect multiplu (***Dan şi cu Dana** au plecat la teatru., **Dan şi cu mine** plecăm la teatru.*), în care grupul de relatori ***şi cu*** are regim prepoziţional, impunând celui de al doilea nominal o restricţie cazuală de acuzativ (vezi forma pronominală *mine*), dar acordul se face după canoanele subiectului multiplu, cu verbul la plural (vezi *au plecat, plecăm*); vezi şi **Acordul dintre subiect şi predicat, 4.1.1**. Uşor de explicat (prin interferenţa construcţiei prototipice, în care ***şi*** funcţionează conjuncţional copulativ – ***Dan şi Dana** au plecat.* –, cu o construcţie cu subiect simplu şi un circumstanţial sociativ, în care ***cu*** funcţionază prepoziţional – *Dan a plecat **cu Dana.**, Dan **cu Dana** a plecat., nu **cu Ioana.***), construcţia nou creată este însă greu de interpretat gramatical, fiind deviantă din punctul de vedere al canoanelor generale de construcţie a subiectului multiplu (pentru analiza grupului ***şi cu***, vezi şi **I, Conjuncţia, 2.3.2).**

3.1.3. *Subiectul dublu exprimat* este un subiect alcătuit din două componente raportate la acelaşi verb, dintre care unul este referenţial, iar celălalt obligatoriu anaforic (pronominal, dar şi anaforă lexicală), anaforicul procurându-şi referinţa de la subiectul plin referenţial. Se disting patru tipare sintactice cu subiect dublu exprimat, diferenţiate ca topică şi structură, ca efect discursiv şi registru stilistic:

(a) *Vine **ea iarna.**, Te căptuşeşte **ea mătuşa** Mărioara., Te prinde **el tata.**, A veni **ea şi vremea** aceea.* (I. Creangă, *Amintiri*), *Bate **el Ivan** în poartă cât poate, dar au prins **ei acum dracii** la minte.* (I. Creangă, *Ivan Turbincă*), *Citiră **ei popii** acolo una alta.* (*apud* Ulrich 1985), *Ştie **el avocatul** cum să te sucească.* (*ibid.*);

(b) *Amu **voinicul** meu face **el** ce face., **Tânărul împărat** o mers **el** cât a fi mers.* (*apud* Ulrich 1985);

(b') ***Profesorul**$_i$ este şi **el**$_i$ om., **Studenţii**$_i$ au şi **ei**$_i$ drepturile lor., **Experienţele**$_i$ ulterioare m-au învăţat şi **ele**$_i$ să nu mă păcălesc pe mine însumi.* (M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*);

(b") ***Ø**$_i$ Ajung şi **eu**$_i$ acolo., **Ø**$_i$ Venim şi **noi**$_i$ la petrecere., Dacă şi guvernul României ne respectă,* [îl] *respectăm şi **noi**.* (IVLRA), *Mai ştiu ce să zic **Ø**$_i$ şi **eu**$_i$?* (*ibid.*);

(c) [***Profesorul de română***]$_i$, *despre care m-ai auzit adesea pomenind, **acela**$_i$ e omul care uneşte talentul cu moralitatea.*;

(d) [***Că este încăpăţânat***]$_k$ ***asta**$_i$ / **faptul**$_i$ nu este o noutate pentru mine.*, [***Dacă însă Don Quijote merită nu numai admiraţia noastră, dar este vrednic şi de lancea satirică a creatorului său***]$_k$ ***lucrul**$_i$ provine din aceea că iubirea lui nu este pusă în serviciul realităţii just percepute.* (T. Vianu, *Literatura universală*);

(d') [***Că aţi protestat***]$_k$ ***faptul**$_i$ este şi **el**$_i$ condamnabil.*

Tiparul (a) este popular, conţinând obligatoriu un pronume personal anaforic de persoana a 3-a, adiacent verbului în postpunere şi urmat de sursa referenţială substantivală. Verbul primeşte un accent frastic puternic (vezi **Organizarea prozodică a enunţului, 2.1.1**). Între pronume şi sursa referenţială se pot intercala adverbe sau semiadverbe (***şi vremea, acum dracii***). Construcţia introduce, adesea, acte suplimentare de limbaj: de „ameninţare", de „uimire". Apoziţională la origine, rolul substantivului fiind de dezambiguizare a unei anafore pronominale, structura sintactico-semantică a construcţiei se opacizează în momentul în care apare o necoincidenţă între genul pronumelui şi al suportului său referenţial: *A pleca **el** **mama** de-acasă., Are să-l certe **el preoteasa** pe popă.* (*apud* Iordan 1975), *Mi-a veni **el apa** la moară., Trece **el** aşa **o vreme**.* (*apud* Ulrich 1985).

Tiparul (b) este emfatic, fiind utilizat în registre variate ale limbii. Efectul de insistenţă se obţine prin reluarea anaforică, printr-un pronume personal, a substantivului-subiect. În (b') sunt prezente două mărci de emfază: reluarea postverbală obligatorie a nominalului-subiect printr-un pronominal anaforic şi asocierea acestuia cu un semiadverb de insistenţă (***şi el, chiar el***). Varianta (b") apare în condiţiile în care subiectul propriu-zis este nelexicalizat, inclus sau subînţeles (vezi *infra*, **3.2.1, 3.2.2**).

Tiparul (c) cuprinde o sursă referenţială, reluată, la distanţă, după intercalarea uneia sau a mai multor propoziţii, de un pronume demonstrativ anaforic (***acela***).

Tiparul (d) este de tip cult, cuprinzând o sursă referenţială propoziţională, reluată în regentă fie printr-o anaforă pronominală (***asta***), fie prin una lexicală (substantivele ***faptul, lucrul***), prima aparţinând pronumelui demonstrativ feminin cu valoare neutră, iar a doua unor substantive generice, vag referenţiale, decodabile numai prin antecedentul propoziţional. Sunt construcţii cu rol emfatic, ca marcă de emfază intervenind, în afara dublării, inversiunea subiectivei. Sunt, în acelaşi timp, de la un context la altul, fie tipare de emfază pentru poziţia de subiect, fie tipare de tematizare forte; una dintre construcţii (cea fals condiţională: ***Dacă..., asta / aceasta...***) se specializează pentru o tematizare forte interfrazală (vezi **Organizarea tematică a enunţului**; vezi şi *infra*, **3.1.2.2**).

Tiparul (d') apare din combinarea tiparelor (b') şi (d), efectul emfatic fiind mai puternic decât al fiecăruia în parte.

Atașarea semiadverbelor, declanșatoare de presupoziții (***Numai Ion** este vinovat.* „există măcar o bănuială de vinovăție asupra altuia"; ***Și Ion a** reușit.* „există măcar un individ, altul decât Ion, care a reușit"; ***Nici Petru** n-a reușit.* „există cel puțin unul, altul decât Petru, care n-a reușit"), modifică informația semantică a ansamblului propozițional, deși, sub aspect sintactic, nu modifică organizarea propoziției. Este motivul pentru care semiadverbele se grupează sintactic cu nominalul-centru, care, în exemplele comentate, ocupă poziția de subiect.

3.1.2. ***Subiectul multiplu*** este *obligatoriu exprimat* și include, în poziția de subiect, două sau mai multe componente raportate la același centru verbal (formă personală sau nepersonală) și aflate în raport de coordonare copulativă sau disjunctivă. Tipul de coordonare nu influențează calitatea de subiect, dar are consecințe asupra acordului cu verbul-predicat (vezi **Acordul dintre subiect și predicat, 4.1**):

***Ion, Gheorghe și Maria au reușit** la examen., La examen **va reuși sau Ion, sau Gheorghe**., Odată **directorul și inspectorul** plecați, s-a instalat vacarmul.*

Multiple pot fi și subiecte din enunțuri nominale: *Astăzi, **ploaie și frig.***

O situație specială au conjuncțiile adversative și cele concluzive, care, chiar și în absența verbului, presupun coordonare între propoziții (*Astăzi, soare, dar vânt., Nu Ion, ci Gheorghe a câștigat., Astăzi e soare, deci lumină.*). Reflexul interpretativ îl constituie trecerea din planul coordonării a două subiecte, în cel al coordonării de propoziții (vezi și **Predicatul, 2.1.3.4**).

În româna actuală, se extinde o construcție hibridă de subiect multiplu (***Dan și cu Dana** au plecat la teatru., **Dan și cu mine** plecăm la teatru.*), în care grupul de relatori ***și cu*** are regim prepozițional, impunând celui de al doilea nominal o restricție cazuală de acuzativ (vezi forma pronominală *mine*), dar acordul se face după canoanele subiectului multiplu, cu verbul la plural (vezi *au plecat, plecăm*); vezi și **Acordul dintre subiect și predicat, 4.1.1**. Ușor de explicat (prin interferența construcției prototipice, în care ***și*** funcționează conjuncțional copulativ – ***Dan și Dana** au plecat.* –, cu o construcție cu subiect simplu și un circumstanțial sociativ, în care ***cu*** funcționează prepozițional – *Dan a plecat **cu Dana**., Dan **cu Dana** a plecat., nu **cu Ioana**.*), construcția nou creată este însă greu de interpretat gramatical, fiind deviantă din punctul de vedere al canoanelor generale de construcție a subiectului multiplu (pentru analiza grupului ***și cu***, vezi și **I, Conjuncția, 2.3.2).**

3.1.3. ***Subiectul dublu exprimat*** este un subiect alcătuit din două componente raportate la același verb, dintre care unul este referențial, iar celălalt obligatoriu anaforic (pronominal, dar și anaforă lexicală), anaforicul procurându-și referința de la subiectul plin referențial. Se disting patru tipare sintactice cu subiect dublu exprimat, diferențiate ca topică și structură, ca efect discursiv și registru stilistic:

(a) *Vine **ea iarna**., Te căptușește **ea mătușa** Mărioara., Te prinde **el tata**., A veni **ea și vremea** aceea.* (I. Creangă, *Amintiri*), *Bate **el Ivan** în poartă cât poate, dar au prins **ei acum dracii** la minte.* (I. Creangă, *Ivan Turbincă*), *Citiră **ei popii** acolo una alta.* (*apud* Ulrich 1985), *Știe **el avocatul** cum să te sucească.* (*ibid.*);

(b) *Amu **voinicul** meu face **el** ce face., **Tânărul împărat** o mers **el** cât a fi mers.* (*apud* Ulrich 1985);

(b') ***Profesorul**$_i$ este **și el**$_i$ om., **Studenții**$_i$ au **și ei**$_i$ drepturile lor., **Experiențele**$_i$ ulterioare m-au învățat **și ele**$_i$ să nu mă păcălesc pe mine însumi.* (M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*);

(b") ***Ø**$_i$ Ajung **și eu**$_i$ acolo., **Ø**$_i$ Venim **și noi**$_i$ la petrecere., Dacă și guvernul României ne respectă,* [îl] *respectăm **și noi**.* (IVLRA), *Mai știu ce să zic **Ø**$_i$ **și eu**$_i$?* (*ibid.*);

(c) [***Profesorul de română***]$_k$ *despre care m-ai auzit adesea pomenind, **acela**$_i$ e omul care unește talentul cu moralitatea.*;

(d) [***Că este încăpățânat***]$_k$ ***asta**$_i$ / **faptul**$_i$ nu este o noutate pentru mine.*, [***Dacă însă Don Quijote merită nu numai admirația noastră, dar este vrednic și de lancea satirică a creatorului său***]$_k$ ***lucrul**$_i$ provine din aceea că iubirea lui nu este pusă în serviciul realității just percepute.* (T. Vianu, *Literatura universală*);

(d') [***Că ați protestat***]$_k$ ***faptul**$_i$ este **și el**$_i$ condamnabil.*

Tiparul (a) este popular, conținând obligatoriu un pronume personal anaforic de persoana a 3-a, adiacent verbului în postpunere și urmat de sursa referențială substantivală. Verbul primește un accent frastic puternic (vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 2.1.1**). Între pronume și sursa referențială se pot intercala adverbe sau semiadverbe (***și vremea, acum dracii***). Construcția introduce, adesea, acte suplimentare de limbaj: de „amenințare", de „uimire". Apozițională la origine, rolul substantivului fiind de dezambiguizare a unei anafore pronominale, structura sintactico-semantică a construcției se opacizează în momentul în care apare o necoincidență între genul pronumelui și al suportului său referențial: *A pleca **el mama** de-acasă., Are să-l certe **el preoteasa** pe popă.* (*apud* Iordan 1975), *Mi-a veni **el apa** la moară., Trece **el așa o vreme**.* (*apud* Ulrich 1985).

Tiparul (b) este emfatic, fiind utilizat în registre variate ale limbii. Efectul de insistență se obține prin reluarea anaforică, printr-un pronume personal, a substantivului-subiect. În (b') sunt prezente două mărci de emfază: reluarea postverbală obligatorie a nominalului-subiect printr-un pronominal anaforic și asocierea acestuia cu un semiadverb de insistență (***și el, chiar el***). Varianta (b") apare în condițiile în care subiectul propriu-zis este nelexicalizat, inclus sau subînțeles (vezi *infra*, **3.2.1, 3.2.2**).

Tiparul (c) cuprinde o sursă referențială, reluată, la distanță, după intercalarea uneia sau a mai multor propoziții, de un pronume demonstrativ anaforic (***acela***).

Tiparul (d) este de tip cult, cuprinzând o sursă referențială propozițională, reluată în regentă fie printr-o anaforă pronominală (***asta***), fie prin una lexicală (substantivele ***faptul, lucrul***), prima aparținând pronumelui demonstrativ feminin cu valoare neutră, iar a doua unor substantive generice, vag referențiale, decodabile numai prin antecedentul propozițional. Sunt construcții cu rol emfatic, ca marcă de emfază intervenind, în afara dublării, inversiunea subiectivei. Sunt, în același timp, de la un context la altul, fie tipare de emfază pentru poziția de subiect, fie tipare de tematizare forte; una dintre construcții (cea fals condițională: ***Dacă...**, **asta** / **aceasta***...) se specializează pentru o tematizare forte interfrazală (vezi **Organizarea tematică a enunțului**; vezi și *infra*, **3.1.2.2**).

Tiparul (d') apare din combinarea tiparelor (b') și (d), efectul emfatic fiind mai puternic decât al fiecăruia în parte.

În raport cu dublarea complementului direct sau indirect (vezi **Complementul direct, 3.1.2; Complementul indirect, 3.3**), fenomene gramaticalizate cu reguli stricte de natură sintactică (reguli de dublare obligatorie, alături de altele de neacceptare a dublării sau de dublare facultativă) şi semantică (rolul individualizant al dublării), ***dublarea subiectului*** este, în orice apariţie, facultativă şi strict limitată ca uz, fie restrângându-se la câteva construcţii aproape fixe (este cazul construcţiei a), fie plasându-se în domeniul stilisticului, ca tip de construcţii cu rol emfatic, şi al pragmaticului, ca structuri de tematizare forte a poziţiei subiect.

3.2. Subiectul neexprimat

Clasa *subiectului neexprimat* cuprinde mai multe subtipuri: *inclus, subînţeles, nedeterminat* şi *vag determinat.*

3.2.1. *Subiectul inclus*, construcţie frecventă şi caracteristică limbii române, reprezintă tipul de subiect omis la persoanele 1, 2, 4, 5, a cărui informaţie de persoană se recuperează contextual, din forma flexionară a verbului, verbul preluând, prin acord, informaţia de număr şi de persoană a subiectului. Odată obţinută informaţia de persoană, recuperarea sursei referenţiale se obţine deictic, din contextul situaţional (vezi **Deixis, 4.1**).

3.2.1.1. *Recuperarea informaţiei referenţiale* este *totală* sau *parţială*, în funcţie de persoana subiectului şi de valoarea specială a acesteia, dar şi în funcţie de forma verbului.

– Dacă verbul apare la o formă nepersonală, recuperarea *contextuală* a persoanei este blocată, contextul verbal neoferind informaţiile necesare. Recuperarea informaţiei se transferă asupra contextului mai larg, situaţional sau textual, sau este imperfectă, rămânând, în anumite limite, ambiguă; vezi construcţii ca:

Odată plecat Ø [cine? eu sau altcineva?], *am început să respir liniştit.*;

Ajungând Ø la facultate [cine? eu sau altcineva?], *s-a pornit ploaia.*

În cazul infinitivului şi al gerunziului, care păstrează cliticele pronominale, persoana subiectului absent poate fi recuperată prin anafora gramaticală reflexivă, asociată obligatoriu verbului la infinitiv sau la gerunziu: *A-ţi căuta îngerul e a căuta chipul auroral.* (A. Pleşu, *Despre îngeri*); *Ajutându-ţi semenii, te simţi mai aproape de Dumnezeu.*

– În cazul persoanelor 4 şi 5, dată fiind semantica specială a acestor persoane, care permite mai multe interpretări (*noi =„eu"+„tu", „eu"+„voi", „eu"+„el / ea / ei / ele"*; *voi =„tu"+„tu", „tu"+„el / ea / ei / ele"*), sarcina dezambiguizării revine, şi aici, contextului situaţional sau larg textual.

– Şi pentru persoanele 1 şi 2, dată fiind omonimia unora dintre formele verbale (1 = 2, *tai, sui, continui, contribui*; 1 = 4, *am suit, suiam*), sarcina dezambiguizării se transferă de la contextul verbal la cel situaţional sau textual.

– În cazul persoanelor 2 şi 4, având în vedere valoarea specială a acestora, care, de la o apariţie la alta, pot primi lecţiune deictică sau generică, recuperarea informaţiei nu se obţine integral din forma verbului, specificarea tipului de citire şi, implicit, a referentului sau a clasei de referenţi revenind în exclusivitate cadrului general discursiv.

– Singura situaţie în care identitatea subiectului este recuperată integral este cea a subiectului de persoana 1, dacă acesta apare în relaţie cu forme verbale neambigue (tipul: *aflu, voi reuşi, am să cânt, aş cânta*).

3.2.1.2. *Exprimarea subiectelor de persoana 1, 2, 4, 5* dobândeşte valori speciale, fie de emfază, fie de reliefare a unor sensuri speciale (sublinierea unicităţii referentului, insistenţa asupra opiniei personale, delimitarea sau opoziţia faţă de altă / alte persoane); vezi construcţii ca:

(a) ***Numai tu singur*** *eşti în stare să convingi asistenţa.*, ***nici noi*** *nu ştiam de ele.* (IVLRA),

(b) ***eu, eu cred*** *că nu punem, nu, nimeni nu poate să pună o condiţie* (*ibid*)., ***io am părerea mea*** *în legătură cu treaba asta* (*ibid.*), *adică* ***zic io după mine*** (*ibid.*),

(c) *Greşesc* ***şi eu****, greşeşti* ***şi tu****.* (*ibid.*),

(d) *Am să-ţi arăt care sunt rezultatele. Restul, că* ***tu*** *acuma ai adus un cantonament şi* ***eu*** *nu l-am adus, e treaba ta.* (*ibid.*),

(e) ***Tu, şi nu Ion*** *ai făcut asta.*,

(f) *Mergem să-l ajutăm* ***sau eu, sau tu.***,

(g) ***Ba eu, ba tu*** *făceam câte o năzbâtie.*,

(h) ***– Tu*** *eşti?* ***– Eu. / – Eu*** *sunt.*

În (a), (c), se obţine *insistenţa* asupra subiectului de persoana 1 sau a 2-a, efect marcat şi prin asociere cu alte mijloace de insistenţă: fie asocierea cu un semiadverb specializat (*şi*), fie asociere cu semiadverbul *numai* şi cu adjectivul *singur*, ambele cu rolul de specificare a unicităţii referentului. În (b), se insistă asupra opiniei personale prin combinarea cu verbe de opinie (*cred, am părerea mea*) sau construcţii prepoziţionale de opinie (*după mine*). Printre caracteristicile comunicării orale, se menţionează frecvent prezenţa unei sintaxe egocentrice, orientate puternic spre locutor, al cărei efect îl constituie exprimarea curentă a pronumelui-subiect de persoana 1 (vezi **Limba română vorbită, 3.7.1.1**). În (d), lexicalizarea când a persoanei 1, când a persoanei a 2-a are ca efect punerea în opoziţie a celor doi referenţi. În (e), (f), (g), valorile semantice speciale (opoziţie, excludere, alternare), conţinute în tipul de coordonare, nu se pot obţine decât prin exprimarea deicticelor pronominale-subiecte. În (h), la întrebarea de identificare *Tu eşti?*, nu se poate răspunde prin **Sunt*, ci numai prin ***Eu. / Eu*** *sunt.*, căci răspunsul trebuie să includă confirmarea / infirmarea elementului rematic; or, în varianta de confirmare, prezenţa lui ***eu*** este obligatorie (vezi şi **Afirmaţia, 3.1.1**).

3.2.2. *Subiectul subînţeles* este subiectul neexprimat corespunzător unui predicat de persoanele a 3-a şi a 6-a, subiect a cărui recuperare semantică este *integrală* şi se obţine în exclusivitate *anaforic*, prin trimitere la o sursă referenţială exprimată anterior. În raport cu subiectul inclus, a cărui identificare referenţială este deictică, în cazul subiectului subînţeles, identificarea este anaforică. Subiectul subînţeles este forma cea mai caracteristică de *anaforă zero* (vezi **Anafora, 5.1**).

3.2.2.1. Uneori, subînţelegerea subiectului este impusă obligatoriu sintactic, prin fenomenul de *control al subiectului* din subordonată sau al subiectului formelor verbale nepersonale de către unul dintre componentele nominale ale regentei / regentului, cu care subiectul controlat este obligatoriu coreferenţial. În ipostaza de „controlor" pot să apară:

– un subiect al regentei (sau al regentului formei verbale nepersonale): *Ion$_i$ începe* [*să învețe* (Ø$_i$)]., *Ion$_i$ poate* [*să învețe* (Ø$_i$)]., *Ion$_i$ are* [*de învățat* (Ø$_i$)]., *Ion$_i$ binevoiește / catadicsește* [*să răspundă* (Ø$_i$)]., *Ion$_i$ se apucă* [*de învățat* (Ø$_i$)]., *Ion$_i$ se pune* [*pe plâns* (Ø$_i$)]., *Ușa$_i$ stă* [*să cadă* (Ø$_i$)]., *Copilul$_i$ dă* [*să se ridice* (Ø$_i$)].;

– un obiect indirect al regentei (sau al regentului formei verbale nepersonale): *Îmi$_i$ vine* [*să plâng* (Ø$_i$)]., *Îmi$_i$ este greu* [*să plec* (Ø$_i$)]., *Îmi$_i$ este greu* [*de acceptat* (Ø$_i$) *situația.*], *Îmi$_i$ rămâne* [*de repetat* (Ø$_i$)].;

– un obiect direct al regentei (sau al regentului formei verbale nepersonale): *Părinții l$_i$-au făcut pe copil$_i$* [*să renunțe* (Ø$_i$)]., *L$_i$-au sfătuit pe copil$_i$* [*să renunțe* (Ø$_i$)]., *L$_i$-au lăsat pe Ion$_i$* [*să plece* (Ø$_i$)]., *L$_i$-au pus pe Ion$_i$* [*să slăbească* (Ø$_i$)]., *L$_i$-au lăsat pe copil$_i$* [*să plângă* (Ø$_i$) / *a plânge* (Ø$_i$) / *plângând* (Ø$_i$)].

Toate construcțiile cu subiect controlat, a căror caracteristică este determinarea sintactică (obligatorie) a identității referențiale a două nominale (din regentă și din subordonată), prezintă un grad înalt al ***coeziunii sintactico-semantice*** în cadrul grupului [Verb + Verb], coeziune frecventă în cazul unor regenți aspectuali, modali sau cauzativi (vezi: *Ion începe să învețe., Copilul se apucă de învățat., Ion se pune pe plâns., Mama dă să plece., Îmi vine să plâng., M-au făcut să plâng.*). Controlul subiectului, alături de alte trăsături, poate constitui un argument în acceptarea unor grupuri semantico-pragmatice neanalizabile (vezi **Predicatul, 2.2.3**).

3.2.2.2. În construcția unui text, ca efect al *continuității tematice*, subiectul poate fi omis pe parcursul mai multor propoziții / enunțuri învecinate, el reapărând ca lexicalizat numai în cazurile de schimbare referențială a acestuia. În evoluția textuală, subiectul subînțeles își modifică referenții, extinzându-i, restrângându-i, grupându-i, după cum predicațiile privesc numai unul dintre referenții tematici anunțați anterior sau îi privesc pe mai mulți, combinați cu toții sau parțial, fiind necesară o operație permanentă de raportare a noii predicații la fondul tematic comun:

Tăticaș și fetele$_j$ ieșiră din cârciumă la cinci după-masă și-o luară (Ø$_{ij}$) *pe jos, pe Mihai Bravu, se-încâlciră* (Ø$_{ij}$) *în mahalale singuratice* [...] *până ajunseră* (Ø$_{ij}$) *la casa Rădiței, unde au înnoptat* (Ø$_{ij}$). *Nenea$_k$, Florea$_k$, era pe frontul rusesc și Rădița$_m$, mică negustorească$_m$ cu o prăvălie* [...], *rămăsese singură* (Ø$_m$), *înfricoșată* (Ø$_m$), *plângând* (Ø$_m$) *nopți după nopți, iar ziua așteptând* (Ø$_m$) *de dimineață până seara să primească* (Ø$_m$) *de pe front vestea morții bărbatului ei$_m$. Ascultară* (Ø$_{i,j,m}$) *împreună, dar nu-nțeleseră* (Ø$_{i,j,m}$) *nimic din emisiunile de propagandă.* (M. Cărtărescu, *Orbitor*).

3.2.3. *Subiectul nedeterminat* este un subiect nelexicalizat (omis) corespunzător unui verb de persoana a 3-a, mai rar, a 6-a, omisiune fără nicio modificare a restului propoziției (apărând în construcții active, și nu în construcții pasive, pasiv-reflexive sau impersonale):

(a) *cele ce* ***spune*** *în cărți* (I. Creangă, *Amintiri*),
Scrie *în ziare.*,
– Sunt curios și io ce ***scrie****-n contractu acela.* (IVLRA),
Au făcut *solduri.*,
Au mărit *taxele.*,
Bate / Sună *la ușă.*,

*– Eu am sunat la Panasonic. / – Așa. / – Și mi-****a spus*** *că* ***au*** *în stoc* [...] *reportofonul acela mic.* (IVLRA).

(b) *– De ce te porți așa? / – Mă* ***privește*** √.,
– Cum îți ***merge*** √*?! –*√ ***Merge, merge****, n-am de ce să mă plâng.*,
O.K.! Dacă ***e*** √*, îți mai dau eu un telefon după aceea.* (IVLRA),
Iar abia când cere Magdalenei să-i cânte ceva și ea începe, [...] *Bach sfârșește cu adevărat.* √ ***E*** *greutatea despărțirii de somnul vieții.* (C. Noica, *Jurnal filozofic*),
*– Nu, deocamdată stau tot în cămin. / – A, lasă că-****i mai bine*** √*, într-un fel* [...]. *Lasă că deocamdată e bine că* √ ***te costă*** *mai puțin. Nu?* (IVLRA).

Spre deosebire de *subiectul subînțeles*, în care recuperarea referențială este *totală*, în cazul *subiectului nedeterminat*, suprimarea are loc în condițiile nedeterminării, adică ale nerecuperării (totale sau parțiale) a informației referențiale, singura informație procurată prin intermediul verbului este cea privitoare la persoana subiectului (a 3-a sau a 6-a) sau la faptul că subiectul satisface același context ca și subiectele pronominale de persoana a 3-a / a 6-a (aparține claselor substantiv, pronume, numeral-substitut).

Nedeterminarea subiectului este posibilă pentru orice tip de verb, atât pentru verbe agentive, cu subiecte animate (a), cât și pentru verbe nonagentive, cu subiecte nonanimate sau propoziționale (b). Nedeterminarea subiectului personal se asociază cu forma de singular sau de plural a verbului-predicat, variație apărând uneori în cadrul aceluiași enunț (vezi: *Mi-****a spus*** *că* ***au în stoc***.). Nedeterminarea subiectului nonpersonal sau propozițional se asociază numai cu forma de singular a verbului.

3.2.3.1. Nedeterminarea poate fi *intenționată*, când locutorul, dintr-un motiv sau altul, nu dorește sau nu face efortul de a indica persoana / cauza care a declanșat / declanșează acțiunea / evenimentul; vezi *infra*, (c). Situației îi corespunde, în anumite cazuri, utilizarea demonstrativului nedefinit *ăștia / ăia* (vezi *infra*, (d), unde apare variația subiect omis vs subiect lexicalizat prin demonstrativul nedefinit *ăștia*).

(c) *– Nu vezi că* ***mă evită*** √*? / – Cine? / – Ei, știi tu!*,

(d) *– Da, stresu ăsta, viața asta zbuciumată, bolile astea, alimentația asta, ce mâncăm noi, toate porcăriile, că* ***spun ăștia*** *acuma* ***au spus****, știi, de E-uri.* (IVLRA).

Nedeterminarea poate fi provocată de *un anume context discursiv*, când, din punctul de vedere al interesului comunicativ, agentul / cauza declanșatoare sunt neinteresante, fiind vorba de tipuri de teme și de text în care locutorul este preocupat de specificarea procesului, și nu de cea a participantului-subiect; vezi *infra*, textul popular de sub (e), în care se descrie ritualul de înmormântare, repetabil indiferent de participanți:

(e) *La troițe* √ *îl* ***oprește*** *pî la poduri / pî la troițe* √ ***azvârle*** *bani /* √ *îi* ***face*** *mormântarea acolo / colaci pomană / la biserică-i* ***împarte*** √ *vin / pâine / d-aci-ncolo* √ ***urmează*** *cu pomenle / pân la șase săptămân, pân la nouă săptămân / pân la șase săptămâni* √ ***merge*** *la biserică în fieșce sâmbătă / cu căpețel* [...] *și pomană-i* √ ***face*** *dă...atunci la mormântare în zâua aia dă-l* √ ***mormântează*** */ a doo zî* √ ***zâce*** *că-i dă trei zile / la urmă la nouă zâle la o săptămână iar / la urmă* √ ***rămâne*** *la*

trei săptămâni / la şase / şi la nouă săptămâni [...] */ √ turte-i **face** patruzeci şi patru dă turte / √ ape-i **dă** câte trei ape şi-i **plăteşte** √ şi la şasă săptâmân le √ **duce** şi √ le **dă** pă apă / √ le **taie** pă câti-un băţ / într-o oală / -n ceva / şi √ le **dă** pă apă la şas săptămâni.* (TDM, I, *La mormântare*).

Nedeterminarea poate fi şi *neintenţionată*, când agentul sau cauza care declanşează procesul sunt necunoscute de locutori (vezi f) sau fac parte din fondul comun de cunoştinţe al comunităţii lingvistice (vezi (g)):

(f) ***Bate / Sună** la uşă.*,

(g) *Închide uşa, **mă trage** √!, Mi-e frică să umblu, **mă curentează** √.*

3.2.3.2. Nerecuperarea referenţială este *totală* sau *parţială*. În cazul recuperării *parţiale, vagul semantic*, ca efect al omisiunii subiectului, este rezultatul unei echivalări mentale aproximative a subiectului absent cu o întreagă comunicare anterioară; vezi construcţii ca:

(h) *Banul trebuie să meargă: îl strângi, îl furi.√ **E** ca şi cum ai opri un râu fără să ai o moară.* (N. Iorga, *Cugetări*),

*Fata a rămas repetentă. √ **S-a întâmplat** pentru că nimeni nu s-a interesat de ea.*,

*Eram socotit de tatăl meu un nevolnic. M-a dus chiar la nişte filme cu Charlie Chaplin. √ **Era**, ca să mă consolez.* (Rlit., 2003),

*Maria s-a căsătorit. Dar √ **este** un secret.*,

*Privea doar în jos, √ **era** de parcă ochii ei ar fi fost numai gene.* (M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*).

3.2.3.3. Acelaşi efect (nedeterminare *intenţionată* sau *neintenţionată*, *totală* sau *parţială*) îl poate avea şi neexprimarea subiectului în cazul formelor verbale nepersonale:

(i) *Mulţumit deplin!* (text de reclamă),

(j) *Robinetul picură, √ **enervându-ne**., Afară amurgeşte, √ **întristându-ne**.*,

(k) *L-am văzut **plecând** √. (plecând eu sau el?).*

Într-o situaţie textuală ca la (i), nelexicalizarea este voită, urmărindu-se orientarea cititorului, virtual cumpărător, spre o citire generică a textului: „**Orice client al nostru** este mulţumit deplin!"

În construcţii precum (j), efectul este vagul semantic, constând dintr-o echivalare mentală aproximativă a subiectului gerunziului cu o întreagă propoziţie anterioară (situaţia echivalentă cu (h).

În (k), apare o ambiguitate gramaticală, construcţia permiţând lecţiuni diferite după cum subiectul este interpretat ca identic sau, dimpotrivă, diferit de subiectul verbului-predicat, dar identic cu obiectul acestuia (vezi şi **I, Forme verbale nepersonale, 5.4.3.3**).

Omisiunea subiectului, intenţionată sau neintenţionată, creând sau necreând ambiguitate, cu efecte stilistico-pragmatice evidente sau mai puţin evidente, cu intenţia de a pune în prim planul interesului comunicativ subiectul sau, dimpotrivă, de a-l marginaliza, este posibilă ***numai şi numai*** pentru că sistemul sintactic al limbii române o permite.

3.2.3.4. Nedeterminarea obţinută prin omiterea subiectului personal a avut ca efect şi crearea unor verbe *distincte*, caracterizate prin absenţa poziţiei subiect, unităţi diferite semantico-sintactic de verbele corespunzătoare cu poziţia subiectului saturată; vezi: *Îmi zice$_2$ Ion., Îmi spune$_2$ Ion., Mă cheamă$_2$ Ion.*, unde verbele *a zice$_2$, a spune$_2$, a chema$_2$* actualizează sensul „a se numi", altul decât al verbelor corespunzătoare cu subiect; vezi şi **Complementul predicativ al obiectului, 1.2.**

3.2.4. ***Elipsa subiectului*** trebuie distinsă de situaţiile discutate anterior (subiect *inclus, subînţeles, nedeterminat*); trebuie deosebită şi de structurile inapte sintactic de a primi poziţia de subiect (verbe impersonale fără subiect; vezi **I, Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 2.1, 3.1, 3.2**, sau forme de diateză care fac imposibilă apariţia subiectului; vezi **Construcţii pasive şi construcţii impersonale, 2**). Fenomenul elipsei se limitează la ***sintaxa dialogală***, unde subiectul, ca şi ***orice*** alt component, singur sau asociat cu mai multe componente, este recuperabil din replica anterioară (vezi **Limba română vorbită, 3.7.1.1**). Situaţia corespunde, în esenţă, unui tip special de subiect subînţeles, cu o recuperare anaforică transfrastică:

(a) – *Ce a mai făcut **Ion**? / –√ A trimis un răspuns usturător la două ziare.*;

(b) – *Unde s-a întâmplat **evenimentul**? / –√ La Timişoara.*

4. TOPICA SUBIECTULUI

Într-o limbă ca româna, caracterizată printr-o mare libertate de topică, subiectul nu face excepţie, acceptând atât antepunerea, cât şi postpunerea faţă de verb, variaţie din care se pot obţine numeroase efecte stilistice şi pragmatice. Cu toată această libertate, există ***anumite preferinţe*** de topică, precum şi ***unele restricţii***, determinate fie de tipul sintactico-semantic de predicaţie, fie de tipul de enunţ sau de locul propoziţiei în enunţ, fie de apariţia subiectului în subordonate cu anumite particularităţi de construcţie. Numai unele dintre aceste *restricţii* au caracter obligatoriu, celelalte fiind doar *preferinţe* ale topicii *sintactice* (*obiective*), preferinţe care pot fi încălcate cu o anumită intenţie pragma-stilistică.

4.1. Restricţii şi preferinţe pentru postpoziţie

Se pot stabili următoarele restricţii şi preferinţe pentru ***postpoziţie***:

– Apare în postpunere subiectul verbelor şi al construcţiilor impersonale (vezi **I, Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 4.2.2**), indiferent dacă verbul este monovalent (a) sau bivalent, cu un complement direct sau indirect personal (b), (b'), dacă subiectul este realizat printr-un nominal (b') sau este propoziţional (b), dacă verbul / construcţia este inerent impersonal(ă) sau devenit(ă) contextual impersonal(ă), în urma pasivizării (c):

(a) *Trebuie **să pleci**., Merită **să pleci**., Se cuvine / Se cade **să pleci**., Urmează **să pleci**., Este **să se întâmple**., Depinde numai de tine **dacă reuşeşti**., Se întâmplă **să faci şi greşeli**., Nu contează **dacă reuşeşti sau nu**., Decurge / Reiese **că ai greşit**., Stă în puterea noastră **să reuşim**., E interesant proiectul, face **să te angajezi**., Este uşor / greu / important / nesănătos / obligatoriu / necesar **să pleci**., E de la sine înţeles **că vei pleca**.*,

(b) *Îmi place **să te văd vesel**., Îmi convine **că ai rămas aici**., (Îmi) ajunge **că te ştiu lângă mine**., Îmi vine **să-mi iau lumea în cap**., Îmi trece prin cap **să fac şi aşa ceva**., (Mi)-e greu **să aştept**., Mă doare **că te porţi aşa**., Mă surprinde / Mă miră **că pleci**., Mă priveşte **dacă mă port obraznic**.*,

(b') *Îmi place **construcţia**., Îmi convine **situaţia**., Îmi ajunge **salariul**.*,

*Mă doare **situaţia**., Mă surprinde **soluţia** adoptată., Mă miră **propunerea**.*,

(c) *Se ştie / Se spune / Se presupune **că ai fost spion**., Este ştiut / Este cunoscut de întreaga comunitate **că ai fost spion**.*,

(*Mi*)-*e dat / ursit / menit / scris* ***să sufăr în viaţă.*** etc.

– Apare postpus în construcţii exprimând stări meteorologice şi temporale (d) sau stări fizice şi psihice (d'):

(d) *Este* ***frig / cald / secetă / întuneric / noapte / iarnă / vară.,***

(d') *Îmi este* ***frig / cald / lene / somn / ruşine / greaţă / lehamite / dor / jenă.***

– Apare postpus subiectul verbelor existenţiale: *a fi, a exista, a se afla*; vezi (e):

(e) ***Există*** *în creier* ***o pompă*** *de vid metafizică.* (M. Cărtărescu, *Orbitor*), *Erau* ***zile*** *în care nu-ntâlneam pe străzi decât orbi.* (*ibid.*), *În interior se aflau* ***zeci*** *de fiole.* (*ibid.*), *E* ***un*** *singur* ***fel*** *de prietenie, sunt multe* ***feluri*** *de dragoste.* (N. Iorga, *Cugetări*).

– Este postpus subiectul enunţurilor imperative de tip invectiv sau dezideratiy, cu optativul inversat sau cu subjonctivul (f):

(f) *Alege-s-ar* ***praful!****, Înghiţi-l-ar* ***pământul!****, Mânca-v-ar* ***câinii!****, Ucigă-l* ***crucea!****, Ucigă-l* ***toaca!****, Bat-o* ***pustia*** *s-o bată!, Arză-l* ***focul*** *măritişul!* (Descântece); *Lovi-o-ar* ***moartea*** *de Bisisică!* (M. Preda, *Moromeţii*), *Pupa-l-ar* ***mama*** *de puişor!*

– Este postpus subiectul enunţurilor interogative parţiale în care se interoghează un component din afara grupului-subiect (g). Pentru interogarea subiectului sau a subordonaţilor lui, vezi *infra*, **4.2.**(a):

(g) *întrebându-se cu voce tare: Cine sunt* ***eu****?, Ce-nseamnă toată* ***nebunia*** *asta?* (M. Cărtărescu, *Orbitor*), *Când pleacă ultimul* ***tren****?, Unde s-au dus* ***copiii****?*

– Apare în postpunere subiectul enunţurilor exclamative a căror structură include un verb copulativ (h), exceptând cazurile de dislocare la stânga (h'):

(h) *Ce frumoşi sunt* ***copiii!*** *, Ce vrednică e* ***Ioana!****, Antipatic e* ***Ion*** *!,*

(h') ***Copiii,*** *ce frumoşi sunt!*

– Apare obligatoriu postpus subiectul propoziţiilor incidente, după verbe *dicendi* sau care, contextual, primesc utilizări *dicendi* (i):

(i) *Nilă, hai că vreau să vorbesc ceva cu tine, spuse* ***Birică*** *în şoaptă groasă.* (M. Preda, *Moromeţii*); *Nilă, şopti* ***el*** *mohorât.* (*ibid.*); *Hai, Tito, du-te odată şi spune-i Ilinchii, se supără* ***Nilă.*** (*ibid.*); *„Mutule", strigă* ***şeful*** *căluşarilor spre mut.* (*ibid.*); *Hăp-şa! răspunse* ***şeful*** *căluşarilor.* (*ibid.*); *Nu ştii despre ce e vorba?! se miră* ***jandarmul.*** (*ibid.*).

– Este obligatoriu postpus subiectul exprimat al infinitivului, indiferent de poziţia sintactică a acestuia, fie centru al unei construcţii infinitivale absolute, fie în alte poziţii sintactice (j). Este preferenţial postpus subiectul gerunziului neizolat, atunci când este diferit de subiectul verbului-predicat (k), şi este obligatoriu postpus subiectul supinului verbal, în cazurile rare când acesta este exprimat (l):

(j) *Înşelând, arăţi dorinţa de a fi* ***şi tu*** *înşelat.* (N. Iorga, *Cugetări*), *Vai de omul care simte nevoia de a se lăuda* ***el.*** (*ibid.*), *Înainte de a ajunge* ***profesorul*** *în sală, studenţii luaseră o decizie.*,

(k) *Simt venind* ***o adiere*** *de vânt., Se aude trecând* ***o căruţă.***

> Orice antepunere a subiectului gerunziului (*Simt* ***o adiere*** *venind., Se aude* ***o căruţă*** *trecând.*) ambiguizează construcţia, favorizând amalgamarea grupului verbului-predicat şi a grupului gerunziului şi interpretarea construcţiei ca având un predicativ suplimentar (vezi şi *supra*, **2.2.1c**).

(l) *Este dificil de înţeles acest* ***exerciţiu*** *de întreaga grupă de studenţi.* (pentru ambiguitatea construcţiei cu supin, vezi *infra*, **6.4**).

4.2. Restricţii pentru antepoziţie

Apare ca antepus subiectul realizat prin pronume interogativ sau subiectul care are ca subordonat un adjectiv interogativ sau un pronume interogativ în genitiv (ceea ce înseamnă interogarea unui component din grupul subiectului), chiar şi pentru verbele care, în afara acestor construcţii, preferă postpunerea subiectului; vezi (a):

(a) ***Ce*** *s-a întâmplat?,* ***Ce carte*** *a apărut?,* ***Câţi copii*** *sunt pe stradă?, Nu găsiseră nimic suspect, dar* ***cine*** *ar fi băgat mâna-n foc pentru inspectorii de poliţie?* (M. Cărtărescu, *Orbitor*), *Dar* ***ce*** *e-n afară?* (*ibid.*), ***A cui casă*** *s-a prăbuşit?*

> Păstrarea interogativului *in situ*, deşi posibilă, este puţin uzuală, limitându-se, în conversaţie, la interogativele *de întrerupere* (vezi **I, Pronumele şi adjectivul pronominal interogativ, 3.1**), pentru a se obţine o informaţie suplimentară sau pentru a se completa informaţia pierdută (*A plecat,* ***cine****?, S-a întâmplat,* ***ce****?*).

Apare, de asemenea, în antepoziţie orice subiect, personal sau nepersonal, realizat printr-un pronume relativ (un relativ propriu-zis sau un relativ-interogativ) sau apărând într-un grup sintactic din care face parte şi un adjectiv relativ sau un pronume relativ subordonat nominalului-subiect (b). Restricţia de antepunere obligatorie apare şi în condiţiile acomodării relativului la forma cerută de propoziţia regentă (vezi c):

(b) *Mă miră* ***ce*** *s-a întâmplat., Nu se ştie* ***câţi elevi*** *au lipsit., Nu se ştie* ***al cui elev*** *a câştigat., Încă nu-mi dădeam seama* ***ce*** *avea să se petreacă.* (M. Cărtărescu, *Orbitor*);

(c) *Mă gândesc* ***la ce*** *s-ar putea întâmpla., Totul depinde* ***de ce*** *se va hotărî în consiliu.*

4.3. Alte preferinţe

Fără a exista reguli de uz foarte rigide, se constată totuşi şi ***alte preferinţe*** de topică decât cele enumerate, depinzând de natura predicaţiei, de caracterul personal vs nepersonal al subiectului, de articulare vs nearticulare, de apariţia subiectului în principală sau în subordonată, şi anume:

– Apar de preferinţă în postpunere toate subiectele nonpersonale (exprimând părţi ale corpului, dar şi alt tip „de părţi") care stabilesc o relaţie de posesie inalienabilă cu un clitic pronominal de dativ sau de acuzativ cu valoare posesivă; vezi: *Îmi dogoresc* ***obrajii.****, Îmi curge* ***nasul.****, Îmi cade* ***părul.****, Mi se rup* ***unghiile.****, Mi se frânge* ***inima.****, Mi se înfundă* ***nasul.****, Mi se închid* ***ochii.****, Mă doare* ***capul.****, Mă ustură* ***pielea.****, I-au căzut* ***frunzele.****, Casei i s-au prăbuşit* ***pereţii.*** etc.

– Verbele de acţiune (deci de tip agentiv) apar în mai mare măsură cu subiect antepus decât cele de eveniment sau de stare. La întrebările: *Ce* ***se întâmplă****? / Ce*

s-a întâmplat?, conținând un verb-substitut pentru eveniment, răspunsurile curente sunt cu subiect postpus – vezi (a); la întrebările care vizează procese de tip-acțiune, în situațiile rare de lexicalizare a subiectului, acesta apare, de preferință, în antepoziție (b):

(a) *A venit* ***salvarea*** *la vecini., A căzut* ***televizorul.****, Ne-a părăsit* ***profesorul.****, A apărut noul* ***director.****, S-a îmbolnăvit* ***directorul.****, A venit* ***vestea*** *că...*;

(b) ***Ion*** *se antrenează, iar* ***celălalt*** *muncește în grădină.,* ***Amândoi*** *învață.*

În asemenea răspunsuri, este vorba de o preferință de așezare a subiectului și, nicidecum, de o regulă rigidă de topică.

– Subiectele articulate, în raport cu cele nearticulate, apar mai frecvent în antepunere, ca urmare a incompatibilității dintre tematizare și nedeterminare (vezi (c); vezi și *supra,* **2.1.3**):

(c) *Vin* ***copii*** *de pretutindeni,* dar ***Copiii*** *noștri sunt bine pregătiți.*; *Cad nenumărate* ***frunze****,* dar ***Frunzele*** *căzute acoperă aleile.*; *Aici lucrează* ***fizicieni.****,* dar ***Fizicienii*** *au intrat în grevă.*

– Indiferent de tipul de verb, antepunerea este mai frecventă în principală decât în subordonată (este vorba, în primul rând, de subordonatele necircumstanțiale, dar observația statistică este valabilă și pentru circumstanțiale). Apariția lui ***ca... să*** (la subordonatele necircumstanțiale), variantă specializată pentru avansarea preverbală a componentelor din subordonată, inclusiv a subiectului, este, statistic, mai rară în raport cu așezarea în antepoziție a subiectului din principală.

4.4. Există, pentru română, indicii ale tipului de topică sintactică a subiectului?

Pentru a stabili tipul de topică sintactică a subiectului, uzul subiectului din principală este mai puțin concludent, dat fiind faptul că, în principală, poziția subiectului este dirijată, în mai mare măsură, prin întrebare / prin organizarea replicii precedente și prin adecvarea noii replici la contextul anterior, ***fiind mai puțin controlată sintactic și mai mult determinată textual-pragmatic***. Sau, altfel spus, în principala aflată în poziție frontală de enunț, la poziția de subiect accede, mai des, Tema, enunțul organizându-se în așa fel încât subiectul și Tema să coincidă.

Exceptând câteva cazuri de ***topică fixă în antepoziție*** (vezi *supra,* **4.2**), precum și uzul frecvent antepus din propozițiile principale, preferințele de topică merg – ***pentru subordonată și pentru cazurile de subiect nontematizat*** – spre ordinea V–S. S-ar putea invoca și faptul că româna și-a diversificat tipul de conectori subordonatori, creându-și varianta ***ca...să***, specializată tocmai pentru tematizările din subordonată, inclusiv pentru așezarea preverbală a subiectului, semn că topica sintactică a subiectului este cea postpusă:

El dorește ***ca fratele*** *lui să-și continue studiile., El speră* ***ca frații și surorile lui*** *să ajungă la facultate., Este important / obligatoriu* ***ca întreaga familie*** *să fie liniștită., înainte* ***ca el*** *să vină pe lume.*

Ordinea cu subiectul postpus, sugerată, în oarecare măsură, de uz, se poate susține și *în planul deducțiilor teoretice*. În caracterizările tipologice privind postpunerea subiectului, s-au stabilit implicații structurale de tipul: (a) în limbile V–S–O, adjectivul este așezat postnominal, ordinea canonică fiind nume–adjectiv; (b) în limbile V–S–O, auxiliarul precedă baza verbală.

Cele două trăsături sunt evidente pentru limba română, unde adjectivele evaluative (*caiet frumos*), adjectivele posesive (*caietul meu*), precum și o clasă de adjective demonstrative (*caietul acesta / acela / celălalt*) apar, toate, în postpunere și unde auxiliarul, cu câteva excepții marginale, este general antepus.

Din jocul continuu între o ***ordine sintactică*** și una ***stilistico-pragmatică***, rezultă o altă caracteristică a limbii române, constând în posibilitatea alegerii ***libere***, din partea vorbitorului, fie a construcției cu subiect individualizat, tematizat sau focalizat (în antepoziție), fie a construcțiilor cu subiect în postpoziție, alegere din care rezultă nu numai varierea construcției, ci și numeroase efecte stilistico-semantico-pragmatice.

5. FENOMENE SINTACTICE ȘI SINTACTICO-DISCURSIVE CARE INFLUENȚEAZĂ STATUTUL SINTACTIC ȘI TOPICA SUBIECTULUI

În română, mai multe tipare de construcții, cu statut gramaticalizat, influențează sintaxa subiectului, modificându-i nu numai topica (așezarea în raport cu verbul), ci și statutul ierarhic. Construcțiile *pasive* (de orice tip: pasive cu operator sau pasiv-reflexive), cele *impersonale* (pasivul impersonal și diateza impersonală), cele *cu subiectul deplasat / extras din subordonată* sunt tipuri de construcții în care așezarea și trăsăturile ierarhice ale subiectului sunt profund modificate. *Tematizarea* și *focalizarea forte,* ca operații sintactico-discursive de organizare informațională a enunțului, au efecte puternice asupra așezării componentelor, inclusiv a componentului-subiect.

5.1. Pasivizarea (vezi **Construcții pasive și construcții impersonale, 1**) are ca efect *sintactic* intranzitivizarea construcției și, implicit, schimbarea ierarhică a poziției subiectului. În raport cu structura activă, se deplasează în poziția-subiect, modificându-se ierarhic și, adesea, și ca așezare lineară, componentul-complement direct, în timp ce subiectul trece într-o poziție prepozițională postverbală, devenind un tip de complement prepozițional (vezi **Complementul de agent, 1.1**) sau dispare cu totul. Cazurile de omisiune a complementului de agent sunt mult mai numeroase decât cele de neexprimare a subiectului:

Profesorul *citește* ***textul*** *cu glas tare.* → ***Textul*** *este citit* (***de profesor***) *cu glas tare.,* ***Textul*** *se citește cu glas tare.*

Din punct de vedere ***comunicativ-pragmatic***, pasivizarea este mecanismul gramaticalizat cel mai frecvent de tematizare a altui component decât subiectul „activ". Și deși pasivizarea, în funcție de tipul de pasiv (cu operator sau pasiv reflexiv), nu se asociază ***în mod necesar*** cu tematizarea noului subiect, cele mai numeroase apariții ale pasivului cu operator au subiectul tematizat, iar, ca informație semantică, au nominalul-subiect determinat / individualizat:

Ei caută grădinar. ***Grădinarul precedent*** *a fost luat în armată.,*

Fabrica angajează muncitori. ***Muncitorii demisionari*** *n-au mai fost angajați.*

5.2. Impersonalizarea (vezi **Construcții pasive și construcții impersonale, 2**) are efecte *sintactice* diferite, după cum privește construcțiile tranzitive sau pe cele intranzitive.

5.2.1. În cazul verbelor intranzitive, efectul sintactic constă în pierderea unei valențe, verbul dobândind, contextual, statut de verb zerovalent (dacă, matricial, este un verb monovalent; vezi (a)) și de verb monovalent (dacă, matricial, este bivalent; vezi (b)); în ambele cazuri, se pierde capacitatea de combinare cu nominalul-subiect:

(a) *Se ajunge târziu., Se calcă pe iarbă., Se doarme puțin., Se întârzie., Se merge pe jos., Se râde mult.*;

(b) *Se participă la grevă., Se profită de situație.*

Din punct de vedere ***comunicativ-pragmatic,*** dispariția poziției subiect înseamnă, implicit, trecerea la construcții în care interesul comunicativ se concentrează în exclusivitate asupra procesului.

5.2.2. În cazul verbelor tranzitive, impersonalizarea se asociază obligatoriu cu pasivizarea, restrângându-se la subclasa verbelor tranzitive cu un complement direct propozițional sau cu o formă verbală nepersonală:

Mi-e dat / menit / sortit să..., Este cunoscut / știut de întreaga comunitate că..., Se știe / Se presupune de către noi toți că....

Sintactic, poziția de subiect este ocupată de propoziția completivă directă, subiectul „activ" (devenit complement de agent) rămânând, de cele mai multe ori, neexprimat.

În construcțiile cu pasiv impersonal și, în mod special, în construcțiile pasiv-reflexive, în prim-planul interesului comunicativ trece procesul și, numai cu totul secundar, pot fi focalizate celelalte compliniri ale verbului.

5.3. Deplasarea / Avansarea subiectului înseamnă, în cadrul unui enunț bi- sau multipropozițional, ***extragerea*** componentului-subiect (sau a unui grup din care face parte subiectul) din subordonată și deplasarea acestuia spre o poziție frontală, cu trecerea peste un regent verbal (sau adverbial) sau chiar peste două regente, ceea ce, implicit, determină o avansare ierarhică din subordonată în regentă; vezi și **Imbricarea, 1.2.1.**

> Nu se are în vedere aici deplasarea, în limitele aceleiași propoziții, dintr-o poziție postverbală într-una preverbală, ci ***extragerea*** din subordonată și deplasarea peste unul sau mai multe noduri sintactice.

(a) ***Ion***$_i$ [*trebuie* [*să fi fost* $\emptyset_i$ *la locul accidentului.*]]
s-a nimerit să fie $\emptyset_i$ *la locul accidentului.*
bănuiesc / presupun că a fost $\emptyset_i$ *la locul accidentului.*
se dovedește că a fost $\emptyset_i$ *la locul accidentului.*

(b) ***Această carte /***
Cartea savantului englez [*e necesar* [*să fie* $\emptyset_i$ *în bibliotecă.*]]
e important să fie $\emptyset_i$ *cumpărată.*
e obligatoriu să fie $\emptyset_i$ *cumpărată.*
e greu să lipsească $\emptyset_i$ *din bibliotecă.*
doresc / vreau / se cuvine să existe $\emptyset_i$ *în bibliotecă.*
este interzis să fie citită $\emptyset_i$.
merită să fie cunoscută $\emptyset_i$.

Deplasarea are ***condiționări sintactice***, existând construcții în care este obligatorie, și ***motivații discursive***, situații în care este facultativă.

5.3.1. *Obligativitatea deplasării* apare în următoarele construcții:

– în enunțurile interogative parțiale, când este interogat componentul-subiect din subordonată (vezi (a)) sau un component-subiect dintr-o subordonată de la un nivel inferior de subordonare (vezi (b)):

(a) ***Cine***$_i$ *merită să plece* $\emptyset_i$*?,* ***Ce***$_i$ *este necesar să se întâmple* $\emptyset_i$*?,* ***Câți***$_i$ *crezi că au lipsit* $\emptyset_i$*?,*

(b) ***Cine***$_i$ *crezi că merită să plece* $\emptyset_i$*?,* ***Ce***$_i$ *ți se pare că doriseră să li se cumpere* $\emptyset_i$*?*

– în structuri relativ-pronominale (relative propriu-zise sau interogative), în care subordonarea regentei se realizează printr-un relativ pronominal (sau adjectival) deplasat dintr-o subordonată (c) sau dintr-o propoziție aflată la un nivel inferior de subordonare (d), în condițiile în care relativul (sau grupul din care acesta face parte) a fost extras dintr-o poziție unde îndeplinește funcția de subiect:

(c) [...] *blestemele* ***care***$_i$ *nu se putea să nu plouă* $\emptyset_i$ *asupra lor.* (I. Vulpescu, *Sărută pământul acesta*); [...] *două picioruşe scurte, subțiri de necrezut și* ***care***$_i$ *te așteptai să se frângă* $\emptyset_i$ *la fiece pas.* (*ibid.*), *Am găsit cărțile* ***care***$_i$ *credeam că sunt epuizate* $\emptyset_i$*., Nu știu* ***ce***$_i$ *s-ar fi cuvenit să se mai întreprindă* $\emptyset_i$*.,* ***Mă gândesc ce carte***$_i$ *ar trebui să se mai cumpere* $\emptyset_i$*.*,

(d) *S-au cumpărat cărțile* ***care***$_i$ *cred că trebuiau să existe* $\emptyset_i$ *în bibliotecă.*

Comună pentru (a)–(d) este *disocierea funcțiilor* îndeplinite de același component deplasat: în regentă, el funcționează ca marcă interogativă (a), (b), respectiv ca marcă relativă de subordonare frastică (c), (d), iar în subordonata imediată sau într-o subordonată a acesteia, el apare drept constituent al organizării sintactice cu rol de subiect (sau, dacă este relativ adjectival, apare ca dependent de nominalul-subiect). În construcțiile prototipice, fără avansare / deplasare de componente, cele două funcții coexistă în limitele aceleiași propoziții.

5.3.2. În alte construcții, avansarea este *facultativă*, vorbitorul având posibilitatea alegerii între o construcție cu subiectul nedeplasat și una cu subiectul așezat frontal, deplasarea fiind determinată semantic și conversațional fie de nevoia alegerii pentru capul de enunț a acelui component care asigură continuitate tematică, fie de nevoia de „modalizare" și de „subiectivizare" a unui enunț impersonal. Sunt inserate cuvinte și construcții cu rol modalizator, care, în unele cazuri, asigură, flexionar, și trimiterea expresă la emițător. Sunt inserați fie modalizatori de opinie (cu trimitere la locutor: *cred, bănuiesc, presupun* sau fără trimitere explicită la acesta: *se pare că..., probabil că...*), fie modalizatori deontici (*trebuie să..., este obligatoriu / imperios / necesar / musai / important să..., merită să..., este interzis să...*); vezi *supra,* **5.3.**(a), (b); vezi și **Modalizarea, 3, 4, 6.**

5.3.3. Subiectul (sau grupul-subiect) deplasat poate rămâne *neintegrat sintactic*, fiind rupt de restul enunțului, ruptură asociată cu o izolare fonetică prin pauză; vezi tema „suspendată" din:

(e) ***Copiii noștri,*** [#] *ce bine că nu sunt* $\emptyset_i$ *aici!*

Subiectul deplasat se poate integra sintactic *total* sau *parțial* (vezi și **Imbricarea, 1.2**). Semnele integrării *totale* le constituie fie schimbarea statutului morfosintactic al verbului regent, care din impersonal devine personal (f), fie integrarea sintactic-flexionară în organizarea regentei (g), unde grupul-subiect deplasat primește formă de genitiv, ca urmare a integrării sintactice în structura regentei). Integrarea este însă *parțială* când, deși organizarea sintactică originară este puternic perturbată, nu este vizibil punctul de „ruptură" fonetică, existând un anume grad de continuitate (h):

(f) [***Cărțile indicate***]$_i$ *trebuiau să fie cumpărate* $\emptyset_i$., [***Sfaturile***]$_i$ *s-au dovedit (a fi) extrem de utile* $\emptyset_i$., [***Polițiștii***]$_i$ *s-au nimerit (să fie* $\emptyset_i$*) acolo în momentul accidentului.*, [***Spectatorii***]$_i$ *mi se păreau (că sunt* $\emptyset_i$*) complet neinstruiți.*, [***Materialele***]$_i$ ***sunt*** *periculos de manevrat* $\emptyset_i$.,

(g) *N-am învățat nimic din istoria altora și* [***a câtor generații***]$_i$ *s-au nimerit să colinde* $\emptyset_i$ *pe aici!*,

(h) ***Cine*** *consideri că este cel mai bun?,* ***Ce*** *crezi că se va întâmpla?,* ***Câți*** *crezi că vor lipsi?,* ***Cine*** *bănuiești că va reuși?*

5.4. O formă specială de împletire a regentului cu subordonatul: sintaxa verbului *a putea*

În cazul regentului *a putea*, utilizat impersonal, infinitivul subordonat, așezat într-o poziție de subiect, apare obligatoriu construit fără marca ***a***, construcția *putea* + infinitiv prezentând și alte particularități sintactice:

– subiectul infinitivului pasiv-reflexiv sau pasiv (cu operator) avansează înaintea întregului grup (***Asta*** *nu se poate face.,* ***Refuzul*** *nu poate fi acceptat.*);

– forma pasiv-reflexivă a primului verb „absoarbe" cel de al doilea *se*, marca pasiv-reflexivă a celor două verbe exprimându-se o singură dată ([...] *giupâneșică dragă, asta* ***nu se poate spune.*** – I. Creangă, *Moș Nichifor Coțcariul*);

– orice alt clitic al infinitivului-subiect avansează și el în fața regentului *a putea* (*Asta nu* ***mi*** *se poate reproșa., Hemoragia nu* ***i*** *se poate opri.*). Sunt trăsături care indică o *amalgamare* a construcției *putea* + *infinitiv* și, implicit, un grad înalt de coeziune sintactico-semantică a grupului; vezi **Predicatul, 2.2.3.4;** vezi și **Modalizarea, 2.2.1**.

5.5. Tematizare și focalizare

Procedeele de *tematizare forte* (marcată special), respectiv de *rematizare forte* (vezi **Organizarea tematică a enunțului, 3.1; Organizarea focală a enunțului, 5.1**) sunt de diverse tipuri: intonaționale, lexicale (prepoziții și locuțiuni prepoziționale specializate pentru tematizarea forte), sintactice. În cele ce urmează, se au în vedere numai mărcile de tip ***sintactic***. Cum însă mărcile sintactice își asociază obligatoriu și o componentă intonațională, ele nu pot fi discutate independent de aceasta, procedeele fiind ***sintactico-intonaționale***. Uneori, componentul intonațional este atât de important, încât aceeași turnură de frază, specializată pentru un anume tip de organizare informațională, poate să-și distribuie diferit rolurile focal-tematice, după modul de asociere cu accentul discursiv (vezi *infra,* **5.5.2.1**).

5.5.1. Ca *procedee de tematizare forte* care privesc poziția subiectului, se remarcă:

(a) Subiectul (nominal sau propozițional) este așezat în poziție de „temă suspendată", ceea ce, din punct de vedere intonațional, înseamnă o intonație parantetică de izolare, iar, din punct de vedere sintactic, înseamnă o discontinuitate. Discontinuitatea poate rezulta din intercalarea unei propoziții sau poate fi mai profundă, angajând structuri de tip anacolutic:

Olguța *[#], ce fată frumoasă era!,*

Copiii *[#], dacă e să-ți spun drept, m-au uitat de mult!,*

Că sunt bolnavă *[#], nu mai miră pe nimeni!*;

(b) Subiectul este așezat într-o poziție frontală și este reluat anaforic în imediata vecinătate sau la distanță, ca în exemple de tipul:

Stări de spirit, *[#]* ***asta*** *trebuie dat altora, nu conținuturi, nu sfaturi, nu învățături.* (C. Noica, *Jurnal filozofic*),

Avocatul *[#],* ***el*** *nu m-a ajutat niciodată.*,

Că am dificultăți de tot felul *[#],* ***asta*** *se știe și mă privește numai pe mine.*

(c) Un procedeu special de *tematizare forte interfrazală* îl reprezintă tiparul sintactic cu subordonată subiectivă introdusă prin *dacă*, unde conectorul este un fals condițional, asociindu-se în subordonată cu un proces care, din punctul de vedere al locutorului, este nonipotetic, fiind săvârșit anterior (vezi *supra,* **2.2.3.7**; vezi și **Organizarea tematică a enunțului, 2.1**). În asemenea construcții, *dacă*, pe lângă funcția conectivă, o cumulează și pe aceea discursivă de *tematizator forte interfrazal*: ***Dacă n-a venit*** *[#],* [dar interlocutorii știu că n-a venit!] *e ca să te protejeze!*

5.5.2. Procedeul sintactic curent de *rematizare forte* (și, implicit, de *focalizare forte*) este reprezentat de o turnură de frază *relativă*, un tip de *relativă scindată* (vezi și **Organizarea focală a enunțului, 5.3.1; Construcții cu propoziții relative, 1.4.1**). Cu rol emfatic și focalizant, construcția scindată, față de corespondentul său neutru, se caracterizează prin separarea unei construcții unipropoziționale în două componente, unul introdus printr-un relativ pronominal, celălalt legat prin copulativ. Să se compare:

M-a denunțat Ion. (construcție neutră). – *Cel ce m-a denunțat a fost* ***Ion.*** (construcție focală);

M-a supărat indiferența.(construcție neutră) – *Ceea ce m-a supărat a fost* ***indiferența.*** (construcție rematizată / focală).

Prin același mecanism, este posibilă trecerea de la o structură bipropozițională, cu o propoziție subiectivă, la una tripropozițională, alcătuită din [relativă + copulativ *a fi* + subordonată conjuncțională]:

E absurd că-și închipuie a ști ce este omul. vs *Ceea ce e absurd e* ***că-și închipuie a ști ce este omul.*** (C. Noica, *Jurnal filozofic*).

Fragmentul rematizat și reliefat este, în mod curent, cel așezat după copulativ.

5.5.2.1. În funcție de distribuția diferită a accentului frastic (discursiv), se poate schimba organizarea *rematică / focală* a construcției scindate. Vezi, comparativ, enunțurile:

(a) *Cel ce m-a denunțat a fost* ***Ion.*** vs (b) ***Cel ce m-a denunțat,*** *deși nu mă așteptam la asta, a fost Ion.*,

unde plasarea diferită a accentului frastic schimbă natura rematică / focală a celor două componente și, implicit, calitatea de subiect sau de nume predicativ: în (a), componentul nominal postcopulativ apare ca focus / remă (deci ca NP), iar în (b), acest rol revine, dimpotrivă, grupului pronume semiindependent + propoziție relativă (numele propriu ocupă poziția de subiect); vezi și **Numele predicativ, 4.B**.

5.5.2.2. Așezarea subiectului în poziție focală și, implicit, rematică este obligatorie în următoarele condiții sintactice:

(a) subiectele apar ca răspuns la întrebările parțiale referitoare la subiect:

– ***Cine*** *lipsește?,* – ***Câte*** *îți lipsesc?* vs – ***Ion și Gheorghe.***, – ***Numai cinci.***;

(b) subiectele apar ca răspuns la întrebări speciale de confirmare:

– ***Tu eşti? – Eu*** *(sunt).*;

(c) în construcţii cu negaţie parţială focalizantă, când negaţia parţială priveşte componentul subiect: (i) *A venit* ***nu Ion, ci Gheorghe.***; (ii) ***Nu Ion*** *a venit.*

Fie că este exprimată explicit corecţia faţă de informaţia cunoscută anterior, ca în (i), fie că ea rămâne implicită, nespecificată, ca în (ii), în ambele construcţii, subiectul negat reprezintă partea rematică focală a enunţului. În timp ce topica din (i) este relativ liberă, grupul de subiecte legate prin ***ci*** putând apărea în postpoziţie sau în antepoziţie, în (ii), topica este fixă, subiectul negat apărând, de regulă, antepus verbului (vezi **Negaţia, 2.3**).

6. SUBIECTUL ÎN CONSTRUCŢII ATIPICE. AMBIGUITĂŢI ŞI STRUCTURI OPACE

6.1. Enunţuri cu un centru interjecţional

6.1.1. Specificul unor predicate interjecţionale (vezi vol. **I, Interjecţia, 4.2.1; II, Predicatul, 2.1.3.1**) constă în satisfacerea vecinătăţilor de tip verbal, inclusiv a cliticelor de acuzativ (dacă au statut tranzitiv), dar în imposibilitatea stabilirii unei relaţii cu un nominal-subiect. Enunţurile predicativ-interjecţionale cu interjecţii prezentative (*iată, uite*), dar şi cu alte câteva interjecţii sunt lipsite de subiect:

Iată-l pe profesor!, Uite-l ajuns deja director!, Bravo lor!, Halal de ei!, Vai de ei!

6.1.2. Dacă enunţul este alcătuit în jurul unor interjecţii onomatopeice, care numai accidental, cu funcţie stilistică, primesc rol predicativ, interjecţia preia tiparul de construcţie al verbului pe care îl sugerează, satisfăcând inclusiv poziţia de subiect. În acest caz, subiectul se supune restricţiilor selecţionale (lexicale) ale verbului substituit:

Şi ***profesorul*** *pleosc! o palmă., Şi* ***pupăza*** *zvârr! pe gard., Şi* ***căţelul*** *ţuşti în pat!, Şi* ***vecinul****, când ţi-e lumea mai dragă,* ***hop*** *la masă!*

6.1.3. Unele interjecţii cu semnificaţie imperativă se pot combina cu nominale, care, ca şi în cazul imperativului autentic, funcţionează frecvent ca vocative (a). Numai în construcţii coocurente cu un vocativ, conţinând o reluare emfatică (***şi*** *noi,* ***şi*** *tu*) a unui component neexprimat, pronumele pot funcţiona ca subiecte (b):

(a) *Ioane, marş de aici!; Ioane, hai mai repede!* (vocative),

(b) *Copii, hai* ***şi noi*** *la plimbare!; Fato, marş* ***şi tu*** *în cameră!* (subiecte).

6.2. Subiectul în construcţii eliptice

6.2.1. *Subiectul în enunţuri adverbiale sau cu grup prepoziţional*

Unele adverbe şi unele grupuri prepoziţionale, purtătoare de informaţie circumstanţială (adesea locativă), realizează enunţuri de tip imperativ (vezi **Tipuri de enunţuri în funcţie de scopul comunicării, 3**), în care adverbul şi grupul prepoziţional circumstanţial permit recuperarea predicatului absent. Construcţiile pot fi interpretate eliptic, subînţelegându-se, mai vag (a), mai transparent (b), un verb-predicat cu valoare injonctivă:

(a) *Jos* ***mafia****, sus* ***patria!***,

(b) ***Copiii,*** *la masă!,* ***Şefu'****, mai repede!*

În ambele construcţii apare şi componentul subiect; vezi cele două substantive – ale sloganului din (a) –, precum şi substantivele *copiii,* respectiv *şefu'* – din (b). Pentru (b), dată fiind omonimia nominativ-vocativ şi posibilitatea apariţiei unor vocative articulate (mai ales în uzul colocvial actual), construcţia este ambiguă, substantivul putând fi interpretat ca vocativ [Şefu', vino mai repede!] sau ca nominativ [Şefu' să vină mai repede!].

6.2.2. *Subiectul în construcţii adjectivale eliptice*

În construcţii ca:

(a) *Râd cu lacrimi, năpustindu-se în vorbă,* [***care*** *(****mai****)* ***de care*** √ *mai şiret la cuvânt.*] (B. Delavrancea, *Hagi-Tudose,* în DLRLC),

(b) *Copiii,* [***unul*** √ *mai frumos decât altul,*] *ne desfătau cu spectacolul lor.,*

nehotărâtul *unul* şi gruparea pronominală *care (mai) de care* apar ca subiecte ale unor propoziţii eliptice de verbul copulativ, în care predicaţia se exprimă prin componentul semantic adjectival.

6.2.3. *Subiectul în enunţuri nominale existenţiale*

În enunţuri cu predicat neexprimat ca:

Ploaie, vânt şi frig., Grindină *cât oul de bibilică!,* ***Vânt*** *în rafale!,*

substantivele, singure sau grupate, şi grupurile nominale (având un subordonat cu rol calificativ sau cantitativ-calificativ) se aşază în poziţia de subiect (vezi şi *supra,* **3.1.2**).

> Construcţiile caracterizează *stilul nominal* (sau fragmente de *stil nominal*), fiind frecvente la unii scriitori; vezi: ***Iarbă*** *cu vârful subţire.* ***Iarbă*** *lucioasă, sticloasă.* (Z. Stancu, *Desculţ*), *E aproape şase seara,* ***vară*** *târzie şi sufocantă., Ce continent scufundat!* ***Munţi*** *albaştri, cu mii de creste învelite în ceaţă,* ***fluvii*** *mai late decât Amazoanele,* ***câmpuri*** *cu o floră necunoscută, păscute de libelule cu ochi omeneşti.* (M. Cărtărescu, *Orbitor*).

6.3. Construcţii existenţiale cu *a fi*

6.3.1. Cu particularităţi speciale de construcţie apare verbul [*a fi* (existenţial) + substantiv nearticulat / adverb], exprimând fenomene naturale, momente temporale (a) sau stări fizice / psihice (b):

(a) *E* ***noapte, dimineaţă, întuneric, cald, bine, rău, urât, soare, nor, frig, arşiţă, ger, secetă, vară, iarnă, gheţuş*** etc.,

(b) *Îmi este* ***frig, cald, lene, somn, ruşine, greaţă, lehamite, dor, jenă*** etc.

Potrivit tradiţiei gramaticale româneşti, construcţiile se interpretează ca având un *a fi* „existenţial", urmat de un subiect cu trăsături speciale. Trăsăturile speciale ale subiectului constau în:

– postpunerea obligatorie a nominalului-subiect, explicabilă, de altfel, şi prin faptul că *a fi* funcţionează existenţial (vezi şi *supra,* **4.1**);

– nearticularea nominalului-subiect, facilitată, pe de o parte, de tiparul de construcţie parţial fixă, iar, pe de alta, de aparţia unor substantive desemnând fenomene atmosferice, substantive care se apropie de o citire „masivă" – vezi *supra,* **2.1.3** (h), (j);

– dificultatea nominalului-subiect de a primi determinanţi şi, implicit, imposibilitatea de a primi o lectură individuală (*Afară e *acest frig., Îmi este *acest frig.*).

Pentru soluția tradițională de interpretare, cu [*a fi* (existențial) + subiect], pledează sinonimia cu un tipar tranzitiv, conținând verbul-centru [*a avea* + poziția OD]: *Am teamă., Am greață., Am lehamite.* Trecerea de la construcția existențială cu *a fi* la cea cu *a avea* antrenează trecerea de la regimul intranzitiv și impersonal la cel personal și tranzitiv (cu tranzitivitate slabă; vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 4.1.4.2**), diferență care privește sintaxa verbului, și nu semantica globală a construcției.

Pentru construcțiile aici discutate, al căror substantiv postverbal are un ***statut special***, există și argumente în favoarea interpretării componentului postverbal ca nume predicativ și, implicit, a construcției ca tipar fără subiect; vezi argumente precum:

– apariția unor adverbe, greu de explicat în varianta interpretării componentului postverbal ca subiect (*Mi-e **rău / bine / greu / urât.**, **Cum** îți mai este?, Îmi este **așa și așa**.*);

– paralelismul cu unele adjective de stare fizică sau psihică: *Îmi este **lene. / frică. / groază.** – Sunt **leneș. / fricos. / îngrozit.***;

– prezența opoziției *static / dinamic* (*Mi-e frică / rușine / silă. – Mi se **face** frică / rușine.*; ***E** întuneric. – **Se face** întuneric.*), opoziție care caracterizează și structurile cu NP (vezi paralelismul cu: ***Sunt** fricos / rușinos. – **Devin / Mă fac** fricos / rușinos.*);

– posibilitatea gradării acestor substantive numai în această poziție (*Mi-e **foarte frig. / foarte cald. / foarte frică.**, **E foarte întuneric. / foarte ger.***), dar niciodată în poziția unui subiect individual autentic (Să se compare: *Îmi este foarte frig.*, dar **Foarte frigul de afară îmi face rău.*, *Este foarte întuneric.*, dar **Foarte întunericul din cameră mă sperie.*).

6.3.2. ***Alte construcții din seria celor existențiale*** apar în: *E nevoie de..., E voie să..., Nu e chip să...*, cu substantivul postpus și obligatoriu nearticulat, precum și construcții ca: *E vorba de... / să..., E cazul să...*, cu substantivul postpus, dar obligatoriu articulat. Și unele, și altele și-au pierdut, în grade diferite, transparența sintactică, oscilând între interpretarea ca locuțiuni și ca grupări analizabile (dacă o construcție ca: *Azi **e mare nevoie** de psihologi.* indică un anume grad de autonomie sintactică a componentului substantival, construcții nereperate ca: *E *totală voie să pleci., Nu e *niciun chip să pleci.* probează pierderea posibilităților combinatorii ale substantivului). Organizarea devine și mai puțin transparentă în: ***Nu mai era de chip** să doarmă.* (I. Creangă, *Amintiri*), unde apariția prepoziției *de*, fără nicio justificare sintactică, conduce spre interpretarea locuțională ca singura soluție posibilă.

6.4. Subiectul supinului

6.4.1. ***În construcții personale*** cu supin, subiectul supinului este controlat de subiectul regentului (*Ø$_i$ Mă$_i$ pregătesc* [*de citit* (e$_i$)] *acest roman., Femeia$_i$ nu conține* [*de făcut* (e$_i$)] *rugăciuni.*), fiind obligatoriu neexprimat (lipsa subiectului se marchează prin [e], iar identitatea referențială a subiectului absent al supinului cu subiectul regentului prin indicele *i*). Dat fiind faptul că, prin fenomenul de control, subiectul neexprimat al supinului repetă subiectul personal al regentului, supinul tranzitiv dezvoltă un sens „activ". În asemenea construcții, termenul subordonat supinului (*de citit acest **roman**, de făcut **rugăciuni***) nu poate fi decât complement direct (pentru relația dintre supin și valorile de diateză, vezi **I, Forme verbale nepersonale, 4.3.1.1, 4.3.1.2; II, Construcții pasive și construcții impersonale, 1.1.4**).

6.4.2. ***În construcții impersonale*** cu supin, subiectul supinului apare în trei situații:

6.4.2.1. În construcții impersonale în care referirea la persoană se realizează printr-o formă clitică de pronume personal, subiectul supinului, obligatoriu neexprimat, intră sub controlul complementului indirect personal al regentului: *Îmi$_i$ este greu* [*de anticipat* (e$_i$)] *situația., Nu mi$_i$-e la îndemână* [*de făcut* (e$_i$)] *asta., Îmi$_i$ rămâne* [*de terminat* (e$_i$)] *ceea ce mi s-a dat.* (vezi și *supra,* **3.2.2.1**).

Constrâns prin fenomenul de control, subiectul preia trăsătura [+ Personal] a controlorului, supinul neputând avea, ca și în **6.4.1**, decât valoare „activă". În consecință, subordonații supinului, atunci când apar, funcționează drept complemente directe, respectiv propoziții completive directe (*de anticipat **situația**, de făcut **asta**, de terminat **ceea ce mi s-a dat***).

6.4.2.2. În construcții impersonale în care supinul este urmat de un complement de agent: *E greu de înțeles **de** toată **clasă** ce s-a întâmplat., E periculos de manevrat **de către copii** asemenea substanțe.*, supinul nu poate fi interpretat decât „pasiv", ceea ce atrage intranzitivizarea supinului. Ca atare, nominalul postpus, combinat direct cu supinul și coocurent cu un complement de agent, funcționează ca subiect exprimat al supinului (*de manevrat **substanțe***), iar propoziția postpusă ca propoziție subiectivă (*de înțeles **ce s-a întâmplat***).

6.4.2.3. În construcții impersonale în care nu există nici complement indirect personal, nici complement de agent (tipul: *Este important de citit cartea., E necesar de cumpărat alimente., Este imposibil de constatat ce s-a întâmplat.*), supinul provenind de la verbe tranzitive este, sub aspectul valorilor de diateză, ambiguu, putând accepta atât o lectură pasivă, cât și una activă. Pentru posibilitatea lecturii active, pledează construcții ca: *E periculos de rămas singur în pădure.*, unde supinul intranzitiv, construit cu un adjectiv orientat spre „persoană" (*de rămas **singur***), nu admite nici pasivizare, nici impersonalizare. Pentru lectura pasivă, pledează construcții de tipul **6.4.2.2**, unde se poate insera un complement de agent.

Consecințele acestei ambiguități se repercutează asupra interpretării sintactice a componentelor subordonate supinului. Un nominal neprepozițional subordonat supinului (*de citit **cartea***) poate fi calificat fie ca subiect (potrivit lecturii pasive), fie ca obiect direct (potrivit lecturii active). O interpretare similară poate primi și propoziția subordonată (*de constatat **ce s-a întâmplat***), fie subiectivă, fie completivă directă. În consecință, **subiectul** (respectiv **propoziția subiectivă**) nu reprezintă decât una dintre interpretările posibile.

6.5. Construcții opace

6.5.1. Asemănătoare construcției cu ***dacă*** „ipotetic" (vezi *supra,* **2.2.3.7**) este o construcție introdusă prin ***când***, construcție care, în absența corelativului din subordonată, este ambiguă. Să se compare construcțiile (a) și (b):

(a) ***Când*** *doi oameni au aceeaşi idee,* ***aceasta*** *înseamnă că nu e a unuia, ci a întregii societăţi în care trăiesc.* (N. Iorga, *Cugetări*), ***Când*** *eşti rău cârmuit,* ***aceasta*** *înseamnă de cele mai multe ori că ţi-ai corupt cârmuirea.* (*ibid.*),

(b) ***Când*** *trăieşti într-un stres continuu,* ***atunci*** *eşti obosit şi enervat.*,

unde calitatea subordonatei se dezambiguizează prin corelativ; ***când..., aceasta / asta*** este tipar de subiectivă, iar ***când..., atunci*** este tipar de circumstanţială (temporală sau condiţională).

6.5.2. Lipsită de transparenţă este o structură de tipul: ***E rău când*** *tema îngerilor încetează să mai aibă pentru oameni o semnificaţie consistentă. Dar* ***nu e foarte bine nici când*** *ea devine o metaforă graţioasă.* (A. Pleşu, *Despre îngeri*).

Spre deosebire de construcţia: *E rău* ***că*** *pleci.*, interpretabilă într-un singur mod, ca având o subordonată subiectivă (vezi tiparul structural „*E rău* [faptul] *că...*"), o construcţie ca: *E rău* ***când*** *primeşti veşti neplăcute.* este ambiguă, permiţând două posibilităţi de interpretare. O posibilitate corespunde tiparului (a) „*E rău* [momentul] *când...*", iar alta, tiparului (b) „*E rău* [în momentul] *când...*". Prima interpretare conduce la soluţia de analiză: [*a fi* + nume predicativ adverbial + subiectivă (postpusă) introdusă prin adverbul relativ *când*], iar a doua, la soluţia: [Ø + *a fi* + nume predicativ adverbial + circumstanţială de timp], unde Ø reprezintă subiectul nedeterminat al predicatului complex *e rău*. În ambele interpretări, apare o relativă cu antecedent nelexicalizat, cu deosebire că, în prima, antecedentul ocupă în regentă poziţia subiectului (*e rău* **[momentul]** *când...*), în timp ce în a doua ocupă poziţia unui circumstanţial de timp (*e rău* **[în momentul]** *când...*).

ACORDUL DINTRE SUBIECT ŞI PREDICAT

1. ASPECTE DEFINITORII

Acordul este manifestarea relaţiei sintactice dintre două cuvinte, constând în repetarea informaţiei gramaticale de la un cuvânt la celălalt. Relaţia este orientată: dintre cele două cuvinte legate prin acord, unul impune restricţia de formă, iar celălalt se supune ei. De exemplu, se repetă, cu direcţia subiect – predicat, informaţia gramaticală de persoană şi număr: *eu citesc, tu citeşti, noi citim.*

Reiterarea informaţiei gramaticale prin acord nu este marcată în toate contextele. Acordul poate fi blocat din anumite cauze sintactice şi morfologice. Pe de o parte, există forme în paradigma verbală care nu marchează repetarea informaţiei gramaticale. De exemplu, formele verbale nepersonale pot avea subiect, dar nu se acordă cu acesta: *Am plecat* ***înainte de a veni mama.***, *Am auzit* ***sunând telefonul.*** Pe de altă parte, subiectul unic, atunci când nu este realizat printr-un nominal, nu transferă nici el informaţii predicatului: ***E uşor a scrie*** *versuri.*

Prin acord, verbul-predicat preia de la subiect informaţiile gramaticale de număr şi persoană, iar numele predicativ realizat adjectival, informaţii suplimentare de gen. Caracteristicile de acord ale adjectivelor nume predicative se regăsesc şi la participiile pasive.

Acordul în număr priveşte variaţia de formă a predicatului combinat cu un subiect exprimat prin substantiv sau prin substitutele sale. Verbul are forma indusă de nume (dacă subiectul este unic): nume singular – verb singular, nume plural – verb plural: ***Copilul ştie*** *adevărul.*, ***Nimeni nu era îngrijorat.***, ***Discuţiile au fost concludente.***, ***Aceştia au fost acceptaţi*** *ca martori ai apărării.*

Acordul în persoană priveşte predicatele al căror subiect este un pronume personal. Subiectul unic (*eu, tu, noi, voi*) impune verbului-predicat forma de persoană corespunzătoare:

Voi ştiţi *ce trebuie să faceţi,* ***eu vreau*** *să plec la facultate.*;

Tu plănuieşti *o masă în familie, dar* ***noi am cumpărat*** *deja bilete pentru spectacolul de diseară.*

Dacă subiectul este un pronume de persoana a III-a, un substantiv sau un substitut al acestuia, verbul are formă de persoana a III-a (***El ştie*** *ce vrea.*, ***Ioana pleacă*** *la munte.*, ***Soarele s-a ascuns*** *printre nori.*, ***Ai mei au fost mulţumiţi*** *de rezultatul concursului.*).

Acordul în gen apare marcat numai în forma numelor predicative exprimate printr-un adjectiv sau a participiilor pasive care, prin natura lor, permit reiterarea acestui tip de informaţie gramaticală:

Medaliile *au fost* ***oferite*** *sportivilor celor mai buni.*;

Dialogurile *au devenit* ***interesante*** *după intervenţia noastră.*;

Clădirea *conacului era* ***luminată*** *stins şi părea* ***semitransparentă.*** (M. Cărtărescu, *Travesti*).

Numele predicative realizate prin substantive mobile (moționale), deși coreferențiale cu nominalul subiect, nu se caracterizează întotdeauna prin corespondență de gen:

***Angela M.**, care ar putea deveni* [...] *prima femeie cancelar din istoria Germaniei, este **un creștin-democrat atipic** care, chiar dacă nu s-a făcut iubit de membrii partidului său, și-a atras totuși respectul acestora.* (EZ, 2005);

***Animalul** captiv era **o leoaică** tânără.*

O situație particulară este reprezentată de acordul dintre un pronume de persoana a III-a sau numeral și predicat. Acestea primesc de la substantivul pe care îl reprezintă în discurs genul (întotdeauna) și uneori numărul. Ca proforme (reiau informațiile gramaticale și echivalează termenii), pronumele și numeralul permit un tip de „acord referențial" (Vezi **I, Pronumele. Preliminarii, 1**):

(*S-a întors **Mara.***) ***Ea** nu era deloc **supărată**.*;

(*Am cumpărat **mere.***) ***Două** erau **stricate**, **unul** era **bun**.*

2. ABATERI DE LA REGULA ACORDULUI

În limba actuală se înregistrează numeroase situații care nu se conformează regulilor gramaticale ale acordului. Uzul permite foarte multe variații de acord, structuri care reprezintă ezitări ale vorbitorilor. Acestea sunt manifestări ale acordului prin atracție sau după înțeles și nu sunt excluse întotdeauna de normele limbii literare.

Acordul prin atracție constă în transferarea către verbul-predicat a unei informații gramaticale de către un constituent al enunțului nelegat sintactic de predicat, dar aflat în vecinătatea acestuia, sau de către o parte componentă a subiectului multiplu. Intercalarea între subiect și predicat a unor adjuncți ai nominalului-subiect determină distanțarea în succesiunea liniară a termenilor corelați (care ar trebui să se acorde) și constituie o circumstanță favorabilă încălcării regulilor gramaticale (***Fiecare dintre cei trei oameni purtau** insignă.*).

Acordul după înțeles este acordul care se orientează după sensul nominalului subiect. Dacă subiectul are formă de singular, dar înțeles de plural (de exemplu, când este exprimat printr-un substantiv colectiv), predicatul se acordă formal, la singular (***Majoritatea a votat** împotrivă.*). Acordul la plural este admis de normele limbii literare, dacă vorbitorul are în vedere componentele ansamblului denotat de entitatea colectivă (***Majoritatea au fost trimiși** acasă.*).

Granița dintre abaterile de la normă acceptate și greșeli este oscilantă. De exemplu, acordul greșit dintre subiect și predicat (*dezacordul*) poate produce enunțuri nongramaticale numai în raport cu regulile limbii actuale. Până în primele decenii ale secolului al XIX-lea, omonimiile în cadrul flexiunii verbale erau mai extinse: 3 = 6 (*el cânta – ei cânta, el au plecat – ei au plecat*) sau 1=6 (*eu zbor – ei zbor, eu cobor – ei cobor*). Dinamica morfologiei verbale explică prezența numeroaselor situații de „dezacorduri" din limba operelor literare. De la sfârșitul secolului al XIX-lea însă, noi variante morfologice se impun în limba literară, iar fenomenul se interpretează mai departe la nivel sintactic, în termenii acordului (dezacordului).

La nivelul graiurilor populare, regula generală de acord dintre subiect și predicat variază în funcție de particularitățile flexionare ale verbului în fiecare grai. În sistemul graiului muntean, omonimia singular–plural la persoana a III-a este generalizată (*el vede – ei vede*). Prezența acestor forme este considerată o manifestare de regionalism morfologic și nu o greșeală de acord.

3. ASPECTE ALE ACORDULUI IMPUS DE REALIZĂRILE PARTICULARE ALE SUBIECTULUI

Subiectul poate da naștere unor situații speciale de acord, după cum poate fi realizat prin substantive colective, expresii partitive, nume proprii, pronume relative, pronume de politețe, propoziții, forme verbale nepersonale sau termeni în metalimbaj.

3.1. Subiectul este un substantiv colectiv

În funcție de tipul de substantive colective și de poziția pe care o ocupă acestea în grupul nominal, acordul gramatical este frecvent concurat de acordul după înțeles sau de cel prin atracție. Un substantiv colectiv la singular, aflat în poziția de subiect, selectează forma de singular a verbului, conform acordului gramatical: ***Un grup a sosit** la aeroport.*, ***Un stol de gânduri** aspre **trecu** peste-a lui frunte.* (M. Eminescu, *Strigoii*).

Forma de plural, corespunzătoare acordului după înțeles, se datorează semului [+ Pluralitate], trăsătură inerentă, necontextuală: ***Au venit o grămadă.*** (vezi **I, Substantivul, 4.3.2.5**). De asemenea, prezența unui adjunct substantival care explicitează sensul termenului colectiv favorizează acordul prin atracție: ***Un stol de păsări apar** la orizont.*

Fenomenul acordului nu afectează în același mod cele două subtipuri de substantive colective: cele care își specifică direct elementele componente (*armată, popor, tineret* etc.) și cele care au nevoie de un adjunct, substantiv individual la plural, pentru actualizarea membrilor clasei de referenți (*un morman de hârtii, o mulțime de probleme, un grup de studenți.*, vezi **I, Substantivul, 4.3.1.2**).

3.1.1. *Substantivele colective care își specifică membrii*

Substantivele care exprimă o colectivitate și precizează direct, prin forma însăși a termenului, elementele componente ale acesteia impun predicatului un acord gramatical:

***Armata se pregătea** pentru un eventual conflict.*;

Studențimea a fost, în sfârșit, răsplătită.;

*Târziu și toamna a plecat / **Frunzișul** tot **e răvășit**.* (G. Bacovia, *Ecou de romanță*).

Impunerea acordului gramatical la acest tip de substantive colective este rezultatul unui proces istoric, de evoluție lingvistică. În limba textelor din secolul al XVI-lea sau în cronicile secolului al XVII-lea, acordul după înțeles este extins și în aceste situații: ***Țara vor vrea** să-și apere ale sale.*

În utilizări metaforice, aceste substantive colective primesc adjuncți și permit și acordul prin atracție: ***O armată de furnici și-au făcut** apariția.* (vezi **I, Substantivul, 4.3.2.5**).

3.1.2. *Substantivele colective care nu își specifică membrii*

Substantivele colective care nu își specifică direct membrii admit două ipostaze sintactice responsabile de două tipuri diferite de acord – un acord gramatical și un acord după înțeles și prin atracție:

Ceilalți intelectuali [...] *se pun și ei pe treabă:* ***un grup de ofițeri*** *superiori* ***predă*** *istoria celui de-al doilea război mondial.* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*);

Un grup de tineri și-au cerut *drepturile.*

Acordul numelui predicativ sau al participiului pasiv poate avea în vedere, de asemenea, fie forma numelui subiect, fie sensul substantivului colectiv sau informația gramaticală a adjunctului acestuia:

În cadrul TIB 2005 [...] ***va fi expusă o gamă*** *complexă* ***de centrale*** *telefonice.* (JN, 2005);

Un grup de studenți au fost trimiși *cu bursă la Paris.*;

O grămadă de cărți erau aruncate *pe jos.*

Ștergerea adjunctului nu influențează variația de acord (chiar nelexicalizat, adjunctul se deduce din contextul anterior):

Tinerii *și-au făcut planurile.* ***Un grup a / au plecat*** *deja.*;

Avea foarte multe ***cărți. O grămadă s-a / s-au pierdut.***;

Toți ***copiii*** *sunt așteptați la spectacol.* ***O mulțime este prezentă. / O mulțime sunt prezenți.***

(a) Acordul gramatical (***O mulțime*** *de oameni* ***a fost*** *atent* ***cercetată.***)

În prima ipostază sintactică a numelor colective care nu își specifică membrii, acestea, în calitate de centre de grup, impun acord formal. Accentul cade pe substantivul colectiv înțeles ca o entitate unitară și nu pe ideea de număr, pe valoarea de cuantificare (un grup). Prezența articolului hotărât sau a unui adjunct adjectival întărește statutul centrului:

Mulțimea a părăsit *piața.*;

O serie *de cuvinte* ***a intrat*** *deja sub tipar.*;

Mulțimea toată pare violetă */ Orașul tot e violet.* (G. Bacovia, *Amurg violet*).

(b) Acordul după înțeles și prin atracție (***O mulțime de oameni au fost strânși*** *în curte.*)

În cea de-a doua ipostază sintactică, acordul predicatului se face cu substantivul *oameni*, interpretat drept centru de grup, în timp ce colectivul anterior este doar cuantificator. Centrul de grup poate fi șters și atunci numele colectiv îl înlocuiește și funcționează ca o proformă care își procură referința anaforic sau cataforic: (*Dintre elevi*) *o mulțime mi-au răspuns., O mulțime* (*de elevi*) *mi-au răspuns.* Echivalentul semantic al acestui tip de substantive colective este cuvântul *mulți* (*multe*), cu valoare pronominală:

O serie de texte *noi* ***au fost introduse*** *în programele școlare.*

> Atunci când substantivul colectiv se află în poziția unui complement direct sau indirect, dublarea clitică a adjunctului subliniază statutul special al acestuia în cadrul construcției: *Pe o mulțime de studenți* ***i***-*am revăzut mai târziu., *Pe o mulțime de studenți am revăzut-o mai târziu.* (dar, *Mulțimea de oameni am dirijat-o spre stadion.*), *Majorității elevilor* ***li*** *s-au respins contestațiile., *Majorității elevilor* ***i*** *s-au respins contestațiile.* (dar *Majorității senatorilor* ***îi*** *revine decizia finală.*).

Vorbitorii optează de multe ori pentru un acord strict gramatical hipercorect, cu numele colectiv cuantificator, dar și varianta cu acordul după înțeles și prin atracție este foarte frecventă.

3.1.3. *Substantivele contextual colective*

Substantivele comune concrete, percepute ca substantive cu valoare cantitativă, pot primi o accepție colectivă, atunci când se referă la o mulțime de obiecte sau persoane (*o căruță de proști, o găleată de bani, o avalanșă de aplauze, o căciulă de bani, un cerc de soldați* etc.) și favorizează acordul după înțeles: ***O căciulă de bani sunt*** *pe masă.,* ***O avalanșă de aplauze au încheiat*** *reprezentația.,* ***Un cerc de soldați au fost desfășurați*** *în curte.*

În anumite construcții cu adjective substantivizate, acordul formal poate fi concurat de acordul după înțeles. Dintre variantele: ***Grosul forțelor*** *acestui corp de armată* ***a fost împins / au fost împinse*** *înapoi.*, cea cu verbul la plural apare ca fiind semantic mai adecvată. De asemenea, concordanțele semantice prevalează în raport cu regulile formale ale acordului dintre subiect și predicat în construcțiile în care centrul grupului nominal subiect este substantivul „amar": ***A / Au trecut atâta – atâția amar*** *de ani.* În aceste grupări, adjectivul substantivizat „amar" și-a redus contribuția semantică la o evaluare cantitativă, informație proprie cuantificatorilor.

3.2. Substantivele de tipul: *fel, tip, soi, specie, rasă*

Substantivele menționate sunt însoțite de un substantiv la plural, de aceea nu mai transmit verbului-predicat informația de singular care le este proprie în context (***Au apărut un fel de musculițe.***, *Între sintaxă și lexic* ***nu se stabilesc niciun fel de relații.***, ***O categorie de spectatori au fost*** *în mod deliberat* ***neglijați.***).

Deși au determinări proprii numelui (adjunct adjectival, articol), aceste substantive au în context mai mult o valoare adjectivală. Efectele diminuării statutului substantival în asemenea îmbinări sunt mai clare la cuvântul „fel", parte constitutivă a locuțiunilor adjectivale *astfel de, fel de fel de*: *Astfel de oameni reușesc în viață., Fel de fel de oameni au venit.*

Spre deosebire de substantivele colective care nu își specifică membrii (cu care au o serie de asemănări), substantivele avute în vedere, în lipsa determinativului prepozițional la plural, nu mai pot fi coocurente cu un predicat la plural (**Acest tip* [...] *nu reușesc în viață.*).

3.3. Subiectul este inclus într-o expresie partitivă

Relația partitivă se exprimă, în limba română, cu ajutorul prepozițiilor *dintre, din* și *de*. *Dintre* presupune apariția unui substantiv numărabil la plural, care poate influența acordul. *Din* selectează un substantiv ai cărui membri nu sunt individualizați, de exemplu un colectiv (*o parte din clasă*), iar *de* selectează, de multe ori, un masiv (*o parte de apă, o parte de ulei*). Prezența substantivului de pe poziția a doua, care reprezintă întregul, sau însuși sensul elementului aflat în poziția de subiect favorizează apariția structurilor cu acord prin atracție sau după înțeles.

3.3.1. *Tipuri de construcții partitive*

În poziția subiectului inclus într-o expresie partitivă poate apărea fie un substantiv (*o jumătate, un sfert, o parte, o pereche, o duzină, o multitudine, o cantitate* etc.), fie un cuantificator nedefinit, negativ sau numeric (*fiecare, vreunul, toți, nimeni, niciunul, doi*).

În cadrul construcțiilor partitive, acordul corect este cel formal, predicatul având numărul și persoana impuse de subiect:

***O parte dintre cursanți va merge** la mare, iar **cealaltă parte este condusă** în campus.*;

*Echipele reprezintă 11 localități din România, iar **o treime din participanți provine** din București.* (EZ, 2005);

***Fiecare dintre noi are** un scop în viață.*;

***Mulți dintre voi sunt îngrijorați** de soarta partidei.*

Componentul al doilea al grupului sintactic, care nu este în nominativ, poate fi însă, din punct de vedere semantic, mai adecvat statutului de subiect, ceea ce favorizează acordul verbului-predicat, al numelui predicativ sau al participiului pasiv cu acesta. Acceptarea construcțiilor cu predicatul la plural – a acordului cu adjunctul grupului nominal subiect – presupune reorganizarea semantică și sintactică a grupului nominal: substantivul în nominativ, sărăcit semantic, se reinterpretează ca un determinativ cantitativ, iar poziția dominantă în grup revine substantivului / pronumelui (atribut) la plural, a cărui informație gramaticală este repetată morfologic în forma predicatului, a numelui predicativ sau a participiului pasiv:

O parte dintre cei convocați nu s-au prezentat.;

***Jumătate din bani au fost cheltuiți** fără folos.*;

***Majoritatea clienților** din cafenelele bancare **urmăresc** evoluția acțiunilor cotate la bursa din București.* (EZ, 2005);

***O treime dintre studentele** admise **vor plăti** o taxă suplimentară.*;

***Fiecare dintre copiii** tăi **vor pleca**.*;

***Fiecare dintre noi avem** la un moment dat nostalgia copilăriei.*;

***Unii dintre noi am învățat** devreme ce înseamnă maturitatea.*;

***Mulți dintre voi cunoașteți** deja regulile concursului.*

Acordul semantic se situează la granița dintre corect și incorect: ***Un sfert** din sală **au plecat** deja.*

Ca și în cazul pronumelor, numeralele pun problema unui acord special, „referențial" pentru numele predicative și participiile pasive, funcționând ca niște termeni intermediari între acestea și substantivele pe care le reprezintă: ***Patru** (**dintre fete**) **au fost trimise** la Iași, iar **două au fost aduse** la București., Am multe veşti: **doar primele sunt bune.***

Numeralele mai mari decât *unu* nu selectează predicatul la singular, ceea ce permite acordul cu adjunctul din grup. Intervertirea rolurilor gramaticale sub dominanța relațiilor semantice dintre elementele componente ale grupului este favorizată de statutul lingvistic al acestor unități lexicale, care se înscriu semantic în seria cantitativelor numerice. Fenomenul afectează toate numeralele compuse în care sunt incluse numerale substantivale simple: *Aproximativ **62 de milioane de germani sunt aşteptați** [...] la urne pentru a alege un nou parlament în unul dintre cele mai importante state ale Uniunii Europene.* (EZ, 2005).

Efectele acestui mod de reinterpretare sintactico-semantică afectează și acordul altor componente din grupul nominal, în care cuantificatorul este reprezentat printr-un numeral compus (*cei două sute de lei – *cele două sute de lei*). În aceste situații, când numeralul este asociat substantivului prin *de*, componentul dominant, centrul semantic și sintactic al grupului – cel care impune prin acord reiterarea anumitor informații gramaticale – este substantivul (vezi **I, Numeralul, 2.5.1.1; II, Grupul nominal, 2.4.4**).

Forma numelor predicative și a participiilor pasive înregistrează, de multe ori în limitele aceluiași enunț, ezitările vorbitorilor între acordul gramatical și cel după înțeles sau prin atracție:

***Primiți** în rate, **o parte din banii** pentru descărcarea de sarcină arheologică **este cheltuită** pentru a asigura salariile acestor lucrători.* (JN, 2005);

*M. a mai spus că în buget **erau prevăzute 300 de milioane de dolari** pentru acest proiect, dar care la rectificare **au fost mutați** către alte ministere.* („Ziua", 2005).

Dacă subiectul nu este însoțit de adjuncți, este recomandabil acordul gramatical: ***Fiecare va şti** ce are de făcut., **Fiecare a fost** odată **tânăr** (**tânără**)., **Câțiva** (**unii, mulți**) **au fost pedepsiți.**, **Câteva** (**unele, multe**) **au fost menționate** în raport.* Absența atributului nu împiedică decodarea sa în cadrul enunțului, ceea ce permite o nouă variantă de acord în număr, persoană și, în cazul numelui predicativ sau al participiului pasiv, în gen. Variante cu acord după înțeles sunt frecvente în limba literară: ***Fiecare vom şti** ce avem de făcut., **Fiecare am fost** odată **tineri** (**tinere**)., **Câțiva** (**unii, mulți**) **am fost pedepsiți.**, **Câteva** (**unele, multe**) **ați fost pedepsite.***

3.3.2. *Construcțiile restrictive*

Expresiile partitive pot fi însoțite de un adverb sau un adjectiv cu nuanță restrictivă. Acesta accentuează calitatea de centru a primului component, de aceea este mai adecvat acordul formal: ***Doar o treime dintre studenți vine.**, **O mică parte dintre studenți a dat** un răspuns bun., **Numai o parte dintre studenți a dat** un răspuns bun.*

Mai puțin prezent în aceste contexte, acordul după înțeles și cel prin atracție nu sunt, totuși, excluse: ***Numai un sfert** (**dintre soldați**) **cunoșteau** experiența războiului., **O mică parte dintre paginile** manuscrisului **au rămas necitite.***

3.4. Subiectul este un nume propriu

Subiectele exprimate prin nume proprii (nume de persoană, de opere, de asociații, titluri, nume de localități, de instituții) nu se supun unor reguli foarte stricte de acord. Neconcordanța dintre formă și conținut favorizează, de multe ori, acordul după înțeles.

3.4.1. *Antroponimele*

Numele de persoană cu o formă specială de plural și înțeles de singular impun predicatului un acord după înțeles: ***Şaptefrați** (**Poalelungi, Holdemulte**) lipsește azi., **Ochialbi a scris** un articol foarte interesant.* Numai dacă numele proprii au formă de plural și înțeles tot de plural, acordul se face conform regulii gramaticale (***Şaptefrați erau** doi **copii** de vârste apropiate., **Popeștii veniseră** la teatru.*).

Numele predicative şi participiile pasive primesc din context informaţia suplimentară de gen, indiferent de forma substantivelor proprii care impun acordul: ***Popa este absent**, dar **Chivu este prezentă.*** De asemenea, prenumele cu aspect feminin (terminate în *-a*), dar înţeles de masculin se dezambiguizează tot prin acordul adjectivului: ***Luca a fost desemnat** să participe la un concurs de retorică., **Toma este foarte telegenic.*** În contextul prenumelor hipocoristice, care nu sunt specializate pentru masculin sau feminin, claritatea mesajului este asigurată de asemenea prin acord (***Vali este harnic / harnică.**, **Gabi e tânăr / tânără.***).

3.4.2. *Toponimele*

Toponimele aflate în poziţia subiectului reprezintă structuri mai complexe, pentru că prezenţa articolului hotărât poate influenţa acordul.

Numele proprii cu formă de singular favorizează acordul gramatical: ***Sibiul** ne-**a primit** cu braţele deschise.* Şi informaţia de gen se transmite numelui predicativ sau participiului pasiv, în general conform regulilor gramaticale: ***Luxemburgul este mic.**, Tot **Braşovul e treaz** în noaptea asta., **Mexicul este ameninţat** de furtuni puternice., **Franţa este** deja **implicată** în conflictul european.*

Un toponim nearticulat, cu formă de plural, impune predicatului acordul după înţeles, la singular: ***Galaţi este** un oraş pe Dunăre., **Iaşi este** un mare centru cultural., **Cotnari are** faima vinului bun.*

Articularea numelui propriu la plural nu schimbă raportul în favoarea acordului gramatical; prevalează informaţia semantică (localitatea denumită este una singură): ***Hotarele are nevoie** de o şcoală nouă., **Pietrele era zugrăvit** în roman ca un sat mic, dar foarte viu., **Adunaţii Copăceni a fost inundat** de ultimele ploi.* Contextele cu predicatul la plural, în care toponimului i se adaugă articol, sunt marginale şi, în general, evitate: *Şi-apoi **Humuleştii** şi pe vremea aceea **nu erau** aşa **un sat** de oameni fără căpătâi.* (I. Creangă, *Amintiri*), ***Hârtoapele se aflau** la 5 kilometri.* Aceleaşi structuri sunt deliberat create în stilul jurnalistic, cu intenţie stilistică:

***Bucureştii arătau** ca Parisul în timpul revoluţiei.* (JN, 2005);

*Şi ca arhitectonică **Iaşii au** destule de oferit, şi ca împrejurimi.* (Internet, 2005).

Pluralul se explică numai dacă numele denumeşte referenţi diferiţi: ***Crişurile** străbat partea de vest a ţării.*

Pentru toponimele nearticulate cu formă de plural vorbitorii preferă, de multe ori, articolul de singular, ceea ce rezolvă, morfologic, contradicţia dintre formă şi conţinut (*Ploieştiul, Galaţiul, Iaşiul*).

Şi abrevierile pot constitui surse ale unor variaţii de acord. Prin citirea grupului de iniţiale care reprezintă numele unei ţări ca şi când ar reprezenta expresia sonoră a unui cuvânt obişnuit, se poate pierde din vedere pluralul numelui abreviat, de unde utilizarea predicatului la singular: ***S.U.A. aveau** resursele financiare pentru a depăşi criza., **SUA admite** genocidul armean.* („Ziua", 2005).

3.4.3. *Titlurile*

Titlurile de opere literare, ştiinţifice, muzicale, de ziare, filme, numele unor asociaţii politice, culturale sau sportive sunt substantive proprii care, în poziţia de subiect, impun predicatului acord gramatical, dar permit şi variante cu acord după înţeles: ***„Lumi virtuale" a / au produs** senzaţie printre amatorii de calculatoare., **„Alge" a strâns** în jurul său suprarealiştii vremii.*

În ciuda unicităţii de conţinut, titlurile cu formă de plural pot impune, în anumite situaţii, acordul gramatical: ***„Craii de Curte Veche" sunt un poem** al metaforei., **„Moromeţii" au reprezentat** un moment important în istoria literaturii române.*

Prezenţa articolului hotărât în structura numelui propriu, la singular sau la plural, susţine, în general, acordul gramatical: ***„Gemenii"** lui Mircea Cărtărescu **redau** o atmosferă aparte., **„Fordul" este frumos şi rentabil.*** vs ***„Craii de Curtea Veche" ţine** în chip necontrolabil de poezie.*

Norma acordului este mai puţin fermă, iar uzul oscilează între formă şi înţeles, în cazul apariţiei unui nume predicativ sau a unui participiu pasiv (***„Rapidul" a fost învins / învinsă** pe teren propriu.*), mai ales dacă numele propriu este de proveniență străină sau o siglă:

*Cu siguranţă **IKEA este interesat** de piaţa românească, a declarat M.L., reprezentantul dezvoltatorilor proiectului Băneasa.* (JN, 2005);

***MasterCard**, sub sigla căreia se află majoritatea cardurilor din România, **a fost fondată** în 1966.* (EZ, 2005);

*Publicaţia „Daily Telegraph" a observat că „**Everton** este în şoc după ce **a fost sfâşiată** de Dinamo".* (EZ, 2005).

Pentru dezambiguizare este preferabil să se folosească un substantiv generic (*operă, lucrare, creaţie, culegere, volum, piesă, echipă, motto* etc.) fie înaintea subiectului, fie înaintea numelui predicativ:

*Dintre publicaţiile mondene de actualitate, **„Avantaje" este** (**o revistă**) **foarte cunoscută.***;

(***Romanul**) **„Femei"**, al lui Mihail Sebastian, **este preferatul** meu.*;

(***Echipa**) **„Dinamo" a fost învinsă** pe teren propriu.*;

(***Poezia**) **„Litere"**, de Ana Blandiana, **a fost aleasă** de Ioana pentru serbare.*

Similar titlurilor se comportă unele citate:

Libertate, egalitate, fraternitate este o** simplă **lozincă**, iar revoluţia franceză a fost o catastrofă; **libertate, egalitate, fraternitate sau moarte este** însă cu totul şi cu totul **altceva. (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*).

3.5. Subiectul este un pronume relativ

Caracterul eterogen al construcţiilor cu pronume relative se reflectă şi în fenomenul acordului şi este indus, în mare măsură, de absenţa sau prezenţa antecedentului şi de natura acestuia.

3.5.1. *Relativele fără antecedent*

Pronumele relative fără antecedent în enunţ se comportă la fel ca în ipostaza de interogative, în ceea ce priveşte acordul în număr. *Cine* şi *ce* selectează singularul verbului-predicat, *câţi, câte* selectează pluralul, iar *care* admite ambele forme de număr:

*Nu ştiu **cine va merge.**, *Nu ştiu **cine vor pleca.***;

*Să vedem **ce s-a întâmplat.**, *Să vedem **ce au fost cumpărate.***;

*Nu ni s-a comunicat **câţi / câte pot** veni.*, *Nu ni s-a comunicat **câţi / câte poate** veni.*

*Vreau să ştiu **care are / au** cont deschis la BCR.*

Pronumele *cine, ce* selectează verbul la persoana a III-a:

Mă interesează ***cine / ce este*** *pe listă.*

Regulile privind acordul în persoană sau, pentru numele predicative şi pentru participiile pasive, în gen sunt mai puţin rigide pentru relativele *câţi / câte, care*:

Mă interesează ***câţi sunt admişi / câte sunt admise.***;

Vreau să ştiu ***care este nou / nouă.***

Pronumele relativ compus *ceea ce*, cu valoare neutră, selectează forma de masculin singular (***Ceea ce este interesant*** *e că a reuşit singur.*). O situaţie similară apare şi pentru pronumele demonstrativ cu valoare neutră (***Asta e frumos*** *din partea ta.*). Enunţuri ca: *Asta e de la sine înţeleasă.* sau *Asta era ştiută.*, în care demonstrativul are valoare neutră, sunt considerate greşite.

3.5.2. ***Relativele cu antecedent***

Prezenţa antecedentului presupune inducerea unui dublu acord. Relativul preia informaţiile antecedentului şi le transmite verbului predicat: ***Infirmiera care vrea*** *să îl vadă este foarte drăguţă.,* ***Asistentele care îl ţin sub observaţie*** *sunt foarte atente. Care* este construit succesiv cu persoana a III-a singular şi plural, în virtutea relaţiei anaforice cu antecedentul: *infirmiera*, respectiv *asistentele.*

Subiectul preia, aşadar, informaţiile de persoană şi număr de la antecedentul său şi le transmite verbului. Acest dublu transfer de informaţie gramaticală ţine seama de funcţia sintactică a antecedentului, de realizările sale sau de caracterul multiplu al acestuia.

3.5.2.1. *Funcţii sintactice ale antecedentului*

Dacă antecedentul pronumelui relativ este *subiect* în propoziţia regentă, transmite relativului şi, mai departe, predicatului informaţia de persoana a III-a:

Aceia care au răbdat *de foame au înţeles greutăţile vieţii.*;

Cei care l-au cunoscut *vor fi dezamăgiţi de evoluţia lui.*

Numai cu valoare inclusivă, antecedentul transmite predicatului forma de persoana I sau a II-a:

Toţi care se găseau *acolo erau îngrijoraţi. /* ***Toţi care ne găseam*** *acolo eram îngrijoraţi.*;

Cei care au fost *pe listă să vină în faţă! /* ***Cei care aţi fost*** *pe listă să veniţi în faţă!*

Dacă antecedentul este un *nume predicativ*, acesta poate impune acordul: ***Tu eşti acela care se pleacă*** *înaintea lui.,* ***Eşti un om care luptă.***

Pronumele relativ şi predicatul său nu preiau consecvent informaţia de persoană a antecedentului, orientându-se adesea tot după subiectul regentei. Dată fiind echivalenţa semantică dintre subiecte şi numele predicative ale regentelor din enunţurile menţionate, orientarea după un fals antecedent este permisă, acest tip de acord fiind foarte frecvent: *Deoarece* ***eu sunt singurul care activez*** *alarma, nu voi pleca.,* ***Eu nu sunt omul care să cred*** *în minciuni.,* ***Eşti un om care lupţi.***

Numele predicativ poate fi însoţit de un atribut la plural care, de obicei, impune acordul: ***Eşti unul dintre oamenii care au luptat*** *pentru dreptate.* Acordul cu subiectul regentei este marginal şi are drept consecinţă modificarea formei de număr şi persoană: ***Eşti unul dintre oamenii care aţi luptat*** *pentru dreptate.* Existenţa acestei variaţii de acord este legată de modul în care vorbitorul raportează conţinutul relativei la numele predicativ din regentă sau la subiectul regentei.

3.5.2.2. *Realizări speciale ale antecedentului*

Antecedentul poate fi un substantiv aflat într-o construcţie partitivă şi propagă, prin intermediul relativului, informaţia de număr: ***Unul dintre romanele care au făcut epocă*** *a fost „Adela".*

Greşeli pot apărea din cauza ideii de singularitate pe care *unul* o exprimă atât de pregnant (**Am vizitat unul dintre muzeele care cuprinde colecţii impresionante.*). Predicatul trebuie să stea la plural, fiind un plural impus de logica enunţului şi a realităţii reflectate în mesaj.

O situaţie aparte o reprezintă *antecedentul substantiv în vocativ.* Ca şi pronumele personal care indică alocutorul, vocativul se combină cu verbe cărora le impune persoana a II-a: ***Oltule, care ai fost martur*** *vitejiilor trecute...* (Gr. Alexandrescu, *Umbra lui Mircea*).

Pronumele nedefinit poate apărea în ipostaza de antecedent al unei relative şi permite variaţie de acord. Predicatul poate primi o formă de persoana a III-a: ***Ca unul care a colaborat*** *la acest proiect, îşi asumă consecinţele.* Când se referă la emiţător sau la receptor, pronumele este controlat de subiectul regentei, iar predicatul este utilizat la persoana I sau a II-a:

Ca unul care am colaborat *la acest proiect, îmi asum consecinţele.*;

Ca unul care ai colaborat *la acest proiect, îţi asumi consecinţele.*

Dacă *antecedentul este un pronume personal*, relativul preia informaţia de persoană şi de număr a acestuia, impunând-o predicatului din subordonată: ***Ea, care cunoaşte*** *adevărul, va interveni.* Informaţia de gen, absentă la pronumele personale de persoana I şi a II-a, este recuperată contextual în forma numelor predicative sau a participiilor pasive:

Mie, care am fost căutat / căutată *de toţi, mi s-a întâmplat asta.*;

Pe tine, care eşti cel mai talentat / cea mai talentată, *te vor susţine.*

Dacă *antecedentul este un pronume posesiv*, relativul preia informaţia gramaticală a componentului „al": ***Ai mei, care au mers*** *împreună, s-au bucurat., Dintre toate soluţiile, tocmai* ***a noastră, care era cea mai bună,*** *a fost ignorată.*

3.5.3.3. *Antecedentul multiplu*

Dacă antecedentul este multiplu, relativul transmite predicatului informaţia de plural (***Cruzimea, tensiunea care pluteau*** *mă oboseau foarte tare.,* ***Eu şi Maria, care eram*** *acolo, ne simţeam bine.,* ***Tu şi Ion, care aţi fost invitaţi,*** *v-aţi declarat mulţumiţi.*).

3.6. Subiectul este un pronume personal de politeţe

Contradicţia între formă şi înţeles apare şi în construcţiile cu pronumele personal de politeţe. Partea adjectivală a predicatului şi participiul pasiv, spre deosebire de verb, care se pune la plural, se acordă corect după înţeles, la singular şi la genul corespunzător cu sexul interlocutorului: ***Domnia Sa este însoţit / însoţită*** *doar de două persoane.,* ***Dumneavoastră sunteţi dispus / dispusă*** *la program prelungit.* Forma de plural a verbului este cerută de un subiect cu formă şi cu înţeles de plural: ***Dumneavoastră sunteţi dispuşi / dispuse*** *la program prelungit.*

Două variante de acord apar şi în mai vechea construcţie cu locuţiunea pronominală *Măria Ta,* în care se folosesc alternativ persoanele a II-a şi a III-a: ***Măria Ta ştii*** *adevărul.* (acord formal şi semantic, după referentul indicat de persoana adjectivului posesiv), ***Măria Ta ştie*** *adevărul.* (distant, livresc – acord formal, cu substantivul din locuţiune).

3.7. Subiectul este o propoziție sau o formă verbală nepersonală

Se poate extinde conceptul de acord şi asupra construcțiilor în care subiectul este o propoziție sau o formă verbală nepersonală. Verbului principalei i se impune acordul la persoana a III-a singular:

Că încearcă să reuşească la examen e clar. (propoziție asertivă);

De ce voia să plece era un mister. (propoziție interogativă);

A nu informa vecinii era o gravă greşeală. (infinitiv);

Se aude tunând. (gerunziu).

Deşi frecvent în limba vorbită, acordul în gen este greşit în contextele: *Este oprit staționarea pe săli., Este interzis aruncarea gunoaielor., E interzis parcarea bicicletelor pe alee.* Vorbitorii sunt influențați de unele expresii cu caracter fix, de tipul: *Este oprit / interzis fumatul în sală.* sau *Nu e permis să se consume băuturi alcoolice.*

3.8. Subiectul este un termen în metalimbaj

Vorbitorul nu mai are în vedere forma sau conținutul termenului în contextul unor secvențe citate cu funcție metalingvistică. Dacă nu constituie un subiect multiplu, acestea transmit predicatului informația de persoana a III-a singular şi genul masculin pentru numele predicative sau participiile pasive:

*În construcția „Majoritatea elevilor au plecat", **„elevilor" este responsabil** pentru acordul predicatului.*;

***„După 20 de ani" era gravat** pe peretele clădirii vechi.*;

***„Casele albe ca niște fantome"** este o comparație.*

4. ASPECTE ALE ACORDULUI IMPUS DE TIPURILE DE SUBIECT

În funcție de tipul de subiect: exprimat (simplu, multiplu) sau neexprimat (inclus, subînțeles sau nedeterminat), acordul gramatical este respectat sau este înlocuit cu acord după înțeles şi / sau prin atracție.

4.1. Subiectul multiplu

Subiectul unui enunț poate fi realizat prin mai mulți constituenți coordonați. Fiecare constituent are un conținut referențial distinct de celelalte, de aceea acordul gramatical se face la plural:

***Elena şi Rareş sunt** în curte.*;

*Secretul este să ne purtăm aristocratic; **numai gentilețea, bunătatea, calmul, purtările frumoase au haz.*** (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*);

***Nicio floare, nicio pasăre, nicio prismă şi niciun soare** din univers **nu puteau** atinge splendoarea dumnezeiască a fiarei.* (M. Cărtărescu, *Travesti*).

Acordul predicatului cu un subiect multiplu ține seama de informația gramaticală a elementelor componente, dar şi de tipul relației de coordonare dintre acestea.

4.1.1. *Reguli ale acordului impus de subiectul multiplu*

Termenii subiectului multiplu se află, adesea, într-o relație de coordonare copulativă. Raportul semantic dintre aceştia este de asociere, prin urmare acordul cu *predicatul* se face la plural: ***Mama şi sora** mea **se întorc** acasă.*, ***Pasagerii** din autobuz, **pietonii şi cine mai era prin zonă au fost audiați** ca martori.*

Nuanță copulativă, de asociere, are şi raportul disjunctiv care presupune alternanța, şi nu excluderea unuia dintre termenii subiectului multiplu, de aceea acordul predicatului se face tot la plural:

***Mama sau tata pot** înțelege situația, dar eu nu.*;

***Arghezi sau Eminescu sunt clasici** ai literaturii noastre.*;

***Numai subiectiva sau completiva directă îi puneau** probleme de interpretare.*

Coocurența mai multor pronume de persoane diferite prin care se realizează subiectul multiplu presupune respectarea unei ordini a acordului în persoană: persoana a II-a are prioritate față de persoana a III-a şi persoana I are prioritate față de celelalte:

***Tu şi el nu ați vorbit** niciodată.*;

***Noi şi voi** am vrea să plecăm în vacanță mai repede.*;

***Ion şi cu mine** scriem un articol.*;

*Lucrul de care **ne dăm seama şi el şi eu** este că ne aflăm deopotrivă îndrăgostiți de ceea ce găsim cu cale să numim „fenomenul românesc".* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*).

În cazul acordului cu *numele predicativ* realizat adjectival sau cu *participiul pasiv*, regulile de acord nu sunt foarte stricte. Norma permite oscilații, variații de formă în funcție de genul, numărul şi referentul componentelor coordonate ale subiectului multiplu, iar uzul înregistrează multe ezitări.

Dacă termenii subiectului multiplu sunt *nume de ființe* şi unul dintre aceştia este de genul masculin, acesta are prioritate:

Tata şi mama sunt îngrijorați.;

***Colegele şi colegii mei sunt invitați** la petrecere.*;

Şi Elena şi cățelul ei sunt obosiți.

Subiectul multiplu poate conține atât *nume de ființe*, cât *şi nume de lucruri*; în acest caz, se face acordul cu genul numelui de ființă:

***Opera** (**operele**) **şi autorul** (**autorii**) **ei** (*lor*) **au fost uitați** de istoria literară.*;

Sacul** (**sacii**) **şi pisica** (**pisicile**) **au fost uşoare.

Postpunerea subiectului multiplu cu termeni de genuri diferite poate influența acordul numelui predicativ şi al participiului pasiv, favorizând acordul prin atracție, cu primul termen: ***Erau surprinzătoare greşelile şi autorul** (**autorii**) **lor.***

Regulile de acord în gen sunt mai rigide pentru subiectul multiplu alcătuit numai din *nume de lucruri.*

(a) Dacă termenii sunt de genul neutru şi feminin, acordul se face la forma comună de feminin plural: ***Para** (**perele**) **şi mărul** (**merele**) **sunt coapte.***

Valea** (**văile**) **şi dealul** (**dealurile**) **sunt împădurite.

(b) Dacă numele de lucruri sunt de de genul masculin şi feminin, regula variază după numărul la care se găseşte substantivul masculin. Substantivul masculin la singular nu impune constrângeri, iar numele predicativ şi participiul pasiv preiau forma de feminin plural:

Roşia** (**roşiile**) **şi morcovul sunt proaspete.;

Valea** (**văile**) **şi muntele sunt împădurite.;

Morcovul şi roşia** (**roşiile**) **sunt proaspete.;

Muntele şi valea** (**văile**) **sunt împădurite.

Substantivul masculin la plural poate impune acord prin atracție, numai dacă este substantivul cel mai apropiat de verbul predicat:

Morcovii și roșia (roșiile) sunt proaspete.;
Munții și valea (văile) sunt împădurite.;
Roșia (roșiile) și morcovii sunt proaspeți.;
Valea (văile) și munții sunt împăduriți.

(c) Dacă numele de lucruri sunt de genul masculin și neutru, regulile depind de asemenea de numărul la care se găsește substantivul masculin. Apariția unui substantiv masculin la singular nu impune restricții de acord, iar numele predicativ sau participiul pasiv preiau forma de feminin plural:

Morcovul și mărul (merele) sunt proaspete.;
Muntele și dealul (dealurile) sunt împădurite.;
Mărul (merele) și morcovul sunt proaspete.;
Dealul (dealurile) și muntele sunt împădurite.

Dacă substantivul masculin e la plural și substantivul neutru la singular, numele predicativ și participiul pasiv păstrează forma de masculin (indiferent de apropierea de predicat a unuia dintre termeni):

Morcovii și mărul sunt proaspeți.;
Munții și dealul sunt împăduriți.;
Mărul și morcovii sunt proaspeți.;
Dealul și munții sunt împăduriți.

Dacă substantivul masculin și cel neutru sunt amândouă la plural, numele predicativ și participiul pasiv se acordă în gen cu termenul cel mai apropiat:

Morcovii și merele sunt proaspete.;
Munții și dealurile sunt împădurite.;
Merele și morcovii sunt proaspeți.;
Dealurile și munții sunt împăduriți.

4.1.2. ***Excepții de la regulile acordului impus de subiectul multiplu***

Se înregistrează o serie de excepții, situații în care, deși subiectul este multiplu, predicatul rămâne la singular.

(a) Dacă termenii subiectului multiplu, la singular, sunt coordonați negativ prin „nici", acordul gramatical, la plural, este frecvent concurat de acordul după înțeles, la singular:

Nici el, nici ea n-au / n-a venit.

Numai dacă ultimul temen este la plural, acordul este obligatoriu la plural:

Nici George, nici frații săi nu vor veni.

(b) În cazul disjuncției, termenii se exclud, numai unul este selectat, iar acordul se face la singular:

Profesorul sau elevul a greșit.;
Sau George, sau Paul va elimina *restul.*

Ocurența unui termen la plural impune acord la plural:

Profesorul sau elevii au greșit.

(c) Dacă subiectul multiplu este postpus, e tolerat acordul prin atracție cu primul termen al subiectului:

Se aude ploaia și vântul.;
A fost odată ca niciodată, că dacă n-ar fi nu s-ar povesti. ***A fost odată un porc, un concept, o agenție*** *de publicitate* ***și MTV.*** (JN, 2005);

E-un nu știu cum și un nu știu ce.;
Mă ***doare capul, burta, ficatul.***;
Drag *mi-e* ***cântecul și jocul.***;
*Acolo-****i puterea și viitorul*** *nostru.*;
Acolo ***e lumina și suferința.***

(d) Dacă termenii subiectului multiplu, la singular, sunt substantive (masive sau nume abstracte) nearticulate, se admite acordul la singular:

Ploaie și vânt a mai fost *și până acum.*;
Era și aur, și argint.;
Carne și brânză se găsește.;
Și sănătate, și fericire este!

(e) Dacă elementele componente ale subiectului multiplu se comportă ca un bloc semantic, ca un compus, predicatul se acordă la singular:

În martie 1939, C. îi spune M. B.: va fi război, ***praf și pulbere se va alege*** *din imperiul britanic.* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*);

De când ***îi lumea și pământul,*** *așa se scurg zilele.*;
Punctul și virgula desparte *fraza.*;
Limba și literatura română este specialitatea *surorii mele.*

(f) Dacă unul dintre constituenții subiectului multiplu, ambii fiind la singular, este reliefat prin expresii de tipul: *mai ales, mai cu seamă, în special, mai întâi, în primul rând, îndeosebi* etc., i se dă prioritate, favorizând acordul la singular al predicatului:

Frumusețea și mai cu seamă blândețea *ei* ***și-a spus cuvântul.***;
Venea cu Vitoria Lipan ***nu numai crâșmarul, ci și județul satului, ș-un străjer.*** (M. Sadoveanu, *Baltagul*).

(g) Dacă predicatul e impersonal, indiferent de structura subiectului multiplu, rămâne la singular:

E ușor de citit și de scris.;
A ierta *prostia ori urâțenia* ***și a condamna*** *răutatea* ***este explicabil, dar nu filozofic.***

4.1.3. ***Falsul subiect multiplu***

Structura subiectului multiplu este similară altor construcții cu statut sintactic diferit, ceea ce favorizează apariția unor confuzii și, prin urmare, a unor greșeli de acord.

4.1.3.1. *Subiectul și circumstanțialele*

Subiectul unic poate fi urmat de o construcție cu circumstanțial sociativ susceptibilă de a fi confundată cu termenul secund al unui subiect multiplu. În această situație, acordul predicatului la singular reprezintă o modalitate de dezambiguizare a structurii: *Această* ***observație, corelată cu cele*** *anterioare,* ***duce*** *la concluzia că situația trebuie reevaluată.,* ***X, împreună cu y, a vizitat*** *muzeul.* (vezi **Circumstanțialul sociativ, 4**).

Prepoziția *cu* poate exprima același raport semantic ca și conjuncția *și* (asociere), cu toate că ambele conective aparțin unor clase diferite și au regim distinct. Adeseori, cele două elemente se întâlnesc combinate în structura subiectului multiplu (*și cu*), exprimând mai puternic ideea de asociere (***Ana și cu mine eram*** *la masă când a sunat telefonul.*).

Şi cu explică utilizarea pluralului în exprimarea operaţiei aritmetice de adunare (***Unu şi cu unu fac*** *doi.*). Prin analogie, s-a impus acest acord la plural şi în exprimarea operaţiunilor de împărţire, înmulţire, scădere, unde *şi cu* nu mai apare, fapt care face ca formă de plural să-şi piardă justificarea (*Patru împărţit la doi fac doi., Trei înmulţit cu doi fac şase., Cinci minus doi fac trei.*).

Un aparent subiect multiplu este şi structura formată dintr-un subiect unic însoţit de un circumstanţial instrumental: ***Eu cu tine o să fac*** *o avere.* Antepunerea circumstanţialului, cu un evident rol emfatic, poate crea confuzii, dar acordul la singular clarifică statutul elementelor. Un subiect multiplu ar presupune acord la plural al predicatului: ***Eu cu tine o să facem*** *o avere.* (vezi **Circumstanţialul instrumental, 4**).

4.1.3.2. *Subiectul şi construcţia comparativă*

Subiectul poate fi urmat şi de o structură comparativă, redată prin „ca şi", construcţie apropiată de cea cu subiect multiplu: ***El, ca şi ea, a înţeles., El ca şi ea au înţeles.*** Complementul este pe acelaşi plan cu subiectul, de aceea se interpretează adesea, greşit, ca al doilea constituent al unui subiect multiplu (***Şi el, ca şi mine, trăim*** *bine.* în loc de ***Şi el, ca şi mine, trăieşte*** *bine.*).

4.1.3.3. *Subiectul şi atributele sale*

Subiectul poate fi însoţit de adjuncţi adjectivali sau substantivali, care pot genera perturbări ale acordului. Forma corectă a predicatului este de singular: ***Atitudinea*** *corectă şi colegială îl* ***face*** *simpatic.,* ***Spiritul*** *de disciplină şi de colegialitate îl* ***face*** *simpatic.,* ***Dezvoltarea*** *ştiinţei şi culturii* ***se impune.***

Subiectul mutiplu presupune apariţia pronumelor coordonate *cel* sau *al*: ***Spiritul*** *de disciplină* ***şi cel*** *de colegialitate* ***au învins., Consimţământul*** *mamei* ***şi al*** *tatălui nu au întârziat să apară.,* ***Mama*** *lui Ion* ***şi a*** *lui Gheorghe* ***sunt*** *aici.*

Similară este construcţia: ***Limba română şi franceză fac parte*** *din familia limbilor romanice.*, în care subînţelegem cuvântul *limba* în faţa atributului *franceză*, sau pronumele *cea* în faţa celui de-al doilea adjectiv: *limba română şi (cea) franceză* (vezi **Atributul, 4.3.1**).

4.1.3.4. *Subiectul însoţit de o apoziţie*

Dacă subiectul este unic la singular şi este însoţit de o apoziţie, acordul nu se face la plural, intonaţia şi punctuaţia fiind dezambiguizatoare (***Profesorul, prietenul tău, n-a venit.***).

Baza şi apoziţia se află uneori într-o aparentă relaţie de coordonare copulativă sau disjunctivă, dar acordul predicatului la singular şi coreferenţialitatea termenilor infirmă ipoteza subiectului multiplu:

Mama şi (totodată) profesoara *mea* ***m-a învăţat*** *să scriu şi să vorbesc* ***franţuzeşte.*** (este vorba despre o singură persoană, deci de identitate referenţială);

Câinele *meu* ***sau prietenul*** *meu cel mai fidel* ***se numeşte*** *Max.*;

Clorura de sodiu sau sarea de bucătărie este o substanţă *necesară oricui.*;

Iaca ce-mi ***scrie frate-meu şi moşu' vostru.*** (I. Creangă, *Harap-Alb*).

În actul explicit de redenumire, predicatul poate primi o formă de plural: ***Fratele meu şi moşul vostru sunt*** *o singură persoană.*

În cazurile în care subiectul multiplu este reluat printr-o apoziţie rezumativă, acordul predicatului este decis de numărul apoziţiei, pentru că aceasta se plasează în imediata vecinătate a predicatului (acord prin atracţie):

Niciun obstacol, nicio interdicţie, ***cu alte cuvinte niciun examen nu se mai impune*** *publicului.*;

Tunetele, fulgerele, furtunile, ploaia, zăpada, ***totul a contribuit*** *la pierderea optimismului său.*;

Băutura şi mâncarea, ***asta-i plata*** *lor.*

4.1.3.5. *Subiectul dublu exprimat*

Subiectul poate fi dublat într-o structură emfatică de doi termeni (vezi **Subiectul, 3.1.3**); acordul nu se face la plural, ca în cazul subiectului multiplu, ci la singular (*Vine ea, mama., Omul avea şi el nişte pretenţii.*).

4.1.3.6. *Coordonarea adversativă prin* ***ci***

Raportul de coordonare adversativă nu apare între componentele unui subiect multiplu, ci semnalează o structură bipropoziţională şi presupune realizarea acordului gramatical cu subiectul simplu în propoziţia cu predicatul exprimat (vezi **I, Conjuncţia, 4.2.1**):

Nu el / ei, ci ea a venit.;

Omul să fie mulţumit cu sărăcia sa, căci, dacă e vorba, ***nu bogăţia, ci liniştea*** *colibei tale te* ***face*** *fericit.* (I. Slavici, *Moara cu noroc*).

4.2. Subiectul absent

Neexprimarea subiectului reprezintă o situaţie în care predicatul cunoaşte un acord special (vezi **Subiectul, 3.2**).

4.2.1 ***Subiectul inclus***

Acordul cu un subiect inclus permite recuperarea formei acestuia din informaţia de număr şi persoană a predicatului:

Priveam *de foarte aproape coaja brazilor, cu câte o semilună de iască,* ***adunam*** *de jos vreo frunză uscată şi-i* ***contemplam*** *rugina şi fărâmiţarea,* ***ridicam*** *câte o piatră lată şi* ***descopeream*** *o forfotă de furnici.* (M. Cărtărescu, *Travesti*);

Închide *ochii, dormi şi tu, /* ***Lasă-ţi*** *pleoapele să cadă / Ca un cuţit de ghilotină / Pe gâtul lumii din afară.* (A. Blandiana, *Cântec de leagăn*).

În stilul administrativ: „Subsemnatul / semnatarul / contractantul / expeditorul...", se preferă tot acordul cu subiectul inclus (*Subsemnatul, XY, declar...*). Utilizarea la plural a termenilor menţionaţi impune pluralul (*subsemnaţii... avem...*).

O construcţie similară apare în anunţuri publicitare de tipul (***Student caut*** *cameră.,* ***Profesor*** *de matematică* ***dau*** *meditaţii.*).

Lipsa subiectului poate provoca o confuzie între acesta şi alt constituent al enunţului (***Toţi / toată lumea / cu toţii am contribuit.*** (acordul se face cu subiectul inclus „noi"), ***Amândoi plecaţi*** *la mare.* (acordul se face cu subiectul inclus „voi").

Numele predicativ şi participiul pasiv recuperează şi în situaţia subiectului inclus informaţia de gen:

Eram sigură *că mă voi face respectată de colegii mei.*

Te-ai fi aşteptat ***să fii trimisă*** *în delegaţie, dar* ***ai fost trecută*** *pe o listă de rezervă.*

4.2.2. ***Subiectul subînţeles***

Subiectul subînţeles se recuperează anaforic, din context (*Ion începe să* ***înveţe.***, *El citeşte,* ***mănâncă, se joacă.***). Verbul primeşte forma de persoana a III-a:

Ştia că trebuie ***să plece*** *din acel oraş şi* ***se gândea*** *că mai* ***poate*** *prelungi puţin sejurul.,* ***Se gândea*** *că* ***ar putea fi selectată*** *pentru concurs, dar* ***era*** *oricum* ***entuziasmată*** *de experienţa trăită.*

4.2.3. ***Subiectul nedeterminat***

Subiectul poate fi nedeterminat în construcţii cu verbul la persoana a III-a, singular sau plural (***Spune*** *la radio despre tine!,* ***Bate*** *la uşă.*).

De asemenea, verbul poate avea formă de persoana I sau a II-a, dacă subiectul este generic:

Singur în odaia încinsă, ***poţi*** *coborî în fine în lumea ta, în tot ce există adânc şi enigmatic în tine, dacă* ***eşti în stare să-ntâmpini*** *cu acelaşi curaj abjecţia şi sublimul, dezastrul şi mântuirea, arhanghelul şi estropiatul.* (M. Cărtărescu, *Travesti*);

Bine ***faci****, bine* ***găseşti!****;*

Ai *carte,* ***ai*** *parte!;*

Vrem, nu vrem*, viaţa merge înainte!.*

4.2.4. ***Construcţii speciale ale subiectului***

O situaţie particulară o reprezintă cea în care subiectul nu este exprimat, dar apare în enunţ *un adjectiv substantivizat urmat de un adjunct prepoziţional:*

Prostul de mine am sperat *să câştig.*;

Deşteptul de tine ai crezut *că vei reuşi.*;

Nemernicul de el a încercat *să fugă.*;

A! ***Bieţii de noi,*** *tot robi ai istoriei* ***suntem*** *şi tot sub vremi.* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*).

Sintagma subiect este concepută global, ca o construcţie prin care referentul este numit şi calificat în acelaşi timp. Pronumele personal din aceste structuri impune, fără excepţie, acordul verbului. Dacă sintagma include un substantiv în locul pronumelui, predicatul primeşte forma de persoana a III-a (***Biata de soră-mea n-a venit.***).

5. PROBLEME DE TOPICĂ

Construcţiile canonice pot fi modificate, intervertite.

5.1. Reorganizări sintactice

O construcţie partitivă poate fi transformată prin avansarea subiectului (fostul atribut din construcţia iniţială) şi are ca rezultat reorganizarea sintactică a grupului. Dacă în construcţia iniţială erau posibile mai multe tipuri de acord (*Fiecare dintre studenţii admişi a / au primit premii., Fiecare dintre noi a / am avut un scop.*), în construcţia transformată, subiectul, aflat pe prima poziţie, impune acord gramatical: ***Studenţii*** *admişi, fiecare,* ***au primit*** *premii.,* ***Noi*** *fiecare* ***am avut*** *un scop.*

Construcţiile proporţionale cu numerale şi expresii partitive presupun şi ele mai multe posibilităţi de exprimare; schimbarea topicii restrânge posibilităţile de acord la cel formal (*Un procent important din studenţi va fi chestionat / vor fi chestionaţi., Dintr-o sută de studenţi,* ***unul va fi chestionat.,*** ***Un student*** *dintr-o sută* ***va fi chestionat.***).

5.2. Modificări de statut al verbelor impersonale

Avansarea subiectului poate produce unele schimbări de statut asupra verbelor, schimbări care afectează şi acordul. „Personalizarea" unui verb iniţial impersonal, ca efect al avansării subiectului în poziţie preverbală, apare frecvent (vezi **Subiectul, 5.3**): ***Ei trebuiau / vor trebui*** *să citească aceste cărţi.,* ***Cărţile s-au dovedit interesante.,*** ***Studenţii*** *mi* ***s-au părut extrem de revoltaţi.***

A fi cu valoare modală de posibilitate în trecut poate apărea utilizat greşit în construcţii personale, sinonime cu cele impersonale (*Aşa-i că* ***erai*** *să mori şi să nu ştii ce-i frumos în lume?, Tocmai* ***eram*** *să vă întreb de unde le aveţi?*).

5.3. Rolul acordului în distingerea subiectului de numele predicativ

Subiectul este echivalent cu numele predicativ, fapt demonstrat şi de marea mobilitate a topicii (vezi **Subiectul, 4, Numele predicativ, 4**):

Fetele erau pasiunea *lui cea mai mare.*;

Pasiunea *lui cea mai mare* ***erau fetele.***;

Furia şi curajul nu-i *acelaşi* ***lucru.***;

Furia şi curajul sunt *totuşi două* ***lucruri*** *extrem de diferite.*

Asocierea celor doi factori – echivalenţa semantică în context şi libertatea de topică – provoacă dificultăţi în identificarea subiectului şi în acordul corect al verbului: *Iată vine nunta-ntreagă /* ***Vornicel e-un greierel.*** (M. Eminescu, *Călin – file din poveste*). Alături de intonaţie, articolul poate funcţiona ca marcă de dezambiguizare a subiectului (***Profesorul*** *e doctorand.,* ***Doctorandul*** *e profesor.*).

Într-un context în care numele predicativ este angajat într-o relaţie partitivă, forma de gen a acestuia este corespunzătoare adjunctului din construcţia partitivă, şi nu subiectului:

Acolo era ***conacul****; am fost fericit şi fermecat când l-am văzut, căci nu era decât* ***una dintre clădirile*** *mele din Bucureşti, nu se ştie cum ajunsă aici.* (M. Cărtărescu, *Travesti*).

Criteriul acordului în distingerea celor două poziţii sintactice realizate prin nominale în nominativ devine ineficient în situaţiile în care cele două nume sunt reprezentate prin cuvinte aparţinând aceloraşi părţi de vorbire şi cu aceleaşi caracteristici gramaticale (***Ţara este poporul.,*** ***Puterea este presa.***). Diferenţa dintre cele două unităţi se poate face numai prin topică (de obicei subiectul are o poziţie preverbală, iar numele predicativ una postverbală) sau prin intonaţie, prin accentuarea emfatică a termenului considerat subiect. Construcţiile simetrice pot include pronume, diferenţierea poziţiilor sintactice fiind realizată doar prin topică (***Tu eşti tu şi eu sunt eu.,*** ***El este acela.***).

COMPLEMENTE

COMPLEMENTUL DIRECT

1. ASPECTE DEFINITORII

Complementul (obiectul) direct funcționează în grupul verbal și, uneori, în cel interjecțional, ca termen subordonat în cadrul unei relații de dependență față de centrul grupului și se realizează, în forma sa prototipică, printr-un nominal în cazul acuzativ (*Elevul mănâncă* ***un măr.***, *O chem* ***pe mama.***, ***Mă*** *felicită., Copilul aruncă* ***ceva.***, *I-am întâlnit* ***pe amândoi.***) care exprimă în mod curent Pacientul / Tema.

1.1. Caracteristici sintactice

Funcția de complement direct este o funcție actanțială, impusă de un verb obligatoriu *tranzitiv*, care cere complement direct. Verbul tranzitiv impune nominalului selectat ca termen subordonat restricții de formă (acuzativul neprepozițional sau marcat prin prepoziția *pe*) și îi atribuie anumite roluri tematice.

Distincția dintre actantul complement direct și ceilalți actanți se face, de obicei, la nivelul realizărilor prototipice, prin intermediul regimului cazual sau prepozițional impus de către verbul regent nominalului prin care este exprimat fiecare actant (nominativ – subiectul, acuzativ – complementul direct, dativ – complementul indirect, construcție prepozițională – complementul prepozițional). În cazul complementului secundar, care presupune coocurența obligatorie cu un complement direct, distincția se face pe baza tipului ternar de structură (vezi **Complementul secundar, 1.1**).

În ceea ce privește *regentul* acestei poziții sintactice (vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 3**), în mod curent, complementul direct funcționează în construcții cu verbe bivalente și trivalente. Foarte rar, complementul direct se combină cu un verb fără subiect: ***Mă*** *ninge.*, ***Mă*** *plouă.*

Verbul tranzitiv bivalent se construiește simultan cu doi actanți diferiți, unul în poziția de complement direct, celălalt, de subiect (poziție frecventă: ***Copilul*** *citește* **o carte**.); mai rar, verbul poate avea un actant în poziția de complement direct și un circumstanțial (**Mă** *doare* ***în piept.***, **Îl** *mănâncă* ***pe spate***.).

Clasa de verbe trivalente se caracterizează prin capacitatea combinării cu trei actanți; aceștia pot fi [subiect + complement direct + complement indirect]: ***Prietena*** *mea* ***îmi*** *trimite* **o scrisoare.**, ***Elevul*** *a cerut* **informații** ***profesorului.***, [subiect + complement direct + complement prepozițional]: ***El*** *a primit* **o scrisoare** ***de la prietenul*** *lui.*, [subiect + complement direct + complement secundar]: ***Profesorul*** (**îl**) *ascultă* **pe elev** ***lecția.***, [subiect + complement direct + complement predicativ al obiectului]: *Oamenii* **l-***au ales* **pe Ion** ***deputat***.

Caracteristicile gramaticale care deosebesc complementul direct de alte poziții sintactice sunt:

(a) realizarea printr-o formă neaccentuată (clitică) de pronume personal în acuzativ: *Mănânc* ***fructe.*** → ***Le*** *mănânc.*, *Ascult* ***elevul.*** → ***Îl*** *ascult.*, *Întreb* ***pe elev.*** → ***Îl*** *întreb.*;

(b) dubla exprimare, prin clitic (care reia sau anticipă nominalul) *și* printr-o formă pronominală personală prepozițională accentuată sau prin forma substantivală / pronominală de pronume nonpersonal cu prepoziție: ***Te*** *văd* ***pe tine.***, ***Pe el îl*** *strig.*, ***O*** *văd* ***pe Maria / pe profesoară.***, ***Pe aceea o*** *văd.*;

(c) ocurența în structuri pasivizabile, cu schimbarea calității de complement direct în subiect: *Profesorul a scris* ***o carte.*** → ***Cartea*** *a fost scrisă de profesor.*

Exprimarea numai prin clitic în acuzativ nu este totdeauna concludentă, dată fiind apariția, uneori, a cliticelor pronominale nonsintactice, în construcții ca *a* ***o*** *lua la sănătoasa, a* ***o*** *lua la fugă, a* ***o*** *păți, a* ***o*** *șterge, a* ***o*** *face lată,* ***Le*** *zice bine.*, ***Le*** *vede* (*la matematică*). Deși cliticul pronominal are formă de acuzativ, nu ocupă poziția de complement direct, nefuncționând ca substitut (vezi **I, Pronumele personal propriu-zis, 2.2.2.6.**(c); în construcția respectivă nu se admit nici dublarea, nici pasivizarea (**Pe ea a luat-o la sănătoasa.*, **Ea a fost luată la sănătoasa.*).

Dubla exprimare este subordonată posibilității de a se realiza prin clitic în acuzativ, întrucât dublarea nu este posibilă decât în condițiile distribuționale ale acceptării unui clitic pronominal.

Pasivizarea, deși frecvent acceptată de structurile cu un complement direct, nu e un criteriu obligatoriu pentru distingerea acestei poziții, ci facultativ, existând verbe care, deși au complement direct, nu admit pasivizarea (vezi *infra*, **2.4** și **Construcții pasive și construcții impersonale, 1.2.1.1**).

1.2. Caracteristici semantice

Tranzitivitatea verbului asigură nu numai coeziunea sintactică, ci și semantică a propoziției prin atribuirea rolurilor tematice de către centrul de grup complementului direct.

Verbele care se construiesc cu un complement direct sunt cu precădere de tip agentiv, rolul prototipic fiind Pacientul / Tema (*Deschide* ***ușa.***, *Citesc* ***o carte.***, *Aranjează* ***cărțile.***, *Mângâie* ***copiii.***). Într-o construcție cu reflexiv (propriu-zis sau reciproc), Agentul poate fi coreferențial cu Pacientul: *Maria* ***se*** *laudă* (***pe sine***)., *Ion și Vasile* ***se*** *laudă* (*unul pe altul*).

Și alte roluri tematice pot fi atribuite complementului direct: Beneficiarul (*Maria ajută* ***pe cineva / pe copil.***), Experimentatorul (***Mă*** *ustură ochii.*), Țința (*El* ***ne*** *ajunge din urmă.*), Parcursul (*Copiii colindă* ***satele.***) etc.

1.3. Caracteristici în plan comunicativ-pragmatic

În poziția de complement direct apar frecvent deictice pronominale, a căror referință nu poate fi determinată decât prin raportare la datele concrete ale situație

de comunicare (*El **mă** laudă.*), și anafore pronominale, a căror referință este recuperată de la un antecedent (*Întâlnind-o pe Ioana, am felicitat-**o**.*).

Ca regente ale complementului direct, infinitivul și gerunziul se deosebesc de verbul prototipic prin pierderea autonomiei în comunicare. Exceptând unele situații accidentale, în care infinitivul (de obicei, la forma negativă) are autonomie comunicativă (*A nu călca iarba!, A nu rupe florile!*), infinitivul și gerunziul, în majoritatea aparițiilor, cer, pentru a forma un enunț autonom, prezența unui suport predicativ.

2. PARTICULARITĂȚI SINTACTICE

2.1. *Regentul* complementului direct sau al propoziției corespunzătoare poate fi:

(a) un verb tranzitiv la o formă verbală personală (frecvent) sau nepersonală (infinitiv, gerunziu, supin): *Bunica **spune** povești., Este o încercare de **a ascunde** gunoiul sub preș., Ne ducem în sus **urcând** cursul apei.* (L. Blaga, *Luntrea lui Caron*), *Au terminat **de citit** romanul., **Spune-i** să plece.. **Văzând** că mi-am aprins paie-n cap cu asta, am șterpelit-o de acasă.* (I. Creangă, *Amintiri*), ***a visa** că zbori...* (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*);

(b) o locuțiune verbală tranzitivă: *Profesorul **ia în considerare / are în vedere** rezultatele obținute., **Ține minte** asta!, **Îți aduc aminte** ceva.*;

(c) o interjecție predicativă cu regim de verb tranzitiv: ***Iată** o nuntă de furnici.* (I. Creangă, *Harap Alb*), ***Pleosc** o palmă!.*

> Într-un singur caz regentul poate fi un adjectiv, *dator*, care acceptă un nominal-complement direct nesubstituibil prin clitic pronominal: *Îmi e dator **viața / o casă / recunoștință / bani.*** (vezi **Grupul adjectival, 3.2**).

2.2. Verbele tranzitive, de care depinde poziția sintactică de complement direct, se clasifică în funcție de caracterul *obligatoriu* sau *facultativ* al acestei poziții.

Pentru o clasă destul de largă de verbe (*a adăuga, a atesta, a clarifica, a constitui, a da, a face, a întâlni, a mângâia, a preconiza, a pune, a reprezenta, a trimite* etc.), complementul direct este un determinativ obligatoriu, puternic legat de verbul regent și, de aceea, trebuie exprimat: *Ea adoră **copiii / face mâncare / mângâie pisica / proiectează o casă / reface o lucrare.*** De asemenea, există verbe pentru care realizarea propoziției completive directe e obligatorie, din sfera celor *declarandi* (*a informa, a spune, a zice*), de modalitate sau de aspect (*a începe, a isprăvi, a termina, a putea*): *Zice **că pleacă**., Consideră **că e nedreptățit**., Spune (știe) **ce / pe cine / când / cum / unde vrea**., Poate **să plece**., Începe **să lucreze**., Termină **ce a început.***

Pentru o altă clasă de verbe (*a ara, a auzi, a bea, a lucra, a mânca, a repeta, a studia, a traduce* etc.), nominalul complement direct sau completiva directă sunt facultative: *El ară (**pământul**)., Citește (**o lucrare / orice găsește**)., Meșterește (**ceva**)., Votează (**constituția / candidații**)., El acceptă (**să lucreze**)., Bea / mănâncă (**ce vrea**).*

2.3. Regentul verbal are capacitatea de a se construi cu un complement direct substantival, caracterizat prin anumite trăsături semantice.

(a) Unele verbe (*a adnota, a ara, a bea, a căpăta, a decomanda, a deduce, a improviza, a inova, a intona, a investi, a majora, a mecaniza, a memoriza, a perfora, a procesa, a relata, a sădi* etc.) acceptă în poziția de complement direct numai substantive caracterizate prin trăsătura semantică [– Animat]: *Ară **pământul**., Guvernanții majorează **taxele**., Întredeschide **ușa**., Își investește **banii** în educație.*

(b) Alte verbe (*a admonesta, a alfabetiza, a amăgi, a certa, a deporta, a descalifica, a dezmierda, a extermina, a insulta, a păcăli, a procrea, a răsfăța, a ucide* etc.) acceptă numai substantive cu trăsătura [+ Animat] sau / și [+ Uman]: *Amăgește **oamenii / animalele**., Deportează **populația**., Descalifică **atleții**., Insultă **elevii**., Păcălește **investitorii**., Răsfață **copilul / cățelul**., Ucide **un om / o căprioară**.*

(c) O altă categorie de verbe (*a aștepta, a captura, a căra, a conduce, a consemna, a critica, a forma, a introduce, a înscrie, a întrece, a spăla, a vota* etc.) selectează substantive caracterizate prin trăsătura [+ / – Animat]: *Așteaptă **trenul / copilul**., Conduce **mașina / elevii**., Critică **lucrarea / pe politicieni**., Votează **legi / pe cineva**.*

2.4. Unele verbe cu aceeași realizare lexicală pot apărea, în structuri sintactice diferite, în două ipostaze:

(a) Corespund unor diferențe semantice: *El aduce*$_1$ („transportă") ***apă.*** – complement direct, dar *El aduce*$_2$ („seamănă") ***cu mama lui.*** – complement prepozițional cu prepoziția *cu*; *El îi dă*$_1$ („oferă") ***flori.*** – complement direct, dar *El dă*$_2$ („face o mișcare repetată") ***din mâini.*** – circumstanțial instrumental. Realizarea unor structuri diferite, asociate cu sensuri diferite ale verbului, permite interpretarea acestor verbe ca omonime, unul tranzitiv, celălalt, intranzitiv. Omiterea nominalului în asemenea situații face construcția ambiguă, selectarea uneia dintre interpretările posibile fiind determinată numai de indicațiile oferite de contextul integral.

(b) Sunt în variație sintactică liberă, fără a antrena vreo diferență semantică: *Medicamentul ajută **pe bolnav.*** – complement direct și *Medicamentul ajută **bolnavului.*** – complement indirect; *El sare **gardul.*** – complement direct și *El sare **peste gard.*** – circumstanțial; *El scotocește **casa.*** – complement direct și *El scotocește **prin casă.*** – circumstanțial etc.

> Unele verbe intranzitive pot fi construite, accidental, cu un complement direct, situație înregistrată sub denumirea de *complement intern*: *A dormit **un somn** adânc., A luptat **o luptă** dreaptă., A mers **un drum** lung., Și-a trăit **traiul**., A visat **un vis** frumos.* etc. Construcțiile de acest tip au un statut intermediar între tranzitive și intranzitive, deoarece, deși nominalele sunt legate direct, neprepozițional, de verb, nu satisfac condițiile sintactico-semantice de tranzitivitate, verbele neatribuind un rol tematic și neacceptând, decât parțial, criteriile tranzitivității, adică nu acceptă dublarea și pasivizarea (vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 4.1.4.2**).

3. CLASA DE SUBSTITUȚIE

Complementul direct se realizează, la diferite niveluri, printr-un nominal sau o propoziție.

3.1. Realizările poziției sintactice în grupul verbal

3.1.1. *Realizarea prototipică: nominalul în acuzativ*

Realizarea prototipică este *nominalul în acuzativ*, reprezentată, pe de o parte, de substantive, iar, pe de altă parte, de pronume și numerale pronominale, care ocupă aceeași poziție cu substantivele în locul cărora apar ca substitute: *Librarii vând* ***cărți****, iar studenții* ***le*** *cumpără., Copilul* ***îi*** *iubește* ***pe bunici.****,* ***Îl / mă*** *îmbrac., Nu văd* ***nimic.****, Am întâlnit* ***trei*** *dintre studenți la bibliotecă., Am felicitat* ***pe al doilea / pe cei doi / pe fiecare.***

Complementul direct poate fi precedat de semiadverbe precum *și, chiar* (*și*), *decât, numai*: *Acolo l-am întâlnit* ***și pe profesor****., Am cumpărat* ***chiar și prăjituri.****, N-a citit* ***decât romane.****, A citit* ***numai poezii.***

Poziția de complement direct se realizează, uneori, și prin locuțiuni pronominale: *Nu spune* ***cine știe ce.*** („nimic, mare lucru"), *Mănâncă* ***te miri ce*** („mai nimic").

Poziția complement direct poate fi realizată și prin unele cuvinte provenite din clase aparținând adjectivului, adverbului, interjecției, numai în condițiile substantivizării acestora. Substantivizarea se marchează atât sintactic, prin așezarea cuvântului în poziția de complement direct, cât și morfologic, prin folosirea unor mărci flexionare specifice substantivului: *Învață* ***engleza.****, Oricine apreciază* ***frumosul****., Părinții îi vor* ***binele****., Am auzit* ***un of.***

O structură deosebită în poziția de complement direct este realizată prin forme de tip adverbial, devenite, contextual, denumiri de limbi, după verbe ca *a învăța, a înțelege, a ști*: *Învață* ***englezește / franțuzește / românește*** („engleza, franceza, româna").

Uneori, substantivizarea se realizează numai sintactic: prin așezarea adjectivului, a interjecției, a instrumentelor gramaticale în contextul acuzativului marcat prin *pe*: ***Pe prost*** *îl remarcă oricine., Scoate* ***pe „ah"*** *din propoziție.*

Pentru unele clase (unele adverbe, instrumentele gramaticale sau unele formule), nominalizarea în acuzativ se obține numai autonimic (prin citare): *Aude acest* ***„nu"*** *în fiecare zi.*

3.1.1.1. Poziția sintactică a complementului direct exprimată printr-un substantiv, dependentă de un verb tranzitiv, este compatibilă cu două modalități de expresie: *cazuală*, prin acuzativul neprepozițional, și *prepozițională*, realizată prin acuzativul cu *pe*.

Regulile de construire a complementului direct cu sau fără *pe* implică distincțiile semantice animat / nonanimat, personal / nonpersonal, individualizat / nonindividualizat, precum și distincții gramaticale legate de anumite specii de pronume, de prezența anumitor determinanți și determinativi, de relația sintactică de dublare, de topică etc. Și verbul este parțial „responsabil" de folosirea uneia dintre cele două construcții. De exemplu, dacă verbul tranzitiv admite în poziția complementului direct numai nominale cu trăsătura semantică [– Animat], se folosește acuzativul fără prepoziție: *Bea* ***apă****., Spală* ***o cămașă / rufe****.* Dacă verbul admite și nominale cu trăsătura semantică [+ Uman], la unele apare posibilitatea alegerii între construcția cu *pe* sau fără *pe*, în funcție de altă trăsătură semantică, *individualizarea*: *Caut* ***profesor*** („oarecare"). / *Caut* ***pe profesorul*** *Ionescu. / Îl caut* ***pe profesor*** („anumit"); la altele nu este posibilă decât construcția cu *pe*: *Am văzut-o* ***pe mama / pe Maria.***

(A) Complementul direct realizat prin substantiv la acuzativ neprepozițional este, mai frecvent, inanimat și cuprinde următoarele subclase:

– substantiv inanimat numărabil, articulat hotărât sau nehotărât, articolul funcționând ca un categorizant referențial: *Maria închide* ***ușa / o ușă****., El citește* ***articolul / un articol****., Bunica spune* ***povestea / o poveste****., Ea spală* ***vasele****., El coboară* ***scările.*** etc.;

– substantiv abstract articulat, cu valoare de unicitate: *Am cunoscut cândva un profesor meloman. Adora* ***puterea.*** (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*), *Critică* ***democrația.***;

– substantiv animat sau inanimat, articulat, într-o construcție cu „dativ posesiv" așezat la stânga verbului regent: *Îi cunosc* ***părinții****., Își așteaptă* ***rudele / mama****., Își ceartă* ***copilul****., Eu? Îmi apăr* ***sărăcia*** *și* ***nevoile*** *și* ***neamul*** (M. Eminescu, *Scrisoarea III*)., *Își ascundea* ***grijile și gândurile*** *sub mască de mucalit.* (L. Blaga, *Luntrea lui Caron*);

– substantiv comun animat, articulat (cu sau fără dativul posesiv exprimat): *El (își) mângâie* ***cățelul*** */ (își) alungă* ***pisica*** */ (își) iubește* ***calul.***;

– substantiv propriu toponimic, articulat: *Am admirat* ***Bucureștiul****., Am traversat* ***Parisul.****, Am vizitat* ***Brașovul, Sibiul, Clujul.****, Am traversat* ***Bucegii / România.***; rar, pentru toponime străine cu finală vocalică e posibilă și folosirea nearticulată: *Am văzut* ***Cairo.***;

– substantiv propriu considerat obiect familiar (cu sau fără dativul posesiv exprimat): *Nici* ***Citirea*** *n-a vrut să-mi cumpere tata.* (M. Preda, *Moromeții*), *(Mi-)am pierdut* ***Matematica.***

Nearticularea substantivului în poziția complement direct se întâlnește la unele subclase semantice:

(a) Substantivele *masive singularia tantum* (mai rar, *pluralia tantum*) se folosesc adesea nearticulate: *El cumpără* ***brânză / carne / pâine / pește / ulei / valută / zahăr****., Bea* ***apă / cafea / lapte / vin / ceai****., El vinde* ***mătăsuri****., Mănâncă* ***icre.*** etc.

(b) Substantivele *abstracte* se folosesc mai ales la singular, ca entități nonnumărabile: *Columb nu cunoscuse* […] ***teamă.*** (L. Blaga, *Drumul lui Columb*); *Copilul are* ***talent****., Asta nu are* ***importanță****.*

(c) Substantivele *numărabile* se folosesc nearticulat fie la singular (mai rar): *Am cumpărat / luat* ***mașină / calculator****.*, fie la plural (mai frecvent): *Spală* ***rufe****., Are* ***bani / lei / dolari****., Cumpără* ***alimente****., Vinde* ***ziare.*** (construcții ca **Spală* ***rufa****., *Are* ***ban / leu / dolar****., *Cumpără* ***aliment****., *Vinde* ***ziar.*** sunt nereperabile), *Copiii i-au adus* ***satisfacții****., El nu așteaptă* ***laude****.*

(d) La *animate*, nearticularea se întâlnește la:

– nume de persoane prin care se exprimă profesia, ocupația, calitatea: *Căutăm* ***profesor / secretară / informatician / zidar / betonist****., Primește* ***studenți / elevi*** *în gazdă.*;

– în citirile generice (cu referire la întreaga clasă de indivizi sau la specie): *Nu vezi* ***om*** *pe-aici., Crește* ***păsări / animale.***

> În anumite registre ale limbii, de exemplu la „Mica publicitate", se întâlnește un substantiv nearticulat, în poziția de complement direct, precedat, de obicei, de un subiect nearticulat (vezi **Subiectul, 2.1.3**): *Sculptor închiriez* ***apartament.***

Situațiile de articulare sau nearticulare a substantivului-complement direct în acuzativ neprepozițional coincid, în mare măsură, cu cele de la subiect.

(B) Complementul direct realizat prin substantiv cu prepoziția *pe* apare, în anumite condiții lexicale și semantice, la subclasa *numelor de persoană* sau a *animatelor personalizate*, în condițiile *individualizării* puternice a substantivului-complement:

– substantiv propriu nume de persoană sau de animal: *O văd* ***pe Ioana.***, *Îl chem* ***pe Lăbuș.***;

– substantiv comun personal articulat, în care articolul hotărât are rolul de identificare a referentului ca obiect unic al clasei, indicând o persoană unică prin raporturile de rudenie: *(O) văd* ***pe mama.***, *(L-)am chemat* ***pe tata.***;

– substantiv comun personal, articulat, urmat de un nume propriu sau comun de identificare: *Caut* ***pe profesorul / doctorul*** *Ionescu., Aștept* ***pe domnul*** *director /* ***pe inginerul*** *șef.*;

– substantiv comun personal, articulat, urmat de un posesiv, de un pronume personal în genitiv sau de un substantiv în genitiv: *Aștept* ***pe sora*** *mea /* ***fratele*** *tău /* ***vecinul*** *nostru /* ***prietenii*** *lor /* ***nepoții*** *bunicului /* ***părinții*** *Mariei.*;

– substantiv comun personal, nearticulat, care indică o persoană anumită / individualizată: *Îl aștept* ***pe profesor / medic / director / inginer.*** (dar, *Caut* ***profesor / secretară.***, vezi *supra*, (A) (d));

– substantiv comun personal, nearticulat, pentru care rolul de identificare a referentului este preluat de un determinant – adjectiv pronominal (*fiecare, acest, acel, unii*): *Am ajutat* ***pe*** *fiecare / acest* ***copil*** */ unii* ***copii.*** Când adjectivul pronominal este *toți*, substantivul e articulat: *Am invitat* ***pe toți prietenii.***;

– substantivul personal poate fi regentul unor determinativi: *Domnul nostru-ar vrea să vază* ***pe*** *măritul* ***împărat.*** (M. Eminescu, *Scrisoarea III*), *Ea (îi) îngrijește* ***pe copiii*** *bolnavi., Decanul i-a convocat* ***pe reprezentanții*** *studenților.*;

– substantiv comun animat, nume de animal, sau inanimat personificat, nearticulat, identificabil: *Vulpea (l-)a păcălit* ***pe urs.***, *(L-)a îngrijit bine* ***pe cățel.***, ***Pe păpușă*** *o iubește mult.*

Folosirea prepoziției *pe* este o marcă sintactică de tip analitic, adesea coocurentă cu o altă marcă sintactică, dublarea clitică, prepoziția cumulând funcțiile de marcă sintactică a poziției de complement direct și de marcă semantică de individualizare.

Prepoziția *pe* este o marcă gramaticală a complementului direct specifică limbii române. *Pe* nu reprezintă, în această poziție sintactică, un centru de grup prepozițional, ca în celelalte situații (vezi **Grupul prepozițional, 4.2**), rolul tematic fiind atribuit în exclusivitate de centrul verbal și, de aceea, se păstrează neschimbat, în prezența sau în absența prepoziției: *Am ajutat* ***pe elev / elevul / un elev.*** (Beneficiar), *Am întâlnit* ***pe studenți / niște studenți / studenții.*** (Pacient), *Am ajuns din urmă* ***pe drumeț / drumețul.*** (Țintă).

Există construcții în care *pe* îndeplinește rolul de *clasificator substantival*, indicând includerea cuvântului precedat de *pe* în clasa substantivului, când acesta se află în poziția complementului direct: *Scrie-l* ***pe cinci.*** („cifra"), *Omite-l* ***pe „și"*** („conjuncția *și*") */* ***pe „de"*** („prepoziția *de*"), *Ia-l* ***pe do.*** („nota muzicală"), *Limba literară dacoromână păstrează* ***pe „e"*** *și* ***pe „i"*** („vocala **e**, vocala **i**") *după s, z și t.* (în DLR). Același rol de substantivizare îl are *pe* într-o expresie ca *Are pe vino-ncoace.*

În construcții ca *Mână* ***pe mână*** *spală., Cui* ***pe cui*** *scoate.* selecția lui *pe* cu un nominal nearticulat, cu valoare generică, se explică sintactic: necesitatea diferențierii aceleiași forme substantivale care apare cu funcții sintactice diferite (subiect și complement direct).

(C) În afară de situațiile în care construcția cu acuzativul neprepozițional și cea cu *pe* sunt în raport de complementaritate, excluzându-se reciproc (vezi *supra*, (A), (B)), există și cazuri de variație liberă, fiind posibile ambele construcții, chiar dacă se preferă una dintre ele:

– Când complementul direct este exprimat printr-un substantiv personal, individualizat, precedat la singular de (*vre*)*un, alt*, iar la plural de *câțiva*, cu sau fără deosebiri semantice, pot apărea ambele construcții, forma cu prepoziția *pe* fiind, de obicei, dublată prin clitic: *Caut* ***un student.*** */* ***(Îl)*** *caut* ***pe un student.***, *Aștept* ***câțiva elevi.*** */* ***Îi*** *aștept* ***pe câțiva elevi.***

– La substantivele personale fără determinări construcția cu *pe* + substantiv nearticulat are ca echivalent substantivul articulat fără *pe*: *Am invitat* ***pe copii*** *la masă.* */ Am invitat* ***copiii*** *la masă., Așteptăm* ***profesorul*** *la oră.* */ Așteptăm* ***pe profesor*** *la oră.*

– Substantivul propriu nume de persoană este folosit, prin extensie metonimică, pentru a indica opera: *Am citit* ***(pe) Eminescu / Blaga*** (dublate clitic se folosesc numai cu *pe*).

– Substantivul comun personal articulat, urmat de un posesiv sau de un pronume personal în genitiv, se folosește cu *pe*, cel cu dativ posesiv așezat în stânga verbului, fără *pe*: *Am văzut* ***pe fratele*** *tău /* ***pe vecinul*** *lor.*, dar *Își iubește* ***părinții.***, *Își respectă* ***vecinii.*** (vezi *supra*, (A)).

Numeroase interferențe între construcția neprepozițională și cea prepozițională cu *pe* probează că deosebirile semantice, alături de celelalte distincții menționate, deși deosebit de importante, nu sunt suficiente pentru o delimitare riguroasă între construcțiile cu *pe* și cele fără *pe*. De altfel, suprapunerea lor este posibilă, uneori chiar frecventă, în unele registre ale limbii (de exemplu, în vorbirea familiară, mai puțin îngrijită); aceste suprapuneri pun în evidență faptul că, în conștiința vorbitorilor, *pe* ajunge să fie simțit ca o marcă a complementului direct. În această calitate, *pe* se folosește pentru a elimina o confuzie între subiect și complementul direct. De exemplu, într-o propoziție ca *Admiră studenții elevii?*, în care subiectul și complementul direct sunt exprimate prin substantive nemarcate cazual, având aceeași formă și aceleași trăsături semantice, *pe* aduce precizarea necesară: *Admiră elevii pe studenți?* sau *Admiră studenții pe elevi?*

3.1.1.2. Poziția complementului direct se realizează și prin *substitute* (*pronume* și *numerale*).

Au formă de acuzativ neprepozițional:

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

– pronumele personale sau cele reflexive (propriu-zise şi reciproce) clitice: ***Îl** chem., Am văzut-**o**., V-am întâlnit., El **se** îmbracă., Ei **se** ajută (unul pe altul).*; vezi şi **Construcţii reflexive şi construcţii reciproce, 1.2.1.1**.;

– pronumele interogativ şi relativ *ce*, pronumele demonstrative cu valoare neutră *asta, aia*, pronumele nehotărâte care au componentul *ce* (*ceva, altceva, orice*) şi pronumele *alta*, pronumele negativ *nimic* (în general, pronumele nehotărâte şi negative care substituie nume de inanimate): ***Ce** ai văzut?, Spune **ce** ai văzut!, Când să facem **asta**, murim.* (O. Paler, *Avem timp*), *Dă-mi **aia**!, Vreau **alta**., Am găsit **ceva / altceva**., N-am găsit **nimic**., (Mi-a trimis mai multe scrisori, dar) n-am primit **niciuna**.*;

– numeralele cardinale, când substituie un substantiv inanimat: (*Am cumpărat cinci cărţi, dar*) *am citit **două**.*

Construcţia cu *pe* în poziţia de complement direct exprimată prin substitute se întâlneşte la:

– pronumele personal cu formă accentuată, de politeţe sau pronumele reflexiv cu formă acceptuată, cu rol stilistic (de precizare, de accentuare), anticipate sau reluate printr-un clitic în acuzativ la aceeaşi persoană şi la acelaşi număr: ***Pe tine** te cheamă., Îi aştept **pe ei**., Vă strigă **pe dumneavoastră**., Se amăgeşte **pe sine**.*;

– pronumele demonstrative, cu excepţia celui feminin popular *asta, aia* cu valoare neutră (indiferent de referent) şi pronumele interogative şi relative *care* (indiferent dacă se referă la o persoană sau la un obiect) şi *cine*: *Ce rochie vrei să cumperi? **Pe aceasta** sau **pe cealaltă**?, **Pe acela** nu l-am mai văzut., Ia-o **pe aia / pe asta**!, Am citit cartea **pe care** mi-ai împrumutat-o., **Pe cine** vezi?, **Pe cine** aştepţi nu vine.*;

– pronumele negativ *nimeni*, pronumele nehotărâte *fiecare, unul, oricine, cineva, altcineva, oricare* sau negativul *niciunul* (ultimul, când substituie un nume de persoană): *Nu văd **pe nimeni**., Notez **pe fiecare**., **Pe unii / câţiva** îi văd zilnic., Împrumut **pe oricare / oricine**., Aştept **pe cineva**., **Pe altcineva** am aşteptat., N-am întâlnit **pe niciunul** dintre ei.;* în expresii, pronumele nehotărât *alta* poate substitui şi un substantiv inanimat: *O mână spală **pe alta**.*;

– pronumele semiindependent *al*, urmat de un posesiv sau de un substantiv (pronume personal) în genitiv, dublat clitic: ***Pe ai mei** i-am văzut ieri., (Am luat cartea mea, dar) **pe a colegului** tău am lăsat-o acolo., Lângă ea îi avea **pe ai ei**.* (M. Preda, *Moromeţii*) şi pronumele semiindependent *cel* urmat de numeral sau de o construcţie prepoziţională, dublat clitic: *Catrina îi crescuse cu trudă **pe cei trei**.* (M. Preda, *Moromeţii*); ***Pe cei din spate** nu i-am văzut.*;

– un pronume nehotărât sau un numeral care substituie un substantiv (de obicei, dublat clitic): ***Pe mulţi / Pe toţi / Pe puţini*** (= „copii") *i-am trimis acasă., **Pe doi*** (= „elevi") *i-am întâlnit pe drum.* (numeral cardinal), *I-am aşteptat **pe amândoi / pe câteşitrei / pe tustrei**.* (numerale colective), ***Pe primul / al patrulea** l-am felicitat.* (numerale ordinale).

Şi substitutele care se referă la animate pot fi, uneori, în variaţie liberă; sunt posibile atât construcţiile neprepoziţionale, cât şi cele cu *pe*: pronume nehotărât (*altul, atâţia, (vre)unul*), fie cu determinative diferite, fie cu deosebiri semantice: *Ai mai văzut **pe vreunul** (dintre ei)? / Ai mai văzut **vreunul** ca el?, Caută **pe altul** (anumit). / Caută **altul** (oarecare).* sau fără nicio deosebire: *Am întâlnit **pe atâţia**. / Am întâlnit **atâţia**.*, eventual cu topică diferită: ***Pe doi** (dintre elevi) i-am întâlnit. / Am întâlnit (**pe**) **doi** (dintre elevi).*

3.1.2. *Complementul direct dublu exprimat*

Complementul direct poate fi exprimat prin două componente, raportate la acelaşi verb, dintre care unul este referenţial, iar celălalt, anaforic: un nominal în acuzativ cu sau fără *pe* şi un pronume personal sau reflexiv neaccentuat (clitic) în acuzativ (vezi **I, Pronumele personal propriu-zis, 2.2.2.6**), aşezat înainte sau după verbul regent.

Cliticul poate anticipa complementul direct (***L**-am întâlnit **pe fratele** meu., Am întâlnit-**o pe sora** mea.*) sau îl poate relua (***Pe fratele** meu **l**-am întâlnit astăzi., **Pe sora** mea am întâlnit-**o** ieri.*).

Când nominalul este un substantiv sau un substitut (cu excepţia pronumelor personale de persoana I şi a II-a, singular şi plural), dublarea (reluare sau anticipare) se realizează printr-un clitic de persoana a III-a, care se acordă cu nominalul şi preia informaţiile gramaticale de gen, număr şi caz ale acestuia, cei doi termeni fiind asociaţi semantic şi constituind aceeaşi funcţie sintactică. Într-un exemplu ca *Rochia am primit-o cadou, iar pantofii i-am cumpărat.*, prin intermediul verbului asupra cliticelor *o* şi *i* „se transferă" informaţia de gen, număr şi caz a substantivului complement direct: feminin, singular, acuzativ, respectiv masculin, plural, acuzativ. Concludente, în acest sens, sunt cazurile în care complementul direct exprimat prin mai multe nominale la singular, coordonate (poziţie repetată), este reluat sau anticipat printr-un clitic la plural: ***Cântecul, lumina, taina, unda, întinsurile**-albastre, / Noi **le** ţinem, noi **le** strângem.* (T. Arghezi, *Caligula*), ***Bluza şi fusta le**-am cumpărat astăzi., **I**-a dat la şcoală **pe băiat şi pe fată / şi pe el, şi pe ea***. Poziţia sintactică impune restricţia de caz, dar acordul în număr se face la plural.

Când complementul direct este dublu exprimat, prin pronume personal sau reflexiv şi clitic, de obicei cliticul precedă forma accentuată a aceluiaşi pronume (în cazul pronumelui personal de persoana a III-a, la acelaşi număr, gen şi caz): ***Mă** doare **pe mine**., **Vă** aud **pe voi**., Am chemat-**o pe ea**., **I**-am chemat **pe ei**., **Se** distruge **pe sine***. Emfatic, topica pronumelui se poate inversa: ***Pe mine mă** doare., **Pe voi vă** văd., **Pe el l**-am chemat., **Pe sine se** distruge.*

Frecvent, regentul este verb, dar poate fi şi o interjecţie (rar, în registrul familiar): *Iacătă-**l biletul!*** (I. L. Caragiale, *D-ale carnavalului*), *Iat-**o pe Maria**!.*

În limba actuală, se înregistrează unele situaţii în care dubla exprimare a complementului direct este obligatorie, altele în care nu e posibilă sau este facultativă.

3.1.2.1. *Dubla exprimare a* complementului direct *este obligatorie* ori de câte ori se realizează prin:

(a) forma cazuală de acuzativ neprepoziţional:

– substantiv comun (animat, inanimat) sau propriu inanimat, totdeauna articulat, în antepunere faţă de verb: ***Dragostea** ne-**o** ţină zeii.* (L. Blaga, *Catrene*), ***Tabloul l**-am văzut la expoziţie., **Cărţile le**-am cumpărat ieri., **Copiii i**-am îmbrăcat cu haine noi., **Elevul l**-am văzut pe stradă., **Animalele le**-am adăpat zilnic., **Parisul l**-am vizitat demult., **Bucegii i**-am străbătut pas cu pas., **„Moromeţii" i**-am citit de câteva ori., **Luchian-ul l**-am vândut.;*

– substantiv comun inanimat, nearticulat, precedat de determinanți (adjectiv pronominal demonstrativ, adjectivul pronominal nehotărât *fiecare*, pronumele semiindependent *cel* urmat de un numeral cardinal), care îl fac apt de integrare în enunț, totdeauna în antepunere față de verbul regent: *Această / acea* ***lucrare*** *am terminat-**o**., Același* ***stilou*** ***l**-am folosit și ieri., Fiecare* ***cameră*** *am vopsit-**o** în altă culoare.,* ***Cele două*** *caiete* ***le**-am cumpărat astăzi.* (cu adjectivul pronominal *toți*, substantivul e articulat: *Toți* ***pereții*** ***i**-am reparat.*);

– dublarea e obligatorie și în situația în care demonstrativul este postpus substantivului, dar tot în antepunere față de verb: ***Cartea*** *aceasta am citit-**o**.,* ***Caietul*** *acela* ***l**-am pierdut.*

(b) forma prepozițională cu *pe*:

– substantiv comun personal / personificat sau substantiv propriu nume de persoană, indiferent de poziția față de verbul regent: ***I**-a îmbrăcat* ***pe copii.*** */* ***Pe copii i**-a îmbrăcat.,* ***Pe Ioana*** *am întâlnit-**o** la facultate., Biricâ se tot mișca ascultându-**l** **pe Moromete.*** (M. Preda, *Morometii*), *Dacă Dumnezeu a vrut să-**l** ia* ***pe Horia***, *cum să pun eu în discuție voia Lui?* (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*), ***Pe Soare*** *să-**l** oprească el noaptea o recheamă.* (M. Eminescu, *Strigoii*), ***Pe păpușă*** *a îmbrăcat-**o** frumos.;*

– pronume (personal, reflexiv – forme accentuate –, de politețe, demonstrativ, nehotărât, pronumele semiindependente *al* și *cel*), indiferent de poziția față de regent: ***Pe mine m**-a recunoscut. / **M**-a recunoscut* ***pe mine.****, Nu cumva crezi că* ***te**-am fluierat* ***pe dumneata****?* (M. Preda, *Morometii*), ***Pe sine*** *se laudă. /* ***Se*** *laudă* ***pe sine.****,* ***Îl*** *vreau* ***pe acela.*** */* ***Pe acela îl*** *vreau.,* ***Când le*** *văzu* ***pe cele două*** *cu plasa începu să râdă.* (M. Preda, *Morometii*), *Am cumpărat un creion.* ***Pe al*** *meu* ***l**-am pierdut.* */* ***L**-am pierdut* ***pe al meu.****,* ***Pe toți i**-am chemat.* */* ***I**-am chemat* ***pe toți.****, Nu mai pot să* ***le*** *duc* ***pe toate.*** (M. Preda, *Morometii*), *Avem timp* [...] *să-**i** judecăm* ***pe alții*** *și să* ***ne*** *absolvim* ***pe noi.*** (O. Paler, *Avem timp*);

– pronumele relativ sau interogativ *care*: *Cartea* ***pe care*** *am citit-**o**., **Pe care îl / o** vrei?;*

– numeral (cardinal, colectiv, ordinal) antepus verbului: ***Pe trei / câteșitrei / amândoi i**-am văzut venind.,* ***Pe al doilea l**-am pierdut.*

3.1.2.2. *Dubla exprimare nu este posibilă* când complementul direct este exprimat prin:

– substantiv la acuzativ neprepozițional, în postpunere (articulat sau nearticulat): *Citește* ***ziarul.****, Mângâie* ***câinele.****, Îmbracă* ***păpușa.****, Mănâncă* ***banane.****, Bea* ***apă.****,* și în antepunere (nearticulat): ***Cărți*** *cumpără.,* ***Portocale*** *dorește.,* ***Elevi*** *meditează* (*nu studenți*).;

– substantiv articulat, în construcțiile cu dativ posesiv (plasat înaintea verbului regent), cu referire la complementul direct: *Mi-am vizitat* ***părinții****., Își așteaptă* ***prietenii****., Mi-am primit* ***cadoul****.*;

– substantiv propriu, inanimat, postpus verbului: *Am vizitat* ***Parisul / Brașovul / Tokio / Bucegii****., Am citit* ***„Moromeții"*** *de câteva ori.* (antepunerea substantivului complement direct antrenează dublarea: ***Parisul l**-am vizitat anul trecut.,* ***„Moromeții" i**-am citit.*);

– pronumele relative sau interogative *cine* sau *ce* și compusele lor: *Spune-mi* ***pe cine*** *ai văzut.,* *Supăr* ***pe cineva****?,* ***Ce*** *a făcut?, Ai mâncat* ***ceva****?, Cumpără* ***orice****. /* ***Orice*** *cumpără.;*

– pronumele negative *nimeni* (la acuzativul cu *pe*), *nimic*, indiferent de poziția față de verb: *Nu știe* ***nimic.*** */* ***Nimic*** *nu știe., Să nu deranjăm cu tristețile noastre* ***pe nimeni.*** (O. Paler, *Elegie*);

– pronumele demostrativ popular *asta, aia*, postpus verbului, la acuzativul fără *pe*: *Iau* ***asta / aia.***

3.1.2.3. *Dubla exprimare este facultativă* când poziția complement direct este exprimată prin:

– substantiv inanimat, articulat cu articolul nehotărât, antepus verbului: ***O problemă*** (***o***) *ridică scrierea cu cratimă.,* ***Un succes*** (***îl***) *constituie rezultatele bune obținute la examen.*;

– numeral (cardinal, colectiv, ordinal) la acuzativul cu *pe*, plasat după verb: (***I**-*)*am întâlnit* ***pe trei / pe câteșitrei / pe amândoi.****,* (***L**-*)*am lăsat în urmă* ***pe al patrulea.***;

– pronumele demonstrativ popular *asta, aia* și pronumele nedefinite (cu excepția lui *orice*) la acuzativul cu *pe*, postpuse sau antepuse verbului: (***O***) *vreau* ***pe asta / pe aia.****,* (***Îl***) *primește* ***pe oricine****., Profesorul* (***îl***) *ascultă* ***pe fiecare****.,* (***I**-*)*am întâlnit* ***pe unii / pe alții / pe câțiva.***;

– pronumele demonstrativ popular *asta, aia*, antepus verbului, la acuzativul fără *pe*: ***Asta*** (***o***) *vreau.*

Când se află în variație liberă, preferința pentru o construcție sau alta diferă de la un vorbitor la altul, în funcție și de registrul în care se exprimă locutorul (colocvial, regional, cultivat).

Dublarea clitică este un fenomen gramatical frecvent utilizat în limba română, cu reguli de natură sintactică și semantică. Ea rezolvă omonimia dintre nominativ și acuzativ la substantive cu funcția de subiect, respectiv de complement direct, în condițiile în care cele două forme cazuale sunt omonime și substantivele respective au o topică relativ liberă. Într-o propoziție ca: *Și drumul meu îl ține soarta-n palme.* (L. Blaga, *Și munții unde-s*), în care complementul direct este antepus predicatului, iar subiectul, postpus, dublarea complementului (*drumul îl*) are rol dezambiguizator. Dacă ambele sunt în antepunere (*Șoarecele pisica o urăște.*), distingerea celor două funcții se realizează prin dublare (dacă nominalele sunt de genuri diferite; în enunțul: *Motanul câinele îl urăște.*, dublarea nu mai distinge între cele două funcții).

De asemenea, e de semnalat legătura sintactică dintre dublare și construcția complementului direct cu *pe*, rolul lor comun, dezambiguizator, și legătura semantică dintre cele două fenomene. Există o incompatibilitate între nondefinire / nonindividualizare și dublare, pe de o parte, și între nondefinire / nonindividualizare și construcția cu *pe*, pe de altă parte. Aproape toate construcțiile în care dubla exprimare și folosirea lui *pe* sunt obligatorii reprezintă, de fapt, complemente directe caracterizate semantic prin trăsăturile [+ Animat], mai rar [– Animat], dar totdeauna prin definit, individualizat; cele în care dubla exprimare nu e posibilă conțin un complement direct nondefinit / nonindividualizat prin articol sau aflat în vecinătatea altor determinanți.

3.1.3. ***Realizări nonnominale, echivalente funcțional-sintactice ale nominalului***

În această serie de construcții intră formele verbale nepersonale și propozițiile completive directe.

3.1.3.1. *Forme verbale nepersonale.* Infinitivul, supinul și gerunziul, prin prezența unor caracteristici care le îndepărtează de verb (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 1**), au unele trăsături de tip nominal, dintre care cea mai importantă este compatibilitatea lor cu poziția de complement direct, specifică numelui.

(A) *Infinitivul* e precedat, de obicei, de morfemul mobil *a*, cu excepția construcțiilor în care verbul regent este *a putea*, regional și *a ști*: *Și a vorbi de la dânsa am învățat.* (I. Creangă, *Amintiri*), *Începe* ***a merge.****, Nu știe* ***a mânca.*** */ Nu știe* ***mânca.****, Abia mă puteam* ***încălzi.*** (L. Blaga, *Luntrea lui Caron*), *Am visat* [...] *că nu pot* ***fugi.*** (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*).

(B) *Supinul* e posibil numai după verbe aspectuale cu sensul „a termina" (*a isprăvi, a înceta, a încheia, a mântui, a sfârși, a termina*) și după verbul modal *a avea*, precedate, obligatoriu, de prepoziția ***de***: *Femeia tocmai atunci terminase* ***de muls.*** (M. Preda, *Morometii*), *Sfârșește* ***de vorbit / de spus.****, Am* ***de scris / de citit.***

(C) *Gerunziul* apare rar, având ca regent un verb de percepție: *Am văzut* ***fulgerând.****, Am auzit* ***țipându-se*** *în camera de alături.*

3.1.3.2. *Realizări propoziționale (completivele directe).* După natura conectorului, completivele directe sunt *relative* sau *conjuncționale*.

Ca și în cazul nominalului, regentul poate fi nu numai un verb (la o formă personală sau nepersonală), ci și o locuțiune verbală tranzitivă sau o interjecție predicativă.

(A) *Completivele relative* pot fi *propriu-zise* sau *interogative*.

(A_1) *Completivele relative propriu-zise* au un inventar bogat de conectori: pronume relativ sau adjectiv pronominal relativ, pronume nehotărât (compus cu relativele *care, cine, ce, câți / câte*), relativul compus *ceea ce*, în variație liberă cu *ce*, sau adverb relativ (*când, unde, încotro, cum* și *cât*): *Nu înțeleg* ***ce a spus.****, Am văzut* ***pe care*** *(****student****)* ***l-a ales.****, Cumpără* *(****ceea****)* ***ce dorește.****, Vinde* ***oricâte*** *(****cărți****)* ***vrea.****, Aruncă* ***orice îi prisosește.****, O, sărmane! Ții tu minte* ***câte-n lume-ai auzit, / Ce-ți trecu pe dinainte, câte singur ai vorbit*** *?* (M. Eminescu, *Scrisoarea I*), *Vede* ***încotro a plecat.****, Admiră* ***cum merge.****, Privește* ***cum mănâncă.***

Caracteristică acestui tipar de relative este folosirea conectorului fie la forma cerută de verbul din regentă (*Oprește* ***pe oricine*** *îi iese în cale.*), uneori ocupând și în subordonată poziția de complement direct (*Oprește* ***pe oricine*** *cunoaște.*), fie la forma cerută de poziția sintactică din subordonată (*Vede* ***cui*** *îi dai banii.*). Unele completive coordonate pot fi eliptice de predicat: *Aș vrea să uit* ***în ce zi mă aflu, în ce an*** √ ***și unde*** √. (O. Paler, *Digul*).

(A_2) *Completivele relative interogative* se caracterizează prin subordonarea față de un verb regent din sfera verbelor de informare (comunicare și primire de informații): *a anunța, a cerceta, a comunica, a ghici, a întreba, a povesti, a spune, a ști, a verifica*. Drept conectori păstrează toate mărcile interogativei parțiale (pronominale, adjectival-pronominale, adverbiale), care se folosesc și la relativele propriu-zise, neadmițându-se relativul compus *ceea ce* și pronumele nehotărâte. Forma relativului este determinată exclusiv de restricțiile cazuale și prepoziționale rezultate din organizarea sintactică a subordonatei (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal relativ, 3.3** și **II, Construcții cu propoziții relative, 2**):

Maria întreabă ***cine / cu cine / de ce / pentru ce a venit.****, Cercetează* ***a cui este cartea / cui i-a dat lucrarea / despre care carte se vorbește / cât*** *(****timp****)* ***a lipsit.****, Spune* ***de când / de unde / încotro a plecat.****, Nu știe / întreabă* ***ce să facă / cum*** *(****unde****)* ***să meargă.***

În ambele tipuri de relative, există situații de deplasare a conectorului relativ din completiva directă în regenta acesteia (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal relativ, 3.3.2** și **II, Imbricarea, 1.1.2**): ***Pe cine*** *vrei să cred?,* ***A cui*** *crezi că este cartea aceasta?.*

Ca și în cazul realizării prin nominal, regentul verbal are capacitatea de a se combina cu o propoziție relativă propriu-zisă, al cărei conector e caracterizat prin anumite trăsături semantice. Astfel, unele verbe selectează numai pronume relative inanimate (*Adnotează* ***ce / ceea ce / orice*** *citește.*, *Mănâncă* ***ce / orice*** *vrea.*), altele, numai pronume animate și personale (*Insultă* ***pe*** *(****ori****)****cine*** */* *(****ori****)****care*** *se află în sală.*, *Supără* ***pe*** *(****ori****)****cine / câți*** *îi ies(e) în cale.*); există verbe care selectează pronume atât cu trăsătura [+ Uman], cât și [– Uman] sau [– Animat]: *Vede* ***pe cine*** *a venit /* ***ce*** *a făcut.*, *Aude* ***ce / pe cine*** *îi convine.* Verbele de percepție acceptă în această poziție atât completive introduse prin adverbul relativ *cum* (*Ascultă / admiră / privește / vede* ***cum*** *plouă.*), cât și propoziții conjuncționale introduse prin *că* (*Vede* ***că*** *plouă.*). Cu un astfel de regent, propoziția introdusă prin *când* sau *unde* nu este completivă directă, ci este circumstanțială sau predicativă suplimentară (dovadă fiind posibilitatea introducerii în enunț a unui complement direct: *Ascultă jazz când plouă.*, *Privește* ***copiii*** *unde s-au oprit.*)

(B) *Relativa infinitivală* este o construcție formată din infinitivul scurt fără morfemul *a*, precedat de un pronume sau adverb relativ, verbul regent fiind întotdeauna *a avea* (personal): *N-avem* ***ce vinde.*** (M. Preda, *Morometii*) (vezi **Construcții cu propoziții relative, 3.3.2.3**).

Relativa infinitivală se deosebește de relativa propriu-zisă și de relativa interogativă prin frecvență, fiind limitată sintactic și lexical, și prin repartiție stilistică (se întâlnește în registrul popular și familiar). Folosește, cu unele excepții, același inventar de conectori ca și relativa propriu-zisă, forma relativului acomodându-se după poziția sintactică ocupată în subordonată (nu se folosesc *care, oricare, oricine* și nu pot fi precedate de orice prepoziție); regentul *a avea* apare, în unele construcții, numai la forma negativă: (*Nu*) *are* ***ce da.****,* (*Nu*) *are* ***pe cine vedea.****,* (*Nu*) *are* ***cui spune.****,* (*Nu*) *are* ***de ce / cu ce / cu cine pleca.****,* (*Nu*) *are* ***despre ce vorbi.****,* (*Nu*) *are* ***când / (de) unde pleca.****, Nu are* ***încotro pleca / de ce lipsi.***

(C) Propoziția *completivă conjuncțională* are un inventar bogat de conectori conjuncționali, selectați de clasa de regenți (prin restricția de conjuncție impusă de aceștia), iar alții permițând o alegere sintactic liberă, în funcție și de valorile semantice (vezi **Construcții cu propoziții conjuncționale, 2.1.1, 2.2.1**).

Conectorii pentru completivele directe sunt *că, să, dacă, de* cu sensul „dacă", *ca... să* (variantă combinatorie a lui *să*) și locuțiunile conjuncționale *cum că, precum că, cum de*. În limba contemporană, sunt frecvenți primii trei.

Conectorul-tip ***că*** este marca unei propoziții descriptiv-factuale, care poate fi de mai multe feluri:

(a) considerată de locutor ca o certitudine, conectorul fiind selectat de predicate factive lexicalizate prin verbe tranzitive ca: *a admite, a afirma, a afla, a*

aprecia, a cunoaşte, a deduce, a mărturisi, a povesti, a recunoaşte, a spune, a şti, a zice (*Mărturiseşte / afirmă* ***că a plecat.***), respectiv de predicate contrafactive lexicalizate prin verbe ca: *a fabula, a inventa, a minţi, a pretinde* (*Pretinde / minte* ***că şi-a construit o casă.***);

(b) în care locutorul nu-şi ia nicio răspundere cu privire la descrierea de stare, conectorul fiind selectat de predicate nonfactive, lexicalizate prin verbe ca: *a presupune, a considera, a crede* (*El crede / presupune* ***că Maria a plecat.***).

Conectorul ***să*** este marca unei completive directe nonasertive, fiind selectat de predicate cu sens modal exprimând posibilitatea, dorinţa, voinţa, lexicalizate prin verbe ca: *a accepta, a binevoi, a ezita, a merita, a permite* (*Acceptă* ***să plece.***) sau de modalitate şi de aspect (*Începe / termină / poate / vrea* ***să mănânce.***).

Există predicate regente care permit în subordonată atât aserţiuni, cât şi nonaserţiuni, cu diferenţele de rigoare: certitudine / posibilitate (*El înţelege* ***că pleacă.*** */ El înţelege* ***să plece.***).

Cu verbe modale şi aspectuale, poziţia complement direct redată prin *să* + propoziţie, ca şi cea exprimată prin verb la infinitiv sau la supin, formează un grup sintactico-semantic neanalizabil, având calitatea de predicat complex (vezi **Predicatul, 2.2**).

Există grade diferite de coeziune a grupului. La nivel sintactic, cele două componente îşi păstrează autonomia, cel de-al doilea ocupând poziţia de completivă directă / complement direct: *Poţi* ***să pleci.*** */ Poţi* ***pleca.,*** *Începe / continuă* ***să scrie / a scrie.,*** *Termină* ***să mănânce / de mâncat.*** La nivel semantico-sintactic, se poate ajunge la pierderea totală sau parţială a valenţelor primului component verbal, ca în exemplul: *El* ***dă să plece.***

Un indiciu că grupul funcţionează ca un bloc îl reprezintă deplasarea cliticului pronominal în acuzativ, care, de sub dominanţa celui de-al doilea component, ajunge să se aşeze la primul: ***Îl*** *poate auzi.,* ***Îl*** *termină de scris.*

Conectorul ***ca... să***, variantă contextuală a lui *să*, este selectat în condiţiile în care elemente din subordonată cu diverse funcţii sintactice apar în antepunere faţă de verbul din subordonată: *Aş fi dorit* ***ca*** *bisericuţa din Răzoare* ***să-mi iasă înainte mai curând.*** (G. Galaction, *Bisericuţa din Răzoare*), *Am jurat* ***ca*** *peste dânşii* ***să trec falnic, fără păs.*** (M. Eminescu, *Scrisoarea III*), *Elevul doreşte* ***ca*** *mâine* ***să-mi dea cartea.***

> Construcţia se întâlneşte în registrul cult al limbii şi este corectă numai cu disocierea celor două elemente.
>
> Conectorul *ca să* fără disociere (*Vreau* ***ca să*** *plece., apud* Avram 1997; *Ei ar fi vrut* ***ca s-o fure.,*** *apud* Vulpe 1980, *Sinan porunci în grabă* ***ca să adune.,*** N. Bălcescu, *Istoria românilor*) apare fie în vorbirea neîngrijită, fie în texte din secolul al XIX-lea; construcţia trebuie evitată, conectorul *ca* fiind superfluu.
>
> Uneori, se folosesc în mod greşit *căci*, specific cauzalei, îl loc de *că* (*Aflaţi despre mine* ***căci*** *sunt sănătos.*) sau *pentru ca să*, specific circumstanţialei finale, în loc de *să* (*Pot* ***pentru ca să*** *zic.*), construcţie ridiculizată de I. L. Caragiale: *De-aia şi pusesem de gând de la Sfântu' Gheorghe să las prăvălia, care nu mai poate omul de atâtea angarale* ***pentru ca să*** *mai mănânce o bucăţică de pâine.* (*Justiţie*), *Am fi putut* ***pentru ca să*** *facem proces-verbal de ultragiu adus guvernului şi nouă ca agenţi ai forţei publice.* (*Proces-verbal*).

Conectorul ***dacă*** poate fi:

(a) semnul interogaţiei totale transpuse în vorbire indirectă, fiind selectat de aceeaşi clasă de verbe ca şi completivele relative interogative: *A umblat pe la vraci şi filosofi* [...] *să le ghicească* ***dacă or să facă copii.*** (P. Ispirescu, *Tinereţe fără bătrâneţe*), *El verifică / cercetează* ***dacă a predat lucrarea.,*** *Nu spune* ***dacă mai rămâne.***;

(b) modalizant ipotetic sinonim cu *că*, de obicei după verbe / locuţiuni verbale tranzitive la forma negativă: *Nu ţine minte* ***dacă a pierdut cartea sau a împrumutat-o cuiva.***

Acelaşi predicat permite folosirea, uneori, a tuturor celor trei conectori exprimând în subordonată certitudinea, posibilitatea, respectiv ipoteza (*Nu ţine minte* ***că l-a găsit / să-l fi găsit / dacă l-a găsit*** [stiloul].).

Conectorul ***de*** are o utilizare limitată: apare în registrul popular ca sinonim al lui *dacă*, semn al interogaţiei totale, uneori coocurent cu *dacă* într-un enunţ cu propoziţii completive directe coordonate (repetate): *Eu pe-un fir de lămâiţă / Voi cerca* ***de mă iubeşti.*** (M. Eminescu, *Floare albastră*), *Hagiul nu vrea să ştie* ***de crapă pietrele la gerul Bobotezei, nici dacă în iulie turbează câinii de căldură.*** (B. Delavrancea, *Hagi Tudose*).

Conectorii ***cum că*** (arhaic, revigorat în limbajul actual, ca o formă de distanţare) şi ***precum că*** au o utilizare limitată: *În acea nemărginire ne-nvârtim uitând cu totul /* ***Cum că lumea asta-ntreagă e o clipă suspendată.*** (M. Eminescu, *Scrisoarea I*), *Înţelege* ***cum că l-au deşteptat picăturile reci ale ploii vijelioase.*** (Gala Galaction, *Lângă apa Vodislavei*); *Am mărturisit* ***precum că toate sunt adevărate.*** (I. G. Sbiera, *Fata Rumpe Haine şi fătul babei*).

Cum de se foloseşte numai după un regent care admite transpunerea enunţurilor interogative sau exclamative în vorbire indirectă (vezi **I, Pronumele şi adjectivele pronominale hibride**), exprimând opinia locutorului faţă de un fapt / eveniment deja consumat: *El întreabă* ***cum de s-a întâmplat asta.***

> Conjuncţiile *că* şi *dacă* sunt folosite redundant înaintea lui *să*, introducând forme hibride de discurs raportat, în registrul regional (construcţie neacceptată de norma literară): *I-am zis* ***că să*** *nu mai zugrăvească pe pereţi.* (I. Ghica, *Convorbiri economice*). *A zis* ***că să-i dau*** *drumul., A spus* ***că să*** *plecăm toţi., Întreabă* ***că dacă*** *sunt nemţi pe-aici.* (*apud* Vulpe 1980).
>
> Conjuncţie-tip pentru completivele directe după verbe *dicendi*, *că* este considerat, în registrul popular, conectorul specific al introducerii vorbirii directe legate, precedând nu numai conjuncţii, ci şi relative şi interogative: *Le spui* ***că cine*** *sunt eu., Mi-o spus* ***că unde*** *merge., Zice tata şi maica* ***că ce*** *caut eu în timpul aiesta?* (*apud* Vulpe 1980).

După un regent interjecţional, completivele directe se construiesc cu pronume relativ, adverb relativ sau conjuncţia *că*: *Iată* ***ce se întâmplase.*** (M. Preda, *Moromeţii*), *Uite* ***cum facem!****, Iată / uite* ***că vine.***

3.1.4. *Dublarea completivei directe*

În frază, propoziția corespunzătoare unui nominal în acuzativ, în anumite condiții sintactico-semantice sau stilistice, poate fi *reluată*.

Completiva relativă propriu-zisă poate fi reluată printr-un clitic pronominal anaforic în acuzativ, poziționat și în interiorul subordonatei sau numai în regentă.

Conectorul propoziției este un pronume relativ sau nehotărât care se referă la persoane, de obicei în cazul acuzativ cu *pe*.

Dublarea este *obligatorie* când subordonata este antepusă propoziției regente: ***Pe care / câți i-am întâlnit*** **i**-*am trimis acasă.*, ***Pe (ori)cine venea la el*** **îl** *primea cu amabilitate.*

Dublarea este *facultativă* sau *imposibilă* când completiva este așezată după regentă: (**I-**)*am trimis acasă* ***pe care au venit mai târziu.***, (**Îl**) *primea* ***pe (ori)cine venea la el.***, *Fac* ***câte drăcii le vin în cap.***

La completivele conjuncționale se întâlnesc două tipuri de reluare:

(a) completiva introdusă prin *dacă* sau *că* este reluată printr-un clitic pronominal cu valoare neutră (forma feminină *o*), decodabil numai prin propoziția care îl precedă: ***Că / Dacă te-am iertat,*** *am făcut-***o** *pentru că așa am crezut că e bine (nu pentru că ai fi meritat).*, ***Că n-ai venit,*** *am văzut-***o.**, ***Dacă n-a venit,*** *a făcut-***o** *pentru că n-a știut.*

(b) completiva introdusă prin *că* este reluată printr-un pronume – demonstrativul feminin cu valoare neutră *asta* – decodabil numai prin propoziția care îl precedă: ***Că nu te-ai dus la școală,*** **asta** *îți reproșează părinții.*, ***Că m-ai mințit,*** **asta** *nu înțeleg eu.*

Ambele construcții, care se întâlnesc în registrul cultivat, au rol emfatic, caracterizate nu numai printr-o reluare de tip special, ci și prin așezarea completivei înaintea regentei (topica obișnuită fiind postpunerea, vezi *infra*, **4**).

> În vorbirea directă, regional, se întâlnește un tip special de anticipare propozițională realizat printr-un pronume de obicei demonstrativ (feminin cu valoare neutră), mai rar interogativ, antepus verbului regent: *Eu* **aceea** *am zis către ceilalți* ***că e capra mea.***, *Și...* **ce** *o socotit ei* ***că s-or băga în paie și-or dormi acolo.*** (*apud* Vulpe 1980) sau nehotărât, postpus verbului regent: *Știți* **ceva,** *mamă?* ***că l-a omorât pe Ciripănescu.*** (*ibid.*).
>
> Nu este de același tip construcția **Altceva** *n-avem* ***ce vinde.*** (M. Preda, *Morometii*), unde pronumele nehotărât *altceva* este deplasat în poziție frontală din construcția relativă infinitivală: *N-avem* ***ce vinde*** **altceva.**

3.1.5. *Realizările neprototipice*

Realizările neprototipice ale poziției complement direct sunt construcțiile care se îndepărtează, *real* sau *aparent*, de la tiparele considerate canonice.

3.1.5.1. (a) O excepție reală o reprezintă construcțiile formate din substantiv, rar pronume demonstrativ sau nehotărât, precedat de prepozițiile *din* și *de*: *Arde la căldări, în loc de cărbuni,* ***din grâul*** *ce transporta la hambarele vaporului.* (J. Bart, *Europolis*), *A mai luat* ***din cărți / din astea.***, ***De toate*** *a cumpărat.*, *Spune-i, Tudore, fetei ăleia să mai aducă niște* ***de-asta.*** (M. Preda, *Morometii*). Acestea sunt construcții eliptice, unele partitive, folosite în registrul familiar-popular, care permit recuperarea centrului de grup nelexicalizat (*o parte din..., o băutură de...*, vezi și **Subiectul, 2.2.4.2**).

(b) O altă situație de nerespectare a regulii de construcție a complementului direct apare în structuri relative, în care pronumele relativ, integrat sintactic și în structura regentei, marchează numai poziția față de aceasta (vezi **Construcții cu propoziții relative, 3.3.2; Imbricarea, 1.1.1**): *Se gândește* ***la ce*** *va face în viitor.*, *Depinde* ***de ce*** *va face în viitor.*, unde *ce*, deși precedat de prepozițiile *la*, *de*, apare cu funcția de complement direct în subordonată.

3.1.5.2. Unele grupuri nominale din poziția complement direct au structuri atipice, fiind generatoare de false interpretări.

(a) Substantivul precedat de un numeral cardinal compus cu *de*, de un adjectiv invariabil sau de o locuțiune adjectivală cu *de* (*Decanul a convocat [douăzeci și cinci de]* ***studenți.***, *Elevul a cumpărat [treizeci de]* ***caiete.***, *Nu discut [astfel de]* ***probleme.***, *Copilul inventează / spune [fel de fel de]* ***povești.***). În astfel de situații, prepoziția *de* nu se grupează cu substantivul și nu impune acestuia restricție de caz (vezi **I, Numeralul, 2.5.1.1.**(b)).

(b) Substantivul în acuzativ este precedat de *la* (în registrul popular sau în texte arhaice): *Și mănâncă fata* ***la plăcinte*** *[...] a băut* ***la apă*** *până s-a răcorit [...] a mâncat* ***la pere.*** (I. Creangă, *Fata babei*), *Spărgea* ***la alune*** *pe nicovală.* (P. Ispirescu, *Prâslea cel voinic*), *Românii, crezând a-și asigura libertatea și a stinge aristocrația, se puneau de ucideau* ***la aristocrați.*** (N. Bălcescu, *Istoria românilor*). În asemenea cazuri, *la* nu mai are rol de prepoziție (dovadă, posibilitatea suprimării ei: *A băut (multă)* ***apă.***, *A mâncat (multe)* ***plăcinte / pere.***), ci este folosită ca determinativ cantitativ (vezi **I, Prepoziția**).

3.2. Realizările poziției sintactice în grupul interjecțional

Când complementul direct nominal are ca regent o *interjecție* predicativă, ea este compatibilă cu ambele modalități de expresie: acuzativul neprepozițional sau acuzativul cu *pe*.

3.2.1. Acuzativul neprepozițional se întâlnește, în general, la *substantive* cu trăsătura [– Uman]: *Iaca* ***lăcașul*** *unchiului meu!* (I. Creangă, *Harap-Alb*), *Iată* ***rochia / pălăria!***, *Iată* ***o nuntă.***, *Na* ***cățelul!***, *Na* ***țigări!*** (M. Preda, *Morometii*), *Na* ***fructe(le)!***, *Șart! part! trosc! pleosc! patru* ***palme.*** (I. L. Caragiale, *D'ale carnavalului*), *Hai* ***colacul*** *de pe masă!*

Acuzativul cu *pe* se întâlnește la substantive care denumesc persoane (individualizate) sau la nume proprii de persoană, de obicei dublate clitic: *Iat-o* ***pe mama!***, *Iată-l* ***pe Vasile / pe profesor!***, *Și cum sta ea în preajma fântânii, numai iaca* ***pe slujnica*** *știută.* (I. Creangă, *Povestea porcului*), *Și nici una, nici două, hai* ***pe ied*** *de gât!* (I. Creangă, *Capra cu trei iezi*)., dar și *Iată* ***slujnica!***, *Hai* ***iedul*** *de gât!*

3.2.2. Dintre *substitute*, apar mai frecvent în poziția de complement direct determinând o interjecție cliticele pronominale: *Iată-***mă.**, *Na-ți-***o.**, *Uite-***i.**, *Iată-***ne** *aproape de vârful muntelui.*, pronumele nehotărâte, demonstrative: *Apoi ia o drughineață groasă de stejar [...] și pâc! la tâmpla dracului cea dreaptă* ***una!*** *[...] Trosc! și la stânga* ***una!*** (I. Creangă, *Dănilă Prepeleac*), *Na-le* ***pe astea!***, numeralele: *Sunt mai multe argumente ca să faci asta, iată* ***două.***

4. TOPICA ŞI PUNCTUAŢIA

4.1. Ca determinativ obligatoriu al verbului, topica sintactică (nemarcată) a complementului direct este de a fi plasat *imediat* după regentul său, fie că e realizat prin nominal, fie că e realizat propoziţional: *El a scris* ***o carte.***, *El întreabă* ***cine a scris cartea.***, *El spune* ***că a scris o carte.***

Nu întotdeauna complementul direct stă imediat după verb, de care poate fi despărţit de alte poziţii sintactice, considerate mai importante: ***Avu,*** *o clipă,* ***curiozitatea*** *să se ridice.* (M. Sadoveanu, *Fraţii Jderi*), *Ofiţerul* ***a ordonat*** *soldaţilor* ***să respecte*** *programul.*

În cazul apariţiei a două complemente, unul direct şi altul indirect, situaţie frecvent întâlnită, complementul indirect ocupă, de obicei, prima poziţie: *Profesorul (i-)a cumpărat elevului* ***o carte.*** Există însă şi situaţii când complementul direct ocupă prima poziţie: *A donat* ***biblioteca*** *facultăţii., Acordă* ***prioritate*** *învăţăturii.*

4.2. În unele situaţii apar restricţii în poziţionarea complementului direct faţă de verbul regent, restricţii determinate de construcţia prin care este exprimat şi de tipul sintactico-semantic de predicaţie. Există câteva reguli, mai mult sau mai puţin stricte:

4.2.1. Apare numai în *antepunere* complementul direct exprimat prin:

– pronume personale şi reflexive neaccentuate, cu unele excepţii cerute de forma verbului (vezi *infra,* **4.2.2**). Cliticele apar în această poziţie pe lângă un verb la o formă personală: ***Mă*** *îmbrac.,* ***Îl / îi*** *strig.*, la formele verbale compuse, când complementul este exprimat prin persoana a III-a masculin: ***L****-am vândut., L-aş fi văzut.*; la infinitiv, cliticul se foloseşte după morfemul *a* (*a-**l** / a **o** / a **le** mânca*), iar la subjonctiv, după *să* (*să-**l** / să-**i** / să **o** / să **le** iubească*); cliticul complement direct al infinitivului şi al supinului stă înaintea unor verbe modale şi aspectuale, formând cu acestea un grup sintactic cu grad mare de coeziune (***Îl / o / îi / le*** *poate face., Îl termină de scris.*);

– pronume interogative (***Ce*** *ai făcut?,* ***Pe cine*** *ai văzut?,* ***Pe care*** *l-ai luat?*);

– pronume relative conectori ai completivei relative, indiferent dacă se acomodează sau nu la forma cerută de subordonată (*Nu ştie* ***ce*** *face., Mă refer* ***la ce*** *voi face mâine., Întreba* ***cui*** *să-i dea premiul.*);

– substantive cu *pe,* în câteva expresii (*Cui* ***pe cui*** *scoate.; Mână* ***pe mână*** *spală.*), vezi *supra,* **3.1.1** (B) (în notă).

4.2.2. Apare în *postpunere* complementul direct exprimat prin:

– clitic pronominal, când verbul regent este la modul imperativ (*Crede-**mă!**, Fă-**o!**, Strigă-**i!***), la gerunziu (*chemându-**ne**, punând-**o**, strigându-**i***), la formele verbale personale compuse cu auxiliarul postpus (*Văzutu-**l**-am., Lua-**i**-ar.*), la formele personale verbale compuse când complementul direct este exprimat prin persoana a III-a singular *feminin* (*Am vândut-**o**., Aş striga-**o**., Ar fi văzut-**o**.*); la viitor, se preferă antepunerea (***O*** *voi vedea. / Voi vedea-**o**.*);

– pronume nehotărât, doar în expresia *O mână spală* ***pe alta.***;

– forme verbale nepersonale (*Am auzit* ***tunând.***, *Termină* ***de scris.***; *Poate* ***fugi.***, *Începe* ***a vorbi.***, dar şi ***A scrie*** *am început încă de la vârsta de trei ani.*);

– diverse nominale, când regentul este exprimat prin forme verbale nepersonale (*văzând* ***cartea,*** *a construi* ***o casă,*** *Termină de citit* ***lucrarea.***, dar şi ***Romanul*** *l-a terminat de citit, mai trebuie să scrie recenzia.*) sau prin interjecţie (*Iată-**l!**, Iată-**i!**, Na-ţi-**o!**, Hârşti* ***o palmă!***);

> În poezie, cliticul poate apărea antepus regentului interjecţional: ***Te*** *iată prins de vânturi / Stihia nu te cruţă.* (T. Arghezi, *Fiara mării*).

– propoziţii, atât relative, cât şi conjuncţionale; acestea apar, de obicei, în postpunere, dacă nu intervin factori de natură stilistică (cum ar fi emfaza, vezi *infra,* **4.3**); nu pot apărea decât postpuse relativa infinitivală şi completivele introduse prin *de, cum că, precum că.*

Topica poate avea consecinţe asupra dublării complementului direct: *Am citit* ***cartea.***, dar ***Cartea*** *am citit-**o**.*

4.3. Ca şi alte compliniri ale verbului, poziţia complement direct poate fi emfatizată prin inversarea topicii, adică prin aşezarea complementului în poziţie preverbală.

Emfatizarea complementului direct se poate face atât în realizările nominale, în cele cu infinitivul, dar, mai ales, în cele propoziţionale: ***O rochie*** *cumpăr.,* ***Pe acela*** *îl cumpăr.,* ***A vorbi*** *de la dânsa am învăţat.* (I. Creangă, *Amintiri*), ***Cine a meşteşugit aceste stiluri populare, cine a îngânat întâi sfâşietoarea lor melodie*** *– nu ştiu şi poate nu ştie nimeni.* (Gala Galaction, *Lângă apa Vodislavei*), ***Că te-am iubit atâta*** *putea-vei tu să ierţi?* (M. Eminescu, *Despărţire*), ***Când / cum / unde pleacă,*** *nu mi-a spus.*

Indiferent de poziţia lui faţă de regent, complementul direct nu e, de obicei, izolat de acesta prin niciun semn de punctuaţie, cu excepţia situaţiilor în care apar intercalări, marcate prin virgule. În cazul trecerii în poziţie tematică a completivei, aceasta poate fi izolată prin pauză, marcată grafic prin virgulă: *Ce ştiu, nu vreau să ţin secret.* sau prin linia de pauză (vezi exemplul din Gala Galaction).

4.4. O situaţie specială se întâlneşte în enunţurile interogative parţiale şi în cele relative pronominale în care pronumele interogativ este deplasat din subordonată în regentă, rezultatul fiind o împletire a acestora: ***Pe cine*** *crezi că a întâlnit?,* ***Pe cine*** *trebuie să vezi?,* ***Ce*** *zice că a văzut?, Nu ştiu* ***ce*** *zice că a spus., Ştiu* ***pe care / pe cine*** *crede că va întâlni.* (vezi **Imbricarea**).

5. RELAŢIA CU ALTE POZIŢII SINTACTICE

5.1. Poziţia complement direct exprimată prin acuzativul neprepoziţional poate fi, uneori, confundată cu cea de subiect, cu consecinţe în planul comunicării (vezi *supra,* **3.1.2.3**).

Dezambiguizarea celor două poziţii sintactice se face, de obicei, prin topică: subiectul este antepus, iar complementul, postpus verbului regent (*Lăcomia pierde omenia.*). Când ambele apar fie numai în postpunere, fie numai în antepunere, apar alţi factori de delimitare:

(a) când ambele sunt în postpunere, dezambiguizarea se face fie numai prin intonaţie (vezi **Organizarea prozodică a enunţului, 1.7.3**), ca în exemplul *Îşi*

ajută părinții copiii., fie prin faptul că subiectul este articulat, iar complementul direct, nearticulat: *Mănâncă fragi urșii.*;

(b) când intervin factori de natură pragmatică și complementul direct apare în antepunere, iar subiectul, în postpunere, deosebirea se face sintactic, prin dublarea clitică a complementului direct: ***Dragostea ne-o ține zeii.*** (L. Blaga, *Catrenele dragostei*), ***Un succes îl reprezintă rezultatele obținute la Olimpiadă.*** (vezi **Subiectul, 5.5.2**).

5.2. Unele verbe „cantitative" cer o construcție formată dintr-un substantiv care exprimă unitatea (greutatea, măsura, durata, prețul), precedat de un numeral cardinal, constituind o unitate semantico-sintactică substituibilă cu un adverbial (*cât, mult, puțin*): *Sacul cântărește **12 kilograme**., Casa are / măsoară **120 de metri pătrați**., Concertul durează **2 ore.*** etc. Substantivele din aceste construcții, neadmițând nici substituirea cu un clitic pronominal în acuzativ, nici dublarea clitică, nu sunt complemente directe, ci sunt circumstanțiale cantitative (vezi **Circumstanțialul cantitativ, 1.1**).

5.3. Pe lângă anumite verbe care admit construcții sintactice în variație liberă, construcția cu un complement direct este sinonimă cu o construcție cu un complement prepozițional sau indirect, deosebirea făcându-se prin mărci formale specifice: *Privește pe cineva (ceva). / Privește la cineva (la ceva)., Crede ceva. / Crede în ceva (cuiva)., Ajută-mă! / Ajută-mi!* Aceeași situație se întâlnește după unele verbe reflexive (cu reflexiv obligatoriu): *Își amintește ceva / de ceva.*

Pentru distingerea complementului direct de cel prepozițional construit cu prepoziția *pe*, de ex. *Am supărat-**o pe Maria.*** (complement direct) vs *S-a supărat **pe Maria.*** (complement prepozițional), vezi **Complementul prepozițional, 1.1.1** (în notă.).

Pentru distingerea complementului direct de complementul secundar, vezi **Complementul secundar, 1.1.**

COMPLEMENTUL SECUNDAR

1. ASPECTE DEFINITORII

Complementul secundar funcționează în grupul verbal ca termen subordonat față de centrul grupului într-o structură ternară din care face parte și un complement direct subordonat aceluiași centru verbal. (Pentru alte tipuri de structuri ternare, vezi **Complementul posesiv; Numele predicativ, Complementul predicativ al obiectului, Predicativul suplimentar; Circumstanțialul cumulativ, opozițional, sociativ, de excepție**). Se realizează prototipic prin nominal neprepozițional, dar poate avea și realizare propozițională.

> Neavând o formă marcată prepozițional, nominalul în poziția complementului secundar apare cu forma de N=Ac. Distincția dintre cele două cazuri nu poate fi pusă în evidență, pentru că această poziție exclude realizarea prin pronume personal (vezi *infra*, **2.1.2**), singurul care precizează, prin forme specifice, cazul acuzativ.

1.1. Caracteristici sintactice

Termenul regent al acestei poziții sintactice este un verb tranzitiv la o formă personală, mai rar o formă verbală nepersonală, infinitiv sau gerunziu (*M-a rugat **ceva.**, a mă ruga **ceva,** rugându-mă **ceva***) ori o formă de diateză pasivă (*Copilul a fost întrebat **ceva.***). Spre deosebire de complementul direct, ca regent al complementului secundar nu apare niciodată o interjecție, construcții ca **Iată profesorul ceva., *Iată-i pe elevi ora plecării.* fiind nereperate.

Poziția de complement secundar este o poziție actanțială, în care verbul tranzitiv, obligatoriu trivalent, impune tiparul sintactic și forma fiecărui component.

Prezența complementului secundar într-o structură este condiționată de prezența complementului direct, nu și invers: există numeroase construcții cu complement direct, fără complement secundar (de exemplu: ***Mă** doare capul., Părinții **îl** caută **pe copil.**, Copilul mănâncă **prăjituri.***), în timp ce complementul secundar presupune, obligatoriu, coocurența complementului direct, în toate construcțiile (*El **mă** anunță* **ora** *plecării., Profesorul **îl** ascultă **pe elev*** **declinarea** *substantivului.*).

Cele două poziții sintactice subordonate aceluiași centru verbal sunt însă diferite sub raport referențial, ceea ce explică și trăsăturile semantice diferite ale nominalelor prin care se exprimă: [– Animat] pentru complementul secundar, dar [+ Animat] pentru complementul direct coocurent: *Profesorul a învățat **elevii** **carte.*** (pentru situația specială în care ambele complemente sunt exprimate prin nominale inanimate, vezi *infra,* **2.1.1**: ***Bagajele le** trece* **strada.**).

Realizarea prin nominal neprepozițional inanimat este compatibilă și cu poziția complement direct; compară: *El a anunțat **ora** plecării.* (complement direct) cu *El **m**-a anunțat* **ora** *plecării.* (complement direct + complement secundar).

> Această particularitate de construcție explică interpretarea complementului secundar ca al doilea complement direct, cel inanimat, din structurile considerate

de sintaxa tradiţională ca având două complemente directe, unul „al fiinţei" şi altul „al lucrului" sau „al acţiunii".

Cele două poziţii sintactice au statut diferit, nominalul complement secundar prezentând mai multe deosebiri faţă de nominalul complement direct:

(a) nu acceptă realizarea cu *pe* (acuzativul cu *pe* poate apărea şi la un complement direct inanimat: ***Pe păpuşă** o iubeşte mult., Scrie-l **pe cinci**!*);

(b) nu acceptă substituirea printr-un clitic pronominal, nici dublarea (construcţii ca: **El m-a anunţat-o.*, **Lecţia el m-a învăţat-o.* sunt nereperate) şi nu devine subiect în construcţia pasivă echivalentă, păstrându-şi poziţia sintactică (*Profesorul îl ascultă pe elev **lecţia.*** vs *Elevul este ascultat de profesor **lecţia.**; ***Lecţia** este ascultată de profesor pe elev.*);

(c) nu este posibilă coordonarea unui complement secundar cu un complement direct (**Profesorul l-a ascultat pe elev şi lecţia.*; construcţia cu *şi* este posibilă în cazul folosirii lui *şi* ca semiadverb);

(d) deşi tiparul complementului secundar este identic cu cel al unor complemente directe, grila de roluri este diferită (vezi *infra*, **1.2**);

(e) complementul secundar este incompatibil cu complementul indirect; în construcţii ca *El **îmi** anunţă **ora** plecării.*, faţă de *El **mă** anunţă **ora** plecării.*, înlocuirea complementului direct prin complement indirect are ca efect modificarea structurii: complementul secundar, care apare într-o structură ternară numai împreună cu complementul direct, devine el însuşi complement direct (care acceptă substituirea, dublarea, pasivizarea: *El mi-**o** anunţă., **Ora** el mi-**o** anunţă., **Ora** îmi este anunţată.*).

Supuse unor restricţii suplimentare, structurile cu complement secundar sunt mai puţin numeroase şi mai puţin variate decât cele cu complement direct. Astfel, centrul structurilor ternare cu complement secundar este reprezentat de un număr limitat de verbe tranzitive, ca *a anunţa, a asculta, a convinge, a dăscăli, a examina* („a supune unei verificări cunoştinţele cuiva"), *a informa, a învăţa, a ruga, a sfătui, a traversa, a trece, a vesti.*

Anumite verbe din această categorie restrânsă de tranzitive acceptă două construcţii în variaţie liberă, una cu un complement secundar şi una cu un complement prepoziţional: *a convinge pe cineva **ceva** / **de ceva**, a-l informa pe profesor **asta** (**ceva**) / **despre asta** (**de ceva**), a întreba pe cineva **ceva** / **despre ceva**., Să asculte pe fiecare **tot** ce a învăţat. / Să asculte dascălul pe fiecare **de tot** ce a învăţat peste săptămână.* (I. Creangă, *Amintiri*).

1.2. Caracteristici semantice

Între complementul secundar şi complementul direct se constată o repartiţie de roluri tematice diferite, şi anume: Temă pentru complementul secundar, Ţintă pentru complementul direct (*El anunţă **pe cineva** **ceva.***), Parcurs pentru complementul secundar, Temă pentru cel direct (*El îl trece **pe bătrân** **strada.***) etc.

1.3. Caracteristici comunicativ-pragmatice

Informaţia pe care o aduce complementul secundar este de natură rematică; el aparţine părţii de enunţ care conţine o informaţie nouă.

În funcţie de intenţiile de comunicare, locutorul poate plasa complementul secundar în poziţie preverbală (vezi *infra*, **3**).

2. CLASA DE SUBSTITUŢIE

Clasa de substituţie a complementului secundar cuprinde nominale (substantive şi pronume) sau propoziţii completive (relative şi conjuncţionale).

2.1. Realizarea prototipică este **nominalul neprepoziţional**, reprezentat, pe de o parte, prin substantiv, pe de alta, prin unele pronume care ocupă aceeaşi poziţie cu substantivele pe care le substituie.

2.1.1. *Substantivul* prin care este exprimat complementul secundar este totdeauna *inanimat*, de obicei din subclasa abstractelor, cel mai adesea articulat enclitic, mai rar articulat proclitic sau nearticulat: *I-a învăţat pe elevi **înmulţirea** / **declinările**., L-a examinat **lecţia** / toată **materia**., L-a învăţat **poezii** / **jocuri** / **o poezie** / **un joc**., Se silea din răsputeri să înveţe pe Briceag **un cântec** nou.* (L. Rebreanu, *Ion*), *Mă voi îndeletnici a vă învăţa **lucruri** dumnezăieşti.* (V. Drăghici, *Robinson Crusoe*).

O situaţie specială are verbul *a trece*. Acesta poate participa, pe de o parte, la structuri implicând un complement secundar, coocurent cu un complement direct exprimat printr-un substantiv animat, personal: *Profesorul **îl** trece **pe elev*** **clasa**., *Trece-**mă*** **pragul** *la tindă.* (O. Bârlea, *Antologie*), iar, pe de altă parte, la construcţii în care ambele complemente neprepoziţionale pot fi exprimate prin substantive inanimate: ***Bagajele le**-am trecut* **strada.** / *Am trecut **bagajele*** **strada**. În această situaţie, numai primul substantiv poate fi complement direct (este substituibil cu un pronume reluat printr-o formă clitică – *(Pe ele) le-am trecut strada.* – şi devine subiect în construcţia pasivă – *Bagajele au fost trecute strada.*), iar cel de-al doilea este un complement secundar (*strada*).

> La construcţii de tipul *Mărfurile le trece Dunărea.* se ajunge prin suprapunerea a două construcţii cu complement direct: *El trece **mărfurile*** (*peste Dunăre*). şi *El trece Dunărea.*

2.1.2. Complementul secundar poate fi exprimat şi prin *pronume*, numai dacă are un referent cu trăsătura [– Animat], şi anume:

– pronumele demonstrative *asta, aia: Îl învăţ **asta** / **aia.**;*

– pronumele interogativ şi cel relativ *ce: **Ce** îl anunţă?, Nu ştiu **ce** îl anunţă.;*

– pronumele nehotărâte *alta, altceva, câteva, ceva, orice, tot, una* şi locuţiunile pronominale *cine ştie ce, nu ştiu ce, te miri ce*: *Vreau să vă-ntreb **ceva**, să mă sfătuiţi **ceva.*** (O. Bârlea, *Antologie*); *Îl învaţă **una** / **alta** / **orice** / **tot.**, Îl sfătuieşte **cine ştie ce.**, Îl roagă **nu ştiu ce** / **te miri ce.***;

– pronumele negativ: *Nu-l întreabă **nimic.***

2.1.3. Poziţia de complement secundar poate fi ocupată, uneori, de o formă verbală nepersonală, şi anume infinitivul precedat de *a*: *Tomşa! El te-a învăţat **a vorbi** cu atâta dârzenie?* (C. Negruzzi, *Doamna Chiajna*), *Să mă-nvăţ şi eu **a scrie.***, *L-am convins **a spune** / **a şedea** / **a cânta**.* Sunt construcţii învechite,

corespunzând propoziţiilor completive secundare cu subjonctivul, care sunt mult mai frecvente (vezi *infra*, **2.2.2**). Nu apar în această poziţie nici gerunziul, nici supinul (**Te-am învăţat scriind / de scris.*)

2.2. Poziţia sintactică de complement secundar poate fi ocupată şi de o propoziţie care, după natura conectorului, este, ca şi completiva directă, relativă sau conjuncţională.

2.2.1. Propoziţiile completive secundare pot fi *relative propriu-zise* sau *interogative* şi sunt introduse prin *ce, ceea ce, orice, cum, unde, când*, verbul de care depind fiind la oricare dintre formele personale: *El mă învaţă* ***ce să fac. / ceea ce vrea. / ce a vrut. / orice aş vrea.,*** *O va învăţa* ***cum să facă / unde să se ascundă.,*** *El o să mă întrebe* ***ce aş face.,*** *Ion m-a informat* ***când / unde pleacă trenul.***

2.2.2. Propoziţiile completive secundare *conjuncţionale* se construiesc cu *că, să, dacă*, rar, popular, cu *de, (pre)cum că: Te anunţ* ***că hotărârea mea rămâne nestrămutată.*** (M. Sadoveanu, *Fraţii Jderi*), *Îl informează* ***că a luat examenul.,*** *Îl rog pe cine a fost atent* ***să enunţe regula.,*** *A învăţat pe elevi* ***să scrie şi să citească.,*** *Îl întreabă* ***dacă-l mai doare nasul.*** (I. L. Caragiale, *D-l Goe*), *Muma cea bună nu întreabă pe copii* ***de le este foame.*** (I. A. Zanne, *Proverbele românilor*), *M-am întâlnit azi cu jupân Traico şi mi-a spus să te vestesc* ***pecum că te aşteaptă zi de zi.*** (Gala Galaction, *De la noi la Cladova*).

3. TOPICA ŞI PUNCTUAŢIA

Topica normală a complementului secundar şi a propoziţiei corespunzătoare este postpoziţia faţă de verbul regent. Complementul direct sau completiva directă coocurentă ocupă poziţii diferite faţă de complementul (completiva) secundar(ă). De exemplu, când complementul direct este exprimat printr-un substantiv sau printr-o propoziţie, ordinea obişnuită este [verb + complement (completivă) direct(ă) + complement (completivă) secundar(ă)]: *A anunţat pe toată lumea* ***ora*** *plecării.; A învăţat pe elevi* ***să scrie / să citească.,*** *Nu sfătuiesc pe cine n-a citit aceste lucrări* ***să le comenteze.,*** *A anunţat pe cine a întâlnit* ***că pleacă / ce face.*** Când complementul direct este exprimat printr-un clitic pronominal, în funcţie de plasarea acestuia înainte sau după verb (vezi **Complementul direct, 4.2.1, 4.2.2**), complementul (completiva) secundar(ă) se află fie imediat după verb: *L-a anunţat* ***ora*** *plecării /* ***că pleacă.,*** *Mă ruga din ochi* ***să mai stau serile.*** (B. Delavrancea, *Hagi Tudose*), *Îl întreabă* ***asta / ce face / dacă pleacă.***, fie după complementul direct: *A anunţat-o* ***ora*** *plecării., A întrebat-o* ***asta / ce face / dacă pleacă.*** Când complementul direct este dublu exprimat, complementul (completiva) secundar(ă) se află tot pe ultimul loc, complementul direct, în funcţie de clitic, fiind plasat imediat după verb sau după clitic: *I-a ascultat pe elevi* ***tabla*** *înmulţirii., Am întrebat-o pe mama* ***ceva / ce face / dacă pleacă / când pleacă.***

În cazurile în care poziţia de complement direct coocurent este ocupată de o propoziţie completivă directă, aceasta poate fi plasată: (a) înaintea verbului, iar complementul (completiva) secundar(ă), după verb: *Pe care l-am văzut, l-am rugat* ***asta / să plece.,*** *Pe câţi i-am întâlnit i-am întrebat* ***ceva / ce fac / dacă pleacă.*** sau

(b) după verb, înaintea complementului (completivei) secundar(e), cliticul fiind antepus sau postpus verbului: *Îl / o rog pe care a fost atent(ă)* ***să enunţe regula.,*** *Am rugat-o pe care a fost atentă* ***să enunţe regula.,*** *I-am informat pe câţi i-am întâlnit* ***că au luat examenul.*** Când apar coocurente un complement secundar şi o propoziţie completivă directă, ambele sunt aşezate după verb, pe prima poziţie stând complementul şi pe a doua, propoziţia (*Am întrebat acest* ***lucru / ceva*** *pe cine am întâlnit.*).

În enunţuri marcate stilistic, poziţia complementului secundar e tematizată prin inversarea topicii, adică prin plasarea complementului / completivei pe primul loc: ***Nimic*** *nu m-a întrebat.,* ***Asta*** *a sfătuit-o.,* ***Ce înseamnă predicat*** *l-a întrebat.*

Complementul secundar, ca şi propoziţia corespunzătoare, nu se izolează de regent prin niciun semn de punctuaţie. Numai propoziţia reluată în regentă prin pronumele cu valoare neutră *asta* se desparte prin virgulă: ***Ce înseamnă predicat, asta*** *l-a întrebat.*

COMPLEMENTUL INDIRECT

1. ASPECTE DEFINITORII

Complementul (obiectul) indirect prototipic este un component actanțial al grupului verbal, fiind cerut (sau admis) de verbul-centru și reprezentând destinatarul / beneficiarul procesului codificat prin verb. La nivelul propoziției, se poate exprima numai prin clitic pronominal în dativ (*Ion **îți / ne** trimite niște cărți.*), numai prin nominal (substantiv, pronume nonclitic, numeral cu valoare pronominală) în dativ fără prepoziție (*Ion trimite niște cărți **prietenilor** săi / **unora** / **amândurora.***) sau prin nominal coocurent cu un clitic pronominal coreferențial, ambele în dativ (*Ion **le** trimite niște cărți **prietenilor** săi / **unora** / **amândurora.***). La nivel frastic, se exprimă printr-o propoziție relativă fără antecedent, dublată sau nu în regentă prin clitic pronominal: *Ion (**îi**) trimite cărți **cui i-a promis.***

Complementul exprimat prin grup prepozițional (de ex. *Mă gândesc **la tine.***), considerat în mod tradițional un tip de complement indirect, este o altă poziție sintactică (vezi **Complementul prepozițional, 1.1**).

1.1. Caracteristici sintactice

Complementul indirect se actualizează în grupul verbal, interjecțional, adjectival sau adverbial, ca termen subordonat în cadrul unei relații de dependență stabilite cu centrul grupului.

În majoritatea situațiilor, complementul indirect este un constituent ***obligatoriu*** al grupului verbal, adjectival, (rar) adverbial, fiind, în consecință, nesuprimabil, de ex. ***Îmi prieşte*** *clima de aici.*, ***Lui Ion îi incumbă*** *o sarcină grea.*, *Fapta aceasta **contravine legii.**, **Li s-a năzărit*** *să plece.*, ***Mi s-a acrit*** *de discuții sterile.*, *Condițiile contractului **ni se par*** *acceptabile.*, *Ei au vrut **să se substituie** **justiției.**, **Ți-e*** *foame.*, ***Îi e*** *dor de tine.*, *Ion **vă e prieten.***, *L-am cunoscut în seara **premergătoare plecării*** *mele.*, ***Potrivit înțelegerii,*** *ne vedem mâine.*, *Veți acționa **conform planului.*** etc. (enunțuri ca **Prieşte clima de aici.*, **Incumbă o sarcină grea.*, **Fapta aceasta contravine.*, **S-a năzărit să plece.*, **S-a acrit de discuții sterile.*, **Condițiile contractului se par acceptabile.*, **Ei au vrut să se substituie.*, **E foame.*, **E dor de tine.*, **Ion e prieten.*, **L-am cunoscut în seara premergătoare.*, **Potrivit, ne vedem mâine.*, **Veți acționa conform.* sunt ***agramaticale***).

Complementul indirect poate fi însă și un constituent ***facultativ*** al grupului, în vecinătatea unor regenți (verbe, adjective, rar adverbe sau interjecții) care nu-l implică matricial, de ex. *Ion **mi-a deschis** uşa.*, *Ea **îți zâmbeşte.**, Ion **ne-a recitat** o poezie.*, *Ți-e frig.*, *Ion **vă e simpatic.***, *De când nu ne-am văzut, **mi s-au întâmplat** multe.*, ***Bravo lui!,*** *Ion este o persoană **fidelă prietenilor** săi.*, *A procedat **adecvat situației.*** etc. (enunțuri ca *Ion a deschis uşa.*, *Ea zâmbeşte.*, *Ion a recitat o poezie.*, *E frig.*, *Ion e simpatic.*, *De când nu ne-am văzut, s-au întâmplat multe.*, *Bravo!*, *Ion este o persoană fidelă.*, *A procedat adecvat.* sunt ***gramaticale***).

O situație specială prezintă verbul *a fi*, atât ca verb existențial (predicativ), cât și ca verb copulativ; în vecinătatea sa, complementul indirect este fie o complinire obligatorie, fie una facultativă. Astfel, complementul indirect este o complinire obligatorie a verbului **existențial** *a fi* dacă subiectul propoziției în care figurează este un substantiv denumind o senzație fizică sau o stare psihică, deci un cuvânt care implică prin trăsăturile sale semantice intrinsece raportarea la o persoană, de ex. *Îmi e foame / ruşine.* (cf. și *Mi s-a făcut foame / ruşine.*), dar este o complinire facultativă dacă apare în contextul unui subiect exprimat printr-un substantiv care denumește o stare atmosferică, context în care referirea la o persoană este facultativă, de ex. *(Mi-)e frig / cald.* (cf. și *(Mi) s-a făcut frig / cald.*), precum și dacă este coocurent cu adverbul *bine / rău* substantivat, cu funcție de subiect: *(Mi-)e bine / rău.* În enunțuri cu verbul **copulativ** *a fi*, complementul indirect este o complinire obligatorie dacă numele predicativ este un substantiv relațional nearticulat desemnând o proprietate (referitoare la relații sociale, de rudenie etc.) a unei clase de indivizi, și nu o persoană anume, de ex. *El mi-e prieten / vecin / văr.* (cf. și *El mi-a devenit / rămas prieten / vecin*), dar este o complinire facultativă dacă numele predicativ este exprimat prin adjectiv, de ex. *El (mi-)e simpatic / ostil / credincios.* (cf. și *El (mi-)a devenit / rămas simpatic / ostil / credincios.*).

Și în contextul altor verbe, complementul indirect poate avea caracter de complinire fie obligatorie, fie facultativă, în funcție de trăsăturile semantice inerente ale nominalului din poziția subiectului, nominal în raport cu care verbul își modifică atât sensul, cât și disponibilitățile combinatorii. De exemplu, complementul indirect este un component facultativ într-un enunț ca *Maria (îmi) surâde.*, unde verbul psihologic *a surâde*$_1$ apare cu sensul său propriu; este însă un component obligatoriu într-un enunț ca *Îmi surâde perspectiva aceasta.*, enunț în care în poziția subiectului este distribuit un substantiv [+ Abstract], în vecinătatea căruia verbul *a surâde*$_2$ dobândește un sens figurat, iar referirea la o persoană se face prin intermediul complementului indirect.

Clasa de substituție a complementului indirect cuprinde următoarele realizări:

– nominal (substantiv, pronume nonclitic, numeral-substitut variabil) în cazul dativ, uneori dublat prin clitic (vezi *infra*, **2.1**, **2.3**, **2.4.1**);

– clitic de pronume personal sau reflexiv, în cazul dativ (vezi *infra*, **2.2**);

– grup prepozițional având drept cap fie prepoziția *la* + nominal în acuzativ (vezi *infra*, **2.4.2.**(a) și nota; **2.5.1**), fie prepoziția *către* + nominal în acuzativ (vezi *infra*, **2.5.2**);

– construcția *celor* + numeral cardinal invariabil sub aspectul cazului (vezi *infra*, **2.4.2.**(b));

– construcția *celui de / celei de* + numeral ordinal invariabil sub aspectul cazului (vezi *infra*, **2.4.2.**(c));

– propoziție relativă fără antecedent, rar inclusă într-un grup prepozițional (vezi *infra*, **2.6**).

Nu se includ în clasa de substituție a complementului indirect substantivul în genitiv din construcții de tipul *echipă **câştigătoare** **a turneului**, om iubitor **al cărților*** etc., considerat complement în lucrările în care regentul său (*câştigătoare*, respectiv *iubitor*) este interpretat drept adjectiv. Derivatele postverbale de acest tip fac însă parte atât din clasa

adjectivului, cât şi din cea a substantivului, iar comportamentul lor, în aceste construcţii, este mai curând de substantiv, decât de adjectiv, dat fiind că pot primi ca adjunct un adjectiv: *echipă **câştigătoare certă / declarată** a turneului, om **mare / pasionat iubitor** al cărţilor.* De altfel, tiparul [*substantiv + substantiv + substantiv în genitiv*] există în limba română şi în alte construcţii, de ex. *doamna diriginţă a clasei a X-a, un pronume substitut al substantivului* etc., structuri în care este evident că *diriginţă,* respectiv *substitut,* nu sunt adjective (poziţia sintactică de atribut nu implică statutul de adjectiv al cuvântului prin care se exprimă). De aceea, nominalele în genitiv din aceste construcţii au fost considerate atribute (dependente de un substantiv), şi nu complemente indirecte (dependente de un adjectiv).

1.1.1. În ***grupul verbal***, funcţia sintactică de complement indirect este o funcţie actanţială. Ca şi în cazul celorlalţi actanţi, verbul îi impune nominalului cu funcţie sintactică de complement indirect restricţii de formă (cazul dativ) şi îi atribuie anumite roluri semantice (vezi *infra,* **1.2**).

Distincţia dintre complementul indirect şi ceilalţi actanţi se poate face, la nivelul realizărilor lor prototipice, strict formal, prin intermediul regimului impus de verbul regent nominalului prin care este exprimat fiecare actant: complementul indirect este actantul exprimat prin nominal în dativ (*Acestei **poezii îi** lipseşte rima.*), subiectul este actantul exprimat prin nominal în nominativ (***Poezia** asta nu se învaţă uşor.*), complementul direct este actantul exprimat prin nominal în acuzativ (*Am recitit **poezia** asta.*), iar complementul prepoziţional este actantul exprimat prin grup prepoziţional cu nominalul în cazul impus de prepoziţie (*M-am săturat **de poezia** asta., Unii critici s-au înverşunat **împotriva** acestei **poezii.***).

Fiind cerut / admis de o anumită clasă de verbe, în calitate de complement obligatoriu sau facultativ, de ex. *Nu-mi **convine** situaţia creată. / Ion (îmi) **citeşte** poveşti.*, dar respins de o altă clasă de verbe, de ex. **Ion îmi **ştie** poveşti.*, complementul indirect participă la subcategorizarea verbului (vezi **I, Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 4.4.1**).

Aşa-numitul „dativ posesiv", exprimat frecvent prin clitic de pronume personal sau reflexiv în dativ cu rol semantic de Posesor, de ex. *El **îmi / îşi** ştie limitele.*, acceptat – în anumite condiţii semantico-sintactice – de clasa verbelor care nu admit complementul indirect, reprezintă o altă poziţie sintactică (vezi **Complementul posesiv**) şi nu participă la subcategorizarea verbului.

Şi „dativul locativ" reprezintă altă poziţie sintactică (vezi **Circumstanţialul de loc, 2.3**), care se limitează la câteva construcţii populare şi arhaice cu caracter de expresii fixe, apropiate de locuţiuni: *Ion stă / rămâne / se pironeşte **locului.**, Ion se aşterne **drumului.*** În acest tip de structuri, substantivul în dativ este în variaţie liberă cu construcţii prepoziţionale cu sens local: *Ion stă / rămâne / se pironeşte **în / pe loc.**, Ion se aşterne **la drum.*** În plan sintactic, circumstanţialul de loc exprimat prin substantiv în cazul dativ fără prepoziţie se poate delimita de complementul indirect dacă se ţine seama de faptul că acesta din urmă poate fi dublat prin clitic pronominal, chiar dacă este exprimat prin substantiv [– Animat], de ex. *El **îi** spune **locului** acestuia „crâng"., În poezia aceasta, **drumului** spre gară **i** se acordă un sens simbolic.,*

ceea ce este imposibil în cazul în care respectivele substantive ocupă poziţia sintactică de circumstanţial de loc: **El **îi** stă / rămâne **locului.**, *El **i** se pironeşte **locului.**, *El **i** se aşterne **drumului.***

1.1.1.1. Pot fi regente ale unor complemente indirecte ***obligatorii*** verbe cu diverse scheme sintactice (vezi **I, Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 3**), şi anume:

(a) verbe *monovalente,* cu schema

– V + OI, de ex. *Lui Ion îi **tună** şi-i **fulgeră.;***

(b) verbe *bivalente,* cu schemele

– V + S + OI, de ex. *Viitorul ne **surâde.**, **Ţi se cuvin** laude., Îmi **e** sete.*;

– V + OI + OPrep, de ex. *Îţi **arde** de glumă., I **s-a urât** cu binele., **Nu** vă **merge** cu el.*;

– V + OI + CPO, de ex. *Îmi **zice** Popescu.* „mă cheamă / mă numesc Popescu";

(c) verbe *trivalente,* cu schemele

– V + S + OI + OD, de ex. *El îmi **cere** un sfat., I-**am făcut** un deserviciu., Ion ţi-**a ars** o palmă.*;

– V + S + OI + OPrep, de ex. *Mi-**e** / Mi **se face** milă / silă / teamă / dor de el.*

Pot fi regente ale unor complemente indirecte obligatorii unele verbe omonime, care au scheme sintactice diferite şi sensuri diferite, de ex. *a arde*$_1$ bivalent (*Îţi arde de glumă*) vs *a arde*$_2$ trivalent (*Ion ţi-a ars o palmă*).

1.1.1.2. Complementul indirect se poate actualiza (fie ca o complinire obligatorie, fie ca una facultativă) şi în tipare sintactice rezultate din recategorizarea unor verbe, şi anume:

– V + S + NP + OI, tipar trivalent rezultat din recategorizarea verbului copulativ, care este bivalent (V + S + NP), dar îşi atrage complinirea numelui predicativ (exprimat prin adjectiv sau substantiv nearticulat), de ex. *El **(îmi) e** / devine / rămâne simpatic.* sau *El **îmi e** / devine / rămâne prieten.* < *El e / devine / rămâne simpatic / prieten **mie.*** (vezi **Grupul verbal, 4.5**);

– V + S + OI + OD + PS, tipar tetravalent rezultat prin amalgamare şi recategorizare a unor verbe matricial trivalente, ca *a propune* (V + S + OI + OD), de ex. *Ei **ni** l-au propus director.* < *Ei **ne**-au propus ca el să **ne** fie director.* (vezi **Construcţii cu predicativ suplimentar, 2.2.2**).

1.1.1.3. Complementele indirecte ***facultative*** pot fi adjuncţi ai unor verbe cu diverse scheme sintactice, de ex. *E soluţia pietismului curent, care şi-a **inventat** maxima: „Crede şi nu cerceta!"* (A. Pleşu, *Jurnalul*); *Competenţa morală – singura pe care nimeni nu şi-o **contestă.*** (id., *Minima moralia*); *Cam aşa i se **întâmpla** de ani, zilnic.* (G. Schwartz, *Paranoia Schwartz*) etc.

1.1.1.4. Complementul indirect poate determina atât verbe cu clitic reflexiv de acuzativ obligatoriu, de ex. *Lui Ion i **s-a năzărit** să plece acum., Lui Ion i **s-a întâmplat** ceva ciudat.*, cât şi verbe fără clitic reflexiv obligatoriu, de ex. *Lui Ion îi **revine** această plăcută misiune., Ion îşi **atribuie** idei ale altora.* etc.

În calitate de regent al complementului indirect, verbul poate fi la oricare dintre formele verbale personale, precum şi la formele verbale nepersonale, atât în construcţii active, cât şi în construcţii pasive, de ex. *Unele lucruri ne **rămân** inaccesibile.* (A. Pleşu, *Minima moralia*); *Când a demisionat, tata şi-a **procurat***

niște lăzi. (S. Golopenția, *Cartea plecării*); ***Dă-mi un telefon!; A vrut să se întoarcă cu mașina*** [...] ***ca să arate*** *lumii că a rămas tot el, cel dinainte.* (I. Gheție, *Fructul oprit*); *[Carte] scrisă pentru* ***a stoarce*** *lacrimi fetelor de pension de pe vremuri.* (*ibid.*); *Voi scrie pentru fiecare rol o recomandație* ***dedicată*** *interpretului.* (M. Sebastian, *Jurnal*); *Ar trebui să însemn tot ce mi-a spus* ***răspunzând*** *întrebărilor mele.* (*ibid.*); *Adevărul este* ***de spus*** *tuturor.; Cartea aceasta mi-a fost* ***recomandată*** *de Ion.* etc.

Complementul indirect poate determina și locuțiuni verbale, de ex. *a aduce aminte, a părea bine / rău* etc., cf. și *Noi nu i-o* ***luam înainte.*** (S. Golopenția, *Cartea plecării*) sau predicate complexe, de ex. *Când spui „materie", nu-ți* ***poți reprezenta*** *o mai adecvată corespondență sensibilă decât pământul.* (A. Pleșu, *Jurnalul*); *Cei patru termeni* ***pot da naștere*** *unor combinații variate.* (M. Zamfir, *Discursul*); *Constatarea* ***pare a-i face plăcere.*** (I. Gheție, *Fructul oprit*), unele fiind construcții verbale impersonale, de ex. *Îmi* ***este tot mai limpede*** [...] *că rostul însuși al scrierii de cărți e lăsarea lor în urmă.* (A. Pleșu, *Jurnalul*); *La mare, 1964 sau 1965,* ***nu-mi mai e clar.*** (S. Golopenția, *Cartea plecării*) etc.

Complementul indirect având ca regent un verb sau o locuțiune verbală este compatibil cu oricare dintre formele de realizare a acestei poziții sintactice (vezi *infra,* **2**).

1.1.2. În ***grupul interjecțional,*** complementul indirect poate avea ca regent puține interjecții, atât onomatopeice, cât și unele apreciative sau imperative, cu valoare verbală (predicative), realizând construcții de tipuri diferite, în funcție de regimul sintactico-semantic al centrului de grup (vezi **I, Interjecția, 4.2.1**).

Unica interjecție în vecinătatea căreia complementul indirect se poate exprima prin pronume personal clitic în dativ (uneori dublat prin forma nonclitică a pronumelui), cu restricția ca acesta să fie de persoana a II-a singular sau, mai rar, plural, este *na:* ***Na-ți*** *o carte! /* ***Na-ți-o*** *ție!;* ***Na-vă*** *ce v-am promis! /* ***Na-vă*** *vouă cartea asta!. Na* este o interjecție bivalentă, combinându-se atât cu complementul indirect, cât și cu complementul direct, care este o complinire obligatorie (când nu este exprimat, este recuperabil din contextul lingvistic); datorită sensului ei imperativ (=„ia!"), complementul indirect este frecvent subînțeles, lexicalizându-se numai la persoana a II-a plural: *Ai / Ați vrut mere. Na! / Na-vă!.* Construcțiile cu *na* se folosesc în limba vorbită familiară; sinonimă cu aceasta este intejecția *poftim,* în limba literară, care are însă regim sintactic diferit – cere numai complement direct.

Celelalte interjecții nu se pot combina cu forme clitice de pronume personal. Ca regente ale complementului indirect, impun restricția ca acesta să fie exprimat prin anumite nominale sau / și prin propoziție relativă, fără dublare.

Cele mai largi posibilități combinatorii le are interjecția *bravo,* în vecinătatea căreia pot apărea diverse tipuri de pronume, substantive, numerale în dativ, precum și o propoziție relativă fără antecedent, cu conectorul în cazul dativ. Spre deosebire de *na,* interjecția *bravo* este monovalentă: ***Bravo*** *mie / vouă / lor / acestuia / tuturor / câștigătorilor / lui Ion / primului / celor doi din dreapta / celui de-al doilea concurent / oricui câștigă!* Cf. și ***Bravo*** *la doi dintre ei.*

Tot monovalentă este și interjecția *vai,* care se combină cu dativul pronumelui personal, indiferent de persoană, rar și cu dativul pronumelui demonstrativ sau cu o propoziție relativă; construcția cu complement indirect este învechită (eventual, retorică): ***Vai*** *mie / ție / lui / ei / nouă / vouă / lor!;* dar și ***Vai*** *cui greșește!* Complementul indirect subordonat acestei interjecții este în variație liberă cu un complement prepozițional: *Vai* ***de mine / tine / el / ea / noi / voi / ei / ele!*** */ Vai* ***de cel*** *care greșește!* și *Vai* ***de cine*** *greșește!,* construcție care se folosește și în limba vorbită actuală.

Dintre interjecțiile onomatopeice, cer complement indirect cele care pot fi asociate semantic cu verbe care au regim de dativ, regim pe care îl preiau, de ex. *Și atunci, el* ***jap!*** *o palmă lunganului.* În acest context, interjecția *jap* este trivalentă, ca și verbul *a da,* pe care îl sugerează. Sinonime cu ea, deci susceptibile de a apărea în contextul unui complement indirect, sunt *jart!, poc!, trosc!, hârști!* etc. Complementul indirect dependent de o interjecție din seria acestora se poate exprima, în afară de substantiv, și prin substitutele lui (pronume, numerale), precum și prin propoziție relativă, de ex. *După care, Ion* ***hârști!*** *un șut peste picioare ăluia / unuia dintre ei / primului din dreapta / celui de-al doilea / cui merita / la cine s-a nimerit.*

1.1.3. Complementul indirect funcționează și în ***grupul adjectival,*** fiind cerut sau admis de unele adjective-centru de grup. În limba română actuală, adjectivele care pot fi regentele unui nominal în dativ (mai rar, și ale unei propoziții corespunzătoare) sunt destul de numeroase.

Majoritatea sunt adjective neologice (împrumutate mai ales din franceză, unde se construiesc tot cu dativul): *accesibil, adecvat, aferent, analog, anterior, conform, contrar, egal, exterior, fatal, favorabil, fidel, indispensabil, inerent, inferior, loial, necesar, ostil, propice, propriu, superior, tipic, util* etc. Au însă regim de dativ și unele adjective mai vechi, unele chiar foarte vechi în limbă, de ex. *binevoitor, dator, drag, firesc, păgubitor, potrivnic, premergător, prielnic, recunoscător, scump, străin, vecin, vrăjmaș* etc.

Unele adjective regente ale complementului indirect sunt provenite din participiile unor verbe care se construiesc (obligatoriu sau facultativ) cu dativul, de ex. *O ne-adormire contemplativă,* ***opusă*** *adormirii active din jur.* (A. Pleșu, *Minima moralia*); *Un concurs de poezie* ***deschis*** *elevilor din toată țara.* (I. Gheție, *Nodul gordian*) sau din participii care, prin adjectivizare, dobândesc regim de dativ, spre deosebire de verbul de la care provin, de ex. *Era pe față o pace blândă [...] fața recapitula poate clipa bună a unei copilării mie* ***necunoscute.*** (S. Golopenția, *Cartea plecării*).

În mod obișnuit, complementul indirect subordonat unui adjectiv se exprimă prin substantiv, de ex. *Oricum, și judecata, și sfatul sunt, prin natura lor, inferioare* ***actului*** *etic.* (A. Pleșu, *Minima moralia*), pronume nonclitic, de ex. *Acestea sunt practici păgubitoare* ***vouă / oricui.,*** numeral substitut, de ex. *Acesta este un obiect util* ***primului*** *dintre ei /* ***la doi*** *dintre ei /* ***celor doi / celui de-al doilea.,*** sau prin propoziție relativă, de ex. *Am descoperit la el trăsături indispensabile* ***cui vrea*** *să reușească în viață.*

Complementul indirect dependent de un adjectiv se poate exprima prin clitic pronominal *numai* dacă adjectivul ocupă poziția sintactică de nume predicativ, de ex. *E un cârmiș, o încercare de a ieși din făgașul vieții mele apropiindu-mă de un altul care știu că* ***îmi*** *e prielnic.* (S. Golopenția, *Cartea plecării*); dacă adjectivul regent are funcția sintactică de atribut sau predicativ suplimentar, pronumele prin care se exprimă complementul indirect este obligatoriu nonclitic, de ex. *conjunctură favorabilă* ***ție,*** *o știam fidelă doar* ***sieși*** etc.

Fenomenul sintactic al dublei exprimări (clitic pronominal şi nominal / subordonată relativă) a complementului indirect dependent de un adjectiv se poate manifesta, de asemenea, numai dacă adjectivul regent are funcţia sintactică de nume predicativ (*Circumstanţele* ***îi*** *sunt favorabile* ***lui Ion.***), dar nu şi dacă are funcţia sintactică de predicativ suplimentar (**Nu vi-l ştiam ostil vouă.*) sau de atribut (**Acesta îi este un comportament străin unui om civilizat.*).

1.1.4. Rar, complementul indirect face parte şi din ***grupul adverbial,*** având ca regent un adverb (adesea provenit din adjectiv), de ex. *S-a comportat* ***adecvat*** *situaţiei.; Aidoma bărbaţilor, Maria umbla cu cuţit la brâu.* (S. Golopenţia, *Cartea plecării*); *A procedat* ***conform*** *indicaţiilor primite.; Îi dă oarecum dreptate şi lui Hermogene,* ***potrivit*** *tacticii pedagogice atât de familiare filozofului.* (M. Zamfir, *Discursul*) etc.

Complementul indirect al cărui regent este un adverb se exprimă, în general, prin substantiv (vezi exemplele de mai sus). Adverbele care pot fi determinate de un substantiv cu trăsătura semantică inerentă [+ Uman], ca *aidoma* (eventual şi *potrivit: Potrivit* ***observatorilor,*** *la alegeri nu s-au produs fraude.*), pot primi şi complemente indirecte exprimate prin substitute ale substantivului sau prin propoziţie subordonată relativă, de ex. *Scrie aidoma* ***ţie / primului*** *dintre profesorii lui /* ***cui l-a învăţat.***

Dacă este subordonat unui adverb, complementul indirect nu se poate exprima prin clitice pronominale (cu excepţia construcţiei învechite *aidoma-i;* pentru statutul incert al lui *aidoma* – adverb sau prepoziţie – vezi **I, Adverbul, 3.2.2.1**). De asemenea, complementul indirect dependent de un adverb nu admite dublarea prin clitic.

1.2. Caracteristici semantice

Nominalul cu funcţie sintactică de complement indirect poate îndeplini mai multe roluri semantice, în funcţie de semantica regentului, cele mai importante fiind următoarele:

– Destinatar / Ţintă, în enunţuri ca *El* ***îi*** *trimite cărţi* ***Mariei.****, Ion* ***mi****-a dat un pix.,* ***Îţi*** *adresez scuze., Ea* ***mi****-a promis multe.,* ***Îţi*** *propun o altă soluţie., Ea* ***i****-a zâmbit* ***colegului*** *de bancă. El* ***ne*** *spune poveşti.,* ***Lui Ion i****-a revenit o parte din avere., Na-****ţi*** *o pară!,* ***Vă*** *sunt recunoscător.* etc.

– Beneficiar, în enunţuri ca *Maria* ***şi****-a găsit o slujbă bună.,* ***Ţi****-am făcut un serviciu., El* ***vă*** *datorează respect.*;

– Ţintă – *A scris o carte utilă* ***studenţilor.,*** *A procedat adecvat* ***împrejurărilor.,*** *Acestea sunt obiecte necesare* ***oricui.*** etc.

– Experimentator, în enunţuri ca ***Mariei îi*** *e frig.,* ***I*** *s-a întâmplat o nenorocire.,* ***Îţi*** *place muntele., Nu vă pasă de nimic.,* ***Îmi*** *pare bine de cunoştinţă.* etc.

– Sursă, în enunţuri ca *El* ***îi*** *cere* ***lui Ion*** *bani / cărţi / sfaturi.,* ***Îţi*** *pretinde supunere.* etc.

Rolul de Destinatar şi cel de Beneficiar sunt cele mai frecvente. Amândouă aceste roluri se actualizează, cu precădere, în tipare sintactice cu verbe care conţin şi un obiect direct în schema lor sintactică. Rolul de Experimentator se actualizează, dimpotrivă, numai în vecinătatea unor verbe din ale căror scheme sintactice lipseşte complementul direct, iar subiectul este fie postpus, fie lipseşte. Rolul de Sursă

(variantă semantică a Locativului) este nespecific acestei poziţii sintactice şi se întâlneşte rar.

Complementul indirect dependent de un adjectiv poate exprima şi alte nuanţe semantice, şi anume:

– punct de referinţă în cadrul unei relaţii

• temporale, de ex. *S-a relatat un fapt anterior / consecutiv / posterior / prealabil / preexistent / ulterior* ***evenimentelor.;***

• spaţiale, de ex. *Acesta este un spaţiu adiacent / apropiat / exterior / juxtapus / tangent* ***clădirii*** *principale.;*

• comparative, de ex. *Este o persoană inferioară / superioară* ***ţie.;***

• de corespondenţă, de diferenţiere sau de opoziţie, de ex. *O soluţie corelativă / opusă / similară* ***celei*** *propuse de noi.;*

– limitare prin specificarea

• clasei la care se referă calitatea, de ex. *Este un procedeu comun / caracteristic / inerent / propriu / specific / tipic* ***românilor.;***

• persoanei care evaluează calitatea, de ex. *El este un tip antipatic / simpatic* ***oricui.*** (sens apropiat de rolul Experimentator);

• persoanei spre care se orientează calitatea, de ex. *Este un om credincios / devotat / fidel* ***prietenilor.*** (sens apropiat de rolul de Ţintă / Destinatar).

1.3. Caracteristici comunicativ-pragmatice

În marea majoritate a situaţiilor, nominalul cu funcţie sintactică de complement indirect este un component rematic al enunţului, aducând informaţii noi legate de Destinatarul sau de Beneficiarul acţiunii verbului ori de Sursa unui proces, a unei calităţi. Tot ca remă se realizează şi complementul indirect cu rol de Experimentator din enunţurile cu verb copulativ, de ex. *Ion* ***îmi*** *e simpatic / prieten.*

Complementul indirect poate fi purtător al unei informaţii tematice (topice) numai în construcţii mai largi, anaforice, de ex. *O cunosc bine pe* ***Maria*** *şi ştiu că Ion* ***îi*** *e simpatic / prieten.*

2. CLASA DE SUBSTITUŢIE

Din clasa de substituţie a complementului indirect fac parte, la nivelul propoziţiei, nominalul în dativ (substantive, pronume – clitice şi nonclitice – , numerale substitut) şi construcţii nominale prepoziţionale echivalente cu dativul, iar la nivel frastic, propoziţii relative fără antecedent în regentă (uneori cu conector prepoziţional).

2.1. Complementul indirect se exprimă, în mod curent, prin *substantiv în cazul dativ,* dublat uneori de un clitic pronominal corefereţial tot în dativ, şi anume:

– substantive comune (în primul rând cele având trăsătura semantică [+ Animat], desemnând deci persoane (frecvent) sau animale, dar şi abstracte (unele postverbale) ori chiar – rar – nume de obiecte), de ex.

Cine n-a pozat niciodată ***unui artist*** *nu ştie ce înseamnă să fii privit.* (A. Pleşu, *Jurnalul*);

Existenţa universalului este la fel de imposibilă pe cât ***îi*** *este imposibil* ***unui om*** *să fie măgar.* (M. Zamfir, *Discursul*);

*Această creaţie lexicală (****i****-)o datorăm* ***lui nenea Iancu.;***

I-a pus ***câinelui*** *numele Bubico.;*

Dumnezeu se refuză ***facultăților*** *mele cognitive.* (A. Pleşu, *Jurnalul*);

Firescul pe care îl dă ***unei întâlniri*** *orice îndelungă, grijulie şi pregătită aşteptare a ei.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*);

Mesei *mele de lucru* ***i-am*** *dat o altă destinaţie.*

Substantivele comune în dativ care apar în poziţia sintactică a complementului indirect sunt fie articulate, urmate uneori şi de un determinant pronominal (vezi exemplele de mai sus), fie precedate de determinanţi (de ex. ***Acestei maculaturi i*** *se zice „proză modernă"?*).

– substantive proprii (nume de persoane, dar şi de instituţii), de ex.

I-a *procurat* ***Mariei*** *bilete la concert.;*

După vizita făcută [...] ***i-am*** *scris* ***lui Andrei*** *un e-mail.* (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*);

I-am *trimis o felicitare* ***lui Carmen.;***

Plângerea a fost înaintată ***Ministerului Mediului.***

Pentru realizarea complementului indirect prin grupuri prepoziţionale (echivalente cu dativul) în care figurează un substantiv, vezi *infra,* **2.5.**

2.2. O altă modalitate foarte frecventă de realizare a complementului indirect o constituie *cliticele* de pronume personale sau reflexive, *în cazul dativ,* cu diverse valori:

– clitice deictice de pronume personal, de ex.

E atât de frumos în locul acesta, [...] *încât nu-****mi*** *mai vine să plec!* (A. Pleşu, *Jurnalul*);

Ceea ce dl Dragomir încerca să ***ne*** *spună* [...] *era că actul gândirii trebuie să înceapă prin a lua în serios o platitudine.* (*ibid.*);

Înţeleg că ***vă*** *place aici.*

– clitice anaforice de pronume personal, de ex.

Leni [...] *mă chemase să-****i*** *ţin tovărăşie.* (M. Sebastian, *Jurnal*);

Vânatul nu-l ajută pe vânător să-l vâneze, nu ***îi*** *e prieten sau sfetnic.* (S. Goloperţia, *Cartea plecării*).

– clitice de pronume personal cu sens generic:

Ţi *s-a făcut un dar, pe care nu-l iei cu tine decât întorcându-i spatele.* (A. Pleşu, *Jurnalul*);

Dumnezeu nu ***ni*** *se comunică pentru a rămâne inabordabil.* (*ibid.*).

– clitice de pronume reflexiv propriu-zis, de ex.

Mi-am *zis că am dreptate.;*

*Tu de ce nu-****ţi*** *faci semnul crucii?* (I. Gheţie, *Fructul oprit*);

Şi-a *pus în lăzi tot ce era „personal".* (S. Goloperţia, *Cartea plecării*).

– clitice de pronume reflexiv-reciproc, de ex.

Să ***ne*** *scriem, îmi propune el.* (I. Gheţie, *Fructul oprit*);

Ei ***îşi*** *sunt simpatici* (*unul altuia*).

Pentru situaţiile în care complementul indirect nu se poate exprima prin clitice, vezi *supra,* **1.1.3, 1.1.4.**

2.3. Complementul indirect se exprimă şi prin *pronume* nonclitice de diverse tipuri, *în cazul dativ,* uneori dublate prin clitice coreferenţiale, tot în cazul dativ, de ex.

Privea altfel oraşul, cu un ochi cultural care ***mie-mi*** *lipsea.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*);

Nu către o limbă „mai veche" decât cea contemporană ***sieşi*** *ţinteşte discursul platonician.* (A. Pleşu, *Jurnalul*);

*Pudoarea filozofilor, incapabili să prelucreze în discursul lor iubirea şi să-****i*** *asigure* ***acesteia*** *„în sistem" un loc.* (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*).

Până şi cea mai corectă pedeapsă ***i*** *se pare injustă* ***celui*** *asupra căruia este aplicată.* (A. Pleşu, *Jurnalul*);

Le-a *povestit* ***alor mei*** *de mizeria din Rusia.* (G. Ionescu, *Copacul*);

Am început să învăţăm un cântec nou în care două versuri au pricinuit mari nedumeriri ***tuturor*** *deopotrivă.* (S. Goloperţia, *Cartea plecării*);

Spuneam odată ***cuiva*** *că ţărăncile îmbătrânesc repede.* (*ibid.*);

În această simplă sfidare, care nu făcea rău ***nimănui.*** (*ibid.*);

Mobilurile unor gesturi lasă în urmă persoana ***căreia îi*** *aparţin.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*).

Pronumele relativ în dativ poate avea funcţia sintactică de complement indirect când introduce alt tip de subordonate decât completiva indirectă, şi anume o atributivă (ca în ultimul exemplu de mai sus), o subiectivă, de ex. *Se ştie* ***cui*** *i-a revenit averea.*, sau o completivă directă, de ex. *Ştiu* ***cui*** *i-a revenit averea.*, subordonate în care forma relativului e impusă de regentul său din subordonată, în cazurile de faţă verbele *a aparţine* şi *a reveni* (vezi **Construcţii cu propoziţii relative, 3.3.2.2.**(b)). Uneori, el poate introduce şi o completivă indirectă, de ex. *I-am dat cartea* ***cui*** *i-a trebuit.* (vezi *infra,* **2.6.1.**(a)).

Pentru complementul indirect exprimat prin grupuri prepoziţionale în componenţa cărora există un pronume, vezi *infra,* **2.5.**

2.4. O altă modalitate de realizare a complementului indirect este prin *numerale* substitut, frecvent dublate prin clitice pronominale în dativ.

2.4.1. Numerale (cardinale şi ordinale) variabile, în cazul dativ, de ex.

Prin clasa a treia am descoperit că ***ne*** *place* ***amândurora*** *literatura.* (I. Gheţie, *Fructul oprit*);

Are două fete, dar numai ***primei i-a*** *mers bine în viaţă.;*

Are două fete şi ***ambelor li*** *s-au acordat burse.;*

Se poate oferi bursă doar ***unuia*** *din zece.*

2.4.2. Numerale (cardinale şi ordinale) invariabile în funcţie de caz, în trei tipuri de construcţii echivalente cu dativul, şi anume:

(a) prepoziţia *la* + numeral cardinal invariabil în funcţie de caz, de ex.

Numai ***la doi*** *dintre cei trei candidaţi* ***li*** *s-a spus să revină.*

Tiparul sintactic [*la* + numeral cardinal invariabil în funcţie de caz] face parte din clasa de substituţie a complementului indirect – vezi exemplul de sub (a), şi nu din clasa complementului prepoziţional, dacă satisface simultan următoarele condiţii:

– prepoziția *la* **nu** este cerută de verbul-centru, ci se grupează cu numeralul, construcția actualizându-se în vecinătatea unor verbe cu regim de dativ, și nu a unor verbe cu regim prepozițional cu *la* (cf. *Numai la doi dintre cei trei candidați **m-am referit.***);

– grupul prepozițional în discuție este dublat, ca și nominalele în dativ, printr-un clitic coreferențial de pronume personal în dativ, ceea ce este imposibil în cazul complementului prepozițional (cf. **Numai **la doi** dintre cei trei candidați **li** m-am referit.*);

– grupul prepozițional [*la* + numeral invariabil în funcție de caz] poate fi substituit cu un numeral variabil în cazul dativ (de ex. *Numai **unuia** dintre cei trei candidați **i** s-a spus să revină.*), substituție imposibilă pentru complementul prepozițional (cf. **Numai **unuia** dintre cei trei candidați m-am referit.*).

Și într-un enunț de tipul *Înfruntarea esențială aparține **la două personaje.*** (M. Zamfir, *Discursul*), complementul indirect se exprimă tot prin grup prepozițional cu substantivul în cazul acuzativ cerut de prepoziția *la* (*la...personaje*), din cauză că determinantul său antepus este un numeral invariabil în funcție de caz.

În limba vorbită, acest tipar sintactic s-a extins și la alți cuantificatori și circulă paralel cu forma de dativ a cuvintelor respective, de ex. *Lucrarea **le** va fi utilă **multora / la mulți.**; Situația **le** convine numai **câtorva / la câțiva.**; **Le**-am explicat **tuturor / la toți** despre ce e vorba.; Emisiunea (**le**-)a plăcut **unor numeroși / numeroșilor / la numeroși** telespectatori.* (Dar numai *Emisiunea (**le**-)a plăcut **la o mulțime de** telespectatori.*, nu și **Emisiunea (**i**-)a plăcut **unei mulțimi de** telespectatori.*, pentru că locuțiunea *o mulțime de* se comportă ca un cantitativ invariabil.)

(b) *celor* + numeral cardinal invariabil în funcție de caz, de ex.
***Celor doi / două li** s-a spus să revină.*

Același tipar sintactic funcționează și dacă numeralul este determinantul antepus al unui substantiv, de ex. ***Celor doi băieți / Celor două fete li** s-a spus să revină.*

(c) *celui / celei + de* + numeral ordinal invariabil în funcție de caz, de ex.
***Celui de-al doilea / Celei de-a doua i** s-a spus să revină.*

Același tipar sintactic funcționează și dacă numeralul este determinantul antepus al unui substantiv, de ex. ***Celui de-al doilea băiat / Celei de-a doua fete i** s-a spus să revină.*

2.5. În limba vorbită (mai ales populară sau regională), complementul indirect poate fi exprimat și prin două tipuri de construcții nominale prepoziționale, echivalente din punct de vedere semantic cu dativul.

2.5.1. Este vorba, în primul rând, despre grupul prepozițional [*la* + nominal în acuzativ (cerut de prepoziție)], în care în locul numeralului-substitut invariabil în funcție de caz (vezi *supra*, **2.4.2.**(a) și nota) figurează un substantiv variabil, de ex. *(**Le**-)am dat de mâncare **la păsări.*** sau chiar un pronume, de ex. ***Își spune ofurile la toți / la oricine.*** (nu însă și un pronume personal, de ex. **Își spune ofurile la mine.*, **I s-a dat **la el** dreptate.*). În limba literară, acestor enunțuri le corespund

construcții cu substantivul / pronumele în cazul dativ: *(**Le**-)am dat de mâncare **păsărilor.***, respectiv ***Își spune ofurile tuturor / oricui.***

Același tipar sintactic apare și dacă substantivul prin care este exprimat complementul indirect este determinat de un cuvânt invariabil antepus, de ex. ***La astfel de / La asemenea oameni** nu (**li**) se cuvine nimic.*, construcții admise de limba literară. (Cf. însă și ***Unor** astfel de / asemenea oameni nu (li) se cuvine nimic.*)

2.5.2. Rar (în limba vorbită, în special de către ardeleni) și numai cu verbul *a zice* ca regent, complementul indirect se exprimă prin grupul prepozițional *către / către* + nominal în acuzativ: *Zis-a el **către / către mine / Maria / amândoi.*** Construcția are multe atestări în limba veche. Se folosește numai în enunțuri-cadru, în care se inserează un citat (un enunț raportat):

*David cel prea mare în făptuire zice **către Domnul**: „Puterea mea prin tine o voi [...]"* (Internet);

*Cel de pe stâlp zice **către cel** de jos: „Prinde puțin de firul acela din stânga".* (Internet).

Spre deosebire de tiparul prepozițional cu *la*, construcția cu *către* nu se dublează prin clitice pronominale în dativ și ar fi putut fi inclusă în clasa de substituție a complementului prepozițional. Fiind însă sinonimă și substituibilă cu nominalul în dativ din limba literară, construcția a fost asimilată complementului indirect.

2.6. Complementul indirect se realizează și prin propoziție relativă propriu-zisă (nu interogativă indirectă) fără antecedent în regentă.

2.6.1. În limba literară, completiva indirectă este introdusă printr-un conector (pronume relativ ori nehotărât sau, rar, adjectiv relativ ori nehotărât) în cazul dativ, de ex.:

(a) **Cui *nu-i place cartea**, nu **i** se vor dărui cărți.*

(b) ***(Îi)** dau sfaturi* **oricui *mă ascultă.***

(c) (rar) *Devine ostil* **oricărei *persoane îl contrazice.***

Conectorul relativ sau nehotărât al propoziției completive indirecte este întotdeauna în cazul dativ, fiind cerut de verbul-centru sau de adjectivul-centru din propoziția regentă. Uneori, ca în (a), forma lui de dativ este și forma proprie poziției sintactice pe care o ocupă în propoziția subordonată (= complement indirect). Alteori, ca în (b), forma de dativ nu corespunde funcției sintactice pe care o are conectorul în propoziția completivă indirectă (= subiect, în cazul de față, care ar fi trebuit să se exprime prin nominal în cazul nominativ); în aceste situații, se manifestă fenomenul sintactic al „împletirii regentei cu subordonata" (= imbricare), subiectul fiind aici în alt caz decât cel prototipic. Imbricarea apare și dacă propoziția completivă indirectă este introdusă printr-un adjectiv relativ sau nehotărât în cazul dativ, ca în (c): substantivul în dativ al cărui atribut este conectorul relativ are funcția sintactică de subiect și constituie o excepție de la regula exprimării subiectului prin nominal în cazul nominativ. Același fenomen sintactic se evidențiază și în cazul unor construcții complexe, de tipul *Averea a revenit **cui trebuia** să-**i** revină.*, uneori cu elidarea subiectului: *Averea a revenit **cui trebuia.*** (vezi **Imbricarea, 1.1.1; Construcții cu propoziții relative, 3.3.2.2.**(a)).

2.6.2. În registrul familiar sau regional, propoziția completivă indirectă se poate exprima printr-un grup prepozițional având drept cap prepoziția *la* sau, rar,

prepoziția *către,* urmate de un conector relativ sau nehotărât în cazul acuzativ, cerut de prepozițiile respective, de exemplu:

Mă adresez **la cine** ***mă poate ajuta.;***

(Îi) refuz ajutorul meu **la oricine** ***nu îl merită.;***

La câți ***oameni m-au întrebat le****-am răspuns.;*

I *se va da o bomboană* **la care** ***copil vine primul.;***

A zis **către care** ***era acolo:*** [...].

În toate aceste enunțuri se evidențiază fenomenul imbricării, dat fiind că în subordonatele completive indirecte în discuție pronumele relativ sau nehotărât (ori substantivul pe care îl determină adjectivul relativ sau nehotărât) ocupă poziția sintactică a subiectului, poziție incompatibilă cu un nominal în acuzativ cerut de o prepoziție.

Nu prezintă fenomenul imbricării frazele (puțin numeroase) în care în subordonata completivă indirectă este distribuit un verb care are regim prepozițional cu *la,* de tipul *Mă adresez* **la cine** ***te-ai referit*** *tu mai devreme.* (unde funcția sintactică a relativului precedat de *la* este aceea de complement prepozițional), precum și frazele (neliterare) în care în locul relativului în dativ *cui* se folosește relativul la acuzativ precedat de *la* (cu funcție sintactică de complement indirect), de tipul *Mă adresez* **la cine** ***te-ai adresat*** *și tu.*

Completivele indirecte din grupul verbal introduse prin conectori în cazul dativ, precum și cele introduse prin conectori în acuzativ precedați de prepoziția *la,* pot fi **dublate** în regentă **prin clitice** pronominale în dativ (pentru situațiile în care dublarea nu este posibilă, vezi *infra,* **3.3.4.6.**(f)). În frazele în care relativul din propoziția completivă indirectă este și el complement indirect (vezi *supra,* **2.6.1.**(a)), dublarea prin clitic pronominal se produce de două ori: în subordonată, pentru conectorul relativ cu funcție sintactică de complement indirect, iar în propoziția regentă, pentru propoziția completivă indirectă.

Completivele indirecte având drept regent un adjectiv pot fi dublate prin clitic în regentă numai dacă adjectivul are funcția sintactică de nume predicativ (de ex. *Instrumentul acesta* ***îi este util cui se pricepe la mecanică.***), nu însă și dacă adjectivul are funcția sintactică de atribut (de ex. *A nimerit într-un mediu propice* ***cui știe să linguşească.***) sau de predicativ suplimentar (de ex. *Cartea aceasta o consider indispensabilă* ***oricui e interesat de tema respectivă.***).

Nu se dublează prin clitic în regentă completivele indirecte introduse prin prepoziția *către* + conector, nici cele al căror regent este un adverb sau o interjecție.

3. TIPURI DE COMPLEMENTE INDIRECTE

Complementul indirect poate fi simplu, multiplu sau dublu exprimat.

3.1. Complementul indirect este *simplu,* dacă este exprimat prin:

– un singur nominal, de ex. *Ne-am preferat până la urmă* ***celor*** *cu care, mai mult sau mai puțin, semănam.* (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*); *Putem zice adio* ***vacanței.;***

– un nominal însoțit de un semiadverb, de ex. *S-ar părea că gândul nu îi e străin* ***nici mamei.*** (S. Golopenția, *Cartea plecării*);

– o singură propoziție, cu conectorul relativ însoțit uneori de un semiadverb, de ex. *Cer sfaturi* ***(numai) cui se pricepe în domeniul respectiv.***

3.2. Complementul indirect este *multiplu* dacă este format din două sau mai multe nominale coordonate printr-o conjuncție coordonatoare copulativă sau disjunctivă și / sau prin juxtapunere:

(a) *E modelul băiatului bun, dat mereu ca exemplu* ***lui Gusti și mie.*** (I. Gheție, *Fructul oprit*)

(b) ***Nici lui Ion, nici Mariei*** *nu le pasă de nimic.*

(c) *Cartea* ***ne*** *este utilă* ***mie sau ție.***

(d) *V-am interzis să plecați* ***ție, lui și Mariei.***

Caracterul de parte de propoziție multiplă al complementelor indirecte de acest tip este pus în evidență de faptul că dublarea se face prin forma de plural a cliticului (vezi exemplul (b)); conform regulilor generale ale acordului în persoană (vezi **Acordul dintre subiect și predicat, 4.1.1**), dacă unul dintre termeni este un pronume de persoana I, cliticul este la persoana I plural (vezi exemplul **c**), iar dacă unul dintre termeni este un pronume de persoana a II-a și nu există niciunul de persoana I, cliticul este la persoana a II-a plural (vezi exemplul (d)).

În cazul coordonării unui complement indirect cu o propoziție completivă indirectă, dublarea se face prin forma de singular a cliticului și privește numai complementul indirect din regentă, deci nu avem a face cu o parte de propoziție multiplă, ci cu exprimarea acestei poziții sintactice de două ori, de ex.

(Îi) dă sfaturi ***copilului*** *său* ***și oricui i le cere.***

Cartea ***îți*** *este utilă* ***ție sau cui e interesat de gramatică.***

I*-a recomandat cartea asta* ***lui și (ori)cui îl apreciază pe autorul ei.***

3.3. Complementul indirect este *dublu exprimat* în propoziție dacă această poziție sintactică este reprezentată atât printr-un nominal, cât și printr-un clitic coreferențial cu nominalul, iar în frază, dacă această poziție sintactică este reprezentată atât printr-o propoziție completivă indirectă, cât și printr-un pronume personal clitic în propoziția regentă.

Problema dublei exprimări a acestei poziții sintactice trebuie abordată, în primul rând, din perspectiva regentului ei și, în al doilea rând, din perspectiva părții de vorbire prin care este exprimat complementul. Trebuie, de asemenea, să se distingă enunțurile fără emfază de cele emfatice, în care dublarea nu este dictată de reguli sintactice.

3.3.1. Complementul indirect care are drept regent un *adverb* nu se dublează niciodată, de ex. *Ion a procedat potrivit* ***firii*** *sale., Ion se comportă aidoma* ***ție / cui l-a educat.*** Sunt nereperate enunțuri ca **Ion ți / i se comportă aidoma ție / cui l-a educat.*

3.3.2. Singura *interjecție* care admite dubla exprimare a complementului indirect este *na,* în vecinătatea căreia complementul indirect exprimat prin clitic deictic de pronume personal se dublează prin forma nonclitică a pronumelui numai în enunțuri emfatice, de ex. *Na-****ți*** *cartea* ***ție,*** *nu lui!*

3.3.3. Dacă regentul complementului indirect este un *adjectiv,* problema dublei exprimări a complementului se pune numai în condițiile în care adjectivul ocupă poziția sintactică de nume predicativ (vezi *supra,* **1.1.3**).

Complementul indirect exprimat prin substantiv (sau substitut al său, inclusiv propoziție relativă) este situat după adjectivul regent, în enunțuri fără emfază; poate fi dublat prin clitic plasat înaintea adjectivului regent, în mod facultativ, de ex.

Cartea aceasta (**îi**) *va fi necesară* ***Mariei / ei / acesteia / cuiva / primei*** *din clasă /* ***oricui se ocupă de stilistică.***

> În enunțuri emfatice, complementul indirect plasat înaintea adjectivului nume predicativ este reluat obligatoriu prin clitic, de ex. ***Mariei / ei / acesteia / cuiva / primei din clasă / oricui se ocupă de stilistică îi*** *va fi necesară cartea aceasta.*

Complementul indirect exprimat prin clitic deictic stă înaintea adjectivului nume predicativ și nu se dublează prin forma accentuată a pronumelui decât în enunțuri emfatice, de ex. *Cartea aceasta* ***îmi / îți / ne / vă*** *va fi necesară* (***mie / ție / nouă / vouă***).

3.3.4. Dacă regentul complementului indirect este un *verb*, pentru clarificarea problemei dublei exprimări a acestei poziții sintactice trebuie să se aibă în vedere mai multe aspecte, în afara celor menționate mai sus. Astfel, în enunțurile fără emfază, interesează nu numai tipul de parte de vorbire prin care este exprimat complementul indirect (clitic deictic vs nominal), ci și schema sintactică și *topică* a verbului regent (care ilustrează nu numai tipul de actanți și numărul lor, ci și poziția acestora în raport cu verbul regent), pentru că este evident că posibilitatea dublei exprimări a complementului indirect este strâns legată și de poziția acestuia față de verbul regent.

3.3.4.1. Complementul indirect exprimat prin *clitic deictic* de pronume personal, care este întotdeauna antepus verbului regent, *nu este* niciodată *dublat*, în enunțurile fără emfază, oricare ar fi schema sintactică și topică a verbului. De exemplu:

– [$OI_{(clitic)}$ + V]: ***Îmi*** *tună și-**mi** fulgeră.*
– [$OI_{(clitic)}$ + V + S]: ***Îmi*** *e frig / sete / dor.,* ***Îți*** *place muzica pop.* etc.
– [$OI_{(clitic)}$ + V + OPrep]: *Nu* ***vă*** *pasă de nimic.* etc.
– [$OI_{(clitic)}$ + V + CPO]: ***Îmi*** *zice Popescu.*
– [S + $OI_{(clitic)}$ + V + OD]: *Dan* ***ne*** *dă sfaturi., El* ***îți*** *trimite flori.* etc.
– [S + $OI_{(clitic)}$ + V + NP]: *El* ***îmi*** *e / devine / rămâne prieten.* etc.
– [S + $OI_{(clitic)}$ + V + OD + PS]: *El* ***ni*** *l-a propus șef pe Dan.* etc.

> În enunțuri emfatice, complementele indirecte exprimate prin clitice deictice, ca cele din structurile de mai sus, pot fi dublate prin pronume nonclitice coreferențiale: ***Mie îmi*** *tună și-**mi** fulgeră, iar tu ești vesel.* sau ***Îmi*** *tună și-**mi** fulgeră* ***mie,*** *nu ție.;* ***Mie îmi*** *e frig / sete / dor, iar ție nu.* sau ***Îmi*** *e frig / sete / dor* ***mie,*** *nu ție.;* ***Vouă*** *nu* ***vă*** *pasă de nimic, mie îmi pasă.* sau *Nu* ***vă*** *pasă de nimic* ***vouă,*** *nu mie.;* ***Mie îmi*** *zice Popescu, nu ție.; Dan* ***ne*** *dă sfaturi* ***nouă, nu vouă.*** sau ***Nouă ne*** *dă Dan sfaturi, nu vouă.;* ***Ție îți*** *trimite el flori.* sau *El* ***îți*** *trimite flori* ***ție,*** *nu mie.; El* ***îmi*** *e / devine / rămâne prieten* ***mie,*** *nu ție.* sau ***Mie îmi e / devine / rămâne prieten el,*** *nu ție.,* ***Nouă ni*** *l-a propus el șef pe Dan, nu vouă.*

3.3.4.2. În enunțuri (fără caracter emfatic) în care complementul indirect este exprimat prin *substantiv* (sau substitute ale acestuia, inclusiv propoziție) *antepus* verbului regent, complementul indirect *este* întotdeauna *dublat* prin clitic pronominal coreferențial plasat tot înaintea verbului, în următoarele structuri sintactice și topice:

– [$OI_{(nominal)}$ + clitic + V]: ***Lui Ion / Lui / Acestuia / Primului*** *dintre ei /* ***Cui știi tu îi*** *tună și-**i** fulgeră.*
– [$OI_{(nominal)}$ + clitic + V + S]: ***Lui Ion / Lui / Acestuia / Primului*** *dintre ei /* ***Cui știi tu îi*** *e frig / sete / dor.;* ***Lui Ion / Lui / Acestuia / Primului*** *dintre ei /* ***Cui știi tu îi*** *place muzica pop.*
– [$OI_{(nominal)}$ + clitic + V + OPrep]: ***Lui Ion / Lui / Acestuia / Primului / Cui știi tu*** *nu* ***îi*** *pasă de nimic.*
– [$OI_{(nominal)}$ + clitic + V + CPO]: ***Lui Ion / Lui / Aluia / Cui știi tu îi*** *zice Popescu.*

> Chiar dacă se schimbă topica complementului, fiind deplasat după verb, din motive de ordin stilistic, dubla exprimare a acestuia se păstrează: ***Îi*** *tună și-**i** fulgeră* ***lui Ion / lui / acestuia / cui știi tu., Îi*** *e frig / sete / dor* ***lui Ion / lui / acestuia / primului*** *dintre ei /* ***cui știi tu., Îi*** *place muzica pop* ***lui Ion / lui / acestuia / primului*** *dintre ei /* ***cui știi tu., Nu îi*** *pasă de nimic* ***lui Ion / lui / acestuia / primului*** *dintre ei /* ***cui știi tu., Îi*** *zice Popescu* ***lui Ion / lui / acestuia / primului*** *dintre ei /* ***cui știi tu.***

3.3.4.3. În enunțuri în care complementul indirect este exprimat prin *substantiv* (sau substitutele sale, inclusiv propoziție) *postpus* față de verbul regent, complementul indirect *este* întotdeauna *dublat* prin clitic coreferențial plasat înaintea verbului, în următoarele structuri sintactice și topice:

– [S + clitic + V + NP + $OI_{(nominal)}$]: *Dan* ***îi*** *e / devine / rămâne prieten* ***lui Ion / lui / acestuia / primului*** *dintre ei /* ***cui știi tu.***
– [S + clitic + V+ OD + PS + $OI_{(nominal)}$]: *Dan* ***i*** *l-a propus pe Vlad șef* ***lui Ion / lui / acestuia / primului*** *dintre ei /* ***cui știi tu.***

> Dacă, în enunțuri emfatice, complementului indirect i se schimbă topica, fiind deplasat înaintea verbului regent, dubla exprimare se păstrează: ***Lui Ion / lui / acestuia / primului*** *dintre ei /* ***cui știi tu îi*** *e / devine / rămâne Dan prieten.,* ***Lui Ion / lui / acestuia / primului*** *dintre ei /* ***cui știi tu i*** *l-a propus Dan șef pe Vlad.*

3.3.4.4. În enunțurile (fără caracter emfatic) având structura sintactică [S + V + OD + OI], complementul indirect exprimat prin substantiv (sau substitutele lui, inclusiv propoziție), postpus față de verbul regent, se dublează sau nu se dublează prin clitic, în funcție de trăsăturile semantice ([+ Uman] sau [+ / – Animat]) ale substantivului distribuit în această poziție sintactică, precum și în funcție de tipul de determinare a substantivului prin care se exprimă complementul direct (articulat hotărât vs alt tip de determinare / nedeterminare).

(a) Dacă *nominalul* prin care se exprimă complementul indirect *postpus* față de verbul regent are trăsătura semantică [+ Uman], complementul indirect *este*, conform normelor limbii literare, *dublat* prin clitic pronominal antepus față de verb. Enunțurile cu această structură sintactico-semantică se actualizează în două structuri topice:

– [S + clitic + V + OD + OI], dacă substantivul (sau substitutul său) prin care se exprimă complementul direct nu este articulat cu articol hotărât, de ex. *Dan* ***îi*** *dă sfaturi* ***lui Ion / lui / acestuia / cuiva / cui știi tu.***

În limba actuală există tendința neanticipării prin clitic a complementului indirect, în acest tip de construcții, de ex. *Dan dă sfaturi **lui Ion / lui / acestuia / cuiva / cui știi tu.*** Dacă, în enunțuri emfatice, complementul indirect este deplasat înaintea verbului, dubla exprimare se realizează întotdeauna, de ex. ***Lui Ion / Lui / Acestuia / Primului** dintre ei / **Cui știi tu îi** dă sfaturi Dan, nu oricui.*

– [S + clitic + V + OI + OD], dacă substantivul (sau substitutul său) prin care se exprimă complementul direct este articulat cu articol hotărât, de ex. *Dan **îi dă lui Ion / lui / acestuia / primului** dintre ei / **cui știi tu** cartea.*

Schimbarea topicii celor două complemente se explică prin faptul că, în aspectul scris al limbii române, un enunț de tipul *Dan (îi) dă cartea lui Ion.* comportă două lecturi: „Dan îi dă lui Ion cartea" sau „Dan dă altcuiva cartea care este a lui Ion" (din cauza omonimiei genitiv-dativ); în aspectul oral, enunțul se dezambiguizează prin elemente prozodice (vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1.7.1**).

În limba actuală, există tendința neanticipării prin clitic a complementului indirect și în acest tip de structuri: *Dan dă **lui Ion / acestuia / primului** dintre ei / **cui știi tu** cartea.* Dacă, în enunțuri emfatice, complementul indirect este deplasat înaintea verbului regent, dubla exprimare a complementului se realizează întotdeauna: ***Lui Ion / Lui / Acestuia / Primului** dintre ei / **cui știi tu îi** dă Dan cartea.*

(b) Dacă *nominalul* prin care se exprimă complementul indirect *postpus* față de verbul regent are trăsătura semantică [+ Animat, – Uman], *dublarea* prin clitic a complementului indirect este *facultativă.* Enunțurile cu această structură sintactico-semantică se actualizează în două structuri topice:

– [S + (clitic) + V + OD + OI], dacă substantivul prin care se exprimă complementul direct nu este articulat cu articol hotărât, de ex. *Dan (**îi**) dă mâncare **pisicii**.*

– [S + (clitic) + V + OI + OD], dacă substantivul prin care se exprimă complementul direct este articulat cu articol hotărât, de ex. *Dan (**îi**) dă **pisicii** mâncarea.*

Schimbarea topicii celor două complemente se explică prin aceea că, în aspectul scris al limbii, un enunț de tipul *Dan dă mâncarea pisicii.* comportă două lecturi: „Dan îi dă pisicii mâncarea" sau „Dan dă altcuiva mâncarea care este a pisicii" (din cauza omonimiei genitiv-dativ); în aspectul oral, enunțul se dezambiguizează prin elemente prozodice (vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1.7.1**).

Dacă, în enunțuri emfatice, complementul indirect este deplasat înaintea verbului regent, dubla exprimare a complementului devine obligatorie: ***Pisicii îi** dă Dan mâncare(a), nu câinelui.*

3.3.4.5. Complementul indirect poate fi exprimat prin *substantive* cu trăsătura semantică [– Animat], *postpuse* față de verbul regent, în următoarele structuri sintactice și topice:

– [S + V + OI], de ex. *Fapta aceasta contravine **legii.**, El s-a consacrat **muzicii.*** etc., construcție în care complementul indirect *nu este dublat* prin clitic;

– [S + V + OD + OI], de ex. *El acordă prioritate **distracției.**, El a dat o altă destinație acestei **camere.*** etc., cu complementul direct exprimat printr-un substantiv care nu este articulat cu articol hotărât, construcție în care complementul indirect *nu este dublat* prin clitic;

– (rar) [S + clitic + V + OD + OI], de ex. *El **i-a** găsit destinația acestei **clădiri.***, cu complementul direct articulat cu articol hotărât, construcție în care complementul indirect *este dublat* printr-un clitic cu rol dezambiguizator: rezolvă omonimia genitiv / dativ în favoarea dativului. (Dezambiguizarea se poate realiza și prin inversarea topicii celor două complemente, adică prin plasarea complementului indirect în imediata vecinătate a verbului, înaintea complementului direct, situație în care *dublarea* prin clitic nu mai e obligatorie, ci *facultativă: El (**i-**)a găsit acestei **clădiri** destinația.*)

Când complementul indirect este deplasat, pentru reliefare, înaintea verbului regent, dublarea sa prin clitic este obligatorie: ***Legii îi** contravine fapta aceasta., **Muzicii i** s-a consacrat el., **Distracției îi** acordă el prioritate., Acestei **camere i-a** dat el o altă destinație., Acestei **clădiri i-a** găsit el destinația.*

3.3.4.6. În concluzie, se pot formula următoarele reguli generale cu privire la dubla exprimare a complementului indirect din grupul verbal, în enunțuri nemarcate stilistic prin emfază:

(a) Complementul indirect exprimat prin clitic deictic, care este întotdeauna antepus față de verbul regent, nu se dublează.

(b) Complementul indirect exprimat prin nominal sau prin propoziție relativă se dublează dacă este antepus față de verbul regent, chiar dacă este „nedeterminat" semantic.

(c) Complementul indirect postpus față de verbul regent se dublează dacă nominalul prin care se exprimă (sau propoziția relativă rezultată din dezvoltarea lui) are trăsătura semantică [+ Uman].

(d) Dublarea complementului indirect postpus față de verbul regent este facultativă, dacă acesta este exprimat printr-un substantiv cu trăsăturile semantice [+ Animat, – Uman].

(e) Complementul indirect exprimat printr-un substantiv cu trăsătura semantică [– Animat] este dublat prin clitic antepus verbului regent numai dacă substantivul prin care este exprimat complementul direct din structură este articulat cu articol hotărât și precedă complementul indirect (situație rar întâlnită, în care cliticul are rol dezambiguizator).

(f) Nu se dublează prin clitice complementele indirecte subordonate unor verbe cu pronume reflexiv în acuzativ, obligatoriu conjugate la persoanele I (sg. și pl.) și a II-a pl.: *Mă adresez **ție / lui Ion / vouă / altora.**, Ne-am devotat **ție / familiei / vouă / prietenilor.**, Vă veți confesa **mie / lui Ion / nouă / tuturor.*** (dar *Mi te adresezi **mie.**, **I** s-a devotat **lui Ion.**, **Ți** se vor confesa **ție.***); dublarea nu are loc nici dacă verbul este la gerunziu cu pronume reflexive de aceleași persoane: *adresându-mă (eu) **ție / lui Ion / vouă / altora**, devotându-ne (noi) **ție / familiei / vouă / prietenilor**, confesându-vă (voi) **mie / lui Ion / nouă / tuturor*** (dar *adresându-**i-te** **lui**, devotându-**li-se** **lor**, confesându-**mi-se** **mie***).

3.3.4.7. În enunțuri emfatice, complementul indirect este deplasat în antepoziție față de verbul regent și este întotdeauna dublat prin clitic.

3.4. Complementul indirect în construcții eliptice

Complementul indirect poate apărea și în unele construcții eliptice, de tipul *Odă* ***bucuriei*** (= *Odă* ***închinată*** *bucuriei*) sau *Salutări* ***colegilor!*** (= ***Transmite*** *salutări colegilor!*), structuri din care cuvintele regente (adjectiv participial, respectiv verb) ale substantivului în dativ cu funcție sintactică de complement indirect sunt omise, dar pot fi recuperate din context.

Tot o construcție eliptică este și ***Ne-a dat dreptate tuturor.,*** în care cliticul *ne* nu dublează pronumele în dativ *tuturor* (care ar trebui să fie anticipat printr-un clitic de persoana a III-a plural: ***Le-a dat dreptate tuturor.***); de fapt, din enunț lipsește pronumele *nouă* cu funcție sintactică de complement indirect, pe care îl dublează cliticul *ne: Ne-a dat dreptate* ***nouă*** *tuturor.*

4. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

Complementele indirecte exprimate prin clitice (deictice sau anaforice) sunt, în majoritatea situațiilor, antepuse față de verbul regent, de ex. ***Îmi*** *pare bine de cunoștință., Îl cunosc pe Ion și* ***îi*** *acord deplină încredere.* etc. (vezi *supra,* **2.2**); sunt postpuse însă dacă verbul este la imperativ, de ex. *Dă-****i*** *mâna!,* sau la gerunziu, de ex. *Spunându-****vă*** *adevărul, sunt împăcat.* Este postpus regentului și cliticul care determină interjecția *na: Na-****ți****-o frântă că ți-am dres-o!.*

Tot antepuse față de verbul regent sunt, în enunțuri nonemfatice, și complementele indirecte exprimate prin substantive (sau substitute ale lor) care determină verbe din a căror schemă sintactică lipsește subiectul, de ex. ***Lui Ion îi*** *tună și-i fulgeră.,* ***Unora le*** *arde de glumă.,* ***Aluia îi*** *zice Popescu.* etc., precum și cele care determină verbe cu subiectul postpus, de ex. ***Plantelor le*** *trebuie lumină.,* ***Cui se pricepe la muzică îi*** *place Mozart.,* ***Tuturor le*** *e dor de el.* etc.

Complementele indirecte exprimate prin substantive (sau substitute ale lor) care apar în celelalte tipuri de structuri sunt postpuse față de elementul regent, de ex. *Ion i-a dăruit* ***Mariei*** *flori., Ion i-a devenit simpatic* ***Mariei.,*** *Ion a fost deferit* ***justiției.,*** *Bravo* ***lor!,*** *Acestea sunt condiții favorabile* ***oricui.,*** *A procedat conform* ***înțelegerii.*** etc.

Complementul indirect nu se izolează de regent prin niciun semn de punctuație, în enunțuri nonemfatice. Dacă este plasat în poziție tematică (topicalizat) și între el și regent se intercalează un alt component al enunțului, segmentul intercalat se izolează între virgule, de ex. *Mariei, nu Ioanei, i-a dăruit Ion flori.*

5. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

5.1. În unele enunțuri, complementul indirect este în variație liberă cu *complementul prepozițional,* de ex. *A răspuns* ***întrebărilor / la întrebările*** *mele., Ion* ***îmi*** *este vecin / Ion este vecin* ***cu mine.,*** *Vai* ***nouă / de noi!,*** *Este o perioadă propice* ***schimbării / pentru schimbare.,*** *A procedat conform* ***înțelegerii / cu înțelegerea*** *dintre noi.* etc. (vezi **Complementul prepozițional, 5.1**).

5.2. Rar, construcția cu complement indirect este sinonimă cu o construcție cu *complement de agent,* de ex. *După cum* ***vă*** *este cunoscut* [...] */ este cunoscut* ***de*** *(****către****)* ***dv.*** [...].

5.3. Similitudini importante există între complementul indirect și *atributul în dativ,* de care se delimitează prin natura regentului, mai exact prin clasa lexico-gramaticală din care face parte regentul, și anume: verb (în cazul complementului indirect) vs substantiv abstract postverbal (în cazul atributului), de ex. *Mâine se vor acorda premii* ***concurenților.*** */ Acordarea de premii* ***concurenților*** *va avea loc mâine.* Interpretarea lor drept poziții sintactice diferite (unul complement, iar celălalt atribut) este strict formală, deoarece substantivele postverbale păstrează disponibilitățile semantice și combinatorii ale verbelor din care provin (vezi **I, Substantivul, 4.4.2.2.2; II, Atributul, 2.2.4**).

COMPLEMENTUL PREPOZIȚIONAL

1. ASPECTE DEFINITORII

Complementul (obiectul) prepoziţional prototipic este un component actanţial al grupului verbal, fiind cerut (sau admis) de verbul-centru şi având o semantică bogată (vezi *infra,* **1.2**). La nivelul propoziţiei, se exprimă printr-un grup prepoziţional în componenţa căruia intră (a) un nominal (substantiv sau substitut al lui – pronume, numeral) în cazul cerut de prepoziţie, de ex. *Mă gândesc* ***la Ion / la doi dintre prietenii mei.***, *Decizia aceasta se repercutează* ***asupra tuturor / asupra mea / asupră-ne.***, sau (b) o formă verbală nepersonală cu dublă natură (verbală şi nominală), de ex. *Ideea aceasta ne conduce* ***la a afirma*** *contrariul.*, *S-a săturat* ***de mers pe jos.*** La nivelul frazei, se realizează (a) printr-un grup prepoziţional în componenţa căruia intră o propoziţie relativă propriu-zisă fără antecedent, de ex. *Apelez* ***la cine se pricepe.***, (b) printr-o propoziţie relativă interogativă parţială, de ex. *Mă gândesc* ***ce să fac / cum să procedez.***, sau (c) printr-o propoziţie conjuncţională, de ex. *Mă tem* ***că voi întârzia.***, *Se străduieşte* ***să ajungă la timp.***

1.1. Caracteristici sintactice

Complementul prepoziţional funcţionează în grupul verbal, în grupul adjectival, mai rar şi în grupul adverbial sau în grupul interjecţional, ca termen subordonat în cadrul unei relaţii de dependenţă faţă de centrul grupului, care impune nominalului (uneori şi formei verbale nepersonale sau propoziţiei relative) o anumită prepoziţie şi îi atribuie un anumit rol semantic.

În tradiţia gramaticii româneşti, complementul prepoziţional şi complementul în dativ au fost considerate o singură parte de propoziţie, denumită complement indirect. Între cele două tipuri de compliniri există o serie de asemănări, şi anume:

– sunt constituenţi ai aceloraşi grupuri (verbal, adjectival, adverbial sau interjecţional), în cadrul cărora funcţionează ca termeni subordonaţi faţă de centrul grupului;

– sunt actanţi, cărora verbul-centru le impune un anumit regim şi le atribuie rolurile semantice;

– se pot exprima prin grup prepoziţional cu nominal sau cu propoziţie relativă;

– au roluri semantice comune (şi, de aceea, în vecinătatea anumitor centre de grup se pot substitui unul prin altul, de ex. *Ion seamănă* ***mamei*** *sale / cu* ***mama*** *sa.*, *I s-au creat condiţii propice* ***studiului / pentru studiu.***, *A procedat aidoma* ***ţie / cu tine.***, *Vai* ***nouă / de noi!***).

Între cele două complemente există însă şi o serie de deosebiri importante, şi anume:

– centrul de grup impune nominalului un regim sintactic diferit: cazual (dativul) pentru complementul indirect prototipic, dar prepoziţional pentru complementul prepoziţional;

– grupul prepoziţional reprezintă o realizare marginală pentru complementul indirect (vezi **Complementul indirect, 2.4.2.**(a), **2.5**), în timp ce pentru complementul prepoziţional este realizarea prototipică la nivel propoziţional şi o formă frecventă de realizare, cu propoziţie relativă, la nivelul frazei;

– complementul indirect se poate exprima numai / şi prin clitic pronominal, realizare exclusă în cazul complementului prepoziţional, de unde şi imposibilitatea dublei sale exprimări sau a substituirii sale prin clitic : **Ion te recurge* (*la tine*)., **Ion mă colaborează* (*cu mine*). etc.;

– complementul prepoziţional se poate exprima şi prin forme verbale nepersonale (infinitiv şi supin – vezi **I, Forme verbale nepersonale, 2.3.2.1, 2.3.2.2, 4.3.4.2**), realizare exclusă în cazul complementului indirect;

– la nivel frastic, complementul indirect se realizează numai prin propoziţie relativă, pe când complementul prepoziţional se poate realiza şi prin propoziţie conjuncţională.

Diferenţele arătate mai sus constituie argumente în vederea considerării celor două tipuri de complemente drept poziţii sintactice diferite. O dovadă clară oferă, în acelaşi sens, aplicarea „principiului unicităţii": un verb atribuie o singură dată o anumită poziţie sintactică în limitele grupului său (vezi **Grupul verbal, 3.2**); or, există o serie de enunţuri (unele populare sau / şi familiare) în care complementul indirect şi cel prepoziţional sunt coocurente, fără a fi coordonate, de ex. ***Lui Ion*** *nu-i pasă* ***de nimic.***, ***Lui Ion i*** *s-a urât* ***cu binele.***, *Problema asta* ***îmi*** *dă* ***de furcă / de lucru.***, ***Ţi*** *s-a făcut* ***de ducă.***, ***V-a*** *căşunat* ***pe Ion.***, ***I-am*** *vorbit* ***Mariei despre tine.***, *Locurile acestea* ***îi*** *amintesc* ***prietenului*** *meu* ***de copilărie.*** etc. (coordonarea celor două complemente este imposibilă tocmai pentru că reprezintă funcţii sintactice diferite: **Nu-i pasă nici lui Ion, nici de nimic.*, **I s-a urât lui Ion sau cu binele.*, **Problema asta îmi dă mie sau de furcă / de lucru.*, **Ţi s-a făcut ţie sau de ducă.*, **V-a căşunat vouă sau pe Ion.*, **I-am vorbit Mariei sau despre tine.*, **Locurile acestea îi amintesc prietenului meu sau de copilărie.*).

> Cuvântul *şi* înaintea complementului prepoziţional din enunţuri de tipul celor de mai sus, de ex. *V-a căşunat* **şi** *pe Ion.*, *I-am vorbit Mariei* **şi** *despre tine.*, *Locurile acestea îi amintesc prietenului meu* **şi** *de copilărie.* etc., nu este conjuncţie coordonatoare, ci semiadverb.

În marea majoritate a situaţiilor, complementul prepoziţional este un constituent ***obligatoriu*** al grupului din care face parte, de ex. *Evoluţia situaţiei* ***depinde de conjunctură.***, *Tăcerea prelungită* ***echivalează cu uitarea.***, *El se* ***pretează la orice.***, *Concluzia* ***rezultă din cele*** *spuse anterior.*, ***Să nu amestecăm*** *mere* ***cu pere.***, *Este o persoană* ***aptă de muncă.***, *A procedat* ***conform cu legea.*** etc. (enunţuri ca **Evoluţia situaţiei depinde.*, **Tăcerea prelungită echivalează.*, **El se pretează.*, **Concluzia rezultă.*, **Să nu amestecăm mere.*, **Este o persoană aptă.*, **A procedat conform.* sunt ***agramaticale***).

Complementul prepoziţional poate fi însă şi un constituent ***facultativ*** al grupului, de ex. *Ion* ***are în tine*** *un prieten de nădejde.*, *Ea* ***a găsit*** *înţelegere* ***la colegi.***, ***Te-ai supărat*** *degeaba* ***pe mine.***, *El este* ***gelos pe tine.***, ***Vai de ei!*** etc.

(enunțuri ca *Ion are un prieten de nădejde., Ea a găsit înțelegere., Te-ai supărat degeaba., El este gelos., Vai!* sunt ***gramaticale***).

O situație specială prezintă verbele intrinsec reciproce (numite și „simetrice"), cu sau fără pronume reflexiv obligatoriu, de tipul *a colabora, a se împrieteni* etc., în vecinătatea cărora complementul prepozițional, construit cu prepoziția *cu*, este obligatoriu numai dacă nominalul prin care se exprimă subiectul propoziției este la singular, de ex. *Ion colaborează bine cu Maria., Ion s-a împrietenit cu Maria.* Dacă nominalul prin care se exprimă subiectul este la plural sau dacă subiectul este multiplu, complementul prepozițional, necesar numai din punct de vedere semantic, poate apărea ca un constituent facultativ, în variație liberă cu sintagma reciprocă [*unul + cu + altul*] („complement de reciprocitate" dezvoltat, după unii autori), și aceasta cu statut de constituent facultativ (emfatic) al enunțului, de ex. *Ei s-au împrietenit (unul cu altul) / (cu Dan)., Ion și Maria colaborează bine (unul cu altul) / (cu Dan).* Vezi **Construcții reflexive și construcții reciproce, 2.1.1**.

Există o serie de verbe, reflexive sau nonreflexive, cu regim prepozițional obligatoriu (indiferent de persoana și de numărul nominalului prin care se exprimă subiectul), de ex. *a conta pe (Ion contează pe Maria., Ion și Maria contează pe Dan.), a fugi de / după (Ion fuge de / după Maria., Ion și Maria fug de răspundere / după onoruri.), a se îndrăgosti de (Ion s-a îndrăgostit de Maria., Ion și Maria s-au îndrăgostit de Grecia.), a se lua după / de (Eu m-am luat după / de Ion., Eu și Ion ne-am luat după / de Dan.), a se teme de (Tu te temi de el., Tu și el vă temeți de șeful vostru.), a țipa la (Ea țipă la el., Ei țipă la Dan.)* etc., care la plural pot dobândi trăsătura semantică [+ Reciproc] în contextul sintagmei reciproce [*unul + Prep + altul*] cu statut de component obligatoriu al enunțului, sintagmă în componența căreia se transferă complementul prepozițional, de ex. *Ion și Maria contează unul pe altul., Ion și Maria fug unul de / după altul., Ion și Maria s-au îndrăgostit unul de altul., Eu și Ion ne-am luat unul după / de altul., Tu și el vă temeți unul de altul., Ea și el țipă unul la altul.* etc. Vezi **Construcții reflexive și construcții reciproce, 2.1.2**. B.

Clasa de substituție a complementului prepozițional cuprinde următoarele realizări:

– grup prepozițional, fie cu nominal în cazul cerut de prepoziție (acuzativ, genitiv sau, rar, dativ), fie cu verb la infinitiv sau la supin, fie cu propoziție relativă propriu-zisă fără antecedent în regentă (vezi *infra,* **2.1.**(a), (b), (c), (d), **2.2.**(a);

– verb la infinitiv fără prepoziție (vezi *infra,* **2.1,** nota de sub (c);

– propoziție relativă interogativă (vezi *infra,* **2.2.**(b));

– propoziție conjuncțională (vezi *infra,* **2.2.**(c)).

În unele lucrări sunt menționate încă două posibile realizări ale acestei poziții sintactice, și anume: (a) grupul prepozițional în componența căruia figurează un adjectiv calificativ sau un participiu, de ex. ***Din galben** s-a făcut roșu.*; (b) verbul la gerunziu (având drept regent numai verbele *a se plictisi, a se sătura, a nu sfârși*), de ex. *Nu se mai satură **citind / privindu-l**.*

Dat fiind însă că adjectivul / participiul din structurile de acest tip stabilește o relație de dublă subordonare (atât față de verb, cât și față de un nominal, uneori subînțeles, relație evidențiată prin acord, cf. ***Din îmbujorată,** fața i s-a făcut / i-a devenit palidă.* < *Deși era îmbujorată, fața i s-a făcut / i-a devenit palidă.*), grupul prepozițional adjectival a fost exclus din clasa de substituție a complementului prepozițional și încadrat la poziția sintactică numită predicativ suplimentar, ca și grupul prepozițional nominal din construcții ca ***Din prinț,** tânărul s-a transformat / prefăcut în broscoi.* < *Deși era prinț, tânărul s-a transformat / prefăcut în broscoi.*; ***Din prințesă,** (ea) s-a prefăcut în lebădă.* < *Deși era prințesă, ea s-a prefăcut în lebădă.* Vezi **Construcții cu predicativ suplimentar, 2.2.8.**

Tot predicative suplimentare sunt și gerunziile din structurile *Nu se (mai) plictisește / satură **citind / privindu-l**.*, provenite din amalgamarea a două propoziții principale: *Citește / Îl privește și nu se (mai) plictisește / satură.* Vezi **Construcții cu predicativ suplimentar, 2.2.1.**

1.1.1. În *grupul verbal* complementul prepozițional este o funcție actanțială, fiindcă verbul-centru îi impune acestui constituent o anumită prepoziție. Prepoziția selectată de verb cere nominalului cu care se asociază un anumit caz: (a) acuzativul, în majoritatea situațiilor, de ex. ***Se abuzează de vorbe** mari., Succesul **constă în** multă **muncă.**, Actorul **s-a identificat cu personajul** interpretat., **A revenit la ideile** sale mai vechi.* etc.; (b) uneori, genitivul, de ex. *Câinele **s-a năpustit asupra vânatului.**, **Are** un dinte **împotriva lui.*** etc.; (c) rar, dativul (dacă prepoziția se asociază cu un clitic personal sau reflexiv), de ex. *Multe necazuri **s-au abătut asupră-i.**, **A luat** vina **asupră-și.*** Fiind cerut / admis de o anumită clasă de verbe, în calitate de complement obligatoriu sau facultativ, dar respins de o altă clasă de verbe (*Acolo **trăiesc** vulpi albe., Ghepardul **aleargă** repede., Îmi **vine** să râd., Ion **culege** mere / laude., **Se** mai **întâmplă** minuni., I **se cuvine** recunoștință., Fructele **s-au mănat.**, **Te-ai zbenguit** destul!* etc.), complementul prepozițional participă la subcategorizarea verbului (vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 4.4.2**).

Complementul prepozițional nu este singura poziție sintactică din grupul verbal care se realizează prin grup prepozițional.

(a) Complementul prepozițional exprimat prin prepoziția *pe* + nominal (de ex. *Mizez / Contez / Mă bazez / Mă bizui **pe Ion / pe el / pe doi** dintre ei.*) se deosebește de **complementul direct** exprimat prin aceeași construcție, deoarece complementul direct construit cu *pe* poate fi dublu exprimat (prin nominal și clitic), substituit prin clitic sau exprimat numai prin clitic de pronume personal ori reflexiv în acuzativ (de ex. ***Îl** cunosc **pe Ion** și **îl** stimez., **Mă** pasionează poezia modernă., **Se** îmbracă în culori prea vii.* etc.), în timp ce complementul prepozițional nu cunoaște dubia exprimare, nu poate fi substituit prin clitic și nici nu poate fi exprimat numai prin clitic (de ex. *Contez **pe Ion** și mizez **pe el.***, dar nu și ****Îl** contez **pe Ion** și **îl** mizez.* etc.).

(b) Complementul prepozițional exprimat prin grupul prepozițional *la* + nominal (de ex. *S-a gândit **la doi** dintre ei., Ea n-a apelat **la nimeni.**, Pentru*

*transport am recurs **la cai.***) se deosebeşte de **complementul indirect** exprimat prin acelaşi grup prepoziţional, dat fiind că acesta din urmă poate fi dublat prin clitic pronominal în dativ (de ex. ***Li** s-a adresat **la doi** dintre ei.*) ori poate fi substituit prin nominal în dativ (de ex. *Ea n-a spus **la nimeni / nimănui** adevărul., A dat apă **la cai / cailor.***), în timp ce complementul prepoziţional nu poate fi dublat prin pronume clitic în dativ (de ex. ***Li** s-a gândit **la doi** dintre ei.*) şi nici nu poate fi substituit prin nominal în dativ (de ex. **Ea n-a apelat **nimănui.**, *Pentru transport am recurs **cailor.***).

(c) Pentru delimitarea complementului prepoziţional exprimat prin prepoziţia *de* + nominal de **complementul de agent,** vezi **Complementul de agent, 1.4.1.**

(d) În rarele cazuri în care **circumstanţialul** este un component obligatoriu al grupului verbal (unele circumstanţiale de loc, de timp, de mod, de măsură / cantitative), pentru delimitarea celor două poziţii sintactice funcţionează testul substituţiei cu un adverb, test la care răspund numai circumstanţialele, nu şi complementele prepoziţionale, de ex. *Ion locuieşte **la Paris.** / Ion locuieşte **acolo.*** (dar *Ion se gândeşte **la ea.** / *Ion se gândeşte **acolo.***); *Controversa datează **de ani buni.** / Controversa datează **de atunci.*** (dar *Asta depinde **de tine.** / *Asta depinde **de atunci.***); *El procedează **cu calm.** / El procedează **aşa.*** (dar *Părerile voastre coincid **cu a mea.** / *Părerile voastre coincid **aşa.***); *Clădirea este evaluată **la milioane.** / Clădirea este evaluată **la atât.*** (dar *Ea este predispusă **la visare.** / *Ea este predispusă **la atât.***). Acelaşi test este concludent şi în cazul unor verbe cu regim prepoziţional obligatoriu care atribuie poziţii sintactice diferite în funcţie de trăsăturile semantice diferite ([+ Animat] / [– Animat]) ale numelui cu care se combină, cum este verbul *a se abate,* care selectează aceeaşi prepoziţie pentru a actualiza două poziţii sintactice diferite: *Oprobriul public s-a abătut **asupra lui Ion / lui.*** (complement prepoziţional), dar *Furtuna s-a abătut **asupra satului / într-acolo.*** (circumstanţial de loc); la fel, verbul *a se năpusti,* care selectează, pe lângă substantive cu trăsături semantice diferite, şi prepoziţii diferite pentru fiecare poziţie sintactică: *Câinele s-a năpustit **asupra lui Ion / lui.*** (complement prepoziţional), dar *Câinele s-a năpustit **în cameră / acolo.*** (circumstanţial de loc). Testul funcţionează şi în cazul unui verb neologic ca *a abunda,* cf. enunţuri ca *Textul abundă **în greşeli.*** (complement prepoziţional) vs *Greşelile abundă **în text.*** (circumstanţial de loc).

În contextul unor prepoziţii polisemantice (*la, de, cu, în* etc.), pentru a deosebi complementele prepoziţionale de circumstanţiale, în ansamblu, se are în vedere, în primul rând, caracterul neomisibil al complementului prepoziţional vs caracterul omisibil al circumstanţialului, care este, în marea majoritate a situaţiilor, un component facultativ al grupului, exterior verbului. În consecinţă, grupul prepoziţional având drept cap prepoziţia *la* este complement prepoziţional în enunţuri în care este nesuprimabil, de ex. *S-a atentat **la siguranţa** statului. / *S-a atentat., El a participat **la discuţii.** / *El a participat., Marea mă predispune **la visare.** / *Marea mă predispune.* etc., dar este circumstanţial în enunţuri în care este suprimabil, de ex. *Ion m-a căutat **la facultate.*** (circumstanţial de loc) / *Ion m-a căutat., Am plecat devreme **la cumpărături.*** (circumstanţial de scop) / *Am plecat.*; la fel, sunt complemente prepoziţionale grupurile prepoziţionale din enunţuri ca *El excelează **în domeniul** său. / *El excelează., Noutatea rezidă **în metodă.** / *Noutatea rezidă., Ea jonglează **cu argumentele.** / *Ea jonglează., Comportamentul ei rimează **cu prostia.** / *Comportamentul ei rimează., Ea s-a debarasat **de** proastele **obiceiuri.** / *Ea s-a debarasat., Soluţia aleasă depinde **de părerea** ta. / *Soluţia aleasă depinde.*, dar sunt circumstanţiale grupurile prepoziţionale construite cu aceleaşi prepoziţii din enunţuri ca *Ne-am cunoscut **în vacanţă.*** (circumstanţial de timp) / *Ne-am cunoscut., A crescut **în înălţime.*** (circumstanţial de relaţie) / *A crescut., M-a ascultat **cu atenţie.*** (circumstanţial de mod) / *M-a ascultat., Maria scrie **cu creionul.*** (circumstanţial instrumental) / *Maria scrie., El merge la teatru **cu sora** lui.* (circumstanţial sociativ) / *El merge la teatru., Ana plânge **de ciudă.*** (circumstanţial de cauză) / *Ana plânge., Ne înţelegem **de minune.*** (circumstanţial consecutiv) / *Ne înţelegem..*

Regente ale complementului prepoziţional pot fi verbe (cu sau fără pronume reflexiv obligatoriu) cu diferite scheme sintactice, şi anume:

(a) verbe bivalente, cu schemele

– V + Subiect + OPrep, de ex. *El **se împrieteneşte** cu toţi., El **abuzează** de Ion / de răbdarea ta., El **subscrie** la părerea ta.* etc.

– V + OI + OPrep, de ex. *I **s-a acrit** de sfaturile tale., Nu vă **pasă** de nimic.* etc.

(b) verbe trivalente, cu schemele

– V + S + OD + OPrep, de ex. *El **a dat** cinstea pe ruşine., El **nu deosebeşte** binele de rău., Ea **face** din ţânţar armăsar / din noapte zi.; Cu navigaţia lor lentă, norii îl **transformă** într-o vietate.* (A. Pleşu, *Jurnalul*) etc.

– V + S + OI + OPrep, de ex. *Mi-**e** / Mi **se face** dor / milă / silă / teamă de el., Vă **mulţumesc** pentru invitaţie.* etc.

– V + S + NP + OPrep, de ex. *El **este / a devenit / a rămas** prieten / vecin / coleg cu tine.* etc. (schemă rezultată în urma recategorizării vebului copulativ, bivalent la origine).

Cele mai frecvente prepoziţii impuse de verbul-centru sunt:

– ***cu,*** de ex. *a culmina cu..., a echivala cu..., a se identifica cu..., a jongla cu...* etc., la care se adaugă şi destul de numeroasele verbe „simetrice" (cu trăsătura semantică inerentă [+ Reciproc]), de ex. *a se asemăna cu..., a se alia cu..., a se certa cu..., a se ciondăni cu..., a coabita cu..., a coincide cu..., a colabora cu..., a comunica cu..., a conlucra cu..., a se împrieteni cu..., a se înrudi cu..., a se învecina cu..., a rima cu..., a rivaliza cu..., a semăna cu..., a se socoti cu..., a se solidariza cu...* etc.;

– ***de,*** de ex. *a beneficia de..., a se crampona de..., a se debarasa de..., a depinde de..., a se desolidariza de..., a se dezice de..., a se dispensa de..., a se îndrăgosti de..., a se prevala de..., a (se) priva de..., a se sinchisi de..., a se teme de...* etc.;

– ***la,*** de ex. *a atenta la..., a apela la..., a îndemna la..., a se limita la..., a participa la..., a predispune la..., a se raporta la..., a recurge la..., a renunța la..., a se rezuma la..., a subscrie la...* etc.

Mai rar, verbul-centru poate impune și prepozițiile:

– ***asupra,*** de ex. *a se năpusti asupra..., a prevala asupra...* etc.;

– ***din,*** de ex. *a decurge din..., a reieși din..., a se retrage din..., a rezulta din...* etc.;

– ***în,*** de ex. *a se complăcea în..., a consta în..., a excela în..., a rezida în...* etc.;

– ***între,*** de ex. *a alege între... și..., a distinge între... și..., a oscila între...și...* etc.;

– ***pe,*** de ex. *a se baza pe..., a se bizui pe..., a conta pe..., a (se) întemeia pe..., a miza pe...* etc.;

– ***pentru,*** de ex. *a milita pentru..., a mulțumi pentru..., a opta pentru...* etc.

Rar, grupul prepozițional din această poziție sintactică poate avea drept cap și alte prepoziții, de ex. *Organicul vegetal tinde, murind, **spre** sec.* (A. Pleșu, *Jurnalul*); *Dar nimeni nu se gândește să abdice **de la** efortul ascetic.* (*ibid.*); *Mă întreb dacă voi întâlni măcar o singură persoană cunoscută și nu voi da numai **peste** figuri străine.* (I. Gheție, *Fructul oprit*); *Ei s-au pronunțat **împotriva** războiului.; El se caracterizează **prin** ambiție.*, precum și locuțiuni prepoziționale, de ex. *Ea se laudă **față de** toți.*

În cazul unor verbe omonime dintre care unul are regim prepozițional și celălalt nu, prepoziția (uneori împreună cu tipul de nominal selectat) are rol dezambiguizator, de ex. *a conta*$_1$ „a avea importanță" (***Contează** faptele, nu vorbele.*) și *a conta*$_2$ „a se bizui pe cineva / pe ceva" (***Contez pe** tine / **pe** sprijinul tău.*); *a decurge*$_1$ „a-și urma cursul" (*Discuția **decurge** normal.*) și *a decurge*$_2$ „a rezulta din ceva" (*Soluția problemei **decurge din** ultimul argument.*); *a prevedea*$_1$ „a face o previziune" (***Am prevăzut** corect evoluția evenimentelor.*) și *a prevedea*$_2$ „a dota cu ceva" (*Ușa este **prevăzută cu** alarmă.*); *a râde*$_1$ „a-și manifesta veselia" (*El **râde** zgomotos.*) și *a râde*$_2$ „a-și bate joc de cineva" (*El **râde de** toți.*); *a simpatiza*$_1$ „a avea simpatie față de cineva" (*Ea mă **simpatizează.***) și *a simpatiza*$_2$ „a împărtăși o doctrină" (*Ea **simpatizează cu** liberalii.*); *a uza*$_1$ „a strica ceva" (*Degeaba ți-**ai uzat** pingelele până acolo.*) și *a uza*$_2$ „a face uz de ceva" (*Ea **uzează de** farmecul ei pentru a convinge.*); *a vedea*$_1$ „a percepe cu ochii" (***Am văzut** un film bun.*) și *a vedea*$_2$ „a avea grijă de cineva" (*Ea **vede de** copilul tău.*) etc. Prepoziția are rol dezambiguizator și atunci când este vorba despre verbe cu regim prepozițional care pot selecta mai multe prepoziții, de ex. *a se abate*$_1$ + *asupra* „a cădea peste ceva / cineva" (*Uraganul **s-a abătut asupra** orașului. / Năpasta **s-a abătut asupra** lor.*) și *a se abate*$_2$ + *din / de la* „a se îndepărta" (***M-am abătut din** drum / **de la** principiile mele.*).

Verbul regent poate apărea la toate formele personale, de ex. *Omul **profită** de avantajul de pornire.* (Al. Paleologu, S. Tănase, *Sfidarea memoriei*); *Toate aceste eșecuri **s-au vărsat** în filozofie și **au contribuit,** să spunem, la reușită.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*); *N-o să-și închipuie cineva că un asemenea personaj **se va dezice,** după toate astea, de marfa pe care o reprezintă.* (G. Schwartz, *Paranoia Schwartz*);

*Oare ce **s-o fi ales** de ei?* (I. Gheție, *Fructul oprit*); *Or, teologia trebuie **să se reverse** peste cultură, nu **să aspire** la ea.* (A. Pleșu, *Jurnalul*); *Dacă **s-ar gândi** la consecințe, n-ar proceda așa.; **Lasă-te** de glume!.* Și verbe la forme nepersonale pot fi regente ale unor complemente prepoziționale, de ex. ***A vorbi,** ca străin, de pitorescul românesc e legitim, după cum e legitim **a vorbi,** ca român, de pitorescul pădurilor bavareze.* (A. Pleșu, *Jurnalul*); *De ea am auzit **vorbindu-se.*** (Al. Paleologu, S. Tănase, *Sfidarea memoriei*) etc.

Complementul prepozițional poate determina și unele locuțiuni verbale, de ex. *Îți **vei aduce aminte** de mine.; Ion **și-a dat seama** de greșeală.; Îmi **pare bine** de cunoștință.; Ea **își bate joc** de talentul ei.; Religia și credința nu trebuie **să aibă** nimic **a face** cu puterea seculiară.* (M. Zamfir, *Discursul*); *Niciodată lozincile simplificate [...] **nu au avut nevoie** de argumentare rațională.* (*ibid.*) etc.

Complementul prepozițional având drept regent un verb se poate exprima prin oricare dintre membrii clasei de substituție ai acestei poziții sintactice:

(i) grup prepozițional cu nominal, de ex. *Secolul trecut **muștește de seva** noutății neașteptate.* (M. Zamfir, *Discursul*), *Aceste structuri **asupra cărora** istoria s-a năpustit în diferite momente.* (Al. Paleologu, S. Tănase, *Sfidarea memoriei*), cu verb la infinitiv sau la supin, de ex. *Dimpotrivă, spiritul cel mai înzestrat și mai exersat, sfârșește – dacă e prost plasat – **prin a nu avea** de spus nimic.* (A. Pleșu, *Jurnalul*), *M-am apucat **de gătit.***, ori cu propoziție relativă propriu-zisă, de ex. *Când, după Descartes, se recade **în „ceea ce poate fi gândit",** intelectul a pierdut inocența grecească.* (A. Pleșu, *Jurnalul*);

(ii) verb la infinitiv care nu face parte dintr-un grup prepozițional, de ex. *Se teme **a spune** adevărul;*

(iii) propoziție relativă neprecedată de prepoziție, de ex. *Nu s-a gândit **cui să se adreseze.;***

(iv) propoziție conjuncțională, de ex. *Mă tem **că vom avea duel.*** (G. Schwartz, *Paranoia Schwartz*).

Realizările de sub (i) sunt prototipice pentru complementul prepozițional; celelalte sunt periferice.

Unele verbe au restricții selecționale rigide, de exemplu verbul *a adera*, al cărui complement prepozițional poate fi exprimat numai printr-un substantiv (sau substitut) având trăsătura semantică [– Animat] (*Ion a aderat la anumite **idei** / la **un partid** de stânga.*); altele au disponibilități combinatorii foarte largi, de ex. verbul *a se gândi*, al cărui complement prepozițional poate fi exprimat prin grup prepozițional cu nominal (*Ion se gândește la **viitor** / la **Maria** / la **toți** / la **amândoi.***), cu verb la infinitiv (*Ion se gândește la **a cere** daune morale.*) sau cu propoziție relativă (*Ion se gândește la **cine va veni** / la **ce va face.***), prin verb la infinitiv neprecedat de prepoziție (*Ion se gândește **a renunța** la despăgubiri.*), prin propoziție relativă fără antecedent, introdusă de diverși conectori relativi (*Ion se gândește **cui să-i dea cartea / ce să spună / unde să plece / când să vină / cum să procedeze / cât să mai aștepte.***), prin propoziție conjuncțională (*Ion se gândește **că va ploua / să vină aici / dacă ai aflat.***).

În exprimarea neîngrijită, se folosește (frecvent, în ultima vreme) locuțiunea conjuncțională subordonatoare *pentru că*, în calitate de conector

subordonator al propoziției completive prepoziționale având drept regent verbul *a mulțumi*, de ex. *Mulțumesc / Vă mulțumesc* ***pentru că ați acceptat să participați la emisiunea noastră.,*** în loc de *(Vă) mulțumesc* ***că ați acceptat să participați la emisiunea noastră.*** Construcția greșită a rezultat din contaminarea cu tiparul complementului prepozițional dependent de acest verb (la nivel propozițional, *a mulțumi* cere prepoziția *pentru: (Vă) mulțumesc* ***pentru*** *amabilitate.*); or, prepoziția-regim care introduce complementul prepozițional nu precedă și conectorul conjuncțional al propoziției corespunzătoare: *Mă gândesc la el.*, dar nu și **Mă gândesc* ***la că*** *n-a primit scrisoarea mea.; Mă tem* ***de*** *urmări.*, dar nu și **Mă tem* ***de că*** *m-a uitat.* Locuțiunea conjuncțională *pentru că* (sinonimă fiind cu *deoarece, fiindcă, din cauză că* etc.) este specializată pentru propoziția cauzală; în contextul lui *a mulțumi* nu poate fi folosită decât într-un enunț de tipul *Vă mulțumesc pentru că sunt bine-crescut.*

1.1.2. În *grupul adjectival,* regentele complementului prepozițional (sau ale propoziției corespunzătoare) pot fi adjective:

– propriu-zise, de ex. *Localnicul resimte peisajul ca destin, ca stihie bărbătească, de obicei tragică, în orice caz* ***străină*** *de decorativism.* (A. Pleșu, *Jurnalul*), *Vedeam jurnale de actualități* ***pline*** *de victorii ale nemților.* (G. Ionescu, *Copacul*), *M-am decis să nu mai fiu* ***cochetă*** *cu tine.* (M. Sebastian, *Jurnal*), *Dacă ființa feminină se alterează, devine o ființă alterabilă și mobilă, și* ***capabilă*** *de a-și ieși din matcă, atunci nu mai e nimic de sperat.* (Al. Paleologu, S. Tănase, *Sfidarea memoriei*), *Un caragialesc personaj lăuntric e* ***gata*** *să-și atribuie toate defectele.* (A. Pleșu, *Minima moralia*) etc.;

– provenite din participii, de ex. *Detaliile frivole sau detaliile cotidiene* [...] *sunt adeseori* ***încărcate*** *de semnificații.* (Al. Paleologu, S. Tănase, *Sfidarea memoriei*), *Nu trebuie să credem moarte anumite lucruri pasagere și* ***candidate*** *la uitare. (ibid.*), *Snobismul meu dinainte* ***asociat*** *cu un dispreț pentru aceeași lume. (ibid.*), *În regnul vegetal, moartea pare* ***scutită*** *de mizeria descompunerii putride.* (A. Pleșu, *Jurnalul*), *Am fost* ***mântuit*** *de mutilarea liricului pur.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*), *Religia este* ***despărțită*** *de stat.* (M. Sebastian, *Jurnal*), *Războiul era pentru mine un fel de „decor"* ***lipsit*** *de dramatism.* (G. Ionescu, *Copacul*), *La limită, suntem chiar* ***dispuși*** *să recunoaștem* [...] *că, în definitiv, există și oameni mai inteligenți decât noi.* (A. Pleșu, *Minima moralia*) etc.;

– derivate postverbale, de ex. *Iarna sufletului lui* ***dornic*** *de geometrie.* (A. Pleșu, *Jurnalul*), *Marile texte revelate sunt* [...] *accidente* ***dătătoare*** *de personalitate. (ibid.*) etc.

Uneori, adjectivul regent exprimă un anumit grad de intensitate, de ex. *E substanța* ***cea mai lipsită*** *de determinări.* (A. Pleșu, *Jurnalul*), *N-am încetat a fi emoționat și* ***foarte rușinat*** *de exemplul ăsta magnific.* (Al. Paleologu, S. Tănase, *Sfidarea memoriei*).

Complementul prepozițional poate avea rol dezambiguizator, când avem a face cu adjective omonime, de ex.: *demn*$_1$ „cu demnitate" (*El este o persoană* ***demnă.***) / *demn*$_2$ „care merită"; *El este o persoană* ***demnă de*** *stimă.*); *capabil*$_1$ „dotat" (*El este un student* ***capabil.***) / *capabil*$_2$ „în stare de" (*El este* ***capabil de*** *orice.*); *conștient*$_1$ „în stare de conștiență" (*Pacientul este* ***conștient.***) / *conștient*$_2$ „care știe" (*Pacientul este* ***conștient de*** *riscurile operației.*) etc.

Complementul prepozițional dependent de un adjectiv se poate exprima prin:

– grup prepozițional cu nominal, de ex. *Realiile* [...] *există cu adevărat, sub forma unor Universalia independente* ***de timp*** *și* ***de loc.*** (M. Zamfir, *Discursul*), cu forme verbale nepersonale, de ex. *A călca pe pământ e o ieșire din timp echivalentă* ***cu a privi*** *stelele.* (A. Pleșu, *Jurnalul*), *Prăjitura e gata* ***de servit*** *la masă.* sau cu propoziție relativă propriu-zisă, de ex. *Devii, cu ajutorul celuilalt, conștient* ***de ceea ce (ești capabil)*** *să simți.* (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*);

– verb la infinitiv neprecedat de prepoziție, de ex. *Pare o persoană hotărâtă* ***a lupta*** *până la capăt.;*

– propoziție conjuncțională, de ex. *Oameni apți* ***să-și asume destinul în diverse circumstanțe.*** (Al. Paleologu, S. Tănase, *Sfidarea memoriei*).

1.1.3. Regente ale complementului prepozițional pot fi și câteva *adverbe* (dintre care unele provenite din adjective), de ex. *Îl simt* ***aproape*** *de sufletul meu., Locuiește* ***aproape*** *de gară / de cine-i e drag., El se ține* ***departe*** *de încurcături., S-a mutat* ***departe*** *de centru., A procedat* ***aidoma*** *cu tine. / cu cine l-a învățat., Meciul de baschet se transmite* ***concomitent / simultan*** *cu cel de volei., Ea se îmbracă întotdeauna* ***potrivit / corespunzător*** *cu situația., Vor proceda* ***conform*** *cu înțelegerea / cu ce au stabilit., El dispune de o energie autonomă, activă* ***independent*** *de ființa lui filologică, de „semnificația" lui.* (A. Pleșu, *Limba păsărilor*) etc.

> În alte lucrări, unele dintre construcțiile [adverb + prepoziție] din enunțuri ca cele de mai sus sunt interpretate drept locuțiuni prepoziționale. Pentru argumentele în virtutea cărora, în lucrarea de față, s-a adoptat altă soluție, vezi **I, Adverbul, 1.2; Prepoziția, 4.3, 4.4.**

Complementul prepozițional dependent de un adverb se exprimă numai prin grup prepozițional cu nominal sau cu propoziție relativă propriu-zisă.

1.1.4. În *grupul interjecțional,* complementul prepozițional se actualizează rar. Pot fi regentele sale numai intejecțiile *vai* (***Vai*** *de ei / de cine nu ascultă!*), *mersi* – în registrul familiar – (***Mersi*** *pentru masă / pentru ce mi-ai dăruit / că m-ai ascultat!*), precum și – în registrul popular – *halal / haram* (***Halal*** *de noi / de cine s-a pricopsit!*).

> Complementul prepozițional poate determina și o interjecție onomatopeică având același regim ca verbul pe care îl sugerează, de ex. *Câinele îl vede pe băiat și* ***hap!*** *de picior.*

Complementul prepozițional dependent de o interjecție se exprimă prin grup prepozițional cu nominal sau cu propoziție relativă propriu-zisă, iar după interjecția *mersi,* și prin propoziție conjuncțională asertivă introdusă prin conjuncția subordonatoare *că.*

1.2. Caracteristici semantice

În funcție de trăsăturile semantice ale centrului de grup, nominalul cu funcție sintactică de complement prepozițional poate avea diverse roluri semantice, cele mai importante fiind următoarele:

– Pacient / Temă, în enunțuri ca *El a abuzat* ***de prieteni.,*** *Decretul acesta atentează* ***la libertatea*** *de exprimare a opiniilor., S-a debarasat* ***de ea.,*** *Mizez* ***pe tine.,*** *A optat* ***pentru o soluție*** *de compromis., Își bate joc* ***de toți.,*** *Are o atitudine admirativă* ***față de muzicieni.*** etc.

– Destinatar / Beneficiar, în enunțuri ca *El pictează* ***pentru posteritate.*** etc.

– Țintă, în enunțuri ca *A apelat* ***la mine.,*** *M-a trimis* ***la profesorul*** *lui., Acesta este un obiect necesar / util* ***pentru spălatul*** *geamurilor.* etc.

– Sursă, în enunțuri ca *Caracteristicile clasei rezultă* ***din definiție.,*** *Se trage* ***din neam*** *domnesc.* etc.

– Comitativ, în enunțuri ca *El colaborează / conlucrează* ***cu ea.*** etc.

1.3. Caracteristici comunicativ-pragmatice

Informația adusă de complementul prepozițional este de natură rematică, referindu-se la pacientul, destinatarul, beneficiarul, sursa, rezultatul etc. procesului codificat prin verbul regent.

Numai în construcții mai ample, când este exprimat prin pronume anaforic, complementul prepozițional focalizat poate fi purtător al unei informații tematice, de ex. *Îl cunosc bine pe Ion și contez* ***pe el.***

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE

Grupul prepozițional (cu nominal, cu forme verbale nepersonale sau cu propoziție relativă propriu-zisă) reprezintă realizarea prototipică a acestei poziții sintactice, atât la nivelul propoziției, cât și la nivelul frazei. Verbul la infinitiv fără prepoziție, propoziția relativă fără prepoziție sau propoziția conjuncțională constituie forme mai puțin frecvente de realizare.

2.1. În *propoziție,* complementul prepozițional se exprimă prin:

(a) *grup prepozițional cu nominal* (substantive comune de diverse tipuri sau substantive proprii, pronume din toate subclasele, numerale substitut) în cazul *acuzativ,* de ex.

Secretarul semăna [...] ***cu un cioclu*** *de profesie.* (G. Schwartz, *Paranoia Schwartz*);

E vorba ***de un*** *uriaș* ***buchet*** *de plante uscate.* (A. Pleșu, *Jurnalul*);

Nu trebuie să fiu supărat ***pe seara*** *de azi.* (M. Sebastian, *Jurnal*);

Hermogene este numele personajului care pledează ***pentru convenția*** *lingvistică a termenilor.* (M. Zamfir, *Discursul*);

Mi se cere, deci, să nu uit că am de a face ***cu un dat*** *infinit.* (A. Pleșu, *Jurnalul*);

Momente de stază absolută, urmate ***de țâșniri*** *rapide, de nevăzut.* (*ibid.*);

Nicu Racoviță, căsătorit însă ***cu o Negruzzi.*** (Al. Paleologu, S. Tănase, *Sfidarea memoriei*);

Pe urmă s-au depărtat ***de mine.*** (M. Sebastian, *Jurnal*);

Trebuia să dublez clasa pentru a nu mă deosebi ***de ceilalți.*** (S. Golopenția, *Cartea plecării*);

Morala e [...] *prelucrare subiectivă a moralității generice* [...] ***de care*** *se ocupă etica.* (A. Pleșu, *Minima moralia*);

Cu cine *ne-am întâlnit întreg, de atunci, în bine sau în rău?* (S. Golopenția, *Cartea plecării*);

Luxița [...] *e regăsită în postura femeii de lume care a schimbat deja un prim bărbat* ***cu altul.*** (A. Pleșu, *Jurnalul*);

Nimeni nu se uită ***la nimeni.*** (S. Golopenția, *Cartea plecării*);

Aceste prințese sau doamne nu s-au jenat [...] *să meargă să facă curat* ***la cutare*** *că n-are cine să-l ajute.* (Al. Paleologu, S. Tănase, *Sfidarea memoriei*);

A optat ***pentru două*** *dintre cele trei tablouri expuse.*

(b) *grup prepozițional cu nominal* (substantive de diverse tipuri, pronume sau numerale substitut variabile) *în* cazul *genitiv,* de ex.

Seducția e o manevră de asalt, în care abilitatea primează ***asupra corectitudinii.*** (A. Pleșu, *Jurnalul*);

Avocatul vostru va pleda ***împotriva ei.;***

Asupra amândurora *s-au abătut o serie de necazuri.*

> Dacă prepoziții ca cele de sub (b) se combină cu un posesiv substitut, acesta apare la o formă cazuală de nominativ-acuzativ, de ex. *Mama e alta, ceva s-a schimbat în ea* [...] *mai ales în clipele când puștile ungurești s-au îndreptat* ***asupra noastră.*** (I. Gheție, *Fructul oprit*).
>
> Varianta *asupră,* respectiv *împotrivă,* se asociază cu clitice de dativ ale pronumelui personal sau reflexiv, cu funcție de complement prepozițional, de ex. *El are ceva* ***împotrivă-mi.,*** *Ea a luat toate grijile* ***asupră-și.***
>
> În vecinătatea unor nominale invariabile (pronume, numerale substitut), între prepoziția-regim *asupra / împotriva / contra* și nominal se inserează prepoziția *a,* de ex. *Am căzut de acord* ***asupra a ceva*** *greu de acceptat de către el., Ursul s-a năpustit* ***asupra a doi*** *dintre vânători.*

(c) *grup prepozițional cu verb la infinitiv* (cu morfemul *a*), de ex.

Structuri ca cea de mai sus s-ar plasa înaintea vânătorilor cu vânat care tace și se limitează ***la a se opune*** *apărându-se și pierzând.* (S. Golopenția, *Cartea plecării*);

Există metafizicieni care se mândresc ***de a nu frecventa*** *artele.* (A. Pleșu, *Minima moralia*);

Soluția rezidă ***în a-i găsi*** *o locuință.;*

A tăcea echivalează ***cu a aproba.;***

El este avid ***de a câștiga*** *cât mai mulți bani.*

> Uneori, verbul la infinitiv nu este precedat de prepoziția-regim a verbului regent, de ex. *Se pricepe* ***a se preface*** *bolnavă., Se complace* ***a trăi*** *în mizerie., Există un moment când bărbatul trebuie să se hotărască* ***a abandona*** *postura seducției.* (A. Pleșu, *Minima moralia*).

(d) *grup prepoziţional cu verb la supin* (cu *de,* care coincide cu prepoziţia-regim a regentului), de ex.

Strugurii sunt numai buni ***de cules.;***
Acesta este un argument demn ***de luat în seamă.;***
S-a plictisit ***de scris*** *scrisori.;*
S-a lecuit ***de spus*** *minciuni.*

2.2. În *frază,* poziţia sintactică a complementului prepoziţional se realizează prin: (a) *grup prepoziţional care include o propoziţie relativă propriu-zisă* fără antecedent în regentă, introdusă prin pronume (rar, prin adjective sau adverbe) relative ori nehotărâte (cu funcţie relativă), în cazul cerut de prepoziţia cap de grup, de ex.

Să nu ne ataşăm, cu încăpăţânare, ***de ceea ce, uneori, pare proprietatea noastră cea mai intimă.*** (A. Pleşu, *Jurnalul*);
Mă bazez ***pe cine mă iubeşte.;***
Te debarasezi ***de cine nu-ţi convine.;***
Se împrieteneşte ***cu oricine îi cântă în strună.;***
Câinele s-a năpustit ***asupra cui l-a întărâtat.;***
Vă aliaţi ***cu orice partid vine la putere.;***
Astăzi reflectez adesea ***la ce puteau gândi părinţii mei pe atunci.*** (M. Flonta, *Apropieri*);
S-a ales ***cu cât i-au lăsat fraţii mai mari.***

> Dat fiind că prepoziţia care precedă relativul este impusă de verbul din regentă, în propoziţia completivă prepoziţională se manifestă fenomenul imbricării: forma cazuală a pronumelui relativ sau nehotărât nu corespunde celei prototipice pentru funcţia sintactică pe care o îndeplineşte în subordonată. Astfel, sintagmele *de ceea ce, pe cine, de cine, cu oricine, asupra cui* din primele cinci exemple de mai sus sunt subiecte în cazul acuzativ / genitiv cerut de prepoziţiile din componenţa lor (excepţii de la regula exprimării subiectului prin nominal în cazul nominativ, vezi **Subiectul, 2.2.4**). Fenomenul sintactic respectiv nu priveşte numai subiectul, ci se înregistrează şi în cazul unui enunţ ca *Mă gândesc* ***la ce*** *voi face mâine.,* în care imbricarea afectează complementul direct, cu forma neprototipică *la ce* (în loc de *ce*). Forma relativului este cea adecvată poziţiei sale sintactice numai atunci când, în subordonată, acesta are funcţia sintactică de complement prepoziţional, verbul din regentă şi cel din subordonată impunând aceeaşi prepoziţie, ca în *Mă refer* ***la ce*** *te gândeşti şi tu.* Cf. şi [...] *reflectez [...]* ***la ce*** *puteau gândi părinţii mei.* (Vezi **Construcţii cu propoziţii relative, 3.3.2.2.**)

(b) *propoziţie relativă interogativă indirectă* fără antecedent în regentă, introdusă prin pronume (rar, adjective) relative, precum şi prin adverbe relative, de ex.

Lui nu-i pasă ***cine va lua premiul / ce film vede / unde merge în vacanţă / când o să stea ploaia / cum se îmbracă.;***
Îmi dau seama ***cât de nepregătite sunt cuvintele pentru a exprima deznădejdea.*** (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*).

(c) *propoziţie conjuncţională* introdusă prin conjuncţiile *că, să, ca ... să, dacă,* de ex.

Mă tem ***că am pierdut din nou contactul.*** (M. Sebastian, *Jurnal*);

La fel, îi mulţumesc consăteanului meu, [...] *care m-a constrâns* ***să-i dau, pentru editura lui, o carte.*** (M. Petreu, *Filosofii paralele*);
Cuvintele nu sunt apte [...] ***să transmită o stare de alarmă.*** (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*);
Alţii, concentraţi, asudaţi, absorbiţi într-o transă ritmică, lacomă ***să surprindă palpitul unui loc.*** (A. Pleşu, *Jurnalul*);
Supravieţuiesc datorită, probabil, valorilor tradiţionale pe care [...] *ne străduim* ***ca*** *la fiecare generaţie* ***să le punem la pământ.*** (Al. Paleologu, S. Tănase, *Sfidarea memoriei*);
Este / A rămas mirat / surprins / uimit / încântat ***că ai venit / să te vadă aici.;***
E obsedat / Se gândeşte / Nu-şi dă seama ***dacă va ploua*** *sau* ***nu.***

> În cazul verbelor care pot selecta atât conjuncţia *că,* cât şi conjuncţia *să,* cum sunt *a se gândi, a se teme* etc., ca şi în cazul adjectivelor (provenite din participii) care au această disponibilitate, propoziţiile completive prepoziţionale introduse prin *că* sunt asertive, iar cele introduse prin *să* sunt nonasertive, cf. *Mă gândesc că mâine mergem la teatru.* vs *Mă gândesc să mergem mâine la teatru.* sau *Mă tem că am greşit.* vs *Mă tem să nu greşesc.;* cf. şi *E / Pare neliniştit că a greşit.* vs *E / Pare neliniştit să nu fi greşit.* Completivele prepoziţionale introduse prin *dacă* sunt interogative indirecte totale.

3. TIPURI DE COMPLEMENTE PREPOZIŢIONALE

3.1. Complementul prepoziţional este, de obicei, *simplu,* adică exprimat printr-un singur nominal, o singură formă verbală nepersonală sau o singură propoziţie, precedate uneori de un semiadverb de precizare sau de restricţie (fără funcţie sintactică de sine stătătoare), de ex.

Afirmaţiile mele par desprinse ***dintr-o logică*** *a bunului-simţ.* (M. Zamfir, *Discursul*);

Răspunsul meu la ceea ce alţii au aşteptat sau au cerut ***de la mine.*** (A. Pleşu, *Jurnalul*);

Fiecare elev avea pupitrul şi masa lui, despărţite cu o tablă ***de cel*** *de vizavi.* (M. Flonta, *Apropieri*);

Chiar dacă nu avea orizontul necesar ***pentru a înţelege*** *ce este şi ce reprezintă filosofia pentru noul regim.* (*ibid.*)

Gândeşte-te ***că,*** *independent de dispoziţie,* ***în fiecare dimineaţă trebuia*** *să te rogi.* (*ibid.*);

E un demiurg înjumătăţit, capabil ***numai de comentariu.*** (A. Pleşu, *Jurnalul*).

3.2. În unele enunţuri există mai multe complemente prepoziţionale *coordonate,* fie numai prin juxtapunere (în cazul coordonării copulative), fie (şi) prin conjuncţii coordonatoare, uneori fără repetarea prepoziţiei-regim, de ex.

Căci el nu leagă ceea ce vede ***de nicio experienţă, de nicio necesitate, de niciun trecut.*** (A. Pleşu, *Jurnalul*);

Catolicismul începuse să fie deja confruntat ***cu mişcări*** *centrifuge* ***şi cu scandaluri.*** (M. Zamfir, *Discursul*);

Din succesiunea, alternanţa şi îmbinarea *lor s-a compus evoluţia gândirii noastre.* (*ibid.*);

Prima era categoria celor care [...] *se mai învârteau pe-acolo în speranţa că le va „cădea" ceva* ***de la unul sau altul.*** (M. Flonta, *Apropieri*).

> În cazul unui enunţ ca *Drama zilnică nu e făcută* ***din virtuţi şi vicii, ci dintr-o substanţă*** *promiscuă.* (A. Pleşu, *Jurnalul*), sunt coordonate copulativ prin *şi* două complemente prepoziţionale, iar adversativ, prin *ci*, două propoziţii principale, a doua cu elipsa predicatului la forma afirmativă ([...] *ci e făcută dintr-o substanţă promiscuă.*).

3.3. În vecinătatea anumitor verbe (a căror semantică implică două argumente în poziţia complementului prepoziţional), nu avem a face cu două complemente coordonate, ci cu un complement prepoziţional *complex*, de ex.

(a) *Personajele s-au împărţit* ***în îngeri şi demoni.*** (M. Zamfir, *Discursul*);

(b) *Amândouă pendulează* ***între rigorism fad şi ipocrizie*** *infatuată.* (A. Pleşu, *Minima moralia*).

În cazul unor verbe ca acela din exemplul (a), repetarea prepoziţiei la al doilea membru al structurii este facultativă (cf. *Personajele s-au împărţit în îngeri şi* ***în*** *demoni.*), în timp ce în cazul unor verbe ca acela din exemplul (b) repetarea prepoziţiei este greşită (cf. **Amândouă pendulează între rigorism fad şi între ipocrizie infatuată.*).

Caracterul de *structură unitară* a acestor construcţii (în comparaţie cu cele realizate prin coordonare, alcătuite din două elemente) se probează prin nonomisibilitatea celui de-al doilea component; sunt nereperate (incomplete) enunţuri ca **Personajele s-au împărţit în îngeri., *Amândouă pendulează între rigorism fad.*

4. TOPICA ŞI PUNCTUAŢIA

În propoziţie, în enunţurile neutre din punct de vedere stilistic (nonemfatice), complementul prepoziţional este plasat după elementul regent, indiferent dacă acesta este verb, adjectiv, adverb sau interjecţie (vezi exemplele de mai sus). Când regentul său este un verb trivalent cu schema sintactică V + S + OD + OPrep, complementul prepoziţional stă, de obicei, după complementul direct, de ex. *Ştim că scriitorii reprezentativi ai ultimului secol au implicat* ***dimensiunea*** *intelectuală – uneori chiar erudită –* ***în însuşi specificul*** *artei lor.* (M. Zamfir, *Discursul*). Complementul prepoziţional precedă însă complementul direct în construcţii cu verbul *a face*, de ex. *Anumite specii literare* [...] *au făcut mereu* ***din emoţionalitate*** *principala* ***atracţie.*** (*ibid.*). Cf. şi *El are* ***în Ion un duşman*** *de temut.* vs *El are* ***un duşman*** *de temut* ***în Ion.***

În frază, complementul prepoziţional exprimat prin pronume relativ (care introduce diverse tipuri de subordonate) precedă verbul regent, de ex. *Ştiu / Se ştie* ***la cine te referi.*** etc. Precedă verbul regent şi complemetul prepoziţional exprimat prin substantiv din atributive de tipul *Luxiţa,* ***de a cărei copilărie*** *candidă poetul îşi aminteşte fermecat, e regăsită, în anii maturităţii.* (A. Pleşu, *Jurnalul*) sau *Luxiţa,* ***de copilăria*** *căreia poetul îşi aminteşte fermecat, e regăsită în anii maturităţii.*, pentru că substantivul respectiv este regentul conectorului pronominal relativ anaforic (care are, în atributivă, funcţia sintactică de atribut genitival); de aceea, complementul prepoziţional este „atras" la începutul subordonatei.

În enunţuri nonemfatice, complementul prepoziţional nu se izolează prin niciun semn de punctuaţie de regentul său. Se pot despărţi prin virgulă numai cele plasate în poziţie tematică (topicalizate), de ex. ***La tine,*** *nu mă mai gândesc de mult.;* complementul prepoziţional topicalizat şi reluat se desparte obligatoriu prin virgulă de secvenţa prin care este reluat, de ex. ***De copilărie, de asta*** *îşi aduce el aminte.,* ***La copilărie, iată la ce*** *se referă el.*

5. RELAŢIA CU ALTE POZIŢII SINTACTICE

5.1. Relativ frecvent, complementul prepoziţional este în variaţie liberă cu un *complement indirect*, dacă regentul său este:

– un verb, de ex. *contravine* ***hotărârii*** *luate /* ***la hotărârea*** *luată, corespunde* ***dorinţelor*** *mele /* ***cu dorinţele*** *mele, rezistă* ***presiunilor / la presiuni, îţi*** *seamănă / seamănă* ***cu tine,*** *se sustrage* ***obligaţiilor / de la obligaţii, mi*** *l-a trimis pe Ion / l-a trimis pe Ion* ***la mine*** etc.;

– un adjectiv, de ex. *manual folositor / indispensabil / necesar / util* ***elevilor / pentru elevi, îmi*** *este dator / este dator* ***faţă de mine,*** *comportament similar* ***celui*** *descris anterior /* ***cu cel*** *descris anterior* etc.;

– un adverb, de ex. *a procedat conform / potrivit* ***împrejurărilor / cu împrejurările*** etc.;

– interjecţia *vai*, de ex. *vai* ***mie / de mine.***

5.2. Construcţia cu complement prepoziţional este uneori sinonimă cu o construcţie cu *complement direct*, de ex. *Îşi aminteşte* ***copilăria / de copilărie.***, *Mă place. / Îi place* ***de mine.***

5.3. Importante similitudini prezintă complementul prepoziţional şi cu *atributul prepoziţional* dependent de un substantiv postverbal sau postadjectival (care păstrează regimul verbului sau al adjectivului din care provine), de ex. *Să fie* ***în adecvare cu*** *fiecare* ***obiect sau fiinţă*** *a vizibilului.* (A. Pleşu, *Jurnalul*). Delimitarea lor ca poziţii sintactice diferite este convenţională şi se întemeiază numai pe apartenenţa regentului fiecăruia la clase lexico-gramaticale diferite: complement prepoziţional dacă regentul este verb sau adjectiv, dar atribut dacă regentul este substantiv (vezi **I, Substantivul, 4.4.2.2.2; II, Atributul, 2.2.2.1**).

COMPLEMENTUL DE AGENT

1. ASPECTE DEFINITORII

În forma sa prototipică, complementul de agent se caracterizează prin ocurența în construcția pasivă, fiind în această structură sintactică reorganizată echivalentul subiectului din construcția activă tranzitivă corespunzătoare (vezi **Construcții pasive și construcții impersonale, 1** (a).

1.1. Caracteristici sintactice

Complementul de agent este un tip special de complement prepozițional, care se exprimă printr-un nominal (substantiv, pronume sau numeral substitut) în cazul acuzativ cerut de conectorul *de / de către* – la nivelul propoziției – sau printr-un tip special de propoziție relativă fără antecedent, precedată de același conector – la nivelul frazei. Regentul complementului de agent este un verb sau un adjectiv.

Complementul de agent prototipic funcționează în grupul verbal ca adjunct al unui verb la diateza pasivă, de ex. *Rolul lui Hamlet* **a fost** *bine* **interpretat** ***de actorul*** *X, pe scena Teatrului Mic.*, fiind echivalentul subiectului din construcția activă corespunzătoare: ***Actorul*** *X* **a interpretat** *bine rolul lui Hamlet, pe scena Teatrului Mic.* Spre deosebire de subiect, constituent obligatoriu în grupul verbal având drept centru un verb care îl conține matricial, complementul de agent este un constituent facultativ (suprimabil) al verbului pasiv: *Firma aceasta este administrată bine* [*de* (*către*) *managerul ei*]., cf. și *Rolul lui Hamlet a fost bine interpretat* [*de actorul X*] *pe scena Teatrului Mic.* Fiind cerut nu de o clasă de verbe, ci de o anumită construcție sintactică, în care se actualizează o anumită clasă de forme (cele pasive) din paradigma unor verbe aparținând clasei tranzitivelor, complementul de agent este un component al grupului verbal care nu participă la subcategorizarea verbului (vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 1.4, 4; II, Grupul verbal, 4.1.1**).

> Pentru verbele cu tranzitivitate slabă, care nu acceptă pasivizarea, precum și pentru situațiile în care complementul de agent nu se lexicalizează, vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 4.1.4.2; II, Construcții pasive și construcții impersonale, 1.1, 1.2.1.1, 1.2.1.2.**

Complementul de agent poate determina și forme verbale cu sens pasiv încorporat (forme de participiu sau de supin provenite de la verbe tranzitive pasivizabile, așa-numitul „pasiv lexical" sau „pasiv cu marcă zero" – forme verbale inerent pasive), de ex. *Sentimentalismul se opune, prin definiție, tipului de artă* ***sugerat*** *de primii „moderni",* ***proclamat*** *de Mallarmé și* ***definit*** *restrictiv de Valéry.* (M. Zamfir, *Discursul*), *Am apelat la un argument ușor* ***de acceptat*** *de către oricine.* etc.

> Pentru cazurile în care participiile și supinele de la verbe tranzitive au sens activ (și, în consecință, nu pot primi ca adjunct un complement de agent), vezi **I, Forme verbale nepersonale, 3.4.2.3, 3.5.2, 4.3.4.2; II, Construcții pasive și construcții impersonale, 1.1.4.**

Regent al complementului de agent poate fi și un adjectiv postverbal derivat cu sufixul *-abil / -ibil,* adjectiv ce se caracterizează prin trăsătura semantică inerentă [+ Pasiv], de ex. *Ion afișează o dezinvoltură* ***inacceptabilă*** *de* (*către*) *conformiști., Statutul fundației este* ***revizuibil*** *numai de către membrii ei fondatori.*

Propoziția relativă care face parte din clasa de substituție a acestei poziții sintactice poate avea aceleași elemente regente ca și nominalul cu funcție sintactică de complement de agent.

1.1.1. În *grupul verbal,* complementul de agent determină verbe (rar, locuțiuni verbale) la diateza pasivă, formă în care verbele sau locuțiunile verbale devin contextual intranzitive.

1.1.1.1. Complementul de agent este lexicalizat cu precădere dacă verbul este la diateza pasivă construită cu operatorul pasiv *a fi,* atât la forme personale, situație în care verbul are funcția sintactică de predicat complex, de ex. *Merele* ***au fost puse*** *în coș de* (*către*) *Maria., Cartea* ***va fi prefațată*** *de* (*către*) *un cunoscut critic literar., Muzica rock* ***era apreciată*** *de tot tineretul., Există riscul ca guvernul* ***să fie „guvernat"*** *de grupuri de interese.* (Tv, 2005), cât și la forme verbale nepersonale, în primul rând la infinitiv sau gerunziu, de ex. *Pentru un tânăr,* ***a fi îndrumat*** *de* (*către*) *o persoană competentă este o mare șansă.* (unde infinitivul pasiv are funcția sintactică de subiect), ***Fiind considerat*** *talentat de* (*către*) *un mare pianist, Ion a dat examen la Conservator.* (unde gerunziul pasiv are funcția sintactică de circumstanțial de cauză), dar și, mai rar, la supin, de ex. *A fost ușor* ***de înțeles*** *de către toți studenții cursul acesta.*, precum și la participiu, de ex. *Trebuie* ***lămurită*** *situația de* (*către*) *cine cunoaște bine toate detaliile.* (construcții în care și supinul pasiv, și participiul pasiv au funcția sintactică de subiect al unui predicat impersonal).

> Uneori, operatorul de pasivizare *a fi* la gerunziu este omis, în enunț apărând numai participiul verbului conjugat și complementul de agent, de ex. *Mereu* **lovit** *de soartă, Ion a clacat.* Cf. și tipul *Deși* **persecutat** *de regimul politic, Ion nu a emigrat.*, cu omisiunea operatorului pasiv la mod personal (vezi **Circumstanțialul concesiv, 2.1.4.1**).

1.1.1.2. Dacă verbul este la pasivul reflexiv (predicat simplu), complementul de agent se lexicalizează rar, în limba română actuală, această formă a pasivului fiind preferată atunci când se consideră că menționarea autorului acțiunii sau a inițiatorului procesului nu este necesară în planul comunicării, de ex. ***S-a văzut*** *uneori în această filozofie specificul englez* [...] *și* ***s-a identificat*** *în William d'Occam strămoșul îndepărtat al lui Locke ori Hume.* (M. Zamfir, *Discursul*), ori atunci când în poziția complementului de agent se subînțelege un cuantificator universal (de tipul „de către toți / oricine", respectiv „de către nimeni" în enunțuri negative), de ex. *De la înapoierea tatei, orele de punere în funcție a uzinei* ***se respectă*** *cu sfințenie.* (I. Gheție, *Fructul oprit*), *Săptămâna asta,* ***nu s-a apelat*** *la serviciile noastre.* etc.

Există totuşi enunţuri cu pasiv reflexiv în care figurează şi complementul de agent; este vorba despre următoarele situaţii:

(a) dacă în poziţia de centru al grupului apare un verb sau o locuţiune verbală (tranzitivă, în formele sale active) care nu acceptă pasivizarea cu *a fi*, ci numai cu pronume reflexiv, mai ales când în poziţia sintactică a subiectului este o propoziţie conjuncţională, de ex. ***Aducându-mi-se aminte** de către un coleg (să precizez) un detaliu, revin asupra problemei., **S-a afirmat / zis / spus / menţionat / arătat** de către cineva că textul legii e ambiguu., **Nu s-a vrut** de către guvern să se aplice legea fără discriminări.* (Tv, 2005) etc.;

(b) dacă este vorba despre construcţii pasive în care pasivul reflexiv şi cel cu operatorul de pasivizare *a fi* sunt în variaţie liberă, de ex. *Aprobarea **se va semna / va fi semnată** de (către) director / de (către) cine a fost împuternicit.,Cartea **s-a citit / a fost citită** cu plăcere de (către) amatorii de proză fantastică / de oricine gustă proza fantastică., E de dorit **a se respecta / a fi respectate** de către toată lumea normele în vigoare.* etc.

1.1.2. În *grupul adjectival,* complementul de agent poate determina:

(a) adjective postverbale derivate cu sufixul *-abil / -ibil,* cu funcţie sintactică de atribut, de ex. *Teologii pricepuţi nu pun mare preţ pe argumentul **invocabil** de colegii lor mai puţin pricepuţi.* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*), de nume predicativ, de ex. *Casa este **netransmisibilă** de către proprietarul repus în drepturi.*, sau de predicativ suplimentar, de ex. *Nu îl credeam **coruptibil** de către putere.;*

(b) participii inerent pasive (provenite de la verbe sau de la locuţiuni verbale tranzitive) care au valoare adjectivală, ocupând poziţiile sintactice ale adjectivului, şi anume poziţia sintactică de atribut adjectival, de ex. *A dispărut colţul străjerului, **devastat** de tata în ziua intrării ungurilor în Silvania.* (I. Gheţie, *Fructul oprit*), *Are loc o adunare de protest împotriva războiului **dus** de americani în Coreea.* (id., *Nodul gordian*), *Amintesc unele amănunte **avute în vedere** de (către) mine.*, dar şi de nume predicativ, de ex. *După difuzarea la radio, lucrarea a devenit **foarte cunoscută** de publicul meloman.*, sau de predicativ suplimentar, de ex. *Nu mi-l închipuiam **atât de iubit** de toţi colegii.;*

(c) supine inerent pasive, cu valoare adjectivală, care ocupă poziţia sintactică de atribut, de ex. *Aceasta este calea **de urmat** de către orice om integru.* etc.

> Prezenţa formelor de participiu şi de supin ca regente ale unor complemente de agent atât în grupul verbal (unde îndeplinesc, ca şi infinitivul sau gerunziul, funcţii sintactice similare cu cele ale nominalului şi pot fi dezvoltate în propoziţii subordonate conjuncţionale), cât şi în grupul adjectival (unde îndeplinesc funcţii sintactice similare cu cele ale adjectivului, unele putând fi dezvoltate în propoziţii subordonate relative, altele acceptând mărci ale gradării, proprii adjectivului), ţine de dubla natură a acestor forme (verbală şi nominală / adjectivală), vezi **I, Forme verbale nepersonale, 3.1, 3.3.3, 4.1; II, Atributul, 2.1.2, 2.5.2.**

Participiile inerent pasive cu valoare adjectivală sunt mai frecvent regente ale complementului de agent; adjectivele postverbale derivate cu sufixul *-abil / -ibil* se întâlnesc rar în această ipostază, iar supinul, în mod cu totul excepţional.

1.2. Caracteristici semantice

Complementul de agent preia multe dintre rolurile semantice ale subiectului din construcţiile active echivalente.

(a) În mod curent, desemnează Agentul care iniţiază şi controlează acţiunea verbului din construcţia activă (respectiv acţiunea verbului de la care provine participiul sau supinul ori de la care este derivat adjectivul cu sufixul *-abil / -ibil*), dacă se consideră că precizarea acestuia este necesară şi în construcţia pasivă. De aceea, regente ale unor complemente de agent sunt, în primul rând, verbele tranzitive de acţiune, la diateza pasivă (uneori la participiu sau la supin), precum şi unele adjective derivate de la asemenea verbe, de ex. *Ceaşca* **a fost spartă *de el.***, *Parcela* **cosită *de Ion*** *e peste deal., Tabloul acesta e greu* **de furat *de către un hoţ*** *diletant.* etc.

(b) Tot în contextul unor verbe de acţiune, complementul de agent poate exprima şi Forţa care provoacă acţiunea, dar nu o controlează, de ex. *Zona* **a fost devastată *de incendiu.***, *Plantele* **sunt distruse *de grindină / de omizi.***, *Am închis fereastra ca să* **nu fie trântită *de vânt.***, precum şi Instrumentul, de ex. *Privesc brazdele proaspăt* **întoarse *de plug.*** (A. Pleşu, *Jurnalul*), *Conversaţia* **e curmată *de vorba*** *scurtă a mecanicului.* (I. Gheţie, *Fructul oprit*) etc.

> În unele lucrări, nominalele precedate de prepoziţia *de*, cum sunt cele din exemplele de sub (b), nu sunt încadrate la complementul de agent, ci la circumstanţiale (de cauză sau instrumentale); pentru delimitarea de circumstanţialul de cauză şi de cel instrumental, vezi *infra*, **1.4.2, 1.4.3.**

(c) În contextul unor verbe psihologice (nonagentive), rolul complementului de agent este acela de Experimentator, de ex. *Ion* **este iubit / stimat / apreciat / detestat / urât *de toţi.***, sau de Stimul, de ex. *Nu o credeam* **influenţabilă *de către oricine.*** etc.

(d) În enunţuri în care determină tot verbe nonagentive, complementul de agent poate fi şi noul / vechiul Posesor, de ex. *Cartea aceasta* **a fost găsită / pierdută *de Maria.*** etc.

1.3. Caracteristici comunicativ-pragmatice

De regulă, informaţia adusă de complementul de agent este de natură rematică. Faptul acesta decurge din însăşi esenţa transformării pasive, care presupune o repoziţionare a Pacientului / Temei, care este deplasat în poziţie tematică, adică în poziţia subiectului; Agentul procesului codificat prin verbul regent este distribuit la un nivel ierarhic inferior din punct de vedere sintactic (interesant, eventual, numai din punct de vedere semantic), respectiv în poziţia de complement prepoziţional facultativ, de ex. *Ea a scris un roman. **Acesta** a fost lăudat în presă **(de toţi criticii)**.*

Doar în enunţuri emfatice, atât la nivelul propoziţiei, cât şi la nivelul frazei, această poziţie sintactică este focalizată, prin inversarea topicii (în general, cu

intenție polemică): ***De Mozart*** *[nu de cine crezi tu] a fost compus acest concert.*, ***Numai de cine ține la tine*** *vei fi sfătuit de bine.* etc.

Deși construcțiile pasive se întrebuințează relativ frecvent în limba română actuală, complementul de agent se lexicalizează rar, informația furnizată de el fiind recuperabilă din contextul lingvistic sau situațional.

1.4. Delimitarea de alte poziții sintactice

Complementul de agent construit cu prepoziția *de către* nu pune probleme de acest tip, întrucât conectorul menționat este specializat pentru această funcție sintactică, în varianta standard a limbii române actuale.

> Regional, prepoziția *de către* poate introduce circumstanțialul de loc (de ex. *A venit* **de către munte.**, *E venit* **de către munte**.), care nu poate fi confundat cu complementul de agent, dat fiind că regentul său este un verb la diateza activă (fie un predicat simplu, fie unul complex construit cu verbul copulativ *a fi* + paticipiul unui verb intranzitiv în poziția sintactică a numelui predicativ), iar grupul prepozițional *de către munte* este, pe de o parte, sinonim cu *dinspre munte*, iar, pe de altă parte, poate fi substituit cu un grup prepozițional construit cu adverbul *acolo: A venit / E venit* **de acolo**.

În schimb, complementul de agent construit cu prepoziția *de* este susceptibil, uneori, de a fi confundat cu alte poziții sintactice.

1.4.1. Problema delimitării complementului de agent de **complementul prepozițional** exprimat prin substantiv (sau substitut al său) precedat de prepoziția *de* se pune în situațiile care urmează.

(a) În perechi de enunțuri de tipul: *Ion* ***a fost detașat*** *de șeful lui în provincie.* vs *Ion* ***este detașat*** *de cele lumești.*, cele două poziții sintactice se deosebesc prin tipul de predicat, precum și prin particularitățile sintactico-semantice ale verbului-centru: predicat complex exprimat prin verb la diateza pasivă (operatorul ***pasiv*** *a fi* + suport semantic *participial* – participiu cu valoare pasivă) vs predicat complex exprimat prin operatorul ***copulativ*** *a fi* + suport semantic *adjectival* (nume predicativ exprimat prin participiul unui verb intranzitiv – participiu cu valoare activă); în primul enunț apare verbul agentiv tranzitiv *a detașa* la diateza pasivă, având ca adjunct un complement de agent, în timp ce în al doilea enunț figurează participiul verbului intranzitiv *a se detașa (de ceva)* „a face abstracție", având ca adjunct un complement prepozițional. Cele două enunțuri se deosebesc și prin calitatea de adjunct facultativ a complementului de agent din primul enunț (*Ion a fost detașat în provincie.*), spre deosebire de calitatea de adjunct obligatoriu a complementului prepozițional din al doilea enunț (**Ion este detașat.*).

(b) În enunțuri de tipul *Ion este / a rămas* **mirat / uimit / încântat / satisfăcut / impresionat** ***de evoluția evenimentelor.*** etc. (care *nu* sunt corespondentele *pasive* ale enunțurilor *Evoluția evenimentelor îl miră / uimește / încântă / satisface / impresionează pe Ion.*, vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 4.1.4.2**), nominalul precedat de prepoziția *de* este tot complement prepozițional, și nu complement de agent, regentul său fiind un *predicat nominal* al cărui suport semantic este un participiu fără sens pasiv (provenit de la un verb tranzitiv psihologic, puternic adjectivizat, dovadă fiind faptul că poate fi însoțit de morfeme

ale gradării sau de semiadverbe de aproximare, de ex. *Ion este / a rămas* ***cam*** **mirat** / ***foarte*** **satisfăcut** / ***destul de*** **impresionat** *de evoluția evenimentelor.* etc.). Cf. și *De la Sfântul Augustin și neoplatonicieni, primii* **pasionați** ***de*** *această* ***chestiune*** [...] (M. Zamfir, *Discursul*).

(c) În enunțuri în care centrul grupului verbal este un verb tranzitiv pasivizat care are *și* regim prepozițional cu *de*, de ex. *Ion* **a fost bănuit** ***de trădare*** (***de camarazii săi***)., cele două poziții sintactice se deosebesc prin tipul de determinare: complementul prepozițional este o determinare obligatorie cerută de regimul verbului (este insuficient un enunț de tipul **Ion a fost bănuit de camarazii săi*), în timp ce complementul de agent este o determinare facultativă (enunțul *Ion a fost bănuit de trădare* este reperat).

1.4.2. Delimitarea între complementul de agent și **circumstanțialul de cauză** (care este, ca și el, un component facultativ al grupului verbal) este uneori greu de făcut, dat fiind că între clasa verbelor tranzitive pasivizabile (cu Pacientul / Tema în poziția complementului direct) și cea a verbelor intranzitive ergative (cu Pacientul în poziția subiectului) se petrec treceri frecvente (vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 4.1.3; II, Construcții pasive și construcții impersonale, 1.2.1.1**).

În perechi de enunțuri de tipul *Fereastra* **a fost trântită** ***de vânt.*** vs *Fereastra* **s-a trântit** ***de vânt.***, grupul prepozițional *de vânt* apare, în primul enunț, în contextul verbului tranzitiv agentiv *a trânti* la diateza pasivă (cf. enunțul activ echivalent *Vântul a trântit fereastra.*) și, în consecință, are funcția sintactică de complement de agent (dobândește contextual rolul semantic de Forță, iar grupul prepozițional la care participă nu poate fi substituit cu locuțiunea adverbială *de aceea* sau cu grupul prepozițional *din cauza vântului*); în al doilea enunț însă, regentul aceluiași grup prepozițional este verbul intranzitiv ergativ *a se trânti* și, în consecință, are funcția sintactică de circumstanțial de cauză (dobândește contextual rolul semantic de Cauză, iar grupul prepozițional la care participă poate fi substituit cu locuțiunea adverbială *de aceea* sau cu grupul prepozițional *din cauza vântului*).

1.4.3. La fel, într-un enunț ca *Paltonul este* **murdărit / stropit** ***de noroi.***, substantivul precedat de prepoziția *de* este **circumstanțial instrumental,** și nu complement de agent, dat fiind că participiul regent nu are sens pasiv, iar în grupul prepozițional conectorul *de* este substituibil prin *cu* (cf. *Paltonul este / pare murdărit / stropit* ***cu noroi.***, enunț care nu este echivalent cu **Noroiul a murdărit / stropit paltonul.*). Ca și în cazul circumstanțialului de cauză, uneori delimitarea este greu de făcut, mai ales că există enunțuri complexe în care cei doi adjuncți sunt coocurenți, de ex. *Cum poate fi lumea „aceasta" simultan* **coruptă** ***de demon*** *și* **impregnată** ***de Dumnezeu?*** (A. Pleșu, *Limba păsărilor*).

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE

Clasa de substituție a complementului de agent cuprinde nominale (substantive și substitute ale lor) precedate de prepoziția *de* sau de prepoziția *de către* și propoziții relative pronominale precedate de aceleași prepoziții.

2.1. În propoziție, complementul de agent se exprimă printr-un grup prepozițional format din prepoziția *de* (rar, *de către*) și un nominal. Nominalele din această poziție sintactică pot fi:

(a) *substantive* în cazul acuzativ

– comune (în primul rând cele având trăsătura semantică [+ Animat], deci nume de persoane sau de animale, dar și abstracte de diverse tipuri), de ex.

Eu însumi am fost abordat la un moment dat ***de o doamnă.*** (Al. Paleologu, S. Tănase, *Sfidarea memoriei*);

A sosit și tata [...] *cu o căruță trasă* ***de*** *cei mai buni* ***cai*** *ai noștri.* (G. Ionescu, *Copacul din câmpie*);

El poate comunica incomunicabilul, fapt rareori luat în seamă ***de cercetările*** *curente, dar trăit* ***de scriitorii*** *dintotdeauna.* (A. Pleșu, *Limba păsărilor*);

Să nu ne lăsăm înșelați ***de calificativul*** *„frumoasă". (ibid.).*

– proprii (nume de persoane sau, rar, de instituții)

A ținut la un cerc studențesc prezidat ***de P. P. Negulescu*** *un speech despre uneltele filozofiei.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*);

Toată lumea știe povestea limbii originare, [...] *temei și vehicul al unei armonii pizmuite* ***de Zeul*** *însuși.* (A. Pleșu, *Limba păsărilor*);

Certificatul i-a fost eliberat ***de Primărie.***

(b) *pronume* în cazul acuzativ, de ex.

Sentimentul că ești expulzat ***de tine*** *din tine.* (S. Golopenția, *Cartea plecării*);

Cei de la Morgă vor [...] *să afle cum și* ***de cine*** *a fost înștiințată mama. (ibid.);*

Hotărât că ar trebui să fiu bătut ***de cineva.*** (M. Preda, *Jurnal intim*);

Interdicția nu e respectată ***de nimeni.***

(c) *numerale* cu valoare pronominală în cazul acuzativ, de ex.

Textul a fost interpretat ***de doi*** *dintre actorii Teatrului Național.;*

Am fost recomandat ***de amândoi.;***

Premiul i se va înmâna ***de*** (***către***) ***primul*** *dintre sponsorii concursului.*

2.2. Poziția sintactică de complement de agent poate fi ocupată, foarte rar, și de un grup prepozițional format din prepoziția *de* (*către*) și o propoziție relativă fără antecedent în regentă, introdusă printr-un pronume relativ (în special *cine*) sau nehotărât compus cu *ori-* și, rar, printr-un adjectiv relativ sau nehotărât, de ex.

Premiul a fost luat ***de cine merita.;***

Emisiunea a fost văzută ***de câți*** (***telespectatori***) ***au știut ora difuzării ei.;***

Mi se pot cere explicații ***de către oricine e interesat de problemă.***

În unele lucrări se consideră că propoziția completivă de agent se poate realiza și ca subordonată conjuncțională, de ex. *Am fost surprins* ***că ai venit / să aud asemenea vorbe de la el.,*** *Era frământat* ***dacă poate sau nu poate accepta acest lucru.,*** subordonate încadrate, în lucrarea de față, la completiva prepozițională (vezi *supra,* **1.4.1; Complementul prepozițional, 2.2** (c)).

În frazele în care se actualizează propoziția-complement de agent apare fenomenul imbricării (împletirea regentei cu subordonata), pronumele relativ în acuzativ cu prepoziție îndeplinind, în subordonată, funcția sintactică de subiect (vezi **Imbricarea, 1.1.1**).

Pronumele relativ sau nehotărât precedat de prepoziția *de* are funcția sintactică de complement de agent în fraze în care introduce o propoziție completivă directă, de ex. *Știu* **de cine** *a fost scris textul.,* subiectivă, de ex. *Se știe* **de cine** *a fost scris textul.,* concesivă, de ex. **De oricine** *o fi fost scris textul, mie mi s-a părut interesant.* etc.

2.3. Ca *marcă formală* a complementului de agent, prepoziția *de* este folosită în contextul oricărui nominal și în toate stilurile limbii. Conectorul specific al acestei poziții sintactice, prepoziția *de către,* se folosește actualmente rar, cu precădere în stilul oficial sau în cel elevat / solemn, și numai în vecinătatea unor substantive (sau substitute ale lor) având trăsătura semantică *inerentă* [+ Uman], de ex. *Dacă vom fi descoperiți pe scară, în jocul apăsător de-a statuile,* ***de către vecini.*** (S. Golopenția, *Cartea plecării*); conform normelor limbii literare, nu se recomandă formulări de tipul **Știrea a fost difuzată* ***de către posturile de radio.,*** cf. însă *Cu un an în urmă se organizase* ***de către UAER*** *un concurs de poezie deschis elevilor din toată țara.* (I. Gheție, *Nodul gordian*). Așadar, dacă în ceea ce privește selectarea complementului de agent decisiv este centrul de grup (care trebuie să aibă trăsătura semantică [+ Pasiv]), în ceea ce privește selectarea prepoziției restricțiile, fără să fie ferme, sunt dictate de trăsăturile semantice ale nominalului care apare în această poziție sintactică, precum și, opțional, de registrul stilistic în care este performat enunțul.

Este justificată folosirea prepoziției *de către* și pentru dezambiguizarea pozițiilor sintactice (complement prepozițional vs complement de agent), în enunțuri al căror verb-centru are în schema sa sintactică prepoziția *de* ca regim, de ex. *El a fost acuzat* ***de corupție de către*** *magistrați.* (Al. Paleologu, S. Tănase, *Sfidarea memoriei*). În enunțuri cu verbe de acest tip, folosirea prepoziției *de* pentru ambele poziții sintactice poate duce la „citire dublă", dacă ambele nominale au trăsătura semantică [+ Uman], de ex. *„Actul de naștere" al acestui cuvânt e legat* ***de filologi de*** *Caragiale.* („e legat de către filologi de Caragiale" sau „e legat de filologi de către Caragiale"); la fel, *Frumoasele vorbe spuse* ***de*** *tine* ***de*** *toți cunoscuții m-au impresionat.* („spuse de către tine despre toți cunoscuții" sau „spuse despre tine de către toți cunoscuții"). Se preferă prepoziția *de către* și atunci când regentul complementului de agent este un supin cu *de* (vezi *supra,* **1.1.1.1, 1.1.2** (c)).

3. TIPURI DE COMPLEMENT DE AGENT

3.1. De obicei, complementul de agent este *simplu,* adică este exprimat printr-un singur nominal sau o singură propoziție (vezi toate exemplele de mai sus). Uneori, nominalul poate fi precedat de un semiadverb de precizare sau de restricție (fără funcție sintactică de sine stătătoare), de ex. *Textul a fost semnat* ***chiar / și / numai de el.,*** *Ion e apreciat* ***doar de cine îl cunoaște bine.*** etc.

3.2. Într-un enunț, pot apărea mai multe complemente de agent *coordonate:*

– copulativ, de ex. *Se deosebește numele dat aceluiași zeu* ***de muritori*** (*Eros*) ***și de nemuritori*** (*Pteros*). (A. Pleșu, *Limba păsărilor*); *Lici* [...] *e o fetiță înăltuță, foarte vorbăreață și răsfățată deopotrivă* ***de părinți și de noi.*** (I. Gheție, *Fructul oprit*);

– disjunctiv, de ex. *Nu se știe dacă turneul acesta va fi câștigat* ***de X sau de Y.***

4. TOPICA ŞI PUNCTUAŢIA

În propoziţii / fraze enunţiative, topica normală a complementului de agent, ca şi a propoziţiei corespunzătoare, este după elementul regent. Topica inversă este rară şi apare în enunţuri emfatice: ***De Ion*** *[şi nu de Dan] a fost luată hotărârea aceea.*, ***De cine nu m-aş fi aşteptat*** *am fost lăudat.*, cf. şi *Sever, adâncit în gânduri* ***numai de el*** *ştiute.* (I. Gheţie, *Fructul oprit*).

Complementul de agent exprimat prin pronume nehotărât sau relativ care introduce o propoziţie concesivă precedă însă verbul-centru, de ex. ***De oricine*** *ar fi fost pictată lucrarea, ea rămâne o capodoperă.* (Cf. şi *Lucrarea rămâne o capodoperă, indiferent* ***de cine*** *a fost pictată.*) Complementul de agent este plasat după verbul regent din concesivă numai în registrul colocvial şi numai dacă verbul este la modul subjonctiv: *Să fie / Să fi fost regizat* ***de oricine,*** *mie tot un kitsch mi se pare spectacolul ăsta!*

În ceea ce priveşte punctuaţia, complementul de agent, ca şi propoziţia corespunzătoare, nu se izolează prin virgulă de regent, în enunţuri nonemfatice. Propoziţia de agent topicalizată poate fi despărţită, facultativ, prin virgulă de regentă, în aspectul scris al limbii: *De oricine ţine la tine, vei fi ajutat.*

5. RELAŢIA CU ALTE POZIŢII SINTACTICE

5.1. Complementul de agent din grupul verbal şi *subiectul* sunt asemănătoare din punct de vedere semantic (vezi *supra,* **1.2** şi **Subiectul, 1.2**). Se deosebesc însă în mod clar la nivel sintactic, prin tipul diferit de componenent al grupului verbal care este fiecare, precum şi prin tipul diferit de construcţie în care funcţionează fiecare: complementul de agent este un complement prepoziţional facultativ în construcţia pasivă a verbului, în timp ce subiectul este o complinire de tip special a verbului, component obligatoriu în grupul verbal al cărui verb-centru îl admite, atât în construcţii active, cât şi în construcţii pasive (vezi **Subiectul, 1.1**).

5.2. Complementul de agent prezintă importante similitudini cu *atributele prepoziţionale* construite cu aceleaşi prepoziţii, care au ca regent un substantiv abstract postverbal. Se delimitează însă de acestea prin natura regentului, mai precis prin clasa lexico-gramaticală din care face parte regentul, şi anume: verb sau adjectiv (în cazul complementului de agent) vs substantiv abstract postverbal (în cazul atributului prepoziţional), de ex. *Este o soluţie (care* ***a fost****)* ***acceptată*** */* ***acceptabilă*** *de (către) toţi.* vs ***Acceptarea*** *soluţiei de (către) toţi a fost o surpriză.* Interpretarea lor drept poziţii sintactice diferite este convenţională, deoarece substantivele postverbale, ca şi adjectivele, păstrează disponibilităţile combinatorii ale verbelor de la care provin, atât cele derivate de la infinitiv (vezi exemplul de mai sus), cât şi cele provenite prin conversiune din participii pasive, de ex. *Devenisem un proscris [...],* ***un tolerat*** *deci de noua putere.* (G. Ionescu, *Copacul*). Vezi **I, Substantivul, 4.4.2.2.2; II, Atributul, 2.2.2.2.**

Unii autori includ printre regenţii complementului de agent şi substantivele de proveniență verbală, de felul celor de mai sus, numite uneori „substantive acţionale".

COMPLEMENTUL POSESIV

1. ASPECTE DEFINITORII

În forma sa prototipică, complementul posesiv este un component al grupului verbal care se actualizează într-o structură ternară şi exprimă posesorul printr-un clitic de pronume reflexiv sau personal cu trăsătura semantică [+ Animat], stabilind prin intermediul verbului regent o relaţie semantică de posesie (şi alte relaţii subsumate posesiei: apartenenţa, dependenţa etc.) cu un alt nominal din structură, care exprimă „obiectul posedat" (în sens larg), de ex. *Ion* ***îşi*** *respectă / iubeşte* ***părinţii / vecinii.***, ***Ţi-am / Ţi*** *s-a auzit* ***vocea.*** etc.

Complementul posesiv poate fi şi dublu exprimat – prin pronume nonclitic / substantiv *şi* clitic de pronume personal coreferenţial, ambele în dativ – , de ex. ***Lui Ion i*** *se bate ochiul stâng.*, *Cunosc un bătrân* ***căruia*** *nu* ***i-a*** *slăbit vederea.* etc., mai ales pentru exprimarea posesiei inalienabile (vezi *infra,* **2.3, 2.4, 2.5, 3.2**).

Nominalul cu care complementul posesiv stabileşte relaţia de posesie este obligatoriu coocurent şi, în consecinţă, nesuprimabil; enunţuri ca **Ion îşi respectă / iubeşte.*, **Ţi-am / Ţi s-a auzit.*, **Lui Ion i se bate.*, **Cunosc un bătrân căruia nu i-a slăbit.* sunt agramaticale.

Două sunt, aşadar, caracteristicile definitorii ale nominalului în dativ cu funcţie sintactică de complement posesiv: (a) prezenţa sa în enunţ este condiţionată de coocurenţa cu un substantiv subordonat aceluiaşi verb; (b) rolul semantic de Posesor nu îi este atribuit de verbul regent, ci se datorează substantivului coocurent (vezi *infra,* **1.1.**(b)).

1.1. Caracteristici sintactice

1.1.1. În tradiţia gramaticii româneşti, complementul posesiv (numit „dativ posesiv"), a fost considerat o formă de realizare a complementului indirect sau a atributului, şi nu o poziţie sintactică aparte.

1.1.1.1. Între complementul posesiv şi complementul indirect există o serie de asemănări, şi anume:

– sunt amândouă componente ale grupului verbal (rar, interjecţional), aflate în relaţie de dependenţă faţă de verb / interjecţie;

– au clase de substituţie similare;

– apar în structuri ternare;

– prezintă fenomenul sintactic al dublei exprimări.

Între cele două tipuri de compliniri există însă şi o serie de deosebiri importante, şi anume:

– în timp ce complementul indirect este un component actanţial al grupului verbal (căruia verbul-centru îi impune forma cazuală de dativ şi îi atribuie rolul semantic: Destinatar, Beneficiar, Experimentator etc. – vezi **Complementul indirect, 1.1.1, 1.2**), complementul posesiv *devine* component al grupului verbal prin amalgamarea acestuia cu un grup nominal, din care îşi păstrează rolul semantic de Posesor, neatribuit de verb (vezi *infra,* (b));

– numai verbul şi, rar, interjecţia pot fi regenţi ai complementului posesiv, în timp ce complementul indirect poate determina şi adjective sau adverbe (vezi **Complementul indirect, 1.1.3, 1.1.4**);

– complementul posesiv apare, în general, în grupuri verbale al căror centru nu poate fi regentul unui complement indirect (pentru situaţia când acelaşi verb poate fi regent atât pentru complementul indirect, cât şi pentru cel posesiv, vezi *infra,* a);

– complementul indirect se poate exprima prin nominal nedublat de un clitic, realizare imposibilă pentru complementul posesiv;

– în structura ternară, care este posibilă, dar nu obligatorie şi definitorie pentru actualizarea complementului indirect, acesta nu stabileşte niciun fel de relaţie semantică cu celălalt component nominal al structurii, de ex. *Îmi place frişca., Îţi arde de glumă., Îşi face semnul crucii.* etc. (vezi **Complementul indirect, 1.1.1.**), în timp ce pentru complementul posesiv structura ternară implică relaţia de posesie dintre nominale, de ex. *Îmi curge nasul., Îţi vezi de treabă., Îşi aşteaptă prietenii.* etc.;

– dublarea complementului indirect este guvernată de reguli sintactice (vezi **Complementul indirect, 3.3.4.6**), pe când dubla exprimare a complementului posesiv este un fenomen care se manifestă mai ales în enunţuri emfatice (vezi *infra,* **3.2**).

Complementul posesiv trebuie să fie considerat o poziţie sintactică aparte, diferită de complementul indirect, în virtutea argumentelor care urmează.

(a) Conform „principiului unicităţii", un verb atribuie o singură dată o poziţie sintactică în limitele grupului său (vezi **Grupul verbal, 3.2.**); or, există enunţuri în care nominalul în dativ cu funcţie sintactică de complement indirect şi „dativul posesiv" sunt coocurente, fără a fi coordonate, de ex. ***Şi-a** consacrat viaţa **studiului.**, **Îmi** mărturisesc necazurile **numai ţie.**, **Îţi** dai numărul de telefon **(ori)cui ţi-l cere.**, **Şi-a** dedicat cartea **părinţilor** săi., **Ne** spunem păsul **tuturor.**, **Vă** oferiţi serviciile **(ori)cui are nevoie.**, **Şi-au** înaintat plângerea **tribunalului.**, **Ţi-ai** încredinţat cartea **tiparului.**, **Şi-a** dat copiii în grijă **unei mătuşi.**, **Şi-a** lăsat toată averea **unei fundaţii.**; Nu-**şi** crede **ochilor şi urechilor.*** (cu clitic reflexiv) sau ***Ţi-am** vândut colecţia de timbre **unui tânăr** simpatic., **V-am** trimis volumul de versuri **unui editor** dispus să-l publice., O agenţie **mi-a** închiriat casa din provincie **unei firme.*** (cu clitic personal), ceea ce dovedeşte în mod clar că reprezintă poziţii sintactice diferite.

(b) Complementul indirect este o poziţie sintactică atribuită de verbul-centru al grupului, fiind conţinută în matricea sa sintactico-semantică şi, de aceea, complementul indirect participă la subcategorizarea verbului (vezi **I, Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 4.4.1**). Complementul posesiv nu este o poziţie sintactică atribuită de verb, ci rezultă din amalgamarea grupului verbal cu un grup nominal (vezi **Grupul verbal, 4.4**). Ca urmare a amalgamării se produce o reorganizare sintactică: adjectivul posesiv (sau un pronume în genitiv), devenit clitic pronominal în dativ (*El privirea **sa** o plimbă peste întinsul mării. / El privirea-**şi** plimbă peste întinsul mării.* sau *Admir talentul **lui** de pianist. / Admir talentu-**i** de pianist.*), iese de sub dominanţa numelui şi se ataşează verbului (*El privirea **îşi** plimbă peste întinsul mării., **Îi** admir talentul de pianist.*). Aşadar, verbul se recategorizează, dobândind o valenţă de dativ pe care matricial nu o avea (**El plimbă ceva cuiva., *Admir ceva cuiva.*). Relaţia de posesie dintre cliticul de dativ, subordonat acum verbului, şi nominalul de sub dominanţa căruia a ieşit se păstrează în noua structură şi se realizează, de data aceasta, prin intermediul verbului; cliticul de dativ îşi conservă rolul semantic de Posesor, iar actantul nominal, pe lângă rolul atribuit de verb, îşi păstrează şi nota semantică de „obiect posedat" (în sens larg). În urma unei reorganizări sintactice de acest tip, o serie de verbe ca *a admira, a auzi, a avea, a cunoaşte, a iubi, a înţelege, a muri, a muta, a plânge, a plimba, a practica, a privi, a respecta, a sări, a sta, a stima, a şti, a uita, a vedea* etc., care nu aveau în schema lor sintactică dativul cu rol de Destinatar / Beneficiar (= complement indirect), au devenit compatibile cu un dativ care exprimă Posesorul (= complement posesiv). Cf. şi *Pisica asta **mi-a** zgâriat copilul.* vs *Pisica asta l-a zgâriat pe copilul **meu.*** sau ***Clădirii** acesteia **i** s-a reparat acoperişul.* vs *S-a reparat acoperişul **clădirii** acesteia.* (în ultimul exemplu evidenţiindu-se relaţia semantică Parte – Întreg).

Complementul posesiv se actualizează şi în structuri de tipul ***Mi-au** transpirat mâinile., **Lui Ion / Aceluia îi** cade părul.* etc., care nu provin din amalgamarea grupului verbal cu unul nominal (**Au transpirat mâinile mele., *Cade părul lui Ion / aceluia.*). Prezenţa complementului posesiv în calitate de component obligatoriu al grupului verbal se datorează particularităţilor selecţionale ale verbelor respective, apte de a selecta în poziţia subiectului şi un substantiv ale cărui trăsături semantice inerente implică „posesia inalienabilă", substantiv care „cere" exprimarea posesorului. În contextul unui asemenea substantiv, verbul se recategorizează devenind, din ergativ monovalent (*Eu transpir., A căzut o carte.*), verb bivalent cu structura [V + S + CPos]. Cf. şi *Pisica **îşi** ascute ghearele.* sau *Bradul nu-**şi** schimbă cetina.*, unde substantivul care implică în semantica sa „posesia inalienabilă" ocupă poziţia complementului direct.

(c) Complementul indirect exprimat prin clitic intră în lanţuri de coreferenţialitate la distanţă numai cu pronumele nonclitic în dativ sau cu un nominal în dativ, de ex. *Ion mi_i-a dat o carte mie_i.* sau *Eu i_j-am dat o carte **lui** Ion_j.*, în timp ce cliticul cu funcţie sintactică de complement posesiv intră în lanţuri de coreferenţialitate atât cu nominalul în dativ, de ex. ***Lui** Ion_i **îi**$_i$ / **Ţie**$_j$ **îţi**$_j$ tremură mâinile.*, cât şi cu adjectivul posesiv sau cu pronumele personal în genitiv, de ex. *$Îmi_i$ iau paltonul **meu**$_i$ şi plec.* sau ***Ei**$_j$ **îşi**$_j$ văd de drumul **lor**$_j$.* (Dacă se exprimă prin pronume reflexiv, ca în ultimul exemplu, în lanţul de coreferenţialitate se include şi subiectul.)

1.1.1.2. Complementul posesiv se apropie prin anumite trăsături ale sale de atribut:

– rolul semantic de Posesor, propriu atributului genitival sau celui adjectival exprimat prin posesiv;

– implicarea obligatorie a unui nominal în structura în care se actualizează;

– apartenenţa la lanţuri de coreferenţialitate în care sunt incluse posesivul sau pronumele personal în genitiv (vezi *supra,* (c)).

Se deosebeşte însă de atribut prin aceea că este un component al grupului verbal, şi nu al grupului nominal.

În concluzie, complementul posesiv funcţionează în structuri sintactice reorganizate în care stabileşte o relaţie de subordonare sintactică faţă de verb, deşi semantic se raportează la substantivul coocurent în structura ternară la care participă.

1.1.2. În *grupul verbal,* complementul posesiv are ca regent, în general, un verb care nu conține în schema sa dativul cu funcție sintactică de complement indirect (vezi *supra,* (b)), dar și verbe care se construiesc și cu un complement indirect (vezi *supra,* (a)). Complementul posesiv determină verbe recategorizate, cu următoarele scheme sintactice (în scheme, complementul posesiv figurează imediat după componentul cu care stabilește relația de posesie):

(a) V + S + CPos: *Îmi curge nasul., I-a venit fratele., Ți s-a stricat televizorul.* etc.

(b) V + NP + S + CPos: *Picioarele îmi sunt reci., Mersul îi e nesigur., Care îți e numele?*

(c) V + S + OD + CPos: *Ea îmi / își vopsește părul., El îți / își udă florile.* etc.

(d) V + S + OPrep + CPos: *Ea îți / își vede de casă., El îmi / își plânge de milă.* etc.

(e) V + S + OI + CPos: *El și-a pus capăt vieții.* etc.

(f) V + S + Circ + CPos: *Ea îți sare în spinare., Mi-a venit apa la moară., Îi bate cineva la ușă.* etc.

(g) V + S + OD + Circ + CPos: *El mi- / și-a scos o țeapă din deget., Ea îți / își pune cercei în urechi.* etc.

(h) V + S + OI + OD + CPos: *El ți- / și-a vândut casa de la țară unui localnic.* etc.

Regentul complementului posesiv poate fi un verb recategorizat ca bivalent – structura minimală – (vezi (a)), ca trivalent (vezi (b)–(f)) sau tetravalent (vezi (g) și (h)).

În unele structuri se actualizează numai cliticul reflexiv, aflat în relație de posesie cu un substantiv cu funcție sintactică de complement indirect (vezi (e)), în altele numai cliticul de pronume personal, aflat în relație de posesie cu un substantiv cu funcție sintactică de subiect (vezi (a) și (b)) sau de circumstanțial al unui verb trivalent (vezi (f)), iar în celelalte se pot actualiza ambele clitice, relația de posesie stabilindu-se cu un substantiv care are funcția sintactică de complement direct (vezi (c) și (h)), de complement prepozițional (vezi (d)) sau de circumstanțial (vezi (g)). În șapte din cele opt contexte avute în vedere pot funcționa și / numai clitice de pronume personale. În șase contexte, acestea pot fi dublate printr-un substantiv (sau un substitut al lui) în dativ, de ex. ***Mariei i-a** venit fratele în vizită., **Bătrânului** mersul **îi** e nesigur., **Uneia** dintre cliente **îi** vopsește părul., **Ție îți** vede de casă mama ta., **Lui Ion îi** bate cineva la ușă., Mama **i-a** pus **fetiței** cercei în urechi.;* numai în ultimul tip de structură (vezi (h)), în care figurează două nominale în dativ (un complement posesiv și un complement indirect), dublarea (emfatică) a complementului posesiv exprimat prin clitic se poate face numai prin adjectiv posesiv (***Ți-a** vândut casa **ta** de la țară unui localnic.*, nu și **Ție ți-am vândut casa de la țară unui localnic.*).

În contextul unor verbe care se construiesc și cu un complement indirect, cliticul de pronume personal poate fi ambiguu, comportând două citiri, de ex. *Ți-am trimis cartea.* „ție ți-am trimis cartea aceea" (= complement indirect) sau „am trimis cuiva cartea ta" (= complement posesiv). Cf. și *Îi vinde casa unui localnic.* „îi vinde lui casa care e a unui localnic" / „vinde casa lui unui localnic". În ceea ce privește cliticul de pronume reflexiv, ambiguitatea acestuia este mai mare la plural decât la singular, de ex. *Și-au povestit viața (unul altuia).* (vezi **Construcții reflexive și construcții reciproce, 2.1.3**).

Există și posibilitatea ca pronumele clitic să cumuleze două funcții: complement posesiv și dublarea unui complement indirect, de ex. *Nu-i e permis nici să-i vâre **pe gât unui client** vechi ceva compromițător.* (G. Schwartz, *Paranoia Schwartz*).

Dacă între clitic și substantiv se stabilește o relație de posesie inalienabilă, complementul posesiv poate fi un component ***obligatoriu*** al grupului verbal, de ex. *Îmi țiuie urechile., I-au murit părinții., Picioarele îi sunt reci., Îți / Își acoperă genunchii cu un șal., Îi / Își taie unghiile., Nu-și crede ochilor., Mi-a sărit de gât., O pisică mi / i s-a așezat în poală., Îmi / Își scoate un gunoi din ochi., Și-a închinat întreaga viață muzicii.* (enunțuri ca **Țiuie urechile., *Au murit părinții., *Picioarele sunt reci., *Acoperă genunchii cu un șal., *Taie unghiile., *Nu crede ochilor., *A sărit de gât., *O pisică s-a așezat în poală., *Scoate un gunoi din ochi., *A închinat întreaga viață muzicii.* sunt agramaticale, fiind receptate ca insuficiente).

În unele dintre aceste structuri, complementul posesiv este în variație liberă cu un atribut (posesiv sau genitival): *Au murit părinții săi / lui / lui Ion., Picioarele sale / lui / ei / Mariei sunt reci.,* (rar) *Taie unghiile copilului.,* (înv.) *Nu crede ochilor săi., A sărit de gâtul meu., O pisică s-a așezat în poala mea.,* (rar) *A închinat întreaga sa viață muzicii.*

În altele, complementul posesiv reprezintă singura modalitate de exprimare a posesiei inalienabile, în limba română: *Îmi țiuie urechile.* (**Țiuie urechile mele.*), *Îți / Își acoperă genunchii cu un șal.* (**Acoperă genunchii tăi / săi cu un șal.*), *Îmi / Își scoate un gunoi din ochi.* (**Scoate un gunoi din ochiul meu / său.*).

Dacă între clitic și substantiv nu se stabilește o relație de posesie inalienabilă, complementul posesiv este un component ***facultativ*** al grupului verbal, de ex. *Mi s-a stricat televizorul., Ea îți / își udă florile., Mi-a venit apa la moară., Ți- / Și-a vândut casa de la țară unui localnic.* (enunțuri ca *S-a stricat televizorul., Ea udă florile., A venit apa la moară., A vândut casa de la țară unui localnic.* sunt gramaticale).

Uneori, complementul posesiv poate stabili o relație de posesie cu mai multe nominale, coordonate, de ex. *Aceasta nu înseamnă* [...] *că nu* **ne** *cunoaștem **căderile, turpitudinile, mizeria interioară.*** (A. Pleșu, *Minima moralia*). Alteori, relația de posesie se stabilește cu două substantive cu funcții sintactice diferite, de ex. ***Pe obraz** i se putea citi **disprețul** pentru întreaga omenire.* (G. Schwartz, *Paranoia Schwartz*).

Substantivul implicat în relația de posesie este puternic individualizat (articulat cu articol hotărât), cu excepția situațiilor în care are funcția sintactică de complement prepozițional sau de circumstanțial, când prepoziția blochează determinarea.

Există însă și cazuri, rare, când substantivul este mai slab individualizat, determinat prin articol nehotărât sau printr-un numeral cu

valoare adjectivală, de ex. *Mi-am aruncat* ***o privire*** *prin întreprindere.* (I. Gheție, *Fructul oprit*), *Cu favoriții stufoși, care îi acoperă* ***o cicatrice*** *prelungă de sub tâmplă.* (id., *Nodul gordian*), ori printr-un alt determinant, de ex. *Îi contestă* ***orice originalitate.*** (M. Sebastian, *Jurnal*).

În construcții mai ample (fraze), nominalul implicat în relația de posesie poate fi reprezentat în propoziția în care se găsește complementul posesiv printr-un pronume anaforic, de ex. *Eu văd în* **paltonul** *lui, pe care după fiecare plimbare împreună prin pădure* ***i-l*** *scoteam grijuliu și îl atârnam în cuier, altceva.* (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*).

Verbul regent poate fi atât la forme personale, de ex. *Părinții lui își* ***țin*** *icoanele bine ascunse.* (G. Ionescu, *Copacul*), *Scandalul cu care mulți teologi* [...] ***i-au întâmpinat*** *propozițiile trebuie să fi fost enorm.* (M. Zamfir, *Discursul*), *M-a cântărit de astă dată îndelung, parcă ar fi încercat* ***să-mi hotărască*** *prețul.* (I. Gheție, *Nodul gordian*), ***Spune****-ți părerea!*, cât și la infinitiv, de ex. *Nu e nimic rău în* ***a-ți spune*** *deschis părerea.* sau la gerunziu, de ex. ***Spunându****-ți deschis părerea, i-ai supărat pe mulți.*

1.1.3. Pot fi regente ale unui complement posesiv și două *interjecții*, și anume *uite* și *iată*, de ex. ***Uite****-ți colegii!*, ***Iată****-ne prietenii!* Relația de posesie se stabilește cu un substantiv cu funcție sintactică de complement direct.

În contextul interjecției *na*, care se poate construi și cu un complement indirect, cliticul în dativ este ambiguu; un enunț ca *Na-ți caietul!* poate fi citit fie „ na-ți caietul pe care mi l-ai cerut" (cu complement indirect), fie „na-ți caietul tău înapoi" (cu complement posesiv).

1.2. Caracteristici semantice

(a) Rolul semantic al cliticului în dativ din această structură este acela de Posesor (în sens larg), fie că e vorba de pronume reflexiv, de ex. *E soluția intelectualului „luminat", a filozofului „realist", care „****își*** *cunoaște limitele" și nu înțelege să* ***și*** *le depășească.* (A. Pleșu, *Jurnalul*), fie că e vorba de pronume personal, de ex. *Merg să-****i*** *văd faimoasa* ***cameră*** *pălținișeană.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*). Rolul de Posesor nu îi este însă atribuit cliticului de verbul regent (vezi *supra*, **1.1.1.1.** (b)); în semantica întregii construcții este înglobată o propoziție de posesie. Propoziția *Filozoful își cunoaște limitele.* poate fi decodată ca o structură cu două propoziții: „Filozoful **are** limite. Filozoful le cunoaște."; la fel, *Îi văd camera.* înseamnă „El **are** o cameră. Eu o văd.". Verbul din aceste structuri atribuie rol numai substantivului cu funcție sintactică de complement direct (*limitele*, respectiv *camera*), și anume rolul de Temă, la care se adaugă și semnificația specifică de „obiect posedat" (cu care substantivul vine din structura inițială: *Filozoful cunoaște limitele sale proprii.*, respectiv *Văd camera sa.*).

Dacă verbul regent din structura cu complement posesiv este *a avea*, sensul posesiv al construcției este marcat atât prin relația de posesie dintre complementul posesiv și complementul direct, cât și prin aceea dintre verb și subiectul (coreferențial cu complementul posesiv) cu rol de Posesor, de ex. *MIKEY-FRED* ***își*** *avea, pe vremea aceea,* ***sediul*** *într-o fostă spălătorie comunală.* (G. Schwartz, *Paranoia Schwartz*). (Vezi **Construcții reflexive și construcții reciproce, 1.2.1.3.**)

(b) În unele contexte, sensul de „posesor", cu care cliticul / substantivul din poziția sintactică de complement posesiv vine din structura nominală, se combină cu

cel de Beneficiar atribuit de verb, de ex. ***Îți / Își*** *încălzește mâncarea.*, ***Mi****-am găsit stiloul.*, ***Ți- / Mi****-ai pierdut batista.* etc. În structuri în care se instituie o relație de posesie inalienabilă, cliticul / nominalul din poziția sintactică a complementului posesiv are, pe lângă sensul de „posesor" în relație cu substantivul cu funcție sintactică de subiect, și rolul de Experimentator, atribuit de verbul regent, de ex. ***Îmi*** *arde fruntea.*, ***Îți*** *curge nasul.*, ***Pisicii i*** *s-a zbârlit coada.* etc.

În relație cu unele substantive care denumesc stări psihice, de ex. ***Îți*** *plâng de* ***milă.***, ***Îi*** *știi de* ***frică.***, cliticul de pronume personal în dativ cu funcție sintactică de complement posesiv (pentru că, într-o structură paralelă, îi corespunde un adjectiv posesiv sau un pronume personal în genitiv: *Plâng de* ***mila ta.***, respectiv *Știi de* ***frica lui.***) nu mai are rolul de Posesor, ci de Stimul („milă pentru tine, provocată de tine", „frică provocată de el"). În contextul unor abstracte postverbale, de ex. ***Îi*** *apreciez* ***munca, interpretarea.***, cliticul în dativ corespunzător unui pronume personal în genitiv (*Apreciez* ***munca, interpretarea ei / lui.***) are rol de Agent (vezi **I, Substantivul, 4.4.2**).

Prin construcția cu complement posesiv se poate exprima atât posesia inalienabilă, de ex. *Aș vrea să-l cunosc pe tatăl copilului ăstuia și să-****i*** *strâng* ***mâna.*** (M. Sebastian, *Jurnal*), ***Și****-a închis* ***ochii*** *și a adormit.*, cât și posesia alienabilă, de ex. *Cineva* [...] ***ne*** *fură* ***iernile, ne*** *tulbură* ***sărbătorile.*** (A. Pleșu, *Chipuri și măști*).

1.3. Caracteristici comunicativ-pragmatice

Complementul posesiv este forma predominantă prin care se exprimă ideea de posesie, în limba română. Construcțiile cu adjectiv posesiv sau cu pronume personal în genitiv se folosesc mai puțin. Este preferat complementul posesiv pentru exprimarea:

– posesiei inalienabile, de ex.

Pe față nu ***i*** *se putea citi nimic.* (G. Schwartz, *Paranoia Schwartz*), față de *Pe fața* ***lui*** *nu se putea citi nimic.;*

Corpurile ***ni*** *se conturează luminos și larg.* (S. Golopenția, *Cartea plecării*), față de *Corpurile* ***noastre*** *se conturează luminos și larg.;*

Un gând ***îmi*** *răsare în minte.* (I. Gheție, *Fructul oprit*), față de *Un gând răsare în mintea* ***mea.;***

Ba chiar ***îmi*** *șoptește la ureche.* (*ibid.*), față de *Ba chiar șoptește la urechea* ***mea.***

– posesiei alienabile, de ex.

Decizia ***le-a*** *fost de altă natură.* (S. Golopenția, *Cartea plecării*), față de *Decizia* ***lor*** *a fost de altă natură.;*

I-a *crescut salariul.*, față de *A crescut salariul* ***său / lui / ei.;***

Mi *s-a vărsat niște colonie în geantă.*, față de *S-a vărsat niște colonie în geanta* ***mea.***

Structura cu complement posesiv, în care Posesorul este deplasat din grupul nominal, unde ocupa poziția de atribut, în grupul verbal, ca adjunct al verbului, deci într-o poziție sintactică ierarhic superioară, reprezintă o formă de reliefare a acestui component semantic al enunțului. Adeseori, complementul posesiv figurează în enunț în poziție tematică (topică), de ex. ***Mi****-a amorțit mâna.*, ***Îți*** *cunosc sentimentele.*, ***Își*** *știe lungul nasului.*, ***Mariei i****-au înflorit mușcatele.* etc., deși informația adusă de el este, în general, de natură rematică.

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE

Din clasa de substituție a complementului posesiv fac parte cliticele de dativ ale pronumelui reflexiv și personal (vezi **I, Pronumele personal propriu-zis, 2.2.2.6.**(b) și **Pronumele reflexiv, 1.2; II, Construcții reflexive și construcții reciproce, 1.2.1.3**), pronumele relativ anaforic în dativ dublat de un clitic personal coreferențial, substantivul (sau un substitut al său) în dativ dublat de un clitic personal coreferențial, (rar) o propoziție relativă fără antecedent dublată în regentă printr-un clitic personal în dativ.

2.1. Complementul posesiv se exprimă frecvent prin *clitice de pronume reflexive* în dativ, de ex.

*Pleacă și ei săptămâna viitoare, au început să-**și** strângă lucrurile.* (I. Gheție, *Fructul oprit*);

***Vă** mărturisiți păcatele preotului.;*

***Îți** considerai opera genială.;*

***Ne** vedem de treabă.;*

***Îmi** caut de drum.*

> Uneori, cliticul reflexiv cu funcție sintactică de complement posesiv are valoare generică, de ex. *Când nu-**ți** resimți cărțile drept reziduuri,* [...] *ele devin, pe nesimțite, cărți-evaziune.* (A. Pleșu, *Jurnalul*).

2.2. O altă modalitate curentă de exprimare a complementului posesiv este prin *clitice de pronume personale* în dativ, de ex.

*Trăsăturile **i** s-au asprit.* (I. Gheție, *Fructul oprit*);

*Un hamal se și repede să **ne** ia geamantanele.* (*ibid.*);

*Păpădii mustoase **îmi** urcă până la piept.* (S. Golopenția, *Cartea plecării*);

***Vă** plouă în casă.*

2.3. În propoziții subordonate atributive (relative cu antecedent – vezi **Construcții cu propoziții relative, 3.3.1**), complementul posesiv este exprimat prin *pronume relativ* anaforic *dublat prin clitic* de pronume personal, de ex.

*O blondă veselă, elegant îmbrăcată, **căreia** nu-**i** stau o clipă liniștiți ochii în cap.* (I. Gheție, *Nodul gordian*);

Aveam printre jucăriile mele [...] *o ambulanță **căreia i** se deschideau ușile.* (G. Ionescu, *Copacul*).

Tiparul se folosește, în special, pentru exprimarea posesiei inalienabile sau a relației semantice Parte – Întreg.

2.4. În enunțuri inițiale (cu care începe un text sau o conversație), complementul posesiv este dublu exprimat: printr-un *substantiv* (desemnând persoane sau animale) în dativ (care aduce referința) și un *clitic personal* în dativ, de ex.

***Copilului i**-au căzut dinții de lapte. / **I**-au căzut dinții de lapte **copilului.**;*

***Prietenilor** mei **le**-au plecat toate rudele în străinătate. / **Le**-au plecat în străinătate toate rudele **prietenilor** mei.;*

***Câinelui** tău **i** se aude lătratul de departe. / De departe **i** se aude lătratul **câinelui** tău.*

2.5. Foarte rar, în frază, substantivul în dativ cu funcție sintactică de complement posesiv poate fi dezvoltat într-o *propoziție relativă fără antecedent, dublată prin clitic* în regentă, de ex.

***Cui îți spuneam i**-au plecat toate rudele în străinătate.;*

***Cui** știi tu **îi** vin mereu rudele în vizită.*

3. TIPURI DE COMPLEMENT POSESIV

3.1. Complementul posesiv este, în majoritatea situațiilor, *simplu,* fiind exprimat numai prin clitic de pronume reflexiv, de ex. *Cărțile **mi** le așez pe măsuță și pe pat.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*), *Copilul **își** ascultă părinții.* etc. sau de pronume personal deictic (persoana I sau a II-a, singular sau plural), de ex. *Nu-**ți** știu obiceiurile., **Ne** satisface toate capriciile.* etc.

Tot simplu este, în construcții complexe, și complementul posesiv exprimat prin clitic anaforic de pronume personal, de ex. *Am încredere în Ion și **îi** respect deciziile.*

3.2. Complementul posesiv poate fi și *dublu exprimat.*

3.2.1. Este obligatoriu *dublu exprimat* (prin pronume relativ anaforic *și* prin clitic de pronume personal, ambele în dativ) în subordonate atributive cu antecedent, de ex. *E liniștit, cuminte, atent față de mama, **căreia îi** mângâie părul.* (I. Gheție, *Fructul oprit*).

Este, de asemenea, exprimat prin substantiv în dativ (foarte rar, prin propoziție relativă) *și* clitic anaforic de pronume personal complementul posesiv din enunțurile cu care începe un text (scris sau vorbit), de ex. ***Lui Ion i**-au înghețat picioarele., **Ușii** acesteia **i**-au ruginit balamalele., **Cui** nu **te**-ai fi **așteptat i** s-a mărit salariul.*

3.2.2. În enunțuri emfatice, complemetul posesiv este exprimat prin pronume nonclitic / substantiv în dativ *și* clitic de pronume personal, de ex. ***Mie mi** s-a stricat computerul, **ție ți** s-a stricat televizorul, **lui Ion i** s-a stricat mașina, toți avem ghinion.*

3.3. Tot în enunțuri emfatice, complementul posesiv exprimat prin clitic este coocurent cu un posesiv coreferențial, cu funcție de atribut subordonat substantivului implicat în relația de posesie, de ex. ***Îți** iau umbrela **ta,** fiindcă pe a mea n-o găsesc., **Îmi** pun jucăriile **mele** în dulap., Ion **își** bea tacticos cafeaua **sa.**;* dacă cliticul este reflexiv, coreferențialitatea implică și subiectul. În contextul verbului *a avea,* cliticul reflexiv poate fi coocurent (și coreferențial) cu un pronume personal în genitiv cu funcție de atribut subordonat substantivului implicat în relația de posesie, de ex. *Fiecare plecare **și**-a avut bogăția **ei** de întâmplări.* (S. Golopenția, *Cartea plecării*).

4. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

Cliticul cu funcție sintactică de complement posesiv are topică fixă, și anume precedă întotdeauna verbul determinat. În enunțurile fără caracter emfatic,

nominalul implicat în relația de posesie stă după verbul regent. În enunțuri emfatice, poate fi deplasat înaintea verbului regent și înaintea complementului posesiv, de ex. ***Limba nu ne-o mai vorbim fără greș și născocitor. Meseria nu ne-o mai practicăm.*** (S. Golopenția, *Cartea plecării*).

În structurile cu dublă exprimare a complementului posesiv (prin substantiv în dativ și clitic), substantivul cu funcție sintactică de complement posesiv (care, în mod obișnuit, stă înaintea verbului regent) poate sta și după substantivul cu care stabilește relația de posesie, de ex. ***I s-au înecat corăbiile lui Ion.***

Complementul posesiv, ca și nominalul implicat în relația de posesie, nu se izolează prin niciun semn de punctuație de verbul regent.

5. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

5.1. Având același rol semantic (=Posesorul), complementul posesiv poate fi în variație liberă cu atribute exprimate prin posesiv, de ex. ***Ți-au plecat prietenii.*** / *Au plecat prietenii* ***tăi.*** sau prin pronume personal în genitiv, de ex. ***Îi înțeleg neliniștea.*** / *Înțeleg neliniștea* ***ei / lui.*** (avantajul atributului exprimat prin pronume personal de persoana a III-a singular fiind acela că precizează genul). Vezi **Atributul, 2.1.5, 2.3.1.**

5.2. Atributul în dativ exprimat prin clitic („dativul adnominal") din enunțuri ca *Se gândește la frumusețea-i trecută.* sau *Mă obsedează trista-i privire.* se deosebește de complementul posesiv prin aceea că, în acest caz, cliticul nu poate fi deplasat în grupul verbal (nu recategorizează verbul și, în consecință, nu îi poate fi subordonat). Vezi **Atributul, 2.3.2.**

COMPLEMENTUL COMPARATIV

1. ASPECTE DEFINITORII

Complementul comparativ determină un adjectiv sau un adverb, indicând termenul (cu rol de reper) cu care se stabilește o comparație referitoare la caracteristicile – de obicei graduale – ale unui obiect sau ale unui proces (vezi **Construcții comparative**). Complementul comparativ are o dublă condiționare, fiind impus de marca de intensitate și comparație a centrului adjectival sau adverbial. Ca și celelalte construcții comparative, complementul se realizează uneori propozițional, cu maximă explicitare a comparației, dar de obicei constă într-o structură eliptică, cu sau fără reorganizare sintactică, provenind dintr-o propoziție redusă la unul sau mai multe dintre componentele sale.

Subtipurile complementului comparativ sunt (a) comparativul de inegalitate: *o persoană mai simpatică* ***decât tine***; *Învață mai puțin ușor* ***decât fratele lui.***; (b) comparativul de egalitate: *Casa aceea e (la fel de) ieftină* ***ca a lui.***; *Acționează tot așa de energic* ***ca Vlad.***: (c) comparativul partitiv, de specificare a domeniului de comparație: *Casa cea mai ieftină* ***dintre toate.***; *A reușit cel mai bine* ***din grup.***

> În multe gramatici românești, complementul comparativ a fost considerat un subtip al circumstanțialului de mod, deși complinirea pe care o realizează are puțin în comun cu circumstanțialele. Prin caracterul său obligatoriu, impus de o configurație sintactică binară, el este un complement.

1.1. Caracteristici sintactice

Din punct de vedere sintactic, complementul comparativ este o determinare a adjectivului sau a adverbului, aparând deci doar în grupul adjectival sau în grupul adverbial. Se deosebește astfel de toate celelalte complemente, pentru care este specifică dependența de un centru verbal.

Regentul adjectival sau adverbial are în genere mărci explicite ale comparației (morfeme gramaticale ale gradului comparativ de inegalitate, de egalitate, sau ale superlativului relativ), care impun prezența complementului comparativ: *un om* **mai *cinstit decât el***; *Vorbește* **la fel de *bine ca profesorul.***; *E* **cel mai *înalt dintre copii.***; *Răspunde* **cel mai *clar dintre toți.*** (vezi **I, Adjectivul, 2.4; Adverbul, 5**).

Adjectivele și adverbele la comparativ și la superlativ relativ nu cer totuși întotdeauna actualizarea complinirii prin complement comparativ, apărând și cu folosiri absolute (*Ar vrea o casă* ***mai ieftină.***; *E produsul* ***cel mai bun.***) sau în structuri eliptice cu rol anaforic (anaforă zero: *Maria e mai înaltă decât Ana; în schimb, Ana e* ***mai suplă.***; *Și de această dată, vom proceda* ***tot așa de simplu.***); în aceste cazuri, reperul comparației se reconstituie din context.

În comparația de egalitate, e posibil ca adjectivul sau adverbul să nu aibă mărci explicite ale comparației: *litere* ***mici ca furnicile***; *Trenul merge* ***repede ca gândul.***

> Atunci când determină un adjectiv sau un adverb fără mărci de comparație, complinirea comparativă pare să nu mai fie obligatorie și ar putea fi interpretată ca un circumstanțial de mod sau cantitativ. Sunt totuși mai multe argumente în favoarea interpretării drept complement comparativ: adjectivul sau adverbul actualizează în această construcție un sens gradual, similar aceluia al unei structuri explicit marcate; în contextul comparației de egalitate cu marcă de intensitate zero, *mici (ca...)* este echivalent cu *la fel de mici*. De altfel, mărcile explicite ale comparației de egalitate – *tot atât de... / tot așa de... / la fel de...* , ca și elementul adverbial (mai rar) *atât de* – se comportă ca niște elemente corelative și de emfatizare, a căror gramaticalizare este discutabilă: *E mic cât un vârf de ac.* = *E* **tot atât de** *mic ca un vârf de ac.* = *E* **atât de** *mic cât un vârf de ac.*
>
> Absența mărcilor de comparație poate totuși crea unele ambiguități în stabilirea regentului: când adjectivul este atribut, e posibilă interpretarea construcției comparative ca depinzând fie direct de substantivul centru, fie de adjectiv: [*o zi frumoasă*] [*ca un dar*] / [*o zi*] [*frumoasă ca un dar*]. La fel, poate fi considerat regent fie verbul centru al unui grup verbal, fie adverbul cu funcție de circumstanțial de mod: [*curge repede*] [*ca un șuvoi*] / [*curge*] [*repede ca un șuvoi*]. Segmentările diferite – în funcție și de pauze și intonație – antrenează calificări distincte ale elementului comparativ (ca atribut sau circumstanțial vs complement comparativ).

Realizările prototipice ale comparativului sunt diferite pentru cele trei tipuri: comparativul de inegalitate se realizează prin grup prepozițional sau construcție comparativă introduse de conectivele *decât* sau *ca* sau propoziție introdusă prin *decât*; comparativul de egalitate se realizează prin grup prepozițional sau construcție comparativă introduse de conectivele *ca, precum, cât* sau propoziție introdusă de adverbul relativ *cum*; comparativul partitiv se realizează prin grup prepozițional cu prepozițiile *dintre* și *din*. Complementele de egalitate și inegalitate sunt interpretate în genere ca rezultate ale unor elipse (*Macul e mai frumos* ***decât*** [*e frumoasă*] ***petunia***. (vezi **Construcții comparative**). Complementul partitiv al unui superlativ este însă un adjunct primar, asemănător complementului prepozițional.

> Complinirile cu *din* și *dintre* ale unui superlativ relativ pot fi interpretate ca fiind complemente prepoziționale în grupul adjectival și în grupul adverbial.

Conectivele *ca, decât* și *cât* (pentru discuția în legătură cu statutul lor morfosintactic, vezi **I, Prepoziția, 4.2**; **II, Construcții comparative, 1.5**) impun cazul acuzativ nominalului centru al grupului nominal care provine din subiectul propoziției comparative reduse (*mai mare* ***decât mine*** = *mai mare* ***decât sunt eu***); ele pot fi însă urmate de unul sau mai multe grupuri sintactice cu funcții diferite în propoziția redusă (*mai bine* ***decât ieri la facultate***).

Există unele diferențe și restricții de realizare a complementului comparativ în funcție de clasa morfolexicală a regentului său – adjectival sau adverbial – și chiar în funcție de poziția sintactică a acestuia (adjectiv atribut vs adjectiv nume predicativ, adverb circumstanțial de mod vs adverb circumstanțial cantitativ).

1.2. Caracteristici semantice

Din punct de vedere semantic, complementul comparativ indică termenul care constituie reperul comparației (termenul comparant), presupunând elipsa unei predicații legate de existența unei calități comune sau similare: enunțurile *Macul e mai frumos* ***decât petunia.***; *Ion cântă mai bine* ***decât Mircea.*** stabilesc o comparație între două entități (comparat: „macul"; „Ion cântă". – și comparant: „petunia", „Mircea cântă".), în baza unei calități comune atribuite obiectelor sau proceselor implicate („frumos", „bine") și identifică o diferență graduală în prezența respectivei calități. Este posibilă și comparația între două calități legate de aceeași entitate: *Călătoria a fost* ***pe cât de lungă****, pe atât de plicticoasă.*; *Spectacolul a fost mai mult lung* ***decât interesant.*** În construcțiile superlative, termenul comparant este multiplu sau colectiv (*Ion e cel mai bun* ***dintre coriști / din cor.)*** ori desemnează un domeniu spațio-temporal de selectare a comparanților (*Ion e cel mai bun* ***din sud-estul Europei / din secolul XX.***).

Complementul comparativ presupune o comparație predominant cantitativă, între grade de prezență a unei calități (fiind comparabile doar proprietățile gradabile); comparativul de egalitate poate fi însă și de tip predominant calitativ.

Comparativul tipic cantitativ explicitează cuantificarea prin (a) mărcile comparației adjectivale sau adverbiale (*mai, tot atât de, tot așa de* etc.) și (b) folosirea elementelor de relație *decât* și *cât*: **mai** *înalt* ***decât Ion***; **tot atât de** *înalt* ***cât Ion***; *înalt* ***cât Ion.***

Comparativul de egalitate mai apropiat de tipul calitativ, care stabilește doar o analogie cu reperul, este lipsit de mărcile explicite ale comparației adjectivale sau adverbiale și preferă elementul de relație *ca*: *Vasile e înalt* ***ca Ion*** [= și Vasile, și Ion sunt înalți]. Diferența dintre cele două tipuri de comparativ depinde nu numai de mărcile explicite ale comparației, ci și (poate în mai mare măsură) de semantica adjectivului și a reperului (vezi **Construcții comparative, 3.1**). O serie de adjective (indicând calități măsurabile) permit mai ușor cuantificarea: **mic** ***cât un purice,*** *E un moment lung,* **lung** ***cât o oră*** *sau poate și mai lung.* (A. Blandiana, *Autoportret*); alte adjective și majoritatea adverbelor au în mai mică măsură sau nu au deloc această caracteristică semantică: **vesel cât un copil,* **repede cât trenul.*

În funcție de cunoștințele generale despre lume și de informațiile contextuale, reperul indicat de complementul comparativ poate fi recunoscut ca prototip al proprietății comparate sau ca deținând-o în grad limitat și relativ; doar în primul caz comparația are valoare de superlativ: *mare cât casa* vs *mare cât cutia de pe scaun.*

Structurile comparative presupun situații similare, diferențiate prin unele componente ale situației, ca și prin gradul de realizare a unei proprietăți comune. Această caracteristică semantică se reflectă în organizarea sintactică a enunțului: o propoziție conținând o expresie a diferenței de grad poate primi compliniri care să indice exact diferența de situație, tot ceea ce nu se exprimă fiind presupus identic. Astfel, enunțul *Am găsit soluții* ***mai bune***. poate fi continuat prin complemente

comparative care reliefează, prin focalizare, unul sau altul dintre componentele posibile ale situației: agentul – *Am găsit soluții mai bune* ***decât tine.*** –, o circumstanță – *Am găsit* [azi] *soluții mai bune* ***decât ieri.*** –, procesul însuși – *Am găsit soluții mai bune* ***decât am căutat.*** etc. Elementele de diferențiere pot fi mai multe: *Am lucrat cu ei mai bine azi* ***decât am comunicat ieri cu tine.***

Reducerea unei propoziții la complementul diferențiator poate crea ambiguități sintactice: în enunțul *Ana are o soră mai frumoasă* ***decât Maria.***, complementul comparativ se poate referi fie la complementul direct (*Ana are o soră mai frumoasă* ***decât*** [este] ***Maria.***), fie la subiect (*Ana are o soră mai frumoasă* ***decât*** [are] ***Maria***).

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE A COMPLEMENTULUI COMPARATIV

2.1. Complementul comparativ de inegalitate

Comparativul de inegalitate este exprimat printr-un grup sintactic constituit din:

(a) conectorii *decât* sau *ca* în ipostază prepozițională, urmați de un grup nominal cu nominalul centru în acuzativ, reprezentând transpunerea subiectului din propoziția redusă (*mai bun* ***decât omul / decât mine***; *Vorbește mai bine* ***decât profesorul.***);

(b) conectorii *decât* sau *ca* – în ipostaza de adverbe de comparație – urmați de un grup nominal îndeplinind în propoziția redusă o altă funcție sintactică decât subiectul (*Îți telefonează mai des* ***decât surorii lui.***), de un grup prepozițional (*o călătorie mai frumoasă* ***ca în ianuarie***), adverbial (*Vorbește mai bine* ***ca ieri.***) sau verbal (cu verbul la infinitiv sau conjunctiv: *A da sfaturi e mai greu* ***decât a găsi soluții.***; *E mai bine* ***decât să doarmă.***), prin propoziție relativă (*mai supărat* ***decât când ai întârziat***) sau conjuncțională (*Ajunge mai repede* ***decât dacă ar merge cu trenul.***);

(c) conectorii *decât* sau *ca* urmați de o construcție complexă conținând mai multe componente sintactice (*mai liniștită* ***decât cu tine la examen***; *Mașina merge pe nisip mai încet* ***decât trenurile pe un pod neconsolidat.***);

(d) conectorul *decât* în ipostază conjuncțională, introducând o propoziție subordonată comparativă (*mai mic* ***decât e Ana***; *Desenează mai repede* ***decât desenezi tu.***).

> Chiar dacă există o tendință de specializare preferată de norma literară (*ca* pentru egalitate, *decât* pentru inegalitate), lucrările normative românești au admis situația existentă în uz; prin urmare, este tolerată folosirea lui *ca* și pentru inegalitate: *E abia mai mare* ***ca o colibă,*** *văruită în alb.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*); *Drept să-ți spun, n-am pomenit un om care să fi avut mai puțin noțiunea banului* ***ca el.*** (*ibid.*). În orice caz, *ca* are o distribuție mai redusă față de *decât* în introducerea complementului comparativ de inegalitate, cel puțin în măsura în care nu poate introduce propoziții (situație în care *decât* poate fi concurat doar de echivalentul *de cum*).

2.1.1. Prepozițiile *decât* și *ca* pot fi urmate de un grup nominal (sau pronominal) cu centrul în acuzativ, care corespunde subiectului predicației reduse: *Casa e mai curată* ***decât un pahar.*** [= *Casa e mai curată decât este curat un pahar*.]; *Autobuzul pleacă mai repede* ***decât trenul.*** [= *Autobuzul pleacă mai repede decât pleacă trenul*]. Cazul acuzativ nu este marcat ca atare decât în realizarea grupului nominal prin pronume de persoana I sau a II-a singular (având formă specifică, diferită de a nominativului): *un concurent mai deștept* ***decât câștigătorul / decât mine / decât tine*** (nu **decât eu* / **decât tu*). Această construcție exclude tratarea unitară a construcțiilor comparative ca situații de elipsă: deoarece presupune o reorganizare sintactică, în care subiectul își pierde caracteristicile morfosintactice, devenind un nominal în acuzativ, caz impus de elementul de relație.

Grupul nominal cu centrul în acuzativ este constituit dintr-un substantiv însoțit de determinanți: articol hotărât (*peretele mai alb* ***decât laptele***), articol nehotărât (*peretele e mai alb* ***ca un cearșaf***), demonstrativ (*mai alb* ***decât această coală***), dintr-un nume propriu (*mai simpatic* ***ca Ion***), sau pronume (*mai simpatic* ***ca tine***); nu și dintr-un substantiv fără determinanți (**mai alb* ***ca lapte***). Comparativul de inegalitate este destul de des exprimat și prin grup pronominal având drept centru un pronume nehotărât: *mai bun* ***ca toți,*** *mai bogat* ***decât oricine*** *din oraș.*

Subiectul propoziției comparative reduse poate fi reperul comparației pentru predicația enunțiativă din regentă, fiind simetric cu subiectul acesteia – *Înțeleptul spune că* ***nebunia lumii*** *este mai înțeleaptă* ***decât el.*** (C. Noica, *Modelul cultural*); *Știa* ***Goethe,*** *mai bine* ***decât voi,*** *cine se află îndărătul lucrurilor.* (*ibid.*) – sau se poate lega de centrul nominal al unui atribut a cărui predicație este comparată: *Am scris cu o* ***vopsea*** *mai deschisă* ***decât fundalul.***

Un caz special al complementului adjectivului este realizarea printr-un grup nominal (pronominal) care are un centru anaforic: un pronume demonstrativ (*o carte mai interesantă* ***decât aceea veche***; *Nu cunoșteau rușine mai mare* ***decât aceea de-a le fi capturat căpitanul.*** – I. Nicolau, *Haide, bre!*), pronumele semiindependent *cel* (*Componenta ideologică a artei era cu mult mai palidă* ***decât cea a filozofiei.*** – G. Liiceanu, *Ușa interzisă*), pronumele semiindependent *al*, urmat de un substantiv în genitiv sau de un posesiv (*o carte mai interesantă* ***decât a Mariei / decât a ta***). Aceste construcții apar atunci când diferența dintre termenii comparației se situează la nivelul atributelor și al numelor predicative caracterizând un nominal identic.

2.1.2. Elementul de relație *decât* poate fi urmat de un constituent cu organizare proprie, corespunzând oricărei funcții sintactice – alta decât subiectul – din propoziția redusă (eliptică):

(a) grup nominal cu centrul în nominativ, cu funcția de nume predicativ (*E mai curând avocat* ***decât profesor.***; *Memoria mea* [...] *este mai mult instrument de lucru* ***decât materie primă.*** – A. Blandiana, *Autoportret*) sau predicativ suplimentar (*Îl văd mai degrabă premier* ***decât președinte.***);

(b) grup nominal (pronominal) cu centrul în acuzativ, cu funcția de complement direct, precedat sau nu de marca *pe* a complementului direct: *Îl identific mai greu decât* ***pe ei***; *Alege mai greu rochia* ***decât pantofii.***;

(c) grup nominal (pronominal) cu centrul în dativ, cu funcție de obiect indirect: *Lui îi scriu scrisori mai frumoase* ***decât ție.***; *un dar mai util lor* ***decât mie.***;

(d) grup prepozițional alcătuit din prepoziție urmată de grup nominal, cu funcția de complement prepozițional (*Vorbește mai frumos despre tine* ***decât***

despre colegi.), circumstanțial (*Lucrurile sunt cu mult mai complicate în comunism* ***decât în societățile occidentale.*** – G. Liiceanu, *Ușa interzisă*) sau atribut (*E mai scumpă o ladă de lemn* ***decât de plastic.***).

În toate situațiile (a-d), grupul nominal poate fi substituit de o propoziție relativă introdusă de pronume sau adverb: *mai bogat* ***decât cine a plecat***; *mai repede* ***decât când au încercat ei*** etc.

(e) grup adverbial cu funcție de circumstanțial: *Nu cred că proporțional prietenia era mai puțin rară în vechime* ***decât azi.*** (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*); *Pe o piață în care cartoful nu se putea găsi oricând, furatul era mai rentabil* ***decât acum.*** (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*);

(f) grup adjectival cu funcție de nume predicativ (*E mai degrabă mic* ***decât mare.***), predicativ suplimentar (*Îl consideră mai mult flămând* ***decât însetat.***) sau atribut: *Fermecul acestei ființe, de obicei posacă, mai mult ciudată* ***decât frumoasă****, îi sta în ochi.* (M. Caragiale, *Craii*). Complementul comparativ exprimat prin adjectiv (grup adjectival) este caracteristic comparației între calități atribuite aceluiași obiect;

(g) grup verbal având drept centru un verb la formă nepersonală, cu funcții de subiect, obiect direct, circumstanțial etc.: *Se poate mai ușor face* ***decât spune.***; *S-a descoperit că mai simplu* ***decât a te conforma regulilor*** *este numai a nu te conforma regulilor.* (A. Blandiana, *Calitatea*); *Are mai mult de ascultat* ***decât de citit.***; *Învață mai mult ascultând* ***decât citind ceva.***;

(h) propoziție conjuncțională, cu diferite funcții sintactice: *Știe mai bine să deseneze* ***decât să cânte.***; *Acum, cu ciorapi noroioși și boturile atârnând, e mai rău* ***decât dacă aș fi desculț.*** (Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

Conectorul *ca* poate apărea ca substitut colocvial al lui *decât* în situațiile descrise sub punctele (a)–(e).

Complementul comparativ de inegalitate poate fi introdus și prin locuțiunile prepoziționale *față de* și *în comparație cu: e mai mare* ***față de trecut / în comparație cu tine.***

2.1.3. Conectorii *decât* sau *ca* pot fi urmați de o construcție complexă conținând mai multe componente sintactice din propoziția redusă: se pot asocia deci două sau (rar) mai multe elemente din categoriile descrise mai sus, fie în mod omogen – combinându-se diferite grupuri sintactice din tipurile descrise la **2.1.2** –, fie neomogen, prin reunirea unui grup nominal în acuzativ care transpune subiectul (vezi **2.1.1**) cu alte poziții sintactice: *mai norocos* ***decât tine alaltăieri.*** Construcțiile complexe hibride (subiect transpus în cazul acuzativ urmat de diferite alte funcții sintactice nemodificate) sunt destul de rare; în schimb, pot apărea construcții complexe în care, ca fenomen de veritabilă elipsă, subiectul este conservat la cazul nominativ: *Te pomenești la un moment dat în posesia unei științe care te-a găsit ea pe tine mai mult* ***decât tu pe ea.*** (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*). Astfel, construcțiile complexe se dovedesc diferite sintactic de cele simple: subiectul devenit complement unic apare obligatoriu în acuzativ (nu este posibil **mai mult decât tu*), în vreme ce subiectul dintr-o construcție complexă își poate păstra cazul.

2.1.4. În realizarea propozițională a complementului comparativ – introdusă prin elementul de relație *decât,* cu valoare conjuncțională – se pot recunoaște câteva subtipuri:

(a) cu verb copulativ și elipsa numelui predicativ (care din punct de vedere semantic se referă la calitatea comună): *Îmi place casa în sine, care este mai interesantă* ***decât ar fi cartierul.***;

(b) cu repetarea sau contrastarea verbului din regentă, altul decât un copulativ, într-o propoziție noneliptică, dar în care se subînțelege un complement de evaluare graduală: *Îmi place casa în sine, mai mult* ***decât îmi place cartierul.*** (= cartierul îmi place *mai puțin*); *Am văzut un film mai interesant* ***decât ai văzut tu.***; *Trenul întârzie mai des* ***decât întârzie avionul.***; *A primit un lucru mai prețios* ***decât a dat.***;

(c) cu verb modal, de atitudine, de proces mental sau de opinie (care exprimă diferența dintre situațiile comparate) și cu elipsa totală a propoziției modalizate, parte din predicatul complex: *Îmi place casa în sine, mai mult* ***decât ar trebui / decât aș vrea / decât am declarat.*** etc.; *Am înțeles atunci chinul acesta, pe care pe urmă l-am văzut mult mai răspândit* ***decât s-ar părea.*** (Camil Petrescu, *Ultima noapte*); *Sunt mai numeroase* ***decât le credeam.*** (*ibid.*). Elipsa propoziției modalizate poate fi și parțială: *mai bun* ***decât am vrea să fie***; *mai bun* ***decât ar trebui să credem că e.***

Mai rar, elementul introductiv poate fi *de cum: E mai tânăr* ***de cum îl știau ei.***; *Sunt fără grijă, căci nu ar fi în orice caz mai rău păzită* ***de cum am păzit-o eu singur.*** (Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

2.1.5. Realizările enumerate mai sus ale complementului comparativ (**2.1.1**–**2.1.4**) depind în mare măsură de particularități ale elementelor regente.

Tipul de complement comparativ exprimat prin grup nominal în acuzativ (**2.1.1**) este cel mai bine reprezentat, realizându-se cu orice tip de regent adjectival sau adverbial. Asemănător ca frecvență și distribuție este și comparativul cu funcție de obiect prepozițional și de circumstanțial (**2.1.2**, (d), (e)). Comparativul cu funcțiile de obiect direct și indirect, nume predicativ și predicativ suplimentar și mai ales cel exprimat prin formă verbală nepersonală și propoziție conjuncțională apar mai ales în raport cu un regent adverbial.

Adverbele care intră în expresii modale pot avea un complement comparativ exprimat prin grup verbal cu verbul la infinitiv sau propoziție conjuncțională: *E* **mai greu** *a face* ***decât a spune.***; *E* **mai bine** *să greșești* ***decât să nu faci nimic.*** Când adverbul regent are funcția de circumstanțial de modalitate, integrat aparent grupului verbal, propoziția comparativă păstrează structura de subordonare față de un regent modal, în succesiunea *decât* + *să*: **Mai bine** *pleacă* ***decât să mărturisească ceva.***

În cazul realizării propoziționale (**2.1.4**), regentul adjectival – predicativ sau atributiv – favorizează apariția unei subordonate conținând un verb copulativ, cu numele predicativ elidat: *Nu era mai singur în Japonia* ***decât fusese în România.*** (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*).

Situații speciale prezintă regentul adverbial *mai mult.* Acesta poate fi un circumstanțial cantitativ, dar poate ocupa și alte funcții sintactice, de cele mai multe ori funcționând solidar cu un complement comparativ cerut obligatoriu: *Ea este mult* ***mai mult decât un bun.*** (C. Noica, *Modelul*); *Și-au făcut* ***mai mult decât datoria.*** (Camil Petrescu, *Ultima noapte*). Construcțiile de tipul *mai mult decât* + *adjectiv* sunt și mai solidare, adverbul la comparativ urmat de adverbul de

comparație realizând o marcă a valorii superlative: *Este* ***mai mult decât binevenită*** *o reluare a discuției.* (LAI. 2004).

Adverbele la comparativ *mai mult, mai curând, mai degrabă* s-au specializat în această formă pentru a introduce un tip de comparație metadiscursivă, între gradele de realizare a unor predicații; această comparație se poate intercala – în structuri adesea izolate – în orice punct al enunțului:

Mersul în trăsură, ***mult mai mult decât cel în mașină,*** *a fost și e încă una din voluptățile alese, pentru mine.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*);

Talentul de a trăi mi se pare, ***mai mult decât o trăsătură a animalității,*** *o consecință a subtilității.* (A. Blandiana, *Autoportret*);

Comunică prin învăluirea muzicii ***mai degrabă decât a cuvântului.*** (C. Noica, *Modelul*).

Prin aceleași elementele se realizează și comparația între două calități ale aceluiași obiect: *Romanul lui are calități* ***mai mult / mai curând / mai degrabă*** *morale decât estetice.*

2.2. Complementul comparativ de egalitate

Comparativul de egalitate este exprimat printr-un grup sintactic constituit din:

(a) conectorii *ca, precum, cât* în ipostază prepozițională, urmați de un grup nominal cu nominalul centru în acuzativ, reprezentând transpunerea subiectului din propoziția redusă (*tot așa de nehotărâtă* ***ca prietenul vostru***; *Strigă la fel de tare* ***ca mine.***);

(b) conectorii *ca, precum, cât* – în ipostaza de adverbe de comparație –, urmați de un grup nominal, prepozițional, adverbial, adjectival sau verbal, reprezentând în propoziția redusă o altă funcție sintactică decât subiectul (*o călătorie la fel de frumoasă* ***ca în ianuarie***), de o propoziție relativă (*supărat* ***precum când ai întârziat***) sau conjuncțională (*Ajunge tot atât de repede precum* ***dacă ar merge cu trenul.***);

(c) conectorii *ca, precum, cât* urmați de o construcție complexă conținând mai multe componente sintactice (*liniștită* ***ca tine la examen***; *Aleargă pe stradă la fel de repede* ***ca un bolid pe pistă.***);

(d) conectorii *cum, precum, (pe) cât* în ipostază conjuncțională, introducând o propoziție subordonată comparativă (*curată* ***cum e zăpada***; *Scrie la fel de bine* ***cum scria acum un an.***).

Construcțiile sunt similare cu cele ale comparativului de inegalitate, față de care principalele diferențe privesc elementele de relație specifice.

2.2.1. Prepozițiile *ca, precum, cât* pot fi urmate de un grup nominal (sau pronominal) cu centrul în acuzativ (*ca tine*), care corespunde subiectului predicației reduse:

„Sunt melancolic ***ca un cotoi năpârlit"*** *— spune el.* (A. Pleșu, *Minima moralia*);

E prea mândră ca să admită că are atâta nevoie de ceva atât de vulgar ***precum cinematograful.*** (LAI 2004);

A avut ocazia să-și vadă dosarul, ținut la zi, gros ***cât o Biblie.*** (C. T. Popescu, *Copiii fiarei*).

Ca și în cazul comparativului de inegalitate, reperul comparației se realizează obligatoriu prin pronume sau prin substantive însoțite de determinanți, nefiind posibilă absența acestora: *alb* ***ca laptele,*** *nervos* ***ca el,*** *nervos* ***ca directorul*** vs **alb* ***ca lapte,*** **nervos* ***ca director.***

Comparativul se realizează adesea prin grup nominal cu un centru care reia anaforic un nominal din regentă: *o carte la fel de bună* ***ca aceea de pe masă / ca a ta.***; *Venea* [...] *o trăsură nouă parcă, lăcuită în albastru, cu cauciucurile groase* ***cât cele de automobil.*** (Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

2.2.2. Elementele de relație *ca, precum, cât* sunt urmate de un constituent cu organizare proprie, corespunzând unei anumite funcții sintactice – alta decât subiectul – din propoziția redusă:

(a) grup nominal (pronominal) în acuzativ, cu funcție de complement direct, precedat sau nu de marca *pe*: *Iubește-ți aproapele la fel de mult* ***ca pe tine însuți.***;

(b) grup nominal (pronominal) în dativ, cu funcție de complement indirect: *Lui îi scriu scrisori tot atât de frumoase* ***ca ție.***; *un dar la fel de util ție* ***ca și mie***;

(c) grup prepozițional alcătuit din prepoziție urmată de grup nominal, cu funcție de complement prepozițional (*Vorbește la fel de frumos despre tine* ***ca despre colegi.***; *o haină mare* ***cât pentru doi***) sau circumstanțial (*la fel de scump* ***ca la piață***; *Timpul e friguros* ***ca în ianuarie.***);

(d) grup adverbial cu funcție de circumstanțial: *la fel de tristă* ***ca atunci.***

În situațiile (a)–(d), grupul nominal poate fi substituit printr-o propoziție relativă cu pronume sau adverb relativ: *la fel de simpatic* ***precum cine a venit***; *A răspuns tot așa de repede* ***precum când l-ai întrebat tu.***

> Unele succesiuni ale conectorului *ca* + relativ, posibile din punct de vedere gramatical, sunt evitate în limba literară actuală din motive eufonice, de exemplu: *ca când.*

(e) grup verbal având drept centru un verb la formă nepersonală, cu funcții de subiect, complement direct, circumstanțial etc.: *E la fel de ușor a face* ***ca și a spune.***; *Are tot așa de mult de ascultat* ***ca și de citit.***; *Învață la fel de mult ascultând* ***ca și citind ceva.***;

(f) propoziție conjuncțională, cu diferite funcții sintactice: *Știe la fel de bine să deseneze* ***cât să cânte.***

Spre deosebire de comparativul de inegalitate, cel de egalitate nu realizează funcțiile de nume predicativ și predicativ suplimentar.

2.2.3. Din propoziția redusă și introdusă de conectorul specific pot rămâne mai multe funcții sintactice. Este deci posibilă coocurența unui grup nominal în acuzativ, care transpune subiectul, și a unuia sau mai multor circumstanțiale, sau numai a unor circumstanțiale: *un om* **la fel de politicos** ***ca tine în vizită seara***; *Mașina merge repede* ***ca atunci în Japonia.***

2.2.4. Elementele de relație *cum, precum, cât, pe cât* introduc propoziții subordonate comparative de tipuri diferite:

(a) cu verb copulativ și reluarea anaforică prin relativ a numelui predicativ: *Îmi place grădina, la fel de frumoasă* ***cum e tot cartierul.***; *perete alb* ***cum e laptele / cum era atunci***; *o movilă mare* ***cât e casa***; *În fond, nevoia mea de a scruta*

„absolutul" este la fel de aprigă ***pe cât este cea a lui Andrei.*** (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*); în această construcţie, regentul este doar de tip adjectival;

(b) cu repetarea sau contrastarea verbului din regentă, altul decât un copulativ: *Trenul merge repede* ***cum merge gândul.***; *Vine la fel de uşor* ***cum pleacă.***; regentul este mai ales adverbial;

(c) cu verb modal, de atitudine, de proces mental sau de opinie (care exprimă diferenţa dintre situaţiile comparate) şi cu elipsa totală a propoziţiei modalizate – *Lucrează la fel de repede* ***cât trebuie.***; *Doarme atât de mult* ***cât poate.***; *atât de politicoasă* ***cât vrea ea.*** – sau cu elipsă parţială: *serioasă* ***cum trebuie să fie.*** În aceste construcţii, regentul poate fi atât adverbial, cât şi adjectival.

2.2.5. O structură specifică, bazată pe inversare, aduce complementul comparativ în poziţia de intensificator al adjectivului sau al adverbului (după modelul cantitativului cu prepoziţie postpusă: *grozav de mare, teribil de rău*): *peretele (este)* ***ca laptele de*** *alb = peretele (este) alb* ***ca laptele***; *movila (este)* ***cât casa de*** *mare = movila (este) mare* ***cât casa.*** Complementul antepus poate fi exprimat şi prin grup adverbial – *Trenul merge* ***ca atunci*** *de repede.* –, prepoziţional – *vreme* ***ca în ianuarie*** *de friguroasă* – şi prin propoziţie: *perete* ***cum e laptele de*** *alb.*

Grupul adjectival cu inversiune internă a complementului comparativ poate fi inclus într-un grup nominal sau verbal:

Mă nimeresc cu capul în dreptul unui bolovan ***cât o căldare*** *de mare.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*); *Bradul din faţa casei mele era* ***cât muntele*** *de mare* (C.T. Popescu, *Copiii fiarei*).

Se poate produce o reorganizare sintactică, prin tematizarea comparativului: ***Ca laptele de*** *alb e peretele.* ***Ca laptele*** *e peretele* ***de*** *alb.*

2.3. Comparaţia între calităţi

Comparaţia între două calităţi are proprietăţi sintactice şi semantice proprii. Urmând disocierea de bază între comparaţia de inegalitate şi cea de egalitate, complementul comparativ de acest tip are următoarele realizări:

(a) complement al comparaţiei de inegalitate cu regent adverbial – **mai mult** *discrete* ***decât timide*** – discutată mai sus. sub **2.1.2, 2.1.5**;

(b) complement al comparaţiei de egalitate – *tot atât de discrete* ***cât şi de timide*** –, care se apropie destul de mult de structurile coordonatoare (*atât... cât şi*) şi pentru care o construcţie specifică este comparaţia proporţională.

Comparaţia proporţională (complementul comparativ proporţional) are obligatoriu un element corelativ (***pe cât... pe atât***) şi se poate realiza prin grup adjectival sau adverbial precedat de elementul de relaţie *pe cât* în poziţie de cuantificator, deci urmat de prepoziţia *de*: *Încununată culturile cu un nimb* ***pe cât de fatal, pe atât*** *de fermecător.* (E. Cioran, *Schimbarea*); *Conduce* ***pe cât de repede, pe atât de*** *periculos.*

Structura se poate realiza şi propoziţional, prin propoziţii în care se explicitează predicaţia calităţii; comparaţia priveşte adjective:

Întâlnirea cu Noica, ***pe cât de benefică mi-a fost în plan cultural,*** **pe atât** *de nefastă mi-a fost în planul vibraţiei de fiinţă.* (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*)

sau adverbe:

Pe cât de greu este să ajung la masa de scris, **pe atât** *de mult, apoi, îmi place.* (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*).

Complementul comparativ proporţional progresiv este un tip de comparativ proporţional care indică şi o progresie posibilă în gradul de realizare a unor proprietăţi; corelativele sale sunt: *cu cât...* ***cu atât.*** Realizarea tipică este propoziţională ***Cu cât doarme,*** **cu atât** *e mai slabă.*, uneori cu construcţii eliptice – *o casă* ***cu cât mai ieftină,*** **cu atât** *mai bună.*

Adjective sau adverbele regente sunt la gradul comparativ: *Liniile contorsionate, îngrămădite, răsucite, chinuite formează un desen general mai frumos* (**cu atât** ***mai frumos*** *chiar,* ***cu cât sunt mai chinuite***) *decât liniile regulate, monotone.* (A. Blandiana, *Autoportret*); ***cu cât mai repede,*** **cu atât** ***mai bine.***

Progresia poate privi şi intensitatea realizării unui proces; construcţia adverbială cuantificatoare *mai mult* poate fi în acest caz subînţeleasă, astfel încât complementul apare ca fiind cerut de corelativul *cu atât*: ***Cu cât doarme,*** *cu atât ar mai dormi.*; ***Cu cât se apropia (mai mult),*** *cu atât se înfuria (mai mult).*; ***Cu cât aleargă,*** *cu atât (mai mult) slăbeşte.*

Elemente corelative (mai ales în oralitate) sunt şi *de ce..., de ce.../ de aceea...*: ***De ce se apropie,*** **de ce / de aceea** *se vede mai bine.* Uneori, cuantificatorii lipsesc cu totul şi raportul dintre progresii este atribuit direct proceselor (de fapt, cuantificarea este marcată prin intonaţie): ***De ce doarme,*** *de aceea slăbeşte.*

2.4. Comparaţia ireală

Comparaţia *ireală* (*ipotetică* sau *condiţională*) se realizează doar propoziţional, prin subordonate introduse prin locuţiunile *ca şi cum, ca şi când, de parcă*: *Era trist* ***de parcă i se înecaseră corăbiile.***; *Dispar la fel de repede* ***ca şi cum le-ar şterge cineva.*** Locuţiunile conjuncţionale tipice pentru comparaţia ireală se folosesc destul de rar cu alt regent decât cel verbal.

> Aceleaşi elemente introduc şi circumstanţialul de mod cu sens comparativ, atunci când regentul este un verb (*Plângea* ***de parcă i se înecaseră corăbiile.***; vezi **Circumstanţialul de mod, 2.4**). Când elementul introductiv este doar adverbul *parcă*, deşi valoarea semantică a comparaţiei este aceeaşi, raportul dintre propoziţii este unul de coordonare: *Suflă greu, parcă ar alerga.*

2.5. Comparativul partitiv

Comparativul partitiv complineşte un adjectiv sau adverb la gradul superlativ relativ şi se realizează prin grup prepoziţional format din prepoziţiile *din* sau *dintre* şi grup nominal (pronominal):

Eu sunt băiatul cel mai cuminte ***din lume.*** (Camil Petrescu, *Ultima noapte*);

Abisalul Caragiale [...], *cel mai eficient* ***dintre marii români demascatori ai Prostiei.*** (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*);

Cântă cel mai bine ***dintre concurenți.***

Construcția cu superlativ și complement partitiv poate fi echivalentă din punctul de vedere al conținutului cu o construcție cu un complement comparativ de inegalitate: *E cel mai bun* ***din clasă*** *= E mai bun* ***decât toți din clasă.***

3. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

Complementul comparativ este în mod normal plasat în imediata vecinătate a adjectivului sau a adverbului regent. Adjectivul la comparativ de inegalitate însoțit de complement comparativ este în mod obligatoriu postpus substantivului regent: *parcul mai mic decât o jucărie* vs **mai micul parc decât o jucărie* sau **mai micul decât o jucărie parc*. Este însă posibilă (dar rară, prezentă doar în stilul livresc) inversarea complementului comparativ, care ajunge să preceadă adjectivul: *un copac decât turnul mai înalt*. Și în comparația de egalitate, adjectivul trebuie să fie ultimul element al sintagmei, în imediata vecinătate a construcției comparative: *parcul* [*mic ca o jucărie*] / vs [*micul parc* [*ca o jucărie*]]. Derogarea de la această regulă produce o structură cu inversiune, marcată prin reorganizare sintactică: *parcul ca o jucărie de mic* (vezi *supra,* **2.2.5**). Adjectivul nume predicativ permite plasarea la distanță a complementului comparativ: *Mai important e omul decât* ***opera.*** *La fel de important e omul* ***ca și*** *opera.*

O situație specială o constituie cuantificatorii *mai mult* și *mai puțin* din grupul nominal: în mod normal aceștia sunt antepuși, complementul plasându-se după grupul nominal cuantificat și referindu-se la acesta în ansamblu: *Să nu intre* **mai multă nenorocire** ***decât putem duce.*** (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*); *Nu puteai întâlni* **mai multe lichele** ***decât îți permitea lumea în care te mișcai.*** (*ibid.*). *Pe termen lung el va avea cu siguranță* **mai mult succes** *în arta plastică* ***decât în dans.*** (LAI, 2004); *În Grecia sunt mult* **mai mulți bani** *pentru dans* ***decât în România.*** (*ibid.*); *Niciodată nu trebuie să desfășori, în câmpul tactic,* **mai multe trupe** ***decât inamicul.*** (Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

Și cuantificatorii adverbiali corespunzători – *mai mult, mai puțin* – au o situație specială, solidarizându-se cu verbul a cărui acțiune o cuantifică, ceea ce le acordă mai multă libertate de plasare: **Mai mult** *lucrează ei* ***decât voi.***

Când regentul adverbial este un circumstanțial de modalitate, plasarea la distanță este frecventă: *Așa cum îl știi,* **mai probabil** *desenează* ***decât citește.***

O caracteristică a complementului comparativ este imposibilitatea de a-l separa prin pauză (în rostire) sau prin virgula care ar nota pauza (în scris); comparativul manifestă o solidaritate sintactică extremă în grupul adjectival și în cel adverbial. Doar tiparul special al comparației între calități admite izolarea, iar comparativa proporțională chiar o impune.

4. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

Complementul comparativ de inegalitate (în construcții de tipul: *mai mic* ***decât peretele,*** *mai repede* ***decât a vrut***) este foarte bine individualizat prin relația cu regentul, structura sintactică și clasa de distribuție, neputând fi confundat cu alte tipuri de complemente sau circumstanțiale

Complementul de egalitate al unor adjective sau adverbe fără mărci explicite de comparație apare în situații ambigue, în care interferează cu atributul (în grupul nominal) sau cu circumstanțialul de mod (în grupul verbal). Interpretarea semantică este decisivă în asemenea cazuri: *cratere* [***negre*** *ca smoala*] (complement comparativ, subordonat adjectivului) vs ***cratere negre*** [*ca niște roți de locomotivă*] (atribut, subordonat nominalului); *Aleargă* ***repede*** [*ca gândul*]. (complement comparativ, subordonat adverbului) vs ***Aleargă repede,*** [*ca tine*] / ***Aleargă*** [*ca tine*]. (circumstanțial de mod, subordonat grupului verbal).

La distingerea funcțiilor sintactice poate contribui și izolarea prozodică: *cratere negre, ca niște roți de locomotivă; Aleargă repede, ca tine.*

Complementul partitiv (*elevul cel mai bun* ***din clasă;*** *au răspuns cel mai bine* ***dintre toți***) se apropie ca structură de un complement prepozițional care are drept regent un adjectiv sau un adverb.

CIRCUMSTANȚIALE

CIRCUMSTANȚIALUL. PREZENTARE GENERALĂ

Circumstanțialele reprezintă un *ansamblu eterogen* de poziții (funcții) sintactice care *se caracterizează preponderent semantic*: circumstanțialele adaugă precizări de diferite tipuri referitoare la cadrul universului de discurs sau la diferite aspecte / secțiuni ale acestui cadru.

Altfel spus, clasa circumstanțialelor cuprinde funcții delimitate cu precădere semantic și denumite tradițional în raport cu precizarea („circumstanța" în sensul larg al cuvântului) adusă la / în cadrul situației comunicate: *circumstanțialul de timp, de loc, de mod (modal), cantitativ, de relație, sociativ, instrumental, de cauză (cauzal), de scop (final), condițional, concesiv, consecutiv, opozițional, cumulativ, de excepție.*

Fiind alcătuit pe criterii semantice, inventarul circumstanțialelor variază de la o gramatică la alta. În unele lucrări se face diferența între *circumstanțialul de timp* și circumstanțialele *de periodicitate* și *de frecvență* sau între *circumstanțialul de mod* și *circumstanțialele comparativ, de măsură* sau *de progresie* etc. S-a propus și identificarea funcției de *circumstanțialul concluziv*.

În lucrarea de față *periodicitatea* și *frecvența* sunt subsumate *circumstanțialului de timp* (vezi **Circumstanțialul de timp**) și se disociază între *circumstanțialul de mod* și cel *cantitativ*. *Comparativul* nu este considerat circumstanțial, ci o specie de complement, legat de construcția comparativă (vezi **Construcții comparative, Complementul comparativ**).

1. TIPOLOGIA CIRCUMSTANȚIALELOR

Având în vedere criteriul semantico-pragmatic (privitor la tipul de informație transmis), circumstanțialele pot fi asociate în patru mari grupe.

1.1. *Circumstanțialul de loc* și *circumstanțialul de timp* – ***circumstanțialele situative*** – asigură „ancorajul" spațio-temporal al proceselor comunicate. Circumstanțialul de loc situează procesul și participanții săi într-un cadru spațial sau precizează poziția unui element al situației comunicate în acest cadru. Circumstanțialul de timp fixează procesul și participanții săi într-o anumită zonă a axei temporale sau poartă informații referitoare la intervalul de desfășurare a situației comunicate.

1.2. *Circumstanțialul de mod propriu-zis, circumstanțialul cantitativ* și cel *instrumental* – ***circumstanțialele procesuale*** – aduc precizări privitoare la procesul comunicat. Prin circumstanțialul de mod și prin cel cantitativ acțiunea, evenimentul sau starea sunt evaluate în raport cu anumiți parametri, precum calitatea (*Love*ș*te* ***puternic*** *mingea., Cite*ș*te* ***corect.***, cf. circumstanțialul de mod) sau „cantitatea" (*Munce*ș*te* ***destul.***, *Vorbe*ș*te* ***mult.***, *Vorbe*ș*te* ***din ce în ce mai mult.***, cf. circumstanțialul cantitativ). Circumstanțialul instrumental exprimă mijlocul prin care se produce procesul (*A deschis u*ș*a* ***cu cheia.***, *Și-a făcut haină* ***din piele sintetică.***, *S-a apărat* ***cu pumnii.***).

1.3. O altă grupă de circumstanțiale (*circumstanțialul de cauză, de scop, condițional, concesiv, consecutiv*) ***redau raporturi logico-semantice stabilite de locutor*** – raporturi de cauzalitate, de consecință, de (non)implicație – între diferite procese comunicate.

1.4. *Opozitionalul, cumulativul, circumstanțialul de excepție, sociativul* și *circumstanțialul de relație* ***centrează informația nouă („precizarea") pe anumite secvențe ale enunțului*** din care fac parte. În general, circumstanțialele menționate „circumscriu" unele componente ale enunțului, altele decât cele care specifică procesul: ***În loc de cărți*** *preferă* **filmele.**, **Ileana** *a mers la cumpărături* ***cu prietenul ei.***, ***În privința celor declarate****, nu am nimic de adăugat.*

> Unele, precum circumstanțialul opozițional, cumulativ, de excepție, sunt constituenți nonomisibili, prin „ștergerea" lor enunțul devenind negramatical; compară: (a) ***În loc de cărți*** *preferă* **filmele**. cu (a^1) *****În loc de cărți*** *preferă* **Ø**.; (b) ***Pe lângă salariu*** *mai ia și* **dividente**. cu (b^1) ***Pe lângă salariu*** *mai ia* **Ø**.; (c) *N-am invitat* **pe nimeni** ***în afară de rudele apropiate***. cu (c^1) **N-am invitat* **Ø** ***în afară de rudele apropiate***. Alte circumstanțiale de acest tip pot fi omise; se păstrează „gramaticalitatea" enunțului, pierzându-se doar informația. Compară: **Ileana** *a mers la cumpărături* ***cu prietenul ei.*** */ Ileana a mers la cumpărături* **Ø.**, ***În raport cu tine****, Matei este înalt.* */* **Ø** *Matei este înalt.*, ***În privința celor declarate****, nu am nimic de adăugat.* */* **Ø** *Nu am nimic de adăugat.*

2. ASPECTE SINTACTICE

Din punct de vedere **strict sintactic**, circumstanțialele prototipice sunt *termeni subordonați ai grupului verbal*, situându-se la un alt nivel de organizare decât complementele. În organizarea enunțului – GV = [[V + complemente] + circumstanțiale] – circumstanțialele sunt, de regulă, componente / determinări „periferice" („marginale") ale grupului (vezi și **Grupul verbal, 1, 3.2.1, 5**).

2.1. ***Regentul*** unui circumstanțial poate fi centrul grupului (verbul cu formă personală sau nepersonală: ***Atunci*** **ningea.**, **Plouând** ***la munte****, a plecat mai devreme spre București.* etc.), un anumit segment al grupului (verbul împreună cu unul / sau mai multe dintre complementele sale) sau întregul grup verbal (***Uneori*** **mulțumirea îi umplea sufletul chinuit de atâta vreme.**, ***În acel loc*** **nu mai locuia nimeni** *de 20 de ani.*, ***Fiindcă un singur elev nu fusese cuminte***, **era pedepsită acum întreaga clasă.**)

Unele circumstanțiale (*consecutivele*, de pildă) cer prezența unui grup adverbial sau adjectival cu modificatori, grup integrat explicit sau implicit în grupul verbal: *Ana muncea* **atât de mult,** ***încât devenise ca o umbră.***

Circumstanțialele pot avea – în anumite împrejurări – regenți adjectivali, adverbiali sau interjecționali: *Ana,* **albă** ***la față****, a privit scena fără să spună un cuvânt.*, *E* **bine** ***cu sănătatea****, mai* **rău** *stă* ***cu banii.***, **Hai** ***la munte*** *!.*

În același enunț pot apărea două circumstanțiale de același tip, dintre care unul se raportează la întregul grup semantico-sintactic: [***De câteva luni***] circ. de timp 1 [**se întâlneau** ***zilnic*** circ. de timp 2 **la facultate.**], [***În acest oraș***] circ. de loc 1 [**te plimbi** ***pe stradă*** circ. de loc 2 **numai de plăcerea de a admira frumusețea clădirilor.**], [***Pe tăcute,***] circ. de mod 1 [*în sufletul său* **se instala** ***dureros*** circ. de mod 2 **neîncrederea.**].

2.2. În marea lor majoritate, circumstanțialele participă la ***relații binare***: *A ajuns* ***acasă.***, *A venit* ***târziu.***, *Merge* ***repede.*** etc.

Unele specii de circumstanțiale sunt însă integrate în ***structuri ternare***. Astfel, în contextele ***Pe lângă felicitări****, a primit și cadouri.*, *Radu vine la petrecere* ***împreună cu Andreea.***, *Au venit toți,* ***cu excepția lui Marius.***, ***În loc de prăjitură****, a mâncat înghețată.*, circumstanțialele impun ocurența verbului, dar și prezența obligatorie a unui component nominal.

> Enunțurile de acest fel provin din contragerea a două structuri propoziționale: ***Pe lângă felicitări*** *a primit și cadouri.* < „A primit felicitări" + „A primit cadouri".; *Au venit toți* ***cu excepția lui Marius.*** < „Toți au venit" + „Nu a venit Marius".; *Radu vine la petrecere împreună* ***cu Andreea.*** < „Radu vine la petrecere". + „Andreea vine la petrecere".; ***În loc de prăjitură*** *a mâncat înghețată.* < „Nu a mâncat prăjitură". + „A mâncat înghețată". În astfel de situații, omisiunea unor componente din structurile de bază, posibilă în anumite condiții de coreferențialitate, conduce la reorganizarea sintactică a enunțului, reorganizare însoțită de modificări flexionare. În enunțul contrar circumstanțialul apare ca subordonat într-o construcție cu trei termeni, relații de dependență manifestându-se prin conectori specializați, precum *pe lângă, cu excepția, în loc de* etc.

2.3. ***Clasa de substituție a circumstanțialelor*** cuprinde (a) adverbe și grupuri adverbiale, (b) grupuri prepoziționale care integrează grupuri nominale sau verbale (având drept centru o formă de gerunziu, de infinitiv sau de supin), (c) grupuri verbale construite în jurul unui gerunziu, (d) rar, grupuri nominale (monomembre sau extinse) și (e) propoziții.

Pentru circumstanțiale se consideră *prototipică realizarea adverbială*. În consecință, în principiu, substituirea prin adverb reprezintă modalitatea de identificare a poziției sintactice de circumstanțial. În enunțurile *Marina este* ***la munte.***, ***La ora trei*** *lucrează.*, *Se luptă* ***cu îndârjire.***, *Au înghețat clanțele* ***de frig.***, funcția de circumstanțial este confirmată prin substituția cu adverbele interogative: ***Unde*** *este Marina?,* ***Când*** *lucrează?,* ***Cum*** *se luptă?,* ***De ce*** (*din ce cauză*) *a înghețat clanțele?*. Unele circumstanțiale pot fi substituite cu adverb

noninterogative care reprezintă contrageri ale realizărilor propoziționale: *Altminteri, /altfel nu rezistam.* = ***Dacă ar fi fost alte condiții,*** *nu rezistam.* etc.

În poziția de circumstanțial, unele grupuri nominale se adverbializează. Compară: *Vine iarna* [subiect] cu *Ion vine* ***iarna*** [circ. de timp] *pe la noi.* În alte situații grupuri nominale sau grupuri prepoziționale care includ grupuri nominale au tendința de a se adverbializa: ***De Crăciun*** [GPrep., circ. de timp] *a primit multe daruri., A stat la noi* ***toată vara.*** [GN, circ. de timp]

Realizarea prin adverb *nu este însă comună* tuturor circumstanțialelor. Nu permit substituirea prin adverb circumstanțialele integrate în structuri ternare (circumstanțialul cumulativ, circumstanțialul sociativ, circumstanțialul de excepție precum și cel opozițional), circumstanțialul consecutiv sau unele circumstanțiale de relație.

O altă trăsătură *tipică* și *comună* tuturor circumstanțialelor este posibilitatea realizării prin *propoziții introduse prin conectori specializați*, conectori purtători de informații semantice, în sensul că induc tipul de circumstanță: *unde* (circumstanțialul de loc), *când* (circumstanțialul de timp), *cum* (circumstanțialul de mod), *cât* (circumstanțialul cantitativ), *fiindcă* (circumstanțialul de cauză), *încât* (circumstanțialul consecutiv), *deși* (circumstanțialul concesiv), *în caz că* (circumstanțialul condițional), *cu ce* (circumstanțialul instrumental), *cu cine* (circumstanțialul sociativ), *în loc să* (circumstanțialul opozițional), *pe lângă că* (circumstanțialul cumulativ). Când sunt introduse prin conectori nespecializați (*că, să, de*), aceștia se încarcă cu semnificație circumstanțială, devenind sinonimi cu cei specializați. (vezi **I, Conjuncția; II, Conectori frastici și transfrastici**).

Unele realizări nonpropoziționale pot fi considerate contrageri sau reduceri ale realizărilor propoziționale: *Nu l-am contrazis.* ***Altfel / altminteri,*** *aș fi riscat să nu mai putem dialoga.* = *Nu l-am contrazis.* ***Altfel / altminteri*** [– ***dacă l-aș fi contrazis*** –], *aș fi riscat să nu mai putem dialoga.* (vezi **Circumstanțialul condițional**); ***Chiar convins*** *de argumentele ei, tot n-ar fi recunoscut că are dreptate.* = ***Chiar convins fiind / chiar dacă ar fi fost convins*** *tot n-ar fi recunoscut că are dreptate.* (vezi **Circumstanțialul concesiv**); *S-a speriat* ***de moarte.*** = *S-a speriat în așa măsură,* ***încât era să moară.*** (vezi **circumstanțialul consecutiv**).

3. ASPECTE SINTACTICO-SEMANTICE

Privite din punct de vedere **sintactico-semantic**, circumstanțialele sunt componenți *facultativi* ai enunțului și *nu fac parte din structura tematică (de roluri) a verbului* (vezi **Grupul verbal**).

3.1. Proprietatea „facultativ" privește gramaticalitatea enunțului. În propozițiile *Voi veni și eu* ***acolo.***, ***Ieri*** *m-am întâlnit cu Elena., Telefonul sună* ***tare / îndelung.***, *M-am ascuns* ***de frică.***, *A trântit ușa* ***ca să mă enerveze.***, termenii se raportează la situația comunicată, exprimând informații privitoare la situarea în spațiu (*acolo*) sau în timp (*ieri*), la calitatea sau la cantitatea procesului (*tare, îndelung*), la sursa declanșării procesului (*de frică*) sau la finalitatea lui (*ca să mă enerveze*). Toate aceste precizări pot lipsi, enunțurile rămânând corecte din punct de vedere gramatical (*Voi veni și eu., M-am întâlnit cu Elena., Telefonul sună., M-am ascuns., A trântit ușa.*).

Există totuși anumite verbe care cer prezența unui circumstanțial. Astfel, în enunțuri ca: *Statuia datează* ***din secolul al XVII-lea.***, *El locuiește* ***la București.***, *Veronica procedează* ***bine.***, *El se comportă* ***corect.***, circumstanțialele nu pot fi suprimate (**Statuia datează.*, **El locuiește.*, **Veronica procedează.*, **El se comportă.*). Prezența lor asigură gramaticalitatea enunțurilor. Prin urmare, circumstanțialele respective reprezintă instanțe care deviază de la trăsătura „facultativ" în raport cu gramaticalitatea enunțului. În acest caz, componenții cu funcție de circumstanțial fac parte din structura tematică a verbului. Integrarea în structura actanțială a verbului plasează circumstanțialele de loc, de timp, de mod *obligatorii* (adică cele „necesare din punct de vedere gramatical") la periferia subclasei din care fac parte.

Ocurența obligatorie a circumstanțialului diferențiază uneori între verbe omonime. De exemplu, există o diferență de sens între *Ea a crescut trei copii.* și *Ea a crescut în America.*, *Vasile trage la hotel.* și *Vasile trage căruțul după el.* Alteori circumstanțialul obligatoriu poate să nu fie lexicalizat, deoarece este încorporat în matricea semantică a verbului: *El intră* ***în casă*** *și spune „Bună ziua". / El intră* ***Ø*** *și spune „Bună ziua".* (vezi **Grupul verbal, Circumstanțialul de loc, Circumstanțialul de mod**).

3.2. În legătură cu relația dintre circumstanțiale și rolurile tematice se cuvine a fi făcute anumite precizări.

(a) Circumstanțialelor obligatorii *le sunt atribuite* roluri tematice, la fel ca și complementelor. Astfel, *Laura locuiește la țară.* are structura actanțială [Temă + V_{stare} + Locativ], în care rolul tematic Locativ este atribuit de verb.

(b) Uneori verbul poate *induce* anumite roluri tematice. De pildă, Instrumentul este implicat de verbe agentive (vezi *Taie copacul cu ferăstrăul.*, unde circumstanțialul instrumental nonobligatoriu – *cu ferestrăul* – are rolul tematic Instrument, rol indus de semantica verbului). În aceeași situație sunt verbele de mișcare care implică ocurența unui nominal Țintă / Direcție / Sursă, cu funcție sintactică de circumstanțial de loc (vezi *Pleacă mâine la Sinaia* [circ. de loc / Țintă (Direcție)], dar și *Pleacă mâine Ø.*).

(c) Alteori verbul are *incorporat* în matricea sa semantică rolul tematic, și în consecință, nu mai este necesară lexicalizarea lui (vezi *Ana mătură.* [se implică *cu mătura.*] și *Ei schiază.* [se implică *cu schiurile*]).

(d) În realizarea prin grup prepozițional, unele circumstanțiale nonobligatorii „primesc" rol tematic („atribuit" sau „transmis") de acele prepoziții care au calitatea de predicat semantic relațional: *Așază cărțile* **în** ***dulap*** [Locativ]., *Ne-am întâlnit* **înainte de** ***Crăciun*** [Temporal]. **Datorită** ***încrederii*** [Instrument] *pe care mi-a acordat-o profesoara mea, am reușit să depășesc atâtea momente dificile.* (vezi **Predicatul, 1.1.1, Grupul prepozițional, 4**).

3.3. Anumite trăsături sintactico-semantice deosebesc circumstanțialele de complemente.

(i) Circumstanțialele nu sunt supuse unor constrângeri care privesc trăsăturile semantice ale verbului. Fac excepție *circumstanțialul de scop* (subordonat unui

grup verbal unde centrul este agentiv) şi *circumstanţialul instrumental* (ocurent în structuri cu verbe agentive sau nonagentive de mişcare). Vezi **Grupul verbal, Circumstanţialul de scop, Circumstanţialul instrumental.**

(ii) Circumstanţialele nu se coordonează cu un complement al verbului (**Pictează tablouri şi / dar acum (repede / totuşi / altminteri).*, **Îi răspunde Mariei şi / sau acum (bine / anume.*); numai rar, în anumite contexte, pot fi coordonate prin conjuncţia *şi* unele circumstanţiale cu unele complemente ca în *Nu dau bani oriunde şi oricui!* (vezi **I, Conjuncţia, 1**).

(iii) Într-un enunţ pot fi coocurente circumstanţiale din clase diferite, având regent comun: *Munceşte* [***în fabrică,***] circumstanţial de loc [***din greu,***] circumstanţial de mod [***de dimineaţă până seara.***] circumstanţial de timp.

(iv) Circumstanţialele se pot „multiplica", se pot „cumula" prin coordonare sau prin apoziţie (*A răspuns **repede şi la obiect.***, dar şi *Ileana l-a întâmpinat **afară, în faţa casei, pe scări.**, Te-au aşteptat **ieri, în ziua aniversării** a zece ani de la absolvirea liceului.*).

Se pot „cumula" şi circumstanţialele cerute de anumite verbe, aşadar acele circumstanţiale care fac parte din structura tematică a verbului: *Locuieşte **în Bucureşti, într-un bloc, în cartierul Pajura.**, Mă duc **în Franţa, la Paris, la fiica mea.*** În astfel de situaţii nu pot fi omise toate circumstanţialele, unul fiind necesar, deoarece funcţia sintactică este „dirijată" de nucleul grupului verbal.

> Apartenenţa la o grupare din cele menţionate mai sus (vezi *supra*, **1.1 – 1.4**) poate da seama de anumite trăsături sintactice ale diferitelor circumstanţiale. Astfel, de exemplu, circumstanţialele care asigură cadrul spaţio-temporal pot fi extinse prin construcţii apozitive (*Vine mâine, marţi., A plecat departe, în Africa.*), pe când cele care vizează procesul (vezi *supra*, **1.2**), precum şi cele integrate în structuri ternare (vezi *supra*, **1.4**) nu acceptă expansiuni de acest fel.
>
> Circumstanţialele care exprimă raporturi logice (vezi *supra*, **1.3**) nu pot fi însoţite de construcţii de tip apoziţional, dar cunosc, în general, alte tipuri de extensie. Astfel, când sunt realizate propoziţional, în regentă poate fi prezent şi un component adverbial cu aceeaşi funcţie sintactică şi cu rol de termen ce asigură coeziunea şi coerenţa întregului enunţ: ***Totuşi** mi-a adus cartea, **deşi** nu mai speram să o primesc înapoi., **De / Pentru asta** a vorbit aşa, **ca să mă enerveze.**, **De aceea** n-a venit la nunta mea, **pentru că** era plecat **în străinătate***. De asemenea, aceste circumstanţiale se exprimă şi prin grupuri extinse (unitare din punct de vedere semantic, dar analizabile sintactic), grupuri în care se regăsesc cuvinte ce redau circumstanţa în sine: *cauză, motiv* etc. (pentru circumstanţialul de cauză: *Din diverse motive, am ezitat.*), *scop, intenţie* etc. (pentru circumstanţialul de scop: *A venit cu scopul de a afla mai multe despre România.*), *condiţie, ipoteză* etc. (pentru circumstanţialul condiţional: *Vin cu o singură condiţie: să nu te deranjez din lucru.*) etc.

(v) Circumstanţiale din clase diferite pot fi coordonate: *Ne vizitează **deseori şi cu mare bucurie.**, **Din ce cauză şi cu ce scop** a procedat aşa, nu ştiu.*, *Munceşte **pe unde apucă şi când nu mai are bani.**, **De vreme ce suntem toţi aici şi dacă toată lumea este de acord**, am putea relua discuţia.* (vezi **I, Conjuncţia, 1**);

(vi) Semnificaţia „circumstanţială" poate fi recuperată prin contextul lingvistic sau prin conturul intonaţional, astfel încât uneori, în realizarea propoziţională, relaţia de subordonare poate fi exprimată prin juxtapunere: [***Vrei să pleci,***] condiţională *pleacă!*, [***Îi place,***] concesivă [***nu-i place,***] concesivă *trebuie să stea acasă.*;

(vii) Prezenţa conectorilor specializaţi permite elipsa predicatului sau a operatorului predicativ din circumstanţială: ***Când, prin dreptul parcului**, mă întâlnesc cu Andrei!* = [***Când*** √ [am ajuns] ***prin dreptul parcului***]circ. de timp, *mă întâlnesc cu Andrei!*; ***Deşi obosită**, tot a continuat să lucreze.* = [***Deşi*** √ [era] ***obosită,***] circ. concesiv *tot a continuat să lucreze.*

3.4. Uneori, în situaţii de coordonare, circumstanţiala poate fi redusă doar la conector: *Se plimbă **când şi unde vrea.*** = *Se plimbă* [***când*** √ [vrea]] circ. de timp *şi* [***unde vrea.***] circ. de loc . *Merge la film **când şi cu cine** îi place.*= *Merge la film* [***când*** √ [îi place]] *şi **cu cine** îi place.*

3.5. Unele propoziţii circumstanţiale pot apărea ca structuri independente exclamative, ca urmare a elipsei regentei de la care preiau conturul intonaţional: ***Când ţi-am spus eu*** √ [n-ai vrut să m-asculţi]*! **Dacă ar fi şi Doina cu noi*** √ [ce bine ne-am distra]!. Vezi **Organizarea prozodică a enunţului, 1.6.2.2.** (b).

4. ASPECTE COMUNICATIV-PRAGMATICE

Sub aspect **comunicativ-pragmatic** circumstanţialele sunt *componente necesare* ale enunţului. Deşi în absenţa circumstanţialelor, enunţuri ca *Andrei pleacă* (***la munte***) (***mâine***)., *Ion călătoreşte* (***mult***) (***cu trenul***). sunt corecte, totuşi ele sunt incomplete din punctul de vedere al intenţiei (strategiei) de comunicare. În consecinţă, dacă luăm în considerare informaţia transmisă prin enunţ, nu se poate vorbi de caracterul facultativ al circumstanţialelor, ci, dimpotrivă, de *caracterul lor necesar.*

Din perspectivă comunicativ-pragmatică, se poate disocia între ipostaze diferite ale circumstanţialelor.

4.1. ***Circumstanţialele propriu-zise*** (***prototipice***) vizează universul discursului (al situaţiei comunicate), aducând precizări referitoare la cadrul spaţial (*Citeşte **în bibliotecă.***), la cadrul temporal (*Se trezeşte **devreme.***), la proces (*Scrie **bine / mult.**, **Economic** o duc bine., Cânta aşa de frumos, **că l-aş fi ascultat toată ziua.***), la anumite elemente ale universului discursului codificate prin diverse componente ale enunţului cu funcţii sintactice diferite (***Cu excepţia lui Radu**, au venit* **toţi.**, ***În loc de premiu** am primit* **felicitări.**, **Maria** *vine **împreună cu Monica.**, Este* **bun** ***la matematică.***).

4.2. În unele contexte, circumstanţialele se raportează indirect sau direct la actul enunţării. Vorbim în acest caz de ***circumstanţiale metadiscursive.***

Astfel în *Nu ştiu cum îşi permite să vorbească aşa! **Mai întâi*** (***în primul rând***), *nici nu se născuse pe atunci. **Apoi*** (***în al doilea rând***), *dacă e să-şi spună o părere, se cuvine să o facă într-un mod civilizat!*, circumstanţialele au rolul de a ierarhiza informaţiile cuprinse în enunţ şi de a le pune în relaţie cu alte informaţii vehiculate în contextul mai larg al actului de comunicare (vezi **Deixis, 4.4.2**).

Alteori circumstanțialul are rolul de a justifica actul de enunțare. Așa se întâmplă în contexte ca: ***De curiozitate**, a venit până la urmă?* (= „Te întreb de curiozitate...."), ***Cu toată modestia**, sunt cel mai bun!* (= „Susțin cu toată modestia..."), ***Sincer**, chiar ți-a plăcut mâncarea?* (= „Spune sincer....") sau ***Apropo de Ana**, n-am văzut-o de douăzeci de ani.* (= „În legătură cu Ana, afirm că...").

Circumstanțialele metadiscursive pot fi utilizate pentru a sublinia perspectiva locutorului asupra conținutului enunțului: ***Din partea mea**, ducă-se pe apa Sâmbetei! **Din punctul meu de vedere**, totul s-a terminat între noi.*

Circumstanțialele metadiscursive sunt integrate sintactic în enunț: *E bolnav, **că n-a venit!*** (= „Afirm că e bolnav, întrucât constat că n-a venit".), ***Dacă e încruntat**, e supărat.* (= „Afirm că e supărat, ca urmare a constatării faptului că e încruntat".), *Este cam obraznic, **deși poate că-i mai bine așa**.* (= „Afirm că este cam obraznic, dar înclin să cred că e mai bine așa".).

Uneori, când apar în construcții incidente, precum *A avut parte – **dacă pot spune așa / ca să spun așa** – de o existență extrem de tumultuoasă.*, propozițiile își modifică statutul, având tendința de a se îndepărta de clasa circumstanțialelor.

5. CONCLUZII

Câteva trăsături (semantice, sintactice și pragmatice) pot fi considerate prototipice pentru clasa circumstanțialelor: (a) neintegrarea în structura tematică a verbului; (b) realizarea propozițională cu joncțiunea manifestată prin conectori specializați; (c) posibilitatea de a funcționa discursiv și metadiscursiv.

Circumstanțialele care exprimă raporturi logice (vezi *supra*, **1.3**, *circumstanțialul de cauză, de scop, condiționalul, concesivul, consecutivul*) prezintă toate trăsăturile menționate mai sus: nu fac parte din structura tematică a verbului, se realizează propozițional având conectori strict specializați, cunosc și utilizări discursive, și utilizări metadiscursive.

Circumstanțialul sociativ, opozițional, cumulativ, de excepție (vezi *supra*, **1.4**) prezintă primele două trăsături (nu sunt integrate în structura tematică a verbului și au realizare propozițională specifică, dar nu pot funcționa metadiscursiv). Numai *circumstanțialul de relație* – în unele dintre realizările sale – este metadiscursiv (vezi **Circumstanțialul de relație**).

Dintre circumstanțialele ***procesuale*** (vezi *supra*, **1.2**, *circumstanțialul de mod, cantitativul* și *instrumentalul*) nu toate prezintă prima trăsătură, deoarece conțin în inventarul lor și unități lexicale care se integrează în structura tematică a verbului regent și doar unele tipuri de circumstanțial de mod funcționează și discursiv și metadiscursiv (vezi **Circumstanțialul de mod**).

Circumstanțialele ***situative*** (vezi *supra*, **1.1**, adică *circumstanțialele de loc* și *de timp*) deviază de la prima și ultima trăsătură (deși puține, totuși unele sunt integrate în structura tematică a verbului și toate prezintă numai utilizare discursivă).

Așadar, circumstanțialele alcătuiesc o clasă de poziții sintactice caracterizată printr-un grad ridicat de eterogenitate (semantică, sintactică și pragmatică). Gradul diferit de eterogenitate privește atât întreaga clasă, cât și fiecare grupă sau fiecare tip de circumstanțial în parte (vezi și **Grupul verbal**).

CIRCUMSTANȚIALUL DE TIMP

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanțialul de timp este un constituent al enunțului care fixează coordonatele temporale ale actului enunțării sau ale situației comunicate, având ca realizare definitorie adverbele de timp (*când, atunci* etc.)

1.1. Caracteristici sintactice

Circumstanțialul de timp este termenul subordonat centrului verbal al grupului (*Acum* **plouă.**, ***Când* se însenină**?) sau al grupului extins – alcătuit din verb și complementele sale (***Când* i s-a întâmplat nenorocirea asta**?, ***Totdeauna* a fost sfătuită de mama sa.**, ***Astăzi* copiii au mâncat banane.**, ***În tinerețe* s-a bazat pe părinți.**).

Circumstanțialul de timp nu cunoaște restricții legate de trăsăturile semantice ale centrului grupului verbal, care poate fi verb de stare (***Ieri* am stat** *acasă.*), de eveniment (***Ieri* a nins.**) sau de acțiune (***Ieri* am sosit.**, ***Ieri* am învățat.**). Totodată, regentul verbal poate fi predicat enunțiativ (ca în exemplele de mai sus) sau poate fi o formă verbală nepersonală – gerunziu (**Ajungând *prea târziu** la gară, am fost nevoiți să ne suim în trenul următor.*), participiu (*Invitații* **sosiți *mai târziu*** *au pierdut începutul discursului.*) sau infinitiv (*Cunoșteam deja obiceiul ei de* **a veni *târziu*** *la orice întâlnire.*).

Unele interjecții pot fi regenți pentru un circumstanțial de timp: ***Mâine* hai** *cu mine la Predeal!*.

În anumite contexte și adjectivul poate fi regent al circumstanțialului de timp: ***Ieri* veselă**, ***astăzi* morocănoasă**, *rămâne aceeași făptură fascinantă.*; *Așa mi-l amintesc:* ***mereu* alert** *și* **binedispus**, ***niciodată* crispat** *sau* **trist**.

Uneori, regentul unui circumstanțial de timp este un întreg grup semantico-sintactic: ***Acum un an* toți credeam că nu vom reuși să terminăm proiectul la termen.** (vezi **Grupul verbal, 5**).

> În unele grupuri nominale (sau rar adjectivale) anumiți adjuncți au *semnificație* de tip circumstanțial, fiind, din punct de vedere sintactic, atribute sau, respectiv, complemente: *Furtuna **de ieri** a produs mari distrugeri.*; *Rezultatele **din septembrie** au fost catastrofale.*, *Un zâmbet, binevenit **oricând**, destinde atmosfera.* (vezi **Grupul nominal, Grupul adjectival**).

1.2. Caracteristici semantice

1.2.1. Circumstanțialul de timp face parte din grupa *circumstanțialelor situative*, adică al acelora ce asigură „ancorajul spațio-temporal" al situației de comunicare sau a situației comunicate (vezi **Circumstanțialul. Prezentare generală, 1.1**). Mai precis, prin circumstanțialul de timp se exprimă toți parametrii care circumscriu temporalitatea, inclusiv aspectualitatea (vezi **I, Verbul. Timpul, 1, Categoria aspectului**; *infra*, **3**):

(a) situarea procesului pe axa temporală: *Vine* ***acum.***, *A venit* ***ieri / de curând.***, *Voi veni* ***mâine / în curând.***;

(b) succesiunea sau coincidența proceselor prin care se configurează situația comunicată: *Au început să vorbească amândoi* ***în același moment.***, *Andrei citește* ***în timp ce Ileana doarme.***, *Ne întâlnim* ***după spectacol.***, *Am venit acasă* ***după ce am terminat toată treaba la birou.***, ***Înainte de război*** *avea o avere imensă.*, ***Înainte să suni tu,*** *am vorbit cu Ioana.*;

(c) intervalul de desfășurare a procesului: *Lucrează la acest proiect* ***de doi ani.***, *Va rămâne la noi* ***până mâine.***, *Se joacă* ***de dimineață până seara.***;

(d) durata procesului: *A lucrat* ***trei ani / o lungă perioadă de timp*** *la această carte.*;

(e) frecvența proceselor: *Se duce la doctor* ***săptămânal.***

1.2.2. Circumstanțialul de timp nu face parte din structura tematică (de roluri) a verbului. Așadar, în principiu, orice grup verbal admite prezența unui circumstanțial de timp, dar acesta are caracter suprimabil. Putem spune *Citesc* ***acum.***, *Am fost la cumpărături* ***ieri.***, *Mă voi relaxa* ***deseară.*** În absența circumstanțialului de timp comunicarea rămâne stabilă, enunțul este complet din punct de vedere sintactic: *Citesc.*, *Am fost la cumpărături.*,*Mă voi relaxa.*

În cazul unui grup restrâns de verbe, precum *a dăinui, a dura, a ține* etc. circumstanțialul de timp este nesuprimabil, reprezentând o complinire necesară, obligatorie a verbului, cu alte cuvinte, este parte a structurii tematice. Pentru aceste verbe actualizarea circumstanțialului cu rolul tematic [Temporal] este obligatorie, întrucât și prin prezența lui se diferențiază sensurile verbului (compară: *Ea ține în brațe un copil.* [*ține*$_1$ = „a avea, „a duce", „a purta"] cu *În zona respectivă iarna ține* ***din noiembrie până în martie.***[*ține*$_2$, = „a dura" + Temporal]. În anumite situații, actualizarea circumstanțialului este recuperabilă contextual; compară: *Monumentul va dăinui., Ședința va dura.*[+ Temporal, neactualizat, nelexicalizat] cu *Monumentul va dăinui veacuri de-acum încolo., Ședința va dura mult.* [+Temporal, actualizat, lexicalizat].

1.3. Caracteristici comunicativ-pragmatice

Posibilitatea de suprimare a circumstanțialului de timp („autonomia lui") vizează numai gramaticalitatea enunțului. Din punct de vedere sintactic, enunțul din care este omis circumstanțialul rămâne corect format. Absența circumstanțialului temporal afectează însă nivelul comunicativ: *Voi lucra mult.* nu transmite aceeași informație cu *Voi lucra mult* ***în vara aceasta.***, așa cum nici *Ana vorbește la telefon.* nu exprimă în întregime conținutul enunțului *Ana vorbește* ***acum*** *la telefon.*

Circumscrierea „domeniului temporal" poate avea grade diferite de precizie. În acest sens se pot compara enunțurile: (a) *Am mai vorbit despre asta* ***cândva.*** (b) *Am mai vorbit despre asta,* ***după ce ai văzut și tu filmul.*** (c) *Am mai vorbit despre asta* ***ieri.*** (d) *Am mai vorbit despre asta* ***în 23 ianuarie.***

Circumstanțialele de timp se pot „multiplica", antrenând o aproximare din ce în ce mai detaliată a cadrului temporal: ***Anul acesta, în primăvară, în 25 aprilie, la ora 12.30*** *voi fi în avionul care se îndreaptă spre Frankfurt.*, *A venit* ***târziu, spre seară, pe la ora nouă, când deja se întunecase.*** În același fel se circumscrie semnificația unor expresii deictice sau anaforice (**Acum**, ***în acest moment***, *Elena vorbește la telefon.*, **Cu o zi înainte**, ***marți***, *mi-a spus cu tonul altceva.*, **Peste un an**, ***în 1999***, *avea să-și termine cartea.*), semnificația unui adverb a cărui

informație este vagă (*Am mai vorbit despre asta* **cândva**, ***după ce ai văzut și tu filmul.***) și, deopotrivă, semnificația unui adverb care permite / cere o precizare (*Se scoală* **dimineața** ***devreme.***, *A venit* **seara** ***târziu.***). În astfel de enunțuri primul component din serie are funcția sintactică de circumstanțial de timp, celelalte aflându-se – din perspectivă strict sintactică – într-o relație de tip apozițional. Dacă primul component este suprimat, următorul ocupă poziția sintactică de circumstanțial de timp. Compară: *A venit* [***târziu***] circumstanțial de timp [***spre seară, pe la ora nouă, când deja se întunecase.***] apoziție; *A venit* [***spre seară***] circumstanțial de timp [***pe la ora nouă, când deja se întunecase.***] apoziție; *A venit* [***pe la ora nouă***] circircumstanțial de timp [***când deja se întunecase.***] apoziție; *A venit* [***când deja se întunecase.***] circumstanțial de timp. Componentul apozițional păstrează *informația semantică*, exprimând o precizare referitoare la domeniul temporalității.

Dacă relativul *când* este precedat de adverbul *atunci*, iar între cele două unități lexicale se instituie o pauză (de obicei, marcată grafic prin virgulă) ca în *L-am văzut atunci [#](,) când a trecut prin dreptul ușii.*, circumstanțialul de timp se realizează prin adverbul *atunci*, iar relativa este o apoziție, de tipul celor descrise mai sus. Cu o frecvență extrem de ridicată, apare în limba română contemporană gruparea *atunci când* rostită fără pauză între cele două componente: *L-a văzut* **atunci** ***când a trecut prin dreptul ușii.*** Și în acest caz gruparea *atunci când* este disociabilă, propoziția relativă (introdusă prin *când*) fiind considerată o structură de tip apozițional (aparent circumstanțială), pe lângă adverbul *atunci* (vezi **Apoziția, 1.4.2**).

Într-un enunț nu este exclusă prezența a două circumstanțiale de timp diferite. Astfel, în textul următor primul circumstanțial este un circumstanțial al grupului semantico-sintactic, iar cel de-al doilea constituie un circumstanțial al procesului: [**Acum o săptămână**,] circumstanțial de timp 1 [***în seara decernării premiilor***] apoziție, *ați ieșit pe scenă* [**înainte de spectacol**,] circumstanțial de timp 2 *ceea ce un regizor nu face niciodată.* („Adevărul", 2003). Vezi **Circumstanțialul. Prezentare generală, 2.1**.

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE A CIRCUMSTANȚIALULUI DE TIMP

2.1. Realizări adverbiale

2.1.1. Circumstanțialul de timp se realizează prin ***adverbe sau locuțiuni adverbiale de timp*** (de situare temporală) și de aspect (de durată, de repetiție, frecventative, generice), adverbe sau locuțiuni integrate sau nu în grupuri prepoziționale: ***Alaltăieri*** *am fost la plimbare în parc.* și *Nu l-am mai văzut* ***(de) alaltăieri.***; ***Totdeauna*** *a fost optimist.* și *Va fi al tău* ***pentru totdeauna.***; ***Atunci*** *era în plină criză de rinichi.* și ***De atunci*** *nu s-a mai plâns de dureri.* sau ***Până atunci*** *fusese perfect sănătos.*; ***Pe vremuri*** *spectacolele de circ erau la modă.*; *Vine la noi* ***zilnic*** (***zi de zi / din când în când***).; ***În prezent*** *lucrează ca bibliotecar*

Poziția sintactică de circumstanțial de timp se realizează prin adverbul de timp interogativ *când* (integrat sau nu într-un grup prepozițional): ***Când*** *vine mama?*, ***De când*** *locuiești în București?*, ***Până când*** *te găsesc acasă?.*

Adverbul interogativ-relativ (*L-a întrebat* ***când*** *vine.*), ca și adverbul relativ (*A venit* ***când*** *a putut.*) realizează aceeași funcție sintactică în interiorul propozițiilor pe care le introduc.

2.1.2. Sunt circumstanțiale de timp ***substantivele adverbializate sau aflate în proces de adverbializare***, adică acele substantive care denumesc zilele săptămânii

(*luni / lunea, marți / marțea, miercuri / miercurea, joi / joia, vineri / vinerea, sâmbătă / sâmbăta*, dar și *duminicile, sâmbetele*), cele care evocă momente ale zilei (*dimineață / dimineața, seara, noaptea* etc.) sau anotimpuri (*iarna, primăvara, vara, toamna*, dar și *iernile, primăverile, verile, toamnele*) utilizate în contexte precum: ***Luni / lunea** face curățenie.*, ***Duminică / Duminicile** lucrează mult.*, ***Dimineața / dimineață** se scoală devreme.*, ***Iarna / Iernile** stătea la munte.* În astfel de enunțuri, unitățile lexicale menționate, neînsoțite de determinativi au – în grade diferite – tendința de trecere din clasa substantivului în cea a adverbului (vezi **I, Substantivul, 5.1.1.1**).

2.1.3. Ocupă poziția sintactică de circumstanțial de timp și ***grupurile adverbiale formate în jurul lui** înainte*. Adverbul menționat este centrul unei construcții speciale cu adjunct un grup prepozițional cu *de* (vezi **Adverbul, 3.2.2.1**). În alcătuirea acestor grupuri intră pronume, substantive, forme verbale nepersonale, forme verbale personale (propoziții): *A răspuns* [***înainte*** [***de oricare dintre voi.***] grup prepozițional] **grup adverbial**; *A venit* [***înainte*** [***de răsăritul soarelui.***] grup prepozițional] **grup adverbial**; [***Înainte*** [***de a începe discursul***] grup prepozițional] **grup adverbial** *s-a făcut liniște în sală.*; [***Înainte*** [***să înceapă discursul***] grup prepozițional] **grup adverbial** *s-a făcut liniște în sală.* (Pentru realizările prin propoziții conjuncționale integrate în grup adverbial vezi și *infra*, **3.1.1.3.**)

Pronumele demonstrativ cu valoare neutră are și funcție discursivă: *A început să vorbească calm.* [***Înainte*** [***de asta***] grup prepozițional] **grup adverbial** *se jurase că spune adevărul.*; *A împachetat, și-a făcut bagajele, a verificat dacă are biletele de avion și banii.* [***Înainte*** [***de asta***] grup prepozițional] **grup adverbial** *mi-a telefonat să vin cu mașina.*

Substantivele integrate în grupuri de acest fel sunt, în general, abstracte, cu trăsătura intrinsecă [+ Perioadă]: *Va pleca* [***înainte*** [***de petrecere.***] grup prepozițional] **grup adverbial** ; [***Înainte*** [***de spectacol***] grup prepozițional] **grup adverbial** *am vorbit în treacăt cu Matei.*

Și formele verbale nepersonale au funcție de circumstanțial de timp în anumite contexte în care grupul prepozițional format în jurul lui *de* este incorporat în grupul adverbial cu centrul *înainte*: *Puterilor apusene* [...] *le era oferită, de autor, pilda popoarelor din sud-estul Europei care,* [***înainte*** [***de a cădea sub stăpânirea otomană***] grup prepozițional] **grup adverbial** *rezistaseră îndelung agresorului.* (Ș. Papacostea, *Evul Mediu românesc*), *Părul se vopsește* [***înainte de spălat.***] grup prepozițional] **grup adverbial**. (vezi și *infra*. **2.3**).

2.1.4. Redau coordonate temporale grupurile formate în asociere cu unități lexicale din clasa adverbelor utilizate prepozițional, cum sunt: ***acum** un secol, o lună* etc. (***Acum o săptămână** m-a rugat să o ajut la mutat.*); (*cu*) *un an / o lună* ***înainte / în urmă / mai devreme*** (***Trei ore mai devreme** era în parc.*; ***Cu un an în urmă** erau buni prieteni.*); (*cu*) *un an, o oră* etc. ***mai târziu*** (***O lună mai târziu** părăsea Bucureștiul.*; *A venit* (***cu***) ***trei ore mai târziu** decât promisese.*).

2.2. Realizări nominale

Substantivele și pronumele cu funcția de circumstanțial de timp se constituie în ***grupuri nominale*** monomembre sau extinse care sunt, ***de regulă, integrate în grupuri prepoziționale.*** Unele grupuri de acest fel ocupă poziția sintactică de circumstanțial de timp ca urmare a reducerii sau a contragerii unor structuri propoziționale.

2.2.1. Au funcția sintactică de circumstanțial de timp:

(a) substantivele care redau momente sau intervale de timp recunoscute de întreaga colectivitate lingvistică cum sunt *secundă, minut, oră, zi, săptămână, lună, an* etc., părți ale zilei ca *dimineață, seară* etc., anotimpuri *iarnă, vară, toamnă, primăvară* etc.

(b) alte substantive care au sau dobândesc trăsătura semantică [+ Perioadă], ca *pregătire* (< *pregăti*), *petrecere* (< *petrece*), *copilărie, tinerețe, adolescență, bătrânețe* sau *război, criză, drum* etc. (vezi **I, Verbul. Categoria aspectului**; **I, Substantivul**).

2.2.1.1. Substantivele din grupa (a) pot fi centre ale unor ***grupuri nominale neintegrate în grupuri prepoziționale.*** Selecția adjuncților acestora se reduce la câteva tipuri:

– determinări cu sens cantitativ: *A stat la Paris **câtva timp / toată vara.**, A muncit **zile întregi.***;

– adjective precum *următor, viitor, trecut, precedent, acesta* (*ăsta*) / *aceasta* (*asta*): ***Noaptea trecută** m-a sunat.*, ***Săptămâna precedentă** vorbisem la telefon.*, ***Anul viitor** va pleca la mare.*, ***Vara următoare** a vizitat și Londra.*

Unele substantive, precum *an, lună* (uneori și *săptămână*) sunt însoțite de gruparea prepozițională *de zile* care, spre deosebire de celelalte determinări discutate, nu aduce nicio informație suplimentară: ***Un an de zile** i-a trebuit ca să definitiveze proiectul.*, ***Luni de zile** l-am tot rugat să nu neglijeze această problemă.* Sunt structuri pleonastice, utilizate doar pentru „emfatizarea" informației referitoare la circumstanța temporală.

Grupurile nominale descrise mai sus se situează într-un mod special față de sistemul cazual: sunt forme nominale care nu participă la opoziția dintre formele cazuale, altfel spus, sunt „neutre" din acest punct de vedere. De altfel, ele nu pot fi substituite cu pronumele personal, dar admit, în schimb, substituția cu adverbele: *Îi va răspunde **lunea viitoare, asta.** / **Când** îi va răspunde? Îi va răspunde **cândva.***; *A lucrat mult **iarna asta.** / **Când** a lucrat? A lucrat **cândva.***; *Va fi la munte **toată vara.** / **Când** va fi la munte? Va fi la munte **cândva.*** etc. Astfel, se poate observa că substantivele menționate – fără a-și pierde caracteristicile morfosintactice (întrucât acceptă adjuncți) – se apropie de clasa adverbelor.

2.2.1.2. ***Grupurile nominale*** – având drept centre substantivale de tipul celor de sub (a) și (b) – ***se includ în grupuri prepoziționale*** formate în jurul prepozițiilor sau al locuțiunilor prepoziționale *de, în, din, până* (*la, în*), *peste, după, înaintea, în jurul, de-a lungul*: *M-a anunțat* (***de***) ***marți.***, *Vine **în ianuarie.***, *Stă la munte **din toamnă.***, *Așteaptă **până la vară!**, **Înaintea crizei economice** câștiga mai bine.*, ***De-a lungul vieții** am întâlnit fel de fel de oameni.* În unele situații, centrul grupului poate fi prepoziția *sub*: *Acest cuvânt „insilio" desemna situația de exil în care se plasaseră, **sub dictatură**, scriitorii care au rămas în țara lor și au ales „insidio" mai curând decât „exilio".* („22", 2004).

Sunt specifice pentru redarea circumstanței temporale locuțiunile prepoziționale și grupările cvasilocuționale (cu regim de genitiv) *pe parcursul, în timpul, în / pe vremea, în perioada*. În jurul lor se constituie grupuri prepoziționale care includ grupuri nominale având drept centru un substantiv: ***Pe parcursul discuției** m-am lămurit.*, ***În timpul scandalului** n-a intervenit.*, ***Pe / În vremea copilăriei** mă jucam pe malul acestui râu.*, ***În perioada vacanței** a citit o mulțime de cărți.*

Ocupă poziția sintactică de circumstanțial de timp și grupuri prepoziționale cu *după* + pronumele demonstrativ cu valoare neutră: *după asta, după aceea.*

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

Grupul are funcție discursivă (anaforică sau cataforică): *A explicat cu lux de amănunte cum s-a desfășurat întâlnirea.* ***După aceea*** *n-a mai zis nimic.*; *Abia* ***după aceea, după ce și-a îndeplinit misiunea pe lângă cei doi voievozi români,*** *reprezentantul cardinalilor reuniți la Pisa a luat contact cu un șir întreg de personalități din Europa Răsăriteană.* (Ș. Papacostea, *Evul Mediu românesc*).

Într-o situație de tranziție sunt grupurile prepoziționale *la anul, la amiază, la prânz, de / la revelion, de / la Înviere, de Înălțare, de / la Crăciun, de Anul Nou, de Sfânta Maria Mică, de Sfântul Ion* etc., ocurente în enunțuri ca: *Ne vom revedea* ***la anul.***; ***De Crăciun*** *îmi făcuse un cadou frumos.* De la caz la caz, grupările reprezintă diferite trepte de trecere spre adverbializare. Astfel, de pildă, substantive temporale însoțite de *peste* (***Peste iarnă / zi / noapte,*** *a rămas la noi.*) sunt mai apropiate de clasa adverbelor, decât cele precedate de prepoziția *la* (*Ne vedem* ***la Crăciun!*** */ Ne vedem* ***la Crăciunul viitor!***).

2.2.2. Au funcția sintactică de circumstanțial de timp și substantivele nume proprii sau cele care prezintă trăsătura [+Uman, +Personal], pronumele personale, posesivele, unele pronume nehotărâte, toate componente ale unor ***grupuri prepoziționale*** formate în jurul centrelor *după, înaintea, pe (în) vremea, odată cu, în același timp cu*. Substantivele au forma cazuală impusă de prepoziție sau de locuțiunea (cvasi)prepozițională: *A venit* ***după Ion.***, *A intrat* ***înaintea profesorului.***, *A ajuns* ***odată cu / în același timp cu Irina.***, *A venit* ***după mine*** (***tine, noi, voi***) */* ***odată cu mine*** (***tine, noi, voi***) */* ***în același timp cu mine*** (***tine, noi, voi***)., *A venit* ***înaintea mea.***, *Totul ar putea fi o lecție pentru legiuitorii noștri care ignoră tot ce s-a petrecut* ***înaintea lor.*** (Rlit, 2004), *De obicei intră în sala de cursuri* ***după oricare*** *dintre noi – profesori sau studenți.*, *A venit la petrecere* ***înaintea tuturor.***

> Grupurile prepoziționale de felul celor descrise în acest loc reprezintă, de fapt, structuri reorganizate sintactic, rezultate din reducerea unor grupuri verbale: *A venit* ***după Ion.*** (= „A venit după ce a venit Ion".); *Legiuitorii noștri ignoră tot ce s-a petrecut* ***înaintea lor*** (= „Legiuitorii noștri ignoră tot ce s-a petrecut înainte ca ei să fie legiuitori".).

2.2.3. Are funcție de circumstanțial de timp și *care* anaforic, cu funcție relativizatoare slăbită (relator), ***integrat în grup prepozițional***, în contexte ca: *A mormăit ceva, de neînțeles,* ***după care*** *a plecat trântind ușa.* (vezi **Construcții cu propoziții relative, 3.4.1.3**).

2.3. Realizări prin forme verbale nepersonale

2.3.1. Pot realiza funcția sintactică de circumstanțial de timp ***forme verbale nepersonale*** (infinitiv sau supin) ***integrate în grupuri prepoziționale***.

Verbele la ***infinitiv*** apar în grupuri având centrul propoziția *până*: ***Până a se dezmetici*** *bietul om, ea a și dispărut.*

Verbele cu forma de ***supin*** intră în alcătuirea grupurilor prepoziționale formate în jurul lui *până* sau *după*: ***Până la semănat*** *mai este ceva timp.*, *Parchetul se lăcuiește* ***după rașchetat.***. (Pentru realizările circumstanțialului de timp prin forme verbale nepersonale integrate într-un grup prepozițional inclus în grup adverbial vezi *supra*, **2.1.3.**)

2.3.2. Sunt circumstanțiale de timp ***verbe la gerunziu*** sau ***participii – centre de grup***. Grupurile constituite în jurul gerunziilor și al participiilor au, în întregime, funcția de circumstanțial temporal și sunt izolate prozodic de centrul grupului verbal regent (forma verbală personală). De obicei, grupurile semantico-sintactice de acest tip (construcții gerunziale sau participiale) sunt antepuse regentului:

[***Ascultând pierdut***] (#), *Apostol Bologa se pomeni deodată cu o întrebare înfricoșătoare, pe care știa desluși că a purtat-o în suflet toată viața fără să o privească vreodată drept în față, ca și cum i-ar fi fost rușine și groază de ea.* (L. Rebreanu, *Pădurea Spânzuraților*)

[***Ajuns însă înapoi la studiouri***] *și* [***vizionând materialele înregistrate***](#), *reporterul a observat uimit imagini pe care nici el și nici ceilalți nu le văzuseră în peșteră la momentul filmării.* (As, 2004).

Gerunziul și participiul pot avea și subiecte proprii: [***Ajungând reporterul în piață***] (#), *mitingul se terminase.*, [***Odată vizionate materialele brute de către întreaga echipă***] (#), *Dan a început prelucrarea lor.* (vezi și **I, Verbul, Forme verbale nepersonale, 3.3.5, 5.3.2.2**)

> Integrat într-un grup verbal, dar neizolat de centru, gerunziul sau participiul are funcția sintactică de predicativ suplimentar. Compară: *L-am admirat* (#), ***jucând în piesele de la Teatrul Mic.*** circumstanțial de timp cu *L-am admirat* ***jucând în piesele de la Teatrul Mic.*** predicativ suplimentar; *Maria iese* (#), [***urmărită de privirile tuturor.***] circumstanțial de timp cu *Maria iese* [***urmărită de privirile tuturor.***] predicativ suplimentar (vezi **Construcții cu predicativ suplimentar, 2.2.1, 2.2.7**).
>
> Integrat într-un grup nominal, în postpunere față de centru (substantiv sau pronume) participiul ocupă poziția sintactică de atribut. Așadar, într-un context ca: *Ion, El(#), / Acesta (#),* ***mirat,*** *(#), nu a știut ce să mai creadă.*, participiul este atribut izolat circumstanțial. (vezi, **Grupul nominal, 3.2.3.; Atributul, 3**).

2.4. Realizări propoziționale

Dacă circumstanțialul de timp se realizează propozițional, relația de dependență față de regent se manifestă prin joncțiune. Propoziția temporală poate fi introdusă prin conectori relativi (*când, cât, oricând*) sau conjuncționali (*cât timp, câtă vreme, că, (de) cum, după ce, imediat ce, în timp (vreme) ce, îndată ce, odată ce, (ori) de câte ori, până, până ce, pe când, pe dată ce, unde*). Majoritatea jonctivelor cuprind în matricea lor semantică și informații legate de cronologia proceselor comunicate.

2.4.1. *Temporale relative*

2.4.1.1. Propozițiile relative cu funcția de circumstanțial de timp pot fi introduse prin adverbul *când*, conector specializat pentru exprimarea relației temporale. Astfel de propoziții redau fie situarea pe axa temporală (*A sunat* ***când ieșeam din casă.***, *A început să vorbească* ***când erai și tu de față.***), fie intervalul de desfășurare a unui proces (*A fost în Anglia* ***când era elev în ciclul gimnazial.***).

Astfel, sunt circumstanțiale de timp propozițiile relative din textul:

*Şi **când vântul o-nfăşoară c-o stridentă simfonie**, / Sau **un freamăt când o face să reverse armonie**, / Sau **când cumpenele strigă sau se vaită de jale**, / Ea opreşte pe oricine şi îl farmecă în cale.* (T. Arghezi, *Valea Saulei*).

În enunțul *Dar* **azi**, ***când dorul mă usucă**, / Sunt osândit numai să plâng.* (T. Arghezi, *Iubitei mele*), circumstanțialul de timp este realizat prin adverbul *azi*, iar relativa este apoziție pe lângă acesta (vezi *supra*, **1.3**).

Când poate fi însoțit de prepozițiile specializate pentru redarea limitelor intervalului temporal, cum sunt *de* sau *până* (vezi **I, Verbul. Categoria aspectului**): ***De când m-ai povestit despre excursia în Spania**, mă tot gândesc să plec şi eu la vară., A aşteptat **până când s-a făcut ora zece**.* (vezi *infra*, **3.1**).

Conectorul *când*, „transparent" din punct de vedere semantic, este considerat specific pentru realizarea propozițională a circumstanțialului de timp, deşi poate introduce şi alte tipuri de propoziții subordonate: de exemplu, completive directe sau subiective (*Ana nu ştie / Nu se ştie când va veni.*) ori atributive (*Este vremea când păsările se întorc din țările calde.*).

În multe cazuri, în ipostază de conector al altor propoziții circumstanțiale, *când* îşi pierde semnificația specifică şi statutul de adverb, trecând în clasa conjuncțiilor.

Sunt în această situație conectorii din contexte precum: *Şi cum m-aş putea comporta altfel, **când ea este atât de primitoare**?* (cauzal = „Fiindcă ea este atât de primitoare, nu m-aş putea comporta altfel".); ***Când ar fi după pofta câinilor**, n-ar rămâne vită în sat.* (condițional = „Dacă ar fi după pofta câinilor, n-ar mai rămâne vită în sat".); *Ține cu tot dinadinsul să vină şi el, **când ştie** că mă enervează peste măsură!* (concesiv = „Ține cu tot dinadinsul să vină şi el, deşi ştie că mă enervează peste măsură!"); *Andrei e leit tatăl său, **când** (de obicei) **băieții seamănă mai mult cu mama**.* (opozițional = „Andrei e leit tatăl său, dar (de obicei) băieții seamănă mai mult cu mama".).

Şi adverbul pronominal nehotărât *ori(şi)când* (format pe baza relativului *când*) este conector specific pentru propozițiile circumstanțiale de timp: *Vino **oricând** vrei.*

În aspectul popular şi familiar al limbii române, adverbul *cât* introduce o temporală dacă este sinonim cu relativul *când*, exprimând însă numai intervalul de desfăşurare a procesului, nu şi situarea pe axa temporală: ***Cât ai zice „peşte"**, copilul flămânzeşte.*

2.4.1.2. Introduc propoziții temporale şi *grupuri prepoziționale* (cu *în, după, înaintea*) în componența cărora intră substantive având adjuncți adjective relative sau nehotărâte formate pe baza celor relative: *Te aşteaptă **în orice zi vrei tu**.*

2.4.2. *Temporale conjuncționale*

Propozițiile conjuncționale cu funcție de circumstanțial de timp se introduc prin conectori specializați ca *după ce* (vezi *infra*, **3.1.2**), *de cum, îndată ce, imediat ce, până, până ce, (ori) de câte ori, pe dată ce*. De asemenea, introduc propoziții temporale şi conjuncțiile şi locuțiunile conjuncționale sau grupările cvasilocuționale nespecifice: *că, unde* şi *(de) cum; pe când, în timp (vreme) ce, odată ce; câtă vreme, cât timp*.

2.4.2.1. Temporala conjuncțională introdusă prin *până* are predicatul la indicativ sau la conjunctiv:

***Până m-am însurat**, am fost slugă, dom'le, la un terchea-berchea, la unul, la alții, să câştig un leu.* (As, 2004)

***Până să vin aicea**, la Iaşi, eu n-am ştiut că şi copiii pot să fie răi.* (As, 2004).

Introduse prin celelalte elementele conjuncționale, temporalele au predicatul cu forma de indicativ:

***După ce-am cotit însă pe cărare, în dreptul unui bloc de piatră**, am rămas amândouă pironite pe loc.* (As, 2004)

*Valea Saulei răsună neîncetat în a mea minte, / **Ori de câte ori de dânsa printre trai mi-aduc aminte.*** (T. Arghezi, *Valea Saulei*)

***Pe când cu zgomot cad / Izvoarele-ntruna** / Alunece luna prin vârfuri lungi de brad.* (M. Eminescu, *Mai am un singur dor*)

*Nici nu se oprise trenul, **că Olguța şi sărise de pe scară, veselă, familiară**.* (I. Teodoreanu, *La Medeleni*)

***Cum îl scoli**, cere de mâncare.* (I. Creangă, *Amintiri*).

În temporalele conjuncționale este exclusă forma de imperativ, iar prezumtivul cunoaşte o utilizare foarte restrânsă, în enunțuri de tipul:

*S-o fi speriat de-abia **după ce o fi auzit vestea**.*

Mai ales dacă este selecționat un conector conjuncțional specializat sau tipic, predicatul propoziției circumstanțiale de timp poate fi la condițional:

***După ce ar ocoli clădirea**, ar ajunge în spatele blocului.*

2.4.2.2. Temporalele conjuncționale de posterioritate (vezi *infra*, **3.1.3**) pot fi introduse prin *să* integrat în grupul adverbial având centrul *înainte*. Astfel, tiparul acestei propoziții este [*înainte* + GV]. Temporala de posterioritate se construieşte cu subjonctivul. Prin deplasarea spre stânga a unui component al grupului verbal, *înainte să* se realizează ca variantă *înainte ca...să*:

*La greci, puterea retoricii se exercitase **înainte ca Aristotel să fi scris cartea consacrată acestei arte**.* (Rlit, 2004).

2.5. Circumstanțialul de timp în structuri eliptice

2.5.1. În anumite situații predicatul enunțiativ al temporalei poate lipsi, funcția de circumstanțial de timp fiind identificată prin conector:

Şi **[*când* √ [era] *prin dreptul podului*]** $_{\text{circumstanțial de timp}}$ *numai iaca îi iesă şi lui ursul înainte, mormăind înfricoşat.* (I. Creangă, *Harap-Alb*).

Unele construcții de acest tip au caracter fix în limba română: *de când lumea, de când lumea şi pământul*.

2.5.2. Frecvent, se utilizează în limba română actuală o structură cu funcție de circumstanțial de timp, cu tiparul *Ne cunoşteam **de copii.***, în care componentul verbal al predicatului nu este exprimat; iar conectorul este parțial elidat. Spunem că în astfel de construcții, elipsa conectorului este parțială, deoarece în enunț apare

componentul *de*, prin intermediul căruia se redă punctul inițial al intervalului temporal (vezi *infra*, **3.2.3.2**): *Ne cunoșteam **de** √* [când eram] ***copii.***, *Îl știam **de** √* [când era] ***student.***, ***De** √* [când eram] ***mică** mi-a plăcut și să dau și să primesc.* (As, 2003).

2.5.3. „Realizarea" circumstanțialului de timp prin adjectiv propriu-zis, în construcții precum ***Mică**, se îmbolnăvea des.*, ***Copil**, era să fiu sfâșiat de lupi.*, ***Tânără**, a călătorit mult.* reprezintă rezultatul elipsei operatorului *a fi* cu forma de gerunziu din grupuri semantico-sintactice de felul: ***Mică** √*[fiind], *se îmbolnăvea des.*, ***Copil** √*[fiind], *era să fiu sfâșiat de lupi.*, ***Tânără** √*[fiind], *a călătorit mult.*

> Integrat într-un grup verbal, dar neizolat de centru sau adjunct izolat într-un grup nominal adjectivul se comportă la fel ca participiul (vezi *supra*, **2.3.2.**). În grup verbal are funcția sintactică de circumstanțial de timp dacă este izolat prozodic și de predicativ suplimentar, dacă nu este izolat. Compară: *M-am măritat* (#), ***tânără***. circumstanțial de timp cu *M-am măritat **tânără**.* predicativ suplimentar (vezi **Construcții cu predicativ suplimentar, 2.2.1, 2.2.7**).
>
> In grupul nominal, în postpunere față de centru (substantiv sau pronume) adjectivul ocupă poziția sintactică de atribut: *Ioana, Ea(#), / Aceasta (#), **zâmbitoare**, (#), a răspuns imediat apărut u a știut ce să mai creadă.*, participiul este atribut izolat circumstanțial. (vezi, **Grupul nominal, 3.2.3.; Atributul, 3**).

2.5.4. Enunțurile exclamative de felul *Și când ți-am spus!* pot fi interpretate ca reduceri ale unor construcții cu propoziții de rang diferit (*Și când ți-am spus, nu m-ai crezut!*), în care se pierde legătura cu sursa referențială din regentă, dar subordonata „recuperează" informația și o redă prin conturul intonațional (vezi **Construcții cu propoziții relative, 2.3, Circumstanțialul. Prezentare generală, 3**).

> Este rezultat al unei structuri reduse și componentul unei construcții comparative, cu funcție sintactică de circumstanțial de mod: *Așa cum nu s-a întâmplat de mult, am dat la o parte, cu înțelepciune, tot, am pus într-o parantează răceala și am stat la taclale pe îndelete, **ca √ odinioară**, despre câte-n lună și în stele.* (Rlit, 2004).
>
> Și acest tip de structură se regăsește într-o expresie fixată în limba română: *A fost odată **ca √ niciodată**.*

3. TIPURI SEMANTICE DE CIRCUMSTANȚIAL DE TIMP

Prin circumstanțialul de timp se specifică informațiile legate de „temporalitate" și de „aspectualitate" (vezi *supra*, **1.2.1**). Toate aceste informații pot constitui criterii diferite de identificare a tipurilor semantice de circumstanțial de timp: plasarea în raport cu un reper temporal (vezi *infra*, **3.1**), cronologia, adică „ordonarea în succesiune" (vezi *infra*, **3.2.1**), fixarea imprecisă (vezi *infra*, **3.2.2.**), durata și limitele intervalului de desfășurare (vezi *infra*, **3.2.3**), frecvența proceselor comunicate (vezi *infra*, **3.2.4**).

3.1. Criteriul situării în raport cu reperul temporal

Circumstanțialul de plasare temporală situează procesul comunicat față de un reper temporal, identificând raporturile temporale. Fixarea temporală se exprimă prin asocierea formei verbale cu expresii de diferite tipuri (calendaristice, deictice, anaforice) sau se codifică prin prezența unor propoziții relative sau conjuncționale.

> În cazul exprimării propoziționale există două posibilități de stabilire a reperului temporal: prima este aceea prin care punctul de referință temporală este considerat procesul comunicat în propoziția regentă, iar a doua este cea prin care punctul de referință este procesul din subordonată. Ambele soluții sunt convenționale; niciun argument gramatical nu este suficient de puternic pentru a pleda în favoarea uneia dintre ele. În lucrarea de față s-a optat pentru prima posibilitate – reperul temporal este procesul specificat în regentă – având în vedere faptul că, astfel, se păstrează o coerență în prezentarea raporturilor temporale în cadrul mai larg al propozițiilor subordonate (vezi **I, Verbul. Timpul, 1.1**).

Unitățile lexicale care exprimă diviziuni ale timpului (așa-numitele *expresii calendaristice*) sunt modalități de datare a proceselor prin organizarea în sisteme de măsurare a timpului „real", sisteme stabilite prin convenție și cunoscute de întreaga comunitate lingvistică. În limba română redarea datei se realizează prin asocierea (juxtapunerea) substantivelor care exprimă ora, ziua, luna, anul (*Vine marți, 22 ianuarie 2004, ora 12.*, *Școala începe luni, 1 octombrie 2005.*) sau prin grupuri prepoziționale care includ astfel de substantive (*A venit / va veni marți, pe 22 ianuarie 2004, la ora 8.*, *A venit / va veni în ianuarie 2004.*, *A venit / va veni la noi în vara asta.*).

> Numele zilelor săptămânii nu sunt precedate de prepoziții (*Este / Vine joi.*), numele lunilor anului și anul sunt însoțite de prepoziția *în* (*Suntem / Venim în ianuarie. / Suntem / A venit în 1999.*), data propriu-zisă se redă cu ajutorul prepozițiilor *pe*, *în* sau *la* (*Suntem / Venim pe / în 10 ianuarie.*, *S-a născut la 10 septembrie 1848 și a murit la 9 decembrie 1911.*), iar specificarea orei se realizează cu prepoziția *la* (*Pleacă la ora 7 dimineața și vine acasă la 6 după-amiaza.*).

Unele *expresii temporale* (*în clipa asta, ieri, mâine, astă iarnă* etc.) sunt – de obicei – raportate la momentul enunțării. *Expresiile deictice relaționale* sau cele *anaforice* (*anul trecut / precedent* etc.; *cu câtva timp înainte, în acel an, cu câțiva ani mai târziu* etc.) exprimă ordonarea proceselor față de un punct de referință temporal redat printr-o expresie calendaristică sau prin alt proces comunicat în discurs (text).

Anumite expresii cu funcție de circumstanțial de timp pot situa procesul în orice zonă a axei temporale (trecut, prezent sau viitor), semnificația de „simultaneitate" („coincidență"), „anterioritate" sau „posterioritate" fiind redată prin asocierea cu formele verbale. Sunt în această situație grupările care au în

alcătuirea lor adjectivul demonstrativ *acesta / acesta* (*în dimineața aceasta / asta, în după-amiaza aceasta / asta, în anotimpul acesta / ăsta, în anul acesta / ăsta, în secolul acesta / ăsta, în perioada aceasta / asta* etc.): ***În noaptea asta*** *cerul* **a fost / este / va fi** *senin.* De asemenea, adverbele *azi* (*astăzi*), *dimineață, la prânz, după-amiază* etc. pot fi utilizate pentru a situa procesul în trecut, în viitor sau pentru a specifica procese „permanente" sau „repetate" – care cuprind și momentul enunțării: **Ne-am întâlnit / ne vom întâlni** ***dimineață.***, *De obicei,* **ne întâlnim** ***dimineață.*** (vezi **I, Timpul, 2.2.1.2**).

Alte circumstanțiale (*atunci, cândva, mai târziu, luni, marți* etc.; *în ianuarie* etc.; *la răsăritul soarelui* etc.; *în câteva minute, după câtva timp, peste câtva timp* etc.; *săptămâna următoare* etc.; *cu o săptămână înainte* etc.; *în săptămâna aceea* etc.) indică anterioritatea sau posterioritatea față de un punct de reper, „dezambiguizarea" fiind posibilă tot în urma asocierii cu formele verbale de timp: ***În săptămâna aceea*** **am terminat / voi termina** *lucrarea.* (vezi **I, Verbul. Timpul, 1.1**).

3.1.1. ***Circumstanțialul de simultaneitate*** situează procesul în zona configurată de reperul temporal. Dacă circumstanțialul se realizează nonpropozițional, el poate fi exprimat prin adverbe sau grupări ca *acum, (în) această zi, (în) luna asta* etc., *în acest moment* (*în clipa asta*), *în prezent, în această dimineață* (*în dimineața asta*), *în acest an* (*anul ăsta*), *în această săptămână* (*în săptămâna asta*) etc.: ***Acum*** (***în acest moment, în clipa asta***) *citesc.*, ***În această dimineață*** *cerul e senin.*

În structuri bipropoziționale raportul temporal de simultaneitate se stabilește între două procese care se desfășoară în același moment sau în același interval de timp. Coincidența din punct de vedere temporal se identifică prin posibilitatea asocierii – în același context cu formele verbale – a unor expresii precum: *în același timp, în acest timp, între timp.*

> În structurile de același rang simultaneitatea între procese este confirmată prin integrarea expresiilor menționate (*în același timp* etc.) în propozițiile care urmează conectorilor coordonatori *și, iar* sau *dar*: *Ne* ***plimbăm*** *și / dar* **în acest timp** ***discutăm***.

Subordonata care exprimă un proces desfășurat concomitent cu cel din regentă este *temporală de simultaneitate.*

Temporala de simultaneitate poate reda un proces nelimitat în timp (durativ), un interval în interiorul căruia se plasează – într-un anumit punct – procesul exprimat în regentă. În acest caz, conectorii sunt: *în timp ce* (***În timp ce mă îndreptam spre casă,*** *mi-am amintit că-mi uitasem agenda pe birou.*), *în vreme ce, pe când* (***În vreme ce / Pe când Ioana era în concediu,*** *Mihai a zugrăvit casa.*), *când* (***Și când povestește ea, așa, pe îndelete,*** *iacă și Făt-Frumos intră pe poarta castelului.*), *cum* (rar, ***Cum ea de coate-și răzima / Visând ale ei tâmple,*** */ De dorul lui și inima / Și sufletu-i se împle.* – M. Eminescu, *Luceafărul*).

Dacă temporala specifică un interval pe a cărui întreagă durată se desfășoară procesul comunicat în regentă, conectorii selectați sunt *câtă vreme* (***Câtă vreme au ținut tratativele,*** *a fost liniște pe câmpul de luptă.*), *cât timp* (***Cât timp bărbații s-au retras cu un pahar de vin la televizor*** *să vadă meciul, doamnele au continuat să discute, să mănânce prăjituri și să bea lichior.*), *cât* (***Cât ține nunta,*** *slugile sunt scutite de bătaie.* – Proverb).

Simultaneitatea actualizată ca o coincidență propriu-zisă se redă cu ajutorul conectorului specific *când*: *Copacul* ***când înfrunzește / Pe mulți sub el umbrește.*** (Proverb). Uneori *când* este precedat de *tocmai* care are rolul de precizare a informației redate prin subordonată: **Tocmai** ***când închideam ușa*** *a sunat telefonul.*, *Îl recunoști ușor după felul în cere își micșorează amenințător ochii* **tocmai** ***când*** *sunt puși în inferioritate.* (Rlit, 2004). Alteori, pentru a exprima sensul restrictiv al situării temporale conectorul este precedat de *numai* sau *exact*: *Apare în clasă* **numai / exact atunci** ***când sună de intrare***.

În aspectul familiar și popular al limbii se folosesc și conectorii conjuncționali *până, până cât* sau *până ce*: *Bate fierul* ***până****-i cald.*, ***Până cât / până ce*** *mai eram fecior, mai umblam noaptea prin sat.*(*apud* Vulpe 1980).

> În aceste contexte *până* nu exprimă limita intervalului de desfășurare a procesului comunicat; compară: *Am insistat* ***până mi-a răspuns***. (limita) cu ***Până a mai fost vreme bună*** *a mai făcut treabă în grădină.*, unde *până* este sinonim cu „câtă vreme", „în timp ce" (vezi *infra*, **3.4.2**).

Redau raporturi de simultaneitate și construcțiile cu temporală iterativă și cele cu temporală generică (vezi *infra*, **3.5**).

3.1.2. ***Circumstanțialul de anterioritate*** plasează procesul *înaintea* reperului temporal specificat prin regent. Funcționează ca circumstanțiale de anterioritate expresii deictice ca *odinioară, pe vremuri, demult,* ((*răs*)(*alată*))*ieri, ieri, aseară, de dimineață, azi-noapte, azi-dimineață* etc. De asemenea, expresiile deictice relaționale sau expresiile anaforice ca *noaptea / luna trecută (precedentă)* etc., *acum câtva timp, cu câtva timp înainte* (*în urmă*), *în acel an, un an mai târziu* etc. însoțesc formele verbale specificând fixarea temporală anterioară punctului de reper: ***Ieri*** (***aseară***) *am început să citesc cartea împrumutată de la tine.*

> În structuri bipropoziționale de același rang, anterioritatea unui proces este confirmată prin prezența adverbelor *înainte* sau *mai devreme, mai întâi*: *A adormit, dar* **mai întâi** ***a ascultat o poveste***.

Temporala de anterioritate este subordonata circumstanțială care redă un proces desfășurat *înaintea* celui specificat în regenta ei. În textul ***După ce te va contempla cu milă,*** *nu va ezita să-și plaseze cunoscuta replică.* (Rlit, 2004), succesiunea proceselor este următoarea: înainte (întâi) „te va contempla cu milă" (subordonata) și apoi „nu va ezita să-și plaseze cunoscuta replică" (regenta).

Raportul temporal de anterioritate se exprimă cu ajutorul conectorilor conjuncționali specializați *după ce, (de) îndată ce* (***De îndată ce l-a văzut,*** *l-a îmbrățișat.*), *imediat ce* (***Imediat ce i-ai spus*** *că a apărut cartea, a și cumpărat-o.*).

> *După ce* poate fi considerat conectorul tipic pentru propoziția temporală de anterioritate, deși introduce și propoziții cumulative. În acest ultim caz, conectorul este – de obicei – pus în corelație cu adverbul *și* (sau *nici*). Compară: ***După ce a spus*** *ce-a spus, a plecat trântind ușa.* (temporală

de anterioritate) cu ***După ce a spus ce-a spus, a*** **şi** *plecat trântind uşa.* (circumstanţială cumulativă).

Introduc circumstanţiale temporale de anterioritate alţi conectori (substituibili cu *după ce*), cum sunt: *când* (***Când ploaia se risipeşte**, apă nu se mai găseşte.* – Proverb), *cum* (***Cum a intrat** s-a şi repezit la mâncare.*), *odată ce* (***Odată ce s-a măritat**, s-a ocupat mai mult de propria ei casă.*).

Când exprimă raportul temporal de anterioritate între două procese, conjuncţiei *cum* îi corespunde, de obicei, dar nu obligatoriu, corelativul *cum* în regentă; compară: *Şi* ***cum ajunge la fântână,*** **cum** *începe a bea lacom la apă şi a-şi linge buzele de dulceaţa şi de bunătatea ei.* (I. Creangă, *Harap-Alb*) şi ***Cum îl văzu fata**, îl şi recunoscu.* (P. Ispirescu, *Prâslea cel voinic*).

În aspectul popular, familiar sau învechit al limbii române, circumstanţialele de anterioritate pot fi introduse şi prin: *cât, cât ce* (*Şi la mine-n prag venea / Mamă-sa* ***cât ce-adurmea*** – G. Coşbuc, *apud* GA), *de* şi *dacă* (*Seara* ***dac-am venit*** *am spus la tata ce s-a întâmplat.* – *apud* Vulpe, 1980), *unde* (***Unde-şi auzea**, / Din curteni ieşea, / Domnului vorbea* – Teodorescu, *apud* GA).

De asemenea, sunt utilizaţi pentru a reda succesiunea proceselor şi *de când* şi *de cum* (***De când / de cum plecase Maria la serviciu**, Matei se şi apucase de învăţat.*).

În contexte de tipul celor de mai sus, conectorii *de când* şi *de cum* sunt substituibili cu *după ce* (*îndată ce*), aşadar nu exprimă punctul de început al intervalului temporal ca în *Ileana iese la câmp* ***de când răsare soarele***. (vezi şi *supra*, **3.1.1.1** şi *infra*, **3.2.3.2**).

3.1.3. ***Circumstanţialul de posterioritate*** plasează procesul *după* reperul temporal specificat prin regent. Realizarea nonpropoziţională tipică pentru circumstanţialul temporal de posterioritate este expresia adverbială *odată şi odată*.

Circumstanţialul de posterioritate poate fi exprimat prin expresii deictice referenţiale (*mâine, poimâine, răspoimâine* etc. şi *mâine* etc. *dimineaţă / seară / noapte*) sau expresii deictice relaţionale (*de acum într-o oră / săptămână / lună* etc.; *în câteva clipe / minute / ore / zile / săptămâni / luni* etc.; *peste câteva zile / luni / ani* etc.; *la prânz / noapte / iarnă* etc. *la răsăritul soarelui / apusul soarelui* etc.; *în iarnă / primăvară* etc. *în ianuarie / februarie* etc.; *(în) noaptea / seara / săptămâna / luna / primăvara viitoare* (*următoare*) etc.: ***Mâine** voi pleca la ţară.*, ***Primăvara viitoare** o să facem o excursie în Grecia.*

Unele expresii dintre cele de mai sus funcţionează şi anaforic: *după o oră / zi / săptămână / lună an / secol / mileniu* etc.: *A plecat ieri şi se va întoarce* ***după câteva zile***.

În structuri bipropoziţionale de acelaşi rang, posterioritatea unui proces este confirmată prin prezenţa adverbelor *apoi, ulterior* sau a expresiilor *mai târziu, după aceea* (*asta*): *I-a spus lucruri grele, dar* **mai târziu** (**după aceea**) ***i-a părut rău***.

Temporala de posterioritate este subordonata care exprimă un proces desfăşurat *ulterior* celui specificat în regentă. Circumstanţiala de posterioritate

tipică face parte dintr-o structură mai complexă. Predicatul este la modul conjunctiv, iar subordonata se integrează într-un grup adverbial cu centrul *înainte*:

***Cu două săptămâni înainte să se prăpădească**, m-a sunat să-mi spună câte ceva despre premierele de la Mic.* (Rlit,2004).

Dacă un component al subordonatei este deplasat spre stânga („avansat"), conectorul tipic (*să*) cunoaşte realizarea *ca...să*:

***Înainte** ca **marile performanţe** să **devină o amintire**, ar fi bine să afle şi alţii ce înseamnă drumul spre elitele mondiale ale gimnasticii.* (As, 2003).

Introduc temporale de posterioritate (cu predicatul la conjunctiv sau la indicativ) şi conectorii: *până* (***Până să-mi răspundă**, am şi ieşit nervos pe uşă., Nu am ştiut de unde vine zgomotul,* ***până nu am văzut în depărtare trenul***.), *când* (cu predicatul la subjonctiv, ca de pildă, în enunţul ***Când să spună şi el ceva**, s-a terminat emisiunea.*).

În aspectul popular şi familiar al limbii române funcţionează ca termeni introductivi ai unei temporale de posterioritate şi *pân(ă) ce* (***Pân'ce nu se răstoarnă carul**, nu se tocmeşte drumul.*, Proverb), *pentru / până când* (*Lasă morala,* ***pentru / până când s-or mai linişti lucrurile!***).

3.2. Alte criterii suplimentare

3.2.1. ***Circumstanţialul temporal de proximitate*** apare în structuri ce transmit şi informaţia „în apropierea reperului temporal", atât în cazul anteriorităţii, cât şi al posteriorităţii.

Dacă circumstanţialul se realizează prin structuri nonpropoziţionale, proximitatea se redă prin adverbe de tipul: *acum* – asociat cu o formă verbală care fixează procesul în zona trecutului sau a viitorului (***Acum** a plecat. / **Acum** o să plece.*), *imediat* (*Să vină* ***imediat!***), *într-o clipă* (*Sunt gata* ***într-o clipă!***), *de (în) câteva minute* (*Am venit* ***de câteva minute***., *Plec* ***în câteva minute***.), *curând* sau *de (în) curând* (*Ajung la Bucureşti* ***în curând***.), *recent, tocmai, de-abia* (***Recent / tocmai / de-abia** a mai publicat o carte.*).

Distanţa faţă de punctul de reper (momentul enunţării) este mai mult sau mai puţin determinată în funcţie de semnificaţia adverbului care însoţeşte verbul (*imediat* este mai apropiat de momentul enunţării faţă de *curând*; *într-un sfert de oră* este mai precis decât *în câteva minute*).

Proximitatea se poate exprima şi prin asocierea adverbului *îndată* cu grupuri prepoziţionale care exprimă posterioritatea: *La începutul secolului următor,* ***îndată după căderea lui Mihai Viteazul**, boierii munteni* [...] *trimit o solie la Constantinopol, propunând reaşezarea raporturilor dintre cele două ţări pe baza sistemului instituit cu 140 de ani în urmă.* (Ş. Papacostea, *Evul Mediu românesc*).

Dacă circumstanţialul de timp este realizat propoziţional, semnificaţia „proximitate" apare în două tipare sintactice.

(a) Primul este acela în care propoziţia temporală este introdusă prin *îndată ce, imediat ce* sau *cum*:

Cei care pleacă spre Apus devin invizibili ***de îndată ce coboară din autobuz***. (DV, 2004)

***Cum zice**, şi vine la uşă; şi **cum vine**, şi începe: „Trei iezi cucuieţi, / Mamei uşa descuieţi".* (I. Creangă, *Capra cu trei iezi*).

(b) Al doilea tipar cuprinde o temporală postpusă regentei (ori o relativă introdusă prin *când*, ori o conjuncţională introdusă prin *că*), temporală care are în componenţa sa anumite corelative.

Relativele conţin corelativele *colo, deodată, dintr-o dată, iaca, numai iaca, numai ce, în sfârşit*:

*Nici nu mai credea că-şi va găsi câinele pierdut vreodată, **când** **deodată** **l-a văzut răsărind în faţa ei.***

*Dădu fuga să deschidă porţili, **când** **colo**, **bărbatul mort în căruţă.*** (*apud* Vulpe 1980)

*Credeam că stă jos şi scutură, **când** **numai** **ce-l văd sub picioarele mele.*** (M. Sadoveanu, *Cântecul Amintirii*)

*A început atunci să fumeze, **când** **deodată** **s-a sculat de pe scaun şi s-a aşezat în prag.*** (G. Călinescu, *Cronicile optimistului*)

*Ajunse în faţa lui, **când** **în sfârşit** **fu recunoscut**.* (Al. Ivasiuc, *Păsările*).

Adverbul corelativ poate fi plasat în propoziţia regentă:

Abia ce *ne adunasem toţi trei, **când apare o doamnă tânără şi extrem de frumoasă**, urcând în grabă dealul „să vadă călugării".* (As, 2004).

În cazul construcţiilor cu *temporale conjuncţionale*, corelativele (*de*) *abia, nici nu, nu...bine, nu mult, încă, tocmai* sunt aşezate în regentă, iar în subordonată apare – de obicei – adverbul *şi*:

Nici n-*am ajuns* **bine** *acasă, **că a** **şi** **trebuit să plec din nou.***

Abia *a ieşit pe uşă, **că a** **şi** **a auzit-o pe Ioana strigând** să vină înapoi.*

Isosică nu apucă să intre **bine** *în curte, **că alde tat-său îi** **şi** **spuse** că Aristide trimisese pe cineva după el.* (M. Preda, *Moromeţii*)

Tocmai *deschisesem televizorul, **că s-a** **şi** **oprit curentul.***

> În unele gramatici româneşti, construcţiile de acest tip sunt considerate „temporale inverse". Denumirea implică faptul că astfel de structuri redau un raport temporal care, din punct de vedere semantic (al interpretării temporale), este inversat: subordonata este marcată formal ca circumstanţială de timp, deşi regenta este aceea care poartă informaţia referitoare la momentul sau intervalul procesului specificat de predicatul subordonatei. Existenţa temporalei inverse este totuşi controversată. Unele studii de gramatică românească nu consideră necesară luarea în considerare a acestui tip special de temporală, considerând că particularităţile de construcţie nu constituie un argument în favoarea recunoaşterii ei.

3.2.2. Prin circumstanţialul de timp se poate specifica situarea cu un anumit grad de imprecizie a proceselor comunicate. ***Circumstanţialul temporal de aproximaţie*** se exprimă de obicei în limba română prin construcţii ca: *pe luni, pe seară, spre miezul nopţii, către ziuă, pe la prânz, în jurul orei unsprezece, în preajma Crăciunului, sub două ore* etc. În timp ce *în jurul, în preajma* sunt locuţiuni prepoziţionale, unităţile lexicale *pe, (în / din)spre, către, sub* etc. au statut adverbial, funcţionând ca mărci ale fixării temporale vagi, imprecise.

Sunt folosite pentru redarea semnificaţiei discutate şi grupuri adverbiale sau prepoziţionale precedate de (semi)adverbele *mai* sau *cam* – mijloace lexicale generale utilizate pentru exprimarea aproximaţiei:

*Cel din spatele ghişeului continuă să creadă că e superior, cel din faţa ghişeului – care **mai mereu** e „solicitant" – continuă să-şi asume rolul de supus, cu aceleaşi fraze precum „Haideţi, domnu'" sau „Vă rog io frumooos !"* (DV, 2004);

Ceasul e pe-aproape, pe-aici. / Trebuie să treacă. / Poate **cam** **pe** ***la toacă***, / ***Poate*** **cam** ***între vecernii şi utrenii***, / **Cam** ***după amurgul cu mirodenii***, / **Pe** ***la greieriş***, / *Când îşi iveşte prin papuri, furiş, / Luna creasta./* **Cam** **pe** ***la vremea asta***. (T. Arghezi, *Priveghere*).

Circumstanţiale temporale de acelaşi tip sunt şi expresiile *la un moment dat, într-o zi, într-o vreme, de la o vreme, după un timp* etc., în care semnificaţia „aproximare" este specificată de întreaga grupare:

*„Anchetatoarea" mi-a mărturisit **la un moment dat** că şi ea este absolventă a Facultăţii de Litere.* (DV, 2004).

Mijloacele de redare a impreciziei situării temporale se pot combina în cadrul aceluiaşi enunţ:

Nu trece mult după asta şi **într-o zi**, **prin** ***luna lui mai***, **aproape de** ***Moşi***, *îndeamnă păcatul pe bădiţa Vasile tântul,* [...] *să puie pe Nică-a lui Costache să mă procitească.* (I. Creangă, *Amintiri*).

Situarea imprecisă în timp poate fi exprimată şi prin propoziţii conjuncţionale introduse prin conectorii *ce* sau *cât*, în structuri simetrice de felul: *A mers **cât a mers** şi apoi s-a oprit mirat., A stat **ce-a stat** şi apoi a plecat.* (vezi *infra*, **3.2.3.1** (e)).

3.2.3. Circumstanţialul de timp poate reda ***durata intervalului de desfăşurare*** şi ***limitele*** unui proces.

3.2.3.1. Exprimarea *duratei* (a „dimensiunii" intervalului temporal) se realizează prin mai multe mijloace:

(a) prin adverbe şi expresii adverbiale ca *întruna, tot timpul* etc.: *Ţipă **întruna**., A vorbit **tot timpul**.*;

(b) prin grupuri nominale extinse cu adjuncţi cantitativi precum *tot (toată, toţi, toate), întreg (întreagă, întregi), câţiva (câteva)* etc.; *mult, puţin, ceva* etc.; *două, trei* etc.: ***Toată vacanţa** a lipsit din Bucureşti., **Întreaga zi** a umblat prin magazine., A citit **câteva (multe, ceva, două) ore**.*;

(c) prin grupuri prepoziţionale având drept centru locuţiunile *timp de, pe parcursul, în timpul, în vremea / pe vremea, pe (toată) durata*, grupuri care includ grupuri nominale mai mult sau mai puţin extinse: *A exersat la pian **timp de două ore**., **Pe parcursul călătoriei spre ţară** au discutat despre ultima carte apărută., **În timpul şedinţei** s-a plictisit., **Pe toată durata vacanţei de vară** s-a relaxat.*;

> Aceste structuri sunt din punct de vedere semantic circumstanţiale temporale, iar structural şi semantic – cantitative.

(d) prin propoziţii conjuncţionale introduse prin conectorii *cât (timp), câtă vreme, (pe) când* etc.: *Rămân în Bucureşti **cât** (**timp**) **vrei**., (**Pe**) **Când Ioana îl căuta la facultate**, el era la bibliotecă.* (vezi **I, Verbul. Categoria aspectului, 1.2**; vezi *supra*, **3.1.1**);

(e) prin propoziții conjuncționale introduse prin conectorii *ce* sau *cât*, în construcții simetrice: *A plâns ea* ***cât a plâns / ce-a plâns*** *, dar după un timp și-a dat seama că viața trebuie să meargă înainte., A așteptat* ***cât a așteptat / ce-a așteptat*** *și apoi s-a enervat și a plecat.*

3.2.3.2. *Limitele intervalului temporal* sunt redate cu ajutorul conectorilor *de* sau *până* (vezi, **I, Verbul. Categoria aspectului, 1.2**).

De este specializat în fixarea punctului de origine (de început) al intervalului temporal, indiferent dacă acesta este redat nonpropozițional sau propozițional: *Și* ***de 14 ani de când ne-am înființat****, avem acest sediu.* („22", 2004), *N-am cunoscut niciodată acest fel de exil, dar știu,* ***de când îl știu pe Ovidiu, din anii mei de latinist*** *și* ***de când am citit „Tristele" și „Ponticele"****, că o legătură misterioasă unește cărțile cu exilul.* („22", 2004).

Cu funcția conectorului *de* este folosită și expresia *începând cu*: **Începând cu *ora 10***, *aveam antrenament.* (As, 2003).

Până specifică punctul final al intervalului temporal: *D. Lefter,* **până *adineauri***, *habar n-avea că se trăseseră ieri amândouă loteriile.* (I. L. Caragiale, *Două loturi*), *Erau „rechiziționați" de la coasă, de la plug, de la tăiatul lemnelor în pădure, și trimiși „să facă" istorie, târându-se prin tranșee, după care cei ce scăpau se întorceau să-și depene amintirile* **până *ce venea alt măcel.*** (O. Paler, *Deșertul*).

Delimitarea întregului interval temporal se realizează prin combinarea celor două mijloace (*Noroc numai că* **de *luni dimineața*** **până *sâmbătă seara*** *n-o mai vedeai.* – I. Creangă, *Amintiri*) sau cu ajutorul prepoziției *între* (*Scrise* **între *1946 și 1954*** *și publicate abia în 1966, la trei ani după moartea poetului, povestirile lui V. Voiculescu au tulburat apele literaturii române.* – Rlit., 2004).

3.2.4. Circumstanța temporală nu este totdeauna legată de situarea față de un punct de reper. Adverbe ca *(în)totdeauna, niciodată, mereu* etc. au funcția sintactică de circumstanțial de timp, dar poartă și informația aspectuală ***generic*** (vezi **I, Verbul. Categoria aspectului, 1.3**).

Alte expresii au funcția de circumstanțial de timp care evocă un proces frecventativ sau repetitiv, altfel spus, ***iterativ***. Sunt în această situație adverbele *periodic, săptămânal, lunar, anual* etc. sau construcțiile alcătuite din substantive care exprimă unități convenționale ale timpului, formate ori pe tiparul ***în fiecare*** *zi / an* etc. sau *o* ***dată pe*** *an, de două ori* ***pe*** *zi* etc. ori prin repetiție ca *zi de zi, oră de oră* etc., *din sfert în sfert de oră, din oră în oră* etc. (vezi **I, Verbul. Categoria aspectului, 1.4**). Aceeași semnificație poate fi exprimată și prin propoziții conjuncționale introduse prin *oricând* sau (*ori*) *de câte ori*: *Mulțumire simțeam* ***de câte ori îl aveam aproape.*** (M. Caragiale, *Craii*), ***De câte ori mă întâlnesc, în ultima vreme, cu oameni de la Radio****, aflu orori.* (DV, 2004).

4. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

Poziția în enunț a circumstanțialului de timp este liberă. Există o *preferință* în a plasa temporalele de posterioritate după regent (*A* ***tușit înainte să-și țină discursul.***) și pe cele de anterioritate, înaintea regentului (***După ce a mâncat****, s-a culcat puțin.*). Sunt *totdeauna* postpuse propozițiilor temporale de proximitate construite pe tiparul *Abia ..., când (deodată)...* sau *Nici bine...că...și* (vezi *supra*, **3.2.2**).

Fără a avea caracter obligatoriu, între circumstanțialul de timp și regentul său poate fi instituită o pauză, redată grafic prin virgulă (*A venit, când l-am chemat.*). Pauza nu este necesară dacă circumstanțialul face parte din structura tematică a verbului regent: ***De trei ani*** *țin tratativele între aceste două state.* vs ***De trei ani*** (,) *vine la mare în august.*

5. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

Circumstanțialul de timp interferează cu **circumstanțialul cantitativ**, mai ales dacă se actualizează prin propoziții introduse de *cât* (*Vorbește cât vrea.*) ori *pe măsură ce* (*Strugurii se culeg pe măsură ce se coc.*). Vezi *supra*, circumstanțialul care exprimă durata, **3.2.3.1**; **Circumstanțialul cantitativ, 1.1; 2.3**.

Circumstanțialul de timp cumulează și semnificația **circumstanțialului de cauză** în structuri prepoziționale nominale cu *după* (***După boală****, se simte slăbit.*) sau *în urma* (***În urma unor*** *prelungite și dificile* ***negocieri****, „pacea" a fost restabilită între Moldova și Biserica constatinopolitană.* – Ș. Papacostea, *Evul Mediu românesc*). Același cumul de semnificații poate apărea în cazul realizării prin gerunziu: ***Observând*** *că nimeni nu-i dă nicio atenție, a plecat supărată.*

De asemenea, unele circumstanțiale introduse prin conjuncția *când* sau prin locuțiunea *câtă vreme* se află la granița dintre temporale și cauzale: ***Când a aflat vestea****, s-a bucurat nespus de mult., Maică! Eu nu mai am loc de odihnă, nici ceas de tihnă* ***câtă vreme te văd pe tine așa de tristă și de pierită, dusă mereu cu gândul la soră-mea.*** – I. Slavici, *Băiet sărac*. Vezi **Circumstanțialul de cauză, 5.1**.

Un cumul de semnificații temporale și **condiționale** poate apărea în contexte precum: ***Când doi spun*** *că ești beat, du-te de te culcă.*, ***Odată ce*** *ai intrat în joc, joacă!,* ***Dacă a văzut*** *că fata este veselă, zmeul s-a mai îmblânzit.* Vezi **Circumstanțialul condițional, 4.1**.

Propozițiile interogative sau exclamative de tipul *Ai plecat de acasă,* ***când*** ***știai*** *că trebuie să vin în vizită?* sau *S-a supărat,* ***când noi ne ceruserăm scuze!*** asociază semnificația temporală cu cea **concesivă**. Vezi **Circumstanțialul concesiv, 2.1.1.3; 4**.

Circumstanțialele conjuncționale introduse prin *până ce* pot fi interpretate uneori ca propoziții temporale cu nuanță **consecutivă**: *Citind scrisoarea, a plâns* ***până ce nu mai vedea*** *bine literele.* Vezi **Circumstanțialul consecutiv, 4**.

Circumstanțialele introduse prin *pe când, în vreme ce, pe câtă vreme* etc. pot fi temporale (***Pe când*** (***în vreme ce***) ***Radu era student****, sora lui nu terminase încă școala.*) sau **opoziționale** (*Firește că Radu a ocupat postul, iar Maria nu: el era licențiat în Drept,* ***pe când*** (***în vreme ce***) ***ea, sora lui, nu avea nicio calificare.***). Vezi **Circumstanțialul opozițional, 1.1.3**.

CIRCUMSTANȚIALUL DE LOC

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanțialul de loc este un constituent al enunțului care indică reperele spațiale ale situației de comunicare sau ale situației comunicate, având ca realizare definitorie adverbele *unde* (interogativ) / *acolo.*

1.1. Caracteristici sintactice

1.1.1. *Circumstanțialul de loc* este termenul subordonat într-o relație de dependență față de un regent care poate fi: (a) verb-centru în structura unui grup verbal (*El* **pleacă** ***acasă.***, *Vecinul* **muncește** ***în grădină.***, ***Deasupra lui*** **se aud** *zgomote.*) adesea a unui grup extins (***Unde*** **i-ai lăsat scrisorile** *mele?*, ***Aici*** *el* **i-a lămurit pe deplin misterul** ***casei.***); (b) adjectiv-centru în structura unui grup adjectival (*Friptura* **crudă** ***la mijloc*** *nu a fost mâncată.*, *L-am găsit* **ud** ***la picioare*** ***și*** **murdar** ***pe mâini.***); (c) interjecție-centru în structura unui grup interjecțional (**Hai** ***acasă*** *cu toții!*, **Iată** ***alături*** *un drum.*) – vezi **Circumstanțialul. Prezentare generală, 2.1, Grupul verbal, 1; Grupul adjectival, 1; Grupul interjecțional, 1.2.**

Verbul-regent al circumstanțialului de loc aparține uneia dintre clasele semantice, verbe de acțiune (***Acolo*** **merge** *el zilnic.*), verbe de eveniment (***Nicăieri*** **nu plouă.**), verbe de stare (***Dincolo*** **mă simt** *bine.*), fiind formă verbală, fie personală (***Unde*** **mă odihnesc?**), fie nepersonală: infinitiv (**A trăi** ***departe*** *este un chin.*) gerunziu (**Rămânând** ***aproape***, *totul se va schimba.*), participiu (**Venit** ***la noi de curând, nu cunoaște pe nimeni.***), supin (*Se pregătește* **de montat** ***aici*** *un spectacol.*).

Regentul adjectival al circumstanțialului de loc face parte, de obicei, din grupul adjectivelor calificative (*Avea un miel* **alb** ***în creștet.***, *Ea a cumpărat un obiect* **util** ***în bucătărie.***), mai ales al adjectivelor participiale care păstrează particularitățile sintactice și semantice ale verbului din care provin (*De-acum pe cărți voi adormi uitat,* / **Pierdut** ***într-o provincie*** *pustie.* – G. Bacovia. *Plumb de toamnă*; **Întinsă** *leneșă* ***pe canapea***, / *Domnița suferă în cartea mea* – T. Arghezi, *Testament*) – vezi **I, Adjectivul, 1.2.1.**

Circumstanțialul de loc poate fi subordonat unor interjecții predicative, care pot fi atât *propriu-zise,* mai ales prezentative (**Iată** ***alături*** *un drum.*, **Uite** ***aici*** *răcoare.*) și injonctive (**Hai** ***acasă*** *cu toții!*, **Poftim** ***înăuntru!***, **Marș** ***în casă!***), cât și *onomatopeice* (*Ș-apoi* **huștiuluc** ***și*** *eu* ***în știoalnă***, *de-a cufundul.* – I. Creangă, *Amintiri*), *Și* **țup** *odată!* ***în cârca*** *babei.* – I. L. Caragiale, *Calul dracului* – vezi **I, Interjecția, 1.2.**

1.1.2. În calitate de component al grupului verbal, al grupului adjectival și al grupului interjecțional, circumstanțialul de loc prototipic este un determinativ *facultativ* (adjunct) al centrului de grup. Numai în relație cu unele verbe și adjective (vezi, *infra,* **1.2.2**), circumstanțialul de loc este un determinativ *obligatoriu,* fiind implicat în structura tematică a regentului.

1.2. Caracteristici semantice

1.2.1. Circumstanțialul de loc expfixeazărimă una dintre coordonatele situației comunicate, *spațialitatea,* încadrându-se în grupa *circumstanțialelor situative* (vezi **Circumstanțialul. Prezentare generală, 1.1**).

Sfera semantică a circumstanțialului de loc privește două aspecte ale spațialității – (a) *localizarea* sau *situarea spațială* și (b) *direcția* sau *orientarea spațială* –, aspecte corespunzătoare delimitării a două tipuri semantice: *circumstanțialul de localizare* (*locativ*) și *circumstanțialul de direcție* (vezi *infra,* **3**).

(a) Localizarea sau situarea spațială (a unui eveniment, a unei acțiuni, a unei stări sau a unei calități) are în vedere:

(a_1) poziția față de un reper care include:

– proximitatea (*Lucrează* ***aproape de casă.***, *Casa a fost construită* ***lângă pădure.***, *El se stabilește* ***în vecinătatea satului natal.***) sau distanțarea (*El trăiește* ***departe de lume.***, *Râul se vede* ***în depărtare.***, *Orașul se află* ***la distanță.***);

– spațiul interior (*Vino* ***înăuntru.***, *Mama plânge* ***în casă.***, *Sticla are* ***în interior*** *un lichid tulbure.*) sau cel exterior (*Ea mătură* ***afară.***, *Obiectul rămâne* ***în afara cercului.***, *Cu ochii minții el vede* ***dincolo de ziduri.***);

– suprafața de contact (*El pune cartea* ***pe masă.***, *Nuferii plutesc* ***pe apă.***, ***Pe pânză*** *apar culori vii.*);

– planul superior (*Zboară* ***deasupra casei.***, *Se ridică* ***sus.***) sau cel inferior (*Pune lucrurile* ***dedesubt.***, *Umblă* ***pe dedesubtul mesei.***, *Se adună* ***sub bolta*** *de viță.*, *Locuiește* ***jos.***);

(a_2) limitele spațiale (mai ales în relație cu regente exprimate prin verbe de mișcare):

– punctul inițial / de pornire (***De unde*** *vine?*, *Pleacă* ***de acasă.***, *Pornește* ***de acolo.***) sau punctul final / de oprire sau de suspensie (***Până unde*** *a alergat?*, *Se plimbă* ***până la ușă.***);

– extensia (***De unde până unde*** *a săpat?*, *Drumul se întinde* ***de aici până acolo.***, *Podul a fost construit* ***de la un mal la altul.***);

– spațiul străbătut (***Pe unde*** *curge râul?*, *A zburat* ***prin aer.***);

(b) Orientarea spațială, specifică verbelor de acțiune, mai ales verbelor de mișcare, se manifestă diferit în funcție de sensul mișcării:

(b_1) direcția de deplasare spre un punct de reper / direcția de plecare (***Încotro*** *pleacă?*, *A luat-o* ***încolo.***, *Grupul pornește* ***spre munte.***, *Drumul cotește* ***la dreapta.***, *El merge* ***înainte.***);

(b_2) direcția de deplasare dinspre un punct de reper / direcția de sosire (***Dincotro*** *sosește?*, *El vine* ***dinspre sat.***, *Mama sosește* ***de la țară.***, *Adversarul atacă* ***de la dreapta.***).

1.2.2. În structura grupului verbal, a grupului adjectival și a grupului interjecțional, circumstanțialul de loc prototipic este un constituent suprimabil, manifestându-se ca un determinativ neobligatoriu (*El pleacă.*, *El pleacă* ***acasă*** / ***la București*** / ***la țară.*** etc.; *Ea este veselă.*, *Ea este veselă* ***acasă*** / ***în clasă*** / ***la drum.*** etc.; *Hai cu mine.*; *Hai cu mine* ***acolo*** / ***la teatru*** / ***în excursie.***).

În raport cu anumiți regenți verbali, a căror configurație tematică include Locativul (*a amplasa, a (se) aciua, a locui, a (se) plasa, a se refugia, a sălăşlui* etc.), Sursa (*a proveni, a izvorî* etc.) sau Ținta (*a ajunge, a descinde* etc.), circumstanțialul de loc este un determinativ obligatoriu, nesuprimabil, făcând parte din configurația centrului verbal: **Eu locuiesc., Dar* **nu locuiesc** */* ***la sat*** *şi-n nicio odaie /* **Locuiesc** ***într-un cântec*** *de pasăre.* (L. Blaga, *Lăcaş*); **Pârâul izvorăşte., Dunărea* **izvorăşte** ***din munții*** *Pădurea neagră.*

Actualizarea circumstanțialului spațial este obligatorie şi în cazul unor adjective participiale, care păstrează matricea tematică a verbului supus conversiunii (*aciuat, amplasat, plasat* etc., respectiv *provenit, izvorât* etc. sau *ajuns, descins* etc.): **Omul* **provenit** *îşi cunoaşte datoria., Elevul* **provenit** ***din mediul rural*** *cunoaşte mai bine viața animalelor.*

La verbele de acest tip (*a (se) adăposti, a (se) ascunde, a (se) aşeza, a coborî, a (se) instala, a introduce, a (se) încuia, a îngropa, a (se) scufunda, a (se) urca* etc.), ocurența circumstanțialului de loc nu este obligatorie dacă indicarea spațialității este recuperabilă contextual: *El s-a aşezat. / Când sfârşi de vorbit* **se aşează** ***pe pat*** *şi ofită.* (M. Preda, *Viața ca o pradă*).

> În grupul nominal, unele atribute realizate prin grup prepozițional au semnificație circumstanțială de loc, exprimând localizarea, respectiv, orientarea obiectului sau a acțiunii: *Şi deschise* **ferestrele** ***de deasupra râpei.*** (P. Istrati, *Chira Chiralina*), **Târcoalele** ***pe afară*** *îl osteniseră destul.* (M. Preda, *Moromeții*); *împleticirea de celofan pe sticlă a* **curgerii** *apei* ***peste pietre*** (H.-R. Patapievici, *Zbor*), *Astăzi de dimineață,* **excursie** ***spre Cisnădie şi Cisnădioara*** (G. Liiceanu, *Jurnalul*). În condițiile unui nominal-centru prototipic, grupul circumstanțial locativ se leagă de centrul nominal obligatoriu prin prepoziția *de*: *ferestrele* ***de*** *deasupra râpei.* În condițiile unor nominale de proveniență verbală sau legate semantic de verb / de o locuțiune verbală, grupul circumstanțial locativ se leagă direct de centru; vezi: *a da târcoale* ***pe afară*** *→ târcoalele* ***pe afară***; *Apa curge* ***peste pietre.*** *→ curgerea apei* ***peste pietre.*** Vezi **I, Substantivul, 3.1.2.2.**

1.3. Caracteristici comunicativ-pragmatice

Caracterul facultativ este o trăsătură sintactică a circumstanțialului de loc prototipic, care permite suprimarea sau neexprimarea sa fără să afecteze corectitudinea sintactică a enunțului. Din punct de vedere comunicativ însă, prezența circumstanțialului de loc reprezintă o completare a enunțului printr-un spor de informație, uneori absolut necesară pentru înțelegerea mesajului: *Eu plec. / Eu plec* ***la mare.*** Absența din enunț a circumstanțialului de loc impune, de obicei, alocutorului să solicite, printr-o propoziție interogativă, o informație suplimentară privitoare la locul desfăşurării unei acțiuni: – *El a plecat.* – ***Unde*** *(a plecat)?* – *(El a plecat)* ***la mare.***

Actualizarea circumstanței locale se realizează diferit, sub raportul preciziei, de la semnificații foarte generale, exprimate prin adverbe nehotărâte (*Am văzut această scenă* ***undeva.***, *Este frig* ***pretutindeni.***, *Pleacă* ***oriunde.***) până la indicarea exactă a locului, a adresei (*S-a mutat* ***în Bucureşti****, L-am căutat* ***pe strada Ipoteşti 21.***).

Uneori, informațiile privitoare la circumstanța locală sunt prezentate gradat, printr-un circumstanțial de loc urmat de una sau mai multe apoziții, care, de obicei, precizează situarea sau orientarea locală: *Pleacă* ***la mare, la Constanța.***, *Pe* ***câmpul*** *mărăcinilor,* ***unde se-năbuşe firul de grâu*** */ Paşte măgarul iarba albastră* (A. Maniu, *Măgarul*), ***Jos, prin ierburi, printre lemne,*** *uhuit s-aude, semne.* (L. Blaga, *Noapte de mai*), *Baba,* ***sus, pe costişă, în şleah, printre boclucuri,*** *sta ca o arătare.* (M. Sadoveanu, *Crâşma lui Moş Precu*). Prin același procedeu, circumstanțialul de loc poate fi aproximat: *Stă* ***la țară undeva.***, *S-a ascuns* ***în casă nu ştiu unde.***, *Ochelarii sunt* ***pe aici, pe undeva.*** De asemenea, semnificația unor deictice sau anaforice circumstanțiale de loc poate fi actualizată printr-o apoziție sau o succesiune de apoziții: **Aici,** ***lângă casă, sub pom*** *creşte o floare.*, **Acolo-***n pacea nopții,* ***pe drumuri de podgorii*** */ Am mers tăcut alături de carele cu boi.* (I. Pillat, *Ctitorii*), *M-am supărat că văd pe unii ducându-se* **acolo** ***de unde mă întorc eu.*** (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*). Adesea, precizarea sensului adverbului demonstrativ *acolo* se face printr-o propoziție apozițională relativă introdusă prin adverbul *unde*: ***Jos, undeva, sub zidurile dărâmate*** *la piciorul falezei de lut,* **acolo,** ***unde vântul de noapte mişca peste plaja pustie hârtii şi bucăți de ziar,*** *fremătau valurile grele...* (P. Dimitriu, *Pasărea furtunii*), **Acolo** ***unde-n Argeş se varsă Râul Doamnei / Şi*** [**(acolo)** ***unde***] *murmură pe ape copilăria mea.../* **Mi-am ctitorit** *viața pe dealurile toamnei.* (I. Pillat, *Ctitorii*).

În același enunț pot fi actualizate, prin două circumstanțiale de loc diferite, atât circumstanța locală a întregului enunț, cât şi cea a procesului: ***Pe decindea*** *Dunării, la vale, / Printre triste mirişti cu ciulini, / Trece-****n baltă****, legănat agale, / Un chervan cu coviltir de rogojini.* (V. Voiculescu, *Pe decindea Dunării*). Vezi **Circumstanțialul. Prezentare generală, 2.1, Circumstanțialul de timp, 1.3.**

Două circumstanțiale pot reprezenta circumstanțe diferite ale aceluiaşi proces (direcția şi locul): *Spre a merge* ***la Almaş*** circ. de loc 1 ***pe drumul mare*** circ. de loc 2, *ar fi trebuit să suim dealul Balaurului.* (C. Hogaş, *Pe drumuri de munte*).

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE A CIRCUMSTANȚIALULUI DE LOC

2.1. Realizări adverbiale

Sub aspectul realizării, circumstanțialul de loc se definește prin adverbe de loc: *unde* (interogativ) / acolo (***Unde*** *lucrează tata?* ***Acolo*** *lucrează tata*). Împreună cu prepoziții: *de unde, până unde, pe unde* etc., adverbul interogativ se specializează în exprimarea unor parametri semantici, cum ar fi limitele spațiale ale desfăşurării procesului, extensiunea, spațiul străbătut etc.: ***De unde*** *începe satul?,* ***Până unde*** *l-ai condus?,* ***Pe unde*** *a trecut râul?.*

Circumstanțialul de loc se exprimă, în general, prin grup adverbial, de obicei monomembru, dar care poate include uneori, ca determinativ, un grup

prepoziţional, al cărui constituent nominal sau adverbial indică un reper local: *se ridica* **dincolo *de Bucureşti*, nu departe *de aici*** etc.

Centrul grupului adverbial prin care se realizează circumstanţialul de loc este constituit dintr-un adverb de loc, care poate fi:

– adverb simplu: *alături, aproape, departe, acasă, afară, înăuntru, sus, jos, deasupra, dedesubt, împrejur* etc. (*Stă **alături**., Oamenii sunt păsări nemaiîntâlnite, / Cu aripi crescute **înăuntru**.* – N. Stănescu, *Lauda omului*);

– adverb compus: *ici-colo, încolo-încoace* etc. (*Se văd **ici-colo** ghiocei., Se plimbă **încolo-încoace** fără rost.*);

– locuţiune adverbială: *în faţă, în frunte, în spate, în dos, jur-împrejur, peste tot, peste mări şi ţări, nu ştiu unde, te miri unde* etc. (*Intra şi se uita **peste tot**, aşa i-a plăcut lui toată viaţa.* – G. Adameşteanu, *Dimineaţă pierdută; Corturile se mutau **din loc în loc** cu tot calabalâcul.* – M. Sadoveanu, *Zodia Cancerului; **De jur împrejur**, pe o rază de trei kilometri, terenul s-a prăbuşit.* – Al. Rosetti, *Note din Grecia*).

Frecvent, grupul adverbial prin care se realizează circumstanţialul de loc este alcătuit dintr-un adverb de loc de tip-substitut, utilizat deictic / anaforic sau ca variabil:

– adverb demonstrativ: *aici, colea, acolo, dincolo* etc. (*Locuiesc **acolo** de mulţi ani., Se aude un zgomot **dincolo**.*);

– adverb interogativ: *unde, încotro, dincotro* etc. (***Unde** este copilul?, **Încotro** priveşte el?, **Dincotro** vine trenul?*);

– adverb relativ sau relativ-interogativ: *unde, încotro, dincotro* etc. (*Nu ştiu **unde** se află satul acesta., Nu văd **încotro** se uită., Ştiu **dincotro** bate vântul.*);

– adverb nehotărât: *undeva, altundeva, oriunde, orişiunde, pretutindeni* etc. (*Poate vieţui **oriunde**., Se află ascuns **undeva**.*);

– adverb negativ: *nicăieri, niciunde* (*Nu lucrez **nicăieri**., Nu plec **niciunde**.*).

2.2. Grupuri prepoziţionale, incluzând nominale sau adverbe

În structura grupului prepoziţional care exprimă circumstanţialul de loc sunt cuprinse:

(a) substantive, la cazurile acuzativ şi genitiv, impuse de prepoziţii cu un regim cazual corespunzător; cu acuzativul se construiesc *către, din, dintre, dintru, după, în, între, întru, la, lângă, pe, peste, prin, printre, printru, sub* etc. (*Mi-e veche inima: un menuet captiv **în ceasul** unei jucării.* – I. Vinea, *Madrigal*); impun genitivul *înaintea, îndărătul, deasupra, dedesubtul* etc. (***Deasupra casei** tale ies şi azi aceleaşi stele...* – M. Eminescu, *Pe lângă plopii fără soţ*). Unele dintre aceste prepoziţii sunt specializate în exprimarea unor aspecte semantice ale localizării (*din, în, lângă, peste, sub*; *înaintea, îndărătul, deasupra, dedesubtul* etc.) sau ale direcţiei (*către, spre*). Vezi *supra*, **1.2.1**.

Circumstanţialul de loc exprimat prin grup prepoziţional include numeroase grupări prepoziţionale: *de după, de la, de lângă, de pe, de peste, de prin, de sub, înspre, dinspre, pe după, pe la, pe lângă, pe sub, până către, până după, până la, până lângă, până spre, până sub, de deasupra, pe deasupra, de dedesubtul, pe dedesubtul* etc. (*Şi drumuri toate s-au retras / **De sub picioare, de sub pas**.* – L. Blaga, *De profundis*), precum şi locuţiuni prepoziţionale: *în faţa, din faţa, în stânga, în dreapta, în susul, în josul, de-a lungul, de-a latul, în lungul, în latul, în jurul, jur împrejurul* etc. (***De-a lungul râuleţului** se întind două şiruri de sălcii.* – I. Slavici, *Moara*).

Circumstanţialul de loc exprimat prin grup prepoziţional include atât nume comune, cât şi nume proprii, mai ales toponime, specializate în denominaţia locală: *să facă un drum **până la Borca**, să-ntrebe pe cale* [...] *dacă Lipan n-a fost zărit cumva întorcându-se **din Stânişoara**.* (M. Sadoveanu, *Baltagul*).

(b) pronume, la cazurile acuzativ şi genitiv, impuse de prepoziţii cu regim corespunzător: ***La noi** sunt codri verzi de brad...* (O. Goga, *La noi*), [...] *rareori pătrundea **până la dânsul** câte un ţipăt* (L. Rebreanu, *Răscoala*), ***Îndărătul lui** creştea oastea.* (M. Sadoveanu, *Fraţii Jderi*).

> În structura grupului prepoziţional având ca centru o prepoziţie cu regim de genitiv apar uneori posesive, echivalente cu formele de genitiv ale pronumelor personale (***Deasupra lui / deasupra sa** se vedea cerul., **Înaintea mea** se întinde Dunărea.*). Apariţia formelor neaccentuate, clitice de dativ ale pronumelui personal în grupul prepoziţional al unei prepoziţii cu regim de genitiv (*Iese **înainte-mi**., Vine **asupră-ţi**., **Deasupră-mi** teiul sfânt să-şi scuture creanga.* – M. Eminescu, *Mai am un sigur dor*), reprezintă o construcţie savantă rară. Vezi **I, Pronumele şi adjectivul pronominal posesiv, Prepoziţia; II, Grupul prepoziţional**.

(c) numerale cu statut de substitut, la cazul acuzativ sau gentiv, corespunzător regimului prepoziţiilor: *Stătea **lângă doi** mai voinici, simţindu-se apărat.* (Al. Ivasiuc, *Păsările*), ***Peste a doua** nu se poate trece.* (T. Popovici, *Străinul*), *Se aplecase **deasupra amândurora**, privind cu atenţie.* (R. Petrescu, *Eclipsa*);

(d) adverbe de loc, care alcătuiesc, împreună cu prepoziţia, grupuri sudate, unele de tip locuţionar: *de deasupra, pe deasupra, de dedesubt, pe dedesubt, în stânga, în dreapta, la stânga, la dreapta, în sus, în jos, pe sus, pe jos, din jos, pe dinainte, pe-afară, de-afară* etc. (***De-afară** se auzeau strigăte nedesluşite.* – M. Preda, *Delirul*), *Vrând să ocolească o luă **la stânga**.* – L. Rebreanu, *Pădurea spânzuraţilor*).

2.3. Realizări nominale

Circumstanţialul de loc se realizează frecvent prin grup nominal inclus în structura unui grup prepoziţional (vezi *supra*, **2.2**).

Rar, în construcţii arhaice şi populare, circumstanţialul de loc se exprimă prin substantiv la cazul dativ (*dativul locativ*): *a sta **locului**, a rămâne **locului**, a se duce **dracului**, a se aşterne **drumului*** etc. Substantivul în dativ, care exprimă locul, este fixat în forma articulată definit, neprimind alţi determinanţi.

Grupul verbal din care face parte dativul locativ este unitar. Intercalarea altor adjuncţi între verbul regent şi substantivul în dativ este rară: **Rămaseră** *o clipă, nemişcaţi, **locului**, privindu-ne.* (P. Istrati, *Chira Chiralina*).

Unele dintre construcţiile sintactice cu dativ locativ au devenit locuţiuni verbale, precum *a sta locului, a se duce dracului, a se duce naibii* (*În clipa când cineva are curajul să vă spună deschis cine sunteţi, **v-aţi dus dracului**.* – A. Buzura, *Vocile nopţii*) sau (cvasi)locuţiuni adjectivale, precum *ţintuit locului, pironit locului* (*L-a lăsat **ţintuit locului** de spaimă.* – M. Sadoveanu, *Hanu Ancuţei*).

Circumstanţialul de loc este exprimat uneori prin substantiv în cazul acuzativ, interferându-se cu circumstanţialul de măsură, în construcţii, de obicei populare, de tipul: *a pleca **cale** lungă, a bate **drumuri**, a veni **kilometri*** etc. (vezi, *infra*, **5.3**)

2.4. Realizări propoziționale

2.4.1. Circumstanțialul de loc poate fi realizat printr-o propoziție subordonată față de un regent verbal, adjectival sau interjecțional din structura propoziției regente: *Căci* ***unde ajunge*** **nu-i** *hotar.* (M. Eminescu, *Luceafărul*), *Este cineva* **stătător** ***unde a fost prisaca lui Buburuz****?* (M. Sadoveanu, *Prisaca de altădată*). **Hai** ***unde știm numai noi.***

2.4.2. Relația de dependență a circumstanțialului de loc propozițional față de regent se exprimă joncțional, prin conectori relativi de diferite tipuri:

(a) adverbe relative: *unde, încotro, dincotro* etc. (*Ce cauți* ***unde*** *bate luna / Pe-un alb izvor tremurător.* – M. Eminescu, *Diana*; *Pleacă* ***încotro*** *vede cu ochii.*). Acestea pot fi constituente ale unui grup prepozițional: *de unde, pe unde, până unde* etc. (*Acum degrabă să-mi aduci pe fata Împăratului Roș* ***de unde*** *știi.* – I. Creangă, *Harap-Alb*; *Mă uitai cercetător* ***spre unde****-și îndrepta Pisicuța privirile.* – C. Hogaș, *În munții Neamțului*);

(b) adverbe nehotărâte (compuse cu adverbe relative) *oriunde, orișiunde, oriîncotro, oridincotro* (*Știu s-aprindă o bucățică de soare* ***orișiunde*** *vor.* – M. Sadoveanu, *Creanga de aur*; ***Oriîncotro*** *te-ai uita, vezi grădini înflorite.*);

(c) pronume relative într-un grup prepozițional: *către cine, în ce, spre cine, sub ce* etc. (*Ne ascundem* ***sub ce*** *găsim., S-a oprit* ***lângă ce*** *văzuse mai frumos*);

(d) pronume nehotărâte într-un grup prepozițional: *către oricine, în orice, spre oricine, sub orice* etc. (*Te văd pe tine* ***în orice*** *cântă.* – Al. Macedonski, *Noapte de mai*);

(e) adjective relative, determinante ale unor substantive dintr-un grup prepozițional (*Plecăm /* **Spre** ***care*** **port** *ne duce vântul.* – I. Minulescu, *Romanța celor trei corăbii; A înnoptat* **la** ***ce*** **casă** *l-a primit mai bine.* – Gala Galaction, *De la noi la Cladova*);

(f) adjective nehotărâte, determinante ale unor substantive dintr-un grup prepozițional (*Plecăm* **în** ***orice*** *țară ne primește., A rămas* **în** ***orice*** *loc i-a plăcut.*).

2.4.3. Circumstanțialului de loc propozițional îi corespund în regentă adverbe corelative, constituente uneori ale unui grup prepozițional, precum *acolo, de acolo, pe acolo* etc. (***Unde*** *crește mușchiul,* ***acolo*** *sunt și ciupercile.* – C. Hogaș, *Pe drumuri de munte*; ***De unde*** *a venit,* ***de acolo*** *sunt amintirile.*; ***Pe unde*** *vei trece,* ***pe acolo*** *vei cunoaște alți oameni.*).

2.5. Circumstanțialul de loc în structuri eliptice

În cadrul grupului verbal căruia îi aparține circumstanțialul de loc, verbul-centru poate fi omis: *Ne-am covrigit împrejurul focului; și* ***deasupra*** √ [era] *ninsoare,* ***dedesubt*** √ [era] *udeală.* (I. Creangă, *Amintiri*); *Iar* ***pe deasupra*** √ [veneau], *încrucișându-se cu șuier, cu chiot, cu zbârnâit și cu prăbușiri, obuzele* √ [veneau] ***dintr-o parte și alta.*** (Cezar Petrescu, *Întunecare*).

În construcții comparative de tipul: *ca* √ *acolo, ca* √ *aici, ca*√ *dincolo* etc. (*Nimic nu va mai fi* ***ca acolo.***, *La noi este* ***ca peste tot.***, ***Ca într-o*** *medievală* ***iubire****, tu trebuie, întotdeauna să le cauți.* – G. Liiceanu, *Dans cu o carte*), rezultate din elipsa verbului, adverbul de loc nu mai exprimă un circumstanțial de loc (vezi, *infra*, **5.2.**)

3. TIPURI SEMANTICE ALE CIRCUMSTANȚIALULUI DE LOC

Circumstanțialul de loc se realizează diferit după circumstanța spațială pe care o poate actualiza, delimitându-se două tipuri semantice:

(a) *circumstanțialul de localizare* (*locativ*);

(b) *circumstanțialul de direcție.*

Partiția pe criterii semantice a circumstanțialului de loc corespunde unei specializări a mijloacelor de exprimare.

3.1. Circumstanțialul de localizare (**locativ**) plasează în spațiu un proces, prin indicarea poziției față de un reper și a limitelor sau a extensiunii în spațiu (vezi *supra*, **1.2.1**).

Circumstanțialul locativ se realizează specific prin adverbe de loc simple (*acasă, aproape, departe* etc.), compuse (*ici-colo*), locuțiuni (*peste tot, din loc în loc, jur-împrejur* etc.), precum și prin substitute adverbiale locale demonstrative (*aici, acolo*), nehotărâte (*oriunde, undeva* etc., negative: *niciunde, nicăieri* etc.). Vezi *supra*, **2.1**.

Realizările prepoziționale ale circumstanțialului locativ se caracterizează prin prepoziții specializate în exprimarea circumstanței locative: *lângă, pe, sub, deasupra, dedesubtul* etc. (vezi *supra*, **2.2**).

3.2. Circumstanțialul de direcție exprimă orientarea unei acțiuni, a unui eveniment etc., prin indicarea direcției către / de la un punct de reper (vezi *supra*, **1.2.1**).

Pentru circumstanțialul de direcție definitorie este realizarea prin adverbele interogative *încotro* și *dincotro* (***Încotro*** *a luat-o?* ***Dincotro*** *mă privește?*), care substituie grupuri adverbiale destinate precizării direcției de plecare și de sosire.

Circumstanțialul de direcție se exprimă prin adverbe de direcție (*înainte, înapoi, îndărăt* etc.), prin deictice și anaforice adverbiale de direcție demonstrative (*dincoace, dincolo, încoace, încolo*), prin adverbe interogative sau relative (*încotro, dincotro*), nehotărâte (*oriîncotro, oridincotro* etc.).

Circumstanțialul de direcție prepozițional se realizează specific prin grupuri având drept centru prepozițiile *spre, către* sau locuțiunile prepoziționale *în direcția, din direcția.*

4. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

Indiferent de realizarea sa, circumstanțialul de loc se caracterizează printr-o topică liberă, în care predomină poziția după regent: *Pleacă* ***acolo.***, *Vine* ***unde îi spun eu.***

Circumstanțialul de loc poate fi antepus față de regent: ***Înăuntru*** *se aud glasuri.*, ***Unde sunt copaci****, nu crește iarba.* Antepunerea circumstanțialului de loc poate fi valorificată semantic și pragmatic: ***Acasă,*** *nu* ***în altă parte*** *trebuia să stai.*, ***Unde va cădea săgeata, acolo*** *să ne luptăm.* (P. Ispirescu, *Greuceanu*).

De obicei, circumstanțialul de loc nu se separă de regent prin pauză indiferent de poziția sa față de regent: *O samă de gospodari înhămaseră și porneau* ***către satele*** *lor.* (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*), *Ai să te poți duce* ***unde n-au putut merge frații tăi.*** (I. Creangă, *Amintiri*), ***La aurărie*** *prinsese de mică Iapa-Roșie gustul pentru podoabe femeiești.* (Ș. Bănulescu, *Cartea de la Metopolis*).

Separarea prin pauză redată grafic prin virgulă, a circumstanțialului de loc de regent poate fi motivată stilistic de necesitatea evidențierii în enunț a circumstanței spațiale: ***De departe**, o buciumare de bocet îi răspunse fioroasă.* (V. Voiculescu, *În mijlocul lupilor*).

5. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

5.1. Circumstanțialul de loc se manifestă, în unele contexte, ca **circumstanțial de timp:** ***Mai încolo*** [= mai departe sau mai târziu] *vor răsuna strigăte.* [...] **izvorând *din veacuri*** [= de demult] *înaintează torențial spre crearea formelor noi.* (N. Crainic, *A doua neatârnare*).

5.2. Circumstanțialul de loc, prin care se caracterizează procesul, se manifestă adesea ca **circumstanțial de mod**: *Împresurat **din toate părțile*** [= complet], *a cedat., Rămâi **în urmă** cu școala., Nică, băiet mai mare și **înaintat** la învățătură **până la genunchiul broaștei,** era sfădit cu mine.* (I. Creangă, *Amintiri*). De altfel, un număr mare de locuțiuni adverbiale prin care se exprimă circumstanțialul de mod, se construiesc cu un circumstanțial de loc care-și pierde ulterior semnificația: *pe sub mână* [= secret], *pe muchie de cuțit* [= periculos]. Vezi **Circumstanțialul de mod, 5.2, 5.3**.

5.3. Circumstanțialul de loc devine **circumstanțial cantitativ,** indicând dimensiunea locului, a distanței etc.: *Proprietatea se întinde **pe zeci de hectare.**, Umblă **cale de doi kilometri.**, Se deplasează **cam o sută de metri.*** Circumstanțialul cantitativ poate fi exprimat prin locuțiuni adverbiale, construite inițial cu un circumstanțial care își pierde semnificația spațială: *din rădăcină* [= complet], *din scoarță în scoarță* [= integral] etc. Vezi **Circumstanțialul cantitativ, 4**.

5.4. Circumstanțialul propozițional relativ introdus prin adverbul relativ *unde*, uneori în grupul prepozițional *de unde,* este **circumstanțial opozițional**: ***Unde până mai ieri era sărac,,** deodată s-a îmbogățit., **De unde până mai ieri era o copilă,** azi este o domnișoară.* (vezi **Circumstanțialul opozițional, 1.1.3**).

CIRCUMSTANȚIALUL DE MOD

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanțialul de mod (modal) este un constituent al enunțului care exprimă caracterizarea calitativă a felului de desfășurare a unui proces sau evaluarea enunțiativă a unei propoziții. Circumstanțialul de mod este – din punct de vedere semantico-pragmatic – de două tipuri principale: *de mod propriu-zis*, indicând o caracteristică a procesului (*Dana doarme **bine.***) – și *de modalitate,* indicând o evaluare a propoziției, din punct de vedere epistemic, apreciativ sau deontic (*Dana doarme **probabil.**; **Din fericire,** Dana doarme.*; ***În mod obligatoriu,** Dana se va trezi la 5.*), vezi **Modalizarea, 1. Preliminarii**. În circumstanțialul de modalitate se pot cuprinde – prin extrapolare – și operatorii care se referă la actele de limbaj ale enunțării – *circumstanțialul enunțării* (***Sincer,** doarme.*) – sau care realizează conectarea unor enunțuri – *pseudocircumstanțialul conector* (*N-a răspuns la telefon. **De fapt,** doarme.*).

> În sens strict, numai adjunctul care indică o caracteristică sau o circumstanță a procesului ar putea fi numit un circumstanțial; în lipsa unui termen sintactic pentru modalizatorii propoziționali și pe baza suprapunerilor din inventarul de elemente, noțiunea de *circumstanțial* se poate aplica, prin extindere, și nivelului propozițional și al enunțării.
>
> Modalizatorii nu respectă însă criteriul „realizării definitorii" prin adverbele *așa, cum*, neputând face obiectul unei interogații parțiale care să integreze propoziția: – *Cum doarme Dana?* * – *Probabil.* De aceea reunirea lor în aceeași clasă cu circumstanțialele de mod propriu-zise este întrucâtva abuzivă.
>
> Alte poziții sintactice cuprinse prin tradiție în categoria destul de eterogenă a modului sunt tratate ca tipuri separate, în capitolele **Circumstanțialul cantitativ, Complementul comparativ, Construcții comparative.** Pentru numeroasele asemănări și interferențe dintre modul acțiunii și instrumentul acesteia, vezi **Circumstanțialul instrumental**.

1.1. Caracteristici semantice

Circumstanțialul de mod propriu-zis exprimă o caracterizare sau indică o circumstanță (alta decât cea spațială sau temporală) a unui proces, rar a unei predicații semantice de tip adjectival. Relația sintactică directă se stabilește cu verbul-centru, în timp ce relația semantică poate avea domenii de amploare diferită: poate modifica în primul rând verbul-centru – *a vorbi **tare**, a acționa **direct*** –, având ca domeniu întreg grupul verbal – ***Ion citește** **repede** **romanele polițiste**, dar mai încet poezia.* –, dar și conținutul propozițional al întregului enunț, cu ancorarea sa situațională: **Repede**, ***Ion a citit tot romanul***. Plasarea la niveluri diferite se poate verifica prin posibilitățile combinatorii ale unor propoziții cu sens generic: acestea acceptă modificarea grupului verbal – *Oamenii citesc **repede** romanele polițiste.* – dar sunt incompatibile cu circumstanțialele care au valoare situațională: ***Repede**,*

oamenii citesc romane(le) polițiste. (combinându-se, în schimb, cu frecventativele: ***Zilnic**, oamenii citesc romane polițiste.*).

Pentru că reprezintă în genere o caracterizare intrinsecă a procesului, nu o referire la condițiile exterioare ale acestuia, circumstanțialul de mod stabilește o relație semantică cu verbul mai puternică decât a celorlalte circumstanțiale; acest fapt se reflectă și în unele constrângeri de topică (vezi *infra*, **4**). În prezența unor circumstanțiale de tip diferit – de exemplu, spațio-temporale –, circumstanțialul de mod rămâne în mult mai mare măsură solidar cu verbul, fapt manifestat prin plasarea sa preferențială în vecinătatea acestuia: *Ion vorbește **tare*** **seara acasă.** / **Seara**, *Ion vorbește **tare*** **acasă.** / **Acasă**, *Ion vorbește **tare*** **seara.** / ***Tare**, Ion vorbește* **seara acasă**.

Circumstanțialul de modalitate indică o evaluare epistemică sau o apreciere afectivă (o modalizare epistemică sau apreciativă) a unei predicații semantice. Raportul semantic nu se identifică cu relația strict sintactică; circumstanțialul poate fi integrat prozodic în enunț (*Pleacă **desigur** la mare*) sau izolat (prin pauză și intonație): topicalizat (***Desigur**, pleacă la mare.*) sau parantetic (*Pleacă, **desigur**, la mare.*; *Pleacă la mare, **desigur**.*). Domeniul său semantic poate avea focusuri diferite, care nu depind strict de poziție, fiind semnalate cel mai adesea prin intonație. Modalizatorul își poate marca domeniul prin poziție și izolare, atunci când este antepus unui singur constituent: *Ion pleacă la mare, **probabil*** **mâine.**); în celelalte cazuri, domeniul său semantic este ambiguu, stabilindu-se contextual. Astfel, în enunțul *Ion pleacă **probabil** mâine la mare.*, sunt posibile mai multe interpretări ale domeniului modalizării: *Ion pleacă **probabil*** **mâine** *la mare* [*sau, dacă nu, poimâine.*] (domeniul este propoziția, cu focalizare pe circumstanțialul *mâine*); **Ion pleacă *probabil*** **mâine la mare**, [*sau, dacă nu, rămâne acasă.*] (domeniul e propoziția, cu focalizare pe predicat).

1.1.1. *Circumstanțialul de mod propriu-zis,* care indică o caracterizare a procesului, cunoaște mai multe restricții semantice, depinzând de relația de compatibilitate cu sensul verbului.

Verbele care denumesc procese durative, de exemplu, pot fi complinite prin circumstanțiale cu sens aspectual corespunzător: *citește / aleargă / *doarme* + **repede / încet**.* Multe circumstanțiale se referă la caracteristici perceptuale; printre acestea, cele care indică intensitatea (*tare*) au un sens destul de general pentru a se putea combina cu mai multe tipuri semantice de verbe (*a striga, a alerga, a apăsa*), nu însă și cu cele dominant neperceptuale (**desenează tare*). Verbele de stare și cele care desemnează procese mentale au circumstanțiale specifice – *doarme / gândește* + ***adânc.*** Unele circumstanțiale de mod (*brutal, ferm, elegant, cu grijă, cu atenție* etc.) presupun agentul, fiind orientate semantic către acesta: *Conduce **cu atenție.** / *Plouă **cu atenție**.*

Sensurile diferite ale circumstanțialului depind de semantica actanțială și aspectuală a verbului regent; de exemplu, adverbul *ușor* actualizează sensuri diferite ca circumstanțial al unui verb de stare – *Doarme ușor*$_1$ (= superficial). – sau al unui verb incoativ: *Adoarme ușor*$_2$ (= repede). Multe circumstanțiale de mod sunt extrem de particularizate semantic, putându-se combina cu un număr limitat de regenți: de exemplu, sintagma *în unanimitate* determină verbe de tipul *a declara / a alege / a vota*; adverbul *ritos* poate determina doar un verb de activitate verbală:

*Nu suntem în situația de a formula **ritos** o compactă criteriologie morală.* (A. Pleșu, *Minima moralia*) etc.

Calificarea procesului printr-un circumstanțial de mod este comparabilă cu calificarea unui nominal printr-un adjunct-atribut. Această asemănare este susținută și de legătura semantică (adesea și etimologică) dintre adjective și o clasă de adverbe (vezi **I, Adverbul, 4.1.3**).

Singurul tip de caracterizare care se aplică, cu puține restricții, majorității verbelor este cel de *calificare globală*, în termeni apreciativi pozitivi și negativi: *bine, frumos, rău, prost, urât*: mănâncă *bine / frumos / prost / urât*; doarme *bine / frumos / rău / prost / urât*; vorbește *bine / frumos / rău / prost / urât*; zâmbește *frumos / urât* etc. Totuși, există și destule excepții; unele verbe – mai ales de relație – nu admit un asemenea circumstanțial de mod: **are bine, *crede frumos* etc.

Principalele subtipuri semantice ale caracterizării modale se referă la:

(a) calificarea globală: *Îmi amintesc **perfect** ce simțeam atunci.* (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*);

(b) proprietăți aspectuale ale procesului: frecvența de realizare (*de obicei, mereu*), surpriza (*brusc, deodată, pe neașteptate*), durata și progresia acțiunii (*constant, continuu, necontenit, neîntrerupt, îndelung, fără încetare*). Acestea constituie o zonă de interferență între modalitate și temporalitate (vezi **I, Verbul. Timpul, Categoria aspectului**; **II, Circumstanțialul de timp, 3.5.**);

(c) proprietăți categoriale (*Cercetează **analitic**.*) sau graduale (*repede, încet, tare, puternic, adânc, ferm*) ale procesului, dependente de semantica verbului;

(d) proprietăți actanțiale, legate de agent: *cu nerăbdare* (= *nerăbdător*), *cu precauție* (= *precaut*) etc., care apropie circumstanțialul de mod de predicativul suplimentar; indicații privind implicarea agentului multiplu (*laolaltă, împreună, reciproc*);

(e) caracterizarea unui proces generic prin alt proces, văzut ca o modalitate de realizare a sa: *Vorbește **strigând.**, Merge **împleticindu-se.*** etc.;

(f) compararea procesului cu un altul, global sau luând ca reper un component al situației (elementul de diferențiere): *Vorbește **cum gândește.***; *Vorbește **ca tine**.* Comparația este folosită în acest caz pentru caracterizarea procesului (vezi **Construcții comparative**). Anumiți conectori (*ca și cum, de parcă*) indică faptul că termenul de comparație nu este realizat, ci doar ipotetic (*comparație ireală*): *Zâmbește **ca și cum ar fi fericit**.*

Unele diferențieri semantice din cadrul circumstanțialului de mod se reflectă în particularități de topică (vezi *infra*, **4**).

Circumstanțialul de mod poate indica și o circumstanță a desfășurării procesului: condiționări ale acțiunii (*ușor, în mod natural*), repere (*după..., în conformitate cu...*: *casa pe care am aranjat-o **după gustul meu*** – G. Liiceanu, *Ușa interzisă*), condiții exterioare, cadru de desfășurare – *în public, în liniște* (*Literatura se citește întins în pat, cu o pernă sub cap, **într-o liniște deplină.*** – SC, 2005) etc.

> În unele gramatici, anumite tipuri semantice ale circumstanțialului de mod sunt considerate subclase speciale; se vorbește, de pildă, de un *circumstanțial de conformitate* (*Casa a fost aranjată **după schițele arhitectului.***).

Subtipuri semantice diferite ale circumstanțialului de mod se pot combina în propoziție, ocupând poziții diferite, complementare, ireductibile la o situație de

coordonare (vezi *infra*, **2.5.2**). Asemenea combinații sunt totuși rare, majoritatea circumstanțialelor de mod apărând în grupul verbal sau în propoziție ca poziții unice (eventual multiplicate prin coordonare sau apoziționare).

1.1.2. *Circumstanțialul de modalitate* este de tip epistemic, deontic sau apreciativ. Circumstanțialul de modalitate epistemică se diferențiază semantic în funcție de valoarea de certitudine vs incertitudine. Expresiile certitudinii sunt mai numeroase – *desigur, evident, sigur, bineînțeles, firește, de bună seamă, cu siguranță, fără îndoială, fără nicio îndoială, fără doar și poate, mai mult ca sigur; în mod cert, în mod sigur, în mod evident* etc. –, cele ale incertitudinii sunt mai puține: *poate, probabil, parcă*: lista lor include și mărcile evidențiale (*pesemne, cică*) (vezi **Modalizarea, 3.1.4, 3.2.1.4, 3.2.3**):

***Firește**, asta nu înseamnă și moartea literaturii române.* (C. T. Popescu, *Copiii fiarei*);

*Acum vă întrebați, **poate**, ce se întâmplă cu acel miliard de euro din bugetul destinat teatrului.* (LAI, 2004).

Circumstanțialele modalității deontice exprimă valorile obligativității – *obligatoriu, neapărat, negreșit,* (popular) *musai*; *în mod / chip necesar, în mod / chip obligatoriu, cu necesitate – Să-mi trimiți vorbă, vreau **neapărat** să vin la nunta ta.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*) – și ale permisiunii, ale acceptabilității: *eventual – Vino **eventual** mâine.*

Circumstanțialele modalității apreciative exprimă o evaluare subiectivă mai mult sau mai puțin marcat afectivă – *din fericire, din păcate, din nenorocire, din nefericire; în mod straniu, în chip bizar, într-un fel înduioșător* etc.: *Majoritatea sistemelor morale nu reușesc, **din păcate**, mai mult decât să-l pună pe om la adăpost față de vacarmul său lăuntric.* (A. Pleșu, *Minima moralia*).

Circumstanțialul enunțării exprimă diferite caracteristici ale actelor de vorbire realizate de enunț – gradul de sinceritate, de asumare, exactitatea formulării, conformitatea sau compararea cu anumite surse – , sau indică operații de reformulare (*cu alte cuvinte, va să zică, altfel spus, mai bine zis, mai exact, sau*), de exemplificare (*de exemplu, de pildă, bunăoară*) etc.:

***Mai precis,** după actuala metodă de atribuire a fondurilor, două facultăți cu același profil și cu același număr de studenți primesc fonduri egale.* („Timpul", 2004).

Pseudocircumstanțialul conector exprimă în special operații de organizare a discursului și indică raporturi de tip argumentativ între enunțuri: de adăugare (*în plus, de asemenea, de altminteri, de altfel*), de specificare (*mai ales, mai cu seamă, în special, îndeosebi*), de ordonare și ierarhizare (*în primul rând, în al doilea rând, mai întâi, apoi, în sfârșit; mai înainte de toate, mai ales*), de confruntare (*pe de o parte..., pe de altă parte, în același timp*), de echivalare (*la fel, tot așa, tot astfel*), de rezumare (*în esență, pe scurt*), de contrazicere (*dimpotrivă, din contra, în schimb*), vezi **Conectori frastici și transfrastici**.

1.2. Caracteristici sintactice

Circumstanțialul de mod este o complinire, cel mai adesea facultativă, a verbului (a grupului verbal) sau a adjectivului (a grupului adjectival), a propoziției sau a enunțului, realizarea sa definitorie fiind adverbul *așa* (în enunțuri interogative, adverbul *cum?*).

Există un număr limitat de verbe care impun actualizarea obligatorie a unor circumstanțiale de mod în structura grupului verbal: *a se purta* (*Aici toți se poartă **frumos.** / *Aici toți se poartă.*), *a se comporta* (*Funcționarul s-a comportat **corect.** / *Funcționarul s-a comportat.*), *a proceda* (*Voi ați procedat **bine.** / *Voi ați procedat.*) etc. În genere, aceste circumstanțiale de mod sunt indispensabile pentru actualizarea unui anumit sens (sau omonim) al verbului: *Casa arată **bine*** (în care *arată*$_1$ = „are un anumit aspect") vs *Ion îmi arată casa* (în care *arată*$_2$ = „indică, prezintă"); *Lucrurile stau **așa.*** vs *Invitații stau la masă.*; *Titlul sună **bine**.* vs *Cineva sună la ușă.* Astfel de circumstanțiale sunt deci „obligatorii" din punct de vedere sintactico-semantic, chiar atunci când pot să nu fie actualizate, ci doar subînțelese din context: *Treaba merge* [bine].

În funcție de nivelul sintactic la care apare, de relațiile sintactice stabilite și de domeniul semantic asupra căruia își extinde calificarea, circumstanțialul de mod poate fi: (a) *(ad)verbal*, adică al grupului verbal; (b) *propozițional*, adică al propoziției; (c) *enunțiativ*. Circumstanțialul de mod propriu-zis este – prototipic – un adjunct al grupului verbal (integrat prozodic), dar poate apărea și ca circumstanțial propozițional (parantetic). Circumstanțialul de modalitate nu este niciodată un adjunct al grupului verbal, funcționând doar la nivel propozițional. Circumstanțialul propoziției nu este niciodată obligatoriu.

Există circumstanțiale de mod „pure", exclusiv verbale, interne procesului – *Dana* [*doarme **bine***]. / **Bine* [*Dana doarme*]. – și circumstanțiale de mod care pot apărea – exprimate prin aceleași elemente – atât în grupul verbal, interne procesului – *Dana* [*desenează **încet, cu grijă***.] – cât și la nivel propozițional, caracterizând global procesul: ***Încet, cu grijă,*** [*Dana desenează o pisică*.]. În ambele cazuri, caracterizarea vizează conținutul semantic – al unui proces în sine sau al unui enunț propozițional. În schimb, circumstanțialele de modalitate, exclusiv propoziționale – **Dana* [*doarme **evident***]. / ***Evident,*** [*Dana doarme*]. – se plasează la alt nivel, epistemic sau apreciativ, extern propoziției și vizând o evaluare globală a conținutului enunțului.

La nivel pragmatic se situează un circumstanțial extern enunțului, caracterizând actul de vorbire (***Serios**, dormi!*, ***Sincer**, ai greșit.*); acesta poate fi considerat circumstanțialul de mod al unei structuri eliptice, dependent de expresii performative subînțelese ([Îți spun] ***serios**: dormi!*; [Îți spun] ***sincer**: ai greșit.*). Un tipar caracteristic este cel al incidentei metadiscursive introduse prin elemente de relație tipic modale: ***Cum se poate vedea**, au plecat.* Unii conectori pragmatici au și o funcție de circumstanțial al enunțării: ***În esență*** [spun:], *vom vota contra.* (conectorul din acest exemplu caracterizează actul enunțiativ, având simultan și valoare concluzivă).

Uneori, aceeași formă poate apărea fie ca adjunct în grupul verbal, cu un sens „de mod" (descriptiv) – *Mihai vorbește **natural,** fără afectare.* (= „vorbește într-un mod natural$_1$"); *Ana acționează **cu siguranță** și cu precizie.* (= „acționează cu fermitate, cu pricepere") –, fie ca determinativ al propoziției, cu un sens diferit, „de modalitate" (epistemic) – ***Natural,** Mihai vorbește.* (= „E natural$_2$ [că Mihai vorbește]".); ***Cu siguranță,** Ana a acționat corect.* (= „Desigur că Ana a acționat corect").

1.2.1. *Circumstanțialul de mod propriu-zis* este în primul rând un determinativ (adjunct) al grupului verbal – *Ion mănâncă **repede.*** –, chiar când grupul nu realizează

o predicație a enunțării, verbul centru fiind la o formă nepersonală: gerunziu (*L-am văzut lucrând* ***cu atenție.***), infinitiv (*Pentru a dormi* ***bine, a făcut mișcare.***) sau supin (*S-a săturat de învățat* ***pe de rost.***). Echivalentul verbului poate fi o interjecție: *Hai* ***repede!***. În grupul adjectival, apariția circumstanțialului de mod este rară și restrânsă la forme elaborate ale stilului cult: *formulări* ***indirect*** *absurde, om* ***gratuit*** *antipatic* etc. Un circumstanțial de mod poate apărea mai ușor ca o complinire a grupului adjectival dacă centrul acestuia păstrează trăsături verbale, fiind un participiu – *o linie* **trasă** ***strâmb*** – sau un adjectiv derivat de la un verb, de exemplu cu sufixul *-bil*: *idei* **nuanțabile** ***inteligent.*** Circumstanțialul de mod nu apare în mod obișnuit în grupul adverbial.

Unele circumstanțiale de mod sunt determinativi ai propoziției, integrați în aceasta (la nivel semantic-referențial): ***Pe nesimțite,*** *vremea începea să se răcească.*

> Anumite contexte – combinarea cu anumite verbe și timpuri verbale, mai ales cu valorile aspectuale specifice – pun în evidență diferența dintre utilizarea ca adjunct propozițional și utilizarea ca adjunct verbal, pentru că admit doar una dintre acestea, de exemplu cea propozițională: ***Pe nesimțite*** *suntem între munți.* (C. T. Popescu, *Copiii fiarei*) (unde nu ar fi fost posibilă construcția cu adjunct verbal: ?*Suntem pe nesimțite între munți.*).

1.2.2. *Circumstanțialul de modalitate* (incluzând și *circumstanțialul enunțării* și *pseudocircumstanțialul conector*) apare în raport cu o predicație a enunțării, deci cu o propoziție (***Parcă*** *au zis ceva despre plecare.*) sau cu orice constituent sintactic izolat, care constituie un predicat semantic și poartă (eliptic) informația unei propoziții (*Vine cu trenul de la Iași,* ***parcă mâine.***; *S-a întors acasă,* ***probabil*** *pentru a dormi.*). Faptul că circumstanțialul de modalitate nu se poate plasa în interiorul grupului verbal, determinând direct verbul, se verifică prin imposibilitatea unor construcții care să aibă drept centru un verb la infinitiv: **a dormi* ***probabil.*** În vecinătatea unei forme verbale nepersonale, circumstanțialele modalității, de obicei antepuse, nu sunt subordonate verbului, ci evaluează predicația (propoziția) din care acesta face parte: în enunțul *Ne acuză,* ***probabil greșind / greșind probabil.***, construcția subliniată nu înseamnă „greșind într-un anume mod", ci „[dar / deși] probabil că / greșește".

Circumstanțialul de modalitate apare și în raport cu un grup adjectival sau adverbial, dar nici în aceste cazuri nu se subordonează centrului acestora, ci modifică global grupul care ocupă o anumită poziție sintactică: *o soluție* ***probabil*** [***destul de bună***], *a venit și el,* ***parcă*** [***relativ repede***].

1.3. Caracteristici pragmatice

Adverbele de mod *așa* și *astfel,* cu sens abstract și general, ca și grupurile prepoziționale care includ demonstrative – *în acest fel, în felul acesta* –, funcționează adesea ca deictice (de exemplu: *Pune mânerul* ***așa!*** – enunț însoțit de gest) sau ca anaforice (*A alergat* [*foarte repede*]$_1$. ***Așa***$_1$ *trebuia să alerge ca să câștige.*). Alte circumstanțiale de mod conținând adverbe substitute – *altfel, altminteri, altcumva* – sunt doar anaforice: *Eu am procedat* [*într-un mod*]$_1$, *tu ai preferat să faci* ***altfel***$_1$ / ***altminteri***$_1$ / ***altcumva***$_1$. Rolul anaforic – ca și plasarea frecventă la nivelul propoziției și al enunțului – explică tendința acestor elemente de a trece din categoria circumstanțialelor propriu-zise în cea a conectorilor (*Vă voi explica dificultățile drumului.* ***Astfel,*** *după 2 km veți întâlni un pod.*; *Cred că nu sunteți foarte mulțumiți de rezultate.* ***Altfel,*** *nimeni nu s-a plâns de voi.*).

Și circumstanțialele de mod incluzând variabile (indefinite) tind să devină conectori: *oricum* poate avea funcția de circumstanțial de mod propriu-zis (*Se descurcă* ***oricum.***), de circumstanțial de mod și element de relație introducând o circumstanțială concesivă (***Oricum*** *ar cânta, place publicului.*), de circumstanțial concesiv: ***Oricum,*** *noi tot plecăm.*, sau – pornind de la valoarea concesivă – de conector discursiv: ***Oricum,*** *se descurcă.*

„Circumstanțialul" enunțării, care apare în structuri eliptice, are adesea realizarea formală a unei propoziții relative modale, dar poziție incidentă și funcție metadiscursivă: *Este* – [spun] ***cum am mai spus*** *– o soluție., Soluția,* [afirm] ***cum vom vedea în continuare,*** *este simplă.*

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE A CIRCUMSTANȚIALULUI DE MOD PROPRIU-ZIS

Circumstanțialul de mod propriu-zis se exprimă prin grup adverbial, grup prepozițional, grup verbal cu verbul-centru la gerunziu, propoziție relativă.

2.1. Realizări prin grup adverbial

Circumstanțialul de mod se poate exprima printr-un grup adverbial, cel mai adesea constituit dintr-un adverb de mod, cu formă adverbială specifică sau identic formal cu un adjectiv. Adverbele specifice sunt din categoria demonstrativelor: *așa, astfel, altfel, altminteri,* a relativ-interogativelor (*cum*), a nehotărâtelor (*oricum, oarecum, cumva, altcumva*) și a negativelor (*nicicum, nicidecum*). Există adverbe derivate (cu sufix specific modal) – *prosteşte, fățiș* – și foarte puține adverbe primare care nu sunt omonime cu adjectivul corespunzător (adv. *bine* vs adj. *bun*).

În rest, adverbele circumstanțiale de mod au forma de masculin-neutru singular a adjectivului corespunzător: *Cum se supraviețuiește,* ***decent,*** *în interval?* (A. Pleșu, *Minima moralia*); *Până să hotărăsc cine va fi interlocutorul, imaginea se stingea* ***dureros***. (I. Nicolau, *Haide, bre!*).

Adverbul-centru poate fi la diferite grade de intensitate sau în structuri de gradație în care este determinat de modificatori cantitativi: *strigă* ***puțin mai tare,*** *cântă* ***destul de prost,*** *dansează* ***din ce în ce mai bine*** (vezi **Circumstanțialul cantitativ**): *Ciupercile nu se împart în rele și bune, ci –* ***mult mai limpede, mai ne-eufemistic, mai explicit*** *– în otrăvitoare și comestibile.* (A. Blandiana, *Autoportret*).

2.2. Realizări prin grup prepozițional

2.2.1. Circumstanțialul de mod se exprimă adesea printr-un grup prepozițional, alcătuit din prepoziție urmată de un grup nominal (cu centrul substantiv, mai rar pronume sau numeral: *vorbește fără teamă, fără nimic antipatic, fără două dintre erorile tipice*), de un grup verbal organizat în jurul unui verb la infinitiv (*fără a se bâlbâi*) sau (mai rar) de o propoziție relativă (*Nu mai poate trăi fără ce a fost cândva.*).

Realizările circumstanțialului pot fi urmărite în funcție de prepoziția centru. Nu toate prepozițiile admit – pentru a exprima valoarea de mod – combinarea cu oricare dintre clasele lexico-morfologice menționate: de exemplu, *fără* poate fi urmat de un verb la infinitiv – *Aleargă **fără a obosi.*** – , dar *cu* nu are această posibilitate.

2.2.2. Prepoziția *în* (cu varianta *într-*) introduce circumstanțiale de mod exprimând împrejurările în care se realizează procesul (*în liniște, în tihnă, în unanimitate*; *într-o liniște adâncă*). Unele dintre îmbinări tind spre statutul de locuțiune, fiind echivalente funcțional cu un adverb: *în grabă, în fugă* etc.

O îmbinare nelocuțională stabilă, tipică pentru funcția de circumstanțial de mod, este cea a prepoziției *în / într-* cu substantivul *mod,* nearticulat ori articulat indefinit sau (mai rar) articulat definit – *în mod... / într-un mod... / în modul...* – , care exprimă lexical specificul semantic al circumstanțialului, urmat de determinativi (atribute): ***în mod direct, într-un mod inacceptabil***. Aceste structuri intră în raport de sinonimie sintactică cu adverbele de origine adjectivală – *Scria repede și **neglijent.** / Scria repede și **în mod neglijent.** / Scria repede și **într-un mod neglijent.*** – și sunt chiar singurele folosite atunci când idiomatic adjectivele nu au un corespondent adverbial: **A insistat **absurd** / A insistat **într-un mod absurd.***; *Timpul însuși a lucrat **într-un mod ticălos, revoltător.*** (A. Blandiana, *Autoportret*).

Structuri asemănătoare se realizează – cu unele restricții stilistice – cu sinonimele *fel* și *chip* (ultimul marcat ca uşor arhaizant) ale substantivului *mod*: *Am scris despre „Livada cu vișini" **într-un fel care mie mi s-a părut cât se poate de normal.*** (C. T. Popescu, *Copiii fiarei*); *Aceste realități sunt instaurate de mult și trăite **în chipul cel mai firesc din lume.*** (A. Marino, *Pentru Europa*); *adevărurile exprimate **în chip esențial** de poeții altui veac* (LAI, 2004) – sau cu substantivul *stil*: *Zurbagiul s-a proiectat **(în stil existențialist)** o dată pentru totdeauna câine de pripas.* (N. Steinhardt, *Jurnalul*); *Și-au făcut mendrele **în cel mai autentic stil de carnaval.*** (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*).

Pronumele poate apărea ca substitut în aceleași construcții: ***Într-un fel** se vorbea în orășelul din Muntenia în care copilărisem* [...] *și **în altul** vorbeau oamenii după ce trenul a trecut, miraculos, chiar dacă pe un pod, Oltul.* („Dilema", 2002), inclusiv în construcția, cu tendință de a deveni locuțiune cu sens nedefinit, *într-un fel sau altul*: *tendințele psihologice amintite, în definitiv explicabile **într-un fel sau altul.*** (A. Marino, *Pentru Europa*).

După cum determinanții substantivelor sunt nehotărâți sau negativi, se obțin construcții cu valoare nehotărâtă (*în vreun fel*) sau negativă (*în niciun fel*).

Interogativa parțială (directă sau indirectă) care vizează modul de desfășurare a unui proces poate cuprinde grupul prepozițional cu determinativul *ce – în ce fel? –*, echivalent al adverbului specific *cum*: *Mai târziu ni se explică **în ce fel** și când se traversează o stradă.* (A. Blandiana, *Calitatea*).

> Structurile de tip *în mod + adjectiv* sunt adesea folosite pentru a parafraza și chiar a identifica (prin substituție în context) circumstanțialul de mod propriu-zis, deosebindu-l de circumstanțialul de modalitate: *Citește **lent.*** = „Citește *în mod lent*". vs *Citește, **pesemne.*** = *„*Citește, în mod pesemne*". Nu se poate însă vorbi de o specializare clară și de un rol de distingere a funcțiilor, pentru că și unii modalizatori admit exprimarea și deci parafrazarea prin structura *în mod + adjectiv*: ***În mod cert**, a greșit.* (vezi *infra*, **3.2**). Mai curând ar putea fi considerată tipică pentru circumstanțialul de mod structura în care *mod* este însoțit de articolul nehotărât: *într-un mod lent* vs **într-un mod cert.*

2.2.3. Numeroase sunt și circumstanțialele introduse de prepozițiile *cu* și *fără*, urmate de un grup nominal.

Când grupul nominal este alcătuit doar din substantiv nedeterminat, construcțiile tind să devină locuțiuni adverbiale: *Riscul unei cedări, al consimțirii la denunț, al unei recunoașteri fanteziste a pierit **cu desăvârșire.*** (N. Steinhardt, *Jurnalul*); *Am descoperit prețul lucrurilor spuse **fără grabă.*** (I. Nicolau, *Haide, bre!*).

Numărul sintagmelor de tip cvasilocuțional este destul de mare: *cu greu, cu drag, cu grijă, cu sfială, cu nerăbdare, cu tristețe, cu bucurie, cu vehemență, cu poftă, cu teamă, cu dor, cu orgoliu, cu atenție, cu demnitate, cu îndreptățire* etc.; *fără grijă, fără greș, fără teamă, fără sfială, fără ezitare, fără efort, fără grabă* etc.

Asocierile fixe nu sunt simetrice, circumstanțialele construite cu prepoziția *cu* neavând neapărat un echivalent construit cu prepoziția *fără*: *cu drag – *fără drag*; același lucru este valabil și în sensul contrar (construcțiile cu *fără* nu se transformă automat în construcții cu prepoziția *cu*): *fără greș – *cu greș.*

Nu mai poate fi vorba de locuțiuni atunci când substantivele sunt articulate și primesc determinări atributive (*cu o mare atenție, cu toată bucuria* etc.): *Refuzăm, prin urmare, **cu toată energia**, postura știutorului.* (A. Pleșu, *Minima moralia*); *Toți au scris **cu mare poftă.*** (SC, 2005); *Am coborât pe peronul Gării de Est **cu un fel de teamă.*** (C. T. Popescu, *Copii fiarei*).

Există unele îmbinări stabile în care substantivul e articulat: alături de sintagma *cu forță* („cu putere"), există, cu alt sens, *cu forța* („în mod forțat; cu sila"). Din limba veche s-au păstrat și unele construcții cu prepozițiile *fără + de*: *fără de veste.*

Prepoziția *fără* poate fi urmată și de un grup verbal cu verbul la infinitiv – *I se opune **fără a ezita.*** – sau la conjunctiv – *Se integrau perfect mișcării generale, **fără să o tulbure.*** (A. Blandiana, *Autoportret*).

> Dacă elementul de relație *fără* ar fi interpretat ca parte a unei locuțiuni conjuncționale, *fără să*, al cărei component secund ar aparține în același timp verbului la conjunctiv, construcția ar putea fi descrisă ca realizare propozițională (prin propoziție conjuncțională) a circumstanțialului de mod.

Această construcție nu trebuie confundată cu cea formal identică, dar care are semnificație concesivă (*A lipsit **fără a fi bolnav.***; *Îmi amintesc acea Romă pe care am descoperit-o **fără să vreau.***, A. Blandiana, *Autoportret*) (vezi **Circumstanțialul concesiv**). Adesea distincția dintre circumstanțialul modal și cel concesiv este greu de făcut, diferența semantică fiind produsă doar de caracterul preponderent convergent (în cazul modalului) sau preponderent divergent (în cazul concesivului) al proceselor descrise.

> Ca test de distingere poate funcționa transformarea raportului de subordonare într-unul de coordonare copulativă. Transpunerea este posibilă în cazul modalei – *Am căzut fără să mă lovesc. = Am căzut și nu m-am lovit.*, dar nefirească în cazul concesivei: *Am căzut fără să vreau. = *Am căzut și nu am vrut.* Vezi **Circumstanțialul concesiv.**

2.2.4. Prepoziția *după* (cu regim de acuzativ) și adverbul cu comportament prepozițional *conform* (construit cu un nominal în dativ) introduc circumstanțiale care exprimă conformitatea cu ceva: *Lucrează* ***după model.***; *Lucrează* ***conform indicațiilor.***; *Ne-am fi oprit, probabil,* ***după obiceiul locului,*** *la jumătate de drum.* (A. Pleșu, *Minima moralia*).

2.2.5. Prepoziția *pe* se construiește cu nominale, în construcții (cvasi)locuționale (*pe fugă, pe plac, pe merit* etc.): *condiția ca posturile să fi fost ocupate* ***pe merit*** („Timpul", 2004). Mai sistematică este combinația dintre *pe* și forma (pozitivă sau negativă) de supin / participiu feminin plural: *pe alese, pe apucate, pe neștiute, pe nevăzute, pe nepregătite* etc.: *Munceşte* ***pe apucate****, uneori, când și dacă i se ivește prilejul.* (N. Steinhardt, *Jurnalul*).

2.2.6. Construcțiile cu alte prepoziții sunt mai rare și tind să aibă valoare locuțională: *la (la întâmplare: Ar fi fost oare de așteptat să iau niște necunoscuți,* ***la întâmplare****, de pe stradă?* – „Timpul", 2004; *la voia întâmplării: Acest vârtej al pluralității care e spectacolul fiecărei vieți, dar pe care ne-am obișnuit, tocmai pentru că e atât de „comun", să-l lăsăm* ***la voia întâmplării.*** – A. Pleșu, *Minima moralia*), *prin (Oricum, și judecata și sfatul sunt,* ***prin natura lor****, inferioare actului etic., ibid.*) etc.

Unele construcții prepoziționale realizează circumstanțiale de mod parțial sinonime între ele și echivalente cu realizările adverbiale: *Îi vorbește* ***cu prietenie.*** = *Îi vorbește* ***în mod prietenos.*** = *Îi vorbește* ***prietenos.*** = *Îi vorbește* ***prietenește.***

2.2.7. Circumstanțialul de mod cu sens comparativ poate fi construit din grupuri în care prepozițiile sunt *ca* și *precum*: *Vorbește* ***ca tine.***; *Înaintează* ***ca un melc.***; *Muncește* ***precum un robot.***

2.3. Realizări prin construcții comparative

Circumstanțialul de mod se poate realiza și prin construcții comparative complexe, alcătuite din *ca* sau *precum* cu valoarea de adverbe de comparație, urmate de diferite grupuri sintactice: *Aleargă* ***ca la antrenament.***; *I s-a întâmplat* ***precum ție anul trecut.*** etc.

2.4. Realizări prin grup verbal

Circumstanțialul de mod se exprimă prin grup verbal al cărui centru este un verb la gerunziu, atunci când un proces este prezentat ca o caracteristică a desfășurării sau o modalitate de realizare a altui proces: *Un bun se distribuie* ***împărțindu-se.*** (C. Noica, *Modelul*); *Deputatul* [...] *s-a transformat în tricolor ambulant,* ***îmbrăcându-se*** *în sacou albastru, cămașă galbenă și cravată roșie.* (EZ, 2001).

> Verbul la infinitiv nu poate alcătui un circumstanțial de mod decât în interiorul unui grup prepozițional (*Lucrează* ***fără a se grăbi.***; vezi supra, **2.2.3**).

2.5. Realizări propoziționale

Realizarea propozițională tipică a circumstanțialului de mod propriu-zis este propoziția relativă fără antecedent introdusă prin adverbul relativ *cum*. Spre deosebire de circumstanțialele de loc și de timp, în cazul cărora relativa indică un reper situațional, caracterizarea modală nu poate fi decât sau a aceluiași proces (într-o formulare tautologică – *Vorbește* ***cum vorbește.***; *Știe* [...] *de ce arată* ***cum arată raiurile și iadurile din farfurie.*** – SC, 2005) – sau a unui proces similar, reprezentând reperul sau „prototipul" generic, într-o structură comparativă explicită: *Vorbește* ***cum gândește.***; *Vorbește azi* ***cum a vorbit ieri.*** (vezi **Construcții comparative**) sau într-o structură imbricată eliptică: *Vorbește* ***cum trebuie*** [să vorbească].

Cele mai frecvente sunt structurile eliptice, ușor de reconstituit, întrucât provin din imbricări în care verbul din relativă este modal sau are un actant neexprimat: *Răspund* ***cum pot*** [să răspund].; *Ne întâlnim* ***cum am stabilit*** [să ne întâlnim].; *Subiectul pe care l-am ales e atât de pretențios și de cuprinzător, încât nu pot spera să-l acopăr singur* ***cum se cuvine.*** (A. Pleșu, *Minima moralia*).

Mai rar, această realizare permite ca adverbul relativ să fie precedat de prepoziția *după*: *Nu era ideea aceasta a limitei cheia fermecată* [...] *cu care puteam să descui toate încăperile vieții, să le înțeleg, să le explic, să le rânduiesc* ***după cum vreau?*** (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*). Această construcție ar putea fi încadrată formal în exprimarea prin grup prepozițional (vezi *supra*, **2.2**), dar este totuși echivalentă și în variație liberă cu relativa introdusă direct prin adverb: *Decide* ***(după) cum*** *îi place.*

Circumstanțiala de mod poate fi introdusă (mai rar, ușor învechit) și prin conjuncția *precum*: *Face* ***precum vrea.***

Locuțiunile conjuncționale *ca și cum* și *de parcă* introduc o circumstanțială de mod realizată printr-o comparație ireală: *Merge* ***ca și cum / de parcă ar pluti.***

În cazurile în care există un antecedent adverbial al propoziției relative sau conjuncționale – *așa, astfel* –, aceasta din urmă nu este considerată propoziție modală cu un corelativ în regentă, ci apozitivă față de respectivul antecedent: *Lasă lucrurile* ***așa / (pre)cum erau.***; ***Așa*** *să faci,* ***cum ți-am spus eu!***

2.6. Coocurența mai multor circumstanțiale de mod

2.6.1. În mod curent, apar construcții în care se realizează *repetarea poziției sintactice* de circumstanțial de mod, prin coordonare:

Sumerienii credeau – [***cu acea credință totală care nu se leagă de cauze și concluzii, ci de viață și moarte***], [***cu acea credință străveche al cărei secret nu numai noi, ci și romanii îl pierduseră de mult***] *– că un lucru care nu e scris nu are existență ontologică.* (A. Blandiana, *Autoportret*)

sau prin relație apozitivă sau pseudo-apozitivă, de restrângere sau aproximare:

G. îl consolează spunându-i că natura operează anume ***așa, păstrând în creier doar esențialul.*** (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*).

2.6.2. Coprezența unor circumstanțiale de mod de subtipuri semantice diferite este mai rară, dar nu imposibilă: *Vorbește* ***repede,*** **bâlbâindu-se**. Mai frecventă este asocierea unui modal propriu-zis cu un circumstanțial la care valoarea modală se intersectează cu cea aspectuală (aparținând deci mai mult zonei temporale): *Privea într-o parte, neștiind dacă face „bine" vorbind* [***dintr-odată***] [***așa***]. (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*).

3. CLASA DE SUBSTITUȚIE A CIRCUMSTANȚIALULUI DE MODALITATE

3.1. Realizări prin grup adverbial

Circumstanțialul de modalitate se exprimă printr-un grup adverbial, cel mai adesea constituit dintr-un adverb de modalitate, cu formă adverbială specifică sau identic formal cu un adjectiv. Adverbe și locuțiuni adverbiale care pot îndeplini rolul de circumstanțial de modalitate sunt: *desigur, evident, sigur, bineînțeles, firește, poate, probabil, eventual, parcă, pesemne, cică, obligatoriu, neapărat, negreșit, musai, mai mult ca sigur, de bună seamă* etc. Multe dintre aceste forme (mai multe decât în cazul circumstanțialului de mod propriu-zis) sunt specific adverbiale (neomonime cu o formă adjectivală de masculin-neutru singular): *desigur, firește, poate, parcă, pesemne, cică, musai.* Din această categorie fac parte și adverbele de mod (împrumutate) în *-mente: esențialmente, eminamente* etc.:

*Și totuși această „Europă", **eminamente** suspectă, a fascinat, a traumatizat chiar, timp de decenii, conștiințele.* (A. Marino, *Pentru Europa*).

Circumstanțialul enunțării dispune de adverbe specifice – *sincer, clar* –, și de unele forme comparative folosite mai ales pentru reformulare: *mai exact, mai precis* etc. Același lucru este valabil și pentru pseudo-circumstanțialul conector: *de altfel, mai ales* etc.

Grupurile adverbiale de modalitate și enunțare sunt folosite integrat sau parantetic:

*Sau pornim noi acum de la o premisă greșită gândindu-ne că putem vorbi **într-adevăr** despre „o nouă clasă politică"?* (SC, 2005);

***Fireşte**, nu oricine e liber să-și construiască propriul cod moral.* (A. Pleșu, *Minima moralia*).

3.2. Realizare prin grup prepozițional

Circumstanțialul de modalitate este realizat în special prin sintagme care tind spre valoarea locuțională: *de bună seamă, cu siguranță, fără îndoială, fără nicio îndoială, fără doar și poate, din fericire, din păcate, din nenorocire, din nefericire* etc.:

*Prima diferențiere, cea dintre diversele grade didactice, este, **fără niciun dubiu**, absolut normală.* („Timpul", 2004).

De fapt, mai multe dintre acestea au devenit deja locuțiuni și locul lor ar fi mai curând în categoria precedentă, alături de adverbe (vezi *supra*, **3.1**).

Și unele sintagme nefixate, formate din prepoziția *în* + *mod* (*fel, chip*) + adjectiv, funcționează ca circumstanțiale de modalitate: *în mod cert, în mod sigur, în mod / chip evident, în mod / chip necesar, în mod / chip obligatoriu, în mod straniu, în mod / chip bizar, într-un fel înduioșător* etc.:

*Înființarea unor universități de stat și private, încadrate **în mod inevitabil** cu personal subcalificat.* („Timpul", 2004).

3.3. Realizări propoziționale

Circumstanțialul de modalitate se poate exprima prin propoziții formal identice cu cele modale (introduse prin adverbul *cum*, eventual precedat de prepoziția *după*), care se referă la calificarea modală a conținutului sau a enunțării: ***Cum se știe**, au întârziat toți.*; ***După cum spuneam**, n-ați greșit.*

Aceste propoziții pot fi interpretate și ca incidente, ele aparținând în mod evident unui alt plan enunțiativ. Vezi **Construcții incidente.**

4. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA. GRADUL DE INTEGRARE ÎN ENUNȚ

Circumstanțialele de mod din grupul verbal – caracterizând prototipic procesul – sunt plasate după verb – *doarme **bine**, merge **repede**, citește **cu atenție** –*, inversarea fiind posibilă doar cu un efect puternic de marcare afectivă și stilistică (mai ales în exclamative): ***Bine** (**mai**) doarme! (**Ce**) **repede** merge! **Cu** (**câtă**) **atenție** citește!*

Circumstanțialele care caracterizează aspectual procesul sunt singurele care admit deopotrivă poziția la stânga și la dreapta verbului: *Întârzie **mereu**. / **Mereu** întârzie.*; *Se trezește **deodată**. / **Deodată** se trezește.* Mobilitatea lor se explică prin faptul că aceste circumstanțiale caracterizează nu semantica verbului, ci predicația ancorată în situație.

Circumstanțialul de modalitate se plasează în mod normal înaintea elementului modalizat: *Ion **sigur** doarme.*; *idei **probabil** bune*; *Ion vine mâine, **probabil** cu trenul.*; *Ion doarme **probabil** bine* etc. Poziția inițială, cea finală și cea parantetică și izolată corespund unei modalizări globale a conținutului enunțului, fără indicarea unui focus modalizat: ***Sigur**, Ion doarme. / Ion doarme **sigur**. / Ion, **sigur**, doarme. / Ion doarme, **sigur**.*

Circumstanțialul de mod din grupul verbal nu este izolat prin pauză – marcată grafic prin virgulă – de verbul centru. Pauza și virgula sunt chiar excluse în realizările minimale (constând în secvența verb + circumstanțial unic: *Doarme **bine**.* vs **Doarme, **bine**.* sau într-o construcție comparativă simplă: *Doarme **cum vrea**.*); ele devin posibile în cazul unor grupuri ample, mai ales realizate prin coordonare (*Doarme în fiecare după-amiază, **foarte bine** și **foarte profund**.*; *Doarme ziua, **cum vrea** și **când vrea**.*).

Când caracterizează global procesul, plasându-se în poziție tematică, circumstanțialul este de obicei separat prin pauză (în rostire) și virgulă (în scris): ***Dintr-o dată**, soarele a răsărit.*

Circumstanțialul de modalitate poate fi integrat, nedespărțit prin pauză și virgulă de restul enunțului (*Are **probabil** dreptate.*) sau de elementul pe care îl precedă și îl modalizează, în structuri focalizate (*Are bani, **probabil** mulți.*). Foarte adesea circumstanțialul de modalitate (cu diferențe de la o unitate lexicală la alta în preferința pentru anumite construcții) este totuși izolat, parantetic, atât în poziție inițială în enunț, cât și în poziție medială sau finală: ***Fireşte**, s-a plimbat.*; *S-a plimbat, **fireşte**, toată dimineața.*; *S-a plimbat, **fireşte**.*

5. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

5.1. *Interferența circumstanțialului de mod cu circumstanțialul de timp* este foarte evidentă în cazul componentelor de tip aspectual, situate la granița dintre temporalitate și modalitate. Referirea la frecvență – *zilnic, iarăși, din nou, mereu* etc. – poate fi

interpretată la fel de bine în termeni temporali sau modali. O ambiguitate fundamentală caracterizează semiadverbele *mai* și *tot*, când sunt folosite cu anumite sensuri modal-aspectuale, imposibil de disociat: *A **mai** venit la noi.; Ne **tot** vizitează.* La fel, indicarea începutului, sfârșitului sau continuării unui proces glisează dinspre temporalitate aspectuală spre valori modale de importanță, completitudine, insistență etc.: *Proiectul a fost gândit **de la început** pentru un public-țintă situat în intervalul 8–25 de ani.* (SC, 2005); *societatea românească, blagoslovită, **în fine**, cu o generație nouă de oameni politici* (*ibid.*); *Intenționează s-o folosească **în continuare** ca vehicul politic.* (*ibid.*).

La nivel lexical, unele construcții și locuțiuni au evoluat semantic spre semnificația modală: *Trăiește **de azi pe mâine**, din ce i se dă.* (N. Steinhardt, *Jurnalul*); ***O dată pentru totdeauna** a consimțit a-și trăi propria viață conform exemplului și modelului unui perpetuu azil de noapte.* (*ibid.*).

Adverbele la gradul comparativ de superioritate *mai degrabă* și *mai curând* au dobândit un rol modal, de indicare a preferinței, care a anulat aproape total sensul etimologic preponderent temporal.

5.2. *Interferența circumstanțialului de mod cu circumstanțialul de loc* apare mai ales prin interpretarea valorică a axelor spațiale (în special *sus / jos*): *Nu știe ce-i respectul, toate le ia **de sus**, spune ce-i trece prin minte.* (N. Steinhardt, *Jurnalul*).

5.3. *Interferența circumstanțialului de mod cu circumstanțialul cantitativ* se poate observa în cazurile de trecere de la valoarea modală la cea cantitativă: de exemplu, demonstrativul *așa* devine și cantitativ (*așa bun, așa repede*). Unele adverbe de mod au dobândit funcția cantitativă (cuantificativă) de mărci de atenuare: *cumva, oarecum.*

5.4. *Circumstanțialul de mod interferează cu complementul comparativ* și cu alte construcții comparative în măsura în care indicarea categoriei abstracte a modului se face adesea printr-o comparație (vezi *supra*, **1.1.1**). Nu întâmplător, adverbul relativ și interogativ *cum* este deopotrivă caracteristic pentru circumstanțialul de mod și pentru complementul comparativ.

5.5. *Circumstanțialul de mod propriu-zis* este probabil tipul de circumstanțial care produce cele mai multe interferențe cu alte poziții sintactice, circumstanțiale și chiar necircumstanțiale. La cazurile mai sus discutate se pot adăuga apropierile de **Circumstanțialul instrumental, de relație și concesiv**, de **Circumstanțialul condițional,** de **Circumstanțialul opozițional,** dar și de **Complementul prepozițional, Predicativul suplimentar**, de **Numele predicativ**.

Multe circumstanțiale de mod evoluează spre funcția de conectori discursivi: *astfel, în fond, de fapt* etc. (vezi **Conectori frastici și transfrastici**). Evoluția tipică este de la valori spațio-temporale spre valori modale și de aici spre rolul pragmatic-discursiv. Unități lingvistice ca *în primul rând, în al doilea rând, în fine* au parcurs acest drum evolutiv. De asemenea, se poate trece dinspre mod spre concesie și spre rolul de conector (cazul lui *oricum*) sau spre funcția de marcă de întărire a negației: *nicicum, nicidecum.*

CIRCUMSTANȚIALUL INSTRUMENTAL

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanțialul instrumental este un constituent facultativ al enunțului indicând mijlocul de realizare a unui proces. Prototipic, este exprimat printr-un grup prepozițional având drept centru prepoziția *cu*.

1.1. Caracteristici sintactice

Regentul instrumentalului poate fi o formă verbală personală (***Scriu** cu creionul.*), o formă verbală nepersonală (***Pocnind** din bici pe lângă boi.* – G Coșbuc, *Pe lângă boi*) sau o interjecție predicativă (***Poc** ! cu piatra în geam.*), un adjectiv postverbal (*situație **iremediabilă** cu mijloace obișnuite*) sau un participiu cu valoare adjectivală (*compoziție **bătută** cu mixerul*).

> Substantivele de origine verbală păstrează configurația de roluri semantice a verbului de la care provin, ca urmare rolul semantic Instrument se poate actualiza și în cadrul grupului nominal, în poziția de atribut: *scrierea **cu creionul**, plătitori **cu cardul*** (vezi **Grupul nominal, 3.2.3**).

Grupul prepozițional prin care este exprimat circumstanțialul instrumental poate avea drept centru, pe lângă prepoziția *cu*, și alte prepoziții sau grupări prepoziționale care, contextual, asociază semantic trăsătura [+ Instrument]: *prin, din, la, în, pe, datorită, mulțumită, pe bază de*: *A avansat **prin lingușeală și ipocrizie.**, Și-a făcut casă **din cărămidă.***, Cântă ***la pian.***, *Merge **pe bicicletă.**, Selecția se face **pe bază de interviu.***

1.2. Caracteristici semantice

Circumstanțialul instrumental exprimă în enunț mijlocul prin care se realizează acțiunea, suprapunându-se parțial cu rolul semantic de Instrument. Diferența constă în faptul că, în timp ce mijlocul poate fi abstract sau concret (*A avansat **prin propriile merite / prin relații.***), [+ Uman] sau [– Uman] (*A avansat **datorită ție / inteligenței.***), rolul semantic Instrument este numai concret (*Taie **cu cuțitul.***)

Circumstanțialul instrumental se poate actualiza în contextul verbelor agentive, nonagentive și de percepție.

Verbele agentive pot avea circumstanțial instrumental: *În clădire se intră **cu legitimație.**, Invitații sosesc **cu avionul.**, Călătorim **cu mașina.**, S-a apărat **cu pumnii.***

> În unele construcții, rolul tematic Instrument poate fi actualizat în poziția de subiect: ***Sportul** menține tinerețea.* (vezi **Subiectul, 1.2.1**) sau în

cea de complement de agent: *brazdele întoarse de plug* (vezi **Complementul de agent, 1.2**).

Unele verbe agentive au încorporat instrumentul în matricea semantică: *a cosi, a grebla, a ciocăni, a mătura, a secera, a mobila* etc. În aceste situații nu este necesară lexicalizarea circumstanțialului instrumental. El se lexicalizează însă când nominalul prin care se exprimă are determinativi (*Seceră cu secera **tocită**., Mătură cu mătura **de nuiele**.*)

Unele verbe nonagentive pot selecta circumstanțial instumental: *Imunitatea organismului crește **cu multivitamine**.*; *S-a îmbogățit **prin fraudă**.*

În vecinătatea verbelor de percepție se poate lexicaliza instrumentalul inalienabil: *Deși n-am auzit **cu urechile** mele, sunt convins că s-a ajuns și la celebra concluzie.* (Internet); *Pe drum încoace, am văzut **cu ochii** mei al doilea avion plonjând în Gemeni.* (Internet).

Exprimările de acest tip sunt pleonastice, însă au intrat în uz și au tendința de a deveni îmbinări fixe. Instrumentalul inalienabil se constituie împreună cu anumite verbe în expresii: *a face cu ochiul, a trage cu urechea, a da cu gura.*

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE

2.1. Realizări prin grup prepozițional

2.1.1. Circumstanțialul instrumental se exprimă prin **nominale incluse în grupuri prepoziționale** având drept centru prepoziții care impun cazul acuzativ (*cu, prin, din, la, în*) și dativ (*grație, datorită, mulțumită*):

*Acum femeia lovește surd **cu vârful** unghiilor pe o ușă.* (I.L. Caragiale, *Păcat...*)

*Se mai urmărea, **prin istorie,** dovedirea unei origini nobile și a unui trecut glorios.* (L. Boia, *Istorie*)

*Ș-acel rege-al poeziei, veșnic tânăr și ferice, / Ce **din frunză** îți doinește, ce **cu fluierul** îți zice, / Ce **cu basmul** povestește – veselul Alecsandri.* (M. Eminescu, *Epigonii*)

*Se înțeleg **din priviri**.*

*Omul își acoperă prosteşte buzele învinețite **cu o mână, cu alta** ochii uzi.* (I.L. Caragiale, *Păcat...*)

*Mie mi se pare important că, **grație computerului și telefoniei** mobile, poți intra practic în cyberspațiu oricând și de oriunde.* (Internet)

Construcțiile cu prepozițiile care cer cazul dativ, în special *datorită*, se extind spre circumstanțiale de cauză (vezi **Circumstanțialul de cauză, 2.5.1.**(f)).

O serie de circumstanțiale instrumentale sunt introduse prin grupări cvasilocuționale de tipul *cu ajutorul, prin mijlocirea, prin intermediul, cu / prin bunăvoința*, urmate de un nominal în genitiv (*Să fie însă limpede, nu **prin mijlocirea ziarului** amintit este influențată opinia publică, ci **prin mijlocirea** acelor **posturi** de televiziune care îl tot invită.* – Internet) sau de posesiv (*Acest site, incluzând conținutul, informațiile, produsele sau orice alt serviciu cumpărate **prin intermediul său**, sunt furnizate fără nicio garanție.* – Internet).

Caracterul locuțional al acestor îmbinări nu este unanim acceptat. Se consideră că instrumentalul este exprimat, de fapt, prin grupurile prepoziționale din care fac parte (*Criza a fost rezolvată **cu ajutorul** serviciilor secrete*). Instrumentul propriu-zis este însă exprimat de atribut (*serviciilor*), nu de substantivul cu prepoziție (*cu ajutorul*).

2.1.2. Circumstanțialul instrumental cunoaște o realizare printr-un **pronume** inclus în grup prepozițional având drept centru prepoziția *prin* și având complinire o propoziție atributivă. Pronumele este cataforic, iar atributiva are rolul semantic de a orienta interpretarea referențială a pronumelui.

*Voi sunteți destul de remunerați **prin aceea**$_i$ [**că** ați putut da probe despre amorul și devotamentul vostru către augusta* dinastie]$_i$. (Internet).

2.1.3. Circumstanțialul instrumental se poate realiza printr-un **verb la infinitiv** inclus într-un grup prepozițional având drept centru prepoziția *prin*: *A început **prin a prezenta argumentele** contra.*

2.1.4. Circumstanțialul instrumental poate fi realizat prin **propoziții relative** propriu-zise, fără antecedent, incluse în grupuri prepoziționale. Relativele pot fi introduse de pronume și adjective pronominale relative și nehotărâte (*ori*)*ce*, (*ori*)*câte, ceea ce*, (*ori*)*cine* etc.

*A făcut mâncare **cu ce avea prin cămară.***

*Și **cu câtă carte știu, cu câtă nu știu,** peste câțiva ani pot s-ajung dichiu la vreun mitoc și să strâng un știubei plin de galbeni.* (I. Creangă, *Amintiri*)

*A promovat **grație cui l-a sprijinit.***

2.2. Realizări prin grup verbal având drept centru forme verbale nepersonale

Formele verbale nepersonale pot constitui centre ale unor grupuri în care se actualizează circumstanțialul instrumental. Astfel, circumstanțialul instrumental se poate realiza printr-un **verb la gerunziu**, centru de grup: *A slăbit **făcând** sport.*

3. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

În situația realizărilor nonpropoziționale, circumstanțialul instrumental este plasat cel mai adesea după regent. Poate fi plasat și înainte, pentru emfază, izolat prozodic sau prin pauză (***Din priviri**, așa se înțelegeau.*). Când este realizat prin grup prepozițional care include o propoziție relativă antepusă, se desparte prin virgulă: ***Cu cât a muncit**, și-a ridicat o casă.*

4. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

Circumstanțialul instrumental poate avea nuanțe apropiate de alte circumstanțiale. Cel mai adesea este dificil de delimitat de un circumstanțial de mod realizat prin grup nominal integrat in grup prepozițional, în special dacă este construit cu altă prepoziție decât *cu* (***Dintr-o lovitură** îl făcu una cu pământul., A reușit **prin străduință** proprie.*) sau printr-un gerunziu (***Accelerând**, depășim mașinile de pe partea dreaptă., I-a demonstrat contrariul **punctând** aspectele mai*

puțin evidente). Tot realizarea prin gerunziu, însă cu regent la modul condițional, poate imprima o nuanță condițională (***Ripostând,*** *aș agrava situația.*). Antepunerea gerunziului are ca efect emfaza, și crearea unei ambiguități în privința tipului de circumstanțial, ca în exemplele anterioare.

Într-un context de tipul *Eu* ***cu tine*** *fac avere.*, circumstanțialul este instrumental dacă are sensul „prin intermediul tău". (vezi **Circumstanțialul sociativ, 1.1., Acordul dintre subiect și predicat, 4.1.3.1**).

Când este exprimat prin grup prepozițional având ca centru o prepoziție cu regim de dativ, circumstanțialul instrumentalul are nuanță cauzală (*Toate s-au întâmplat* ***datorită ție.,*** *Toate s-au întâmplat* ***datorită cui a propus acest mod de rezolvare.***).

Confuzia între cauză și instrument are ca rezultat exprimări nerecomandabile, de tipul: *A întârziat* ***datorită aglomerației.***

CIRCUMSTANȚIALUL SOCIATIV

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanțialul sociativ este constituentul facultativ al enunțului care indică asocierea cu subiectul sau, în condițiile izolării prozodice, cu alt component al enunțului și este realizat prototipic printr-un grup prepozițional având drept centru prepoziția *cu* (*Merge la mare* ***cu prietenii.***).

Grupul prepozițional prin care se exprimă sociativul poate fi însoțit de unul dintre adverbele de mod *împreună, laolaltă* (*pop.*) sau de o grupare cvasilocuțională (*cu tot*) a căror matrice semantică conține ideea de asociere: *merge* ***împreună / laolaltă / cu tot*** *cu prietenii.* Adverbele sunt suprimabile în aceste contexte, rolul lor fiind acela de **explicitare**, de intensificare a sensului grupului prepozițional. Când ideea de asociere este încorporată în matricea semantică a verbului (*a se însoți, a se asocia, a se căsători, a se contopi, a se uni, a se întâlni, a se asemăna, a se învecina*), mărcile de explicitare nu pot apărea: **a se căsători împreună cu, *a se asocia laolaltă cu* etc.

O clasă de verbe (*a se însoți, a se asocia, a se căsători, a se contopi, a se uni, a se întâlni, a se asemăna, a se învecina etc.*) actualizează obligatoriu termenul asociat subiectului (*Ion se asociază* ***cu Gheorghe.***, *Maria se întâlnește* ***cu Ioana.***). Componentul cerut în mod obligatoriu are funcția de complement prepozițional (vezi **Complementul prepozițional, 1.1**).

Sociativul privativ este o variantă a acestui circumstanțial, construit cu prepoziția *fără,* opusul lui *cu*: *Cristi a venit fără Maria.*

1.1. Caracteristici sintactice

Componentul sintactic obligatoriu coocurent și la care se referă circumstanțialul sociativ este în poziția de subiect: ***Voinicul*** *a pornit la drum* ***cu ajutoarele*** *sale.*

În condițiile în care este izolat prozodic, circumstanțialul sociativ se poate raporta însă și la alt component al enunțului. Raportarea se poate face la un complement direct (*Avem, indiscutabil,* ***un model*** *al înfrățirii pe care am putea să-l exportăm cu mare succes,* **laolaltă cu cârnații** *de Pleșcoi și* **cu palinca** *de Bihor.* – „22", 2005), la un complement de agent (*Lucrarea a fost prezentată* ***de director,*** **cu adjuncții** *săi.*), la un complement indirect (*A acordat audiență* ***păgubiților*** **cu avocații** *lor.*), la un complement prepozițional (*A dat* ***de faimă*** **cu** *toate* **avantajele și dezavantajele** *ei.*), la un circumstanțial cumulativ referitor la rândul lui la un subiect (***Pe lângă demnitari*** **cu soțiile** *lor, au sosit și prelați.*) sau la un

complement direct (***Pe lângă părinți* cu copiii**, *așteptăm și cupluri tinere.*), la un circumstanțial de excepție referitor, de asemenea, la un subiect (*Au plecat toți, **în afară de Cristi** cu **Maria**.*) sau la un complement direct (*N-am observat pe altcineva **decât pe Cristi** cu **Maria**.*).

> Condiția izolării prozodice este un element distinctiv în situația în circumstanțialul sociativ se raportează la un complement direct. O structură fără izolare prozodică, de tipul: *L-am văzut pe Cristi **cu Maria**.* este rezultatul unei reorganizări sintactice: *L-am văzut pe Cristi. Cristi era **cu Maria**.* În urma amalgamării, sociativul *cu Maria* din cel de-al doilea enunț se integrează primului enunț în poziția de predicativ suplimentar. (vezi **Predicativul suplimentar, 5.4**).

Construcția din care face parte sociativul poate fi interpretată ca reorganizare sintactică a două structuri de bază, coordonate. Enunțul (a) *Cristi vine cu Maria.* poate fi derivat din structurile: *Cristi vine., Cristi e cu Maria.* sau *Cristi vine. Maria vine.* Prin suprapunerea structurilor, reorganizarea sintactică se poate face și sub forma (b) *Cristi cu Maria vin.* Acest tip de reorganizare este posibil și pe baza echivalenței semantice dintre prepoziția *cu* și conjuncția *și*, ambele indicând, în acest caz, asocierea. Ca urmare, *cu Maria* din (b) nu mai reprezintă un circumstanțial sociativ, ci, prin interpretare formală, un termen al subiectului multiplu, după cum indică și forma verbului (vezi **Acordul dintre subiect și predicat, 4.1.3.1**). În plus, între cei doi termeni poate interveni conjuncția *și: Tata și cu mine bem câte o cafea.*

Regentul circumstanțialului sociativ poate fi o formă verbală personală (*Dan **călătorește** cu prietena lui.*), o formă verbală nepersonală (***Ieșind** des cu prietenii, își neglija soția.*), o interjecție predicativă (***Hai** cu mine!*), un adjectiv de proveniență verbală (*mașină **disponibilă** cu accesorii*) sau un adjectiv provenit din participiu (*angajat **bănuit** împreună cu familia sa*).

> Substantivele de origine verbală păstrează multe dintre disponibilitățile combinatorii ale verbului de la care provin, ca urmare sociativul apare și în grupul nominal, ca atribut, dependent de un substantiv: *Ieșirea **cu prietenii** îi ridică moralul.*

1.2. Caracteristici semantice

Acceptă sociativ verbele agentive (*Pleacă **cu prietenii**.*), verbele nonagentive de stare (*Stă în cameră **cu patru colegi**.*) psihologice (*S-a bucurat **împreună cu ai casei**.*) și verbele eventive (*S-a îmbolnăvit **cu tot satul** de la mâncarea servită la nuntă.*).

> Unele sociative intră în alcătuirea unor grupări frazeologice: *KissFM s-a mutat **cu cățel și purcel** la Predeal.* (Internet), *Cei îmbarcați deja, instalați **cu tot calabalâcul**, refuză să se mai mute.* (Internet). *Mi se atrage atenția că, după alegeri, cei din Palatul Victoria mă vor mânca **cu fulgi cu tot**.* („Lumea Magazin", 2004).

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE

2.1. Realizări prin nominal integrat în grup prepozițional

Circumstanțialul sociativ se poate exprima printr-un **nominal** inclus într-un grup prepozițional având centru prepoziția *cu*. Deseori, grupul este însoțit de intensificatori adverbiali ca *împreună, laolaltă, cu tot.*

*A sluji, halucinat, îngerul națiunii e o erezie nefastă. A sluji, **împreună cu el**, duhul comunitar e calea legitimă.* (A. Pleșu, *Despre îngeri*).

*Uitându-mă la televizor, la semnare, m-a apucat așa o mândrie națională, când l-am văzut pe președinte grăind în românește. Că doar ne integrăm în Europa **cu limbă cu tot**.* (*ZF*, 2005).

2.2. Realizări prin propoziție integrată în grup prepozițional

Circumstanțialul sociativ se poate exprima printr-o **propoziție relativă** fără antecedent, inclusă într-un grup prepozițional: *S-a întors **cu cine a plecat**., Se lansează în afaceri **cu oricine are aceleași idei ca el**.*

3. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

De regulă, circumstanțialul sociativ este plasat după regent. În cazul în care sociativul este asociat subiectului, în general nu se izolează prozodic. Dacă sociativul este asociat unui alt component al enunțului, se realizează izolarea prozodică prin virgulă. Sociativul poate fi antepus, pentru reliefare: ***Cu familia** a plecat la munte, nu cu prietenii.*

4. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

În situația în care subiectul și termenul asociat sunt la plural, construcția se ambiguizează, fiind greu de decis între subiect multiplu și circumstanțial sociativ: *Cuțitele împreună cu lingurile se așază la dreapta farfuriei.* În aceste situații, topica poate decide statutul sintactic al termenilor: subiect, dacă sunt ambii antepuși verbului, sociativ, dacă al doilea termen este postpus, eventual izolat prin virgulă: *Cuțitele se așază la dreapta farfuriei, împreună cu lingurile.*

CIRCUMSTANȚIALUL CANTITATIV

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanțialul cantitativ este un component al enunțului care exprimă o cuantificare, o caracterizare cantitativă a unei predicații semantice. Componentul cuantificat exprimă o calitate sau un proces înzestrate cu trăsătura gradualității (a scalarității).

Circumstanțialul cantitativ se realizează ca un *cantitativ propriu-zis*, când exprimă variații cantitative în mod relativ și nediferențiat (*Cântărește* ***enorm.***), și ca un *cantitativ de măsură*, când le exprimă prin raportarea la unități de măsură obiective (*Cântărește* ***200 de grame***.).

1.1. Caracteristici semantice

Circumstanțialul cantitativ exprimă o evaluare cantitativă, o cuantificare, în termeni globali și relativi sau prin raportare la unități de măsură. Apariția sa frecventă în grupul adjectival și în cel adverbial e normală, tocmai pentru că adjectivul și adverbul exprimă adesea noțiuni gradabile și cuantificabile. Nu este vorba doar de noțiunile măsurabile obiectiv (*lung, larg, îngust, adânc* etc.), ci de toate cele gradabile subiectiv (*frumos, bun, cinstit, bine* etc.). Apariția în relație cu grupul verbal depinde de semantica verbului centru: nu foarte multe verbe au un conținut care să descrie un raport de măsură (*a costa, a cântări* etc.); de fapt, acest tip de raport nu privește direct verbul (care este unul de relație), ci subiectul (***Pachetul*** *cântărește, măsoară...*). Mai numeroase sunt verbele care desemnează activități cuantificabile (*a lucra, a învăța, a desena* etc.): *Lucrează* ***foarte mult.***; *Pentru examen a învățat* ***puțin.***; cu intenție stilistică, mai multe verbe pot fi atrase în această categorie: *Parcă trădăm* ***cam mult.*** („Timpul", 2004). Cuantificarea cea mai răspândită a verbului este de natură temporal-aspectuală, situație în care circumstanțialul cantitativ interferează cu cel de timp (vezi *infra,* **2.3**): *A dormit* ***mult.*** */ A dormit* ***10 ore***.

Principalele subtipuri semantice ale caracterizării cantitative sunt:

(a) cuantificarea globală (relativă): *mult, puțin, destul* etc. Cuantificarea poate fi pur cantitativă (cantitate mare / cantitate mică: *mult / puțin*) sau dublată de o evaluare privind suficiența (*destul, suficient, de-ajuns, îndeajuns*) / insuficiența (*insuficient*) sau excesul în raport cu un reper sau un criteriu (*prea*);

(b) cuantificarea globală explicit aproximată: *oarecum, cumva, mai mult sau mai puțin*;

(c) cuantificarea globală progresivă: *tot* (*mai...*), *mereu* (*mai...*), *din ce în ce* (*mai...*), *și* (*mai...*), *încă* (*mai...*); operatorul specific precedă o formă comparativă de superioritate sau de inferioritate;

(d) cuantificarea prin indicarea unităților de măsură (cantitativul de măsură): *trei lei, 50 de metri* etc.;

(e) cuantificarea prin raportarea procesului la un altul, la un reper sau la un component al situației: *Cheltuiește* ***cât câștigă.***; *Valorează* ***cât trebuie.***; *Plătește* ***cât costă.***; *Cântărește* ***cât un geamantan.*** (vezi **Construcții comparative**).

Restricțiile semantice ale realizării cantitativului sunt deci destul de numeroase; în plus, unele cantitative cunosc restricții suplimentare ca modificatori ai unor adjective sau adverbe, pentru că pot apărea doar dacă acestea sunt la un grad de comparație, de obicei comparativ de superioritate sau inferioritate. În această situație se află progresivele: *din ce în ce* (***din ce în ce*** *mai bun* vs ****din ce în ce*** *bun*), dar și altele (*mult*: ***mult*** *mai bun* vs ****mult*** *bun*).

> Progresivele *tot* și *mereu* (***tot*** *mai bun,* ***mereu*** *mai bine*) pot apărea și ca modificatori ai unor adjective și adverbe care nu sunt explicit gradate, dar în acel caz (*un loc* ***tot*** *bun*; *merge* ***mereu*** *bine*) nu au valoare cantitativă, ci modală sau temporal-aspectuală.

1.2. Caracteristici sintactice

Circumstanțialul cantitativ este o complinire – cel mai adesea facultativă – a verbului (grupului verbal), a adjectivului (grupului adjectival) sau a adverbului (grupului adverbial), a propoziției sau a enunțului; realizarea sa definitorie este adverbul *atât / atât de...* (în enunțuri interogative: *cât? cât de...?*).

> În genere, circumstanțialul cantitativ a fost inclus în cel de mod; în unele gramatici, un tip de cantitativ a fost tratat ca o subspecie distinctă a modalului, denumită *circumstanțial de mod de măsură.*

E specific pentru cantitativ (în comparație cu alte circumstanțiale, prototipic asociate grupului verbul sau propoziției) faptul de a apărea ca determinativ al adjectivului (*o persoană* ***puțin*** *simpatică*) sau al adverbului (*se mișcă* ***puțin*** *mai repede*), cel puțin la fel de des ca în ipostaza de determinativ al verbului (*aleargă* ***puțin***). De cele mai multe ori, cantitativul din grupurile adjectival și adverbial are realizări diferite de cel din grupul verbal – (*un om*) ***prea*** *bun;* (*aleargă*) ***prea*** *repede* / **mănâncă* ***prea*** – sau cel puțin intră în construcții diferite: (*un oraș*) ***enorm de*** *agitat, vorbește* ***enorm de*** *mult / mănâncă* ***enorm.***

Cantitativul este așadar operatorul, intensificatorul care realizează gradația adjectivului și a adverbului, în toate situațiile cu excepția structurilor considerate gramaticalizate (vezi **I, Adjectivul, 8, Adverbul, 5**); astfel, în sintagmele *o casă* ***destul de mare;*** *mă privește* ***oarecum mirat;*** *vorbește* ***exagerat de tare,*** adverbele *destul, oarecum, exagerat* au funcția de circumstanțial cantitativ, în vreme ce în exemplele *o casă* ***mai mare;*** *Mă privește* ***mai puțin mirat.;*** *Vorbește* ***foarte tare / cel mai tare.,*** unitățile *mai, mai puțin, foarte, cel mai* sunt considerate instrumente morfosintactice ale gradării și ale comparației, solidare din punct de vedere funcțional cu adjectivul / adverbul.

> În unele interpretări, majoritatea operatorilor care indică intensitatea maximă a calității exprimate de adjective și adverbe – *extraordinar de..., extrem de..., surprinzător de...* etc. – sunt considerați ca fiind mărci morfologice ale gradului superlativ, în ciuda caracterului lor analizabil. Aceștia operatori vor fi tratați în cele ce urmează ca realizări ale *cantitativului.* De fapt, limita dintre mărcile gramaticalizate ale gradelor de comparație și

cele lexicale este convențională: chiar adverbe ca *foarte* sau *tare* pot fi interpretate ca intensificatori analizabili.

În cadrul grupului verbal, puține verbe cer actualizarea obligatorie a unor circumstanțiale cantitative. Apariția circumstanțialului cantitativ obligatoriu caracterizează verbul sau indică un sens diferit (sau un omonim) al acestuia: *a cântări* (*Peștele cântărește* ***3 kg.*** */ *Peștele cântărește. / Dana cântărește peștele.*), *a măsura* (*Aleea măsoară* ***100 de metri.*** */ *Aleea măsoară. / Dana măsoară lungimea aleii.*), *a valora* (*Valorează* ***10 lei.***), (familiar) *a face* (*Casa face* ***o sută de mii.***), *a avea* (*Terenul are* ***20 de metri.***), *a se întinde* (*Construcția de întinde* ***pe un hectar.***) etc. Sunt obligatorii din punct de vedere semantico-sintactic și acele circumstanțiale cantitative care pot să rămână subînțelese într-un context dat, dar sunt definitorii pentru sensul verbului: *Mașina asta costă!* (= *Mașina asta costă* ***mult!***).

Cantitativul constituie o poziție sintactică unică, nefiind decât rareori admisă (altfel decât prin apoziționare sau coordonare) coprezența mai multor cantitative dependente de același grup; chiar cantitativele aparținând unor subtipuri semantice diferite apar greu împreună, fiind de fapt într-o relație de subordonare unul față de altul: enunțul *Costă* ***prea mult 5 lei.*** conține de fapt o evaluare cantitativă de măsură a verbului (*costă* ***5 lei***) și una supraordonată, a întregului predicat: ***prea mult*** [*costă 5 lei*]. În schimb, este posibilă – și chiar frecventă – apariția recurentă a unui cantitativ care modifică un alt cantitativ (*Asta contează* ***mult.***; *Asta contează* ***mult mai mult.***). Cuantificarea se aplică adesea unui grup adjectival cu adjectivul sau echivalentul său (locuțiune, grup prepozițional) deja gradat prin morfem gramatical: *Un „tânăr furios", acum* ***puțin*** [***mai în vârstă***] (SC, 2005) sau chiar prin alt cantitativ: *această tânără generație pare* ***un pic*** [**prea *grăbită***]. (SC, 2005).

1.3. Caracteristici pragmatice

Cantitativul exprimat prin adverbul *atât* sau prin grupurile prepoziționale care includ demonstrative (de ex.: *în așa măsură*) pot funcționa ca deictice – *Cântărește-mi, te rog,* ***atât!*** (enunț însoțit de gest sau orientarea privirii) – sau ca anaforice (*Are 30 de kg în plus. Îngrășându-se* ***în așa măsură****, nu mai poate intra pe ușă.*). În propoziții exclamative, topicalizate și marcate prin intonație și accent frastic, adverbele *atât* și *cât* și grupurile cu demonstrative își modifică valoarea semantică, din substitute ale unei cantități definite contextual devenind cuantificatori ai cantității mari (***Atât*** *e de simpatic!*; ***Cât*** *a dormit!*; ***În așa măsură*** *ne-a mințit!*).

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE A CIRCUMSTANȚIALULUI CANTITATIV

2.1. Realizări prin grup adverbial

Adverbele specifice cantitativului sunt destul de puține, aparținând categoriei nehotărâtelor (*mult, puțin, oricât, întru câtva*), a demonstrativelor (*atât*), a relativ-interogativelor (*cât*). Alte adverbe cantitative sunt *destul, suficient, enorm;* în registrul familiar și popular apar *nițel, oleacă* și diminutive ca *olecuță, multișor, puțintel.* O serie de locuțiuni adverbiale au aceeași utilizare: *cât mai mult, mai mult sau mai puțin, de ajuns* etc.

2.1.1. În grupul verbal sunt posibile toate adverbele și locuțiunile menționate: *Câteva fraze* [...] *m-au amuzat* ***enorm*** *atunci când le-am descoperit.* (A. Blandiana, *Autoportret*); *Singurul lucru pe care mi-l propun e să discut* ***puțin*** *despre ideea schimbării macazului la români.* („Timpul", 2004); *Răsucește-te, Iancule, în gropnița ta, numa cât să zgâlțâi* ***oleacă*** *munții aceștia.* (C. T. Popescu, *Copiii fiarei*); *Dominat de tendința de a cuprinde* ***cât mai mult****, aromânul interpretează rolurile mai multor personaje.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*).

2.1.2. În grupul adjectival, adverbul *mult* cere un centru cu marcă de gradare sau comparație (***mult*** *prea simplu,* ***mult*** *mai simplu*), în vreme ce adverbele *puțin, întrucâtva,* (familiar și popular) *nițel, oleacă, olecuță,* precum și locuțiunea *mai mult sau mai puțin* se construiesc indiferent de gradarea centrului: *Nu pricepi matematică, artă modernă, lingvistică structurală sau orice altă disciplină,* ***mai mult sau mai puțin*** *sibilinică.* (A. Pleșu, *Minima moralia*); *Alte moduri de gândire,* ***oarecum*** *minoritare până atunci, au început să se impună în anii interbelici.* (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*).

Celelalte adverbe și locuțiuni – *oricât, atât, cât, destul, suficient, enorm, de ajuns* – se leagă de adjectivul-centru prin intermediul prepoziției *de*: ***Cât de*** *eficientă poate fi o astfel de strategie?* (SC, 2005); *Ofensiva lucrurilor este* ***atât de*** *puternică și* ***de*** *violentă, încât nicio precauție nu mi se pare exagerată* (A. Blandiana, *Autoportret*); *Au o prezență* ***suficient de*** *convingătoare în revistele de specialitate.* („Timpul", 2004).

Unele cantitative se leagă de anumite adjective prin intermediul prepoziției *de* (***infinit de*** *bun*), dar se plasează direct în antepunere față de adjectivul la comparativ (***infinit*** *mai bun*).

Un caz special îl constituie substantivele care funcționează adverbial, în asocieri idiomatice în care determină un adjectiv: *gol* ***pușcă,*** *beat* ***pulbere,*** *deștept* ***foc,*** *ud* ***leoarcă*** (vezi **I, Adverbul, 4.1.4**); în măsura în care au valoare de intensificatori, de mărci ale gradului maxim, acestea pot fi considerate realizări ale cantitativului.

2.1.3. În grupul adverbial, selecția și construcția adverbelor sunt identice cu cele din grupul adjectival: *Trebuia să fim astăzi* ***mult*** *mai departe în mersul nostru.* (E. Cioran, *Schimbarea*); *Ea seamănă acelor ilustrații pentru copii în care culoarea e pusă* ***puțin*** *alături.* (A. Blandiana, *Calitatea*); [*Întrebarea se pune*] ***infinit*** *mai tranșant și mai insolubil.* (A. Blandiana, *Autoportret*).

Tot în categoria realizării adverbiale intră și elementele considerate prin tradiție numerale multiplicative (cu folosire adverbială): *dublu, triplu, întreit, înzecit, însutit* etc. (vezi **I, Numeralul, 5**). Acestea apar mai des în grupul verbal: *Dacă pentru un salariu dublu trebuie să munceşti* ***dublu*** *n-ai făcut nicio afacere* (Internet, 2005) – și ca determinativi ai participiilor cu funcție adjectivală – *hârtie* ***dublu*** *cretată; parchet* ***triplu*** *stratificat; suferință* ***însutit*** *răsplătită,* – dar și ai altor adjective, fie derivate de la verbe – *osteneli* ***însutit*** *roditoare* –, fie aflate la gradul comparativ: *aceste acțiuni ale lui V.N. mi se par* ***înzecit*** *mai grave.* (Internet, 2005); *Cu toate hainele sale ponosite, Cenușăreasa era* ***însutit*** *mai frumoasă decât surorile ei.* (Internet, 2005).

2.2. Realizări prin grup nominal

Circumstanțialul cantitativ de măsură are, față de alte circumstanțiale, o realizare aparte: ca grup nominal legat direct de verb, asemănător complementului direct. În mod normal, în cazul circumstanțialului care exprimă măsura, grupul nominal este alcătuit din numeral (sau un substitut nehotărât, adjectiv sau – mai rar – articol nehotărât, sau adjectiv interogativ ori relativ) și substantivul care desemnează unitățile de măsură: *Cântărește* ***două kilograme.*** */ Cântărește* ***câteva***

*kilograme. / Cântăreşte **nişte kilograme. / Câte kilograme** cântăreşte?; Valorează **zece lei. / Valorează mulţi lei.** etc.* Rar, grupul nominal poate fi alcătuit – cu sens nedeterminat – şi doar din substantiv neînsoţit de articol: *Valorează **lei / aur**.* Această construcţie permite şi realizarea pronominală prin pronume nehotărât (*Valorează **ceva**.*) sau negativ (*Retorica nu costă **nimic.***, „Timpul", 2004).

Diferenţa faţă de poziţia de complement direct este dată de faptul că nominalul cu funcţie de circumstanţial cantitativ nu se poate substitui sau dubla prin clitic pronominal: *Costă **zece lei** – *Îi costă.*

Realizarea prin grup nominal nu poate apărea în complinirea unui grup adjectival (**greu **două kilograme***, **lung **trei metri***), construcţia echivalentă fiind prepoziţională (*greu de **două kilograme***, *lung de **trei metri***).

Când se referă la măsura timpului, folosind unităţi specifice, construcţia poate fi considerată, după criterii semantice, ca aparţinând circumstanţialului de timp: *durează **două ore**, ţine **trei ani*** etc. (vezi **Circumstanţialul de timp**). Când se referă la măsura spaţiului, construcţia similară aparţine din punct de vedere semantic circumstanţialului de loc: *Merge **douăzeci de kilometri.*** (vezi **Circumstanţialul de loc**).

2.3. Realizări prin grup prepoziţional

2.3.1. Cantitativul de măsură se poate exprima prin prepoziţia *de* + numeral (sau substitut nehotărât al acestuia) + substantiv. Această construcţie apare în grupul adjectival: *un covor lung **de 2 metri.***

Când se referă la măsura timpului, şi această construcţie poate fi considerată ca aparţinând circumstanţialului de timp: *o discuţie lungă **de 2 ore.***

Numeralul adverbial care are tiparul *de X ori* poate fi inclus în această categorie, ca structură analizabilă, alcătuită din prepoziţie, numeral şi (etimologic) substantiv; această construcţie apare în grupul adjectival sau adverbial, cu regent la comparativ: ***de două ori** mai bun; **de zece ori** mai repede*, precum şi în structura complexă complinită de *pe atât*: ***de trei ori pe atât*** (vezi **Numeralul, 8.3.1**).

2.3.2. O altă construcţie a cantitativului de măsură este constituită de prepoziţia *cu* + numeral (sau substitut al acestuia) + substantiv. Construcţia apare în grupul verbal, cu anumite verbe regente: *A crescut **cu 2 centimetri.,*** şi în grupul adjectival sau adverbial ca adjunct al unui adjectiv sau adverb la gradul comparativ, în structuri comparative: *un drum **cu 2 kilometri** mai lung.; A alergat **cu 2 metri** mai mult.* În poziţia substantivului pot apărea nume cu semnificaţie cifrică sau construcţii numerale (***cu 2 treimi** mai mic; **cu 2 la sută** mai mare* etc.).

2.3.3. Mai puţin frecvente sunt construcţiile alcătuite din prepoziţiile (*până*) *la* sau *pe* + numeral (sau substitut) + substantiv. Acestea se întâlnesc doar în grupul verbal: *A crescut **(până) la doi metri.**; Ţapii erau buni pentru seu şi pastramă. Toamna, numai o familie putea tăia **până la 4 000 de capete.*** (I. Nicolau, *Haide, bre!*); *Via se întinde **pe trei hectare.***

2.3.4. În grupul prepoziţional, nominalul poate fi substituit şi de o propoziţie relativă fără antecedent: *A crescut **cu cât a vrut.***

2.3.5. Tot în categoria realizărilor prepoziţionale intră cantitativul care determină un verb şi este introdus prin *cât* urmat de un grup nominal, al cărui centru este un substantiv, un pronume sau un numeral; elementul relator are în

aceste construcţii statut prepoziţional (vezi **I, Prepoziţia, 4.2**): *Costă **cât aparatele noi.**; A mâncat **cât mine**.Protecţia lui valora **cât cea a Sultanului.*** (I. Nicolau, *Haide, bre!*); *Muncea **cât şapte** fără să primească vreun ban.* (*ibid.*).

2.4. Realizări prin construcţii comparative

Circumstanţialul cantitativ se poate realiza şi prin construcţii comparative complexe, alcătuite din adverbul de comparaţie *cât* urmat de diferite grupuri sintactice: *Costă **cât la magazin.**; Îi plăteşte **cât oricui altcuiva.**; Cuvântul lui făcea **cât clopotul berbecului la oi.*** (I. Nicolau, *Haide, bre!*).

2.5. Realizări propoziţionale

Realizarea propoziţională tipică a circumstanţialului cantitativ este propoziţia relativă fără antecedent introdusă prin adverbele relative sau nehotărâte *cât, oricât* – *Fuge **cât poate.***; *Slăbeşte **oricât vrea.*** – sau de pronumele (rar) şi adjectivele pronominale corespunzătoare: *Bere bea **câtă poate.***; *Valorează **câţi bani vrei.***; *Are **câte kilograme trebuie.***

Cele mai frecvente propoziţii cantitative sunt structuri eliptice, provenite din imbricări cu verb modal: *Are **câte kilograme trebuie*** [să aibă]; *Întreb într-o franceză **cât pot eu** de distins graseiată.* (C. T. Popescu, *Copiii fiarei*).

Circumstanţialul cantitativ se realizează destul de rar prin propoziţie conjuncţională; singura conjuncţie introducând o propoziţie cantitativă este *până*: *A crescut **până a ajuns la 2 metri înălţime.*** Majoritatea propoziţiilor introduse prin *până* intră însă în categoria consecutivului (vezi **Circumstanţialul consecutiv, 2.3**).

3. TOPICA ŞI PUNCTUAŢIA

Cantitativul din grupul verbal este în mod normal postpus verbului şi integrat în propoziţie (*Se uită **mult** la televizor.*). Cantitativul care modifică un grup adjectival sau adverbial este antepus acestora. În toate aceste cazuri, solidaritatea circumstanţialului cu regentul său este foarte ridicată, fapt manifestat în absenţa pauzelor (în oralitate) şi a virgulei (în scris).

4. RELAŢIA CU ALTE POZIŢII SINTACTICE

Circumstanţialul cantitativ interferează cu circumstanţialul de timp şi cu circumstanţialul de loc care indică dimensiuni temporale sau spaţiale; acestea sunt considerate ca aparţinând tipurilor respective din punctul de vedere al conţinutului lor semantic, în vreme ce similitudinile de structură sintactică şi valoarea generală de cuantificatori le includ în sfera cantitativului (vezi **Circumstanţialul de timp, 2.2.1; Circumstanţialul de loc, 5.3**). Unele structuri sunt confundabile cu ale circumstanţialului de mod (în sintagma ***complet** treaz*, de exemplu, complinirea adjectivului poate fi considerată şi o descriere modală). Alte structuri prezintă similarităţi cu numele predicativ (*Terenul are 10 m / este de 10 m.*)

O relaţie specială are cantitativul cu circumstanţialul consecutiv, care indică o urmare a intensităţii, contribuind astfel la marcarea gradelor de intensitate;

consecutivele relative (de tipul *A băut **cât să se sature**.*) sunt la limita dintre valoarea predominant cantitativă şi cea predominant consecutivă (vezi **Circumstanţialul consecutiv, 2.1.2**).

O serie de construcţii – având ca regent adjective sau adverbe fără mărci de comparaţie: *mare **cât un munte**; repede **ca o săgeată*** – pot fi interpretate fie ca circumstanţiale cantitative, fie ca variante de realizare a complementelor comparative (soluţie preferată şi propusă în capitolul **Construcţii comparative;** vezi şi **Complementul comparativ, 1.2**).

Unele cantitative evoluează spre valori discursive diferite. De exemplu, nehotărâtul *orişicât* (*Mănâncă **orişicât***) se specializează pentru utilizări concesive (***Orişicât ar insista**, să nu cedezi!*) şi chiar de conector discursiv: ***Orişicât**, am avut şi eu o contribuţie.*

CIRCUMSTANŢIALUL DE RELAŢIE

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanţialul de relaţie este un constituent facultativ al enunţului care indică limitele de manifestare ale unei acţiuni, stări, calităţi prin referire la un anumit domeniu (*Este as **la matematică**.*) sau care precizează perspectiva din care se face comunicarea (***Din punct de vedere legal,** tranzacţia nu este posibilă.*)

1.1. Caracteristici sintactice

Circumstanţialul de relaţie este eterogen sub aspect sintactic, prezentând mai multe tipare de construcţie, situate pe poziţii ierarhice diferite în raport cu centrul (vezi **Grupul verbal, 5.1**). Circumstanţialul de relaţie poate apărea la diferite niveluri sintactice: integrat sintactic, legat de centrul grupului verbal (*a cedat **nervos***) sau adjectival (*priceput **la toate***), dar şi parantetic, fals integrat sintactic (***În ce mă priveşte,** nu vreau să am de-a face cu persoane dubioase.*)

Circumstanţialul de relaţie integrat sintactic poate fi adjunct în grupul verbal, având ca regent un verb la mod personal (*I-a **întrecut** la carte, dar şi la năzbâtii.*) sau o formă verbală nepersonală (*Matematic **vorbind,** rezultatul nu este corect.*). De asemenea, poate fi adjunctul unui adjectiv calificativ propriu-zis (***mic** de statură, **bun** de gură, **dubios** din punct de vedere moral, **stabil** economic*) sau al unui adjectiv provenit din participiu (***plăcută** la înfăţişare*). În grupul adverbial, circumstanţialul de relaţie apare mai rar, ca determinativ al unui adverb de mod (***bine** pentru mine*) sau de loc (***departe** fizic, nu şi spiritual*). Circumstanţialul de relaţie se poate referi la o secvenţă mai extinsă: [*Stă bine*] ***cu sănătatea.***, [*Preţurile caselor au crescut*] ***în raport cu euro.***, [*Se vor aplica noi proceduri*] ***privitor la limitarea** traficului de fiinţe umane.*

Circumstanţialul de relaţie fals integrat sintactic priveşte întreaga structură propoziţională. Acest tip de circumstanţial este izolat sintactic, funcţionează în planul enunţării şi este rezultatul tematizării. Cuprinde la rândul său două tipuri, în funcţie de modalitatea de tematizare, lexicală sau lexico-sintactică (vezi **Organizarea tematică a enunţului, 3.1.2, 3.1.3**).

Circumstanţialul de relaţie fals integrat sintactic poate fi rezultatul tematizării realizate prin mijloace lexicale (grupări cvasilocuţionale care identifică şi reliefează tema enunţului): *din punct de vedere, în privinţa, în ce priveşte, apropo de, cu privire la, în legătură cu, în materie de, legat de, sub aspect* etc.*: **Din punct de vedere turistic,** România are numeroase atuuri.; **Sub aspect financiar,** postul oferit este atrăgător.; **În privinţa aprobării** bugetului, discuţiile nu s-au încheiat.* Aceste structuri sunt rezultatul tematizării constituenţilor integraţi iniţial unui grup (*corect **din punct de vedere politic > din punct de vedere politic,** este corect; integru **sub aspect moral > sub aspect moral,** este integru; optimist **în privinţa***

reuşitei* > *în privinţa reuşitei, *este optimist*). Tematizarea implică un verb performativ subînţeles, care transpune structura la nivel metadiscursiv: ***Din punct de vedere turistic*** [spun / afirm / consider că] *România are numeroase atuuri.* Pe acelaşi plan se situează şi grupările care introduc perspectiva locutorului: *din punctul meu de vedere, după părerea mea, după mine.*, echivalente cu „eu spun / afirm / consider". Uneori, expresia performativă este lexicalizată printr-un verb la gerunziu, rezultând grupări de tipul *politic / istoric / economic / sociologic vorbind*: ***Economic vorbind,*** *argumentele nu sunt convingătoare.* În acest caz, adverbul are funcţia de circumstanţial de relaţie al verbului la gerunziu, iar întreaga grupare constituie un circumstanţial de relaţie neintegrat, situat în planul enunţării.

Alt tipar al circumstanţialului de relaţie neintegrat corespunde modalităţii sintactice de tematizare prin anticiparea unui constituent al enunţului, într-o structură fixă formată din prepoziţia *de* şi termenul tematizat: ***De mâncat,*** *am mâncat;* ***De frumoasă,*** *e frumoasă* etc.

1.2. Caracteristici semantice

Din punct de vedere semantic, circumstanţialul de relaţie nu este un constituent facultativ. El limitează sfera predicaţiei, restrângând-o la unele dintre manifestările ei (*bun* ***la toate,*** *plăcut* ***la înfăţişare***) sau raportând-o la un individ (*bine* ***pentru mine***; ***Din punctul meu de vedere,*** *poate să vină când vrea.*) ori la un domeniu de activitate (*neclar* ***sub aspect juridic***).

Domeniul semantic modificat de circumstanţialul de relaţie poate fi centrul grupului (*S-a realizat* ***profesional.***), grupul în ansamblu ([*Îi merge bine*] ***cu afacerile.***) sau propoziţia (***Profesional,*** *este un om realizat.*).

Circumstanţialul de relaţie restrânge o predicaţie de stare (*Doar unu-i împăratul Roş,* **vestit** *prin meleagurile aceste* ***pentru bunătatea*** *lui cea nemaipomenită şi* ***milostivirea*** *lui cea neauzită.* – I. Creangă, *Harap-Alb*), de proces (*Nivelul de trai* **a crescut** ***statistic,*** *dar nu şi* ***faptic.***) sau de acţiune (**Am învăţat** *mult* ***la matematică.***)

1.3. Caracteristici pragmatice

În situaţiile în care circumstanţialul de relaţie se realizează în cadrul unor grupări cvasilocuţionale sau al unor îmbinări stabile, acestea tind să se specializeze pentru a reda această funcţie sintactică: *din punct de vedere, sub aspect, în privinţa.* Sunt folosite cu precădere în stilul ştiinţific şi publicistic şi, fiind fals integrate sintactic, tind să devină conectori, asigurând organizarea discursului (***Din punct de vedere profesional,*** *a fost o măsură de protecţie,* ***din punct de vedere uman,*** *a fost o nedreptate.*)

Circumstanţialul de relaţie neintegrat sintactic funcţionează la nivel metadiscursiv, fiind echivalent cu o expresie performativă: ***După părerea mea*** [=eu spun că], *e mai bine să procedăm aşa.*

2. CLASA DE SUBSTITUŢIE

Circumstanţialul de relaţie este o clasă sintactică puţin unitară, având în vedere tiparele sale sintactice şi posibilităţile de realizare înregistrate.

2.1. Realizări prin grup prepoziţional

2.1.1. Circumstanţialul de relaţie poate fi realizat printr-un *nominal* inclus într-un grup prepoziţional.

Drept centru al grupului prepoziţional pot apărea prepoziţii simple: *în, la, ca, de, cu, din, după, pentru, prin,* care impun cazul acuzativ sau *asupra,* care impune cazul genitiv. Acest tip de grup prepoziţional este specializat pentru circumstanţialul integrat sintactic, adjunct al unui centru verbal sau adjectival:

Primul este, bineînţeles, Robin Hood, neîntrecut ***în mânuirea*** *arcului,* ***în ţăria*** *pumnului şi* ***în luptele*** *cu spada.* (Internet)

Eu, cât aş fi de aristocrat ***în gândire****, politic trebuie să fiu democrat.* (P. Ţuţea, *322 de vorbe*)

Fiul craiului, boboc în felul său ***la trebi*** *de aieste, se potriveşte Spânului şi se bagă în fântână.* (I. Creangă, *Harap-Alb*)

E bun ***la matematică,*** *dar corigent* ***la chimie.***

Exagerează ***cu laudele.***

Studiul este relevant ***prin abordarea*** *dintr-o nouă perspectivă a unor elemente cunoscute.*

S-a informat ***asupra posibilităţii*** *de a obţine credit cu dobândă mică.*

Circumstanţialul de relaţie integrat la nivelul grupului se poate introduce şi prin construcţia [*în(tr-)* + *ale*] + substantiv în genitiv. Construcţia este relativ fixă şi este specifică limbajului colocvial, reprezentând reducerea grupării cvasilocuţionale *în domeniul* sau *în privinţa.*

Este o începătoare ***în ale meseriei****, dar foarte nerăbdătoare să trăiască aventurile realităţii.* (Internet);

Dosarul în cauză nu este făcut chiar de nişte nepricepuţi ***în ale legilor.*** (Internet).

Circumstanţialul de relaţie se poate realiza şi printr-un grup prepoziţional având drept centru grupări cvasilocuţionale: *apropo de, cu privire la, în legătură cu, în materie de, legat de, în privinţa, în (ceea) ce priveşte, cât priveşte,* construite cu acuzativul, *în problema, din partea, din punct(ul) de vedere, sub aspectul,* care cer nominal în genitiv. Aceste circumstanţiale sunt fie integrate sintactic, situate la nivelul grupului sau al propoziţiei, fie rezultate prin tematizare lexico-sintactică.

Împărtăşesc un optimism prudent ***apropo de capacitatea*** *preşedintelui de a consolida tendinţele europeniste ale guvernării.* (Internet)

Se cercetează arhivele ***cu privire la crima*** *comisă acum 25 de ani.*

Este expert ***în problema / în chestiunea anexării*** *Basarabiei de către URSS.*

Nu ştiu nimic ***legat de*** *acest* ***aspect.***

Din punctul de vedere al investiţiilor *străine totale, România se situează pe ultimul loc în rândul celor 12 ţări candidate la UE.* (Internet);

Cât priveşte drepturile *românilor din Ucraina, tratatul cuprinde exact aceleaşi prevederi ca şi tratatul româno-maghiar.* („Lumea Magazin", 2005).

> Gruparea cvasilocuţională *din punct(ul) de vedere* pune probleme în privinţa folosirii articulate sau nearticulate a cuvântului *punct.* Se foloseşte nearticulat când este urmat de un adjectiv: *din punct de vedere politic,* în timp ce folosirea articulată presupune selecţia unui substantiv în genitiv (*din punctul de vedere al politicii*). Trebuie evitate construcţiile incorecte, de tipul *din punct de vedere al legii, din punctul de vedere legal.*

Grupările *în ceea ce priveşte, cât priveşte* au structura unor propoziţii subordonate, dar utilizarea lor tot mai extinsă ca elemente introductive pentru circumstanţialul de relaţie determină interpretarea lor ca grupări cvasilocuţionale şi chiar locuţiuni prepoziţionale. (vezi **I, Prepoziţia, 2.4**).

În limba actuală, cu precădere în stilul publicistic, se manifestă tendinţa de utilizare excesivă a locuţiunii prepoziţionale *vizavi de* cu sens abstract: *răscoala guvernanţilor români **vizavi de** relaţia cu FMI* („Săptămâna financiară", 2005), construcţie nerecomandată de normele limbii literare.

Se poate tematiza sintactic un nominal, rezultând o structură alcătuită din prepoziţia *de* şi nominalul respectiv: ***De poet**, e poet, dar mai trebuie să şi mănânce.*

2.1.2. În contextul grupărilor cvasilocuţionale *din punct de vedere, sub aspect,* circumstanţialul de relaţie se poate realiza *adjectival.* Adjectivul poate fi propriu-zis sau pronominal.

*Poporul român, **din punct de vedere politic,** e greu de glorie.* (P. Ţuţea, *322 de vorbe*)

*Performanţa sa e lăudabilă **din acest / orice punct de vedere.***

*Am dreptate **din toate punctele de vedere.***

***Sub aspect juridic,** această situaţie este clară.*

Adjectivele pronominale intercalate *din **acest** punct de vedere, din **toate** punctele de vedere* indică faptul că aceste grupări nu şi-au pierdut total caracterul analizabil.

Rar, circumstanţialul de relaţie se realizează prin adjectiv calificativ cu prepoziţie, ca determinativ într-o construcţie comparativă.

*Gardul e cât casa **de înalt**.* („cât casa în ceea ce priveşte înălţimea")

În astfel de situaţii, reorganizarea relaţiilor sintactice are ca efect reinterpretarea sintactică. Structura de mai sus, în care apare circumstanţialul de relaţie, poate fi interpretată ca provenind dintr-o structură de tipul: *Gardul este înalt cât casa.* cu complement comparativ.

Adjectivul calificativ poate fi tematizat sintactic: ***De tânăr,** e tânăr, dar nu are avere.*

2.1.3 Circumstanţialul de relaţie se poate realiza prin *verbe la infinitiv sau la supin* incluse în structura unui grup prepoziţional având drept centru prepoziţiile *în* şi *de*:

*S-a dovedit pricepută **în a administra** afacerile familiei.*

*E specialistă **în a încurca** treburile.*

De regulă, tiparului cu infinitiv îi este preferat cel cu substantivul de origine verbală: *S-a dovedit pricepută **în administrarea** afacerilor familiei.*

*Sunt grei bătrânii **de pornit**, / Dar de-i porneşti, sunt grei **de-oprit**!* (G. Coşbuc, *Nunta Zamfirei*).

Enunţul anterior conţine o abatere de la norma literară. Acordul prin atracţie determină în mod greşit interpretarea lui „grei" ca adjectiv

determinând substantivul („bătrânii grei") şi deci acordul acestuia în gen şi număr cu substantivul. În realitate, este o structură reorganizată („bătrânii sunt greu de pornit"), în care „greu" este un adverb care determină supinul şi deci acordul în gen şi număr nu este necesar.

Predicatul unui enunţ se poate tematiza sintactic printr-o formă de supin: ***De muncit**, a muncit toată viaţa.*

2.1.4. Circumstanţialul de relaţie se poate realiza prin *propoziţii relative,* introduse prin pronume relative sau nehotărâte, incluse în grupuri prepoziţionale având drept centru prepoziţiile *în, la, pentru: E pricepută **în ce ţine de domeniul ei de activitate., Pentru cine vine din Orient,** România e în vest.* Ca realizări ale circumstanţialului de relaţie, propoziţiile relative pot fi introduse şi prin adverbul relativ *cât: Întrece măsura **cu cât cheltuieşte pe haine.***

Aceleaşi pronume relative sau nehotărâte pot fi însoţite şi de îmbinări cvasilocuţionale de tipul *în legătură cu, în privinţa.*

*Nu putem face presupuneri **în privinţa cui nu şi-a exprimat preferinţa.***

*Nu luăm decizii **în legătură cu cine nu este de faţă.***

2.2. Realizări prin grup adverbial

Adverbele care pot îndeplini funcţia de circumstanţial de relaţie sunt cele modale.

*Eu nu vorbesc **rasial**, vorbesc **antropologic**.* (P. Ţuţea, *322 de vorbe*).

*Tot ce **teoretic** este just, este **practic** necesarmente just.* (P. Ţuţea, *322 de vorbe*)

*Intelectualii umanişti deţin un fond de carte net superior, **numeric** şi **valoric**.* (CN, 2004)

Structurile alcătuite dintr-un adverb care determină verbul *a vorbi* la gerunziu: ***politic** vorbind, **economic** vorbind, **istoric** vorbind* sunt frecvent utilizate în stilul publicistic: ***Sociologic** vorbind, comunismul a fost mai distrugător decât nazismul.* (Internet). Tiparul se extinde şi la alte verbe, ca *a privi* (***Economic** privind problema, argumentele nu sunt convingătoare.*).

Circumstanţialul de relaţie poate fi realizat prin grup adverbial având drept centru adverbele *referitor, privitor* care au ca determinanţi obligatorii grupuri prepoziţionale cu adjuncţi nominali sau propoziţionali. Aceste grupuri adverbiale au tendinţa de a deveni îmbinări unitare, adverbul realizând împreună cu prepoziţia o grupare cvasilocuţională.

***Privitor la** hotărârea luată, nu am multe de adăugat.*

***Referitor la** ceea ce am discutat, situaţia rămâne neschimbată.*

Adverbul poate fi tematizat sintactic: ***De greu**, e greu şi în această meserie, dar ai satisfacţii mari.*

2.3. Realizări propoziţionale

Propoziţiile conjuncţionale sunt rare ca realizare a circumstanţialului de relaţie. *Să* poate introduce o circumstanţială de relaţie în tiparul de tematizare sintactică, prin extindere de la construcţia cu supinul, de exemplu: ***Să supere vreun şef**, n-a supărat. / **De supărat** vreun şef, n-a supărat.*

3. TOPICA ŞI PUNCTUAŢIA

Topica şi punctuaţia au implicaţii în stabilirea tipurilor de circumstanţial de relaţie. De regulă, circumstanţialul centrului verbal sau adjectival este postpus şi nu se desparte prin virgulă (*remarcabil* ***din punct de vedere artistic***), în timp ce tipurile tematizate, neintegrate sintactic, sunt în antepunere şi izolate prin virgulă (***Din punct de vedere artistic,*** *este remarcabil;* ***De lăudat,*** *a fost foarte lăudat).*

4. RELAŢIA CU ALTE POZIŢII SINTACTICE

Construcţii de tipul *roşu la faţă* sunt interpretate fie ca circumstanţiale de relaţie, fie ca circumstanţiale de loc. Sensul puternic locativ al prepoziţiei *la* în aceste contexte, precum şi structurile similare, de tipul *alb pe margine, putred la mijloc,* pot fi argumente în favoarea interpretării ca circumstanţial de loc.

Când este realizat adverbial, circumstanţialul de relaţie poate fi uneori confundat cu un circumstanţial de mod. Enunţul *Gândesc* ***politic.*** poate fi interpretat fie „Gândesc din punct de vedere politic", fie „Gândesc în mod politic".

CIRCUMSTANŢIALUL DE CAUZĂ

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanţialul de cauză este un component al enunţului prin care se specifică motivul (cauza) care antrenează desfăşurarea unui proces şi prezintă ca realizare definitorie propoziţia conjuncţională introdusă prin *fiindcă* (şi sinonimele sale, *întrucât, pentru că* etc.).

1.1. Caracteristici semantice

Circumstanţialul de cauză face parte din grupa circumstanţialelor care redau raporturi logico-semantice, fiind component al unei construcţii prin care vorbitorul instituie un raport de cauzalitate între două procese: [*X (vorbitorul) consideră că*] *A fiindcă B*: *Nu vorbeşte cu mine,* ***fiindcă / pentru că s-a supărat.***

Circumstanţialul de cauză este un component „marginal"al grupului verbal (vezi, **Circumstanţiale. Prezentare generală, 2**); prin urmare, circumstanţialul de cauză este totdeauna suprimabil, fără a influenţa corectitudinea gramaticală a enunţului.

1.2. Caracteristici sintactice

Circumstanţialul de cauză este termenul subordonat faţă de o construcţie (propoziţie sau grup) cu un centru verbal (***A întârziat la serviciu,*** *deoarece (fiindcă) a fost blocat în trafic.,* ***Întârziind la serviciu,*** *deoarece a fost blocat în trafic, nu a putut lua parte la şedinţa de dimineaţă.*), interjecţional (*Şi* ***pleosc! o palmă,*** *fiindcă se enervase.*) sau adjectival (***E nervos,*** *fiindcă nu a terminat lucrarea.,* ***Vesel*** *fiindcă reuşise, m-a întâmpinat zâmbind.*) ori adverbial (*Mi-a spus că* ***nu e bine,*** *pentru că redactarea este neclară.*).

În construcţia regentă este uneori prezentă locuţiunea adverbială *de aceea,* care asigură şi coerenţa enunţului, fiind implicată în mecanisme de tip anaforic: **De aceea** *a greşit,* ***pentru că a fost neatent.***

În anumite realizări ale circumstanţialului de cauză au rol de termeni corelativi şi adverbele *apoi* sau *atunci*: ***Dacă n-a citit cartea,*** **atunci / apoi** *cum o să înţeleagă despre ce vorbim?.*

> Corelativele menţionate apar mai ales dacă structura cuprinde o interogativă retorică: ***Apoi*** *de unde să ştie,* ***dacă nimeni nu i-a spus nimic?,*** ***Atunci*** *ce să te mai străduieşti să clarifici lucrurile,* ***când nu te crede nimeni?.***

1.3. Caracteristici pragmatice

1.3.1. Circumstanţialul de cauză ***prototipic*** exprimă un raport de cauzalitate între două procese comunicate: *E nervos,* ***pentru că are multe de rezolvat.***

În texte elaborate în registru retoric, cauzalele pot avea forma unei structuri interogative. Ca *interogative retorice*, ele își păstrează caracterul de propoziție subordonată:

Îi spune toate cu de-amănuntul, ***căci, dă,*** **care** ***om nu ține la viață înainte de toate?*** (I. Creangă, *Harap-Alb*);

De bună seamă tot vițiul trebuia s-o fi înnădit și pe aceasta, ***căci altceva*** **ce** ***ar fi putut apropia oameni atât de deosebiți?*** (M. Caragiale, *Craii*).

1.3.2. În anumite contexte, circumstanțialul de cauză poate reda justificarea enunțării unei comunicări: *S-a întâmplat ceva rău,* ***pentru că prea e nervos.*** În această situație raportul logico-semantic se stabilește la nivel enunțiativ, metadiscursiv: [Afirm că] *s-a întâmplat ceva rău* [fiindcă constat] *că prea e nervos.*

Cauzala metadiscursivă poate fi integrată în enunț (vezi exemplele de mai sus și *infra*, **3.2.2**) sau poate fi component al unor construcții incidente, construcții prin care vorbitorul oferă o explicație sau aduce o completare legată de faptele comunicate (*Infirmitățile și boala,* ***căci era bolnav de plămâni,*** *îl înrăiseră, în loc să-l smerească* – O. Paler, *Deșertul*) sau își exprimă opinia asupra situației expuse (*Și blegul de el,* ***că mai bine nu i-oi zice,*** *a și crezut-o!*).

Înrudită cu cele de mai sus este structura de felul: *Acum,* ***fiindcă tot discutăm despre situația studenților,*** *trebuie să lămurim și problema cazării lor.*, în care propoziția cauzală – identificată prin prezența conectorului specializat – exprimă o informație corelată cu alte informații cuprinse în procesul de comunicare. În aceste situații propozițiile cauzale sunt modalități de expresie ale deixisului textual, conectorii având rolul de a *supraorganiza* mesajul din punct de vedere comunicativ (vezi **Deixis, 4.4**).

Construcțiile cu locuțiunile *având în vedere, luând în considerare / considerație, ținând seama / cont de* sunt tot mijloace de *supraorganizare* a informației, deoarece utilizarea lor are rolul de a „justifica enunțul" într-un context comunicativ dat: ***Având în vedere*** *că ne apropiem vertiginos de revelion,* [te întreb] ***ce-ți dorești în anul 2004?*** (As, 2003).

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE A CIRCUMSTANȚIALULUI DE CAUZĂ

2.1. Realizări propoziționale

Raportul de cauzalitate se redă cel mai clar prin realizarea propozițională a circumstanțialului de cauză. Relația sintactică se manifestă, de regulă, prin conectori interpropoziționali, dar nu sunt excluse structurile juxtapuse. Topica și intonația sunt uneori mijloace suplimentare de manifestare a relației de dependență.

Joncțiunea – principalul mijloc de manifestare a relației sintactice – se realizează prin numeroși conectori conjuncționali: *căci, cum, că, dacă, fiindcă, întrucât, unde, din cauză că, deoarece, din pricină că, din moment ce, de vreme ce, pe (pentru) motiv că, odată ce.* Rar, propozițiile cauzale sunt introduse prin pronume relative integrate în grupuri prepoziționale precum: *de ce, din ce* sau *pentru ce* (vezi *infra*, **2.1.2**).

Mai frecvent decât alte circumstanțiale, propozițiile cauzale pot fi se despart de regentele lor prin pauză (sunt „izolate"). În aceste situații sunt mai

ales cauzalele introduse prin *căci*, dar, în principiu, orice alt tip de propoziție cauzală admite izolarea de construcția regentă, fenomenul fiind de natură stilistică și nu gramaticală. Pauza se redă grafic prin punct sau prin punct și virgulă (când regenta este asertivă) și prin semnul interogației (când regenta este interogativă):

Mai târziu, relațiile dintre noi s-au înrăutățit. ***Căci aveam obiceiul*** *să spun unele lucruri care sunau prea liber într-o mănăstire.* (O. Paler, *Deșertul*)

Au rămas 50 de locuri pe medicina de familie. ***Pentru că e lipsită de atractivitate.*** (DV, 2004)

Deși cuprind numeroase referiri la ce se întâmplă în România de azi, textele sale se instalează imediat într-o atemporalitate specifică literaturii. De ce? ***Pentru că râsul poetului, departe de a fi un simplu acces de râs, are acoperire în tragism.*** (Rlit, 2004).

Indiferent de conjuncția sau de relativul utilizat, predicatul cauzalei poate fi la indicativ, la condițional sau la prezumtiv, păstrând semnificația modală din propozițiile independente. Cauzalele integrate în structuri retorice pot avea forma de conjunctiv: ***Cum să nu se îmbolnăvească,*** *când trăiește într-un asemenea stres?.*

2.1.1. *Cauzale conjuncționale*

2.1.1.1. Conectorii conjuncționali specializați pentru exprimarea raportului de cauzalitate sunt: *căci, fiindcă, deoarece, întrucât, din cauză că, din pricină că, de vreme ce, din moment ce, pentru că, pe motiv că, odată ce, câtă vreme, atâta timp cât.*

Există o anume preferință în utilizarea conectorilor enumerați, în raport cu stilurile funcționale: sunt folosiți în toate tipurile de discurs *căci, fiindcă, pentru că, deoarece*; *întrucât* apare frecvent în stilul științific și în cel administrativ și este folosit mai ales în limba scrisă; *din moment ce, pe motiv că, odată ce* predomină în limbajul artistic:

Limbajul îl tot împrospătăm, ***pentru că în fond, sentimentele, trăirile sunt vechi*** *de când lumea.* (Rlit, 2004)

Presupun că-i făcea chiar plăcere, ***căci modestia n-a fost niciodată pe gustul său.*** (O. Paler, *Deșertul*)

D. Lefter a trimis turbatului o scrisoare, cerând, cu tot respectul, un congediu de două-trei zile, ***pe motiv că nu se simte deloc bine.*** (I. L. Caragiale, *Două loturi*)

Logica lui e fără fisură, ***de vreme ce conduce la ideea*** *că o lege poate fi abrogată, atunci când condițiile care au cerut-o au dispărut.* (Rlit, 2004)

Trebuie să mă iei de bărbat, ***odată ce ți-ai dat cuvântul!*** (I. L. Caragiale, *Făt-Frumos cu moțu-n frunte*)

Partida Elenei era mai tare, întâi, ***fiindcă memoria lui Ion cel Tânăr era dragă moscoviților,*** *și al doilea,* ***fiindcă Sofia bizantina, înconjurată numai de greci, era mai puțin simpatizată în țară decât moldoveanca noastră.*** (C. Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe*).

2.1.1.2. Conjuncțiile *că, dacă, de* introduc cauzale când au semnificația lui *fiindcă.*

Cu semnificație cauzală, *că* are o largă utilizare:

Mă certa ***că n-o iubesc*** *destul pe A.B.* (DV, 2004).

Domnilor mei cinstiți oaspeți, vă rog să iertați sărăcia noastră; ***că noi nu vă putem pune dinainte decât morun, nisetru și păstrugă.*** (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*).

Uneori *că* este însoțit de (semi)adverbul *doar*:

S-a prăpădit numai de groaza morții, ***că doar picioarele îi ajungeau la pământ.*** (L. Rebreanu, *Ion*).

Conjuncțiile cauzale *dacă* și sinonimul său *de* sunt utilizate mai ales în structuri cu regente interogative retorice:

Dacă n-a vrut să-nvețe carte și nici la stăpân nu vrea să stea, *atunci ce-o să se facă el?* (I. L. Caragiale, *Cănuță, om sucit*).

2.1.1.3. Conectorii *unde, când* și *cum* își modifică sensul și statutul (de adverb relativ local, temporal sau modal), devenind conjuncții sinonime cu *fiindcă, întrucât, pentru că.*

Construcția cu *unde* cauzal este destul de rară:

M-am gândit că ***unde e aproape cu casa și era spre seară,*** *vrea să se scalde și ea.* (M. Preda, *Întâlnirea între pământuri*).

Când cauzal apare, de obicei, în construcții retorice:

Și cum ar putea fi altfel, ***când chiar pe Furnica, adică în cartierul rezidențial al Sinaiei, urșii coboară și-acum vara, aproape seară de seară,*** *să cotrobăie și să bată toba cu tomberoanele.* (As, 2003).

În schimb, sunt frecvente în limba română actuală enunțurile alcătuite cu ajutorul lui *cum* cauzal: ***Cum nu s-a întors până seara,*** *m-am îngrijorat.*

Structuri de acest fel apar integrate într-un enunț complex, elaborat, așa cum este textul următor:

Într-o seară, pe trezire, ***cum se pornise iar să-mi îndruge*** *cât de mult o iubește, i-am spus verde că mă îndoiesc.* (M. Caragiale, *Craii*).

O structură particulară este aceea în care, prin avansarea unui component al său (de obicei un adverb), propoziția cauzală introdusă prin *cum* este „scindată": ***Departe cum stă,*** *întârzie totdeauna.,* ***Târziu cum se scoală,*** *nu ajunge niciodată la timp.*

> Situația descrisă mai sus este diferită de cea înfățișată sub **2.4.2**, care are în vedere construcții cu adjectiv de tipul: ***Inteligentă*** *cum era, a priceput imediat situația.* În context cu adverbul, există anumite restricții: numai prezența unor adverbe de mod (tipul *bine* sau *atent, frumos* în construcții ca: ***Bine / Frumos*** *cum vorbește,* ***toată lumea o ascultă.,*** ***Atent*** *cum se comportă,* ***impresionează totdeauna.***) justifică aceeași interpretare și pentru tiparul discutat (vezi *infra*, **2.3.2** și **Construcții cu propoziții relative, 3.1**). Ocurența altor adverbe, precum *departe* sau *târziu*, pentru care relativul *cum* nu poate funcționa anaforic, împiedică unificarea celor două interpretări. Așadar în enunțul *Devreme cum pleacă de acasă, ajunge la serviciu înaintea tuturor.*, structura sintactică este următoarea: [***Devreme*** circumstanțial de timp ***cum pleacă de acasă,***] circumstanțială cauzală conjuncțională [*ajunge la serviciu înaintea tuturor.*] regentă

2.1.2. ***Cauzale relative***

În general, se admite că sunt cauzale relative integrate în grupuri prepoziționale propoziții de felul *Nu-i tace gura* ***de câte are de povestit.***, *Nu mă doare capul* ***de ce crezi tu.***, *O admiră* ***pentru ce a spus.***

2.1.3. ***Cauzale juxtapuse***

Conținutul semantic ușor de recuperat permite ca relația logico-semantică de cauzalitate să fie exprimată prin enunțuri paratactice. Juxtapunerea este marcată grafic, de obicei, prin două puncte (care redau o pauză):

Cănuță a rămas orfan de părinți tocmai atunci când se făcuse copil de învățătură. De una, mai bine pentru ei: √ ***mare bucurie n-aveau să capete după urmările lui.*** (I. L. Caragiale, *Cănuță, om sucit*).

Unele construcții introduse prin *doar* reprezintă un caz special de exprimare paratactică a raportului cauzal:

Și de acum înainte, ducă-se din partea mea cine știe, că mie unul nu-mi trebuie nici împărăție, nici nimic; ***doar n-am a trăi cât lumea,*** *ca să moștenesc pământul.* (I. Creangă, *Harap-Alb*).

Se consideră că acest tip de construcții apar ca rezultat al elipsei conectorului *că* din grupul *că doar* (vezi *supra*, **2.1.1.2**). Ele se situează la granița dintre joncțiune și parataxă, adverbul *doar* preluând – într-o oarecare măsură – rolul de conector al conjuncției cauzale *că*.

2.2. Realizări prin forme verbale nepersonale

2.2.1. Circumstanțialului de cauză se exprimă deseori prin ***verbe la gerunziu***. Gerunziul poate avea subiect comun cu verbul regent sau poate avea subiect propriu. Textul următor prezintă ambele posibilități:

Considerând femeia ca o simplă marfă și doar atât, *văzuse în Ileana una de preț și se puse pe treabă,* ***împrejurările fiind de partea lui.*** (M. Caragiale, *Craii*).

Adesea poziția sintactică de circumstanțial de cauză se realizează prin gerunziul verbului *a fi* – copulativ (***Fiind istoric,*** *judecă evenimentele din perspectiva istoricului.*), existențial (***Fiind iarnă,*** *nu ne-am aventurat pe munte.*) sau operator pasiv (***Fiind pedepsit,*** *nu am fost la petrecere.*).

În această categorie se înscrie și structura *dat / dată / date fiind* interpretată ca o grupare analizabilă în poziție de circumstanțial de cauză, și nu ca o locuțiune: ***Dată fiind*** *situația, am acceptat.* (vezi **I, Conjuncția, 7.3**).

Frecvent, în poziția sintactică de circumstanțial de cauză apare un grup verbal având drept centru gerunziul negativ:

Începuse, apoi, studii teologice, tot pe bază de înlesniri financiare, bănuiesc, pe care le-a părăsit însă, ***neavând înclinații preoțești.*** (O. Paler, *Deșertul*)

Neputând deveni *ce visează, începe să defăimeze idealurile tinereții.* (Rlit, 2004).

În limbajul cult, mai ales în aspectul scris al limbii române actuale, centru de grup pot fi locuțiuni verbale (*a avea în vedere, a lua în considerație / considerare, a ține seama, a ține cont*) la gerunziu, locuțiuni care subordonează substantive abstracte (însoțite sau nu de determinativi): ***Având în vedere rezultatele,*** *s-a declarat mulțumit.,* ***Ținând seama de circumstanțele favorabile,*** *nu mă îngrijorez.*

Aceleași locuțiuni urmate de conectorul *că* au funcția de circumstanțial de cauză, permițând intercalarea unor propoziții completive. Grupările neanalizabile, componente ale propoziției regente, sunt centre de grup pentru propozițiile completive următoare: ***Având în vedere*** circumstanțial de cauză [*că rezultatele au fost foarte bune,*] completivă directă, ***s-a declarat mulțumit.***] regentă. Locuțiunile menționate au totodată și o funcție metadiscursivă (vezi *supra*, **1.3.2**).

2.2.2. Rareori, în construcții livrești și nerecomandabile, circumstanțialul de cauză este realizat prin ***infinitivul perfect integrat în grup prepozițional***: *Era furios* ***de a nu fi reușit.***

2.3. Realizări adverbiale

2.3.1. Circumstanțialul de cauză se realizează prin adverbe sau locuțiuni adverbiale prin care se poate manifesta și funcția sintactică de circumstanțial de scop, contextul lingvistic (sau extralingvistic) având rol dezambiguizator.

2.3.1.1. Locuțiunea adverbială interogativă *de ce* este realizarea definitorie a poziției sintactice de circumstanțial de cauză:

Târzie toamnă e acum, / Se scutur frunzele pe drum, / Și lanurile sunt pustii.../ ***De ce*** *nu-mi vii,* ***de ce*** *nu-mi vii?* (M. Eminescu, *De ce nu-mi vii?*).

În limbajul popular și familiar în locul lui *de ce* se folosește și *la ce*:

La ce *te mai văicărești atunci că lumea nu te înțelege, când tu o disprețuiești?* („Dilema", 2003).

Și adverbul *ce* poate apărea în aceeași poziție sintactică:

Așa-s copiii când cresc mari și se înstrăinează. Parcă el n-a fost așa? [...] *Atunci* ***ce*** *să se mire că pe Laura n-o mai dor durerile lui!...* (L. Rebreanu, *Ion*).

2.3.1.2. Funcționează ca adverbe și grupările (cvasi)locuționale alcătuite din demonstrativul cu formă de feminin singular, valoare neutră și funcție discursivă, precedat de prepozițiile *de* sau *pentru*: *de aceea, pentru aceea, de asta, pentru asta, pentru toate acestea.* Sunt structuri cu un grad mare de stabilitate, care substituie o întreagă construcție existentă deja în contextul lingvistic, având – de obicei – funcție anaforică (ele reiau informația expusă anterior):

Dar, una peste alta, sacrificiul meu a meritat, ***de aceea*** *nu-l consider un sacrificiu.* (As, 2003)

Singura țară care rămăsese neacoperită era România. Și ***de asta****, probabil, profesorul Varvaro ne-a îndemnat, pe mine și pe alții, spre studierea limbii române.* („22", 2004).

Emfatic, *de aceea, pentru aceea* etc. pot fi utilizate și cataforic (anticipând informația redată printr-un segment de text ulterior):

De aceea / de asta *nu mă duc, fiindcă nu am încredere.*

2.3.2. Sunt realizări ale circumstanțialului de cauză și adverbele de mod (propriu-zise ca *bine, agale* etc. sau cele de proveniență adjectivală ca *frumos, încet* etc., vezi **I, Adverbul, 4.1.3**), antecedenți ai unor relative, în construcții (rare) precum: (a) ***De încet*** *ce vorbește n-o aud.* sau (b) ***Încet*** *cum vorbește, de-abia o auzi.* Ambele construcții sunt similare cu structurile cu adjectiv (vezi și *infra*, **2.4.1** și **2.4.2**).

Prima construcție este similară cu structura cu adjectiv în grup prepozițional, de tipul *N-a vorbit de supărată.* (vezi *infra*, **2.4.1**). Spre deosebire de adjectivul circumstanțial de cauză în grup prepozițional, adverbul circumstanțial cauzal apare numai condițiile extinderii prin propoziție relativă a grupului prepozițional (Compară: ***De încet*** *ce vorbește n-o aud.*, dar *****De încet*** *n-o aud.* cu ***De supărată*** *ce era, n-a vorbit.* și ***De supărată*** *n-a vorbit.*).

A doua construcție poate fi interpretată ca o reducere a unei structuri cu verb (la formă personală sau nepersonală), verbul elidat fiind cel redat în propoziția relativă: √[Pentru că vorbește] / [Vorbind] / ***încet*** *cum vorbește....*

2.4. Realizări prin adjective propriu-zise sau participiale

Circumstanțialul de cauză se poate realiza prin ***adjectiv propriu-zis*** sau ***participial*** în trei tipuri de structuri.

2.4.1. Prima structură este alcătuită dintr-un ***adjectiv integrat într-un grup prepozițional*** având drept centru prepoziția *de*:

Sânta Vinere nu mai putu vorbi mai departe despre aceasta, ***de tristă și de supărată.*** (I. Slavici, *Zâna Zorilor*).

Un astfel de grup prepozițional poate fi extins printr-o propoziție relativă modală introdusă prin *ce* sau prin *cum*: *Nu mai putu vorbi,* ***de tristă și de supărată*** [*ce / cum era*]. Adjectivul cu funcție de circumstanțial de cauză este antecedentul unei propoziții relative (vezi **Construcții cu propoziții relative, 3.1**).

Sunt ocurente în astfel de construcții mai ales adjectivele calificative ce exprimă caracteristici, însușiri care țin de starea psihică, mentală și fiziologică, de trăsăturile de comportament ale ființelor (*prost, proastă; deștept, deșteaptă; frumos, frumoasă; urât, urâtă; nervos, nervoasă* etc.) și substantivele nume de animale care, prin extensie metaforică, specifică – de obicei – defecte ale ființelor umane: *Am acceptat* ***de bou ce-am fost****., Răspunde urât* ***de măgar ce este****., De catâr ce este, nu a vrut să cedeze deloc.*

2.4.2. O altă structură este aceea în care ***adjectivul*** este urmat de o subordonată modală relativă, în care adverbul *cum* este anaforic (vezi **Construcții cu propoziții relative, 3.1**):

Neatentă [*cum era*] relativă cu antecedent *n-a înțeles nimic.*

2.4.3. Au funcție sintactică de circumstanțial de cauză grupuri semantico-sintactice având drept centru ***adjective calificative*** sau ***adjective participiale*** în structuri ca:

Bucuros că a câștigat la loto*, și-a invitat prietenii la o mare petrecere în aer liber.*

Întărâtat de răceala tăioasă a lui Pașadia, de rânjetele și de mârâielile usturătoare ale celor pe cari îi jicnise*, se tulbură, jucă brambura și pierdu, pierdu tot – o avere.* (M. Caragiale, *Craii*).

Construcții precum cele de mai sus provin din grupuri semantico-sintactice cu operatorului *a fi*. Grupurile sunt izolate prozodic de centrul grupului verbal, pauza fiind marcată grafic prin virgulă. Izolarea prozodică rămâne și după elidarea („ștergerea") operatorului: *Și-a invitat prietenii la o mare petrecere în aer liber* (#), [fiind] ***bucuros*** [= fiindcă era bucuros] *că a câștigat la loto., Se tulbură, jucă brambura și pierdu,*

pierdu tot – o avere (#), [fiind] ***întărâtat*** [= fiindcă era întărâtat] *de răceala tăioasă a lui Paşadia.*

De obicei aceste structuri reduse sunt antepuse regentului. Ele pot însă apărea şi în postpunere: ***Enervată de prezenţa lui*** (#), *a plecat trântind uşa.*, dar şi *A plecat trântind uşa* (#), ***enervată de prezenţa lui.***

> Dacă grupul constituit în jurul adjectivului sau al participiului nu este izolat de regentul său, „suprimarea" / „înlăturarea" este urmată de o reorganizare sintactică prin care adjectivul sau, respectiv, participiul ocupă poziţia de predicativ suplimentar: *A plecat* ***enervată de prezenţa lui.*** (vezi **Construcţii cu predicativ suplimentar, 2.1**).
>
> In grup nominal, numai în postpunere faţă de un centru lexicalizat (substantiv sau pronume) participiul sau adjectivul ocupă poziţia sintactică de atribut. Aşadar, într-un context ca: *Ioana, E(#), / Aceasta (#),* ***enervată,*** *(#), a plecat trântind uşa.*, participiul este atribut izolat circumstanţial. (vezi, **Grupul nominal, 3.2.3.; Atributul, 3**).

2.5. Realizări nominale integrate în grupuri prepoziţionale

Circumstanţialul de cauză se realizează prin nume, relaţia de dependenţă faţă de regent redându-se prin conectori interpropoziţionali. Au funcţia de circumstanţial de cauză ***grupurile nominale incluse în grupuri prepoziţionale*** cu centre de o mare diversitate: *de, din, dintru, pentru, din cauză de, din pricină de, de dragul, de răul.* Acestora li se adaugă *cu, în, la, pe, sub, datorită,* prepoziţii care introduc, de obicei, circumstanţiale de cauză cu alte nuanţe circumstanţiale (vezi *infra,* **5**).

2.5.1. În cazul realizării prin ***substantiv***, selecţia centrelor de grup prepoziţional este dirijată de un factor semantic (conţinutul semantico-lexical al substantivului) şi de un factor sintactic (existenţa determinanţilor substantivului).

(a) ***Substantivele abstracte care redau stări psihice sau fiziologice*** cu funcţia sintactică de circumstanţial de cauză sunt precedate de prepoziţia *de* (cu regim de acuzativ) în construcţii precum: *N-a venit* ***de ruşine.***, *Nu vorbeşte cu nimeni* ***de frică.***, *A muncit* ***de nevoie.***, *Plânge* ***de bucurie.***

Cu aceeaşi prepoziţie realizează funcţia sintactică discutată şi ***substantivele care specifică fenomene meteorologice*** (*căldură, frig, ploaie, ninsoare, vânt* etc.): *Crapă pietrele* ***de frig.***, *Se scutură frunzele* ***de vânt.***

Substantivele pot primi determinativi, frecvent intensivi sau cantitativi (*I-a povestit cu mintea pierdută* ***de mare groază,*** *tot ce pătimise., S-a muiat pământul* ***de atâta ploaie.***) sau pot fi urmate de modale relative cu antecedent (compară: *Se îndoiau copacii* ***de vânt.***, *Crapă pietrele* ***de frig.***, *A plâns* ***de dor.***, *Mi-au crăpat buzele* ***de sete.***, cu *Se îndoiau copaci* ***de vânt ce era.***, *Crapă pietrele* ***de frig ce e.***, *A plâns* ***de dor ce i-a fost.***, *Mi-au crăpat buzele* ***de sete ce mi-a fost.***).

> O structură de acelaşi tip (structură rară însă şi utilizată în limbajul popular) este şi aceea construită cu un substantiv abstract urmat de o subordonată modală relativă, în care adverbul *cum* este anaforic, iar verbul predicat este *a avea*: ***De evlavia multă ce avea*** *sau din alte împrejurări a închinat toată averea sa mănăstirii Neamţului.* (I. Creangă, *Amintiri*).

(b) ***Abstractele care specifică starea mentală, atitudinea sau comportamentul unei fiinţe*** selectează prepoziţia *din*, pentru a exprima – prin grup prepoziţional – cauza unui proces: *A greşit* ***din neştiinţă şi nepricepere.***

În general, şi aceste substantive pot fi centre ale unor grupuri extinse, cu determinatori intensivi: *A greşit* ***din*** **prea mare** ***orgoliu.***, *N-a spus nimic* ***din*** **prea multă** ***modestie.***

(c) Îndeplinesc aceeaşi funcţie sintactică ***substantivele abstracte care exprimă noţiunea de cauză*** (precum *motiv, pricină, raţiune, considerente* etc.), în condiţii sintactice similare cu acelea de mai sus – fiind centre ale unor grupuri nominale extinse, încorporate în grupuri prepoziţionale formate în jurul lui *din*: *Am tăcut* ***din multe motive.***, ***Din alte pricini*** *n-a răspuns.*, ***Din diverse considerente,*** *proiectul dumneavoastră este respins.*, *Nu poate vorbi* ***din raţiuni de stat.*** Textul care urmează pune în evidenţă astfel de structuri:

Subiectele în sine sunt extrem de incitante. Realizarea lor, însă, fie ***din motive regizorale,*** *fie* ***din cauze financiare*** *le-a lăsat spectatorilor un gust amar.* (OC, 2003).

> Din seria substantivelor care, integrate în grupuri prepoziţionale şi având determinative de obicei antepuse, exprimă noţiunea de cauză şi au funcţia sintactică de circumstanţial de cauză, cuvântul *motiv*, se comportă diferit. Precedat de prepoziţia *pe*, articulat şi urmat de o propoziţie, acesta este component al unei sintagme cu statut cvasilocuţional. În această situaţie se poate considera că funcţia de circumstanţial de cauză se realizează prin substantivul *motiv* care este centrul unui grup nominal extins printr-o propoziţie:
>
> *Concepţia, încă existentă, este că istoricul nu are nevoie de reclamă,* ***pe motivul*** **că munca lui reprezintă o valoare în sine.** (OC, 2003).
>
> Gruparea *pe motiv că* este considerată locuţiune conjuncţională care introduce o propoziţie cauzală: *A plecat* ***pe motiv că e bolnavă.*** (vezi *supra,* **2.1.1.1**).

Dacă adjuncţii sunt demonstrativele *acest, această (asta), aceste*, grupurile nominale alcătuite cu substantivele enumerate au rolul de a trimite la segmente din discursul locutorului sau alocutorului. Cu alte cuvinte, grupări precum *din motivul ăsta, din aceste motive* etc. se comportă ca referenţiale deictice discursive (vezi **Deixis, 4.4**):

Nu aţi plătit taxele către Primărie, nu aveţi avizul Distrigazului, al Romtelecomului şi al Societăţii Electrica. ***Din*** **aceste** ***considerente*** [care tocmai au fost menţionate], *proiectul dumneavoastră este respins.*

(d) Integrate în grupuri prepoziţionale în jurul lui *din*, anumite substantive abstracte (nume de acţiune, precum *lipsă*) au determinativi obligatorii:

Din lipsa acoperirii cu medici *suntem obligaţi să facem faţă unui număr mai mare de pacienţi, alocând timp mai mult, energie mai multă, toate la acelaşi grad de profesionalism.* (DV, 2004)

Cel nebun ***din lipsa minţii*** *se cunoaşte îndată, ca cimpoaiele cele seci* ***din lipsa vântului*** *din ele.* (Proverb).

(e) Mai rar, grupul nominal alcătuit din substantive abstracte cu determinativi obligatorii apare integrat într-un grup prepoziţional cu prepoziţia *sub*:

Câmpul îngălbenise ***sub apăsarea arşiţei.*** (L. Rebreanu, *Ion*).

(f) Substantive cu tipologie diversă (concrete – animate sau nonanimate – şi abstracte) realizează poziţia sintactică de circumstanţial de cauză, dacă sunt precedate de grupările cvasilocuţionale cu regim de genitiv *din cauza, din pricina, de răul, de dragul*: *N-am plecat* ***din pricina nehotărârii*** *sale / ploii., N-a venit* ***din cauza bolii / lui Ion.****, A rămas* ***de dragul copiilor.***

Alături de *din cauza* şi *din pricina*, în vorbirea mai puţin îngrijită sunt folosite şi locuţiunile *din cauză de* şi *din pricină de* care impun substantivului forma de acuzativ.

(g) Poate ocupa poziţia sintactică de circumstanţial de cauză şi grupul prepoziţional având drept centru pe *datorită* (cu regim de dativ). Folosirea acestei prepoziţii este, de fapt, improprie pentru circumstanţialul de cauză (*datorită*, care impune numai context pozitiv, fiind tipică pentru instrumental): *A reuşit* ***datorită priceperii şi tenacităţii*** *sale., *A căzut la examen datorită lipsei de pregătire.* (vezi *infra*, **5, Circumstanţialul instrumental, 4**).

2.5.2. ***Pronumele personale propriu-zise, relativele, demonstrativele, nehotărâtele, interogativele, numeralele cu valoare de pronume*** şi ***posesivele*** au funcţia de circumstanţial de cauză (a) dacă sunt precedate de grupările *din cauza, din pricina, de răul, de dragul* sau (b) dacă sunt integrate în grupuri prepoziţionale cu *datorită* – centru de grup: *N-am plecat* ***din pricina lui.****, N-a venit* ***din cauza acestora*** **(*celorlalţi*)**., *N-am plecat* ***din pricina celor doi.****, A câştigat* ***datorită amândurora.****, A rămas* ***de dragul vostru.***:

Şi cum află pricina, începe a ne pofti pe fiecare la bălan, şi a ne mângâia cu sfântul ierarh Nicolai pentru durerile cuvioaselor muşte şi ale cuvioşilor bondari, care ***din pricina noastră*** *au pătimit.* (I. Creangă, *Amintiri*)

De dragul dumitale *care mi-ai arătat atâta prietenie, am voit, din capul locului, să-mi calc hotărârea de a rămâne „incognito".* (M. Caragiale, *Craii*)

De dragul cui *să mai trăieşti, / Tu soare sfânt?* (G. Coşbuc, *Moartea lui Fulger*)

Dar avea un căţeluş care a început să latre la mine cât zece. Şi cum ***de răul lui*** *eu cam dădeam să plâng, Regina m-a luat pe lângă ea,* [...] *în braţe* [...] (As, 2003)

Şi atunci de ce pentru cei mai mulţi dintre noi (interesant, vârsta nu discriminează semnificativ) sănătatea este cea mai importantă preocupare? [...] *Cred că, în bună parte* ***din cauza celor de mai sus.*** (DV, 2004).

Însoţit de prepoziţia *din*, pronumele demonstrativ cu formă de feminin şi valoare neutră are funcţia sintactică de circumstanţial de cauză şi, în acelaşi timp, şi funcţie discursivă (anaforică), aşadar reia o informaţie exprimată anterior printr-un segment de text: *Ai luat notă mică la examen. Nu-i nimic. Nu se moare* ***din asta.***

Mai frecvent, demonstrativul cu valoare neutră realizează aceeaşi poziţie sintactică, funcţionând anaforic în grupări cu *din cauza* (*din pricina*):

Deci fratele său, părintele Nicodim, îl cunoscuse cel mai puţin pe Ioniţă Păr-Negru. ***Din pricina asta*** *monarhul era bucuros să vadă din când în când pe acest „trimes".* (M. Sadoveanu, *Fraţii Jderi*).

În acelaşi tipar sintactic se încadrează şi expresia *din atâta lucru* sinonimă cu *din cauza / pricina asta*: *Ai luat notă mică la examen. Nu-i nimic. Nu se moare* ***din atâta lucru.***

În enunţul *Din istoria mare, care este cam amestecată,* ***din care cauză*** *nici nu prea ştii, la prima vedere, ce să alegi din ea, istoricul alege, filtrează, simplifică şi construieşte.* (Rlit, 2004), circumstanţialul exprimat prin substantivul *cauză* (integrat în grupul prepoziţional) este centru al unui grup nominal complex având ca adjunct adjectivul relativ *care*. În acelaşi timp, *din care cauză* are aceeaşi funcţie discursivă ca şi pronumele demonstrativ neutru (vezi **Construcţii cu propoziţii relative, 3.4.1.3**).

3. TIPURI SEMANTICE DE CIRCUMSTANŢIAL DE CAUZĂ

3.1. Circumstanţialul de cauză realizat nonpropoziţional – prin nume, prin adverb, sau verb la mod nepersonal (integrate sau nu în grup prepoziţional) – împreună cu regentul său redau o relaţie logico-semantică de tipul cauză-efect:

De frig (cauza) *am îngheţat* (efectul)., ***Din timiditate*** (cauza) *nu vorbea* (efectul)., ***Din pricina lui.*** (cauza) *s-a supărat* (efectul), ***De fericită*** (cauza) *cânta* (efectul), ***De aceea*** (cauza) *n-a venit.* (efectul), ***Fiind umilit***, (cauza) *s-a revoltat.* (efectul).

3.2. Realizarea propoziţională impune disocierea între două tipuri semantice de circumstanţial de cauză. Împreună cu regentele lor, cauzalele redau fie o relaţie logică de tipul cauză-efect (*implicaţie cauzală* între două procese comunicate, adică succesiunea *A fiindcă B*), fie o relaţie argumentativă (*implicaţie cauzală* între un fapt comunicat şi o constatare, adică succesiunea *se comunică A fiindcă se constată B*).

În funcţie de termenii implicaţi în relaţia logică exprimată prin mijloace lingvistice, cauzalele se grupează în **cauzale prototipice (propriu-zise)** şi **cauzale metadiscursive (argumentative)**.

Ambele tipuri de cauzale se introduc prin oricare dintre conectorii menţionaţi mai sus, cu unele diferenţe în ce priveşte funcţia lor pragmatică.

Propoziţia în care este inclus regentul prezintă însă anumite particularităţi pentru fiecare tip de cauzală în parte.

3.2.1. ***Cauzalele prototipice*** (propriu-zise) exprimă un raport de cauzalitate pe care vorbitorul îl stabileşte între două procese (situaţii) care fac obiectul comunicării sale: *N-a venit* ***fiindcă a fost bolnav.****, Nu-şi poate permite să mintă,* ***că am auzit toţi*** *ce a spus., De unde să ştie,* ***dacă nu i-a spus nimeni nimic?*** (= „Nu are de unde să ştie, fiindcă nu i-a spus nimeni nimic".).

Regenta cauzalei propriu-zise este o propoziţie asertivă sau o interogativă retorică. În regentă pot apărea corelative adverbiale de insistenţă (*de aceea, de aia*) plasate fie la distanţă, fie în imediata apropiere a conectorului interpropoziţional: **De aceea** *am insistat,* ***fiindcă ştiam*** *ce importantă e părerea mea.*, **De aceea**, ***fiindcă ştiam*** *ce importantă e părerea mea, am insistat.*

În propoziţiile cauzale propriu-zise, conectorii au exclusiv funcţie sintactico-semantică: rolul lor este de a lega subordonatele de regentele lor, stabilind ierarhia sintactică în cadrul unei structuri bipropoziţionale şi de a comunica informaţia modală de implicaţie cauzală.

3.2.2. ***Cauzalele metadiscursive*** (argumentative) exprimă premisa din cadrul unei relații logice de tipul unui raționament, între ceea ce vorbitorul constată și ceea ce comunică.

Regenta cauzalei argumentative poate fi:

– o propoziție asertivă: *E mulțumit,* ***pentru că zâmbește****., Așa a spus,* ***că am auzit toți****., Nu-i minoră,* ***fiindcă are deja 19 ani.***;

– o propoziție interogativă propriu-zisă sau o interogativă exclamativă: *Unde e,* ***că eu nu l-am văzut****?, Când a intrat Irina,* ***că nimeni nu a auzit-o****?, Unde-o fi,* ***că doar aici l-am lăsat!***;

– o propoziție interogativă retorică (o „ofertă" de informație într-un tipar interogativ): *Nu-i majoră,* ***că are deja 19 ani*** *?* (= „E majoră, că are deja 19 ani".);

– o propoziție imperativă: *Spune-i adevărul,* ***că e derutat!***

Enunțurile de mai sus redau relația logică de cauzalitate (*A fiindcă B*), dar nu între procesele specificate prin regentă și subordonată, ci între o afirmație, o întrebare sau o cerere (rugăminte, poruncă) și o constatare a vorbitorului; de pildă, acțiunea „a zâmbi" nu este efectul (rezultatul) stării de „a fi mulțumit" (vezi *E mulțumit, că (fiindcă, întrucât) zâmbește.*), evenimentul „nimeni nu a auzit-o (pe Irina)" nu este o cauză a acțiunii „Irina a intrat". (vezi *Când a intrat Irina, că nimeni nu a auzit-o?*), după cum nici acțiunea „(tu) spune adevărul" nu trebuie declanșată din pricina faptului că cineva „este derutat" (vezi *Spune-i adevărul, că e derutat!*). Enunțurile exprimă o relație de cauzalitate între o afirmație a vorbitorului (sau, respectiv, un ordin, o rugăminte sau o întrebare a acestuia) și o constatare a aceluiași vorbitor: „afirm că *e mulțumit,* întrucât constat *că zâmbește.*", „întreb *când a venit,* întrucât constat *că nimeni n-a auzit-o.*" sau „cer *să-i spui adevărul,* întrucât constat *că e derutat.*". Relația dintre o constatare și o afirmație este de tip deductiv, corespunzând relației logice concluzive: (premisă) *zâmbește,* (concluzie) *deci e mulțumit.* Așadar, în astfel de structuri, subordonata cauzală (identificabilă prin prezența sau inserția conectorilor tipici *fiindcă, întrucât*) corespunde premisei unui raționament, iar regenta corespunde concluziei.

Cauzalele metadiscursive sunt frecvent utilizate în limba română actuală:

Cum s-a făcut sară, feciorul dumitale s-a mistuit ori în cer, ori în pământ, ***căci nu l-am mai văzut.*** (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*)

Taci, ***că nu mori****, maică, taci, taci... Mai rabdă și taci,* ***că uite-acu scapi!*** (L. Rebreanu, *Ion*)

Și atunci nu-mi rămâne decât să vă doresc tuturor sănătate, ***că-i mai bună decât toate.*** (DV, 2004).

Conectorii cauzalelor argumentative au, din punct de vedere sintactic, același rol ca și cei din cauzalele propriu-zise. Purtători de semnificații modale, au însă funcție pragmatică, integrându-se în clasa conectorilor intradiscursivi (implicit deictici, vezi **Deixis, 4.4**).

4. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

4.1. Circumstanțialul de cauză are topică liberă, „mobilitatea", fiind, de altfel, o trăsătură comună tuturor circumstanțialelor.

Realizate prin nume integrat în grup prepozițional sau prin propoziții, circumstanțialele de cauză sunt situate, de obicei, după regent: *Plânge* ***de necaz*** *și* ***de rușine****., Au înghețat încuietorile* ***de ger****., N-a venit* ***de supărată****., Am răspuns* ***din cauza ta****., Am răbdat atâtea* ***pentru că mi-era drag****., Cum să treacă examenul,* ***când / dacă n-a învățat nimic****?.*

Sunt obligatoriu postpuse subordonatele cauzale introduse prin *căci* ori *că* sau subordonatele juxtapuse.

Factorii de natură pragmatică (intențiile vorbitorului) dirijează însă plasarea în poziție emfatică a circumstanțialului cauzal, atât în realizările prin nume, cât și în realizările propoziționale (cu excepția celor menționate mai sus): ***De rușine*** *și* ***necaz*** *plânge.,* ***De supărată*** *n-a venit.,* ***De ger*** *[ce e] au înghețat încuietorile.,* ***Pentru că mi-era drag*** *am răbdat atâtea.,* ***Când / dacă n-a învățat nimic****, cum să treacă examenul?.*

Pentru unele structuri, există o preferință pentru „emfatizarea" circumstanțialului. De obicei, dacă se realizează prin adjectiv, circumstanțialul de cauză este antepus regentului: ***De fericită*** *ce era, a anunțat pe toată lumea.,* ***Distrată*** *cum este, a uitat ce zi e astăzi.*

De asemenea când funcția sintactică se realizează prin gerunziu, acesta este, de obicei, antepus:

Trăind *la umbra frumoaselor castele, amintirea legilor e pentru ei aproape inevitabilă, un refren al timpurilor nobile.* (As, 2003). Nu este însă exclusă postpunerea gerunziului sau a construcției gerunziale:

Toți cei sosiți știau de asemenea că se vor îndestula cu mâncare și cu vin, ***faima de primire de oaspeți a mănăstirii fiind întru totul neștirbită.*** (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*).

Preferința pentru plasarea în poziție forte este indusă de factori structurali în următoarele situații:

(a) când circumstanțialul se realizează prin adverb sau locuțiune adverbială (***De ce*** *să vin?; Iubirea are totdeauna un scop egoist.* ***De aceea****, la sfârșit, îți lasă un gol în suflet.;* ***De repede*** *ce merge, de-abia o ajung.*), inclusiv în situația în care locuțiunea adverbială are funcție cataforică, fiind în relație cu o propoziție cauzală postpusă (***De aceea*** *ți-am scris,* ***pentru că erai îngrijorat.***);

(b) când circumstanțialul de cauză se realizează prin locuțiunile verbale *având în vedere, luând în considerare, ținând seama de* (***Luând în considerare*** *reproșurile publice, și-a dat demisia.*);

(c) când funcția sintactică se realizează ca propoziție conjuncțională introdusă prin *cum* (***Cum fuseserăm cu toții de față la discuție****, am lămurit imediat lucrurile.*);

(d) când circumstanțialul de cauză se exprimă prin adjectiv în grupuri prepoziționale cu *de*, antecedente ale unei propoziții relative (***De distrată*** *ce sunt, am uitat cartea acasă.*).

4.2. Indiferent de poziționarea circumstanțialului în enunț, în cazul realizării prin nume sau prin adverb, acesta nu este izolat prin pauză de regentul lui.

Realizarea prin gerunziu antepus impune izolarea de regent. Pauza este marcată grafic prin virgulă:

*Cioran credea că trebuie să mulțumim sorții că, **ortodocși fiind**, avem de ridicat biserici, altminteri n-am fi fost în stare să ducem până la capăt construirea unei catedrale.* (Rlit, 2004).

În situația realizării propoziționale, numai existența corelativului impune apariția pauzei (marcată grafic prin virgulă) între cauzală și regenta sa:

Atunci *la ce-s buni slujitorii și monarhii, **dacă nu cunosc măcar atâta lucru**?* (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*).

Dacă subordonata este juxtapusă, pauza (marcată grafic prin două puncte) este, de asemenea, obligatorie:

*El îi iubea mult, și pe mama-doica, și pe învățătorul lui; și avea și de ce: √ **și ei îl iubeau pe el destul.*** (I. L. Caragiale, *Mamă*...).

În celelalte cazuri, cauzala se desparte sau nu prin pauză (marcată grafic prin virgulă) în funcție de importanța acordată de vorbitor: *Nu a răspuns la telefon* [#], ***pentru că nu e acasă.**, Nu a răspuns la telefon **pentru că nu e acasă, nu pentru că ar fi supărată.***

5. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

Caracteristicile semantice ale circumstanțialului de cauză, pe de o parte, și configurația semantică rezultată din asocierea unităților lexicale în enunț, pe de altă parte, fac posibilă interferența funcției sintactice la care ne referim cu alte tipuri de circumstanțiale.

5.1. Cea mai frecventă interferență se realizează cu **circumstanțialul de timp**: în percepția comună cauza precedă efectul, astfel încât relația de cauzalitate este concepută ca o ordonare a proceselor pe axa temporală.

Funcția de circumstanțial de cauză se poate intersecta cu aceea de circumstanțial de timp, când se realizează prin substantive (abstracte sau meteorologice) în grup prepozițional având drept centru pe *după* (***După atâta scandal**, a făcut o criză de inimă.*, ***După atâta ploaie**, casa s-a șubrezit.*). Interferența apare îndeosebi când în poziția sintactică de circumstanțial de cauză se află verbe la gerunziu sau propoziții. Uneori disocierea celor două funcții sintactice este dificilă: ***Văzând** că porțile nu se surpă, zmeul se opri cam uimit în loc.* (I. Slavici, *Zâna zorilor*) [= „din cauză că a văzut" / „când a văzut..."].

În textele de mai jos, identificarea tipului de circumstanțial realizat prin substantivul precedat de locuțiunea *în urma* este incertă (circumstanțial de cauză sau de timp):

*Trecuse printr-un tifos exantematic cumplit, își lăsase mustață, se maturizase sub gloanțe și vorbea stins, abia auzit, deoarece coardele vocale îi fuseseră afectate **în urma exploziei unui obuz** care îl îngropase în pământ.* (O. Paler, *Deșertul*)

*Profesorul nostru de istorie de la Cristur Odorhei, unde fusesem transferat **în urma desființării școlii normale din Abrud**, era un om mic de statură, chiar foarte mic.* (M. Preda, *Imposibila întoarcere*).

Cauzalele interferează cu propozițiile temporale în structuri de tip retoric (***Când nimeni nu te-ascultă**, la ce bun să-ți mai spui părerea?*), dar și când sunt introduse de conectorul *câtă vreme* (vezi **Circumstanțialul de timp, 5**).

Sensul cauzal interferează cu cel **condițional** mai ales în subordonate legate de regentele lor prin *dacă* sau *de*: *Și de ce să nu mă plec / **Dacă păsările trec!*** (M. Eminescu, *Ce te legeni*...) [„din cauză că..." / „în condițiile în care..."].

Relația dintre propoziția circumstanțială cauzală și cea condițională este mai complexă și nu privește numai intersectările de semnificație discutate mai sus. Structuri ca *Spune-i, **că ai să-l convingi!**, Vino, **că ai să te distrezi!*** sau *Ascultă de mine, **că** **de nu / altminteri**, **vei avea multe de pătimit!*** sunt reduceri ale unor construcții mai ample de felul *Spune-i, că* [dacă ai să-i spui] *ai să-l convingi!, Vino, că* [dacă ai să vii] *ai să te distrezi!* și, respectiv, *Ascultă de mine, că de nu* [vei asculta], *vei avea multe de pătimit!* (vezi **Circumstanțialul condițional, 4**).

Apar uneori dificultăți în disocierea dintre circumstanțialul de cauză și cel **instrumental**. Așa se întâmplă, de pildă, când circumstanțialul este realizat prin gerunziu: ***Ridicând** tonul, a rezolvat conflictul.* [= „Pentru că a ridicat tonul..."/ „Prin ridicarea tonului..."]. De asemenea, interferențe de semnificație există și în realizările prin substantiv integrat în grup prepozițional având drept centru pe *datorită*: ***Datorită frumuseții și inteligenței ei**, reușea să convingă totdeauna.* (vezi *supra*, **2.5.1**; **Circumstanțialul instrumental, 4**).

Se află la granița dintre circumstanțialul de cauză și circumstanțialul **cantitativ** structuri de tipul: *Trebuie să dai curs invitației, cu atât mai mult cu cât ați fost așa de buni prieteni în timpul studenției.*

5.2. Destul de frecvente sunt asocierile între circumstanțialul de cauză, temporal și cel condițional, mai ales în structuri contrase, cum sunt cele alcătuite din verbe la gerunziu: ***Văzând** asta, Dana a mărturisit că ea nu știe englezește chiar așa de bine.* [= „din cauză că a văzut" / „când a văzut"/ „dacă a văzut"].

Unele valori mixte provin din conținutul semantic al cuvintelor într-un anume context. De exemplu, în citatul următor subordonata introdusă prin *că* asociază nuanțe de cauză, de timp și de concesie: *Acum însă, **că putea năzui la orice**, nu mai voi nimic și se retrase.* (M. Caragiale, *Craii*) [= „când putea năzui..."/ „pentru că putea năzui.../ „deși putea năzui"].

Tot semnificația unităților lexicale face posibilă identificarea funcției de circumstanțial de cauză în situația realizării prin substantive integrate în grupuri prepoziționale cu *în* (***În lipsă de altceva**,* circumstanțial de cauză *a ales această meserie.* vs *Lucrează **în liniște**.* circumstanțial de mod vs *Se plimbă **în parc**.* circumstanțial de loc) sau cu *datorită* (*A câștigat **datorită împrejurărilor favorabile*** circumstanțial de cauză vs ***Datorită unui anunț*** circumstanțial instrumental *am găsit un loc de muncă.*).

CIRCUMSTANȚIALUL DE SCOP

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanțialul de scop (final) este componentul enunțului prin care se exprimă finalitatea, ținta desfășurării unui proces. Realizarea definitorie a circumstanțialului de scop este propoziția conjuncțională introdusă prin *ca să*.

1.1. Caracteristici semantice

1.1.1. Circumstanțialul de scop face parte din grupa circumstanțialelor care redau raporturi logico-semantice. Enunțul cu circumstanțial de scop exprimă un *raport de implicație cauzală* aparte, de tipul *intenție / scop – realizare*.

Situația comunicată trebuie să implice un participant (codificat sintactic drept subiect) care – prin voință, intenție și control – să proiecteze desfășurarea unui proces, indiferent dacă acesta este acțiune (***Muncește** din greu ca să câștige cât mai mult.*), eveniment (*I-**a spus** toate aceste lucruri ca să-l încurajeze.*) sau stare (***Stă** în pat ca să se refacă.*). Cu alte cuvinte, realizarea acestei funcții este impusă de una dintre următoarele particularități semantice ale construcției regente:

(a) să conțină un centru verbal care impune un subiect [+Animat]: **Ana** ***a coborât** ca să-l aștepte în fața blocului.*, **Andrei** ***venise** ca să o felicite cu ocazia zilei onomastice.*; **Grivei** ***se uita** la Adriana cu ochi calzi și rugători, ca să fie luat în seamă și răsfățat.*

> În enunțuri precum *Fondul Monetar Internațional a cerut plafonarea salariilor **ca să limiteze deficitul bugetar***, existența circumstanțialului de scop în context cu subiect [– Animat] se explică prin extensia metonimică a nominalului („Fondul Monetar Internațional" = „negociatorul Fondului Monetar Internațional").

(b) să conțină un participiu (adjectivat sau nu) al unui verb care selectează un astfel de subiect (***Este un motiv inventat de** **ei**, ca să scape mai ușor.*);

(c) să conțină un adjectiv propriu-zis în poziție predicativă, care se asociază cu un centru nominal [+ Animat]: ***Era foarte atentă la ore** ca să înțeleagă lecția din clasă.*, ***Era amabil / grijuliu / vrednic** că să facă o bună impresie.*).

Capacitatea anumitor grupuri interjecționale de a funcționa ca regent al circumstanțialului de scop se explică prin valoarea lor „imperativă", adică prin comutabilitatea acestora cu un verb la imperativ, formă a cărei realizare presupune asocierea cu un subiect [+ Animat, + Uman / + Personal]: ***Hai** **și noi**, cu ei, ca să nu creadă că ne-am supărat!*, **Ea**, ***toc-toc** ! două pupături pe obrajii mătușii, ca să-i arate cât de mult o iubește.*

1.1.2. O mențiune specială trebuie făcută în legătură cu situația circumstanțialului de scop cu regent verb de deplasare.

Verbele de mișcare (*a **se** duce, a ieși, a intra, a (**se**) mișca, a pleca* etc.) se caracterizează – din punct de vedere semantic – printr-o configurație care implică ocurența unui component al enunțului cu rol actanțial Țintă.

Dacă rolul tematic Țintă este atribuit unui component cu trăsătura [+ Concret], atunci el se descrie ca specie de Locativ și codificarea sintactică este cea de circumstanțial de loc: *Se duce **la piață**., Pleacă **la munte**., Irina a alergat **la școală**.*

În structuri ca *Pleacă **la munte** **să vadă casa** pe care ar vrea să o cumpere.* sau *Irina a alergat **la școală** **să ia copilul** care terminase orele și o aștepta.* ambele componente pot fi interpretate ca Țintă: primul însă se subsumează argumentului Locativ și are funcția de circumstanțial de loc, iar al doilea – care exprimă „ținta abstractă", implicată de intenția participantului la situația comunicată – ocupă poziția de circumstanțial de scop. Uneori însă se produc „alunecări" de la concret la abstract, fenomen care are consecințe în interpretarea semantică a enunțului. De pildă, *Se duce **la cumpărat*** poate primi „citirea" (a) „Se duce undeva (la piață, la magazin etc.)", în care forma verbală nepersonală apare în poziția de circumstanțial de loc sau (b) „Se duce cu intenția de a cumpăra ceva de undeva (de la piață, de la magazin etc.)", în care subordonata este finală. Semnificația [+ Intenționalitate] favorizează interpretarea (b).

> Oricum, în enunțuri de acest tip, absența circumstanțialului de loc imprimă circumstanțialului de scop o nuanță locală (vezi *infra*, **2.1.1.3** și **4**).

În unele contexte, sensul [+ Deplasare] al verbului se atenuează. De exemplu, în enunțuri „evenimențiale" ce specifică „procese unice", structuri ca *Umbla după cerșit.* sau *Mergea des la pescuit.* înseamnă „Umbla cu scopul de a cerși". și, respectiv, „Mergea des cu scopul de pescuit". În enunțuri generice, aceleași structuri semnifică „Obișnuia să cerșească". și „Obișnuia să pescuiască". (vezi **I, Verbul. Categoria aspectului**). Cu alte cuvinte, *după cerșit* și *la pescuit* au funcția sintactică de circumstanțial de scop numai în enunțuri ce exprimă procese unice, nu și în enunțuri generice. Enunțuri mai ample pun în evidență realizarea poziției sintactice discutate: [*Umbla după cerșit* = „cerșea"] $_{\text{generic}}$ [***ca să aibă din ce trăi**.*] $_{\text{circumstanțial de scop}}$; [*Mergea des la pescuit* = „pescuia adeseori"] [***ca să se destindă**.*] $_{\text{circumstanțial de scop}}$

> Sensul „deplasare" se pierde mai ales în enunțuri imperative ca *Stai **să-ți spun** cum a fost!* sau *Du-te (mergi) **să deschizi** ușa!*, unde verbul imprimă sensul de „îndemn", enunțurile fiind echivalente cu „Să-ți spun cum a fost!" și, respectiv, „Deschide ușa!" (vezi *infra*, **1.3** și **4**).

1.1.3. Conectorul circumstanțialei de scop poate fi precedat de adverbele de precizare (*anume, intenționat, înadins* (*într-adins*) și *așa*) care au propria funcție sintactică (circumstanțiale de mod): *A venit* **anume** ***ca să mă convingă**., Nu a fost gafă; a făcut-o* **intenționat** **(înadins)**, ***ca să te enerveze**., Au început să vorbească în germană,* **așa** ***ca să nu poți înțelege**., Am prezentat-o și eu cu toate titlurile,* **așa, ca să o măgulesc**.

În circumstanțialele finale negative se pot asocia conectorilor *ca să* și *să* adverbele *cumva* sau *care cumva*, fără funcție sintactică (vezi și *infra*, **2.1.1.1**): *Se purta bine **ca nu** (**care**) **cumva să fie pedepsit**., Se prefăcea că este vesel **să nu** (**care**) **cumva să se simtă** stânjenit vreun invitat.*

În enunțul cu circumstanțială finală apar uneori semiadverbele *doar, numai* plasate în imediata vecinătate a conectorului propozițional. Tot fără funcție sintactică, componentul adverbial adaugă circumstanțialului de scop informația „restrictiv": *Nu ții un ditamai cuțitul la birou* **doar *ca să-ți ascuți creioanele cu el.*** (Rlit, 2004).

Precedat de adverbul *parcă*, circumstanțialul de scop este modalizat: *Mă uitam cum își lăsa capul pe spate,* **parcă *pentru a arăta*** *că nu voia să fie întrerupt.* (O. Paler, *Deșertul*), *Și-atunce o-nceput să fugă mai încet,* **parcă dinadins *ca să-l poată ajunge ceilalți.*** (As, 2004).

1.2. Caracteristici sintactice

Circumstanțial de scop funcționează ca termen subordonat în raport cu un grup verbal, de obicei extins. Centrul grupului poate fi o formă verbală personală (***Radu glumește*** *ca să destindă atmosfera.,* ***Pe când cotrobăiam prin sertare*** *ca să-mi caut pașaportul, am dat peste jurnalul meu din adolescență.*) sau o formă verbală nepersonală (***Glumind*** *ca să destindă atmosfera, Radu a făcut în cele din urmă o gafă.,* ***Recitind cartea*** *ca să înțeleagă mai bine teoria, a observat unele inadvertențe.,* ***Cotrobăind prin sertare*** *ca să-mi caut pașaportul, am dat peste jurnalul meu din adolescență.,* ***Aceasta era o strategie plănuită*** *ca să ajute oamenii.*).

Grupul verbal poate cuprinde și un adjectiv sau un adverb (***Era amabilă*** *ca să-și atingă scopul.,* ***Munceşte mult*** *ca să-și poată plăti datoriile.,* ***Făcea totul bine*** *ca să nu mai lucreze încă o dată.*).

Sunt regenți ai circumstanțialului de scop și grupuri interjecționale precum: ***Poftim cartea*** *ca să nu te mai plângi că n-ai ce citi!,* ***Na(-ți) / Iată / Uite(-ți) cheile*** *ca să nu mă mai aștepți pe mine să-ți deschid.*

Circumstanțialul de scop poate avea regent și un context mai larg: ***Se îmbrăcase, își băuse cafeaua, își făcuse bagajele,*** *ca să poată pleca imediat ce venea Andrei.*

În construcția regentă există uneori grupările *de aceea* (*de asta*) sau *pentru aceea, pentru asta* care au rolul de „a capta" informația circumstanțialului final, funcționând ca termeni anaforici sau cataforici: ***Ca să facă rost de bani,*** **de aceea** *a vândut automobilul pe care de-abia îl cumpărase.,* **De asta** *n-a venit,* ***ca să arate*** *că e supărată pe noi!.*

1.3. Caracteristici pragmatice

1.3.1. Circumstanțialul de scop (final) ***prototipic*** exprimă relația logico-semantică *realizare – intenție* între două procese comunicate. Toate exemplele din paragrafele anterioare ilustrează această situație.

1.3.2. Circumstanțialul de scop cunoaște și ipostaza ***metadiscursivă*** în structuri precum *ca să zic așa, ca să nu mai vorbesc de, ca să încheiem* etc., structuri prin care „finalitatea" se raportează la actul enunțării:

Și nicio politică nu încurajează profesarea medicinii în mediul rural. ***Ca să nu mai spun*** *de gândirea pragmatică a noii generații. „Îmi iese sau nu banul".* (DV, 2004).

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE A CIRCUMSTANȚIALULUI DE SCOP

2.1. Realizări propoziționale

De regulă, finalele sunt legate de regentele lor prin joncțiune, realizându-se mai ales ca propoziții conjuncționale. Predicatul poate avea forma de subjonctiv (conectorii fiind *ca să* sau *să*) sau de indicativ, condițional sau imperativ (subordonatele fiind introduse prin *de*).

> Din motive stilistice, circumstanțialele de scop pot fi ***izolate*** de regentul lor printr-o pauză marcată grafic prin punct. Apar, astfel, construcții precum: *Am vrut să fiu primul,* ***ca să-i fac mulțumiți pe părinții mei. Ca să-i pot face****, după cât pot și eu,* ***fericiți.*** (As, 2004).

Propozițiile circumstanțialele de scop pot fi și juxtapuse față de regentă, situație în care intonația preia rolul de marcator al relației de subordonare (vezi *infra,* **2.1.3**).

2.1.1. *Finale conjuncționale*

2.1.1.1. Conectorul tipic pentru conjuncționalele finale este *ca să*:

Dumnezeu nu există ***ca să-i ceri tu ceva.*** (O. Paler, *Deșertul*)

Și, ***ca să mai potolească bucuria împărătesei,*** *ursitoarea i-a spus că fetița n-o să aibă minte de loc.* (I. L. Caragiale, *Făt-Frumos cu moțu-n frunte*)

Ca să descoperi ceva, *ai nevoie de o echipă.* (Rlit, 2004)

Prietena mea era nerăbdătoare să ajungă la Templu de la Șinca. Mihai, soțul meu, a venit și el, ***ca să nu fim singure.*** (As, 2004)

Imediat după explozia bombei, tânărul [...] *n-a luat-o la goană* ***ca să se pună la adăpost.*** [...] *Omul pur și simplu s-a repezit ca disperatul să prindă un autobuz,* ***ca să nu întârzie la serviciu.*** („Adevărul", 2004).

2.1.1.2. Finala poate fi introdusă și prin locuțiunea conjuncțională *pentru ca să*:

Nu le-am făcut și pățit toate astea ***pentru ca să merg înapoi*** *când voi ajunge la ea.* (I. Slavici, *Zâna Zorilor*).

În condițiile deplasării unui component al subordonatei, locuțiunea poate fi disociată (vezi **I, Conjuncția, 5.3**):

Ochiul mi-e viu, puterea mi-e întreagă / Și te scrutez prin albul tău veșmânt / ***Pentru ca*** **mintea mea** ***să poată să-nțeleagă / Neîngenuncheată firii pe pământ.*** (T. Arghezi, *Psalm*).

Dacă finala este negativă, adverbele *nu (care) cumva* se grupează cu prima parte a conjuncției subordonatoare:

Rămâneți dar aici, [...] ***pentru ca*** **nu cumva**, *pe când voi umblați pe drumuri,* ***el să mă răpească și să sosiți prea târziu la surorile voastre.*** (I. Slavici, *Zâna Zorilor*).

> În locul structurilor introduse prin *ca să*, în vorbirea populară apar și propoziții conjunctivale introduse prin *că să*: *Or venit la mine* [...] ***că să vadă.*** (*apud* Vulpe, 1980). Utilizarea lui *că să* este nerecomandabilă în limba română literară.

2.1.1.3. Propozițiile finale se introduc frecvent prin *să* care este și formant al modului conjunctiv, și conector propozițional:

Acu să vă ție Dumnezeu ***să-l creșteți mare!*** (L. Rebreanu, *Ion*).

Când centrul grupului regent este un verb de mișcare circumstanțialele de scop introduse prin *să* transmit o informație în care semnificația „finalitate" se amalgamează cu semnificația „local" (vezi *supra*, **1.1.2** și *infra*, **4**): *Mamă, mă duc* ***să cumpăr sare pentru oi.***, *După masă mă trimetea* ***să pui porumb sau să semăn ovăz.*** (*apud* Vulpe, 1980).

În situații de deplasare la stânga a unui component al propoziției finale, *să* apare în varianta *ca ... să*:

Alungat-o-ai pe dânsa, ***ca departe de părinți / În coliba împistrită ca să nasc-un pui de prinț.*** (M. Eminescu, *Călin*).

Avansarea componentelor din subordonata finală permite alternarea conectorilor *să* și *ca* (...) *să*:

N-ai glas de vifor, ***să jeleşti;*** */ N-ai mâini de fier,* ***ca*** **fier** ***să*** *frângi; / N-ai mări de lacrimi,* **mări** ***să*** *plângi; / Nu eşti de foc,* **la piept** *să-l strângi, /* ***Să-l încălzeşti!*** (G. Coşbuc, *Moartea lui Fulger*).

2.1.1.4. În aspectul colocvial sau popular al limbii române apar propoziții finale introduse prin conjuncția subordonatoare *de*:

În toate zilele se ducea el la puț ***de aducea apă pentru casă.*** (P. Ispirescu, *apud* GA)

Mai şede el cât şede ***de cască gura prin târg,*** *şi apoi îşi ia tălpăşiţa spre casă.* (I. Creangă, *apud* GA).

Structurile sunt simetrice, verbele din ambele propoziții având formă identică de mod și timp: *S-a dus de s-a culcat., S-ar duce de s-ar culca.*

Au funcția de circumstanțial de scop și propozițiile introduse prin *de* în structuri bipropoziționale cu predicate la imperativ: *Du-te* ***de te culcă!*** sau *Mergi* ***de-mi adu dosarul!*** (I. L. Caragiale, *apud* GA). Este singura situație în care imperativul este ocurent în propoziții subordonate (vezi **I, Verbul. Modul, 5**).

În ipostaza de conector subordonator pentru o propoziție circumstanțială de scop, *de* este cerut mai ales de verbe de deplasare și sensul final poate fi identificat prin echivalarea: *de = ca să*. Cu alte cuvinte, într-un text ca *Hai* ***de-mi arată drumul, să nu-mi rup gâtul tocmai acum!*** (I.L. Caragiale, *La Hanul lui Mânjoală*), ambele subordonate sunt finale, având însă regenți diferiți: prima – interjecția *hai*, cea de-a doua – grupul verbal *îmi arată drumul*.

Unele studii de gramatică română propun o altă interpretare a lui *de* în construcții bipropoziționale imperative. În astfel de structuri *de* este considerat conjuncție coordonatoare de tipul lui *și*. Conform acestei interpretări, enunțuri precum *Mergi de-mi adu dosarul!* sunt alcătuite din propoziții de același rang, asociate prin *de* coordonator. Interpretarea aleasă este justificată prin incapacitatea imperativului de a apărea propoziții dependente. Se diferențiază astfel între conjuncția subordonatoare *de* cu sens final și conjuncția coordonatoare *de* (sinonimă cu *și*). În astfel de structuri, sensul final nu este neașteptat, el fiind impus de prezența verbului de deplasare, pe de o parte, și de semnificația modală a imperativului, pe de altă parte. De altfel, și structurile formate cu ajutorul conectorului *și* – conjuncție prin excelență coordonatoare – au aceeași semnificație de „finalitate" (compară cu: *Mergi și îmi adu dosarul!*).

Optând pentru interpretarea de mai sus (propoziția a doua este finală introdusă prin conjuncția *de*) se obține o coerență în interpretare (conjuncția *de* este totdeauna subordonatoare). Se cuvine totuși să se sublinieze faptul că această structură se află la granița dintre subordonare și coordonare.

2.1.1.5. Rar, mai ales în limbajul popular, și numai în context cu adverbul *doar(ă)* sau cu locuțiunea *doar(ă)-doar(ă)*, subordonatele finale sunt introduse prin primul element al conjuncției *ca să* (respectiv, prin *ca*). Prezența modalizatorilor induce informația *posibil* (*doar = poate*) specifică subjonctivului, „convertind" informația semantică a indicativului:

Ea-mi sare-n drum, ***ca doară-doară*** */ M-apuc să-i spui o vorbă-n poară.* (G. Coşbuc, *Duşmancele*).

2.1.2. ***Finale relative***

Rar, propozițiile circumstanțiale de scop sunt subordonate regentelor lor prin ***pronume relative integrate în grupuri prepoziționale*** având drept centru *după* sau *pentru*: *S-a dus* (*a mers, a plecat*) ***după / pentru ce avea de cumpărat.***

2.1.3. ***Finale juxtapuse***

Când în componența finalei există adverbul *doar* (cu varianta *doar-doar*), este posibilă juxtapunerea subordonatei:

Când s-a împrăştiat în toate părţile vestea despre prefacerea asta, toţi coconii împărăteşti, care de pe unde, alergară să se înfăţişeze dinaintea fetei, ***doar-doar or face-o*** *să-i iubească, şi apoi de-acolo, ţin-te, peţitori peste peţitori.* (I. L. Caragiale, *Făt-Frumos cu moţu-n frunte*).

Enunțurile de felul celui de mai sus reprezintă o reducere a construcției *ca doar* (vezi *supra*, **2.1.1.5**; vezi și **Circumstanțialul de cauză, 2.1.3**).

În situații de juxtapunere pot fi considerate și subordonatele care prezintă în poziție inițială pe *doar de*:

Mai întâi era să vă poruncesc a supune la cazne fioroase pe toate femeile, ***doar de-om putea afla de la dânsele un crâmpei de adevăr.*** (I. L. Caragiale, *Kir Ianulea*).

2.2. Realizări prin forme verbale nepersonale integrate în grupuri prepoziționale

Circumstanțialul de scop poate fi exprimat prin grupuri ale căror centru este o formă verbală nepersonală (mai ales ***infinitiv*** sau ***supin***), grupuri verbale integrate în grupuri prepoziționale. Uneori, în cadrul aceluiași text, propozițiile conjuncționale finale alternează cu circumstanțialul de scop realizat prin grup prepozițional incluzând un grup verbal cu infinitiv – centru:

Mersese pe jos până la Bucureşti, ***ca să se angajeze în lunile de iarnă, la familia unui doctor,*** **pentru a strânge ceva bani de zestre**. (O. Paler, *Deşertul*).

2.2.1. Este circumstanțial de scop ***infinitivul – centru de grup verbal integrat în grup prepozițional*** cu *pentru* și *spre*:

Pentru a ajunge aici*, este nevoie, evident, de mai mult decât pasiune, este nevoie de motivaţie, de implicare şi, în cele din urmă, de resurse.* (DV, 2004)

Pentru a avea o viaţă mult mai relaxantă*, organizaţi-vă timpul şi problemele pe care le aveţi încă de la începutul săptămânii.* („Adevărul", 2004)

Căci toți se nasc ***spre a muri*** */ Și mor* ***spre a se naște.*** (M. Eminescu, *Luceafărul*)

Spre a confirma urma lecturilor sale*, ne-am întors asupra cărții lui Titus Livius.* (Rlit, 2004).

2.2.2. Poate avea funcția de circumstanțial de scop ***supin – centru de grup verbal integrat în grup prepozițional***: *Ne trimeseseră la Cochirleni,* ***la cules*** *struguri.* Selecția prepoziției (*după, la, pentru*) depinde de centrul verbal și de extinderea construcției regente: *Merge la scăldat. / ?Merge pentru scăldat.*, dar *Merge la râu pentru scăldat, nu pentru a spăla rufele.*; *Se duce la cules de mure. / ? Se duce pentru cules de mure. / *Se duce după cules de mure.*, dar *Se duce în pădure după cules de mure / pentru cules de mure.*

2.3. Realizări adverbiale

2.3.1. Locuțiunea adverbială *de ce* (cu varianta populară *la ce*) reprezintă o realizare a poziției sintactice de circumstanțial de scop regăsibilă și la circumstanțialul de cauză: ***De ce*** *a venit?* (= „Cu ce scop a venit?") vs *De ce a venit?* (= „Din ce motiv a venit?"). Contextul are rol dezambiguizator:

O gașcă de copii și adolescenți locali [...] *caută fier vechi în pământul parcului lui Ceaușescu.* ***De ce*** *o fac? Evident,* ***pentru a câștiga o pâine.*** (DV, 2004).

2.3.2. Funcționează ca circumstanțial de scop, având și rol discursiv, grupările adverbiale prin care se realizează și circumstanțialul de cauză (*de aceea, de aia*) sau grupările specializate pentru specificarea finalității (*pentru aceea, pentru asta*):

Cu dumneata mi-a plăcut să retrăiesc treizeci de ani de călătorii, tot cu dumneata, de nu te plictisește, îmi voi retrăi astă-seară copilăria și întâia tinerețe. ***Pentru aceasta*** *ne vom întoarce la București.* (M. Caragiale, *Craii*).

Ca și în cazul locuțiunii verbale interogative *de ce*, sensul final al locuțiunilor *de aceea / de asta* poate fi identificat prin ocurența în același context a propoziției finale:

De-aceea *du-te și tu încotro te-a îndrepta Dumnezeu,* ***ca să nu se mai facă atâta gâlceavă la casa asta din pricina ta.*** (I. Creangă, *Fata babei*).

De asta *își întâlnește fiul,* ***ca să-l roage să-i facă rost de o slujbă.*** (Rlit, 2004)

2.4. Realizări nominale integrate în grupuri prepoziționale

2.4.1. Au funcția sintactică de circumstanțial de scop ***substantivele abstracte*** – centre de grupuri nominale – ***integrate în grupuri prepoziționale***, formate în jurul lui *pentru, spre, întru, la* (care impun forma de acuzativ) sau *în vederea* (cu regim de genitiv).

Sunt utilizate frecvent grupurile prepoziționale cu *pentru* și *spre*:

Pe holurile centrelor medicale, ale dispensarelor, în sălile de așteptare hiperaglomerate, oamenii, apăsați și așa de povara bolilor și durerilor, se plâng de felul în care sunt tratați, de lungile ore în care stau la coadă ***pentru o consultație****, se plâng de indiferență.* (DV, 2004)

De ce nu voi ***pentru nume, pentru glorie*** *să scriu?* (M. Eminescu, *Scrisoarea II*)

În această primăvară [....] *relația dintre cultura română și spațiul francofon se va concretiza într-o adevărată sărbătoare, o invazie a teatrului și filmului de expresie franceză pe meleagurile noastre,* ***spre bucuria tuturor iubitorilor de arte ale spectacolului.*** („Adevărul", 2004).

Întru este resimțit ca livresc:

Mai zăbovea apoi pe uliți ***întru așteptarea*** *zorilor.* (M. Caragiale, *Craii*).

Totuși, în româna actuală se remarcă o revenire a utilizării construcției cu această prepoziție, fie în stilul solemn (*Intelectualii noștri își vor aduna simțirea și talentul, forța și nemurirea ideii* ***întru nădejdea*** *de mai bine a României.* – „Dimineața", 1996), fie în stilul ironic (*Ceilalți doi se asociaseră* ***întru falsificarea*** *alcoolului.*).

Locuțiunea prepozițională *în vederea* este utilizată frecvent în româna actuală:

În vederea obținerii unei burse de studiu *la o universitate din Germania, candidații sunt obligați să treacă testul de limba germană, elaborat și evaluat în Germania.*

La este folosit rar la concurență cu *pentru* în structuri precum: *Caut femeie* ***la / pentru curățenie.*** (vezi **I, Verbul. Forme verbale nepersonale, 4**).

2.4.2. Cu regent verb de mișcare, au funcția de circumstanțial de scop ***grupurile nominale încadrate în grupuri prepoziționale***, având drept centru pe *după, la* și *în*. Structuri precum *A alergat toată ziua* ***după cumpărături.****, A venit* ***după copil. / pachet.****, A plecat* ***la*** **(*pentru*)** ***specializare.*** provin din construcții propoziționale reduse, în care contragerea a fost urmată de o reorganizare sintactică: „A alergat toată ziua ca să facă cumpărături.", „A venit ca să ia copilul / pachetul.", „A plecat ca să facă o specializare." (vezi și *supra*, **1.1.2** și **2.1.1.4**).

2.4.3. Au funcția sintactică de circumstanțial de scop grupuri nominale având drept centre ***substantive abstracte care exprimă noțiunea de finalitate*** precum: *gând, scop, idee, deziderat, aspirație, năzuință, speranță, intenție, țel, plan, obiectiv, finalitate, folos, perspectivă* etc.

Astfel de grupuri nominale, ***obligatoriu extinse și integrate în grupuri prepoziționale*** al căror centru este reprezentat prin *cu, în* sau *pentru*, funcționează ca o unitate semantică, dar componentele lor prezintă autonomie sintactică:

Operațiunea a fost concepută ca o etapă preliminară a unor noi ofensive în interiorul Peninsulei Balcanice, **cu scopul** ***eliminării turcilor din Europa.*** (Ș. Papacostea, *Evul Mediu românesc*)

Luase cu ea [...] *un meteorit de un kilogram, proprietate a guvernului rus, evaluat la peste 1 200 de euro,* **cu intenția** ***de a-l vinde și de a face o mică afacere.*** (DV, 2004)

Spiritul agresiv care a caracterizat unele luări de poziție în ultimii ani ai regimului totalitar în țara noastră – spirit întreținut de puterea politică **în scopuri** ***diversionist-naționaliste*** *– e nu numai regretabil, dar de-a dreptul condamnabil.* (Ș. Papacostea, *Evul Mediu românesc*)

„De unde știți toate astea ?" a întrebat Julius, **în speranța** ***că va reuși*** *să-l provoace la o mărturisire care să-i dezvăluie ce ascunde doctorul Luca.* (O. Paler, *Deșertul*)

Te rog, **în interesul** ***tău****, vino negreșit!* (I. L. Caragiale, *Două loturi*)

Pentru ***orice*** **eventualitate** *tocmise și un avocat.* (L. Rebreanu, *Ion*).

În contexte cum sunt cele de mai sus întregul grup prepoziţional poartă informaţia de circumstanţial de scop. Sintactic, grupul nominal este analizabil: unităţile lexicale *eliminării, de a-l vinde şi de a face, diversionist-naţionaliste, că va reuşi, tău, orice* sunt adjuncţi ai substantivelor, realizări ale funcţiei sintactice de atribut.

Încadrate în grupuri prepoziţionale, având centru pe *în* sau *cu* şi însoţite de adjective demonstrative precum *asta, această, aceste*, substantivele enumerate formează construcţii de felul: *cu acest scop, în această idee, cu / în această perspectivă* etc. Sintagmele au funcţie discursivă, preluând informaţia unui segment de text, plasat anterior sau ulterior: *A plecat* ***cu acest gând:*** *să obţină postul.*, ***Cu acest scop*** *s-a prezentat la interviu, ca să obţină postul.*

2.4.4. Cu statut cvasilocuţional funcţionează şi ***grupurile prepoziţionale*** *de dragul..., de răul....*, grupuri utilizate şi pentru redarea cauzei, dar care, în anumite contexte, exprimă (împreună cu determinatorii lor) scopul, intenţia: *Se face deseori de râs susţinând unele ipoteze numai* ***de dragul de a se arăta*** *bine informat.*

2.4.5. Pronumele ***care***, în ipostaza de conector al unei relative izolate, integrat în grup prepoziţional (de tipul *drept care*), ocupă poziţia de circumstanţial de scop, funcţionând în acelaşi timp şi ca proformă sintetică: *Am vrut să ajung la timp.* ***Drept care*** *am chemat un taxi.* (vezi **Construcţii cu propoziţii relative, 3.4.1.3**).

2.5. Structuri eliptice cu circumstanţial de scop

2.5.1. Uneori grupurile prepoziţionale cu funcţie de circumstanţial de scop sunt rezultatul unor contrageri urmate de o reorganizare sintactică. Astfel, în *Noi ne ducem la Constanţa în vacanţa asta, nu la Paris.* ***Pentru Paris*** *o să strângem mai mulţi bani.*, poziţia de circumstanţial final reprezintă o structură contrasă din „Pentru a merge la Paris ..." sau „Ca să mergem la Paris...".

2.5.2. Adeseori regentul circumstanţialului de scop (realizat propoziţional, dar, şi nonpropoziţional) este „redus", mai ales în structuri alcătuite prin coordonare adversativă:

Dumnezeu ne-a lăsat darurile vieţii ***ca să ne bucurăm de ele, nu √ ca să le dispreţuim.*** (O. Paler, *Deşertul*)

Dă-mi voie ca să mă duc şi eu pe urma fraţilor mei; ***nu de altă√****, dar √* ***ca să-mi încerc norocul.*** (I. Creangă, *Harap-Alb*)

Deveneai o persoană mai preţuită, dacă îi ofereai ocazia să îţi vină în ajutor. Şi **nu √** ***ca să te oblige, ca să-ţi poată cere ceva în schimb.*** (OC, 2004)

Şi-au părăsit casele ***nu de bunăvoie, ci √*** [şi-au părăsit casele] ***pentru a-şi clădi un adăpost, mai trainic şi mai frumos la porţile Balcanilor.***] (JN, 2004).

3. TOPICA ŞI PUNCTUAŢIA

În general poziţia circumstanţialului de scop faţă de regentul său este liberă, dar atât în cazul realizării propoziţionale, cât şi în cazul realizării nepropoziţionale există unele restricţii.

Au topică liberă finalele introduse prin (*pentru*) *ca să*, cu menţiunea că în antepunere exprimarea este totuşi emfatică. Compară:

Cine intră în cârciumă nu intră ***ca să se închine.*** (Proverb)

De fiecare dată, ne-am concentrat să desluşim măcar un cuvânt, ***ca să ne dăm seama*** *în ce limbă cântă, dar n-am recunoscut nimic.* (As, 2004)

Ca să-mi pierd urma*, m-am îmbarcat pe un vapor care m-a lăsat în insula Rodos.* (O. Paler, *Deşertul*).

În schimb, circumstanţialele de scop introduse prin *să* sunt totdeauna postpuse regentei:

Când mi-am luat diploma de medic, am fugit fericit, ***să i-o arăt şi tatălui meu.*** (O. Paler, *Deşertul*)

Dă-mi, Doamne, ce n-am avut, / ***Să mă mier*** *ce m-a găsit.* (Proverb).

Tot obligatoriu postpuse sunt finalele cu *de*, *ca doar* sau cele juxtapuse (vezi *supra*, **2.1.1.4, 2.1.1.5** şi **2.1.3**).

Realizările nominale au topică liberă, ca şi realizările prin infinitiv. Supinul cu funcţie de circumstanţial de scop este însă totdeauna postpus regentului.

În antepunere, circumstanţialul de scop se desparte de construcţia regentă printr-o pauză marcată grafic prin virgulă.

În postpunere, pauza nu este admisă în cazul supinului şi al realizării propoziţionale introduse prin conjuncţia *de*, dar este posibilă în celelalte situaţii de exprimare (non)propoziţională.

4. RELAŢIA CU ALTE POZIŢII SINTACTICE

Circumstanţiala finală poate fi confundată cu **circumstanţiala consecutivă** în situaţia în care elementul introductiv este *ca să*. Interpretarea corectă se poate face ţinându-se seama de particularitatea construcţiei consecutive, şi anume aceea de a conţine în regentă un termen (adverb, adjectiv sau verb) care implică o evaluare intensivă (vezi **Circumstanţialul consecutiv,1.2, 4**).

Când regentul este verb de mişcare, finalele introduse prin *să* au, uneori, o **nuanţă locală**: *S-a dus să cumpere pâine.* (Pentru posibilităţile de interpretare a construcţiilor de acest fel, vezi *supra*, **1.1.1.3**).

Din considerente de ordin stilistic în tipare specifice circumstanţialei finale apar **propoziţii opoziţionale**. În enunţurile *Să creşti doi copii* ***ca să nu te-ajute!*** (IVLRA), *M-am ferit de mincinoasa de Ana,* ***(pentru) ca să dau de una şi mai mare!*** sau *Am stat cu ea prin spitale de când era mică şi m-am chinuit,* ***ca să o pierd acum!*** (EZ, 2004) nu se exprimă un raport real scop – realizare, ci un contrast, o opoziţie de felul celei redate prin structuri exclamative bipropoziţionale relaţionate copulativ sau adversativ: „Să creşti doi copii şi / dar ei să nu te ajute!", „M-am ferit de mincinoasa de Ana şi / dar am dat peste una şi mai mare"., „Am stat cu ea prin spitale... şi / dar o pierd acum!" (vezi **Circumstanţialul opoziţional, 1.1.3**).

CIRCUMSTANȚIALUL CONDIȚIONAL

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanțialul condițional este un component al enunțului prin care se exprimă condiția de a cărei îndeplinire depinde desfășurarea unui proces. Realizarea definitorie a circumstanțialului condițional este propoziția conjuncțională introdusă prin *în caz că*. Totuși, cel mai frecvent condiționala este introdusă prin *dacă* (sau prin sinonimul său *de*), care, în consecință, este considerat conectorul tipic pentru circumstanțiala condițională.

1.1. Caracteristici semantice

Circumstanțialul condițional face parte din grupa circumstanțialelor prin care se redau raporturi logico-semantice. Enunțul în alcătuirea căruia intră un circumstanțial condițional specifică faptul că *procesul comunicat prin propoziția regentă* se realizează (se îndeplinește) *într-o anumită împrejurare* (*circumstanță*) specificată în subordonată. Un astfel de enunț exprimă, cu alte cuvinte, o relație de implicație (condiționare sau inferență), stabilită de vorbitor, de tipul [*X consideră* (*crede*) *că*] *dacă A, atunci B*.

Condiționalul nu face parte din structura tematică a verbului fiind în consecință, totdeauna suprimabil, fără a fi afectată corectitudinea enunțului.

1.2. Caracteristici sintactice

Condiționalul ***prototipic*** este integrat semantic în enunț, dar sintactic – în cadrul grupului verbal – este un constituent „periferic", depinzând de [V + Complemente] (vezi **Circumstanțialul. Prezentare generală, 2**). Ceea ce este caracteristic pentru acest tip de circumstanțial este ocurența sa într-o construcție sintactică hipotactică de tipul *dacă.....atunci*, în care condiționalul reprezintă termenul subordonat.

În construcția menționată, regentul circumstanțialului condițional este o întreagă propoziție cu predicatul realizat printr-un un verb:

[***Dacă te iei după măgar,***] $_{\text{condițional}}$ [**te duce** *la stână.*] $_{\text{regent}}$

Funcționează ca regent al unui condițional și propoziția ce are în componența sa un grup interjecțional, un grup adverbial sau un grup adjectival în poziție predicativă:

[***Dacă reușești,***] $_{\text{condițional}}$ [**bravo** *ție.*] $_{\text{regent}}$

[***Dacă vei izbuti,***] $_{\text{condițional}}$ [**bine!**] $_{\text{regent}}$

[*Medicamentele homeopatice* ***sunt*** **utile**] $_{\text{regent}}$ [***dacă medicamentele tradiționale provoacă alergii.***] $_{\text{condițional}}$

În regenta construcției condiționale pot apărea corelativele *atunci* sau *apoi*:

Dacă te interesează, ***atunci*** *citește!*

Dacă nu asculți sfatul meu, ***apoi*** *nu îmi mai cere părerea!.*

În asemenea situații *atunci* și *apoi* își pierd semnificația, funcționând ca termeni cu rol discursiv, anaforic, prin care se asigură și coeziunea structurii bipropoziționale.

1.3. Caracteristici pragmatice

1.3.1. Circumstanțialul condițional ***prototipic*** specifică o relație de implicație, de condiționare (inferență) între două procese comunicate: ***Dacă n-ai papuci,*** *sunt bune și opincile.*

1.3.2. În unele construcții, propozițiile introduse prin *dacă* exprimă perspectiva (opinia, de obicei îndoiala sau nesiguranța) locutorului asupra conținutului enunțului: ***Dacă nu greșesc,*** *tu singură te-ai oferit să rezolvi situația.*, ***Dacă îmi aduc bine aminte,*** *era prin aprilie anul trecut.*, ***Dacă-mi dai voie*** (***Dacă nu vă supărați***), *nu e chiar așa!.*

De asemenea, enunțurile cu tiparul *dacă.... atunci* pot exprima un raport „deductiv" care privește aserțiunea locutorului: ***Dacă e umezeală pe stradă,*** *atunci a plouat peste noapte.= Dacă* [constat că] *e umezeală pe stradă* [deduc că] *a plouat peste noapte.* (vezi și **Circumstanțialul de cauză, 3.2.2**).

În contexte de tipul celor înfățișate mai sus, circumstanțiala condițională are rolul de a raporta direct sau indirect locutorul la actul enunțării și se situează ***la nivel metadiscursiv***. Condiționalele de acest fel sunt integrate în enunț fie prozodic, fie parantetic:

Dacă nu mă-nșel, *tot acolo la Rățoaia, am întrebat eu: Dar cum de sunteți singuri?* [...] *Acolo, la popotă, chiar îmi amintesc că am băut și o gură de palincă,* ***dacă nu mă înșel.*** (JN, 2004).

Condiționalele metadiscursive pot apărea însă și în construcții incidente:

Nenorocirea care a lovit-o – ***dacă pentru dânsa a însemnat nenorocire*** *– a întâmpinat-o cu o seninătate aproape disprețuitoare.* (M. Caragiale, *Craii*).

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE A CIRCUMSTANȚIALULUI CONDIȚIONAL

2.1. Realizări propoziționale

Realizarea propozițională conjuncțională este aceea care pune în evidență faptul că enunțul ce are în componența sa un circumstanțial condițional specifică o relație de implicație logico-semantică stabilită de vorbitor. Dacă circumstanțialul condițional se realizează printr-o propoziție, construcția – alcătuită din regentă și subordonata ei – poartă numele de *perioadă / construcție ipotetic(ă).*

> Denumirea este legată de faptul că – prin întreaga construcție – se redă o *ipoteză*, pe care vorbitorul o enunță și o poate prezenta ca sigură, posibilă sau imposibilă (vezi *infra*, **2.1.3**). În mod tradițional, cei doi termeni ai construcției se numesc *prodasă* (condiționala) și, respectiv, *apodasă* (regenta).

În mod curent, caracteristică pentru perioada ipotetică este utilizarea aceloraşi forme verbale în ambele propoziţii sau a unor forme verbale aflate în raport de sinonimie: *Dacă* ***ai fi venit****, l-ai fi făcut fericit.*, dar şi *Dacă* ***veneai****, l-ai fi făcut fericit.* ; *Dacă* ***ştiam****, interveneam.*, dar şi ***Să fi ştiut****, interveneam.* etc.

2.1.1. ***Condiţionale conjuncţionale şi relative***

În general, condiţionala este legată de regenta ei prin joncţiune.

2.1.1.1. Conectorul specializat pentru circumstanţiala condiţională este locuţiunea *în caz că*:

Să reclame, ***în caz că ar fi fost evacuat cu forţa****, se temea, fiindcă ar fi trebuit să mărturisească a fi tatăl unor copii dezavuaţi de noul regim.* (G. Călinescu, *Scrinul negru*).

2.1.1.2. Conectorul tipic – cel asociat în mod natural perioadei ipotetice – este însă conjuncţia *dacă*.

> *Dacă*, conectorul utilizat frecvent în perioada ipotetică nu este un conector specializat, ci o conjuncţie plurivalentă: *dacă* funcţionează atât în ipostază necircumstanţială (vezi realizările propoziţionale pentru complementul direct, complementul secundar, complementul prepoziţional, subiect, complementul predicativ, atribut), cât şi în ipostază circumstanţială (vezi realizările propoziţionale pentru circumstanţialul de timp, circumstanţialul de cauză, circumstanţialul concesiv).

Prin *dacă* se poate exprima o condiţie „slabă" de tipul *dacă... (atunci)*, ca în ***Dacă ar bârfi numai persoane oarecare,*** **atunci** *situaţia nu ar fi atât de gravă.* (Rlit, 2004) sau „tare" de tipul *(dacă şi) numai dacă .... (atunci)*, ca în *Lumea nu era muritoare de foame,* **numai** ***dacă nu voiai****, nu găseai să munceşti.* (As. 2003).

Caracterul restrictiv al unei condiţii este accentuat şi prin adverbele *doar* (construit ca şi adverbul *numai* cu verb regent la formă afirmativă, tipul *Vin* **doar** ***dacă mă chemi.***) şi *decât* (cu verb regent la forma negativă, tipul *Nu vin* **decât** ***dacă mă chemi.***).

În condiţionala introdusă prin *dacă* este exclusă forma de conjunctiv sau de imperativ a verbelor cu funcţie de predicat, dar se acceptă forme de indicativ la orice timp:

Dacă-i fire mincinoasă */ Ce folos că e frumoasă?* (G. Coşbuc, *Scara*)

Dacă ne duceam noi la el*, ne primea ca pe nişte rude sărace.* (O. Paler, *Deşertul*)

Dacă ai dat*, uită,* ***dacă ai luat****, pomeneşte.* (Proverb)

Dacă vei veni şi tu*, va fi fericit.*

De asemenea, în condiţionala introdusă prin *dacă* predicatul poate avea forma de condiţional sau de prezumtiv:

Dacă nu ar fi ocolişuri*, nu ar fi literatură.* (Rlit, 2004)

Dac-or fi fiind toţi plecaţi*, cine ne va deschide uşa?.*

2.1.1.3. Conjuncţia *de* este conector în perioada condiţională când este sinonim al lui *dacă*:

De te-ating*, să feri în lături, /* ***De hulesc****, să taci din gură.* (M. Eminescu, *Glossă*)

Astăzi ar fi linşat un orator ***de-ar îndrăzni*** *să pronunţe frazele antifeministe ale lui Cato.* (Rlit, 2004).

> La fel ca şi *dacă*, *de* este o conjuncţie plurivalentă, care poate fi utilizată cu valoare necircumstanţială (marcă a interogaţiei totale transpuse în vorbire indirectă, conector al unei propoziţii subiective, predicative, atributive etc.) sau circumstanţială (conector al concesivei, al cauzalei, al consecutivei sau al finalei)

2.1.1.4. Inclusă în tipar interogativ, condiţionala poate fi introdusă şi prin conectorul conjuncţional *când*:

La ce statornicia părerilor de rău, / ***Când*** *prin această lume să trecem* ***ne e scris*** */ Ca visul unei umbre şi umbra unui vis?* (M. Eminescu, *Despărţire*).

2.1.1.5. Condiţionala este introdusă şi prin conectorul *să*:

Dar n-a fost el!... ***să-l văd venind*** */ Aş mai trăi o viaţă.* (G. Coşbuc, *Mama*).

Este situaţia în care subjonctivul şi condiţionalul – ca moduri ale posibilităţii – sunt sinonime; compară: ***Să ştie omul*** *ce-ar păţi, dinainte s-ar feri.* sau ***Să fie după pofta câinilor****, n-ar rămâne vită în sat.* cu ***De-ar şti omul ce-ar păţi****, dinainte s-ar feri.,* ***Când ar fi după pofta câinilor****, n-ar rămâne vită în sat.* (Proverbe).

Condiţionala conjuncţională cu predicatul la subjonctiv poate fi ***integrată într-un grup prepoziţional cu centru reprezentat prin*** *fără*. În această situaţie, regenta are formă negativă:

Fără să-mi fi fost frică*, n-aş fi fost aici şi n-aş vorbi astfel.* (O. Paler, *Viaţa pe un peron*).

2.1.1.6. În construcţii eliptice, de obicei în limbajul popular, introduce o condiţională locuţiunea conjuncţională *de unde* urmată de adverbul de negaţie *nu*:

Vino, că ***de unde nu*** √ [vii], *mă supăr!* (vezi *infra*, **2.1.3**).

2.1.1.7. În construcţii reduse introduc condiţionale şi ***pronumele relative integrate în grupuri prepoziţionale*** având drept centru *în locul*:

În locul cui a vorbit*, eu n-aş fi spus asta.*

> Se poate observa că această structură provine dintr-o construcţie extinsă cu relativă liberă cu antecedent nelexicalizat („şters"): [***În locul cui a vorbit,***] $_{\text{prodasă}}$ [*eu n-aş fi spus asta.*] $_{\text{apodasă (regenta construcţiei)}}$ < [*Dacă aş fi fost în locul* ***acelui***$_i$] $_{\text{prodasă}}$ [***care***$_i$ *a vorbit*], [*eu n-a fi spus asta.*] $_{\text{apodasă (regenta construcţiei)}}$.
>
> Locuţiunea *în locul* este centrul grupului prepoziţional care integrează şi grupul nominal (vezi *infra*, **2.5.3**).

2.1.2. ***Condiţionale juxtapuse***

Perioada ipotetică poate fi construită şi prin juxtapunerea celor două propoziţii, funcţia jonctivului fiind preluată de pauză şi de conturul intonaţional:

Ai învăţat*, răspunde!*

Ai carte*, ai parte!*

La calic slujeşti*, calic rămâi!.*

În limbajul colocvial şi popular condiţionala poate apărea fără conector subordonator, în construcţii cu termeni corelativi pe tiparul [*doar...*] $_{\text{condiţională}}$...[*c-apoi...*] $_{\text{regentă}}$:

Şi ***doar te-a împinge păcatul*** *să clinteşti vreo piatră din locul său, iar mai ales acea mare din fruntea cerbului,* **c-apoi** *atâta ţi-i leacul.* (I. Creangă, *Harap-Alb*).

2.1.3. *Condiționale în construcții reduse sau eliptice*

2.1.3.1. În construcția condițională regenta poate fi *redusă*, ca în textul următor:

*Țăranii discută aprins și, **dacă-i întrebi**, √* [îți răspund că / afli că] *fiecare dintre ei are o rudă în Spania.* (EZ, 2004).

Din regentă poate lipsi doar componentul verbal al predicatului:

*Ce folos de chip frumos / **Dacă nu e lipicios**?* (Proverb).

Uneori regenta este completă, dar condiționala este redusă:

*Îmi vin în minte tablourile lui Vermeer, în care e evident că pictorul nu suportă opacitatea zidurilor. De aceea deschide în ele ferestre sau, **dacă nu**, așază pe pereți hărți care sunt tot un fel de ferestre.* (O. Paler, *Deșertul*).

> Propozițiile condiționale cu adverbe de afirmație sau de negație sunt extrem de frecvente în limba actuală: *Să-mi spui cinstit dacă vrei să vii în excursie. **Dacă nu**, nu-i nici o supărare! **Dacă da**, voi fi fericit!.*

Și condiționalele cu *de* și cu *de unde* (vezi *supra*, **2.1.1.3**, **2.1.1.6**) îndeosebi când sunt integrate într-o construcție de tip cauzal, pot fi restrânse, funcționând ca profraze:

*Acum să-mi spui tu cine ești, de unde vii, și încotro te duci, că **de nu**, acolo îți putrezesc ciolanele!* (I. Creangă, *Harap-Alb*)

*Dar să știi că la-ntoarcere trebuie să găsesc un copil în casă; **de unde nu**, pâine și sare cu mine nu mai mănânci!* (I. L. Caragiale, *Mamă...*).

2.1.3.2. Un caz aparte îl constituie ocurența lui *dacă*, *de* sau *când* (condițional) în propoziții independente de tip afectiv:

*Ei, **de-aș fi fost de față!**; Te crede moșul, nepoate, dar **când ai ști** cu ce greutate se capătă!* (I. Creangă, *Harap-Alb*)

*Și **dacă nu-i decât un zvon**?.*

Aceste construcții pot fi interpretate ca *reduceri* ale unei structuri bipropoziționale cu principală exclamativă (*Ei, **de-aș fi fost de față** √* [ce bine ar fi fost]!, *Te crede moșul, nepoate, dar **când ai ști** cu ce greutate se capătă √* [te-ai îngrozi]!) sau interogativă (*Și **dacă nu-i decât un zvon** √* [ce se întâmplă]? / [ce ne facem]?). Altfel spus, în structuri de tipul celor de mai sus, *dacă* și *când* (sinonim al lui *dacă*) conservă în matricea lor semnificația [+Ipotetic], dar dobândesc valoarea exclamativă / interogativă transferată din regenta suprimată (vezi **Construcții cu propoziții relative, 2.3**).

În schimb, în enunțuri ca ***De-abia dacă l-am zărit!*** sau ***Dacă are 20 de ani!***, *dacă* își pierde total statutul de relator, devenind un mijloc de redare a incertitudinii locutorului.

2.1.4. *Tipuri semantice de propoziții condiționale*

Condiționala redă o ipoteză, exprimă o condiție pe care vorbitorul o poate prezenta ca fiind sigură, posibilă (realizabilă) sau imposibilă (ireală).

Cu excepția propozițiilor introduse prin *să* (integrate sau nu în grupuri prepoziționale cu *fără*), propoziții care au predicatul la subjonctiv, subordonatele condiționale se construiesc cu indicativul, prezumtivul sau condiționalul.

Formele verbale poartă semnificații diferite, folosirea lor indicând tipul de implicație (condiționare) dintre cele două procese corelate în perioada ipotetică.

Se consideră ***condițională sigură*** subordonata care, în perioada ipotetică, specifică un proces prin intermediul formelor de indicativ (prezent, perfect și viitor):

***Dacă nu ți-i drag, și dacă nici nu-i chip să-ți fie milă de el,** apoi degeaba se străduiește.* (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*).

În regentă, în locul indicativului poate fi utilizată o interjecție predicativă:

***Dacă** însă **a dorit** să se vorbească mai mult despre ea,* **iată** *că acum a reușit din plin.* („22", 2004)

***De te-a împinge păcatul** să mai vii o dată,* **vai** *de steaua ta are să fie!* (I. Creangă, *Harap-Alb*).

Condiționala este ***realizabilă*** sau ***posibilă***, dacă redă un proces codificat prin subjonctivul prezent sau prin condiționalul prezent:

***Să știe** el că sunt aici, m-ar omorî.*

***Dacă ar ști** că sunt aici m-ar omorî.*

Condiționala este ***ireală***, când redă un proces nerealizat în momentul enunțării, prin intermediul formelor de condițional perfect, de conjunctiv perfect sau prin imperfectul cu valoarea unui condițional perfect:

***Dacă aș fi auzit vestea**, ți-aș fi spus.*

***Să fi știut**, aș fi venit și eu.*

*Și poate că nu ar fi fost nimic / **Dacă nu intra să sape**, / Cu cântecul, cu degetul tău cel mic.* (T. Arghezi, *Morgenstimmung*).

Uneori imperfectul stă în locul condiționalului perfect în întreaga perioadă ipotetică:

***Dacă eu știam** prin ce trecea familia mea, mă întorceam mai repede în orașul natal.*

2.2. Realizări prin forme verbale nepersonale

Verbul la ***gerunziu*** – însoțit sau nu de (semi)adverbul restrictiv *numai* – poate avea funcția de circumstanțial condițional în diferite tipuri de construcții admise de această formă verbală (vezi **I, Verbul. Forme verbale nepersonale, 5**), inclusiv în formă negativă:

*Și deosebit de aceasta, **lăsându-l** să se ridice l-aș pierde, m-ar părăsi și mi-ar veni greu să mă mai lipsesc de serviciile sale.* (M. Caragiale, *Craii*)

***Neputând** să te ajungă, crezi c-or vrea să te admire?* (M. Eminescu, *Scrisoarea I*).

Gerunziul poate avea subiect comun cu verbul regent ori subiect propriu:

***Înfrângându-ne rutina lecturii**, vom observa ușor că G.N. are dreptate.* (Rlit, 2004)

***Făcând abstracție de toate acestea**, actul medical era (cel puțin așa mi s-a părut mie) ireproșabil.* (DV, 2004).

Și verbul cu formă de ***infinitiv integrat în grup prepozițional*** având ca centru pe *fără* poate avea funcția de circumstanțial condițional:

***Fără a învăța**, nu reușești.*

2.3. Realizări prin adjective şi participii

În enunţurile ***Singură**, nu se duce în excursie: se plictiseşte, nu prea ştie să-şi facă prieteni şi, în plus, îi este frică să meargă cu avionul.* sau ***Invitat**, ar veni şi el.*, ***adjectivul*** şi, respectiv, ***participiul*** ocupă poziţia sintactică de circumstanţial condiţional, ca urmare a elipsei verbului (operator) *a fi* din construcţia contrasă prin gerunziu (vezi *supra*, **2.2**): ***Singură*** √ [fiind], *nu se duce în excursie.* = „Dacă este singură, nu se duce în excursie".; ***Invitat*** √ [fiind], *ar veni şi el.* = „Dacă ar fi invitat, ar veni şi el".

Dacă adjectivul sau participiul nu este izolat de regentul său, „suprimarea" operatorului este urmată de o reorganizare sintactică prin care adjectivul sau, respectiv, participiul ocupă poziţia de predicativ suplimentar: *Nu se duce în excursie **singură**.* (vezi **Construcţii cu predicativ suplimentar, 2.1**).

Integrat în grup nominal, numai în postpunere faţă de un centru lexicalizat (substantiv sau pronume) participiul sau adjectivul ocupă poziţia sintactică de atribut izolat circumstanţial: *Ioana, E(#), / Aceasta (#), **singură**, (#), nu se duce în excursie. a plecat trântind uşa.* (vezi, **Grupul nominal, 3.2.3.; Atributul, 3**).

2.4. Realizări adverbiale

Au funcţia de circumstanţial condiţional câteva adverbe (*altminteri, (numai) astfel, altfel, aşa*) şi grupări adverbiale (*în caz contrar, (numai) în felul acesta*).

Se diferenţiază $altfel_1$ şi $astfel_1$ / $aşa_1$ (modale) actualizate în enunţuri ca *A procedat altfel („în alt mod") / astfel / aşa („în acest mod")* de $altfel_2$ (condiţional, sinonim cu „în caz contrar) şi $astfel_2$ / $aşa_2$ (condiţionale, „în aceste condiţii"). La fel, se diferenţiază $altminteri_1$ („în alt chip, altcumva, altcum", modal, utilizat mai rar) şi $altminteri_2$ (condiţional „în caz contrar"). Condiţionalele $altfel_2$, $astfel_2$, $aşa_2$, $altminteri_2$ se separă de restul enunţului printr-o pauză marcată grafic prin virgulă.

Anaforice profraze, *altminteri* şi *altfel, aşa,* şi *astfel* sunt utilizate şi cu funcţie discursivă.

Altminteri şi *altfel*, rezumă o supoziţie contrară după indicarea unei posibilităţi:

*A trebuit să fug, **altminteri** √* [dacă nu fugeam], *muream înjunghiat.* (O. Paler, *Deşertul*)

*În plus, banii trimişi acasă de „străini" hrănesc alte milioane de oameni, soţii, copii sau părinţi care **altfel** √* [dacă n-ar fi trimişi banii] *ar supravieţui cu cornuri cu lapte sau cu pensii de mizerie.* („Adevărul", 2004).

Astfel contrage o supoziţie referitoare la indicarea unei posibilităţi:

Vino cu noi cu maşina, căci astfel / aşa (√ [dacă vei veni cu noi cu maşina] *vei călători mai comod.*

Gruparea *(numai) în felul acesta (ăsta)* apare în context cu un regent pozitiv:

*Scrie-i, căci **numai în felul acesta** √* [dacă îi vei scrie] *ai să-l convingi!.*

În caz contrar presupune un regent negativ:

*Să vină mâine la tribunal; **în caz contrar** √* [dacă nu va veni], *va pierde procesul prin neprezentare.*

De fapt, adverbele şi grupările adverbiale menţionate mai sus sunt profraze (substitute), presupunând *in absentia* o construcţie condiţională marcată prin conjuncţia tipică *dacă*, în contextul unei construcţii cauzale regente: *Învaţă, căci (**dacă faci, procedezi**)* **altfel (altminteri, aşa)** *nu vei reuşi!, Învaţă, căci numai (**dacă faci, procedezi**)* **astfel (în felul acesta, aşa)** *vei reuşi!.*

Cu funcţie de circumstanţial condiţional este utilizată locuţiunea adverbială *în orice caz* şi rar, adverbul *oricum* (cu semnificaţia locuţiunii menţionate):

***În orice caz**, nu mai răi decât cei care îi acuză.* (DV, 2004).

2.5. Realizări nominale integrate în grupuri prepoziţionale

2.5.1. *Substantivele*, mai ales ***abstractele „nume de acţiune"*** (dar şi unele ***„concrete"***) pot avea funcţia sintactică discutată când, *alcătuind grupuri nominale monomembre sau extinse*, sunt integrate în grupuri prepoziţionale având drept centru prepoziţiile *cu, fără* sau *în* (cu regim de acuzativ):

***Cu un sacrificiu** relativ neînsemnat s-ar putea îmbunătăţi viaţa tuturor.* (L. Rebreanu, *Răscoala*)

***Fără dotări**, nu ai practic cu ce să asiguri servicii mai bune.* (DV, 2004)

***Fără aceste trepte**, oamenii nu ar mai găsi astăzi drumul Peşterii.* (As, 2004)

***În absenţa talentului**, restituirile sale ar viza impostura, **în lipsa inteligenţei**, interpretarea sa ar fi sub semnul facilului.* (Rlit, 2004).

Au funcţia de circumstanţial condiţional şi ***substantivele abstracte care exprimă ideea de condiţie***, cum sunt: *caz, condiţie, ipoteză* şi *eventualitate* (= „ipoteză"). La rândul lor, acestea – centre de grupuri nominale extinse – sunt integrate în grupuri prepoziţionale, având centre pe *în* sau *cu* (rar): ***În cazul de faţă**, nu mai avem nimic de spus.*, ***În cazul unui incendiu**, chemaţi pompierii.*, ***În situaţia dată**, nu mai e nimic de făcut.*, ***În condiţiile enumerate**, îmi retrag acuzaţiile.*, *Ne-am pregătit **în eventualitatea că vor veni toţi invitaţii.**, **În ipoteza absenţei lui / că nu ar fi venit**, ar fi fost tare mâhnită.*, *Vin numai **cu această condiţie**.*

Exemplele care urmează, selectate din texte recente, ilustrează situaţiile menţionate:

În condiţiile *legislaţiei actuale*, *cumpărarea lor ar presupune organizarea de licitaţii publice şi prea puţini medici au resursele necesare cumpărării propriului lor cabinet.* (DV, 2004)

Ca şi vecinii lor de peste Canal, deputaţii francezi primesc sume de bani pentru „garantarea veniturilor" **în cazul *în care nu sunt realeşi***. (JN, 2004)

Documentul confirmă ca boieri pe Dobrin Greavu, pe Stoica şi fiul său Radu, precum şi pe Bucur Paler din Lisa, **cu condiţia *ca ei să facă servicii militare ecvestre la castelul Făgăraş***. (O. Paler, *Deşertul*).

În exprimarea neîngrijită se pot asocia două substantive de acest fel, în construcţii incorecte atât din punct de vedere semantic, cât şi sintactic: *I-a dat băiatu' ăla cinzeci de mii, **în eventualitatea cazului** când să-ntoarce să ia vrun taxi.* (IVLRA).

Însoțite de determinanți demonstrativi (*asta, această, aceste*), substantivele enumerate au funcție discursivă, reluând sau anticipând un întreg segment de text:

*– Dacă nu vii cu mine, nu mă duc în excursie: mă plictisesc, nu prea știu să-mi fac prieteni și, în plus, mi-e frică să merg cu avionul.– **În acest caz,** renunță!*

*Sunt de acord să vin cu tine, dacă îmi garantezi că nu ne întâlnim cu Maria și cu Paul. Doar **cu această condiție** te însoțesc.*

> Substantivele *caz, condiție ipoteză, eventualitate* (= *ipoteză, condiție*) sunt utilizate în construcții stereotipe, „clișee sintactice" și reprezintă o modalitate de reliefare a mecanismului de tranziție de la grupuri prepoziționale cu o anumită autonomie către structuri locuționale (vezi **Construcții cu propoziții relative, 2.3**).

2.5.2. Sunt circumstanțiale condiționale ***substantive*** în grupuri prepoziționale, având drept centru locuțiunea prepozițională specializată *în caz de* (cu regim de acuzativ): ***În caz de pericol**, trageți mânerul!, **În caz de viscol** ne vom adăposti la prima cabană.*

> Mai rar (în aspectul colocvial, neîngrijit al limbii române) se folosește și locuțiunea *la caz de*: ***La caz de încurcătură**, voi interveni.*

2.5.3. ***Substantivele animate**, **pronumele substitute*** (personale propriu-zise, demonstrative, unele nehotărâte) și ***posesivele*** pot avea funcția de circumstanțial condițional când sunt *integrate în grupuri prepoziționale* cu centrul actualizat prin locuțiunea prepozițională *în locul* (cu regim de genitiv): ***În locul lui Ion / acestuia / celorlalți / tău**, eu aș fi ripostat.* Aceste grupuri provin din construcții eliptice de tip propozițional: [Dacă aș fi fost] *în locul lui Ion / acestuia / celorlalți / tău, eu aș fi ripostat.* (vezi *supra*, **2.1.1.7**):

*Îi spusei că **în locul lui** m-aș fi simțit măgulit, mișcat chiar, oamenii se purtaseră cu dânsul cum nu se putea mai frumos, îi daseră dovadă temeinică de prietenie.* (M. Caragiale, *Craii*).

3. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

Poziția circumstanțialului condițional față de regent este, în general, liberă. Numai în cazul realizării propoziționale marcate prin conectorul *de unde* sau a condiționalelor juxtapuse este obligatorie plasarea circumstanțialului înaintea regentului.

Există o preferință spre antepunere a condiționalelor ale căror regente conțin corelative de tipul *apoi* sau *atunci*. De asemenea, sunt antepuse cele mai multe circumstanțiale introduse prin *dacă*.

Circumstanțialele conjuncționale pot fi despărțite de regentele lor printr-o pauză marcată grafic prin virgulă. Prezența pauzei depinde, pe de o parte, de felul condiționalelor, care prezintă grade diferite de legătură cu regenta după cum sunt prototipice sau metadiscursive (compară: *Plec dacă nu mai e nimic de discutat.*, dar *Plec* [#], *dacă nu mai e nimic de discutat., Plec* [#], *dacă nu vă supărați!*), și, pe de altă parte, de prezența unui corelativ în regentă (*Dacă ai obiecții* [#], *atunci vorbește!*).

Construcțiile în care apar condiționalele juxtapuse (vezi *supra*, **2.1.2**), condiționalele realizate prin adverbe profraze (vezi *supra*, **2.4**) și cele realizate prin grupuri prepoziționale având drept centru locuțiunea *în locul* (vezi *supra*, **2.1.1.7**, **2.5.3**) sunt totdeauna marcate prin elemente prozodice (pauză și un anume contur intonațional).

4. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

4.1. Indiferent de tipul de realizare (nonpropozițională sau propozițională), componente ale enunțului cu diverse funcții sintactice pot căpăta și **nuanță condițională**: *instrumentalul* (***Cu mixerul ăsta**, m-aș putea descurca.*), *sociativul* (*Și-a dat seama că, **fără ea**, n-ar putea să mai trăiască.*), *circumstanțialul de mod* (*Acum, **cu voia ta**, o să citesc puțin.*), *circumstanțialul de timp* (*Acuma era sigur că, **în alte împrejurări**, nu s-ar fi mișcat din București.*)

În general, realizarea prin gerunziu permite combinarea semnificației tipice pentru circumstanțialul condițional cu alte circumstanțe – de timp, de cauză, mod, de instrument:

***Păzind avioanele**, explodează trenurile. **Păzind trenurile**, se scufundă vapoarele.* (EZ, 2004)

*Habar n-avea că, **intrând la bătrânul stareț și duhovnic Iustin**, viața lui se va schimba cu totul.* (As, 2004)

***Mergând însă ceva mai departe**, putem observa că furtul, de pildă, este condamnat și pedepsit în toate culturile – în Islam și în Israel, în Orient și în Occident aproape la fel.* (Rlit, 2004).

4.2. În cazul realizărilor propoziționale, condiționalul interferează cu **propoziția cauzală**, mai ales în utilizarea metadiscursivă:

***Dacă s-a aruncat în partea mâne-sa**, ce-i vinovat el?* (I. Creangă, *Harap-Alb*).

În construcții ca *Du-te să vezi filmul, că ai să-mi dai dreptate, efectele speciale sunt remarcabile!*, condiționala redusă este „inclusă" în propoziția cauzală: *Du-te să vezi filmul, că* √ [dacă ai să-l vezi] *o să-mi dai dreptate, efectele speciale sunt remarcabile!* (vezi **Circumstanțialul de cauză, 5.1**).

Uneori condiționala poate fi confundată cu **propoziția concesivă**, disocierea fiind posibilă prin contextul mai larg și prin verificarea acceptării inserției adverbelor corelative *totuși* sau *tot*, corelative specifice concesivei: [Tot / totuși] *Aș fi făcut toate aceste observații* [***și dacă nu l-aș fi cunoscut***] concesivă [...]. *Dar din păcate îl cunosc...*(DV, 2004).

Circumstanțiala condițională apare în construcții similare cu **opoziționala**, de care se poate diferenția prin posibilitatea / imposibilitatea echivalării cu o construcție cu propoziții de același rang, aflate în raport adversativ. Compară: *Dacă examenul acesta este greu, apoi următoarele vor fi și mai grele.* = „Examenul acesta este greu, dar următoarele vor fi și mai grele." (opozițională, fals condițională) cu *Dacă examenul acesta ți se pare greu, apoi nu ai ce căuta în facultate!* („În aceste condiții..." condițională). Uneori limita dintre condițională și opozițională este greu de stabilit (vezi **Circumstanțialul opozițional, 5.3**).

CIRCUMSTANȚIALUL CONCESIV

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanțialul concesiv este un component al enunțului prin care se exprimă contrazicerea / excluderea unui raport de condiționare (sau de inferență) între două procese comunicate. Realizarea definitorie a circumstanțialului concesiv este propoziția conjuncțională introdusă prin *deși* (sau prin locuțiunea *chiar dacă*).

Concesiva reprezintă „excluderea unei condiții", expresia unei ipoteze neadmisibile, altfel spus, concesiva exprimă opinia vorbitorului asupra imposibilității existenței unei anume „condiționări" a procesului specificat în regentă. (vezi *infra*, **1.1**).

1.1. Caracteristici semantice

Concesivul face parte din grupa circumstanțialelor care exprimă raporturi logico-semantice. Construcția bipropozițională hipotactică în care subordonata este introdusă prin *deși (chiar dacă)* specifică un raport logico-semantic similar celui redat în perioada ipotetică. În construcția cu propoziție concesivă se exprimă însă faptul că desfășurarea procesului codificat în regentă *nu este „condiționat" de cel exprimat prin subordonată*; compară: ***Dacă l-ai chemat***, [condiție, ipoteză] *vine*. cu ***Deși (chiar dacă) nu l-ai chemat***, [condiție, ipoteză, exclusă / contrazisă] *vine*.; ***Dacă nu îi atrag atenția***, [condiție, ipoteză] *nu observă*. cu ***Deși (chiar dacă) îi atrag atenția***, [condiție, ipoteză contrazisă] *nu observă*.

Așadar enunțul alcătuit din circumstanțialul concesiv și regentul său redă *opinia* vorbitorului cu privire la asocierea dintre două situații despre care acesta *crede* (*apreciază*, *presupune*) că nu pot fi „compatibile".

> Un raport de același fel poate fi exprimat și printr-o structură bipropozițională cu termeni de același rang coordonați prin *dar* sau *însă* (relația de coordonare adversativă slabă); compară: *Deși nu este cuminte, îl iubește toată lumea.* cu *Nu este cuminte, dar / însă îl iubește toată lumea.*

1.2. Caracteristici sintactice

Circumstanțialul concesiv este un component facultativ al enunțului, totdeauna suprimabil.

La fel ca și circumstanțialul condițional, concesivul este obligatoriu integrat – ca termen subordonat – într-o construcție sintactică. În cazul acestui circumstanțial, construcția este de tipul: *deși (chiar dacă)...totuși*.

Regentul concesivului este un grup, de obicei, verbal (*Deși am cerut, **nu au acceptat prezența mea acolo***.), dar și adjectival (*Fotografia era **frumoasă**, deși neclară*.), adverbial (*La munte a fost **bine**, deși prea frig*.) sau interjecțional (*Deși nu mai speram, **uite** că s-a întâmplat !*).

În cazul realizărilor propoziționale, în regentă poate fi prezent și adverbul *totuși* (sau sinonimul *tot*) ori locuțiunea adverbială *cu toate acestea*, care, pe lângă

funcția sintactică (vezi *infra*, **2.3**) au și un rol discursiv: pe de o parte, reiau sau anticipă informația redată prin subordonata conjuncțională (funcționând ca termeni anaforici sau cataforici) și, pe de altă parte, asigură coeziunea enunțului în calitate de termeni corelativi.

1.3. Caracteristici pragmatice

1.3.1. Circumstanțialul concesiv ***prototipic*** privește situația comunicată. În *Nu m-a ascultat, **deși l-am avertizat***. raportul se stabilește între cele două procese codificate în structura bipropozițională (vezi *supra*, **1.1**, „L-am avertizat, dar nu m-a ascultat".).

1.3.2. În unele contexte însă concesivul se situează ***la nivel metadiscursiv***, specificând aprecieri ale vorbitorului. De exemplu, construcțiile ***Deși nu-i treaba mea, nu te duce la această petrecere!, E cam ciudat, deși pe cine interesează părerea mea?*** se interpretează ca „[Îți recomand / te avertizez să] nu te duci la această petrecere, deși nu e treaba mea". și, respectiv, „[Spun că] e cam ciudat, deși pe nimeni nu interesează părerea mea". În aceste cazuri opoziția / contrastul se stabilește între ceea ce se comunică (în exemplele date, conținutul recomandării sau al constatării) și expresiile performative implicate.

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE A CIRCUMSTANȚIALULUI CONCESIV

2.1. Realizări propoziționale

În realizarea propozițională, relația de dependență între circumstanțialul concesiv și regentul său se manifestă – de obicei – prin joncțiune și, uneori, prin juxtapunere. În cazul joncțiunii, intonația funcționează ca mijloc suplimentar de manifestare a relației de dependență; în cazul juxtapunerii, intonația devine singurul mod de manifestare a acestei relații.

Predicatul propozițiilor concesive poate fi la indicativ, condițional sau prezumtiv, indiferent de elementul prin care se realizează joncțiunea. Dacă propoziția concesivă se introduce prin *să* sau este integrată în grupul prepozițional format în jurul lui *fără*, predicatul este la conjunctiv.

2.1.1. *Concesivele conjuncționale*

2.1.1.1. Joncțiunea se redă prin conjuncția și locuțiunile conjuncționale specializate *deși, chiar dacă (de), cu toate că*:

***Deși am stat în acest orășel moldovenesc numai până la 12 ani**, mă gândesc tot timpul cu drag la el, de fapt, îl iubesc foarte mult.* (As, 2003)

*De Occident nu scapă nimeni și foarte bine că nu scapă, **chiar dacă există și în civilizația occidentală lucruri** care nu sunt întotdeauna foarte agreabile.* (Rlit, 2004)

***Chiar de se întâmplase uneori** să-i placă fetei, nu se învoiseră, în ruptul capului, părinții.* (M. Caragiale, *Craii*)

***Cu toate că i-am spus** că nu vreau, / Mi-a dat noaptea-n somn să beau / Întuneric, și am băut urna întreagă.* (T. Arghezi, *Transfigurare*).

> În situații de avansare a unor componente ale enunțului, locuțiunea conjuncțională *chiar dacă (de)* poate apărea și în variantă disociată: ***Chiar***

bolnavă ***de-aş fi fost, tot aş fi răspuns la telefon.***, ***Chiar*** *din timp* ***dacă*** *l-ai fi invitat, tot n-ar fi venit.*

Popular şi regional se folosesc şi conectorii *batâr (că), măcar că, chit că, de bine ce*:

Astfel, băiatul e dibaci, ***batâr că****-i tinerel.* (M. Sadoveanu, *Fraţii Jderi*)

Împărăteasa, ***măcar că era preaînţeleaptă****, îşi pierdea şi dânsa răbdarea uneori.* (I.L. Caragiale, *Făt-Frumos cu moţu-n frunte*)

Dacă are omul noroc, ***măcar să*** *semene şi cărbuni şi tot se face.* (Proverb).

2.1.1.2. Conjuncţiile *că, dacă* şi *de* introduc concesive când au semnificaţia lui *deşi, cu toate că* etc. (vezi *supra*, **2.1.1.1**). Cu semnificaţie concesivă, conjuncţiile *că* şi *de* apar mai ales în registrul popular al limbii române:

Soarele, ***că e soare,*** *şi nu poate încălzi toată lumea.* (Proverb)

Calul, ***de e cu patru picioare****, şi tot se poticneşte.* (Proverb).

De concesiv este utilizat şi în texte de factură cultă:

Urmează-ţi drumul apucat, / ***De-o fi senin sau înnorat.*** (T. Arghezi, *Tatălui meu*)

Şi ***de-i vremea bună, rea,*** */ Mie-mi curge Dunărea.* (M. Eminescu, *Revedere*).

> În construcţii de felul celor de mai sus, concesivele cu *de* exprimă aceeaşi semnificaţie „în orice condiţii – favorabile / nefavorabile" ca şi construcţiile relative (vezi *infra*, **2.1.2**). Compară: ***De-o fi bine, de n-o fi bine****, eu tot aşa voi proceda.* cu ***Oricum ar fi****, eu tot aşa aş proceda.*

Dacă este utilizat în diverse stiluri funcţionale:

Dacă nu găseşti vorbe*, eu totuşi m-aş pricepe ce să-i spun.* (M. Sadoveanu, *Fraţii Jderi*)

Dacă port cu uşurinţă şi cu zâmbet a lor ură, */ Laudele lor desigur m-ar mâhni peste măsură.* (M. Eminescu, *Scrisoarea II*)

Dacă s-au confirmat astfel de interdicţii*, tot nu puteau fi decât temporare.* (Rlit, 2004).

Cu aceeaşi semnificaţie, concesivă, apare în texte de facturi diferite şi conectorul *să* (cu varianta *ca...să*):

Să aibă Leana-n frunte stea, */ Nu-i partea ei ce-i partea mea!* (G. Coşbuc, *Duşmancele*)

Şi ori oi putea izbuti, ori nu, dar îţi făgăduiesc dinainte că odată pornit din casa dumitale, înapoi nu m-oi întoarce, ***să ştiu bine*** *că m-oi întâlni cu moartea în cale.* (I. Creangă, *Harap-Alb*).

Propoziţia conjuncţională concesivă ***poate fi integrată într-un grup prepoziţional*** având drept centru pe *fără*. În acest caz, concesiva afirmativă este echivalentă cu o propoziţie negativă: *Ştii bine că,* ***şi fără să vrei tu****, Victor tot va pleca din Bucureşti.* (= „Ştii bine că Victor va pleca din Bucureşti, chiar dacă tu nu vrei".).

2.1.1.3. Rar, introduc concesive şi conjuncţiile provenite din adverbe relative *când, (de) cum* comutabile cu cele de sub **2.1.1.1**:

Continuă să fie impertinent, ***când*** [= deşi] ***ştie*** *că mă enervează peste măsură!*

Şi ***cumu-i de păcătoasă****,* [= deşi e atât de păcătoasă] */ Tot se ţine de frumoasă.* (Jarnik-Bârseanu, *apud* GA).

2.1.1.4. Propoziţiile concesive pot apărea într-un tipar cu simetrie antitetică, construcţie cu un grad înalt de răspândire şi de frecvenţă:

De unde are, de unde n-are*, Veta face mereu parastase pentru soldaţii germani.* (EZ, 2004)

Fie că-şi dă seama, fie că nu*, asta este în clipa de faţă dl. Pintilie.* (Rlit, 2004).

2.1.1.5. Concesivele introduse prin *indiferent dacă / de / că* sunt – în fapt – ***integrate în grup adverbial*** având drept centru pe *înainte*. (vezi *infra*, **2.4.4**). Se cuvine să observăm că utilizarea grupării *indiferent dacă / de / că* în structuri concesive reprezintă o fază de tranziţie spre statutul de locuţiune conjuncţională (vezi **Construcţii cu propoziţii relative, 2.3**).

2.1.2. ***Concesivele relative***

Propoziţiile concesive pot fi introduse şi prin relatori adverbiali sau pronominali.

2.1.2.1. Dintre adverbele relative sunt utilizate frecvent pentru a introduce propoziţii concesive *cât (oricât)* şi *oricum*.

Conectorii *cât* şi *oricât* apar, de obicei, în context cu adjective sau (rar) adverbe gradabile în tipare de felul *cât / oricât* [*de* + adjectiv / adverb] + *a fi* [operator copulativ]:

Cât am fi unii *– zice-se –* ***de neconformişti sau de originali****, partea de neconformism e mult mai mare decât cea de originalitate, fiindcă altminteri nimic n-ar funcţiona.* (Rlit, 2004)

Cât e baba de bătrână, *tot doreşte voie bună.* (Proverb)

Ştiu prea bine că pe laurii oricărui sportiv, ***oricât de mare ar fi fost****, tot se aşază praful odată şi odată.* (As, 2003).

Uneori tiparul sintactic se păstrează, dar funcţia predicativă este realizată prin alte verbe:

Oricât de cinic ar suna, [...] *articolul este un avertisment cât se poate de serios.* („Dilema", 2003).

Cât şi *oricât* apar şi în tipare obişnuite de subordonate, tipare în care sunt ocurente şi celelalte adverbe formate pe baza celor relative: *(ori(şi)când, ori(şi)unde, orîncotro, oridincotro, oricum*; compară: ***Cât*** *(****oricât****)* ***ai stărui****, tot nu-l conving.* cu ***Oricând ai veni****, tot aici îl găseşti.*; ***Ori(şi)unde s-ar fi dus****, de gândurile rele tot nu scăpa.*, ***Orîncotro te uiţi****, tot de aceleaşi reclame dai.*, ***Oricum facem****, tot la concluzia asta ajungem.*

> În aceste structuri, în care relativele pot fi interpretate, uneori, şi ca circumstanţiale de alt tip (locale, temporale, modale), adverbul corelativ *totuşi* (*tot*) are rol dezambiguizator.

Oricum apare frecvent în structuri cu operatorul copulativ *a fi* (vezi *infra*, **2.1.4.3**):

Oricum ar fi*, tot îs mai aproape dinţii decât părinţii.* (I. Creangă, *Amintiri*)

Oraşul, ***oricum ar fi el****, e totuşi oraş.* (DV, 2004).

2.1.2.2. Pronumele (adjectivul pronominal) nehotărât format cu *ori-* funcţionează ca un conector concesiv în condiţii similare cu adverbele relative şi nehotărâte corespondente:

Oricare-ar fi sfârşitul luptei*, / Să stai luptând, căci eşti dator!* (G. Coşbuc, *Lupta vieţii*)

Am văzut de fapt nu imagini, ci o emoție mare, sau o mare lumină, așa cum, ***oricâte chipuri himerice vezi în focul de vreascuri****, privești de fapt numai flacăra.* (M. Cărtărescu, *Travesti*).

Concesivele relative (vezi toate situațiile enumerate sub **2.1.2**) sunt construcții care pot fi echivalente ale concesivelor conjuncționale introduse prin *chiar dacă*, cu antrenarea unor reorganizări sintactice. Uneori adverbele sau pronumele respective sunt „șterse" din enunțurile conjuncționale corespondente: ***Cât de calmă ar fi****, tot se mai enervează câteodată.* = ***Chiar dacă este*** *(**foarte**)* ***calmă****, tot se mai enervează câteodată.*; ***Oricâte supărări am avea****, nu trebuie să pierdem buna măsură a lucrurilor.* = ***Chiar dacă am avea*** *(**multe**)* ***supărări****, nu trebuie să pierdem buna măsură a lucrurilor.* Alteori își pierd rolul de conector și, păstrându-și funcția sintactică, sunt repoziționate în enunț: ***Orice îmi zici tu****, nu mă supăr.* = ***Chiar dacă îmi zici orice****, nu mă supăr.*; ***Oricât ar câștiga****, tot s-ar plânge!* = ***Chiar dacă ar câștiga oricât****, tot s-ar plânge!*

2.1.3. ***Concesivele juxtapuse***

Circumstanțialele concesive sunt juxtapuse față de regentă în două tipuri de structuri:

(a) când predicatul concesivei este la conjunctiv hortativ și componentul *să* este elidat:

Privitor ca la teatru / Tu în lume să te-nchipui: / ***Joace unul și pe patru*** */ Totuși tu ghici-vei chipu-i.* [...] */* ***Zică toți*** *ce vor să zică, /* ***Treacă-n lume*** *cine-o trece; / Ca să nu-ndrăgești nimică, / Tu rămâi la toate rece.* (M. Eminescu, *Glossă*)

Fericească-l scriitorii, toată lumea recunoască-l... */ Ce-o să aibă din acestea, pentru el, bătrânul dascăl?* (M. Eminescu, *Scrisoarea I*).

În româna actuală, astfel de structuri apar în construcții frazeologice: ***Fie ce-o fi****, eu tot plec.*, ***Zică ce-o zice****, noi tot așa vom proceda.*, ***Facă ce-o vrea****, ea tot îl va susține.* etc.

(b) când cele două predicate ale construcției (regentul și subordonatul) formează o structură simetrică în care același verb apare la forma afirmativă și la forma negativă:

Așa a fi, n-a fi așa *– zise mama – eu vreu să-mi fac băietul popă, ce ai tu?* (I. Creangă, *Amintiri*)

N-am mers să-i cer, ***aveam-n-aveam****, / Și n-o să-mi meargă neam de neam.* (G. Coșbuc, *Dușmancele*)

Eu am, n-am să întâlnesc pe cineva, *la zece fix mă duc în târg.* [...] ***Eu, am, n-am clienți acasă,*** *la unsprezece fix mă-ntorc din târg....* [...] ***Și eu am, n-am înfățișare,*** *la douăsprezece trecute fix mă duc la tribunal!* (I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*).

Construcțiile de sub (b) sunt structuri simetrice, antitetice, pe tiparul descris sub **2.1.1.4** (vezi și *infra*, **2.3**).

2.1.4. ***Concesivele eliptice***

2.1.4.1. Sunt enunțuri propoziționale eliptice structuri de felul: ***Deși bolnavă****, a venit la întâlnire.*, ***Deși frig****, era plăcut.*, ***Deși pentru prima oară în străinătate****, nu se simțea deloc stingher în Universitatea din Hanovra.*, ***Deși cu greutate****, tot a mărturisit.*

Ele provin din enunțuri cu un verb la o formă personală (*a fi* de obicei, dar și alte verbe), verb care, în structura redusă, poate fi recuperat, datorită semnificației intrinsec concesive a conectorului: ***Deși*** √ [era] ***bolnav****, a venit la întâlnire.*, ***Deși*** √ [e] ***frig****, este plăcut.*, ***Deși*** √ [era / se afla] ***pentru prima oară în străinătate****, nu se simțea deloc stingher în Universitatea din Hanovra.*, ***Deși*** √ [a mărturisit] ***cu greutate****, până la urmă tot a mărturisit.*

Concesiva eliptică introdusă prin *deși* este foarte frecventă în limba română:

Popa era un om cu dare de mână; rămas văduv, ***deși foarte tânăr****, trăia cu maică-sa.* (I. L. Caragiale, *În vreme de război*)

Deși scund de statură*, cei dinaintea sa, opriți la zece pași, păreau că se uită la el de jos în sus.* (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*)

Simulacrul pe care îl oferă traducerea, ***deși doar un înlocuitor, un surogat, un „dublu"****, poate juca un rol cu virtualități imprevizibile.* (OC, 2003).

2.1.4.2. Realizarea circumstanțialului concesiv prin propoziție relativă cu un predicat în componența căruia intră verbul *a fi* (în orice ipostază) permite apariția unui alt tip de concesive eliptice, în care operatorul de predicativitate este „șters":

Cât de mică picătura*, și tot găurește piatra.* (Proverb)

Cămașa cât de proastă*, acoperă rușinea.* (Proverb)

I se face rău după orice efort, ***oricât de mic.*** (JN, 2004).

2.1.4.3. O situație specială există în cazul relativei introduse prin adverbul *oricum*. Frecventa ocurență a acestuia în construcții cu *a fi* permite elipsa verbului. Astfel, *oricum* poate apărea în structuri eliptice, preluând informația întregii propoziții și funcționând – în același timp – și ca un conector transfrastic: *Comportamentul ei m-a surprins. Totuși nu m-am supărat căci,* ***oricum*** √ [ar fi], *rămâne cea mai bună prietenă a mea.*

2.1.5. ***Tipuri semantice de propoziții concesive***

Nu atât conectorii, cât formele verbale utilizate în concesivă imprimă o anumită semnificație acesteia. Cu excepția propozițiilor introduse prin *să* sau *fără*, propoziții care au predicatul la subjonctiv, concesivele se construiesc cu indicativul, prezumtivul sau condiționalul.

Se consideră ***concesivă propriu-zisă*** subordonata care, prin intermediul formelor de indicativ (prezent, perfect și viitor), exprimă imposibilitatea unei condiționări față de un proces prezentat ca real, sigur: ***Chiar dacă o înțelege****, tot n-o poate ierta.*

Așa-numita ***concesivă ipotetică*** redă „condiția exclusă" prin forme verbale specializate pentru codificarea unor procese posibile – realizabile sau ireale: condiționalul (***Chiar de-ar ști*** *că n-are dreptate, tot n-ar recunoaște.*, ***Chiar dacă aș fi mers până la Galați****, tot n-aș fi rezolvat nimic.*), prezumtivul (***Chiar dacă Ana o fi procedând greșit****, tot nu există nicio scuză pentru Alex să o bârfească în felul acesta.*) sau conjunctivul (***Să se dovedească escrocheria cu acte****, și tot n-ar recunoaște.*, ***Să fi dezvăluit secretul****, și tot nu m-ar fi crezut.*).

Având în vedere corelația dintre condițională și concesivă, și anume faptul că prima exprimă o ipoteză / condiție „pozitivă", iar cealaltă, o ipoteză / condiție „negativă" („exclusă"), se pot clasifica tipurile semantice de concesive după modelul celor condiționale: *reale* (*sigure*), *realizabile* (*posibile*) și *ireale* (vezi **Circumstanțialul condițional, 2.1.4**).

2.2. Realizări prin forme verbale nepersonale

2.2.1. Circumstanțialul concesiv poate fi realizat prin verb cu forma de ***gerunziu*** – centru de grup verbal:

Știind că nu-l va convinge, *a stăruit totuși să-i asculte argumentele.*

Gerunziul poate apărea și fără compliniri:

Înserându-se,*ne-am continuat totuși drumul mai departe.*

Uneori gerunziul este precedat de (semi)adverbul de intensitate *chiar* (în structuri afirmative) sau *nici* (în structuri negative):

A stăruit totuși să-i asculte argumentele, ***chiar bănuind*** *că nu-l va convinge.*

Nici relatându-i *clar întreaga situație, n-am reușit să-l conving.*

Echivalentă cu structura în care *nici* precedă forma verbală este construcția cu gerunziul negativ, însoțit sau nu de (semi)adverbul *chiar*:

Necomentând *întâmplarea, și tot s-a văzut pe fața lui reproșul.*

Chiar neștiind *nimic, tot a luat examenul.*

> Identificarea funcției de circumstanțial concesiv a acestei forme verbale contrase (care permite adeseori cel puțin două citiri) se realizează fie prin prezența corelativului *tot* în vecinătatea formei verbale personale, fie prin ocurența (semi)adverbelor de intensitate (*chiar, nici*) care precedă gerunziul.

2.2.2. Prepoziția *fără*, precedată facultativ de intensificatorul *chiar* (*și*), însoțește verbul la ***infinitiv*** cu funcția sintactică de circumstanțial concesiv:

(***Chiar***) ***fără a înțelege*** *prea bine cerința, tot a încercat să rezolve problema.*

2.3. Realizări prin participii, adjective și adverbe

Circumstanțialul concesiv realizat prin participii, adjective și adverbe provine din reducerea unor grupuri verbale cu operatorul *a fi* la gerunziu.

2.3.1. Apar în poziția sintactică de circumstanțial concesiv ***grupuri cu participii***, ***adjective calificative*** sau ***participiale*** precedate de *chiar* (*și*) sau *nici*:

Chiar și aruncat *în acel infern, Radu Gyr a continuat să compună poezii.* (JN, 2004)

Chiar plecat de-atâția ani din țară*, tot vorbește perfect românește.*

Nici invitat*, nu ar veni.*

Chiar bolnavă*, tot a jucat în spectacol.*

Mi-e drag ca ochii mei din cap / Și nu l-aș da ***nici mort****.* (G. Coșbuc, *El-Zorab*).

În toate construcțiile de felul celor de mai sus verbul *a fi* (în diverse ipostaze) este elidat. Cu alte cuvinte, aceste structuri pot fi interpretate ca provenind din contrageri ale unor enunțuri precum: ***Chiar și aruncat*** √ [fiind] *în acel infern, Radu Gyr a continuat să compună poezii.*, ***Chiar*** √ [fiind] ***plecat de-atâția ani din țară****, tot vorbește perfect românește.*, ***Nici invitat*** √ [fiind], *nu ar veni.* sau ***Chiar bolnavă*** √ [fiind], *tot a jucat în spectacol., Mi-e drag ca ochii mei din cap / Și nu l-aș da* ***nici mort*** √ [fiind].

Și în enunțurile ***Singură***, **tot** *se duce în excursie: se plictisește, nu prea știe să-și facă prieteni și, în plus, îi este frică să meargă cu avionul.* sau ***Invitat****, tot n-ar veni la această petrecere.*, ***adjectivul*** și, respectiv, ***participiul*** ocupă poziția sintactică de circumstanțial concesiv, ca urmare a elipsei verbului (operator) *a fi* din construcția contrasă prin gerunziu: ***Singură*** √ [fiind], **tot** *se duce în excursie.* = „Chiar dacă este singură, se duce în excursie."; ***Invitat*** √ [fiind], **tot** *n-ar veni la această petrecere.* = „Chiar dacă ar fi invitat, tot n-ar veni la această petrecere.". Argumentul pentru o astfel de interpretare îl constituie ocurența (în vecinătatea verbului regent) a adverbului *tot* (*totuși*), corelativ al circumstanțialului concesiv.

> Dacă adjectivul sau participiul nu este izolat de regent, chiar dacă acesta (regentul) este însoțit de adverbul *tot* (*totuși*), elidarea operatorului este urmată de o reorganizare sintactică prin care adjectivul sau, respectiv, participiul ocupă poziția de predicativ suplimentar: *Tot nu se duce în excursie* ***singură****., A răspuns cu un gest de indiferență* ***mirat*** *de întrebarea neașteptată.* (vezi **Construcții cu predicativ suplimentar, 2.1**).
>
> În propoziții ca *Actrița,* ***chiar bolnavă****, tot a jucat în spectacol.*, deși semnificația „concesivă" se păstrează (și este confirmată de prezența adverbului *chiar* și a corelativului *tot*), funcția sintactică a componentului *chiar bolnavă* este de atribut circumstanțial izolat, deoarece, în acest caz, adjectivul este adjunct într-un grup nominal (vezi, **Grupul nominal, 3.2.3.; Atributul, 3**).

2.3.2. Gruparea alcătuită din adverbul *așa* precedat de semiadverbele *și chiar / chiar și* este tot o reducere a unei construcții cu un centru reprezentat prin verbul *a fi*, construcție de tipul celor de mai jos, unde *chiar așa* acceptă lectura „chiar așa fiind situația" / „chiar dacă situația ar fi așa":

Cum, dar nu avea să fie bogată? [...] ***Chiar așa****, dar averea, pe lângă că se poate pierde, nu e o piedică la o meserie – dimpotrivă.* (M. Caragiale, *Craii*)

Chiar și așa*, Securitatea avea o evidență clară a trecutului fiecăruia dintre ei.* (JN, 2004)

Probabil că numărul lor [al cărților de literatură română apărută în străinătate] *ar fi infim și,* ***chiar și așa****, nu toate sunt îndeajuns de valoroase pentru a fi justificată traducerea lor.* (Rlit, 2004).

În astfel de construcții, adverbul *așa* are și funcție discursivă (anaforică), asemănându-se din acest punct de vedere cu gruparea adverbială *cu toate acestea* (vezi *infra*, **2.4**).

2.4. Realizări adverbiale

2.4.1. Sunt circumstanțiale concesive adverbe precum *totuși*, *tot (mai)* și locuțiunile adverbiale *în niciun caz, nici în ruptul capului.*

Adverbul *totuși* este intrinsec concesiv:

Sunt destui scriitori care nu au scris într-o limbă foarte accesibilă și ***totuși*** *sunt cunoscuți.* (Rlit, 2004)

Traducerea din română în alte limbi latine (mai ales în franceză) este ***totuși*** *mai ușoară.* (OC, 2003).

Și locuțiunile menționate au sens concesiv:

În nici un caz *nu-i voi spune așa ceva!*

Nu vrea să meargă ***nici în ruptul capului.***

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

Tot primește sensul concesiv contextual, prin implicarea sa într-o structură corelativă; compară: *Este luna martie și tot mai ninge.*, unde *tot* este semiadverb aspectual [„ninge în continuare, încă mai ninge"] cu ***Tot îmi voi susține punctul de vedere, deși se va produce un adevărat scandal.***, unde *tot* poartă informația lui *totuși, cu toate acestea.*

Nu a fost inclus adverbul relativ ***oricum*** ocurent într-o structură de felul ***Oricum**, nu m-am supărat.* Omiterea lui din clasa adverbelor care realizează funcția sintactică de circumstanțial concesiv se justifică prin faptul că, în acest caz, poziția sintactică este ocupată de o propoziție relativă eliptică. Așadar, considerăm că enunțul ***Oricum**, nu m-am supărat.* provine din contragerea structurii ***Oricum ar fi**, nu m-am supărat.* (vezi *supra*, **2.1.4.3**).

2.4.2. Gruparea adverbială *cu toate astea (acestea)* cu rol de circumstanțial concesiv are și funcție anaforică; alcătuită prin asocierea cu demonstrativul cu valoare neutră (*acestea*), gruparea „preia" informația unui segment de text anterior:

Am făcut tot ce mi-a stat în putință: l-am rugat să rămână, i-am explicat care e situația în vreme de iarnă și cât de înșelător poate fi muntele. ***Cu toate acestea*** *(tot) n-a renunțat să plece în Făgăraș.*

Același rol, de a relua informația redată într-un context anterior, îl are și sintagma *chiar (și) așa*, care este interpretată ca o reducere a unei construcții cu operatorul copulativ *a fi* centru, construcție în care expresia adverbială are funcția sintactică de nume predicativ: *Chiar așa* √ *[fiind], tot nu m-ai convins.* (vezi *supra*, **2.2.2.2**).

2.4.3. Ocupă poziția sintactică de circumstanțial concesiv și grupări cvasilocuționale pe tipar simetric antitetic (vezi, *supra*, **2.1.1.4**), ca *vrând-nevrând* sau *cu voie, fără voie*:

***Vrând-nevrând**, ea este în competiție cu gloria marelui star.* (Rlit, 2004)

Atunci eu, ***cu voie, fără voie**, plec spre casă.* (I. Creangă, *Amintiri*).

2.4.4. Au funcția de circumstanțial concesiv ***grupurile adverbiale*** formate în jurul adverbului *indiferent*, urmat de prepoziția *de* sau de conjuncțiile *dacă / de / că* (vezi *supra*, **2.1.1.5**). Aceste grupurile adverbiale având drept centru pe *indiferent* includ – de regulă – grupuri nominale sau verbale (cu forme verbale personale):

***Indiferent de condiția ei socială**, femeia nu avea voie „să aibă mai mult de jumătate uncie de aur în podoabe".* (Rlit, 2004)

***Indiferent dacă și-a asociat religia ortodoxă** sau **a negat-o cu vehemență**, națiunea română a fost construită cu referință la religie.* („22", 2004)

***Indiferent că sunt alegeri locale, parlamentare sau prezidențiale**, regulile sunt aceleași.* („22", 2004).

Indiferent este un adverb (vezi contexte precum: *Vrei să mergem la film sau stăm acasă? Mi-e indiferent.*). Asocierea cu *dacă*, *de* sau *că* reprezintă o particularitate de construcție a acestui adverb, care poate apărea și în context cu relativele *cine, care, ce*:

E o bună școală, ***indiferent ce ajungi** să faci după aceea.* (Rlit, 2004).

De asemenea, îndeplinesc funcția sintactică de circumstanțial concesiv ***grupurile adverbiale*** având drept centru adverbul *contrar*, grupuri care includ *grupuri nominale*:

Nu știu de ce, ***contrar părerii generale**, o vedeam pe dumneaei într-o lumină mai bună decât pe dumnealui.* (OC, 2004).

2.5. Realizări nominale

Circumstanțialul concesiv se realizează prin grupuri nominale cu centre substantivale sau pronominale precedate de grupări cvasilocuționale (vezi *infra*, **2.5.1**) sau integrate în grupuri prepoziționale sau adverbiale (vezi *infra* **2.5.2**, **2.5.3**).

2.5.1. Circumstanțialul concesiv se realizează mai ales prin ***substantive nonanimate*** precedate de:

– grupări cu un grad înalt de stabilitate (cvasilocuționale) alcătuite din prepoziția *cu* și determinanții *tot* sau *orice* (de tipul *cu tot, cu toată, cu toți, cu toate, cu orice*): ***Cu tot efortul**, (tot) n-a reușit nimic.*, ***Cu toată averea** sa, (tot) nefericit este.*, ***Cu toți banii** lui, tot nu s-a ales cu nimic.*, ***Cu toate greutățile**, și-a găsit drumul în viață.*, ***Cu orice risc**, tot voi veni.* Acest tip de realizare a circumstanțialului concesiv are o frecvență ridicată în româna:

***Cu tot zelul său**, nu putuse depăși limitele prudenței.* (I. L. Caragiale, *Două loturi*)

Și ***cu toată stăruința** lui moș Fotea și a lui bădița Vasile, Smărăndița a mâncat papara.* (I. Creangă, *Amintiri*)

Situația este foarte gravă. Și, ***cu toată lipsa de condiții**, există oameni care și-au asumat aceste responsabilități.* (DV, 2004).

2.5.2. Au funcția de circumstanțial concesiv ***grupurile nominale integrate în grupuri prepoziționale*** cu centre actualizate prin *împotriva* și *în ciuda, în contra* (reg., înv.), *în pofida* (livresc):

Am fost călugăr într-o mănăstire dominicană, dezmoștenit de tatăl meu din pricină că părăsisem medicina, ***împotriva voinței lui***. (O. Paler, *Deșertul*)

***În ciuda incursiunilor și devastărilor** turcești, care nu o cruțaseră, țara reușise să-și salveze independența, ceea ce, potrivit autorului, nu mai era cazul celorlalte țări și popoare din sud-estul european, bulgari, sârbi și albanezi.* (Ș. Papacostea, *Evul Mediu românesc*)

Și, ***în pofida campaniei antiteroriste**, așa-numiții membri Al-Quaida par să dispună din plin și de fonduri, și de specialiști, și de executanți.* („Adevărul", 2004).

2.5.3. Pot constitui realizări ale poziției sintactice discutate și grupuri nominale cu centre lexicalizate prin ***substantiv animat*** sau ***pronume personal*** (și numeral cu valoare pronominală). De obicei precedate de semiadverbele de intensitate *chiar* (*și*) aceste grupuri nominale sunt, de cele mai multe ori, ***integrate în grupuri prepoziționale*** cu *fără*:

***Chiar și fără călăuză**, tot s-a descurcat.*

***Chiar** (**și**) **fără ei**, (tot) se va ține concursul.*

(***Chiar**) **Fără tine**, și tot voi merge la petrecere.*

Enunțuri de tipul ***Chiar și cea mai bună dintre femei*** *tot are o coastă de drac într-însa.* (Proverb) poate primi două citiri: în prima variantă (cu pauza marcată grafic prin virgulă ***Chiar și cea mai bună dintre femei*** [#], *tot are o coastă de drac într-însa.*) segmentul subliniat are funcție de circumstanțial concesiv pe tiparul celor de mai sus; în altă variantă (fără pauză, ***Chiar și cea mai bună dintre femei*** *tot are o coastă de drac într-însa.*), același segment ocupă poziția de subiect.

3. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

Ca orice circumstanțial, concesivul are, în general, topică liberă. De regulă, indiferent de poziția sa în desfășurarea lineară a enunțului, circumstanțialul concesiv se desparte de regent printr-o pauză marcată grafic prin virgulă.

Se constată o preferință pentru antepunerea concesivului realizat prin gerunziu:

Părând *pe veci a răsări / Din umbră moartea-i paște.* (M. Eminescu, *Luceafărul*).

Este posibilă și postpunerea gerunziului, când acesta este precedat de semiadverbul de intensitate *chiar* (în structuri afirmative) sau *nici* (în structuri negative):

A stăruit totuși să-i asculte argumentele, ***chiar bănuind*** *că nu-l va convinge., N-a încetat totuși să lucreze,* ***nici îmbolnăvindu-se.***

Restricții de topică apar doar în situația concesivelor juxtapuse, care sunt antepuse regentelor (***Zică lumea orice****, eu tot nu mă las.,* ***Vrei, nu vrei****, bea Grigore agheasmă!*) și a concesivelor conjuncționale introduse prin *că* – totdeauna intercalate (*Câinele,* ***că-i câine****, dar și el își ia lumea-n cap de la o vreme.*).

4. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

Concesivele se pot uneori confunda cu propozițiile circumstanțiale de **loc**, **temporale** sau **cauzale**, atunci când joncțiunea se realizează prin conectori omonimi. În aceste situații, atât corelativele *tot / totuși*, cât și conținutul codificat au rol dezambiguizator; compară: [***Oriunde ar fi,***] concesivă [*(tot) apare el până la urmă!*]; [***Oriunde aș pleca,***] concesivă [*de gândurile rele (tot) nu scap.*] cu [*Oriunde ai pleca,*] circumstanțială de loc [*te-aș însoți.*]; [*Te superi,*] [***când te minte cineva.***] temporală cu [*Nu mă crezi,*] [***când eu nu te-am mințit niciodată?***] concesivă.

Circumstanțialul concesiv se poate confunda și cu **circumstanțialul de mod**, când este exprimat printr-un grup prepozițional având drept centru pe *fără*; compară: *A lipsit* ***fără (a avea) un motiv întemeiat.*** concesiv cu *A lipsit* ***fără nicio jenă.*** modal; *A lipsit,* [***fără să aibă un motiv întemeiat.***] concesivă cu *A lipsit* [***fără să aibă vreo mustrare de conștiință.***] modală. (vezi **Circumstanțialul de mod, 2.2.3**).

CIRCUMSTANȚIALUL CONSECUTIV

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanțialul consecutiv este un component al enunțului care exprimă rezultatul, urmarea desfășurării unui acțiuni, a unui eveniment sau a existenței unei stări. Realizarea definitorie a circumstanțialului consecutiv este propoziția conjuncțională introdusă prin conectorul specializat *încât*.

1.1. Caracteristici semantice

Circumstanțialul consecutiv se încadrează în grupa circumstanțialelor care redau opinia vorbitorului în legătură cu raporturile logice dintre procesele comunicate.

Din punct de vedere semantic, împreună cu regentul său, circumstanțialul consecutiv specifică un raport de consecință, raport stabilit de vorbitor în funcție de credințele sau de cunoștințele sale. Exprimat prin circumstanțialul consecutiv, raportul de consecință ([*X consideră (crede, este de părere) că*] *B „decurge din" A*) privește – de regulă – *intensitatea desfășurării* procesului: *M-a rugat atât de mult să fiu de față, încât nu l-am putut refuza.* Așadar, subordonata conjuncțională consecutivă, dar și circumstanțialul consecutiv nonpropozițional funcționează ca un mijloc suplimentar de redare a unei aprecieri graduale superlative.

Totuși, în unele realizări nonpropozițională, consecutivul poate exprima și un raport de consecință privitor la simpla *desfășurare* a procesului: *A luat nota maximă la examen, spre marea lui satisfacție.* (vezi *infra*, **2.2.1, 2.3**).

Raportul logico-semantic de consecință care privește simpla *desfășurare* a procesului (nu și intensitatea desfășurării acestuia) se exprimă prin unități de același rang:*M-a rugat să fiu de față, deci (prin urmare) nu l-am putut refuza.*

Și raportul de consecință care implică *intensitatea desfășurării* procesului poate fi exprimat printr-o construcție alcătuită din două propoziții aflate în relație de coordonare, într-un enunț complex de tip raționament. În acest caz, semnificația este redată tot prin conectori transfrastici concluzivi, precum *deci, așa că, prin urmare, în concluzie, în consecință, ca o concluzie, vasăzică, care va să zică, drept care.* Cu alte cuvinte, construcția hipotactică *Era așa de bârfitoare, încât nimeni nu mai avea încredere în ce spunea.* poate fi echivalată cu o structură prin care se exprimă un raport de coordonare concluziv: *Era foarte bârfitoare; prin urmare nimeni nu mai avea încredere în ce spunea.* În textul următor se exprimă atât intensitatea procesului (printr-o construcție cu propoziții de rang diferit, în care subordonata este consecutivă), cât și „concluzia" unui raționament (prin propoziții de același rang):

Domnița avea atât de puțină minte și totodată atâta dor s-o capete, ***încât și-a închipuit*** *că n-are să se mai împlinească anul cât e lumea;* ***așa că s-a învoit*** *să urmeze după voința tânărului.* (I. L. Caragiale, *Făt-Frumos cu moțu-n frunte*).

1.2. Caracteristici sintactice

Consecutivul nu face parte din structura tematică a verbului. Circumstanțialul consecutiv este component al unui grup adjectival, adverbial sau verbal, în care funcționează ca termen subordonat. Circumstanțialul consecutiv – de regulă, consecutivul care redă intensitatea procesului – prezintă două tipare sintactice:

(a) consecutivul este integrat într-un *grup verbal care include un grup adjectival sau adverbial* având un centru gradabil. Caracteristica semantică a centrului adjectival sau adverbial este marcată prin adverbele *așa de* sau *atât de*, adverbe care funcționează ca „modificatori" ai adjectivului sau, respectiv, ai adverbului și impun prezența circumstanțialului consecutiv: *Sunt atât (așa) de obosită, **încât voi rămâne acasă**., Atât (așa) de mult îmi doresc să văd și eu filmul, **încât voi accepta invitația ei**.*

(b) consecutivul este integrat direct *în grupul verbal*, în condițiile în care centrul implică o gradare. Acest al doilea tipar sintactic reprezintă, în fapt, reducerea primului, prin elipsa grupului adverbial: *Striga* √ [atât de tare], ***încât te asurzea***.

Așadar, în ce privește organizarea construcției în care apare circumstanțialul consecutiv, există o restricție – regenta consecutivei trebuie să conțină în componența sa un termen care implică o evaluare intensivă:

(i) un adverb sau locuțiune verbală de evaluare (nonsuperlativă) din seria *atât de..., așa (de)..., într-atât..., până acolo, până într-atât, în așa grad, la asemenea..., la astfel de...*: *Era așa de cald afară, **încât nu puteai crede** că este de-abia luna ianuarie., Era îndeajuns de deșteaptă, **încât să înțeleagă** fără să i se explice prea mult.*;

(ii) un adverb sau un adjectiv la superlativ: *Era fără seamăn de frumoasă, **încât nu puteai** să nu o remarci imediat., Vorbea neobișnuit de bine englezește, **încât mă întrebam** dacă nu cumva engleza este limba ei maternă.*;

> Regional, în regentă poate fi utilizat și modificatorul *ca acela* sau *ca aceea* cu sensul „însemnat", „extraordinar": *Și i-a tras o bătaie ca aceea, **încât (că, de) a ținut-o minte toată viața**.*

(iii) un adverb sau un adjectiv care exprimă intrinsec valoarea de superlativ: *Interpretarea ei a fost de-a dreptul formidabilă, **încât am amuțit pur și simplu**., A cântat magistral, **încât toată sala a ovaționat îndelung**.*;

(iv) un verb care exprimă un proces ce poate fi evaluat pe o scală graduală: *Ploua, tuna și fulgera, **încât credeam** că nu mai ieșim vii din pădure.*

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE A CIRCUMSTANȚIALULUI CONSECUTIV

2.1. Realizări propoziționale

2.1.1. *Consecutivele conjuncționale*

Propoziția consecutivă este obligatoriu legată de regenta ei prin conectori interpropoziționali conjuncționali.

> Conectorul nu poate lipsi, dar, uneori, în situații de coordonare copulativă, nu este lexicalizat:

> *Discuțiile în jurul acestui punct obișnuiesc istoricul cu certitudinea limitelor sale, îndemnându-l să-și ia măsuri de precauție, să-și selecteze în așa fel probele, **încât cercetarea lui să reziste timpului**,* √ [și încât] ***să nu devină critică odată cu descoperirea unor fonduri de arhivă***. (OC, 2003).
>
> Consecutivele pot fi ***izolate*** de regentele lor printr-o pauză marcată grafic prin punct sau prin punct și virgulă:
>
> *Nu lipsea în nicio duminică de la biserică și respecta cu sfințenie toate rânduielile creștinești. **Încât**, probabil, **găsea** că nici revoltele, nici lamentațiile n-aveau rost.* (O. Paler, *Deșertul*)
>
> *Își înfrânge adversarul cu propriile argumente, scoase dintr-o carte mai veche a acestuia. **Încât retorica interogativ-afectivă, primind răspunsuri afirmative chiar din cartea adversarului astfel ruinat, asigură succesul tribunului***. (Rlit, 2004).

Conjuncția subordonatoare specializată pentru consecutivă este *încât*. Conjuncțiile subordonatoare *de, că, să, (pentru) ca...să* (variantă a lui *să*) introduc circumstanțiale consecutive când sunt sinonime cu conjuncția specializată *încât*.

2.1.1.1. Subordonata consecutivă introdusă prin *încât* poate avea predicat la orice mod sau timp cu excepția imperativului.

Selecția diferitelor moduri este utilizată pentru a exprima faptul că vorbitorul consideră consecința ca reală sau ca posibilă, virtuală. În primul caz, predicatul este la indicativ, în cel de-al doilea, predicatul este la conjunctiv, condițional sau prezumtiv.

De regulă, consecutivele introduse prin *încât* cer ca în regentă să existe sau să poată fi presupus un adverb „modificator" din seria menționată mai sus (vezi *supra*, **1.2**) și anume, *astfel, așa, atât, în așa fel, până într-atât, până acolo, destul*:

E **așa de pustie** *această curte, strivită de o lumină dură la amiază, **încât din ce în ce mai des mă cred în afara timpului***. (O. Paler, *Deșertul*)

Nu interesează atât libertatea abstractă, ideea de libertate, care este **atât de cuprinzătoare**, ***încât riscă să devină fantomatică***, *ci sentimentul libertății.* (Rlit, 2004)

Sunt modele ideale, în care realitatea este rearanjată **în așa fel**, ***încât să capete sens***. (Rlit, 2004)

Din 1998, din cauză că multe organizații nonguvernamentale abuzau de această lege și nu mai aveau activități specifice ONG-urilor, legea nu a mai fost prelungită **astfel**, ***încât au o situație destul de dificilă din acest punct de vedere***. („22", 2004).

Când în regenta consecutivei nu apare un termen care implică evaluarea, el poate fi recuperat contextual:

Era însă în felul ei de a fi ceva ce te stăpânea √ [într-atât], ***încât nu puteai să-i spui** decât ceea ce voia dânsa.* (I. Slavici, *Mara*)

Ceea ce nu explică această notă este de ce [...] în anul 1954, nu i s-a respins lui E. viza de plecare într-o altă excursie, în Elveția și Austria, și nici cu ce a supărat el autoritățile √ [până într-atât], ***încât acestea i-au refuzat un nou drum, tot în Austria***. (JN, 2004).

2.1.1.2. Consecutiva cu *de* este frecvent utilizată în limba română actuală (îndeosebi în registrul popular). În cazul subordonatei introduse prin *de* cu

semnificație consecutivă, predicatul poate avea doar formă de indicativ, condițional sau prezumtiv. Construcția regentă poate conține un corelativ:

Era **așa de frumoasă** ***de parcă se oprise dintr-un basm drept în albul zăpezii.*** (As, 2003).

Uneori propoziția regentă are un component (adjectiv, un adverb sau un verb) care acceptă o evaluare graduală, fără să o actualizeze:

Se prăvăli fără putere pe pământul dogorit și crăpat, strângând dinții ***de-i pârâiau ca niște oase sfărâmate****, căutând să-și ascundă suferința.* (L. Rebreanu, *Ion*)

Era gheața groasă de-un cot ***de mergeau și căruțele pe ea*** *și vântul sufla* ***de rupea pânza.*** (As, 2004)

Vorbea ***de te-amețea.***

Țipa ***de te-asurzea.***

Frecventă este utilizarea consecutivei cu *de* fără marcă de gradare lexicalizată după o regentă interogativă:

Ce-ai mâncat / ***De ne-ai uitat****?/ Ce-ai băut /* ***De n-ai urât****?* (Proverb)

Da ce-ai uitat, dragul tatei ***de te-ai întors înapoi*** *?* (I. Creangă, *Harap-Alb*).

Din construcția cu o consecutivă introdusă prin *de* provin și structurile frazeologice, de tipul: *a minți de-ngheață apele, frumos de pică, prost de dă în gropi.*

2.1.1.3. Conjuncția *că* introduce o propoziție consecutivă în aceleași condiții sintactice ca și *de*. Textul care urmează conține două consecutive (prima, tipică – introdusă prin *încât* –, și cea de-a doua, introdusă prin *de*):

O criză care a ajuns **până acolo**, ***încât****, după ce i-a afectat pe pacienți,* ***a început*** *să-i atingă deopotrivă și pe medici,* **atât de tare**, ***că tinerii nu mai vor să se facă medici.*** (DV, 2004).

Și în exemplele următoare raportul consecutiv este subliniat prin existența în regentă a adverbelor – mărci de gradare:

Erau **așa de fierbinți**, ***/ Că se făcuse în spital / Cald ca sub un șal.*** (T. Arghezi, *Cântec mut*)

În fața lumii mari ce se întindea în ochii lui, se simți **atât de mic**, ***că-l cuprinse o neliniște dureroasă.*** (L. Rebreanu, *Ion*).

Adverbul „modificator" poate lipsi dacă poate fi recuperat din context:

Și tot ce făcea îl prindea ș-avea haz, ***că o lume întreagă se minuna de el.*** (I. L. Caragiale, *În vreme de război*).

2.1.1.4. În consecutiva introdusă prin conectorul *să* predicatul este la subjonctiv:

S-au făcut ca ceara albă fața roșă ca un măr / Și **atâta de subțire**, ***să o tai c-un fir de păr.*** (M. Eminescu, *Călin*).

2.1.1.5. Rar, consecutivele sunt introduse prin *ca să*, iar în această situație, predicatul are tot forma de conjunctiv. Regenta poate conține un grup adjectival sau un grup adverbial – marcă a gradării:

Există deja o categorie de oameni care câștigă **suficient de mult** ***ca să-și permită să locuiască în vile sau apartamente de lux****, spun reprezentanții companiilor imobiliare.* (JN, 2004).

Alteori construcția regentă este alcătuită din grup verbal cu *prea*:

Prea *v-ați arătat arama, sfâșâind această țară, /* **Prea** *făcurăți neamul nostru de rușine și ocară, /* **Prea** *v-ați bătut joc de limbă, de străbuni și obicei, /* ***Ca să nu s-arate-odată*** *ce sunteți – niște mișei!* (M. Eminescu, *Scrisoarea II*).

Consecutivele care au predicatul la conjunctiv și în regentă corelativul *prea* sunt echivalente ale consecutivelor construite cu indicativul care au în regentă corelative ca *așa, atât*. Transpunerea dintr-un tipar în altul implică și „trecerea" de la o structură afirmativă la una negativă și invers: *Este prea târziu ca să-i mai dau telefon. = Este atât de târziu, încât nu-i mai dau telefon.*; *Este prea puternic ca să nu reziste. = Este atât de puternic, încât rezistă / va rezista.*

2.1.2. ***Consecutivele relative***

Singurul conector relativ care introduce o subordonată consecutivă este *cât*, în contexte de tipul: *A luat cu el mâncare*√ [atât de multă] ***cât să-i ajungă pentru trei zile.***, *A băut* √ [atât de mult / puțin] ***cât să se sature.***

2.2. Realizări prin forme verbale nepersonale în grup prepozițional

2.2.1. Circumstanțialul consecutiv se poate realiza prin ***verbe la infinitiv în grupuri prepoziționale*** cu centrele *pentru, spre, până la*: *E suficient de inteligentă* ***pentru / spre a înțelege.***, *Se emoționase* ***până la a se bâlbâi.*** De obicei, folosirea infinitivului este limitată la limba literară; construcțiile cu *pentru* și *spre* au o răspândire mai mare și sunt în general acceptate; construcțiile infinitivale cu *până la* sunt livrești și nerecomandabile.

2.2.2. De asemenea, rar, verbele la ***supin*** (majoritatea cu formă negativă) ***în grup prepozițional*** având centrul *de* au funcția de circumstanțial consecutiv: *S-a schimbat mult,* ***de nerecunoscut.*** La fel ca și structurile similare în care apar substantivele fără determinanți (vezi și *infra,* **2.3**), construcțiile cu verbe la supin au caracter cvasilocuționar și reprezintă modalități de exprimare a superlativului: *Era frumoasă* ***de nespus.*** (vezi **I, Verbul. Forme verbale nepersonale, 4**).

2.3. Realizări nominale în grup prepozițional

Circumstanțialul consecutiv se realizează prin grupuri nominale cu substantive abstracte – de regulă, substantive de proveniență verbală sau nume de acțiune (de natură verbală). **Grupurile substantivale**, monomembre sau extinse, sunt ***integrate în grupuri prepoziționale*** de același fel cu acelea de sub **2.2.1** (vezi *supra*, grupuri cu centre lexicalizate prin *spre, până la*):

El muncea în construcții, nu știu cât câștigau, dar știu că munceau ***până la epuizare.*** (EZ, 2004)

Se agită ca să câștige bani, simte și vede sfârșitul, bea ***până la limita pericolului.*** (Rlit, 2004)

Spre marea uimire *a mamei, la sfârșitul examenului, profesorii i-au spus că băiatul ei e chiar foarte talentat.* (As, 2004).

Pentru realizarea circumstanțialului consecutiv prin un grup substantival monomembru este specifică inserarea într-un grup prepozițional având drept centru pe *de*:

Eram înspăimântate ***de moarte.*** (EZ, 2004).

Realizarea prin substantiv a poziției sintactice de circumstanțial consecutiv este destul de rară. De obicei au funcție sintactică de circumstanțial consecutiv construcții „înghețate", apropiate de structurile cu caracter fix (expresii idiomatice), alcătuite din anumite unități lexicale prin care se exprimă ideea de superlativ precum: *de minune, de moarte, de mai mare dragul, până la lacrimi, până la sânge.* Acestea pot fi considerate, în fapt, reducția unor construcții propoziționale de tipul consecutivei propriu-zise: *Ne distrăm de minune. < Ne distrăm așa de bine, încât îți vine să te minunezi.*; *M-a speriat de moarte. < M-a speriat în așa măsură, încât mi-a venit să mor. / încât era să mor.*; *A muncit până la epuizare. < A muncit așa de mult, încât s-a epuizat.*; *Spre satisfacția tuturor, spectacolul a fost un adevărat triumf. < Spectacolul a fost un asemenea triumf, încât a produs o mare satisfacție tuturor.*

3. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

Circumstanțialul consecutiv, indiferent de realizarea sa, se plasează după regent.

Numai în cazul realizării nominale în grup prepozițional având centrul *spre*, circumstanțialul consecutiv poate fi și antepus regentului: ***Spre bucuria noastră, a tuturor****, a venit și ea. / A venit și ea,* ***spre bucuria noastră, a tuturor.***

De regulă, consecutiva este despărțită de construcția în care se găsește regentul prin pauză marcată grafic prin virgulă sau prin punct, în cazul în care circumstanțiala este izolată. Excepție fac consecutivele cu predicatul la conjunctiv și corelativul *prea* (*Era* **prea** *frig* ***ca să plec la munte.***) și cele introduse prin *de* consecutiv, dacă stau imediat după predicatul regentei (*A plâns* ***de ne-a impresionat pe toți.***). Pentru consecutivul cu realizare nominală, pauza este facultativă.

4. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

În realizarea sa propozițională, circumstanțialul consecutiv interferează cu **circumstanțialul de timp**. Este vorba, în primul rând, de propozițiile introduse prin conectorul *până* (*ce*) care exprimă și limita extensiunii unui interval temporal iar, din această pricină, poate avea și semnificația „consecință". Prezența în regentă a corelativelor tipice pentru consecutive conferă siguranță interpretării. Să se compare: *Și* **atât** *l-a purecat /* [***Până tot l-a sfârtecat.***] $_{\text{consecutivă}}$ (S. Fl. Marian, *apud* GA) cu *Și l-a purecat* [***până l-a sfârtecat.***] $_{\text{temporală}}$ (vezi **Circumstanțialul de timp**).

Circumstanțiala consecutivă construită cu subjonctivul (mai ales cea introdusă prin *ca să*) se poate confunda cu propoziția **circumstanțială de scop (finală)**. Și în acest caz, prezența adverbelor corelative – mărci ale gradației – din regentă orientează interpretarea; compară: *Se prefăcuse* **atât de bine** [***ca nimeni să nu observe***] $_{\text{consecutivă}}$ *ce urmărește.* cu *Se prefăcuse* [***ca nimeni să nu observe***] $_{\text{finală}}$ *ce urmărește.* (vezi **Circumstanțialul de scop, 4**).

Consecutiva relativă introdusă prin *cât* (vezi *supra*, **2.1.2**) interferează cu **relativa cantitativă**; compară: *A cheltuit* [*cât a câștigat.*] $_{\text{cantitativ}}$ cu *A adunat* [*cât să-i ajungă.*] $_{\text{consecutiv}}$ (vezi **Circumstanțialul cantitativ, 1.1, Construcții comparative, 1.5**).

CIRCUMSTANȚIALUL OPOZIȚIONAL

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanțialul opozițional este un component al enunțului care indică ceea ce este contrar (sau prezentat ca fiind contrar) celor exprimate de alt component (vezi *infra,* **1.2**).

Circumstanțialul opozițional este unul dintre circumstanțialele realizate în structuri ***ternare*** (vezi **Circumstanțialul. Prezentare generală, 2.2**), fiind dependent sintactic de regent, dar implicând totodată prezența în enunț a altui element, cu care stabilește raportul semantic de opoziție: *Bea ceai* ***în loc de apă.*** Circumstanțialul este solidar sintactic (coocurent) cu termenul față de care exprimă opoziția, acesta nefiind suprimabil, în structurile tipice, în prezența circumstanțialului: **Bea în loc de apă.*; circumstanțialul, în schimb, este facultativ, suprimabil: *Bea ceai.* (vezi *infra,* **1.1.1**).

Circumstanțialul opozițional se poate realiza și în structuri sintactice ***binare,*** cu condiția ca opoziția să privească fie centrul verbal al celor două structuri (manifestându-se prin distincția afirmativ / negativ – *Citește o carte* ***în loc să nu faci nimic toată ziua!*** – sau prin antonime – *Muncește* ***în loc să trândăvești!***), fie grupul verbal în ansamblu, ca unitate (***În loc să citească romane,*** *citește filozofie.*); vezi *infra,* **1.1.2**.

1.1. Caracteristici sintactice

1.1.1. Circumstanțialul opozițional poate fi dependent sintactic față de un verb cu formă personală (***A venit*** *azi* ***în loc de mâine.***) și nepersonală (infinitiv, *Are obrăznicia* ***de a vorbi*** *el* ***în locul meu.***; gerunziu, *Ai greșit* ***vorbind*** *tu* ***în locul ei.***; participiu, *răspunsul* ***dat*** *de el* ***în locul tău;*** supin, *S-a săturat* ***de băut*** *ceai* ***în loc de apă.***), mai rar față de o interjecție predicativă (***Hai*** *tu* ***în locul Mariei!***) sau față de un adjectiv, în special având corespondent verbal, compatibil cu poziția sintactică predicativă (*bilete* – sau *biletele sunt* – ***disponibile*** *azi* ***în loc de mâine***).

Circumstanțialul opozițional este coocurent, în structurile ternare, cu un component, care, de obicei, este legat de regentul circumstanțialului, în diferite poziții sintactice: subiect (*Vino* ***tu*** *în locul Mariei!*); nume predicativ (*În loc de pictor, a devenit* ***un*** *bun* ***profesor*** *de desen.*); complement predicativ al obiectului (*În loc de profesor, el a fost numit* ***învățător.***); complement direct (*Pe cap poartă în loc de coif cizelat un fel de* ***țeastă*** *cu ochi de bufniță.* – G. Călinescu, *Cronicile*); complement secundar (*Îl învață* ***cântece*** *în loc de poezii.*); complement indirect (*M-am adresat* ***lui*** *în locul tău.*); complement prepozițional (*În fond, în loc de frică ar trebui să vorbesc* ***despre iubire.*** – O. Paler, *Apărarea*); complement de agent (*răspunsul dat* ***de el*** *în locul tău; S-a întâmplat, însă, ca, în loc de poetici amanți, ciocârlia noastră să fie auzită numai* ***de o gaiță*** *flămândă.* – A. Odobescu, *Pseudo-cynegeticos*); circumstanțial (temporal, *În loc de ieri, a venit* ***azi.***; instrumental, *Scrieți* ***cu creion*** *în loc de pix.* etc.).

În condiții speciale, circumstanțialul opozițional se poate raporta, în structurile ternare, la termeni neexprimați, cum sunt subiectul inclus în forma verbului (*Vino* [tu] *în locul Mariei!*), subiectul implicit în relație cu o interjecție predicativă (*Hai* [tu] *în locul Mariei!*), diverse elemente deductibile din contextul lingvistic sau din situația de comunicare, precum subiectul subînțeles (*Vorbea* [el / ea / profesorul etc.] *în locul meu.*). Circumstanțialul opozițional se poate raporta la adjunctul unui nominal legat sintactic de regentul circumstanțialului; structurile de acest tip sunt interpretabile ca fiind eliptice: *A cusut pe draperie ciucuri* ***albi*** *în loc de* [ciucuri] *negri.* În structurile cu termeni neexprimați, circumstanțialul opozițional este de obicei postpus; antepunerea, atunci când e posibilă, este asociată cu o intonație de tip special: *În locul* ***Mariei*** *vino!, În locul* ***meu*** *vorbea., În locul* ***lui*** *vorbești?.*

Particularitatea de construcție a circumstanțialului opozițional din structurile ternare constă în aceea că poate fi interpretat prin reorganizarea sintactică a două structuri de bază, simetrice, dintre care una este afirmativă, iar cealaltă, negativă. Structurile de bază sunt propoziții (*Vorbește el în locul meu.* < *Vorbește el., Nu vorbesc eu.*) sau grupuri verbale nepredicative (*A greșit* ***vorbind el în locul meu.*** < *vorbind el, nevorbind eu*). Structurile simetrice au același tipar de construcție (predicat + subiect, în *Vorbește el., Nu vorbesc eu.*) și același verb-centru (*a vorbi,* în exemplul dat). Ele diferă prin forma verbului-centru (pozitivă, într-o structură, și negativă, în cealaltă), dar și printr-un anumit component, care ocupă o poziție identică față de centrul verbal în cele două structuri (*el, eu,* subiect). Structurile simetrice se reduc la una singură, prin dispariția componentelor identice. Constituentul distinct (*eu*) este menținut ca circumstanțial opozițional în grupul sintactic reorganizat, fiind introdus cu ajutorul unui conector specific (aici, *în locul,* care selectează posesivul *meu,* ca expresie a relației de genitiv, în locul formei de nominativ a subiectului *eu* din structura inițială – *în locul meu*). Construcția ce conține circumstanțialul opozițional și construcția din care a fost derivată sunt semantic echivalente.

1.1.2. În structurile binare, regentul circumstanțialului opozițional este, în special, un verb predicat: *În loc să câștigi,* ***pierzi.*** Posibilitatea combinării circumstanțialului opozițional cu un verb regent având formă nepersonală este limitată, mai ales la anumite construcții cu infinitivul (*Hotărârea de* ***a pleca*** *imediat, în loc de a rămâne încă o zi, a fost inevitabilă.*) sau cu supinul (*În loc de citit, am chef mai degrabă* ***de hoinărit*** *prin oraș.*).

1.1.3. Circumstanțialul opozițional se realizează în tipare de construcție ***specifice*** și ***nespecifice,*** acestea din urmă fiind proprii altor circumstanțiale.

Tipul sintactic specific, cel mai obișnuit, al circumstanțialului opozițional este cel marcat prin locuțiunile *în loc de* (*în locul*), *în loc să* (vezi exemplele *supra,* sub **1.1.1, 1.1.2**).

Circumstanțialul opozițional poate avea diverse tipuri de construcție nespecifice, în care este interpretat ca fiind:

– „fals condițional" – ***Dacă ieri a fost soare,*** *astăzi, în schimb, plouă.; Trebuie să ne schimbăm, la timp, încălțările, să nu ne ataşăm, cu încăpățânare, de ceea ce, uneori, pare proprietatea noastră cea mai intimă,* ***dacă nu chiar*** *însuși* ***destinul*** *nostru.* (A. Pleșu, *Jurnalul*);

– „fals temporal" – *Replicile prietenului meu* [...] *în convingerea lui erau zdrobitoare,* ***când în realitate erau puerile.*** (M. Preda, *Cel mai iubit*);

– „fals local" – ***Departe de a o aproba,*** *ei chiar au contrazis-o categoric.; De unde ieri* ***părea convins*** *să plece, azi și-ar fi dorit mai degrabă să rămână.;*

– „fals final" – *A câștigat detașat primul set,* ***pentru*** (sau ***spre***) ***a pierde*** *meciul în final.; Maria s-a prezentat drept doctoriță,* ***ca să aflu apoi*** *că nu era decât infirmieră.;*

– „fals modal" – *A încercat* ***fără a reuși / fără să reușească.***

Structurile de tipul: ***În locul lui Ion,*** *s-a mutat Gheorghe.* sunt ambigue, circumstanțialul fiind interpretabil ca opozițional sau local.

1.2. Caracteristici semantico-pragmatice

În structurile sintactice ternare, opoziția se poate stabili față de un predicat semantic (realizat, în plan sintactic, ca nume predicativ, ca predicativ suplimentar ori ca atribut adjectival); în această situație, circumstanțialul opozițional este purtător de predicație semantică: ***În loc de profesor,*** *el este* ***învățător.*** De asemenea, opoziția se poate stabili față de un argument al predicatului (subiect, complement) sau față de un adjunct circumstanțial (vezi *supra,* **1.1.1**).

În structurile sintactice binare, opoziția se stabilește totdeauna față de un predicat semantic (care, sintactic, este regentul circumstanțialului opozițional), iar circumstanțialul opozițional este purtător de predicație semantică: *În loc să muncești, te odihnești.* (vezi *supra,* **1.1.2**).

Circumstanțialul opozițional și termenul cu care intră în relație de opoziție se situează pe același plan ierarhic în organizarea semantică a structurilor ternare, ocupând poziții identice față de regent în structurile sintactice de bază (organizate simetric – vezi **1.1.1**). De asemenea, circumstanțialul opozițional se situează pe același plan ierarhic cu regentul său din structurile binare, termenii opoziției fiind, în contextele de acest tip, două predicate semantice. Astfel, raportul opozițional este mai apropiat semantic de coordonare, și anume de relația adversativă, decât de subordonare.

Circumstanțialul opozițional construit cu mărci specifice sau cu locuțiunea *departe de* este analog semantic raportului adversativ exprimat prin *ci*: ***În loc să câștigi,*** *pierzi.* „Nu câștigi, ci pierzi"., ***Departe de a o aproba,*** *ei chiar au contrazis-o categoric.* „Nu au aprobat-o, ci chiar au contrazis-o categoric". Celelalte tipuri de circumstanțial opozițional sunt analoge semantic raportului adversativ exprimat prin *dar / însă: A încercat fără a reuși.* „A încercat, dar / însă nu a reușit". etc.

Structurile false condiționale, totdeauna antepuse regentului (vezi *infra,* **4**), pot fi considerate ca fiind o situație de tematizare sintactică forte (despre tematizare în structurile opoziționale de diverse tipuri, vezi **Organizarea tematică a enunțului, 3.1.2.2, 4**).

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE A CIRCUMSTANȚIALULUI OPOZIȚIONAL

2.1. Realizări prin grup prepozițional

2.1.1. Circumstanțialul opozițional se exprimă, în structurile specifice, prin grupări prepoziționale construite cu locuțiunile *în loc de, în locul.*

Grupările alcătuite cu locuțiunea *în loc de* pot include: substantive, pronume, numerale substitute ale substantivului (***În loc de flori*** sau ***în loc de asta,*** *primește bomboane.*; ***În loc de doi,*** *au venit trei.*), adjective (în structuri eliptice, ca *ciucuri albi* ***în loc de*** [ciucuri] ***negri***), adverbe (*Soseşte azi* ***în loc de mâine***.), verbe la infinitiv (*hotărârea de a pleca imediat,* ***în loc de a rămâne*** *încă o zi*) sau, mai rar, la supin (***În loc de trândăvit*** *toată ziua, mai bine ai lucra ceva.*), propoziții introduse de pronume sau de adverbe relative (***În loc de cine era aşteptat,*** *am venit eu.*; ***În loc de cât îmi promisese,*** *mi-a dat mai nimic.*).

Grupările alcătuite cu locuțiunea *în locul* pot include substantive, pronume, numerale substitute ale substantivului, propoziții introduse de pronume relative (***În locul Mariei / în locul lui / în locul primului / în locul cui era aşteptat,*** *am venit eu.*).

Forma cazuală a nominalelor (inclusiv a pronumelor ce introduc propoziții relative) construite cu locuțiuni prepoziționale este impusă de regimul acestora: *în loc de* cere cazul acuzativ; *în locul* cere cazul genitiv, putând fi construită şi cu adjective pronominale posesive (***În locul tău,*** *am venit eu.*).

Grupurile prepoziționale ce includ propoziții relative sunt structuri sintactice complexe, ce aparțin nivelului frazei.

Circumstanțiala opozițională relativă se realizează totdeauna în structuri ternare.

2.1.2. Circumstanțialul opozițional fals local se exprimă prin grupări cu locuțiunea prepozițională *departe de,* urmată de un infinitiv sau de îmbinarea pronominală *aşa ceva:* ***Departe de aşa ceva,*** *am făcut ce trebuia.*

Gruparea *departe de*, cu sens local, nu este locuțională.

Circumstanțialul opozițional fals final se exprimă prin grupări cu prepozițiile *pentru, spre,* urmate de infinitive, iar cel fals modal, cu prepoziția *fără,* urmată de infinitiv sau de o propoziție conjuncțională cu predicatul la conjunctiv (vezi exemplele *supra*, sub **1.1.3**).

2.2. Realizări propoziționale

Circumstanțialul opozițional se exprimă prin ***propoziții relative,*** incluse în structura unor grupuri prepoziționale (vezi **2.1.1**), sau prin ***propoziții conjuncționale.***

2.2.1. Circumstanțiala opozițională conjuncțională se introduce, în structurile specifice, prin locuțiunea conjuncțională *în loc să* şi se realizează mai ales în structuri sintactice binare (***În loc să citească,*** *se plimbă.*), rareori în structuri ternare (*L-ai învățat să fie obraznic,* ***în loc să-i respecte pe ceilalți.***).

2.2.2. Opozitionala conjuncțională de tip fals condițional se introduce prin *dacă,* cea fals temporală prin conectorii *când* (*dimpotrivă*), *câtă vreme, în timp ce, în vreme ce, pe când, pe câtă vreme,* opozitionala falsă locală (tip de structură rar şi popular) se construieşte cu (*de*) *unde*, cea fals finală cu (*pentru*) *ca* (...) *să* (construcție livrescă); opozitionala fals modală (de asemenea rară), introdusă prin (*ca*) *să,* este inclusă totdeauna într-un grup prepozițional cu *fără* (vezi *supra,* **1.1.3, 2.1.2**).

Conectorii *când* şi *unde* îşi pierd statutul de adverbe relative şi sensul lexical temporal, respectiv local, comportându-se ca elemente conjuncționale subordonatoare în structurile opozitionale.

Propozițiile opozitionale cu conectori nespecifici se realizează în structuri sintactice binare.

Opozitionalele false condiționale sunt uneori sinonime cu cele false temporale şi locale: ***Dacă*** (sau ***unde, în vreme ce***) ***ieri era convins*** *să plece, azi şi-ar fi dorit mai degrabă să rămână.*

2.2.3. Predicatul propoziției circumstanțiale opozitionale poate avea orice ***formă*** personală, cu excepția celei de imperativ. În propozițiile conjuncționale, selecția formei de mod a predicatului depinde de conector: conjunctiv după compusele şi după locuțiunile formate pe baza conjuncției *să*, celelalte moduri după alți conectori.

Compatibilitatea conectorilor cu anumite moduri verbale diferă uneori la circumstanțialul opozițional față de alte circumstanțiale; de exemplu, *pe când* se combină cu predicate la modul condițional mai ales în propozițiile opozitionale (*Tu te-ai lăsat intimidată,* ***pe când eu aş fi procedat altfel.***), mai rar în cele temporale (*Nu o să ne deranjăm una pe cealaltă:* ***pe când tu ai citi,*** *eu aş scrie.* – vezi **Circumstanțialul de timp, 5**).

3. CORELATIVELE

Corelativele circumstanțialului opozițional sunt adverbele *dimpotrivă, în schimb,* (popular) *apoi.* Acestea se utilizează în propozițiile false condiționale şi au rol dezambiguizator, subliniind raportul semantic opozițional: *Dacă ieri ai pierdut, astăzi,* ***dimpotrivă / în schimb,*** *câştigi* (sau ***apoi*** *astăzi se cuvine să câştigi*). Prezența corelativelor este totdeauna facultativă.

4. TOPICA ŞI PUNCTUAȚIA

Topica circumstanțialului opozițional depinde de construcția acestuia (vezi *supra,* **2**). Opozitionalul cu mărci specifice şi cel fals temporal (exceptând structurile cu conectorul *când*) au topică liberă în raport cu regentul. Opozitionalul fals condițional şi cel fals local au topică fixă, fiind antepuse regentului, iar opozitionalul fals final, fals modal şi fals temporal introdus prin *când* sunt totdeauna postpuse regentului.

Punctuația circumstanțialului opozițional variază în funcție de tipul construcției şi de topică.

Astfel, sunt, de obicei, izolate prin virgulă circumstanțialele opozitionale realizate cu mijloace specifice, atunci când sunt antepuse regentului, în structurile ternare (***În loc de azi,*** *vino mâine!*), şi antepuse sau postpuse, în structurile binare (***În loc să pierzi timpul,*** *citeşte!, Citeşte,* ***în loc să pierzi timpul!***). De asemenea se izolează prin virgule opozitionalele construite cu mijloace nespecifice (exceptând tipul fals modal), indiferent de topică (*Ieri a plouat,* ***pe când astăzi e soare., Dacă ieri a plouat,*** *astăzi, dimpotrivă, e soare.*, vezi alte exemple *supra,* sub **1.1.3**). Opozitionalele intercalate în propoziția regentă se izolează între virgule: *Are o soție care trebuie,* ***dacă nu iubită,*** *cel puțin respectată.* (M. Preda, *Cel mai iubit*).

Sunt, de obicei, neizolate prin punctuație opozitionalele postpuse regentului în structurile specifice organizate ternar (*Vino azi* ***în loc de mâine!***) şi cele din structurile fals modale (vezi *supra,* **1.1.3**). Pot fi neizolate opozitionalele antepuse

în structuri specifice, de tip ternar: ***În loc de frică*** *ar trebui să vorbesc despre iubire.* (vezi *supra,* **1.1.1**).

5. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

5.1. Un tip sintactic periferic al circumstanțialului opozițional este cel realizat fără mărci formale specifice, în tipare de construcție ce includ adverbul *decât,* totdeauna ambiguu semantic, exprimând un raport preponderent comparativ, aflat la limita cu raportul opozițional: *Au venit alții* ***decât el.,*** *Ea pare potrivită cu masa credincioșilor care trebuie ferită mai curând de excesul orgoliului,* ***decât de acela*** *al umilității.* (A. Pleșu, *Jurnalul*).

Adverbul *decât* poate fi urmat, în structurile de acest tip, de: substantive, pronume, numerale substitute ale substantivului (*Au venit alții* ***decât Maria / decât al doilea.***), grupuri prepoziționale (*Să vorbești cu altcineva* ***decât cu el.***), adverbe (*Să vii în alt loc* ***decât aici!***), propoziții introduse de pronume sau de adverbe relative (*Au venit alții* ***decât cine era invitat.,*** *Ai ajuns în alt loc* ***decât unde trebuia.***), propoziții conjuncționale (*Am învățat pentru altceva* ***decât ca să fac numai gospodărie.,*** *Mai curând se joacă* ***decât să învețe.***), mai rar adjective (*altfel de ciucuri* ***decât albi*** – vezi *supra,* **1.1.1**).

Predicatul opoziționalei fals comparative poate sta la diverse moduri, inclusiv la conjunctiv.

Opoziționalul construit cu *decât,* în general, se plasează după regent; în tiparul de construcție binar, cu adverbul *mai curând,* opoziționalul poate preceda regentul: ***Decât să învețe,*** *mai curând se joacă.*

Circumstanțialul opozițional aflat la limita cu cel comparativ este analog semantic cu raportul adversativ exprimat prin *dar / însă / iar* (*Au venit alții* ***decât el.*** „Au venit alții, dar / însă / iar nu el".).

> Pentru situația comparativului construit cu *decât,* vezi **Complementul comparativ, 2.1.**

5.2. Circumstanțialul opozițional se apropie, în unele contexte, de circumstanțialele cu care se aseamănă formal prin tiparul de construcție (*Nu ți-a trecut măcar prin gând să mi-l comunici,* ***în vreme ce pe mine m-ai comunicat lui Gabi împotriva voinței mele.*** – G. Liiceanu, *Epistolar* – propoziție opozițională, la limită cu propoziția temporală).

5.3. Raportul semantic opozițional poate fi exprimat și prin alte tipuri de structuri sintactice (vezi și *supra,* **1.2**). Construcțiile analoge semantic raportului de coordonare adversativ exprimat prin *dar / însă* sunt, în egală măsură, comparabile cu structurile circumstanțiale concesive: *A încercat fără a reuși. – Deși a încercat, nu a reușit.*

CIRCUMSTANȚIALUL CUMULATIV

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanțialul cumulativ este un component al enunțului care exprimă, în cadrul unui raport semantic adjonctiv (de adiționare), o informație la care se adaugă cele exprimate de alt component.

Circumstanțialul cumulativ este unul dintre circumstanțialele realizate în structuri ***ternare*** (vezi **Circumstanțialul. Prezentare generală, 2.2**), fiind dependent sintactic de regent, dar implicând totodată prezența în enunț a altui element, față de care se exprimă cumulul: ***În afară de tine*** *au mai citit și alții.* Circumstanțialul este solidar sintactic (coocurent) cu termenul la care se referă cumulul, acest termen nefiind suprimabil, în structurile tipice, în prezența circumstanțialului: **În afară de tine au (mai) citit.;* circumstanțialul, în schimb, este facultativ, suprimabil: *Au (mai) citit și alții.* (vezi *infra,* **1.1.1**).

Circumstanțialul cumulativ se poate realiza și în structuri sintactice ***binare,*** în care cumulul privește fie centrul verbal al celor două structuri (***În afară că plouă,*** *mai și fulgeră.*), fie grupul verbal în ansamblu, ca unitate (***În afară că citește romane,*** *citește și filozofie.*); vezi *infra,* **1.1.2**.

1.1. Caracteristici sintactice

1.1.1. În structurile ternare, regentul circumstanțialului cumulativ poate fi un verb cu formă personală (*În afară de flori,* ***a primit*** *bomboane.*) sau cu formă nepersonală: infinitiv (*Pentru* ***a cumpăra*** *și bomboane, în afară de flori, îți trebuie bani mai mulți.*), gerunziu (*Ai greșit* ***vorbind*** *și cu alții în afară de mine.*), participiu (*o carte* ***citită*** *și de alții în afară de mine*), supin (*Îi revine* ***de achitat*** *și o taxă suplimentară, pe lângă ce plătise.*), un adjectiv aflat în poziție predicativă (*O infirmieră trebuie să fie și* ***omenoasă,*** *pe lângă pricepută.; În afară de San Marco și de Palatul dogilor, Veneția e* ***plină*** *de amintirile trecutului și de opere de artă.* – N. D. Cocea, *Vinul de viață lungă, apud* Irimia 2000) sau o interjecție (***Na*** *și pâine, pe lângă bani.*).

Componentul cu care este coocurent și la care se raportează circumstanțialul cumulativ în structurile ternare poate fi legat de regentul circumstanțialului în diferite poziții sintactice: subiect (*Ca să reușești, îți mai trebuie și* ***altceva*** *decât curaj.*); nume predicativ (*Poți deveni și* ***altceva*** *decât arhitect.*); complement predicativ al obiectului (*În afară de profesor a fost numit și* ***director.***); complement direct (*Pe lângă drepturi, mai ai și* ***obligații.***); complement secundar (*Pe lângă asta, am să te învăț încă* ***ceva.***); complement indirect (*În afara ta, s-a adresat și* ***altora.***); complement prepozițional (*Gândește-te și* ***la alții*** *afară de tine!*); complement de agent (*Sau poate se temea că era auzit și* ***de altcineva*** *în afară de mine.,* O. Paler, *Viața pe un peron, apud* Irimia 2000); circumstanțial (*Mai joacă-te și* ***în altă parte*** *decât aici!*); atribut (*o lectură plăcută și, afară de asta,* ***instructivă***). În mod excepțional, cumulul se poate referi la un termen subînțeles: *Pe lângă ce avea în casă, a mai cumpărat* [*și altceva*].

Particularitatea de construcție a circumstanțialului cumulativ din structurile ternare constă în aceea că poate fi interpretat prin reorganizarea sintactică a două structuri de bază, simetrice, ambele afirmative – *În afară de tine au mai citit și alții.* < *Ai citit tu., Au citit (și) alții.* – sau negative – *În afară de tine nu au mai citit nici alții.* < *Nu ai citit tu.; Nu au (mai) citit (nici) alții.* Structurile de bază sunt propoziții – *Ai citit tu., Au citit alții.* – sau grupuri verbale nepredicative – *a cumpăra și bomboane, în afară de flori* < *a cumpăra (și) bomboane, a cumpăra flori.* Structurile simetrice au același tipar de construcție (predicat + subiect, în *Ai citit tu., Au citit alții.*) și același verb-centru (*a citi,* în exemplul dat). Ele diferă printr-un component, care ocupă o poziție identică față de centrul verbal în cele două structuri (*tu, alții,* subiect). Structurile simetrice se reduc la una singură, prin dispariția componentelor identice. Constituentul distinct (*tu*) este menținut ca circumstanțial cumulativ în grupul sintactic reorganizat, fiind introdus cu ajutorul unui conector specific (aici, *în afară de,* care impune prin regim cazul acuzativ, schimbând forma cazuală de nominativ a subiectului *tu* din structura inițială – *în afară de tine*). Construcția ce conține circumstanțialul cumulativ și construcția din care a fost derivată sunt semantic echivalente.

1.1.2. În structurile binare, regentul circumstanțialului cumulativ este un verb, în special având formă de personală (*Studenții străini știu bine românește: în afară de citit, ei și* ***scriu*** *corect.*). Posibilitatea combinării circumstanțialului cumulativ cu un verb regent la mod nepersonal este limitată, mai ales la anumite construcții cu infinitivul (*În afară de asta, poți și* ***citi.***).

1.2. Caracteristici semantice

În structurile sintactice ternare, cumulul se poate referi la un predicat semantic (realizat, în plan sintactic, ca nume predicativ, complement predicativ al obiectului, predicativ suplimentar ori ca atribut adjectival); în această situație, cumulul constă în introducerea unei predicații: ***În afară de profesor*** *a fost numit și* ***director.*** De asemenea, cumulul se poate referi la un argument al predicatului (și anume, la subiect, la complement) sau la un adjunct circumstanțial (vezi *supra,* **1.1.1**).

În structurile sintactice binare, cumulul se referă totdeauna la un predicat semantic (care, sintactic, este regentul circumstanțialului cumulativ) și constă în introducerea unei predicații: ***În afară că plouă,*** *mai și* ***bate*** *vântul.*(vezi *supra,* **1.1.2**).

Circumstanțialul cumulativ și termenul la care se referă cumulul se situează pe același plan ierarhic în organizarea semantică a structurilor ternare, ocupând poziții identice față de verbul-centru în structurile sintactice de bază (organizate simetric – vezi *supra,* **1.1.1**). De asemenea, circumstanțialul cumulativ se situează pe același plan ierarhic cu regentul său din structurile binare, raportul cumulativ stabilindu-se, în contextele de acest tip, între două predicate semantice. Astfel, raportul cumulativ este mai apropiat semantic de coordonare, și anume de relația copulativă, decât de subordonare: ***Pe lângă drepturi,*** *mai ai și obligații.* „Ai drepturi și obligații"., „Ai nu numai drepturi, ci și obligații"., „Ai atât drepturi, cât și obligații"., „Ai și obligații, nu doar / numai drepturi".

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE A CIRCUMSTANȚIALULUI CUMULATIV

2.1. Realizări prin grup prepozițional

2.1.1. Circumstanțialul cumulativ se exprimă prin grupări prepoziționale construite cu locuțiunile (*în*) *afară de, în afara, dincolo de* sau cu prepozițiile *pe lângă, peste.*

Grupările alcătuite cu locuțiunea (*în*) *afară de* sau cu prepoziția *pe lângă* pot include: substantive, pronume, numerale substitute ale substantivului (*Au mai venit și alții* ***în afară de Maria / în afară de tine / în afară de al doilea.; Pe lângă cărți,*** *mai citește uneori ziare.;* ***Pe lângă*** *bogatele d-tale* ***cunoștințe*** *literare, științifice, artistice, trebuie să fi având gust subțire și simțire adâncă.,* I. L. Caragiale, *Domnul X..., apud* Beldescu 2004), mai rar adjective (***Afară de harnică,*** *fata mai era și respectuoasă.* sau în structuri eliptice, de tipul *Ce fel de rochii mai ai* ***afară de*** [rochii] ***albe****?;* ***Pe lângă*** [pantofi] ***albi,*** *a cumpărat și pantofi negri.*). *În afară de* se poate combina și cu adverbe (***În afară de azi,*** *a mai telefonat și ieri.*), cu verbe la infinitiv (***În afară de a citi*** *cărți, face multe alte lucruri.*) sau la supin (***În afară de citit*** *toate aceste cărți, am de redactat un referat.*).

Îmbinările ce conțin pronume cu valoare neutră (*asta,* mai rar *aceasta, aceea*) se apropie de statutul unor locuțiuni adverbiale: (*în*) *afară de asta / aceasta / aceea, pe lângă asta / aceasta* (*Era un erudit și,* ***pe lângă asta,*** *un bun pedagog.*).

> Îmbinarea (*în*) *plus de asta / aceasta* se utilizează în limba vorbită: *O cunosc de mult și,* ***plus de asta,*** *suntem bune prietene.*
>
> În limba veche apăreau și construcții cu prepozițiile *bașca, bez*: *O vie de vreo opt pogoane și ceva,* ***bașca crama și casele.*** (B. Petriceicu-Hasdeu, *Etymologicum,* în DA, s.v.), *bez Vlașca și Teleormanul.*

Grupările alcătuite cu locuțiunea *în afara* pot include substantive, pronume, numerale substitute ale substantivului (***În afara Mariei / în afara lui / în afara primului,*** *vor mai veni și alții.*).

Locuțiunea *dincolo de* se combină cu substantive abstracte sau cu pronume nehotărâte (***Dincolo de efort / dincolo de orice,*** *munca înseamnă și multă satisfacție.*), iar prepoziția *peste,* cu pronume (în special nehotărâte), inclusiv în combinație cu substantive abstracte (***Peste toate celelalte calități,*** *ea este și o bună prietenă.*).

> Gruparea *dincolo de,* cu sens local, nu este locuțională.

Elementele prepoziționale *pe lângă, peste,* (*în*) *afară de, dincolo de, decât,* își pot asocia o propoziție relativă circumstanțială cumulativă: ***Pe lângă*** (sau ***peste, în afară de***) ***ce avea în casă,*** *a mai cumpărat.;* ***Dincolo de ceea ce trebuia*** [să fie spus], *a mai spus și alte* ***lucruri.***

Propoziția relativă circumstanțială cumulativă se realizează totdeauna în structuri ternare.

Forma cazuală a nominalelor construite cu prepoziții (locuțiuni prepoziționale), inclusiv forma pronumelor care introduc propoziții relative, este impusă de regimul acestora: *în afara* cere cazul genitiv (***În afara cui*** *trebuia, au mai venit și alții.*), putând fi construită și cu adjective pronominale posesive (***În afara ta,*** *i-a întrebat și pe alții.*); celelalte cer cazul acuzativ.

2.1.2. Circumstanțialul cumulativ provenit dintr-o poziție sintactică de subiect, prin contragerea unei propoziții (vezi *supra,* **1.1.1**), poate participa la o grupare prepozițională cu *decât,* cu schimbarea cazului. Comportamentul prepozițional al elementului *decât* constă în aceea că el impune nominalului circumstanțial cumulativ cazul acuzativ: *A mai venit și altcineva* ***decât tine.*** [<*Ai venit tu.*] (vezi *infra,* **2.3.2**). Prin analogie, se poate considera că, în toate realizările acestui tipar sintactic, circumstanțialul este în acuzativ, inclusiv în situațiile în care forma cazuală nu este marcată distinct față de nominativ, adică la substantive, la alte pronume decât cele personale de persoana I și a II-a, la numeralele utilizate pronominal: *A mai venit și altcineva* ***decât Maria / decât acela / decât al doilea.***

Decât este utilizat prepozițional în structuri cumulative de tip afirmativ (vezi exemplul, *supra*) sau negativ (*Nu a mai venit și altcineva* ***decât tine.***).

2.2. Realizări propoziționale

Circumstanțialul cumulativ se exprimă prin ***propoziții relative*** sau ***conjuncționale.*** Propozițiile relative pot fi incluse în structura unor grupuri prepoziționale sau în grupări adverbiale cu *decât* (vezi *supra,* **2.1.1; 2.3.2, 2.3.3**). Propozițiile conjuncționale pot fi însoțite de adverbul *decât* (vezi *infra,* **2.3.4**).

2.2.1. *Propoziția conjuncțională* circumstanțială cumulativă se realizează mai ales în structuri sintactice binare și se introduce prin locuțiunile conjuncționale *după ce (că), pe lângă că,* (familiar) *(în) afară că, plus că,* (popular) *las(ă) că, necum să:* ***după ce eram prost*** *mai aveam și tupeul să-l judec.* (O. Paler, *Viața pe un peron, apud* Irimia 2000); ***După ce că nu muncești,*** *nici nu taci?* (M. Preda, *Moromeții*); ***După ce e mută,*** *apoi e și slută.* (proverb, *apud* Beldescu 2004); *Afară e frig,* ***plus că mai și suflă vântul.;*** *Cine dă foc pădurii,* ***las' că e osândit aici ca pentru o moarte de om,*** *dar pe ceea lume va arde în pojar nestâns de brad, în vecii vecilor, fără sfârșit.* (M. Sadoveanu, în GA, II); *Nici oleacă de merinde nu mi-a dat,* ***necum să-mi dea ceva simbrie!*** (I. Pop-Reteganul, *Povești,* în GA, II).

Circumstanțiala cumulativă care participă la structuri ternare poate fi introdusă prin locuțiunile conjuncționale *pe lângă că, (în) afară că, plus că* (atunci când verbul regent sau poziția sintactică a termenului din regentă la care se referă cumulul impun prezența conjuncției *că*): *Mi* ***s-a*** *mai* ***spus*** *și altceva,* ***în afară*** [de faptul] ***că*** *au plecat.;* ***Pe lângă că*** *m-ai jignit, plâng și* ***din*** *altă* ***cauză.;*** *Plâng* ***din*** *mai multe* ***motive, plus că*** *m-ai jignit.* Cumulativele construite cu alți conectori conjuncționali, în structuri ternare, sunt marcate prin adverbul *decât* (vezi *infra,* **2.3.4**).

2.2.2. Predicatul propoziției circumstanțiale cumulative poate avea orice ***formă*** personală, cu excepția celei de imperativ. În propozițiile conjuncționale, selecția formei de mod a predicatului depinde de conector: conjunctiv după *să* (și după compusele sau locuțiunile formate pe baza conjuncției *să*), celelalte moduri după alți conectori.

2.3. Realizări cu adverbul *decât*

Circumstanțialul cumulativ se poate exprima prin îmbinări alcătuite din adverbul *decât* și un component cu diverse realizări formale (vezi *supra,* **2.1.2** și **Circumstanțialul de excepție, 2.3, 5.2**).

2.3.1. Circumstanțialul cumulativ rezultat din contragerea unei propoziții, își menține construcția originară și păstrează simetria formală cu termenul la care se referă cumulul (fac excepție situațiile în care circumstanțialul provine din poziția sintactică de subiect – pentru care vezi *supra,* **2.1.2**).

Circumstanțialul poate fi realizat prin substantive, pronume, numerale substitute ale substantivului, care își păstrează forma cazuală sau construcția prepozițională: *Am spus și* ***altcuiva decât Mariei*** sau ***decât ție.*** [< *I-am spus Mariei., Ți-am spus ție.*] (circumstanțialul cumulativ provine dintr-o poziție de complement indirect și se raportează, în structura contrasă, la un complement indirect, având formă de dativ), *A mai vorbit* ***și cu alții decât cu tine.*** [< *Nu a vorbit cu tine.*] (circumstanțialul provine dintr-o poziție de complement prepozițional și se raportează, în structura contrasă, la un complement prepozițional).

2.3.2. Propoziția circumstanțială cumulativă introdusă prin pronume relative precedate de adverbul *decât* are construcția corespunzătoare poziției ei sintactice originare și termenului din regentă la care se referă cumulul (vezi *supra,* **1.1.1**): *A mai spus* ***și altcuiva, decât cui trebuia.*** [< *A spus cui trebuia.*] (circumstanțiala cumulativă provine dintr-o completivă indirectă construită cu pronume relativ în dativ, cerut de regimul cazual al regentului și se raportează, în construcția ternară, reorganizată, la un complement indirect în dativ); *Mă refer* ***și la altceva decât la ce s-a întâmplat.*** [< *Mă refer la ce s-a întâmplat.*] (circumstanțiala cumulativă provine dintr-o completivă prepozițională, construită cu prepoziția *la* impusă de regimul regentului și se raportează, în structura ternară, reorganizată, la un complement prepozițional cu *la*).

2.3.3. Circumstanțialul cumulativ marcat prin adverbul *decât* poate fi realizat de asemenea prin adverbe (*L-a mai întâlnit și altădată* ***decât atunci.***), prin propoziții introduse de adverbe relative (*Au procedat și* ***altfel decât cum e permis.*** – circumstanțiala cumulativă se raportează la un circumstanțial de mod și este introdusă printr-un adverb relativ de mod), mai rar prin adjective (în structuri eliptice – *Are și altfel de rochii* ***decât*** [rochii] ***albe.***) sau prin verb la infinitiv (*Mai urmăreau și altceva* ***decât a demasca*** *fraudele.*). Infinitivul are construcția prepozițională a termenului la care se raportează în structura ternară: *Programul e conceput și* ***pentru altceva, decât pentru a corecta*** *erorile.*

2.3.4. Circumstanțiala cumulativă conjuncțională marcată prin adverbul *decât* participă la structuri sintactice ternare. Adverbul se asociază cu conjuncția *să* (*A mai făcut și altceva* ***decât să*** *doarmă.*), cu un element conjuncțional cerut de regimul verbului regent (***Am aflat*** *și altceva* ***decât că*** *au plecat.;* ***Așteptam*** *și altceva* ***decât să*** *pleci.*) ori specific pentru poziția sintactică a termenului din regentă la care se referă cumulul (*Mă întreba și* ***cu alt scop decât ca să*** *mă ajute.*).

2.3.5. *Decât,* folosit ca marcă a raportului cumulativ, apare numai în construcții afirmative, iar termenul la care se referă cumulul este exprimat prin

pronumele *altul,* printr-un compus al acestuia (*altcineva, altceva*) sau este însoțit de adjectivul *alt: Au mai venit și **alții*** (sau ***alți studenți***) ***decât tine.***

3. CORELATIVELE

Corelativele circumstanțialului cumulativ sunt adverbele *și, mai, mai* (...) *și, încă și, niei, apoi.*

> Combinațiile pleonastice *mai* (...) *și, încă și* sunt admise în limba literară, *încă mai și* nefiind tolerată: *În afară de asta, **mai** e **și** obraznic. Pe lângă ce avea nevoie, **încă** a (**mai**) cumpărat **și** alte lucruri.*

Prezența corelativelor *și* sau *mai* este obligatorie la circumstanțialul cumulativ marcat prin *decât* (vezi exemplele sub **1.1.1, 2.1.2, 2.3**). Corelativul *apoi* e totdeauna facultativ, însoțind alte corelative: *După ce că nu muncești, (**apoi**) **nici** nu taci?.*

Cumulativele introduse prin *las(ă) că* pot avea drept corelative conjuncțiile adversative *dar* (vezi exemplul sub **2.2.1**), *însă,* însoțite facultativ de corelative adverbiale: *Las' că rudele mele niciodată nu mi-ar ierta un așa pas, **dar apoi nici** inima mea n-are plecare a se robi.* (C. Negruzzi, *Zoe*).

Prezența și topica elementelor corelative dezambiguizează unele construcții: *În afară de asta, e **și** obraznic.* „e asta și, în plus, [e] obraznic" (raport cumulativ în structură ternară), *În afară de asta, e obraznic.* (raport cumulativ în structură binară).

4. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

Așezarea circumstanțialului cumulativ depinde de construcția acestuia (vezi **2**). Circumstanțialul (și propoziția circumstanțială) marcat(ă) prin *decât,* cumulativa introdusă prin *necum să, plus că* se plasează după regent. Celelalte realizări pot fi antepuse sau postpuse. Grupările *(în) afară de asta / aceasta / aceea, pe lângă asta / aceasta, (în) plus de asta / aceasta* sunt de preferință antepuse.

Punctuația circumstanțialului cumulativ variază în funcție de tipul construcției, dar și de gradul legăturii cu regentul. Sunt de obicei izolate prin virgulă cumulativele conjuncționale (fără *decât* – vezi **2.2.1**). Frecvent se despart prin virgulă de regent cumulativele antepuse și cele relative slab legate în structură (vezi exemplele sub **2**). În general, cumulativele postpuse, în special cele marcate prin *decât,* nu sunt izolate prin punctuație.

5. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

5.1. Raportul semantic cumulativ poate fi exprimat și prin alte tipuri de structuri sintactice (vezi și **1.2**).

Expresiile lexicale ale cumulului – adverbul *plus,* îmbinările adverbiale *în plus, pe deasupra* „în plus" etc. – introduc această valoare semantică mai ales în construcții coordonate copulative: *A cumpărat caiete, creioane, **plus** alte rechizite.; Avem drepturi și, **în plus,** obligații.; Știe totul și ceva **pe deasupra.***

5.2. Circumstanțialul cumulativ marcat prin *(în) afară de, în afara, (în) afară că, decât* se apropie, în unele contexte, de circumstanțialul de excepție, cu care se aseamănă formal, iar cel marcat prin *decât* se apropie și de complementul comparativ (vezi discuția, la **Circumstanțialul de excepție, 5.2;** vezi și **Complementul comparativ, 2.1**).

5.3. Raportul semantic cumulativ se aseamănă cu cel sociativ, mijloacele de exprimare fiind însă diferite (vezi **Circumstanțialul sociativ**): ***În afară de Matei,** a venit și Ioana.* (circumstanțial cumulativ), ***Împreună cu Matei** a venit și Ioana.* (circumstanțial sociativ).

CIRCUMSTANȚIALUL DE EXCEPȚIE

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanțialul de excepție este un component al enunțului care exprimă un tip special de restrângere a unei predicații semantice, indicând ceea ce se exclude din relația predicativă (vezi *infra,* **1.2**).

Circumstanțialul de excepție este unul dintre circumstanțialele realizate în structuri ***ternare*** (vezi **Circumstanțialul. Prezentare generală, 2.2**), fiind dependent sintactic de un verb și implicând totdeauna un alt component al enunțului: *Au citit toți,* ***afară de tine.*** Circumstanțialul este solidar sintactic (obligatoriu coocurent) cu termenul la care se raportează excepția, acesta nefiind suprimabil în prezența circumstanțialului: **Au citit afară de tine.;* circumstanțialul, în schimb, este facultativ, suprimabil: *Au citit toți.* (vezi *infra,* **1.1**).

1.1. Caracteristici sintactice

Verbul regent al circumstanțialului de excepție poate avea formă de mod personal (***Nu mă bazez*** *pe altceva decât pe fapte.*) sau formă nepersonală (*Găsește* ***de reproșat*** *câte ceva oricui în afară de tine.*).

Al treilea component al structurii, la care se raportează circumstanțialul de excepție, poate fi legat de regentul circumstanțialului în diferite poziții sintactice: subiect (*Nu vă trebuie* ***nimic,*** *decât odihnă.*); nume predicativ (*Pari a nu fi* ***altceva*** *decât un mincinos.*); predicativ suplimentar (*Nu te credeam* ***altceva*** *decât un mincinos.*); complement direct (*Necunoscând* ***pe nimeni*** *afară de tine, se simțea stingheră.*); complement secundar (*În afară de poezii,* ***altceva*** *nu m-a învățat.*); complement indirect (*Așa ceva i s-ar fi iertat* ***oricui*** *în afară de tine.*); complement prepozițional (*Mă refer* ***la toți*** *afară de câțiva.*); complement de agent (*N-am fost jignită* ***de altcineva*** *decât de tine., o carte citită* ***de toți*** *în afară de tine*); circumstanțial (*Am venit* ***zilnic*** *afară de ieri., Nu a venit* ***altădată / niciodată*** *decât atunci.*); atribut (*După părerea* ***tuturor,*** *în afara câtorva, expoziția a fost un succes.*).

Termenul la care se raportează excepția exprimă sau implică, de obicei, în context ideea de „totalitate". Acest termen poate fi un pronume nehotărât (ca *fiecare, oricare, orice, oricine, tot*) sau negativ *(nimeni, nimic, niciunul),* un adverb nehotărât (ca *oricând, oriunde, vreodată*) sau negativ (precum *nicăieri, niciodată*) ori este însoțit de adjective din clasa cuantificatorilor nedefiniți (*fiecare, oricare, orice*), negativi (*niciun*), globalizanți (*tot, întreg*): *S-au vândut* ***toate tablourile,*** *afară de câteva.* De asemenea, termenul la care se raportează excepția poate exprima sau implica ideea de „alteritate" (de diferențiere): pronumele *altceva, altcineva, altul,* adjectivul *alt,* adverbe, ca *altădată, altfel, altundeva,* locuțiunea adjectivală *altfel de.* Substantivele fără adjuncți adjectivali de acest tip se folosesc mai ales în formă de plural (*S-au vândut* ***tablourile,*** *afară de câteva.*) sau de singular cu valoare colectivă (*Afară de niște boarfe,* ***zestre*** *n-aducea.,* L. Rebreanu, *Ion*).

Particularitatea de construcție a circumstanțialului de excepție constă în aceea că poate fi interpretat prin reorganizarea sintactică a două structuri de bază, simetrice, dintre care una este afirmativă, iar cealaltă, negativă. Structurile de bază sunt propoziții (*Au citit toți, afară de tine. < Au citit toți., Nu ai citit tu.*) sau grupuri verbale nepredicative (***Necunoscând pe nimeni afară de tine,*** *se simțea stingheră. < necunoscând pe nimeni, cunoscându-te pe tine*). Structurile simetrice au același tipar de construcție (predicat + subiect, în *Au citit toți., Nu ai citit tu.*) și același verb-centru (*a citi,* în exemplul dat). Ele diferă prin forma verbului-centru (pozitivă, într-o structură, și negativă, în cealaltă), dar și printr-un anumit component, care ocupă o poziție identică față de centrul verbal în cele două structuri (*toți, tu,* subiect). Structurile simetrice se reduc la una singură, prin dispariția componentelor identice. Constituentul distinct (*tu*) este menținut ca circumstanțial de excepție în grupul sintactic reorganizat, fiind introdus cu ajutorul unui conector specific (aici, *afară de,* care impune prin regim cazul acuzativ, schimbând forma cazuală de nominativ a subiectului *tu* din structura inițială – *afară de tine*). Construcția ce conține circumstanțialul de excepție și construcția din care a fost derivată sunt semantic echivalente.

1.2. Caracteristici semantice

În cele mai multe tipuri de structuri, excepția se referă la un argument al predicatului semantic (și anume, la subiect, la complement) sau la un adjunct circumstanțial (vezi **1.1**): *Au citit* ***toți, afară de tine.*** Alteori excepția se referă la predicatul semantic însuși, acesta fiind realizat, în plan sintactic, ca nume predicativ, ca predicativ suplimentar (*Ești* sau *te credeam* ***orice afară de un bun prieten.***) ori ca atribut adjectival (*Este o soluție* ***convenabilă, afară de*** *câteva* ***dezavantaje*** *minore.*).

Circumstanțialul de excepție și termenul la care se referă excepția, ocupând poziții identice față de verbul-centru în structurile sintactice de bază (organizate simetric – vezi **1.1**), se situează pe același plan ierarhic în organizarea semantică a enunțului. De aceea raportul de excepție este mai apropiat semantic de coordonare decât de subordonare. Structurile negative ce conțin un circumstanțial de excepție construit cu *decât* sunt analoge semantic raportului adversativ exprimat prin *ci: Nu a venit altădată* ***decât atunci.*** „Nu a venit altădată, ci (a venit doar) atunci". Celelalte structuri sunt analoge raportului adversativ exprimat prin *dar, însă: Au citit toți,* ***afară de tine.*** „Au citit toți, dar / însă nu (ai citit) tu".; ***Afară de tine,*** *nu a mai citit nimeni.* „Ai citit tu, dar / însă nu a mai citit nimeni".

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE A CIRCUMSTANȚIALULUI DE EXCEPȚIE

2.1. Realizări prin grup prepozițional

Circumstanțialul de excepție se exprimă prin grupări prepoziționale construite cu locuțiunile *(în) afară de* și *în afara.*

Grupările alcătuite cu locuțiunea *(în) afară de* pot include: substantive, pronume, numerale substitute ale substantivului (*Au venit toți,* ***în afară de Maria / în afară de tine / în afară de doi.***), adverbe (***În afară de azi,*** *altădată nu pot*

pleca.), propoziții introduse de pronume relative (*Ai cumpărat tot, **în afară de ce te-am rugat.***), mai rar adjective (*Are diverse rochii, **afară de albe.***) sau verbe la infinitiv (***În afară de a mă fi ajutat** atunci, nu l-am rugat nimic niciodată.*).

Grupările alcătuite cu locuțiunea *în afara* pot include substantive, pronume, numerale substitute ale substantivului (***În afara Mariei / în afara lui / în afara primului,** altcineva nu m-a căutat.*), propoziții introduse de pronume relative (***În afară cui promisese,** altcineva nu a mai venit.*).

Forma cazuală a nominalelor (inclusiv a pronumelor ce introduc propoziții relative) construite cu locuțiuni prepoziționale este impusă de regimul acestora. (*În*) *afară de* cere cazul acuzativ; *în afara* cere cazul genitiv, putând fi construită și cu adjective pronominale posesive (***În afara ta,** altcineva nu m-a căutat.*).

Îmbinările (*în*) *afară doar de*, (*în*) *afară numai de*, (*în*) *afară decât de* sunt pleonastice.

Îmbinarea specializată *cu excepția* este sintactic analizabilă, putând fi interpretată ca realizare a poziției circumstanțialului de excepție: ***Cu excepția câtorva,** ceilalți au venit toți.* (*câtorva*, atribut).

2.2. Realizări propoziționale

Circumstanțialul de excepție se exprimă prin ***propoziții relative*** sau ***conjuncționale.*** Propozițiile relative pot fi incluse în structura unor grupuri prepoziționale sau în grupări cu adverbe restrictive (vezi *supra*, **2.1**; *infra*, **2.3.2, 2.3.4**). Propozițiile conjuncționale pot fi însoțite de adverbe restrictive (vezi *infra*, **2.3.5**).

2.2.1. Propoziția conjuncțională circumstanțială de excepție se introduce prin locuțiunea conjuncțională (*în*) *afară că: **În afară că doarme,** altceva nu mai face.*

2.2.2. Predicatul propoziției circumstanțiale de excepție poate sta la orice ***mod*** predicativ, afară de imperativ.

2.3. Realizări cu adverbe restrictive

Circumstanțialul de excepție se poate exprima, ca și cel cumulativ, prin îmbinări alcătuite din adverbele *decât, mai puțin* și un component cu diverse realizări formale (vezi *infra* și **Circumstanțialul cumulativ, 2.1.2, 2.3**).

2.3.1. Circumstanțialul de excepție rezultat din contragerea unei propoziții, își menține construcția originară și păstrează, în structurile tipice, simetria formală cu termenul la care se referă excepția.

Circumstanțialul poate fi realizat prin substantive, pronume, numerale substitute ale substantivului, care își păstrează forma cazuală sau construcția prepozițională: *Nu am spus **altcuiva, decât Mariei** sau **decât ție.*** [< *I-am spus Mariei., Ți-am spus ție.*] (circumstanțialul de excepție provine dintr-o poziție de complement indirect și se raportează, în structura contrasă, la un complement indirect, având formă de dativ), *A vorbit **cu toți, mai puțin cu tine.*** [< *Nu a vorbit cu tine.*] (circumstanțialul provine dintr-o poziție de complement prepozițional și se raportează, în structura contrasă, la un complement prepozițional).

2.3.2. Propoziția circumstanțială de excepție introdusă prin pronume relative are de asemenea construcția corespunzătoare poziției sintactice originare și termenului din regentă la care se referă excepția: *N-a spus **altcuiva, decât cui trebuia.*** [< *A spus cui trebuia.*], *A spus **tuturor, mai puțin cui trebuia.*** [< *Nu a spus cui trebuia.*] (completive indirecte, introduse prin pronume relative în cazul dativ); *A vorbit cu toți, **mai puțin cu cine trebuia.*** [< *Nu a vorbit cu cine trebuia.*] (propoziție completivă prepozițională, introdusă prin pronumele relativ cu prepoziție).

2.3.3. Circumstanțialul de excepție provenit din subiectul unei propoziții contrase își poate menține forma de nominativ: *Nu vine nimeni, **decât tu** sau **decât Maria, decât al doilea.*** [< *Vii tu., Vine Maria., Vine al doilea.*], *Toți cetățenii, **mai puțin pensionarii,** plătesc asigurarea.* [< *Pensionarii nu plătesc asigurarea.*]. Uneori forma este modificată, prin analogie cu structurile în care *decât*, utilizat prepozițional, impune prin regim cazul acuzativ: *N-a venit nimeni* (*altcineva*) ***decât tine.***

2.3.4. Circumstanțialul de excepție însoțit de adverbe restrictive poate fi realizat de asemenea prin adverbe (*Altădată nu l-a întâlnit, **decât atunci.**, L-a întâlnit mereu, **mai puțin atunci.***), prin propoziții introduse de adverbe relative (*Nu înoată **altundeva decât unde este apa mai adâncă.*** – circumstanțiala de excepție se raportează la un circumstanțial de loc și este introdusă printr-un adverb relativ de loc), mai rar prin adjective (în structuri interpretabile ca fiind eliptice, ca *Altfel de rochii nu are, **decât*** [rochii] ***albe.***) sau prin verb la infinitiv (*Nu-mi rămâne altceva, **decât a corecta erorile.***). Infinitivul are construcția prepozițională a termenului la care se raportează în structura ternară: *Programul nu e conceput **pentru altceva, decât pentru a corecta erorile.***

2.3.5. Propoziția circumstanțială de excepție poate fi introdusă prin *decât*, folosit conjuncțional și menținându-și valoarea restrictivă în această utilizare (*N-a făcut nimic altceva, **decât a dormit.***) sau prin adverbele *decât, mai puțin* urmate de un element conjuncțional cerut de regimul verbului regent (***Nu am aflat** nimic, **decât că** au plecat.; **Nu vreau** altceva, **decât să** pleci.; Sunt **dispus** la tot, **mai puțin să**-i cer scuze.; **Am aflat** tot, **mai puțin că va pleca.***) ori specific pentru poziția sintactică a termenului din regentă la care se referă excepția (*Nu te întreb **cu** niciun alt **scop, decât ca să** te ajut.*).

În propozițiile conjuncționale, selecția formei de mod a predicatului depinde de conector: conjunctiv după *să* (și după compusele cu *să*), celelalte moduri după alți conectori.

2.3.6. *Decât*, folosit ca marcă a raportului de excepție, apare numai în construcții negative, iar gruparea *mai puțin*, în construcții afirmative.

Îmbinările *decât doar, decât numai* sunt pleonastice.

2.4. Realizări prin gerunziu

Circumstanțialul de excepție se poate exprima prin gerunziile *exceptând, excluzând: **Exceptând / Excluzând câteva categorii sociale,** toți cetățenii plătesc taxe.*

3. CORELATIVUL

Corelativul circumstanțialului de excepție este adverbul *mai*. Acesta poate apărea numai în construcțiile negative (pentru construcțiile afirmative, vezi **Circumstanțialul cumulativ, 3)**. Prezența sa este facultativă: *În afară de tine, nu a **mai** venit nimeni.; N-a **mai** spus altcuiva, decât cui trebuia.*

Combinații frecvente, în structurile cu circumstanțial de excepție, sunt: *nimeni altcineva, nimeni altul, nimic altceva* etc.

4. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

Așezarea circumstanțialului de excepție depinde de construcția acestuia. Circumstanțialul (și propoziția circumstanțială) marcat(ă) prin *decât* se plasează după regent. Celelalte realizări pot fi antepuse sau postpuse.

Punctuația circumstanțialului de excepție variază în funcție de gradul legăturii cu regentul, dar și de tipul construcției, fiind mai frecvent izolate prin virgulă circumstanțialele construite cu *(în) afară de, în afara, (în) afară că* (vezi și *infra,* **5.2**).

5. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

5.1. Raportul semantic de excepție poate fi exprimat și prin alte tipuri de structuri sintactice.

Raportul poate fi marcat prin *decât* (în construcții cu negație) sau prin alte adverbe restrictive – *doar, numai, exclusiv* (în construcții afirmative). Structura e organizată binar, termenul la care se referă excepția rămânând implicit: *Nu vine* [altcineva,] *decât el., Vii doar (numai, exclusiv) tu* [nimeni altcineva]. (poziția sintactică a termenilor precedați de adverbe restrictive, în exemplele date, este de subiect).

Raportul semantic de excepție se poate exprima în structuri mai ample (unele eliptice), la nivel transfrastic: *Plecăm sigur azi. Doar dacă ar ploua...* [nu am pleca, ne-am răzgândi etc.]. („cu excepția situației în care ar ploua").

5.2. Circumstanțialul de excepție se apropie, în unele contexte, de cel cumulativ, cu care se aseamănă formal: *N-a mai venit nimeni **afară de*** (sau ***decât***) ***el.,*** *N-a mai venit nimeni **în afară de*** (sau ***decât***) ***cine știi.;*** *Dar... dar ia să ne întrebăm și altfel: oare Fănică al tău și Mitică al meu, **afară de fudulia și de lipsa** lor de omenie, n-or fi având și ei dreptate?...* (I. L. Caragiale, *Morală și educație, apud* Beldescu 2004). Circumstanțialul de excepție construit cu *decât* se apropie uneori de complementul comparativ: *Nimic nu e mai plăcut **decât a citi.***

În situațiile de mai sus, punctuația dezambiguizează construcția: plasarea virgulei în fața circumstanțialului marchează raportul exceptiv.

Decât, în structurile comparative, este prepoziție; el impune nominalelor cazul acuzativ: *Altul **decât tine** s-ar fi supărat.* (construcție ambiguă, comparativă / de excepție; *Nu s-a supărat altul, **decât tu.***, construcție cu circumstanțial de excepție, în nominativ, precedat de adverbul *decât* – vezi *supra,* **2.3.3**).

ATRIBUTUL

1. ASPECTE DEFINITORII

Atributul reprezintă componentul sintactic care face parte din grupul nominal, funcționând ca adjunct al centrului nominal. Între atribut și centrul său sintactic se stabilește o relație de dependență. Atributul restrânge sfera semantică a regentului, introducând noi componente semantice, utile identificării referentului reprezentat prin regent.

1.1. *Substantivul regent* poate fi articulat sau nearticulat. Prezența atributului poate impune anumite constrângeri cu privire la articularea substantivului-regent. Unele tipuri de atribute se asociază în mod obligatoriu cu un regent articulat, altele exclud articularea regentului. Prezența articolului poate fi dependentă de poziția atributului (*acest om* vs *omul acesta*) sau de modul lui de realizare (*fiecare om*). Determinanții substantivului, exceptând articolul, au, sintactic, funcția de atribut (vezi **I, Substantivul, 3.1.1**).

1.2. Realizarea atributelor depinde de *clasa morfologică a centrului* (substantiv, pronume sau numeral), iar, în cazul substantivului, de *tipul semantico-gramatical al substantivului-centru* (substantiv comun sau propriu, concret sau abstract, verbal ori adjectival). Substantivul comun admite o gamă largă de determinativi atributivi, iar substantivul propriu, pronumele, numeralul, numai un număr limitat. Pronumele personal, de pildă, nu admite, în general, printre adjuncți adjectivul. La fel. determinativii atributivi ai abstractelor verbale și adjectivale sunt, în general, diferiți de cei ai substantivelor comune prototipice. Atunci când au drept regenți substantive de proveniență verbală, atributele se apropie de complementele specifice verbului (vezi **Grupul nominal 2.2, 3**).

1.3. *Din punctul de vedere al clasei lexico-gramaticale* prin care se realizează în cadrul propoziției, atributele sunt: *adjectivale, substantivale, pronominale, verbale* și *adverbiale.* La nivelul realizării propoziționale, în funcție de natura conectorului, în *atributive relative* și *conjuncționale.* Propozițiile atributive relative pot avea sau nu antecedent în regentă (*casa pe care am construit-o* vs *dorul de cine mi-e drag*).

Această clasificare formală acoperă clase eterogene din punctul de vedere al realizărilor semantico-gramaticale, de aceea trebuie coroborată și cu alți factori, cum ar fi natura centrului nominal (respectiv a antecedentului pentru realizarea propozițională) sau, în cazul atributelor adjectivale, natura morfologică originară (adjectiv propriu-zis vs adjectiv pronominal sau numeral etc.).

1.4. În combinarea a doi componenți ai grupului nominal se manifestă restricții de compatibilitate semantică, altfel spus nu orice nominal se combină

semantic cu orice atribut (compară *băiat bălai* cu **cal bălai, centru de benzină* cu **icoană de benzină* etc.).

Prin sensul lui, atributul aduce informații suplimentare cu privire la nominalul-centru. Atributul îndeplinește diverse funcții semantice în grupul nominal; el poate asigura funcția de *individualizare* a nominalului-centru (prin atributele din clasa determinanților: ***acest** om, **celălalt** om, **același** om* etc.), jucând, în condiții sintactice speciale, și rol de *integrator enunțiativ* (vezi **I, Clase de cuvinte, 3.3.1**). El poate avea rol de *calificare* (prin adjective, grupuri prepoziționale, propoziții relative etc.: *fată frumoasă, față de neuitat, chip care luminează*), de *cuantificare* (prin adjective nehotărâte, numerale etc.: *toți copiii, trei elevi*) și de *categorizare / clasare* (prin adjective categoriale, grupuri prepoziționale, propoziții relative etc.: *număr impar, vopsea de păr, substanță care arde*). Atributul poate îndeplini și diferite *roluri actanțiale*, cum sunt cel de Posesor, exprimat, mai ales, prin nominale în genitiv (*cartea elevului*) sau rolurile Agent, Pacient, Beneficiar etc. în raport cu un regent substantiv postverbal (vezi *infra*, **2.2.1, 2.2.2** și **Grupul nominal, 2.3.3**).

1.5. În funcție de *gradul de dependență* față de centru, atributul poate fi neizolat, restrictiv, sau izolat, nonrestrictiv (separat de regent prin pauză și intonație, realizate grafic prin virgulă și linie de pauză). Atributele izolate, nonrestrictive, sunt, sub aspect semantic, descriptive / explicative. Când introduc o nuanță semantică suplimentară, de tip circumstanțial, atributele izolate sunt dublu dependente sintactico-semantic față de centrul nominal și numai semantic față de verb. Prezența atributelor neizolate, restrictive, este necesară în organizarea semantico-sintactică a enunțului, care în absența lor rămâne insuficient. În realizarea propozițională, atributiva izolată se caracterizează, de asemenea, printr-o relație mai laxă cu nominalul-centru (respectiv cu antecedentul) din propoziția regentă, fiind, ca și atributul izolat, un determinativ facultativ (vezi *infra*, **3**), iar atributiva neizolată este restrictivă față de regent, fiind un component semantico-sintactic necesar în organizarea enunțului (vezi **Construcții cu propoziții relative, 3.3**).

1.6. În ceea ce privește posibilitățile de exprimare, se constată anumite apropieri între atribut și numele predicativ: *Cartea (este) frumoasă / a copilului / a mea.* etc., diferențele sunt nu numai de ordin sintactic (dependență unilaterală / bilaterală, apartenența la grupuri sintactice structural diferite: grup nominal vs grup verbal), ci și sintactico-semantic: posibilitatea omiterii atributului, respectiv imposibilitatea omiterii numelui predicativ în obținerea unor enunțuri : *cartea frumoasă îmi place / cartea îmi place, cartea este frumoasă / *cartea este* (vezi **Numele predicativ, 1.1**). Totuși, în cazul atributelor exprimate, de pildă, prin adjective categoriale (care apar foarte rar în poziție de nume predicativ), omiterea atributului poate modifica sensul enunțului: *Banii sunt dirijați către centre școlare. / Banii sunt dirijați către centre.* (generalizare); *Ursul polar este carnivor. / Ursul este carnivor.* (valoarea de adevăr a propoziției se schimbă: ursul, ca specie, este omnivor, ursul polar este numai carnivor).

1.7. Poziția sintactică de atribut admite repetarea prin coordonare (*casă solidă și frumoasă, cântec de dor și de inimă albastră*) și extinderea prin apoziționare (*avea o privire alunecoasă, adică stranie*) sau prin înșiruirea de atribute care restrâng succesiv clasa referentului (*conferința internațională de management a oamenilor de afaceri, publicistica românească interbelică*). Prezența atributivelor relative alături de cele conjuncționale având centru comun este rară (*Dorința să evadez care m-a apucat brusc nu mi-a mai dat liniște.*).

Numărul atributelor dependente de același centru este variabil, dar grupurile nominale cu un singur adjunct sunt cele mai frecvente.

2. TIPURI FORMALE DE ATRIBUT

Atributele sunt de diferite tipuri, după clasa morfologică a termenilor prin care se realizează.

2.1. Atributul adjectival

Atributul adjectival se exprimă printr-un adjectiv propriu-zis (*casă frumoasă*) sau oricare alt cuvânt cu valoare adjectivală: numeral adjectiv (*doi copii*), adjectiv pronominal (*această lucrare*), verb la participiu (*mere coapte*), gerunziu adjectivizat (*ordine crescândă*). Aici sunt încadrate și adjectivele provenite din alte părți de vorbire prin conversiune: substantive (*câini mai bărbați*), interjecții (*halal treabă!*), adverbe (*bărbați bine*) și formanți lexicali (*mașină super*). Adjectivele provenite din interjecții, adverbe și din elemente de formare a cuvintelor sunt invariabile. Caracteristica gramaticală a atributului adjectival prototipic exprimat printr-un adjectiv variabil este obligativitatea acordului cu centrul său nominal. Fiind o clasă atât de eterogenă, diferite subclase din cadrul ei au un comportament semantico-gramatical diferit. De pildă, acordul numeralului, ca adjectiv, este diferit de cel al adjectivului propriu-zis (vezi *infra*, **2.1.4**).

2.1.1. Atributul adjectival exprimat prin ***adjectiv propriu-zis*** la orice grad de intensitate (*Discursurile **scurte** și referirile **vagi** sporesc misterul* [...] *oratorului.* – M. Tupan, *Rhizoma., Un prozator **la fel de important** trecea la cele veșnice.* – *ibid.*). Adjectivul propriu-zis poate avea ca regent toate tipurile de substantive comune (nume de obiecte: ***casă** mare, **casa** cea mare*, masive: ***făină** albă*, colective: ***frunziș** verde*, abstracte verbale: ***cercetare** științifică* sau adjectivale: ***frumusețe** comună*) și de substantive proprii (toponime: *vechiul **București***, oronime: ***Carpați** înalți*, antroponime: ***Ivan** cel groaznic* etc.), ca și locuțiuni substantivale (*mare **bătaie de cap***). Mai rar, atributul adjectival poate avea un centru pronominal. Dintre pronume, se combină cu adjectivul pronumele demonstrative (***acela** roșu*), nehotărâte (***ceva** temeinic*), negative (***nimic** remarcabil*) (vezi **Grupul nominal, 3**). Poate fi regent al unui atribut adjectival și numeralul cu valoare pronominală: *Vreau trei garoafe, **una** albă și **două** roșii.*

Un centru nominal poate fi determinat de mai multe atribute adjectivale: *Cu-**ale tale brațe albe, moi, rotunde, parfumate**, / Tu grumazul mi-l înlănțui...* (M. Eminescu, *Noaptea*), după cum, mai rar, un atribut adjectival poate avea mai mulți regenți coordonați:

*Oricât de îmbibat de **cultura și arta** occidentală, Sextil Pușcariu* [...] *consideră simbolismul* [...] *o plantă exotică.* (Al. Săndulescu, *Memorialiști români*).

În varianta standard, numele proprii de persoane admit în postpunere mai ales atributul adjectival precedat de *cel* (*cea, cei, cele*): *Ancuța cea tânără, Ionuț cel harnic* (cf. **Ancuța tânără*, **Ionuț harnic*), spre deosebire de toponime, care își asociază frecvent adjective neînsoțite de *cel*: *Carpații fermecători ne ademeneau., Ne încumetam să trecem Oltul adânc* etc. Așa se explică substantivele compuse din

denumirile *Carpații Orientali, Crișul Repede* etc., dar *Ștefan cel Mare, Mircea cel Bătrân*. Antepunerea atributului e posibilă în ambele cazuri (*tânăra Ancuța, harnicul Ionuț, înalții Carpați, adâncul Olt*).

Atașat direct la numele proprii, adjectivul are rol de diferențiere a referentului *Ioana mare, Ioana mică*.

Prezența articolului, la substantivul regent sau la atribut, în cadrul grupului nominal, este dependentă de poziția atributului adjectival. Regentul substantival al atributului adjectival poate fi articulat dacă adjectivul este postpus: *vizitarea **casei** memoriale de la Humulești* („Cultura", 2005), *am vizitat **o casă** memorială* etc. sau, în cazul antepunerii atributului adjectival, acesta din urmă poate fi purtătorul articolului: ***Frumoasele** rânduri l-au impresionat.* În prezența unor adjective antepuse invariabile, articolul se atașează substantivului: *coșcogeamite găliganul, ditamai omul*, iar în prezența altora (inclusiv locuțiuni), articularea este imposibilă: **așa omul, *asemenea femeia, *astfel de mâncarea.* Adjectivele din ultima categorie, provenite din adverbe (*asemenea casă, așa vorbă, astfel de om, altfel de rochie*), pot fi determinanți cu funcție de *integratori enunțiativi* (vezi **I, Clase de cuvinte, 3.3.1**).

Atributele adjectivale exprimate prin adjectivele antepuse *biet, sărac, sărman* pot figura în grupuri nominale cu dublă articulare, a regentului și a atributului, când regentul denumește o ființă unică: *biata mama* (dar și *biata mamă*), *săraca bunica* (dar și *săraca bunică*). Alteori dubla articulare este condiționată de prezența altor adjuncți: *săraca prietena mea,* dar *săraca prietenă a mea, săraca mea prietenă* (vezi **I, Substantivul, 3.1.5**).

2.1.1.1. Topica obișnuită a atributului adjectival exprimat prin adjectiv propriu-zis este postpunerea față de regent, antepunerea fiind posibilă doar în cazul adjectivelor calificative: *o **bună** bucată de vreme, un **mare** compromis, o **ușoară** adiere* etc. (vezi **I, Adjectivul, 3.1.1**).

Foarte puține atribute adjectivale exprimate prin adjective propriu-zise acceptă numai antepunerea (*biet, coșcogeamite, ditamai*).

Adjectivele categoriale (ca: *acetic, farmaceutic, industrial, isoscel, național, studențesc*) nu pot fi în mod normal antepuse. Plasarea unor adjective categoriale înaintea substantivului, cu sensuri figurate, de obicei în poezie, indică slăbirea conținutului lor categorial și apropierea lor de adjectivele calificative: [...] ***ortodoxista și autohtonista** Gândirea.* (Al. Săndulescu, *Memorialiști români*).

În funcție de topică, unele atribute adjectivale își modifică sensul:

diferit „fel de fel, variat, divers" – „care diferă" (*diferite opinii – opinii diferite*);

nou „alt, încă un" – „recent, care nu e vechi" (*un nou articol – un articol nou*);

Tot așa sunt: *sărac, sărman, simplu* etc. (vezi **I, Adjectivul, 1.2.1**).

2.1.1.2. Semantica atributului adjectival exprimat prin adjectiv propriu-zis în raport cu nominalul-centru este variată, ea depinzând nu numai de sensul celor doi componenți ai grupului nominal, ci și de tipul de regent: substantiv comun nume de obiect, abstract verbal sau adjectival, nume propriu. Atributul adjectival poate reda mai multe valori semantice.

(a) Aprecierea calitativă (cea mai frecventă valoare semantică a atributului realizat prin adjective calificative): *copil **drăguț**, castelul **singuratic**, luna **argintie**, soarele **roșu*** etc.

*Și vântu-n codri sună cu glas **duios** și **slab**.* (M. Eminescu, *Strigoii*).

*Aproape că nici nu ne-ar veni să credem că **boemul** și **turbulentul** student berlinez... a devenit managerul **extrem de** [...] **competent** al **celei mai importante** reviste.* (Al. Săndulescu, *Memorialiști români*).

(b) Clasarea (categorizarea): *manuale **școlare**, echipă **sportivă**, numitor **comun**, animal **acvatic*** etc.

*Gesturile de azi sunt posterioare vorbirii **sonore**.* (Al. Graur, *Scrieri*).

Referentul poate fi categorizat și prin exprimarea unei relații de posesie. Acest tip de atribut este compatibil cu orice tip semantico-gramatical de regent. El poate indica posesia (*casa părintească*), dependența (*Flămânzilă a început... a zvârli cu ciolane în oamenii **împărăteși**.* – I. Creangă, *Harap-Alb*), apartenența (*Se oferă cu atâta nepăsare pumnilor **materni**.* – O. Cazimir, *Grădina cu amintiri*).

(c) Cuantificarea: ***destule** vorbe, **numeroși** copii* etc.

*Citind **bogatele** pagini închinate lui Eminescu și Creangă, constatăm că **destule** date au trecut în biografia clasică, scrisă de G. Călinescu.* (Al. Săndulescu, *Memorialiști români*).

În acest exemplu, adjectivul *bogat* funcționează numai contextual cu rol de cuantificator.

(d) Unele roluri tematice, în grupul nominal având drept centru substantive abstracte: Agentul (*intervenție **bulgară*** = bulgarii intervin), Experimentatorul (*entuziasmul **tineresc*** = tinerii se entuziasmează) etc. (vezi **Grupul nominal, 2.3.4.4**).

2.1.2. *Participiul* aflat în poziție de atribut se comportă ca orice adjectiv variabil cu patru forme, având, pe lângă acordul cu regentul, și alte caracteristici ale atributului adjectival exprimat prin adjectiv propriu-zis. Acceptă antepunerea mai ales când dobândește sensuri figurate, poate fi precedat de *cel*, este compatibil cu gradele de intensitate: ***otrăvita** lui privire, vorba **cea** (**mai**) **otrăvită*** etc. Unele participii antepuse pot figura în grupuri nominale cu dublă articulare – a regentului și a atributului – când regentul denumește o ființă unică: *regretatul tata* (dar și *regretatul tată*), *răposatul tata* (dar și *răposatul tată*). Natura verbală a participiului cu funcție de atribut se manifestă însă prin menținerea unor vecinătăți proprii verbului: nominalul în dativ (*scrisoare **trimisă mamei***), nominalul complement secundar (*foști analfabeți **învățați carte***), adverbele și grupurile circumstanțiale (*lucruri **corect interpretate***), determinativii prepoziționali și conjuncționali ai verbului corespunzător (*salariați **supărați pe** conducere – **supărați că** li s-a micșorat salariul, șomeri **ajutați de** stat – **ajutați să**-și găsească de lucru*) etc. Unele participii sunt mai depărtate de verb (*aglomeratul București, frumusețe desăvârșită*), iar altele nu se adjectivizează (o mare parte dintre verbele intranzitive și anume cele inergative: **câine lătrat, *pisică mieunată, *bărbat tușit* etc., vezi **I, Forme verbale nepersonale, 3**).

2.1.3. *Gerunziul adjectivizat* este o realizare a atributului adjectival mai rar întâlnită în româna actuală, apărând mai ales în îmbinări cu un număr limitat de substantive: *ordine (des)crescândă, coșuri fumegânde, oameni suferinzi, inimi fremătânde, răni sângerânde, forme născânde* etc. (Gerunziul neacordat cu substantivul-centru are funcție de atribut verbal, vezi *infra*, **2.5.3**.)

Atributul adjectival exprimat prin gerunziu acordat se află de obicei în postpunere față de centru; antepunerea este posibilă, cu rol emfatic, mai ales în poezie:

Metalica, ***vibrânda*** *a clopotelor jale / Vuieşte în cadenţă şi sună întristat.* (M. Eminescu, *La mormântul lui Aron Pumnul*).

2.1.4. Atributul adjectival poate fi exprimat prin ***numerale*** de diferite tipuri care au un comportament gramatical specific. Funcţionează ca atribute adjectivale numeralul cardinal propriu-zis (*cinci lei*), multiplicativ (*forţe înzecite*), distributiv (*câte trei bucăţi*), colectiv (*amândouă fetele*) şi ordinal (*anul al treilea*).

Numeralului multiplicativ are comportament identic cu al adjectivului propriu-zis: preia formal informaţia de gen, număr şi caz de la substantivul regent (*efort* ***înzecit****, putere* ***înzecită****, unei forţe* ***înzecite****, eforturi* ***înzecite*** etc.) şi are aceleaşi posibilităţi sub aspectul topicii şi al articulării. Ca orice adjectiv calificativ, în antepunere preia articolul definit al substantivului regent, marcând prin articol şi relaţia de caz (*rezultatul* ***însutitelor*** *intervenţii*). Numeralul multiplicativ nu are grade de intensitate, intrând în categoria adjectivelor care exprimă semantic intensitatea.

La numeralul cardinal, acordul impus de substantiv se limitează la caz şi la gen, ultimul manifestându-se în destul de puţine situaţii (***un / o, doi / două, doisprezece / douăsprezece*** şi compuşii cu *doi* şi *doisprezece*; ex. ***două sute douăsprezece*** *case,* ***două sute doi*** *copii*). Informaţia de număr este inclusă în matricea lexicală a numeralului şi nu se distinge prin forme flexionare. Numeralul impune substantivului o limitare a formei de număr, între numeral şi substantiv realizându-se un fel de „acord" semantic, şi nu unul gramatical: numeralul adjectiv *un / o* impune substantivului singularul, iar numeralele *zero* şi cele mai mari decât *un / o,* pluralul: (*câte*) *un elev,* (*câte*) *doi elevi* (*câte*) *patru eleve* etc.

Numeralul colectiv impune substantivului numai pluralul.

Ca şi celelalte numerale, şi numeralul ordinal preia de la regentul substantival informaţia de caz şi de gen. Informaţia de gen se exprimă simultan atât prin variaţia primului component *al* (*ai, a, ale*), în cazul grupărilor cu *cel*, şi prin variaţia acestuia (***cel*** *de al doilea,* ***cea*** *de a doua*), cât şi prin variaţia ultimului component: *al* ***doilea****, al* ***treilea*** *copil* vs *a* ***doua****, a* ***treia*** *fată* etc. Şi la numeralul ordinal, numărul este inclus în semantica lui internă, între substantivul-centru şi numeral realizându-se un fel de „acord" semantic: substantivul regent nu poate fi decât la singular (*soldatul al treilea, clasa a doua, parcela a o sută douăzeci şi una* etc.).

Tot în clasa atributului adjectival, alături de tipul *cinci elevi*, se încadrează şi numeralele cardinale de la *douăzeci* în sus, construite cu prepoziţia *de*, în sintagme de tipul *douăzeci de lei*, considerate în unele lucrări ca fiind formate dintr-un centru numeral însoţit de atribut substantival prepoziţional. Prepoziţia *de* aparţine aici numeralului, nefiind generatoare de grup sintactic şi neimpunând restricţie de caz substantivului următor, la fel ca în *astfel de, destul de, extrem de* etc., unde prepoziţia se grupează la stânga, şi nu la dreapta centrului. Tipul [***cincizeci de***] *studenţi*, unde *cincizeci de* are comportament adjectival, este, din această cauză, diferit de *cincizeci* [*dintre ei / de aici / de la munte*], unde prepoziţia se grupează la dreapta centrului exprimat prin numeral cu valoare „pronominală", influenţând atributul sub aspectul cazului (*douăzeci* ***de la mine*** *din oraş*). Determinativul este atribut substantival, pronominal, adverbial construit cu prepoziţie (vezi **I, Numeralul, 2.5.1.1**).

> Similar cu structura numeral + *de* se comportă construcţiile substantivale cu valoare de cuantificatori nedefiniţi de tipul *un grup de* (*oameni, elevi* etc.), *o sumedenie de, o mulţime de* etc., care se analizează ca determinativi, şi nu drept centre de grup atunci când acordul predicatului se face cu substantivul la plural: *Un grup de studenţi* ***s-au prezentat*** *la examen.* (vezi şi **I, Prepoziţia, 3.1.2.2**).

Atributul adjectival exprimat prin numeralul ordinal (cu excepţia lui *primul, prima*) poate fi precedat de *cel* urmat de prepoziţia *de*: *A fost premiat* ***cel de-al doilea*** *copil al lor.*

Semantic, numeralele sunt, cu unele excepţii, cuantificatori (vezi **I, Numeralul**). Numeralul ordinal nu cuantifică referentul denumit de centru, rolul său fiind categorizant.

Apar în antepunere atributele exprimate prin numeral cardinal propriu-zis, colectiv, distributiv, şi, de obicei, în postpunere, cele exprimate prin numeral ordinal sau multiplicativ.

Numeralul cardinal antepus centrului său nu poate fi articulat. Poate primi formantul *cel*:

2.1.5. Atributul adjectival poate fi exprimat prin ***adjective pronominale*** posesive, relative, interogative, demonstrative, nehotărâte, negative şi de întărire: *viaţa* ***mea****, A dat peste o fântână,* ***care*** *fântână avea apa roşie.,* ***Care*** *elev te-a supărat?, fata* ***asta, unele*** *probleme,* ***nicio*** *carte,* ***însuşi*** *profesorul* etc.

Unele adjective pronominale sunt obligatoriu antepuse – adjectivul relativ, cel interogativ, demonstrativul de identitate şi unele adjective nehotărâte (*acelaşi, alde, alt, care, fiecare, niscai, niscaiva, orice, oricât, unii* etc.), altele preferă postpunerea – adjectivul posesiv (*casa* ***noastră****, copilul* ***meu***; poetic, poate fi şi antepus: *cu-****ale tale*** *braţe albe...* – M. Eminescu, *Noaptea*). Alte specii de adjective pronominale au topică liberă, putând fi atât antepuse, cât şi postpuse centrului nominal – adjectivul pronominal de întărire (***însuşi*** *el / el* ***însuşi***), cu schimbarea formei şi unele adjective demonstrative (***acest*** *băiat / băiatul* ***acesta***).

> Adjectivul pronominal nehotărât *oarecare* îşi schimbă sensul şi natura gramaticală în funcţie de topica faţă de centru. În postpunere trece de la statutul de adjectiv pronominal la cel de adjectiv calificativ: *un oarecare student* „un student neidentificat" – *un student oarecare* „un student fără importanţă, şters".

Atributul adjectival exprimat prin *adjectiv posesiv* are o situaţie aparte între atributele realizate prin alte adjective pronominale, deoarece în poziţia sintactică de atribut păstrează şi conţinutul de pronume, continuând să ţină şi locul numelui posesorului.

Rolul semantic fundamental al acestui atribut este de a exprima posesia, dar ca şi atributul pronominal în genitiv (vezi *infra,* **2.3.1**), pe lângă abstracte verbale mai poate avea şi alte roluri (Experimentator: *iubirea* ***mea***; Agent: *intrarea* ***sa*** *în şcoală*; Temă: *apariţia* ***sa*** *neaşteptată*). Adjectivul posesiv exprimă posesorul (*Împăraţi pe care lumea nu putea să-i mai încapă / Au venit şi-n ţara* ***noastră.*** – M. Eminescu, *Scrisoarea III*), apartenenţa (*Ce limpezi sunt mâinile* ***tale****, iarna!* – N. Stănescu, *Cântec de iarnă*), dependenţa (*Moşii* ***noştri*** *aveau ceaslovul în care însemnau evenimentele mai importante.* – S. Puşcariu, *Memorii*).

Adjectivele pronominale, demonstrative, nehotărâte şi posesive au, în anumite grupuri nominale, şi rol de determinanţi, fiind *integratori enunţiativi: acest / cutare / alt copil, frate-său* etc. (vezi **I, Clase de cuvinte, 3.3.1**; **II, Grupul nominal, 2.3.1**).

Regentul substantival urmat de atributul exprimat prin adjectivele pronominale este în general articulat definit (*mâinile tale, casa aceasta, părinţii săi*), iar precedat de acesta este mai ales nearticulat (*ale tale braţe, această casă, oarecare*

avere), dar el poate fi şi articulat în asociere cu unele adjective pronominale antepuse: *însuşi împăratul, însăşi profesoara.*

2.2. Atributul substantival

Atributul substantival se exprimă prin substantive (inclusiv provenite prin conversiunea altor clase lexico-gramaticale) care apar ca determinativi ataşaţi direct centrului (la genitiv, dativ, nominativ şi – în mod excepţional – la acuzativ), sau prin substantive incluse în grupuri prepoziţionale (la genitiv, dativ şi acuzativ).

2.2.1. ***Atributul substantival genitival*** este adjunctul specific substantivului şi se realizează atât prin genitivul sintetic, cazual (*rochia* ***fetei****, o carte a* ***studentului***), cât şi prin construcţia analitică formată din prepoziţia *a* şi forma de acuzativ a substantivului, care se foloseşte la atributele exprimate prin numerale sau prin substantive nearticulate precedate de numerale şi de anumite adjective, la plural sau invariabile (*diferit, numeros*): *mânia* ***a trei muncitori****, notele* ***a numeroşi elevi****, Meştere* ***a nouă sate****, / Lăutare, Laie Chioru!* (O. Goga, *Laie Chioru*).

Grupările în care *a* este urmat de un substantiv cu sens cantitativ, ca *parte,* ori de un adjectiv nearticulat la plural, ca *anumit,* se folosesc în concurenţă cu genitivul sintetic: *vânzarea unei părţi* (*a o parte*) *din mărfuri, soluţia anumitor* (*a anumite*) *situaţii* .

Centrul unui atribut substantival genitival poate fi un substantiv tot în cazul genitiv, atribut al altui substantiv anterior, fără a fi vorba de un acord: *Operaţiunea* ***depistării numelui unui scriitor***... („Luceafărul", 2003).

Aglomerarea de genitive e bine să fie evitată.

Atributul substantival genitival exprimă în grupul nominal mai ales relaţia de **posesie** (posesor, apartenenţă, dependenţă), indiferent de tipul semantico-gramatical de regent (nume de obiect, masiv, nume de persoană, abstract etc.): *casa bunicului, trupul femeii, sarea pământului, sora lui Gheorghe, curajul soldaţilor* etc. Când centrul substantival este un abstract verbal sau adjectival sau un nume de agent, substantivul în genitiv poate exprima roluri actanţiale specifice verbului sau adjectivului-bază, cum ar fi Agentul (*plecarea rândunelelor, mersul cerbilor*), Pacientul (*cumpărarea bijuteriilor, lovirea copilului*), Experimentatorul (*în văzul lumii, cu voinţa lui Dumnezeu*) etc. (vezi **II, Grupul nominal, 2.3.4**).

Raportul semantic dintre atributul în genitiv şi regentul său este uneori inversat, genitivul fiind termenul calificat prin substantivul-centru: *Nemărginirea* ***firii*** [„firea nemărginită"] *pătrundea adânc în sufletul învăţătorului.* (L. Rebreanu, *Ion*), sau „reperul" unei comparaţii *Nu putea povesti infernul* ***vieţii*** *lui.* [„viaţa ca un infern"].

Atributul genitival precedat de prepoziţia *de* intră în construcţii de tipul *o rochie de-a Mariei / de-ale Mariei*, unde *de* cu al doilea substantiv la singular contribuie la identificarea referentului primului substantiv printr-o relaţie de apartenenţă, iar cu al doilea substantiv la plural marchează, prototipic, relaţia parte–întreg. Când centrul şi adjunctul său sunt ambele la plural, avem a face în mod clar cu un genitiv partitiv (*câteva bluze de-ale Mariei*). Cu un centru substantiv masiv, folosirea determinativului la plural este neacceptată, construcţia rezultată exprimând totdeauna apartenenţa (*parfum de-al Mariei*). Regentul unor astfel de construcţii în *de* + genitiv poate fi numai substantiv comun, niciodată nume propriu (*o casă de-a ei / de-a lor*, dar **un Ion de-al Mariei*); el mai poate fi exprimat prin pronume nehotărât (*unul de-ai Ioanei*), prin numeral (*doi de-ai vecinului*), dar nu prin pronume personal, demonstrativ sau printr-un posesiv.

Adjunctul poate fi exprimat prin substantiv comun sau propriu şi prin pronume personal sau demonstrativ (*un caiet de-al fetei / de-ale fetei, de-al lui, de-al acestuia* etc.). Aceeaşi structură este realizată şi cu posesivul, echivalent al genitivului (*un elev de-al meu / de-ai mei*). Construcţia cu *de* nu e posibilă când regentul este articulat definit: **elevul* (*harnic*) *de-al profesoarei / de-ai profesoarei,* **rochiile de-ale Mariei,* dar poate avea ca regent un substantiv determinat prin articol nedefinit: *un elev* (*bun*) *de-al profesorului / de-ai profesorului.*

2.2.2. ***Atributul substantival prepoziţional*** este un adjunct realizat prin substantiv precedat de o prepoziţie, care impune substantivului un anumit caz:

Studiile ***de*** *filosofie... l-au ajutat mult.* („Luceafărul", 2003);

Ofensiva austro-ungară ***împotriva*** *Italiei... a dat greş.* (S. Puşcariu, *Memorii*);

Scrisoare ***de la*** *Muselim Selo* (G. Coşbuc);

Văd poeţi ce-au scris o limbă ***ca*** *un fagure de miere.* (M. Eminescu, *Scrisoarea III*);

Reuşita ***graţie*** *intervenţiei lui l-a bucurat.*

Ca la orice atribut, centrul poate fi un substantiv (vezi exemplele de mai sus), un pronume (***acela*** *din clasă)* sau un numeral (***al doilea*** *din rând*).

2.2.2.1. *Prepoziţia tipic atributivă* este *de,* specializată pentru a lega adjuncţii de centrul nominal, indiferent de tipul centrului (substantiv comun nume de obiect concret sau abstract, substantiv verbal ori adjectival). Prepoziţia *de* apare în structura adjuncţilor nominali prepoziţionali şi poate intra ca element conector în sintagme prepoziţionale complexe, legând de substantiv o sintagmă prepoziţională construită cu altă prepoziţie: *biserica* [***de*** [***pe*** *deal*]], *vişinul* [***de*** [***lângă*** *casă*]], *perioada* [***de*** [***până la*** *război*]]. Pentru capacitatea prepoziţiei *de* de a crea compuşi prepoziţionali (*din, dintre* etc.), vezi **I, Prepoziţia, 3.1.1.5**.

Atributul care are drept centru un substantiv prototipic se poate combina şi cu alte prepoziţii: *cu, despre, fără, pentru* etc. sau cu anumiţi conectori comparativi *ca* şi *cât* etc.: *tocăniţă cu slănină, familie cu greutăţi, carte despre limba română, detergent pentru vase, ochi ca mura* etc. Vezi şi exemplele:

Te-am văzut femeie stearpă, ***fără suflet, fără foc****.* (M. Eminescu, *Venere şi madonă*);

Îşi asumă rolul [...] *de acar* ***pe căile artelor****.* (M. Sorescu, *Uşor cu pianul pe scări*);

Arde-n candel-o lumină ***cât un sâmbure*** *de mac.* (M. Eminescu, *Călin*).

Unele dintre aceste grupări prepoziţionale pot avea ca regent un verb sau un adjectiv neexprimat: *tocăniţă* [*făcută*] *cu slănină, detergent* [*bun*] *pentru vase* etc.

> Unele realizări prepoziţionale din grupul verbal, când sunt transpuse în grupul nominal primesc prepoziţia *de* înaintea celorlalte prepoziţii. Astfel, *caietul e* ***pe masă****, florile care erau* ***la piept*** devine *caietul* ***de pe masă****, florile* ***de la piept*** etc. Vezi însă *plecarea* ***după Crăciun,*** unde – dată fiind valoarea de substantiv „verbal" a substantivului *plecarea* – prepoziţia *până,* care introduce, de asemenea, în grupul verbal o sintagmă prepoziţională nu este precedată, în grupul nominal, de conectorul *de* decât rareori (*plecarea* ***de după Crăciun***).

Atributele care au ca regent un substantiv verbal primesc prepoziţiile care reflectă regimul verbului înrudit (***dependenţa de*** *părinţi* / ***depinde de*** *părinţi,* ***apelul la*** *înţelegere* / ***apelează la*** *înţelegere,* ***confruntarea cu*** *inamicul* / ***se confruntă cu***

inamicul, ***supărarea pe*** *soacra lui /* ***se supără*** *pe soacra lui*) sau care ar fi intrat în componența circumstanțialelor echivalente: *invitație* ***la restaurant*** *(te invit* ***la restaurant****)*, tot așa *chemarea* ***din concediu****, urcatul* ***deasupra norilor*** etc. Unele construcții atributive cu prepoziție având ca regent un substantiv verbal corespund în grupul verbal unui complement neprepozițional: *ura* ***pe trecutul*** *lui /* ***urăște trecutul*** *lui.*

2.2.2.2. *Valorile semantice* ale atributului substantival prepozițional corespund, în general, celor ale atributului adjectival și genitival, fiind însă subsumate ideii de categorizare, și nu celei de posesie, ca în cazul celui din urmă. Atributul substantival prepozițional restrânge sfera referentului prin categorizare / clasare / denominație: *circumstanțial* ***de loc****, fructe* ***de pădure****, sare* ***cu sodiu / fără sodiu****, prăjituri* ***cu cremă****, ziua* ***de luni****, numele* ***de Maria****, denumirea* ***de Bărăgan*** etc., prin apreciere / evaluare / calificare: *om* ***de ispravă****, purtare* ***fără milă*** etc. sau prin cuantificare: *fructe* ***cu carul****, cărbuni* ***cu sacul****.*

Prin unii conectori specifici construcțiilor comparative se introduce termenul de reper al unei comparații: *un flăcău* ***cât un munte****, o față* ***ca bujorul*** (vezi **Construcții comparative**).

Atributul substantival prepozițional poate exprima posesorul, obiectul posedat, dependența, apartenența, mai ales pe lângă substantive regente prototipice: *gospodărie* ***de răzeși****, copil* ***de om sărac****, casă* ***de bogătaș*** etc.; *oameni* ***cu stare / cu avere****; frunze* ***de copac****, flori* ***de liliac*** etc.

Având drept regenți substantive verbale sau adjectivale, atribute de acest tip pot îndeplini și unele roluri tematice ca:

Agentul: *desfăcătură* ***de babă****; acordarea premiilor* ***de către director.***

Tema / Pacientul: *strângere* ***de mână****, luare* ***de mită*** etc. (vezi **Grupul nominal, 2.3.4.4**).

Valorile semantice ale atributului prepozițional sunt variate.

2.2.3. ***Atributul substantival în nominativ*** *(profesorul* ***Popescu****, orașul* ***București****, romanul* ***Travesti****)* are ca regent un substantiv comun determinat hotărât. Relația dintre cele două unități lexicale nu este una apozitivă, atributul restrângând extensiunea primului termen până la unicat (vezi **Apoziția, 4.2**).

2.2.4. Există unele tipuri de atribute substantivale al căror ***centru nominal*** este ***exclusiv de proveniență verbală***:

Atributul substantival în dativ se realizează în limba actuală ca determinativ al unui substantiv nume de acțiune: *acordarea de ajutoare* ***sinistraților****, conferirea de premii* ***elevilor*** *merituoși* etc. Transpusă în grupul verbal, construcția este condiționată de coocurența unui complement direct, determinativ specific verbului: *acordă* ***ajutoare****, conferă* ***premii.***

> În limba veche și populară, uneori și în poezie, atributul în dativ poate avea ca regent un substantiv comun prototipic nearticulat denumind un grad de rudenie sau o atribuție socială: *Acesta-i vestitul Ochilă... nepot de soră* ***lui Pândilă****.* (I. Creangă, *Harap-Alb*); *Mureșan* [...] */ Preot* ***deșteptării*** *noastre,* ***semnelor*** *vremii profet.* (M. Eminescu, *Epigonii*). Substantivul regent în nominativ ocupă o poziție predicativă (nume predicativ sau predicativ suplimentar) sau apozitivă; realizarea poziției sintactice de subiect nu este posibilă (subiectul apare, de obicei, în forma cu articol definit).

Atributul exprimat prin substantiv nonprepozițional, nemarcat cazual, asociat cu substantive nume de acțiune sau de stare, de obicei articulate, tinde să se

adverbializeze*: accepta renunțarea* ***o vreme*** *la distracții, mersul* ***kilometri*** *pe jos, așteptarea* ***ore*** *în șir* etc. Specie rară, acest tip de atribut se apropie foarte mult de circumstanțiale (vezi **Grupul nominal, 2.8.1**).

Atributul nemarcat cazual are ca centru tot un substantiv nume de acțiune și corespunde unei poziții predicative din grupul verbal (*Numirea acestui ins* ***ministru*** *a scandalizat opinia publică.*).

Acest tip de atribut are o utilizare restrânsă de obicei la stilul publicistic.

2.3. Atributul pronominal

Atributul pronominal se exprimă prin diverse tipuri de pronume, inclusiv prin numeral cu valoare pronominală. El prezintă numeroase analogii cu atributul substantival din punct de vedere formal, dar raporturile semantice exprimate sunt mai puțin numeroase.

2.3.1. ***Atributul pronominal în genitiv*** se exprimă prin pronumele personale, relative, interogative, demonstrative, nehotărâte și negative și prin unele numerale cu formă cazuală de genitiv (*strigătul* ***lui****, [icoanele]* ***ale căror*** *rame, sfatul* ***celuilalt****, aportul* ***fiecăruia****, intervenția* ***nimănui*** etc.; *casa* ***amândurora***) sau cu forma prepozițională corespunzătoare acestui caz (*semnalarea* ***a ceva*** *omis, părerea* ***a trei*** *dintre ei*).

Cu posesivul, acest tip de atribut poate apărea numai la plural: *purtarea* ***alor noștri / alor mei / alor săi*** etc.

Ca și la atributul substantival genitival, valoarea semantică esențială este cea de posesie (posesorul, apartenența, dependența):

Ca ieri umbla încă desculț, cu pălăria ***lui*** *roșie de cardinal.* (S. Puşcariu, *Memorii*).

Dar frumoasa ***lui*** *stăpână / A rămas pierdută-n lume.* (M. Eminescu, *Făt-Frumos din tei*).

Iar în ochii ***ei*** *albaștri / Toate basmele s-adună.* (M. Eminescu, *Crăiasa din povești*).

Dar le-am spus părerea despre camarazii ***lor****.* (S. Puşcariu, *Memorii*).

Nominalul regent, abstract verbal, impune atributului roluri actanțiale precum: Agent (*mersul* ***ei*** *la fabrică*), Pacient (*câștigarea* ***lui*** *de partea mea*), Experimentator (*În văzul* ***lor*** *s-a petrecut minunea.*) etc.

Pentru atributele pronominale genitivale din construcțiile partitive (*un coleg de-al lor / de-al acestora* etc.) vezi *supra,* **2.2.1**.

2.3.2. ***Atributul pronominal în dativ*** se exprimă fie prin cliticele pronumelui personal și reflexiv (*mâna-****ți****, genele-****i****)*, fie, mai rar, prin pronume accentuat în construcții asemănătoare atributului substantival în dativ cu regent nearticulat nume de rudenie sau care exprimă o relație socială (*nepot* ***acestuia****, șef* ***lui***) sau cu regent abstract verbal, de obicei articulat (*conferirea de medalii* ***unora...***).

În grupul nominal, cliticul atribut poate fi atașat atât unui substantiv, de obicei articulat enclitic, cât și unui adjectiv articulat plasat în antepunere (vezi **I, Substantivul, 3.1.5.3**):

*Aş fi vrut să te păstrez în braţe / aşa cum ţin trupul copilăriei, în trecut, / cu morţile-**i** nerepetate.* (N. Stănescu, *Îmbrăţişarea*).

*Şi negrele-**i** bucle ondoală-n zefire.* (M. Eminescu, *O călărire în zori*).

Construcţiile de acest tip sunt ieşite din uzul actual al limbii, apariţia lor fiind limitată la anumite registre stilistice.

Relaţia dintre clitic şi nominalul centru este de subordonare unilaterală.

Atributul pronominal în dativ având ca regent un substantiv prototipic îndeplineşte de obicei rolul de Posesor (*În negru şi în lacrimi prietenii-**mi** s-arată.*, (A. Macedonski, în GA), iar ca adjunct al unui substantiv abstract verbal sau adjectival, el poate exprima şi alte roluri actanţiale cerute îndeobşte de regenţii verbali: Agent (*mersu-**i** legănat*), Agent / Pacient (*căutarea-**i** neaşteptată*) etc.

2.3.3. *Atributul pronominal prepoziţional* se exprimă printr-un pronume personal, reflexiv, posesiv, demonstrativ, interogativ (numai în întrebările-ecou: *Dorul **de cine**?*), nehotărât şi negativ precedat de un conector prepoziţional. Regenţii substantivali prototipici nu acceptă prepoziţia *de*, ca în cazul atributelor substantivale, unele pronume neputând fi precedate de această prepoziţie în construcţie cu un substantiv comun neverbal: **casa de oricine*, dar *dorul de oricine*, **cartea de sine*, dar *lauda de sine* etc. Mai frecvent se poate folosi cu substantive comune prototipice drept centru, pronumele demonstrativ precedat de prepoziţia *de: prăjitură de asta, vilă de asta.* În general, atributul pronominal prepoziţional are ca regent un pronume, un substantiv animat sau un substantiv verbal, în construcţii comparative (*unul / om ca tine*), partitive (*case dintr-ale mele, unul dintre noi, câţiva dintre ei*) sau transpuse din grupul verbal (*gândul la ea, sosirea fără acesta*). Valorile semantice ale acestui atribut sunt mult mai reduse decât ale atributului substantival corespunzător.

Atributul pronominal exprimat printr-un clitic precedat de o locuţiune prepoziţională (*gardul **din faţa**-mi, câmpul **de jur împrejuru-i***) este atribut prepoziţional.

Atributul pronominal în acuzativ cu prepoziţie este o construcţie transferată din grupul verbal şi are ca regent un substantiv abstract verbal. Acest atribut este mai rar folosit decât cel substantival corespunzător, fiind redus la tipul echivalent unui complement direct cu *pe: îl cuprindea invidia **pe ea / pe cineva*** etc.

2.4. Atributul adverbial

Atributul adverbial se exprimă printr-un adverb sau o locuţiune adverbială, precedate de prepoziţie (de obicei *de* pentru regenţi substantive comune prototipice sau pronominalul *cel, cea, cei, cele*): *Îngeri înnegriţi între litere, / între pagina **de deasupra** şi cea **de jos***. (N. Stănescu, *Elegia a opta*). Abstractele verbale nu cer totdeauna o prepoziţie înaintea adverbului: *trezitul **târziu**, zborul **departe*** etc. Atributul adverbial însoţeşte mai ales substantive verbale, având construcţii şi valori semantice similare circumstanţialelor corespunzătoare (de loc: *mersul **acolo**, venitul **de acolo***, de timp: *sculatul **devreme***, de mod: *aşezatul **aşa*** etc.).

Substantivele verbale regente au atribute adverbiale precedate de aceleaşi prepoziţii ca şi circumstanţialele verbelor corespunzătoare: *mersul **pe** acolo, aruncatul **în** sus* etc., ele sunt compatibile cu cuantificatori adverbiali specifici verbului, care nu se construiesc cu substantivele prototipice, cum ar fi numeralele

adverbiale cardinale şi ordinale (*mărirea **de două ori** a fotografiei, explicarea **pentru prima dată** a lecţiei*), numerale multiplicative cu valoare adverbială (*creşterea **înzecit** a dobânzii*), cu unele adverbe temporale aspectuale (*Coafatul **frecvent** strică părul.*) şi cu unele substantive utilizate adverbial (*Cititul **noaptea** nu-i sănătos.*).

Anumite adverbiale în poziţie de atribut apar totdeauna fără prepoziţie, putând fi interpretate şi drept atribute adjectivale realizate prin adjective invariabile provenite din adverbe (*aievea, alene, anevoie*): *visul aievea, mersul alene, transportul anevoie.*

2.5. Atributul verbal

Atributul verbal se exprimă prin formele nepersonale ale verbului: infinitiv, supin şi gerunziu neacordat cu nominalul-centru.

2.5.1. *Atributul verbal exprimat prin infinitiv* poate fi subordonat exclusiv unor substantive abstracte. Atributul infinitival poate fi precedat, în afară de marca prepoziţională *a*, şi de alte prepoziţii. Prepoziţia prototipică este *de*, pentru abstracte de orice tip, dar sunt posibile şi *fără* sau *pentru*, numai cu abstracte verbale.

*Scrisul e un mod **de a încetini** gândirea, / un mod primitiv **de a înţelege, de a opri** / mişcările gândului.* (N. Stănescu, *Arta scrisului*);

*Tipărirea textului **fără a-l corecta** este catastrofală.*;

*Tipărirea textului **pentru a-l difuza** este obligatorie.*

Prezenţa prepoziţiei *de* este uneori facultativă când regentul intră într-o locuţiune verbală: ... *avea onoarea **d-a spune***... (B. Delavrancea, *Paraziţii*) / *are aerul **a spune...*** (G. Călinescu, *Istoria*). Construcţia infinitivului fără prepoziţia *de* are însă aspect învechit.

Atributul verbal exprimat prin infinitiv este semantic echivalent cu un complement al verbului cu care este înrudit substantivul-centru: complement direct (*dorinţa de a face*), circumstanţial de scop (*citirea pentru a înţelege*), de mod (*cititul fără a înţelege textul*) etc.

2.5.2. *Atributul verbal exprimat prin supin* este subordonat unor nominale nonverbale şi verbale. Indiferent de natura centrului (substantiv comun prototipic sau abstract verbal), el se construieşte cu prepoziţia *de: fier de călcat, cal de furat, carte de citit*, dar şi *stare de plâns, curaj de invidiat* (*fără putinţă **de mers** şi de zbor*, N. Stănescu, *Elegia a opta*), mai rar în concurenţă cu *pentru* (*apă de / pentru spălat, cântec de / pentru adormit copiii, pasiunea pentru gătit*).

Când substantivul-centru este abstract sau de provenienţă verbală, atributul exprimat prin supin poate fi introdus şi de alte prepoziţii, unele cerute şi de verbul bază (*după, la*) etc.: *mersul la vânat* (*a merge la vânat*), *mersul la pădure după cules ciuperci* etc.

2.5.3 *Calitatea de atribut verbal a gerunziului neacordat* este clar marcată când regentul nominal este la feminin sau la plural: *Mă impresionează totdeauna o fată **plângând.**, Nicio ţipenie de om în ogrăzile băltoase... cu viţei **mugind** sub şoproane sparte.* (Cezar Petrescu, *Scrisorile unui răzeş*).

Distincţia între atributul adjectival exprimat prin gerunziu şi cel verbal este ambiguă când nominalul-centru este la masculin sau la neutru singular (*Am văzut un copil **suferind.**, Se zărea un coş **fumegând.***).

2.6. Atributul exprimat prin construcții prepoziționale complexe

Atributul poate fi exprimat și prin unele ***construcții prepoziționale complexe***, în care centrul este în mod obligatoriu un substantiv de origine verbală cu sens intrinsec reciproc, iar structura de constituenți este analizabilă sintactic, cum ar fi: *cearta dintre tată / mine și fiică / tine, dragostea dintre mine și omul acesta, asemănările dintre subiect, predicat și complement* etc., unde atributele complexe sunt alcătuite din doi sau mai mulți componenți coordonați, nu obligatoriu de același fel [substantiv + substantiv], [adverb + adverb], dar și [substantiv + pronume], precedați de o prepoziție cu sens de reciprocitate ca *dintre, între* etc.

2.7. Atributul realizat propozițional

Realizarea propozițională diferă în funcție de calitatea conectorilor: *relativi* sau *conjuncționali*, ca și în funcție de semantica regenților (substantivele legate de o idee verbală admit atributivele conjuncționale).

2.7.1. ***Propoziția atributivă relativă*** este cea mai frecventă realizare propozițională a tuturor speciilor de atribute.

2.7.1.1. Subordonatele atributive relative pot avea în regentă *un antecedent* care oferă sursa referențială și care este exprimat prin nominalul regent (a) sau pot fi *fără antecedent* (b). Din punct de vedere gramatical, regentul atributivei (antecedent sau nu) poate fi un substantiv (propriu sau comun) sau un substitut (pronume, numeral):

(a) ***Marosin,*** *care voia să stea lângă mine, renunță...* (I. Gheție, *Fructul oprit*);

Acesta voia ca noi ofițerii să facem ***un memorand,*** *cu care să ne prezentăm în deputăție la împăratul.* (S. Pușcariu, *Memorii*);

Oamenii se împart în două categorii: ***unii*** *care cred și nu se întreabă și* ***alții*** *care se întreabă.* (I. Gheție, *Fructul oprit*);

Dintre textele studiate de noi ***primul*** *care folosește cuvântul este al lui Pann...* (Al. Graur, *Scrieri*);

(b) *Hai fiecare pe la* ***casa*** *cui ne are.* (I. Creangă, *Amintiri*);

Gândul ***la cine*** *îi era drag nu-l lăsa să doarmă.*

În atributivele relative, regentul care are și calitatea de antecedent poate fi exprimat printr-un nominal. Cel mai frecvent dintre antecedenți este substantivul, dar și pronumele (semiindependent, demonstrativ, nehotărât, negativ) și numeralele își subordonează o propoziție atributivă relativă.

(a) *Substantivul nedeterminat* este antecedent și regent în general pentru atributive neizolate: *Și orașul are asemenea arătări sterpe,* ***clădiri care-și dau obștescul sfârșit.*** („Cultura", 2004).

> Relativele atributive izolate funcționează numai în cazuri excepționale cu acest tip de antecedent. Substantivul poate fi la plural (în lectură generică sau virtuală) sau (și mai rar) la singular (nume masiv): *Am văzut acolo și* ***copii, care probabil își așteptau părinții.****, Caută* ***profesori, care*** *să fie liberi în luna iulie. Se recoltează* ***sânge, care să fie dat la spitale.***

Substantivul nedeterminat poate fi o expresie referențială cuantificată negativ: *Nu există* ***spectacol*** *pe litoral* ***unde să nu fie solicitați*** *de publicul care-i iubește.* (Rlib, 2002) sau un nume cu „citire" virtuală: *Și-ar dori să cunoască* ***tineri care au preocupări similare.***

> Un tip frecvent de relativă cu antecedent nedeterminat este cel în care nominalul nedeterminat are sens vag și se referă la o secvență amplă de evenimente pe care o rezumă. Nominale de acest tip (*lucru, chestie, treabă, fapt* etc.) joacă rolul unor anafore de „transfer", cu rolul pragmatic de reglare a conținutului informativ, funcționând ca un pivot de relansare a enunțului care a devenit prea amplu pentru a putea fi procesat de către alocutor: *Dacă Bulgaria va primi invitația să adere la NATO cu ocazia summitului de la Praga,* ***lucru de care suntem convinși****, acest eveniment va marca începutul unei etape dificile pentru țara noastră.* (Rlib, 2002).

Substantivul antecedent poate primi o serie de determinative: articol nehotărât (***o fată*** *pe care o cunosc de mult*), articol hotărât (***copiii*** *pe care îi vezi,* situație în care atributiva impune citire individuală substantivului), adjective pronominale nedefinite (***o altă prietenă*** *care m-a vizitat ieri*), demonstrative (***această întâmplare*** *despre care îți povesteam*), negative (*Nu e prevăzută* ***nicio clauză*** *care să ducă la anularea contractului.*).

> Adjectivele pronominale negative și nehotărâte reduc la zero referința nominalului. De regulă, consecința sintactică a acestei trăsături semantice a antecedentului este prezența modului conjunctiv în atributivă: *Nu a adus* ***nicio / vreo dovadă care să-l disculpe.*** În asociere cu forma negativă a verbului din regentă, și adjectivul *singur,* ca determinativ al antecedentului, produce același efect în subordonata atributivă: ***Nu există un singur om care să-l fi ajutat*** *mai mult decât tine.*

(b) În general, pronumele pot funcționa ca antecedenți ai atributivelor relative. Se înregistrează însă unele restricții în privința combinării cu atributiva relativă: pronumele personale și posesivele (ca și numele proprii, de altfel) nu acceptă restrângerea referinței, așadar nu pot fi antecedenți ai atributivelor restrictive (neizolate), ci primesc doar determinative propoziționale nonrestrictive (izolate): ***Eu, care l-am ajutat atâta,*** *mă așteptam la recunoștință din partea lui.,* ***Ai mei, care mă iubesc atât,*** *au fost de acord cu mine.*

Pronumele nehotărâte, negative, demonstrative și numeralele pot primi ambele tipuri de atributive relative*: Mi-a cerut* ***ceva*** *ce nu găsesc în clipa asta., Mi-amintește de* ***cineva,*** *pe care însă nu reușesc să-l identific., Nu văd* ***pe nimeni*** *(,) care să-mi dea o informație., S-a întors la* ***acela*** *care o alungase.,* ***Aceia,*** *care pierduseră partida, s-au ridicat de la masă.*

Numeralele cu valoare pronominală substituie un nominal a cărui referință o cuantifică: *Eu n-am văzut decât* ***vreo doi*** *sau* ***trei*** *(,) care-au reușit să încheie traseul la timp.*

> Pe baza unor exemple de tipul: *A strigat la noi,* ***după care*** *a plecat / de* ***unde*** *am înțeles că s-a supărat.*, se consideră uneori că atributiva ar putea avea drept antecedent o propoziție. În aceste situații este vorba de false atributive care funcționează ca profraze provenite din construcții eliptice de regent (*lucru, fapt, moment după care / de unde...*) sau în care se poate presupune o echivalență a construcțiilor prepoziționale *după care, de unde* cu un adverb (locuțiune adverbială) de timp „apoi, după aceea" (vezi **Construcții cu propoziții relative, 2.3, 3.1**).

Cei mai frecvenți conectori ai relativei cu antecedent substantival sunt *care* și *ce*, concurența dintre ei fiind determinată de trăsăturile semantice ale antecedentului (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal relativ, 1**). Alegerea conectorilor adverbiali depinde de natura lexicală a antecedentului: *L-am întâlnit **în ziua când** am ajuns la mare., Ne-am revăzut **în parcul unde** ne-am cunoscut., **În perioada cât** am lipsit s-au întâmplat multe., Dăm mare atenție **modului cum** alegem sursele.*

Antecedentul unei propoziții atributive poate fi ambiguu când face parte dintr-un grup nominal complex, format, de exemplu, dintr-un centru și un adjunct nominal în genitiv: *Casa vărului / acestuia despre care ți-am vorbit* (antecedentul poate fi atât substantivul *casa*, cât și genitivele *vărului* sau *acestuia*). Ambiguități de acest tip se rezolvă fie prin reluarea nominalului avut în vedere ca antecedent: *casa vărului meu, **casă / văr** despre care ți-am vorbit*, fie prin alte mijloace aflate la dispoziția vorbitorului: dublare prin clitic, acord, alegerea conectorului, vezi **Construcții cu propoziții relative, 1.5.**

Atributivele relative fără antecedent sunt rare și se introduc mai ales prin pronume relative la genitiv sau precedate de prepoziții: *casa **cui** ne are, o parte **din ce** se vinde.*

2.7.1.2. *Conectorii pronominali* specifici ai propoziției atributive relative sunt pronumele relative, iar, pentru interogativele transpuse în vorbire indirectă, și pronumele relativ-interogative (*care, ce, cine, cât*), unele pronume și adjective pronominale nehotărâte (*oricare, oricine, orice*) și adverbele pronominale relative și interogative (*când, unde, cum* etc.) precedate sau nu de prepoziții. Caracteristica sintactică a conectorilor relativi este *dublul lor rol sintactic*, de elemente relaționale și, în cele mai multe cazuri, de parte de propoziție în subordonata atributivă. Cuvintele relative sunt adesea substitute ale antecedentului din propoziția regentă. Conectorii relativi-interogativi apar în propoziții interogative parțiale transpuse în vorbirea indirectă și nu sunt implicați în nicio relație anaforică în afara propoziției respective (deci nu au antecedent în regentă).

Pronumele *care, ce, cât* concordă cu antecedentul în gen și număr pe baza raportului de coreferențialitate. Concordanța este marcată formal la pronumele *care* și *cât*. Forma cazuală și prepoziția care precedă relativul sunt impuse de poziția lui sintactică din subordonată. Dintre conectorii relativi, cel mai frecvent este *care*, precedat uneori de prepoziții.

*Tu cu inima și mintea poate ești un paravan / **După care** ea atrage vreun june curtezan, / **Care** intră ca actorii.* (M. Eminescu, *Scrisoarea V*)

*Mi-a dat un sfat **căruia** i-am ghicit resortul interior.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

*Nu capriții os ca un Iorga, ci real, gata... de a da adversarului lovitura de grație, vânând popularitatea și puterea, **fără de care** nu poți să te mențiii decât timpul relativ scurt **pe care** ți-l îngăduie starea în opoziție.* (S. Puşcariu, *Memorii*).

Când *care* la genitiv este însoțit de *al* (*a, ai, ale*), ultimul se acordă în gen și număr cu substantivul din atributivă pe care-l precedă, în timp ce pronumele *care* preia informația de gen și număr a antecedentului:

*Vineri seara s-a deschis a 26-a ediție a Festivalului Internațional de Film de la Moscova, **al cărei maestru** de ceremonii este... Nikita Mihalkov.* (CN, 2004).

Topica lui *care* în genitiv cu regent prepozițional în atributivă poate fi înainte sau după substantiv. În antepunere este însoțit de *al* și plasat după prepoziție. Compară:

*O nouă stâncă se ivește în drum, **de pe creștetul căreia** îș' dă iarăși drumul în gol.* (G. Bogza, *Cartea Oltului*) */ **de pe al cărei creștet**...*

Ca și *care, cât* preia informația de gen și număr de la antecedentul din regentă:

*Dar dintr-al **prinților** șirag, / **Câți** au trecut al casei prag, / De bună seamă cel mai drag / A fost ales.* (G. Coşbuc, *Nunta Zamfirei*).

Ce, invariabil, se folosește mai cu seamă în limba scrisă:

*Conu' Jacques a rămas, ca orice moldovean **ce** se respectă, strâns legat de acest oraș plin de farmec.* (S. Puşcariu, *Memorii*), *Întotdeauna porturile tradiționale au fost atracția designerilor **ce** au găsit numeroase surse de inspirație în stilul popular.* („Connaisseur". 2005).

Ce apare în unele construcții fixe: *pe zi ce trece, săptămâna ce vine* etc. În calitate de conector propozițional atributiv, *ce* este puternic concurat de *care*.

Cine relativ, ca și compusul său nehotărât *oricine*, nu are de obicei antecedent în regentă; în limba actuală, apare rar, mai ales la forma de genitiv-dativ sau în construcții prepoziționale, iar regentul său este un abstract:

*Să te usuci de dorul **cui** știu eu.* (I. Creangă, *Amintiri*)

*Datoria **oricui** întâlnește un răufăcător este să-l denunțe.*

*Recunoștința **față de cine / oricine** l-a ajutat era mare.*

Antecedentul lui *cine*, dacă apare, poate fi un pronume negativ sau un pronume nehotărât:

*Nu era **nimeni** cui să se adreseze.*

*Ar fi dorit să găsească pe **cineva** pe cine să întrebe.*

Pronumele nehotărâte, folosite în aceleași condiții cu pronumele relative care intră în componența lor, pot fi interpretate uneori ca introducând propoziții la limita dintre atributive și apozitive (*Colegele, **oricâte** primeau telefon, răspundeau amabil.*) sau dintre atributive și concesive (*Banii, **oricâți** ar avea, nu-i ajung.*).

Forma cazuală sau / și prepozițională a pronumelor relative și nehotărâte cu antecedent este cea impusă de funcția din subordonată și nu de elementul regent al propoziției (*Fata **căreia** i-am spus secretul meu îmi fusese colegă., Băiatul **pe care** îl iubise a emigrat.*).

Pronumele relativ *cine* și compusul său nehotărât la genitiv-dativ sau precedat de prepoziție au forma cazuală / prepozițională a poziției sintactice ocupate față de regentul atributivei (cu excepția nominativului), care poate fi diferită de cea din atributivă (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal relativ, 3.3**):

*Datoria **(ori)cui** întâlnește un răufăcător este să-l denunțe.* (cf. *oricine întâlnește...*);

*Casa **cui** l-a crescut.* (cf. ***cine** l-a crescut...*);

*Ura **pe oricine** i se împotrivea.*

Relativul din exemplele de mai sus intră simultan în două tipuri de relații sintactice: cu un termen din regentă, care impune forma cazuală a relativului și cu un termen din subordonată, pe care o introduce și în care îndeplinește o funcție sintactică (în exemplele de mai sus, subiect). În asemenea situații avem a face cu fenomenul împletirii subordonatei cu regenta (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal relativ, 3.3; II, Construcții cu propoziții relative, 3.3.2, Imbricarea, 1.1.1**).

În registrul popular se folosesc unele propoziții atributive cu *de* relativ având antecedent în regentă. Antecedentul este pronominal (mai ales pronume demonstrativ în varianta semiindependentă): *M-a adus tușa Profira, **a de**-i bucătăreasa boierului ăl bătrân.* (L. Rebreanu, *Răscoala*) sau substantival: *cheltuielile **de** le-ai făcut.*

Într-un context de factură populară, exclamativ și gradual, atributiva de acest tip atrage și o valoare consecutivă: *Doamne, cum sunt unia **de** năpăstuiesc omul chiar pe sfânta dreptate.* (I. Creangă, *Amintiri*).

Adjectivele pronominale relative și nehotărâte, deși mai rar decât pronumele corespunzătoare, pot apărea în calitate de conectori interpropoziționali, cu diferite tipuri de regent:

*Totuși, el a mai rămas încă șase ani la Paris, **în care interval** și-a redactat tezele.* (Al. Graur, *Scrieri*);

*Călătoria **în oricare / orice țară** străină te-ai duce e scumpă.*

Conectorii relativi reprezentați de *pronumele și adjectivele relativ-interogative* apar în propoziții atributive care au ca regent substantive din sfera informației și, indiferent de proveniența acestuia (substantiv neverbal sau verbal), se orientează exclusiv din punct de vedere formal (gen, număr și caz) după poziția sintactică din cadrul atributivei:

*Întrebarea **ce colegi** să invit de ziua mea m-a obsedat multă vreme.*;

*Problema **de câți bani** avem nevoie pentru construcție am ignorat-o la început.*

Adverbele relative sau nehotărâte (*unde, cum cât, când,* respectiv *oriunde, oricum* etc.) precedate sau nu de prepoziție au, din punct de vedere sintactic, aceeași situație cu pronumele și adjectivele pronominale, în sensul că adverbele, ca și pronumele, în calitate de conectori ai atributivei au dublu rol sintactic, de elemente de relație și de parte de propoziție în subordonată. Conectorii adverbiali pot sau nu pot avea antecedent în regentă.

În funcție de felul nominalului-centru (substantiv prototipic sau abstract verbal), propozițiile atributive având conectori adverbiali sunt de două feluri: prima categorie de propoziții, cu *regent nelegat semantic de verb*, poate fi echivalată cu cea care are drept conectori un pronominal relativ prepozițional:

*Îl văd mai ales la ședințele secției noastre, **unde** asculta la început atent...* (S. Puşcariu, *Memorii*) (*la ședințele... în care...*);

*Locul **de unde** a venit era cunoscut.* (*locul **din care**...*).

Propozițiile de acest tip au de obicei antecedent în regentă. Acesta din urmă aparține de regulă aceleiași sfere semantice cu adverbul introductiv al subordonatei atributive (locală prin *unde,* temporală prin *când*, apreciativ-modală prin *cum* etc., vezi *supra,* **2.7.1.1**):

*Figurile de stil se studiau și **pe vremea când** încă nu exista o lingvistică bazată pe o metodă științifică.* (Al. Graur, *Scrieri*);

*În ceea ce privește **perioada de când** funcționează conducta din care s-a furat combustibilul...* (CN, 2004);

*Era impresionat de **felul cum** a fost primit.*

Cea de a doua categorie este reprezentată de atributivele având conectori adverbiali fără antecedent în regentă. Centrul atributivei este *un substantiv din sfera verbală* care se construiește la fel cu propoziția circumstanțială corespunzătoare verbului (restricția semantică enunțată mai sus, ca regentul să fie din aceeași sferă semantică cu adverbul introductiv, nu mai funcționează): ***plecarea** unde am hotărât..., **întoarcerea** de unde am venit..., **strânsul** recoltei când e timpul* etc.

Adverbele relativ-interogative care introduc propoziții atributive interogative indirecte nu au antecedent în regentă. Regentul subordonatei atributive este un substantiv din sfera informației: *Întrebarea **unde / când / cum / încotro** se duce îl chinuia.*

Studii recente demonstrează că într-o ierarhie a frecvenței conectorilor adverbiali pe primul loc se situează adverbul *când*, urmat de *cum* și *unde* și în final de *cât.*

2.7.1.3. O categorie slab reprezentată de atributive este cea în care conectorul relativ este eliptic: *Nu-i nimeni* [care] *să-l ducă la aeroport., Nu găsesc pe cineva* [căruia / cui] *să-i spun vestea asta.* (vezi **Construcții cu propoziții relative, 3.3.1**).

2.7.2. *Atributiva conjuncțională* este dependentă mai ales de regenți substantivali din domeniul abstractelor verbale și adjectivale și al substantivelor abstracte generice (*ideea, faptul*) și are un inventar bogat de conectori. Unii sunt caracteristici subordonatelor necircumstanțiale: *ca... să, că* (*cum că* și *precum că* având regenți substantivali din familia unor verbe *dicendi*), *să*:

*Tudor Vianu a apărat teza **că** lucrările în care se analizează mijloacele stilistice ale unui autor aparțin lingvisticii.* (Al. Graur, *Scrieri*)

*Reprezentantul Estoniei a făcut propunerea **ca** scutul minorităților... **să** fie valabil pentru toate popoarele.* (S. Puşcariu, *Memorii*)

*A venit timpul **să** mă duc la școală.*

Atributiva izolată din următorul citat este foarte apropiată de o apozitivă:

*Președinții de secții au găsit la repezeală câteva explicații, **cum că** tinerii se trezesc mai târziu, **că** au fost în cluburi sau **că** o să vină sigur mai pe seară.* (CN, 2004).

Alți conectori conjuncționali ai atributivei, specializați pentru [illegible] circumstanțiale, presupun o elipsă când regentul este un substanti[illegible] *încât, de, să,* cu sens consecutiv, în cazul elipsei unui atribut adjecti[illegible] *înaintă[illegible]e, până să* (cu elipsa unei propoziții) etc.:

*Rula un film **de**-ți tăia răsuflarea; rula un film **încât** îți tăia răsuflarea, rula un film **să**-ți taie răsuflarea nu altceva,* presupun un regent adjectival eliptic cu valoare superlativă (*așa de frumos, așa de groaznic* etc.), fiind la limita dintre consecutive și atributive.

La limita dintre atributive și temporale sunt și construcțiile eliptice de tipul:

Zilele [*care au trecut*] ***până să**-l vadă i se păreau nesfârșite.*

Atributivele interogative indirecte totale având regenți abstracți mai ales din sfera informației sunt introduse prin *dacă*: *Întrebarea / chestiunea / problema **dacă** să mă duc sau nu mi-am pus-o de multe ori., Gândul **dacă** e bine ce fac m-a chinuit săptămâni întregi., Teama **dacă** nu greșesc m-a împiedecat să iau o hotărâre.*

Atributivele conjuncționale concurează construcțiile cu atribute verbale exprimate prin infinitiv sau supin: *dorința de a face / dorința să fac, speranța de a veni / speranța să vină, timpul de cules / timpul de a culege / timpul să culeg* etc.

2.8. Modurile verbale în propozițiile atributive

Propoziția atributivă relativă se construiește cu toate modurile, cu excepția imperativului, valoarea acestora fiind aceeași ca în propozițiile independente: indicativ (*Meyer-Lübke îmi scrie rugându-mă să țin o conferință la Bonn despre*

literatura română modernă, într-un ciclu de conferințe ***pe care îl aranjează.*** – S. Puşcariu, *Memorii*), condițional (*Dacă avem la dispoziție mai multe variante ale unei opere,* ***cum ar fi de exemplu La Chanson de Roland...*** – Al. Graur, *Scrieri*), conjunctiv (*Are material* ***cât să-ți croiască o fustă.,*** *Nu-i nimeni* ***să ne ajute.***), prezumtiv (*Îi bănuia pe spărgătorii de case* ***care vor fi umblând şi acum prin oraş.***).

Atributivele conjuncționale se construiesc cu modurile cerute de elementul introductiv (*să* şi compusele sale impun conjunctivul, *că* şi compusele sale exclud conjunctivul, iar *dacă, încât* şi *de* admit toate modurile, cu excepția imperativului).

2.9. Topica propoziției atributive

Spre deosebire de atribut, care poate preceda, în unele cazuri, centrul nominal, locul propoziției atributive este totdeauna după elementul regent. Într-un grup nominal extins, propoziția atributivă ocupă totdeauna o poziție terminală: *Această rochie albastră a mea* ***pe care o îmbrăcasem doar o dată.,*** *Am rămas o clipă în casa cea veche de lemn, cu acoperiş de tablă,* ***unde mi-am petrecut copilăria.*** În acest fel, atributiva poate fi separată de regentul ei prin alți determinativi (atribute de diferite feluri): *Vreau cartea* ***mică şi subțire de pe birou*** *pe care am citit-o ieri.*

Deseori atributiva este intercalată în propoziția regentă:

Domnul, ***care n-a scăpat din ochi nicio mişcare,*** *s-a ridicat şi el şi porneşte pe urma negustorului la câțiva paşi.* (I. L. Caragiale, *Accelerat no.17*).

Identificarea regentului este uneori dificilă. Astfel, regentul atributivei se poate confunda în unele cazuri cu un atribut substantival, dacă nu există mărci gramaticale care să înlăture confuzia. Dezambiguizarea se face prin prezența unor clitice în enunț, prin forma de gen sau de caz a pronumelui relativ şi / sau prin acordul predicatului din atributivă: *un ciclu interesant de conferințe pe care* ***îl*** *aranjează / un ciclu de conferințe pe care* ***le*** *aranjează; copilul de oameni săraci* ***căruia i*** *s-a dat ajutor / copilul de oameni săraci* ***cărora li*** *s-a dat ajutor; hainele copilului care erau* ***pregătite*** */ hainele copilului care era pregătit etc.*

Locul conectivului atributivei este la începutul ei, cu excepția lui *care* în genitiv cu antecedent referențial în regentă, dar funcționând ca adjunct al unui substantiv precedat de prepoziție din atributivă. În acest caz *care* poate sta şi după substantivul regent: *elevul în* ***lucrarea căruia*** *am găsit greşeli / eleva în* ***articolul căreia...*** */ elevii în* ***lucrarea cărora...*** */ elevele în* ***lucrarea cărora...*** În aceste construcții se remarcă acordul pronumelui *care* cu antecedentul, prezența lui *-a* final şi absența pronumelui semiindependent *al, a, ai, ale,* prezent în construcțiile cu pronumele relativ antepus substantivului regent: *elevul* ***în a cărui*** *lucrare / eleva* ***în al cărei*** *articol / elevii* ***în a căror*** *lucrare / elevele* ***în a căror*** *lucrare* etc. Acordul lui *al* se face cu substantivul din subordonată, iar al lui *care* cu antecedentul său din regentă (vezi **I, Pronumele şi adjectivul pronominal relativ, 3.1**).

3. ATRIBUTE IZOLATE ŞI NEIZOLATE

Clasificarea atributelor (şi a realizărilor lor propoziționale) în **izolate şi neizolate** are în vedere legătura lor mai strânsă sau mai laxă cu regentul; cele neizolate sunt restrictive, iar cele izolate sunt explicative şi circumstanțiale (vezi **Construcții cu propoziții relative, 2.1**).

3.1. Atributul izolat

Atributele izolate sunt separate prin pauză de regent (în scris sunt aşezate între virgule sau linii de pauză) şi marcate intonațional (vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1.7.1**), prezența lor fiind facultativă în enunț. Ele sunt postpuse față de regent (care poate fi substantiv propriu sau comun, pronume):

Nu mi s-a părut, de pildă, deloc absurd ca Eugène Ionesco, ***integrat Europei şi culturii ei,*** *să scrie un mesaj superb, în limba română.* (Rlit., 2004), context posibil şi cu regent substantiv comun (***scriitorul,*** *integrat Europei, să...*).

Pot fi izolate față de regent atributele adjectivale (mai ales cele actualizate prin participii urmate de determinativi, vezi *supra*, **2.1.2**) şi cele substantivale: *Aveam o piele-n pod,* ***de miel,*** */ Doar nu veți fi vândut-o.* (G. Coşbuc, *O scrisoare*).

Atributele exprimate prin gerunziu neacordat, prin izolare față de regentul antepus, devin atribute cu nuanțe circumstanțiale (să se compare: *Câțeii,* ***lătrând cu furie,*** *au speriat-o.*, atribut izolat cu nuanță circumstanțială de cauză, cu: *Câțeii* ***lătrând cu furie*** *au speriat-o,* unde avem a face cu un atribut neizolat de identificare).

Nu pot fi izolate adjectivele precedate de pronumele semiindependent *cel.* Prin izolare, adjectivul precedat de *cel* îşi schimbă regentul. *Cel* devine pronume demonstrativ independent cu funcție de apoziție, iar adjectivul *bun* i se subordonează pronumelui şi nu substantivului (compară: *Elevul* ***cel bun*** *a fost premiat*, atribut adjectival, cu *Elevul,* ***cel bun,*** *a fost premiat.*, unde *cel* este centrul grupului apozițional = *acela*).

3.2. Atributul neizolat

Atributele neizolate (restrictive), fiind mai strâns legate de regent nu întrerup linearitatea discursului. Gradul lor mai înalt de sudură cu centrul le dă adesea un caracter indispensabil sau chiar definitoriu pentru referentul regentului:

Coboară din larga şosea pietruită pe o cărare cu nisipul ***umed.***

3.3. Propoziții atributive izolate şi neizolate

Propozițiile atributive se grupează şi ele în *izolate* (*nonrestrictive*) şi *neizolate* (*restrictive*). Spre deosebire de atribut, atributivele izolate nu pot fi dislocate, adică nu pot preceda regentul. Pot fi izolate numai atributivele relative, nu şi cele conjuncționale:

Dau un exemplu prost unora dintre colegi, ***asupra cărora*** *exercit o influență, din păcate, nefastă.* (I. Gheție, *Fructul oprit*)

În cursul audienței veni şi principele Nicolae – ***care*** *nu spuse niciun cuvânt – şi mai târziu cele două princese.* (S. Puşcariu, *Memorii*)

Deşi erau rupți de oboseală – veniseră cu automobilul din Sibiu, prin Bistrița, ***unde*** *i-a surprins zăpada cea mare, de au trebuit să înhame boii la automobil...* (*ibid.*).

Regentul atributelor (atributivelor) izolate este de obicei un nume propriu, un pronume personal sau un substantiv din sfera animatelor puternic individualizate sau cu un determinativ care îi restrânge referința: ***Ion,*** *plin de mânie, a ripostat.,* ***Eu,*** *îmbătat de iluzii, am crezut-o.,* ***Calul,*** *şchiop, n-a mai vrut să tragă.,* ***O altă***

prietenă, mai miloasă, a consolat-o (pentru atributive izolate, vezi şi *supra,* **2.7.1.1.**(b)), fără a fi excluse şi alte tipuri de regent, a se vedea *supra,* **3.1**: *Aveam o piele-n pod, de miel....*

Unul şi acelaşi atribut (atributivă) diferă semantic după cum este izolat sau nu:

Elevul, mai inteligent, a rezolvat problema. / Elevul mai inteligent a rezolvat problema.

Am văzut numai o expoziţie, care mi-a plăcut. / Am văzut numai o expoziţie care mi-a plăcut.

3.4. Tipuri de raporturi semantico-sintactice

Atributul izolat stabileşte cu alte componente ale enunţului două tipuri de raporturi. Primul tip, de dependenţă sintactico-semantică se stabileşte cu regentul nominal şi este caracteristic nu numai atributelor descriptive, dar şi atributelor neizolate în general. Celălalt tip, de dependenţă sintactico-semantică faţă de regentul nominal şi de dependenţă semantică faţă de un alt component (verbal sau adjectival) este specific atributelor circumstanţiale. În citatele următoare, complinirea atributivă este de tip descriptiv:

De exemplu în tragedii, ***scrise în dialectul atic****, întâlnim din când în când coruri,* ***care erau scrise în dialectul doric****.* (Al. Graur, *Scrieri*).

Nuanţele circumstanţiale ale determinativilor atributivi sunt variate şi adeseori ambigue sau interferente.

(a) cauzală:

Fata, ***bolnavă****, a lipsit de la şcoală.*;

Bonjur, bonjur, domnu!... răspunse gazda încântată de chiriaşul ei, ***care se purta atât de cuviincios.*** (L. Rebreanu, *Răscoala*); regentul nominal este *chiriaşul,* iar cel participial-adjectival *încântată*;

(b) concesivă:

Flăcăul, ***beat turtă****, a reuşit să se ridice de jos.*;

Ţi-e drag să trăieşti cu un om care se poartă cu tine ca un câine, şi mă goneşti pe mine, ***care te iubesc****...* (I. L. Caragiale, în GA II);

(c) consecutivă:

N-am întâlnit aşa copil, ***care să nu înţeleagă nimic****.*

Atributul circumstanţial (în realizarea nonpropoziţională sau propoziţională) poate fi confundat cu un circumstanţial, dat fiind că la origine atributele izolate sunt onstrucţii circumstanţiale eliptice. În exemplul: ***Mirat*** *de întrebarea neaşteptată, Grigore totuşi răspunse cu un gest de indiferenţă.* (L. Rebreanu, *Răscoala*), participiul *mirat* – antepus nominalului şi izolat prozodic – este centrul unui grup semantico-sintactic cu funcţie de circumstanţial concesiv (prezenţa adverbului corelativ *totuşi* impune, de fapt, această interpretare). În structura *Grigore,* ***mirat*** *de întrebarea neaşteptată, răspunse cu un gest de indiferenţă.* participiul *mirat* – postpus substantivului (centru lexicalizat al grupului nominal) şi izolat prozodic – este atribut (izolat) cu nuanţă circumstanţială concesivă. (vezi **Circumstanţialul concesiv, 2.3**; vezi şi **Circumstanţialul de timp, 2.3.2., Circumstanţialul de cauză, 2.4.3, Circumstanţialul condiţional, 2.3**).

O altă situaţie care priveşte atributul izolat este existenţa interferenţei de nuanţe circumstanţiale. De pildă:

– concesivă, instrumentală: *Zece persoane,* ***cu târnăcoape ascuţite****, abia ar putea dărâma asta,* sau:

– cauzală, temporală, condiţională: *Uşa,* ***închisă pe dinăuntru****, nu se deschide.*

4. MANIFESTAREA RELAŢIEI DE DEPENDENŢĂ

Relaţia de dependenţă a atributului se manifestă în planul expresiei prin flexiune şi elemente de relaţie. Flexiunea este implicată în acord şi recţiune, în funcţie de unităţile gramaticale prin care se realizează atributul. *Probleme de acord* al atributului se pun doar în cazul atributului adjectival exprimat prin adjectiv variabil propriu-zis, adjectiv pronominal, participiu sau gerunziu adjectivizat, numeral cardinal şi ordinal şi al atributului genitival (substantival sau pronominal) în condiţiile apariţiei lui *al* (*ai, a, ale*). Regulile de acord nu privesc adjectivele invariabile. Acordul atributului adjectival cu regentul său vizează categoriile gramaticale de gen, număr şi caz ale adjectivului variabil, prin repetarea informaţiei de la substantiv. Informaţia gramaticală se repetă de la substantiv la adjectiv, dar nu în mod obligatoriu cu aceleaşi flective. Vezi de pildă *cas-ă bun-ă,* dar *mint-e ager-ă, lapt-e acr-u.*

4.1. Recţiunea orientează flexiunea atributului când acesta se exprimă prin substantiv sau pronume, în sensul că centrul nominal impune adjunctului său atribut forma cazuală de genitiv (*pantoful* ***Cenuşăresei***) sau de dativ (*soră* ***bunicii*** *mele*).

4.2. Relaţia de dependenţă atributivă se exprimă şi prin ***conectori***. În cadrul grupului nominal, prepoziţiile marchează subordonarea, impunând atributului substantival şi pronominal diferite cazuri. Tot prin prepoziţii poate fi introdus atributul exprimat prin infinitiv (vezi *supra,* **2.5.1**) sau prin adverb (vezi *supra,* **2.4**). Conectorii interpropoziţionali atributivi sunt conjuncţionali (*că, ca...să, de, dacă, ca şi cum, de parcă*) sau pronominali (pronume şi adjective relative, care pun probleme de acord, şi adverbe pronominale relative).

4.3. Acordul ridică numeroase probleme la adjectivul aflat în poziţie de atribut. În anumite condiţii, regula acordului gramatical al atributului adjectival nu este respectată, acordul făcându-se sau *după înţeles* (când adjectivul nu mai repetă categoriile gramaticale ale regentului, ci pe cele ale referentului) sau *prin atracţie* cu un termen din imediata vecinătate (acord favorizat de distanţarea adjunctului adjectival de centrul său real). Tipurile menţionate de acord nongramatical reprezintă în general abateri de la normele limbii literare, cu câteva excepţii care sunt tolerate de normă sau care constituie chiar norma.

Acordul depinde de calitatea morfologică a regentului şi de posibilităţile flexionare ale adjectivului.

4.3.1. ***Acordul în gen şi număr*** reclamă repetarea informaţiei gramaticale de la regent la atributul adjectival: *cas-ă bun-ă, flor-i frumoas-e, arbor-i peren-i.*

Acest tip de acord devine adesea ezitant mai ales când există o contradicţie între forma gramaticală a regentului şi conţinutul său referenţial, în sensul că genul regentului este diferit de genul natural al referentului.

(a) Regentul, substantiv comun feminin care se referă contextual la cele două genuri: *rudă, rubedenie, gazdă, haimana, japiţă, liftă, persoană, personalitate, puşlama, slugă, urâciune* etc., poate fi însoţit, în condiţii de izolare, şi de adjective

la masculin (*Era o mare puşlama, **cunoscut** în tot cartierul*), dar în general adjectivele sunt la feminin: *Rudele **spăşite** calcă după dric.* (G. Topîrceanu, în DLR). Adjective la masculin pot însoți regenți exprimați prin substantive feminine care desemnează ocupații sau funcții bărbătești (*beizadea, căpetenie, ordonanță, santinelă*): ***Rău la suflet şi răzbunător**, santinela şi-a împuşcat colegul.* etc. Confuzia dintre genul regentului şi cel al referentului este accentuată de plasarea atributului adjectival la o anumită distanță față de regent, ca şi de izolarea atributului.

(b) Regentul este un antroponim, nume de familie, indiferent de sexul referentului: *Lupu cea deşteaptă, Cioară cel harnic.* De asemenea, unele prenume hipocoristice se pot utiliza pentru genul comun şi fac acordul după înțeles: *Vali cel bun / cea bună*, tot aşa *Adi, Bebe* etc. sau nume de animale: *Bubi cea rea / cel rău.*

(c) Numele feminine de oraşe au atribute masculine când vorbitorul face acordul după înțeles cu substantivul *oraş*: *Reconstruit, Craiova arată altfel.* Acordul este ezitant şi când toponimul are formă de plural sau formă dublă de plural şi singular. De obicei forma de plural acceptă articol definit de singular şi acordul se face cu singularul: *Bucureştiul cel aglomerat mă sperie.* (şi nu: **Bucureştii cei aglomerați...*). Se evită acordul direct al toponimului prin alăturarea numelui generic: *Bucureşti este un oraş poluat., Poluat, oraşul Bucureşti este nefavorabil cultivării florilor.*

(d) Titlurile unor opere sau numele unor echipe sportive pot determina uneori un acord după înțeles al atributului adjectival: *Publicată după moarte, „Fructul oprit"* [opera, lucrarea] *a fost bine primită de cititori.* sau *F. C. Argeş* [echipa], *învinsă în Congo, a căzut în clasament.* Asocierea cu numele comun generic obligă acordul cu acesta din urmă: *Lucrarea „Fructul oprit" publicată...* sau *romanul „Tăcerea" publicat..., echipa F.C. Argeş învinsă la ea acasă...* etc.

(e) Regentul este un pronume (sau o locuțiune pronominală) de politețe invariabil sau cu formă de plural şi sens de singular sau cu formă de feminin şi sens de masculin, iar acordul se face cu genul natural al referentului:

Dumneavoastră, generos / generoasă / generoşi / generoase, ați ajutat...;
Domnia Sa, binevoitor / binevoitoare, a fost de acord...;
Excelența Sa, încântat / încântată de propunere...;
Preasfinția Sa, obosit, s-a urcat în mașină.

Când regentul este plurimembru (alcătuit din două sau mai multe substantive sau pronume, indiferent de număr, de genuri diferite), regulile acordului în gen şi în număr sunt, în mare, aceleaşi ca la numele predicativ (vezi **Acordul dintre subiect şi predicat, 4.1.1**), mai ales în cazul atributelor izolate. Adjectivul izolat ia formă de masculin plural în cazul regentului plurimembru format din substantive masculine, indiferent de numărul la care sunt elementele alcătuitoare:

Băiatul şi bunicul, grăbiți, au trecut strada.;
Băieții şi bunicul, grăbiți, au trecut strada.;
Băiatul şi bunicii, grăbiți, au trecut strada.

Cu regentul plurimembru alcătuit din substantive feminine, atributul adjectival izolat stă la feminin plural:

Fata / fetele şi bunica / bunicile, vesele, au trecut strada.

Când regentul plurimembru e format din substantive de genuri (şi numere) diferite în indiferent care ordine, atributul adjectival este de obicei la masculin plural, în cazul substantivelor animate:

Băiatul / băieții şi fata / fetele, veseli, s-au dus la gară.;
Fata / fetele şi băiatul / băieții, veseli, s-au dus la gară.

Acordul în gen se poate face cu substantivul cel mai apropiat când sunt coordonate substantive inanimate: *Sacul / sacii şi sacoşa / sacoşele, uitate în piață, au fost găsite.*

Sacoşa / sacoşele şi sacul / sacii, uitați...

Cu regent plurimembru format dintr-un substantiv neutru şi unul feminin, indiferent de număr, atributul adjectival este la feminin plural:

Câmpia şi dealul, inundate de verdeață, aveau un aspect mirific.

Atributul adjectival cu regent plurimembru de gen neutru şi masculin, indiferent de număr, are forma de plural, cu genul celui mai apropiat dintre regenți:

Umărul / umerii şi piciorul / picioarele, dureroase la culme...
Piciorul / picioarele şi umărul / umerii, dureroşi la culme.

Nu este exclus nici un acord de felul: *Picioarele şi umărul, dureroase la culme, îl țintuiseră în pat.*

Paralel cu aceste reguli, apare acordul prin atracție cu ultimul component al regentului plurimembru în cazul atributelor neizolate postpuse, acord cerut de norma tradițională: *limbă şi literatură română, vin şi țuică fiartă, dealurile şi câmpia olteană, sora şi fratele meu, fratele şi sora mea* etc.

Un regent multiplu nu poate fi determinat de un singur adjectiv antepus decât în situația când termenii care-l alcătuiesc au un referent comun: *Îmi era bună prietenă şi vecină., Maria, buna mea prietenă şi vecină, această prietenă şi vecină* etc., dar când termenii care reprezintă regentul au referenți diferiți, adjectivul este adjunctul substantivului celui mai apropiat (*Trista veste şi nesomnul l-au dus în spital.*).

O problemă specială de acord în română apare în cazul grupurilor de tipul *limba franceză şi română, poporul rus, român şi turc, istoria sârbă şi balcanică* etc., unde substantivul regent reprezintă doi sau mai mulți referenți (în funcție de numărul atributelor adjectivale: *limba română, limba germană şi limba turcă*). În general, regentul mai multor atribute adjectivale are același referent, caracterizat din mai multe puncte de vedere: *persoană blândă, harnică şi generoasă.* Pentru a se marca situația diferită a regentului din primele exemple, şi sub influența altor limbi, s-a ajuns la un fel de acord în număr al substantivului, regent al mai multor adjective, adică la utilizarea lui la plural: *limbile română, franceză şi germană, popoarele român şi german* (dar nu: **persoane blândă, harnică şi generoasă*). Construcția specială (*limbile română şi germană*) se poate evita fie prin marcarea grafică a pauzei între regent şi atributele sale (*limbile: germană, franceză* etc.), fie prin substantivizarea adjectivelor şi prin introducerea altui atribut adjectival (*următoare*): *limbile următoare: franceza, germana* etc.

4.3.2. *Acordul în caz,* ca şi acordul în gen şi număr, este dependent de posibilitățile flexionare ale adjectivului adjunct.

4.3.2.1. Acordul în caz *la grupurile nominale cu centru substantiv masculin,* formate dintr-un nume şi un adjectiv, se face fără mărci speciale (*om bun*) sau cu marcarea primului element prin articolul enclitic: *profesor**ului** bun / bun**ului** profesor.*

Fac excepție unele vocative care marchează cazul de două ori în topica atribut adjectival + substantiv regent: *iubite amice, stimate domnule*, cazuri rare în variație liberă cu sintagmele marcate o singură dată sau nemarcate: *iubite prieten, iubit coleg* etc.

Morfemul cazual se repetă la unele grupuri nominale cu două atribute exprimate prin adjective nehotărâte antepuse sau printr-un adjectiv nehotărât şi unul demonstrativ, dar numai la adjective, nu şi la substantivul regent:

*S-au dat recompense **multor altor** studenţi, **tuturor acestor / acelor** studenţi.*

O situaţie specială are adjectivul *tot* la genitiv-dativul plural, pentru că impune acordul cu repetarea mărcii cazuale: *S-au dat premii **tuturor elevilor.***, dar ~ ***multor / unor / altor elevi.***.

Este dublu marcat cazul genitiv-dativ la grupurile masculine conţinându-l pe *cel*. Compară: *omului bun*, dar *omului celui mai bun, oamenilor celor mai buni*. La superlativul relativ este preferată construcţia cu adjectivul antepus, unde marcarea cazului se face o singură dată: *premierea **celui** mai bun student*. În antepunere nu este posibil dezacordul: * *premierea **cel mai bun** student*.

4.3.2.2. *Acordul în caz la grupurile nominale cu centru substantiv feminin* impune repetarea informaţiei gramaticale la genitiv-dativ (*unei fete frumoase, fetei frumoase*), cerinţă care tinde să nu mai fie respectată.

În limba literară se impune acordul în caz al atributelor adjectivale propriu-zise neizolate, chiar şi atunci când acestea sunt urmate de compliniri: *unei fete deştepte, cărţii cerute, unei doamne pline de farmec* (nu *plină de farmec*), *unei atmosfere rar întâlnite* (nu *rar întâlnită*).

La atributele izolate, deşi preferabil, acordul este adesea neglijat, chiar şi în limba literară, mai ales atunci când adjectivul are, la rândul lui, determinativi:

*Cu el piere un reprezentant tipic al generaţiei sale, **admirabilă** chiar în neputinţa de...* (S. Puşcariu, *Memorii*).

Forma cazuală de genitiv a atributului adjectival poate preciza regentul: *Organizarea conferinţei, **începute** la data de...*, iar cea de nominativ-acuzativ poate crea ambiguitate: *organizarea conferinţei, **începută** la data de...*, atributul adjectival putându-se raporta atât la substantivul *organizare*, cât şi la *conferinţei*.

Indiferent de numărul atributelor antepuse, mărcile de acord cazual trebuie repetate: *iubitei, neuitatei şi regretatei noastre mame* (şi nu: *iubitei neuitata şi regretata noastră mamă* sau *iubitei, neuitatei şi regretatei noastre mamă* etc.).

Deoarece adjectivele demonstrative au forme cazuale de genitiv-dativ, se impune dubla marcare a acestui caz la feminin (*acestei fete*), iar cu substantivul articulat şi adjectivul demonstrativ postpus şi la masculin: *apariţia filmului acestuia*, ca şi *rochia fetei acesteia*, regulă, de asemenea, tot mai des încălcată sau construcţie în general evitată. În uz, deşi neacceptat de normele limbii literare, apare frecvent dezacordul: *apariţia filmului ăsta / acesta, bagajul studentelor acestea, apariţia filmului ăla / acela, bagajul studentelor acelea*.

4.3.2.3. Pentru *atributul exprimat prin adjectiv posesiv* o formă specială există pentru genitiv-dativul singular feminin care se impune în acord: *mamei mele* (*tale, sale, noastre, voastre*). Când este însoţit de *a* (care nu are flexiune cazuală la singular: *o colegă a mea / unei colege a mele*), sunt corecte construcţiile de felul *unei colege a mele / a noastre* etc. şi nu *unei colege a mea* (unde nu se respectă acordul în caz) sau *unei colege ale mele* (unde se face un fals acord în caz şi pentru *al*). Adeseori este încălcat acordul de genitiv-dativ la grupurile nominale mai lungi, unde cazul este marcat numai la primul termen: *unei eleve premiantă a noastră*, în loc de *unei eleve premiante a noastre*. Construcţia de acest tip precedată de prepoziţia *de* cu sens partitiv este corectă cu pluralul posesivului: *un coleg de-ai mei, o colegă de-ale mele*, iar cu sens oarecum categorizant al referentului, prin raportarea lui la o clasă, e acceptabil şi singularul: *un coleg de-al meu, o colegă de-a mea* (vezi *supra*, **2.2.1**).

4.4. Atributul substantival şi cel pronominal genitival sunt implicate în acord atunci când sunt însoţite de marca genitivului *al, ai, a, ale* care se acordă cu regentul (*un creion al profesoarei / al ei, o jucărie a băiatului / a lui*). Acordul lui *al* priveşte şi atributul exprimat prin adjectiv posesiv (acesta din urmă având şi el propriile reguli de acord: *un caiet al meu, o carte a mea, o carte a noastră* etc.), vezi **I, Pronumele şi adjectivul pronominal posesiv, 1.2**, şi, în realizarea propoziţională, când introduce pronumele relativ *care* (*omul a cărui faţă o cunoştea, eleva al cărei ghiozdan era gol*). *Al* se acordă cu substantivul din subordonată, iar *care* ca substitut preia caracteristicile gramaticale ale antecedentului. Pentru acest tip de acord încrucişat, vezi **I, Pronumele şi adjectivul pronominal relativ, 3.1**.

Prezenţa lui *al* şi a unor determinativi dezambiguizează construcţii de tipul *Trimit cartea elevului.*, unde *elevului* poate fi interpretat fie drept atribut genitival, fie drept complement indirect (cf. *Trimit cartea aceasta / ruptă a elevului.*).

APOZIȚIA

1. ASPECTE DEFINITORII

1.1. Natura relației apozitive

Relația apozitivă este un tip special de relație, **de echivalență discursivă**, care se instituie între două secvențe lingvistice coreferențiale – baza (pe prima poziție) și apoziția (pe cea de-a doua): *Numai tu le poți porunci să adoarmă, /* **Numai tu**, */ Fratele meu întru negăsire, /* **Tu**, */ Întru căutare mire, /* **Tu**, */ Cel ce-ți astupi cu aripa urechile.* (A. Blandiana, *Moarte în lumină*).

Deși au caracteristici comune, relația apozitivă se delimitează de relațiile sintactice de subordonare și de coordonare. Între termenii construcției apozitive nu se dezvoltă ierarhia sintactică, specifică relației de dependență; apoziția nu este un atribut, nu este integrată sintactic într-un grup (nu reprezintă o funcție sintactică, nefiind legată sintactic, ci doar semantic de centrul sintagmei din care face parte). De asemenea, spre deosebire de relațiile de subordonare, relația apozitivă poate cuprinde o serie teoretic nelimitată de termeni:

A venit **în oraș**, ***în capitală, în București***.;

A plecat **marți**, ***6 august, seara târziu***.;

Dragul meu, ***apropiatul meu, tu, singurul om pentru care scriu*** [...] *cum să scap de rugul aceia înalt pe viața mea ca pe o oglindă.* (M. Cărtărescu, *Travesti*).

Situate pe poziții sintactice identice, apoziția și baza sa nu se asociază nici într-o singură unitate funcțional-sintactică, specifică relației de coordonare. Ambele relații, cea de echivalență și cea de coordonare, se caracterizează prin rolul secundar îndeplinit în enunț și prin coocurența unei relații de dependență ca formă principală de organizare a comunicării. Distincția dintre ele apare la nivel referențial: apoziția și baza sa indică același referent (**Ioana**, ***sora mea***, *a scris un articol interesant.*), în timp ce termenii coordonați vizează referenți diferiți (***Ioana și sora mea*** *au scris un articol interesant.*).

Caracterul suprimabil, mobil, sau relativa independență sintactică a termenilor în cadrul enunțului sunt trăsături care apropie structurile apozitive de categoria construcțiilor incidente sau detașate, turnuri de frază cu trăsături semantice și sintactice particulare.

1.2. Aspecte semantice și pragmatice

Echivalența discursivă a celor două secvențe lingvistice distincte se realizează prin activarea unor posibilități **semantice**, virtual prezente în matricea termenului. Același referent este introdus în enunț din două sau mai multe perspective diferite:

Bucureștiul descris de Mateiu Caragiale este **Bucureștiul de la începutul veacului al XX-lea, *Bucureștiul de la porțile Orientului, locul de interferență al occidentalismului cu balcanismul.*** (T. Vîrgolici, *Studiu introductiv*).

Conceptul de apoziție este strâns legat de pragmatică, sintagma apozitivă fiind un fapt eminamente discursiv. Apoziția este un act de limbaj, o strategie discursivă cu o anumită intenție de comunicare, care impune selecția la nivel lexico-semantic. Locutorul prezintă două conținuturi diferite ca fiind coreferențiale, astfel încât alocutorul, într-un context extralingvistic bine determinat, să perceapă sintagma ca apozitivă. Din perspectiva pragmaticii, apoziția este o întrerupere a mesajului sub forma unui element suplimentar, prin care locutorul dublează prima denumire, considerată prea vagă sau generală pentru a fi înțeleasă corespunzător de interlocutor:

Suntem în plină polemică iscată **de cartea lui Mihail Sebastian, *„De două mii de ani", sau, mai bine zis de prefața acesteia, semnată de Nae Ionescu.*** (Rlit, 2003);

Conștiința, *„urechea imensă" prin care trec întâmplări, păcate, crime sau remușcări, vești bune sau „otrăvite"*, *transformă lumea într-un simbolic Confesional.* (Rlit, 2003).

1.2.1. *Coreferențialitatea termenilor*

Apoziția formează împreună cu baza o unitate referențială și informațională. Cele două elemente ale relației apozitive sunt coreferențiale, dar natura acestei referințe este diferită. Baza are o referință propriu-zisă, definită prin corelarea secvenței lingvistice cu segmentul de realitate, de aceea are capacitatea de desemnare. Apoziția are o referință virtuală, definită prin proprietăți lexicale:

Pe teza de diplomă, *„Lirica lui Călinescu", subiect ales nu fără schepsis,* profesorul meu, *G. Ivașcu,* *a pus nota 10 „cu excepțional".* (M. H. Simionescu, *Toxicologia*);

În romanul „Interval" [...] *ni se prezintă* **o situație** *cu totul neverosimilă:* **o studentă,** *Olga, este exclusă din facultate, din motive politice cu contribuția cinică* **a colegului ei, *Ilie Chindriș, care crede că își întărește poziția desolidarizându-se în public de fosta lui iubită.*** (Rlit, 2003).

Apoziția este un indice iconic al domeniului bazei, cu funcția generală de a predica proprietățile acesteia. Își procură referința de la bază și, împreună, cele două elemente formează un bloc referențial: **Fratele său, *tânărul mai înalt, era îngrijorat.*** Prezența apoziției nu este necesară pentru fixarea referentului, dar permite identificarea lui din grupul de referenți, prin indicarea exactă a proprietăților („din doi sau mai mulți tineri, fratele său este acel tânăr care este mai înalt"). Unitățile angajate în relație devin echivalente contextual: într-o anumită structură, corelarea a două unități (inițial independente) într-o relație apozitivă are consecințe imediate în plan referențial. Primul termen este cel care introduce un constituent în discurs, în timp ce al doilea, inserat ca un comentariu, îl reia și îl completează. Rolul apoziției este de preciza o caracteristică a referentului introdus în comunicare prin primul termen.

> Un statut aparte îl au pronumele implicate în relația apozitivă pe poziția suportului structurii. Prin natura lor, acestea sunt lipsite de autonomie semantic-referențială, preluându-și referința din situația de comunicare, ca deictice, sau din contextul lingvistic (de la un antecedent sau un subsecvent din discurs), ca anaforice.

1.2.2. *Caracterul predicativ al apoziției*

Apoziția este un predicat care precizează semantic baza, fără să restrângă extensiunea acesteia. Ca expresie a acestei „dependențe", apoziția poate echivala cu un nume predicativ ecuativ sau de identificare (vezi **Numele predicativ, 1.2**): **Tânărul, *prietenul meu,*** *a plecat la munte., Tânărul* ***este prietenul*** *meu.*; **Ea, *fiica mea,*** *lipsește., Ea este* ***fiica mea.***

Caz particular al predicației atributive, apoziția poate echivala și cu o structură relativă (*Am primit* **vești bune, *soluții pentru toate problemele de până acum.,*** *Am primit vești bune* ***care sunt soluții pentru toate problemele de până acum.***). La baza unităților apoziționale stă, așadar, o propoziție subordonată, ceea ce face ca apoziția să se mențină într-o poziție dependentă, sub raport semantic, față de antecedent.

Mecanismul predicativ al unei sintagme apozitive de tipul **Copilul, *un neastâmpărat, a stricat aparatul de radio.*** este următorul: apoziția funcționează în acest context ca un predicat calificativ, caracterizant, încărcat cu o semnificație valorizantă negativă. Pentru că apoziția se caracterizează prin coreferențialitate cu o secvență lingvistică antecedentă, locutorul enunță mai întâi baza „copilul", presupunând că referentul substantivului este cunoscut (rolul articolului hotărât), apoi adaugă *predicația secundară,* apoziția „un neastâmpărat". Echivalența dintre GN referențial „copilul" și GN cu nucleu adjectival, „un neastâmpărat", pentru care referentul și conținutul predicativ sunt presupuse, este posibilă datorită unicității referentului; apoi este asertată predicația primară: „a stricat aparatul de radio", realizată explicit. Apoziția este un termen descriptiv detașat, un predicat secundar care nu poate modifica condițiile de adevăr ale predicației primare, nu o poate nega sau aserta ca falsă sau adevărată, ocupând, prin urmare, o poziție periferică în structura argumentală a enunțului

1.3. Aspecte sintactice

1.3.1. *Realizări ale apoziției*

Tiparul apozitiv cel mai frecvent este reprezentat de două nominale coreferențiale. În sens larg, ca secvență echivalentă cu o unitate antecedentă, apoziția poate fi realizată prin orice unitate / grup sintactic corespunzător sau printr-o propoziție apozitivă.

Se poate reda printr-un *substantiv,* indiferent de cazul gramatical:

– nominativ: *Pe seară, vizita* **d-lui Ioachim, *fostul meu student, om timid și devotat, lăsat deocamdată încă la vatră din cauza periculoasei sale miopii.*** (G. Adameșteanu, *Dimineață pierdută*), [*Era o*] **dimineață triumfătoare de primăvară, la Pietroșița, *prima zi după echinox, incredibilă recunoaștere a naturii, răspuns limpede, la timp, ofensei unei ierni murdare.*** (M. H. Simionescu, *Toxicologia*);

– genitiv: *Locuiesc în casa* **unei rude,** ***a unui unchi îndepărtat.***;

– dativ: **Ei, *mamei,*** *îi datora totul.*;

– acuzativ: *Am ascultat* **cântecul, *un adevărat hit.*;**

– vocativ: **Copile, *năzdrăvanule,*** *unde te-ai ascuns?*

De asemenea, apoziția nominală se realizează prin *pronume* (*Scumpa mea Zoe,* **venerabilul, (*adică eu*)** *merge diseară la întrunire (întrunirea de alaltăieri seara).* **Eu (*adică tu*)** *trebuie să stau acasă. Nu mă aștepta, prin urmare, și vino tu (adică nevastă-mea, Joițica)* **la cocoșelul tău (*adică tu*)** *care te adoră.* – I. L. Caragiale,

O scrisoare pierdută), *adjectiv* (**Mână-spartă, *adică risipitor***, *așa îl știau toți., Pare* **năucită, *adică intimidată.***) sau *numeral* (*Dintre toate concurentele,* **Elena, *a doua,*** *avea cele mai mari șanse.*).

Se poate vorbi și despre apoziția verbală, realizată prin *forme verbale nepersonale* (*Era clară dorința lui* **de a triumfa, *adică de a fi mai bun decât toți cei de față.***, *Și-a câștigat respectul tuturor* **muncind** *zi și noapte,* ***reușind adică să-și întrețină familia.***) sau *adverbială* / grup prepozițional (*Vine* **la noi, *aici,*** *în fiecare săptămână.*, *Intră în chestiune* **de-a dreptul, *adică fără menajamente.***).

Prepoziția, conjuncția sau interjecția pot fi apoziții numai în metalimbaj (substantivându-se): **Marca obiectului direct, *„pe”,*** *generează controverse în analiză.*, *Se cere interpretarea* **elementului care marchează relația, *adică „și”.***, *Sunt necesare explicații* **doar pentru prima interjecție, *„vai”.***

Apoziția și baza pot aparține unor clase morfologice diferite:

Ceilalți **comercianți, *al doilea și al treilea,*** *se mulțumiră să încuviințeze.* (baza este un substantiv, iar apoziția este realizată printr-o succesiune de numerale cu utilizare anaforică);

Este vorba despre **ceva** *foarte simplu și totodată extrem de delicat,* ***anume de a insufla*** *tuturor sentimentul reușitei.* (baza construcției este un pronume, iar apoziția este o formă verbală nepersonală);

Problema se poate rezolva **numai cu intervenția mamei, *adică destul de delicat.*** (baza este un grup prepozițional, iar apoziția – adverb).

Apoziția poate fi realizată și ca ***propoziție*** (**vezi Construcții cu propoziții relative, 3.4.1.3**). Valoarea fundamentală a propoziției apozitive este explicarea, precizarea bazei, cu care este echivalentă. Propoziția apozitivă reprezintă un supliment de informație nonrestrictivă. Deși nondependente sintactic de bază, propozițiile apozitive pot fi introduse în enunț prin conectori specifici subordonatelor (pronume, adverbe relative sau conjuncții):

Eu, *care acum știu* [*tot*] ***atât de puțin a vorbi*** [...], **eu, *care acum încep să mă îndepărtez de locul în care mă aflu*** [...], *de data asta l-am luat de la început pe nu în brațe.* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*);

Nu își făcea **decât meseria**, ***ceea ce învățase să facă.***

O situație specială o reprezintă relativele apozitive cu antecedent propozițional: *Am aflat* ***că*** **festivalul începe peste două săptămâni**, ***ceea ce îmi trebuia pentru a face rezervare la hotel.*** (vezi **Construcții cu propoziții relative, 3.4.1.3**).

Aparent **circumstanțiale**, anumite propoziții introduse prin adverbe relative, *unde, când, cum*, se interpretează tot în termeni apozitivi, pe lângă o bază adverbială din regentă. Deși au nuanțe locative, modale sau temporale, sunt construcții detașate și aduc informații suplimentare care nu sunt necesare pentru identificarea referentului grupului precedent:

Ne-am întâlnit **aici / acolo**, ***unde am stabilit.***;

Am procedat **astfel / așa**, ***cum am convenit.***;

Mă caută **acum / atunci**, ***când are nevoie de ajutor.***

Și conjuncțiile de tip subordonator introduc apozitive:

Asta-mi rămâne, **asta** e calea a treia: ***să fiu țăran deștept și mahalagiu viclean.*** (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*).;

Ea a înțeles **un singur lucru**: ***că nu va putea reveni niciodată acasă.***

Tiparul construcției: *Muncește* **continuu, *adică fără să facă pauze.*** este mai special, întrucât propoziția conjuncțională se inserează într-un grup prepozițional apozitiv (*fără să...*).

Propozițiile apozitive pot fi introduse și direct, juxtapus, fără conectori:

Secretul *așadar, coană Lenuță, iată-l:* ***doi și cu doi fac patru este o formulă algebrică, nouă ne revine de fiecare dată sarcina s-o aritmetizăm.*** (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*);

Avea **o mare problemă**: ***își pierduse portofelul.***;

Era un om foarte serios, *adică își rezolva toate problemele cu atenție, oferea informații oricui era interesat, avea grijă să meargă totul bine.*

Pauza, marcată grafic prin virgulă sau două puncte, este necesară pentru delimitarea apozitivelor de propozițiile subordonate, legate sintactic de centru și restrictive semantic: ***El, care reușise să termine primul****, avea nevoie de ajutorul meu.*, ***Mihai, care este prietenul meu cel mai bun,*** *trebuie să sosească.*

1.3.2. *Ipostaze sintactice ale bazei*

Baza de care „se leagă” apoziția este implicată în relații de dependență la nivelul enunțului și poate ocupa diverse poziții sintactice, ca de exemplu: subiect (*La fel făcuse și* **al doilea fiu, *Nilă.*** – M. Preda, *Moromeții*) , nume predicativ (*Ea era* **harnică, *într-un cuvânt cum îi stă bine unei fete la vârsta ei.***), predicativ suplimentar (*I-a cerut să plece* **vesel, *adică așa cum este el de obicei.***), complement direct (**Pe noi, *adică pe tata și pe mine,*** *nu ne lăuda nimeni.*), complement prepozițional (*Se vorbea* **despre concurs, *adică despre succesul lor.***), circumstanțiale (*Apoi se adresă musafirului* **pe alt ton, *pe cel profesoral,*** *ceea ce-i făcu pe toți să se dea respectuos la o parte.* – C. Olăreanu, *Ucenic la clasici*, *În fond* **pentru asta** *trăim noi:* ***pentru ca să le putem face bine celorlalți.*****, A doua zi,** ***sâmbătă,*** *plecau la răsăritul soarelui.*).

1.4. Mărci apozitive

Apoziția poate fi semnalată într-un enunț printr-o serie de mărci lexico-semantice, prozodice sau grafice.

La nivel lexico-semantic, apoziția poate fi marcată prin *apozeme* (adverbe sau conjuncții cu funcție metalingvistică al căror rol este de a explicita relația apozitivă): *cu alte cuvinte, altfel spus, mai bine zis, mai exact, respectiv, și anume, adică, clias, deci, sau:*

Neparticiparea ta, *mai bine zis absența nemotivată,* *l-a supărat.*;

Tiraniile nu interzic rostirea adevărurilor, ***ci numai*** **a unora, *mai bine zis a unuia anume, a celui de care o doare pe respectiva tiranie.*** (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*);

Copiii, *adică vecinii și colegii săi,* *se grăbeau spre ieșire.*;

Cel care va fi sancționat, *mai exact responsabilul pentru încurcătura de la bancă,* *este fratele tău.*;

Mai are **o singură șansă de reușită *și anume să primească sponsorizarea pentru proiect.***;

Azotatul de argint, *respectiv „piatra iadului”,* *este un compus chimic.*;

Ne vedem **sâmbătă, *deci poimâine.***

Prietena mea, *sau „colacul meu de salvare”,* *se numește Ana.*

Reluările, reformulările succesive sunt înțelese ca rectificând ceea ce le precedă sau substituindu-se acestora, ca o mai bună aproximare a ceea ce e de spus.

Fiind o secvență detașată printr-o pauză de bază, apoziția este marcată și la nivel prozodic; structura presupune un flux verbal continuu, intonație joasă sau identică cu a bazei, accent independent, nesintagmatic (*Am revăzut-o* **pe Ana, *pe prietena mea din copilărie.***).

La nivel grafic, pauza care marchează apoziția este redată prin virgulă [, ... ,], două puncte [:] sau linii de pauză [– ... –]:

Pe băiat, ***pe Ionel,*** *l-au dus la țară.*;

Un prieten, ***francez de origine,*** *m-a vizitat săptămâna trecută.*;

Mă obișnuisem cu gândul că nu putea exista pentru mine decât **un singur viitor:** ***o mansardă cu un scaun, o masă și un pat.*** (M. Cărtărescu, *Travesti*);

Iată **a treia soluție neașteptată și stranie:** ***minciuna.*** (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*);

Amintirile – ***refugiul ei spiritual –*** *erau intacte.*

2. TIPURI DE APOZIȚII NOMINALE

Realizarea prototipică a apoziției este cea **nominală**. Se diferențiază două tipuri de apoziții nominale: **ecuative** (vezi *infra*, **2.1**) și **atributive** (vezi *infra*, **2.2**), ambele fiind determinative nominale de tip nonrestrictiv, detașate de bază printr-o pauză, marcată, de obicei, prin virgulă, dar cu trăsături sintactice și semantice diferite.

2.1. Apoziția ecuativă

Apoziția ecuativă este un predicat secundar postpus bazei, care poate prelua rolul acesteia prin intervertirea topicii.

2.1.1. *Structura apoziției ecuative*

Baza apoziției ecuative este un grup nominal care are drept centru un substantiv comun (**Copilul acela,** ***câștigătorul concursului,*** *a fost premiat.*), un substantiv propriu (**Paul,** ***un prieten al Mariei,*** *a reușit să ne ajute.*), un pronume (*Am găsit-o* **pe ea,** ***pe colega ta.,*** *Ne-am obișnuit* **cu ele,** ***cu aparatele cele noi.***) sau un numeral-substitut (*Au venit* **doi,** ***Ana și Mihai.***).

Apoziția ecuativă se poate realiza, ca și baza, prin substantiv comun (**Andrei,** ***colegul lui,*** *lipsea azi.*, **Ei,** ***mamei,*** *îi datora totul.*) sau propriu (**Fratele meu,** ***Mircea,*** *pleacă astăzi.*), prin pronume (**Prietenul meu,** ***adică el,*** *va suporta consecințele.*) sau numeral-substitut (*Dintre concurenți,* **Andrei,** ***al treilea,*** *va primi medalia de bronz.*).

2.1.2. *Probleme de topică*

Distincția dintre apoziție și bază se face numai în funcție de topică – pe prima poziție baza, iar pe a doua, detașată, apoziția:

Am găsit **o carte interesantă,** ***„Exuvii".***

Cele două unități pot fi separate de alți constituenți ai enunțului:

Am găsit **o carte interesantă,** *ieri, când mă întorceam din oraș –* ***„Exuvii".***

Dată fiind poziția obligatorie postpusă a apoziției în raport cu suportul său, schimbarea de topică implică inversarea rolurilor – baza devine apoziție, iar apoziția se transformă în bază (**Paul,** ***șeful de grupă,*** *a plecat.*, **Șeful de grupă,** ***Paul,*** *a plecat.*).

În cazul intervertirii topicii, se inversează și mărcile între cele două unități (expresie a regimului verbului cu care se combină): *A ajuns* **la Veneția,** ***orașul mării.,*** *A ajuns* **la orașul mării,** ***Veneția.***; *Premiul i-a fost oferit* **lui Andrei,** ***fratele meu.***, *Premiul i-a fost oferit* **fratelui meu,** ***Andrei.***

Dată fiind echivalența termenilor, în absența relației apozitive, oricare dintre cei doi termeni acoperă integral referința termenului introdus în discurs. Nici suprimarea bazei, nici suprimarea apoziției nu afectează semnificația enunțului (**Maria,** ***prietena mea,*** *locuiește într-un cartier liniștit.*, *Maria locuiește într-un cartier liniștit.*, *Prietena mea locuiește într-un cartier liniștit.*).

2.1.3. *Probleme de acord*

Acordul în caz dintre apoziția ecuativă și bază este facultativ. Apoziția poate relua cazul primului termen sau poate rămâne cu o formă fixă de nominativ:

S-a adresat **Mariei,** ***colega sa.*** */ S-a adresat* **Mariei,** ***colegei sale.***;

A ajuns **la București,** ***orașul copilăriei sale.*** */ A ajuns* **la București,** ***în orașul copilăriei sale.***;

Pe mama lui Mateiu, ***Maria Constantinescu,*** *în vârstă de 21 de ani, l. L. Caragiale o cunoscuse în primăvara anului 1884.* (T. Vîrgolici, *Studiu introductiv*).

Dacă baza se află în poziția sintactică de subiect și apoziția are un gen diferit de al acesteia, pot apărea probleme de acord cu numele predicativ sau cu participiul pasiv:

Rectorul Universității, ***doamna profesor,*** *este invitat.*;

Doamna profesor, ***rectorul Universității,*** *este invitată.*

Dată fiind simetria de construcție a celor două unități lingvistice aflate în raport apozitiv și deci faptul că doar topica delimitează polul referențial (baza) de cel predicativ apozitiv, acordul se face cu primul termen, care are statutul de bază. Uzul permite, în aceste situații, o variantă de acord prin atracție cu apoziția: **Rectorul Universității,** ***doamna profesor,*** *este invitată.*

Construcțiile cu apoziții ecuative prezintă similitudini formale cu structurile juxtapuse; distincția dintre ele se realizează și cu ajutorul acordului. Dacă două nume juxtapuse, aflate în poziția sintactică de subiect, sunt fiecare la singular, construcția este apozitivă când acordul cu predicatul se face la singular: **Tânărul acela,** ***prietenul ei,*** *era de față.* (acordul se face la singular, termenul al doilea funcționând ca o redenumire a primului; de asemenea, prezența virgulei și izolarea construcției ca una detașată infirmă ipoteza interpretării celui de-al doilea nominal ca o parte din subiectul multiplu). Dacă cele două nume juxtapuse presupun o interpretare asociativă de subiect multiplu, așa cum o demonstrează și absența virgulei după cel de-al doilea component, acordul se face la plural, iar varianta apozitivă este exclusă: *Tânărul acela, prietenul ei erau de față.* (vezi **Acordul dintre subiect și predicat, 4.1.3.4**).

2.1.4. *Mărci ale apoziției ecuative*

Apoziția ecuativă admite prezența apozemelor. Fie al doilea grup nominal coincide cu primul și apare atunci procesul de rescriere prin retușări și rectificări succesive (*mai degrabă*), fie se consideră că aceste denominații succesive se adaugă și constituie o prezentare indirectă, dar mai bună decât o simplă numire (*sau, în alți termeni*): **Acidul acetic** ***sau oțetul*** *intră în compusul chimic.*, *Avea* **o fată,** ***anume Maria.***, **Unul dintre noi,** ***mai exact el,*** *are dreptate.*, **Un coleg,** ***adică un student mai bun,*** *l-a depășit.*

2.2. Apoziția atributivă

Apoziția atributivă este un tip special de predicat secundar apozitiv, obligatoriu postpus bazei, dar nesubstituibil acesteia decât cu suprimarea relației apozitive inițiale.

2.2.1. *Structura apoziției atributive*

Baza apoziției atributive este un GN care are drept centru un substantiv comun (*Vi-l prezint* **pe prietenul meu,** ***jurnalist.***), un substantiv propriu (*L-am prezentat* **pe Vasile Alecsandri,** ***scriitor pașoptist.***), un pronume (*Pe secția întâi [am] stat de vorbă cu Anatolie Hagi-Beca:* **el,** ***macedonean și legionar,*** **eu,** ***evreu botezat și***

***naționalist român**, ne împrietenim imediat.*, N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*) sau un numeral (**Cei doi**, ***bărbat sobru, ferm și femeie sensibilă, blândă**, înaintau repede.*).

Apoziția atributivă este realizată ca un grup nominal al cărui centru poate fi numai un substantiv comun fără articol, dar care, atunci când face parte dintr-un enunț, este însoțit, de obicei, de determinative:

Mircea Ene, *scriitor celebru,* *era invitat la emisiune.*;

Prietenul meu, *român de origine,* *era președintele unei companii multinaționale.*;

Mircea Ene, *scriitor,* *era invitat la emisiune.*;

Prietenul meu, *român,* *era președintele unei companii multinaționale.*

Prezența articolului legitimează exemplul, dar apoziția devine ecuativă, adică aflată pe același plan referențial cu baza: **Mircea Ene, *un scriitor,*** *era invitat la emisiune.* **Mircea Ene, *scriitorul,*** *era invitat la emisiune.*, **Prietenul meu, *un român,*** *era președintele unei companii multinaționale.*

Utilizarea apoziției atributive fără suplimente descriptive este, de obicei, posibilă numai într-o enumerare:

Mircea Ene, *scriitor, publicist, critic,* *era invitat la emisiune.*

Apoziția atributivă este realizată printr-un nume care denotă o proprietate a unui individ – profesia, gradul de rudenie, naționalitatea etc.:

Atât de mulțumit am fost de explicația găsită încât pe loc i-am trimis o scrisoare **coanei Lenuța, *mama lui Alecu, vajnică reacționară, femeie înaltă și frumoasă, moldoveancă stăpână pe un grai fără ocoluri și perdele.*** (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*);

Ion Popescu, *președinte de onoare al clubului,* *avea o poziție privilegiată.*;

Iubitul meu *pe care nimeni / Nu l-a văzut decât în somn, /* ***Tată cuvintelor din mine / Și peste nerostire domn, / Nesigur fiu*** */ Născut din ruga / Pe care ți-o înalț.* (A. Blandiana, *Cât timp vorbesc*).

2.2.2. *Probleme de topică*

Baza susține referința, iar apoziția, ca termen secundar, adaugă referentului, fixat deja, informațiile pe care le vehiculează, funcția acesteia fiind de a desemna specia, de a predica proprietățile bazei și nu de a identifica referentul (denotație de tip proprietate și nu individ):

Un deputat, *reprezentant al Colegiului Medicilor,* *urma să dea o declarație.*;

Prietenul meu, *membru al Asociației Ecologice,* *avusese multe probleme cu autoritățile.*;

Sens răsturnat al lumilor văzute, / Cu rădăcinile întoarse în văzduh / Pe ale cărui **frunze, *stranii plute,*** */ Trece pe râul morții câte-un duh.* (A. Blandiana, *Imn*).

Construcția apozitivă atributivă nu poate fi intervertită decât cu schimbarea calității apoziției în atribut circumstanțial sau predicativ suplimentar:

[*Ca / fiind*] ***președinte de onoare al clubului,*** **Ion Popescu** *avea o poziție privilegiată.*;

Scriitor deplin original [...], ***desăvârșit creator de tipuri și atmosferă, pictor iscusit*** [...], **Mateiu Caragiale** *se înscrie pe un loc bine definit în istoria literaturii române.* (T. Vîrgolici, *Studiu introductiv*).

Redate prin construcții adjectivale, prepoziționale sau sintagme nominale, atributele circumstanțiale sau alte poziții sintactice cu valoare semantică circumstanțială pot apărea în construcții asemănătoare cu apozițiile. Mobilitatea sau posibilitatea permutării construcției (***Epuizat**, copilul a adormit.*, *Copilul a adormit* ***epuizat.***), funcția predicativă (*Copilul care era epuizat a adormit.*), detașarea prin virgulă sunt exemple de trăsături comune (vezi **Atributul, 3.1**). Limita dintre atributele circumstanțiale și apozițiile atributive fiind imprecisă, sunt necesare câteva precizări distinctive. În primul rând, apoziția atributivă se delimitează de structurile circumstanțiale prin posibilitatea de a apărea în contexte de prezentare, eliptice de predicat, de tipul: **Ion Popescu, *medic***; *Iată-l* **pe Ion Popescu, *medic.***; *Îmi face plăcere să vi-l prezint* **pe Ion Popescu, *medic.*** În al doilea rând, deplasarea apoziției atributive de lângă bază nu este posibilă, ceea ce constituie o altă diferență față de atributele circumstanțiale (***Medic**, îmi face plăcere să vi-l prezint* **pe Ion Popescu.**).

În cazul atributului izolat circumstanțial, argumentul forte care infirmă statutul apozitiv al acestor construcții este că posibilitatea deplasării lor în poziție frontală demonstrează incidența lor circumstanțială, și nu actanțială:

***Solemn, înmănușat**, Alecu, șoferul, a coborât pentru a învârti manivela de pornire.* (DV, 2005);

***Stăpân** pe o rară orchestrație stilistică, scriitorul are sentimentul acut al nuanțelor.* (T. Vîrgolici, *Studiu introductiv*).

Ca și apoziția ecuativă, apoziția atributivă are caracter suprimabil. Absența sa nu face enunțul nongramatical și nici nu afectează semnificația, referentul fiind identificat prin baza construcției:

Mihail Sadoveanu, *director al Teatrului Național din Iași, membru al Academiei Române și președinte de Senat, în vechiul regim, președinte de onoare al Uniunii Scriitorilor, șef al delegației române la Conferința de pace de la Paris, membru al Prezidiului și vicepreședinte al Marii Adunări Naționale etc., etc.,* *îndreptățește temerile ce-i dădeau fiori lui G. Ibrăileanu.* (Rlit, 2003);

***Mihail Sadoveanu** îndreptățește temerile ce-i dădeau fiori lui G. Ibrăileanu.*

Baza nu este, însă, suprimabilă pentru că ea este cea care susține referința termenului, apoziția funcționând ca o etichetă, indiferent de complexitatea ei:

****Director al Teatrului Național din Iași, membru al Academiei Române și președinte de Senat, în vechiul regim, președinte de onoare al Uniunii Scriitorilor, șef al delegației române la Conferința de pace de la Paris, membru al Prezidiului și vicepreședinte al Marii Adunări Naționale etc., etc., îndreptățește temerile ce-i dădeau fiori lui G. Ibrăileanu.***

2.2.3. *Probleme de acord*

Apoziția atributivă nu permite acordul în caz cu baza, așa cum se întâmplă facultativ în cazul apoziției ecuative și păstrează o formă fixă de nominativ:

Trofeul i s-a înmânat **lui Ion Popescu, *director al clubului sportiv.***

Trofeul i s-a înmânat **lui Ion Popescu**, ***directorului clubului sportiv.*** – apoziție ecuativă;

Acesta este numărul de telefon **al Mariei, *prietenă bună.***

Acesta este numărul de telefon **al Mariei, *al prietenei bune.*** – apoziție ecuativă.

2.2.4. *Mărci ale apoziției atributive*

Apoziția atributivă nu poate fi precedată de apozeme:

***Personajul, *adică fire boemă**, își dezvăluie identitatea la sfârșitul capitolului.*;

Acesta este* **Victor, *mai bine zis compozitor și interpret reputat.*

Ea rămâne marcată numai la nivel prozodic și grafic, fiind o secvență izolată.

Un tip special de construcții, care au note comune cu cele apozitive, dar de care se și disting, în același timp, îl reprezintă structurile constituite din doi termeni: pe prima poziție un pronume sau un substantiv, iar pe cea

de-a doua – un cuantificator nehotărât (*copacii toți, eu unul*) un numeral (*voi doi, copiii amândoi*), un „pronume" / adjectiv pronominal de întărire (*eu însumi, copila însăși*) sau un demonstrativ (*voi aceștia, băiatul acela*) – vezi **Pronumele personal propriu-zis, 3.2, Pronumele nehotărât, 1.2.2, 3.1, 3.3, Pronumele demonstrativ, 1.3, 3.1, Grupul pronominal, 3.3.1.** Sintagmele pot fi analizate și ca îmbinări cvasilocuționale în care se instituie un raport apozitiv. Termenul al doilea al sintagmei pare a avea un rol de dublare sau de reluare a unei poziții sintactice antecedente; acesta nu funcționează însă ca un predicat secundar detașat, izolat.

3. STRUCTURI APOZITIVE

Varietatea lexicală și virtualitățile semantice bogate actualizate în context sunt trăsături care permit ordonarea elementelor apozitive în funcție de diferite criterii.

3.1. Apoziția simplă și apoziția complexă

După gradul de complexitate a structurii apozitive, se pot descrie două tipuri de structuri – apoziția simplă (a) și apoziția complexă sau înlănțuită (b):

(a) Structura cu apoziție simplă este cea prototipică, binară, în care cele două componente implicate în relația de echivalență, compatibile cu calitatea de centru de grup, sunt opțional însoțite de determinanți sau determinative:

Sighișoara, *oraș medieval,* *organiza festivalul de toamnă.*;

Mi-am adus aminte **de vacanța de anul trecut, *veritabilă recompensă pentru tot efortul depus la concurs.***

Baza este, de fapt, explicată printr-o structură dezvoltată, parafrazată sau specificată:

Prietenul ei, *un tânăr student la medicină în anul al treilea,* *o însoțea.*;

Filmul de care ți-am vorbit, *cel pe care l-am revăzut ieri,* *este preferatul mamei mele.*

(b) În cadrul structurii cu apoziție complexă sau înlănțuită, apoziția are o interpretare de tip listă; printr-un mecanism de identificare, specific relației apozitive, se extrag, dintr-o sumă de variabile, elementele definitorii pentru entitatea prezentă în discurs.

După modul de determinare al apozițiilor succesive, se delimitează mai multe tipuri de structuri.

Apozițiile pot fi atributive, trimit fiecare la antecedent, sunt independente una de cealaltă și se află în raport de juxtapunere:

Bătrânul, *vedetă de televiziune, fost luptător în Golf,* *era vecinul meu.*;

Poemele sale, *oază de liniște, mărturii ale unei existențe complicate,* *vor fi în curând publicate.*

Într-o altă construcție, apoziția ecuativă poate fi însoțită de una atributivă:

Se vorbea mult **despre Elena, *vecina lui, bună jucătoare de tenis.***;

Avea **o nouă angajată, *persoană de încredere, o potențială concurentă pentru mine.***

În aceste structuri, apoziția atributivă are întotdeauna ca bază secvența antecedentă, chiar dacă aceasta este baza întregii construcții sau o apoziție ecuativă.

Dacă ambele apoziții sunt ecuative, fie trimit la aceeași bază, prima secvență a enunțului, fie prima apoziție devine bază pentru cea de-a doua:

Atena, *un oraș agitat, fosta capitală a Jocurilor Olimpice,* *își deschide din nou porțile.*;

Am venit **cu Ion, *soțul Mariei,* *colega mea de bancă din liceu.***

3.2. Apoziția rezumativă și apoziția multiplă

După capacitatea apoziției de a sintetiza sau de a explicita conținutul informațional al bazei, se disting apoziția rezumativă (a) și apoziția multiplă (b):

(a) Apoziția rezumativă reia, de obicei printr-un singur termen, o succesiune de unități coordonate care reprezintă baza. Acest termen poate fi generic cu valoare asociativă (*totul, orice, oricine*) sau privativă (*nimic*):

Familia despre care se vorbea în emisiune pierduse în incediul devastator **mobila, hainele, banii, *totul.***;

Copiii aveau nevoie de ajutor **de la școală, de la părinți, *de la oricine i-ar fi sprijinit.***;

I-a oferit **o casă, o mașină, bani, *orice,* *numai să-i rămână alături.***;

Nu a reușit **nici să intre la facultate, nici să-și găsească o slujbă, nici să-și întemeieze un cămin, *nimic.***

Ca apoziție rezumativă poate funcționa de asemenea un substantiv cu sens colectiv sau un substantiv individual la plural:

A fost aplaudat **de profesori, de elevi, *de sala întreagă.***;

Te vor susține **și colegii, și vecinii, *toți prietenii tăi.***

Pronumele relativ compus *ceea ce* sau demonstrativul cu valoare neutră *asta* funcționează ca niște apoziții profrază pentru că baza este realizată propozițional:

A fost perseverent, *ceea ce* *i-a fost de folos.*;

Ori termină prima, ori nu termină deloc, *asta* *era tot ce putea spune.*

(b) Relația dintre bază și apoziția multiplă este inversul celei în care este implicată o apoziție rezumativă; baza este reprezentată ca un întreg descompus prin apoziție în unități componente, autonome, eterogene, legate între ele printr-un raport de coordonare:

Dac-am muri deodată (**noi**) *împreună* / ***Ucigaș fiecare și victimă,*** / ***Salvator și salvat,*** / *Privindu-ne fără-ncetare-n ochi.* (A. Blandiana, *Dacă ne-am ucide unul pe altul*);

Cei trei crai, *Pașadia, Pantazi și Pirgu,* *fac parte din boema deșănțată a Bucureștiului de odinioară.* (T. Vîrgolici, *Studiu introductiv*);

Copacii din curte, *pini încolăciți, brazi groși și plini de mușchi, plopi pe lângă gardul cu împletituri baroce,* *colorau cerul într-un verde transparent, cu zone mai întunecate și mari ochiuri azurii.* (M. Cărtărescu, *Travesti*).

3.3. Tipuri semantice de apoziții

După relația semantică de echivalență se delimitează trei tipuri apozitive: de identificare (a), de desemnare (b) și de reformulare (c).

(a) Apoziția de identificare relevă identitatea realității extralingvistice, exprimată de bază, al cărei conținut semantic este, cel mai adesea, nedeterminat:

Ne-am obișnuit **cu ele, *cu aparatele cele noi.***;

Până nu de mult eram o țară ciudată [...] *în care nu exista* **decât un singur fel de mașină: *Dacia 1300.*** (DV, 2005);

Avea **cinci trandafiri***: doi albi şi trei roşii.*

(b) Desemnarea este inversul relaţiei de identificare; apoziţia este mai puţin specifică decât baza pe care o modifică sau realizează o prezentare a realităţii exprimate lexical anterior:

Petre, ***prietenul meu cel mai bun,*** *era de faţă.*;

În plină prosperitate economică, cu un prestigiu intelectual indiscutabil, **The Economist,** ***săptămânalul londonez republican,*** *are ca una dintre caracteristici pe aceea că articolele sale nu sunt semnate.* (DV, 2005);

Am găsit în sfârşit **soluţia,** ***ceea ce căutam de atâta vreme.***

În anumite contexte, apoziţia poate avea şi funcţie deictică, dacă este însoţită şi de gestul corespunzător:

Prietenul meu, ***adică el,*** *va suporta consecinţele.*

(c) Apoziţia de reformulare este o simplă reinterpretare lexicală a bazei, ambele componente ale relaţiei fiind determinate semantic în acelaşi grad:

O cunosc şi eu **pe vecina ta,** ***câştigătoarea premiului.***;

Aici, ***la tine,*** *e foarte cald.*;

La început trebuie să mergi pe bicicletă **încet,** ***fără grabă.***

4. APOZIŢIA ŞI ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL CATEGORIAL

Structurile cu atribut categorial sunt construcţii fals apozitive în care apare un determinativ obligatoriu, restrictiv semantic (restrânge extensiunea primului termen şi serveşte la identificarea referenţială a obiectului prezent în discurs).

4.1. Construcţii atributive categoriale

Structurile cu atribute categoriale cuprind denominaţii. Suportul este un substantiv comun articulat cu articol hotărât şi poate face parte din sfere semantice diferite – nume de rudenie, funcţii, regiuni, instituţii, opere artistice sau alţi termeni susceptibili de a primi o complinire realizată prin nume propriu: *bunicul Mihai, unchiul Tache, domnul Popescu, tanti Maria, prietena Adina, doctorul Stoica, poetul Coşbuc, continentul Europa, oraşul Paris, vulcanul Etna, cartierul Militari, Editura Humanitas, poemul Luceafărul, romanul Răscoala, uraganul Katrina, firma Orange, pactul Ribentropp-Molotov, motorul Otto, procesul Dreyfuss, codul Morse, colecţia Versace* etc.

Construcţia de acest tip nu este apozitivă pentru că cei doi termeni nu trimit la acelaşi referent din perspective diferite. Primul termen este numele clasei, actualizate prin cel de-al doilea termen.

În locul numelui propriu pot apărea: abrevieri (*punctul P, razele X*), numerale (*cifra trei, secolul XX, pagina cinci, sectorul trei, numărul zece* etc) sau nume comune (*luna mai, modul indicativ*), iar acestea funcţionează tot ca determinative restrictive semantic şi dependente sintactic de bază. (vezi **Numeralul**)

O falsă relaţie de echivalenţă apare şi în sintagmele de tipul: *martor-cheie, grevă-fulger, caz-limită, cifră-record, imagine-şoc, personaj-model* etc., care trebuie interpretate tot în termenii relaţiei de dependenţă.

4.2. Aspectul referenţial

Diferenţa dintre apoziţie şi atributul substantivalcategorial apare, în primul rând, la nivel referenţial. În cazul structurilor atributive categoriale, primul termen este generic, cu sferă noţională largă, iar cel de-al doilea restrânge extensiunea până la unicat. Această diferenţă explică imposibilitatea apariţiei unor structuri de simplă redenumire, de tipul: **mama Ana, *soţul George, *tatăl Mihai*, în care numele propriu nu mai poate restrânge extensiunea termenului propriu (în situaţiile generale, în care există o singură mamă, un singur soţ sau un singur tată).

Termenul secund nu mai are statutul unei compliniri facultative, ca în cazul apoziţiei, pentru că referentul nu este fixat prin prezenţa suportului în enunţ (**Poemul** ***„Luceafărul"*** *este reprezentativ pentru poezia românească.* / ***Poemul*** *este reprezentativ pentru poezia românească.*). Dispariţia atributului substantival categorial nu face enunţul nongramatical, dar afectează conţinutul informaţional al enunţului, coerenţa lui semantică, iar mesajul nu mai realizează scopul dorit al comunicării. În schimb, informaţia nu se pierde dacă se suprimă regentul, dar aceasta presupune existenţa unui fond comun de cunoştinţe care să permită decodarea mesajului:

Bunicul ***Manole*** *aştepta* **tramvaiul** ***12*** *ca să ajungă la gară.*;

Manole *îl aştepta* ***pe 12*** *ca să ajungă la gară.*

4.3. Probleme de acord

La nivelul acordului în caz dintre cei doi termeni, se constată invariabilitatea atributului substantival categorial (care nu stă sub semnul regimului cazual impus de termenul prim. ci are o formă fixă de nominativ):

Lectura* **romanului ***„Baltagului"*** *este destul de accesibilă.*;

Călătoria în jurul* **continentului ***Europei*** *i-a plăcut mult.*

Marcarea aportului prin prezenţa indicilor de caz este posibilă, dar presupune transformarea construcţiei cu atribut substantival categorial în apoziţie ecuativă: *I-am spus* **doctorului** ***Popescu*** *să vină.*, **I-am spus* **doctorului** ***lui Popescu*** *să vină.*, *I-am spus* **doctorului,** ***lui Popescu,*** *să vină.*

Prezenţa pauzelor este un semn al modificării statutului construcţiei iniţiale; construcţia izolată devine o complinire facultativă, pentru stabilirea identităţii referenţiale discursive fiind suficientă prezenţa substantivului „doctorul". La nivel extralingvistic, se presupune că doctorul despre care este vorba în enunţ este numai cel care se numeşte Popescu, iar prezenţa numelui său nu ajută la identificarea referentului, ci numai la adăugarea unei informaţii referitoare la persoana în discuţie.

4.4. Probleme de topică

Plasat ca şi apoziţia pe a doua poziţie a construcţie, după suport, atributul substantival categorial nu permite însă schimbul de roluri cu celălat termen:

P* **punctul *se află în interiorul planului.*;

Univers* **Editura *şi-a expus noutăţile.*

Numai în contexte contrastive, pentru dezambiguizarea omonimiei, este posibilă construcţia:

Popescu profesorul, *nu* ***Popescu actorul,*** *era implicat în accident.*;

S-a hotărât să meargă la Atena (***Atena prietena mea,*** *nu* ***Atena oraşul***).

Schimbarea ordinii termenilor este posibilă fără să afecteze buna formare a enunțului, dar numai dacă atrage schimbarea calității atributului substantival categorial în apoziție ecuativă:

Profesorul *Popescu* *a apărut într-o emisiune la televizor.*;
Popescu profesorul *a apărut într-o emisiune la televizor.*;
Popescu, *profesorul,* *a apărut într-o emisiune la televizor.*

4.5. Mărcile apozitive

Construcțiile atributive categoriale nu pot fi însoțite de mărci, de apozeme: **modul adică indicativ, *anul bunăoară 1821, *doctorul anume Stoica.* Acceptarea acestora în enunț se face, ca și în cazul marcării cazuale sau al schimbării topicii construcției atributive categoriale, cu trecerea la structuri apozitive ecuative, dislocate (cu o posibilă conotație ironică): **Domnul, *ca să zic așa, Popescu,*** *are multe explicații de oferit.*, **Tanti, *adică Ana,*** *m-a ajutat mult.*

Cele două structuri se deosebesc și la nivel intonațional sau grafic; cele atributive categoriale nu admit separarea prin pauze marcate prin virgule, două puncte sau linii de pauză și pierd statutul de construcții izolate proprii apozițiilor (ceea ce explică și denumirea de *apoziții neizolate* sau *închise*, sub care erau cunoscute aceste structuri în gramatica tradițională).

ORGANIZAREA DISCURSIVĂ

ASPECTE ALE CONSTRUCȚIEI DISCURSULUI
TIPURI DE DISCURS
ORGANIZAREA INFORMAȚIONALĂ A ENUNȚULUI
ORGANIZAREA PROZODICĂ A ENUNȚULUI
PUNCTUAȚIA – ROLUL FONETIC, SINTACTIC, EXPRESIV ȘI DISCURSIV

ASPECTE ALE CONSTRUCȚIEI DISCURSULUI

AFIRMAȚIA

1. PRELIMINARII

În sens larg, **afirmația** este termenul nemarcat al raportului polar *afirmativ (pozitiv) / negativ*, care caracterizează propozițiile și enunțurile. Un enunț afirmativ (sau pozitiv) descrie o stare de lucruri, o acțiune sau un obiect ca existente (*Cartea a apărut.*); enunțul negativ corespunzător îl contrazice, exprimând neadevărul său, nonexistența sau nerealizarea respectivei stări (*Cartea nu a apărut.*) (vezi **Negația**). Spre deosebire de negație, afirmația nu are însă o marcă specifică, forma *pozitivă* a propozițiilor fiind indicată de absența mărcilor negației. Propoziția pozitivă are însă o trăsătură caracteristică: existența unui substitut, profraza *da,* aflat într-o relație de simetrie cu profraza negativă *nu*.

În sens restrâns, afirmația este enunțul asertiv în formă pozitivă.

Elementele specifice unui enunț asertiv pozitiv (profraza *da*, diverse adverbe modale de întărire) se pot folosi, în plan pragmatic-dialogic, și pentru exprimarea acordului, a acceptării (așa cum mijloacele negației se folosesc pentru exprimarea dezacordului). Expresia acordului este sensul cel mai larg (și în esență impropriu) în care se folosește termenul *afirmație*.

Așadar *afirmația*, ca și *negația*, apare la nivelul predicației semantico-sintactice (pentru care este preferabilă desemnarea ca *formă pozitivă*), la nivelul enunțiativ (ca tip de enunț, *afirmația* propriu-zisă) și la nivel dialogic (ca *acceptare* a unei propoziții sau ca *exprimare a acordului între interlocutori*). Între cele trei niveluri există destule legături și mai ales mijloace de expresie comune; acestea, ca și paralela cu negația, justifică tratarea lor într-un cadru unitar.

Diferitele tipuri de enunțuri se pot realiza în formă propozițională pozitivă sau negativă. Enunțul *asertiv* (vezi **Enunțul**) pozitiv – tipul de enunț propriu-zis **afirmativ** – are o intonație specifică, cu un contur descendent (vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1.4.1**) și anumite preferințe de ordine a cuvintelor, reprezentând topica standard, cea mai frecventă. Esențial este faptul că predicatul enunțului afirmativ nu apare în formă negativă; alte componente sintactice ale propoziției pot fi însă supuse unor negații parțiale (***Nu ieri** a venit scrisoarea., **Nu cu ei** am vorbit.*), fără ca acest lucru să transforme enunțul într-unul negativ.

Enunțurile *exclamative* cu formă pozitivă nu constituie afirmații propriu-zise, ci doar presupun o afirmație implicită: *Ce frumoasă e!* [= e frumoasă].

Unele enunțuri exclamative cu formă pozitivă au o semnificație negativă relativ fixată în limbă, prin ironie: *Asta-mi mai trebuia!* [= Nu-mi

mai trebuia asta.] şi marcată prin intonaţie. Nu este însă vorba de negaţii propriu-zise, enunţiative, ci de efecte pragmatice plasate la nivelul implicitului.

Şi enunţurile *interogative* pot avea formă pozitivă sau negativă, forma pozitivă fiind cea nemarcată. Interogaţia parţială pozitivă primeşte de preferinţă un răspuns pozitiv, fără a exclude însă posibilitatea răspunsului negativ (în contexte în care există presupoziţii suplimentare care trebuie contrazise): – *Unde ai fost ieri? – La Ploieşti.* vs *Unde ai fost ieri? – N-am fost la Ploieşti.* (vezi **Tipuri de enunţuri în funcţie de scopul comunicării, 5.2.5**).

Idiomatic şi în combinaţie cu o intonaţie exclamativă, unele interogaţii parţiale pozitive au căpătat valoare retorică, presupunând un răspuns cu polaritate negativă: *Cine să-l asculte?, De unde să aibă el bani?!*

Interogaţia totală pozitivă nu orientează (în absenţa unor mărci speciale) polaritatea răspunsului: *Ai fost la Ploieşti? – Da. / – Nu.* Orientarea pozitivă a răspunsului poate fi însă realizată prin marcare suplimentară, de exemplu cu ajutorul profrazei *da* transformate în semnal al cererii de confirmare: *Ai fost la Ploieşti, da?* Această orientare indică presupoziţia locutorului, răspunsul real putând fi şi negativ (dar de obicei întărit, tocmai pentru că neagă o presupoziţie).

Enunţurile *imperative* pozitive beneficiază în paradigma morfologică de forme verbale speciale, diferite de cele negative (*dă! / nu da!*) (vezi **I, Verbul. Modul, 5.1.2**).

2. PROFRAZA *DA*

Da substituie o propoziţie pozitivă, reluând integral sau parţial conţinutul propoziţional al antecedentului său (vezi **Anafora, 5.5**).

2.1. Relaţia cu antecedentul

Antecedentul profrazei poate fi asertat ca atare (explicitat de un enunţ asertiv), ca în (a), sau este presupus de un enunţ exclamativ (b) ori de o interogativă totală (c):

(a) – *Afară plouă.* – ***Da****, e tare urât.*

(b) – *Cum mai plouă afară!* – ***Da****, e tare urât.*

(c) – *Afară plouă?* – ***Da****, e tare urât.*

Antecedentul poate fi o propoziţie negativă, eventual redusă la profraza *nu*, cu care *da* intră într-o asociere contrastivă: *Ieri n-au plecat toţi; azi,* ***da****.; Puteau să mai încerce: acolo nu, aici* ***da****.*

Antecedentul poate fi o ipoteză sau o supoziţie, asertată sau presupusă de o interogativă totală; în acest caz, profraza apare într-o structură condiţională: *Poate că a plecat. Dacă* ***da****, e păcat.; Poate exista o soluţie? Dacă* ***da****, care este?.*

Interogativele totale, faţă de care *da* este răspuns sau parte din răspuns, apar în dialogul real (*A: Student? B:* ***Da****, la masterat.*, IVLRA), în mimarea lui monologică (*Oare să fi plecat?* ***Da****, cred că* ***da****.*) sau în reproducerea acestuia în stil indirect (*M-a întrebat dacă au plecat. I-am răspuns că* ***da****.*).

Nu este însă posibilă reluarea anaforică a unei aserţiuni presupuse de o interogativă parţială: *De când plouă afară? *Da, de o oră.*

În cazul imperativelor, antecedentul e conţinutul propoziţional (nu şi cel modal, transpus din injoncţiune în aserţiune):

(d) – *Aruncă ziarele, te rog!* – *Ziarele* ***da****, dar revista o păstrez.*

Antecedentul profazei *da* poate fi şi o secvenţă mai lungă de text, reluată (în dialog sau în monolog) prin anaforă globalizantă sau anticipată cataforic:

Dincolo de culme există însă întotdeauna cealaltă pantă a muntelui. De o parte şi de alta a abscisei curbele sunt de sens contrar, dar identice. ***Da****, fiecare cucerire umană a fost iniţial un act de nesupunere, dar în asemenea măsură s-a impus acest adevăr, încât în cele din urmă orice act de nesupunere a fost socotit o cucerire umană.* (A. Blandiana, *Calitatea*).

Profraza poate relua conţinutul propoziţional al antecedentului cu modificări implicite ale reperelor deictice: – *Te duci acolo?* – ***Da*** [= mă duc acolo].

2.2. Aspecte pragmatice

Profraza *da* poate constitui ea însăşi un enunţ de tip asertiv (– *E acasă? – Da.*) sau interogativ (– *E acasă. – Da?*); enunţul interogativ cu antecedent obligatoriu (asertiv) contrazice însă condiţia normală a interogaţiei (ignorarea răspunsului), de aceea tinde să se transforme într-o simplă marcă dialogică, într-un semnal de apel.

Există două situaţii principale de folosire a lui *da* interogativ:

(a) în contextul unei aserţiuni a interlocutorului, faţă de care *da?* reprezintă o cerere de reconfirmare: *Au venit mulţi. –* ***Da?****; A: Are-aici la... librărie. B:* ***Da?*** *A: Da.* (IVLRA);

(b) în contextul unei interogative totale, formulate ca aserţiune pozitivă urmată de profraza cu rol de semnal de apel, de cerere de confirmare: *Au venit mulţi,* ***da****?*. În această situaţie, este la fel de posibilă (şi echivalentă funcţional) marcarea prin profraza *nu?*, ca şi prin alte semnale de apel: *aşa-i?; nu-i aşa?; este?* etc.

O interogativă totală formulată în prima sa parte ca o aserţiune este dezambiguizată de o secvenţă finală alcătuită din perechea de profraze *da / nu*, în structură disjunctivă: *da sau nu?*. Această secvenţă reprezintă anticiparea interogativă a răspunsului, prin explicitarea posibilităţilor de răspuns: *A plecat, da sau nu?*.

2.3. Aspecte sintactice

Din punct de vedere sintactic, profraza *da* funcţionează:

(a) ca un *enunţ* complet, inanalizabil, care poate apărea singur, dar poate intra şi în relaţii de coordonare (copulativă şi disjunctivă) cu o altă profrază: *A greşit? Şi* ***da****, şi nu.; Nici* ***da****, nici nu.; Vii,* ***da*** *sau nu?;* (popular) *Spune:* ***da*** *ori ba?*. Enunţul propoziţional *da* poate stabili relaţii de coordonare cu alte propoziţii; raportul adversativ este foarte frecvent, pentru că ilustrează mişcarea dialogală a unui acord urmat de o obiecţie:

A: E asfalt.

B: ***Da****, dar întuneric.* (IVLRA).

Profraza *da* poate îndeplini rolul de regent pentru orice tip de circumstanțial: ***Da,*** *dacă vrei.;* ***Da,*** *mâine.* ***Da,*** *acolo.* Profraza poate fi însoțită de enunțuri eliptice, juxtapuse, alcătuite doar dintr-un modalizator:

B: Complică intriga puțin.

A: ***Da,*** *exact.* (*ibid.*)

sau din orice alt constituent; enunțul complet se reface pe baza repetiției din dialog: *– Cumpără cărți pentru cineva? –* ***Da,*** *pentru nepotul ei.;*

(b) ca o *propoziție* subordonată (față de operatori modali, expresii de declarație, verbe psihologice etc.); în acest caz, este precedată de conectorul specific. Destul de frecvent sunt reduse la secvența conjuncție + profrază propozițiile subiective:

Este exagerată afirmația că toată cultura noastră se dovedește a fi de acest tip? Poate că ***da.*** (C. Noica, *Mathesis*);

Nu știu dacă auzisem de Petre Țuțea înainte de 1950; probabil că ***da,*** *însă nu intrase în repertoriul meu de nume.* (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*)

sau completivele directe: *Cred că* ***da.***; *Zice că* ***da.*** De asemenea, este frecventă construcția ca propoziție condițională:

Există totuși competență etică reală? Și dacă ***da,*** *cine o întruchipează?* (A. Pleșu, *Minima moralia*);

(c) ca un *predicat*, din al cărui grup verbal se actualizează anumiți actanți și complemente, de exemplu subiectul (*Divinul, așadar, nu poate lua orice mască;* ***omul,*** *în schimb,* ***da.*** – Noica, *Modelul*), numele predicativ (*E simpatică? – Simpatică* ***da.***), complementul direct (*Ioana citește? – Romane* ***da,*** *poezii nu.*) etc.

Între valoarea de enunț și cea de predicat diferența o fac adesea intonația și pauza (asociate unor variații de ordine a cuvintelor):

Acceptă cineva? – Eu ***da.*** (*da* = predicat, cu subiectul *eu* actualizat);

Acceptă cineva? – ***Da,*** *eu.* (*da* = enunț afirmativ, urmat de enunțul eliptic *eu [accept]*).

2.4. Structura adversativă *ba da*

Secvența *ba da* este specializată pentru antecedente negative care apar în asertiuni (a), interogative totale (b) și imperative (c); adversativul *ba* contrazice negația, în vreme ce profraza *da* reia conținutul propozițional în formă pozitivă:

(a) *– Otilia, tu nu mă iubești.*

– ***Ba da, ba da,*** *Felix.* (G. Călinescu, *Enigma Otiliei*);

(b) *– N-ați observat scrisori prin casă?*

– ***Ba da,*** *maică, avea multe.* (G. Călinescu, *Bietul Ioanide*);

(c) *– Nu pleca acum!*

– ***Ba da!***

Spre deosebire de *da,* care poate fi folosit și în afara dialogului, în contrast cu *nu* (*El nu vine, ea da.*), secvența *ba da* apare doar în context dialogal (inclusiv în dialogul mimat în monolog).

2.5. Marcă fatică

Unele fenomene conversaționale ies cu totul din sfera afirmației și chiar a acordului: profraza *da* și multe dintre echivalentele sale funcționale (*așa, bine, O.K.* etc.) pot fi, de exemplu, folosite ca simple semnale de recunoaștere, de verificare a contactului între interlocutori: *– Alo! – Da.*; *– Ana! – Da.* În dialogurile reale, această funcție fatică este foarte frecventă, *da* apărând suprapus peste replica interlocutorului, fără să o întrerupă:

*A: Mie mi-a spus domnu C*** că ar fi supărați pe noi...*

B: Da.

A ... că de ce nu i-am anunțat...

B: Da.

*A: ... și domnu C*** a zis că nu este treaba lor, că este autonomie universitară și toate cele...*

B: Da. (IVLRA).

Ca semnal de răspuns (confirmare a contactului), *da* nu vizează un conținut asertiv, deci nu mai poate fi considerat afirmație.

3. RĂSPUNSUL AFIRMATIV ȘI EXPRIMAREA ACORDULUI PRAGMATIC

Sub denumirea extinsă de *afirmație* sunt cuprinse mai multe forme, specifice dialogului, de răspuns afirmativ, de acceptare a unei propoziții deja exprimate sau a presupoziției acesteia, de exprimare a acordului cu intervenția dialogală precedentă; tipurile și valorile lor depind de antecedent, de intervenția precedentă cu rol de stimul: aceasta poate fi o întrebare, o asertiune, un enunț imperativ etc.

Mijloacele acordului sunt caracteristice dialogului; în textul monologic, ele apar atunci când este mimat dialogul, prin formularea unei întrebări la care se răspunde imediat:

Prevederea este adevăratul curaj ? ***Da,*** *numai dacă ea există pentru a face posibil un curaj mai mare;* ***da,*** *dacă ea este complicatul drum al unei mari îndrăzneli;* ***da,*** *numai dacă la capătul ei vom putea fi mai liberi, mai fericiți și mai puțin prevăzători.* (A. Blandiana, *Calitatea*).

De asemenea, în monolog se poate autoconfirma o afirmație deja exprimată sau presupusă, împotriva unei posibile contestări:

Există o formă supremă a acestei curiozități: stupiditatea cu care ne privim unii pe alții. ***Da,*** *stăm la geam și ne privim unii pe alții.* (C. Noica, *De caelo*).

Mijloacele acordului nu sunt numai de natură verbală: există gesturi convenționalizate care pot îndeplini singure funcția de marcare a acordului sau care pot însoți expresiile lingvistice (mișcarea de sus în jos a capului, semne făcute cu mâinile etc.).

3.1. Răspunsul afirmativ la o întrebare totală

Răspunsul afirmativ constă în asertarea unei propoziții căreia prin întrebare i s-a presupus doar posibilitatea; se produce astfel o *afirmație* propriu-zisă, adică un *enunț asertiv afirmativ: Ai trimis scrisoarea? – Da.*

În descrierea lingvistică a cuplului întrebare-răspuns trebuie incluse în parte și actele de limbaj indirecte, care folosesc interogații cu alte valori pragmatice; unele structuri de răspuns pot fi nespecifice, comune atât răspunsului afirmativ cât și acceptării unei cereri: *– Ai putea să închizi geamul? – Da.*, dar altele sunt specifice doar acceptării: *– Ai putea să închizi geamul? – Bine.*

Răspunsul afirmativ la o interogativă totală utilizează mai multe mijloace lingvistice. Implicarea locutorului este un fenomen gradual și continuu, care poate

fi descris simplificat prin trei trepte: ca exprimare *neutră, întărită* şi *atenuată* a afirmaţiei. Primele două situaţii sunt cuprinse de obicei în categoria afirmaţiei *sigure* sau *categorice*: grupare justificată, pentru că mijloacele de întărire ajung, prin uz, echivalente ale unei afirmaţii simple (*Desigur.*). Ultima situaţie este numită a afirmaţiei *nesigure* sau *necategorice* şi e normal să reunească doar acele elemente care orientează răspunsul în sens afirmativ. Există şi mijloace de expresie apropiate mai curând de negaţie, precum şi unele care ar putea alcătui o clasă separată, de răspunsuri indecise, plasate la distanţă egală între negaţie şi afirmaţie (– *E frumos afară? – Aşa şi-aşa.*).

3.1.1. Exprimarea neutră se realizează prin:

(a) profraza *da,* care poate fi repetată, chiar de mai multe ori; repetarea poate fi, după caz, un simplu automatism (mijloc fatic de menţinere a contactului) sau o formă de subliniere (care o apropie de afirmaţia întărită): – *Ai înţeles? – Da, da...;*

(b) interjecţii, secvenţe sonore bisilabice a căror marcare în scris nu este complet fixată: *aha, îhî, ăhă, mhm* (CORV). Stilistic, acestea aparţin registrului informal, popular şi familiar;

(c) repetiţia (totală sau parţială, cu omisiuni sau modificări, cu intonaţie descendentă) a întrebării: – *Mai plouă afară? – Plouă.* (vezi **Repetiţia, 4.3.1.1**).

Reluarea totală e cu atât mai posibilă cu cât antecedentul este mai scurt (*E deştept? / E deştept.*); în cazul unui antecedent mai lung şi mai complex, reluarea totală riscă să nu mai poată fi percepută ca formă de afirmaţie, ci ca un enunţ-ecou, cu alte valori determinate contextual.

Repetiţia unor componente ale întrebării poate fi integrală sau – în cazul elementelor ancorate deictic în situaţia de comunicare – adaptată morfologic (deictic), prin modificarea persoanei şi a numărului, la instanţa enunţiativă schimbată: – *Ai greşit? – Am greşit.*

Se pot repeta chiar părţi din componenţa unor poziţii sintactice, de exemplu unele prepoziţii: *A intrat în cabină cu bagajele? – Cu.* În principiu nu se repetă cliticele, elementele atone, cele cu funcţie de instrument gramatical: *Îi place să mintă? – ?Îi; – Vor pleca – ?Vor.* La perfectul compus, este păstrat mai curând participiul decât auxiliarul: *Au plecat? – Plecat.* (–?*Au*).

Repetiţia depinde de structura informaţională a antecedentului: nu poate juca rolul de răspuns afirmativ decât reluarea unor elemente din secvenţa rematică, a secvenţei rematice în totalitate sau a întregului enunţ. Reluarea unor elemente tematice nu poate reprezenta un răspuns. Aşadar, este perfect posibilă secvenţa – *Casa e frumoasă? – E frumoasă. / – Frumoasă.*, în vreme ce secvenţa – *Casa e frumoasă? – Casa.* – conţine o replică afirmativă, dar cu funcţie de dezacord: prin izolare, elementele nonrematice sunt emfatizate (focalizate) şi implică un contrast (*Casa, da; dar...*). La fel, repetiţia din secvenţa dialogală – *E frumos afară. – Afară.* (= *Numai* afară) marchează un răspuns doar parţial afirmativ. La întrebarea de identificare – ***Tu*** *eşti?* nu se poate răspunde **Sunt.*, răspunsul trebuind să conţină confirmarea elementului rematic: ***Eu.*** sau ***Eu*** *sunt.*

Sunt posibile şi chiar frecvente combinaţiile mai multor mijloace, dintre care cel mai des se întâlneşte profraza urmată de repetiţie: *Aţi rezolvat situaţia? – Da, da, am rezolvat-o.* Este posibilă şi ordinea inversă: *Am rezolvat-o, da.*; de fapt, marca *da* se poate intercala în puncte diferite ale enunţului, subliniind anumite secvenţe ale acestuia.

Răspunsul afirmativ la o întrebare se poate exprima şi nonverbal, printr-un gest de aprobare; de altfel, acesta poate însoţi oricare dintre mijloacele lingvistice enumerate.

3.1.2. Exprimarea întărită a răspunsului afirmativ se realizează prin:

(a) modalizatori epistemici de certitudine (vezi **Modalizarea, 3.1**): adverbele *desigur, evident, sigur, bineînţeles, firește, natural, indiscutabil, adevărat, exact, corect;* locuţiunile *fără îndoială, fără nicio îndoială, fără doar şi poate, de bună seamă, cu siguranţă*; enunţuri eliptice, cuprinzând o modalizare: (*n-am*) *nicio îndoială.*

Modalizatorii pot fi folosiţi singuri sau în combinaţie cu mijloacele neutre (profraza, repetiţia): – *E frumos afară? – Desigur. / Da, desigur. / Desigur, e frumos.* etc.

În aceeaşi categorie semantică intră alte structuri (diferite din punct de vedere sintactic): structuri modalizante de tipul *sunt convins*; *sunt sigur* (cu posibilă gradaţie: *sunt extrem de sigur*) şi (mai rar) formule modalizatoare alcătuite din verbul *a fi* la indicativ prezent şi un adjectiv / adverb: *e clar, e sigur, e adevărat, e evident*;

(b) adverbul *absolut,* izolat din structuri în care întărea un modalizator (*absolut sigur*);

(c) elemente pragmatice care introduc presupoziţii negate, focalizarea asupra unor componente etc.: *chiar* (surpriză, contrazicerea aşteptărilor: – *A venit singur. – Chiar!*), *tocmai* (transformarea enunţului anterior într-un argument pentru propria teză: – *Nici n-a fost ajutat. – Tocmai!*), *vezi bine, cum să nu, ba bine că nu, şi-ncă cum* etc.;

(d) enunţul *chiar aşa* (*e*);

(e) reluarea unor secvenţe, amplificate prin mijloace de gradare (*E frumos afară. – Foarte frumos.*); reluarea prin sinonime care indică o intensitate mai mare, corectându-se astfel afirmaţia anterioară, fără a-i schimba însă orientarea argumentativă (*E frumos. – Superb.*);

(f) marca pragmatică de răspuns cert *păi* (interjecţie caracteristică oralităţii familiar-populare): de obicei la început de replică, precedând fără pauză profraza sau modalizatorul (*Păi da.; Păi aşa.; Păi sigur.;* A: – *Are multe suferinţe. B: – Păi da doamnă.* – IVLRA) sau elementul repetat, mai ales verbul (*Păi este.; Păi doarme.*); mai rar folosită autonom: *Păi!* Marca pragmatică interjecţională *ei* (*Ei da!*) semnalează suplimentar caracterul evident al răspunsului afirmativ.

3.1.3. Mijloacele exprimării atenuate a răspunsului afirmativ sunt:

(a) profraza afirmativă *mda,* specializată pentru a marca dubiul, incertitudinea, neimplicarea;

(b) modalizatorii epistemici de incertitudine, folosiţi singuri sau în combinaţie cu mijloacele neutre: *poate, probabil, parcă.* În cadrul acestei categorii, apar diferenţe de selecţie în funcţie de caracterul obiectiv vs subiectiv al judecăţii: *Afară plouă. – ?Poate / ?Probabil / Parcă.; E un prost. – Poate / Probabil / ?Parcă.* Cu aceeaşi funcţie apar diverse formule modalizatoare cu verb copulativ – *e posibil* – şi chiar verbe şi alte expresii lexicale cu semantică modală: *cred, mă îndoiesc* etc.;

(c) formule de aproximare: *cam, oarecum, întrucâtva, aproximativ* (şi în combinare cu elemente reluate);

(d) enunţul *Cam aşa* (*e*).;

(e) enunțuri la modul prezumtiv (*așa o fi*) și condițional (*așa s-ar zice*);
(f) formule evazive bazate pe repetiție: *așa și-așa, și da și nu.*

3.2. Replica afirmativă

Replica afirmativă urmează unei aserțiuni pozitive, exprimând acceptarea conținutului acesteia. Mijloacele de exprimare sunt în mare măsură comune cu cele ale răspunsului afirmativ. Formele acordului depind însă în mod clar, în interiorul categoriei, de tipul semantic al aserțiunii. De exemplu, nu sunt decât în parte comune formele de reacție la o aserțiune descriptivă, la o judecată de valoare, la un enunț narativ, la un enunț cu conținut expresiv (de descriere și manifestare a experiențelor psihice ale emițătorului); de aici provin diferențele de acceptabilitate dintre o secvență perfect posibilă, precum – *Sunt un prost.* – *Da.* și una mai puțin probabilă, de tipul: – *Mă doare capul.* – *Da.*, unde de fapt profraza funcționează ca semnal fatic, de recepție.

Acordul cu o aserțiune nonexpresivă – de exemplu *E un prost.* – se exprimă neutru (*Da.*), întărit (*Absolut.*) sau atenuat (*Oarecum.*).

3.2.1. Exprimarea neutră a acordului se realizează prin:
(a) semnalul pragmatic *da* (profrază) – și repetat – *Da, da.* – chiar de mai multe ori (*Da da da da da*, CORV);
(b) interjecții, care sunt și mărci de acord cu conținutul exprimat anterior, spre deosebire de sunetele mai puțin fixate (emisii nazale), care constituie simple semnale fatice, invitații la continuarea dialogului (*hm, î?, ă!*);
(c) repetiția (totală sau parțială, cu omisiuni sau modificări, cu intonație descendentă) a enunțului anterior (*E frumos.* / *E.*); repetiția cunoaște aceleași constrângeri legate de structura informațională a enunțului descrise pentru răspunsul afirmativ. Și în cazul replicii afirmative mai multe mijloace se pot combina, în primul rând profraza și repetiția:
– *Voi erați loviți de alții.*
– ***Da da. Da. Eram loviți**, da' și Profesoru...* (CORV);
(d) Specific acordului cu o aserțiune (dar imposibil ca răspuns la o interogativă) este enunțul *Așa e.* (*Așa-i.*).

După o aserțiune pot apărea și mărcile discursive *așa, bine, OK;* funcția lor esențială este însă de stabilire fatică a acordului, mai mult decât de confirmare și asumare a conținutului propozițional din aserțiunea precedentă:
D.M.A.: Eu discut de campanie, doamna M., și de decizia pe care am dezbătut-o împreună la CNA...
*M.M.: **Așa**, și?* (TVR, 2003).

3.2.2. Exprimarea întărită a acordului cu o aserțiune se realizează prin:
(a) modalizatori epistemici de certitudine (*desigur, evident, fără îndoială* etc.), eventual în combinație cu profraza și cu repetiția;
(b) adverbul *absolut;*
(c) unele elemente pragmatice care introduc și idei suplimentare (*chiar, tocmai, vezi bine; cum să nu, ba bine că nu*);
(d) reluarea amplificată (*Plouă.* – *Plouă tare.*);
(e) particula *păi* în combinație cu alte mijloace (*Păi plouă.*).

3.2.3. Acordul atenuat se exprimă prin: a) semnalul *mda* și echivalentele sale (*mde; mă rog*); b) modalizatori de incertitudine (*poate, parcă*); formule de aproximare (*oarecum*) etc.:
– *În alte zone se cheamă surate.*
– ***Cam așa,** cam surate-n alte părți.* (CORV).

3.3. Acceptarea unor acte injonctive, promisive

Acceptarea unor acte de limbaj realizate cel mai adesea prin enunțuri imperative (de exemplu, a unei injoncțiuni de tipul *Vino mâine!*) are unele mijloace specifice de exprimare; nu poate recurge la mulți dintre modalizatorii epistemici, nici la formule de aproximare. Acest lucru se explică prin faptul că acceptarea nu mai privește în aceste cazuri conținutul propozițional sau presupozițional al enunțurilor, ci actul de vorbire însuși.

3.3.1. Exprimarea neutră se realizează prin mijloace comune cu ale răspunsului afirmativ: semnalul pragmatic *da* (și repetat), interjecții (*îhî*), repetiție. Specifice sunt adverbul *așa* și mai ales *bine*, ca și *bun* folosit adverbial; locuțiunea *în regulă* și – în limbajul oral – anglicismul *OK* [=okéi]. Caracteristică este și folosirea verbului *a fi* la conjunctiv, ca formulă de acord concesiv, atenuat: *fie.* Acordul asupra unei acțiuni are mijloace proprii de expresie, care pot însă îndeplini funcția de mărci fatice ale acordului, acționând doar în plan pragmatic, nu și semantic-referențial (nu confirmă valoarea de adevăr a unor conținuturi și nu pot deveni răspunsuri la întrebări). De exemplu, locuțiunea *de acord* are funcție specifică de replică de acceptare față de injonctive (a) sau de confirmare a actului de evaluare (b); nu și de confirmare a conținutului asertiv (c) sau de răspuns la întrebare (d); este însă posibilă ca marcă fatică și conector argumentativ (c'):
(a) *Dă-mi drumul de aici! – De acord.*
(b) *A fost o întâmplare stupidă. – De acord.*
(c) *Afară ninge. – (?) De acord.*
(c') *Afară ninge. – De acord, dar te rog să nu schimbi vorba!*
(d) *Afară ninge? – *De acord.*

3.3.2. Exprimarea întărită se obține cu ajutorul modalizatorilor: pot fi folosite unele formule de modalizare epistemică – *desigur, sigur, firește, evident; e sigur* (nu însă și: *adevărat, corect* etc.) –, dar mai ales cele evaluative – *perfect, super, minunat; e perfect* – și deontice: *neapărat, negreșit, musai; e obligatoriu.* Acestea nu pot marca răspunsul afirmativ la o întrebare totală, nici acordul cu o aserțiune.

3.3.3. Exprimarea atenuată se realizează mai ales cu ajutorul mărcilor *mda, mde,* al modalizatorilor deontici de posibilitate și permisivitate, dintre care unii sunt polivalenți (*poate*), iar alții (*eventual*) sunt specifici actului de limbaj-stimul (– *Să mergem la pescuit!* – *Eventual.* vs *Te rog să taci!* –*?Eventual*).

NEGAȚIA

1. PRELIMINARII

Negația este un procedeu lingvistic (gramatical) acționând deopotrivă în plan semantic-referențial și în plan enunțiativ. La nivelul logico-semantic al predicației, negația prototipică indică în mod explicit nonexistența unor stări de lucruri, fapte și obiecte. În plan discursiv, negația realizează o contraaserțiune, care presupune existența sau posibilitatea unei afirmații anterioare (prin care se asertează existența stărilor de lucruri respective).

Negația este membrul marcat al raportului de polaritate afirmativ / negativ, care caracterizează propozițiile și enunțurile în funcție de felul în care acestea se referă la existența sau nonexistența unor stări de lucruri (vezi **Afirmația, 1**).

Într-un sens mai larg, negația se manifestă și la niveluri diferite de cel al predicației: la nivelul semantic-lexical și la cel pragmatic-interactiv. La nivelul semantic-lexical, poate fi asimilat negației ansamblul de procedee derivative care formează în mod sistematic cuvinte cu sens negativ (prefixele negative). Cuvintele cu sens negativ nu au totuși caracteristicile predicative ale negației gramaticale, ci reprezintă doar un rezultat lexicalizat al acesteia. Diferența dintre negația gramaticală și cea lexicală se observă comparând aplicarea celor două procedee în același punct al unui enunț. Enunțul (a) *Vlad e un om neonest.* nu este echivalent cu (b) *Vlad e un om nu onest...* (construcție cu negație parțială, care presupune o continuare de tipul: *ci...*). În anumite tipuri de predicație, cuvintele cu sens negativ pot contribui la realizarea unor enunțuri afirmative (parțial) echivalente din punct de vedere semantico-logic cu un enunț negativ: *E un om neonest. – Nu e un om onest.*; între cele două enunțuri există totuși o diferență considerabilă din punctul de vedere al structurării informației (și al orientării argumentative).

> Negația furnizează un criteriu puternic în aprecierea caracterului verbal sau nonverbal al unor forme lingvistice. De exemplu, abstractul verbal provenit din infinitiv („infinitivul lung") primește o altă negație decât infinitivul ca formă din paradigma verbală: *neparticipare* vs *a nu participa*.

Termenul *negație* se aplică, în sens larg, și unor acte de refuz și respingere manifestate la nivel pragmatic, în interacțiunea conversațională; acestea au în comun cu negația propriu-zisă unele mijloace lingvistice de bază (în primul rând marca *nu: – Vino! / – Nu.*), dar folosesc multe alte structuri negramaticalizate. Este preferabil ca pentru aceste acte să se folosească termeni diferiți (*exprimare a dezacordului, replică de respingere* etc.).

Negația propriu-zisă (sintactică) are ca mijloace prototipice de realizare o **marcă a negației**, obligatoriu integrată unei propoziții, fie atașată verbului (*Ion **nu** pleacă.*), fie precedând un constituent sintactic (***Nu** din vina lui am pierdut.*) și o **profrază**, independentă, întotdeauna anaforică; aceasta substituie o propoziție negativă care poate constitui singură un enunț (*– Ai auzit? – **Nu.***) sau poate intra în structuri coordonate sau subordonate (*– Vii sau **nu**?; Cred că **nu**.*). În română, același element – *nu* – funcționează și ca marcă a negației, și ca profrază.

Marca negației apare cu unele limitări și diferențe de funcție în relație cu tipurile de enunț. În enunțurile asertive – (a) *Maria nu e acasă.* (a') *Nu azi vine Maria.* – este presupusă posibilitatea enunțului pozitiv corespunzător (*Maria e acasă.; Maria vine azi.*), față de care negația aduce o corecție polemică, la nivelul predicatului sau al altui component. În dialog (sau în discursul monologal care mimează dialogul), un enunț negativ poate avea un antecedent pozitiv exprimat ca atare (*– Le-ai scris? – Nu le-am scris.*).

Enunțurile interogative totale (tipul *da / nu*) în care predicatul apare în formă negativă (*Maria nu a plecat?*) au ca supoziție preferențială răspunsul pozitiv [„Nu-i așa că a plecat?"; „Se pare că a plecat."], ceea ce le diferențiază de enunțurile interogative în formă pozitivă neexclamativă (*Maria a plecat?*), la care în mod normal nu există o supoziție asupra polarității răspunsului. (vezi **Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării, 5**). Folosite în interogații totale, și negațiile care vizează un alt component sintactic decât predicatul au ca supoziție tot răspunsul pozitiv: *Nu azi pleacă Maria?* (= *Nu-i așa că azi pleacă?*).

În interogațiile parțiale negative (*De ce nu e acasă Maria?*), este presupus adevărul aserțiunii negative corespunzătoare (*Maria nu e acasă.*), cererea de informație vizând diferite alte componente ale propoziției. Interogațiile parțiale nu se armonizează cu negațiile parțiale (**De ce nu azi vine Maria?*), probabil pentru că intervine o tensiune între două tipuri de focalizări: asupra componentului despre care se cer informații și asupra celui negat (în exemplul de mai sus, *de ce* și *nu azi*). E posibilă însă reducerea întrebării la componentele focalizate, în unele structuri eliptice în care nu mai apare predicatul: *De ce nu Maria?*

În enunțurile imperative negative, sensul propozițional constă tot în descrierea unor stări de nonexistență, dar mijloacele lingvistice ale negației sunt modalizate și convertite în vederea realizării unor acte de limbaj de tip prohibitiv (interzicere), diferite de cele asertive. Enunțurile imperative preferă negația predicatului și admit mai greu negația altui component sintactic (**Nu acum trezește-te!, ?Trezește-te nu la ora 8!*).

> Se poate considera că existența chiar în paradigma verbului, la imperativ, a unor forme negative diferite de cele pozitive – *Nu te trezi!* vs *Trezește-te!* – marchează suplimentar funcția specială a negației prohibitive (vezi **I, Verbul. Modul, 5**).

Marca negației atașată verbului poate fi coocurentă în propoziție cu **termeni negativi** (cuvinte cu polaritate negativă): pronume (*nimeni, ninic, niciunul*), adjective pronominale (*niciun*) și adverbe (*niciodată, nicăieri* etc.); în română, acestea nu pot prelua funcția de marcă propozițională a negației (**Nimeni a venit.*).

Profraza (*nu*) substituie propoziții care îndeplinesc funcția de aserțiuni negative (*Plouă? – **Nu.***), de interogative negative (*– Ninge. **Nu?***) și, mai rar, de imperative (de exemplu când este rostită, însoțită de un gest de interzicere, către cineva care vrea să intre într-o clădire: ***Nu!***). În funcție de enunțul anterior din dialog, de polaritatea afirmativ / negativ a acestuia și de presupoziții, profraza negativă se folosește și în combinația stabilă *ba nu* (vezi *infra*, **3.1.1**).

2. NEGAȚIE PROPOZIȚIONALĂ VS NEGAȚIE DE CONSTITUENT

Nivelul semantic-referențial (predicația) este cel la care acționează negația propriu-zisă, ca procedeu sintactic de negare a conținutului propozițional. Realizarea

în limbă a negației nu este însă expresia simplă a unui adevăr logic, ci depinde fundamental de structura informațională a enunțului – vezi **Organizarea informațională a enunțului** –, condiționată la rândul său de intenția vorbitorului și de datele oferite de contextul comunicativ. Din punct de vedere strict referențial, enunțul negativ este insuficient și imprecis; relevanța sa se dobândește doar în context. Enunțul *Pachetul nu e galben.* oferă informații minime despre culoarea obiectului la care se referă propoziția; se presupune însă că acestea sunt pertinente în contextul dat (contrazicând anumite așteptări ale interlocutorului).

Diferența funcțională principală se stabilește între negația predicatului (numită și **negație totală** sau **propozițională**) – *Dan nu doarme.* – și negația unui alt component sintactic decât predicatul (**negația parțială, de constituent** sau **focalizantă**) – *Nu Dan doarme.* Din punct de vedere morfosintactic, diferența se stabilește între **negația verbală** realizată prin *nu* sau *ne-* ca morfeme (primul, morfem mobil; al doilea – legat) care însoțesc verbul și intră în componența paradigmei sale (***nu** pleacă, **nu** va pleca, **ne**plecând*) și **negația nonverbală**, realizată prin *nu* în ipostaza de semiadverb focalizant (***nu** ieri a plecat*).

Negația propozițională se realizează întotdeauna ca negație verbală (eventual cu elipsa verbului): *Câinii **n**-au fugit.; Câinii au fugit, pisicile **nu**.* Invers, negația verbală poate fi considerată una totală sau propozițională numai în măsura în care și verbele la forme nepersonale, care pot apărea însoțite de negație, sunt considerate predicate semantico-sintactice (*preocuparea **de a nu lipsi nimeni** = preocuparea **ca nimeni să nu lipsească***), vezi **Predicatul, 1.1**; altminteri, s-ar considera că există negații verbale nonpredicative. Pentru a evita probleme de interpretare și încadrare, e preferabilă formula de desemnare (mai răspândită) ***negație propozițională***.

Negația parțială, care focalizează un anumit constituent sintactic al enunțului, este o negație nonverbală: ***Nu** despre el povestesc.* Diferența dintre negația verbală și cea nonverbală se observă mai ales atunci când o anumită funcție sintactică este exprimată printr-un verb: ea se manifestă prin diferențe fie în selecția morfemelor (*ne- / nu*), fie în ceea ce privește poziția lor în propoziție. Astfel, sunt folosite morfeme diferite pentru a nega conținutul predicativ (propozițional) al construcției cu verbul centru la gerunziu (a), sau pentru a nega ideea exprimată de grupul verbal care ocupă poziția sintactică focalizată (b):

(a) **Nespunând** ***nimic***, *a plecat la munte.* (negație verbală, propozițională);

(b) **Nu spunând** ***minciuni*** *rezolvi problema, ci luând deciziile potrivite.* (negație nonverbală, de constituent).

În cazul infinitivului, morfemul negativ apare în locuri diferite: intercalat între morfemul *a* și corpul verbal (c) sau precedând întreaga sintagmă cu funcție sintactică unitară (d):

(c) *Îl obseda gândul **de a nu greși**.* (negație verbală, propozițională);

(d) *A venit cu gândul **nu de a reuși**, ci de a-i împiedica pe alții să reușească.* (negație nonverbală, de constituent).

Principalele tipuri de negație sintactică sunt deci *negația propozițională* și *negația de constituent* (*focalizantă*). Există totuși o situație de interferență între cele două, atunci când negația de constituent poate viza predicatul, focalizându-l în calitate de component sintactic pus în contrast cu un altul: *Ion **nu păstrează** ziarele, ci le aruncă.* În asemenea cazuri, doar marcarea explicită poate diferenția negația de constituent de negația propozițională.

2.1. Interpretarea semantică

Negația propozițională (totală, verbală) contrazice nu numai raportul subiect–predicat, ci sensul complex – cu toate componentele sale – al propoziției. Nonconformitatea globală a propoziției cu enunțul afirmativ corespunzător poate fi produsă de inexactități care apar în oricare dintre elementele semantice constitutive ale secvenței rematice (predicative): propoziția *Dan n-a stat trei luni la Iași.* este adevărată dacă este adevărată propoziția care corectează predicatul (*Dan n-a pus niciodată piciorul în Iași.*), dar e de ajuns și neîndeplinirea condiției descrise de un singur component (de exemplu, *trei luni*, dacă e adevărat că *Dan a stat la Iași doar două luni și 25 de zile.*). Elementul care contrazice afirmația este identificat în genere datorită informațiilor furnizate de context. De fapt – în temeiul principiului comunicativ al relevanței – cu cât sunt mai numeroase elementele rematice neizolate, cu atât mai probabil e ca negația propozițională să le vizeze pe ele, mai ales pe cele foarte particulare, verbul însuși apărând doar ca suport al informației noi, nu ca obiect principal al negației. De aceea, dintr-un enunț complex, cu circumstanțiale care restrâng sensul predicației, de exemplu ***Nu** era serviabil pentru a-și asigura serviabilitatea celorlalți.* („Dilema", 2004), nu se poate deduce – în afara contextului – negația predicatului (*Nu era serviabil.*).

2.1.1. *Domeniul și focusul negației*

Negația are ca domeniu întreaga propoziție sau secvență negată, dar adesea în interiorul acesteia există un **element focal** (**focus**), respectiv elementul responsabil de nonrealitatea stării de lucruri descrise. Elementul focal poate fi precizat printr-o propoziție adversativă de corecție, introdusă prin conjuncția specifică *ci*: *Dan n-a stat **trei luni** la Iași, ci doar **trei zile**.* Noțiunea de *focus* pune de fapt în evidență apropierea dintre negația propozițională (totală) și cea de constituent (focalizantă, parțială): focus există în ambele cazuri, dar în negația propozițională delimitarea sa poate fi incertă, în secvențele sintactic complexe, în vreme ce negația de constituent izolează clar focusul, lăsând verbul predicat la o formă afirmativă: *Dan a stat la Iași **nu trei luni**, ci doar trei zile.* Focusul este elementul rematic central al unei propoziții, informația nouă relevantă, care completează un gol – vezi **Organizarea focală a enunțului, 1** –, iar negația acționează întotdeauna asupra remei: în ansamblu și în relație cu cel mai caracteristic element rematic, predicatul, în negația propozițională; punctual și în relație cu elemente care în mod normal nu sunt rematice (de exemplu subiectul), în negația de constituent.

Negația totală a unei propoziții dezvoltate, care conține și alte elemente în afară de predicat (sau de subiect și predicat), este ambiguă, pentru că nu se poate totdeauna determina care este componentul responsabil de nonrealizarea situației descrise; una dintre interpretările sale este însă oricum echivalentă cu negația parțială nonverbală. Propoziția de corecție poate relua din domeniul negației, pentru mai multă claritate sau pentru subliniere, elemente nonfocale, cărora le adaugă substitute ale celor focale:

*Există mai multe cauze pentru situația actuală, iar **autorii viermilor și virușilor** **nu** **mai sunt niște puști cu coșuri care vor să se distreze și / sau să se afirme,** ci niște puști cu coșuri care vor să facă bani.* (LAI, 2004).

În absența continuării corective prin *ci*, diferențele de focus ale negației totale pot fi marcate prin intonație, adică prin accentul contrastiv: *Dan nu mănâncă **pâine** seara.* vs *Dan nu mănâncă pâine **seara**.* (vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1.7.3**).

În propozițiile care conțin doar subiect și predicat, diferența focală este și mai ambiguă, mai greu de marcat doar prin accent contrastiv (***Dan** nu mănâncă.; Dan **nu mănâncă**.*), iar completarea corectivă impune și o anumită topică în interiorul propoziției: subiectul-focus trebuie postpus predicatului – **Dan nu mănâncă, ci Radu.; Nu mănâncă Dan, ci Radu.*, iar predicatul-focus e puțin probabil să fie antepus: *Dan nu mănâncă, ci doarme.; ?Nu mănâncă Dan, ci doarme.*

Negația totală și cea parțială aparțin unui ansamblu de mijloace diferite de focalizare a componentului propozițional negat, care pot fi ierarhizate în funcție de gradul de marcare:

*Musafirii **nu** au sosit ieri.* (focalizare nemarcată);

*Musafirii **nu** au sosit* **ieri**. (focalizare indicată prin accent contrastiv);

*Musafirii **nu** au sosit ieri, **ci** alaltăieri.* (focalizare indicată prin secvența de corecție);

***Nu ieri** au sosit musafirii.* (negație parțială, focalizantă);

*Musafirii au sosit alaltăieri, **nu** ieri.* (focalizare prin negație în propoziția eliptică juxtapusă, cu funcție de corecție).

Negația propozițională poate implica, în cazurile de focalizare prin accent contrastiv, propoziții afirmative (*Musafirii **nu** au sosit* **ieri.** → *Musafirii au sosit în altă zi.*); negația de constituent apare în enunțuri afirmative (***Nu ieri** au sosit musafirii.* → *Musafirii au sosit.*) sau, în cazul în care este negat subiectul, presupune afirmații implicite existențiale (***Nu asta** e important.* → *Există ceva care e important.; **Nu Ion** a venit.* → *Cineva a venit.*). Negarea focalizantă a subiectului sintactic înseamnă plasarea lui în poziție de remă, tema fiind în acest caz predicatul cu subiect nedefinit, interpretabil ca presupoziție.

2.1.2. *Negația metalingvistică (metadiscursivă)*

Negația metalingvistică este procedeul prin care se contestă, folosind mijloacele obișnuite ale negației, adecvarea unui enunț la realitate (din cauze diferite – semantice, stilistice și chiar formale):

(a) *Nu a lucrat bine, ci foarte bine.*

(b) *Nu a lucrat „mișto", ci bine.*

(c) *Nu „indentitatea" e problema, ci identitatea.*

Negația metalingvistică poate fi interpretată ca referindu-se la un verb de declarație inexprimat („**nu** se poate *spune* că...").

> Negația metalingvistică ilustrează una din deosebirile dintre negația logică și cea lingvistică: din punct de vedere logic, negații de tipul celor citate mai sus (*Maria nu are doi copii, are trei.*) sunt false; negația lingvistică este însă un fenomen pentru care nu contează doar conținutul semantic, ci și adecvarea enunțiativă (iar în uzul lingvistic „are doi" înseamnă „are *doar* doi").

2.2. Negația propozițională

Negația propozițională se realizează prototipic printr-o marcă de negație asociată verbului; domeniul său de aplicație este întreaga propoziție, în interiorul

căreia poate fi marcată prin alte mijloace o focalizare restrânsă. Negația propozițională își poate asocia și alți termeni negativi (pronume, adverbe) și poate fi echivalată, în anumite condiții, de unele construcții prepoziționale specifice (*fără, departe de* etc.).

2.2.1. *Marca de negație* nu

Negația propozițională are ca marcă morfemul negativ liber (mobil) *nu*. *Nu* are un comportament asemănător cu al unui clitic, exceptând faptul că este un element lexical purtător de accent. La gerunziu, participiu și supin, morfemul negației se realizează ca prefix (morfem legat), în forma *ne-*: ***Neștiind** ce să facă, a cerut ajutor.*; ***Neajutat** de cei din preajmă, a greșit.; E o greșeală de **neiertat**!.*

> Chiar dacă normele ortografice românești consfințesc natura prefixală a morfemului *ne-*, statutul acestuia rămâne interpretabil (ca morfem legat vs morfem liber), în măsura în care între *ne-* și forma verbului se poate intercala (semi)adverbul *mai*, cel puțin la gerunziu și la participiul adjectivat: *nemaiștiind, nemaiajutat*.

Morfemul *nu* precedă întotdeauna verbul, indiferent de faptul că acesta este la un anumit mod – ***Nu** doarme nimeni., Dan **n**-ar doarmi.* – , sau este o formă verbală nepersonală: la infinitiv sau (în varianta *ne-*) la gerunziu, participiu și supin. În funcție de structura formelor verbale, morfemul:

(a) precedă întreaga secvență verbală, inclusiv auxiliarele – *nu merge, nu mergea, nu a plecat, nu va pleca;* în același timp, precedă cliticele pronominale (*nu-l vede; nu mi-l povestește*), marca reflexivă sau omonimă cu aceasta (*nu se uită*) și unele semiadverbe, în primul rând *mai* și *prea*: *nu mai știu, nu prea credea*;

(b) urmează morfemului de origine conjuncțională de la conjunctiv (*să nu plece*) și celui de origine prepozițională de la infinitiv (*a nu pleca*).

Poziția negației este un indiciu al gradului de sudură morfologică a anumitor perifraze verbale. Astfel, negația se intercalează la conjunctiv între morfemul *să* și corpul verbal – *să **nu** vină* – , dar precedă secvența *auxiliar + să* la viitorul format cu conjunctivul: ***n**-o să vină; **n**-are să vină.*

Nu se realizează în varianta *n-*, cu eliziunea vocalei *u* în fața altei vocale (*a, o,* rar *ă*), în situații de rostire nonemfatică sau familiară. Eliziunea se produce cel mai frecvent la întâlnirea mărcii negației cu auxiliarele care încep cu vocala *a-* (indicativ perfect compus și condițional prezent și perfect: ***n**-a plecat; **n**-ar pleca; **n**-ar fi plecat*) și cu cliticul pronominal de acuzativ singular feminin *o*: ***n**-o vede*. De asemenea, eliziunea apare atunci când morfemul negației este urmat de formele de prezumtiv sau viitor popular al căror auxiliar începe cu vocala *o*: *n-o fi (fiind) el?; **n**-o fi fost el? **n**-or veni toți*, ca și ale viitorului colocvial cu morfemul *o*: ***n**-o să plece*. În niciunul dintre cazuri reducerea la *n-* nu este obligatorie, fiind posibile și formele neelidate: ***nu** a plecat, **nu** o fi, **nu** o să plece* etc.; prezența sau absența eliziunii este determinată de raportul oralitate / scris, limbă colocvială / standard. La întâlnirea mărcii *nu* cu pronumele clitice, eliziunea finalei *-u* se poate produce doar înaintea formei de acuzativ *o* (***n**-o crede*); când *nu* este urmat de cliticele care au variante cu și fără *î* protetic, în locul eliziunii se produce selecția formei fără *î-* (***nu**-l vede, **nu**-mi spune*); și în acest caz, formele fără eliziune sau cu *î-* păstrat corespund unei rostiri solemne sau emfatice, sau pur și simplu convențiilor limbii scrise (***nu** o crede, **nu** îl vede, **nu** îmi spune*). Posibilă în

oralitate dar rar înregistrată în scris este eliziunea finalei *-u* când morfemul negației este urmat de forme simple ale unor verbe cu inițiala *a*: ***n-așteaptă.***

Morfemul negativ *nu* poartă în mod normal accent lexical, în grupul prozodic pe care îl formează împreună cu verbul: *nù cred, nù vine.* Accentul negației poate anula și deplasa (prin anticipare) accentul verbului, în situații de eliziune: *n-àude*, față de *aùde; n-àvea*, față de *aveà.* Fenomenul se produce și în cazul formelor cu auxiliar: *am fòst* devine *n-àm fost.* Neaccentuarea negației este cazul marcat, care reprezintă de fapt consecința unei accentuări contrastive a verbului: *Nu știe, sau nu crède?.*

Imperativul negativ este diferit de cel pozitiv, la persoana a II-a singular, nu numai prin prezența morfemului negației, ci și prin forma verbală: *Vino / Nu veni!* (vezi **I, Verbul. Modul, 5**).

2.2.2. ***Termenii negativi***

Termenii negativi sunt pronumele, adjectivele pronominale și adverbele negative care însoțesc negația propozițională, apărând în aceeași propoziție, ca argumente sau circumstanțiale ale verbului negat (*Nu vine* ***nimeni.****; Nu văd* ***nimic.****; Nu merge* ***nicăieri.***) sau cu funcția de cuantificatori în grupuri nominale incluse în grupul verbal (*Nu vorbește cu* ***niciun*** *spectator.*). Coocurența negației propoziționale cu un termen negativ – fenomen numit **negație dublă** sau **concordanță negativă** – este în română regula generală de utilizare a termenilor negativi. Aceștia pot fi considerați cuantificatori care focalizează negația, indicând absolutizarea ei pe un anumit parametru: *Dan nu mănâncă. / Dan nu mănâncă* ***nimic.*** */ Dan nu mănâncă pâine* ***niciodată.*** Termenii negativi au o folosire foarte limitată în lipsa negației propoziționale; în orice caz, nu pot realiza singuri negația unei propoziții. Ei se pot asocia și cu prepoziția *fără* (vezi *infra*, **2.2.5**), apărând în componența complementului sau a atributului introduse de prepoziție (*a plecat* ***fără nimic*** *în traistă.; o bibliotecă* ***fără nicio*** *carte de valoare*; *Au răspuns* ***fără*** *să fi întrebat* ***nimeni.***).

2.2.2.1. Termenii negativi sunt: pronume și adjective pronominale negative, construcția *niciun fel de*, adverbe circumstanțiale negative, construcții negative care tind spre statutul de locuțiune.

(a) Pronumele negative sunt: *nimeni, nimic, niciunul* (*niciuna*) (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal negativ**):

Nimeni nu *se gândește să-i ridice statuie lui Radu cel Frumos, bunăoară.* („Secolul 20", 1997);

Citești ce se scrie și ***nu*** *mai pricepi* ***nimic.*** („Dilema", 2002);

Tot ce pot să spun este că ***niciuna*** *dintre întrebările mele* ***nu*** *mi se pare destul de serioasă.* (A. Blandiana, *Autoportret*).

Nimeni este specializat pentru persoane (*N-a venit* ***nimeni.***), *nimic* pentru inanimate, mai ales abstracte (*N-am găsit* ***nimic;*** *nu știu* ***nimic.***), *niciunul* (*niciuna*) pentru numărabile, cu sens partitiv, indiferent de opozițiile animat / inanimat, persoană / nonpersoană. Prin excludere, este singurul care se folosește pentru animate nonpersoane, cu precizarea contextuală a mulțimii sau a categoriei: ***Niciunul*** *(dintre câini) nu era în curte.*

Nimic apare și însoțit de determinări restrictive (cu formă de masculin singular): *nimic nou, nimic bun*: ***Nu*** *am reținut* ***nimic interesant*** *din prezentare.*

(b) Adjectivul pronominal este *niciun* (*nicio*) (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal negativ**): *Odată cu lăsarea serii* ***niciun*** *bucureștean* ***nu*** *cuteza să mai intre în mahala.* (N. Steinhardt, *Jurnalul*).

Adjectivul pronominal, cu rol de cuantificator, realizează o negare generică, globală, a categoriei exprimate prin substantivul centru: *nu cade niciun strop = nu cad stropi; nu are niciun prieten = nu are prieteni.* Așa cum se vede și din structura sa morfologică (etimologică), adjectivul pronominal *niciun* este corespondentul negativ al articolului nehotărât *un*; din punct de vedere semantic, corespunde doar lecturii existențiale și generice a articolului – *Am nevoie de o mașină. / N-am nevoie de nicio mașină.* – , nu și celei specifice, pe care negația propozițională nu o afectează: *Am vorbit cu un prieten. / Nu am vorbit cu un prieten (ci cu fratele meu).*

Este posibilă folosirea drept cuantificator negativ a adjectivului pronominal *niciun* (*nicio*), atât pentru substantive numărabile – *De-atunci* ***n-am*** *mai avut* ***nicio*** *clipă de liniște.* (R. Petrescu, *Eclipsa*) – cât și pentru abstracte și masive (situație în care capătă sensul „deloc", „niciun fel de", „nici un sortiment de"): ***Nu****-i* ***nicio*** *rușine.* („Dilema", 2002); ***Nu*** *e mulțumit de* ***niciun*** *vin.* Cuantificatorul are doar forme de singular, care stabilesc echivalențe cu substantivul nearticulat plural pentru numărabile, cu cel nearticulat singular pentru nonnumărabile. Construcțiile cu adjectiv pronominal – *nu e nicio problemă / nu are nicio problemă; n-are nicio grijă* – sunt echivalente cu construcțiile în care substantivul (în nominativ sau în acuzativ) apare fără articol, folosit generic, nonspecific, de obicei la plural: *nu sunt probleme / nu are probleme* (sau chiar la singular: *nu are nicio rușine = nu are rușine; nu e nicio supărare = nu-i supărare*); vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 2.1.4**. În acest raport de sinonimie sintactică, adjectivul pronominal apare mai ales ca un mijloc de explicitare și întărire a negației.

> În limba vorbită actuală, elementul component *nici* din adjectivul sau pronumele negativ poate fi și scos în afara grupului prepozițional, ajungând astfel să preceadă prepoziția: *nici într-un caz; nici într-una din circumscripții* (pentru: *în niciun caz; în niciuna din circumscripții*). Construcția este criticată, dar se extinde.

(c) Construcția *niciun fel de* (care manifestă tendința de a deveni o locuțiune adjectivală) este folosită pentru cuantificarea negativă a nonnumărabilelor (*niciun fel de tristețe*), dar și a numărabilelor la plural (*niciun fel de probleme*) și chiar ca un echivalent intensificator al adjectivelor *niciun / nicio*:

Viața lor este o cădere inevitabilă, care ***nu*** *inspiră* ***niciun fel de*** *regret.* (E. Cioran, *Schimbarea*).

(d) Adverbele circumstanțiale negative sunt: *nicăieri, niciunde* (de loc); *niciodată, nicicând* (de timp); *nicicum, nicidecum* (de mod), *nicicât* (cantitativ):

Știți imaginile lui Escher în care scările ***nu*** *duc* ***nicăieri.*** (G. Liiceanu, *Jurnalul*);

Dacă ***nu*** *vrei să pleci* ***niciunde****, poți (conform aceluiași afiș) măcar asista la conferință.* („Dilema", 2004);

Nu *ne-am bătut* ***niciodată****, ci doar am avut niște schimburi de replici mai dure.* (EZ, 2000);

Literatura ***nu*** *a fost* ***nicicând*** *profesor de morală.* („Dilema", 2000).

Adverbele din acest inventar diferă foarte mult din punctul de vedere al utilizării actuale: *nicicât* este învechit şi ieşit din uz; *niciunde* şi mai ales *nicicând* sunt mai frecvente în stilul solemn; *nicicum* şi mai ales *nicidecum* s-au specializat în mare măsură ca intensificatori ai negaţiei (vezi *infra*, **2.5.1**).

În vreme ce pronumele negative apar în roluri sintactico-semantice esenţiale pentru sensul global al propoziţiei, adverbele (circumstanţiale) sunt parţial tautologice şi de aceea evoluează destul de uşor şi previzibil spre funcţia de întărire a negaţiei. În această situaţie se află mai ales adverbele de mod: *Nu înţelege ce vrei. / Nu înţelege* ***nicicum*** *ce vrei.*, dar şi cele de timp, în funcţie de natura temporal-aspectuală a predicatului: cu cât adverbul repetă informaţia temporală şi aspectuală transmisă de verb, cu atât e mai puţin relevant din punctul de vedere al conţinutului, îndeplinind rolul unei simple expresii de întărire a negaţiei. Acelaşi circumstanţial poate fi indispensabil pentru a indica generalizarea temporală în combinaţie cu un timp preponderent punctual, ca perfectul (*Nu a mâncat carne. / Nu a mâncat carne* ***niciodată.***), dar este aproape tautologic când complineşte o formă verbală la un timp preponderent durativ şi generic, ca prezentul gnomic sau viitorul, faţă de care apare ca un element de întărire: *Temporalitatea* ***nu*** *este şi* ***nu*** *va fi* ***niciodată*** *elementul spiritului.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*).

Unele îmbinări pe cale să devină locuţiuni adverbiale – *în niciun fel, în niciun chip, în niciun caz* – funcţionează ca circumstanţiale – *Nivelul actual al culturii ar fi atât de ridicat, încât o ţară ca România* ***n-ar putea participa în niciun fel*** *la el.* (E. Cioran, *Schimbarea*) – şi tind să devină elemente de întărire a negaţiei (vezi *infra*).

(e) În limbajul popular şi colocvial, construcţii evoluând spre statutul de locuţiune, sinonime expresive ale pronumelor negative (vezi *infra*, **2.5.3**), sunt *nici dracu'* (*nici naiba*) „nimeni" (pentru persoane, în nominativ cu funcţie de subiect): *Nici dracu' nu înţelege ce s-a întâmplat.* şi *nici pe dracu'* „nimic", „nimeni" (pentru persoane şi inanimate, în acuzativ, cu funcţie de obiect direct): *N-a găsit la birou nici pe dracu'. N-are nici pe dracu'.* Ele pătrund în limbajul scris ca trăsături de oralitate: *Asta nu-i o lozincă, nu strigă* ***nici dracu'*** *„Vrem accelerarea reformei!"* (C.T. Popescu, *Copiii fiarei*).

2.2.2.2. Negaţia dublă se realizează în română indiferent de poziţia cuantificatorului (preverbală sau postverbală): ***Nimeni nu****-l ascultă. / Nu-l ascultă* ***nimeni***. Singura excepţie (parţială) de la această regulă apare la participiu: construcţia fără negaţie dublă, deci cu forma afirmativă a participiilor, este preferată atunci când expresia negativă precedă participiul al cărui complement este: *om* ***de nimeni ascultat****, loc* ***niciodată văzut***. Când pronumele sau adverbul negativ urmează verbului, este normală negaţia dublă – *om* ***neascultat de nimeni****, loc* ***nevăzut niciodată*** – , uneori (destul de rar, într-un stil livresc) fiind posibilă şi forma afirmativă a participiului: *carte* ***citită de nimeni***.

În absenţa negaţiei propoziţionale, termenii negativi se folosesc destul de rar, în câteva tipuri de construcţii, între care principalele sunt: (a) unele combinaţii cu pronumele şi adjectivul *alt*(*ul*) şi cu pronumele, adjectivele şi adverbele nehotărâte compuse cu acesta: *nimeni altul, niciun alt..., nimic altceva, nimeni altcineva, nicăieri altundeva* etc.; (b) coordonările dintre un termen pozitiv şi unul negativ.

(a) Secvenţele care conţin atât pronumele şi adjectivul *alt*(*ul*) cât şi un termen negativ au sens restrictiv (*nimeni altcineva decât X = doar X*) şi presupun o afirmaţie (*N-a venit nimeni altul.* = *„A venit el".*). Ele însoţesc, ca orice expresie

negativă, negaţia propoziţională – *N-a venit nimeni altul.* –, dar pot apărea şi în absenţa acesteia, în propoziţii afirmative, dacă urmează verbului şi intră în structuri explicite care precizează excepţia – *A venit nimeni altul decât el.* –, în structuri comparative (*Cântă ca nimeni altul.*) etc.

Ordinea sintagmei este în genere fixă (negativ + nedefinit: *nimic altceva*); succesiunea nedefinit + negativ (*altceva nimic*), pe care par să o admită unele construcţii, este interpretabilă mai curând ca structură eliptică:

Deasupra desenului figurează un an, probabil al morţii, ***altceva nimic,*** *niciun nume, niciun cuvânt.* (A. Blandiana, *Autoportret*) [= altceva nu e nimic].

(b) Prin elipsă se pot explica şi construcţiile coordonate care asociază un termen pozitiv (cu cuantificare largă) şi unul negativ:

Cum să păşeşti într-o iluzie, într-un oraş de fum şi lumină despre care ***ştii totul şi √nimic*** *?* (C.T. Popescu, *Copiii fiarei*);

A fixat centrul de greutate ***în fiecare individ şi √ în niciunul.*** (E. Cioran, *Schimbarea*).

> În alte situaţii, termenii negativi neasociaţi unei negaţii – *E foarte interesant să scrii despre* ***nimic*** *sau să vorbeşti despre* ***nimeni.*** (Internet, 2005) – suferă unele modificări de sens, care pot merge până la schimbări de clasă lexico-gramaticală (se manifestă de exemplu o tendinţă spre substantivare, dusă până la capăt în cazul pronumelui *nimic*, care a produs substantivul articulabil *un nimic / nimicul*).

2.2.2.3. Negaţia dublă se realizează şi la distanţă, în structuri în care negarea verbului-centru controlează termenii negativi din grupul verbului subordonat. Fenomenul apare în predicatele complexe, cu operatori modali sau aspectuali (vezi **Predicatul**), în care verbele au acelaşi subiect, iar verbul subordonat este la infinitiv sau la conjunctiv (propoziţie conjuncţională introdusă de *să*): *Maria* ***nu*** *poate vedea* ***nimic.;*** *Maria* ***nu*** *poate să meargă* ***nicăieri.;*** *Maria* ***nu*** *ştie să facă* ***nimic***.; de asemenea, când operatorul este impersonal: *Până la ora 12* ***nu*** *trebuie să vorbeşti cu* ***nimeni***. (G. Liiceanu, *Jurnalul*).

În afara cazurilor de tipul citat, dubla negaţie este posibilă şi fără identitatea de subiect a celor două verbe, chiar când operatorul nu este impersonal: *Maria* ***nu*** *vrea să plece* ***nimeni***.

> Este discutabilă posibilitatea de apariţie a dublei negaţii în subordonate conjuncţionale introduse de *că*, în care verbul regent are un sens epistemic: (?) *Ea* ***nu*** *crede că mai plecăm* ***nicăieri***.

2.2.2.4. Negaţia dublă devine **negaţie multiplă** atunci când în aceeaşi propoziţie se acumulează mai multe expresii negative raportate la aceeaşi negaţie propoziţională:

Pentru că ***nimeni nu*** *a avut* ***nimic*** *de spus, s-a întors şi a intrat în casă.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*);

Sentimentele acestea de apărător al dragostei ***nu*** *i le bănuise* ***nimeni, niciodată.*** (C. Petrescu, *Ultima noapte*);

N-a făcut asta ***nimeni, niciodată, nicăieri.***

2.2.3. *Termenii pozitivi nedefiniţi*

Unii termeni pozitivi nedefiniţi – pronume, adjective pronominale şi adverbe nehotărâte (*vreunul, vreun, vreodată* etc.) – pot însoţi negaţia propoziţională,

apărând în propozițiile negative, în pozițiile ocupate în mod obișnuit de termenii negativi.

Expresiile nedefinite intrate în domeniul negației pot apărea în două situații: fie ca echivalente ale termenilor negativi corespunzători – *Niciodată* ***n-a*** *apărut cu* ***vreun*** *bărbat.* (C. Petrescu, *Ultima noapte*); *Ceea ce vă doresc sincer e să* ***nu*** *reveniți* ***vreodată*** *la filozofie.* (*ibid.*); ***Unul*** *n-a venit!* (cu accent frastic pe *unul*) –, fie cu o valoare specifică, fără a căpăta sens negativ: *Ana nu caută pe* ***cineva.***; ***Unul*** *[dintre ei] n-a venit.*

În esență, diferența este cea dintre o interpretare generică a nedefinitelor, care prin negația propozițională devine cuantificare negativă universală, și interpretarea specifică pe care unele dintre ele o pot avea. Rămân nedefiniți termenii de specificare (*cineva, ceva, unul* etc.), care apar fie în negații-ecou, corectând un singur component al unei afirmații anterioare (*Ana caută pe cineva. – Nu, Ana nu caută pe cineva.*), fie în cazurile în care tocmai nehotărârtul este focalizat (și corectat metalingvistic): *Ana nu caută pe cineva, caută ceva.*, fie când nehotărârtul este anaforic (*Unul* [dintre ei] *n-a venit.*). E posibilă în context negativ și apariția cuantificatorului global, *toți*, în enunțuri care doar din punct de vedere logic, nu și lingvistic, ar fi echivalente cu cele conținând pronumele negativ *nimeni*: *Toți n-au bani.* vs *Nimeni nu are bani.*

2.2.4. *Negația „adăugată" (semiadverbul* nici)

Semiadverbul *nici*, corespondentul negativ al semiadverbului *și*, apare în contextele acestuia din urmă (precedând mai ales un argument al verbului sau un circumstanțial), cu condiția existenței unei negații propoziționale: ***Nu*** *vine* ***nici*** *el.*; ***Nu*** *plecăm* ***nici*** *mâine.* – realizând deci o dublă negație. Semiadverbul *nici* are sens cumulativ, indicând un adaos la o serie negativă presupusă sau la cel puțin un alt element negat (*nici el...* presupune „sunt deja alții care nu..."; „există cel puțin unul care nu..."):

În fine, ca de obicei, ***nu*** *se știe* ***nici*** *în acest caz ce a fost mai întâi, oul sau găina.* („Dilema", 2002).

Nici poate însoți și predicatul (o utilizare similară, dar mai puțin frecventă, are și semiadverbul *și*): ***Nici n-am*** *apucat încă să vorbesc.* (R. Petrescu, *Eclipsa*).

Semiadverbul *nici* se plasează imediat înaintea constituentului sintactic pe care îl reliefează: subiect (***Nici*** *el n-a venit.*), obiect direct (*Nu-l văd* ***nici*** *pe el.*), obiect prepozițional (*N-au vorbit* ***nici*** *despre el.*), nume predicativ (*Supa nu e* ***nici*** *caldă.*) etc. Când însoțește un verb predicat, se plasează imediat înaintea morfemului *nu* (***Nici nu*** *suflă.*), cu excepția conjunctivului cu valoare imperativă, la care sunt posibile două variante, precedând (de obicei) sau urmând (mai rar) morfemul *să*: ***Nici*** *să nu îndrăznești! // Să* ***nici*** *nu îndrăznești!*

> În limbajul popular și familiar, există construcția *nici că* (în care elementul *că* este expletiv și negația verbului nu apare), echivalentă cu *nici nu* pentru sublinierea predicatului: *Lui* ***nici că*** *i pasă!*

În toate contextele descrise, *nici* poate fi urmat de semiadverbul *măcar*, care explicitează o presupoziție suplimentară: așteptarea ca elementul adăugat la seria preexistentă să constituie o excepție, fiind elementul cel mai puțin probabil; prin *nici măcar* este negată condiția minimală de realizare a unei situații:

Nu *face* ***nici măcar*** *gestica minimei decențe.* (A. Pleșu, *Minima moralia*);

Cel mai adesea ***nici măcar nu*** *pot să vizualizez imaginea.* (LAI , 2004).

Această presupoziție este adesea atribuită contextual chiar semiadverbului *nici* neurmat de *măcar*, fiind însă marcată intonațional, prin accentul contrastiv pe constituentul reliefat: ***Nici APĂ*** *n-am găsit!* (= „nici măcar apă" vs **Nici *apă*** *n-am găsit.*, în care semnificația e doar de adăugare la o negație precedentă) (vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 2.1.4**).

Semiadverbul *nici* poate fi urmat și de semiadverbul *chiar*, purtător al unei presupoziții asemănătoare celei a lui *măcar*: așteptarea ca elementul adăugat la seria preexistentă să constituie o excepție la negație, fiind elementul cel mai potrivit afirmației; prin *nici chiar* este negată condiția maximală de realizare a unei situații: *Sub dictatură,* ***nici chiar*** *nomenclaturiștii nu puteau avea sentimentul adevărat al proprietății.* (C. T. Popescu, *Copiii fiarei*).

Spre deosebire de *nici măcar*, secvența *nici chiar* nu este însă folosită pentru reliefarea predicatului (****Nici chiar n-*** *a vorbit*).

Semiadverbul *nici* capătă valoare conjuncțională (ca echivalent parțial al conjuncției *și*) în structuri corelative care coordonează propoziții sau constituenți negativi (vezi **I, Conjuncția, 4.1**). El apare între două sau mai multe propoziții negative ori între doi sau mai mulți constituenți ai unor negații propoziționale, repetat în fața fiecărui termen, punând astfel în relief toate elementele coordonate: ***Nici*** *nu pleacă,* ***nici*** *nu ascultă ce-i spun.*; *Nu vrea* ***nici*** *bani,* ***nici*** *avantaje,* ***nici*** *onoruri.*

> Spre deosebire de *și*, care poate indica raporturi temporale (și poate sugera continuități spațiale), de pildă succesiunea unor acțiuni (*Dan intră în casă și* (*apoi*) *aprinde lumina.*) sau simultaneitatea lor (*Dan doarme și Maria citește.*), *nici* exprimă predominant raporturi logice.

În schimb, structura în care *nici* apare între două propoziții negative (două negații propoziționale) puse pe același plan (chiar dacă nu în structură corelativă) – *Nu este căsătorit,* ***nici*** *nu are copii.*; *Dan nu intră în casă,* ***nici*** *nu aprinde lumina.*; *Dan nu învață,* ***nici*** *Maria nu citește.* – poate fi interpretată ca o juxtapunere în care al doilea termen este precedat de semiadverbul *nici*, cu valoarea sa caracteristică de negație adăugată (vezi *supra*, **2.2.4; I, Conjuncția, 4.1**). Faptul că *nici* poate fi precedat de *și* – *Nu tace* ***și nici*** *nu vrea să audă argumentele tale.* – sau de alte conjuncții coordonatoare, de exemplu *dar*: ***Nu*** *încerc să scriu o istorie a infamiilor aromâne,* ***dar nici*** *nu mă feresc de ele atunci când îmi ies în drum.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*) – e un argument care contrazice eventualul său statut său conjuncțional.

Același lucru este valabil atunci când *nici* apare între doi constituenți negativi coordonați, puși pe același plan: primul este negat doar prin intermediul negației propoziționale, al doilea e realizat ca negație adăugată, marcat de antepunerea lui *nici*, și indică retroactiv focalizarea termenului cu care se asociază (poate fi însă considerat și o propoziție eliptică): *Dan nu bea bere,* ***nici*** *vin.*; *Dan nu știe să scrie,* ***nici*** *să citească.* Acest tip de coordonare impune unele restricții; subiectul nu poate fi coordonat prin *nici*, impunând o coordonare propozițională eliptică: **Dan nici Maria n-au plecat. / Dan n-a plecat, nici Maria.*

2.2.5. *Echivalentele negației propoziționale*

Anumite construcții prepoziționale și conjuncționale (*fără, fără să, departe de*) sunt echivalente ale negației propoziționale din propoziții subordonate.

2.2.5.1. *Prepoziția* ***fără*** introduce secvențe echivalente cu o propoziție negativă; un reflex al acestei echivalențe este apariția în interiorul grupului prepozițional, respectiv al propoziției conjuncționale, a termenilor negativi care impun de obicei dubla negație (pronume, adjective, adverbe *nimeni, niciun, nicăieri* etc.): *fără să-i spună* ***nimeni;*** *fără aprobarea* ***nimănui;*** *fără a merge* ***nicăieri;*** *fără* ***niciun*** *folos; Animalele traversau podul* ***fără nicio*** *taxă.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*); *Mi-am adus aminte acum* (***fără nicio*** *legătură cu îngerul decapitat*) *cum s-a răzbunat amicul G.* („Dilema", 2004). Totuși, acestea nu sunt obligatorii, putând fi substituite de expresii nehotărâte: *fără să-i spună* ***cineva;*** *fără* ***vreun*** *folos; Gertrude va fi trecut oare prin această lume fără să lase* ***vreo*** *urmă?* („Dilema", 2004). În anumite cazuri, folosirea expresiilor nehotărâte este mult mai probabilă decât a celor negative: *A plecat fără să afle vreodată / ?niciodată adevărul.* De asemenea, construcțiile introduse de prepoziția *fără* nu acceptă în componența lor particula adverbială *nici* (**fără a veni nici el*).

Grupul prepozițional format de prepoziția *fără* ca centru, urmată de un grup nominal, de un infinitiv sau de o propoziție conjuncțională (cu verbul la conjunctiv) îndeplinește funcțiile de circumstanțial de mod (*Lucrează fără a face vreo pauză.*), condițional (*Fără ajutorul lui, nu reușea să câștige.*); sau concesiv (*A plecat, fără să aibă bani de drum.*).

2.2.5.2. Sintagma adverbială *departe de*, urmată de un infinitiv (prezent sau perfect), apare în diferite poziții sintactice, fiind echivalentă cu o propoziție negativă.

> Sintagma, specifică stilului cult (probabil imitată după franceză: *loin de* + infinitiv), cu sens eufemistic la origine, este tot mai răspândită în limba de azi.

Construcțiile specifice apar în poziția de: (a) nume predicativ – *Într-o enumerare care e* ***departe de a fi*** *completă, selecția ia în seamă următoarele criterii.* („Dilema", 1997); *Gazetarii români* ***sunt departe de a fi priceput*** *ei înșiși „care-i treaba" cu Europa.* („Dilema", 2000); (b) circumstanțial opozițional – *Prezența obsesivă a unei noțiuni în paginile unui autor,* ***departe de a însemna specializarea autorului în acea noțiune,*** *este o dovadă a nostalgiei după ea.* (A. Blandiana, *Autoportret*); *Inutil de subliniat că,* ***departe de a fi omogene și solidare,*** *grupurile în chestiune s-au agregat și dezagregat succesiv.* („Dilema", 1998); ***Departe de a fi strict documentare*** [...], *fotografiile lui Nash prelungesc misterul mai mult decât îl divulgă.* („Dilema", 1998).

2.3. Negația de constituent

Negația de constituent (desemnată și ca negație nonverbală, parțială, focalizantă. a altor constituenți sintactici decât predicatul) utilizează același mijloc cu negația propozițională, marca negativă *nu*, care precedă constituentul sintactic respectiv: ***Nu*** *ieri a venit.* ***Nu*** *despre voi am vorbit.*

Statutul gramatical al mărcii negative este însă diferit în cele două cazuri: nu_1, al negației verbale, este un morfem gramatical, iar nu_2, al negației de constituent,

este un semiadverb, mijloc lexico-gramatical cu caracteristici proprii. *Nu* focalizant exclude realizarea *ne-* (caracteristică negației verbale la trei dintre formele verbale nepersonale) și nu se reduce niciodată fonetic la *n-*. Aceste caracteristici sunt legate de faptul că *nu* focalizant este în mod normal purtător al accentului frastic (***NU*** *el doarme.*), în vreme ce *nu* verbal poartă de obicei accentul lexical al grupului prozodic pe care îl formează împreună cu verbul (*nú doarme; nú stă*). În anumite situații de contrast, accentul lexical și cel frastic se suprapun în marcarea suplimentară a lui *nu* verbal: *El* ***NU*** *doarme (ci vegehază).*

În grupul nominal, *nu* poate preceda adjuncți adjectivali, substantive în genitiv și grupuri prepoziționale etc. (*casă* ***nu nouă;*** *casă* ***nu a Mariei;*** *casă* ***nu de lemn***); în grupul verbal, orice tip de complement sau de circumstanțial (*citește* ***nu cărți,*** *ci reviste; pleacă* ***nu azi,*** *ci mâine*). În grupul adjectival și în cel adverbial, negația precedă complemente și circumstanțiale (*apt* ***nu de muncă;*** *bucuros* ***nu atunci***) și mărci ale gradației (***nu*** *foarte,* ***nu*** *prea*), dar nu poate interveni în structurile legate prin prepoziția *de*, pe care le precedă doar: *nu extrem de util; *extrem nu de util; * extrem de nu util.*

Nu focalizează și poziții sintactice realizate prin propoziții subordonate – *Răspunde* ***nu când vreau eu.*** *Pleacă* ***nu ca să câștige bani.*** Înaintea unei relative apare mai rar (? *un om* ***nu*** *care așteaptă, ci care acționează*) sau e chiar exclus (dacă relativa are predicat nominal: **un om* ***nu*** *care e harnic, ci leneș*), plasându-se în schimb în interiorul acesteia: *un om care* ***nu așteaptă,*** *ci acționează; un om care* ***nu*** *e harnic, ci leneș.*

Construcția cu negație focalizantă manifestă unele preferințe de topică: constituentul negat tinde să ocupe poziția inițială; în schimb, e puțin probabil să apară în finală fără ca enunțul să fie completat de un segment de corecție: *Nu* ***romane*** *scrie. / ? Scrie* ***nu romane.*** */ Scrie* ***nu romane,*** *ci poeme.* Constituentul focalizat poate fi – în cazuri speciale, clar marcate – și predicatul (*În grădină, Ion* ***nu smulge,*** *ci plantează flori.*); în acest caz diferența dintre negația propozițională și cea focalizantă se neutralizează).

2.3.1. Unele combinații, care realizează inițial figura retorică a *litotei* (un termen cu sens negativ, supus procesului de negare, substituie un cuvânt cu sens pozitiv: de exemplu, *nu rău* e folosit în loc de *bun*) tind să devină stabile. Mai ales adjectivele și adverbele tind astfel să formeze o unitate cu negația care le precedă: *nu puțin, nu o dată, nu demult* etc: *În* ***nu puține*** *cazuri i-am aprobat pe deplin.* (A. Marino, *Pentru Europa*); *La limită, ele sunt,* ***nu o dată,*** *străine unele de altele.* (*ibid.*).

Sunt relativ stabile și combinațiile mărcii negative cu diverse semiadverbe cu rol pragmatic; în funcție de sensul și valoarea acestora, unele expresii negative au funcția de a anula o restrângere, implicând o lărgire a aplicației predicatului (*nu numai, nu doar:* ***Nu numai*** *copiii greșesc.*), altele funcționează ca atenuatori, aproximatori (*nu chiar, nu tocmai: Răspunsul lui a fost* ***nu tocmai*** *corect.*).

Posibilitatea ca semiadverbele să producă unele combinații stabile cu marca de negație care le precedă este variabilă de la unitate la unitate, lucru firesc dată fiind eterogenitatea funcțională a clasei. Este destul de frecventă secvența *nu încă* (*un om nu încă bătrân*).

> Un caz special este cel al combinării negației cu semiadverbul *mai*: particula negației îl precedă când acesta precedă forma verbală (*nu mai vine;*

nu mai dormise), dar se referă la verb, nu la semiadverb, aşa cum o dovedeşte plasarea ei în structurile cu *mai* intercalat: *nu a mai venit, nu va mai dormi.*

În aceste construcţii care tind spre lexicalizare, segmentul de corecţie (continuarea explicativă) poate fi mult mai uşor omis decât în cazul unei negaţii pur focalizante; un enunţ independent de tipul (?) *Răspunsul lui a fost* ***nu corect.*** este mult mai greu reperabil decât unul în care negaţia priveşte semiadverbul: *Răspunsul lui a fost* ***nu tocmai*** *corect.*

În aceste cazuri, nu se mai poate vorbi de o negaţie a constituentului sintactic. Particula *nu* neagă instrumente pragmatice şi chiar pe cele considerate ca gramaticalizate, ale formării gradaţiei, ca *foarte: un om nu foarte serios.* Se poate considera desigur că negaţia focalizantă priveşte fie grupul adjectival în întregime, sau cel puţin unitatea formată din adjectiv şi adverbul gradaţiei: *nu* [*foarte serios*], fie adverbul de intensitate: [*nu foarte*] *serios.* A doua interpretare pare mai adecvată, aşa cum o dovedeşte diferenţierea semantică a adverbului *prea*, atunci când este precedat de negaţie („foarte") şi atunci când nu este precedat („mai mult decât trebuie"): [*nu prea*] *modest* vs *prea modest.*

2.3.2. Segmentul cu negaţie focalizată poate fi topicalizat în construcţiile cu expresii modale, în afara propoziţiei sau construcţiei căreia îi aparţine: ***Nu acelaşi lucru*** *se poate spune despre colegii lui.;* ***Nu despre noi*** *trebuie să se vorbească.*

2.4. Explicitarea reciprocă a negaţiei şi a afirmaţiei

Există o serie de structuri sintactice de coordonare cu sens adversativ – *Îi telefonează nu Mariei, ci Danei.*; *A plecat acum un an, nu luna trecută.* – în care negaţia este utilizată pentru a întări afirmaţia complementară.

Pentru negarea / afirmarea unui constituent diferit de predicat, există mai multe posibilităţi de realizare: prin punerea în prim plan a negaţiei focalizate – (a) ***Nu vin*** *bea, ci bere.*; (a') *Bea* ***nu vin,*** *ci bere.* (enunţuri între care diferenţele sunt doar de topică) – dar şi prin folosirea negaţiei verbale urmate de corecţia care precizează focusul (b): ***Nu bea vin,*** *ci bere.*

> În structuri de acest tip, secvenţa adversativă – de corecţie – ridică unele probleme de interpretare sintactică: în (b) este considerată în mod normal propoziţie eliptică, afirmativă, coordonată cu o propoziţie negativă; în (a) şi (a'), dat fiind că verbul este la formă afirmativă, secvenţele pot fi considerate şi constituenţi coordonaţi între ei (complemente directe, în acest caz).

Secvenţa alcătuită din negaţie şi afirmaţia care o substituie se poate realiza şi fără conjuncţia *ci,* prin juxtapunere, cu condiţia să se repete tiparul sintactic, de preferinţă şi verbul centru, iar raportul să fie marcat prin pauză şi intonaţie: (c) ***Nu bea vin, bea bere.***

Aceeaşi semnificaţie se exprimă prin structuri care pun în prim plan afirmaţia, căreia i se asociază negaţia termenului complementar, ca segment juxtapus – (d) *Bea bere,* ***nu vin.*** – sau coordonat copulativ: (e) *Bea bere* ***şi nu vin.*** Şi în acest caz există probleme de interpretare: negaţiile din (d) şi (e) trebuie

considerate propoziţionale (eliptice), neutralizând însă diferenţa dintre negaţia propoziţională (*nu bea vin*) şi cea focalizată (*nu vin bea*).

Şi negarea predicatului (a predicaţiei) poate intra în acest tipar, cu mai puţine realizări posibile, dat fiind că în acest caz nu mai apar variante ale modalităţii de focalizare şi nici coordonarea copulativă a segmentului negat: ***Nu ascultă muzică,*** *ci doarme.*; *Doarme,* ***nu ascultă muzică.***

Structurile coordonate care asociază negaţia şi afirmaţia au un caracter polemic marcat şi o valoare argumentativă considerabilă.

2.5. Întărirea negaţiei

Negaţia poate fi întărită prin două categorii de fenomene destul de diferite: unul predominant gramatical – adăugarea unor intensificatori, în zonele semantic-discursive care acceptă gradualitatea (***Nu*** *doarme.* / *Nu doarme* ***deloc.***; ***Nu*** *mănâncă pâine.* / ***Nu*** *mănâncă* ***niciun pic de*** *pâine.*), celălalt predominant stilistic – substituirea unor termeni negativi prin echivalente marcate expresiv, simţite de vorbitori ca mai puternice (***Nu*** *zice* ***nimic.*** / ***Nu*** *zice* ***nici cârc.***). O serie de mijloace lingvistice sunt totuşi comune celor două fenomene, ceea ce justifică tratarea lor împreună.

Întărirea se realizează în parte prin cuvintele negative cu rol de argumente sau circumstanţe – cu atât mai mult cu cât conţin informaţie deja presupusă de semantica verbului (vezi *supra,* **2.2.2.1**) – dar şi prin multe alte mijloace specializate pentru această funcţie.

Negaţia propoziţională este întărită prin adăugarea unor mărci de intensificare fie direct verbului, care desemnează procese graduale sau apreciabile din punct de vedere epistemic ca graduale (*Nu progresează.* / *Nu progresează* ***deloc.***; *Nu doarme.* > *Nu doarme* ***nicidecum.),*** fie complinirilor sale (*Nu doarme* ***deloc bine.***; *Nu are* ***niciun pic de răbdare.***). Mijloacele specializate sunt mărci de intensificare: (a) de tip adverbial – adverbe cu sau fără cuantificatori, locuţiuni şi expresii echivalente: *deloc (absolut deloc), nicidecum, nicicum, câtuşi de puţin, nici pe departe, în niciun caz, niciun pic* etc.; (b) de tip adjectival – locuţiuni care precedă şi cuantifică un nominal: *niciun pic de..., nici urmă de...*

Unele dintre mijloacele de tip adverbial sunt folosite ca marcă a negaţiei focalizante, mai ales în contexte în care *nu* este puţin folosit: cu atribute neizolate sau izolate, nume predicative, elemente predicative suplimentare: *A dat un răspuns* ***deloc*** *corect.* / (?) *A dat un răspuns* ***nu*** *corect.;* ***Nicidecum*** *jenat, a răspuns la apel.* / (?) ***Nu*** *jenat, a răspuns la apel.* etc.

2.5.1. *Mărci de intensificare de tip adverbial*

Principalele mărci de intensificare de tip adverbial sunt în româna actuală standard adverbul *deloc* (general) şi locuţiunile *nici pe departe, câtuşi de puţin* (destul de frecvente):

Nu-mi amintesc ***deloc*** *luna decembrie 1984.* („Dilema", 2004);

Cartea „Haide, bre!" ***nu este nici pe departe*** *o monografie.* („Dilema", 2000);

Nu pretind ca e aşa cum spun eu, ***nu, câtuşi de puţin,*** *mă întreb doar.* (N. Steinhardt, *Jurnalul*).

În limbajul popular-regional şi colocvial există şi alte cuvinte şi expresii cu valoare de întărire: *niciun pic*; *defel; neam* etc. (*Nu aşteaptă* ***niciun pic.***). Unele

dintre formulele idiomatice sunt limitate – prin origine – la combinarea cu anumite predicate: *nici în ruptul capului* sau *nici mort* (în care adjectivul variază după gen şi număr) apar ca intensificatori ai negaţiei unor verbe cu caracter agentual şi intenţional: *Nu pleacă nici în ruptul capului. / *Nu plouă nici în ruptul capului.*

Ca întărire a negaţiei propoziţionale, *deloc* este plasat imediat după verb (*nu... deloc* încadrează astfel forma verbului). De obicei apariţia adverbului de intensificare este imposibilă dacă verbul este deja însoţit de un termen negativ pronominal sau adverbial (**Nu câştigă nimic deloc.; ?Nimeni nu vine deloc; *Nu greşeşte deloc niciodată.*).

Un grad şi mai puternic de întărire se obţine prin amplificarea lui *deloc*, în construcţia *absolut deloc:*

L. va testa efectele privării de somn asupra organismului, el propunându-şi să nu doarmă ***absolut deloc*** *timp de 60 de ore.* (EZ, 2004);

Nu îmi doresc ***absolut deloc*** *premii, ci doar bani pentru proiectele mele.* (ALA, 2003).

Dintre termenii negativi (pronume şi adverbe), adverbele de mod tind să devină simple elemente de întărire a negaţiei. Această funcţie a căpătat-o *nicidecum* (caracterizând în prezent stilul înalt), în mai mare măsură decât *nicicum* (care îşi păstrează mai mult valoarea modală):

Iar unitatea ***nu*** *este* ***nicidecum*** *unicitate.* („Dilema", 2002);

Aţi instalat un joc care ***nu*** *vrea să pornească* ***nicicum****?* (EZ, 2004).

Alte locuţiuni similare sunt construite prin utilizarea unui tipar prepoziţional: *în niciun caz* (standard), *cu niciun chip* (popular) etc.

Deloc poate substitui particula negaţiei focalizante (nonverbale) înaintea unor adjective sau adverbe:

Multe alte biserici au fost câştigate prin procese puţin milostive şi ***deloc*** *misionare.* („Dilema", 2004);

Prima [temă] o reprezintă meditaţia asupra spaţiului sacru; ***deloc*** *întâmplător, ea este cea lămuritoare.* („Dilema", 2004).

Adverbul *deloc* nu poate însă nega elemente nongradabile: argumente ale verbului, circumstanţiale de loc sau timp (**deloc Ion, *deloc ieri*).

Nicidecum poate fi echivalentul particulei de negaţie focalizantă (nonverbale), atât în contexte graduale, cât şi în cele care nu impun ideea de gradaţie:

Desemnarea lui G. D. în postura de candidat s-a făcut pe criterii clientelare, ***nicidecum*** *pe baza popularităţii.* (EZ, 2004).

Şi locuţiunile *în niciun caz, cu niciun chip* etc. apar frecvent ca mărci pentru negaţia focalizantă sau în structuri eliptice de asociere afirmaţie-negaţie:

Este ca şi cum acest gen de revoluţie ar suplini un război victorios, ***în niciun caz*** *revoluţia.* (E. Cioran, *Schimbarea*).

2.5.2. *Mărci de intensificare de tip adjectival*

Intensificatorii de tip adverbial sunt în majoritate mijloace expresive (aparţinând limbajului popular şi familiar), locuţiuni în curs de fixare, care alcătuiesc deci o listă deschisă. La baza expresiilor stau substantive care exprimă metaforic ideea de cantitate mică – *fir, firmitură*; (poetic) *fărâmă, boabă, leţcaie, iotă, ţipenie* etc., în genere însoţite de cuantificatorul *niciun* (*nicio*). Mărcile de tip adjectival însoţesc negaţia propoziţională, dar apar în interiorul unui grup nominal care are funcţie de argument sau circumstanţial al verbului şi au structura:

(a) niciun (nicio) N_1 de N_2: *niciun pic de..., nicio picătură de..., niciun strop de..., niciun dram de...: Nu are* ***niciun pic de*** *răbdare.; Ţipă la ei fără* ***niciun strop de*** *răbdare.*

(b) nici N_1 de N_2: *nici urmă de..., nici picior de...: Nu vede* ***nici urmă de*** *clienţi.*

Multe dintre expresii sunt încă destul de concrete, apărând, în afara limbajului popular, într-un stil căutat, pitoresc: *N-au, oare,* ***niciun fir de*** *dreptate cei care apără OTV?* („Cotidianul", 2002).

2.5.3. *Mărci de intensificare de tip pronominal*

Limbajul popular şi familiar dispune şi de intensificatori stilistici de tip pronominal, care substituie un pronume negativ, funcţia lor de întărire a negaţiei manifestându-se prin adaosul expresiv (vezi *supra*, **2.2.2.1**). Structura clasei este „nici N": *nici dracu', nici naiba, nici tata-mare* etc.: *N-a venit nici dracu'.*

Limbajul popular şi familiar foloseşte substantivele centre ale acestor locuţiuni – cuvinte din imprecaţii, tabuizate, considerate agresive şi vulgare (*dracul, naiba* etc.) şi în construcţii afirmative (fără *nici*) al căror sens global, pragmatic, e negativ: *Are pe dracu'.* (= N-are nici pe dracu'. = N-are nimic.); *A venit tata-mare.* (= N-a venit nimeni.).

În afara substitutelor generale, există unele cu caracter idiomatic, restrânse la combinarea cu anumiţi regenţi: de exemplu, *nici cârc, nici pâs* sunt complemente directe ale unui verb de declaraţie (*N-a zis* ***nici cârc / nici pâs.***), *pe dracu' ghem* al verbului *a face* (*A făcut pe dracu' ghem.*) etc.

2.6. Structuri negative cu alte valori decât negaţia

O serie de structuri sintactice conţin o marcă negativă a cărei funcţie principală nu este negaţia: este vorba de aşa-numita *negaţie expletivă*, de restricţia cu formă negativă (*nu... decât...*), de cumularea cu formă negativă (*nu numai..., ci şi...*).

2.6.1. *Negaţia expletivă*

Negaţia expletivă constă în apariţia unei mărci negative într-o propoziţie al cărei sens logic este pozitiv. Marca lipsită de valoare negativă apare în mai multe situaţii: (a) cu expresii conţinând ideea de „teamă" sau de „obstacol" (*Mi-e teamă să* ***nu*** *plouă. Nu mă pot împiedica să* ***nu*** *spun asta.*); (b) în construcţii temporale (*Vino până* ***nu*** *se răzgândeşte el.*); (c) în enunţuri exclamative (*Câte zile n-a aşteptat!*).

(a) Propoziţia subordonată unor expresii conţinând ideea de „teamă" – *a-i fi teamă, a-i fi frică, a se teme* –, cu verbul la conjunctiv, apare în formă negativă, deşi motivul preocupării este producerea, nu nonproducerea evenimentului desemnat: *Mi-e frică să nu cadă peretele.* [= Mi-e frică de posibilitatea ca peretele să cadă]. În aceste construcţii (similare în multe alte limbi), se poate vorbi de o specializare sintactico-semantică în funcţie de forma pozitivă sau negativă a conjunctivului din subordonată. Cu forma de conjunctiv pozitiv, verbul capătă

sensul „mă sperie ideea de a face X" şi verbul al doilea are subiectul controlat de complementul indirect (cu rolul de Experimentator): *Mi-e teamă să ies din casă.* Cu forma negativă de conjunctiv, sensul este diferit: „e posibil X şi eu nu vreau X"; subiectul poate fi diferit, pentru că realizarea acţiunii nu depinde de voinţa subiectului temerii; aproximativ echivalentă e construcţia cu *că* şi indicativul sau condiţionalul: *Mi-e teamă să nu greşesc.* (= Mi-e teamă că o să greşesc / că s-ar putea să greşesc.). Negaţia din subordonată poate fi explicată sau ca aparţinând semantic verbului centru (***Nu vreau** să plouă.*), sau ca o contaminare: *Mi-e teamă: / [Vreau] / **să nu** plouă!*

Tot ca o „propagare" a negaţiei din regentă poate fi interpretată şi negaţia expletivă după expresii ale obstacolului, restricţiei, obligatoriu în formă negativă (***Nu se poate împiedica să nu** se gândească la asta.*).

(b) La fel, subordonatele temporale introduse de *până* pot conţine o negaţie expletivă propagată din negaţia predicatului regent – ***Nu** se opreşte până **nu** termină.* – sau provenită din expresia atitudinii: *Vino până nu se termină spectacolul.* (= Vino / să nu se termine spectacolul!).

(c) Enunţurile exclamative şi exclamativ-interogative retorice, cu negaţie expletivă – *Câte nu mi-a spus! Ce n-a făcut!* –, pot fi interpretate ca propagând în propoziţie o negaţie a atitudinii modale ([Nu pot să cred] câte mi-a spus! / ce a făcut!).

2.6.2. *Restricţia cu formă negativă (polemică)*

Restricţia polemică este alcătuită din negaţia verbală *nu* şi particula restrictivă *decât:* negaţia însoţeşte verbul, iar *decât* precedă elementul a cărui excepţie este afirmată (subiect, complement, nume predicativ etc.; inclusiv subordonatele corespunzătoare). Constituentul sintactic precedat de *decât* îşi păstrează caracteristicile morfosintactice ale funcţiei sale: caz (*Nu-mi spune decât **mie**.*), morfem specific (*Nu mă vede decât* **pe** ***mine**.*), conjuncţie (*Nu ştie decât* **că** ***ai plecat**. Nu vrea* **decât** ***să cânte**.*) sau relativ (*Nu merge* **decât** ***unde-i spun eu**.*).

Ordinea cuvintelor este fixă; nu este posibilă decât structura în care verbul negat este urmat de constituentul introdus prin *decât: Nu are decât mere şi prune. / *Decât mere şi prune nu are.* Construcţia este sinonimă celei cu restrictorii pozitivi *doar* sau *numai*: *Are doar mere şi prune / numai mere şi prune.*

> În limba actuală, un fenomen regional (din sud) tinde să se extindă, în ciuda condamnării sale de către normele limbii standard: folosirea adverbului *decât* şi în contexte pozitive, deci cu neutralizarea polarizării sale: *Are decât mere.*

2.6.3. *Cumularea cu formă negativă (polemică)*

Cumularea polemică este alcătuită din elemente corelative care, sub aparenţa unei structuri adversative, indică un raport aditiv, de coordonare copulativă: *nu numai / nu doar... ci şi / dar şi; nu numai că... / nu doar că... ci şi / dar şi.* Mecanismul structurii constă în negarea unei restricţii şi corectarea ei printr-o lărgire a domeniului vizat. Construcţia se grefează pe tiparul negaţiei focalizante – *Vorbeşte **nu numai** cu pasiune, **ci şi** cu răbdare.* (cf.: *Vorbeşte **nu** cu pasiune, **ci** cu răbdare.*). Când vizează propoziţii principale, negaţia focalizantă utilizează în plus conjuncţia *că: Nu numai că plouă, dar e şi vânt.*

3. ASPECTE DISCURSIV-PRAGMATICE

3.1. Profraza *nu*

Profraza ***nu** substituie* o propoziţie negativă, reluând, integral sau parţial, conţinutul propoziţional al antecedentului său pozitiv: *Scrisoarea lui m-a bucurat$_1$. Desigur, **nu$_1$** în totalitate.* Spre deosebire de profraza afirmativă *da* (vezi **Afirmaţia, 3.1**), profraza *nu* – omonimă cu marca negaţiei – poate fi aproape întotdeauna interpretată şi ca rezultat al unei elipse: *A plecat? Cred că* **nu** [a plecat].

Antecedentul profrazei poate fi asertat ca atare (explicitat de un enunţ asertiv) – *Afară plouă. – **Nu**, e soare.* – sau presupus ca posibil, de pildă de o interogativă totală: *Afară plouă? **Nu**, e soare.* Antecedentul în formă pozitivă este adesea, coordonat, asociat contrastiv cu profraza negativă: *Vine sau nu?.*– dar poate fi şi o secvenţă mai lungă de text, reluată prin anaforă globalizantă.

Profraza *nu* reia conţinutul propoziţional al antecedentului, schimbându-i polaritatea şi cu modificări implicite ale reperelor deictice: *Te duci acolo? – Nu* [= nu mă duc acolo].

Profraza *nu* poate fi însoţită de reluări ale unor secvenţe din enunţul antecedent, pentru a indica faptul că ele constituie focusul unei negaţii propoziţionale: *Te duci acolo? – Acolo **nu**.* Foarte adesea, elementul absent (favorizând interpretarea ca elipsă) e doar verbul predicat: *Citeşte romane, **nu** √ poezii.; Citeşte ce vrea, **nu** √ ce-i spun eu.*

Profraza negativă poate constitui singură un enunţ de tip asertiv (*E acasă? – Nu.*) sau interogativ (*Nu e acasă. – Nu?*); enunţul interogativ negativ are un antecedent obligatoriu negativ, funcţionând de obicei ca o cerere de reconfirmare sau ca un semnal al surprizei. În cadrul aceleiaşi intervenţii dialogale – *Nu e acasă, **nu?*** – profraza devine un semnal de apel, o marcă suplimentară a întrebării şi un indiciu al presupoziţiei negative (vezi **Tipuri de enunţuri în funcţie de scopul comunicării, 5**).

Din punct de vedere sintactic, profraza *nu* funcţionează:

(a) ca un *enunţ* complet, inanalizabil, care apare singur, dar poate intra şi în relaţii de coordonare (copulativă şi disjunctivă) cu o altă profrază: *da şi nu; da sau nu?*; vezi **Afirmaţia, 2.3**. Profraza intră în relaţii de coordonare cu alte propoziţii, frecvent fiind raportul adversativ – *E nu, da'... da' vorbeam pentru copil.* (IVLRA); *Nu nu, da' şi pentru bătrâni în general au ei... că vor să ne termine.* (*ibid.*); de asemenea, poate fi regentă pentru un circumstanţial al propoziţiei: *Nu, pentru că au plecat.*;

(b) ca o *propoziţie* subordonată, precedată de conectorul specific (în construcţii cu regente operatori modali, expresii de declaraţie, verbe psihologice etc.): *Sigur că nu.*; *Cred că nu.*; *Ştiu că nu.* Este frecventă subordonarea condiţională a profrazei: *dacă nu, de nu – Vino mâine; dacă nu, luni la ora 5.*; *Dacă nu, nu.*;

(c) ca un *predicat*, din al cărui grup verbal se actualizează anumiţi actanţi sau circumstanţiale: *Mănâncă, dar nu prăjitura.*; *Pleacă, dar nu la Ploieşti.*

În română, aceeaşi formă funcţionează ca profrază globală şi ca profrază a predicatului (sau marcă a elipsei parţiale a acestuia): *I-a dat banii? – **Nu**, banii* **nu**. */ ***Nu**,* **nu** *banii.*

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

O expresie formată prin coordonare şi repetarea intensivă a profrazei *nu* este *nu şi nu*: folosită în relatarea dialogului prin citare şi vorbire indirectă, ca secvenţă mixtă (profraza apare ca fiind citată, dar secvenţa ca atare nu e reperabilă în dialog) pentru a relata refuzul repetat (*I-am spus să mai încerce, dar ea* ***nu şi nu***.).

Alte construcţii cu profraze sunt: *şi da şi nu, nici da nici nu.*

3.1.1. Structura adversativă *ba nu* este specializată pentru a contrazice o afirmaţie asertată (într-o aserţiune) sau presupusă. anticipată (într-o interogativă): *El e vinovatul. – Ba nu!; Iar ai uitat acasă banii? – Ba nu!.*

3.1.2. Ca profraze negative pot funcţiona şi alţi termeni negativi de intensificare: ***deloc, nicidecum*** etc.

3.2. Răspunsul negativ şi exprimarea dezacordului

Mijloacele de respingere a unei propoziţii sau presupoziţii, specifice dialogului, depind de replica anterioară, care are rolul de stimul şi care conţine antecedentul anaforelor negative. Situaţiile caracteristice sunt: (a) răspunsul negativ la o întrebare totală: *A îngheţat apa? – Nu.*; (b) respingerea unei afirmaţii precedente: *Apa a îngheţat. – Nu. / Ba nu.;* (c) respingerea unor acte injonctive, promisive etc.: *Vino mâine. – Nu. / Ba nu.*

În dialog apare şi situaţia în care antecedentul este un enunţ negativ, faţă de care se poate exprima acceptarea sau respingerea; o replică negativă poate deveni în primul caz o formă de realizare a acordului:

– *Nu ai deloc tendinţa spr-... nativă spre depresie.*
– *Nu, nu, nu, nu.*
– *Tu n-o ai.*
– *Nu, nu.* (CORV).

Răspunsul negativ la o interogaţie totală în formă afirmativă este situaţia prototipică a respingerii unei propoziţii presupuse; este produs astfel un *enunţ asertiv negativ*. Răspunsul negativ sau respingerea unei afirmaţii pot fi caracterizate (ca şi răspunsul afirmativ şi acceptarea) în funcţie de exprimarea lor *neutră*, *întărită* sau *atenuată*.

Faţă de o interogaţie totală în formă afirmativă, mijloacele de negare neutră a aserţiunii posibile sunt:

(a) profraza *nu*: *Vine mâine? – Nu.*

Adesea, în dialogurile reale, *nu* poate fi repetat de multe ori:

– *Nu era chestia aia: gen Giuna, cu mâna, în dreptul...*
– *Nu, nu, nu. Nu, nu.*
– [...] *organului dureros sau bolnav.*
– *Nu, nu.* (CORV);

(b) interjecţii – *aş!* –, secvenţe sonore a căror marcare în scris nu este fixată: [ĭ ĭ] şi clicul *nţ;* acestea aparţin registrului popular şi familiar;

(c) repetiţia (totală sau parţială, cu omisiuni sau modificări, cu intonaţie descendentă) a întrebării: *– Au venit toţi? – N-au venit toţi.*

Negaţia întărită se realizează prin:

(a) termenii negativi de intensificare: *deloc, nicidecum* etc., inclusiv echivalentele lor colocviale şi populare: *nici vorbă, nici gând, nici pe departe, câtuşi de puţin, da' de unde* etc.;

(b) modalizatori epistemici de certitudine (vezi **Modalizarea, 3.1.4**) urmaţi sau precedaţi obligatoriu de profrază (altminteri ar fi interpretaţi afirmativ): *Desigur că nu., Fără nicio îndoială că nu.; Nu, desigur.* etc.

Mijloacele exprimării atenuate a răspunsului negativ presupun asocierea mărcilor negative cu diferite formule de modalizare şi atenuare: *nu prea, nu tocmai, nu chiar, cam deloc* etc.

Respingerea unei afirmaţii precedente utilizează în genere mijloace comune (neutre, de întărire sau de atenuare) cu ale răspunsului negativ: *– A început ploaia. – Nu. / Aş! / N-a început. / Nicidecum. / Nici vorbă. / Evident că nu. / Nu tocmai.* etc.

În respingerea unor acte injonctive, promisive etc. apar însă unele formule speciale, în primul rând de tipul circumstanţialelor de mod: *– Dă-mi cheia! – În niciun caz. Cu niciun chip. / Cu niciun preţ. / Sub nicio formă. / Nici în ruptul capului.* etc., care nu pot apărea ca răspuns negativ la o interogaţie totală sau ca infirmare a unei aserţiuni. Respingerea unor acte injonctive dispune de altfel, în limbajul popular, de mijloace polemice foarte variate, lexico-pragmatice (termeni vulgari, formule de imprecaţie etc.), care ies din sfera de interes a gramaticii.

MODALIZAREA

1. PRELIMINARII

Modalitatea este categoria semantică, parțial gramaticalizată, care exprimă raportarea locutorului la un conținut propozițional, atitudinea sa cognitivă, volitivă sau evaluativă față de stările de lucruri, reale sau potențiale, descrise prin limbaj. Principalele tipuri de modalitate (sau atitudine propozițională) sunt: **epistemică** (cognitivă) – *Se pare că s-au construit diguri.* –, **deontică** (prescriptivă și volitivă) – *Trebuie / vrem să se construiască diguri.* – și **apreciativă** (evaluativă) – *E bine că s-au construit diguri.* Când sunt prezentate relații obiective privitoare la conținutul referențial – abilitatea agentului, existența condițiilor externe favorabile, impunerea unei situații din cauze exterioare –, nu mai este vorba de o modalitate propriu-zisă, ci de pseudomodalitatea „**dinamică**": *Ei pot să construiască diguri, pentru că au primit materialele.; Ei trebuie să construiască diguri, pentru că apa se revarsă ușor.*

Unele teorii de inspirație logică cuprind și o modalitate *alethică* (referitoare la adevărul obiectiv al propoziției), greu de verificat în limbajul natural; de obicei, în aceleași teorii este omisă modalitatea apreciativă.

Ar putea fi considerată ca un tip de modalitate și categoria aproximării și a vagului (*Întrucâtva comisia a greșit., Au cam greșit.*), pentru că și aceasta presupune o apreciere subiectivă din partea locutorului. Expresiile aproximării aparțin însă în primul rând caracterizării cantitative, fiind mai potrivită tratarea lor în legătură cu categoria *cuantificării* (vezi **I, Pronumele de cuantificare; II, Grupul nominal, 1.3.3, Circumstanțialul cantitativ**).

Modalizarea reprezintă marcarea în mesaj a modalității. Ea depinde de actul de limbaj realizat prin fiecare tip de enunț (vezi **Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării, 1**). Actele reprezentative (realizate prototipic prin enunțuri asertive), cele directive (pentru care sunt prototipice enunțurile imperative sau interogative), actele promisive (realizate prin enunțuri din mai multe categorii) și cele expresive (enunțuri exclamative) presupun în genere tipuri diferite de modalizare. Atitudinea cognitivă – gradul de cunoaștere a realului, de asumare de către vorbitor a conținutului informativ al enunțului – se manifestă tipic în aserțiuni (*Afară plouă, **probabil**.*; *Ion **cu siguranță** doarme.*) și își marchează insuficiența în interogații (***Oare** Maria **o fi dormind**?*). Atitudinea volitivă (deziderativă) și cea prescriptivă (deontică) indică intenția și gradul de impunere a unor fapte virtuale / potențiale, manifestându-se în enunțurile optative și imperative (*Acum **aș dormi** puțin.*; *Te rog, **pleacă**!*) și în echivalentele lor doar aparent asertive (***Vreau** să dorm. **Trebuie** să pleci.*). Atitudinea volitivă este asumat subiectivă și orientată spre emițător, cea prescriptivă prezentată ca obiectivă și orientată spre destinatar. Atitudinea evaluativă – aprecierea pozitivă sau negativă a unor stări de lucruri reale sau virtuale / potențiale – se manifestă în enunțuri asertive sau exclamative (***E bine** că **a venit**.*; ***Ce bine** că **a venit**!*; ***E bine** să **vină** acasă.*).

Reguli speciale ale uzului – care țin strict de nivelul pragmatic al analizei – stabilesc convertirea unor enunțuri modalizate în acte de limbaj indirecte (de exemplu, întrebarea despre permisiune poate realiza o ofertă politicoasă – *Pot să vă ofer un ceai?* –, permisiunea poate funcționa ca ordin – *Poți să pleci!* – ș.a.m.d.).

Modalitatea este o categorie fundamental subiectivă, care se realizează însă în două variante: (a) cu subiectivitate asumată (de exemplu, prin folosirea persoanei I singular: *sunt sigur, mi se pare, îmi place*); (b) cu aparentă obiectivizare, atribuind atitudinea unor condiții exterioare locutorului (în construcții impersonale: *e sigur, se pare, e frumos*). În acest sens se vorbește de modalitate subiectivă (a) și obiectivă (b): între cele două este o diferență de expresie care indică strategii distincte ale locutorului.

Tipurile specifice de modalitate au totuși, în ansamblu, grade diferite de subiectivitate: modalitatea epistemică, cea deontică volitivă și cea apreciativă sunt mult mai clar subiective decât modalitatea deontică prescriptivă.

2. MODALIZATORI

Modalizatorii sunt mijloacele de realizare a modalizării (de marcare a atitudinii modale în enunț); ei pot fi de mai multe tipuri:

(a) gramaticali:
- modurile verbale (vezi **I, Verbul. Modul**);

(b) lexico-gramaticali (expresii modale specializate):
- adverbe și locuțiuni adverbiale; semiadverbe (vezi **I, Adverbul**);
- verbe modale (operatori modali);

(c) lexicali:
- verbe cu sens modal (epistemice, volitive, deontice, apreciative);
- perifraze stabile sau libere;

(d) prozodici:
- intonația (vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1.4, 1.6**).

Termenul *modalizatori* se aplică, în sens larg, tuturor acestor mijloace; în sens restrâns, este folosit mai ales pentru expresiile parțial gramaticalizate (de la punctul b).

Modalizatorii interacționează în enunț: de exemplu, certitudinea exprimată de modul indicativ al verbului poate fi anulată de adverbul epistemic de probabilitate (*Doarme. > Probabil doarme.*); permisiunea indicată prototipic de verbul modal poate fi transformată de modul condițional într-o sugestie sau o ipoteză (*Poate plăti în rate. > Ar putea plăti în rate.*) ș.a.m.d.

Se vor discuta în continuare în special particularitățile sintactice ale modalizatorilor lexico-gramaticali (b) și lexicali (c), având în vedere că mijloacele morfologice și cele prozodice sunt tratate în capitolele corespunzătoare.

2.1. Adverbele (și locuțiunile adverbiale) modale

Expresiile modale adverbiale sunt predicate semantice, funcționând ca modificatori ai unei alte predicații, deci ai unei întregi propoziții cu predicat enunțiativ (***Poate** au primit deja banii.*) sau ai unui element izolabil ca predicație semantică: grup adjectival (*Au primit deja banii, **poate** **insuficienți**.*; *Discuția, **firește** **prea lungă**, i-a obosit.*), grup adverbial (*Vine pe la noi, **probabil** **mâine seară**.*), grup prepozițional (*Au făcut un împrumut mare, **desigur** **pentru casă**.*) (vezi **Predicatul, 2.1.3.3**).

Expresia modală poate apărea în construcții sintactice diferite: (a) ca element gramatical *regent* al propoziției modalizate (***Desigur*** *că vine.*), (b) ca element incident, parantetic (*Vine,* ***desigur.***; *Așteaptă,* ***probabil,*** *o soluție.*) sau (c) ca element integrat prozodic, nonparantetic) (***Desigur*** *vine.*; *Așteaptă* ***probabil*** *o soluție.*). În prima situație, (a) – adverbele au funcția de predicat al enunțării; în celelalte cazuri, (b), (c), ele realizează un circumstanțial special – circumstanțialul de modalitate (vezi **Circumstanțialul de mod, 3**), modificator fie al propoziției, fie al unei funcții sintactice exprimate prin grup adjectival, adverbial sau prepozițional. Modalizatorul poate fi folosit și singur, cu valoare de profrază, în dialog și în secvențe textuale care mimează dialogul (*A venit?* ***Desigur.***). Valoarea de profrază se datorează unei elipse a predicației modalizate, recuperabile din context.

Predicatul adverbial modal este plasat obligatoriu înaintea propoziției modalizate cu funcție de subordonată subiectivă: ***Fireşte*** *că a venit.* Incidența circumstanțialului de modalitate care vizează propoziția în ansamblu se realizează în toate cele trei poziții posibile – inițială, mediană sau finală: ***Fireşte,*** *a venit fără bagaje. / A venit,* ***fireşte,*** *fără bagaje. / A venit fără bagaje,* ***fireşte.***

Modalizatorul circumstanțial integrat prozodic (nonparantetic, neizolat prin pauză și intonație) vizează de obicei propoziția în ansamblu și se plasează în poziție inițială, mediană (în proximitatea verbului predicat) sau (mai rar) finală (***Probabil*** *pleacă mâine.; Pleacă* ***probabil*** *mâine.; Pleacă mâine* ***probabil.***). Modalizatorul nonparantetic poate viza și doar un component al propoziției, situație în care precedă respectivul component, fiind plasat în imediata sa vecinătate: *Pleacă* ***probabil*** **cu trenul**. Domeniul modalizării este adesea ambiguu: modalizatorul nonparantetic poate fi adesea interpretat ca vizând fie întreaga propoziție, fie doar componentul pe care îl precedă.

Nu toate adverbele și locuțiunile modalizatoare admit orice tip de construcții și poziții (regent / independent, parantetic / nonparantetic etc.).

2.2. Verbele modale

Verbele modale au unele trăsături specifice, care pot conduce la considerarea lor drept *operatori* gramaticalizați (*semiauxiliare*), dar sunt destul de apropiate și de statutul de verbe lexicale pline. Secvența [verb operator modal + verb suport] constituie o unitate semantico-sintactică (*predicat complex).* Sunt posibile și structuri cu mai mulți operatori modali ierarhizați sintactic (***Trebuie*** **să poată** *să vină.*), sau cu operatori modali urmați de alte tipuri de operatori (aspectuali, copulativi sau pasivi) și de verbul suport semantic, până la secvența de extensie maximă (vezi **Predicatul, 2.2**).

2.2.1. Verbele cu rol de operator modal au grade diferite de gramaticalizare. Cele mai clar marcate verbe modale sunt *a putea* și *a trebui,* caracterizate prin:

(a) lipsa unei autonomii semantice și gramaticale: verbul *a putea* în toate sensurile sale și *a trebui* în sensurile modale nu pot apărea fără un verb suport; excepțiile (de exemplu: *Noi* ***putem.***) sunt aparente, reprezentând situații de elipsă recuperabilă contextual. Verbul modal formează o unitate semantică și temporal-aspectuală cu verbul suport (vezi **Predicatul, 2.2.2**);

(b) fenomene de control: verbul *a putea,* în construcție personală, controlează subiectul verbului suport (ca subiect neexprimat, obligatoriu identic cu subiectul verbului operator: *Maria$_i$ poate* $\emptyset_i$ *să citească.*). Verbul *a trebui* este impersonal, dar atunci când capătă morfeme de persoană are cu necesitate același subiect cu al verbului suport: *Ei$_i$ trebuiau* $\emptyset_i$ *să meargă.*). Construcția nu poate fi dislocată prin două subiecte diferite, ca în cazul verbului *a vrea* (***Eu$_i$*** *vreau ca* ***ea$_j$*** *să plece.*);

(c) particularități de construcție ale verbului *a putea:* acesta este singurul care admite curent construcția verbului suport la infinitiv fără *a: Poate veni.* (concurentă cu construcția cu conjunctivul – *Poate să vină.*). Construcția cu infinitivul impune în limba actuală plasarea cliticelor pronominale, a negației și a unor semiadverbe înaintea întregului grup: ***nu mi-l*** *poate împrumuta* (= „nu poate să mi-l împrumute"), *mai pot vorbi* (= „pot să mai vorbesc");

(d) particularități de construcție ale verbului *a trebui:* acesta admite structuri în care este urmat de un participiu, rezultate din elipsa operatorului pasiv (*cartea trebuie citită*), sau, prin analogie, structuri cu supinul verbelor intranzitive (*trebuie mers acasă*);

(e) fenomene de repoziționare: verbul *a trebui* admite curent avansarea subiectului verbului subordonat, plasarea acestuia la stânga sa – *El trebuie să doarmă.* – și chiar acordul prin atracție, care are drept consecință apariția afixelor de persoana I și a II-a și / sau de plural. Verbul *a putea* impersonal este sau nu construit cu cliticul *se* (*Poate să plouă. / Mâine poate ploua. / Se poate să plouă.*); construcția reflexiv-impersonală admite verbul suport doar la conjunctiv, nu la infinitiv (*Se poate să vină și ei. / *Se poate a veni și ei.*), cu excepția situației când verbul suport e tot reflexiv-impersonal, iar cele două valori se suprapun (*Se poate să se întâmple. = Se poate întâmpla.*). Construcția reflexivă care are subiect diferit de al verbului subordonat (*Se poate să doarmă Ion.*) permite ridicarea subiectului (*Ion se poate să doarmă.*).

Cliticul reflexiv care însoțește verbul *a putea* este: (1) formant (facultativ) al operatorului modal cu valoare impersonală (***Se poate*** *să ningă.*); (2) formant obligatoriu, marcă pasivă sau impersonală ori argument al verbului suport, repoziționat înaintea verbului modal (*Copilul* ***se poate uita*** *la film.; Talonul se poate* ***tăia*** *acum.; Cu puțin efort, el s-ar putea* ***regăsi*** *pe sine.*); (3) rezultatul unei suprapuneri, când atât verbul subordonat, cât și *a putea* au marca impersonală (pasiv-impersonală) *se*: ***Se poate privi*** *pe geam.* (= *Se poate să se privească pe geam.*); ***Se poate citi*** *romanul.* (= *Se poate să se citească romanul.*);

(f) absența pasivului cu operatorul *a fi* la tranzitivul slab *a putea* și absența imperativului la *a putea* și *a trebui* – trăsături care se întâlnesc totuși și la alte tipuri de verbe, fiind determinate de factori semantici (vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe**);

(g) faptul că, în anumite contexte, verbul suport poate fi elidat, păstrându-se numai modalele, care permit recuperarea anaforică a semnificației: *Face întotdeauna ce* ***poate / ce trebuie.*** (= „ce poate / trebuie [să facă]"), *Lucrează cum* ***poate / cum trebuie.*** (= „cum poate / trebuie [să lucreze]").

Verbele modale sunt polisemantice, având sensuri care corespund unor valori modale de tip diferit și chiar unele sensuri nemodale. Interpretarea modală – dezambiguizarea valorilor – se realizează în context și depinde și de semnificația verbului suport. În ceea ce privește verbele modale, este o diferență semantică și sintactică importantă între modalizarea epistemică (cea care are construcții specifice), pe de o parte, și, pe de altă parte, modalizarea deontică (*Ion* ***trebuie*** *să plătească impozite.*; *Maria* ***poate*** *cere o amânare.*), împreună cu ceea ce cade în afara modalizării sau este considerat o modalitate „dinamică": descrierea abilităților,

a circumstanțelor interioare sau exterioare care în mod obiectiv permit, impun sau împiedică realizarea unor acțiuni sau stări (***Trebuie** ca gheața să se topească, pentru a vedea ceva prin geam.*; *Sportivul **poate** să ridice 100 de kg.*).

E tipică polisemia verbului *a putea* (cu corespondente polisemice similare în multe alte limbi), vezi *infra*, **3.1.2.2, 4.1.2.**

(a) *Ion poate imita orice sunet; e foarte talentat.* = abilitate atribuită agentului, descriere a circumstanțelor, sens nonmodal („pseudomodalitate dinamică");

(b) *Ion poate imita pe cine vrea; n-o să-l pedepsim.* = permisiune (modalitate deontică);

(c) *Ion poate fi beat la ora asta.* = supoziție, posibilitate (modalitate epistemică).

Din punct de vedere sintactic, primele două exemple sunt asemănătoare, pentru că subiectul *Ion* este în ambele un argument al verbului *a putea* (cu sensurile „a fi în stare"; „a avea dreptul"); în (c), *Ion* e subiectul infinitivului, deplasat în fața unui verb *a putea* cu valoare impersonală (cu sensul „a fi posibil": [*Se*] *poate ca Ion să fie beat.*).

2.2.2. Verbele *a avea* și *a fi* au utilizări modale în anumite construcții cu supinul sau conjunctivul (*Mereu **are de citit.***; *Asta **e de scris** pe copertă.*; *Dacă **e să lucreze,** lucrează.*), în care al doilea verb este obligatoriu și formează o unitate sintactico-semantică cu operatorul modal; cliticele sunt uneori antepuse acestei structuri complexe (*îl are de scris*). Construcțiile sunt insuficient amalgamate; verbele *a avea* și *a fi* sunt totuși operatori modali într-un predicat complex.

2.3. Verbele lexicale cu sens modal

Verbele cu sens modal sunt foarte numeroase și aparțin diferitelor tipuri de modalizare: sunt verbe epistemice (*a ști, a crede, a considera* etc.), volitive (*a vrea, a dori*), deontice (*a obliga, a permite*), apreciative (*a plăcea, a bucura* etc.). Nu toate folosirile lor intră în sfera modalității; verbele funcționează ca modalizatori atunci când exprimă o atitudine a locutorului (fiind ancorate deictic, cu forma de prezent, la persoana I singular: ***Cred** că afară plouă.*), sau o opinie ori atitudine curentă invocată de locutor (în construcții impersonale: ***Se crede** că au fost unele greșeli grave.*), dar nu și atunci când *descriu* sau *relatează* o atitudine a altui locutor sau a aceluiași locutor în alt moment temporal (*Ion **crede** că afară plouă.*; *Ieri dimineață **credeam** că afară plouă.*).

Construcțiile cu verbe care au sens modal pot apărea ca propoziții regente sau independente (incidente, parantetice): ***Se știe** că toți au greșit, dar nu e nimic de făcut. / Toți au greșit, **se știe,** dar nu e nimic de făcut.*

2.4. Perifrazele stabile sau libere

Perifrazele cu rol de operator modal sunt de multe tipuri: construite cu adverbe / adjective (*e bine, e sigur, e obligatoriu*), cu adjective și participii (*sunt sigur, sunt obligat*), cu substantive (*am permisiunea, am certitudinea*). În măsura în care formează propoziții, și acestea pot fi față de propoziția modalizată regente (***Sunt sigur** că ieri Maria nu a fost la facultate.*) sau incidente (*Maria nu a fost ieri, **sunt sigur,** la facultate.*).

2.5. Construcții imbricate

O trăsătură comună a celor mai multe expresii modale este solidaritatea cu elementul modalizat și capacitatea lor de a produce construcții imbricate (vezi **Imbricarea**), cu un component sintactic din subordonată (subiect, complement direct sau indirect, circumstanțial etc.) plasat în regentă. Se comportă astfel: (a) verbele modale: **Casa *trebuie** să fie nouă.*; **Casa *se poate** să o fi cumpărat ei.*; (b) adverbele predicative: **Ție *probabil** că ți-au scris.*; (c) predicatele impersonale cu verb copulativ: **La mare *e bine** să mergi.*; (d) verbele cu sens modal, în construcții impersonale sau personale: **Casa *se crede** că e nouă.*; **Casa *cred** că e nouă.* Toate aceste structuri se realizează și în relative, prin plasarea relativului înaintea modalizatorului: *Aceasta e casa* **pe care *e bine** că au cumpărat-o.* (vezi **Construcții cu propoziții relative**).

3. MODALITATEA EPISTEMICĂ

Modalitatea epistemică (sau cognitivă) se realizează în două forme principale, interdependente: evaluarea sau judecata cognitivă (*modalitatea epistemică propriu-zisă*) și indicarea surselor cunoașterii (*evidențialitatea*).

Modalitatea epistemică propriu-zisă (judecata epistemică) reprezintă actul de evaluare a adevărului unei propoziții, de indicare a gradului de certitudine pe care îl are locutorul în legătură cu realitatea stării de lucruri descrise în propoziție. Pe scara certitudinii, constituind un continuum, se pot fixa extremele și câteva valori intermediare: *cert – probabil – posibil – incert – improbabil – imposibil.* Există însă numeroase expresii lingvistice specifice, multiplicate cu ajutorul mijloacelor de gradare și aproximare – *absolut cert, foarte sigur, destul de probabil, cam incert* etc. – și care nu se grupează și nu se ierarhizează decât în mică măsură în funcție de aceste trepte. Utilizarea operatorilor modali reflectă atitudinea subiectivă a locutorului, iar interpretarea lor depinde de strategii pragmatice și de informații furnizate de context. Un operator epistemic precum *mai mult ca sigur* exprimă adesea un grad mai mic de certitudine decât valoarea epistemică a modului verbal (indicativul), pentru că pune în evidență perspectiva subiectivă care stă la baza judecății: *Maria a plecat.* [= fapt cert] */ **Mai mult ca sigur** că Maria a plecat.* [= fapt presupus ca foarte probabil].

Modalizatorii epistemici pot fi grupați în categorii semantice foarte generale în funcție de caracterul lor *factiv* (presupun adevărul propoziției modalizate: ***Desigur** că au greșit.*), *contrafactiv* (presupun nonadevărul acesteia: ***E fals** că au greșit.*) și *nonfactiv* (nu presupun nici adevărul, nici falsul: ***Poate** că au greșit*).

Evidențialitatea reprezintă înscrierea în mesaj – prin mărci specifice, numite *evidențiale* – a surselor pe care locutorul le-a avut la dispoziție pentru a cunoaște conținutul unei propoziții. Diferite tipuri de surse sunt: (a) procesele mentale, de inferență, deducție (*Maria **trebuie** să fi plecat; nu răspunde nimeni.*); (b) preluarea informației de la alții, citarea (***Se zice** că Maria ar fi plecat.*); (c) percepția directă, senzorială, mai ales cea vizuală (***Uite,** nu-i nimeni în grădină.*). Indicarea sursei pentru conținutul unei propoziții înseamnă implicit o apreciere a gradului de certitudine al acesteia, de asumare din partea locutorului: percepția directă este considerată în principiu ca fiind sursa cea mai sigură, comunicarea de către alții – cea mai incertă.

3.1. Modalizarea epistemică propriu-zisă (judecata epistemică)

Mijloacele lingvistice de realizare a modalizării epistemice sunt: modurile verbale, verbele modale, verbele cu sens modal, diferite adverbe și locuțiuni adverbiale, adjective în diverse construcții, particule pragmatice, îmbinări

lexicale libere care conţin substantive cu sens modal; anumite adjective şi adverbe cu sens modal se pot obţine sistematic prin sufixare (cu sufixul *-bil*).

3.1.1 . Modalizarea epistemică se realizează în primul rând – în propoziţii principale (nondependente) – prin intermediul *modurilor verbale* (vezi **I, Verbul. Modurile personale**).

• *Modul indicativ* (în aserţiuni numite „categorice", fără alţi modalizatori) exprimă certitudinea: la timpurile trecut şi prezent, în aserţiuni asupra unor stări de lucruri referenţial individualizate (*Afară plouă.; Ieri a plouat.*) sau generice (*Scriitorii sunt orgolioşi.*) – şi, prin analogie, în predicţii asupra unor stări de lucruri potenţiale, la viitor (*Mâine va ploua.*). Tocmai pentru că nu sunt marcate, deci nu presupun nici măcar posibilitatea îndoielii sau a contrazicerii, aserţiunile categorice exprimă un grad maxim de siguranţă şi de asumare din partea locutorului.

• *Modul prezumtiv* (provenit din viitorul cu valoare epistemică) indică supoziţia (este deci o marcă evidenţială, vezi *infra*, **3.2.1.1**) şi un grad mai redus de asumare a conţinutului propoziţional, ca simplă probabilitate sau posibilitate de adevăr al unei stări de lucruri prezente sau trecute: *Ana o dormi, acum.*; *O fi dormind.*; *O fi dormit.*

• *Modul conjunctiv* poate accentua, în interogative, dubiul, incertitudinea asupra unui răspuns: *Să fie acasă? Oare unde să se fi dus?*; *De ce să fi fost scoasă la vânzare nefericita roabă? se întreabă poetul.* (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*). E folosit destul de rar cu valoare epistemică (tot ca marcă evidenţială, vezi *infra*, **3.2.1.1**; cu o intonaţie specială, adesea şi însoţit de semiadverbele *cam, tot*) în principale, în formularea supoziţiilor: *Să fie / Să tot fie / Să cam fie zece ani de atunci, nu mai mult.*

• *Modul condiţional* indică neîncrederea sau neangajarea prudentă, în cazul unor informaţii preluate: *Ostaticii ar fi închişi într-un subsol.*; *La munte s-ar fi produs ieri câteva avalanşe.* Cu valoarea sa specifică, de posibilitate condiţionată (= „dacă nu sunt obiecţii", „în lipsa unor contraexemple"), modul realizează şi o atenuare a aserţiunii, indicând o incertitudine asupra adevărului ei: *Asta ar fi o explicaţie.*; *Cam aceasta ar fi situaţia.*; *Cam aşa s-ar prezenta lucrurile.*

Sunt de fapt condiţionale unele aserţiuni aparent independente, care includ nume de acţiuni: *Venirea lui ar fi o nenorocire.* (= „Dacă ar veni ar fi o nenorocire").

Condiţionalul perfect indică o stare de lucruri nerealizată în absenţa unor condiţii favorabile (care pot să nu fie explicitate): *Ar fi fost o idee bună.*

Alte valori epistemice se realizează nu doar prin modul verbului (în propoziţie nondependentă), ci prin interferenţa dintre mod şi anumite tipare sintactice. În propoziţie subordonată faţă de un verb epistemic, de opinie sau atitudine, apar semnificaţii specifice. Cu verbe epistemice sau evidenţiale, în construcţie impersonală, condiţionalul are o valoare specială, de amplificare a distanţei epistemice, a ideii de simplă ipoteză: *Se zice că are bani. / S-ar zice că are bani.*; *Se pare că pleacă. / S-ar părea că pleacă.* (un grad suplimentar de neîncredere poate fi indicat de folosirea condiţionalului la ambele verbe: *S-ar zice că ar avea bani.*). Pentru combinarea condiţionalului cu verbe modale sau epistemice, vezi *infra*, **3.1.2.1, 3.1.2.2**. Nonadevărul conţinuturilor propoziţionale este presupus de condiţional şi uneori de indicativ (la imperfect) în structura ipotetică (*dacă..., atunci*), sau în structura comparativă ireală (*ca şi cum..., de parcă...*).

3.1.2. Verbele modale *a trebui* şi *a (se) putea* exprimă valori epistemice: *a trebui* indică supoziţia (deducţia, deci probabilitatea destul de mare), iar *a putea* posibilitatea (judecata speculativă, ipoteza). Posibilităţile de construcţie sintactică ale celor două verbe au unele trăsături comune, dar şi destule diferenţe.

3.1.2.1. *A trebui* este un verb impersonal – ***Trebuie** să fie multe încurcături în afacerea lor.* –, care apare şi în construcţii formal personalizate, prin plasarea subiectului verbului subordonat în faţa verbului-regent: *Dana **trebuie** să fie acasă.* Varianta personală este confirmată de tendinţa de a realiza acordul lui *a trebui* cu subiectul verbului suport. Acordul nu apare la toate formele, fiind de obicei considerat o greşeală (*Noi **trebuiam** să plecăm.*), dar acceptându-se de către norma literară în situaţiile în care s-a generalizat în uz (la indicativul imperfect şi viitor, persoana a III-a plural: *Ei trebuiau / vor trebui să plece.*).

Verbul *a trebui* poate avea sens epistemic, exprimând o deducţie – „e sigur; precis" (***Trebuie** să se fi întâmplat ceva rău cu el.*) – , sens deontic, exprimând o obligativitate sau un act de impunere – „e obligatoriu" (***Trebuie** să plăteşti impozitul.*) – sau sens „dinamic", descriind o necesitate obiectivă sau prezentată ca atare – „e necesar" (***Trebuie** să apeşi pe buton ca să se deschidă uşa*). Între aceste valori pot apărea interferenţe şi adesea ocurenţele verbului sunt ambigue. Interpretarea epistemică nu este cea mai probabilă; în genere, în absenţa unor determinări contextuale mai precise, se impun lecturile deontice şi cele nonmodale, dinamice. *A trebui* este exclusiv epistemic atunci când cere o subiectivă introdusă prin conjuncţia *că* – ***Trebuie că** Dana e acasă.* –, construcţie care exprimă supoziţia şi un grad ridicat de probabilitate. Construcţia, considerată nerecomandabilă din punctul de vedere al normei, nu este foarte frecventă, dar are totuşi atestări în limba literară:

***Trebuie că** se petrece, cu viaţa sufletească, ceva asemănător cu apele care se colorează dintr-o dată.* (C. Noica, *Mathesis*);

*Dau din cap cu frăţească înţelegere, asta **trebuie că** dă bine în cadru.* (C.T. Popescu, *Copiii fiarei*);

*Cazuri similare **trebuie că** există şi pe listele celorlalte partide.* (EZ, 2000).

> Forma *trebuie* în construcţie cu conjuncţia *că* a fost considerată ca având valoare adverbială, pentru că nu apare la alte moduri sau timpuri şi prin analogie cu adverbul *poate* (*că*) (vezi **I, Relaţia verbului cu alte clase lexico-gramaticale, 2.3.2, Adverbul, 6.1.6**; **II, Predicatul, 2.1.3.3**).

Construcţiile cu *să* sunt adesea ambigue, valoarea modală depinzând de sensul verbului suport, de rolurile sale actanţiale şi de contextul întregului enunţ. Astfel, cu verbe suport existenţiale este mai probabilă lectura epistemică decât cea deontică: *Ceea ce ştii e că un drum **trebuie** să existe.* (A. Pleşu, *Minima moralia*); cu verbe care au agent uman, mai ales la persoana I singular, e mult mai probabilă şi chiar obligatorie cea deontică (sau dinamică): *Faptul* [...] *de a avea o haină de care **trebuie** să am grijă* [...] *mi se pare intolerabil.* (A. Blandiana, *Autoportret*). La fel, când subiectul subordonatei verbului *a trebui* îşi păstrează locul iniţial în interiorul acesteia, reliefat de *ca... să*, interpretarea epistemică e puţin probabilă, fiind admisă mai ales cea deontică: ***Trebuie** ca Dana să fie acasă.* Combinarea modalului la prezent cu verbul suport la perfectul conjunctivului are cel mai adesea valoare epistemică: *Ce fioruri **trebuie să fi cunoscut** Evul Mediu, oamenii din timpul lui, care făceau cerc cu casele lor în jurul catedralelor?* (E. Cioran,

Schimbarea). În contextele în care perfectul conjunctivului apare ca timp al anteriorității față de un reper, e totuși posibilă și interpretarea descriptiv-deontică. *Dar pentru a-și exersa puterea, el* ***trebuie să fi făcut*** *dovada libertății sale prin raportarea la altul.* (G. Liiceanu, *Despre limită*).

Valoarea epistemică apare mai ales la indicativul prezent al verbului *a trebui*; ea este posibilă și la imperfect – *De bună seamă tot viținl* ***trebuia*** *s-o fi înnădit și pe aceasta, căci altceva ce ar fi putut apropia doi oameni atât de deosebiți?* (M. Caragiale, *Craii*) –, dar nu și la celelalte timpuri ale indicativului.

Verbul *a trebui* la condiționalul trecut impune propoziției modalizate un sens ireal, contrafactiv: ***Ar fi trebuit*** *să aștepte o oră.*

3.1.2.2. Verbul *a putea* este operator modal în două variante de construcție: însoțit de cliticul reflexiv *se* (***Se poate*** *să apară oricând o surpriză.*), situație în care antepunerea subiectului verbului suport nu antrenează acordul (*Cei doi* ***se poate*** *să fie acasă.*) – și fără reflexiv, dar tot cu sens impersonal: ***Poate*** *să apară oricând o surpriză.*; în acest caz, plasarea subiectului verbului subordonat în fața verbului-regent antrenează obligatoriu acordul: *Cei doi* ***pot*** *să fie acasă*, verbul fiind din punct de vedere formal un verb personal.

Verbul *a putea* are, ca și *a trebui,* mai multe sensuri modale: epistemic, exprimând o ipoteză și deci incertitudinea – „e posibil" – (***Se***) ***poate*** *să* doarmă la ora asta. – , deontic, exprimând o permisiune – „e permis" (***Poți*** *să pleci; ți-ai terminat pedeapsa.*) – sau „dinamic", descriind o capacitate sau o abilitate obiectivă, sau circumstanțe favorabile – „e în stare"; „există posibilitatea ca..." (*Ion* ***poate*** *ridica greutăți mari.*; *Apa* ***poate*** *intra prin orificii.)*; vezi *supra*, **2.2.1**. Singura construcție mai puțin ambiguă este cea în care reflexivul impersonal *a se putea* este urmat de conjunctiv: *Dar* ***nu se poate*** *ca pe unii să nu-i doară și* ***nu se poate*** *ca în viitor să nu-i doară pe toți.* (E. Cioran, *Schimbarea*), *Cine colindă satele noastre* ***nu se poate*** *să nu le considere ilustrative pentru soarta românească.* (*ibid.*). Construcția impersonală a verbului *a putea – se poate* (*ca...*) *să* exclude lectura „dinamică", fiind doar o expresie epistemică sau deontică; când este epistemică, e indiferent dacă subiectul subordonatei se află în prima poziție în interiorul acesteia (reliefat prin *ca... să*) – ***Se poate*** *ca Dana să fie acasă.* –, dacă e postpus verbului – ***Se poate*** *să fie acasă Dana* – sau e anticipat, plasat înaintea verbului regent: *Dana* ***se poate*** *să fie acasă.*

Diferența dintre lectura epistemică și cea deontică a verbului *a* (*se*) *putea* este în mare măsură impusă de sensul verbal-aspectual al propoziției subordonate: stările selectează interpretarea epistemică, în vreme ce acțiunile cu subiect uman conștient, volitiv, sunt interpretate ca deontice (***Se poate*** *ca Dana să parcheze mașina în grădină.*). Semnificația epistemică este rară în cazul verbului *a putea* nonreflexiv cu subiect agentiv (ex.: *Ion* ***poate*** *imita pe cineva.*), construcție care are mai ales lecturile dinamică (abilitate) și deontică (permisiune). Probabilă este interpretarea epistemică în structura nonagentivă, cu subiect nonuman, nonanimat, sau cel puțin cu verbe de stare și de existență, care nu implică abilități interioare și nici permisiuni: *Căldurile* ***pot*** *reveni peste două zile.* [subiect nonuman, nonagentiv]; *Ion* ***poate*** *pierde bursa.* [subiect uman, nonagentiv]. Dezambiguizarea se realizează, de asemenea, prin timpul verbului subordonat: un timp trecut, diferit de al modalului, impune lectura epistemică: *Dan* **trebuie / poate** ***să fi plecat*** *de ieri.*

La condițional, exprimând formularea unei ipoteze, verbului modal i se atenuează probabilitatea de adevăr: *Străzile* ***ar putea*** *fi pustii la ora asta.*; la

condiționalul trecut sensul propoziției modalizate este contrafactiv: ***Ar fi putut*** *să dea un telefon.*; ***Aș fi putut*** *veni mai repede.*

3.1.2.3. Valoare clar epistemică și trăsături sintactice specifice are verbul *a părea*, al cărui comportament gramatical este destul de asemănător cu al verbelor modale *a trebui* și *a putea*. Semnificația lui este dublă: evidențială (indică o cunoaștere dedusă din percepția directă, din aparențe, sau o deducție prin analogie), dar și de judecată epistemică, cu valori pe o scară foarte largă, de la ireal la probabil.

(a) Incertitudinea unei impresii directe care poate fi și ireală, analogică, improbabilă, se exprimă prin mai multe construcții diferite:

– verbul impersonal, construit cu conjuncția *că* – ***Pare că*** *s-a schimbat ceva.* – sau personalizat prin anticiparea subiectului și acord – *Portretele* ***păreau că*** *vorbesc.*; sursa impresiei poate fi indicată printr-un dativ al experimentatorului, în structuri ușor învechite: *îmi / îi pare că...*;

– verbul impersonal, construit cu conjuncția *să*, cu verbul subordonat la conjunctiv sau infinitiv – ***Pare să*** *se fi schimbat ceva.* / ***Pare a*** *se fi schimbat ceva.* – sau personalizat prin anticiparea subiectului și acord – *Portretele* ***păreau să*** *vorbească.*

(b) Probabilitatea mai mare a unei informații bazate pe experiență directă sau pe inferențe și asumate de locutor se manifestă în construcția relativizată *mi se pare* (*că*), cu experimentatorul impresiei marcat prin dativ. Construcția funcționează modal la persoana I singular, indicativ prezent, cu subiectivitate explicită (***Mi se pare că*** *Ion doarme.*); în rest, ca și la verbele epistemice, este vorba de o descriere, o relatare care presupune confruntarea dintre universul epistemic al locutorului și cel al experimentatorului marcat prin complement în dativ (*Lui i se pare că...*).

(c) Semnificația „foarte probabil" + „neasumat de locutor" („aflat de la alții") este asociată construcției impersonale (cu marca *se*), cu sau fără anticiparea subiectului verbului al doilea: *Se pare că Ion doarme. / Ion se pare că doarme.*

În toate construcțiile de mai sus propoziția subordonată poate conține un verb copulativ; prin elidarea sa (foarte frecventă) se obțin secvențe de tipul: *Pare* [că e] *târziu.*; *Omul pare* [că e] *vesel.*; *Ziua mi se pare* [că e] *lungă.* Asemenea structuri pot fi folosite pentru a modaliza suplimentar epistemic (rezervă, incertitudine) enunțurile modalizate evaluativ: (***Mi se***) ***pare*** [că e] **îngrozitor** *să răspundă așa.*

Construcțiile cu *se – se pare, mi se pare* – pot apărea nu numai ca element regent, ci și ca incidente.

3.1.3. Verbele epistemice *a ști* și *a crede* (și sinonimele lor parțiale: verbele *a cunoaște, a considera, a bănui, a presupune,* perifrazele *a avea cunoștință, a avea impresia* etc.) intră în sfera modalizării la anumite moduri, timpuri și persoane.

Verbele ridică problema dedublării universului de cunoaștere, prin diferența dintre locutor și subiectul epistemic: instanțe suprapuse la persoana I singular, la prezentul indicativ (*eu* ***știu***, *eu cred*), singura situație comparabilă cu esența fenomenului de modalizare, dar diferențiate în toate celelalte cazuri ([eu afirm că] *el știe*; [eu la momentul t_1 afirm că] eu_{t2} *știam*).

La persoana I singular, *eu* ***știu*** *că* poate funcționa ca descriere neasumată complet a situației epistemice („am informații despre": *Eu* ***știu*** *că a câștigat el, dar poate că mă înșel.*) sau, mai des, ca mijloc de întărire, de marcare a certitudinii („cunosc adevărul"): *Eu țin în palmă bobul de grâu și* ***știu*** *că, atâta vreme cât el va exista, ordinea va rămâne în lucruri.* (A. Blandiana, *Autoportret*).

În cazul instanțelor diferite, *a ști* are două interpretări, putând fi factiv sau nonfactiv: *Ion știe că afară plouă.* = (a) știe$_1$ „e informat asupra faptului considerat real de locutor" (factiv); (b) știe$_2$ = „crede, e convins că..." (nonfactiv). Cele două valori se pot diferenția prin accent frastic: *Ion* ***știe*** *asta.* (factiv) / *Ion știe* ***asta.*** (nonfactiv). Enunțul negativ marchează diferența dintre factiv și nonfactiv cu ajutorul conjuncției: *Ion nu știe* ***că*** *afară plouă.* (presupune: *Afară plouă.*) vs *Ion nu știe* ***dacă*** *afară plouă.* (= *Afară plouă sau nu plouă.*); pentru fapte trecute se folosește nonfactiv și construcția cu conjuncția *să* și verbul subordonatei la conjunctivul trecut: *Nu știe* ***să fi venit*** *cineva. A crede* este nonfactiv, în vreme ce *a-și imagina, a-și închipui, a i se năzări* sunt (în sensurile lor strict epistemice) contrafactive (*Ion își închipuie că afară plouă.* presupune, din punctul de vedere al locutorului, propoziția *Afară nu plouă.*).

Construcțiile impersonale s-au specializat în bună măsură: *se știe* este preponderent factiv (propoziția introdusă e de obicei asumată de locutor; această interpretare este obligatorie cu verbul sub accent frastic): *Inima are, cum* ***se știe****, o tinerețe cu deosebire durabilă.* (P. Zarifopol, *Din registrul*), iar *se crede* este mai ales contrafactiv (propoziția e respinsă de locutor): *Domeniul filozofiei e concretul, nu „abstractul", cum* ***se crede*** *îndeobște.* (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*).

Verbele epistemice apar ca element regent (***Cred*** *că Ion e acasă.*) sau incident, parantetic, în poziție mediană sau finală (*Ion e –* ***cred*** *– acasă.*; *Ion e acasă,* ***cred.***).

Verbul *a se teme* (construit cu conjuncția *că* și modul indicativ în subordonată, sau cu conjuncția *să* și conjunctivul trecut) reunește o valoare epistemică („cred") și una apreciativă („nu-mi place"): *Mă tem că Ana a plecat.*; *Mă tem să nu fi plecat Ana.*

3.1.4. *Adverbele, locuțiunile adverbiale și grupurile prepoziționale epistemice* se pot grupa după sensul lor – exprimând grade diferite de certitudine – sau după construcțiile sintactice în care intră.

3.1.4.1. După sens, există adverbe de certitudine și de incertitudine. Certitudinea este exprimată de adverbele: *desigur, evident, sigur, bineînțeles, firește* și de locuțiunile *de bună seamă, cu siguranță, fără îndoială, fără nici o îndoială, fără doar și poate, mai mult ca sigur*; de asemenea, de îmbinările alcătuite din *în* + *mod* (sau *în* + *chip*) + adjectiv: *în mod cert, în mod sigur, în mod evident; în chip evident.* Adverbele de incertitudine sunt mai puține: *poate, probabil, eventual, parcă;* pentru această valoare nu există îmbinări alcătuite pe baza substantivelor *mod* sau *chip*. Unele dintre adverbele care marchează incertitudinea sunt în primul rând indicatori ai sursei cunoașterii, deci elemente evidențiale (vezi *infra*, **3.2**). Diferența semantică se reflectă într-o proprietate enunțiativă: adverbele de certitudine nu pot apărea în orice tip de întrebare (fiind mai probabile în interogațiile care cer o confirmare, anticipând răspunsul – *Au plecat, desigur?* – sau în întrebările-ecou – *Firește că au plecat?!*), în timp ce expresiile de incertitudine apar destul de frecvent în diverse interogații, inclusiv în cele totale (în care sugerează un răspuns posibil: *Poate că au plecat?*).

3.1.4.2. Din punct de vedere sintactic, adverbele epistemice – *desigur, bineînțeles, firește, natural, negreșit, poate, probabil, sigur, evident, indiscutabil* – precum și locuțiunile *de bună seamă, cu siguranță, fără îndoială, fără doar și poate, mai mult ca sigur* pot avea funcția sintactică de circumstanțial de modalitate (integrat sau parantetic) sau pe aceea de predicat sintactic.

• Circumstanțialele de modalitate epistemice pot apărea în două ipostaze: (a) ca modificatori integrați prozodic ai unei propoziții – ***Poate*** *au deschis ușa hoții.* – sau ai unui constituent al acesteia – *Au deschis ușa* ***poate*** *hoții., Hoții au deschis ușa,* ***poate*** *cu forța., Au deschis ușa niște hoți* ***poate*** *isteți.*; (b) ca elemente incidente, izolate intonațional (fenomen marcat în scris de punctuație):

O să încerc deci să detaliez, să descopăr ce am făcut eu – ***evident****, în afară de a scrie – pentru ea destinul meu să devină unul literar.* (A. Blandiana, *Autoportret*);

Nimeni, ***desigur****, nu are dreptul să condamne arta și nobilele ei funcțiuni.* (C. Noica, *Mathesis*).

Integrarea și izolarea depind în parte de poziția adverbului în secvența sintactică: adverbul în poziție inițială și finală este de obicei izolat intonațional (***Desigur****, oamenilor le place să călătorească.*; *Oamenilor le plac petrecerile,* ***desigur.***); în interiorul enunțului, e destul de frecvent și integrarea: *În perioada de dominație a conjuncției vor apărea* ***desigur*** *resturi din perioada când precumpăneau adjectivul, adverbul și pronumele.* (C. Noica, *Modelul*). De asemenea, există preferințe de construcție pentru fiecare adverb în parte: de exemplu, în poziție inițială, *poate* nu se izolează (*Poate vine. / *Poate, vine.*), în timp ce *desigur* apare în majoritatea cazurilor izolat: *Desigur, vine. / ?Desigur vine.*

Locuțiunea adverbială *într-adevăr* și grupurile prepoziționale formate pe tiparul *în mod* (*în chip*) + *adjectiv* nu au posibilitatea de a impune o subordonată conjuncțională; ele pot apărea doar în construcții parantetice – *Stilul salonard, monden* [...] *a apus,* ***într-adevăr****.* (A. Marino, *Pentru Europa*) – sau, mai des, integrate, apropiate de statutul unui circumstanțial de mod, dar vizând totuși din punct de vedere semantic adevărul propoziției:

În 1938 (*eram la Sinaia*)*, am votat* ***într-adevăr*** *împotriva constituției lui Carol.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*);

În mod evident *câinii, de exemplu, sunt mai puțin talentați întru existență decât pisicile.* (A. Blandiana, *Autoportret*);

Unu și repetiția sa caracterizează ***în chip evident*** *culturile primitive de tip totemic.* (C. Noica, *Modelul*);

Nu s-a ținut de cuvânt, pierzând șansa de a înzestra corpul diplomatic românesc cu un reprezentant ce i-ar fi făcut ***în mod sigur*** *cinste.* (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*).

• Adverbele epistemice pot avea și valoare de predicație sintactică, fiind elemente regente pentru propoziția pe care o modalizează global; aceasta este o subordonată subiectivă introdusă prin conjuncția *că*: ***Desigur*** *că marile prietenii sunt rare.* Poziția obligatorie a adverbului este la stânga conjuncției, ceea ce înseamnă că este imposibilă inversarea cu rol de tematizare a întregii subordonate (**Că marile prietenii sunt rare,* ***desigur.***); este însă posibilă anticiparea / dislocarea subiectului sau a oricărui alt component sintactic: *Marile prietenii* ***desigur*** *că sunt rare.* Aceleași dislocări se pot produce în relative: *Aștept soluțiile care* ***desigur*** *că vor sosi.* [dislocarea subiectului]; *Aștept soluțiile pe care* ***desigur*** *că le vei găsi.* [dislocarea obiectului direct]; *Evită angajările afective, socotite slăbiciuni (sau prilejuri de suferință,* ***ceea ce fără îndoială*** *că sunt).* (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*) [dislocarea numelui predicativ].

3.1.4.3. Inventarul formulelor de modalizare epistemică nu este închis. Unele dintre adverbele modale suportă gradarea (*foarte sigur, oarecum sigur, destul de sigur, absolut sigur, cât se poate de sigur, mai mult ca sigur* etc.), ceea ce sporește

numărul formulelor modalizatoare: *Ar fi o ecuație lungă și **foarte probabil** că ar fi respingătoare ca aspect.* (C. Noica, *Mathesis*).

De asemenea, e frecventă în limba actuală extinderea clasei prin folosirea ca operatori modali a unor adverbe care apar în mod normal doar în construcții cu copulă: *(e) posibil, (e) adevărat, (e) cert, (e) clar, (e) limpede, (e) neîndoielnic, (e) incontestabil*: ***Incontestabil,** toți suntem români.* („Dilema", 2002). Aceste adverbe apar mai ales în incidență, dar sunt posibile – în special în limba vorbită – și construcțiile în care ele devin element regent al unei propoziții conjuncționale: ***Clar** că ne așteaptă.*

Unele dintre adverbele modalizatoare evoluează către funcția pragmatică de conector, de marcă discursivă. De exemplu, *desigur,* mai ales în poziție inițială, are rolul de a semnala o concesie, anunțând apariția unui membru adversativ al frazei:

*Fondul nostru? **Desigur,** multe lucruri bune, **dar** în sânul lor o rană.* (E. Cioran, *Schimbarea*);

*Poți, **desigur**, să nu fii de acord cu autorul, **dar** nu poți, decât dacă abdici de la condiția lucidității intelectuale, să nu constați consecvența și consistența construcției.* (C. T. Popescu, *Copiii fiarei*).

3.1.4.4. O serie de adverbe și locuțiuni adverbiale epistemice (interpretabile și ca adjective invariabile, în contextul acordului cu un subiect abstract, de tipul „faptul", „lucrul") apar predominant ca nume predicative, în construcții impersonale care cer o propoziție subiectivă.

Operatorii modali de certitudine își subordonează o propoziție introdusă prin conjuncția *că* și care are verbul predicat la indicativ (condiționalul, posibil din punct de vedere gramatical, este în genere evitat pentru că ar provoca o contradicție semantică între valorile modale): *e sigur, e mai mult ca sigur, e evident, e indiscutabil, e adevărat, e cert, e clar, e limpede, e neîndoielnic, e incontestabil, e de la sine înțeles* (cu locuțiune adjectivală) ***că...*** : ***E evident** că au venit fără bani.*

Operatorii modali de incertitudine își subordonează o propoziție introdusă prin conjuncția *să (ca... să)* (deci cu verbul predicat la conjunctiv): *e probabil, e posibil, e îndoielnic, e cu putință* (cu locuțiune adverbială) ***să...***: ***E probabil** să fi venit fără bani.*; ***E posibil** ca anii de comunism să mai fi atenuat din diferențe.* („Dilema", 2002).

Adverbele apar și în diferite construcții gradate: *Altă cale de a înfrunta cercul de fier* [...] ***e foarte îndoielnic** să găsiți.* (N. Steinhardt, *Jurnalul*).

Expresiile constituite din predicatele modale cu operator copulativ pot apărea – destul de rar – și ca elemente incidente, independente: *Toți, **e clar**, au avut dreptate.*

În incidență se folosesc însă de preferință adverbele predicative corespunzătoare, dacă acestea există.

Sintagma predicativă cu operator copulativ *e drept* s-a specializat (păstrându-și însă toate tiparele caracteristice de construcție sintactică) pentru valoarea pragmatică de conector, marcă discursivă a concesiei argumentative: *În partea aceasta se vădește fără voie Mateiu Caragiale ucenic al tatălui său, dar, **e drept**, cu altă dispoziție, cu un soi de ciudă.* (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*).

3.1.5. *Particula modală **oare*** apare exclusiv în enunțuri interogative, funcția ei fiind în primul rând una pragmatică (de marcă suplimentară a actului verbal al întrebării); i se poate totuși atribui și o valoare modală epistemică, de subliniere a

incertitudinii: *Dar este **oare** corect să ne imaginăm că într-un trecut îndepărtat aromânii erau o masă enormă de păstori?* (I. Nicolau, *Haide, bre!*).

Particula ***cumva*** (cu rol de atenuare, aproximare) apare în interogații afirmative și negative ca marcă epistemică a incertitudinii: *Greșesc **cumva**?; Ați adus **cumva** textele?; Nu e **cumva** la tine dicționarul meu?*; în plus, în interogativele negative semnalează orientarea preferențială către un răspuns prin propoziția afirmativă corespunzătoare: *Nu **cumva** a greșit?* [= Cred că a greșit]; *Nu a ajuns **cumva** cultura să fie un soi de Asie a lumii contemporane, un univers exotic, greu de transferat în viața zilnică?* (A. Pleșu, *Minima moralia*).

Particula interjecțională *zău* – caracteristică pentru oralitatea populară și familiară – are în aserțiuni rol de întărire, autentificare, asemănător adverbelor propoziționale. Ca și acestea, poate apărea în mai multe construcții sintactice: ca element incident, regent (*zău că...*) sau ca profrază.

3.1.6. O serie de adjective (unele participiale) epistemice intră în structuri modalizante subiective ca nume predicative, construite cu verb copulativ: *sunt sigur(ă) că..., sunt convins(ă) că...* etc. Ca și la verbele epistemice, valoarea propriu-zis modală este specifică formelor de persoana I singular, indicativ prezent, care indică o atitudine subiectivă, asumată de locutor: ***Sunt sigur** că Maria a câștigat.* Și aceste adjective sunt susceptibile de gradație (*foarte convins, extrem de convins* etc.).

Propoziția formată de aceste predicate apare adesea și ca expresie modalizatoare incidentă: *Anticii, **sunt convinsă**, ar fi continuat să scrie.* (A. Blandiana, *Autoportret*).

3.1.7. Există numeroase sintagme propoziționale relativ stabile, formate cu ajutorul unor substantive care conțin lexical ideea de evaluare epistemică: *adevăr, realitate, certitudine, siguranță, îndoială* etc. și care exprimă aparent obiectiv modalitatea. Cele mai frecvente sunt alcătuite din substantivul respectiv în nominativ, articulat hotărât (cu funcție de subiect) și un verb copulativ, urmat de conjuncția *că* introducând o propoziție predicativă: *adevărul e / este că, realitatea e / este că...* Altele sunt mai libere: *există certitudinea că, există probabilitatea să..., e o posibilitate să..., nu e nicio urmă de îndoială că..., e în afară de orice discuție că..., e mai presus de orice îndoială că..., e în afară de orice îndoială că..., nu încape (nicio) îndoială că...; a avea convingerea că..., a avea certitudinea că...; a avea impresia că...* etc.: ***Este în afară de orice îndoială** că Maiorescu, într-adevăr, a formulat-o cu deosebită claritate.* (A. Marino, *Pentru Europa*).

3.2. Evidențialele

În funcție de tipul de sursă a informației propoziționale pe care îl indică, evidențialele pot fi clasificate în mărci *ale inferenței, ale relatării* (*citării*) și *ale percepției.*

3.2.1. *Mărcile inferenței* – mijloace lingvistice care indică faptul că la o anume informație locutorul a ajuns prin propria sa judecată, prin raționament, pe baza unor premise sau probe – aparțin mai multor categorii și clase lexico-gramaticale; ele sunt: moduri verbale, operatori modali, verbe cu sens epistemic, adverbe. Toate implică și o evaluare epistemică, accentul fiind pus fie pe procesul cognitiv (astfel încât au în special funcția de evidențiale), fie pe rezultat (caz în care predomină valoarea lor de modalizatori).

3.2.1.1. Modul prezumtiv (cu formele sale de prezent şi trecut) indică supoziția, în enunțuri asertive: ***Oți fi** ostenite. V-o **fi** foame.* (EZ, 2000); ***O fi făcut**-o şi eu nu ştiu.* (EZ, 1999); inevitabil, prezentarea ca simplă supoziție constituie şi o evaluare epistemică a propoziției, considerate ca probabilă, incertă (vezi *supra*, **3.1.1**). În enunțuri interogative, prezumtivul marchează suplimentar componenta fundamental dubitativă a întrebării, dar şi posibila sursă inferențială a răspunsului, atunci când este vorba de întrebări formulate de locutor în primul rând pentru sine, ca parte a procesului epistemic: *Ce-o **fi fost** aşa de îngrozitor? m-am întrebat. **O fi fost escrocată**!* (EZ, 2001).

În structurile care coordonează mai multe forme disjuncte de prezumtiv (eventual una afirmativă şi una negativă), valoarea evidențială a modului se neutralizează, informația putând proveni din orice fel de sursă; rămâne importantă doar valoarea de ipoteză – „(chiar) dacă": ***O fi** nou, **o fi** vechi, **o fi** recondiționat – la noi nu contează!*; ***O fi fost** vinovat, **n-o fi fost** vinovat, oricum acum e liber.*

Şi modul conjunctiv perfect poate marca inferența, destul de rar, în principale afirmative (vezi *supra*, **3.1.1**), fiind tot un mijloc de indicare simultană a sursei mentale şi a incertitudinii asupra adevărului propoziției.

3.2.1.2. Dintre verbele modale epistemice, *a trebui* are o valoare clar inferențială, în contexte de tipul: ***Trebuie** să fie acasă, am văzut lumină.* Utilizarea epistemic-evidențială a verbului *a trebui*, mai ales în construcție cu conjuncția *că*, exclude în genere posibilitatea ca informația să aibă alte surse decât raționamentul locutorului. În schimb, *a (se) putea* permite referirea la surse atât interioare (inferențiale), cât şi exterioare (citaționale), rolul său fiind doar de a realiza evaluarea epistemică: ***Se poate** să fie acasă, am văzut lumină.*; *Conform declarațiilor vecinilor, **se poate** să fie acasă.*

3.2.1.3. Verbele epistemice care desemnează procese mentale: *a se gândi, a presupune, a deduce* etc. descriu sursa inferențială. Chiar verbul *a crede* e mai des folosit cu sens deductiv-supozitiv (***Cred** că se poate accepta soluția pe care ați propus-o.*) decât pentru a descrie un set de opinii deja stabile, eventual incerte (***Cred** că oamenii sunt fundamental buni, pentru că aşa mi s-a spus.*).

Aceeaşi valoare de marcă a prelucrării subiective a informației apare în construcția impersonală sau reflexiv-impersonală a verbului *a părea*, cu experimentatorul exprimat prin dativ (*îmi pare, mi se pare*):

Această mărturie [...] *cuprinde, **mi se pare**, interpretarea completă şi cea mai cuminte a unui vechi fenomen social.* (P. Zarifopol, *Din registrul*);

***Ni se pare**, aşadar, că surprindem acest dualism: geometrie – istorie.* (C. Noica, *Mathesis*).

De fapt, chiar fără experimentator, *a părea* este cel mai adesea interpretabil, din context, ca semnalând o inferență, mai mult decât o percepție directă; nu poate însă indica relatarea, preluarea informației de la altcineva.

3.2.1.4. Adverbul evidențial cel mai caracteristic al inferenței este *pesemne*, folosit predicativ ca regent (*pesemne că...*) sau ca un circumstanțial de modalitate incident ori integrat:

*În uşă ne salută un zidar: „Vă tot văd pe aici de la o vreme, îi spune el lui Noica. **Pesemne** că sunteți frizerul stațiunii?".* (G. Liiceanu, *Jurnalul*);

*Vor stârni mirare, **pesemne**, prin rafinamentul şi eleganța lor.* (*ibid.*);

*Osebit de taxa obişnuită, se mai percepea una specială pentru fiecare maimuță de vânzare (erau **pesemne** foarte căutate ca animale de lux).* (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*).

Alte adverbe ale incertitudinii (*poate, probabil*) se pot combina cu mărcile inferențiale; în context inferențial pot apărea şi adverbe de certitudine (*desigur*), dar ele nu indică de la sine sursa, neavând deci valoare propriu-zis evidențială.

3.2.2. *Mărcile relatării sau ale citării* sunt din mai multe categorii şi clase: moduri verbale, verbe de declarație, adverbe, expresii. Există o diferență semnificativă între structurile explicite, care pun în evidență preluarea discursului – ***El a declarat că** nu va participa la alegeri.*; *„Nu voi participa la alegeri", **a declarat el.*** – şi cele care pun în prim plan propoziția preluată, marcând minimal distanța față de sursă: ***Cică** nu va participa la alegeri.*

3.2.2.1. Modul condițional este specializat în redarea unei opinii care aparține altui vorbitor şi pe care locutorul nu şi-o asumă, deci pentru indicarea unei distanțe epistemice. Această valoare apare în discursul indirect, după verbe de declarație – *Polițiştii spun că localnicii **nu ar fi ascultat** rugămintea neamțului.* (EZ, 2000) – dar şi în propoziții independente, cu sau fără indicarea explicită a sursei necreditate:

*Potrivit altor variante – ale sătenilor – Bebe **ar fi venit** special la Ghimpați pentru a da o mare lovitură.* (EZ, 2000);

*Drobeta **ar fi încasat** 700 de milioane de lei pentru a ceda meciul.* (*ibid.*);

*În fond, percepția mediilor culturale autohtone asupra diplomației a rămas tot în secolul XIX: ea **n-ar fi** mai mult decât „arta de a minți frumos".* (LAI, 2002).

3.2.2.2. Modul prezumtiv are valoare citațională atunci când apare în primul membru, contrazis, al unei construcții adversative: *O fi (fiind) el bun, dar nu reuşeşte să facă nimic.* Propoziția cu verb la modul prezumtiv prezintă o ipoteză neasumată de locutor, deci preluată din altă sursă (adesea „opinia curentă").

3.2.2.3. Adverbe şi locuțiuni adverbiale, particule adverbiale şi expresii fixate care marchează neîncrederea față de o opinie citată sunt: *cică, pasămite, chipurile, vezi Doamne, dragă Doamne* etc.:

*În Bitolia, moscopolenii începuseră **cică** să vină mai înainte de-a le fi fost distrus oraşul.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*);

*Aşadar, **pasămite**, Odiseu, fie şi post mortem, ar fi cel care a încercat să valorizeze o stare.* (OC, 2002);

Senatorul (sau deputat?) G.F. [...], ***chipurile**, a trădat interesul național.* („Luceafărul", 2000);

*Ocupatul nostru premier a aflat – **vezi Doamne!** – , din presă, de sosirea Regelui Mihai.* (EM, 1994);

*M-am lovit însă de marea milă a consilierilor față de „bieții oameni", față de săraci, care, **dragă Doamne**, nu vor putea plăti amenzile.* (VL, 2002).

3.2.2.4. Verbele de declarație (care desemnează tipul de act de limbaj) pot indica acordul sau dezacordul parțial sau total (distanța epistemică) dintre opiniile locutorului care relatează şi opiniile locutorului citat. Verbe ca *a afirma, a declara, a spune* sunt neutre; în schimb, *a pretinde* şi într-o anumită măsură şi *a susține*, sunt contrafactive, indicând dezacordul: ***Pretinde / Susține** că a rezolvat toate problemele.*

Explicitarea sursei din care se preia informația în vorbire directă sau indirectă se face prin subiectele verbelor de declarație („X afirmă că") sau prin formule de atribuire de tipul *în opinia...*; *după părerea...* Sursa externă poate fi

neindividualizată, în cazul construcțiilor impersonale, generice (*se zice că..., din câte se cunoaște, vorba ceea*).

Alte verbe au dobândit prin evoluție semantico-pragmatică semnificația „informație preluată", actualizabilă doar în anumite construcții și contexte; din această clasă fac parte verbele *a înțelege* (***Am înțeles** că e plecat.*), *a se părea* (reflexiv impersonal fără marcarea experimentatorului: ***Se pare** că e plecat.*).

Acordul, asumarea opiniei citate sunt marcate prin locuțiuni adverbiale de tipul: *pe drept cuvânt, cu / pe bună dreptate, cu îndreptățire,* determinând verbul care descrie actul de limbaj; aceste locuțiuni nu pot deci apărea în interiorul propoziției care exprimă opinia: *Cineva îmi reproșa, **pe bună dreptate**, că e poate prea mult să văd în cele trei fete întrupări ale modelului ontologic.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*).

Tot în vorbirea indirectă, distanța epistemică poate fi indicată de introducerea propoziției subordonate (conținutul relatat) prin locuțiunea conjuncțională *cum că*:

*Unul, de pildă, elibera, contra cost, certificate **cum că** fata creștină cutare a trecut de bunăvoie la religia mahomedană.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*).

3.2.3. *Mărcile percepției* sunt cel mai puțin gramaticalizate în română. Pot avea valoarea de mărci evidențiale verbele de percepție *a vedea, a auzi, a simți* etc. (când nu sunt folosite în sensuri figurate), precum și expresiile prezentative (*iată, uite*) și deicticele (*acum, aici* etc.) care indică accesul nonmediat la o informație, la care se adaugă uneori ideea de surpriză: ***Văd** că afară plouă.*; ***Uite, acum** afară plouă.*

Verbul *a părea,* adverbele *parcă* și *aparent,* locuțiunea adverbială *în aparență* asociază în sensul lor primar o indicație evidențială (percepția) și o valoare modală (incertitudinea). Enunțurile cu *a părea* nereflexiv, construit cu subiect dislocat (*El **pare** că e sănătos. / El **pare** să fie sănătos. / El **pare** sănătos.*) sunt interpretabile ca bazate pe percepție, pe mărturia directă a locutorului: *Desenat în lumina de la Pompei, labirintul **pare** simplu, pentru că uiți că parcurgerea lui se petrece în întuneric.* (A. Blandiana, *Autoportret*).

Chiar în cazul unor abstracții, ca sursă a cunoașterii apare impresia spontană, observarea directă a fenomenelor, nu inferențele: *Chiar antumele existente, considerate din perspectiva postumelor, dobândesc **parcă** un relief mai puternic.* (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*).

Adverbul *parcă* este folosit frecvent (dar nu exclusiv) pentru a indica incertitudinea în percepție sau amintire: ***Parcă** văd și acum paginile îngălbenite de timp.* (A. Blandiana, *Autoportret*).

4. MODALITATEA DEONTICĂ

Modalitatea deontică indică gradul de obligativitate sau de permisivitate a situațiilor descrise într-o propoziție, în raport cu un corp de norme preexistente; valorile sale principale sunt *obligatoriu* și *permis.* În cadrul modalității deontice, se pot distinge **modalitatea deontică propriu-zisă** (*Trebuie să plecați!*; *Sunteți liberi să plecați.*) și cea **volitivă (deziderativă)**, care indică gradul subiectiv de necesitate sau acceptabilitate a unei acțiuni (*Vreau să plecați!*., *Puteți să plecați, din punctul meu de vedere.*). Adevărata modalitate deontică are un suport extralingvistic, obiectiv; în absența acestuia, locutorul poate însă invoca pseudonorme care corespund mai curând voinței sale subiective; *deonticul* se apropie astfel de *volitiv.*

Modalizarea deontică impune enunțurilor un caracter nonasertiv, realizând acte de limbaj de tip directiv (ordin, îndemn etc.), în care expresiile deontice sunt folosite performativ, prescriptiv (*Trebuie să plătești!*). Când aceleași mijloace lingvistice sunt utilizate descriptiv, constatativ (*El trebuie să plătească, se pare.*), ele nu mai realizează modalizarea, pentru că nu mai indică o atitudine propozițională.

4.1. Modalitatea deontică propriu-zisă

Modalitatea deontică nonsubiectivă, întemeiată pe condiționări exterioare, se exprimă prin moduri verbale, verbe modale, adverbe și locuțiuni specializate, verbe care au conținut lexical deontic și îmbinări libere de cuvinte.

> Modalizarea deontică propriu-zisă este foarte mult utilizată în limbajul juridic-administrativ. În afara acestui limbaj, obligativitatea, permisiunea, interdicția sunt interpretate subiectiv și folosite argumentativ: *Trebuie să mănânci tot!, E permis să fumezi la noi în casă!*

4.1.1. Dintre modurile verbale, imperativul realizează în genere valori de tip deontic: *Pleacă!* (= *Trebuie să pleci.*), dar care se află la intersecția cu cele volitive (= *Vreau să pleci!*). În forma gramaticală de imperativ sursa impunerii și cea a enunțării nu sunt indicate disociat, de aceea raportul dintre ele este stabilit doar pe baza contextului (*Nu plânge!* [= e interzis să plângi] / [= vreau să nu plângi]; *Nu fura!* [= trebuie să nu furi] / *Nu pleca!* [= vreau să nu pleci]).

Imperativul pozitiv corespunde obligației, cel negativ interdicției.

Conjunctivul cu valoare de imperativ (*Să vii mâine!*) este impozitiv, ca și conjunctivul hortativ (*Să mergem!*), care rămâne totuși preponderent volitiv.

La conjunctivul negativ, un grad mai puternic de interzicere este marcat cu ajutorul particulei *cumva*, intercalată în enunț în poziție postverbală – *Să nu apară **cumva** pe aici!* – sau, mai des, ca structură eliptică cerând ea însăși un alt conjunctiv, pozitiv sau negativ: *Să nu **cumva** să pleci!, Să nu **cumva** să nu vii mâine!* (= „Să nu cumva [să se întâmple] să pleci! / să nu vii mâine!"). Popular și familiar, există cu această valoare și structura *să nu **care cumva** să...*

Infinitivul negativ poate exprima acte de interzicere, în construcții reflexive impersonale: *A nu se fuma!.*

4.1.2. Verbele modale *a trebui* și *a putea* exprimă valori deontice în aproape toate construcțiile lor: cu sau fără imbricare – avansarea subiectului sau a altui constituent – ***Trebuie** să fiți cinstiți.* **Voi *trebuie** să fiți cinstiți.* –, iar, în cazul lui *a putea*, atât în construcție impersonală cu marca *se* – ***Se poate** să predai articolul în mai.* –, cât și în construcție personală: *Tu **poți** să predai articolul în mai.*

Interpretarea deontică este adesea dezambiguizată contextual, fiind cea preferată pentru verbe cu subiect uman, agentiv, atunci când tinde să se excludă (de exemplu în structura impersonală *se poate*) lectura dinamică: ***Nu se poate** să parcheze aici.*

Cu subiect prezent în prima poziție în interiorul subordonatei, reliefat prin *ca... să*, verbul *a trebui* este deontic, nu epistemic, chiar atunci când condițiile semantice ar favoriza lectura epistemică: în vreme ce enunțurile *El **trebuie** să fie vinovatul.* și chiar ***Trebuie** să fie el vinovatul.* pot avea sens atât epistemic, cât și deontic, enunțul ***Trebuie** **ca** el **să** fie vinovatul.* este în mod cert deontic.

Verbul *a trebui* permite, în utilizarea sa deontică, o construcție eliptică specifică: [*trebuie* + participiu], cu elipsa operatorului pasiv: *Filmul **trebuie** văzut.*

(= „Filmul trebuie [să fie] văzut"), construcție extinsă, prin analogie, și la verbe intranzitive: *Trebuie plecat repede.* (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 3**).

Folosirea deontică este proprie, în cadrul modului indicativ al verbelor modale, formelor de prezent și viitor:

Cred că se pot numi, cu aceeași dreptate, gingașe ideile care, în general, ***trebuie*** *să fie cunoscute oricui vrea să treacă drept om cultivat, ca și acele despre care acest om* ***trebuie*** *să pomenească totdeauna cu deosebită băgare de seamă.* (P. Zarifopol, *Din registrul*);

În cazul în care împrumutatul este o persoană juridică, acesta ***va trebui*** *să încheie un contract de asigurare.* (Legea 190 / 1999);

Ipoteca astfel constituită pentru garantarea creditului ***poate*** *avea ca obiect terenul și construcțiile ridicate pe acesta ulterior constituirii sale.* (*ibid.*);

În situații deosebite instanța de la locul executării ***va putea*** *acorda un termen de maximum 90 de zile.* (Legea 31 / 1990).

La timpurile trecutului, verbele nu mai au sens modal, ci descriptiv: *Făcea semn vioristului, când* ***trebuia*** *să schimbe cântecul.* (P. Zarifopol, *Din registrul*).

La condiționalul prezent, valoarea directivă se atenuează, atât obligația, cât și permisiunea, căpătând mai ales calitatea de sugestie: *Ar trebui / Ai putea să mai rămâi.*

La condiționalul trecut, verbele modale nu mai sunt folosite performativ, ci doar descriptiv, contrafactual, implicând faptul că acțiunile exprimate de verbul subordonat nu au fost realizate: *Ar fi trebuit să plece. / Ar fi putut să plece.* [= nu a plecat].

4.1.3. Supinul și construcțiile cu supin, [*a avea* + *de* + supin], [*a fi* + *de* + supin] exprimă necesitatea în construcții personalizate (cu *a avea*: *Am de scris.*) sau impersonale (cu *a fi*: *E de lucrat mult.*).

Construcțiile negative cu supinul exprimă valoarea de interzicere: (*e*) *de neacceptat* [= imposibil de acceptat].

4.1.4. Există de asemenea numeroase alte verbe, perifraze și locuțiuni verbale cu sens lexical de obligație (*a se cere, a se cuveni, a se cădea să... / a obliga să...*), permisiune (*a avea dreptul să... / de a..., a avea voie să..., a permite să..., a da voie să..., a lăsa să...*) sau interzicere (*a interzice să... / a...*). Construcțiile lor sunt diferite, după cum este vorba de verbe exclusiv impersonale (*a se cuveni*), de locuțiuni cu Experimentator (*a avea voie, a avea dreptul*) sau de verbe care admit mai ales construcții cu Agent și Pacient (*a obliga, a lăsa*): *Ce* ***se cuvine*** *să fac și ce* ***nu*** *– sunt lucruri pe care nu eu le hotărăsc.* (G. Liiceanu, *Despre limită*); ***Am dreptul*** *să le presupun pe amândouă.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*); *Te* ***las*** *să asiști la discuții.*

Verbele și construcțiile impersonale care exprimă obligația se pot folosi, ca și *a trebui*, cu elipsa operatorului pasiv: ***Se cuvine precizat.***; ***Se cere făcut.***; *O astfel de avuție* ***nu se cere căutată, descoperită, furată, însușită,*** *ci doar* ***perpetuată*** *în amintire.* (LAI, 2002).

Verbele cu sens deontic, ca și modalele, au valoare descriptivă atunci când se folosesc la alte timpuri decât prezentul sau viitorul: *Bolnavul de pojar nu* ***avea voie*** *să vadă foc și în casa lui* ***nu trebuia*** *să se vopsească și să se spele rufe.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*).

4.1.5. Adverbele, locuțiunile adverbiale și grupurile prepoziționale cu valoare deontică sunt mai puține decât cele epistemice. După sens, acestea sunt modalizatori ai obligației – *obligatoriu, neapărat, negreșit,* (popular) *musai,* la care se adaugă

sintagme de tipul *în mod / chip necesar, în mod / chip obligatoriu* – și mult mai puțin ai permisiunii – *eventual.* Spre deosebire de cele epistemice, cele mai multe adverbe deontice nu au un comportament clar propozițional: pot funcționa ca profraze independente, dar nu ca elemente regente. În mod normal apar ca integrate propoziției, fiind mai rar incidente și parantetice. Chiar când sunt plasate la începutul enunțului – ***Negreșit*** *să vină la noi.* –, poziția lor sintactică nu este interpretabilă ca una de regență, pentru că modul conjunctiv nu este impus de adverb: *Să vină* ***negreșit*** *la noi.*; *Să vină la noi* ***negreșit.***

Adverbul *neapărat* funcționează adesea ca mijloc de gradare a intensității în combinație cu alte expresii modale, în primul rând cu verbul *a trebui*:

Trebuie neapărat *să te apleci, la o etapă a vieții proprii și a culturii, asupra eului gol-goluț.* (C. Noica, *Modelul*);

Aș fi dormit înainte, dus, fără zgomotoasa sosire a unei scrisori pentru care ***trebuia neapărat*** *să iscălesc de primire.* (M. Caragiale, *Craii*).

4.1.6. Modalitatea deontică este exprimată și de construcții impersonale cu operator copulativ și cu nume predicativ adverb (interpretabil și ca adjectiv invariabil). Spre deosebire de construcțiile epistemice, cele deontice se construiesc cu subiectiva la modul conjunctiv, introdusă prin *să* (sau un infinitiv cu marca *a*) – *e necesar să... / a..., e obligatoriu să... / a..., e imposibil să... / a...,* (popular) *e musai să... / a....*:

Nu este ***imperios necesar*** **să** *iei la bani mărunți în mod public „cine ce a făcut".* („Timpul", 2004);

Adunarea generală extraordinară se întrunește ori de câte ori ***este necesar*** **a** *se lua o hotărâre.* (Legea 31 / 1990).

Unele – *e permis să... / a..., e interzis să... / a...* – sunt la origine structuri pasive cu operatorul *a fi*:

Este interzis *cenzorilor* **să** *comunice acționarilor în particular sau terților datele referitoare la operațiunile societății.* (*ibid.*).

Construcția impersonală *e nevoie să...* cuprinde un substantiv cu funcție de subiect.

4.1.7. O serie de adjective deontice intră în structuri modalizante ca nume predicative, construite cu verb copulativ; modalizarea este pusă în legătură cu persoanele vizate de obligativitate sau permisiune, constituind subiectul sintactic al construcției: X *e dator să..., e liber să...* etc.: *Lichidatorii* ***sunt datori,*** *îndată după preluarea funcției,* ***ca*** *împreună cu administratorii societății* ***să*** *facă un inventar și să încheie un bilanț.* (Legea 31 / 1990).

Construcțiile cu participii (*e obligat să...*) sunt la limita cu construcțiile pasive: *Acesta îl poate ține în concediu medical, timp în care* ***e obligat*** *să se trateze.* („Timpul", 2004).

4.1.8. Există și numeroase substantive care exprimă lexical ideea de obligație sau permisiune – *obligație, permisiune, interzicere* etc. – și care pot intra în expresii performative sau descriptive; de exemplu, *a avea obligația*: *Când persoana juridică își revocă reprezentantul, ea* ***are obligația*** *să numească, în același timp, un înlocuitor.* (Legea 31 / 1990).

4.1.9. Sufixul *-bil* formează unele derivate care au sensul de permisiune: *negociabil* (= „care se poate negocia"); *înstrăinabil* (= „care poate fi înstrăinat").

Nu este însă vorba doar de semnificație deontică, foarte des fiind prezent sensul dinamic (posibilitate internă sau circumstanțe externe favorabile).

În limba actuală se produc chiar extinderi greșite, nemotivate, în afara sensului construcției tranzitive: „(teren) *construibil*" folosit cu sensul „pe care se poate construi". Pentru alte valori ale sufixului, vezi *infra*, **5.**

4.2. Modalitatea volitivă, deziderativă

Modalitatea volitivă este apropiată de cea deontică propriu-zisă, în măsura în care formulele deontice au adesea (în afara folosirilor strict juridice) o bază subiectivă: *se cere* înseamnă de fapt „îți cer", cererea subiectivă presupunând o dorință / voință a locutorului.

Modalitatea volitivă se exprimă prin moduri verbale, verbe cu conținut lexical deziderativ, construcții cu adverbe, adjective sau substantive cu aceeași semnificație.

4.2.1. Dintre modurile verbale, condiționalul cu sens optativ este specializat pentru modalitatea volitivă: *Aș merge mâine la teatru.* (vezi **I, Verbul. Modul, 3**).

Modalitatea se realizează și în construcții de tip „urare", inclusiv în imprecații, cu verbul la condițional-optativ, caracterizate de o intonație exclamativă specială și de inversare – *Arde-l-ar!* – sau de marca *de*: *De-ar veni odată...!*.

Aceeași valoare o au construcțiile la modul conjunctiv (cu sau fără *să*), cu intonație exclamativă – *Să reușești în toate! Dea Domnul!*.

4.2.2. Verbele care exprimă lexical ideea de voință și dorință, în primul rând *a vrea* și *a dori*, se construiesc cu al doilea verb la conjunctiv, cu subiect identic sau diferit: ***Vreau** să merg. / **Vreau** să mergi.*; ***Doresc** să plec. / **Doresc** să plece.* Alte verbe din aceeași sferă semantică sunt: *a spera să... / că...* (***Sper** ca timpul să-mi rezerve răgazul și al unei cărți mai sistematice și mai bine documentate.* – A. Marino, *Pentru Europa*), *a-i surâde să... / că..., a ține să..., a-i veni să..*, grupările locuționale *a trage nădejde / speranța să... / că...* (***Trag nădejde** că-s greu de înțeles.* – N. Steinhardt, *Jurnalul*; *Ei **trăgeau speranța că** nu vor mai fi luați de acasă cu arcanul.* – „Timpul", 2004).

La condițional, aceste verbe exprimă un sens deziderativ atenuat: *aș vrea, aș dori* etc.

4.2.3. Expresia impersonală *e de dorit să...* (adesea cu verbul copulă la condițional: *ar fi de dorit*) prezintă atitudinea volitivă într-o formă obiectivată și foarte apropiată de modalizarea apreciativă: ***Ar fi de dorit** să mai fie invocată din când în când și inteligența, care e o calitate individuală, reală și reconfortantă.* (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*).

4.2.4. Substantivele care exprimă lexical ideea volitivă – *dorință, speranță, nădejde* etc. – pot intra în expresii performative sau descriptive: *dorința mea este..., am speranța că....* etc.

5. PSEUDOMODALITATEA „DINAMICĂ"

Construcțiile „dinamice" prezintă caracteristici obiective care privesc agentul acțiunii desemnate sau situația însăși. Se indică astfel capacitatea sau abilitatea Agentului, a Pacientului etc., existența condițiilor externe care permit o anumită

situație (*a putea, a fi în stare, a fi posibil* etc.), ca și impunerea unei situații din cauze exterioare, obiective (*a trebui, a fi necesar, a fi nevoie, a fi nevoit* etc.):

*El este o ființă nouă, care **nu poate** încăpea în cadrele animalității.* (P. Zarifopol, *Din registrul*);

*Titlul cărții **e imposibil** de tradus în românește fără confuzie.* (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*);

***Trebuie** totuși să găsim o ordine a căutării ordinii.* (A. Pleșu, *Minima moralia*);

*Pentru a merge însă între două puncte **este absolut necesar** să fim convinși că cele două puncte există.* (A. Blandiana, *Calitatea*).

O parte dintre expresiile modale (verbe modale, elementele lexicale care conțin ideea de atitudine epistemică sau deontică) se folosesc curent pentru a exprima și aceste valori, care nu intră în sfera propriu-zisă a modalității (întrucât nu evaluează conținuturi propoziționale), dar se înrudesc cu aceasta și apar adesea în construcții ambigue, în care valorile modale sunt greu, dacă nu imposibil de delimitat de cele nonmodale. Din punct de vedere istoric, se pare că sensurile „dinamice" (obiective) stau la baza dezvoltării sensurilor modale actuale (subiective).

Pseudomodalitatea dinamică are ca mijloace lingvistice de realizare verbele modale (*a trebui, a putea*), verbe cu sens specific (*a sili, a reuși, a izbuti*), adverbe, adjective, locuțiuni adverbiale și adjectivale în diverse construcții (*e necesar, e posibil, e imposibil, e capabil, e în stare*), îmbinări lexicale libere care conțin substantive cu sens de necesitate sau posibilitate, adjective (și, prin conversiune, adverbe) obținute prin sufixare cu sufixul *-bil*.

Verbul *a putea* descrie deopotrivă abilitățile interioare și circumstanțele exterioare (*Ana **poate** citi textul, pentru că are vederea bună.*; *Ana **poate** pleca la plimbare, pentru că ploaia a stat.*).

Ideea de posibilitate, exprimată lexical în derivatele cu sufixul *-bil* și în construcția cu supinul (*loc vizitabil / de vizitat*; *supă de nemâncat* etc.), are sens obiectiv-dinamic, pentru că atribuie o calitate stabilă, prezentarea făcându-se în termenii unor circumstanțe obiective: *Infinitul nu e **inventariabil.*** (G. Liiceanu, *Despre limită*).

6. MODALITATEA APRECIATIVĂ

Modalitatea apreciativă este cea mai subiectivă dintre tipurile de modalități, chiar dacă poate lua forme aparent obiective, impersonale, bazându-se pe evaluări curente, împărtășite de grupuri mari de vorbitori („opinia curentă").

Există o diferență fundamentală între celelalte tipuri de modalizare și cea apreciativă: se pot cunoaște și permite doar stări de lucruri, dar se pot aprecia și obiecte, entități izolate, nonpropoziționale: *E frumos să fii darnic. / Dărnicia e frumoasă. / Darul e frumos.* Apreciativul este deci o categorie mai generală, care implică adjectivul (*bun / rău*), adverbul (*bine / rău*), dar și substantivul (*bunătate / răutate*) și verbul (*a plăcea / a displăcea*), exprimând atitudinea favorabilă sau defavorabilă a locutorului chiar la nivelul alegerii lexicale.

Modalizarea apreciativă, ca și celelalte tipuri de modalizare, raportează conținutul propozițional la locutor și la momentul enunțării (***Mă bucur** că afară plouă.*); mijloacele sale lingvistice pot fi folosite și nonmodal, descriptiv (*Ieri **m-am bucurat** de ploaie.*; *Ana **se bucură** că plouă.*).

Propoziția modalizată apreciativ poate avea un sens referențial sau unul generic; diferența este marcată de conjuncția subordonatoare (*că / să*) și implicit de folosirea indicativului, respectiv a conjunctivului: *E rău că a plecat supărat. / E rău să plece supărat.*

Există o legătură puternică între deontic și apreciativul generic: deonticul se bazează pe o evaluare și pune în prim plan consecința normativă a acesteia, în vreme ce apreciativul generic pune în prim plan evaluarea, dar implică și o prescripție, o recomandare. De aceea trecerile de la o valoare la cealaltă sunt foarte firești în plan pragmatic; enunțul *E bine să pleci.* poate fi interpretat ca pur apreciativ (= „Plecarea e un lucru bun".), dar și ca indirect deontic („E recomandabil să pleci".); diferența dintre cele două valori poate fi marcată și prin intonație și prin accentul frastic.

Construcțiile apreciative pot fi: (a) explicit subiective, referirea la persoana I realizându-se prin forma verbului (*apreciez*) sau prin pronumele clitic (*îmi place*), sau (b) formal obiectivate (*e frumos*). Aprecierea poate fi *nonemotivă, evaluativă* (realizându-se prin apel la valori) – *E corect să fie primit.* – sau *emotivă* (prin apel la sentimente, stări interioare etc.) – *E îmbucurător să fie primit.* Desigur, limita dintre cele două tipuri nu este netă.

Mijloacele de exprimare a modalizării apreciative sunt: verbele cu sens lexical apreciativ, anumite construcții cu adverbe și locuțiuni adverbiale, cu adjective sau substantive cu sens apreciativ, interjecții și particule exclamative și – mai mult decât la celelalte tipuri de modalizare – intonația.

6.1. Verbele cu sens lexical apreciativ sunt: (a) impersonale – *a-i plăcea că... / să..., a-i displăcea că... / să...* (evaluative și într-o anumită măsură emotive), *a merita să...* (evaluativ), *a-l durea că..., a-l deprima că... / să..., a-l enerva că... / să..., a-l îngrozi că... / să....* (emotive, afective) – sau (b) personale: *a aprecia că...* (evaluativ), *a detesta să..., a urî să...., a regreta că..., a se bucura că... / să* etc. Unele au o componentă epistemică (surpriza): *a-l uimi că..., a-l surprinde că...* Construcțiile sintactice sunt diferite: unele verbe impersonale se construiesc cu Experimentatorul complement indirect în dativ (*îmi place că / să*) – ***Îmi place** să fiu legată de acest cerc al încrederii copilărești.* (A. Blandiana, *Calitatea*) –, altele nu (*merită să...*) – *Sunt cel puțin patru motive pentru care **merită** să faci cultură.* (A. Pleșu, *Minima moralia*); există verbe personale cu Experimentatorul subiect (*apreciez, detest, regret* etc.) și verbe impersonale cu Experimentatorul obiect direct (*mă doare, mă bucură* etc.).

6.2. Destul de numeroase sunt adverbele și locuțiunile adverbiale apreciative, care intră în tipare de construcție diferite:

(a) ca regent al propoziției conjuncționale, în calitate de adverb predicativ sau în construcție cu o copulă: (*e*) *ciudat că..., (e) bine că...; e rău că...; (e) de mirare că...* etc. În această construcție pot să apară extrem de multe adjective cu utilizare adverbială (aparținând mai multor categorii semantice: valoare generală, importanță, utilitate, efect, emoție etc.): *e curios, minunat, superb, surprinzător, paradoxal, regretabil, trist, util, cinstit, important, semnificativ, caracteristic, esențial* etc.

Predicatele complexe pot fi modalizate suplimentar cu operatorul epistemic *a (se) părea*: *mi se pare trist că... / să...*; ***Mi se pare atât de ciudat că** sunt contemporană cu Alfa Centauri...* (A. Blandiana, *Calitatea*); din această combinație s-au clișeizat expresiile *îmi pare bine / rău (că... / să...)*;

(b) locuțiuni adverbiale cu funcția de circumstanțial de modalitate incident sau integrat: *din fericire, din păcate, din nenorocire, din nefericire*: *Gest firesc, punte naturală între generații* [...], *dar, **din păcate**, gest lipsit de orice finalitate publică.* (A. Blandiana, *Autoportret*).

Și construcțiile cu supinul nume predicativ sunt numeroase: *e de neiertat că / să..., e de admirat că..., e de regretat că...* etc.

6.3. O serie de adjective (unele participiale) apreciative intră în structuri modalizante subiective ca nume predicative, fiind construite cu verb copulativ și putând primi diverse mărci ale gradării: *sunt (foarte) bucuros(-oasă) că... / să..., sunt (destul de) mulțumit(ă) că... / să...* etc.

6.4. Numeroase substantive care exprimă lexical ideea de evaluare pozitivă sau negativă intră în construcții relativ stabile, cu câteva tipare principale: (a) eliptic și căpătând valoare adverbială, ca regent al unei subordonate conjuncționale subiective: *noroc că...* (***Noroc că** multe dintre aceste convertiri au durat puțin.* – I. Nicolau, *Haide, bre!*); *păcat că...* (***Păcat** că n-ai venit ieri.*); (b) ca subiect postpus copulei, însoțit sau nu de articolul nehotărât sau de determinativi: *e păcat că* (*Grecii n-aveau un cuvânt pentru cultură și **e păcat că** n-aveau.* – A. Pleșu, *Minima moralia*), *e mare nenorocire că..., e o nenorocire că...*; ca subiect antepus copulei: *problema e că..., lucrul interesant e că...; nenorocirea e că...* etc.; (c) în poziția de complement direct, cu Experimentatorul subiect: *a avea bucuria / plăcerea să... / de a...* (***Am bucuria** să vă anunț câștigătorii.*); (d) în poziția de subiect, cu Experimentatorul complement indirect: *a-i fi frică / teamă / jale să... / că...* (***Mi-e teamă** că au greșit numărul.*).

Pentru interpretarea sintactică a construcțiilor, vezi **Subiectul, 6.3.1.**

6.5. O serie de cuvinte exclamative (*ce / ce mai..., cât de...*), expresii exclamative (*Slavă Domnului, Doamne ferește*) și diverse interjecții servesc la exprimarea modalității apreciative – *Vai, ce bine că a plecat!* – împreună cu o intonație de apreciere sau respingere, foarte variabilă și necodificabilă lingvistic.

7. COMBINAREA MODALIZATORILOR

7.1. În propoziții subordonate, modalizatorii interacționează cu valorile specifice ale structurilor sintactice respective. În structurile condiționale, se manifestă valori nonfactuale, dependente: posibilitatea condiționată sau care condiționează; la trecut (condițional trecut, conjunctiv trecut, imperfect) valoarea semantică este cea de nonrealizare: *dacă ar fi fost / să fi fost / dacă era...*; după operatori de tipul *ca și cum, de parcă*, se indică stări de lucruri ireale-imaginare; conjunctivul echivalent cu un infinitiv are sens generic-potențial; în vorbirea indirectă, verbele de declarație impun modul indicativ sau conjunctivul în funcție de tipul de act (asertiv / directiv): *afirm că... / cer să....* După verbe cu sens modal (epistemic, deontic, volitiv, apreciativ), alegerea între indicativ și conjunctiv este, în unele cazuri, clar determinată de regimul verbului, în altele nu: *sper **că va veni** / sper **să vină**.*

7.2. În același enunț, se pot combina modalizatori de tipuri diferite (de exemplu: epistemici + deontici; epistemici + apreciativi) sau de același tip cu grade similare („combinații armonice", de exemplu: certitudine + certitudine) și chiar diferite („combinații disarmonice": certitudine + incertitudine).

7.2.1. Există o ierarhie de aplicare a modalizării de tipuri diferite: operatorul epistemic poate avea în domeniul său un operator deontic (**Desigur**, ***trebuie*** *să plecați.*), dar raportul invers este mai puțin posibil (****Trebuie*** *să plecați* **desigur**.):

Fireşte, *e* ***neapărat necesară*** *o anumită şcolire şi instrumentaţie prealabilă.* (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*);

Evident, ***trebuie neapărat*** *să precizăm şi să enumerăm aceste „valori".* (A. Marino, *Pentru Europa*);

Cred *că trebuie* *să evităm,* ***neapărat****, pericolul unei noi confuzii între finalitatea cercetării şi predării istoriei contemporane şi obiectivele politice.* („Dilema", 1998).

Între operatorul epistemic şi cel apreciativ, domeniul mai larg îl are tot epistemicul, dar nu este neobişnuită nici combinaţia inversă (**Probabil** ***că e bine că*** *vor pleca. / E bine că* **probabil** *vor pleca.*). Uneori, indiferent de poziţia în enunţ a operatorilor, cele două tipuri de modalizări par să acţioneze simultan, la acelaşi nivel şi cu un domeniu comun, exprimând simultan gradul de certitudine şi gradul de apreciere: **Poate** ***că din fericire*** *s-au întors.*; ***Din fericire*** **poate** *că s-au întors.* De altfel, operatorii epistemic şi apreciativ pot fi chiar coordonaţi:

Desigur ***(şi din păcate)*** *sunt prea sceptică pentru a imagina o grevă generală a naturii.* (A. Blandiana, *Autoportret*).

7.2.2. Modalizatorii epistemici se combină cel mai uşor între ei; anumite combinaţii armonice sunt evitate sau criticate în română din cauza înrudirii etimologice a modalizatorilor – verbul *a putea*, adverbul *poate*, adverbul / adjectivul *posibil* – , care le face să pară pleonastice: *Curajul de a se fi răsculat* ***ar fi putut fi, poate****, uitat.* (A. Blandiana, *Autoportret*).

Combinaţiile disarmonice sunt posibile în măsura în care are loc o anume diferenţiere pragmatică a operatorilor: unul dintre aceştia (cel mai apropiat de propoziţia modalizată) referindu-se mai ales la valoarea de adevăr a conţinutului, în vreme ce al doilea (cel plasat înainte) are funcţie argumentativă de întărire sau atenuare. În enunţul ***E adevărat, probabil*** *că nici unul dintre ei nu stătuse în viaţa lui la vreo coadă.* (C.T. Popescu, *Copiii fiarei*), *probabil* e modalizator epistemic propriu-zis, în vreme ce *e adevărat* marchează rolul de concesie pe care îl are secvenţa care îi urmează.

7.3. La nivel pragmatic, modalizatorii funcţionează ca mijloace de realizare a unor strategii de atenuare (*poate, posibil*), de întărire, confirmare (*fireşte, desigur*), sau pot marca secvenţe argumentative de concesie, pregătind o contrazicere (*desigur / e adevărat..., dar...*).

DEIXIS

1. PREZENTARE GENERALĂ

Prin **deixis** se desemnează ansamblul modalităţilor de expresie care asigură ancorarea mesajului lingvistic (enunţ) în situaţia de comunicare în care este produs. Orice enunţ este actualizarea unei expresii propoziţionale-tip (forma virtuală a unui mesaj) în circumstanţe comunicative determinate: un anumit vorbitor se adresează unui anumit destinatar, într-un anumit context spaţio-temporal, care constituie cadrul de referinţă obligatoriu pentru descrierea de stare (caracterizarea unui fragment de univers) realizată prin acest enunţ. Chiar enunţurile din clasa „aserţiunilor universale" (*Pământul e rotund.; Omul este un mamifer biped.; Apa fierbe la 100°C.*) sunt ancorate deictic, prin timpul „prezent" al verbului-predicat, în situaţia de discurs: timpul verbal indică valabilitatea factuală şi / sau epistemică a informaţiei asertate, în momentul aserţiunii („lucrurile stau aşa, acum şi întotdeauna"/ „consider, în acest moment, sigur că lucrurile stau aşa întotdeauna").

1.1. Coordonatele cadrului deictic

Situaţia de comunicare este analizabilă în mai multe categorii de elemente inerente actului comunicativ, care funcţionează drept *coordonate* ale *cadrului deictic;* acestea sunt: *coordonata personală* (a interlocutorilor participanţi la actul de comunicare reprezentat prin enunţ), cea *temporală* (pe care sunt distribuite acţiunile / evenimentele / stările la care face referire enunţul, în raport cu momentul producerii sale), cea *spaţială* (pe care sunt proiectate entităţile / faptele referitoare la enunţ, în raport cu locul în care acesta se produce), cea *socială* (pe care sunt proiectate relaţiile sociale interpersonale, raportate la situaţia locutorului / alocutorului) şi cea *discursivă* (care captează raporturile reciproce dintre diferite componente ale discursului însuşi). Dintre acestea, coordonata personală şi cea temporală sunt *codificate gramatical* (gramaticalizare propriu-zisă / „tare": referirea / raportarea la aceste coordonate este *obligatorie* în orice enunţ şi se realizează prin mijloace codificate morfologic, sintactic şi / sau lexical, în timp ce coordonatele spaţială, socială şi discursivă, precum şi informaţia „descriptivă" (vezi *infra,* **4.6**) dispun doar de o *codificare lexicală* (gramaticalizare „slabă": referirea / raportarea la ele nu este obligatorie, dar atunci când are loc dispune de mijloace sistematice, de natură lexicală).

1.2. Condiţionări pragmatice ale utilizării / interpretării deicticelor

Dacă raportarea la cadrul deictic, prin mijloacele de expresie deictică care îl evocă, este obligatorie pentru orice enunţ bine format, totodată, decodificarea

informației factuale transportate de expresiile deictice este posibilă numai în condițiile în care datele concrete ale situației de comunicare sunt cunoscute: în condițiile în care găsim un bilețel anonim, nedatat și neadresat explicit, în care scrie *Vino să mă vezi mâine-dimineață. Te aștept aici. Să nu întârzii!*, nu vom ști nici cine lansează invitația, nici cui, nici unde, nici pentru când.

Această indeterminare referențială a expresiilor deictice necontextualizate comunicativ derivă dintr-o caracteristică definitorie a acestora – aceea de semne lingvistice de tip *indici* (de aceea se mai numesc și *expresii indiciale* – engl. „indexical expressions"): un *semn indicial* (*indice*) este tipul de semn caracterizat prin contiguitatea obligatorie a semnificantului și a semnificatului denotativ (referențial) – semnificantul „trimite la" referentul său doar în prezența fizică a acestuia (și nu îl evocă *in absentia*, ca în cazul semnelor simbolice sau iconice).

Astfel, așa cum un deget întins „indică" un obiect doar când acesta este prezent, perceptibil vizual, pronumele *eu* sau *tu*, adverbele *acum* sau *aici*, *ieri* sau *poimâine*, își „indică" referentul (persoana care / căreia i se vorbește, momentul / locul în care se vorbește, o zi anume în raport cu ziua în care se vorbește) doar prin rostirea în contextul comunicativ conținând elementele la care fac referire.

Cum coordonatele deictice se schimbă odată cu schimbarea contextului comunicativ (aceasta având loc cu fiecare nou mesaj, produs de către un alt vorbitor), referentul deicticelor va fi și el schimbat cu fiecare eveniment de comunicare în care este ancorat (sau „ambreiat") – denumirile alternative ale expresiilor deictice dând seama de această inserție variabilă (*ambreiori – fr. embrayeurs* – sau engl. *shifters* „elemente de comutare"): „eu" sunt *eu* doar atât timp cât vorbesc și mă evoc pe mine astfel, când tac „eu" nu mai sunt *eu*, devine „eu" cel care vorbește și se autodesemnează prin *eu*.

1.3. Deixisul în comunicarea (±) prototipică. Cadrul deictic primar / secundar (deplasat)

Cadrul deictic, reprezentat prin *coordonatele deictice*, are un *centru deictic*, constituit prototipic din persoana vorbitorului și din momentul și locul în care vorbește, într-o situație de comunicare față în față, între parteneri deținători ai rolurilor fundamentale (emițător, destinatar, eventual martori).

Rolurile comunicative fundamentale (cele asumate de participanții la actul de comunicare prototipic, canonic) sunt *monolitice*, ele cumulând un fascicul de atribuții comunicative care, în comunicarea nonprototipică, nu sunt indisolubil asociate; astfel, *emițătorul prototipic* este, în același timp, autor al acțiunii verbale și responsabil de aceasta (destinatar virtual al reacției alocutorului), codificator al mesajului și producător fizic al acestuia, iar *destinatarul prototipic* este simultan primitor fizic al mesajului, decodificator al acestuia, beneficiar desemnat al acțiunii verbale și autor virtual al reacției / replicii.

În anumite situații de comunicare nonprototipică (noncanonică), rolurile comunicative se pot disocia în subroluri: la *polul emițător* – în responsabil al acțiunii comunicative exercitate prin mesaj / autor al formulării mesajului (codificator) / transmițător / producător fizic al mesajului; la *polul destinatar* – în primitor al mesajului / decodificator / primitor al mesajului decodificat / beneficiar / pacient al acțiunii comunicative.

În situațiile de comunicare la distanță (în spațiu și / sau în timp) sau în care rolurile comunicative sunt disociate, cadrul deictic de referință se adaptează la parametrii noncanonici, după reguli prescrise de codul lingvistic și / sau de codurile sociale. Astfel, într-o scrisoare adresată de X lui Y, redactată de secretara lui X și primită, citită și repertoriată de secretara lui Y, care-i comunică acestuia esența mesajului, o frază ca *Vă mulțumesc, domnule președinte, pentru atenția pe care ați acordat-o problemelor pe care vi le-am prezentat.* va fi interpretată ca referindu-se, prin persoana I, la autorul-responsabil al conținutului mesajului (și nu la redactor sau la transmițătorul acestuia), prin persoana a II-a reverențială la destinatarul acestui conținut (și nu la receptorul fizic al mesajului sau la interpretul acestuia), iar prin perfectul compus (*ați acordat*) la un moment anterior momentului încheierii receptării mesajului (dar ulterior celui al conceperii / redactării / emiterii sale).

Chiar și în situațiile de comunicare canonice, pe *cadrul deictic primar* (al circumstanțelor comunicării) se pot grefa *cadre deictice secundare* (*derivate, deplasate, comutate*), corespunzătoare *punctelor de vedere* diferite pe care le poate adopta vorbitorul. În cazul reproducerii unui discurs în discursul-cadru (prin vorbire directă, indirectă sau prin forme mixte), deplasarea cadrului deictic este gramaticalizată. În cazul discursului narativ, ea este foarte frecventă (autorul își asumă unghiul de vedere al personajului). De asemenea, în conversația curentă, cadrul deictic este parțial mobil. Astfel, în: *Dar* ***mi$_1$-ai spus*** *chiar* ***tu$_2$*** *foarte clar:* ***„Tu$_1$*** *cu* ***mine$_2$*** *n-o* ***să*** *mai* ***ai*** *vreodată probleme."*, elementele deictice (pronumele de persoana 1 și a 2-a, persoana 1 și a 2-a și timpul verbelor) prezente în secvența de discurs aparținând exclusiv locutorului, respectiv în secvența reprodusă în stil direct, sunt raportate la cadre deictice diferite: primele – la cel al discursului de bază, ultimele – la cel al discursului citat, introducând astfel o perspectivă deictică secundară, derivată în raport cu discursul-cadru. În *Așa, și te-ai ascuns pe șantier în Dobrogea. De ce credeai că* ***acolo / aici ești / erai*** *în siguranță?*, selecția deicticului spațial și cea a timpului verbal se poate face opțional (uniform sau selectiv), prin raportare la cadrul deictic primar (situația de comunicare) sau la cel deplasat empatic (vorbitorul se plasează mental în contextul situațional evocat).

Gradul de mobilitate, componentele cadrului deictic care îi sunt supuse, ierarhia acestor componente din punctul de vedere al stabilității / mobilității sunt diferite de la o limbă la alta (de exemplu, regulile de concordanță a timpurilor), iar în cadrul aceleiași limbi, de la un stil la altul, de la un tip de discurs la altul și de la un tip de context lingvistic la altul (vezi *infra*).

2. DEICTICE SIMBOLICE VS OSTENSIVE

În funcție de felul în care se realizează evocarea elementelor de context comunicativ de către expresiile deictice, acestea pot fi: (a) *simbolice* sau (b) *ostensive* (*gestuale* – termen alternativ frecvent folosit, dar mai puțin adecvat, fiind mai restrictiv).

2.1. Deictice simbolice

Deicticele simbolice îşi indică nonambiguu referentul prin simpla lor utilizare în situaţia de comunicare, în virtutea regulii de sens care le este asociată. Pronumele de persoana I singular şi formele de persoana I singular a verbelor, adverbe ca *azi, ieri, poimâine, aseară* sunt univoc decodificabile referenţial prin aplicarea directă a procedurii de selectare a referentului din datele perceptibile ale contextului situaţional.

2.2. Deictice ostensive

În cazul *deicticelor ostensive*, utilizarea lor într-un context situaţional nu este suficientă pentru identificarea elementului de context la care fac referire, fiind necesară o indicare („arătare", „ostensiune") a acestuia prin mijloace extralingvistice (gest, orientarea privirii). Dacă spun *Dă-mi **aia** de **acolo**!*, alocutorul va înţelege, pe cale simbolică (convenţională), că îi cer să-mi înmâneze ceva aflat la oarecare distanţă de mine, accesibil vizual şi acţional ambilor, dar nu va şti care obiect anume, situat în care punct al spaţiului comun, decât dacă i-l voi arăta cu mâna sau cu privirea.

Regula de sens (procedeul de atribuire a referentului) asociată deicticelor ostensive cuprinde apelul obligatoriu la mijloace de identificare extraverbale.

Pronumele, adjectivele şi adverbele demonstrative, pronumele personale de persoana a III-a, ca şi articolele hotărâte, au, atunci când sunt utilizate deictic, o natură ostensivă:

*Îmi aleg **asta, asta** şi **aia** de **acolo**.*;
*Cu **asemenea** ochi cucereşti pe oricine.*;
*Nu **aşa, mă, aşa,** bag-o la punctul mort şi pe urmă tragi de volan.* (reclamă TV);
*Dar **el** cine e şi ce vrea?*;
***O** vezi veselă şi relaxată, parcă nimic nu s-ar fi întâmplat.*;
Domnul este foarte elegant, doamna, mai puţin.

Atunci când contextul situaţional permite decodificarea nonambiguă a deicticului ostensiv – fie pentru că, în circumstanţele date, se află un singur element din clasa referenţilor posibili ai respectivei forme, fie pentru că atenţia interlocutorilor este deja fixată, pe cale discursivă sau extradiscursivă, asupra respectivului element – vorbitorul se poate dispensa de indicaţiile extraverbale în rostirea expresiei în cauză:

Ăsta pe cine o căuta? [despre o persoană străină care tocmai a intrat pe uşă]
Pe-ăsta dă-mi-l mie, să nu te răneşti! [tatăl, către copilul care se joacă cu cuţitul]
Deci, domnul doreşte tort, iar doamna, îngheţată. [chelnerul, către cei doi clienţi, de sexe diferite, de la masă]
*Nu mai face **aşa**, că mă supăr!*

Orice deictic ostensiv conţine şi un nucleu semantic simbolic, care determină *tipul* de element situaţional pe care îl poate selecta ca referent: *el* se poate referi la o entitate – persoană, eventual animal personalizat (rareori, la obiecte), de sex / gen masculin (sau neutru, pentru obiecte) –, distinctă de locutor şi de alocutor; *acolo* este un punct în spaţiul interlocuţiei situat la relativă distanţă de vorbitor; *aşa* este o modalitate de desfăşurare a unei acţiuni etc.

Majoritatea expresiilor utilizabile ca deictice ostensive sunt susceptibile şi de o utilizare nondeictică, anaforică sau cataforică: zona de indeterminare referenţială a formei-tip (necontextualizate) este fixată, atunci când expresia este actualizată în mesaj, fie prin indicii de natură contextual-ostensivă, fie prin precizări de natură verbală:

(deictic) *Fata **asta** ajunge departe.* [= fata aici de faţă]
(anaforic) *(A cunoscut-o pe **Anda** când avea 18 ani.) Fata **asta** i-a făcut mult rău.* [fata de care am vorbit]
(deictic) *Ce faci **acolo** ?*
(cataforic) *Du-te **acolo** unde a-nţărcat mutu' iapa!*
(deictic) ***Acela** e fostul logodnic al Mihaelei.* [persoana care tocmai a intrat pe uşa amfiteatrului]
(anaforic) *(**Fostul ei soţ** ar fi putut foarte bine s-o ajute.) L-a rugat cu cerul şi cu pământul, dar **acela** n-a vrut să audă.*

Unele forme utilizabile deictic ostensiv sunt susceptibile şi de o utilizare nondeictică, dar şi nonanaforică / noncataforică, şi anume expletivă; în limba română, fenomenul se limitează la pronumele personal feminin neaccentuat, în acuzativ / dativ singular:

Las-o baltă !
A luat-o la sănătoasa.
*Hai, dă-**i** drumul, zi ceva !*
Şi-altă dată ! O s-o facem şi mai lată! (cântec de pahar)
*Zi-**i** odată, ce e ?; Dă-**i** bice, e târziu!*

În vorbirea populară, în anumite contexte, se poate utiliza expletiv şi forma de feminin plural, acuzativ, a pronumelui personal: ***Le** zice bine!*.

Este reperabilă, în exprimarea argotică, şi formula (total nerecomandabilă): *Nu **le** prea am (pe-astea) cu muzica grea.*, unde apare, opţional, şi demonstrativul feminin plural, acuzativ, cu valoare expletivă.

2.3. Deictice mixte

În afara deicticelor pur *simbolice* (cu referent precis determinat convenţional în contextul comunicativ dat) şi a celor pur *ostensive* (al căror nucleu semantic simbolic este doar de natură categorială), există o *categorie de deictice de natură mixtă*, parţial simbolică şi parţial ostensivă.

Pronumele personal de persoana a II-a singular şi formele de persoana a II-a singular a verbelor trimit la alocutor, dar atribuirea rolului de alocutor este implicită şi nonechivocă doar în dialogul bilateral, faţă în faţă; în celelalte situaţii (dialog între mai mulţi interlocutori, dialog la distanţă) desemnarea în acest rol are loc prin mijloace ostensive (direcţia privirii, gest) sau lingvistice (adresare nominală, formule fatice direcţionate explicit, mesaje introductive / adiţionale de desemnare: *Irina, vrei să-mi mai pui puţină cafea?*; *Ascultă, domnule Popescu, nu e deloc de glumă!*; *În atenţia domnului secretar de stat X!* [notă adiţională la o scrisoare oficială]).

Odată stabilit prin consens rolul de destinatar, funcţionarea deicticului este simbolică.

Pronumele personal de persoana a II-a plural are un referent compus din alocutor (cu toate precizările de mai sus) şi dintr-un număr de alte persoane (identificabile pe cale ostensivă şi / sau ana- / cataforică), sau dintr-un grup de destinatari (a căror identitate precisă se determină, de asemenea, ostensiv sau ana- / cataforic).

***Voi** cine sunteţi?* [grup de destinatari identificabili direct; utilizare deictică simbolică];

*Aş vrea să **vă** rog ceva, pe tine şi pe prietenii tăi.* [*voi* = *tu* + *alţii*, identificabili cataforic];

Voi$_1$ şi voi$_2$, veniţi cu mine. Voi$_3$, rămâneţi unde vă găsiţi! [grup de destinatari identificabili ostensiv].

Adverbele deictice *aici* şi *acum* au un nucleu deictic simbolic ferm (locul în care vorbesc; momentul în care vorbesc) situat în centrul unei zone spaţiale, respectiv temporale, vagi, ale cărei contururi precise sunt delimitate fie ostensiv explicit (*Aşază-te* ***aici!*** [semn cu mâna]), fie ostensiv implicit (*Ce bine şi cald e* ***aici!*** [într-o încăpere în care se intră de afară]), fie ana- / cataforic (*Vino pe terasă,* ***aici,*** *lângă mine!*); pentru deicticele temporale, dezambiguizarea zonei vagi se poate face doar pe cale verbală: ***Acum,*** *după revoluţie, lucrurile s-au schimbat radical.* (cataforă), *Înainte să devină şef era băiat de treabă,* ***acum*** *însă e de nerecunoscut.* (anaforă prin complementaritate).

Zona de referenţialitate virtuală vagă a acestor deictice mixte le face susceptibile, deci, de utilizări hibride, deictice şi nondeictice (anaforice / cataforice), coroborate. Utilizările alternative, aparent pur anaforice (*După douăzeci de ani, s-a întors în satul natal să-şi caute rudele.* ***Aici*** *n-a mai găsit pe nimeni.*), sunt însă interpretabile (prin componenta de selecţie a demonstrativului de apropiere în locul celui de depărtare, *acolo*) şi drept deplasări ale cadrului deictic (vezi *infra*).

3. CATEGORII DE DEICTICE ÎN FUNCŢIE DE ROLUL ÎN ANCORAREA DEICTICĂ A ENUNŢULUI

În funcţie de rolul pe care îl au în ancorarea deictică a enunţului, expresiile deictice pot fi:

(a) expresii referenţiale intrinsec deictice;
(b) expresii deictice relaţionale;
(c) expresii cu ancoraj deictic intrinsec;
(d) expresii ale „acordului" deictic.

3.1. Expresii referenţiale intrinsec deictice

Expresiile referenţiale intrinsec deictice realizează o ancorare directă în situaţia de comunicare, prin referire la anumite componente ale acesteia pe care le atrag în discurs. Caracterul deictic intrinsec constă în autosuficienţa acestor expresii din punctul de vedere al funcţiei deictice pe care o exercită în enunţul care le actualizează: această funcţie se realizează independent de celelalte elemente de expresie prezente în lanţul sintagmatic, dar constituie baza poziţionării referenţiale a acestora în raport cu cadrul deictic.

Sensul (intensiunea) acestui tip de expresii deictice constă în procedura de atribuire a referentului din situaţia de comunicare.

Pronumele personale şi demonstrative, adverbele demonstrative, morfemele timpurilor verbale deictice sunt elemente de expresie referenţială intrinsec deictică; de asemenea, substantive ca *prezentul, trecutul, viitorul*, când se referă la cadrul deictic primar.

Când spunem:

Eu *nu mă pricep, cred că nici* ***tu,*** *dar* ***ea*** *e sigur o expertă.*;
Asta de când a apărut ***aici?*** ***Ieri*** *nu era.*;
N-o lăsa pe ***mâine,*** *poţi s-o faci şi* ***poimâine.***;
Prezentul *îl dezamăgeşte,* ***viitorul*** *îl sperie.*,

eu, tu, ea, asta, aici, ieri, mâine, poimâine, prezentul, trecutul sunt univoc decodificabile referenţial prin simpla raportare la situaţia de discurs, indiferent de restul elementelor cosintagmatice şi de raporturile stabilite cu acestea; de asemenea, formele de timp verbal indică momente univoc poziţionate deictic ale proceselor reprezentate de verbe, indiferent de natura şi circumstanţele acestor procese.

3.2. Expresii deictice relaţionale

Expresiile deictice relaţionale realizează ancorajul deictic al altor elemente de expresie, de natură nondeictică, cărora le sunt ataşate.

Sensul (intensiunea) deicticului relaţional constă în procedeul de fixare a referentului sintagmei rezultante, prin raportare la coordonatele deictice. În enunţuri ca:

La *anul mă însor.*;
La *toamnă mă mărit.*;
Săptămâna ***trecută*** *mi s-a întâmplat ceva straniu.*;
Vino să mă întrebi ***peste*** *două zile.*;
Acum *douăzeci de ani era superbă.*;
Să fim optimişti: anul ***ăsta*** *e cu mult mai bun decât anul* ***viitor.***;
Fata ***asta*** *mă scoate din minţi.*

elementele puse în evidenţă referenţializează sintagmele respective în relaţie cu cadrul deictic, spre deosebire de determinativii nondeictici corespondenţi care, distribuiţi în contexte similare, îşi referenţializează sintagmele prin raportare la alte puncte de referinţă, neincluse în cadrul deictic:

Mi-a spus că se însoară în anul ***următor.***;
Cu *o săptămână* ***în urmă*** *mi se întâmplase ceva straniu.*;
Vino să mă întrebi ***după*** *două zile de la semnarea contractului.*;
Cu douăzeci de ani ***în urmă*** *era superbă.*;
Anul ***acela*** *a fost cu mult mai bun decât anul* ***următor.***;
Fata ***aceea*** *mă scotea din minţi.*

Deicticele relaţionale nu au aşadar un referent propriu, ci atribuie un referent determinat deictic sintagmei pe care o construiesc; prezenţa lor semnalează lecţiunea deictică a acestei sintagme.

3.3. Expresii cu ancoraj deictic intrinsec

Expresiile cu ancoraj deictic intrinsec se caracterizează printr-o structură semantică analizabilă într-o componentă de semnificaţie descriptivă independentă de coordonatele deictice şi o altă componentă, de natură deictică referenţială, care o ancorează pe prima în contextul comunicativ.

Interjecţiile (cu excepţia celor „imitative", onomatopeice), verbele şi expresiile performative, pronumele şi alocutivele onorifice relaţionale, substantivele în vocativ, verbele la imperativ sunt elemente cu ancoraj deictic intrinsec.

3.3.1. ***Interjecţiile propoziţionale***, cele ***predicative*** şi cele ***alocutive*** sunt elemente de expresie a căror semnificaţie descriptivă conţine obligatoriu referire la elemente ale situaţiei comunicative, dar nu se reduce la procedura de identificare a acestora.

Ca elemente de expresie-tip (necontextualizate comunicativ), categoriile de interjecţii menţionate au un sens care poate fi glosat în termenii unei acţiuni verbale exercitate de un locutor virtual asupra unui / unor alocutor(i) virtual(i), sau ai unei

atitudini exprimate de locutorul virtual în legătură cu o stare sau un eveniment făcând parte din contextul comunicării. Actualizarea interjecțiilor-tip într-un discurs concret le conferă acestora o valoare echivalentă cu un mesaj condensat, traductibil printr-un enunț fixat referențial, explicit în situația de comunicare.

Aș!; Haida-de!; Bravo!; Aha!; Sst! pot fi analizate, respectiv, ca: „*Eu* neg hotărât ceea ce ai spus *tu adineauri*".; „*Eu te* îndemn să fii onest / să-ți revizuiești opinia și să nu mai susții enormități".; „*Eu te* laud pentru ceea ce ai spus / făcut".; „*Eu* m-am lămurit în urma spuselor *tale*".; „*Eu te* rog / îndemn să taci".

Uf!; Hait! Brrr! sunt echivalentele unor enunțuri sintetice, cu semnificația: „*Eu* sunt nemulțumit de o situație de care iau cunoștință / care îmi este evocată".; „*Eu* constat o situație (potențial) negativă, cu neplăcută surprindere".; „*Mie mi*-e frig / teamă".

***Uite-o** aici, pe masă!*, ***Iată** omul providențial!*, ***Na-ți-o** ție, mie nu-mi trebuie.* conțin interjecții cu rol de predicate, între ale căror argumente figurează protagoniștii actului de comunicare (*eu, tu*) și entități prezente în contextul situațional.

În sfârșit, interjecțiile alocutive cu rol fatic, ca *Mă!, Măi!, Bre!, Bă!, Fă!* sau *Alo!, Hei!, Psst!* sunt strict ancorate în situația de comunicare, cu rol echivalent cu cel al unor mesaje fatice cu formă propozițională („*Eu te* rog / îndemn să mă asculți".), în care pot fi, în plus, codificate și informații privitoare la poziția socială și interpersonală a interlocutorilor și / sau la tipul de canal, ori la circumstanțe materiale ale interlocuției (*alo* se folosește la telefon sau pentru a atrage atenția unei persoane aflată la oarecare distanță).

3.3.2. *Verbele performative* sunt o subclasă a verbelor desemnând acțiuni verbale, care prezintă caracteristica de a realiza, atunci când sunt folosite la persoana I indicativ prezent, prin însăși rostirea lor, acțiunea pe care o descriu (desemnează):

*Te **rog** să mă ierți!*;
*(Îți) **promit** să nu mai mint.*;
***Declar** că toate cele anterior prezentate sunt reale.*;
*Vă **invităm** la onomastica fiicei noastre.*

Valoarea lor perfomativă este strict condiționată de asocierea cu elementele referențiale intrinsec deictice (persoana I, indicativ prezent); în absența acestora, funcționează ca simple descrieri / evocări ale unor acțiuni verbale:

L-a rugat să-l ierte.;
Mi-a promis să nu mai mintă.;
A declarat că cele prezentate sunt reale.;
Ne invită la onomastica fiicei lor.

Expresiile performative sunt forme de expresie ritualizate, a căror rostire în circumstanțele prescrise de codul pragmatic (privitoare la participanți și la acțiunile acestora, precum și la contextul situațional) asigură realizarea unei acțiuni sau instituirea unei stări, pe care, atunci când sunt utilizate în alte circumstanțe, doar o descriu: *Sunteți bine-veniți!* realizează o acțiune prin care se instituie un raport particular, de acceptare binevoitoare, între primitor și vizitator. *Lucrările ședinței se încheie aici., Sesiunea este deschisă., Licitația s-a închis., Adjudecat domnului cu haină gri din rândul al treilea.* sunt acte prin care locutorul își exercită autoritatea de a modifica starea de lucruri anterioară și de a institui o stare nouă, cea pe care simultan o descriu.

Performativitatea verbelor și expresiilor performative este condiționată de actualizarea componentei lor de ancoraj deictic; atunci când aceasta este anulată (fie prin modificarea formei expresiei, fie prin utilizarea sa într-un context diferit de cel prescris) se anulează și valoarea performativă, în favoarea celei simplu descriptive (evocative).

3.3.3. *Pronumele personale de politețe* (vezi și **I, Pronumele de politețe**) au o componentă referențială intrinsec deictică, și o alta descriptivă, ancorată deictic: *dumneavoastră, Domnia Voastră, Domniile Voastre* indică, pe de o parte, alocutorul, iar, pe de altă parte, marchează raportul social al locutorului față de acesta (nonintimitate sau distanță ierarhică în favoarea alocutorului – trăsături ambiguizate în aceste forme).

Dumneata are un statut aparte, întrucât componenta descriptivă social se poate dezambiguiza contextual: în unele utilizări, acest pronume indică situații de nonintimitate, dar în care raportul ierarhic este defavorabil alocutorului:

*Ce crezi **dumneata**, că îmi poți telefona la orice oră?*;
*M-am gândit la **dumneata**, să vedem ce putem face să te ajutăm.*

Într-o altă utilizare, în raporturile de familie, *dumneata* poate prezenta combinația de trăsături inversă (intimitate + raport ierarhic favorabil alocutorului): în anumite familii, copiii se adresează părinților cu *dumneata* (practică din ce în ce mai puțin frecventă).

La persoana a III-a, *dumnealui / dumneaei, dumnealor, Domnia Sa, Domniile Lor* indică referirea la o persoană marcată deictic negativ (nonidentică cu locutorul sau alocutorul, putând fi un martor prezent la schimbul verbal sau un individ despre care se vorbește) și, în același timp, raportul social al locutorului față de aceasta (nonintimitate sau superioritate a *statutului relativ* în favoarea persoanei desemnate). Pronumele *dânsul / dânsa / dânșii / dânsele* au aceeași componentă referențială deictică negativă, dar componenta descriptivă a raportului social are un statut precar: în unele variante regionale ale limbii române este neutralizată (*dânsul* etc. se poate folosi și pentru animale), în timp ce între vorbitorii de limbă literară nu există consens: unii le folosesc drept corespondentul de persoana a III-a (mai puțin formal decât *dumnealui / -ei / -lor, Domnia Sa, Domniile Lor*) ai lui *dumneavoastră*, iar alții, drept echivalente pentru nereverențialele *el, ea, ei, ele*.

> Înțelegem prin *deictic pozitiv* acel element de expresie care își selectează referentul direct din situația de comunicare, în timp ce referentul *deicticului negativ* este stabilit prin raportare negativă (complementară) la entități care fac obiectul referinței deictice directe („acela (prezent aici) care nu este *eu* sau *tu*").

Între ***formele nonpronominale de deferență*** (utilizate alocutiv sau evocativ), cele care marchează statutul *relativ* al persoanei desemnate față de locutor pot fi considerate a avea, pe lângă componenta referențială intrinsec deictică în alocuție, și o componentă descriptivă social, ancorată deictic.

Domnul, doamna, domnișoara etc., la singular sau plural, în alocuție sau în evocare, sunt utilizate în condiții de nonintimitate și / sau de subordonare ierarhică a locutorului.

Statutul social absolut este și el marcat prin forme reverențiale, dar utilizarea lor nu depinde de poziția relativă a locutorului, deci ancorajul lor deictic se rezumă, în utilizarea alocutivă, la componenta referențială intrinsec deictică (desemnarea

alocutorului): în circumstanțe formale, ne adresăm cu *Domnule Președinte, Excelență, Sfinția Voastră* – chiar dacă se întâmplă să avem raporturi personale apropiate cu deținătorul respectivului statut. Este adevărat că această formă de adresare este rezervată comunicării publice, formale, în intimitate având, de obicei, prevalență relațiile interpersonale – ceea ce ar putea fi interpretat ca un ancoraj deictic în *tipul* de situație de comunicare; această poziție ne-ar obliga însă să considerăm deictice *toate* mărcile varietăților socioculturale ale limbii.

3.3.4. Formele de ***imperativ*** ale verbelor prezintă un ancoraj deictic intrinsec, nerealizându-se decât prin adresare directă alocutorului.

Forma de ***vocativ*** a substantivelor este ancorată deictic intrinsec prin componenta sa alocutivă, de desemnare a alocutorului – desemnare care se servește de componenta semantică descriptivă ca de un adjuvant în dezambiguizarea adresării: ***Fetițo,*** *vino puțin, te rog!,* rostit către un grup de persoane de vârste și sexe diferite, între care se află un singur copil de sex feminin. este decodificat referențial nonambiguu datorită componentei semantice nondeictice a numelui.

3.4. Expresii ale „acordului" deictic

Verbe de deplasare cu punct terminal determinat, ca *a veni* vs *a merge* (*la*), *a se duce* (*la*) sau *a duce* vs *a aduce*, au o utilizare condiționată de situarea spațială a participanților la actul comunicativ și a entităților evocate, deci de caracteristici legate de coordonatele deictice.

Prin selectarea unuia sau altuia din aceste verbe, autorul enunțului nu *comunică* alocutorului o informație necunoscută de acesta asupra circumstanțelor comunicării, nici nu face referire diferențiată la unele dintre aceste circumstanțe, ci își *adaptează* expresia, în mod redundant, la un cadru deictic cu configurație dată.

Trăsăturile relevante în speță ale cadrului deictic sunt:

– situarea locutorului / alocutorului la momentul locuției;

– situarea locutorului / alocutorului la momentul realizării acțiunii descrise;

– situarea abituală a locutorului / alocutorului;

– coincidența / noncoincidența situării locutorului / alocutorului la momentul locuției cu cea la momentul realizării acțiunii și / sau cu situarea abituală.

Vom avea:

Vino *mâine să mă vezi* / ******Mergi*** *mâine să mă vezi.*

(situarea locutorului la momentul locuției ≡ situarea la momentul acțiunii ≡ situarea abituală: deplasarea alocutorului către acest loc);

Pot ***veni*** *mâine pe la tine?* / **Pot* ***merge*** *mâine pe la tine?*

(situarea abituală a alocutorului ± identică cu situarea la momentul locuției; deplasarea locutorului către acest loc);

Trebuie să ***merg*** */* ***mergi*** *la doctor.* / **Trebuie să vin / vii la doctor.*

(situarea locutorului / alocutorului nonidentică, în niciun moment, cu punctul de destinație al deplasării);

Du-te, *te rog, până la mine acasă și udă-mi florile* / *****Vino,*** *te rog...*

(situarea locutorului la momentul locuției ≡ / ≠ situarea la momentul deplasării ≠ localizarea abituală; deplasarea alocutorului către situarea abituală a locutorului);

Tu ***vii*** *mâine la petrecere? Eu* ***mă duc.***, dar și:

Înțeleg că ***te duci*** *la petrecere. O să* ***vin*** *și eu.*

(situarea locutorului / alocutorului la momentul locuției ≠ situarea la momentul încheierii deplasării; situarea locutorului / alocutorului la momentul încheierii deplasării sunt identice);

Adu-mi *cartea mâine la serviciu.* (eu voi fi acolo), dar

Du-mi *cartea la serviciu și pune-mi-o în sertar.* / *?****Adu-mi*** *cartea la serviciu...*(eu nu voi fi acolo).

Selecția verbului adecvat depinde nu numai de configurația distribuției spațiale a rolurilor participante la diversele momente relevante, ci și de posibila adoptare, de către locutor, a unui unghi de vedere „empatic" cu persoane / locuri menționate în discurs:

Am auzit că e un loc formidabil. ***Vin / merg / se duc*** *acolo oameni din toate colțurile lumii.*;

E un doctor extraordinar, ***vine / merge*** *lumea la el ca la Maglavit.*

4. CATEGORII DE DEICTICE ÎN FUNCȚIE DE TIPUL DE INFORMAȚIE CODIFICATĂ

Cea mai frecventă clasificare a deixisului este aceea în funcție de tipul de informație contextual-comunicativă codificată.

După acest criteriu, se pot distinge:

(a) *deixisul personal;*

(b) *deixisul spațial;*

(c) *deixisul temporal;*

(d) *deixisul discursiv* (*textual*);

(e) *deixisul social;*

(f) *deixisul „descriptiv".*

Categoriile (a) – (c) constituie coordonatele fundamentale ale cadrului deictic în funcție de care se realizează inserția tuturor elementelor menționate în universul discursiv, construit în jurul universului „real" (cel în care are loc evenimentul comunicativ).

Categoriile (d) și (e) sunt coordonate deictice secundare, la care raportarea se face opțional, chiar dacă sunt inerente oricărui act de comunicare.

Categoria (f) nu reprezintă o coordonată de referință, ci doar o clasă de informații contextuale codificabilă deictic și nesubsumabilă celorlalte categorii.

4.1. Deixisul personal codifică rolurile comunicative ale participanților la schimbul verbal, prin pronume personale și prin persoana verbului (vezi și **I, Pronumele, Verbul. Numărul și persoana**).

4.1.1. Persoana I și a II-a sunt deictice pozitive (denotă persoana locutorului, respectiv a alocutorului) și nu pot avea decât utilizare deictică (vezi însă *supra,* **2.3**, în legătură cu dezambiguizarea ostensivă / anaforică a destinatarului adresării); persoana a III-a selectează fie un referent deictic negativ (entitate nonidentică cu persoana locutorului / alocutorului), fie unul identificat pe cale ana- / cataforică.

Persoana 1 plural (rareori, și singular) și persoana a II-a singular (rareori, și plural) sunt susceptibile și de o utilizare generică:

Cum ***procedăm*** *în caz de cutremur?* (instrucțiuni)

Tocăm *bine ceapa și o* ***rumenim*** *ușor.* (rețetă culinară)

Sunt *timid. Cum* ***mă tratez?*** (titlu de broșură cu sfaturi practice)

Ai carte, ai parte. (proverb)
Nu e bine să ***te bagi*** *unde nu* ***te pricepi****.*
Luați *un cerc și alintați-l; el va deveni vicios.*
Dacă ***sunteți*** *deprimați,* ***gândiți-vă*** *la cei mai nefericiți decât* ***voi****.*

Fenomenul este explicabil printr-o „virtualizare" a rolurilor comunicative: locutorul se identifică virtual cu un „eu" generic ori își identifică un alocutor virtual într-un „tu" generic.

Pronumele de persoana I plural (*noi*) este îndeobște considerat ca având o natură mixtă (referă la un ansamblu de persoane care o include pe cea a locutorului, plus un număr variabil de nonlocutori), cu variantele: *noi* inclusiv (*eu + tu ± alții*) și *noi* exclusiv (*eu* + alții) – așadar, ar fi un fals plural (nu poate fi considerat un ansamblu de *eu*). Această optică este valabilă pentru comunicarea orală directă, inclusiv pentru cazurile în care se vorbește în cor (fiecare rostitor de *noi* emite un mesaj propriu, în care se referă la sine însuși plus alții), dar nu și pentru situații de comunicare noncanonică, în care rolul de destinatar al mesajului este disociat în subroluri componente (responsabil al acțiunii comunicative / codificator / transmițător); un document emis de către o comisie și redactat de către secretarul acelei comisii, în care se spune: *În urma deliberărilor în plen,* ***noi****, membrii comisiei X, am decis următoarele...*, face referire prin pronumele *noi* la toți membrii semnatari, în mod egal responsabili de conținutul mesajului și de acțiunea comunicativă pe care o exercită, deci la o pluritate de *eu* (persoana I trimițând nu la emițătorul fizic, nici la autorul redactării, ci la autorul-responsabil al acțiunii verbale).

4.1.2. Coordonata deictică personală constituie baza de raportare a deixisului spațial și este o componentă intrinsecă a deixisului social.

Elementele de expresie ale deixisului personal sunt de natură simbolică (cu excepția persoanei a III-a, deictic ostensivă) și fac parte din categoria deicticelor referențiale intrinsece (vezi *supra*, **2.1**, **2.2** și **3.1**).

4.1.3. Coordonata deictică personală nu este deplasabilă decât în discursurile reproduse în vorbire directă:

Și atunci mi$_1$*-a spus: „****Eu***$_2$ *cu* ***tine***$_1$ *nu mai vreau să am de-a face".*

În discursul reprodus în vorbire indirectă se păstrează raportarea la coordonata personală a cadrului deictic primar:

Și atunci mi$_1$*-a spus că* ***el***$_2$ *cu* ***mine***$_1$ *nu mai vrea să aibă de-a face.*

4.2. Deixisul spațial codifică configurația spațială a contextului comunicării prin raportare la poziția interlocutorilor. Sunt relevante, în speță, raporturile de distanță (apropiere / depărtare) față de participanți (cu prevalența clară a locutorului față de alocutor) și de poziționare relativă la aceștia (*în față / în spate, la stânga / la dreapta, înainte / înapoi* etc.), precum și (în cazul expresiilor de „acord" deictic – vezi *supra*, **3.4**) situarea participanților în diferite momente (al locuției, al acțiunii menționate în enunț, situarea abituală).

4.2.1. Adverbele de loc *aici / acolo* codifică lexical parametrul „distanță față de locutor", în principal la momentul locuției;

Aici *plouă și e frig.* ***Acolo*** *cum e vremea?* (discuție telefonică).

Adverbul de apropiere (*aici*) se mai poate folosi și prin deplasarea empatică a centrului deictic către alocutor sau către un personaj menționat în discurs, dar nu în detrimentul locutorului:

Bun, deci ai ajuns la Cluj. Și ***aici****, cum te-ai descurcat?*;
Așa, și s-a stabilit în Italia. ***Aici*** *nu i-a mers prea bine.*, dar
Ai plecat de ***aici*** *în America, și* ***acolo*** *ce-ai făcut?.*

În primele două exemple, referința deictică coexistă cu cea anaforică: referentul este determinat anaforic, dar selecția formei de apropiere a adverbului indică plasarea mentală a locutorului în interiorul cadrului evocat.

Pronumele și adjectivele demonstrative sunt și ele organizate în serii conform criteriului distanței față de locutor: *acesta / aceasta / aceștia / acestea* și *ăsta / asta / ăștia / astea* marchează apropierea, în timp de *acela / aceea / aceia / acelea* și *ăla / aia / ăia / alea* – distanța. Apropierea și depărtarea fiind însă noțiuni relative, atunci când nu avem termen de comparație, putem desemna printr-un demonstrativ de apropiere orice obiect aflat în spațiul perceptiv:

Muntele ***ăsta*** *mi-a dat totdeauna fiori.* (rostit de la o distanță de doi kilometri).

Prepozițiile / locuțiunile prepoziționale și adverbele / locuțiunile adverbiale care indică relația poziționlă a unui obiect – *la dreapta / la stânga; în față (în fața) / în spate(le); înainte(a) / înapoi(a)* – sunt raportabile la perspectiva locutorului (*copacul* ***din dreapta*** *casei, grădina* ***din spatele*** *blocului*), dar și a alocutorului (*Deschide ușa* ***din dreapta!*** poate însemna „din dreapta ta", dar și „din dreapta mea", care nu sunt identice dacă stăm față în față) sau a unui personaj despre care se vorbește (*A luat-o pe strada* ***din dreapta.*** – a mea sau a lui?) sau chiar a unui obiect reprezentabil prin analogie cu o persoană (*grădina* ***din fața*** *clădirii* – a cărei fațadă este în partea opusă față de vorbitor).

Aceste variații de utilizare / interpretare se explică tot prin selectarea / deplasarea empatică a centrului deictic.

În legătură cu selecția verbelor de mișcare cu punct de sosire determinat, vezi *supra* **3.4**, „acordul" deictic.

4.2.2. Expresiile spațiale intrinsec deictice (*aici / acolo, dincoace / dincolo, încoace / încolo* etc.) au o natură preponderent ostensivă; cele relaționale sunt simbolice (vezi *supra*, **2**).

4.2.3. Cadrul deictic spațial este deplasabil diferențiat în funcție de tipul de expresie deictică și, desigur, de tipul de situație discursivă; mobilitatea sa globală este, în orice caz, superioară celei a deixisului personal.

4.3. Deixisul temporal codifică reprezentarea temporală prin raportare la spațiul temporal în care are loc actul comunicativ; în comunicarea canonică, timpul comunicațional este tratat lingvistic drept unitar (momentul emiterii și cel al receptării mesajului sunt considerate simultane, durata intervențiilor și distanța temporală dintre ele sunt neglijate); în situații noncanonice (momentele intervențiilor și / sau cele ale subcomponentelor acestora sunt spațiate în timp) devine relevantă distincția dintre *momentul codificării* și *momentul receptării / interpretării* mesajului, ca și cea dintre diversele momente ale redactării unui mesaj (scris sau înregistrat):

Acum, când îți scriu, lucrurile ***par*** *fără ieșire. Poate până-mi primești scrisoarea situația se* ***va*** *mai* ***fi limpezit.***;

Dacă ***urmăriți*** *această înregistrare înseamnă că* ***am murit.*** (testament pe o videocasetă);

Reiau *scrisoarea după o săptămână. Îți* ***spuneam*** *că* ***sunt*** *total demoralizat – între timp mi-****am*** *mai* ***venit în fire.***;

Ai câștigat *un prăjitor de pâine! Telefonează la XYZ și revendică-ți premiul.* (mesaj pe o etichetă răzuibilă; campanie promoțională);

Ofertă limitată la primele 100 de apeluri. Telefonează ***acum!*** (timpul decodificării = timpul emisiei ≠ timpul codificării).

Elementele de expresie a deixisului temporal pot fi de tipul referențialelor intrinsec deictice (morfemele timpurilor verbale deictice; adverbe ca *azi, ieri, mâine, poimâine, alaltăieri, aseară, diseară, acum, odată, odinioară, recent, (în) curând;* substantivele *prezentul, trecutul, viitorul* când sunt lipsite de determinări nondeictice) sau de tip relațional (determinând alte expresii, nondeictice, cărora le impun un referent identificat pe cale deictică); în ambele cazuri, mecanismul ancorării deictice este de tip simbolic.

4.3.1. ***Deicticele temporale intrinsec referențiale*** pot evoca un referent determinabil cu exactitate (*azi, ieri* etc.), sau vag (*acum, prezentul, recent* etc.); în cazul acestora din urmă se poate recurge, pentru dezambiguizare, la anaforă / cataforă:

Acum*, în noul mileniu, fenomenul globalizării se accelerează vizibil.*;

În prezent*, după reorganizare, lucrurile par să o ia pe un făgaș normal.*;

Bun, dar articolul e din anii '30, deci asta credea ***demult****; ulterior și-a schimbat poziția.*

Am văzut-o ***recent****, la vernisajul expoziției de sculptură mică.*

Timpurile verbale prin excelență deictice (prezentul, viitorul propriu-zis, perfectul compus) au referent temporal vag, dezambiguizat prin contextul verbal al enunțului care conține respectivele verbe și / sau prin contextul lingvistic extins (transfrastic):

Stau *și te* ***aștept*** *de aproape două ceasuri.*;

O să mă întorc *marțea viitoare.*;

Am depus *contestații imediat după anunțarea rezultatelor.*

Dezambiguizarea nu este obligatorie, locutorul putându-se mulțumi cu localizarea temporală oferită de nucleul deictic ferm al referinței deictice (timp situat în interiorul duratei care include timpul comunicării / într-o durată anterioară / ulterioară timpului comunicării):

Suntem *obosiți cu toții, ce-ar fi să facem o pauză?*;

Are *ceva cu tine,* ***e*** *limpede.*;

Am aflat *că* ***ai avut*** *un succes fulminant, felicitări!*;

O să-i spun, *n-avea nicio grijă.*

Chiar timpurile verbale considerate ca nondeictice, întrucât își iau punct de referință momente independente de timpul comunicării (mai mult ca perfectul, viitorul anterior), au totuși o componentă deictică intrinsecă, prin care sunt atribuite obligatoriu categoriei timpurilor trecutului, respectiv viitorului (prin raportare, deci, la momentul *prezent*):

Când ne-am întâlnit ***divorțase*** *deja de cea de a doua soție.*;

La 18 ani ***publicase*** *două volume de versuri superbe.*;

Se va întoarce după ce își ***va fi luat*** *doctoratul.*;

În 2020 toate necazurile astea ***vor fi rămas*** *o simplă amintire.*

De asemenea, perfectul simplu (în utilizări narative) și imperfectul, care impun, în genere, prezența în context a unor determinări temporale explicite lexical, deci sunt predominant nondeictice (anaforice sau cataforice), prin însăși apartenența lor la categoria trecutului își manifestă și natura deictică:

La 14 ani ***eram*** *tare neștiutoare.*;

După război ***plecă*** *din țară și nu se mai* ***întoarse*** *niciodată.* (stilul narativ).

Există, de altfel, contexte în care determinarea anaforică / cataforică lipsește, selecția imperfectului / perfectului simplu în locul perfectului compus fiind determinată de natura lor aspectuală, iar valoarea temporală fiind una pur deictică:

Mă gândeam*, ce-ar fi să mergem împreună?*;

Ziceam *și eu așa, nu* ***vorbeam*** *serios.*;

Îl ***căutai****, dar nu-l* ***găsii.*** (regional; Oltenia).

4.3.2. ***Deicticele temporale relaționale*** sunt adjective (*trecut(ă), prezent(ă), viitor(oare), recent(ă)*), adjective demonstrative (*acest / această, astă / ăst*), prepoziții (*peste, la, de*), adverbe utilizate prepozițional (*acum*) care, folosite ca determinări ale unor substantive comune denumind unități de timp calendaristic (*săptămână, lună, an, oră, minut, secundă* etc.) sau perioade de timp diferențiate calitativ (*dimineață, seară, după-amiază, noapte*) ori ai unor substantive desemnând unități de timp (zilele săptămânii – *luni, vineri* – sau lunile anului – *ianuarie, februarie* – etc.), realizează ancorarea acestora în timpul deictic.

Deicticelor relaționale temporale le corespund elemente relaționale temporale nondeictice care, distribuite în aceleași contexte, ancorează expresia temporală căreia îi sunt atașate într-un cadru referențial nondeictic (o referențializează anaforic, în raport cu repere temporale independente de cadrul deictic):

Anul ***acesta*** *au avut loc evenimente importante.* (deictic)
În ***acel*** *an au avut loc evenimente importante.* (nondeictic)
Luna ***viitoare*** *se căsătoresc.* (deictic)
În luna ***următoare*** *s-au căsătorit.* (nondeictic)
Ne-am cunoscut duminica ***trecută.*** (deictic)
Se cunoscuseră ***cu*** *o duminică* ***în urmă.*** (nondeictic)
Mă întorc ***peste*** *două zile.* (deictic)
Urma să se întoarcă ***după*** *două zile.* (nondeictic)
Să vedem ce se mai întâmplă ***la*** *anul.* (deictic)
Ne-am înțeles să așteptăm până ***în*** *anul* ***următor.*** (nondeictic)
La *noapte va fi eclipsă totală de lună.* (deictic)
În *noaptea* ***următoare*** *a fost eclipsă totală de lună.* (nondeictic)
Astă *seară ne facem de cap.* (deictic)
În *seara* ***aceea*** *ne-am făcut de cap.* (nondeictic)
Acum *două săptămâni n-aveam idee de ce urma să mi se întâmple.* (deictic)
Cu *două săptămâni* ***înainte*** *nu aveam idee de ce urma să mi se întâmple.* (nondeictic)

Unele forme relaționale temporale neutralizează distincția *deictic / nondeictic*, dezambiguizarea având loc în contextul care impune o lecțiune temporală deictică / nondeictică:

Nu dorm ***de*** *trei zile.* (deictic)
Nu l-am văzut ***de*** *trei săptămâni.* (deictic)

Nu-l văzusem ***de*** *trei săptămâni.* (nondeictic)

Alte forme relaţionale temporale, fundamental deictice (în contexte relevante alternează cu forme nondeictice de relaţie temporală, atunci când contextul are lecţiune neutră, sau sunt unica opţiune posibilă atunci când contextul impune o lecţiune deictică), în anumite contexte neutralizează această opoziţie (constituind termenul nemarcat):

A rămas să ne vedem ***în*** *anul* ***următor****.* (nondeictic)

A rămas să ne vedem ***la anul****.* (deictic)

Ne mai vedem ***la*** *anul.* (deictic)

* *Ne mai vedem* ***în*** *anul* ***următor****.*, dar:

Vorbim ***la*** *prânz.* (deictic)

Ne-am întâlnit ***la*** *prânz, în aceeaşi zi.* (nondeictic)

În acelaşi timp, anumite forme temporale relaţionale fundamental nondeictice tind să fie atrase în utilizări deictice, devenind termen nemarcat al opoziţiei, dar şi invers (deictice în utilizări nondeictice):

Mi-a spus că a depus cererea ***acum*** *două săptămâni.* (deictic)

Mi-a spus că a depus cererea ***cu*** *două săptămâni* ***în urmă.*** (nondeictic), dar şi

Cu *două săptămâni* ***în urmă****, n-aveai barbă, cum ţi-a crescut aşa de repede?* (deictic)

Peste *două zile avem examen.* (deictic)

Ne-am întâlnit ***după*** *două zile, la facultate.* (nondeictic), dar şi

Mai vorbim ***după*** *două zile.* (deictic)

Când ne-am întâlnit era energic şi optimist. ***Peste*** *două zile era mort.* (nondeictic)

4.3.3. Mobilitatea (posibilitatea de deplasare a) cadrului deictic temporal este selectivă în raport cu tipul de context discursiv, dar şi cu elementele de expresie deictică specifică.

4.3.3.1. În discursul raportat prin vorbire directă, toate elementele deictice (temporale sau nu) sunt deplasabile:

*Mi-a spus: „****Eu trec mâine*** *pe la* ***tine****. Săptămâna* ***asta trebuie*** *să rezolvăm problema".*

4.3.3.2. În vorbirea indirectă, timpurile verbale deictice sunt opţional mobile:

Mi-a spus că ***voia / vrea*** *să-şi cumpere un computer performant.*;

Zicea că ***urma să plece / o să plece*** *a doua zi.*

Majoritatea deicticelor temporale intrinsec referenţiale nu sunt deplasabile (prezenţa lor în discursul raportat trimite invariabil la cadrul deictic primar):

Mi-a spus că vine ***azi*** *după-amiază.*;

Ţi-a promis că vă întâlniţi ***mâine****, nu-i aşa?*, dar

Credea că ***acum*** *o să aibă mai mult timp.* (lecţiune ambiguă: raportare deictică primară / deplasată).

Adverbele *recent, de curând, (în) curând* sunt deplasabile condiţionat, în funcţie de (non)deplasarea timpurilor verbale:

Mi-a spus că-şi ***cumpărase recent / de curând*** *o maşină.* (timpul verbal nondeplasat; *recent / de curând* raportat la cadrul deictic secundar, deplasat);

Mi-a spus că şi-a ***cumpărat recent / de curând*** *o maşină.* (timp verbal deplasat; *recent / de curând* raportat la cadrul deictic primar);

Spunea că ***voia*** *să se pensioneze* ***în curând.*** (timp verbal nondeplasat, *în curând* raportat la cadrul deictic deplasat);

Spunea că ***vrea*** *să se pensioneze* ***în curând.*** (timp verbal deplasat, *în curând* raportat la cadrul deictic primar).

Substantivele *trecutul, prezentul, viitorul* şi locuţiunile adverbiale *în trecut, în viitor* sunt deplasabile nerestricţionat şi obligatoriu:

Toţi spuneau că uitaseră ***trecutul****, îşi detestau* ***prezentul*** *şi aşteptau minuni de la* ***viitor*** *–minuni care n-au avut loc.*

În prezent, în schimb, este nu numai nondeplasabil, dar şi nondistribuibil în contextul discursului raportat indirect, cu excepţia cazurilor în care este permisă interpretarea sferei „prezentului" (deictic primar) ca înglobând momentul acţiunii verbale raportate:

Mi-a spus că* ***în prezent* *lucrurile* ***mergeau*** *rău de tot.*, dar

Mi-a spus că ***în prezent*** *lucrurile* ***merg*** *rău de tot.*

Dintre deicticele temporale relaţionale, adjectivele demonstrative nu sunt deplasabile (referă nonambiguu la cadrul deictic primar):

A promis solemn că-şi termină teza în cursul ***acelui*** *an.* (nondeictic) vs

A promis solemn că-şi termină teza în cursul ***acestui*** *an.* (deictic)

Deicticele relaţionale temporale adjectivale (*recent, prezent, trecut, viitor*) au mobilitate restricţionată, în aceleaşi condiţii ca adverbele, respectiv substantivele corespondente.

Prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale temporale deictice, fiind specializate (având corespondente nondeictice), sunt puţin mobile, cu excepţia cazurilor de neutralizare (vezi *supra*, **4.3.2**).

4.3.3.3. Comunicarea orală de tip narativ prezintă de multe ori oscilaţii între diversele forme de discurs indirect (legat, liber, forme mixte) creând astfel condiţii de deplasare mai puţin restricţionată (şi uneori fluctuantă) a cadrului deictic temporal:

L-am găsit disperat, că el ce se ***face****, n-a mai* ***mâncat*** *de* ***alaltăieri, mâine*** *avea de plătit lumina, anul* ***ăsta*** *în general îi* ***mersese*** *mizerabil.*

4.4. Deixisul discursiv (textual) este reprezentat de acele elemente de expresie prin care se face referire chiar la discursul / schimbul verbal care le conţine; prin deixisul discursiv, limbajul îşi exercită funcţia sa *autonimă* (*autoreferenţială*).

Entităţile lingvistice evocate prin deixisul discursiv pot fi de întindere şi de complexitate diversă (de la lexeme la fraze întregi sau la secvenţe de text extinse) şi pot aparţine unor nivele diferite ale realizării mesajului verbal (forme de expresie, forme împreună cu semnificaţia şi / sau referentul lor, acte de limbaj integrale) – în toate cazurile însă este vorba de entităţi-ocurenţă (actualizate în comunicarea concretă în desfăşurare); prin aceasta, deixisul discursiv se deosebeşte de funcţia metalingvistică, care se exercită asupra entităţilor lingvistice-tip (elemente ale codului, neactualizate comunicativ decât prin citare).

Referinţa deictică discursivă se realizează prin expresii referenţiale intrinsec deictice (ex. *asta, aceasta, ceea ce*), prin deictice relaţionale sau prin expresii cu ancoraj deictic intrinsec (ultimele două tipuri de ancorare fiind, în general, coprezente în majoritatea deicticelor discursive).

O componentă deictică discursivă este uneori prezentă şi în utilizarea preponderent nondeictică (anaforică), a unor elemente de expresie, prin selecţia variantei de apropiere / de depărtare a pronumelui / adjectivului demonstrativ sau a adverbelor de loc (*aici / acolo*), alegerea făcându-se în raport cu distanţa în discurs / text faţă de punctul de origine a coordonatelor deictice spaţio-temporale (centrul deictic):

S-au discutat ***problema structurii viitoare$_1$*** *a instituției și* ***cea a planului$_2$*** *pe anul în curs;* ***aceea$_1$*** *e o chestiune de perspectivă, în timp ce* ***aceasta$_2$*** *e stringentă.*

A lucrat un timp ***la Stanford$_1$****, apoi, după o vreme,* ***la New York$_2$****;* ***acolo$_1$*** *nu s-a acomodat prea bine,* ***aici$_2$*** *în schimb a reușit să se fixeze și a rămas douăzeci de ani.*

4.4.1. ***Referențialele deictice discursive*** pot trimite la elemente ale discursului curent al locutorului ori la segmente din discursul alocutorului sau al unui terț (participant la schimbul verbal sau doar prezent în spațiul contiguu):

Cu ***asta*** *vreau să spun că totul s-a terminat.* (discursul locutorului)

Și ce vrei să spui cu ***asta?*** (discursul alocutorului)

I-auzi ce zice! ***Asta*** *e tupeu, nu glumă!* (discursul unui terț)

Are totuși și calități, ***ceea ce*** *nu înseamnă că l-am iertat.* (discursul locutorului).

> Spre deosebire de anaforicele rezumative (globalizante) – vezi **Anafora, 3.1** – deicticele discursive nu reiau *conținutul* discursului, ci referă la *actul discursiv*: „Faptul că spun că are calități nu înseamnă că l-am iertat."; „Faptul că am / ai / a spus ce a spus trebuie înțeles ca..." etc.

Date fiind desfășurarea în timp a comunicării și posibilitatea de proiectare a axei temporale pe o axă spațială, imaginară (în cazul discursului oral) ori reală (în cazul comunicării scrise), referirea la momente / puncte ale discursului se poate face prin poziționarea temporală / spațială față de centrul deictic (momentul rostirii):

Am vorbit ***mai înainte / mai devreme*** *despre asta.* (oral)

Ne-am referit ***mai sus*** *la această chestiune.* (scris)

Voi reveni ***imediat*** *cu amănunte.* (oral)

Voi da detalii ***mai jos.*** (scris)

Asupra acestui punct ne vom opri ***mai încolo.*** (oral / scris)

Spuneam ***la început*** *că ...* (oral / scris)

Voi trage concluziile ***la sfârșit.*** (oral / scris)

În textele scrise în stilul științific este curentă utilizarea unor expresii echivalente în limba latină, abreviate sau nu: *infra, supra,* id. (idem), *ibid.* (ibidem) etc.

Deicticele discursive relaționale sunt folosite ca determinări ale unor expresii nondeictice denumind forme ale discursului / textului sau secvențe ale acestuia, pe care le identifică drept făcând parte din comunicarea în curs:

În comunicarea ***de față*** *mă voi opri asupra unei chestiuni puțin discutate.*;

Această *lucrare s-a născut din nevoia de a-mi clarifica mie însumi problematica complexă a...*;

Considerațiile ***următoare / de mai jos*** *au drept scop...*;

În capitolul ***anterior*** *am discutat problema...* (vezi **Anafora, 2**).

4.4.2. În afară de funcția deictică referențială (realizată intrinsec sau relațional), expresiile deixisului discursiv sunt subordonate unei funcții globale, aceea de a supraorganiza din punct de vedere comunicativ mesajul care le conține. Această funcție globală se realizează prin mai multe categorii de funcții specifice, îndeplinite de clase specializate de expresii deictice metadiscursive:

(a) funcția de explicitare a tipului de act lingvistic căruia îi aparține enunțul:

O să vin să controlez ce-ați făcut. Și asta ***e o promisiune, nu o amenințare.***

Mă întreb*, oare n-o fi având cumva dreptate?;*

(b) funcția de punere în relație a informației transportate în enunț cu alte informații incluse în procesul comunicativ (relații de tip tematic, temporal, ierarhic etc.; vezi **Conectori frastici și transfrastici, 4**):

Că veni vorba de X*, e oare un tip de încredere?* (relație tematică)

Mai întâi și mai întâi, *eu nici n-am fost acolo.* ***Pe urmă,*** *chiar dacă aș fi fost, habar n-aveam ce se petrece.* (relație temporală / ierarhică)

În primul rând, *n-aveai ce căuta acolo.* ***În al doilea rând,*** *dacă tot te-ai dus, trebuia să te comporți onorabil.* (relație ierarhică);

(c) funcția de explicare / dezambiguizare a formei, a conținutului sau a intenției cu care este produs enunțul (inclusiv prin corectarea enunțurilor greșit constituite):

Am mai multe copii ale articolului – ***adică,*** *exemplare,* ***vreau să zic .*** (dezambiguizare a semnificației, prin substituirea formei ambigue cu una neambiguă)

E o situație inextricabilă, ***vreau să zic*** *– nu-i dau deloc de cap, prea-i încâlcită.* (explicare a formei)

Adio. Asta ***înseamnă*** *că n-o să mă mai vezi niciodată.* (explicare a semnificației intenționate)

E mult prea amabil, ***mai bine zis*** *prea bleg.* (corectare a semnificației printr-o formă mai adecvată intenției)

Sunt mai mici. ***Vreau să spun*** *– mai mari.* ***Adică*** *panselele sunt mai mici decât anemonele.* (corectare a unui enunț ambiguu);

(d) funcția de justificare a enunțului în contextul comunicativ dat:

Acuma, ***mi se pare că merită*** *să vă spun și vouă ce s-a întâmplat.*

Având în vedere toate acestea, nu-i nicio îndoială *că el a fost „cârtița".*

4.4.3. Funcția de supraorganizare a discursului prin precizarea valorii semantico-pragmatice a componentelor sale în raport cu ansamblul, precum și în raport cu componentele învecinate, se realizează prin expresii de o natură eterogenă (de la formații libere până la lexeme specializate – verbe și locuțiuni verbale ca *înseamnă, vasăzică,* adverbe și locuțiuni adverbiale, cum sunt *adică, vasăzică,* conjuncții: *așadar* etc.). O parte dintre acestea se pot grupa într-o clasă funcțională (de asemenea eterogenă ca încadrare gramaticală), cea a *conectorilor discursivi* (marcatori / conectori pragmatici, mărci / semnale discursive) – vezi **Conectori frastici și transfrastici.**

Conectorii discursivi pot funcționa *intradiscursiv* (*intralocutiv*), indicând raportul (logic, afectiv, argumentativ etc.) între enunțul pe care-l introduc și un alt enunț al aceluiași locutor, în cadrul aceleiași intervenții – sau *interdiscursiv* (*interlocutiv*), poziționând replica locutorului în raport cu replica anterioară, a alocutorului.

Am aflat că vrea să plece. ***Ei,*** *la asta ce să mai fac?* (intradiscursiv)

– Am de gând să plec. – ***Ei,*** *cum așa, și cu mine cum rămâne?* (interdiscursiv)

Mă rog, *asta este.* ***De fapt,*** *poate e și o parte bună în gestul lui.* (intradiscursiv)

– Mă tot gândesc și nu știu, e o alegere tare dificilă. / ***– De fapt,*** *nici nu prea ai mare lucru de ales.* (interdiscursiv)

Cred că or să se despartă. ***Oricum,*** *asta nu mă privește.* (intradiscursiv)

– Cred că or să se despartă. – ***Oricum,*** *ce te privește pe tine?* (interdiscursiv)

– Nu e un om de încredere, fii sigur. – ***Asta-i bună,*** *cum poți spune așa ceva?* (interdiscursiv)

– N-o să-i spun absolut nimic. – ***Ei na,*** *cum să nu-i spui?* (interdiscursiv)

*– M-a mirat foarte tare ce-a făcut. – **Păi** tu nu știi cine-i el?* (interdiscursiv).

4.4.4. În categoria conectorilor pragmatici intradiscursivi (implicit deictici) ar putea fi incluse și toate conectivele semantice intraenunțiative care pot funcționa la nivel metadiscursiv (atunci când funcționează la acest nivel, *de dicto* și nu *de re*):

*Scuzați-mă, **dar** ați înțeles greșit.*

*Omul ăsta face numai prostii; **deși** – cine sunt eu ca să-l critic?*

*Nu cred că ai dreptate, **deși** – cine știe? – poate totuși da.*

*E sigur acasă, **fiindcă / pentru că / că** sunt toate luminile aprinse.*

4.4.5. Coordonata deictică discursivă este deplasabilă integral în vorbirea reprodusă în stil direct; în toate celelalte situații este fixă (face parte din cadrul deictic primar).

4.5. Deixisul social codifică reprezentarea în enunț a distincțiilor sociale convenționalizate, privitoare la:

(a) poziția relativă a locutorului și a destinatarului;

(b) poziția relativă a locutorului și a persoanei la care face referire;

(c) tipul de context social în care are loc comunicarea.

4.5.1. Criteriul (a) intervine în modalitatea de adresare (selecția pronumelor ± reverențiale și / sau a expresiilor alocutive ± reverențiale, în funcție de axa *intimitate* vs *distanță* și / sau de cea *egalitate / inegalitate* ierarhică. Expresiile deixisului social au, în alocuție, o componentă deictică personală, de tip referențial simbolic (desemnează alocutorul) și o alta descriptivă (a raportului social), ancorată deictic intrinsec (vezi *supra*, **3.3.3**).

4.5.2. Criteriul (b) intervine în selectarea expresiilor prin care este evocată o persoană: prin pronume ± de politețe de persoana a III-a și / sau prin denominative ± onorifice, în funcție de aceleași axe ca și în alocuție; norma socială impune utilizarea aceleiași grile de selecție a formelor atunci când ne adresăm unei persoane și atunci când vorbim despre ea, în absență: dacă, atunci când îi vorbim, îi spunem *Domnule director, v-aș ruga să aveți amabilitatea să-mi acordați cinci minute.*, nu vom relata convorbirea prin *I-am zis ăluia să mă primească.* (chiar dacă suntem nemulțumiți de rezultat).

Formele de evocare diferențiate social au o componentă referențială, care poate fi deictic ostensivă (*Invită-l pe **domnul** să intre.*, ***Dumneaei** este soacra mea.*) sau nondeictică, anaforică (*Am invitat și familia Popescu, dar **domnul** era ocupat și n-a putut veni.*) ori cataforică (***Doamna** căruntă pe care-am întâlnit-o la concert era fosta mea profesoară de fizică.*) – și o componentă descriptivă (a raportului social), ancorată deictic intrinsec (marchează raportul *locutorului* față de persoana respectivă) – vezi *supra*, **3.3.3**.

4.5.3. Tot pe coordonata deictică socială se situează, în afară de expresiile onorifice și de cele ale intimității / egalității, expresiile „antionorifice", care marchează un raport defavorabil alocutorului (*bă! fă!*, adresarea prin porecle necomplezente) sau persoanei evocate (*ăla, aia, Popeasca* etc.), ori ostilitatea locutorului față de acestea, ori o intimitate vulgară. Aceste forme de adresare / evocare sunt total nerecomandabile, ele conotând în plus apartenența vorbitorului la o categorie socioculturală lipsită de prestigiu. De această conotație scapă *mă!, măi!*, prezente în comunicarea foarte familiară chiar și a unor categorii de vorbitori educați.

Se pot converti la categoria deicticelor sociale referențiale numele comune desemnând relații de rudenie, de serviciu ori de vecinătate, atunci când nu sunt însoțite de determinanți deictici personali ori nondeictici. Pentru câteva dintre acestea, fenomenul este curent și perfect acceptat de norma literară (*mama, tata, bunicul, bunica*); pentru majoritatea celorlalte, acest mod de exprimare aparține în general unor categorii sociale cu educație medie sau inferioară: *soțul, soția, vărul, cumnata, șeful, vecinul* sunt interpretate prin raportare la locutor ori (în funcție de contextul discursiv) la alocutor, sau (prin deplasarea cadrului deictic) la o terță persoană; unele sunt utilizabile și alocutiv, la vocativ: *vere, cumnate, șefule / șefu', vecine.*

4.5.4. Criteriul (c) controlează adaptarea stilului discursiv la tipul de situație socială reprezentat de contextul comunicării, deci variația diafazică a limbajului.

Dacă acceptăm acest fenomen ca aparținând sferei deixisului, l-am putea încadra în categoria „acordului" deictic (vorbitorii nu se referă, prin comportamentul lingvistic adoptat, la elemente ale contextului situațional, nici nu comunică ceva despre acestea, ci selectează forme de manifestare concordante cu acest context) – vezi *supra*, **3.4**.

Numai pentru un observator extern care nu are acces la datele contextului social, ci doar la manifestările verbale, acestea pot fi semnale ale situării într-un context de tip determinat.

4.5.5. Coordonatele deictice sociale nu sunt deplasabile decât în discursul reprodus prin vorbire directă și, parțial, în discursul indirect liber; în toate celelalte situații se păstrează cadrul deictic social primar:

Doamnă doctor$_1$, Vasile$_2$ mi$_3$-a spus textual: „Pentru dumneavoastră$_3$ eu$_2$ am tot respectul, dar pe aia$_1$ să n-o văd în ochi". (vorbire directă);

Doamnă doctor$_1$, Vasile$_2$ mi$_3$-a spus că pentru mine$_3$ el$_2$ are tot respectul, dar pe dumneavoastră$_1$ nu vrea să vă mai vadă în ochi.

4.6. Deixisul descriptiv cuprinde o clasă restrânsă de expresii, care referă ostensiv la caracteristicile unor acțiuni sau ale unor entități făcând parte din contextul comunicării.

4.6.1. Adverbe și locuțiuni adverbiale ca *așa, astfel, în felul ăsta / acesta, în acest mod*, adjectivele *așa, astfel* (*de*), *asemenea* etc. aparțin acestei clase, primele ca deictice referențiale, ultimele ca relaționale (determinanți deictici):

*Dacă vorbești **așa,** sigur că nu te înțelege nimeni.*;

*Cu **așa** siluetă, poți deveni fotomodel.*;

*Poartă-te mai departe **în felul ăsta** și o să rămâi singur.*;

*O **astfel de** comportare e inadmisibilă.*;

*Un **asemenea** zâmbet n-am mai văzut la nimeni.*;

*Fă și tu **așa**!* [demonstrație];

*Bravo, **așa** te vreau!.*

Majoritatea deicticelor descriptive sunt de tip *pozitiv*; de tip *negativ* (vezi *supra*, **3.3.3**, notă) par a fi numai adverbul *altfel* și adjectivul *altfel* (*de*):

*Ei, nu, **altfel** se procedează: uită-te la mine!*;

*Dacă nu vrei să-ți pierzi prietenii îți trebuie un **altfel de** comportament.* [spus de cineva care a asistat la o scenă de suficiență arogantă și agresivă din partea alocutorului].

Deixisul descriptiv poate funcționa simultan și ca deixis discursiv:

*Vorbesc **așa** ca să nu mă audă ceilalți.* [locutorul își justifică vorbitul în șoaptă];

*Încearcă să spui toate astea **altfel**, mai simplu.*

4.6.2. Ca majoritatea ostensivelor, și deicticele descriptive pot funcționa alternativ, nondeictic (anaforic / cataforic):

*Dacă face **așa** cum l-am învățat, o să iasă bine.*;

*L-a tot lingușit, și **în felul ăsta** a reușit să-l cucerească.*;

*Avea niște ochi stranii, vinețiii, **asemenea** culoare n-am mai văzut.*

4.6.3. Deixisul descriptiv este deplasabil în reproducerea directă a vorbirii și în discursul indirect liber, în restul situațiilor convertindu-se în anaforă / cataforă:

(deixis deplasat) *Zice unul: „Dragul meu / **Așa** cui făceam și eu / Poate chiar mai iscusit / Însă, vezi, nu m-am gândit".* (T. Arghezi, *Cuiul*);

(anaforă) *L-am găsit în mijlocul casei, cu toate întoarse pe dos; cred că într-o **asemenea** situație nu s-a aflat de când e el.*

ANAFORA

1. PRELIMINARII

Anafora este relația dintre două elemente lingvistice, în care cel care apare ulterior în discurs (numit *anaforic*) nu are un sens de sine stătător, ci este interpretat semantico-referențial prin raportare la elementul apărut anterior (*antecedent* sau *sursă*): anaforicul preia (parțial sau total) valoarea referențială sau sensul contextual al antecedentului. Raportul invers, mai rar (în care un element se interpretează prin raportare la unul succesiv), este considerat tot un tip de *anaforă*, pentru care se folosește însă și denumirea de *cataforă* (elementul prin care aceasta se realizează fiind numit *cataforic*).

> Termenul *anaforă* poate desemna nu numai fenomenul lingvistic, relația semantico-referențială, ci și elementele concrete prin care aceasta se realizează (anaforicele și cataforicele).

Anafora este strâns legată de *deixis* (vezi **Deixis**), cu care are în comun mecanisme asemănătoare de preluare a interpretării referențiale a unui element lingvistic de la alt element, aflat în context (în contextul lingvistic, în cazul anaforei, sau în cel situațional, în cazul deixisului), precum și un inventar de mijloace lingvistice: multe deictice funcționează și ca anaforice. Cele două fenomene diferă prin funcțiile specifice (deixisul realizează ancorarea în situația de comunicare, anafora asigură un anumit tip de continuitate și coerență a discursului). În plus, anafora presupune elemente specializate și reguli clar marcate de stabilire a referinței; regulile care stabilesc coreferențialitatea, instituind lanțuri anaforice întinse adesea pe toată lungimea textului, sunt mult mai complexe decât cele ale deixisului.

Între deixis și anaforă există și zone de interferență: așa-numitul *deixis discursiv* sau *textual* (vezi **Deixis, 4.4**) poate fi considerat o formă de anaforă (vezi *infra*, **3.1**).

2. ANAFORĂ SINTACTICĂ VS ANAFORĂ DISCURSIVĂ

Din punctul de vedere al *funcționării*, mai exact al caracterului obligatoriu sau neobligatoriu al apariției unui anume anaforic și al interpretării sale prin referire la un anume antecedent, anafora poate fi *legată* (strict determinată sintactic, în interiorul propoziției sau în raporturi de subordonare în frază) sau *liberă* (rezultat al unor alegeri pragmatice, manifestate mai ales la nivel interpropozițional și interfrastic).

Anafora legată, sintactică sau ***gramaticalizată*** se realizează prin clitice reflexive propriu-zise și reciproce, prin pronume și adverbe relative sau ca anaforă zero. Identificarea referentului este certă, depinzând de reguli stricte, aplicabile în interiorul structurilor sintactice. Astfel, de exemplu, cliticul în acuzativ reflexiv sau reciproc și forma accentuată corespunzătoare au referent identic cu cel al subiectului propoziției în care se află ((a), (b)), iar relativul e identic referențial cu antecedentul său ((c), (d)); subiectul neexprimat al conjunctivului, infinitivului și supinului este controlat de verbul regent ((e), (f), (g)):

(a) *Marian$_1$ ştie că [Dan]$_2$* ***se$_2$*** *consideră (pe* ***sine$_2$*** */ pe* ***el însuşi$_2$****) superior.*
(b) *Părinţii$_1$ au observat că [fraţii]$_2$* ***se$_2$*** *suspectează (unul$_{2a}$ pe altul$_{2b}$ / între ei$_2$).*
(c) *Vecina$_1$ mea admiră [casa]$_2$* ***care$_2$*** *îmi place şi mie.*
(d) *Am ajuns la [locul]$_1$* ***unde$_1$*** *ne vom opri.*
(e) *Mihai$_1$ a aflat că [Ion]$_2$ ştie Ø$_2$ să cânte.*
(f) *Mihai$_1$ a aflat că [Ion]$_2$ poate Ø$_2$ cânta.*
(g) *Mihai$_1$ a aflat că [Ion]$_2$ are de scris Ø$_2$ un articol.*

Anafora liberă sau ***discursivă*** se realizează prin pronume personale, demonstrative, posesive, adverbe pronominale, ca anaforă zero etc. Identificarea referentului, la nivel frastic şi interfrastic, se bazează în primul rând pe condiţii contextuale şi preferinţe ale uzului: depinde de numărul potenţialilor antecedenţi şi de distanţa textuală care îi desparte de anaforic, ca şi de pregnanţa referentului în conştiinţa vorbitorilor. Există restricţii care pornesc chiar de la relaţiile sintactice din interiorul propoziţiei; de exemplu, pronumele complement direct sau indirect, dacă nu este reflexiv, are obligatoriu alt referent decât subiectul („Dan$_1$ îl$_2$ consideră (*pe el$_2$*) superior"); contextul mai larg stabileşte care anume este acest referent.

Anafora discursivă e în general ambiguă, permiţând mai multe interpretări. În exemplul ***Dan$_1$*** *a fost ieri la* ***Ion$_2$****, care se întâlnise cu* ***Mircea$_3$****.* ***El$_{1/2/3/n}$*** ***i$_{1/2/3}$****-a spus că* ***acela$_{1/2/3/n}$*** *vorbise deja cu nepotul* ***lui$_{1/2/3/n}$****.*, fiecare dintre formele pronominale *el, i, acela* şi *lui* poate fi coreferenţială cu oricare din cei trei antecedenţi ($_{1/2/3}$) sau chiar cu un alt element din contextul anterior ($_n$). Anumite restricţii privesc însă repartizarea reciprocă a interpretărilor, în funcţie de stabilirea referenţilor pentru celelalte pronume: unele alegeri le condiţionează (le exclud) pe altele; dacă subiectul va fi X_1, obiectul indirect şi demonstrativul din subordonată vor fi obligatoriu diferite de X_1.

O marcă gramaticală a anaforei este concordanţa unor caracteristici gramaticale (de gen şi număr) la antecedent şi la anaforic (şi la elementele acordate cu acesta): *[Dan]$_1$ vorbeşte cu [Maria]$_2$ despre [candidaţii stângii]$_3$ şi îi$_2$ spune că* ***ea$_2$ / el$_1$ / ei$_3$*** *trebuie să fie* ***aleasă / ales / aleşi*** *în noua funcţie.* Concordanţa anaforicelor (care poate fi considerată o formă de acord) este determinată în primul rând de factori semantici în cazul referenţilor animaţi (se realizează în funcţie de genul natural: *[Victima]$_1$ se numeşte Vasile, Ø$_1$ are 30 de ani şi o barbă lungă. Ø$_1$ A fost* ***dus*** *imediat la spital.*) şi se manifestă pur gramatical doar la inanimate: *[Caietul]$_1$ nu mai era la locul* ***lui$_1$****, lângă [agendă]$_2$. Ø$_1$ A fost* ***furat*** *odată cu* ***aceasta$_2$****.*

> Se manifestă, chiar în româna vorbită, şi tendinţa de a realiza concordanţa anaforică după criterii formale şi nu semantice; de exemplu, în enunţul următor presiunea factorului semantic ar fi determinat atribuirea unei valori de plural (masculin-neutru) reluării anaforice şi acordului pe care îl realizează predicatele respective; de fapt, sunt reluate informaţiile gramaticale ale antecedentului *lume* (feminin + singular): *[Multă lume]$_1$ a mai rămas atunci, adică* ***Ø$_1$ era hotărâtă*** *Ø$_1$ să rămâie.* (CORV).

În decodarea anaforei discursive joacă un rol fundamental semantica predicatelor, ansamblul enunţului şi cunoştinţele de bază, comune, despre lume:

Dana$_1$ şi$_1$-a adus la noi [pisica]$_2$. Acum Ø$_2$ e în coşul ei$_2$ şi Ø$_2$ toarce.

[Dana]$_1$ şi$_1$-a adus la noi pisica$_2$. Acum [Ø$_1$] e la biroul ei$_1$ şi [Ø$_1$] citeşte.

Acolo unde mai multe expresii lingvistice reprezintă posibili antecedenţi ai anaforicului, alegerea se face în funcţie de scenariul cel mai probabil, care să dea sens succesiunii de enunţuri.

3. CONTINUITATE REFERENŢIALĂ VS RELUARE SEMANTICĂ

Din punctul de vedere al relaţiei cu un referent, anafora acoperă, de fapt, două fenomene, tratate adesea împreună, dar profund diferite: **continuitatea referenţială (coreferenţialitatea)** şi **reluarea semantică (similitudinea categorială)**. În cazul coreferenţialităţii – de exemplu în enunţul *Am vorbit cu* ***un domn simpatic$_1$****.* ***Acesta$_1$*** *mi-a povestit totul.* – anafora este un *substitut* trimiţând la un anume referent, care poate fi total sau parţial identic cu cel deja introdus în discurs. În cazul reluării semantice – *Am văzut* ***un film$_{1a}$ simpatic$_{1b}$****.* ***Unul$_{1a}$ la fel$_{1b}$*** *am văzut acum o lună.* – se substituie o expresie lingvistică, pentru a relua un sens deja activat şi pentru a-l aplica altui referent.

Anafora prototipică are rol coreferenţial. Un caz particular al continuităţii referenţiale îl constituie coreferenţialitatea potenţială a anaforicului cu o variabilă: *[Fiecare]$_1$ poate avansa până* ***îşi$_1$*** *atinge limita incompetenţei.* („22", 2002); *[Cine]$_1$ va veni,* ***acela$_1$*** *va ocupa scaunul liber.*; *[Aceia]$_1$* ***care$_1$*** *au greşit vor plăti.* etc.

3.1. Continuitatea referenţială

Anafora coreferenţială se poate clasifica în funcţie de tipul de referent: indivizi, repere temporale, spaţiale, entităţi abstracte, procese etc. În strânsă relaţie cu aceste tipuri, antecedentul anaforei referenţiale poate fi: un grup nominal (*Au venit [trei prieteni din Bucureşti]$_1$,* ***care$_1$*** *rămân aici până luni.*); un circumstanţial (grup prepoziţional sau adverbial: *Au venit [la ora 3]$_1$,* ***când$_1$*** *se termină cursul.*; *A ajuns [sus]$_1$.* ***Acolo$_1$*** *erau două uşi.*); un grup verbal (*Dan [a alergat toată ziua]$_1$,* ***ceea ce$_1$*** *l-a obosit îngrozitor.*) sau chiar un enunţ ([*Maria e deşteaptă.*]$_1$ *Toţi spun* ***asta$_1$****).*

Continuitatea referenţială se poate realiza ca: (a) *identitate*; (b) *relaţie cumulativă*; (c) *relaţie partitivă*; (d) *relaţie complementară*; (e) *asociere cognitivă.*

(a) **Anafora identităţii referenţiale** reia integral referentul antecedentului:

Am vizitat [o casă de vacanţă cu două etaje]$_1$. Pereţii ***acesteia$_1$*** *erau vopsiţi în roz.*

În cadrul anaforei referenţiale se include aşa-numita **anaforă evolutivă**, ai cărei referenţi se modifică pe parcursul discursului: în enunţul *[Copilul]$_1$ a crescut, Ø$_1$ a devenit la rândul său tată. Azi* ***el$_1$*** *e bunic.*, formele *copilul, Ø* şi *el* trimit la ipostaze modificate referenţial (prin trecerea timpului) ale aceleiaşi persoane.

Din punct de vedere textual, referentul e întotdeauna modificat (ca obiect al cunoaşterii) pe măsură ce informaţiile şi evaluările se acumulează, în progresia enunţurilor.

(b) **Anafora cumulativă (rezumativă, globalizantă)** reia printr-o expresie unică mai mulţi referenţi diferiţi, chiar din mai multe enunţuri:

Am vizitat [o vilă]$_{1a}$, apoi [un apartament de bloc]$_{1b}$. Dan ne-a condus şi la [o căsuţă cu grădină]$_{1c}$. ***Toate locuinţele văzute$_{1abc}$*** *erau însă foarte scumpe.*

Reluarea poate fi relativ simplă (însumare de elemente similare, printr-un termen plural sau cu sens colectiv; în măsura în care echivalarea e completă,

această anaforă ar putea aparține categoriei identității referențiale), sau mult mai complexă, atunci când rezumă conținuturi informaționale, uneori din întregi secvențe de enunțuri. O lungă narațiune poate fi urmată de un enunț conținând un anaforic: [...]$_1$ ***Asta***$_1$ *a fost tot.*

> Acest tip de anaforă – care rezumă discursul însuși – poate fi interpretată și ca reprezentând un fenomen de deixis textual sau discursiv. E însă util să se facă diferența dintre un deixis discursiv propriu-zis, care trimite la *expresia* textuală (forme, cuvinte, părți dispuse spațial ale textului; de exemplu: *Am explicat* ***în cele de mai sus*** *intenția noastră.*) și anafora care reia *conținutul* discursului, deci un tip de referent abstract (de exemplu: ***Aceasta*** *este intenția noastră.*).

Există un număr limitat de substitute anaforice – cu sens așa-zis „neutru" – care pot îndeplini acest rol rezumativ: *o, asta, aceasta* (și la plural: *astea, acestea*).

Anafora rezumativă se realizează adesea cataforic:

Am mai spus-o$_1$*:* [*avem voluptatea negativului*]$_1$. („Dilema", 1997).

(c) **Anafora partitivă** reia doar o parte din referentul antecedentului său: *Am văzut* [*multe case*]$_{1a}$. ***Una***$_{1b}$ *era destul de ieftină.*

> E de discutat dacă în asemenea cazuri substitutele specializate au sens partitiv sau dacă rolul anaforic nu ar trebui atribuit unei anafore zero a construcției partitive: *una = una dintre Ø.*

(d) **Anafora complementară** (care ar putea fi subsumată și anaforei partitive) presupune ca date un set de elemente sau o relație; un element implicat într-o astfel de relație – *celălalt, dincolo* – se decodează prin raportare referențială la elementul complementar: *Am vorbit cu* [*un frate*]$_{1a}$, *apoi cu* ***celălalt***$_{1b}$; *Am fost* [*la casa de la țară*]$_{1a}$, *apoi* ***dincolo***$_{1b}$.

(e) **Anafora asociativă** se bazează pe cunoștințele despre lume și pe inferențele stabilite de destinatar: se presupune că între referentul nou introdus de o expresie lingvistică și un referent deja prezent în discurs se manifestă legătura referențială cea mai directă, posibilă în contextul dat (o legătură de tip metonimic, parte–întreg, posesor–obiect posedat etc.). Acest tip de anaforă se realizează în mod obligatoriu prin expresii lexicale pline, nu prin proforme (un referent neevocat în enunț nu poate fi pronominalizat):

Am vizitat [*o casă destul de spațioasă*]$_{1a}$. ***Pereții***$_{1b}$ *erau cam subțiri.*;

[*Andrei*]$_{1a}$ *a intrat în* [*sala de mese*]$_{2a}$. *Ø*$_{1a}$ *A pus* ***paltonul***$_{1b}$ *în* ***cui***$_{2b}$.

Uneori, anafora asociativă este deductibilă chiar din semantica termenilor utilizați (de exemplu, *a naște* = „a aduce pe lume un copil"):

Zice că într-o maternitate **au născut**$_1$, *în aceeași seară, o ardeleancă, o moldoveancă și o negresă. Peste noapte, o infirmieră buimacă a încurcat* ***copiii***$_1$. („Dilema", 2002).

Complementul neexprimat al verbului este obligatoriu din punct de vedere semantic și de aceea poate fi reluat și explicitat prin anaforă.

3.2. Reluarea semantică

Similitudinea categorială (*reluarea semantică*) poate fi descrisă, în funcție de clasele funcționale implicate, ca având două tipuri principale: cel care reia sensul unor nominale (potențial sau real referențiale) și cel care echivalează predicații

semantice (grupuri predicative, adjective). Proformele cu această funcție au rolul de a evita repetiția.

Primul tip se poate realiza prin anumite utilizări ale unor pronume demonstrative (*acela*), semiindependente (*cel, al*), nehotărâte (*unul, altul*):

A luat [*valiza*]$_1$ *neagră și pe* ***aceea***$_1$ */* ***cea***$_1$ */* ***una***$_1$ */* ***alta***$_1$ *roșie.*;

A luat [*valiza*]$_1$ *lui Dan și pe* ***a***$_1$ *Mariei.*

În anumite contexte paralele, chiar cliticele personale pot avea această funcție: *Dan și-a terminat* [*teza*]$_1$ *ieri, iar Maria și-a terminat-***o**$_1$ *azi.*

Al doilea tip se realizează prin indici ai similitudinii de genul: *la fel, asemenea, tot așa, astfel de,* precum și prin elipsă. Mijlocul cel mai puțin echivoc este tocmai elipsa, care presupune paralelismul sintactic și recuperează semnificația elementului absent: *Dan* [*a plecat*]$_1$ *la munte, Maria* ***Ø***$_1$ *la mare.*

Celelalte forme ridică uneori probleme speciale, atunci când expresiile antecedente conțin la rândul lor anafore care pot produce lecturi ambigue: [*Dan*]$_1$ [*nu se înțelege cu bunicul lui*$_1$]$_x$ *și Maria*$_2$ ***la fel***$_x$. Anafora *la fel* poate presupune în interiorul segmentului reluat identitatea relației (= „Maria nu se înțelege cu bunicul *ei*".) sau identitatea referentului (= „Maria nu se înțelege cu bunicul *lui Dan*".).

4. MIJLOACE DE EXPRESIE

Anafora se realizează prin mai multe mijloace gramaticale și lexicale. O posibilă grupare funcțională a acestora trebuie să distingă **substitutele anaforice (proformele)** de **expresiile nominale indexate (grupurile nominale definite, cu utilizare referențială)**.

Substitute anaforice pot fi – în unele dintre utilizările lor – pronumele personale de persoana a III-a, pronumele reflexive și reciproce, pronumele semiindependente, adjectivele posesive de persoana a III-a, unele pronume demonstrative, nehotărâte, relative, adverbele demonstrative, numeralele, verbul *a face* însoțit de cliticul de acuzativ *o*, unele adjective și locuțiuni adjectivale și adverbiale; în plus, ca mijloace lipsite de suport lexical, anafora pronominală zero și elipsa. Pronumele sunt cele mai tipice substitute anaforice: *A trecut testul* [*un doctor*]$_1$. *Despre* ***acesta***$_1$ */* ***el***$_1$ *ți-am vorbit de multe ori.* (vezi **I, Pronumele. Preliminarii, 1.1**).

Expresiile nominale indexate sunt grupuri nominale cu funcție de anaforă, care conțin **indici anaforici** (respectiv articolul hotărât, adjectivul demonstrativ); elementul nominal intră cu antecedentul într-o relație de repetiție lexicală, într-o relație semantică de sinonimie, de hipo- sau hiperonimie, sau se leagă de acesta exclusiv pragmatic, inferențial, pe baza unor informații contextuale sau extralingvistice. În exemplul de mai jos, termenul *doctor* realizează o repetiție lexicală, *medic* este un sinonim, *chirurg* un hiponim, în vreme ce *tânăr* și *moldovean* pot deveni substitute coreferențiale doar în funcție de datele furnizate de context:

Au trecut testul [*un doctor*]$_1$ *și un economist*$_2$. ***Doctorul***$_1$ */* ***Medicul***$_1$ */* ***Chirurgul***$_1$ */* ***Tânărul***$_1$ */* ***Moldoveanul***$_1$ *era la a doua încercare.*

Rolul decisiv în declanșarea interpretării anaforice nu îl joacă relațiile semantice dintre elementele lexicale, ci indicele. Desigur, elementul cu rol de indice (determinantul) poate avea și alte valori și funcții decât cea anaforică (de

exemplu, valoare generică: ***Doctorul** e un om cu o meserie frumoasă.*), după cum şi repetiţia poate fi nonanaforică (*A trecut testul **un doctor. Un doctor** e în genere un om cu o meserie frumoasă, care îi ajută pe oameni.*).

Între cele două mari tipuri de expresii anaforice, diferenţele sunt considerabile: substitutele pronominale nu au sens lexical şi referinţă proprie şi orientează univoc decodarea spre sursa deja cunoscută (de exemplu: *el = băiatul, Dan, un om* etc.); expresiile indexate sunt lexical pline, aducând adesea o reinterpretare a referentului, furnizând informaţii noi şi fiind în principiu interschimbabile cu sursa (de exemplu: ***Trecătorul**$_1$ s-a oprit să-mi explice pentru cine era punga cu mâncare. **Prietenul animalelor**$_1$ era foarte convingător.* [...] ***Acest ins scund, agitat şi vorbăreţ**$_1$ m-a ţinut o oră în picioare în parc.*).

> În textele literare narative, expresiile anaforice indexate sunt adesea complexe şi bogate în informaţii, variind mult pe parcursul textului: *Eram însurat de doi ani şi jumătate cu **o colegă de la Universitate** şi bănuiam că mă înşală.* [...] *Dealtminteri, era **această fată** un continuu prilej de uimire.* [...] *Începusem totuşi să fiu măgulit de admiraţia pe care o avea mai toată lumea pentru mine, fiindcă eram atât de pătimaş iubit de **una dintre cele mai frumoase studente**, şi cred că acest orgoliu a constituit baza viitoarei mele iubiri. Să tulburi atât de mistuitor **o femeie dorită de toţi**, să fii atât de necesar unei existenţe, erau sentimente care mă adevereau în jocul intim al personalităţii mele.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

Ţinând cont de diferenţele care apar şi în interiorul celor două categorii, se poate stabili o ierarhie a marcării semantice: de la un minimum de marcare (anafora zero), trecând prin pronume personal, pronume demonstrativ, până la grupul nominal plin. Ca regulă pragmatică generală, formele slab marcate indică o coreferenţialitate imediată, previzibilă ([*Dan*]$_1$ *îl$_2$ aşteaptă pe Ion$_2$ şi Ø$_1$ bea bere.*: anafora zero – ca subiect al unei propoziţii coordonate – indică identitatea referenţială cu subiectul primei propoziţii), în vreme ce formele mai puternic marcate o contrazic ([*Dan*]$_1$ *îl$_2$ aşteaptă pe Ion$_2$ şi **acesta**$_2$ bea bere*).

Dintre elementele enumerate, unele sunt ***exclusiv anaforice,*** dar cele mai multe au şi alte valori. ***Substitute*** exclusiv anaforice (relaţia cu antecedentul fiind determinată strict gramatical) sunt cliticele reflexive propriu-zise şi reciproce. Pronumele semiindependent *al* este exclusiv anaforic, fără a fi obligatoriu controlat gramatical; el funcţionează atât interfrastic (*Am venit cu maşina Mariei. A mea e la reparat.*), cât şi relativ lexicalizat (*Ai lui nu-i dau bani.*).

Dintre ***indicii*** de coreferenţialitate, au totdeauna rol anaforic unele adjective (precum *respectiv*: *Mi-a adus până la urmă o lucrare$_1$. **Respectiva lucrare**$_1$ era plină de greşeli.*).

Alte elemente lingvistice pot fi atât anaforice (atunci când se decodează prin referire la o altă unitate lingvistică prezentă în mesaj), cât şi deictice (când se decodează în raport cu un element din contextul situaţional al comunicării). Acestei categorii dublu funcţionale îi aparţin: pronumele personale de persoana a III-a, adjectivele posesive de persoana a III-a, pronumele demonstrative, pronumele semiindependent *cel*, unele numerale (*primul, a doua*), unele adverbe pronominale

(demonstrative) – *aici, atunci, aşa.* Şi dintre indicii de coreferenţialitate, unii pot fi atât anaforici, cât şi deictici: adjectivele pronominale demonstrative, articolul hotărât, numeralele ordinale.

O serie de unităţi lingvistice pot avea funcţie atât anaforică, cât şi de variabilă; din această categorie fac parte pronumele relative şi unele pronume nehotărâte (*unul, altul*).

> Timpurile verbale relative sau chiar toate timpurile în afara prezentului deictic (vezi **I, Verbul. Timpul; II, Deixis, 3.3.2**) au fost uneori interpretate ca fenomene de anaforă, în măsura în care au nevoie de un reper temporal, care poate fi considerat „antecedent", pentru a-şi manifesta semnificaţia: *La ora 3 a sunat ceasul. Noi toţi dormeam* (*dormeam* – raportat la reperele „la ora 3" şi „a sunat"; *a sunat* – raportat la reperul prezentului enunţării [*acum*]). Fenomenul este totuşi diferit de cel al reluării referenţiale tipic anaforice (vezi **I, Verbul. Timpul. Preliminarii**).

E sigur că există o diferenţă între anafora din textele orale, din conversaţia spontană – şi cea din textele culte, scrise. În textele orale spontane, anafora zero şi pronumele personale de persoana a III-a domină clar, cu toate ambiguităţile pe care le pot provoca:

*M-am gândit că Ø$_1$ stă... Ø$_1$ fiind în zonă, Ø$_1$ aparţine cu medicul de familie de... de Vitan. Chiar dacă Ø$_n$ nu este medicul **lui**$_1$, un prim ajutor, acolo, **îi**$_{1/x}$ dai ceva să nu... ei, vreau să spun că **l**$_1$-a luat **cetăţeanu ăla**$_2$-n maşină, am mers şi eu cu **el**$_{1/2}$, l$_1$-am dus la cinci medici. **I**$_1$-a dat **băiatul ăla**$_{2/y}$... cinzeci de mii, în eventualitatea cazului când Ø$_1$ să-ntoarce Ø$_1$ să ia vrun taxi sau Ø$_1$ să nu mai stea aşa, şi **l**$_1$-am dus şi io la... medici de familie, la **care**$_z$ mi-a ieşit cabinetu-n faţă, la **ăla**$_z$ am vrut să intru. Să-**i**$_1$ ia o tensiune, să-**i**$_1$ dea o pastiluţă, să-**i**$_1$ facă ceva, o apă şi un zahăr, ceva. Să-**i**$_1$... să-**l**$_1$ întindă pe un scaun, pe o masă, pă o bancă...* [...] *Da **i**$_3$-am explicat înainte toate cele. Domnule, am dat de **el**$_1$, uitaţi aşa, uitaţi aşa, **i**$_1$-am făcut aşa, **i**$_1$-am dres aşa, Ø$_1$ a avut aşa, transpiraţie, cutare, **i**$_3$-am explicat. Restu ocupaţi-vă. Şi la... la... **lui**$_1$ **i**$_1$-am spus... tataie, ia ia de aici încă cinzeci de mii... **I**$_1$-am mai dat şi io cinzeci de mii, dacă e ceva de ă..., de plată pentru domnu doctor$_3$, s-aveţi bani să plătiţi. Adică **l**$_3$-am obligat: bă, vrei bani, uite-ţi plătesc, da fă-**i**$_1$ ceva. Ce Ø$_3$ **i**$_1$-o fi făcut că a... Ø$_{1/3}$ a rămas în cabinet acolo cu **el**$_{3/1}$.* (IVLRA)

În asemenea texte, la constituirea şi identificarea lanţurilor coreferenţiale contribuie în primul rând pregnanţa şi persistenţa referentului, ca şi cunoaşterea de bază a scenariilor prototipice. Nu atât regulile gramaticale şi nu numai structurile tematico-discursive atribuie unui pronume coreferenţialitatea cu un nume, ci mai ales compatibilitatea semantică a acţiunilor în care referentul e implicat: în secvenţa *Ce Ø$_3$ **i**$_1$-o fi făcut,* cliticul se referă la bolnav şi anafora zero la medic, pentru că acesta este raportul actanţial normal în scenariul dat („cabinet medical"); în vreme ce în secvenţa *Ø$_{1/3}$ a rămas în cabinet acolo cu **el**$_{3/1}$*, participarea la scena statică lasă deschise ambele interpretări (atât anafora zero cât şi pronumele se pot referi şi la medic, şi la pacient; desigur, cu o probabilitate mai mare ca persoana care *rămâne* în cabinet să fie bolnavul).

La nivel discursiv, trebuie făcută diferenţa între normă şi uz: prima vizează să elimine sau măcar să reducă ambiguitatea, pe care uzul o tolerează, chiar cu riscul de a crea confuzii.

5. SUBSTITUTE ANAFORICE REFERENȚIALE

Substitutele anaforice (proformele) sunt mijloace lingvistice – aparținând mai multor clase lexico-gramaticale – specializate pentru funcția anaforică; de obicei, aceasta nu este singura lor funcție (cel mai adesea, pot fi și deictice).

5.1. Anafora zero

Cel mai frecvent mijloc anaforic, în română, este *categoria vidă* (*anafora zero*), corespunzând în primul rând neexprimării subiectului unui verb la persoana a III-a, dar și neexprimării unor complemente obligatorii ale verbului.

5.1.1. O formă de anaforă gramaticalizată (legată) este absența subiectului exprimat la unele forme verbale nepersonale (infinitiv, gerunziu, supin) și în unele propoziții subordonate, absență indicând coreferențialitatea cu subiectul sau cu obiectul verbului regent (vezi **Subiectul, 3.2.2**). Neexprimarea este un element funcțional în măsura în care verbul cere obligatoriu subiect și mai ales în măsura în care anaforicul zero are consecințe gramaticale în organizarea sintactică a propoziției – manifestate, în primul rând, prin acord: *Ion$_1$ știe că Ø$_2$* ***sunt bune***.

Anumite verbe modale sau aspectuale nici nu permit ca verbul subordonat (la conjunctiv sau infinitiv) să aibă un subiect altfel decât coreferențial cu al lor: *X poate Ø$_x$ să... / (a)...; X tinde Ø$_x$ să.../ a...; X începe Ø$_x$ să.../ a...: Mihai poate să plece., Ion tinde a ezita. / Zăpada începe să cadă.* Complementul indirect al unor verbe impersonale este coreferențial cu subiectul celui de-al doilea verb: *Îi$_x$ vine Ø$_x$ să plângă.; Le$_x$ rămâne Ø$_x$ să plece.* etc. Complementul direct al verbelor factitive este obligatoriu coreferențial cu subiectul verbului subordonat: *X îl$_y$ pune Ø$_y$ să...: Ion$_1$ îl$_2$ pune pe Dan$_2$ Ø$_2$ să-ți telefoneze.* În asemenea cazuri de control și coreferențialitate obligatorie, realizarea normală este anafora zero: *Ion tinde să conteste ?el / *acesta / *doctorul decizia.*; *Ion îl ajută pe Mihai să mute ?el / *acesta / *doctorul mobila.*

În alte subordonate (cu funcția de argumente sau circumstanțiale ale verbului), este posibilă alegerea între mai multe substitute: *Maria vrea să vină mâine Ø / ea / aceasta / profesoara* etc.; *Maria crede că va veni mâine Ø / ea / aceasta / profesoara.; Maria a câștigat premiul, deși Ø / ea / aceasta / profesoara a întârziat la a doua probă.* În aceste situații, absența subiectului atrage în primul rând interpretarea coreferențială: [*Maria*]$_1$ *vrea Ø$_1$ să vină mâine.*; [*Maria*]$_1$ *crede că Ø$_1$ va veni mâine.*; [*Maria*]$_1$ *a câștigat premiul, deși Ø$_1$ a întârziat la a doua probă.* Nu este totuși vorba de o constrângere gramaticală absolută: în funcție de context și de pregnanța discursivă a altui element, coreferențialitatea poate fi stabilită, chiar prin anafora zero, cu acel element: [***Doctorul***]$_1$ *ar fi vrut Ø$_1$ să vină azi*, însă [*Maria*]$_2$ *vrea* ***Ø$_1$*** *să vină mâine, pentru că azi ea$_2$ nu e acasă.* Acest tip de construcție este nerecomandabil și evitat în genere în limba scrisă, din cauza ambiguității sale. În schimb, subiectul lexicalizat prin substantiv propriu, pronume demonstrativ sau expresie nominală indexată trimite în aceste cazuri la un referent diferit: ***Dan$_1$*** *vrea ca* ***Ion$_2$*** *să vină mâine.;* ***Dan$_1$*** *vrea ca* ***acesta$_2$ / acela$_2$*** *să vină mâine.;* ***Dan$_1$*** *vrea ca* ***arhitectul$_2$*** *să vină mâine.*

În toate cazurile de anaforă zero, e posibilă și o exprimare coreferențială prin pronume personal folosit emfatic, ca situație de dublare a subiectului, cu sau fără semiadverbe declanșatoare de presupoziții: *și, chiar, numai, doar, tot*: [*Maria*]$_1$ *vrea să vină* ***și ea$_1$*** *(chiar ea$_1$, numai ea$_1$, doar ea$_1$, tot ea$_1$) mâine.* Această realizare anaforică rămâne însă ambiguă (în cazurile în care subiectul nu este controlat de verbul regent); în funcție de context, este posibilă și lectura noncoreferențială: [*Ana*]$_1$ *e marea vedetă a sezonului. Maria$_2$ vrea să vină* ***și ea$_1$*** *(chiar ea$_1$, numai ea$_1$, doar ea$_1$, tot ea$_1$) mâine.* Ambiguitatea este eliminată de intonație și de prezența mărcilor suplimentare ale identității (adjectivul de întărire) – [*Maria*]$_1$ *vrea să vină* ***ea însăși$_1$*** *mâine.* – care emfatizează subiectul, dar care nu se folosesc împreună cu semiadverbele respective: ?[*Maria*]$_1$ *vrea să vină* ***și ea însăși$_1$*** *mâine.*

În propoziții coordonate copulativ prin juxtapunere sau joncțiune, anafora zero cu funcție de subiect se interpretează, în mod prototipic, prin coreferențialitate cu subiectul propoziției care e primul membru al coordonării; adesea coordonarea produce lanțuri anaforice:

Tanasie$_1$ luă pachetul, Ø$_1$ îl vârî în buzunarul larg al hainei și Ø$_1$ ieși. (I. Groșan, *Caravana*).

Totuși, relația de coreferențialitate nu este gramaticalizată în coordonare, depinzând în ultimă instanță de factori discursivi: dacă tema care se impune puternic este diferită, nu mai contează care este subiectul gramatical imediat anterior: *El$_1$ ce să facă? Îi$_1$ zice* ***șeful$_2$*** *ceva și atunci Ø$_1$ pleacă.* (nu subiectul primului termen al coordonării – *șeful* – este reluat anaforic de subiectul subînțeles al verbului *pleacă*, ci complementul indirect, care fusese de altfel subiect al unui enunț anterior). Ca și în fenomenele de acord prin atracție sau de anacolut, nu contează structura strict sintactică, ci cea tematică.

Același lucru se petrece la nivel transfrastic: mai multe enunțuri succesive pot stabili, prin anafora zero a subiectului, relația de coreferențialitate cu un antecedent dintr-un enunț anterior, realizând un lanț anaforic:

Mara$_1$ îi smulge ăluia mic telefonul din mână. [...] *Ø$_1$ E furioasă. Ø$_1$ Ezită. Ø$_1$ Nu știe ce anume m-ar jigni mai bine și astfel Ø$_1$ pierde ocazia de a o face. Ø$_1$ S-a blocat deja.* (S. Preda, *Parțial color*).

Între enunțuri este însă și mai probabilă legătura semantico-tematică a anaforei discursive, stabilitatea poziției sintactice nefiind o regulă absolută.

Anafora zero cu funcție de subiect nu corespunde semantic doar situației prototipice de coreferențialitate simplă, putând exprima și o identitate rezumativă, cu antecedent global, abstract etc.: *Ø E corect.*; *Ø A fost greu.*

5.1.2. Anafora zero cu funcție de complement obligatoriu al verbului este mai greu detectabilă, atât pentru că multe verbe au sensuri diferite atunci când apar fără un anumit complement, cât și pentru că relația dintre verb și complement nu este marcată de mijloace gramaticale de tipul acordului dintre verb și subiect.

Se poate totuși vorbi de o anaforă zero – adesea de tip rezumativ, partitiv sau asociativ – a complementului direct, indirect, sau a circumstanțialului.

Obiectul direct cu sens abstract, global, rezumativ este de preferință neexprimat în română; enunțuri de tipul *Văd., Înțeleg., Știu.*, înseamnă de fapt *Văd / Înțeleg / Știu* $Ø_{OD}$., complementul direct („acest lucru") fiind interpretabil prin coreferențialitate cu un element precedent (exprimat adesea de un segment mai lung de text). Complementul direct poate corespunde, din punct de vedere semantico-referențial, unei anafore partitive: [*Bomboanele*]$_1$ *sunt bune. Mai vreau Ø$_1$.*

Și circumstanțialele obligatorii pentru sensul verbului sunt adesea exprimate prin anaforă zero: *V-au sunat din Ploiești ca să vă spună că au ajuns deja* $Ø_{circ}$ [= acolo].; interpretarea poate fi perfect coreferențială sau asociativă, deductibilă din context: *Am deschis ușa și am intrat* $Ø_{circ}$. Verbul *a fi* cu valoare existențială –

de plasare într-un anumit spațiu – presupune întotdeauna o anaforă zero: $\emptyset_{circ}$ *Sunt flori și iarbă mare.*

Recunoașterea acestui tip de anaforă zero este facilitată și de comparația între limbi: în multe limbi, aceste poziții – obiectul direct al unui verb de declarație sau al unui verb desemnând un proces mental, partitivul, circumstanțialul de plasare spațială (mai ales în construcții prezentative) – sunt realizate prin pronume speciale.

Anafora zero poate apărea și în grupul adjectival, la adjectivele cu complement obligatoriu din punct de vedere semantic: *Suntem în plin sezon* [*al tomatelor și ardeilor, al piersicilor și prunelor, al pepenilor galbeni și verzi*]$_i$. *Piețele sunt pline* $\emptyset_i$. („22", 2002; anaforă partitivă).

5.1.3. Anafora zero ca determinativ posesiv în grupul nominal este nonambiguă în situațiile de așa-numită „posesie inalienabilă" – *Maria*$_i$ *ridică mâna* $\emptyset_i$; *Ion*$_2$ *lasă capul* $\emptyset_2$ *în jos.* – , dar se întâlnește și în alte tipuri de relație anaforică asociativă.

5.2. Anafora pronominală

Realizarea prin pronume a anaforei este probabil tipul cel mai caracteristic și mai complex, determinat atât de constrângeri gramaticale (anafora pronominală legată), cât și de fenomene discursive (anafora pronominală liberă).

5.2.1. *Anafora pronominală legată* include situații clar gramaticalizate de anaforă cu antecedentul în aceeași propoziție: cliticele reflexive, reciproce, de dativ posesiv reflexiv (vezi **II, Construcții reflexive și construcții reciproce; I, Pronumele reflexiv**). Este un tip de anaforă coreferențială simplă.

5.2.1.1. *Cliticele reflexive* (*se, își*) funcționează ca anaforă legată, indicând coreferențialitatea complementului direct și a celui indirect cu subiectul propoziției în care se află:

[*Tânărul*]$_1$ *se*$_1$ *privește în oglindă și* $\emptyset_1$ *își*$_1$ *adresează o schiță de salut.*

Formele accentuate ale reflexivului (*sine, sieși*) alternează cu cele ale pronumelui personal, eventual însoțit de pronumele de întărire:

[*Ion*]$_1$ ***se***$_1$ *prezintă pe* ***sine***$_1$ */ pe* ***el***$_1$ (***însuși***$_1$) *ca medic.* ***Își***$_1$ *face* ***sieși***$_1$ */* ***lui***$_1$ (***însuși***$_1$) *rău.*

Pentru complementul indirect și complementul direct, valoarea reflexivă a formelor accentuate este dezambiguizată de prezența obligatorie a cliticelor, pe care formele lungi le dublează. În alte construcții – complemente și circumstanțiale prepoziționale – cliticele nu apar, iar reflexivele accentuate nu sunt obligatorii sau sunt chiar improbabile:

[*Dana*]$_1$ *vorbește despre* ***ea***$_1$ (***însăși***)$_1$ */ despre* ***sine***$_1$ *ore în șir.*

[*Maria*]$_1$ *a reușit datorită* ***ei***$_1$ ***înseși***$_1$ */ *datorită sieși*$_1$.

Cele două modalități pot alterna în enunț, la mică distanță:

Convalescentul$_1$ *se află pe drum către* ***el***$_1$ ***însuși***$_1$, *în așa fel încât el*$_1$ *poate* $\emptyset_1$ *spune despre* ***sine***$_1$ *că* $\emptyset_1$ *este.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*).

Oricum, adjectivul de întărire apare curent postpus reflexivelor, devenind aproape un component obligatoriu al formei lungi (*sine însuși, sie însuși*):

Talentele creează, geniul se mistuie ***pe sine însuși***. (A. Blandiana, *Calitatea*);

Anticul îndemn „Cunoaște-te pe tine însuți" rămâne tot ceea ce vreodată omul și-a cerut ***sie însuși*** *mai greu.* (*ibid.*).

Forma *sieși* nu acceptă însă adjectiv de întărire (**sieși însuși*): *Primul își e suficient* ***sieși****, celălalt are mereu nevoie de alții.* (*ibid.*).

5.2.1.2. *Cliticele reciproce* au construcții similare, doar relația referențială fiind diferită: cliticul reia referentul dublu al subiectului (două grupuri nominale) sau referentul subiectului exprimat prin grup nominal la plural:

Dan$_1$ *și Ion*$_2$ *se*$_{1+2}$ *salută zâmbind.*

Tinerii$_1$ *se*$_1$ *salută reciproc.*

În aceste construcții este exclus orice alt anaforic (pronume personal, demonstrativ etc.).

Formele de explicitare a valorii reciproce (*unul pe altul, unul pe celălalt* etc.) nu sunt la fel de gramaticalizate și pot avea utilizări discursive, la distanță:

La noi, dansatorii$_1$ *sunt în stare să-și*$_1$ *recunoască* ***unul***$_{1a}$ ***altuia***$_{1b}$ *meritele.* (LAI, 2004);

Cum s-ar fi putut încontra [*bănățeanul*]$_1$ *cu* [*un sucevean*]$_2$*?* $\emptyset_{1+2}$ *Habar n-aveau* ***unul***$_{1/2}$ ***de celălalt***$_{2/1}$. („Dilema", 2002).

Cele două pronume care intră în componența structurii reiau global informația anaforică de gen a antecedenților: *Ioana*$_1$ *și Maria*$_2$ *se*$_{1+2}$ *salută* [*una pe alta*]$_{1+2}$. Nu este însă o corespondență directă cu unul sau altul dintre antecedenți, fapt dovedit de imposibilitatea unor forme de gen diferențiate: **Ion și Maria se salută unul pe alta.*; * *Maria și Ion se salută una pe altul.* etc. (vezi **I, Pronumele reflexiv**).

5.2.1.3. *Dativul posesiv* impune forme de coreferențialitate dezambiguizate din punctul de vedere al relației cu subiectul: structurile echivalente – construcțiile cu genitivul pronumelui sau cu un posesiv – ar fi în limba de azi ambigue; de fapt unele dintre ele nu se folosesc decât pentru noncoreferențialitatea cu subiectul, în vreme ce construcțiile cu dativ posesiv impun alegerea clară a unui clitic reflexiv sau personal. În enunțul [*Dan*]$_1$ *e mulțumit că păstrează casa* ***lui***$_2$, pronumele *lui* ar fi putut trimite la subiectul *Dan* sau la un alt antecedent din discurs; de fapt, în măsura în care apare ca marcată față de cea cu normală (cu dativ posesiv), construcția are interpretare noncoreferențială. Construcțiile cu dativ posesiv dezambiguizează relația cu subiectul: [*Dan*]$_1$ *e mulțumit că* ***își***$_1$ *păstrează casa.* vs [*Dan*]$_1$ *e mulțumit că* ***îi***$_2$ *păstrează casa.*

5.2.2. O anaforă de tip special este cea reprezentată de *elementul introductiv al propozițiilor relative cu antecedent* (vezi **Construcții cu propoziții relative, 2**): pronume și adverbe relative. Acestea sunt supuse unor reguli gramaticale de coreferențialitate, chiar dacă de alt tip decât reflexivele. Coreferențialitatea se stabilește, în mod neambiguu, cu grupul nominal care precedă relativa și al cărui centru este complinit de aceasta: [*umbrela aceea roșie*]$_1$ *pe* ***care***$_1$ *ai adus-o;* [*locul din oraș*]$_1$ ***unde***$_1$ *ai fost ieri;* [*fata*]$_1$ *cu ai* ***cărei***$_1$ *colegi am stat de vorbă.*

Pronumele relativ *ceea ce* este specializat pentru valoarea de anaforă rezumativă, care reia global o idee exprimată anterior:

[*A făcut, cu alte cuvinte, efortul – deloc neglijabil – de a nu exista public.*]$_1$ ***ceea ce***$_1$ *denotă personalitate și tărie de caracter.* („Dilema", 1996).

Nu întâmplător, antecedentul său tipic este pronumele *tot*: [*Tot*]$_1$ *ceea ce*$_1$ *se produce se totalizează într-o regiune specifică de valori.* (E. Cioran, *Schimbarea*).

Ceea ce funcționează ca anaforă rezumativă și la nivel transfrastic (construcția este interpretabilă și ca o segmentare a frazei, dar are o anume independență):

[Statul „trebuie" să renunțe, măcar formal, pur legislativ, la o parte din prerogativele și suveranitatea sa.]$_1$ ***Ceea ce***$_1$ *pentru o anumită mentalitate politică, încă dominantă, este imposibil de acceptat.* (A. Marino, *Pentru Europa*).

5.2.3. *Anafora pronominală liberă* se realizează prin pronume personal propriu-zis, adjectiv posesiv, pronume demonstrativ.

5.2.3.1. *Pronumele personal de persoana a III-a* funcționează ca anaforic în două situații principale: (a) cu forma de nominativ și funcția sintactică de subiect, în concurență cu mijlocul tipic de realizare a acestei poziții – anafora zero; (b) cu forme de acuzativ, genitiv și dativ, în toate celelalte poziții sintactice, în care anafora zero este mai rară și mai greu de identificat.

(a) Cu forma de nominativ și cu funcția sintactică de subiect, pronumele apare în pozițiile în care este obligatorie exprimarea lui, de exemplu cu un conjunctiv fără *să*:

Anumite persoane își luau răspunderea afirmării că suntem gata [...] cu știința luptei până la cucerirea oricărei poziții, fie ***ea*** *socotită ca inexpugnabilă.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

De asemenea, este folosit cu rol de emfatizare, contrast (*Era întâi o temă a marilor bulevarde în cultură, felul pe care și l-a ales* ***el*** *de a trăi cultural, digerând esențialul, spre deosebire de Cioran și Mircea Vulcănescu.* – G. Liiceanu, *Jurnalul*) sau pentru eliminarea unei ambiguități a formei verbale prin opoziția de gen (*el / ea, ei / ele*) sau de număr (singular / plural): *După aceea vine și Botezatu și schimbă* ***ei*** *impresii.* (EZ, 2003), ori chiar personal / nedeterminat: *Probabil că trebuia să relatez cât mai exact ce scria* ***el*** *acolo.* (R. Petrescu, *Eclipsa*).

Exprimarea neobligatorie, alternând cu anafora zero (vezi *supra*), se întâlnește atât în propoziții subordonate ([Dan] *Crede că* ***el*** *a venit primul.*) ori coordonate ([*Dan*] *a venit și* ***el*** *e câștigătorul*), cât și în succesiunea de enunțuri ([*Dan*] *a plecat.* ***El*** *avea dreptate.*). Preferințele pentru interpretarea coreferențială cu o expresie nominală cu funcție de subiect din propoziția precedentă sunt mai reduse decât la anafora zero; în stabilirea relației de coreferențialitate intervine însă contextul, cu factori discursivi de complexitate variabilă.

În cazurile de contrast și în genere în cele determinate de structura informațională a enunțului, prezența pronumelui nu este obligatorie, dar e clar preferată atât anaforei zero, cât și demonstrativului. Pronumele apare adesea în situații de continuitate tematică, când absența sa ar aduce pe prima poziție verbul-predicat:

Copiii României nu-și pierd vremea cu jocuri fără rost. ***Ei*** *învață de mici ce înseamnă munca și răspunderea, grija pentru cantitatea și calitatea muncii.* (C. T. Popescu, *Copiii fiarei*);

Călătoria în spațiu nu e o simplă translație, ***ea*** *forțează în om schimbări care pot duce până la spargerea barierelor condiției sale.* (*ibid.*).

(b) La celelalte forme cazuale, de obicei pronumele nu este omisibil, ci doar substituibil cu un demonstrativ sau (la genitiv) cu un adjectiv posesiv: *Confecționa din când în când baloane colorate și alerga cu* ***ele*** *pe câmp.* (R. Petrescu, *Eclipsa*); *Desigur, nu despre carte ca atare este vorba aici și nici despre autorul* ***ei.*** (G. Liiceanu, *Jurnalul*); *Vorbea cu* ***ea*** */ cu* ***aceasta.****; Povesteau ceva despre prietenul* ***ei*** */ prietenul* ***său*** */ prietenul* ***acesteia.***

Pronumele personal se folosește aproape exclusiv pentru coreferențialitatea de tipul simplei identități. O formă pronominală – cliticul feminin singular *o*, cu

așa-numita „valoare neutră" (vezi **I, Pronumele personale, 2.2.2.6**) – este utilizată pentru coreferențialitatea rezumativă:

[Sporirea aceasta cantitativă în circuit intern nu e o soluție.]$_1$ ***O***$_1$ *știe și el, dar ce să facă?* („22", 2002).

5.2.3.2. *Adjectivul posesiv* intră în concurență limitată cu anafora zero (pentru posesia inalienabilă, vezi *supra*, **5.1.3**) și în variație sistematică cu pronumele personal în genitiv (la persoana a III-a) și cu demonstrativele.

Pronumele personal și posesivul sunt, în mod preferențial, coreferențiale cu subiectul, în vreme ce demonstrativul indică noncoreferențialitatea:

Dan$_1$ *vorbește cu Ion*$_2$ *despre problemele lui*$_1$ */ sale*$_1$.

Dan$_1$ *vorbește cu Ion*$_2$ *despre problemele acestuia*$_2$.

În texte apar adesea situații în care pronumele sau posesivul este ambiguu, eventual coreferențial cu nominalul nonsubiect mai apropiat: *El*$_1$ *spune că* $\emptyset_1$ *a fost invitat la guvern, la celebrul personaj*$_2$*, cu ocazia zilei sale*$_{2/1}$ *de naștere.* (EZ, 2003).

> Un echivalent lexical al posesivului, cu tendințe de gramaticalizare, este adjectivul *propriu: A vorbit cu ei despre* ***propriile*** *preocupări.*; cel mai adesea, însă, *propriu* este coocurent cu alte mijloace echivalente, în structuri pleonastice: *propria sa mamă, propria-i mamă.*

5.2.3.3. *Pronumele demonstrative* sunt mijloace anaforice folosite frecvent, principalele forme (*acesta / acela*) având roluri anaforice distincte, care nu corespund decât în parte diferențierii dintre diversele lor utilizări deictice (vezi **Deixis**). În esență, *acesta* este un anaforic referențial, reluând elementul disponibil cel mai apropiat din textul precedent (*După ce am vorbit cu [Ion]*$_1$*, m-am adresat lui [Dan]*$_2$*.* ***Acesta***$_2$ *a înțeles imediat cum stau lucrurile.*), dar și elementul cel mai prezent sau mai pregnant din punct de vedere discursiv. Adesea demonstrativul *acesta* semnalează o schimbare tematică, aducând în poziția de temă un element inițial rematic, căruia i se modifică în același timp funcția sintactică: *În multe situații infractorii au fost ajutați chiar de [oameni din sistemul politic]*$_1$*,* ***aceștia***$_1$ *primind în schimb «atenții».* (RL, 2002). Diferența pare a proveni în acest caz din structura tematică a succesiunii de enunțuri: forma mai marcată (demonstrativul *acesta*) e posibilă doar în cazul unei schimbări tematice (convertirea unui element rematic al propoziției anterioare în noua temă). De aceea *acesta* e posibil în *M-am întâlnit cu [Andrei]*$_1$*. Acesta*$_1$ *mi-a povestit ceva interesant.*, dar nu este tocmai acceptabil în secvența: *[Andrei]*$_1$ *tocmai a venit. *Acesta*$_1$ *mi-a povestit ceva interesant.*

Utilizările pur anaforice mai frecvente ale pronumelui *acela* sunt cele în care demonstrativul se referă la un element secundar ca importanță sau plasat la distanță în text: *Dacă, printr-o întâmplare*$_1$*, pentru [locuitorul*$_{2a}$ *altei planete*$_{2b}$ *sau al altui mileniu*$_{2c}$*]*$_2$ *n-ar rămâne ca mărturie*$_3$ *a [omului actual]*$_4$ *decât Străinul*$_5$*,* ***acela***$_2$ *și-ar putea face o idee suficient de exactă despre lume.* (A. Blandiana, *Calitatea*), sau, în context narativ, de raportare la un reper trecut: *Eram [în 1950]*$_1$*.* ***Aceea***$_1$ *era perioada cea mai grea de după război.*

Principala specializare a demonstrativelor constă în faptul că *acesta* („cel despre care vorbesc") realizează în primul rând coeziunea anaforică, iar *acela* („cel care era atunci") marchează mai ales distanța narativă. De aceea cele două proforme sunt

substituibile în context narativ (a), dar nu în enunțurile care iau ca reper momentul comunicării (b):

(a) *Atunci mă întâlnisem cu* [*Andrei*]$_1$. *Acesta*$_1$ / *Acela*$_1$ *mi-a povestit ceva interesant.*

(b) *M-am întâlnit cu* [*Andrei*]$_1$. *Acesta*$_1$ / **Acela*$_1$ *mi-a povestit ceva interesant.*

Demonstrativele feminine în forma de singular și plural, în variantele standard *aceasta, acestea* și (chiar în mai mare măsură) în cele popular-colocviale – *asta, astea* – au între funcțiile lor caracteristice pe aceea de a realiza anafora rezumativă, globală, abstractă (ca și în cazul pronumelui personalul *o*, genul specializat pentru valoarea abstractă este în română femininul):

[*Avem guvern*]$_1$ – ***asta***$_1$ *nu e tocmai o noutate –, dar* [*avem un guvern spectacol*]$_2$ – ***asta***$_2$ *e o noutate –, iar* [*spectacolul e ultramodern*]$_3$ – *și* ***asta***$_3$ *e marea noutate.* („22", 2002);

Și-l poate cineva imagina pe dl S. [*pornit în cruciadă contra lui A.N. ori I.I.*]$_1$*? Un liberal* ***asta***$_1$ *ar trebui să facă.* (*ibid.*);

[*Un caragialesc personaj lăuntric e gata neîncetat să-și atribuie toate defectele, cu condiția să i se recunoască în unanimitate măcar o calitate: ținuta morală.*]$_1$ ***Aceasta***$_1$ *nu înseamnă că ne socotim, în toate episoadele vieții noastre, ireproșabili.* (A. Pleșu, *Minima moralia*).

Forma de plural *acestea* apare cu funcție de anaforă rezumativă mai ales în sintagma *toate acestea: Știu toate acestea, și totuși simt nevoia năvalei cuvintelor.* (A. Blandiana, *Calitatea*).

Și pronumele *același* are utilizare tipic anaforică, atunci când e folosit (destul de rar) cu rol referențial (*În magazin a intrat* [*un domn scund*]$_1$. *După o oră a apărut* ***același***$_1$, *cu o pălărie nouă.*) și nu predicativ (*După douăzeci de ani, el pare* ***același***.).

> *Același* nu este anaforic atunci când se raportează la o situație repetată (marcată prin argument multiplu, cuantificatori – *toți* – sau prin caracterul iterativ ori durativ al acțiunii): *Dan și Ion au aceeași casă.*; *Toți spun același lucru.*; *Face mereu / de mai multe ori același lucru.*: *Continuă să fie / rămâne același* (*om*).

5.2.3.4. Și locuțiunea pronominală *așa ceva* are rolul de anaforă abstractă și rezumativă: *Îi răspunde: „Domnule, nu ai talent. Poate* [*ai geniu*]$_1$, *dar la* ***așa ceva***$_1$ *nu mă pricep.*" (G. Liiceanu, *Jurnalul*).

5.2.3.5. Prin specializare lexicală, apar unele anaforice noi, cu circulație de obicei limitată la anumite registre stilistice; forma *respectivul*, de exemplu, tinde să capete valoare pronominală stabilă:

Cu ocazia percheziției efectuate în biroul [*consilierului*]$_1$ *s-au găsit și alte bunuri în valoare de peste 5 milioane lei pe care* ***respectivul***$_1$ *le primise de la diferite persoane.* (EZ, 1999).

5.2.3.6. Anumite pronume nehotărâte, cu rol de cuantificatori – *mulți, puțini, unul, fiecare* –, pot funcționa ca anafore partitive:

Plouă cu [*daruri*]$_1$. ***Multe***$_1$ *nici nu vor ajunge vreodată întregi până jos* („22", 2002);

[*Animalele*]$_1$ *au fost favorizate, au legi biologice mai ferme.* ***Unele***$_{1a}$ *trăiesc în turme,* ***altele***$_{1b}$ *retrase în vizuini.* (A. Blandiana, *Calitatea*);

Am în fața mea [*o puzderie de cravate*]$_1$ *și aproape* ***fiecare***$_1$ *dintre ele*$_1$ *îmi evocă, neașteptat de precis, câte o secvență.* (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*).

5.3. Numeralul cu rol anaforic

Numeralele (cardinal, colectiv și ordinal) sunt adesea anaforice, având valoare pronominală, de substitute (și realizând cu predilecție anafora partitivă): *Au venit pachetele*$_1$. ***Două***$_{1a}$ *sunt deteriorate.* ***Amândouă***$_{1a}$ *sunt rupte.* ***Primul***$_{1b}$ *e întreg.* Este posibilă și catafora: ***Două***$_1$ *dintre pachete*$_1$ *s-au pierdut.* (vezi **I, Numeralul**).

5.4. Anafora adverbială

Adverbele demonstrative – *aici, acolo*; *acum, atunci* – sunt substitute anaforice asemănătoare pronumelor demonstrative. Adverbele demonstrative de apropiere sunt la limita dintre deixisul discursiv și anaforă, apropiindu-se mai mult de statutul de deictic; totuși, atunci când nu au sensul „în acest punct al discursului", ci se referă la conținutul referențial evocat într-o secvență anterioară apropiată, utilizarea lor este clar anaforică:

[*Site-ul*]$_1$ *oferă date actualizate în timp real* [...]. *Există* ***aici***$_1$ *și informații despre multe dintre filmele de artă care nu au rulat niciodată la noi.* („22", 2002).

Adverbul *acum* funcționează anaforic atunci când, într-o narațiune, transpune punctul de vedere al personajului sau al naratorului-personaj, referindu-se la o concomitență în trecut și combinându-se cu timpuri verbale trecute. Adverbul poate relua un conținut temporal explicit sau implicit:

Din cele 430 de pagini ale originalului nu reușiserăm [în momentul X]$_1$ *să depășim pagina 160. Târam* ***acum***$_1$ *în doi, ca pe un uriaș muribund care se stingea lent sub gesturile noastre, ceea ce până atunci târâsem, prin ani, de unul singur.* (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*).

Funcționarea anaforică a demonstrativelor de depărtare este mai simplă și mai evidentă:

Într-adevăr, alte gazete apărute [*în decembrie '89*]$_1$ *sau rebotezate* ***atunci***$_1$ *în grabă și-au uitat originea.* („22", 2002);

Oamenii funcțiilor de stat se așază [*în tipare vechi*]$_1$ *ca într-un jilț primitor. Ei ne vorbesc* ***de acolo***$_1$ *în limba nouă de cristal.* (*ibid.*).

Adverbele demonstrative de mod – *așa, astfel* – au o utilizare mai complexă, pentru că pot relua tipuri diferite de informații:

(a) pur modale (cu antecedent circumstanțial): *Merge* [*foarte repede*]$_1$. *Așa*$_1$ *merge el întotdeauna.*;

(b) propoziționale (având ca antecedent conținutul unei întregi propoziții): [*Merge foarte repede*]$_1$. *Așa*$_1$ *ajunge el departe.*

Când reia predicate semantice (antecedentul fiind un atribut adjectival sau un nume predicativ), *așa* are valoare adjectivală și realizează o anaforă semantică, nonreferențială (vezi *infra*, **7**: *E trist*$_1$. *E* ***așa***$_1$ *de o lună.*).

Adesea, *așa* reia informația conținută în secvențe mai lungi ale enunțului sau ale textului:

[*Vedem paiul din ochiul aproapelui și nu vedem bârna din ochiul nostru*]$_1$, *dar e firesc să fie* ***așa***$_1$. (A. Blandiana, *Calitatea*);

*[Te simţeai câteodată cam straniu, ca şi cum...]$_1$ M-am oprit, dându-mi seama că nu mă ascultau. Deşi **aşa**$_1$ începuse totul.* (R. Petrescu, *Farsa*);

*Şi-am hotărât [ca prâslea să aibă grijă de oi, o muncă oricum mai uşoară [...] iar eu să mă înham la munca câmpului.]$_1$ **Aşa**$_1$ mi s-a părut echitabil.* (*ibid.*).

5.5. Profrazele *da* şi *nu*

Profrazele preiau, integral sau parţial, conţinutul propoziţional al unui antecedent; *da* reia un conţinut afirmativ sau pozitiv (– *Plouă.* – *Da.*) (vezi **Afirmaţia, 2**), *nu* reia un conţinut pozitiv pe care îl transpune în formă negativă (*Plouă$_1$ sau **nu**$_1$?*) sau un conţinut negativ (– *Nu plouă$_1$.* – ***Nu***$_1$.) (vezi **Negaţia, 3.1**). Profrazele pot constitui enunţuri independente – [*Merge la mare*]$_1$*?* – ***Da***$_1$*. / **Nu***$_1$ – , propoziţii subordonate – *Cred că **da***$_1$. – sau predicate, însoţite de reluări ale unor secvenţe din enunţul antecedent sau de elemente noi: *–La mare **nu**.: – **Nu** cu trenul.*

5.6. Anafora verbală

Verbul *a face* are funcţie de substitut al unui grup verbal doar în combinaţie cu un pronume personal sau demonstrativ cu sens neutru şi formă feminină, care ocupă poziţia de complement direct al verbului (*o face, face asta*):

*Dl S.$_1$ ar fi putut [reforma, fie şi parţial, dar în sens ireversibil, justiţia, ar fi putut să o disloce din actuala structură în care a încremenit.]$_2$ Ø$_1$ Nu **a făcut-o***$_2$. („22", 2002);

*O.I.$_1$ [ridică vălul de pe un mecanism al corupţiei pe care îl ştiam cu toţii]. Ø$_1$ **O face***$_2$ din disperare.* (EZ, 2003).

6. EXPRESII NOMINALE INDEXATE

Grupurile nominale referenţiale, în care centrul e însoţit de determinanţi, pot funcţiona ca anaforice (vezi **Grupul nominal**). Reluarea prin nominal are un component gramatical (obligativitatea indexului de individualizare şi de coreferenţialitate, a determinantului) şi un component lexico-semantic: repetarea nominalului, relaţiile de sinonimie, hiperonimie sau asociere semantică bazată pe cunoştinţele despre lume.

Anafora, conţinând centre însoţite obligatoriu de determinanţi (articolul hotărât, adjectivul demonstrativ etc.), se realizează prin:

(a) repetarea nominalului:

*A intrat în cameră [un băiat]$_1$. **Băiatul***$_1$ */ **Acel băiat***$_1$ */ **Acelaşi băiat***$_1$ *se certase cu toţi acum un an.*;

*Aşa continuă mersul despicat al [lumii româneşti]$_1$. **Acea lume***$_1$ *ageră la modernizarea prin cuvânt şi statornică în moravurile ei premoderne.* („22", 2002);

(b) reluarea prin sinonim:

*A intrat în cameră [un băiat]$_1$. **Tânărul***$_1$ *era prietenul Mariei.*;

(c) reluarea prin hiponim:

*Mi-am pierdut [pisica]$_1$. [**Siameza** asta]$_1$ ieşea cam des din curte.*;

(d) reluarea prin hiperonim:

*Iată-l de pildă pe [însuşi primul ministru]$_1$ petrecând la Neptun o vacanţă deplin premodernă. **Omul***$_1$ *are gesturi voievodale.* („22", 2002).

O serie de substantive cu sens generic – *lucru, problemă, treabă, chestie* – , însoţite de determinanţi, sunt mijloace tipice pentru anafora rezumativă, globalizantă:

*[Am să-l dezamăgesc oare?]$_1$. De câte lucruri din mine sau din afara mea atârnă [**acest lucru**]$_1$?* (G. Liiceanu, *Jurnalul*);

*Tot mai mult se pare că de fapt noi trebuia să ne opunem la graniţă să se petreacă **lucrul ăsta.*** (CORV);

*Aflând **chestia asta**, mi-am zis că [...] ar fi fost util [...] să fi prevăzut şi un culoar cu inscripţia IRA.* (C.T. Popescu, *Copiii fiarei*).

Expresiile nominale anaforice constituie un mijloc stilistic important, pentru că pot schimba radical o perspectivă, aducând informaţie nouă pe care nu o asertează direct, ci o transmit implicit, prin identificarea coreferenţialităţii:

*Eram, nu demult, pe străzile unui oraş de munte, şi era cald, mai mult decât adolescenta vară îngăduia. Aerul coborâse peste acoperişuri, greu, obosit şi, în **acea apăsare a cerului prea luminos,** crengile înflorite încetau să mai transmită bucurie.* (A. Blandiana, *Calitatea*).

Clasa limitată a indicilor anaforici se îmbogăţeşte, mai ales în registrul colocvial, prin atragerea unor noi formule: *în cauză, în discuţie, cu pricina* etc.:

Aşa s-a manifestat acţiunea acestui sistem în toate ţările pe care le-a stăpânit: mai devreme sau mai târziu, a adus în frunte o mare parte din gunoiul uman al **ţării *în cauză.*** (C. T. Popescu, *Copiii fiarei*);

Actorul *cu pricina* *s-a arătat neaşteptat de volubil.* (EZ, 2003).

7. SIMILITUDINEA CATEGORIALĂ (RELUAREA SEMANTICĂ)

Substitutele semantice sunt: *la fel, aidoma, asemenea; astfel de; (tot) aşa, tot astfel* etc. Poate fi considerat un tip de similitudine categorială prin anaforă zero şi elipsa: *Dan a plecat$_1$ la munte, Maria Ø$_1$ la mare.*; *Dan e mai înalt$_1$ decât Maria Ø$_1$.*

Acelaşi, altul, acel pot funcţiona atât semantic (analogic, ca indice de similaritate), cât şi referenţial.

Pronumele semiindependente sunt specializate (în unele dintre utilizările lor) pentru a marca similitudinea categorială: ***dicţionarul** mare şi **cel** mic, **paharul** plin şi **cel** din dreapta, **vărul** meu şi **al** Danei,* în situaţii în care în alte limbi se folosesc articolul hotărât, demonstrativul sau chiar repetarea nominalului; anaforicul *al* este adesea ambiguu, oscilând între valoarea coreferenţială (vărul meu = vărul Danei) şi cea de similitudine categorială (vărul meu / vărul Danei).

Acela este în multe cazuri un anaforic semantic, de similitudine categorială: reluând sensul, nu şi referentul anterior, şi stabilindu-i alte restricţii referenţiale (*S-a întâlnit cu primul [client]$_1$ şi cu **acela***$_1$ *trimis de Maria.*); alteori funcţionează ca o variabilă (*[Acela]$_1$ care$_1$ luptă de obicei câştigă.*).

8. OBSERVAȚII FINALE

Semnificativă este și frecvența **corelativelor anaforice** – *așa... cum, atâți... câți, acolo... unde* –, care contribuie la coeziunea enunțului. Adesea corelativele nu stabilesc relații coreferențiale cu un antecedent, ci sunt variabile cu sens deschis și contextual.

Relația anaforică este uneori dezambiguizată cu ajutorul unor mijloace de întărire – *tot, același* – care, așa cum pot intra în componența expresiilor nominale, ca indici coreferențiali (*același om*), se combină și cu substitutele (*tot el, tot acolo*): *Totul pornește de la Capitală*$_i$ *și se sfârșește* [***tot acolo***]$_i$. („Dilema", 2002).

CONECTORI FRASTICI ȘI TRANSFRASTICI

1. ASPECTE DEFINITORII

1.1. Conectorii reprezintă o clasă eterogenă de elemente lexico-gramaticale cu rol în articularea relațiilor gramaticale (sintactico-semantice) și / sau pragmatice dintre componentele discursului care se situează la nivel frastic sau transfrastic.

Caracterul eterogen al clasei reiese din statutul lexico-gramatical diferit al elementelor cu rol de conector (conjuncții, adverbe, interjecții, construcții negramaticalizate etc.), din tipul de relație pe care o marchează conectorii, relație gramaticală (de dependență sau nondependență sintactică) sau relație pragmatică, din multitudinea de valori semantice și pragmatice pe care conectorii le capătă în context.

1.2. Dacă la nivel frastic, relațiile indicate de conectori între componentele enunțului sunt, în primul rând, sintactico-semantice și, secundar, pragmatice, la nivel transfrastic, legăturile dintre enunțuri sunt, în special, de natură pragmatică, criteriile sintactice de organizare a textului nefiind la fel de riguroase ca acelea care intervin în structurarea propoziției sau a frazei. Astfel, la nivel transfrastic, nu regulile sintactice interesează, ci constrângerile de ordin pragmatic, conexiunea dintre două sau mai multe enunțuri ținând cont de intenția de comunicare, de condițiile de realizare a acesteia și de efectul scontat (adică de reușita comunicării). Acești factori sunt presupuși, într-un mod diferit, atât de discursul dialogic, cât și de cel monologic. Discursul de tip dialogic, construit prin replicile alternative ale participanților la dialog, evidențiază cel mai bine intenția comunicativă a locutorului și efectul produs asupra alocutorului într-o situație concretă de comunicare. În discursul monologic însă, cadrul de realizare a comunicării și rolul alocutorului (absent) sunt elemente secundare care nu influențează în mare măsură progresia tematică. În textul de tip monologic, conexiunile dintre enunțuri asigură continuitatea tematică prin adăugarea succesivă a unor teme și subteme conform intenției de comunicare a locutorului.

1.3. În sens strict ***sintactic,*** în clasa conectorilor intră elemente specializate gramatical pentru indicarea relațiilor sintactico-semantice, precum prepozițiile, conjuncțiile, relativele pronominale, adjectivale sau adverbiale (vezi **I, Prepoziția, Conjuncția, Pronumele și adjectivul pronominal relativ, Adverbul, 4.4.1**). Ocurenți la nivel frastic (în cadrul propoziției sau al frazei), acești conectori se caracterizează prin anumite restricții sintactice și semantice de conexiune pe care le impun unităților sintactice coocurente și printr-un sens relațional pe care îl actualizează în context. Cu excepția conjuncției, conectorii menționați sunt, de regulă, frastici.

1.4. În sens ***pragmatic,*** clasa conectorilor este mai largă, cuprinzând, pe lângă unele elemente gramaticale specializate pentru exprimarea conexiunilor sintactico-

semantice (precum conjuncțiile și, uneori, relativele, care însă dezvoltă îndeosebi la nivelul textului semnificații pragmatice, discursive), și elemente nespecializate cu rolul de a marca diverse tipuri de legături pragmatice. Printre aceste elemente nespecializate, care contribuie în mare măsură la realizarea coerenței textului, se numără unele interjecții: *păi, a, ei,* unele adverbe și locuțiuni adverbiale: *astfel, totuși, de altfel, de asemenea, de fapt,* construcții negramaticalizate precum: *pe de o parte, pe de altă parte, în acest caz, altfel spus* etc. și chiar propoziții: *așa cum am spus mai înainte, din cele arătate mai sus rezultă că* etc. (vezi *infra,* **2**). Conectorii pragmatici se întâlnesc la nivel transfrastic, dar și la nivel frastic.

Nu există elemente specializate pentru marcarea diverselor conexiuni de natură pragmatică între propozițiile sau frazele care alcătuiesc un text, înțeles ca rezultat al discursului. Cel mult, se poate constata o anumită preferință de ocurență a unor conectori la nivelul textului, datorită rolului lor pragmatic, discursiv, cum este, de exemplu, conjuncția *or* (vezi *infra,* **2.1**).

1.5. Dacă realizarea conexiunii dintre două elemente prin intermediul unui conector este determinată sintactic, reflectând o *restricție de combinare,* atunci conectorul este obligatoriu exprimat. În această situație se află conjuncțiile subordonatoare *că* și *să* ca regim al verbului, al substantivului deverbal, al adjectivului, al adverbului sau al interjecției: *afirm că, doresc să, bănuiala că, dorința să, dornic să, capabil să, înainte să, iată că* (vezi **I, Conjuncția, 6**). În schimb, când conexiunea depinde de rațiuni semantico-pragmatice, prezența conectorului în enunț poate fi facultativă. În următoarea succesiune de enunțuri, rolul argumentativ de explicare sau de justificare a celui de-al doilea enunț în raport cu cel precedent nu este marcat, interpretarea conexiunii efectuate presupunând o operație logică de deducție: *Îmi răspunde profesional, aruncându-mi doar câte-o scurtă privire. După treizeci de ani e normal să nu mă mai recunoască.* (M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*). Ocurența unui conector însă dezambiguizează sau explicitează tipul de conexiune dintre două enunțuri. Același rol argumentativ de justificare pe care se bazează conectarea a două enunțuri este marcat frecvent prin locuțiunea conjuncțională *pentru că: Vizitarea timpului trecut este sursa însăși a nefericirii. **Pentru că** trecutul este teritoriul regretelor și al remușcărilor.* (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*).

2. CONECTORII PRAGMATICI

Organizarea discursului, ca eveniment comunicativ, are un fundament pragmatic care-i asigură coerența și continuitatea tematică. Formularea unui enunț vizează transmiterea unei informații care se adaptează condițiilor activității de enunțare, iar înlănțuirea enunțurilor reflectă diverse relații în plan factual (descriptiv) sau între acte de vorbire. Un rol important în organizarea și avansarea tematică a discursului îl au conectorii pragmatici.

2.1. În clasa conectorilor pragmatici intră în primul rând ***conectorii transfrastici.***

Conectorii transfrastici nu se integrează în structura propozițiilor, ci doar semnalează diverse relații semantico-pragmatice între acestea. Prin urmare, relativele (dintre care unele sunt substitute; vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal relativ, Adverbul, 4.4.1**), având funcție sintactică în propozițiile pe

care le introduc, nu se comportă asemenea unor conectori transfrastici. Însă în următoarele exemple:

*Este clipa intrării în luptă, în lupta menită să reabiliteze calitatea de martor, calitatea celui menit să privească și să spună ce-a văzut. **De unde** rezultă, paradoxal, că și dreptul de a nu lupta se cucerește prin luptă.* (A. Blandiana, *Calitatea de martor*);

*Spuneam ieri că Ideile nu sunt în afara noastră, „dincolo". **La care** Andrei îmi spune: „Atunci sunt în noi!"* (G. Liiceanu, *Jurnalul*),

grupările care conțin relativele *care* sau *unde* marchează o relație anaforică de tip discursiv, trimițând la un enunț (mai multe enunțuri anterioare), și nu la un component al acestuia, fapt pentru care acestea sunt asimilate clasei conectorilor pragmatici. Astfel de conectori se întâlnesc cel mai adesea la nivel transfrastic, dar și la nivel frastic: *Sunt trase prea de aproape și urechea înnebunită nu le aude vâjâitura nepământească decât aproape, odată cu prima explozie, cea fuzantă, la trei metri, **după care** vine scurt, dar deosebit, a doua catastrofă.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte;* vezi și **Construcții cu propoziții relative, 2.3**).

> *Care* și *unde* sunt relative-substitute, deci conectori sintactici frastici, în contexte precum: *Am intrat într-un anticariat **de unde** mi-am luat un volum de Rimbaud., Sunt multe cărți **la care** aș vrea să mă întorc.*

Fără a fi specifice nivelului transfrastic, relațiile sintactice și pragmatice dintre două enunțuri contigue sau dintre două fragmente de text pe care le marchează conectorii transfrastici se manifestă diferit la acest nivel față de nivelul intra- și interpropozițional. La nivel transfrastic, aspectul pragmatic, discursiv prevalează în raport cu cel sintactic. (vezi, *infra,* **2.2**).

La nivel transfrastic, cel mai bine reprezentați sunt *conectorii conjuncționali.* Pentru exprimarea raporturilor transfrastice, conjuncțiile cele mai utilizate sunt cele *coordonatoare.*

Un exemplu concludent este așa-numitul *și narativ,* folosit frecvent pentru indicarea succesiunii faptelor, argumentelor, descrierilor care reprezintă obiectul unui text, substanța sa, ceea ce se comunică. Adeseori, *și* apare, fără să aibă o legătură sintactică, directă, cu ce se enunță înainte, la început de paragraf, impunând o lectură narativă fragmentelor de text pe care le conectează: *Ce beție să poți cuceri lumea nesângeros, dintre patru pereți, printr-o simplă campanie a gândului, așezat pur și simplu la un birou! / **Și** chiar așa s-a și întâmplat!* (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*).

La nivel transfrastic, pe tiparul unei relații sintactice de coordonare adversativă, se stabilesc diverse relații pragmatice sau discursive.

Conjuncția relativ specializată pentru exprimarea raportului adversativ la nivel transfrastic este *or: Trebuie să fii curat ca să te rogi. **Or,** eu nu sunt în ordine.* (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*). Conectorul *or* introduce din punct de vedere pragmatic a doua premisă a unui argument, decisivă pentru concluzie.

Pe lângă *or,* tot ca mărci ale unui raport sintactic adversativ se mai întâlnesc la acest nivel conjuncțiile *dar* și *însă,* ca și locuțiunea *numai că,* acești conectori semnalând o contrazicere a așteptărilor sugerate de enunțul sau de enunțurile precedente: *– Probabil nu știa că i-a fost rău pe stradă. – **Da'** i-am explicat înainte toate cele.* (IVLRA).

La început de paragraf, conectorii adversativi pot anunța fie o nouă perspectivă de abordare a temei în discuție, fie o nouă temă de discurs, fie revenirea la o temă anterioară:

***Dar** ce îi rămâne să facă aceluia care se excomunică astfel din ținutul filozofiei?* (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*);

***Numai că** în „perioada a doua" a Evului Mediu, spiritul, am văzut, pierde bătălia cu carnea și se retrage din lume.* (*ibid.*).

Față de conectorii adversativi menționați, conjuncția *iar* marchează un contrast tematic:

– Ștef, te rog, nu insista, că nu pot să spun nimic.

***Iar** Iorgu, gros, cu fața mare, ștergându-și de vin mustața groasă și scurtă, nemaiputându-se stăpâni:*

– A dormit... dragă. (Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

Conjuncția *ci*, în schimb, având ca restricție de utilizare coocurența obligatorie a unui termen negat anterior, nu apare la nivel transfrastic, dovadă că restricțiile sintactice nu intervin la acest nivel. Când apare totuși separată de termenul negat, la începutul altui enunț, faptul se explică prin fenomenul stilistic de izolare care are ca efect reliefarea unor componente ale discursului: *Iată de ce n-a dormit: nu de teamă, de îngrijorare, de emoție. **Ci** de nerăbdarea de a le striga adevărul de la obraz.* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*).

Deși subordonarea este o relație specifică nivelului frastic, anumite conjuncții *subordonatoare* au căpătat și funcția de a marca raporturi transfrastice.

Propozițiile cauzale explicative marcate prin conectori conjuncționali specializați (*căci, pentru că, fiindcă*) se apropie mai degrabă de propozițiile coordonatoare prin faptul că nu exprimă o dependență sintactico-semantică față de ce s-a enunțat înainte. În exemplul: *– N-ar fi bine să-ți comanzi, azi sau mâine, două costume noi? **Căci** hainele, dacă le porți cu rândul, se păstrează mai bine.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*), enunțul marcat prin conectorul *căci* constituie din punct de vedere pragmatic un argument, o explicație pentru ceea ce se spune în primul enunț, nu o cauză a realizării sau a nerealizării acțiunii din enunțul anterior, ca în exemplul: *Mi s-au întâmplat și necazuri penibile, alteori numai ridicule. **Căci** puteam numai să încep seria automată, nu s-o și controlez mai departe.* (*ibid.*). În ceea ce privește topica propoziției cauzale intervine o diferență între nivelul frastic și cel transfrastic. Dacă la nivel frastic, propoziția cauzală urmează sau precedă propoziția în raport cu care se stabilește o relație cauzală propriu-zisă sau cauzală explicativă: *Am plecat repede **pentru că** a început să plouă. / **Pentru că** a început să plouă, am plecat repede.*, la nivel transfrastic, cauzala se situează în continuarea propoziției regente. De exemplu, ordinea următoarelor două enunțuri între care se stabilește o relație argumentativă transfrastică nu poate fi inversată: *Poetul există și rămâne numai prin ceea ce reușește să nu trăiască și, netrăind, să creeze doar. **Pentru că**, după cum bine se știe, numai ceea ce nu există în planul vieții se realizează în planul artei.* (A. Blandiana, *Calitatea de martor*).

Pe lângă conjuncții, funcționează cu același rol, de a asigura continuitatea discursivă, o serie de *elemente adverbiale* (altele decât cele relative: *totuși, astfel, de altminteri* etc.), *interjecții* (*păi, ah* etc.), unele *construcții fixate* (precum *în afară de acestea, în orice caz* etc.) sau chiar *propoziții* (*așa cum spuneam mai înainte, după cum v-ați dat seama* etc.).

Pentru că apar în replica a doua dintr-un dialog, conectori precum *păi, de, mde, e, ia,* frecvenți în conversație, aparțin nivelului transfrastic:

– Da' de ce ești așa dus rău cu sorcova, măi Horia?

*– **Păi,** sunt emoționat.* (IVLRA);

– Și din ce trăiți?

*– **E,** lucrez în altă parte.* (*ibid.*).

Folosirea acestor conectori sugerează îndoiala, indecizia locutorului față de cele enunțate. Dintre aceștia conectori, *păi* nu indică întotdeauna o ezitare, ci poate avea chiar o valoare opusă, de a întări cele enunțate, locutorul asumându-și responsabilitatea pentru conținutul informațional comunicat: *– Da' cum de-au aflat cei de la inspectorat? – **Păi** el le-a spus.* (IVLRA; pentru altă valoare pragmatică a lui *păi*, vezi *infra*, **3.2.5**).

2.2. Cu rol pragmatic funcționează și unii ***conectori frastici.***

2.2.1. Fiind și cele mai frecvente mărci de conexiune discursivă, *conjuncțiile*, în special cele coordonatoare, dezvoltă numeroase valori semantice și pragmatice (vezi **I, Conjuncția, 4.3, 5.3**).

Valorile pragmatice ale conjuncțiilor întâlnite la nivel frastic, în enunțurile de tip propoziție sau frază, se regăsesc, în general, și la nivel transfrastic (vezi *supra*, **2.1**).

De exemplu, contrazicerea așteptărilor, semnalată de conectorul adversativ *dar*, este redată și la nivel frastic, fie în plan factual, referențial (*Ea este frumoasă, **dar** antipatică.*), fie în plan discursiv (*Am copiat și capitolul „Tănase", **dar** la el am rămas.* – P. Goma, *Alte jurnale*). În asemenea enunțuri, presupoziția primei părți a relației adversative este contrazisă de argumentul introdus de conectorul *dar*.

Marcând o opoziție puternică, conectorul adversativ *ci*, care presupune un termen negat anterior, se întâlnește cu o valoare discursivă metalingvistică de reformulare sau de rectificare numai la nivel frastic: *Nu e inteligentă, **ci** eminentă.*

Conjuncțiile disjunctive *sau, ori*, care indică excluderea sau alternanța unor acțiuni, momente, posibilități etc. (vezi **I, Conjuncția, 4.1, 4.3**), apar la nivel frastic cu o valoare pragmatică metadiscursivă: *A venit **sau**, cel puțin, așa am înțeles.* (enunț format dintr-o asertiune și o rectificare / reformulare).

Unele *adverbe* au valori pragmatice, discursive, marcând roluri argumentative: concesia (*totuși*), acordul (*într-adevăr*) etc. (vezi *infra*, **3.2**) sau relații metadiscursive, precum reformularea (*mai precis;* vezi *infra*, **3.2.2**), introducerea unei teme de discurs (*dimpotrivă, în schimb;* vezi *infra*, **4.1**) etc.

Uneori, rolul de conector al adverbului este dedus numai din utilizarea lui într-un anumit tip de text. Adverbul *atunci* este, de obicei, temporal într-un text narativ, dar are valoare concluzivă într-un text argumentativ: *Dacă nimic nu e adevărat, **atunci** se poate afirma orice.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

Față de conectorii conjuncționali sau adverbiali, *prepoziția*, conector frastic indicând o relație de subordonare, deci, de dependență, marchează, în primul rând, relații sintactice, gramaticale, prezența sa fiind cerută în mod obligatoriu de reguli sintactice.

Ca marcatori discursivi apar grupările prepoziționale *în legătură cu, apropo de, față de, în raport cu, în ceea ce privește* etc., care anunță o temă de discurs sau

aduc în prim plan un element dintr-un discurs anterior: ***Apropo de*** *citatul lui Heidegger: este atât de limpede ce anume desparte filozofia de literatură.* (G. Liiceanu, *Ușa interzisă;* vezi și **Circumstanțialul de relație, 1.3**).

2.2.2. Când deschid o *construcție incidentă,* conectorii stabilesc numai formal legătura acesteia cu enunțul în care se încadrează. Într-o asemenea utilizare, conectorii introduc o completare sau o reflecție asupra conținutului discursului enunțat, asupra unei secvențe a discursului, asupra unuia dintre interlocutori sau asupra oricărui alt factor presupus în comunicare:

*Știam însă că acel „așa cum era" ar fi fost în detrimentul esenței Dilemei – **și** dragă îmi era și esența ei.* (DV, 2005);

*Îmi aduc aminte de o vorbă a lui C. cum că generația noastră (**dar** mai există astăzi o generație?), ca să-i poată ajunge, ar trebui sa meargă tot atât de departe în reușită pe cât au mers ei în eșec.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*);

*Iar astfel justificată și gândită, cartea ta intră în „silogism" – **căci** acesta e al doilea lucru despre care mi-am propus să vă vorbesc – și cu „Tragicul", și cu „Simbolismul limitei".* (*ibid.*).

Conectorii din construcțiile incidente pot lega fie două acte de vorbire, dintre care unul corespunde construcției incidente: *S-a întunecat – **și** stai, că mai avem până la 21 decembrie, la solstițiul cel negru.* – P. Goma, *Alte jurnale* (cf. asertiune + avertisment), fie două conținuturi descriptive: *O lectură atentă – **și** necrispată – a primelor două capitole ale Genezei lasă loc suficient unei intuiții a angelicului.* (A. Pleșu, *Despre îngeri*).

3. ASPECTE ALE PRAGMATICII CONECTORILOR

3.1. Conectorii pragmatici, frastici și transfrastici, au capacitatea de a stabili ***conexiuni între două acte de vorbire*** (pentru descrierea actelor de vorbire, vezi **Dialogul, 3.1**):

• asertiune vs întrebare:

*Inutil să mai precizez reacția publicului – plină de sine și lipsită de fair-play – în fața acestor intruși internaționali, care de bine, de rău, asigură șubredul blazon al festivalului. **Dar** cum reacționează studenții noștri în fața propriilor opere?* („Dilema", 2000);

*Există poate și un Dumnezeu al culturii noastre **și** de ce nu ar fi al nostru ceasul marii epifanii?* (G. Liiceanu, *Jurnalul*);

• două asertiuni:

*Aromânii au umblat mult **și** cine umblă mult știe rosturile drumurilor.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*);

• promisiune vs ordin:

*Ți-am promis să te duc pe un drum unde vei vedea aromâni, **dar** nicio clipă să nu uiți că am ieșit la plimbare.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*);

• ordin vs amenințare:

*Traversează pe trecerea de pietoni, **altfel,** vei fi amendat!*

3.2. Conectorii pragmatici frastici si transfrastici dirijează decodarea intențiilor cu care a fost formulat un enunț, marcând diverse ***roluri argumentative***: confirmarea, justificarea, concesia, rectificarea, obiecția, dezacordul, reproșul, concluzia.

Rolurile argumentative sunt indicate foarte frecvent de conectori specializați gramatical (întâlniți, deci, și la nivel frastic, vezi *supra,* **2.2**), precum o serie de conjuncții și adverbe nerelative, dar și de alte cuvinte sau expresii care capătă la nivel discursiv statut de conector.

3.2.1. Pentru marcarea rolului argumentativ de *confirmare,* se utilizează frecvent conectorii *așa, bun, într-adevăr* etc.:

– Scrie acolo... n-ai văzut și dumneata? Și-mi arată, vag, copia testamentului.

*– **Bun**... de acord... vasăzică nu mi-o lasă, în voia mea, să mă folosesc de ea...* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*);

***Într-adevăr,** orice revoltă este o revoltă împotriva autorității.* (DV, 2005).

3.2.2. Rolul argumentativ de *explicație* sau de *justificare* este indicat de numeroși conectori (*pentru că, deoarece, fiindcă, de aceea, de aici* etc.):

*În loc să transforme frumusețea (**pentru că** eroul fascinează, în primul rând, prin superbia faptei) tinerilor din decembrie '89 în ideal al propriilor acțiuni, mi se pare că tinerii din generația mea transferă imaginea lor asupra celor care, credeam eu, mai aveau o șansă de a deveni „eroi".* („Dilema", 2000);

*În toate astea are și B. o vină. **De aici**, poate, și impetuozitatea sa nu prea diplomatică.* (DV, 2005).

Anumiți conectori „explică" sensul sau forma gramaticală a unor componente ale discursului, dobândind astfel funcție metalingvistică: *Am angajat o socăciță, **pentru că** așa i se spune pe la noi bucătăresei.*

Alți conectori aduc o explicație prin *reformulare: altfel spus, cu alte cuvinte, într-un cuvânt, mai precis* etc.:

*„În stadiul său curent, omul nu are conștiința stărilor nonindividuale ale ființei sale: e ca o notă muzicală ale cărei armonice superioare nu se aud". **Cu alte cuvinte,** omul e un ansamblu simfonic din care nu se aude decât un paragraf.* (A. Pleșu, *Despre îngeri*);

*Din când în când, nu știam când dinainte, simțeam cum se scurge prin mine un mileniu de istorie. **Mai precis,** simțeam cum cade ca printr-o pungă ruptă un măr.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*).

3.2.3. Rolul argumentativ de *rectificare* poate fi marcat de conectori precum: *dar, însă, ci, de fapt, în fine.*

Conectorii de rectificare stabilesc o relație argumentativă între enunțul pe care îl introduc și ceea ce s-a enunțat anterior (unul sau mai multe enunțuri ori numai o secvență a unui enunț):

*Contemplam o pereche de tineri dansând. **De fapt,** la început nu fusese decât o privire scurtă, informativă, asupra unui spațiu și a unei acțiuni din care mi-ar fi plăcut să fac parte.* (A. Blandiana, *Autoportret*);

*Trebuie să-mi găsesc un rost, iar acesta nu poate fi căutat în afara literaturii (**în fine,** a intenției de literatură).* (P. Goma, *Alte jurnale*).

Unii conectori de rectificare sunt metadiscursivi: *mai bine zis, în fine* etc.: *Toleranța, **mai bine zis** îngăduința, are vechi rădăcini în Balcani.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*).

3.2.4. Ca marcatori ai rolului argumentativ de *concesie* se întâlnesc conectori propriu-zişi (*dar, totuşi*), dar şi grupări de tipul: *cu toate acestea, în ciuda celor întâmplate: Mi-e ruşine,* ***dar*** *asta este: nu mai ştiu să bat la maşina de scris!* (P. Goma, *Alte jurnale*).

Rolul de concesie este marcat şi de expresia *mă rog:* ***Mă rog,*** *dacă patul e doar o saltea, cu multă bunăvoinţă, merge: de câte ori te întinzi pe pat?!* (P. Goma, *Alte jurnale*).

3.2.5. Rolul argumentativ de *obiecţie* este indicat de conectori precum: *dar* (*totuşi*), *însă, păi* etc.:

Indiscutabil, atitudinea faţă de ceea ce vine din Occident s-a schimbat. ***Dar*** *nu s-a schimbat prea mult atitudinea politicii româneşti faţă de angajamentele luate, faţă de parteneri, faţă de noi înşine.* (DV, 2005);

– Habar n-am de uzină, de durboren, de stosmaşine, cum le mai spune... În viaţa mea n-am...

Eram uluit.

– Cum, în viaţa dumitale...? Ce vrei să spui? ***Păi*** *n-ai avut o fabrică de clopote?* (Cahnil Petrescu, *Ultima noapte*).

3.2.6. *Concluzia,* ca rol argumentativ, este semnalată prin conectori specializaţi ca: *deci, aşadar, în consecinţă, prin urmare, pe scurt* etc.: *Nu mai aveam ce spune, nou, interesant,* ***aşa că*** *am aglutinat ultimele capitole pe o singură pagină.* (P. Goma, *Alte jurnale*).

Conectorul *pe scurt* marchează o reformulare concisă, rezumativă: *Abia când, în economia avansării către un scop, limita interioară se dovedeşte a fi impediment, punct mort, prilej de tărăgănare etc.,* ***pe scurt*** *moment negativ, ea devine limită de depăşit.* (G. Liiceanu, *Despre limită*). Acelaşi conector rezumativ poate anunţa totodată o concluzie a celor enunţate, ca în următorul exemplu, unde *pe scurt* apare la început de paragraf: ***Pe scurt,*** *„Jurnalul de la Păltiniş" era povestea unui crez, a unui mod de viaţă, a felului de a-ţi da un destin.* (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*).

3.2.7. Rolul argumentativ de *dezacord,* bine reprezentat în discursul de tip polemic, este marcat prin conectori ca: *din contră, dimpotrivă, în schimb, însă, dar: Tocmai excesul acesta de personal şi intim face visul intransmisibil, şi povestea lui nesuferită. /* ***Dimpotrivă,*** *sunt interesante visele noastre comune, cele în care ne recunoaştem cu toţii.* (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*).

3.3. Unii conectori au o ***funcţie expresiv-emotivă*** care se asociază adesea unui rol argumentativ. Foarte frecvent, interjecţiile se găsesc în această situaţie. De exemplu, în următoarea succesiune de două enunţuri, conectorul transfrastic *ei uite,* cu funcţie emotivă, care apare la început de paragraf, marchează şi un rol argumentativ de obiecţie: *O fi aflat el că un gazetar trebuie să insiste, să nu se lase, dacă e dat afară pe uşă, să intre pe fereastră. /* ***Ei uite,*** *cu mine nu i-a mers decât pe jumătate.* (P. Goma, *Alte jurnale*). La fel, asocierea interjecţiei *vai* cu *dar,* cu efect expresiv-emotiv, indică un rol argumentativ de obiecţie: *„Vast program", mi-am zis admirativ, reluând, în pană de inspiraţie, replica lui De Gaulle. /* ***Dar vai,*** *scurtă-mi fuse bucuria, amară deşteptarea!* (DV, 2005).

3.4. Trimiţând la un fond de cunoştinţe comun interlocutorilor, anumite expresii şi cuvinte de tipul *aşa cum ai văzut, după cum ştii* etc., cu rolul de a conecta două enunţuri / secvenţe de enunţ sau două fragmente de text, au ***funcţie de reamintire.*** Prin aceste mărci locutorul invocă un sprijin pentru ceea ce vrea să-i comunice alocutorului concret sau virtual: *Epoca debutează, „firesc", cu revoluţiile burgheze:* ***după cum se ştie,*** *în versiunea comunistă a istoriei, acestea ar fi deschis calea orânduirii capitaliste.* („Dilema", 1998).

4. CONECTORII DE STRUCTURARE DISCURSIVĂ

Constituind un tip aparte de conectori pragmatici, aceşti conectori ajută la decuparea secvenţelor textuale şi, implicit, la decodarea sensului global al textului. Fiind orientaţi către discurs sau către factorii de care depinde structurarea acestuia (interlocutori, context situaţional, temă a discursului), marcatorii discursivi au un rol ostensiv în comunicare (pentru interpretarea ca deictice textuale a unor marcatori / conectori pragmatici, vezi **Deixis, 4.4**).

4.1. În organizarea discursului, foarte importanţi sunt ***conectorii de introducere a unei noi teme de discurs,*** care asigură totodată legătura cu tema anterioară.

Cu această funcţie apar frecvent conectori precum *dar, iar, totuşi, de fapt, şi* etc., care, exprimând o opoziţie, aduc un element nou în discurs:

Grecii ştiau asta, ştiau că fiecare ins are prăpastia vieţii lui şi că, într-o bună zi, vălul care o acoperă se va da la o parte. Noi, ***în schimb,*** *trăim cu ideea că prăpastia este a altuia.* (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*);

Tocmai acesta era miracolul: cu cât te apropiai mai tare de tine, cu cât coborai mai adânc în intimitatea ta, cu atât ceilalţi se recunoşteau mai mult în vorbele tale. Felul cel mai eficace de a da era să te dai. / ***Şi apoi*** *de ce să mă tem de pierderea identităţii?* (*ibid.*).

Conectorul *de altfel* marchează, de asemenea, trecerea la o altă idee, care susţine ceea ce s-a spus înainte: *Fericiţi cei ce pot vedea dintr-o dată lucrurile, fericiţi cei care le văd din treacăt, din mers. /* ***De altfel,*** *mi se pare că şi vedem alte lucruri.* (C. Noica, *Mathesis*).

În categoria conectorilor care semnalează o nouă temă de discurs intră şi *cică,* marcă evidenţială specializată pentru introducerea unei opinii citate: *Mi-a scris Cistelecan:* ***cică*** *el a fost de vină în accidentul de maşină.* (P. Goma, *Alte jurnale*). Utilizarea conectorului *cică* sugerează o detaşare din partea locutorului, acesta neasumându-şi responsabilitatea pentru ceea ce enunţă (vezi **Modalizarea, 3.2.2**).

Anumite expresii se apropie de funcţia unui conector, anunţând o temă nouă de discurs şi indicând totodată un rol argumentativ de justificare: ***Că tot am adus vorba*** *de Ţepeneag: anume scene există în „Jurnal", există în „Bonifacia" şi există în „Unde am greşit?". N-am ce face: asta este.* ***Şi pentru că tot vorbim:*** *am avut din nou dovada că „hârtiile" mele sunt scrise neglijent – de ce?* (P. Goma, *Alte jurnale*).

4.2. ***Conectorii corelativi*** de tipul *pe de o parte...pe de altă parte, în primul rând...în al doilea rând...în final* sunt utilizaţi pentru expunerea ordonată a unor argumente, având astfel rol de organizatori discursivi: ***Pe de o parte,*** *sinceritatea dă forţă scrisului,* ***pe de alta,*** *folosită fără limită, poate respinge pe cititorul care*

nu e dispus să împărtășească cu autorul toate experiențele pe care acesta i le propune și i le dezvăluie. (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*).

Spre deosebire de conectorii conjuncționali a căror utilizare în perechi sau cu elemente corelative, la nivel frastic, este mai riguroasă, în sensul că ambii termeni trebuie să fie exprimați (*fie...fie, sau...sau, nici...nici*) și, potrivit normei literare, identici, nu sinonimi, (prin urmare, perechile conjuncționale de tipul *fie...sau, ori...sau* sunt nerecomandabile), corelativele discursive au o utilizare mai laxă, omiterea termenului sau a termenilor corelativi fiind destul de frecventă:

*Pune ceea ce îi trebuie, **în primul rând** pentru a crește unul, doi purcei și câteva găini.* (V. Cristea, *Jurnal*);

*Jurnalul este cea mai strânsă formă de colaborare cu viața care ți-a fost dată. Este un fel de reverență făcută nu-se-știe-cui, un fel de a arăta că ceea ce ți s-a dat nu-ți este indiferent. **Pe de altă parte,** faptul că ai primit ceva în necunoștință de cauză poate să devină sursa unui protest infinit.* (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*).

4.3. O altă categorie de conectori pragmatici, cu funcție metadiscursivă, este constituită de **conectorii care oferă informații despre atitudinea vorbitorului** în raport cu ceea ce a fost sau va fi comunicat: *ca să spun drept, sincer vorbind, în ghilimele fie zis, ca să spun așa* etc.: *Unii adulți îi numesc pe aceștii copii Copii Indigo. **Ca să spun drept,** am avut un rol principal într-un film pe această temă, intitulat „Indigo".* (Internet; vezi și **Circumstanțialul. Prezentare generală, 4.2**).

5. REGISTRUL STILISTIC

Se constată o anumită preferință de utilizare a conectorilor în ceea ce privește registrul stilistic. În conversația spontană, se întâlnesc frecvent, cu diverse valori semantice și pragmatice, conectorul de opinie *cică*, la fel ca și conectorii *așa, bun, tocmai* sau interjecțiile *păi, ei bine.*

Toți acești conectori reprezintă mărci ale oralității: – *Se văita că de ce mă dor gleznele, **păi,** băi, zic, tu ar trebui maxim nouăzeci dă kile, ar trebui să cari p-astea, **păi** scuză-mă, nene...* (IVLRA).

Transpuși în textul narativ, conectorii menționați contribuie la redarea oralității stilului:

*În schimb, cum punea Calciu al Dafin din Târnovo spânzurătoarea am înțeles întrucâtva. **Cică** lua un lemn, îl lega cu o sfoară și îl așeza sub talpa piciorului.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*);

*Să-mi spui când te însori, să-mi trimiți vorbă, vreau neapărat să vin la nunta ta. **Păi,** cum să vii tu în Italia, îl întreabă Burileanu.* (*ibid.*).

În conversație, anumiți conectori, precum *deci, păi, bun, da* devin ticuri verbale, elemente de umplutură, nemaiavând o valoare semantică și pragmatică evidentă:

– Păi eu mâine, eu mă duc în București să mă-nscriu.

*– **Da,** baftă multă.* (IVLRA);

– Și ce nume vi s-au părut mai interesante, așa, ca două, trei exemple? [...]

*– **Da,** mi s-a părut interesant, de exemplu, în cazul balaurului, ipoteza domnului Evseev.* (*ibid.*).

Conectorul ***deci*** este folosit în mod abuziv în limba actuală, având posibilități largi de punere în conexiune a componentelor discursului. Acest conector leagă frecvent acte de vorbire de tip diferit: *Am repetat întrebarea, **deci** ai înțeles?* (asertiune + întrebare), *Îți promit că te voi urma, **deci** mergi înainte.* (promisiune + ordin). *Deci* este și marcă a rolului argumentativ de tip concluzie: *A realizat multe în viață, **deci** este un om împlinit.* În anumite contexte, *deci* aduce o explicație, fiind echivalent cu *adică* (*Vor veni peste câteva zile, **deci** nu foarte târziu.*). În conversație, conectorul *deci* devine un tic verbal, un element superfluu, nejustificat decât pragmatic, permițând un răgaz de gândire, acoperind un gol de exprimare: – *Cazanul este din acești treizeci și șase de milioane? – **Deci, deci,** cum să vă spun, **deci** ei scriu așa: saună opt, nouă persoane.* (IVLRA).

Alți conectori, „nobili", apar, de obicei, în varianta scrisă, îngrijită a limbii sau în discursul oral elevat: *pe scurt, în fond, într-adevăr, în consecință, mai precis, ca urmare a celor spuse, contrar celor spuse, în paranteză fie zis* etc.:

*Nu sunt destui bani nici pentru afaceri, nici pentru investiții. **În consecință,** nu sunt destui bani nici pentru consum.* („Dilema", 1998);

*Societatea își alege două sute dintre membrii ei, între 30 si 35 de ani, și le dă pentru restul vieții un cec în alb. **În fond,** este vorba de un credit moral.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*).

REPETIȚIA

1. PRELIMINARII

Repetiția constă în reluarea o dată sau de mai multe ori a unui component al discursului (sunet, cuvânt, sintagmă, propoziție, enunț). În afara repetițiilor ocazionale, există numeroase tipuri gramaticalizate, care se manifestă la diverse niveluri: lexical (*fel de fel*; *din ce în ce* etc.), gramatical (*Copiii sunt copii., Ce-o fi o fi.* etc.), semantic (*Am băut cafea-cafea., N-au găsit pe nimeni, dar pe nimeni.* etc.), pragmatico-discursiv (*De văzut, am văzut destule.*). În cadrul interacțiunii verbale, mai ales al conversației spontane, se întâlnesc repetiții involuntare (ezitări) sau inconștiente (ticuri verbale), dar și numeroase repetiții intenționate, folosite pentru realizarea coeziunii textuale, a diverselor mișcări argumentative sau a unor strategii conversaționale etc. Multe repetiții cu funcții stilistice (anadiploza, chiasmul etc.) sunt folosite nu numai în domeniul creației artistice, ci și în limbajul curent.

În acest capitol nu sunt prezentate repetițiile sunetelor, repetițiile semantice (pleonasme, serii sinonimice) și numeroasele tipuri repetitive cu valori strict stilistice, care fac obiectul retoricii.

O mare parte dintre exemplele prin care sunt ilustrate diversele tipuri de repetiții provin din „texte orale", cu precădere materiale de limbă vorbită actuală: înregistrări audio (cuprinse în fondul „Arhiva CORV" din *Arhiva fonogramică a limbii române* a Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti" al Academiei Române din București), pentru care se indică sursa prin siglele CS („corpus spontan") sau TV („corpus TV") și texte de limbă vorbită publicate (CORV, IVLRA, *Verba*); sistemul de transcriere a fost simplificat și completat cu semne de punctuație; elementele repetate au fost indicate prin caractere aldine, iar cele accentuate, prin majuscule. Pentru reprezentarea intonației, vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1.**

2. CRITERII DE CLASIFICARE

Repetițiile se pot clasifica după diverse criterii, printre care: realizarea lingvistică, distanța dintre termenii repetiției, fixitatea structurii repetitive, intenționalitatea, rolul vorbitorului în cursul interacțiunii verbale (locutor sau alocutor).

2.1. Realizarea lingvistică

Din punctul de vedere al realizării lingvistice, repetițiile pot fi identice sau modificate.

Repetițiile **identice** pot conține substantive (*Trec* ***rânduri-rânduri*** *de soldați.*), adjective (*o femeie* ***bătrână-bătrână***), pronume (*N-a mai rămas* ***nimic, nimic, nimic!***), numerale (*Au intrat* ***doi*** *câte* ***doi.***), verbe (***Auzi, auzi,*** *ce îndrăzneală!*), adverbe (*Era* ***gata-gata*** *să plângă!*) etc.

Unele forme „reduplicate" (bazate pe o singură reluare a unui cuvânt) se pronunță ca un grup accentual și ritmic (fapt reflectat în ortografierea lor cu cratimă); de pildă, în exemplul *Se pornește cu fata și* ***hai-hai, hai-hai,*** *până la pădure.* (A. Vasiliu, *Povești și legende*, *apud* Byck 1934) apare de două ori grupul *hai-HAI* (cu un singur accent pe al doilea element).

Repetițiile **modificate** pot să conțină o altă formă gramaticală a primului termen (***cântarea cântărilor, de mâncat, mănâncă***), o formă derivată a acestuia (***gol-goluț, încet-încetișor, câine-câinește, se suci, se răsuci***) sau o formă corectată a lui (***plem plecăm*** *miercuri*, vezi *infra*, **4.8.3**).

2.2. Distanța dintre termenii repetițiilor

Din punctul de vedere al distanței dintre termeni, repetițiile se pot împărți în:

(a) repetiții **imediate:** ***mare-mare, repede-repede*** etc.;

(b) repetiții **la distanță**, în care între un termen și reluarea lui se află și alte elemente: ***Au*** *salariul pe care-l* ***au.***, *Trenul* ***ajunge*** *când* ***ajunge***. etc.

2.3. Fixitatea structurii repetitive

Din punctul de vedere al fixității structurii, se poate face distincție între:

(a) repetiții **libere**, create *ad-hoc*, prin simpla repetare – o dată sau de mai multe ori, imediată sau la distanță, identică sau modificată –, a unor elemente (vezi, de pildă, exemplele de sub **2.2.**(a));

(b) repetiții **fixate la nivel structural:** ***Copiii*** *sunt* ***copii.***, *La munte când* ***plouă, plouă!*** etc. (pentru detalii, vezi *infra*, **3.2**);

(c) repetiții **fixate atât la nivel structural, cât și la nivel lexical,** în general idiomatice. Numeroase tipuri atestate în corpusul vorbit sunt locuțiuni, în care elementele repetate sunt legate prin conjuncții sau prepoziții (***frig*** *și* ***frig, zi*** *după* ***zi***) ori prin juxtapunere, concomitentă sau nu cu prefixarea celui de al doilea termen, (***jumate-jumate, leu-paraleu, vrând-nevrând*** etc.) (vezi *infra*, **3.1**).

2.4. Intenționalitatea

Repetițiile pot fi neintenționate sau intenționate.

2.4.1. Repetițiile *neintenționate*, care intervin preponderent în comunicarea orală, din cauza caracterului ei neplanificat, pot fi involuntare sau inconștiente.

(a) *Repetiții involuntare: ezitările*

Ezitările *afective* exprimă diverse mișcări sufletești: nesiguranță, temere, îndoială, în general o stare de tulburare accentuată; ele abundă în limba vorbită, mai cu seamă în secvențele de contrazicere sau în care vorbitorul este contrariat de ceva, relatează fapte triste ori dureroase din existența sa etc.:

Ce ce *i-au chinuit pe oamenii ăștia.* [...] *Și-acuma* ***mai mai mai mai*** *au neobrăzarea să mai spuie că „bătrânii" și „ăștia". După ce i-au chinuit așa.* (CORV).

Ezitările *lingvistice* constituie forma verbală sau doar vocală prin care se manifestă, „la vedere", procesul de elaborare mentală a mesajului, care, în cazul discursului vorbit, are loc concomitent cu producerea lui verbală; în afara lungirii sunetelor și a pauzelor, o consecință frecventă a ezitării este și repetiția:

Şi de vină sunt î î î compuşii cloro î î floro-carbonici ***adică adică*** *CUM îi zice* ...[pocneşte din degete] *ĂSTA, propenatul, î î gazul care se bagă şi-n frigidere, se bagă şi-n spray-uri. FreOnul.* (CORV).

(b) *Repetiţii inconştiente: ticurile verbale*

Ticurile verbale sunt cuvinte sau expresii (având, de obicei, rol de mărci discursive) care, datorită repetării abuzive de către un anumit vorbitor, şi-au pierdut, în discursul acestuia, aproape integral conţinutul semantic sau funcţia conversaţională; dintre cele mai frecvente ticuri întâlnite în vorbirea actuală se pot menţiona: *adică, ai / aţi înţeles?, (nu ştiu) cum să spun, deci, eu ştiu?, fără doar şi poate, înţelegi?, mă rog, nu-i aşa?, nu ştiu ce, păi, părerea mea!, şi aşa mai departe, ştii?, ştiu eu?* etc.

2.4.2. Repetiţiile *intenţionate* cunosc o mare varietate de tipuri (vezi, de exemplu, *infra,* **3**) şi pot îndeplini diverse funcţii (vezi *infra,* **4**).

2.5. Calitatea de locutor sau de alocutor a vorbitorului

În cadrul interacţiunii verbale, datorită coprezenţei interlocutorilor, un rol important îl are clasificarea repetiţiilor în funcţie de rolul în dialog al celui care le produce în:

(a) **autorepetiţii**, create prin reluarea unui element de către acelaşi locutor care l-a emis iniţial;

(b) **heterorepetiţii**, create prin reluarea de către alocutor a unui element din mesajul anterior al locutorului.

> Unele dintre aceste clasificări nu sunt totdeauna univoce, categoriile respective nepermiţând o delimitare strictă. De asemenea, nu orice criteriu de clasificare este compatibil cu toate celelalte.

3. STRUCTURI SINTACTICO-SEMANTICE REPETITIVE

Numeroase repetiţii prezintă un anumit nivel de gramaticalizare, manifestat prin folosirea unui *tipar structural* care poate fi actualizat de la caz la caz cu diverse elemente lexicale. Dintre acestea fac parte structurile repetitive *unitare* şi cele *neunitare*.

3.1. Structuri repetitive unitare

Structurile repetitive unitare constituie ansambluri unitare din punct de vedere sintactic şi semantic; ele pot fi formate prin reluare identică sau modificată a unui element şi, în afara elementelor repetate, pot cuprinde:

• prepoziţii, plasate între termenii repetiţiei (***an*** *cu* ***an, cât*** *de* ***cât, umăr*** *lângă* ***umăr***) sau înainte de fiecare termen (*din* ***vorbă-n vorbă, din când*** *în* ***când***);

• conjuncţia *şi* (***zor*** *şi* ***zor, aleargă*** *şi* ***aleargă, când*** *şi* ***când, vai*** *şi* ***vai***), uneori întărită de adverbe ca *iar, mai, numai, tot* (***muncă*** *şi iar* ***muncă***; ***câte*** *şi mai* ***câte, ea*** *şi numai* ***ea, plânge*** *şi tot* ***plânge***).

> Unele structuri repetitive fixe sunt rezultatul elipsei: ***şi mai şi*** (în loc de *şi mai şi mai*), ***vai de mine şi de mine*** (în loc de *vai de mine şi vai de mine*), ***dac-o fi şi-o fi*** (în loc de *dac-o fi şi dac-o fi*) etc.

În funcţie de structura repetiţiei, **valorile semantice** ale structurilor repetitive unitare se repartizează astfel:

(a) structura ***x-x***:

– *intensitatea*: substantive, adjective sau adverbe (*Era* ***frig-frig****., A fost o călătorie* ***lungă-lungă****.,* ***Târziu-târziu*** *am descoperit misterul.*);

– *continuitatea*: adverbe (***mereu, mereu***), substantive (*Da' cum era abonamentul? Era* ***tot timpul, tot timpul***? – CS), verbe (*Freonul ăsta tot* ***iese, iese, iese*** *din instalaţiile frigorifice, din spray-uri, gaura respectivă de deasupra polilor* ***se tot lărgeşte, se tot lărgeşte.*** – CORV);

– *aproximaţia*: adverbe (***Mai-mai*** *să pună mâna pe dânşii!*), numerale (*pe la* ***unşpe-unşpe*** *şi ceva* – CORV);

– *distribuţia:* substantive (*Am împărţit pâinea* ***jumate-jumate****., Se apropiau* ***cete-cete***.), numerale (*Au primit fiecare* ***treizeci-treizeci*** *de litri.*);

– *imprecaţii:* verbe (***Arză-l-ar*** *focul* ***să-l arză!***);

(b) structura ***x şi x:***

– *durata*: substantive (***soare*** *şi* ***soare, ani*** *şi* ***ani***), adjective (***Era tristă*** *şi* ***tristă***.), verbe (***Plouă*** *şi (iar)* ***plouă.***);

– *calitatea*: substantive la singular (*orez* ***bob*** *şi/cu* ***bob***) sau pronume (*artişti* ***unul*** *şi* ***unul***);

– *cantitatea*: substantive sau numerale (substantiv) la plural (***zile*** *şi* ***zile, sute*** *şi* ***sute***);

– *intensitatea*: substantive legate prin *şi iar* (***frig*** *şi iar* ***frig***);

(c) structura ***x*** + **prepoziţie** + ***x:***

– *cantitatea:* adverbe (***cât*** *de* ***cât***);

– *distribuţia*: substantive (***bucată*** *cu* ***bucată***);

– *periodicitatea*: substantive (***zi*** *de* ***zi***);

– *succesiunea:* substantive (***an*** *de* ***an, zi*** *după* ***zi***);

– *reciprocitatea:* substantive (*Merg* ***umăr*** *la* ***umăr****., Se bat* ***cap*** *în* ***cap.***);

– *progresia:* substantive (*Am citit cartea* ***capitol*** *cu* ***capitol****., Se apropiau* ***pas*** *cu* ***pas.***);

(d) structura **prepoziţie** + ***x*** + **prepoziţie** + ***x:***

– *progresia:* adverbe ori substantive precedate de prepoziţiile *din* şi, respectiv, *în* (*Mergea din* ***ce*** *în* ***ce*** *mai încet., Apoi a fost regimul lui Antonescu care a fost un regim de război, faptul că nu am putut să ne oprim unde trebuia, dup-aceea bolşevizarea ţării* [...] *din* ***dezastru*** *în* ***dezastru.*** – TV); substantive precedate de prepoziţiile *de la* şi, respectiv, *la* (*E una dintre actriţele care joacă de la* ***spectacol*** *la* ***spectacol*** *mai bine.* – TV);

– *periodicitatea:* substantive, numerale sau adverbe precedate de prepoziţiile *din* şi, respectiv, *în* (*din* ***timp*** *în* ***timp***, *din* ***doi*** *în* ***doi*** *ani, din* ***când*** *în* ***când***);

– *limitarea:* substantive precedate de prepoziţiile *din* şi, respectiv, *în* (*din* ***scoarţă-n scoarţă***) sau de prepoziţiile *de* şi, respectiv, *până* (*de* ***marţi*** *până* ***marţi***);

(e) structura ***x câte x:***

– *distribuţia*: numerale distributive (***unul*** *câte* ***unul***, ***doi*** *câte* ***doi***), adverbe (***puţin*** *câte* ***puţin***).

3.2. Structuri repetitive neunitare

Structurile repetitive neunitare sunt structurile în care termenii repetiţiei nu fac parte dintr-o singură unitate sintactică, ci constituie fiecare unităţi distincte,

între care se stabilesc diverse relații. Multe dintre ele constituie sau cuprind **tautologii** (repetări ale aceloraşi elemente, cu funcții sintactice diferite).

3.2.1. Unele structuri repetitive au rolul de a *intensifica semantic elementul repetat*. Mijloacele prin care se obține această emfază „forte" pot fi de tip prozodic, lexical şi / sau structural.

(a) Structura cu schema repetitivă ***x, X*** se bazează pe repetarea (o singură dată) a unui substantiv, în formă nearticulată şi cu accent emfatic; rolul ei este metadiscursiv, subliniind sensul propriu în care este folosit cuvântul („autenticitatea", caracterul „veritabil", „genuin"); în exemplul următor sintagma *mango-mango* înseamnă „mango adevărat, veritabil":

A: *Şi are vreo aromă „mango" ăsta?* (despre un sirop de fructe)
B: *Foarte bună.* ***Mango-MANgo.*** (CS).

> În afara tipului substantival menționat, pot apărea şi variante adjectivale (***curat-cuRAT*** „realmente curat") sau adverbiale (***departe-dePARte*** „cu adevărat departe"), care exprimă intensitatea (sens de superlativ).

Valoarea de autenticitate exprimată de structura repetitivă poate fi întărită prin adăugarea unor sinonime adjectivale (*adevărat, autentic, curat, pur, real* etc.):

E vorba de ***privatizare****, o* ***privatizare*** *integrală,* ***privatizare-privatiZAre,*** *adevăRAtă şi nu cuponiadă.* (TV)

sau prin intermediul unor adverbe sau locuțiuni adverbiale, într-o formulă repetitivă de tipul ***chiar x X:***

Ați fost chiar ***prieteni-priEteni.*** (CS)

ori de tipul ***x , cu totul x***:

Facem o ***digresiune*** *cu TOtul* ***digresiune*** *față de obiectul seminarului* (CORV);

(b) Structura emfatică ***x dar X*** constă în repetarea, după conjuncția *dar,* a unui element, rostit cu accent puternic:

N-a scos ***pe nimeni*** *da'* ***pe NImeni*** *dintre cei care ar fi trebuit să fie scoşi.* (TV)

sau cu lungirea vocalei finale:

N-am avut director la seral opt luni. Tot trimiteau pe ***o proastă*** *de desen da'* ***o proastăă*** *... ca o cizmă.* (CS).

(c) Structura emfatică ***x dar ce x!***:

Ajungem pe neaşteptate în fața unei ***clădiri.*** *Dar* ***ce clădire!*** *Un adevărat palat din poveşti.* (*apud* Iordan 1975);

(d) Structura ***x – ce x? –Y!*** rezultă din faptul că vorbitorul repetă cuvântul imediat anterior, precedat de *ce*, cu **intonație rejectivă**, ca o aparentă formă de corectare a acestuia, dar având în realitate rolul de a conferi o emfază specială termenului care urmează, rostit cu accent puternic; intonația rejectivă este caracterizată printr-un ton uşor descendent, plasat în registrul de jos al vocii vorbitorului (secvențele rostite astfel sunt marcate mai jos prin semnul [!]); cuvântul repetat poate fi un substantiv:

Candidatul *nostru.* [Adică] *ce* [mai] ***candidat?*** *ALEsul nostru.* (I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*);

sau un adjectiv ori adverb:

În mijlocul acestui vârtej [...] *stătea neclintită secretara franceză despre care am mai vorbit* [...] *model de funcționară* ***conştiincioasă*** *–* ***ce conştiincioasă?*** *de-a dreptul pătimaşă ar trebui să spun, lucrând până seara târziu chiar şi sâmbetele şi duminicile* ***numai*** *ca treaba să fie făcută.* (N. Djuvara, *Amintiri din pribegie*).

3.2.2. Repetiția poate funcționa în limba română ca *procedeu sintactic de exprimare a aspectului verbal* prin două tipuri de structuri specifice:

(a) Structurile repetitive bazate pe coordonare exprimă **durata nedelimitată;** elementele repetate sunt fie juxtapuse: ***S-o luptat*** *ei,* ***s-o luptat*** *până l-o omorât pe zmeu.* (M. Eminescu, *Basme, apud* Guțu Romalo 1960), fie legate prin *şi*: ***Şi merge şi merge*** *până se întâlneşte cu Decuseară* (I. Pop Reteganul, *Poveşti ardeleneşti, apud* Guțu Romalo 1960). De asemenea, durata nedelimitată poate fi exprimată concomitent prin repetiție şi prin adăugarea unor elemente lexicale nonrepetitive (adverbe ca *iar, tot*): ***Se tot duc, se duc*** *mereu.*

(b) Structurile bazate pe subordonare (al doilea termen al repetiției fiind precedat de *ce* sau *cât*) exprimă o **durată delimitată:** ***Merge*** *el* ***ce merge*** *până ajunge acasă la moşneag.* (I. Creangă, *Poveşti, apud* Guțu Romalo 1960); ***Mai rumegă*** *el cât* ***mai rumegă*** *şi pe urmă se aşterne pe somn* (*ibid.*).

> Într-o schemă mai cuprinzătoare **regentă + conectiv pronominal sau adverbial + subordonată** pot fi cuprinse numeroase alte tipuri de subordonate (***Face ce face.***, ***A umblat*** *pe unde* ***a umblat.***, ***O trece*** *cum o trece şi necazul ăsta!*), de data aceasta în construcții care nu exprimă aspectul verbal, ci au ca valoare semantică fundamentală **caracterul nedeterminat,** cu alte cuvinte, exprimarea unor circumstanțe rămase sau lăsate necunoscute (vezi şi *infra,* **3.2.13**).

3.2.3. Structura repetitivă ***Copiii*** *sunt* ***copii.*** se bazează pe raportul subiect – predicat nominal, în care al doilea termen al repetiției (numele predicativ) subliniază identitatea celui dintâi (***Legea e lege.***, ***Datoria e datorie.***, ***Cuvântul e cuvânt.*** etc.). Semantic, această structură poate fi interpretată ca o formă de insistență asupra *caracterului imuabil* al referentului: vorbitorul are convingerea că nu există alt mod mai potrivit de calificare a acestuia decât prin reidentificare („aşa sunt copiii, asta este natura lor" etc.), subliniind în acelaşi timp existența informației respective în fondul comun de cunoştințe al interlocutorilor („ştii ce vreau să spun cu asta") .

Substantivul care reprezintă cel de al doilea termen al repetiției poate fi întărit lexical (***Copiii*** *sunt tot* ***copii.***) sau prin accent (***Copiii*** *sunt* ***coPII.***), iar verbul copulativ poate fi omis (***Copiii,*** *TOT* ***copii!***).

> Când termenul al doilea al repetiției este un adjectiv, se subliniază o caracteristică intrinsecă a antecedentului (același adjectiv, dar substantivizat): ***Prostu-i prost*** *şi-n ziua de Paşti!,* ***Prostul,*** *TOT* ***prost!***

3.2.4. Structura repetitivă ***Frate frate,*** *dar brânza-i pe BANI!,* cu funcție concesivă, are rolul de a atrage atenția asupra elementului sintactic care urmează, de obicei accentuat şi legat de tautologie prin coordonare adversativă, conform schemei ***x (ca) x, dar Y:***

Vara *ca* ***vara,*** *dar IARna-i cel mai greu.;* ***Toate*** *ca* ***toate,*** *dar...*

În afara structurii repetitive, sublinierea contrastului este susținută şi printr-o intonație specifică, în care termenul al doilea al repetiției este rostit cu vârf melodic în silaba accentuată, în timp ce elementul următor este, în general, rostit cu vârf dinamic:

el,
El *ca* *dar să vezi* ***EA***
ce pisăloagă
e!

3.2.5. Construcția repetitivă de tipul *De **văzut**, **am văzut** destule.* cuprinde un circumstanțial de relație (exprimat într-o formă specifică limbii române, prin prepoziția *de* + verb la supin), urmat de structura propozițională propriu-zisă, care conține repetarea verbului la orice mod predicativ. Prin plasarea în poziție inițială și folosirea prepoziției *de*, precum și prin izolarea sa fonetică (ton ascendent și pauză), sintagma *de văzut* se constituie într-un mijloc de **tematizare forte** (vezi **Organizarea tematică a enunțului, 3.1.2.1**) :

zut,
De vă am văzut des
tu
le.

Tipul menționat cunoaște și alte variante, exprimate prin *de* + adjectiv, substantiv, adverb, care funcționează ca nominalizări tematice (tema realizându-se prin nominale sau prin echivalentele lor): *De **cuminte**, vede ea că-i **cuminte**., De **frate**, **frate** să-mi fii, dar la noi mai rar să-mi vii., De **greu**, îi era **greu**.* (*apud* Pană Dindelegan 2003).

Construcția este specifică registrului informal (popular și familiar), cu diverse funcții în cadrul interacțiunii:

- reiterează predicația dintr-o replică anterioară, porțiunea inițială, introdusă prin *de*, funcționând ca anaforă conversațională:
  A: *Da' ce-ai uitat, dragul tatei?*
  B: ***De uitat, n-am uitat** nimica, tată, dar, ia, prin dreptul unui pod, mi-a ieșit un urs groaznic, care m-a vârât în toți spărieții* (I. Creangă, *Povești, apud* Pană Dindelegan 2003);
- introduce o temă nouă:
  *Am vorbit de câte și mai câte. Dar **de mâncat, ai mâncat**? (ibid.)*;
- marchează opoziția față de aserțiunea anterioară:
  *De nume ți-am auzit, dar **de văzut, nu te-am văzut**. (ibid.).*

3.2.6. Structura repetitivă *Sunt **oameni** și **oameni**.* este bazată pe coordonarea termenilor, substantivul fiind obligatoriu nearticulat (în acest caz, substantivele repetate sunt utilizate nereferențial ca expresie a specificului lor intensional). Construcția pune în contrast cei doi termeni ai repetiției („sunt diferite feluri de oameni"), ceea ce se realizează prin pronunțarea lor în grupuri accentuale separate, la nivele intonaționale diferite (primul termen este rostit cu ton înalt, iar al doilea, cu ton grav):

oameni
Sunt și
oameni.

3.2.7. Tipul repetitiv ***Poruncă, neporuncă, trebuie s-o îndeplinim!*** este bazat, de asemenea, pe reluarea unui substantiv nearticulat. Structura, care coordonează o formă afirmativă și una negativă a aceluiași element, exprimă două ipoteze sau situații opuse; de regulă, este plasată înaintea unei regente a cărei acțiune se îndeplinește în orice condiții, indiferent de realizarea acestor variante (sensul „chiar dacă" poate fi subliniat prin adverbe ca *tot, oricum,* eventual accentuate):

***Zăpadă, nezăpadă**, oricum plecăm la munte.*
***Profesor, neprofesor**, TOT va trebui să-și dea doctoratul.*

Schema ***x, ne-x*** este echivalentă cu cea nonrepetitivă ***x sau nu*** (*zăpadă sau nu...*).

Un tipar repetitiv similar se poate întâlni și la nivelul frazei, când două propoziții juxtapuse care conțin același predicat (întâi la forma pozitivă, apoi la cea negativă) sunt subordonate concesiv față de o regentă, pe care o precedă (vezi **Circumstanțialul concesiv, 2.1.3.**(b)); fiecare termen al repetiției este pronunțat cu intonație ascendentă:

cut, cut,
Ce-a fă ce n-a fă s-a descur
cat.
rei, rei,
V nu v bea
Grigore a
gheasnă.

3.2.8. Pe baza schemei repetitive ***x nu x***, se pot folosi două întrebări dubitative juxtapuse (pronunțate fiecare cu intonație ascendentă) pentru exprimarea *incertitudinii:*

me, me?
nu nu
Să dăm să nu dăm Nu
știu. (CORV).

3.2.9. Altă structură repetitivă bazată pe coordonarea termenilor repetați este formată din două întrebări retorice juxtapuse (a doua fiind repetarea cu topică modificată a celei dintâi), rostite cu ton ascendent – descendent:

Stan,
Ce mi-e popa ce
mi-e
Stan
popa.

3.2.10. Două temporale, cu nuanță condițională, coordonate copulativ, (exprimând momentul când se va petrece acțiunea regentei, dar și o condiționare strictă a realizării acesteia), sunt în general pronunțate ca un singur grup accentual și cu intonație ascendentă:

pla,
Dacă s-o întâmpla și s-o întâm va trebui să ple
căm. (*apud* Iordan 1975);
fi,
Când a fi și-a ne-om muta din ca
să. (*ibid.*).

3.2.11. În unele cazuri, când se subliniază contrastul dintre referenții fiecărei propoziții, coordonarea are loc între două tautologii: prima este pronunțată cu intonație ascendentă și este urmată de pauză, iar a doua are intonație descendentă; termenul al doilea al fiecărei repetiții este puternic accentuat:

VORbă,
Vorba-i treaba-i
TREA
bă.

cu varianta eliptică:

VORbă,
Vorba treaba
TREA
bă.

Într-un exemplu ca ***Dealu-i deal şi valea-i vale, mândra-i mândră până moare.***, deşi, din punct de vedere formal, între primele două propoziţii şi a treia este un raport de coordonare, din punct de vedere semantic, între ele s-ar putea identifica şi un raport de subordonare („Aşa cum dealu-i deal..., tot aşa mândra-i mândră...").

3.2.12. Schema repetitivă cu topica **subordonată + regentă** poate cuprinde diverse tipuri de subordonate (*Cine **are** noroc are.*, *Dacă **n-am ştiut, n-am ştiut!**, Ce-**o fi, o fi!**, Unde **se poate, se poate!**, Cât **merge, merge!***) şi exprimă caracterul *definitiv, categoric, ireversibil* al unei aserţiuni, susţinut şi de accentuarea deosebită a ultimului termen. Dacă elementul repetat este un adjectiv, construcţia are rolul de a sublinia caracterul intrinsec al însuşirii respective:

drept
*Ce **e** **e***
DREPT.

3.2.13. Tipul *Lumea noastră **este** cum **este***. reprezintă o structură frecvent folosită în româna actuală, mai ales cu rol de argument forte, în care, printr-o anumită ambiguitate semantică intenţionată („ştim cu toţii cum este"), se sugerează atât un sentiment de solidaritate între interlocutori, cât şi imuabilitatea situaţiei (şi deci soliditatea argumentului). Această structură are variante sintactice numeroase: *Au salariul pe care-l **au**.*, *A **scris** ce-**a scris.**, **Trăim** cum **trăim**.*,*Trenul **ajunge** când **ajunge***. etc.

3.2.14. În structura repetitivă care are rolul de a insista asupra conţinutului semantic al unui anumit element din regentă (rostit cu accent puternic), prima propoziţie (temporală sau condiţională) are intonaţie ascendentă:

plouă,
La munte când ***PLOuă!***

bal,
Dacă-i ***BAL** să fie!*

Elementul din regentă poate fi evidenţiat şi prin adăugarea unui adverb:

veşte,
*Ăsta când **te lo** apoi **te loVEŞte!***

3.2.15. Circumstanţiala concesivă cu accent emfatic pe termenul al doilea al repetiţiei şi introdusă prin *că* este totdeauna intercalată în interiorul regentei, imediat după antecedent:

MUN
***Muntele**, că-i **te**, şi TOT are doruri*
multe.
FIER,
***Fierul**, că-i şi putre*
zeşte.

3.2.16. Structura repetitivă bazată pe juxtapunere (cu condiţionala plasată înaintea regentei) are o intonaţie caracteristică, reprezentată prin două variante melodice:

(a) prima propoziţie este pronunţată cu ton ascendent, iar a doua, cu ton descendent:

it,
bu
Car mi-a tre ***CAR***
am gă
sit!
t-o,
ca ***EL***
El a stri *s-o drea*
gă!

(b) prima propoziţie este rostită în întregime pe un ton înalt, a doua, pe un ton grav:

***Car** mi-a trebuit,*
***CAR** am găsit!*
El a stricat-o,
***EL** s-o dreagă!*

Forţa emfatică a construcţiei, cu rol de argument forte în cadrul discursului, este amplificată prin pauza care precedă al doilea termen al repetiţiei şi prin intensitatea cu care se rosteşte elementul care trebuie evidenţiat.

3.2.17. Structura paratactică complexă ***Vine, vine; nu vine, nu vine.***, realizând schema: *subordonată condiţională + regentă + subordonată condiţională + regentă*, exprimă o *alternativă*, concomitent cu sugerarea indiferenţei vorbitorului faţă de modul de soluţionare a problemei. Se exprimă în general două raţionamente complementare, o dată în formă afirmativă, a doua oară, în formă negativă:

Făceai, dădeai, nu făceai, nu dădeai nimic. (TD, *apud* Vulpe 2004).

Intonaţia globală a construcţiei rezultă din repetarea tiparului caracteristic subordonatelor juxtapuse faţă de regenta pe care o precedă: ton ascendent – ton descendent + ton ascendent – ton descendent:

ne, ***ne,***
Vi vi nu vi nu vi
ne, ***ne.***

Structurile repetitive, deşi, prin natura repetiţiei, par „neinformative" la nivelul conţinutului propoziţional, au deplină relevanţă în planul comunicării: pentru interpretarea adecvată a mesajului conform intenţiilor locutorului, un rol important are faptul că repetarea unui element se face în general cu altă funcţie sintactică şi / sau semantico-discursivă, precum şi, foarte frecvent, cu alt aspect intonaţional şi / sau accentual.

4. FUNCȚIILE REPETIȚIEI

Printre cele mai importante funcții ale repetiției sunt asigurarea coeziunii textuale și intensificarea semantică, la care se adaugă, în cadrul interacțiunii verbale, răspunsul la întrebare, prefațarea răspunsului, realizarea unor mișcări argumentative (de suport sau de contrazicere a alocutorului) sau a unor funcții metalingvistice, exprimarea semnalelor de receptare, realizarea unor strategii conversaționale (digresiunea, menținerea sau preluarea dreptului la cuvânt, rectificarea).

4.1. Asigurarea coeziunii textuale

Multe autorepetiții au ca efect asigurarea și / sau creșterea coeziunii textuale: prin repetarea unor elemente, discursul vorbitorului devine mai legat, decurge într-un mod mai logic și este mai ușor de urmărit. În general este vorba de repetarea unor elemente lexicale, dar uneori se pot repeta și structuri sintactice (vezi, de pildă, *infra*, „paralelismul sintactic").

4.1.1. *Modalitățile de realizare* a coeziunii textuale prin intermediul repetiției sunt tematizarea și autorepetiția după intercalări.

(a) Tematizarea

Funcția coezivă a repetiției este foarte importantă în marcarea relației dintre informația veche și cea nouă. Adeseori procesul tematizării se reflectă în plan prozodic. Astfel, în exemplul următor, prima menționare a numelui *Miron Neagu* este rostită cu accent emfatic; cu prilejul repetărilor sale următoare, acest nume nu mai este accentuat, întrucât accentul frazei s-a mutat pe alte elemente, care constituie informația nouă, în timp ce *Miron Neagu* a devenit informația veche:

A: *Și-n Sighișoara era un librar intelectual?*

B: *Era tatăl lui Dodo. Și mai era* ***Miron NEAgu. Miron Neagu*** *a avut librărie și a avut casă de editură și tipograFIe. Cunoscută-n toată țara. N. D. COcea a publicat la* ***Miron Neagu****. Da' CÂȚI n-au publicat în țară la* ***Miron Neagu*** *la Sighișoara.* (CS).

(b) Autorepetiția după intercalări (sau după paranteze explicative):

Limbajul*, asta o să vorbim la anul, dacă om fi tot împreună,* ***limbajul*** *standard se bazează în special pe formele muntenești, dar nu numai.* (CORV).

4.1.2. *Tipurile repetitive* cele mai folosite pentru realizarea coeziunii textuale sunt: anadiploza, chiasmul, paralelismul sintactic, laitmotivul și anumite structuri atributive.

(a) *Anadiploza* constă în repetarea unui cuvânt sau grup de cuvinte la sfârșitul unei unități sintactice și la începutul celei următoare:

Eu sunt de acord cu ceea ce a spus X. dar cu ***un amendament. Un amendament*** *seriOS și anume că tot ceea ce a spus el este valabil pentru acea minoritate a cetățenilor români care citesc ziarul* ***dar****... **DAR** ... ei reprezintă totuși elita intelectuală a țării și deci efectul este* ***foarte important. Foarte important*** *pentru că sânt oamenii care de fapt decid ce trebuie să fie mainstream-ul opiniei românești.* (TV).

Un fenomen similar este cunoscut și în vorbirea populară românească; de exemplu, „temporala de reluare": ***a pus sacii în căruță/*** *... și dac-****a pus sacii în căruț-a plecat.*** (TD, *apud* Vulpe 1980), la care se adaugă și alte subordonate „de reluare", semnalate pentru graiurile muntenești: ***face sclăbuc*** */ dacă face* ***sclăbuc*** */ înseamnă că e fiert.* (TD, *apud* Pană Boroianu 1992)*;* ***era*** *taman* ***după război*** */ vezi / dacă* ***era după război*** *nu se găsea material. (ibid.).*

(b) *Chiasmul* este procedeul sintactic prin care se repetă aceleași elemente, dar în ordine inversă; de cele mai multe ori emfaza astfel realizată este amplificată prin pronunțarea parțială a secvenței repetate cu o proeminență dinamică:

Și ***erau sabotați cumplit. CumPLIT erau sabotați****.* (CS).

Chiasmul a fost semnalat și în vorbirea populară, ca „structură simetrică", iar, pentru graiurile muntenești, este considerat o trăsătură specifică: ***era toamna / toamna era*** (TD, *apud* Pană Boroianu 1992).

(c) *Paralelismul sintactic* constă în repetarea unor unități sintactice cu structură simetrică, de obicei cu ritm și intonație similare; în exemplele următoare, propozițiile sunt repetate cu intonație ascendentă:

Eram orfan de război și nu plăteam nicio taxă de înscriere, de nimic. Și ***m-am înscris la*** *drept,* ***m-am înscris la*** *litere,* ***m-am înscris la*** *artă dramatică,* ***m-am înscris*** *la sport și la . . . da' UNde nu m-am înscris!* (CS).

Prin repetarea tiparului intonațional, vorbitorul poate sugera caracterul obsesiv al unor secvențe (eventual citate în vorbire directă), ca în următorul exemplu:

*Americanii tot dau de exemplu Europa: „****europenii*** *nu mai primesc,* ***europenii*** *au interzis,* ***europenii*** *nu mai lasă,* ***europenii*** *au pus nu știu ce condiții,* ***europenii...*** " (despre imigranți) (CS),

unde vorbitorul lasă ultima repetiție incompletă în mod deliberat: *europenii...*, ca și când enumerarea ar putea continua, pe același ton, adăugând alte cazuri celor deja menționate.

Paralelismul sintactic nu implică în mod necesar repetarea unor elemente lexicale: *Am așternut fața de masă, am așezat farfuriile, am pus paharele...* etc.

(d) *Laitmotivul* constă în repetarea de mai multe ori (imediată sau la distanță) a aceluiași element, care reprezintă, de regulă, tema unei secvențe conversaționale:

Mi se părea că n-o să pot niciodată ***să fac teatru****. Și asta a ținut un semestru. După un semestru eu am înțeles ce vrea de la mine, am înțeles ce-nseamnă* ***să faci teatru*** *și nu să faci, să te FACI că* ***faci teatru*** *cum cum făceam eu, cum fusesem învățat. Adică eu eram învățat* ***să fac un teatru*** *diletant,* ***un teatru*** *exterior și nu* ***un teatru*** *de adevăr și de profunzime.* (TV).

(e) *Structurile atributive* (culte) cu repetarea, fără articol, a unui substantiv (sau grup nominal) cunosc două tipuri repetitive:

– Schema ***x, x care...***

O treime din pământul aflat în proprietate se afla într-o formă de proprietate care era necunoscută ***codului civil, cod civil care*** *fusese votat în primul deceniu al secolului al douăzecelea.* (TV);

– Schema ***x, care x ...***

Mergem spre o ***economie de piață, care economie de piață*** *presupune inițiativa privată.* (TV).

4.2. Intensificarea semantică

Sublinierea unui element în cadrul narațiunii sau al dialogului se face frecvent prin autorepetiții:

*Și era lista cu **TOT** trusoul, ce este, cât a costat, **TOT, tot, tot, tot**.* (CORV).

Pentru alte structuri repetitive cu funcție emfatică vezi *supra* **3.2.1.**

4.3. Repetiția în dialog

Numeroase auto- și heterorepetiții sunt folosite în cadrul **interacțiunii verbale,** având diverse funcții specifice.

4.3.1. *Răspunsul la întrebare*

4.3.1.1. În mod frecvent *răspunsul la o întrebare totală* conține repetarea ei, integrală sau parțială, identică sau modificată (vezi **Afirmația, 3.1.1.**(c)). Acest fel de răspunsuri au de obicei o notă categorică (afirmație sau negație categorică) și pot avea diverse structuri repetitive (bazate pe heterorepetiții):

(a) Răspunsul afirmativ la o întrebare formulată afirmativ o poate repeta integral, cu eventuale modificări de persoană și / sau număr:

A: *Tu **ți-aminteşti?***

B: ***Mi-amintesc** drumul ăla FOARte bine.* (CORV)

sau o poate repeta parțial:

A: *La Suceava stăteați **la bloc**?*

B: ***La bloc.** (Verba).*

De asemenea, se poate exprima un răspuns afirmativ prin intermediul unei întrebări repetitive retorice cu verbul la același mod ca antecedentul, dar la forma negativă:

A: ***Vrei** bere?*

B: *Cine **nu vrea** bere?*

sau cu verbul la modul conjunctiv:

A: ***Vrei** bere?*

B: *Cum **să nu vreau**?*

(b) Răspunsul afirmativ la o întrebare formulată negativ impune în limba română folosirea particulei *ba*, urmată de *da* sau, destul de frecvent, de repetarea (integrală sau parțială, eventual cu modificarea persoanei și / sau a numărului) a întrebării, prin care se imprimă răspunsului un caracter mai categoric:

A: *Nu **l-ai invitat**?*

B: *Ba da. / Ba **l-am invitat**.*

Un alt tip de răspuns afirmativ categoric constă în repetarea fără negație a unui element formulat negativ în antecedent, asociată cu rostirea sa emfatică:

A: *Da' nu **e un semnal de alarmă**?*

B: ***ESTE un semnal de alarmă**, sigur. (Verba).*

(c) Răspunsul negativ la o întrebare totală poate fi *nu,* dar foarte frecventă este și repetarea ei (parțială sau integrală) în forma negativă (vezi **Negația, 3.2**):

A: ***Știi când pleacă**?*

B: *Nu **știu când pleacă.*** (IVLRA).

În ce privește cuplul *întrebare – răspuns,* poate fi amintit obiceiul unor vorbitori de a-și formula răspunsurile, cel puțin în partea lor inițială, prin repetarea unei părți a întrebării (mai ales dacă aceasta este o interogativă parțială). Procedeul, simțit „școlăresc", este folosit uneori cu intenții comice:

A: *Cum **s-a rezolvat** cu Iașul?*

B: ***S-a rezolvat** că nu mă mai duc.* [...]

A: *Care-**a fost motivul**?*

B: ***Motivul a fost** că nu-mi permit să scot din buzunarul propriu atâția bani pentru două zile.* (IVLRA).

Un răspuns negativ se poate exprima și prin intermediul unei întrebări repetitive retorice cu verbul la modul conjunctiv:

A: *Nu **ți-e teamă**?*

B: *De ce **să-mi fie teamă**?*

sau al unei întrebări repetitive rostite cu intonație rejectivă:

A: ***Vrei** bere?*

B: *Ce **să vreau**! [Nu vezi că n-avem timp?].*

Pentru folosirea intonației rejective, vezi și *infra,* **4.5.2.**(b).

4.3.1.2. În cazul unei *întrebări alternative* răspunsul poate fi parțial repetitiv, constând în exprimarea opțiunii alocutorului:

A: *Doriți bilet sau doar pentru **informații**?*

B: *Numai **informații**.* (IVLRA).

4.3.2. *Prefațarea răspunsului*

Întrebările ecou pot fi formulate de alocutor ca o strategie de amânare a răspunsului propriu-zis, în scopul de a câștiga timp pentru elaborarea acestuia; aceste întrebări au, de regulă, intonație de tip ascendent (vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1.4.2.2.**(e)):

A: ***Când v-ați întors?***

B: ***Când ne-am întors?** la să vedem, cred că era înainte de Crăciun.*

Același rol îl poate avea și heterorepetiția cu verbul la modul conjunctiv; în acest caz, reluarea întrebării se face cu ton descendent:

A: ***Cum umpleți borșul?***

B: ***Cum să umplu și borșu?!** // spăl vasu frumos / pui mălai și cu tărâță de grâu /* [...] *l-amesteci frumos / l-înmoi cu apă rece* [...] (TD, *apud* Dascălu 1979).

4.3.3. *Realizarea unor mișcări argumentative*

Când sunt folosite pentru realizarea diverselor mișcări argumentative, repetițiile imprimă, în general, intervenției o notă de emotivitate sau de participare intensă.

4.3.3.1. Mișcările argumentative *de susținere comunicativă* (confirmarea, acordul, adeziunea, ratificarea etc.) pot consta în repetarea de către alocutor a antecedentului (heterorepetiție):

A: ***ȘI aicea semănăm**.*

B: ***ȘI aicea semănăm**.* (CORV).

4.3.3.2. Mişcările argumentative *de tip polemic* (dezacordul, contestarea, obiecţia, reproşul, contrazicerea etc.) se pot realiza atât prin autorepetiţie, cât şi prin heterorepetiţie.

(a) Prin autorepetiţie, pronunţată cu intonaţie descendentă, eventual întărită prin rostire forte şi / sau la un nivel mai înalt al vocii vorbitorului, se poate exprima contrazicerea interlocutorului:

A: *Avea o maşină Ford foarte bună.*
B: *Nu, o maşină*
A: ***O limuzină mare americană.***
B: *Ei, nu ştiu dacă era aşa mare.*
A: *Era* ***o limuzină mare americană*** [replică rostită cu voce mai puternică şi pe un ton mai înalt] (CORV),

iar printr-o heterorepetiţie multiplă se poate obţine contestarea unei aserţiuni a alocutorului făcute sub forma unui enunţ negativ:

A: *Niciodată nimeni de la Bucureşti n-a spus că această siglă este făcută la Constanţa.*
B: ***S-a spus, s-a spus, s-a spus.*** (IVLRA).

(b) Prin autorepetiţie sau heterorepetiţie (integrală sau parţială, identică sau modificată), pronunţată cu intonaţie rejectivă se realizează contestarea (folosirii) antecedentului:

Nu mai am *niciun fel de încredere...* ***Nu mai am!*** *De fapt n-am avut niciodată, în asistenţa noastră medicală* (CS).

În cadrul conversaţiei *repetiţiile rejective* pot îndeplini diverse alte funcţii:

– comentariu autocritic şi autocorectare (autorepetiţie): vorbitorul repetă mai întâi propriile cuvinte cu intonaţie rejectivă (ca un fel de autocitare ironică sau ca un comentariu prin care respinge folosirea lor ca fiind inadecvată în contextul respectiv), iar apoi se autocorectează, oferind termenul pe care îl consideră adecvat:

O văd ***mereu*** *la...* ***mereu!*** *când dau la televizor câte o imagine cu liberalii.* (CS);

– dezacord cu interlocutorul (heterorepetiţie), eventual urmat de o justificare:

A: *N-avea* ***fiecare*** *fântâna lui?*
B: *Ei,* ***fiecare!*** *Da' de unde! Erau doar câteva fântâni în sat.* (CS);

sau de o rectificare (vezi *infra*, **4.8.3**):

A: *Înainte de a ne evacua pe noi,* ***pe toţi*** *pensionarii i-a scos din Braşov.*
B: ***Pe toţi!*** *Pe Unii.* (CS).

(c) Prin reluarea, de regulă de două ori, a întrebării interlocutorului (heterorepetiţie) cu intonaţie rejectivă, vorbitorul contestă dreptul acestuia de a întreba, întrucât cunoaşte deja răspunsul:

A: ***Care amic?***
B: ***Care amic, care amic!*** *ŞTII dumneata...* (I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*).

(d) Prin heterorepetiţie însoţită de negaţie şi rostită cu intonaţie descendentă se poate exprima:

– contestarea spuselor interlocutorului:

A: *De exemplu spuneţi* ***„tre' să SPUie"*** [...]
B: *Nu zi că zic „tre'". „Tre'" nu-l am. Eventual zic „treBE să spuie".* ***„Tre' să spuie"*** *nu, nu cred.* (CORV);

– obiecţia faţă de afirmaţia interlocutorului, urmată, eventual, de justificare:

A: *Chirpici e un fel de* ***cărămidă*** *nearsă, NEcoaptă.*
B: *NU e chiar* ***cărămidă****, că e amestecată ŞI cu paie.* (CORV).

4.3.4. *Funcţii metadiscursive*

În cursul interacţiunii verbale numeroase heterorepetiţii sunt folosite în secvenţe de tip metadiscursiv, formate de obicei din trei intervenţii succesive („triade metadiscursive").

4.3.4.1. Secvenţele metadiscursive orientate asupra *condiţiilor* de desfăşurare a schimbului verbal sunt legate fie de modul de producere a mesajului, fie de modul de receptare a acestuia.

(a) Secvenţe legate de modul de *producere* a mesajului

Când locutorul A întâmpină dificultăţi în găsirea unui termen, alocutorul B poate interveni să-l ajute, printr-o *sugestie lexicală*. Repetiţia intervine cu prilejul acceptării de către A (în intervenţia a treia) a termenului sugerat:

A: *A luptat în Spania, în anii treizeci şi...*
B: ***Opt.***
A: ***Opt,*** *aşa...* (*Verba*).

(b) Secvenţe legate de modul de *receptare* a mesajului

B cere repetarea celor spuse de A (pentru că n-a auzit sau n-a înţeles bine etc.). Elementele repetate se găsesc în prima şi a treia intervenţie.

Când B solicită repetarea integrală, întrebarea sa este formată numai din cuvântul interogativ (*Ce?, Cum?*) sau din interjecţia care îndeplineşte aceeaşi funcţie (*Poftim?, Mhm?*); vezi **Organizarea prozodică a enunţului, 1.4.2.2.**(f), **respectiv 1.6.2.1.**(a):

A: ***Îmi iau mâine unele portocalii.*** [bretele]
B: *Cum?*
A: ***Îmi iau unele portocalii mâine.*** (*Verba*).

Dacă se solicită repetarea unei întrebări, secvenţa va cuprinde şi o a patra intervenţie, constând în răspunsul propriu-zis la întrebare:

A: ***Unde-aţi terminat?*** [studiile]
B: *Poftim?*
A: ***Unde-aţi terminat?***
B: *Am teminat aici.* (IVLRA).

Când B solicită doar repetarea parţială a intervenţiei anterioare a lui A, întrebarea sa cuprinde, în afara unui cuvânt interogativ, şi un element repetat:

A: *Veneau* ***cu Vifleimul.***
B: ***Cu*** *ce?*
A: ***Cu Vifleimul.*** (CS).

4.3.4.2. Secvenţele metadiscursive conţinând repetiţii orientate asupra *codului* au intonaţii diferite, în funcţie de rolul lor interactiv.

(a) Alocutorul repetă un termen folosit anterior de A, cu *intonaţie descendentă*:

– cerând *definirea* lui, printr-o formulare de tipul „Ce înseamnă x?"

A: *Priveam când se lua zestrea la nuntă, la înmormântări, la botez, la* ***strânsură...***

B: *Ce-i asta* ***strânsură****?*

A: ***Strânsură*** *[...] este o sărbătoare a satului şi atunci oamenii pregătesc cele mai bune bucate şi vin rudele, vecinii din alte sate şi petrec împreună. (Verba);*

– solicitând *explicaţii* suplimentare, printr-o întrebare de tipul „Cum (adică) x?":

A: *Am făcut* ***„ghiveci umplut".***

B: *Cum* ***„ghiveci umplut"****?*

A: *Adică: două vinete umplute, doi dovlecei umpluţi, două roşii umplute* [...] (CS).

(b) Prin repetarea cu *intonaţie ascendentă* se realizează o întrebare „ecou" (vezi **Tipuri de enunţuri în funcţie de scopul comunicării, 5.3.2.2, Organizarea prozodică a enunţului, 1.4.2.2.**(e)). Repetând (parţial sau total, în mod identic sau modificat) cuvintele locutorului, alocutorul se arată surprins de forma sau de folosirea lor, cerând (implicit) explicaţii; secvenţa are de obicei trei intervenţii, dintre care cel puţin primele două conţin elemente repetate:

A: *Trebuie să mă duc să vopsesc* ***ouălele.***

B: ***Ouălele?***

A: *Aşa se zice la Bran:* ***„ouălele"*** *sau „oorle".* (CS).

Pentru secvenţele metadiscursive conţinând repetiţii prilejuite de diverse strategii de rectificare, vezi *infra,* **4.8.3.**

4.3.5. *Exprimarea semnalelor de receptare*

Heterorepetiţia (parţială sau totală) serveşte uneori ca semnal de receptare a mesajului de către alocutor, exprimând, în acelaşi timp, acordul:

A: *Aicea şi-a petrecut [...] cele mai multe ore din viaţă şi cei mai*

B: ***Chit că ţinea*** *enorm* ***la*** *familie*

A: ***Chit că ţinea la***

B: *da'* ***viaţa*** *lui era aici.*

A: **Viaţ-** Exact, era concentrată PENtru institut. (CORV).

4.3.6. *Realizarea unor strategii conversaţionale*

4.3.6.1. *Strategiile digresive* implică, de obicei, autorepetiţia, care intervine după încheierea digresiunilor, pentru a semnala revenirea la firul discursiv principal (având, în acest fel, şi rolul de a asigura coeziunea textuală şi coerenţa discursivă).

(a) *Digresiune monologală* (creată de un singur vorbitor):

Uluirea mea a fost produsă printre altele şi de faptul că la ***un eveniment,*** *fac o paranteză şi vreau, aş vrea să închei cu asta şi cred c-am să şi pot,* ***un eveniment*** *la care eu am participat în mod indirect fără să vreau.* (CORV).

(b) *Digresiune dialogală* (construită împreună de interlocutori):

A: *Eu-s FOARte rea de foame.* ***ODAtă fac***

B: *Ca şi mine, aicea semănăm.*

A: *ŞI aicea semănăm.*

B: [râde] *ŞI aicea semănăm.*

A: ***ODAtă fac*** *o o hipoglicemie.* (CORV).

4.3.6.2. *Strategiile de menţinere sau de preluare a dreptului la cuvânt* se bazează în mare măsură pe autorepetiţie.

(a) *Menţinerea dreptului la cuvânt* (autorepetiţie după întrerupere):

A: ***Şi-atuncea*** *nemţii când le văd aşa, îmbrăcate-n caftane şi nu ştiu ce*

B: *Păi da, da' nemţii nu-s obişnuiţi*

A: *NU-S obişnuiţi* ***şi-atuncea***

B: *să tolereze.*

A: ***Şi-atuncea,*** *când îi văd aşa, zic...* (CORV).

(b) *Preluarea dreptului la cuvânt:* după ce a făcut o tentativă nereuşită de a se insera printr-o suprapunere, alocutorul îşi reia încercarea, repetând cele spuse (autorepetiţie):

A: *Profesorul, chiar când oamenii au greşit, n-a vrut să se dispenseze de ei. Adică erau mustruluiţi: „Măi, încearcă să-ţi revii"*

B: ***Profesorul profesorul,*** *în momentul când investea încredere-ntr-un om, o retrăgea GREU.* (CORV).

4.3.6.3. În cadrul *strategiilor de rectificare* cele mai frecvente sunt repetiţiile modificate, dar, în diverse faze, pot interveni şi repetiţii identice.

(a) *Autocorectările* se realizează prin reluarea termenului eronat, într-o formă considerată de vorbitor corectă sau prin înlocuirea acestuia cu alt termen, mai adecvat; în cazul de faţă interesează prima situaţie:

Noi ***plem, plecăm*** *miercuri sau joi.* (CS);

(b) *Autocorectările heteroiniţiate* au o structură cu trei faze:

I – A produce eroarea

II – B identifică şi semnalează eroarea

III – A emite termenul corectat.

În faza a II-a, corectarea se realizează:

– ca heterorepetiţie cu ton ascendent, când eroarea este reluată ca o întrebare „ecou":

A: *Penete,* ***liberalii,*** *asociaţia evreilor...*

B: *Şi* ***liberalii****?*

A: *Nu. Penete, legionarii, evreii* [...] (CS);

– ca heterorepetiţie cu ton descendent, când eroarea este reluată şi precedată de un cuvânt interogativ:

A: *Stăteau la* ***nora lui Grete.***

B: *Care* ***nora lui Grete?***

A: *Nu. A lui Lucica.* (CS).

În faza a III-a, rectificarea se realizează ca autorepetiţie modificată (în forma corectă), provocată de interlocutor prin scurte întrebări care solicită repetarea (*Ce?, Cum?, Mhm?*):

A: *Ea îi lăsase vorbă:* ***„Dacă vrei, pro' să pleci".***

B: *Cum?*

A: ***„Dacă vrei, poţi să pleci".*** (CS).

(c) *Heterocorectările autoiniţiate* cuprind, de asemenea, trei faze:

I – A detectează eroarea şi iniţiază corectarea ei

II – B realizează corectarea, propunând termenul corect

III – A acceptă termenul corect (prin repetarea acestuia).

În faza a II-a poate interveni o heterorepetiție atunci când A lasă alocutorului B sarcina încheierii corectării; A poate iniția procedeul rectificării, manifestându-și nesiguranța:

– în mod explicit, printr-o întrebare (repetiția intervine prin reluarea de către alocutor a termenului propus de locutor):

A: *Da' băia-, Andre-,* ***Adrian*** *se cheamă băiatul dumitale?*

B: ***Adrian.***

A: *Se duce vreodată la biserică?* (CS);

– în mod implicit, când, unind termenul corect și pe cel greșit într-o construcție disjunctivă, A sugerează că nu știe care este cel potrivit, iar alocutorul B percepe intervenția ca pe o invitație să coopereze și oferă termenul corect; heterorepetiția se produce datorită reluării uneia dintre variantele propuse de A:

A: *Proprietarul era* ***arhitect*** *... sau ingiNER era.*

B: ***ArhiTECT*** *era, mamă.* (CS).

(d) *Heterocorectările heteroinițiate* sunt bazate pe următoarea secvență ternară:

I– A produce eroarea

II – B propune corectarea ei

III– A acceptă corectarea, repetând termenul respectiv.

Repetiția intervine în faza a III-a, prin acceptarea de către A a termenului propus de B (heterorepetiție):

A: *Moni-i născută în unu mai, ca și bunica de la Cluj.*

B: ***În șaișpe mai.***

A: ***În șaișpe mai.*** (CS).

În cadrul interacțiunii verbale, repetiția are unele funcții specifice: reprezintă răspunsul la întrebare sau prefațarea răspunsului, marchează diverse mișcări argumentative (de susținere sau de tip polemic), constituie parte componentă în secvențele metadiscursive, exprimă semnale de receptare, realizează diverse strategii conversaționale (digresiunea, menținerea sau preluarea dreptului la cuvânt, rectificarea). Cele mai multe tipuri de repetiții au o *valoare pragmatică diferită* de cea a antecedentului, valoare care se datorează în mare măsură poziției lor în dialog (autorepetiții sau heterorepetiții), dar și aspectului diferit din punct de vedere prozodic (intonație, accent, durată) față de antecedent. Cu alte cuvinte, în afara repetițiilor modificate în plan segmental, trebuie luate în considerare și cele modificate în plan suprasegmental.

ANACOLUTUL

Anacolutul este un fenomen sintactic de discontinuitate în construcția propoziției sau a frazei, o deviere de la normele sintaxei literare, specifică limbii populare și familiare, mai ales variantei orale. Anacolutul reprezintă o „fractură" la nivelul organizării și al coerenței unui enunț, constând în întreruperea, reluarea, de obicei la distanță, și modificarea construcției sintactice după alt tipar structural. Anacolutul implică, în general, izolarea fonetică și sintactică a unei părți a enunțului, cu unele consecințe pragmatice și stilistice legate de tematizarea / focalizarea componentului izolat.

1. ASPECTE SINTACTICE

1.1. Întreruperea construcției sintactice se produce, de cele mai multe ori, prin intercalarea, între componentele unui enunț, a unuia sau a mai multor componente. Componentele intercalate pot avea structuri diferite, reprezentând:

– un grup sintactic (în cadrul unei propoziții): ***Harap-Alb****, văzându-le așa,* ***i*** *se face milă de dânsele.* (I. Creangă, *Harap-Alb*);

– mai multe grupuri sintactice (în cadrul unei propoziții): *Atunci* ***împăratul****, văzând așa mare obrăznicie, pe de-o parte* ***i****-a venit a râde, iar pe de alta se tulbură grozav.* (*ibid*);

– o propoziție (în cadrul unei fraze): ***Moșneagul****, când a văzut-o,* ***i*** *s-au umplut ochii de lacrimi și inima de bucurie.* (I. Creangă, *Fata babei*);

– mai multe propoziții (în cadrul unei fraze): *Iară* ***voinicul*** *care s-a bizui să vie ca s-o ceară de nevastă și n-a izbuti să facă podul, așa cum ți-am spus,* ***aceluia*** *pe loc îi și taie capul.* (I. Creangă, *Povestea porcului*);

– o construcție incidentă, care nu aparține structurii enunțului: ***Bărbatul,*** *ce să-ți mai spun,* ***nu-i*** *ardea de nuntă.* (M. Sadoveanu, *Județ al sărmanilor*).

În sintaxa orală, întreruperea construcției sintactice este involuntară, condiționată în plan afectiv și emotiv de circumstanțele actului de comunicare, de lipsa planificării prealabile a structurii enunțului, de starea și atitudinea locutorului (goluri de memorie, oboseală, nesiguranță), precum și de intervențiile alocutorului / alocutorilor, având ca urmare pierderea controlului vorbitorului asupra ansamblului organizării sintactice a enunțului.

În limba scrisă, întreruperea construcției sintactice este, în general, rezultatul elaborării enunțului, ca organizare sintactică complexă, fiind uneori intenționată, în vederea reproducerii cât mai fidele a vorbirii populare, a obținerii unor efecte stilistice.

În cazuri mai rare, întreruperea unei construcții sintactice are loc fără intercalarea unuia sau a mai multor componente ale aceluiași enunț, reorganizarea construcției făcându-se direct, cu toată vecinătatea celor două părți ale enunțului anacolutic, componentul izolat și componentul modificat: ***Norocul, lui*** *nu-****i*** *trebuie ochi.* (*apud* Șerban 1970).

1.2. Reluarea construcției întrerupte se face într-o nouă organizare sintactică, „deviată", în cadrul căreia pozițiile și funcțiile sintactice, precum și relațiile unor

componente ale enunțului se schimbă. Dezorganizarea sintactică afectează acele componente ale enunțului ale căror relații sintactice impun constrângeri de formă gramaticală de tipul acordului și al recțiunii. Prin anacolut sunt perturbate atât relații de interdependență (de tipul subiect – predicat): ***Omul**, câtu-i pe pământ, nu-**i** trebuie altceva decât sănătate.*; ***Cine** nu muncește lucrul nu-**i** sporește*, cât și relații de dependență (de tipul regent – subordonat): ***Pe ticălos**, să-**i** dai o bătaie strașnică.* Reorganizarea construcției sintactice se face cu numeroase modificări morfosintactice, care privesc realizarea categoriilor gramaticale de caz, persoană și număr (*vezi infra*, **2**).

1.3. Izolarea sintactică a unui component al construcției anacolutice este marcată fonetic prin pauză și schimbare de intonație, grafic prin virgule sau, mai rar, linie de pauză. Ierarhizarea componentelor enunțului se schimbă prin plasarea componentului izolat în poziție parantetică, tematică, fără deplasarea sa. Partea izolată a enunțului este focalizată, concentrând interesul comunicativ.

> Efectul stilistic al izolării sintactice constă în evidențierea semantică a componentului izolat, reliefarea sa expresivă sau persuasivă, contribuind la transformarea unei devieri a uzului sintactic într-o figură de construcție sintactică (*metataxă*).

1.4. Inconsecvența sintactică reprezentată de anacolut se manifestă diferit în cadrul enunțului:

(a) Devierea sintactică afectează în întregime structura enunțului, care se scindează într-un component izolat și un component modificat, ambele incomplete: ***Fetele împăratului**, întâmplându-se de față când a fost lovit spânul pe Harap-Alb, **li** s-au făcut milă de dânsul.* (I. Creangă, *Harap-Alb*)

(b) Discontinuitatea sintactică afectează numai o parte a enunțului, dacă anacolutul este urmat de o construcție care restabilește continuitatea sintactică. Devierea sintactică este, în acest caz, corectată:

(b_1) *Atunci **împăratul**, văzând așa mare obrăznicie, pe de-o parte **i**-a venit a râde, iar pe de alta **se tulbură** grozav.* (I. Creangă, *Povestea porcului*);

(b_2) ***Credinciosul** împăratului, auzind aceste, pe de o parte, **l**-a cuprins spaima, iar pe de alta, **s-a îndrăcit** de ciudă. (ibid.).*

În ambele enunțuri, eliminarea construcției deviate prin anacolut reface coerența sintactică și logică a componentelor enunțului, eliminând izolarea unuia sau a mai multor componente: *Atunci **împăratul**, văzând așa mare obrăznicie* [...], ***se tulbură** grozav*, respectiv, ***Credinciosul** împăratului, auzind aceste* [...], ***s-a îndrăcit** de ciudă.*

Manifestarea parțială a devierii (numai a unor componente ale enunțului) arată că anacolutul reprezintă, în construcția unui enunț, un „accident" sintactic, care nu este ireparabil.

În schimb, recuperarea continuității sintactice complică organizarea generală a enunțului, care se caracterizează prin discontinuitatea unor componente, combinată cu altele a căror organizare este coerentă. Componentul inițial al construcției, întrerupt și reluat prin două construcții diferite, una afectată de anacolut și alta fără anacolut, este, pe de o parte, izolat față de construcția sau componentele „deviate" și, pe de altă parte, neizolat față de construcția care corectează discontinuitatea sintactică.

Fenomenul de anacolut se poate manifesta de mai multe ori în cuprinsul aceluiași enunț, dezorganizând întreaga structură a enunțului: ***Omul**, după ce*

*văzuse acestea toate, nu-**i** mai păsa, încât **vecinul** său tot nu-**i** venea să creadă.* (M. Preda, *Moromeții*).

2. ASPECTE MORFOSINTACTICE

Discontinuitatea sintactică reprezentată de construcțiile anacolutice are manifestări diferite la nivelul realizării formale a enunțului, care privesc categoriile gramaticale de caz, persoană și număr.

În funcție de modificările morfosintactice pe care le implică, se pot deosebi mai multe variante ale anacolutului.

2.1. Anacolutul cazului, numit și *antipalagă*, înregistrat cel mai frecvent, se exprimă prin nerespectarea unor restricții de caz (recțiunea cazuală) sau de prepoziție (recțiune prepozițională), impuse de centrul grupului verbal cu rol de predicat.

Schema prototipică a anacolutului cazului cuprinde un grup nominal sau pronominal al cărui centru realizează o valoare de caz corespunzătoare poziției sintactice din structura unei propoziții principale sau subordonate, care devine neconformă cu regimul cazual sau prepozițional al regentului verbal din aceeași propoziție sau din altă propoziție.

2.1.1. De cele mai multe ori, anacolutul cazului afectează poziția de nominativ-subiect, care ocupă, în general, primul loc în enunț, fiind puternic tematizată prin izolare (*nominativus pendens*). Cele mai multe anacoluturi ale cazului se explică prin tendința spontană a vorbitorului de a începe un enunț cu subiectul, adesea un subiect personal.

Discontinuitatea sintactică a construcției anacolutice constă în suspendarea relației de interdependență a subiectului în nominativ cu predicatul și înlocuirea ei cu o relație de dependență față de verbul sau construcția verbală cu funcție de predicat, impusă de regimul cazual sau de regimul prepozițional.

(1) ***Fata** împăratului, cum a ajuns la casa mirelui, **i**-au plăcut palaturile și socrii.* (I. Creangă, *Povestea porcului*);

(2) *Atunci **ea**, deși îi fugeau ochii de atâtea străluciri, se uită mai cu băgare de seamă și îndată cunoaște podul cel minunat din aceea lume și palatul în care trăise ea cu Făt-Frumos așa de puțin și îndată **i** se umplură ochii de lacrimi. (ibid.)*;

(3) *Dar **tu** Ilie a lui Cocoșilă, ce-**ți** dădu nea Gheorghe când te însurași?* (M. Preda, *Moromeții*);

(4) *Împăratul a dat de știre prin crainicii săi în toată lumea că **oricine** s-a afla să-i facă, de la casa aceluia și până la curțile împărătești, un pod de aur pardosit cu pietre scumpe și fel de fel de copaci, pe de o parte și pe de alta, și în copaci să cânte tot felul de păsări, care nu se mai află pe lumea asta, **aceluia** îi dă fata.* (I. Creangă, *Povestea porcului*);

(5) ***Drumeții** adunați în jurul focului, **tuturor** li se muiaseră inimile.* (M. Sadoveanu, *Hanu Ancuței*);

(6) ***Fratele** meu, după cearta cu părinții, nu-mi mai pasă **de el.***;

(7) ***Cei** ce cred, în adevăr, că limba și scrierea română se va îndrepta după d. Cipariu sau Pumnul* [...], ***cu aceia** nu avem ce discuta.* (T. Maiorescu, *Limba română*);

(8) ***Eu,*** *când mă gândesc la cele întâmplate,* ***mă*** *cuprinde o mare tristeţe.*

„Ruptura" sau „fractura" sintactică afectează nominalul sau pronominalul în nominativ cu funcţie de subiect, care rămâne izolat, mai ales după intercalarea unuia sau a mai multor componente ale enunţului, fiind reluat printr-un pronominal personal neaccentuat (1), (2), (3), printr-un pronume demonstrativ (4) sau printr-un pronume nehotărât (5), în cazul dativ, cu funcţia de complement indirect, sau în cazul acuzativ cu prepoziţie cu funcţia de complement prepoziţional (6), (7), în conformitate cu recţiunea verbului-predicat (sau a unui subordonat al acestuia; vezi (7), mai rar în cazul acuzativ, cu funcţia de complement direct, în concordanţă cu tranzitivitatea verbului-predicat (8).

Uneori nominativul – subiect, izolat faţă de componentul deviat al construcţiei, restabileşte relaţia de interdependenţă cu un alt predicat din altă propoziţie a frazei.

2.1.2. În unele construcţii anacolutice, devierea sintactică a construcţiei întrerupte constă în înlocuirea nominalului-subiect în cazul nominativ cu alt nominal-subiect, în acelaşi caz, acceptat de verbul-predicat:

Nu totdeauna denumirea unui termen este identică conţinutului acesteia, cum de pildă ***un şir*** *întreg de instituţii medievale româneşti, deşi poartă nume slave,* ***conţinutul*** *lor* ***este deosebit*** *de cele slave propriu-zise.*(*apud* Şerban 1970).

2.1.3. Un caz special al nominativului-subiect afectat de anacolut priveşte subiectul propoziţional, realizat ca o relativă liberă, al cărei conector îndeplineşte funcţia de subiect al subordonatei relative, substituind nominalul-subiect al regentei (vezi **Imbricarea, 1.1**).

(1) ***Cine*** *se duce şi umblă după înţelepciune* ***îi*** *merg toate apoi bine.* (I. Zanne, *Proverbele românilor*);

(2) ***Cine*** *strâcă dragostile / Mânce-****i*** *grâu păsările.* (G. Dem. Teodorescu, *Lirica populară*);

(3) ***Cine*** *se poartă aşa urât,* ***de el*** *nici nu amintesc.*

Forma de nominativ a pronumelui relativ-subiect, corespunzătoare relaţiei de interdependenţă cu predicatul subordonatei, nu corespunde regimului cazual de dativ (1), (2) sau regimului prepoziţional (3) al verbului-predicat din regentă şi, invers, în construcţiile relative (4), (5), forma de dativ (4), respectiv de acuzativ prepoziţional (5) a relativului pronominal, corespunzătoare relaţiei acestuia din subordonată, nu corespunde poziţiei sintactice de nominativ, cerute de relaţia cu verbul-predicat din regentă:

(4) ***Cui i-e*** *foame, codri* ***visează.*** (I. Zanne, *Proverbele românilor*);

(5) ***Pe cine*** *nu laşi să moară* ***nu te lasă*** *să trăieşti.* (*ibid.*).

2.1.4. Cazul nominativ-subiect al unui pronominal (relativ sau nehotărât cu valoare relativă), pus în relaţie de interdependenţă cu verbul unei construcţii gerunziale, poate fi reluat, într-o construcţie anacolutică, de un nominal, cu altă referinţă decât pronominalul izolat:

Masa era compusă din două mesuţe mici, aşezate cap la cap, ***care****, neavând aceeaşi formă şi nici aceeaşi înălţime,* ***îmbinarea*** *lor alcătuia o figură geometrică cu totul arbitrară* (Gramatica Academiei);

Erau două case, ***care,*** *fiind foarte vechi,* ***zidurile*** *lor aproape nu mai aveau aceeaşi culoare.*

2.1.5. Anacolutul poate reprezenta discontinuitatea cazului dativ cu funcţie de complement indirect al unui pronominal (relativ sau nehotărât cu valoare relativă), pus în relaţie cu un verb-predicat a cărui relaţie de interdependenţă cu subiectul este nesatisfăcută:

Aş vrea să spun ceva, dar gândurile s-au depărtat de mine că trebuie să le trag înapoi ca pe nişte balonaşe captive, ***cărora*** *dându-le liberă sfoară* ***s-au ridicat*** *şi s-au lipit de tavan.* (Camil Petrescu, *Patul lui Procust*).

2.1.6. Cazul afectat de anacolut poate fi acuzativul-complement direct al unui pronominal (relativ sau nehotărât cu valoare relativă), pus în relaţie de interdependenţă cu un verb-predicat (1) sau acuzativul-complement prepoziţional al unui pronominal de acelaşi tip, în relaţie cu un verb-predicat regent cu regim de dativ (2), (3):

(1) *Va fi fost o experienţă a celor de dinainte,* ***pe care*** *oamenii aceştia stând pe tuşă, ca orice jucător care se respectă,* ***învaţă*** *mai mult pe tuşă.* (Radio, 1991);

(2) ***Pentru cine*** *nu ajunge la timp, nu* ***i*** *se mai acordă premiu.*;

(3) *Negreşit că* ***pentru oricare*** *ştie să ţină un condei cu trei degite şi* ***pentru oricare*** *din acei scriitori ce nu s-au pătruns că scrisul trebuie să fie numai o urmare cugetată a gândirii şi a studiului foarte lesne* ***le*** *vine a scrie „currente calamo" despre orice materie, ştiută sau necunoscută lor.* (Al. Odobescu, *Pseudo-kinegetikos*).

2.2. Anacolutul persoanei priveşte tot relaţia de interdependenţă dintre subiect şi predicat, afectând acordul predicatului cu subiectul. Discontinuitatea construcţiei sintactice se manifestă ca o inconsecvenţă în folosirea categoriei persoanei (persoana verbului-predicat şi cea a pronominalului-subiect: *Ce folos* ***să citesc*** *orice carte bisericească, dacă* ***nu ştii*** *a însemna măcar câtuşi de cât, e greu.* (I. Creangă, *Amintiri*), impersonalitatea verbului sau a construcţiei verbale şi persoana pronominalului subiect: ***Ea,*** *când* ***a văzut*** *asta,* ***a fost imposibil*** *să reziste.*)

Anacolutul persoanei este de multe ori efectul vorbirii directe legate:

(1) – ***Eu,*** *domnule judecător, dumneaei zice, pardon, iar* ***ai venit,*** *mă porcule?* (I. L. Caragiale, *Justiţie*);

(2) *Spânul neputându-le strica hatârul,* ***cheamă*** *pe Harap-Alb de faţă cu dânsele şi-i* ***învoi aceasta*** *însă cu tocmală, ca în tot timpul ospăţului să steie numai la spatele stăpânu-său şi nici măcar să-şi ridice ochii la ceilalţi meseni,* ***că de l-oiu vedè*** *obrăznicindu-se cumva, acolo pe loc* ***îi şi taiu capul.*** (I. Creangă, *Harap-Alb*).

2.3. Anacolutul numărului, ca şi cel al persoanei, priveşte nu dezacordurile simple dintre subiect şi predicat, care nu sunt considerate anacoluturi, ci discontinuitatea construcţiei sub raportul categoriei numărului a diferitelor verbe-predicat din cadrul enunţului, în relaţie cu acelaşi subiect: *Dar fiindcă te întorci* [...] ***lasă-ţi*** *butea să vină pe urmă şi* ***aideţi*** *cu noi.* (P. Ispirescu, *Prâslea cel voinic*).

2.4. Anacolutul elementelor relaţionale, conjuncţionale sau relative, se produce prin evitarea sau neglijarea conectorilor, având drept consecinţă amestecul construcţiilor subordonate cu cele coordonate, care dezorganizează întreaga structură a enunţului: *Este o* ***criză,*** ***care*** *ascultă-****mă pe mine,*** *că* ***dv nu ştiţi,*** ***care,*** *mă-nţelegi.*; ***Statul*** *cum a devenit acuma,* ***eu*** *după cum văz că se petrece,* ***că*** *nu sunt prost, înţeleg şi* ***eu*** *atâta lucru,* ***fiindcă nu mai merge*** *cu sistema asta,* ***care, cum te gândeşti, te-apucă*** *groaza, monşer, groaza!* (I. L. Caragiale, *Situaţiunea*).

Gradul abaterii de la normele limbii literare a diferitelor variante de anacolut este apreciat diferit după efectul discontinuităţii sintactice asupra inteligibilităţii construcţiei, a ambiguităţii sau a echivocului creat, precum şi după efectele stilistice ale fenomenului.

CONSTRUCȚII INCIDENTE

Construcția incidentă constă în inserția unei structuri sintactice suplimentare, parantetice (nelegate sintactic), în componența unui enunț, pe care, de obicei, îl întrerupe sau îl suspendă, reprezentând un comentariu, o explicație din partea aceluiași sau a altui vorbitor sau asigurând raportarea vorbirii directe.

Includerea unei structuri sintactice parantetice în structura unei comunicări este numită și *incidență* sau *inciză*. Termenul de *inciză* este folosit uneori numai pentru construcțiile incidente de raportare a vorbirii directe.

1. ASPECTE SINTACTICE

Construcțiile incidente constituie un fenomen de discontinuitate sintactică, creată de intersectarea a două structuri sintactice independente, aparținând unor planuri diferite ale comunicării: mesajul comunicat (structura *primară*) și mesajul subsidiar al locutorului (structura *incidentă*) (vezi *infra*, **1.2**), care poate fi cel care produce mesajul comunicat sau alt vorbitor, care intervine cu o comunicare suplimentară.

*Moromete nu zise nimic, le dădu sfaturi, dar ceva – **nu putea să înțeleagă bine de ce** – un soi de înfrigurare, de poftă oarbă, care se făcea simțită în purtarea fiilor săi, începea să-l îngrijoreze.* (M. Preda, *Morometii*);

*Dacă ar vrea, **spuse el ca pentru sine**, de mult n-ar mai interesa-o mizeriile astea.* (G. Călinescu, *Enigma Otiliei*).

Includerea structurii incidente extinde structura primară, alcătuind un enunț nou, caracterizat prin absența relațiilor sintactice între cele două componente de sine stătătoare, aparent legate, dar ierarhizate diferit din punct de vedere discursiv.

Componența celor două structuri este diferită atât din punctul de vedere al numărului de constituenți, al relațiilor sintactice angajate, cât și al tipologiei enunțului.

1.1. Tipuri de enunțuri incidente

Structura primară este, de obicei, un enunț propozițional de orice tip (asertiv / interogativ / imperativ / exclamativ, complet / eliptic), care poate fi independent (a) sau inclus într-o frază, ca regent al unei subordonate (b) sau ca subordonat (c).

(a) *Fata avea, **era limpede**, toată inițiativa.* (G. Călinescu, *Enigma Otiliei*);

(b) *Pe lângă aceasta, chiar pe oameni, individual, îi consideră mai mult pe partea lor morală (**nici nu se putea altfel, când îi concepe în raporturile lor sociale**) decât pe partea lor estetică, deși are lucruri remarcabile și din acest punct de vedere.* (G. Ibrăileanu, *Creație și analiză*);

(c) *Aici se poate vedea o mică scobitură pătrată și puțin adâncă pe care, **după cum spune legenda**, sfânta Teodora a săpat-o cu înseși unghiile sale.* (C. Hogaș, *Pe drumuri de munte*).

Enunțul primar poate fi și o frază (d), în cazul în care construcția incidentă întrerupe sau suspendă întreaga construcție frastică (nu o singură propoziție din structura ei), pentru a insera un mesaj al locutorului privind integral comunicarea:

(d) ***Ce bine ar fi fost să fi plecat în excursie**, nu-i așa, mamă?*

Mai rar, construcția incidentă poate fi inclusă într-o altă structură incidentă: *Savantul naturalist presimți gradul aproape incalculabil al voracității rațelor, [...], luă fără întârziere treizeci de rațe bine crescute (adică nu bine educate – **sunt ființe incapabile de o bună educație!** – ci bine dezvoltate ca corp) și le închise într-un țarc pe toate la un loc.* (I. L. Caragiale, *apud* Ungureanu 1998).

1.2. Complexitatea enunțurilor incidente

Construcția incidentă poate avea grade diferite de complexitate, reprezentând:

(a) o structură *simplă*, cu un singur component;

(b) o structură *dezvoltată*, cu mai multe componente sintactice.

Structurile incidente simple (a) sunt alcătuite dintr-un cuvânt (1), un grup locuțional (2), aparținând la diferite clase lexico-gramaticale (vezi *infra*, **2**):

(1) *Cartea mea, **fiule**, e-o treaptă.* (T. Arghezi, *Testament*); *Nu știu, **zău**, cum poți să stai toată ziua.* (M. Preda, *Morometii*);

(2) *Vine, **de bună seamă**, pe-nserate.*

Exceptând formulele incidente vocative, structurile incidente simple sunt, în general, echivalente cu un enunț, fiind constituite din elemente cu valoare predicativă (adverbe, interjecții) sau pot reprezenta enunțuri eliptice.

Petrecea multe ore – [este, pare] ***bizar!*** – *cu imaginea neuitatei fete.* (R. Petrescu, *Eclipsa*)

Structurile incidente dezvoltate (b) sunt constituite din:

(b_1) grupuri sintactice: nominale (1), verbale (2), adverbiale (3), prepoziționale (4), cele mai multe aparținând unor enunțuri eliptice:

(1) *Când a plecat de-acasă mama lui – **de treabă femeie!** – l-a sărutat.* (I. L. Caragiale, *Cănuță, om sucit*);

(2) *Ar fi înfruntat această privire lucitoare cu privirea lui cenușie (**și-o cunoștea**) și s-ar fi regăsit.* (T. Popovici, *Străinul*);

(3) *Liliecii – **după afirmațiile ignoranților** – ar fi păsări de pradă.* (E. Papu, *Existența*).

(b_2) enunțuri propoziționale independente: asertive (1), interogative (2), imperative (3), exclamative (4):

(1) *Gheorghe Jinga, fiind leat cu cei trei – **avea în jur de treizeci de ani** – le umplu bărdaca până în buze.* (F. Neagu, *Îngerul*);

(2) *Ai fost lăsat – **poți să crezi asta?** – să te perpelești...* (R. Petrescu, *Eclipsa*);

(3) *N-ai făcut-o pentru glorie – **recunoaște!** – nici pentru bani.* (Al Ivasiuc, *Păsările*);

(4) *Lumina se strecoară – **ce luminos curge!** – printre ramuri.* (M. Sadoveanu, *Dumbrava minunată*).

(b_3) fraze cu structuri diferite, alcătuite din:

– propoziții principale, coordonate (1);
– propoziție principală, regentă a unor propoziții subordonate (2);
– propoziție subordonată într-o structură frastică eliptică (3);
– propoziții principale, regente a mai multor subordonate (4).

(1) *Ia spune-ne şi nouă ce-a ieşit, că noi toţi ăştia care suntem aici – **şi el îi arătă cu mâna şi le spune şi numele** – nu ştim.* (M. Sadoveanu, *Creanga de aur*);

(2) *Amicul nostru – **mărturisesc astăzi că acela eram eu însumi** – s-a grăbit să schimbe vorba.* (Al. I. Odobescu, *Pseudo-kineghetikos*);

(3) ***În sfârşit, ca să nu-mi uit vorba,** toată noaptea cea de dinainte de plecare m-am frământat cu mintea-n fel şi chip...* (I. Creangă, *Amintiri*);

(4) *Se hotărî să-l întrebe totuşi despre loc şi îşi spuse că dacă şi acum va glumi – **şi gândind astfel, Bălosu simţi deodată că-l urăşte pe acest om şi îi doreşte să-l vadă venind la poartă să se roage , iar el, Tudor Bălosu, să se uite surd, dispreţuitor în aer, aşa cum se uita de astă dată Moromete** – dacă nici acum Moromete nu va sta cinstit de vorbă, atunci el* [...] (M. Preda, *Moromeţii*).

1.3. Construcţii incidente independente / legate

Includerea construcţiei incidente într-un enunţ la care nu se raportează sintactic, ci discursiv, corespunde unei conexiuni parţiale cu enunţul primar, motivând diferite tipuri de articulare sintactică a celor două enunţuri (primar şi incident), pe baza cărora se pot distinge:

(a) construcţii incidente *independente*: *Deşi palatul – **aşa-i zicea dânsul** – era destinat de zestre celor două odrasle ale sale.* (L. Rebreanu, *Răscoala*);

(b) construcţii incidente *legate* formal şi aparent cu:

(b_1) mărci de coordonare: *M-am tot întrebat – **şi** cu asta vreau să închei – care este rostul meu în această adunare.* (C. Ţoiu, *Galeria*); *Are să se întindă vestea numaidecât în sat că cei trei băieţi ai lui Moromete au fugit câteşitrei de acasă cu caii şi cu oile şi că asta s-a întâmplat – **şi** Guica avea să aibă grijă să se afle întocmai aşa – din pricina celor două fete ale lui Moromete.* (M. Preda, *Moromeţii*);

(b_2) mărci de subordonare: *Astfel, **după cât** spunea gazda noastră din ce apucase şi el **şi după cât** ştia şi din spusele bătrânilor, viaţa se scurgea liniştită în acest colţ împădurit.* (M. Sadoveanu, *Hanu Ancuţei*), *Nenorocirea care a lovit-o – **dacă** pentru dânsa a însemnat o nenorocire – a întâmpinat-o cu o seninătate aproape dispreţuitoare.* (M. Caragiale, *Craii*);.

(c) construcţii incidente *imbricate*, împletite cu enunţul primar (vezi **Imbricarea, 1.1**):

Dar ea [pupăza], *sărmana, **se vede că** se mistuise de frica mea prin cotloanele scorburii pe undeva.* (I. Creangă, *Amintiri*); *Ăst cuvânt minunat / Pe care domnul lup **auz că** l-a-nvăţat... Pe mulţi din dregători să plângă i-a-ndemnat.* (G. Alexandrescu, *Lupul moralist*).

În cazul construcţiilor incidente *legate* (b), elementele de relaţie coordonatoare şi subordonatoare sunt conectori pragmatici ai comunicării (vezi **II. Conectori frastici şi transfrastici, 3.**).

Elementele subordonatoare, preponderent relative (având la bază adverbe relative): *după cât, pe cât, pre cât, după cum* etc., pot exprima uneori relaţia enunţului incident cu o regentă subînţeleasă, în cadrul unei fraze incidente:

Totul curge, [citez, spun] ***după cum** spune Heraclit.* (P. Ţuţea, *Filozofia nuanţelor*).

Cele mai frecvente conective subordonatoare conjuncţionale sunt de tip cauzal: *Viaţa mea acolo, **căci** despre asta vreau să vorbesc, era banală., Chipul ei, **fiindcă** numai la ea mă gândesc, era mereu umbrit de gânduri.*; de tip condiţional: Plecase, ***dacă**-mi daţi voie* [să spun], *fără nicio pregătire., Situaţia, **dacă**-i vorba, nu este dintre cele mai fericite.*; de tip final: Şi, ***ca să** nu mai lungim vorba, povestea ta nu-mi place., Acum, **ca să** încheiem, totul îmi pare un vis.* etc.

1.4. Topica incidentei

Din punctul de vedere al topicii, inserţia construcţiei incidente în enunţul primar este liberă, realizându-se după orice component al structurii acestuia, prin intercalare (1), în cazul enunţului întrerupt, sau, prin alăturare, la sfârşitul enunţului (2).

(1) *Mie, **cum avea să spună Ion**, mi se făcuse dor de Noian.* (F. Neagu, *Îngerul*) (vezi *supra*, **1.2**)

(2) *Aşa era mama în vremea copilăriei mele, plină de minunăţii, **pe cât mi-aduc aminte**...* (I. Creangă, *Amintiri*).

1.5. Prozodia şi punctuaţia construcţiilor incidente

Independenţa sintactică a construcţiilor incidente este marcată prin pauză şi intonaţie (vezi **II, Organizarea prozodică a enunţului, 3.2.2, 3.2.6**). Pauzele nu sunt obligatorii la structurile incidente simple (interjecţii, adverbe simple). În scris, pauzele corespunzătoare separării construcţiilor incidente sunt marcate prin virgule: *Ştia, vezi bine, soarele cu cine are de-a face.* (I Creangă, *Amintiri*), linii de pauză: *Dar imaginaţi-vă – să fim drastici, poate veţi înţelege – imaginaţi-vă pe Balzac, cu geniul său extraordinar.* (G. Ibrăileanu, *Scriitori şi curente*) sau paranteze: *Atunci, iată ce zic eu, şi împreună cu mine (începe să se înece) trebuie să zică toţi aceia.* (I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*). (vezi **II, Punctuaţia. Rolul fonetic, sintactic şi expresiv, 2.2**).

2. ASPECTE SEMANTICO-FUNCŢIONALE

Construcţiile incidente sunt diferenţiate din punct de vedere semantico-funcţional, potrivit rolului diferit pe care îl are mesajul locutorului în cadrul comunicării, precum şi tipului de mesaj pe care îl reprezintă.

Din punct de vedere discursiv, construcţia incidentă, deşi reprezintă un plan distinct al comunicării, se înscrie într-o anumită continuitate, care impune o raportare a mesajului subsidiar suplimentar (explicaţie, comentariu etc.) la mesajul primar.

Tipologia semantică a construcţiilor incidente cuprinde următoarelestructuri:

(a) construcţii incidente alocutive, orientate spre alocutor, de tipul formulelor de adresare sau de apel, care reprezintă indicarea explicită de către vorbitor a alocutorului, destinatar al mesajului primar. Se realizează prin structuri simple caracteristice:

(a_1) vocative ale substantivelor proprii personale (prenume, nume de familie, porecle); vocative ale substantivelor comune (mai ales nume generice *domn, doamnă, domnişoară* etc., nume de rudenie: *mamă, tată, frate* etc., nume de funcţii, profesii, titluri: *preşedinte, ministru, director, doctor, profesor* etc., nume de calificare, folosite adesea metaforic: *hoţ, tâlhar, crai* etc.); vocative ale adjectivelor substantivizate prin articulare, exprimând aprecieri subiective asupra relaţiilor interpersonale: *drag, scump, iubit, stimat* etc. sau caracteristici ale interlocutorului, folosite adeseori metaforic: *frumos, deştept, prost* etc.; vocative ale pronumelor personale;

(a_2) interjecţii: *măi, bre* etc.

(b) construcții incidente de raportare a vorbirii directe, reprezentate de grupul verbal constituit de un verb referitor la actul comunicării (*verba dicendi*): *a zice, a spune, a grăi etc.*, la modalitatea comunicării: *a murmura, a șopti, a striga, a țipa* etc.;

(c) construcții incidente metadiscursive, de tipul comentariului care sugerează atitudinea vorbitorului: apreciere, dezaprobare, gradul de convingere asupra celor comunicate: *Ai trecut, nefericitule, în Valea plângerii.* (P. Ispirescu, *Tinerețe fără bătrânețe*) sau de tipul indicațiilor sau al explicațiilor necesare pentru înțelegerea sau clarificarea celor exprimate: *Dacă te apuci să răscolești lucrurile, până aici te-nfunzi – **secretarul își tăie gâtlejul cu degetul** – și ajungi la concluzia că pe toți trebuie să-i dai afară.* (M. Preda, *Delirul*).

Construcțiile metadiscursive au funcții diferite:

– modalizatori adverbiali apreciativi: *din fericire, din păcate, din întâmplare* etc., de necesitate: *neapărat, obligatoriu* etc., de certitudine: *desigur, bineînțeles, firește, de bună seamă, fără îndoială* etc., de incertitudine: *poate, pesemne, probabil*, de aproximare: *cumva, pe undeva, oarecum* etc. sau enunțuri cu același rol: *se știe, se cunoaște, este musai, cum să spun?, nu știu cum să spun, știu și eu?*

– interjecții prezentative: *iată, uite, iacă, iacătă*;

(d) construcții incidente cu rolul de conectori pragmatici ai enunțurilor de tip concluziv, cauzal, concesiv etc.: *ei bine!, așa, în fine, în sfârșit, mă rog, ce-i drept, ce-i drept e drept* etc.;

(e) construcții incidente cu funcție expresivă, prin care se transmit stări și sentimente – interjecții: *aoleu! o!, ah!;* structuri exclamative: *bună treabă!, ce nenorocire!;* formule de invocare: *Dumnezeu să-l ierte!, Dumnezeu să ne țină!, Dumnezeu să ne ajute!, Doamne ferește!;* formule de imprecație: *bată-l să-l bată norocul / urgia / pustia, lua-l-ar dracul / naiba* etc.;

(f) construcții incidente cu funcție conativă: interjecții, precum *hai, haide*;

(g) construcții incidente fără rol semantic de tipul automatismelor verbale: cuvinte sau construcții folosite nejustificat, fără a comunica ceva, golite de sens sau cu un sens șters, repetate abuziv dintr-o deprindere devenită tic verbal, incluzând vocative (*domnule, soro, frate, dragă*): *Ei, **frate**, prezică Stănică cu un aer jignit, domnul doctor nu ia niciun ban.* (G. Călinescu, *Enigma Otiliei*); interjecții (*zău, măi, iată, na*): *Dar și tu, **zău**, ești aiurea.* (N. Breban, *Animale bolnave*); locuțiuni adverbiale (*în sfârșit, în fine, din păcate*): *Nu primesc, **din păcate**, cele promise.* (M. Caragiale, *Craii*); propoziții (*mă rog, ce mai?, ce să mai vorbim?, ce să-i faci?, cum să spun?, nu-i așa?, nu?, știi?*): *Ce bine ar fi, **nu-i așa**, să fie el aici.* (L Rebreanu, *Răscoala*); fraze (*nu știu cum să spun, nu știu ce să zic, nu știu dacă mă înțelegi*): *Toate scuzele, **nu știu dacă mă înțelegi,** mă înfuriau teribil.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

3. ASPECTE STILISTICE

Construcțiile incidente reprezintă un fenomen de oralitate populară sau cultă. Diversitatea construcțiilor incidente și frecvența lor ridicată caracterizează vorbirea populară și familiară. Unele construcții incidente, de tipul automatismelor verbale, specifice vorbirii neîngrijite se abat de la normele literare. Folosirea cu precădere a construcțiilor incidente este specifică stilului beletristic, ca mijloc de reproducere a vorbirii populare, ca trăsătură de autenticitate, precum și stilului retoric ca procedeu al emfazei.

ELIPSA

1. ASPECTE SINTACTICE

Elipsa este un fenomen sintactic specific oralității care constă în omisiunea voluntară sau involuntară, din structura unei construcții exprimate, a unuia sau a mai multor componente recuperabile semantic (subînțelese).

Construcțiile *eliptice*, conținând una sau mai multe elipse, reprezintă realizarea parțială, trunchiată, a unei construcții neexprimate integral de către vorbitor. Componentele omise, subînțelese în structura eliptică fragmentară, pot fi reconstituite, spontan sau intenționat, prin reformulări ale construcției integrale inițiale.

1.1. Cele două structuri implicate în fenomenul elipsei, structura exprimată (inițială) și structura omisă, sunt identice: *Eu nu ți-aș dori vreodată să ajungi să ne cunoști, nici* [nu ți-aș dori] *ca Dunărea să-nece spumegând a tale oști* (M. Eminescu, *Scrisoarea III*) sau corespunzătoare, în general, din punct de vedere semantic și gramatical: *Iarna* [ne dădeam] *pe ghiață și* [mergeam] *la săniuș.* (I. Creangă, *Amintiri*), ceea ce permite, de obicei, subînțelegerea sau completarea construcției eliptice. În același timp, absența unor componente în cadrul construcției eliptice poate determina unele restructurări sintactice, în cadrul cărora apar poziții sintactice fie nesaturate lexical, fie izolate.

Recuperarea semantică și sintactică a componentelor absente se realizează în cadrul contextului verbal și situațional.

Producerea elipsei este legată de necesitatea de economie a limbajului, de simplificare sau de concizie a exprimării, precum și de afectivitate sau de expresivitate, fiind valorificată stilistic, ca *figură de construcție*, cu forme specifice, precum *asindetul*, realizat prin suprimarea elementelor de relație dinte componenții sintactici ai propoziției sau ai frazei: [dacă] *Ai carte, ai parte.*; *Și dă el să descuie ușa*, [dar] *nu poate; dă s-o desprindă*, [dar nu poate] *nici atâta.* (I. Creangă, *Harap-Alb*).

În cadrul construcțiilor eliptice pot fi omise:

(a) componenți ai enunțului propozițional, subiect: *Acum nu se mai află picior de lup în ostrov. Au fost în vechime* [lupi] (Z. Stancu, *Desculț*); atribut: *Are tensiune* [mare]; predicat: *Mă cobor din vagon și împreună cu mine* [coboară] *și alți pasageri.* (I.L. Caragiale, *Întârziere*); complement: *El văzuse pericolul, ea nu văzuse* [pericolul].; circumstanțial: *Ajung într-un ceas de vreme la Pietrărie și mă rog de Strămurare și de hoți să vie* [acolo] (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*);

(b) enunțuri propoziționale de diferite tipuri: *Ți-a spus Titi că vrea să citească? Mă mir* [că ți-a spus]. (G. Călinescu, Enigma Otiliei);

(c) fraze: *Trebuie să muncesc, nu te speria* [că trebuie să muncesc].

1.2. Construcțiile eliptice au variante de realizare, considerate, uneori, fenomene sintactice distincte, deși sunt manifestarea aceluiași mecanism de omisiune sau de neexprimare a unor componente sintactice, care pot fi subînțelese.

1.2.1. *Brahilogia* sau *subînțelegerea* este o formă particulară a elipsei, constând în suprimarea unor componente ale enunțului deja exprimate în același context. Particularitatea acestui tip de omisiune, numită și *elipsă textuală*, constă în condiționarea sa de către alte componente ale contextului verbal în care se produce elipsa. Componentul omis este subînțeles în construcția eliptică, fiind recuperabil semantic și sintactic prin raportare la antecedent. În brahilogie, omisiunea sintactică este echivalentă cu nereluarea unui component al contextului verbal, mai ales, pentru evitarea repetiției. Simplificarea exprimării se face prin renunțarea la elementele contextuale potențial redundante.

Subînțelegerea componentului omis, decodarea sa prin referire la un element coreferențial aparținând contextului verbal imediat, atribuie acestui tip de elipsă o funcție *anaforică*.

Spre deosebire de elipsa propriu-zisă, în cazul brahilogiei, construcția poate fi reconstituită integral, fidel, prin reluarea antecedentului. *Atunci iepurele sare, dracu* [sare], *după el.* (I. Creangă, *Dănilă Prepeleac*).

Brahilogia afectează orice parte a enunțului, cu unele deosebiri de frecvență (a, b, c, d), precum și sistemul de conectori prepoziționali (e).

(a) Cu precădere este suprimat predicatul verbal al unei propoziții coordonate, încadrat într-o succesiune repetitivă de acțiuni, în relație cu același subiect: *Astăzi* ***vine*** *supărat, mâine* [vine] *băut, și tot așa,* [vine] *în fiecare zi, până cine știe când.* (R. Petrescu, *Eclipsa*) sau cu subiecte diferite: *Bărbatul* ***vine*** *azi cu o cerere, femeia lui,* [vine] *mâine, cu o plângere, eu ce să fac?* (C. Țoiu, *Galeria*).

Brahilogia sau subînțelegerea predicatului este frecventă în dialoguri, al căror ritm dat de succesiunea replicilor impune exprimarea succintă, cu suprimarea componentelor repetabile. Caracteristică, din acest punct de vedere, este omiterea predicatului în enunțurile interogative parțiale, din cadrul dialogurilor cu perechi de replici de tipul: întrebare-răspuns (eliptic): *Cine vine? Mama* [vine]., cât și aserțiune – întrebare (eliptică): *Vine mama. Cine* [vine]?

Elipsa textuală a predicatului poate fi nu numai totală, ci și parțială, cu păstrarea unei părți a predicatului exprimat printr-o formă compusă.

În cazul predicatelor unor propoziții coordonate, exprimate prin forma afirmativă și negativă a aceluiași verb, elipsa predicatului constă în suprimarea verbului din forma negativă compusă. Adverbul de negație este păstrat, preluând funcția predicativă a verbului absent: *Fata zâmbea, mama ei* ***nu*** [zâmbea]., substituind uneori întregul grup verbal: *La soare te poți uita, dar la fată* ***ba*** [nu te poți uita].

De asemenea, în dialog, în cazul unor predicate exprimate prin verbe la timpuri compuse (mai ales timpul perfect compus), elipsa textuală suprimă, de obicei, verbul auxiliar, păstrând participiul verbal: *Ai fost la teatru*? [Am] *Fost.*, mai rar, participiul verbal, păstrând auxiliarul: *Ai văzut filmul? Am* [văzut].

(b) În cadrul predicatului nominal, brahilogia este parțială, prin omiterea verbului copulativ: *Fata este frumoasă, casa* [este] *frumoasă, merită să-ți încerci norocul, voinice.* (P. Ispirescu, *Basme*)

(c) Suprimarea subiectelor repetate, în cazul unor propoziții ale căror predicate sunt în relație cu același subiect, duce la apariția unor subiecte *subînțelese*: *Copilul citește,* [copilul] *desenează,* [copilul] *se joacă,* [copilul] *face excursii, e bine în vacanță.*

Brahilogia implică, de cele mai multe ori, tot grupul nominal al subiectului: *Fata harnică lucrează ziua,* [fata harnică] *învață noaptea,* [fata harnică] *nu stă o clipă.* Exprimarea propozițională a subiectului duce la omiterea condiționată și la subînțelegerea unor enunțuri: *Cine nu muncește nu câștigă, deci* [cine nu muncește] *nu trăiește bine.*

(d) În cadrul unor propoziții coordonate, brahilogia poate afecta și alte părți de propoziție: complement direct: *Ea iubește* [animalele] *și el bate animalele.*, complement indirect: *Ea* [(le)] *dă* [copiilor jucăriile] *și el* (*le*) *ia copiilor jucăriile.* etc.

(e) Coordonarea a două sau mai multe grupuri prepoziționale se face adeseori cu suprimarea prepoziției-centru din grupurile prepoziționale succesive: *La munte și* [la] *mare te odihnești. Face curățenie în casă și* [în] *curte. Deasupra munților și* [deasupra] *văilor se lasă ceața.*

Componentele supuse elipsei condiționate de contextul verbal imediat nu corespund întotdeauna formei și poziției sintactice a antecedentului. Uneori reconstituirea componentului omis provoacă modificări flexionare, privind modul: *Aș fi mers azi, mâine nu mai pot* [merge, să merg]., timpul: *Acum a venit, dar mâine*? [mai vine, va veni?], persoana: *Eu merg la școală, tu* [mergi] *în oraș.* și numărul: *Eu citesc, voi nu* [citiți].

Poziția sintactică în enunțul eliptic poate fi, de asemenea, diferită de cea a antecedentului: *„Eu n-am cunoscut niciodată* ***dumbrava*** (complement direct) *asta. Acum văd că* [dumbrava] (subiect) *-i o pădure ca-n poveștile pe care ni le spunea mama.* (M. Sadoveanu, *Amintire*)

1.2.2. Spre deosebire de brahilogie (elipsa condiționată textual, anaforică), *elipsa propriu-zisă* depinde atât de contextul verbal, cât și de contextul nonverbal (situațional). Componentele omise nu sunt coreferențiale cu un antecedent din structura aceluiași text, dar pot fi subînțelese și reconstituite atât sintactic, cât și semantic. Cele mai multe elipse sunt fenomene sintactice, componentul absent putând fi reconstituit în virtutea unor trăsături lexico-gramaticale (sintactice) ale clasei din care face parte. Dacă un component omis este guvernat de verb, poziția sintactică în grupul verbal, de complement sau de circumstanțial, relațiile cu centrul, compatibilitatea sau incompatibilitatea centrului cu anumite tipuri de adjuncți pot orienta reconstituirea integrală a enunțului neexprimat. Elipsa propriu-zisă este condiționată de contextul verbal, în general. Recuperarea semantică a componentului omis se poate face parțial prin contextul verbal, dar are și o componentă situațională. Din complexul de factori verbali și nonverbali care determină subînțelegerea unui component face parte și componenta suprasegmentală a intonației (vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1.6.2.2**).

Elipsa propriu-zisă afectează și structura eliptică, și structura inițială, care nu mai pot fi reîntregite decât parțial sau aproximativ.

Componentele omise ale structurii eliptice pot să aparțină unor funcții sintactice diferite:

(a) Cel mai frecvent tip de elipsă este cea a predicatului: *Înalți și drepți ca fumuri, / poveri purtăm pe drumuri. / În pașii noștri: soartea, / pe prund de suflet: moartea. / Sub zeaua noastră: oasele, In inimă: frumoasele.* (L. Blaga, *Cântăreți bolnavi*).

Omiterea predicatului verbal nu afectează comunicarea și nici constituirea unei propoziții ca unitate sintactică, predicatul fiind recuperabil, în linii generale, după particularități sintactice: *Oamenii* [se adună, se însoțesc, stau laolaltă] *cu oamenii, boierii* [se adună, se însoțesc, stau laolaltă] *cu boierii.* Decodarea predicatului se face prin raportare atât la poziția subiectului, cât și la grupul prepozițional subordonat,

prepoziția *cu* sugerând relația verbului cu un circumstanțial sociativ, precizată prin trăsăturile nominalului [+ animat, + personal] prin care se exprimă circumstanțialul. O construcție eliptică de același fel: *Oamenii* [lucrează, muncesc, dau] *cu sapa.* poate fi refăcută prin raportare la un circumstanțial instrumental.

Elipsa parțială a predicatului verbal este destul de rară, afectând unele forme verbale compuse (mod sau formă negativă): *Când ordoni d-ta, d-le Niță, chiar să nu [vreau], eu tot da.* (B. Delavrancea, *Hagi Tudose*).

Funcția predicativă a interjecției poate fi considerată un rezultat al elipsei predicatului dintr-o construcție în care interjecția a avut poziție de circumstanțial: *Asemenea cel mijlociu,* [sare, face] *țuști! sub un chersin.* (I. Creangă, *Capra cu trei iezi*).

Elipsa predicatului nominal se face parțial, prin omiterea verbului copulativ: [este] *Neagră ca un as de pică, / Subt nemărginitul cer; / Singuratică și mică / Cât o boabă de piper.* (G. Topîrceanu, *Cioara*).

Uneori construcția eliptică a unei propoziții-cadru din reproducerea vorbirii directe omite verbul de declarație: *Și el* [zice] *de colo: Să-mi dai banii imediat!*

(b) În cazul unor construcții partitive, este necesară reîntregirea sintactică a unor subiecte sau complemente directe exprimate printr-un pronominal nehotărât, elipsa regentului putând determina analize eronate: [Unii] *dintre aceștia vin la petrecere. Vedea* [*multe, unele*] *de acestea prin călătoriile sale.*

(c) Frecventă este elipsa conectorilor care exprimă relația unui grup sintactic, a unei propoziții sau a unei fraze, valorificată stilistic de una dintre figurile de construcție numită *asindet* (vezi, *supra,* **1.1**). De obicei pot fi omise: prepoziții, în cadrul unui grup nominal: *vagoane* [de] *marfă, carte* [de] *credit* etc; conjuncții coordonatoare adversative: *Nu tata,* [ci] *mama vine la școală.*; disjunctive: *Vii cu tata,* [ori] *cu mama, cu cineva.*; concluzive: *Dascălul nu ne mai primea în școală, Irinuca nu ne putea vindeca, pe bunicul n'avè cine-l înștiința, merindele erau pe sfârșite,* [deci] *rău de noi.* (I. Creangă, *Amintiri*), mai rar, conjuncțiile subordonatoare: *na!* [dacă] *car mi-a trebuit, car am găsit.* (I. Creangă, *Amintiri*).

(d) Construcțiile eliptice includ omisiuni ale unor enunțuri propoziționale, de obicei, subordonate: [Ce bine ar fi] *De-ar sosi odată!, O să moară, dar nici nu face nimic* [să trăiască].

1.2.3. Construcțiile eliptice cuprind *tipuri intermediare* între brahilogie și elipsa propriu-zisă: *Nu-mi aduc aminte, și pace bună! Am vorbit cu el și degeaba* [am vorbit]. Combinarea elipsei cu brahilogia în dialog face imposibilă reconstituirea componentelor omise, construcția eliptică devenind absurdă: *Se încinge o conversație*: *Hei, mă! din casă! – Cine? – Tu. –Eu? – Păi cine? – Ce-i? – Cum ce-i? – Păi ce-i? Ai o scrisoare! – Cine, mă? – Tu. – Eu? – Păi cine? Ad-o-ncoa!* (I.L. Caragiale, *Cum se înțeleg țăranii*).

1.3. Elipsele sintactice evoluează diferit fie prin lexicalizare, fie prin gramaticalizare.

1.3.1. *Lexicalizarea construcțiilor eliptice* are ca rezultat apariția unor expresii cu formă fixă, independente de context, care capătă uneori o semnificație diferită de cea a construcției inițiale. Elipsele *lexicale* sau *lexicalizate,* diferite de elipsele sintactice, se manifestă de obicei într-un grup nominal, în care fie substantivul preia sensul adjectivelor: *de calitate* [superioară]; *are temperatură* [mare], *are tensiune* [mare], fie, mai des, adjectivele preiau sensul centrului nominal, substantivându-se: [rețete] *compensate,* [pătlăgea] *roșie, vânătă,* [alegeri] *locale, prezidențiale* etc. Elipsele lexicalizate se fixează prin repetarea frecventă a unui tip eliptic contextual: omiterea predicatului: *Nici gând!, Nici vorbă!, Nici poveste!*, a complementului: *a da* [examen] *la facultate / la drept*, a unei propoziții sau a unei forme verbale nepersonale: *are de unde* [da, să dea], *ți-ai găsit* [să poată, să facă], *n-am când* [face, să fac], *n-am cum* [face, să fac]. Eliminarea unor propoziții poate crea expresii fixe de tipul: *Da de unde?* [să fac, să pot], *N-ai decât!* [să faci]. Formulele de salut, de urare, imperative provin din construcții eliptice: *Sănătate!, Poftă bună!, Drept!.*

În contexte determinate, unul dintre elementele sintagmelor relativ stabile este suficient pentru a evoca întreaga sintagmă: prepozițiile *pro, contra, cu, fără*: *El e pentru, ea e contra.*, numerale ordinale: *E într-a doua* [viteză].

Elipsele lexicalizate au sens contextual, elementele omise fiind cunoscute de toți vorbitorii: *a coborî la* [stația] *Foișor, a sta, a locui, a merge, a se plimba pe* [strada, bulevardul] *Magheru, a sta, a locui în* [cartierul] *Berceni.*

1.3.2. *Gramaticalizarea unor elipse* este specifică unor construcții stabile, cum ar fi omiterea verbului copulativ *a fi* din concesiva factuală: *Deși* [este, era] *bolnavă, a venit totuși.* sau a operatorului *a fi* din structura pasivă dependentă de un verb modal impersonal: *trebuie* [a fi, să fie] *remarcat.*

2. ASPECTE PRAGMATICE

Din punct de vedere pragmatic, elipsa este un procedeu de focalizare în discurs a unor elemente: vorbitorul exprimă în discurs doar elementele strict necesare înțelegerii mesajului, punctele nodale ale structurii informaționale, lăsând neexprimate elementele care ocupă poziții de legătură ușor de reconstituit. Interpretarea enunțului eliptic se bazează pe un proces de reconstrucție, care pune în relație structura sintactică incluzând elipsa cu bagajul lingvistic de care dispune receptorul. Reconstrucția structurii neexprimate este posibilă pe baza competenței comunicative comune a celor doi participanți la actul comunicării, precum și a raportării la contextul extralingvistic.

IMBRICAREA

1. ASPECTE SINTACTICE

Imbricarea sau *împletirea propoziției subordonate cu propoziția regentă* este un fenomen sintactic care constă, prototipic, în suprapunerea parțială a două unități sintactice ale frazei aflate în relație de dependență, prin integrarea unui component sau a unui grup de componente în ambele structuri propoziționale. Componentul sau grupul de componente, inclus atât în regentă, cât și în subordonată, amalgamează cele două construcții sintactice ale căror limite nu pot fi stabilite decât convențional.

> Termenul de *imbricare*, provenit din verbul *a imbrica* (< fr. *imbriquer*), cu sensul „îmbinare (prin acoperire parțială) a țiglelor (șindrilelor) de pe un acoperiș, a solzilor unui pește sau a penajului unei păsări", a fost puțin folosit în literatura de specialitate, dar este sugestiv pentru construcția frastică specifică de împletire sau de întrepătrundere a structurii propoziției subordonate cu cea a propoziției regente.

Fenomenul imbricării se manifestă, cu un grad diferit de complexitate, în structuri frastice atât bipropoziționale: *Îmi amintesc de câte am pierdut în viață.*, cât și multipropoziționale: *Mă gîndesc la cine trebuie să vină.*

În unele cazuri mai rare, imbricarea implică mai multe propoziții regente sau mai multe propoziții subordonate de același fel (în relație de coordonare): *Folosea și menționa pe cine trebuie.*; *Se temea de ce văzuse și auzise.* (vezi *infra*, **1.1.2**) sau trei propoziții dintr-un lanț de subordonare (regentă, subordonată regentă, subordonată): *Știu cine se cuvine să ia premiul.* (vezi *infra*, **1.2.3**).

Particularitatea imbricării rezultă din apartenența dublă (mai rar, multiplă) a unui component sau a unui grup de componente la fiecare dintre structurile parțial suprapuse, în cadrul cărora se angajează în relații distincte cu alte componente, ocupând poziții sintactice diferite.

Împletirea subordonatei cu regenta cunoaște mai multe variante, fiind efectul unor fenomene sintactice generale de reorganizare a structurilor propoziționale, cum ar fi expansiunea unui grup nominal (construcții cu propoziții relative), tematizarea și focalizarea, deplasarea și dislocarea unuia sau a mai multor componente etc.

1.1. Imbricarea, ca rezultat al structurilor relative, reprezintă o variantă simplă și economică de construcție a frazei, fiind înregistrată cu o frecvență ridicată. Fenomenul de împletire a subordonatei cu regenta este caracteristic numai relativelor neinterogative, libere (cu antecedent nelexicalizat, „șters" – vezi **Construcții cu propoziții relative, 1.2**).

1.1.1. Expansiune a unui centru nominal, cu diferite funcții sintactice în propoziția regentă, subordonata relativă liberă preia poziția sintactică a antecedentului neexprimat („șters"), substituindu-l prin conectivul relativ (de obicei cu valoare pronominală, mai rar, adverbială):

(a) pronume relativ sau pronume nehotărât cu funcție relativă:

*Vine **omul care** poate* > *Vine **cine** poate.*; *Vine **oricine** poate.* [subiect];

*Hoțul este **omul care** știe casa.* > *Hoțul este **cine** știe casa.*; *Hoțul este **oricine** știe casa.* [nume predicativ];

*Casa **omului care** muncește este îmbelșugată.* > *Casa **cui** muncește este îmbelșugată.*; *Casa **oricui** muncește este îmbelșugată.* [atribut genitival];

*Discuția cu **omul care** cunoaște locurile este necesară.* > *Discuția **cu cine** cunoaște locurile este necesară.*; *Discuția **cu oricine** cunoaște locurile este necesară.* [atribut prepozițional];

*Îl felicit pe **omul care** câștigă.* > *Îl felicit pe **cine** câștigă.*; *Îl felicit pe **oricine** câștigă.* [complement direct];

*Dau premiu **omului care** merită.* > *Dau premiu **cui** merită.*; *Dau premiu **oricui** merită.* [complement indirect];

*Mă tem de **omul care** vine.* > *Mă tem **de cine** vine.*, *Mă tem **de oricine** vine.* [complement prepozițional] etc.;

(b) adverb relativ:

*Îmi amintesc **de felul în care** zâmbești.* > *Îmi amintesc (**de**) **cum** zâmbești.* [relativul adverbial păstrează indicii ale relației sale cu regenta; vezi prepoziția ***de***];

*Vine **din** (< **de în**) **locul în care** l-ai trimis.* > *Vine **de unde** l-ai trimis.* [prepoziția ***de*** reflectă raportarea sintactică a adverbului relativ la organizarea regentei] etc.

Suprapunerea parțială a structurilor regentei și ale subordonatei se realizează prin conectorul relativ, component integrat în ambele structuri propoziționale: în dubla calitate de substitut al nominalului din regentă și de element introductiv al subordonatei relative libere, care ocupă poziția sintactică a nominalului suprimat. (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal relativ, 1.1**).

În cadrul structurilor imbricate, pronominalul relativ și pronominalul nehotărât stabilesc relații duble, de dependență (subordonare) atât în regentă, cât și în subordonată: *Mă gândesc **la cine** te referi tu., Mi-am adus aminte **de** (**ori**)**cine** a plecat.*

Pronominalul relativ și pronominalul nehotărât îndeplinesc funcții distincte în propoziția regentă și în subordonată, care pot fi:

– de același tip, de exemplu, complement direct: *Eu trebuie să plec, să uit **ceea ce** nu știe nimeni.*(G. Bacovia, *Poemă finală*), *Accept **pe** (**ori**)**cine** vrei tu.*; complement indirect în dativ: *Dau banii (**ori**)**cui** i se cuvin.*; complement prepozițional: *Mă tem **de** (**ori**)**cine** îți este frică și ție.*;

– de tip diferit, de exemplu complement direct, respectiv, subiect: *Aștept **pe** (**ori**)**cine** este anunțat.*; complement prepozițional, respectiv, subiect: *Depinde **de ce** se va întâmpla.*

Pronominalul relativ și pronominalul nehotărât își acomodează forma cazuală sau prepozițională după poziția sintactică a nominalului substituit, marcând formal numai relația și funcția din regentă. În calitate de component subordonat al unui grup verbal, adjectival, adverbial sau interjecțional din propoziția regentă, pronominalul relativ și pronominalul nehotărât se supun unor restricții impuse de centrul grupului alcătuit din:

– verbe (mai rar, locuțiuni verbale, expresii verbale eliptice) cu regim de dativ: **Dă** *acestea **cui** te-a trimis.*, **Adu**-i **aminte** ***cui*** *te întreabă că am suferit și eu.* (G. Ibrăileanu, *Adela*), **Am cerut socoteală** ***oricui*** mi-a încălcat averea.

(M. Sadoveanu, *Hanu Ancuței*), *Carte frumoasă,* **cinste *cui*** *te-a scris...* (T. Arghezi, *Ex libris*);

– verbe (mai rar, locuțiuni verbale, expresii verbale eliptice) cu regim prepozițional, selectând prepoziții care cer acuzativul: **Se temea *de oricine*** *îi călca pragul.* (M. Preda, *Moromeții*), **Își aducea aminte** *mereu* ***de câte*** *i s-au spus la alte cinstite adunări.* (M. Sadoveanu, *Hanu Ancuței*), **Am luat act *de ce*** *mi-ai spus.*;

– verbe (mai rar, locuțiuni verbale, expresii verbale eliptice) cu regim prepozițional, selectând prepoziții care impun genitivul: **Luptă *contra cui*** *nu merită.*, **I-am atras atenția *asupra cui*** *ne deranjează.*;

– verbe tranzitive (locuțiuni verbale tranzitive, expresii verbale) care se construiesc cu prepoziția *pe*: **Chemi *pe cine*** *nu vrea să vină.*, **A pus sub acuzare *pe cine*** *se făcuse vinovat de aceste fapte.*, **Dă afară *pe cine*** *vrea.*;

– adjective cu regim de dativ: *El nu poate fi favorabil* ***cui*** *nu merită.*;

– adjectiv cu regim prepozițional: *acest amănunt* **amintitor *de câte*** *am pătimit m-a răscolit* (L. Rebreanu, *Răscoala*);

– adverb cu regim prepozițional: *Stă* **departe *de cine*** *putea s-o ajute.*;

– interjecție predicativă cu regim de dativ: **Bravo *cui*** *ia premiu!.*

Unele constrângeri cazuale sau prepoziționale din partea regentului marchează forma relativului pronominal și la includerea într-un grup nominal, mai ales dacă centrul este un nume de acțiune sau o locuțiune substantivală, care păstrează regimul cazual sau prepozițional al verbului, respectiv, al locuțiunii verbale de proveniență: **Temerea *de câte*** *nu știa îi revenea adesea.* (Camil Petrescu, *Patul lui Procust*), *Îl chinuia* **aducerea-aminte *de ceea ce*** *făcuse odinioară.* (I. Slavici, *Mara*).

În calitate de component al propoziției subordonate, relativul pronominal îndeplinește diferite funcții sintactice, pe care le exprimă atipic:

– subiect în dativ: *de aceea trebuie să spun* ***oricui*** *vrea să m-asculte, trista mea întâmplare.* (I.L. Caragiale, *Infamie*);

– subiect în acuzativ prepozițional: *este un fel de datorie* ***pentru cine*** *ține la tradițiuni, să mintă și să mistifice, inspirat sau nu.* (I.L. Caragiale, *1 Aprilie*);

– subiect în genitiv: *Hai pe la casa* ***cui*** *ne are.* (I. Creangă, *Amintiri*);

– complement direct construit prepozițional (în afara modelului cu prepoziția pe): *Nu s-a mulțumit* ***cu ce-a avut, a vrut mai mult.*** (I. Agârbiceanu, *Fefeleaga*).

Un model diferit al imbricării îl prezintă relativele libere al căror conector se exprimă prin adjectiv relativ sau adjectiv nehotărât: *Totul depinde* ***de ce*** *documente mi-ai recomandat., Dau ajutor* ***oricărui*** *student are nevoie.*

Suprapunerea parțială a celor două propoziții se realizează printr-un nominal, integrat atât în structura regentei, cât și în structura subordonatei, îndeplinind funcții distincte în regentă și în subordonată. Conectivul adjectival relativ sau nehotărât este atras în structura ambelor propoziții, întreg grupul nominal din care face parte relativul având duble relații, în regentă și în subordonată. În ambele propoziții, adjectivul relativ sau nehotărât are funcția de atribut adjectival.

1.1.2. În enunțurile multipropoziționale, a căror structură cuprinde regente sau subordonate în raport de coordonare, fenomenul imbricării este mai extins, incluzând amalgamarea mai multor propoziții aflate în relație de dependență. Există mai multe variante ale imbricării multiple:

(a) propoziția subordonată se împletește cu două propoziții regente în relație de coordonare, făcând parte din ambele grupuri verbale: **Apreciez și respect *pe oricine*** *muncește cu seriozitate.*;

(b) propozițiile subordonate în relație de coordonare se împletesc cu o singură propoziție regentă integrându-se prin conectori relativi în structura regentei: **Își amintea *de ceea ce*** *văzuse altă dată și, mai ales,* ***de ceea ce*** *făcuse atunci.* (Gala Galaction, *De la noi la Cladova*).

1.2. Imbricarea, ca rezultat al deplasării (ridicării) unuia sau a mai multor componente (grupuri sintactice) din propoziția subordonată în propoziția regentă, se realizează prin repoziționarea lor în ambele structuri propoziționale. Împletirea propoziției subordonate cu propoziția regentă se realizează, în cadrul unui enunț bi- sau multipropozițional, prin componentul sau componentele deplasate, care se integrează, cu funcții sintactice diferite, în structura subordonatei și în structura regentei sau a întregii fraze.

1.2.1. Repoziționarea unor grupuri sintactice din structura subordonatei permite împletirea subordonatei cu regenta, realizată, însă, în grade diferite de suprapunere a structurii celor două unități sintactice.

În general, deplasarea spre stânga a unui grup sintactic se face cu trecerea peste un regent verbal: ***Omul*** (***nostru, de acolo***) *trebuie să fie înțelept.* sau adverbial: ***Omul*** (***locului, lor***) *pesemne că e harnic.* sau chiar peste două regente verbale: ***Omul*** (***grăbit, de aici***) *presupuneam că trebuie să plece.* sau peste un regent adverbial și unul verbal: ***Problemele*** (***grave, noastre***) *probabil că va dori să le rezolve.*

Deplasarea componentelor din subordonată este legată de prezența în propoziția regentă a unor modalizatori cu predicație:

– verbe impersonale active și reflexive: *a trebui, a se părea, a se nimeri, a se dovedi, a se cuveni* etc.: ***Omul*** *trebuie să se adapteze.*, ***Ion*** *se pare că nu știe lecția.*, ***Prietenul*** *se nimerește să fie acasă.*, ***Elevul*** *se dovedește că nu știe lecția.*, ***Prietenul*** *se cuvine să te ajute.*;

– expresii impersonale: *este bine, este necesar, este important, e greu* etc.: ***Elevul*** *este bine să învețe.*, ***Copilul*** *este necesar să cunoască pericolele.*, ***Rezultatul*** *este greu să fie prevăzut.*;

– adverbe și locuțiuni adverbiale predicative: *firește, negreșit, bineînțeles, pesemne, probabil, fără îndoială, nici vorbă* etc: *Și* ***turcii*** *negreșit că se luaseră după ele.* (Gala Galaction, *La Vulturi*).

Componentele deplasate din subordonată în regentă sunt diferite sub raportul poziției sintactice ocupate sau al funcției îndeplinite în structura subordonatei. Se deosebesc astfel diverse tipuri de deplasări (ridicări) ale unor componente din subordonată în regentă:

(a) deplasarea (ridicarea) subiectului (simplu sau multiplu) din propoziția subordonată, exprimat diferit (prin forme nominale, pronominale, forme verbale nepersonale): ***Viața*** *era să-i fie mai bună.*, ***Noi*** *pesemne că bănuiam.*, ***Al doilea*** *pesemne nu cunoștea drumul.*, ***A lucra*** *trebuie să fie deviza noastră.*, ***Elevul și părinții*** *săi trebuie să se prezinte la școală.*

(b) deplasarea (ridicarea) complementului direct din propoziția subordonată, exprimat diferit: ***Cartea*** *este necesar să o citim.*, ***Aceasta*** *este bine să o înțelegem.*, ***Pe al doilea*** *probabil că l-ai văzut.*, ***A iubi*** *pesemne că nu poate.*, ***Animalele și plantele*** *probabil că le îngrijește.*

(c) deplasarea (ridicarea) complementului indirect (în dativ) sau a complementului prepozițional din propoziția subordonată, fiecare exprimat diferit: ***Copiilor*** *trebuie să*

le dăm o bună învățătură., ***Lor*** *este necesar să le mulțumești.*, ***Femeilor și copiilor*** *probabil că li se dăduse de mâncare.*, ***De dușmani*** *ar trebui să te temi.*, ***De tine*** *se cuvine să-mi amintesc mai des.*

(d) deplasarea (ridicarea) complementului de agent din propoziția subordonată, exprimat diferit: ***De profesor*** *trebuie să fie pusă nota.*, ***De mine*** *este necesar să fie lucrată cartea.*, ***De noi și de toți oamenii*** *se cuvine să fie înțeleasă schimbarea.*

(e) deplasarea (ridicarea) circumstanțialului din propoziția subordonată, exprimat diferit: ***Aici*** *este obligatoriu să punem o piatră de hotar.*, ***Din această seară*** *probabil că va începe programul.*, ***Din cauza furtunilor și a ploilor*** *a fost obligatoriu să ne asigurăm casele.*

Repoziționarea unor componente din subordonată în regentă are două consecințe sintactice: pe de o parte, legarea sintactică de restul enunțului a componentului sau a componentelor deplasate, iar, pe de altă parte, poziționarea lor parantetică, izolarea lor de enunț.

Fenomenul imbricării se produce, în general, prin deplasarea din subordonată în regentă a unor componente legate sintactic de restul enunțului. Legarea sintactică poate fi integrală, în cazul în care componentul sau componentele ridicate se integrează în structura regentei, repoziționarea lor fiind marcată sintactic, sau parțială, în cazul în care legarea de regentă implică numai anumiți conectori prepoziționali sau este legată de topica întregii construcții.

În funcție de repoziționarea în raport cu regenta a componentului sau a componentelor ridicate din subordonată, imbricarea cunoaște mai multe variante.

1.2.2. Legarea sintactică integrală, reprezentând includerea componentului deplasat în structura regentei, este o variantă a imbricării marcate sintactic. Deplasarea în propoziția regentă a subiectului unei subordonate poate fi indicată prin acordul predicatului regentei cu subiectul deplasat: *Și* ***potecile****, ca orice lucru în lumea asta,* ***trebuiau*** *să aibă până la urmă un capăt și un sfârșit.* (C. Hogaș, *Pe drumuri de munte*), *pentru că* ***toate acestea trebuiau*** *să poarte un nume* (M. Sorescu, *Eminescu*). Imbricarea propoziției regente cu propoziția subordonată se realizează prin subiectul comun celor două structuri propoziționale, prin dubla relație a subiectului cu predicatele din ambele propoziții, marcată de dublul acord: ***Zilele*** *bune* ***se cuveneau să fie cinstite*** *de toți cei de față.* (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*).

1.2.3. Legarea parțială de enunț a componentelor repoziționate are ca rezultat alte variante ale imbricării, marcate de dubla funcție a componentului deplasat, de topica obligatorie și, uneori, de conectori prepoziționali:

(a) Imbricarea se poate realiza parțial prin deplasarea unui component din propoziția subordonată alcătuit din pronume interogative și adverbe interogative, care cumulează funcția sintactică din subordonată, corespunzătoare diferitelor poziții sintactice, și funcția de marcă a interogației parțiale, cu topică fixă (la începutul enunțului): ***Cine*** *se cuvine să ia premiu?,* ***Unde*** *trebuie să semnăm?*

(b) Imbricarea parțială se poate produce prin deplasarea unui component din propoziția subordonată, alcătuit din grup adjectival sau adverbial, în care adjectivul (sau adverbul) apare la gradul superlativ absolut: ***Ce*** *frumoasă trebuie să fi fost serbarea!,* ***Cât de*** *mult mi se pare că a crescut!,* ***Ce*** *fată frumoasă trebuie să fi fost în tinerețe!* Mărcile exclamative (cu valoare adverbială, mai rar adjectivală) cumulează și funcția de marcă a exclamației, cu topică fixă (la începutul enunțului), și pe aceea de circumstanțial cantitativ în grupul adjectival, adverbial sau nominal deplasat. Izolat, se înregistrează și deplasarea adverbului exclamativ, disociat de

adjectivul sau adverbul al cărui grad de intensitate îl realizează, precum și de conectorul prepozițional, ca o manifestare a tendinței de a marca mai bine exclamația: *Mă gândeam* ***cât*** *trebuie să fie* ***de grozav*** *când ești fericit.* (I. Slavici, *Moara*).

(c) Imbricarea poate fi rezultatul deplasării unui component din propoziția subordonată în propoziția regentă, aflată, la rândul ei, într-o relație de subordonare față de altă propoziție. Componentul deplasat, alcătuit dintr-un relativ pronominal sau adverbial, cumulează funcția sintactică din subordonată, corespunzătoare diferitelor poziții sintactice, și funcția de conector subordonator al regentei (marcând relația de dependență a regentei față de o altă propoziție).

Propoziția regentă cu care este amalgamată subordonata este o relativă cu antecedent: *Nu știam femeia* ***care*** *pesemne că ne cunoștea.* (R. Petrescu, *Eclipsa*) [subiect deplasat], *Artistul* ***care*** *fusese sortit să fie se năștea greu.* (G. Călinescu, *Bietul Ioanide*) [nume predicativ deplasat], *Drumul* ***ce*** *trebuia să ținem se încovoia ca un șarpe.* (C. Hogaș, *Pe drumuri de munte*) [complement direct deplasat], [...] *deformațiile fizice erau o penibilă realitate* ***cu care*** *trebuia să se obișnuiască.* (G. Mihăescu, *Donna Alba*) [complement prepozițional deplasat], *Am revăzut locul* ***unde*** *trebuia să fie școala.* (M. Sadoveanu, *Domnu Trandafir*) [circumstanțial deplasat].

În organizarea celor trei propoziții, forma relativului pronominal corespunde funcției sintactice îndeplinite în propoziția a treia, fiind impusă de regimul cazual sau regimul prepozițional avut în această subordonată.

(d) Imbricarea poate fi rezultatul combinării unei structuri cu propoziție relativă (vezi *supra*, **1.1.1**) cu fenomenul de ridicare a componentelor din subordonată în regentă (vezi *supra*, **1.2**), manifestându-se în organizări frastice complexe. Condițiile de realizare a acestei variante de imbricare coincid cu cele din varianta precedentă (c): deplasarea unui component din subordonată exprimat prin pronume relativ, pronume nehotărât cu valoare relativă sau prin adverb relativ, care îndeplinește, pe lângă funcția sintactică din ultima subordonată, și funcția de conector al propoziției regente.

Deosebirea constă în tipul propoziției introduse de relativul deplasat din subordonată, regenta implicată în imbricare fiind o subordonată relativă liberă (cu antecedent nelexicalizat, „șters"), dezvoltată prin expansiunea unui nominal substituit de pronumele sau adverbul relativ conector. Fenomenul imbricării implică trei propoziții (1), (2), (3), aflate în relație de subordonare în lanț [(1) regentă ← (2) subordonată relativă regentă ← (3) subordonată)]. Suprapunerea parțială a structurilor celor trei propoziții se realizează prin relativul pronominal sau adverbial, care are calitatea de dublu substitut al unui nominal din prima regentă (1) și al unui nominal din a doua subordonată (subordonata subordonatei) (3). Pronumele relativ sau adverbul relativ îndeplinește o triplă funcție sintactică, cumulând funcțiile sintactice din prima regentă (1) și din a doua subordonată (3) cu funcția de conector al subordonatei relative regente (2). Funcțiile sintactice îndeplinite de relativ în prima regentă (1) și în a doua subordonată (3) pot fi:

– de același fel *Nu este menționat* ***cine*** *trebuie să intre primul.* (G. Călinescu, *Enigma Otiliei*) [(1) subiect; (3) subiect deplasat], *Un poet de o așa puternică gândire abia începe să devină* ***ceea ce*** *e menit să fie.* (E. Lovinescu, *Mite*) [(1) nume predicativ; (3) nume predicativ deplasat], *Ți-am adus* ***ceea ce*** *bănuiam că ai uitat.* (R Petrescu, *Eclipsa*) [(1) complement direct, (3) complement direct deplasat], *Aduc laude* ***oricui*** *se cuvine să aduc laude.* (N. Iorga, *O viață de om*) [(1) complement indirect (3) complement indirect deplasat], *Plec* ***unde*** *sper că-mi voi*

găsi liniştea. (Camil Petrescu, *Patul lui Procust*) [(1) circumstanţial, (3) circumstanţial deplasat] etc.

– diferite: *Nu văd* ***ce*** *trebuie să se schimbe.* [(1) complement direct; (3) subiect deplasat], *El nu se îndoieşte* ***de ceea ce*** *trebuie să devină.* [(1) complement prepoziţional; (3) nume predicativ deplasat], *Se întâmpla acum* ***ceea ce*** *bănuiesc că prevăzuse de multă vreme.* [(1)subiect; (3) complement direct deplasat], *Dăruia totul* ***oricui*** *se întâmpla să treacă pe acolo.* [(1) complement indirect; (3) subiect deplasat], *Acela va şti* ***cum*** *am trebuit să fiu când am căpătat siguranţa.* (Augustin Z. N. Pop, *Mărturii*) [(1) complement direct, (3) nume predicativ deplasat].

În condiţiile în care funcţiile sintactice îndeplinite de relativul pronominal în raport cu regenta 1 şi cu subordonata 3 nu coincid, forma acestuia corespunde, în cazul imbricării, poziţiei sintactice din prima regentă (1), reflectând regimul cazual sau prepoziţional impus de organizarea sintactică din această propoziţie, indiferent de funcţia îndeplinită în ultima subordonată (3).

2. ASPECTE SEMANTICO-PRAGMATICE

Fenomenul sintactic al imbricării are implicaţii semantico-pragmatice, care motivează mai ales repoziţionarea componentelor din subordonată în regentă (vezi *supra,* **1.2.1**). Elementele din propoziţia regentă peste care are loc deplasarea componentului din subordonată sunt, de obicei, verbe şi construcţii impersonale, caracterizate semantic prin neatribuirea acţiunii unui Agent, ceea ce favorizează deplasarea unui subiect personal din subordonată în regentă.

Imbricarea are, adesea, ca efect „subiectivizarea" enunţului, atât prin deplasarea frontală a unui subiect *personal*, cât şi prin introducerea unor componente care permit exprimarea atitudinii, a opiniei, a intenţiei vorbitorului. Certitudinea şi incertitudinea vorbitorului faţă de cele comunicate se exprimă prin verbe, adverbe şi locuţiuni adverbiale adecvate: *se ştie, se cunoaşte, se consideră, desigur, bineînţeles, negreşit, firește, normal, fără îndoială, nici vorbă* etc, respectiv: *se bănuieşte, se pare, probabil, poate, pesemne* etc. Numeroase verbe şi expresii impersonale au o încărcătură modală apreciativă: *e bine, e rău, e frumos, e greu, e uşor, e grav, e imposibil, e (puţin) important* etc. sau deontică, de obligativitate: *trebuie, e necesar, e obligatoriu, e musai* etc., de permisiune: *e permis, e îngăduit, e voie* etc. sau de interdicţie: *nu se poate, e interzis, e nerecomandabil* etc.

Inserţia în regentă a elementelor verbale şi adverbiale care exprimă implicarea locutorului în comunicare rupe organizarea sintactică a mesajului, având, la origine, un caracter incident. „Legarea" construcţiei incidente, prin conectori conjuncţionali, de o propoziţie regentă determină reorganizări ale ansamblului frastic, având drept efect şi fenomenul imbricării.

TIPURI DE DISCURS

DIALOGUL

1. ASPECTE DEFINITORII

Dialogul este o practică socială având ca suport limba: o formă de comunicare între doi sau mai mulţi vorbitori (< gr. *dia*, „prin", „între" + *logos*, „vorbire").

Dialogul este **forma prototipică de funcţionare a limbii în cadrul societăţii**. Următorul exemplu este un dialog între trei persoane, A, B, C, angajate în interacţiune verbală cu scopul rezolvării unei probleme:

A: bună. tu te pricepi la calculatoare?
C: nu prea ↓ da spuneţi.
B: ne uitam aici la chestiile astea.
A: ce-i asta? <CTT textul se va scrie pe coloane.> asta înseamnă două coloane?
C: probabil. (IVLRA, 70).

Dialogul de mai sus este o transcriere după o înregistrare a unui dialog real, într-o situaţie reală de comunicare. În transcriere s-au folosit convenţii grafice (vezi *Anexa* de la sfârşitul capitolului) care notează fenomene discursive relevante (intonaţii, pauze, întreruperi, suprapuneri, ritmul vorbirii etc.). În citatele care urmează în acest capitol, sistemul notaţiilor va fi simplificat, păstrându-le doar pe cele cu relevanţă directă pentru fenomenele discutate.

Prin tradiţie, **dialogul** se opune **monologului**. Mesajul produs de o persoană care se adresează unui public (real sau imaginar) fără a aştepta un răspuns imediat de la acesta este un monolog; monologul autoadresat se numeşte **solilocviu**. Monologul se caracterizează prin absenţa alternanţei la cuvânt a unor interlocutori. Procesul producerii mesajului demonstrează însă că, în structura lui internă, orice monolog are, în esenţă, caracter dialogic prin două trăsături definitorii: dialogism şi plurivocitate. Orice activitate comunicativă este, în esenţa ei, dialogală.

Pe de o parte, locutorul îşi concepe monologul din perspectiva destinatarului potenţial; în cazul monologului oral (nu scris), emiţătorul poate monitoriza vizual şi auditiv alocutorul şi îşi poate reorganiza în permanenţă mesajul în funcţie de reacţiile observate la acesta; această trăsătură internă a discursului monologal poartă numele de **dialogism**.

Pe de altă parte, locutorul produce acte de limbaj prin creaţie şi imitaţie. El foloseşte în mod creativ limbajul, producând enunţuri personale pe baza unor reguli recursive de gramatică şi a unui vocabular, pentru a-şi

exprima idei, sentimente, atitudini personale; în același timp însă locutorul imită acte de limbaj produse de ceilalți oameni în împrejurări similare, deci folosește limba așa cum o fac și ceilalți membri ai societății. Orice enunț poartă în el nu doar „vocea" celui care îl produce la un moment dat, ci și „vocea" acestuia în interacțiuni anterioare, precum și „vocile" celorlalți membri ai societății, vorbind pe aceeași temă, în diverse momente, în diverse circumstanțe concrete. Această trăsătură internă a discursului monologal poartă numele de **plurivocitate**. Una dintre manifestările plurivocității este intertextualitatea, adică particularitatea unui text de a evoca alte texte (prin clișee, citate, simboluri etc.).

În acest capitol termenul *dialog* va fi folosit cu accepția sa tradițională: vorbire între mai multe persoane.

Dialogul este constrâns, pe de o parte, de **reguli constitutive** (de structură), pe de altă parte, de **principii de eficiență**.

Pentru ca un dialog să aibă loc, trebuie satisfăcute următoarele reguli constitutive: (a) să existe minimum doi participanți la actul de comunicare; (b) participanții la dialog să se afle într-o situație comună de interacțiune (față-în-față sau într-o situație mediată tehnic -- telefon, calculator, televizor, radio etc.), care să le permită interlocutorilor o legătură interacțională (prin limbă, prin elemente paraverbale și nonverbale); (c) între participanții la dialog să existe interes reciproc (locutorul trebuie să se orienteze spre alocutor, manifestând intenția / dorința de a comunica; alocutorul trebuie să reacționeze la ceea ce spune locutorul; atât locutorul, cât și alocutorul trebuie să fie dispuși să se angajeze în procese cognitive care implică în special memoria de scurtă durată); (d) participanții la dialog trebuie să aibă un univers comun de discurs (cunoștințe comune despre lume, cunoștințe contextuale comune, experiențe împărtășite, ca bază a schimbului informațional).

Eficiența schimbului dialogal este guvernată de următoarele principii: (a) participanții la dialog trebuie să adopte un comportament dialogal care să permită schimbul alternativ de replici (să fie flexibili, să își inhibe replica proprie sau reacțiile afective cât timp vorbește alocutorul, să cedeze cuvântul după o replică rezonabil de lungă în raport cu scopul curent al conversației); (b) participanții la dialog trebuie să aibă un comportament cooperant, în sensul că trebuie să aibă contribuții verbale care să satisfacă scopul curent al interacțiunii (să aibă contribuții coerente în contextul dialogal, semnalizate adecvat în planul expresiei; să manifeste preocupare pentru aceeași temă); să asculte activ.

Abilitatea individului de a comunica participând la activitățile dialogale reprezintă **competența dialogică** a individului. Competența dialogică presupune control și autocontrol comunicativ, adaptare dinamică la o situație de comunicare dată, colaborare cu partenerii de dialog.

Controlul și autocontrolul comunicativ reprezintă capacitatea locutorului de a înțelege și a evalua corect scopurile comunicative ale alocutorilor în diversele stadii ale unei interacțiuni verbale, de a-și înțelege și formula clar propriile scopuri comunicative. În felul acesta locutorul, prin intervențiile sale în cadrul dialogului, poate acționa eficient asupra alocutorului / alocutorilor.

Adaptarea presupune receptivitatea interlocutorilor la situații de comunicare diferite (deci la configurația concretă a factorilor care modelează

situația de comunicare) pentru a alege strategia optimă de comunicare și a produce răspunsuri adecvate și eficiente (care să-și atingă scopul). Capacitatea de adaptare depinde de mai mulți factori: abilitatea de a folosi în mod adecvat limba, experiența dialogică a vorbitorului (angajarea în diverse tipuri de dialoguri care îi asigură individului experiență în comunicarea dialogică), abilitatea individului de a gestiona anxietatea (emoțiile negative care pot afecta comunicarea: teama de comunicare, tracul, neîncrederea, frustrarea etc.), abilități de planificare a intervențiilor comunicative, abilități integrative (relaționarea unităților dialogale, integrarea unităților minimale în unități de rang superior, vezi *infra*), abilități de anticipare și predicție legate de comportamentele comunicative ale interlocutorilor, abilitatea de învățare a unor modele de interacțiune verbală și imitare a acestor modele în situații adecvate.

Colaborarea cu partenerii de dialog presupune negocierea conținuturilor, a semnificației, a accesului la cuvânt, a identității interlocutorilor etc. Negocierea (în plan comunicativ) este un proces interacțional prin care participanții la dialog estompează asimetriile discursive (asimetriile informaționale, asimetriile privind relațiile dintre participanții la dialog, asimetriile privind comportamentele comunicative).

Abilitățile de angajare eficientă în dialog cu diverși interlocutori nu sunt înnăscute, ci se învață. Competența dialogică presupune formarea unor comportamente adecvate prin învățare dirijată și experiențe de comunicare diverse.

Prin dialog oamenii participă la proiecte comunicative comune. Interacțiunea dialogică este modelată de factori culturali, sociali, psihologici, textuali aflați în interacțiune. Ansamblul acestor factori configurează **contextul de comunicare**: *cine cu cine comunică, pe ce canal, coordonatele spațio-temporale, din ce cauză și cu ce scop, în ce mod.* Se distinge între **context situațional** (format din ansamblul elementelor extralingvistice care definesc situația de comunicare: locul și momentul interacțiunii, participanții la interacțiune și relațiile dintre ei, modele de interacțiune pe anumite teme, genuri comunicative, factori sociali, factori psihologici, cunoștințe și credințe despre lume, cunoștințe specifice pe o temă dată, gradul de cunoaștere a limbii în care se comunică etc.) și **context lingvistic** (numit și cotext, format din secvențele lingvistice adiacente unei secvențe particulare). Contextul are rol decisiv în producerea și interpretarea unui enunț: pe de o parte, aceeași intenție discursivă se poate actualiza în forme diferite în funcție de context, pe de altă parte, aceeași structură lingvistică acceptă interpretări diferite în funcție de context. Pentru locutor contextul funcționează ca filtru al alegerilor comunicative, iar pentru alocutor ca suport în interpretarea semnificației enunțului. Contextul are caracter dinamic, modificându-se în permanență, odată cu fiecare nouă contribuție comunicativă.

Dialogul nu este o succesiune mai mult sau mai puțin întâmplătoare de replici, ci are o **organizare internă** care poate fi descrisă ca o **structură ierarhică de unități comunicative**. Unitățile comunicative nu coincid în mod necesar cu unitățile lexicale / gramaticale (cuvinte, propoziții, fraze). Între unitățile comunicative și unitățile gramaticale se stabilesc condiționări complexe.

Pentru a vehicula semnificații în cadrul dialogului, vorbitorii pot „spune ceva" sau pot „implica ceva". În timp ce semnificațiile „spuse" sunt decodate de

alocutor pe baza regulilor de amalgamare sintactico-semantică, semnificațiile „implicate" sunt deduse pe baza unor mecanisme pragmatice (presupoziții, implicații, implicaturi) subsumate unor **principii comunicative**: principiul cooperării și principiul politeții.

Activitatea dialogală produce un tip special de text, **textul dialogal** (distinct în raport cu textul narativ / descriptiv, textul poetic, afișul, anunțul, instrucțiunile etc.), cu anumite particularități pragmatice, semantice, gramaticale, care decurg din particularitățile procesului de comunicare.

2. VARIABILE CONTEXTUALE CARE MODELEAZĂ DIALOGUL

Particularitățile contextului în care are loc interacțiunea verbală are consecințe în planul textului dialogal.

2.1. Numărul participanților la dialog

În funcție de numărul participanților la interacțiune, se distinge între dialog cu doi participanți și dialog cu mai mulți participanți.

2.1.1. *Doi vs mai mulți participanți*

Schimburile verbale cu doi participanți sunt, prin complexitatea lor, mai mult decât succesiuni de dialoguri cu doi participanți. Complexitatea se manifestă în procesul constituirii universului comun de discurs, în progresia tematică, în dinamica relațiilor dintre interlocutori: sistemul înscrierilor la cuvânt; „coalițiile" comunicative și configurarea subgrupurilor comunicative (cine cu cine interacționează și pe cine ignoră, cine pe cine susține din punct de vedere comunicativ, cine pe cine contrazice); procesul trecerii de la statutul de locutor la cel de alocutor, la cel de ascultător pasiv (martor la dialog, potențial alocutor) sau la cel de martor la dialog, ignorat complet de locutor și alocutor, fără perspective de a dobândi statut de alocutor în comunicare. Dialogul care urmează reflectă dinamica grupului comunicativ; la dialog iau parte, cu intervenții mai lungi sau mai scurte, A, B, C, F, în timp ce D și E ascultă, fără a interveni:

> B: (către C, mama lui F) nu-i faceți# chestii_d-alea_acasă?
> C: da:↓ dar ea este:⊥ cum să spun↑ ă⊥ ei îi place foarte mult să umble în părul altuia în general [femeile cu părul lung la NEbunie↓
> A: [în general TOȚI sunt așa.
> +C: dar ei să NU-I umbli-n păr↓ [să nu stai
> A: [de ce?
> +C: s-o împopoțonezi↓ [nu-i place.
> B: [TOȚI sunt așa.
> C: da' ea să facă la alții [s-a învățat singură
> B: [TOȚI sunt așa
> A: se face coafeză ((râde))
> (*C își desface codițele împletite de fiica ei*)
> F: STAI ma:mi:↓ nu⊥
> (D și E sunt practic ignorate în această conversație) (IVLRA, 30).

2.1.2. *Emițător – receptor*

De obicei, se vorbește despre **emițător** (sinonim cu locutor, vorbitor) și **receptor** (sinonim cu alocutor, ascultător). Detaliind analiza, emițătorul și receptorul se pot scinda în două cupluri: (i) locutor – alocutor și (ii) sursă – destinatar. Sursa este individul care a conceput un mesaj într-un anumit moment t_0 pentru un anumit destinatar. Locutorul este cel care verbalizează mesajul pentru un alocutor la momentul t_1 al discursului. De obicei, t_0 și t_1 coincid, de asemenea coincid sursa și locutorul, respectiv destinatarul și alocutorul. Există însă situații în care t_0 și t_1 sunt diferite, ca și sursa și locutorul, respectiv destinatarul și alocutorul:

Trahanache [**în momentul vorbirii, locutor**] îi citește lui Tipătescu [**în momentul vorbirii, alocutor**] scrisoarea pe care Tipătescu [**în momentul conceperii scrisorii, sursă**] i-o scrisese lui Zoe [**destinatarul scrisorii redactate de sursă**], soția lui Trahanache: *...venerabilul (adică eu – [**locutorul în momentul vorbirii**]) merge deseară la întrunire* [...]. *Eu* [***sursa scrisorii***] *(adică tu* [***locutorul în momentul vorbirii***]) *trebuie să stau acasă* [...] *Nu mă aștepta, prin urmare vino tu* [***destinatarul scrisorii***] *(adică nevastă-mea, Joițica), la cocoșelul tău* [***sursa scrisorii***] *(adică tu* [***ascultătorul în momentul vorbirii***]) *care te adoră.* (I.L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*).

> Efectul comic al pasajului se bazează pe ambiguitățile produse în discurs de metamorfoza celor patru elemente (sursă – destinatar; vorbitor – ascultător), de glosările prin care vorbitorul curent dorește să facă trecerea între cele două momente de referință.

2.2. Identitatea participanților la dialog

Participanții la dialog sunt indivizi cu identitate culturală, socială, psihologică. Ei intră în interacțiune cu un bagaj de cunoștințe (cunoștințe enciclopedice, cunoștințe lingvistice, cunoștințe despre alocutor, abilități de comunicare etc.), cu credințe și valori personale, cu resurse personale (predispoziții cognitive, afective, comunicative, trăsături de personalitate, caracteristici fizice și psihice, o anumită capacitate de monitorizare a alocutorului și de automonitorizare). Toate acestea influențează opțiunile comunicative și percepțiile reciproce. În același timp, identitatea participanților la dialog se reflectă în limbă.

2.2.1. *Identitatea culturală a interlocutorilor*

Felul în care comunică interlocutorii este modelat de particularitățile culturii pe care o vehiculează limba respectivă.

Între culturi apar diferențe marcate în limbă: există culturi care preferă cuvântul, altele care preferă tăcerea; sunt culturi care preferă atingerea, distanțele mici de interacțiune și culturi care preferă distanțele mari de interacțiune; sunt culturi care preferă conflictul verbal și culturi care preferă armonia socială; culturi în care ierarhiile sociale sunt marcate printr-un sistem rigid de formule onorifice și culturi în care distanțele sociale sunt mascate prin limbaj. Sunt gramaticalizate în limbă diferit percepții asupra lumii: în limbi diferite, aceeași realitate este conceptualizată ca substantiv masiv (rom. *mazăre*), în altele ca substantiv numărabil (engl. *peas*, fr. *petit pois*); sistemul deicticelor (pronume, timpuri verbale) reflectă conceptualizări diferite ale relațiilor spațio-temporale dintre participanții la comunicare (de pildă, diferențele din sistemul concordanței timpurilor în română / franceză, engleză); strategiile discursive au mărci lingvistice

diferite (în română, de pildă, atenuarea potențialului agresiv al unei întrebări se face prin negație: *Nu l-ai văzut (cumva) pe Ion?*, în timp ce în engleză, folosirea negației în acest tip de întrebări marchează reproșul locutorului față de ignoranța alocutorului). Pe fundalul diferențelor dintre culturi, comunicarea între vorbitori proveniți din culturi diferite poate da naștere la fenomene de comunicare nereușită / eșuată, la neînțelegeri. Pentru evitarea acestora, interlocutorii adoptă adesea strategii de negociere a codului, prin care verifică gradul de înțelegere reciprocă; ele conduc la amplificarea schimbului verbal prin secvențe cu funcție fatică și metalingvistică, influențează progresia tematică și o parazitează prin secvențe cu funcție metacomunicativă.

Proveniența interlocutorilor dintr-o anumită regiune are reflexe fonetice, morfologice, sintactice și lexicale în plan textual.

2.2.2. *Identitatea socială a interlocutorilor*

Statutul socioeconomic al vorbitorului, apartenența la o anumită clasă socială, gradul de cultură se reflectă în limbă. De exemplu, indivizii educați recurg la coduri elaborate, folosesc limba literară (deci corectă), au capacități superioare de argumentare și structurare a mesajului. Pe baza particularităților lingvistice ale textului se distinge între limbajul popular și limbajul cult.

2.2.3. *Identitatea psihologică, sexul, particularitățile fizice ale interlocutorilor*

Identitatea persoanelor care se angajează în dialog are consecințe asupra schimbului verbal în ansamblu. De exemplu, persoanele cu înalt nivel de automonitorizare – preocupate să aibă un comportament social adecvat, cu un repertoriu larg de comportamente interacționale – își exprimă adecvat stările emoționale, au intervenții bine proporționate în comunicare, își întrerup frecvent interlocutorii, inițiază conversația și introduc frecvent teme noi de discuție, împărtășesc gradul de intimitate conversațională a alocutorului, apelează la argumente logice pentru a-și convinge interlocutorii, sunt critice și asertive. Persoanele extrovertite, comparativ cu introvertiții, fac pauze în comunicare mai scurte, vorbesc mai mult și mai repede, au o intensitate vocală ridicată, au expresivitate comunicativă, manifestă interes pentru teme cu caracter general, pe care le tratează relativ superficial fără a le focaliza, au o activitate nonverbală intensă (mimică, gesturi), manifestă relativă precizie în decodarea mesajelor nonverbale, preferă distanțele mai mari de interacțiune, își privesc partenerii de dialog cu relativă intensitate. Persoanele care manifestă tendință de dominare sunt asertive, au încredere de sine, își întrerup frecvent interlocutorii, vorbesc mult, cu pauze scurte, folosesc frecvent modalizatori de certitudine, au intensitate vocală ridicată. Indivizii care manifestă reticență față de angajarea în comunicare fac multe repetiții, au ezitări, false începuturi, rar inițiază conversația și introduc puține teme în discuție, au contribuții comunicative relativ scurte și simple, au activitate nonverbală redusă, manifestă anxietate discursivă, sunt puțin expresivi; în schimb, sunt mai productivi în scris, au un limbaj mai complex și focalizează mai bine tema. Cei care manifestă anxietate în comunicare vorbesc mai repede și evită tema prin aproximări și lipsă de focalizare, preferă distanțele mai mari de interacțiune, fac pauze mari, produc fraze eliptice și fac multe începuturi false, se bâlbâie, repetă cuvinte și enunțuri. Femeile, comparativ cu bărbații, manifestă preferință pentru limbajul standard, corect gramatical, pun mai multe întrebări, pun multe întrebări de confirmare (*nu-i așa?, da?*), manifestă preferință pentru anumite subiecte,

manifestă tendința de a-și exprima sentimentele, zâmbesc mai mult, privilegiază comunicarea nonverbală, manifestă preferință pentru actele de vorbire indirecte, folosesc frecvent calificări adjectivale și adverbiale, recurg frecvent la atenuatori de expresie, cuvinte de umplutură, își cer frecvent scuze, își întrerup interlocutorii relativ rar, sunt mai puțin argumentative decât bărbații.

2.2.4. *Personalitatea*

Personalitatea vorbitorilor se reflectă în stilul lor comunicativ. Stilul comunicativ se constituie la intersecția unor atitudini comunicative exprimabile prin opoziții manifestate gradual de-a lungul unui continuum: dominant / supus, histrionic / rezervat, conflictual / nonconflictual, expresiv / inexpresiv, calm / frenetic, atent / neatent, semnificativ (care se impune atenției) / nesemnificativ, deschis / închis, prietenos / ostil. Stilul comunicativ se reflectă în: distanțele mai mari sau mai mici de interacțiune, intensitatea vocală și accentele afective, debitul verbal, comportamentele comunicative adoptate (vezi *infra*), inițiativele verbale (introducerea temelor, gradul de dezvoltare și elaborare a lor, schimbările de teme), conținuturile vehiculate (noi / banale), tipul de argumentare (argumente logice, afective etc.), strategiile de acces la cuvânt (întreruperea vorbitorilor) și de menținere a cuvântului, numărul și lungimea pauzelor în comunicare, tipurile de acte de vorbire predominante în exprimarea unui individ (acord / dezacord cu alocutorul, lăudarea alocutorului / criticarea alocutorului etc.), structurile lingvistice cel mai frecvent folosite în performarea unor acte de vorbire (enunțiative / interogative / exclamative / imperative), preferința pentru acte de vorbire directe sau indirecte, ocurența unor modalizatori (de certitudine / incertitudine, epistemici / deontici / afectivi), lexicul folosit (termeni neutri / încărcați afectiv), recurențe lexicale, noutatea expresiei lingvistice (originalitate / clișeu). Cum comunicarea se realizează printr-un sistem complex de semne (în care limba este doar unul dintre subsisteme), stilul comunicativ se corelează și cu elemente legate de aspectul fizic al individului, carismă etc.

2.3. Relațiile dintre participanții la dialog

Între participanții la dialog se stabilesc relații complexe care se reflectă în organizarea interacțiunii verbale.

2.3.1. *Locutor – alocutor*

Participanții la dialog îndeplinesc alternativ rolul de vorbitor / **locutor**, respectiv de ascultător / **alocutor**. Dialogul este o construcție intersubiectivă a participanților la interacțiunea verbală. Aceștia au rol activ în construcția dialogului atât în ipostaza de locutori, cât și în cea de alocutori. Ca locutori, ei își adaptează discursul la alocutor și se orientează spre acesta, prin contextualizări și recontextualizări succesive în funcție de reacția acestuia: aduc informații, le completează, fac corecții și autocorecții, confirmă, infirmă, acceptă, resping etc. Ca alocutori, participanții la dialog oferă feedback locutorului curent, participă activ, procesând informația primită pentru a se angaja în interacțiune în mod relevant. Contribuția comunicativă a participanților la dialog nu este simetrică în ceea ce privește cantitatea de informație, timpul cât vorbește fiecare, puterea de persuasiune etc.

2.3.2. *Gradul de cunoaştere reciprocă şi de intimitate*

Între participanţii la dialog pot exista diferenţe privind **gradul de cunoaştere reciprocă** şi de **intimitate**. Acestea au diverse reflexe textuale: numărul de teme comune şi gradul de profunzime în abordarea lor, deschiderea interlocutorilor spre autodezvăluire (spre confesiuni), cunoştinţele contextuale mutuale care permit asocieri de idei, neglijenţele comunicative îngăduite, predicţiile în legătură cu alocutorul, lexicul folosit, formulele de salut şi de adresare, prezenţa / absenţa elementelor afective, mimica şi gesturile, poziţia corpului şi distanţele dintre interlocutori. Dialogurile care urmează reflectă astfel de diferenţe:

(a) [Discuţie într-un birou, între colegi de serviciu]
A: DOmnu marian ↓
B: zi.
A: te rog frumos să-mi spui şi mie # care-i faza cu Chimitex # că stă dosaru de nu ştiu când şi mă întreabă şi pe mine # şefu' nostru ↓
B: deci cu Chimitexu' am convenit un contract
A: CE.
B: după cum ştii şi tu bine # spre sfârşitul lunii ↑
A: ce ↑
B: am convenit cu cucoana # madam bucşă ⊥ buşcă
A: aşa ↓
B: să ne aducă # documentele financiare ale avalizatorului # care este şi acţionarul principal ## ă # în jurul datei de 11 azi e =
A: = azi e miercuri astăzi trebuia să aducă dosaru' lu # cealaltă firmă ↓
(IVLRA, 114);

(b) [Dialog între prieteni; A „îi dă în cărţi" lui B]
A: da. ba da. ba da. ba da. da. şi cu: ochii verzi?
B: cu ochii verzi CE.
A: nu ştiu. A↓ aici e dorin. nu?
B: TOni are ochii verzi. garantat. şi mama MEA are ochii verzi garantat.
A: A:↓ atunci e MAma. mama care face-un drum scurt?
B: e MAma. dacă se şi ceartă cu cineva:↑
A: n:u. (râde)
B: nu? e mama.
A: face un drum scurt?
B: mama fa:ce drumuri↓ CUM.
A: da. da. la un drum scurt. uite↓ gândeşte un dar de bani.
B: mama da_d– da DE CE nu mi-ai ZIS de la început asta. (IVLRA, 67).

2.3.3. *Relaţii de colaborare – relaţii conflictuale*

În funcţie de orientarea interlocutorilor în raport cu scopul comunicării, se poate distinge între **relaţii de colaborare**, respectiv **relaţii conflictuale**. Interlocutorii pot stabili relaţii de colaborare, având ca scop negocierea unei soluţii pentru a o face acceptată de ambele părţi sau, dimpotrivă, relaţii conflictuale, când participanţii se percep ca având scopuri opuse, iar comunicarea evoluează în sensul accentuării diferenţelor dintre ei. Opoziţia colaborare / conflict se reflectă în frecvenţa cu care sunt performate anumite tipuri de acte de vorbire (laudă / reproş), respectarea intervenţiei celuilalt / întreruperea exagerată a alocutorului, susţinerea

şi creditarea comunicativă a celuilalt / respingerea şi discreditarea comunicativă a celuilalt, strategii ale solidarizării cu celălalt / strategii ale desolidarizării de alocutor, umor / ironie, sarcasm etc., folosirea unor mărci de identitate (apelative, nume, onorifice) adecvate / inadecvate, egalitate asumată / inegalitate asumată. Dialogul care urmează pune în evidenţă relaţia conflictuală dintre interlocutori:

[Conflictul verbal se desfăşoară între doi sportivi; A îi reproşează lui B conducerea ineficientă a Federaţiei Române de Box]
B: nu-i adevărat.
A: CUM adică nu-i adevărat?
B: ştii de ce-ai refuzat? fiincă nu <ₚPOŢI> să fii.
A: # <ⱼde ce↑>
B: o⊥ HAI să-ncerci.
A: <ⱼnu POT să fiu↑>
B: nu poţi să fii [preşedinte
A: [<ₚoche:i↓ bu:n↓> eu ţi-am spus # ţi:e ă:: acum_o săptămână_cre:d↓ ţi-am spus că # nu am încoTRO şi va trebui să:
B: [ruDE:le deci ştii
A: [<ₚsă accept demisia ta.>
B: care-a fost greşeala ta? ştii CARE-a fost [greşeala ta?
A: [până să până_să-ţi retra:gi deMI:sia
B: da:↓
A: mi-ai sp- ⊥ m-ai întrebat CE vei face? <ᵣvei fi preşedintele-> şi <ᵣio_ţi-am spus> NU: nu-mi_trebui AŞA ceva::↓ însă nu am încoTRO în momentu_ă:sta↑ federaţia NU POAte # să rămână neconDU:să↑ ştii că SUNT probleme la nivel internaţional↓ ştii din auzite↓ eu ştiu [la modul conCRET
B: şi tu te <ꜰşi tu te sacri:fici>
A: exact.
B: şi tu te sacrifici
A: exA:CT.
B: [şi-o vei conduce tu.
A: [exA:ct. exA:CT.
B: [hai să <ᵤnu
A: [exA:CT.
B: exageră:m> că: nu [suntem copii aicea (IVLRA, 191).

2.3.4. *Relaţii de putere*

Între participanţii la dialog se stabilesc **relaţii de putere**, exercitate (şi) prin limbă. Se spune că A are putere discursivă asupra lui B, atunci când A influenţează comportamentele comunicative ale lui B, făcându-l pe B să acţioneze în modul dorit de A. Puterea discursivă se reflectă în contribuţiile verbale ale fiecărui participant şi în rolul avut în negociere: cel care deţine puterea discursivă are intervenţii frecvente în dialog şi contribuţii verbale relativ lungi, întrerupe frecvent interlocutorii, foloseşte intensificatori de expresie, recurge frecvent la structuri sintactice enunţiative şi imperative, la apelative, pune întrebări şi îşi constrânge interlocutorii să răspundă, foloseşte modalizatori de certitudine, are fermitate vocală etc.

2.3.5. *Rolul social*

Participanții la dialog pot comunica de pe poziția de individ cu scopuri comunicative personale sau de pe poziția unui **rol social** (medic–pacient, vânzător–cumpărător, profesor–elev, polițist–contravenient etc.). Rolul social limitează temele ce pot fi abordate și scopul comunicativ (stabilirea unui diagnostic, efectuarea unei tranzacții comerciale, predarea-învățarea-evaluarea, sancționarea contravenientului etc.), constrânge progresia tematică (de obicei liniară, fără divagații), reglează accesul la cuvânt (cine, când și cât vorbește; cine pe cine poate întrerupe), afectează formele de expresie (selecțiile lexicale se înscriu într-un câmp lexico-semantic predeterminat; apar clișee verbale – *Ce doriți?, Cu ce vă putem servi? Ce vă doare? Cine știe să-mi răspundă la următoarea întrebare...*; participanții la dialog performează cu predilecție anumite acte de vorbire – medicii, anchetatorii pun întrebări, clienții, pacienții, anchetații răspund; cumpărătorii solicită mărfuri, vânzătorii satisfac solicitările; actele expresive apar rar în relațiile de rol, în schimb sunt frecvente actele de vorbire declarative, replicile sunt de obicei scurte). Contribuțiile comunicative ale participanților la dialog sunt în conformitate cu expectațiile de rol și se înscriu într-un repertoriu prestabilit de comportamente.

(a) [La medic]

A: așa↓ să-mi spuneți vă rog: # greutatea ei la naștere
B: (trei chile)
A: sarcina a fost normală↑
B: da.
A: ați luat suplimente de calciu și fier în sarcină↑
B: da da ↓ și calciu și fier
A: naștere normală ↑
B: normală.
A: a:șa ### ă::: ați alăptat copilu↑
B: nu. ## cu: lapte praf
A: deci n-a primit niciun pic de lapte: de mamă da ↑ ă:
A: așa. spune-mi te rog: spuneți-mi c câte ă ce boli a avut ea: mai grave↓ de-a lungu vieții pân-acum.
B: referitor la tot acest interval doamna doctor nu↑ decât rubeolă ↓ rujeolă: cele: ă normale la copil mic.
A: hepatită↑
B: nu
A: / tebece/ ↑
B: nu (IVLRA, 107);

(b) [La farmacie]

A: bună ziua. fiți amabilă aveți cumva loțiune gerovital↑ pentru regenerarea părului.
(B clatină din cap)
A: nu↓ atunci ulei de ricin↑
(B aduce o sticluță)
A: așa și dacă aveți cumva tifon. (uitându-se la sticluța cu ulei) [nu aveți:↑
B: [comprese sterile sau fașă.
A: fașă. fașă. (arătând spre sticluța cu ulei) nu aveți decât la gramajul acesta↑

B: da.
A: dați-mi DOuă vă rog.
B: douăzeci de mii și fașa
A: da (întinzându-i o bancnotă) (IVLRA, 131).

2.3.6. *Dialog formal* vs *dialog informal*

Relațiile dintre participanții la schimbul verbal generează distincția **dialog formal** vs **dialog informal**. Dialogul formal este ritualizat, urmează un protocol cvasiprecis, participanții comunică de pe poziția de rol prealocat, relațiile dintre ei sunt formalizate, temele sunt constrânse de un repertoriu prestabilit, formele de adresare sunt constrânse situațional (formule de adresare standardizate, afectivitate reținută, structuri sintactice elaborate). Dialogul informal presupune relații laxe, în care participanții la comunicare pot avea un repertoriu larg de teme, își permit treceri rapide de la o temă la alta, nu au roluri discursive prealocate, dispun de opțiuni numeroase de expresie (formule de adresare, modalități diverse de exprimare a afectivității, structuri sintactice laxe).

(a) Dialog formal [la agenția CFR]

B: patru milioane opt sute=
C: =cinzeci de mii patru milioane opt sute cinzeci de mii
A: îhî# și e inclusă și o reducere pen[tru tineri↓
C: [da↓ da↓
A: știu că există# [astea
C: [da
C: deci acesta-i prețu biletului dus întors↓ cu:: loc cu tot
A: da↓ da↓ este cușetă↑ de [dormit↑
C: [nu. loc clasă.
A: aha
C: ă: la cușetă vă costă mai mult ((către B)) CÂT este cușeta.
B: încă trei sute de mii.
C: trei sute de [mii în plus.
A: [încă trei sute de mii↓ # aha# mda
C: deci în jur de cinci milioane și cinzeci de mii cu cușetă. biletu și cușeta.
A: da↓ da↓ și-astea dus întors două milioane jumate și-așa# da <@ mulțumesc.>
C: cu plăcere. (IVLRA, 137);

(b) Dialog informal [la magazinul de dulciuri]

A: le-ați încurcat ((râde))
B: le-a încurcat fata asta care-i nouă# # cred că le-a confundat↓ CINE știe ce-a făcut↑ (xxx) le-a băgat la un preț mai mic
A: da
B: de la treijnouă la treișapte
A: (xxx)
B: treișapte cinci sute candi
A: candi↑
B: da# dă zece mii?
A: da. dă zece mii.
B: alceva↑

A: dați-mi de CINCI mii câteva arahide d-alea↓ ((arată cu degetul)) d-alea ca să pun pă ceva .
B: ((cântărește)) ș-alceva↑ <R v-ajunge atâta?>
A: mi-ajunge↓ pun p-o colivă.# un domn m-a rugat să-i fac o colivă pentru sora lui și: și dați-mi de cinci mii biscui- biscuiți digestivi
B: alceva↑
A: atât.. (IVLRA, 134).

2.3.7. *Percepția*

Relațiile de comunicare sunt modelate și de felul în care participanții la dialog se percep reciproc. **Percepția** este influențată de factori psihologici și de factori socioculturali.

Printre **factorii psihologici** care influențează percepția se numără: asocierea de atribute (oamenii sunt consecvenți în asocierea atributelor pozitive, respectiv negative pe care le construiesc la adresa interlocutorilor: frumos și deștept, vesel și simpatic, morocănos și antipatic etc.); reducerea atributelor la categorii binare (prost sau deștept, slabă sau grasă, frumoasă sau urâtă, simpatică sau antipatică, rea sau bună); deducerea și generalizarea unor atribute pornind de la un element particular (are mașină frumoasă, deci e bogată; a întârziat, deci e neserioasă); „profeții cu autorealizare" (predicțiile indivizilor în legătură cu propriile comportamente îi fac pe aceștia să se comporte astfel încât să își confirme predicțiile despre sine: cel care spune „n-o să mă descurc" tinde să se comporte astfel încât să își confirme predicția; cel care spune „nu știu nimic" tinde să se comporte la examen astfel încât să își confirme predicția); efectul Pygmalion (dacă o persoană ne este prezentată ca fiind competentă, avem tendința să o considerăm competentă fără a verifica acest atribut); puterea primei impresii (indivizii tind să fie consecvenți cu primele impresii pe care și le fac despre interlocutorii lor: de exemplu, interlocutorii care în primele momente sunt percepuți ca inteligenți vor fi considerați inteligenți și în interacțiiunile viitoare în virtutea primei percepții); consecvența (dacă îmi place o persoană mă aștept să mă placă și ea pe mine; mă aștept ca aceia care mă apreciază pe mine să îi aprecieze și pe prietenii mei).

Factorii **socioculturali** se regăsesc în percepție în forma unor stereotipuri pozitive sau negative, „scurtături în percepție", în baza cărora indivizii sunt percepuți ca exponenți ai unor grupuri (sociale, etnice) și nu ca indivizi cu identitate proprie (românii sunt ospitalieri, italienii sunt vorbăreți, nemții sunt exacți, americanii sunt bogați etc.).

2.4. Canalul de comunicare

Canalul de comunicare determină opoziția de registru **scris / oral.** Transmiterea unui mesaj oral are implicații importante asupra procesului de comunicare și reflexe în plan textual (vezi **Limba română vorbită**).

2.4.1. *Forme scrise* vs *forme orale*

Unele forme de dialog sunt instituite social ca **forme scrise** (completarea de formulare este o formă de dialog între un solicitant și o instituție, dialogul pe e-mail, chestionarele de marketing, sondajele de opinie, examenele scrise etc.), în timp ce

altele sunt instituite social ca **forme orale** (conversația curentă, conferințele de presă, examenele orale etc.). În unele forme de comunicare (e-mailul), particularități ale dialogului scris coexistă cu forme specifice comunicării orale. (vezi **Limba română vorbită**).

2.4.2. *Mărci ale oralității*

Folosirea canalului oral de comunicare se reflectă în plan macrotextual (organizarea de ansamblu a dialogului) și în plan microtextual, local (selecția formelor de expresie). Astfel, simultaneitatea gândirii mesajului și a producerii lui determină o relativă destructurare a mesajului (bâlbâieli, false începuturi, enunțuri eliptice, anacolut, preferința pentru coordonare, reveniri, corecții, autocorecții, ezitări, întreruperi, autoîntreruperi). Coprezența spațio-temporală a interlocutorilor determină folosirea unui limbaj al momentului (deictice personale și spațio-temporale frecvente, limbaj afectiv, sensuri contextuale speciale, salturi logice, elipse etc.), permanenta orientare spre alocutor (prin vocative, interjecții, formule de adresare, întrebări retorice, întrebări de confirmare etc.) adaptarea la alocutor (reveniri, corecții, repetiții, ezitări, secvențe fatice – *ai înțeles, da?, OK?*), sincretismul (transmiterea informației pe mai multe canale, vezi *infra*).

2.4.3. *Mediile de transmitere a dialogului*

Prototipic, dialogul este asociat cu registrul oral, în care informația este transmisă prin **mai multe „medii"**: la elaborarea mesajului concură elemente verbale, elemente paraverbale (debit verbal, intensitate vocală, accentuare, râs etc.) și elemente nonverbale (mimică, gesturi, privire, zâmbet, distanțe spațiale etc.).

Elementele paraverbale dau informații legate de stări afective sau psiho-fizice (enervare, bucurie, nerăbdare, grabă, oboseală etc.), intenții comunicative, atitudinea față de alocutor (îngăduință, agresivitate, dezinteres etc.), caracterul tematic / rematic, focalizat / nonfocalizat al unei secvențe etc. Exemplele care urmează ilustrează rolul elementelor paraverbale în dialog:

[Convorbire în tren între A – 71 de ani; B – 30 de ani]
A: phii↑ ((***fluieră***)) să crești (doi) copii ca să nu te-ajute [părintele ((***își drege vocea***))
B: [exemplul cel mai bun de unde îl au↑ ca: ca: ca virgulă copil? de la părinți. <R dacă noi i-l dăm>↑
eXEMplul cel mai# autentic și cel mai# vizibil. de UNde știe copilu ăsta să facă MOAțe.
((***A chicotește; B se uită spre F***))
B: de la MAma. ă rezultatul este# invers proporțional. <Z adică face și fiica mai– maică-sii>
A: are multe sufeRINțe
B: păi da doamnă↓
((***A râde***))
B: da' vreau să vă mai spun ce:va. la VÂRSTA aia↓ CE vrei domle↓ să-ți facă și-un doctor. păi# să te facă de doozeci de ani? (IVLRA, 32).

Elementele nonverbale interacționează cu elementele verbale generând sintaxa mixtă. Elementele nonverbale și cele verbale se pot afla în diverse raporturi.

– Elementele nonverbale însoțesc elementele verbale, le dublează:

B: treizeci↓ patruzeci şi <, patru de mii>.
A: ((*luând pachetul*)) mulţumesc.
B: ((*numărând restul*)) patruzeci şi cinci↓ cinzeci.
A: ((*luând restul*)) mulţumesc↓ bună ziua. (IVLRA,135).

– Elementele nonverbale completează elementele verbale, transmit informaţii suplimentare:

C: deci cu şină separat ((*arată spre raft*)) şi astea plic n-au şină.
B: a: deci astea sânt singurele practic?
A: da (IVLRA, 133).

– Elementele nonverbale contribuie la dezambiguizarea sensurilor vehiculate prin unităţile lexicale; frecvent în această situaţie sunt deicticele pronominale şi adverbiale:

A: da' cum adică să scriu pe coloane↑
B: *pe coloane este AŞA* ((*arată*))
A: am văzut eu nişte reviste scrise aşa↓
B: asta ar însemna că se scrie tot textul în mod normal↓ se selectează şi la↓
A: aici zice?
B: nu # nu. (IVLRA, 69)
A: daţi-mi de CINCI mii câteva arahide ***d-alea***↓ ((*arată cu degetul*)) d-alea ca să pun pă ceva
B: ((cântăreşte)) ş-alceva↑ v-ajunge *atâta?*
A: mi-ajunge↓ (IVLRA, 135).

– Elementele nonverbale substituie elementele verbale:

A: bună ziua. fiţi amabilă↓ aveţi cumva loţiune gerovital↑ pentru regenerarea părului.
((**B** *clatină din cap*))
A: nu↓ atunci ulei de ricin↑
((**B** *aduce o sticluţă*)) (IVLRA, 132).

– Elementele nonverbale sunt paralele cu cele verbale (cuvintele reflectă activităţi desfăşurate simultan cu schimbul verbal):

A: mă↑ n-am auzit. până m-am dus în farmacie şi am rugat-o să mă lase să dau un telefon.
B: (*ce*) ***dracului te-am răsturnat***
A: ((*şterge cu cârpa*)) î: când să plecăm↓ îmbrăcată tot↓ a sunat-o o fetiţă↑ să iasă la joacă (IVLRA, 76).

Participanţii la dialog se pot afla într-o situaţie de **interacţiune directă**, faţă-în-faţă, sau într-o situaţie de **interacţiune indirectă**, mediată tehnic. În dialogul faţă-în-faţă interlocutorii se monitorizează vizual reciproc. În dialogul mediat (conversaţiile telefonice, dialogurile radiofonice) între participanţii la dialog se interpune un suport tehnic, care modifică regulile interacţiunii verbale: rolul elementelor nonverbale este limitat; folosirea deicticelor spaţiale şi personale se restrânge; vorbitorii recurg la coduri mai elaborate, care amplifică intervenţia

verbală, întreruperile sunt mai puţin frecvente; apar elemente cu funcţie fatică, prin care este verificat canalul de comunicare (*alo!, mă auzi?, mai sunteţi pe fir?*). Dialogul care urmează reflectă câteva dintre particularităţile interacţiunii mediate:

[Convorbire telefonică între mamă şi fiică]
A: saluta::re::↓
B: hehe↓ [salut.
A: [m-auzi?
B: i:ieram în BA:ie↑ şi mă spălam pă DInţi_şi zicea:m_DOmne ce_parcă sună teleFO:nu.
A: păi şi chiar sună. # da iarăşi a intrat robotu după doo_ori↓
B: asta e_dracu să-l ia. BUN.
A: m-a sunat DOINA ş- [auzi?
B: [DA↑
A: m-a sunat DOINA şi mi-a zis de cuTREmur↓ CUM a fost. cât de mare.
B: MA::MĂ: dra::gă↓ doa:mne_dumnezeule da' CHIAR că nu vă mai SPUN niMIca↓ ă_ ieram pe_canapea↑ scriAm↑ şi s-a zgâlţâIT_ CANApeaua cu mine↓ # # [şi când
A: [da. # [aha↓
B: [m-am dus în dormito:r du:pă: un minut_aşa↓ încă se mai mişca LAMpa↓ #
A: îhî:m↓ # până la ea↓ a ajuns cu TOtu altfel↓ #
B: îm↑
A: # şi PÂnă la mine ŞI_MAI rău↓> [((râs uşor, ironic))
B: [DA:. păi AIA e. # mai BIne nu ziceam_nimic. NU NU NU.
A: e: nu: da' [acu' oricum e bine totul- (IVLRA, 169).

2.4.4. *Dialogul în literatură*

O situaţie tipică de actualizare a dialogului în scris este **dialogul în literatură**, folosit ca procedeu narativ prin care se mimează dialogul real:

– Ce uneltiţi acolo?
– Nuni mă roagă să cânt.
Suzica izbucni:
– Şi eu, şi eu!
– Ce te faci, Sonia? Cu soborul nu poţi lupta!
– Mă supun... cu o condiţie!
– S-o auzim!
– Cântăm împreună. (I. Teodoreanu, *Uliţa copilăriei*).

Dialogul literar captează doar unele dintre fenomenele specifice dialogului cotidian, cum ar fi: alternanţa de replici, pauza între replici, unele suprapuneri şi întreruperi sugerate prin semnele de punctuaţie, elipse dialogale; de obicei, în dialogul literar o replică este alcătuită din enunţuri încheiate (propoziţii, fraze).

2.5. Locul şi momentul desfăşurării dialogului

Orice dialog se desfăşoară într-un anumit spaţiu şi într-un anumit moment.
În cadrul fiecărei societăţi funcţionează „cadre de comunicare", prototipuri situaţionale, care determină un anumit protocol al dialogului: la medic purtăm într-un

anume fel dialogul, altfel într-o sală de spectacol, într-un fel vorbesc candidații cu alegătorii într-o piață publică și profesorii cu studenții la curs, la piață ne angajăm în tipuri specifice de dialog, la telefon vorbim respectând un anumit ritual (vezi exemplele *supra*) etc. Cadrele de comunicare limitează a priori formele de dialog, iar cunoașterea regulilor specifice diverselor prototipuri comunicaționale este parte componentă a competenței dialogale a individului.

2.6. Cauza și scopul

Există cauze și scopuri diverse din care și cu care oamenii intră în dialog. Cauzele pot fi: oamenii vor să rezolve probleme practice (de pildă, vor să obțină un loc de muncă și, atunci, se duc la un interviu de angajare, vor să obțină un împrumut și atunci solicită un formular de la ghișeul unei bănci pentru a-l completa, vor să se însănătoșească și atunci se duc să consulte un medic etc.); vor să intre în relație cu alți membri din societate (de aceea dau un telefon de felicitare de ziua unui prieten, fac complimente, fac glume etc.); vor să se autoexprime (compun poezii, vorbesc despre ei și fac confesiuni etc.) etc. Scopul cu care comunică oamenii este de a acționa asupra celorlalți: de a-i informa pe ceilalți, de a-i determina să acționeze într-un anumit fel, de a-i convinge etc. Alegerile comunicative determinate de anumite cauze sunt planificate în funcție de scopul urmărit de vorbitor.

2.7. Modul de comunicare

Dialogul se organizează în diverse tipuri de comportamente comunicative, prin intermediul cărora oamenii pun în relație scopurile comunicative cu situația concretă de comunicare. În cadrul unui dialog, diverse tipuri de comportamente comunicative coexistă în diverse proporții.

2.7.1. *Comportamentul euristic*

Comportamentul euristic a fost gramaticalizat în limbă în forma enunțurilor interogative (vezi **Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării, 5**), iar, din punct de vedere dialogic, se manifestă în cadrul perechii de adiacență întrebare – răspuns (vezi *infra*). În funcție de rolul structural pe care îl au, întrebările sunt de două tipuri: (i) întrebări ad-hoc, acte de vorbire în cadrul unor conversații / discuții prin care se solicită alocutorului să formuleze un răspuns și (ii) întrebări cu funcție structurală în cadrul unor tipuri specializate de dialoguri, unde perechea de adiacență întrebare-răspuns reprezintă modul de organizare a discursului (în discursul didactic, în justiție, în consultația medicală, în psihoterapie, în interviul mass-media, în interogatoriul poliției, în anchetele de marketing și sondajele de opinie, în interviul de angajare etc.).

2.7.2. *Comportamentul de întărire* (*ranforsare*)

Comportamentul de ranforsare se constituie ca răspuns valorizant pozitiv sau negativ al locutorului la o acțiune (verbală sau nonverbală) a alocutorului. Scopul ranforsărilor pozitive este de a încuraja comportamente viitoare analoge cu comportamentul ranforsat, iar al ranforsărilor negative este de a împiedica repetarea comportamentului respectiv. Ranforsările au semnificație socială și emoțională pentru alocutor; se concretizează în forma unor acte de vorbire tipice

(laude sau critici, încurajare sau interdicție), sub formă de recompensă verbală sau de sancțiune, în forma recunoașterii meritelor celuilalt prin acte de vorbire reprezentative (*Mi-a plăcut foarte mult compunerea ta și am să-ți dau un zece în catalog. / Nu mi-a plăcut deloc cum ai lucrat azi, vei primi o notă mică.*), expresive (*Foarte bine! Bravo! Cea mai frumoasă lucrare! / Să-ți fie rușine că iar nu ai învățat!*), declarative (*Premiul de excelență se acordă doamnei învățătoare Ionescu pentru întreaga sa activitate la catedră. / Patru. Te las corigent.*). Ranforsările apar în conversația cotidiană, dar sunt mai frecvente în anumite tipuri de discurs (discursul didactic, discursul de evaluare în cadrul diverselor organizații, discursul publicitar în care folosirea unui produs este răsplătită cu beneficii personale etc.).

2.7.3. *Comportamentul de susținere* (*de sprijin, suportiv*)

Comportamentul de susținere (de sprijin) se concretizează în semnale pe care locutorul le trimite alocutorului în legătură cu modul în care îl percepe, îl acceptă, îl susține, oferindu-i sprijin informațional, relațional și emoțional. Este un comportament cu rol esențial în constituirea și întreținerea relațiilor interumane. Formularea unor răspunsuri suficient de informative la întrebări, folosirea unor strategii ale politeții pozitive (vezi *infra*), empatizarea cu celălalt sunt concretizări ale susținerii comunicative pe care locutorul o oferă alocutorului, dându-i sentimentul apartenenței la grup, satisfăcându-i nevoia de cooperare, de aprobare, de apreciere. În dialogul care urmează au fost reliefate elementele cu rol de sprijin, prin care locutorul își manifestă interesul față de ceea ce spune alocutorul, empatizarea cu acesta:

> **A:** vai↓ ce mi-a făcut din materialu-ăsta↓ mai că-mi vine să mă urc pe pereți. # <ȷ oh↓ ce mă poate enerva> # DOUĂ știri băgate una-ntr-alta. CUM doamne iartă-mă↓ –
> ***D: așa-mi fac și mie de câte ori au ocazia↓ ăia# ăia de la cluj# ei↓ ei***
> **A:** nu↓ da'↑ ⊥ deci te chinui să faci ziaru ca lumea↓ și până nu bagă cluju o prostie↓
> ***D: NU-ți bate capu↓ cătă↓***
> **A:** vreau să m-apuc să scriu acuma raportu ăsta de la poliție că-i lung↓ și-așa# și iese cu multe semne↓ și sper să-l bage pe# mâine.
> ***D: în mod normal ar trebui↓ da' vezi cum îi.***
> **A:** până nu nu își bagă ei coada↓
> ***D: nu-s sănătoși.*** (IVLRA, 119–120).

2.7.4. *Comportamentul reflexiv*

Comportamentul reflexiv este o formă de răspuns prin care locutorul reflectă ceea ce a spus alocutorul, marcând coparticiparea la dialog în ciuda rolului pasiv asumat. În cadrul dialogului, comportamentul reflexiv poate avea diverse funcții: (a) încurajează conversația (locutorul îi trimite alocutorului un semnal că îl urmărește, îl lasă să continue, este interesat de ceea ce spune); (b) induce o schimbare în cursul conversației (locutorul îi solicită alocutorului clarificări, reformulări, aprofundări, se concentrează pe anumite porțiuni din discursul alocutorului); (c) încheie conversația (locutorul reia spusele alocutorului pentru a semnaliza dorința de a abandona subiectul). Printre mărcile lingvistice specifice sunt repetițiile (parțiale sau totale), interjecțiile (*aha; da, da, da...; și?, mhh...*), deicticele textuale (*așa..., a, acum înțeleg...*), secvențe prin care se introduc

reformulări (*adică, vrei să zici..., dacă înțeleg bine..., deci*), conectori pragmatici (*ei, deci...*), secvențe concluzive (*bun, asta a fost, ne oprim aici*).

2.7.5. *Comportamentul explicativ*

Prin comportamentul explicativ vorbitorul prezintă o problemă pentru a o face înțeleasă de un public determinat. Explicațiile sunt implicate în anumite profesii (discursul didactic, discursul avocaților, discursul asistenților sociali, discursurile din ghidurile turistice, discursul științific de popularizare etc). Printre mărcile textuale ale acestui tip de comportament comunicativ se numără: structurile explicative, glosările apozitive, metaforele cu funcții concretizatoare, enunțurile asertive, conectorii (*în primul rând... în al doilea rând; pe de o parte... pe de altă parte; întâi... apoi*), demarcatorii discursivi (*vom discuta în continuare..., până aici am văzut cum..., o altă întrebare care se naște este...*), structurile enumerative etc.

2.7.6. *Comportamentul autocentrat*

Prin comportamentul autocentrat indivizii se dezvăluie celorlalți vorbind despre ei înșiși. Tip de comportament verbal constitutiv pentru anumite genuri și specii literare / jurnalistice (memorialistica, interviurile, CV-urile etc), autodezvăluirea este o parte constitutivă a relațiilor sociale, în măsura în care definește stadiul unei relații (stadiu inițial, stadiu avansat, stadiu final; relație pozitivă / negativă), gradul de intensitate al relației (relație superficială / relație intimă) sau dă indicii asupra direcției pe care o va urma relația (constituire, continuare, disoluție, repararea relației). Autodezvăluirile au funcție strategică în comunicare: vorbitorul îi propune alocutorului o imagine despre sine pentru a o negocia pe parcursul interacțiunii verbale. Vorbitorul este constrâns în autodezvăluire de reguli ale modestiei și de riscurile pe care le comportă dezvăluirile personale. Printre mărcile discursive specifice sunt formele verbale și pronominale de persoana I, determinările adjectivale și adverbiale, modalizatorii subiectivi (*părerea mea, zic că, cred că*), frecvența deicticelor, constituirea unor opoziții discursive eu / alții, enunțurile metadiscursive (*dacă mi-aduc aminte, să-ți spun un secret*), mărci ale afectivității.

2.7.7. *Comportamentul ludic (umorul)*

Comportamentul ludic (umorul) este o formă de comportament comunicativ prin care locutorul solicită alocutorului un răspuns actualizat prin elemente paraverbale (râsul) sau nonverbale (zâmbetul). Elementul distinctiv îl constituie atitudinea ludică față de mesaj a participanților la comunicare. Când atitudinea ludică este substituită de intenții ofensatoare, umorul se transformă în ironie. Umorul are diverse funcții în cadrul discursului: (i) locutorul solicită alocutorului informație (modul în care alocutorul răspunde la umor poate fi un indiciu al atitudinii sale în raport cu tema dialogului sau cu gradul în care îi acordă atenție alocutorului); (ii) locutorul se autodezvăluie (îi dă alocutorului un semnal de acceptare, de cordialitate, semnalizează o atitudine pozitivă, dorința de afiliere, de acord); (iii) locutorul exercită controlul în relațiile interpersonale (reacția pozitivă la umorul alocutorului este o formă de recompensă, în timp ce refuzul de a răspunde la umor poate fi expresia ostilității în cadrul relației; prin umor se pot umple golurile comunicative, poate fi păstrat interesul alocutorului pentru tema în

discuție, se poate anunța schimbarea temei; poate funcționa ca formă de obținere a acordului / bunăvoinței / recunoașterii celorlalți); (iv) locutorul creează un context comun de interacțiune oferind sentimentul apartenenței la grup și al sprijinului mutual ca formă de marcare a identității de grup; (v) locutorul urmărește reglarea anxietății în cadrul relației de comunicare (eliberarea tensiunilor acumulate, ieșirea dintr-o situație neplăcută, ieșirea din stările de surescitare – glumele din sala de așteptare la dentist, glumele dinaintea unui examen etc.); (vi) locutorul participă la fixarea tiparelor cognitive și a stereotipurilor (vezi, de pildă, glumele pe seama grupurilor etnice) sau le neagă (prin ieșirea din realitate în fantezie).

2.7.8. *Tăcerea (absența vorbirii)*

Tăcerea (absența vorbirii) are diverse funcții în comunicare: marchează începutul și sfârșitul dialogului, delimitează replicile interlocutorilor, este o strategie de a amâna replica sau de a câștiga timp de gândire, exprimă acordul / dezacordul cu alocutorul, transmite emoții (admirație, reproș, anxietate), este indice al lipsei de cunoștințe, indicator al gradului de implicare comunicativă, semnal al relațiilor dintre interlocutori (complicitate, respingere) etc.

2.8. Relația dintre context și cotext

Puternica ancorare contextuală a dialogului (vezi *supra*, **1.1 – 1.8**) face posibilă o relație specială între cotext (secvențele textuale adiacente unei secvențe date) și context (ansamblul elementelor relevante în situația de comunicarea dată: interlocutorii, relațiile dintre ei, cunoștințele comune împărtășite etc.). Astfel, secvențe textuale din dialog sunt conectate la elemente implicite din context, nu la alte secvențe textuale; vorbitorii stabilesc relații sintactice între elemente prezente în discurs și elemente implicite (prezente doar ca informație contextuală, neexprimate ca atare):

> **+A:** pe mine NIciodată nu a reușit să mă-nțeleagă↑ întotdeauna avea foarte multă înțelegere pentru <MARC cei de alături>↓ iar pe mine pe- [pentru mine
> **B:** [străinii de alături
> ***+A: parcă nu reușea să mai găsească niciun#⊥ absolut# NU știu#***↓ NU am reușit să ne-nțelegem. acum↑ deja este ALT raport↓ faptul că ea este bătrână↓ că e⊥ NU e foarte bătrână↓ dar ajungând în situația asta de BOAlă și de VÂRstă foarte avansată↓ dar sunt persoane care și la obzeci de ani [au un
> **B:** [o: da. (IVLRA, 50)

3. UNITĂȚILE DIALOGULUI

Organizarea internă a dialogului poate fi descrisă ca o structură ierarhică, în care unitățile de rang inferior se combină, producând unități ale nivelului imediat superior: actele de vorbire sunt părți constitutive ale mișcărilor comunicative, mișcările comunicative se includ în intervenții ale fiecărui locutor, două sau mai multe intervenții formează un schimb, mai multe schimburi formează o tranzacție, tranzacțiile se relaționează în cadrul unei conversații sau discuții.

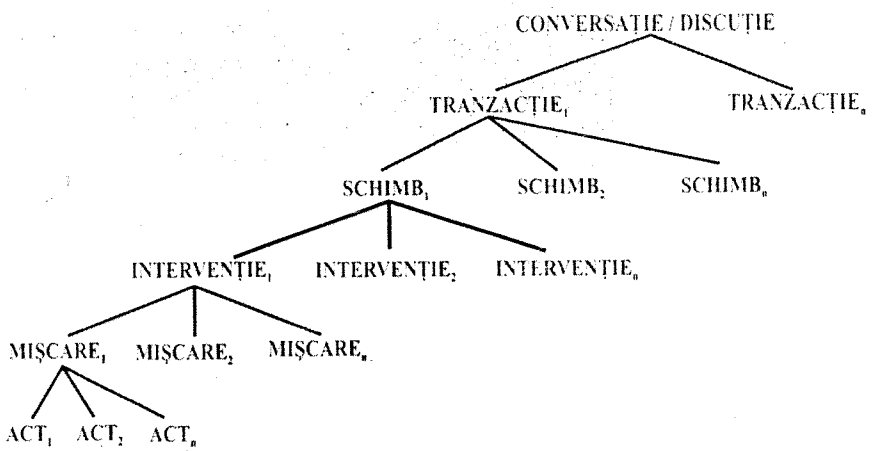

Unitățile comunicative nu se suprapun peste unitățile sintactice, așa cum se manifestă ele în textul narativ / descriptiv. „Linearitatea" este afectată de o serie de fenomene specifice, care configurează textul dialogal în mod particular, atât pe orizontală, cât și pe verticală.

3.1. Actul de vorbire

În procesul comunicării, oamenii acționează unul asupra celuilalt prin limbă, producând schimbări în lumea înconjurătoare. Unitatea comunicativă minimală este **actul de vorbire**. Actul de vorbire este actul performat prin utilizarea limbii în situații de comunicare concrete: secvența produsă de vorbitor cu o anumită intenție comunicativă, într-un context determinat. Dialogul apare ca o succesiune ordonată de acte de vorbire:

> A: se certase p-afară cu copiii pesemne și se plictisea↓ și avea chef să vină la mă-să la servici și a găsit o metodă că-i rău copilului↓ și s-a făcut că o doare burta ca să vină la mă-sa la servici (xxx) [**ASERTIV**]
> B: a↑ DRAC de /copchil/ [**EXPRESIV**] ce i-a trecut prin cap [**EXPRESIV**]
> A: uită-te și tu↑ [**EXPRESIV**] uită-te și tu↑ [**EXPRESIV**] ă n-o strângi de gât? [**EXPRESIV**]
> B: că te bagă și-n sperieți [**EXPRESIV**]
> A: <$_I$ da' m-a băgat în sperieți> [**ASERTIV**] D-ABIA asear' când am ajuns acasă
> B: ți-a spus ce: [**ASERTIV**]
> A: mi-a spus [**ASERTIV**] î a spus copilu <$_R$ când a luat-o nu știu ce> [**ASERTIV**] (IVLRA, 86)

Nu există o relație 1:1 între actul de vorbire și structurile sintactice (propoziții, fraze). Actul de vorbire, ca unitate comunicativă, poate fi format dintr-una sau mai multe propoziții, din propoziții eliptice, din porțiuni de propoziții (vezi exemplul *supra*). Alteori, două acte de vorbire pot apărea contopite într-o singură unitate intonațională, prin ștergerea granițelor prozodice dintre unitățile sintactice:

> B: de CE.
> A: ***pentru că l-a disperat nu știu***. (IVLRA, 123);
>
> A: ***păi așa am zis și eu la răzvă astăzi zic***↓ ieri era cald de mureai↓ și astăzi# înnorat și te-apăsa așa# pe creier așa (IVLRA, 122).

3.1.1. *Structura actelor de vorbire*

Într-o situație de comunicare dată, un vorbitor produce o secvență lingvistică (**componenta locuționară** a actului de vorbire) cu o anumită intenție (**componenta ilocuționară** a actului de vorbire), urmărind producerea unor efecte asupra alocutorului (**componenta perlocuționară** a actului de vorbire).

> Actele de vorbire au trei componente: componenta locuționară, componenta ilocuționară și componenta perlocuționară. Componenta locuționară este rezultatul producerii unor secvențe lingvistice conforme cu regulile fonetice, gramaticale și semantice ale unei limbi date: *În clădire sunt doi oameni.* este o structură care respectă regulile de combinare a fonemelor, morfemelor, cuvintelor în limba română și se asociază cu o interpretare semantică. Când regulile de bună formare sunt încălcate, atunci enunțul nu este gramatical / acceptabil.
>
> Orice enunț însă este mai mult decât o structură fonetică-gramaticală-semantică; vorbitorul produce acel enunț cu o anumită intenție, cu scopul de a acționa asupra alocutorului său, ataşând deci enunțului o forță convențională, numită forță ilocuționară. Astfel, enunțul *În clădire sunt doi oameni.* poate funcționa, în raport cu contextul și cu intenția comunicativă a vorbitorului, ca o aserțiune (o descriere adevărată sau falsă a unei stări de fapt din lumea reală), ca un ordin indirect (vorbitorul îi sugerează portarului să îi dea afară pe cei doi intruși din clădire), ca un reproș indirect (vorbitorul îi sugerează portarului că nu ar fi trebuit să permită pătrunderea niciunui străin în clădire), ca o amenințare indirectă (vorbitorul, un bandit, îl amenință pe alocutor că nu-i va fi greu să-l omoare dacă nu face ce îi spune). Pe baza unor inferențe pe care le fac, interlocutorii deduc intenția comunicativă a vorbitorului; dacă locutorul reușește să performeze actul de vorbire astfel încât alocutorul să poată deduce corect intenția vorbitorului, actul de vorbire este reușit, este performat cu succes; dacă locutorul nu a reușit să transmită mesajul astfel încât alocutorul să deducă intenția sa, atunci actul de vorbire este nereușit, eșuat.
>
> Ilocuția are efecte asupra alocutorului: îl lasă indiferent, îi umple un gol cognitiv, îl determină să facă anumite acțiuni motorii, îi induce teama etc. Efectele ilocuției reprezintă componenta perlocuționară a actului de vorbire. Din acest punct de vedere, un act de vorbire poate să fie eficient (când actul de vorbire are asupra alocutorului efectul scontat de locutor) sau ineficient (când scopul perlocuționar nu este atins).

3.1.2. *Clasificarea actelor de vorbire*

În funcție de particularitățile pragmatice (cum ar fi scopul cu care este performat actul de vorbire – scopul ilocuționar; relația dintre cuvinte și starea de fapte din lumea reală; starea psihologică exprimată de locutor; relația dintre interlocutori; conținutul propozițional al actului de vorbire; condiționarea actului de vorbire de existența unui cadru instituțional etc.), actele de vorbire se clasifică

în: acte reprezentative (asertive), acte directive, întrebări, acte comisive (promisive), acte expresive, acte declarative.

Prin ***actele de vorbire reprezentative*** (***asertive***) locutorul își asumă conținutul propozițional, în diverse grade: când spune *Astăzi sunt 2°C.*, locutorul consideră adevărat conținutul propozițional al actului de vorbire. El folosește cuvintele pentru a descrie o stare din lumea reală pe care o crede / o prezintă ca adevărată. Există diverse subclase de acte reprezentative (asertive): *afirmație, sugestie, presupunere, deducție, plângere, reproș* etc. Prin ***actele de vorbire directive*** locutorul încearcă să-l determine pe alocutor să facă o anumită acțiune: când spune *Închide geamul!* locutorul dorește să îl facă pe alocutor să acționeze în sensul conținutului propozițional al actului de vorbire („a închide geamul"). El vrea / dorește să schimbe o stare de fapte din lumea reală folosind cuvintele. Există diverse subclase de acte directive: *ordin, poruncă, rugăminte* etc. Prin ***actele de vorbire întrebare*** locutorul îi solicită alocutorului să furnizeze un răspuns care să-i umple un gol cognitiv (de diverse tipuri; real sau pretins): *La ce oră te întorci? / – La ora 10.* Există diverse subclase de acte-întrebare: *a întreba un coleg, a interoga un suspect la poliție, a chestiona un cumpărător* etc. Prin ***actele de vorbire comisive*** (***promisive***) locutorul își ia angajamentul să realizeze acțiunea specificată de conținutul propozițional al actului de vorbire: *Promit să nu mai întârzii.* (vorbitorul își ia în fața alocutorului angajamentul „de a nu mai întârzia"). Locutorul își exprimă intenția de a face astfel încât starea de lucruri din lumea reală să fie conformă cuvintelor sale. Subtipuri de promisive: *promisiune, jurăminte, angajament* etc. Prin ***actele de vorbire expresive*** locutorul își exprimă atitudinea (bucurie, entuziasm, tristețe, compasiune, admirație etc.) față de conținutul propozițional al actului de vorbire: *Ce frumoasă ești!* (locutorul își exprimă admirația față de o calitate atribuită alocutorului „a fi frumoasă"). Subtipuri de acte de vorbire expresive: *mulțumirile, felicitările, scuzele, condoleanțele* etc. Prin ***actele de vorbire declarative***, locutorul face o declarație verbală care instaurează o stare de fapt în lumea reală: spunând *Vă declar căsătoriți.*, ofițerul stării civile instituie starea de „căsătorit" pentru persoanele spre care este direcționat actul de vorbire. Prin cuvinte se performează o acțiune în mod convențional. Pentru ca actul de vorbire să fie performat în condiții de succes este nevoie ca anumite condiții extralingvistice, instituționale, să fie satisfăcute. „A declara căsătoriți", „a boteza", „a declara război", „a declara ședința închisă / deschisă" sunt acte de vorbire declarative.

Diverse tipuri de acte de vorbire se corelează în mod prototipic cu anumite structuri lingvistice; devieri de la corelația prototipică sunt posibile (vezi **Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării, 5.3**).

3.1.3. *Acte de vorbire directe vs acte de vorbire indirecte*

Actele de vorbire pot fi performate direct (**acte de vorbire directe**) sau indirect (**acte de vorbire indirecte**). Actele de vorbire indirecte sunt actele de vorbire performate prin intermediul altor acte de vorbire (purtând mărcile formale ale altor acte de vorbire). Astfel, locutorul poate să-i solicite alocutorului să deschidă fereastra, performând un act de vorbire direct (marcat prin sintaxa

imperativă: – *Deschide fereastra!*) sau indirect, prin intermediul unui act de vorbire reprezentativ / asertiv (cu sintaxă asertivă: – *S-a făcut foarte cald aici.*), al unei întrebări (cu sintaxă interogativă: – *Vrei să deschizi fereastra?*), al unui act de vorbire expresiv (cu sintaxă exclamativă: – *Ce cald e aici!*). În comunicare, interlocutorii folosesc deseori acte de vorbire indirecte. Actele de vorbire indirecte sunt interpretate de alocutori pe baza cunoștințelor contextuale comune și a competențelor de comunicare.

Factorii care influențează performarea actelor de vorbire indirecte sunt: (i) relația de putere între locutor și alocutor, (ii) distanța socială dintre locutor și alocutor, (iii) gradul în care actul de vorbire performat îi impune o obligație alocutorului, (iv) sistemul de drepturi și obligații care îl leagă pe locutor de alocutor. Vorbitorii au tendința de a recurge la acte de vorbire indirecte: (i) în comunicarea cu alocutori pe care îi percep ca deținători ai puterii (instituționale, discursive etc.); (ii) când se percep la o distanță socială mare față de alocutor (diferențe privind statutul, vârsta, sexul, rolul social al alocutorului); (iii) când actul de vorbire impune alocutorului o obligație percepută ca relativ mare (vezi *Dă-mi și mie 2 lei până mâine! / Ai putea să-mi împrumuți și mie, te rog, 200 de lei până mâine?*); (iv) când actul de vorbire performat este perceput ca exterior sistemului de drepturi și obligații dintre interlocutori (– *Domnu' șofer, vă rog, puteți să-mi deschideți ușa să cobor aici la semafor?*).

Cu cât procesele implicate în interpretare sunt mai complexe, cu atât actul de vorbire este, într-un grad mai mare, indirect.

*Vrei să bem o cafea împreună? / – **Mai întrebi?*** – întrebarea retorică este un act de vorbire indirect, convenționalizat prin uz; alocutorul deduce, în baza convențiilor cunoscute, că răspunsul este „da".

*– Vrei să bem o cafea împreună? / – **O persoană drăguță nu poate fi refuzată.*** – alocutorul deduce că răspunsul este „da" în urma unor calcule inferențiale: ea îmi spune că „o persoană drăguță nu poate fi refuzată"; ea vorbește cu mine, deci probabil se referă la mine, despre mine crede că sunt „o persoană drăguță"; dacă spune că „o persoană drăguță nu poate fi refuzată", eu fiind persoana drăguță, înseamnă că nu va refuza invitația; deci răspunsul este „da".

3.1.4. *Mărci ale forței ilocuționare*

Forța ilocuționară a unui act de vorbire poate fi **marcată** prin diverse elemente lingvistice: verbe performative, moduri și timpuri verbale, elemente lexicale, elemente suprasegmentale (intonația), elemente paraverbale, elemente nonverbale (mimică, gesturi etc.), elemente implicate în situația de comunicare.

• Verbele performative sunt verbe care, folosite în anumite condiții gramaticale – indicativ prezent, activ, persoana I singular – numesc actul de vorbire performat de locutor:

Afirm *că așa stau lucrurile.* (verb performativ, marcă a unui act de vorbire reprezentativ / asertiv);

Te ***rog*** *să stai acolo.* (verb performativ, marcă a unui act de vorbire directiv);

Întreb *dacă va veni toată lumea.* (verb performativ, marcă a unui act de vorbire întrebare);

Promit să nu te mai întrerup. (verb performativ, marcă a unui act de vorbire comisiv / promisiv);

Îți mulțumesc pentru ajutor. (verb performativ, marcă a unui act de vorbire expresiv);

Vă declar căsătoriți. (verb performativ, marcă a unui act de vorbire declarativ).

• Modurile verbale pot distinge între tipuri de acte de vorbire: modul indicativ corespunde, în mod prototipic, unui act de vorbire reprezentativ / asertiv (*Ion deschide fereastra.*); modul imperativ corespunde, în mod prototipic, unui act de vorbire directiv (*Ion, deschide fereastra!*).

• Anumite elemente lexicale sunt specifice unor acte de vorbire. De exemplu, negația poate marca un refuz (*Nu mă mișc de aici!*) sau o interdicție (*Nu te mișca de aici!*); modalizatorul *sigur,* în anumite contexte, poate funcționa ca intensificator al unei promisiuni (*Vin sigur mâine.*); *te rog* marchează un act de vorbire directiv (rugăminte); *nu-i așa?* transformă o asertiune în întrebare de confirmare etc.

• Elementele paraverbale (intonația, tonul vocii, debitul verbal, emfaza) pot distinge, de exemplu, între o asertiune, o promisiune, o amenințare, un reproș etc.

• Elementele nonverbale (gesturi, mimică) modifică forța ilocuționară. În funcție de mimică, de exemplu, enunțul *Maria pleacă mâine.* poate funcționa ca asertiune, poate exprima un reproș, o amenințare, poate fi un act de vorbire expresiv (exprimă regretul).

• Elementele constitutive ale situației de comunicare contribuie la marcarea forței ilocuționare: de exemplu, locul în care se produce schimbul verbal poate face ca actul de vorbire *Atenție!* să fie interpretat ca ordin (în armată) sau ca secvență cu funcție de apel în conversația cotidiană.

3.2. Mișcarea conversațională

Locutorii performează acte de vorbire pentru a construi schimbul verbal: pentru a-l **iniția**, pentru a-l **menține**, pentru a face **tranziția** de la o temă la alta sau pentru a-l încheia. Actele de vorbire se integrează în mișcări conversaționale. Mișcarea conversațională (de inițiere / menținere / de tranziție / de încheiere) poate fi simplă, alcătuită dintr-un singur act de vorbire, sau complexă, alcătuită din mai multe acte de vorbire. În exemplul următor mișcarea de deschidere a dialogului este alcătuită din două acte de vorbire (adresare către alocutor și întrebare); mișcarea de menținere a conversației este alcătuită dintr-o succesiune complexă de întrebări și răspunsuri, fiecare format din unu sau mai multe acte de vorbire; mișcarea de trecere la o nouă subtemă este alcătuită dintr-un act de vorbire aflat în aceeași intervenție cu un act de vorbire cu funcție de menținere a conversației; mișcarea de încheiere a conversației este alcătuită din câte un act de vorbire performat de fiecare alocutor:

[DESCHIDEREA CONVERSAȚIEI – **2 acte de vorbire: adresare către alocutor și întrebare**]
A: {fiți amabilă↓}$_{ACT1}$ {știți cumva cum putem ajunge de aici la universitate? }$_{ACT2}$
[MENȚINEREA CONVERSAȚIEI: **răspunsuri, întrebări**]
B: {CUM să nu.}$_{ACT1}$ {mergeți în cogălniceanu și luați troLEu.}$_{ACT2}$
C: {CE troleibuz. }$_{ACT1}$

B: {ORce troleu.}$_{ACT1}$
A: {orice troleu.}$_{ACT1}$ [TRANZIȚIA LA ALTĂ SUBTEMĂ] {cu metroul se poate? }$_{ACT1}$
B: {nu.}$_{ACT1}$ {e compliCAT.}$_{ACT2}$ {trebui să mergeți pân la uNIrea↓}$_{ACT3}$
A: {da.}$_{ACT1}$
+B: {de la unirea schimbați mergeți pe cellalt tronson↑ până coborâți↑}$_{ACT1}$
A: {AM înțeles.}$_{ACT1}$
B: {așa-nțelegeți.}$_{ACT1}$
A: {da da da}$_{ACT1}$ {deci prin spate↑ da.}$_{ACT2}$
B: {traversați↓ o luați pe lângă teatru bulandra pe străduța_aceea-ngustă↑ ș-ajungeți în cogălniceanu și luați orice troleu.}$_{ACT1}$
[ÎNCHEIEREA CONVERSAȚIEI]
A: {mulțumim. mulțumim.}$_{ACT1}$
C: {mulțumim.}$_{ACT1}$ (IVLRA, 92).

Interacțiunea verbală poate fi inițiată prin formule standardizate de deschidere a conversației (formule de salut, formule introductive de tipul *vreau să discutăm astăzi despre...*), prin secvențe de apel care atrag atenția alocutorului (interjecții de adresare – *uite!; hei!; atenție!*; vocative; formule de adresare), prin focalizarea unei teme (metacomentarii – *în ceea ce privește...; ce ar fi de spus despre...; aș vrea o părere sinceră de la tine...*), prin întrebări care își așteaptă răspunsul, prin asertiuni care stimulează un comentariu din partea alocutorului. Interacțiunea verbală poate fi menținută prin întrebări, prin răspunsuri, prin corectarea unor replici anterioare, prin secvențe de ratificare (*da, dar...; înțeleg; bun...*), prin operatori discursivi semnalizând atenția acordată de locutor alocutorului său (*ihm; aha...*), prin asertiuni care induc o reacție a alocutorului, oferte etc. Un loc special în menținerea interacțiunii verbale îl au secvențele de redeschidere, care amână încheierea schimbului verbal și amplifică interacțiunea verbală (atât sub aspect informațional, cât și sub aspectul participării interlocutorilor la schimbul verbal). Tranzițiile de la o temă / subtemă la alta pot fi marcate prin formule specifice (*în altă ordine de idei...; să trecem acum la altceva...; o altă problemă este...*), prin pauze mai lungi în comunicare sau se pot realiza abrupt, fără ca locutorul să semnalizeze în vreun fel schimbarea temei. Dialogul poate fi încheiat prin formule standardizate (formule de salut), prin pozițiile corporale (lipsa orientării spre alocutor), prin tăcere.

3.3. Intervenția (replica)

Contribuția conversațională (de obicei verbală, dar și nonverbală / paraverbală) a unui locutor, imediat urmată de contribuția conversațională a altui locutor reprezintă o intervenție (replică): intervenția (replica) lui A, urmată de intervenția (replica) lui B, urmată de intervenția (replica) lui A etc. În textele scrise fiecare intervenție (replică) este marcată printr-un semn de punctuație specific, linia de dialog. O intervenție (replică) este formată de obicei dintr-o singură mișcare conversațională (de inițiere, de menținere, de încheiere a conversației); există însă și situații în care, în cadrul unei intervenții, vorbitorul încheie o secvență conversațională și inițiază alta (vezi exemplul *supra,* **3.2**). Intervenția (replica) unui vorbitor poate fi formată dintr-un act de vorbire sau din mai multe acte de vorbire (vezi exemplul *supra,* **3.2**). Lungimea intervențiilor este variată: un cuvânt, o

sintagmă, o propoziție, o frază, mai multe fraze. În mod ideal, o intervenție conține o unitate informațională; în realitate, nu există o relație 1:1 între intervenție și unitățile de informație.

• **Intervenții eliptice.** Dat fiind rolul crescut al contextului și permanenta orientare a locutorului spre alocutor, intervențiile pot fi eliptice, iar sensul, recuperat contextual. Elipsa poate fi rezultatul economiei lingvistice, al unor intenții glumețe, al unor emoții sau al vitezei cu care comunică interlocutorii:

A: a↓ și-o să meargă?
B: da.
A: ***păi pos_să:***↑
B: ***păi NU poți să.#*** (IVLRA, 93).

• **Intervenții incomplete**. Din diverse motive interne (uită, se răzgândesc. fac economie de cuvinte deoarece consideră contextul suficient pentru recuperarea semnificației de către alocutor) și externe (alocutorul intervine înainte ca locutorul să-și fi terminat intervenția, intervine un eveniment exterior care întrerupe comunicarea), uneori locutorul nu își încheie enunțul, nu își elaborează până la capăt ideile în cadrul unei intervenții. Ideea fie este abandonată, fie este recuperată din contextul extralingvistic. În dialogul care urmează, vorbitorul B lasă neîncheiate primele două replici; deși tema nu este abandonată, nu se poate reconstitui ce ar fi dorit B să comunice în cele două intervenții neterminate:

A: vai [da'#
B:[**mie**
A: da' ce-ai pățit TU? ești STRESATĂ? CE-AI. că TU de_obicei ieșeai mai des. NU așa.
B: am foarte mult de-nvățat↓ # **și-mi #**
A: o:h↓
B: tu știi ce medie de toată: JEna↓ am scos anu trecut? (IVLRA, 175).

În alt dialog, vorbitorul B lasă neîncheiat enunțul *și-i urez* al cărui conținut, în linii mari, poate fi intuit din contextul extralingvistic (dedicații muzicale pentru ocazii speciale):

A: așa: camelia↓# hai să te-auzim↓ CARE i dedicația ta↓ ești ultima: ascultă[toare care a intrat în direct.
B: [da. ă: # pentru cumnata mea mihaela # luca:
A: îhî:
+B: cu mesajul↓ o iubesc foarte mult #
A: da.
+B: ***și-i urez***↑# că-mplinește pe douăzeci și doi # nouăsprezece ani.
A: da.
B: și dedicație pentru # soacra mea # soțul meu și: # soțul meu.
A: și soțul tău de două ori. la pătrat. # soțul tău la pătrat↑da:?
B: da.
A: bine. la revedere # camelia. vă mulțumim tuturor # (IVLRA, 226).

În dialogul următor, a doua intervenție a lui A este incompletă, dar poate fi reconstituită cu ușurință datorită începutului și datorită contextului extralingvistic

(*de ce închizi?*), care funcționează ca element de coeziune între contribuțiile conversaționale ale interlocutorilor.

B: [c-a:r vrea în / uichend / să mă lase cu gâtul GO:L↓ ca să se::↓ BIne. pa. alo?
A: [STAI puțin↓ CE faci. de ***CE-***
B: [credeam [c-ai închis. (IVLRA, 170).

• **Intervenții fragmentate prin pauze.** Mecanisme psihologice precum necesitatea planificării mesajului, obținerea unui timp de gândire, incertitudini, imposibilitatea / lipsa dorinței de a continua mesajul, ezitarea, crearea suspansului se materializează prin stagnări în cadrul dialogului. Pauzele se pot concretiza prin tăcere (absența cuvântului) sau prin pauze vocalizate (lungiri de sunete, vocale de umplutură).

A: *dar îmi este teamă că-ntr-o zi î:::# deși eu N-AM cheie la apartament↓ la noi # au fost [niște discuții odată demult* (IVLRA, 49);

B: [poate ***că:*** suferința asta a mai și-mblânzit-o↓ nu mai e **așa:** dură↓ și intransigentă↓ și-ncearcă # o-nțelegere cu voi↑ știindu-s***e:*** singură↑
A: ***nu:*** (IVLRA, 50);

A: ((sună insistent la ușă, de mai multe ori)).
B: da:a↑
A: lumi:na*:: #* la NOuăşPAtru.
B: ((deschizând ușa)) da_da↓
A: să citesc.
B: *# # #* imedia:t↓ *# #* [poftiți.
A: [bună ziua. am fost dimineață↓ n-ați fost acasă. (IVLRA, 136).

• **Intervenții fragmentate prin autoîntreruperi.** Ezitările, emoțiile (teama, enervarea, bucuria), falsele începuturi (când vorbitorul se răzgândește și continuă enunțul într-un mod diferit decât cel intenționat la începutul replicii), stările mentale (confuzia, indecizia, lapsusul), bâlbâielile produc enunțuri incomplete, deseori fragmente de enunț izolate, însoțite de pauze mai lungi sau mai scurte. Întreruperile dezorganizează enunțurile în diferite grade:

A: parcă nu reușea să mai găsească niciun *#*⊥ absolut # NU știu #↓ NU am reușit să ne-nțelegem. (IVLRA, 135);

A: de foarte mult în familie↑ sunt un copil adoptat↓ sunt din famili-⊥ sunt î: nepoata și:⊥ adică ne-am înțeles foarte bine până la perioada pubertății. odată cu: pubertatea nu am reușit să mai găsim niciun punct comun. ea fiind și singură↑ divorțată↑ TOT motivul am fost eu↓⊥ a:l al adoptării din familie↓ nu a vrut să ia din partea tatălui↑ au divorțat↑ și o persoană ***apro- foarte: îm:# CUM să sp- ă: adică*** totul să fie NUmai și NUmai pentru EA↑ (IVLRA, 136);

D: ***fra- ă: văru lu laura*** știe din ⊥ maestru lor era din coreea de sud↓
A: se poate↓ da' zice că toată asta e de din de la egipteni↓ (IVLRA, 54);
A: eu am refuzat să fiu preşeDINte↑ [***în defavoarea t***⊥
B: [NU-I adevărat. nu-i [adevărat.
A: [***ă în favoarea ta.***

B: nu-i adevărat. (IVLRA, 191);

B: io vă spun ALTĂ chestie. io sunt bugeTAR↓ şi TOT nu iau bani. adică: lucrez în mi:ni:sterul ***să:– sănătății.*** şi n-am luat banii dă trei luni. ori dumneastră vă opreşte la: toţi acel cease↓ cu toate că mi-l ia şi mie. deci io n-am luat banii din# ***iu– iul–***
E: iulie
B: ***iu– iu– IUlie.*** deci NU o mică parte să nu iau sau o mare parte <$_{P,R}$ să nu iau>. n-am luat ***de:– deLOC*** (IVLRA, 29).

• **Intervenţii amplificate prin autorepetiţii, reformulări.** Diverse intenţii de comunicare ale locutorului (dorinţa de accentuare a unei idei, dorinţa de corectare a unui enunţ, dorinţa de accentuare a stării afective, intenţia de păstrare a cuvântului), precum şi mecanisme psihologice (nesiguranţă, ezitare, dorinţa de a câştiga timp de gândire) explică amplificarea intervenţiei prin repetarea de către locutor a unei secvenţe (vezi **Repetiţia**):

A: tonus fantastic şi sânt FOARte tinere. dar ea a decăzut foarte mult. ***şi NU pot s-o las.*** <$_{MARC}$ ***NU pot s-o las***> [***să:*** (IVLRA, 50);

A: [***şi ŞTIe şi ŞTIe şi ŞTIe***↑ eu # în şifonierul în dormitor am⊥ în cele două camere: sunt uşile închise↓ cheile sunt la brâu↑ ca la hangiţă↑ da↑ iar eu NU mă interesează am spus că nu mă⊥ decât în clipa când⊥ dacă moare↑ ***aTUNci poate↓ aTUNci voi şti*** ce are-n casă. ***eu NU ştiu ce are-n casă↓ nu ştiu ce bani↓ nu ştiu ce# bijuterii↑ cu NU ştiu ce are-n casă.*** (IVLRA, 50).

3.4. Schimbul (de replici)

Cea mai mică unitate interactivă, formată, de obicei, din două intervenţii (replici) formează un schimb de replici.

3.4.1. *Principiul alternanţei la cuvânt*

Schimbul de replici este guvernat de *principiul alternanţei la cuvânt*. Intervenţiile care compun un schimb de replici sunt succesive, separate, de obicei, prin pauze care variază între câteva microsecunde şi câteva zecimi de secundă. În mod ideal, fiecare replică ar trebui să fie o unitate informaţională completă. Principiul alternanţei la cuvânt afectează unitatea informaţională a replicii, având diverse consecinţe în plan textual.

• *Enunţuri eliptice*. O formă de elipsă specific dialogală este elipsa în cadrul schimbului de replici, adică elipsa între intervenţiile interlocutorilor succesivi. În următorul exemplu sunt afectate de elipsă părţile comune din enunţurile celor doi vorbitori pentru evitarea redundanţei. Enunţurile rezultate sunt asintactice, neanalizabile; pot fi însă reconstituite prin raportare la replica anterioară umplând golurile semantice şi refăcând legăturile sintactice; frecvent apar pro-frazele (*da, nu*), pro-verbele (verbul *a face*), cuvintele interogative alcătuind singure un enunţ (*ce?, când?, de ce?, cum?*):

C: da' la CAre dintre feminine crezi că a apărut mai întâi desinenţa i.
B: ă::
C: la femininele: care provin din: î: substantivele latine de declinarea întâi↑ sau din⊥ la cele care provin din
B: ***în NIciun caz de la declinarea întâi.***

C: ***da' la CAre.***
B: ***la declinarea a treia***
C: ***de CE crezi*** (IVLRA, 96);

A: leucoplast aveţi?
B: ***da. cu rivanol sau fără?***
A: ***fără. simplu.***
B: ***ă rolă↓ nu?***
A: ***da.***
B: ***la paisprezece mii.*** (IVLRA, 131);

B: şi-am ajuns la nouă şi jumătate în: cireşu↓
A: **seara↓** (IVLRA, 44).

• *Enunţuri fragmentate în două sau mai multe intervenţii ale unui vorbitor.* Uneori, deşi s-a întrerupt / a fost întrerupt, locutorul nu abandonează ideea, ci o continuă într-o intervenţie ulterioară, după ce alocutorul şi-a terminat intervenţia. În aceste situaţii, două enunţuri paralele (cel a locutorului şi cel al alocutorului) sunt fragmentate de alternanţa la cuvânt a participanţilor la schimbul verbal:

C: ***deci niciunu n-are şină***
A: proba[bil#
C: [***au numai clape***
A: că la asta s-au referit↓ ca să aibă clape cât mai mari să nu: pice documentele (IVLRA, 133).

Fragmentarea enunţului în replici succesive ale locutorului poate fi însoţită de repetiţii. Deoarece se întrerup reciproc, niciunul dintre vorbitori nu reuşeşte să îşi termine ideea în cadrul aceleiaşi intervenţii; fiecare dintre ei reia însă ideea, încercând să o termine în intervenţia următoare:

B: [ruDEle↓ vreau să te-ntreb ceva.
A: [aşa că e:şti:
B: [***asear_a:m-***
A: eşti greşit
B: [***aseară-***
+A: [toTAL aicea.
B: ***asear-am*** vorbi:t [cu cine:va:↓ (IVLRA, 190).

• *Enunţuri paralele, transmiţând aceeaşi informaţie, succesiv, în intervenţia fiecărui alocutor.* Anticipând intenţiile comunicative ale locutorului, alocutorul îl poate întrerupe preluându-i ideea. Apar astfel două enunţuri paralele, cu (parţial) acelaşi conţinut informativ, cu organizare sintactico-semantică identică sau diferită:

B: *cum arată*↑ ***e mai*** [***lung↓ aşa:***
A: [***e mai lung↓ aşa:*** (IVLRA, 127);
B: *da↓ dacă-l vezi pă răzvan* [***să-i spui***
A: [îi spun să-ţi dea un telefon (IVLRA, 130).

• *Enunţuri construite prin coparticiparea interlocutorilor.* Pauzele dintre intervenţiile vorbitorilor succesivi pot fi foarte mici, imperceptibile, astfel încât enunţurile apar sudate, incluse în aceeaşi unitate intonaţională. Astfel, unitatea sintactico-semantică se constituie din intervenţiile a doi (mai mulţi) interlocutori:

B: *şi cu urechile [mai:*
A: [*clăpăuge↓ aşa↓ ştii↑*
B: aha. (IVLRA, 75);

B: *asta ar fi aşa un una la un milion şansă=*
A: = *ar fi chiar un absurd.* (IVLRA, 56);

B: *fiindcă numai ieri erau complet tufliţi că: trebuie s-o ia de la capăt=*

A: ((din altă cameră)) = *iar ţie fireşte nu ţi-a dat prin gând să-mi spui↑ că de UNDE să ştii.* (IVLRA, 50).

• *Enunţuri complexe.* Există situaţii când două sau mai multe dintre fenomenele prezentate mai sus coexistă: în dialogul care urmează primele două intervenţii sunt paralele, apoi A îşi continuă ideea şi în cea de a doua intervenţie, în timp ce a doua intervenţie a lui B formulează o concluzie în legătură cu ideea dezvoltată de A în cele două replici anterioare. C enunţă o propoziţie circumstanţială de scop, a cărei regentă nu este explicită, ci implicită, rezultată din coparticiparea lui A şi B:

A: păi nu↓ dacă-ţi fa[ce:
B: [îţi fac îţi scot
A: din nou spate[le
B: [sigur că da
C: că să vi[nă aşa
A: [că văd că asta-i destul de lungă↓
B: este↓ da
A: i-o-ndoi doar un pic↓ tăntica
C: îhî (IVLRA, 128).

• *Enunţuri repetate în replici succesive ale aceluiaşi locutor sau în replicile ambilor interlocutori.* Repetarea (vezi **Repetiţia**) totală sau parţială a unui enunţ în cadrul schimbului de replici poate avea diverse funcţii discursive: de accentuare a ideii exprimate de locutor:

+A: *de CE vă e FRICĂ-n momentu ĂSta↓: sau TEAmă↑*
C: *<P mie nu mi-e tea[mă*
A: [CE vă sperie.
C: *mie nu mi-e teamă de nimic>.*
A: *nu vă e teamă de nimic.*
C: de un singur lucru
A: *<P nu vă e teamă de nimic>.* (IVLRA, 205),

de insistenţă, pentru impunerea ideii în spaţiul discursiv

A: [*<P în general TOŢI sunt aşa>.*
C: dar ei să NU-I umbli-n păr↓ [să nu stai
A: [<P,R de ce>?
C: s-o împopoţonezi↓ [nu-i place.
B: [*TOŢI sunt aşa.*
C: da' ea să facă la alţii [s-a învăţat singură
B: [*<P TOŢI sunt aşa>*
A: se face coafeză ((râde)) (IVLRA, 30),

de semnalare a unei deficienţe pe canalul de comunicare

A: *UNde aţi terminat.*
B: poftim?
A: *UNde aţi terminat.*
B: *am terminat:* aici.
A: aici. CÂND.
B: litere↓ anu anu patru. (IVLRA, 95),

de marcare a coeziunii textuale

C: şi cu CIne-aţi făcut lucrarea.
B: cu domnu profesor b***.
C: despre ce?
B: **ăm***: despre: situaţia: desinenţei în limba română.*
C: şi CAre e *situaţia desinenţei în limba română.* (IVLRA, 95).

• *Enunţuri izolate, neintegrate sintactic.* Regenta poate fi reconstituită de interlocutori din context (cunoştinţele comune împărtăşite) sau dintr-o intervenţie anterioară, dovadă a faptului că unităţile discursive depăşesc graniţele unei singure intervenţii (frază / propoziţie), iar relaţiile sintactice de coordonare şi subordonare se pot stabili între secvenţe aparţinând unor vorbitori distincţi:

A: îhî# la ce opţional↓ la ăla de /edvărtaizing/?
B: ă:# păi *dacă pă primu e cu /edvărtaizing/↓ p-al doilea e cu metode*
A: aha# păi mâine mă duc
B: *dacă poţi să le treci pe-ale mele↓*
A: (păi) şi eu am (IVLRA, 37).

Ruptura sintactică poate apărea în orice punct al propoziţiei / frazei, determinând apariţia unor intervenţii constituite exclusiv din subordonate, din elemente de relaţie, dintr-un singur cuvânt etc.

3.4.2. *Accesul la cuvânt*

Actualizarea schimbului de replici prin alternanţa la cuvânt, presupune **accesul la cuvânt** al interlocutorilor. Interlocutorii recurg la diverse strategii prin care „iau cuvântul", „păstrează cuvântul", „cedează cuvântul". Pentru a lua cuvântul locutorul poate: (i) să înceapă pur şi simplu să vorbească pe o anumită temă; (ii) să preia cuvântul de la alocutor prin introducerea unor mărci de validare a enunţului anterior (*ah, oh, îm, da, ei bine*) sau a unor conectori transfrastici (*şi, dar, pentru că, deci*); (iii) să-şi întrerupă alocutorul ridicând tonul, folosind cuvinte de „alertă" (*hei, ascultă, uite*) sau făcând comentarii metalingvistice (*mă scuzi că te întrerup o clipă; aş vrea să adaug ceva; lasă-mă să spun ceva; daţi-mi voie; o clipă, vă rog; taci tu să spun eu!*). Pentru a păstra cuvântul, vorbitorul poate: (i) să îşi continue pur şi simplu ideea, fără a da posibilitatea alocutorului să intervină; (ii) să recurgă la cuvinte de umplutură pentru a semnala alocutorului că nu doreşte să abandoneze cuvântul; (iii) să recurgă la repetiţii lexicale şi reformulări care îi permit planificarea mesajului fără a ceda cuvântul alocutorului. Contururile intonaţionale nonterminale, elementele nonverbale şi paraverbale (poziţii corporale, privirea îndreptată spre alocutor, mimica, gesturile, debitul verbal) sunt elemente care însoţesc mesajul verbal semnalând intenţia vorbitorului de a păstra cuvântul. Pentru a ceda cuvântul locutorul poate: (i) să performeze anumite acte de

vorbire (întrebările, directivele, scuzele, invitațiile, ofertele cer, conform principiului perechilor de adiacență, producerea de către alocutor a unui răspuns la stimul); (ii) să dea alocutorului semnale explicite că îi cedează cuvântul (secvențe de apel adresate alocutorului – vocative, întrebări de confirmare); (iii) să recurgă la un contur intonațional terminal; (iv) să tacă; (v) să îi ofere alocutorului semnale mimico-gestuale (îl privește fix, îl invită prin mimică și / sau gesturi să preia cuvântul, își relaxează brusc mușchii feței etc.). Accesul la cuvânt nu este însă reglementat de reguli foarte stricte, pe de o parte, iar pe de altă parte, semnalele angajării comunicative a locutorului nu sunt univoce. De aici rezultă o serie de fenomene textuale.

• *Suprapunerile.* Nerespectarea dreptului la cuvânt al locutorului (graba de a răspunde, intenția de a-l împiedica pe locutor să își termine ideea) conduce la suprapuneri între intervenții. În exemplul următor parantezele drepte marchează porțiunile suprapuse și momentul în care s-a produs suprapunerea:

B: noi autoritățile sânte suntem într-un demers le[***GAL***
C: [***dumneavoastră***
Ş: dumneavoastră sunteți [***în***
+C: [***dumneavoastră ac[ționați***
+B: [***afara cadrului legal***
+C: [***acțio[nați***
+B: [***la ıceasta oră***
C: noi vă propu[***nem că ați spus că aveți***
M: [***dumneavoastră acționați asupra amărâ[ților***
C: [***ați spus că aveți copii care sunt stu[denți***
M: [***asupra marilor corupți nu acționați***↑ (IVLRA, 167).

• *Sudările.* Când pauza dintre intervențiile succesive ale interlocutorilor este foarte mică, imperceptibilă, cele două replici apar ca o singură unitate, apar sudate:

B: ***asta ar fi așa un una la un milion șansă=***
A: = ***ar fi chiar un absurd.*** (IVLRA, 56).

• *Pauzele.* Când pauza dintre intervențiile succesive ale interlocutorilor este foarte mare, aceasta capătă diverse semnificații discursive. Când alocutorul nu intervine în dialog la intervalul normal din cadrul schimbului de replici, pauza este semnalul neatenției alocutorului, al dorinței acestuia de a-și amâna reacția, al indeciziei acestuia, al ezitării în privința reacției, al refuzului de a reacționa etc.

Schimbul de replici se constituie după principiul acțiunii (locutorului) și reacției (alocutorului): întrebare-răspuns, invitație-acceptarea / refuzarea invitației, ordin-îndeplinirea ordinului, scuze – acceptarea / respingerea scuzelor etc. Acest cuplaj de replici poartă numele de **perechi de adiacență**. Primul element al perechii de adiacență condiționează un anumit tip de reacție în replica alocutorului. Uneori schimbul (de replici) este alcătuit din trei elemente: acțiune (vorbitorul 1) – reacție (vorbitorul 2) – ratificare (feedback dat de vorbitorul 1 vorbitorului 2).

A: orice troleu. cu metroul se poate?
B: nu. e compliCAT. trebui să mergeți pân la uNIrea↓
A: ***da***. (IVLRA, 92);

+B: de la unirea schimbați mergeți pe cellalt tronson↑ până coborâți↑
A: AM înțeles.
B: ***așa-nțelegeți***. (IVLRA,92).

3.4.3. *Coerență directă* vs *coerență indirectă*

În funcție de relația logico-semantică dintre replici, se vorbește de schimburi de replici cu *coerență directă* (replica alocutorului este direct pertinentă în raport cu replica locutorului: – *Dana, vii mâine la bibliotecă? / – Vin.*) și schimburi de replici cu *coerență indirectă* (replica alocutorului nu este direct pertinentă în raport cu replica locutorului: – *Dana, vii mâine la bibliotecă? / – De ce întrebi? / – Vreau să-ți aduc cursurile. / – Vin.*).

De obicei, există o legătură evidentă între stimul (ceea ce spune vorbitorul) și reacție (ceea ce răspunde alocutorul). Există însă și situații în care scopul conversațional al interlocutorilor este pentru moment divergent, astfel încât coerența perechii de adiacență este pentru moment suspendată, fiind refăcută ulterior:

B: CINE-a citit volpone.
A: hi: mi-am agățat ciorapii.
G: ((râd))
A: <@ am pierdut trezeci de mii de lei> # volpone eu am citit. (IVLRA, 76).

3.5. Tranzacția

Unul sau mai multe schimburi pe aceeași temă formează o tranzacție. O temă poate fi alcătuită din mai multe subteme. Tema se organizează după două principii: principiul coerenței și principiul coeziunii (vezi **Organizarea tematică a enunțului**). Un mesaj este coerent atunci când ceea ce spune locutorul are sens într-un context dat; coerența este un co-construct al locutorului și al alocutorului: locutorul are în minte principiul coerenței în momentul elaborării mesajului, iar alocutorul, pe baza competențelor sale comunicative și lingvistice, învestește mesajul cu coerență. Coeziunea este asigurată prin legăturile formale care marchează în plan lingvistic continuitatea tematică: deictice (vezi **Deixis**), anafore (vezi **Anafora**), repetiții (vezi **Repetiția**), mărci intonaționale și prozodice (vezi **Organizarea prozodică a enunțului**), elipsa (vezi **Elipsa**), conectorii transfrastici (vezi **Conectori frastici și transfrastici**). Specifică dialogului este folosirea acestor mărci ale coeziunii între replici, în cadrul schimbului. (Pentru anaforă, repetiție, elipsă vezi *supra*, **2.5**). Următoarele exemple ilustrează funcția coezivă a conectorilor pragmatici folosiți între replici:

A: îhî# la ce opțional↓ la ăla de /edvărtaizing/?
B: ă:# ***păi*** dacă pă primu e cu /edvărtaizing/↓ p-al doilea e cu metode
A: aha# ***păi*** mâine mă duc
B: dacă poți să le treci pe-ale mele↓
A: (**păi**) și eu am (IVLRA, 37),

a anaforei și a deicticelor interreplici (subiectul subînțeles preluat din enunțului locutorului precedent):

A: da' e mai MAre decât o dischetă ***ăsta*** nu?
B: e↑ nu știu↓ ***are șase_sute patruj_de /ka/*** (***nu e***) (IVLRA, 93)

B: [(doamnă) am fost la grefieră↓ grefiera-mi spune că v-a adus **dosaru**-n arhivă
A: CÂND mi **l**-a adus în arhivă. (IVLRA, 104).

În cadrul unei tranzacții, interlocutorii negociază tema: introduc tema, o susțin, acordă atenție specială un aspect particular al ei, o abandonează, o reiau, alunecă spre altă temă, fac digresiuni, suspendă tema, însoțesc tema de comentarii asupra acțiunilor exterioare.

Introducerea temei depinde de cunoștințele comune ale vorbitorilor, de gradul de cunoaștere reciprocă dintre vorbitori. Presupune adoptarea unor strategii prin care vorbitorul își începe interacțiunea comunicativă și își pregătește interlocutorii pentru schimbul verbal. Temele pot fi introduse direct prin acte de vorbire reprezentative / asertive, expresive, întrebări sau indirect, prin elemente cu caracter pregătitor (anunțarea temei, anunțarea intenției de a introduce o temă). Susținerea temei se face prin informații suplimentare sau prin exprimarea unor atitudini, emoții provocate de temă. Abandonarea temei se poate face prin întreruperea schimbului verbal sau prin mărci explicite: lexicale (*bine, da, asta e, atât am avut de spus*), paralingvistice (intonație descendentă, pauză, râs), nonverbale (mimică, gesturi). Există conectori specifici de continuitate (*da, apropo, de, ei*) sau de discontinuitate (*dar, ba da*), de ezitare (*ăă, păi*). Focalizarea unui element particular al temei se face prin tematizare, dislocare la stânga, emfază, solicitând detalii, provocând reacții în legătură cu aspectul focalizat, accentuându-l prin acte de vorbire expresive, acumulând acte de vorbire legate de elementul focalizat. Tema poate fi abandonată pur și simplu prin abordarea unei noi teme, prin anunțarea schimbării (*Altceva?; Ți-am spus?; Apropo...; Aș vrea să vă întreb ceva...*), prin structuri sintactice tematizate sau dislocate la stânga, elemente paraverbale (râs, pauză) și nonverbale (mimică, gesturi). Reluarea unei teme anterioare este de obicei marcată în plan lexical (*bine, sigur, OK, bun, acum, deci, să revenim la oile noastre*); un caz particular de reluare îl reprezintă recontextualizarea unui element dintr-o temă anterioară. Alunecarea spre o altă temă se face prin treceri imperceptibile, bazate pe legături asociative, analogii, comparații, contrast etc. Digresiunea, depărtarea temporară de o temă curentă, este semnalizată prin elemente lexicale (*apropo, chiar așa, de fapt, o paranteză, nu cumva să uit*) și prozodice (ritmul vorbirii, înălțimea tonului). Tema poate fi suspendată temporar, când locutorul se adresează altui alocutor decât partenerilor de discuție / conversație, pe o temă nelegată de tema curentă; suspendarea temei poate fi semnalizată lexical (*Mă scuzați o clipă...; Întrerupem puțin...*), prin elemente paraverbale (pauză mai lungă, schimbarea tonului / intonației) și nonverbale (orientarea spre alt alocutor decât alocutorii din grupul de discuție). Elemente parazitare dialogului pot interveni când locutorul își însoțește acțiunile exterioare temei (oferte de mâncare și de băutură) de remarci verbale (*Vă rog să vă serviți...; Doriți puțină apă?; Ia uite, era să cad...*).

3.6. Conversația. Discuția

Una sau mai multe tranzacții formează o conversație sau o discuție.

3.6.1. *Conversația*

Conversația este un dialog cu caracter neinstituționalizat: se desfășoară între membrii unei familii, între prieteni, colegi de serviciu în pauză, necunoscuți pe

stradă; are ca scop socializarea, cunoașterea celuilalt, dobândirea de informații, autoexprimarea etc.; scopul conversației este difuz și în continuă negociere; participanții interacționează și negociază semnificația de pe poziții interpersonale; are grad mic de structurare tematică; se desfășoară fără un protocol de interacțiune prestabilit. În planul expresiei lingvistice, conversația este, de obicei, informală, are grad maxim de libertate și este deschisă tuturor opțiunilor permise de limbă în contextul de comunicare dat. Conversația este considerată forma prototipică de comunicare în cadrul societății.

3.6.2. *Discuția*

Discuția este un dialog cu caracter instituțional: se desfășoară într-un cadru instituționalizat (ședința de redacție, consultația medicală, ora didactică, interpelările parlamentare, procesele în instanță, solicitarea de informații la ghișee specializate etc.); are ca scop prestabilit rezolvarea unor probleme de tip instituțional; semnificația este negociată de pe poziții de rol; are grad mare de structurare tematică și, în mod ideal, se desfășoară conform unui protocol de interacțiune mai mult sau mai puțin formalizat. Discuția are, de obicei, caracter formal și este constrânsă lexical și gramatical: apar termeni de specialitate (cu accepții tehnice diferite de cele din limba curentă, circumscrișii unor câmpuri lexico-semantice particulare), structuri sintactice fixe, recurente (*Ce doriți?; Pe agenda întâlnirii de azi avem următoarele puncte...* etc.); formule de adresare specifice, incluzând titluri științifice / academice (*domnule director, domnule profesor* etc.). De-a lungul continuumului conversație – discuție pot apărea forme de interacțiune hibride.

3.6.3. *Structura conversației / discuției*

Atât conversația, cât și discuția au următoarea **structură:**

Deschiderea conversației / discuției:	– Salut de inițiere
	– Prelungirea salutului prin complimente
	– Secvențe fatice (vezi *infra*)
Negocierea temei / temelor:	– tema$_1$: subtemă...subtemă...subtemă....subtemă
	– tema $_2$: subtemă...subtemă...subtemă....subtemă
	– tema $_n$: subtemă...subtemă...subtemă....subtemă
Încheierea conversației:	– Discuție fatică de despărțire
	– Remarci politicoase, complimente
	– Salutul de încheiere.

Diversele paliere din structura unei conversații sau a unei discuții sunt mai ample sau mai reduse, uneori pot fi chiar omise.

În ciuda structurii comune, între conversație și discuție apar unele diferențe legate de amploarea fiecărei secvențe, de formulele specifice folosite etc.

Conversația. Formulele de salut au caracter convenționalizat, înscriindu-se într-un sistem de interacțiune socială specific fiecărei culturi. Formele românești de salut sunt neutre (*bună dimineața, bună ziua* etc.) sau marcate ca deferente (*să trăiți, dom'director, respectele mele*), amicale (*salutare, pa*), specializate pentru adresarea către bărbați, respectiv femei (*să trăiți / sărut mâna*), însoțite de gesturi tipice (bărbații își strâng mâna, femeile se sărută pe obraz de două ori, bărbații sărută mâna femeilor). Complimentele prin care se prelungesc formulele de salut (de inițiere sau de

încheiere) vizează de obicei aspectul exterior al alocutorului (*Ce bine arăți!, Ești foarte elegantă astăzi...*) și felicitări pentru realizări personale. Deseori se răspunde la complimente prin „contestarea complimentului" (*Mmm, nu arăt grozav...; Mmm, nu mare lucru...*) comportament subordonat maximei modestiei; sub influența unor modele străine, este tot mai frecvent comportamentul discursiv de „acceptare a complimentului" (*Mulțumesc mult.*). Discuțiile fatice (de inițiere și de despărțire) exprimă satisfacția vorbitorilor în legătură cu întâlnirea (*Mă bucur că te-am întâlnit.*), conțin promisiuni privind contacte viitoare (*Mai vorbim., Pe curând., Te sun eu.*); abordează aspecte legate de familie (*Ce mai face mama? Soția? Copiii câți ani au?*), prieteni (*Cu cine te-ai mai întâlnit?; L-ai mai văzut pe...?*), „noutăți" (*Ce mai e nou?*), mai rar vreme, politică; focalizează sentimente împărtășite de interlocutori în legătură cu diverse evenimente de actualitate.

Discuția. Față de conversație, discuția presupune folosirea acelor formule de salut instituite prin protocolul instituțional; salutul este de obicei scurt, iar secvențele de prelungire / pregătire a salutului (complimente, discuții fatice) au caracter convențional și sunt reduse la minimum. Negocierea temelor urmează un protocol cu diferite grade de permisivitate, în funcție de situația concretă de comunicare.

4. MECANISME PRAGMATICE SUBIACENTE DIALOGULUI

Pentru a-și atinge scopurile comunicative, vorbitorii folosesc limba strategic, realizând anumite corelații între intenția comunicativă și forma lingvistică. Unele semnificații sunt transmise literal, altele doar implicate. Alegerile discursive ale locutorului și interpretarea lor de către alocutor sunt reglate prin mecanismul presupozițiilor și al implicațiilor, constrânse de principiul cooperării și de principiul politeții.

4.1. Principiul cooperării

În mod ideal, se presupune că participanții la dialog sunt indivizi raționali, capabili să identifice și să gestioneze scopurile curente ale schimbului verbal, știu să facă astfel încât contribuțiile lor conversaționale să corespundă scopului curent al conversației. Comportamentele lor comunicative se raportează la un set de maxime ideale, maximele cooperării, care funcționează ca puncte de reper pentru alocutori în deducerea semnificației contextuale a unui enunț.

Maxima cantității: cantitatea de informație oferită de locutor trebuie să satisfacă scopul curent al conversației (să nu fie nici prea mare, nici prea mică).

Maxima calității: informația oferită de locutor trebuie să fie adevărată (vorbitorul nu trebuie să spună lucruri pe care le crede neadevărate sau pentru care nu are dovezi).

Maxima relevanței: informația oferită de locutor trebuie să fie relevantă în raport cu contribuțiile comunicative anterioare ale vorbitorilor și în raport cu scopul curent al conversației.

Maxima manierei: contribuția comunicativă a locutorului trebuie să fie formulată clar, nonambiguu, să nu fie obscură, să nu fie prolixă.

O parte din informația vehiculată implicit în cadrul dialogului este transmisă prin intermediul presupozițiilor, al implicațiilor, al implicaturilor.

4.1.1. *Presupozițiile*

Presupozițiile sunt parte constitutivă a universului comun de discurs, reprezentând precondiții ale enunțării cu succes a unei propoziții: o întrebare cum ar fi *Cine a plecat?* se justifică doar în condițiile în care „Cineva a plecat" (care este presupoziția întrebării); aserțiunea *A venit Maria.* se justifică doar în condițiile în care „Există cineva pe nume Maria"; aserțiunea *A revenit.* se justifică în condițiile în care „venise cel puțin încă o dată înainte de momentul vorbirii". Presupozițiile se leagă de conținutul propozițional, de valoarea de adevăr, dar, mai ales, de condițiile pragmatice (contextuale) ale actului de enunțare. În cadrul dialogului, presupozițiile suferă procese permanente de modificare, odată cu fiecare nou act de enunțare.

Presupozițiile sunt declanșate de trăsături lexicale, sintactice, intonaționale din enunț; aceste elemente variate ca natură se numesc **declanșatori de presupoziții**. Funcționează ca declanșatori de presupoziții diverse părți de vorbire (substantive, verbe, adverbe) cu anumite trăsături semantice inerente, diverse tipuri de propoziții subordonate (circumstanțiale și necircumstanțiale), tipuri de acte de vorbire. Ca declanșatori de presupoziții funcționează: (i) substantivele comune articulate hotărât sau substantivele proprii (***Fata / Maria** e studentă.* – presupoziția: „există o fată / o fată numită Maria"); (ii) anumite subclase semantice de verbe: verbele psihologice (*îmi pare bine, mă bucur, regret*) a căror propoziție subordonată este presupusă ca adevărată (***Mă bucur** că ai venit.* – presupoziția: „ai venit"); verbe ca *a-și imagina, a visa,* a căror propoziție subordonată presupune opusul (***Mi-am imaginat** că sunt balerină.* – presupoziție: „nu sunt balerină"); verbele factitive *a face, a pune, a îngălbeni* a căror propoziție subordonată este presupusă ca adevărată (***M-a făcut** să plâng.* – presupoziție: „Înainte nu plângeam"; ***A îngălbenit** covorul cu iod.* – presupoziție: „Covorul nu era galben înainte"); verbe aspectuale – *a începe, a continua, a termina* (*Minerii **continuă** greva.* – presupoziție: „Ei sunt în grevă"); verbele implicative – *a uita* (presupune că „a știut cândva și nu mai știe"), *a reuși* (presupune că „a încercat"); verbe de opinie – *a acuza, a critica* (*M-a **criticat** că am venit.* – presupoziția: „acțiunea de a veni este considerată negativă de locutor"), *a lăuda* (*M-a **lăudat** că am venit.* – presupoziția: „acțiunea de a veni este considerată pozitivă de locutor"); (iii) adverbe și prefixe iterative (*iar, din nou, re-*: ***a revenit** / a venit **iar** –* presupoziția: „mai fusese și înainte"); (iv) atributivele determinative (*Fata care a intrat e premiantă.* – presupoziție: „A intrat o fată"); (v) circumstanțialele temporale (***Înainte de a pleca**, i-am dat telefon*; presupoziție: „Eu am plecat"); (vi) circumstanțialele condiționale ireale (***Dacă aș fi fost director**, l-aș fi sancționat.*; presupoziție: „Nu sunt director"); (vii) interogative parțiale (***Când sosește coletul?*** – presupoziție: „Coletul sosește").

4.1.2. *Implicațiile*

Implicațiile sunt consecințele logice ale stării de fapt asertate printr-un enunț: *Ion a plecat* implică: „Ion nu mai este aici"; *Voi citi mâine* implică „Nu citesc azi".

4.1.3. *Implicaturile*

Încălcarea maximelor conversaționale generează implicaturi, adică sensuri contextuale suplimentare la care interlocutorii au acces în urma unor inferențe

făcute pe baza cunoştinţelor contextuale comune. De exemplu, la întrebarea *Cât e ceasul?* alocutorul poate răspunde respectând maxima cantităţii şi a relevanţei *E ora şase.*, sau poate încălca aceste maxime răspunzând *Tocmai a închis la florărie.* În aparenţă, răspunsul este nerelevant în raport cu întrebarea. Dar alocutorul interpretează acest răspuns pe baza cunoştinţelor contextuale comune („ştim că la florărie închide la ora 6"), a principiului cooperării (locutorul ştie că alocutorul se comportă ca locutor raţional) şi a celor patru maxime (calculând devierea de la maxima cantităţii şi a relevanţei, alocutorul interpretează enunţul *Tocmai a închis la florărie.* ca *Este ora 6.*). Alteori, implicaturile sunt mai puţin dependente de contextul concret, având un caracter mai mare de generalitate: structurile interogative funcţionează adesea ca acte de vorbire directive indirecte (*Poţi să-mi dai sarea?* = „Dă-mi sarea!"; *Vrei să deschizi fereastra?* = „Deschide fereastra!" etc.).

4.2. Principiul politeţii

Participanţii la comunicare dispun de două imagini comunicative / imagini publice / feţe: faţa pozitivă şi faţa negativă. Faţa pozitivă se manifestă prin tendinţa vorbitorilor de a-şi manifesta dorinţa de angajare în relaţie cu ceilalţi, atracţia faţă de ceilalţi; faţa negativă se manifestă prin tendinţa vorbitorilor de a-şi păstra un teritoriu privat, neîmpărtăşit cu ceilalţi participanţi la dialog, de a se distanţa de ceilalţi. Cele două feţe de care dispun vorbitorii se concretizează în strategii ale politeţii pozitive (sau strategii ale solidarizării cu alocutorul), respectiv strategii ale politeţii negative (sau strategii ale desolidarizării de alocutor). Alegerea uneia sau a alteia dintre strategii este parte a unui comportament planificat, menit să contribuie la menţinerea unor relaţii interpersonale armonioase. Prin strategiile politeţii pozitive vorbitorii accentuează relaţia de colaborare cu alocutorul, prin strategiile politeţii negative vorbitorii atenuează potenţialul agresiv al unor acte de vorbire care pot afecta dorinţa de independenţă a interlocutorilor.

4.2.1. *Strategiile politeţii negative*

Printre **strategiile politeţii negative** se numără: (i) performarea de acte de vorbire expresive (a cere scuze, a exprima regretul, a cere iertare); (ii) performarea de acte de vorbire indirecte prin care sunt diminuate constrângerile impuse de locutor alocutorului, pentru a-i lăsa posibilitatea unor opţiuni (*Vrei să închizi geamul, te rog?* în loc de *Închide geamul!*) sau se evită un refuz (– *Vii mâine? / – Aş veni, dar, din păcate, trebuie să merg în altă parte.*); (iii) atenuarea expresiei lingvistice prin modalizatori de incertitudine (*cred, bănuiesc, sper*), prin adverbe, pronume şi locuţiuni de aproximare (*oarecum, într-un fel, cam, cineva*) sau prin condiţional (*Aş zice să mai aşteptăm.*), prin litotă, diminutive (*Mi-ar trebui şi mie o foicică de hârtie, nu mai mult.*); (iv) impersonalizarea expresiei prin folosirea verbelor impersonale, a unor verbe nonagentive sau a reflexivelor pasiv-impersonale (*trebuie, regula este să...; ni se cere să...*); (v) reducerea la minimum a tuturor presupunerilor legate de alocutor (prin structuri condiţionale, temporale: *Dacă vrei, pot să te ajut., Când te hotărăşti, vin să facem ordine în bibliotecă.*); (vi) exprimarea deferenţei prin folosirea pronumelor de politeţe, a pluralului, a titlurilor academice (*Domnule academician, vă rog să îmi acordaţi un interviu.*); (vii) exprimarea subordonării faţă de alocutor (*Vă rămân dator.; Aş fi onorat să...*); (viii) neimplicarea comunicativă (tăcerea, replici scurte, imobilitate).

4.2.2. *Strategiile politeţii pozitive*

Printre **strategiile politeţii pozitive** se numără: (i) performarea unor acte de vorbire expresive de tipul complimentelor, flatărilor (*Ce bluză frumoasă ai!*); (ii) folosirea de intensificatori de expresie pentru a exagera interesul faţă de alocutor (***Te rog**, atenţie la scări, sunt **extrem** de alunecoase!; **Întotdeauna** ai fost **cel mai bun!***); (iii) folosirea mărcilor solidarităţii de grup sau ale apartenenţei la grup: persoana I plural la verb; pronumele personale şi posesive de persoana I plural; cuantificatorul *toţi*; substantive (*grupul nostru, colectivul nostru*); pluralul solidarităţii; adresarea inversă (folosirea de către locutor a unui termen care ar fi de aşteptat să fie folosit de către alocutor, ca în – *Ce faci, **mamă**, acolo?*, unde substantivul *mamă* este folosit de mama care se adresează fiicei); folosirea desemantizată a unor substantive denumind grade de rudenie (*Ce faci, **soro**, acolo?; Păi bine, **frate**, aşa se vorbeşte?*); (iv) empatizarea cu alocutorul (*Te înţeleg foarte bine.; Ştiu ce simţi.*); (v) exprimarea prin modalizatori a optimismului în raport cu alocutorul (*Sunt **sigură** că vei reuşi!; Fără îndoială că ai dreptate.*); (vi) orientarea spre interesele celuilalt prin performarea unor aserţiuni cu funcţie de presecvenţe (*Ştiu că este important pentru tine să ai un răspuns cât mai repede.*); (vii) folosirea apelativelor care marchează intimitatea discursivă (numele mic) şi a persoanei a II-a a verbului (*tu*); (viii) exprimarea interesului comunicativ pentru alocutor prin conversaţii fatice, prin operatori discursivi care îl încurajează să continue (*da, ihm*), prin volubilitate (debit verbal, gestică, mimică).

NORME DE TRANSCRIERE A TEXTELOR

(*apud* IVLRA, 22–23).

Se foloseşte literă mică atât la iniţială de propoziţie sau de frază, cât şi la iniţiala numelor proprii; majuscula notează emfaza. Cuvintele în limbi străine sunt notate conform audiţiei, între bare oblice (ex. / niiorc / pentru New York).

Accent	á	se notează numai când diferă de cel curent
TEXT		accent emfatic (al cuvântului sau al unei silabe)
Intonaţie	.	contur melodic descendent terminal
	↓	contur melodic descendent nonterminal
	?	contur melodic ascendent terminal
	↑	contur melodic ascendent nonterminal
	!	intonaţie rejectivă (contur melodic uşor descendent, asociat cu înălţimea scăzută a vocii; semnalează reconsiderarea de către emiţător a afirmaţiei sale precedente)
Înălţime	_I >	înălţime ridicată a vocii
	_J >	înălţime scăzută a vocii
Tempo	_L >	tempo lent al vorbirii
	_R >	tempo rapid al vorbirii
Intensitate	_F >	intensitate forte a vocii
	_P >	intensitate slabă a vocii
–	(linie jos, între cuvinte) rostire legato	
–	(linie de dialog) cuvânt neterminat	
:	lungire a unui sunet; numărul de semne (u: / m:) indică, în mod aproximativ, durata fenomenului	

'	apocopa unor sunete; omiterea curentă a lui *l* final articol definit este marcată sistematic, fără a se utiliza apostroful
ς	stop glotal
#	pauză; numărul de semne indică, în mod aproximativ, durata pauzei
text =	
= text	intervenție începută de un vorbitor și continuată, fără pauză, de altul
[text	începutul suprapunerii unor intervenții succesive; se marchează atât în intervenția în curs, cât și în intervenția suprapusă
+A:	continuarea primei intervenții fără a se ține seama de intervenția suprapusă
text ⊥	construcție abandonată
„ “	secvență redată de emițător în vorbire directă
<@ >	râs concomitent cu rostirea
<Z >	zâmbet concomitent cu rostirea
<OF >	secvență rostită prin mișcarea expiratorie specifică oftatului
<MARC>	secvență pusă în evidență printr-o rostire rară (uneori chiar silabisită) și apăsată
<IM >	imitarea modului de a vorbi al unei persoane
<CIT >	emițătorul citește un text
(( ))	indicații „scenice” (ex. tușește; își drege vocea etc.)
( )	transcriere probabilă
(xxx)	text neclar; numărul de semne (x) indică, în mod aproximativ, lungimea secvenței neclare
[...]	secvență netranscrisă

VORBIREA DIRECTĂ ȘI VORBIREA INDIRECTĂ

1. ASPECTE DEFINITORII

Vorbirea directă și vorbirea indirectă reprezintă modalități discursive prin care un locutor exprimă propriul discurs, redând discursul său sau al altui locutor, formulat într-un moment diferit al comunicării.

Redarea discursului se realizează prin **reproducere** sau prin **relatare**. Reproducerea este modalitatea specifică vorbirii directe: *Mama i-a spus copilului: – **Du-te acum la școală!**; Eu îi spun: – **Am fost ieri la facultate**.* Relatarea constă în reorganizarea formei discursului inițial, respectându-se conținutul semantic al acestuia și este modalitatea discursivă proprie vorbirii indirecte: *Mama i-a spus copilului **să se ducă atunci la școală.**, Eu îi spun **că am fost ieri la facultate**.*

Discursurile redate prin vorbire directă și indirectă sunt formate din secvențe lingvistice organizate din două componente: *componentul cadru* (*citant*) și *componentul inserat* (*citat*). Aceleași componente se regăsesc și în discursurile comunicate în vorbirea directă legată și în vorbirea indirectă liberă (fenomene de comunicare cu statut intermediar între vorbirea directă și vorbirea indirectă):

*Ea zice **că de ce l-ai chemat?*** – vorbire directă legată;

*Caimacanul l-a strâns în brațe, l-a suit în butcă și, **mânați, bre!*** (I. L. Caragiale, *Kir Ianulea*) – vorbire indirectă liberă.

Componentul inserat poate corespunde unei secvențe lingvistice rostite și transmise prin vorbire directă sau indirectă, dar și unei secvențe lingvistice formulate în gând de către un locutor (monologul interior: *El își zise în gând **că trebuie să-și recunoască greșeala.***).

Modalitățile discursive de redare a discursului (vorbirea directă, indirectă, directă legată și indirectă liberă) prezintă proprietăți gramaticale (sintactice și morfologice), semantico-pragmatice și intonaționale diferite. Cea mai importantă proprietate, în funcție de care se structurează toate tipurile de discurs menționate, este de natură sintactică și se referă la prezența sau absența unei relații de subordonare între expresiile *dicendi* din propoziția cadru și componentul inserat. Relația de subordonare este prezentă în discursurile comunicate în vorbirea indirectă și în vorbirea directă legată, dar absentă în discursurile comunicate în cadrul vorbirii directe și al vorbirii indirecte libere.

Expresiile *dicendi* includ verbe sau locuțiuni verbale de declarație, precum și anumite substantive utilizate în diverse structuri (construcția populară *vorba ceea* sau construcții culte de tipul *declarația sa, promisiunea sa, replica sa* etc.):

*Mai des acum, când se râdecase câteva fete frumușele în sat la noi și începuse a mă scormoli și pe mine la inimă. **Vorba ceea:***

– Măi Ioane, dragi ți-s fetele?

– Dragi.

– Dar tu lor?

– Și ele mie... (I. Creangă, *Amintiri*);

***Declarația** sa „Sunt nevinovat” nu a convins pe nimeni.*

Verbele sau locuțiunile verbale de declarație se grupează în două clase: prima include verbele declarative prototipice, ca *a spune, a zice, a întreba, a răspunde*, al căror sens propriu indică enunțarea; a doua include verbele declarative secundare (care dezvoltă sensuri secundare subordonate sensului general de îndeplinire a unui act de enunțare), ca *a chicoti, a continua, a se disculpa, a încheia, a întrerupe, a se mira, a tuna, a zâmbi* etc. (*El* ***a continuat*** *că lucrarea trebuia predată până a doua zi.*).

2. VORBIREA DIRECTĂ PRIN REPRODUCERE

Vorbirea directă reprezintă un procedeu de comunicare prin care un locutor redă un discurs prin **reproducere**.

2.1. Proprietăți sintactice

(a) Discursul inserat prin reproducere (citare) se caracterizează prin independența sintactică față de componentul cadru.

Discursul cadru poate ocupa diferite poziții față de discursul inserat, anume poziție inițială, finală sau mediană:

Craiul, primind cartea, îndată cheamă tustrei feciorii înaintea sa și le zice:

– Iaca ce-mi scrie frate-meu și moșul vostru. Care dintre voi se simte destoinic a împărăți peste o țară așa de mare și bogată ca aceea are voie din partea mea să se ducă, ca să împlinească voința cea mai de pe urmă a moșului vostru. (I. Creangă, *Harap-Alb*);

– De când se împrietenise cu Lică, Ghiță parcă fugea de dânsa, parcă-i ascundea ceva și se ferea să nu rămâie singur cu dânsa.;

– Ghiță, ce ai tu cu omul ăsta? îl ***întrebă*** *ea într-una din zile după plecarea lui Lică.* (I. Slavici, *Moara cu noroc*);

– Măi fetițelor, ***repetă*** *el, păi nu ne-am înțeles noi că o parte din bani ne trimite Achim să plătim banca?* (M. Preda, *Moromeții*).

(b) Expresiile *dicendi* sunt verbe sau locuțiuni verbale de declarație, substantive care aparțin sferei semantice a verbelor de declarație (*cuvânt, întrebare, răspuns* etc.), precum și expresii populare de tipul *vorba ceea, povestea cântecului.*

În situațiile în care secvențele ce formează discursul citat sunt notate în scris, cu linie de dialog, cuvintele de declarație pot lipsi, dar sunt recuperabile din context:

Tot atunci mama ieși în prag. Avea fața roșie și obosită, iar nădușeala îi curgea șiroaie înnegrite peste obraji și gât:

– Ilie, unde s-au dus fetele alea? Ce fac eu aici singură? Acu se întunericește și ce mâncați?

– Raci o să mâncăm, fa, d-aia te vaiți tu? ***răspunse*** *Moromete trăgând calul spre grajd.* (M. Preda, *Moromeții*).

Înainte de prima replică, în interiorul sau la finalul ei, poate fi presupusă existența unui verb ca *a spune* sau *a întreba.*

(c) Discursurile inserate din vorbirea directă includ diverse tipuri de enunțuri: asertive (*Ea mi-a spus: –* ***Cartea este foarte bună.***), interogative (*El a întrebat: –* ***Este interesantă cartea asta?***), imperative (*El s-a răstit: –* ***Dă-mi cartea!***), exclamative (*Mi-a spus: –* ***Ce carte bună!***).

(d) Discursurile citate din vorbirea directă pot include anumite mărci discursive care, pragmatic, sunt orientate către alocutor: *mă rog, mă-nțelegi, dacă vrei, cum știi, între noi fie vorba, una peste alta, ca să nu mai lungim vorba, pe scurt, după cum știi* etc.: ***Mă rog,*** *ea este foarte muncitoare, a subliniat el.*

2.2. Proprietăți semantico-pragmatice

(a) Discursurile citate prezente în vorbirea directă nu pot apărea după orice verb de declarație utilizat în orice situație de comunicare.

Unele verbe declarative nu acceptă decât vorbirea indirectă, nu și vorbirea directă (neadmițând, deci, un discurs inserat): *a demonstra, a dovedi, a slăvi.* Astfel, în limba română sunt nereperabile construcții ca: **El* ***a demonstrat:*** *– Tu ai dreptate în mod evident.*; **– Tu ai dreptate în mod evident,* ***a demonstrat*** *el*; *– **Tu ai dreptate,* ***a demonstrat*** *el, în mod evident.* sau **Noi* ***am ovaționat:*** *– Vă stimăm mult, domnule președinte!*; **– Vă stimăm mult, domnule președinte,* ***am ovaționat*** *noi*; * *– Vă stimăm mult,* ***am ovaționat*** *noi, domnule președinte.*

Unele verbe declarative formează discurs cadru în vorbirea directă mai frecvent în poziție inițială sau finală, însoțite adesea de adverbe anaforice de tipul *așa* și *astfel*: *a glăsui, a rosti, a vorbi* („a se adresa cuiva"): *Magul* ***a glăsuit:*** *– Întoarce-te repede la palat!, – Întoarce-te repede la palat,* ***i-a glăsuit*** *magul.* (un enunț ca *Întoarce-te repede,* ***a glăsuit*** *magul, la palat!* este puțin probabil).

Este limitată în discursurile cadru din vorbirea directă utilizarea descriptivă a unor verbe performative explicite: *– Poți să pleci, i-a* ***permis*** *directorul.* / **Directorul i-a* ***permis:*** *– Poți să pleci.*

(b) În vorbirea directă, discursurile inserate pot apărea și după *verbele declarative secundare* care denotă: producerea unor sunete, ca expresie a unor stări psihice sau fizice (*a chicoti, a geme, a ofta, a plânge, a râde*), modul de rostire a cuvintelor, asociat cu anumite stări psihice (*a tuna* în utilizarea metaforică), mișcări și reacții faciale (*a se încrunta, a se roși, a zâmbi*), mișcări ale corpului și ale feței (*a se crispa*), un comportament social (*a se disculpa*), strategii conversaționale (*a întrerupe, a relua, a replica*), atitudini emotive care nu implică un act de vorbire (*a se mira, a se indigna, a se liniști*). Verbele declarative secundare pot proveni și din verbe care indică o mișcare orientată (*a avansa, a întoarce*) sau din verbe psihologice (*a se căi, a se îngrijora, a se mira, a medita, a se veseli*):

Bătrânul ***a tunat:*** *– De ce minți?;*

Tatăl ***s-a încruntat*** *la copii: – Nu mai vorbiți tare!;*

– Nu știu nimic, ***s-a crispat*** *suspectul.;*

Toți ***s-au mirat:*** *– Plouă cu soare!;*

– Nu-i ghicitoare, ci doftoroaie; ai s-o vezi și-ai să te bucuri, jupânească Ilisaftă, ***se veseli*** *starostele Nechifor.* (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*).

2.3. Proprietăți intonaționale

Discursul citant are întotdeauna intonația proprie enunțurilor asertive. Discursul citat este asociat cu diferite tipare intonaționale, în funcție de tipurile de enunț prin care este exprimat: asertiv, imperativ, interogativ, exclamativ (vezi

Organizarea prozodică a enunțului, 1.4.1, respectiv, **1.4.2, 1.4.3, 1.6,** precum și **1.7.2).**

3. VORBIREA INDIRECTĂ

Vorbirea indirectă reprezintă un fenomen de comunicare prin care un locutor redă, prin *relatare*, un discurs formulat în alt moment al enunțării.

3.1. Proprietăți sintactice

(a) Discursul inserat este dependent sintactic de expresiile *dicendi* (verbe de declarație, substantive nume de acțiuni, provenite de la verbele *dicendi*) din discursul citant.

În vorbirea indirectă, componentul inserat are, de obicei, poziție finală:

Aș putea spune ***că pentru acest cocon s-a întâmplat fapta de anul trecut din secuime când Măria Sa a prins pe Petru Aron-vodă și l-a omorât.*** (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*);

Ca să-l potolească, Pantazi îl întreabă ***dacă are nevoie de bani.*** *Pirgu răspunse mândru* ***că nu*** √, *ceea ce ne miră chiar după ce-l văzurăm scoțând, dintr-un plic, un teanc de sutari.* (M. Caragiale, *Craii*);

Boier Stoicea, sărutămu-ți dreapta, așa te îndeamnă zornic boierul Revin, socrul boieriei tale, ***să-ți ridici în sârg nevasta și copiii și ce ți-e mai scump din câte ai și să fugi spre munți.*** (Gala Galaction, *Moara lui Călifar*);

Se pune întrebarea ***dacă ministrul are o echipă eficientă de consilieri.***

Inversarea ordinii dintre componentul cadru și componentul inserat este rară:

Că o să plece în concediu*, i-a spus.;*

Să termin lucrarea*, mi-a spus.*

(b) Ca și în vorbirea directă, atunci când lipsesc, expresiile *dicendi* sunt recuperabile contextual: *Eu* ***spun că e frig****, tu,* √ ***că e cald.****, El* ***a spus că a câștigat****, ea,* √ ***că a pierdut.***

(c) Raportul de subordonare dintre expresiile *dicendi* și discursul inserat se marchează prin conectori – conjuncții (*că, să, dacă*), pronume, adjective sau adverbe pronominale relativ-interogative: *N-aș putea spune* ***când*** *apăruse în vagon, dar a ieșit odată cu mine în piața Kennedy.* (M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*).

Utilizarea anumitor conjuncții după anumite verbe declarative este condiționată semantico-pragmatic (vezi *infra,* **3.2**).

3.2. Proprietăți semantico-pragmatice

(a) Discursurile redate din vorbirea indirectă sunt dependente semantic de cuvintele de declarație.

Discursurile inserate din vorbirea indirectă, ca și cele din vorbirea directă, nu pot apărea după orice verb de declarație utilizat în orice situație de comunicare; astfel, se pot identifica verbe care nu formează, în niciun context, discursuri cadru și verbe care formează discursuri-cadru doar într-o anume utilizare.

Nu formează discurs cadru verbele declarative (tranzitive) orientate spre un alocutor (exprimat printr-un obiect indirect în dativ): *a enumera, a evoca, a expune, a preda, a prezenta, a reproduce, a zugrăvi* (**A expus că a înțeles problema., *A prezentat că în limba română sunt mai multe conjugări., *A zugrăvit că România are un relief variat.*); verbe care arată asocierea: *a delibera, a negocia* (**Jurații au deliberat că inculpatul este nevinovat., *Ei negociază că o să vândă terenul.*); verbele care indică acțiuni cu caracter iterativ (*a cicăli*) sau schimbul alternativ de replici dintre interlocutori (*a intervieva: *El l-a intervievat că a scris cartea.*); verbe ale citării autonimice: *a boteza, a numi, a porecli* (**L-a poreclit că este iute de picior.*); verbele care denotă repetarea enunțului construit de un locutor sau repetarea gesturilor și a mimicii acestui locutor: *a imita, a maimuțări, a parodia* (**L-a imitat că el se mișcă.*).

Din pricina semantismului lor, verbe performative precum *a avertiza, a permite, a ura,* utilizate la persoana I, nu formează discursuri-cadru: *Vă* ***avertizez că*** *veți fi amendați., Vă* ***permit să*** *vă luați concediu., Vă* ***urez să*** *trăiți cât mai bine.* Folosite la persoana a III-a indicativ prezent, aceste verbe devin descriptive și pot forma discurs citant: ***I-a avertizat că*** *vor fi amendați., Le-a* ***permis să-și*** *ia concediu., Le-a* ***urat să*** *trăiască mai bine.*

(b) Discursurile inserate din vorbirea indirectă sunt introduse prin conectori conjuncționali sau nonconjuncționali, în funcție de unitatea sintactico-semantică la care se referă actul de vorbire.

Dacă actul de vorbire interogativ are în vedere predicatul, se produce o interogație indirectă totală și discursurile citate se introduc prin conjuncția *dacă;* atunci când vizează un constituent din propoziție, interogația indirectă este parțială și discursurile citate se introduc prin pronume, adjective și adverbe interogative, care își schimbă statutul, devenind elemente relativ-interogative.

(c) Discursurile inserate din vorbirea indirectă sunt introduse prin anumiți conectori conjuncționali în funcție de actele de vorbire pe care le exprimă.

– Conjuncția *că* introduce anumite secvențe prin care se realizează acte reprezentative și declarative, discursuri subordonate sintactic și semantic unor verbe orientate spre receptor (*El (ne)* ***spune*** **că** *afară este cald., Ne-a* ***declarat*** **că** *e nevinovat.*) sau auditor (*La radio* ***spune*** **că** *afară este cald.*); tot prin conectorul *că* se introduc discursuri citate după verbe care denumesc un act de receptare, ca *a auzi* (***A auzit*** **că** *iarna o să fie grea.*);

– Conjuncția *să* introduce enunțuri de tip asertiv și de tip imperativ prin care se realizează acte directive: *a cere, a interzice, a recomanda* (***I-am cerut*** **să** *spună adevărul*).

Conjuncțiile *că* sau *să* introduc enunțuri de tip asertiv prin care se realizează acte comisive (*a se angaja, a făgădui, a promite*), dar și acte reprezentative (*a da de înțeles*).

– Conjuncția *dacă,* după verbe ca *a se interesa, a întreba,* introduce secvențe prin care se realizează acte de solicitare a unei informații: *El* ***a întrebat*** **dacă** *are tren spre București.*

(d) Discursurile citate din vorbirea indirectă pot fi subordonate semantic – în mod similar cu discursurile citate din vorbirea directă – unor verbe declarative secundare de tipul *a avansa o idee / o ipoteză, a se decide, a se gândi, a se îndupleca, a socoti* (cu sensul „a crede"): *El* ***a avansat*** *ideea să plecăm duminică la mare., Ana* ***a decis*** *pe dată că vrea să vină și ea cu noi., Victor* ***s-a gândit*** *că Dumnezeu nu bate cu bâta., El* ***s-a înduplecat*** *în fața tuturor s-o ierte., El* ***a socotit*** *pe loc că e mai bine să plecați.*

(e) În discursurile inserate din vorbirea indirectă pot apărea mărci discursive cu rol de modalizatori, care nu sunt însă orientate către alocutor: *Mi-***a spus** *că* ***în mod sigur*** *o să plece.* vs *Mi-***a spus***: –* ***În mod sigur*** *o să plec.*

4. TRANSPUNEREA DISCURSURILOR DIN VORBIRE DIRECTĂ ÎN VORBIRE INDIRECTĂ

În procesul de transpunere a unui discurs din vorbire directă în vorbire indirectă se produc următoarele modificări:

(a) Între discursul cadru şi discursul inserat, despărţite, în vorbirea directă, printr-o pauză, se introduce, în vorbirea indirectă, un conector conjuncţional (*că, să, dacă*); conectorii nonconjuncţionali rămân, dar îşi schimbă statutul (devin pronume, adjective pronominale sau adverbe relativ-interogative).

Propoziţiile independente din discursul inserat devin subordonate necircumstanţiale (completive directe, secundare, prepoziţionale, subiective, rar predicative sau atributive), în funcţie de natura morfologică şi sintactică a expresiilor *dicendi* (verb sau substantiv):

El a spus: – Mâine plecăm la munte. > El a spus ***că mâine ei pleacă la munte.*** (completivă directă);

S-a anunţat în amfiteatru: – Mâine, restanţierii se prezintă la examen. > S-a anunţat în amfiteatru ***că a doua zi restanţierii se prezintă la examen.*** (subiectivă);

Răspunsul este: – Vine cine vrea. > Răspunsul este ***că vine cine vrea.*** (predicativă);

Mă frământă întrebarea: – Va reuşi să scrie cartea în două luni? > Mă frământă întrebarea ***dacă va reuşi să scrie cartea în două luni*** (atributivă).

(b) Discursurile imperative, exclamative sau interogative îşi pierd, în vorbirea indirectă, proprietăţile sintactice şi intonaţionale specifice:

El m-a rugat: – ***Împrumută-mi cartea asta!*** *> El m-a rugat* ***să-i împrumut cartea asta / aceea.;***

M-a întrebat: – ***Ce manual ai consultat?*** *> M-a întrebat* ***ce manual am consultat.;***

M-a întrebat: – ***Ai înţeles?*** *> M-a întrebat* ***dacă am înţeles.;***

Mi-a spus: – ***Vai! Ce frig e afară!*** *> Mi-a spus* ***că afară e foarte frig.;***

Mi-a spus: – ***Cât eşti de leneş!*** *> Mi-a spus* ***că sunt foarte leneş.***

Formele verbale de imperativ trec la conjunctiv (*împrumută! / să împrumut*), se pierd elementele afective exprimate prin interjecţii (*vai*), iar adverbele exclamative (*cât, ce*) sunt înlocuite de construcţii gramaticalizate de superlativ (*foarte frig, foarte leneş*).

Discursurile exclamative optative transpuse în vorbire indirectă păstrează, de obicei, forma de optativ a predicatelor: *Cum* ***aş mai pleca*** *în vacanţă!, Ce-***aş mai dormi!***, De-***ar veni*** *odată primăvara!, Numai dacă nu* ***m-aş enerva!*** *vs Mi-a spus că* ***ar pleca*** *în vacanţă., Mi-a spus că* ***ar dormi.****, Mi-a spus că* ***s-ar bucura*** *dacă ar veni primăvara., Mi-a spus că* ***ar dori*** *să nu se enerveze.* În ultimele două exemple, forma transpusă în vorbire indirectă implică o structură sintactică mai complexă concretizată prin introducerea, după regentele cu verbe declarative, a unor propoziţii completive directe (*că s-ar bucura, că ar dori*).

Discursurile interogative totale (*M-a întrebat: – Ai înţeles?*) devin, în vorbirea indirectă, interogative indirecte introduse prin *dacă* (*M-a întrebat* ***dacă*** *am înţeles.*), iar cele parţiale (*M-a întrebat: – Ce manual ai consultat?*) îşi păstrează elementul interogativ, care devine însă relativ-interogativ (*M-a întrebat* ***ce*** *manual am consultat.*).

În vorbirea indirectă, atât discursul cadru, cât şi cel citat sunt rostite cu intonaţie asertivă.

> Limba română admite însă şi păstrarea intonaţiei interogative în cazul trecerii unui discurs din vorbire directă în vorbire indirectă: *M-a întrebat* ***că am înţeles?****, M-a întrebat* ***ce manual am consultat?***. Construcţii de acest tip – considerate de unii autori ca expresie a unui aşa-numit *discurs indirect intonat direct* – sunt evitate în exprimarea îngrijită.

(c) Transpunerea discursurilor din vorbire directă în vorbire indirectă implică modificări ale formelor de adresare (exprimate prin nominale la vocativ) fie prin reorganizare sintactică (situarea lor în alte poziţii sintactice), fie prin eliminarea lor:

El i-a spus: – ***Domnule profesor****, explicaţi-mi încă o dată problema asta! > El i-a spus* ***domnului profesor*** *să-i mai explice, încă o dată, problema aceea.;*

El a întrebat-o: – Ai înţeles problema, ***scumpo?*** *> El a întrebat-o dacă a înţeles problema.*

(d) Discursurile din vorbirea directă modifică, prin transpunerea în vorbire indirectă, persoana pronumelor personale şi a formelor verbale – persoana întâi se înlocuieşte cu persoana a treia, iar persoana a doua, cu persoana întâi sau cu persoana a treia:

El mi-a spus: – Aseară ***am fost*** *la teatru. > El mi-a spus că aseară* ***a fost*** *la teatru.;*

M-a întrebat: – Când ***termini tu*** *lucrarea? > M-a întrebat când* ***termin eu*** *lucrarea.;*

Profesoara a întrebat-o: – Când ***termini tu*** *lucrarea? > Profesoara a întrebat-o când* ***termină ea*** *lucrarea.;*

Directorul i-a spus: – ***Pleacă*** *imediat pe teren! > Directorul i-a spus* ***să plece*** *imediat pe teren.;*

Directorul mi-a spus: – ***Pleacă*** *imediat pe teren! > Directorul mi-a spus* ***să plec*** *imediat pe teren.*

Dacă în discursurile în vorbire directă pronumele personal şi forma verbală sunt la persoana a treia, prin transpunere în vorbire indirectă, această persoană se menţine: *El a spus: –* ***Au plecat*** *mulţi studenţi acasă. > El a spus că mulţi studenţi* ***au plecat*** *acasă., Profesorul a spus: –* ***Ei au absentat*** *nemotivat. > Profesorul a spus că* ***ei au absentat*** *nemotivat.; El a întrebat: –* ***Au plecat*** *mulţi studenţi acasă? > El a întrebat dacă* ***au plecat*** *mulţi studenţi acasă.; Noi ne-am mirat: – Cât de bine* ***cântă ea*** *la pian! > Noi ne-am mirat cât de bine* ***cântă ea*** *la pian.*

Menţinerea persoanei a treia la pronumele personal şi la forma verbală în urma transpunerii unui discurs citat din vorbire directă în vorbire indirectă poate fi admisă şi pentru discursurile de tipul *Comandantul a ordonat: –* ***Să vină ei*** *la mine!*, cu forma *să vină* la conjunctiv: *Comandantul a ordonat* ***ca ei să vină*** *la el.*

(e) Prin transpunerea din vorbire directă în vorbire indirectă se modifică şi persoana adjectivelor posesive: *Mi-a spus: – Am uitat manualul* ***meu*** *acasă. / Mi-a spus că a uitat manualul* ***său*** *acasă.* (persoana întâi se înlocuieşte cu persoana a

treia), *Mi-a spus: – Am uitat manualul **tău** acasă. / Mi-a spus că a uitat manualul **meu** acasă.* (persoana a doua se înlocuieşte cu persoana întâi), *I-a spus: – Am uitat manualul **tău** acasă. / I-a spus că a uitat manualul **său** acasă.* (persoana a doua se înlocuieşte cu persoana a treia).

(f) Elementele deictice de natură adverbială, pronominală şi adjectivală se înlocuiesc, în general, prin elemente anaforice: *Ea le-a spus: – Staţi **aici**, în faţa magazinului, şi aşteptaţi-mă! > Ea le-a spus să stea **acolo**, în faţa magazinului, şi să o aştepte.; El a anunţat: – **Mâine** o să lipsesc de la ore. > El a anunţat că **a doua zi** o să lipsească de la ore.; Ea a spus: – **Ăsta** e prietenul meu. > Ea a spus că **acela** e prietenul ei.; Ea i-a scris: – Răspunde-mi imediat la scrisoarea **asta!** / Ea i-a scris să-i răspundă imediat la scrisoarea **aia.*** (vezi **Deixis**).

Se înregistrează şi discursuri care, prin transpunerea din vorbire directă în vorbire indirectă, nu prezintă nicio modificare a elementelor adverbiale, pronominale sau adjectivale: *Portarul a întrebat: – Cine sună **acolo**? > Portarul a întrebat cine sună **acolo.**; I-am spus: – Intră **aici**, în camera **asta!** > I-am spus să intre **aici**, în camera **asta.*** (vezi **Deixis**).

5. DISCURSUL DIRECT LEGAT ŞI DISCURSUL INDIRECT LIBER

5.1. Aspecte definitorii

Discursul direct legat şi discursul indirect liber reprezintă forme intermediare între discursul direct şi discursul indirect, numite stiluri mixte sau derivate.

5.2. Discursul direct legat

Discursul direct legat prezintă câteva caracteristici sintactice de bază.

(a) Discursul reprodus prin citare devine dependent sintactic de cuvintele de declaraţie din discursul citant.

Dependenţa este exprimată prin conectorul că: ***Mi-a spus că „ai câştigat concursul”., M-a întrebat că „ce vrei să faci?”, A exclamat că „ce bine ai înţeles problema!”.***

Conectorul marchează relaţia de dependenţă atât în raport cu formele personale ale verbelor (şi ale locuţiunilor verbale) de declaraţie şi cu substantivele din sfera lor semantică, cât şi cu formele verbale nepersonale: *I se spunea „intră”, intra şi dădea bună seara numai Catrinei, **spunând** de fiecare dată **că „la proştii ăilalţi nu dau bună seara”.*** (M. Preda, *Moromeţii*).

Expresiile *dicendi* din discursul citant, în anumite situaţii, pot să nu fie exprimate, dar se recuperează contextual: *Ea îi **spune că „să plecăm imediat,** el, √ **că „să mai rămânem puţin”.***

(b) Discursurile din vorbirea directă legată includ diverse tipuri de enunţuri (asertive, interogative, imperative, exclamative) care păstrează tiparul intonaţional specific.

În componenţa lor pot intra imperative şi vocative (*El le spune **că „voi sunteţi prietenii noştri” / „băieţi, voi sunteţi prietenii noştri?” / „băieţi, voi să fiţi prietenii noştri!” / „băieţi, fiţi prietenii noştri!”.***), precum şi diverse mărci discursive, care, pragmatic, sunt orientate către alocutor: *ştii, nu-i aşa, mă-nţelegi* etc. (vezi *supra*, **2**).

Discursul direct legat este utilizat frecvent în vorbirea populară şi familiară, dar este nerecomandat în limba literară.

5.3. Discursul indirect liber

Discursul indirect liber are o serie de proprietăţi sintactice prin care se delimitează de celelalte modalităţi discursive.

(a) Discursul inserat nu este implicat într-o relaţie de dependenţă sintactică faţă de discursul citant (care nu conţine expresii *dicendi*):

*Pe de altă parte, văzându-se scos la selemet, l-a apucat pe Kir Ianulea un fel de groază... **Ce are să facă el de-acuma, căzut în sărăcie, în necinste şi-n ocară?** [...] **Şi încă, treacă-meargă toate!... Dar ce te faci cu fata lui Hagi-Cănuţă?...*** (I. L. Caragiale, *Kir Ianulea*);

*Nilă mormăi ceva care putea să însemne că tatăl său vorbeşte ca să nu tacă. O luă pe lângă garduri, călcând în acelaşi fel cu mormăitura; **adică, sigur, să nu se ducă nimeni, dar uite că se duce şi te sileşte şi pe tine să te duci.*** (M. Preda, *Moromeţii*).

(b) Discursul indirect liber nu este introdus prin niciun conector.

Ca o situaţie aparte, se înregistrează construcţii introduse prin *căci*, *că* şi alţi conectori, care au forma unor propoziţii cauzale indirecte subordonate doar semantic verbului predicativ din fraza precedentă:

Mai întâi nu pricepea cum putuse el să iasă din iatacul copiilor, nevăzut de nimeni. **Cum de *nu l-au zărit, când s-a furişat din casă, slugile de la bucătărie şi angajaţii de la grajduri.* Căci *fără îndoială numai pe uşa sau pe fereastra din dos putea să iasă.*** (Camil Petrescu, *Un om*);

E un om cuvios, cu barbă albă, şi ne-a îndemnat să aducem pe mai-marele nostru. **Că-i *bucuros să ne primească frăţeşte.*** *Iar dacă nouă nu ni-i drag pârcălabul Irimia, să se ştie că acest pârcălab e otrava vieţii mazililor.* (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*).

(c) Discursul inserat acceptă în poziţie de predicat o formă verbală personală.

În limba română nu există un anumit timp sau mod verbal care să fie caracteristic acestei modalităţi de redare a unui enunţ; se constată doar utilizarea mai frecventă sau mai rară a unor moduri (condiţional-optativul şi prezumtivul sunt utilizate rar) şi timpuri (imperfectul, perfectul compus şi viitorul indicativ sunt folosite frecvent).

(d) Discursul inserat din discursul indirect liber include, în mod similar cu discursul din vorbirea directă, anumite elemente de oralitate, slab integrate sintactic: *Lăutari cu ţambalul, şi flaşnete, şi clarinete cu tobă mare, şi trâmbicioare, şi fluieraşe, şi hârâitori, şi cleşte clănţănind pe grătare, şi strigăte, şi zbierete, şi chicote! – **e o plăcere!** şi un miros de grătar încins! – **e o bunătate!*** (I. L. Caragiale, *La moşi*).

(e) O altă caracteristică a discursului indirect liber se referă la persoana pronumelor personale şi a formelor verbale în transpunerea unor secvenţe din vorbirea directă. Se constată diferenţe referitoare la această transpunere în funcţie de tipul de text literar în care se utilizează stilul indirect liber.

În proza în care locutorul este narator se efectuează trecerile de la persoana întâi şi a doua spre persoana a treia:

Şi apoi le spune tuturor că acuma prietena nu se mai duhovniceşte la Căldăruşani: i-a pus lui Kir Ianulea gândul...„să-mi spargă casa!" Da ***o s-o prinză*** *odată şi* ***n-o s-o ierte*** *cum a iertat-o vodă.* (I. L. Caragiale, *Kir Ianulea*).

În proza în care locutorul este protagonist se trece de la persoana a doua la persoana întâi:

Doamna Z..., una dintre invitate, o văduvă respectabilă, care ştie toate câte se petrec în societatea noastră, şi chiar mai multe, ne-a afirmat pe drum – ***„contând, se-nţelege, pe discreţia noastră"*** *– că N..., cum e cam bolnăvicios, şi-a făcut testamentul şi lasă toată averea sa copilei lui Manolache, pe care o iubeşte la nebunie.* (I. L. Caragiale, *Om cu noroc*).

Secvenţa *contând, se-nţelege, pe discreţia noastră* este transpunerea unei replici directe cu forma aproximativă *contez, se-nţelege, pe discreţia dumneavoastră.*

(f) Secvenţele inserate în stil indirect liber au tendinţa de actualizare a enunţării prin folosirea unor adverbe ca *aici, acum,* a unor forme pronominale ca *asta, ăsta,* toate prezente în mod frecvent în vorbirea directă.

Secvenţele din discursul indirect liber prezintă tiparele intonaţionale proprii enunţurilor asertive, interogative, imperative şi exclamative.

Discursul indirect liber este frecvent utilizat în textele literare; este înregistrat însă şi în anumite texte populare şi dialectale.

6. ÎNTREPĂTRUNDERI ALE DIVERSELOR TIPURI DE DISCURS

În naraţiune, în redarea discursului unui alt locutor, vorbirea directă, indirectă, directă legată şi indirectă liberă se întrepătrund. Rezultă construcţii complexe, formate din secvenţe specifice diverselor forme de discurs: *„Poate să fie în lada aceea", se gândea cu îndoială Vitoria. Se vestise în tot satul că baba Maranda are ascuns la ea pe cel cu nume urât. Dacă-l spui şi n-apuci a-ţi face cruce cu limba îţi ia graiul. Ce demon va fi la fund, cine putea şti? Vitoria înclina să creadă că tot în căţeluşă sălăşluieşte.* (M. Sadoveanu, *Baltagul*). Exemplul începe cu o secvenţă construită în vorbire directă (*„Poate să fie în lada aceea", se gândea cu îndoială Vitoria*) şi continuă în vorbire indirectă (*Se vestise în tot satul că baba Maranda are ascuns la ea pe cel cu nume urât*), în vorbire indirectă liberă (*Dacă-l spui şi n-apuci a-ţi face cruce cu limba îţi ia graiul. Ce demon va fi fiind cine putea şti?*) şi din nou în vorbire indirectă (*Vitoria înclina să creadă că tot în căţeluşă sălăşluieşte.*).

LIMBA ROMÂNĂ VORBITĂ

1. PRELIMINARII

1.1. Limba română se realizează sub forma unui ***sistem*** complex ***de variante lingvistice*** care se deosebesc între ele din perspectiva funcţiilor îndeplinite în comunicare.

> Acţiunea factorilor de variabilitate (a factorilor extralingvistici care condiţionează diversitatea lingvistică), percepută în comunicare în spaţiu şi timp, generează varietăţi lingvistice *diatopice* (determinate de variaţia spaţială), *diastratice* (determinate de acţiunea factorilor socioculturali), *diafazice* (determinate de acţiunea factorilor de expresivitate şi a factorilor pragmatici), *diamezice* (determinate de specificul canalului de comunicare), realizate în *sincronie* (într-o etapă dată) sau în *diacronie* (în evoluţia de la o etapă istorică la alta), desemnate prin termeni generici precum: graiuri (dialecte regionale), sociolecte (dialecte sociale), stiluri (registre), coduri orale / scrise.

În utilizare, vorbitorii recurg, în măsură mai mare sau mai mică, la elemente caracteristice diferitelor variante ale limbii, acestea din urmă fiind, în practică, greu de disociat din cauza coexistenţei factorilor de variabilitate la nivelul actului comunicativ.

1.2. Elementele comune variantelor folosite în comunicarea curentă se regăsesc în *româna standard* (variantă nondialectală şi nonpopulară), ca formă prototipică pentru diversele ipostaze comunicative ale limbii române.

Limba română standard reprezintă o aproximare a uzului general al *variantei literare*, reunind fapte lingvistice aparţinând tuturor vorbitorilor, utilizate în condiţii obişnuite, nemarcate de specializare profesională sau de coloratură dialectală.

> Limba literară este varianta fixată în scris în gramaticile descriptiv-normative (deci „standardizată"), reprezentând ansamblul de reguli constituite în cursul unui proces istorico-cultural complex, a căror respectare constituie o condiţie obligatorie pentru realizarea unei exprimări considerate, la un moment dat, în mod convenţional, corectă.

1.3. În principiu, fiecare variantă a limbii române se manifestă prin două ***modalităţi*** specifice în actul concret de comunicare: ***orală şi scrisă*** (variante ***diamezice***).

Realizarea vorbită diferă de cea scrisă în raport cu *canalul de comunicare.*

Varianta vorbită a limbii standard aparţine nivelului stilistic nespecializat, fiind diferenţiată (pe axa unei permisivităţi scalare + / – acceptabilitate în raport cu norma prescriptivă) prin trăsături de tipul *oficial* (*formal*), *„colocvial"* (*semiformal*), *„familiar"* (*informal*).

Varianta scrisă a limbii standard se realizează, prin specificul canalului de comunicare utilizat, cu precădere în *registrele formale* („*stilurile oficiale*") *ale exprimării.*

Comunicarea orală fiind mai permisivă, unele dintre elementele lingvistice pot aparține registrelor nonstandard ale comunicării: limbajului popular, argotic sau diferitelor varietăți regionale (graiuri), pentru care este specific uzul oral.

1.4. Forma prototipică de realizare a comunicării vorbite este ***conversația spontană.*** Aceasta este structurată într-o succesiune de intervenții alternative (*turns*), fiind creată continuu prin interacțiunea a doi sau mai mulți participanți care își asumă pe rând, în mod liber, rolul de emițător, într-un *cadru neoficial* de desfășurare a comunicării. Principalele trăsături ale *conversației spontane* sunt: coprezența vorbitorului și a interlocutorului, contextul extralingvistic comun, mijlocul (canalul) fonico-acustic (oral). (vezi **Dialogul, 2.4)**

1.5. Limba vorbită, înțeleasă ca totalitate a manifestărilor orale, concrete și individuale ale unui sistem lingvistic, a constituit, multă vreme, o preocupare periferică a lingvisticii. Obiectul cercetării l-a constituit, în mod unilateral, ***textul scris***, planificat și elaborat, detașat de situația de comunicare, capabil de a oferi o imagine *stabilă și unitară* asupra limbii.

Neglijarea aspectului vorbit al limbii s-a datorat faptului că exprimarea orală se înfățișează ca un ansamblu *eterogen* (prezentând numeroase variante) și *instabil* (în continuă modificare), limba vorbită constituind terenul de manifestare a majorității structurilor inovative, al dinamicii limbii.

Prin specificul realizării funcției comunicative, prin bogăția și complexitatea fenomenelor, ***discursul oral***, prin excelență dialogat, prezintă *elemente și preferințe necunoscute textului scris* „bine alcătuit", întregind și modificând perspectiva asupra sistemului și a modului de funcționare a limbii.

> În ultimii ani, odată cu dezvoltarea științelor comunicării, bazată pe interpretarea materialului empiric aparținând unor *corpusuri orale*, riguros alcătuite, atenția cercetătorilor s-a îndreptat, din ce în ce mai mult, spre chestiunile ridicate de cunoașterea vorbirii.

2. CARACTERISTICILE LIMBII VORBITE

2.1. ***Limba vorbită*** reprezintă (prototipic) utilizarea sistemului lingvistic în formă de comunicare fonico-acustică și vizuală directă (sau „față în față").

2.2. Particularitățile limbii vorbite sunt determinate de ***condițiile specifice impuse comunicării de realizarea orală a mesajului.***

Orice comunicare presupune, în mod obligatoriu, doi participanți – sursa comunicării, *locutorul*, și destinatarul, *alocutorul* – angajați în realizarea actului de comunicare.

Canalul oral implică stabilirea și menținerea comunicării între emițător și receptor prin intermediul *vorbirii.*

În comunicarea orală, interlocutorii (locutorul și alocutorul) se află, de regulă, „față în față", într-un *cadru comun de comunicare.*

Cadrul în care se realizează comunicarea privește contextul extralingvistic (situațional) care influențează modul de realizare a mesajului, caracteristicile relevante ale participanților, acțiunea lor verbală, acțiunea nonverbală, efectul acțiunii verbale.

Analiza discursului oral, perceput ca produs a doi sau mai mulți interlocutori în cursul interacțiunii lingvistice, presupune luarea în considerație a unor *elemente de natură cognitivă, psihologică și socială,* implicate în procesul de comunicare.

2.2.1. ***Prezența alocutorului*** determină inserarea în mesaj a unui număr mare de elemente specifice *funcției conative* (*alocutive*) și *funcției fatice* (*elemente fatice*) care susțin, în planul expresiei, necesitatea de adaptare a mesajului la partenerul de comunicare.

Funcția conativă (de apel) și *funcția fatică* (de menținere a contactului între interlocutori) se concretizează în plan lingvistic printr-un întreg repertoriu de mărci, reprezentând dovezi ale atenției pe care interlocutorii și-o acordă unul altuia pe durata interacțiunii: *formule de politețe, vocative nominale și pronominale, interjecții, imperative, forme adverbiale, întrebări de confirmare* etc., singure sau în asociere.

Alegerea elementelor menționate este influențată de specificul relațiilor dintre interlocutori (personale / tranzacționale), precum și de gradul de formalitate a contextului situațional în care se desfășoară comunicarea.

Prezența alocutorului reprezintă un factor important: privirea și atitudinea sa (atenție, interes, dezaprobare etc.) constituie un factor de *feedback* pentru vorbitor, permițând și impunând adaptarea discursului în actualizarea unui schimb comunicativ. Comunicarea orală este un teritoriu al sensurilor negociabile între partenerii coprezenți la interacțiune (vezi **Dialogul, 2.3**).

De asemenea, schimbul de replici în cadrul dialogului generează structuri de *sintaxă dialogală*: ansambluri coerente și coezive însumând segmente sintactice izolate unele de altele, aflate în replici rostite alternativ de către interlocutori.

2.2.2. Caracterul ***spontan*** al comunicării orale influențează structura mesajului cu precădere la nivelul organizării sintactice și pragmatic-discursive.

Caracterul imediat (în producere și recepție) al comunicării, determinate de canalul fonico-acustic, îi oferă acesteia o *posibilitate redusă de planificare.*

Discursul oral este *mai puțin riguros în organizare* decât textul scris.

Referirea (explicită sau presupusă) la un fond aperceptiv comun de cunoștințe favorizează *elipsa* și, în general, caracterul implicit (opus explicitării, specifice scrisului).

Imposibilitatea „ștergerii" implică folosirea unor *strategii de autocorectare* (implicite și explicite).

Caracterul improvizat (datorat spontaneității vorbirii) și nonpersistența mesajului oral explică gradul ridicat de *redundanță* a acestuia și prezența masivă a *tiparelor* (clișee) la toate nivelele structurii lingvistice, inclusiv la cel al organizării discursive.

Lipsa de perspectivă asupra textului, linearitatea temporală a discursului oral, conduc la *„dezordine" sintactică* (trăsături ale mesajului oral care se actualizează mai cu seamă în aspectul său informal și / sau neîngrijit)*: corectări / autocorectări,*

reveniri, repetiție, elipsă, anacolut, acord după înțeles etc. Structurile discursive sunt construite, mai ales, *prin adăugare* și, mai puțin, prin subordonare, pentru că determinarea sensului nu este dependentă numai de gramatică, ci și de ansamblul datelor situației comunicative; tipice pentru aspectul oral sunt structurile sintactice care reliefează un anumit element din discurs (vezi **Organizarea focală a enunțului**).

Datorită caracterului *spontan* al comunicării, vorbirea prezintă o mai mare implicare afectivă decât scrisul. Permisivitatea sporită a comunicării vorbite explică numărul mare de *elemente afective* prezente în comunicarea directă, producând mărci de oralitate evidente (cu funcție de intensificare), dintre care cele mai frecvente sunt: *mărcile interjecționale (și formulele incidente asimilabile lor), structurile exclamative, intensificatorii și construcțiile cu sens superlativ.*

Caracterul relaxat al comunicării orale, pe de o parte, precum și nevoia de eficiență pe de altă parte, determină *utilizarea unui lexic limitat,* cu folosirea frecventă a *termenilor generici, a mijloacelor de suspendare a comunicării, a expresiilor eliptice, a expresiilor de iterare* etc.

Caracterul spontan al comunicării, specific aspectului vorbit al limbii, se regăsește, prin trăsăturile enumerate, cu precădere în textele orale. Practica demonstrează însă existența, în comunicarea socială, a formelor de *comunicare „mixtă"*, caracterizate prin inserarea, conștientă sau nu, a faptelor de oralitate în scris sau a faptelor de limbă scrisă în comunicarea orală. În acest cadru, limba vorbită (sau limba scrisă) este privită *ca un mod de elaborare* a unui mesaj (vizând intenția vorbitorului, alegerea mijloacelor lingvistice guvernată de norme specifice) și nu ca realizare *fonică* sau *grafică* a acestuia. Astfel, se consideră *fapte de oralitate* elementele lingvistice condiționate de modalitatea orală de desfășurare a comunicării și *fapte de limbă scrisă* elementele lingvistice condiționate de modalitatea scrisă de desfășurare a comunicării.

Un rol decisiv revine, în zilele noastre, comunicării fono-acustice și / sau vizuale indirecte, realizate prin intermediul *limbii transmise* cu ajutorul unor mijloace tehnice – telefonul, radioul, televiziunea, diverse aparate de înregistrare-redare etc. (vezi **Dialogul, 2.4.3**).

2.2.3. ***Contextul situațional*** determină atât utilizarea mijloacelor lingvistice (limbaj articulat, elemente suprasegmentale), cât și a celor nonlingvistice (paraverbale); informațiile verbale și cele nonverbale contribuie împreună la construirea interacțiunii în cadrul unei *sintaxe mixte.*

Cadrul comun de comunicare justifică prezența în discursul oral, esențial situațional, a *elementelor deictice* (vezi **Deixis**); emiterea deicticelor este adesea însoțită de *gesturi* indicatoare (vezi sintaxa demonstrativelor); raportul dintre deixis și anaforă (vezi **Anafora**) diferă în mesajul oral față de cel scris.

În mod tradițional, caracterizarea aspectului vorbit al limbii s-a realizat în opoziție cu *limba scrisă*, opoziție generată de canalul de comunicare ca factor de variabilitate.

Limbă scrisă este reprezentată prin codul utilizat în forma de comunicare vizuală la distanță, caracterizat prin folosirea pentru transmiterea mesajelor, a unor semne grafice care transpun formele și structurile dintr-o

anumită limbă. *Scrierea* este aceea care asigură stabilirea și menținerea comunicării între emițător și receptor.

Absența contactului, în spațiu și timp, a partenerilor la comunicarea scrisă (emițătorul și receptorul se află la distanță temporală și spațială unul față de altul), universul de cunoaștere comun adesea inexistent (sau necunoscut) impun necesitatea reconstituirii contextului extralingvistic cu mijloace specifice (deixis textual, reconstituirea elementelor suprasegmentale și paradiscursive, a universului de cunoaștere cu ajutorul registrului de mijloace grafice), alcătuirea unui mesaj elaborat etc.

Dintre funcțiile cele mai importante ale limbii scrise, amintim pe acelea orientate spre mesaj (funcția *informativă* și cea *poetică*).

Scrierea permite comunicarea la distanță, în spațiu și în timp, precum și conservarea mesajului (utilizabil în scopuri publice sau private).

Structura mesajului scris este influențată în mod decisiv de condițiile specifice de desfășurare a comunicării scrise.

Printre avantajele acesteia din urmă se numără faptul că persoana care scrie dispune de suficient timp pentru a-și elabora mesajul, ceea ce permite o mai bună clarificare și o structurare mai precisă a textului scris, conferindu-i un caracter autonom. De asemenea, secvențele, componente ale textului scris pot fi vizualizate aproape *simultan* de către receptor; semnele grafice (produse în succesiune temporală) persistă, putând fi *revăzute sau modificate* de către emițător și *recepționate, în mod repetat*, de către cititor.

3. LIMBA ROMÂNĂ VORBITĂ

3.1. Sistemul limbii române cunoaște două modalități de realizare, în raport cu canalul de comunicare: ***româna scrisă*** și ***româna vorbită.***

În capitolul de față, avem în vedere descrierea unor particularități ale limbii române vorbite, la nivelul *variantei standard.*

Transcrierea materialului lingvistic exemplificator a fost simplificată și, parțial, literarizată.

Diferența de canal de comunicare dintre cele două ipostaze ale limbii atrage diferențe însemnate la nivelul structurii mesajului, varianta orală deosebindu-se de cea scrisă mai ales prin *frecvența* ocurenței în comunicare a unor elemente ale sistemului, dar și prin modalități proprii, specific dialogale, de *organizare* a discursului.

Cele mai multe particularități (preferințe) ale limbii române vorbite țin de condițiile de realizare *in praesentia* a comunicării orale.

Coparticiparea interlocutorilor la actul de comunicare imprimă mesajului vorbit un grad ridicat de *subiectivitate.* Comunicarea verbală presupune opinii reflexive vizând *intențiile* pe care interlocutorii le au unul în legătură cu celălalt.

Voința de participare a interlocutorilor la comunicare este exprimată, adesea, în română prin anunțarea prealabilă a intenției de a realiza un anumit tip de activitate lingvistică. Aceasta se redă prin intermediul unui *indice volitiv* (explicit sau implicit): verbele *a voi, a vrea* (la indicativ sau optativ) sau echivalente ale

acestora, adăugate verbului la conjunctiv (*vreau să... spun, vorbesc, discut, întreb, rog, invit...*).

Indice volitiv prezent explicit:

A: ***Vreau*** *să spun următoru lucru, domnu Hurezeanu, eu... dumneavoastră îmi citați exemplele cu Franța, cu Germania, cu Rusia...*

B: ***Vreau*** *să spun că complicitățile sunt generale...*

C: ***Vroiam*** *să spun și eu câteva lucruri. Imediat am să vă dau cuvântul legat de ceea ce ați spus dumneavoastră...* (TV, 2003).

Expresia lingvistică a subiectivității se regăsește în numărul mare al *formulelor specifice de inițiere a conversației*, al *formulelor de politețe* prezente în mesajul oral, în formele specifice ale *deixisului personal și social*, în numărul mare de *vocative* (mai ales al celor marcate) sau al *interjecțiilor de interpelare*, caracteristice comunicării directe. Frecvența și formele acestor elemente lingvistice variază în raport cu gradul de formalitate a contextului comunicativ.

Comunicarea vorbită, fiind empatică și participativă, conține numeroase tipuri de *mărci emoționale*, caracteristice enunțurilor orale: *interjecții, hipocoristice, repetiții, enunțuri exclamative, interogative retorice* etc.

3.2. Structurile interacțiunii orale se manifestă prin secvențe de acte ilocuționare (vezi **Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării, 1**; **Dialogul, 3.1**) a căror coeziune și coerență se realizează prin intermediul unor mijloace lingvistice de reglare a spațiului interactiv, care funcționează ca ***mărci discursive***. Acestea înglobează elemente eterogene din punct de vedere structural: *elemente lexicale sau gramaticale – simple sau compuse, locuțiuni, stereotipii verbale, îmbinări libere* (*sintagme, propoziții sau fraze*).

Din perspectivă *gramaticală*, mărcile discursive reunesc: *vocative, verbe, interjecții, adverbe și locuțiuni adverbiale, conjuncții, construcții exclamative sau interogative* etc.

Clasificarea mărcilor pragmatic-discursive se face în raport cu funcțiile îndeplinite de acestea în comunicare: *mărci de contact sau fatice, mărci de structurare a interacțiunii verbale* (*globale* sau *la nivelul intervențiilor*), *mărci ale ezitării și corectării, mărci ale modalizării / nuanțării*, dar și, în acord cu structura secvențială globală a conversației (vezi fazele activității dialogale în **Dialogul, 3.2**), *mărci de inițiere a conversației, mărci de dezvoltare a intervențiilor conversaționale, mărci de închidere a conversației.*

> Dintre cele trei tipuri de mărci, cele de inițiere și de închidere a conversațiilor, făcând parte, de regulă, din categoria formulelor conversaționale, sunt adesea facultative. În absența lor, funcția pragmatică îndeplinită de acestea este preluată de alte elemente ale comunicării (vezi, de exemplu, interogația cu funcție de *salut: Ce* (*mai*) *faci?*, construcții interjecționale etc.).

Studiul mărcilor interactive din limba română actuală vorbită a pus în evidență două aspecte: pe de o parte, o tendință spre *diversificare a mijloacelor de exprimare a efectelor pragmatice*, cele mai expresive mijloace întâlnindu-se în limbajul popular și familiar, și, pe de altă parte, o tendință spre *polifuncționalismul expresiei* (vezi, de exemplu, interjecția *păi* – ca marcă a inițierii unei intervenții, marcă a ezitării, marcă modalizatoare; interjecția *poftim* – ca marcă de inițiere a intervenției, marcă a comuniunii fatice, marcă a transferului rolului de locutor,

marcă cu rol modalizator; conjuncția concluzivă *deci* – ca marcă a inițierii, a menținerii sau a încheierii unui dialog, marcă de solicitare a rolului de locutor, marcă a ezitării, marcă a corectării / rectificării etc.).

3.2.1. *Stabilirea / menținerea / restabilirea contactului / întreruperea comunicării* între vorbitori se realizează, în comunicarea vorbită, mai cu seamă, prin intermediul unui set de *formule clișeizate* sau de *întrebări și răspunsuri stereotipe cu funcție fatică*:

– formule de salut (*bună!, salut!, bună dimineața!, bună ziua!, bună seara!, (să) trăiți!, respectele mele!, sărut-mâna*! etc.):

A: ***Bună ziua,*** *fiți amabilă, aveți cumva loțiune Gerovital pentru regenerarea părului?* (IVLRA : 131);

– mijloace lingvistice orientate, îndeosebi, spre reglarea contactului, de tipul: *ce plăcere!, ce mai faceți?, încântat să vă revăd!* etc.:

A: Bună dimineața, părinte.

B: Să trăiți, domnule doctor, ***cu stimă!*** (CORV: 218);

– formulele *captatio benevolentiae*, de cerere de permisiune, vizând obținerea implicării în activitatea interlocutivă a unui alocutor: (*îmi*) *permiteți?, se poate?, se poate să vă rețin..., mă scuzați că vă deranjez, îmi cer scuze că vă deranjez* etc.:

A: Deci, ***iertați-mă, dacă îmi permiteți****, aș vrea să vă întreb...* (IVLRA: 157);

– formule de închidere a conversației: *urări, felicitări, formule de mulțumire, cerere de permisiune, formule de rămas-bun* etc.:

A: Pentru Ghergani, nu vă supărați, la ce oră am eu legătură?

B: Două și cinci, linia șapte.

A: ***Mersi mult.*** (IVLRA: 142);

A: ***Bine.*** *Atunci v-aștept.*

B: Ne vedem la cinci jumate.

A: Da.

B: ***Te sărut.***

A: ***Pa.***

B: ***Noapte bună.*** (CORV: 216);

A: Păi io mâine eu mă duc la București să mă-nscriu.

B: Da. ***Baftă multă!***

A: ***Să fie. Mersi mult.*** (IVLRA: 37).

> *Comuniunea fatică* se asigură, adesea, prin secvențe discursive cu valoare introductivă (întrebări referitoare la starea vremii, a sănătății, afirmații referitoare la fapte banale etc., alcătuind așa-zisa *conversație fatică*), utilizate cu funcție strategică, menite să rupă tăcerea, să sondeze dispoziția conversațională a partenerilor, înlăturând tensiunea cu care sunt confruntați vorbitorii în momentul angajării într-o interacțiune verbală:
>
> *A: Helău!*
>
> *B: Ce faci?*
>
> *A: Uite, îmi cer ăștia de la doctorat dosar plic cu clape...* (IVLRA: 33).

Locutorul dispune de mijloace lingvistice diverse (*elemente fatice*) pentru a declanşa comunicarea (vezi *infra*, **3.3**, *alocutivele*), pentru a controla ceea ce se petrece la polul receptării sau pentru a întreţine dialogul prin forme de feedback.

Stabilirea şi menţinerea contactului de către *locutor* se realizează şi prin mărci discursive care se organizează în jurul verbelor de percepţie ca *a auzi, a vedea, a asculta* (*ascultă aici!, ascultă de mine!, auzi aici!, stai să vezi!, vezi tu!* etc.) sau al verbelor şi locuţiunilor verbale epistemice ca *a şti, a imagina, a-şi da seama* (*după cum ştii, nu ştiu dacă ştii, imaginează-ţi, nici nu-ţi imaginezi, vă daţi seama* etc.); verbele sunt utilizate la persoana a II-a singular sau plural, imperativ sau indicativ prezent, fiind urmate, eventual, de un vocativ sau de o interjecţie:

Ascultă, măi! *Bine, eu te-nţeleg că n-ai decât liceu'...* (IVLRA: 54);

A: ***Ştii ce voiam să te mai întreb?***
B: Da.
A: Că mi-am adus aminte.
B: Zi-mi. (IVLRA : 38).

În registrul exprimării familiare, unele mărci fatice se clişeizează:

A: *Apă rece?*

B: *Ph* ***I-auzi!*** *Bineînţeles! Cine fierbea apă noaptea?!* (CORV: 86).

O formulă discursivă clişeizată, cu funcţie fatică, utilizată foarte frecvent este *ce se întâmplă?* (*ştii ce s-a-ntâmplat?*):

Ştii ce se-ntâmplă? *În limbaju'... hm... asta o să vorbim la anul dacă om fi tot împreună.* (CORV: 164).

Rol discursiv au şi unele *adverbe*, frecvent cele *de afirmaţie şi de negaţie*, întrebuinţate interogativ (*da?, nu?*), combinate uneori cu verbe şi expresii verbale (*nu-i aşa?, nu-i adevărat?, ştii, nu?, pricepi, nu?*). (vezi **Afirmaţia, 2.5, 3.3**; **Negaţia, 3).**

Formulele de menţinere a contactului îmbracă, frecvent, aspectul întrebărilor de confirmare (incidente care conţin cereri clişeizate de confirmare), care vehiculează presupoziţia acceptării de către interlocutor a discursului, la care nu se aşteaptă în mod necesar răspuns:

A: *Cu Coloana ţi-am spus,* ***nu?***
B: [gest afirmativ cu capul]. (CORV: 148);

Vii diseară, ***da?***

Spre deosebire de mărcile de stabilire / restabilire a contactului, care apar, de obicei, la începutul intervenţiei, mărcile de *verificare şi stimulare a contactului* ocupă frecvent o poziţie mediană în cadrul intervenţiei şi aceeaşi poziţie mediană sau poziţie finală în cadrul enunţurilor care alcătuiesc intervenţia:

Eram vrând nevrând cu conştiinţa trează şi mă uitam la ce se-ntâmplă şi nu să mai întâmpla, ***ştii?*** *Dar cu... rusul ăla tocmai* ***asta vreau să-ţi spun.*** (CORV: 141).

Alocutorul deţine, de asemenea, un rol activ, dinamic, în procesul interactiv, în sensul că el influenţează comportamentul lingvistic al locutorului, fiind la rândul său responsabil de desfăşurarea dialogului. Semnalele de feedback (pozitiv sau negativ) din partea alocutorului, determină, din punct de vedere lingvistic, diverse *schimbări de planificare* induse din exterior: întreruperi şi / sau discurs simultan,

semnale de tip *back channel*, semnale discursive de confirmare sau de dezacord etc. Acestea din urmă pot fi clasificate în trei categorii, după funcţia pe care o au în procesul interactiv:

– *mărci-stimul,* unităţi lingvistice care exprimă adeziunea (adverbe, interjecţii, sintagme şi propoziţii exclamative sau interogativ-exclamative, de tipul *de acord, sigur, evident, fără doar şi poate, da, desigur, bineînţeles, păi da!, mai încape vorba?!, nu-ncape îndoială, cred şi eu!, vezi bine!, mie-mi spui?!*):

A: *Şi-mpart această sumă la număru de doctori şi aflu câte puncte trebuie să facă fiecare. Dacă nu vom gândi aşa, ne ducem, dar ne ducem în jos de tot.*
B: ***Sigur.***
A: Adică banii noştri nu sunt banii spitalului. De asta au făcut decalarea.
B: ***Da.*** (IVLRA: 112)

sau reluări în ecou, diferite „semnale" ale uimirii (*da?!, nu mai spune?!, i-auzi!, măi, să fie!*), ale curiozităţii (*şi?, şi, şi?, aşa, aşa?, ei, ei?*), ale dezacordului (*aş!, da(r) cum!, nici vorbă!, ei da!, ei!*) sau „semnalele" de receptare-edificare, prin care interlocutorul îl asigură pe locutor de atenţia sa şi de menţinerea contactului (mai ales în convorbirile telefonice: *da, mhm, aha*):

A: Noica şi Ticu ... Constantin Ticu Dumitrescu, toţi vorbesc de Lăţeşti ăsta.
B: ***Da?*** (CORV: 55);

A: Bronşită cronică? Sau în clipa aia avea.
B: Cronică şi tabagică.
A : ***Aha.*** *[îşi drege glasul]* ***Mhm.*** (CORV: 136);

– *mărci de verificare a calităţii receptării,* întrebări de confirmare (*adevărat?, chiar?*), constând uneori în reluarea intervenţiei locutorului precedent, urmată de un adverb de afirmaţie sau de negaţie (*da?, nu?*):

B: De ce nu-l luaţi, că noi nu-l folosim?
A: ***Chiar?*** (IVLRA: 55);

– *mărci ale eşuării receptării,* interjecţii, adverbe sau propoziţii scurte întrebuinţate interogativ (*hm?, cum?, poftim?, ce-ai spus?*), urmate uneori de o propoziţie imperativă, prin care se solicită repetarea intervenţiei sau de o propoziţie justificativă (*nu am înţeles, n-am auzit*):

A: O să venim.
B: ***Poftim?***
A: Venim să vă-ntrebăm.
B: Da.
C: Şi dimineaţa eventual plecăm direct de la seminar, c-o s-avem multe nelămuriri.
B: ***Cum?***
C: Dimineaţa, la examen, o să plecăm direct de la seminar. (CORV: 168).

3.2.2. Identificate, în parte, cu *conectorii pragmatici* (cuvinte sau grupuri de cuvinte din clasa adverbului sau a conjuncţiei, a căror funcţie este să asigure legătura formală şi semantică dintre segmentele unui discurs), mărcile discursive au funcţie de *structurare a interacţiunii*, caracterizând pregnant oralitatea dialogală (vezi **Conectori frastici şi transfrastici, 2**).

(a) ***Mărci de inițiere a conversației***

Acțiunea de *inițiere a conversației* este îndeplinită prin intermediul unui text care include totdeauna solicitarea participării la activitatea dialogală. Forma de debut conversațional depinde de tipul de enunț – *asertiv, interogativ, imperativ* – prin care este exprimat actul lingvistic de solicitare.

Inițierea conversației se poate face în formă interogativă, declarativă sau injonctivă (aceasta din urmă fiind precumpănitoare în româna familiară).

Debut verbal interogativ:

A: ***Şi cum a fost la Brăila la vie ?***

B: No...Dacă vă povestesc faceți un roman. (IVLRA: 44).

În formă declarativă:

Sunt Gheorghe Lutu de la [...] *radio Monreal* [...] ***avem nevoie de argumente serioase****, puternice solide...* (IVLRA: 147).

În formă injonctivă:

A: Așa. ***Să-mi spuneți, vă rog, greutatea ei la naştere****.*

B: Trei chile. (IVLRA: 107).

Esențială pentru menținerea și dezvoltarea dialogului este *introducerea unei teme de discurs* și corelarea ulterioară a acesteia cu alte teme.

(b) ***Mărci de dezvoltare a intervențiilor conversaționale***

Intenția de introducere sau de schimbare a unei teme este semnalată de mijloace verbale de tipul *așa, așadar, bun, bine, cât despre, cu privire la, deci, în ceea ce privește, privitor la, referitor la* etc., care marchează tranziția de la faza inițială a dialogului (înglobând, adesea, pe lângă schimbul de saluturi sau de formule de curtoazie, secvențe cu funcție de asigurare a unui climat cooperativ) spre cea următoare:

Așa. *Acum, Papa spune nişte lucruri extraordinare despre războiu ăsta, şi nu sunt luate în seamă...* (TV, 2003);

A: Dom'le, binele nu se poate face cu forța! Răul se poate face cu forța! Binele nu se poate face cu forța! [...]

B: ***Bun,*** *şi dumneavoastră cum ați fi văzut intervenția asta?* (TV, 2003);

Încerc s-o reiau de unde, de unde eram. ***Deci...*** (TV, 2003);

Cu privire la *situația din Iugoslavia... a fost un moment important, de referință,* ***în ceea ce privește*** *o criză care preocupă la... în acest moment pe toată lumea.* (CORV: 227).

În limba română vorbită poate fi identificată o schemă argumentativă bazată pe comportament persuasiv emoțional, argumentația fiind susținută, adesea, de un set de suporturi lingvistice caracterizate prin semantism vag și menite să confere mesajului mai curând o notă de ambiguitate decât de claritate (vorbitorul lăsând în seama alocutorului responsabilitatea de a stabili sensul demersului argumentativ).

Conectorii propriu-ziși marchează *mişcări argumentative* ale discursului. Între aceştia există diferențe de registru, unii aparținând nivelului colocvial al dialogului (*păi*), alții fiind acceptați și în discursul cult de tip argumentativ (*ei bine*):

A: Da' cum de-au aflat cei de la inspectorat?

B. ***Păi*** *el le-a spus!* (IVLRA: 36);

– Te pişcă, ***ei bine****, m-am culcat şi eu acolo cu fața la pământ. Au tras patruzeci de minute.* (IVLRA: 48).

Păi, semnalul de răspuns de tip argumentativ colocvial, introduce o notă de *ezitare* în exprimarea contextuală a diferitelor nuanțe discursive:

– confirmare sau infirmare a unei opinii:

A: Are multe suferințe.

B: ***Păi*** *da, doamnă!* (IVLRA: 32);

A: Cu clape dintr-astea. Nu astea sunt?

B: ***Păi*** *nu!* (IVLRA: 133);

– surpriză:

– M-aş muta cu Ionuț...

– ***Păi*** *chiar vrei să te măriți cu el acum!?;*

– obiecție:

– Da' vreau să vă mai spun ceva. La vârsta aia ce vrei domle să-ți facă şi-un doctor? ***Păi*** *să te facă de doozeci de ani?* (IVLRA: 32);

– concesie:

– Hai să mergem pe jos...

– ***Păi*** *dacă ții neapărat, fie.*;

– reproş:

Păi *bine mă nenorocitule, tu nu-ți dai seama? Nu ți-am spus care ie treaba?* (TDM, III: 606);

– justificare:

A: Toată averea asta va rămâne acestui băiat bețivan pe care-l au.

B. Da.

C: ***Păi*** *de-aia vrea el să doneze colecția.* (CORV: 71).

Numeroase conjuncții sau adverbe de tipul: *așa, bun, bine, deci, sigur* etc. Dobândesc, contextua,l un sens deviat, preluând funcția de a marca diferite roluri argumentative.

Astfel, prin *așa, bine, bun, ok!* (formă împrumutată din engleză / americană, tot mai frecvent auzită în româna actuală vorbită) poate fi exprimat *acordul*:

A: *Cine a creat ONU, domnu Hurezeanu? Statele Unite cu Roosevelt.*

B: ***Bun!*** *Deci Statele Unite au impus ordinea internațională creând Consiliul de Securitate.* (TV, 2003);

Ochei! *Bine-atunci. Mulțumesc mult.* (IVLRA: 202),

dar şi *obiecția* (urmate sau nu de conjuncția adversativă *dar*):

A: Eu cred nu că e vorba de servilism, ci cred că este vorba de dependență de anumite surse de informații.

B: ***Bine*** *da...*

C: Mă întreb dacă există vreo perioadă în istoria controlabilă din memoria noastră, în care guvernele care au intrat într-un război nu sunt contrazise de majoritatea populației.

D: ***Bine****, aicea....* (TV, 2003)

sau *reproşul*:

– ***„Bine****, mă", zic, „n-ai atâta minte să-ți dai seama? Cum să ți-l dau ție?"* (IVLRA: 55).

Concesia şi *concluzia* pot fi marcate prin: *mă rog, deci, așadar:*

A: Care a fost mai bătut parcă, nu?
*B: Mai bătut, dar, **mă rog**, ce făcusem eu până acum era o chestie originală.* (IVLRA: 43);

***Deci** practic superioritatea tehnologiei armatei americane nu prea mai are unde să-şi facă efectul, odată ce se va transforma toată această luptă, tot acest război, în război de gherilă...* (TV, 2003).

La nivelul *intervenţiilor*, mărcile argumentative de structurare conversaţională pot fi:
– *mărci de ordonare graduală a informaţiilor* (numerale, adverbe şi locuţiuni adverbiale: *înainte de toate, mai întâi, în primul rând, unu; în afară de asta, pe lângă aceasta, apoi, doi, în al doilea rând, nu în ultimul rând; în sfârşit, în fine, în ultimul rând*):
***În primul rând**, vizita Papei a fost vizita unui şef de stat.* (CORV: 226);
– *mărci de dezvoltare a intervenţiei* (*în continuare, deci, referitor la, pe de altă parte*):
***Pe de altă parte**, se apreciază că instituţia se află în imposibilitatea de a verifica trecutul unor persoane...* (CORV: 236);
– *mărci de închidere a intervenţiei* (verbe – *rezumând, concluzionând, ştiţi* etc.):
***Rezumând** ideile enumerate în expunere, putem spune că obiectivul nostru a fost atins.*,
dar şi adverbe şi expresii cu valoare concluzivă (*în încheiere, în fine, într-un cuvânt, în rest* etc.):
***În rest**, probabil că aicea vom ajunge.* (IVLRA: 147);
– *mărci ale separării conflictuale* (*gata!, afară!, am terminat!, până aici!, de-ajuns! vă rog* etc.):
***Gata! Am terminat discuţia** pe această temă!*;

A: Aşa...În Anglia, după...
B: Au fost şi câteva erori...
*C: **Vă rog, vă rog, vă rog!** Vedeţi că tabăra noastră începe să sufere pierderi!*
B: Da nu suntem... (TV, 2003).

(c) ***Mărci de încheiere a conversaţiei***
Încheierea procesului dialogal poate fi marcată prin:
– clişee conversaţionale utilizate, mai cu seamă, în conversaţia formală sau semiformală (formule de politeţe – *nu vă supăraţi, vă rog, permiteţi-mi, fiţi amabil, mulţumesc pentru participare*; clişee de încheiere – *mai vorbim, vorbim mai târziu...* etc.):
*A: Şi **vă mulţumesc foarte foarte mult.***
*B: Şi eu **vă mulţumesc, domnule doctor. Cu stimă.***
*A: **Cu toată stima, domnule părinte.*** (CORV: 220);
– conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale concluzive (*deci, aşadar, prin urmare, carevasăzică*):
***Deci** cred că atunci când v-aţi asumat aceste efecte negative eu cred că aţi studiat şi legea.* (IVLRA: 168);
– adverbe care semnalează o mişcare de acceptare (*bine, bun, gata, da* etc.):
*A: Pe la douăşpe. **Bine**. Am să fiu la douăsprezece acolo.*
*B: **Da.*** (CORV: 220);

***Bun**. Domnilor, vă mulţumesc pentru participare.* (CORV: 257);
– propoziţii cu valoare rezumativă (de tipul *asta este, aici e toată problema*):
***În sfârşit**. E, **asta este**. O lume destul de nebună...* (CORV: 111);

***Asta e problema**. Costă prea scump.* (CORV: 259);
– propoziţii care anunţă explicit încheierea discuţiei (*suficient, am încheiat discuţia, am terminat, ne oprim aici* etc.):
*– Da. Vă mulţumesc. Oameni buni, **ne oprim aici**.* (CORV: 258).

În registrul exprimării populare şi familiare, ca expresie specială, cu efect demobilizator, este utilizată forma verbală la persoana a II-a imperativ a verbului *a lăsa – lasă* (care funcţionează şi ca marcă a actului lingvistic de consolare):
B: Şi-a dat doar numele.
A: Fără titlu, fără nimic?
B: Fără titlu, fără rezumat, fără nimic, ştii?
*A: Îhî. **Las'** c-o să-i trimit eu un meil.* (IVLRA: 34).

3.2.3. Discursul oral poartă amprenta *ezitărilor*, a pauzelor, a discontinuităţii de gândire sau de exprimare etc., determinate de *caracterul spontan* al exprimării orale.

Ezitarea este marcată prin:
– lungirea sunetelor (notată prin [:]) şi / sau pauză (vezi **Organizarea prozodică a enunţului, 3**):
A: Naştere normală?
B: Normală.
*A: **Aşa... ă...** aţi alăptat copilu?* (IVLRA: 107);
– repetiţii (autorepetiţii involuntare – vezi **Repetiţia 2.4.1.**(a):
A: Acuma... a... cuma: (IVLRA: 105);
– anumite adverbe sau interjecţii (*păi*, considerată marcă prototipică a ezitării: vezi *supra* **3.2.2**(b) *aşa, bine, bun, da, ei!*):
A: Probabil că la asta s-au referit, ca să aibă clape cât mai mari, să nu pice documentele.
*B: **Mda** ... şi cât e unul din ăsta?* (IVLRA: 133);
– conjuncţii (*deci, vasăzică*):
***Deci** ... ce spuneam? Da.*;
– verbe – *să zicem, ştiu* (*eu*):
*Vin dimineaţă, **să zicem** pe la zece. Bine?*;
– cuvinte de umplutură, unele constituindu-se în adevărate ticuri verbale însoţite, uneori, de gesturi, râs, prin care locutorul reuşeşte să câştige timp de gândire:
*Că tata ştia câteva limbi foarte bine, făcuse şi filozofie şi istorie şi... .**mă rog**, era o... **cum să spun,** o figură de generaţie. Dup-aia, **mă rog**, nu s-a mai putut ajunge la nivelul lui...* (CORV: 147).

Câteodată, verbele sau adverbele de atitudine care apar în poziţie mediană (incidenţă) (*cred, bănuiesc, îmi închipui, probabil* etc.) sau construcţiile de tipul *vreau să zic* (metadiscursiv) nu reprezintă altceva decât *strategii de mascare a ezitării*:
*A: Staţi la bloc, **probabil**, nu?*
B: Da, stau şi la bloc. (CORV: 229).

3.2.4. *Corectările* (notate în exemple prin K) sunt provocate fie de evaluarea greşită de către locutor a procesului emiterii / receptării (*corectări autoinițiate* sau *autocorectări*), fie în urma intervenției alocutorului – prin intermediul unor expresii ale dezacordului, întrebări parțiale, întrebări-ecou, repetiții etc. (*corectări heteroinițiate*):

– autocorectări:

Aicea şi-a petrecut, cred, ***cei*** *(K)* ***cel*** *(K)* ***cele*** *mai multe ore din viață şi cei mai...* (CORV: 161);

– heterocorectări:

A: Toți vorbesc de ***Lățeşti*** *ăsta.*

B: Da?

C: (K) ***Lăteşti.***

A: Din Bărăgan. ***Lățeşti.***

C: (K) Nu! ***Lăteşti!*** (CORV: 55).

Înlăturarea erorilor sau a deficiențelor din discurs se realizează prin *reformulări* sau *reluări*, îndeosebi când intenția locutorului este de a nuanța cele spuse anterior, sau prin *substituții*, parțiale ori totale, ale secvenței precedente:

Lampă ***de ...*** *(K)* ***cu petrol****, nu?* (CORV: 61).

Corectările se pot produce *brusc*, prin întreruperea emiterii şi abandonarea unității verbale în curs de rostire (*corectare implicită*):

Da, au fost mulți probabil care au fost în ***proteş*** *(K) în procesul lui Pătrăşcanu.* (CORV: 56)

sau pot fi *anticipate de diferite semnale* (*deci, vream / voiam / vreau să zic, adică, în fine, cu alte cuvinte, sau, mai bine zis, altfel spus*) care, aparent, anunță o concluzie, o „traducere" a termenului sau a secvenței precedente (*corectare explicită*):

Asta că s-a hotărât, ***adică*** *s-a cedat Transilvania..* (CORV: 46).

„Urmele" cele mai evidente lăsate în discurs de corectarea implicită sunt unitățile trunchiate şi nominativele suspendate.

3.2.5. Alături de mărcile fenomenelor conversaționale amintite mai sus, structurile comunicării orale conțin numeroase expresii ale componentei subiective a folosirii limbajului (*mărci ale implicării afective, modalizatori, expresii ale impreciziei*).

Spontaneitatea comunicării orale produce două tendințe contradictorii, care se echilibrează: *intensificarea afectivă* (vezi *infra*, **3.4**), pe de o parte, şi *înclinația spre atenuare şi aproximare*, pe de alta.

Registrul modalizatorilor în comunicarea orală este extrem de bogat. Modalizatorii funcționează ca strategii de atenuare (*poate, posibil*), de întărire, confirmare (*fireşte*), în secvențe argumentative de concesie (*desigur,... dar*) etc. (vezi **Modalizarea**).

3.2.5.1. Puternic marcate, în comunicarea vorbită, sunt modalitățile de *atenuare, de exprimare a vagului şi a impreciziei* (ca şi cele de *intensificare*), specifice registrelor asociate oralității, aflate în zona popular-familiară:

– substantive (*un pic, o țâră, un dram*):

*A: Şi-atuncea c-***un pic** *de... dulce...*

B:E salvatoare. (CORV: 126);

Şi-am rămas cu ***o țâr*** *de penzie, da' micuță. (TD Sibiu: manuscris);*

– adverbe (*cam*):

A: Înregistrări acolo n-am mai făcut, pentru că românii pe care i-am întâlnit sunt toți ***cam*** *din... cu studii superioare.*

B: Ingineri.

A: Aşa... (CORV: 111);

– adjective nehotărâte – *ceva, niscai, niscaiva, oarece, oareş(i)ce*:

Da' vin şi cu ***ceva*** *marfă mai specială cu oale.* (CORV: 99);

– extinderea, în exprimarea vagului, a utilizării articolului nehotărât (sugerând apartenența la o categorie):

Am vrut să intru, să-i ia ***o tensiune****, să-i dea* ***o pastiluță****, să-i facă ceva,* ***o apă*** *şi* ***un zahăr****.* (IVLRA: 31).

3.2.5.2. O categorie aparte de modalizatori o reprezintă *evidențialele*, mărcile lingvistice care înscriu în mesaj sursele cunoaşterii, şi anume: *mărcile inferenței, mărcile relatării sau ale citării şi mărcile percepției* (vezi **Modalizarea, 3**).

Între mijloacele de indicare a *distanței epistemice* (care însoțesc citarea sau relatarea), amintim:

– expresii ale neîncrederii (*măi să fie!*):

*„****Măi să fie!*** *Sediul central FSN din nou jefuit"* („Adevărul" 195,1992, în Zafiu 2002: 423);

– expresii ale dubiului şi distanțării (*vezi Doamne, chipurile, pasămite, cică* etc.):

– Şi asta a apărut din o mie nouă sute obzeci şi patru, ***chipurile****. S-a observat gaura aia...*(CORV: 77);

– gruparea conjuncțională *cum că*:

– Am auzit ***cum că*** *ar veni mâine!*;

– folosirea prezumtivului (vezi **I, Verbul. Modurile personale; II, Modalizarea, 3.2.1.1, 3.2.2.2**).

3.3. Româna, în varianta ei orală, prezintă o predilecție pentru utilizarea modalității alocutive în comunicare. Orientarea către persoanele participante la situația de comunicare se manifestă prin numeroase mijloace şi forme lingvistice care sunt folosite pentru inițierea unor relații comunicative între indivizi, respectiv pentru explicitarea contactelor sociale pe cale lingvistică. Numărul mare de astfel de ***elemente ale tipului alocutiv*** conferă mesajului un grad crescut de subiectivitate exprimată în primul rând prin afectivitate.

3.3.1. Comunicarea directă, determinată de coprezența locutorului şi a alocutorului, implică *adresarea* (modalitate specifică), prin care se instituie relația dintre locutor şi alocutor în cadrul comunicării lingvistice.

Adresarea presupune desemnarea destinatarului (realizată prin forme nominale sau pronominale) şi solicitarea ca destinatarul să-şi asume statutul de alocutor (prin folosirea *vocativului cu intonație specifică* şi / sau prin *forma imperativă* a enunțurilor).

Româna dispune de un sistem al elementelor de adresare puternic standardizat.

Actul adresării, constitutiv pentru reprezentarea situației dialogale, se realizează punctual, prin intermediul *alocutivelor*. Elementele specifice planului adresării directe către partenerul de dialog se constituie în formațiuni constând în

elemente lexicale (*apelative*) specializate pentru desemnarea destinatarului, asociate cu elemente gramaticale corespunzătoare: *vocativ singular / plural la clasa numelui şi a pronumelui; persoana a II-a singular / plural la clasa verbului şi a pronumelui; propoziţii / fraze interogative sau imperative* – care presupun prezenţa reală sau imaginară a alocutorului..

În româna familiară (cu tendinţă de extindere şi în registrul exprimării mai îngrijite), elementele adresării directe amintite sunt însoţite, de cele mai multe ori, de un set de mărci suplimentare ale funcţiei conative, *elemente cu valoare interjecţională, imperative*, cu rol de intensificare a mobilizării verbale.

Între mijloacele lingvistice preferate în limba română vorbită în realizarea actului adresării se încadrează: *vocativul, sistemul pronominal şi interjecţiile de interpelare.*

3.3.1.1. Vocativul este cazul prototipic al substantivelor utilizate alocutiv, asociat, de obicei, cu mijloace din aceeaşi clasă funcţională (interjecţii de interpelare, forme de persoana a II-a la verb, forme de imperativ).

Spre deosebire de celelalte cazuri, vocativul este obligatoriu marcat intonaţional şi este, în general, izolat de restul enunţului printr-o pauză (vezi **II, Organizarea prozodică a enunţului, 1.4.1.1.**(c), **1.4.2.1.**(d), **1.4.2.2.**(c)).

Vocativul are *funcţie conativă* (identificarea şi apelarea alocutorului aflat în proximitate sau la o anume distanţă faţă de locutor – vezi *vocativul de adresare* şi *vocativul chemării*), *funcţie fatică* şi *funcţie expresivă.*

Frecvenţa mare formelor de vocativ în româna vorbită justifică faptul că limba română se distinge, în general, printr-o *puternică marcare morfologică* a acestui caz (vezi **I, Substantivul, 2.3; Adjectivul, 2.1.3**).

În comunicare, vocativul apare în formă *simplă*, exprimată printr-un termen unic:

***Dragă,** erau nişte scânduri... rele, erau... Da' eu ştiu ce era?* (CORV: 59)

sau *dezvoltat*, exprimat prin combinaţii de tipul:

– substantiv + substantiv

***Domnule consilier,** dacă-mi permiteţi, ă: aş vrea câteva lămuriri.* (IVLRA 157),

– substantiv + adjectiv

***Mamă dragă,** Doamne Dumnezeule, da' chiar nu vă mai spun nimica!* (IVLRA: 169),

– pronume + substantiv

***Tu fetiţo,** vino la masă!,*

– interjecţie +substantiv

*„**Băi Victore**, eşti sigur aici?"* (IVLRA: 49),

– interjecţie + pronume

***Hei, tu** din prima bancă, vino la tablă!.*

Utilizarea vocativului. În ceea ce priveşte utilizarea vocativului în comunicarea orală, poate fi remarcată o repartiţie diferenţiată a formelor *vocativului marcat*, la nivelul diferitelor variante, standard şi substandard, ale românei actuale vorbite.

Varianta literară a limbii române evidenţiază o tendinţă de diminuare a circulaţiei formelor de vocativ cu desinenţe specifice (fiind simţite ca orale, conotate afectiv) şi înlocuirea acestora prin forme omonime cu cele de nominativ

nearticulat sau articulat, considerate adecvate tonului neutral al registrului exprimării (semi)formale (de exemplu: *Ioano / Ioana, Marie / Mario / Maria*).

Formele de vocativ marcate sunt încadrate în mod diferenţiat în raport cu norma prescriptivă a limbii române, în funcţie de tipul de context şi de condiţiile de utilizare.

De exemplu, vocativul *fetiţo* este acceptat de varianta literară în vreme ce *fato* sau *soro* se regăsesc în registrul exprimării colocviale sau familiare:

– literar

***Fetiţo,** spune-mi, te rog, cât e ceasul?,*

– familiar

*Da' nu ţi-am zis, **fato,** să stai la coadă cu mine? N-ai vrut. Iată-ia, io am loat!* (CG).

La nivelul variantelor exprimării familiare cu o coloratură regională se înregistrează o repartiţie diferenţiată a vocativului marcat în funcţie de diferite zone geografice şi anume:

– se remarcă o anumită preferinţă pentru vocativele cu desinenţe specifice în registrele de exprimare familiară cu coloratură muntenească (*Mario, Adriene*, sau, hipermarcat, *domnule Traiene*), însoţite, cel mai adesea, de interjecţii (*bă, mă!, măi!, bre!, fă!*);

– este atestată, în Transilvania (cu excepţia zonei sud-estice), precum şi în Maramureş, Moldova, la numele proprii feminine, preferinţa pentru formele (de vocativ omonim cu nominativul) nearticulate: *Ană, Mărie, Luceană*; substantivele în vocativ sunt însoţite, de obicei, la masculin de *mă(i)*, iar la feminin de *tu* interjecţional: *mă Ioane, mă băiatule, tu femeie, tu fată*;

– în zona moldovenească, vocativul este precedat de pronumele personal *tu* şi în cazul substantivelor proprii masculine: *tu Vasili.*

Multiplicarea şi diferenţierea situaţiilor de comunicare, modificarea raportului dintre scris şi oral datorată fenomenului de hipermediatizare din societatea românească contemporană antrenează modificări structurale şi funcţionale privind poziţia *alocutivelor* în limba română actuală.

Se observă o tendinţă de revitalizare a mijloacelor şi formelor lingvistice folosite pentru iniţierea unor relaţii comunicative între indivizi, respectiv pentru explicitarea contactelor sociale pe cale lingvistică, existente la nivelul limbii române standard, paralel cu fenomenul de transfer al unor asemenea mijloace din registrul exprimării familiare în cel al exprimării colocviale şi chiar literare.

Frecvenţa vocativului marcat este înregistrată recent nu numai la nivelul registrului familiar al exprimării, ci şi în zone rezervate, în trecut, registrului exprimării culte:

*„Voi avea un cuvânt greu de spus în partid". În care, **Mirceo?*** (EZ, 2004).

Pentru ilustrarea fenomenului menţionat, vezi şi formele de vocativ, asociate cu alte alocutive, parodiate în *Academia Caţavencu* (AC):

***Hai, bă Mittal,** fii băiat de înţeles şi nu mă mai fierbe!* (AC, 2002);
***Hai, bre, domnu' ministru,** dă-te dracu' cu turismu' lu' matale!* (AC, 2001);

Hai, bă Traiane, lasă şopârlele... (AC, 2002); ***Hai, bre nea Ioane**, nu-nţelegi odată că trebuie făcută intrarea de capital?* (AC, 2001).

Tendinţa excesivă de extindere a limbajului familiar în zone rezervate registrului oficial al exprimării lingvistice (în special în stilul presei scrise sau vorbite), cu funcţii stilistice specifice, generează un proces de „reaşezare" gramaticală care îşi găseşte expresia în revitalizarea unor forme specifice de vocativ (în mod special marcat), precum şi în *stereotipizarea* unor formule de adresare proprii registrului oral al exprimării.

În acest sens, un caz aparte îl reprezintă folosirea alocutivă a cuvântului *domn,* care prin sfera sa largă de utilizare, a devenit *marcă a orientării locutorului către alocutor în limba română*; faptul că, în exprimarea genericităţii, în română este preferată forma pronominală scurtă de persoana a II-a singular (*nu-ţi poţi închipui...*) a condus, în timp, la intensificarea valorii persoanei a II-a cu sens general şi la asocierea ei cu forma stereotipizată *domnule,* cu varianta sincopată *dom'le,* care s-a extins în limba actuală (fiind utilizată iniţial numai ca formulă generală protocolară de adresare) în:

– limbaj familiar

*Păi **domle**, ştii ceva? Nu sunt eu singuru', deci nu sunt eu singuru' nebun!* (conversaţie între bărbaţi) (CORV: 159),

*Şi am zis zic: „**domne**", zic, mi-a zis aseară „te rog frumos vorbeşte cu Marilena, dacă nu cumpără-ţi un telefon că m-am săturat să te caut, să nu ştiu ce".* (conversaţie între femei) (IVLRA: 85),

– limbajul presei vorbite

*A: **Domnule** şi cum credeţi dumneavoastră că ar fi trebuit să să comporte România?* [...]

*B: România putea să sprijine, să spună: „**Domle**, noi vrem să intrăm în NATO, ni-s foarte dragi americanii, dar nu vrem... suntem prea mici să ne băgăm noi într-o chestie dintr-asta..."*

*C: Da nu ne-am băgat, **domle**!...* (TV, 2003).

Cu aceeaşi funcţie este înregistrat (cu precădere în exprimarea colocvială a femeilor, indiferent de vârstă) vocativul adjectivului substantivizat *dragă!*; *dragă* apare mai rar în vorbirea bărbaţilor, în special în adresare către persoane feminine:

*– **Dragă**, dacă nu vine până la trei, înseamnă că a uitat.* (o femeie de 50 de ani) (CG),

*– Ia uitaţi-vă, **dragă**, ce ninge-afară!* (vârsta subiectului: 35 de ani) (CG).

Derivatele lui *dragă* prezintă, faţă de cuvântul de bază, unele nuanţe stilistice suplimentare:

– *drăguţă* (învechit, iniţial hipocoristic, mai ales în adresarea vârstnicilor către mai tineri) este folosit astăzi cu o uşoară nuanţă ironică:

*Aşa, **drăguţă**, văd că nu mi-ai uitat vocea.* (CG);

– *drăguţo, drăguţule* sunt utilizate adesea cu nuanţă peiorativă:

*Dacă-mi mai spui aşa o singură dată, te calc în picioare, **drăguţule**.* (CG).

Formele de adresare de tipul *iubita* (– *Ce faci, **iubita**?*), *scumpa* sau *şefa* (vezi *infra*), frecvent întâlnite în exprimarea persoanelor mai puţin instruite din mediul urban şi semiurban, sunt nerecomandate.

O trăsătură a românei colocviale actuale este utilizarea alocutivă a substantivelor comune desemnând relaţii de rudenie, de serviciu ori de vecinătate (mod de exprimare caracteristic, în general, unor categorii sociale cu educaţie medie sau inferioară): *vere, cumnate, frate, soro, nene, mamă / tată / tataie* (în adresare inversă), *şefule* (cu variantele nemarcate *şefu' / şefa*), *vecine,* însoţite sau nu de forma de interpelare *măi* (vezi **Deixis, 3.5.2**):

*Da nu zici, **frate**, că m-a dus şi pă mine* (o femeie către altă femeie) (CG);

***Şefa**, de ce-a intrat chestia asta semnat nîdî?* (IVLRA: 118);

A: Cum dai prunele, mamaie?

*B: Ieftin, **maică**. Hai, ia-le pe toate, ca să plec şi eu acasă!* (reclamă TV, 2005).

Vezi şi formele parodice din *Academia Caţavencu* :

*Stai, **şefu**, nu te arunca aşa, că OTV mai întârzie puţin. Are un direct D. D. cu G. B., care-şi povesteşte viaţa...* (AC, 2002).

Este frecventă, cu precădere în limbajul tinerilor, utilizarea în adresare a unor nume generice de persoană (*fată* – cu varianta de nominativ plural articulat *fetele* –, *frate, soră*) cu scopul de a crea o atmosferă de solidaritate cu partenerii de conversaţie:

*Aşa **fetele** şi ce-aţi mai făcut astăzi?* (IVLRA: 78);

*Vorbeşte, **fată**, mai tare! Las-o să vorbească, nu te mai băga!* (IVLRA: 78).

Un fenomen caracteristic registrului familiar este *adresarea inversă* (constând în folosirea de către adulţi, în adresarea către persoane mai tinere, a unor forme specifice în adresarea copiilor către părinţi sau bunici):

***Stai, mami!** Nu!* (mama către fiică) (IVLRA: 31);

*„Şi aşa să face nunta, **taică**"* (alocuţiune inversă metaforică: subiectul s-a adresat grupului de anchetatori) (TDM III: 1010).

Frecvenţa vocativului în exprimarea orală se asociază cu o largă diversitate a utilizărilor sale, îndeplinind o funcţie conativă, fatică sau expresivă.

Funcţia conativă a vocativului. *Termenii de adresare* variază în funcţie de următoarele coordonate: factori *sociali* (*statut socioprofesional, relaţii de rol*), *vârstă, grad de rudenie,* factori *contextuali* (caracterul *formal* sau *informal* al conversaţiei) şi *stilistici* (caracterul *expresiv* al comunicării) şi sunt utilizaţi în comunicarea directă sau în discursul redat indirect pentru identificarea destinatarului.

Selectarea formelor de vocativ utilizate în comunicare se face în funcţie de tipul de relaţii psihosociale care se stabilesc între participanţii la interacţiunea lingvistică (în acord cu parametrii *superioritate* vs *inferioritate* şi *intimitate* vs *distanţă*).

Statutul social şi *relaţiile de rol dintre interlocutori* impun utilizarea fie a unor *termeni familiari,* fie a *termenilor protocolari* de adresare.

Dacă *rolurile* care intră în relaţie sunt mai distanţate social, formula de adresare este de tipul *doamnă / domnule* + titlu; pe măsură ce distanţa dintre roluri se reduce, vorbitorul recurge la vocativul numelor proprii sau al substantivelor comune şi chiar la interjecţii. Această gradare a elementelor fatice, cu rol în

adresare, corespunde creşterii gradului de familiaritate sau gradului de afectivitate dintre partenerii aflaţi în interacţiune.

Numele generice de persoană prototipice pentru *adresarea reverenţioasă* în româna literară sunt *domnule / doamnă / domnişoară* (+ nume de familie, funcţie, titlu), desemnând, prin tradiţie: o persoană de gen masculin, o persoană de gen feminin căsătorită, o persoană de gen feminin necăsătorită:

Domnule Pleşu, [...] ***dumneavoastră*** *spuneaţi prin septembrie* [...]. (CORV: 234);

Doamna C, *mutaţi, vă rog, glastra să pun cărţile-acestea.* (CG).

Nominativul articulat cu valoare de vocativ, *doamna* + nume propriu, este utilizat în acord cu forma masculină *domnule.*

Domnişoară *B, asta e situaţia. Eu n-am nicio vină.* (CG).

Doamnă şi *domnişoară* sunt folosite ca formule de adresare şi fără numele de familie, păstrând semnificaţiile menţionate mai sus (pentru cazul în care nu este cunoscut numele):

Doamnă, *coborâţi la prima?* (CG) (se referă la staţia de troleibuz, autobuz etc.);

Domnişoară, *ce se vinde aici?* (CG).

Tot mai frecvent, se înregistrează, în ultima vreme, formula de adresare în care vocativul este identic cu nominativul articulat, neînsoţit de numele de familie. Formulele de adresare de tipul *domnul* (*doamna*) sunt folosite de către o anumită categorie de vorbitori, adeseori, pentru marcarea condescendenţei sau a dezaprobării faţă de un interlocutor cu statut social inferior:

Eeei, ***domnu'!*** *îl repezi Grigorescu.* (în Iordan 1975: 104).

În practica socială, forma prescurtată *dom'* este acceptată uneori ca termen de adresare politicos, atunci când este asociată cu un titlu (vezi cazul *dom' profesor,* utilizată frecvent in adresarea elevilor şi a studenţilor către profesorii lor, fără a influenţa respectul şi politeţea pe care această relaţie de rol le implică).

Termenul *duduie,* utilizat ca element de adresare pentru o persoană feminină în comunităţi urbane, în care relaţiile întâmplătoare ce se stabilesc între indivizi nu sunt marcate de un grad înalt de familiaritate, prezintă o anumită neutralitate sub aspect sociolingvistic (se eludează informaţiile privitoare la starea civilă sau vârsta femeii căreia îi este adresat):

Duduie, *v-am întrebat, mai aveţi şi alte culori?* (CG);

De ce-mi iei punga, ***duduie?*** *Până acum le-aţi vândut în pungi. De ce mie mi-l înveliţi în hârtia asta ordinară?* (CG).

Mai vechiul termen generic *tovarăşe* a dispărut din uz, odată cu schimbarea sociopolitică de după 1989:

*Spun miliţianului: „****Tovarăşe,*** *ce-i facem cu fata aia? Iote mi-a luat fata".* (TDO: 347).

Formele protocolare de adresare menţionate sunt utilizate uneori în formule asociate cu termeni exprimând o apreciere subiectivă a relaţiilor dintre interlocutori

(*drag, iubit, onorat, scump, stimat*), specializate pentru anumite contexte comunicative mai mult sau mai puţin formale:

Stimată doamnă J., stimate domnule V.J., [...] ***ilustrissime rector, stimaţi colegi, onorată asistenţă...*** *m-am oprit asupra activităţii profesorului J.* (CORV: 177).

Formulele de tipul *stimaţi (tele)spectatori, dragi / stimaţi ascultători, onorat auditoriu, dragi colegi / elevi* sunt strict legate de limbajul mass-mediei sau de cel al conferinţelor. Simţite de majoritatea vorbitorilor culţi ca fiind specifice situaţiilor formale, aceste construcţii reuşesc să îmbine distanţa socială cu familiaritatea care trebuie să existe între participanţii la un asemenea act de comunicare. Conţinutul semantic al unora dintre componentele lor contribuie la intensificarea gradului de intimitate în comunicare (*dragi*) sau la sublinierea expresă a politeţii (*onoraţi, stimaţi*).

Statutul socioprofesional impune utilizarea unor termeni desemnând *numele de funcţii, ocupaţii, titluri profesionale* (*preşedinte, primar, ministru, doctor, inginer, profesor, maistru*). În limba română, acestea sunt folosite de obicei în sintagme, fiind precedate de un nume generic de persoană în vocativ; în funcţie de forma consacrată prin uz, această asociere este obligatorie sau opţională:

– asociere obligatorie:

Domnilor preşedinţi, doamnelor şi domnilor parlamentari,... *nu pot trece la altele fără să-mi exprim admiraţia...* (CORV: 275);

Ce-aţi vrea să v-aducă Moş Crăciun, ***domnule prim-ministru****?* (CORV: 251),

– asociere opţională (în funcţie de context):

De ce boală suferă pacientul, ***doctore****?*

Domnule doctor, *întâi să-mi daţi adresa mai precisă.* (CORV: 219).

În limba literară, adresarea prin formule incluzând funcţia sau titlul presupune asocierea numai cu predicatul la plural:

Domnule profesor, vreţi *să ne mai povestiţi o dată întâmplarea?* (CG).

În limbajul popular, asemenea formule pot fi asociate şi cu predicatul la singular:

*„****Domnule Trăiene****" zic „mai bine-mi* ***dai*** *şi mie nişte liemne".* (TDO: 249).

Factorul *vârstă* este, de obicei, marcat prin utilizarea unor formule de adresare + / – reverenţioase (literar: *domnule, doamnă;* familiar: *nene, unchiule, tanti, tataie, mamaie, şefule, şefa* etc. sau regional: *babule, bade, dodă, gagă, lele, leliţă, liţă, mătuşă* etc.) asociate cu pronume corespunzătoare relaţiei + / – egalitate între interlocutori (*tu, dumneata, mata, matale, tale, tălică;* vezi *infra* **3.3.1.2**):

*Şi i-am zis: „****Hai, domle****, la Policlinica Vitan" şi „Unde stai,* ***tataie****?" Zice: „La Matei Ambrozie".* [...] *i-am zis: „****Dom doctor****, sunteţi al cincelea,* ***domne!***

Păi ce fac păi pân la... ?" „Du-l şi ***dumneata*** *la etaju cinci, acolo unde sunt medici numai de familie..." „du-l* ***şi tu*** *că io n-am timp, am treabă!"* (IVLRA: 31),

„De mă ***gagă*** *Mărie", zice mama mea , iera mai mică mama.* (TDO: 117)

*„****Liţă*** *Mărie, ce ai?"* (TDO: 27).

Persoanele mai în vârstă se adresează celor mai tinere pe nume sau cu termeni de adresare de tipul: *băiete, fată, omule, dragă* sau cu forme de adresare inversă:

A: Da chiar, din ce era casa?
B: ***Dragă,*** *erau nişte scându... rele, erau... Da' eu ştiu ce era?* (CORV: 59),
Mamă, *n-ai voie!* (IVLRA: 29) (către fiică)

I-a spus ***moşu*** *în căte ţigan: „un-te duci* ***măi băiete?***" (TDO: 50).

Cei de vârstă apropiată îşi vorbesc între ei cu *fată, frate, vere, vecine, soro / sor-meo* etc.:

A: ***Dana.***
B: Ce zici, ***fată?***
A: Taci puţin!
B: Vorbeşte ***fată*** *mai tare! Las-o să vorbească, nu te băga.* (IVLRA: 78);

Ş-apoi a zâs femeia: „bine, ***omule****-ţ fac*". (TDO: 102) etc.

În *adresarea familiară* sunt utilizate foarte frecvent denumirile specifice date de comunitate diferitelor *grade de rudenie*; în româna colocvială, substantivele care denumesc o relaţie de rudenie şi au rol fatic în enunţ se reduc la vocativele: *mamă!, tată!, bunico!, bunicule!, unchiule!, mătuşă!, nepoate!, vere!, nevastă!, bărbate!* (cu variantele conotate stilistic *mămică, mami, tăticule, tati, buni* etc.); la acestea se adaugă *tanti!* şi, mai rar, *nene!*, folosite de vorbitor atât în interpelarea unei persoane cu care se află într-o relaţie de rudenie mai îndepărtată, cât şi pentru a se adresa unei persoane mai în vârstă:

A: Săru' mâna, ***tanti!***
B: Vă sărut din toată inima. (CORV: 195),

Zisă doctoru zice: „nu te speria, ***mătuşică,*** *că nu-i aşa grav", zâce, „îl ţinem vo câteva zile şi vine acas*". (TDM, I: 8),
„Ţin-te ***nene*** *Tică", c-aşa-m zicea el mie.* (TDO: 32)

Asociate *gradului de formalitate a contextului de comunicare*, formulele de adresare se comportă după cum urmează.

În *situaţii informale,* marcate prin intimitate, sunt utilizaţi *termeni familiari* de adresare – vocativele numelor proprii sau ale substantivelor comune şi formele verbale de persoana a II-a singular:

Auzi tu, *m-am întâlnit ieri cu un prieten.* (CG);
Păi de unde plăteşti, ***Marcela,*** *dacă n-****ai*** *bani?* (CG).

Situaţiilor formale, caracterizate prin distanţă socială şi diferenţe pertinente de statut social, le corespund formule de adresare mai complexe (*formule protocolare de adresare*), asociate cu forme verbale de persoana a II-a plural:

– ***Domnule director,*** *problema trebuie privită în toate aspectele ei, nu să le expediem urgent, pe cele care par incomode.*
– ***Ştiţi,*** *toate acestea trebuiau spuse atunci, nu acum.* (CG).

Alegerea formelor de vocativ, ca şi a alocutivelor pronominale, tinde să respecte simetria sau asimetria relaţiilor sociale (relaţia dintre superior şi subaltern impune forme lingvistice „nonreciproce", unidirecţionale; formele deferente sau familiare sunt folosite, în funcţie de caz, şi în mod reciproc şi bidirecţional):
– adresarea reciprocă cu formula: titlu + nume de familie:

A: ***Domnu' Ionescu,*** *am rezolvat problema analizelor.*
B: Foarte bine, ***doamnă Popescu.*** (CG);
– adresarea nereciprocă în care unul din vorbitori foloseşte formula titlu + nume de familie, iar celălalt prenumele:
A: ***Florine,*** *dă-mi, te rog, mie ora aceasta la clasa a XII-a A.*
B: Nu pot, ***domnu' Filip,*** *sunt in urmă cu materia.* (CG);
– adresare reciprocă cu prenumele:
A: ***Marcela,*** *ţi-am spus să-mi pui capsatorul pe birou.*
B: Acolo l-am şi pus, ***Meri.*** (CG).

Funcţia fatică a vocativului. Prin elementele menite să atragă atenţia alocutorului, funcţia fatică interferează cu funcţia conativă. Un asemenea rol dublu – fatic şi conativ – deţin mai ales elementele care contribuie la declanşarea comunicării.

Simpla numire (pronunţarea numelui, a pronumelui personal sau a altor forme de interpelare, însoţită sau nu de indicarea prin gest a persoanei) are, în sine, efect mobilizator sau demobilizator asupra alocutorului prezent la comunicare, preluând adesea funcţia elementelor *dicendi* eludate (*vorbeşte / taci*).

> Înţelegem prin mobilizare / demobilizare acţiunea de convocare / anulare a prezenţei la cuvânt, întreprinsă de către interlocutori în cadrul conversaţiei.

A: ***Domnule Teodorescu!***
B: Ce să spun eu după Mircea, dom'le! (TV, 2003).

Demobilizarea prin numire se deosebeşte de mobilizarea prin numire prin intonaţie:

A: Toţi benladenii acum jubilează!
B: ***Domu' Paler!*** *„Vom învinge America, Alah va distruge America... şi aşa mai departe."... da nu mi-am terminat idcea şi aş vrea să termin ideea asta.* (TV, 2003).

În calitate de formule de *declanşare* sau de *întrerupere* a conversaţiei, formele de vocativ pot fi însoţite (precedate sau urmate) de diverse elemente din aceeaşi categorie pragmatică – *salut, cerere de permisiune, scuze, interjecţii* etc.:
– declanşare a conversaţiei:
A: Bună ziua.
B: Bună ziua. [...];

A: ***Domnu Judecător,*** *avem o problemă: dânsa are transformare în legea obzejdoi...* (IVLRA: 100);

– ***Uite, dragă,*** *veneam cu banii. Ţie trebuie să ţi-i dau.* (CG),
– încheiere:
A: Şi vă mulţumesc foarte foarte mult.
B: Şi eu vă mulţumesc, domnule doctor. Cu stimă.
A: ***Cu toată stima, domnule părinte.*** (CORV:220).

Funcţia expresivă a vocativului. Unele clase semantice de substantive comune sau de adjective substantivizate, folosite la vocativ, dobândesc valori

metaforice (uneori clişeizate), exprimând o anumită atitudine afectivă (favorabilă – termeni *hipocoristici* – sau defavorabilă – *injurii*), uneori ironică, faţă de destinatar: *puişor, drăcuşor, prostule, derbedeule, urâtule* etc.:

Pe toate le-am adus, ***porumbiţo****! Să-ţi alegi după pofta inimii.* (CG);

Să-şi fie ruşine, ***mincinoaso****!* (CG).

Vocativele nominale şi pronominale, cu variante mai mult sau mai puţin familiare şi afective, caracterizează, cu precădere, registrul popular al exprimării:

*„****Fata mea dragă****, adu-m o cană cu apă că mâine o să ne cununăm".* (TDM, I: 231);

*„****Fa! Zău, dădică Mario,*** *Mariţa l-a loa pă George"*

*„****Tu! tu eşti proastă!****"* (TDM, III: 665).

Intonaţia marchează diferite stări sufleteşti exprimate prin intermediul vocativului: *vocativul îngrijorării, al reproşului, al ezitării* (vezi **Organizarea prozodică a enunţului, 1.4.1.1.**(c)).

3.3.1.2. Limba română şi-a dezvoltat un sistem de *adresare pronominală* tridimensional, în care, alături de *tu / voi* şi *dumneavoastră*, mai există o formă apropiată funcţional de *„tu"*, într-o exprimare „semiformală", *dumneata* (vezi **I, Pronumele de politeţe; II, Deixis, 3.3.3**).

Pronumele personal *tu* marchează un raport social de intimitate, fiind utilizat în contexte informale de comunicare, între interlocutori cu statut social egal sau marchează distanţa ierarhică (superior > inferior):

A: Cine eşti ***tu*** *şi de unde vii?*

B: Camelia Luca, din judeţul Prahova. (IVLRA: 226).

Limba vorbită evidenţiază preponderenţa vocativului *tu* în vorbirea femeilor. Când apare în vorbirea bărbaţilor, vocativul *tu* este utilizat, mai ales, în scopul identificării interlocutorului:

Tu*, cel cu jachetă albă, trage perdeaua că vine soarele la mine.* (CG).

Nevoia de întărire a contactului dintre locutor şi alocutor a condus la marcarea emfatică a adresantului în comunicarea directă, prin asocierea pronumelui *tu* cu valoare interjecţională, substantivelor în vocativ (fenomen caracteristic mai ales zonei nordice a dacoromânei):

Tu*, uită-te ce bine-arată Meri... şi s-a culcat la douăsprezece noaptea.* (CG);

– Ce ceas, ***tu****, Alina?* (IVLRA: 88).

Sistemul pronominal românesc marchează (prin existenţa unui termen de medie formalitate, *dumneata*) raporturi semiformale între vorbitori. Utilizat, iniţial, în comunităţi restrânse (de exemplu, comunităţi rurale, care nu includeau în sistemul pronominal forma *dumneavoastră*), în raporturile de familie (în anumite familii, copiii se adresează părinţilor cu *dumneata* – practică din ce în ce mai puţin frecventă), *dumneata* poate prezenta combinaţia intimitate + raport ierarhic favorabil alocutorului. Mai recent, *dumneata* se foloseşte pentru situaţii de nonintimitate în care raportul ierarhic este, uneori, defavorabil alocutorului (vezi **Deixis, 3.3.3**):

„Du-l şi ***dumneata*** *la etaju cinci, acolo unde sunt medici numai de familie..."*

„Du-l ***şi tu*** *că io n-am timp, am treabă!"* (IVLRA: 31).

Pronumele personale de politeţe: *dumneavoastră, Domnia voastră, Domniile voastre* marchează un raport social de nonintimitate sau distanţă ierarhică dintre locutor şi alocutor (în favoarea acestuia din urmă):

Dacă ***dumneavoastră vi*** *se spune: „A plecat, domnule!",* ***dumneavoastră nu vă*** *interesaţi să* ***vă*** *spună data când a plecat?* (IVLRA: 104).

În limba română actuală se remarcă o tendinţă de slăbire în intensitate a poziţiei pronumelui de politeţe şi de întărire a apelativelor interjecţionale *mă, bă, băi, bre, tu* (vezi *infra*, **3.3.1.3**):

A: E problema ***dumneavoastră****, nu-i a mea.*

B: ***Dumneata ai*** *educaţie? Vai ce frumoasă educaţie* ***ai dumneata!***

A: Da.

B: ***Vrei*** *să mă conduci acuma pă mine pă la spate...* ***Băi, dumneata vrei*** *să-****ţi spui*** *ceva?*

A: Da!... (TV, 2004).

Tendinţa spre un model de comunicare mai relaxat, identificată în interacţiunea lingvistică din perioada actuală (datorată modificării raportului dintre scris şi oral, precum şi influenţei modelelor străine), a impus adresarea informală, dominată de „familiarul intimist *tu*" în defavoarea adresării reverenţioase:

A: ***Domnu Marian!***

B: ***Zi!***

A: ***Te*** *rog să-mi* ***spui*** *şi mie care-i faza cu Chimitex.* (IVLRA: 114).

3.3.1.3. Limba română vorbită deţine o paradigmă interesantă de *termeni* „scurţi" *de interpelare* care exprimă îndemnul la luare de contact între vorbitori şi stimulează declanşarea comunicării (*hei, ei, e, măi, mă, băi, bă, bre, fa, fă, făi, tu*). Rolul *declanşator conversaţional* revine *interjecţiei* (vezi **I, Interjecţia** şi *supra*, **3.2.1**).

În utilizarea acestor elemente lingvistice au intervenit, în timp, modificări structurale şi funcţionale. Termenii în discuţie au fost utilizaţi iniţial, cu precădere, în registrele nonstandard (regional, popular).

> Folosirea interjecţiilor de adresare *mă(i), fă* etc. (care pot fi considerate ca aparţinând întregului domeniu dacoromân) este semnalată, cu frecvenţă sporită, în graiurile româneşti din sudul ţării. În această zonă, în utilizarea vocativului unor nume, grade de rudenie, interjecţiile *mă, bă*, apare ca o intensificare a chemării: *mă soru-mea, mă omule*. Adesea se remarcă folosirea interjecţiei *mă* ca singura formă de adresare în locul vocativului *bărbate*. De asemenea, între diferitele interjecţii de adresare din zona sudică se pot stabili diferenţieri semantice şi stilistice: astfel, între *mă* şi *măi*, ultima formă este considerată mai politicoasă; foarte frecvente sunt *bă* şi *băi*, ambele asociate cu un grad de politeţe mai redus; de cele mai multe ori însă aceste două formule apar în variaţie liberă: ***Măi*** *Mărine, te mai pui cioban la vară? Mă pui* ***bă****, nea Ioane.* (TDO: 997).
>
> Formula cea mai obişnuită de adresare către femei este *fă, făi;* şi, în acest caz, pot apărea nuanţări semantice între cele două forme, vorbitorii făcând deosebire între adresarea faţă de cineva apropiat (soţie, fiică) şi o femeie străină.
>
> O interjecţie de adresare des întâlnită în graiurile din sudul ţării este *bre*.
>
> Tipul de adresare *măi omule* este atestat deosebit de frecvent în Moldova.

Interjecţiile utilizate în Muntenia ca forme de adresare, *fă(i), bre,* nu sunt atestate în niciun punct din Transilvania.

Şi din punct de vedere funcţional au avut loc modificări în timp, prin extinderea categoriei persoanelor interpelate cu formulele în discuţie.

Lucrările româneşti de lexicografie consemnează utilizarea acestor interjecţii „în raport de la superior la inferior" şi „de la egal, la egal", confirmă extinderea stilistică a sferei de utilizare a acestora (pop. → fam.), dar consideră utilizarea lor în adresarea către persoane de sex feminin ca rară.

Mai nou, se înregistrează extinderea utilizării lui *mă(i)* în adresare către persoane de sex feminin; de altfel, utilizarea formei *mă(i)*, din ce în ce mai frecvent cu această funcţie (adresarea către persoane feminine) în registrul exprimării familiare, dovedeşte pierderea funcţiei iniţiale (adresare către persoane de sex masculin) şi specializarea acestuia ca *marcă a adresării familiare*:

– ***Mă,*** *nu ştiu dacă ţi-e de folos ce ţi-am spus eu.* (conversaţie între două colege) (IVLRA: 42).

Se poate observa, de asemenea, faptul că unele dintre cuvintele menţionate, pe lângă nuanţa semantică deja semnalată, au dezvoltat funcţia de semnale demarcative ale unităţilor dialogale (ale replicilor): ele apar fie numai la începutul fiecărei replici într-o conversaţie, fie marchează unitatea dialogală atât la început, cât şi la sfârşit; prezenţa lui *mă, bă* şi înainte de *tu* demonstrează specializarea de care vorbeam.

– *Caragiale avea o vorbă: „Ce să caute neamţu' în Bulgaria?" „Ce caută,* ***bă,*** *românu' în Irak,* ***băi****?!"* [...] *„Ce cauţi,* ***bă,*** *la noi,* ***bă****? Cin' te-a trimis?" „Tucă m-a trimis, m-a trimis Nistorescu şi Iliescu!"* (!) (TV, 2003).

Din pricina tendinţei de stereotipizare a formelor masculine (vezi: *dom'le, frate, nene* extinse în adresare către persoane feminine), precum şi din cauza apartenenţei acestor forme la graiurile muntenesti, deci asociate utilizării registrului regional şi suburban de exprimare, forma feminină de adresare *fa* pierde teren.

Interjecţiile alocutive cu rol fatic, ca *bre, mă / măi, bă! fă!* sunt nerecomandabile în perspectiva normei,, conotând apartenenţa vorbitorului la o categorie socioculturală lipsită de prestigiu; excepţie fac *mă!, măi!,* prezente în comunicarea familiară chiar şi a unor categorii de vorbitori educaţi (vezi **Deixis, 4.5.3**), de pildă în limbajul presei vorbite:

A: ***Măi!*** *Eu spun o chestie foarte serioasă! Dă bine,* ***mă!*** *Dă... refacerea imaginii... Indiferent c-ai fost securist, activist de partid, c-ai făcut la Moscova... pro american: „noi suntem pro americani!" Vezi-ţi,* ***domle****, de bătătura ta,* ***băi****! România putea să rămână, cum ne lăudăm noi că suntem o insulă de latinism într-o mare slavă, puteam să rămânem o insulă curată, şi să vină ăştia în România şi să-şi lingă rănile!...*

B: ***Staţi, bă****!...* (TV, 2003).

Prototipică pentru iniţierea conversaţiei telefonice în limba română este *alo?:*

A: ***Alo****, bună seara.*

B: Bună seara.

B: Sunt L.D. Pot să vorbesc cu domnul profesor? (CORV: 210).

Acest sistem deosebit de dezvoltat al elementelor de adresare serveşte nu numai la îndeplinirea funcţiei fatice a limbajului, ci vine şi în sprijinul realizării funcţiei *persuasive* a limbajului.

O caracteristică a majorităţii trăsăturilor, identificate ca tendinţe în comunicarea curentă, enumerate mai sus, este apartenenţa acestora la aria lingvistică muntenească, semn că noua limbă română vorbită are la bază registrul familiar al românei bucureştene.

3.3.2. Între elementele alocutive, o poziţie centrală are ***verbul la imperativ.***

Ca mod al adresării directe, *imperativul* apare, de regulă, în enunţuri de tip prescriptiv, în diverse forme ale discursului adresat (dialog, vorbire directă, vorbire indirectă liberă etc.); informaţia purtată de imperativ este susţinută de conturul intonaţional al enunţului.

3.3.2.1. Imperativul este frecvent utilizat în asociere cu interjecţii de interpelare, cu substantive sau pronume în cazul vocativ, cu adjective substantivizate (*dragule, scumpo, frumoaso, prostule* etc.), pronume de politeţe (*domnia ta, dumneavoastră, mata* etc.) (vezi *supra,* **3.3.1.2**) (vezi **I, Verbul. Modurile personale**).

Valoarea directivă a imperativului este modificată de folosirea apelativelor de diverse feluri, utilizate în amalgam sau repetiţie, rostite cu intonaţie specifică:

*„**Cerbule, cerbule , adu**-m şi mii-o cană cu apă". Cerbu nu vrea.* (TDM, I: 230).

Ordinul este atenuat prin intercalarea unor atenuatori verbali între alocutivul exprimat şi imperativ sau între imperativ şi altă parte a propoziţiei:

Ospătar, ***dacă eşti bun,*** *adu o sticlă de vin!* (în Coteanu 1990: 130);

Vino ***şi*** *dumneata peste o săptămână.* (*ibid.*).

Ordinul este întărit prin intermediul unor intensificatori verbali:

Terminaţi ***imediat*** *cu gluma şi zbenguiala!* (*ibid.*);

Nu te lăsa, ***în niciun caz****, măi băiete!* (*ibid.*).

În exprimarea *valorii directive*, limba română apelează mai puţin la forme verbale de imperativ sau la perifraze verbale performative (de tipul *îţi ordon să...*) şi mai mult la *conjunctivul hortativ* (cu diversele sale nuanţe) (vezi **I, Verbul. Modurile personale**) însoţit de *interjecţii* (*hortative*):

– ***Haideţi să vorbim*** *pentru început de ăsta propriu zis... Da' vă rog continuaţi-vă ideea aşa cum aţi formulat-o pân' la urmă.* (TV, 2003)

sau, foarte frecvent la *structuri eliptice* de tipul substantivelor sau adverbelor: *Linişte, Gura! Afară! Gata!* şi, în special, de tipul interjecţiilor hortative *hai* şi *ia.*

3.3.2.2. Formele verbale de imperativ (sau indicativ) au, adeseori, rolul de marcă discursivă (vezi *supra,* **3.2.2.1**).

3.3.3. Acţiunea de convocare / anulare a prezenţei la cuvânt întreprinsă de către interlocutori în cadrul conversaţiei se realizează printr-un set de *mărci suplimentare ale funcţiei conative* (expresii ale mobilizării verbale) identificabile în enunţurile prin care se realizează acte *directive* de tip ordin, îndemn etc. precedând, de obicei, un verb la modul conjunctiv sau imperativ.

3.3.3.1. Având sens apropiat de cel al imperativului, *interjecţiile hortative* prezintă unele trăsături comune cu vocativul şi cu imperativul: pot apărea izolat în

frază, se rostesc cu o intonație specială și servesc spre a ne adresa cuiva; de aceea interjecțiile acestea pot însoți un vocativ sau un imperativ.

> Apropierea dintre interjecție și imperativul verbal este marcată atunci când interjecția capătă valori predicative, împrumută desinențe verbale, ca în cazul lui *haide* devenită *hai, haidem, haideți*:
>
> – *Da. Domnu' Pârvulescu,* ***haidați****, vreau și de partea asta mai multe argumente.* (TV, 2003).

Contextual, enunțurile discutate dobândesc diferite *nuanțe și funcții.*

Prin natura ei, *interjecția* exprimă frecvent, în mod simultan, necesitatea și nerăbdarea locutorului de implicare a alocutorului în comunicare (situație în care *funcția fatică* și cea *emotivă* se suprapun):

Hai *să vă spun un banc cu pierdutu.* (IVLRA:121);

Haideți, *c-am început cu sfârșitul; deja discutăm despre ce ne-așteaptă... după război. Domnule Constantiniu... dacă aveți ceva de spus în legătură cu... cele... spuse mai devreme de ceilalți doi invitați.* (TV, 2003).

Prin valoarea sa *injonctivă,* interjecția este unul dintre cele mai importante mijloace verbale de *inițiere a conversației* în limba română vorbită:

Haideți *să vorbim, pentru început, de ăsta propriu-zis...* (TV, 2003).

Interjecțiile *ia, hai* (urmate de un verb la imperativ sau la conjunctiv) au, în afara funcției menționate, și un rol determinant în structurarea interacțiunii, anunțând *introducerea* sau *schimbarea temei de discurs*:

– *Bun. Și* ***ia*** *mai spune-mi, cine a venit la petrecere?*

– ***Hai*** *să trecem la altceva!* (IVLRA: 194).

Frecvent, aceste interjecții adaugă comunicării o notă *afectivă,* neprecizată ca sens, menită să exprime adeziunea vorbitorului față de cele spuse, întărind sau subliniind o afirmație, o negație sau o întrebare.

3.3.3.2. *Prezentativele* de tipul *uite* (*ui, ia, iată, iacă, ian, na, ia te uită*) au, uneori, în afara funcției fatice, și rolul de *a introduce argumentul de necesitate* adus de către locutor alocutorului în actul de solicitare verbal performat.

> *Pentru că eu mi-am pus de mult problema dacă pă vremea lu Ceaușescu veneau americanii și spuneau „Dom'le,* ***uite****, aveți un dictator. O să bombardăm astăzi cartieru „Primăverii", „Casa Poporului", podu dă pă..., podurile dă pă... Dâmbovița, așa, ești de acord ?"* (TV, 2003),
>
> *„Măi Didino,* ***uite ce este****: cerui la ta-tu să-m dea să mănânc".* (TDM, I: 271).

3.3.3.3. Funcția excesiv mobilizatoare a lui *hai(de)* în româna vorbită a determinat dezvoltarea, în aceeași arie lingvistică, a unui element – pereche, simetric cu cel dintâi, cu funcție temperantă, demobilizatoare. Aceasta îi revine tipului *stai* (la imperativ având și valoare de interjecție). *Stai* exprimă ideea demobilizării bruște, contracarând mișcarea imprimată enunțurilor de *hai.* Expresii funcțional echivalente cu *stai* în limbajul familiar: *taci, taci din gură, lasă, fugi de-aici* etc. Pendularea *hai – stai* ocupă o poziție pragmatică importantă în exprimarea sintagmei interacționale minimale acțiune-reacție în limba română:

> *A: Da nu suntem...*
>
> *B:* ***Stați puțin****! Ca Statele Unite în Emirat...* (TV, 2003);

> *A: Păi n-am apucat să-l întrerup din expunere pe strategul militar Mircea Dinescu!...*
>
> *Conform analizei lui, deci, lucrurile merg invers, merg totu' spre Bagdad.*
>
> *B:* ***Stai*** *măi, eu nu sunt, eu nu laud pă.. Saddam. Spun numai că sunt tâmpiți.* (TV, 2003).

În *încheierea conversației* mai apar elemente cu valoare interjecțională, frecvent utilizate în registrul familiar al exprimării (*termină!, ține-ți gura!, am încheiat discuția!*) sau interjecții hortative prin care se impune tăcerea (*hai!, ssst!* etc.).

> În româna familiară actuală circulă formule de încheiere de tipul: *hai / șatap /* [shut up] (IVLRA: 121).
>
> O formulă mai recentă de încheiere, cu funcție de salut, este *hai pa!.*

3.4. Abundența interjecțiilor și a adverbelor se datorează și *spontaneității* comunicării orale, vorbirea prezentând o mai mare *implicare afectivă* decât scrisul.

Elementele afective sunt prezente în comunicarea directă, constituindu-se în evidente mărci de oralitate, cu funcție de intensificare. Între acestea, cele mai frecvente sunt: *interjecțiile și formulele incidente asimilabile lor* (vezi **I, Interjecția**), *structurile exclamative* (vezi **Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării, 4**), *intensificatorii și construcțiile cu sens superlativ — repetiții, locuțiuni adverbiale* etc.(vezi **I, Adjectivul, Adverbul**; **II, Repetiția, Organizarea prozodică a enunțului**).

Reacțiile emoționale ale locutorului se manifestă cu predilecție prin interjecții și locuțiuni interjecționale care, în funcție de intonația cu care sunt pronunțate și de context, exprimă: *uimire* (*ei!, zău?, vai!, Doamne!, olala!, ha!*), *indignare* (*hă?!, hm?!, ei, poftim!, ei, drăcia-dracului!*), *surpriză* (*a!, ei?!*), *satisfacție* (*ooo!, ah!*), *încântare* (*țuț!, aii!, trăsnet!*), *dezaprobare* (*la naiba!*), *compasiune* (*săracul!, bietul!, Doamne Dumnezeule!*), *neîncredere* (*ei, da!*), *spaimă* (*aoleu!, ferească Dumnezeu!, ferească Sfântul!*) etc. În majoritatea situațiilor, valorile modale ale interjecțiilor se suprapun.

Exemple:

> *A: Da ce s-a-ntâmplat?*
>
> *B: S-a stricat locomotiva.*
>
> *A:* ***Extraordinar!*** [...]
>
> *B: Până a venit altă locomotivă și am pierdut legătura din Fetești era la cinci și zece și noi am ajuns pe la șase în Fetești.*
>
> *A:* ***Extraordinar!***
>
> *B: Și nu mai aveam legătură decât la zece fără zece minute.*
>
> *A:* ***U!***
>
> *B: Și din Fetești până-n Cireșu, la soacră-mea, mai faci cam aproape două ore.*
>
> *A:* ***Phii!*** [...]
>
> *B:* ***Doamne Dumnezeule! Ce facem?! Ajungem dimineața?****...* (IVLRA: 45);

> *Spectacol, prostii, ceva dă grădiniță cu cântecele,* ***pă bune****, a zis că cum să lăsăm inspectoratu să se ocupe de programu cultural.* (IVLRA: 36).

Interjecțiile constituie un factor de oralitate prin toate posibilele lor funcții pragmatice: expresiv-afectivă, conativă sau injonctivă, deictică, de marcare discursivă. Inventarul actual de interjecții pare să se lărgească, inclusiv prin împrumuturi (*uau, ups*):

A: că aşa am ajuns eu cu Anamaria pe la nouă jumate şi vorbisem să ne aştepte cineva şi mi-a scris că nu au oameni şi ne-am dus, am orbecăit noi şi-am ajuns în altă parte.
B: ***uau!*** (IVLRA: 39).

O zonă semantico-pragmatică semnificativă a afectivităţii este constituită de discursul agresiv. Folosite într-o măsură destul de mare în discursul românesc public actual, mijloacele de construcţie a discursului agresiv (*insulte, imprecaţii*) contribuie la impresia de implicare subiectivă.

3.5. *Canalul sonor* (*oral*) influenţează structura mesajului, generând ***fapte de oralitate*** ce se regăsesc în special ***la nivel fonetic şi fonologic***.

Modificările *fonetice* produse în mesajul oral sunt datorate, pe de-o parte, ritmului rapid al vorbirii (trăsătură intrinsec orală) şi, pe de altă parte, tendinţei spre articulare incompletă (dând naştere la forme reduse, ilustrate prin fenomene de slăbire şi cădere a consoanelor intervocalice, de sincopare, afereză şi apocopă silabică). Unele dintre acestea au o anume regularitate în pronunţie pentru că apar în unităţi morfo-lexicale foarte frecvent utilizate.

Se remarcă, de asemenea, în mesajul oral, frecventa incidenţă a pronunţiei neliterare (fenomenele de natură populară caracterizând în ansamblu oralitatea colocvială).

Dintre fenomenele cu cea mai mare frecvenţă în uz (şi care tind să devină reguli) amintim:

– amuţirea articolului *-l* (fenomen sistematic, aproape generalizat în oralitatea informală, cazuri sporadice de menţinere fiind semnalate la intelectuali – ca o caracteristică a limbii scrise citite):

– Când a luat ***premiu'*** *Herescu pentru:* ***Dicţionaru'*** *etimologic, ei erau atuncea la Viena.* (CORV: 115);

– Şi-n ce consta ***tratamentu'?*** (CORV: 140).

Această trăsătură se regăseşte în elemente lexicale aparţinând registrelor nonliterare (mai ales expresii populare *ca dracu', ca prostu', ca tot omu', să-ţi dai cu stângu-n dreptu, la botu' calului* etc.);

– forma *io* pentru persoana I a pronumelui personal *eu*

– Eram în Brăila, sunt brăileancă şi ă... în timpurile care le trăim acuma le-am trăit ***io*** *atunci în Brăila.* (IVLRA: 28).

3.6. Permisivitatea sporită a exprimării orale explică prezenţa în realizarea familiară a românei standard a unor ***forme morfologice*** aparţinând variantelor neliterare ale limbii (asociate constant cu anumite forme şi construcţii tipice vorbirii populare), utilizate în anumite contexte de comunicare (informale sau semiformale). Unele dintre acestea ilustrează pregnant tendinţele de evoluţie, de modificare a structurii lingvistice în general, sau de schimbare a configuraţiei limbii literare (care se manifestă, mai întâi, cu precădere în limba vorbită).

3.6.1. Dintre tendinţele generale înregistrate în uzul oral actual, amintim *reducerea flexiunii nominale*, ca urmare a extinderii morfemului de caz *lui* (considerat cel mai caracteristic dintre mijloacele actuale de *reducere a flexiunii* în româna populară); în limbajul familiar este curentă folosirea construcţiei cu *lui* proclitic pentru substantive desemnând grade de rudenie sau pentru nume proprii feminine cu finală neadaptată flexiunii şi chiar utilizarea formei cu pronume demonstrative – *lu' aia, lu' ăla*:

Ce culoare avea rochia aia. [...] ***a lu' Natalia Oreiro****?* (IVLRA: 79),

Da, da. A zis că noi avem mai multă putere, forţă, în faţa ***lu' firma Secea.*** (IVLRA: 90),

Dă-i ***lu'*** *taică-su sau* ***lu' ăla*** *din colţ.*

În aceeaşi tendinţă de reducere a flexiunii se înscrie utilizarea construcţiilor cazuale analitice prepoziţionale în locul celor sintetice, ca şi tratamentul adjectivelor pronominale postpuse după modelul flexionar al adjectivelor propriu-zise, generalizând la masculin singular şi la feminin plural omonimia cazuală totală (ca urmare a tendinţei generale de reducere a flexiunii):

Adăugirile aduse costumului ***acesta*** *îi strică aspectul.*

Mai mulţi elevi ai claselor ***acestea*** *au lipsit de la examen.*

De exemplu, cazul dativ (cu funcţie de complement indirect exprimat prin substantive sau substitute ale acestora) este curent înlocuit prin construcţia echivalentă în acuzativ cu prepoziţia *la*:

Dă-i şi ***la Mioara*** [Mioarei] *o prăjitură.*

3.6.2. Uzul oral se caracterizează prin tendinţa de diversificare a formelor expresive de redare a sensurilor gramaticale.

Comportamentul discursiv presupune utilizarea în comunicarea orală a unor forme pronominale sau verbale menite să sporească, prin nuanţa pe care o sugerează, influenţa locutorului asupra alocutorului.

– persoana a II-a şi a III-a a verbului cu sens general, pluralul modestiei, pluralul colectivităţii, asocierea cu sau disocierea vorbitorului de agentul acţiunii (vezi **I, Pronumele personal propriu-zis, 4.2**);

– prezentul cu valoare de viitor (exprimând atitudinea participativă a locutorului faţă de acţiunile anticipate, precum şi nevoia de certitudine a acestuia):

A: Nu ştie când ***se întoarce*** *în mod normal.*

B: Cred că dacă ***aduce*** *dosarul lu' Viva o să fie în regulă.*

A: ***Mă duc*** *să-l vizitez la fabrică.*

B: ***Te duci*** *la Nehoiu.* (IVLRA: 116).

Anumite forme verbale au rol de atenuare în interacţiunea verbală (unele funcţionând ca suport pentru realizarea unor acte de limbaj indirecte):

– viitorul cu valoare de prezent:

O să vă rog *să închideţi fereastra.*

– imperfectul modestiei:

Voiam *să vă rog să-mi aduceţi luni cartea înapoi.*

– condiţionalul ca marcă a politeţii:

Domnule consilier, ***dacă-mi permiteţi, aş vrea*** *câteva lămuriri.* (IVLRA: 157).

3.7. Specificul canalului de comunicare afectează profund ***organizarea sintactică a discursului oral.***

Caracterul spontan al comunicării orale influenţează în mod hotărâtor structura mesajului, la nivelul organizării sintactice şi pragmatic-discursive, atât în cadrul fiecărei intervenţii, cât şi în cadrul schimburilor verbale, inducând o serie de

BCU M. EMINESCU IAŞI

fenomene care modifică linearitatea în dialogul autentic. Consecinţele secvenţialităţii şi ale spontaneităţii (care acţionează împreună în comunicarea orală) sunt greu de disociat.

Sintaxa discursului oral este determinată de: *dinamica procesului interactiv (rezultat al alternanţei replicilor dintre interlocutori), intervenţia factorilor emoţionali (spontaneitate, ezitări, reveniri* etc.), *acţiunea factorilor de variabilitate care ţin de contextul situaţional.*

3.7.1. *Formaţiuni determinate de dinamica procesului interactiv*

3.7.1.1. O particularitate importantă a comunicării orale (comunicare ce se realizează prin secvenţe emise alternativ de către interlocutori în cadrul interacţiunii lingvistice) o constituie *sintaxa dialogală,* caracterizată prin construcţia „în salt" a enunţurilor, „enunţul" global prezentându-se ca o sumă de segmente sintactice, izolate unele de altele (reprezentând contribuţia celor doi locutori), dar alcătuind adesea un tot coeziv şi coerent:

A: Şi-am ajuns la nouă jumătate în Cireşu.
B: Seara.
A: Şi e drum aşa, sau mergeţi peste câmp aşa...
B: E asfalt.
A: E asfalt.
B: Dar întuneric nu e, deci nu e sat. Câmp, câmp, câmp...
A: O şosea în câmp. (IVLRA: 46).

3.7.1.2. Particularitatea sintactică definitorie a discursului oral este *organizarea mai puţin riguroasă a enunţurilor,* reflectată în caracterul fragmentat al acestora, concretizat prin: *discontinuităţi, construcţii trunchiate, rectificări, elipse, incidenţe, topică particulară a constituenţilor* (vezi **Dialogul, 3.4**).

Sintaxa dialogului colocvial se caracterizează, în primul rând, printr-o mare libertate în construirea frazelor.

Preocuparea pentru conţinutul mesajului, clarificarea lui prin intercalarea unor informaţii suplimentare se manifestă, adeseori, prin neglijarea aspectului formal al organizării sintactice a enunţului, „schema" sintactică a frazelor mai ample fiind greu de determinat:

Fuseseră înainte alte serii, că erau tot aşa şi ăsta plecase din... unde-a fost Titu ş-atuncea... ă... tot Luci că numai ea mai era cu oarecare situaţie, câtă putea să fie atuncea şi l-a ajutat ca să cumpere această dărăpănătură, că nu poţi să-i zici casă. Ce să fie casă! (CORV: 58).

Exprimarea persoanelor instruite tinde, şi în asemenea circumstanţe, spre o mai mare coeziune şi coerenţă.

În româna vorbită se înregistrează diferite forme de slăbire a congruenţei între predicat şi subiect, între pronumele semiindependent *al* şi substantivul pe care îl reprezintă, între un substantiv şi un element cu funcţie anaforică sau cataforică etc.

Un fenomen frecvent în varianta vorbită este *anacolutul* (concretizat în subordonate suspendate, subiective, completive sau circumstanţiale – vezi **Anacolutul**). Acesta este datorat în mod special *modificării proiectului de discurs,* dar şi elipsei şi economiei de limbaj, precum şi digresiunilor, parantezelor, priorităţii structurii informaţional-comunicative în defavoarea celei strict sintactice, care poate fi alterată ca efect al diferitelor strategii discursive, precum topicalizarea şi focalizarea sau prin intervenţia factorului afectiv, al ezitării etc.

3.7.1.3. Discursul oral manifestă o înclinaţie spre *economie lingvistică,* care se reflectă prin elipsă (vezi **Elipsa**), concizia realizându-se în diverse moduri.

3.7.1.4. Tendinţa contrară celei menţionate determină *caracterul redundant al comunicării.* Amplificarea enunţării cu scopul unei mai bune înţelegeri a mesajului se face prin *reluări, repetiţii, adiţionări, cumul de termeni identici semantic şi funcţional* etc. (vezi **Repetiţia**).

Textul progresează prin adaosuri, precizări sau *corecţii* succesive.

> *„Construcţiile adiţionale* (cuvinte, sintagme sau propoziţii întregi), subordonatele marcate formal prin prezenţa unui conectiv subordonator şi despărţite de regenta lor printr-o intonaţie terminală constituie una dintre cele mai evidente forme de manifestare a lipsei de perspectivă în organizarea comunicării orale. Prin intermediul intonaţiei, vorbitorul încheie un enunţ mai mult sau mai puţin dezvoltat; abia după aceea îşi aminteşte (sau îşi dă seama) că cele spuse sunt incomplete sau că formularea aleasă este prea vagă, raportată la cunoştinţele receptorului şi, făcând abstracţie de limita instituită de intonaţie, el aduce completarea necesară". (Vulpe 1980: 59) De exemplu:
>
> *A: De ce a ieşit Udemereu' cu această formă de protest? El, această organizaţie, nu are esenţial pentru...*
> *B: Ea, ea, ea!*
> *C: Că e uniune.*
> *A: Ea, mă rog. Este un partid.* (TV, 2003).

3.7.1.5. Discursul oral preferă o *formulă constructivă secvenţială simplă, paratactică şi acumulativă.*

Textele orale se dezvoltă frecvent prin coordonare, stabilind raporturi sintactice simple, înlănţuind ideile după modele narative elementare, de maximă accesibilitate.

Raporturile sintactice condiţionate de modalitatea orală de realizare a mesajului au fost grupate, în general, în trei categorii: (a) *construcţii situate la limita dintre coordonare şi subordonare,* (b) *construcţii incomplete,* (c) *construcţii redundante.*

(a) construcţii la limita dintre coordonare şi subordonare:
– subordonarea paratactică:
Ea se ducea ziua la treabă / noaptea noi o necăjeam ***nu se hodinea*** *//* (consecinţă, în Vulpe 1980: 55),
– false subordonate:
Că *bine zici dumneata, mătuşă; asta s-o facem.* (I. Creangă, în GA, I: 401),
(b) enunţuri fragmentare (datorate întreruperilor, corectărilor, ezitărilor):
Când ajunse/ *n-ajunse până-n stradă/... şi căzu jos//* (în Vulpe 1980: 77),
(c) construcţii redundante:
Ăla cred că era, ăla cred că era*, da. Care are aşa o coroană ieşită în drum un pic.* ***Ăla era.*** (CORV: 122).

Propoziţiile coordonate sunt legate, în majoritatea situaţiilor, prin conjuncţia *şi* care are, în româna vorbită, valoarea unei „conjuncţii coordonatoare universale", exprimând diferite raporturi sau având rolul de a sublinia continuitatea discursului:

Şi *când a venit prima oară... în vizită... după ce m-a cerut pe mine...* ***şi****-au venit părinţii la mama la o cafea după-masă la un ceai. Mama a făcut această prăjitură, dar reapăruseră stafidele şi migdalele* ***şi*** *s-a disperat* ***şi***

le-a făcut prăjitura aşa cum trebuie ***şi*** *eu râdeam* ***şi*** *ziceam că ăsta se cheamă „Kuskrenkuhen"* [râde] (CORV: 124).

Conjuncţia adversativă *dar* (cu varianta *da'*) apare frecvent la începutul replicilor, fără a marca o coordonare cu contextul anterior, având rolul de a exprima, între altele, dezacordul vorbitorului faţă de comportamentul interlocutorului sau de a semnala schimbarea temei de discurs:

A: Voi, cu doica, cu mine, cu... tata.
B: ***Da'*** *fără tata. şi tata era?* ***Da'*** *unde-au încăput toţi în maşina aia?*
A: ***Da'*** *tu ţi-aminteşti?*
B: Mi-amintesc drumul ăla foarte bine. (CORV: 47).

Conjuncţia coordonatoare neologică *or* este asimilată formal conjuncţiei disjunctive *ori*:

A: El a fost gândit [...] *să dureze şase ani.*
B: Şase ani.
A: ***Ori*** *acuma să propune să dureze patru ani, deci să să acopere perfect cu... legislaturile politice.* (CORV: 239).

„Conjuncţie universală" *că* are, în vorbirea populară şi familiară, multiple valori sintactice, fiind cea mai frecventă conjuncţie subordonatoare. În exprimarea orală nenormată, aceasta poate avea, în plus, o „nuanţă copulativă" (când leagă o interjecţie imitativă de o propoziţie) sau poate introduce propoziţii independente:

Şi... hop ***că*** *cu numa bine m-am dus! // (apud* Vulpe 1980: 64).

Conjuncţiile polivalente (*că, de...*) funcţionează ca mărci ale registrului popular şi familiar.

3.7.2. *Formaţiuni determinate de structura contextului situaţional*

Organizarea textului oral, puternic determinată de situaţia de comunicare, se caracterizează prin abundenţa *elementelor deictice* (vezi **Deixis**) care, semnalând actanţii comunicării şi relaţiile dintre aceştia, proiectează în timp şi în spaţiu discursul şi variază informaţional sistematic cu desfăşurarea procesului comunicativ.

Dintre deictice, apare cu o mai mare frecvenţă în româna vorbită decât în varianta scrisă pronumele personal de persoana I singular *eu* (subiect lexicalizat) – având ca efect sintactic o *perspectivă egocentrică* asupra mesajului:

A: ***Eu*** *m-am gândit la ochi... Da' probabil că n-am ştiut să mă concentrez bine.*
Eu *sufăr în continuare cu ochii.*
B: Vai şi ***eu.*** *Îngrozitor!* ***Eu*** *nu ştiu...* (CORV: 137).

În exprimarea colocvială, afectivă, locutorul subiect este frecvent exprimat prin substantive desemnând grade de rudenie (*mamă, tată, bunică bunic, unchi, mătuşă*) sau prin nume proprii înlocuind pronumele personal de persoana I:

Aşteaptă, că îţi dă ***mama*** *imediat.* (Mama se adresează copilului).
Vino la ***bunica!*** (Bunica se adresează copilului).

Apar uneori în vorbire pronumele personale în *dativ* cu valoare expresivă (*dativ etic*):

*Unde-****mi*** *umbli?*
Dacă găseşte suc, ***ţi****-l bea dintr-o înghiţitură!*

3.7.3. *Intervenţia factorilor emoţionali în organizarea enunţurilor*

3.7.3.1. Dialogul colocvial abundă în *propoziţii exclamative, în interogative retorice şi cauzale justificative :*

A: ***Vai, da ce bun e!***

B: Plăcut, ***nu?*** (IVLRA: 54),

Ştiţi cum am fost? *Citeam tot ce întâlneam şi tot ce găseam!* (CORV: 153),

Şi eu, din sărăcia mea, din asta... m-am dus cu cârnaţi, cu cârtaboşi, cu tot ce era aşa... de-aicea din. Bucureşti m-a m-a dus. Palade... ***că eu nu ştiam aşa, pe drum, unde să mă duc*** (CORV: 57).

3.7.3.2. Enunţul discursului oral este, de regulă, scurt, lipsit de ramificaţii.

Sunt frecvente propoziţiile *eliptice,* cele *sintetice, neanalizabile,* reprezentate prin:

– substantive:

Gura! Linişte!

– adverbe (vezi **I, Adverbul**) *da, chiar, nu* etc.:

A: Tu ai fost?
B: ***Nu.*** *Îţi spun eu că-n memoriile lui Diaconescu scrie că şi el a fost la Lăteşti.*
A: ***Da.*** (CORV: 59);

– interjecţii (vezi **I, Interjecţia**) – *aa, aha, ei, hm, mm, zău* etc. sau combinaţii ale acestora:

A: Mhm
B: într-adevăr m-am simţit mai bine o bucată de...
A: **mhm.** (CORV: 137).

Se remarcă frecvenţa mare a *construcţiilor incidente* utilizate cu efecte discursive variate (vezi **Construcţii incidente, Organizarea prozodică a enunţului, Modalizarea**):

– cu funcţie de intensificare sau atenuare a informaţiilor relatate de locutor:

Păi, ***scuză-mă nene****, de la nouăzeci la o sută douăzeci...* (IVLRA: 82);

Citeai [*vecinik*] *şi* [*obicinuit*], ***hai să zici****, da' vecinic te-ncurca, te trimitea la cu totul altă familie de cuvinte.* (CORV: 163),

– cu funcţie rezumativă sau de suspendare a enumerării:

Spre sfârşitul zilei eram obosiţi, ***nu ştiu ce****, şi acolo mergea televizorul...* (CORV: 141);

Şi era un bătrân căzut de dimineaţă, i-a venit rău şi, ***mă rog,*** *l-a luat cineva cu maşina.* (IVLRA:31),

– cu funcţie metalingvistică:

Da, da ea este, ***cum să spun****, ei îi place foarte mult să umble în părul altuia.* (IVLRA: 30),

– cu funcţie metadiscursivă:

Mie mi-a plăcut foarte mult când Profesoru a dat un răspuns... Deci pe-atunci anumiţi tipi din Securitate... bineînţeles, orice instituţie era supravegheată, şi i s-a pus o-întrebare, ***dumneavoastră ştiţi foarte bine****, au fost şaptesprezece oameni la burse-n Statele Unite şi n-a rămas nimeni.* (CORV: 155).

Succesiunea de enunţuri scurte se asociază cu prezenţa mărcilor pragmatice care asigură, de obicei, împreună cu mijloacele paraverbale, coeziunea discursului oral.

3.7.3.3. Modalitatea de exprimare orală favorizează, prin frecvenţa utilizării, pătrunderea în exprimarea îngrijită a unor *structuri neliterare de organizare a discursului.*

Un fenomen nerecomandabil, deosebit de frecvent în limba actuală vorbită (cu tendința de a se generaliza), constă în omiterea prepoziției *pe*, când funcția de complement direct este îndeplinită de un relativ (*care*):

A: Eram la Brăila. Sunt brăileancă și timpurile ***care*** *le trăim acuma, le-am trăit io atunci la Brăila.* (IVLRA: 28).

Sunt înregistrate, foarte frecvent, în vorbirea actuală unele modificări nerecomandabile de topică (aparținând registrului exprimării populare de coloratură regională) cum ar fi modificarea poziției adverbelor *mai,cam, prea, și, tot,* prin așezarea acestora înaintea formelor verbale compuse:

A: Ne cântați ceva?

B: Nu, că în ultima vreme nu ***mai*** *m-am ocupat de asta* (TV, 2004).

Este, de asemenea, frecventă și nerecomandabilă extinderea adverbului *decât* în construcții pozitive care admit restrictiv adverbul *numai*:

A cumpărat ***decât*** *două cămăși.*

3.7.4. *Prezența mesajului în mesaj*

Reproducerea vorbirii este un proces complex de reactualizare prin limbă a acțiunilor verbale anterioare momentului prezent. Utilizarea diferitelor modalități de reproducere a vorbirii variază în funcție de factori de natură socioculturală sau contextuală.

Caracteristicile principale ale dialogului evocat în comunicarea orală sunt autenticitatea și expresivitatea redării (elemente care privesc deopotrivă variația stilistică și pe cea sociolingvistică).

În româna familiară, de exemplu, predomină reproducerea vorbirii în stil direct, mai comodă în codare și mai utilă vorbitorului (mesajul câștigă în expresivitate), textele reproducând *in extenso* și conservând în foarte mare măsură indicii informaționali ai oralității, specifici comunității lingvistice, cum ar fi: *formule de adresare specifice, interjecții,,expresii eliptice, elemente fatice specifice, expresii cu funcție de reliefare, intensificare, construcții dubitative, expresii de iterare, expresii ale eșecului, exclamații* etc.:

Prin urmare, cum am scăpat eu dăcât cu voia lu' Dumnezeu de-acolo. Vezi? Așa că e limpede. ***„Băi Costică, ești sigur aici?" „Domn' sublent, aicea este locu' unde am fost eu și dumneavoastră ați fost aicea! Precis! Uite".*** *Erau numai margini dă gropi de obuz...* (IVLRA: 49).

Concomitent cu tendința menționată, analiza textului oral relevă cu claritate faptul că, din nevoi specifice de eficiență și economie în comunicare, reproducerea vorbirii locutorului absent se realizează în mod selectiv și rezumativ. Adeseori, „citarea" textului este omisă și sunt redate în rezumat, prin parafrază sau clișee verbale, de tipul *așa așa, câte-n lună și în stele, c-o fi c-o păți, cutare, nu știu ce* etc., toate actele verbale care nu pun în prim plan intenția comunicativă a locutorului:

– „Domnule", am dat de el, ***„uitați așa, uitați așa, i-am făcut așa, i-am dres așa, a avut așa, transpirație cutare****", i-am explicat restul.* (IVLRA: 32).

Procedeul este larg folosit și în comunicarea scrisă, mai ales în textele literare (vezi **Vorbirea directă și vorbirea indirectă, 3**).

ORGANIZAREA INFORMAȚIONALĂ A ENUNȚULUI

PREZENTARE GENERALĂ

1. TIPURI DE INFORMAȚIE ÎN ENUNȚ

Enunțul, ca realizare lingvistică a unui mesaj minimal, este purtătorul unei informații complexe, rezultate din sinteza mai multor tipuri de informații, de naturi distincte, care dispun de mijloace specifice de codificare în cadrul sistemului limbii.

Aceste informații pot fi grupate în trei categorii generice:

(a) ***informația factuală*** (***cognitivă, descriptivă***), constând în descrierea unei stări de lucruri aparținând unei secțiuni a universului discursiv;

(b) ***informația*** (***inter)acțională***, corespunzătoare forței (valorii) ilocuționare a enunțului, constând în tipul de acțiune care se realizează prin producerea enunțului respectiv într-o situație de comunicare determinată;

Informațiile de tip (a) și (b) constituie, împreună, *informația substanțială* (partea esențială a mesajului, care face obiectul intenției comunicative fundamentale a locutorului).

(c) ***informația comunicativă*** (***discursivă***), privitoare la organizarea operațiilor de integrare, de prelucrare și de stocare a informației substanțiale (a)–(b) în cadrul procesului comunicativ – operații prin care se realizează o *progresie informațională* coerentă a discursului / dialogului.

2. ORGANIZAREA COMUNICATIV-INFORMAȚIONALĂ: FUNCȚII

Organizarea comunicativ-operațională (c) a enunțului asigură:

(1) *punerea în relație a informațiilor „noi"* aduse de acesta cu *informațiile „vechi"* – deja achiziționate de interlocutori pe calea discursului desfășurat până la momentul respectiv sau pe calea evidenței situaționale ori împărtășite în virtutea experienței anterioare comune

(2) *ordonarea internă a operațiilor semantice* prin care se realizează sinteza semnificației globale a enunțului din elementele dotate cu semnificație care-l compun (deci stabilirea unui *traseu de calcul semantic*)

(3) crearea premiselor pentru *repertorierea informațiilor* introduse progresiv în discurs / dialog și *depozitarea* lor în „memoria conversațională" comună, spre a fi ulterior (virtual) dezvoltate prin adiționarea de informații noi.

2.1. O parte dintre aceste funcții de organizare comunicativ-operațională sunt inerente structurilor proprii organizării informației substanțiale.

Astfel, la nivelul structurii referențiale, elementele de expresie cu referențializare directă (deictice, nume proprii, nume cu referent unic), precum și anaforicele sunt nucleele „naturale" ale arhitecturii referențiale a enunțului, constituind baza de raportare a elementelor referențializate relațional: în *Câinele vecinului meu de palier o latră pe Maria de câte ori o vede.*, referentul global al enunțului (starea de lucruri repetitivă descrisă) este constituit pornind de la nucleul deictic „eu", în relație cu care se identifică „palierul *meu*", „vecinul *meu* de palier" și, mai departe, „câinele vecinului *meu* de palier" – și de la nucleul (nume propriu) „Maria", elemente suficiente pentru ordonarea operațiilor de referențializare.

În afară de ordonarea intrinsecă a operațiilor de referențializare, la același nivel mai este codificată și semnalarea caracterului de informație „veche" al elementelor deja identificate referențial: acestea sunt reluate anaforic.

De asemenea, structurile sintactice prezintă o ordonare inerentă a operațiilor semantice care le sunt asociate, centrele de grup constituind nucleele „naturale" la care se adiționează informațiile specifice adjuncților lor.

Cele două tipuri de ordonare a operațiilor semantice nu sunt în mod necesar (și nici măcar preferențial) paralele, fiecare dintre ele reprezentând progresia unui tip distinct de informație: în enunțul citat, centrul de grup („câinele", nucleu al operațiilor semantico-sintactice) ocupă o poziție inferioară în cadrul structurii referențiale, legătura sa cu nucleul referențial („eu") fiind mediată prin trei trepte relaționale.

2.2. Organizarea comunicativ-operațională a enunțului dispune și de modalități de structurare proprii, fiecare dintre acestea codificând un tip distinct de informație comunicativă:

(a) ***organizarea tematică***, (b) ***organizarea focală***, (c) ***organizarea lineară***.

> Convențiile de reprezentare grafică sunt explicitate sub **Organizarea tematică a enunțului, 2** și **Organizarea focală a enunțului, 3**.

2.2.1. La nivelul ***organizării tematice***, conținutul informațional al enunțului este repartizat în *temă* și *remă* (*comentariu*), *tema* fiind un element informațional (entitate / stare de lucruri) prezent în conștiința interlocutorilor și relevant din punct de vedere comunicativ, în legătură cu care *rema* aduce informații noi (rema „vorbește despre" temă, o „comentează" într-o manieră relativ liberă). În succesiunea enunțurilor care compun discursul / dialogul se constituie un „repertoriu" tematic (elementele informaționale introduse progresiv în câmpul de interes al interlocutorilor, pe cale discursivă sau situațională), în „rubricile" căruia sunt distribuite, periodic, informații noi, atunci când tema virtuală aferentă acelei „rubrici" este activată. Din punctul de vedere al nivelului tematic de organizare, discursul / dialogul se prezintă așadar ca un proces similar celui de constituire și de dezvoltare a unui „fișier", enunțul tematizat având rolul de a adăuga informații „fișei" tematice respective, precum și de a introduce „fișe" noi (corespunzătoare elementelor prezente în partea sa rematică, ulterior activabile ca teme).

> O atare repertoriere progresivă a informației discursive reprezintă un proces cognitiv natural, care se aplică indistinct *tuturor* elementelor informaționale puse în relație în enunț (fiecare element face obiectul unei adiționări de informații, corespunzătoare relațiilor în care este plasat cu toate celelalte elemente).

Pentru a dirija univoc procesul de repartizare tematică a informațiilor, locutorul trebuie să indice nonambiguu tema / temele pe care o / le are în vedere; acesta este rolul *tematizării forte* (explicite, stricte), care dispune de modalități de marcare specifice, de natură prozodică, sintactică sau lexico-sintactică (vezi **Organizarea tematică a enunțului**).

În lipsa opțiunii locutorului de a-și tematiza explicit enunțul, interpretarea tematică este atrasă preferențial de structurile ordonate operațional ale altor nivele informaționale (sintactic, referențial, linear etc.), nucleele acestora fiind asumate drept *teme slabe* (implicite; „teme" în sens lax).

2.2.2. La nivelul ***organizării focale***, informația nouă furnizată de enunț este una de identificare: locutorul precizează identitatea unui element component al unei informații descriptive deținute obligatoriu de ambii interlocutori la momentul producerii enunțului. Informația identificatoare constituie *focusul* enunțiativ, componenta informațională de identificat este *topicul*, iar informația împărtășită care înglobează componenta neidentificată este *presupoziția* asociată structurii focalizate.

Când rostește ***La Canál și-a pierdut tatăl meu sănătatea.***, locutorul identifică *locul* unde și-a pierdut sănătatea tatăl lui, faptul că acest lucru s-a întâmplat fiind cert pentru ambii interlocutori, ca o condiție necesară a acceptabilității enunțului (vezi **Organizarea focală a enunțului**).

Producerea unui enunț focalizat este așadar strict condiționată de existența unei informații asupra unei stări de lucruri acceptate în prealabil ca reală de către interlocutori, iar natura informației noi pe care acest enunț o aduce este, de asemenea, strict definită: se stabilește identitatea unui element având o poziție determinată în cadrul stării de lucruri în cauză.

2.2.3. În ciuda naturii radical diferite a informației codificate la nivelul organizării tematice, respectiv focale, a enunțului, cele două tipuri de structurare comunicativă sunt relativ frecvent confundate.

> O sursă posibilă a acestei confuzii este faptul că, la ambele nivele, se stabilește o progresie comunicativă de la o informație veche (dată / împărtășită) către o informație nouă, intrinsec legată de prima; or, dacă *rema* constituie informația nouă, iar *focusul* de asemenea, ar rezulta că aceste două concepte sunt echivalente; așadar *tema* și *topicul* s-ar suprapune și ele. Identificarea cuplurilor conceptuale *topic / focus* și *temă / remă* este favorizată și de terminologia engleză, în care termenul „topic" intră concomitent în două opoziții: „$topic_1$ / comment" (echivalent cu *temă / remă*) și „$topic_2$ / focus". În plus, perspectiva preponderent sintactică din care este îndeobște abordată această problematică tratează implicit noțiunile în cauză ca desemnând *segmente de expresie* (și nu *elemente informaționale* codificate prin tipare de expresie).

O demonstrație simplă a nonechivalenței celor două cupluri conceptuale se poate face pornind de la tiparele lingvistice în privința cărora există consens asupra identificării elementului „tare" (marcat) al uneia sau al celeilalte dintre cele două opoziții: ***temă*** (vs *remă*; sau ***„topic$_1$*** vs *comment*") și ***focus*** (vs *topic*$_2$).

Astfel, frazele „scindate" (cărora în română li se asociază obligatoriu mărcile prozodice specifice, vezi **Organizarea focală a enunțului**) sunt acceptate cvasiunanim ca structuri emfatice, punând în evidență *focusul*:

Él e cel care o tot sună noaptea şi închide.

De asemenea, e necontroversată interpretarea structurilor de tipul următor ca emfatizând *tema*:

Cât despre ***el*** *– o tot sună noaptea şi închide.*

Un enunţ cu dublă emfază comunicativă, cum este:

Cât despre ***el*** *– él e cel care o tot sună noaptea şi închide.*

demonstrează indubitabil că *focus* şi *remă* sunt concepte absolut distincte, odată ce unul şi acelaşi element informaţional poate deţine simultan în enunţ rolul de *focus* şi cel de *temă*: altfel, ar însemna că acelaşi element este concomitent temă şi remă, ceea ce este absurd; rezultă că cele două opoziţii sunt nonechivalente.

> Se poate doar accepta ideea că topicul (de cele mai multe ori nereprezentat explicit în enunţ, subiacent secvenţei focale) se constituie într-o „temă slabă" (implicită, „temă" în sens lax) - întrucât a identifica un element *este* una dintre modalităţile de a „vorbi despre" acel element.

2.2.4. ***Organizarea lineară*** a enunţului priveşte ordinea operaţiilor de decodificare primară a mesajului pe măsură ce acesta este emis / receptat, până în momentul încheierii sale: alocutorul elaborează provizoriu informaţia furnizată până la un anumit moment, anticipând şi selectând posibilităţile alternative de dezvoltare a acesteia în baza virtualităţilor combinatorii ale elementelor de expresie deja oferite; progresia informaţională se realizează prin restrângerea continuă a acestor virtualităţi, până la fixarea finală a formei (şi a conţinutului aferent) enunţului produs de locutor.

Ordinea lineară este, în limba română, relativ liberă: nici structurile care organizează informaţia substanţială, nici cele reprezentând strict organizarea comunicativă *nu impun* cu necesitate o anumită ordine a elementelor lor constitutive (şi reciproc, o anumită ordine a elementelor de expresie *nu impune* cu necesitate o anumită distribuţie a funcţiilor informaţionale la un nivel de organizare informaţională dat).

Cu toate acestea, pe plan sintactic se recunoaşte existenţa (relevantă tipologic) a unei ordini preferenţiale (neutrale, nemarcate) a constituenţilor; în acelaşi timp, procesului de decodificare lineară îi este inerentă progresia unui tip de informaţie, strict operaţională. Tendinţa spre economie în procesul de elaborare / interpretare a informaţiei *favorizează* distribuţia similară a informaţiilor „vechi", respectiv „noi", de naturi distincte; acesta este rolul „dislocării la stânga" (spre începutul enunţului) a constituenţilor sintactici cărora li se atribuie rolul comunicativ *temă* (iar „la dreapta", a elementelor rematice), precum şi al „dislocării la dreapta" (spre sfârşitul enunţului) a *secvenţei focale* (iar „la stânga", a secvenţei presupoziţionale). O atare distribuţie economică poate conduce la situaţii de cumul de funcţii comunicative de către una şi aceeaşi secvenţă de expresie, fără ca prin aceasta respectivele funcţii să-şi piardă autonomia, fapt demonstrat de posibilitatea distribuirii lor nonparalele. Astfel, în:

↑ ***Pe Mihai***$_1$↑(#) *l-am întâlnit prima dată* ***la Ioána***$_2$.,

secvenţa 1 este temă, ocupă poziţia lineară iniţială şi face în acelaşi timp parte din secvenţa presupoziţională („Pe Mihai l-am întâlnit prima dată *undeva*".), iar 2 este secvenţă focală, făcând în acelaşi timp parte din remă şi ocupând poziţia lineară finală. Aceeaşi informaţie substanţială, cu aceeaşi distribuţie a funcţiilor comunicative, permite însă şi o organizare lineară diferită:

La Ioána$_2$ *l-am întâlnit prima dată* (#) ↓***pe Mihai***$_1$.↓,

după cum şi funcţiile comunicative pot fi distribuite diferit:

↑***Pe Mihai***$_1$↑(#) **–** ***pe él***$_2$ *l-am întâlnit prima dată la Ioana*$_3$ (*şi nu pe Dan, cum greşit credeam că-mi amintesc*). – unde secvenţele 1 şi 2 (coreferenţiale) sunt temă, respectiv focus, iar 3 face parte din secvenţa presupoziţională.

3. PROGRESIA COMUNICATIVĂ

Progresia comunicativă vizează fiecare nivel de organizare informaţională (comunicativă sau substanţială) în parte, un acelaşi element de expresie putând corespunde simultan unei informaţii „vechi" dintr-un punct de vedere, şi „noi" din alt punct de vedere. În:

↑***O carieră de artistă***$_1$↑(#) *îşi visau* ***multe fete***$_2$ ***DIN CIOROGÁRLA***$_3$. (*Cele din Bucureşti erau mai realiste.*), enunţul cumulează mai multe trasee de calcul semantic, în fiecare dintre ele una şi aceeaşi secvenţă de expresie (dintre cele indexate) corespunzând unei informaţii cu poziţie diferită din punctul de vedere al dinamismului comunicativ:

– pe plan referenţial, punctul de pornire al calculului semantic este 3; 2 este referenţializat indefinit, prin raportare la 3, iar 1 are gradul de referenţializare minim (este o expresie indefinită, generică);

– pe plan sintactic, calculul semantic porneşte de la 2 (subiect), îi adiţionează 3 şi se încheie cu 1;

– pe plan linear, decodificarea urmează traseul 1→2→3;

– pe planul organizării tematice, 1 este *temă* (deci punct de pornire al progresiei informaţionale), iar 2 şi 3 fac parte din *remă* (informaţie nouă);

– pe planul organizării focale, 3 este focus contrastiv (deci poartă cantitatea maximă de informaţie nouă), în timp ce 1 şi 2 sunt incluse în informaţia de tip presupoziţional (deci veche); *topicul* este implicit, subiacent poziţiei 3 („locul de origine al fetelor care-şi visau o carieră de artistă"), deci „tema slabă" nu are reprezentare segmentală.

ORGANIZAREA TEMATICĂ A ENUNȚULUI (TEMĂ / REMĂ)

1. PREZENTARE GENERALĂ

Organizarea tematică (**tematizarea**) este una dintre modalitățile de structurare comunicativă a discursului / dialogului, prin care se asigură progresia informațională de la *un tip de informație dată* (veche – deja achiziționată la un moment determinat al schimbului comunicativ – și făcând parte din bagajul comun de cunoștințe ale participanților) către *informația nouă*, adiționată celei vechi și intrând și ea, progresiv, în bagajul informațional comun.

Informația furnizată de organizarea tematică este una *de tip operațional*, privitoare la *modul de distribuire* a informației descriptive (factuale) în jurul punctelor de interes deja instituite în cursul discursului / dialogului: entitățile, evenimentele sau ideile la care s-a făcut referire anterior ori care au o prezență relevantă în contextul situațional se constituie în *teme virtuale* (*latente*), deschise unei ulterioare elaborări prin adiționare de informații privitoare la acestea. Fiecare enunț (unitate comunicativă minimală) se construiește în jurul (cel puțin) unei **teme** preluate (activate) din contextul discursiv anterior sau impuse de contextul extradiscursiv, pe care o dezvoltă printr-o secțiune purtătoare de informații noi referitoare la aceasta (**rema / comentariul**).

Tema este, așadar, elementul informațional (entitatea / starea de lucruri) „despre care se vorbește", iar *rema* – „ceea ce se spune despre temă".

> *Temă* și *remă* (*comentariu*) sunt concepte privitoare la *conținutul* informațional al enunțului; acestor elemente informaționale le corespund, în planul *expresiei*, o *secvență tematică*, respectiv o *secvență rematică*. Din rațiuni de economie, termenii *temă / remă* sunt însă frecvent folosiți, atunci când confuzia planurilor nu este posibilă, cu referire la segmentele de expresie respective.

2. SELECȚIA TEMATICĂ: CONDIȚIONĂRI CONTEXTUALE / PRAGMATICE

Tema selectată poate fi (a) una deja activată la momentul producerii enunțului, prin (a_1) secvența comunicativă imediat precedentă, ori prin (a_2) intruziunea unui element extracomunicativ demn de interes, sau poate fi (b) reactivarea uneia dintre temele latente – fie (b_1) temă a unui enunț anterior, temporar lăsată în plan secund, fie (b_2) un element aflat anterior într-o poziție rematică; pentru fiecare dintre aceste situații există modalități de marcare specifice.

Introducerea unei (c) teme noi este posibilă într-un moment noninițial al unui schimb comunicativ, însă numai cu semnalarea explicită a discontinuității tematice, însoțită de o cerere (explicită sau implicită) a acordului alocutorului.

Nerespectarea acestor condiții de *relevanță tematică* atrage după sine neacceptarea enunțului de către alocutor, prin contestarea / chestionarea rațiunii prezenței acestuia în discurs (*Ce are una cu alta?, Tu despre ce vorbești?*), sau implicit, printr-o reacție de stupoare, posibil urmată de abandonarea discuției.

> În exemplele din capitolul de față, secvența tematică avută în vedere este marcată grafic simplificat, în afară de caracterele cursive aldine, și prin încadrare între semnele [↑] sau [↓], indicând intonația specifică poziției respective – atunci când este adusă în discuție (vezi *infra*, **2.1.1**); prin [#] se indică pauza virtuală.

Astfel, în:

(a_1') ↑***Bunică-mea***$_1$↑(#) *era o femeie deosebit de frumoasă și de atentă la cum arată.* ↑***Pe ea***$_1$↑(#) *n-ai fi văzut-o vreodată că iese nearanjată, nefardată, negătită.*,

tema primului enunț este preluată în enunțul imediat următor, în timp ce în:

(a_1'') ↑***De întâlnit***,↑(#), *l-am întâlnit de multe ori,* ***la club***$_2$↑***Acolo***$_2$ *însă*↑(#) *poate că nu era același ca în intimitate.*,

este tematizat (în al doilea enunț) un element care, în enunțul precedent , are o poziție rematică.

În (a_2), *Să ne înțelegem,* ↑***ce-am discutat aici***↑(#) *rămâne strict între noi.* (#)↑***Dumneavoastră***↑(#) *pe cine căutați?,* al doilea enunț are o temă impusă extradiscursiv (pe ușă intră o persoană necunoscută / inoportună).

În ($b_{1/2}$), *Alegerea delegaților n-o putem face acum, că n-avem cvorum;* ↑***în privința datei începerii negocierilor***↑(#) *ne putem însă pune de acord.*, este reactivat tematic un element informațional menționat anterior în discuție, la oarecare distanță, într-o poziție tematică sau rematică.

În (c_1') *Ia să vorbim puțin și* ***despre tine****, drăguță!* sau (c_1'') *Trecând acum la* ***chestiuni organizatorice****, trebuie să stabilim componența comisiilor.*, se propune o temă nouă, aflată totuși în sfera tematică largă, virtuală, a discuției anterioare, în timp ce în (c_2) *Bun, să lăsăm filosofia.* ↑***Tu***↑ *ce faci, cum o mai duci?* clivajul tematic este abrupt și explicit. În ambele situații, saltul tematic se realizează printr-o propunere explicită, formulată într-un enunț (sau segment de enunț) metadiscursiv distinct, care conține tema nou propusă în poziție rematică (c_1', c_1'') sau care doar anunță abandonarea liniei tematice precedente.

2.1. Tema nu reia obligatoriu un element informațional prezent *ca atare* în contextul discursiv / situațional (chiar dacă de cele mai multe ori o face), ci trebuie doar să se înscrie în sfera semantică ori logică (inferențială) a acestuia. Astfel, dacă la întrebarea *Știi cumva cât e ceasul?* se răspunde cu *Bunică-mea a trăit 90 de ani.* (în loc de *E douăsprezece și jumătate.* sau *Nu știu, n-am ceas.*), schimbul dialogal este eșuat, replica fiind considerată nonacceptabilă, întrucât este irelevantă, noncooperantă, aberantă comunicativ; în schimb, replici ca *De ce te grăbești?, Stai liniștit, e încă devreme.* sau chiar *Vai, bine că mi-ai adus aminte, trebuia să dau un telefon.* pot fi acceptate drept cooperante, întrucât li se poate depista relația cu tema propusă prin întrebare („ora desfășurării dialogului").

2.2. Mecanismul inserției și al progresiei tematice este strict controlat contextual *în dialog*; în discursul de tip *monologal* (narațiune, conferință, dar și intervenție compactă extinsă, narativă sau argumentativă, într-un schimb conversațional), continuitatea tematică poate fi „jucată", „pusă în scenă", ca și cum monologul ar rezulta din contragerea unui dialog subiacent, tacit, în care destinatarul ar fi pus implicit la curent cu elementele informaționale tratate explicit drept teme enunțiative:

La 18 ani, am intrat la facultate. ↑***Pe X***↑(#) *l-am cunoscut în anul I, eram colegi de grupă.* ↑***Că era un bădăran***↑(#), *ne-am lămurit din prima clipă;* ↑***că era și turnător***↑(#), *am aflat abia în anii din urmă.*

3. FUNCȚII COMUNICATIVE; TEMATIZARE *FORTE* VS *SLABĂ*

Organizarea tematică a enunțului îndeplinește concomitent două funcții comunicative:

– *organizează operațiile semantice* necesare sintezei semnificației globale a enunțului, pornind de la anumite nuclee informaționale propuse drept centre de interes (*teme*), la care se adiționează informații noi, dezvoltându-le pe primele (*remă / comentariu*, prin care enunțul „vorbește despre", „spune ceva despre temă");

– *realizează repartizarea informațiilor* aduse prin enunț în „repertoriul" tematic discursiv / dialogal preconstituit în cursul procesului comunicativ de până la momentul producerii enunțului și contribuie la dezvoltarea acestui repertoriu prin introducerea de „rubrici" noi, asigurând astfel *coerența* și *progresia tematică* a discursului / dialogului.

Aceste operații de manipulare și de stocare a informației dispun de mijloace de semnalare explicită și nonambiguă (mărci specifice de tematizare *forte / explicită / strictă*), dar utilizarea lor nu este obligatorie (informația tematică este gramaticalizată în sens slab). Atunci când locutorul *nu* decide să orienteze univoc interpretarea tematică a mesajului său, această interpretare va avea loc pe baza unor mărci nonspecifice, proprii organizării altor tipuri de informație prezente în enunț, cum sunt:

(a) *structura sintactică*: centrele de grup au prevalență tematică față de determinativii lor; subiectul are prevalență tematică față de predicat, apoi, regresiv, față de obiectul direct, față de obiectul indirect, față de complementele prepoziționale și de complementul de agent, față de circumstanțiale;

(b) *structura referențială*: nucleele de referențializare – deictice, anaforice, nume proprii, nume comune cu referent unic – au prevalență tematică față de sintagmele nominale definite, iar acestea din urmă, față de expresiile nominale indefinite – nume / pronume / sintagme nominale indefinite;

(c) *structura focală* favorizează interpretarea focusului drept (element de) remă și plasarea temei în segmentul nonfocal;

(d) *ordinea lineară* impune, independent de toate celelalte modalități de structurare concomitent prezente în construcția enunțului, o succesiune strictă a operațiilor de decodificare primară: latențele combinatorii ale primului element din lanțul sintagmatic sunt restrânse prin apariția elementului următor și așa mai departe, ceea ce echivalează cu precizări aduse progresiv informației purtate de un element de expresie de către elementele de expresie aflate „la dreapta" sa, deci cu o

tematizare lineară, progresivă, strict operațională intraenunțiativ, pe termen scurt (până la încheierea procesului de receptare și decodificare a enunțului).

Situațiile de sub (a) – (d) manifestă o tematizare *slabă / implicită / laxă* – de tip structural (a) – (c) sau linear (d).

Tematizarea forte este structurală, deliberată, univocă (nonambiguă), actualizată (este impusă de locutor în procesul de codificare, pentru a fi preluată ca atare în decodificare). *Tematizarea slabă* este plurivocă (ambiguă) și virtuală: destinatarul poate repertoria informațiile, simultan sau alternativ, sub oricare dintre „rubricile" oferite de elementele cu potențial tematic – mărcile de tematizare nonspecifice fiind controlate (catalizate) de proeminența tematică contextuală a elementelor de expresie suport.

> Cum un enunț care nu este marcat tematic forte poate fi interpretat ca (și, *de facto*, chiar este) furnizor de informații cu privire la oricare – și fiecare – dintre elementele sale, tematizarea explicită a unui / unor elemente poate fi privită drept *emfază tematică* (marcare suplimentară a temei / temelor).

3.1. Tematizarea forte (*explicită, strictă*) se realizează cu ajutorul *mărcilor specifice*, asociate preferențial (dar nu obligatoriu) cu mărcile nonspecifice (de tematizare slabă).

Mărcile (*specifice*) *de tematizare forte* sunt de următoarele categorii: (a) *mărci intonaționale*, (b) *mărci sintactice*, (c) *mărci lexico-sintactice*.

3.1.1. ***Mărcile intonaționale*** (vezi și **Organizarea prozodică a enunțului**) sunt obligatorii în tematizarea forte, asociate sau nu cu mărci de tip (b) sau (c) și / sau cu mărci nespecifice. Se poate identifica un *contur intonațional local* al secvenței tematizate explicit, cu configurație distinctă în funcție de tipul de enunț și / sau de poziția secvenței tematice în cadrul acestuia (*nu* și de funcția sintactică a secvenței).

În enunțurile asertive și în cele imperative, secvența tematică aflată în poziție inițială este pronunțată cu o tonalitate medie mai înaltă decât cea a restului enunțului, cu un final ascendent începând de la ultima silabă purtătoare de accent lexical (menținut la același nivel de eventualele silabe următoare neccentuate) și urmată de o pauză virtuală:

***Pe Ma**^**ria**^* (#)
n-am văzut-o niciodată furioasă.

***Să mă duc acolo de bună**^**voie**^* (#)
nu și-ar fi închipuit ei vreodată.

***A**^**colo**^* (#)
du-te singur!

În enunțurile interogative, secvența tematică inițială are, dimpotrivă, o tonalitate medie mai joasă decât a restului enunțului, cu un final descendent începând de la ultima silabă accentuată lexical (menținut la celași nivel pe eventualele silabe neaccentuate următoare) și este, de asemenea, urmată de o pauză virtuală:

Dar tu (#), *ce-ai de gând?*

Să faci mereu ce vor alții (#), *crezi că e bine?*

De văzut (#), *l-ai văzut?*

În toate tipurile de enunțuri, secvența tematizată forte noninițială (mediană, finală) este pronunțată cu o tonalitate medie mai joasă (menținută aproximativ constantă) decât cea a restului enunțului și este încadrată de pauze virtuale:

Las' că vine ea, (#)***răsplata*** (#), *n-avea grijă.*

(Îl) știu eu bine ce poate, (#) ***(pe) frate-tău.***

Aș putea s-o mai țin – (#) ***cartea aia*** (#) – *o săptămână?*

Dă-o-ncoace, (#) ***umbrela*** (#), *de ce-o iei cu tine?*

N-a reușit să-și vină în fire – (#) ***fata cea mică*** (#) *– orice au încercat.*

Uite că s-a reparat singur – (#) ***becul din baie.***

> Se pare că toate secvențele tematice forte noninițiale sunt tratate ca incidente, cu dublu rol: de explicitare a unui anaforic / deictic explicit sau implicit (cu expresie Ø) și de precizare a poziției sale de temă enunțiativă – fiind deci echivalentele contrase ale unor propoziții incidente cu valoare metadiscursivă („Este vorba despre X" / „Ceea ce spun se referă la X").

3.1.2. ***Mărcile sintactice*** ale tematizării forte sunt de două tipuri: (A) mărci *intrapropoziționale* (*de constituent*), care instituie ca temă un grup – component al propoziției și (B) mărci *interpropoziționale* (*de propoziție*), care investesc tematic informația unei întregi propoziții constituente a frazei.

3.1.2.1. *Mărcile sintactice de tematizare forte intrapropozițională* sunt, în limba română, specializate la o clasă restrânsă de constituenți (predicate verbale, nume predicative, predicative suplimentare, anumite circumstanțiale) și se reduc la construcția ***de + constituent tematizat + predicat simplu / complex, cu nume predicativ*** (cu verbul la o formă personală).

Când constituentul de tematizat este ***un predicat verbal*** (însoțit sau nu de determinativi), construcția va fi *de + supinul verbului + predicatul verbal;* complinirile predicatului (atunci când există) pot rămâne atașate acestuia, pot întovărăși supinul sau se pot distribui selectiv:

De știut*, știa foarte bine că n-are nici o șansă.*

De obținut tot ce-ai vrut*, ai obținut – acum ce mai vrei?*

De mers la mare*, n-aș merge anul ăsta.*

Atragerea (unei părți a) determinativilor verbului-predicat de către supin indică tematizarea informației transportate în întreaga secvență (verb + complementele supinului): „În legătură cu obținerea a tot ce ai vrut – ea s-a realizat"; „În legătură cu mersul la mare – n-aș face-o anul ăsta".

Nonatragerea de către supin a unor determinativi nu indică însă, în mod necesar, excluderea acestora din sfera informației tematizate; înglobarea în temă a complinirilor rămase atașate verbului-predicat este marcată prin extinderea conturului intonațional tematic pe deasupra predicatului verbal, până la limita finală a complementelor vizate:

(a') ***↑De plecat în vacanță cu mamă, soacră, cățel și purcel↑***(#), *n-aș mai pleca în viața mea.* este echivalent ca structură tematică cu:

(a'') ***↑De plecat, n-aș mai pleca în vacanță cu mamă, soacră, cățel și purcel↑***(#) *în viața mea.* (locutorul afirmă, în legătură cu o plecare în vacanță cu atâtea persoane, că nu mai e dispus să și-o asume vreodată), în timp ce în:

(b) ***↑De plecat,↑***(#) *n-aș mai pleca în viața mea în vacanță cu mamă, soacră, cățel și purcel.* este tematizată (contrastiv) doar „plecarea", în legătură cu care locutorul afirmă (rematic) că nu și-ar mai asuma-o în asemenea condiții exasperante: ca probă, enunțul poate fi completat prin *Mai bine aș rămâne acasă.*, în timp ce pentru (a') – (a'') o completare firească ar fi *Aș pleca singur / doar cu nevasta.*

Atunci când tematizarea sintactică vizează un predicat verbal exprimat printr-o *locuțiune verbală*, secvența cuprinsă între *de* și verbul la mod personal poate cuprinde întreaga locuțiune (cu centrul verbal la supin) – caz în care poziția predicativă e ocupată doar de centrul verbal al locuțiunii – sau numai supinul centrului verbal, locuțiunea *in extenso* apărând doar în poziția predicatului:

De dus capul*, îl duce la tot felul de chestii, n-avea grijă.*

De dus, *îl duce capul la tot felul de chestii, n-avea grijă.*

Reducția secvenței tematizate (în supin) la centrul verbal al locuțiunii este condiționată de gradul de fuziune al acesteia și / sau de posibilitatea recuperării expresiei integrale din contextul lingvistic imediat precedent: *?De găsit, a găsit cu cale să acționeze singur.* ar fi, eventual, acceptabil ca răspuns ludic (ecou ironic) la întrebarea *Și cam ce-a găsit cu cale să facă în asemenea condiții?*. În aceste situații, complinirile rămân de regulă atașate la versiunea integrală a locuțiunii (predicatul verbal), eventuala apartenență la informația tematizată fiind marcată intonațional, în funcție de poziția în enunț (vezi *supra*, **3.1.1**):

↑De dat, s-a dat jos din pat↑(#) *abia miercuri.*

↑De adus↑*, își aduce el foarte bine aminte* (#)***↓de mine↓***.

Tematizarea forte sintactică poate afecta și predicatele verbale la diateza pasivă sau reflexive:

De găsit*, a fost găsită în cele din urmă, dar într-o stare de nedescris.*

***De văzut în oglindă**, s-a văzut la două săptămâni de la operație, și s-a speriat.*

***De trezit**, s-a trezit la vreme, dar a adormit la loc.*

***De propus să se lase de fumat**, și-a tot propus; **de lăsat**, nu s-a lăsat decât de zece ori.*

Același procedeu sintactic de tematizare forte poate afecta informația codificată într-un ***predicat complex, cu nume predicativ***, caz în care secvența tematizată va fi ***numele predicativ***, exprimat printr-un adjectiv, substantiv, rar adverb sau posesiv (niciodată subordonată predicativă): ***de + nume predicativ + predicatul complex, cu nume predicativ***.

Adjectivul – nume predicativ admite, tematizat, un număr restrâns de determinativi, din clasa circumstanțialelor de relație:

***De frumoasă**, e frumoasă, nimic de zis.*

***De bună la suflet**, s-ar putea să fie bună, păcat că nu știe să se poarte.*

***? De priceput la mașini și la calculatoare**, a devenit priceput de-abia la bătrânețe.*

Numele predicativ – *substantiv* nu admite însă, în general, în această structură sintactică, determinativi:

***De șef**, a fost șef toată viața.*

***De frate**, poate să-mi fie frate, dar brânza-i pe bani,*

dar: **De director în Ministerul Culturii**, n-a reușit să ajungă director, oricât s-a zbătut.*

Adverbul – nume predicativ tematizat sintactic acceptă, uneori, determinări limitative, inclusiv de tip propozițional:

***De devreme**, e devreme, avem tot timpul.*

***De târziu pentru vizite**, s-a făcut târziu, hai acasă!*

***?De târziu ca să-i telefonăm**, e prea târziu, ce-i drept.*

Posesivul nu admite determinativi proprii în poziție tematizată forte sintactic, ca nume predicativ:

***De-a mea**, e a mea, că-i recunosc zgârieturile.*

***De-al tău**, e al tău, faci ce vrei cu el.*

De-al meu din punct de vedere legal, este al meu.*

Mai poate fi tematizat forte prin construcția sintactică cu ***de*** și ***predicativul suplimentar*** (adjectiv, substantiv sau adverb):

***De tristă**, am văzut-o tristă de multe ori.*

***De aproape**, nu l-am simțit vreodată aproape,*

rareori însoțit de compliniri limitative:

***De devotați mie**, i-am știut întotdeauna devotați.*

***?De tristă că nu-i băgată în seamă**, am văzut-o tristă de multe ori.*

Rareori, pot apărea în poziția secvenței tematizate prin *de* anumite ***circumstanțiale***:

***De repede,** lucrează repede, nimic de zis.*

***De bine,** se mănâncă foarte bine la ei, cu dormitul e mai prost.*

Este interesant de observat că tematizarea sintactică prin *de* poate viza un constituent al unei subordonate, traversând chiar nivele multiple de regență:

***De convins**, nu credea să-și amintească a-l fi putut vreodată convinge de ceva.*

***De invidioasă**, n-ar trebui să-ți spun eu că n-ai voie să te arăți invidioasă.*

Tematizarea cu *de* poate afecta toate tipurile fundamentale de enunț:

***De văzut**, l-am văzut chiar ieri.* (asertiv)

***Dar de deșteaptă**, măcar e deșteaptă?* (interogativ)

***De dus**, du-te, nu mai sta pe gânduri!* (imperativ)

În toate situațiile, tematizarea forte sintactică este însoțită, în exprimarea orală, de mărcile tematice intonaționale (vezi *supra*, **3.1.1**). În scris, tiparul sintactic descris asigură însă, independent, decodificarea nonambiguă a organizării tematice.

3.1.2.2. *Tematizarea sintactică forte a unei întregi propoziții*, în cadrul enunțului-frază, se realizează în limba română cu ajutorul conjuncției ***dacă*** fals condițională (vezi **Circumstanțialul opozițional, 1.1.3**), în două tipuri de construcții:

(a) ***Dacă el e deștept**, (atunci) ea este de-a dreptul genială.*

***Dacă ea e frumoasă**, el (în schimb) e urât ca noaptea.*

***Dacă acum poți să spui ce vrei**, pe vremuri trebuia să-ți supraveghezi fiecare vorbă.*

***Dacă la noi e dezordine**, stai să vezi cum e la ei.*

***Dacă tu ești zăpăcit**, păi să știi că și eu sunt, nu-ți face probleme.* etc., și:

(b) ***Dacă am făcut asta**, e ca să fii tu fericit / e fiindcă mi-a cerut-o el / e în ciuda opoziției tuturor / e numai și numai de dragul ei.*

În *construcțiile de tip* (a), falsa condițională propune o temă de interes („inteligența" / „frumusețea" / „ordinea în casă" / „libertatea cuvântului" etc.) în legătură cu care principala „spune ceva". De remarcat că:

– *secvența de expresie* purtătoare a mărcii tematice sintactice este o întreagă propoziție, dar *informația* tematizată e conținută doar de un component al acesteia și constă în sfera semantică din care face parte respectivul element (ceea ce *nu* se întâmplă în situațiile în care o secvență propozițională este marcată tematic strict intonațional – vezi *supra*, **3.1.1** – caz în care informația tematizată este întregul conținut propozițional: *↑**Că n-are de gând să vină**↑(#), era clar de la început).*

– informația tematizată explicit prin falsa condițională nu este marcată tematic în niciun fel, tare sau slab, în propoziția următoare (deși aceasteia îi este propusă drept temă), dimpotrivă, are un tratament clar rematic (poziție finală sau prefinală, funcție predicativă, intonație neutră); se confirmă astfel afirmația că oricare și fiecare dintre elementele constitutive ale enunțului „vorbește despre" fiecare și oricare dintre celelalte elemente, indiferent de (non)tematizarea sa intraenunțiativă, constituindu-se în același timp în temă discursivă virtuală (permite repertorierea enunțului, în memoria discursivă, sub oricare și fiecare dintre „rubricile" respective);

– în afară de funcția de tematizator propozițional, ***dacă*** fals condițional mai are, în construcțiile de tip (a), și funcție de *catalizator* (*semnal, declanșator*) al unei *tematizări intrapropoziționale* suplimentare, atât pentru falsa condițională tematizată, cât și pentru principala care îi urmează, cele două alcătuind un cuplu contrastiv: *el* vs *ea*, *acum* vs *pe vremuri* etc.; pentru aceste teme intrapropoziționale, ***dacă*** nu este *marcă* tematică (nu *indică* elementul tematizat), ci doar *impune* o operație de tematizare prin mărci de altă natură (tari – intonația – sau slabe – poziție inițială / rol de subiect / anaforă prin complementaritate etc.);

– fraza rezultată în urma operației de tematizare propozițională de tip (a) are aspectul sintactic al unei principale *precedate* (obligatoriu) de o subordonată (fals) condițională. Pragmatic, acest tip de enunț este echivalent cu un enunț eliptic cu valoare metadiscursivă, interpretabil ca: *„Dacă* e în discuție inteligența /

frumusețea / ordinea / libertatea cuvântului, *atunci* pot / e relevant să spun (pe această temă) că X e genială / Y e urât / la Z e dezordine etc." – ceea ce ar explica prezența acestui enigmatic *dacă*: evident fals condițional la nivelul informației factuale, el funcționează ca un condițional metadiscursiv.

În *construcțiile de tip* (b), falsa condițională își tematizează întregul conținut propozițional (descrierea unei activități / stări), în legătură cu care predicatul regent aduce informații privitoare la scop / cauză / condiționare concesivă.

Strict sintactic, frazele pot fi interpretate ca fiind compuse dintr-o subordonată subiectivă (cu aspect fals condițional), al cărei regent este un predicat verbal (verbul *a fi* cu valoare existențială, echivalentă cu „s-a întâmplat / a avut loc [evenimentul descris în falsa condițională]"), determinat de o subordonată finală / cauzală / concesivă (sau de un circumstanțial de natura respectivă).

Semantic și pragmatic, enunțurile de tip (b) sunt interpretabile ca echivalente cu ↑***Am făcut asta***↑(#) *ca tu să fii fericit / fiindcă mi-a cerut-o el / în ciuda opoziției tuturor / numai și numai de dragul ei.*, deci ca o principală tematizată global, care-și subordonează un circumstanțial / o circumstanțială.

Pentru aspecte complementare ale construcțiilor de acest tip, vezi **Circumstanțialul condițional, 1.3** și **Circumstanțialul opozițional, 1.1.3, 1.2**.

3.1.3. ***Mărcile lexico-sintactice ale tematizării forte*** constau în îmbinări lexicale semigramaticalizate sau semilibere, cu rolul de a identifica nonambiguu *tema* enunțului.

3.1.3.1. Dintre acestea, unele au forma unor *prepoziții / adverbe, locuțiuni sau grupuri prepoziționale / adverbiale*, tema selectată având sau căpătând deci, obligatoriu, expresie nominală (sau echivalentul propozițional al acesteia), iar întreaga sintagmă – rol de circumstanțial de relație:

În privința *examenelor*, *fii fără grijă, o să le ia pe toate cu brio.*

Cât despre *mersul la munte*, *nu știu, mai vedem.*

În legătură cu *ce-am discutat*, *lucrurile nu stau prea bine.*

Dinspre partea *banilor de la minister*, *mai avem de așteptat.*

Referitor la *deducerile fiscale*, *se vor deduce cheltuielile pentru îmbunătățirea confortului termic.*

Referitor la *taxe*, *acestea vor crește simțitor de la începutul anului viitor.*

Din punctul de vedere al *teoriei*, *totul pare clar; practic, lucrurile nu sunt așa de limpezi.*

Specializarea ca tematizatori a acestor locuțiuni se manifestă numai în asociere cu *topica* (poziție inițială) și / sau cu *intonația tematică*. Când topica e fixă (*cât despre* nu poate apărea decât la începutul frazei, la fel și colocvialul *apropo de*), interpretarea tematică este inevitabilă (în consecință, și intonația tematică, indisociabilă de toate celelalte mărci ale tematizării forte). Când topica este mobilă (sintagma *locuțiune prepozițională + nominal* apare în poziție mediană sau finală), prezența sau absența intonației tematice impune interpretarea sintagmei ca temă, respectiv ca simplu circumstanțial de relație netematizat:

Fii fără grijă, (#)↑***în privința examenelor*** (#)↑, *o să le ia pe toate.* vs

Fii fără grijă în privința examenelor, o să le ia pe toate.

În ambele situații, constituentul respectiv este, din punct de vedere sintactic, un circumstanțial de relație, însă atunci când este tematizat, operează la nivelul metadiscursiv, în timp ce netematizat operează la nivelul conținutului

propozițional: „În legătură cu ce-am discutat, (pot spune că) lucrurile nu stau prea bine" vs „Lucrurile nu stau prea bine în legătură cu X [= subiectul pe care l-am discutat]".

3.1.3.2. O altă categorie de îmbinări lexicale cu rol de tematizare e constituită de cele cu formă propozițională, relativ liberă:

Că veni vorba de *tenis*, *ai mai jucat în ultima vreme?*

În ce privește *cariera*, *mai bine să nu mai discutăm.*

Dacă e vorba de *bani*, *păi de ăștia nu s-a putut plânge niciodată.*

Și acestea pot fi considerate tematizatori doar atunci când operează la nivel metadiscursiv; „că veni vorba" este specializat (e un metadiscursiv explicit și exclusiv), în schimb putem avea:

↑**În ce privește cariera**↑(#), (pot spune că) *e foarte grijuliu.* (tematizat),
dar și: *E foarte grijuliu în ce privește cariera* (netematizat),
sau: ÎN CE PRIVEȘTE CARIÉRA *e foarte grijuliu* (*de viața personală nu-i pasă*) (netematizat, focalizat).

3.1.3.3. O clasă distinctă de tematizatori lexico-sintactici este aceea prin care procesul de tematizare se realizează ca un „efect secundar" al unei alte operații de emfatizare comunicativă: cea de *focalizare* – desigur, în asociere cu mărcile intonaționale specifice, obligatorii (vezi **Organizarea focală a enunțului**).

Astfel, în:

Ceea ce-ți doresc eu ție *este să te realizezi ca om.*

Ora pe care o stabilisem pentru întâlnire *era trei și jumătate.*

Motivul pentru care i-am spus ce i-am spus *e că nu mi-a trecut altceva prin minte.*

Rațiunea pentru care se opune oricărei inițiative *e dorința de control absolut.*

Ce vreau să spun *e că nu lasă pe nimeni să-i cunoască adevărata față.*

avem de a face cu un tip special de enunțuri ecuaționale („structuri scindate" ori echivalente ale acestora), care izolează un component semantic cu valoare de variabilă (lexicalizat printr-un relativ fără antecedent sau un substantiv), încorporat în sau însoțit de o relativă care-l determină semantic parțial (atribuindu-i informațiile cuprinse în presupoziția enunțului) – variabilă pe care partea focală o fixează, prin identificare. Variabila de identificat (*topic*) devine, prin lexicalizare și prin reorganizarea sintactică a enunțului, și *temă* a acestuia, partea focală instituindu-se în *remă* (întrucât a *identifica* o entitate doar parțial caracterizată *este* o modalitate de a „vorbi despre", a „da informații despre" aceasta – vezi **Organizarea focală a enunțului**).

Interpretarea sintactică a acestor structuri ecuaționale e dificilă: partea tematizată (care explicitează *topicul*) ar candida, prin însuși rolul de temă și prin poziția inițială, la statutul de subiect, partea rematică (și focală) urmând deci a constitui predicatul complex (copula *a fi* + nume predicativ); în același timp însă, informația din partea rematică / focală este una de identificare, în timp ce informația din partea tematică / topică este de natură categorială – ceea ce ar recomanda soluția opusă: numele predicativ în prima parte a ecuației, iar subiectul, în cea de-a doua.

Niciunul dintre aceste criterii nu este decisiv, fapt demonstrat de acord, atunci când unul dintre termenii ecuației se întâmplă să fie la plural:

Singura speranță care ne-a rămas sunt *tinerii.*;

Singurii pe care îi invită la toate petrecerile sunt *familia Dan.*

În situațiile în care ambii termeni ai ecuației ar impune același tip de acord, se acceptă interpretarea termenului purtător de accent frastic (deci focalizat) drept nume predicativ – vezi **Numele predicativ, 4(B).**

3.2. Mărcile tematizării slabe (mărci virtuale, nespecifice) – vezi *supra,* **3** – ordonează preferențial operațiile semantice (adiționare / integrare a informației „vechi" cu informație „nouă") în condițiile în care se coroborează reciproc și în absența mărcilor de tematizare forte.

Astfel, în:

Această idee a fost susținută, în repetate ocazii, tocmai de către unii adversari ai reformei.,

secvența *această idee* este, simultan, recomandată pentru interpretarea ca temă a enunțului de poziția inițială, de funcția sintactică de subiect (în plus, al unei construcții pasive), de valoarea de element identificabil referențial (de tip anaforic, cel mai susceptibil de a deveni temă enunțiativă), precum și de apartenența la secvența nonfocală (presupozițională: „Această idee a fost susținută [...] de către cineva."; focus: „cineva = *unii adversari ai reformei*").

3.2.1. Un atare paralelism nu este însă obligatoriu, mărcile (virtuale) ale tematizării slabe putând fi contradictorii, ca în:

Uneori, de către unii adversari ai reformei, a fost susținută tocmai această idee.,

unde ordinea lineară promovează tematic circumstanțialul de timp și complementul de agent, ambele indefinite referențial, în timp ce subiectul, care reia anaforic o temă virtuală din discursul precedent (deci se califică și el pentru poziția tematică) încheie enunțul, aparținând în plus secvenței focale.

3.2.2. În prezența mărcilor tematizării forte, mărcile de tematizare slabă pot opera convergent, întărindu-le (situația preferențială comunicativ, fiind mai economică din punctul de vedere al efortului de codificare / decodificare), sau divergent (unanim, ori selectiv).

Anumite mărci tematice forte se asociază obligatoriu cu o marcă din categoria tematizatorilor slabi: topica. Cele trei tipuri de tematizatori forte sintactici (construcțiile cu ***de*** *+ constituent tematizat + predicat simplu / complex, cu nume predicativ*; cele două tipuri de construcții cu *dacă* fals condițional – vezi *supra,* **3.1.2**), precum și unele procedee de tematizare lexico-sintactică (vezi *supra,* **3.1.3**) impun secvenței tematizate poziția inițială în enunț.

În rest, tema forte (principală) se poate dispensa de mărcile tematizării slabe ori le poate contrazice, sau poate fi chiar concurată de una sau mai multe „teme" slabe (secundare). Astfel, în afară de:

↑Acest personaj↑(#) *este admirat, în mod surprinzător, și de destui inși aparent inteligenți.,*

în care tema (marcată intonațional) este subiect, referențializat anaforic, cu poziție inițială, nonfocalizat (deci cumulează și mărcile tematizării slabe), putem avea și:

↑Cu oameni fără cuvânt↑(#), *e mai bine să nu ai de-a face.* (tematizare intonațională a unei sintagme referențiale indefinite complement prepozițional),

↑Cât despre colegi *– DE ÉI a fost împins în poziția de acum.* (tematizare lexico-sintactică a unui element informațional simultan focalizat),

Eu așa ceva – (#)***↓despre un înalt magistrat↓***(#) *– nu pot să cred.* (temă intercalată, marcată forte intonațional, referent indefinit, concurată de temele secundare: *eu* – deictic simbolic, subiect, poziție inițială – și *așa ceva* – anaforic, reluând direct tema discursivă anterioară).

3.2.3. Este, de asemenea, posibil ca un enunț să prezinte mai multe secvențe tematizate forte, de obicei prin procedee diferite (enunț pluritematic):

Dacă-i vorba de vacanță$_1$, *păi* ***↑împreună$_2$↑***(#) *n-am mai fost* – (#)***↓noi și copiii$_3$↓***(#) *– de nu mai țin minte când.* (1 – tematizare lexico-sintactică, 2 – tematizare intonațională de tip inițial, 3 – tematizare intonațională de tip median).

Atunci când secvențele tematizate sunt contigue, ele pot primi același tratament (același tip de marcare), distributiv sau globalizant:

↑Eu$_1$↑(#) ***așa ceva$_2$↑***(#) ***despre un înalt magistrat$_3$↑***(#) *– nu pot să cred,,* sau:

↑Eu$_1$ așa ceva$_2$ despre un înalt magistrat$_3$↑(#) *– nu pot să cred.*, după cum pot primi mărci de tematizare diferite:

În ce mă privește$_1$ *–* ***↑așa ceva$_2$↑*** (#) *–* ***↓despre un înalt magistrat$_3$ ↓***(#) *– nu pot să cred.*

4. CATALIZATORI (SEMNALIZATORI TEMATICI)

În afara *mărcilor de tematizare* propriu-zise, există o serie de elemente de expresie care, pe lângă funcția lor sintactico-semantică specifică, au și rolul de a *cataliza* procesul de tematizare (și, din perspectiva decodificării, de a-l *semnala*).

Astfel de *catalizatori / semnalizatori tematici* (specializați) sunt conjuncția *iar* și locuțiunile conjuncționale *în timp ce, pe când* (în lecțiunea nontemporală, opozițională): propozițiile cărora le servesc drept conectori sunt obligatoriu tematizate. În plus, *iar, în timp ce, pe când* semnalează și *schimbarea tematică* față de propoziția anterioară:

Soarele *dogorea din înaltul cerului,* **iar** ***marea*** *scânteia orbitor.*

Ea *e o fată cumsecade și de cuvânt,* **pe când** ***el*** *a fost întotdeauna o hahaleră.*

Ei, dar toate nemulțumirile ***mele*** *sunt fleacuri,* **în timp ce** ***tu*** *chiar ai probleme adevărate.*

5. SINTAXA TEMATIZĂRII: INTEGRARE / NONINTEGRARE SINTACTICĂ

Un enunț tematizat (forte) poate fi considerat corespondentul emfatic al unui *enunț neutral* (netematizat decât virtual, prin mărci „slabe"; *enunț-bază*); în această perspectivă, sunt relevante următoarele chestiuni de ordin sintactic:

(a) identificarea *constituenților structurii neutrale* a căror informație poate fi promovată ca temă;

(b) identificarea *structurii sintactice a enunțului rezultat* în urma operațiilor de tematizare, în raport cu enunțul netematizat corespondent;

(c) identificarea raportului dintre *informația propusă ca temă* enunțiativă și *informația globală a secvenței* purtătoare de mărci tematice (problemă de natură semantico-pragmatică, dependentă însă de aspectul sintactic al secvenței).

Răspunsul sintetic la problema (a) este că *orice* constituent sintactic poate fi tematizat – cu respectarea unor exigențe suplimentare pentru anumite situații / clase de situații particulare.

Chestiunea (b) are trei tipuri de soluții:

(b_1) secțiunea tematizată este izolată, *neintegrată sintactic* (nu dezvoltă un constituent al enunțului-bază, nici nu primește o funcție sintactică distinctă în enunțul rezultant – evident, dacă nu se instituie o funcție sintactică nouă, aceea de „temă"): ↑***Veneția***↑(#) – *acolo aș vrea să-mi petrec tot restul zilelor.*

(b_2) secțiunea tematizată este *integrată sintactic* prin păstrarea funcției sintactice din enunțul-bază (păstrând mărcile sintactice ale acesteia, la care se adaugă mărcile tematizării): ↑***Pe mama ta***↑(#) – *am cunoscut-o în primul meu an de liceu, era superbă.*

(b_3) secțiunea tematizată este *integrată sintactic* în enunțul rezultant, prin asumarea unei funcții sintactice diferite de cea a constituentului din enunțul-bază a cărui informație o tematizează: ***De mâncat,*** *nu mănâncă decât apă plată cu lămâie.*; ***Dacă i-am zis ce i-am zis,*** *a fost ca să mă eliberez de stres.*

Problema (c) are răspunsuri punctuale, în funcție de tipul de constituent tematizat și de tipul de rezolvare sintactică a operației de tematizare. O observație generică este aceea că în secvențele tematice integrate sintactic prin păstrarea funcției din enunțul-bază, informația tematizată cuprinde referentul *și* semnificația asociată poziției sintactice de origine (deci entitatea / starea de lucruri respectivă poziționată semantic / logic în raport cu restul elementelor conținutului propozițional): în ↑***Lui Mihai***↑(#) *n-o să-i mai adresez cuvântul în viața mea,* tema este „Mihai – Destinatar al unei acțiuni"; în ↑***Cu mâna***↑(#) *nu se mănâncă decât la pădure.,* tema este „mâna – Instrument al unei acțiuni".

> Această „poziționare semantică / logică" a entității / faptului referent poate fi mai precis determinată sau mai aproximativă (ambiguă ori abstractă), în funcție de gradul de specializare semantică a mărcii sintactice prezente în secvența tematizată; astfel, în: ↑***La Antonia***↑(#) *mă gândesc zi și noapte / n-o să mă refer acum / locuiesc de doi ani / o să mă duc mâine, dacă am timp,* secvența *la Antonia* tematizează o informație în care „Antonia" este poziționată semantic anticipativ, alternativ (ambiguu), ca „obiect al unui proces psihic / al unei activități locutorii / localizare statică / țintă a unei deplasări".
>
> Atunci când secvența tematică este incidentă și *urmează regentului său,* valoarea semantică a mărcii sintactice este dezambiguizată, deci relația semantică a referentului tematic cu restul elementelor este determinată exact: *N-am mai fost acolo* – (#)↓***la hotelul „Belvedere"***↓(#) – *din primul an de căsătorie.*

5.1. Subiectul este tematizabil cu ajutorul mărcilor intonaționale, precum și cu acela al mărcilor lexico-sintactice.

> De altfel, tematizarea pe cale lexico-sintactică este aplicabilă oricărui constituent, secvența rezultată integrându-se sintactic cu o funcție nouă în enunțul tematizat.

5.1.1. ***Marcat intonațional***, subiectul tematizat poate ocupa orice poziție lineară (preferențial, cea inițială); întrucât nominativul nu are mărci specifice,

subiectul-temă poate fi considerat integrat sintactic în toate situațiile. Opțional, atunci când este plasat în poziție inițială, el poate fi reluat printr-un anaforic (cu rol de apoziție) sau poate fi precedat de un element cataforic, când poziția sa este incidentă sau finală (caz în care secvența tematizată devine apoziție a subiectului):

↑***Etruscii***↑(#) – *sunt un subiect la care mărturisesc că nu m-am gândit prea mult.*

↑***Ioana***$_1$↑(#) – *ea*$_1$ *m-a ajutat întotdeauna la greu* (reluare anaforică).

Aștia$_2$ *au venit* – (#) ↓***americanii***$_2$↓(#) – *când nu-i mai aștepta nimeni* (anticipare cataforică).

A fost ridicată – (#)↓***problema refugiaților***↓(#) – *într-un moment deosebit de delicat* (poziție incidentă mediană, cataforă Ø).

Dacă este însoțit de determinativi, subiectul se tematizează obligatoriu împreună cu aceștia:

Problema cu reorganizarea și mutatul sediului↑(#) – *se discută altădată.*

Poziția subiect cu expresie propozițională (subordonata subiectivă) este tematizabilă în aceleași condiții:

Că n-o să-ți mai dea niciodată banii înapoi↑(#) – *(asta) era limpede din prima clipă.*

Cine nu acceptă recalificarea↑(#) – *(acela) poate să-și ia adio de la slujbă.*

5.1.2. Când tematizarea subiectului enunțului-bază are loc cu ajutorul *mărcilor lexico-sintactice* (vezi *supra,* **3.1.3**), secvența marcată tematic dobândește un statut sintactic propriu – de circumstanțial(ă) de relație, care operează însă la nivel metadiscursiv, sau alte funcții sintactice, de asemenea operante metadiscursiv; topica preferată net este cea cu secvența tematizată în poziție inițială (unele îmbinări – *cât despre, privitor la, referitor la* etc. – impun de altfel o topică fixă), celelalte poziții fiind, de multe ori, în absența unei intonații specifice puternic marcate, ambigue (permit interpretarea ca circumstanțial(ă) de relație propriu-zis(ă), nontematică):

În privința colaborării noastre$_1$, *ea*$_1$ *va fi tema viitoarei reuniuni* (reluare anaforică).

Că veni vorba de Anca – *ți-a mai scris, ți-a mai telefonat?* (reluare prin anaforă Ø).

În ce privește ce am discutat – *rămâne ferm stabilit, da?.*

În interiorul secvenței tematizate lexico-sintactic, elementul care face obiectul tematizării poate avea funcții sintactice diferite de la o structură la alta.

5.1.3. Poate fi promovat ca temă a unui enunț pluripropozițional și subiectul unei subordonate de grad inferior, traversând multiple nivele de regență:

↑***Viața nevește nică***↑(#) – *nu credeam să-nvăț vreodată a accepta că merită trăită.*

5.2. Predicatul beneficiază, pentru a fi tematizat, de procedee specifice, de natură sintactică (vezi *supra,* **3.1.2.1**), ca în *De văzut, l-am văzut bine.*

5.2.1. În afara ***mărcilor sintactice*** forte, mai pot fi utilizate procedee de ***marcare intonațională***, asociate cu topica; la aceste procedee se apelează cu precădere (dar nu exclusiv) în enumerări:

↑***Doarme***↑(#) – *ziua;* ↑***citește***↑(#) – *noaptea;* ↑***scrie***↑(#) – *nu știu când;* ↑***iese din casă***↑(#) – *niciodată; asta nu e viață.*

Atât în cazul marcării sintactice, cât şi în acela al marcării intonaţionale, predicatul tematizat poate fi însoţit de (o parte dintre) complinirile sale, caz în care informaţia tematică le include şi pe acestea:

↑***S-ar plimba cu căţelul***↑(#) – *la orice oră din zi şi din noapte;* ↑***ar ieşi cu nevasta***↑(#) – *dacă se poate, niciodată.*

↑***Trăieşte cu apă, aer şi salată***↑(#) – *de când îl ştiu; dar asta nu-l ajută să dea jos măcar un gram.*

5.2.2. Din punctul de vedere al informaţiei tematizate, între marcarea sintactică şi marcarea intonaţională a predicatului se observă o deosebire importantă: în construcţiile cu ***de*** + *supin* (însoţite sau nu de compliniri) este propusă ca temă o acţiune / stare virtuală, eventual detaliată, dar nefixată ca poziţie faţă de universul discursiv (nemodalizată în raport cu acesta), această poziţie urmând a fi precizată în partea rematică (în care mai pot figura, opţional, informaţii suplimentare):

De trecut puntea înfrăţindu-se cu dracul – *ar trece-o bucuros, dacă ar putea / ar fi dispus să o treacă?*

În enunţurile în care predicatul (singur, sau cu adjuncţii săi) este tematizat intonaţional, tema o constituie o acţiune / stare actualizată, fixată referenţial şi modalizată în raport cu universul discursului, despre care partea rematică oferă doar detalii în plus.

5.2.3. Prin ambele tipuri de tematizare se poate promova tematic predicatul unei subordonate:

De văzut, s-ar putea să nu mai ai vreodată ocazia să vezi aşa ceva.

↑***Să vezi aşa ceva***↑(#) – *s-ar putea să nu mai ai vreodată ocazia.*

5.3. Numele predicativ, complementul predicativ al obiectului şi predicativul suplimentar pot fi tematizate fie împreună cu verbul-centru al predicatului, fie în calitate de constituenţi distincţi; pentru toate aceste poziţii sintactice se pot utiliza procedeele de tematizare sintactică (cu *de* – operator de tematizare; vezi **3.1.2.1**) – sau cele intonaţionale.

5.3.1. Tematizarea intonaţională, în calitate de constituenţi distincţi, atât a numelui predicativ, cât şi a predicativului suplimentar, impune restricţii de topică (secvenţa tematică ocupă poziţia iniţială):

↑***Isteaţă***↑(#) *era de când era mică;* ↑***ambiţioasă***↑(#) *a devenit abia în adolescenţă.*

↑***Preşedinte***↑(#) *a fost ales abia la a doua candidatură.*

↑***Egoist***↑(#) *te-am ştiut din totdeauna;* ↑***necinstit***↑(#) *te descopăr acum.*

Secvenţele tematizate rămân integrate sintactic, păstrându-şi rolul din enunţul-bază.

Realizările propoziţionale ale acestor funcţii sintactice sunt de asemenea tematizabile intonaţional, cu aceleaşi restricţii de topică; opţional, secvenţa tematică poate fi reluată anaforic:

↑***Cum o ştim cu toţii***↑(#) – *(aşa) a fost şi o să rămână cât o trăi;* ↑***cum se crede ea***↑(#) – *n-a fost niciodată.*

↑***Cum îşi zice acum***↑(#) – *(aşa) l-a botezat nevastă-sa.*

↑***Cum mi-aş fi dorit***↑(#) – *nu l-am văzut niciodată* [fericit şi împlinit].

5.3.2. Numele predicativ, complementul predicativ al obiectului şi predicativul suplimentar (cu realizare propoziţională sau nu) pot fi promovate teme ale enunţului-frază, chiar dacă provin dintr-o subordonată:

↑***Atât de cinică***↑(#) – *nu-mi închipuiam că ai putea deveni.*

↑***Şefă peste toţi***↑(#) – *s-a străduit mult să-l facă pe patron s-o pună.*

↑***Cum a ajuns***↑(#) – *nu s-ar fi zis că are şanse să ajungă.*

↑***Conciliant***↑(#) – *nu credeam să ajung să-l văd vreodată.*

5.4. Complementele sunt tematizate intonaţional, cu integrare sintactică (prin păstrarea mărcilor sintactice din enunţul-bază) sau fără integrare sintactică. Este, de asemenea, posibilă şi tematizarea prin mijloace lexico-sintactice (ca, de altfel, pentru orice constituent, cu reorganizarea radicală a sintaxei enunţului).

5.4.1. ***Complementul direct***, tematizat intonaţional, integrat sintactic, preferă poziţia iniţială, dar admite şi poziţii incidente (mediană sau finală):

↑***Pe profesoara de chimie***↑(#) – *am mai văzut-o din când în când, de-a lungul anilor;* ↑***pe dirigintă*** *însă*↑(#) – *nu.*

Ştii că am văzut-o ieri?(#↓***pe profesoara de chimie***↓).

Tematizarea complementului direct *fără* integrare sintactică permite numai poziţia iniţială:

↑***Profesorul de sport***↑(#) – *îl iubeau toate fetele, în taină.*

Deseori, neintegrarea sintactică este compensată prin reluarea anaforică printr-o formă tonică, purtătoare a mărcii de caz:

Omul ăsta,↑(#) – *pe el, / ăsta, nu-l antipatizează nici duşmanii, doar îl urăsc.*

Completiva directă tematizată intonaţional este întotdeauna integrată sintactic (îşi păstrează conectorul), ocupă poziţia iniţială sau, mai rar, incidentă şi poate fi dublată de un anaforic generic (*asta*):

↑***Că au rude în Argentina***↑(#) – *(asta) au aflat(-o) abia după Revoluţie.*

↑***Cum au ajuns la Paris***↑(#) – *(asta) n-o s-o ştiu niciodată.*

↑***Să mă ierţi***↑(#) – *(asta) nu ţi-am cerut; aş prefera să mă înţelegi.*

Asta nu ţi-am cerut – (#)↓***să mă ierţi***↓ (– *aş prefera să mă înţelegi*).

5.4.2. ***Complementul secundar*** este tematizabil în special în realizarea sa ***propoziţională***:

↑***Să înot***↑(#) *m-au învăţat ai mei, de mică.*

↑***Cum să procedeze***↑(#) *nu l-a învăţat nimeni.*

↑***Că vin cu toată familia***↑(#) *m-au anunţat abia ieri.*

Tematizarea complementului secundar ***nonpropoziţional*** se realizează în puţine cazuri:

↑***Carte adevărată***↑(#) *ne-a învăţat profesorul Giurgiucă, un poet distins şi un om de o delicateţe extraordinară.*, dar:

*↑***Ora plecării***↑(#) *ne vor anunţa la megafon.*

Este posibilă utilizarea ludică a acestui tipar, în construcţii-ecou, cu valoare contrastivă:

↑***Clasa***↑(#) – *nu te pot trece; cel mult strada.*

5.4.3. ***Complementul / completiva indirect(ă)*** tematizată intonațional se comportă similar celui / celei direct(e):

↑***Părinților tăi***↑(#) – *măcar telefonează-le zilnic.*

Măcar telefonează-le –(#)↓***părinților tăi***↓(#) – *dacă nu te duci să-i vezi cu lunile* (integrare sintactică).

↑***Autoritățile locale***↑(#) – *poți să li te adresezi cât vrei, tot n-or să-ți răspundă* (nonintegrare sintactică).

↑***Cui i se cuvine***↑(#) – *(aceluia) rareori i se dă.*

5.4.4. ***Complementul prepozițional*** se tematizează integrat sintactic sau, mai rar, neintegrat (dar reluat printr-un anaforic precedat de prepoziție):

↑***De moarte***↑(#) *nu mă tem;* ↑***de bătrânețe***↑(#), *da. /* ↑***Moartea***↑(#) – *de ea nu mă tem* [...].

↑***La autorități***↑(#) *degeaba apelezi, descurcă-te singur.*

↑***De Fisc***↑(#) *n-ai cum scăpa, orice ai face.*

Completiva prepozițională:

↑***La ce-am vorbit***↑(#) *te-ai mai gândit?*

↑***Ce să-i spun***↑(#) *m-am tot gândit, dar tot nu știu.*

↑***Că poate se strică vremea***↑(#) *m-am gândit eu, dar nu puteam să car și paltonul.*

5.4.5. ***Complementul de agent*** este tematizat destul de rar, de obicei atunci când preia, în ecou, o formulare similară precedentă (cu intenție polemică) – caz în care poziția este inițială:

↑***De primărie***↑(#) *a fost refăcută doar clădirea primăriei; restul și l-au făcut oamenii singuri.*

Este posibilă și poziționarea noninițială:

S-au făcut totuși destul de multe lucruri bune – (#)↓***de către oameni***↓(#); *autoritățile încă mai redactează proiecte.*

Completiva de agent tematizată intonațional acceptă, pe lângă poziția inițială, și poziții incidente:

↑***De către cine va veni***↑(#) – *nu cred că se va mai afla mare lucru.*

Se va afla poate odată și odată – (#)↓***de către cine va veni după noi***↓(#) – *adevărul; noi poți fi sigur că nu-l vom ști niciodată.*

5.4.6. ***Complementul posesiv*** (numai cel care acceptă dublarea clitică) admite tematizarea fără restricții, în poziție inițială, incidentă sau finală:

↑***Smarandei***↑(#) *i-au plecat copiii de mult, pe la casele lor. / I-au plecat de mult copiii* – (#)↓***Smarandei***↓(#) – *pe la casele lor. / I-au plecat de mult copiii pe la casele lor* – (#)↓***Smarandei***↓.

↑***Arțarului***↑(#) *i s-au scuturat toate frunzele.*

Completiva posesivă:

↑***Cui știm noi***↑(#) *i s-au înecat brusc corăbiile când a aflat de nominalizarea ta la Oscar.*

↑***Cui dorește***↑(#) *i se vor înregistra datele de contact.*

5.4.7. ***Complementul comparativ:***

↑***Decât el***↑(#) *mai urât e doar dracul.*

↑***Dintre toți***↑(#) *el era de departe cel mai deștept.*

Comparativul de egalitate pare să prefere tematizarea împreună cu regentul său, într-un tipar inversat:

↑***Ca tine de pisălog***↑(#) *mai sunt doar eu.*,

tematizarea fără regent fiind totuși posibilă în construcții cu caracter ludic / ironic:

↑***Ca Domnia Voastră***↑(#) *mai rar așa persoană manierată.*

↑***Ca tine***↑(#) *la fel de pisălog sunt doar eu.*

5.5. Între **circumstanțiale**, cele care exprimă relații logice (*cauzale, finale, concesive, consecutive, condiționale*), au o situație specială, fiind tematizate doar cu respectarea anumitor condiții:

– să reia, prin „ecou", o secvență similară precedentă;

– să ocupe poziția inițială în enunț;

– secvența rematică să fie focalizată (de preferință contrastiv), prin marcare intonațională specifică (În exemplele următoare, accentul frastic se marchează grafic prin [´]).

Tematizate intonațional, aceste circumstanțiale rămân integrate sintactic, cu aceeași funcție și aceleași mărci ca în enunțul-bază.

5.5.1. Cauzale:

↑***De frică***↑(#) *nú cred c-a plâns vreodată; poate doar și-a scos ghearele.*

↑***Fiindcă i-a promis marea cu sarea***↑(#) *l-a pus în gârdă, nu l-a cucerit.*

5.5.2. Finale:

↑***Pentru bani***↑(#) *a făcut compromísuri (nu eforturi).*

↑***Ca să ajungă cineva***↑(#) *și-a abandonát adevărata vocație (în loc să și-o urmeze).*

5.5.3. Concesive:

↑***Deși beat***↑(#), *a reușit să controleze toată discúția (asta e de mirare, nu că a ajuns cu bine acasă).*

↑***Deși te-a pus în gardă***↑(#), *tot față de ea ai resentiménte (asta mă miră, mai mult decât că nu i-ai dat ascultare).*

5.5.4. Consecutive:

↑***Până la lacrimi***↑(#) *se emoționează doar când ascultă múzică.*

↑***Cât să cadă sub masă***↑(#) *nú s-a îmbătat niciodátă.*

5.5.5. Condiționale:

↑***În caz de cutremur***↑(#) *nú se fuge pe scări (cum face lumea de obicei, și cum susții tu că e bine).*

↑***Dacă i-ar jura iubire veșnică***↑(#) *ar speria-o de moárte (n-ar cuceri-o, cum crezi tu).*

5.6. Celelalte circumstanțiale (realizate ± propozițional) admit tematizarea intonațională fără restricții speciale, semantice sau pragmatice (toate preferă însă poziția inițială și integrarea sintactică):

↑***Cu copiii***↑(#) *e mai bine să mergi la mare.* (sociativ)

↑***Pe masă***↑(#) *nu era decât cheia ta.* (circumstanțial de loc)

↑***Unde s-au dus ei***↑(#) *mi-ar plăcea şi mie să mă duc.* (circumstanţială de loc)

↑***Când se întoarce şeful***↑(#) *e mai bine să nu vă găsească aici.* (temporală)

↑***Cum lucraţi voi***↑(#) *mai lucrează şi alţii.* (circumstanţială de mod)

↑***Cu cuţitul***↑(#) *ştiam că nu se taie peştele.* (instrumental)

5.7. Atributul pare a fi singura poziţie sintactică rezistentă la tematizarea selectivă (desigur, poate participa la tematizarea grupului nominal, în asociere cu centrul de grup).

Există o aparentă excepţie - atributul substantival (de tip prepoziţional sau genitival – cu echivalentul său pronominal), care poate apărea izolat, în poziţie incidentă, cu intonaţie specific tematică şi cu valoarea tematică standard („atenţie, vorbim despre X!"):

N-aş fi vândut colierul – (#)↓***al mamei***↓(#) – *pentru nimic în lume.*

Nu şi-a putut înăbuşi supărarea – (#)↓***pe cumnatu-său***↓(#) – *multă vreme.*

Atare situaţii sunt însă interpretabile prin elipsă – de fapt, nu „mama" sau „cumnatu!" sunt propuşi ca teme, ci „colierul *mamei*", „supărarea pe *cumnatu*-său".

ORGANIZAREA FOCALĂ A ENUNŢULUI (TOPIC / FOCUS)

1. PREZENTARE GENERALĂ

Prin **organizarea focală** (**focalizare**) se asigură inserţia *unui tip* de informaţie nouă adusă de enunţ (ca mesaj minimal) în ansamblul informaţional preconstituit până în momentul producerii lui în cursul discursului / dialogului – şi, prin aceasta, se contribuie la progresia acestui ansamblu informaţional (universul conversaţional, comun interlocutorilor).

Informaţia nouă furnizată de enunţul focalizat este una de *identificare*: în cadrul unei descrieri parţiale de stare deja achiziţionate şi acceptate de interlocutori drept parte a universului conversaţional, pot exista componente semantice neidentificate (*variabile semantice*: entităţi / proprietăţi / relaţii neidentificate, dar aflate în raporturi determinate cu celelalte componente ale stării de lucruri în cauză), pe care focusul enunţiativ le substituie prin entităţi / proprietăţi / relaţii identificate univoc. Altfel spus, *focusul* comunicativ „completează" un „loc gol" într-o structură informaţională preconstituită.

> În cadrul acestui capitol, *secvenţa focală* este indicată, în exemple, prin ***aldine cursive***; atunci când distincţia *focus contrastiv vs neutral* este relevantă, marcăm prin MAJUSCULE *secvenţa focală contrastivă*; în toate cazurile, accentul pe o silabă indică *accentul frastic* al secvenţei focale.

Astfel, când locutorul spune:

Cutremurul s-a produs ***la ora trei şi douăzeci dimineaţa.***, el identifică *ora* producerii cutremurului şi comunică această informaţie alocutorului, pornind de la faptul (presupus cunoscut şi acceptat de ambii interlocutori) că „a avut loc un cutremur (la o anumită oră)".

De asemenea, în:

Prietenul tău cel mai bún *e cel care ţi-a pus, pe ascuns, beţe în roate.*, ceea ce se comunică este identitatea *persoanei care* „i-a pus (alocutorului) beţe în roate pe ascuns" – faptul că „cineva" a făcut-o fiind considerat stabilit de către ambii interlocutori, aşa cum în:

Lasă-mi cheile ***pe etajéră!***,

locutorul indică alocutorului *locul unde* trebuie să-i lase cheile, fiind deja stabilit că urmează să i le lase „undeva".

În enunţurile interogative parţiale, informaţia de identificare este *solicitată* (şi nu comunicată) alocutorului, acesta urmând să o furnizeze în răspuns; în:

– ***Cu cine*** *ai vorbit la telefon? – Am vorbit* ***cu máma.***, locutorul cere identificarea, de către alocutor, *a persoanei cu care* „a vorbit la telefon cu puţin înainte"– fapt evident pentru amândoi, în contextul situaţional dat.

> Întrebările parţiale pot fi folosite ca test empiric pentru verificarea depistării corecte a focusului enunţiativ: „*Când* s-a produs cutremurul?",

„*Cine* ți-a pus bețe-n roate?", „*Unde* să-mi lași cheile?" etc. – enunțul admis ca răspuns fiind focalizat pe componenta care *substituie* cuvântul interogativ.

Acceptabilitatea (în context) a unor atari enunțuri este condiționată strict de consensul prealabil al interlocutorilor asupra stării de lucruri a cărei componentă variabilă este vizată prin operația de identificare; dacă această precondiție nu este îndeplinită, reacția firească a alocutorului este aceea de a contesta legitimitatea formulării mesajului (de exemplu: *Păi ce, a fost vreun cutremur? / N-a fost niciun cutremur, ai visat., De ce, crezi că mi-a pus cineva bețe în roate? / Nu mi-a pus nimeni bețe în roate, fii serios, n-am știut eu să mă descurc., N-am vorbit la telefon cu nimeni, s-a auzit de la vecini.*).

1.1. Așadar, un enunț focalizat este constituit, **la nivelul conținutului informațional**, din trei elemente structurale solidare (care se implică reciproc):

(a) informația „veche", privind o stare de lucruri asumată de ambii interlocutori drept existentă, ca precondiție obligatorie a acceptabilității enunțului, constituie ***presupoziția*** (***P***) *asociată structurii* focale; aceasta poate fi convertită lingvistic prihtr-o structură propozițională asertivă, conținând (cel puțin) o variabilă (cea pe care focusul enunțiativ o va identifica): „(Cineva) ți-a pus bețe-n roate"., „A avut loc un cutremur (la un anumit moment)"., „Ai vorbit la telefon (cu cineva)".

> Structura focală este doar *unul* dintre numeroasele elemente / tipare de expresie purtătoare de presupoziții („declanșatori presupoziționali": sintagme nominale definite, anumiți cuantificatori, expresii iterative, factive, subordonate temporale și de loc, atributive neizolate etc.); presupoziția asociată structurii focale (*presupoziția focală*) este deci unul dintre numeroasele tipuri de presupoziții.

(b) *elementul informațional nedeterminat* (variabila *x*) din componența descrierii de stare care constituie presupoziția, element *care face obiectul identificării* prin focusul enunțiativ, constituie ***topicul***; acesta poate fi echivalat lingvistic prin convertirea structurii propoziționale reprezentând presupoziția la o structură de tip *nominal* (*generic*) + *relativă* (***x*** care **P**): *„ora* la care s-a produs cutremurul", *„persoana / cel* care ți-a pus bețe-n roate", *„persoana / cel* cu care ai vorbit la telefon".

(c) *elementul informațional care identifică* topicul: ***focus***; acesta poate fi convertit lingvistic printr-o structură propozițională ecuațională de tip ***x*=A** („Ora la care s-a produs cutremurul este trei și douăzeci"., „Cel care ți-a pus bețe în roate e prietenul tău cel mai bun". etc.

1.2. La nivelul expresiei lingvistice, numai *focusului* informațional îi corespunde obligatoriu, în orice enunț focalizat, o ***secvență focală***, celelalte două componente informaționale putând fi implicite.

> Dată fiind solidaritatea obligatorie a *informației focale* cu o *secvență de expresie* marcată focal, vom putea utiliza pentru amândouă (atunci când confuzia planurilor nu e posibilă ori distincția nu e relevantă) termenul ***focus***.

Topicul nu se manifestă explicit în structura de suprafață decât în enunțuri perifrastice de tip „structură (pseudo)scindată" (nominal generic + relativă, vezi *supra*, **1.1.**(b)), în rest rămânând subiacent secvenței focale; un enunț ca:

(i) ***Prim-ministrului** îi va reveni sarcina ingrată de a rezolva cvadratura cercului.*

este echivalent comunicativ cu:

(i') *Cel căruia îi va reveni sarcina ingrată* [...] ***este prim-ministrul.*** (perifrază de tip ecuațional în care prezența explicită a ***secvenței topice*** emfatizează incertitudinea anterioară cu privire la identitatea nefericitului responsabil).

Presupoziția este reprezentată explicit în enunț printr-o ***secvență presupozițională*** numai în anumite contexte – ca în (i) *supra* (în special în discursul monologic, în intervențiile dialogice extinse sau în situațiile de relativă discontinuitate tematică), în timp ce în altele se preferă enunțul eliptic, redus la secvența focală, ca în perechile întrebare parțială – răspuns:

Cu cine ai vorbit? – ***Cu mama.****; Unde să-ți las cheile? –* ***Pe măsuță.***

2. CONDIȚIONĂRI CONTEXTUALE / PRAGMATICE ALE FOCALIZĂRII

Organizarea focală a enunțului este supusă unor condiționări contextuale / pragmatice.

2.1. „Informația veche / dată" care constituie presupoziția enunțului focalizat poate avea ca sursă (a) secvențele de discurs / dialog anterioare, (b) evidența situațională, (c) experiența extracomunicativă anterioară comună a interlocutorilor (cunoștințe împărtășite, de tip enciclopedic ori factual particular). Poate constitui, de asemenea, „informație veche" utilizată presupozițional orice consecință logică evidentă a unei informații de tip (a)–(c).

Enunțul focalizat activează această informație prealabilă, comună interlocutorilor, și o amplifică prin informația identificatoare purtată de secvența focală. Activarea se poate produce în succesiunea imediată a introducerii sale în conștiința interlocutorilor (pe cale discursivă sau situațională) sau la oarecare distanță, cu anumite *constrângeri legate de relevanța dialogică / discursivă* (starea de lucruri evocată trebuie să se înscrie în linia de interes tematic dezvoltată de discurs / dialog până în acel punct).

Astfel, în:

(*Știi, Nic era în Sri Lanka, la un congres, exact în perioada tsunami-ului.*) *Când a venit puhoiul, erau* ***pe plajă.***, secvența de discurs imediat precedentă enunțului focalizat introduce informația contiguității spațio-temporale a personajului aflat în atenția interlocutorilor cu un eveniment catastrofic presupus cunoscut de amândoi, ceea ce conferă relevanță presupoziției aferente secvenței focale („Când a venit puhoiul, Nic (și soția lui) se aflau *undeva*".) și identificării focale a acelui „undeva" (deja stabilit, pe calea unei inferențe banale, ca un loc extrem de periculos, în zona dezastrului).

În *Tu ai venit din Drumul Taberei* ***pe jós!*** (rostit către cineva care tocmai a sosit, obosit și cu mare întârziere), informația presupozițională („Alocutorul a venit

din Drumul Taberei (printr-un mijloc oarecare)") e de proveniență mixtă: evidență situațională (sosirea), informație prealabilă extracomunicativă (punctul de pornire al călătorului), iar relevanța dialogică a mesajului e de sorginte extracomunicativă.

În schimb, dacă spunem *Pizza autentică se coace* ***la foc de lémne***., într-un context în care discutăm despre pictorii prerafaeliți, enunțul este inacceptabil, deși informația presupozițională este împărtășită de interlocutori („Există o pizza autentică, ea se coace (printr-o metodă oarecare)"), întrucât mesajul de identificare („*Cum* se coace pizza") apare ca nonrelevant în context (noncooperant comunicativ).

2.2. Acceptabilitatea enunțului focal este, așadar, condiționată de consensul interlocutorilor asupra informației evocate presupozițional, precum și de relevanța contextuală a activării acestuia. În anumite situații, aceste constrângeri pot fi însă eludate.

(a) În discursul de tip monologal (narațiune, conferință, confesiune etc., dar și intervenție extinsă în dialog), vorbitorul poate trata presupozițional informații încă neintroduse în universul discursiv pe nicio cale, dinamizându-și astfel expunerea prin „punerea în scenă" a unei complicități informaționale cu destinatarul. Astfel, un text narativ poate începe cu:

Sunt trei áni *de când nu mai știu nimic de fosta mea soție.*, fără ca cititorul să fi fost pus la curent în prealabil cu faptul că eroul-narator a fost însurat, a divorțat și a pierdut contactul cu fosta soție – informații pe care este însă dispus, în virtutea convențiilor literare, să și le asume.

De asemenea, într-un curs universitar, putem spune:

Cele trei componente informaționale ale unei structuri focale ***sunt topicul, focusul și presupoziția***., sperând ca studenții să ne acorde credit și să accepte ca sigură informația că o atare structură există, și că are exact trei componente – urmând să primească informații suplimentare ulterior.

(b) În dialog, locutorul poate introduce insidios, pe cale presupozițională, o informație asupra căreia nu există consens, în scop de manipulare; agentul unei societăți de asigurări își întreabă, de regulă, potențialul client:

Deci, ***pentru cáre*** *dintre schemele noastre de asigurare optați?*, cu mult înainte ca acesta să se fi decis dacă să aleagă vreo schemă, tocmai pentru a-i induce ideea că a acceptat deja și nu mai poate da înapoi.

(c) Un locutor având o revelație bruscă, strict personală, asupra unei stări de lucruri care-l preocupă și asupra căreia este singurul informat poate exclama, în mijlocul unei conversații despre, de exemplu, ultimele apariții editoriale:

Aha, ***la catédră*** *mi-am uitat cheile!*, fără ca alocutorul să-l considere deplasat ori să pună la îndoială informația (până atunci ignorată) că și-a uitat cheile undeva.

3. TIPURI DE FOCALIZARE: *NEUTRALĂ* VS *CONTRASTIVĂ*

În funcție de circumstanțele și de rațiunea furnizării informației de identificare prin enunțul focalizat, putem distinge între o ***focalizare neutrală*** și o ***focalizare contrastivă***.

3.1. Prin **focalizarea neutrală** se realizează simpla identificare a unei variabile semantice dintr-o clasă (deschisă sau închisă) de opțiuni posibile,

explicite sau implicite; locutorul nu corectează o variantă de identificare alternativă, nu polemizează, răspunde doar unei exigențe comunicative care operează într-un moment determinat al procesului discursiv: aceea de a completa un „gol informațional".

Astfel, într-o discuție pe tema obiceiurilor culinare ale diverselor popoare, putem spune:

În India, și la cele mai rafinate mese se mănâncă ***cu mâna***., identificând neutral modul de manipulare a alimentelor dintr-o paradigmă de opțiuni deschisă („cu furculița și cuțitul", „cu bețișoare", „cu o lingură comună" etc.).

Tot cu o identificare neutrală avem de-a face și când răspundem, cooperant și senin, la o întrebare explicitând o clasă închisă de opțiuni:

(a) *Și cum mergi la Milano, cu avionul, cu trenul sau cu autocarul? – (O să merg)* ***cu aviónul.***

3.2. Un enunț cu **focalizare contrastivă** identifică variabila în cauză *substituind* varianta de identificare „corectă" unei / unor alte variante concurente, actualizate sau actualizabile în discurs, pe care le rectifică.

Rectificarea poate avea un caracter *propriu-zis polemic,* atunci când se contestă o variantă de identificare asertată (sau doar formulată ipotetic) explicit de partener – ca în răspunsul alternativ la întrebarea din (a):

(b) *(O să merg)* ***CU AVIÓNUL,*** *n-am de gând să-mi rup oasele o zi și o noapte în autocar.*,

sau când doar se deduce din context o convingere / ipoteză contrară a partenerului:

Păi Rodica ***E NEVASTA LÚI!*** *(și nu o simplă colegă)* – ca replică la mirarea celuilalt că vede cele două personaje tot timpul împreună.

Focalizarea contrastivă poate avea și un caracter *polemic anticipativ,* atunci când locutorul dorește să blocheze preventiv o opțiune alternativă (în plan factual) a alocutorului:

Când vin, să te găsesc ***LA LÉCȚII!*** *(și nu la fotbal / la televizor / jucându-te pe calculator)*,

după cum poate viza *corectarea* (anticipativă sau post-factum) identificării eronate / imprecise, *de către alocutor*, a unor elemente informaționale implicate de discursul locutorului:

Eu mâine pe vremea asta o să fiu ***ACÁSĂ*** *(dacă n-a fost clar până acum; deci n-are rost să mai treci să-mi uzi florile)*.

În sfârșit, tot prin focalizare contrastivă se poate corecta o informație furnizată anterior în discurs *de către locutor,* pe care acesta o consideră eronată ori nu și-o mai asumă:

Nu, ne-am văzut ***ALÁLTĂIERI*** *(și nu ieri, cum mi s-a părut și am spus)*.

Ba, hai mai bine să ne întâlnim ***LA TÍNE*** *(la mine, unde te invitasem, o să fie prea multă agitație)*.

Se poate observa că în toate cazurile de focalizare contrastivă există și o componentă implicită metadiscursivă: dat fiind că se evocă, spre a se respinge, o variantă alternativă, verbalizată explicit în context sau verbalizabilă implicit, enunțul operează simultan în planul informației factuale și în planul procesului interdiscursiv, în care introduce clarificări sau corecții.

3.3. Am putea interpreta drept un tip particular de *focalizare contrastivă*, operând exclusiv *la nivel metadiscursiv*, emfatizarea unui *segment de expresie* pentru a-i asigura receptarea corectă, în contrast cu alte segmente de expresie asemănătoare formal, cu care ar putea fi / a fost confundat:

(*Am spus că*) *ea* ***INFÎRMĂ*** (*nu că* ***E INFÍRMĂ***).

De cele mai multe ori, emfaza contrastivă în planul expresiei antrenează şi planul conţinutului:

A fost o alegere ***FORTUÍTĂ*** (*nu* ***FORŢĂTĂ***).,

fapt exploatat deseori ludic, prin jocuri de cuvinte:

Misiunea mea s-a terminat. Hm! ***Émisiunea*** *s-a terminat.* (TV, 2005).

Acest tip de focalizare contrastivă poate opera şi asupra unor secvenţe sublexicale, morfematice sau nu (ca în exemplul de mai sus).

3.4. Diferenţei de natură pragmasemantică dintre *focalizarea neutrală* şi *focalizarea contrastivă* îi corespunde o diferenţă de marcare prozodică, ce permite să discernem între cele două situaţii, chiar în cazul unor enunţuri cu expresie lexico-sintactică şi contextualizare identice: secvenţa focală contrastivă este pronunţată cu intensitate superioară secvenţei focale neutrale şi cu o diferenţă de înălţime mai mare între silaba purtătoare de accent frastic şi restul secvenţei (vezi *infra*, **4.1.2**):

O să merg ***cu avi$_{ónul.}$*** (focus neutral) vs *O să merg* ***CU AVI^{Ó}NUL.*** (focus contrastiv)

4. MĂRCILE SPECIFICE ALE FOCALIZĂRII

Focalizarea enunţiativă se realizează prin ***mărci specifice***, de natură ***prozodică***: *accent* (de intensitate) şi *intonaţie* (pentru focalizarea de tip contrastiv, vezi şi **Organizarea prozodică a enunţului**).

4.1. Ambele tipuri de focalizare (neutrală şi contrastivă) impun ca *secvenţa focalizată* să fie pronunţată „legat" (fără pauze), cu o intensitate globală mai mare decât cea a restului enunţului şi cu un accent frastic pe ultima silabă purtătoare de accent lexical a secvenţei.

Când secvenţa tematică focală este mai extinsă (constituent dezvoltat sau un grup de constituenţi focalizat unitar), se remarcă şi o preferinţă pentru rostirea întregului grup într-un tempo mai rapid decât în enunţul nonfocalizat, ceea ce, împreună cu accentul frastic unic, îi subliniază coeziunea şi tratamentul informaţional distinct în cadrul enunţului.

Secvenţa presupoziţională (în măsura în care este prezentă) preferă, de asemenea, o rostire legată şi un tempo uşor accelerat, cu un contur intonaţional modificat (final uşor ascendent, pauză virtuală – semnalul de „suspensie informaţională").

4.1.1. În cazul ***focalizării neutrale***, secvenţa focală reprezentând *un unic constituent* păstrează în general conturul intonaţional caracteristic enunţului corespondent nonfocalizat, fiind doar pronunţată cu intensitate sporită, compară:

O să plec din Bucureşti sâmbătă dimineaţa, cu ma$_{şina}$. (enunţ nonfocalizat: întreaga informaţie este nouă, locutorul îşi face planuri de vacanţă)

(*M-am mai gândit:*) *O să plec* (*din Bucureşti sâmbătă dimineaţa*) ***cu ma$_{şína}$.*** (enunţ focalizat: era deja stabilit că va pleca sâmbătă dimineaţa, întrebarea era cu ce mijloc de transport).

Când este focalizat global *un grup de constituenţi*, acesta este tratat prozodic ca fiind unitar (se anulează pauzele dintre constituenţi, întregul grup se rosteşte cu intensitate sporită şi primeşte un unic accent frastic, pe ultimul element cu accent lexical; se păstrează conturul intonaţional al ultimului constituent, în timp ce tonalitatea restului grupului este relativ uniformizată):

(*M-am hotărât:*) *O să plec din Bucureşti* ***sâmbătă dimineaţa cu ma$_{şína}$.***

4.1.2. În cazul ***focalizării contrastive***, intensitatea medie cu care se rosteşte secvenţa focală este şi mai mare (în raport cu focusul neutral), accentul frastic, şi mai puternic, intervenind în plus şi o modificare intonaţională faţă de enunţul nonfocalizat: amplificarea diferenţei de înălţime dintre silaba purtătoare de accent frastic şi restul secvenţei focale (vezi *supra*, **3.4**) şi inversarea tipului de proeminenţă în raport cu enunţul-cadru (secvenţă focală cu proeminenţă negativă în enunţurile cu intonaţie ascendentă, cu proeminenţă pozitivă în cele cu intonaţie descendentă – vezi **Organizarea prozodică a enunţului**):

O să plec ***CU MA^{ŞÍ}NA*** (↓) (*nu cu trenul, cum mi-ai sugerat*).

Vrei să mergi ***CU MAŞÍNA?***(↑) (*ai renunţat la ideea de a merge cu trenul?*).

Secvenţa focală contrastivă extinsă, complexă (grup de constituenţi focalizaţi global) se comportă similar celei cu focalizare neutrală (vezi *supra*, **4.1.1**), cu diferenţele de marcare specifică descrise.

5. SINTAXA FOCALIZĂRII

Enunţul focalizat poate fi considerat *corespondentul emfatic* (supraorganizat comunicativ) al unui *enunţ-bază*, nefocalizat.

> O atare interpretare este nu numai utilă metodologic, ci şi acceptabilă ca modelare a unui proces real în cadrul construcţiei enunţului de către locutor: odată ce am stabilit că rolul comunicativ al enunţului focalizat este acela de a identifica o variabilă semantică ale cărei raporturi sunt predeterminate, şi, odată ce aceste raporturi sunt captate de structura sintactică, este rezonabil să vedem focalizarea ca o operaţie care se aplică unei forme enunţiative structurate (actualizabilă ca atare).

Din această perspectivă, în *interpretarea sintactică* a enunţurilor focale sunt relevante următoarele chestiuni: procedeele sintactice antrenate obligatoriu / opţional în procesul de focalizare, în asociere cu mărcile specifice (prozodice), precum şi eventualele condiţionări (contextuale sau semantico-pragmatice) ale

acestor asocieri; tipurile de enunțuri care admit focalizarea; tipul și numărul constituenților enunțului-bază care pot fi focalizați; constrângerile asupra tipului de focalizare legate de tipul de constituent focalizat; poziția sintactică a secvenței focale în enunțul rezultat în urma operației de focalizare.

5.1. Pentru *marcarea focală a unei secvențe* oarecare sunt *necesare și suficiente mărcile prozodice*; acestora li *se pot asocia, opțional, anumite operații sintactice,* cu rol de emfatizare a anumitor componente pragmasemantice și *fără o specializare exclusiv focalizantă* (pot fi folosite ca procedee secundare și în alte procese de supraorganizare comunicativă – cea tematică, de exemplu). Operațiile sintactice în cauză sunt: reorganizarea sintactică în „structuri (pseudo)scindate", dislocarea lineară (schimbarea topicii „normale") și dublarea ana- / cataforică; constrângerile specifice ale acestora vor fi arătate *infra,* **5.3**.

În ce privește tratamentul sintactic rezervat celorlalte două componente informaționale (*topicul* și *presupoziția*):

– *topicul* este de cele mai multe ori implicit (subiacent poziției *focusului*); la suprafață se manifestă doar în structurile „scindate", și numai în asociere cu mărcile prozodice specifice (vezi *supra,* **1.1, 1.2** și *infra,* **5.1.3**), având rol de subiect sau de nume predicativ (în majoritatea cazurilor, atribuirea acestor funcții sintactice în structurile ecuaționale nu poate fi decisă și nu depinde nici de structura focală, nici de cea tematică – vezi **Organizarea tematică a enunțului, 3.1.3.3**).

– *secvența presupozițională* este prezentă sau nu în enunț, în funcție de contextul comunicativ, care determină gradul de expectație al apariției unui mesaj de identificare. Când acest grad este maxim, ca în întrebările parțiale simple, forma „normală" a răspunsului este cea a unui enunț eliptic, reprezentat doar de secvența focală:

*Cui intenționezi să te adresezi pentru problema asta? – **Ministrului în persoană.***

*Și dacă nu reușești, ce-o să faci? – **O să mă spânzur sau o să-mi iau câmpii.***,

reluarea presupoziției comune întrebării și răspunsului fiind rară și puternic conotată: apare fie în răspunsurile școlărești (greșit recomandate de profesori, dar servind și pentru a câștiga timp), fie în cele în care se emfatizează importanța stării de lucruri evocate (vezi și **Repetiția, 4.3.1.1**).

În proximitatea directă a unui enunț (precedent) care formulează explicit informația utilizată ulterior presupozițional, ea este evocată trunchiat (atât cât este necesar pentru a-i semnala activarea) sau / și prin expresii reprezentând inferențe evidente, sau / și prin proforme anaforice:

Și acolo cum o să ajungă? – **O să meargă *cu trénul.*** (presupoziția „va ajunge acolo" este evocată sumar, printr-o consecință logică evidentă: pentru „a ajunge", trebuie „să meargă"),

S-a pomenit de azi pe mâine că nu mai avea nici casă, nici familie, nici nimic. **Asta s-a întâmplat *când avea 16 ani.*** (presupoziția evocată sintetic, prin pronume generic și pro-verb).

În structurile ecuaționale (pseudo)scindate în care topicul este reprezentat prin secvența de forma *nominal (generic)* + *relativă,* relativa explicitează presupoziția *in extenso* (vezi însă *infra,* **5.3,** notă, pentru comentariul privind noninterpretabilitatea univocă a acestor structuri, în absența mărcilor prozodice).

5.2. *Toate tipurile fundamentale de enunț* (asertiv, imperativ, interogativ) permit focalizarea:

În vacanță o să merg ***la Dórna!*** („Am ales".).

În vacanță du-te ***la Dórna!*** („Ascultă-mă pe mine, *acolo* e de tine".).

Ți-ai petrecut vacanța ***la Dórna?*** („Vreau să-mi confirmi că *acolo.* / Mă mir că *acolo*".).

Unde *ți-ai petrecut vacanța?* (interogativă parțială, focalizată inerent pe cuvântul interogativ).

Când *ți-ai petrecut vacanța* ***la Dórna?*** (interogativă parțială, dublu focalizată).

5.3. De asemenea, *orice constituent / segment al enunțului-bază* poate fi focalizat, inclusiv secvențe sublexicale, cu anumite constrângeri privind tipul de focalizare acceptat (focalizarea sublexicală, de exemplu, nu poate fi decât contrastivă).

Dată fiind specificitatea rolului semantic al focalizării (identificarea unui element *poziționat semantic* în ansamblul informațional care îl cuprinde), secvența focală va fi întotdeauna *integrată sintactic* în enunțul-cadru, cu două variante: (a) în cazul în care topicul rămâne subiacent (poziția sa lineară fiind ocupată de focus) – deci în toate situațiile de focalizare numai prin marcare prozodică, precum și în acelea în care avem, în plus, dislocare și / sau dublare ana- / cataforică – secvența focală își păstrează rolul sintactic (și mărcile respective) din enunțul-bază; (b) în cazul în care topicul este explicitat în cadrul unui structuri scindate, enunțul focalizat este reorganizat sintactic în raport cu enunțul-bază, iar secvența focală primește un rol sintactic care nu depinde de rolul inițial; mărcile sintactice ale poziției inițiale sunt preluate de elementul relativ.

Astfel, în:

(a) ***Tú*** *ești cel căruia i-am dedicat cei mai frumoși ani din viață.*, echivalent cu enunțul nonscindat:

(b) ***Tíe*** *ți-am dedicat cei mai frumoși ani din viață.*, enunțul scindat (a) are o structură ecuațională, în care focusul (*tu*) este subiect, provenit dintr-un complement indirect în enunțul focal nonscindat (b), precum și în corespondentul său nonfocal:

(c) *Ție ți-am dedicat cei mai frumoși ani din viață.* (este vorba despre „ce am făcut eu pentru tine", nu despre „cui i-am dedicat cei mai frumoși ani").

> Structura scindată, în sine, nu fixează univoc focusul, iar când această fixare are loc, poziția de *secvență focală,* respectiv *secvență presupozițională* poate fi ocupată de oricare dintre cei doi termeni ai ecuației, în funcție de marcarea prozodică. Putem avea (pentru *Și-a dorit întotdeauna realizarea profesională.*):
>
> (a) *Ceea ce și-a dorit întotdeauna este / a fost* ***realizarea profesională.*** (focus pe al doilea termen; topic explicitat în primul – relativa),
>
> (b) *Realizarea profesională este / a fost* ***ceea ce și-a dorit întotdeaúna*** *(dar a ratat-o).* (focus pe relativă, topic subiacent: „**ce** a însemnat realizarea profesională pentru el"), dar și:
>
> (c) ***Ceea ce și-a dorit întotdeaúna*** *a fost realizarea profesională (și nu rezultatul întâmplător al unor conjuncturi),* cu aceeași structură comunicativă ca (b), ceea ce dovedește că nici distribuția lineară nu joacă un rol determinant în identificarea *focus*-ului.

Majoritatea funcțiilor sintactice permit atât focalizarea neutrală, cât și cea contrastivă, prin marcare prozodică, cu sau fără asocierea unor procedee sintactice suplimentare (scindare, dislocare, reluare ana- / cataforică); de asemenea, acceptă focalizarea unui constituent ± propozițional. Focalizarea neutrală a unui constituent se face integral (centru de grup + determinativi); focalizarea contrastivă permite extragerea din grup a oricărui element (regent / determinativ) și chiar a unor secvențe sublexicale, inclusiv nonmorfematice (vezi *supra*, **3.3**).

Pozițiile sintactice ilustrate în paragrafele de mai jos sunt cele ale *constituenților din enunțul-bază* supuși procesului de focalizare.

5.3.1. ***Subiectul***:

Tatăl méu *m-a sprijinit întotdeauna, orice aș fi întreprins.* (neutral: „Cine m-a sprijinit?"; contrastiv: „El, și nu unchiul, cum pretinde".; marcare strict prozodică, poziție inițială).

M-a sprijinit întotdeauna, orice aș fi întreprins, ***tatăl méu.*** (neutral / contrastiv, marcat prozodic + dislocare: poziție finală).

Cel care m-a sprijinit întotdeauna, orice aș fi întreprins, (acela) ***a fost tatăl méu.*** (scindare, ± reluare anaforică a topicului).

Subiectiva:

Să plătească ***cine e vinovát. / Cine e vinovát*** *(acéla) să plătească.* (subiectivă, poziție inițială / finală; posibilă reluare anaforică, și ea focalizată. Subiectivele introduse printr-un relativ fără antecedent par să nu suporte scindarea.).

M-ar bucura ***să te văd fericít.*** (neutral / contrastiv).

Să te văd fericít *(ásta) m-ar bucura (și nu neapărat bogat).*

În poziție inițială, lecțiunea preferențială e cea contrastivă; este posibilă reluarea printr-un anaforic profrază, tratat focal (în poziție finală, anticiparea printr-un cataforic împinge subiectiva în rol de apozitivă).

Ceea ce m-ar bucura ar fi ***să te văd fericít.*** (scindare).

Să te văd fericít *(, ásta) e ceea ce m-ar bucura.* (scindare + dislocare ± reluare anaforică tratată focal).

5.3.2. ***Predicatul verbal*** (focalizat singur sau însoțit de compliniri; complinirile nonfocalizate aparțin secvenței presupoziționale):

(Și ce-o să faci tu la mare, singur-singurel?) – ***O să mă prăjésc. / O să zac la soare cu o cárte.***

În aceste condiții ingrate ***o să renúnț*** *(****la orice proiécte****). /* ***O să renúnț*** *(****la orice proiécte****) în aceste condiții ingrate.* (răspuns la: „Ce vei / voi face în aceste condiții?").

Ce voi face (în aceste condiții ingrate) va fi ***să renúnț.*** (scindare, acceptabil ca ecou la o întrebare, reală sau imaginară: „Ce vei / voi face în aceste condiții [...]?").

5.3.3. ***Numele predicativ*** poate fi focalizat individual sau în asociere cu copula:

După toate aceste malversațiuni, amicul nostru a ajuns ***deputát / a ajuns deputát.*** (neutral / contrastiv: „Știi cumva ce a ajuns / ce s-a întâmplat cu amicul nostru, după [...]?" / „Ei bine, află, a ajuns deputat, și nu deținut de drept comun".).

Topica poate fi inversată, cu o nuanță afectivă (surpriză / indignare etc.) în plus:

Deputát *a ajuns. /* ***A ajuns deputát*** *amicul nostru, după toate* [...].

Scindarea produce rezultate inacceptabile:

**Ceea ce a ajuns amicul nostru* [...] *e deputat.*

În aceleași condiții, se poate focaliza o ***predicativă***:

Vom fi ***ce-am fóst,*** *și mai mult decât atât.* (neutral: „Ce vom fi?" sau contrastiv: „Ce-am fóst, nu ce vreți voi să devenim".).

Inversiunea topică este posibilă, cu o preferință pentru lecțiunea contrastivă:

Ce-am fóst *vom fi (și nu ce vreți voi să devenim).*

5.3.4. ***Complementul predicativ al obiectului*** (cu realizare ± propozițională) permite variante de focalizare similare, individual sau împreună cu centrul verbal:

M-a făcut ***proástă*** („**Cum** m-a făcut?") / ***M-a făcut proástă.*** („**Ce** s-a întâmplat?") / ***Proástă*** *m-a făcut.* („nu nepriceputǎ, cum poate ar fi avut dreptate să mă facă").

A angajat-o ***ce-a vrut él.*** [secretară], *nu* ***ce-a vrut eá*** [șef de vânzări].

5.3.5. ***Predicativul suplimentar / predicativa suplimentară*** este focalizabil(ă) în condiții similare cu cele ale numelui predicativ:

[În dimineața în care a plecat] am văzut-o ***îngrijorátă / am văzut-o îngrijorátă.*** (neutral: „**cum** am văzut-o?" sau contrastiv: „și nu disperată, cum ți s-a părut ție").

5.3.6. Atât ***complementele*** **(*direct, indirect, de agent*** etc.), cât și ***circumstanțialele*** (mai puțin *concesivul,* al cărui potențial focal e discutabil), realizate ± propozițional, sunt focalizate fără restricții și permit scindarea, dislocarea, reluarea ana- / cataforică (cu anumite condiționări).

5.3.6.1. Complementul direct:

Nu vreau să te invit decât ***pe tíne.*** */ Numai* ***pe tíne*** *vreau să te invit. / Singurul pe care vreau să-l invit* ***ești tú.***

Pe secretáră, pe eá *trebuie să o întrebi, ea le știe pe toate.* (reluare anaforică, tratată focal).

Completiva directă:

Spunea întotdeauna ***că mai e tímp.*** (neutral: „*Ce* spunea el întotdeauna?"; contrastiv: „Că mai e timp, nu că nu vrea să facă".).

Că mai e tímp *(****, ásta****) spunea el întotdeauna.* (contrastiv: „și nu că n-o să i se întâmple niciodată"; reluare anaforică facultativă, tratată focal).

Ce spunea el întotdeauna e / era ***că mai e tímp / să nu lași niciodată pe mâine ce poți face póimâine.*** (scindare).

5.3.6.2. Complementul secundar:

Tot trimestrul, i-a învățat ***tabla înmulțírii.*** */* ***Tabla înmulțírii*** *i-a învățat tot trimestrul. / Ce i-a învățat tot trimestrul a fost* ***tabla înmulțírii.***

Completiva secundară:

Văru-meu m-a învățat ***să fuméz.*** („atâta tot" / „și nu să rezolv ecuații complexe") / *Tot ce m-a învățat a fost* ***să fuméz.***

5.3.6.3. Complementul indirect:

Lúi *trebuie să i te adresezi. / Trebuie să te adresezi* ***lúi.*** */* ***Él*** *e cel căruia trebuie să i te adresezi. / Cel căruia trebuie să i te adresezi e* ***él.***

Completiva indirectă:

E bine să dai ***cui are nevóie.*** */* ***Cui are nevóie*** *(****, acéluia****) e bine să-i dai.*

5.3.6.4. Complementul prepoziţional:

Cel mai tare mă tem de ***bătrânéţe.*** */ De* ***bătrânéţe*** *mă tem... / Lucrul de care mă tem cel mai tare e* ***bătrânéţea.***

Completiva prepoziţională:

Mă gândeam ***la ce mi-ai spus iéri / ce să-i spun mâine / că poate n-o să accépte.***(„**La ce** mă gândeam?")

5.3.6.5. Complementul de agent:

Tot ce vezi a fost făcut ***de mâna meá. / De mâna meá*** *a fost făcut* [...].

Cel de către care a fost pusă piatra de temelie a sfântului lăcaş a fost ***Petru cel Bún.*** (emfatic, retoric, preţios).

Completiva de agent:

Toate sumele adunate vor fi folosite ***de cine are cu adevărat nevóie.*** (contrastiv: „nu de profitori")

Parcul ăsta e bătut ***de cine vrei şi de cine nu vréi.*** (neutral).

Cei de către care vor fi folosite toate sumele adunate sunt ***cei care au cu adevărat nevóie.*** (scindare).

Inversiunea e posibilă, cu o preferinţă pentru interpretarea contrastivă.

5.3.6.6. Complementul posesiv (numai cel care acceptă dublare clitică):

Nu i se scutură frunzele ***brádului.*** */* ***Brádului*** *nu i se scutură frunzele.* („molidului – da").

5.3.6.7. Complementul comparativ:

Zahărul e la fel de periculos ***ca alcoólul****?* („sau ca sarea?")

Era cea mai isteaţă ***dintre colegii éi.*** („în comparaţie cu alţii, era mai curând prostuţă")

Eşti mai bine plasat ***decât míne.*** („dar mai sunt patruzeci înaintea ta")

Completiva comparativă:

A plătit mai mult ***decât a declarát.*** („dar mai puţin decât valoarea reală")

5.3.6.8. Circumstanţialul de loc:

Sub bradul ăsta (, ***aíci***) *vreau să-mi dorm somnul de veci.* (neutral / contrastiv; topică inversată; ± reluare anaforică).

Locul unde / în care vreau să-mi dorm [...] *e* ***sub bradul ăsta.*** (scindare).

Circumstanţiala de loc:

Să te duci ***unde te-oi căuta éu.***

Mi-am găsit agenda ***unde mă aşteptam mai puţín*** *(în dulăpiorul din baie)* – neutral / contrastiv; inversiune topică posibilă; reluare anaforică posibilă („acolo").

5.3.6.9. Circumstanţialul de timp:

Geanta asta o am ***din vremea studenţíei.*** (neutral / contrastiv; inversiune topică posibilă).

Circumstanţiala de timp:

Mi-am dat seama cine e abia ***când a început să-şi justifice poziţia dinaínte.*** */ Momentul în care mi-am dat seama* [...] *a fost abia* ***când a început*** [...]. (scindare)

5.3.6.10. Circumstanţialul / circumstanţiala de mod:

Unui om sensibil ca el trebuia să-i vorbeşti ***cu blândéţe.*** (neutral / contrastiv; dislocare la stânga posibilă).

Persoanelor cu handicap auditiv trebuie să li se vorbească ***rar şi răspicát.*** */ ?Felul în care trebuie să li se vorbească* [...] *este* ***rar şi răspicát.*** (scindarea produce enunţuri cu acceptabilitate discutabilă).

5.3.6.11. Circumstanţialul / circumstanţiala instrumental(ă):

Melcii se sparg ***cu un cleşte speciál.*** */ Instrumentul cu care se sparg melcii e* ***un cleşte speciál.***

Fii sigur că şi de mâncat, (***cu ásta***) *mânca,* ***cu secera şi ciocánul.*** */* ***Cu secera şi ciocánul*** (, ***cu ásta***) *mânca, fii sigur!*

(*Nu ştiu precis, cred că*) *arunca în bărbatu-său* ***cu ce-i cădea în mână.*** */* ***Cu ce-i cădea în mână*** (, ***cu ásta***) *arunca în bărbatu-său, na!.*

5.3.6.12. Circumstanţialul / circumstanţiala sociativ(ă):

Dacă tot te-ai dus la ţară, trebuia să te duci ***cu copíii.*** */* ***Cu copíii*** *trebuia să te duci* [...].

Poţi să vii ***cu cine vréi****, din partea mea!* */* ***Cu cine vréi*** *poţi să vii, mie mi-e perfect egal.*

Cel cu care mi-ar fi plăcut să vii ***e tatăl tău.*** (scindare).

5.3.6.13. Circumstanţialul / circumstanţiala de relaţie:

Lucrurile stau excelent ***din punctul tău de vedére.*** */* ***Din punctul tău de vedére*** *lucrurile stau excelent.* (contrastiv: „pentru toţi ceilalţi stau mizerabil").

M-am lămurit ***în ce priveşte leáfa.*** („În privinţa perspectivelor profesionale nu mi-e nimic clar".).

5.3.6.14. Circumstanţialul / circumstanţiala de cauză:

Nu vorbea nimeni ***de frícă.*** */* ***De frícă*** *nu vorbea nimeni.* */* ***De-ásta / áia*** *nu vorbea nimeni,* ***de frícă.*** */ Motivul pentru care nu vorbea nimeni era* ***frica.***

Pare obraznic ***fiindcă-i timíd.*** */* ***Fiindcă-i timíd*** (, ***de-ásta***) *pare obraznic.* */ Motivul pentru care* [...] *e* ***că-i timíd.***

5.3.6.15. Circumstanţialul / circumstanţiala de scop:

Ţineau camera „cea bună" ***pentru oáspeţi.*** */* ***Pentru oáspeţi*** *ţineau* [...].

Face toate trăsnăile ***ca să-l bagi în seámă.*** */* ***Ca să-l bagi în seámă*** *face* [...]. */ ?Scopul în care* [...] *e* (***ca***) ***să-l bagi în seámă.***

5.3.6.16. Circumstanţialul / circumstanţiala condiţional(ă):

Spargeţi geamul (*numai*) ***în caz de perícol.*** */* (*Numai*) ***în caz de perícol*** *spargeţi geamul.*

O să vină şi el ***dacă vii şi tú.*** */* ***Dacă vii şi tú*** *o să vină şi el* („*altfel, nu*"). */ Condiţia ca să vină şi el* ***e să vii şi tú.***

5.3.7. ***Atributul / atributiva*** admit focalizarea individuală, fie neutral:

Mie-mi place fata ***cu părul róşu / care stă lângă fereástră.*** („*Care* fată îţi place?"), fie contrastiv:

„Să te fereşti de omul cu părul ***róş****"* (*spune o vorbă din bătrâni*), *cu blonzii n-are nimeni nimic.* (contrast corectiv, operând simultan la nivel factual şi la nivel metadiscursiv).

Atributul / atributiva focalizat(ă) nu admite dislocare (decât împreună cu regentul său), nici scindare, nici dublare anaforică / cataforică.

5.3.8. Este, de asemenea, posibilă focalizarea globală a unei ***propoziţii principale***:

(*Şi ce s-a întâmplat după ce-am plecat?*) – *După ce-ai plecat tu* ***a izbucnit un scandal mónstru.*** */* ***A izbucnit un scandal mónstru*** *după ce-ai plecat tu* (*ásta s-a*

întâmplat). / Ce s-a întâmplat după ce-ai plecat tu ***e că a izbucnit un scandal mónstru.*** (focalizare neutrală).

Cât ai fost tu plecat, ***ea a stat toată ziua lângă telefón.*** („N-a profitat de libertate, cum te roade pe tine bănuiala".) – focalizare contrastivă.

5.3.9. După cum s-a văzut din unele dintre exemplele prezentate, în enunțurile-frază este posibilă focalizarea unui constituent dintr-o subordonată, chiar depășind multiple nivele de regență:

Cu tíne *am visat că mi-aș putea petrece tot restul zilelor.*

5.4. Au fost identificate, până la acest punct, tipurile de constituenți care pot face obiectul focalizării, fiind propuse numai situații în care secvența focală este reprezentată printr-*un* constituent unitar (simplu sau complex, ± propozițional).

Există însă posibilitatea ca un enunț să focalizeze *mai mulți* constituenți, după cum pot fi focalizate elemente informaționale a căror expresie *nu* este un constituent sintactic.

5.4.1. ***Focalizarea multiplă*** poate fi, în funcție de poziția lineară reciprocă a secvențelor focalizate, *continuă* sau *discontinuă.*

Din punct de vedere sintactic, focalizarea multiplă poate afecta secvențe aparținând aceleiași clase de constituenți sau unor clase diferite, fără diferențe relevante privind poziția lineară (grupată sau la distanță), tipul de marcare (vezi însă *infra*, nota de sub **5.4.1.1**) sau natura focalizării (neutrală / contrastivă; uniformă / mixtă) – după cum se poate vedea din exemplele de mai jos.

5.4.1.1. În *focalizarea multiplă continuă,* constituenții focali sunt contigui, formând o secvență plurifocală, în care fiecare constituent este marcat prozodic distinct:

Mi-a format gândirea lingvistică ***profesorul Vasilíu, în anul întâi, cu „Fonologia limbii române".***

Primul constituent poate fi marcat suplimentar, opțional, prin includerea sa într-o structură scindată:

Cel care mi-a format gândirea lingvistică ***a fost profesorul Vasilíu, în anul întâi, cu*** [...].

> Atunci când constituenții focalizați grupat sunt de același tip sintactic și de dimensiuni reduse, pot fi focalizați global și tratați prozodic ca un unic constituent: *Ne vedem* ***mâine la 8 la facultáte.*** (vezi *supra,* **4.1.1**).

În *focalizarea multiplă discontinuă,* constituenții focali se află la distanță, separați de secvența presupozițională:

Fratele méu *(e cel care) m-a ajutat întotdeauna,* ***cu sfáturi, cu báni, cu sprijin morál.***

În ambele cazuri, se preferă o focalizare de același tip a tuturor constituenților (*focalizare uniformă*: fie neutrală, fie, mai rar, contrastivă), nefiind însă imposibilă *focalizarea mixtă* (coprezența unor focus-uri de naturi diferite, neutrale *și* contrastive, chiar intercalate):

Ca să-mi fac studiile m-a ajutat ***fratele méu, ÎN PRIMII ÁNI, cu ceva báni*** („numai în primii ani, pe urmă a trebuit să mă descurc singur").

5.4.1.2. Un caz particular este acela în care constituenții focalizați sunt, *din punct de vedere semantic, solidari* (distribuția lor în rolurile actanțiale este complementară), în consecință nu pot fi focalizați decât simultan:

– *Cine-a bătut aseară?* (într-un meci de fotbal) – ***Englézii*** *(i-au bătut)* ***pe céhi.*** */* *(I-au bătut)* ***englézii pe céhi.***

Focalizarea multiplă solidară poate fi și de tip contrastiv, caz în care locutorul corectează o distribuție eronată a rolurilor actanțiale:

– *De când a părăsit-o pe Emilia, a luat-o razna rău de tot.* – ***Eá*** *l-a părăsit* ***pe él.*** (presupoziție: „Unul dintre soți l-a părăsit pe celălalt".).

5.4.1.3. O situație specială de focalizare multiplă este aceea a *focalizării încastrate,* cu două variante:

(a) focus suplimentar încastrat într-o *secvență focală extinsă;*

(b) focus suplimentar încastrat în *secvența presupozițională.*

Astfel, în:

– *Și ce voia să afle Anca?* – *(Voia să știe)* ***dacă poți să treci DISEÁRĂ pe la éi.***, se observă o focalizare neutrală pe întreaga completivă directă, *în interiorul căreia* este focalizat contrastiv circumstanțialul de timp – spre deosebire de:

(Voia să știe) ***dacă poți să treci diseară pe la éi.*** (focalizare simplă neutrală, pe constituentul completivă directă).

În:

Iéri *am venit* ***CU TRÉNUL.,*** circumstațialul de timp este focalizat neutral („*Când* am venit cu trenul?") sau contrastiv („ieri, nu săptămâna trecută, când am venit cu o cursă"), în timp ce secvența presupozițională („Am venit cu trenul *cândva*".) cuprinde un focus suplimentar, contrastiv, pe circumstanțialul instrumental – spre deosebire de:

Iéri *am venit,* ***cu trénul.***, în care se observă o focalizare dublă discontinuă, fără încastrare (presupoziție: „Am venit *cândva, cu ceva.*").

5.4.1.4. Un caz-limită al focalizării multiple este acela al *focalizării totale,* în care secvența focală acoperă întregul enunț (fără ca acesta să fie eliptic, redus la constituentul focal, ca în răspunsurile la întrebările parțiale: – *Cum a venit?* – ***Pe jos.***).

(a) Enunțuri focalizate total pot apărea ca răspuns *sintetic* la o întrebare parțială generică:

– *Ce s-a întâmplat?* – ***O mașină a luat curba în viteză și s-a oprit în pom.***

– *Și cum mai stau lucrurile p-acasă?* – ***Mama e bine, tata, mai puțin, cu banii se descurcă așa și-așa – mă rog, se poate și mai rău.***,

sau ca răspuns *analitic* la o întrebare parțială, tot generică, dar multiplu detaliată:

– *Cine ce-a făcut, cum și de ce?* – ***Mihái*** (#) ***a spart televizórul,*** (#) ***cu míngea,*** (#) ***că nu vrea să stea odată lócului.*** [Mama alarmată, intrând în camera de unde s-a auzit un zgomot de dezastru, cere socoteală celor doi copii; îi răspunde cooperant fratele delator.].

În ambele cazuri, informația „veche" împărtășită de interlocutori (presupoziția în baza căreia are loc transferul de informație identificatoare) este minimă, limitată la o presupoziție comună tuturor enunțurilor: existența unui eveniment („S-a întâmplat *ceva*".) sau a unei stări de lucruri („Lucrurile stau *cumva*".) *relevante* în context; întregul enunț focalizat identifică acel eveniment sau acea stare de lucruri.

Diferența dintre cele două situații ține de expectația creată de tipul de întrebare: în cazul enunțului cu *focalizare totală sintetică*, acesta răspunde unei solicitări de informație formulate sumar, fără exigențe analitice – în timp ce enunțul *focalizat total analitic* răspunde unei exigențe explicite de a furniza o informație analizată într-un mod anume (cu un grad de complexitate și de detaliere prestabilite); această diferență poate fi marcată prozodic: constituenții focusului total analitic sunt delimitați prin pauze și poartă, fiecare, un accent frastic (au un tratament similar situației în care sunt focalizați individual), în timp ce focalizarea totală sintetică tratează întregul enunț drept o unică secvență focală (accent frastic unic, fără pauze între constituenți).

În cazul particular al enunțurilor focalizate integral (atât cele cu focalizare totală, cât și cele eliptice, reduse la constituentul focalizat), marcarea focală specifică (prozodică) este facultativă, întrucât caracterul focal (identificator) al secvenței respective este deductibil univoc din contextul precedent (întrebarea focalizată); atunci când marcarea prozodică este prezentă, ea are caracter emfatic (subliniază solicitudinea locutorului în a respecta întocmai exigențele comunicative formulate în întrebarea partenerului).

(b) În mod analog, ca reprezentând cazuri de focalizare totală, s-ar putea interpreta acele enunțuri din discursul monologic, scris sau oral (în special de tip analitic / argumentativ), a căror informație integrală răspunde unei cerințe de identificare impuse explicit de contextul lingvistic precedent, ca în:

Există două aspecte care mi se par fundamentale în raport cu o dreaptă înțelegere a autonomiei universitare: 1. ***ea nu este absolută, nerealistă, nu situează instituția în afara sau deasupra legii*** *și 2.* ***ea nu este dată o dată pentru totdeauna, ci se știrbește și se repară mereu.*** (S. Golopenția, *America*), unde enunțurile 1. și 2. identifică „aspectele" legate de „autonomia universitară" a căror „existență" (relevantă discursiv) este anunțată în enunțul precedent.

Acest tip de focalizare poate cuprinde și secvențe mai ample, compuse din mai multe enunțuri, uneori întregi capitole de discurs, ca în:

În ceea ce privește nevoia de a reface mereu autonomia amenințată, mă voi referi rapid la problema complexă a subvențiilor. ***Guvernul federal și marea industrie subvenționează cu precădere cercetările de fizică, chimie, biologie, medicină, astronomie, care sunt legate de priorități eonomice sau politice. Cum banii primiți o întăresc, universitatea beneficiară e insensibil adusă în poziția de a valoriză și transforma în departamente de vârf departamentele care efectuează cercetările aplicate respective. În felul acesta, autonomia ei este diminuată, cercetarea de bază riscă să treacă pe planul al doilea, iar departamentele umaniste sunt defavorizate, deși, nu numai la origine, ci și în prezent, lor le revine misiunea de a arma personalitatea și de a redefini motivațiile celor chemați să lucreze ca specialiști în societatea de mâine.*** (S. Golopenția, *America*), unde întreg textul care urmează după prima frază „identifică" acea „problemă complexă a subvențiilor" anunțată ca temă.

Se poate observa că în acest tip particular de focalizare totală, distincția dintre organizarea tematică (temă / remă) și organizarea focală (topic / focus) este neutralizată: secvența focală identifică un element (*topic*) pre-desemnat ca *temă*, servindu-i în acest fel drept *comentariu* (*remă*), ceea ce este posibil întrucât „a identifica" ceva *este* un mod de a „vorbi despre" acel ceva.

O situație specială e aceea în care *secvența focală* acoperă întregul enunț, dar *informația focalizată* se reduce la *valoarea ilocuționară* (acțională) asociată conținutului său propozițional (*focalizare ilocuționară*). Astfel, în:

(1) *Mă întreb dacă să mă duc să-i cer scuze. –* ***Du-te și cere-i scuze!***, sau:

(2) *– Am văzut-o la piață cu o diademă de perle.*

– Ai văzut-o la piață cu o diademă de pérle?,

ceea ce se identifică în a doua replică este relația stabilită de locutor între *descrierea de stare conținută în enunț* (și preluată din replica precedentă) și „lumea reală" (cea căreia îi aparțin interlocutorii și în care are loc actul de comunicare), deci *modul* în care respectivul locutor *acționează* asupra lumii *prin intermediul* acestei relaționări: în (1), dă alocutorului sarcina de a introduce în lumea reală situația „Alocutorul se duce să-i ceară scuze".; în (2), cere alocutorului să confirme apartenența (improbabilă) la lumea reală a situației „Alocutorul a văzut-o la piață cu o diademă de perle".

5.4.2. Procesul de focalizare poate afecta secvențe care nu au statut de constituenți sintactici independenți: (a) elemente lexicale nonautonome (prepoziții, conjuncții, semiadverbe, verbe auxiliare etc.), (b) elemente sublexicale morfematice sau (c) nonmorfematice. Focalizarea de acest tip este exclusiv contrastivă (vezi *supra*, **3.2**, **3.3**):

(a) *Dietetic e să mănânci puiul* ***fără*** *piele* („nu *cu*, cum îl mănânci tu, fiert și fără sare").

S-a măritat cu el ***deși*** *e bogat* („și nu *pentru că*, așa cum insinuezi").

N-o să-l ***mai*** *ajut* („până acum l-am tot ajutat, dacă nu știi").

Se vă lăsa de fumat („nu s-*a* lăsat, cum se laudă").

(b) *L-au* ***éxclus*** *din grup* („și nu *in*clus, cum ți s-a părut că auzi").

(c) *Am coróborat acele materiale* („n-am col*a*borat la ele").

ORGANIZAREA PROZODICĂ A ENUNȚULUI

Comunicarea orală cuprinde, pe de o parte, elemente segmentale (succesiunea de foneme care constituie structura lexico-gramaticală a enunțurilor), și, pe de alta, trăsături prozodice (sau „suprasegmentale": intonație, accent, durată, pauză, ritm, tempo). Dintre acestea din urmă, cel mai important rol în desfășurarea interacțiunii verbale îl au intonația, accentul și pauza.

1. INTONAȚIA

În sens larg, termenul *intonație* se referă la un complex de factori concomitenți și interdependenți, ca înălțimea vocii, intensitatea și durata, care acționează de obicei împreună pentru a crea tipare relevante din punct de vedere semantico-sintactic; de pildă, tonul înalt sau ascendent împreună cu durata (lungirea părții finale) caracterizează o anumită structură exclamativă cu un conținut superlativ, intensitatea, înălțimea și / sau durata contribuie la exprimarea emfazei etc.

S-a optat aici pentru folosirea cu precădere a termenului intonație în accepția sa restrânsă (menționându-se, de câte ori a fost cazul, rolul intensității, al duratei, uneori și al pauzei în realizarea unui tipar intonațional): *intonația reprezintă variațiile în înălțimea vocii cu care se pronunță un enunț și care îndeplinesc un rol lingvistic semnificativ la nivelul acestuia*; înălțimea vocii este elementul perceptual care corespunde, în plan acustic, parametrului „frecvență fundamentală", determinat, la rândul său, în plan articulatoriu, de vibrațiile coardelor vocale.

Pentru a descrie intonația (sau „melodia") unui enunț, se vorbește despre tonuri „înalte", „medii" și „grave", prin raportarea lor la tonul celorlalte elemente din același enunț sau / și cu înălțimea medie a vocii vorbitorului care l-a rostit.

Intonația este folosită ca mijloc comunicativ în toate limbile lumii, dar tiparele în care se organizează și funcțiile pe care le îndeplinește sunt specifice fiecăreia dintre ele; de aceea folosirea intonației limbii materne contribuie la ceea ce se numește „accent străin", iar un fenomen similar se observă și în contactul dintre limba standard și graiuri sau dintre dialectele aceleiași limbi.

Întrucât în limba română intonația nu participă la distincții lexicale, ca în limbile „tonale" (chineza, japoneza, suedeza, norvegiana etc.), ea face parte, ca și celelalte limbi romanice, din grupul limbilor „intonative", în care intonația are rol distinctiv numai la nivelul enunțului.

Mișcarea tonului pe parcursul unui enunț rostit de un anumit vorbitor transmite concomitent cel puțin trei tipuri de informație:

– lingvistică (voluntară), determinată de manifestarea, de obicei simultană, a diverselor funcții ale intonației (modală, emfatică, expresivă etc.);

– paralingvistică (voluntară sau involuntară), determinată de starea sufletească a vorbitorului: emoții (bucurie, tristețe, surpriză, regret etc.) sau atitudini (reproș, deferență, protest etc.);

– extralingvistică (involuntară), determinată de acțiunea unor trăsături biologice ale individului, ca sex, vârstă, dimensiunea și forma aparatului fonator etc.

Tiparele melodice (sau *intonaționale*) sunt unități funcționale, scheme abstracte care se asociază în mod constant cu anumite structuri sintactico-semantice. Din cauza împletirii diverselor tipuri de informație pe care le cumulează intonația unui enunț, există o mare varietate de contururi melodice cu care se poate pronunța una și aceeași secvență. Aceste contururi funcționează ca variante contextuale și / sau conotative ale tiparului intonațional respectiv.

Ultima silabă accentuată din enunț are o importanță esențială în determinarea tiparului melodic: în funcție de înălțimea (sau „tonul") ei, se poate vorbi despre câteva tipuri fundamentale de contururi melodice:

– conturul de tip *descendent* (caracteristic pentru enunțuri asertive, imperative, interogative parțiale): ultima silabă accentuată are ton grav și / sau descendent;

– conturul de tip *ascendent* (specific secvențelor nonfinale și interogativelor totale): ultima silabă accentuată are ton înalt și / sau ascendent;

– conturul de tip *plat* (folosit, mai ales, în suspensii): ultima silabă accentuată are un ton similar cu cel al secvenței care o precedă sau este prelungită ca atare.

Intonația îndeplinește o mare varietate de funcții prin intermediul a două tipuri esențiale de acțiuni, care au ca rezultat niște „rupturi" în mișcarea tonului cu care este rostit un enunț (adică în conturul său melodic global):

– „rupturile verticale" creează proeminențe accentuale: pentru reliefarea unui anumit element, silaba sa accentuată este scoasă în evidență față de silabele învecinate fie printr-o proeminență pozitivă (ton mai înalt), fie printr-o proeminență negativă (ton mai grav);

– „rupturile orizontale" au ca efect crearea unor discontinuități în linia melodică a enunțului (de obicei însoțite de pauză), care corespund, în general, grupării elementelor sale în constituenți.

Dintre *funcțiile primare* ale intonației (pentru care folosirea ei are un caracter obligatoriu, acționând în toate enunțurile) fac parte:

– funcția de actualizare, de a transforma cuvintele și grupurile de cuvinte în unități comunicative (enunțuri);

– funcția demarcativă, de a delimita enunțurile între ele și de a le segmenta conform structurii gramaticale și conținutului lor semantic;

– funcția de a indica structura informațională a enunțului (modul de exprimare a informației vechi și a celei noi);

– funcția modală, prin care se manifestă intenția vorbitorului (conform căreia enunțurile se pot grupa în asertive, interogative și imperative).

Dintre *funcțiile secundare* ale intonației (pentru care folosirea acesteia are, în general, caracter facultativ, putând acompania sau nu celelalte mijloace lingvistice) fac parte:

– funcția emfatică (de scoatere în evidență a unui anumit element din enunț);

– funcția expresivă, de manifestare a diverselor stări sufletești sau atitudini (care stă la baza realizării enunțurilor exclamative);

– funcția gramaticală, care se actualizează, mai ales, în cazul enunțurilor potențial ambigue din punct de vedere sintactic.

Majoritatea schemelor intonaționale prezentate mai jos se bazează pe analiza spectrografică a unor exemple pronunțate de câțiva vorbitori nativi ai limbii române standard, validate apoi ca reprezentative pentru tipul de enunț respectiv prin testarea lor de către un alt grup, de data aceasta de auditori (de asemenea nativi). Pentru a ușura accesul cititorului la aceste date, modificarea înălțimii (sau „mișcarea tonului") este indicată cu ajutorul mijloacelor tipografice, într-o reprezentare strict convențională, care încearcă să o sugereze prin așezarea literelor corespunzătoare secvenței sonore respective; de pildă, schema:

C
e?

marchează intonația descendentă intrasilabică cu care se rostește cuvântul *ce* (nu faptul că această coborâre a tonului are loc între consoana *c* și vocala *e*). Elementul care poartă accentul frastic este marcat prin caractere aldine, iar locul pauzei este indicat prin semnul [#].

1.1. Funcția intonației de actualizare comunicativă

Orice cuvânt (sau secvență de cuvinte) poate deveni un enunț prin rostirea sa cu un anumit contur intonațional. În comunicarea orală, enunțul este astfel dublu constituit, având atât o componentă segmentală, cât și una suprasegmentală (înălțime, accent, durată etc.). În cazul enunțurilor monomembre și / sau eliptice (*Da., Nu., Poftim!, Ah!, La masă!, Ajutor!, Poșta!* etc.) ori al celor nonlexicale (*Îhâ., Mhm?* etc.) latura suprasegmentală este cea care asigură predicativitatea necesară existenței lor (vezi *infra*, **1.6.2.1.**(a), **1.6.2.2.**(a)).

1.2. Funcția demarcativă a intonației

Funcția demarcativă a intonației constă în rolul său de a delimita enunțurile între ele și de a segmenta astfel discursul, organizându-l în unități distincte. Intonația acționează, de regulă, împreună cu pauza, realizând segmentarea ierarhică a discursului: porțiunile caracterizate printr-un tipar intonațional de tip final și urmate de o pauză relativ lungă constituie unități de rang superior, care se împart, la rândul lor, în segmente având o intonație continuativă urmate de o pauză mai scurtă, care pot cuprinde și ele constituenți subordonați ierarhic formând unități intonaționale mai mici etc.

În vorbirea obișnuită, mai ales într-un tempo rapid, unitățile intonaționale nu se încheie în mod necesar cu o pauză. Aceasta este adeseori numai virtuală, funcția sa demarcativă fiind preluată de alți factori prozodici (urcarea sau coborârea bruscă a înălțimii, slăbirea intensității, încetinirea vitezei de rostire etc.). Un rol considerabil îl joacă și mărimea constituenților; de pildă, secvența *Mama vine.* se pronunță ca o singură unitate intonațională, dar secvența *Mama colegei mele de școală va veni astă seară la cină.* conține două unități intonaționale: *Mama colegei mele de școală* (rostită ascendent) și *va veni astă-seară la cină* (rostită descendent).

Relația dintre grupul intonațional și tipul constituenților sintactici este esențială: izolarea prin intonație și pauză poate fi *obligatorie* (vocativele, interjecțiile, enumerările, apozițiile, diversele tipuri de intercalări sunt, în general, separate de enunțul în care sunt inserate), *facultativă* (între verb și diversele sale

compliniri pot exista sau nu ușoare separări prozodice etc.) sau *exclusă* (între auxiliar și verb, între prepoziție și adverb sau nume, între nume și adjectiv etc. nu se face, de regulă, o delimitare prin intonație și / sau pauză).

Funcția demarcativă a intonației este în mod special evidentă în cazul intonației de continuitate și a celei de încheiere, precum și în cazul intonației parantetice și al celei de suspensie.

1.2.1. *Intonația de continuitate și cea de încheiere*

Partea inițială a unui enunț asertiv este, în general, pronunțată cu intonație urcătoare, care arată că mesajul nu s-a încheiat, iar partea finală, cu intonație coborâtoare, care marchează terminarea enunțului (de aici provin termenii „intonație de continuitate" și, respectiv, „intonație de încheiere"). De aceea nu toate propozițiile asertive au o intonație de tip descendent, ci numai cele independente sau cele care sunt plasate la sfârșitul unui enunț.

Intonația „de încheiere" poate avea și formă ascendentă, ca în cazul enunțurilor interogative totale (vezi *infra*, **1.4.2.2**) ori plată, ca în cazul unor tipuri de enunțuri exclamative (vezi, de pildă, *infra*, **1.6.1.1**).

Rolul intonației de continuitate devine important în cazuri de posibilă ambiguitate sintactică (vezi și *infra*, **1.7.1**); în astfel de situații, poate fi utilă distincția dintre două tipuri ascendente de continuitate: continuitatea „minoră" și cea „majoră", care diferă în ceea ce privește amploarea urcării tonului. Astfel, în (a), circumstanțiala de timp *când ai să ajungi acolo* este subordonată propoziției *dacă te cheamă*:

lo#
amă *co* *spu*
(a) *Dacă te che* *când ai să ajungi a* *ne-*
mi.

iar în (b), temporala este subordonată propoziției *spune-mi*:

mă#
a *colo*
(b) *Dacă te che* *când ai să ajungi a* *spu*
ne-
mi.

Intonația *structurilor enumerative* este un exemplu tipic pentru folosirea intonației de continuitate: conturul melodic al termenilor enumerați are un aspect simetric, în sensul că tonul urcă în silaba accentuată a celui dintâi, apoi coboară ușor, pentru a începe urcarea pe termenul al doilea și așa mai departe, până la ultimul termen, unde se produce coborârea de încheiere; după fiecare termen apare o scurtă pauză:

reștii# *jur#* *dețe#*
Au venit din Bucu *din satele din* *din alte ju* *și chiar din străină*
ta
te.

În cazul enumerării de propoziții, vârful melodic atins de urcarea enumerativă se află de obicei pe ultima silabă a fiecăreia dintre ele:

por# mea# ine#
De acolo se urca pe alt va şi colinda lu şi învăţa limbi stră etc.

Unele enumerări se pot rosti şi cu ton descendent, când enunţul are diverse conotaţii afectiv-atitudinale: *Ai uitat câte am făcut pentru tine: te-am dat la şcoli boiereşti↓ te-am dus la baluri↓ te-am plimbat prin ţări străine↓ ţi-am pregătit o zestre mare↓ ţi-am găsit bărbat bogat↓ şi tot nu eşti mulţumită!*

1.2.2. *Intonaţia parantetică*

Atunci când locutorul foloseşte construcţii incidente, apoziţii sau diverşi modalizatori, pentru a-şi exprima sentimentul sau atitudinea faţă de faptele la care se referă, pronunţă segmentele respective ca pe nişte informaţii secundare, pentru a evita confuzia dintre nivelurile comunicative. Această „paranteză" este izolată de enunţul în care este inserată prin pauze şi are o intonaţie specifică, imprimând secvenţei un aspect discontinuu: tonul iniţial al enunţului principal este uşor ascendent, apoi se produce o ruptură de ton, pentru ca segmentul inserat să poată începe de la un punct mai coborât decât finalul primului segment şi să fie rostit, la rândul lui, cu ton ascendent; după încheierea inserţiei, se reia fraza începută, care, în cazul unei aserţiuni, de pildă, se termină cu ton descendent:

doi# lor#
Cei norocul sunt
buni.

l# os#
E om seri va fa
ce trea
bă.

1.2.3. *Intonaţia suspensiei*

În interacţiunea verbală se întâmplă adesea ca un enunţ să fie întrerupt înainte de încheierea sa normală. Întreruperea poate fi intenţionată sau neintenţionată.

Întreruperea *intenţionată*, cea pe care vorbitorul o face lăsând să se subînţeleagă restul comunicării, este o *suspensie*. Intonaţia ei are, de obicei, un aspect plat: tonul (înalt, mediu sau grav) este susţinut ca atare în ultimul cuvânt; o altă caracteristică a suspensiei este lungirea eventuală a silabei finale:

min
E cu te săraca# da' mai ştii...

va nuuu...
În ţă# că de

Întreruperea *neintenţionată* a mesajului este provocată de cauze obiective (locutorul este întrerupt de un eveniment neaşteptat sau, cel mai adesea, de către alocutor) ori subiective (deplasarea atenţiei locutorului spre un alt aspect, detectarea unei erori şi oprirea pentru a se iniţia procedura de autocorectare, întreruperea în vederea unei reformulări etc.). Întrucât o astfel de întrerupere poate surveni în orice punct al discursului, intonaţia vorbirii în acel moment va corespunde tipului semantic şi sintactic al enunţului respectiv.

1.3. Funcţia intonaţiei de a indica structura informaţională a enunţurilor

Intonaţia indică structura informaţională a enunţului, modul de exprimare a informaţiei vechi şi a celei noi, cu alte cuvinte, organizarea sa în „temă" – „remă" (vezi **Organizarea tematică a enunţului**).

1.3.1. *Enunţuri cu topică normală*

În enunţurile bazate pe *ordinea normală* a cuvintelor, informaţia nouă este plasată la final:

tat
Am vizi cas
te
lul.
(temă) (remă)

1.3.2. *Enunţuri cu topică marcată*

Prin ordinea marcată a cuvintelor şi dublarea clitică (vezi **I, Pronumele personal propriu-zis, 2.2.2.6)** se poate realiza tematizarea unui element.

Când acesta este deplasat la stânga unui enunţ asertiv, este rostit cu ton ascendent:

telul#
Cas l-am vizi
tat.

Când este deplasat la dreapta unui enunţ asertiv, este rostit cu ton grav şi plat (sau uşor descendent):

L-am vizi
tat# cas
telul.

Când este deplasat la stânga sau la dreapta unui enunţ interogativ, este în general rostit pe un nivel melodic ceva mai grav, fiind pronunţat cu vârf melodic pe silaba accentuată, urmat de o coborâre pe silabele posttonice (dacă există):

tat?
te
Cas lul# l-ai vizi

tat#
L-ai vizi te
cas lul?

Elementul deplasat este izolat prin pauză de restul enunţului.

Pentru alte detalii legate de aspectul prozodic al tematizării, vezi **Organizarea tematică a enunţului, 3.1.1.**

1.4. Funcţia modală a intonaţiei

Funcţia modală a intonaţiei este de a diferenţia enunţurile după scopul comunicării (vezi **Tipuri de enunţuri în funcţie de scopul comunicării**).

1.4.1. *Intonaţia enunţurilor asertive*

1.4.1.1. Tiparul asertiv descendent

(a) Intonaţia enunţurilor asertive neutre

Intonația prototipică a enunțurilor asertive este tiparul descendent: conturul intonațional începe la un nivel mediu de înălțime a vocii, apoi urcă ușor, atingând un vârf în prima silabă posttonică, după care începe coborârea treptată a tonului, până la final, unde este atins punctul minim de înălțime. Deși se produce o ușoară urcare în partea nonfinală a enunțului, porțiunea semnificativă a tiparului melodic este cea descendentă:

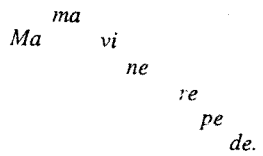

(b) Intonația enunțurilor asertive negative

În limba română negația este un tip de adverbial în general accentuat; ca urmare, propozițiile asertive negative sunt caracterizate printr-un tipar descendent cu proeminență pozitivă pe *nu*:

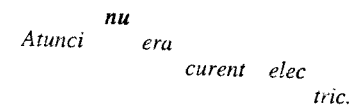

Dacă enunțul conține două componente negative, el se caracterizează, în general, printr-o singură proeminență pozitivă, asociată cu una dintre aceste componente, în funcție de intenția vorbitorului de a pune în evidență un element sau altul din enunț:

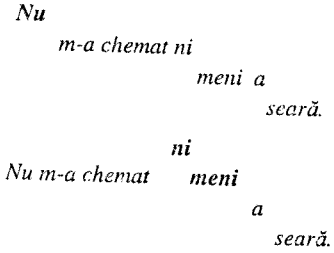

(c) Intonația enunțurilor asertive cu vocativ

Distincția dintre vocativ și nominativ se bazează uneori (când cele două cazuri sunt omonime) pe intonație, la care se adaugă pauza care separă vocativul de restul enunțului.

Substantivul în vocativ poate avea rol de adresare sau de chemare.

Intonația substantivului în vocativ cu rol de *adresare* este caracterizată printr-un vârf de înălțime pe silaba sa accentuată, urmat de o coborâre abruptă a tonului în silaba (sau silabele) următoare:

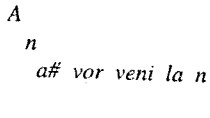

În cuvintele oxitone sau în cele monosilabice, coborârea este intrasilabică:

Substantivul în vocativ poate fi folosit și pentru a chema o persoană aflată la o anume distanță față de vorbitor sau în afara sferei sale vizuale. Intonația acestui vocativ al *chemării* este caracterizată printr-o coborâre *în două trepte* (între silaba accentuată a cuvântului și cea sau cele posttonice), care se încheie pe un ton mediu:

Pentru a distinge mai clar intonația adresării de cea a chemării, să se compare aspectul melodic al cuvântului *Sanda* din următoarele două exemple:

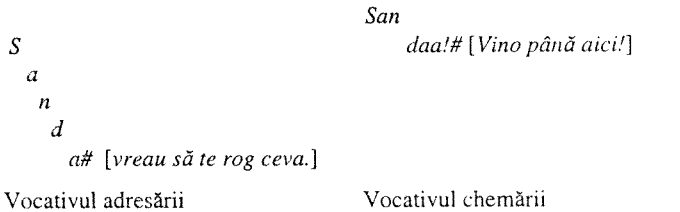

În cazul cuvintelor monosilabice sau al celor oxitone, conturul melodic în două trepte al vocativului chemării se poate realiza prin scindarea vocalei, adică prin pronunțarea ei în două silabe; să se compare:

Distincția dintre adresare și chemare se realizează așadar prin opoziția *tipar continuu descendent* vs *tipar descendent în două trepte*. Între cele două tipare melodice există și alte deosebiri: în comparație cu vocativul adresării, vocativul chemării este de obicei plasat în registrul înalt al vocii vorbitorului și este caracterizat printr-un interval descendent mai îngust, astfel încât treapta a doua este mai înaltă decât punctul final al vocativului adresării. De asemenea, vocativul chemării are, în general, o durată mai mare, determinată de prelungirea silabei finale a cuvântului sau de scindarea acesteia în două silabe.

Pot exista diverse alte variante intonaționale de vocativ, în funcție de contextul situațional și de conotațiile respective, cum ar fi: apelul îngrijorat, așa cum strigăm o persoană care s-a pierdut de grup (ton înalt și / sau ascendent), adresarea cu mustrare sau reproș către cineva care a făcut sau a spus ceva nepotrivit (ton grav și descendent) etc.

1.4.1.2. Tiparul asertiv ascendent-descendent

Tiparul intonațional ascendent-descendent reprezintă intonația enunțurilor care exprimă o *alternativă*, construite cu conjuncțiile disjunctive *sau* și *ori*. Intonația enunțurilor disjunctive asertive este caracterizată printr-un vârf melodic la sfârșitul primului termen, urmat de coborâre treptată până la final; întrucât conjuncțiile *sau* și *ori* sunt plasate imediat după vârful melodic, ele sunt rostite cu un ton relativ înalt (dar nu mai înalt decât vârful precedent):

Bei vin ori be re.

Despre tiparul asertiv ascendent-descendent vezi și *infra*, **1.4.2.4.**(a).

1.4.2. ***Intonația enunțurilor interogative***

1.4.2.1. Tiparul interogativ descendent

Intonația descendentă este specifică **interogativelor parțiale** (vezi **Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării, 5.2.2**). Caracterul ei descendent este determinat de faptul că elementul interogativ, aflat de regulă la începutul enunțului, poartă accentul frastic, fiind rostit cu proeminență pozitivă, iar vârful melodic aflat pe silaba accentuată a cuvântului interogativ este urmat apoi de o coborâre abruptă (de obicei în același cuvânt), apoi de una graduală până la finalul enunțului.

Pentru intonația enunțurilor interogative parțiale emfatice, vezi *infra*, **1.5.1.**

(a) Tiparul descendent interogativ și poziția cuvintelor interogative

Poziția *inițială* a cuvântului interogativ este cea mai obișnuită. În acest caz, se actualizează tiparul melodic prototipic al întrebărilor parțiale, delimitat de valorile extreme ale înălțimii vocii pentru enunțul respectiv: maxima la început (formând un vârf pe silaba accentuată a cuvântului interogativ), iar minima, în punctul final al frazei:

C u m *v-ați înțe les? [O să lucrați împreună?]*

Întrebările parțiale în care cuvântul interogativ este plasat în poziție *internă* prezintă, de asemenea, un contur melodic de tip descendent, dar coborârea nu începe odată cu începutul enunțului, ci numai de la vârful creat pe silaba accentuată a cuvântului interogativ:

ce *șina*
Cu ma s-a-ntâm plat ?

Întrebările parțiale în care cuvântul interogativ ocupă poziția *finală* au de obicei rostul de a scoate în evidență în mod special acest cuvânt; reliefarea sa prin intermediul topicii neobișnuite este suficientă, făcând de prisos realizarea unei proeminențe în acest scop. Tonul atinge punctul maxim înainte de cuvântul interogativ (pe silaba accentuată a verbului), după care intervine coborârea abruptă:

[A: *Îți propun să ne întâlnim luni dimineață.*]

B: *Ca să facem c e?*

(b) Întrebările parțiale cu *mai multe cuvinte interogative* pot avea diverse variante melodice:

– În cazul întrebărilor în care două (trei etc.) cuvinte interogative sunt alăturate și situate în porțiunea inițială a frazei se actualizează de obicei un contur melodic caracterizat printr-un vârf pe primul cuvânt interogativ (singurul scos în evidență prin accentul frastic), urmat de coborâre până la final:

Cui *ce-i pa să că mi- eşti drag ?*

– Când cuvintele interogative nu sunt imediat învecinate, tonul înalt al primului cuvânt interogativ se poate menține ca atare până la silaba accentuată a celui de al doilea, după care se produce coborârea până la final; între cele două vârfuri de înălțime apropiată ia naștere un fel de „punte înaltă":

De unde până u n de ?

Formulele *de unde (și) până unde?, de când (și) până când?*, cu rol de întrebări retorice, s-au fixat ca expresii idiomatice, folosite de obicei în replici de tip polemic.

– Când vorbitorul vrea să sublinieze importanța fiecărui cuvânt interogativ, poate folosi un contur melodic cu tot atâtea vârfuri distincte:

C u *â n* ***n d*** *d să ne-ntâl nim şi e ?*

Procedeul de „rupere" a enunțului interogativ în mai multe întrebări este exploatat în teatru, când autorul vrea să imprime tensiune dramatică replicii:

C u *m ai pierdut-o?* ***C â*** *nd ai pierdut-o?* ***U n*** *de-ai pierdut-o?*

(I.L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*).

(c) Intonația enunțurilor interogative parțiale negative

Apariția negației, plasată de obicei după cuvântul interogativ, nu modifică tiparul descendent interogativ, fiind cuprinsă în porțiunea treptat descendentă care urmează după silaba accentuată a cuvântului interogativ:

Ci
ne
nu
vi
ne ?

(d) Intonația enunțurilor interogative parțiale cu vocativ

Când vocativul se află în poziție *inițială,* tiparul intonațional al întrebării este caracterizat prin două vârfuri: primul, pe silaba accentuată a vocativului, al doilea, mai înalt, pe silaba accentuată a cuvântului interogativ:

ci
Ma *ne*
mă# *vi*
ne
de
seară?

Când vocativul se află în poziție *internă,* silaba sa accentuată este rostită ușor mai jos decât secvența care o precedă, iar apoi apare coborârea caracteristică:

Cine vine#
ma
mă#
de
sea
ră ?

Când vocativul ocupă poziția *finală* într-o întrebare parțială, este de obicei inclus în conturul descendent specific acesteia:

Ce-
ai
fă
cut#
ma
mă?

În general cuvântul în vocativ este izolat prin pauză de enunțul respectiv.

(e) Intonația unor enunțuri interogative parțiale eliptice

Întrebările parțiale care repetă un cuvânt sau o parte din replica anterioară a alocutorului, solicitând o precizare în legătură cu elementul care este repetat, se pot construi cu oricare dintre cuvintele interogative, în afară de *cine*:

[A: *L-am întâlnit pe Dan.*]
B: *Ca*
re
Dan ?
[A: *Fratele Adrianei.*];

[A: *Locuiește în Brăila.*]

B: *Un*
de- n Brăi
la ?
[A: *Undeva pe lângă gară.*]

Unele enunțuri interogative eliptice introduse prin *dacă* sunt la origine subordonatele circumstanțiale condiționale ale unei regente interogative parțiale:

– *Se-nvârtesc.*
– *Și dacă nu pot să se „învârtească" ? Și dacă nu se pricep ?*
– *Foarte rău. Eu ce să le fac?* (M. Sebastian, *Ultima oră*).

În urma elidării regentei, subordonata rămasă preia, printr-un fenomen de „transfer melodic", intonația ei caracteristică de tip descendent; astfel întrebarea:

c
u
Dacă nu se pricep# *m*
să
se des
curce?

devine:

D
a
c
ă
nu se
pri
cep?

Odată cu preluarea intonației de la secvența care s-a omis, enunțul eliptic preia și semnificația acesteia, adăugând-o conținutului său semantic originar; luarea în considerare a caracterului eliptic al întrebării introduse prin *dacă* permite neincluderea acestei conjuncții printre cuvintele interogative propriu-zise.

Prin realizarea tiparelor specifice menționate, intonația joacă un rol important în distincția dintre diversele ipostaze pe care le pot avea în limba română (ca și în alte limbi) *ce, cât, cum* etc., și anume ipostaza de cuvinte interogative, relative sau exclamative (vezi *infra,* **1.6.2.1.**(c) și **1.7.2**).

1.4.2.2. Tiparul interogativ ascendent

Tiparul interogativ ascendent este specific, în primul rând, pentru întrebările totale (vezi **Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării, 5.2.1**); la acestea se adaugă și alte tipuri interogative (eliptice, „ecou", „rememorative"), precum și unele formate numai din cuvânt interogativ.

(a) Intonația enunțurilor interogative totale afirmative

Între enunțurile asertive și cele interogative totale există o deosebire importantă: în timp ce aserțiunea poate fi pronunțată complet neutru, întrebarea conține în mod necesar un component scos în evidență prin accent frastic, pentru a indica elementul asupra căruia se concentrează interesul interogativ și se așteaptă un răspuns; se poate spune așadar că accentul frastic este un element constitutiv în interogativele totale, în timp ce în enunțurile asertive el este numai facultativ.

Tiparul melodic al unei întrebări totale are două puncte „cheie": silaba accentuată a elementului care poartă accentul frastic și tipul de contur terminal.

– Elementul care poartă *accentul frastic* în întrebările totale este caracterizat, în româna standard,printr-un ton coborât sau/şi descendent (proeminenţă negativă).

Întrebările în care accentul frastic se realizează prin proeminenţă pozitivă sunt în general marcate din punct de vedere expresiv (vezi *infra*, **1.5.2** şi **1.6.1,** tipul *Pe noi ne urmăresc!?*).

Dacă accentul frastic este plasat chiar la începutul interogativei totale, tonul său specific coborât poate fi prelungit aproape nemodificat de-a lungul întregului enunţ până la urcarea finală:

caz?
Pot să mă consult cu fratele tău în acest

– *Conturul terminal* (constituit din ultima silabă accentuată din enunţ împreună cu silaba sau silabele care, eventual, o urmează până la final) poate fi ascendent sau ascendent–descendent, în funcţie de tipul accentual al ultimului cuvânt şi de locul accentului frastic.

Un contur terminal *ascendent* se realizează dacă ultimul cuvânt este oxiton (indiferent dacă el poartă sau nu accentul frastic):

a?
Mama
i („nu dă?")

ia?
ma
Ma („nu tata?")

sau dacă ultimul cuvânt poartă accentul frastic (chiar dacă nu este oxiton):

ne ?
Ma
ma („nu pleacă?")
vi

Un contur terminal *ascendent-descendent* se realizează în cazul când accentul frastic se află în poziţie nonfinală, iar ultimul cuvânt este nonoxiton:

vi
ne?
Mama („nu tata?").

Întrebările repetate de acelaşi locutor, de obicei la cererea alocutorului (care n-a auzit sau n-a înţeles bine cele spuse), au intonaţia similară cu cele rostite iniţial, dar uneori pot fi plasate într-un registru mai înalt al vocii şi / sau rostite cu mai mare intensitate.

Pentru exprimarea emfazei în interogativele totale, vezi şi *infra*, **1.5.2.**

(b) Intonaţia enunţurilor interogative totale negative

Tonul coborât al negaţiei (care poartă de obicei accentul frastic) poate fi prelungit ca atare până la silaba accentuată a ultimului cuvânt din enunţ, unde se produce o urcare abruptă; în general, acest platou grav se menţine în interogativele totale negative, indiferent de lungimea lor:

tu.
Nu-ţi place expoziţia care s-a deschis la Palatul Cul rii?

Când un pronume sau un adverb este plasat ca al doilea element negativ, în silaba sa accentuată este atins tonul cel mai grav din enunţ, care apoi continuă ca atare până la ultima silabă accentuată din frază, unde se produce urcarea finală abruptă:

i?
Nu vine o
nimeni la n

O emfază specială pe al doilea component negativ se obţine dacă în silaba care urmează celei accentuate din acest cuvânt se produce o urcare bruscă a tonului:

i?
o
Nu vine ***meni*** *la n*
ni

Când pronumele sau adverbul negativ este plasat înaintea lui *nu*, după punctul minim atins în silaba sa accentuată, tonul urcă în silaba următoare şi se prelungeşte la acelaşi nivel până la urcarea finală, realizându-se astfel un contur melodic în două trepte ascendente:

oi?
meni *nu vine la n*
Ni

(c) Intonaţia enunţurilor interogative totale cu vocative

Vocativul poate fi plasat înaintea unei întrebări totale, în interiorul ei sau după ea.

În poziţie *iniţială,* intonaţia vocativului se caracterizează prin ton înalt pe silaba sa accentuată, urmat de coborâre abruptă:

Sa *i?*
n *o*
da# *n*
vii *pe la*

Intonaţia descendentă a vocativului se actualizează şi atunci când acesta ocupă o poziţie *internă* în enunţul interogativ:

ii# *Sa* *i?*
V *n* *o*
da# *pe la n*

Când vocativul este ataşat după întrebare (poziţia *finală),* în silaba sa accentuată se actualizează concomitent atât vârful melodic caracteristic vocativului, cât şi cel final interogativ, după care urmează coborârea specifică:

m
a
ne # *m*
Vi *ă?*

Vocativul este, în general, izolat de restul enunţului prin pauză.

(d) Intonaţia enunţurilor interogative totale construite cu *şi, nici, iar, dar*

Unele întrebări eliptice de predicat sunt formate din substantive, pronume, adjective, adverbe, precedate de una din conjuncţiile *şi, iar, nici, dar.* Faţă de

contextul imediat precedent aceste scurte enunțuri eliptice, rostite cu ton ascendent, funcționează ca niște întrebări „complementare", întrucât cer o explicație suplimentară:

[A: *Erau cifre mari. Dar pe mine nu mă sperie cifrele.*]

nii ?
me
B: *Nici oa*

[A: *Ba ei, da. Când nu-i cunosc. Când nu știu cine sunt și ce vor.*] (M. Sebastian,*Ultima oră*).

Întrebările eliptice introduse prin conjuncția *dar* au intonație ascendentă numai când conjuncția nu este accentuată; în caz contrar, întrebările respective au ton descendent și un conținut semantic diferit.

(e) Intonația enunțurilor interogative totale de tip „ecou"

O întrebare ecou poate repeta integral sau parțial antecedentul, adică enunțul rostit anterior de locutor, și poate fi identică cu acesta sau ușor modificată. Structura și intonația ei depind de contextul și situația dialogală, de intenția vorbitorului și de structura antecedentului (vezi **Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării, 5.3.2.2**).

– Dacă antecedentul este un enunț *asertiv*, ecoul ia forma unei întrebări totale care îl repetă integral sau parțial, marcând cuvântul care n-a fost auzit sau înțeles, care l-a surprins pe vorbitor sau pe care acesta îl consideră greșit, neadecvat etc. prin *proeminență negativă*, urmată de urcarea interogativă finală; antecedentul și ecoul au contururi melodice diferite, uneori chiar cu aspect opus:

Vi *ea ?*
ne ***ne***
ea. ***Vi***

– Dacă antecedentul este un enunț *imperativ*, ecoul îl repetă, înlocuind modul imperativ prin conjunctiv, iar cele două enunțuri au intonații opuse: tipar descendent vs tipar ascendent:

Vi *lo?*
no *vin co*
a *Să a*
ici!

– Dacă antecedentul este o *întrebare totală*, aceasta se reia în general precedată de conjuncția *dacă*; reluarea antecedentului se face, când este cazul, cu modificarea persoanei verbale:

noi? *nim ?*
Veniți cu *Dacă ve*

– Dacă se repetă ca un ecou o *întrebare alternativă*, ea este precedată, de asemenea, de conjuncția *dacă*, iar tiparul ei melodic specific ascendent-descendent (vezi *infra*, **1.4.2.4.**(a)) este modificat, în sensul că porțiunea finală descendentă devine ascendentă; să se compare:

sau *tata* *mama?*
ma *vine* *sau*
Vine ta *ma?* *Dacă*
ta

– Dacă antecedentul este o *întrebare parțială*, ecoul ei este, de asemenea, rostit cu intonație ascendentă; să se compare:

C
â *ma?*
n *Când vine*
d vi *ma*
ne
ma
ma?

(f) Intonația ascendentă a întrebărilor formate dintr-un cuvânt interogativ

Cuvintele interogative folosite izolat pot fi rostite cu intonație ascendentă atunci când locutorul nu este sigur că a recepționat corect o anumită informație:

[A: *L-am întâlnit pe Ion în Olanda.*]

de ?
B: *Un*

[A: *În Olanda.*]

Dacă *unde* se pronunță cu ton descendent, se cere o precizare suplimentară legată de locul întâlnirii („Unde în Olanda?").

Cuvintele interogative *ce* și *cum* folosite izolat pot fi pronunțate cu intonație ascendentă și atunci când alocutorul *solicită repetarea* replicii precedente (vezi **Repetiția, 4.3.4.1.**(a)), pentru că n-a auzit-o bine:

[A: *A început iar să ningă.*]

e ?
B: *C*

[A: *Ziceam că a început iar ninsoarea.*]

sau pentru că n-a înțeles-o, din cauza unei erori a locutorului (se inițiază astfel o strategie conversațională de rectificare, vezi **Repetiția, 4.3.6.3**).

Cu aceeași intonație și valoare conversațională se poate folosi interjecția secundară *poftim* sau o interjecție nazală (un anumit „semnal intonațional nonlexical", vezi *infra*, **1.6.2.1.**(a)):

[A: *Tu ai făcut cafea mai multă?*]

hm?
B: *M*

[A: *Mai ai un pic de cafea?*]

(g) Intonația interogativelor de tip „rememorativ"

Unele enunțuri introduse prin cuvinte interogative, pe care locutorul le formulează pentru a evoca un fapt deja menționat anterior între el și alocutor, au la bază o presupoziție de tipul: „Ziceai / ai spus / era vorba (etc.) că...?". Intonația lor are aspectul unui platou melodic relativ înalt între cuvântul interogativ și ultima silabă accentuată din enunț, în care se produce urcarea finală; să se compare intonația descendentă a unei interogative parțiale propriu-zise (a) cu cea de tip ascendent a uneia „rememorative" (b):

(a) *Ce ți-a spus ea?*

(b) *Ce ți-a spus e*
a

Dacă ultima silabă accentuată din enunț este urmată de una sau mai multe silabe neaccentuate, vârful final este urmat de o ușoară coborâre:

Când mergem la tea tru ? („Când era vorba că mergem la teatru?")

Cine a alergat cel mai re pede ? („Cine ziceai c-a alergat cel mai repede?").

(h) Intonația enunțurilor interogative retorice

Întrebările retorice sunt pseudoîntrebări: locutorul face o asertiune în formă interogativă pentru a sublinia caracterul ei peremptoriu.

De regulă, contextul lingvistic și situațional joacă rolul decisiv în determinarea naturii retorice sau nonretorice a unei întrebări; de pildă, cu ajutorul lui, se înțelege că întrebarea *Se putea altfel?* din exemplul următor este retorică (adică înseamnă „Nu se putea altfel".):

Cațavencu (singur): *În sfârșit, capitulează!* ***Se putea altfel?*** [...] *Iubitul scumpul, venerabilul nenea Zaharia* (râde) *parcă-l auz deseară proclamându-mă candidat al colegiului.* (I.L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*).

Intonația întrebărilor totale retorice nu este totdeauna identică cu cea a întrebărilor propriu-zise. Ea se poate caracteriza uneori printr-un ton grav și destul de uniform, menținut ca atare până la ultima silabă accentuată din enunț, în care se produce o urcare foarte redusă, urmată de o coborâre în silaba (sau silabele) neaccentuate:

Se putea să fac așa gre șea lă?

Spre deosebire de întrebările retorice, întrebările propriu-zise conțin totdeauna un cuvânt care poartă accentul frastic, pronunțat cu proeminență negativă. Exemplele de mai jos ilustrează deosebirea dintre o întrebare retorică (lipsită de accent frastic), pe de o parte, și două întrebări propriu-zise – cu accentul pe primul cuvânt și, respectiv, pe ultimul –, pe de altă parte:

Se putea alt fel?

*Se pu **tea** alt fel?*

*Se pu tea **fel** ?*

alt

În general, intonația de tip ascendent a interogativelor totale (ca și a unora dintre celelalte subtipuri menționate la **1.4.2.2** (a)-(h)) **se propagă asupra subordonatelor** care, eventual, le urmează:

E lung ce-ai să-mi spui? (I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*)

1.4.2.3. Tiparul interogativ descendent-ascendent

Intonația descendent-ascendentă este caracteristică enunțurilor interogative compuse dintr-o propoziție asertivă și o scurtă întrebare finală, de care se desparte prin pauză, și care este formată din adverbe de afirmație sau de negație (*da?, nu?*), interjecții (*ei?, ai?*) sau formule ca *nu-i așa?, așa-i?*. Ele sunt adresate de locutor alocutorului pentru a-i solicita *confirmarea* pentru cele spuse de el însuși în partea asertivă (vezi **Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării, 5.3.2.2**): enunțul *Vii să m-ajuți, nu-i așa?* se deosebește de întrebarea *Vii să m-ajuți?* prin faptul că cel dintâi este caracterizat prin expectabilitatea unui răspuns afirmativ. Exemplele următoare ilustrează tiparul descendent-ascendent al acestor structuri interogative „compuse":

E vorba de a da?
vere#

Iar n-am scris nu ?
bi
ne#

Când segmentul final, rostit cu ton înalt și/sau ascendent, este format dintr-o interjecție nazală, el indică faptul că propoziția precedentă, în ciuda intonației sale descendente, are o valoare interogativă:

Vine ma mhm ?
ma#

Un tipar melodic similar se poate obține și prin adăugarea unui scurt segment interogativ după o întrebare parțială (caracterizată, de asemenea, prin intonație descendentă). În acest caz, este vorba de supramarcarea modalității interogative (rostirea segmentului final nonlexical cu ton ascendent nu face decât să sublinieze

caracterul interogativ al replicii, deja exprimat în porțiunea precedentă cu ajutorul cuvântului interogativ și al intonației specifice întrebărilor parțiale):

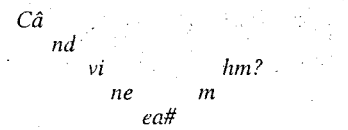

Prin alăturarea a două întrebări, una parțială și una totală (care conține sugerarea răspunsului corespunzător întrebării precedente), rezultă, de asemenea, un tipar descendent-ascendent:

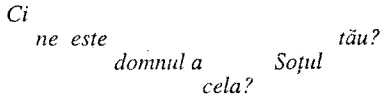

1.4.2.4. Tiparul interogativ ascendent-descendent

(a) Intonația interogativă ascendent-descendentă este caracteristică enunțurilor *interogative alternative* (vezi **Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării, 5.2.3**); ea are aspect similar cu intonația enunțurilor asertive disjunctive (vezi *supra*, **1.4.1.2**), de care se deosebește însă prin valorile mai ample ale unor parametri: vârful atins la sfârșitul primului termen al alternativei este mai înalt, intervalul melodic ascendent desfășurat pe parcursul primului termen este mai amplu, domeniul de înălțime al enunțului (diferența dintre punctul maxim și cel minim al înălțimii vocii) este mai larg; de obicei conjuncția disjunctivă (*ori, sau*) constituie punctul cel mai înalt al frazei:

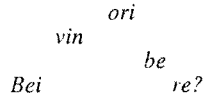

Pentru a distinge enunțurile alternative asertive de cele interogative să se compare:

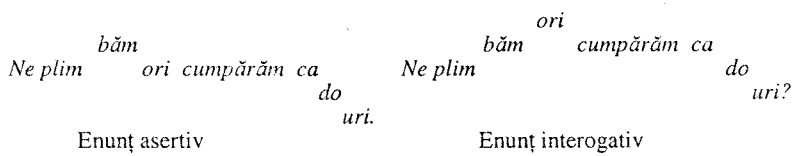

Enunț asertiv — Enunț interogativ

(b) Tiparul ascendent-descendent se întâlnește și în structura constituită dintr-un cuplu *întrebare totală + răspuns,* ambele rostite de același locutor:

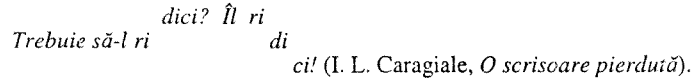

(I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*).

Aceeași intonație globală de tip ascendent-descendent au frazele formate dintr-o subordonată condițională juxtapusă și regenta sa, pe care o precedă:

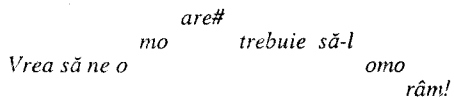

(*ibidem*).

Cele două tipuri, deși aparent deosebite din punct de vedere sintactic, sunt sinonime din punctul de vedere al conținutului semantic, încât folosirea unui semn de întrebare sau a unei virgule între cele două părți ale acestor structuri este facultativă. Repetarea unui element în cele două propoziții nu este obligatorie, esențial fiind ca propoziția subordonată paratactică să preceadă regenta: *Își pierde mințile, atât mai rău pentru el! Mă arestează, atât mai bine pentru mine*! (*ibidem*).

1.4.3. *Intonația enunțurilor imperative*

Enunțurile imperative au o intonație descendentă: silaba accentuată a verbului la imperativ este rostită cu un vârf melodic și dinamic, fiind urmată de o coborâre abruptă a înălțimii vocii în silaba (sau silabele) următoare:

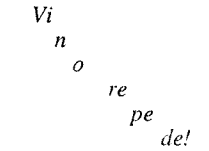

Enunțul care cuprinde un imperativ și un vocativ este caracterizat prin două vârfuri melodice, cel al vocativului fiind, de regulă, dominat în înălțime de vârful aflat pe silaba accentuată a verbului la imperativ:

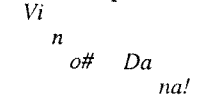

Un tipar melodic descendent se realizează și atunci când forma de conjunctiv a verbului este folosită cu valoare de imperativ:

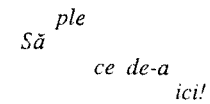

Intonația descendentă a imperativei se poate propaga asupra subordonatelor care o urmează:

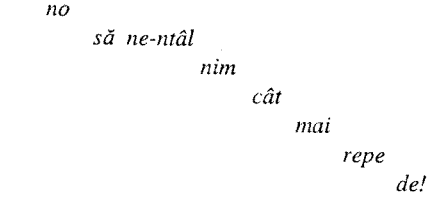

1.5. Funcția emfatică a intonației

Scoaterea în evidență a unui anumit element din enunț se realizează cu ajutorul unei intonații de contrast, care poate avea aspect de proeminență pozitivă sau de proeminență negativă.

1.5.1. *Enunțurile cu tipar melodic descendent*

În enunțurile caracterizate prin intonație de tip descendent, evidențierea se face cu ajutorul *proeminenței pozitive*.

În enunțurile asertive scoaterea în evidență a unui anumit element este facultativă:

tat
Am vizi cas
te
lul.

tat
Am vizi cas
te
lul. [*Nu am locuit acolo.*]

În interogativele parțiale, când este scos în evidență un alt cuvânt decât cel interogativ, este vorba în general de o repetare a întrebării, menită să clarifice punctul ei de interes:

te
câ
[*Cred că nu m-ai auzit bine. Te-am întrebat*] *nd ai vizitat cas* ***lul?*** [*nu parcul.*]

1.5.2. *Enunțurile cu tipar melodic ascendent*

În enunțurile caracterizate prin intonație de tip ascendent, emfaza se obține cu ajutorul unei *proeminențe negative* (pentru a produce o ruptură de contrast, prin tonul coborât, față de direcția ascendentă a tiparului interogativ); acesta este cazul interogativelor totale, din necesitatea de a se evidenția elementul asupra căruia este orientat interesul interogativ al locutorului:

sea
Ați vizitat ***cas lul*** *a ră?* [*nu parcul?*]
te

Când se marchează accentul frastic în astfel de întrebări printr-o proeminență pozitivă, se conferă o conotație specială enunțului (de pildă, surpriză puternică):

te
sea
lul *a ră?*
Ați vizitat ***cas***

Pentru alte detalii legate de realizarea prozodică a acestui tip de emfază, vezi **Organizarea focală a enunțului, 3.4 și 4.**

1.6. Funcția expresivă a intonației

Funcția expresivă a intonației, de manifestare a diverselor stări sufletești sau atitudini, considerată ca o „modalitate subiectivă", stă la baza realizării enunțurilor exclamative; în această sferă, rolul distinctiv al intonației se bucură de cea mai largă eficiență, ea fiind de multe ori singurul element care indică deosebirea dintre enunțuri identice în plan segmental, dar diferite din punct de vedere emoțional-atitudinal.

Enunțurile exclamative se definesc prin faptul că exprimă un anume grad de afectivitate, care poate caracteriza orice enunț din celelalte categorii (clasificate, după intenția locutorului, în asertive, interogative și imperative).

Din cauza numărului foarte mare de afecte și atitudini, care pot fi exprimate prin tot atâtea intonații diferite, nu se poate vorbi despre o (anumită) intonație exclamativă. Ceea ce pare caracteristic exclamației este nu atât forma curbei intonaționale, cât domeniul mai larg în care se desfășoară mișcarea tonului, adică faptul că vocea vorbitorului tinde spre extreme (atingând puncte foarte înalte de înălțime sau, mai rar, foarte grave), frecventa plasare a întregului enunț pe un nivel mai înalt al vocii, precum și rostirea sa cu o intensitate și / sau durată mai mare.

Se poate vorbi despre enunțuri exclamative nemarcate în plan segmental și enunțuri exclamative marcate în plan segmental (lexical și / sau sintactic).

1.6.1. *Enunțuri exclamative nemarcate în plan segmental*

Enunțurile exclamative nemarcate segmental sunt cele al căror caracter exclamativ se bazează exclusiv pe folosirea mijloacelor suprasegmentale.

Întrucât orice tip sintactic poate fi exclamativ, variațiile melodice sunt foarte mari:

ud
Nici nu vreau să a de
așa ce
va!
noi
ne urmă
Pe resc?!

Scriitorii, conștienți că semnul exclamării ascunde intonații diferite, caută uneori să sugereze intonația indicând prin cuvinte sentimentul sau atitudinea pe care vor s-o exprime, cum se întâmplă, de pildă, în cadrul didascaliilor care însoțesc replicile unei piese de teatru:

Coana Sofica (rugătoare): *Plăcintele!*
Conu Grigore (imperativ): *Plăcintele!*
Părintele Ilie (cu dispreț): *Plăcintele!*
Coana Sofica (cu scuză): *Plăcintele!*
Părintele Ilie (resemnat și scârbit): *Plăcintele!* (V.I. Popa, *Mușcata din fereastră*).

1.6.1.1. Exclamative superlative

(a) Prin lungirea silabei finale a unui adjectiv sau adverb și rostirea ei cu intonație de *suspensie*, adică un ton plat, plasat la nivelul mediu al vocii (vezi *supra,* **1.2.3**), se poate exprima ideea de superlativ:

harnicăăă!
Era

Și sintagmele cuprinzând substantive pot căpăta sens superlativ, când sunt pronunțate cu intonație de suspensie însoțită de lungirea vocalelor:

cut zerieeee!
S-a fă o mi

La *verbe*, lungirea silabei finale sugerează continuitatea neîntreruptă a acțiunii, intensitatea sau durata ei deosebită:

S-a cul cat și-a dor miiit! (*apud* Pușcariu 1976).

(b) Structura **verb + *la* + substantiv nearticulat,** specifică limbii române (vezi și **Grupul nominal, 2.4.2, Subiectul, 2.2.4.3** și **I, Prepoziția, 4.6),** pronunțată cu intonație de suspensie și însoțită de lungire vocalică are sens superlativ legat de *cantitate*; substantivul poate fi la plural:

Au venit la oameeni!

sau la singular:

A venit la lumeee!

Superlativul cantității se poate exprima și prin structura ***ce + de +* substantiv nearticulat**: *ce de etaje!, ce de lume!* (vezi *infra,* **1.6.2.1.**(c)).

1.6.1.2. Exclamative retorice

Din categoria exclamativelor retorice fac parte enunțurile exclamative care sunt caracterizate prin polaritatea inversă dintre pozitiv și negativ: când sunt formulate pozitiv, au un conținut negativ, iar când sunt formulate negativ, au conținut pozitiv; majoritatea provin din interogative retorice:

Vrei să-mi mai sa rămână inima și pentru ti ne?!

Un caz similar este cel al aserțiunilor ironice, care, printr-o intonație specială, contrazic cele afirmate în structura lor lexico-gramaticală:

Ai un u moor! („Nu ai umor".)

Intonația poate distinge între enunțurile ironice și „perechile" lor neironice; să se compare:

Enunț ironic	Enunț neironic
[A: *S-a spart țeava și apa curge fără oprire.*]	[A: *Am completat bibliografia lucrării.*]
B: *As ta ne mai lip sea!*	B: *Bine. As ta ne mai lip sea.*
[*Tocmai acum, în ajunul Anului Nou!*]	[*Acum putem s-o predăm la editură.*]

1.6.2. ***Enunțuri exclamative marcate în plan segmental***

Exclamativele pot fi marcate (adeseori concomitent) prin diverse mijloace: lexic de tip exclamativ, elipsă, topică (ordine inversă a cuvintelor).

1.6.2.1. Lexic de tip exclamativ

(a) Interjecții

Caracterul de „enunțuri esențial exclamative" al interjecțiilor este în general marcat în plan suprasegmental.

Interjecțiile **primare** pot avea o mare varietate de intonații, care, împreună cu contextul conversațional, permit identificarea afectelor sau atitudinilor pe care le exprimă.

Interjecția ***ei!***, de pildă, rostită pe un ton înalt (precedând sau nu o întrebare), exprimă curiozitate, interes, participare:

E i? [Ai reu și it?]

în timp ce rostirea sa pe un ton grav poate exprima dezacordul:

Ei! [Cred că exagerezi!]

Interjecția ***aha!***, pronunțată pe un ton înalt și ascendent, exprimă satisfacția:

A ha! [Te-am prins!]

dar, pronunțată pe un ton mediu și descendent, funcționează ca marcă discursivă de receptare a mesajului emis de alocutor:

A ha# acum am înțeles.

O categorie specială este reprezentată de **interjecțiile nazale**, marcate grafic prin convenții ca *mhm, hm, hî* etc. Sunt emisiuni vocalice care pot îndeplini în conversație rolul unor replici de sine stătătoare, cu funcții dialogale precise; de pildă:

– interjecția nazală care funcționează ca răspuns afirmativ (echivalentă cu „Da") sau ca semnal de recepție (parafrazabilă prin „Te ascult, continuă să vorbești") este caracterizată printr-o intonație ascendentă în două trepte distincte;

– interjecția nazală care funcționează ca răspuns negativ (echivalentă cu „Nu") este pronunțată cu ton descendent între două „silabe", precedate de câte un atac glotal;

– interjecția nazală prin care locutorul solicită repetarea replicii imediat precedente a alocutorului (echivalentă cu „Ce-ai spus?", „Poftim?", „Ce?", „Cum?") este caracterizată printr-o singură „silabă", rostită cu ton ascendent.

Mai rar, unele dintre aceste „semnale nonlexicale intonaționale" pot fi emise și în varianta nonnazală.

În cazul interjecțiilor **secundare,** rolul intonației (alături de cel al contextului) devine și mai important, în măsura în care ajută la distingerea lor atât față de elementul care a stat la originea conversiunii lor în interjecții, cât și față de diversele omonime.

Un exemplu în acest sens este cel al interjecției ***poftim!***, provenită din verb (vezi și **I, Relația verbului cu alte clase lexico-gramaticale, 2.3.2**).

– Ca formulă de politeţe, care însoţeşte oferirea unui obiect (şi gestul corespunzător) sau invitarea alocutorului de a se aşeza ori de a intra într-o încăpere, *poftim* se pronunţă cu ton mediu, de tip descendent:

Pof
tim! [*Ţi-am adus cartea.*].

– Precedat de obicei de interjecţia *ei*, *poftim* poate exprima ciuda, (auto)reproşul, când este rostit cu un ton grav, eventual uşor descendent:

Ei# [*Am întârziat şi de data asta!*]
poftim!

– O reacţie mai puternică, de surpriză neplăcută, de indignare sau chiar de protest se poate obţine prin rostirea acestei interjecţii pe un ton înalt şi ascendent:

[A: *Voiam să nu mă prezint la examen.*]

tim?!

B: *Pof* [*Nici să nu te gândeşti la aşa ceva!*].

– Când este rostită cu intonaţie ascendentă, interjecţia *poftim* devine o întrebare de tip special, care are rolul de a cere repetarea mesajului anterior al alocutorului (echivalentă cu „Ce-ai spus?", „Vrei să repeţi?"), sinonimă cu *Ce?* şi *Cum?* (vezi *supra*, **1.4.2.2.**(f)), precum şi cu interjecţia nazală *mhm?*, toate funcţionând ca mărci dialogale:

[A: *A început să picure.*]
tim?
B: *Pof*
[A: *Ziceam că a început ploaia.*]

Interjecţiile secundare ***ce*** şi ***cum*** (plasate mai ales înaintea unui enunţ interogativ), rostite cu ton grav şi uşor descendent, pot exprima surpriza, dezacordul, indignarea sau protestul:

C [*Crezi că-s prost?*]
e!

Interjecţiile provenite din substantive în vocativ se deosebesc de acesta prin faptul că pierd atât funcţia de adresare sau de chemare, cât şi intonaţia specifică (vezi *supra*, **1.4.1.1.**(c), **1.4.2.1.**(d), **1.4.2.2.**(c)); să se compare:

Do
am
ne# *ju*
a *tă-*
ne!
(*Doamne* – substantiv în vocativ)

Do
aaamne# *ce păr lung avea!*
(*Doamne* – interjecţie)

De regulă, interjecţiile sunt izolate de contextul în care apar prin pauze de mărime variabilă.

(b) Frazeologie exclamativă

Un număr considerabil de expresii frazeologice specifice limbii române au caracter exclamativ; dintre acestea fac parte saluturile (*Bun găsit!, Bine-ai venit!* etc.), formulele de politeţe (*Mulţumesc!, Pentru puţin!* etc.) urările (*Drum bun!, La mulţi ani!, Fie-i ţărâna uşoară!* etc.), imprecaţiile (*Arză-l-ar focul!, Lua-l-ar naiba!* etc.). Unele sunt structurate ca enunţuri imperative (*Zi-i pe nume!, Fugi de-aici!, Nu mai spune!, Ia vezi!, Fii pe pace!* etc.), altele, ca enunţuri interogative (*Ce-ţi veni?, Ştii că-mi placi?*), cel mai frecvent retorice (*Ce-are a face?, Ce folos?* etc.).

Multe expresii frazeologice au valoarea unor răspunsuri întărite: afirmative (*Cum să nu!, Cum de nu!, Ba bine că nu!, Fără doar şi poate!, De ce nu!, Că bine zici!* etc., vezi şi **Afirmaţia, 3.2.2.**(c)) sau negative (*Da de unde!, Doamne fereşte!, Ţi-ai găsit!, S-avem iertare!* etc., vezi şi **Negaţia, 3.2**); astfel de formule fixe funcţionează în paralel cu combinaţia liberă a cuvintelor din care sunt constituite, de care se pot distinge prin intermediul contextului conversaţional şi al intonaţiei.

De exemplu, formula idiomatică ***De unde!*** păstrează intonaţia întrebării retorice aflate la originea sa (ton slab modulat, plasat în registrul grav al vocii), în timp ce combinaţia liberă corespunzătoare are intonaţia tipică a unei întrebări parţiale autentice (vârf pe silaba accentuată a cuvântului interogativ, urmat de coborâre abruptă); să se compare:

Expresia frazeologică	Combinaţia liberă corespunzătoare
[A: *Ai rezolvat toate problemele?*]	[A: *A făcut rost de bani.*]
B: *D* *e unde!* [*N-am avut timp.*]	B: *De* *un* *de?* [A: *De la prieteni.*]

În mod similar, intonaţia expresiei frazeologice ***Ce folos!*** reflectă caracterul retoric al întrebării originare, în timp ce combinaţia liberă de cuvinte corespunzătoare are intonaţia caracteristică unei întrebări parţiale; să se compare:

Expresia fixă (frazeologică)	Combinaţia liberă corespunzătoare
[A: *Acum toată lumea o să-l caute.*]	[A: *Poate ne va fi de folos.*]
B: *C* *e folos!* [*E prea târziu.*]	B: *Ce* *fo* *los?* [*Să vedem ce ştie să facă!*].

Expresia frazeologică ***Nici vorbă!*** poate fi folosită fie cu o semnificaţie pozitivă, fie cu una negativă, cele două variante deosebindu-se numai prin intonaţie: în cea negativă se insistă asupra adverbului negativ *nici* (unde apare un vârf melodic şi de intensitate), iar în cea pozitivă se evidenţiază cuvântul *vorbă* (cu vârf pe silaba sa accentuată); să se compare:

Varianta negativă	Varianta pozitivă
[A: *E adevărat că pleci în străinătate?*]	[A: *Crezi că o să vină?*]
B: *Nici* *vor* *bă!*	B: *Nici* *vor* *bă!* [*Doar e prietenul meu.*]

Nici poveste!, Nici pomeneală!, Nici gând! sunt sinonime numai cu varianta negativă a expresiei *Nici vorbă!*, având intonaţia similară cu a acesteia (vârf melodic pe *nici*).

(c) Cuvinte cu uz exclamativ

În funcție de registrul lingvistic în care sunt folosite și de contextul situațional, unele cuvinte au uz exclamativ, imprimând enunțului anumite conotații: *așa (de), atât (de), ce (de), cât (de), cum de (mai)* – standard; *că (... mai), unde (nu)* – popular. De exemplu: *Este așa / atât de veselă!, Ce de tablouri frumoase aveți!, Cât m-am bucurat când l-am văzut!, Cât de frumos a cântat!, Cum de (mai) îndrăznește să dea ochii cu mine?!, Că bine (mai) cântau!, Unde (nu) începu să urle la noi și să dea cu parul în stânga și-n dreapta!.*

Ce, cât, cum funcționează ca elemente exclamative în cazul în care precedă adjective, adverbe, substantive, verbe, formând împreună cu ele enunțuri (uneori eliptice) exclamative: *Ce bine îmi pare!, Ce de cărți ai cumpărat!, Ce surpriză!, Ce frumoasă e!, Câte etaje!, Cât de repede aleargă!, Cum (mai) plângea, sărmana!* etc. În majoritatea situațiilor, aceste cuvinte funcționează simultan ca mărci exclamative și superlative, motiv pentru care unii autori numesc enunțurile în care apar „exclamații superlative". Intonația lor se poate manifesta sub două variante:

– un tipar intonațional cu două vârfuri, primul pe *ce, cât* sau *cum,* al doilea, pe silaba accentuată a cuvântului la care „se referă exclamația":

Ce ni
pe bil!

Cum
gea!
mai plân

– un tipar intonațional cu un singur vârf, plasat nu pe cuvântul exclamativ, ci pe silaba accentuată a celui pe care îl precedă:

pri
Ce sur zǎ !

ta
je
Ce de e a
vea!

Cum și ***ce*** pot fi folosite izolat ca exclamații în unele întrebări care, aparent, cer repetarea cuvintelor alocutorului, dar, în realitate, au rolul de a exprima diverse afecte provocate de ele (surpriza, mirarea, protestul, indignarea etc.); aceste enunțuri prezintă un interval ascendent mai amplu și sunt rostite cu o forță și o durată mai mare decât variantele lor neutre (vezi *supra,* **1.4.2.2.**(f)):

[A: *Zice că ești un ticălos.*]

m?!
u
B: *C*

[A: *Da. Asta e părerea lui despre tine.*]

Cum, atunci când are înțelesul „cum adică!", imprimă întregii replici conținut metalingvistic și o anumită conotație (mirare, indignare, protest etc.):

[A: *Aveau un brad foarte frumos.*]

B: *C*
u
m
„br
ad"! [*Credeam că este molid.*].

Acest *cum* poate fi plasat înainte de orice element (substantiv, adjectiv, adverb etc. sau chiar propoziție utilizată substantival autonimic):

[A: *Cred că vor veni amândoi.*]

B: *C*
um
„vor veni
amândoi"! [*Doar am invitat-o numai pe ea!*].

În cazul în care *cum* precedă un alt cuvânt interogativ, întrebarea prezintă un singur vârf, pe adverbul *cum*, urmat de coborârea până la final:

[A: *Când va veni?*]

B: *C*
u
m
„când
va ve
ni?" ! [*Ai uitat? Luni seara, la ora nouă.*]

Și cuvintele interogative care introduc interogative **retorice** pot fi considerate ca având uz exclamativ, aceste interogative fiind, în general, exclamative: *Când a lipsit ea de la vreo petrecere!, Cum (era) să lipsească tocmai ea!.* Intonația reflectă caracterul lor neinterogativ: de pildă, enunțurile introduse prin cuvinte interogative nu au tonul abrupt descendent tipic întrebărilor parțiale autentice, ci unul foarte ușor descendent, eventual plasat în întregime în partea inferioară a vocii; așa este cazul întrebărilor care reiau un cuvânt din replica alocutorului:

[A: *Dă-mi voie...*]

B: *C*
e voie! („Nicio voie! Nu-ți dau voie!").

Când sunt mai puternic marcate afectiv, întrebările retorice pot fi însă pronunțate în întregime în registrul înalt al vocii locutorului:

[A: *Ai spus că tu nu vrei cafea.*]

Cum să nu vre
B: *au!*

Din astfel de interogative retorice, prin elipse succesive, au luat naștere numeroase expresii frazeologice exclamative (*Cum să nu!, Ce folos!, Cine știe!, De unde!* etc.).

Tipul exclamativ constituit de întrebările retorice introduse prin ***unde*** (cu verbul la forma afirmativă şi la modul conjunctiv) este specific pentru limba română (în varianta populară şi familiară):

[*Fiind sub ascultarea bucătăresei, fata de împărat se silea în toate chipurile să-i fie pe plac.*] *Unde să se adune ea cu celelalte slugi din curte! Unde să scoată ea un cuvânt de pâră sau zâzanie! Unde să calce ea cuvântul bucătăresei şi să se amestece în certurile şi bicisniciile celorlalţi!* [*Ferit-a Dumnezeu!*] (*apud* Iordan 1975).

Caracterul retoric al acestor exclamative se manifestă prin „polaritatea inversă": formulate pozitiv, au un conţinut semantic negativ („Nu se aduna cu celelalte slugi...", „Nu scotea niciun cuvânt de pâră sau zâzanie" etc.). Ele au o intonaţie deosebită de cea a interogativelor parţiale propriu-zise, fiind caracterizată printr-un ton mai slab modulat, plasat în registrul înalt al vocii; să se compare:

Un
de să scoa *U*
tă ea *vâ* *n*
un cu nt! *d*
e să scoată e
a un cu
vânt?

Întrebare retorică — Întrebare propriu-zisă

1.6.2.2. Elipsă

Legătura strânsă dintre fenomenul elipsei şi exclamaţie este explicabilă prin starea sufletească tensionată care le provoacă pe amândouă.

(a) Enunţuri monomembre şi / sau nestructurate

În legătură cu elipsa, trebuie menţionate mai întâi cazurile în care enunţul exclamativ este constituit dintr-un singur cuvânt, în general „strigat" (ton înalt şi / sau urcător, însoţit de o pronunţare energică, eventual de lungirea unor sunete):

tooor! Hoţii! Repedee!!
Aju

sau pe un ton „răstit"(forte), descendent după silaba accentuată:

fa *Gu* *Li*
A *ră!* *ra!* *nişte!*

Un alt tip de intonaţie, cea a „chemării" (vezi *supra,* **1.4.1.1.**(c)), caracterizată prin două trepte descendente, apare în scurte expresii folosite în viaţa cotidiană, ca:

Poş *Ga* *In* *ma*
ta! *ta!* *tră!* *La* *să!*

(b) Structuri sintactice eliptice

(b1) Unele structuri exclamative de tip eliptic prin care se exprimă ideea de **superlativ** au, în mod obligatoriu, *accent frastic* pe unul din componente:

aşa + substantiv + *da*

da!
Aşa casă

***ăsta (asta, ăştia...) da* + substantiv**

da
Ăştia *pri*
eteni!

***o dată* + substantiv** (fam., pop.)

da
O ***tă*** *băr*
bat!

***o minune / frumuseţe / splendoare... + de* + substantiv**

doa
O splen ***re***
de vre
me!

Adjectiv / substantiv + *nu glumă*

tept# nu
Deş *glu*
mă!

(b2) Enunţuri eliptice introduse prin ***dacă / de***

– Structura ***de / dacă* + verb la condiţional-optativ**, care actualizează valoarea *optativă* a verbului, de tipul *De-aş ajunge mai repede!* poate fi interpretată ca provenind din formula „completă" *Ce bine-ar fi de-aş ajunge mai repede!;* în urma elidării regentei exclamative, propoziţia rămasă devine principală **optativă exclamativă,** rostită cu o intonaţie specifică (ton aproape plat, cu un uşor vârf melodic şi dinamic pe silaba accentuată a verbului, plasat, de obicei, în registrul grav al vocii:

jun
De-aş a *ge mai repede!*

– Când se actualizează ipostaza *condiţională* a modului condiţional-optativ, enunţul eliptic exclamativ are o intonaţie mai puternic marcată (prin vârfuri pe silabele accentuate ale verbelor); enunţul *Dac-ai şti ce-am păţit!* provine, probabil, dintr-o frază „completă" de tipul *Dac-ai şti ce-am păţit, te-ai minuna!:*

şti *ţit!*
Dac-ai *ce-am pă*

Cu intonaţie şi conţinut semantic similare se poate folosi şi verbul la conjunctiv (vezi mai jos).

– *Răspunsul* eliptic exclamativ introdus prin *dacă* (*de* este exclus) din exemplul următor, caracterizat printr-o intonaţie aproape plată, plasată în registrul de jos al vocii, provine dintr-o frază în care *dacă* introducea o subordonată cauzală

condiţională, subordonată unei întrebări retorice (*Dacă n-avea bani la ea, cum s-o cumpere?*):

[A: *De ce n-a cumpărat rochia?*]

B:
Dacă n-avea bani la ea!

– O exclamativă cu sens de **ameninţare** introdusă prin *dacă* poate fi rostită pe un ton înalt:

nu bat rup!
Dacă te de te

sau poate fi pronunţată cu intonaţie de suspensie, asociată cu lungirea silabei finale:

nu spu
Dacă te-oi ne eu mamiii!

Cu intonaţie şi conţinut semantic similar de suspensie se poate formula şi un enunţ eliptic exclamativ introdus prin *când* (vezi mai jos).

– În unele cazuri este dificil de reconstituit formula „completă" din care provine un enunţ eliptic, ca în exemplul următor, rostit cu intonaţie de suspensie (şi lungirea ultimei silabe):

n-a plâââns!
[*Numai o dată l-am lăsat singurel acasă.*] *Dacă*

(b3) Enunţuri eliptice construite cu adverbul ***când***

– Unele enunţuri construite cu adverbul *când* exprimă **surpriza** puternică cu care locutorul reacţionează în faţa unui fapt neaşteptat ce se petrece la un moment dat (marcat prin *când*): *Când m-am uitat în spate, lupul!*, cu variante eliptice mai reduse: *Când colo, lupul!; Când, lupul!*. Structura formată din acest *când* izolat prin elipsă şi elementul următor (denumind obiectul care a provocat surpriza) are un tipar caracteristic: ton ascendent + pauză + ton descendent:

d#
ân
C lu
pul!

– Un enunţ care conţine un „*când* invers" cu valoare reliefantă, poate fi rostit cu intonaţie de suspensie (eventual însoţită de lungirea finală):

zut!...
Mă apropiasem mult de şarpe şi când l-am vă

– Cu intonaţia finală de suspensie (asociată cu lungirea silabei finale), se poate rosti un enunţ eliptic introdus prin *când*, atunci când exprimă **ameninţarea**:

da cumaaa!
Când ţi-oi una a

sau un enunţ exclamativ care exprimă **regretul**, plasat în registrul grav al vocii:

Când mă gândesc că l-am invitat chiar eu!

(b4) Enunţuri eliptice construite cu adverbul ***unde***

Atunci când este echivalent cu adverbul *când*, *unde* poate avea valoare exclamativă în structuri eliptice (cu verbul la forma afirmativă sau negativă); în ambele situaţii, exclamativele sunt rostite cu intonaţie de suspensie:

leşti!
Şi unde-am croit-o la fugă spre Humu

nu plâns! (*apud* Iordan 1975)
[*Rabdă ea cât rabdă, şi*] *unde se porneşte pe-un*

(b5) Enunţuri eliptice construite cu **subjonctivul**

– Când conjunctivul are valoare de condiţional, enunţul eliptic exclamativ are o intonaţie finală de suspensie, eventual cu vârfuri pe silabele accentuate ale verbelor:

zut cau!
Să-i fi vă cum se ju

– Întrebările „ecou" care funcţionează ca răspunsuri negative (contrazicere, respingere a replicii anterioare a alocutorului), de obicei marcate afectiv, sunt rostite cu intonaţie ascendentă (vezi *supra*, **1.4.2.2.**(e)):

[A: *Lasă, că o să călătoreşti şi tu!*]
eu?
resc
B: *Să călăto* [*N-am bani pentru aşa ceva.*].

– Pentru un enunţ de tipul *Să-mi mai sară inima şi pentru tine!?* se poate presupune la origine o construcţie de tipul: „Vrei să-mi mai sară inima şi pentru tine?" (vezi *supra*, **1.6.1.2**). Interogativa eliptică rezultată, retorică şi exclamativă, are un tipar intonaţional aproape plat, cu o uşoară urcare în ultima silabă accentuată:

ti
Să-mi mai sară inima şi pentru ne ?!

– În structura *Să-ncerce el să-mi ţină calea!* se poate presupune că regenta care s-a elidat era o exclamativă care exprima indignarea şi ameninţarea (în mare măsură şi datorită topicii inverse a subiectului cu predicatul, vezi *infra*, **1.6.2.3**): *Să-ncerce el să-mi ţină calea, că o să-i arăt eu*! Enunţul eliptic are un vârf (melodic şi dinamic) pe silaba accentuată a verbului *să încerce*, urmat de coborâre până la final:

cer
Să-n ce
el să-mi ţină ca
lea!

1.6.2.3. Topică inversă

Schimbarea ordinii normale a cuvintelor în enunţ este un procedeu frecvent folosit în exclamaţii. Prin intermediul topicii inverse, împreună cu o proeminenţă melodică şi dinamică a elementului plasat în faţă, locutorul poate exprima, odată cu conţinutul semantic al enunţului, şi o anume stare sufletească; să se compare:

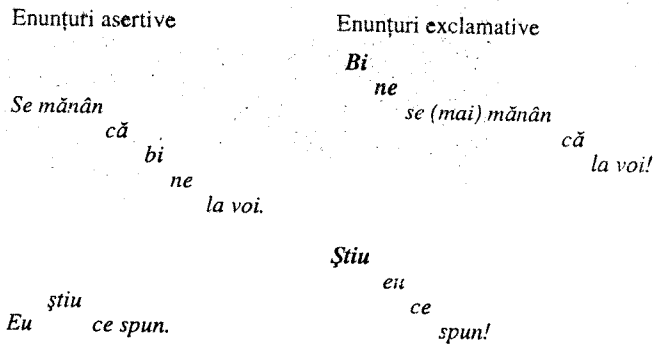

Topica inversă este obligatorie în structuri emfatice de tipul *Vine el tata!* (cu exprimarea dublă a subiectului), în care starea afectivă specială a locutorului îl determină să reliefeze elementul care exprimă acțiunea verbală atât prin plasarea la începutul enunțului, cât și prin marcarea sa prozodică (ton înalt, intensitate crescută, uneori și durată mai mare):

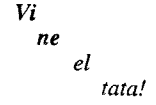

Diverse alte tipuri exclamative, mai ales eliptice, sunt caracterizate prin topică inversă; de pildă:

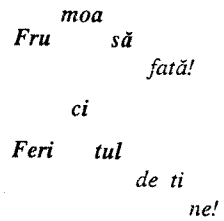

1.7. Funcția gramaticală a intonației

În domeniul gramatical intonația are, în general, un rol secundar față de cel jucat de structura lexico-gramaticală a unui enunț; cu alte cuvinte, în afară de substantivele în vocativ și de verbele la imperativ, nu s-a identificat o corespondență univocă între o anumită intonație și o anumită valoare gramaticală (morfologică și / sau sintactică).

Rolul intonației poate deveni important la nivel gramatical atunci când acționează, de obicei împreună cu accentul și pauza, pentru *dezambiguizarea unor construcții omonime.*

Trebuie precizat că se poate vorbi de omonimie și ambiguitate mai ales în ceea ce privește aspectul scris al unei secvențe lexicale. În cadrul comunicării orale, în care orice enunț este purtător a două tipuri concomitente de informație (segmentală și suprasegmentală), omonimia și ambiguitatea gramaticală se reduc

substanțial (vezi *infra,* **1.7.4**), întrucât, prin aportul intonației, accentului și / sau pauzei, cazurile omografe nu sunt și omofone.

1.7.1. *Dezambiguizare prin intonație și pauză*

Intonația și pauza contribuie la rezolvarea „ambiguității" care derivă din omonimii virtuale (de natură morfosintactică sau pragmatică), prin segmentarea unei secvențe și gruparea elementelor sale componente corespunzător cu structura constituenților sintactici (vezi *supra,* **1.2**).

Cu ajutorul intonației și al pauzei se disting din punct de vedere sintactic două sau mai multe enunțuri potențial ambigue din cauza omonimiei dintre diverse **forme cazuale.**

Secvența *I-am dat cartea copilului lui Ion* poate avea trei interpretări sintactice datorită omonimiei formelor de ***genitiv și dativ singular***.

– Dacă enunțul are un contur melodic global de tip continuu descendent, *lui Ion* este forma de genitiv prin care se realizează poziția de atribut al substantivului *copilului*:

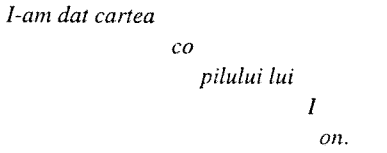

– Dacă substantivul *copilului* este rostit cu un ton ușor ascendent (și este urmat, eventual, de pauză), *lui Ion* este în cazul dativ, formă prin care se realizează poziția sintactică de complement indirect; separarea prozodică a celor două cuvinte arată că ele nu se află într-un raport sintactic direct (*lui Ion* este subordonat, de data aceasta, verbului *am dat*):

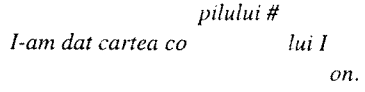

– Dacă substantivele *copilului* și *lui Ion* sunt rostite fiecare cu ton descendent, ele sunt în cazul dativ; *copilului* ocupă poziția de complement indirect, iar *lui Ion* este apoziția substantivului *copilului*, de care se desparte prin pauză:

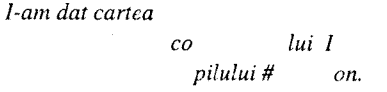

Ambiguitatea potențială datorată omonimiei dintre formele de ***genitiv, dativ și vocativ plural*** se rezolvă în planul comunicării orale printr-o segmentare adecvată cu ajutorul pauzei și al tipului de intonație care o precedă. Astfel, secvența *Le place metafora poeților* poate avea trei interpretări sintactice.

– Dacă intonația globală a propoziției este de tip continuu descendent, substantivul *poeților* este în cazul genitiv, ca o realizare a poziției sintactice de atribut genitival al substantivului *metafora*:

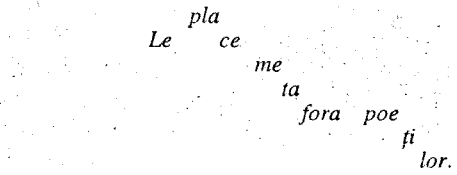

– Dacă substantivul *poeților* este rostit cu ton jos și plat și este izolat prin pauză de restul propoziției, el se află în dativ, ca realizare a poziției de complement indirect (deplasat la dreapta):

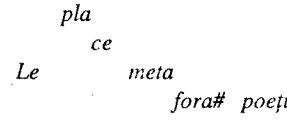

– Dacă substantivul *poeților* este rostit cu vârf melodic în silaba accentuată, urmat de coborâre abruptă, și este izolat prin pauză de restul enunțului, avem de a face cu forma sa de vocativ, corespunzătoare poziției de element incident din punct de vedere sintactic:

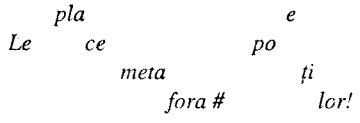

Ambiguitatea sintactică ce ar putea fi provocată de folosirea formei de ***vocativ*** omonime cu cea de ***nominativ*** este înlăturată cu ajutorul intonației specifice vocativului, adică vârf melodic în silaba accentuată urmat de coborârea abruptă a tonului în același cuvânt (vezi *supra,* **1.4.1.1.**(c)) și printr-o pauză care separă vocativul (cuvânt incident) de restul textului; să se compare:

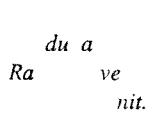

Radu – nominativ (subiect)

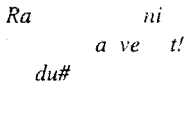

Radu – vocativ (cuvânt incident)

Prin intermediul intonației și al pauzei se pot distinge din punct de vedere sintactic două sau mai multe enunțuri a căror ambiguitate potențială se datorează omonimiei dintre diverse **forme verbale**, cum este cea dintre formele de ***imperativ***, persoana a doua singular și cele de ***indicativ prezent***, persoana a treia singular; să se compare:

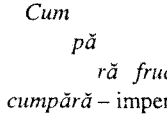

cumpără – imperativ

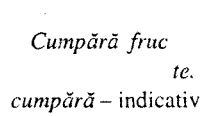

cumpără – indicativ

Rezolvarea ambiguității sintactice potențiale cu ajutorul intonației împreună cu pauza se realizează frecvent prin **segmentarea diferită a aceleiași secvențe**, atât la nivelul propoziției, cât și la cel al frazei.

Secvența *un volum de succes formidabil* poate avea, în forma ei scrisă, două interpretări sintactice, dar ambiguitatea se rezolvă în comunicarea orală prin intermediul elementelor prozodice.

– Dacă substantivul *succes* este rostit cu intonație ușor ascendentă, după care tonul coboară treptat până la final, adjectivul *formidabil* este atributul acestuia:

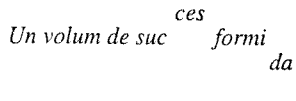

– Dacă substantivul *succes* este rostit cu ton descendent și urmat de o scurtă pauză, adjectivul *formidabil* este atributul altui regent (substantivul *volum*):

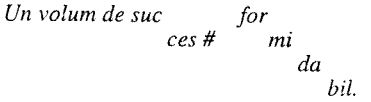

Secvența *Copilul bolnav n-a venit la școală* ar putea avea două interpretări sintactice: în funcție de intonație și pauză, adjectivul *bolnav* poate ocupa poziția de atribut izolat sau neizolat:

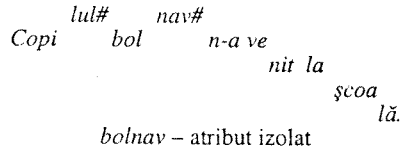

bolnav – atribut izolat

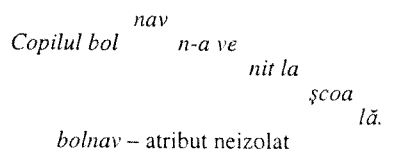

bolnav – atribut neizolat

Pronunțarea cu intonație descendentă a unei porțiuni de enunț, urmată de o pauză, o poate izola, transformând-o într-un element incident; să se compare:

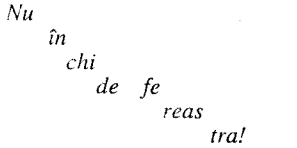

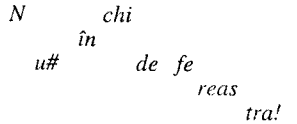

Izolarea prin intermediul intonației și al pauzei se poate realiza și la nivelul frazei:

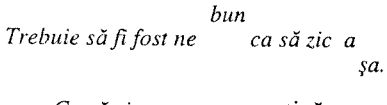

Ca să zic așa– consecutivă

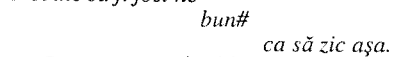

Ca să zic așa– incidentă

Secvența *Ne-am pomenit c-un bilet să se ducă să se prezinte la Turnu-Severin* ar putea admite două interpretări sintactice, care sunt însă distinse în planul comunicării orale cu ajutorul intonației și al pauzei.

– Pronunțarea propoziției *să se ducă* pe un ton coborâtor și urmată de pauză conduce la interpretarea secvenței ca fiind formată dintr-o regentă (*ne-am pomenit c-un bilet*), urmată de două atributive, coordonate copulativ prin juxtapunere (*să se ducă* și *să se prezinte*):

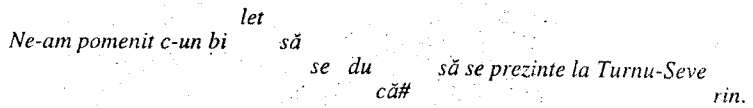

– Pronunțarea propoziției *să se ducă* fără ton descendent face ca fraza să fie formată dintr-o regentă urmată de pauză (*ne-am pomenit c-un bilet*), determinată de o atributivă (*să se ducă*), iar aceasta determinată, la rândul ei, de o circumstanțială finală (*să se prezinte la Turnu-Severin*):

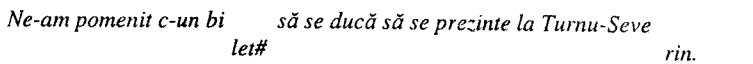

Structura de tipul *N-am venit fiindcă m-a invitat el* admite două interpretări, care sunt distinse în planul vorbirii prin intermediul elementelor prozodice.

– „Am venit, dar nu pentru că m-a invitat el", dacă vârful melodic al întregii fraze se află pe negație (împreună cu auxiliarul), iar intonația globală este continuu descendentă:

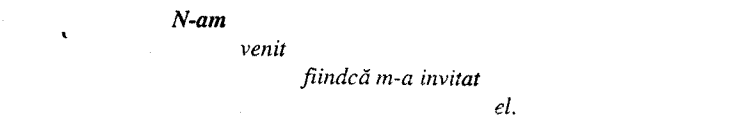

– „N-am venit și asta (tocmai) pentru că m-a invitat el", dacă prima propoziție are intonație ascendentă și este urmată de o scurtă pauză:

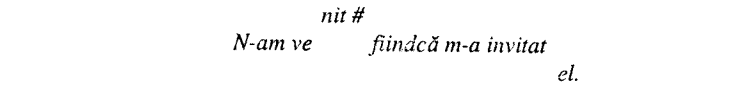

Pentru rolul demarcativ al intonației și pauzei, vezi și *supra*, **1.2.1.**

1.7.2. ***Dezambiguizare prin intonație, accent frastic și pauză***

Intervenția vorbirii directe poate „rupe" aspectul continuu al tiparului descendent asertiv, așa cum se poate observa comparând următoarele exemple:

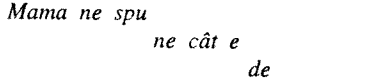

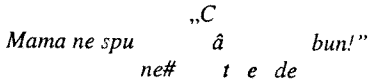

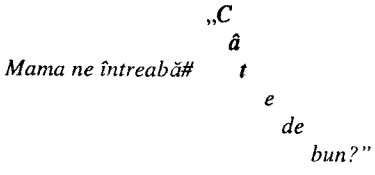

Tipul structural *Că nu scrie asta mă îngrijorează* ar putea admite (sub aspectul său scris) două interpretări sintactice, care se deosebesc însă în comunicarea orală prin acțiunea factorilor prozodici.

– Dacă prima propoziție are intonație ascendentă, iar a doua descendentă, este vorba despre o subiectivă (*că nu scrie asta*) care precedă regenta (*mă îngrijorează*):

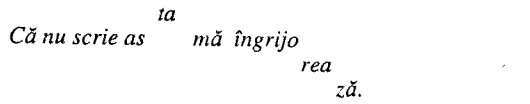

– Dacă prima propoziție (*că nu scrie*) are intonație descendentă și este urmată de pauză, iar cuvântul *asta* poartă accentul frastic, este vorba de o subordonată subiectivă, reluată în regentă prin acest pronume:

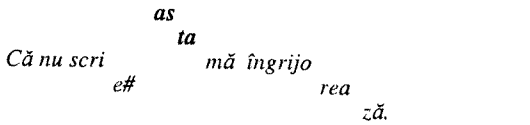

1.7.3. ***Dezambiguizare prin plasarea diferită a accentului frastic***

Accentul frastic este un factor de contrast, prin care se scoate în relief cu ajutorul intonației un anumit element al enunțului, fie în mod explicit, față de alte elemente coocurente (axa sintagmatică): ***Ion*** *ne-a trimis veștile, nu Maria.*, fie în mod implicit, față de alte elemente care ar putea ocupa aceeași poziție (axa paradigmatică): ***Ion*** *ne-a trimis veștile* (nu altcineva).

În cazul enunțurilor de tipul *Țara e poporul.*, cu predicat nominal al căror nume predicativ trebuie deosebit de subiect (ambele fiind substantive în cazul nominativ), ambiguitatea sintactică se rezolvă prin accentuarea numelui predicativ:

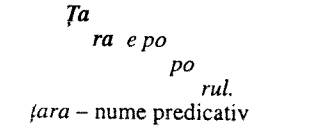

țara – nume predicativ

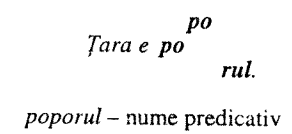

poporul – nume predicativ

Ambiguitatea sintactică potențială care derivă din omonimia dintre formele de nominativ și acuzativ poate fi înlăturată prin plasarea accentului frastic pe substantivul la nominativ, pentru realizarea poziției de subiect; să se compare:

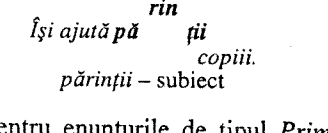

părinții – subiect

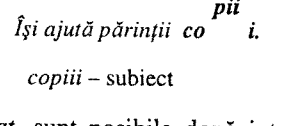

copiii – subiect

Pentru enunțurile de tipul *Prima a plecat.* sunt posibile două interpretări: subiect + predicat sau predicativ suplimentar + predicat; ele se pot distinge prin faptul că predicativul suplimentar poartă accentul frastic; să se compare:

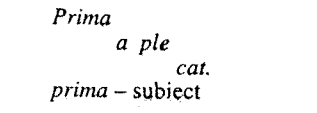

prima – subiect

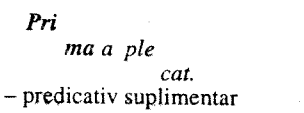

prima – predicativ suplimentar

O structură de tipul *Să-mi fi dat el, n-aş fi primit.*, caracterizată prin existenţa unui verb la modul conjunctiv în subordonată şi prin forma negativă a verbului din regentă, poate admite, datorită polivalenţei conjunctivului, două interpretări sintactice în funcţie de locul accentului frastic.

– „Dacă mi-ar fi dat el, n-aş fi primit", când accentul frastic se află pe negaţia *nu* (pronunţată în aceeaşi silabă cu auxiliarul verbului din regentă):

n-aş
el
Să-mi fi dat *fi pri*
mit.

– „Chiar dacă mi-ar fi dat el, n-aş fi primit", când accentul frastic se află pe subiectul subordonatei (*el*), ceea ce conduce la interpretarea ei ca o circumstanţială concesivă ipotetică („nici dacă mi-ar fi dat el, n-aş fi primit"):

el#
Să-mi fi dat *n- aş fi pri*
mit.

Distincţia dintre tipul deontic de modalizare şi cel apreciativ se poate face, în unele cazuri, cu ajutorul plasării diferite a accentului frastic (vezi **Modalizarea, 6**); secvenţa *E bine să pleci.* poate avea două lecturi, după cum este accentuat verbul din regentă sau cel din subordonată; să se compare:

bi
E ***ne*** *să*
pleci. („plecarea e un lucru bun" – interpretare apreciativă)

ple
E bine să *ci.* („e recomandabil să pleci" – interpretare deontică)

1.7.4. *Omonimii nerezolvabile prin mijloace prozodice*

În afara cazurilor în care ambiguitatea semantică şi / sau gramaticală a unor secvenţe scrise este înlăturată în comunicarea orală prin diverse mijloace, rămân unele situaţii în care ea nu poate fi rezolvată cu aportul elementelor prozodice, ceea ce face ca secvenţele respective să rămână ambigue atât la nivelul scris, cât şi la cel al comunicării orale; de pildă: *A venit noaptea.* (*noaptea* – subiect *vs* circumstanţial), *A rămas profesorul nostru.* (*profesorul* – subiect *vs* nume predicativ), *L-am cunoscut ca student.* (*ca student* – predicativ suplimentar cu regenţi diferiţi, după cum înseamnă: „pe când eram eu student" / „pe când era el student"), *Eu am prieteni mai buni ca Ion.* („Ion nu este prietenul meu cel mai bun" / „Ion nu are prieteni aşa de buni cum sunt prietenii mei"), *I-am citit versurile* (*i* – complement indirect: „lui i-am citit versurile altcuiva" / complement posesiv: „am citit versurile sale") etc.

În astfel de cazuri, mai cu seamă atunci când contextul lingvistic şi situaţional nu este lămuritor, locutorul este nevoit să ofere clarificări şi explicaţii suplimentare, fie spontan, fie la solicitarea alocutorului, fapt atestat frecvent în conversaţiile obişnuite.

2. ACCENTUL

Accentul constă în reliefarea unui element faţă de cele învecinate cu ajutorul unei proeminenţe bazate pe mijloace suprasegmentale (intensitate, asociată de obicei cu înălţime şi / sau durată).

Accentul **lexical**, care marchează o anumită silabă din cuvânt, este liber în limba română, putând fi plasat pe oricare dintre cele şase silabe începând de la sfârşitul cuvântului: *muncitor, alergătură, repede, camerele, nouăsprezece, (al) nouă-sprezecelea*; perechi minimale de tipul *umbrele / umbrele* sau *mobilă / mobilă* sunt destul de rare, dar cele de tipul *cântă / cântă, invită / invită, publică / publică*, relativ numeroase, atestă faptul că accentul lexical joacă un rol important în flexiunea verbală românească (vezi şi **I, Diversificare flexionară. Clasificarea verbelor după criteriul flexiunii, 1.3**).

Accentul **frastic** marchează un anumit element din enunţ. El participă, în general, împreună cu înălţimea, pauza, uneori durata, la realizarea tiparelor melodice asociate constant cu anumite structuri sintactico-semantice (vezi *supra*, **1**), având astfel un important rol gramatical.

2.1. Accentul frastic – parte componentă a unor structuri sintactice

2.1.1. *Structurile sintactice contrastive şi cele emfatice*

Structurile sintactice contrastive, adică cele care pun în opoziţie două elemente coexistente în enunţ au în mod obligatoriu câte un accent pe fiecare dintre ele: *El e **profesorul**, iar eu sunt **elevul.*** Numeroase tipuri de structuri contrastive au caracter repetitiv *Tu eşti **tu**, iar eu sunt **eu.**, El ca **el**, dar să vezi **ea** ce pisăloagă este!, Ce e azi e **azi**, ce e mâine e **mâine**., Vorba-i **vorbă**, treaba-i **treabă.*** etc. (vezi şi **Repetiţia, 3.2.4, 3.2.11**).

În categoria structurilor sintactice contrastive intră şi cele care utilizează negaţia pentru a întări o afirmaţie (vezi **Negaţia, 2.4**), având două accente: unul pe negaţie, celălalt pe al doilea element: ***Nu** bea vin, ci **bere.**, Bea **nu** vin, ci **bere.*** Plasarea accentelor se menţine în cazul exprimării prin juxtapunere: ***Nu** bea vin, bea **bere.**, Bea **bere**, **nu** vin.*

Structurile sintactice contrastive sunt singurele care permit şi accentuarea altor silabe decât cele care poartă accentul lexical al cuvântului (fenomen numit „accent de insistenţă logică"): *Securitatea a fost zece la sută **inspiraţie** şi nouăzeci la sută **conspiraţie*** (TV, 2005).

Emfaza este tot o formă de contrast, dar pe axa paradigmatică (faţă de alte elemente lexicale din aceeaşi clasă care ar putea ocupa poziţia respectivă); ea se realizează prin proeminenţă pozitivă în enunţurile asertive (*Am vizitat **castelul.**)* şi proeminenţă negativă în interogativele totale (*Aţi vizitat **castelul**?*) (vezi *supra*, **1.5**).

Anumite structuri sintactice au accentul frastic pe pronume, fie pentru exprimarea contrastului, cu folosirea formelor tonice ale pronumelui personal (*Pe **tine** te-am invitat, nu pe el.*), fie pentru evidenţiere; de pildă, pronumele de întărire este în general accentuat dacă urmează regentului (*Autorul **însuşi** a venit la rampă*), şi neaccentuat dacă este plasat înaintea acestuia (*Însuşi **autorul** a venit la rampă*).

Structurile emfatice cu topică inversă şi dublarea unei poziţii sintactice prin pronume au accentul frastic pe verb: ***Vine el tata!***, iar cele cu reluarea apozitivă a numelui au accentul atât pe nume, cât şi pe pronume, care sunt izolate prin pauză: ***Maria, ea*** *ştie bine germană.*

2.1.2. *Structurile sintactice care cuprind conective reluate sau corelative*

Conjuncţiile *reluate* sunt de obicei accentuate în enunţ; ele pot fi coordonatoare sau subordonatoare, iar reluarea lor poate fi obligatorie sau facultativă.

– Conjuncţii coordonatoare repetate obligatoriu: ***Ba*** *îmi scria,* ***ba*** *îmi telefona.,* ***Când*** *îl căutam eu pe el,* ***când*** *mă căuta el pe mine.,* ***Acum*** *plânge,* ***acum*** *râde.*

De remarcat că, în cazul acestor perechi de conjuncţii care exprimă ideea de alternanţă, cea de a doua propoziţie este rostită integral pe un ton mai coborât decât prima.

– Conjuncţii coordonatoare repetate facultativ: ***Şi*** *mănâncă,* ***şi*** *citeşte.* ***Ori*** *rămâi,* ***ori*** *pleci.,* ***Nici*** *n-a scris,* ***nici*** *n-a telefonat.;* când conjuncţia nu este repetată, ea nu poartă în mod necesar accent (*Mănâncă şi citeşte.*).

– Conjuncţii subordonatoare reluate obligatoriu prin corelativul cu aceeaşi formă: ***De ce*** *întârzia,* ***de ce*** *mă nelinişteam mai mult.*

– Conjuncţii subordonatoare reluate facultativ prin corelativul cu aceeaşi formă: ***Cum*** *a sosit,* ***cum*** *mi-a telefonat;* când conjuncţia nu este reluată, ea nu poartă accent (*Cum a sosit, mi-a telefonat.*).

În enunţurile care cuprind conective care se folosesc cu *corelative* sunt accentuate atât conectivele, cât şi corelativele lor.

– Conjuncţii coordonatoare cu un corelativ obligatoriu: *Mi-a scris* ***atât*** *mama,* ***cât şi*** *tata.*

– Conjuncţii sau adverbe subordonatoare cu un corelativ obligatoriu: *Pe* ***cât*** *era de frumoasă,* ***pe atât*** *era de talentată.;* ***Cum*** *ţi-ai aşternut,* ***aşa*** *vei dormi.*

– Conjuncţii subordonatoare cu un corelativ facultativ: *De* ***câte*** *ori l-am invitat, de* ***atâtea*** *ori ne-a refuzat.;* când conjuncţia nu este reluată, ea nu poartă accent (*De câte ori l-am invitat, ne-a refuzat.*).

2.1.3. *Structurile sintactice cu semiadverbe*

Semiadverbele sunt lipsite de autonomie sintactică, întrucât nu pot apărea decât împreună cu alte elemente pentru a putea ocupa o poziţie sintactică în enunţ. Aceste combinaţii obligatorii atrag în general accentul frastic asupra unuia din componenţii lor.

Cel mai frecvent este accentuat elementul însoţit de semiadverb, acesta din urmă având o mare varietate de valori semantice: subliniază sfera semantică a cuvântului accentuat (*Chiar / tocmai* ***autorul*** *a susţinut această idee.*), o restrânge (*Numai / doar / barem / măcar / cel puţin* ***asta*** *putem face pentru micii orfani.*), exprimă cumulul (*Trebuie să mai* ***punem*** *o farfurie pe masă.*), nuanţează aspectul temporal (*Abia / deja / tocmai* ***ne-am întors*** *din excursie.*) etc. (vezi **I, Adverbul, 1.3**).

În funcţie însă de intenţia vorbitorului, poate fi reliefat accentual semiadverbul: ***Abia*** *l-am zărit.,* ***Şi*** *noi îl căutăm.* etc.

În unele cazuri elementul accentuat este semiadverbul, în diversele sale ipostaze semantice; de pildă ***tot*** poartă de obicei accentul frastic: când exprimă continuitatea sau frecvenţa unei acţiuni (Se ***tot*** *uita la noi şi râdea.; Mă* ***tot*** *duc să caut în cutia poştală*), constanţa unei identităţi sau a unei calităţi (*Sunt* ***tot*** *ei la putere de zeci de ani.; După atâta vreme este* ***tot*** *frumoasă.*), o anumită corespondenţă (*Au jucat trei meciuri, în care au avut* ***tot*** *atâtea victorii*). De asemenea, *tot* este accentuat în sintagme verbale de tipul *Dacă* ***tot*** *ai venit, dă-mi o mână de ajutor!*, precum şi în cele în care are sens concesiv (*Izgonit de atâtea ori, el* ***tot*** *se întorcea la uşa ei.*).

Sunt situaţii în care sensul unor semiadverbe se precizează în context, în funcţie de locul accentului; de pildă, ***mai*** nu este accentuat când are sens durativ (*Aceste popoare mai* ***speră*** *că vor fi ajutate de bogaţii lumii.*) sau intensificator (*Palatul pare mai* ***alb*** *decât celelalte case*), dar este obligatoriu accentuat când are înţelesul „încă şi mai" (*Din cauza strălucirii zăpezii, palatul pare* ***mai*** *alb*). Când are sensul „aproape", *mai* este marcat atât printr-un vârf de intensitate, cât şi de înălţime: ***Mai*** *să-şi piardă capul văzând-o cât e de frumoasă.*

2.1.4. *Enunţurile care cuprind negaţii*

Elementele care exprimă negaţia sunt, în general, accentuate. În enunţurile asertive, caracterizate prin tipar melodic de tip descendent, cuvântul care poartă accentul frastic este evidenţiat printr-o proeminenţă pozitivă, ca atare negaţia constituie în general un vârf melodic (vezi *supra,* **1.4.1.1.**(b)), iar în enunţurile interogative totale, negaţia este marcată prin proeminenţă negativă (vezi *supra,* **1.4.2.2.**(b)); în interogativele parţiale însă, negaţia, plasată de obicei după cuvântul interogativ, nu poartă accentul frastic, fiind cuprinsă în porţiunea treptat descendentă care urmează după silaba accentuată a acestuia: ***Cine*** *nu vine?* (vezi *supra,* **1.4.2.1.**(c)).

Enunţurile care conţin o dublă negaţie se caracterizează, în general, printr-un singur accent frastic, asociat cu una dintre cele două componente negative, în funcţie de intenţia vorbitorului de a pune în evidenţă un element sau altul din enunţ (***Nu*** *m-a chemat nimeni aseară., Nu m-a chemat* ***nimeni*** *aseară.*); în cazul negaţiei multiple, fiecare expresie negativă poate primi un accent frastic: *N-a făcut asta* ***nimeni, niciodată, nicăieri.***

Întărirea negaţiei prin diverse mărci de intensificare (*deloc, nicidecum, nici pe departe* etc.) este însoţită de accentuarea acestora: *N-a dormit* ***deloc.***

Semiadverbul *nici*, ca negaţie „adăugată" (vezi **Negaţia, 2.2.4**), este de obicei accentuat (*Nu vine* ***nici*** *el., Nu plecăm* ***nici*** *mâine.*), dar când se referă la predicat, *nici* nu poartă accentul frastic (*Nici n-am apucat să-i* ***vorbesc.***). În contextele în care este sau poate fi urmat de *măcar*, *nici* nu poartă, în general, accent: *Nici (măcar)* ***apă*** *n-am găsit.*

În unele enunţuri cu verbul la forma negativă, *nici* poate lipsi de lângă un substantiv, dacă acesta este puternic accentuat: *Nu avea* ***urmă*** *de vulgaritate.* (N. Djuvara, *Amintiri din pribegie*). Dacă substantivul respectiv este precedat de *un,* sunt două posibilităţi de accentuare: *N-am întâlnit un* ***student*** *care să cunoască această carte.* („niciun student"), *N-am întâlnit* ***un*** *student care să cunoască această carte.* („nici măcar un student").

Accentuat puternic, *unul* poate însemna „niciunul" în enunţuri cu verbul la forma negativă (***Unul*** *nu mi-a dat telefon.,* ***Unul*** *să nu se mişte!*).

2.1.5. *Enunțurile interogative*

Spre deosebire de enunțurile asertive, în care accentuarea unui anumit element este în general facultativă, enunțurile interogative conțin în mod obligatoriu un accent frastic, care marchează punctul de interes al întrebării: în întrebările totale elementul accentuat, adică cel asupra căruia se concentrează interesul interogativ, este evidențiat printr-o proeminență negativă, (vezi *supra,* **1.4.2.2.**(a) și **1.5.2**), iar în întrebările parțiale acesta este de obicei cuvântul interogativ, rostit cu un vârf melodic și de intensitate (vezi *supra,* **1.4.2.1).**

2.1.6. *Enunțurile exclamative*

Accentul frastic contribuie, de obicei împreună cu o intonație specială, la marcarea prozodică a unor enunțuri exclamative (multe de tip eliptic): *Ce penibil!* sau *Ce* ***penibil!*** (vezi *supra* **1.6.2.1.**(c)), *Așa casă* ***da!****, Ăștia* ***da****, prieteni! O dată bărbat!, Să-****ncerce*** *el să-mi țină calea!* (vezi *supra,* **1.6.2.2.**(b)). În numeroase enunțuri exclamative se asociază topica inversă cu accentuarea elementului plasat inițial (vezi *supra,* **1.6.2.3**): ***Bine*** *se mai mănâncă la voi!,* ***Știu*** *eu ce spun!,* ***Vine*** *el tata!,* ***Frumoasă*** *fată!,* ***Fericitul*** *de tine!*

2.2. Accentul frastic – mijloc de înlăturare a unor omonimii lexico-gramaticale

Plasarea diferită a accentului frastic poate înlătura omonimia lexicală, din care derivă de obicei și o omonimie gramaticală.

Cuantificatorul *puțin* care precedă un substantiv este accentuat când înseamnă „nu mult" (*Am băut* ***puțină*** *cafea.*), dar neaccentuat când are sens partitiv, însemnând „niște, ceva" (*Am băut puțină* ***cafea.***). Așa se explică posibilitatea celor două „lecturi" ale unui exemplu de tipul: *De la un ministru se cere puțină minte, puțină abilitate și puțin tact.* (*apud* Puşcariu 1976).

> O opoziție similară se prezintă și în cazul în care *puțin* precedă un adjectiv (*Era* ***puțin*** *obosită. vs Era puțin* ***obosită****.*).

Adjectivele ***diverse, diferite*** (numai la plural și plasate înaintea unui substantiv) pot avea două sensuri, după cum sunt purtătoare de accent sau nu: *Am cumpărat* ***diverse / diferite*** *ilustrate.*(„ilustrate variate") vs *Am cumpărat diverse / diferite* ***ilustrate.*** („niște ilustrate").

Alt, din sintagma *un alt,* este accentuat când aceasta înseamnă „încă un" (*Un* ***alt*** *antrenor a plecat de la Dinamo*), și neaccentuat când înseamnă „nu acesta" (*Un antrenor era plecat, un alt antrenor era bolnav.*).

O dată se pronunță cu accent frastic în structuri exclamative de tipul ***O dată*** *bărbat!* (vezi *supra,* **1.6.2.2.**(b)) sau ***O dată*** *se mărită fata mea!,* dar este neaccentuat în secvențe neexclamative de tipul *L-am întâlnit o dată la concert.*

Unele semiadverbe se deosebesc de conjuncțiile cu care sunt omonime prin faptul că sunt accentuate în enunț; de pildă, ***și*** („încă"), ***iar*** („iarăși, din nou"), ***dacă*** („abia dacă"), ***dar*** („dărămite"):

Participarea mea ocazională la evenimentele din veacul meu se situa la un nivel atât de modest, încât nu prezenta interes pentru istorici și ***și*** *mai puțin pentru marele public.* (N. Djuvara, *Amintiri din pribegie*)

Ne-am bazat pe ajutorul lui, iar el ne-a dezamăgit ***iar****.*

Ce-i un pol de bani? ***Dacă*** *mi-oi cumpăra pe ei o mână de cuie!* (E. Camilar, *Negura*)

Nu mai aveau ei bani pentru hrană, ***dar*** *pentru cărți!*

> Faptul că semiadverbul este accentuat înlătură ambiguitatea potențială a unor construcții; astfel, exemplul următor are două lecturi posibile după cum *și* este accentuat sau nu: *Poate provoca mari probleme în aceste țări în plan social și în ce privește structurile culturale* (Radio, 2005).

Accentul frastic joacă rol gramatical și în alte situații deja menționate, legate de dezambiguizare (vezi *supra,* **1.7.2, 1.7.3**).

2.3. Accentul – parte componentă a unor strategii discursive

2.3.1. *Strategiile de rectificare*

În *strategiile de rectificare*, accentul joacă un rol important, întrucât, vorbitorul pronunță elementul corect într-un fel diferit de cel eronat (pentru a sublinia contrastul dintre ele), și anume rostind termenul al doilea (considerat ca fiind cel corect sau adecvat) pe un ton mai înalt și cu o intensitate sau / și durată mai mari.

– Autocorectare: *Comuniștii care.....* ***victimele*** *comuniștilor din țările astea n-au avut un detașament puternic în Occident care să le țină partea* (CS).

– Heterocorectare (realizată de alocutor):

[A: *Trăgeau cu tunurile și după un om rușii. Și nu trăgeau o bombă. Trăgeau o juma' de oră. Cu mii de bombe trăgeau.*]

B: ***Ghiulele*** *vrei să spui.* (CS).

Atât în autocorectare, cât și în heterocorectare, negația care poate apărea pentru a sublinia respingerea termenului incorect este de obicei accentuată; în plus, locutorul care a fost corectat de alocutor poate accepta corectarea și termenul „corector" propus de acesta prin repetarea sa cu accent:

A: *Duminică la amiaz m-a anunțat și la șapte dimineața a trebuit să fiu plecată.*

B: ***Nu nu. Sâmbătă*** *te-a anunțat.*

A: ***Sâmbătă*** *la... în trei mai.* (CS).

2.3.2. *Strategiile digresive*

În *strategiile digresive* se folosește adeseori accentuarea conectorilor specifici (*așa, ei, ei bine, dar, deci, în fine, or* etc.), prin care se marchează revenirea la firul discursiv inițial, după încheierea unei digresiuni; în exemplul următor s-a înlocuit lunga digresiune care urmează în conversația respectivă (creată prin participarea ambilor interlocutori) prin [...]:

A: *Mai întâi spune-mi cu... cu...*

B: *Cu rusul.*

A: *Da. Cum îl chema?* [...]

B: [...] *Eram vrând nevrând cu conștiința trează și mă uitam la ce se-ntâmplă și nu se mai întâmpla, știi?* ***Dar,*** *cu rusul ăla, tocmai asta vreau să-ți spun, că eram odată...* (CORV).

3. PAUZA

Pauza, care constituie o întrerupere de durată variabilă a fluxului vorbirii, poate fi intenționată sau neintenționată; dintre aceste două tipuri, numai pauza intenționată interesează nivelul gramatical al comunicării.

3.1. Funcțiile pauzei finale

Pauza finală marchează încheierea enunțurilor independente, caracterizate prin intonația corespunzătoare tipului respectiv, în funcție de scopul comunicării; pauza care indică *suspensia* (vezi *supra*, **1.2.3**), adică întreruperea intenționată a enunțului, are, în general, o durată mai mare.

3.2. Funcțiile pauzei interne

Pauzele din interiorul enunțului, cu o durată mai mică decât cea finală, au diverse funcții.

3.2.1. *Segmentarea*

Locutorul face pauză pentru a realiza, de obicei în asociație cu o anumită intonație, segmentarea ierarhică a enunțului (vezi *supra*, **1.2**). În acest fel, pauza, împreună cu intonația, poate servi la înlăturarea ambiguității potențiale a unor structuri sintactice, potrivit intenției vorbitorului (vezi *supra*, **1.7.1**, **1.7.2**).

Uneori numai pauza poate înlătura ambiguitatea potențială a unor construcții; astfel, exemplul următor are două interpretări, după cum este rostit sau nu cu o pauză după cuvântul *orice:*

[*Remarc aceleași reacții primitive și în privința lecturii cărților.*] *Refuzul a orice trece de realismul cotidian* (M. Cărtărescu, *Pururi tânăr*).

3.2.2. *Marcarea elementelor incidente, a celor intercalate și a celor izolate*

Vocativele (vezi *supra*, **1.4.1.1.**(c), **1.4.2.1.**(d), **1.4.2.2.**(c)), interjecțiile (vezi *supra* **1.6.2.1.**(a)), în general, elementele incidente (vezi **Construcții incidente**), precum și diversele tipuri de intercalări sintactice, sunt izolate prin pauză și intonație de restul enunțului (*El# că-i copil# și tot înțelege.* etc.).

Se despart de regent elementele care ocupă poziția de atribut izolat: *Copilul# bolnav# a lipsit de la școală.*, de apoziție: *Singura parte din umanitate care mă interesa# fetele# se uita prin mine ca prin sticlă.* (M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*), *Îl vor disprețui că a dezertat# el# ofițer.*, de apoziție cu identificare deictică: *Vinovatul# adică tu# va trebui să plătească.* etc.; de asemenea, se izolează prin pauză diversele elemente care formează un cumul de determinări (prin adiționare) ale aceluiași regent: *Acolo# în parcul din fața Ateneului# cu statuia lui Eminescu acoperită de zăpadă# am stat de vorbă.* (M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*).

3.2.3. *Juxtapunerea*

Pauza, asociată cu o anumită intonație, servește la marcarea prin juxtapunere a raportului sintactic, atât de coordonare (*Am cumpărat de toate# am ce să ofer musafirilor.*), cât și de subordonare (*El a stricat-o# el s-o dreagă!, Nu mergem acum la plimbare# plouă.*); numeroase construcții contrastive sunt, de asemenea, paratactice: *O să dea telefon# n-o să scrie., N-o să scrie# o să dea telefon.* (vezi *supra*, **2.1.1**).

Pentru aportul pauzei la realizarea juxtapunerii se pot menționa și structurile repetitive de tipul: *Ce mi-e popa Stan# ce mi-e Stan popa!, Vorba-i vorbă# treaba-i treabă., Car mi-a trebuit# car am găsit!* (vezi **Repetiția, 3.2.9, 3.2.11, 3.2.16**).

Prin pauză se despart, în general, termenii unei enumerări (vezi *supra*, **1.2.1**), uneori și cei ai unei repetiții, mai ales de tip tautologic: *Zăpadă# nezăpadă# oricum plecăm la munte., La munte când plouă# plouă!* etc.(vezi **Repetiția 3.2.7**, **3.2.14**).

3.2.4. *Elipsa*

Pauza poate substitui partea omisă a unui enunț, de pildă predicatul (vezi **Predicatul, 2.1.3.4.**(c), (d): (*Cine vrea poate să rămână*) *cine nu# e liber să plece.* sau numai copula (vezi **Numele predicativ, 1.4.2**): *Vorba lungă# sărăcia omului., Copiii# tot copii.*

Unele enunțuri bazate pe elipsă, în care pauza are un rol important, sunt de tip exclamativ; de pildă: *Când colo# lupul!, Când# lupul!* (vezi *supra*, **1.6.2.2.**(b)).

3.2.5. *Tematizarea*

Pauza este folosită, în asociere cu o anumită intonație, pentru tematizarea unor elemente, odată cu deplasarea lor la stânga sau la dreapta enunțurilor: *L-am vizitat# castelul., Castelul# l-ai vizitat?* (vezi *supra*, **1.3.2**); în aceeași situație sunt subordonatele antepuse regentei: *Ce-au vorbit ei acolo# n-am aflat niciodată., Ca să termine mai repede casa# lucrau din zori și până noaptea.*

3.2.6. *Vorbirea directă*

Pauza desparte discursul inserat în vorbire directă de discursul cadru, exprimat printr-un *verbum dicendi* sau prin sinonimele sale (vezi *supra*, **1.7.2**; **Vorbirea directă și vorbirea indirectă, 2**) sau poate chiar suplini acest element: *io mereu# „stai dă iel mamă! vezi dă iel mamă!"* (TD); *„da cu tine ce e mă?"# odată sublocotenentu.* (TD).

3.2.7. *Funcții discursive*

În planul realizării interacțiunii verbale, pauza este folosită cel mai frecvent ca o formă de ezitare, care poate servi locutorului pentru a câștiga răgazul necesar elaborării mesajului sau ca parte componentă a unor strategii de corectare (ezitarea care apare după producerea unei erori și precedă corectarea ei). Pauza poate avea uneori rolul metalingvistic de a indica folosirea unui anumit termen (pe care îl precedă) cu sens figurat, neobișnuit, ironic, metaforic, glumeț, etc., iar pauza „retorică" poate servi, alături de o anumită intonație și / sau accentuare, la evidențierea unui element din discurs (*Invitata noastră# ea se cuvine să vorbească prima.*).

PUNCTUAȚIA – ROLUL FONETIC, SINTACTIC, EXPRESIV ŞI DISCURSIV

1. ASPECTE DEFINITORII

Punctuația este un sistem de semne grafice, care au rolul de a marca în scris anumite caracteristici prozodice (vezi *infra,* **1.1**) şi / sau de organizare sintagmatică ale enunțurilor (vezi *infra,* **1.2**).

Semnele de punctuație întrebuințate în scrierea limbii române sunt: punct [.]; semnul întrebării [?]; semnul exclamării [!]; virgulă [,]; punct şi virgulă [;]; două puncte [:]; linie de dialog şi de pauză [–]; paranteze rotunde ( ) şi, în textele ştiințifice, paranteze drepte [ ] sau unghiulare < >; puncte de suspensie [...]; cratimă (liniuță de unire sau de despărțire) [-]; ghilimele (semnele citării) repetate [„ ”], uneori având formă unghiulară [« »], iar, în textele ştiințifice, şi ghilimele unice [‘ ’]; bară oblică [/].

Punctul, bara oblică, linia de pauză sunt utilizate şi ca semne ortografice. Cratima are unele întrebuințări în punctuație, funcțiile sale principale fiind însă de semn ortografic.

1.1. Raportul dintre punctuație şi caracteristicile prozodice ale comunicării constă în marcarea grafică a anumitor pauze fonetice, relevante pentru segmentare, şi a intonației enunțurilor (în sens strict, de variație a înălțimii tonului – vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1**).

Punctuația poate constitui, astfel, un indiciu de lectură a textelor scrise.

Prozodia enunțurilor este redată numai parțial prin punctuație, care nu reflectă şi intensitatea rostirii, lungirea sunetelor, ritmul, debitul vorbirii etc.

1.1.1. Punctuația este, de asemenea, un mijloc imprecis de redare a prozodiei enunțurilor, unele semne de punctuație fiind plurifuncționale, iar altele având aceeaşi funcție. Sugerarea intonației prin punctuație se realizează doar parțial, în unele situații.

Astfel, semnele prin care este notată pauza finală a enunțurilor marchează totodată tipare intonaționale diferite şi / sau realizări diferite ale aceluiaşi tip de intonație.

Punctuația realizată prin punct, marcă a tiparului intonațional descendent propriu enunțurilor asertive, nu reflectă varietatea melodică prin care se realizează acest tipar, în funcție de prezența sau de absența negației (*Atunci nu era nimeni acasă*[.], *Atunci Maria era acasă*[.]), în funcție de sublinierea emfatică, prin accent, a negației *nu* sau a altui component negativ al enunțului (*Atunci **nu** era*

nimeni acasă[.], în raport cu *Atunci nu era* ***nimeni*** *acasă*[.]) etc. (vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1.4.1**).

Semnul întrebării (vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1.4.2**) marchează toate tipurile de intonație interogativă: intonația ascendentă a întrebărilor totale (*Maria citește*[*?*]), intonația descendentă a întrebărilor parțiale (*Ce citește*[*?*]), intonația ascendent-descendentă a întrebărilor alternative (*Citește cărți sau reviste*[*?*]). Semnul exclamării (vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1.4.3, 1.6**) marchează atât intonația descendentă a enunțurilor imperative (*Rămâi acasă*[*!*]), cât și diversele tipuri de contur melodic ale enunțurilor exclamative (*Ce de lume*[*!*], *Au venit la oameni*[*!*], *Ajutor*[*!*], *Maria*[*!*], *Vai*[*!*] etc.).

Semnul întrebării și semnul exclamării asociate marchează intonația de tip special a enunțurilor interogative exclamative. Ordinea semnelor, eventual repetarea unuia dintre ele, poate sugera care este tipul de intonație predominant:

Ana: *Ți-e chiar atât de greu să mă ierți?* Abel: *Doamne, ce-i în capul tău*[*?!*] *Ca să te iert, ar trebui să te socotesc vinovată față de mine.* (H. Lovinescu, *Jocul*),

E miezul nopții, la ora asta se vine acasă[*!?*],

Mokimă[*?!?*] *Universitățile* (*și studentul apăsă dur pe acest cuvânt*) *nu se închid pentru molimă.* (G. I. Mihăescu, *Brațul Andromedei, apud* Beldescu 2004).

Punctul, semnul întrebării sau semnul exclamării marchează numai conturul intonațional „de încheiere" al enunțului; secvența precedentă, în cazul enunțurilor complexe, poate fi rostită cu diverse variații de înălțime ale tonului, care nu apar marcate prin punctuație (vezi și **Organizarea prozodică a enunțului, 1.2**):

Sultanii, fie ei magicieni formaliști, nu domnesc peste limbi, ci limba răspunde de ființa omului și domnește peste om, în așa fel încât, când mergem prin pădure – spunea gânditorul în căutarea ființei –, noi mergem prin cuvântul pădure, iar când ne croim drumul prin viață, străbatem cuvintele vieții[.] (C. Noica, *Repede*),

Un fiziolog care stabilește care sunt funcțiile organismului omenesc cum trebuie să înceapă[*?*] (P. Țuțea, *Între*),

Când acest om-orchestră se abate asupră-ți, ce tandră tortură[*!*] (G. Liiceanu, *Epistolar*).

Punctuația poate sugera diferența de durată dintre pauzele care intervin în vorbire. De obicei pauzele de la finalul enunțurilor, marcate prin punct sau printr-un alt semn de punctuație final (vezi și *supra*), sunt mai lungi decât pauzele dintre componentele enunțului.

Pauzele interioare ale enunțului sunt marcate prin virgulă, punct și virgulă sau două puncte. În principiu, virgula notează o pauză scurtă, iar semnele punct și virgulă sau două puncte, o pauză ceva mai lungă: *Mișcarea vevericelor*[*:*] *o succesiune uimitoare de fulguranță și împietrire*[*;*] *momente de stază absolută*[,] *urmate de țâșniri rapide*[,] *de nevăzut.* (A. Pleșu, *Jurnalul*).

Punctele de suspensie notează, de obicei, o pauză lungă: *Sfințenia în sine nu e interesantă, ci numai viețile sfinților; procesul prin care un om renunță la sine și apucă pe căile sfințeniei*[...] *Dar procesul prin care cineva devine hagiograf? A merge pe urmele sfinților*[...] *a-ți umezi tălpile prin lacrimile lor*[...] (E. Cioran, *Lacrimi*).

În general, însă, durata pauzelor depinde de ritmul vorbirii, corespondența cu anumite semne de punctuație nefiind sistematică din acest punct de vedere (vezi și **Organizarea prozodică a enunțului, 3**). De asemenea, nu există o corelație sistematică între prezența pauzelor și cea a punctuației, multe pauze din rostire nefiind marcate în scris.

Uneori intonația asociată unei pauze interioare poate fi ascendentă sau descendentă: *Autorul inventează un personaj*[,] *apoi începe să semene cu acel personaj.* (R. Petrescu, *Părul*). Intonația este descendentă de obicei înainte de punct și virgulă și frecvent înainte de două puncte:

Așadar, a-ți „lua" libertatea față de moarte înseamnă a-i „înțelege necesitatea", deci a o accepta[*;*] *prin urmare libertatea nu presupune altă alternativă decât a „ți-o lua" sau nu, dar aceasta nu e o chestiune de alegere cât de înțelegere.* (Al. Peleologu, *Alchimia existenței, apud* Beldescu 2004),

Paralel cu acest înțeles, termenul nostru „baladă" mai are încă o semnificație[*:*] *cântec vechi, din bătrâni.* (D. Caracostea, *Balada populară, apud* Beldescu 2004).

Virgula poate avea numai rol sintactic în majoritatea utilizărilor sale (vezi *infra,* **2**), pauza fonetică fiind facultativă în construcțiile respective. De asemenea, cratima corespunde unei pauze doar facultativ (vezi *infra* utilizările cratimei ca semn de punctuație, sub **2**).

Linia de pauză și virgula pot fi utilizate, în anumite contexte, cu rolul fonetic al parantezelor, încadrând, ca și acestea, o secvență rostită cu intonație specială, de tip parantetic (vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1.2.2**): *Medicii recomandă mersul pe jos* [*(*]*cel puțin 30 de minute pe zi*[*)*]*, dar și înotul sau gimnastica.*, față de *mersul pe jos* [–] *cel puțin 30 de minute pe zi* [–]*; mersul pe jos*[,] *cel puțin 30 de minute pe zi*[,].

1.1.2. Linia de dialog, ghilimelele folosite ca marcă grafică a citatului, bara oblică (în cele mai multe utilizări ale sale) nu au rol prozodic, ci numai rol sintactic (pentru care, vezi *infra,* **2**).

1.1.3. Semnele de punctuație pot sugera utilizarea unor mijloace *nonverbale* (precum tăcerea, mimica, gestul), pentru a exprima, prin așa-numitele „replici mute", diverse reacții ale alocutorului (de perplexitate, de indignare etc.), dar și atitudinea locutorului față de cele relatate. Sunt utilizate cu acest rol semnul întrebării, semnul exclamării, adesea combinate, și punctele de suspensie, combinate uneori cu semnul întrebării sau cu semnul exclamării:

– *Dumneata știi care e răspunsul cel mai dezagreabil pe care ți-l poate da o femeie căreia i-ai făcut o declarație de dragoste?*

– [*?*] (= Nu!)

– *Să-ți spună că ești deștept.* (Gr. C. Moisil, *Îndoieli și certitudini, apud* Beldescu 2004);

Culai: *Sunt și flori de sticlă, mă băiete...*
Andrei: [*!?*]
Culai: *...De diamant.* (Camil Petrescu, *Suflete*);

Patroana (cu ochii calzi): *Și de ce mă iubești?*
Mitică (rămâne năuc): [*!!!?*] (Camil Petrescu, *Mitică*);

Pamfil Șeicaru a luat hotărârea „generoasă"[*(!)*] *„cavalerească"*[*(?!)*] *de a nu-l mai discuta pe Camil Petrescu niciodată în coloanele Curentului, mai ales ca să-l vorbească de rău.* (E. Ionescu, *Nu*);

– *Mă rog, unde este biserica Vărzaru?*
– *Unde a fost..., vreți să ziceți.*
– [*?...*]

– *A! am dărâmat-o!*
– [*!...*] (I. L. Caragiale, *Dărâmarea bisericii Vărzaru, apud* Beldescu 2004);

– *Băiete, un pahar de protoxid de hidrogen.*
– [*...?!*]
– *Atunci dă-mi unul de H_2O.*
– *Cum? Nici măcar apă n-aveţi? zbieră Mitică.* (I. L. Caragiale, *Tot Mitică, apud* Beldescu 2004).

1.2. Rolul sintactic sau (într-un sens mai larg) sintagmatic **al punctuaţiei** (vezi *infra,* **2**) este, în mare măsură, o consecinţă a rolului său fonetic.

1.2.1. Pauzele şi intonaţia (vezi *supra,* **1.1**) segmentează fluxul sonor (al vorbirii) în grupuri sintactico-semantice. De exemplu, secvenţa *Ion scrie cu greşeli?* este cuprinsă între două pauze, care o delimitează într-un context mai larg; conturul intonaţional ascendent, marcat grafic prin semnul întrebării, caracterizează secvenţa ca fiind un enunţ de tipul întrebărilor directe totale. O pauză interioară, notată prin virgulă, *Ion scrie*[,] *cu greşeli.*, desparte două grupuri, dintre care primul este nucleul sintactico-semantic al enunţului, alcătuit din subiect şi predicat, iar al doilea, un circumstanţial modal slab legat de regent şi, ca atare, omisibil. Marcarea în scris a acestor delimitări, prin punctuaţie, este adesea indispensabilă pentru înţelegerea enunţului şi pentru evitarea ambiguităţii.

> În textul scris, punctuaţia este singurul element de diferenţiere a anumitor situaţii de omografie, pentru că reflectă unele caracteristici prozodice (vezi **Organizarea prozodică a enunţului, 1.7**): *Ce citeşti?* (*ce,* pronume, complement direct), *Ce*[*?*] *Citeşti?* (*ce,* marcă interogativ-exclamativă); *Nu plâng*[,] *pentru că mi-e frică., Nu plâng pentru că mi-e frică* [*ci din alt motiv*].; *Carmen începe examenul.* (*Carmen,* nominativ subiect), *Carmen*[*!*] *începe examenul!* (*Carmen,* vocativ); *Lui Ion nu-i place.* (*lui,* marcă de dativ a numelui propriu *Ion,*), *Lui*[,] *Ion nu-i place.* (*lui,* pronume în dativ, iar *Ion,* nominativ subiect, având referent distinct de al pronumelui).

Punctuaţia reflectă, de asemenea, fenomene discursive, precum focalizarea (*Telefonează-mi*[,] ***acasă!***), tematizarea (***Pe Ion***[,] *nimic nu-l consolează.*), alte schimbări de topică (*Citeşte*[,] ***în fotoliu***[,] *o carte.*).

1.2.2. Unele semne de punctuaţie (având sau nu şi rol fonetic) separă în textul scris planuri distincte: planul lingvistic de cel metalingvistic (*Verbul* [„]*a fi*[”] *este neregulat.*), vorbirea directă faţă de cea indirectă ([„]*Arăţi obosită*[” –] *îi spune mama., Ai putea răspunde*[:] *Mulţumesc.*), citatul faţă de construcţia în care este inserat (*Din scrierile lui Tadeu Hâjdeu*[: „]*Fiţi cinstiţi fără a urmări să străluciţi prin cinste*[”] – A. Pleşu, *Jurnalul*) etc.

1.3. Rolul expresiv al punctuaţiei se manifestă în diverse situaţii.

1.3.1. Punctuaţia poate marca încălcarea anumitor reguli sintactice, cu intenţia de a crea efecte de emfază.

De exemplu, punctul poate marca fragmentarea unei propoziţii sau a unei fraze prin intonaţie, uneori şi prin pauză, subliniindu-se unităţile izolate de regenţii

lor: comp. *O să-l vizitez*[.] ***Mâine*** (sau ***Când o să pot***)., *O să-l vizitez mâine* (sau *când o să pot*).

Semnul întrebării şi semnul exclamării pot fi utilizate între termenii unei repetiţii: *Vreţi să ne faceţi* ***un serviciu***[*?*] ***Un foarte mare serviciu?*** (M. Eliade, *Incognito la Buchenwald, apud* Beldescu 2004), ***Cu dinţii***[*!*] ***cu dinţii*** *am să-l rup!* (I. L. Caragiale, *D-ale carnavalului*).

Prin punctuaţie pot fi izolaţi diverşi tropi: *În dreptul Cişmigiului* [–] ***crâng prizonier în cuşcă*** [–] *mirosea a toamnă.* (I. Teodoreanu, *La Medeleni, apud* M. Mancaş, *Tablou*).

1.3.2. Semnul exclamării asociat enunţurilor exclamative marchează intonaţii foarte diferite (vezi *supra,* **1.1.1**), varietatea melodică fiind direct legată de expresivitate: *Ce lume!* (mirare, dezgust etc.).

1.3.3. Punctuaţia poate marca diferite structuri sintactice de tip retoric, cum sunt seriile enumerative (*Cele mai mari regrete mi le-au provocat* ***visurile de fericire***[:] ***Botticelli***[,] ***Claude Lorrain***[,] ***Mozart***[,] ***Watteau şi Corot.*** – E. Cioran, *Lacrimi*), construcţiile simetrice, în paralelism sintactic (*Dacă e vorba de nume, acestea* [–] ***natural sau convenţional***[,] ***motivat sau arbitrar*** [–] ***evocă sau invocă, totuşi, lucrul sau persoana*** *pe care le numeşte.* – Şt. A. Doinaş, *Fragmente*) etc.

2. SEGMENTAREA FLUXULUI VORBIRII

Segmentarea prozodică a fluxului vorbirii (prin pauze şi prin unităţile de intonaţie) coincide, în linii generale, cu organizarea sintactică a comunicării orale.

Grupurile sintactico-semantice delimitate prozodic au, de obicei, o anumită unitate la nivel sintactic, incluzând componente ale enunţului strâns legate între ele.

2.1. Astfel, foarte des se despart prin pauză, dar, grafic, nu se izolează prin punctuaţie subiectul şi predicatul (sau verbul cu formă nepersonală) la care se raportează: ***Ion*** *citeşte.*, ***Cine întreabă*** *nu greşeşte., Trebuie* ***să plec.,*** *Înainte de a veni* ***tu*** *acasă, a fost o pană de curent., Uşor* ***de spus,*** *greu* ***de făcut.,*** *Fireşte* ***că sunt de acord.*** De asemenea, nu se despart de regent prin punctuaţie numele predicativ (*Maria e* ***studentă.,*** ***Ce-ai fost*** *nu mai poţi fi.*), complementul predicativ al obiectului (*L-au numit* ***director.***), celelalte determinări obligatorii: complementul direct (*Dresează* ***câinele.***), complementul indirect (***Îi*** *convine situaţia.*), complementul prepoziţional (*Se bucură* ***de vacanţă.,*** *Se teme* ***că ar putea greşi.***), unele circumstanţiale (*Procedează* ***cum crezi!,*** *Locuieşte* ***aici.***), dar şi constituenţi ai enunţului proveniţi, prin reorganizare, din poziţii sintactice obligatorii, şi anume din subiect (complementul de agent, *Elevul a fost lăudat* ***de profesor.***), din numele predicativ sau din predicativul suplimentar (*Mi-o amintesc* ***cum era.***). Separarea acestor constituenţi prin pauză are caracter emfatic.

> Constituenţii sintactici de acest tip pot fi izolaţi prin intercalarea unei secvenţe: un atribut izolat (***Ion***[,] *nedumerit*[,] *cere explicaţii.*), un vocativ (*Trebuie*[,] *băiete*[,] ***să-ţi încerci norocul.***), o construcţie incidentă (***Ion*** [(]*cum probabil bănuieşti*[)] *nu a fost de acord., N-a întâlnit*[,] *probabil*[,] ***pe nimeni.***) etc. Pauza (notată prin virgulă) marchează unele complemente tematizate (vezi *supra,* **1.2**) şi dezambiguizează construcţii, ca: ***Cine vrea***[,] *să plece!* (propoziţie subiectivă + regentă), faţă de *Cine vrea să plece?*

(propoziție principală regentă + completivă directă); *Mi-a lăsat cărțile* [–] ***rupte.*** (predicativ suplimentar), față de *Mi-a lăsat cărțile* ***rupte.*** (atribut).

Vocativul poate fi neseparat prin pauză, dar este totdeauna izolat grafic, prin punctuație: *Joacă-te*[,] ***copile!***

2.2. Semnele de punctuație îndeplinesc, în planul organizării sintagmatice a enunțurilor, diverse roluri, asociate sau nu cu un rol fonetic.

Punctul marchează sfârșitul unui enunț asertiv: *Citesc*[.], *Citesc și scriu*[.], *Cumpără ce dorește*[.]. Punctul este utilizat și după propozițiile interogative indirecte totale sau parțiale, dacă acestea sunt inserate într-un enunț asertiv: *Mă întreb dacă e bine*[.], *Te iscodesc unde pleci*[.].

Semnul întrebării se utilizează după enunțurile interogative directe: *Cum*[*?*] *încă n-ai plecat*[*?*], *De-aia muncim noi și ne căznim, să te vedem pe tine strigând pe la porțile lui Bălosu*[*?*] (M. Preda, *Moromeții*).

Semnul exclamării se utilizează după enunțurile imperative (*Vino*[*!*]) sau cu predicat exprimat prin interjecție (*Iată-l*[*!*]) și după enunțurile exclamative (*Ce frumos ninge*[*!*], *Bine că ninge*[*!*]).

Semnul exclamării marchează, de obicei, vocativele (*Ioane*[*!*] *încă n-ai pleçat?*) și interjecțiile neintegrate sintactic (*Ei*[*!*] *că bine zici!*).

Virgula se utilizează în situații sintactice mai numeroase și mai variate decât celelalte semne de punctuație.

Astfel, virgula delimitează, de obicei, unitățile sintactice coordonate în propoziție și în frază, exceptând structurile în care conectorii *și* (copulativ), *sau* (disjunctiv) nu sunt repetați: *Sosesc și Ion*[,] *și Maria.* (dar *Sosesc Ion și Maria.*), *Sosesc Ion*[,] *Maria și Ana., Nu cumpără cărți*[,] *ci reviste., Sau pleci*[,] *sau rămâi.* (dar *Pleci sau rămâi?*), *Tot ceea ce se uită și nu vreau să uit*[,] *să pierd*[,] *să alunece*[,] *ar trebui să scriu aici ca să-mi reamintesc*[,] *ca să mă citesc.* (E. Ionescu, *Nu*).

> Conjuncția copulativă *și* poate fi precedată de virgulă, atunci când aceasta izolează un vocativ (*Stai, copile*[,] *și ascultă!*) sau alte elemente intercalate (*Stai, spuse Ion*[,] *și ascultă!, Îi displăceau culorile stridente, la modă astăzi*[,] *și muzica zgomotoasă.*); *și* poate fi precedat de virgulă atunci când este utilizat adverbial (*Nu doar citesc*[,] *și învăț.* „în plus"), cu valoare adversativă (*L-am rugat*[,] *și tot n-a vrut să vină.*) sau în construcțiile concluzive (*Lucra totdeauna în grabă*[,] *și prin urmare superficial.*).
>
> Virgula, după conjuncția *or*, marchează o pauză în structuri emfatice: *A fost numit director. Or*[,] *nu avea competența necesară pentru această funcție!*

Virgula poate nota pauza care marchează elipsa unui verb predicativ (*Eu*[,] *la facultate.*), copulativ (*Ion*[,] *încă elev, Maria*[,] *deja studentă.*) sau elipsa verbului *a fi* din construcțiile pasive (*Unul a fost certat și celălalt*[,] *lăudat.*); vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 3.2.4.**

Virgula poate nota pauza care izolează, de obicei, atributele explicative (*Copilul*[,] *bolnav*[,] *a lipsit de la școală.; Studiul meu*[,] *scris de altfel cu câteva zile înainte*[,] *se deosebește de al d-sale.* – E. Ionescu, *Nu*), apozițiile cu rol explicativ (*Dumnezeu*[,] *ființă nemărginită*[,] *există.* – C. Noica, *Jurnal filozofic*, *apud* Beldescu 2004) sau diverse alte structuri intercalate (*Recolta era*[,] *după cât se pare*[,] *compromisă.*), inclusiv expresiile *dicendi* intercalate în vorbirea directă (*Plec*[,] *zise ea*[,] *plec negreșit!*).

De asemenea, virgula poate marca grafic izolarea vocativului și a interjecției prin pauză: *Ce-ai cu mine*[,] *vântule?* (T. Arghezi, *Ce*), *Hai*[,] *vino!*

Virgula marchează schimbarea topicii (vezi și *supra*, **2.1**), la:

– propozițiile completive (in)directe antepuse regentei: *Cum de s-a stăpânit*[,] *nu știu.* (O. Paler, *Autoportret*), *Păi de ce am dezvorțat-o pe Zița de el*[,] *gândești?* (I. L. Caragiale, *O noapte*),

– circumstanțialele intercalate între subiect și predicat (de regulă, când subiectul precedă predicatul): *Bătrânul*[,] *atunci*[,] *a început să plângă.*,

– circumstanțialele deplasate spre stânga în context: *Îi prelungea*[,] *zilnic*[,] *exercițiile cu o oră.*

Virgula poate izola diverse tipuri de circumstanțiale:

– construcțiile gerunziale, antepuse regentului, circumstanțiale condiționale (*Tăcând eu*[,] *s-ar confirma versiunea lui.*), concesive (*Știind că nu îmi răspunzi*[,] *eu tot îți scriu.*), temporale (*Fiind încă acasă*[,] *a început să plouă.*), cauzale (*Întârziind trenul*[,] *nu am ajuns la examen.*), îmbinările cu valoare cauzală, de tipul *având în vedere, dat fiind, luând în considerare, ținând seama,* antepuse și postpuse regentului (*A anulat examenul*[,] *dat fiind că lipseau mulți studenți.*); construcțiile infinitivale și participiale circumstanțiale, plasate la începutul frazei: *Înainte de a ajunge acasă*[,] *a început ploaia., Înspăimântată de glas*[,] *mâța s-a înnodat într-o săritură.* (T. Arghezi, *Ce*); (facultativ) gerunziile circumstanțiale, antepuse regentului (*Tăcând*[,] *aș confirma versiunea lui.*),

– circumstanțialele antepuse regentei, asociate cu un corelativ: circumstanțiale de loc (*Unde m-ai trimis*[,] *acolo m-am dus.*), temporale (*Când m-ai chemat*[,] *atunci am venit.*), modale (*Cum s-a priceput*[,] *așa a răspuns.*), proporțional progresiv (*Cu cât se apropia examenul*[,] *cu atât Ion era mai tulburat.*), cauzale (*Pentru că e bolnav*[,] *de aceea lipsește.*), condiționale (*Dacă ai obiecții*[,] *atunci vorbește!*),

– circumstanțialele slab legate semantic de regent: cauzale (*Într-o poveste orientală se vorbește despre un bogătaș avar care a fost pedepsit să nu mai poată scăpa niciodată de încălțările sale rupte*[,] *pentru că nu le-a aruncat la timp.* – A. Pleșu, *Jurnalul*), temporale (*Când îl chem*[,] *răspunde.*), condiționale (*O să te iert*[,] *dacă o să meriți.*) etc.,

– propozițiile circumstanțiale finale (exceptându-le pe cele postpuse, asupra cărora se insistă în frază): *Ieșea la poartă și vorbea cu oamenii*[,] *ca să treacă timpul mai ușor.* (față de *Întreabă ca să afle.*),

– circumstanțialele consecutive: *Ne-am înțeles*[,] *de minune., Muncește*[,] *până la epuizare., Vorbește atât de încet*[,] *încât nu-l aud.* (exceptând anumite tipuri – *prea... (ca) să, destul / suficient de... încât / ca să* ori construite cu conjuncția *de*, plasate imediat după predicatul regentei; de exemplu, *E prea frumos să fie adevărat., E destul de isteț încât să priceapă., A mâncat de m-a speriat.*),

– (frecvent) circumstanțialele condiționale antepuse, marcate prin *în caz de, în locul* (*În locul tău*[,] *aș fi procedat mai prudent.*); (totdeauna) circumstanțialele juxtapuse, de tipul *Ai carte*[,] *ai parte.*,

– (totdeauna) circumstanțialele de relație tematizate în tiparul sintactic *De bine[,] e bine.*; (frecvent) cele de tipul *cu privire la, în legătură cu, în materie de, din punct(ul) de vedere* etc.,

– (frecvent) circumstanțialele concesive (*Cu toate acestea[,] te iert., Te iert[,] deși nu meriți.*), opoziționale (*În loc să citești[,] te joci.*), cumulative (*După ce că e prost[,] are și pretenții.*), de excepție (în special cele construite cu conectorii *(în) afară că, (în) afară de, în afara – În afară că muncești[,] altceva nu mai faci.*).

Virgula poate fi plasată între elementele unei construcții simetrice (numerale, adverbe etc.), exprimând uneori aproximația: *A băut o cafea[,] două., Nu te cunosc de ieri[,] de alaltăieri!, A mâncat tot[,] tot[,] tot.*

Semnul ***punct și virgulă*** are în special rolul de a segmenta frazele lungi, făcând astfel mai clară construcția. Adesea urmează după intercalări: *Cunoaște cultura bizantină, firește[;] cunoaște perfect cultura islamică, trăind în mediul ei (e inventatorul unui mod de transcriere a muzicii turcești! Se mai știe și azi în Turcia că notele muzicale sunt o invenție a lui „Cantemiroglu", adică a fiului lui Cantemir-Vodă tatăl)[;] latina și greaca antică le cunoaște temeinic din cărți.* (Neagu Djuvara, *O scurtă istorie*). Secvențele separate prin punct și virgulă sunt adesea enunțuri distincte, între care s-ar putea pune punct: *Spengler cugetă, deci, ideea unității de stil în mișcare[;] el o transpune în regimul devenirii și obține ideea de destin.* (T. Vianu, *Stil*).

Semnul ***două puncte*** se utilizează adesea pentru a marca discontinuitatea discursului rezultată din trecerea de la vorbirea indirectă la vorbirea directă sau din introducerea unui citat (vezi și *supra*, **1.2.2**): *Ana l-a întrebat[:] De unde vii?, Este celebră, în această privință, observația lui Nietzsche[:] „Orice om de caracter are un anumit eveniment tipic, care se repetă necontenit în timpul vieții sale".* (T. Vianu, *Stil*).

> În textul dramatic, semnul două puncte urmează după numele personajelor, introducând replicile acestora: Ana[:] *Era ca un fel de grădină mare, un parc mare, cu pajiști întinse, cu copaci înalți...* (H. Lovinescu, *Jocul*).

Semnul două puncte poate introduce o enumerare (*Părțile de vorbire neflexibile sunt[:] adverbul, prepoziția, conjuncția, interjecția.*), o apoziție (mai ales în structurile în care aceasta se raportează la adverbe precum *astfel, așa – Pătlăgelele așa se fac[:] cureți vinetele de pieliță ca de obicei, la dai în undă, le scurgi de apă.* – G. Călinescu, *Nuvele*), o construcție cu semnificație concluzivă sau consecutivă (*În curând se deschide sezonul de schi[:] mergem și la schi...*), o structură explicativă (*Oricât aș vrea să nu cad în pășunism, simt artificiul și monstruozitatea mașinii[:] e urâtă, fenomenal de urâtă!* – A. Pleșu, *Jurnalul; Nu ies din casă[:] plouă prea tare.*) etc.

Prin două puncte poate fi notată pauza care marchează elipsa verbului la mod predicativ: *Aratul are un aspect de execuție. Tractoarele înșiruite la orizont par trupe de ocupație în marș. Plugarul[:] efort suprem într-o desăvârșită liniște. Tractoristul[:] efort minim într-un vacarm.* (A. Pleșu, *Jurnalul*).

Linia de dialog marchează grafic, în dialog, schimbarea rolului de locutor: [–] *Unde pleci?* [–] *La munte.*

Linia de pauză izolează o construcție parantetică, precedând-o sau încadrând-o; construcția parantetică poate fi reprezentată de o apoziție explicativă (*Nici natura* [–] *cadrul de acțiune a țăranului* [–] *nu e privită ca o finalitate proprie.* – E. Lovinescu, *Istoria*) sau de o secvență incidentă (*Veți veni voi înșivă la Berlin la vară* [–] *așa sper.* – T. Maiorescu, *Jurnal*). Linia de pauză poate marca un raport disjunctiv de tip alternativ: *Ba plouă* [–] *ba ninge., E când cald* [–] *când frig.* (vezi și *supra*, **Virgula**).

Linia de pauză este folosită în notația cifrică a datelor calendaristice, a intervalelor de timp etc.: *noaptea de 2[–]3 august* – „doi spre trei august"; *în perioada 15[–]20 mai* – „(de la) 15 (până la) 20 mai (inclusiv)".

Parantezele rotunde se utilizează în special ca mărci grafice ale pauzei prin care sunt izolate secvențe ce exprimă informații suplimentare față de cele enunțate: *Scriu câteva rânduri, o frază, la care la ora 9 seara [(]noaptea, de fapt, dar nu pot scrie 9 noaptea, pentru mine noaptea începe după ora 10[)] renunț.* (R. Petrescu, *Părul*).

Punctele de suspensie au rolul principal de a nota pauza care marchează întreruperea vorbirii: Andrei: *Te rog să crezi că înțeleg[...] și sunt convins că într-o zi[...]* (Camil Petrescu, *Suflete*), Andrei (o privește puțin mirat): *Dar[...]* (Camil Petrescu, *ibid.*).

Cratima, ca semn de punctuație, poate fi utilizată, ca și linia de pauză (vezi *supra*), între cuvinte repetate care alcătuiesc o unitate (*Pentru-a crucii biruință se mișcară râuri[-]râuri.* – M. Eminescu, *Scrisoarea III*), între numerale juxtapuse, care exprimă o aproximație (*A mers doi[-]trei kilometri.*), între cuvinte care indică limitele în spațiu sau în timp (*ruta București[-]Roma, perioada 3[-]14 august*).

Ghilimelele se utilizează curent ca marcă grafică a citatului (*Dacă sunt alcătuit [„]după chipul și asemănarea Lui["], atunci trebuie să dispun de capacitatea de a-L cunoaște.* – A. Pleșu, *Jurnalul*), ca semn prin care se introduce vorbirea directă ([„]*A fi adult e a fi singur["]* – *spune undeva Jean Rostand.* – A. Pleșu, *Despre îngeri*), un titlu (de publicație – *Citește [„]România liberă["]*) etc. Ghilimelele pot marca un element folosit contextual cu o semnificație specială, diferită de cea curentă: *Ieri, spre seară, am urcat până la [„]pâlnia["] de la capătul nordic al aleii cu plopi.* (A. Pleșu, *Jurnalul*).

Bara oblică este întrebuințată, ca semn de punctuație, mai ales în stilurile științific, administrativ, publicistic. Bara oblică se utilizează: în notația cifrică a datelor calendaristice (*noaptea de 2 [/] 3 august* – „doi spre trei august"; *ziua de 1 [/] 14 august* – „1 sau / respectiv 14 august", după calendarul iulian și după cel gregorian); vezi și *supra*, **Linia de pauză**; în construcții care exprimă o opoziție (*distincția singular [/] plural* – „singular (față de / versus) plural" sau „dintre singular și plural"), o alternanță (*alternanța vocalică a [/] ă* – „(dintre) *a* (și) *ă*"), o asociere (*relația expresie [/] conținut* – „(dintre) expresie (și) conținut") sau o alternativă (*moștenire materială și [/] sau spirituală* – „materială și (ori) sau spirituală").

Bara oblică este utilizată în notația cifrică a numeralelor fracționare (*2 [/] 3* – „doi pe trei", „doi supra trei") și în formulele distributive ce conțin substantive indicând unități de măsură: *biți [/] secundă* („biți pe secundă").

3. NORMA DE PUNCTUAȚIE

Norma punctuației este mai puțin strictă decât alte norme ale limbii literare (cum este, de exemplu, cea ortografică).

Există reguli obligatorii, prescriptive (cum este cea care cere marcarea prin punct a finalului frazelor enunțiative, *Citesc ce îmi recomanzi*[.], sau izolarea interjecțiilor și a vocativelor, *Hai*[,] *ne așteaptă mama!, Răspunde*[,] *Ioane*[!]) sau prohibitive (de exemplu, regula care interzice separarea subiectului de predicat și a determinărilor obligatorii față de regent, dacă nu există intercalări – *Ion muncește., Citesc cartea., Sunt profesoară.* etc.); vezi detalii și exemple, *supra,* sub **2.**

Multe reguli sunt însă facultative, permițând alegerea dintre mai multe semne de punctuație sau dintre utilizarea unui semn și, respectiv, absența punctuației (vezi *supra,* **2**). Astfel, semnul exclamării alternează cu virgula sau cu absența punctuației mai ales după interjecțiile urmate de vocative: *Măi*[!] *omule!, Măi*[,] *omule!, Măi omule!* Ghilimelele sunt utilizate în concurență cu linia de dialog, ca mărci ale vorbirii directe. Semnul două puncte poate însoți ghilimelele sau linia de dialog, precedând secvența în vorbire directă, sau se poate folosi, în absența altor semne de punctuație, ca marcă unică a vorbirii directe. Parantezele sunt utilizate în concurență cu linia de pauză și cu virgula, ca mărci ale intercalării. Linia de pauză are funcții comune cu bara oblică și cu cratima. Virgula și cratima alternează în structurile care exprimă aproximația prin numerale juxtapuse.

SUMAR ANALITIC

INTRODUCERE
(Gabriela Pană Dindelegan)

1. Relația cu volumul I 7
2. Structura volumului al II-lea 7
   2.1. [Organizarea structurală a grupurilor] 8
   2.2. [Organizarea funcțional-sintactică] 9
   2.3. Este utilă examinarea distinctă a componentei structurale și a celei sintactic-funcționale? 10
   2.4. [Fenomenele discursive] 11
3. Noutăți semnificative în GALR (volumul al II-lea) 11
4. Aspecte terminologice 12

ENUNȚUL
(Ileana Vântu)

1. Enunțul – unitate comunicativă 13
2. Enunțul – unitate sintactică 14
   2.1. Enunțul și unitățile limbii 14
   2.2. Enunțuri structurate / enunțuri nestructurate 14
   2.3. Structura semnificativă a enunțului 15
   2.4. Organizarea sintactică a enunțului. Propoziția și fraza 15

RELAȚII SINTACTICE
(Ileana Vântu)

1. Relația de dependență sau de subordonare 16
   1.1. Tipuri ale relației de dependență 17
   1.2. Modalități de realizare a relației de dependență 18
      1.2.1. [Realizarea relației de dependență la nivelul propoziției] 18
      1.2.2. [Realizarea relației de dependență la nivelul frazei] 19
2. Relația de nondependență sau de coordonare 19
   2.1. Modalități de realizare a relației de coordonare 20
      2.1.1. [Joncțiunea ca formă de exprimare a relației de coordonare] 20
      2.1.2. [Juxtapunerea ca formă de exprimare a relației de coordonare] 21
   2.2. Tipuri de coordonare 22
      2.2.1. [Coordonarea copulativă] 22
      2 2.2. [Coordonarea disjunctivă] 22
      2.2.3. [Coordonarea adversativă] 23
      2.2.4. [Coordonarea concluzivă] 23
   2.3. Relația dintre coordonare și subordonare 24
3. Relația de echivalență sau apozitivă 24

TIPURI DE ENUNȚURI ÎN FUNCȚIE DE SCOPUL COMUNICĂRII
(Andra Vasilescu, Ileana Vântu)

1. Clasificarea enunțurilor după scopul comunicării (Andra Vasilescu) 25
2. Enunțurile asertive (Ileana Vântu) 26
2.1. Aspecte definitorii 26
2.2. Structura enunțurilor asertive 26
2.2.1. [Asertive directe (neutre) vs asertive subiective (exclamative)] 26
2.2.2. [Mijloace de modalizare a enunțurilor] 27
2.2.3. [Enunțuri inserate în vorbirea indirectă] 27
2.3. Funcțiile enunțurilor asertive 27
3. Enunțurile imperative (Ileana Vântu) 28
3.1. Aspecte definitorii 28
3.2. Structura enunțurilor imperative 28
3.3. Funcțiile enunțurilor imperative 29
4. Enunțurile exclamative (Ileana Vântu) 29
4.1. Aspecte definitorii 29
4.2. Structura enunțurilor exclamative 30
4.3. Funcțiile enunțurilor exclamative 31
5. Enunțurile interogative (Andra Vasilescu) 31
5.1. Aspecte definitorii 31
5.2. Structura enunțurilor interogative 32
5.2.1. Interogativele totale 33
5.2.2. Interogativele parțiale 34
5.2.3. Interogativele alternative 35
5.2.4. Treceri între tipurile de enunțuri interogative 36
5.2.5. Asocierea enunțurilor interogative cu diverse mecanisme sintactico-semantice 36
5.3. Funcțiile enunțurilor interogative 38
5.3.1. Enunțuri interogative folosite ca acte de vorbire de tipul „întrebare" 38
5.3.2. Enunțuri interogative folosite ca acte de vorbire de tipul „nonîntrebare" 39
5.4. Acte de vorbire „întrebare" cu sintaxă neinterogativă 43
5.4.1. Structurile declarative 43
5.4.2. Structurile imperative 44
5.4.3. Structurile exclamative 44

ORGANIZAREA STRUCTURAL-IERARHICĂ

STRUCTURI SINTACTICE

GRUPURI SINTACTICE

GRUPUL VERBAL
(Gabriela Pană Dindelegan)

1. Preliminarii și aspecte definitorii 47
1.1. [Definiție] 47
1.2. [Poziția subiectului și a circumstanțialelor în raport cu GV] 47
1.3. [Relația cu enunțul] 48
2. Componența și relațiile din structura grupului verbal 49
3. Determinările obligatorii (complementele) 52
3.1. Relația verb – complemente. Realizări ale complementelor și mărci de actanță 52
3.1.1. [Coeziunea semantică] 52
3.1.2. [Coeziunea sintactică] 53

3.1.3. [Coeziunea sintactico-referențială] 56
3.1.4. [Coeziunea lexico-selecțională] 56
3.2. Principiul „unicității" și inventarul de complemente 57
3.2.1. [Inventarul de complemente] 57
3.2.2. [Criterii de distingere a complementelor] 58
3.2.3. [Variație sintactică liberă] 59
3.2.4. [Reorganizări ale grupului și principiul unicității] 59
3.3. Relații între complemente. Structuri ternare 59
3.4. Caracteristici ale topicii complementelor; neizolare fonetică / grafică 60
4. Reorganizări ale grupului verbal. Operații care influențează inventarul, ierarhia, topica și valoarea complementelor 61
4.1. Reorganizarea „pasivă" și „impersonală". Complementul de agent 61
4.1.1. [Pasivizarea] 61
4.1.2. [Impersonalizarea] 62
4.2. Reorganizarea „cauzativ-factitivă" 62
4.3. Organizarea „reflexivă" și „reflexiv-reciprocă" 62
4.4. Reorganizarea „posesivă". Complementul posesiv 63
4.5. Recategorizarea verbului copulativ. Complementul indirect 63
4.6. Recategorizări ale verbelor noncopulative. Predicativul suplimentar 64
5. Componentele facultative (circumstanțialele). Relația verb – circumstanțiale 64
5.1. Ierarhia circumstanțialelor 65
5.2. Circumstanțialele și principiul unicității 68
5.3. Topica circumstanțialelor 68
6. Funcții / Poziții sintactice ocupate de centrul verbal 69
6.1. Centrul verbal la o formă personală 69
6.2. Centrul verbal la o formă nepersonală 72

GRUPUL NOMINAL
(Camelia Stan, Andra Vasilescu)

1. Aspecte definitorii (Camelia Stan) 74
2. Grupul nominal cu centru substantival (Camelia Stan) 74
2.1. Centrul 74
2.2. Adjuncții 75
2.3. Funcțiile semantice ale adjuncților 78
2.4. Cuantificarea grupului nominal 87
2.5. Modificarea raportului dintre constituenți 89
2.6. Structuri complexe 90
2.7. Structuri eliptice 94
2.8. Încadrarea grupului nominal în enunț 95
3. Grupul nominal cu centru pronominal (Andra Vasilescu) 96
3.1. Centrul grupului pronominal 96
3.2. Adjuncții din grupul pronominal 98
3.2.1. Adjuncții obligatorii 98
3.2.2. Adjuncții facultativi 98
3.2.3. Pseudoadjuncții 102
3.3. Grupul pronominal amplificat 104
3.3.1. Amplificarea grupului pronominal prin apoziționare 104
3.3.2. Amplificarea grupului pronominal prin citare 104
3.3.3. Amplificarea grupului pronominal prin construcții expresive 104
3.4. Extinderea (dimensiunea) grupului pronominal 105
3.4.1. Numărul adjuncților admiși în grupul pronominal 105
3.4.2. Regulile de coocurență și de ordonare 105

GRUPUL ADJECTIVAL
(Magdalena Popescu-Marin)

1. Preliminarii 106
1.1. [Centrul grupului adjectival] 106
1.2. [Coeziunea sintactică] 107
1.3. [Adjuncții în grupul adjectival] 108
2. Structura grupului adjectival 108
2.1. [Adjectivul propriu-zis, prototipic sau verbal, centru de grup] 108
2.2. [Topica adjectivului-centru în poziție de atribut] 109
2.3. [Două adjective-centru determinate de același adjunct] 109
2.4. [Adjectivul-centru în structuri de tip comparativ] 109
3. Tipuri de adjuncți 109
3.1. [Adjuncții realizați prin adverb] 110
3.1.1. [Construcția adverb + *de* + adjectiv] 110
3.1.2. [Substantive cu valoare de adverbe] 110
3.1.3. [Structuri dezvoltate de adjuncți, echivalente ale lui *foarte*] 110
3.2. [Adjuncții nominali] 111
3.2.1. [Adjunctul nominal în dativ] 111
3.2.2. [Adjunctul nominal prepozițional] 111
3.3. [Adjuncții verbali] 112
3.3.1. [Infinitivul] 112
3.3.2. [Supinul] 112
3.4. [Adjuncții adjectivali] 112
3.5. [Adjuncții propoziționali] 112
3.5.1. [Adjuncții propoziționali conjuncționali] 113
3.5.2. [Adjuncții propoziționali relativi] 113
4. Extinderea grupului 113

GRUPUL ADVERBIAL
(Andreea Dinică)

1. Aspecte definitorii 115
2. Structura grupului 115
2.1. Adverbul – centru de grup 115
2.2. Adjuncții grupului adverbial 116
2.2.1. [Adjuncți nominali] 116
2.2.2. [Adjuncți – forme verbale nepersonale] 116
2.2.3. [Adjuncți – propoziții relative incluse în grup prepozițional] 117
2.2.4. [Adjuncți – propoziții conjuncționale] 117
2.2.5. [Modificatorii grupului adverbial] 117
3. Extinderea grupului 118

GRUPUL INTERJECȚIONAL
(Blanca Croitor)

1. Aspecte definitorii 119
2. Structura grupului interjecțional 119
2.1. Valoarea predicativă și capacitatea de a forma grup sintactic a interjecției 119
2.2. Tipuri de predicat interjecțional 119
2.3. Adjuncții din grupul interjecțional 120
2.3.1. [Subiectul] 120
2.3.2. [Complementul direct] 120

2.3.3. [Complementul indirect] 121
2.3.4. [Complementul prepozițional] 122
2.3.5. [Circumstanțialele] 122
2.3.6. [Complementul posesiv] 123
2.3.7. [Predicativul suplimentar] 123

GRUPUL PREPOZIȚIONAL
(Isabela Nedelcu)

1. Aspecte definitorii 124
1.1. [Prepoziția – centru de grup sintactic] 124
1.2. [Prepoziția purtătoare de informație semantică vs prepoziția-regim] 124
1.3. [Grupul prepozițional în raport cu celelalte grupuri sintactice] 124
2. Structura grupului prepozițional 125
2.1. [Prepoziție + nominal] 125
2.1.1. [Restricția de caz] 125
2.1.2. [Restricția de număr] 126
2.1.3. [Restricția de articulare] 126
2.1.4. [Restricția de combinare cu o prepoziție] 127
2.2. [Prepoziție + adjectiv] 127
2.3. [Prepoziție + adverb] 128
2.4. [Prepoziție + formă verbală nepersonală] 128
2.4.1. [Prepoziție + infinitiv] 128
2.4.2. [Prepoziție + supin] 128
2.4.3. [Prepoziție + gerunziu] 128
2.5. [Prepoziție + propoziție relativă sau conjuncțională] 128
3. Poziții sintactice pe care le ocupă grupul prepozițional 129
4. Rolurile tematice 130
4.1. [Roluri tematice atribuite de prepozițiile purtătoare de informație semantică] 130
4.2. [Roluri tematice transmise de prepozițiile-regim] 131

CONSTRUCȚII SINTACTICE

CONSTRUCȚII PASIVE ȘI CONSTRUCȚII IMPERSONALE
(Gabriela Pană Dindelegan)

1. Construcția pasivă 133
1.1. Tipologia construcțiilor pasive 134
1.1.1. Pasivul cu operatorul *a fi* 135
1.1.2. Există în română un pasiv cu operatorul *a veni*? 136
1.1.3. Pasivul-reflexiv 137
1.1.4. Pasivul lexical 139
1.2. Restricții în alegerea pasivului 140
1.2.1. [Restricții comune tuturor formelor de pasiv] 140
1.2.2. [Restricții specifice fiecărui tip de pasiv] 141
1.3. Caracteristici discursive ale pasivului 142
2. Construcția diatezei impersonale 143
2.1. Delimitare de alte construcții impersonale 143
2.2. Sintaxa diatezei impersonale și forma verbului 143
2.2.1. Raportare la construcția personală 143
2.2.2. Raportare la pasivul impersonal 144

2.3. Restricții în acceptarea impersonalului 145
2.4. Particularități discursive 146

CONSTRUCȚII REFLEXIVE ȘI CONSTRUCȚII RECIPROCE
(Gabriela Pană Dindelegan)

1. Construcții verbale reflexive 148
1.1. Aspecte definitorii 148
1.2. Tipologia construcțiilor verbale reflexive 149
1.2.1. Reflexivul cu *utilizare sintactică* 149
1.2.2. Clitice reflexive cu *utilizări nonsintactice* 159
2. Construcții reciproce 163
2.1. Verbe în construcții reciproce 163
2.1.1. [Verbe intrinsec reciproce] 163
2.1.2. [Verbe contextual reciproce] 164
2.1.3. [Ambiguități] 167
2.2. Predicate nonverbale reciproce și construcțiile lor 168
2.2.1. [Adjective intrinsec reciproce] 168
2.2.2 [Adjective contextual reciproce] 169
2.2.3. [Adverbe reciproce, inerent și contextual reciproce] 170
2.2.4. [Predicate substantivale inerent reciproce] 170

CONSTRUCȚII CAUZATIV-FACTITIVE
(Blanca Croitor)

1. Aspecte definitorii 172
1.1. Caracterizare sintactică 172
1.2. Caracterizare semantică 172
2. Tipologia construcțiilor cauzativ-factitive 173
2.1. Construcții cauzativ-factitive analitice 175
2.2. Construcții cu verbe cauzative morfologice 181
2.3. Construcții cauzative ergative 184
2.4. Construcții cauzativ-factitive cu interpretare extralingvistică 185
2.5. Construcții cu verbe cauzative lexicale 187

CONSTRUCȚII CU PREDICATIV SUPLIMENTAR
(Blanca Croitor)

1. Aspecte definitorii 188
1.1. Caracterizare sintactică 188
1.2. Caracterizare semantică 188
2. Tipologia construcțiilor cu predicativ suplimentar 189
2.1. Caracteristici comune și trăsături diferențiatoare 189
2.2. Istoria derivativă a construcțiilor cu predicativ suplimentar (nonpropozițional) 190
2.2.1. [Propoziție principală] 190
2.2.2. [Completivă directă] 191
2.2.3. [Subiectivă] 191
2.2.4. [Completivă secundară] 192
2.2.5. [Completivă prepozițională] 192
2.2.6. [Temporală] 193
2.2.7. [Cauzală] 193
2.2.8. [Concesivă] 194
2.2.9. [Finală] 194

2.2.10. [Condițională] 194
2.2.11 [Atributivă] 194
2.3. Istoria derivativă a construcțiilor cu propoziție predicativă suplimentară 195
2.3.1. [Principală + principală / atributivă + predicativă] 195
2.3.2. [Principală + completivă secundară + predicativă] 196
2.3.3. [Completivă directă] 196
2.3.4. [Subiectivă] 197
2.3.5. [Completivă prepozițională] 198
3. Ambiguități și interpretări litigioase 198

CONSTRUCȚII COMPARATIVE
(Rodica Zafiu)

1. Preliminarii 200
2. Construcțiile comparative de inegalitate 203
3. Construcțiile comparative de egalitate 203
3.1. Comparația de egalitate cu regent adjectival sau adverbial 203
3.2. Comparația de egalitate cu regent verbal sau propozițional 204
3.3. Comparația de egalitate cu regent nominal 206
4. Alte construcții comparative 207

CONSTRUCȚII CU PROPOZIȚII RELATIVE
(Mihaela Gheorghe)

1. Aspecte definitorii 208
1.1. Construcția relativă prototipică 208
1.2. Construcția relativă cu antecedent nelexicalizat 208
1.3. Propozițiile interogative indirecte parțiale 209
1.4. Poziția propoziției relative în grupul nominal complex 210
1.5. Identificarea antecedentului 211
2. Conectorii propozițiilor relative 212
2.1. Sistemul de conectori 212
2.2. Frecvența conectorilor 213
2.2.1. *Care* 213
2.2.2. *Ce* 213
2.2.3. *Ceea ce* 214
2.2.4. *Cât* 214
2.2.5. *Cine* 215
2.2.6. *De* 215
2.2.7. Pronumele nehotărâte 215
2.2.8. Adverbele relative 215
2.3. Dinamica sistemului de conectori 216
3. Clasificarea propozițiilor relative 218
3.1. Propoziții relative cu antecedent 219
3.2. Propozițiile relative libere 221
3.3. Relative integrate sintactic 221
3.3.1. Relative cu antecedent 222
3.3.2. Relative libere (fără antecedent) 225
3.4. Relative izolate 229
3.4.1. Relative cu antecedent 229
3.4.2. Relative libere 233

CONSTRUCȚII CU PROPOZIȚII CONJUNCȚIONALE
(Mihaela Gheorghe)

1. Aspecte definitorii 234
2. Tipologia propozițiilor conjuncționale 234
2.1. Propoziții conjuncționale integrate sintactic vs neintegrate (izolate) 235
2.1.1. Propoziții conjuncționale integrate sintactic 235
2.1.2. Propoziții conjuncționale neintegrate sintactic (izolate) 236
2.2. Conectorii propozițiilor subordonate conjuncționale 237
2.2.1. Conectorii propozițiilor conjuncționale integrate sintactic 237
2.2.2. Conectorii propozițiilor conjuncționale neintegrate sintactic 239
3. Poziții sintactice cu realizare propozițională conjuncțională 239
3.1. Poziții sintactice realizate prin subordonate conjuncționale integrate sintactic 240
3.2. Poziții sintactice realizate prin subordonate conjuncționale neintegrate în grupurile din regentă (izolate) 240

FUNCȚII SINTACTICE

PREDICATUL ȘI PREDICAȚIA

PREDICATUL
(Gabriela Pană Dindelegan)

1. Aspecte definitorii 241
1.1. Distincția predicat semantic / predicat sintactic / predicat al enunțării 241
1.1.1. [Predicatul semantic] 241
1.1.2. [Predicatul sintactic] 243
1.1.3. [Predicatul enunțării] 244
1.2. Caracteristici ale predicatului (semantico-sintactico-enunțiativ) 246
2. Tipologia predicatelor: predicate simple vs complexe 247
2.1. Structura predicatului simplu 247
2.1.1. Predicatul locuțional 248
2.1.2. Cliticul „pronominal" în componența predicatului 249
2.1.3. Cazuri speciale ale exprimării predicatului simplu 251
2.2. Structura, tipologia și interpretarea predicatului complex 256
2.2.1. Tipuri de predicat complex 258
2.2.2. Interpretarea predicatului complex la nivel semantic, sintactic, enunțiativ 259
2.2.3. Grade de coeziune sintactică și forme de amalgamare a grupului 262
2.2.4. Cazuri speciale în exprimarea predicatului complex 265
3. Relația dintre predicatele simple și cele complexe 265
4. Predicatul „încorporat" 266

NUMELE PREDICATIV
(Gabriela Pană Dindelegan)

1. Aspecte definitorii 267
1.1. Caracterizare sintactică 267
1.1.1. [Construcție sintactică ternară] 267
1.1.2. [NP, determinare obligatorie de tipul complementelor] 267
1.2. Interpretarea semantică a poziției NP; eterogenitatea relației semantice 268
1.2.1. [În raport cu subiectul, valori semantice multiple] 269
1.2.2. [Copulativul, participant cu propriile informații semantice] 270
1.3. Interpretarea enunțiativ-pragmatică a NP 271
1.4. Interpretarea grupului [copulativ + NP] 271

2. Clasa de substituție a numelui predicativ 272
2.1. Realizarea prin adjectiv 272
2.2. Realizarea prin substantiv în nominativ 273
2.2.1. [Nume proprii] 273
2.2.2. [Substantive nearticulate] 274
2.2.3. [Substantive de relație] 274
2.2.4. [Substantive articulate hotărât] 275
2.2.5. [Substantive articulate nehotărât] 275
2.3. Realizarea pronominală 275
2.4. Realizarea prin numeral 275
2.5. Grupuri prepoziționale 275
2.6. Grupul genitival 276
2.7. Realizarea adverbială 276
2.7.1. [În construcții personale] 278
2.7.2. [În construcții impersonale] 279
2.8. Interjecția 280
2.9. Grup verbal cu centru formă verbală nepersonală 280
2.9.1 [Participiul] 281
2.9.2. [Infinitivul] 281
2.9.3. [Supinul] 281
2.10. Propoziția predicativă conjuncțională 282
2.11. Propoziția predicativă relativă 283
2.11.1. [Relativa interogativă] 283
2.11.2. [Relativa neinterogativă] 284
2.12. Numele predicativ coordonat 284
3. Inventar și clase de verbe copulative 284
3.1. Clasificare după calitatea matricială 285
3.2. Clasificare după criterii semantice 285
3.2.1. [După semnificațiile aspectuale] 285
3.2.2. [După semnificațiile modalizante] 285
3.2.3. [După tipul de predicație] 286
3.3. Clasificare strict sintactică 288
3.4. Clasificare după circulația stilistică 289
4. Variația de topică a componentului NP 289
5. Fenomene sintactice și sintactico-discursive privind poziția NP 291
5.1. Avansarea NP din subordonată în regentă 291
5.2. Avansarea altor componente; reorganizarea construcției conținând un NP 292
5.3. Reflexivizare și reciprocizare 292
5.4. Rematizare și tematizare 293
6. Ambiguități și interpretări litigioase 293
6.1. NP participial 293
6.2. Predicația locativ-situațională 294

COMPLEMENTUL PREDICATIV AL OBIECTULUI
(Gabriela Pană Dindelegan)

1. Aspecte definitorii 296
1.1. Definiție și inventar de regenți 296
1.2. Caracterizare sintactică 297
1.3. Caracterizare semantică 298
2. Clasa de substituție 298
3. Raportare la numele predicativ (NP) și la predicativul suplimentar (PS) 300
3.1. Comparație cu numele predicativ 300
3.2. Comparație cu predicativul suplimentar 300

PREDICATIVUL SUPLIMENTAR
(Blanca Croitor)

1. Aspecte definitorii 301
1.1. Caracterizare sintactică 301
1.2. Interpretare semantică 304
1.3. Interpretare pragmatică 306
2. Realizări ale poziției de predicativ suplimentar 306
2.1. [Substantivul] 306
2.2. [Pronumele] 307
2.3. [Adjectivul] 307
2.4. [Numeralul] 308
2.5. [Formele verbale nepersonale] 308
2.6. [Adverbul] 309
2.7. [Interjecția] 309
2.8. [Grupurile prepoziționale] 309
2.9. [Propozițiile predicative suplimentare] 310
3. Variația de topică a predicativului suplimentar 311
4. Fenomene sintactice care afectează poziția de predicativ suplimentar 311
5. Ambiguități și interpretări litigioase 313

COMPLEMENTE

COMPLEMENTUL. PREZENTARE GENERALĂ
(Gabriela Pană Dindelegan)

1. Aspecte definitorii 317
2. Tipologia complementelor 319
2.1. [Complemente *matriciale* vs *reorganizate*] 319
2.2. [Complemente *ale verbului* vs *ale adjectivului* vs *ale adverbului* vs *ale interjecției* vs *ale prepoziției*] 320
2.3. [Complemente *comune* mai multor centre vs complemente *specifice*] 321
2.4. [Complemente cu citire *esențial referențială* vs cu citire *esențial predicativă*] 322
2.5. [Complemente angajate *în relații binare* vs angajate *în relații ternare*] 323
2.6. [Ierarhia complementelor matriciale referențiale] 323
2.7. [Partiția complementelor reorganizate] 325
3. Manifestări comune 326
4. Interferența complemente – circumstanțiale 329

SUBIECTUL ȘI RELAȚIA CU PREDICATUL

SUBIECTUL
(Gabriela Pană Dindelegan)

1. Aspecte definitorii 332
1.1. Caracterizare sintactică 332
1.1.1. [Restricții bilaterale verb – subiect] 332
1.1.2. [Atribuire „compozițională" de roluri și de funcții] 332
1.1.3. [Argumente ale „dependenței" subiectului] 333

1.1.4. [Subiectul, complement special, „privilegiat" al verbului] 335
1.2. Interpretarea semantică a relației verb – subiect; eterogenitatea semantică a relației 336
1.2.1. [Inventar de roluri tematice] 336
1.2.2. [Relația semantică – sintaxă; variația sintactică a subiectului] 336
1.3. Interpretarea comunicativ-pragmatică a subiectului. Relația subiect – Temă / subiect – Remă 337
1.3.1. [Subiectul, purtător al informației tematice] 337
1.3.2. [Necoincidența subiect – Temă] 337
1.3.3. [Subiectul, purtător al informației rematice] 337
1.4. Concluzii definitorii 338
2. Clasa de substituție (de echivalente funcțional-sintactice) a subiectului 338
2.1. Realizările nominale ale subiectului 338
2.1.1. [Cuvinte provenind din alte clase lexico-gramaticale] 339
2.1.2. [Subiect articulat; citiri generice vs citiri individuale / referențiale] 339
2.1.3. [Subiect nearticulat; nearticulare la plural; nearticulare la singular] 340
2.2. Realizări nenominale; echivalente funcțional-sintactice ale nominalului 342
2.2.1. Forme verbale nepersonale 342
2.2.2. Realizări propoziționale relative 344
2.2.3. Realizări propoziționale introduse prin conectiv conjuncțional 346
2.2.4. Realizări neprototipice; grupuri nominale-subiect cu structuri atipice 349
3. Tipuri de subiect 351
3.1. Subiectul exprimat 351
3.1.1. [Subiectul simplu] 351
3.1.2. [Subiectul multiplu] 352
3.1.3. [Subiectul dublu exprimat] 352
3.2. Subiectul neexprimat 354
3.2.1. [Subiectul inclus] 354
3.2.2. [Subiectul subînțeles] 355
3.2.3. [Subiectul nedeterminat și vag determinat] 356
3.2.4. [Elipsa subiectului] 359
4. Topica subiectului 359
4.1. Restricții și preferințe pentru postpoziție 359
4.2. Restricții pentru antepoziție 361
4.3. Alte preferințe 361
4.4. Există, pentru română, indicii ale tipului de topică sintactică a subiectului? 362
5. Fenomene sintactice și sintactico-discursive care influențează statutul sintactic și topica subiectului 363
5.1. [Pasivizarea] 363
5.2. [Impersonalizarea] 363
5.3. [Deplasarea subiectului din subordonată în regentă] 364
5.3.1. [Deplasarea obligatorie] 364
5.3.2. [Deplasarea facultativă] 365
5.3.3. [Deplasarea cu integrare vs fără integrare; cu integrare totală vs parțială] 365
5.4. O formă specială de împletire a regentului cu subordonatul: sintaxa verbului *a putea* 366
5.5. Tematizare și focalizare 366
5.5.1. [Procedee de tematizare forte] 366
5.5.2. [Procedee de rematizare forte] 367
6. Subiectul în construcții atipice. Ambiguități și structuri opace 368
6.1. Enunțuri cu un centru interjecțional 368
6.2. Subiectul în construcții eliptice 368
6.2.1. Subiectul în enunțuri adverbiale sau cu grup prepozițional 368
6.2.2. Subiectul în construcții adjectivale eliptice 369
6.2.3. Subiectul în enunțuri nominale existențiale 369
6.3. Construcții existențiale cu *a fi* 369
6.3.1. [Tiparele sintactice *E frig., E întuneric.; Mi-e frig., Mi-e frică.*] 369
6.3.2. [Alte construcții cu *a fi*] 370

6.4. Subiectul supinului 370
6.4.1. [În construcții personale] 370
6.4.2. [În construcții impersonale] 371
6.5. Construcții opace 371

ACORDUL DINTRE SUBIECT ŞI PREDICAT
(Raluca Brăescu)

1. Aspecte definitorii 373
2. Abateri de la regula acordului 374
3. Aspecte ale acordului impus de realizările particulare ale subiectului 375
3.1. Subiectul este un substantiv colectiv 375
3.1.1. Substantivele colective care îşi specifică membrii 375
3.1.2. Substantivele colective care nu îşi specifică membrii 376
3.1.3. Substantivele contextual colective 377
3.2. Substantivele de tipul: *fel, tip, soi, specie, rasă* 377
3.3. Subiectul este inclus într-o expresie partitivă 377
3.3.1. Tipuri de construcții partitive 378
3.3.2. Construcțiile restrictive 379
3.4. Subiectul este un nume propriu 379
3.4.1. Antroponimele 379
3.4.2. Toponimele 380
3.4.3. Titlurile 380
3.5. Subiectul este un pronume relativ 381
3.5.1. Relativele fără antecedent 381
3.5.2. Relativele cu antecedent 382
3.6. Subiectul este un pronume personal de politeţe 383
3.7. Subiectul este o propoziție sau o formă verbală nepersonală 384
3.8. Subiectul este un termen în metalimbaj 384
4. Aspecte ale acordului impus de tipurile de subiect 384
4.1. Subiectul multiplu 384
4.1.1. Reguli ale acordului impus de subiectul multiplu 384
4.1.2. Excepții de la regulile acordului impus de subiectul multiplu 386
4.1.3. Falsul subiect multiplu 387
4.2. Subiectul absent 389
4.2.1. Subiectul inclus 389
4.2.2. Subiectul subînțeles 389
4.2.3. Subiectul nedeterminat 390
4.2.4. Construcții speciale ale subiectului 390
5. Probleme de topică 390
5.1. Reorganizări sintactice 390
5.2. Modificări de statut al verbelor impersonale 391
5.3. Rolul acordului în distingerea subiectului de numele predicativ 391

COMPLEMENTUL DIRECT
(Elena Carabulea)

1. Aspecte definitorii 392
1.1. Caracteristici sintactice 392
1.2. Caracteristici semantice 393
1.3. Caracteristici în plan comunicativ-pragmatic 393
2. Particularități sintactice 394
2.1. [Regentul verbal al complementului direct] 394
2.2. [Caracterul obligatoriu / facultativ al complementului direct] 394
2.3. [Trăsături semantice ale complementului direct substantival] 394
2.4. [Structuri sintactice diferite în raport cu regentul] 395
3. Clasa de substituție 395
3.1. Realizările poziției sintactice în grupul verbal 396
3.1.1. Realizarea prototipică: nominalul în acuzativ 396
3.1.2. Complementul direct dublu exprimat 401
3.1.3. Realizări nonnominale, echivalente funcțional-sintactice ale nominalului 404
3.1.4. Dublarea completivei directe 408
3.1.5. Realizările neprototipice 408
3.2. Realizările poziției sintactice în grupul interjecțional 409
3.2.1. [Realizarea prin substantiv] 409
3.2.2. [Realizarea prin substitute pronominale] 409
4. Topica şi punctuația 410
4.1. [Topica sintactică] 410
4.2. [Restricții în poziționarea față de regentul verbal] 410
4.2.1. [Antepunerea] 410
4.2.2. [Postpunerea] 410
4.3. [Emfatizarea] 411
4.4. [Complementul direct în construcții imbricate] 411
5. Relația cu alte poziții sintactice 411
5.1. [Distingerea complementului direct neprepozițional de subiect] 411
5.2. [Delimitarea de construcțiile cantitative] 412
5.3. [Delimitarea de complementul prepozițional sau indirect în construcții în variație liberă] 412

COMPLEMENTUL SECUNDAR
(Elena Carabulea)

1. Aspecte definitorii 413
1.1. Caracteristici sintactice 413
1.2. Caracteristici semantice 414
1.3. Caracteristici comunicativ-pragmatice 414
2. Clasa de substituție 415
2.1. [Realizarea prin nominalul neprepozițional] 415
2.1.1. [Subclasele de substantive prin care este exprimat complementul secundar] 415
2.1.2. [Subclasele de pronume prin care este exprimat complementul secundar] 415
2.1.3. [Formele verbale nepersonale prin care poate fi redat complementul secundar] 415
2.2. [Realizări propoziționale ale complementului secundar] 416
2.2.1. [Completive secundare relative propriu-zise sau interogative] 416
2.2.2. [Completive secundare conjuncționale] 416
3. Topica şi punctuația 416

COMPLEMENTUL INDIRECT
(Marina Rădulescu Sala)

1. Aspecte definitorii 418
1.1. Caracteristici sintactice 418
1.1.1. [În grupul verbal] 420
1.1.2. [În grupul interjecțional] 422
1.1.3. [În grupul adjectival] 423
1.1.4. [În grupul adverbial] 424
1.2. Caracteristici semantice 424
1.3. Caracteristici comunicativ-pragmatice 425

2. Clasa de substituție 425
2.1. [Substantivele în dativ] 425
2.2. [Cliticele în dativ] 426
2.3. [Pronume nonclitice în dativ] 427
2.4. [Numerale] 427
2.4.1. [Numerale variabile în dativ] 427
2.4.2. [Construcții cu numerale invariabile în funcție de caz] 427
2.5. [Construcții nominale prepoziționale] 428
2.5.1. [Grupul prepozițional *la* + nominal în acuzativ] 428
2.5.2. [Grupul prepozițional *către* + nominal în acuzativ] 429
2.6. [Propoziție relativă fără antecedent] 429
2.6.1. [Introdusă prin conectori pronominali relativi] 429
2.6.2. [Introdusă prin grup prepozițional: *la / către* + conector relativ] 429
3. Tipuri de complemente indirecte 430
3.1. [Complementul indirect simplu] 430
3.2. [Complementul indirect multiplu] 431
3.3. [Dubla exprimare a complementului indirect] 431
3.3.1. [În grupul adverbial] 431
3.3.2. [În grupul interjecțional] 431
3.3.3. [În grupul adjectival] 431
3.3.4. [În grupul verbal] 432
3.4. Complementul indirect în construcții eliptice 436
4. Topica și punctuația 436
5. Relația cu alte poziții sintactice 436
5.1. [Cu complemetul prepozițional] 436
5.2. [Cu complementul de agent] 437
5.3. [Cu atributul în dativ] 437

COMPLEMENTUL PREPOZIȚIONAL
(Marina Rădulescu Sala)

1. Aspecte definitorii 438
1.1. Caracteristici sintactice 438
1.1.1. [În grupul verbal] 441
1.1.2. [În grupul adjectival] 446
1.1.3. [În grupul adverbial] 447
1.1.4. [În grupul interjecțional] 447
1.2. Caracteristici semantice 448
1.3. Caracteristici comunicativ-pragmatice 448
2. Clasa de substituție 448
2.1. [La nivelul propoziției] 448
2.2. [La nivelul frazei] 450
3. Tipuri de complemente prepoziționale 451
3.1. [Complement prepozițional simplu] 451
3.2. [Complemente prepoziționale coordonate] 451
3.3. [Complement prepozițional complex] 452
4. Topica și punctuația 452
5. Relația cu alte poziții sintactice 453
5.1. [Cu complementul indirect] 453
5.2. [Cu complementul direct] 453
5.3. [Cu atributul prepozițional] 453

COMPLEMENTUL DE AGENT
(Marina Rădulescu Sala)

1. Aspecte definitorii 454
1.1. Caracteristici sintactice 454
1.1.1. [În grupul verbal] 455
1.1.2. [În grupul adjectival] 456
1.2. Caracteristici semantice 457
1.3. Caracteristici comunicativ-pragmatice 457
1.4. Delimitarea de alte poziții sintactice 458
1.4.1. [Delimitarea de complementul prepozițional] 458
1.4.2. [Delimitarea de circumstanțialul de cauză] 459
1.4.2. [Delimitarea de circumstanțialul instrumental] 459
2. Clasa de substituție 459
2.1. [La nivelul propoziției] 460
2.2. [La nivelul frazei] 460
2.3. [Marca formală: prepoziția *de / de către*] 461
3. Tipuri de complement de agent 461
3.1. [Complementul de agent simplu] 461
3.2. [Complemente de agent coordonate] 461
4. Topica și punctuația 462
5. Relația cu alte poziții sintactice 462
5.1. [Cu subiectul] 462
5.2. [Cu atributul prepozițional] 462

COMPLEMENTUL POSESIV
(Marina Rădulescu Sala)

1. Aspecte definitorii 463
1.1. Caracteristici sintactice 463
1.1.1. [Încadrarea tradițională] 463
1.1.2. [În grupul verbal] 466
1.1.3. [În grupul interjecțional] 468
1.2. Caracteristici semantice 468
1.3. Caracteristici comunicativ-pragmatice 469
2. Clasa de substituție 470
2.1. [Clitice reflexive] 470
2.2. [Clitice personale] 470
2.3. [Pronume relativ + clitic] 470
2.4. [Substantiv + clitic] 470
2.5. [Propoziție relativă + clitic] 471
3. Tipuri de complement posesiv 471
3.1. [Complementul posesiv simplu] 471
3.2. [Complementul posesiv dublu exprimat] 471
3.2.1. [În subordonate atributive] 471
3.2.2. [În enunțuri emfatice] 471
3.3. [Coocurența cu atributul] 471
4. Topica și punctuația 471
5. Relația cu alte poziții sintactice 472
5.1. [Atribut exprimat prin posesiv / pronume personal în genitiv] 472
5.2. [Atribut exprimat prin clitic în dativ („dativul adnominal")] 472

COMPLEMENTUL COMPARATIV
(Rodica Zafiu)

1. Aspecte definitorii 473
1.1. Caracteristici sintactice 473
1.2. Caracteristici semantice 475
2. Clasa de substituție a complementului comparativ 476
2.1. Complementul comparativ de inegalitate 476
2.2. Complementul comparativ de egalitate 480
2.3. Comparația între calități 482
2.4. Comparația ireală 483
2.5. Comparativul partitiv 483
3. Topica și punctuația 484
4. Relația cu alte poziții sintactice 484

CIRCUMSTANȚIALE

CIRCUMSTANȚIALUL. PREZENTARE GENERALĂ
(Dana Manea)

1. Tipologia circumstanțialelor 487
1.1. [Circumstanțialele situative] 487
1.2. [Circumstanțialele procesuale] 488
1.3. [Circumstanțiale care redau raporturi logico-semantice] 488
1.4. [Circumstanțiale care focalizează informația nouă („precizarea") pe anumite secvențe ale enunțului] 488
2. Aspecte sintactice 488
2.1. [Regentul circumstanțialelor] 488
2.2. [Tipurile de relații sintactice la care participă circumstanțialele] 489
2.3. [Clasa de substituție a circumstanțialelor] 489
3. Aspecte sintactico-semantice 490
3.1. [Neintegrarea / integrarea circumstanțialelor în structura actanțială a verbului] 490
3.2. [Relația dintre circumstanțiale și rolurile tematice] 491
3.3. [Circumstanțialele vs complementele] 491
3.4. [Circumstanțiala redusă la conector] 493
3.5. [Circumstanțiale în construcții independente] 493
4. Aspecte comunicativ-pragmatice 493
4.1. [Circumstanțialele propriu-zise (prototipice)] 493
4.2. [Circumstanțiale metadiscursive] 493
5. Concluzii 494

CIRCUMSTANȚIALUL DE TIMP
(Dana Manea)

1. Aspecte definitorii 495
1.1. Caracteristici sintactice 495
1.2. Caracteristici semantice 495
1.3. Caracteristici comunicativ-pragmatice 496
2. Clasa de substituție a circumstanțialului de timp 497
2.1. Realizări adverbiale 497
2.2. Realizări nominale 498
2.3. Realizări prin forme verbale nepersonale 500
2.4. Realizări propoziționale 501
2.5. Circumstanțialul de timp în structuri eliptice 503
3. Tipuri semantice de circumstanțial de timp 504
3.1. Criteriul situării în raport cu reperul temporal 505
3.2. Alte criterii suplimentare 509
4. Topica și punctuația 512
5. Relația cu alte poziții sintactice 513

CIRCUMSTANȚIALUL DE LOC
(Domnița Tomescu)

1. Aspecte definitorii 514
1.1. Caracteristici sintactice 514
1.2. Caracteristici semantice 515
1.3. Caracteristici comunicativ-pragmatice 516
2. Clasa de substituție a circumstanțialului de loc 517
2.1. Realizări adverbiale 517
2.2. Grupuri prepoziționale, incluzând nominale sau adverbe 518
2.3. Realizări nominale 519
2.4. Realizări propoziționale 520
2.5. Circumstanțialul de loc în structuri eliptice 520
3. Tipuri semantice ale circumstanțialului de loc 521
3.1. [Circumstanțialul de localizare (locativ)] 521
3.2. [Circumstanțialul de direcție] 521
4. Topica și punctuația 521
5. Relația cu alte poziții sintactice 522

CIRCUMSTANȚIALUL DE MOD
(Rodica Zafiu)

1. Aspecte definitorii 523
1.1. Caracteristici semantice 523
1.2. Caracteristici sintactice 526
1.3. Caracteristici pragmatice 528
2. Clasa de substituție a circumstanțialului de mod propriu-zis 529
2.1. Realizări prin grup adverbial 529
2.2. Realizări prin grup prepozițional 529
2.3. Realizări prin construcții comparative 532
2.4. Realizări prin grup verbal 532
2.5. Realizări propoziționale 532
2.6. Coocurența mai multor circumstanțiale de mod 533
3. Clasa de substituție a circumstanțialului de modalitate 534
3.1. Realizări prin grup adverbial 534
3.2. Realizări prin grup prepozițional 534
3.3. Realizări propoziționale 534
4. Topica și punctuația. Gradul de integrare în enunț 535
5. Relația cu alte poziții sintactice 535

CIRCUMSTANȚIALUL INSTRUMENTAL
(Andreea Dinică)

1. Aspecte definitorii 537
1.1. Caracteristici sintactice 537
1.2. Caracteristici semantice 537

2. Clasa de substituție ... 538
2.1 Realizări prin grup prepoziţional ... 538
2.1.1. [Nominal inclus în grup prepoztional] ... 538
2.1.2. [Pronume inclus în grup prepoziţional] ... 539
2.1.3. [[Verb la infinitiv inclus în grup prepoziţional] ... 539
2.1.4. [Propoziţie relativă inclusă în grup prepoziţional] ... 539
2.2. Realizări prin grup verbal având drept centru forme verbale nepersonale ... 539
3. Topica şi punctuaţia ... 539
4. Relaţia cu alte poziţii sintactice ... 539

CIRCUMSTANŢIALUL SOCIATIV
(Andreea Dinică)

1. Aspecte definitorii ... 541
1.1. Caracteristici sintactice ... 541
1.2. Caracteristici semantice ... 542
2. Clasa de substituţie ... 543
2.1. Realizări prin nominal integrat în grup prepoziţional ... 543
2.2. Realizări prin propoziţie integrată în grup prepoziţional ... 543
3. Topica şi punctuaţia ... 543
4. Relaţia cu alte poziţii sintactice ... 543

CIRCUMSTANŢIALUL CANTITATIV
(Rodica Zafiu)

1. Aspecte definitorii ... 544
1.1. Caracteristici semantice ... 544
1.2. Caracteristici sintactice ... 545
1.3. Caracteristici pragmatice ... 546
2. Clasa de substituţie a circumstanţialului cantitativ ... 546
2.1. Realizări prin grup adverbial ... 546
2.2. Realizări prin grup nominal ... 547
2.3. Realizări prin grup prepoziţional ... 548
2.4. Realizări prin construcţii comparative ... 549
2.5. Realizări propoziţionale ... 549
3. Topica şi punctuaţia ... 549
4. Relaţia cu alte poziţii sintactice ... 549

CIRCUMSTANŢIALUL DE RELAŢIE
(Andreea Dinică)

1. Aspecte definitorii ... 551
1.1. Caracteristici sintactice ... 551
1.2. Caracteristici semantice ... 552
1.3. Caracteristici pragmatice ... 552
2. Clasa de substituţie ... 552
2.1. Realizări prin grup prepoziţional ... 553
2.1.1. [Nominal inclus în grup prepoziţional] ... 553
2.1.2. [Adjectiv inclus în grup prepoziţional] ... 554
2.1.3. [Verb la participiu sau supin în grup prepoziţional] ... 554
2.1.4. [Propoziţie relativă inclusă în grup prepoziţional] ... 555
2.2. Realizări prin grup adverbial ... 555
2.3. Realizări propoziţionale ... 555

3. Topica şi punctuaţia ... 556
4. Relaţia cu alte poziţii sintactice ... 556

CIRCUMSTANŢIALUL DE CAUZĂ
(Dana Manea)

1. Aspecte definitorii ... 557
1.1. Caracteristici semantice ... 557
1.2. Caracteristici sintactice ... 557
1.3. Caracteristici pragmatice ... 557
2. Clasa de substituţie a circumstanţialului de cauză ... 558
2.1. Realizări propoziţionale ... 558
2.2. Realizări prin forme verbale nepersonale ... 561
2.3. Realizări adverbiale ... 562
2.4. Realizări prin adjective propriu-zise sau participiale ... 563
2.5. Realizări nominale integrate în grupuri prepoziţionale ... 564
3. Tipuri semantice de circumstanţial de cauză ... 567
3.1. [Circumstanţialul de cauză prototipic] ... 567
3.2. [Cauzalul prototipic vs cauzalul metadiscursiv] ... 567
4. Topica şi punctuaţia ... 569
4.1. [Topica circumstanţialul de cauză] ... 569
4.2. [Izolarea / neizolarea circumstanţialului de regent] ... 570
5. Relaţia cu alte poziţii sintactice ... 570
5.1. [Circumstanţialul de cauză şi circumstanţialul de timp, condiţional, instrumental, circumstanţialul cantitativ ... 570
5.2. [Cumulul de circumstanţe] ... 571

CIRCUMSTANŢIALUL DE SCOP
(Dana Manea)

1. Apecte definitorii ... 572
1.1. Caracteristici semantice ... 572
1.2. Caracteristici sintactice ... 574
1.3. Caracteristici pragmatice ... 574
2. Clasa de substituţie a circumstanţialului de scop ... 575
2.1. Realizări propoziţionale ... 575
2.2. Realizări prin forme verbale nepersonale integrate în grupuri prepoziţionale ... 577
2.3. Realizări adverbiale ... 578
2.4. Realizări nominale integrate în grupuri prepoziţionale ... 578
2.5. Structuri eliptice cu circumstanţial de scop ... 580
3. Topica şi punctuaţia ... 580
4. Relaţia cu alte poziţii sintactice ... 581

CIRCUMSTANŢIALUL CONDIŢIONAL
(Dana Manea)

1. Aspecte definitorii ... 582
1.1. Caracteristici semantice ... 582
1.2. Caracteristici sintactice ... 582
1.3. Caracteristici pragmatice ... 583

2. Clasa de substituție a circumstanțialului condițional 583
2.1. Realizări propoziționale 583
2.2. Realizări prin forme verbale nepersonale 587
2.3. Realizări prin adjective și participii 588
2.4. Realizări adverbiale 588
2.5. Realizări nominale integrate în grupuri prepoziționale 589
3. Topica și punctuația 590
4. Relația cu alte poziții sintactice 591

CIRCUMSTANȚIALUL CONCESIV
(Dana Manea)

1. Aspecte definitorii 592
1.1. Caracteristici semantice 592
1.2. Caracteristici sintactice 592
1.3. Caracteristici pragmatice 593
2. Clasa de substituție a circumstanțialului concesiv 593
2.1. Realizări propoziționale 593
2.2. Realizări prin forme verbale nepersonale 598
2.3. Realizări prin participii, adjective și adverbe 598
2.4. Realizări adverbiale 599
2.5. Realizări nominale 601
3. Topica și punctuația 602
4. Relația cu alte poziții sintactice 602

CIRCUMSTANȚIALUL CONSECUTIV
(Dana Manea)

1. Aspecte definitorii 603
1.1. Caracteristici semantice 603
1.2. Caracteristici sintactice 604
2. Clasa de substituție a circumstanțialului consecutiv 604
2.1. Realizări propoziționale 604
2.2. Realizări prin forme verbale nepersonale în grup prepozițional 607
2.3. Realizări nominale în grup prepozițional 607
3. Topica și punctuația 608
4. Relația cu alte poziții sintactice 608

CIRCUMSTANȚIALUL OPOZIȚIONAL
(Camelia Stan)

1. Aspecte definitorii 609
1.1. Caracteristici sintactice 609
1.2. Caracteristici semantico-pragmatice 611
2. Clasa de substituție a circumstanțialului opozițional 611
2.1. Realizări prin grup prepozițional 611
2.2. Realizări propoziționale 612
3. Corelativele 613

4. Topica și punctuația 613
5. Relația cu alte poziții sintactice 614

CIRCUMSTANȚIALUL CUMULATIV
(Camelia Stan)

1. Aspecte definitorii 615
1.1. Caracteristici sintactice 615
1.2. Caracteristici semantice 616
2. Clasa de substituție a circumstanțialului cumulativ 617
2.1. Realizări prin grup prepozițional 617
2.2. Realizări propoziționale 618
2.3. Realizări cu adverbul *decât* 618
3. Corelativele 620
4. Topica și punctuația 620
5. Relația cu alte poziții sintactice 620

CIRCUMSTANȚIALUL DE EXCEPȚIE
(Camelia Stan)

1. Aspecte definitorii 622
1.1. Caracteristici sintactice 622
1.2. Caracteristici semantice 623
2. Clasa de substituție a circumstanțialului de excepție 623
2.1. Realizări prin grup prepozițional 623
2.2. Realizări propoziționale 624
2.3. Realizări cu adverbe restrictive 624
2.4. Realizări prin gerunziu 625
3. Corelativul 626
4. Topica și punctuația 626
5. Relația cu alte poziții sintactice 626

ATRIBUTUL
(Magdalena Popescu-Marin)

1. Aspecte definitorii 627
1.1. [Substantivul regent] 627
1.2. [Clasa morfologică a regentului și tipul semantico-gramatical al substantivului-centru] 627
1.3. [Tipologia atributelor din punct de vedere formal] 627
1.4. [Restricții de compatibilitate semantică] 627
1.5. [Gradul de dependență față de centru] 628
1.6. [Atributul și numele predicativ] 628
1.7. [Coordonarea atributelor, relații apoziționale și restrângerea succesivă a clasei referentului] 628
2. Tipuri formale de atribut 629
2.1. Atributul adjectival 629
2.1.1. [Adjectiv propriu-zis] 629
2.1.2. [Participiu] 631
2.1.3. [Gerunziu adjectivizat] 631
2.1.4. [Numerale] 632
2.1.5. [Adjective pronominale] 633
2.2. Atributul substantival 634
2.2.1. [Atributul substantival genitival] 634
2.2.2. [Atributul substantival prepozițional] 635
2.2.3. [Atributul substantival în nominativ] 636

2.2.4. [Centrul nominal este exclusiv de proveniență verbală] ... 636
2.3. Atributul pronominal ... 637
2.3.1. [Atributul pronominal în genitiv] ... 637
2.3.2. [Atributul pronominal în dativ] ... 637
2.3.3. [Atributul pronominal prepozițional] ... 638
2.4. Atributul adverbial ... 638
2.5. Atributul verbal ... 639
2.5.1. [Atributul verbal exprimat prin infinitiv] ... 639
2.5.2. [Atributul verbal exprimat prin supin] ... 639
2.5.3. [Gerunziul neacordat] ... 639
2.6. Atributul exprimat prin construcții prepoziționale complexe ... 640
2.7. Atributul realizat propozițional ... 640
2.7.1. [Propoziția atributivă relativă] ... 640
2.7.2. [Propoziția atributivă conjuncțională] ... 645
2.8. Modurile verbale în propozițiile atributive ... 645
2.9. Topica propoziției atributive ... 646
3. Atribute izolate și neizolate ... 646
3.1. Atributul izolat ... 647
3.2. Atributul neizolat ... 647
3.3. Propoziții atributive izolate și neizolate ... 647
3.4. Tipuri de raporturi semantico-sintactice ... 648
4. Manifestarea relației de dependență ... 649
4.1. [Recțiunea] ... 649
4.2. [Conectorii] ... 649
4.3. [Acordul] ... 649
4.3.1. [Acordul în gen și număr] ... 649
4.3.2. [Acordul în caz] ... 651
4.4. [Acordul lui *al*] ... 653

APOZIȚIA
(Raluca Brăescu)

1. Aspecte definitorii ... 655
1.1. Natura relației apozitive ... 655
1.2. Aspecte semantice și pragmatice ... 655
1.2.1. Coreferențialitatea termenilor ... 656
1.2.2. Caracterul predicativ al apoziției ... 657
1.3. Aspecte sintactice ... 657
1.3.1. Realizări ale apoziției ... 657
1.3.2. Ipostaze sintactice ale bazei ... 659
1.4. Mărci apozitive ... 659
2. Tipuri de apoziții nominale ... 660
2.1. Apoziția ecuativă ... 660
2.1.1. Structura apoziției ecuative ... 660
2.1.2. Probleme de topică ... 660
2.1.3. Probleme de acord ... 661
2.1.4. Mărci ale apoziției ecuative ... 661
2.2. Apoziția atributivă ... 661
2.2.1. Structura apoziției atributive ... 661
2.2.2. Probleme de topică ... 662
2.2.3. Probleme de acord ... 663
2.2.4. Mărci ale apoziției atributive ... 663
3. Structuri apozitive ... 664
3.1. Apoziția simplă și apoziția complexă ... 664
3.2. Apoziția rezumativă și apoziția multiplă ... 665
3.3. Tipuri semantice de apoziții ... 665

4. Apoziția și atributul substantival categorial ... 666
4.1. Construcții atributive categoriale ... 666
4.2. Aspectul referențial ... 667
4.3. Probleme de acord ... 667
4.4. Probleme de topică ... 667
4.5. Mărcile apozitive ... 668

ORGANIZAREA DISCURSIVĂ

ASPECTE ALE CONSTRUCȚIEI DISCURSULUI

AFIRMAȚIA
(Rodica Zafiu)

1. Preliminarii ... 671
2. Profraza *da* ... 672
2.1. Relația cu antecedentul ... 672
2.2. Aspecte pragmatice ... 672
2.3. Aspecte sintactice ... 673
2.4. Structura adversativă *ba da* ... 674
2.5. Marcă fatică ... 674
3. Răspunsul afirmativ și exprimarea acordului pragmatic ... 675
3.1. Răspunsul afirmativ la o întrebare totală ... 675
3.2. Replica afirmativă ... 678
3.3. Acceptarea unor acte injonctive, promisive ... 679

NEGAȚIA
(Rodica Zafiu)

1. Preliminarii ... 680
2. Negație propozițională vs negație de constituent ... 681
2.1. Interpretarea semantică ... 683
2.1.1. Domeniul și focusul negației ... 683
2.1.2. Negația metalingvistică (metadiscursivă) ... 684
2.2. Negația propozițională ... 684
2.2.1. Marca de negație *nu* ... 685
2.2.2. Termenii negativi ... 686
2.2.3. Termenii pozitivi nedefiniți ... 689
2.2.4. Negația „adăugată" (semiadverbul *nici*) ... 690
2.2.5. Echivalentele negației propoziționale ... 692
2.3. Negația de constituent ... 692
2.4. Explicitarea reciprocă a negației și a afirmației ... 694
2.5. Întărirea negației ... 695
2.5.1. Mărci de intensificare de tip adverbial ... 695
2.5 2. Mărci de intensificare de tip adjectival ... 696
2.5.3. Mărci de intensificare de tip pronominal ... 697
2.6. Structuri negative cu alte valori decât negația ... 697
2.6.1. Negația expletivă ... 697
2.6.2. Restricția cu formă negativă (polemică) ... 698
2.6.3. Cumularea cu formă negativă (polemică) ... 698
3. Aspecte discursiv-pragmatice ... 699
3.1. Profraza *nu* ... 699
3.2. Răspunsul negativ și exprimarea dezacordului ... 700

MODALIZAREA
(Rodica Zafiu)

1. Preliminarii 702
2. Modalizatori 703
2.1. Adverbele (şi locuţiunile adverbiale) modale 703
2.2. Verbele modale 704
2.3. Verbele lexicale cu sens modal 706
2.4. Perifrazele stabile sau libere 706
2.5. Construcţii imbricate 706
3. Modalitatea epistemică 707
3.1. Modalizarea epistemică propriu-zisă (judecata epistemică) 707
3.2. Evidenţialele 715
4. Modalitatea deontică 718
4.1. Modalitatea deontică propriu-zisă 719
4.2. Modalitatea volitivă, deziderativă 722
5. Pseudomodalitatea „dinamică" 722
6. Modalitatea apreciativă 723
7. Combinarea modalizatorilor 725

DEIXIS
(Adriana Gorăscu)

1. Prezentare generală 727
1.1. Coordonatele cadrului deictic 727
1.2. Condiţionări pragmatice ale utilizării / interpretării deicticelor 727
1.3. Deixisul în comunicarea (±) prototipică. Cadrul deictic primar / secundar (deplasat) 728
2. Deictice simbolice vs ostensive 729
2.1. Deictice simbolice 730
2.2. Deictice ostensive 730
2.3. Deictice mixte 731
3. Categorii de deictice în funcţie de rolul în ancorarea deictică a enunţului 732
3.1. Expresii referenţiale intrinsec deictice 732
3.2. Expresii deictice relaţionale 733
3.3. Expresii cu ancoraj deictic intrinsec 733
3.4. Expresii ale „acordului" deictic 736
4. Categorii de deictice în funcţie de tipul de informaţie codificată 737
4.1. [Deixis personal] 737
4.2. [Deixis spaţial] 738
4.3. [Deixis temporal] 739
4.4. [Deixis discursiv (textual)] 743
4.5. [Deixis social] 746
4.6. [Deixis descriptiv] 747

ANAFORA
(Rodica Zafiu)

1. Preliminarii 749
2. Anaforă sintactică vs anaforă discursivă 749
3. Continuitate referenţială vs reluare semantică 751
3.1. Continuitatea referenţială 751
3.2. Reluarea semantică 752
4. Mijloace de expresie 753
5. Substitute anaforice referenţiale 756
5.1. Anafora zero 756
5.2. Anafora pronominală 758
5.3. Numeralul cu rol anaforic 763
5.4. Anafora adverbială 763
5.5. Profrazele *da* şi *nu* 764
5.6. Anafora verbală 764
6. Expresii nominale indexate 764
7. Similitudinea categorială (reluarea semantică) 765
8. Observaţii finale 766

CONECTORI FRASTICI ŞI TRANSFRASTICI
(Isabela Nedelcu)

1. Aspecte definitorii 767
1.1. [Definiţie] 767
1.2. [Relaţii frastice vs relaţii transfrastice] 767
1.3. [Conectori sintactici] 767
1.4. [Conectori pragmatici] 767
1.5. [Restricţii sintactice sau pragmatice de utilizare a conectorilor] 768
2. Conectorii pragmatici 768
2.1. [Conectori transfrastici] 768
2.2. [Conectori frastici] 771
2.2.1. [Tipuri de conectori frastici] 771
2.2.2. [Conectori utilizaţi în construcţii incidente] 772
3. Aspecte ale pragmaticii conectorilor 772
3.1. [Conexiuni între două acte de vorbire] 772
3.2. [Roluri argumentative] 772
3.2.1. [Confirmarea] 773
3.2.2. [Explicaţia / justificarea] 773
3.2.3. [Rectificarea] 773
3.2.4. [Concesia] 774
3.2.5. [Obiecţia] 774
3.2.6. [Concluzia] 774
3.2.7. [Dezacordul] 774
3.3. [Conectori cu funcţie expresiv-emotivă] 774
3.4. [Conectori cu funcţie de reamintire] 775
4. Conectorii de structurare discursivă 775
4.1. [Conectori de introducere a unei noi teme de discurs] 775
4.2. [Conectori corelativi] 775
4.3. [Conectori care oferă informaţii despre atitudinea vorbitorului] 776
5. Registrul stilistic 776

REPETIŢIA
(Laurenţia Dascălu Jinga)

1. Preliminarii 778
2. Criterii de clasificare 778
2.1. Realizarea lingvistică 778
2.2. Distanţa dintre termenii repetiţiilor 779
2.3. Fixitatea structurii repetitive 779
2.4. Intenţionalitatea 779
2.5. Calitatea de locutor sau de alocutor a vorbitorului 780
3. Structuri sintactico-semantice repetitive 780
3.1. Structuri repetitive unitare 780
3.2. Structuri repetitive neunitare 781
4. Funcţiile repetiţiei 788

4.1. Asigurarea coeziunii textuale 788
4.1.1. [Modalitățile de realizare] 788
4.1.2. [Tipurile repetitive] 788
4.2. Intensificarea semantică 790
4.3. Repetiția în dialog 790
4.3.1. Răspunsul la întrebare 790
4.3.2. Prefațarea răspunsului 791
4.3.3. Realizarea unor mișcări argumentative 791
4.3.4. Funcții metadiscursive 793
4.3.5. Exprimarea semnalelor de receptare 794
4.3.6. Realizarea unor strategii conversaționale 794

ANACOLUTUL
(Domnița Tomescu)

1. Aspecte sintactice 797
1.1. [Discontinuitatea construcției sintactice: întreruperea] 797
1.2. [Reluarea construcției sintactice. Devierea sintactică] 797
1.3. [Izolarea sintactică] 798
1.4. [Recuperarea continuității sintactice] 798
2. Aspecte morfosintactice 799
2.1. [Anacolutul cazului] 799
2.2. [Anacolutul persoanei] 801
2.3. [Anacolutul numărului] 801
2.4. [Anacolutul elementelor relaționale] 801

CONSTRUCȚII INCIDENTE
(Domnița Tomescu)

1. Aspecte sintactice 802
1.1. Tipuri de enunțuri incidente 802
1.2. Complexitatea enunțurilor incidente 803
1.3. Construcții incidente independente / legate 804
1.4. Topica incidentei 805
1.5. Prozodia și punctuația construcțiilor incidente 805
2. Aspecte semantico-funcționale 805
3. Aspecte stilistice 806

ELIPSA
(Domnița Tomescu)

1. Aspecte sintactice 807
1.1. [Structuri ale elipsei] 807
1.2. [Variante de realizare a elipsei] 807
1.2.1. [Brahilogia] 808
1.2.2. [Elipsa propriu-zisă] 809
1.2.3. [Tipuri intermediare] 810
1.3. [Evoluția construcțiilor eliptice] 810
1.3.1. [Lexicalizarea elipsei] 810
1.3.2. [Gramaticalizarea elipsei] 811
2. Aspecte pragmatice 811

IMBRICAREA
(Domnița Tomescu)

1. Aspecte sintactice 870
1.1. [Imbricarea, rezultat al relativizării] 871
1.1.1. [Preluarea poziției sintactice a regentului] 871
1.1.2. [Imbricarea în enunțurile multipropoziționale] 872
1.2. [Imbricarea, rezultat al deplasării componentelor sintactic 873
1.2.1. [Repoziționarea grupurilor sintactice] 873
1.2.2. [Legarea sintactică integrală] 874
1.2.3. [Legarea sintactică parțială] 875
2. Aspecte semantico-pragmatice 877

TIPURI DE DISCURS

DIALOGUL
(Andra Vasilescu)

1. Aspecte definitorii 8
2. Variabile contextuale care modelează dialogul 822
2.1. Numărul participanților la dialog 822
2.1.1. Doi vs mai mulți participanți 822
2.1.2. Emițător – receptor 823
2.2. Identitatea participanților la dialog 823
2.2.1. Identitatea culturală a interlocutorilor 823
2.2.2. Identitatea socială a interlocutorilor 824
2.2.3. Identitatea psihologică, sexul, particularitățile fizice ale interlocutorilor 824
2.2.4. Personalitatea 825
2.3. Relațiile dintre participanții la dialog 825
2.3.1. Locutor – alocutor 825
2.3.2. Gradul de cunoaștere reciprocă și de intimitate 826
2.3.3. Relații de colaborare – relații conflictuale 826
2.3.4. Relații de putere 827
2.3.5. Rolul social 828
2.3.6. Dialog formal vs dialog informal 829
2.3.7. Percepția 830
2.4. Canalul de comunicare 830
2.4.1. Forme scrise vs forme orale 830
2.4.2. Mărci ale oralității 831
2.4.3. Mediile de transmitere a dialogului 831
2.4.4. Dialogul în literatură 833
2.5. Locul și momentul desfășurării dialogului 833
2.6. Cauza și scopul 834
2.7. Modul de comunicare 834
2.7.1. Comportamentul euristic 834
2.7.2. Comportamentul de întărire (ranforsare) 834
2.7.3. Comportamentul de susținere (de sprijin, suportiv) 835
2.7.4. Comportamentul reflexiv 835
2.7.5. Comportamentul explicativ 836
2.7.6. Comportamentul autocentrat 836
2.7.7. Comportamentul ludic (umorul) 836
2.7.8. Tăcerea (absența vorbirii) 837
2.8. Relația dintre context și cotext 837
3. Unitățile dialogului 837
3.1. Actul de vorbire 838

3.1.1. Structura actelor de vorbire 839
3.1.2. Clasificarea actelor de vorbire 839
3.1.3. Acte de vorbire directe vs acte de vorbire indirecte 840
3.1.4. Mărci ale forței ilocuționare 841
3.2. Mișcarea conversațională 842
3.3. Intervenția (replica) 843
3.4. Schimbul (de replici) 846
3.4.1. Principiul alternanței la cuvânt 846
3.4.2. Accesul la cuvânt 849
3.4.3. Coerență directă vs coerență indirectă 851
3.5. Tranzacția 851
3.6. Conversația. Discuția 852
3.6.1. Conversația 852
3.6.2. Discuția 853
3.6.3. Structura conversației / discuției 853
4. Mecanisme pragmatice subiacente dialogului 854
4.1. Principiul cooperării 854
4.1.1. Presupozițiile 855
4.1.2. Implicațiile 855
4.1.3. Implicaturile 855
4.2. Principiul politeții 856
4.2.1. Strategiile politeții negative 856
4.2.2. Strategiile politeții pozitive 857
Norme de transcriere a textelor 857

VORBIREA DIRECTĂ ȘI VORBIREA INDIRECTĂ
(Ileana Vântu)

1. Aspecte definitorii 859
2. Vorbirea directă prin reproducere 860
2.1. Proprietăți sintactice 860
2.2. Proprietăți semantico-pragmatice 861
2.3. Proprietăți intonaționale 861
3. Vorbirea indirectă 862
3.1. Proprietăți sintactice 862
3.2. Proprietăți semantico-pragmatice 862
4. Transpunerea discursurilor din vorbire directă în vorbire indirectă 864
5. Discursul direct legat și discursul indirect liber 866
5.1. Aspecte definitorii 866
5.2. Discursul direct legat 866
5.3. Discursul indirect liber 867
6. Întrepătrunderi ale diverselor tipuri de discurs 868

LIMBA ROMÂNĂ VORBITĂ
(Margareta Manu Magda)

1. Preliminarii 869
1.1. [Sistemul de variante ale limbii române] 869
1.2. [Limba română standard] 869
1.3. [Variante diamezice (modalitățile orală și scrisă de comunicare)] 869
1.4. [Conversația spontană ca formă prototipică de realizare a comunicării vorbite] 870
1.5. [Textul scris și discursul oral] 870
2. Caracteristicile limbii vorbite 870
2.1. [Varianta vorbită a limbii] 870
2.2. [Particularitățile limbii vorbite determinate de condițiile specifice impuse comunicării de realizarea orală a mesajului] 870
2.2.1. [Particularitățile limbii vorbite determinate de prezența alocutorului] 871
2.2.2. [Particularitățile limbii vorbite determinate de caracterul spontan al comunicării orale] 871
2.2.3. [Particularitățile limbii vorbite determinate de contextul situațional] 872
3. Limba română vorbită 873
3.1. [Particularități (preferințe) distincte ale limbii române vorbite determinate de condițiile de realizare *in praesentia* a comunicării orale] 873
3.2. [Organizarea pragmatic-discursivă a textului oral] 874
3.2.1. [Mărcile discursive cu funcție fatică] 875
3.2.2. [Mărcile discursive cu funcție de structurare a interacțiunii] 877
3.2.3. [Mărcile discursive ale ezitărilor] 881
3.2.4. [Mărcile discursive ale corectărilor] 882
3.2.5. [Mărci ale implicării afective, modalizatori] 882
3.3. [Alocutivele] 883
3.3.1. [Adresarea] 883
3.3.2. [Verbul la imperativ] 895
3.3.3. [Mărci suplimentare ale funcției conative (expresii ale mobilizării și demobilizării verbale)] 895
3.4. [Elemente afective prezente în comunicarea directă] 897
3.5. [Fapte de oralitate la nivel fonetic și fonologic] 898
3.6. [Forme morfologice aparținând variantelor neliterare ale limbii] 898
3.7. [Organizarea sintactică a discursului oral] 899
3.7.1 Formațiuni determinate de dinamica procesului interactiv 900
3.7.2. Formațiuni determinate de structura contextului situațional 902
3.7.3. Intervenția factorilor emoționali în organizarea enunțurilor 902
3.7.4. Prezența mesajului în mesaj 904

ORGANIZAREA INFORMAȚIONALĂ A ENUNȚULUI

PREZENTARE GENERALĂ
(Adriana Gorăscu)

1. Tipuri de informație în enunț 905
2. Organizarea comunicativ-informațională: funcții 905
2.1. [Tipare structurale nonspecifice] 905
2.2. [Tipare structurale specifice] 906
2.2.1. [Organizarea tematică (privire sintetică)] 906
2.2.2. [Organizarea focală (privire sintetică)] 907
2.2.3. [Temă / remă vs topic / focus] 907
2.2.4. [Organizarea liniară] 908
3. Progresia comunicativă 909

ORGANIZAREA TEMATICĂ A ENUNȚULUI (TEMĂ / REMĂ)
(Adriana Gorăscu)

1. Prezentare generală 910
2. Selecția tematică: condiționări contextuale / pragmatice 910
3. Funcții comunicative; tematizare *forte* vs *slabă* 912
3.1. [Tematizarea forte: mărci specifice] 913
3.1.1. [Mărci intonaționale] 913
3.1.2. [Mărci sintactice] 914
3.1.3. [Mărci lexico-sintactice] 918

3.2. [Tematizarea slabă: mărci nonspecifice; raporturi între diferite tipuri de tematizare] 920
3.2.1. [Tematizări divergente] 920
3.2.2. [Tematizări convergente] 920
3.2.3. [Enunţul pluritematic] 921
4. Catalizatori (semnalizatori tematici) 921
5. Sintaxa tematizării; integrare / nonintegrare sintactică 921
5.1. [Subiectul] 922
5.2. [Predicatul] 923
5.3. [Numele predicativ şi predicativul suplimentar] 924
5.4. [Complementele (direct, indirect, de agent)] 925
5.5. [Circumstanţialele „logice"] 927
5.6. [Circumstanţialele propriu-zise] 927
5.7. [Atributul] 928

ORGANIZAREA FOCALĂ A ENUNŢULUI (TOPIC / FOCUS)
(Adriana Gorăscu)

1. Prezentare generală 929
1.1. [Conţinutul informaţional] 930
1.2. [Expresia lingvistică] 931
2. Condiţionări contextuale / pragmatice ale focalizării 931
3. Tipuri de focalizare: *neutrală* vs *contrastivă* 933
4. Mărcile specifice ale focalizării 934
5. Sintaxa focalizării 936
5.1. [Marcarea specifică a componentelor constitutive; operaţii sintactice asociate] 936
5.2. [Tipuri de enunţ focalizat] 937
5.3. [Constituenţi focalizabili (cu realizare ± propoziţională)] 937
5.3.1. [Subiectul] 938
5.3.2. [Predicatul] 939
5.3.3. [Numele predicativ] 939
5.3.4. [Complementul predicativ al obiectului] 939
5.3.5. [Predicativul suplimentar] 939
5.3.6. Complemente şi circumstanţiale 939
5.3.7. [Atributul] 942
5.3.8. [Focalizarea globală a principalei] 942
5.3.9. [Focalizarea unui constituent dintr-o subordonată] 942
5.4. [Tipuri particulare de focalizare] 942
5.4.1. [Focalizarea multiplă] 942
5.4.2. [Focalizarea unei secvenţe fără statut de constituent sintactic independent] 945

ORGANIZAREA PROZODICĂ A ENUNŢULUI
(Laurenţia Dascălu Jinga)

1. Intonaţia 946
1.1. Funcţia intonaţiei de actualizare comunicativă 948
1.2. Funcţia demarcativă a intonaţiei 948
1.2.1. Intonaţia de continuitate şi cea de încheiere 949
1.2.2. Intonaţia parantetică 950
1.2.3. Intonaţia suspensiei 950
1.3. Funcţia intonaţiei de a indica structura informaţională a enunţurilor 951
1.3.1. Enunţuri cu topică normală 951
1.3.2. Enunţuri cu topică marcată 951
1.4. Funcţia modală a intonaţiei 951
1.4.1. Intonaţia enunţurilor asertive 951
1.4.2. Intonaţia enunţurilor interogative 954

1.4.3. Intonaţia enunţurilor imperative 965
1.5. Funcţia emfatică a intonaţiei 965
1.5.1. Enunţurile cu tipar melodic descendent 966
1.5.2. Enunţurile cu tipar melodic ascendent 966
1.6. Funcţia expresivă a intonaţiei 966
1.6.1. Enunţuri exclamative nemarcate în plan segmental 967
1.6.2. Enunţuri exclamative marcate în plan segmental 968
1.7. Funcţia gramaticală a intonaţiei 978
1.7.1. Dezambiguizare prin intonaţie şi pauză 979
1.7.2. Dezambiguizare prin intonaţie, accent frastic şi pauză 982
1.7.3. Dezambiguizare prin plasarea diferită a accentului frastic 983
1.7.4. Omonimii nerezolvabile prin mijloace prozodice 984
2. Accentul 985
2.1. Accentul frastic – parte componentă a unor structuri sintactice 985
2.1.1. Structurile sintactice contrastive şi cele emfatice 985
2.1.2. Structurile sintactice care cuprind conective reluate sau corelative 986
2.1.3. Structurile sintactice cu semiadverbe 986
2.1.4. Enunţurile care cuprind negaţii 987
2.1.5. Enunţurile interogative 988
2.1.6. Enunţurile exclamative 988
2.2. Accentul frastic – mijloc de înlăturare a unor omonimii lexico-gramaticale 988
2.3. Accentul – parte componentă a unor strategii discursive 989
2.3.1. Strategiile de rectificare 989
2.3.2. Strategiile digresive 989
3. Pauza 990
3.1. Funcţiile pauzei finale 990
3.2. Funcţiile pauzei interne 990
3.2.1. Segmentarea 990
3.2.2. Marcarea elementelor incidente, a celor intercalate şi a celor izolate 990
3.2.3. Juxtapunerea 990
3.2.4. Elipsa 991
3.2.5. Tematizarea 991
3.2.6. Vorbirea directă 991
3.2.7. Funcţii discursive 991

PUNCTUAŢIA – ROLUL FONETIC, SINTACTIC, EXPRESIV ŞI DISCURSIV
(Camelia Stan)

1. Aspecte definitorii 993
1.1. [Raportul dintre punctuaţie şi caracteristicile prozodice ale comunicării] 993
1.2. [Rolul sintactic al punctuaţiei] 996
1.3. [Rolul expresiv al punctuaţiei] 996
2. Segmentarea fluxului vorbirii 997
2.1. [Constituenţi sintactici care nu se despart prin punctuaţie] 997
2.2. [Utilizarea semnelor de punctuaţie] 998
3. Norma de punctuaţie 1002

BIBLIOGRAFIE SPECIALĂ

ENUNȚUL

Avram, M., 1997, p. 299–302, 305–309, 405, 407–416.
Benveniste, E., 1966, p. 225–288.
Dimitriu, C., 2002, p. 1028–1030, 1105.
Drașoveanu, D. D., 1968, *Observații asupra cuvintelor relaționale*, în CL, XIII, 1, p. 19–32.
ELR, p. 29–31, 113–115, 141–144, 187–189, 207, 261–262, 289–290.
GA, II, p. 36–48, 240–253.
Gheorghe, M., 2004, p. 252.
Graur, Al., 1956, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, în SG, I, p. 121–139.
Guțu Romalo, V., 1973, p. 9–70, 81–88.
Ionescu-Ruxăndoiu, L., 2003.
Iordan, I., V. Robu, 1978, p. 539–544, 546–564.
Irimia, D., 2000, p. 353–365, 369–370, 405–407, 460, 469, 483, 493–523.
Martinet, A., 1975, p. 89–100.
Moeschler, J., A. Reboul, 1999, p. 42–44, 55–57, 61–64.
Niculescu, Al., 1958, *Observații asupra conjuncțiilor adversative fundamentale în limbile romanice. Conjuncția adversativ-copulativă*, în *Omagiu Iordan*, p. 633–637.
Pană Dindelegan, G., 1992b, p. 31–66.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 155–157, 251–252.
Renzi, L., G. Salvi, A. Cardinaletti (eds), 1995, p. 165–175.
Secrieru, M., 1998.
Stati, S., 1965, *La construction des chaînes linguistiques potentielles*, în CLTA, II, p. 267–280.
Stati, S., 1967, p. 155–223.
Stati, S., 1990, p. 12–15.
Șerbănescu, A., 2002.
Teiuș, S., 1980, p. 46–136.
Vasiliu, E., 1995, p. 28–30, 37–41.

GRUPUL VERBAL

Coteanu, I. (red. resp.), p. 291–305.
Creissels, D., 1995, p. 155–182, 204–323.
Evseev, I., 1974.
Huddleston, R., G. K. Pullum (eds), 2002, p. 43–322.
Lazard, G., 1994.
Maingueneau, D., 1994, p. 29–40.
Manea, D., 2001b.
Mierlă, A., 2003.
Niculescu, A., 1978, p. 253–273.
Pană Dindelegan, G., 1974.
Pană Dindelegan, G., 1976.
Pană Dindelegan, G., 1980, *Grup verbal*, în LL, 1, p. 78–81.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 211–231.
Picoche, J., 1995, *Définitions actancielles*, în „Cahiers de lexicologie", 1, p. 67–76.
Riegel, M., J.-Ch. Pellat, R. Rioul, 1994, p. 103–145, 212–241, 433–451.
Stan, C., 2005, p. 169–233.

Touratier, Ch., 2000, p. 117–139.
Uşurelu, C., 2005.
Van Peteghem, M., 1991.

GRUPUL NOMINAL

Avram, M., 1997, p. 348–361.
Chierchia, G., 1997, p. 62–80, 219 –313.
Cinque, G., G. Giusti (eds), 1995.
Renzi, L. (ed.), 1991, p. 273–531, 645–696.
Florea, M., 1983.
Irimia, D., 2000, p. 469–486.
Kleiber, G., B. Laca, L. Tasmowski (eds), 2001.
Lyons, J., 1996, p. 294–302.
Pană Dindelegan, G., 1999.
Pană Dindelegan, G. (coord.), 2003, p. 337–362.
Stan, C., 2003.
Tasmowski, L. (coord.), 2000.

GRUPUL ADJECTIVAL

Guțu-Romalo, V., 1973, p. 65.
Pană Dindelegan, G. 1992a, p. 35–118.
Pană Dindelegan, G. (coord.), 2005, p. 39–48.

GRUPUL ADVERBIAL

Avram, M., 1997, p. 252–261.
Brâncuș, Gr., M. Saramandu, 2001, p. 192–217.
Ciompec, G., 1985.
Iordan, I., V. Robu, 1978, p. 497–510.
Irimia, D., 2000, p. 289–303.
Pană Dindelegan, G., 1992a, p. 85–117.
Renzi, L. (ed.), 1995, p. 341–412.

GRUPUL INTERJECȚIONAL

Minuț, A. M., 1997, *Interjecția în limba română*, I, în AUI, 43, p. 179–186.
Minuț, A. M., 1998–1999, *Interjecția în limba română*, II, în AUIL, 44–45, p. 157–172.
Șerbănescu, A., 1991, *Despre statutul lui **uite** vs **uită-te***, în SCL, XLII, 3–4, p. 151–165.

GRUPUL PREPOZIȚIONAL

Cuniță, A., 1999, *La préposition roumaine **peste** au carrefour des théories linguistiques*, în „Cahiers scientifique de l'Université d'Artois", 13, *Fonctions syntaxiques et rôles sémantiques*, p. 53–60.
Pană Dindelegan, G., 1992a, p. 31–33.
Pană Dindelegan, G., 1994, p. 37–38.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 165–182.
Rauh Wuppertal, G., 1994, *Prépositions et rôles: points de vue syntaxique et sémantique*, în „Langages", 113, p. 45–78.
Riegel, M., J.-C. Pellat, R. Rioul, 1994, p. 369–373.

CONSTRUCȚII PASIVE ȘI CONSTRUCȚII IMPERSONALE

Dobrovie-Sorin, C., 1994, p. 128–195 (trad. rom.: 2000, p. 156–215).
Dobrovie-Sorin, C., 1998, *Impersonal **se** constructions in Romance and the passivization of unergatives*, în „Linguistic Inquiry", 29, 3, p. 399–437.
Gaatone, D., 1998.

BIBLIOGRAFIE SPECIALĂ

ENUNȚUL

Avram, M., 1997, p. 299–302, 305–309, 405, 407–416.
Benveniste, E., 1966, p. 225–288.
Dimitriu, C., 2002, p. 1028–1030, 1105.
Drașoveanu, D. D., 1968, *Observații asupra cuvintelor relaționale*, în CL, XIII, 1, p. 19–32.
ELR, p. 29–31, 113–115, 141–144, 187–189, 207, 261–262, 289–290.
GA, II, p. 36–48, 240–253.
Gheorghe, M., 2004, p. 252.
Graur, Al., 1956, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, în SG, I, p. 121–139.
Guțu Romalo, V., 1973, p. 9–70, 81–88.
Ionescu-Ruxăndoiu, L., 2003.
Iordan, I., V. Robu, 1978, p. 539–544, 546–564.
Irimia, D., 2000, p. 353–365, 369–370, 405–407, 460, 469, 483, 493–523.
Martinet, A., 1975, p. 89–100.
Moeschler, J., A. Reboul, 1999, p. 42–44, 55–57, 61–64.
Niculescu, Al., 1958, *Observații asupra conjuncțiilor adversative fundamentale în limbile romanice. Conjuncția adversativ-copulativă*, în *Omagiu Iordan*, p. 633–637.
Pană Dindelegan, G., 1992b, p. 31–66.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 155–157, 251–252.
Renzi, L., G. Salvi, A. Cardinaletti (eds), 1995, p. 165–175.
Secrieru, M., 1998.
Stati, S., 1965, *La construction des chaînes linguistiques potentielles*, în CLTA, II, p. 267–280.
Stati, S., 1967, p. 155–223.
Stati, S., 1990, p. 12–15.
Șerbănescu, A., 2002.
Teiuș, S., 1980, p. 46–136.
Vasiliu, E., 1995, p. 28–30, 37–41.

GRUPUL VERBAL

Coteanu, I. (red. resp.), p. 291–305.
Creissels, D., 1995, p. 155–182, 204–323.
Evseev, I., 1974.
Huddleston, R., G. K. Pullum (eds), 2002, p. 43–322.
Lazard, G., 1994.
Maingueneau, D., 1994, p. 29–40.
Manea, D., 2001b.
Mierlă, A., 2003.
Niculescu, A., 1978, p. 253–273.
Pană Dindelegan, G., 1974.
Pană Dindelegan, G., 1976.
Pană Dindelegan, G., 1980, *Grup verbal*, în LL, 1, p. 78–81.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 211–231.
Picoche, J., 1995, *Définitions actancielles*, în „Cahiers de lexicologie", 1, p. 67–76.
Riegel, M., J.-Ch. Pellat, R. Rioul, 1994, p. 103–145, 212–241, 433–451.
Stan, C., 2005, p. 169–233.
Touratier, Ch., 2000, p. 117–139.
Uşurelu, C., 2005.
Van Peteghem, M., 1991.

GRUPUL NOMINAL

Avram, M., 1997, p. 348–361.
Chierchia, G., 1997, p. 62–80, 219 –313.
Cinque, G., G. Giusti (eds), 1995.
Renzi, L. (ed.), 1991, p. 273–531, 645–696.
Florea, M., 1983.
Irimia, D., 2000, p. 469–486.
Kleiber, G., B. Laca, L. Tasmowski (eds), 2001.
Lyons, J., 1996, p. 294–302.
Pană Dindelegan, G., 1999.
Pană Dindelegan, G. (coord.), 2003, p. 337–362.
Stan, C., 2003.
Tasmowski, L. (coord.), 2000.

GRUPUL ADJECTIVAL

Guțu-Romalo, V., 1973, p. 65.
Pană Dindelegan, G. 1992a, p. 35–118.
Pană Dindelegan, G. (coord.), 2005, p. 39–48.

GRUPUL ADVERBIAL

Avram, M., 1997, p. 252–261.
Brâncuș, Gr., M. Saramandu, 2001, p. 192–217.
Ciompec, G., 1985.
Iordan, I., V. Robu, 1978, p. 497–510.
Irimia, D., 2000, p. 289–303.
Pană Dindelegan, G., 1992a, p. 85–117.
Renzi, L. (ed.), 1995, p. 341–412.

GRUPUL INTERJECȚIONAL

Minuț, A. M., 1997, *Interjecția în limba română*, I, în AUI, 43, p. 179–186.
Minuț, A. M., 1998–1999, *Interjecția în limba română*, II, în AUIL, 44–45, p. 157–172.
Șerbănescu, A., 1991, *Despre statutul lui* ***uite*** *vs* ***uită-te***, în SCL, XLII, 3–4, p. 151–165.

GRUPUL PREPOZIȚIONAL

Cuniță, A., 1999, *La préposition roumaine* ***peste*** *au carrefour des théories linguistiques*, în „Cahiers scientifique de l'Université d'Artois", 13, *Fonctions syntaxiques et rôles sémantiques*, p. 53–60.
Pană Dindelegan, G., 1992a, p. 31–33.
Pană Dindelegan, G., 1994, p. 37–38.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 165–182.
Rauh Wuppertal, G., 1994, *Prépositions et rôles: points de vue syntaxique et sémantique*, în „Langages", 113, p 45–78.
Riegel, M., J.-C. Pellat, R. Rioul, 1994, p. 369–373.

CONSTRUCȚII PASIVE ȘI CONSTRUCȚII IMPERSONALE

Dobrovie-Sorin, C., 1994, p. 128–195 (trad. rom.: 2000, p. 156–215).
Dobrovie-Sorin, C., 1998, *Impersonal* ***se*** *constructions in Romance and the passivization of unergatives*, în „Linguistic Inquiry", 29, 3, p. 399–437.
Gaatone, D., 1998.

Iordan, I., 1950, *Note sintactice*, în SCL, I, 2, p. 269–279.
Iordan, I., 1956, p. 375–376.
Lamiroy, B., 1993, *Pourquoi il y a deux passifs*, în „Langages", 27, p. 53–72.
Manea, D., 2001a, p. 193–198, 209–220.
Manoliu-Manea, M., 1977, p. 159–170.
Melis, L., L. Tasmowski, P. Verluyten, D. Willems, 1985, *Les constructions de la phrase française. Invitation à la réflexion sur le passif, le pronominal, l'impersonnel, le causatif*, Gand, Communication, Cognition & Studies in Language, 3.
Moortgat, W., 1990, *Le passif „plein" et le passif réfléchis: un cas de synonimie syntaxique*, în RRL, XXXV, 3, p. 197–223.
Pană Dindelegan, G., 1976, p. 124–133, 148–156.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 96, 133–141.
Rivière, N., 1990, *Le participe passé est-il verbe ou adjectif?*, în „Travaux de Linguistique et de Philologie", p. 131–169.
Huddleston, R., G. K. Pullum (eds), 2002, p. 1427–1450.

CONSTRUCȚII REFLEXIVE ȘI CONSTRUCȚII RECIPROCE

Crașoveanu, C., 1974, *Cu privire la construcțiile care exprimă reciprocitatea*, în LR, XXIII, 3, p. 177–186.
Graur, A., 1938, *Les verbes „réfléchis" en roumain*, în BL, VI, p. 42–89.
Manea, D., 2001a, p. 199–202.
Melis, L., L. Tasmowski, P. Verluyten, D. Willems, 1985, *Les constructions de la phrase française, invitation à une réflexion sur le passif, le pronominal, l'impersonnel, le causatif*, Gand, Communication, Cognition & Studies in Language, 3.
Melis, M., 1990.
Pană Dindelegan, G., 1976, p. 134–144 (sau 1999, p. 93–100).
Pană Dindelegan, G., 1992a, p. 56–62.
Pană Dindelegan, G. 1992b, p. 70–78, 122–124.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 87–102.
Reichenbach, H., 1947.
Huddleston, R., G. K. Pullum (eds), 2002, p. 1483–1504.
Tasmowski, L. (coord.), 2002.
Vasiliu, L., 1969, *Some grammatical and semantic remarks on the reflexive constructions*, în RRL, XIV, 4, p. 365–372.
Zribi-Hertz, A., 1987, *La réflexivité ergative en français moderne*, în „Le français moderne", 55, p. 23–54.

CONSTRUCȚII CAUZATIV-FACTITIVE

Baciu, I., 2004, p. 130–139, 208–220.
Cerbasi, D., 1997, *La causatività sintattica in romeno. Una proposta di caratterizzazione tipologica nel contesto della famiglia romanza*, în RRL, XLII, 3–4, p. 297–312.
Cornilescu, A., 2003, p. 339–343.
Cristea, T., 1989, *Opérateurs de causation pronominaux en français et en roumain*, în RRL, XXXIV, 1, p. 3–11.
Cuniță, A., 1984, *Remarques sur les verbes factitifs psychologiques*, în RRL, XXIX, 1, p. 49–53.
Iliescu, M., 1993, *Le factitif roumain*, în RRL, XXXVIII, 4, p. 297–305.
Lyons, J., 1968, p. 350–371.
Manea, D., 2001b.
Pană Dindelegan, G., 1999, p. 82–86.
Pană Dindelegan, G. (coord.), 2003, p. 107–115.
Papp, E., M. Rădulescu, 1975, *Verbe și construcții cu sens factitiv-cauzativ în limba română*, în LR, XXIV, 2, p. 101–119.
Talmy, L., 1976, *Semantic Causative Types*, în „Syntax and Semantics", 6, New York, Academic Press, p. 43–116.
Uşurelu, C., 2005.

CONSTRUCȚII CU PREDICATIV SUPLIMENTAR

Avram, M., 1961, *În legătură cu discuția asupra „numelui predicativ circumstanțial"*, în LR, X, 6, p. 539–551.
Cornilescu, A., 2003, p. 381–415.
Guțu Romalo, V., 1973, p. 146–154.
Niță, S., 1958, *Predicatul circumstanțial*, în LR, VII, 4, p. 93–98.
Pană Dindelegan, G., 1999, p. 108–114.
Popușoi, C., 2002.
Rădulescu, M., 1957, *Numele predicativ circumstanțial*, în SG, II, p. 121–130.
Stan, C., 1986, *Asupra structurii de adâncime a unor sintagme cu verbe „reflexive"*, în SCL, XXXVII, 6, p. 487–492.
Vasiliu, L., 1970, *„Double subordination syntaxique" et „ellipse"*, în RRL, XV, 5, p. 519–528.

CONSTRUCȚII COMPARATIVE

Avram, M., 1997, p. 386–387, 442–443.
Brown, K., J. Miller, 1999, p. 76–81.
Huddleston, R., G. K. Pullum (eds), 2002, p. 1099–1170.
Irimia, D., 1997, p. 421–424.
Kennedy, Ch., J. Merchant, 2000, *Attributive comparative deletion*, în „Natural Language and Linguistic Theory", 18, p. 89–146.

CONSTRUCȚII CU PROPOZIȚII RELATIVE

Cinque, G., G. Giusti (eds), 1995, p. 127–160.
Cornilescu, A., 1996.
Edelstein, F., 1971, *Despre „legătura relativă" în limba română*, în CL, XVI, 2, p. 339–343.
Fabb, N., 1990, *The difference between English restrictive and non-restrictive relative clauses*, în „Journal of Linguistics", 26, p. 57–78.
Gheorghe, M., 2004.
Godard, D., 1988.
Grosu, A., 1996, *The proper analysis of "Missing-P" free relative constructions*, în „Linguistic Inquiry", 27, 2, p. 257–293.
Guțu Romalo, V., 1957, *Propoziții relative*, în SG, II, p. 161–171.
Kampers-Manhe, B., 1991.
Kleiber, G., 1987.
Malan, N., 1999.
Nilsson, E., 1969.
Touratier, C., 1980.
Van Riemsdijk, H. C., 2000, *Free Relatives*, www.cwis.kub.nl/~fdl/general/people/riemsdh/fr.pdf.
Wilmet, M., 1987, *À propos des relatives: une opposition controuvée*, în „Travaux de linguistique", 16, p. 163–176.

CONSTRUCȚII CU PROPOZIȚII CONJUNCȚIONALE

Biber, D., S. Johansson, G. Leech, S. Conrad, E. Finegan, 1999, p. 660–683.
Cornilescu, A., 2003, p. 58–214.
Pană Dindelegan, G., 1976 (1999).
Pană Dindelegan, G., 2003.
Vulpe, M., 1980.

PREDICATUL

Amiot, D., W. De Mulder, N. Flaux, M. Tenchéa (eds), 1999, *Fonctions syntaxiques et rôles sémantiques*, în „Cahiers Scientifiques de l'Université d'Artois", 13, *Fonctions syntaxiques et rôles sémantiques*.
Baudet, S., 1990, *Représentation d'état, d'événement et d'action*, în „Langages", 100, p. 45–64.

Coteanu, I. (coord.), 1985, p. 239–240.
Dimitrescu, Fl., 1958.
DSL, p. 397–401.
François, J., 1990, *Classement sémantique des prédications et méthodes psycholinguistiques d'analyse propositionnelle*, în „Langages", 100, p. 13–32.
Giry-Schneider, J., 1987.
Godard, D. (ed.), 2003, p. 125–183.
Guillet, A., Leclère, C., (eds), 1981, *Formes syntaxiques et prédicats sémantiques*, în „Langages", 63.
Guțu Romalo, V., 1956, *Semiauxiliarele de mod*, în SG, I, p. 57–81 (republicat în Guțu Romalo, 2005, p. 156–183).
Guțu Romalo, V., 1961, *Semiauxiliare de aspect?*, în LR, X, 1, p. 3–15 (republicat în Guțu Romalo, 2005, p. 184–196).
Guțu Romalo, V., 1973, p. 124–132.
Irimia, D., 1997, p. 370–385.
Larson, R., G. Segal, 1995, p. 115–159.
Manea, D., 2001a.
Neamțu, G. G., 1986.
Pană Dindelegan, G., 1976, p. 76–82.
Pană Dindelegan, G., 1985, *Formule modalizatoare de certitudine*, în SCL, XXXVI, 3, p. 237–240.
Pană Dindelegan, G., 1992a, p. 25–33, 111–117.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 165–182
Rauh Wuppertal, G., 1994, *Prépositions et rôles: points de vue syntaxique et sémantique*, în „Langages", 113, p. 45–78.
Reichenbach, H., 1947.
Riegel, M., 1985.
Wilmet, M., 1998, p. 499–541.

NUMELE PREDICATIV

Diaconescu, P., 1967, *Rolul elementului verbal în componența predicatului nominal*, în SG, II, p. 105–120.
Giry-Schneider, J., 1987.
Guțu Romalo, V., 1973, p. 133–145.
Huddleston, R., G. K. Pullum (eds), 2002, p. 251–271.
Irimia, D., 1997, p. 375–385.
Larson, R., G. Segal, 1995, p. 115–159.
Neamțu, G. G., 1986.
Pană Dindelegan, G., 1974, p. 133–154.
Pană Dindelegan, G., 1976, p. 105–110.
Remy-Giraud, S., 1991, p. 151–207.
Riegel, M., 1985.
Riegel, M., J.-Ch. Pellat, R. Rioul, 1994, p. 233–241.
Van Peteghem, M., 1991.
Van Peteghem, M., 1992, *L'article dans l'attribut nominal en roumain: comparaison avec trois langues romanes (français – espagnol – italien)*, în RRL, XXXVII, 2–3, p. 107–115.

COMPLEMENTUL PREDICATIV AL OBIECTULUI

Irimia, D., 1997, p. 486–491.
Olsson, K., 1976.
Pană Dindelegan, G., 1974, p. 133–154.
Pană Dindelegan, G., 1976, 105–110.

PREDICATIVUL SUPLIMENTAR

Avram, M., 1961, *În legătură cu discuția asupra „numelui predicativ circumstanțial"*, în LR, X, 6, p. 539–551.
Cornilescu, A., 2003, p. 381–415.
Drașoveanu, D. D., 1967, *Despre elementul predicativ suplimentar*, în CL, XII, 2, p. 235–242.

Guțu Romalo, V., 1973, p. 146–154.
Hodiș, V., 1967, 1969, *Elementul predicativ suplimentar. Contribuții*, I, în LR, XVI, 6, p. 485–489 și II, în LR, XVIII, 2, p. 139–145.
Ionescu, D., 1998.
Niță, S., 1958, *Predicatul circumstanțial*, în LR, VII, 4, p. 93–98.
Pană Dindelegan, G., 1999, p. 108–114.
Popușoi, C., 2002.
Rădulescu, M., 1957, *Numele predicativ circumstanțial*, în SG, II, p. 121–130.
Secrieru, M., 2001.
Stan, C., 1986, *Asupra structurii de adâncime a unor sintagme cu verbe „reflexive"*, în SCL, XXXVII, 6, p. 487–492.
Vasiliu, L., 1970, *„Double subordination syntaxique" et „ellipse"*, în RRL, XV, 5, p. 519–528.

SUBIECTUL

Avram, M., 1997, p. 326–331.
Brâncuș, Gr., 2004, *Substantive nearticulate în balada populară*, în „Studii și cercetări filologice", seria „Limba și literatura română", 3, Pitești, p. 8–11.
Dobrovie-Sorin, C., 1994, p. 112–127.
Dobrovie-Sorin, C., 1997, *Les verbes auxiliaires et la structure de la phrase en roumain*, în *Actas do XIX Congreso Internacional de lingüística e Filoloxía Románicas*, Universidade de Santiago de Compostela, publicadas por Ramón Lorenzo, p. 1123–1134.
Gawełko, M., 1996.
Givón, T., 1984, 1990, I, p. 239–268, II, p. 739–778.
Godard, D. (ed.), 2003, p. 345–392.
Guțu-Romalo, V., 1973, p. 109–123.
Huddleston, R., C. K. Pullum (eds), 2002, p. 235–243.
Iordan, I., 1956, p. 538–561.
Irimia , D., 1997, p. 385–403.
Neidle, C., R. Nunez (eds), 1987, p. 215–224.
Pană Dindelegan, G., 1974, p. 58–92.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 211–231.
Renzi, L., 1989, *Considerationi tipologiche sul rumeno*, în *Analyse et synthèse dans les langues romanes et slaves*, Ve Colloque international de linguistique slavo-romane, Bad Homburg. Tübingen, Gunter Narr Verlag, p. 21–25.
Riegel, M., J.-Ch. Pellat, R. Rioul, 1994, p. 129–140.
Teodorescu, E., 1972.
Touratier, Ch., 1987, *Définition typologique du sujet*, în „Trauvaux", 5, Cercle linguistique d'Aix-en-Provence, p. 59–79.
Ulrich, M., 1985.
Vulpe, M., 1980, p. 117–124.
Wilmet, M., 1998, p. 460–471.

ACORDUL DINTRE SUBIECT ȘI PREDICAT

Avram, M., 2001, p. 335–346.
Crașoveanu, D., 1969, *Extinderea acordului după înțeles*, în LR, XVIII, 6, p. 545–549.
Guțu Romalo, V., 2000.
Gruiță, G., 1981.
Irimia, D., 2000, p. 396–401.
Pană Dindelegan, G. (coord.), 2002b, p. 11–30.
Ștefănescu, I., 1998, *Agreement with subject partitive phrases*, în RRL, XLIII, 3–4, p. 219–249.
Tomescu, D., 1998.

COMPLEMENTUL DIRECT

Drăganu, N., 1943.
Graur, Al., 1945, *Contribution à l'étude du genre personnel en roumain*, în BL, XIII, p. 97–98.
Guțu Romalo, V., 1973, p. 155–172.
Niculescu, Al., 1959, *L'objet direct prépositionnel dans les langues romanes*, în „Recueil d'études romanes", București, p. 167–185
Pană Dindelegan, G., 1994, p. 117–122.
Pană Dindelegan, G., 1999, p. 61–63.
Pană Dindelegan, G. (coord.), 2002b, p. 25–40.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 104–105, 172–174, 222–226, 229.
Pottier, B., 1960, *„L'objet prépositionnel", fait et theorie*, în SCL, XI, 3, p. 673–676.
Pușcariu, S., 1922, *Despre pre la acuzativ*, în DR, II, p. 565–582.
Racoviță, C., 1940, *Sur le genre personnel en roumain*, în BL, VIII, p. 154–158.
Vulpe, M., 1980.

COMPLEMENTUL SECUNDAR

Avram, M., 2001, p. 372.
Guțu Romalo, V., 1973, p. 170–172.
Pană Dindelegan, G., 1999, p. 64–65.
Vasiliu, L., 1967, *Some aspects of the grammar of the verb phrase with special reference to prepositional constructions*, în RRL, XII, 4, p. 341–367.

COMPLEMENTUL INDIRECT

Avram, M., 2001, p. 374–379.
Dimitriu, C., 2002, p. 1397–1406.
Drașoveanu, D. D., 1971, *O categorie sintactică – unicitatea*, în CL, XIV, 2, p. 325–335.
Drașoveanu, D. D., 1993, *Despre **al** cu aplicare la o structură problematică*, în CL, XXXVIII, 1–2, p. 89–93.
Guțu Romalo, V., 1973, p. 173–181.
Guțu Romalo, V., 2000, p. 99–100.
Irimia, D., 1997, p. 415–420.
Nagy, R., 2002, p. 154–178.
Pană Dindelegan, G., 1976, p. 94–97.
Pană Dindelegan, G., 1992a, p. 35–45.
Rădulescu, M., 1992, *Complementul indirect în genitiv*, în LR, XLI, 1–2, p. 95–99.
Reinheimer, S., L. Tasmovski, 2005, p. 113–122.
Rizescu, I., 1961, *Complementul indirect sau al atribuirii*, în LR, X, 5, p. 432–444.

COMPLEMENTUL PREPOZIȚIONAL

Avram, M., 2001, p. 374–379.
Cervoni, J., 1990, *Prépositions et compléments prépositionnels*, în „Langue française", 86, p. 85–89.
Dimitriu, C., 2002, p. 1397–1406.
Drașoveanu, D. D., 1971, *O categorie sintactică – unicitatea*, în CL, XIV, 2, p. 325–335.
Guțu Romalo, V., 1973, p. 202–204.
Iordan, I., 1954, p. 639–647.
Irimia, D., 1997, p. 415–420.
Merlan, A., 2001, p. 101–110.
Nagy, R., 2002, p. 154–178.
Pană Dindelegan, G., 1976, p. 97–101.
Pană Dindelegan, G., 1992a, p. 45–52.
Pană Dindelegan, G., 1992b, p. 119–122.
Vasiliu, E., S. Golopenția-Eretescu, 1969, p. 99–100.
Vasiliu, L., 1967, *Some aspects of the grammar of the verb phrase with special reference to prepositional constructions*, în RRL, XII, 4, p. 341–367.

COMPLEMENTUL DE AGENT

Avram, M., 1968, *Cu privire la definiția complementului de agent și a complementului sociativ*, în LR, XVIII, 5, p. 468–471.
Avram, M., 2001, p. 379–380.
Crașoveanu, D., 1973, p. 54–55.
Curteanu, N., O. Popârda, I. Oprea, 1986, *Analiza limbajului fondată pe strategia de parsing SCD și pe execuția procedurală a șabloanelor verbale*, în „Lucrările primului colocviu național de limbaje, logică, lingvistică matematică", Brașov, p. 89–96.
Diaconescu, P., 1959, *Exprimarea complementului de agent în limba română*, în LR, VIII, 2, p. 9–14.
Dimitriu, C., 2002, p. 1393–1396.
Gruiță, G., 1991, *Subordonata completivă de agent (variante nepronominale)*, în CL, XXXVI, 1–2, p. 57–59.
Guțu Romalo, V., 1973, p. 195–196.
Irimia, D., 1997, p. 424–426.
Manoliu-Manea, M., 1988, *Pragmatique et sémantique du passif: l'agent et le réfléchi roman*, în „Revue romane", 23, 2, p. 198–210.
Merlan, A., 2001, p. 114–115.
Nagy, R., 2002, p. 145–154.
Pană Dindelegan, G., 1976, p. 124–133.

COMPLEMENTUL POSESIV

Asan, F., 1957, *Atributul pronominal în dativ*, în SG, II, p. 131–139.
Avram, M., 2001, p. 161–163.
Drașoveanu, D. D., 1971, *O categorie sintactică – unicitatea*, în CL, XVI, 2, p. 325–335.
Guțu Romalo, V., 1972, p. 100–101.
Manoliu-Manea, M., 1977, p. 88–97.
Milaș, C., 1991, *Dativul posesiv*, în CL, XXXVI, 1–2, p. 67–74.
Pană Dindelegan, G., 1992b, p.122–124.
Reinheimer, S., L. Tasmovski, 2005, p. 116–120.
Șuteu, F., 1962, *Atribut pronominal sau complement indirect?*, în LR, XI, 3, p. 267–276.
Tasmowski, L. (coord.), 2000, p. 101–111, 133–145, 149–160, 163–170.

COMPLEMENTUL COMPARATIV

Avram, M., 1997, p. 386–387, 442–443.
Huddleston, R., G. K. Pullum (eds), 2002, p. 1099–1170.
Irimia, D., 1997, p. 421–424.

CIRCUMSTANȚIALUL. PREZENTARE GENERALĂ

Dimitriu, C., 2002, p. 1406–1478.
Drașoveanu, D. D., 1997, p. 219–225.
Feuillet, J., 1988, p. 145–166.
Guțu Romalo, V., 1957, *Propoziții relative*, în SG, II, p.161–172.
Guțu Romalo, V., 1973, p. 184–195, 196–202.
Halliday, M. A. K., 1985, p. 211–227.
Irimia, D., 1997, p. 427–468.
Lazard, G., 1994, p. 81–84.
Maingueneau, D., 1999, p. 88–94.
Riegel, M., J.-Ch. Pellat, R. Rioul, 1994, p. 140–145.
Vasiliu, E., 1978, p. 188–191, 204–209, 246–254 .

CIRCUMSTANȚIALUL DE TIMP

Avram, M., 1997, p. 381–383, 435–438.
Dimitriu, C., 2002, p. 1412–1418.

Draşoveanu, D. D., 1997, p. 209–211.
Guţu Romalo, V., 1957, *Propoziţii relative*, în SG, II, p. 161–172.
Guţu Romalo, V., 1973, p. 184–195.
Irimia, D., 1997, p. 432–437.
Vulpe, M., 1980, p. 143–179.

CIRCUMSTANŢIALUL DE LOC

Dimitriu, C., 2002, p. 1409–1412.
Iordan, I., 1954, p. 673–678.
Iordan, I., V. Robu, 1978, p. 671.
Irimia, D., 1997, p. 429–433.

CIRCUMSTANŢIALUL DE MOD

Corblin, F., H. de Swart (eds), 2004, *Handbook of French Semantics*, p. 143–184.
Ernst, T., 2002.
Hoye, L., 1997.
Schäfer, M., 2002, *Pure Manner Adverbs Revisited*, în *Sinn & Bedeutung*, VI, Proceedings of the Sixth Annual Meeting of the Gesellschaft für Semantik, University of Osnabrück.

CIRCUMSTANŢIALUL INSTRUMENTAL

Avram, M., 1997, p. 388, 445.
Dimitriu, C., 2002, p. 1441–1442
Iordan, I., V. Robu, 1978, p. 665.
Irimia, D., 2000, p. 446–448.

CIRCUMSTANŢIALUL SOCIATIV

Avram, M., 1997, p. 388–389, 445–446.
Dimitriu, C., 2002, p. 1458–1459.
Iordan, I., V. Robu, 1978, p. 663–664.
Irimia, D., 2000, p. 461–462.

CIRCUMSTANŢIALUL CANTITATIV

Dimitriu, C., 2002, p. 1426–1428.
Moltmann, F., 1991, *Measure adverbials*, în „Linguistics and Philosophy", 14, p. 629–660.
Rizescu, I., *Complementul de măsură şi propoziţia subordonată corespunzătoare*, în SCL, X, 1959, 3, p. 357–382.

CIRCUMSTANŢIALUL DE RELAŢIE

Avram , M., 1997, p. 388–390, 446–447.
Dimitriu, C., 2002, p. 1441–1442.
Iordan, I., V. Robu, 1978, p. 665.
Irimia, D., 2000, p. 456–459.

CIRCUMSTANŢIALUL DE CAUZĂ

Avram, M., 1997, p. 383–384, 438–440.
Dimitriu, C., 2002, p. 1429–1435.
Draşoveanu, D. D., 1997, p. 209–225.
Guţu Romalo, V., 1973, p. 184–195.
Iordan, I., V. Robu, 1978, p. 674–675.
Irimia, D., 1997, p. 448–449.
Vulpe, M., 1980, p. 197–204.

CIRCUMSTANŢIALUL DE SCOP

Avram, M., 1997, p. 384–385, 440–441.
Dimitriu, C., 2002, p. 1435–1439.
Guţu Romalo, V., 1957, *Propoziţii relative*, în SG, II, p.161–172.
Guţu Romalo, V., 1973, p. 184–195.
Irimia, D., 1997, p. 449–451.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 200–203, 232–256.
Vulpe, M., 1980, p. 204–210.

CIRCUMSTANŢIALUL CONDIŢIONAL

Avram, M., 1997, p. 390–391 447–448.
Dimitriu, C., 2002, p. 1451–1454.
Guţu Romalo, V., 1957, *Propoziţii relative*, în SG, II, p. 161–172.
Guţu Romalo, V., 1973, p. 184–195.
Iordan, I., V. Robu, 1978, p. 675–677.
Irimia, D., 1997, p. 451–453.
Pană Dindelegan, G., 1992b, p. 84–88.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 200–203, 232–256.
Vasiliu, E., 1978, p. 188–191, 204–209, 246–254.
Vulpe, M., 1980, p. 211–218.

CIRCUMSTANŢIALUL CONCESIV

Avram, M., 1997, p. 391, 448–450.
Dimitriu, C., 2002, p. 1460–1466.
Iordan, I., V. Robu, 1978, p. 673.
Irimia, D., 1997, p. 453–456.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 151–164, 232–256.
Vasiliu, E., 1978, p. 188–191, 204–209, 246–254.
Vulpe, M., 1980, p. 219–223.

CIRCUMSTANŢIALUL CONSECUTIV

Avram, M., 1997, p. 387, 443–445.
Dimitriu, C., 2002, p. 1439–1441.
Guţu Romalo, V., 1957, *Propoziţii relative*, în SG, II, p.161–172.
Guţu Romalo, V., 1973, p. 184–195.
Iordan, I., V. Robu, 1978, p. 673–674.
Irimia, D., 1997, p. 443–444.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 151–164, 232–256.
Vasiliu, E., 1978, p. 188–191, 204–209, 246–254.
Vulpe, M., 1980, p. 192–197.

CIRCUMSTANŢIALUL OPOZIŢIONAL

Avram, M., 1997, p. 391–393, 450–451.
Beldescu, G., 2004.
Guţu Romalo, V., 1973, p. 40–41, 196–198.
Irimia, D., 2000, p. 466–468.
Lombardi Vallauri, E., 2000, p. 62.
Reichenbach, H., 1966, p. 329.
Renzi, L., G. Salvi, A. Cardinaletti (eds), 2001, I, p. 491 şi II, p. 557.
Serianni, L., 1998, p. 425–426.
Wilmet, M., 2003, p. 621.

Draşoveanu, D. D., 1997, p. 20 V
Guţu Romalo, V., 1957, *Pro*
Guţu Romalo, V., 1973, p.
Irimia, D., 1997, p. 432–
Vulpe, M., 1980, p. 14

CIRCUMSTAN

Dimitriu, C., 20 35, 543 şi II, p. 557.
Iordan, I., 19
Iordan, I., V
Irimia, D

CIR

C
, 198–200.
50.
., E., 2000, p. 61.
ion, H., 1966, p. 330.
nzi, L., G. Salvi, A. Cardinaletti (eds), 2001, I, p. 491, 536 şi II, p. 557.
Serianni, L., 1998, p. 432–433, 529.
Wilmet, M., 2003, p. 467, 573, 600, 613.

ATRIBUTUL

Avram, M.,1997, p. 348–361, 426–429.
Dimitriu, C., 2002, p. 1343–1368, 1489.
Florea, M., 1983.
Gheorghe, M., 2004.
Gruiţă,G., 1981, p. 13–16, 115–135.
Iordan, I., V. Robu, 1978, p. 605–630.
Irimia, D.,1997, p. 469–486.
Pană, G., 1966, *Propoziţiile relative în gramatica transformaţională*, în SCL, XVII, 3, p. 321–349.
Pană Dindelegan, G.,1982, *Structura sintactică Nominal + Adverb (sau Adjectiv) + Supin*, în LR, XXXI, 1, p. 5–14.
Pană Dindelegan, G., 1992a, p. 80–117.
Pană Dindelegan, G., 1992b (1994).
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 14, 71, 75–77, 80, 91, 112, 205, 239, 252–253.
Pană Dindelegan, G. (coord.), 2004, p. 183–193.
Stan, C., 2003, p.89–255.

APOZIŢIA

Combettes, B., 2000, *L'apposition comme unité textuelle et constituant phrastique: approche diachronique*, în „Langue française", 125, p. 90–105.
Diaconescu, I., 1989, p. 127–207.
Forsgren, M., 2000, *Apposition, attribut, épithète; même combat prédicatif?*, în „Langue française", 125, p. 30–45.
Guţu-Romalo, V., 1973, p. 43–61.
Hodiş, V., 1990.
Huddleston, R., G. K. Pullum, 2002, p. 1350–1358.
Irimia, D., 2000, p. 509–518.
Neveu, F., 2000, *Quelle syntaxe pour l'apposition? Les types d'appariement des appositions frontales et la continuité référentielle*, în „Langue française", 125, p. 106–124.
Noailly, M., 2000, *Apposition, coordination, reformulation dans les suites de deux GN juxtaposés*, în „Langue française", 125, p. 46–59.
Picabia, L., 1991, *Article zéro et structures apposées*, în „Langages", 102, p. 88–102.
Picabia, L., 2000, *Appositions nominales et déterminant zéro: le cas des appositions frontales*, în „Langue française", 125, p. 71–89.
Quirk, R., S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik, 1972, p. 620–648.

DEIXIS

Bar-Hillel, Y., 1954, *Indexical expressions*, în „Mind", 63, p. 359–379.
Fillmore, C. J., 1971, *Toward a theory of deixis*, în „Working Papers in Linguistics", University of Hawaii, Honolulu, p. 219–242.
Fillmore, C. J., 1971.
Gorăscu, A., 1976, *Chi siamo **noi**?*, în RRL, XXI, 4, p. 479–482.
Gorăscu, A., 1980, *Le proforme: anafora o deissi?*, în RRL, XXV, 5, p. 505–509.
Iliescu, M., 1976, *Considérations sur le système des démonstratifs déictiques dans les langues romanes*, în „Études romanes", XI, p. 33–46.
Ionescu-Ruxăndoiu, L., 1995, p. 65–83.
Keenan, E. L. (ed.), 1963, p. 61 ş.u.
Levinson, S. C., 1983, p. 54–96.
Lyons, J., 1995, p. 309–315.
Lyons, J., 1996, p. 260–344.
Moeschler, J., A. Reboul, 1999, p. 327–350.
Renzi, L. (ed.), 1995, p. 261–375.

ANAFORA

Cornilescu, A., D. Urdea, 1987, *Relaţii şi elemente anaforice în limba română: construcţii cu pronumele reflexive **se** şi **sine***, în LR, XXXVI, 2, p. 105–122.
Blackwell, S. E., 2001, *Testing the neo-Gricean pragmatic theory of anaphora: The influence of consistency constraints on interpretations of coreference in Spanish*, în „Journal of Pragmatics", 33, p. 901–941.
Corblin, F., 1998, ***Celui-ci** anaphorique: un mentionnel*, în „Langue Française", 120, p. 33–43.
Cristea, T., 1985, *Anaphore – traduction – contrastivité*, în „Bulletin de la Société Roumaine de Linguistique Romane", XV, *Sémantique lexicale et sémantique énonciative*.
De Mulder, W., L. Tasmowski (eds), 1996, *Coherence and anaphora*, în „Belgian Journal of Linguistics", 10.
Dobrovie-Sorin, C., 2000.
Fox, B. A., 1987.
Gheorghe, M., 2004.
Halvorsen, A., 2002, *Le cas du roumain **respectivul***, în „Romansk Forum", 16, 2, p. 1063–1071.
Huang, Y., 2000.
Huang, Y., 2000 (b), *Discourse anaphora: four theoretical models*, în „Journal of Pragmatics", 32, p. 151–176.
Iliescu, M., 1988, *Reprise et non reprise pronominale d'un complément d'objet direct à valeur neutre*, în „International Journal of Rumanian Studies", VI, 2, p. 69–79.
Kleiber, G., 1994.
Kleiber, G., 2001.
Manoliu-Manea, M., 1993.
Mittwoch, A., 1983, *Backward anaphora and discourse structure*, în „Journal of Pragmatics", 7, p. 129–139.
Pană Dindelegan, G. (coord.), 2004, p. 239–252.
Popârlan, S., 2002, *Étude comparative des structures anaphoriques (pro)nominales et verbales en français, hindi et roumain*, în RRL, XLVII, 1–4, p. 29–46.
Sandfeld, Kr., H. Olsen, 1936.

Tasmowski, L., 1990, *Les démonstratifs français et roumains dans la phrase et dans le texte*, în „Langages", 97, p. 82–100.
Tasmowski, L., 1993, *Entre anaphore et deixis: l'emploi des pronoms dans „La chronique de Moldavie" de Grigore Ureche*, în *Actes du Congrès international de linguistique et philologie romanes*, XX, tome 1, section 1. p. 751–763.
Tasmowski-De Ryck, L., 1994, *Référents et relations anaphoriques*, în RRL, XXXIX, 5–6, p. 456–478.
Vlad, C., 1994, p. 98–122.
Vlad, C., 2000, p. 71–74.

MODALIZAREA

Avram, L., 1994. *Auxiliary configurations in English and Romanian*, în RRL. XXXIX, 5–6, p. 493–510.
Avram, L., 1999.
Borchin, M. I., 1999.
Bybee, J., Fleischman, S. (eds), 1995.
Chafe, W. & Nichols, J. (eds), 1986.
Croitoru, E., 2002.
Dendale, P., L. Tasmowski (eds), 1994, *Les sources du savoir et leurs marques linguistiques*, în „Langue française", 102.
Friedman, V. A., 1997, *On the number of paradigms in the Romanian presumptive mood (modul prezumtiv)*, în SCL, XLVIII, 1–4, p. 173–179.
Gherasim, P., 1997.
Guentchéva, Z. (ed.), 1996.
Guțu Romalo, V., 1956, *Semiauxiliarele de mod*, în SG, I, p. 57–81 (republicat în Guțu Romalo, 2005, p. 156–183).
Hoye, L., 1997.
Brusegan, R., M. A. Cortelazzo (eds), 1999, p. 97–112.
Iordan, I., 1979, *Or dormi = or fi dormind*, în LR, XXVIII, 1, p. 13–14.
Lyons, J., 1977, II, p. 787–849.
Merlini Barbaresi, L., 1987, ***Obviously** and **certainly**: two different functions in argumentative discourse*, în „Folia linguistica", XXI, 1, p. 3–24.
Nuyts, J., 2000.
Palmer, F., 1979.
Palmer, F. R., 1986.
Pană Dindelegan, G., 1985, *Preliminarii la semantica modalizatorilor*, în AUBLLR, p. 15–28.
Pană Dindelegan, G., 1985, *Formule modalizatoare de certitudine*, în SCL, XXXVI, 3, 1985, p. 37–240.
Pop, L., 1984, *Prezumtiv și presupoziție*, în LR, XXXIII, 2, p. 142–148.
Reinheimer-Rîpeanu, S., 1994a, *Om trăi și om vedea*, în RRL, XXIX, 2, p. 179–197.
Reinheimer-Rîpeanu, S., 1994b, *Ce-o fi o fi*, în RRL, XXIX, 5–6, p. 511–527.
Reinheimer-Rîpeanu, S., 2000, *Le présomptif roumain: marqueur évidentiel et épistémique*, în *Traiani Augusti vestigia pressa sequamur: studia linguistica in honorem Lilianae Tasmowski*, Padova, Unipress, p. 481–491.
Slave, E., 1957, *Prezumtivul*, în SG. II, p. 53–61.
Sweetser, E., 1990.
* * * *Etudes contrastives. Les modalités*, București, Tipografia Universității din București, 1981.

AFIRMAȚIA

GA, II, p. 44–51.
Ciompec, G., 1985.
Dimitrescu, Fl., 1955, *Procedee de afirmație în limba română*, în SCL, VI, 3–4, p. 265–286 (republicat în Dimitrescu 2003).
Dimitriu, C., 2002, p. 1549–1556.
Kerbrat-Orecchioni, C., 2001, ***Oui, non, si**: un trio célèbre et méconnu*, în „Marges linguistiques", 2. p. 95–119.

Năstase, V., 1999, *Afirmația sigură întărită în limba română*, în LR, XLVIII, 5–6, p. 419–425.
Năstase, V., 2003, *Afirmația în limba română*, teză de doctorat, București.
Niculescu, Al., 1961, *Afirmarea prin **da** în limba română*, în SCL, XII, 4, p. 479–485.
Renzi, L., G. Salvi, A. Cardinaletti (eds) 2001, p. 175–222.

NEGAȚIA

Avram, M., 1978, *Negații auxiliare devenite negații suficiente în limba română actuală*, în SCL, XXIX, 5, p. 497–502.
Berceanu, B. B., 1999.
Ciompec, G., 1977, *Adverbe negative*, în LL, II, p. 485–487.
Ciompec , G., 1984, *Negația*, în LL, III, p. 340–346.
Dominte, C., 2003.
Geurts, B., 1998, *The mechanisms of denial*, în „Language", 74, 2, p. 274–307.
Graur, A., 1939. ***Vreo** en fonction négative*, în BL, VII, p. 173–176.
Guția, I., 1952, 1953, 1954, *Il metodo di negare nella lingua romena*, în „Orbis", I, p. 155–165, II, p. 94–103 și III, p. 154–172.
Ionescu, E. (ed.), 2004.
Iordan, I., 1944 (1975).
Isac, D., 1996, *Negative concord and negative quantifiers*, în RRL, XLI, 3–4, p. 145–159.
Jespersen, O., 1917.
Moise, I., 1978, *Construcții negative cu valoare afirmativă în diferite stiluri ale limbii române*, în LR, XXVII, 1, p. 3–10.
Moise, I., Gh. N. Dragomirescu, 1974, *Construcții negative în limba română contemporană*, în LR, XXIV, 5, p. 429–441.
Mourin, L., 1979, *La négation dite explétive dans les langues romanes*, în SCL, XXX, 4, p. 315–328.
Muller, C., 1992 , *La négation en français*, Genève, Droz.
Rizescu, I., 1963, *Cu privire la dubla negație în limba română*, în SCL, XIV, 4, p. 471–478.
Șerbănescu, A., 1988, *O structură sintactico-semantică: **nu... decât***, în SCL, XXXIX, 6, p. 491–511.
Zanuttini, R., 1997.

CONECTORI FRASTICI ȘI TRANSFRASTICI

Pană Dindelegan, G. (coord.), 2005, p. 243–258.
Pop, L., 1993, *Cuvintele coordonatoare între gramatică și discurs*, în SCL, XLIV, 6, p. 469–488.
Riegel, M., J.-C. Pellat, R. Rioul, 1994, p. 616–623.
Spiță, D. P., 2003.
Stati, S., 1990.
Ștefănescu, A., 1998, *Rolul inferențial al conectorilor pragmatici și efectele lor discursive*, în SCL, XLIX, 1–2, p. 327–337.
Ștefănescu, A., *Conectori pragmatici*, teză de doctorat, București.
Tuțescu, M., 1998, p. 73–86, 293–324.
Zafiu, R., 1989, *Câteva observații asupra conectorilor pragmatici din limba română*, în SCL, XL, 3, p. 315–319.

CONSTRUCȚIILE INCIDENTE

Ciobanu, F., 1996, *Există propoziții incidente legate?*, în LR, XLV, 6, p. 569–577.
Dimitriu, C., 1984, *Elemente incidente din limba română*, în LR, XXXIII, 2, p. 128–144.
Gabrea, M., 1965, *Construcții incidente. Aspecte morfologico-sintactice și stilistice*, în LR, XIV, 5, p. 445–468.
Indrea, A., 1961, *Construcții și cuvinte incidente*, în CL, VI, 3, p. 113–124.
Muțiu, I., 1964, *Construcții incidente și valoarea lor în limba română contemporană*, în AUT, III, p. 225–230.

Pop, L. 1991, *Incidența incidentelor*, în SCL, XLII, 3–4, p. 328–344.
Ungureanu, E., 1998.

ANACOLUTUL

Andrei, A., 1970, *Reluarea propoziției subordonate subiective*, în AUI, XVI, p. 125–128.
Avram, M., 1998, *Anacolutul*, în LLR, 1998, 3–6, p. 24–30.
Berutto, G., 1985, p. 59–80.
Coteanu, I., 1962, *„Discontinuitatea", un procedeu al stilului artistic actual*, în LR, XI, 1, p. 3–12.
Dascălu, L., 1987, *Modalități de redare a mesajului în mesaj*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Etnologice și Dialectologice", A, 6–7, p. 228–239.
Dumitrescu, M., 1973, *O particularitate sintactică a exprimării orale: anacolutul*, în FD, VIII, p. 153–168.
Gheorghiu, M., 1986, *Un procédé de mise en relief: la dislocation en français et en roumain*, în AUI, XXXII, p. 54–59.
Merlan, A., 1998.
Stammerjohann, H. (ed.), 1986, p. 55–70.
Vincenz, I., 1969, *Anacolutul în graiurile populare în lumina gramaticii transformaționale*, în FD, VI, p. 173–180.

ELIPSA

Avram, M., 2001, p. 317–319.
Biber, D., S. Johansson, G. Leech, S. Conrad, E. Finegan, 1999, p. 155–158.
Stati, S., 1955, *Elipsa*, în LR, IV, 2, p. 68–74.
Vasiliu, L., 1970, *„Double subordination syntaxique" et „ellipse"*, în RRL, XV, 5, p. 519–528.

REPETIȚIA

Avram, M., 1996, *Pleonasmul și tautologia* (II), în LLR, XXV, 4, p. 3–6.
Bochmann, K., V. Dumbravă (eds), 2002, p. 123–148.
Brâncuș, Gr., 1971, *Un aspect al repetiției în limbajul popular: temporala de reluare*, în LR, XX, 1, p. 33–37.
Byck, J., 1934, *La répétition en roumain*, în BL, II, p. 67–85.
Cvasnîi Cătănescu, M., 1982, p. 46–77.
Dascălu Jinga, L., 1979, *Despre funcțiile unor întrebări formulate de informatori în cursul anchetei dialectale*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Etnologice și Dialectologice", A, 1, p. 331–338.
Dascălu Jinga, L., 1980, *A Romanian emphatic structure and its intonation*, în RRL, XXV, 5, p. 480–484.
Dascălu Jinga, L., 1997, *Rejective repetitions*, în RRL, XLII, 1–2, p. 47–59.
Dascălu Jinga, L., 1998a, *Self-repetition as a cohesive means in conversation*, în RRL, XLIII, 3–4, p. 199–211.
Dascălu Jinga, L., 1998b, *Repetiția ca acceptare a sugestiei interlocutorului*, în SCL, XLIX, 1–2, p. 93–105.
Dascălu Jinga, L., 1999, *Repetition as a cohesive means at the dialogic level*, în SCL, L, 2, p. 287–303.
Dascălu Jinga, L., 2002.
Dascălu Jinga, L., 2003, *Metadiscursive triads*, în M. Bondi, S. Stati (eds), *Dialogue Analysis 2000. Selected Papers from the 10-th IADA Anniversary Conference, Bologna 2000*, Tübingen, Max Niemeyer, p.163–172.
Dascălu Jinga, L., L. Pop (coord.), 2003, p. 128–142.
Dascălu, L., S. Golopenția-Eretescu, 1977, *Les questions annulées par l'intonation en roumain*, în RRL, XXII, 2, p. 139–146.
Diaconescu, P., 1957, *Repetiția, procedeu artistic în poezia lui M. Eminescu*, în LL, 3, p. 27–48.
Dumitrescu, D., 1996, *Rhetorical vs nonrhetorical allo-repetition. The case of Romanian interrogatives*, în „Journal of Pragmatics", 26, p. 321–354.
GA, II, p. 407–417.
Golopenția-Eretescu, S., 1972, *What is right is right*, în „Semiotica", V, 2, p. 118–161.

Graur, Al., 1962, *Tautologia în limba română*, în SCL, XIII , 4, p. 443–448.
Guțu Romalo, V., 1960, *Repetiția, procedeu sintactic de exprimare a aspectului în limba română*, în SCL, XI, 3, p. 485–493.
Iordan, I., 1975, p. 232–248.
Pană-Boroianu, R., 1992, *Repetiția sintactică pleonastică în graiurile muntenești*, în FD, XI, p. 169–178.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 151–164.
Reinheimer Rîpeanu, S., 1994, *„Ce-o fi o fi"*, în RRL, XXXIX, 5–6, p. 511–527.
Vulpe, M., 1980, p. 83–86, 168–178, 216–217.
Vulpe, M., 2004, p. 406–418.

IMBRICAREA

DSL, p. 279.
Gheorghe, M., 2004.
Pană-Dindelegan, G., 1991, *O variantă a împletirii regentei cu subordonata: dubla subordonare a relativului*, în LLR, XX, 4, p. 6–8.

DIALOGUL

Crișan, A., 1990, *Aspecte ale sintaxei dialogului în limba română (în comunicarea orală)*, teză de doctorat, București.
Cruceru, C., 1985.
Cvasnîi-Cătănescu, M., 1982.
Ionescu-Ruxădoiu, L., 1991.
Ionescu-Ruxăndoiu, L., 1999.
Ionescu-Ruxăndoiu, L., 2003.
Slama-Cazacu, T., 1961.
Slama-Cazacu, T., 1973.
Slama-Cazacu, T., 1982, *Structura dialogului: despre sintaxa „dialogată"*, I, în SCL, XXXIII, 3, p. 211–224 și II, în SCL, XXXIII, 4, p. 301–320.

VORBIREA DIRECTĂ ȘI VORBIREA INDIRECTĂ

Avram, M., 1997, p. 461–465.
Bălășoiu, C., 2004, p. 158–180.
Dascălu Jinga, L., L. Pop (coord.), 2003, p. 183–193.
ELR, p. 533–536.
Fischer, I., E. Vasiliu, 1953, *Vorbirea directă și indirectă*, în LR, II, 4, p. 35–40.
GA, II, p. 342–355.
Golopenția, S., 1959, *Despre o variantă a vorbirii indirecte*, în SCL, X, 4, p. 593–594.
Mancaș, M., 1972, p. 7–14, 42–60, 79–98.
Manea, D., 2001b, p. 173–176, 186–191.
Spitzer, L., 1946, *Sur le discours direct lié*, în BL, 14, p. 17–45.

LIMBA ROMÂNĂ VORBITĂ

Bochman, K. (ed.), 2004.
Bochman, K., V. Dumbravă (ed.), 2002.
Cazacu, B., 1964, *Langue parlée, langue écrite, style oral*, în RRL, IX, 4, p. 397–406.
Ciolac, M., 2003.
Coteanu, I., 1990.
Dascălu Jinga, L., 2001.
Dascălu Jinga, L., 2002.
Dascălu Jinga, L., L. Pop, 2003.
Fiydal, L., 1951, *Remarques sur certains rapports entre le style et l'état de langue*, în „Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap", XI, p. 240–257.

Gheţie, I., 1975.
Ghiga, G., 1999.
Göschel, J., P. Ivič, K. Kehr (eds), 1980, p. 106–122.
Guţu Romalo, V., 2000.
Renzi, L., G. Salvi, A. Cardinaletti (eds), 2001, III, p. 19–471.
Holtus, G., 1984, *Codice parlato e codice scritto*, în *Dialetto dall'oralità alla scrittura. Atti del XVII-o convegno per gli studi dialettali italiani (Catania / Nicosia, 28 sett.1981)*, I, Pisa, p. 1–12.
Holtus, G., E. Radtke (eds), 1985.
Holtus, G., M. Metzeltin, C. Schmitt (eds), 1989, *Lexikon der Romanistischen Linguistik (LRL)*, I–III, Tübingen, Niemeyer Verlag, p. 165–175.
Ionescu-Ruxăndoiu, L., 1995.
Ionescu-Ruxăndoiu, L., 2003.
Kerbrat-Orecchioni, C., 1990.
Kerbrat-Orecchioni, C., 1992.
Manu Magda, M., 2003.
Milaş, C., 1988.
Mioni, A. M. ,1983, *Italiano tendenziale: osservazioni su alcuni aspetti della standardizzazione*, în *Scritti linguistici in onore di Giovan Battista Pellegrini*, Pisa, p. 495–517.
Pană Dindelegan, G. (coord.), 2002b, p. 399–430.
Pop, L., 1985, *Mărci dialogale*, în LR, XXXIV, 5, p. 420–426.
Sabatini, F., 1982, *La comunicazione orale, scritta e trasmessa: la diversità del mezzo, della lingua e delle funzioni*, în „Educazione linguistica nella scuola superiore", Roma, p. 105–127.
Sobrero, A. A. (ed.), 1993, p. 3–36, 37–92.
Spiţă, D. P., 2003.
Sauvageot, A., 1972.
Slama-Cazacu, T., 1959.
Slama-Cazacu, T., 1970, *L'étude du roumain parlé: un aspect négligé – l'„indicatio ad oculos"*, în *Actele celui de al XII-lea congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică*, I. Bucureşti, p. 591–599.
Stati, S., 1990.
Şerbănescu, A., 2002.
Schippel, L., 1999, *Limba română vorbită*, în LL, XLIV, 2, p. 34–56.
Ştefănescu, A., *Conectori pragmatici*, teză de doctorat, Bucureşti.
Vachek, J. (ed.), 1964, p. 441–452.
Vulpe, M., 1980.
Vulpe, M., 1984, *Dialectal, popular, oral*, în TDR, p. 134–138.
Vulpe, M., 2004.
Zafiu, R., 1989, *Câteva observaţii asupra conectorilor pragmatici din limba română*, în SCL, XL, p. 315–319.
Zafiu, R., 2001.

ORGANIZAREA INFORMAŢIONALĂ A ENUNŢULUI

Abreu, A. S., 1975, *Um processo de ènfase em Português*, în „Revista Brasileira de Lingüística", 2, p. 3–12.
Benešová, E., E. Hajičová, P. Sgall, 1973, *Remarks on the topic / comment articulation*, în „The Prague Bulletin of Mathematical Linguistics", 20, p. 3–42.
Boer, M. G. de, 1972, *Il problema dell'enfasi*, în „Scritti e ricerche di grammatica italiana".
Cinque, G., G. Salvi (eds), 2001, p. 39–64.
Cîrstea, M., 1972, *La generazione di alcuni costrutti enfatici nell'italiano contemporaneo*, în „Scritti e ricerche di grammatica italiana".
Dascălu-Jinga, L., 2001.
Dik, C., 1978.
Fillmore, C. J., D. T. Langendoen (eds), 1971, p. 23–42, 45–54.
Firbas, J., 1971, *On the concept of communicative dynamism in the theory of functional sentence perspective*, în „Sbornik Prací Filosoficke Fakulty Brnenske University", A, 19, p. 135–144.
Givón, T., 1990.

Gorăscu, A., 1977, *L'enfasi: che cos'è?*, în RRL, XXII, 2, p. 161–163.
Gorăscu, A., 1979a, *Problemi della struttura topica dell'enunciato*, în RRL, XXIV, 4, p. 377–383.
Gorăscu, A., 1979b, *Sur les types d'information structurale de l'énoncé*, în RRL, XXIV, 6, p. 557–561.
Gorăscu, A., 1981, *Analiza funcţională a enunţului*, în „Interacţiunea lingvistică. Anuarul Institutului de cercetări etnologice şi dialectologice", B, 1, p. 185–211.
Gorăscu, A., 1982, *Linguistic Empathy*, în RRL, XXVII, 2, p. 149–155.
Halliday, M. A. K., 1967, *Notes on the Transitivity and Theme in Enghish*, II, în „Journal of Linguistics", 3, p. 199–244.
Halliday, M. A. K., 1969, *Systemic Grammar*, în *La grammatica. La lessicologia. Atti del I° e del II° Convegno di studi della Società di Linguistica Italiana*, Roma, Mario Bulzoni, p. 23–32.
Hornby, P. A., 1971, *The Role of the Topic-Comment in the Recall of Cleft and Pseudocleft Sentences*, în „Papers from the 7th Meeting of the Chicago Linguistic Society", 7, p. 445–453.
Kilham, C. A., *Thematic Organization of Wik-Munkan Discourse*, în „Pacific Linguistics", B, 52, Canberra, The Australian National University.
Kuno, S., 1975, *Three Perspectives in the Functional Approach to Syntax*, în „Papers from the Parasession on Functionalism", Chicago, Chicago Linguistic Society, p. 276–336.
Kuno, S. (ed.), 1975, p. 1–74, 467–480.
Li, C. N. (ed.), 1976, p. 25–56, 149–188.
Lyons, J. (ed.), 1971, p. 140–165.
Martinet, A. (ed.), 1968, p. 435–512.
Moeschler, J., A. Reboul, 1999, p. 431–438.
Muraki, M., 1974.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 151–164.
Renzi, L. (ed.), 1988, p. 115–225.
Ringbom, H. (ed.), 1975, p. 317–334.
Rossi, M., 1999, p. 57–129.
Ringbom, H. (ed.), 1975, p. 409–415.
Sebeok, T. (ed.), 1963, p. 23–42.

ORGANIZAREA PROZODICĂ A ENUNŢULUI

Avram, A., 1968, *Transferul accentual în limba română*, în SCL, XIX, 5, p. 457–462.
Avram, A., 1972a, *Mot accentuel, mot intonationnel et sens lexical en roumain*, în „Acta Universitatis Carolinae", III, Symposium on Intonology, Prague, October 6–8, 1970, p. 31–33.
Avram, A., 1972b, *Intonation curves in the English of Romanians*, în RECAP, 3, p. 7–42.
Avram, A., 1973, *Particularităţi ale intonaţiei interogative în graiul din Muscel*, în FD, VIII, p. 43–64.
Bolinger, D., 1986.
Byck, J., 1937, *L'emploi affectif du pronom personnel en roumain*, în BL, V, p. 15–32.
Copceag, D., A. Roceric Alexandrescu, 1968, *Intonation et structure logique*, în RRL, XIII, 5, p. 499–502.
Dascălu Jinga, L., 1996, *Prosodic features of some non-lexical signals in Romanian*, în RRL, XLI, 1–2, p. 11–31.
Dascălu Jinga, L., 2001.
Dascălu Jinga, L., 2002.
Dascălu Jinga, L., L. Pop (coord.), 2003, p. 128–142.
Dascălu Jinga, L., S. Golopenţia-Eretescu, 1977, *Les questions annulées par l'intonation en roumain*, în RRL, XXII, 2, p. 139–146.
Dragoş, E., 1963, *Câteva procedee de exprimare a ideii de superlativ în limba română*, în StUBB, VIII, 2, p. 93–98.
Florea, L. S.,1992, *Esquisse de typologie des énoncés exclamatifs*, în RRL, XXXVII, 1, p. 33–43.
Graur, Al., 1939, *A mânca la pâine*, în BL, VII, p. 183–184.
Graur, Al., 1967, *Monosyllabes accentués?*, în „Word", 23, 1–3, p. 208–213.

1975 → Index de materii